

Dublin Dec 1744

Ex libris Gulielmi Forme *plum*

~~Cartwright~~
Harmonia
Evangelica

In large Let^{rs}

Cartwright
Harmonia
Evangelica

259

DUKE
UNIVERSITY
LIBRARY

Treasure Room

THOMÆ CARTWRIGHTI,

*S. S. Theol. in Academia Cantabrigiensi
quondam Professoris,*

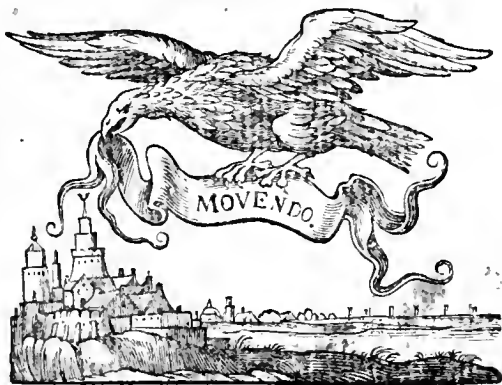
HARMONIA
EVANGELICA,
Commentario

ANALYTICO,
METAPHRASTICO,
PRACTICO.

ILLVSTRATA:

Antehac diversis voluminibus edita, nunc summa industria in
unum corpus redacta, summariis aucta, & à mendis,
quibus scatebat, repurgata.

Operis rationem & usum præfatio docebit.

LVGD. BATAV.
Ex Officina Francisci Hackii,
Anno MDCLXXII. 46:54

**E BIBLIOTHECA
LYCEI
WERNIGERODANI.**

Clarissimo, Doctissimoque Viro,

D. ADRIANO HEEREBOORD,

L. A. M. Philosophiæ Rationalis & Moralis in Acad.

Lugd. Bat. PROFESSORI ordinario, &

Coll. Theologici Illustriss. D.D.

Ord. PR O-REGENTI.

Um apud animum meum dispi-
cerem, cui hanc *Harmoniæ Euange-
licæ* à summo Theologo CART-
WRICHTO summa industria ela-
boratæ editionem novam in-
scriberem ac consecrarem, Tu

in primis occurristi, *Vir honorande*, cujus inter
alios hortatu hæc jam prodit. Audiveram non
semel te deprædicantem CARTWRICHTI exa-
ctam eruditionem & singularem ejus in Scri-
pturæ S. sensu indagando, inveniando, expli-
cando, applicando, felicitatem: quod tuum
Authoris hujus encomium, magis mihi con-
firmavit idem ac cum tuo geminum de CART-

DEDICATIO.

WRICHTO Rev. Theol. *Riveti, Spanhemii, Goodjeri,*
 aliorumque judicium. Non infeliciter mihi vel
 cecidit vel cessit, tuum de aliis in lucem ex Ty-
 pographia nostra editis Authoribus aliquando
 ac non semel datum consilium: quo firmiter
 tuo nunc de hoc Authore fretus fui ac steti ju-
 dicio: atque ut porro omni & consilio & auxi-
 lio operas nostras typographicas profequi ne
 dedigneris, pro amicitia nostra (addo, & cogna-
 tione) rogo ac peto, qui novi promptum & ple-
 num benevolentiae tuum in me affectum. Ego
 hac dedicatione testatum facere volui meum
 erga te studium, animique propensionem, tibi,
 ob virtutes & praestita mihi officia, debitam.
 Deus te diu servet incolumem, quo magis in-
 dies bene possis mereri, de Academia Patria,
 Rep. litteraria, & Typographia nostra: ita vo-
 veo, ita opto, & in hoc voto desino. Leydæ.
 Kalendis Novembribus. 1646.

Tui nominis cultor,

FRANCISCUS HACKIVS.

TYPOGRAPHVS LECTORI

S. D.

Vanquam non constitui, Benigne Lector, aut operis ipsius, quod tibi jam damus, laudes longa oratione coacervare, quas nemo ignorare poterit, qui illud vel à primo lumine salutaverit; aut operam & curam in hac nova ejus editione nostram multis & magnificis verbis commendare, quod à te expectare malo, quam præproperâ ambitione præcipere: non potui tamen, quin te, cum quid ab Auctore in hisce commentariis, tum quid à nobis in hac editione præstitum sit, paucis certum redderem: quod tuâ interesse putarem, te operis constitutionem & nostræ editionis formam cognoscere, priusquam lectionem ejus, longe utilissimam, aggrediaris. Vides hic, doctissimi & gravissimi Theologi, THOMÆ CARTVVRIGHTI Harmoniam Evangelicam, Commentario Analytico, Metaphrastico, Practico, illustratam, nullis certe Commentariis possibendam. Hanc Author ex omnibus Evangelistis accuratâ temporum rerumque habitâ ratione continnavit, & quæ in uno deerant, ex aliis supplendo, totam Christi historiam continuâ rerum gestarum serie complexus est: idque egit ratione admodum commoda. Breves sibi proponit ex Evangeliiis pericopas, quas primum juxta regulas Dialecticæ, non spinis & barbarie ab usu abhorrentis, sed purioris & tersioris, resolvit: quod quidem ex Eruditorum sententia medium est, ad eruendum S. Scripturæ sensum, utilissimum, quem sine accurata analysi frustra rimeris. Atque in hac analysi, dexteritatem ingenii, subactumque judicium, mirifice ostendit noster CARTVVRIGHTVS. Analyti istî Paraphrasin seu Metaphrasin subjungit, in qua quod in analysi indicatum tantum est, & Dialecticæ terminis immixtum, ac sub iis propositum, continuo copiosioris paulo orationis filo deducit, legitimum loci exhibens sensum, ope præceptorum logicorum in analysi, investigatum & inventum. Sequitur deinde ultimo loco Praxis, ubi doctrinæ Evangelicæ sententiam in Analyti repertam, in Metaphrasi deductam, ad veros doctrinæ, redargutionis, & disciplinæ in justitia usus, accommodat: ubi adeo Author noster excellit, ut nemini sit secundus. Nullas profecto virtutes in Commentatore & Interprete S. Scripturæ expetiveris, quas hic in CARTVVRIGHTO non inveneris. In explicando perspicuus est, in docendo solidus, in refutando invictus, in reprehendendo severus, in adhortando mansuetus, in consolando plene divinus, in omnibus brevis & simplex: quas postremas virtutes (brevitatem dico & genuinam simplicitatem) sine ullo reliquarum damno hic elucere videbis; ita ut nec perspicuitati brevitatis, nec orationis simplicitatis rerum majestati obstet. Longas verborum farragines sine rerum ponderibus & momentis hic non invenies: singula dictiones totidem rationes sunt, quæ lectorem auditor-

PRÆFATIO.

remque in veritatis & pietatis studio confirmet. Et licet multas doctrinas verbo tantum indicet Author, nihil tamen in eo desideres ad plenam earum tractationem: nihil enim adeo nudum atque aridum proponit, quin argumentorum fontes, vel ipse indicet, vel sponte tibi occurrant. Textuum breves summæ & accuratissimas dichotomis tractationibus ubique præmittit. Argumentis comparatis & dissentaneis fere utitur, ad commovendos hominum animos longe efficacissimis. Oratio ejus ipsis rebus admodum apta, non in perfluatoriis humanæ sapientiæ verbis consistit, sed in demonstratione spiritali & potente: si enim alibi, certe in Theologia, ornari res ipsa negat, contenta doceri. Spiritualis doctrina fucum non admittit, & splendida oratione compta, plus efficacie amittit, quam acquirit. Verbo dicam: nihil hic reperies, quod non ad Ecclesiæ adificationem prodesse possit.

Præclarum hoc opus superiori editione sæ datum mendisque plenum sine textu Evangelico diversis voluminibus circumferebatur. Uno volumine Analysis & Metaphrasis continebantur; Praxis seorsum edita tres tomos impleverat. Omnia fere confusa: multa, aliis, quam oportebat, locis disposita: non pauca typographorum errore sæpius repetita erant. Nos itaque cum nulla exemplaria prioris, ejusque corruptissimæ, editionis amplius prostarent, consilium doctorum Virorum secuti, difficilem laborem melioris editionis suscepimus; quæ diversis libris turpiter sparsa erant uno volumine complexi sumus: textum sacrum ex versione Theodori Bezzæ singulis commentariorum sectionibus præmissimus; Analysis & Metaphrasi Praxin ubique subjunximus, omnia distincto & eleganti charactere expressimus, ut uno intuitu omnia videre posses, & variorum librorum molesta confusio tolleretur. Confusa suo loco & ordine poni, supervacua & otiose repetita tolli; Praxi in margine brevibus summaria doctrinarum, quæ in priore editione desiderabantur, addi; curavimus: indicem geminum, alterum textuum in hisce commentariis explicatorum in initio operis, alterum alphabeticum rerum & verborum in calce ejusdem, adjunximus, quorum prior antehac vitiosus extitit, posterior fuit desideratus. Si in indice textuum aliquot versus (qui si aliqui, certe pauci erunt) non repereris, eorum loca parallela inspicere, & habebis quod petis. Si præterea alicui textui, vel analysin, vel metaphrasin, vel praxin, additam non inveneris, inspicere itidem loca parallela, ubi quod hic deerit abunde supplebitur. Sed & utile fuerit semper similes textus, si qui sint, inspicere, quia eadem materie in historia Evangelica sæpe occurrunt, aliis atque aliis argumentis à CARTVRIGHTO illustrata. Hac tibi necessario indicanda esse putavi, Lector Benevole. Vale, & hoc labore nostro ad tuum & Ecclesiæ Christi commodum utere.

INDEX TEXTVVM,

Designans paginas, quibus uniuscuiusque Euangelistæ capita & versus in hisce commentariis tractantur.

M A T T H A E I.											
Cap.	Verf.	Pag.									
I.	à 1, ad 18.	44				XXV.	1, ad 14.	844	VII.	1, ad 14.	525
	18, ad fin. cap.	47					14, ad 31.	847		14, ad 23.	530
II.	1, ad 13.	60	XIII.	1, ad 15.	395		31, ad fin. cap.	854		24, ad 31.	534
	13, ad 19.	76		15, ad 19.	401	XXVI.	1, ad 6.	860		31, ad fin. cap.	540
	19, ad fin. cap.	80		19, ad 24.	402		6, ad 14.	864	VIII.	1, ad 10.	543
III.	1.	88		24, ad 31.	407		14, ad 17.	866		10, ad 22.	546
	2.	ibid.		31, ad 33.	412		17, ad 26.	870		22, ad 27.	552
	4, ad 11.	93		33, ad 44.	415		21, ad 31.	888		27, ad 30.	555
	13, ad fin. cap.	101		44, ad 53.	419		30, ad 36.	973		31, ad fin. cap.	561
IV.	3, ad 12.	107		54, ad fin. cap.	456		36, ad 47.	980	IX.	1, ad 9.	567
	12, & 13.	175	XIV.	1, ad 13.	582		47, ad med. 50.	992		9, ad 14.	572
	14, ad 18.	ibid.		13, ad 22.	489		med. 50. ad 57.	996		14, ad 28.	574
	18, ad fin. cap.	193		22, ad fin. cap.	497	XXVII.	1, ad 11.	1023		28, ad 30.	581
V.	1, ad 13.	206		1, ad 10.	525		19, ad 22.	1040.		30, ad 33.	583
	13, ad 17.	213		10, ad 21.	529		24, ad 27.	1049, &		33, ad 38.	588
	17, ad 21.	216		21, ad 29.	534		1052			36.	617
	21, ad 26.	219		29, ad 32.	540		32, ad 34.	1055	X.	1, ad 13.	621
	27, ad 33.	224		32, ad 39.	543		39, ad 45.	1065		13, ad 17.	700
	33, ad 38.	226		verf. ult.	546		51, ad 57.	1080		17, ad 32.	703
	38, ad 43.	229	XVI.	1, ad 13.	ibid.		57, ad 62.	1085		32, ad 35.	719
	43, ad fin. cap.	232		13, ad 17.	555		62, ad fin. cap.	1089		35, ad 46.	721
VI.	1, ad 9.	237		17, ad 21.	557	XXVIII.	1, ad 8.	1091	XI.	1, ad 11.	754
	9, ad 14.	239		21, ad 28.	560		8.	1099		11, ad 19.	770
	14, ad 19.	247		28.	567		9, ad 11.	1106		19, ad 27.	772
	19, ad 25.	249	XVII.	1, ad 9.	ibid.		11, ad 16.	1108		27, ad fin. cap.	780
	25, ad fin. cap.	252		9, ad 14.	571		16, ad fin. cap.	1140	XII.	1, ad 13.	786
VII.	1, ad 6.	260		14, ad 19.	575					13, ad 18.	794
	6, ad 13.	262		19, ad 22.	582	Cap.	M A R C I.			18, ad 28.	797
	13, & 14.	265	XVIII.	22, ad fin. cap.	583	Cap.	Verf.	Pag.		28, ad 35.	801
	15, ad 21.	268		1, ad 8.	588	I.	1.	88		35, ad 38.	804
	21, ad 28.	271		3, ad 6.	617		2.	ibid.		41, ad fin. cap.	821
	28, ad fin. cap.	274		10, ad 15.	597		12, & 13.	107	XIII.	1, ad 9.	823
VIII.	1, ad 5.	ibid.		15, ad 21.	599		21, ad 29.	199		9, ad 14.	827
	5, ad 14.	278		21, ad fin. cap.	605		29, ad 40.	203		14, ad 21.	830
	14, ad 18.	323	XIX.	1, ad 13.	621		1, ad 13.	283		21, ad 24.	833
	18, ad 23.	422		13, ad 16.	700	II.	14, ad 18.	289		24, ad 33.	836
	28, & 29.	431		16, ad fin. cap.	703		18, ad 23.	295		33, ad fin. cap.	840
	30, ad fin. cap.	436		1, ad 17.	711		27.	299	XIV.	3, ad 10.	865
IX.	1, ad 9.	283		17, ad 20.	719	III.	1, ad 13.	304		10, ad 12.	866
	9, ad 14.	289		20, ad 29.	722		13, ad 20.	315		12, ad 22.	871
	14, ad 18.	295		1, ad 10.	753		20, ad 31.	351		18, ad 27.	888
	27, ad 35.	449		10, ad 12.	761		31, ad fin. cap.	368		27, ad 32.	973
	35.	453		12, ad 17.	ibid.	IV.	1, ad 13.	395		33, ad 43.	981
	36, ad fin. cap.	ibid.		23, ad 28.	780		13.	401		46, ad 55.	996
X.	1, ad 5.	315		28, ad 33.	783		14, ad 21.	ibid.		55, ad 66.	1010
	5, ad 9.	457		33, ad fin. cap.	785		21, ad 26.	410		66, ad fin. c.	1016
	9, ad 16.	461		1, ad 15.	791		26, ad 35.	412	XV.	15.	1052
	16, ad 23.	467		15, ad 23.	793		35, ad fin. cap.	425		21, ad 23.	1055
	23, ad 29.	471		23, ad 34.	797		1, ad 11.	430		22, ad 25.	1059
	29, ad 34.	475		34, ad 41.	802	V.	11, ad 21.	435		33, ad 38.	1076
	34, ad fin. cap.	477		41, ad fin. cap.	804		22, ad 35.	441		42, ad fin. cap.	1085
XI.	1.	481		1, ad 13.	806		35, ad fin. cap.	446	XVI.	1, ad 8.	1091
	2, ad 7.	527		13, ad 37.	810		1, ad 7.	456		8.	1099
	11, ad 16.	531		9, ad 15.	827		12, & 13.	481, &		9, ad 12.	1106
	20, ad 25.	538		15, ad 23.	829		616.			12.	1111
	25, ad fin. cap.	541.		23, ad 29.	833		14, ad 30.	482		14.	1117
XII.	1, ad 9.	299		29, ad 37.	835		30, ad 45.	490		16, ad 19.	1137
	9, ad 17.	304		42, ad fin. cap.	840		45, ad fin. cap.	498		19, ad fin. c	1140

INDEX TEXTVVM.

I. V. C. AE.							
			17, ad 21.	620		26, ad 32.	1055
			25, ad 38.	623		34, ad 38.	1065
			38, ad fin. cap.	625		39, ad 44.	1069
Cap.	Verf.	Pag.	X I.	1, 2, 5, 6, 7, 8, 12.	656	46, ad 49.	1080
I.	à 1, ad 5.	3		14, ad 24.	352	50, ad fin. cap.	1085
	5, ad 11.	8		27, & 28. 368, &	657	XXIV.	1, ad 9.
	11, ad 18.	12		33, ad 37.	363		9, ad 12.
	18, ad 26.	16		37, ad 42.	658		12.
	26, ad 29.	20		42, ad fin. cap.	659		13, ad 28.
	39, ad 46.	27	X II.	13, ad 21.	661		28, ad 36.
	46, ad 57.	30		32, ad 35.	662		36, ad 44.
	57, ad 67.	34		35, ad 41.	ibid.		44, ad 50.
	67, ad fin. cap.	38		41, ad 49.	663		50, ad fin. cap.
				49, ad 53.	664		1140
II.	1, ad 8.	51		XIII.	1, ad 10.		
	8, ad 22.	55			10, ad 18.		
	22, ad 29.	67			22, ad 31.		
	29, ad 40.	70			31, ad fin. cap.		
	40, ad fin. cap.	82		XIV.	1, ad 12.		
III.	1, & 2.	88			12, ad 15.		
	3.	ibid.			15, ad 25.		
	4, ad 7.	ibid.			25, ad fin. cap.		
	10, ad 15.	97		XV.	1, ad 11.		
	15, ad 19.	99			11, ad fin. cap.		
	23, ad fin. cap.	44		XVI.	1, ad 10.		
IV.	1, & 2.	107			10, ad 19.		
	13, & 14.	108			19, ad fin. cap.		
	16, ad 23.	184		XVII.	1, ad 11.		
	23, ad 31.	189			11, ad 20.		
	31, ad 38.	198			20, ad 26.		
	38, ad fin. cap.	202			26, ad fin. cap.		
V.	1, ad 12.	192		XVIII.	1, ad 9.		
	17, ad 27.	283			9, ad 15.		
	27, ad 33.	289			15, ad 18.		
	33, ad fin. cap.	294			18, ad 31.		
V I.	1, ad 6.	299			31, ad 35.		
	6, ad 12.	304			35, ad fin. cap.		
	12, ad 17.	315		XIX.	1, ad 11.		
	17, ad fin. cap.	319			11, ad 29.		
V II.	1, ad 11.	322			29, ad 41.		
	11, ad 18.	324			41, ad 45.		
	18, ad 24.	327			47, ad fin. cap.		
	24, ad 39.	331			1, ad 9.		
	29, ad 36.	334		X X.	1, ad 9.		
	36, ad fin. cap.	345			9, ad 20.		
V III.	1, ad 4.	350. &			20, ad 27.		
	4, ad 11.	396			27, ad 41.		
	11, ad 16.	402		XXI	1, ad 5.		
	26, ad 32.	430			5, ad 12.		
	32, ad 40.	435			12, ad 20.		
IX.	6.	481, &			20, ad 25.		
	7, ad 10.	483			25, ad 34.		
	10, ad 18.	490			34, ad fin. cap.		
	18, ad 21.	555		XXII.	3, ad 7.		
	22, ad 27.	561			7, ad 19.		
	27, ad 37.	568			19, ad 24.		
	37, ad 43.	574			24, ad 31.		
	43.	581			31, ad 35.		
	43, medio ad 46.	583			39, ad 47.		
	46, ad 49.	589			49, ad 54.		
	48.	617			55, ad 63.		
	51, ad 57.	612			66, ad fin. cap.		
	57, ad fin. cap.	422,		XXIII.	1, ad 5.		
	& 618				5, ad 13.		
X.	1, ad 17.	619			13, ad 18.		
	12, ad 16.	358			20, ad 24.		

I O H A N N I S.

Cap.	Verf.	Pag.	
I.	à 1, ad 6.	5	
	6, ad 15.	104	
	15, ad 29.	113	
	29, ad 35.	118	
	35, ad 44.	120	
	44, ad fin. cap.	123	
II.	1, ad 12.	128	
	12, ad fin. cap.	133	
III.	1, ad 13.	138	
	13, ad 22.	145	
	22, ad 31.	148	
	31, ad fin. cap.	152	
IV.	1, ad 11.	156	
	11, ad 19.	160	
	19, ad 27.	163	
	27, ad 35.	168	
	35, ad 43.	171	
	43.	175	
	44.	ibid.	
	45, ad fin. cap.	180	
V.	1, ad 10.	372	
	10, ad 19.	375	
	19, ad 25.	378	
	25, ad 31.	383	
	31, ad 39.	387	
	39, ad fin. cap.	391	
V I.	1, ad 16.	491	
	16, ad 22.	499	
	22, ad 34.	503	
	34, ad 41.	507	
	41, ad 52.	510	
	52, ad 66.	515	
	66, ad fin. cap.	521	
V II.	1.	524	
	2, ad 11.	609	
	11, ad 19.	636	
	19, ad 32.	628	
	32, ad 37.	633	
	37, ad 45.	634	
	45, ad fin. cap.	637	
V III.	1, ad 12.	639	
	12, ad 21.	641	
	21, ad 26.	642	
	26, ad 31.	643	
	31, ad 37.	644	
	37, ad 46.	645	
	46, ad 54.	646	
	54, ad fin. cap.	647	

IX.	1, ad 8.	643
	8, ad 17.	649
	17, ad 24.	650
	24, ad 35.	651
	35, ad fin. cap.	652
X.	1, ad 11.	653
	11, ad 21.	655
	21, ad fin. cap.	674
XI.	1, ad 11.	715
	11, ad 17.	718
	17, ad 28.	735
	28, ad 39.	739
	39, ad 47.	742
	47, ad fin. cap.	746
XII.	1, ad 12.	750
	12, ad 20.	754
	20, ad 27.	763
	27, ad 37.	768
	37, ad 44.	774
	44, ad fin. cap.	777
XIII.	1, ad 12.	878
	12, ad 21.	884
	21, ad 33.	889
	33, ad fin. cap.	900
X IV.	1, ad 5.	906
	5, ad 12.	909
	12, ad 21.	912
	21, ad 27.	918
	27, ad fin. cap.	922
X V.	1, ad 12.	923
	12, ad 18.	931
	18, ad 22.	934
	22, ad fin. cap.	937
X V I.	1, ad 12.	940
	12, ad 16.	945
	16, ad 23.	948
	23, ad 29.	951
	29, ad fin. cap.	954
XVII.	1, ad fin. cap.	956
XVIII.	4, ad 10.	992
	10, ad 12.	997
	12, ad 17.	1003
	17, ad 25.	1006
	28, ad 39.	1028
	39, ad fin. cap.	1041
X IX.	1, ad 12.	1043
	12, ad 16.	1049
	medio 16, ad 18.	
	1054	
	18, ad 25.	1059
	25, ad 28.	1073
	31, ad 58.	1082
	58, ad fin. cap.	1084
X X.	1.	1092
	2, ad 11.	1100
	11, ad 19.	1102
	19, ad 21.	1117
	21, ad 24.	1121
	24, ad 30.	1122
	30, ad fin. cap.	1125
X X I.	1, ad 15.	1126
	15, ad 20.	1130
	20, ad 25.	1135
	25.	1142

H A R M O N I A
 E V A N G E L I C A,
 C O M M E N T A R I O
 A N A L Y T I C O,
 M E T A P H R A S T I C O,
 P R A C T I C O
 I L L U S T R A T A.

*Sacra Hi-
 storia com-
 mendatur,*

*quod ju-
 cunda,*

VM multa sint, quæ Historiam hominibus quam commenda-
 tissimam faciant, cum primis
 vero delectatio & utilitas; tum
 nusquam illa aut certius, aut
 uberius percipiuntur, quam in Sacra. Cujus
 causa in promptu est; quod quum cæteræ
 omnes, quantacunque commoditate scrip-
 tæ, ab hominibus profectæ sunt, solam hanc
 à Spiritu Sancto dictatam, Deum auctorem
 habentem, ad omnes usus opportunam, &
 accommodatam esse necesse est. Si enim de-
 lectatio quæritur, quid jucundius, quam, in
 historię speculo, universam domus Dei
ειργουσία, ab origine mundi ad Apostolo-
 rum usque tempora, expressam & efforma-
 tam intueri? maxime cum in Ecclesia, tan-
 quam in orchestra, divini splendoris & ma-
 jestatis lumen se conspiciendum præbet; &
 ibi, tanquam in celeberrimo totius orbis
 Emporio, pretiosissimæ quæque merces ex-
 plicantur. In quo illud ad voluptatem sin-
 gulare est, quod præ reverenda hujus Histo-
 riæ antiquitate & canitie, cæteræ omnes
 veluti impubes & imberbes sint. Quo
 accedit, quod delectatio quæ ex illis accipi-
 tur, paulo momento effluit: quæ vero ex
 Sacra depromitur, ita animum penitus affi-
 cit & perfundit, ut semel in mentem illapsa,

ei nunquam eximi possit. Quod si utilitatem
 exquiras, istinc ita parce & carptim legitur,
 ut in racematione uvæ, aut in spicilegio spi-
 cæ, quæ hinc plena manu prehenditur: ibi
 enim sæpe multas paginas, tanquam millia-
 ria, emetiariis, priusquam in aliquod mili-
 granum incidas; hinc autem ne pedem qui-
 dem progrediaris, quin in saluberrimos &
 utilissimos fructus incurras. Et quidem quæ
 inde reportantur commoda, hujus vitæ fini-
 bus tenentur: ista vero fructus cum præsen-
 ti, tum futuræ vitæ utiles affert.

utilis

Cum vero nulla Sacræ Historiæ pars in-
 completa sit, tum nulla est fructuosior, quam
 quæ de Christo Servatore contextitur: sive
 enim ejus dicta, sive facta consideremus, in
 illis lumen facile apparet, quo cæterorum
 omnium dicta multis parafangis superantur.
 Tametsi enim quæ à Salomone proverbialia
 edita sunt, eadem à Christi ipsius Spiritu di-
 ctata sunt: tamen Spiritus Sanctus augu-
 stius loquendi instrumentum nactus, sen-
 tentias ponderosiores, & majorem quandam
 divinitatem spirantes, protulit. Hic enim
 est plane, cujus *labia gratia perfusa erant,*
Psal. 45, 3. & quem *omnes admirabantur ex*
sermonibus gratiosus, ab ejus ore profluentibus,
Luc. 4, 22.

*præsertim
 ea quæ de
 Christo:*

*ab dicto-
 rum majore
 fluens,*

*gestorum
 simplicitudi-
 nem,*

Si facta spectemus, ea extiterunt, quæ
 cœlum

cælum & terram merito concutere dici posse mereantur. Quibuscumq; si Iehosua, Samsonis, Davidis facta præclara contendantur, puerorum umbratiles velitationes dicas præ illis: Hi omnes imperium non nisi ad Euphratē protulerunt; Christus vero devictis, non hominibus modo, sed dæmonibus; nec terra tantum, sed ipsis inferis subjugatis, universum terrarum orbem sibi subiecit. Vide *Psal.* 45, 4. *Accinge o' fortis cing.*

scriptio-
nem accu-
ratam,

Hinc est, ut res ab eo gestæ tam sollicitè monumentis literarum à quatuor Evangelistis perferibantur; ut his, veluti curru triumphali vectus, Dei Filius, ab omnibus melius, & gloriosius conspiceretur.

titulum
insignem,

Vnde *negl' ἐξ ὀνόμ, ἀναξλων* five grati nuntii, nomen obtinuit; eoque (quod nusquam in ulla scriptura factum est) seorsim à quatuor Dei Scribis, & Protonotariis perferibitur.

scriptio-
nem va-
riam,

Quod Spiritus Sanctus hanc Historiam triplicem, immo quadruplicem, ex parte, extare voluit, quod de nulla historia perinde effecit, quæ, plurimum, dupla est: hujus Historiæ fructum arguit. Deus enim hoc modo unum & eundem cibum, diversis vasis nobis apponi voluit. Vt olim Magi, &c.

ordinem
dictionum
ac gesto-
rum.

Hæc cum in se singularem cum delectatione utilitatem contineant, tum utriusque, utilitatis, dico, & delectationis, nobilis accessio fit, si singula eo ordine, quo aut dicta, aut facta sunt, proponantur. Nec enim, quæ à sapientibus dicta sunt, scire tantum interest, sed quo ordine, & quando illud dictum est. *Salomon* enim docet *verbum commode* (id est, suo & loco, & tempore) *dictum, esse sicut mala aurea cum figuris argenteis.* *Prov.* 25, 11. Quod quidem si tanti momenti in sapientum sententiis ducendum, qui tamen in his circumstantiis peccant: quanti æstimandum erit in Christi dictis & factis, quorum nullum non opportunissimo loco, & tempore dictum aut factum est. In elaborato & artificioso opere, opificis peritia in singulis seorsim fragmentis à se invicem distinctis, & dissociatis spectatur; sed si suis commissuris compactum & constructum, singula suo loco & ordine consistant, peritiæ ejus laudem & admirationem auget: ita etiam rebus à Christo gestis decus & dignitatem addet, si quid primum, quid medium, quid extremum, quid in peritiâ, quid in confirmata ætate, quid privatus, quid publicus minister, quid primo ministerii sui anno, quid secundo,

quid tertio fecerit aut dixerit investigaverimus.

Quod si quis *occurrat*, mirum videri, cur rem hanc (tanti fructus cum sit) nemo ex Evangelistis persequutus sit:

*Eum ordi-
nem cur -
Evangelis-
tæ non ser-
vavint?*

Respondeo primum, hanc partem ab illis penitus deseri tam, & incultam non esse; cum *Lucas*, qui omnium primus Evangelicæ Historiæ scriptor extitit, ordine res, quas literis mandavit, persequutus est. Deinde respondeo, quæ maxime necessaria erant scriptum, monumentis literarum consignasse, illis prætermisissis, quæ pii & studiosi homines suis lubricationibus ad Ecclesiæ usum eruere possent. Tamen si enim nobis omnia abunde ad salutem in Scriptura tradita sint; ea tamen *ειρηνομία* singula disclusit, ut otium & inertiam in Ecclesiâ, & præcipue in Ecclesiæ Ministris fovere noluert: sed quædam reliquit, in quibus eruendis & dirigendis, dona in illos collata exercerent. Denique considerandum est, Evangelistas tres posteriores sibi certa quadam scribendi argumenta proposuisse; hic, ut Christi humanitatem, ille ut divinitatem; hic ut miranda, ille ut doctrinam maxime posteritati commendaret: ideoque magis instituti sui rationem habuisse, ut quæ cum eo conjuncta essent simul comportarent, quam ut quo quidque ordine & tempore factum sit, explicarent.

Neque vero novitatis hoc studium infimulet quisquam, cum alii viri docti existierint, qui ad hanc causam operam suam contulerunt. Quorum laboribus adjuti, si Deus præterea nostra opella tam præclarum opus aliquotusque provehere voluerit, de quo illi exultantes gratias agamus, plenissimam materiam habebimus.

*alii etiam
hunc ordi-
nem secuti
sunt.*

Scopus vero omnium Evangelistarum ab uno *Ioanne* c. 20, 31. peti possit: hæc scilicet omnia scripta esse, ut credamus *Iesum scopus. Christum esse Dei filium*, & ut credentes vitam æternam in ejus nomine consequamur. Ex quo illud liquet, quo potissimum nos animo, seu consilio esse oporteat, cum ad Ecclesiæ, hujus Historiæ audiendæ causâ, accedimus.

*Evangelis-
tarum*

Partes hujus Historiæ sunt } Persona
&
de Christi } Officio.

*Historiæ
de Christo
partes.*

De persona agitur Lucæ tribus primis capp. Præfatio Lucæ quatuor primis verbis constans.

Quoniam multi aggressi sunt componere narrationem earum rerum, quarum plena fides nobis facta est,

2 Prout tradiderunt nobis qui à principio spectatores ipsi & ministri fuerunt sermonis :

3 Visum est etiam mihi, omnia alte repetita penitus assequuto, ordine illa ad te scribere, praestantissime Theophile :

4 Ut agnoscas earum rerum veritatem quas auditione accepisti.

ANALYSIS.

PROPOSITIO est, praefens opus omnibus commendatissimum esse oportere; quod probat quinque Argumentis. 1. est ab adjuncta difficultate. Eam docet à subjecto eorum qui hoc opus aggressi, illud praestare non potuerunt; quod etiam amplificat ab adjuncta multitudine eorum, quorum irriti conatus extiterunt. 2. Est ab adjuncta certitudine eorum quae ipse traditurus est. Quod arguitur ab efficient. causis. Prima, Apostolorum informatione, qui praesentis Historiae partim oculati testes, partim administrati extiterunt.

Vers. 2. Secunda, sua & propria eorum omnium comprehensione, qua illa accurate percepta habuit. Tertia, Spiritus Sancti in corde ejus consignatione, qui haec omnia persuasissima animo suo reddidit, vers. 10.

Vers. 3. Tert. Arg. est ab adjuncto ordine, quo singula prout tempore gesta sunt describuntur. 4. Est à subjecto Theophili, cui hic liber inscribitur est; quod amplificatur ab adjuncta ejus nobilitate & potentia, deinde informatione in doctrina Evangelii ex Verbi praerogative.

Vers. 4. Quint. Arg. est à fine, ut qui doctrinam Evangelii viva voce praerogative acceperunt, in eadem hujus libri lectione confirmarentur, & certiores reddantur.

Partes sunt, quid in hac historia descriptione, { alii conati sunt, ipse perfecit.

METAPHRASIS.

Quoniam multi inventi sunt qui narrationem & Historiam de Christo, ejusque cum factis tum dictis contexere aggressi, quam pertexere, & ad exitum perducere ob eam causam non potuerunt; quod nec res ipsas plene perceptas & comprehensas haberent, nec ulla divina vocatione ad illud negotium instructi essent: tantum absiit ut eorum irritis & inutili conatu à scribendo detererit, ut mihi hoc ad scribendum animum addiderit. Quamobrem visum mihi est, qui omnia penitus & accurate ab ipsis incunabulis, & (quod dicitur) ore perferat sum, de eisdem opus componere: fretus hinc quidem Apostolorum testimonio, quod (quia & oculati testes erant, & eorum quae testati sunt administrati) omni exceptione manus est; istinc vero

Spiritus Sancti testificatione, Apostolorum testimonium in animo meo obsignantis. Ad majorem vero Historiam hujus perspicuam facillitatemque, opere pretium judicavi singula ea omnia quae describere, ut quodque quo est tempore & ordine prius gestum, hic priorem in hac narratione locum obtineat. Tibi autem (clarissime & spectatissime Theophile, qui per seipsum Dei cultor & amator es) placuit hoc opus nuncupare; non quod harum rerum ignoraris sis & veluti hospes: sed ut de his quibus jam ante viva praerogative voce informatus es, hoc scripto certiores & magis indubitatae notitiam consequaris. Quae inscriptione, sicut tuam pietatem nobilitando alios ad consimile pietatis studium provocare constitui; sic tua ejusdem grata & rei magnitudinis condigna amplexatione, multorum animos ad ejusdem lectionem allectos & inflexos iri existimo.

P R A X I S .

IQVET Lucam ad hoc officium vers. 1. scribendi adductum fuisse, dum & 2. quorundam in hoc negotio irritos conatus reputaret: in quo occulte illos stultitiae & temeritatis notat, quod illud in manus susceperant, quod perficere non poterant; & quod de rebus sibi incomptis historiam perscribere vellent. Cum enim dicit conatos, subindicat non potuisse pertextere: cum autem dicit se scribere, de rebus sibi penitus cognitis, non obscure innuit, haec illos non habuisse percepta & cognita.

Librum autem inchoando, quem ad exitum perducere nequeunt, se aliis ad eum modum deridendum propinant, quo qui aedificii fundamenta jaciunt, quod per sumptus exaedificare non possunt. Quod autem de rebus sibi incognitis scribere aggressi sunt, in eos non male proverbum Salomonis cap. 18, 13. quadrat: Stultum & ignominiosum ei esse, qui priusquam rem auerit, responsum aptat: item illud, Testem falsum periturum, eum autem qui audiat, id est, non nisi certa & audita referat, in aeternum testimonium

monium dicturum, Prov. 21, 28. Cum autem in hominis causa falsum testimonium proferre grave sit, tum de Christo Domino hoc facere multo gravius est. Quamobrem monendi sumus, ne quid temere, vocatione non muniti, aggrediamur: maxime vero illud videndum erit ne in his, quæ ad Dei gloriam & fratrum salutem spectant, per oscitantiam peccetur; sicut sæpe ab his fit, quorum digiti ad aliquid scripturandum pruriunt. Similiter etiam observandum, quod iudicium tenendum sit de his Evangelistis, quæ in Canone Scripturæ non comprehenduntur: sive illud sit *Nicodemi*, sive quid aliud. Si enim ea antiquitate essent, qua esse à *Papissis* perhibentur; tamen hac antiquitate tueri se nequeunt, cum stigmaticos quosdam Evangeliorum scriptores, Lucæ & Apostolorum temporibus fuisse confiterentur, atque adeo ipsi Evangelistis antiquiores.

Lucas tamen, tanquam sapiens ille, quem Salomon dilaudat, qui stulti agrum præteriens, sapientiam didicit: ex illorum hominum incogitantia, se sui erga Ecclesiam officii admoneri patitur; & ad illa scribendum se refert, quorum in Ecclesia incredibilis fructus perennis erit: videas autem plebsque, qui aliorum in rebus præclaris ad eundis temeritatem, & præsidenciam intuentur, & irrisioni habent. Sed ex his pauci sunt, qui aut laborem, aut sumptus suscipere volunt, præclarum illud opus perficiendi; cum tamen horum inanes conatus nos stimulare debeant, ut quæ in nos Deus dona ad proximorum bonum contulit, expromamus.

Vtrumque libellum suum Lucas *Theophilo*, viro cum pietate, tum nobilitate claro inscripsit: ut cum illum in pietatis studio magis magisque accenderet; tum alios ad consimilis virtutis æmulationem excitaret, dum illum hac nuncupatione, ob virtutis & pietatis amorem, nobilitatum viderent. Cum enim ex summa nobilitate ea tempestate existerent paucissimi (1 Cor. 1.) qui Evangelium exoscularentur, prudentiæ erat, eos qui se Evangelio adjunxerant, ita omni honesto obsequio retinere, ut non modo non deficerent semel vocati; sed aliis porro Ecclesiæ officiis allecti se adungerent. Ex quo intelligitur, Deum honore afficientes, ab eo honoratos iri, 1 Sam. 2. & Prov. 4. Quantus enim honor illi habitus est, cum ejus bibliothecam Spiritus Sanctus, tam incomparabili thesauro novo modo ornare voluit?

Hinc etiam docentur nobiles, hoc officium illos manere, ut Sacras Scripturas ab omnibus corruptelis intactas, & inviolatas servent. Quod autem insigni aliqua nota, tanquam diademate, certos quosdam redimere solitus sit: eo intelligi etiam voluit, & tanquam documentum edere, omnes gloriæ divinæ amantes, honore, tamen si diverfo modo & tempore, cumulandos esse.

Nec vero quod Theophilo nuncupati, & inscripti sunt, minus nobis competunt; non magis quam Epistolæ urbibus, nationibus, aut singulis hominibus inscriptæ, fructus Epistolarum ad illos solos astringunt.

Scriptis autem suis singularem laudem tribuit, quod nihil in his non persuasissimum sibi reperitur; quo privilegio & immunitate, omnes & solæ Scripturæ ornantur: quia hominis arbitratu non sunt allatæ; sed *Spiritu Sancto ducti, loquuti sunt sancti Dei viri*. 2 Petr. 1, 21. In hominum scriptis, quacumque cura & diligentia exarentur, cribrentur, ventilentur, vanno quantumlibet purgantur; semper tamen quædam aut incerta, aut falsa, veluti liliolum aut palea manebunt. In Scriptura præter purum frumentum, ne gry quidem. Hic aurum absque scoria: quod nobis debet, ad Scripturas tractandum animum addere.

Si *queramus* unde hæc *πνευματικὰ*, & unde hæc indubitata animi persuasio Lucæ innata, & infixa est.

Respondet externa quidem media & instrumenta fuisse Apostolos Christi; qui rerum à Christo gestarum oculati testes, à se vero actarum ministri erant: qui cum testes sint omni exceptione majores, commentarios eorum, ex quibus libros suos composuit, suspectos habere nullo modo convenit.

Sed alia est propior & potentior causa, Spiritus Sancti testimonium, spiritui ipsius testimonium ferens, vera fuisse quæ ab Apostolis acceperat. Quod ni esset, scrupus certæ dubitationis animo semper adhereret; tamen ab hominibus, fide alioqui dignissimis, atque adeo ab ipso Christo, accepisset. Alioqui enim illi in mentem venire posset, Apostolos tamen si fideles, tamen in tanto rerum gestarum numero aliquid per oblivionem mutasse. Quandoquidem Ephemeridum rerum indices gestarum scribens, qui cum ingenio tum memoria valet, poterit eorum quid, quæ egerit oblivisci; poterit sitne ita, an secus, dubitare.

Obser-

ex quo de
suppositis
Evangelistis
iudicium.

Verf. 3.
Theophilo
cur Evangelium
suum inscripsit
Lucas?

ejus exem-
plo nobiliss
officium:

illud tam-
men ad
omnes spe-
ctat.

Lucæ sin-
gularis
πνευμα-
τικὰ

unde hæc?

principue
à Sp. Sancti
testimonio:

hinc ejus operatio evidens,

Observemus igitur admirabilem Spiritus in Scripturis tum scriptorum, tum auditorum animis obfignandis operationem: qua ab illis nec visa nec audita, tanta virtute in cordibus infcribit, ut de illis non minus certi fiant, quam quæ propriis oculis & auribus acritate comprehenderunt. Atque hoc proprium & peculiare Sacris Scripturis est. Si enim millies mihi incutietur, hanc Aristotelis, illam Augustini sententiam esse, quam eos proloquentes non audivi: tamen probabiliter quadam animi inductione adducor, ut ita fuisse credam: hanc tamen *καταπροφασιν* in his rebus meus animus nunquam admittat; quod in Prophetarum & Apostolorum scriptis fecus fit. Quod Ministros docear, cujus autoritatem in tradenda doctrina adhibeant: Scripturarum scilicet, non Philosophorum, aut Poëtarum, aut Ecclesiæ Doctorum.

que S. Scriptura autoritatem confirmat.

Vox ἡ λέξις quo referenda?

Vocabulum ἡ λέξις, propter articulum, ad Filium Dei refero, non ad syllabicum, & vocalem Dei sermonem: de quo personali Dei sermone pluribus, non ita multum post agitur.

Verf. 4. Finis hujus Evang. primum in fide securitas,

Sicut autem scriptum suum ab *effic.* & *adjunctis*, atque ab adversis aliorum studiis commendat: ita non mediocrem ejus laudem collocat in *sine*, ut scilicet, pii de his, de quibus instituti & informati fuerant, magis securi & persuasi fiant. Ex quo illud colligitur, provehere fiduciam & persuasionem in veritate, quod literarum monumentis à Spiritu Sancto consignata sint Dei oracula. Quamobrem *Pontificii*, qui nos à Verbo scripto ad *ἄγραφα* revocant, fiduciam nostram in promissa salute labefactant.

ideo cuivis credenti le-

Hoc autem loco observatione dignissimum, quibus lectio Scripturarum perutilis

& opportuna est: his vid. qui prius ex Verbi præconio crediderunt. Nec enim generandæ fidei Scripturæ lectio destinatur, ut nostri homines discant, sed fidei confirmandæ. *Quomodo enim credent absque præconio?* Rom. 10, 14. cui consonat illud, *Pro v. 8, 9.* Hinc est ut Apostolorum nullas Epistolas ullas exaruerit, nisi his tantum, quos aut ipsi ad fidei professionem sua prædicatione adduxissent, aut aliorum prædicatorum ad fidem aggregatos fuisse intellexerant. Fieri quidem potest, ut in Evangelii ruina, & Ecclesiæ pervastata conditione, Deus lectionem Scripturarum hac benedictione profiquatur, ut illa fidem in cordibus legentium gignat: sed illud extraordinarie factum, ad tempora Ecclesiæ bene institutæ traduci non debet.

estio Scripturam concedentis.

Deinde observandum est, pios jamdudum de veritate certos, certitudine debere credere: cujus ignoratio Verbi Dei fastidium, & nauseam multis parat. Dicunt enim se probe intelligere Christum pro illis mortuum, fide hominem justificari, &c. nec igitur causæ quid esse, cur toties ad concionem ventitent. Esto quod dicunt; sed meminerint, illos de rebus sibi cognitissimis aliquid affectari debere, quoad cum corporis exuviis omnes infidelitatis fæces abjecerint. vide *Phil. 3, 1. & 2. Petr. 1, 11.*

cū semper in veritate proficiendum.

Cum Christus, Evangelicorum librorum argumentum, ex duabus naturis constet, ordo postulat, ut priusquam de tota persona agatur, de sejunctis seorsum naturis, ex quibus persona illa coalescit, sermo fiat. In his autem naturis, Divina, tanquam tempore & dignitate infinite prior, primo in loco tractanda venit. Quod Evangel. *Iohannes* breviter, sed dilucide & nervose facit.

Consideratio nature Christi divinis, humane præferenda.

IOAN. c. 1. à vers. 1. ad 6.

- I**N Principio erat Sermo ille, & Sermo ille erat apud Deum, eratque ille Sermo Deus.
 2 Hic Sermo erat in principio apud Deum.
 3 Omnia per hunc Sermonem facta sunt, & absque eo factum est nihil quod factum sit.
 4 In ipso vita erat, & vita erat Lux illa hominum.
 5 Et Lux ista in tenebris lucet, sed tenebræ eam non comprehenderunt.

ANALYSIS.

Iohannes hoc commune habens cum reliquis, quod historiæ scribat vitæ & moris Christi, multa miracula plures autem conciones ab aliis Evangelistis præteritis completitur; & quod illi adhuc magis peculiare est, cum miraculis doctrinam miraculis obfignatam coniungit, ut 5. 6. 9. 11. & 12. capitibus.

Propositio est *Christum esse Deum*, vers. 1. Argumentum primum est ab adjuncto tempore, quod in ipso mundi primordio exarabat. Secundum ab adjuncta ejus cum Deo, id est, Patre presentia. Tertium à testimonio: vel potest esse conclusio ex præcedentibus.

Vers. 2. Repetit primum & secundum axioma, & illa

illa ob eam causam conjungit, ut ejus rei veritatem clarius assereret. Nam ut largiatur, quod quidam stulte affirmant, Angelos ante mundum conditum extitisse, tamen apud Deum fuisse, & illi coessentialia extitisse, non nisi absurde dicitur.

Vers. 3. Argumentum quartum ab effectu creationis omnium: quod amplificatur per negationem contrarii, quod nihil &c.

Vers. 4. & 5. Aliorum expositione, est confirmatio prioris argumenti de creatione, ab enumeratione partium creaturarum, viz. inanimatarum, animatarum & ratione illuminatarum: sed videan non praestiterit exponere ad eum in modum, ut sit novum argumentum ab effectu regenerationis & recreationis; quandoquidem hic sensus cum ex se fuit, tum aliis Scripturae locis consentiens est, maxime Ioannis stilo, qui sic loquitur de Filio Dei 1. 1. *Epist. cap.* Neque vero cum hac interpretatione pugnat, *versus* 9. de *illuminato omni homine veniente in hunc mundum*. Quidni etenim illum versum exponemus, ut illum 1. *Tim.* 2. de generibus singulorum, non de singulis generum; praesertim cum *vers.* 7. dicatur Ioanni de *Luce testimonium dicitur*, ut omnes per illum crederent. *Vers.* igitur 5. dicitur vita, quod omnes mortui sint, & lux, quod omnes sumus tenebris obruti. Quamquam, ut verum farear, formula loquendi hoc loco usurpata, discrepat aliquantum ab illa quae est 1. *Job.* 1. aliud enim est Christum esse *ζωόν*, aliud *ζωόν λόγον* in illo: ne videatur autem *ργιστός*, *εὐνοικός*; & naturam luminis tantum tribuisse, ut ejus beneficio posset Christum ad salutem comprehendere: ad tantam hanc prolepsin respondet ab effectibus tenebrarum quae superfluit, hac luce naturam non obstante. viz. illas Christum non posse comprehendere. Quamobrem post hanc fluctuationem & distractionem, in receptam doctorum interpretum sententiam inclino.

METAPHRASIS.

QUUM non desint impii & nequam spiritus, qui, nascente & pullulante Evangelio, in Christum credentium fidem convellere, infidelium animos à fide alienos magis adhuc aversos reddere conati sunt: Visum mihi est historiam eorum quae à collegis meis praetermissa sunt, maxime quae Christi divinitatem attingunt, conscribere. Cujus ut divinitatem adstruam, quae prior est Christi natura ipsam personam per se constituens, & subsistens antiquam humanam naturam sibi assumpsit: pono vobis ante oculos aeternitatem, quae jam tum extitit (non autem esse cepit) in ipso mundi primordio. Qui enim ante omne tempus & secula omnia subsistit, cum aeternum esse certissime consequitur. Praeterea, cum apud Deum fuerit Patrem, qui lux est, ad quam mercede creatura aditus nullus est, quin fuerit Deus necesse est. Vbi si quis causetur non consequi eum ob eam causam Deum esse, quod ante hunc mundum conditum extitit, quum Ange-

li tum etiam extitisse credantur, aut primo aeternum deinde apud Patrem fuisse, Respondeo, tametsi vanum & fabulosum sit aliquid extitisse creaturarum ante mundum conditum: tamen ut nullus hac parte calumniae locus sit, quae duo prius seorsim enunciavi, conjungo: & aperte confirmo, Christum & ante mundum extitisse, & simul jam tum cum Deo conjunctum fuisse.

Hujus rei veritas magis perspicua, & ad sensum & intelligentiam nostram magis accommodata erit, si quis deducto sermone ab his quae mens humana cogitando complecti nequit, eum ad illa referamus quae nobis sunt magis obvia. Reputamus igitur praclaras ejus res gestas & facta, utpote quod omnia quae in tota mundi universitate inveniuntur creavit ad eum modum, ut nihil (ne vel unum ali-quod) sit in rerum natura, cuius ipse autor & conditor non sit. Hujus rei documentum sit quodcum res inanimata, tum animata & vegetandi & sentiendi facultate praedita, denique ipse homo rationis compos, & ab ipso condita & creata sint; nec enim vita hominibus communicata luce desinitur rationis in tenebris illis densissimis, quas peccato attraxit veluti scintillante. Quae lux ita tenuis & exilis est, ut Christum ad salutem ne minima quidem ex parte comprehendere valeat, quae sponte sua in disputationibus & disputationibus suis evanescit, & Dei veritatem in justitia detinet.

Partes sunt } Propositionis comprehensa sub finem 2. versus, ubi est *κρίσις* axiomatis, quod consequens sit priore loco antecedens posteriore.

Propositionis probatio reliquo contextu.

P R A X I S.

PROPOSITIONEM primum in medium affert, Christum esse aeternum Deum; deinde duo argumenta subnectit quibus propositionem confirmet. *ὁ λόγος* Christus est. Praeteregressa multiplici acceptione *ὁ λόγος*, sive definitionis, sive sapientiae, sive sermonis, quae apertius aliis in Christum comperit, quod nemini sit Pater communicat nisi per Filium: praetermissis, inquam, his, & aliis plerisque, quae turmatim afferuntur, haec significatio aptissime huic loco convenit, ut sit ista persona, de qua Deus loquutus est omni tempore & aetate, per Patriarchas, Prophetas, & Apostolos in Scripturis, & quem unum

1.

2.

quomodo sic dicatur?

uam promisit fore mundi Servatorem; ut
 ὁ λόγος sit idem, ac *promissio illa*: sic enim
 sermo sumitur pro promisso, *Psal. 119. Me-*
memento sermonis tui, quem fecisti seruo tuo: &
 iterum; *Bonignus sis secundum sermonem*
tuum: & *Eruo me secundum sermonem*: & sic
 nostra lingua, sermo usurpatur pro *promisso*,
Give me your word; *I will make good my*
word.

Quod si quis excipiat, parum convenire,
 ut de *promisso* prædicetur eum esse Deum
 &c.

Respondeo tropum esse usitatum adjuncti
 pro subiecto, promissionis pro re promissa
 Adamo, Noacho, Abrahamo, Davidi, &c.
 Hæc significatio confirmatur, *Ioh. 5, 37, 38.*
 ubi expresse dicitur, eos non habere sermo-
 nem Patris in se manentem, quia non credi-
 derunt in eum, quem Pater misit: ubi Chri-
 stus appellatur *sermo Patris*, tantum ob eam
 causam, quod secundum promissum ejus
 missus sit. *Act. 13, 26.* Paulus Christum ap-
 pellat *sermonem salutis*; nam versu 27. ex-
 presse distinguit hunc sermonem à vocali
 sermone Prophetarum. Sed plenissimum
 adhuc hujus rei testimonium extat, *Tit. 1, 2, 3.*
 ubi spes æternæ vitæ (quæ Filio tribuitur
Col. 1, 27. & *1 Tim. 5, 1.*) & ὁ λόγος pro
 eisdem ponuntur; & *1 Ioh. 1, 1.* Christus ap-
 pellatur *sermo vitæ*. Sed longe testatissimum,
 & omni exceptione majus est illud *Apo. 19,*
13. ubi Christo expresse tribuitur nomen
 hoc, *Sermo ille Dei*. Hinc discimus eum esse,
 de quo omnes Prophetæ & Apostoli testati
 sunt, & in quo omnes Dei promissiones sunt,
 Est, & Amen.

De hoc λόγος dicitur, quod *in principio e-*
rat; quod idem est, ac æternum esse: non
 enim in mundi principio cepit esse, sed tum
 erat; non creabatur, sed tum exabat: quod
 Salomon, *Prov. 8, 22, ad 30.* luculenter expo-
 nit. Hinc Apostolus *Coll. 1, 15.* appellat eum
αὐτοῦτον πρῶτος κτιστός. Huc accedit, quod
 Paulus *Eph. 1, 4.* notat æternitatem hoc ad-
 juncto, *ante facta mundi fundamenta*. Hæc
 etiam æternitas adumbrata est in Melchise-
 decho *Heb. 7.* qui cum à Mose celebretur,
 & eximiis elogiis nobilitetur, ab eo tamen
 non est ejus aut ortus aut occubitus indica-
 tus; quod nisi in hoc uno nusquam à Mose
 factum: ut Apostolus acutissime sane peri-
 tissimeque inde colligeret, æternitatem
 Christi in illo fuisse delineatam.

Ex quo intelligitur Christum non tum
 esse cæpisse, cum mundus crearetur, ne

dum cum ex virgine natus est; sed ab omni
 æternitate exitisse. Vnde etiam efficitur,
 eum verum, & γὰρ πῶς Deum esse. Deus enim
 solus immortalitatem habet, *1 Tim. 1, 17.*
 Nam tametsi Angeli & animæ finem non
 habent, tamen initium habent. Deinde æterni-
 tatem quam habent, mutuam sumunt.

Πρὸς τὸ θεόν. Deus enim eum ab initio pos-
 sedit, *Prov. 8, 22.* est autem idem quod ali-
 bi, *Pater & ego unum sumus*; & quod Pa-
 ter in eo sit, & ipse in Patre, id est, coessentialis,
 & consubstantialis Patri; cum enim
 nihil præter Deum esset, non potuit non
 esse apud Deum. Sicut autem hæc omnia
Arrium refutant, ita hic locus adversus *Sa-*
bellum facit. Post ex superioribus conclu-
 dit Christum esse Deum.

Quæ superiori versu disjungit, hoc conjungit,
 ne putetur eum prius æternum fuisse,
 post apud Deum cæpisse esse. Itaque
 docet hic versus & æternum esse Christum,
 & æterno suo Patri coessentialem. Hæc
 cum proposuisset, argumenta sentibus & in-
 telligentia magis accommodata, adiungit,
 quibus illa innituntur & incumbant. Quo-
 rum prius est ab *effectibus creationis verum*:
 Creatorem Deum esse oportet; sed Christus
 est rerum omnium creator; ergo, &c. *Vi-*
de Coloss. cap. 1, versu 6. eum cælos & ter-
 ram, viibilia & invisibilia, angelos creasse.
 Cum igitur Creaturæ omnes ab illo cõditæ
 sunt, apparet eum non esse creaturam: nec
 enim omnes Angeli conjunctis viribus unam
 muscã, aut lendem creare norint; nec pi-
 lum unum album aut nigrum facere.

Hoc satis declaratur, quod mutæ creatu-
 ræ ejus imperium agnoscere coactæ sunt,
 venti & mare; quod ne diaboli quidem ipsi,
 qui illum odio habent, ejus imperium recu-
 sare poterant, tametsi maxime vellent.

In creatione etiam comprehenditur pro-
 videntia, & administratio, qua mundi hæc
 moles ingens sustentatur, quod Christo
 etiam tribuitur, *Hebr. 1, 3.* Hinc dicitur
Prov. 8, 30. quasi nutrix. Quod etiam mi-
 raculis confirmatum est, restitutionis mem-
 brorum, aut debilitatorum, aut penitus
 convulsoꝝ. Ex quo illud liquet, omnia
 ex nihilo creata esse: nam cum omnia ab
 eo creata sunt, apparet nihil increatum esse
 præter Deum; in quo incredibilis Christi
 potentia elucet, qui ex nihilo omnia crea-
 vit. Item mundum non esse æternum, sed
 creatum: quod enim æternum est, idem
 Deus est. Singularis consolatio hinc nasci-
 tur;

hinc Chri-
stus est ve-
rus Deus,

Patri coes-
sentialis,

contra Ar-
rium &
Sabellium.

vers. 3.
Christi
Deitas pro-
batur ab
operibus
divinis:

creatione,

subiectio-
ne creatu-
rum,

providen-
tia ac mul-
tis mira-
culis:

hinc om-
nia esse ex
nihilo,

etiam Munda-
rum;

an recte
pro pro-
missio usur-
petur?

vers. 2.
Æternitas
ἔ λόγος:

que confo-
latis inde?

que rever-
rentia?

Verf. 4.
Vt a foris
Cbnifus

tur ; quod omnia ab ipfo creata effe , & ab illo confervari novimus : ex ipfo nihil effe , quod fe adverfus nos , fine ipfius voluntate , commovere poffit ; fed omnia ab eo regi , & quidem noftro commodo , fi illius fumus : nec effe igitur homines extimefcendos , aut ullam creaturam ; fed Deum timendum effe , qui folus vita & necis poteftatem habet. Deinde difcimus ex ifta æternitate , majeftate , & æqualitate cum Patre , & omnipotentia , quam in mundi creatione exercuit , qua reverentia & timore verbum ejus excipiendum fit. vide *Hebr. 2.* Nam imperatores , pro ratione fuæ potentia & dominatus , fuâ mandata à fubditis exfequenda ducuat : vide hiftoriam mandati Abfolonis de interficiendo Ammone , 2 *Sam 13, 28.* & confer cum *Iehof. 1, 9.*

Quod vita plantarum , & brutorum animalium ab illo tanquam fonte manet , fati arguit , quam illa in eo immenfa & inter-

minata eft , qui illam tot plantarum , mufcarum , vermium , pifciculorum myriadibus elargitur ; ut momentaneam hanc , & caducam vitam minoris faciamus , & nobis cum abjectis animalculis communis eft : atque ut illam nobis abunde fuppeditatam fore fciamus , modo ex re noftra fit , quum Deus eam tam effufe in viliiffimas creaturas conferat.

Quod hominis vitam lumine rationis ornavit , nos docet rationis noftre comprehensionem , & difcurfationem Chrifto creatori fervire debere : ob eamque caufam indigniffimum effe , ut ea , tanquam armis utamur adverfus Chriftum. Denique lumen rationis non effe illarum virium , ut Chriftum (vel minimum) comprehendat , 1 *Cor. 2, 9. que oculus non vidit , nec auris Ec. & cap. 11, 14.* Quod plenius docetur , cum hominem tenebras magis , quam tenebrifum , maluit appellare.

Verf. 5.
lumen ra-
tionis hu-
mane ab
eo.

L v c. cap. 1. à verf. 5. ad 11.

5 Fuit diebus Herodis illius regis Iudææ , Sacerdos quidam nomine Zacharias , ex claffe Abia : uxor vero ipfius erat ex filiabus Aaron , & nomen ejus Elizabetha.

6 Erant autem iufti ambo in confpectu Dei , incedentes in omnibus mandatis & conftitutionibus Domini inculpate.

7 Nec erat eis proles , eo quod effet Elizabetha ftérilis , & ambo provecti jam effent ætate.

8 Factum eft autem ut quum is facerdotio fungeretur in ordine fuæ claffis ante Deum ,

9 Secundum ritum functionis facerdotalis , fortitus fit munus fuffitus faciendi , ingrediendo in templum Domini.

10 Totæ vero multitudi populû foris precabatur tempore fuffitus.

ANALYSIS.

Vt quidam defcribitur : 1. ab adjuncto nomine *Zacharia* , 2. ab adjuncta vocatione *Sacerdotii* . 3. ab adjuncta vice functionis , cujus origo ab *Abia* perpetua ferie deducta ad illum fucceffive pervenit , 4. ab adjuncto tempore regni *Herodis* ; quod defcribitur à fubjecto loco *Iudææ* . 5. ab adjuncta uxore ; quæ defcribitur 1. à relatis , quod effet filia *Aaronis* , feu ab illo oriunda . 2. ab adjuncto nomine *Elizabethæ* .

Verf. 6. Postquam feorfim de utrifque fcripferat , defcribit utrumque conjunctim à communibus adjunctis . Primo ab adjuncta iuftitia , quæ arguitur à partibus

coram	{	Deo intus & in corde .	Homini- bus ; quæ arguitur ab effectu , converfatione inculpata : quod	}	moralium	}	quæ no- tantur	}	ὁμολογίας .

Verf. 7. Alterum adjunctum eft , orbitas liberorum : cujus caufa affignatur ftérilitas feu infecunditas *Elizabethæ* . 3. Adjunctum , ætatis provectio , feu ætas ingravefcens .

Verf. 8. Hac præmunitione facta accedit ad vifionem ; quam defcribit ab adjuncto tempore , nempe cum fungeretur *Sacerdotis* officio . Hujus officii executio ornatur adjuncto ordine , qui eft à Deo inftitutus . 2. Ab adjuncta Dei præfentia .

Verf. 9. 3. A parte præcipua officii facerdotalis , quæ eft fuffitus offerre ; quæ pars arguitur diftributione ejus ,

Quod præftitum eft { Sacerdote offerente .
 { Populo adfiftente .

A Sacerdote præftitum defcribitur , 1. ab adjuncta confuetudine . 2. à fubjecto loco ubi debebat offerri , viz. in interiore fanctuario , quod erat *Sacerdotum* omnium proprium .

Verf. 10. A populo præftitum defcribitur ab affectu orationis , 2. à fubjecto , debito viz. & à Deo inftituito loco extra fanctuarium in arrio Templi , 3. ab adjuncto tempore , viz. dum Sacerdos fuffitus faceret .

Expedita parentum Iohannis conditione, ad insolitam Dei in ejus procreatione *εὐνοκίω* accedit

Partes sunt { Parentum Iohann. conditio.
Insolita Dei in ejus procreatione *εὐνοκίω*.

METAPHRASIS.

Dicturo mihi de Christi Servatoris in hunc mundum adventu, idque ut pollicitus sum accurate, & principio alte repetito: Ioan. Baptistæ præcursoris ortus & origo pertexenda mihi est, cum quod ejus admirabili conceptu filies matris Christi sulca & suffrutata est; tum vero (idque præcipue) quod omnium piorum filies hoc pacto in Christum dirigitur: qua neminem pro mundi Messia agnoscat, aut etiam debet agnoscere, nisi quem Ioannes cum tempore, tum prædicatione (qua inchoata ad Christum via communita est) præcesserit. Quamobrem Ioan. ortum, hinc, parentum nobilitate & virtute, istinc, admirabili & insolita Dei administratione amplificatum & exornatum accipio. Quo tempore Herodes Idumæus, natione in Iudæa, rex à senatu Romano constitutus & designatus est, vir erat nomine Zachariæ, vocatione Sacerdos Altissimi, qui in vicissitudinaria Sacerdotii, in templo administrationis vicem & locum obtinebat, qui primum Abix attributus est. Hic ut sua & propria, unde prognatus est, tribu nobilis & illustris extitit; sic sua uxore Elizabetha non minus suspiciendus erat, ut que ab Aaron genus & originem duxit. Hac autem generis nobilitas cum omnino aspernanda non sit, major tamen & magis clara extitit illa origo que à cælo ducta & tracta est. Erat enim uterque iustus, idque ea iustitia que in intimis anni præcordiis penitus insita, Deo cordium servatori probatur. Neque tamen hæc virtus & pietas, intus in animis inclusa & occulta mansit; sed externa eorum conversatione, cum mandatorum, tum rituum religiosa observatione testata est. Ad eum modum ut tamen ab omni peccati labe per infirmitatem humanam liberi & expertes non fuerint, vacarint tamen omni crimine, quod illos seu civili seu Ecclesiastico tribunali obnoxios aut expositos reddere jure potuit. Tamen si vero pietate præstantes essent, & in ea omnibus pene aliis anteirent, tamen proliis & posteritatis beneficio perisquis etiam impiis postpositi sunt. Erant enim orbis liberorum, cujus semen & causa fuit Elizabethæ infæcunditas, & à Deo occulta matrix. Sicut autem

nullam tum ab illis sati & in lucem editi liberi sunt; sic ingravescens utriusque ætas omnem deinceps posteritatis spem & expectationem eripuit. Ut autem intelligatur Zachariam non nomine tenus Sacerdotem fuisse, sed minus ipsum, quod illi ex vocatione & nomine incumbere, re præstitisse: factum est ut Zacharias Sacerdotio fungeretur in templo & coram Deo, congruenter instituto Dei, de vicissitudine ad sublevandum Sacerdotum laborem ordinata; & illam Sacerdotii partem obiret, que in suffuta faciendo versatur, secundum morem, quo alternis vicibus, hic victimis litandis, ille scissamento adolendo designatus est, idque in ea templi parte quam ingredi mox Sacerdotibus fas est: cum hæc, inquam, gerebantur, tota populi multitudo foris & in templi atrio conveniens, eo ipso tempore quo suffitus factus est ob eam causam precibus vacabat, ut umbra veritas, id est, suffitus, oratio anagogice responderet.

P R A X I S .

Divinitatem Christi ordine sequitur humanitas: quoniam autem Christi in terris priorem adventum præcedit Iohannis Baptistæ nativitas, sicut Christi publicam vocationem Iohannis præconium præcessit, eam Christi nativitati præposuit Lucas: quo melius intelligeretur, Iesum Messiam esse per Prophetas promissum. Christo enim venturo in mundum, quemdam spiritu & virtute Eliæ instructum, anteambulonem futuram à Prophetis præannuntiatum est. Nisi igitur de præcurfore prius constet, de illo subsequuto, jure dubitari poterit: sicut contra, illo præeunte, Christum per Prophetas promissum, in lucem mox edendum fore conficitur.

Hunc autem, veluti metatorem, potentissimo Principi præmittere, Deo visum est; ut Christo hospitium in piorum mentibus pararet: Aut sicut magni principes ministrum habent, qui præcedat, ut viam consequenti regi maniat, occurrentes summoveat, & populo signum det, ut prætereunti regi genu flectant. Gen. 41, 43. item Eslh. 6, 9, 11. sic &c. Et quemadmodum *φῶς φε-* solem aurora prævertit, & orituri mox solis nuntius est, sic Christo Iohannes prævit. Stirpem autem & profapiam ejus ab eximiis parentibus repetit; quod tamen Iohanni ornamento fuerit; tamen in ejus commendatione, Euangelista recta ad Christi gloriam respicit; cui honori est, quod

Ioannes B.
Christi
præcursor;

ejus officium

Verf. 5.
profapia
Christo glorio-

præcurforem tot modis nobilitatum habuit. Veluti enim reges delectum habent eorum, qui summo loco illis serviunt, ut non ex implebe, sed potius ex summa nobilitate desumantur: & sicut Lucifer fulgentissima stella solem præcedit; sic Deus Filii sui *ædipoi* his natalibus esse voluit: quæ filio aliquid dignitatis adjunctia, eum ad tanti Principis ministerium, & obsequium magis idoneum redderet.

Nobilitatus
autem est { ordinariis
&
extraordinariis } rebus.

parentes ex familia Aaronis Ordina*ia* dico, primum quidem quod ex Aaronis familia, inter cæteras, eximia, utroque parente natus sit.

ejus familia dignitas: Quanti enim Aaronis familia apud Iudæos æstimata est, docent non tantum conubia, quæ cum regis stirpe inita sunt; sed maxime, quod illa tribus ad Dei cultum proxime adhibita est: quod nostri seculi ingratitude coarguit; in quo pauci reperuntur, ad Christi ministerium efformati, qui honestiori loco nati & orti sint: sed si quid deforme, corruptum, mutilatum & c. sit, illud Deo offerunt. Hoc cum non sit nihil, tamen ex his minimum est, unde Iohannis ortus commendatur. Nisi forte opportune hoc ob eam causam cecidit, vel potius oculata Dei prospicientia gubernatum est: quo facilius Iohannes ad docendi in Ecclesia manus emergeret. Hoc autem adversus Pontificios aperte facit, qui ignominiosum ducunt, si quis ab Ecclesiæ Ministris editus, ad ministerium recipiatur. Ex 24. vicibus,

cur ex hac familia cū nasci voluerit Deus?

Quotam vicem Sacerdotes obtingerit?

in quas tota Aaronis posteritas, ad majorem in Sanctuario serviendi commoditate, distributa est, Zacharias octavam vicem, majoribus suis attributam, obtinuit.

Hæc distributio cum ad ordinem & disciplinam Ecclesiæ inducta sit: in ea tamen nihil præter Dei expressum mandatum tentatum est. Tamen enim à Regibus Davide & Salomone, hæc & aliæ pleræque stabilitæ sint Ecclesiæ politicæ: tamen absque Prophetis Nathano & Gado, qui à Deo de ea re mandata acceperant, nihil est ab illis inventum, nihil innovatum: quod illos refellit, qui Ecclesiæ disciplinam hominibus arbitriam, & liberam esse statuunt.

Verf. 6. Pietas parentum Iohannis; Alterum est, ex ordinariis donis, quod uterque parens pietate insignis esset: dicuntur enim *justi* fuisse, iustitia sincera, non simulata; nec tantum hominibus se probasse, sed Deo, qui cordium inspector est. In quo

videmus quænam illa iustitia est, quam Scriptura, ut germanam & ingenuam approbat: *hinc iustitia vera Deo accepta quæ?* non ea tantum, quæ hominibus satisfacit, sed quæ etiam Deo accepta est: id est, non ea, cujus exterioræ actiones in hominum reprehensione non incurrant; quæ nec in civili, nec ecclesiastico foro rea peragi potest; sed quæ ex mundo corde, & conscientia pura profluit. Aliud autem iustitiæ *adjunctum* notat; cum *omnibus*, non certis tantum Dei mandatis observandis studetur, cumque ad omnium observantiam animum adjicimus, & nervos intendimus. Vide locum *Iacob. 2.*

Hinc parentibus descendum est, quanto illos pietatis studio duci convenit, ut liberos suos Ecclesiæ, aut Reipublicæ commendatioribus tradant, his præsertim, qui eminentiore loco positi, & facultatibus instructi, Remp. & Ecclesiam liberis suis capefendam, magis expositam habent. Hæc enim parentum Iohannis pietas majori illi ornameto fuit, quam si ditissimis & opulentissimis parentibus satis fuisset. Scimus enim quam facile in hominum animos influant hi, quorum parentes pietate celebres & notabiles extiterunt. Quod ex eo intelligi potest, quod istiusmodi hominum liberos etiam exorbitantes, charitate quadam complectentes, beneficiis prosequimur, nec nostrum adversus eos amorem, animis nostris facile expungi patimur. Est igitur paterna pietas præstantius patrimonium, quam si quis filium suum multarum divitarum hæredem scriberet: cum quod ejus exemplum, ad pietatis cultum potens & operosum sit; tum quod, seu in Repub. seu in Ecclesia, versetur filius, civium voluntates & studia mire conciliet.

Quod autem *Pontificii* ex hoc tam feraci *hinc nihil pro propria iustitia erectione.* frumenti loco, spinas & tribulos propriæ, & humanæ iustitiæ colligunt, facile refelluntur. Nam hic non de illa iustitia, quæ nos ab ira Dei liberat & absolvit agitur, sed de illius fructu: quanquam dicuntur *justi coram Deo*; id tamen non ita intelligitur, ac si Dei perspicax oculus nihil in his injustum deprehenderet, ut *Roman. 4, 19.* Sed quod Deum sibi, in omnibus testem & inspectorem proponebant, ut *Gen. 15, 6. & Psalm. 16, 2.* Nam si Abraham tam dives operibus bonis, coram Deo non iustificetur, quomodo hanc iustitiam à Zacharia sperabimus; maxime cum constabit, non ita multo post, illum turpiter lapsum esse: Et aliud est, in-

sistere

sistere in omnibus Dei mandatis, aliud ea factis implere. Denique aliud est, sine peccato, & ἀναμάρτητος esse, aliud non esse reprehensum, inobnoxium, & ἀμειπτον.

Verf. 7. Iohannis ex sterili oritur miraculosus;

Non fuisse autem illis liberis ostendit, quod uxor sterilis esset; nulla etiam verisimilitudine futuros, ex eo declarat, quod ambo annosi essent, & ætate proveciores. Quod causam dedit, Iohannis in ortu, aliquot miraculis & rebus extra ordinem gestis.

hanc sterilitatem cur Deus sæpe adimit impiis?

In quo notandum est, pios durius aliquando exerceri, & Deum fidei eorum, in perferenda afflictione, experimentum capere. Cum enim impii ad gregis multitudinem sobolescant, *Iob. 21, 8, 11.* qui hoc à Deo precibus non contendent: ex piis tamen sunt, qui tamen Deum assidue venerentur, eumque precibus de hac re appellent; sæpe tamen illud ægre, ut videtur, aut non omnino exorant. Quum enim Anna, ex liberorum orbitate, tristem & duram vitam ageret; Peninah procax & fastidiosa fœmina, liberis abundabat. Quot erant in mundo impiorum conjugum Pares, quibus liberi ex animi sententia & voto profeminabantur, cum Abraham fidelium pater pulchatus, & anxius ea de re esset! Quot tempore Isaci, quot sanctissimi huius Sacerdotis tempore, impii Sacerdotes fuerunt, quibus erat copiosa proles! Tanto vero fuit hoc gravius, quo sub lege, res subdiosior esset, sine liberis esset; quod suspicionem etiam injiceret vitæ non tam probe & pie actæ; quandoquidem legis observandæ studiosis promissum erat, eos intus, & foras, cum in uxore, tum in brutis animalibus multiplicandos. Ex quo illud efficitur, Dei erga nos charitatem non esse ex rebus externis metiendam, neque de odio aut amore Dei, ex illis statuendum; cum ne sub lege quidem ipsa, sub qua huiusmodi prolixius in pios profundebantur, ista semper collata sint.

cum ea sub lege olim odiosa:

Notandum vero, quod Deus hac uxoris sterilitate viam sibi munivit, ad divinius & præstantius beneficium, in istos conjuges conferendum. Iohannis enim Baptistæ in eum modum nativitate, magis illos apud omnem posteritatem celebravit, quam si decem liberos suscepissent. vide etiam *1 Sam. 1, 8.* de Anna. Quod idem nobis cogitandum est, in commodorum nostrorum vel aversione, vel privatione. Tametsi enim omnes pii steriles & liberis orbi, senectute non fœcundentur, & Iohanne aliquo vel

hæc tamen Elisabethæ beneficii loco fuit.

Samuele non ornetur; tamen certum est liberorum desiderium, aliqua alia non minus experibili benedictione compensari.

Postquam conjunctim de utroque parente loquutus fuisset, seorsum de utriusque sermone instituit; & primum quidem de patre: cujus visionem narrat;

Visio Tabernaculi;

In qua exponit { *ἡ εἰσαγωγὴ* } tempus
{ } locum
visionem ipsam.

Quod ad tempus attinet, declarat fuisse tum, cum munus Sacerdotale obiret, & forte illi obvenisset, ut suffitum faceret coram Domino. In quo notandum est, Deum hac visione, quam gratus sit illi suus cultustas, namquam sigillo obignasse; idem videmus Danieli evenisse, dum Deum oraret. *Dan. 9, 2, 3.* & idem Cornelio *Act. 10, 3.* Et quanquam Deum legitime colentibus, & invocantibus non semper angelus apparet; tamen angelis maxime in publico cœtu circumlistuntur pii: Ideo enim Tabernaculi aulae Cherubinibus intus, & foris referta erant, ut intelligeretur Ecclesiam, Angelorum legionibus, in publico cultu, stipatam esse: unde Apostolus *1 Cor. 11, 10.* mulieres hortatur, ne in Ecclesia capite aperto, & sparſis crinibus sint, quod angelos conspēctores, & quasi coryceos habent.

Verf. 8. quando eadē

hinc Angeli semper præſentes in piorum conventibus;

Hinc etiam liquet illius promissi, apud Esaiam, veritas; quo dicitur, Deum, dum adhuc preces funduntur, exauditurum.

Locus deinde designatur, in templo, & ubi illa facta? quidem in Templi mediana parte, quam populo ingredi non licuit, neque Levitis, sed Sacerdotibus duntaxat. Quo docemur publicas actiones non esse privatis in ædibus administrandas, sed in publicis. Quod autem Angelus Domini privatis in ædibus non apparuit, sed in templo, & quidem frequenti populi concione, id eo instituit, quia rem pervulgari & passim disseminari, populi salutis interfuit. In quo illud perspicitur, quod *Prov. 8, 2, 3.* dicitur, Sapientiam editis locis, & hominibus maxime frequentatis vocem suam edere, ut aut ea imbuantur, aut non imbuti ἀναπολόγητοι perirent.

ubi illa facta?

cur in templo?

Quod autem dicit, coram Domino ministerio perfunctum esse, id eximiam doctrinam continet. Tametsi enim Deus ubique sit, & piis ubique misericorditer & benigne adit: tamen in cœtu piorum, & publicis conventibus, specialis quaedam præſentia Dei est, cujus non tantum impii expertes

hinc etiam peculiaris præſentia Dei in cœtu piorum.

partes sunt, sed ne pii quidem ipsi tam effu-
se & proluxe aliorum participes sunt. Hinc
est, quod David, *Psal.* 42, 1, &c. incredi-
bili studio templum accedendi teneatur, ut
illuc Dei faciem intrueatur; cum tamen non
nesciret, & Deum ubique esse, & ipsi, ubi-
cumque esset, eum benigne adfuisse.

quet, quantopere Deum oblectet, & quam
acceptum ei sit, cum Deum, ex lege, aut
preccetur aut laudemus: quod enim homi-
nibus odoratissimum suffimentum, hoc
sunt Deo preces suorum, unde *Cant.* 4, 11.
comparantur Labia Ecclesie cum favo, &
lingua ejus cum lacte & melle; & ut pater
sermone liberorum, tamen titubantium &
militantium, delectatur: non quidem per
se, sed per Christum, ut est *Apoc.* 8, 3, &c.
unde etiam Sacrificium pro peccato pri-
mum mactatum est, priusquam ad suffitum
accederetur; & Sacerdos iste Christum ex-
primebat, cujus unius causa preces acceptæ
sunt.

*preces pio-
rum Deo
acceptæ.*

Verf. 9. &
10.
*Suffimentum
mysterium
quid?*

De populo vero in atris precante, cum
Sacerdos in mediano templo suffimentum
accenderet, quod narrat: docere voluit,
illa Thuris oblatione & incendio, piorum
preces adumbrari; sicut discrete notatur,
Psal. 141, 2. & *Apoc.* 5, 8. & piorum pre-
ces, non, nisi per manum Sacerdotis, & in-
terventum sacrificii, Deo offerri. Simul li-

L v c. cap. 1. à vers. 11. ad 18.

- 11 *Visus autem est ei Angelus Domini, stans ad dexteram altaris suffitus.*
- 12 *Et Zacharias eo viso turbatus est, & timor incidit in eum.*
- 13 *Dixit autem ei Angelus, Ne time Zacharia. Nam ex auditu est deprecatio tua: uxorque tua Elizabetha gignet tibi filium, & vocabis nomen ejus Iohannem.*
- 14 *Et is erit tibi gaudium & exultationi, multique super ejus natiuitate gaudebunt.*
- 15 *Erit enim magnus in conspectu Domini, & vinum siceramque non bibet: & Spiritu Sancto implebitur etiam à ventre matris sue:*
- 16 *Multosque filiorum Israël convertet ad Dominum Deum ipsorum.*
- 17 *Nam ipse precedet in conspectu ejus, cum spiritu & virtute Eliæ, ut convertat corda patrum in filios, & rebelles ad prudentiam justorum: ut paret Domino populum instructum.*

A N A L Y S I S.

Revelatio, quæ facta est *Zachariæ*, describitur à
distributione

adjuncta { Visionis.
Loquutionis.

Vbi primum subiectum visionis proponitur An-
gelus, qui 1. à subiecto describitur, viz. quod An-
gelus Domini fuerit: 2. ab adjuncta visione, quod
apparuit *Zach.* 3. ab adjuncta statione; quæ porro
à subiecto loci, dextra viz. altaris describitur: quod
altare suo adjuncto suffimenti, ab altero quod est
holocaustorum, distinguitur.

Vers. 12. Hujus apparitionis adjunctum est,
quod *Zacharias* Angelum videt; cujus visionis ef-
fectus duo assignantur in *Zacharia*, perturbatio
& metus; qui describitur ab adjuncta irruptione
& invasione.

Vers. 13. Altera pars revelationis est Angeli lo-
quutio.

Cujus partes sunt { Dehortatio.
Dehortationis rationes.

Dehortatio est ut timorem deponat, quæ arguitur
ab adjuncto petitionis suæ exaudita; cujus effe-
ctum assignat, quod *Elizabetha* uxor pariet ei fi-

lium: cujus filii amplitudo & excellentia descri-
bitur ab adjuncto nomine *Iohannis*;

Vers. 14. Item ex effectu gau-
dii & exultationis; quæ ampli-
ficatur à distributione subiecti

{ *Zachariæ*.
Vniuerso po-
pulo.

Vers. 15. Hujus etiam gaudii & exultationis
causa constituitur in *Iohannis* magnitudine seu præ-
stantia; quæ arguitur ab adjuncta Dei existimatio-
ne, qui neminem magnum censet nisi qui singula-
ri quadam ratione magnus est. Quæ etiam magni-
tudo & præstantia arguitur. 1. Ab adjuncta dieta
inuitata, quod vinum non sit bibitarus, nedum
merum & generosum. 2. Alterum argum. præ-
stantiæ ejus ab efficiente causa: quod Spiritu San-
cto repletus sit: quod amplificatur ab adjuncto
tempore, ipso conceptu.

Vers. 16. 3. Ab effectu conversione multorum
ad Deum.

Vers. 17. 4. Ab adjuncto munere *ædificus* &
anteambulonis; quod amplificatur à paribus, *Eliæ*
viz. virtutis & spiritus. 5. Ab effectu convertendi &
colligendi parentum animos ad liberos, & libero-
rum refractariorum animos ad parentes; quæ con-
versio cautione exponitur, viz. ab adjuncta pru-
dentia; quæ etiam distinguitur à fucata prudentia, à
subiecto justorum. Post aliquot partium muneris

et operum enumerationem totum concludit, quod est preparare vinum Domini.

Summa est, revelatio quæ facta est Zachariæ, Sacerdotali officio fungenti :

cujus partes sunt { Visio.
Auditus.

METAPHRASIS.

Interea dum Zacharias munere Sacerdotali in suffragio faciendo fungitur, illi se videntem sistit specie humana Angelus beatus, & Dei vicentis ministerio & servitio additus. Hic subito & insperato ad alterum latus consistens potius quam coram, Zachariæ infirmitati prospexit. At vero se collocans ad dextram altaris, hac statione suam ad optulandum promittit, neminem non obsecrare indicabit.

12. Quem Zacharias intuens, partim improvisa sui exhibitione partim splendore, Angelus sua in apparitione consueto, animo turbatus est. Atque ut animo perturbatis usu venire solet, inde metus & trepidationis causam accipiebat, unde illum laetandi segetem percipere oportebat. Angelus autem piorum bono (prout usus est) destinatus, illum blande & benigne alloquitur, ut cui insolita sua visione & apparitione terrori fuisse, eum jucundo & familiari sermone recrearet. Noli (inquit) timere Zacharia, quandoquidem cum quam olim de prole consequenda petitionem apud Deum instituristi, tum quam in presentiarum supplicationem de Messia acceleratione fecisti Deus exaudiens, utriusque postulationis tua consequutionem & complementum parat & aggregatur. Nam uxor tua Elizabetha, utcuque natura sterilis & aetate effata, tamen, cum ad factum utero concipiendum, tum etiam partum in lucem edendum vires & robur à Deo accipiet. Quo autem certius de veritate partus ejus constare tibi posset, pradio te pro jure paterno nomen illi imposturum; ut autem de proli nuptura præstantia liqueat magis, illud nosce, tibi liberum non fore nomen pro tuo arbitrato illi indere, sed, quod jam tibi impero, Ioannis clarissimo & gratiosissimo nomine illum appellabis. Ex illo nato gaudium solidum, atque adeo gessiens exultatio, non ad te solum, sed ad universum Dei populum redibit: erit enim, vel ipsius Dei iudicio & sententia, magnus, qui omnia ut sunt sine erroris periculo est mar; ob eamque causam nihil quod non revera sit magnum & exitium censet. Quamquam vero tua vita conditio & victus ratio, plenorem & liberalem magis merisum & aetatem facile apponat instruatque, quo

13. tamen priori major celebritas sit, habeatque in ipsa victus ratione nota aliquid, qua cum illum, tum alios de severitate & acrimonia ministerii illius admonet: edito tibi ut omnium illi vini usum interdicas: at autem intelligatur nomen hoc Ioannis augustum & gratiosum, non si sira aut per speciem inditum esse, & hanc victus inconstantiam severitatem, qua Nazareorum professionem sanctissimam imitatur, non sine causa imperatam esse: addo hoc, quod inter nates mulierum rarum & insolens est, eoque ipso nominis & victus insolentia appositum, cum non tantum ab utero matris Spiritu Sancto leviter tinctum & imbutum fore (quod plerisque electis infantibus usu venire solet) sed Spiritus Sancti magna mensura proluendum, & quodammodo completum esse. Adultus vero & constanti aetate, postquam divina callitus vocatione instruitus fuerit, multos ex gente sua ad Deum, il est, Christum Marix, ab impietate conversos adducet. Spiritus etenim & virtute non dissimili, ei que olim in Elia viguit, Christum Dominum præbit: hinc patrum in errore & insipientium animos ad liberos recte & pietatis sentientes retrahens, istinc inobsequentes & insipientes liberos ad maiorum suorum prudentiam dummodo veram & insuciatam) revocatus. Atque ut uno verbo omnia complectar quoniam iter ad singula longum est) Domino Christo populum preparabit, quem ipse Christus pietate & scientia multo quam ille præciorum reddet.

P R A X I S .

Post, ad visionem accedit: in qua considerantur quæ Zachariæ

obtigerunt ex { viso & audito. } { Angeli vero aspectus } { animo & multitudine } { perturbatione } { metu.

Quis Zachariæ oblatam visio?

Verf. 11. & 12. illa cum perurbatione conjuncta, & quæ eius causa?

14. Perturbatio vero est animi facultatum de statu dejectio: cujus una species est metus: qui est impendentis mali expectatio. Perturbationis causa est peccatum, quod circumferimus, cujus conscientia terremur, quoties illustriori, & inusitato magis divinæ præsentia sensu percillimur: nam, & ante peccatum, Adamus Dei colloquio, & præsentia divinæ sensu, coæternatus non est, sed tantum post lapsum; & exuti peccato cum vitam cum morte permutaverimus, cum Deo & sanctis angelis gnaviter, & absque ulla inquietudine consuescimus. Nec vero hunc timorem, aut metum, fidei de

15. B 3

Dei erga nos voluntate certitudo, penitus abarceat: quæ cum inchoata sit, & infidelitati, aliqua ex parte, admixta, & confusa, turbationem & metum hunc demitigare certe poterit, sed foras omnino pellere non potuit. Notanda est nostra infirmitas, qui inde argumentum timoris arripimus, unde materiam gaudii accipere oportebat. Quod si pii, quorum recta sunt peccata, & qui sibi peccatorum ablutionis probe consci sunt, Angeli unius visum tantopere exhorrent; quid impiis, peccatis suis universis onustis, & sibi de reatu coram Deo consciis, fiet; cum Deum ipsum infinitæ majestatis & splendoris incomparabilis, omnium simul angelorum fulgorem infinite & interminante superantem, intuebuntur? Quid, inquam? id scilicet quod Propheta prædicat, & Christus Servator, *Dicent enim montibus, cadite super nos.* Et si angeli misericorditer legati tantum terrorem incuriunt, quid facient ad vindictam missi? *Matth. 13, 42, 49.*

In quo beneficium ministerii per homines delati conspici potest: vide orationem Elihu apud Iobum, & Iobi de ea re opinionem.

Quomodo se stiterit Angelus coram Zacharia?
 Statio Angelii ad latus potius, quam coram & ante faciem videtur hoc consilio facta, ut ejus infirmitati consulere: cui situ *ἐκ τῆς πλάτης*, aliquantulum occursum, magis quam si directe aduersus illū constitisset.

cur potius ad dextram?
 Quod autem ad dextram potius quam ad sinistram constitit, declarat angelorum ad nostri affectionem commoditatem: quia qui nobis ad dextram adest, ad nostram propugnationem expeditior est; unde Deus nobis ad dextram consistere in Scripturis describitur. *Psal. 16, 8.*

Sequitur jam, ut quomodo erga loquentem angelum affectus fuerit consulere:

in quo expendenda veniunt } Angeli oratio & Zachariæ responsum.

Vers. 13. quid loquutus fuerit?
 Angeli oratio est tota consolatoria: in qua spectantur Propositio, & Probatio propositionis. *Propositio* est, non esse rimendum Zachariæ: In quo perspici potest, Angelos quandoque ad consolandos afflictos adhiberi. Idem in Pastoribus cernitur, *Luc. 2, 9.* & in Salvatore Christo; *Luc. 22, 43.* Quod quidem tum fit, cum aliunde consolatio peti nequit; scilicet, cum ab hominibus vel deserimur, vel summovemur; certumque est Deum nobis, potius quam afflictis destitueremur, Angelos suos submissurum, qui

consolationum munere erga nos defungantur.

Quod si quis illos perbeatos iudicet, qui consolationis ab Angelis suppeditatæ compotes sunt.

An nos nunc minus beati quod per ministros verbi concipientur?

Respondeo non minus beatos esse, si rem probe expendunt, quibus consolatio ab hominibus, ad id muneris ordinatis, suggeritur. Nec enim minus firma & solida est illa consolatio, quæ à Ministris ex Dei Verbo adhibetur, quam quæ ab ipsis Angelis afferitur; eademque debet esse utriusque autoritas, eadem fides. Vnde *Apost. Gal. 4, 14.* se à Galatis, ut Angelum Dei, acceptum, & auditum esse, atque adeo, ut ipsum Christum Angelorum principem affirmat. Igitur, modo ea, qua decet, erga Ministerium Verbi reverentia imbuamur, non minus fidei Ministro adhibebimus ex Verbo Dei dicenti (*Ne time*) quam si ab Angelo edita hæc consolatio esset.

Argumentum vero, quo hæc consolatio innitur, & confidit, est ab adjuncta petitionis suæ exauditione; quæ cujusmodi fuerit, quæri potest: mihi vero non placet, vel Angelum de prole Zachariæ nascitura eis verbis respondere, vel Zachariam, Altari tunc temporis assistentem, Deum pro prole implorasse. Nam neque ex fide illud (nisi extraordinario spiritu ductus) petiisset, cum uxor, per ætatem parere non potuit, & ne promissa quidem ab Angelo prole, fidem adjungeret. Multum porro alienum erat, publicis pro Ecclesia precibus, privata sua commoda admiscere. Quod ergo precibus cum Ecclesia contendeat, hoc erat scilicet, ut Deus Filii sui adventum properaret, & rebus tam confusis modum, & rationem poneret: quod quidem eo fecit confidentius, quod ex Daniele tempus adventare constaret. Sicut igitur Daniel, exactis jam *LXX.* captivitatis annis, Deum ardentem de promissæ liberationis præstatione interpellabat: sic pii sub adventum Christi. Ex quo colligitur quanto desiderio pii ardebant ea videnti, quibus nos liberalius fruimur, quam illi animo & cogitatione percipere poterunt. Deinde observandum certitudinem rei quam petimus accipiendæ, non impedire fervorem precandi, sed potius eum corroborare. Denique docemur quo studio nos duci oporteret, secundi adventus Christi; quandoquidem eo omnia in ordinem cogenda sunt, & ad plenum perfectumque Dei obsequium revocanda, quod in priori ad-

Zachariæ petitio an pro prole suscipienda?

quod pro Filio Dei adventus?

ejus piorum desiderium:

tale nobis nunc esse debet secundum.

ventu factum non est : nihil tamen impedit quo minus Angeli verba de Zachariæ petitione exaudita ad utramque petitionem tum prolis , quam olim , tum adventus Christi , quem jam tum precibus contendeat , referri possint . Arguitur autem adventus Christi , mox subsequitur , ab adjuncto illius antambulone Iohanne Baptista ;

cujus prædicit { ortum , & ortus adjuncta .

Oriundus prædicitur ex Zachariæ & Elizabetha ad liberos profeminandum ineptis , & quidem duplici veluti pessulo à liberorum generatione exclusis ; cum quod mater sterilis esset , tum quod uterque processisset ætate . Qua ratione Deus Iohannem nobilitare voluit , & magnam in hominum animis expectationem de illo excitare , ut hoc modo expergefacti animos adicerent , ut quid illo futurum foret intelligerent . Legimus Romanos Imperatores plerumque in natalitiis , aliquid vel ab aquilis , vel ab anguibus , vel ab Elephantis passos esse , quibus veluti notis , & signis de imperio orbis adipiscendo spem arripuerunt : sic etiam Deus in nativitate , in nomine , in educatione quasdam notas extare voluit , quibus tam celebrem præcursoris vocationem quam commendatissimam redderet .

Ortus Iohannis ab Angelo prædicitur ; isque præter naturam consuetudinem , cur ?

IOHANNES ab Angelo ita nuncupatus ;

nominis huius ratio :

Adjuncta ortus sunt { Nomen Iohannis illi ab ipso Angelo inditum , & Gaudium { populi , & Zachariæ cū primis .

Nominis etymo notatur is fuisse , qui à Deo gratiam esset consequutus . Erat enim eximia Dei in illum liberalitas & benignitas , Christi antambulone designari . Tametsi enim omnes Prophetæ Christum præcesserunt ; tamen hoc ipsum , proxime Christum præcedere , singularis cuiusdam dignitatis fuit .

Sicut in Regis comitatu fit , ut multi quidem præcedant , sicut subsequuntur multi ; sed qui proxime hoc facit , eum oportet ex universa aula honoratissimum esse , puta , Cancellarium , aut Præfectum prætorio .

Vnde etiam huiusmodi nomina imponenda sunt , quæ infantes post , cum per ætatem possint , alicujus officii & virtutis admoeneant .

Aliud adjunctum , est Gaudium ex illius nativitate , quod in uno Zacharia non consistet ; sed latius se ad universam Ecclesiam

diffundet . Hoc autem gaudium non aliunde ducitur , quam quod Christum omnibus veluti digito indicaturus esset , eique testimonium laturus . Quod si tantum gaudium ex Iohannis ministerio & testimonio percipitur : quantum esse decet ex Evangelico ministerio , in quo qui minimus est , Iohanni Baptistæ (quoad muneris amplitudinem , & prædicationis lumen) præfertur ? Quin etiam sub lege , de Christo doctrina erat piis mellis favo suavior : unde tota sub Christo doctrina Evangelion nuncupatur . Quod si homines tali jam gaudium non afficiuntur , vitium non in doctrina est ; sed in eorum animis , qui quod terrestribus gaudiis ad faturitatem explentur , ad Evangelii delicias nauseant : sicut enim hi , quorum palata morbi intemperie vitiantur , suavissimos & saluberrimos cibos non dijudicant ; sic &c .

gaudium super Iohannis nativitate ;

ideo majus debet esse piis ex Evangelii ministerio .

Gaudium probat ab adjuncta ejus amplitudine & magnitudine , quæ ab adjuncto Dei de eare iudicio confirmatur : quod enim coram Deo magnum censetur , id revera magnum est ; sic urbs Ninive coram Deo magna appellatur : homines enim obscuri , & tennes , & imperiti , res sæpe parvas & minutas , magnopere suspiciunt : sed quæ reges , & sapientes rebus splendidis assueti admirantur , ea necesse est revera esse magna , &c . Quod si Iohannis ministerium ideo magni existimandum est , quod coram Deo pretiosum sit ; quanti nobis erit æstimandum Evangelium , cui augustius testimonium fert Christus Dei Filius ? Matth. 11 , 4 , 5 , 6 , &c . magna igitur perversitas hominum qui illud parvi , vel nihili potius æstimant , quod coram Deo magnum censetur . Probat autem magnum fore ex his , quæ gesta sunt .

vers. 15. Magnitudo illius coram Deo ;

In privata vita , vino & sicera interdicitur , quod olim sub Lege Nazareis factitatum est : non equidem quod , in se , tanti momenti esset , à vino & sicera abstinere ; sed ut , quemadmodum ex insolita nativitate hominibus innotuit , sic ex insueta educatione notabilis existeret , & multorum in se oculos converteret , ut extraordinario convictu extraordinariam in Ecclesia functionem indicaret ; denique ut victus severitate & austeritate , melius ad pœnitentiarium Ecclesiastem formaretur : vide historiam Sampsonis , Iud. 13 , 4 , 7 , 14 . Ex quo descendit , cuique eum convictum eligendum esse , qui vocationi ejus aptissimus est , & ex ipso vel convictus moderato usu , Deo gloriam ,

ejusdem educatio insolita & rigida ;

unde qualia nomina infantibus imponenda ?

vers. 14. Magnam

riam, hominibus ædificationem edere debere. vide 1 Cor. 10, 31, 32. quod heluones & ebriosos contingit.

doni Sp. S. ex utero matris illi ab utero matris cel-
latur.

In privata porto vita illi obtingit, ut Spiritus Sancti donis copiose perfunderetur; quod de extraordinariis donis, non de dono regenerationis intelligitur: nec enim in scholis, ut alii, instituendus erat, adeo ut à Matris utero hoc illi obtingeret. Piorum infantibus hoc non obtingit, qui tamen dono regenerationis donantur. Cum autem ab infantia tam liberaliter effusus sit, & indies cum ætate creverit, quin eximius Dei servus evaserit, & potens virtute, dubitari certe non potest: in quo videmus infantes Spiritus Sancti participes esse, eoque signum gratiæ baptismum illis denegari non posse; neque Christianos fieri baptismo, ut quidam falso putant, sed tales obfignari.

hinc infantes Sp. S. participes baptismi non privandi.

Magnitudo vero quæ illi ex ministerii functione { effectis & accedit, arguitur, { sine.

Effecta Ministerii hominis

Effecta vero Ministerii erant, ut primum homines { Deo & Hominibus } reconcilia- ret.

Quod dicitur eum plurimos ad Deum conversurum: eo docet averfos gessisse in Deum animos, qui tamen, dum Dei nomine appellabantur, ejus sigillis circumcissionis & signo Paschatis obfignati sunt, Dei ministerio & verbo potiebantur: Quo redarguuntur plerique, qui proram & puppim collocant in externa hac Dei vocatione; tamen vim & virtutem pietatis penitus aut ignorent, aut etiam, quod pejus est, abnegent. Deinde observandum, veram apud Deum conversionem, cum hominibus conciliationem postulare. *Ephes. 2, 13, 14, &c. 1 Ioh. 4, 2.*

que interna præcepta sunt. Iudæi.

Quod autem docet, majorum animos à veritate aberrantes, ad liberos & juniores recte sentientes retrahendos: hominum superbiam damnat, quibus consuetum est docere, se nolle à suis incunabulis doceri; cum Propheta *Amos cap. 2, vers. 11.* inter eximia Dei beneficia numeret, quod ex filiis eorum Prophetas daturus esset: Liberos etiam inobsequentes reduceret ad parentum obsequium, sed ita, ut non nisi in licitis illis obediant.

vers. 17. Iudæorum ejus ari perveraciam.

L v c. cap. 1. à vers. 18. ad 26.

18 Tunc dixit Zacharias Angelo, Quo argumento istud noscam? ego enim sum senex, & uxor mea procreta est ætate.

19 Et respondens Angelus dixit ei, Ego sum Gabriel qui adsto in conspectu Dei: missusque sum ut te alloquar, & hac tibi læta nunciem.

20 Et ecce, silebis nec loqui poteris, ad eum usque diem quo hæc fuerint: eo quod non credidisti sermonibus meis, qui implebuntur tempore suo.

21 Erat autem populus expectans Zachariam: & mirabantur quod is tardaret in templo.

22 Ille vero egressus non poterat eis loqui: & agnoverunt eum visionem vidisse in templo. Nam ipse innuebat eis: permanensque mutus.

23 Et factum est, ut impleti sunt dies ministerii ipsius, abiit domum suam.

24 Post illos autem dies concepit Elizabetha uxor ejus: & occultavit se menses quinque, dicens;

25 Nempe ita mihi fecit Dominus diebus quibus me intuitus est, ut auferret probum illud meum inter homines.

A N A L Y S I S.

Zacharia responsum ad Angelum est per interrogationem, cujus sensus est se non credere quod de prole à se profeminanda prædixerat: cujus rationem assignat ab adjuncta sua capacitate quam hic nunciis speravit; quam rem probat ab adjuncta sua senectute, & uxoris procreta ætate.

vers. 19. In Angeli responso primum Zacharia infidelitas convincitur, 1. A subjecto quod esset

beatus Angelus, qui describitur ab adjuncto nomine Gabrielis. 2. Ab effectu coram Deo consistendi, & munere Angelico fungendi. 3. Ab adjuncta ejus legatione & missione à Deo. 4. A sine legationis, qui erat læta & grata annunciare.

vers. 20. 5. Ab adjuncta poena, sermonis & auditionis cessatione; quæ amplificatur ab adjuncta particula, animadvertione seu admiratione. Deinde à sua causa efficiente arguitur, quod ipsa facultas audiendi & loquendi illi adinurur, & adjuncto

juncto tēpore mitigatur, quoad completa sint quæ prædicantur. Hujus autem pœnæ causa assignatur illius infidelitas; quæ etiam illustratur ab adversa Dei fide qua promissum præstabit, cujus præstatio adjuncto tempore ei rei præstandæ proprio & commodo definitur.

Vers. 21. Hæc revelatio Zachariæ facta modo, populo etiam innotescit, & apud illum quodammodo obsignatur, 1. adjuncta Ecclesiæ expectatione, 2. illius admiratione; cujus causa assignatur, diuturna Zachariæ in templo insolita commoratio, 3. ab adjuncta sermonis Zach. privatione.

Vers. 22. 4. Ab adjuncto indicio quod Zachariæ mutus, signis, miribus, & corporis gestibus fecerat, 5. Deinde docet veritatem Angelicæ comminationis, ab adjuncta continuatione ἀλλήλιος.

Vers. 23. Denique regreditur Lucas ad ostendendum justitiam Zachariæ, 1. ab adjuncta constanti permansione in templo, quoad munus plene absolvisset, 2. deinde ab adjuncto regressu & reditu ad familiam, munere defuncto.

Vers. 24. 3. Congressu cum uxore; cujus effectus erat, quod Elizabetha prægnans exitit; cujus adjunctum erat, quod se abdidit ad 5. menses.

Vers. 25. Cujus occultationis finis assignari videtur, ut divinarum laudum prædicationi penitus vacaret; quas decantat à causa, quod hujus beneficii Deus autor erat: deinde hujus operis divini aliam superiorem causam designat, Dei beneplacitum. Denique à fine hoc beneficium amplificat, ut suum sterilitatis probrum à se depelleret.

METAPHRASIS.

18. **Z**acharias Angelo dixit; sunt qua narras fidei gratissima, sed sunt etiam omnem fidem superantia. Quæro enim quid sit quod à quoquam in medium afferi potest, quo ut hæc vera esse credam in animum inducam meum. Repernat enim primum mea senectus: atque ut ipse atate vigerem maxime, tamen repugnat uxoris ætas provecitior, quam ut per natura legem possit concipere, nedum prolem eniti & in lucem edere. Cui Angelus respondens dixit. Ego sum Gabriel, quod nomen si interpretareris, idem sonat ac Dei fortis vir validus & robustus, qui cum Dei præpotentis assiduus minister sim, à cujus præsentia ne latum unguem discedam, in me uno tam valido & viribus instructo divina potentia ministro, illius virtutis specimen intueri licet, qua nihil illi difficile existit. Deinde cum non sis nescius me voluntarium non esse, aut quicquam ex meo sensu, sed Dei mandatum locutum esse, hæc injuria in me non hæret, sed ad Deum, qui me ad te legavit, assurgit. Atque ut rei tristis & luctuosa nuntius extitisset, mihi tamen à Deo legatione fungenti fides habenda fuisset. Nunc veto lata nuntianti fidem derogari, ab officio ne recedatis longius. Quamobrem ut potentiam Dei malo tuo experiaris,
- 19.
- 20.

quam in collocando in te beneficio credere recusaris, animum advertit. Nam quandoquidem sermone & auribus, tibi à Deo ad ejus gloriam concessis, temere abusus es, utriusque usu ad illud usque tempus privaberis, quo hæc qua tibi prædixi effectum & complementum sortiantur. Neque enim tua perfidia perficies, ut Dei fides de prole data excidat, quo minus iusto & prestituto tempore fiat.

Dum hæc geruntur in templo, populus in Atrio subsidens Zachariam Sacerdotem, præter consuetudinem moram discentem, præstolatur, ut ejus ministerio à Deo solemnem & lege præscriptam benedictionem accipientes, alacrius quisque domum suam repeteret. Quum vero probe noscent Zachariam, sedulum & expectatum Dei Sacerdotem, nihil per somnolentiam & oscitantiam facere solitum, istam moram & cunctationem admirati sunt. Egressum vero templo cum intelligerent sermone & auribus captum, de visione illi facta omnino conjecturam faciebant. Quæ de re Zacharias nutu & corporis gestificatione eum certiore fecit. Quanquam vero dubio procul sit Zachariam suam in credendo tarditatis paucitudine ductum fuisse, tamen congruenter Angeli dicto mutus permansit. Neque tamen hæc tam tristi & gravi Dei plaga se à ministerio suo absolutum & levatum existimavit, sed in functione persistit quoad quod lege tenebatur penitus exhaustisset. Sacris vero peractis domum repetit, & cum uxore, prout constitutum est, cohabitans, illa ex ejus concubitu concepit. Ea se ad 5. menses undique totam & conclusam tenet, quoad de rei certitudine condocefacta alii eam annuntiat. Re vero comperta Deum in hæc fere verba prædicat. Hoc ego, inquit, beneficium à Deo mirifice collatum illi modo in solidum acceptum fero, cujus non aliam causam vel cogitando invenire queo, quam ipsius liberrimam voluntatem; idque hoc inter cætera consilio, ut meum ex sterilitate probrum depelleret.

P R A X I S .

Zacharias quærit unde hoc futurum cognosceret; quibus verbis fidei defectum prodit. Sicut ex Angeli verbis mox subjectis constat: tametsi enim verba ejusmodi sint, quæ non tam in fide destitutum, quam quæ in imbecillum rite quadrent; cum tamen eum credidisse Angelus perneget, fidei, ex hac parte, expertem fuisse in promptu est. Si enim, ut parens in Euangelio credens, sublevari fidei suæ infirmitatem postulasset,

Vers. 18. Zachariæ in præsentis negotio incredulus est.

aut si credere se professus, signum (ut plerique) petiisset, quo promissum ad pleniorum fiduciam obsignaretur, & gravi peccato carnis, & mitius cum illo actum fuisset.

hinc quomodo pii fidei deserviantur?

Quod si *queratur* quomodo pius fidei penitus deserviretur, cum fide justificetur? *Respondeo*, fide particulari & extraordinaria deserviri posse quandoque pios, sed generali & piis omnibus communi, non posse. Credit enim Zacharias, Deum sibi in Christo propitium, omnia sua peccata sibi donaturum, justitia Filii sui induturum, &c. Sicut contra fit, ut quis particulari, & extraordinaria fide miraculi edendi imbui possit; tamen veram illam, & justificantem fidem non habeat. vide *Matth. 7, 22, 23, I Cor. 13, 2.*

causa infidelitatis istius,

Vnde vero hæc infidelitas nata sit & pullularit, significat; quod uterque conjunctæ ætate provectus esset: in quo perspicimus eum, dum se naturæ, & rationis humanæ cancellis circumseribit, turpiter lapsus. Nihil enim velle de Deo, & divinis credere, nisi quod sub humanæ intelligentiæ captum cadit, indignum plane est. Est enim humani ingenii brevior & angustior mensura, quam ut ad divinorum operum mensurationem adhiberi debeat: & iniquum est Deum nostro pede metiri, potens Dei brachium ad nostrarum virium normam exigere, denique Creatorem ex creatura, Dominum ex servi impotentia & infirmitate æstimari. Ratio enim & natura, Dei creaturæ & servi sunt. Abrahamus nobis longe aliud exemplum proposuit, qui neque suum corpus emortuum, neque Saræ emaridum uterum confideravit, sed ad Dei potentiam seipsum retulit. *Rom. 4, 19.*

quatenus sit licitum ejus ductum sequi?

Neque tamen rationis usus in rebus sacris penitus ejiciendus est, cum illa nobis à Deo ideo in primis concessa sit, ut illius adminiculo, verum à falso, sanctum à profano melius discernamus: maxime in his, quæ ad mandata Dei attinent, potissimum in secunda tabula.

Sed quoniam rationis humanæ, ex lapsu, magna caligo effusa est, & doctrina Evangelica profundior & reconditor est, quam quo aut hominum, aut vero etiam angelorum ratio penetrare potuit: idcirco operæ pretium est, ut in mysteriis cælestibus, rationi præcat Verbi & Spiritus lumen, quibus illuminata ratio magnum momentum ad veri disquisitionem, & ad fidei certitudinem affert.

Si enim quod Scriptura docet, idem ratio ipsa suadet, facilius nobis fuerit, animum ad illis credendum inducere. Quod si ratio aliud dicit, quam quod Verbo contentaneum est, tum, sicut ad rationis imperium cupiditates; sic ad Verbi divini magisterium ratio revocanda erit. Quod propterea moneo, quia sunt, qui, ut suis portentis fidem concilient, rationem & sensus nos ponere volunt: sicut in *Transsubstantiatione* & *Consubstantiatione* vociferantur homines impotenti: diffusi suam se causam apud nos obtinere posse, nisi prius orbat ratione obbrutescamus.

cur quidam simpliciter damnent?

Notandum porro Zachariam, unum tantum obstaculum in uxore sua assignare, ætatem provectiorem; quia Spiritus Sanctus sterilitatem prius adjuvasset. Quo docemur penes Deum esse modo, scire, vir ne in femina sterilis sit: quod nostram perveritatem arguit, qui si proli beneficium non consequamur, ilico hoc femine impingimus.

Utrum obstaculum in uxore cur tantum assignet Zacharias?

In Angeli replicatione duo sunt: *Prius*, quo Zachariam admissi peccati convincit: *alterum*, quo penam ob infidelitatem prænuntiat. Quod vero se *Gabrielem* esse confirmat (quod *fortem præpotentis Dei* significat) docere vult Zachariam, illius intuitu moneri debuisse, ne hoc negotium ex humanæ infirmitatis modulo ponderaret. Hic enim Angelus (si cetera non essent) documento esse potuit, Deum incredibilis & infinitæ potentiæ esse, ad ea, quæ promissit præstandum: neque Deum in rationis seu naturæ cippis, seu carcerem fuisse compingendum. Ex quo docemur singulare fulcrum, & sustentaculum fidei esse, si quis opera Dei probe comperta & meditata habeat, si machinæ seu fabricæ mundi attentus contemplator sit; unde etiam Spiritus Sanctus, quoties rem aliquam specie difficilem Ecclesiæ prænuntiat, totius mundi tum creationem, tum providentiam nobis ob oculos proponit.

vers. 19. Ex Gabrielis nomine eum peccati convincit Angelus;

inde fidei singulare fulcrum;

Quod vero dicit se *coram Deo assistentem*, ab eo ad hoc prænuntiandum legatum esse, neque quidquam ex suo cerebro commentum esse, in eo docet, quam graviter Zacharias peccavit, qui Dei legato, & qui legationis suæ indubitatas notas, tanquam Dei mandata & diploma circumferrebat, fidem abrogavit. Si enim sponte & non missus venisset, cur fidem illi derogaret justa causa suffisset; sed cum intelligat probe, illum

etiam ex Dei assistentia eum coarguit;

illum mandata tantum referre, neq; sanctos Angelos unquam, vel latum vnguem, ab imperio & obsequio Dei recedere, effectum est, ut etiam non tam sibi quam Deo fidem detractam esse, intelligat. Sic qui legitime vocatos in Ecclesia, & in Verbo Dei loquentes parvi æstimant, olim experientur, quantum falsi sunt, qui cum hominibus se rem habuissent existimarunt, cum non tam homines, quam Deum se in hominibus repudiasset sentient: ut olim Israël in Mose, Aarone & Samuële. Vnde etiam populus peccata submississime deprecans fateretur, inter gravissima illorum scelera, hoc unum esse, quod fervorem Dei sermonibus aurem non præberent: quod quam in omnibus grave sit, tum in his multo magis, qui de vocatione Ministri intus convicti, tamen in ejus monitis non acquiescunt.

Post subjicit peccati pœnam, sermonis usum illi ad tempus eripiendum: cum enim os suum adversus Deum aperuisset, nec silentio fidei in Verbo Dei acquiescisset, justum erat ut illi os obstrueretur, & cum auribus ad audiendum datis non esset usus, simul etiam auditu privari meruit. Cum enim vox Græca *mutum* & *surdum* significet, videtur effici ex versu 62. illum surdum quoque factum esse: non enim illum alloquebantur, quod fecissent si auditu præditus fuisset, sed innuebant, & signis rem omnem transigebant. Discamus igitur sermonis beneficio, recte, & ad Dei gloriam uti, ne ejus abusu Deus irritatus eum nobis adimat. Tamen vero Deus hoc sæpius non exequatur adversus eos judicium, qui lingua ad Dei dedecus, & proximorum perniciem intemperanter abutuntur: tamen non proinde mitius cum illis agetur, si in improbitate persistenterint. Nam si tam eximio servo suo non pepercit, nedum illis, qui cum illo, ne minima quidem ex parte comparandi sunt, parceret: si suorum infidelitati non parcerit, nedum impiorum: si particularem lapsum corripit, multo magis apostasiam à fide. Quanquam hoc ipsum, quod illis linguæ ad maledictiæ usuram prorogat, gravius est, quam si fulmine divini judicii percussus obmutescerent simul, & obsurdescerent. Quanquam non est prætereundum, hanc castigationem Ecclesiæ notam continere diviniæ misericordiæ, quæ castigationibus admiscetur; quandoquidem illi pro tessera & pignore fuit, fore, ut uxor pareret filium congruenter Angeli nuntio.

Atque dummodo oculos aperiamus, nobis etiam in nostris castigationibus non obscura bonitatis in nos divini indicia intueri licet.

Quod si *queratur* cur linguæ usum Deus sustulerit, cum hoc modo non tam Zacharias, quam Ecclesia Dei, quæ ab illo informanda erat, multata sit.

Respondeo, Ecclesiam sua ingratitude hoc fuisse commeritam. Deinde quod elinguis miraculo factus est, ad hominum animos personandos aptius & potentius fuit, quam si decem linguis præditus fuisset. Hoc enim miraculo nuntius iste celebratus est, & Iohannis oriundi conceptus nobilitatus.

Quod autem dicit *implendum esse suo tempore, quod dictum est*, eo docet hominum perfidiam Dei fidem irritam non facere: vide *Rom. 3. 3.* Quod si minime credentibus promissa facit Deus, quanto magis promissa credentibus servabit.

Quod diutius solito in templo morantem populus admirabatur, & tamen exitum ejus expectabat, ut Sacerdotis benedictionem acciperet: indicat singulare studium populi, & religiosum animum, qui ex hac mora nullo divini cultus fastidio arripiebatur: Id quod nos pudefaciat, qui si concio paulo productior sit, statim nos ante finitam concionem, & benedictionem pronuntiatam proripimus: cum in ludis & tantis convivis tempus sine ulla satietate effluit: quantum etiam temporis in Papatu homines non iavite collocabunt. Hinc etiam liquet tempus quoddam Liturgiæ perficiendæ præstitutum esse: alioquin non tam facile fuisset diuturniorem solito in munere obcundo moram ei adscribere. Quod autem *Pontificii*, ex hoc dirempta Sacerdotis à populo, tempore liturgiæ, colligunt, sacra ignota lingua celebrari posse, ineptum est: quandoquidem Sacerdos legalis personam mediatoris sustinuit, qui solus apud Patrem causam nostram agit, quod ministris, qui nunc sunt, nullo modo competit. Est autem eximius locus *Exech. 46. 10.* ubi princeps jubetur cum populo templum ingredi, & ibi per universam liturgiam commorans, cum populo exire: quo accedit, quod studiosi sapientiæ ejus portas observare dicuntur. Quod si Iudæorum eum nostro cultu contulerimus, quam est noster eorum liturgiæ præferendus.

Quod vero excedens è templo elinguis factus sit, & mutus & surdus, & quod sic

eum Dei legatis fide qui detrahunt, Deo ipsi detrahunt.

Cur lingua usus Zachariæ ad incommo- dum Ecclesie?

Ob incredulitatem Zachariæ mutus & surdus factus

hinc sermonis beneficio re- ste utendum.

Verf. 22. Populo in cultu es- tuit. ex mora Sa- cerd.

an ex eius dirempta sacra ignota lin- gua cele- branda?

Verf. 22. Zach. non perman-

ad pauxillum temporis mutus,

permanisse dicitur, ne existimetur attonitum & percussum, sermonis usuram ad aliquot horas aut dies perdidisse, docetur Deum non minus in iudiciis, quam in promissis fidelem esse & verum. Simul etiam notandum, castigationem manere, quantumvis dubium non sit, quin ille respiceret; non quod hoc modo peccatum expiandum erat, ut Pontificii garriunt; sed &c. Vide 2 Sam. 12, 10, 14.

Deus vero hanc moram Ecclesiæ & diurnam Sacerdotis expectationem, divino beneficio compenabat: quod certe erga nos (tamenti alio modo) faceret, si cultus sui studio & delectatione teneremur.

quo tamen mutus Sacerd. obiit.

Sacerdos tamenti mutus & surdus factus, tamen cum sacrificia offerre potuerit à templo ante absolutam septimanam non recessit: ex quo colligitur, quo loco ordo Ecclesiæ nobis esse debet; tamenti enim nuntius ille tanti momenti erat, ut quam expeditissime impleri operæpretium fuerit; tamenti etiam surdus & mutus factus, videbitur iure ad domum redire potuisse, ut se adversus

tantam calamitatem consolatione muniret; tamen ordinem à Deo positum violari non debere recte sensit.

Quod vero Elizabetha seipsam per quinque menses occultavit, meo iudicio, ut alias interpretationes prætermitam, ideo fiebat, quod de re subdubitans, noluit rem evulgari, priusquam eam ex vitali infantis in utero motu, compertam haberet: nam circiter quinque menses infans se ad matris sensum movere solet. Nec vero mirum est, si Elizabetha fide infirma, cum maritus & mutus, & surdus, ad illam docendam inidoneus esset. Quod enim præstare potuit, nihil aliud fuit, quam ut in pugillaribus visionem uxori describeret. Sed cum surdus esset uxori aliquid excipienti difficultatis dissolvere nequebat. Officium gratitudinis quantumvis seræ exemplo Elizabethæ notatur. Quod autem *probrum suum*, potius quam mariti, depulsum esse dicit: eo docetur, utrumque conjugem sibi potius sterilitatis vitium tribuere oportere, quam in alterum transmittere.

Verf. 24, & 25.

Elizabetha cur se per 5 menses occultaverit?

cur probrum suum depulsum dicat?

L v c. cap. 1. à vers. 26. ad 39.

26 Mense autem sexto, missus est Angelus Gabriel à Deo in urbem Galilææ, cui nomen Nazarethæ.

27 Ad virginem desponsam viro, cui nomen erat Iosephus, ex domo Davidis: nomen autem virginis erat Maria.

28 Ingressus igitur Angelus ad eam, dixit, Ave gratis dilecta: Dominus tecum est: benedicta tu inter mulieres.

29 Illa vero quum eum vidisset, perturbata est super ejus sermone: & cogitabat quæ alis esset salutiatio ista.

30 Tunc dixit ei Angelus, Ne time Maria: es enim in gratia apud Deum.

31 Et ecce, concipies in utero, & paries filium: & vocabis nomen ejus Iesum.

32 Hic erit magnus, & Filius Altissimi vocabitur, dabitque ei Dominus Deus sedem Davidis patris ipsius:

33 Regnabitque in domo Iacobi in æternum, & regni ejus non erit finis.

34 Dixit autem Maria ad Angelum, Quomodo erit istud, quandoquidem virum non novi?

35 Et respondens Angelus dixit ei, Spiritus Sanctus superveniet in te, & virtus Altissimi inumbrabit te: propterea id etiam quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei.

36 Et ecce, Elizabetha cognata tua, & ipsa concepit filium in senectute sua: & hic mensis est sextus ipsi quæ vocabatur sterilis.

37 Qui apud Deum non erit ullum verbum quod fieri non possit.

38 Dixit autem Maria, Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Et abiit ab ea Angelus.

ANALYSIS .

Altera visio, quæ describitur primum ab adjuncto tempore sexto mense à conceptu *Iohannis Baptistæ*. 2. à Deo, causa efficiente principali. 3. instrumentali *Gabriele Angelo*. 4. à subiecto Ibi generali *Galilææ*. 5. proprio *Nazareth*.

Vers. 27. 2. Describitur à subiecto, cui visio facta est; quod arguitur 1. ab adjuncta virginitate, 2. à relatione sponsæ; cuius sponsus describitur ab adjuncto nomine *Ioseph*, & efficiente familia *Davidis* unde est oriundus. 3. ab adjuncto nomine *Maria*.

Vers. 28. Angeli obsequium & legationis functione describitur ab effectis, 1. ingressu in domum ubi *Maria* agebat, 2. sermone ad illam directo, ubi salutio arguitur ab effectu lætitiæ; cuius tres causæ assignantur, 1. & ea præcipua est, quod gratia dilecta sit, 2. quæ ex priore provenit, quod Deus illi adsit. 3. ex duabus illis nata, quod sit benedicta inter mulieres.

Vers. 29. Hujus salutationis effectus in *Maria*, 1. est perturbatio, 2. commentatio & cum animo suo discursatio, quid sibi vellet hæc salutio.

Vers. 30. Angelus *Mariam* metu percussam jubet metum deponere; quod arguitur ab efficiente causa, quoniam gratis à Deo dilecta sit.

Vers. 31. Cujus gratuita dilectionis effectus describitur, 1. quod concipiet, 2. quod pariet filium, 3. quod nomen *IESVS* illi indet; quæ omnia adjuncta nota admirationis amplificat, ut majus quid concipiat animo, quam quod ratio humana pertingat.

Vers. 32. Hunc filium nomini suo & conceptui mirifico, re, & veritate analogice responsum docet, primum ab adjuncta ejus magnitudine; quod partium enumeratione probatur, 1. à relatione, quod filius Altissimi sit: quod arguitur ab adjuncta celebritate, qua ex præclaris rebus gestis talis esse agnosceret, 2. ab adjuncta donatione Dei Patris, qui tribuet ei solum *Davidis*; quod arguitur à relatis, quod *Davidis* sit filius.

Vers. 33. 3. Ab effectu administrationis illius regni, quod illi à Patre darum est, 4. à subiecto populo cui imperabit, *Israëli*, 5. ab adjuncto tempore æternitatis; quod etiam negatione privationis confirmatur, nullum illius regni fore finem.

Vers. 34. *Maria* fidem legationi adjungens, de ratione & modo hoc mysterium implendi percutatur: cuius rationem assert, causæ quæ consueta est in generatione remotionem, quod virum non sit cognitura.

Vers. 35. Angelus hunc nodum dissolvit, insolitam causam indicans: Spiritum Sanctum in genere, deinde specialem ejus proprietatem, viz. potentiam admirabilem, cuius operatio duabus metaphoris superveniendi & obumbrandi congressum virilem aliquo usque representantibus adumbratur; cuius admirabilis conceptus causa indicatur, quod qui sic concipiendus sit, Dei filius est & esse agnosceret.

Vers. 36. Hoc probat argumento paris, quod *Elizabetha* ætate proveciore & sterili concipisset, & uterum inenens circiter sex gestasset.

Vers. 37. 2. A genere, quod nihil Deo sit addidit, & ob eam causam, neque hoc quod *Maria* promissum sit,

Vers. 38. *Maria* pleniore fide nuncium amplectens se totam Deo permittit, cuius argumentum ducit à relatis, quod sit Dei famula; quam fidem porro adjuncta petitione sui postulatione testatur, ut fiat quod dictum est.

Summa est; visio } Aditus ad visionem, *vers.*
alia, *Mariæ* vir- } 26, 27. & dimid. 28.
gini facta: partes } Visio ipsa dialogo inter An-
sunt, } gelum & *Mariam* cõprehensã.

METAPHRASIS.

Idem Angelus Gabriel suo nomine incredibilem divinam potentiam efficaciam exprimens, non immerito denuo à Deo legatur, ut qui nuncium humanitus magis, quam prior, incredibilem perserret. De cuius rei veritate ut constet magis (quod fabulosi scriptores studioso declinant) circumstantias appono. Primum temporis; fere etenim semestri post *Baptistam* utero matris sue conceptum legationem hanc obit: deinde loci generalis, Provincia *Galilææ*, specialis, urbis *Nazareth*. Denique persona apud quam legatione functus est, virginis scilicet que nunquam viri congressum experta erat. Que tamen viro *Iosepho*, ex familia *Davidis* oriundo, desponsata erat; cui virginis nomen *Maria* erat. Angelus vero domum ubi erat subingressus illam his verbis affatur: latere & gaudio exulta, Deo enim chara & gratis dilecta es; ex quo fonte divina in te benignitatis hæc incomparabile beneficium existit, Deum tecum esse, & à partibus tuis stare: ex quibus utrisque hoc porro beneficium manabit, ut sis inter alias feminas insigniter benedicta. *Maria* partim intuitu Angeli, partim illius sermone percussa, animo perturbato secum ipsa disceptabat & commentabatur, quid hæc sibi vellet Angeli salutio, & quorsum spectaret: Tum Angelus, non est quod tibi metuas *Maria* ab illo malo, cum te nihil quod ad accipiendum nuncium impedimento esse possit cogitantem, Deus singulari modo gratam & acceptam habeat, eoque subducta cogitatione tua à rationis tue angustiis finibus animum atolle ad ea, que sensum & rationem longe superant; concipies enim utero filium, quem consuetos 31. menses gestabis, quoad justo tempore exacto partum enitaris; cui nomen tu quidem indes, sed ex me tamen prescriptum & præstitutum, nempe *IESVM*. Nec vero (ut inter homines fieri solet) gloriosum nomen nactus, rebus gestis ille inferior erit. Erit enim magnus ad eum modum, ut sicut Altissimi Filiius re vera est, sic rerum gestarum magnitudine talis esse agnosceretur. Hunc Deus Pater in folio *Davidis*, 32.

dis, ex cujus stirpe prognatus est, collocabit, & omnibus regia majestatis insignibus & insulis ornabit. In folio vero constitutus, regale imperium exercebit, & suis veluti humeris solus regni totius molem sustinebit. Tanquam vero Patris vicem gerens, in unum versum Dei populum, ut olim David ante defectum regni, principatum tenebit; plurimum vero inter ejus regnum & Davidis, sicut & aliorum Monarcharum, intererit; ut qui in omnia secula regnum suum prolaturus & propagaturus sit, utpote cujus regnum nullis nec temporis, nec locorum spatii conclusum tenetur, quin ad illud omnes filii Abraham, id est, omnes fideles, etiam carne praputianti, aggregati erunt. Ad hanc Maria: equidem de hujus dicti veritate non dubito; illud modo quero, quam viam inibit Deus, ut quod verbo loquutus sit, opere perficiat. Video enim penitus ejus generis prolem edendam esse, qua mihi omnem cum viro congressum consuetudinem inhihet. Angelus pro responso inquit: Spiritus Sancti hoc opus unum versum est, non mortalis cujusquam, & Altissimi potentia interminata, non natura contracta vires, hoc perfectum dabit: Sicut enim gallina suos pullos undique tectos habens, illos putamine demum excludit; sic arcana quadam ratione & incomprehensibili Spiritus Sanctus hoc in te efficiet, quod gallina natura instinctu facit. Atque hanc rationem hoc quod praxidi efficiendi non aliam esse, quam quod Deus molli brachio efficiat, pono tibi ante oculos Elizabetham, ut natura, sic beneficii nonnulla similitudine cognatam; qua tametsi per atatem simul & infocunditatem, ad prolem edendum inepta sit, tamen divina virtute semen concipiens totos fere sex menses uterum gestat: Neque vero dubitandum tibi est, quin Deus, cui nihil impossibile, hoc facile effectu sit. Tum Maria: Ecco me ad omnia, qua Deus in me & per me fieri vult, paratam; ut qua ejus famula sum: nec paratam tantum, sed promptam etiam & alacrem, unde profiteor me, ut quod dixisti, fiat oppido expectere. Angelus vero, absoluta legatione se subducens, abiit.

P R A X I S.

Verfu 26. ad 39. alia visio de admirabili Christi conceptu narratur:

De nuncio Angelico ad Mariam Virginem:

In quo Evangelista { primum { tempore } propriis circum- { & } verbis stantias { personarum } explicat. Deinde visionem ipsam prout gesta est, narrat, non suis, sed eorum verbis quibus visio constat.

Circumstantias autem narrat ad majorem certitudinem: nam qui fragmenta comminiscuntur, hi invitissime ad circumstantiarum indicium faciendum adducuntur. Tempus autem subindicat, ut intelligatur Iohannes Christi praecursor esse, & illum non diu praecessisse, sicut per Prophetam Malachiam praedictum est.

Verf. 26. Cur illi addita circumstantia temporis?

Quod ad personas attinet, primum declarat conceptus Christi Legatum eundem fuisse, qui fuit Iohannis: quod ut Iohanni honori fuit, eundem conceptus sui habere praenuntium, quem Christus ipse habuit; sic virgini Mariae res fuit ad credendi facilitatem opportuna, cum secum prioris nuntii comprobata eventu veritatem reputans, de consimili ad eam praedictionis exitu spem conciperet. Cum enim Lucas eundem fuisse Angelum confirmet, illud Ecclesiae, ne dum virgini innotuisse verisimile est: In Angelo vero exaequatur Iohannes; in aliis circumstantiis videtur Christi nativitas Iohannis nativitate obscurior; quod de Iohanne nuncios in Templo, ut in frequenti concione: Christi vero nativitas praedicta in obscuro oppidulo, & in privatis aedibus.

Cur persona naturam?

Deinde accedit ad descriptionem matris Christi. Vbi prius notat locum habitationis ipsius, post, conditionem ejus indicat; Virginem scilicet fuisse, sed viro desponsatam. Quod autem ex virgine oriundum est, eo declaratur, verum illum fuisse Patribus promissum Messiam: nam Esaias c. 7, v. 14. ita fore praedixit: Cujus quidem ratio est, quod si ex consuetudine viri natus fuisset, peccati labe & contagio contaminatus, ad nos servandum ineptus & inidoneus fuisset. Nam immundum non esse, qui ex immundo semine conceptus est, fieri omnino nequit, Job. 14. 4. Quod ex carne natum est, caro est: unde Genes. 5, 3. dicitur Adam peccato jam vitium, liberus ad suam non (ut alias fecisset) ad Dei imaginem genuisse. Atque ut ex serpentibus non nisi serpentes, & ex leproso patente non nisi liberi lepra infecti procreantur: sic ab hominibus peccatoribus non nisi peccatores gignuntur. Deinde Christus duos patres habuisset, quod est absurdum.

Verf. 27. Cur ex virgine debuerit Christus nasci?

Quod autem Deus voluit filium suum nasci ex virgine viro jam desponsata, hoc duabus de causis fecit: cum ut i. Mariam a fornicationis suspitione liberaret, unde etiam Iosephi filius est existimatus. 2. eique gravidam & opis indigam consuleretur, de his quae illi

Cur ea quidem viro desponsata?

illi opus erant. 3. tum ut mysterium Christi revelati paulatim, & lente elucesceret. In quo oculatissimum Dei providentiam contemplari licet. Sunt autem ridiculi Pontificii, qui ex hoc loco perpetuam virginitatem, imo etiam votum virginitatis colligunt; quod quidem sive ante desponsationem, sive post desponsationem fecit, absurdum est.

hic nihil pro vestra virginitate,

nec pro virginitate simpliciter:

Qui vero virginitatis, ex hoc loco, præcones sunt, ut legitimum conjugium depriment, quod Dei Filius ex Virgine editus sit; hi nullo solido fundamento nituntur. Primum quidem quod virginis uterum non delectit, quod majus esset virginitatis, aut calibatus meritum, quam conjugii, sed quod filium sic nasci placuit, ut est in Cantione Mariae: *Respexit, &c. Luc. 1, 48.* Deinde ita Maria Christum concipiens, fuit virgo, ut simul tamen sacro conjugii vinculo viro juncta fuerit: quod quidem tantumdem valere, ac si conjunx esset, docet lex, quæ desponsatam, ab alio vitiatam & corruptam, capitali supplicio sicut adulteram multet: ut ex hoc loco difficile sit dicere; plus ne virginitati, an legitimo matrimonio honoris habitum sit. In hac vero Mariae descriptione videmus nihil de sanctitate, & pietate virginis admistum, cum tamen illud in uxore Zachariæ diligentissime factum sit: Scriptura enim præcisa superstitionum, quæ olim virginis in cultu, & nimia existimatione existuræ essent, in ea parte silentium sequuta est.

nihil etiam de pietate Mariae.

In colloquio Angeli cum Virgine saluatio,

Sequitur Dialogismus Angeli cum Virgine: saluatio habetur.

In qua Salutatione consideratur, quod est in ea

ordinarium & extraordinarium.

Verf. 28. ordinaria,

In salutatione *ordinarium*, quod salvere jubet, sicut ex 2 *Ioh. 10, 11.* constat, & Iudæi auditoribus salutatione; *Matt. 26, 49.* notandū eam non tantum humanitatis & urbanitatis, sed pietatis officium esse, quo salutato secunda omnia à Deo precamur, ut *Actor. 15, 23.* Quamobrem qui temere, & fortuito, & sine serio ejus, quod dicitur sensu, salutem alicui impertit, is in tertium præceptum peccat, quod Sacrosanctum Dei nomen inconsiderate usurpet. Quod si salvere jubens, intus odio aut invidia ita in illum flagret, ut illius damno & infortunio lætetur, Dei nomine non tantum ad vanitatem, sed ad abominandam hypocrisis abutitur.

Extraordinaria:

Reliqua sunt *extraordinaria*: causam assignat cum superioris gaudii quod apprea-

tur, tum insequituræ felicitatis; Dei scilicet gratiam nullo proprio merito evocatum, nec quod cæteris fœminis vitæ sanctitate præpolleret. Quod si nullo suo opere, neque omnibus bonis operibus promeretur, ut Christi genitrix esset; nedum vitam æternam promereri potuit, quod divinius donum est, quam Christum in lucem edere, ut Christus ipse testatur. *Lucæ 11, 28.* Ex hoc fonte gratiæ Dei Olympidis Eamque inter mulieres nominatissimam fontem deducuntur.

Domini cum aliquo esse, significat Dei benignam & gratiosam cum aliquo præsentiam; qua illum juvat laborantem, consolatur afflictum, infirmum corroborat, periclitantem liberat, breviter bonis cumulat, nocituris eximit: Quæ præsentia cum omnibus piis communis sit; hoc tamen loco singularis quædam Dei præsentia promittitur, qua effectum erit ut virgo Maria inter fœminas, & eas quidem piæ, celebris & nominata futura sit; hoc ipso quod mater Christi futura esset: hoc modo sumitur *Judic. 6, 12, 16.* in Gedeonis exemplo. Hoc singulari consolationi est, cum res aliquas ex vocatione difficiliore aggredimur: nam si homines in hominum comitatu, & præsentia eximiam consolationem accipiunt; ut Baracus in præsentia Deborah, *Jud. 4, 8.* Lxx. discipuli per binos missi, *Luc. 10, 1.* Moses ex Aaronis consortio, & rem alacrius aggrediuntur: quanto hoc magis fiat in Dei præsentia. Hoc quantam vim habuit agnovit Moses, qui ne pedem quidem efferre voluit, nisi Christum comitem & ducem haberet: ut vero ab aliis omnibus deferramur, modo tamen Deum præsentem habeamus, satis esse debet ad nos rescindendum.

hinc, quid significet Domini cum aliquo esse?

hæc Dei præsentia Mariae singularis;

inde in aggrediendis negotiis piis consolatione eximiam.

Quod autem *benedicta inter mulieres* dicitur: eo docetur caput Virginis elatum super alias fœminas. Sicut autem Iohannis præstantia universa ad Christi excellentiam refertur: ita quod virgo beata prædicatur Christi partu, non alio refertur debet, quam ad Christi decus & dignitatem exornandum: tantum viz. fuisse Christam, ut vel illum pariens beata habeatur. Pontificum igitur qui hinc Christi gloriam obscurare conantur, turpiter hoc & hujusmodi testimoniis abutuntur. Quod tamen an solidum & nervosum sit, ad probandum virginem Mariam omnium fœminarum præstantissimam, prælaudari poterit. Tantum enim & prælatum esse

Cur, benedicta inter mulieres?

utrum in cæteris omnibus sit præferenda, improbabile.

ta esse videtur, & in hoc cæteras fœminas superasse, quod Christum enixa sit. Idem enim prorsus dicitur de Iaële Syceram interficiente, *Judic.* 5, 24. quam tamen Deboræ simpliciter anteponendam fuisse, non ausim affirmare. Sunt autem *Papistæ* ridiculi, qui ex hoc loco colligunt, virginem Mariam in partu, in conceptu, aut uterum gerendo nullos dolores pertulisse; & hoc modo etiam præ cæteris omnibus fœminis beatam.

Verf. 29. Cur ex Angeli aspectu Maria turbata?

Virgo visò & audito Angelo turbata est; unde vero sit, quod Angeli aspectus eam turbavit, ante dicitur: quod Mariam peccati ream arguit, sine quo, visò Angelo, non fuisset turbata, maxime cum Angelus jubeat hunc timorem pellere; quod non fecisset, si peccatum non esset. Quod sermonem Angeli non satis explicatum & insolitum animo versavit; eo docet quo animo nos esse debemus in audiendo Dei sermonem, non satis percepto, non statim tædio corripì, aut studium amplius audiendi deponere. Sed illum diligenter meditari, &c. Angelus autem responsum adhibendo rem omnem liquide & clare explicat: quo docemur, quærentes & sollicitos de mysteriis intelligendis adeo juvari: vide *Exod.* 3, 14. ubi dubitanti Mosi de nomine Dei responsum benignissimum à Deo accepit.

An hæc Angeli salubritas, precatio discenda sit?

Deinde turpiter hac salutatione utuntur Pontificii, qui illam in precationem ad virginem converterunt. Nam primum alienum est Angelum precationem ad Mariam instituere. 2. Hæc salubritas designat beneficium, quod virgo ipsa accepit, non quod illa aliis confert. 3. Neque est petitio, neque gratiarum actio. 4. Priore in parte est ordinaria, reliqua extraordinaria. 5. Absurdum est illi gratiam Domini apprecari, quæ illo plenissime fruitur. 6. Quod sine vocazione illam salutant, & quidem absentem.

Angelus Mariam alloquendo,

In Angeli oratione duo insunt, { Vnum est propositio, non esse timendum. Alterum, Propositionis ratio, quod gratiam apud Deum invenerit: non tamen quod ea quæsitur nature donis, ut Pontif. somniant.

Verf. 30. cur jubeat non timere?

Quod ad prius atrinet, ante dictum est, ubi eadem consolatione erga Zachariam Angelus usus est: eoque docemur omnes carnis affectus prius ponendos, & abjiciendos, priusquam Verbi divini idonei auditores esse possimus.

quomodo gratiam invenerit?

Ratio vero quod gratiam apud Deum invenerit, idem sonat quod *κεχαριτωμένη*. Cum

autem homines duobus modis inveniunt, vel quærentes, vel de re inventa non cogitantes, certum est virginem hac posteriore acceptione invenisse: neque enim vel per somnium se Christi Servatoris matrem fore percepit. In quo incredibilem Dei erga nos munificentiam considerare oportet, ea largientem, quæ nec nos petere, nec intelligere quimus. *Ephes.* 3, 20.

Gratiam apud Deum in partu filii, juncto & nomine.

Est enim magnum beneficium prolem consequi, *Psal.* 127, 3. Sed longe majus beneficium est, talem filium consequi, cui, quod nomen I E S V S ab Angelo ex Dei mandato inditum est, servandi partes vere incumbere. Si enim singularis beneficii loco ducitur apud Amosum Prophetam *cap.* 2, *vers.* 11. quod Deus ex Israelitarum filiis sibi Prophetas, & Verbi Ministros delegisset: quantum in eam beneficium censetur contulisse, cujus filium non tantum ad docendi, sed ad servandi munus, sevocavit?

Verf. 31. Magnitudo beneficii ex partu IESVS Mariæ præstiti,

Sicut autem maximus ex hac re honos virgini cessit, proximus Israëlitis: ita universum genus humanum, cujus naturam Christus induit, ab hujus honoris societate excludi non potest: quemadmodum autem gaudium nativitatis Baptistæ ad multos, præter parentes ejus, redundavit; sic gaudium & honos ex Christi nativitate, non ad Mariam tantum rediit, sed ad alios præterea diffusum est. Incrediblem vero consolationem affert afflictis, & mox perituris, quod Christus non fortuito, nec hominum arbitratu, hoc *Servatoris* nomen sortitus sit; sed quod illi hoc, Dei ipsius mandato, & quidem fidelis Angeli nuncio impositum sit: ne dubitemus quin vere Servatorem præstaturus sit, qui ita sit à Deo ipso appellatus. Nam homines nominibus, per homines, & hominum arbitratu inditis, sæpe non respondent, sed *φρονεουσι*: semper sunt, quibus nomen à Deo attributum est.

item universo humano generi.

Hoc autem I E S V S, tam augustum nomen, jure in eum competere docet, ex adjuncta ipsius magnitudine: & quidem quanta sit hæc magnitudo inde intelligitur, quod cum de Iohanne dictum sit, eum esse *Coram Deo magnum*, id est, perquam magnum, idem tamen Iohannes eum esse majorem confirmet: hoc primum de Iohanne dictum est: quamobrem discrimen hic statuitur inter magnitudinem Iohannis & Christi; ut

Verf. 32. Nomen IESVS ex magnitudine cognoscendum;

sti ; ut quod Iohannes non in se, sed in Deo magnus, Christus in se ; Iohannes ad tempus, Christus in omne ævum ; Iohannes ad mensuram, Christus absque mensura. Sed præstiterit illius amplitudinem ex præsentis loco considerare.

Consideratur autem duobus modis, ex

divina ejus natura, & imposita regis persona.

que præcipue in ejus natura divina spectandi,

Divina ejus natura indicatur, eo quod sit filius Altissimi, filius autem Altissimi est Altissimus ipse, ut *Lucæ 1, 76.* ideoque maximus. Hoc vero Christo soli competere apparet, *Psal. 2, 7. Tu es filius meus, &c.* Ex quo docetur ita in tempore natum esse, ut ante secula genitum, perinde constet ; ita virginis filium, ut æterni Patris æternum Filium esse agnoscamus. Sicut enim homo Christus, propter personalem unionem, de cælis descendisse dicitur : *Iob. 3, 13.* Sic etiam Dei Filius Maria virgine satus & editus dicitur, quia Christi divina, & humana natura unum & inseparabilem constituunt : sicut enim homo dormire dicitur, cum animus ejus somno nunquam sopiatur ; & contra cogitare & contemplari, cum corpus, illius cogitationis & contemplationis expers sit ; mori, cum anima non moritur ; in cælum migrare, cum corpus in sepulchro jacet. Et sicut corpus *Exod. 21, 3. & Rom. 12, 1.* pro toto homine sumitur, & in Genesi, & aliis locis animæ pro personis sumuntur ; sic hinc constat Dei matrem, virginem recte appellari, sicut & post ab Elizabetha appellatur. Quamquam vero Christus homo, vere Deus dicitur, & Christus Deus, homo sit : non tamen divina natura est humana nec contra ; nec divinitas Christi est homo, nec humanitas Christi Deus est.

Quod autem dicitur eum *vocatum in Filium Dei*, illud veritati divinitatis non derogat ; ac si ita appellaretur, cum ipse non sit, ut homines sæpius falsis titulis insigniuntur : sed ut intelligatur eum tam potenter brachium suum exeruisse, ut Deus non esset solum, sed pro Deo etiam agnosceretur.

Magnitudo ejus porro arguitur ex regia dignitate, quæ illi à Patre delata est ; & quidem super domum Israël, sive super montem sanctum Dei : in quo docet latius & augustius fore imperium, quam ut Judæ tantum, aut decem tribubus præficiatur, ut alii perique reges ; sed præficiendum omnibus tribubus, ut olim David ; *Servient Deo & Davidi. Jer. 30, 9. Quærent Deum & re-*

gem suam Davidem. Hes. 3, 1. Nec vero tantum his, qui secundum carnem ex semine Abraham oriundi essent ; sed omnibus per totum orbem terrarum dispersis fidelibus, qui dispersati locis in unam domum coalescant. Observa quomodo gradatim Ecclesiam suam de hoc mysterio Christi incarnationis instituerit : Adamo patefecit semen mulieris &c. sed an ex Gentibus aut Judæis oriundus, ne verbum quidem : post ex semine Abraham ; sed non patefecit ex qua tribu : post Iacobo, cum ex Iuda oriundum : Davidi revelatum, cum futurum mactem, sed an à virgine, vel matrona non explicat : Etia. ex virgine oriturum significat.

Hoc nulli unquam Monarchæ obrigit, ut imperium suum tam late proferret ; non Aduero qui *cxvii.* Provinciis præfuit. Huc refer alia discrimina regni Christi, & aliorum principum. Deinde quod *regni ejus non sit finis*, in eo etiam ab omnibus aliis mundi regnis differt, quæ certorum annorum periodis terminantur ; quod inductione ostenditur. Hoc autem Christi regnum nullis machinis oppugnatum unquam concelli poterit. Hic vero singularis consolatio nobis cum virgine communis est, & piorum incomparabilis sælicitas, *Eccles. cap. 10, vers. 17. O te beatam regionem, cujus rex natus est clarissimus.* Si enim Israël beatus erat, quod illi regendo Salomonem Deus proposuerat, sicut constat *1 Reg. 10, 9.* quæ tandem illa beatitas est, Christum Dei Filium nobis à Patre ducem & moderatorem natum esse ? & si incorrupto adhuc Salomone, populus quietam & tranquillam vitam egit & sælicem, quanto hoc magis sub Christo fiet, qui à sua integritate excidere nequit, ut Salomon fecit ? Nobis vero incumbendum est, ut tanto principi debitam reverentiam & obedientiam præstemus.

Quod si queratur, quomodo Christo omnium bonorum datori aliquid dari possit à Patre.

Quomodo poterit Christo quicquam dari à Patre

Respondet ex præsentis loco, illum à Patre regnum accepisse, quoad Davidis filius sit, & ex ejus stirpe oriundus.

Hoc nuncio accepto, cum intellexisset matrem se fore Filii Dei, collegit, consuetudinem non esse cum viro mortali habendam ; nam ut *hæ ipse* pro *hæ ipse* sic *γυνώσκω* pro *γνώσκω*. ideoque querit, quomodo hoc futurum sit ; nequaquam Angeli verbis fidem derogans, sed in illa diligentius inquirens. In quo docile virginis ingenium, ad nostram

Verf. 34. Virginis studium in querendo conceptio nis modo laudabitur ; imita-

Verf. 33. & ejus regia dignitate,

imitationem, notandum; quæ non erubuit, de rebus non satis competitis quærens, suam ignorationem fateri: sic discipuli *Matth. 36.* & alibi: Cum plerique nunc sunt, qui, ne videantur ullius rei nescii esse, de rebus sibi incognitis non modo non seiscitantur, sed se scire profitentur.

Verf. 35.
Ille modus
ab Angelo
demonstratus.

Angelus respondet concepturam virginem ex nullius mortalis congressu, sed Patrem per Spiritum suum, incredibili sua potentia effecturum, quod Pater in generandis liberis naturæ ordine consuevit: verbo autem *in umbranti*, adumbratur Divinus Spiritus, gallina pullos ex conchis excludente, dum ova undique calore, & alis suis circumdat: ut enim spiritus in confusa mundi massa fovenda dicitur, veluti cum gallina suam pullitiam excludit; eam in umbrare, sic in Christi conceptione: hac igitur loquendi formula confirmat Angelus virginis fidem, Deum illum, qui olim confusam illam mundi molem, suo veluti complexu conservavit, vegetavit, & ab interitu vindicavit, facile inventurum rationem, qua sine viri consuetudine & congressu, hoc perficiatur. Nihil igitur hic crassum & carnale nobis in mentem veniat, sed illud tantum ponendum, Deum Patrem, admirabili sua virtute, hunc conceptum effecisse. Sicut igitur *Matthæus* Iosephum maritum negat consuetudinem cum virgine habuisse; ita hoc loco aliorum mortalium consuetudo excluditur, & opus conceptus ad Patrem per Spiritum ex alio, & in solidum refertur; nisi quod Filius ipse, quoad divinitatem, cooperatus sit.

Ex virginis
genitu
ræ, vera
curo Christi.

Hic ex verbis (*quod ex te genitum est, sanctum, &c.*) notetur veritas carnis Christi, eaque ex substantia matris suæ, ita tamen, ut ab omni contagione peccati libera fuerit: *filius Altissimi vocabitur*; quia nullus ita concipiendus erat, nisi Dei Filius, non quasi duo filii essent, unus æterna generatione, alter vero in tempore genitus; unus à Patre, alter à Spiritu Sancto; aut demum unus à patre, alter à matre.

Cui additur,
quod
Filius Dei
vocabitur:

Quod autem dicitur, *vocabitur*, non ideo fit, ac si revera non esset; sed quod ita agnitus & recognitus sit, ut *Elizabetha vocabatur sterilis*, non quod re ipsa non esset, sed quod ejus sterilitas innovisset. Ecce *Elizabetha* confirmat fidem virginis à paribus: perinde enim est natura viribus *adversus*, ut *marcida* anus, præsertim sterilis, ex congressu viri concipiat, atque ut *virgo*, extra

virum congressum, & consuetudinem: prius autem factum est, & quidem eousque perductum, ut embryo vivere deprehendatur. Ex quo illud eruitur, fidem nostram in Dei promissionibus firmandam esse, ex beneficiis quæ Deus in eos contulit, qui nobiscum aut eadem, aut similia promissa acceperunt. Atque hoc modo, quod in unum aliquem beneficium collatum est, ad omnes pios, ad quos collati beneficii notitia pervenit, redundat. Nec vero expectandum nobis erit, donec Angelus à cælis descendat, ut nobis ista indicet; sed oculi, & animi, & corporis, in omnes partes circumferendi sunt, ut istiusmodi divinæ benignitatis documenta pervestigemus.

Quod autem *Elizabetham cognatam* addit, id etiam ad fidei adminiculum spectare videtur. Nam sicut ex liberalitate Dei proficiendum erit; sic fidei incrementum provehit, si Deus in his qui nos proxime attingunt, misericordiæ suæ documenta edit; sicut etiam gravius nos percelli divini iudicii severitate oportet, si in nostros illa iudiciorum fulmina vibrentur, quam si in eos qui remotiores sunt. Huc accedit, quod hac cognatione, virgo faciliorem ad *Elizabetham* aditum habuerit, ut illam fidei suæ confirmandæ cautè inviseret. Pudore enim alias prohibita fuisset, tam ampla femina ædes adire, nisi cognatione audacior facta fuisset.

Aliud argumentum adnectit ab adjuncta Dei potentia: quasi diceret, hoc quidem hominibus *adversus*, sed Deo non item. In quo humani ingenii malignitas notatur, Dei potentiam, ex suarum virium modulo & angustis æstimantis, cumque ad ordinaria rei alicujus perficiendæ instrumenta alligantis: Quod Deus per omnes ætates cum præclare refutaverit: tamen, non tantum apud nos profecit, ut illum omnipotentem esse constantè credamus. Tametsi enim illud pleno ore rebus peccatis pronentur; cum tamen nos ad examen vocat, statim (nescio quomodo) fides vacillat, si non penitus concidat, ut ante *Zachariæ* obtigit. Hoc autem nos consolari debet adversus Tyrannorum vim & potentiam, qui posse putantur, quicquid volunt. Deinde etiam in his quæ ad futuram vitam spectant, operæpretium est ad Dei potentiam respicere, ut *Marc. 10.* *vers. 27.* docetur: & non despondere animum, tametsi omnia nobis mortem & inferos minentur. Observa methodum docendi quam sequitur Angelus, qua, non prius

Verf. 36.
quod Eliz.
cognata?

Verf. 37.
hæc omnia
ex Dei po-
tentia certo
futuras

Mariam de Dei omnipotentia instruit, quam illam de voluntate & charitate Dei erga ipsam, docuerit.

que non
nisi ejus
voluntati
adstringen-
da.

Nec tamen specie potentia Dei abutendum ad illa monstra *transubstantiationis*, & *consustantiationis* alenda, quæ hominum cerebra commenta sunt: tametsi enim Deus omnibus potest, tamen non protinus omnia facit, sed ut est in *Psalmo 115, 5. Facit quicquid vult, in celo & in terra*: oportet igitur indicent, Dei voluntatem esse, panem in carnem convertere: potius dicendum, *admirabilis* Deo esse, quæ Dei majestate indigna, ut humanæ naturæ divinam naturam tribuere; ex quo consequeretur Deum esse factitium, & qui cum tempore cœpit: sicut etiam Deus seipsum negare nequit, non potest mentiri &c. quæ tamen non posse facere

imbecillitatis non est, cum potius cuiusdam imbecillitatis esse constet, hoc posse facere.

Notandum virginem, tametsi ad tantum opus indignam, tamen oblatam gratiam non respuisse; sed se paratam esse profiteri ad illud accipiendum, quod Dominus per Angelum detulit: poterat excipere, & quidem ex sensu animi sui, alias esse virgines magis ad eam rem idoneas, tum propter splendorem, tum propter aliam vitæ amplitudinem: sed sciebat nihil Deo esse gratius obedientia: vide hujus rei luculentissimum exemplum in Davide 2 *Sam. 7. Papisæ* contra, ut ad Deum per Christum solum accedant iusti, obtundunt suam indignitatem, atque ita Dei liberalitatem ingratiissime rejiciunt: nec vero humilitas est, quam opponunt, sed intolerabilis insolentia.

Verf. 31.
Matthei si-
des notabi-
lis.

L V C. cap. 1. à vers. 39. ad 46.

39 Surgens vero Maria per eos dies, profecta est in montaniam regionem cum festinatione, in urbem Iuda.

40 Et ingressa est domum Zachariae, & salutavit Elizabetham.

41 Et factum est, ut audivit Elizabetha salutationem Mariæ, subsiliit fœtus in utero ejus, & repleta est Spiritu Sancto Elizabetha.

42 Exclamavitque voce magna, & dixit; Benedicta tu inter mulieres, quia benedictus fructus uteri tui.

43 Et unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me?

44 Ecce enim, ut exstitit vox salutationis tuæ in auribus meis, subsiliit fœtus exultans in utero meo.

45 Et beata est quæ credidit: nam perficientur ea quæ dicta sunt ei à Domino.

A N A L Y S I S.

MARIA admonita de prægnatione Elizabethæ cognatæ, quæ sterilis & effœta erat, profectio- nem ad eam suscipit; quæ profectio describitur ab adjuncto tempore, nempe circiter illud tempus, quo hic Angeli nuntius ad eam perlatus erat: deinde alio adjuncto diligentia & sollicitudinis. Post ad subjecto loco, primum generali, scilicet montana regione; deinde speciali magis, urbe *Iehudæ* (ex *Iosue* 14. & 21.) constat hanc urbem fuisse Hebron, quæ sola in montibus sita erat ex omnibus urbibus Iudæ, quæ *Aaronis* familia attribuitur sunt.

Verf. 40. Denique maxime speciali, domo *Zachariæ*: post à fine ut illam salutarer; finis autem supremus est ut fidem confirmaret, qui ex circumstantia loci facile collectus subtriceret.

Verf. 41. Hujus salutationis effectus est Elizabethæ inspiratio; cuius etiam effectus describitur Embryonis in utero Elizabethæ subsultatio. Elizabetha vero Prophetico spiritu imbuitur; nam spiritum adoptionis illam prius habuisse testatur *Lucas* initio cap.

Verf. 42. Cujus inspirationis effectus, Prophecia; quæ describitur primum ab adjuncto modo

pronunciationis, nempe magna voce & contenta; deinde ipsa Prophecia proponitur ab effectu beatitudinis virginis; quæ exoritur à minori, scilicet beatitudine aliarum fœminarum, quæ ejus beatitudinem non æquant, cujus causa assignatur beatitas fructus ventris sui, nempe Christi.

Verf. 43. Absoluta prophecia suam tanti honoris indignitatem exaggerat; primum à causa profectio- nis remotione, quæ ad majorem emphasim per interrogationem effertur: deinde à comparatus minoris, quod ipsa *Mariæ* longe inferior esset; quod ipsum arguitur à relictis, quod esset mater Domini.

Verf. 44. Probat matrem esse Christi ab effectu, quod ad vocem salutationis suæ Elizabetha præ gaudio exultans causam dedit Embryoni subsultandi in utero: ut salutatio virginis causâ fuerit exultationis matris prægaudio; ejus vero exultatio causâ subsultationis Embryonis.

Verf. 45. Virginis præstantiam & beatitatem alio argumento amplificat, à causa, scilicet fide, quam adhibuit verbis Angeli, qui eam Deo gratam & acceptam declarasset: quod porro confirmat ab adjuncta Dei fide & veritate in servandis promissis, & præstando verbo & promissione sua.

METAPHRASIS.

39. **M**ARIA, audito de Elizabetha prænate nuncio, tamen si Anzelo decenti fidem non derogavit; tamen ut suam fidem porro confirmaret, se ad iter accingens, & qua itinere necessaria erant comparans; non ita multum post Angeli discessum, cum sextus mensis nondum plene exactus esset, se in viam dat, & longum iter à Galilæa in Iudaam suscipit: nec longum tantum, sed propter regionem montanam & præruptam, arduam: quod quidem iter susceptum summa cum diligentia & festinatione absoluit. Ingressa vero Zachariæ domum, de more præbito osculo, Elizabetham salutavit. Vix dum salutationis vox emissa est cum Embryo, quem utero gestabat Elizabetha, ilico exsiliit, & in utero matris subsultavit. Eoque ipso momento Elizabetha, de qua prius testatum est, eam Deitimentem fuisse, coque Spiritu Sancto præditam, illapso in illam cœlestis Spiritu Sancto, divinitus inspirata, magna & intentâ voce, tanquam certa ejus quod dictura erat, acclamavit, dicens; O te virginem, inter omnes quæ unquam fuerunt, sum, vel in posterum futura sum, fœminas longe beatam! non equidem quod alias omnes fœminas virtute & sanctitatis perfectione antecellas, sed quod quem in utero gestas filius unus tantæ & tam omnibus numeris perfecta beatitatis est, & quidem omnibus fœlicitatis fons, ut hujus unius partus magis te nobilitabit, quam quæ unquam fœlicitissimam simul & numerosissimam prolem enixa est. Quamobrem nihil causæ subest cur hunc ad me invisendum laborem susciperes, quæ Domini & Dei mei genitrix es. Equivus erat (si quid me velles) ad te venire. Quod autem te Domini mei matrem audacter appellem, id non parvo aut levi rationis momento facio: Ecce etenim (quod tamen humanitus dictu incredibile est) quam cito vox salutationis tue meas aures percussit, infans præ gaudio & exultatione mea in utero meo exsiliit & subsultavit, tanta contentione & impetu, ac si infans jam in lucem editus potius quam Embryo fuisset: tanquam conscius quodammodo esset incomparabilis redemptionis, cujus filius tuus autor & parens futurus est.
40. Cum autem ex talis fœtus partu beata futura sis, tum hoc uno multo beatior, quod Deo tibi per Angeli ministri gratulatum amorem annuntiantis fidem adunxisti: quandquidem tua te fides nunquam faller, quæ re & factis olim illud experire, cujus nunc sp& exspectatione tenere.

Summa est Mariam Elizabetham confirmanda fidei suæ causâ invisentem, quod insequuta est abunde assequutam:

partes { Mariæ iter confirmationis ergo. Eiusdem confirmatio per Elizabetham.

P R A X I S.

Virgo accepto nuncio de Elizabetha quæ jam uterum gestaret, tamen si nulum ejus rei mandatum expresse accepisset, protinus ad illam, tamen si longissime ab ipsa remotam, accurrit. Quod non diserte iusta hoc iter suscepit, eos coarguit, qui uniuscujusq; officii quod imperatur, expressionem mandatum postulant. Docemur etiam exemplo virginis, quorsum amicos invisere debemus: non tantum ut convivemus, sed ut sanctis & sanis sermonibus, nos mutuo in fide & pietate confirmemus, & Deo laudes canamus. Quod quidem tamen si videri poterit, à virginali conditione alienius, tam procul ab ædibus peregrinari: tamen cû reputemus hanc tam longinquæ perfectionis causam fuisse, ut quod auribus arripuerat ab Angelo, oculis ad majorem fidei confirmationem usurparet, non modo, non vituperio, sed summa etiam laude digna censebitur. Tamen enim vita testudinaria fœminis, cum primis virginibus, maxime vero sponsis, commendatissima sit: tamen illos probro non datur, si conventibus Ecclesiasticis, aut aliis locis frequentes sint, in quibus timor Dei percipitur. Denique Mariæ exemplo docemur, sed fidei quæ non sit principii tamen si bonis acquiescendum: Maria Angelo *Μαρία* nunciandi crediderat, sicut 38. versu constat, & vers. 45. sed credens perquam sollicita est, ut fidem suam foveat & corroboret. Noverat enim quanti nostra intersit, ut Deo loquenti credamus, nisi velimus Dei fidem in dubium vocare, & eum mendacii insimulare: noverat porro quam sit nostra natura ad infidelitatem proclivis, quam non modo ad illam penitus in hac vita eradicandum *ἀδύνατον*, sed ad fibras ejus elidendum difficile. Atque hæc veræ fidei natura est, ut indes succrescat, & ut à fide ad fidem provehatur, qui illa vere imbutus sit: unde etiam liquet eos, quorum (postquam quædam degustarunt) studia in discendo remittuntur, & veluti retunduntur, indata potius & tummente veritatis opinione, quam fide præditos esse. Sicut enim si quæ nobis possessio in qua nos aut hæreditas data sit, nihil omittimus, ut etiam si nos

vers. 39.

Mariæ

absque ex-

presso m&

dato iter,

cum virgi-

nali decore

n& pugnat:

sed fidei

firmandæ

causâ susce-

ptum:

per corroborandi.

cam quam certissimam reddamus, & ex omni parte munitissimam, maxime vero si qui sint qui litem nobis de ea movent: sic etiam pii omnes promissa à Deo data, eo diligentius confirmare student, quo magis intelligunt se à communi hoste, & à propria carnis corruptela, in jus veluti vocari. Quod si tantum studium fuit, fidem in illis promissis corroborandi, sine quibus vita æterna obtinetur; quanto magis desudandum est, ut illud nobis promissum quam compertissimum habeamus, cui salus nostra incumbit & annicitur. Hic vero rei peraguntur hi, qui sacramenta neglectui habent, quæ Deus ad fidei firmitudinem instituit.

An Mariæ hoc modo in Angeli verba inquirere licuerit?

Quod si quis alienum statuat à natura fidei, quod in Angeli verba inquirat, & eorum veritatem profectioe exploret; is intelligat rem secus esse: Deo enim adlucet, ut in opera & in dicta ejus inquiratur. ut quæ ex omni parte perfecta & accurata esse norit, eoque ex diligenti eorum peruestigatione, majorem veritatis & sapientiæ laudem ad eum reddaturam. Sicut mercatores merces suas fidelissime confectas, & comparatas mallent tractari, inspicere, & omni ratione excuti: sic enim sperant eniptores mercium studio ductos, majus pretium duros, &c. Et ut sibi probi auri conscii lydiæ lapidem non refugiant, &c. Hinc est ut Regulus ille *Ioh. 4, 52.* tam diligenter à servis inquirat tempus, quo convaluit filius, unde in fide eximie confirmatus est.

quam sedulo hoc iter susceperit?

Notandum porro illud sedulo, & abjecta omni cunctatione factum esse. Quærens fidei confirmationem, illam invenit, idque majore mensura & multiplicius, quam sperare potuerat; ut quæ unius argumenti loco multas confirmandæ fidei tesseras accepit.

Confirmatur autem

{	Embryone	{	visa
	&		audita.
	matre		

Verf. 45. Pluribus indicis confirmatur, ubi Mariæ ad locum destinatum pervenit;

Ab Embryone, quod exultabundus exiit in ventre matris, sicut Elizabetha ipsa post declarat. Elizabetham hoc non suo, aut privato instinctu loquutam esse, sed prophético, ex sequentibus constabit magis; qui quidem exultans Iohannis in ventre matris salutem, incredibilis illius gaudii indicium est, quod nobis Filius Dei attulit; quod tantum est, ut ipsos infantes nondum natos quodammodo afficiat. Quam enim lætitiæ capiet Dei populus ex Filii nativitate & adventu, considerari potest, quod essent ex

Tyranni eos olim occupantis servitute eripiendi, quod carcere essent eripiendi & eruendi; quod essent ex regno tenebrarum in admirabilem lucem afferendi: quod si hoc tanti sit, ut potuerit nondum natum infantem quodammodo afficere, quam nos stupidos esse oportet, quos illud non delectat; & qui ejus rei intuitu nullo gaudio perfundimur, & qui ex hujus rei commemoratione se oblectare nequeunt? & si ille ex Christo nondum nato, sed concepto tantum gavisus sit, quanto magis nos damnandi sumus, si ex Christo nato, passo, &c. voluptatem non capiamus?

Quod Elizabetha mirifice aspectu & voce Mariæ recreata sit, eo docetur quoniam animo esse oportet excipiendis piis amicis & cognatis: non quod sumptus faciamus, sed alacri, quod mutua donorum Dei ad ædificationem communicatione confirmamus.

Confirmatio sequitur ex verbis ipsius Elizabethæ, quæ beatam Virginem pronuntiat, quod tam esset benedicti filii mater futura. Verba autem eadem usurpat, quæ ante Angelus, ut cum intelligeret se eisdem verbis salutari, quibus ab Angelo salutabatur, illa divinitus & propheticè dicta intelligeret; nec enim aliunde, quam revelatione divina, hoc Elizabethæ innotescere potuit, cum nuncius hic apud Mariam solam depositus sit: ita videmus Deum nunquam eos destituere, qui veritatem sitiunt, sed potius scæminas excitare, & omnium maxime ineptas, ut eos instituat, quam ut quod quærunt non assequantur.

Verf. 42. etiam ex verbis ipsius Elizabethæ.

Notanda etiam utriusque humilitas; virginis, quæ Elizabetham invisit, & Elizabethæ, quæ se indignam judicavit ut à virgine quantumvis paupercula inviseretur: atque harum exemplo connitendum est, ut alius alium honore antevertamus, sicut præcipitur. *Phil. 2, 3.*

Verf. 43. utriusque notanda humilitas.

Demum fidem ejus prædicat, ex qua beatam fore pronuntiat; quo magis adhuc Mariam confirmat, quod fidei suæ in corde reconditæ Elizabetha conscia esset.

Verf. 45.

Quod si quæratur quomodo Elizabetha fidem in corde virginis reconditam cognovit?

Quomodo Mariæ fides Elizabethæ cognita?

Responsio est in promptu: eadem Spiritus virtute, quæ cognovit illam fuisse matrem Christi.

Deinde subjectum fidei indicatur: verbum scilicet, seu promissio Dei, quæ verf. 46, &c. à Deo per Angelum facta est. Cum

cui fides præmissa?

enim prius Christum undique beatum prædicasset, nunc docet instrumentum quo Christum apprehendit: nec enim beata futura foret ex partu Christi, qui ex illa oriundus erat, prout verbo Dei promulgatum erat, ut illa non credidisset, nisi fidem habuisset Angeli verbis, qui illum Servatorem fore prædixit.

L v c. cap. i. à vers. 46. ad 57.

- 46 Tunc ait Maria, Magnificat anima mea Dominum,
 47 Et exsultat spiritus meus super Deo servatore meo:
 48 Quia respexit humilem ancillam suam. ecce enim, ex hoc tempore beatam me prædicabunt omnes ætates:
 49 Qui magnifice mecum egit potens ille, cujus sanctum est nomen:
 50 Et cujus misericordia in omnes ætates parata est timentibus ipsum.
 51 Forte facinus fecit brachio suo: dissipavit superbos cogitatione cordis ipsorum.
 52 Detraxit potentes à thronis, & extulit humiles.
 53 Famelicos implevit bonis, & divites ablegavit inanes.
 54 Suscepit Israël puerum suum, ut memor esset misericordie.
 55 (Prout loquutus est patribus nostris, nimirum Abrahamo, & semini ejus) in æternum.
 56 Mansit autem Maria cum illa quasi menses tres: & postea revertit domum suam.

A N A L Y S I S.

Notatur primum causa efficiens, quod canticum cecinit, nempe anima Maria, & secundo verus spiritus: ubi est Synecdoche partis pro toto homine, nisi quod emphaticas hæc dixit, ut sinceritatem hujus officii & animi contentionem designaret. Deinde notat subjectum circa quod hæc cantio versatur, nempe Deum: effectus est Dei laudatio, quæ adjuncto magnitudinis amplificatur. Alter effectus Mariae, qui superioris effectus causa existit, viz. exultatio cordata & sincera; cujus causa magis generalis & remota notatur, Dei salus.

Vers. 48. Causa adhuc magis propinqua & magis specialis, quod Deus eam respexit: quæ causa amplificatur ab adversis, nempe abjecta & humili virginis conditione, quam opponit Dei celsitudini, qui ex fumis cælis eo se demisit ut ex illa nasci contentus fuerit.

Vers. 49. Beneficium illud amplificat ab adjuncta ejus magnitudine & magnificentia, cujus causas assignat, primum Dei potentiam, 2. sanctitatem cum potentia in Deo conjunctam, quæ sere in hominibus disparantur. 3. misericordiam; quam amplificat ab adjuncta æternitate, & proprio subjecto circumscribit, nempe Deum timentibus. Confirmat se à Dei potentia quam olim exercuit Deus exactis temporibus, quam distributione contrariorum effectuum probat, cum, propria sua potentia, sine cujusquam adminiculo, deturbando superbos & potentes, tum abjectos in altum elevando, famelicos saturando & saturos inanes dimittendo.

Vers. 54. Finem notat omnium beneficiorum in suos seu judiciorum in impios, scilicet ut populo suo & fidelibus subveniret; cujus duplicem

causam assignat: misericordiam Dei constantem, & veritatem in præstandis promissis; quas per Prophetas prædixit Abrahamo & semini ejus.

Vers. 56. Notatur commemoratio Mariae in domo Zacharie, ab adjuncto tempore trium mensium, & conjuncta consuetudine cum Elizabetha, quibus exactis domum rediit.

M E T A P H R A S I S.

MARIA his perceptis quæ Elizabetha tanta fiducia ex Spiritu Sancti arcano instinctu promulgabat, & nuncio quem Angelus proferebat certissime persuasa, itidem atque Elizabetha Spiritu Sancto divinitus affata, Prophetam egit, & distante Spiritu Sancto canticum hoc cæleste ad hunc modum instituit: Tota ego quanta quanta sum, ex intimo cordis sensu, & inis spiritus mei penetrabilibus Dominum confertis maxime & cumulatim laudibus prædico. Nam cum animum meum exultare Deus fecit vero sensu salutis sue: æquum est exultationis fructum ad eum redire, & in illum referri: à quo ad me promanavit. Quod autem illum Servatorem qui me à peccatis vindicabit appellem, illud non temere aut Levi rationis momento impulsiva facio; quand quidem quo Altissimo altior sit, non tamen se eo dimittere dedignatus est, ut ex me abjectissima conditionis ancilla sua (quod ad humanitatem attinet) ortum & principium accipiet: videte etiam, & iterum dico videte, quantum mihi honorum habuit,

46.

47.

48.

49. qui me in tantum culmen excellens extulit, unde non tu tantum Elizabetha, sed omnis me posteritas beatam predicabit. Plane etenim magna sunt qua Deus infinita sua potentia & virtute in me exhibuit, nec minor ejus in hoc opere sanctitas quam virtus & potentia: qua fit, ut tamen caro mea peccati labe infecta sit, tamen sanctus sit, imo sanctissimus, quod in utero concepti. Atque huic operi causam inquirens, nullam in me invenio; sed in ejus gratuita misericordia, qua in me una non clauditur sed & eadem per omnia secula manebit erga omnes qui eum timent & reverentur, qui huic beneficii participes erunt: & ejusdem salutis cujus ego sum. Quamquam autem quod in me virtute sua fecit & operatus est, nunquam in ullo exeruit, nec deinceps exeret; tamen ex eodem potentie fonte manavit, quam olim exivit a: acibus declaravit. Nam si quis vetera replicando reputare velit, comperiet, eum superbo propriis animi sui consiliis dissipasse, tanquam proprio gladio jugulasse potentes, & in nasas solto deturbasse, & conditione abjectos extulisse, famelicos bonis omnis generis implevisse, & opinione sua saturos inanes amandasse, idque propriis modis viribus, sine cujusquam subsidio, sicut hoc opus in me operatus est; ut non iam videri non debeat nec offensaculum cuique praebeat, quod praeteritis multis claris & nobilibus faminis me pauperculam ad hoc tantum opus delegit. *Que omnia ejus praeclara in utroque genere facinora, maxime hoc quod in me feci: eximium opus, non alio respiciunt, quam ut Israeli Deus, gravissime laboranti & peccatorum mole pene succumbenti, subveniret; idque ex veritate promissionis quam patribus ex pura & mera misericordia, nominatim Abrahamo & ejus genuina & germana posteritati, per Prophetas spondidit.*

50. Cum autem circiter tres menses (plus minus confirmanda sui causa cum Elizabetha consuesset, sermonibusque ultra citraque habitis ipso Elizabetha partu suam fidem roborasset, tandem Nazaretham oppidam, unde exiit, reversa est.

P R A X I S .

In Maria Cantico primo tempus notandum,

Maria virgo Deum celebrat, ob ejus in ipsam munificentiam, a constanti ipsius potentia & misericordia protectam. Primum, tempus notandum est, cum hoc canticum caeleste cecinit, scilicet, cum jam certior facta est de conceptu Christi, & nescivisset se suo tempore parituram: est enim

tempus gaudendi, & tempus mœrendi, *Eclesi. 3, 4.* Tempus gaudii est, cum Deus in nos spirituale aliquod beneficium contulit: vide David, quomodo gavissus, cum arcam a domo Obed Edomi, Hierosolymam advexisset, *2 Sam. 6.* Nos autem tum fere gaudemus, cum lugendam sit, dolemus cum gaudendum sit.

Deinde partem gratiarum actio, in 5. primis vers. cant. & divinae laudis predicatio, reliqua cant.

Gratiarum actionis partes duae forma, in 2. prioribus vers. cant. & ratio in tribus sequentibus.

Propositio est duobus versibus comprehensa, ipsam ex animo Dei amplitudinem declaraturam. Nam quod se Deum magnum facere velle spondet, non ideo dicitur, ac si Deus accretionem aut decretionem admittat; sed perinde sonat, ac si Deum per se magnum & augustum, pro hujuscemodi ab illa pradicatum iri profiteretur.

Inter est autem Commemoratio ne animis nostris infideat: cum ut plurimum, ut magis innoteat; tum ut gratiarum actio & spes in posteram accedatur, aut accensa foveatur.

Quod vero animam suam sedem affectuum, & spiritum testem rationis, & intelligentiae, hujus laudis administram indicat, eo significanter ostendit, quanto studio & contentione, quanta alacritate & promptitudine ad hoc gratiarum actionis officium accesserit: Mentem enim & affectus primis partes habuisse, non (quod saepe fit) linguam, & labia, mentem & affectus prius experrectos, linguam excitasse, ea lingua praecurrisse, & veluti Archimusicos, & praecentores cautioni moderata esse. *vide alibi in Psal.* Atque hoc demum est, quod Paulus dicit, cauere cum gratia in cordibus nostris. *Colof. 3, 16.*

Causa hujus cautionis subjungitur. Gaudium exultans, quo animum ejus Deus abunde compleverat, & omnibus vel abdicatissimis ipsis penetrabilibus & recessibus affunderat. Idem in Zachariae cantione animadvertimus. Quo docetur, quibus rationibus gaudium, ex beneficiorum Dei sensu perceptum, prodendum sit. Cum enim omnis liciti & concessi gaudii Deus auctor sit & artifex;

deinde gratiarum actio & laudis divinae praedictio.

Vers. 46. Quomodo Deum velle magnum facere?

idonea ex anima sua.

Vers. 47. Gaudium exultans hoc canticum expressit

fex : æquum profecto est , ut ab illo profectum , in eum denuo refundatur & redundet ; quod tum fit , cum psalmis , hymnis , & spiritualibus cantionibus omnia personant : sicut Iacobus monuit eum , qui gaudio afficitur , animi lætitiarum psalmodiarum modulatione testari : *Iac. 5. 13.* Ex quo inique ab his fit , facile percipitur , qui à Deo exhilarati , hilaritatis suæ fructum ad diaboli obsequium transferunt. Quod autem dicit *Deum Servatorem suum* : se gloria orbantem , iustitiam & salutem suam in ipso querere , non obscure declarat : simul innuit nullum solidum gaudium esse , nisi cum Deum Servatorem nostrum agnoscamus.

ejus gaudii causa.

Gaudium hoc natum esse docet ex ipsa sigillatim , tum Dei pietate , cum in reliquos homines , maxime Israël. In pietate erga ipsam non efficitur meram Dei pietatem , sed fin. nominis divini reverentiam.

Verf. 48. Singularis Virginis humilitas

Causa summa est quod illius , ut & obscuræ & ignobilis virginis , rationem tantam habuit. Alludit enim ad hominum , in eos , quos amant oculum defigentium , consuetudinem ; sicut eos quos charitate non complectuntur , fastidiosè prætereunt : sicut etiam *1 Pet. 4. 12.* Dei voluntas & studium erga pios notatur , quod oculi ejus in eos defixi sint. Notandum vero , quos titulos illa sibi vendicat : unum *famula* , seu servæ , qui communis est omnibus piis , qui redempti à servitute Satanae , Domini sui honorem procurare , & familiae suæ , id est , Ecclesiæ utilitatem , illi in omnibus parere , nec quicquam absque ejus mandato attentare debent. Altero titulo se aliis plerisque facit inferiorem , cum suam abjectam & vilem conditionem agnoscit. Ex quo liquet quam procul remota erat à titulorum vendicatione , quos Pontificii illi tribuunt , cum illam *Dominam , Reginam cœli , Matrem misericordis , Portam Paradisi , Capitis serpentini fractorem* appellent : & plerisque alios blasphemiam plenos titulos illi affingant.

*constrati-
onulorum
-
jus reali-
catores :*

Hanc Dei pietatem commendatiorem ex eo reddit , quod cum homines solent obscuros , & indignos prætereire , nec ullos , nisi eos , in quibus claritatis aliqua nota & insignie apparet , ad paulo honestiora ministeria adhibere ; is tamen eam ad amplissimam pariendi Filii sui dignitatem delegerat : unde constat nunquam Deum debite in suis beneficiis agnosci posse , nisi prius nostram indignitatem sentiamus. Ex quo quam crasse

hallucinati sunt , apparet , qui ex hoc loco , *inde beneficiorum Dei agnitione.* Mariæ ad Christi partum , meriti præcones extiterunt ; imperite *ταπεινωσιν* cum *ταπεινωσιν* permutantes. Cumque virginis institutum sit , Dei laudes & gratiam prædicare , eam , tanquam sui oblitam , suarum & propriarum laudum , & meriti præconem inducunt. Ex quo illud efficitur , gratiam Dei tanto magis commendatiorem reddi , quanto ex minoribus initiis , & obscurioribus ad præstantem aliquam conditionem quis emerferit. Quod Iacobus præclare observavit , cum se baculo ad Syriam proficiscentem , prædivitem patriæ suæ restitui proficitur. *Gen. 32. 10.* quod idem à Davide diligenter indicatur : *quis ego , aut quæ familia mea , etc.* 2 Sam. 7. 18, 19, 20.

Celebritas nominis Mariæ hinc secularis

Effecta sequuntur : quæ tamen pietatis erga eam divinæ effecta sunt ; sui tamen inter se causæ existunt : Effectum primum est , quod non Elizabetha solum , sed tota Christianorum & piorum natio illam beatam prædicatura sit. Quod quidem admirabile est , fœminam (propter tenuitatem suam) vix suis & vicinæ notam , ad totius Christianæ posteritatis notitiam pervenire. Et ut virgo nusquam domo sua exiens , majorem nominis celebritatem acquirat quam potentissimi Cæsares , qui omne vitæ tempus in bello consumpserint , & multis clarissimis victoriis nobilitati fuerint. In quo illius Proverbii veritas agnoscitur , *Mulierem gratiosam continere honorem , ut potentes divitias continent.* Prov. 11. 16. Cum vero nulla posteritas de ipsius laude fuerit tacitura , justum erat , ut virgo divinas laudes caneret.

Verf. 49. propter Deum magnifica operis

Causam hujus celebritatis subjungit , nulla propria facinora , sed Dei in illa magnifica opera , qui virtutem & robur illi contulisset , ut sine viri consuetudine conciperet. In quo lex nobis , in aliis quibuscumque , & quantificumque vel Angelis ipsis laudandis ponitur , ut Dei gratiam in illis commendemus , non autem sanctorum ipsorum merita ; nec enim dicit , me laudabunt , ex ulla virtute mea , aut quod sim mater misericordis , &c. sed quod *Deus magnifice mecum egerit , etc.* Licet igitur sanctos laudare , sed hac lege , ut in illis Dei gratiam & dona laudemus ; quæ omnia ad Deum auctorem ejusque gloriam referri debent. Æquum autem est , ut eum magnum deprædicaret , qui illam ex parte magnam effecisset : inde concludit , sanctum esse & reverendum nomen ejus. Ut igitur debitam Deo laudem tribuamus , consideranda

quæ solum in sanctis laudanda.

randa simul est cum potentia, tum misericordia Dei in ejus erga nos operibus. Sicut enim è certis quibusdam metallorum generibus, eruant aurum, argentum, &c. sic ex unico Dei opere, multæ ejus virtutes eruunt, multæ ad ejus laudem idoneæ.

Hactenus fuit

{	omnium tem-	}	miseri-
	porum		
&			
{	locorum	}	potentia.

 gratiarum actio: sequitur
 Laus Dei

Generaliora sequuntur, ubi administrationem notat erga pios Israelitas, promissa illis præstando misericorditer.

Verf. 50.
Misericordia Dei in his ab omnibus etiam celebranda;

Constantem hanc Dei virtutem, seu potentiam esse docet, & misericordiam, nec unius tantum aut ætatis, aut personæ; sed vero vel maxime ad Dei laudem compendiosum est, si quæ in nos conferuntur beneficia, aut miracula declarantur, non in nostris personis, aut initium sumere, aut finem accipere doceantur, sed ab usitata & consuetâ Dei erga suos administratione proficiant. Nec enim in eum afficeret, ad quem hujus rei sermo pervenit, si hæc uni tantum competere, in eumque modo cadere censerentur: sed cum illud reputo, Deum, aut pro natura, aut ingenio suo, quod variari nequit, aut ex promissâ veritate, quæ convelli non potest, hæc aut illa facere; tum deumque spem bonam capio, idem misericordiam, aut consimile benignitatis specimen (prout usus erit) exhibendum. Hic notanda est peritia virginis in Sacris Scripturis, unde hæc verbatim fere mutuata est, ad nostram imitationem proponenda.

in quo uno beneficio non subsistendum;

Deinde videmus pios, arrepta ex uno aliquo Dei opere occasione, quasi pontem sibi sternere, ad alia etiam Dei opera celebranda. Si enim homines ex una injuria acceptâ, superiores etiam illatas refricant; multo magis debent, ex uno beneficio, aliorum memoriam replicare. Sensus enim divinæ in ipsos bonitatis non patitur, ut ab hoc laudandi Dei officio, subito & temere discedant; nisi argumentum argumento neccentes, aliquotique sibi, in hac parte, satisfaciant, & sitim quandam Dei laudandi relinquunt.

Verf. 51.
sed etiam potentia laudanda;

Confirmat quod priori in loco dictum est, de potentia: Deum olim potentiam edidisse suam, id est, potentissimas quasque res gestas, suo & proprio brachio, nullo hominum adminiculo, sicut in hoc miraculo usque venit, perfecisse: vide *Esaiam* 59, 16.

Potentia autem non potuit magis illustrari, aut commodiorem sese exercendi & venditandi materiam nancisci, quam aut in præaltis & præpotentibus, qui suo se robore in omnem æternitatem stabilitos iri existimant, deturbandis, & de summo fastigio ad infima loca præcipitandis, aut abjectis (qui nec suo, nec aliorum judicio ex pulvere emergere posse credebantur) erigendis. Amplificat autem hanc Dei potentiam, quod nullis machinis, aut molitionibus inflatos, & prætumidos evertit, sed suis tantum, & propriis, quæ ipsi excogitassent, consiliis. vide *Psal.* 33, 10. & *Esai.* 8, 10. Superbos autem hoc loco videtur illos appellare, qui certa quadam, suos conatus & consilia perficiendi, fiducia insolescunt, & alios omnes contemptui habent.

Verf. 52.
que in deservendis potestati- bus spectabilis.

Hæc autem videtur virgo commode ad præsentem causam adhibuisse, ut illis occurreret, qui sibi officinam ponerent, & veluti laqueos necerent, quod Deus præteritis magnatibus & principibus, tam abjectam & obscuram delegisset. Docet enim non abhorre illud à consuetâ Dei administratione, cum hoc sæpe factitatum legimus: vide exemplum Hammonis, & Mardochari; Davidis, & Saulis.

Verf. 53.
Humiliora præferre nullam præbet offensionis causam;

Admonentur ex hoc loco divites & præpotentes, ne spiritus sumant, nisi Dei forte potentiam, ad illorum interitum & interfectionem experiri velint. vide *Esai.* 2, 11, ad 17.

inde spiritus non sumendi;

Dejectis, etiam prostratis, consolatio ex hoc loco peti potest; ne aut animos despondeant, aut devias rationes secutentur, quibus aut præstantiam dignitatem aut novam consequantur, cum intelligant Deum esse illis auxiliatorem.

nec animus abjiciendus.

Nunc docet misericordiam & potentiam hanc omnem, maxime vero hoc, quod in ipsa jam incipit ad salutem populi sui spectare, qui hoc modo populo suo laboranti manum porrigit. Quæ metaphora ruentem & convulsam fore illius Ecclesiam tunc temporis subindicat, quæ ab alienigenis in servitutem redacta, etiam sub tyrannide Sathanae pœne conclusi tenebantur.

Verf. 54.
Hæc beneficia ad salutem populi spectant;

Illud etiam notandum, misericordiam, quam exspectare debemus, promissionibus circumferibi & finiri, unde in fide & veritate promissionis confirmamur.

Verf. 55.
que promissionibus circumferibuntur.

Quod ait autem mansisse, quasi mensures tres, id est, plus minus: tandem domum suam reversa est.

L V C. Cap. I. à vers. 57. ad 67.

- 57 Elizabetha vero completum est tempus ad pariendum : & peperit filium.
 58 Et audierunt accola & cognati ejus, Dominum magnifica misericordia suam esse erga eam : & ei gratulabantur.
 59 Et factum est, ut die octavo venerint ad circumcidendum puerulum. Vocabant autem eum ex nomine patris ipsius, Zachariam.
 60 Sed respondens mater ejus, ait, Nequaquam : sed vocabitur Iohannes.
 61 Et dixerunt ad eam, Nemo est in cognatione tua qui vocetur isto nomine.
 62 Immuebant autem patri ejus quid vellet eum vocari.
 63 Isque postulata tabella scripsit, dicens, Iohannes est nomen ejus. Et mirati sunt omnes.
 64 Apertum est autem os ejus illico, & lingua ejus : & loquebatur benedicens Deo.
 65 Ortus est igitur timor omnibus accolis eorum : & in tota montana regione Iudaeae divulgata sunt omnia verba ista.
 66 Et omnes qui audierunt, reposuerunt ea in corde suo, dicentes, Quisnam puerulus hic erit? Manus autem Domini erat cum eo.

ANALYSIS.

Effectus promissionis divinae ad Zachariam est filii in lucem editio, quae notatur ab adjuncto tempore gestationis iusto & consueto.

Vers. 58. Hujus in lucem editionis adjunctum est rumor, qui percrebruit; subjectum hujus rumoris { vicinorum, duplex assignatur } cognatorum. Cujus effectus notatur, congratulatio quae Elizabethae facta est; quae amplificatur ab efficiente causa, Dei gratuita misericordia.

Vers. 59. Circumcisionis pueri adjunctum describitur, primum ab adjuncto tempore octavo die, 2. ab efficiente causa adjuvante, scilicet vicinis & cognatis; deinde ab adjuncto nomine quod vicini & cognati imponere voluerint, scilicet Zachariam.

Vers. 60. Quod nomen refellit ab argumento testimonii matris, & disparato nomine.

Vers. 61. Huic nominis impositioni opponunt se vicini & cognati, ab adjuncto novitatis & insolentis appellationis.

Vers. 62. Quae controversia ad patrem Zachariam utrinque defertur, nutu & signo dato, quod audire non potuit.

Vers. 63. Hic item signis adjunctis signi & gestulationis (quia loqui non potuit) pugillares postulat, & nomen discernit esse Iohannem, quod subjectis pugillaribus inscribit; cuius rationem assignat à dissentaneis, quod nomen illi non iam imponendum, ut quod fuerit prius ab Angelo positum; cuius effectus notatur admiratio, amplificata à subjecto, scilicet omnium.

Vers. 64. Arguitur veritas sermonis Angelici effectus à apertionis oris Zachariae, quod notatur etiam ab adjuncto proximo, scilicet temporis, ac nomen puero imposuisset, aut indicasset potius quod illi nomen impositum fuit. Quo etiam mirabilis oris apertionis effectus nobilitatur circumcisio pueri.

Vers. 65. Hujus autem apertionis oris effectus notatur Dei laudatio. Secundus effectus timor; qui amplificatur comparatione minoris, quod non tantum illos invasit qui praesentes erant, sed porro omnes illis finitimos. Tertius effectus, quod haec omnia quae ibi gesta sunt divulgabantur; qui amplificatur à subjecto, tota regione montana.

Vers. 66. Quartus effectus est quod omnes qui audierunt, animum ad hanc rem adverterunt; quod arguitur ab adjuncto sermone admirationis, qualis hic tandem puer futurus foret? demum pueri magnitudo arguitur, admirabili Dei virtute, quam in eo exeruit etiam puero; quae virtus Domini comparatione patris, scilicet manus, amplificatur.

METAPHRASIS.

Concorditer dicto Angeli Elizabetha filium peperit, idque iusto & consueto tempore, exactis novem mensibus. Sicut enim singulari virtute, quae nunquam à promisso disjungitur, factum est, ut Elizabetha viribus ad concipiendum desitit, quae aliis foeminae suppetunt, conciperet: ita eadem virtute & benedictione Dei confirmata est, ut totam gestationis periodum impleverit, quam aliae foeminae natura quodam vigore assequuntur. Hujus autem partus fama ad cognatos & vicinos delata (ut cumque prius ad credendum difficile) ita tamen eos (re nunc perfecta) affecit, ut correcto & retexto errore suo de hoc gratuito beneficio parentibus filio auctis gratulati sunt: ut ut autem pueri cum conceptus tum partus, communem concipiendi & pariendi rationem transliebat; non tamen ob eam causam illum à communi, & omnibus pueris praeseri-

praescripta circumcissione lege eximebant, sed octavo die ex Ecclesia laudabili usu conveniunt, ut Sacramento assisterent; imo vero pro sua parte, quoad privatis hominibus conceditur, assisendo sacrae actioni & Sacramenti administrationi participabant: priusquam vero Synagogam accedunt pro more, de nomine infans, in Sacramenti administratione videndi, consilium ineunt. Quae de re quod Zacharias mutus simul & surdus esset, cum Elizabetha matre agunt, & illi suasores sunt, ut de patris nomine ad majorem patris in nominis sui propagatione solatium, vocaretur. Quibus mater, à marito prius scripto ut videretur informata, restitit, & Joannis nomine appellandum puerum indicavit. Illi ex adverso excipiebant; non probari nobis hanc novitatem & insolentiam nominis, cum in tota cognatione tua nullus hoc nomine insignitus reperitur. Re ultra citraque ad hunc modum disceptata, tandem decernunt, ad patrem, ad quem iure divino nominis impositio (auctoritatis notam in se continens) spectat, omnem hanc littere referendam. Ei igitur, quod surdus esset, nutibus & corporis gestificatione significabant, ut quid nominis filio indideret indicaret. Tum ille, quod mutus sermone uti non potuit, pugillares pestulavit, quibus scripto animi sui sensum proderet: scripsit vero in hunc fere modum: non recte facitis, qui de nomine puero imponendo tantopere laboratis; est enim pridem à Deo inditum potius quam jam indendum, adeo ut ne mihi quidem, quantumvis patri, aliquid pro meo arbitratu imponere concessum aut liberum sit. Qua re omnes admiratione permoti sunt. Vix dum pugillaribus nomen pueri inscripisset, cum dicto Angeli congruerent os Zachariae apertum sit; quod circumcissionis potius quam parvis die factum credendum est, cum quod tum demum puer verissime natus videtur, cum caelestis natiuitatis & regenerationis sigillo consignatus sit; tum quia conventus frequentia hoc tam admirabile Dei opus magis percresceret; denique ut nominis, tametsi peregrini, impositio hoc miraculo comprobaretur. Lingua vero solutus ilico Deum laudibus, de tanta Dei charitate & beneficio, predicavit. Cujus cum nominis impositionis, tum patris sermone & auribus capiti subita liberationis hic primum effectus extitit; ut timor non praesentes tantum, sed omnes circumstantes invasit, ejusque rei fama per universam montanam Iudaeae regionem divulgata est. Quod etiam hunc effectum sortitum est, ut omnes ad quos hujus rei fama

pervenit, animum ad ista advertent, & post diligentem de ea re cum animo suo commentationem, in admirationem his verbis testatam erumpent. Quod igitur tandem haec re tam nova & insolenti fiet, quod puer ab Angelo promissus sit à sene & infacunda in lucem editus, & tam peregrino nomine insignitus, cuius porro circumcissione tanto miraculo innobilitatur. Sicut autem Sacramentum exterius ab Ecclesia Christi administratum est; sic Deus ex foederis sui veritate interiore Spiritus sui gratiam in puerum consulit, idque tam magna & insueti mensura, ut quodammodo Dei in illo virtus, spectabili quodam modo se videndam praeberet.

P R A X I S.

Aversu 57 usque ad infantia, 80 describuntur ad reliqua etate quae Iohannem spectantia in privatam exegit. In infantia usque ad 59. vers. Nativitas, usque ad 59. vers. Circumcisio usque ad vers. 80. Elizabetha menses totos novem, de more aliarum puerperarum, complevisse docetur; ut Angeli verbis, 19. vers. sua veritas constaret, nuncium perficiendum suo tempore, utcumque à Zacharia repudiatur.

Edito in lucem Iohanne, aut certe mox edendo, cognatae & vicinae mulieres gratulabundae accedunt. In quo Christianum foeminarum officium à Spiritu Sancto notatur, quod se Elizabethae in gaudio conjugebant, ex Apost. praeepto Roman. 12. 15. Gaudendum cum gaudentibus, aliarum bono letandum tanquam nostro, ut in ejusdem corporis membris propter mutuam societatem: quod quidem cum ab omnibus fieri debet, tum ab his cumprimis, qui eos cognatione aut vicinitate attingunt: nam sicut membro uno sanitati restituito, sic caetera afficiuntur, ut qua arctiori nexu copulantur interiori magis sensu tanguntur: sic &c.

Vicinitas enim fortuita non est, sed Dei providentia, atque adeo instituto gubernata: cujus singularis inter homines usus est, & eximium solatium. Eoque haec societas & conjunctio sancte colenda est, dandaque opera, ut illis quam proxime benevolentia accedamus, à quibus nos Deus tam prope abesse voluit: unde etiam Salomon saepe vicinum pluri esse docet, quam fratrem. Qui igitur vicino invidet sua bona, ut Achab Nabotho, cum perditum hominem esse oportet, &

Verf. 57. Elizabethae legitimus partum,

Verf. 58. gratulatur vicinæ:

hinc vicinitatis commoda.

ret, & sanctam societatem violat. Hujus vero gaudii meminit, vers. 14. Tanto major autem in his est ingenuitas, quod dubium non sit, quin perinde nil tale fore crederent; sed Elizabetham potius morbo, seu tympana laborasse existimarunt.

Misericordia Dei etiam hujus congratulationis causa.

Notandum etiam causam gaudii & congratulationis fuisse, quod Deus misericordiam suam in Elizabetham prolixè contulisset, non tantum quod proles parentem fecisset; sed quod præter naturæ ordinem, & vires hoc ei contigisset: nec enim dum illis innotuerat, quantum, & quam eximius hic filius futurus esset. In quo harum fœminarum integritas & charitas magis illucet, quod Elizabethæ illis hoc miraculo prælatæ non videantur, sed serio & ex animo congratulentur.

Ad quod invidiæ monstrum pellendum percommode indicatur, illas hoc beneficium à Deo in Elizabetham profectum reputasse. Quoties enim reputamus proximorum, quibus ornantur bona, à Deo profuere, adversus invidiæ virus efficacissimum remedium, rangam amuletum obtinemus. Quod enim ab illo collatum est, sapienter & magna ratione confertur, & quidem nostro (si Dei sumus) bono.

Circumcisio Iohannis frequenti confessu celebrata.

Sequitur circumcisio Iohannis, in qua confiderantur quædam { ordinaria, & extraordinaria. }
 Ordinaria sunt { Cognatorum & vicinorum, octavo die, circumcissionis ergo confessus, }
 Nomini impositio.

Vers. 59. inde hoc initiationis Sacramentum ita fuisse celebratum, & adhuc celebrandum.

Quod conveniunt ad Sacramenti administrationem, indicat laudatam & perantiquam esse in populo Dei consuetudinem, ut initiationis nostræ Sacramentum, non nisi solenni in conventu eorum, qui ad Ecclesiam aggregantur, celebraretur. Si enim, nisi in frequenti civium conventu, quis civitate aut libertate non donatur: quanti æquius est, ut in civem regni Dei admittus, in civium Ecclesiæ frequentia & concione hoc privilegio ornatur? Et si homines hunc honorem regni sigillo habent, ut illud, non nisi pro tribunali sedens, regni Cancellarius apponat: multo magis regni cælestis sigillum, ut eundem honorem habere æquius est: quid, quod Ecclesiæ & cœtus Ecclesiastici tanta necessitas sit, ut ipse quadam ex parte, Sacramenti administrationi participasse iudicetur, cum dicuntur convenisse ad puerum circumcidendum. Quo gravius pec-

cant, qui in angulo, aut obscuro loco, una aut altera mulercula præsentè, hoc aggredi audent.

Octavo die quod faciunt, ex legis divini præscripto est; cuius hæc fere ratio est, ut puer collectis viribus ferendo vulnèri a prior esset. Quod quidem Deus fecisset nunquam, si ante octavum diem vita excedentes æternæ damnationi addicti fuissent. Neque enim Deus, qui in ferenda lege præcipua quadam ratione ad ea respexit, quæ futuram vitam continent, majorem præsentis, quam futuræ vitæ curam egisset.

Eorum igitur ex hoc loco error refellitur, qui non baptizatos internecioni devotos esse constituunt, electionem simul & fœderis vocationem funditus evententes. Ex quo tam fœdo errore, aliis præterea erroribus se implicarunt, ut à privato privatis in ædibus, & magna hominum solitudine & infrequentia administrari posse putent. Huc accedit, quod infans non baptizatus aliquando lueret parentum culpam, quæ tamen parentibus remitti posset: præterea quo animo matres futuræ sunt, quæ casu aliquo & ex improvviso embryonis mortis autores sunt. Denique pœna, *Genes. 17, 14.* denuntiatum modo in contemptores. Nec tamen necesse est non necessariæ moræ, ut ab his sit, qui ut pompæ susceptorum & aliarum rerum inserviant, Baptismi administrationem procrastinant.

Videmus nomen in Baptismo impositum, veteris Ecclesiæ autoritate communiri. Idem videri potest à Dei exemplo tractum, qui die circumcissionis, Abræ nomen novum indidit, *Genes. 17, 5.* quod nobis frænum injiciat, ne aliquid leve, & vanum, aut futile, pro hominum arbitratu, inferatur. Tametsi enim magna hic libertas sit; tamen meminerint semper, in sanctissima & gravissima Baptismi actione, omnia analogica esse debere; nec cæteris rebus tam sanctis futile nomen imponendum. Sed de nomine plura, ex ista de nomine disceptatione. In quo quod vicini & cognati Zachariam vocari voluerunt, forte ut patri (ut fit) gratificarentur, & excipienti matri Iohannem appellandum replicarunt, id fieri non oportere, cum nemo in cognatione sua hac appellatione hæctenus insigniretur: discimus nova & peregrina nomina, non esse temere in Ecclesiam invehenda. Parentes enim Iohannis, à consuetis nominibus non recessuros fuisse liquet, nisi Deus autoritatem suam, in

ilque octavo natiuitatis die.

hinc ante baptismum infantes qui moriuntur patet non damnari.

Nominis in baptismo impositio à Deo profecta, adeo, non futile sumendum.

Vers. 60. & 61.

nec etiam peregrina.

haec causa interposuisset. Quod si illi indignum iudicarent, aliquod à familia alienum nomen indicere, quanto id magis indecorum censebatur, nomen à Christiana familia abhorrens inferre.

Verf. 62. Quod res ad patrem refertur, eo docetur, patrum hoc jus esse, nomen proli indicare: nomen enim imponere imperii & dominatus indicium est, ut constat *Gen. 2, 19*. Et quanquam in Scripturis sæpius dicitur, matrem nomen indidisse; tamen illud intelligendum est, patris consensu factum: alioqui repugante & refragante patre, hoc illi concessum non est, ut constat, *Genes. 35, 18*.

Verf. 63. Pater vero, pugillaribus acceptis, scribit nomen jam illi inditum esse, *Iohannis*, Angeli Dei de ea re mandatum subindicans, cui omnes consuetudines, utcumque vetustas, parere æquum est, sicut & cesserunt; cuius nominis etymon est, *Iehova gratiam præstitit*: sic nimirum dictum est ab argumento prædicationis suæ: quia prædicabat gratiam Dei in Christo tunc exhibito. Nos vero tametsi huiusmodi præceptum à Deo non habemus; tamen, sicut dictum est, exleges hæc ex parte non sumus, sed certis quibusdam legibus circumscripti, ne quid stultum, futile, aut peregrinum in Ecclesiam inveniamus.

Sed videtur circumcisio privatis in ædibus administrata, cum Elizabetha una erat ex his, quæ hanc causam disceptabant, quæ puerpera domo egredi nequivit: vide responsum in secunda ad Doct. replicatione.

In extraordinariis { miracula, & miraculorum effectus. }
considerantur { Zachariæ & auditus }
In miraculis explicatur Dei virtus exerta adversus { Zachariæ patrem, qui est }
Spiritu prophetico, ad laudem Deo canendam instructus. }
Iohannem filium, quicum Dei manus erat.

Sermonis & auditus Zachariæ restitutio ex prædicatione Angeli,

Verf. 64. In priore vero miraculo veritas Angelicorum verborum spectanda proponitur; qui Zachariam tantisper mutum fore prædixerat, quoad quæ prædixerat, præstarentur: prædixerat autem cum puerum in lucem cum gaudio edendum, tum *Iohannis* appellatione insigniendum. Quorum cum utrumque completum esset protinus, sine omni mora, pœna silentii & surditatis liberatus

fidem Dei in promissis arguit,

est. In quo non modo Dei in promissis fides nobis testata est, sed incredibilis Dei sapientia, ita rerum momenta regens, ut quodque eo tempore eveniat, quod est ad gloriam ejus compendiosissimum; quemadmodum enim in frequenti cœtu sermonis usus ei ademptus est, sic etiam in magna frequentia restitutus.

Simul etiam eximia Dei munificentia notanda venit, quæ pleniore mensura promissa facit, quam pollicitus erat. Cum enim sermonis beneficium promiserat modo, illam liberalitatem nova Prophetici doni largitione cumulat: Quod enim additur *ἐλάλησεν*, id ad propheticam cantionem, quæ post subiungitur, libens retulerim. Quo arquiuis ferenda afflictio, cum nobis sæpe Deus præsentia bona, non tantum illa, sed alia præterea conferat.

Ex eximia ejus munificentia.

Effectus miraculorum sequitur; quod rei fama percrebrescens circumfusos percutit timore, & admiratione,

Verf. 65.

Timor vero hic perneccessarius est, ad discutendum prophanam illam *ἀνάσθησις*, quæ nobis ingenita est, quo aptiores simus ad mysteriorum Dei contemplationem, & reverentia quadam & attentione, ad illa meditata accedamus. Vnde etiam laudantur, qui tremebundi ad Verbi auditionem, & sacramentorum perceptionem accedunt: vide *Luc. 5, 8*. in exemplo Petri: contra fit in his, qui ad Verbi auditionem accedunt, tanquam fabulam, aut per vulgatam aliquam historiam audituri; & ad Cœnam Dominicam, tanquam ad quotidianum epulum.

Timor ex his profectus ad quænam utritis?

Quod autem illa, apud se probe expendentes, *admiratio* incescit, quis tandem ille puer futurus esset, qui à Deo promissus sit, à sene & infœcunda natus, hoc tam inusitato nomine insignitus, id dextre, ex Dei ipsius sententia fecerunt. Cujus scopus erat, his miraculis Iohannis caput in populo erigere; non equidem Iohannis causa, sed quod Christi Antea mbulo futurus esset. In quo notandum est, eos tametsi mysterium non penitus cognoscant; rem tamen diligenter expendisse, & placide expectasse, quoad Deus rei eventu, cujusmodi futurum hoc esset, declararet.

Verf. 66. Admiratio hinc exorta celebritatis præcursoris Christi causa facta.

Hanc admirationem auxit, quod manus Dei, nova quadam ratione, in Iohanne operata sit, ut olim forte in Mose, ea gratia in vultu relacebat, quæ facile cum magnum olim virum fore argueret: Hæc enim loquendi ratio, cum *1 Reg. 18, 46*. cum in

Quævis manus Dei cum eo?

Actis Apostolorum, extraordinariam quam- inde enim sonat, ac si diceret; Dei gratiam dam virtutem declarat, quam Deus in illis ita fuisse in illo conspicuam, ac si quis oculis exerit, quos hæc Dei manus comitatur. Per- præsentem intuitus esset.

L V C. cap. 1. à vers. 67. ad finem Capit.

- 67 Et Zacharias pater ejus repletus est Spiritu Sancto : prophetavitque, dicens;
 68 Benedictus Dominus Deus Israël, quod inviserit & redemerit populum suum,
 69 Et erexerit cornu salutis nobis, in domo Davidis pueri sui :
 70 Prout loquutus est per os sanctorum, qui à seculo fuerunt, Prophetarum suorum.
 71 Fore ut nos servaret ex inimicis nostris, & è manu omnium qui oderunt nos.
 72 Ut iteretur misericordia erga patres nostros, ac memor esset fœderis sui sancti:
 73 Et jurisjurandi quod juravit Abrahamo patri nostro, nimirum se daturum nobis,
 74 Ut sine metu, è manu inimicorum nostrorum liberati, serviamus ipsi,
 75 Cum sanctitate & justitia, in ipsius conspectu, cunctis vitæ nostræ diebus.
 76 Tu vero puerule, Prophetæ Altissimi vocaberis : præibis enim ante faciem Domini, ut pares vias ejus :
 77 Et des cognitionem salutis populo ejus, per remissionem peccatorum ipsorum,
 78 Ex intima misericordia Dei nostri, qua invisit nos is qui prodit ex alto :
 79 Ut appareat iis qui in tenebris & umbra mortis positi sunt, ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.
 80 Ipse autem puerulus crescebat & corroborebatur Spiritu : fuitque in desertis ad eum usque diem, quo se ostenderet apud Ierusalem.

ANALYSIS.

Causa cantionis divinæ, quæ post proponitur, primum instrumentalis Zachariæ, qui describitur à relatis, quod sit pater Joannis; deinde causa efficiens principalis indicatur, Spiritus; qui describitur ab adjuncta plenitudine, quæ in Zachariæ confertur. Hujus effectum notatur, quod Prophetam agit, & divinitus inspiratus carmen hoc cecinit.

Vers. 68. Subjectum cantionis est Deus, qui describitur ab adjuncta dominatione, item ab adjuncto Israëlitiæ populi, cujus Deus est; post ab adjuncta laude, quæ Deo debetur; post ab effectu, quod populi sui rationem habuit, quod visitationis similitudine ab hominum consuetudine petita illustrat; deinde ab altero effectu, nempe redemptione, quam fecit & attulit: vel effectum unicum est populi salus; duas metaphoris illustratum, una visitationis quod populus moribundus mox aliqui petiturus erat; altera captivorum, qui precio soluto ex captivitate eruantur.

Vers. 69. Pretium autem seu materia redemptionis est Christus; qui describitur primum ab efficiente causa Deo Patre Filio & Spiritu Sancto, qui illum redemptorem excitavit, seu proposuit: deinde à comparatione parium illustratur salus quam attulit, nempe cornu, quod in cornibus animalium maximum robur sit, cui obniti nemo aut obistere potest: post describitur à subjecto loci unde oriundus est, nempe Davidis familia.

Vers. 70. 71. Describit hanc salutem ab adjuncta Dei veritate in servandis promissis; quorum causam instrumentalem designat os Prophetarum, qui

adjuncto tempore quo prophetarunt, & hoc prædixerunt, notantur, viz. ab initio mundi ad hoc usque tempus. Salus porro illa amplificatur ab adjuncta inimicitia & odio eorum, qui nos captivos detinebant.

Vers. 72. 73. Causa efficiens alia superior Dei misericordia, cujus effectum erat fœdus gratiæ cum populo suo iotum, quod etiam à testimonio, viz. juramento Dei confirmatur, cujus juramenti subjectum Abraham proponit.

Vers. 74. 75. Finis salutis per Christum allatæ, ut Deo serviamus; qui cultus describitur ab adjuncta metus vacuitate, deinde à partibus, sanctitate, justitia: præterea ab adjuncta sinceritate, deinde adjuncto tempore omnibus vitæ nostræ diebus.

Vers. 76. Apostrophe ad puerulum recens narum, qui primum describitur ab adjuncta vocatione Prophetæ generaliter; post ab effectu magis speciali, scilicet quod proxime Christum præcedet; deinde à fine vocationis, ut viam Domini parat.

Vers. 77. Hæc vitæ Domini præparatio per metaphoram planis verbis explicatur, & simplici oratione, nempe ut det noticiam salutis populo Dei; quæ salutaris noticia arguitur primum ab adjuncto proprio remissionis peccatorum.

Vers. 78. Deinde ab efficiente causa Dei misericordia, quæ amplificatur metaphora viscerum maternorum, quæ illius magnitudinem indicat; cujus effectum misericordiæ effectus assignatur descensus Christi in vallem misericordiæ, qui Christus assimilatur furculo, qui dissimilitudine arguitur, utpote qui habet suas radices non in terra defixas, sed in cælo positas.

Vers. 79. Qui Christi descensus à fine arguitur, ut nos

ut nos visitet : deinde ut instar solis nobis in tenebris & umbra mortis illucescat : postremo ut nos in viam pacis dirigat.

Verf. 80. Puer describitur ab adjuncta accretione corporis & animi donis, quibus non minus quam corpore confirmabatur; & subiecto loco, nempe paternis ædibus, quæ in deserto sitæ erant; & temporis adjuncto quoad publicum munus obivit, quod ab adjuncta ejus manifestatione designatur.

METAPHRASIS.

67. **Z**acharias pater non tantum sermonis & laudatus facultati dicto Angeli congruenter restitutus est, sed porro (quod plerumque ex Dei munificentia fit) magis præstanti, quam amicit, spiritus Prophetico imbutus est; cujus specimen edidit in sequenti cantico, quod ad hunc modum orsus est. Deus in se semper benedictus, ut nemo illum prædicet, à me præsertim atque ab omnibus fidelibus benedicendus est; Deus, inquam, totius mundi universitatis, sed præcipua quadam ratione Israëlitarum quibuscum fœdus contraxit: quod populum suum mox expiraturum clementer & paterne visitavit; quod soluto per filium dilectionis sue justo pretio eundem ex captivitate Satana liberali manu auferuit; quod demique potentem & ineluctabilem salutem in familia Davidis servo suo, prout facere in se recepit, excitavit. Quod quidem novum & peregrinum videri non debet, quandoquidem hoc ipsum à mundi primordio Deus per omnium sanctorum suorum Prophetarum ministerium locutus est, fore ut nos afferret ab hostibus, & à violentia omnium qui nos odio prosequuntur; idque mera misericordia adversus majores & Antecessores nostros, tantum ut fœderis memor esset, quod cum illis iustum & deperitum est; quod fœdus ut Prophetarum ore, sic proprio ore interposito etiam sacramento, patri Abrahamo confirmavit, ut in duobus in quibus Deum fallere non audeamus est, firmam & indubitatam salutem spem obtineremus: quid dixi novum & peregrinum non debere videri, imo potius stupore & admiratione digna est Dei veritas & fides in servandis promissis, quæ nulla nostra perfidia & defectione, nullis nostris sceleribus & rebellionibus, nullis Satanae molitionibus, aut impiorum nequitias ad impediendum studius irrita facta sit, quo minus justo tempore filium ad servandum miserit, idque in hunc finem ut ab hostibus nostris, satana, peccato, & morte vindicati eruique intrepide tum in vero cultu, tum etiam sincera iustitia, Deo per omne tempus ætatis nostræ serviamus; renuntiatis propriis carnis cupiditatibus, quibus hæctenus mancipati sumus.

tatibus, quibus hæctenus mancipati sumus.

Tu autem, puerule, ut cumque nunc in cunivagians, ne verbum quidem nutre potes, olim tamen Christi, qui Altissimus est, præco palam à piis quidem agnosceris, atque adeo impiis talis esse innotesceres: præcibus enim non ut alii Prophetæ magno intervallo interjecto, sed ut Lucifer solem, immediate Messiam: hoc consilio ut Christo mox sequituro viam servenas, quo facilis in mentes subditorum suorum Christus influat & illabatur. Quod ut assequaris, instrues eos notitia & sensu salutis sue, quo tangi & affici nequeunt, nisi prius de peccatorum suorum remissione certiores fiant, ex intimis Dei misericordia promanante; quod fonte fluxit hoc incredibile & immortale Dei beneficium, quod Christus, quasi sol iustitiæ, Iohanni quasi Lucifero succedens, ipso exortu non minus suos fulgoris radios emisit, quam in ipsa cæli summitate meridie plena vim suam sol exerit: eluxit vero hoc consilio, ut radiis cælestibus assulgeret omnibus nobis in summa ignorantie tanquam in tenebris demersis, & in ipsius mortis faucibus absorptis; ut rejectis & discussis tenebris nos deducat in viam, quæ ad summam conscientie tranquillitatem itur. Atque hæctenus incomparabilem Iohannis cum conceptum & natiuitatem, tum circumcissionem accepistis: unde non difficile vobis est conjectura consequi, qualis tandem & quantum hic Dei servus futurus est. Convenienter autem his initiis, cum puerilis ejus tum adolescens ætas acta est, ut qui paternis adibus privatim educatus, nec Magistro aut schola in disciplinam traditus, quoad publicam præconis personam inductus, animo tamen supra communem mensuram donis spiritus auctus & cumulatus est.

76.
77.
78.
79.
80.

P R A X I S .

D eum laudibus celebrat, cum primis ob suam, & fidelium in Christo plenissimam redemptionem; deinde quod Iohannem filium, ad illius redemptionis tam honorificum ministerium adhibuerit.

Cantico Zachariae laudum de divinis

Cujus partes { Propositio, Deum esse laudandam,
&
Causa, cui hæc laus incumbit.

Deus in se benedictus est in seculum, tamen à nullo laudetur. Quod autem se à nobis laudari postulat, id nullo suo bono fieri vult; sed ut in grata beneficiorum Dei recollectione, cum præsentia bona confirmantur, tum nova accumulentur.

Verf. 67. ob beneficium assumptum salutem humani generis reparatione:

Nec enim minimæ Dei in nos liberalitatis usura concessa est, nisi in Deum largitorem grati & memores extiterimus. Quo autem plenior & confartior ejus liberalitas est, eo nos magis ad laudem Dei accensos esse convenit.

Causa est humani generis salus, quæ tametsi promissa tantum, nondum præstita esset: tamen se à divinarum laudum prædicatione cohibere nequivit, multo magis nos gratos & memores esse oportet, quibus hæc tam pretiosa promissa adhibita sunt.

Causa gratiarum actionis { salus Israël per Christum, & ministeriū salutis per Iohannē. In salute cōsiderantur { nō causa, { Non effectum, { causa. { subjectū, { restitutionis, { redemptionis, { triplici comparato paris, { cornu.

Verf. 68.
horum beneficiorum gratia,

Visitatio (vocabulum *ἔσση*) hoc loco pro beneficio ponitur: hac igitur metaphora, quam exoptata res sit, salus per Christum parta, indicatur: sicut enim ægrotus, aut captivus lætatur adventu eorum, qui consolandi eos causa veniunt; ita etiam Christi visitatio nos reficit, qui peccati læthali morbo, & plusquam ferreis iniquitatis vinculis derinebamur. Quod si amicorum nos aspectus, & amica verba reficiunt, cum tamen morbo eripere, aut carcerem aperire nequeant: quanto magis suavis est & jucunda Christi visitatio, qui suo adventu istis nos malis eximit. Quod si barbarum & incivile esset, viro præsertim principi, hunc simul & laborem & molestiam suscipienti, gratiam non reponere: nã impiam ingrati animi labem esse oportet, nisi tantum beneficium Servatoris grata recordatione prosequeremur, qui Rex regum, de summo cœli palatio in humanæ naturæ nostræ custodiam, & in corpus mortis obnoxium descenderit, nos ut inviseret, atque adeo se, ut pro nobis, captivum, & morbo veluti confectum dederet, nos ut utroque & morbo, & carcere reduceret & absolveret. Est vero gratitudinis pars, ut sicut nos Christus invisit, ita nos Christum in ægrotis & captivis laborantem inviseremus.

amplindo,

Redemptionis vocabulo, salutis beneficium amplificat: nam sicut ab hoste in bello captus durissimæque servituti addictus, utpote molituræ, exhauriendis latrinis & aliis turpissimæ notæ operibus, nihil expetibilius aut optatius habet, quam ut ex tam

duri domini potestate ereptus, veteri dignitati & libertati restituatur: quod si consequitur, omni officio & obsequio agnoscere paratus est: sic nos servituti Satanæ addictos, sub quo turpissimam peccati servitutum serviebamus, abjectissimis quibusque corporis officiis fœdiorem, Deo gratos nos præstare æquum est, qui soluto pretio, nos in pristinum decus & dignitatem asseruit.

Redemit nos à { Satana & pœnis peccati, quæ sunt extra nos, { Peccati dominatu, & reatu intra nos, { Ira Dei, quæ supra nos est, & capitibus nostris imminet.

Quæ quidem tyrannis tanto intolerabilior est, quod cum aliis tyrannis pensio absoluto ita satisfacit, ut pœnas à nobis non expectant: huic autem tyranno, quo magis obsequium præstatur, eo exquisitiores & asperiores pœnas à nobis sumit. Quam justæ igitur, & debitæ sunt ob tam insignem beneficium laudes. A peccato redemptis cavendum, ne in illud iterum recidamus, unde tanto pretio, non auro &c. redempti sumus. Redempti sumus ab ignorantia, quotuscumque invenitur qui illam cum pace non potius expectat, quam veram Dei notitiam, modico labore & vigiliis partam?

Imo verendum ne inveniantur, qui nolent libenter sibi suam inscitiam excuti, ne scilicet veterno hoc expectecti, suas cupiditates non possent sine conscientie stimulo explere: Redempti sumus à blasphemia & otio &c. sed &c.

Hanc porro salutem alio comparato *cor-* Verf. 69.

nu exornat: sicut enim à miseris nos redemptos esse prius docuit, sic hac metaphora fœlicitatem nobis acquisitam docuit. Quo cum robur designetur, declarat salutem hanc nobis partam valentissimam & robustissimam esse, cui nihil obistere potest: cujus interpretationem non aliunde petemus, quam ab ipso Zacharia, qui post se ipsum explanans, salutem esse confirmat, quam ex hostibus nullus impedire queat, at ne universæ quidem inferorum simul collectæ copiæ, ut *Matth. 16.* nec diaboli, nec peccatum, neque inferorum metus, nec mundi aut minæ, aut illecebræ. Hoc igitur modo salus ista mirifice commendatur, quod tuta & secura sit. Qui enim ab hominibus servitute erepti sunt, hi hominum etiam vi, & fraude ad servitutem rursus redigi, & revocari possunt: sed hac salute & redemptione præ-

Or firmi-
tate.

ne præditi, veluti in petra arce collocantur, quæ inaccessa & inexpugnabilis est. Tametsi enim in Christo credentes non desunt ab impiis infestari; cum potius hoc ipso quod credant, plurium in se inimicitias accendunt: nullæ tamen eorum injuriæ aut violentiæ, cœptam in nos salutem, quo minus ad exitum perducat, impediunt. Gratitude enim nostram adaugeat, tam certæ, indubitata, & perennis salutis recordatio.

Quod autem *excitasse* dicitur: ideo dictum est quod hæc spes, propter crebras & gravissimas, & animi, & corporis calamitates, quasi humi prostrata & proculcata salus jacere videbatur; cui salus ista paratur? nempe Dei populo, *Matth. 1, 20. saluum faciet populum suum, &c.* ut spem adversus spem foveamus.

Per Christum hæc beneficia acquisita: In subiecto consideratur, per quem fit, scilicet per Christum, ex familia Davidis, ex promisso, ne in Servatore erremus.

Cause salutis sequitur, { effi- cientes, { fides Dei in promissionibus servandis, & misericordia. { finales, ut metu liberati, serviamus ei intrepide in sanctitate.

Fides Dei spectatur in servando, { promissio & juramentum } per os { prophetarum, proprium } prolatum.

Verf. 70. eorum ante prædictorum infirmitas excutios: In divinæ laudis ex fide & constantia manantis considerationem cadit: quod nullis nostris quantumcumque atrocibus peccatis, nullis diaboli aut infernalis cohortis conatibus & molitionibus effectum sit, ut Deus datam fidem falleret, semel ex ore egressum refergeret, aut denique sædus nobiscum de pactum prophanaret. Hic enormia Israëlitarum peccata, & totius populi propinquans sæpe interitus, replicentur. Simul docetur hunc esse verum Messiam, cui scilicet omnes Prophetæ testimonium ferunt: ut Paulus in Actis Iesum docebat esse Christum, ex Prophetis.

quæ fidei firmant. Hæc autem sicut ad gratitudinem accendendam, sic ad nostram in promissis divinis fidem muniendam accommodata sunt: quam enim horrenda & detestanda illa impietas censetur, quæ Deo promittenti, juranti, & fidem suam toties & tot sæculis comprobanti, fidem derogare, aut resitante quadam dubitatione vos subducere audeat?

Quod tamen Pontificii non dubitant in laude ponere; indignius cum Deo agentes, quam cum illis agere ferrent.

Alium hujus salutis fontem indicat, *Dei erga nos misericordiam*: sicut enim benigna animi inductione, Deus incomparabile hoc redemptoris beneficium promittit, sic eadem erga nos animi propensione, quod Verbo promittit, re & opere implevit. Nisi enim in gratuito Dei erga nos favore, fundatum fuisset hoc beneficium, centies millies intercidisset. Si enim populus Israël terræ Cananæ possessionem, & ex Ægypto liberationem, non aliunde consequuti sunt, quam quod Deus illos gratuito amore complexus sit, nullo eorum ut Moses testatur merito: quanto magis hac tanta & eximia liberatione privandi fuissent, nisi Dei eos misericordia à perditione vindicasset.

Finis partæ per Christum salutis est, *ut ab hostibus liberati intrepide &c.* Cum enim ex tam sæda servitute, & *Βασιλευς* operibus liberati sumus, æquum est ut ad illius præscriptum vitam exigamus, à quo tam benefice liberati sumus; maxime cum tam ad honestas, & ingenuas occupationes nos adhibeat: pretio enim redempti nec nostræ, nec aliorum potestatis sumus, sed illius tantum, qui *λυτρον* pro nobis dedit: liberi quidem, & soluti à peccato, & diaboli tyrannide, sed servi tamen subditissimi Christi Servatoris: vide *Tit. 2, 11, 12. & Ephes. 2, 10.* Nec vero hoc ad momentum; ut servi nuper asciti in familiam facere solent, sed per universum ætatis nostræ tempus, quod omne, atque adeo in seculum servi essemus, nisi à Christo vindicati, in ejus familiam coaptati fuisset: hic igitur diligens cautio adhibenda est, ne ad pristinos vel errores, vel vitæ impuritatem, tanquam ad volutabrum aut vomitum redeamus.

Hic non est prætereundum, pacem conscientiæ, & indubitaram de Dei favore persuasionem, nobis ad bonos fructus proferendum opportunam esse. Ex quo illud etiam efficitur, *Pontificios* de hac pace semper fluctuantes, ad bona opera ineptos & idoneos esse: quod quidem ut ad internos, & spirituales hostes cumprimis refertur; ita in externorum hostium metu, loci non nihil habet. Nam præ nimio imminenti periculi, & insidiarum metu, minus sumus ad servendum alacres.

Hactenus fuit causa gratiarum actionis prior, de salute Israël per Christum parta: sequi-

Verf. 71. Ex mea Dei misericordia hæc beneficia profectus

Verf. 72. per que ab hostibus liberati sumus,

Et inde certum de Dei favore persuasionem habilem.

sequitur pars altera, de ministerio salutis per Iohannem:

In quo cōsiderantur { propria Iohanni: & communi illi cum aliis ministris.

Verf. 76. Iohannis pro alio Prophe. dicitur, quod Christum pro vine prædicavit

Puellum in Synagoga (circumcisionis ergo) præsentem alloquitur *ἄκουσθητε λέξαις*. Cui hoc peculiare est, eum futurum nobilem & celebrem Prophetam, qui Altissimum, id est, Christum proxime præcurrat, & eundem, non ut reliqui Prophetæ, veluti procul venientem describeret, sed præsentem digito designaret; non prædicaret venturum, sed jam venisse, populo gratularetur. Quo spectat, quod dicitur, eum vias ejus parasse, montes & extuberantia loca deiecisse, valles opplevisse, aspera complanasse, tortuosa direxisse, ut facilior & expeditior esset Christi ad populum suum, populi ad Christum accessus, id est, (ut apertis & concisis verbis dicam) penitentiam agerent, & Euangelio crederent. Nec enim nisi fide penitentiam gignente, Christus ad nos accedere, aut nobiscum cohabitare vult. De hoc beneficio se plurimum Deo restrictum fatetur, eoque gratias agit. Euangelii vero ministerium, cum Iohannis ministerio excellentius & præstantius sit, ut quo plenior de Christo cognitio percipitur, quam Iohannis ministerio: quæ hæc hominum veritas est, tantam liberalitatem non agnoscere, usque eo ut nonnulli Deum sibi potius, quam se Deo obstrictum esse putent, si quando ex illis unum ministerio addicant: cuius si causam requiras, non aliam reperies, quam quod gloriam hominum, gloriæ Dei anteponant: scilicet, quasi splendidius esset, apud homines divitem fieri, aut honoribus affici, quam Christi præconem esse.

ante magis Evangelii, quod ipse epus adventum.

Cujus ministerium expellendum

Simulque quem considerant, ministerium non esse ad divitias, & honores querendum compendiosum; sit ut à ministerio animos alieniores gerant, quod magis intelligitur ex consecratione liberorum Molochi, id est, Idolo Pontifici. Zacharias, tamen filium haberet, qui victus & cultus corporis ratione, contentissimus mundo videretur: tamen &c.

Quamquam vero hæc Iohanni propria extiterunt, tamen Ministri Euangelii aliquid hic simile habent: quod sicut Iohannes viam Christi priori adventui muniebat; sic illi secundo.

Verf. 77. quæ re-

quæ sequuntur Iohannis munia, cum reliquis ministris communia sunt. Quorum

prius est, ut scientiam salutis doceant per remissionem peccatorum: est vero eximium ministerii encomium, scientiam salutis docere, propterea *Act. 13, 26*. dicitur Euangelium, *sermo salutis*. Est enim insignis illa scientia, quæ homines de salute adipiscenda informat, atque instituit: si enim Medicinæ ars in precio est, quæ corporis sanitatem tradit, & eam quidem primum momentaneam, deinde incertam: nã illa scientia plurimi facienda est, quæ corporis animique salutem, æternam & indubitatam proponit: si quis scholam aperiret, homines quomodo certas divitias acquirant, docendi; aut proficeretur viam se traditurum, qua ad certos honores, non nisi cum vita finiendos, pervenirent; innumeri se istis in disciplinam traderent: Christum vero scholam aperientem, qua sani, divites, honoratique in æternum sint, pauci adeunt.

missionem peccatorum annunciat

Hoc etiam docetur, homines absque Evangelii scientia, perditos esse: quo magis debent, & cupidius hanc scientiam persequi: nam Medicinæ scientiam omnes vel maxime sani experunt, sed in primis graviter & lethaliter laborantes; omnes divitias experunt, sed mendici imprimis, &c.

sine qua omnes perierunt

Hinc etiam notatur notitiam, quam pii de salute sua habent, non esse dubiam & anticipem, non esse io opinione & conjectura positam, sed scientiam, & præinde certam.

cujus notitia certissima

Simul etiam liquet, religionem Christianam non esse implicita fide contentam; ut quis, Andabatarum more, fortuito & inconsiderate, suam fidem ad alterius, cuius quæ sit fides nescitur, componeret. Doct autem scientiam salutis in remissione peccatorum consistere. Hinc est, ut beati dicaatur, quorum remissa sunt peccata. *Psal. 32, 1. Rom. 4, 7.* & Servator paralyticum consolans, de remissione peccatorum eum certiorum facit. *Matth. 9, 2*. Non igitur servamur, quod à peccatis liberi sumus & intacti; neque quod pro peccatis compensationem aliquam instituimus; sed quod peccata nostra nobis remittuntur.

non implicita fide contenta.

Hoc magis adhuc declaratur, cum docetur, illud *miseriordia Dei*, & ea quidem *intima*, & tenerissima fieri: misericordia enim Dei, in quotidiana providentia Dei erga nos, cernitur, ut *Psal. 36, 6*. Sed ea demum tenerissima, & intima misericordia est, qua nobis peccata condonat; non secus quam parentes, filiorum miseriam intuentes, ita afficiuntur, ut viscera sua incalefcere statim sentiant.

Verf. 78. Ex intima Dei misericordia hanc remissionem consequimur

Quanta

Quanta autem, & quam immensa illa sit misericordia, hoc ipso declarat, quod non poterant peccata nobis condonari, nisi Filio suo in mundum misso; cum nullo nec auro, nec argento, nec Angeli missionis peccata nostra expiari possint, sed tantum Filii descensus: in eo latitudo, altitudo, profunditas Divinae in nos misericordiae perspicitur: unde Servator *Iohan. 3, 16. Sic Deus dilexit mundum,* &c. Ex quo fit, ut quae peccati vis sit, aesciant, qui illud suis operibus, suisque pecuniis redimi posse putant. Christus autem Sol, ex Scripturae usu & consuetudine, vocatur, & quidem è summo caelo, tanquam meridie, splendens; unde Iohannes prius inductus est, tanquam Lucifer solis ortum attendens.

non operibus aut pecuniis.

Verf. 79. Illis qui eam ignorant hac annunciatione.

Iam redit ad alia ministrorum officia: est igitur alterum ministrorum officium, *his qui sunt in tenebris & in umbra mortis* lucem inferre. Haec singularis etiam ministerii commendatio existit, quod in tenebris jacentibus effulgent face Evangelii; & quod, eorum ministerio, Sol mundi Christus exoritur. Citra enim Evangelii lumen nox atra, & cymmeriae tenebrae sunt; cujus quidem caliginis quam horrenda & formidabilis ratio sit, caecorum exemplo, aut oculis privatorum, quibus nullum Solis, Lunae, Stellarumve lumen effulget (ut in Aegyptiis visitur) ostendi potest, vel potius adumbrari. Hinc est, ut Iohannes *ardens lampas à Servatore Christo dicitur.* In umbra autem mortis, idem est, atque in morte esse; quia umbra rei cuiuspiam rei ipsi adjuncta est. Hinc Servator *Ioh. 5, 25. Hoc Medici praestare non possunt, ut mortuum revocent: hoc igitur modo Evangelii ministerio egregie ornatur.*

etiam minis & promissionibus adhibitis.

Τὸ πᾶν τὸ ἔργον τῆς πίστεως] Aliud munus ministerii Ecclesiae; nec enim satis est veritatem illis patefacere, & viam, quam ingredi debent, commonstrare, nisi adhortationibus & dehortationibus, minis & promissis homines ad pietatis studium adducant. vide *Tit. 2, 15.* Et pedes eorum sponte vagos & exorbitantes, hoc modo in viam dirigant: illa enim improbitas nobis insita est, ut viam periti, volentes tamen & cupidi desectamus. Quamobrem eorum iudicium repudiandum est, qui, veritate proposita, adhortationis impatientes sunt: contra quam Apostolus ad Hebr. fieri oportere docet.

Heb. 13, 22. Et quidem de his Iohannis gestis seu historia, octo primis aetatis suae diebus, haestenus.

Sequitur quod actum est, usque ad tempus, quo publicum munus obivit. Dicitur autem *crevisse*, (subaudi, corpore) inprimis vero Spiritus donis, & magnitudine animi corroboratus esse. Tametsi enim victus ejus, ex Dei praescripto, vilior esset, & minus ad acquirendas vires idoneus: tamen Dei benedictio illam incommoditatem superavit; sicut de Nazarae dicitur, apud Ieremiam in Lamentationibus, & Danielem, *non enim solo pane, &c.* Cum primis vero Spiritus donis ornatus & imbutus erat, ut provinciam illam tam augustam, pro dignitate obiret. Neminem enim Deus ad munus in Ecclesia vocat, quem non prius, virtutibus ad functionem aptis expolit.

Verf. 83. Quomodo Iohannes dicitur crevisse?

Quod autem dicitur, *mansisse in deserto,* *Quamdiu donec tempus advenisset, quo Israël declarandus fuit:* id tempus eujusmodi tandem erat, ex aliis locis Scripturae intelligitur; annus aetatis ejus, quasi trigelimus.

Quamdiu donec tempus advenisset, quo Israël declarandus fuit: id tempus eujusmodi tandem erat?

Quo in loco, si quis forte *querat*, cur, cum tam excellenti veritatis scientia dotatus esset, maturius, in tanta praesertim fidelium doctorum inopia, ad ministerium adhibitus non sit?

Cur non maturius ad ministerium adhibitus?

Respondeo, illud, per vocationis ordinariae formam non licuisse. Sacerdotes enim & Levitae, ex quorum numero Iohannes extitit, non ante trigelimum aetatis suae annum, ad publicum ministerium admissi sunt: quanquam enim quodam in loco dicatur, ad 26 annum ad templi ministerium accitos fuisse; tamen quatuor illis annis iustum ministerium non obibant, sed tantum suae probitatis & industriae specimen praebant, ut, si minus laudate se hoc tempore gesserint, Sacerdotum albo expungantur. In quo illud liquet, neminem quantumcumque donis dotatum, ad ministerium accedere oportere, nisi legitima vocatione instructus fuerit. Salomon, tametsi omnium qui unquam exstiterant mortalium ad Reipublicae gubernacula aptissimus esset; tamen eam attingere non debebat, nisi ad regnum capessendum vocatus fuisset. Nec vero Sampson, qui portentoso quodam animi & corporis robore praeditus erat, ad certamen cum pumilione prodire debebat, nisi Dei vocatione armatus fuisset.

MATTH. cap. 1. à vers. 1. ad 18.

Liber generationis IESV CHRISTI, filii Davidis, filii Abrahami.
 2 Abrahamus genuit Isacum. Isacus autem genuit Iacobum. Iacobus autem genuit Iudam & fratres ejus.

3 Iudas autem genuit Pharesum & Zaramum è Thamara. Pharesus autem genuit Esromum. Esromus autem genuit Aramum.

4 Aramus autem genuit Aminadabum. Aminadabus autem genuit Naassonem. Naasso vero genuit Salmonem.

5 Salmo vero genuit Boozum è Rachaba. Boozus autem genuit Obedem è Rutha. Obedes autem genuit Ieffen.

6 Iesse vero genuit Davidem illum regem. David autem rex ille genuit Solomonem, ex ea qua fuerat uxor Vria.

7 Solomon vero genuit Roboamum. Roboamus autem genuit Abiam. Abias autem genuit Asam.

8 Asas autem genuit Iosaphatum. Iosaphatus autem genuit Ioramum. Ioramus autem genuit Hoziam.

9 Hozias autem genuit Ioathamum. Ioathamus autem genuit Achazum. Achazus autem genuit Ezechiam.

10 Ezechias autem genuit Manassen. Manasses autem genuit Amorem. Amon autem genuit Iosiam.

11 Iosias autem genuit Iechoniam & fratres ejus, in transportatione illa Babylonica.

12 Post transportationem autem illam Babylonicam, Iechonias genuit Salatiel. Salatiel autem genuit Zorobabelem.

13 Zorobabel autem genuit Abiudem. Abiud autem genuit Eljacinum. Eljacinus autem genuit Azorem.

14 Azor autem genuit Sadocum. Sadocus autem genuit Achimum. Achimus autem genuit Eliudem.

15 Eliud autem genuit Eleazarum. Eleazarus autem genuit Matthanem. Matthan autem genuit Iacobum.

16 Iacob autem genuit Iosephum, virum Mariae, ex qua genitus est IESVS ille qui dicitur Christus.

17 Uniuersa igitur progenies ab Abrahamo usque ad Davidem, progenies quatuordecim: & à Davide usque ad transportationem Babylonicam, progenies quatuordecim: & à transportatione Babylonica usque ad Christum, progenies quatuordecim.

LVC. cap. 3. à vers. 23. ad finem Capit.

23 Ipse autem Iesus incipiebat esse quasi annorum triginta, filius (ut existimabatur) Iosephi, filii Heli,

24 Filii Matthai, filii Levi, filii Melchi, filii Iamæ, filii Iosephi,

25 Filii Matthatiæ, filii Amosi, filii Naumi, filii Esli, filii Nagge,

26 Filii Maathi, filii Mattathie, filii Semei, filii Iosephi, filii Iudæ,

27 Filii Ioannæ, filii Rhesæ, filii Zorobabelis, filii Salathielis, filii Neri,

28 Filii Melchi, filii Addi, filii Cosami, filii Elmodami, filii Eris,

29 Filii Iosæ, filii Eliezeris, filii Iorimi, filii Matthai, filii Levi,

- 30 Filii Simeonis, filii Iudæ, filii Iosephi, filii Ionami, filii Eljacimi,
 31 Filii Meleæ, filii Mainani, filii Mattathæ, filii Nathanis, filii Davidis,
 32 Filii Iesse, filii Obedis, filii Boosi, filii Salmonis, filii Naassoris,
 33 Filii Aminadabi, filii Arami, filii Esromi, filii Pharesi, filii Iudæ,
 34 Filii Iacobi, filii Isaaci, filii Abrahami, filii Tharæ, filii Nachoris,
 35 Filii Saruchi, filii Ragavi, filii Phaleci, filii Heberis, filii Sale,
 36 Filii Arphaxadi, filii Semi, filii Noæ, filii Lamechi,
 37 Filii Mathusala, filii Henochi, filii Jaredis, filii Mahalaleclis, filii Cainani,
 38 Filii Henosi, filii Sethi, filii Adami, qui fuit Dei.

P R A X I S .

In quibus
discrimen
genealogiæ
Matthæi
& Luca?

Discrimen genealogiæ Matthæi & Luca quadruplex est. Primo ordinis invertione: quod Matthæus à majoribus descendit ad posteros: Lucas, à postero capto initio, ad majores ascendit. Secundo quod Lucas numero Matthæum superat, qui ad Adamum usque genus Christi ducat. Tertio quod Matthæus à Davide ad Salathielem numerat posteros Salomonis; Lucas Nathanis, id est, prior legalem successionem Christi ad regnum, qui rex natus est; posterior naturalem Christi generationem, eoque ipse Salathiel filius legalis est Iechoniæ, & naturalis filius Neri. Quarto quod à Zorobabele usque ad Iosephum uterque enumerat; quod ille majores Iosephi, hic Mariæ recenset. Quod Matthæus suum Catalogum distribuit in tres *trés origes de iugidas*, non tantum memoriam iuvandæ causa factum est; sed porro, ut tres populi Dei *étrangers*, insignes conditiones notaret: unam, qua sub Sacerdotio tantum, una cum aliis legalibus ceremoniis, in terra promissionis vivebant; alteram, in qua Sacerdotio Regnum accessit: tertiam illam, in qua, amisso Regno augusto, ejus tantum reliquiis gaudebant.

ea à Matth.
cur in tres
trés origes
de iugidas
distributa?

illius ne-
cessitas,

In personis vel dignitate plenis, vel his, quorum ut genus inquiretur, plurimum interest, genus, & origo diligenter & operose excutitur, Annalia replicantur, tabulæ inspiciuntur, scripta tincis & blattis erosa & exoleta evolvuntur; denique omnia, quæ vel minimum momentum ad illius rei perveſtigationem afferre posse putantur, sollicitè comportantur.

dignitas,

Quod si dignitas quærat, non est qui cum Christo contendat; qui decus humani generis est, & *pulchrior universis filiis humanum*. *Psal. 45, 3.*

utilitas.

Si utilitas: infinita est, se ad universi generis humani salutem proferens. Interest enim plurimum, ut sciamus, *Iesum* cum esse,

qui à Prophetis & lege est *Christus* declaratus. Cujus cum hæc pars sit, ut sciamus eisdem majoribus prognatum esse, quibus oriundus prædicebatur: hunc locum tractatum perutilem esse consequitur.

Quod quidem inde perspicitur, quod hæc pars adeo est in Veteri Testamento culta, ut quorundam librorum præcipuum munus sit, in genere Servatoris declarando versari; sicut in libro *Ruth*, & *1 Chro. 1, 2, 3*. Cum vero Novi Testamenti scriptorum, Evangelistarum, & Apostolorum munus sit, impletum esse docere suo tempore & modo, quod futurum Prophetæ prædixerunt; inter cætera, hoc etiam sua lucubratione dignum indicaverunt. Quod quidem eo fecerunt accuratius, quod non desuerant, qui supposititios Christos in Ecclesiam, singulis fere ætatibus inducere voluerunt. Plerique enim fuerunt, qui spurios Christos ad Ecclesiæ portam subijciunt: quod si pro Sacerdote apud *Efram Cap. 2. v. 62*. agnitus non sit, qui genus suum ad Aaronem referre non potuit: nedum pro summo & æterno Sacerdote agnosceendus erit, qui genus suum ad domum Davidis referre nequit.

Primo dicit illum esse *Filium Davidis & Cur in Abrahæ*; quæ est propositio, quam reliqua oratione probat: Eorum vero idcirco meminit, quia pactum de Christo Servatore, iustum cum istis duobus, solempne & crebro repetitis pronissis sancitum est: huc accedit, quod duo hi viri apud Iudæos, in maximo honore & existimatione fuerunt; ut non mediocriter commendatio Christo apud Iudæos accesserit, quod horum duorum filius esset. vide *Rom. 4*. ubi Apostolus istos deligit, tanquam sanctissimæ vitæ homines, & Deo maxime gratos; atque eo cumprimis, cum quibus Deus pactum salutis pepigisset. Ex quo apparet, quod *Ioban. 4, 22*. dicitur, *Ex Iudæis salutem esse*.

Quod vero ad Abrahamum attinet, in

*Christus
etiam filius
Davidis
æque ac A-
brahæ.*

confessio est apud omnes, Christum ejus filium esse. An vero Davidis fuerit, quod tamen prædictum impleri oportuit, propter quasdam in genealogia difficultates; non perinde (apud calumniatores præsertim) conflat. Id igitur primum nobis confirmandum est, ut si minus omnes difficultates dissolvere queamus, tamen semper in promptu habeamus, cui fides nostra innitatur.

Primum igitur illud constat ex verbis Angeli, qui Christum throno Davidis patris sui successurum prædixit. 2. Deinde ex persecutione Herodis; nec enim causa ulla fuisset, cur sibi à Christo propter principatum timuisset, nisi ex stirpe regia oriundus fuisset. 3. Ad hæc, quod Maria mater, census causa, ad Davidis civitatem Bethlehem recipere se coacta est. 4. Postremo, quod cum sæpe in magna frequentia, Davidis filius agnitus & recognitus sit, numquam tamen a Phariseis, aliisque Christi juratis hostibus, huic confessioni reclamatum est; quod tamen & factum fuisset, & facile fieri potuisset, si non fuisset, qui esse agnitus est. Gravis vero & subdifficilis quæstio, an ex Salomone, an vero ex Nathane Christus natus sit, hujus rei fidem nequicquam elevat: nam utrumcumque verum sit, semper tamen verum erit, Christum ex posteritate Davidis profeminatum, cum uterque filius Davidis extiterit. In quam quæstionem quoniam incidimus, primum illam dissolvamus, dicamurque ex *Ier. 22, 30.* & ex *Luc. 3, 31.* Christum ex posteritate Nathanis oriundum; quandoquidem Salomone posteritas in Iechonia extincta est; ob eamque causam, qui post Iechoniam, populi principes enumerantur, non erant naturales posteri Iechonix, sed legales, id est, hi, ad quos jus principatus lege devolutum est.

*quævis i
Salomone
dicatur
prognatus,*

Quod si quis excipiat, quærendo; quid igitur causæ fuit, cur Math. Salomonis, & aliorum insequentium regum in Christi genealogia mentionem fecerit, cum ex Nathane fuerit oriundus?

Respondet, id factum fuisse, ut, sicut ex Lucæ catalogo, filius Davidis naturalis agnitus est, ita quoque Successor, seu filius, primo jure hæreditario, illius temporalis regni, deinde spiritalis illius regni, cujus typum illi gerebant, esse agnosceretur. Interfuit enim salutis nostræ, non modo ut filius Davidis esset, sed porro regno ejus successisse intelligeretur: & ut ex comparatione regni illius terrestri extincti & deleti, regni

Christi æternitas melius illustraretur. Sic enim constat regni æternitatem Davidi promissam, non nisi in Christo compleri.

Est vero quæstio adhuc difficilior, cur Christi genus uterque Evangelista replicans, illud tamen non ad Mariam, sed ad Iosephum, qui pater Christi non erat, refert?

*Cur Christi
genus non
ad Mariam,
sed ad Iosephum re-
feratur?*

Cui *respondetur*, primum à Scripturæ more alienum esse, fœminarum, viris præcipue nuptiarum aut desponsatarum, genus repetere; eoque factum est, ut Mariæ genus sub Iosephi nomine à Luca replicetur: ob eamque causam Eli, qui Iosephi pater dicitur, Mariæ germanum & naturalem patrem extitisse, Iosephi vero socerum: nec hoc à Scripturæ sermone abhorret, cum Naomi nurus suus, filias appellet. *Ruth. 1, 11, 12, 13.* Nam cum Lucas Christi genus replicans, discrete profiteatur Iosephum ejus patrem non fuisse; non est verisimile, eum tantum laborem sumere voluisse, ut Iosephi majores in catalogum redigeret. Ex quo videtur alia etiam difficultas explicari, quod duo patres vnius Iosephi assignentur, à Matthæo Iacobum germanum patrem, Eli vero Socerum extitisse.

*Et Iosephi
duo patres
assignantur?*

Quod si quis occurrat, genus Christi ne legale quidem, tum à Matthæo sub fine, id est, post Iechoniam contexi.

*nec genus
Christi le-
gale post
Iechoniam
contexa-
tur?*

Respondetur, in more positum fuisse, (tametsi lege imperatum non sit) ut viri sorores ex eadem familia acciperent. vide *Iud. 14, 3.* Huc accedit, quod res erat tum pervulgata, & in omni intelligentia posita, ut non tam necessarium fuerit singula præcise persequi: præterquam quod in lege positum fuit, filiam, cui hæreditas aliqua, aut jus hæreditatis obvenerat; necessario esse in eadem tribu matrimonio collocandum. *Num. 36, 5, 6, 7.*

Observandum primum, Deum servandis promissis veracem & fidelem esse. Secundo, Christum non esse omnibus propositum Servatorem, cum Ismaëlis & Esauï nulla mentio, quia in fœdere non erant: quod magis liquet, quod non tantum Iehudæ mentio sit, à quo Christus effloruit; sed & fratrum ejus, ut qui in fœdere erant, quamvis ab his Christus non sit oriundus.

*Cur hic Is-
maëlis &
Esauï nulla
mentio?*

Tertio, quod ex uxore Vriæ descenderit adultera, & Rahab meretrice, indicat, eum non dedignatum esse ex peccatricibus fœminis nasci, ut peccatoribus facilior ad eum aditus esset, & confidentior. Quod ex Thamar natus sit incesta, docet sui cupidus se ex-

*cum Tamari
uxoris V-
riæ & a-
liarum?*

hibere, ut eumque graviter & atrociter peccavimus. Quod ex Rutha, docetur non Iudeorum tantum, sed & Gentium Servatorem à Deo proponi.

MATTH. cap. I. à vers. 18. ad finem Capiti.

18 IESV vera Christi nativitas ita fuit. Quum enim mater ejus Maria desponsata esset Iosepho, priusquam ipsi convenissent, comperta est pregnans esse à Spiritu Sancto.

19 Porro Iosephus vir ejus, quum esset justus, & nollet eam ignominia exponere, voluit clam eam dimittere.

20 Hac autem quum in animum induxisset, ecce angelus Domini in somnio apparuit ei, dicens, Iosephe fili Davidis ne metue accipere Mariam uxorem tuam. Nam quod in ea genitum est, ex Spiritu Sancto est.

21 Pariet autem filium, & vocabis nomen ejus IESVM. Ipse enim liberabit populum suum ex peccatis ipsius.

22 (Totum hoc autem factum est, ut impleretur quod ait Dominus per Prophetam, dicentem,

23 Ecce, virgo illa pragnans erit, & pariet filium, & vocabis nomen ejus Emmanuel: quod est, si interpreteris, Nobiscum Deus.)

24 Experrectus autem Iosephus ex somno, secit ut ei imperarat angelus Domini, & accepit uxorem suam.

25 Sed non cognovit eam, quousque peperisset filium illum suum primogenitum: vocavitque nomen ejus IESVM.

ANALYSIS.

Propositio est, Christi in hanc lucem susceptio; quæ describitur ab efficiente causa minus principali *Maria*, quæ describitur ab adjuncta desponsatione & subjecto *Iosepho*, deinde ab efficiente principali Spiritu Sancto; quod arguitur syllogismo disjunctivo, aut fuit à Spiritu Sancto, aut à *Iosepho*; sed non à *Iosepho*; ergo. Assumptionem probat à comparatione minoris: quod nondum consuetudinem mutuam habebant, nedum ut ex illius concubitu conciperet.

Vers. 19. *Iosephum* non habuisse consuetudinem cum virgine, probatur ab ipsius *Iosephi* testimonio: quod corroboratur ab adjuncto illius ancipiti de hæc re & sollicita disceptatione, hinc illam repudiandi, illinc vero, illam clam dimittendi. Cujus quidem disceptationis causa prior assignatur, quod justus esset; cuius iustitia hic effectus est, quod noluit illam ducere quam existimabat ex alio pragnantem, et quæ cogitavit illam dimittere. Altera causa disceptationis, quod noluit illam ad aliam exemplum probro affici, præsertim re nondum comperta plene, quod illa (versimiliter) illi rem totam ut gesta est narraret. Hujus autem posterioris causa, disceptationis hic effectus declaratur, quod illam voluit clam & humo silentio dimittere.

Vers. 20. Hac anxietate animi *Iosephus* levatur; quæ levatio describitur 1. ab adjuncta admiratione, 2. ab adjuncto tempore, cum hæc apud se disceptata animo decrevisset. 3. Deinde alio temporis adjuncto, cum dormiret, 4. à principali causa efficiente, Domino, 5. instrumento, Angelo, 6. ab ad-

juncta forma, nempe quod se spectabili forma *Iosepho* exhibuit, 7. ab adjuncta oratione quam habuit Angelus: cuius partes sunt, compellatio & nuncius; compellatio describitur ab adjuncto nomine & relatis, quod esset ex posteris *Davidis*; nuncius constat adhortatione & adhortationis ratione. Adhortatio est, ne timeat accipere *Mariam* in uxorem; ratio est ab efficiente causa, quod pragnans esset ex Spiritu Sancto.

Vers. 21. Cujus effectus notatur quod pariet filium. Qui filius describitur ab adjuncto nomine *IESV*, & efficiente instrumentali ejus nominis *Iosepho*; ratio autem illius appellationis ducitur ab effectu, quod ser vabit populum suum: quæ salus generalius enunciata post ad speciem restringitur, nempe salutem ex peccatis.

Vers. 22. 23. Hic nuncius confirmatur à testimonio divino Prophetæ *Esaiæ*, qui hoc futurum prædixerat; cui in omnibus cum Angeli nuncio convenit, nisi uno nomine: quod voce discrepans à nomine, nisi uno nomine: quod voce discrepans à nomine, quod Angelus iudicavit, re tamen idem est, *Emmanuel*, quod adjuncta interpretatione declaratur, *Dens nobiscum*, id est, in nostra natura.

Vers. 24. *Iosephi* obsequium indicatur; quod describitur suis partibus, accipiendi uxorem & nominis impositione ab effectu, accipiendi *Mariam* in uxorem; quæ obedientia amplificatur ab adjuncto temporis, ilico ut è somno experrectus est: proleptis est: quæ occurrit objectioni, quæ ex eo nasci poterat, quod dixit eum *Mariam* accepisse in uxore.

Vers. 25. Objectionis vero est ex adjuncta consuetudine, quæ ordinaria est inter conjuges cohabitantes. Respondium à diversis: quantumvis enim alioqui pro uxore illam haberet, non tamen cum illa confue-

consuetudinem habuit, quod potro describitur ab adjuncto tempore, priusquam Christum in lucem edidisset; deinde aliud effectum obsequi notat, quod nomen illi IESVS indit.

METAPHRASIS.

18. IESV vero Christi cum conceptis, tum in lucem susceptio huiusmodi est. Cum Maria mater Christi Iosepho desponsata, comperta esset ex arcana Spiritus Sancti & admirabili operatione uterum gessisse; tantum absuit, ut ex vero suo Iosepho pragnans existeret, ut nondum illum vel minimum congressum mutuum & inter se habuerant, nedum ut ex illo conciperet: minime omnium ab ullo alio mortali, cum esset virgo castitate insignis.

19. Cujus quidem rei testem produco ipsum Iosephum, qui ex hac uteri gestatione in ancipitem & tristem disceptationem incidit; hinc enim cum iustus esset, nec vellet se femina adjungere, que ex alieno concubitu concepisset, illam voluit repudiare: isinc vero quod illam noverat antea vita pudice & caste vixisse, nec omnino à veritate abhorruisse, quod virgo (omni verisimilitudine) Iosepho ad sui purgationem rem omnem ut gesta est explacasset, illam constituit clam & silentio summo ob eam causam dimittere, ne in illa severioris supplicii exemplum posteris statueretur. Quod quidem eo liberius facere potuisse sibi persuasit, quia adulterium (si quod admissum fuisset) ex uteri gestatione facile dignosci potuit: deinde quod illius criminis iudicium penes Romanos esset, qui neglecta & praterita criminis vindicta, inde argumentum populi Dei ludificandi (maxime vero stirpis & familie Davidis, quam cane pejus & angue oderant) arriperent. Hac cum animo suo versasset multum diuque, & tandem in eam, quam dixi, sententiam inclinasset, Ecce oportune Deus, ut solet, utrique conjugii graviter laboranti succurrit. Angelus enim beatus à Deo missus Iosepho per infomnium, cum sensibus somno ligatis & constrictis mens liberior esse solet, forma humana se animo videndum exhibet, eumque in hæc sere verba affatur. Iosephe (quem etiam filii Davidis appellatione compello. non tantum ut te mihi penitus notum intelligas, sed ut latius majoris argumentum habeas) Christum ex tua scamina oriundum predico. Video te metuere tibi à sponsa tua, ne te illi propter adulterii suspicionem conjungas; sed hunc metum vanum plane & falsum deponere. Nam quod in illa genitum est, non aliunde quam ex admirabili, sed arcana &

20. incomprehensibili Spiritus Sancti operatione, profectum est. Ut autem ex Spiritu Sancto concepit, ita suo iusto & prestituto tempore filium pariet. Quem ut intelligas liquidius ex Spiritu Sancto conceptum esse, nomen ei IESVS impones. Erit autem φερόμενος, ut qui populum non omnem sed suum, id est, fide illum apprehendentem servabit; non equidem (quod Iudæi expectant & plerique præoptant) ab hujus seculi incommodis omnibus, sed peccatis, quibus, tanquam vinculis constricti, tenentur. Et ne cui novum aut inauditum videatur quod ab Angelo Iosepho dictum est; recognoscite quid Esaias Propheta à quor retroactis seculis de hac re, non modo eodem sensu, sed pene eisdem verbis, prædixit, quibus Angelus Iosephum affatus est: Ecce virgo uterum feret & pariet filium, cui nomen (in Iosephi & Mariæ persona Ecclesia) impones Emmanuelis; quod perinde (si interpreteris) sonat, atque Deus per incarnationem & naturæ nostræ assumptionem, nobiscum habitans, & à nobis partibusque nostris consistens.

21. Iosephus vero absque omni mora simulac è somno experrectus esset, ilico Angeli dicto obsequens, Mariam sibi uxoris loco acceptam habuit. Quod tamen non ita intelligendum est, ac si pro more aliorum conjugum consuetudinem cum illa habuerit: tantisper enim ab ejus consuetudine abstinuit, quoad filium suum primogenitum in lucem edidisset; cui etiam congruenter Dei per Angelum mandato, nomen IESVS imposuit.

22. P R A X I S.

23. Postrema hac parte capituli Evangelista docet, Iosephum, de conjugis sua uterum gestante, anxium & inopem consilii, ab Angelo de re tota certiore factum, acquisivisse:

24. Cujus { Iosephi } tentatio anceps, & du-
{ & }
sunt, { Mariæ } bia ex tentatione exitus.

25. Tentationis vero causa assignatur, quod ex Spiritu concipiens, sine Iosephi consuetudine, gravida extitit.

Genus Servatoris postquam replicasset, modum etiam quomodo in lucem editus est perferibit. Vbi nota ejus conceptum multo magis quam Iohannis admirabilem. Quamquam enim naturæ legibus neutrum fieri potest, ut aut virgo concipiat, aut ætate exfoleta; tamen tanto magis fuit hoc admirabile, quo vetulam peperisse in Sara visum ante erat, virginem vero concepisse nunquam,

Verf. 18. Christi conceptus quæ Iohannis multo miraculosior;

quam, neque ante quidem auditum est, neque postea eventurum est. Quod ad gignendi partes atinet, Iohannes a consueta ratione non admodum recessit; Christus vero nullius mortalis viri admittit in lucem exiti, sed admirabili Spiritus Sancti virtute à Patre promanante. Cum enim consuetudinem non habuerit cum sponso suo (unde dicitur post, virginem parituram, non parituram Iosepho, ut de Elizabetha Zachariae parituram dictum est) nedum cum alius casta & pudica virgo consuevisse existimari debet: in quo videmus impletum esse, quod Mariæ per Angelum annunciatum est. Et hæc quidem causa exitit tam anxie & dubie cogitationis, qualem Iosephus animo agitabat. Notatur verecunda & casta Scripturæ loquutio, ex genere per Synecdochen, designans specialem congressum: sic *1 Cor. 7, 1. non est bonum tangere. & Gen. 6, 2. ingredi ad filios hominum.* Quo maior est spurcitiis eorum, qui ex Sacris Scripturæ loquendi formulis, ansam arripiunt sermonis impuri.

Sequitur nunc ipsa tentatio, quæ Iosephum tantopere exercuit. Primum enim pro comperto habebat sponfam suam uterum gere. Deinde non minus comprehensum habebat, ex suo cum illa congressu, illud non fuisse: hinc est, ut hanc cogitationem animo secum versaret, de illa dimittenda. Iosephus, iustus cum esset, noluit sua opinione mœcham ducere, & quæ ad alium spectabat; eoque hanc cogitationem inivit, ut illam dimitteret. Quod vero illam volebat *παρὰ τὸν ἄνδρα ἑαυτῆς ἕξειν*, fecit ut consilium iniret de illa clam dimittenda. Id vero natum videri poterit ex singulari amore, quo illam amplexatus est; idque propter pietatem, adversus quam peccasse illam æstimavit, circumventam dolo & callidis consiliis. In qua re quid Iosepho accedit, quod humanitus aliis non obtingit? Quanquam pro Iosepho afferri potest, illum reputasse secum, Romanam gentem, penes quam erat crimen capitale, ludibrio habituram adulterium, potius quam illud debito supplicio affecturam: sic fore, ut neque scelus opinione ipsius admisum, debita pœna expiaretur, & Ecclesia Dei, maxime vero stirps Davidica Romano exosa, ludibrio exponeretur. Quanquam fieri potest, ut, tametsi res illi à Maria communicata, omnino fidem non adhibuerit; tamen non esse impossibile, quod virgo ad suam defensionem afferebat, iudicavit.

Hinc liquet, illam esse humanæ naturæ imbecillitatem, ut sicut ex rebus nocivis, bona & grata sperant; sic ex his, quæ illis commoda sunt, sæpe tanquam nocitura timeant: vide Zachariam exemplum, *Luc. 1.* item exempla filiorum Iacobi, qui ex argento reddito anxii erant, *Genes. 42.* Cujus nullam aliam causam assignare possumus, quam quod homines, sibi peccatorum suorum conscii, undecumque sibi à meritis pœnis metuunt. Tametsi enim in incorrupta Adami natura, arcana Dei consilia, non, nisi Deo patefaciente, scituri eramus: tamen mens nullius peccati conscia, nihil minus, quam damnosum aliquid, aut noxium præstolari potuit. Erat enim præstans honos, illius fœminæ maritum esse, quæ eadem Dei mater fuit. Hoc in Zacharia etiam percipitur, qui inde metus, unde gaudii debebat causam præcipere.

Illud autem merito hic quæri possit, quorsum, *Iusti*, elogium hoc loco Iosepho tribuitur. In quo considerandum est, illud certe causam non esse, quod compertum suo iudicio adulterium, noluerit ex præstituto legis morte adulteræ expiari; sed potius contra, iustitiæ studium, cum suo illam non traduceandi consilio aut desiderio, constitutum esse: ut cum iustitia eum urgeret de illa in exemplum statuenda, tamen interior quidam erga illam amor, ab hoc consilio revocavit; maxime vero cum rem penitus indicatam non haberet.

Quod quidem alterum iustitiæ proprium est, non temere aliquid adversus fratrem statuere, & quidvis potius (fieri modo quod possit) quam quæ fratri probrosa & ignominiosa sunt, in animum nostrum inducere. Istæ consultationes in improbos non cadunt, quanquam enim sæpe in consultando arduis difficultatibus impediuntur, nunquam tamen illud iustitiæ, sed commodi sui studio faciunt. vide *Psal. 10, 4.* Hinc est quod nonnunquam apud Prophetas, homines insimulantur, quod cur hoc vel aliud faciunt, ne semel quidem quærunt: estque majus indicium pii viri, si in res à se gerendas inquirat, quamvis aliquando affectus depravatio, recte deliberantem in contrarium abripiat, quam cum homines nunquam suas actiones ad legis normam adigunt.

Hactenus de Iosephi tentatione, in qua Iosephus ipse testis productus est, se Christi patrem non esse.

Sequitur tentationis exitus.

is Iosephi
tentationis
causa,

Et amor ac
lex Roma-
na clam
dimitten-
di:

hinc præ-
stestum
corrupte
rationis
iudicium
notandum;

vers. 19.
att. men
iusti elogio
insignitur.

Vbi confi-
deratur { Dei per Angelum mandatum,
&
Iosephi obsequium.

Verf. 20.
Iosephus in
propósito de
dimissione
spóse præ-
quantis in
officio se-
culus;

Dicitur autem Angelus opportunè, dum hæc ageretur, supervenisse, & scrupulam, eum cruciatu magno afficientem, emisisse; cum primis vero virginis marito suo suspectam innocentiam vindicasse. Captum enim erat consilium mox illam clam dimittendi, & ad agnatos suos relegandi; quod cum illis grave, tum virgini probrosum futurum foret. Hoc igitur nos in officio & obsequio Dei animare debet, ut tamen quod officii nostri est, videatur cum ignominie periculo conjunctum; tamen multis experimentis edocti, sciamus Deo rationes multas supplicare, quibus honestam existimationem nostram tueatur, & utcumque ad tempus occultum, post in apertum & meridiem adduci. Hic consideratur Abraham obsequium, in promptitudine filium Deo mactandi, tamen si periclitaretur hoc modo, non tantum *ἀσπυζος*, sed parricida appellari. Idem exemplum est discipulis, qui, mandato Christi, animam cum pullo, (domino & possessore non rogato) solventes asportarunt. Nec minus nobis auxiliarem hodie sentiamus, illi modo fideremus. Homines enim plerique adentiosem religionis professionem refugiunt, ne videantur leves & inconsiderati esse: item alii oblatam pugnam detrectarent, nisi inde ignavia notam extimescerent.

à quo ab
Angelo in
somnia a-
vocatus;

Quod in somniis Angelus Iosepho apparuit, non erat populo Dei insolens: vel enim in somniis vel per visiones solebat Deus his innotescere, quos majore honore dignatus est. *Num. 12, 6.* Cum vero hic nuncius Angeli, idem re ipsa sit cum eo, qui ad virginem allatus est: fit ut idem nuncius, qui Iosephum recreavit, nos etiam mirifice & fidem confirmet. Hoc enim pacto duorum Angelorum testimonio comprobatur, firmum censendum est, multo magis, quod à duobus Angelis. Idem etiam est fidei adminiculum, ex eo, quod hoc modo de Christi officio, quo homines à peccatis eripiuntur, nomini suo respondente itidem corroboramur.

et omnem
metum ab-
jicere ju-
betur.

Quod metum abjicere jubet, quia ex Spiritu Sancto est, docet nullum unquam peccatum nobis creari posse ex Spiritu Sancti in nobis, aut in aliis operatione. Quod à no-

bis, à mundo, & Diaboli instinctu provenit, metuendum est; sed quod à Spiritu Sancto, non item: contra autem in nobis usu venit, ut ab illis nos rebus potissimum metuamus, quæ à Spiritu Sancto proficiscuntur; in his vero securi & audaces sumus, quæ aliunde quam à Spiritu Sancto proveniunt.

In quo Mathæus hoc amplius Luca habet, quod nominis etymon paucis quidem, sed efficacissimis verbis perstringat: ex quo etiam luculenter constat, quæ nobis in Christo quærenda sunt, non ut sæpe fit, divitiarum, honos, &c. sed peccatorum remissio. Quod autem nos *servare* dicitur à peccatis nostris, satis indicat peccata, sua natura, nos perdere & deglutire, aut tanquam famelicos canes, nos dilaniare velle: sicut etiam sæpe in Proverbiis, Iobo, & Psalmis dicitur, hoc & illud peccatum homines illi addictos interfectioni traditurum. Quod restringit hæc salutem ad electos, qui modo populus ejus sunt, *Actor. 18, 10. Rom. 11, 2.* illos convellit, qui Dei electionem tollunt. Quod autem Iosephum filium Davidis appellat, gaudium ejus amplificat, cum Deus hunc honorem illi habeat, ut ex eadem familia nasceretur, ex qua Christus esset oriundus.

Quod ne incredibile videatur, testem profert Evangelista Esaiam, qui, cum virginem parituram, tam hujusmodi filium enixuram, qui suum populum servaret, affirmat. Nec enim, vel ipso Angelo autore, ullum, nisi in Prophetis descriptum Messiam, admittendum censemus.

Nomen vero *Immanuelis* Iesus nomini respondere, ex eo liquet, quod ad nominis illius confirmationem adhibeatur. Quantum igitur hoc nomine Deum in carne nostra corporaliter habitare, intelligi potest; hic tamen potius ad remissionem peccatorum, quam per illum consequimur, rationem habere necesse est. Ex quo tum Deum à nobis esse cognoscimus, si nos à peccatis nostris asserat: homines vero aliter statuerè, apparet ex Gedeonis responso ad Angelum. Nec enim videre possunt, quomodo Deus ab illis stare, quos crucis & calamitatum perpeffione exercet. Hujus vero tam incomparabilis beneficii & consolationis, qua Deus secundum nos stat, fons est, quod Deus in carne nostra habitet. Quod si insignis beneficii loco fuit, Deum signis quibusdam & tesseris præsentem habuisse, quod olim in Ierosol. accidit, multo magis hoc erit, Christum vere in carne nostra habitantem

Verf. 21.
Ex Christi
nominis e-
tymo pec-
catorum
remissio e-
lectis com-
petit.

Verf. 22.
& 23.
Hæc omnia
ab Esaiâ
predicta;

cujus nomē
Immanuelis
Iesus
nomini re-
spondet;

inde Iudeorum de hoc nomine calumnia nullus tem habere. Quod autem Iudæi calumniatur, verum Messiam appellandum *Immanuelem*, cum noster *Iesus* nomen fortitus sit, facile refellitur: Scripturæ solenne esse nomen filius sumere, quam ut ad proprium nomen, quo quis compellatur, restringi debeat: significat enim eximiam aliquam virtutem, qua quis præditus, nomen & celebritatem inde acquirit. *Esa. 9. 6.* vocatur nomen ejus *Admirabilis, Consiliarius, Deus fortis: & Ier. 23. 6.* Hoc est nomen, quod vocabunt eum, *Dominus Iustitia nostra: & Esa. 62. 4.* dicitur de Ecclesia, *Non vocaberis ultra Derelicta, nec terra tua Desolata, sed vocaberis, Voluntas mea in ea, & terra tua Habitata.*

ut etiam de virgine marito nupta. Quod virginis partus signi loco proponitur, & quidem cum admirationis particula, satis declarat, quam absurdi Iudæi sunt, qui per virginem intelligunt juvenem feminam marito nuptam: nec enim tum signum fuisset ad fidem labantem constituendum, nec vero quid in ea re admiratione dignum accidisset.

Verf. 24. Iosephus dicto Angeli paret, certus Dei hac in parte autoritatem intercessisse, & somnium hoc divinitus immisissum esse, non autem ex naturalibus causis, ut alia infomnia. Istiusmodi enim somniis aurem aut animum adjicere, ut ex illis vel mala metuas, vel bona speres, superstitiosum est, & lege *D. ut. 18, 10, 11.* vetitum: quo vitio hodie laborat *Anabaptista*, qui tanquam oracula venerantur, quæ homines parum aliquando sobrii somniant. In quo videmus Spiritum Sanctum nos docere, & testatum apud animos nostros relinquere, quodnam sit Verbum Dei, quod vero commentum satana: neque hujus rei iudicium ab Ecclesia, vel ab Ecclesiæ Doctoribus perendum. Quis enim mortalium potuit Iosephum de hoc divino insomnio certioorem facere? Vbi Ecclesiæ ju-

dicium rectum accedit, fidem quidem nostram confirmat; sed fidei præcipuum fulcrum & statumen, non petitur ab hominum iudicio.

Deinde quod divina voluntate percepta, consilium suum, & quod apud se, post longam rei disceptationem, iudicatum habebat, statim mutavit; obsequii est à nobis imitandi exemplum, à quo tamen sæpe disceditur. Nam homines se retexere nolunt, sed cum paulo delibetius sententiæ alicui se addixerint, ab ea se difficillime dimoveri patiuntur. Seipfos enim, & suos factus & consulta, amant & deosculantur. Item, quod absque mora fecit, vide etiam exemplum Abraham, *Genes. 22. 3.* Sicut igitur iussus est Mariam ad se recipere, ita fecisse eum narratur.

Sed ne videatur eam omni ratione uxoris loco habuisse, & cum illa, ut alii mariti, consuevisse, expresse dicitur, eum virginem non tetigisse, priusquam primogenitum suum, Christum videlicet, peperisset. Nam si hic honos habetur viro defuncto, ut nemo viduam ejus gravidam ab ipso relictam attingat, priusquam posthumum enixa fuerit; multo magis hoc in isto cœlesti partu observari æquissimum erit. Et si mortalia semina in uno eodemque fœtu miscere turpe ducitur; multo magis Spiritus Sancti virtutem, cum mortalis corrupto semine confunderè indignum fuerit; idque factum est, ne ulla ex parte à viro genitus putaretur.

An post partum cum uxore consueverit, in medio relinquendum est; quandoquidem Spiritus Sanctus illud tacuit; ut antiquitas nimis severa censenda sit, quæ *Helvidium* hæreseos reum fecerit, quod post partum, Iosephum cum virgine consuevisse, & ex ea liberos suscepisse affirmat. Est enim ubi particula *donec* præscriptum & præcisum tempus notat, est etiam ubi non facit.

cujus obsequium.

Verf. 26. Iosephus ante partum Maria cur eam non cognoverit?

an post partum incertum.

L v c. Cap. 2. à vers. 1. ad 8.

Factum est autem diebus illis, ut prodiret edictum à Cesare Augusto, ut describeretur totus terrarum orbis.

2 (Hæc descriptio prima facta est præsidente Syria Cyrenio)

3 Ibant igitur omnes ut describerentur, in suam quisque urbem.

4 Ascendit autem etiam Iosephus à Galilæa, ex urbe Nazareta, in Iudæam, in urbem Davidis quæ vocatur Bethlehem, propterea quod erat ex domo & familia Davidis:

5 Ut describeretur cum Maria desponsa sibi uxore, quæ erat prægnans.

6 Factum est autem quum essent illic, ut explerentur dies ad pariendum.

7 Peperit igitur filium suum primogenitum, & fasciis eum involvit, reclinavitque eum in praesepe: eo quod non erat eis locus in diversorio.

A N A L Y S I S.

CH R I S T I nativitas in Bethlehem Iudæ arguitur primum ab efficiente causa, edicto *Cæsaris Augusti* de censu; quod describitur à subjecto, nempe totius orbis, ubi est synecdoche totius pro illa parte orbis, cui Romanus *Cæsar* imperavit; deinde ab adjuncto tempore, nempe interim dum virgo *Maria* uterum gestaret, ut est expressè positum *Verf. 5.*

Verf. 2. Post ab altero adjuncto temporis, nempe quod hic census esset primus; præterea ex tertio adjuncto temporis, scilicet cum *Cyrenius* Syriam præfecturam obtinuit.

Verf. 3. Deinceps census describitur à subjecto loci, cuiusque scilicet proprio, seu oppidulo seu urbe in qua natus est: præterea huius edicti de censu effectus notatur, quod omnes edicto obsequentes se ad propriam urbem receperunt.

Verf. 4, 5. Hinc concluditur *Iosephum* cum *Maria* protectionem suscepisse Bethlehem usque; cuius protectionis finis indicatur, ut inter eos qui censentur describerentur: causa efficiens notatur, quia essent ex familia *Davidis*; hoc autem syllogismo concluditur. Omnes Romano impetio subditi protecti sunt ad suas civitates ut censerentur; *Iosephus* & *Maria* erant subditi Romano Imperio; quamobrem & illi iter ad propriam civitatem susceperunt. Propositio habetur *Verf. 3.* Assumptio desideratur, Conclusio exprimitur, *Verf. 4.*

Verf. 6. Deinde nativitas Christi describitur sicut à causa sic ab adjuncto tempore, interim dum essent census gratia Bethlehem; tum ab altero adjuncto tempore, cum iustum mensium numerum, quo mulieres uterum gestare solent, implevisset.

Verf. 7. Post ab efficiente virginis partu, cuius effectus est Christi primogeniti in lucem eductio. Post nativitas arguitur ab adjunctis involucris, quibus infans à matre involutus est; præterea à subjecto loco praesepe, tumque cunarum ubi mater illum reclinavit: cuius reclamationis ratio notatur à disparatis, quod illi in diversorio locus non esset.

M E T A P H R A S I S.

Eodem ipso tempore quo virgo uterum gestavit, prodit edictum à *Cæsare Augusto*; cuius edicti consilium, si *Cæsarem* respicias, sicut ex animi ambitione profluxit, qua suas copias & vires ostentare voluit; sic hoc unum intuebatur, ut in censum referrentur *Provinciae*, quotquot *Cæsaris Romani* sub iugo & ditione tenebantur: cuius quidem census hæc ratio fuisse videtur, ut singuli suum nomen, obsequium & censum profitentes, illum subscriptione propria restarentur, Sed si oculis à *Cæsare* deflectis ad Deum te & cogitationem tuam converteris, comperies Deum ex amore in populum (*Cæsare vel ne per somnium quidem*

cogitante) de huius edicti sensu sapientissime constituisse, ut fidem de Messia ex oppido Bethlehem oriundo servaret: ob eam causam dico hoc effectum esse potius quam à *Cæsare Augusto*, ne Dei providentia, que singularis fuit, excluderetur. Hic census primus exitit cum *Syria* *Cyrenius* præsiderit, cuius ministerio *Cæsar* usus est ad hunc censum inter *Iudæos* perficiendum. Huic edicto congruenter omnes se in viam dabant, quisque ad propriam ubi natus est urbem, ut sub censum redigerentur. *Quannobrem Iosephus Galilæa* cum *Maria* conjuge, regione & urbe *Nazaret*, commigravit in *Iudæam*, ad civitatem *Davidis*, qua vocatur *Bethlehem*, quod à domo & familia *Davidis* originem duxerant: quod autem dixi de *Cæsare*, per imprudenciam suo decreto implente quod *Deus* promisit, mirum videri non debet, cum nec *Iosephus* ipse aut *Maria*, ex *Spiritus Sancti* gratia tale aliquid cogitarint, ut qui census modo causa hoc iter susceperint. Interim vero dum *Bethlehem* hærent, iustum & consuetum pariendi tempus advenit: unde virgo partum suum edidit, qui idem primogenitus omnis creatura & unigenitus Dei Filius est. Hunc caelum & terram implentem virgo, tametsi puerperio admodum exhausta & debilitata, omnibus maternis officiis, lavandi, lactandi, & nominatim illum involucris de more astringendi, & in praesepe tanquam in cuius (quod in diversorio nullus illi locus repertus est) reclinandi, prosequuta est.

P R A X I S.

Maria virgo cum marito, Bethlehem, ut nomen suum profiteretur, ex Augusti Cæsaris decreto protecta, iustis mensibus exactis, Christum eodem loci enixa, fasciis involutum in praesepe reclinat.

In quo agitur de { protectione Bethlehem, & Christi nativitate.

In protectione causæ consi- { præcipuè, & administræ.

Et quidè si Au- { efficiens causa, Ambitio, gustum respicis, { finis autem, Censum.

Sed si Dei consi- { efficiens est, Amor Dei, lium intueris, { finis est, ut Christus,

ex Prophetarum prædictione, cum prius *Quod Christi* *Micheæ, cap. 5. verf. 2.* in Bethlehem, civitate *Davidis*, nasceretur: qui enim nos à peccatis nostris assereret, non alio quam hoc *secundus Beth-* *hinc verus* *Messias* loco

loco nasci potuit. Itaque necesse fuit, ut virgo, quæ in Galilæa, & in civitatula Nazareth habitabat, in Iudæam, & civitatem Bethleem, tempore partus, traduceretur. Alterum igitur hoc vestigium est, quo ad Christum verum ducimur: alteramque hic notam puero impactam & impressam habemus, ex qua promissum Messiam esse dignoscimus: propago enim hæc, germen, seu malleolus, nullo alio solo provenire potuit, nisi solo Bethleeme; Sol iste, qui universam mundum illustraturus erat, nusquam alibi oriri poterat. Non est igitur leve, aut contemnendam fidei nostræ sustentaculum, quod cum, cui fides nostra innititur, ibi natam esse scimus, ubi Messiam ex Dei præscripto, & Prophetarum vaticinio, nasci oportuit. Quod quidem ex efficiente causa melius adhuc perspicitur:

quæ pro divinitate in hac actione cooperantium, diverta est:	{ hæc quidē princeps & moderatrix, Dei providentia oculata. illæ vero ministræ }	Augusti mandatū, & Iosephi & Mariæ eidē mādātō obseq.

In Dei vero administratione, quam ideo oculatam & providam appello, quod hanc scopum implendi Prophetiam discrete sibi proposuit, & ad eum, tanquam ad metam, collimavit; observanda venit admirabilis Dei providentia & pervigilans, universum mundum ad veritatis suæ fidem, & Ecclesiæ suæ salutem moderans. Sicut enim prudens paterfamilias, in numerofo famulatio, ita singulis sua officia & operas attribuit, ut ad suum honorem, & ad paucorum filiorum familias commodum, & utilitatem omnia fere redeant & redundent: sic etiam Deus, in amplissima hac mundi familia, ita omnibus moderatur, ut ad suum honorem, & filiorum suorum fructum, singula revocentur.

Sed hoc, quicquid est, melius exemplo Augusti & Iosephi, &c. intelligitur. Et quidem, primum Augusti; qui subjugatis plerisque populis, & devinctis ad eum modam multis gentibus, ut pacem illam, quæ nullis ante illud tempus seculis cognita est, constitueret: voluit ad nominis sui & victoriæ celebritatem, universum mandum censerī, ut singulis, nomina sua in illa civitate, ubi oriundi erant, proferrentibus, & nummum subjectionis nomine pendentibus, quam late longeque dominaretur, & quam numerosi populi Imperator esset, facilius innotesceret. Et hoc quidem Octaviani Cæsaris, Au-

gusti primo cognominati, institutum fuit. Deus vero, qui ex tenebris lucem educere novit, rem longe augustiorem hoc modo effecit, ejusque ad eam rem perficiendam tyrannide usus est. Ille libidinis suam explorare voluit; sed Deus, hoc modo, sanctissimam voluntatem suam implevit; ille novum, & ante illud tempus inauditum capitis sui inventum executioni mandavit; sed Deus antiquissimum suum per Prophetas oraculum, effectum dare voluit: Cæsar imperium suum nobilitare simul, & stabilire decrevit; sed Deus imperium Filii sui, & stabilire, & proferre constituit. Quod idem de Præfide Syriæ, & aliis Imperatoris ministris intelligi debet: hoc videre est in Iuda, Herode, Pontio Pilato, & Pharisæis; qui omnes imprudentes (ut Augustus hic) Dei voluntati in summa ipsorum rebellionē obsequuti sunt. Hic notandum venit discrimen, inter justitiam Dei adversus scelera pioram & impiorum: Deus Davidis pii regis ambitiosum censum in unica Iudææ regione, illico formidabili pestis judicio ultus est: Augusti autem impii regis censum ostentationis plenum, late per Asiam, Africam & Europam diffusum, impunitam relinquit. Cuius discriminis, causa duplex assignatur; una, quod hic Tyrannus in tenebris ignorantis jacuit, Davide veritatis noticia illuminato. Altera, quod in prioram pœna (pleramque) ad seculum futurum reservatur, piis in præsentī seculo asperius castigatis.

In Iosepho etiam & Maria idem confiderandum venit; illis enim ne per somnium quidem in mentem venit, Christum Bethleemi nascendum esse. Nec nisi hoc edicto adacti, tantam tam importuno tempore iter suscepissent. In quo sicut Augusti Tyrannis singularis erat, ne prægnantibus quidem mulierculis parcens, & a tanti itineris molestia liberans; ita incredibilis Dei bonitas, hanc tyrannidem, ad summam pioram commodam dirigens, observanda: nec enim nobis profuisset ad salutem, si Iosephus ad Bethleem profectus, mater Christi in Nazareth reliqua fuisset: una etiam notandum, Christum ipsum jugum hoc servitutis nostræ causa subiisse, ut in censum, tanquam Romani imperii mancipium, veniret. Tamen vero in utriusque tamen cum magno discrimine.

Verf. 4. 5.
 Iosephi
 cum Maria
 Bethleemū
 hæc de causa
 profectio

in utriusque
 tamen cum
 magno dis-
 crimine.

illud ad-
 mirabili
 Dei provi-
 dentia sa-
 ctum;

Verf. 1, 2,
 3.
 quæ conspi-
 cuit in Au-
 gusti iusu
 orbis de-
 scriptione;

hoc interest, quod horum opera imprudenter collata promptissime præbita fuisset, si quidem hanc Dei voluntatem rescivissent. Eoque dubio procul, factum est, ut voluntate divina cognita, multum illis ex via & itineris fastidio detractum sit, vel potius penitus exterisum: Augustus autem & ministri ejus, siquidem voluntatis divinæ gnati extitissent, omni ratione se ab ejus ministerio subduxissent. Ex quo elucet magis, quod superius observatum est, Deum longe vigilantissimam & oculatissimam esse providentiam, qui impiorum (obsequium ejus penitus detrectantium) opera, ad voluntatis suæ effectiōnem, illis non tantum imprudentibus, sed invidis utitur: unde nos consolari debet, & in fide promissorum Dei confirmare, cum non tantum pios scientes & imprudentes, sed impios etiam ad verbi sui complementum adhibeat. Exemplum habemus in Iosepho & Maria obsequii Christiani magistratibus prophanis, idque in mandatis eorum iniquis (sed tamen non ad obsequendum illicitis) præstiti: ex quo liquet esse quædam mandata, quæ imperatu illicita sunt, quibus legitimum obsequium præberi potest.

In Christi nativitate observatur, quædam illi propria: *ma-* *gis* *&* *præsepi* *reclinatus.* *maxime, quod sit primogenitus creaturæ.* *Communia* *justis mensibus exactis editus sit in lucem.* *sint quod involutus involutus sit, & constrictus.*

Verf. 6, 7. *Christus in nativitate fasciis involutus,*

lacte matris nutritus,

Quorum sicut utrumque nos in vera Christi humanitate confirmat, ita posterius admirabilis cujusdam dispensationis est: eum, qui servos ventos, effera maria, & indomitos demonum spiritus, verbo suo, tanquam catenis ferreis aut chalybeis, constringit atque coercet, tam infirmis ex lino aut linteo fasciis arctari, & veluti captivum teneri: eum, quem totus mundus capere nequit, tantis & tam angustis spatiis arctari & veluti compingi; eum, sine quo nihil in cælo, terra, aut inferis se movere possit, istis adstringentis ne se moveat, præpediri; gestatur, qui omnia verbo suo gestat, lacte matris nutritur, qui dat escam omnibus animantibus. Fasciis vero involutum, quod Lucas notat, *συνεχθη εν fasciis*; intelligi voluit, eum communem cæterorū infantium conditionem subi-

visse. Hic notandus singularis amor matris, quæ partu Christi, sine obstetricis (ut videtur) ope debilitata, & pæne exhausta, hunc illum cunis involvendi laborem sumit: quod merito delicatulas nostras pudere faciat, quæ ne infantes quidem lactare, nedum in tanta virium destitutione fasciis involvere sustineant.

Magis propria, *diversorio exclusus,* *quod parentum* *&* *tenuitate* *in præsepi reclinatus.*

In quo primum incredibilem hominum ingratitude intueri licet; ut enim nescirent Christum Dei Filium: tamen, cum ex regia stirpe oriundum esse ignorare non possent, & ex ea familia, quæ non tantum de illis bene promerita erat, sed quam Deus hoc honore affici dignatus erat, ut inde Messiam proditurum prædiceret: bene certe ingratos esse oportebat, quos nihil horum ad tam mediocre officium humanitatis inflectere potuit, illi ut de commodo aliquo hospitio prospicerent: unde etiam efficitur, tantum abesse, ut mundus hunc Christi adventum suis meritis à cælis devocaverit, ut eum tam barbara inhumanitate avertere & amoliri posse jure videatur.

Ex ingratitude hominum diversorio exclusus & in præsepi reclinatus;

In Christo vero incomparabilis humanitas spectanda proponitur: fuisset enim infinita humilitas, à summo cælo in terram descendere, vel ad Salomonis palatium; sed qui universi mundi, & creatione Dominus, & dispensatione hæres est, usque eo se dimittere, ut ne humilem quidem casam, ubi paulo commodius exciperetur, sibi reservavit; qui hominibus culcitrae & molles lectos dat, qui cæteris animantibus sua latibula & nidos suppeditat, ubi suos foetus & pullitiam commode educunt; eum hoc solatio subsidioque caruisse, omnem hominum & Angelorum cogitationem infinite superat. In quo videmus verum esse, quod Servator de se dixit; *Cæli volucris esse nidos, vulpibus suas caveas & foveas, filio autem hominis non suppetuisse tibi caput reclinaret.* Item, quod Paulus dicit, *eum pauperem pro nobis factum esse;* nos enim promeriti sumus his omnibus vitæ subsidii privari: quæ Christus in se transfudit, ut ejus paupertate ditesceremus. Deinde quod in stabulum compactus est, & in præsepi reclinatus, apparet eum, infra etiam hominem abjectum & indignum existimatum, qui inter homines ageret, & dignum, qui ad belluas relegaretur; sicut etiam in *Psal. 2, 6. cum vermem potius, quam hominem*

que omnia summam humilitate spectant.

nam fuisse, & probrum hominum. Quod nos ad patientiam erudire debet, si quando nos Deus istorum commodorum desiderio exercere velit. Nec enim quod ullo jure, aut etiam æquitate conqueramur, habemus: dummodo nihil nobis, quod non prius Domino nostro obtigit, accidat: facis enim bene cum servo agitur, si deteriori loco, quam herus non sit.

Maxime proprium, quod *primogenitum* vocat Christum: sed vitio versionis ad Mariam refertur, ac si Christus illius primogenitus esset, quum hanc appellationem Deitatis respectu fortiatur; quod prior sit omnibus creaturis, ob eamque causam vere Deus, ut *Colof. 1, 15.* & *Heb. 1, 3.*

L v c. cap. 2. à vers. 8. ad 22.

8 Erant autem pastores in eadem regione excubantes, & agentes vigiliis noctis super gregem suum.

9 Et ecce, Angelus Domini supervenit ipsis, & gloria Domini circumfulsit eos: & timuerunt timore magno.

10 Tunc dixit eis Angelus, Ne timete: ecce enim euangeliſo vobis gaudium magnum, quod erit toti populo:

11 Nempe natum esse vobis hodie Servatorem, qui est Christus Dominus, in urbe Davidis.

12 Hoc autem vobis signum erit, Invenietis infantem fasciis involutum, jacentem in præsepi.

13 Et repente adsuit cum Angelo multitudo exercituum cœlestium, laudantium Deum, & dicentium.

14 Gloria in cœlis altissimis Deo, & in terra pax, in homines benevolentia.

15 Et factum est, ut discesserunt ab eis Angeli in cœlum, tunc pastores illi dicebant alii ad alios, Eamus sane Bethlechemam usque, & videamus factum istud quod Dominus notum fecit nobis.

16 Venerunt igitur festinantem, & invenerunt Mariam & Iosephum, & infantem jacentem in præsepi.

17 Eo autem viso, divulgaverunt id quod dictum fuerat ipsis de puerulo illo.

18 Et omnes qui audierunt, mirati sunt ea quæ ipsis dicta fuerat à pastoribus illis.

19 Maria vero ista omnia conservabat, conferens ea in corde suo.

20 Reversi sunt autem pastores, glorificantes & laudantes Deum super omnibus quæ audierant & viderant, prout ipsis dictum fuerat.

21 Et quum advenisset dies octavus ad circumcidendum puerulum, vocatum est nomen ejus I E S V S, quod vocatum fuerat ab Angelo priusquam ipse in utero conciperetur.

A N A L Y S I S .

P Arefactio nativitatis Christi describitur primum à subjectis pastoribus, qui describuntur à subjecto loco, ubi erant, agro *Bethlemico*, 2. ab adjuncta cubatione in agris, 3. à relatis excubiis & custodia gregis, 4. ab adjuncto tempore quo excubias egerunt, nempe noctu.

Vers. 9. Efficiente instrumentali Angeli ad eos apparitio, describitur, 1. adjuncta admirationis nota, 2. ab effectu Angeli, qui illis adsuit, 3. ab adjuncto splendore Dei quo fulgebat, 4. ab effectu hujus tam subito exhibitionis & gloriosi splendoris, timore pastoribus injecto.

Vers. 10. 5. Ab effectu sermonis, quo perterri-

tos pastores consolatur. Hujus consolationis causa materialis describitur nuncius lætus, qui r. adjuncta nota attentionem excitante, 2. adjuncta magnitudine lætitiæ, 3. à subjecto populo universo, ad quem hic nuncius lætus spectat.

Vers. 11. Hujus nuncii læti causa materialis assignatur Servatoris nativitas, quæ describitur ab adjuncto temporis & subjecto loci: ubi prolepsis, seu occupationi unde constaret eum esse Servatorem, responderetur ex adjuncta natura humanitatis, qua unctus est, & divinitatis, qua Dominus est.

Vers. 12. Alia prolepsis à disparatis, non esse verisimile eum esse Christum & Dominum, qui constructus involuetis in præsepi jacer, tanquam in cunis, Respondet à comparatione majoris, non modo

modo hoc non pugnare cum natura Domini & Messiae, ut illis hoc indicio futurum foret, quo illum talem esse agnoscat.

Vers. 13. Quae abjecta Christi conditio ne illis offensaculo esset, Deus caelesti testimonio Angelorum hoc confirmat; quod testimonium amplificatur ab adjuncto tempore, illico atque Angelus hoc illis signum dedisset, & adjuncto numero, quod Angelorum exercitus hoc testatur; praeterea ab adjuncta laude, qua Deum ob ejus nativitatem celebrant.

Vers. 14. Laudis species adnectitur, quae completur primum finem gloriam, quae Deo debetur, & effecta pacis & felicitatis, quae ad homines pervenit; cujus causa efficiens est, Dei erga homines beneplacitum.

Vers. 15. Obsequium pastorum dicto Angeli describitur ab adjuncto tempore, illico atque Angeli in caelum se recepissent, 2. ab adjuncta mutua adhortatione ad hoc obsequium, 3. à fine, ut rei veritatem, de nuncio quem acceperant, cognoscerent.

Vers. 16. 4. Ab adjuncta festinatione, 5. ab effectis, quod invenerunt infantem in praesepi jacentem, 6. ab adjuncta solitudine Christi, cui *Maria* & *Iosephus* modo adfuerunt.

Vers. 17. Deinde notatur effectus pastorum, quod rem omnem spectabant & intuebantur; item alter effectus, quod rem omnem vulgârunt, quam ab Angelo audiverant & viderant.

Vers. 18. & 19. Cujus praedicationis effectus notatur, admiratio auditorum omnium; ubi *Mariae* virginis pietas exornatur à comparatione majoris, non tantum admiratam esse, ut alii, sed animo aspersasse & illa inter se contulisse.

Vers. 20. Describitur pastorum reditus ad greges ab adjuncta glorificatione & laudatione Dei; quae laudatio describitur à causis, scilicet 1. visis, 2. auditis, & 3. fide & veritate Dei, qua effectum est, ut res ita eveniret quemadmodum dictum est.

Vers. 21. Describitur circumcisio Christi, 1. ab adjuncto tempore octavi diei, 2. ab adjuncto nomine *I E S V S* illi imposito; quod arguitur ab efficiente instrumento, Angelo; deinde ab adjuncto tempore, antequam in utero Matris conceptus esset.

METAPHRASIS.

8. **E**odem ipso tempore quo Christus in hanc lucem editus est, pastores in Bethlemítico agro cubabant, excubias etiam noctu agentes, ut gregem suum à noxiis & voracibus bestiiis (qua illis regionibus passim grassabantur) custodirent. Atque, tanquam in re admirabili, animum quasi advertebat. Angelus beatus praeteritis summa nobilitatis & doctrina viris, ex insperato pastoribus adfuit: quos Domini gloria Angelo adhaerens undique circumfulsit, unde timore magno percussi sunt. Quamobrem eos Angelus affatur, dicendo; Nolite timere; adverte enim me nuncium missum ad vos magnum gaudii, quod se tam late diffundet, ut omnis cuiuscunque gentis & nationis populus, illius beneficii, princeps futurus sit. Hoc ipso nam-

- que die Bethlemi, vestro maximo commodo in lucem editus est Servator; non qualis olim Deus saepius, maxime Iudicium tempore excitavit, ut populum à temporali servitute emanciparet; Sed Messias tantopere per Legem & Prophetas celebratum, qui & caeli terraque Dominus, suum sibi fidem populum ad plenum servare novit. Infantem quidem invenietis fasciis constrictum de more aliorum infantum, & quod majus est, infra aliorum infantum sortem, in praesepi, tanquam in cunis jacentem: tantum tamen abest ut hoc illi Servatoris partes detrahat, aut vobis fidem in illum derogat, ut hoc ipso tanquam signo eum pro Christo Domino & Servatore agnoscat, ut qui voluerit pro nobis pauper fieri, & servi non Domini formam accipere. Quod Angeli dictum ne pastorum fidem labefactaret, illico Angelo se conjunxit magna Angelorum multitudo, qui lati hujus infantis nativitate Deum praedicabant in hunc modum; Deo in altissimis locis gloria ob hanc Filii sui nativitatem, utcunque specie humilem & abjectam, debetur; ad homines vero inde redundabit tranquilla animorum à peccati morsu pax, quae unice Dei gratuite gratiae & beneplacito accepta serena est. Nec prius se Angeli in caelum disparendo receperunt, quam Pastores mutuis hortamentis sibi stimulos ad iter imperatum addiderunt: pergamus (inquunt) Bethlethem usque, ut videamus rem hanc quae gesta est, quam non tam Angelus quam Dominus, Angeli ministerio nobis declaravit. Abierunt igitur (ut in re magni momenti) citato gradu, desertis gregibus, & Dei custodiae & voluntati resignatis, ut quod ipse vellet, fieret: & appellentes Bethlem, infantem inveniant praesepi recubantem, in summa solitudine & destitute; ut cui Iosephus & Maria adfuerint ad ea officia praestanda, quae infanti recens nato & puerperae exhibenda erant.
17. Circumspexit & diligenter omnibus lustratis, rem omnem, quae illis à Angelo annunciata fuit, de puerulo narrabant. Quibus 18. auditis omnes ad unum quotquot audiverant à admiratione correpti sunt, Domino per Spiritum cooperante, ut nuncium, quantumvis ab obscuris & illiteratis pastoribus propositum, non contemnerent. Maria vero non tantum rerum quae narrabatur admiratione commota est: sed porro illa omni & studiose & memoria retinebat, & illa cum inter se, tum cum his quae prius ab Angelo, Elizabetha & Zacharia hauserat, composuit, comparavitque. Pastores vero cum & fidem suam confirmassent, &
- alios

21.

alios prout usus erat, & occasio oblata est, certiores de his que viderant & audierant, fecissent, ad suorum gregum curam & custodiam reversi sunt; de omnibus que viderant & audierant, tum Deo gratias agentes, tum vero ejus laudes decantantes; maxime cum in illis omnibus, Dei fidem & veritatem perspectam & cognitam haberent. Cum octavus dies advenisset, quo ex Dei prescripto masculi omnes, ex populo Dei oriundi, circumcidendi sunt; Christus etiam, utcumque nulla ne minima peccata in labe aspersus fuerat, tamen ut legem pro nobis impleveret, circumcisionis ritui se submisit. Quo etiam tempore de more & laudabil: Ecclesie consuetudine, nomen I E S V S illi à parentibus inditum est. Quod quidem illi non proprio impulsu, sed Dei per Angeli ministerium auctoritatem sequenti, fecerunt; qui hoc illum nomine vocandum censuit, prusquam in utero matris conceptus est, ut Iosiam regem & typum suum exprimeret, qui Ecclesie instaurator futurus, nomen à Deo, antequam natus est, inditum habuit. 1 Reg. 13.

P R A X I S .

Summa est promulgatio nativitatis Christi.

In nativitate promulgatione confideratur

}	Angelorum	}	opera.
	&		
	Pastorum		

Haecenus fuerunt omnia in Christi nativitate obscura & despiciabilia. Natus in civitatula, matre in speciem ignobili, cui protriclinio, stabulum est; pro cunis, praesepe, nullius amicorum aut vicinorum concursus (ut in Iohannis nativitate vidimus) mentio, nulla Mariae congratulatio, non magis quam si bubulcis aliquis filius in lucem editus fuisset. Quod ne cui scandalo justo esset, Deus sollicite cavet, dum Angelorum apparitione & praeconio, Filii sui in mundum adventum exornat. Tamen igitur tam incredibile beneficii, in terris altum & ingratum sit silentium, tamen caelum universum commovetur; & quanquam homines in hac Dei munificencia elingues & muti sint, in ea tamen deprædicanda, Angeli disertissimi extiterunt: Deo incomparabilem mundi thesaurum in lucem profereute, homines nec sibi gratulantur, nec Deo gratias agunt: Angeli vero, quorum minus hoc interest, & hominibus gratulantur, & Deo laudes canunt. Denique ut in regum filiis natis, publica gaudii testimonia impetrantur, ita summi Regis

filio nato, universi caeli imperium lætis vocibus personat. Quanto autem est caelum tetra praestantius & augustius, & hominibus angeli, tanto ab hoc caelesti apparatu vincuntur omnes omnium ætatum pompæ & triumphus, qui celebrandis & honestandis hominibus adhibiti & comparati sunt. Ignobilitatem igitur & contemptum natalitiorum Filii sui, Deus hoc modo nobilitare voluit. Apparet autem huic esse Angelorum dominum, cujus ad ministerium Angeli, tot numero, & toties adhibentur.

Quoniam parum hoc prudenter & apostolite, ad gloriam nativitatis Christi asserendam, factum videri poterit, quod caelestis hic apparatus in agro, non in urbe; noctu, non interdium; paucis, potius quam magna hominum frequentia; pastoribus ignobilibus & illiteratis, potius quam principibus & doctrina excultis declaratus sit. Quod si quis dicat illos indignos fuisse, quibus innotesceret, excipi potest fuisse quosdam integros & incorruptos, ut Zachar. &c. Hic igitur admirabilis Dei sapientia spectanda proponitur, hominum sapientia plane contraria, quæ ad maximas & maximi momenti res perficiendas, minima quæque & contemptissima delegit, ut hominibus adempta, Deo omnis in solidum, gloria tribueretur. Et quidem illum, ut servum in mundum venire conveniebat, non ut principem; ut reum & Iudici sistendum, potius quam ut Iudicem. Ex quo apparet, quam futilis Evangelii calumnia erat, quæ olim renascenti Evangelio objecta est; vestigiis & opifices illius tantum professores fuisse. Quod nocturnas excubias pro gregibus ovium notat, condemnabit nostra idola, qui pro Christi grege periclitante, nec interdium, nec noctu excubias agunt. Quod vero Pastores noctu excubias egerunt, concludi posse videtur, Christum hyeme non esse natum: quandoquidem hyeme, non in agris, sed in stabulis suas pecudes pascebant, quo de vide Prov. 27, 25. Quo etiam refertur, quod vetustissimum non est, Augustum mansuetum & æquitate plenum principem, voluisse tam duro tempore, omnes, tributis causa, longa & molesta itinera suscipere. Longe vero certissima ratio peti potest ex tempore, quo Elizabetha uxor Zachariae concepit, initio non mensis: quam Maria, sex post mensibus subsequuta, abunde declarabit, partum Christi in ætatem incidisse: vide de hac re *Flol; bium*, quandam Chronologum.

Verf. 8.
in cuius
promulgatione
Dei
sapientia
cõ-
siliis
scõ-
standum:

que æstivis
tempore
contigisse
videtur.

Ex Ang-
lorum ap-
paritione
summa
majestas
Christi na-
tivitati ac-
cedit;

In Angelorum vero opera consideratur ministerium Christi exponentis, & cæterorum acclamationum, & concinentium testimonium.

Verf. 9.

Ex circumfusione gloriæ Dei, fides Angeli nuncio აღ- ditur,

In priore apparitione, præter ea, quæ prius annotata sunt, observandum est, quod dicitur gloria Dei circumfusos fuisse Pastores, qui adversus luporum, & aliarum bestiarum gregibus infestarum insidias, excubias noctu egerant. Sicut enim Angelum Domini appellarat, ita Domini gloria & splendore circumseptum esse docet, ut fidem nuncio adderet. Angeli igitur nullum proprium splendorem sed precarium & ascititium habent à Christo, cujus ministri sunt. Quod ob eam causam observandum est, ne splendore Angelorum pellecti, in amore erga Christum frigescamus: eoque id cavendum magis, quo Iohannem Apostolum magnum Theologum, hic deceptum legimus. Quod autem de splendore eorum dicitur, idem de sapientia, potentia, agilitate &c. intelligitur. Sicut autem nobilis viri satellites, ejus sumptibus nitide & splendide vestiti, magnificentiæ Domini testes, illius dignitatem hominibus quasi loquuntur & enarrant: sic & Angeli Gloriam Christi.

Verf. 10, & 11.

cujus gaudium in comparatione.

In nuncio Angeli, primo, gaudii maximi se nuncium esse prædicat; post causam, in qua gaudium hoc firmatum & fundatum sit, adjungit. Quantum autem hoc gaudium sit, Esai. 9, 3, 4. docetur à comparatis superiorum gaudiorum, quibus populus à Deo exhilaratus est. Illius autem comparationis duas partes, seu capita constituit: gaudia autem superiora fluxa fuerant, quæ ex victoria aut liberatione aliqua redundarunt, hoc autem gaudium constans & perpetuum est, *Gaudium vestrum nemo tollet*, Iob. 16, 22. Deinde alia gaudia magnis difficultatibus & periculis, populi cade parta sunt, ut messis sudore, & spolia incipientibus consuetibus: hoc autem *ἀναγγελία ὑμῶν* fiet pueri scilicet nativitas, ut in Propheta sequitur: quod si Abraham videns, & è longinquo prospiciens diem Christi gavissus sit, Iob. 8, v. 56. quanta nos lætitia perfundi oportet, qui illum veluti coram oculis præsentem cernimus? Tantum igitur nobis gaudium ex Christi nativitate affulsit, quantum per universum annum, adque adeo vitæ curriculum saris cumulate gaudere nequimus: nedum duodecim anni diebus. Nullum igitur gaudium est, quod cum hoc gaudio contendat; nec ullus tantus dolor & calamitas homini

Christiano accidere potest, quem hoc gaudium debite animis nostris affulum non demulceat, aut etiam abstergat. Cæterum alia omnia gaudia, quæ in illo non fundantur, futilia & vana sunt, & cito transeunt. Quod si ex nativitate jam patefacta, tanta lætitia provenit, ex passione, resurrectione, &c. jam impletis, quam omnibus numeris cumulatam gaudium esse debet? sed tum demum gaudium afficimur, cum Christum non tantum natum; sed nobis natum, crucifixum &c. esse, compertum habemus. Quamobrem demus operam ut ejus salutem in cordibus nostris sentiamus, & ut in animis nostris per Euangelii prædicationem nascatur, & adolefcat.

Signum vero, quod adjungit Angelus, non est portentum aliquod, quo eorum fides vacillans confirmaretur, (nam illud cum circumfulgente illos Dei splendore ante tum acclamantem Angelorum choro factum) sed nota quædam, seu indicium, quo Christus agnosceretur. Anticipat vero, quod pastorum fidem quatere potuit, perinde, ac si diceret, neque fidem vestram impediatur, quod eum in tanta infirmitate & paupertate offensuri estis; illud enim vobis ante prædico, ne scandalum vobis pariat. In quo videmus Angelos ipsos non puduisse, eum suum Dominum confiteri, qui fasciis involutus esset, & in præsepî reclinatus; ne igitur nos pudeat, maxime cum jam in cæli palatium, & quidem ad Patris dextram, subvectus sit.

Angelorum vero exercitus, inclusum gaudium sacra cantione proferentes, nos docent, quomodo nobis Christi natalitia celebranda sunt: non in crapula, ebrietate, non saltationibus & insulsis cantilenis & insipidis, non irregulari (quod ajunt) domino, & aliis partim ineptiis, partim impiis exercitiis &c. sed cantionibus sacris, hymnis, &c. Cujus rei exemplum omni exceptione majus habemus in Angelis, ad quorum obsequium conformari precamur quotidie, ut tandem etiam in regno cælesti ἀγγελοι simus. Nec enim, nisi hic in terris agentes, eorum exemplum in pietate & cultu Dei imitemur, illis in cælesti gloria cōmunicabimus. Quod si Angeli, quibus natus non est, hoc gratiarum actionis officium Deo præstiterunt; quid à nobis fieri, quorū causa natus est, æquum esse censemus? In cantione { Proposito, gratiarū actionis Deo in altissimis cælis. & obser- { *ἀιπολογία*, quod hominibus gratuita pax sit.

Deum

Verf. 14.
hæc omnia
beneficia
per Christi
partem com-
plectitur,

Deum autem laudandum esse totus mun-
dus, & quæ in eo sunt singula, testis est, ut
qui ejus causa creata sunt; maxime vero il-
lud in Ecclesia fieri debet, *Ephes. 3, 1.* Deo,
qui Filium in mundo nasci voluit gloria de-
betur: omnis enim laus, vel ad minimam
ejus particulam, quæ Deo ab Ecclesia spe-
ciali ratione debetur, in Christi incarnatione
fundata est. Nam gloria, quam Paulus ex
prædestinatione, electione, vocatione, justi-
ficatione & sanctificatione ad Deum redun-
dare docet, nisi in Christi incarnatione, ubi
constitit locum non habet. Atque adeo nul-
la promissio Dei nobis facta, siue de rebus
præsentibus, siue de futuris, siue ad hanc, si-
ve ad futuram vitam spectantibus, comple-
mentum & suum Amen usquam recipit, nisi
in Christo. Denique in Christo, & quidem
incarnato, hæredes sumus mundi, ut nihil
sit, nec in hoc mundo, nec in futuro, quo ju-
re nos frui liceat, nisi in eo. Quorum qui-
dem beneficiorum summa, in hanc cautio-
nem referantur Angeli; cum dicunt pacem
per Christum hominibus partam, ut *Ephes. 2,*
vers. 14. canique cum primis cum ipso Deo,
quem nobis infensum peccata nostra reddi-
derant, deinde cum hominibus; princeps
enim pacis dicitur, *Esa. 9, 6.*

quæ ex me-
ro Dei be-
neplacito
sunt.

Hæc hominibus præstantur mera Dei vo-
luntate & beneplacito, nullo eorum merito;
non quod illi hoc voluerint, sed quod Deus
voluit. Qui igitur merita hominum in Ec-
clesiam invehunt, Dei gloriam extinguunt
& exterminant: deinde qui pacem homini-
bus cum Deo hæzitatione convellunt, hi glo-
riam Dei labefactant.

Verf. 15.
Pastorum
obsequium
in adhor-
tationibus
mutuis sine
moræ no-
tandum;

Nunc alia pars promulgationis sequitur:
in qua Deus opera pastorum usus est, qui pri-
mam ex charitate ad obsequium mandati de
Bethleem adeundo mutuo se cohortantur,
Hebr. 3, 13. Esa. 2, 3. 1 Joh. 3, 11, ad 19. in
primis quos Deus vivendi similitudine, &
vicinitate conjunxit, aut affinitate, ut *Joh. 4,*
28, 29. Samaritan., *Matth. 9, 10.* Mattheus
publicanos & peccatores; Cornelius amicos,
&c. *Actor. 10, 24.* Sicut enim in cæteris cun-
ctis, nautæ & messorum se mutuo hortantur,
&c. Hic vero non remoratur cura gregis,
& metus ne à lupis, &c. vorentur, quoad-
modum neque hoc faciendum, quoties vo-
catio nostra fert: nam cura in Deum jactan-
da, & promissione fides nostra munienda,
quæ habetur, quarite regnum cælorum. vi-
de *Exod. 34, 23, 24.* Quod eunt spectatum
& exploratum, an res ita esset, non pugnat

cum fide, sed fidei augendæ præsidium est,
& veræ fidei indicium: quæ, quoniam sem-
per est imperfecta, semper quarit præsidia.
Vide prius in exemplo Zachariæ, *Luc. 1.* in-
choatæ argumentum, sic *Actor. 17, 11.* Quod
disparuerunt, probat Angelos fuisse. vide
Judic. 6, 21.

A subjecto autem loco Angelos hos fuisse
beatos spiritus affirmat; ut hoc modo tes-
timonium haberemus omni exceptione ma-
jus, ut qui mentiri nequeant. Cum enim im-
mundi spiritus in aère sint, seseque in Ange-
los lucis aliquando transformant, peropus
erat, ut hoc modo ab illis interrogarentur,
quod illi in cælis non sint, Dei cum dicta,
tum facta, *Psalm. 119,* & explorationem patiantur,
ut purum aurum non refugit lydium la-
pidem. Hic usus etiam sacramenti commo-
de doceri potest; ut illa & videamus & gu-
stemus, & quodammodo tractemus, hæc sunt
exercitia natalitiorum. Notandum etiam,
quod ad Deum referebant, quod ab Angelis
audiverant. Quod si nos imitaremur in mi-
nisterii usu, nunquam auderemus tam dissi-
lute audire & oscitanter, neque tam frigide
obsequi, cum ramen nihilo minor est hæc
autoritas. Quod dicunt eundem ad Beth-
leem, cum Angelus dixisset natum Chris-
tum in civitate David, eorum in Scripturis
peritiam arguit.

Quod festinabant &c. docet diligentiam,
& ardorem in persequendis his, quæ ad Dei
regnum spectent; *Psal. 119, 60. Festinavi,*
non cumctatus sum. vide *Rom. 6, 19. cum 3, 15.*

Docetur hinc, non nisi comperta propo-
nenda esse in Ecclesia, ut Apostoli visa &
audita. Sic enim & majori gratia dicuntur,
& fructu audiuntur: hoc docet nos esse o-
portere *1 Cor. 14, 18.* in his spiritualibus præfer-
tim divitiis, & quod intus in corde credi-
mus, ore confiteri. Nec tamen hoc exemplo,
privati homines aulant sibi dicendi partes as-
sumere.

Singulari virtute Deus suum verbum in
ore pastorum subsequitur; sine qua rem tam
incredibilem, à plebeque & obscuris homi-
nibus dictam, penitus contempserunt, & lu-
dibrio habuissent homines. Quod confirmat
à Deo missos, & nos docet, ut veritati, pro-
pter se, non propter personarum dignitatem,
qui nuncium perferunt, credamus.

Fructus perceptio concionis hic notatur;
non enim solum requiritur præparatio ante
auditum verbum, dispositio in auditione,
sed etiam fructus perceptio post, quod ut

quibus tes-
timonium
Angelo-
rum fuit
indubita-
tum:

Verf. 16.
ideo festi-
nante occu-
runt;

Verf. 17.
ac visa &
audita a-
liis prædi-
cant;

Verf. 18.
idque cum
singulari
effectus;

Verf. 19.
atque etiam
fructus;

fuit &c. atque hoc opponitur fructui, qui percipitur ab impiis; ut rem admirabilem admirantur: sed &c. Confer hunc versum cum *Gen* 37, 10, 11.

Vers. 20.
post ad opus
revertendam
eius
suo reditu
docent.

Quod redeunt ad pristinam vocationem, doceatur professionem hominis Christiani non pugnare cum opere & artificio exercendo, ut *Anabapt.* ajunt. Quod autem glorificabant Deum, in eo Angelos imitantur, & nobis exemplum relinquunt, quomodo festum natalitiorum pie & Christiane celebrandum est; & quomodo inventa vera Dei notitia, Deum illius beneficii autorem celebremus.

Vers. 21.
Christus
fuit circum-
cisus ut le-
gē & pro-
missiones
impleat.

Sequitur alia revelatio Christi, ordinaria circumcisionis administratione; quæ facta dicitur *octavo die*, ex legis præscripto, unde etiam *ἡ ἡμέρα ὅταν ἐκτελέσῃτο*, *Philipp. c. 3, v. 5.* laudatur. Quod idcirco observatur, ut sciamus Christum legi per omnia obsequentem, legem implevisse pro nobis; deinde quod

circumcisionis Sacramento Christus venturus adumbrabatur, & novum, & incorruptum ex semine Abrahamæ semen profemendum significabatur: sicut Isaac extraordinaria nativitas circumcisione obsignabatur; quæ quidem in Christo ex Spiritu Sancto concepto plenissime expletur. Sacramenta enim significabant non benedictionem solum, quam in Christo consequimur, sed ipsum Christum: ut petra Christum, & Manna, simul cum nostra in Christo passione. Hanc sua circumcisione profligavit, veluti umbram corpus pellit, *Gal. 4.* Huc accedit, quod ex virtute circumcisionis Christi, vetus noster Adamus exiit, *Colos. c. 2, vers. 11.* ut circumcisionis veritas à Christianis hominibus sit colenda. Significat enim tum justificationem, tum sanctificationem, ut baptismum.

Quæ cætera hoc loco dicenda sunt, ex superioribus petenda crunt.

M A T T H. cap. 2. à *vers. 1. ad 13.*

QUUM ergo natus esset IESVS in ea Bethleema quæ est Iudæa, temporibus Herodis regis, ecce, Magi ab Oriente advenerunt Hierosolymam,

2 Dicentes, ubi est ille rex Iudæorum qui natus est? vidimus enim ejus stellam in Oriente, & venimus ut adoremus eum.

3 His autem auditis Herodes rex turbatus est, & tota Hierosolyma cum eo.

4 Et congregatis omnibus primariis sacerdotibus, & scribis populi, percontatus est ab eis ubi Christus ille nasciturus esset.

5 At illi dixerunt ei, In ea Bethleema quæ est Iudæa. Sic enim scriptum est per Prophetam,

6 Et tu Bethleema terra Iudæa, nequaquam minima es inter duces Iudæa. ex te enim exiit dux, qui pascet populum illum meum Israël.

7 Tum Herodes clā vocatis Magis, exquisivit ab eis quo tempore stella apparuisset.

8 Et eis Bethlehemam dimissis, dixit, Profecti, penitus exquirite de puerulo illo: postquam autem illum inveneritis, renunciate mihi, ut & ego veniam & adorē eum.

9 Ipsi vero, audito rege, profecti sunt: & ecce, stella quam viderant in Oriente, præibat eis, donec venit stetitque supra locum in quo erat puerulus ille.

10 Visi autem stella gavisi sunt gaudio magno valde:

11 Et ingressi domum, invenerunt puerulum cum Maria matre ipsius: & prosterni adoraverunt eum: aperti que thesauris suis, obtulerunt ei munera, aurum, & thus, & myrrham.

12 Et divinitus admoniti in somnio ne reverterentur ad Herodem, per aliam viam regressi sunt in regionem suam.

A N A L Y S I S.

Describitur Magorum ad Christum profectio. 1. ab adjuncto tempore, post natum Christum Bethleemii oppidi Iudææ. 2. ab altero adjuncto tem-

poris, cum regnaret Herodes. 3. ab adjuncta nota admirationis vel animadversionis. 4. à subjecta plaga mundi oriente. 5. à subjecto loco per quem iter fecerunt, Hierosolyma.

Vers. 2. Cujus quidem per Hierosolymam itineris causa

ris causa finalis subindicatur, ut ibi tanquam in totius regni Theologorum Collegio percunctarentur, ubi Christus nasceretur: quem describunt ab adjuncta regia potestate, quam amplificat ab adjuncto tempore scilicet natiuitatis, quod rex natus sit: post causam efficientem itineris designant, stellæ ejus in Oriente apparitionem, & causam finalem, ut illum tanquam Regem Regum adorarent.

Vers. 3. Hujus quæstionis propositæ effectus 1. est turbatio Herodis & civium Hierosolymitarum.

Vers. 4. 2. Synodi coactio; quæ describitur ab efficiente causa Herodis auctoritate, 3. à subjectis præcipuis Sacerdotibus & Scribis, 4. à fine ut ab eis relinqueret ubi Christus nasceretur.

Vers. 5. Synodi responsum est, Christum nasciturum in oppido Bethlemi; quod à disparatis circumfribitur, nempe Bethlehem in tribu Judææ, non autem Galilææ in tribu Zabulon.

Vers. 6. Et confirmatur divino Prophetæ testimonio; quod & oppidum Bethlemi exornat, 1. à comparatione majoris, quod alix urbes illi dignitate inferiores essent, 2. hæc comparatio corroboratur ab adjuncta Christi natiuitate, quæ etiam 3. exornatur ab adjuncto principali, cuius effectus notatur, relictio & gubernatio populi; denique principatus ejus amplificatur, à subjecto nobili Israëlæ.

Vers. 7. Vastrum & simulatum Herodis consilium describitur 1. ab adjuncto tempore, tum cum Synodi responsum accepisset, 2. ab adjuncta Magorum clancularia aduocatione, 3. ab effectis, accurata à Magis inquisitione quando stella primum apparuit.

Vers. 8. 4. Ab alio effecto, Magos amandandi, 5. ab alio effecto, illis edicendi, primo ut accurate de puero inueniendo operam ponerent: deinde ut illi in reditu, ubi esset renunciarent; quod simulato sine arguitur, ut puerum Herodes adoraret.

Vers. 9. Describitur profectio Magorum ab urbe Hierosolymitana, ab adjuncto tempore cum Herodis mandata accepissent, 2. ab adjuncto stellæ, quam viderant antegressi, 3. ratione vel consentientia; quæ describitur à subjecto loci, ubi puerulus erat, quæ adjuncta nota admiratione exornantur.

Vers. 10. Hujus stellæ quæ disparauerat apparitionis effectus describitur, Magorum gaudium; quod adjuncta magnitudine amplificatur, & magnitudo adjuncta vehementia.

Vers. 11. Magorum effectus describitur, Bethlemi ingressus in domum ubi puerulus cubabat, 2. quod cum inuenerunt; quæ inventio ab adjuncta solitudine describitur, quod nemo illi adfuerat præter matrem, 3. adoratio, 4. oblatio, quæ describitur à partibus auri, thuris & myrrhæ.

Vers. 12. Denique reditus per aliam viam narratur; cuius causa notatur, quod in somnis oraculo admoniti sunt, ne per Herodem domum redirent.

METAPHRASIS.

1. **R**em vobis multis modis admirandam exposituro, quæso auribus & animis adeste. Quia autem plurimum nostræ interest, noto circumstantias, ut rei veritas magis inclarescat, tum vero ut innotescat, hoc illud tempus esse

quo Christus in lucem edenus erat. Magi etenim Christo in lucem Bethlemi cauto, ab Orientali plaga (si Iudæam respicis) veniunt Christum quæsitum: tempus vero regni Herodis expresse apono, qui mox à Christo nato totum 72. virorum in Iudæa principum interfici curavit; quod veritas prædictionis Jacobi, de Christo prius venturo, antequam sceptrum Iehudæ penitus contritum & confisatum foret, hoc modo liquido constat. Cur autem Hierosolyma veniunt, quæ urbs illis à patria Bethlemum proficiscentibus devia videtur, causis est, quod stella, quæ Spiritus Sancti instructo illos se itineri committere impulsit, inter eundem disparauerat. Quamobrem ad hanc urbem tanquam ad oraculum divertunt, & confidenter percunctantur, qui locus est ubi Christus, ab ipsis etiam incunabulis & utero Iudæarum rex, in lucem ederetur. Nam vidimus stellam nunquam prius v. sum, cum in oriente esset, quam non dubitamus cyrus stellam appellare, nobis intus in cordibus Spiritu Dei dicta: e, hanc stellam ad ejus natiuitatem in lucandam recens creatam esse. Hoc autem tam longum iter suscepimus, ut coram illo procumbendo, cum ut Regem Regum adoremus.

Herodes vero cum civibus Hierosolymitanis hoc audito, illico consecrati & perterriti sunt. Herodes quidem vano metu, ne regali solio moveretur; Hierosolymitan vero, ne quid barbarum daretur novi regis (Messiæ viz.) surrogatione.

Quamobrem Herodes Synodum ex Scribis & præcipuis Sacerdotibus cogens, ab illis locum ubi Christus nasciturus est, percunctatur. Respondet Synodus Bethlemi nasciturum. Quam sententiam Prophetæ testimonio confirmat. Et tu Bethlem: ut cumque magnitudine, ambibus, opibus & splendore minimus es inter principes Iehudæ: tamen propter præstantem Christi dignitatem qui ex te oritur, principem locum obtines: quanto quidem ex te prodibit dux, qui populum, quem ego præ aliis omnibus gentibus elegi; Israël em reges.

Herodes hæc re audita illico clam Magos cogit, & accurate r. matas est tempus, quod stella primum illis affulserat. Nec enim die iudicio contentus est nisi & horâ perdisceret, nec in hora acquirit nisi etiam momentū quoad fieri potuit disceret. Quod quidē cum à Magis edidicisset, mox illos Bethlemum amandari: mandataque (tanquam suæ ditionis quævis in Iudæa peregrinarentur) in hunc modum exquirit, quæso, indagami: omnia, quæ ad puerulum spectare posse videntur, quibus paren-

tibus, quo loco & die in lucem editus sit, & id genus alia: atque eo invento ilico ad me revertimini, ut vestro iudicio ipse quoque iter eo adorationis causa instituat. Magi audito Regis vestigio profecti sunt: iterum vero animi aciem intendite, non prius illos urbe illa scelerata excessisse, quin ilico stella quae disparuerat, se videndam praebens, illis pro via duce extitit; donec ipsi domui, ubi Christus erat, impendens consistebat. *Conspecta autem stella gaudio magno oppido gavisi sunt. Domum autem, iam non stabulum, ubi natus est subintrantes, puerulum offenderunt in maxima solitudine & desertione, ut cui mater tantum aderat. Qua re tantum avertat, ut illis hoc offensaculo fuerit, ut humi prostrati, puerulum, tam abiecte & contemptim iacentem, adorarent. Atque ut quem illi merito honorem habebant, testatum relinquerent, munus ex auro, thure, & myrrha instructum illi, tanquam regi obtulerunt. Ut autem Herodis callido consilio occurreretur, per insomnium oraculo admoniti, ne ad Herodem reverterentur; dicto obsequentes, per aliam viam in patriam redierunt.*

P R A X I S.

Magi stellæ iudicio eos deserente, callido, sed casto Herodis consilio, optatum Christi adorandi desiderium consequuntur.

In quo considerantur gesta in itinere Bethleem usque, & Bethleem.

In prioribus disquisitione & investigatio loci, ubi Christus nasceretur, habentur & inventi loci persequutio.

In loci disquisitione, primum occurrit quaestio à Magis proposita Ierosolymitanis civibus, *Vbi Christus nasceretur, Rex Iudaeorum?* Quod satis declarat eos veritatis peramantes fuisse, quandoquidem de rebus sibi incompetis, suam incertiam profiteri eos non puduit: maxime vero quod deserti & orbati stellæ ductu, quo freti patrias sedes reliquerunt; non tamen à Christi investigatione destiterunt, cum illud impune facere videri poterant: quandoquidem Deus illis viam ducem, quem dederat, subtrahens, de reperenda patria illos admonere videri potuit; atque fugientem quodammodo veritatem persequuti sunt. Quo docemur cavendum esse, ne veritatis investigandæ fastidio, aut fatigatione corripiamur; tamen si non statim nobis occurrat, tamen si populo fa-

à cuius investigatione nunquam desistendum:

ciem suam velet & obtegat. Deus enim aliquando nubeculam oculis nostris offundit, ut quid erga veritatem animi & amoris habeamus perentet. In quo si nos ipsos subducamus, quam minimo in pretio veritatem habemus, ilico prodimus, & quam indigni tam incredibilem thesaurum invenire. Eoque dicitur sapientiam, ut aurum & gemmas, eruendam esse. *Prov. 2, 4.* Si in agro constaret aurifodinam esse, quis non eam quaerens terram effoderet? quod si profundam fossam defodiens, aurifodinam non invenit, equis tam iners aut insipientis est, ut protinus ab aurifodinæ investigatione desistat, ac non potius ad alium locum transeat, quoad universum agrum exploraverit? Aut si principis, aut Reginae ad colloquium admitti cupiens, concupito non illico potitur, num idcirco indignabundus protinus descedit? quin praestolatur potius, & omnem eam adeundi occasionem & opportunitatem capiat & aucupatur.

Deinde laudem promerentur, quod tam intrepide Christum Iudæorum regem esse profiterentur, nec Herodem, nec Cæsaris aeternas reveriti, qui regii nominis zelotypia quadam ducebantur: sed cum Christum regem esse didicissent, quod vere crediderunt, aperte profiteri non dubitarunt. Sicut enim corde creditur ad iusticiam; sic ore fit confessio ad salutem. *Rom. 10, 10.* & quem puduerit Christi, aut Evangelii coram hominibus, ejus Christum pudebit coram Patre, & Angelis sanctis, *Matth. 10, 33.* Nec enim aut in Christo, aut in veritate quicquam est pudore dignum, in nobis vero nihil non pudendum, si ad Dei *ἀποστολῆς* exigatur. Meritissime igitur Christum negantes, à Christo negantur: nos igitur nostrimet pudeat, non Christi, pudeat propriae vanitatis, non veritatis Christi.

Est vero notandum, quod hanc rem admirationis nota Evangelista extulit, quod Magi Ierosolymam quaerendi Christi causa venerunt: quod quidem jure factum ab eo est; primum enim novum & insolens erat, Gentes Iudæis & Iudæorum religioni à multis seculis infensissimas, illos religionis ergo adire. Deinde ex Persica Gente, superstitioni & Idololatriæ addictissima, prodire qui Christum quaerunt. Ad hæc quod ex Magis & sapientibus, qui omnia ex rationis pugno meriuntur, inventi essent, qui hunc quaerendi Christi laborem susciperent; quod quidem tanto majorem admirationem habet, quo

etiam ingenium profectio de Christo laudabilis.

Horum Magorum susceptum iter, cur cum admirationis nota elegerit?

bet, quo Iudæi, quibus Christus cum primis promissus est, & à quibus oriundus, ad illum quærendum ne pedem quidem ex suis adibus extulerunt. Hoc igitur veluti præ-ludium quodam. Deus significare voluit, tempus prope esse, cum Gentes ad Ecclesiæ septa aggregandæ forent: istis, tanquam primitiis quibusdam, ad nativitatis Christi spectaculum admissis & advocatis, reliquam Gentium adfessum sibi sacram fore subindicavit. Nobis igitur, tanquam fidei prothyrone hic captum est aperiri, quod majoribus nostris hic honos habitus sit, ut ad nativitatis Christi testimonium accesserentur; eo ipso declarans, Gentibus etiam suam partem & suum jus esse in Davidis filio, nec mundi sapientes à salute excludi, dummodo suæ sapientiæ usque eo reuertent, quoad sapientiæ Dei contraria reperiatur. Summi etiam usus erat, ad Christi nativitatem à contemptu vindicandum. Quo autem numero venerant, tresne, ut *Papiste*, ex triplici muneris genere, an quatuordecim, ut *Chrysof.* in *Matth.* opere imperfecto, non constat: minus adhuc an reges fuerint: certe ex insulis Tarsus &c. *Psalm.* 72. 10. venisse, commentum *Papistarum* est, nisi orbem invertere velimus, & meridiem, & occidentem in orientem convertere: quanquam non desunt ex antiquioribus, *Theophylactus* inprimis, qui reges eos nominant; quod certe verisimile non est: pertinebat enim ad Christi gloriam, ut hæc circumstantia dignitatis observaretur; siquidem vere hoc fieri potuit. Sed hæc ad eum locum potius transferantur, quo de munerum tribus speciebus agitur.

Postremo & illud maxima admiratione dignum est, quod stellæ indicio, Christus illis innoverat. Deo enim solenne & consuetum est, homines Verbi ministerio ad veritatis agnitionem adducere: quod non tantum inter Iudæos, sed inter Gentes, quoties illos voluit sui notitia illustrare, sicut in *Ninevitis* ad pœnitentiam edocis, intueri licet. Hi vero ad Christum stellæ opera deducti sunt: quanquam autem Magorum profectio circa stellas, & reliquum cæli opificium versaretur, fuerintque Persæ magni in hoc genere artifices; tamen nulla Astronomiæ vi aut præceptis, ad hanc notitiam pervenerunt: primam enim aut recens creatam stellam; aut certe oovum & inauditum cursum, & progressum fortitam esse oportuit, quæ recta eos Ierolyma ducit: disparet, & nunc loco movetur, nunc immota & fixa

manet, ab oriente in occidentem fertur, Solis splendore non obscuratur. Atque quod amissa stella, eam nulla sua arte recuperare possent, documentum est, nullam ipsorum, aut certe perexiguam, in hoc negotio artem intervenisse. Ut vero stellam probe notam haberent, & stellæ motum & progressum, unde tamen illis hoc innotesceret, stellam Christo addictam & nuncupatam esse, nativitatis Christi indicem esse, & ibi demum Christum fore, ubi stella inisteret; unde (inquam) hoc? certe in stella hæc omnia inscripta non erant, nec ista Magi, quantumcumque eruditi, in stella legere poterunt. Oportuit igitur etiam Spiritus Sancti stellam in animis illorum oriri, quæ illis in istis præluceret. Spiritus igitur Sanctus, qui consuetam quadam ratione in Verbi prædicatione potentem & efficacem se declarat, hic per stellam doctorem se præbuit: semper ut sit Spiritus Sancti opus, nullius artis aut ingenii, quo ad Christum adducimur. De Messia rumorem aliquem hausisse verisimile est: partim ex *Balaami* Prophetiis, qui & *Chaldæus* seu *Aramæus* fuit; partim ex *Sibylla*, quæ *Maga* & *Chaldæa* prædicatur; partim vero ex communicatione cum *Iudæis*, tempore *Babylonicæ* captivitatis.

Neque vero hoc, & aliis, si quæ sunt, tam raris exemplis labefactatur illud, neminem scilicet, nisi intercedente Verbi ministerio, credere posse aut salutem consequi. Nec ideo nobis vilescere debet, aut contemptui esse Verbi Dei prædicatio, tanquam aliis rationibus salutem consequi possemus. Nam si quando hanc rationem & viam Deus tenuerit, tum hoc fit & apud eos, quando, & apud quos Verbi ministerium non viget.

Quod autem hic Magis in summa veritatis ignoratione versantibus accidit, id & patribus quibusdam nostris, tenebris Pontificiæ religionis coopertis, accedere forte potuit; ut illos admirabili quadam ratione & insueti, ex *Papatus* incendio liberaverit. Quo facile intelligitur Pontificis, qui nunc sunt, nullam superesse salutem, nisi Evangelium illis oblatum amplexentur.

Quod vero Deus stellæ opera, Magos istos ad veritatis agnitionem adduxit, ut qui Scripturæ nescii erant, nec ejus autoritatem agnoscebant, indicatur erga quos externa testimonia *Philosophorum* & *Poëtarum* adhibenda sunt; nempe erga eos, qui Scripturæ autoritatem abrogant: sic *Paulus Act.* 17, 28. *Arati* testimonio ad *Athenienses* convincendos

hinc Gentes
salutem
propinquam:

quos numero
his fuerint
cujus conditionis?

Deus stellæ
indicio
tanquam
medio hic
usus est;

cujus notitiam
Magi
ex Astronomia
non habuerunt:

sed insira-
ta Spir.
Sancti.

At tamen
Verbi mi-
nisterio
Deus ad fi-
dem utitur.

ut & in
patribus ex
tenebris
Papatus e-
ductis.

Ut stelle o-
pera hic
Deus, ita
externis te-
stimoniis
infideles
convincen-
di.

vincendos usus est; ut qui sciret illos Prophetarum scriptis non moveri, nec ullam illis reverentiam deferre. Cum igitur cum illis certamen instituitur, qui Veteris & Novi Testamenti auctoritatem agnoscunt, non nisi ex illis fontibus præsidia utrinque petenda & comparanda esse videntur.

Effectum huius questionis notat Evangelium fuisse, Herodis, & totius urbis Ierosolymorum motum & conturbationem. Ex quo liquet Deum pondus & auctoritatis momentum Magorum verbis addidisse: ut tamen Iudæis promptum esset illa irrationi habere, quæ Gentem de religione proferebant, tamen Deus ea Spiritus virtute, hunc sermonem legitime propositum stipari voluerit; ut nec à fastidioso & fastuoso Rege, nec à præsumptivis Theologis eum contemni passus sit.

Quod autem Herodes conturbatus sit, idcirco factum apparet, quod regno suo timeret, ac si Christus venisset, ut illum regno moveret. In quo videmus quam graviter non tantum levi, sed nulla profus de causa impij cruciantur; mens enim illis peccati & scelerum conscientia, continuum quandam in illis carnificinam exercet, & furias assiduo parit, quibus, sine intermissione, inquietantur; vere ut de illis dictum sit, eos ad solitudinis strepitum extimescere *Deut. 28.* & impium fugere nemine persequente, *Prov. cap. 28.*

Deinde illud notandum est, reges, qui benesicio Christi sceptrum suum & diademata obtinent: cujus doctrina, regibus obsequium, vestigalia, honor, habentur; tibi tamen a Christo, tanquam à regnorum suorum æmulo, metueret: vide Evangelistas & Acta, ubi Christus & Paulus hostes Cæsaris iudicantur. Quod utinam in illa ætate constitisset, nec latius patuisset: nam & nostra ætate accidit, ut Reges fascinari se hac opinione facile patiantur, ut putent, sibi in regno locum nullum futurum, si Christus Evangelio scepro populis eorum imperet. Mirus autem hominum stupor, & pestilens, quam Evangelio reponunt, gratia. Evangelium enim prædicatione Reges & servitute durissima, & meta Pontificis, atque adeo vilissimi cuiusque sacrificuli, quem tanquam principem suum aut dominum timebant, vindicati sunt, Evangelium eos vestigialibus liberavit; & tamen hanc gratiam illi referunt, ut pestem regnorum & perniciem somnient. Et quemadmodum plerique hoc commento impe-

diuntur, ne ostium Evangelii aperiant; ita alii sunt qui pijs regibus conantur persuadere, de ipsis & regnis ipsorum actum esse, si disciplina Ecclesiæ aditum & ingressum patefaciant. Confer illud, quod est apud Nehemiam de hostium Ecclesiæ calumnia, fore, ut si muri Ierosolymæ perficerentur, Iudæi deinceps vestigalia, & tributum Regi abnuerent.

Cur vero Civitas commota sit, non perinde liquet. Cum enim alienigenæ imperium inique ferrent, qualis fuit Herodes, & Messias adventu sibi ab extraneorum iugo libertatem, quamvis falso pollicerentur: tamen fieri nequit, ut Herodis vicibus condolerint: sin autem dixeris cives dolorem, quem non habebant, simulasse, ut ad principis voluntatem se compararent, videri poterit verbis vim asserere. Dicendum potius iactas, sapius per novatum rerum studiosos factos, & a Romanis attritos & accisos, metuisse, ne ex Messias adventu, novæ tempestates excitarentur, quibus simul, & ad paupertatem & ad duriores servitutes redigerentur. In quo quanta sit hominum depravatio perspicitur, qui ut suis commodis prospiciant, & carnalem quandam securitatem tueantur, tam incomparabilem thesaurum respuunt. Idem legimus de Gadarenis, *Marc. 5, 17.* qui tamen viderunt, Christi ad eos appulsi, popularem & concivem suum legione dæmonum liberatum esse, tamen cum intellexissent se porcorum suorum iacturam hoc modo fecisse, Christum precibus aggressi sunt (nec enim minis ausi sunt) ut se inde transferret. Atque huiusmodi Ierosolymitani & Gadareni plerique hodie existunt, tum magistratus, tum privati homines, qui pace utentes, idcirco Christum in Evangelio urbe arcant; quod vereantur, ne tanta mutatione & innovatione motus creentur, qui ad eorum post damnum recidant. Quamobrem non mirum est, si illis idem quod Gadarenis accidat, ut Christus eorum Rebus publicis & familiis excedens, dæmonum postulatibus annuat, dum illis suas ibi sedes & domicilia figendi potestatem faciat.

Sequitur altera loci investigatio; quaestione ab Herode omnibus his proposita, qui Ecclesiæ principem locum obtinebant. In quo primum Synodorum in Ecclesia usum pervertitum esse dignoscimus; ut quoties difficilior aliqua in rebus divinis quaestio oriatur, statim res ad doctissimorum hominum conventum referatur, non autem ut

Et in populo mutationis imperii,

qui etiam num Christum in Evangelio urbe arcet.

Verf. 4. Ex congregatione primariorum Ecclesia usum Synodorum notandus

res ad unius Episcopi, aut Papæ arbitratum definiatur; ne tum quidem cum unus Sacerdos cæteris omnibus; tanquam Christi ty- pus, præponebatur; nedum hoc tempore illud fieri debet, ubi nullus istiusmodi princi- parus locum habet. Atque ob eam causam gravi controversia de justificatione orta, res ad unius Petri iudicium delata non est, sed ad Apostolos & Ecclesiæ seniores. Deinde in hac synodo observandum, quis iudex causæ sedebat. Neque enim hic personarum, aut præsentium, aut quæ ante in summa doctrinæ laude vixerant, autoritate pugnatur; sed nudis Prophetarum testimoniis. Quo magis culpandi sunt, qui veritatem controversam ex Scripturæ testimoniis defini posse negant, nisi Doctorum, aut Papæ autoritas & dictatoria sententia intercedat: ne nunc quidem, cum Novi Testamenti accessione, luculentam & explicatam multorum in Vete- re Testamento locorum interpretationem acceperimus. Quod cum ab his factum sit, qui suarum traditionum tenaciores æquo erant, næ nos iure reprehendamur, &c. Et hoc quidem libere consentitur, cum non- dum Christus illos, & eorum ambitionem pupugisset: post vero omni scelere eum la- cerare conati sunt.

Quod ad testimonium ab Evangelista citatum, tametsi specie pugnare videtur cum Prophetæ verbis, tamen re ipsa summe conveniunt. Nam cum apud Prophetam sit Bethleem esse minimam ex Ducatibus Iehuda, Matthæus vero dicat non esse minimam, nulla tamen hic contradictio existit: Prophetæ vero minimam appellans indicat, illam quantitate & angustis, opibus & splendore minimam; Matthæus vero non minimam appellans intelligit, illam honore & existi- matione non esse minimam. Ex quo illud observatio dignum est, dignitatem & am- plitudinem urbium simul & hominum, præ- cipue ex Evangelii professione, & conjun- ctione quadam cum Christo, oriri. Hinc est ut Bethleem, alioqui obscura urbs, perisique amplissimis in Iudæa urbibus antehabita sit, quod in illa Christus nasceretur. Illa igitur urbs in qua Christus quotidie in civium cor- dibus Evangelii prædicatione reascitur, ve- re nobilis Prophetæ testimonio censetur. Si- ne qua, nobilissima in universa Europa Em- poria, ignobilibus oppidulis Evangelium profertibus existimatione postponuntur. Est autem observandum, Prophetam omni- bus turmis Assyriorum & Babyloniorum op-

ponere unum Christum, quod consolationis plurimum habet.

Et hæcenus de quæstionibus loco nati- vitaris Christi investigando propositis: jam se- quitur exsequutio inventæ veritatis: in qua priores partes, sed tamen teterrimas, habet Herodes, qui ad Magos Synodi sententiam refert, eosque, ut in suscepto itinere per- gant, hortatur; ad eamque rem stimulum ad- dit, se, tametsi provincia Regem, re tamen comperta, & ab eis ad se relata, adorandi causa Christum invisurum. In quo tametsi nihil, nisi Christi cruentam & sanguinolentam mortem, meditatur & designet: ejus ta- men in hac re operæ Deus, ad iter Magorum provehendum, utitur: de quo pluribus ante dictum est.

Hoc autem loco apparet, quomodo Deus minime callida consilia præcipit, sicut sæpe etiam dissipat: cum enim Christi sanguinem tantopere sitiret, mirum videri potest, cur ipse una cum illis non proficiscatur, ut in- fantem opprimeret, aut clam alios satelli- tes & proceres subitaret, qui conspectum Christum trucidarent: huiusmodi exemplum eximium vide 1 Reg. 19, 2. ubi Iezabel nun- cium mittit ad Eliam, se die sequente illum obruncaturam, quo dicto veluti admonitus Elias fugam arripit. Sed Deus hoc illi con- silium præripuit, & oculos, ne videret, occa- cavit. Quod quidem Dei singulare opus ex- ceo liquet, quod Herodes cæteroquin vaser & versipellis esset: nam cognito loco ce- pit etiam de tempore nativitaris accurate percunctari, ut facilius Christum opprime- ret. Id vero non semel sed sæpius in Eccle- sia fieri, modo oculos aperiremus, facile con- tueremur: Diabolum ipsum dementari, & sponte in suam & regni sui perniciem rue- re, aut certe ita fræno divinæ providentiæ constrictum teneri, ut suas artes & regni Christi oppugnandi machinas & stratagemata, in medium proferre nequeat. Quod au- tem Herodes præcise res inquiri, ad Chris- tum & Ecclesiam perendum, pudori nobis esse debet, quibus convitium & ridiculum videtur, omnis præcisa præceptorum Christi observatio: contra quod Apostolus, ad Ephesios docet; est lex, qua præcipitur, non esse ad dextram aut sinistram &c.

Cum autem videmus Magos, optime in Christum affectos, periclitatos graviter, ne eorum opera Herodes ad Christi interitum abuteretur: cum circumspicte nobis con- versandum, tum omnibus votis hoc ipsum

Verf. 7, 8.
Herodes
quæritur in
callide si-
mulet, Ma-
gorum ta-
men iter
promovet;

in quibus
Dei provi-
dentia spe-
ctanda quod
ita ejus
mentem
occavit:

quod adhuc
indies in
Ecclesia
contingit.

Quod Ma-
gi Christi
sere in peri-
culum ad-
duxissent,
hinc nobis

in qua S.
Script. so-
lus iudex.

Verf. 5, 6.
Bethleem
minima
quantitate
non digni-
tates

ex qua om-
nes-civita-
tes esti-
mandæ.

provide a-
gendum.

à Deo deprecandum. Hucusque enim illi subservierant, ut tempus nativitatis aperirent, fidem suam redeundi astringunt; porro ad Christi necem subservituri, nisi accepto à Deo responso fidem illi datam sefellissent. Quod tamen nonnunquam hac nostra ætate fit, ut homines magno ardore Evangelii, & veritatis promovendæ ducti, suo tamè inconsiderato & præcipiti zelo eo ferantur, ut magnam hostibus Ecclesiæ male de Evangelio loquendi anam præbeant; dum se ab Ecclesiis Christi subducunt, quod in his nævi quidam aut strumæ inveniantur. Quibus idem accidit quod hominibus, qui strenue quidem & sibi minime parentes pugnant, sed tamen ordinem & stationem deserentes.

Verf. 9.
Ex eorum
in itinere
constantia
cultus Dei
nunquam
deserendus.

Supereſt ut de exſequutione, ex parte Magorum, dicamus: in quo, quod ab itinere non deſiſtunt, ſingularem conſtantia laudem promerentur, maxime ſi objectam illis memoriam expendamus. Cum enim ſoli proficiſcantur, nullis Ieroſolymitanis civibus comitati; quorum erat, ante omnes in toto orbe homines, Meſſiæ celebrando & honorando operam dare: potuit illos & eorum fidem tremefacere, ac ſi inani delirio deluſi eſſent, cum quærendo qui nuſquam eſſet. Quo docemur, noſtra officia non eſſe ab aliorum quorumcumque judiciis & ſenſibus ſuſpendenda: ſed memorabile illud Iſaiæ dictum, cap. 24, 15. ſemper ante oculos obſervandum: ſe, cum familia ſua, cultui Dei ad hæſurum, tametsi reliqui omnes diſceſſam faciant. In rebus humanis, etiamſi torius urbis conventus argentifodinam tanquam rem nihili præterirent, tu tamen corruptum eorum iudicium non ſequereris.

Quod ſtella
denno ap-
paruerit
inde confir-
matio,

Quod viam ex Prophetæ Michææ indicio ingreſſis, ſtatim illis aſſulget illa interpolata & interpellata ad tæpus ſtella, ad illos conſirmandos accommodatum eſt, ne Ieroſolymitanorum ingrata animi in Chriſtum labe eorum fides vacillaret; & ſimul indicatur, ſtellæ uſuram illis, ob eam rem ad tempus ademptam eſſe, non tantum ut Ieroſolymitani inexcufabiles eſſent hoc Magorum teſtimonio, ſed ut ſtellæ indicio certius & teſtatiſ de Chriſto teſtimonium acciperent. Ex quo illud elicitor, Deum nobis difficultatem quandam in fide & religione incipere, ut quod ſcimus, firmius & plenius cognoscamus. Hoc in Zacharia Sacerdote viſum eſt,

ut & nos
ex difficul-
tatibus con-
firmandis;

in hujus ſcilicet vitæ commodis; & à nobis obſervatum, quo æquius ferendum eſt, ſi quando ſerupus aliquis, qui nos torquet, à Deo injectus ſit.

Nam ex gaudio recuperatæ ſtellæ colligerè promptum eſt, Magos, diſparente ad tempus ſtella, mœrore percuſos fuiſſe: ex quo etiam efficitur, quanto nos gaudio ex Evangelii prædicatione perfundi oporteat; quæ nobis non tantum ſtellæ, ſed ſolis inſtar, in Chriſto nobis declarando illucet. Simul notandum hoc ſtellæ miraculum non contravenire Verbo Dei, ſed Verbum Dei per Prophetam confirmare: contra quam fit in miraculis Pontificiis.

Verf. 10.
Ex gaudia
perſuſi,
ut & nos
ex Eſang.
præconio.

Domum ingreſſi, illum tanquam Deum & Servatorem adorabant: tametsi in cunis adhuc vagientem viderent, tametsi matris ubera ſugentem, huc illuc pro matris iudicio convolutum, nullis ſatellitibus ſtipatum; denique nihil minus, quam ſplendorem aliquem regium. Cum igitur illa gloria nobis conſignata literis eſt, quæ Filium Dei unigenitum decet, in eumque ſolum competit, Iob. 1, 14. quanto hoc magis nos facere debemus?

Quod autem ex his depromſerunt, quæ ſecum pro more munuſculi nomine attulerunt, id commode ad ſublevandam pauperum parentum tenuitatem accidit: quo docent noſtri officii eſſe, quoties Eccleſia, maxime pauperes, aut Evangelium, noſtram aut operam aut opes poſtulet, paratos nos eſſe oportere, ut laborantibus illis ſubveniamus. vide Prov. 4. Simul ut nobis dictum ſit, dominum hac vel illa re opus habere, arcas noſtras & omnes theſauros, & ætaria referenda eſſe. Hoc modo etiam paupertati parentum occurſum eſt, & via munita ad ſumptus in fuga faciendum.

ut ex obla-
tione mu-
nerum à
nobis pau-
peres ſuc-
currandi.

Quod autem aſtutum Herodis conſilium irritum ſit, Angeli aliam viam ingrediendam imperantis opera, non modo ad cumulum divinæ in Magos munificentia facit, qui hac tam inſigni viſione ornati ſunt; ſed Chriſti, tametsi in cunis vagientis, oculatiſſimam & perſpicaciſſimam providentiam declarat; qui callida contra ſe & Eccleſiam ſuam irrita conſilia, facile & quali corpore declinare novit. Dicitur Eccleſ. 10, 20. coitiones in regem & proditioes, vel ab ipſis cæli alitibus retedendas eſſe: quanto magis cum adverſus Regem regum, capta & comparata ſunt.

Verf. 12.
Chriſti pro-
videntia
Herodis cõ-
ſilium irri-
tum factum.

L V C . cap. 2 . à vers. 22 . ad 29 .

22 Et quum impleti fuissent dies purgationis Mariae, secundum legem Moysi, adduxerunt eum Hierosolymam, ut sisterent eum Domino.

23 (Prout scriptum est in lege Domini, Omnis masculus primogenitus, sanctus Domino erit)

24 Et ut darent oblationem, secundum id quod dictum est in Lege Domini, par turturum, aut duos pullos columbarum.

25 Et ecce, quidam erat Hierosolymis cui nomen Simeon: eratque homo iste iustus ac religiosus, expectans consolationem Israël, & Spiritus Sanctus erat super eum.

26 Fueratque ipsi divinitus nunciatum à Spiritu Sancto, ipsum non visurum mortem, priusquam vidisset Christum illum Domini.

27 Is igitur venit impulsore Spiritu in templum. Et quum intruderent puerulum IESVM parentes, ut ejus causam facerent quod ex Lege consuetum erat;

28 Tunc ipse recepit eum in ulnas suas, & benedixit Deo, & dixit:

A N A L Y S I S .

Describitur ab adjuncto tempore, quod tempus confirmatur testimonio legis, quæ lex describitur ab instrumentali causa Moysi. Hæc purificatio describitur alio adjuncto purificationis, sitendi puerulum in Templo coram Domino.

Vers. 23. Hæc pueruli presentatio in Templo confirmatur testimonio legis, cuius causa indicatur Dominus, & syllogismo concluditur, cujus propositio exprimitur vers. 23. Omnis mas aperiens matricem Domino consecrandus est; Assumptio deest, Christus est mas aperiens matricem. Conclusio est vers. 22. Quamobrem Christus Domino consecrandus fuit.

Vers. 24. Purificatio altero sacrificii adjuncto describitur, quod item testimonio divinæ legis confirmatur; simul species sacrificii notantur par turturum aut pipiorum, unde adjuncta parentum paupertas arguitur.

Vers. 25. Hæc purificatio ornatur illustri testimonio viri, qui describitur primo à subjecto loco, ubi erat Hierosolymis, 2. deinde ab adjuncto nominis Simeonis, 3. postea ab adjuncto iustitiæ in homines, 4. præterea ab adjuncta religione in Deum, 5. adhuc ab adjuncta expectatione & præstolatione adventus Christi, 6. porro, ab extraordinariis donis Spiritus Prophetici.

Vers. 26. Deinde alio adjuncto extraordinario, quod oraculo edoctus fuit à Spiritu Sancto, se non moriturum antequam Christum videret.

Vers. 27. Denique quod instinctu Spiritus Sancti templum ingressus sit, eodem tempore, quo parentes Christum Deo scribebant.

Vers. 28. Ab effectis describitur, quod Christum ulnis suis complexus est, & altero effecto, quod Deum glorificavit; species autem glorificationis subjicitur, nempe quod canticum cecinit, quatuor proximis sequentibus versibus.

M E T A P H R A S I S .

22.

Triginta tribus diebus post circumcisionem plene exactis, tempus purgationis & purificationis, ex lege Moysi ministerio lata advenerat. Quamobrem puerulum Christum

Hierosolyma in templum adducunt, eum coram Domino situri, prout in lege Domini scriptum est, omnem masculum matricem aperientem Domino sacrum & dicandum esse. v. 23.

vernerunt porro ut sacrificium afferrent, sicut in lege Domini præscriptum est; par turturum, aut duos pipiones, quod sacrificii genus pauperibus & exhaustis lege imperatum est. Hæc dum geruntur, ex insperato vir quidam Hierosolymitanus, cui nomen erat Simeon, omni genere laudis plenus, intervenit, ut qui communibus piorum omnium, & propriis Spiritus Sancti donis à Deo, ad testimonium de Christo dicendum, mobilitatus erat. Et quidem quod ad communes omnium piorum dotes attingit, erat erga homines iustus, deinde erga Deum pius & religiosus, denique consolationem Israël ex adventu Christi assidue expectabat & præstolabatur. Quod autem ad propria & singularia communem piorum sortens dona superantia attingit, erat primo Spiritu Prophetico imbutus, deinde oraculo à Spiritu Sancto admonitus est, se mortem non gustaturum, antequam Christum Dominum videret. Huc accedit quod non fortuito, neque consilio humano, sed arcano Spiritus Sancti instinctu templum tum temporis ingressus est; cum pueruli parentes eum adduxissent, ut legis ritum exquererent, que illum attingebant. Qui puerulo in ulnas accepto, Deo gratias egit, & canticum, sere in hæc que sequuntur verba, Prophetico Spiritu pronuntiavit. v. 24.

24.

25.

26.

27.

28.

26.

27.

28.

28.

28.

28.

P R A X I S .

Hæc Historia Lucæ illi de Magis subjungitur, quia nullum tempus commo-
dius occurrit sitendi Christum in templo ex
Hæc histo-
ria cur illi
de Magis
subjungatur?

lege *Exod. 13.* & *Lev. 12.* quā quod in transitu in Ægyptū hæc legi obedientia præstita sit.

Christus cum matre templum ingressurus, ut ex lege illic peragenda exequutioni mandarentur: amplissimum attributi sibi Messie officii testimonium accipiens, populo suo magis innotescet.

In quo duo nobis consideranda proponuntur, $\left\{ \begin{array}{l} \text{legi obsequium præstitū,} \\ \text{\&} \\ \text{testimonium Christo red-} \\ \text{ditum.} \end{array} \right.$

Verf. 22,
& 23.
Christus ut
primog. ex
lege Deo
offeritur;

Et primum quidem de oblatione Christi, tanquam primogeniti, ex lege *Exod. 13. 2.* Vbi causa hujus legis repetatur, ex eodem capitulo, & *Num. 8. 16.* Sicut enim in primogeniti consecratione, reliqui omnes liberi Deo accepti & sacri fuerunt; sic in Christo primogenito, & fratre natu maximo, nos omnes fratres & sorores ejus Deo grati sumus.

idque post
purificatio-
nem, &
que illius
causa?

Hic lex *Levit. 12.* replicatur de purificatione: quam ideo procul dubio Deus instituit, ut peccati, in quo concipimur & in lucem edimur, nobis penitus insiti, tantam esse feciditatem adumbraret, ut non modo infantes ipsi impuri essent, sed quodammodo matrem impuram redderent, & alia omnia quæ mater attingeret, *Levit. c. 15. v. 19. 20.* Sicut Sacerdotes ex sacrificiis pro peccatis, legalem quandam immunditiam contrahabant, corporum & vestium ablatione eluendam, quo peccati turpitudine, & lues seu contagium indicabatur. Hac ergo ceremonia proditur cum suo foetore originale peccatum. Tamen si enim in ipsa generatione aliqua parentum intemperies est, cujus turpitudine coram hominibus matrimonii honestate regitur; tamen coram Deo reos illos constituit, & misericordiarum divinæ indigens. Quanquam lex videtur hoc loco præcipue pueri recens editi impuritatem spectare, cum in hac impuritate matris per dies quadraginta, tum in sacrificiis, quibus expiata est; alioqui enim tam patrem, quam matrem ex conceptu impurum esse oportebat, & pro utroque mactanda sacrificia, cum matri tantum mandata sunt. Hic vero peccati horror & turpitudine nobis observanda venit, quæ nos à sacrorum & civilium, à Dei & hominum confortio excludit, cujus labes nobis omnia impura facit. Hic refellitur commentum *Papistarum* de clausa virginis matrice, cum filium suum pareret; nam hoc loco contenditur uterum virginis, simul ut aliarum mulierum, reclusum esse. Et placet *Marcionem* esse Christi corpus, si editum absque

uteri apertione fuit.

Quod autem septem tantum dies, quod ad hominum consuetudinem, quadraginta autem dies, quod ad rerum sacrarum commercium & communionem spectat, impura à lege iudicata est, eo docetur majorem sanctitatem requiri, cum ad sacra accedimus, quam in communi hominum consuetudine. vide exemplum Moysi, *Exod. 3. 5.* qui iussus est calceos exuere, priusquam ad rubi contemplationem admittus fuit: sicut & animalia quædam, olim esui & communi victui erant, quæ eadem, quod ad sacrificia attinet, communia erant.

Ex genere autem sacrificii arguitur paupertas Mariæ, utpote quod erat tenuioribus tantum & indigis præscriptum, cum alioqui illi agnus anniculus mactandus fuisset. Sicut igitur ne tum quidem pauperes à cultu divino exclusi sunt sua tenuitate, cum cultus majoris erat, quam nunc est, sumptus, nedum sub Euangelio hoc fit, ut cuiusque paupertas, cum ad regnum cælorum idoneum faciat. Hinc refellitur commentum de tribus Magis, in regia dignitate constitutis; si enim regia dona dedissent, pinguius sacrificium obtulissent.

Sed hic merito *quæritur*, cur, cum hæc ceremonia, quæ puerperæ purificationem attingunt, ideo instituta sunt, ut editi foetus peccatum originale coarguant, Maria virgo ad illarum observationem abigeretur, cum ejus partus omni peccato caruit, nec in peccato conceptus est: videri enim potest Christo ipsi injuriosum, perinde ac si ipse peccati contagio inquinatus esset, dum ejus nomine his ceremoniis defungatur.

Respondeo Christum omni peccato vacantem, hanc legem subire oportuisse, qui se originalis peccati pro nobis reum profitens, nos qui eo inficimur, condemnatione eximeret: nam huic legi nulla sua causa subiectus, eo ipso declaravit, se pro nobis legem implevisse; quod non fecisset, si ipse peccati labe vitiatus fuisset. Eoque factum est, ut tam diligenter ista ab Evangelista explicentur; quod de nullo alio factum commemorari in tota Scriptura. Quod si corporis pollutio non nisi sanguine purgatur, nedum animi pollutio. Et si originale peccatum non purgatur nisi Christi sanguine, nedum actualia: contra *Missarum* indulgentias.

Sequitur testimonium $\left\{ \begin{array}{l} \text{viri, \&} \\ \text{mulie-} \\ \text{tis:} \end{array} \right.$ in ore Christi in templo redditum, quod duplex est $\left. \begin{array}{l} \\ \\ \end{array} \right\}$ rum &c.

hinc cur 7
dies ab ho-
minum, 40
vero sacro-
rum com-
municio
puerperæ
arceantur?

Verf. 24.
Ex tenui-
tate sacrifi-
cii Mariæ
pauperes à
cultu divi-
no non ex-
cludendi.

An cere-
monia de
purgatione,
Christi
peccatum
originale
coarguant?

In testi- *in priori loco quales fuerint, &*
bus con- *quam ad testificandum idonei.*
sideratur: *deinde testimonium ipsum.*

*Verf. 25.
Eorum qui
testifica-
bantur de
Christo cur
vita ratio
expressit?*

In testibus, ad rem paulo graviorem testandam adhibitis, spectatur probitas & fides vitæ superioris ætatis; quæ si absint, vel testimonio loco summoventur, vel si admittantur, testimonio fides suspecta habetur. Hinc est quod utriusque testis conditio & vitæ ratio exponatur; maxime vero, quod de re tanti momenti testimonium dicendum. In capitalibus enim causis major testium delectus & cautio adhibetur, quam in aliis causis, quæ ad vitæ commoda duntaxat referuntur. Cum igitur hoc testimonio vita æterna aut paratur, aut amittitur, operæpretium erat, ut testes fide digni, & omni exceptione majores deligerentur.

In priori te- *sordina-* *justitia* erga hos-
te virtutes *ria* { *mines, &*
testem exor- *pietas erga Deum.*
nantes enu- *extraordinariæ, Prophetiæ*
merantur *donum.*

*ex probita-
te eorum fi-
des nostræ
firmatur;*

Est vero singulare fidei nostræ fulcrum, Deum tam exploratæ fidei testes, tam plenos dignitate, in medium produxisse. His enim virtutibus eos excoluit, ut facile liquet illos non tam è terra emerisise, quam è cælo delapsos esse, ut de salute testimonium ferrent; idque ob eam causam, ne cuiuscumque terræ filii testimonio à veritate dimoveamur. Quanquam enim veritas ab hominum testificantium dignitate & amplitudine suspensa non tenetur, tamen si hoc fieret, veritas mendaciis non concederet. Cum enim Angeli è cælis, & quidem magno numero, cum homines ex oriente literis excultissimi, cum viri pietate & futurorum præscientia insignes, de Christo testimonium dixerint: qui istos amplitudine & animi dotibus superent, inveniri certe nequeant. Tametsi igitur docti & literis multis imbuti, specie quadam sanctitatis & larvæ insignes exurgerent, qui fidem nostram de Christo labefactare tentarent: tamen nihil est, cur istorum splendore moveamur, cum qui contra testati sunt, multis parafangis eos antecellant. Quæ quidem præstantia si in his minime deprehendatur, qui nunc in vivis sunt, cogitationem ad retroacta tempora extendamus.

*hinc Euangeli-
ii præcones docti
& probi
esse debent;*

Ex quo illud constat, magnam in deligendis Evangelii testibus & præconibus rationem adhibendam, ut hi duntaxat coaptentur, qui doctrina & moribus clari, si-

dem facilius promoveant: quandoquidem ea est hominum perversitas, ut quicquid vitii aut defectus in Verbi Ministris hæret, id omne ad verbum ipsum transferant, ut Evangelium ipsum res levicula sit, si ministri futiles sint; ut iners sit, si illi inertes; ut male moratum, si ministri vitii cooperati sint. Operæpretium igitur ut vitæ sanctitate & doctrina, veluti stellæ cæteris præluceant, tanquam lucerna & faces accensæ, tanquam sal, cujus sapore reliqui condiantur.

Nec vero tantum ministris hoc competit, sed & piis omnibus Christum profitentibus. Sicut *Psalm. 50, 16, &c. 2 Tim. 2, 19.* Quod etiam causa fuit, cur de se Christus Dæmonum testimonium, tametsi alioqui plenissimum, rejecerit. Sicut autem ministri doctrinæ & sanctitatis lumine fidelibus, sic fideles infidelibus præluceere debent, & illis instar solis esse.

Pietatis erga Deum specimen expressit, quod *consolationem Israël expectavit*: quod post dicitur *Redemptio*. Est autem illa consolatio, seu redemptio, quæ à Christo illata est; sicut post constat: ideo vero consolationis meminit, quod populus Israël maximis angustiis ex calamitatibus oppressus & attritus esset, omnibus servitute duram subeuntibus, maxima vero parte, exilio simul & dissipatione afflictus. Quorum quidem omnium medicinam & instaurationem, Iudæi omnes in Christi adventu collocabant; sed ratione perquam dissimili: plerique enim eum externæ libertatis & dignitatis, vindicem & assertorem somniabant, qui illos corporis servitute emancipans, universi terrarum orbis dominos constitueret. Pii vero, & in veritate probe informati, redemptionis & consolationis summam in eo posuerunt, quod essent peccatis absolvendi: cujus persuasionis tametsi, ante Christi adventum, inanes non erant; tamen quia adventu Christi singulare additamentum illis adjunctum est, in eo magnam consolandi vim positam piis fuisse, mirum videri non debet.

Est igitur pietatis, in maximis malis animi non despondere, nec ullâ malorum mole obrui, quo minus in maximo & torridissimo æstu radicaleni fidei humorem confoveat; quo se summa ariditate & sterilitate tueatur. Ex quo ostenditur, nullam tam gravi homini plagam infligi posse, cujus plena curatio in Christo non proponitur, etiam si libertatis, facultatum, liberorum, uxoris, denique propriæ vitæ dispendium & jactura

ut & consues Christiani.

Simonis in angustiis Israël spes intergras;

ea docet in arumms nunquam desperanda;

Christi
adventum
secundum
cum deside-
rio exspe-
ctandum;

fit: nec tantum ipsius Christi perfructio, sed vel spes tantum illius perfruendi, tanti momenti est, ut nos afflictionum pondere & mole nutantes sustentet. Sicut autem olim pietatis erat, Christi primum adventum amare, & ejus expectatione teneri; sic & nunc est secundi Christi adventus studio, desiderio & expectatione duci. *Tit. 2, 13. 2 Tim. 4, 8.* Nam sicut omnes afflictionum & calamitatum morsus, & venenatas sagittas, pii adventus Christi spe, tanquam cervi dictamo degustato, corpore & animo excusserunt; sic pii jam secundi adventus Christi commentatione: atque ut nulli ictus patribus tam venenati sunt, quos adventus Christi commentatione, tanquam plantagine, non curarent; ita &c. Eoque major nostra & efficacior consolatio esse debet, quo priori adventu salus inchoata, secundo perficitur; priori peccatis absoluti sumus, secundo etiam omnibus corporis calamitatibus liberabimur. Cujus adventus propinquitas cum pios 1700 abhinc annis consolata est, & sustinuit; multo magis nos debet, qui propius ab illo glorioso adventu absumus.

ejus testi-
monium ob
donum Pro-
phetia tam-
to firmius;

Quod autem Prophetiæ dono ornatus est, idque & rerum futurarum prædictione, & sacri hymni ad omnem posteritatem transmittendi concinnatione; mirifice ad testimonium ejus commendationem facit: nec enim eum in rebus præsentibus hallucinarum esse, aut errasse, verisimile est, qui nondum existentia, sed futura tantum spiritu præviderat; nec mentiri potuisse judicandus est, cujus per os Deus ipse loquutus est. Deus igitur hunc, non tantum veluti gemmam, sed sculptu & incisione, tanquam aliis gemmis

insigniore & magis illustrem, elegerat.

Idem animus sit in nobis, ut Christum ante nos moriamur mentis oculis cernamus: alioqui eum nunquam late deinceps intuebinur.

Verf. 26,
& 27.
nobis cum
es Christus
ante mor-
tem cer-
nendus:

Futurorum & occultorum præsentia duobus modis declaratur,

oracu- { morte non obeunda, priusquam
lo acce- { Christum oculis conspiceret.
pto de { &
{ templo sub id tempus ingredien-
{ do, cum Christus templum subiit.

Quod ulnis ambabus eum amplexabatur, id quidem cum explendi sui de Christo desiderio fecit, tum ut seipsum animumque ejus ad gratitudinis officium promptius excitaret; quo enim plures corporis sensus Dei erga nos beneficiis afficiuntur, eo & facilius & efficacius Dei amorem, veluti beneficiorum succum, ad animum transferunt atque transmittunt. Id in conviviis sentire nos æquum; cum enim non gustus solum delicatissimis cibis oblectatur, sed & odoratus fragrantissimis suffimentis, & auditus suavissimo vocum aut nervorum concentu & harmonia perfunduntur, risus nitidissimus & gratissimus, tum certe animum in Dei amorem magis accendi par est: maxime vero illud in spiritalibus cernitur; utpote in sacramentorum perceptione. Simil etiam Dei largitio in suos perspicitur, qui cum benigne pollicitus esset Christi Domini aspectum, illi etiam contrectationem & in ulnis complexum permittit: sicut ante in Zacharia visum est; qui cum restituendi sermonis promissum accepisset, non tantum sermonem, sed Propheticum sermonem sibi concessum sentit.

Verf. 28.
pueruli in
ulnis am-
plexatio
desiderii
explendi
causa ab eo
facta.

L V C. Cap. 2. à vers. 29. ad 40.

- 29 Nunc dimittis servum tuum Domine, secundum verbum tuum, cum pace:
30 Qui a viderunt oculi mei salutem tuam,
31 Quam parasti in oculis omnium populorum :
32 Lumen detegendum Gentibus, & gloriam populi tui Israël.
33 Iosephus autem & mater ejus mirabantur super iis quæ dicebantur de eo.
34 Et benedixit eis Simeon, dixitque Maria matri ejus, Ecce positus est iste casus
& resurrectioni multorum in Israël, & in signum cui contradicatur :
35 (Quin & tuam ipsius animam trahiet gladius) ut detegantur ex multis cordibus cogitationes.
36 Erat etiam quædam Anna prophetissa, filia Phanaelis ex tribu Aseris, pro-
recta in multam aetatem, postquam vixisset cum viro annos septem à virginitate sua.

37 Et quum esset vidua quasi annorum octoginta quatuor, non abscedebat à templo, jejuniis ac deprecationibus colens Deum noctem ac diem.

38 Hac igitur eo ipso momento quum supervenisset, vicissim palam agnoscebat Dominum, & loquebatur de eo omnibus qui redemptionem expectabant Hierosolymis.

39 At illi ut perfererunt omnia secundum Legem Domini, reversi sunt in Galilaam, in urbem suam Nazaretam.

ANALYSIS.

Opus moti & à Deo corpore solvi, 1. à relatis, quod sit Dei servus, qui pro suo in illum herili imperio, illum dimittere potest, 2. à testimonio divino, quod ita prædixerat, 3. ab adjuncta summa conscientia tranquillitate.

Vers. 30. Hanc probat ab adjuncta Christi visione oculis corporeis; quem describit à proprio effecto, salutis procuracione.

Vers. 31. Hujus causam efficientem designat Deum, qui salutare hoc paravit; quam amplificat à subjecto omnium populorum quibus hæc salus parata est.

Vers. 32. Omnes populos distribuit in duas partes, Gentes & Israëlitas, & Christi distincta effecta erga utrumque populum: erga Gentes, ut eas veritatis scientia mulceat, quod metaphora luminis illustrat: Israëliti vero, jam ante illuminato, gloriam & decus afferat.

Vers. 33. Hujus cantionis effectum in Maria & Iosepho est admiratio.

Vers. 34. Postquam Deo gratias egisset, & effectum Simeonis erga Deum narrasset, subjungit alterum effectum erga parentes, quibus tanquam Dei Propheta benedixit. Deinde alter effectus Simeonis subjungitur, nempe Prophetica prædictio; quæ suo proprio subjecto describitur, nempe Maria, cui hæc Prophetia dicta est; Prophetia autem hæc adjuncta nota attentionis commendatur (Ecce) est autem Prophetia primum de puero, deinde de ejus matre; puer autem describitur primum duplici effectu calus & resurrectionis; qui amplificatur ab adjuncto numero magno, & subjecto Israëliti; deinde ab adjuncto signo, quod distinguitur adjuncto contradictionis.

Vers. 35. Quorum cum effectum tum adjunctum finis est, ut multorum cordium cogitationes retingantur. De matre, proprium ejus adjunctum afflictionem continet: cujus acerbitas allegoria illustratur, quod tanquam gladius animam ejus transfodiet & transverberabit.

Vers. 36. Hujus viri testimonio subjungitur aliud mulieris testimonium quod Christo reddidit; quæ describitur adjuncto nomine, deinde adjuncto dono Prophetiæ, 3. à relatis filia Phannuel, 4. à subjecto tribu Aser, 5. ab adjuncta senili ætate, 6. ab adjuncta virginitate cum nupsit viro.

Vers. 37. 7. Ab adjuncta viduitate; quæ definitur alio adjuncto 84. annorum, & amplificatur ab adjuncta paucitate annorum septem, quibus cum marito vixit, 8. ab adjuncta pietate; quæ arguitur, 1. ab adjuncta templi frequentatione, 2. ab adjuncta assiduitate precandi, & cum precibus jejuniis coniungendi; quæ assiduitas arguitur à distributione temporis in diem & noctem, post ab adjuncto tempore quo templo assistit.

Vers. 38. Denique testimonio quod Christo reddidit; quod testimonium describitur, 1. à relatis, scilicet quia Simeonis de Christo testimonium confirmavit, 2. describitur à subjecto viz. testificata esse de Christo omnibus, qui redemptionem per Christum expectabant.

Vers. 39. Post abitum Maria & Iosephi Hierosolymis, describitur ab adjuncto tempore, quando perfuncti erant iis, quæ illis ex lege incumbebant.

METAPHRASIS.

Simeon defixis oculis puerulum intuens, eumque ulnis suis adhuc (ut videtur) complexens, tanto & tam solido gaudio perfusus est, ut se continere nequivit, quin cantione in Dei laudes erumperet. Tui (o Deus) in carne visione & in ulnis gestatione, tam cumulatam & confertum gaudium percipio, ut alia omnia in hac mundi universitate mihi seu ad spectandum, seu ad correctandum sordiant. Quamobrem supplex peto, ut, me jam animo ex viro sensu benignitatis tue tranquillo existentem, ad mortem properare sinas; quod non ausim petere, nisi illud tibi placere ex antehabita revelatione plane constaret; maxime cum mihi (quod summe expectavi) obtigit, ut Christi tui visionem eum conspexerim, in quo omnes salutis nostræ fontes inclusi & obsegnati sunt. Quod meum tam solidum & expletum gaudium non in eo tantum consistit, quod ipse hoc fonte salutis vitam æternam hauriam: sed quod illam ab æterno, omnibus omnium nationum hominibus destinans, eandem omnibus expositam & obviam proponis. Nam illum Gentibus à tenebris à multis seculis demersis, lumen ad ignorantiam discutiendum proponis: Judæis vero, quibus peculiari quadam ratione promissus, & à quibus secundum carnem oriundus est, ut gloria & honori esset, constitutus. His auditis Iosephus cum matre de Christo dictorum magnitudine commoti, maxime vero, quod de Gentium vocatione sermonem fecerat, admiratione tenebantur, qui tamen non semel de hoc incomparabili mysterio edocui fuerant. Simeon vero Dei laudibus absolutus, sua ad Iosephum & Mariam oratione conversa, primum illorum & beatitudinem, ex tam incomparabilis pueri in lucem editione & emmiratione, prædicat, & ut porro illis Deus benedi-

- benedicat apprecatur. Deinde de hujus pueri admirabili evenus Mariam praeconet, ne sibi ex his quae dixerat in errorem inducatur, ab omnibus huic puerulo exclamatum & applausum iri sibi persuaderet. Nam animum (inquit) adverte, hunc puerulum à Deo propositum esse, ut sicut multi, Dei singulari gratia & charitate, à peccati morte ad vitam aeternam excitabuntur; sic quamplurimum Dei justitia & propria hominum perveracitate ad illum, tanquam ad petram, conterendi & confringendi allidentur: in quem improbi omnes tanquam in metam collinabunt, ut illum, si qua fieri possent, transfigerent: sic autem fiet, ut cum sibi tum aliis plerique in pietate placeant, & impii & perditæ spei homines esse coarguantur; interim tu, ipsa horum omnium spectatrix, dolore non minus acuto & acerbo corripieris, quam si gladius animam tuam transverberasset. Ut vero diorum fide & justificatione res hæc constaret magis, & omnis generis testibus hæc salus abunde testata esset, ab Angelis & hominibus, ab illustribus & obscuris, ab his qui privatam personam gerunt & ab his qui privatam sustinent, denique à viris & mulieribus. Fœmina, quaedam adfuit, Anna nomine, dono Prophetica præter communem sortem ornata, filia Phanael, ex tribu Aser oriunda. Hæc fœmina decrepita ætate erat; nam in violata & intacta virginitate, conjugata cum viro septem annos in matrimonio castè & incorrupte transegit. Marito defuncto vidua circiter 80 annos permansit; cuius ut erga homines castissima, sic in Deum pietas magis innotescat: nolent vos fugere hanc fœminam assiduam in templo fuisse, iis temporibus quibus templum adire receptum est; interdum & noctu assidua fuit in precibus, quibus mala, quæ in Ecclesiam vastabant, & porro vastitatem minabantur, deprecata est: quibus, ut Deum magis religioso colens possit, a obtineret, jejunium adiunxit. Eadem hæc fœmina ad id temporis cum hæc gereretur superveniens, Dominum non secus quam Simeon dicitur Christi adventu laudibus extulit, & de eo sermonem apud omnes Hierosolymorum civis habuit, qui expectatione & spe redemptionis per Christum paranda tenebantur. His omnibus transactis, quæ ex legis præscripto præstanda erant, ab urbe Hierosolymorum se domum versus receperunt.

P R A X I S.

Verf. 29.
Canticio Si-

Canticionem ejus Propheticam *Ὁμοῦ* esse, ex Lucæ verbis diserte liquet:

in quo grati & memoris viri, nobis exemplum proponitur; sicut in Zacharia, Maria, & pastoribus prius vidimus. *mors in Christo non formidabilis,*

Canticio Dei in Christo erga homines benignitatem celebrat:

Cujus due sunt partes, *αἰπολοῦ* & *αἰσχροῦ* { Propositio, placide & libenter ad mortem properare.
 { ea esset Dei voluntas, Dei salute longe amplissime in Christo oculis conspexisset.

Mors, cum contra naturam sit, & animi à corpore dirempus, homini, natura sua, non potest non esse formidabilis & horrida: cui tamen multa remedia quaesita sunt & solatia, philosophiaque humana & morata educatio, adversus ejus acerbiter medicinam polliceantur; tamen nusquam hæcenus, extra Christum, inventa sunt. Tamen enim plerique fuerunt, qui partim voluntati mortis se objecerunt, partim sibi ipsis interitum consciverunt; tamen aut stupore quodam correpti hoc fecerunt, & temeraria inconsiderantia, aut animi terrores iocis simulate compresserunt, aut animi furis & Bellonis exagitati, cruciatuum levationem in morte se inventuros, falso sperarunt: equis enim est, qui anguem, aut serpentem conspectum non horret & odio habet, cum ingenitum nobis in illud animal odium & penitus in natura nostra intum sit? mors autem omni serpente & angue horribilior; cujus stimulus hominibus infixus diros cruciatu, & patientibus tantum cognitos ciet. Cujus quidem causa est, quod non modo præfæos vitæ bonam amittentes, de nullo successu perfuncti sunt; sed quod malæ conscientia præfugio, magnam aliquam calamitatem expectant. In Christo vero stimulus & aculeus ei eximitur: ut cum illa quodammodo (sicut alicubi cum serpentibus) colludamus. Hinc fit, ut Paulus non modo mortem non refugiat, sed vita expetibilem ducat; quoad per eam ad conjunctionem cum Christo transitus sit. *Phil. 1, 23.* item *1 Cor. 15, 54, 55.* morti insultat.

Prior ratio, qua ut mortem libens ampleteretur adductus est, fuit quod ita ferebat Dei voluntas, quæ tamen nobis oraculo non constat ut illi; tamen cum aliis signis & iudiciis, tanquam nuncio missio, intelligimus, ad voluntatem ejus nos conformare æquum est, & illud velle, quod Deus fieri vult. *em ex Dei voluntate libens amplectitur,*

Rationem aliam adjungit, quod viderat *Verf. 30.* Dei salutem, viz. Christum oculis suis. Pii cum oculis tamen

*ſuis Chri-
ſtum vide-
rit;*

tametſi ad omnia momenta parati ſint, Deo diſceſſum hinc imperanti parere; tamen habent ſua quædam vota, quibus primum potiri avent, ut modo cum Dei voluntate non pugnet. Hinc eſt, ut *Gen. 46, 30.* Iacobus incredibili Iosephi videndi deſiderio detentus, illo conſpecto profiteatur, ſe ilico vita excedere paratum eſſe. Et plerique ſunt, qui liberis elocandi ſtudio ducuntur, priuſquam vitam cum morte commutent: alii ut nomina & debita prius diſſolvantur: alii ut de commoda vivendi ratione uxori & liberis proſpiciatur: alii (qui rariores ſunt) ut ſcholam, collegium, vel *σχολη* aut aliquid huiusmodi monumentum exſtruant; quod ſtudium, ad voluntatem Dei revocetur modo, non eſt vituperandum. Non diſſimili modo Simeon, tametſi in Chriſtum venturum ſpem ponens, ſemper ad migrandum paratus erat; tamen ad majorem fidei confirmationem, ſtudio Chriſtum etiam corporeis oculis videndi incenſus, hoc à Deo impetravit. Ei vero ad placide moriendum hæc Chriſti viſio neceſſaria fuit; quoniam promiſſum de ea re acceperat, qua non præſtita, quietus eſſe nequivit. Niſi enim fidei oculo Chriſtum ante vidiffet, neque corporis oculis illum videre magnopere expetiviſſet; nec viſus illi quidpiam proſuiſſet. Hic de Chriſti viſione, in Euangelii prædicatione & ſacra adminiſtratione, oportuus dicendi locus, &c. Huius autem exemplo docemur, quis præcipuus nobis vivendi ſcopus propoſitus eſſe debet; nempe ut in Chriſti fide nos confirmemus, ſine qua nunquam pleni annis erimus, & etiamſi ad milleſimum annum vita noſtra prorogaretur. Sine qua nunquam, tanquam maturæ fruges, in horreum colligi expetemus, aut tanquam matura poma, ſponte in Dei manum cademus. Denique, ſine qua, tametſi multa noſtra deſideria Deus expleverit, alia tamen atque alia ſubinde pullulabunt & renaſcentur; ſicut sæpe fit, ut homines vitæ ſuæ terminum rei certæ conſecutione circumscribentes, illis tamen adeptis non magis acquieſcunt, quam ſi voti compotes non fuiſſent.

Ab adjuncta autem ſalutis huius amplitudine, placidam & quietam animi ſui compoſitionem adverſus mortem confirmat; quod ſcilicet Deus hanc in Chriſto ſalutem omnibus hominibus expoſitam & obviam propoſuiſſet: eſſe enim in conſpectu alicuius, eſt illi expoſitum eſſe & parere, ut *Geneſ. 20, 25.* Sic enim Deus dilexit mundum, &c. ut omnis,

*hinc quæ-
piis ante
obitum pro-
curanda?*

*Verſ. 31.
Ex ampli-
tudine ſa-
lutis mor-
tem t. into
libentius
oppetit;*

Ec. Ioh. 3, 16. 1 Timoth. 2, 6. 1 Ioh. 2, 2.

Post, populos fecat in { Gentes,
&
Iſraëlitas.

Verſ. 32.

Et quidem de *Gentibus* dicit, eum eſſe *lumen*; quod declarat, extra Chriſtum, in his quæ ad vitam ſpectant æternam, nos eſſe in tenebris, ut non plus luminis nobis affulgeat, quam olim in initio mundi, cum tenebræ univerſæ mundi ſuperſicie effuſæ ſunt, ut ne lucis quidem ſcintilla minima mica-ret. Sic enim Paulus, *2 Cor. 4, 6.* tenebras & ignorantem mentis, cum illis naſcentis mundi tenebris comparat, è quibus Deus, juſtu & mandato ſuo, lucem evocavit. Huius ſpiritalis caliginis umbram & imaginem habemus in *Ægyptiacis* tenebris, quæ tantæ erant & tam ſpiſſæ, ut nemo potuiſſet loco ſuo movere: huc accedit, quod *Coloſſ. 1, 13.* antequam ad Chriſtum vocamur, in regno tenebrarum conſtituiſſe dicimur, id eſt, ubi tenebræ imperium obtinebant. Quod quidem ex adverſo plenius cognoscitur; ſicut enim, cum in plenam regni Dei poſſeſſionem pervenimus, omnis caligo & ignorantia diſpellitur; ita, cum in regno tenebrarum captivi tenebamur, nulla proſus ſalutari Dei cognitione imbuti ſumus. Eundem ſenſum habet, quod Iohannes homines non tantum tenebroſos, ſed *tenebras* appeller. *Ioh. 1, 4, 5.* & quod natura non luſci, ſed *cæci* ſumus, *Ioh. 9, 39.* Quo etiam refertur, quod Paulus *Ephes. 1, v. 18.* *mentis lucem* à Deo precatur; quod pro accepta jam luce, & veritatis cognitione gratias agat: ut igitur Chriſtus nobis ſcipiat & gratus ſit, altius nobis noſtra miſeria cogitanda. Quod enim *Pontificii* non majori ſtudio juſtitie tenentur, in cauſa eſt, quod liberi arbitrii & propriarum virium falſa opinione inebriantur: ſicuti autem pleno ventri, mel ipſum ingratum & ſtudioſum quid videtur; ſic illis &c.

Quod vero *Iſraëlis gloriam* Chriſtum eſſe dicit; non eo dicitur, ac ſi Gentes, quod de Chriſto gloriantur nequaquam habeant: omnis enim noſtra gloria in Chriſto ſita eſt, & abſt gloriemur niſi in Chriſto, & per Chriſtum. Sed hac phraſi loquendi docere vult, Iſraëlis peculiarem quandam gloriam ex Chriſto eſſe: ſcilicet quod ab illis oriundus, *Rom. 9, 5.* & illis primo deſtinatus ſit, *Rom. 3, 2.* Sicut etiam, non ita eſt Gentium lumen, ac ſi Iſraëlitæ aliquid extra eum luminis poſſiderent: ſed quod ejus in mundum adventu Gentes illuſtratæ erant, quæ ante tenebris

*Gloria
Iſraëlitæ:*

tenebris obruebantur; cum Iudæi ante ejus in mundum adventum, nonnulla veritatis cognitione aspergerentur. Nos vero, si illi audientes, ei obtemperemus, *ejus & mater, & fratres, & sorores sumus.*

illis cum nos nunc fruamur tanto jucundius mors adveniens.

Quod si Simeon, futura hæc prospiciens, tantam inde lætitiâ & consolationem percepit, ut placide & non invite in Domino obdormiret: nobis hoc magis præstandum erit, qui rem ipsam opere perfectam intuemur, & oculis usurpamus.

Verf. 33. Hæc cum audierant parentes Christi cur ita mirati fuerint?

Quæri hic potest, quid sit, quod Parentes tantopere admirantur, cum nihil hic dictum, quod superioribus sermonibus & revelationibus, non ab illis plene perceptum esse videatur.

Cui responderi potest, mysterium Redemptionis tantum & tam profundum esse, ut quoties illius memoria mentem nostram subeat, tamen illud sapiens in die feret, propter ejus tamen magnitudinem admiratione nos duci conveniret: & certe, nisi stupidi essemus, ad quamvis ejus mentionem animis expectati, miraremur tam incredibilem Dei in hominibus servandis bonitatem. Hæc accedit, quod de Gentium vocatione, quæ ante acta vix fuit, mentionem facit: quod quantum mysterium sit, passim ex Act. 9, præsertim 10, & 11. & 1 Tim. 3, 16, liquet.

Verf. 34. In quibus consistit benedictio Simeonis?

Postquam Deum benedixisset, benedicit etiam parentibus: quod quidem intelligi potest, vel ut eorum sortem beatam prædicaverit; Mariæ quidem quod Christum peperit, Iosephi vero, quod illius nutritus esset, ejusque tutelam sibi commissam à Deo haberet: vel quod omnia illa fausta & felicia apprecatus sit; vel, quod malim, utrumque. Hanc autem benedictionem magni ponderis esse, à Propheta præsertim profectam, non ignorabant. Hic de ordinaria in Ecclesia benedictione à Ministris promulgata dicendi locus est, ex Num. 6, 22, ad 26. & simul perstringendi eos, qui tantam Dei beneficentiam neglectui habent. Quod si cui hanc benedictionem ad Christum ipsum extendere videtur, est quo hæc opinio defendi potest: sed malim ad parentes.

Atque ne ex hac cantione, qua Deum celebravit, aut benedictione, qua illis fausta apprecatus est, aut Christum passim magno applausu & acclamatione omnium accipiendum, aut se omnibus afflictionum difficultatibus solutos fore existimarent: horum neutrum fore prædicat. Primum enim docet,

positum esse in resurrectionem & ruinam multorum: quo indicatur, eum aliis quidem salutarem, aliis exitialem fore: his fundamentalem lapidem, cui superstruuntur, illis vero lapidem impactionis, ad quem titubantes cadant. His lapidem angularem, qui illi per fidem conjunctos corroboraret; illis vero lapidem scandali, ad quem se allidentes atterantur: his petram arcem, ad quam se recipientes tuti sint; illis vero petram, quæ in se incursum frangat, & in minima frustra commoliat. Denique his, laqueis, quibus implicari tenentur, ereptorem & liberatorem; illis vero laqueum & plagas, quibus irretiti teneantur & comprehendantur; ut est *Esa. 8, 14, 15.* ad quem locum allusisse videtur.

Vbi quæri potest, quomodo Christus sit multis in ruinam, cum absque Christo, aut Christi seu adventu seu prædicatione, homines in se perditii sint?

Respondeo, multos in Israël, qui ante Christi adventum stare videbantur, tum demum à Deo defecisse deprehensos esse. Deinde etiam, tametsi absque Christo ante perierant & ceciderant, tamen Christi contemptu gravius cadunt, & majorem damnationem sibi consciscunt: vide *Ioan. 16, 22. Si non venissem peccatum, &c.* Quanquam dispari modo Christus his est resurrectio, illis vero ruina. Servandis enim vera causa est & germana, ruina vero non sua natura, sed impiorum vitio: ut lapis scilicet ruinæ causa est, hominis incuria ad eum impingentis; & ut solis æstus è cadaveribus factorem educit, non quod facter ullus solis radiis adhæreat, quem in cadaver transferat, sed quod cadaver materiem factoris in se continet, quem solis æstus prodit, non autem efficit: sicut & solis lumen lippos afficit, non solis, sed oculorum vitio.

Quæritur etiam, à quo Christus positus sit: eum enim in resurrectionem positum esse à Deo bene convenit; in ruinam vero à Deo positum esse, videtur à Dei clementia & misericordia abhorrens.

Atqui Paulus *Rom. 9, 33.* & *1 Petr. 1, 2.* non dubitant hoc Deo attribuere, & Deum ipsum ex Propheta *Esa. 8, v. 14.* loquentem inducere. *Ecce ego pono in Syon lapidem offensus, &c.* dicitur ordinatus esse, ut ad lapidem Christum impingerent, *1 Petr. 2, 8.* Hoc autem fortuito factum, ut otiose permissioni assignari non potest, cum à Deo positus aperte dicatur: quamvis non eodem modo

item vesuræ & ruina?

quomodo futurus sit Christus multis resurrectio & ruina?

à quo ita positus?

modo à Deo ad salutem & ad perditionem positus est. Deus enim Filium in mundum non misit, ut mundus per eum condemnaretur; sed &c. *Ioh. 3, 17.* Positus enim est ad resurrectionem, ita ut vacantes ipse erigeret & vitæ restitueret sua virtute; positus autem est ad impiorum ruinam, non ut illos stantes dejiceret, aut jam ante collapsos attereret; sed tamen ut in eum insurgentibus & incurstantibus, loco, in quo à Deo constitutus est, non cederet; neque illi petræ hæc durities proprie attributa est, ut reprobos comminueret, sed potius ut electis firmitatem præstaret, & immobilem durationem; quod si præcipites in hanc se duritiem jactent, Christo tamen ad suorum salutem interest, ut suam duritiem tueatur. Nota ex Petro, *1 Pet. 2, 8.* eos omnes Christo impingere, qui ad Christi sermonem impingunt, non Turcas tantum & Iudæos, &c. *ἀνυστάστας* voce notat, nos prius mortuos. vide *Ioh. 5, 28.* quod Christus *Ioh. 11, 25.* se resurrectionem esse dicit: eodem accedit, quod *nova creatura*, quod etiam *regenerati* dicimur: hæc enim declarant nos esse expertes omnibus bonis, extra Christum.

Eis σημεῖον ἀρθεῖς ἄδεν. alludit forte ad illum locum, *Esa. 8, 18.* *Ecce ego & pueri mei quos dedit mihi Deus in signa, &c.* idque à Iehova; declarat autem eum instar vexilli cuiusdam in præaltum locum subvehendum, ut à multis hominibus & nationibus conspectus, multi etiam ad illi contradicendum confluant: in ejus enim personam conjurarunt Iudæi, Gentes, Sacerdotes, Pharisæi, plebs, Pilatus, Herodes, in ejus membra univærsus pene mundus conjurabat. Hinc scriptor ad Hebræos cum *peccatorum contradictionem tulisse* confirmat. Deus autem non ob eam causam eum extulit, ut homines hostiliter ad eum confluereot; sed potius ut homines ad illius vexillum convolantes, à communibus humani generis hostibus, diabolo, peccato, morte tuti essent: *Cum enim in altum subvectus fuero, omnes* (inquit) *ad me traham.* *Iohan. 12, 32, & 3, 14, 15.* Ipse vexillum album pacis insigne in Filio explicavit, illi vero, tanquam nigrum aut rubrum explicassent, ad arma accurrerunt, & ad eum sagittis suis collimarunt, ut eum confingerent.

Verf. 35. Tantam vero docet contradictionem fore, eas in eum molitiones & machinationes, denique eas illi ærumpas, cruciatus & tormenta perferenda, quæ virginem non minus

cruentarent, quam si per mediam animam districtus gladius, trajectus & transverberatus fuisset: quod tum accidit, cum Christus in crucem actus, indignissimas quasque contumelias & injurias pertulit. *Gladius enim illius animam ideo pertrasse* dicitur, quod mæror, ex Christi perpeffionibus, ad intima animi penetralia pervasit; ut *ferum Iosephi animam subivisse* dicitur, id est, dolor ex ferreis pedicis. Quo docemur, quam tenellus & acer sensus nobis esse debet perpeffionum, quas Christus nunc in corpore suo, Ecclesia, perferat.

Ex quibus omnibus, ut olim Virgo, sic nos hodie à Simeone commonemur atque communiur adversus tempestates, Christi & Evangelii causa coortas, vel post excitandas, ne crux Christi & Evangelii, nos ab illius amore abducat; & ut rem hanc probe meditatam & commentatam apud nos habeamus, ne ex insperato in nos irruens, incautos nos opprimat. Si enim undique & passim Christi applausum fore, si externam sine interpellatione pacem & res secundas, si semper sub vite & sicu nostra sedere, si semper ætatem & æris serenitatem somniamus; & nos ipsos fallimus, & nobis ipsis ad ruinam viam struimus. Sed si animo venturam tempestatem, ex Simeonis admonitione, tanquam ex specula, prospiciamus, cum illa nos minus conturbabit, tum asyla & pallia, seu navis armamenta, id est, Dei promissiones corroborabimus, quorum præsidio tecti simus, aut tempefati resistamus: homines scilicet, quæntas & quantascunque insidias aut alias expugnandi Evangelii machinas comportaverint, nunquam tamen nery quidem profecturos, irritos esse & castos eorum conatus, neque tantum irritos, sed illismetipsis noxios, nobis vero & Evangelio mirifice compeodiosos & utiles. In primis vero, quod hoc loco à Simeone exprimitur, homines hoc modo, id est, partim prædicatione Verbi, partim pro Christo & Evangelii persecutione, detegendos, illisque larvas hoc modo detractas fore. Hinc est, ut Evangelii prædicatio *vanno* comparatur. *Matth. c. 3, v. 12.* & *gladio dissecanti*, *Matth. cap. 10. verf. 34.* Persecutio vero tempefati leviam rapienti, graviam post se linquenti, arbores radicem agentes relinquenti, palos vero in terram defixos, aut leviter radicos subruenti; igni aurum expurganti, lignum vero & scænum penitus abludenti.

hæc omnia nos in adversis, quæ Christi causa accidunt, firmos esse debere docent.

Verf. 36.
Incertum
in quibus
confliterit
Annæ do-
nam Pro-
phetæ.

Verf. 37.
ejus ab ad-
junctis
laudibus
testimoniū
commen-
dabile.

De Anna hoc primum dicitur, illum do-
no Prophetiæ ornatam, quod, an tantum ad
docendi munus referatur, an ad futurorum
prædictionem, quoniam illud non indicatur,
in medio relinquo.

Deinde omnes ejus vitæ partes enume-
rat, virginitatis, matrimonii, & viduitatis;
in quibus omnibus cum sancte vitam egif-
set, idque ad summam senectutem: non po-
tuit non magnum pondus testimonio ejus
adjungere, & illud à dubitatione, quam sexus
infirmis inutere potuit, vindicare. Est igitur
inſigne Dei beneficium, uniuersum vitæ
curſum egiffe, ſinè aliqua nota & labe inſa-
miæ. Hinc eſt, ut Apoſtolus non tantum rati-
onem habeat, qualis Epiſcopus ſit, cum

cooprat, ſed anteaſtæ vitæ examen illum
ſubite vult.

Hoc autem Annæ teſtimonium extraor-
dinarium eſt, ut pote lege Dei vetitum. 1 *Ti-
moth.* 2, 12. *mulieri enim docere non permitto*
&c. ideoque à Deo conſuſus Eccleſiæ tem-
poribus tantum adhibitus, ut in *Hulda*,
2 *Reg.* 22, 14. 2 *Chronic.* 34, 22. & hac Pro-
phetiſſa videre eſt.

In voce *redemptionis* notandum eſt, non
tantum priorem Chriſti aduentum, tempus
redemptionis vocari, ſed & poſtერიorem,
ut *Rom.* 8, 23. ob eamque cauſam ab omni-
bus piis præoptandam, tanto magis quod
tunc plene perficietur, quæ priore inchoata
eſt felicità.

Verf. 38.
Redemptio
etiam ſe-
cundi ad-
uentus.

M A T T H. cap. 2. à verf. 13. ad 19.

13 *Iſtis autem regressis, ecce, angelus Domini apparet in ſomnio Iosepho, dicens; Experrectus accipe puerulum & matrem ejus, & fuge in Aegyptum: & esto illic usquedum dixerō tibi. Futurum est enim ut Herodes querat puerulum, ad eum perdendum.*

14 *Ille vero experrectus accepit puerulum & matrem ejus nocte, & secessit in Aegyptum.*

15 *Et fuit illic usque ad obitum Herodis: ut impleretur quod ait Dominus per Prophetam, dicentem; Ex Aegypto vocavi filium meum.*

16 *Tum Herodes, quum vidisset se illusum esse à Magis, excanduit valde, & missis carnificibus interemit omnes pueros qui erant in Bethlehem, & in omni conſinio ejus, à bimus & infra, secundum tempus quod exquisierat ex Magis.*

17 *Tunc impletum fuit quod ait Dominus per Hieremiam Prophetam, dicentem;*

18 *Vox in Rhama audita est, lamentatio, & sletus, & ejulatus multus; Rachel plorans filios suos, & noluit consolationem admittere de eo quod non sint.*

A N A L Y S I S.

Describitur alia apparitio Angeli ad *Iosephum*,
primum ab adjuncto tempore, cum Magi se
domum versus recepissent, 2. ab adjuncta nota ad-
miracionis, vel animadversionis, 3. altero adjuncto
temporis, cum *Iosephus* dormiebat noctu, 4. ef-
fecto Angeli oratione; quæ oratio complectitur
effectum *Iosephi*, 1. ut acciperet puerulum & ma-
trem; quod effectum declaratur adjuncto tempo-
ris, simul atque experrectus fuerit, 2. altero effecto
fugiendi; quæ fuga definitur subiecto *Aegypti*, 3.
effectum est ut ibi maneat; quod adjuncto tempo-
re finitur, nempe quoad dicitur illi ut in patriam
redeat, 4. Horum effectuum causam efficientem
designat, quod *Herodes* puerulum quereret ut eum
perdat.

Verf. 14, 15. *Iosephi* adjunctum obsequium no-
tatur: item mansio in *Aegypto* adjuncto tempore,
usque ad mortem persecutoris; quæ in *Aegypto*
permanſio præcipuo fine arguitur, ut impleatur
quod dictum est per Prophetam: *Ex Aegypto vocavi*
filium.

Verf. 16. Describitur *Herodis* excandescencia, 1.
adjuncto tempore, cum *Christus* in *Aegypto* fu-
gisset, 2. à causa efficiente, quod se à *Magis* delu-
ſum existimabat, 3. ab effectu, nempe missione sa-
tellitum; quæ missio sine arguitur, ut infantes a-
gri *Bethlemitici* interimerent: qui infantes de-
ſcribuntur adjuncta ætate, nempe bimula, & hæc
ætate minore; cujus ætatis causa adnectitur, accu-
rata diſquiſitio rēporis quo *stella* *Magis* affuſerat.

Verf. 17. Deinde huius infanticidii finis nota-
tur, complementum Prophetiæ *Ieremie.*

Verf. 18. Hæc autem Prophetia describit hæc
cædem, 1. ab effectu, ploratu matrum in agro *Be-
thlehem*; qui illustratur adjuncta magnitudine:
hujus ploratus magnitudo amplificatur, ab adjun-
cta recuscatione consolationis; cujus causa assigna-
tur, quod non essent.

M E T A P H R A S I S.

Postquam *Magi* patriam versus abiissent,
Adverte quasi animum, ut Dei sollicitam
de *Christo* providentiam intelligas. *Angelus*
etiam

etenim beatus Iosepho dormienti, & nihil minus quam de insubili in alumnium suum cogitanti, visibili hominis forma se videndum prabet; quem in hunc modum compellat. Ilico atque experrectus fueris, puerulum cum matre sua in tuam curam accipe, ut illis de his que ad fugam vestram in Aegyptum necessaria sunt, prospicias; ubi usque eo herabis, quoad ut nunc fuga è patria, sic reditus in patriam à me commonesces. Quæ fuga si forte tibi insólens videatur: intellige gravem ejus causam subesse, futurum enim non ita multo post, ut Herodes puerulum ad mortem querat. Qui quidem somno experrectus, de nocte, puerulo cum matre assumpto, in Aegyptum se recepit: ubi usque ad Herodis mortem permansit. Quia autem Christi fuga, nonnullis peregrina & aliena apparente, illius in Aegyptum profectio magis adhuc aliena & absurda videri potest, quo populo Dei proficisci vetitum est, hi intelligant necessitate quadam inevitabili hoc periculo incubuisse, ut impleretur quod à Domino per Prophetam prædictum est, discente; ex Aegypto Filium meum (quod Israëlitis servandus destinatus sit) vocavi; unde certe evocari & educi non potuit, nisi prius illuc se recepisset. Tum Herodes videns se (sua opinione) à Magis ludificari (quem Deus verius quam Magi irrisum habuit) vehementer commotus, satellites suos misit, ut omnes agri Bethlemitici bimulus, & qui bimatum non attigerat, interimerent: habita ratione temporis quod accurate à Magis perdidicerat. Hoc infanticidium, tamesi multis offensionem præbeat; tamen probe rem expendentibus ita factum oportuisse comparat, ut Dei per Prophetam Ieremiam sua veritas constaret; qua in hunc sensum dictum est. Vox in Rama tribu Benjamin (sed finibus Bethlemi) exaudita est lamentationis, stetus, & ejulatus magni, cui calamitati deplorande matres, que tum in vivis erant, non videntur sufficere; nisi etiam Rachael multis ante seculis mortua, & in illis partibus sepulta, veluti ex inferis ad hanc calamitatem lugentium excitaretur. Quamquam autem sæmina, lacrymarum effusa copia, plerumque consolationem in malis accipiunt, tantum tamen hoc malum extitit, ut nec illachrymatione, nec ulla alia admotâ & adhibita consolatione, dolorem deponere potuerint, quod chara eorum pignora illis adempta nusquam comparerent.

P R A X I S .

Historia de
Christi su-
Cristus interim dum Strages bimulo-
rum infantum editur, in Aegypto, ex

Dei mandato, agens: defuncto Herode, ejus-
dem Dei directione, Nazarethum reducitur, utrobique Messias comprobatus.

Cujus par-
tes sunt, {
Christum {
insequentem tempestatem fu-
ga in Aegyptum declinare,
&
ex Aegypto Nazarethum vo-
cari.

In priore parte duo insunt {
fuga,
&
causes infantu.
In fuga considerantur, {
profectio,
&
profectionis cause.

In profectione mandatum Dei per Ange-
lum notatur, fugam imperantis; in quo sol-
licita Dei de suis providentia apparet, qua
Herodis adversus Christum sanguinariam
mentem tempestive reteggit: qua re ut suam
in impio consultores justitiam, illos irremis-
sa & irrequieta contentilium agitatione &
versatione torquentem; ita & in pios indul-
gentiam declarat.

In re vero tanta, & tam magna vitæ mu-
tatione, Dei imperium intervenire oportuit
& mandatum: non enim tantum patrias fe-
des relinquere, sed terram Canaanam, vo-
luntatis erga eos Dei pignus & testimonium,
ut ad prophanam terram proficiscerentur
grave fuit: commigrare à loco, ubi Deus
colebatur, in regionem, ubi non nisi diaboli
cultus vigebat, gravius hoc erat. Adhuc ma-
gis, quod in Aegyptum secedant, de qua ex-
presse mandatur, ne Dei populus eo rediret,
præsertim commorandi causa. Quo doce-
mur patriam non esse illam temere relin-
quendam, maxime vero si quando à Dei Sa-
cratio, & terra sancta, & Deo (Verbi præ-
dicatione) consecrata, in regionem, ubi est
Diaboli thronus, & demonum veluti cavea
proficiscendum fuerit: magna cautio adhi-
benda, & Dei in Scripturis imperium & au-
thoritas expectanda; quod à nostris homi-
nibus non fere observatur, qui parvi lucelli
causa, Ecclesia per aliquot annos exulare non
magnopere curant: à feraci & irrigua terra,
ad sterilem & horridam nemo facile com-
migrarit; quanto minus ab illa terra, ubi
Verbi Dei cœlestis ros & pluvia quotidie de-
fluit, ad Aegyptum, quæ nunquam imbre
cœlesti irrigatur.

Parentes de permutatione in Aegypto su-
spensos tenet; qua tamen difficultate eos, si
voluisset, liberare poterat, ut Elizabetha Schu-
namuten septem annis ejus exilium clau-
dens:

ga in Ae-
dem;
Dptum;

Verf. 13.
ea non sine
Dei provi-
dentia per
Angelum
mandatur:

cujus præ-
ceptis neces-
sitas.

Hujus fu-
ga reditus
ad fidem
excen-
dam inter-

ius relin-
quitur;

dens: 2 Reg. 8, 1. & Prophetæ Iudæos, septuaginta annis eorum exilium circumferibentes: Ier. 25, 11, 12. & 29, 10. Dan. 9, v. 2. Sed Deus istorum fidem hoc modo excercere voluit.

ut etiam
quando He-
rodes pue-
rulum qua-
rere.

Μέμνηται; tempestatem futuram prospicit, & quid facturus esset prædicit, forte priusquam Herodi quid faceret constitutum erat. Huic igitur tam perito gubernatori, vitæ nostræ naviculam tuto & secure committamus; qui longe ante advenientem tempestatem cernens, vel in portum aliquem nos deducet, vel navis armamenta & apparatus eum comparabit, quibus tempestatem superiores futuri sumus. Herodis ista consilia occultissime & callidissime comparata sunt; sed tamen videmus illa regi: nec vero Christi capitis causa hoc factum est, sed & Ecclesiæ; ut in Israël perspicitur; adversus quem regis Syriæ consilia occultissime inita, ab Elizeo prodita sunt. 2 Reg. 6, 19. Idem etiam hodie Deus facit per huiusmodi ἀγγέλους: citiusque caeli aves portabunt vocem, & qui habet pennam annuntiabit sententiam. Eccles. 10, 17. Simul etiam discimus, quæ legitima fugæ causa sit; nempe ut Christum in cordibus nostris per fidem habitantem, illæsum & integrum servemus & foveamus.

Verf. 14.
Iosephi
promptum
in fuga ob-
sequium;

Obsequium Iosephi diserte notatur eximium fuisse, ut qui de nocte illico ad fugam cum matre Christi accingit: à quo instituto eum deterrere potuit, quod indignum videretur, Servatorem mundi seipsum non nisi fuga servare, & quidem mortalis hominis opera & ductu: tenuitas ejus, qui non se domi agere alere potuerat, & familiam, multo illud minus, remotus à patria id facere posse existimaretur: sed hos animi turbulentos motus comprimit, & ad Dei obsequium cogit, certus sapientiæ & benignitatis Dei, omnia ad lætum & optatum exitum dirigit. Dei enim voluntas nobis instat mallei cuiusdam esse debet, quo huiusmodi cogitationes obterantur, & tanquam ad scopulum alliduntur. Docemur in exsequendis Dei mandatis cautionem, & humana præsidia adhibere; unde est quod Iosephus noctu fugam arripuit: vide exemplum Ierubaalis in demoliendo idola, ex sylva excindenda. Iudic. 6, 27.

quæ cum
Christo, ad
nostri sola-
tium in
persecutio-

In hac autem Christi fuga stipendium quid est: eum, ad cuius præsentiam montes liquecunt, scopuli diffunduntur, mare ipsum tremulum consistit, infernales principatus

cohorrescunt, à metu Toparchæ fuga salutem quærere: perinde ac si aquila a musca metuens, aut à mure elephas, fuga sibi confulerent.

nibus, in-
eundæ;

Sed ita Deo visum est, ut cum multos ad salutem per afflictionis omne pœne genus adducturus esset, principem eorum per varios & multiplices casus conservaret. Nec enim nos pigeat persecutionem perferre, cum recordemur Christum Dominum, in cuius adhuc vagientem, huiusmodi conditionem subiisse. Cum membris præclare agitur, cum servis & creaturis, si deteriore loco, quam caput, quam Dominus, quam creator non sint. Magna consolatio est, Abraham, Iacobum, Mosem & Davidem in exilium missos, & à populis & fratribus suis in exilium actos cogitare: sed multo plus consolationis in Christi exilio percipimus: cum concive extorrem esse, levationem habet; quanto magis cum civitatis principe, maxime cum bonam causam, & cum ipso principe communem, habuerimus.

Notandum autem, Deum in medio Idolatrarum, de tuto & commodo hospicio Christo prospicere; cum in sua patria, & in Ecclesia Dei nullus tuto consistendi locus esset; & quidem apud populum, nominis Iudæici inimicissimum infestissimumque. Sic olim Iosephus apud Aegyptios in honore vixit, cum in paterna familia per fratrum invidiam, ne vivere quidem ei licuit: ita etiam Eliæ apud alienigenam, Sareptinam videlicet viduam, prospectum est, cum in Israël ad mortem quæreretur. Nihil igitur est cur timeamus, ad quascunque nationes veritatis causa, quantumcunque barbaras & efferas, pervenerimus: quin etiam si nullibi, nisi apud ἀστυπποφύγας asylum nobis in persecutione pateret; Dominus nobis tamen gratiam & favorem apud illos conciliaret, portas & ostia illorum nobis referret.

ubi tutum
consistendi
locum invenit;

ut nos in
fuga etiam
invenimus.

Post præcipuam causam fugæ, adiungitur, cur in Aegyptum potius, quam ad alias vicinas & circumfusas nationes fugeret; sicut Naomi ad Moabitas, David ad Philistinos, &c. Scilicet, quod Hoseas hoc fore prædixerat, ut Dei Filius ex Aegypto evocandus foret; quod fieri neutiquam potuerit, nisi in Aegyptum commigrasset. Cum enim Prophetis solenne sit, munificas Dei promissiones de Israël instaurando, & in veterem dignitatem & libertatem restituendo, proponentibus, in aliqua Christi actione easdem promissiones stabilire & obignare; nunc nativi-

Verf. 15.
Hæc fuga
in Aegy-
ptum ex
prædictione
debiti fie-
ris;

nativitatē, nunc vero passionis, iterum equitationis super asinum pullum: Propheta populo Israël promissiones exponens, illas in Christi ex Aegypto, id est, ejus obedientia ratas & firmas esse docet. Ex quo illud efficitur, Christum, tamen si fugere coactus sit; de via tamen discedere, aut devium aliquod iter suscipere, coactum non esse. Tamen enim Tyranni furori cessit, idque salutem ludæorum, quos ut servaret, venit, adversum videri potuit; tamen hac via recta itum est ad suorum salutem, quæ in eo posita est, ut omnes de se Prophetias adimpleret, ut verus Messias esse dignoscatur. Atque ita prorsus de piorum persecutione statuendum est; tamen si fuga illis in speciem noxia & infausta videri potest, ad eorum tamen salutem compendiosa est: estque ut Christi, ita & Christianorum omnium fuga non abfinitis Israëlitarum fugæ à Iosua imperatæ, cum civitate Ai occuparet. *Ios. 3, 8, ad 19.* An vero Christo Aegyptum ingrediente Idola sponte ceciderint, penes historicos ipsos sit fides; mihi, eam rem persequi, quam Scriptura attingendam non censuit, animus non est; præsertim cum ex loco Esaiæ, importune & contorte citato, illud fundetur.

Verf. 16. Cædes sequitur, cujus causa assignatur exundans quædam regis ira, seu belluinus furor regis inflammatus, quod se illusum à Magis existimaret. Ex quo perspicitur, quam indomita bellua ira est: & quæ non operatur justitiam; verbum ut illud Salomonis verum sit, *iram stulti graviolem esse lapide, aut arene pondere. Prov. 27, 3.* maxime vero, cum hæc furia autoritate & imperio armatur.

Quamobrem sicut omnibus hominibus, sic in primis Regibus, & his qui in autoritate collocantur, magnopere cavendum est. Simile quid de Saule legitur, cum universum Sacerdotum collegium crudeliter mactavit, ne ipsi quidem infantibus parcente. *1 Sam. 22, 18, 19.*

Ludificari se putavit à Magis, quod datam ei fidem non servarent: tamen oraculo admoniti id fecerint. In quo sequenti sunt præceptum Salomonis, *Eccles. 8, 2.* qui præceptum Regis observandum esse docet, pro ratione obsequii in Deum. Quanquam vero serio hoc obsequium Deo detulerint, tamen tyrannus se ludibrio habitum existimavit: sic etiam sit, ut cum homines pii conscientia ducti pura, quædam facere detrectent quæ postulantur, pro ludicatoribus & contemptoribus habeantur. Quanquam verum qui-

dem est, Deum istum tyrannum irrisioni habuisse, prout erat promeritus.

Gravis vero hæc tentatio fuit, omnes bimulos mares, qui in illis oris & finibus erant, crudelissima morte opprimi, propter Christi causam. Subire enim animos hominum facile poterat, nulla verisimilitudine cum fore Servatorem, qui tantum infantum stragem permitteret: potuerat enim Herodis mentem in melius mutare; poterat, tamen in impetate obfirmatam, fræno prudentiæ ita constringere, ut se contra populum non commoveret; poterat copias, seu caelestes, seu terrestres, quibus vim vi repelleret, opponere: quorum cum nihil fecerit, videri potuit, aut viribus, aut voluntate servandi populum suum defici. Verum si rem paulo altius expendimus, intelligemus omnia non tantum sapienter, sed ludæorum salutem convenienter facta esse. Cum enim tantus esset ludæorum super, tanta dissolutio, Messiam susquedeque habendi, ut paucissimi fuerint, qui pedem domo efferrent, aut animum adverterent ad Messiam: peropus fuit hac clade, tanquam tormento excussio, aut tuba inflata, eos ex somno & stupore hoc excitare, & ad quærendum de Messia impellere. Deinde cum hunc de Messia errorem imbibissent, cum externæ libertatis assertorem fore, & externi regni Israëliti in Davidis posteris collapsi instauratorem; percommode cum Christi fuga, tum omnium marium cædes & interfectio acciderunt: quæ illud delirium resutarent.

Fortissimum vero & efficacissimum istius offensionis remedium est, quod Propheta hæc calamitatem prædixerat futuram. Christi sub adventum: nam Rama fuit tractus Bethlemiticus, in cujus confinio erat sepulchrum Rachelis; unde illa, veluti è sepulchro, ad lugendam hanc cladem à Propheta inducitur; tanquam qui in vivis tum essent, non possent satis pro dignitate tantam stragem lugere, nisi mortui ipsi quodammodo in luctus societatem advocarentur. Propheta enim Christi regis sælicitatem & lætitiæ describens, indicat tamen illa gaudia & læta tristibus admiscenda fore. Quoriam igitur adversi quid nobis accidit, ad illius acerbitatem mitigandam occurrat, Christum & Apostolos hoc futurum prædixisse. Deinde videmus consilia, tamen callida & profunda, & quæ ita capta sunt, ut Christus elabi non posse videretur, facile à Deo dissipari. Nullum est consilium, nulla sapientia

Hujus cædis immensitas

non tamen, ob luctuorum in Messiam ingratitudinem, in se aut offensionem obnoxia

Verf. 17, & 18. præsertim cum à Propheta prædicta.

Ex Herodis isto consilio, omnium tyrannorum à Deo

quæ ideo non nisi iter præstitum fuit:

qualia & nostra existia sunt.

quæ ab omnibus vitanda:

quæ se illud à Magis existimavit.

facile dissi-
pui.

pientia adversus Deum : *Proverb. 21, v. 30.* Homines quidem mane surgunt, & noctem sæpe infomnem ducunt, ut Ecclesiam evertant; sed qui neque dormit, nec etiam dormitat, illorum cogitata facile superabit. Tametsi enim ea diligentia & accuratone

usus sit, ut proprio suo filio Herodes non perceret, sicut memoriae proditum est; tamen pisciculum quem capere voluit, non cepit: quamvis reti jaculum in totius piscinæ superficiem jactum sit, tanquam univcrsas pisces extracturus esset.

MATTH. cap. 2. à vers. 19. ad finem Capit.

19 *Quum autem obiisset Herodes, ecce, Angelus Domini in somnio apparet Iosepho in Aegypto,*

20 *Dicens; Experrectus accipe puerulum & matrem ejus, & proficiscere in regionem Israël. Mortui sunt enim qui petebant animam pueruli.*

21 *Ille vero experrectus accepit puerulum & matrem ipsius, & venit in regionem Israël.*

22 *Quum autem audisset Archelaum regnare in Iudæa pro Herode patre suo, timuit illuc abire: verum divinitus admonitus in somnio, secessit in partes Galilææ.*

23 *Et quum eo venisset, habitavit in urbe qua dicitur Nazareth: ut impleveretur quod dictum est per Prophetas, fore ut Nazarenus vocaretur.*

A N A L Y S I S.

Altera visio Iosepho facta describitur 1. ab adjuncto tempore cum Herodes suum diem obiisset, 2. adjuncta nota animadversionis, 3. ab instrumentali efficiente Angelo, 4. alio adjuncto temporis, cum Iosephus dormiens nihil tale cogitavit, 5. à subjecto loco Aegypto:

Vers. 20. 6. Ab effectu orationis Angeli ad Iosephum; ubi effectus Iosephi proponuntur, 1. ut puerum cum matre accipiat, 2. ut in patriam cum illis redeat: post causa reditus indicatur, mors eorum qui puerulum ad mortem quaerebant.

Vers. 21. Deinde adjunctum Iosephi obsequium exponitur.

Vers. 22. Deinceps indicat cur Iosephus in Iudæam non est reversus: 1. causa metus scilicet; cuius metus causa indicatur, nempe quod Archelaus patris sui loco imperavit Iudæam; cuius etiam effectus notatur, quod Iosephus in Galilæam se recepit; quod à testimonio divini oraculi confirmatur.

Vers. 23. Præterea locum magis specialem notat, oppidum Nazareth; notat porro magis specialem ejus in illo oppido commorationem, nempe habitationem. Quod etiam à sine arguitur, ut Nazarenus appellaretur; qui finis Prophetarum divino testimonio confirmatur.

M E T A P H R A S I S.

19. **V**T sciamus Deum suorum calamitate non oblectari, nec amplius eos exilio exercere, quam res & eorum commodum postulat: adverte quæso non prius Herodem mortuum esse, quam illico Angelus beatus per insomnium humana specie se Iosepho in Aegypto agenti sistit, eumque admonet, ut simulat experrectus fueris, de puerulo cum matre in terram
- 20.

Isræuitarum reducendo animum adjungat; qua diem suum obierant, qui puerulo vitam adimere conati sunt. Iosephus igitur experrectus, congruenter Angeli mandato, puerulum cum matre assumptum in terram Isræuitarum iraduxit. Sed cum intellexisset Archelaum patri Herodi in regno successisse, & veritus ne sicut regni se crudelitatis patrem hæres esse, noluit illum se recipere. Quamobrem oraculo divinitus admonitus, in Galilææ regionem divertit, & in urbe cui nomen est Nazareth sedes suam fixit. Quod quidem quocunque Iosephus consilio fecit, Dei certe singularis providentia intercessit; quæ quidem hac habitatione illi veluti nota impressa est, qua illum verum Messiam esse dignoscamus; quandoquidem duorum Prophetarum Esaiæ & Zachariæ testimonio, eum Nazarethi alegendum esse prædictum est.

P R A X I S.

Altera pars sequitur, de reditu Christi ex Aegypto in Galilæam. Commonitus igitur est Iosephus ab Angelo, ut domum reverteretur. Erat enim obsequii sui pars, ut Dei per Angelum imperium ad reditum expectaret; idque ob hanc præcipue causam, ut certissime constaret, Christum à Deo ex Aegypto evocatum esse. Tametsi enim Deum vocantem vel tum sequimur, cum re mature deliberata, & expensis rationibus, perfectionem aliquam suscipimus; tamen illud minus liquet omnibus: ut igitur nullus hic dubitandi

21.

22.

23.

Vers. 19.
Iosephus
per Ange-
lum ex Aegypto vocatus

dubitandi locus relinquatur, Christi ex Aegypto egressus cœlesti oraculo communitus est. Cujus obsequium eo illustrius est, quod tam diu in Aegypto mandatum redeundi expectavit. Nam cum Christus natus 32 anno Regis Herodis, circiter ætatis suæ biennium, in Aegyptum fugit, & Herodes anno 37 regni sui obiit, eum biennium aut triennium exulasse efficitur. Tamen enim magno patriæ desiderio ductus fuerat; noluerit tamen Deo inconsulto hoc facere. Sic Iacob in fuga à Labane, item in profectioe suæ in Aegyptum, Iosephum ut videret: sicut David, qui Iudæam natale solum & regni sui solum, defuncto Saule, non repetiit, nisi consulto Deo: quod Iacobo singulari solatio fuit, cum in maximas angustias ex fratris metu devenisset, se non nisi Dei iussu, viæ se dedisse. Nos vero, si molestum iter & difficultatibus plenum aliquando suscipiamus, Deum in Verbo consulimus; sed si iter nobis cordi sit & exoptatum, utpote cum patriæ sedes repetendæ sunt, hæreditas redhibenda, tum præcipites impellimur ad concupita, nec deliberationi ex Verbo locum fere damus; unde etiam sit, ut si post inopinantes calamitas aliqua corripiat, animum despondeamus, male nobis idcirco conscii, quod, Deo præterito, viam ingressi sumus.

Ratio redditur; quod mortui essent, qui Christum ad mortem quærebant. Significare videtur aliquo numero fuisse, qui Christo infideliati sunt: quos tamen omnes obiisse declarat. *Sanguinari enim vix medium vita cursum conficiunt, Psa. 55, 23.* maxime cum Christiano languini inhiant, in Christi causa; *mors enim sanctorum suorum Deo pretiosa & cara est. Psal. 116, 15.* Tamen vero rex cum esset, nemo tam nefandæ cædis vindex esset, aut se illi opponeret: tamen Deus morte inflicta, eum punivit.

Quod in terram Iudæ se recepit, id eorum existimatur, quod inde fugam capesserebat; iussus igitur redire, putavit sibi eo redeundum, unde discesserat: maxime vero quod Christum in Iudæa natum, ibi etiam illum consuecere oportuisse putabat, ut melius innotesceret; quæ causa fuit, cur non potius ad suas ædes, in Nazareth rediret. Sed ab Archelao sibi metuens, admonetur ad proprias in Galilæa ædes reverti, ubi propter Philippum clementissimum principum ingenium, Deus majorem spem pacis ostendebat. In quo primum imbecillitas fidei in Iosepho se prodit, cui tamen oraculo dictum

esset, extinctos fuisse, qui puerum Iesum opprimere decreverant: tamen non penitus acquiescit, sed novos timores ipse sibi comminiscitur, Archelauque ut regno, sic etiam paterno in Christum odio successisse veretur. Ita fit, ut sæpe nos ipsos non necessario cruciati & metu divexemus. *Sufficiat autem diei sua & propria molestia, Matth. 6, 34.* sic porro fit, ut dum consiliis nostris & argutis aures demus, pestime nobis ipsis prospiciamus, & alioqui liberos à calamitate, nos ipsos implicemus. Vide exemplum Loti, *Gen. 19, 20, ad 30.* qui primum civitatem perfugium exerebat, post ad montes, ad quos prius iussus erat se referre, fugere coactus est. Quod vero Deus in hac sua infirmitate illi obsequutus sit, eique, ut in Galilæam cursum redeckeret, indulserit: eo perspicitur, Deum ut patrem indulgentissimum se nobis accomodare, nec summo iure nobiscum agere; sed nobis, quoad illud cum interitu nostro conjunctum non est, obsecundare: sicut Medici humaniores, & natura magis propitii, ægrotis aliquando eorum potestatem faciunt, quæ propius ad eorum appetitionem & palatum, quam ad suum ex arte præscriptum accedant.

Quod autem Nazarethum desectens, inde Nazarai nomen, & quidem, ex Prophetarum prædictione, accepit, difficilem questionem continet. Cujus simplicissimus sensus est, illum è Nazareth urbe nomen duxisse; idque ex prophetia *Esa. 11, 1.* & *Zachar. 6, 12.* Vbi docetur Christum, qui surculus appellatur, ex loco suo, id est, in urbe, quæ ex surculo etymon accepit, alendum esse: ut Iericho urbs palmarum, ex palmis ibi provenientibus, nomen duxit: sic hoc loco Nazareth ex Ramis, quibus oppidum illud abundabat.

Ex *Gen. 49, 26.* & *Deut. 33, 16.* ubi Iosephus (qui Christum in liberanda Ecclesia tempore famis delineavit) *Nazararus fratrum* appellatur; sed ex uno Mose hæc de præpta sunt: his igitur accedit testimonium ex libro Iudicum, qui à pluribus Prophetis constructus videtur. Ex crebris autem vitio-nibus Iosepho apparentibus, hisque ne in Aegypto quidem eum deferentibus, hoc loco opportunum erit observare, eum tamen paupertate minime exemptum, à Christo plus tamen consolationis accepisse & honoris, quam qui ditissimi erant: simul etiam Christum dominum Angelorum, cui tam frequenter & tanto numero serviebant.

cui tamen obsequitur Deus.

Verf. 23. Quomodo Christus Nazarus dicitur?

ejus Iosephus typus.

Quomodo ibi fuerit?

Hinc itine- ra cum Deo ingre- dienda.

Verf. 20. Præter He- rodem Chris- to plures infideliati.

Verf. 21, & 22.

Ex metu ab Archelao fidei in Iosepho imbecillitas;

L V C. cap. 2. à vers. 40. ad finem Capit.

40 Puerulus autem crescebat, & corroborabatur Spiritu, implebaturque sapientia: & Dei gratia erat super eum.

41 Ibant vero parentes ejus quotannis Hierosolymam in festo Pascha.

42 Quum igitur factus esset annorum duodecim, ipsique ascendissent Hierosolymam secundum morem illius festi:

43 Et peregrissent illius dies, revertentibus ipsis, substiterat puer IESVS Hierosolymis: & hoc nescivit Iosephus nec mater ejus.

44 Existimantes autem eum esse in comitatu, ierunt viam unius diei: & requirebant eum inter cognatos & inter notos.

45 Et quum eum non invenissent, reversi sunt Hierosolymam querentes eum.

46 Et factum est triduo post, ut invenirent eum in templo, sedentem in medio Magistrorum, & audientem eos & eos interrogantem.

47 Percellebantur autem omnes qui eum audiebant, super intelligentia & responsis ejus.

48 Et eo viso facti fuerunt parentes ejus attoniti: & dixit ad eum mater ipsius, Fili, cur ita fecisti nobis? ecce, pater tuus & ego anxie querebamus te.

49 Tunc dixit ad eos, Quid est quod querebatis me? an nesciebatis oportere me in his esse que Patris mei sunt?

50 Sed ipsi non intellexerunt verba quae ipsis fuerat loquutus.

51 Descendit autem cum eis, venitque Nazaretam: & erat eis subjectus. Et mater ejus conservabat verba haec omnia in corde suo.

52 IESVS vero proficiebat sapientia, & statura, ac gratia apud Deum & homines.

A N A L Y S I S.

IN his verbis illustre specimen divinitatis Christi nobis praebeat Euangelista, tum in ejus humana natura clucentis; ascendendo eum in tenera aetate (duodecimo scilicet ejus anno) tam valido & invalescente fuisse spiritu, quam completa sapientia: utraque à gratia Dei cohabitante; tum in conversatione, tam Theologica seu Prophetica erga templi Doctores, quam oecumenica & domestica erga parentes.

Vers. 41. Theologicam describit, primo per ejus occasionem, religiosum scilicet parentum Hierosolymam adventum, secundum eorum morem solennem ob festum Paschatis.

Vers. 42. Et ipsius cum illis duodecimo aetatis suae anno.

Vers. 43. Secundo, per subsequenter parentum ejus perquisitionem (eo Hierosolymae iis incisiis manente.)

Vers. 44. Primo die mediocri spe eum inter cognatos & notos inveniendi.

Vers. 45. Secundo die anxiam in eorum reditu Hierosolymam.

Vers. 46. Tercio die mixtam; priori scilicet parte, adhaec cordium moerentia, vers. 46. cum 48. posteriori, successu oprato & felici, eo scilicet in medio Doctorum coetu invento. Tertio, ex gestis eum Doctoribus in medio quorum sedebat in templo, eos audiens & interrogans.

Vers. 47. Quarto per consequenter stuporem

tum auditorum omnium, ob ejus mirandam in responsis intelligentiam.

Vers. 48. Tum parentum, non sine matris ob absentiam, parentibus incisiis & afflictis, reprehensione.

Vers. 49, & 50. Quae in eam retorta, ob eorum divinitus ejus filiationis & negotii incertiam.

Vers. 51. Sequitur, 1. illius cum parentibus profectio, 2. eisdem subjectio, 3. matris seriae & sedula dictorum observatio.

Vers. 52. Denique notatur mirum in Christo incrementum, 1. sapientiae, 2. staturae, 3. gratiae cum Deo simul & hominibus.

M E T A P H R A S I S.

Puerulus vero de more aliorum, nominatim Ioannis Baptista, corpore auetus est, & Spiritus Sancti donus, pro aetatis suae ratione, incrementum sumpsit; sed & praeter morem aliorum hominum, atque adeo ipsius Baptista, sapientia, & rerum tum divinarum tum humanarum intelligentia abunde perfusus fuit; cuius quidem non alia causa assignari potest, quam Dei in illum gratia & charitas incomparabilis. Porro, ut huius incomparabilis sapientiae specimen unum proponam, sciendum est, parentes ejus in singulos annos ex legis praescripto Hierosolymam profectos esse, ut sacrificio & sa-

40.

41.

42.

43. Et sacramento Paschatis participarent. Postquam autem puer duodecim suae aetatis annos attigisset, pro Ecclesia illius ritum, cum parentibus, puer quoque Hierosolymam profectus est. Cum autem totum septiduum, in lege imperatum, compleressent: quo omni tempore divino cultui in lege praestitum operam dabant; parentibus domum redeuntibus, puer Iesus Hierosolymis remansit, Iosepho & matre eius minime conscius: existimantes vero illum in comitatu esse, unius diei iter confecerunt, antequam illum exquirere inter cognatos & notos suos in mentem illorum venit. Sed illo non invento Hierosolymam redeunt, hoc consilio, ut illum amissum quarent: factum autem est, ut triduo exacto illum in templo in confessu Doctorum confederent, & simul cum respondentis, tum opponentis partem sustinentem offenderent. Quotquot autem illum audierunt, non indocti tantum, sed doctissimi quique stupore quodam, ex argutis eius interrogationibus & acutis responsis, correpti sint: nec hi tantum qui illum nunquam ante viderant, sed etiam parentes, qui multa sapientia & cognitionis eius documenta viderant, attoniti sunt. Mater vero illum alloquuta, dixit; Ab fili, quid est quod sic nobiscum agis? ecce pater tuus & ego mater, doloribus tanquam parturientis, te quaerebamus. Quibus ille; quid me quaerebatis? an non ex his quae vidistis iudicis multis, & ex his quae audiistis cum hominum, tum divinorum Angelorum testimonis scire debeatis, mihi non tam incumbere vos observare, quam caelestis Patris mei negotia procurare? Sed illi quod loquebatur non intelligebant. Interim tamen confectis caelestis Patris negotiis, cum illis descendit, Nazarethum venit, denique se illis obsequenter submittebat; mater eius autem ista omnia verba animo diligenter asserabat. Quod autem superius dixi illum sapientia completum fuisse, non ita intelligi volo, tanquam illi nihil superaddi possit; nam ut statuta, sic etiam sapientia indies processit, Deo pariter & hominibus charis.

P R A X I S.

A versu 40, ad finem capitis proponitur, quid Christo factum sit, universo tempore, quo privatam vitam egit:

Vbi duo potissimum consideranda veniunt: cum

{ dotibus corporis, maxime vero animi mirifice auctum esse.
 { specimen earundem duodecimo aetatis suae anno edidisse.

In priore parte duo priora elogia cum ^{Verf. 40} Ioh. Baptista communia sunt; quod creverit, ^{Christus} & corroboratus fuerit ^{in quo veritatem} firmiter: in quo veritatem humanitatis Christi cōtuendam proponit; quod non subito & uno momento in virum evaserit, aut communem sortem anteverterit; sed cum aetate simul & corpore creverit, & animi facultates magis confirmatas, & ad agendum magis instructas & idoneas habuerit: in omnibus, nobis ut fuerit conformis, excepto peccato; nec ulla Christi aetas extiterit, quae eum vere hominem non argueret. Nec enim Christo indigna res, cum ignorantia rerum, quoad humanitatem, versatum fuisse; cum nihil humani à se, praeter peccatum, duxit alienum: ignorantiam vero omnem non esse peccatum, inde constat, quod Adamus, ante lapsum, plurima ignorabat, & Angeli, qui nulla peccati labe inficiantur: poenam vero peccati subtile à Christo alienum non est; tamen omnis in Christo ignorantia poena non fuit. Hoc loco docemur, ut membra Christi capiti Christo conformemur, ob eamque causam, pro corporis & staturae incremento, augeri nos oportere Spiritus Sancti donis: perinde etiam oportere, ut hi, qui haecenus in pietatis auctione laxi & remissi fuerint, deinceps majori animi contentione ad pietatem aspirent. Gal. 1, 14.

Alia vero elogia indicant, cum effusiore ^{etiam sapientia &} Spiritus mensura perfusum esse, quam cateri homines; nominatim vero ^{Sp. Sancti} sapientia, & rerum intelligentia referatissimum fuisse, & proluxe admodum imbutum & affarim; ut non difficile fuerit videre, Deum illum ad insigne aliquod munus, suo tempore obeundum, formatum. Tamen enim neque per rerum suarum angustias, neque per Melliae officium, ad scholas aut Academiam ducendum oportuit: tamen eum Deus, Spiritu doctore, cultiorem & ornatiorem reddidit, quam si doctissimos & solertissimos instructores sibi attributos habuisset. Quod autem dixi, Melliae officio eum prohibitum esse, ut ab hominibus rerum scientiam peteret: idcirco factum est, non ut scholas in invidiam & contemtionem vocaret; sed ne fides nostra nutaret, si autor & Apostolus nostrae fidei, ab alio quoquam, atque ab ipso Patre, traditam nobis doctrinam hauisset. Nam si fidei nostrae interfuit, ut Apostoli Christi a nullo homine, sed a Deo duuntaxat ad munus suum obeundum instituerentur: nam, ut Christus hoc non faceret, summopere interfuisse necesse

celle est. Moses quidem & Salomon, sapientia singulari præditi, eam tamen ab hominibus didicerunt: nam dubium non est, quin Pharaonis filia Mosè pro proprio educans, eum in doctissimorum in humanioribus literis disciplinam tradidisset. De Salomone vero sic ut discrete notatur, eum Nathanis, in his quæ ad Dei cultum spectant, alumnum fuisse; ita etiam in aliis ingenuis, quæ regem decebant, artibus, qui eum informarent undiquaque exquisitos esse, dubium videri non debet.

Idque supra omnes homines. Quod autem plenes fuerat sapientia, eo indicat, plenitudinem gratiæ, qua perfusus erat, supra Iohannem & omnes homines; cuius vi ita totam vitam à pueritia instruebat, ut singula ejus vestigia cum Messiam fuisse coarguissent, si quis paulo attentius illa considerasset. Quorum quidem omnium fons assignatur Dei in illum gratia, seu amor incomparabilis: quod pius, ut ætate, sic pietate crescentes consolari debet, dum se Deo charissimos & dilectissimos esse reputant.

Hinc de Christi dictis & factis omnibus, religioſam existimationem, ut si quando stultitiæ, aut temeritatis species aut suspicio animos nostros subeat; statim illam animis, hoc de Christo testimonio, tanquam furca repellamus, & veluti ad scopulum alidamus, Christum plenum sapientia fuisse, etiam quod ad humanitatem attinet; præterquam quod, ut Deus, Patris sapientia sit. Et ob eam causam, tametsi facti aut dicti rationem animo non comprehendamus; tamen hæc sapientiæ ejus fide & persuasionem sustentati suspiciamus, quod non intelligimus; sicut etiam hominibus in moribus est, hunc honorem illi habere, de ejus prudentia aliquam opinionem habuerint: videmus quam anxii homines sint de tuenda doctorum virorum autoritate & dignitate, quanquam sæpe vim illorum scriptis & monumentis asferant, ne quid illos errasse statuatur. Hoc etiam stimulum nobis ad avide eum audiendum addere debet: si Salomonis sapientiæ audiendæ causâ, è tam longinquis regionibus itinera suscepta sunt; certe Christi audiendæ causâ, qui Salomone major est, illud in primis faciendum; & si Salomonis sententiæ tam attente & avide acceptæ sunt, Christi vel syllabæ diligenter colligendæ sunt.

Verf. 41, & 42. Sequitur pars altera, de specimine & indicio virtutis & sapientiæ, quod de se duo-

decim annos nato præbuit: in quo Deo visum est, ut priusquam justam pugnam & certamen iniret, velitationem quandam susciperet; & priusquam in arenam prodiret, *aut per se* quodam, tanquam in umbraculis, præluderet: non illud quidem ut de Filio periculum faceret, quem, cum Filius ipse, tum Pater, probe instructum noverant: sed ut Christus hoc progymnasmate Iudæorum animos expergefaceret, & ad officii Christi considerationem excitaret. Ita enim omnino Deus revelationem Filii sui temperavit, ut tametsi in obscuris parentibus, obscuro oppidulo, & quidem in ipsis terræ finibus, cum abdere, & ad tempus abscondere videti voluit: tamen usque eo etiam illum patefaceret, quoad cum piis consolationi, tum impiis contemptoribus graviori condemnationi satis foret.

Neque vero tantum ad officii Christi considerationem, sed ad ejus desiderium ardentius eos inflammare voluit: suavissimo enim spiritualis unguenti, quo perfusus & delibutus erat, odore, hoc modo capti, non poterant non in ejus amorem rapi, quotquot virginali animo præditi erant, nec se hujus mundi deliciis exsatiassent, & veluti constuprassent. Quod si beatos ducimus, qui hujus velitationis spectatores admitti sunt; quam nos felices judicabimus, quibus cum mundo & infernalibus copiis, ejus cum pugnam tum victoriam cernere & intueri licet.

Tempus hujus velitationis notatur, Paschalis festum, omnium quæ Ierosolymis habebantur celeberrimum, & maxima hominum frequentia insignis. Nam cum mares omnes adultiores ter in anno se Ierosolymæ sistere tenerentur, *Deut. 16, 16.* hoc festo non mares tantum, sed & feminae se eo recipere obligabantur. Tempus igitur ad hanc velitationem aptissime deligebatur, quo ejus ad quamplurimos fama perveniret.

Causam vero si quæras, cur tanto numero ascenderent, cum mares tum feminae, præcipua hæc erat, ut sacrificii pariter & sacramenti Paschalis participes essent; quo, cum Christi olim offerendi memoriam & spem fovebant, tum liberationis ex Aegypto recordationem ad Dei gloriam refricabant; aliosque sacros ritus, typos Christi, viderent. Cæteroque enim Dei Verbum in Synagogis eorum, per singulas septimanas, maxime vero sabbatha, promulgatum est. Hoc igitur loco nobis, aut ad imitationem proponitur studium populi Dei in sacramen-

Disputatio Christi cum Iudæis ad officii ejus considerationem instituta.

Et ad ejus desiderium excitandum.

Ad Paschalis festum & famina conveniunt;

ibi cur tam frequentes?

quod nostrum in rebus sacrorum

*eris regni-
stem coar-
guit:*

torum usu, aut ad condemnationem, si tantam Dei erga nos munificentiam parvi fecerimus. Iudæos ex ultimis regni finibus sacramentorum causa Ierosolyamam confluere, nos tam prope Ierosolyamæ admotos, pedem nolle efferre: illos longissimi itineris laborem suscipere, nos absque itineris tædio hoc nolle; illos magnis sumptibus venire, nos gratis, nullis certis impendiis; illos tam diuturna operis & artificii cessatione, ut totos septem dies commorarentur, præter illud, quod in professione & reditu temporis insumberatur; nos, ne uno quidem die, Dei cultui vacare posse. Unde vero, hæc tanta dissimilitudo? an quod eorum sacramenta nostris præstantiora? minime: ut quæ sint re eadem, nostra tamen illustriora & clariora; ut quæ Christum exhibitum nobis effingunt exprimuntque, cum illa exhibendum adumbrabant; an quod promissionibus præstantioribus comitata essent: ne id quidem; divinæ liberalitatis fonte nobis uberius exposito, quam illis: an quod minor pœna nostros, quam inter Iudæos contemptores manet? qui vero hoc; cum exquiritior, *Heb. 2, 1, 2, 3*, denuntiatur? Apud Iudæos, ex populo Dei exterminandi erant, qui sacramentum Paschæ contemptui haberent; nostrum igitur qui vel neglectui habebit, ea pœna dignus censetur: qui autem contemptui habiturus, ei meritissimo, non tantum Ecclesiæ communio, sed lucis etiam usura jure negari debet.

*præsertim
ob Iosephi
& Mariæ
studium, a-
pud quos
Christus e-
rat;*

Unde in Iosepho & Mariæ, studium legitimi cultus magis adhuc cernitur; illi enim videbantur privilegio quodam exempti. Si enim templum adeundum, erat domi suæ templum, & templi Ierosolymitani veritatem & corpus, apud se habebant Christum Dominum; si arca visenda erat, ipse erat propitiatorum; si sacrificia, & in primis Pascha. Christus erat verum & unicum sacrificium, quo peccata expiantur: si Sacerdos summus, Christus is erat. Denique quicquid eximium in templo habebatur, illud in uno Christo, adibus suis incluso, verissime plenissimeque possidebant: tamen quia hic erat cultus à Deo lege præscriptus, recte existimant illum, nullius rei specie, negligendum. Et sanctæ homines tam sine, non mente solum sed fronte, qui audeant profiteri, se tam religiose Deum domi in adibus & cubiculis colere posse, quam in Ecclesiâ: majora ne illis sunt domi suæ Dei colendi præsidia, quam Iosepho & Mariæ: hæc acce-

dit, quod aliquas ibi corruptelas irrepsisse certum sit, quæ tamen illos à cultu Dei deterrere non possunt; quo illis os obstruitur, quibus quod omnia non arident, se à communione Christi subducunt: nam tamen omnia non tam accurate fierent, sicut fieri docere parati sumus; tamen non ideo, &c.

Alia professionis causa erat, ut hoc ^{quorum iter ad concordiam forendam:} conventu, & in unum locum Dei colendi causa concursu, mutua erga fratres concordiam, & profiterentur & foverent. Unde etiam Cœnæ sacramentum ideo instituitur, ut testis esset mutua erga nos invicem charitatis: qui igitur se ad Cœnam non aggregant, profitentur se ab Ecclesiâ alienos esse, & à corpore fratrum disceptos; quemadmodum qui accedunt, profitentur se illis conjunctos esse: quo magis videndum illis est, ne mentiantur, dum odia intestina & invidiam alunt.

Deinde notandum est, eos Christum se ^{idque cum duodecim:} cum duxisse duodecim annos natum, ut ipse Deum, ex ritu Ecclesiæ Dei, coleret. Quo facto admonentur hi, qui familiæ curam gerunt, ut non tantum ipsi cultui divino operam dent, sed ut hi etiam, qui eorum fidei se permiserunt, eundem Deo cultum præstent, Deo alioqui responsuri, si qui in familia sua Dei contemptores inveniantur. vide *Psal. 101, 4*.

Falluntur igitur si qui sunt, qui existimant, se præclare herili officio defunctos esse, cum victum, vestitum, & annuum, pro quo depacti sunt, salarium servis suppeditaverint. Apud quos non potior est servorum conditio, quam boum aut asinorum: quibus hujus vitæ adminicula præbentur omnia. ^{hinc liberi servi & hospites in sacris à dominis erudiendi;}

Sin quis *quærat*, quorsum igitur Ministri? idem de parentum in liberos, magistratus in subditos officio rogari potest; quibus cum hæc æternæ in suos salutis cura incumbat, heros hoc effugio hæc cura minime liberari constat.

Respondeo, Deum salutem nostram pluribus curatoribus commendatam esse voluisse, ut salutis nostræ ratio exploratior, & undique magis septa esset. Nec vero tantum liberorum & servorum hæc cura suscipienda est, sed eorum, quos hospitio accipimus: Præcepto 4. &c. Ideoque Abrahæ laudi datur, quod cum tam amplam familiam haberet, ut 300 mares quotidie aleret, eos omnes ita in Dei timore informaverat, ut qui se à circumcissionis subeundo obsequio subduceret, ne unus quidem inventus sit. Si unus e-

quamvis ministrorum etiam esse utitur;

nim paterfamilias, sine alterius Ministri opere solus hoc præstitit, quam turpe est illud non præstari à tot curatoribus.

Verf. 43 & 44. *nec cum Iosepho ante sacra peracta discendū.* Notandum porro non prius Hierosolyma discessisse, quam tota Ecclesiæ liturgia peracta esset: sic regi apud *Ezech. 46. 10.* imperatur, ut cum primis se in templo sistat, & cum reliqua turba exeat; quod nostros pudesciat, qui &c.

Negligentia Ios. & Mariæ quod filium desideravit;

Quod autem Iosephus & Maria Ierosolyma excedentes, Christum Filium desiderarent, negligentia & oscitantia eos coarguit; maxime vero cum cogitare debebant, non defuisse (inter aulicos præsertim) qui Messiam libenter ob regium nomen opprimerent. Si enim parens, ex filio pervulgato neglecto, jure coarguitur, hos non magno opere reos esse, qui tali & tanto filio orbiati sunt, fieri omnino nequit. Hæc autem negligentia multo major fuit, cum unius diei itinere confecto, Christum inter notos & consanguineos non quæsiuisse videntur: quæ negligentia magnum dolorem parentibus attulit, præsertim cū illū quærentes, non offendunt.

Verf. 45. *ideo in variis animi dolores coniecti.*

Ante enim doloris acrimoniam emoluit eum inter cognatos, &c. offendendi spes, qua falsi, dolor auctus est. Cum vero etiam Ierosolyma reversi, aliquandiu quærendo illum non invenerunt, quo illos animo fuisse putamus? tristissimo scilicet & afflictissimo, ut Lucas ipse notat, *δύσως ἰδίῳ*: tum enim res deplorata proculdubio videri cæpit. In quo videmus Iosephum & Mariam, paupertatis onere & crebris jactationibus exercitos, hæc porro tam acerba tentatione oneratos fuisse: ne animi despondeamus, si quando plures simul calamitates in nos erumpant, & tanquam famelici canes in nos insiliant; vel potius à Deo, tentandi nos causa, catenis soluti emittantur. Quod autem Mariæ &c. evenit in carnali Christi possessione, ut illum amissum esse metuant, id piis in spiritali possessione accidit, ut se à Christo excidisse, & Christum ab illis discessionem fecisse, aut timent. vide *Cant. & Psal.* Sed ut Maria & Iosephus Christum quærendo tandem illum invenerunt, sic illi, postquam Deus eorum fidem aliquandiu veluti quæstioni aut eculeo subjecerit, Christum opinione sua amissum sibi præsentem sentiunt.

Verf. 46 & 47. *Christi cum doctoribus con-*

Disputantem eum cum summa omnium admiratione offendunt. Cum vero, excipiat aliquis, miram quidem fuisse ejus audaciam, qui duodecim annos natus se Doctorem nu-

mero inserere ausus sit: diserte exprimitur *fiētus nōn audacia dicenda?* admirationem ex incredibili illius, in quærendo & respondendo, dexteritate & prudentia, excitatam esse, & peritia in Sacris Literis: cum enim ætas & tenuis conditio, illum, præsertim inter superbos & turbidos Doctores, ab illo tam amplo confesso excluderent; ejus tamen tanta prudentia & felicitas ingenii fuit, ut illa obstacula omnia facile superaret, atque omnes in sui admirationem attolleret; non tantum eos qui illum ignorabant, sed & parentes ipsos, quibus erat familiariter notus. Tametsi enim parentes eum incredibili ingenio præditum sciunt, tamen eorum etiam de se opinionem vicit. Quod nos & fidem nostram in Christi doctrina confirmet: si enim duodecim tantum annos natus, & Spiritu Sancto vix dum (præut quod post ei accidit) leviter aspersus, tam præstanti peritia fuit; nedum triginta annos natus, & Spiritu Sancto largiter perflusus, omni Sacrarum Literarum cognitione præstans exitit.

Deinde cum hanc disputationem institutam esse certum sit, ut in ea exercitati plenius cum veritate tueri, tum errores refellere possent; Christus eam sua non solum præsentia, sed opera cohonestans, satis declaravit, scholasticas hujusmodi concertationes & progymnasias sibi vehementer probari. Apparet ex hoc loco, non tantum Sacerdotes & Levitas ad hanc exercitationem admissos, sed alios quoque, in quibus doctrinæ & literarum lumen apparebat.

Quamvis autem in his quæ præcesserunt, parentes Christi non videntur insimulandi; at certe mater his verbis videtur, aut illum neglecti erga parentes officii acculare, aut recte ne fecerit, aut secus subdubitare, culpa omni ex parte vacare non potest; quod magis adhuc ex Christi responso liquet: ex quo colligitur illos debuisse intelligere, se non nisi iusta de causa, se ab illorum consortio subduciturum fuisse.

In Christi responso discimus, Dei obsequium, parentum voluntatibus & desideriis esse anteponendum; nec parentum de nobis luctum & mœrorem animos nostros ita effœminare & emollire debere aut frangere, ut à Dei imperio minimum deflectamus, quo illorum mœrori aliquid detrahamus. Christus enim omnium hominum *ἐν πάσει*, non ignorans quo in animi angore parentes, ex hoc sui desiderio & absentia, versarentur; non est tamen ab obedientiæ suæ erga

Verf. 48. *Quod Christum mater increpavit non sine culpa;*

Verf. 49. *ex cuius responso Dei obsequium parentum anteponendum;*

erga patrem instituto retardatus. Chari parentes, chari magistratus & principes, sed omnes omnium charitates unus Deus complexus est. Fieri quidem non potest quin animos nostros feriat, eorum ex nostro discessu dolor, ut in Pauli exemplo *Act. 2, 13.* videmus. Nec illud quidem a viri boni officio alienum est; sed ita moveri eorum aut precibus aut lachrymis, ut ab imperato in Deum obsequio dimovearis, illud demum reprehendendum est.

qui, a parentibus eam discessit, sine culpa.
 Sin quis dicat, Christum ideo culpa non vacare, quod Parentes suos de hoc suo ab illorum latere discessu non pramonuerit, ut hoc modo eorum de se dolori occurreret.

Responderi potest quomodo idcirco parentes celasse, ne, re cum illis communicata, suum institutum retardarent. Quod vero dicit *patris mei*, non nostri, subindicat se unigenitum Dei Filium fuisse; nec tum coepisse, cum triginta annos natus, Spiritum in baptismo acciperet, sicut *Ebonit & garrunt.*

Verf. 50. Responsum hoc Christi quod non intellexerint, hinc stupiditas nostra in sacris elucet;
 Quod autem parentes hoc non intellexisse notatur, tametsi pii fuerint & religiosi, tametsi in lege praeclare instituti, ut de Maria luculenter constat, ex illa, quam concinnaverat, cantione: facile intelligitur, quam sumus natura stupidi in caelestium mysteriorum intelligentia. Eorum tamen modestia simul elucet; qui tametsi quid sibi vellent illa verba non percipiebant, tamen amplius illi in hac re molestiam non exhibent, sed in responso ipsius, tanquam iusto & idoneo, acquiescunt. Maxime vero in Maria confiderandum est, illam sollicitè observasse mentem & memoria sua, quod nondum intelligebat.

Verf. 51. cuius obsequium nobis imitandum;
 Quod vero *subditus fuisse* dicitur *parentibus suis*, & eorum votis obsequens, cum illis domum rediisse, praeclarum obedientiae exemplum continet, & imitatione nostra dignissimum. Dominum caeli & terrae, cuius ad obsequium promptissimum Angeli ipsi accincti sunt, hominibus mortalibus, hisque obscuris & contemptis parere. Memorabile est, quod scribitur de Salomone Rege Israël, matri venienti assurrexisse, & obviam ivisse inclinato corpore, & folio ad dextram suam ei collocato, observantiam suam declarasse, *1 Reg. 2, 19.* Sed Christum Regem regum, & verum Salomonem, hoc matri suae pauperulae fecisse, multo maiorem vim habet ad nos in officio erga eos, qui nobis praesunt, retinendos. Quis enim suo ingenio aut prudentia fretus, parentum auctoritatem spernet, cum Christus tanta

prudentia, quantum modo accepimus, praeditus, parentibus suis obsequens fuit; cum tamen quae sui erant officii, melius quam parentes ipsi nosset. Quemve humilissimum conditionis, pudore ductum, parentes agnoscere pigebit, cum Christum omnibus ex sapientia admirabilem hoc fecisse constitit? Erubescant igitur filii, qui suis parentibus, servi qui Dominis, subditi qui suis principibus non parent. Nec omittendum illum Iosepho tutori suo obsequentem fuisse, adversus eos, qui vitricis nullam reverentiam se exhibere teneri putant.

Ad extremum additur, *Christum omni donorum & gratiarum genere*, nonnuatim *Verf. 52. qui pro ratione aetatis indies donis auctus est,* sapientia, indies profecisse. Ne enim existimaretur ex his quae dicta sunt, illis donis praeditum vix aliquod incrementum capere potuisse, additur eadem proportione (pro aetatis suae ratione) incrementa sumpsisse. Deinde Proverbio dicitur, cito putrescere, quod cito suam maturitatem est consequutum, & quosdam pueritia quam senectute prudentiores reperiri. Quod ne quis de Dei Filio suspicetur, diserte dicitur, eum continua incrementa accepisse cum aetate. Atque ne existimaremus illud hominum tantum iudicio (quod fallitur) factum, additur eum re ipsa, & *coram Deo* crevisse: quo refellitur *idque coram Deo,* aperte opinio eorum, qui existimant Christum non fuisse Dei donis auctum & cumulatam indies; sed thesaurum cognitionis in illo ab ipso conceptu reconditum, cum tempore emicuisse, & ad hominum notitiam pervenisse. Nullum enim tempus erat, quo Deus illa non vidisset; neque temporis beneficio Deo opus erat, ut Christi dona cognita haberet. Hoc vero divinum donorum Dei in capite incrementum, pro rata portione Apostolus in membris Christi praestari affirmat. *Eph. 2, 2. Cellos. 2, 19.*

Ad hanc igitur normam profectus noster in pietate, & intelligentia voluntatis divinae exigendus est: ut Christus in nobis per fidem adolescat & grandescat.

Haecenus actum est de gestis Christi, *Gestum Christi per xvij. annos eius memoriam silentiam?* quoad trigessimam fere aetatis suae annum compleverat. In quo mirum est, Christi per xvij. fere annos gesta silentio sepeliri: quo tempore multa scitu digna ab eo facta esse, non est non verisimile. Cum autem magnorum Principum non solum dicta & facta, sed nutus paene & gressus memoriae proditi sunt; nec tantum in adolescentia & juventute, sed in pueritia gesta perferuntur: huius

ius tanti principis, & in quo tantum ingenii & doctrinæ lumen resplenduit, tot annorum Ephemerides præteriti, ofcitantia aut ingratitude videri potest. Hinc est ut quidam ausi sint Lucam instimulare, & nonnullam in eo diligentiam & sollicitudinem desiderare: quod in cæteris Euangelistas, qui cum subsecuti sunt, redundat, atque adeo in ipsum Spiritum Sanctum, qui Lucæ calamum rexit. Notandum igitur, Deum in Scripturis studiose declinasse, ne hominum curiositati

& prurientibus auribus satisfaceret: sicut cū hoc in casu, tum vero in eo, quod insignem illam disputationem, qua omnes homines in sui admirationem excitavit, ne per summa quidem capita, literis consignavit. Deinde ex multis, imo (ut Iohannes inquit) infinitis, ea, quæ fati essent, detegit, memoriæ nostræ imbecillitati consulens; quod quam operæpretium fuit, ex eo perspicitur, quod vix centesimus quisque unam partem eorum, quæ tam compendiose scripta sunt, retinet.

M A R C. I. vers. 1.

Principium Euangelii IESV CHRISTI Filii Dei.

L V C. 3. vers. 1. & 2.

Anno autem decimoquinto imperii Tiberii Cæsaris, Pontio Pilato procurante Iudæam, tetrarcha Galilææ Herode, Philippo autem ipsius fratre tetrarcha Ituræ & Trachonitides regionis, & Lysania Abilenes tetrarcha,

2 Sub Pontificibus maximis Anna & Cajapha, factum est verbum Domini ad Iohannem Zachariæ filium, in deserto.

M A R C. I. vers. 2.

2 Ut scriptum est in Prophetis, Ecce, ego mitto nuncium illum meum ante faciem tuam, qui parabit viam tuam coram te.

M A T T H. 3. vers. 1.

Temporibus autem illis adsuit Iohannes Baptistæ, prædicans in deserto Iudææ.

L V C. 3. vers. 3.

3 Venit igitur in omnem regionem circumjacentem Iordani, prædicans Baptistæ resipiscentiæ ad remissionem peccatorum.

M A T T H. 3. vers. 2.

2 Dicensque, Resipiscite: appropinquavit enim regnum cælorum.

L V C. 3. vers. 4, 5, 6.

4 Ut scriptum est in libro sermonum Esaiæ Prophetæ, dicentis, Vox vociferantis in deserto, Parate viam Domini, complanate semitas ejus.

5 Omnis vallis implebitur, & omnis mons & collis deprimetur: & quæ curva sunt, fient via recta, & aspera via fient plana.

6 Videbitque omnis caro salutem Dei.

A N A L Y S I S.

M A R C. I. **D** Escribitur Euangelium primum à parte, scilicet initio; deinde à subjecto, videlicet Iesu; qui describitur ab adjuncta uocatione, & relatione Filio Dei.

L V C. 3. 1. Ab adjuncto tempore, anno decimo quinto regni Tiberii Cæsaris; ab altero adjuncto temporis, cum Pontius Pilatus Iudææ præficeretur, Herodes Galilææ, Philippus Ituræ & Trachonitidis, & Lysanias Abilene; item tertio adjuncto tempo-

ris, cum Annas & Cajaphas summo Sacerdotio fungerentur.

Vers. 2. Deinde describitur Euangelii initium ab efficiente instrumentali Iohanne; qui describitur à relatione filio Zachariæ, à subjecto loco in deserto. Porro; initium Euangelii describitur à genere, scilicet seu verbo seu sermone; & differentia, viz. Dei.

M A R C. I. 2. Confirmatur autem Euangelii initium à testimonio divino Prophetarum, primum Malachiæ. In quo proponitur primū efficiens cau-

fa ministerii, *Ioannis* missio à Deo, qui etiam describitur ab adjuncto officii legationis. Præterea, altero adjuncto temporis, scilicet quod Christum præibat; præterea, à fine, ut viam ante illum pararet, & in *Lucæ* altero testimonio *Esaiæ*.

MAT. 3, 1. *Ioannes* item describitur ab adjuncto officio *Baptistæ*, item ab effectu prædicandi, quæ prædicatio describitur à subjecto loco, deserto *Iudææ*.

LUC. 3, 3. Item altero subjecto loco tota finitima regione *Iordanis*; subjecto prædicationis describitur, baptisma poenitentia, ejus respicientia causa assignatur, remissio peccatorum.

MAT. 3, 2. Summa concionis proponitur, quæ consistit adjuncta adhortatione ad respicientiam, & ejusdem adhortationis causa, quod appropinquavit regnum cælorum.

LUC. 3, 4. Distribuitur *Ioannis* officium ab adjuncto præconio; quod exornatur altero adjuncto zeli & vehementia, quam indicat clamandi voce. Post subjungitur concio pluribus & fusioribus verbis, quam prius; quæ describitur primum ab integro, præparandam esse viam Domini, & rectas ejus semitas esse faciendas.

Vers. 5. Post membrorum enumeratione, primum ut convalles & depressa loca compleantur, 2. ut montes & colles extuberantes deprinuatentur, 3. ut tortuosa ad rectitudinem revocentur, 4. ut aspera complanentur.

Vers. 6. Denique à fine, ut omnis caro salutare Dei videant & intueantur.

METAPHRASIS.

MARC. 1, 1. **E**vangeliū, id est, complementum promissionum Dei de gratuita humani generis salute, unum Iesum Christum æternum Dei Filium respicit, extra quem nulla ne minima quidem salutis particula existit. Hujus autem Evangelii initium captum est, anno 15 imperii Tiberii Cæsaris, cum Pontius Pilatus ab eodem Cæsare Iudææ, Herodes Galilææ, Philippus ejus frater Ituræ & Trachonitidi regimini, Lysanæas denique Abilene præponebantur; ita tamen ut quatuor postremi, singuli quadrantem seu Tetrarchiam obtinebant. Ad majorem autem rei certitudinem, ut civiles politicos gubernatores, sic Ecclesiæ moderatores summos, Annam & Cajapham adnoto, ut misera cum civilis, tum Ecclesiastica conditione intellecta, Dei incomparabilis erga suam Ecclesiā munificentia magis inlaret. Hac igitur tempestate, Ioannes Zachariæ filius paternis in adibus, quæ in deserto Iudææ, id est, loco oppidis & urbibus infrequenti, divinitus, & citra communem Sacerdotum vocationem, evocatus est. Cujus ministerii autoritas, quo magis ad Evangelii propagationem constaret, duorum Prophetarum Esaiæ & Malachiæ autoritate confirmata est. Et primum quidem Propheta Malachiæ, ut ho-

minibus ingentem somnolentiam excuteret, illos nota attentionis dormitantes expergescit, Ecce (inquit) ego Deus pater mitto legatum meum ante faciem tuam sibi, id est, quem ipse mox insequiturus est, hoc consilio, ut aditum tibi munias in hominum animos, & tibi in illis per fidem hospitium veluti pareret. Quamobrem venit Ioannes, ideo Baptista dicitur, quod primus Sacramenti baptismi Dei mandato admister esset: sicut autem ab utroque Propheta vox clamantis in deserto dicitur, sic in deserto Iudææ, & finitimis ejus regionibus prædicabat, baptismi consignandos esse omnes, qui fiducia remissionis peccatorum respicerent. Cujus præconi si summam forte quæris, in pauca conjecta hæc est; respicientium esse, quia pleniore gratia divina collata mensura, regnum Dei propius nos accedit, quam unquam ante. Quod si pluribus, & verbis magis figuratis, ejus præconium placet accipere, sic hæc ex Propheta; viam Domino sternendam, magna voce & lateribus facite, inquit, & ita vos comparate, ut recta sine impedimento aut diverticulo ad vos veniat, quod nimis depressum & abjectum est, ad moderatum de se sensum & judicium revocetur, quod instar montis aut colles nimis elatum & inflatum est, deturbetur & deprimatur, quod tortuosum & curvum à recta semita deflectit ad rectitudinem, seu rectam lineam exigatur, quod est asperum & scabrum complanetur, id est, omnis generis pravitatis etiam minima tollatur: sic fiet, ut non Iudæi tantum, sed etiam Gentes Christum unicum Servatorem à Deo constitutum, ad eorum salutem per fidem conspiciant.

P R A X I S.

Nunc sequitur pars secunda, de Christi prophetico munere.

Cujus duæ sunt partes, præparatio ad munus, & muneris exequutio. In præparatione consistunt Auditorum præparatio Iohannis prædicatione, & Christi baptismo solemniori, & ipius prædicatione in deserto.

Tertio Cap. Lucæ à primo versu usque ad 19 habetur initium Evangelii, in Iohannis Baptistæ inchoato ministerio. Apud Marcum enim distere dicitur, Evangelii initium captum esse à Iohannis in publico ministerio inauguratione. Tametsi enim Christus jam exhibitus esset, tamen quia nondum erat

pervulgatus & promulgatus hominibus, quod Evangelii ratio cum primis postulat, principium Evangelii ad Baptistæ ministerium jure revocatur: ut Evangelii nomine non historia, sed prædicatio Evangelii intelligatur. Et quamquam Angelorum præconio, Pastorum, Magorum, Simeonis, & Annæ testimoniis patefactus sit; tamen quia illa testimonia extraordinaria erant & momentanea, quorum paucis & certis quibusdam potestas facta est, non debebant in aliqua Evangelii parte censeri. Lex igitur & Prophetæ ad Iohannem usque durarunt. *Matth. 11, 13.* Ad Evangelii genuinam significationem, sicut ad singularem ejus prædicationem legis commendationem, plurimum contulerit collatio *Exo. 6, 2, 3, 4, 5.* ubi Deus populi Israël conditionem proponit Abraham, Isaac & Jacobi conditioni. Cujus quidem inchoati Evangelii & legis antiquari cepta tessera & indicium erat, insolitus baptizandi ritus. Hoc autem titulo Iohannis ministerium insignitum, animos nostros ad majorem attentionem attollere debet. Principium enim *μαρτυρίας* dicitur, quo probe percepto, quæ sequuntur omnia faciliora nobis & magis exposita erunt.

cur tamen ad Christi prædicationem à Paulo referatur?

Sed hic subdificilis *questio* occurrit, quomodo Scriptor ad Hebræos, *cap. 2, 3.* initium Evangelii ad Christi prædicationem refert, quod Marcum ad Baptistam transferre palam est?

Respondeo, Apostolum ideo initium à Christi prædicatione fecisse, quia talis gloria miraculorum editione innotuit, quæ merito cum Angelorum legis ministrorum gloria contenderet, atque eam vinceret. Si enim Angeli primi legis ministri, cum Baptista primo Evangelii ministro compositi & commixti essent, videbatur lex aliquid habuisse, in quo adversus Evangelium gloriaretur: sed cum Christi persona compositi, qui Angelorum dominus est, omnis illa gloriatio evanescit. Deinde si Legis per Angelos promulgatio consecratione, tonitruis &c. nobilitata, cum Iohannis ministerio nullis miraculis illustrato, in contentionem veniret, hoc illi merito postponendum videri potuit. Sed cum Christi ministerio infinitis miraculis obignato in certamen adductum, manus dare æquum est: ut Apostolus non tam, cum Evangelium prædicari, quam quando prædicatione splendescere cœpit, & legis claritatem admirabili suo fulgore magis obscurare, indicare judicandus sit.

Tempus vero ex Historicorum more *Lvc. 3.* notat, in quo Evangelium prædicari cœptum *Matth. 1, & 2.* sit: quod non tantum certitudinis historię testis, sed admirabilis Dei *οικονομίας* argumentum est; nam hoc sub Tiberio flagitioso Imperatore factum, indicans, Republica & Ecclesia misere discepta & destructa, quam fuerit opportunum & tempestivum Dei auxilium, testatum reliquit. Neque enim solum alieni Principis mœcipia erant, sed principatus unitas, quæ in magistratu, maxime vero Pontifice & Sacerdote olim ad hoc extabat, ut Christum venturum adumbraret, labefactata omnem illis instaurandi populi spem eripere videbatur. Nam sub aliis Medorum & Græcorum imperiis, utcumque captivi erant; semper tamen cum in Republica tum in Ecclesia principatus is remansit, qui illos ad venturi Messię spem erigeret: maxime cum suis hæreditibus & legitimis Davidis & Aaronis familiis hi sufficiebantur, qui rerum inter eos potiti sunt. Sub Romano vero imperio, tanquam maxime ferreo, non tantum extranei in Republ. illis dominati sunt, sed uterque principatus miserabiliter dissectus & diffusus est, & Summi Sacerdotis dignitas & amplitudo turpissimo quæstui exposita. Quod autem horum malorum levationem Deus præbens mala ipsa non sustulit, sed tantum Evangelii prædicatione consolatus est, discimus adversus omnes generis calamitates, perfrugium & subventionem abunde in Christo suppetere; tamen mala ipsa ab humeris nostris non depellantur. Quod vero Sacerdotii summi unitas scissa in malis numeratur, facile indicatur, quo loco sacramentorum usus & perfructus habendus est. Duo hoc loco initio { Vocatio Evangelii confide- & rantur, Iohannis { Exsequutio.

MARC. 1, Matth. 2. Iohannis vocatio testimonis Prophetarum firmata.

Primo igitur in loco, Iohannis vocatio exponitur, duobus Malachiæ & Isaïæ testimoniis & prædictionibus communita; quo docetur, non nisi vocatos legitime ad ministerium admitti oportere. Tamen si fuit ex Sacerdotali genere, cui docendi partes demandatae sunt; tamen etiam raris & eximius dotibus instructus esset (sicut prius visum est) tamen ut Iohannis ministerium augustius esset, & ad fidem nostram firmandam efficacius, eum oportuit Dei ipsius manu produci, nec nisi extraordinaria vocatione initiari. Si enim ab hominibus delectus fuisset, suspicio mentes subire potuit; fueritne *fidus*

fidus Dei minister, maxime, cum qui tum rerum in Ecclesia potiebantur, & ad quos jus electionis spectat, doctrina & moribus maxima ex parte corrupti essent. Nunc vero cum à Deo dilectum & creatum scimus, de testimonio & ministerio sui fide & integritate nullus dubitationis locus relictus est. Sicut enim Apostolos & Evangelistas, Evangelii Christi perfectionem & complementum texentes, à Deo admirabili quadam vocatione instructos esse oportuit: sic Baptistam, cujus ministerio Evangelium initium cepit, eodem vocationis genere instructum esse oportuit: ut Evangelii toto corpore ab his tradito & proposito, quibus Deus indubitas divinæ vocationis notas insculperat atque impresserat, in ejus fide tuto & secure acquiesceremus. Hic nota esse de Christo Euang. *Mar.* 1, 2. & *Rom.* 1.1. ut non sit Evangelium extra Christum. Neque divina voce tantum prodiit in ministerii lucem, sed veterum Prophetarum, de eo variciniis exornatus, & duorum Prophetarum *Esai.* 40, 3. & *Mal.* 3, 1. testimoniis, veluti duabus manibus, in cathedra collocatus. Hinc nota quod, ut initium Euang. ducitur à Propheta in totum Evangelii corpus *Rom.* 1, 1, 2. *Eccl.* ut pro *Evangelio* haberi non debeat, quod non sit inde depromptum.

ideo magis
commen-
dabilis:

Quod si Ieremix, Pauli, & cæterorum ministerium idcirco nobis commendatius esse debet, quod non sit fortuitum, sed à Deo ab utero, atque adeo ab omni æternitate præfinitum & constitutum: Baptistæ ministerium nobis quam commendatissimum esse debet, quod non tantum ab æterno decretum est, sed aliquot seculis notatum & promulgatum prius, quam executioni mandatum sit.

hinc Evan-
gelium legi
non contra-
rium;

Ex quo hoc efficitur, Evangelium legi non esse contrarium: cum hujus interpretes de illius ministris testimonium dicant, eosque exornent. Hinc est, quod Moyses & Elias legillator & instaurator in transfiguratione cum Salvatore, tanquam summe consentientes colloquantur, & quod Paulus *Rom.* 3, 21, 22. justificationem per fidem à lege testimonium accipere confirmet: ut *1 Tim.* 1, 10, 11. scelera lege prohibita, sanæ in Evangelium doctrinæ adversa esse pronuntiet.

contra ve-
teres &
recentiores
hereticos.

Quod non tantum adversus Iudæos, Manichæos &c. notandum est, quæ legem ab Evangelio convelli existimabant; sed adversus quosdam nostrorum temporum ho-

mines, quibus si quid ex veteri lege objicitur, ad eorum depravatas seu opiniones, seu mores reprehendendos, ilico reverterunt, illud ex veteri lege desumptum esse. In primo autem Propheta testimonio, ministri Dei Legati dicti, cum nos admonent, quo loco à nobis habendi, tum ministros, ne id quod in mandatis illis est, transiliant.

Priusquam vero ministerium Iohannis fufius & per partes, exsequatur & explicet, Evangelium illud summam complectitur, *Lyc.* 3, *Act.* 3, 32, *Matt.* 3, *Act.* 2.

breviter desi-
gnans com-
pendium

Doctrinæ, quam proposuit,
&
Cultus vitæ ipsius, ad ministerii ejus rationem accom-
modati.

Doctrinæ summam proponit remissionem consequutos, & ex misericordiam Dei sensu, pœnitentiam ductos; utramque & peccatorum remissionem, & pœnitentiam Baptistæ sacramentum obsignatam habere oportere. Apud Marcum apparet hoc subijci, tanquam plenam expositionem ejus, quod in Propheta dicitur, de paranda Domino via, dejiciendis montibus, implendo valles &c.

Remissio
peccatorum
doctrinæ
Euangel.
summæ;

Primum igitur in Evangelii prædicatione est peccatorum remissio, & ob eam ipsam causam, justitiæ imputatio in Christo; unde tanquam ex fonte rivuli, aut tanquam ex trunco propagines bona opera proficiunt & erumpunt. Tamen enim resipiscencia ordine verborum, præcedat remissionem peccatorum; tamen naturæ ordine remissio peccatorum, tanquam causa suo effectui, aut tanquam arbor suo fructui, præponitur, quod liquidius adhuc constat ex *Matt.* 3, 2. ubi regni celorum appropinquatio, causa resipiscencia assignatur.

ex qua su-
stinet im-
putatio,

Quamvis enim remissionem peccatorum præcedunt nonnquam animi terrores, angores, & diri cruciatu, ex metu maledictionis & justitiæ divinæ excitati: tamen vera resipiscencia, quæ odio peccati & justitiæ amore constat, ex præcæntis peccatorum remissionis sensu originem suam necessario ducit: neque enim nos priores sumus in amore, sed à Deo amati, Deum post amamus. Huc accedit quod charitas ex fide manat, & ejus fructus est. *Gal.* 5, 6. quodque prius bonam esse arborem oportet, quam fructus boni & salutares esse possint, id est, quod quia apud Deum misericordia est, ideo timetur & colitur, *Psal.* 130, 4. & *Act.* 8, 37. Philippus aperte confirmat Eunuchum baptizari posse, si credat in Christum. Denique

etiam si a-
nima terro-
res susce-
perat;

hinc est, quod Apostoli, qui Epistolis utramque doctrinam complectuntur, semper à gratuita justificatione initium capientes, in bonorum operum doctrinam desinunt. Magna igitur in Pontificiis perversitas &c. rametis respicientia, tanquam gemma prior apparet, cum remissio per fidem, tanquam humidum radicale intus lateat & abscondatur.

hinc vera respicientia concommittitur aut sequitur;

Sicut autem remissio peccatorum præcedit; sic respicientiam & vitæ in melius mutationem subsequi necesse est: imo vero simul tempore, cum illa est. Sicut enim simul atque est ignis calefacit; sic posita remissione peccatorum, una ponitur respicientia. Cui enim persuasum est, peccata sua omnia remissa esse, cum suus ipsius animus ad gratitudinem non excitare nequit. *Luc. 7. 43, 47. Remittuntur ei multa, quia dilexit multum:* ubi Servator Christus idcirco multa ei remissa esse confirmat, quia multum dilexit: charitatem magnam effectum remissionis multorum peccatorum assignans. Item, *Hos. 2, 7. Revertar ad Deum maritum meum, quia melius mecum agebatur, cum apud illum essem:* ideo *Ier. 31, 33.* remissioni peccatorum subnectitur legis divinæ in cordibus nostris exaratio. Cujus enim animus, quantumvis ferreum, non emolliret, & ad Dei obsequium hæcteret, cum infinitum æs alienum, quod contraxit, sibi gratuito condonatum, & cum se è durissima peccati & Diaboli servitute assertum, cum vinculis & compedibus ab illis explicatum & expeditum reputaverit; nec tantum ab his liberatum, sed horum contrariis restitutum. Opinio quidem hujus boni adepti non satis roboris habet, ad nos in obsequii divini studio retinendum, sed persuasio tantæ munificentie à nobis perceptæ, satis virium habet. Sicut autem in legis promulgatione jubentur vestimenta lavare; ita initio Evangelii promulgati jubentur corda mundare, & à sordibus abluere. Baptisimum autem docet utramque doctrinam hanc obfigurare; ut *Rom. 6, 3, 4.* sicut olim circumcisio. Paralogismus Pontificiorum quem nescunt, ut probent pœnitentiam remissionem peccatorum præcedere, est figuræ dictionis; nam hac eademque ratione æque contendant, baptizandos esse adultos priusquam docentur, quia *Matt. 28, 19, 20.* dicitur prius baptizantes, & tum docentes; cum ex duabus partibus discipulis conservandis, prior ordine & tempore est doctrina. Et hoc melius explicatur in Marco, ubi *Ματθ. 28* proponitur *κρηβάτω*.

iniquum præcedit.

Summam doctrinæ Baptistæ confirmat ex testimonio Esaiæ, Iohannem hac Evangelii prædicatione injunctum sibi officium obivisse. Primam enim quod dicitur illum prædicasse circa fines Jordanis, qui locus erat incultus, & oppidis civibulque infrequens, impletum est Esaiæ vaticinium, *vocem in deserto esse auditam, Esa. 40, 3.* Deinde illi demum datum fuisse, ut homines admoneret, uti viam Domini sternerent, ut subditi Regi adventum & semitas, quibus aditus Christo pateret, complanarent. In quo illud primum intelligitur, natura multa obstacula & impedimenta esse, quæ à Christo divortium faciunt; multos ingentes & præruptos montes, quos superare nequimus; seu acclives peccatorum montes multos, tanquam fossas & convalles, quibus Christi salutaris aspectus adimitur, & montes denique & colles (tanquam superflua & redundantia) reseccandos, convalles & fossas (tanquam defectus) implendos, in quibus demergimur. Sed nec tantum virium in nobis esse, ut collicam difficultatem superare possimus; ita esse tortuosas semitas, & tot contractibus & diverticulis impeditas, ut à propo- sita nobis meta non aberrare nequeamus; ita asperas & hiulcas, ut vel pedem in illis ponere, aut unicum ad vitam gressum facere nequeamus. Denique desertum quoddam esse, ubi mille modi pereundi & aberrandi occurrunt. *Psal. 107, 4, 5.* Huc accedit, quod naturæ claudi sumus, ut ne pedem quidem moveamus ad Christum; quod caeci, ut viam despiciere non possimus; quod muti, ut de via percunctari nequeamus; surdi, ut comiter viam monstrantes exaudire nequeamus: denique (ut Apostolus inquit) mortui, qui ad omnes vitæ aternæ actiones inepti & inidonei sumus.

Prædica- vit Iohannes circa Iordanem ut vaticinia implet;

hinc multa obstacula ad Christum venienti;

Quod si quis excipiat, frustra juberi ut hæc faciamus, nisi penes nos sit.

Respondeo, Gratiam conferre adhortationis opera. Nam si tu nos cõvertis, respiciemus, si tu instruis, femur percutiemus. Ier. 31, 19.

Deinde illud etiam ad consolationem notandum, Evangelii præconio omnes istas difficultates tolli, regiam viam parari, lævigari, flexuosas & sinuosas ad rectam lineam revocari, aut hermetibus & cippis insigniri, indicibus scilicet, ubi & quando desectendum erit: gibbos & juga montium detruncari, fossas & convalles impleri; denique viam editam, & statuminibus hinc inde ful- tam esse, ut nisi quis de industria viam dese-

Verf. 49 & 5. que Evangelii præconio tolluntur;

tere velit, extra erroris periculum sit. Deinde Evangelii prædicatione claudos salire, cæcos &c. Quo nomine nobis charum sit oportet. Vnde etiam ejus prædicatione, per metonymicum effectum, appellatur regnum cælorum.

quævis in Cant. sponsa advolare dicatur. Quod si *quærat*ur, quid opus sit tanto in complanandis viis labore, cum in Cantico Christus ad sponsam suam advolare dicatur, & montes, & prærupta loca, veluti saltando subilire, *Cantic. 2, 8.*

Sciendum est utrumque inter se probe consentire: nam ille locus, de Christi infinitis nostra causa perfectionibus intelligitur, in quibus hujus præparationis & complanationis fundamenta jacta sunt: noster vero hic Evangelista per montes &c. peccata intelligit, quæ primo respicientia indies deterruntur, donec morte stirpitis evellantur. Deinde utrumque; testimonium pulchre consistit; rametsi ad peccata utrumque referatur. Priusquam enim nos fide ad illum accedere possumus, cum gratia & misericordia ad nos appropinquare oportet, & fidei largitione; & priusquam nos pœnitentia ad illum accedimus, cum ad nos venire, ut corda nostra molliat, & ex lapideis & ferreis, carnea reddat, necesse est.

Et hæc tenus quidem de respicientia, quam Iohannes prædicavit ex Esaua confirmata; sequitur altera pars de remissione peccatorum, quæ visione interiori Christi salutaris designatur: quod idem est cum eo, quod dicitur, *appropinquat regnum Cælorum.*

Kαὶ ὁ Ἰησοῦς: in allegoria persistere videtur, non tantum sternendam esse viam, ut Deo ad homines via muniat, sed ut ab illis commodius inspicatur. In deserto enim montibus, vallibus, collibusque pleno, nulla alique in intencendi commoditas datur; maxime cum cujuspiam conspiciendi causa, multum undique consuam: oportuit igitur ut Christum, hominum salutem, utiliter videamus, fide intueri, qua veluti oculo illum inspicimus oportet. Quod autem dicitur, *Et omnis caro videat*, hac universitate Gentes, olim à Republica Christi extraneas, completi voluit. Quanquam enim Iohannis ministerium ad Gentes non pervasit: tamen suo ministerio Gentibus viam munivit; vel hoc ipso, quod novo ritu, credentes Deo consecravit: quod non obscure indicabat, instare tempus, quo paries intergerina, quæ inter Iudæos & Gentes divortium constitutum est, demolienda foret, atque adeo jam tum deturbari cœpiisset.

Verf. 6. Quomodo videbitur Deus salus?

idque ab omni carne?

Μ Α Τ Τ Η . cap. 3. à vers. 4. ad 11. .

4 Ipse vero Iohannes habebat vestimentum suum è pilis camelinis, & zonam coriaceam circum lumbos suos, alimentum autem ejus erat locusta & mel agreste.

5 Tunc exivit ad eum Hierosolyma, & tota Judæa, totaque regio circumjacentis Iordani:

6 Et baptizabantur ab eo in Iordane, confitentes peccata sua.

7 Quum vidisset autem multos ex Phariseis & Sadduceis venientes ad Baptismum suum, dixit eis, Progenies viperarum, quis vobis præmonstravit ut sugeretis à futura ira?

8 Ferre igitur fructus convenientes respicientiæ:

9 Et ne putate vobis dicendum apud vos ipsos, Patrem habemus Abrahamum. dico enim vobis, Deum posse etiam ex lapidibus istis excitare liberos Abrahamo.

10 Jam vero etiam securis ad radicem arborum posita est. Omnis igitur arbor non ferens fructum bonum, exciditur, & in ignem abicitur.

101

A N A L Y S I S .

DESCRIBITUR Iohannes ab ad- juncto vestitu Item ab adjun- cto vultu

chlamide ex pilis camelorum contexta, zona pellicea. locustis, melle sylvestri.

VERS. 5. Ab adjuncta frequentia discipulorum, qui ex subiecto loco designantur

Hierosolymorum, Iudæa, vicinæ undique regionis fluvio Iordanis.

VERS. 6. Item ab effectu discipulorum qui ad eum egrediebantur. Deinde altero effectu publicæ confessionis peccatorum. Post à fine perfectionis & publicæ confessionis, scilicet ut nova baptismi ceremonia cognoscantur.

VERS. 7. Describitur à proprio effectu doctrinæ; cujus subiectum erant Pharisei & Sadducei: qui describuntur ab effectu, ad eum proficiscendi, & à fine, ut baptizarentur: doctrinæ species notatur, prior est acris reprehensio ob insignem nequitiam;

quam similitudine amplificat, qua illos serpentibus assimilat; nam etiam exaggerat à relatis, quia etiam à serpentibus oriundi sunt: deinde appellat eorum conscientias, an sincero affectu ut ad Deum revertantur accedant; cujus finem indicat, ut declinent independentem Dei adversus illos iram.

Vers. 8. Alia species doctrinæ, adhortatio ad fructus dignos respicientia quam profitebantur, & in quam baptizabantur.

Vers. 9. Proleptis qua occurrit tacita objectioni, qua superiore adhortationem ad respicientiam remorari posset; à relatis, quod, contra quam *Iohannes* dixerat, eos esse progenies viperarum, essent filii *Abrahami*, quibuscum Deus fœdus gratiæ pepigit, quod ipse irrum facere nequit. Huic respondet ab adjuncta Dei potentia, qui ex lapidibus excitare potest. *Abrahami* filios, ut illi pareant.

Vers. 10. Priorem adhortationem confirmat ab adjuncta comminatione divini iudicii, omnes independentes penitus perendit; quod ab abjungto temporis præteritis exaggerat, quia nunc oblata hominibus gratia Dei, iudicium propius est si gratia respuatur: quam omnem orationem allegoria illustrat, homines arboribus, opera fructibus in hac vita, malum radicibus arborum, Dei ultionem securi, cuius ad radicem admortio designat iustam vindictam; seipsum, ratione Ministerii, ei, qui securum agit & attollit, æternum interitum igni comparans.

METAPHRASIS.

4. **I**ohannes vero prudenter Dei mandatum expendens, de vini & Sicera usu illi interdicto, reliquum victum ad ejus analogiam revocandum censuit, ob eamque causam tenui potiori viliorum cibum convenire dicens, ex locustis & agresti melle, seu rore quodam dulci, mensam sibi instrui curavit. Sicut autem in viciis ratione homines plebeios imitatus est; sic vestitus eosdem representabat, dum ex pelliculis camelorum, quibus pili detracti non erant, indumentum comparans, illud cingulo pelliceo ad lumbos suos astrinxit; non alio fine, quam ut Eliam hoc modo exprimens, homines ad sui ministerii justam admirationem expectaret: frequentes vero ad eum egressi sunt civēs Hierosolymæ, aliique totius Judææ incolæ, cum his qui regionem Jordanis fluvium ambientem habitabant: idque hoc consilio, ut post publicam fidei professionem & peccatorum confessionem, baptismi sacramento consignarentur: inspectis autem plerisque ex Pharisæis & Sadducæis, qui Baptismi causâ ad illum accedebant, post generalem ad universum populum ad respicientiam adhortationem, specialius illos, tanquam hypocrisis magis obdurtos & obfirmatos, ad hunc fere modum aggredditur. O vos (ob nequitiam insignem eamque inæteratam) fœtus serpentum jure appellandi; serine potest, ut sensu divina ira

independentis ad me veniatis, qui vestra hypocrisis adeo in peccatis obstupescit estis, ut iræ divina sensu vix aut ne vix quidem percellamini? Quamobrem exploratè vos quo consilio huc acceditis. Quod si, ut præ vobis fertur, antea vitæ penituntiam ducimini; ejus rei certissima temeraria edite, dum in dicitur & factum, qua respicientiam testentur, strenue incumbatis. Neque enim vobis imponat vana de Abrahamæ posteritate secundum carnem gloriatio. Cum mea etenim in vos instituta accusatio, qua vos serpentes ex serpentibus oriundos appello, non pugnat, quod ex Abraham oriundi estis, nisi fide & fidei fructibus patrem referatis. Sed neque illud vos fallat: Deum suam in promissis servandis fide prohiberi, ne vos malos male perdat: quandoquidem alii plerique sunt secundum carnem filii, quibus Deus datum fœdus Abrahamo servet, ut vos excidat. Atque ut nulli essent, tamen ex potentia instructus est, ut vel ex istis ipsis lapidibus quos coram cernitis, sibi filios Abrahamæ excitare possit. Porro nunc propius quam unquam ante instat Dei vindicta, qua nisi oblata gratiam accipitis) tanquam emortua arboris securi divina vindicta excisis, in gehennam ignem projiciemini.

P R A X I S.

Matthæus victum & vestitum, veluti *Vers. 4.* Adjunctum quoddam ministerii Iohannis *Iohannis cū* attexit. Nam cum Eliæ similis futurus foret, usque eo ut à Malachia & Servatore, *Eliæ in vestitu & vestitu & viciis comparatio;* Elias vocetur, oportuit Eliæ conformem esse, & notam aliquam conformitatis, & extraordinarii sui ministerii gerere. Sicut enim olim Elias, ad collapsum in Israël Dei cultum instaurandum, missus est; sic Iohannes, suo tempore, ad ruderæ Ecclesiæ reficiendæ. Atque ut Elias olim, mira fiducia & libertate orationis, hominum etiam maximorum insolentiâ repressit & coarguit; sic Iohannes. Ut igitur pilosus dicitur cinctus zona pellicea *2 Reg. 1, 18, &c.* sic Iohannes. Huc accedit, quod de eo patris mandatum est, ut à vino &c. abstineret, ex quo colligebat Iohannes tenuem & vilem victum, a Deo illi imperatum: eoque ipso recte & iuste vestitus rationem, victus rationi analogicam esse conclusit: fuisse enim absurdum, si victu infra omnem sortem præcepto, vestitu molliori usus fuisset. Ex qua victus tenuitate & vestitus, veluti rusticitate, non tantum dona Dei, quibus se à contemptu vindicavit, magis eminebant; sed simul & jam adumbratum, quale

quale Christi regnum futurum foret : cum ex præcipuis ejus officariis, & tanquam aulicis primariis, Iohannes tam tenuiter pascus & vestitus sit; quod ut ad Iudæorum vanam de Christo in hoc mundo opinionem minuendam aptum erat; ita & nunc dierum ad Papæ, Cardinalium & Episcoporum fastum & splendidum apparatus conficiendum & jugulandum accommodatum est. Hinc etiam patet, quam absurdum sint, qui Eremitarum, & voluntariæ paupertatis vota, in Iohannis exemplo stabilienda esse contendunt; cum hoc peculiari vocatione Iohanni obtigit, quod à Servatore ipso non est observatum. Quasi vero Iohannes in deserto ageret, qui tantum in locis non tanta hominum frequentia cultus debebat. vide *Esa.* 42, 11.

ex quorum tenuitate vota paupertatis non stabilimus;

nec ministrorum certum vestitus genus.

Simul etiam, quam iniqua eorum oratio est, liquet, qui ex hoc Iohannis exemplo, Ministris Ecclesiæ certum quoddam, distinctionis ergo, vestitus genus imperandum existimant; quo accedit, quod eadem æquitate, eandem in convictus ratione legem illis præscribere licebit, maxime vero cum liquidioræ Scripturæ testimonio de Iohannis convictu, quam de ejus vestitu constat: illud enim expresse, hoc magis analogice & ratiocinatione continetur.

Hinc etiam Dei sollicitudo de humana salute apparet, qui suos ministros format & effingit, ut populi ingenio & moribus, quam accepti & accommodati sint.

Compendium hoc doctrinæ, sequitur uberior & plenior explicatio:

In cuius priori con- } Homilia Iohannis,
 cione proponitur } &
 } Effectus, quem in auditoribus fortita est.

Verf. 5, & 6. Quid causa fuerit quod populus ad Iohannem accederet?

Primum vero quæstionem proponit, qua illis occasione præbet, se, quamobrem venerint penitus excutiendi; simul etiam indicans, veram & legitimam ad eum accedendi causam. Fit enim sæpe, ut rerum novitas & insolentia, multos è cavernis suis ad Verbi prædicati auditionem extrahit: unde novus baptizandi ritus, insolita victus & vestitus ratio, magnum numerum ad Iohannem audiendum excitavit. Alios eximia, non tantum miranda, Iohannis conceptum & circumcursionem nobilitantia, sed dona etiam in eum nurifice, ut dictum est, collata commovere potuerant, ut certatim ad illum audiendum confluere: quæ tametsi à Deo in hunc usum comparata sunt, ut

Iohanni auctoritatem compararent, & animos hominum ad eum audiendum accenderent; in illis tamen animos defixos & attonitos teneri noluit. Plerique ducebantur spe aliquid audiendi, quo in expectatationem liberationis à Romanæ servitutis jugo, atollerentur. Iohannes autem justam cum accedendi causam assignat, curam quandam & sollicitudinem venturæ in eos iræ declinandæ, & ab eorum humeris depellendæ. Perinde enim est ac si diceret; nisi hic præcipuus vobis scopus propositus sit, ut ingruentem divinæ iræ tempestatem à vobis propellatis, operam & oleum perditis: non obscure indicans, suum non idcirco ministerium à Deo institutum esse, ut illis Romanæ servitutis perfringendæ nuncium & Evangelia afferret; sed tantum ut excutiendi diaboli & peccati jugi, caduceator & scæcialis existeret: non ut præsentem, & jam urgentem, Romani imperii virgam, adventu Messias comminuendam doceat; sed ut futurum Dei flagellum, Diaboli tanquam Lictoris opera tergoribus impingendum, consciendum declaret. Romanam enim quantumvis duram servitutem & asperam, pulicis quasi morsum esse, si cum peccati aculeo comparetur. Eorum jugum ligneum & veluti serico suffutum esse, si cum ferreo diaboli & peccati jugo contendat: Romanorum mucronem, tanquam urticæ cuiusdam punctiorem & ictum esse, si cum Diaboli scorpionibus, quibus impii cruciabantur, conferatur.

quænam a Iohanne adfigetur?

Hinc discimus quo animo ad conciones accedendum est, non ut aures pascamus, aut curiositati indulgeamus, sed ut inminentem & impendentem iram desectamus. Cumque hac ratione Iohannes docet, iram nos Dei defugere, nec alia ulla: singulare hoc studium in nobis ingenerare debet Verbi audiendi, sine quo certissime peribimus: nec enim ullum nobis ad Deum per fugium, nullum in Christo asyllum, nullus receptus, nulla ab æstu umbra, nisi per Evangelii ministerium. Quod si magnum nos desiderium tenet, illis nos malis & difficultatibus expediendi, quæ in præsentiarum urgent, venturæ certe iræ, quæ nos obruet conteretque, magnam habere rationem convenit; nisi forte inania terriculamenta, & vanos crepitus, Dei in Verbo minas reputemus.

hinc quomodo ad conciones accedendum?

Factus viperarum, id est, impiorum parentum impii liberii, ex malo corvo malum ovum, quod appellant; tametsi magno studio & cer-

Verf. 7. An Iohannes tam acciteret?

parione populum non absteruerit?

& certatim advolârint, & quidem in ipso prædicationis vestibulo, imprudentiæ, illos absterrendo, potius quam incepto acquirendi studio fovendo, attribui posse videatur. Quid enim gravius aut asperius, in eos dici aut excogitari potuit, atque illos tanquam plenos veneni criminari? cumque prudentiæ cuiusdam esse videri potuit, eorum scelera nonnihil, primo cum illis congressu, dissimulare, & paulatim ad hanc reprehensionis asperitatem assurgere: videtur illos injustis criminationibus onerare, & præterquam rei veritas ferat, convitia illis facere: erant Domini, erant promissionum hæredes, gens sancta, regale sacerdotium, Abraham & regni filii.

Respondeo: verum, vidit vir prudens malo nodo malum cuneum adhibendum, populum hunc profundo peccati somno obrutum, non potuisse levi susurro aut summissa succlamatione expergeri; magnum multorum & diuturnum peccatorum callum contraxisse, qui nisi gladii mucrone fortiter adacto penetraretur, nullum sui sensum post se relinqueret. Hypocritas fuisse, quibus nihil stupidius invenitur; qui cum fulminat Deus adversus omnes, se tamen privilegio quodam exemptos existimant. Quod nos admonere potest mollietate nostræ, & aurium nimis delicatarum, qui verbum paulo asperius ferre nequimus; & æqualitatem erga omnes servare, maxime inæquale esse. Quod vero ad injuriam spectat, quæ illis illata videri potuit, ea nulla est. Quamvis enim natura Iudæi, & filii Dei essent, ut loquitur ad Gal. Apostolus: tamen cum sædus Dei pedibus proculcarent, & neque patris Abrahamæ fidem, nec obedientiam imitarentur; mirum non est, si Iohannes, illis adoptionis beneficio adempto, eos in communi reliquorum hominum colloctæ & sordibus colloctet. Sic enim Prophetæ sæpius Iudæos, veluti canes incircumcisos vocant; tametsi præputii illis pellicula præcisâ erat. Nec secus de his existimandum est, qui Christianorum nomen ferentes, se tamen in omnia errorum & scelorum præcipitia dedant.

Cum vero Matthæus hanc orationem in Phariseos & Scribas contortam esse scribit, apparet ad universam concionem habitam fuisse; at in Phariseos & Scribas peculiari quodam modo & majori vi vibratam esse, ut populus sibi ab illis corruptelis caveret: quæ res Iohannis in docendo fidem & integritatem aperte demonstrat; qui dignitatis

& splendoris cuiusquam rationem non habuit: simul eorum temeritatem indicat, qui Ministros accusat, quod Doctores populi, & Episcopos &c. coram populo coarquant; id enim fecit Iohannes, ut populum ab eorum impuritate abstereret. Sic Paulus 1 Tim. 5. 20.

Subjungit adhortationem, ad testandam eorum quam Baptismi susceptione, fidem & resipiscentiæ profitebantur, bonis operibus. Quo docere voluit parum esse, quod exterius his actionibus defungebantur, nisi bonis operibus eas obfignarent: fit enim, ut sicut nonnulli externum in Verbo & Sacramentis, Dei cultum nihili pœne æstimant; sic alii plus in eo, quam par est fiduciæ ponant; dum hæc externi cultus observatione, tectos se & tutos fore ab ira Dei sibi pollicentur. Docet igitur Iohannes, quod & ad nos accommodari potest, qui sub clypeo baptismi, & auditionis Verbi Dei, nos ab iræ divinæ jactu salvos fore confidimus. vide 1 Cor. 1. 5. Sic Iudæi olim in sacrificiorum sollicita oblatione, caput & summam salutis suæ collocabant: perinde ac si servus hero suo, verborum & pollicitationum blanditiis satisfacere conaretur, dum manum interim in sinu continueus cam operi faciendo admovere abnuat.

Alterum est, quod illos à resipiscentiæ averteret, stulta & tumida de se persuasio, si Abrahamo se genus ducere, ejusque filios esse, cui promissiones datæ sunt, Deumque se ita obstrictum habere, ut aut hos utut flagitiosos, aut nullos sibi hæredes instituat: perinde ac si amplæ possessionis hæres, quod neminem pater præter se filium haberet, patris mandata hac fiducia aspernaretur, quod hæreditas ad nullum alium transferri possit; cum tamen servum aut quemvis alium hæredem scribere illi concessum sit. Hæc ad nostros in Christiani nominis appellatione acquiescentes accommodanda. Notanda vero locutio, Deum citius lapides ad regni cælorum possessionem adhibituros, quam ut impuris canibus & porcis, ejus potestatem vel minimam faceret: ut citius Turcæ, &c. ad Christi societatem adsciscendi sint, quam ejusmodi impuri homunciones retinendi. vide Num. 14. 12. Hoc in *Papistas* ite quod contra antiq. & Pontificiorum jactantia de successione Episcoporum suorum, non est multum ab hac jactantia dissimilis.

hæc patissimum ad Pharisæos directâ.

Verf. 8. Fides bonis operibus obfignanda;

Verf. 9. non ad prærogativas majorum provocandum;

quod contra antiq. & Pontificiorum successione.

Verf. 10.
Deus t. an-
dem ulci-
scitur im-
probitatem
populi;

Adhortationi comminationem adiungit : in qua in priori metaphora perliſit, hominum enim opera *fructibus*, ipſos homines *arboribus*, trita & pervulgata ſimilitudine comparat; per *ſecurim* vero notat ultricem Dei manum, & iram illam, quam venturam prius dixerat. Quod autem ad *radicem admotam* dicit, indicat inſtare Dei iudicium; ſicut qui arbori ſecurim apponit, locum veluti designat, ubi mox ſecurim adiget atque impinget. Quod vero docet, tum demum admotam & arbori applicatam eſſe, cum Euangelium per eum promulgari cœpit, in-

ſinuat, Deum haec tenus quidem erga illos patientia uſum eſſe, & eorum improbitatem longanimitate toleraſſe; jam vero amplius tantæ liberalitatis, quanta in Euangelii prædicatione elucet, contempnum ferre diutius non poſſe. Quo docemur, quanto cum periculo Euangelii prædicatione contemnitur; ut ſi nos Deus tempore ignorantia tulit, eandem poſt Euangelium prædicatum lenitudinem exſpectare non debeamus. Nam non jam falcem, qua ramos luxuriantes circumcidit, arripit, ſed ſecurim.

ideo t. an-
non reſi-
ſtendum.

L V C . cap. 3. à verſ. 10. ad 15.

10 Et interrogavit eum turba, dicens, Quid igitur faciemus?

11 Respondens autem dixit eis, qui habet duas tunicas, impertiat non habenti: & qui habet escas, ſimiliter faciat.

12 Venerunt autem & publicani ut baptizarentur: & dixerunt ei, Magiſter quid faciemus?

13 Ipſe vero dixit eis, Nihil amplius quam quod conſtitutum eſt vobis, exigite.

14 Interrogarunt autem eum etiam milites, dicentes. Et nos quid faciemus? Et ait eis, Neminem concutite, neque dolo opprimite: & contenti eſtote ſtipendiis veſtris.

A N A L Y S I S .

EFFECTUM notatur concionis ſuperioris addubitationis; cuius item effectus eſt percunctatio quid facerent; quæ quaſtio deſcribitur ſuo ſubjecto, nempe turba.

Verſ. 11. Hæc quaſtio item deſcribitur ſuo relato, Reſponſione; Reſponſio autem conſtat effectis, nempe ut communicent, quæ communicatio arguitur, 2. ſubjecto ejuſ qui habet duas tunicas & illius qui non habet, & ejuſ cui alimenta ſuppentur & cui nulla ſupperunt.

Verſ. 12. Turba per aliquot ſui partes explicatur, & primum Publicanos, quorum effectus notatur quod *Iohannem* adibant, & profectionis finis, 1. ut Baptiſimo conſignarentur, alter, ut quid facerent ſciſcitarentur; illi neceſſitatem reſpondendi impoſponentes, à relatis quod doctor ſit.

Verſ. 13. Hæc quaſtio deſcribitur ſuo relato, reſponſione *Iohannis*, conſtat autem reſpoſum effecto publicanorum, ut nihil exigant præterquam quod faſ eſt.

Verſ. 14. Alia pars turbae erant milites, qui deſcribuntur effecto, addubitatione de ſua vocatione; cuius dubitationis effectum eſt quaſtio quid facerent; quæ quaſtio deſcribitur ſuo relato, reſponſo *Iohannis*; quod tria effecta à militibus præſtanda complectitur, 1. ne concuſſione utantur, 2. ne calumnientur, 3. ut ſuis ſtipendiis contenti ſint.

METAPHRASIS.

10. S Vperiore Iohannis concione turba perculſa, ſad maximas animi anruſias & perplexitatem redacta (cum Phariſai & Sadducai ſuis in peccatorum facibus omni verſimilitu-

dine immerſi manerent, nec præ exiſtimatione adduci poſſent, ut quid illis faciendum foret percontarentur) cepit de ſuo ſtatu plurimum addubitare. Quamobrem Iohannem ſic ſere alloquuntur; ad eum modum tua hæc oratione nos pungis, ut plane quam viam incamus nos fugiat. Expedi igitur nos hæc difficultate, & quid nobis faciendum ſit commonſtra. Quibus Iohannes, Dixi prius vobis fructus dignos reſpiſcentia proferendos eſſe. Quod ſi queritis qui illi tandem ſunt, ſic habete; vobis, quibus ſeu victus, ſeu veſtitus, plus ſuppedit, quam quod vobis ſatis ſit, incumbite ut aliquid alius, qui iſtis vitæ ſubſidiis deſtituuntur, impertiantur. Atque hæc quidem univerſe turbae conſuſe & generaliter propoſuit: accedentibus vero Publicanis, qui tributa à Cæſare impoſita exigebant, hoc conſilio ut baptiſmi ſacramento obſignarentur, de ſua vocationis conditione, ut videtur nonnihil heſitantes, Iohannem item interrogarunt, quid illi facerent. Quibus Iohannes, ne quid præter illud quod lege conſtitutum erat exigere, imperavit. Milites Publicanos ſubſequuti, & de ſua militari conditione non omnino perſuſi, quod illa conditio Dei populo exoſa fuit, perinde ut Publicani, quid illis faciendum ſit, à Iohanne ſciſcitantur. His Iohannes reſpondet, neminem opprimere eos per vim aut ſuavitate opprimere, ſed ſuis ſtipendiis penitus acquieſcere.

11.

12.

13.

14.

P R A X I S.

Verf. 10.
Populi in-
quisitio ex
Ioa. ejus
resipiscen-
tia indi-
cium;

SEquitur Homiliæ cf-
fectus; qui & duplex, { prior laudatus,
&
& duplicis generis est, { alter illaudatus.

Laudi ducitur, quod Iohannem scisciten-
tur, quid illis faciendum sit; quod quidem
veræ resipiscentiæ argumentum est: indicio
est Iohannis homilia animos eorum pu-
pugisse, & ex peccati veterno excitasse.
Idem studium apparet in his, quorum fit mē-
rio *Actor. 2, 37*. Non responsant Iohanni, ut
populus apud Malachiam, quid fecimus, aut
qua re legem violavimus; *Mal. 2, 14*. sed an-
teactam vitam sceleratam agnoscentes, de
futura melius instituta percunctantur.
Cujus quidem quæstionis occasionem dedit
Iohannes, verbis de fructibus edendis resipi-
scentia dignis: quarunt eum, qui illi tandem
fructus sunt. Hinc discimus, de illis speran-
dum bene, qui cura officii sui investigandi
ducuntur: ita contra, nequicquam ab illis
expectandum esse, qui nulla cognoscendæ
voluntatis divinæ tanguntur sollicitudine.
vide *Ier. 6, 16*. non interrogandum per hy-
pocritam, ut *Ier. 41, 6*. nec per oscitantiam, ut
Palatus.

Verf. 11.
cui cur ex
mandatis
secundæ ta-
bulæ re-
spondent?

Huic quæstioni respondet Iohannes, ex
secundæ tabulæ mandato, non quod Dei
cultum postponat, sed quod, ut sæpe dictum
est, hypocrisis melius detegitur ex secundæ
tabulæ mandatis, quam ex mandatis primæ.
Attingit autem id, quod furti mandato con-
tinetur; non quod in parentes inofficiose
actiones, aut cædes, aut vero adulterium,
minora peccata essent, sed quod illud ma-
lum latissime patet; nec tantum corde, ut
reliqua, sed & actu & affectu externo ab o-
mnibus admittitur. Docet autem, non tan-
tum non esse alteri detrahendum, quod
tuum non est; sed aliquid erogandum ex
tuo, & in communem vitam societatem con-
ferendum, ut Paulus *Ephes. 5, 2*. Ex quo ap-
paret quam insulsa est eorum oratio, qui ut
se probos viros venditent, se nihil quod alio-
rum est accepisse inflatis buccis sonant, cum
tamen nihil erogent. Quo igitur loco illos
ponemus qui suos creditores fraudant, suos
heros, suos, cum quibus commercia habent,
mercatores, si vere resipuisse iudicandi non
sunt, qui nihil ex suo erogant, nã illi pro-
cul à dignis resipiscentiæ fructibus absunt,
qui quod alterum est diripiunt.

Tunicarum vero & ciborum datione
omnino omnia, quæ ad victum & vita-

cultum pertinent, ut Paulus *1 Tim. 6, 8*. his
duobus ad vitam necessaria complectitur
universa. Quod autem ex duabus tunicis
unam erogandam docet, eorum in fratres
inlementiam non obscure declarat; qui cum
aliquot syntheses vestium habent in vestia-
rio, ne unum tamen pannum pauperibus di-
strahunt, & quibuscum multa variaque fer-
cula suppetant, unum tamen ex his paupe-
ribus non concedunt: non quod non sit fas
duas tunicas possidere; sic enim neque duo
indusia, aut duas patinas habere conceditur.

Hæc cum universis dixit, deinde acce-
dunt ad eum Publicani, & post milites, qui
quid eorum officii sit quærunt. Ex quo non
satis esse constat, quid omnibus in univer-
sum imperatur cognoscere, nisi quod te spe-
ciatim & proprie attingit teneas. Hinc Apo-
stoli in Epistolis primum quid omnium si-
mul, & confuse Christianorum; deinde quid
servorum & dominorum, uxoris & mariti,
liberorum & parentum partes & officia do-
cent. *Ephes. 5, & 6. Col. 3. 1 Pet. 2, & 3.*

Cur vero istorum mentio sit potissime,
causa est, quod hi duo ordines Iudæis in-
fensi & exosi essent, quod Romani imperii
ministri essent & Satellites, ad Iudæos sub
dura servitute, à qua abhorrebant, retinen-
dum: publicani enim tributa, de quorum
pensatione sæpe quæsitum est, & à non-
nullis addubitatum, exigebant: milites, tan-
quam custodes præsidarii imponebantur, ut
Iudæos ad defectionem proclives, in officio
& obsequio continerent. Hos igitur appa-
ret olim lucri spe captos hanc vitæ ratio-
nem sequutos esse, cum tamen penderent
dubii, an cui se addixerant, vivendi genus
viro pio & vere Iudæo dignum erat: nunc
autem poenitudine ducti in genus vitæ in-
quirunt. Qui igitur hærentes num Deo
quod faciunt, & in quo occupantur, gratum
sit, inquisitionem averlantur ne fraude per-
specta in sequendo quæstu inquietiores fic-
rent, aut refrigererent, à conscientia mor-
fi: se nondum ex Evangelii prædicatione
resipuisse produnt. Hi enim, veluti clancu-
lariam tabernam, seu posticum habent, quo
se à Deo abdere conantur. Contra vero qui
faciunt, getmanos se Evangelii filios indi-
cant. Exempli causa, qui vel alea vivunt, vel
aleatoribus fores lucri causa aperiunt, qui
cauponando servorum loculos, & pauperum
artificium exhauriunt, unde illos & eos, quos
curare debent, perdunt, fidem excutiant, &
agnitam ex verbo culpam non corrigentes.

duabus mi-
tunicam ef-
se erogan-
dam?

Verf. 12.

Cur specia-
tim publi-
cani &
milites in-
quirant?

quomodo
dicat ex

omnino omnia, quæ ad victum & vita-

non sunt in vere Christianis habendi.

Verf. 13.
cur publi-
canis ne ul-
tra jus
exigant re-
sponderis?

Publicanis edicit, ne quid præter jus, & legem exigant: huic enim hominum generi solenne est, amplius constituto poscere: quod tamen non nisi oblique plerumque faciant, ut cum moras idecirco necunt, ut festinationis nomine duplum forte emungant ejus, quod illis ex lege debetur: tamen & hæc, & mille aliarum artium pietati adversantur, & ad furti caput referuntur; ut quod sui lucri causa merces exportari aut importari patiuntur, quæ à Republica non sunt. Nec mirum: cum enim tanti questuosos hos magistratus emant, has exspilationes exercere necesse est. Quod autem illis permittit (contra quam suspicari poterant) ut vestigalia imposita exigant: eo docet, imperata à Principe solvenda esse; quæ enim justè ab illis deposcuntur, sine injuria ab aliis subduci, aut detrectari nequeunt.

Verf. 14.
Et militi-
bus ut stipendium con-
tentis sint?

Militum autem ea licentia fere esse solet, ut sibi omnia jura divina & humana violare fas esse putent: unde natum est proverbium, de legum inter arma silentio: imo vero arbitrantur se militis titulo indignos esse,

nisi alios, tanquam vilia quædam mancipia, contemnant: unde nisi illis obsecundetur, gladius, qui eorum manibus à Deo insertus est, ut hostem coerceret & ulciscantur, in optimos quosque cives distringitur; his ut pro lupis sint, quibus custodes dati sunt, & ex his plerique plures eorum, qui in officio manent, quam defectores diripiunt: nec vero pudet illos se orbis terrarum pestes, flagella, malleos à Deo immittis, jactare, qui innoxii clypei loco esse debent, aut niuri; ut est in historia, 1 Sam. 25, 16.

Quia vero solent partim vi cives opprimere, partim calumniis, & fraude eos obruere; ideo utrumque vetuit.

Cum autem non dicat abjicite arma, ex illis plaustra reficite, gladios in vomeres conficite, hastas in putatorias falcas, nolite amplius stipendia merere: *Anabaptistarum* delirium deprehenditur; nec vero quicquam eos juvat, quod dicunt Iohannem populum tantum ad tyrocinium informasse, cum de Iohanne dicitur, cum Deo & Christo perfectum populum efformare & polire debere, Luc. 1, 17.

præinde ut
ma non ab-
jicienda.

L v c. cap. 3. à verf. 15. ad 19.

15 Expectante autem populo, & cogitantibus omnibus in cordibus suis de Iohanne, numnam ipse esset Christus ille,

16 Respondit Iohannes, dicens omnibus, Ego quidem baptizo vos aqua: sed venit qui validior me est, cujus non sum dignus qui solvam corrigiam solearum: ipse vos baptizabit Spiritu Sancto & igni.

17 Cujus ventilabrum in manu ipsius: & qui perpurgabit aream suam, & congregabit triticum in horreum suum: paleam autem exuret igni inextinguibili.

18 Multa igitur etiam alia exhortans evangelizabat populo.

A N A L Y S I S .

Error de Iohanne declaratur à subjecto populo, quod subjectum adjuncta nota universalitatis amplificatur; deinde species erroris explicatur, 1. quod majus quiddam ab illo expectabant, quam ab illo præstari posset, 2. species, vel primi erroris causa efficiens, quod disceptabant apud se an Iohannes esset Messias; subjectum etiam hujus disquisitionis seu disceptationis notatur, animus seu cor populi.

Verf. 16. Hunc errorem (Spiritus Sancti, ut videtur, instinctu mirifice de eo edoctus) convellit: ubi primum effectum notat utrique commune, nempe quod uterque baptizat: Deinde, à comparatione minoris, docet Christum esse se præstantiorem, quod sit validior & potentior, ubi apud Matthæum occupatione occurrit: cujus prolepsis est à relatis, quod tempore illum subsequutus est Christus. Cujus subjectio est à diversis, tamen tempore posterior sit, quoad humanitatem; tamen

prior est & dignitate quoad humanitatem, & tempore ipso quoad divinitatem: inæqualitatem præstantiæ docet, ab adjuncta indignitate Christo abjectissimi mancipii officium præstandi; quod à testimonio humano probat, proverbio scilicet, procumbendi ut corrigiam caleorum Christi solvas; deinde à comparatione diversorum effectuum, sui, Christi, quod ipse baptizat aqua tantum, Christus vero Spiritu Sancto: quod amplificatur specie baptismi Sancti Spiritus, nempe extraordinarii; quod probat adjuncto externo ignis, qui insidebat capitibus Apostolorum die Pentecostis.

Verf. 17. Altero effecto Christi præstantiam præ se docet, quod Iohannes omnes bonos & malos prædicatione sua colligit, cum Christus bonos ab hypocritis discernat; quod allegoria illustrat, ubi Ecclesia arex, Christus Agricola, pii tritico, impii paleis, Evangelium ventilabro, prædicatione Evangelii ventilationi, cælum horreo, cruciatus infernales igni, collectio electorum in cælum collectioni tritici in horreum comparatur.

Verf. 18. Aliud effectum *Iohannis* notat, ampliorum scilicet Euangelii predicationem; quod describit a subiecto populo apud quem concionem habuit, & forma predicationis alia scilicet, praterquam quae dicta est; summam enim doctrinam à se comprehensam, quam *Iohannes* magna orationis varietate exornavit dilatavitque.

M E T A P H R A S I S.

15. **C**um vero populus in continua expectatione esset, Iohannem sibi Messiam officium vindicaturum, & cum animo discernerent ad unum fere omnes, num ipse esset Christus ille qui per Prophetas venturus promittebatur;
16. Iohannes agere & inique hanc de se opinionem conceptam ferens, coram omnibus palam professus est; equidem vel ego aqua modo baptizo, ipse vero vos baptizabit Spiritu Sancto, idque non tantum consueta & usitata mensura sed effusa admodum & exundante: adjuncto porro extra ordinem & mirifice, ignis externo signo Spiritus Sancti efficacem virtutem & energiam experiente & adumbrante. Neque vero nos moveat quod vel atate prior sim, aut in Euangelii praconio illum antecedam, utcumque enim me atate & Euangelii predicatione sequatur, tamen cum dignitate quoad humanitatem, & tempore ipso quoad divinitatem mihi preferendus; idque tanto intervallo, ut ipse in domibus sim procurubando, & me ad pedes eius advolvendo, calcisui corrigiam solvere. Cuius munus est predicatione Euangelii, tanquam ventilabro, Ecclesiae suae aream, in qua boni simul & mali permiscantur, perpurpare, & ita hos ab illis discernere, ut electis tanquam tritico in caeli horreum convectis & comportatis, reprobos tanquam paleas & glumas igni nunquam resinguendo, id est, infernalibus poenis & cruciatibus adjudicet. Et quidem haec sunt quae ex Iohannis predicatione delibanda censui, ut quae summam doctrinam totius complectantur; cum tamen multa aliis magna varietate ab illo ad populi justam preparationem propofita sint, quibus recitandis, ne plus aequo prolixior sim, superseaeo.
- 17.
- 18.

P R A X I S.

Verf. 15.
Quod Ioh.
Messiam
putant tur-
bae corruptas
naturas

Sequitur depravata & corrupta turba opinio, quam ex Iohannis ministerio imbibissent. Cogitabant enim apud se, moti miraculis in conceptione & nativitate, victu, vestitu, sanctitate vitae, doctrinae gravitate, Iohannem fuisse Messiam; & porro forte expectabant, ut hoc de se profiteretur. In quo intueri licet, hominis corru-

ptissimam & inquinatissimam naturam, vel ministros pedibus obterendi, vel immodice evehendi; aut reges eos expetunt, aut eos in crucem agere parati sunt, ut in Christo visum est; aut ut Deos venerantur, aut ut odio habentes lapidant, aut eorum dicta tanquam oracula Dei adorant, & suam ab illis fidem suspendunt, aut nihil eorum, quod ab illis dicitur, credunt. Vide *Act. 14, 12, 13, 19.*

Quod praeterea hic error tam late patuit, ut totius multitudinis animos invaserit, docet quam male tutum sit, in multitudine acquiescere: quod adhuc magis cavendum, quia ut hoc loco turba, sic apud Iohannem constat, Scribas & Phariseos hoc errore imbutos fuisse. *Iob. 1, 19, ad 27.*

Quo autem animo Iohannem fuisse putabimus, cum ista rescisceret: non alio procul dubio, quam Paulus & Barnabas *Act. c. 14, v. 12.* qui acerbissimum animi sui dolorem, vestium discissione & laceratione testati sunt, quod se in deorum numerum relatos intelligerent: ita non modo in sui contemptu cruciantur pii ministri, sed & nimia sui existimatione & modum superante; quare haec Paulus ad mediocritatem revocat: *1 Corinth. 4, 1. &c.* Sic nos existimet, &c. Hanc autem suspensionem altius in animis eorum radices agere non patitur, sed illam statim eximit. Sic Petrus *Act. 3, 12.* sic Paulus *Act. 14, 15.* sic Angelus *Apoc. 22, 6.* Pii enim Ministri Ecclesiam non sibi ambiunt, sed Christo, nec se in admirationem adducere student: nolunt esse loco sponfi, sed amici sunt sponfi, qui laetantur sponfae erga Christum amore; sunt paronymis his distimiles, qui per speciem pro alio amico ambiendi, ipsi puellam ambiunt: quod quidem si in vituperio sit, multo magis damnandi, qui cum paronymi sint, ut Ecclesiam in amores Christi adducant, ejus amores ad se transferant; & si facinus fuerat in Absolone animos Israëlis à Davide rege abducere, ut illos ad se traduceat: quanto magis, &c.

Quo autem discrimen inter se & Christum itataeret, unde omnes à se illum internoscerent, utitur duobus argumentis ab effectis. Primum est, se in baptismo aqua ministrum esse; Christum vero cum esse qui cum Spiritu Sancto, aqua efficit & expresso, homines baptizaret, Ministrum quantumcunque excellentem, ne guttam quidem Spiritus Sancti conferre posse; quod idem in Verbi predicatione, & alterius Sacramenti administratione intelligendum: omnes & externos

& instabili

Verf. 16.
ex cuius
responsione
eius animi
dolor

que par-
tum ex dis-
crimine ba-
ptismi
Christi qui
cum Spir-
S. effica-
cia

externos sensus Ministros pulsare, Christum esse qui aures cordis perforat, oculos aperit, sordes peccatorum lavat. Quod si Ministri Spiritum conferre nequeunt, nedum mortua elementa & externum sacramentum. Discamas igitur ad Deum & ad Christum mentes precibus attollere, ut ab illo gratiam nobis accommodatam emendicemus, nec in cuiusquam Ministri donis acquiescimus. Nam si lingua Angelorum loquerentur, si Daniele aut Iohanne Baptista sanctiores aut doctiores essent, nequequam tamen nobis profuerint, nisi ad Christum fontem & thesaurum gratiæ ducunt. Vide 1 Cor. 3, v. 5, 6, 7.

Ex hoc liquet, quam illi à veritate aberrarunt, qui Christi baptismum novum, à Iohannis baptismo, ritum & ceremoniam existimarunt; cum uterque Iohannis & Christi unum integrum Baptismi efficiant, cum quod Iohannis, sive alterius cuiuspiam Ministri baptismo semel administrato adumbratur, quotidie, quamdiu hic versamur, à Christo exhibetur. Esse vero Christi (qui dicitur) baptismum spiritualem, non autem externam aliquam lotionem, constat *Act. 1, v. 5.* ubi hunc Christi baptismum post ascensum, cum primis perficiendum docet; præterquam quod hac sententia Iohannis baptismum mortuum quid esset, nec nos Christo in baptismo communicaremus, qui Iohannis baptismo baptizatus est.

Quod vero ignem Spiritui Sancto adiungit, designat admirabilem illam Spiritus Sancti collationem & communicationem, sub specie linguarum ignitarum. Nec igitur hinc *Hermianis*, aut *Seleucianis* aliquod patrocinium accedit, qui per hujus loci speciem igne baptizabant.

Quod vero Christum se *ἰεροπόρευ* dicit, eo indicat, eum longe majora Iohanne præstare: Iohannem aquam tantum & verbum externum præbere posse, illum posse Spiritum conferre; quo etiam refertur quod sequitur, de hypocritis à veris cultoribus internotandis. Itaque hæc sententia priori

præmittenda, ut quæ & illam, & sequentem *ἰεροπόρευ* complectitur.

Quod autem se *indignum* esse confirmat, ac proinde qui *calcei corrigiam solvat*; quod ab alio amplificatur Evangelista, dum ne *procumbendo* quidem, & ad terram se dimittendo hoc illi officium præstare dignum se reputat: Christi divinitatem non obscure indicavit. Cum enim pauper & adhuc privatus is esset, cui tantus Propheta indignus erat, qui ei corrigiam procumbendo solveret, id est, abjectissimam & summissimam operam illi præberet, certe eum oportuit hominum ordini eximi. Hujusmodi est, quod legimus de Maria pedes Christi lachrymis ablucante, & capillo abstergente; quod Christus vere Deus admisit. Hinc *Pontificem* intelligitur se pro Deo venditare, & honorem uni Christo debitum in se transferre, dum pedes suos Regibus & Imperatoribus osculandos præbet.

Alia differentia inter Christum & Iohannem, seu omnes potius quascunque creaturas, quod ille solus novit hypocritas a germanis Dei cultoribus internotare: quod similitudine agricolæ illustrat, qui aream suam purgat, paleas eximit à tritico. Vide *Matth. 13, 47.* in reti jaculi parabola, omnia complexus sua sagena, collegit bona, & abiecit mala, &c. Item *Matth. 25, 32.* in pastoris similitudine, capras ab ovibus seponentis. Homines igitur cavent, ne hoc sibi suscipiant & arrogant, quod unius Christi est, & quod Iohannes sibi assumere non est ausus, ne Dei iudicium præripiamus.

Ministri enim Evangelii religando cum frumento paleas, & utricas &c. in Ecclesiam comportant, oves simul & capras, &c. Christus post accedens, ea dispartit & segregat; est enim ille, cujus oculi flammantes, & igniti appellantur. *Apoc. 1, 14.* renes & penitissime penetrat.

Simul etiam notandum est, homines non debere in hominum de se iudicio acquiescere, si se Ministris & aliis bonis viris probent, nisi etiam se & sua omnia Christo probent, ad cujus tribunal sistendi sunt.

MATTH. cap. 3. à vers. 13. ad finem Capiti.

13 Tunc advenit IESVS à Galilæa ad Iordanem ad Iohannem, ut baptizaretur ab eo,

14 At Iohannes obnixè prohibebat eum, dicens, Mihi opus est ut à te baptizer, & tu venis ad me?

15 Respondens autem IESVS dixit ad eum, Omitte me nunc, ita enim decet nos implere omnem iustitiam. Tunc omisit eum.

quamvis
substantia
idem,

et ejus
majori
collatione;

qui ideo
majora
præstat,

Verf. 17.
partem
quod corda
hominum
noventis,

quod Mi-
nistri non
queuntis

ideo in co-
rum proba-
tionem non
acquiescen-
dum.

16 Et baptizatus IESVS ascendit statim ex aqua: & ecce, aperti sunt ei caeli, & vidit Spiritum Dei descendentem quasi columbam, & venientem super ipsum.

17 Et ecce vox adfuit e caelis dicens, Hic est filius ille meus, dilectus ille, in quo acquiesco.

ANALYSIS.

Effectus Christi itineris describitur à subiecto loco unde iter suscepit, nempe Galilæa, ad subiectum locum quo profectus est, Iordanem, & à subiecta persona Iohannis, ad quem se contulit, & à fine itineris, ut baptizaretur.

Verf. 14. Iohannis effectum declaratur quod prohibuit eum, quod etiam adjuncta præpositione amplificatur, scilicet quod vehementer & magnopere prohibuit; cuius ratio assignatur à comparatione maioris, quod tantum abesset ut ipse illi baptizando idoneus esset, ut à Christo baptizari se epus habere professus sit.

Verf. 15. Christi responsum subicitur; quod declaratur adjuncto adhortationis ne eum prohiberet; quod etiam adjuncto temporis definitur, quo declaratur hanc Iohannis in Christo baptizando eminentiam non duraturam. Cuius adhortationis ratio est ab adjuncto decoro; quod quidem decorum confirmatur ab effectibus, scilicet quod uterque Iohannes baptizando & Christus se baptismum ejus submitiendo, justitiam Dei perficeret: post effectus Iohannis subiungitur, nempe quod baptismum Christum consignavit.

Verf. 16. Vbi ex relato ascensus ex aqua arguitur descensus Christi in aquam, ut ibi baptismum consignaretur: cuius baptismi Christi adjunctum notatur, primum cœlorum diffusio, 2. quod Iohannes vidit Spiritum Sanctum descendentem, 3. quod Spiritus ille venit & insedit Christo; cuius externum Symbolum seu forma erat columba.

Verf. 17. Quartum adjunctum erat vox Dei Patris de cœlo, quæ speciatim exprimitur. In quo testimonio divino, primum describitur ex relatis, quod sit filius; deinde ab adjuncto, quod sit dilectus, 3. ab effectu, quod sit is qui patrem suum hominibus placatum & propitium reddit.

METAPRISIS.

13. **P**ost, ut Christus se ad publicum Mediatoris munus idoneum redderet, è Nazaretho Galilæe oppido, ubi triginta fere annos veluti in latebris dilataisset, ad Iohannem, prope fluvium Iordanem ob aquarum commoditatem ministerium exercentem, iter suscipit, hoc consilio, ut postquam Ioannem pro concione dicentem primum audivisset, ab illo baptismi sacramento initiaretur; Iohannes vero Christo cum aliis suis auditoribus baptismum petenti, hoc officium non modo præstare renuit, sed obnoxe & asseveranter hoc facere pernegavit: cuius sui facti rationem potentissimam se asserere existimabat, quod ipsemet à Christo Spiritus baptismum consignandus erat: & ob eam rem indignum iudicare, ut baptiz-

mi in Christum collatione, sibi aliquo usque in eum auctoritatem vendicaret: maxime quod ad se longo itinere confecto baptismi causa venisset: quem aquius erat (siquidem ab illo baptizandus foret) misso nuntio ad eum iter suscipere. Cui Iesus: sine ut quod peto fiat, ut ad tantillum temporis tuo ministerio utens, tibi quadamtenus inferior sim; utcumque etenim hoc tibi absotum & absurdum videatur, tamen propius rem intuenti perquam decorum comperetur; quandoquidem hoc faciendo & tu mihi imperanti parens, & ego Patris obsequium sequutus, ambo quod rectum & iustum est, exsequemur. Quo dicto Iohannes Iesum à se baptizari permisit. Christus ergo in fluvium ut baptismum initiaretur, descendens, postquam sacro lavacro ablutus fuisset, ilico ex aqua ascendit emerisque. Ecce autem quemodo externam sacramenti tesseram, Spiritus Sancti dona comitantur. Illico enim diffusis cœlis Spiritus Sanctus, visibili columbæ forma cœlitus descendens, semper illum sessitavit. Iterum dico ecce & adverte animum, vocem Dei Patris cœlitus audivim, qua tanquam testimonio omni exceptione majore testatur, hunc Iesum ejus Filium esse unice dilectum, in quo uno gratos habet quicumque ad eum fide vera confugiunt: & quem omnes qui gratiam à Deo consequuntur, ut fidem consequantur, studiose audire debent.

P R A X I S.

Christus sua efflagitatione, à Iohanne baptismum consignatus, è cœlo amplissimo, eoque multiplici testimonio ornatur.
Partes { Christi per Iohannem Baptismum,
Christus ipsius constanti & obnoxia
efflagitatione evocatus;
&
Dei è cœlis multiplex & augmentum de Christo testimonium.

Sequitur Christi baptismum, quem à Iohanne petens tandem obtinet: in quo animadvertendum, quod Christus sponte eum accedit, ut sacramento communicet; nec dubium est, quin Verbi prædicatione, quæ sacramenti administrationem antecessit, interfuit. Vbi prætereundum non est, quod tantum iter pedibus ministerii causa confect. Quo factò ministerium Verbi, & Sacramenta à

15.

16.

17.

Verf. 13. Christus sponte ut à Iohanne baptizetur accedit.

ta à contemptu vindicavit : intolerabilis ut sit superbiz, qui sibi confidens ista myſteria deſpectu habeat : ſicut enim ſapientia crevit, ita media proficiendi ſibi non eſſe aſpernenda duxit : quod nos pudeſciat, qui præ illo nani, cum in cognitione, tum in pietate, tamen ægre aliquot paſſus conſicimus, ut ſub Miniſterio Eccleſiæ proficiamus; maxime ſi quis ſe, æque ut miniſtrum, in Scripturis periculum exiſtimet; cum Chriſtus petitor Iohanne eum attente audivit. Deinde quod ſacramentum ſibi adminiſtrari petit, & denegatus obnixè rogat, nobis exemplum reliquit ſtudio & fervoris communicandi ſacramentis; non equidem, ut plerique faciunt, ne alii contemptui ſint, ſed ſtudio obſequendi Deo. Atque cum ad ſacra, tanquam ad nuptiale convivium, nobis accedendum ſit, ad illud, tanquam ad ſupplicium & carcerem, obtorto collo venimus, ut niſi vel lex, vel conſuetudo, vel exiſtimatio urgeret nos, non accederemus.

idque cum
turba in e-
jus concio-
nes

Ex Luca liquet Chriſtum in media turba Iohannis concioni aſſiſtentem, tum baptiſmum petiſſe, cum turba ſe baptizandum ſiſteret. In quo videmus quam rationem cæterus Eccleſiaſtici habuit Chriſtus, qui ſe ad illum aggregat, neque (ut quibuſdam in more eſt) aliam in baptiſmo pompam quaerit, quam qua eſt totius Eccleſiæ communis. Nam plerique nobiles ſunt, qui ſe inhonoratos arbitrantur, niſi liberi recens nati domi ſua ſacramento conſignentur, inque argentea patina & aliis apparatus ceremoniis. Hic quis ſecum reputer, perbeatos fuiſſe illos, qui eodem tempore, eadem in aqua, & ab eodem miniſtro, baptiſmo conſecrati ſunt, quo Chriſtus. Sed falluntur : nec enim beatiore, quam nos ſumus, fuerunt. Æque enim ſe Chriſtus nobis in noſtro baptiſmo communicat, atque illis. Sicut enim in unius illius circumciſione, omnium piorum circumciſiones honorantur & efficaciæ redundant; ſic in illius unius baptiſmo, omnes piorum baptiſmi & ornantur, & ſanctificantur; ſicut impiis gravius iudicium imminet, quod ſacrum baptiſmum à Chriſto, ſuo & proprio baptiſmo conſecratum prophanent.

Verſ. 14,
& 15.
eius recu-
ſatio ex
imbecilli-
tate.

Quod Iohannes verecundia & modeſtia hoc recuſavit facere, ſuam prodit imbecillitatem, & animum non ſatis ad obſequium cõpoſitum. Tamen enim humilitatis quandam ſpeciem præ ſe fert; tamen ſuperbizi potius iudicandum eſt, ut qui ſuam Chriſti

prudentiæ anteponit, & Chriſtum hoc poſtulado lapſum errore exiſtimavit. Sic Petrus *Ioh. 13, 8.* noluit permittere, ut ſibi pedes à Chriſto lavarentur. *1 Reg. 20, 35, 36.* recuſavit vir quidam juſſus Prophetam percurre, unde ipſe à leone interficitur. Unde intelligitur, quantum periculum in eo ineſt, ſi quis ſua ſenſa, & cogitata, & rationis dictamen ſequatur. Quis enim non putaret hos magna ratione motos, ne quod illis imperabatur, obirent. Tenendum igitur, obedientiam potiorem eſſe ſacrificio : & *Prov. 3, 8.* neminem debere ſapere ſuo iudicio; extra enim Dei mandatum, nihil niſi laquei ſunt, quibus nos induimus, vel tum, cum via nobis maxime expedita & ſtrata videtur. Quod bonam Pontificiorum intentionem aperte convellit. Iohannes admonitus ſui officii ilico ſe retractat, tamen non deſunt illi prætextus & ſpecies præclaræ deſenſionis: quod illos redarguit, qui refractarii ſunt.

Quod ſi *quæritur*, quorſum baptiſmo conſecratus eſt?

Cum Chri-
ſtus bapti-
zatus?

Reſpondeo, ut cum ad Filiorum Dei obſequium pertineret, ſacramentis huius particeps ipſe, qui ſe ad eorum numerum & ordinem aggregaret, illud etiam obiret, & eo initiaretur, ut labes noſtras & prolapſus, ſeu in baptiſmo reverenter ſuſcipiendo, ſeu in ſuſcepto debite & legitime uſurpando, reſiceret.

Apud Lucam apparet, Chriſtum cum baptizaretur, precatum eſſe, *Luce. 3, 21.* quod nobis documento eſt, nos in ſacramenti perceptione Deum precari oportere, & ſacramentorum adminiſtrationem precibus conjungendam eſſe, ſicut moris eſt apud nos; maxime cum Chriſtus, à quo Spiritus (ſicut à Patre) procedit, & cujus eſt, ſicut eſt Patris, hoc fecerit.

cum bapti-
zaretur
precatum
eſt?

Huius precationis effectus enumerantur,

1. Cælorum diſſiſſio.
2. Deſceſus Spiritus Sancti corporea forma.
3. Patris auguſtiſſimum de filio teſtimonium.

Signo res ſignata conjungitur; Spiritus Sanctus aqua figuratus in illum conſertus, & quidem viſibili forma, quæ ad ſingularem Chriſti manſuetudinem delineandam eſſet aptiſſima. Vide *Matth. 11, 28, 29, 30.* & *cap. 12, 18, 19, 20.* quod aptiſſime convenit teſtimonio *Eſa. 42, 1, 2, 3.* unde Dei Patris teſtimonium ſummitur. Notandum Deum Patrem, cui ſumma unam eandemque rem pronuntiandi varietas ſuppedit, elegiſſe in

Verſ. 16.
& 17.
eius preca-
tionis effe-
ctus.

ipsis Scripturæ verbis insistere; testimonium enim hoc ex *Esa.* 42, 1. desumptum est. Quod illorum nauseam & fastidium coarguit, qui veritatem aliis aut proponere, aut accipere verbis expetunt, quam Sacræ Scripturæ loquendi formulis.

Cur Spiritus Sancti capiti insederit?

Spiritus vero Sanctus capiti insidens, iudicio fuit, eum animo plenissime Dei Spiritu perfusum esse, & ad obeundum Messiam unctum esse. Quod autem Spiritus Sanctus descendisse dicitur, qui tamen cœ-

lum implens à loco ad locum non transit, intelligendum est de corporea forma. Quæ non Spiritus Sancti essentialis Deitas, sed ejus dona, à quibus Spiritus separatus non est, delineantur & effinguntur. Ne quis cum Pontificis somniet, ipsam Dei essentiam ulla aliqua imagine representatam esse. Hic etiam luculentum testimonium habetur Trinitatis personarum; Patris scilicet loquentis, Spiritus requiescentis super Filium, & Filii stantis.

I O H. I. à *vers.* 6, ad 15.

6 Existit homo missus à Deo, cui nomen Iohannes :

7 Is venit ad dandum testimonium, id est, ut testaretur de illa Luce, ut omnes per eum crederent.

8 Non erat ille Lux illa, sed missus fuit ut testaretur de illa Luce.

9 Hic erat Lux illa vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in mundum.

10 In mundo erat, & mundus per eum factus est, sed mundus cum non agnovit.

11 Ad sua venit, & sui eum non exceperunt.

12 Quotquot autem eum exceperunt, dedit eis hoc jus ut Filii Dei sint facti, nempe is qui credunt in nomen ejus :

13 Qui non ex sanguine, neque ex libidine carnis, neque ex libidine viri, sed ex Deo geniti sunt.

14 Et Sermo ille factus est Caro, & commoratus est inter nos, (& spectavimus gloriam ejus, gloriam, inquam, ut unigeniti egressi à Patre) plenus gratiæ ac veritatis.

ANALYSIS.

Baptista describitur ab adjuncta vocatione divina, seu immediata à Deo, 2. ab altero adjuncto nominis, scilicet *Johannis*, quod gratiam *Iehovæ* prædicabat in Christo jam exhibitio.

Vers. 7. 3. A sine prædicationis, ut de Christo testificaretur, qui lucis metaphora illustratur, 4. finis etiam testimonii indicatur, ut scilicet omnes crederent per eum.

Vers. 8. 5. Probat à diversis eum non fuisse lucem illam insignem, nempe Christum, sed de luce illa testimonium perhibuisse.

Vers. 9. 6. Probatur Christus esse lumen, non *Johannes*, ab effectu illuminandi omnem hominem venientem in hunc mundum.

Vers. 10. Humanitatem etiam proponit à subiecto mundo in quo Christus erat, cujus magnitudinem præstringt argumento à diversis, quod mundus ab eo factus, eum non cognovit.

Vers. 11. Humanitatem Christi alio argumento effecti proponit, nempe quod per incarnationem suam venit inter Iudeos; quorum ingratitude præstrinxit, argumento à relatis quod ad suos veniens, à suis exceptus non sit.

Vers. 12. Alio argumento divinitatem proponit ab effectu, quod dat hanc dignitatem, ut fiant ho-

mines filii Dei; quæ dignitas proprio subiecto credentium in eum describitur.

Vers. 13. Cujus filiationis paternitas, seu causa efficiens assignatur Deus Pater: quod etiam probatur à distributione; Aut eorum à Deo est, aut ab hominibus; sed non ab hominibus; ergo est à Deo. Ab hominibus probat non fieri, ab enumeratione partium; quod neque natura, nec ulla humana industria gignitur Dei filii.

Vers. 14. Postquam humanitatem & divinitatem seorsim proposuisset, utramque naturam in una persona inseparabiliter conjunctam ostendit, dum *ad* naturam humanam assumptam sibi adjungit; cujus effectum notatur conversatio & commoratio inter homines; cujus conversationis adjunctum tempus similitudine commorationis in tabernaculo illustratur; ejus adjuncta gloria plane divina præponitur, quæ testimonio *Johannis* & Apostolorum confirmatur; quod porro testimonium specie oculati testimonii augetur & amplificatur, & suo proprio subiecto, nempe illam gloriam fuisse, quæ Filium Dei deceret.

METAPHRASIS.

Tametsi vero Christus, in quo omnes thesauri sapientiæ & cognitionis divine confertim

fertim & cumulate inclusi tenentur, se ipso contentus, hominis testimonio non eget: tamen sua in homines animi propensione, qua illorum saluti consultum voluit, prospexit sibi de illustri, & multis nominibus, cum conceptus & natus, tum victus & vinctus ratione, nobilitato viro, qui vel ipso nomine suo celebritatis sua indicium & notam praeiulit. Ioannis enim nomine insignitus, gratia Dei in Christo exhibitae praecone egit clarissimum.

7.

Hic divinitus absque hominum opera in ministerio inauguratus, venit ut testimonium perhiberet. Et congruenter officio cui persurgendo destinatus est, de Christo totius mundi lumine testimonium dixit; non equidem ut quidquam suo testimonio Christo accederet, sed hoc consilio, ut omnes omnium generum, nationum, linguarum & conditionum homines, ejus ministerio excitati, in Christum caderent.

8.

Quaerquam vero opinio multorum animos imbuerat, Ioannem esse mundi lumen per Prophetam promissum: tamen non erat ille lumen, sed tantum is qui de lumine testimonium ferret. Nec tamen inficias iverim, quin propter singularem in rebus caelestibus peritiam, & vitis perararam sanctumonium, luminis nomen aliquo usque obtineat, & quidem splendidus; sed cum Christo compositus, luminis appellatione indignus erat. Christus est enim verum illud Lumen, quod ex se lucens, sui splendoris radiis omnes totius orbis homines illustrat, dum illos ratione, & communibus aequitatis & iustitiae notionibus, ad praesentis vitae moderationem summe utilibus, & oratione exornat.

10.

11.

12.

13.

telligi volo, non natura à parentibus, non viribus propriis, aut intelligentia, aut voluntatis; sed a Deo modo, qui Spiritus sui virtute per sermonem promissionis, tanquam per semen illos ad spem vitae gignit. Quod autem dixi in mundum venisse, id copiosiore explicacione eget. Quare sic habe sermonem: qui ab omni aeternitate apud Patrem fuit, assumpto ad se corpore & anima, una persona in duabus naturis non confusus factus est; qui etiam hic in terris ad tempus tanquam in tentorio commoratus, sua maiestatis tecmeria certissima edidit; cuius rei infusii, maxime Apostoli, spectatores erant; qui cum miraculorum edicione, tum Spiritus Sancti cumulate collatione, olim in lege ceremonis adumbrata, illam spectarunt gloriam, qua propria est aeterni Patris Filio, ut qua non possit ad ullam in caelo aut terra creaturam transferri.

14

P R A X I S .

Christus Deus & homo, una in duabus naturis persona esse docetur:

quod { Comparacione cum Iohanne, ad versum 10.
fit { Sine comparacione, reliquis versibus.

Notandum, vocatum fuisse ad ministerium, & à Deo immediare: Nemo enim, sibi honorem sumit, nisi qui vocatus est, ut Aaron. Hebr. 5, 4. utcumque conceptus, & natus, & educacione, maxime Spiritus Sancti singulari mensura, alios omnes suae aetatis homines antecelluit; tamen nihil sine vocatione Dei tentare voluit: quod eorum temeritatem & praecipitantiam coarguit, qui suis donis confisi, se in Ministerium Ecclesiasticum ingerunt: multo magis eos, qui nullis idoneis ad ministerium donis imbuti, in Ecclesiam irruunt.

vers. 6.
Ioannes ad ministerium à Deo vocatus.

Cum primi legis ministri Moyses & Aaron, à Deo immediate sint vocati; ne Evangelium hac parte legi inferius elicit, decuit primos Evangelii ministros Iohannem, I. x. & duodecim discipulos, sine hominum opera, ad Ecclesiae ministerium adhiberi; & quidem Iohannis in primis ministerium debuit caelitus institui, cum propter doctrinae genus, quod novum fuit; tum sacramenti ritum inauditum Dei populo Deinde quod tanta obrinuit in Ecclesia corruptela, maxime in his qui Ecclesiae primates erant; ut omnino ab illis demandata Ecclesiae functio, suspecta plerisque reddita fuisset.

hinc Evangelium legi non inferius;

In Iohannis nomine, à Deo illi indito, singularis Dei cura ostenditur, homines ad salutem,

hac illi nominis singu-

lari cura
impositum.

lutem, quæ in filio proposita est, pellicien-
di. Nam *Baptiste* nomine audito modo, cum
à Deo illud impositum intelligeretur, om-
nium animis, de doctrina, quam proposuit,
suspicionem falsitatis minimam adimebat;
adeo ut si vita flagitiosa fuisset, in ipso no-
mine tamen veritatis propositæ firmamen-
tum habuisset: ut iustissima fuerit eorum
hominum condemnatio, qui Iohannis mi-
nisterium, conceptu, circumcissione, victu
& vestitu, ipsoque nomine obligationum, un-
dique gratum & ratum non haberent. Quo
docemur, non nihil ad pietatem prædicii esse
in nominibus rite impositis; ne nobis in no-
minibus infantibus imponendis, omnem li-
centiam largitum esse putemus.

Verf. 7.
Ex Dei in
hominibus a-
mo. e. Ioh.
testimo-
nium;

Quod ad testimonium de Christo dicen-
dum est designatus, primum Dei & Christi
in homines *φιλανθρωπίαν* demonstrat; qui
hominum de se testimonium, quo ipse opus
non habet, tamen instituit, ut nos servemur,
Ioh. 5. 34. homines testes non adhibent, nisi
eorum ipso bono qui testes asciscunt; Deus
autem nullo suo, sed nostro bono hoc facit.
Quod si aliis boni aliquid proponunt, ad
quod accipiendum & amplectendum suo &
proprio testimonio adduci nequeunt, ilico
eos indignabunde abijciunt, quia oblatum
benigne beneficium rejiciant; Deus autem
trium personarum testimonio de Messia ad-
hibito, Angelorum etiam exercitum, & le-
ctissimum chorum hominum adjungit; non
minus quam si suæ beatitatis prora & puppis
in hujus rei comprobationem sitæ essent,
cum tamen hæc illi nihil seu seritur, seu me-
titur.

Hinc etiam
ministris
vni hono-;

Deinde honos, quem ministris suis habet,
notandus est: nam cum nemo (Iohanne Ba-
ptista referente) dignus sit, qui humi pro-
cumbens corrigiam calcei Christi solvat, ad
tam honorificum de eo testificandi munus
provehit, omnem hominum & Angelorum
captum superat; maxime cum præteritis
ipsis electis Angelis, hunc humano generi
honorem habuit, & eos in societatem mi-
nisterii sui hoc modo ascivit, qui ipse in mun-
dum venit, ut veritatis testimonium perhi-
beret. Vide *Ioh. 18. 37. Apoc. 1. 5. & 3. 14.*

Et eorum
officium.

Hinc colligitur, quod sit officium mi-
nistrorum: primum quidem, ut honesti sint &
inculpati vita: quia adversus testem, qui-
quid jure criminis intentari potest, id omne
ad veritatis, quam testatur, labefactionem
studiose conquiritur. Deinde illud potro in
teste requiritur, ne quid, quod non aut vide-

rit aut audierit, proferat, nihil ex suo cere-
bro affingat aut comminiscatur, *Ioh. 3. 11.*
præterea ut illud modo proferat, de quo cer-
tus est; sicut etiam in teste requiritur, ut sit
fidelis, ne quid reticeat quod illi post testan-
dum est.

Christus lumen dicitur; cujus ratio ab ef-
fectis assignatur, quod *illuminat omnem ho-*
minem venientem in hunc mundum. Cap. 9. 5. *Christus*
Lumen mundi, alia ratione dicitur: nempe
quod lumen salutare; de quo tum dicitur,
cum ad eum locum pervenietur. Hoc enim
loco *Lumen* dicitur, quod rationis, & ora-
tionis lumine homines perfundat, sicut ver-
su 4. hujus capitis dictum est. Nam de hac
luce hunc locum intelligi palam est; quia
omnes homines natura filii iræ cum sint, il-
los in rerum omnium cælestium ignoratio-
ne jacere conficitur. Memnerimus igitur
rationis & orationis beneficium, utrumque
natura, tamen à Dei Filio datum esse; ut
quam indignum sit his, tanquam armis ex
Dei armamentario desumptis, adversus Deum
pugnare, expendamus.

Ex octavo versu colligitur, quod prius
accepimus, invaluisset apud plerosque, eos-
que principes inter Iudæos, Iohannem fuisse
Messiam, non autem Christum: ubi hu-
mani ingenii cæcitas dignoscitur, quod in-
ter servum & dominum, inter creaturam
& creatorem non discernit; præsertim cum
non sine dominatus, & creatoris insignibus
& insulis, se spectandum præbeat: quod ho-
mines aliquando faciunt.

Populi cæ-
citas quod
Messiam
ignoravit;

Hactenus de priorè parte: sequitur alte-
ra; mundi cæcitas perstringitur, quod Chris-
tum non cognovit: & porro aggravatur &
exaggeratur ab adversis causis; quod Chris-
tus, ut mundum rationis lumine ornaret,
sic etiam creaverat: quod unius Dei est pro-
prium, cum stupidissima animalia, bos &
alium suos, qui illa alunt, dominos agno-
scent.

Verf. 10.
qui est
Christus;

Vbi queritur, quomodo mundi in Christi
ignoratione cæcitas jure mundo exprobra-
tur, quandoquidem Deus Gentibus Filium
suum non patefecerat.

cum Gentes
criminandis
quod Eum
non nove-
runt;

Respondet, tamen non ita se mundo pate-
fecerat, ut Israël; tamen Gentes, non sine
sui testimonio reliquit, dum suum populum
primum in Ægypto, post sub Monarchia As-
syriorum, Babyloniorum, Persarum & Græ-
corum hinc inde disseminaverat; idque in
hunc finem, ut inde, horum veluti semente,
messiem ex Gentibus colligeret. Deinde cum

fias

suas Sibyllas habuerint, quibus in aliis rebus fidem adjugebant, jure condemnantur, qui in his, quæ de Christo prænuñtiabant (siquidem vera sunt, quæ illis attribuuntur) non auscultabant. Denique cum unius Cyri, Alexandri aut Cæsaris rebus gestis totus mundus personuit percerebruitque, ita ut ad omnes eorum fama pervenerit: omnino culpandi jure erunt, qui rebus à Christo gestis, infinitis parasangis splendorem illorum superantibus, expergefati non sunt.

Verf. 11.
multo magis
Iudæi.

Iudæos autem gravius criminatur, quod Christum, qui & genere & sædere ipsius erant, illum tamen rejecerint, & servum, immo quamvis errorem, domino prætulert: quæ ingratitude nota nobis cavenda est; qui tamenli genere eodem prognati non sumus, pluribus tamen beneficiorum vinculis cum illo colligati sumus, quam unquam Iudæi erant; nec minus in illum injuriosi comperimur, si præ nobis verbis ferentes illum amplecti, re tamen & factis eum abnegabimus.

Verf. 12,
& 13.
Per Christum
Filii Dei
sumus:

Alterum argumentum divinitatis Christi ab effectis sequitur, nempe quod in Gentes & Iudæos in ipsum credentes, hanc dignitatem & privilegium confert, ut filii Dei sint;

quod beneficium totum divinæ beneficentiæ asseritur, dum naturæ, etiam in his qui ab Abraha oriundi sunt, aut nobis nostrisque viribus penitus denegatur.

Postremo versu, unitas personæ Christi ex duabus naturis, divina & humana consistentibus, proponitur, & suis adjectis arguitur; primum quidem humanitatis, quod ad tempus nobiscum commoratus est; deinde divinitatis, cum gloria, quæ propria Dei est, tum communicatione effusa gratiæ, quorum utrorumque Apostoli testes citantur. Voce enim (*factus*) unio designatur, non converso divinitatis, quæ est invariabilis; non commixtio naturarum divinæ & humanæ. Voce autem (*carnis*) designat totam humanam naturam, ex corpore & animo consistente, ob eam rem, quia vox *carnis* maxime humanæ naturæ caducam conditionem exprimens, beneficium divinum, quo se Filius Dei ad tam abjectam sortem dimittit, magnopere illustret; non quod divinitas pro anima Christo fuerit, ut *Apollinari* visum est. Sic enim fieret, ut animæ nostræ à Christo minime redemptæ, in æternum perierint.

Verf. 14.
qui ex duabus
naturis
in unitate
personæ.

L v c. 4. *vers. 1, 2.*

IESVS autem plenus Spiritu Sancto revertit à Iordane, & actus est ab eodem Spiritu in desertum.

2 Dies quadraginta tentante eum diabolo, Nec edit quicquam per illos dies, sed iis sinitis postea esurivit.

M A R C. I. *vers. 12, 13.*

12 Statimque Spiritus eum expellit in desertum.

13 Et fuit illic in deserto dies quadraginta; tentante eum Satana: eratque cum feris: & Angeli ministrabant ei.

M A T T H. 4. à *vers. 3. ad 12.*

3 Et quum venisset ad eum tentator, dixit, Si filius es Dei, dic ut isti lapides panes fiant.

4 At ille respondens dixit, Scriptum est, Non solo pane vivet homo, sed ex quovis verbo procedente per os Dei.

5 Tunc assumit eum diabolus in Sanctam urbem, & statuit eum super pinnas templi:

6 Dixitque ei, Si filius es Dei dejice te ipsum deorsum: nam scriptum est, Angelis suis mandabit de te, & ipsi attolent te in manus, ne quando offendas ad lapidem pedem tuum:

7 Dixit ei IESVS, vicissim scriptum est, Non tentabis Dominum Deum tuum.

8 Rursum assumit eum diabolus in montem sublimem valde, & ostendit ei omnia regna mundi, & gloriam eorum.

9 Dixitque ei, Hac omnia tibi dabo, si prostratus adoraveris me.

10 Tunc dicit ei IESVS, Abi Satana: scriptum est enim, Dominum Deum tuum adorabis, & ei soli servies.

11 Tunc omittit eum diabolus, & ecce, angeli acceperunt, & ministrabant ei.

L V C. 4. vers. 13, 14.

13 Et fuit a omni tentatione, diabolus abscessit ab eo ad tempus.

14 Reversus est autem IESVS cum virtute Spiritus in Galilæam: & fama de eo exiit in totam circumjacentem regionem.

A N A L Y S I S.

Lvc. 4. IESV tentatio describitur ab adjuncto yf. 1, 2. tempore, ilico post baptismum, & solennem inaugurationem in munus Mediatoris: deinde alio adjuncto tempore, postquam reversus esset Iordane domum à baptisino, 3. ab adjuncta Spiritus Sancti plenitudine qua coelitus perfusus est, 4. ab efficiente causa, Spiritu qui illum sancto quodam imperu & furore impellebat, 5. à forma profectiois, quæ in *Matthæo* designatur, aut Christi in aërem subvectio (ut olim *Elias* correptus est) vel ad locum deserti qui eminentior situ fuit loco unde ductus est.

MARC. 1, 12, 13. 6. A subiecto loco deserti, quod describitur suo adjuncto ferarum habitaculo, 7. à fine, ut tentaretur. Alia causa tentationis diabolus seu Satan, qui caput est reproborum Angelorum, 8. ab adjuncto tempore tentationis 40 diebus, 9. ab adjuncta abstinentia ab omni cibo totidem dies, 10. ab adjuncta fame post 40 dies plene exactos.

MAT. 4, 3. Post generalem tentationem descriptam accedit ad certas species tentationum, quæ omnes primum describuntur ab adjuncto communi tempore, quo Satan illum invasit, nempe post 40 dies exactos, & alio adjuncto, scilicet cum jam fames Christum urgeret; deinde à duobus communibus effectis, diaboli scilicet accessione ad eum, & colloquutione: prima tentatio est, ut suam fidem labefaceret, ne crederet se esse Dei Filium, à presenti famis calamitate; id facit ab adjuncta destitutione alimentorum, cum jam fame premebatur; quam destitutionem probat à disparatis, quod loco panis lapides modo suppetere, tantum igitur abesse ut sit unigenitus Dei Filius, ut ne in filiorum Dei numero habendus sit, qui pane destituitur. Quod alio argumento ab effectu probat, nempe non esse habendum pro filio, nisi ex lapidibus panem conficiat.

Vers. 4. Christi responsum est, non deserere à Deo, nec semper destitui alimento, qui communibus alimentis destituitur; cujus ratio est à diversis: quanquam enim commune alimentum desit, tamen Deo suppetere rationes nos pascendi extraordinarias. Quod ipsum confirmat divino Scripturæ testimonio.

Vers. 5. Secunda tentatio, quæ est ut Christum ad inanem præsumptionem sollicitet, sequitur; quæ describitur ab adjuncto tempore, scilicet ilico post primam tentationem absolutam, 2. ab effectu diaboli. 1. Christum arreptum transferendi, 2. illum super pinnaculum seu toxicum templi collocandi.

Vers. 6. 3. Illum sermone cõpellendi & hortandi ut se in terram præcipitem ageret; quod probat ab adjuncta oculatissima & maxime sollicita Dei providentia suos filios conservandi, nedum unigenitum. Quod argumentum probat à testimonio Scripturæ, corrupte & depravate detorto.

Vers. 7. Christi responsum est, pericula non esse temere obeunda; quod item confirmat testimonio Scripturæ divino.

Vers. 8. Tertia tentatio describitur ab effectis diaboli, 1. quod Christum acceptum deportavit in montem præaxum valde, 2. representando veluti *omni* omnia regna mundi, cum adjuncta eorum gloria & apparatu, & adjuncto temporis nimirum puncto.

Vers. 9. 3. Sermone, quo hortatur ut provolunt se adorare; cujus rationem adfert ab adjuncto præmio, quod illi omnia donabit; quam rationem confirmat ab adjuncto jure, quod habet illa regna in quem vult conferendi.

Vers. 10. Christi responsum est hoc non esse faciendum; quod probat proprio adjuncto cultus Dei. Quod item confirmat Scripturæ testimonio, & cum adjuncta summa indignatione illi ut abeat imperat.

Lvc. 4, 13. Cujus imperati effectus sequitur, nempe diabolus abiisse; cujus abitus adjuncto tempore notatur, cum absolvisset omnem tentationem; item alio adjuncto temporis, nempe ad tempus modo discessisse.

MAT. 4, 11. Notatur effectus, Angelorum accessio scilicet ad Christum, & finis ut illi ministrarent; cum illum consolando, tum alimenta illi suppetitando, prout Christus versu 4. dixerat; totum adjuncta attentionis, aut animadvertionis nota amplificatur.

Lvc. 4, 14. Describitur regressus Christi ex deserto à causa, Spiritus Sancti vi qua illum in desertum iussit, 2. à subiecto loco quo ductus est Galilæa, ubi Iohannes exercebat suum ministerium, 3. ab effectis, scilicet fama de ejus virtute & Spiritus efficacia.

M E T A P H R A S I S.

I E S V S congruenter visibili signo, Spiritus Lvc. 4, 1. & MARC. 1, 13.
 Sancti forma columbe super illum reclinantis, Spiritus Sancti intus in animo donis prolixè prolutus atque perfusus, postquam domum à Baptismo reversus esset, ilico ab eodem Sancto & beatissimo Spiritu actus (sicut olim Elias à beato Angelo correptus à loco in locum translatus fuit) in locum hominibus, & omnibus vi-

bus vita praesidiis desertum, & à feris modo bestiis infestatum deportatus est. Hoc autem consilio illuc deportatus est, ut cum Diabolo Damonum omnium Principe singulari certamine congrederetur, ut illo à se iusto & profligato omnes electi cum victoria participes fierent, tum alacrius cum hoste, tanquam prius devictio & subjugato, non sine summa illum vincendi spe dimicaret. In illo autem deserto totos 40 dies & noctes cum bestiis agens, ne aut ille Moli legislatori, aut Elix Legis institutori, aut Euangelium legi inferius cuiquam videretur, ab omnis generis alimento abstinuit. Quibus penitus exactis atque confectis, tandem fame urgebatur. Quanquam vero omni hoc tempore in assiduo cum Satana conspectu esset, tamen quæ 40 hos dies insequuta tentationes sunt, tanquam omnium gravissima atque atrocissima, monumentis consignata sunt. Nam non solum loci, sed & temporis quo esuriebat opportunitate arrepta, Diabolus ad Christum accedit, qui propter irrequietum studium homines portentand: & sollicitandi, ut à Deo & pietate distanciant, tentatoris nomen obtinuit, & Christum Dominum sic fere affatur. Percrebruit apud multos & ipse (nescio qua voce cælitus, ut tibi videtur emissâ) persuasum habes, te esse Dei unigenitum Filium. Sed qua non modo veritate, sed vel verisimilitudine hoc mittitur, ex hoc uno tibi iudicandum relinquo, quod tibi famelico nullum alimentum, quo te sustententes, suppetit, nisi forte pro pane lapidibus te vesci collibuerit. Quod si ut de predicatore & tibi persuades, Dei Filius sis, te Filium Dei comprobato, dum ex his, qui coram sunt lapidibus, panem conficias. Cui Christus, nequamquam alimento destituit, qui communi & per-vulgata convictus ratione destituitur; quandoquidem Scriptura testimonio confirmatur, non tantum pane communi & trito vitam hanc sustentari; sed re quâpiam alia, quam Dominus, pro infinita sua cum potentia conjuncta sapientia, nobis ad nos alendum praestituerit.

Tum Diabolus Christum acceptum, illum ad sanctam Hierosolymorum civitatem transfert, eumque ibi super templi toricam seu pinnaculum collocat, & in hunc fere modum alloquitur; video te plenum fiducia in Deo esse, cujus iudicium vel tecum non potius edes, si te deorsum in terram ex hac templi torica precipitem dederis; maxime cum te non fugiat in Scriptura comprehensum esse Deum Angelis præcepisse, ut tui curam agant, manibus te

accipiant & servent, ne vel pede tuo ad lapidem impingas. Quod quidem cum de omnibus in universonum Dei filius vere unigenitus, de unigenito quim maxime intelligatur extra controrsam est. Cui Christus, tu mihi Scripturam à vero sensu detortam proferes; ego tibi Scripturam revego, Deum alendum pericula non necessaria non esse portentandum.

Rursus Diabolus illum acceptum in montem, oppide cæselum & praelium, uno temporis articulo transtulit, unde veluti novus & omnia mundi regna cum eorum gloria oculis spectanda exhibuit: adjectâ porro promissione, se, si procumbens illum adoraret, illa omnia Christo dono daturum, ut qui illorum omnium iustus possessor esset. Tum Christus, Apagesis Satana; Scriptura enim unum Deum colendum esse produxit, & uni modo servendum, necum ut Dei hostem perennem & juratum adoremus. Confectâ igitur tentatione, Satana Lvc. 4, 15. nus Christi mandato coactus ad tempus recessit. Quo se subducente, animum quasi adverte, electos Angelos concorditer Christi in Deo fiducia confirmanda causa, immundo spiritui successisse, & cum alimenta, tum consolationes animi sui cruciatibus opportunas subministrasse. Quo factò Christus eadem vi spiritus reductus est in Galileam, ubi Iohannes summa ministerium exercebat, qua in desertum subductus seu subversus; quo de percrebruit de Christo fama in tota illius regionis vicinia.

METAPHRASIS.

Christus à Spiritu Sancto in desertum ductus, & à damnato spiritu, & damnatorum spirituum principe, ad defectionem à Deo frustra sollicitatus, ab electis Angelis subsidium consequitur.

Cujus partes sunt { Profectio in desertum, & Quid ibi actum sit. In profectioe duo } quod illum in desertum Spiritus Sancti virtus & potentia subduxit. & Finis, ut tentaretur.

Desertum, hoc loco, non ita accipiendum, ut Luc. 1, 80. pro loco oppidis & pagis infrequenti minusque culto; sed pro loco horrido & vasto, & ab omni hominum confessu & societate remoto; quod cum ex eo liquet, quod nihil ibi subisset, quo fumem sedaret, tum quod apud Marcum cum feris bestiis egisse Christum monstratur.

Hic etiam notandum, quod quemadmodum admirabiliter in desertum per spiritum

Lvc. 4, 2.

MATT. 4, 3.

4.

5.

6.

7.

8.

9.

10.

Lvc. 4, 15.

MATT. 4,

11.

Lvc. 4, 14.

Lvc. 4,

vs. 1, 2.

& MARC.

1, vs. 12,

13.

Desertum

hic locus

vagus,

aditus &
reductus

quod contra
Eremita-
mansueti:

abvectus est, ut olim Elias, & post Philip-
pus: sic Lucas dixit eum eadem virtute spi-
ritus, reductum & revectum esse. Quo ar-
guuntur Pontificii, qui hoc exemplum profer-
runt, ut Eremitarum sectam stabiliant.
Nam apud *Matth.* 4, 1. ἀνήχθη sursum du-
ctus est, ut *Rom.* 10, 7. ac hoc etiam confir-
matur à Marco, qui dicit ἐν βάλῳ eum spi-
ritus. Quamvis autem ἀνάχθη significat
reduci: tamen hoc loco nullum locum habet,
præterquam quod ἐν βάλῳ notat subita-
ment Christi in desertum subductionem. Vi-
de si non posset dici sursum ductus, propter
desertum, quod loco eminente situm est,
præ eo unde Christus veniat. 2. Quod tenta-
tionem à diabolo quarere (ut Christus fecit)
alienum est. 3. Quod quadraginta mo-
do dies Christus ibi fuit, cum illi totam vi-
tam in Eremito transigant. Huc accedit,
quod Christi imitatione illis cum feris im-
manibus, leonibus, lupis, urtis, &c. consue-
scendum erit.

idque ut
pro nobis
contra si-
tanam cer-
taretis

Ne autem putemus Christum temere &
inconsulto in has, cum ferarum, tum ἀ-
γῶν, seu inedia difficultates se intulisse; à
Spiritu Sancto hoc profectum confirmatur,
idque hoc consilio ab eo factum, ut à diabo-
lo tentaretur: oleo enim Spiritus perunctus,
tanquam strenuus Athletes, in arenam, &
spiritus πνεύματος armatus in aciem à Deo
producitur. Primum quidem ut ejus victo-
ria, nostræ aut in bello ignavæ fugæ, acce-
pta vulnera & clades, aut in lucta supplan-
tationes compensentur. Hoc enim duello,
non de Christi unius, sed de totius populi
Dei capite & salute decertatum est: sicut
enim olim singulari Davides cum Goliatho
certamine, Israëlitarum victores, Philistæi vi-
cti universi constituti sunt: ita in Christi
unius victoria adversus principem & fortis-
simum dæmonem, pii omnes palmam fer-
runt, & in unius diaboli cum Christo luctan-
tis fugæ & profligatione, universa inferiorum
cohors victa & superata est: unde Iohannes,
non in nostro pugnandi seu robore, seu peti-
tia, sed in fide, adversus mundum victoriam
collocat. *Ioh.* 16, 33.

ex quono-
bis alacrius
cum illo
congruedien-
dum.

Aterum est non nos solum in Christo
triumphum agere, sed spiritus hoc modo su-
mere, alacrius cum diabolo congruediendi,
quod cum hoste fracto & devicto manus
conferendæ sunt. Hujus enim victoriæ in
diabolum virtute, cum vires impugnando
enervantur, tum audacia & ad pugnandum
alacritas diminuitur. Sicut enim Israëlita,

cæso per Davidem Goliatho, animos, qui
prius ceciderant, sumunt, & Philistæos in
fugam versos animosè insequuti sunt: sic
&c. Et modo in prælio contra diabolum
stemus, & illi resistamus, procul à nobis fu-
giet. *Iacobi.* 4, 7.

Sequitur pars altera, quid actum sit in de-
serto.

Jejunasse dicitur quadraginta dies & noc-
tes totidem. Cujus facti ratio est, cum ut
se Deum probaret, tum ut Euangelio, cuius
& autor simul & minister fururus foret, au-
thoritatem conciliaret: cum enim Moses
Legislator, & Elias collapsæ legis instaura-
tor, uterque hac miraculi nota insignitus es-
set, suamque divinitus vocationem confir-
masset, Deo visum est, eandem præstantiæ
refferam Filio insculpere: ne ex hac parte
vel Christus Mosis & Eliæ, vel legi Euange-
lium concederet. Quamquam inter eorum &
Christi jejunium hoc interest, quod illi ali-
ena, Christi propria & sua virtute tot die-
rum ἀσθίαν tulit. Nulla igitur hoc loco, cor-
poris castigandi & macerandi, sicut nec in
Eliæ & Mosis abstinencia, ratio habita est.
Hoc enim ipso Baptisæ ministerium à Chri-
sti ministerio secernitur, quod hic edens &
bibens, ille longe secus venit. Nec vero ad
corporis afflictionem aut exercitium referri
potest, cum universo hoc 40 dierum & noc-
tium spatio, nulla fame premeretur, aut la-
boraret inedia, ut qui expletis diebus & noc-
tibus illis demum esurire cœpit. Quantum
enim corporis exercitationi hic datur, tan-
tum miraculo adimitur. Atque si Christus
40 &c. hos dies in corpore subigendo con-
sumisset; tamen hoc factum sine mandato
in imitationem trahi non debebat: ut nec
populus Israël Mosis aut Eliæ jejunium sibi
ad imitationem proposuit: quod tamen si fa-
cerent, & semel tantum in vita id facien-
dum erat, & statim à Baptismo susceper-
ent: quo accedit, quod si Christum sequi vellent,
illud tamè assequi nunquam poterant. Quod
autem dicunt omni conatu contendendum,
ut quam proxime ad Christum accedamus.
Respõdeo, Non magis hoc tentandum, quam
aquis, quantum datur, inambulare &c. Hoc
factum ut Christus non tam de terra homo,
quam de cælis Angelus in medium proce-
deret; cum quod 40 dies & noctes jejuni-
us permanit, tum quod à feris intactus & illa-
sus evasit, dum illum immanes bestie, tan-
quam creatorem, sponte agnoscebant; secus
quam Daniel ex ore leonum creptus est: quo-
rum

Quare
Christus
40 dies je-
junaverit?

rum ora Dei Angelus obturavit, ut avidis prædæ, illam attingere non concessum sit:

Nam & { à diabolo tentatur, & subventio beatis Angelorum spiritibus præstatur.

MATT. 4.
v. 3.
cur à diabolo tenta-
tus?

Tentari a diabolo Christum oportuit, ut qui à propria concupiscentia non potuit; cum nulla subesset, non laudata, & ab omni peccati labe libera: forissecam adeo esse oportuit. Tentatum fuisse à diabolo per 40 dies Lucas commemorat. Has autem fuisse gravissimas, & callidissime instructas tentationes, in quibus diabolus omnes astus & fraudis suæ sacculus deplevit, ex eo verisimile sit, quod has tantum Spiritus Sanctus literarum notis consignavit.

utque cum
esuriret?

Primæ autem tentationis summa & caput est, ut Christum non esse Filium Dei ostenderet, utpote à Patre neglectum, & quasi desertum. Quod ex eo persuadere conatur, quod fame laboranti nullus cibus suppeteret, illi ut pereundum sit, nisi forte lapidibus vesci velit: quasi dicat, passim de te disseminatum est, & tu tibi hoc in animum induxisti, te esse Dei Filium. Sed quæro, qui id fieri possit, cum in has te Deus angustias conclusit, ut nisi lapidibus pro pane uti velis, unde famem hanc tollas, nihil occurrit, maxime vero, cum illo autore, in hanc solitudinem deveneris. Estne ille Pater tuus, qui tibi panem expetenti lapides comedendos præbet? sicut autem loci occasionem, id est, deserti ad omnes tentationes, sic temporis opportunitatem ad hanc tentationem arripuit, quod illum fame pressum adorsus sit. Atque ut olim Christum hac tentatione; sic nunc pius exercet, dum ex rerum inopia & egestate, aliisque hujus vitæ calamitatibus, Deo aut exosos, aut à Deo spreto & contemptos revincere conatur. Hoc lacerulenter ostendit exemplo Gedeonis; cui ægre persuaderi potuit, Deum a suis partibus stare, quamdiu se & alios tam dura Madianitarum servitute urgeri pateretur. Hunc autem sensum nobis à corrupto sensu dictari, apparet ex sermone, quem hostes in Davidem jactarunt; qui mutuo se ad eum persequendum & comprehendendum hortantur, quod ex præsentī calamitate eum à Deo desertum colligerent. *Psal. 71, 11.* idem in Pilato cernitur, qui inscriptionem & titulum in cruce fecit: *Iesus Rex Iudæorum*, tanquam paradoxon aliquod proponens, eum qui Iudæorum Rex esset, cruci suffixum esse. Hanc etiam tentationem atrocio-

ita pius ad-
huc tentat
in verum
inopia.

rem facit improborum in omnibus affluentia, cum piorum angustias composita. *Psal. mo 73.*

Hujus autem *κρίσις πάσης* medicamentum, in Christi responso considerandum est: *Christi responso non solo san: vivere;* ordinario & consueto pabulo; sed re quacunque, quam Deus illi pascendo destinavit: & proinde nullam causam esse, ut de Dei erga se paternam cura conqueratur; tamen communis convictus desideraretur: habere enim Deum caveas vitarias, promptuaria, granaria &c. abstrusa & recondita, ex quibus, quoties & quantum volet, ad suorum subventionem expromat; sicut & olim erga Israelitas fecisse, & quoties usus est Deum facturum testatur Moses. Tamen igitur humana, nos in ærumnis & difficultatibus constitutos, subsidia deficiant, fidem tamen sustentet incredibilis Dei potentia cogitatio; cui mille rationes suppetunt, in quibus nos facile juvet. Tantum operam demus, ut non nisi Deo præeunte, & facem nobis in Verbo præferente, in istas nos difficultates conjiciamus. Quanquam & illud etiam tenendum erit, ne non nimium properemus, & impatientia nos præcipites demus, quod hoc Dei subsidium ilico ad manum non sit. Tentari enim & explorari fidem nostram oportet; quod certe fieri nequit, si quamprimum atque alicujus rei inopia urgemur, protinus in os nostrum infereretur. Sic *Deut. 8, 2, 5, 16.* primum passus est eos esurire, & fame nonnihil pun- gi, antequam &c.

Secunda tentatio sequitur, in qua longe contrariam oppugnandi rationem inquit; atque inter alia hoc unum diabolicæ tentationis indicium est, quoties subito ab una tentatione in prorsus contrariam abripimur: sicut etiam cum subita, improvisa, & porro impetuosa est: quum enim superiori tentatione ad desperationem sollicitaverit; hæc ad nimiam fiduciam, & superbam quandam & temerariam audaciam impellere conatur. Fide eum plenum animadvertens, & in promissis divinis probe fundatum & radicatum, pertentare voluit. si eum ex ea parte mediocritatem transilire adigere posset. Quandoquidem enim tantopere Deo Patri tuo confidis, ut nihil tibi defuturum credas, quod te habere tua interit, igitur te ipsum ex hoc templi pinnaculo seu torica, præcipientem da. In quo astutiam Satanae, & fallendi *αἰσθητικῶς* attente consideramus: qui non modo variis, sed contrariis plane machinis nos aggreditur,

Verf. 4.
Christi re-
sponso in
Dei pote-
tia fundat-
us

ut & vi-
bi. esse de-
bet in talis
cisu.

Verf. 5, 6.
Ab infide-
litate ad fi-
dei temeri-
tatem co-
natur eum
reducere;

tur, ut parum credibile videatur, utramque ab eadem diaboli lacuna manare posse. Hinc est, ut avari, cum effusionis vitium verbo damnatum audiunt, sibi in sua ad rem attentione & tenacitate blandiri incipiant; & contra, Israëlita suam in Ægyptum redeundi inertiam damnatam intelligentes, sibi idcirco suam cum Amalecitis pugnandi alacritatem, Deo gratam fore & probatam existimant, *Numer. cap. 14. vers. 35. ad 45. & Deuter. c. 1. v. 42. ad 44.* Quali idcirco in ignem cadere tutum esset, quia in aqua mergi periculosum existat. Atque hoc modo homines hodie peccant: quia enim animi abjectionem & desperationem in maximis malis haberi intelligunt, Deum & summa injuria affici, & contumelia, nisi in misericordia ejus, adversus omnium peccatorum stimulos acquiescamus, plus sibi de Dei misericordia, quam veritas patitur, assument; sic aliquando eos, quos incontinentia vincere nequit, nimio odio matrimonialis congressus decipit.

ut alibi
homines
peccant:

Et eo Scri-
ptura calli-
de abuti-
tur.

Deinde etiam, cum intelligeret, Christum libenter in Scripturarum auctoritate vitæ regulam constituere; ei Scripturarum specie fucum facere conatur: sed, sicut ejus satellites Scripturam, dum eam truncant, ementitur. Quamobrem non satis nobis est, si vitæ actionum & fidei regulam à Scriptura petamus, nisi in illis assidue meditetur, ut verum & genuinum sensum nobis familiarem reddamus, quo Satanæ nodos, quos nescit, dissolvamus. Perquam autem callide hoc testimonium citavit, quo indicare voluit, non secus in hoc casu futurum, quam ille in cibo ante responderat: sicut enim tamen ei ordinarius cibus deerat, se tamen à Deo pastum iri sperabat; sic hic ab omnibus humanis præsidis destitutum, se tamen cœlitus & divinitus sublevatum iri existimaret. Et quidem si hæc illi à Deo via, in qua incederet, delineata & præstituta fuisset, quin à Deo cœlitus expectare potuisset, dubitandum non est.

Vers. 7.
Sensus loci
n. Christi
responsio ci-
tatis

Hunc locum de tentatione ex 6 *Deuter.* v. 6. citatum, quomodo ad præsentem causam accommodatur, ex historia *Numer. 21. 5. & Psal. 78. 18. 19. 40. 41.* considerandum est. Cum enim Israëlita, Man cœlitus dimisso, pro dimenso uterentur; ejus tamen fastidio & nausea capti, novam, & aliam sibi mentem instrui expetiverunt. Deum ut tentare, perinde hoc loco sit, atque præstitutam homines alendi & fovendi rationem asper-

nari, & ad aliam à se confictam, & sibi magis adlubentem confugere.

Quocirca hoc testimonium apposite à Christo citatum est, quoniam Diabolus à consueta & ordinaria descensus ratione, ad novam & inusitatam transvolare Christo persuadere conatus est. Quo in genere ab his peccator, qui ægroti medicorum operam contemnunt; & idque per speciem ingnignis cujusdam in Deo fiducia, cui se totos tradere præ se ferunt, utramvis ab illo, seu vitæ seu mortis conditionem expectantes, Deo enim promptum & facile esse, illos sanitati reddere cum velit: idem faciunt, qui periculosa & non necessaria itinera, & peregrinationes suscipiunt, freti nescio qua, quam sibi animo suo effinxerunt, providentia: item, qui vitam æternam sibi pollicentur, cum tamen media, quibus ad vitam æternam itur, contemnunt. Notandum etiam, Scripturarum distortionem non de-
*ex quo non temere me-
dia rejici-
enda,*

pellì Christum à legitimo Scripturarum usu; sicut *Papista* causantur, à Scriptura ad Patrum & Conciliorum dicta & interpretamenta esse deficientium, quod hæretici Scripturas corrumpant. Huic vero diaboli tentationi, qua Christum percellere voluit ad se præcipitandum, dummodo se Dei Filium probare velit; non dissimilis est illa Sicariorum, qua alium in pugnam provocant, his fere verbis; si vir sis, & virum te probare vis: quasi viri existimationem amittat, nisi ferarum more, & plane belluino, ad pugnam vocatus veniat.

Et Script.
recte uten-
da.

Superest tertia tentatio; in qua ut Satan summam victoriæ spem posuit; ita Christo ex ea parte acerbissimam fuisse dubium non est; quod rectam Dei gloriam peteret, quæ Christo sua vita chatior erat. Hic vero Christum ad defectionem à Deo sollicitat, & ut illi cultum adhibeat, postulat; sed quam absurde (inquit aliquis) & inepte? quis enim, non dicò Christus, sed vel tenuissima pietate imbutus, ad diabolum adorandum induci potest? imo vero multi sunt, & quidem fortissimi viri, qui hoc prælio occiderunt. Tametsi enim coram diaboli persona non procubuerunt; idolis tamen, spe allecti, aut metu perterriti, cultum præstiterunt: quod Apostoli iudicio *1 Cor. 10. 20. & Psal. 106. 37.* nihil aliud est, quam dæmonibus cultum præstare. Notandum etiam, vel populum flexione, tametsi ex animo aut superstitione quadam deceptus hoc non facias, in Dei legitimum cultum peccari, & à Deo
*Vers. 8, 9.
Gravitas
tertia ten-
tationis sa-
tanæ*

aver-

aversiōnem fieri. Modo enim Christus, inclinato corpore, signum exterius cultus dedisset, suo diabolus voto potitus fuisset; unde 1 Reg. 19. 18. Deo fideles habentur, qui ne alterutrum quidem genu Baali flexissent; contra eos, qui corpore coram Idolo procumbentes, animum se inviolatum gerere prædicant. Quam vero potens homini tentatio iudicanda ex eo liquet, quod multi pulchritudine unius regni, unius Provinciae, unius urbis, atque adeo unius domunculae splendore & pulchritudine capti, à veritate defecerunt. Cum igitur totius mundi splendor, commoda, deliciae, ante oculos Christi obversarentur, quantae virtutis fuit illa repudiare, dici non potest.

Observandum etiam, quomodo diabolus mendaciis & falsis promissis, nos à Deo abducere conatur: dicit enim, mundum suum, regna sua, quod falsissimum, cum *Domini sit terra, & plenitudo ejus*: unde etiam falsum est, quod promittit se daturum. Christus enim mundi hæres est, qui etiam suis membris, ejus ad tempus usuram concessit. Quem admodum autem diabolus impudenter mentitus est, sic & hi, qui blandis promissionibus nos à Deo abducere conantur: tamen enim multi maximam mundi partem possident, tamen hoc nullo jure faciunt.

Singulari etiam consolationi est, Deum passum esse diabolum non tantum Filium accedere, & cum illo colloqui, sed ejus oculorum visioni imponere, & præstigiis fascinare, cum uno momento univèrsam mundi splendorem vere illi exhibere non potuit. Ne potemus ullos Deo exosus, adversus quos diaboli non dissimilis potestas conceditur. An etiam hæc translatio in pinnaculum, & montem vera fuit, an potius visus deceptione, in medio relinquo. Certe hujusmodi quod de *Ezech.* legimus *cap. 40. vers. 2.* qui tamen corpore non translatus erat, sed per visionem.

Verf. 10. In Christi responso videmus eum, consuetudinem suam, diabolum ex Scripturis

refellendi, tenere; ubi notandum primum est testimonii citatio, qui ex eo quod Deum colere, idolis nullum cultum præstare præcipitur: Deum solum colendum esse colligit. Idolum illud omne in religioso cultu reputans, quod non est Deus. Deinde obstreperis & clamoribus *Papistis* hoc modo os obstruitur; qui nostram perfidiam accusant, quod ex sola fide hominem justificari doceamus, cum illa vocula (*solum*) non inveniat; quod non se Gentium Deos colere dicant, sed Sanctos & Martyres Christi.

Quod autem Satanam se subducere jubet; in eo à nobis imitandus non est: ut qui hic suam divinitatem asseruit: cum nos non Satanæ imperare, sed ut Deus eum abigat, à Deo precibus contendere debeamus.

Quod ad tempus tantum cessit, docetur hanc tentationum militiam non nisi morte definiri. Inducias quidem nobis à Deo fieri, ut vires colligamus, & ad pugnam alacriores & instructiores accedamus, non ut otio & deliciis nos tradentes, in mollitiem quandam, & effeminatos mores degeneremus. Ob eamque causam induciæ non in certos, aut annos, aut dies deperactæ sunt, sed in unius Dei voluntate constitutæ.

Angelorum satellitium & ministerium Christo suppeditatum declarat, Christum vana spe providentiæ non fuisse lætatum; ut qui opem à Deo opportune consequitur, & eum sibi sublevando & reficiendo accommodatum. Quamquam verisimile est, ministerium Angelorum latius patuisse; & adhibitum porro esse, ut mæstum ex tentationibus Christi animum consolarentur; sicut in ancipiti Christi cum inferis conflictu, Angelus illum recreasse scribitur. Quod nos etiam sustentare debet, cum quibus haud aliter, quam cum Filio, agit, ut graviolem aliter, quam tentationem & tristitiam, læto exitu excipiat. Ita enim amara dulcibus, lætis tristitia miscere & temperare solet; ut nec his nimis inflari & turgescere, nec illis opprimi & animum despondere patiatur.

I O H. *cap. 1. à vers. 15. ad 29.*

15 *Iohannes testatus est de eo, & clamavit, dicens; Hic est de quo dicebam, Is qui pone me venit, antepositus est mihi: quia prior me erat.*

16 *Et ex plenitudine ipsius omnes accepimus. & gratiam pro gratia:*

17 *Nam Lex illa per Moysen data est: gratia & veritas per IESVM CHRISTVM præstita est.*

18 *Deum nemo vidit unquam: unigenitus ille Filius qui est in sinu Patris, ille nobis exposuit.*

que cum
pluribus
mendaciis
conjuncta.

Quod sit
sanctus oculus
Christi factus
in avertit
nostro solatio
est.

responso et
ita muni-
mus idolo-
rum cultus
damnandus,

ejus exem-
plo à nobis
Satan non
abigendus.

Lex. 4. 13.
qui ut nos
exerceat ad
tempus ce-
dit.

MATT. 4.
11.
Christo ex
Dei provi-
dentiæ angeli
ministerant.

19 Hoc etiam est testimonium Iohannis, quando miserunt Iudæi Hierosolymis Sacerdotes & Levitas, ut interrogarent eum, quisnam ipse esset.

20 Et confessus est, neque negavit: confessus est, inquam, se non esse Christum illum.

21 Tunc interrogaverunt eum, Quid ergo es? Tunc es Elias? Ipse vero dixit, Non sum. Et illi, Es tu Propheta ille? Qui respondit, Non.

22 Dixerunt ergo ei, Quis es? ut responsum demus iis qui miserunt nos: quid dicis de teipso?

23 At, Ego sum vox vociferantis in deserto, Complanate viam Domini, prout dixit Esaias Propheta.

24 Qui vero missi fuerant, erant ex Phariseis.

25 Et interrogaverunt eum, ac dixerunt ei, Cur ergo baptizas, si tu non es Christus ille, neque Elias, neque Propheta ille?

26 Respondit eis Iohannes dicens, ego baptizo aqua: sed in medio vestrum stat quem vos non nostis.

27 Hic ille est qui pone me venit, qui mihi antepositus est: cuius solearum ego non sum dignus qui solvam corrigiam.

28 Hæc Bethsabaræ facta sunt secus Iordanem, ubi Iohannes baptizabat.

A N A L Y S I S.

Testimonium Iohannis secundum, de Christo præsentate & ob oculos ejus versante; cujus adjunctum noratur contentio animi, cum clamasse dicitur, 2. effecto Iohannes eum describit, nempe exertione digiti, quo designat ipsam Christi personam; & quidem primum comparatione instituta Christi cum seipso, argumento diverso, quod tamen quoad humanitatem prior tempore Christo sit, illum tamen & tempore, quoad divinitatem, & dignitate, quoad utramque naturam, sive seorsim, sive conjunctim consideratam, præstabiliorem esse.

Vers. 16. Quod probat ab adjuncta plenitudine gratiæ in Christo; quam coarguit ab effecto communicationis illius gratiæ; quam amplificat ab adjuncta universitate electorum, quibuscum hanc gratiam communicat, seipsum ad hanc universitatem aggregans; item altero adjuncto profusionis eopiosæ ejusdem gratiæ.

Vers. 17. Hanc effusam Christi largitionem amplificat à comparatione minoris, Moysi scilicet cum Christo; cujus præ Mose eminentia arguitur ab effectis utriusque præstantiæ disparibus, quod per Mosem lex lata est, quæ cum peccata prodit & auget, tum rerum umbras, non res ipsas fete proponbat: per Christum autem gratia cum cumulate, tum umbis soluta, allata sit.

Vers. 18. Hic comparationem instituit Christi cum omnibus qui ubicunque sunt, quibus omnibus Christum præponit, ab effectis, 1. quod solus Patrem novit, quod similitudine visionis illustrat; deinde altera metaphora, qui dicitur esse in sinu Patris, seu ipsa Patris profundissima perferuari: deinde altero effecto, cuius prior effectus est causa, scilicet quod solus potest Patrem nobis patefacere.

Vers. 19. Secundum testimonium quod Baptista eorum & præsentate Christo illi perhibuit; quod

describitur ab adjuncto tempore, cum ad Baptistam quidam missi sunt, 2. à subjecto legatorum, quibus hoc de Christo testimonium dixit, qui à suo subjecto Hierosolymorum in se describuntur: deinde ab adjuncta vocatione Sacerdotum & Levitarum, & vers. 24. ab adjuncta secta seu hæresi Phariseorum, inter Iudæos nominatissima. Præterea ab efficiente causa legationis, nempe Iudæis, qui eos miserunt: denique à fine legationis, ut à Baptista percunctarentur quis esset.

Vers. 20. Baptistæ responsum subjicitur per axioma negatum. Ego non sum ille Christus: cujus responsum cum adjunctam evidentiam, tum vehementiam proponit Evangelista, cum adjuncta affirmatione, tum privatione negationis.

Vers. 21. Aliam interrogationem subjiciunt, an sit Elias, cui Iohannes negative respondet. Huic tertiam subnectunt, an sit Propheta? cui itidem Iohannes negative responderet.

Vers. 22. Quartam adnectunt, ut quis sit indiceret; quod arguitur à fine, ut responsum referant se legantibus.

Vers. 23. Respondet se præconem esse in deserto & infrequenti loco Iudææ, cujus proprium effectum est preparare Christo viam: quod divino Prophætæ testimonio confirmat.

Vers. 24. Quinta in interrogatio legatorum sequitur, qui tacite Iohannem damnant, quod novum baptismi Sacramentum instituit: quod probare conatur ab efficiente, quod novum & insolitum sacramentum nemo potest introducere, nisi sit insolita & extraordinaria vocatione ornatus: non esse extraordinaria vocatione insignitum, probare conantur enumeratione partium, sed plane inutilata & imperfecta.

Vers. 26. & 27. Iohannes agnoscit se baptizare, & ejus rei causam & authorem profert Christum, qui præsens (& Deus illis quæ prius allata sunt argumentis comprobatus) suum baptismum & silentio, & exem-

& exemplo baptismum accipiendi approbans, satis declarat baptismum à se administrari legitime.

Vers. 28. Horum omnium subjectum loci describitur, adjuncto nomine *Bethabara*, & effecto *Ioannis* rite baptizantis.

METAPHRASIS.

15. **A**reditu Christi à deserto, Baptista hoc de eo testimonium edidit, quod & magno cum ardore, tum *πᾶσι* fecit ad hunc modum. Hic quem coram cernitis, & quem exerto digito designo, est ille, de quo (priusquam mihi illum videndi potestas facta est) testificatus sum, illum secundum humanam naturam me jam sequi ut discipulum, quem Deus decrevit non ita multo post, mihi præferre, meam existimationem imminuendo: ut qui tum subsistebat, cum ego non essem; ex quo etiam tanquam fonte & scaturigine omnes quotquot electi sumus (nec enim meipsum excipio) gratiam tum gratuitam, tum abunde effusam fidei hausero hausimus. Tanta autem est eius præstantia, ut Mose omnium Prophetarum (idque Dei ipsius testimonio Num. 12.) facile principi antelatus sit. Nam cum à Mose tanquam ministro modo, lex que peccatum producit, & (depravatione natura nostra) illud etiam auget, quæque Dei erga homines gratiam umbratili quadam ratione delineat, lata sit; à Christo gratia cum copiosa, tum ab omni umbra & figura soluta manavit: ut nunquam vero de Mose dictum est, eum Deum facie ad faciem vidisse, tamen proprie loquendo, nemo hominum, & ne Moses quidem ipse, aut Angelus Deum unquam vidit; siue Dei essentiam consideres, qua impervestigabilis est, siue voluntatem Dei, qua in Deo recondita & abstrusa mansit, quoad Christus omnium conscius, & veluti in ipso Patris sinu & præcordiis residens, illum mortalibus patefecit; in quo per carnis assumptionem ipsum etiam Deum videmus, intuemur, & manibus palpamus. Quod si pluribus placet quid Iohannes testificatus est accipere, age exponam, quod de eo testimonium præbuit, cum Iudæi, missi ex Hierosolyma urbe legati, ex Sacerdotibus, qui sacrificiis offerendis vacabant, & Levitis qui Sacerdotibus in ministerio deserviebant conflatus, à Baptista, per suos illos legatos, quis esset Baptista suscepti sunt Iohannes autem interrogatus, non aut dubie aut obscure respondit, sed clare, perspicue & categorice, ne illos suspensos teneret. Non sum ego Christus ille: cui legati, Num Elias Thesbites olim in cælum translatus es tu? quibus Baptista, non; tum
- 16.
- 17.
- 18.
- 19.
- 20.
- 21.

legati, num igitur es Propheta ille de quo Moses prædixit, scilicet Moisi similis qui audendus est ab omnibus? Minime (inquit) Iohannes. Tum illi; dic igitur quis es, ut certi aliquid habeamus, quod his qui nos legarunt, respondeamus: quandoquidem vides nos coniecturas scèctando scopum non attingere, dic ipse quis sis. Tum ille, Ego sum Præcoille quem in deserto Euangelium proclamaturum, & viam Messia straturum, Elaias multus ante seculis prædixit. Erant autem legati ex secta Phariseorum, qui omnibus aliis in Iudæa professionibus antelati sunt, ut tibi non difficile sit quanta cæcitas obtinuerat in Ecclesia, colligere. Denique quærebant, quid igitur baptizans, cum nulla extraordinaria vocatione insignitus & nobilitatus sis, siquidem cum te neque Christum, neque Eliam, nec Prophetam esse ingenue fatearis. Quibus Iohannes, Equidem non eo inficias, quin baptizem, sed addo tantum me aqua non autem spiritu (ut Messias) baptizare, quod mihi præconi in deserto, & veluti metatori, & Christi præcuratori concessum est, qui hoc ipso munere me à Deo extra ordinem vocatum esse satis comprobo. Sed coram & in præsentia omnium vestrum est ipse, de quo tam sollicitè quarere videmini, ipse Christus, qui cum suo silentio, tum vero exemplo, non ita pridem cum se baptizando officium comprobavit: quandoquidem (sicut testatus sum) post me veniens, prior me extitit, cuius ego corrigiam calceorum solvere idoneus non sum. Hæc autem in illo Iordanis loco gesta sunt, ubi pons publicus erat, unde solvunt qui secundam ripam appetere cupiebant; ubi etiam propter frequentem populi ex omnibus partibus concursum, Iohannes Baptismo quamplurimos consignabat.

P R A X I S.

Proponitur Baptista de Christi duabus naturis, & officio testimonium, cum in genere de Mediatione, tum in specie de Prophetia:

Cujus partes sunt { Summa testimonii legati Iudæorum redditi coram populo; & Testimonium dialogo fufius explicatum.

Iohannis Baptista concio Christi maiestatem à comparatione amplificat { cum certis hominibus separatum, & cum omnibus conjunctum.

Verf. 15.
Iohannes de
Christo a-
parte testa-
tus

Notandum primo in uniuersum est, quale fuerit testimonium: clarum scilicet, liquidum & apertum, nec sicco pede rem præteribat, leuiter indicabat, obscure insuſur-
rabat, aut clanculum aliquid in dentes muſſi-
ſſitabat: sed illustre, enucleatum, & omni-
bus integumentis evolutum testimonium de Christo dixit. Hoc enim *clamandi* voce significatur; non quod magna voce, & mag-
nis lateribus vociferabatur, sed quod illud, & singulari spiritus ardore, & magna orationis perspicuitate exſequabatur. Nec vero hoc aliud est, quam post subiungitur, cum veritatem confessum esse, eamque non negasse, id est, luculenter confessum & aperte. In quo sicut Iohannes vocationi suæ paruit, dum se vocem (ut prædictum est) clamantem præstitit: ita Euangelii Ministris eadem partes attribuuntur, ut rem, quam pro concione tractant, illuminato & perspicuo sermone proferant, non in nubibus versentur; vel ut inuidiam aut periculum declinent, vel ut multiplicem eruditionem ostentent, siquidem viam Christo munire & sternere velint. Si enim tuba dubium & ancipitem sonum edat, quis se ad prælium præparet? si homines tanquam ex dolio, aut ut pythones, tanquam ex terra seu tubo loquantur: Apollinis λόγος potius mystæ, quam Christi Ministri habeantur. Præclare enim cum hominibus agetur, si (quæ sunt ad cælestia intelligendum hebetudine) planissime & aptissime enuntiatæ assequantur. Quandoquidem legimus Christi discipulos manifestissime verbis edoctos, nihil tamen eorum quæ dicebantur intellexisse, & *Matth. 13, v. 36.* apparet iræ diuinæ ergo Iudæos indicium, quod parabolis omnia loqueretur.

Ιωαννης εις
Christo εβ-
φανηται.

In Christi cum Iohanne comparatione duæ partes sunt: una, qua se posteriorem, altera qua illum priorem, & proinde præstantiorem affirmat: quarum hæc Christi diuinitatem, illa humanitatem declarat. Nam cum dicit Christum post se venisse, ut qui instar discipuli illum audiebat, & ab illo baptizatus est, qui tamen post, illi præponendus erat quod illo prior erat: de larva dici non potest aut phantasmate, aut iuani quadam humanæ structuræ specie, post Iohannem venit. Quod vero suspicionem mouere posset hæc Iohannis præcurſio, eum Christo antelatum esse, illud anticipat, dum affirmat, eum (tamen si sequutus sit) tamen prius extitisse, nec tum demum esse cœpisse, cum in lucem editus est: quamquam neque illud

cæteroquin satis firmum est, eum qui præcedat, maiori semper honore dignum: quandoquidem Lucifer Solem anteverit, & metator ducem.

Quæ sequuntur Christi officium expli-
cant, & videntur quibusdam per parenthe-
sin, tanquam Euangelistæ verba inferenda. Et primum quidem in genere docet, omnia bona ad vitam spectantia ab eo, tanquam ex pleno aut inundante fonte, scaturire; omnium bonorum thesaurum in illo depositum esse, illi tanquam capiti effusum esse Spiritum Sanctum, qui in nos tanquam corpus deflueret; illum esse lumen, *qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*; stirpem & radicem esse, unde propagines quicquid succi & humoris habeat, exsugunt, & ob eam rem nos nihil nisi tenebras esse, nisi sicca & deserta loca; horrida & incultam terram, nobis ne guttam quidem cælestis, & salutaris ad vitam gratiæ inesse.

Sicut autem à Christo omnia ducimus, ita gratis omnia consequimur: docet enim nos gratiam, & dona Dei consequi ex gratia, nullo nostro merito, nullis operibus; quid enim, antequam misericordiam consequuti sumus, promereri potuimus? scilicet quod mortem attrahat; quid membrum à capite, aut pampinus à stirpe defectus præstare potest? post vero acceptam gratiam, tantum abest, ut legitimo ejus usu, aliquid jure vendicemus, ut ad calculos reuocati, meritissime ob illa damnemur. Et quamquam ad meritorum opinionem pellendam satis fuisse gratiæ appellatio; tamen ut omnis ejus rei vel minimus scrupus eximatur, & de humanis meritis superba sententia non tantum frangatur, sed quasi commoleretur, adjunxit &c. Sicut autem gratuitam Dei gratiam testatur; ita effuse & copiose collatam indicat, cum affirmet, gratiam supra gratiam exsuperasse.

Hanc Christi præstantiam auget, comparatione Moſis cum Christo; quæ quidem comparatio in duobus itidem versatur. Primum quidem, quod cum lex, quæ nos Deo obnoxios & obratos constituit, per Moſen rogata sit; per Christum gratia, qua illud nomen dissolvitur, allata est: si igitur Moſis ministerium, illis tam gratum & gloriosum fuit, quod mortis & condemnationis, &c. vide *2 Cor. 3, 4.*

Deinde, tamen in legis doctrina quædam comprehendebantur, quæ spem remissionis peccatorum fovebant, utpote sacrificia, lotiones,

Verf. 16.
Per Christum omnia bona consequimur;

idque ex
meragra-
tia:

Verf. 17.
ejus cum
Moſe com-
paratio.

tiones , &c. tamen quia à Christo exhibita sunt & præstita; quæ in lege adumbrata sunt, & in Evangelio ad vivum expressa, quæ in lege crassius quibusdam lineamentis efficta & efformata sunt; cumque earum rerum veritas in Christo proponatur, quæ sub lege figuris & typis significabantur: magnam rationem esse, cur Christum Mosis præponent. Nec enim glorificatum est, &c. 2 Cor. 3, 7. &c. Hæc autem præstantia Christi quorsum spectet, & quam attentionem in nobis ingenerare debeat & sollicitudinem, vide Heb. 2, 2, 3. &c.

Verf. 18.
Quomodo
Christus
Deum se-
lus noverit?

Cum docuisset nos à Deo per Christum gratulati bona omnia accipere, adjungit nulloquam illa alias peti posse, nisi per illum. Veram enim de Deo notitiam, quam hic *visionem* appellat, per Christum haberi, sicut *Matth. 11. 27. Nemo patrem novit nisi filius, & cui filius cum patrefacere velit.* & *1 Tim. 6. 16. Deum habitare lucem inaccessam, & acclivem; ignem esse ardentem, qui omnes absumis, qui ad illum sine sequestre Christo accedunt.* Quo etiam spectat quod dicitur, *in sinu patris*, tanquam unicæ conferutorium voluntatis divinæ, quemadmodum in proverbium abisse scimus, eum, qui alterum plene novit, in ipsius veluti sinu esse. Hinc est quod dicitur *Consiliarius, Esa. 9. 6. Hoc planioribus verbis Actor. 4. 11. Nullum nomen sub celo datum, &c.* Videtur venienti tacitæ cuidam objectioni occurrere; Mosem Deum coram, & facie ad faciem vidisse. Quod Iohannes negat; neminem enim Deum unquam vidisse, id est, cognovisse, præter Christum unum. Absque enim Christo omnia nobis elausa sunt & obsignata, omnia sunt ænigmata, omnia tanquam fugientibus & exoletis literis, aut arcanis notis tanquam *αυτολατ λαγονικη* scripta esse, nec quenquam tametsi peritissimum plus in mysteriis Dei scire, quam unius dici infantem: in Christo vero, tanquam majusculis literis, omnia stylo ita exarari, ut quisvis cursim & raptim ea legat: Deum denique nobis sine Christo in propria lingua barbarum esse, in eo vero Atticum.

Sequitur dialogismus, *Quis esset Iohannes, qui ad duas quæstiones* { *nes, &*
responso absolvitur, { *Quare baptizaret.*

Verf. 19,
&c.
In Phari-
sæorum
quæstioni-
bus crassi
errores;

Quot autem sunt quæstionis partes seu capita, tot sunt Legatorum sædi & crassi errores. Quod enim de eo dubitant, an Iohannes esset Messias, pinguis error erat; non solum quod præcursorem, qui viam illi munit, præmitti oportere ignorarunt; sed

quod ex tribu Iuda, & ex familia Davidis oriundum eos latuit: quandoquidem Iohannes esset ex tribu Levi & familia Aaronis. In quo forte ob eam causam magis ad Iohannem inclinabant, & ei Messiam honorem libentius deferebant, quod esset ex Sacerdotum ordine, fore sperantes, ut hoc illis non mediocre honorem accessionem afferret. Deinde quod, Elias ne sit dubitent, qui ante aliquot annorum centena in cælum translatus erat, futilis error est. Absurdum erat Eliam ex Zacharia & Elizabetha proferendum. Potius enim erat ex corpore translatus à cælo dimittendus; sed hoc loco apparet istos prælatos *μενεσε ψυχοσφ* Pythag. infectos fuisse.

Quod vero quarunt, an esset *Propheta ille*, idem est, ac si dicerent, si non es Elias, numquid es ex aliis antiquis Prophetis, ut *Matth. 16, v 14. quidam existimabant Christum Eliam esse, alii, &c.* Et quamvis jam quis Iohannes non sit edocti essent; tamen quis esset illis in mentem non potuit venire. Saltem enim debebant tandem de voce in deserto clamante cogitare; sed illis quidvis potius, quam veritas in mentem venit.

Hic autem cum fuerit Sacerdotum & Levitarum sensus, nec eorum tantum, qui legati sunt; sed totius ordinis, qui coactus, & consilia sua conferens, hos tanquam inter cæteros instructissimos ad Iohannem misit: discimus quam non debemus ab eorum sententia, qui rerum in Ecclesia potiuntur, suspensi teneri; nec enim Ecclesia & concilia, quæ nunc conveniunt, ullo privilegio aut immunitate ab errore donantur.

ideo alieni
ordini non
plane confi-
dendum:

Quod vero Iohannes ad singulas quæstiones, tametsi perquam absurdas, modeste respondet, exemplo nobis est, quid nos item facere debemus; maxime apud eos, qui in Ecclesia quamvis indigne præfunt. Quod autem negat se Eliam, quem Servator ipse Eliam vocat, & Prophetam; cum Pater Zacharias Prophetam appelleret, id ad Pharisæorum sensum refertur; quo sensu, se nec hunc, nec illum esse confitetur. Nec enim Prophetæ erat futura prædicens, aut de justo illo venturo prænuncians, sed ipsum jam venisse digito designavit, & præsentem indicavit.

tamen illis
modeste re-
spondet.

In quæstione, quam proponunt, altera, Verf. 25. iterum suam incertiam & inertiam produunt. In eo quidem recte senserunt, non cuiusvis esse, novum in Ecclesia ritum introducere, & officio suo perfuncti sunt, quod qua auctoritate hoc faceret, & qua fiducia fretus,

Incivis ba-
pissimus ex
pocutione
insipientes

contra-
facto-
rum Pon-
tifi. inve-
stitionem.

diligenter percunctati sunt. Sed cum Iohannes suum ex Esaia ministerium & vocationem exposuisset, debebant intelligere, Iohannis vocationem divinam esse, eoque nihil ab illo, nisi quod legitimum esset, tentari posse; & ei plus licuisse, quam ordinarius Ecclesiae Ministris. In quo Pontificiorum arrogantia & temeritas proditur; qui nulla extraordinaria & divina vocatione ornati, nova tamen sacramenta procedere & fabricari in se suscipiant. Oportet enim prius diploma suum caelesti & divina vocatione ob signatum proferre, quam hoc in se suscipere. Quamquam nunc ea est Ecclesiae conditio, ut si Angelus de caelo nobis nova sacramenta introduceret, pro anathemate habendus sit. Nam post Filium nemo expectari debet, qui aliquid in Ecclesia innovet: *Heb. 1. 1. Iud. 5. &c.* Tempus enim adventus Christi, *tempus correctionis* dicitur; in quo omnia sunt ad perfectissimum exemplar reformationis accurata; ille Ecclesiam penitus exadificavit, fastigium & summam manum apposuit, & perfectissimum exemplar reliquit, ad cuius formam, & novae Ecclesiae construendae, & veteres reficiendae & reparandae sunt. Ita enim Ecclesiae corpus omnibus suis partibus & numeris perfecit, ut si quid addas, gibbus sit; mutilatio vero, si quid detrahas.

Verf. 26,
Sec.

Altera Iohannis Responso declarat, quis sit Messias, de quo tam anxie quaerunt. Nec enim satis habuit hunc sibi oblatum hono-

rem rejicere, nisi eum etiam, cui iustus & debitus erat, commonstraret. Sed hic videtur Iohannes de alio rogatus, de coepis respondisse. Quid enim si Iesus Messias sit, an sequitur cum propterea legitime & debite baptismum administrasse? maxime vero; si enim Iesus Messias erat, oportuit necessario habere praecursores, qui ei viam muniret. Oportuit etiam legis ceremonias ejus adventu profligari: idcirco ex Christi adventu, & inter eos praesentia, non sine causa, & suam vocationem, & novum hunc ritum colligit. Sicut enim Christus Iohannis ministerio suam aliquoties vocationem communiverat, sic Iohannes suam itidem, ex Christi persona, confirmat. Perinde enim est, ac si diceret; quandoquidem is in medio vestri versatur, & huic ministerio meo suffragatur, & assensum praebet, qui Messias est: & Messiae hanc autoritatem vos ipsi largimini, ut, pro arbitrato suo, ministros & officarios in regno suo instituat: me hoc ministerium non temere invasisse, in promptu esse debet. Ex quo iterum elucet, neminem, in Republica Christi, magistratum gerere, nisi ejus designatione & arbitrato, oportere. Quamobrem cum Papatu, Cardinalatu, Patriarchatu, &c. absq; Christo in Ecclesiam inveci sunt, &c. Quod autem se *aqua baptizare* dicit, hoc ipso docet, se nihil sibi assumere, quod non in ministrum potius, quam in Christum (cuius est Spiritu Sancto baptizare) competat.

An Iohannes directe Pharisaeis responderit?

I O H. cap. 1. à verf. 29. ad 35.

29 Postero die cernit Iohannes IESVM venientem ad se, & ait, Ecce agnus ille Dei qui tollit peccatum mundi.

30 Hic est de quo dicebam, Pone me versus vir qui antepositus est mihi, qui prior me erat.

31 At ego non noveram eum: sed ut manifestus fiat Israeli, propterea veni ego baptizans aqua.

32 Tum, inquam, testatus est Iohannes, dicens, Conspexi Spiritum descendentem quasi columbam à caelo, qui etiam mansit super eum.

33 Et ego non noveram eum, sed qui misit me ut baptizarem aqua, ille mihi dixerat; Super quem videris Spiritum descendentem, ac manentem super eum, hic est qui baptizat Spiritu Sancto.

34 Ego igitur vidi, & testor hunc esse Filium illum Dei.

ANALYSIS.

Alterum testimonium quod Baptista Christo perhibuit, cum Christus coram & praesens erat. Quod primum ab adjuncto tempore describitur, post die illius diei quo ex deserto rediit; deinde ab altero adjuncto, cum videret Christum ad

se venientem, 3. ab effectu sermonis quem proposuit de Christo; ubi attentionem adjuncta nota animadversionis expergeficit, *Ecce*, 4. Christum describit ab effectis Sacerdotii quod tollit peccata mundi; quod probat à comparatis similibus, nempe quod sit Agnus ille, qui typico Paschatis agno adumbratur.

Vers. 30. Deinde à proprio subjecto, quod sit idem de quo testatus est; ubi occupatio est, cuius prolepsis est à relatis, venit post te tanquam discipulus tuus, ergo hic illi es proponendus: subjectio item est à relatis; tamen discipulus meus nuncies, tamen mihi proponendus est; cuius ratio adnectitur, ab adjuncta eius aternitate secundum divinam naturam.

Vers. 31. Alia occupatio, cuius prolepsis ab adjuncto. Atque vos inter vos ex composito convenistis, ut mutuo vos ipsos predicaretis; subjectum est ab adjuncto se Christum non novisse, aut etiam vidisse; deinde illud refellit à disparato sine, se de Christo testimonium reddere, non ut Christo gratificetur, sed ut Israël innorescat; quod de Christo testimonium confirmat adjuncto Sacramento Baptismi.

Vers. 32, & 33. Alterum testimonium Christi, ab adjuncta visione qua videt Spiritum Sanctum e caelis descendentem, & super illum manentem; ubi est occupatio, cuius prolepsis est à diversis, non esse necesse, ut super quem Spiritus in forma columbae requisivit, is sit Christus; subjectio est à divino Dei ipsius testimonio, qui eum Christum esse confirmavit super, quem reclinabat Spiritus in forma columbae.

Vers. 34. Porro suum testimonium confirmat, ab adjuncta visione ejus rei quam testatur.

METAPHRASIS.

29. **P**ostridie illius diei, quo Christus peracta in deserto tentatione, in Galileam rediit, Iohannes illum ad se venientem videns, coram & in ipsius Christi os, hoc quod sequitur testimonium edidit, omnes qui corpore presentes estis, avimis item adesse, hic enim est agnus ille Dei, olim sub lege parva pecude adumbratus. Nam sicut illa pecus ex ritu legis mactata, peccatum specie & umbra quadam sustulit; sic hic in crucem adigendus peccatum illud, cuius omnes in Adamo rei sumus, una cum illius peccati fetu fructuque omni, ad eum modum aufert, ut ulla nec poenis, nec culpa imputetur, & simul illius peccati vis & energia indices enervetur. Ut autem intelligatur idem esse Sacerdos expiatoriam victimam pro nobis offerendi, idem hic est de quo dicebam, qui me tanquam discipulus sequitur, mihi propter ejus singularem praesentiam praelatus est, quia ab aeterno à Patre genitus me prior erat. Et ne cuiquam in men em veniat, me ex composito hoc praconio illum ornare, ut illi vicissim me encomiis predicaret, profitor me illum prius ne vidisse quidem nedam cognovisse. Neque cuiusque mentem subeat meo testimonio quidquam Christo accedere, quandoquidem hoc tantum consilio, cum predicto, tum Baptismi sacramentum admistrato, ut Christus populo ab Israël profeminato innotescat. Porro testificatus est Iohannes,

dicens, quod contuitus sum Spiritum Sanctum caelitus, veluti columbam descendentem, qui super caput ejus reclinans, aliquandiu permansit, nec momento disparuit aut volavit. Et quidem quod ad me attinet illum non novissem, sed qui me aqua Baptizatum misit, ipse mihi dixit, super quem videris Spiritum forma columbae descendentem & illi insidentem, hic est qui nos proluit Spiritus Sancti donis. Quam ob rem quod vidit etiam & testatus sum, hunc scilicet esse Filium illum Dei unigenitum.

33.

34.

P R A X I S.

Habetur aliud & alterius diei Iohannis testimonium. In quo docetur, Iohannem Christum digito indicasse, quem illi Deus, non mortalium quisquam commonstraverat.

Cujus } Testimonium quod reddidit,
duae } &
sunt } Fundamentum, cui testimonium &
partes, } incumbere, & innitebatur.

Testimonio cum esse Dei agnum & c. al. *Vers.* 29, & 30. ludit, ad celebre illud Paschatis sacrificium, cuius veritas & corpus in Christo est. Sic *Quomodo* *Christus* *tollat* *peccata?* *1 Pet.* 1, 8, 9. Quod autem tollere dicit, id plenissimum consolationis est: per Christum peccata nostra è medio sublata esse, ut non magis nobis nocere possint, quam si non essent, aut nunquam à nobis admisa fuissent. Tamen enim peccatum in nobis hæret; tamen, quod ad reatum, & poenam peccato debitam, penitus tollitur, & à nobis procul propellitur, tanto intervallo, quanto caelum à terra, oriens ab occidente, profundum maris à terra quam incolimus, removeretur. Cuius rei imaginem habemus in hirco emissario, *Lev.* 16, 8. cui omnia peccata & iniquitates populi imponebantur. *Esa.* 53, 4. dicitur, Christum omnia peccata nostra in corpore suo portasse: hoc igitur opponitur expiationi per martyrum sanguinem, & alia omnia, quæcunque Christi sanguis non sunt.

Christus porro est agnus tollens peccata mundi; non tantum quod peccata nobis non imputantur, sed quod etiam virtute mortis Christi per Spiritum atteruntur, indices colibentur, sauciantur, & tandem mortis interventu penitus jugulabuntur. Ideo *1 Iob.* 3, 5, 6. & *Rom.* 6, 2. qui in reatu peccato sumus, quomodo adhuc in peccato vivemus? Mundi peccata quod dicit tollere, eo complectitur non tantum Iudæorum, sed & Gentium peccata; non illa tantum, quæ perpetrata sunt,

vivent

vivente hic in terris Christo; sed quæcunque à fidelibus, ab initio mundi ad finem usque, admittentur, aut admissa sunt. Quo refertur, quod dicit, eum tollere, non sublatum esse aut sustulisse, indicans continuum auferendi actum; ut non sit necesse aliud sacrificium adhibere Messia, &c. unde constat sacrificia sub lege peccata non sustulisse &c. vide *Hebr. 9. 9.*

quomodo
agnus di-
catur?

Notanda etiam formula loquendi in sacramentis usitata; Christum dici *agnum*, quod agnus illum adumbravit; quod idem in Spiritu perspicitur, qui dicitur visus, quia forma columbæ oculis objecta fuit, & capiti insedisse. Hoc mediatoris officium ad illam personam spectare subjungit, quæ ex duabus naturis in una hypostasi unitis constat; de quo testimonio dictum est.

Verf. 31.

Altera pars sequitur de testimonii fide indubitata, utpote de quo non ab hominibus, sed ab ipso Deo edoctus sit; qui cum fallere non possit, nec falli, & piorum infirmitati hoc modo prospicitur, quod in fidelibus omnem excusationem detractam esse liquet.

Cur Iohannes
dicat se
Christum
non novisse?

Quod igitur se *Christum nescivisse* dicit, id in eam sententiam dicitur, ne existimaretur Iohannem, ex composito cum Christo egisse, ut illi hoc testimonium daret, amplum à Christo vicissim testimonium accepturus, ut post *Matth. 11. 7. ad 14.* factum legimus. Illud igitur per occupationem adversariis præripit. Hinc est, quod ante dictum est, Iohannem in deserto, paterna in familia triginta annos mansisse, quousque publici muneris obeundi causa prodiret: tantum igitur abest, ut Iohannes in utero matris suæ exiliens Christum noverit, ut ne triginta quidem annos natus ejus specialem notitiam haberet: quod quidem singulari Dei providentia factum est, ut Iohannis testimonium omni exceptione majus sit: sicut enim fidem piorum plurimum confirmat, quod Paulus idem cum cæteris Apostolis Evangelium prædicaret; cum tamen nunquam cum Apostolis de Evangelio contulisset, & quod immediate à Deo edoctus fuisset: sic &c.

Et tamen
ut Israël
Eum pate-
fieret re-
nissit?

Adjungit se venisse, ut *Israëli patefieret* Christus: nullo Christi commodo & emolumento factum esse, ut tam honorifice de Christo loqueretur; sed tantum ut Israëlita salutem, ex illius testimonio, consequeren-

tur. vide *Iob. 5. 33, 34.* Homines enim cum ad pietatem urgentur & ad Dei cultum, occupat hæc opinio, Deo eorum cultu aliquid accedere; & proinde veluti justum præmium cultus sui, vitam sibi deberi existimant, aut certe se aliis ut præferantur commeritos esse. Sed succurrat eis Deum, nullo suo, sed eorum bono, severe & vehementer illa exigere; ut sæpe in lege est, *ut tibi bene sit.* In his enim videntur consiliarios Regis Ammonitarum referre, ad quem cum David suos legatos honoris causa misisset; hi Regi suggerunt, Davidem legatione illa, sua & propria commoda quæsituisse, *2 Sam. cap. 10. vers. 3.*

Post subjungit, qua ratione Deus Christum patefecit, indicio scilicet Spiritus forma columbæ in eum descendens, & super illum quiescens: ubi nascitur quæstio, qui hoc constat, cum ex *Matth. 3. 14.* constet, Christum à Iohanne, ante baptismum, cognitum fuisse, ne se illi baptizandum offerret. Respondeo, Iohannem se negasse Christum cognovisse ulla re exteriori, seu familiaritate, seu cujusquam indicio, nisi interiori revelatione; Spiritum autem in forma columbæ descendentem, primum fuisse externum indicium quo illum novit.

Sunt qui dicunt in pane, symbolo corporis Christi, Christum perinde præsentem esse, sicut in columba, symbolo Spiritus Sancti, ipse Spiritus præsens est.

Quibus *responsum* esto; Christum præsentem esse in pane, quoad divinam naturam, sicut Spiritus propter suam Deitatem, ubique existens, non excluditur columba; sed alia ratio est corporis & animæ Christi, quæ nisi uno loco esse queunt, qui locus nunc cælis circumscriptur. Deinde columba symbolum non fuit præsentis Spiritus substantialis qua ubique est, sed singularis operationis, qua Christum donis suis replevit. Potius dicendum est, quod sicut columba appellatur spiritus, quia fuit symbolum Spiritus, id est, signum, unde cognoscereetur Spiritus Sanctus, Christum suis donis replevisse & repleturum: sic panis Sacræ Cœnæ dicitur Corpus Christi, quia est symbolum corporis Christi; unde cognoscitur corpus Christi pro nobis crucifixum esse, ut nobis pabulo & nutrimento esset.

An sub
formâ co-
lumbæ Spi-
ritus præ-
sentis?

I O H. cap. 1. à vers. 35, ad 44.

35 Postero die iterum stabat Iohannes, & ex discipulis ejus duo:

36 Et intuitus IESVM ambulantem, dixit, Ecce Agnus ille Dei.

37 Audierunt autem eum duo illi discipuli loquentem, & sequuti sunt IESVM.

38 Conversus vero IESVS, & conspiciatus eos sequentes se, dicit eis,

39 Quid queritis? Illi vero dixerunt ei, Rabbi (quod dicitur, si interpreteris, Magister) ubi moraris?

40 Dicit eis, Venite & videte. Venerunt viderentque ubi moraretur: & apud eum manserunt diem illum, hora enim erat quasi decima.

41 Erat Andreas frater Simonis Petri, unus ex duobus, qui audierant illa ex Iohanne, & sequuti fuerant eum:

42 Invenit hic prior fratrem suum Simonem, & dixit ei, Invenimus Messiam illum, quod est, si interpreteris, Christus ille.

43 Et adduxit eum ad IESVM. Intuitus autem eum IESVS dixit, Tu es Simon filius Iona: tu vocaberis Cephias, quod est, si interpreteris, Petrus.

A N A L Y S I S .

Alterum testimonium Iohannis coram & in os Christi redditum; quod describitur primum ab adjuncto tempore, eodem scilicet die, quo proxime antegressum reditum est, videlicet, secundo post reditum ex deserto. Deinde altero adjuncto Iohannis situ corporis, seu statione; item conitatu Iohannis, id est, duobus eius discipulis.

Verf. 36. Postea ab effectu Iohannis, primo quod intuitus est Iesum ambulatum; secundo effectu sermone, quod idem est cum superiore, Ecce agnus ille Dei.

Verf. 37. Hujus testimonii effectum describitur, 1. hoc testimonium audiri esse, subjectum autem auditionis subnectitur duo viri, qui à relatis describuntur, discipuli scilicet Iohannis, 2. quod sequuti sunt Iesum.

Verf. 38. Fructus & effectus illius auditionis & insequutionis, describitur ab effectu Christi, 1. quod se & faciem suam prius illis adversum, ut qui pone illum sequebantur, ad eos convertit; deinde quod illos sequentes intuitus est, 3. sermone ad illos facto.

Verf. 39. Cujus sermonis species subjicitur, interrogatio quid quererent; quorum relatum responsum est per alteram interrogationem, ubi maneret? & adjuncta honorifica appellatione, quæ relato Doctoris exprimitur.

Verf. 40. Subnectitur Christi responsum, adjuncto mandato ut veniant; quod arguitur à fine, ut videant; postea describitur eorum obsequium, ab effectu veniendi & manendi apud illum illo die; cuius causa notatur, quod esset hora diei decima, quæ nostræ pomeridianæ quartæ responderet, id est, quod advesperasceret, quia hæc illius diei hora superesset modo.

Verf. 41. Unus ex duobus discipulis illis describitur adjuncto nomine Andrea, deinde à relato fratre Simonis Petri.

Verf. 42. Altero relato querendi fratrem Simonem, sicut constat ex relato inveniendi expresso; deinde ab effectu sermone; cuius species subjicitur & describitur primum à relato inveniendi, & subiecto Messie; cuius adjuncta interpretatio subnectitur Christus.

Verf. 43. Postea altero effectu ducendi Simonem ad Iesum; cuius fructus adjunctum describitur ab

effectu Iesus, 1. quod illum intuitus est, 2. effectu sermone, quo declarat suam divinitatem certis effectis, 1. quod illum de nomine cognovit Simonem esse, deinde quod Patrem ejus noverat Iohannem, 3. quod qualis futurus foret, præcavit, id est, firmus & immortuus; quod à comparatione parium scilicet lapidis arguitur.

M E T A P H R A S I S .

Edem illo die Iohannes iterum consistens, & quidem duobus discipulis suis stipatus, cum Iesum defixis oculis prætereuntem contuitus esset: intento & exerto in illum digito testatus est: Ecce hic est ille agnus Dei. Quod cum duo ejus discipuli audivissent, relicto præceptore suo, Iesum sequuti sunt. Cum autem timore & verecundia quadam impediti, Iesum compellere ausi non sunt: Iesus conversa ad eos facie, & illos sequentes intuens, sic alloquitur, quid vultis aut queritis? cui illi, quod querimus (reverende Doctor) majoris momenti & ponderis est, quam ut possis paucis verbis expedire; quamobrem petimus ut ubi divertis nobis commones: quibus ille, venite ut ubi divertam cognoscatis: Quamobrem mandato ejus obsequentes, iverunt ut viderent ubi diverteret, qui apud eum illo die remanserunt, supererant etenim illius diei duo circiter hora. Ex duobus autem quos dixi discipulis, qui de Christo à Iohanne audiverunt, & Christum sequuti sunt, unus erat nomine Andreas frater Simonis, qui post Petrus cognominatus est: hic tamen si per angusto temporis spatio apud Christum remansisset, usque eo tamen profecit, & tanto ardore veritatis promovenda incensus erat, ut ilico ad quarendum suum fratrem Simonem profectus sit: cui invento dicit, præceptoris nostri Iohannis testimonio, invenimus ego & alius discipulus meus MESSIAM, quod si interpreteris, Christus est; quem quia nondum

plene

pleno & accurate patri explicare noverat, ad Iesum ut uberius institueretur, adduxit, qui illum intus sic affatus est, Ego te nunquam ante visum tamen de nomine Simonis probe cognosco, nec me fugit patris nomen Iohannem esse; magis aliquid dicam, sum enim prescius qualis futurus es: nam eris firmitate & constantia fidei instar Petri, unde etiam tibi cognomen Petri ministrurus sum.

P R A X I S.

Propositum alterum Iohannis, cum adjuncto ejus fructu, testimonium.

Cujus { Iohannis testimonium quibusdam
partes { suis discipulis Christo praterenti
sunt { ti redditum,
{ &
{ Eiusdem testimonii fructus.

Verf. 35, & 36. Iohannis de Christo testimonium iteratum; Evangelista Baptista testimonia singula, tanquam totidem separatos testes, diligenter colligit, sicut etiam Paulus 2. Cor. 13, 1, 2, &c. separatas suas cum sermone, tum scripto admonitiones, totidem testes esse confirmat, quibus eorum improbitas, nisi resipiscant, convincatur. Quo docemur, quantæ nos perfidia reos constituerimus, si tot non solum de Christo & Evangelio præconia, sed & præcones verbo & scripto, nobis ad veram fidem & resipiscantiam non profint.

Nec vero puduit hominem tam uudique instructum, eisdem verbis, quibus ante usus erat, testimonium dicere, ut Paul. Phil. 3, 1.

Verf. 37, & 38. Fructus vero est discipulorum ad Christum aggregatio, quæ fuit quidem illo Iohannis testimonio, sed dupliciter, mediate & immediate.

Immediate, duo discipuli Iohannis Christo adiunguntur, qui Christum sequentes ab eo accipiunt. Christus autem, tanquam qui in dorso oculos haberet, illos pone se esse intelligens, respectans quid velint, quaerit; videntur enim timore quodam & reverentia impediti, ne familiaris eum & audacius accederent: maxime cum à Iohanne audissent, eum tantum esse, ut ipse, qui corrigiam ejus solveret, indignum se judicaret. Quarrit autem quid vellent; non quod ignoraret, sed ut eorum de se fidem probaret. Nam cum Iohannes eum Filium Dei testatus fuisset, eoque ipso cordium cognitorem: hac questione suam omniscientiam dissimulans, eorum fidem pertentavit; quæ si nullas radices egisset, hac questione concidisse videri potuit, & illis resiliendi occasionem

præbuisse: subire enim eorum mentes potuit, cum nulla verisimilitudine Filium Dei esse, qui quid vellent nesciret: quod documento est his, qui recens ad Evangelium accedunt, ne ab Evangelio ilico deficient, si quæ illis difficultas exoritur, quæ alienam a veritate doctrinam Evangelii videtur cogere: potius existiment Deum hoc modo fidei eorum periculum capere; præterquam quod eorum intererat, ejus humanitatem, perinde ut divinitatem, testatam habere. Hinc porro discimus Christum ad se accedentes accipere humaniter, & illorum imbecillitati succurrere & obviam ire.

Quod vero à Christo interrogati, cum vicissim interrogant, videntur a debita Christo reverentia recessisse: sed si scopum intueamur, rem secus esse intelligemus: perinde enim est ac si prosterentur, causam cur accedant, graviores esse, quam quæ possit paucis verbis, & angusto tempore expediri; & propterea cupere ubi ageret aut diverteret, ut ad eum discendi causa subinde venirent, cogere: quod non obscure indicant, cum eum præceptorem appellent. In quo ostendunt se serio veritatis studio teneri, quod spectandi tantum, aut in dicendo facultatem pertentandi causa, ut plerique nunc dierum, non venerint. Quibus idem accidit, quod his, qui scholam prætereuntes, illam quidem ingrediuntur & intuentur præceptorem docentem, discipulos discentes audiunt & contemplantur; cum tamen ipsi se discipulos adjungere nunquam cogitent. His enim satis est, se dicere & profiteri posse in Ecclesia fuisse, hunc aut illum pro concione dicentem audivisse; quemadmodum illi sibi honori esse ducunt quod Academicis interfuerint, tamen nullas inde literas reportarint.

Christum illos sequi jubet, nec locum tamen, quo proficiscebatur, indicat: suspensos illos tenet, secundo illorum fidem probans: ut Abrahamum olim, quem patria exire jubens, de loco, quo profecturus erat, non edocuit: cui cum hi obtemperarent, suo exemplo nos docent, Deo nos totos tradere oportere, & illum quocunque vocarit sequi, tamen si pedem domo efferentes, quo proficiscendum sit ignoremus: modo enim Christum in Verbo præsentem habeamus, in maximis erroribus ab erroris periculo liberi sumus. Quod horam diei notat, quæ nox instaret, non modo occasionem eos cum Christo retinendi indicat; sed simul etiam, quam

Verf. 39. ex veritatis studio cum denuo interrogatis

Verf. 40. quos sequi jubet non indicato loco

cur horam diei notet?

quam exiguo tempore sub Christi magisterio, Andreas eximie profecisset, ut jam abis Christo commonstrando idoneus esset, significare voluit. Ex quo videmus eos, qui sincere & cupide ad Christum accedunt, sui laboris amplissimum præmium, Dei veram cognitionem accipere; nec inanes ad suos redire passos esse, neccumque aliqui rudes & ignari sunt. Sumus enim in Christo Sacerdotes facti Deo, eoque alius alium docere & privatim instituere debemus. vide *Hebr.* 3, 13, 14. ubi Apostolatus Christi omnes participes monstrantur.

Verf. 40.
& 41.
Andreas
ex fide fratrem accersit;

Sequitur fructus testimonii Iohannis, mediantem & intercedente Andree opera. Ex quo discimus ita fidei mysterium animi thesauris reponendum esse, ut illud etiam cum aliis communicemus: *Esai.* 2, 3. *Matth.* 25, 14, ad 29. non abdendum talentum, sed ejus negotiatione auctius faciendum: atque ut pro inutili sit cive habendus, qui nihil in communi affert ad hominum societatem tuendam; sic in Dei civitate. Et si inhumanum sit alterius lucernam non accendere, cum

tibi nihilominus luceat, &c. Maxima autem cura erga eos adhibenda, quos Deus nobis sanguine conjunxit. *Actor. cap.* 10. *vers.* 24. in Cornelio. Huc pertinet quod dicit, ab Andree inventum, & ad Christum deductum, ut eum hoc studiose non obiter fecisse significet.

Quod autem Christus cum non visum ante noscit, & parentes, & quid eo post futurum sit, prædicat, id non rantum ad Petri, sed & ad Andree fidem confirmandam refertur. Sic enim omnino accidit, ut qui alios in fide juvant, ipsi hoc tam pio conatu provehantur, & talento exercendo plus acquirant. Nec vero Andream male habuit, quod fratrem suum à se ad Christum deductum sibi prælatum videt. Neque enim se pejori loco arbitratur, quod frater erat meliori: potius Dei erga se beneficium recognovit, qui fratrem suum ad tantum honoris apicem attollens, ipsummet honoratiorem reddidit: ut fratres sibi valde gratulantur, si ex illis unus aliquis in aula summam auctoritatem obtineat.

Verf. 25.
de Petro
quia
Christus
causa
pre-
dicat?

I O H. cap. 1. à *vers.* 44. ad finem Capit.

44 Postero die voluit IESVS abire in Galilæam. invenit autem Philippum, & dixit ei, Sequere me.

45 Erat vero Philippus ex Beth-saida, civitate Andree & Petri.

46 Invenit Philippus Nathanaëlem, & dicit ei, Invenimus illum de quo scripsit Moses in Lege, & Propheta, nempe IESVM filium illum Iosephi, illum ex urbe Nazarethæ.

47 Tum dixit ei Nathanaël, Ex urbe Nazarethæ potest aliquid boni esse? Dicit ei Philippus, Veni & vide.

48 Vidit IESVS Nathanaëlem venientem ad se, & dixit de eo, Ecce vere Israëlita in quo dolus non est.

49 Dixit ei Nathanaël, Vnde me nosti? Respondit IESVS & dixit ei, Priusquam te Philippus vocaret, quum esses subter ficum, videbam te.

50 Respondit Nathanaël, & dixit ei, Rabbi, tu es ille Filius Dei, tu es ille Rex Israël.

51 Respondit IESVS & dixit ei, Quia dixi tibi, Vidi te sub ficu, credis: majora istis videbis.

52 Præterea dixit ei, Amen, amen dico vobis, Ab hoc tempore videbitis cælum apertum, & Angelos Dei ascendentes ac descendentes super filium hominis.

ANALYSIS.

Evangeliſta Philippi vocationem deſcripturus, 1. adjuñctum tempus notat, eodem die quo Petrus vocatus est, 2. ſubjectum loci, aliam ſcilicet Galilææ partem, 3. cauſam vocationis, Chriſtum, & quidem immediate, 4. Alteram cauſam, Chriſti puram voluntatem, qua illum ſalvum eſſe voluit: cui

juſ effectum erat Chriſti in Galilæam proſectio, & effectus ſuis ut illum inveniret, 5. instrumentum vocationis, ſermo Chriſti, cujuſ ſpecies exprimitur.

Verf. 45. Philippus deſcribitur à ſubjecto loco Bethſaidæ, quæ certis adjuñctis Petri & Andree indicatur, qui ibi habitabant.

Verf. 46. Vocatio Nathanaëliſ deſcribitur; cujuſ cauſa

causa efficiens minus principalis est, *Philippus*; cuius effectum est quod eum quarebat, quod ex relato eum inveniendi arguitur: causa instrumentalis est Dei sermo, cuius species exprimitur. In quo sermone Iesus describitur; primum à testimonio legis & Prophetarum; deinde à relato filio *Iosephi*, tertio ex subiecta urbe Nazarethi; quarto ab adjuncta inventionem ejus per *Philippum*, *Petrum* & *Andream*.

Vers. 47. *Nathanaël* vocationi obstitit argumento à disparatis, quod à Nazareth nihil boni prodit, nedum Messias. Cui *Philippus* occurrit, huius nodi dissolutionem indicans, fore in effecto *Nathanaëlis*, ad Christum professionis à sine illustrato, ut videat opera Iesu, unde cognoscat eum esse Messiam.

Vers. 48. Ratio efficacia vocationis *Nathanaëlis* describitur; ubi causa instrumentalis indicatur Christi sermo; cuius sermonis adjunctum tempus notatur, postquam Iesus eum venientem vidisset. Species idem sermonis notatur, qui primum, adjuncta nota animadversionis exornatur, deinde describitur à relato patre Israël; tertio adjuncto sinceritatis, quo discernitur ab Israëlitis qui secundum carnem modo Israëlitis sunt. Quod ab effectu probatur, quod fraudem aut hypocrisim non exercuit.

Vers. 49. *Nathanaël* interrogat de causa quam illum nunquam prius visum cognoscat, idque à distributione videtur subinnuere. An scilicet se ex propria scientia, aut ex aliorum de se fama & testimonio cognosceret. Cui Iesus ex propria præscientia, quod probat ab effectu, quod notat *Philippum* eum vocasse cum sub sicu esset.

Vers. 50. *Nathanaël* eum Christum agnoscit, 1. ab adjuncta Prophetica functione, eum Doctorem appellat eum; deinde à subiecta persona, qua describitur à relato Filii Dei; post altero adjuncto regni dignitatis, cuius subiectum subicitur Israël Dei.

Vers. 51. Laudat fidem *Nathanaëlis* ab adjuncta facilitate credendi; quæ arguitur ab adjuncto numero unius modo miraculi editi, & exornatur porro à comparatione minoris præ his quæ visurus erat, & denique adjuncta interrogatione tanquam admirabunde exornat.

Vers. 52. Majora illa opera ab illo videnda enumeratione exponit, nempe cælum apertum, 2. Angelos Dei ascendentes & descendentes super filium hominis; quod duplici adjuncta nota asseverationis, seu testimonii confirmat.

METAPHRASIS.

44. **E**odem ipso die quo supra Andream & Petrum ad sui notitiam & professionem adduxerat, Christus studio incensus suos colligendi, ab illo loco Galilæe ubi divertebat, in alium ejusdem regionis profectus est: hoc animo, ut tanquam bonus Pastor ovem suam Philippum requireret & in septa Ecclesia Evangelica cogeret. Cui invento se ut sequeretur, non externa modò voce, sed interna Spiritus energèia, mandat. Erat autem Philip-

45.

pus civis Bethsàida urbis, quam Andreas item & Petrus incolabant. Hic Philippus sua & propria felicitate non contentus Nathanaëlem exquirat, quem sic alloquitur: Eum quem lex à Mose lata, & Prophetæ ejusdem interpretes descriperunt: Iesum invenimus, filium Iosephi ex civitate Nazareth. Cui Nathanaël, ex Nazareth potest ne boni quid provenire, nedum tantum bonum quantum est Messias? Cui Philippus, hanc difficultatem, ipse (ingenue fateor) expedire nequeo, quam-obrem veni ut illum videndo Christum & verum Deum Dei recognoscerem. Iesus autem Nathanaëlem ad se venientem videns, de eo dixit: ecce ex geminis Israëlitis filius, utpote qui est à fraude & hypocrisis remotus; cui iterum Nathanaël, quo indicio me nosti, an fama aliorum an propria præscientia. Cui ex adverso Christus, ego non te aliorum judicio pernovi: nam utcumque spacio abs te procul distitisti, spiritus tamen præsens eram, cum Philippus te sub sicu agentem vocavit: respondit Nathanaël; agnosco te Doctorem esse & Prophetam Ecclesiæ, agnosco te Filium esse Dei, denique regem Israëlitis: cui Christus, mirum dictu quod unica sententia, qua te sub sicu agentem me vidisse dixi, credis. Hoc tuum fidei promptum obsequium majorum visionem compensabo. Quamobrem hoc vobis prædico, & summa fide confirmo, cælum hæcenus tenui & parca mei cognitione veluti clausum & obscuratum, liberali deinceps & ampla mei notitia apertum & reseratum iri; unde etiam pleniorum inter me & vos gratiæ communicationem & commercium, liberalius Angelorum opera subministratum, non equidem oculis corporeis sed animi vero sensu & viscerum percipietis, ut vobis veris & geminis Israëlitis idem (vel potius divinus beneficium obveniat) quod Israëliti patri vestro Syriam proficiscenti olim obtigit.

P R A X I S.

Christus duos alios ad se aggregans discipulos, eisdem in fide erga se corroborat.

Cujus partes sunt { Duorum vocatio, & In fide confirmatio.

In vocatio- { immedia- } per Christi-
ne discipu- } diata } tum.
lorum con- } & } voca- }
sideratur } mediata } tio } per Phi-
 } } } lippum.

Et primum quidem Philippi vocatio proponitur, quem Christus immediate ad se vocavit. Quomodo cat. In

*Christus
dicatur
Philippum
invenisse?*

cat. In quo, quod *invenisse* dicitur *Philippum*, non ita existimandum est, quasi fortuito in illum incidit, ut pastor suas oves requirens invenit, ut mulier amissam drachmam *Luc. 15, 8.* cui quærendam lucernam accendit, domum undique verrit; ideo dicitur expresse, *Christum voluisse in Galilæam ire.* Quanquam autem aliquando accidat, ut casu in illos incidamus, qui nostra opera ex tenebris extrahuntur; illud tamen consulta & deliberata Christi sententia fit, qui singulos ad æternam vitam, ante mundi fundamenta præscriptos, proprio & idoneo tempore ad se vocat. Id autem nos lætos habere debet, cum nobis à Deo Pastorem datum esse, qui nos citra controversiam quærens, inveniet, ut qui nos ubi sumus, & qui sumus, bene novit. Quod vocanti paret, virtus Christi elucet, qui non tantum externum aurium sensum pulsavit, sed aures simul animi perforavit: quam virtutem quotidie in Euangelio experimur, quoties homines ab impietate ad Dei cultum, & à flagitiosa vita ad probitatem attrahuntur: sicut enim Christus is solus est, qui internum baptismum externo repræsentatum confert; ita is solus est, qui externam ministerii vocem interno spiritus magisterio efficacem reddit. Ministri enim quantumque virtute in docendo præditi, non nisi corporis aures feriunt; sicut aqua per illos administrata, corporis superficiem non transit. Hinc est, ut tametsi quibusdam Christi nomine millies dictum sit, ut eum sequantur; tamea ne pedem quidem moveant, sed in suo cæno impietatis aut improbitatis defixi hæreant. Quod nos sollicitos habeat, ut ad illum subinde animos attollamus, ut suo digito, quæ dicuntur, inferibar atque obfignet.

*eius mandatum in
obsequio
consistebat;*

Vis autem mandati hæc est, ut se ad Christi obsequium componat, & eum verbo & voluntate illi præsentem sequatur; tametsi ei obsequendo, per ignem & aquam, per vitam, per mortem, per bonam & malam estimationem transeundum sit. Quanquam illud notandum, ista non esse nobis suscipienda, nisi Christum in Verbo præsentem habeamus: nam qui se flagellant, & omnibus se bonis abdicant sponte, Christo temere præcurrunt, non sequuntur.

*Verf. 45.
qui hęc
fratres ex
vili oppido
singularem
Dei provi-*

Diferte autem exprimitur, Philippum cum duobus fratribus, Petro & Andrea, ex oppido Bethsãida fuisse in Galilæa regione. Qua in re admirabilis Dei providentia elucet, qui quasi columnas sibi ad Ecclesiæ stru-

cturam comparans, illas non veluti ex nobilissimis saltus Libani cedris, aut Balsanis querubus selegit; sed tanquam ex Sycomoribus, aut aliis contemptis & ignobilibus arboribus, quæ neque formam nec firmitatem habituræ videbantur; aut perinde ac si præteritis magnis & politis lapidibus, lapillos quosdam minutulos & rudes ad ædificium corrogaret. Vide *Dan. c. 1, v. 3, 4.* quomodo Nebuchadnezor longe contrariam rationem iniit, eos deligendi, quos in regno principes esse voluit, & proceres. Eligere enim summos regni Christi magistratus ex genere obscuro, contemptissima Galilæa regione, improbilissimo Bethsãida oppido, videri potuit via gratiæ Euangelio conciliandæ aliena, ut quæ fulgentem Evangelii claritatem obscuraret: potius quam in tenebris micantem illustraret, & in hominum admirationem adduceret. Contra, si discipulos (quod potuit) sibi adjunxisset doctissimos quosque Phariseos, qui literarum nota insignes essent: videatur universum mundum levi momento secum abducturi. Cujus providentiæ & procurationis divinæ hæc fere ratio est: primum quidem, ut in imbecillitate hominum, Dei virtus, in inficitia eorum, Dei admirabilis scientia inclaresceret, qui res tam præclaras tam contemptis & abjectis instrumentis confecit. Hinc est, ut aurea Spiritus Sancti dona, testaceo aut figulino vase, non autem aureo, hominibus obrulerit: ne oculorum acies vasis splendore, & nitore capta, ipsa Spiritus Sancti dona minus attente consideraret. Deinde etiam ne homines interioribus litteris, aut hominû dignitati ascriberent, quæ veritati & Spiritus virtuti debentur. Quod enim hominibus stultis quandoque accidit, ut spreta hera, ancillam ambiant: id etiam plerisque veritatem profitentibus usu venit; qui Verbi & Spiritus virtute contempta, quicquid præclare geritur, hominum felicitati & dotibus tribuunt.

Sequitur vocatio alterius discipuli, sed *Verf. 46* interposito medio, scilicet, Philippo, cujus opera Christus utitur.

Germanum Christum ab adulterino & *Philippus denotatur* notho discernens, eum esse prædicat, quem *Messiam* Moses & reliqui Prophetæ, legis interpretes, depinxerunt. sic *Luc. 24, 25, 26, 27.* *Prophetas* *Joh. 5, 39.*

Scriptura siquidem naturas duas, ex quibus consistit, divinitatem & humanitatem notat: deinde humanitatis, cum corpus, tum animam; in divinitate eum à reliquis duas

bus personis discriminat; in humanitate notas quasdam insculpsit & impressit, quibus multifariam à cæteris hominibus & indubitate secrevit. Vt enim obstetric illa *Gen. 38, v. 28.* filo coccineo manum Zerachi circumligans, eum esse commonstravit: sic Scriptura, tanquam fideliter Christo obstetricans, hujusmodi potentia & miraculorum filum manui ejus circumposuit, quo ab omnibus possit pro primogenito agnosci; & ut duplici dimento & synthesi, Iosephus suum erga Benjaminem eximius & redundantem amorem prodidit: sic Deus Pater in lege & Prophetis, tam conferta & multiplicata dona in Christum conferendo, docuit, ut hoc indicio facile Dæi unigenitus & germanus Filius esse dijudicari possit. Atque ut Deus Salomonius eas virtutes cum animi, tum corporis dona indidit, quibus à reliquis Davidis filius, tanquam confortibus, seponeretur: sic Christo, præ cæteris mortalibus omnibus. Denique; ut Salomonis mater, ad diem inaugurationis ipsius, hujusmodi diadema fingi & formari curavit, quod aliorum omnium corollas & redimicula, multis passibus superavit: sic lex & Prophetæ illud regnum, sceptrum seu virgam, attribuunt, quæ illum unum omnium Monarcharum facile principem faciant. Vt igitur errorem fugiamus, Messiam, Messiam personam, naturas, officium, ad Legem & Prophetas, tanquam ad

quod contra hereticos qui ab his receperunt.

Βασιλευς, exigamus. Sic enim *Iudeorum, Arabianorum, Turcarum, Papistarum* Messiam *Ἰσχυροῦ* apprehendimus. Hos quidem, quod cum aliam personam, tum officium alienum illi affingunt, quam veritas patitur; illos vero, quod de persona non male sentientes, in officio tamen Christi toto cælo errent. Hinc etiam constat, neminem factorum esse, qui pro nobis sanguinem fudit, ut nos redimat, neminem qui noster sequester sit: non Mariam virginem, utpote de qua Moses, & omnes Prophetæ non scripserunt.

Verf. 47. Quomodo à Nazareth nihil boni?
 Quarit Nathanaël, *an ex Nazareth bonum quid proficiatur;* quod ex eo fluxit, quod Galilæa, cujus Nazareth oppidum erat, locus erat doctorum & piorum virorum inferax. *Ioh. 7, 41.* Scrutare & evolve omnia antiquitatis monumenta, & Prophetam ex Galilæa non esse exortum comperies. Fuerunt præterea Galilæi prophanis Gentibus vicini: unde Galilæa Gentium dicitur, eoque ipso forte Gentium corruptis moribus & corruptelis imbuti; quod eos ludæis magis

adhuc invidos reddidit. Sic igitur Nathanaël excipere adversus Philippum videtur: nemo eximius vir, nedum Messias ex Galilæa, nedum ex Nazareth exoritur. In quo illud non est illaudatum, quod in rem ipsam inquirat, neque credulus rebus non exploratis fidem habet: quod Salomonis proverbio commendatur. Sed quod ex hominum opinione aut consuetudine, non autem ex Scriptura examen instituit, id demum vituperio datur. Non enim si ante Deus ex Galilæa nullum ad præclarum munus adhibuerit, idcirco eum hoc non facturum consequatur; qui ex cultissima terra desertum, & ex deserto iterum irrigua loca facit. Neque si Christum in Bethlema natum esse oportuit, propterea sequitur, eum ex Galilæa ad ministerium vocari non posse. Quamobrem hic Nathanaël gravissime in propriam salutem impedit, neque ad Philippi doctoris sui verba satis attendit: qui Messiam ex lege & Prophetis investigandum indicarat. Dum enim cogitationem suam, in hominum opinione & consuetudine defixam habuit, quo minus à Christo divortium faceret, per eum non stetit. Vt discamus animos nostros a sensibus & consuetudine abductos, ad Verbi examen referre; à quo, qui vel tantillum defleat, in errorem eum incidere necesse est, tamen si universæ Ecclesiæ iudicium sequatur, & omnium toto terrarum orbe hominum placitis steterit.

hinc incuriam Nathanaëlis arguit:

Philippus injectum scrupulum, tamen modo minus difficilem, eximere non potuit; quod Nathanaëli periculum creare potuit, & studium adeundi Christum impedire. Cum enim ipse viæ ad Christum dux, causam Christi tam male sustinere potuit, verendum erat, ne Nathanaëlem hoc à Christo absterruisset. Impegerat ante dum Christum Iosephi filium vocat; nunc iterum ignorantiam suam prodit. Nec tamen idcirco hic labor ejus inutilis aut ignobilis fuit, sed cum fructu laudem simul consequitur; tam est Deo grata & jucunda opera eorum, qui aliorum salutem procurant, ut tamen multis navis deformata sit, tamen non idcirco rejiciatur. Hoc igitur animum piis addat, ea in medium afferre, quæ ad aliorum edificationem referuntur. Tamen enim tenue admodum sit & exile, tamen studio & amore veritatis propagandæ susceptus labor, vanus & irritus non est futurus. Sicut enim studio rei alicujus agendæ inflammatus, libenter omnes occasiones arripit, quibus illud prochat; sic

cujus scrupulum ei Philippus eximere nequit;

Deus, humanæ salutis sitientissimus, nullas sibi oblatas eam promovendi occasiones præstare sinir. Exemplum est in Davide reducendi exulis filii cupido, qui aliquem apud se pro eo sequestrem dari discipuit. Tamen hic iudicium adhiberi oportet, ut eum illis communicemus, qui nostri ordinis sunt, & qui rerum scientia non nimium nobis antecellunt; denique in quibus veritatis aliquod studium & amor elucet. Si enim Philippus in homines incidisset, ex schola limatos, eosdemque veritatis parum amantes; veritatem potius ludibrio exposuisset, quam ad eius agnitionem adduxisset; quod quidem à Philippo observatum esse dubium non est. Sicut etiam à latrone altero in cruce pendente factum legimus; qui non in Phariseos perbaechantes, sed in æqualem suum invecus est. Simul etiam notandum est, neminem idcirco à veritate alienum esse debere, quod ejus alumni nonnulli sint, qui eam, pro dignitate tueri nequeunt. Bonam enim sæpe causam habent, qui in bello inferiores sunt, & rei militaris peritia.

ideo ad Christum eum venit- tit :

Philippus se ad nodum expediendum non satis idoneum animadvertens, eum ut Christum adeat, & rem an ita sit experiatur, commonefacit: tanquam diceret; equidem hanc difficultatem ipse extricare nequeo, sed eum modo adeas, non dubito quin talem experieris, qualem eum apud te prædicavi. Quod nos docet, ut nostram paupertatem & tenuitatem confessi, homines, quos in veritatis doctrina erudiendos suscepimus, ad eos, qui hoc melius præstare possunt, deducamus; nec illis scientiam mysteriorum, quam ipsi non habemus, invidemus, aut commune officium illis recensemus; quod viatoribus ab omnibus non penitus inhumanis præstatur, ut quam ipsi viam commoustrare nequimus, alteri, ut hoc faciat, commendemus: & parentum in eo pietatem imitemur, qui quod liberos ipsi docere nesciunt, præceptoribus informantibus tradunt: illud vero tenendum, ut ad Christum eos mittamus. Quamvis autem Christus non sit, ut olim, in terris: tamen in Ecclesia eum singularem quandam præsentiam pollicitus sit; verendum non est, quin nihilo nos secius, de salutari justitia sua nos erudiet, quam si in terris conversaretur.

tus luctantem cernens, hunc illi serupim eximere properat: hoc enim dicto declaravit, se, quod Dei solius est, cordis scrutatorem esse. Cum enim homines quotidiana & assidua cum aliis conversatione, nequaquam usque eo perveniunt, ut de eorum integritate certi aliquid constituent: Christum, qui primo aspectu nulla cum illo consuetudine, hoc de eo pronunciare potuit, homine majus quiddam esse necesse erat. Elogium autem, quod ei tribuisse videtur, ex *Genes. 25.* desumptum; ubi quo magis Dei admirabilis providentia eluceret in Iacobi fraude, qua fratrem suum decipiebat, prius præfatur Spiritus Sanctus; Iacobum fuisse virum integrum & incorruptum, nec fraudibus assuetum, ut illam fraudem admirabili Dei consilio gubernatam fuisse constaret. Cum autem Iacob Israël pariter vocaretur, affirmat Nathanaëlem, vere, non fucate; neque tantum secundum carnem, ut plerisque, Israëlitam fuisse. *Non enim qui foris Iudeus etc.* In quo satis declaravit, se eum esse, quem Baptista fore prædixerat, id est, eum esse Ecclesiæ Dominum, & atream ad eum spectare, ut cui ventilabrum in manu esset, quo paleas à tritico facile secerat. Danda igitur opera est, ut hypocrisis procul à nobis propellamus, cum eam qua aliis, tum qua nobis ipsis imponimus; & ne obsequium fronte præferentes, intrus & mente prodicionem in Christum circumferamus. Illud autem vehementer nos movere debet, quod Christum regem cordium nostrorum inspectorem habemus. Quem enim non moveret, ut animum erga regem suum fidelem fervaret, si suas proditorias & inofficinas cogitationes & consilia regi nota esse pernosceret? Quam vero singularem & eximiam in universum vitæ suæ curriculum, consolationem Nathanaëli attulisse putabimus, istud de ejus probitate testimonium! Quoties enim hujus de se iudicii memoria ei subivit, toties suavissima delectatione animum ejus completum esse dubii nihil est.

Sed hæc, *inquit aliquis*, Nathanaëlis propria quædam fœlicitas, ad nos consolandos nihil habere videtur momenti?

Respondeo, Christum tamen in terris non sit, ut ejus colloquio & testimonio utamur; tamen piis omnibus, per bonorum operum studium currentibus, spiritu suo idem testimonium, nec minus, aut certum, aut consolationis plenum, dicere. Ad eum igitur modam,

inde hypocrisis abjicienda.

Nathanaëlem autem nos etiam consolatur.

Verf. 48. Haftenus de vocatione discipulorum; nunc sequitur eorundem in fide confirmatio. Christus venientem Nathanaëlem conspiciatus, & eum cum magna difficultate in-

in cuius al- loquio ejus manifestatio apparet;

modum, quo Nathanaël vitam instituentes, eandem procul dubio Christi vocem in nobis, per Spiritum & Verbum loquentem experiemur.

Verf. 49.
qui adhuc
de Christi
omniscien-
tia dubitat.

Nathanaël Christum exaudiens, qui in eum finem sic locutus erat, ut Nathanaëli quærendi materiam suppeditaret, quærens unde hoc Christus de eo novit, adhuc de Christi omniscientia fluctuare se declarat: poterat enim animum ejus subire, Christum ex aliorum sermone hoc dixisse, aut ex vultu, in quo significatio atque virtutis est dignoscere. Quamobrem fici indicio, Philippo tantum & Nathanaëli noto, cum de sua omniscientia certum reddit; indicat enim se, & à quo, & ubi vocatus sit probe tenere, eoque sermonem, quem cum Philippo habebat: quibus duobus exemplis se omnium nostrarum actionum, cum animi, tum corporis, cognitorem esse declaravit. Oculum autem, quo Christus hæc vidit, idem est, qui tum fuit. Quod si omnes reputarent, Christum illos sub pomo aut pyro videre, aut in taberna, aut in globorum circulis, cum concioni adesse debent, hanc in illis sacrorum incuriam, credo, cohiberet.

Verf. 50.
Nathanaël
informatus
Messiæ
ingenue
confitetur;

Istis Nathanaël confirmatus in fide, clarum ejusdem confessionem edit, utramque in eo naturam, & divinam, & humanam, una cum adjuncto Messia officio agnoscens, cum in docendo, tum gubernando populum. Nam cum Regem Israël appellat, solennem illam promissionem respicit, qua ex semine Davidis excitandus prædicatur, qui disjectos, divulsos, & dissipatos Israelitas, in unum colligere debebat. Cujus fides tanto liquidior & clarior existit, quod in externo habitu nihil videret, quod vel Filii Dei præstantiæ, vel regiæ dignitatis index & nunciatus esset; potius vero omnia huic confessioni adversa, si humanam rationem in consilium adhibuisset.

Hoc autem loco notandum est viri integri ingenium; qui, ut quod nescit, se nescire profiteri non erubescit; ita veritatis semel cognita cum non pudet, sed illam, cum superioris inscitia suæ confessione, amplectitur. Et quanquam difficultas, quam ipse sibi

movebat, nondum expedita esse videtur; tamen tam indubitatis argumentis erroris sui convictus, veritati cedit.

Christi autem ad eum responso discimus, eos, qui præsentibus Dei beneficiis bene utuntur & proficiunt, continuis accessionibus donorum à Deo augeri: habenti enim dabitur, ut satis superque habeat: modo enim in primis rudimentis, tanquam in lacte proficiamus, Deus nobis solidiorem cibum, tanquam indulgens, ad altiorem classem indies promovet, donec in summo cæli sacrario collocabit.

Verf. 51.
quare Chris-
tus majora
promittit,

Ne Christi in speciem abjecta & ignobili conditione offenderentur, spem illis facit, admirabilem gloriæ suæ splendorem contemplanti, & adversus ingruentem crucem illos communit. Et cum Nathanaëlem, & in eo pios omnes, vere Israelitas fuisse dixerat, subjungit, idem illis eventurum quod Israël olim in Syriam proficiscenti accidit, ut visuri essent cælos apertos, &c. In ipso enim vere jam compleri, quod visione illa adumbratum est, per eum, tanquam per scalam, angelos ad nos descendere ac ascendere, nos deducere & reducere, ne tam difficilem vitæ rationem sequentes, animos respondeamus. Hoc modo si accipiatur, ut visionis illius Analogia postulare videtur, hanc cæli apertionem, continuam & diurnam, & mentis tantum oculo perspicere in promptu est; non autem illustri aliquo miraculo declaratum, aut visibili cælorum diffusione repræsentatum. Hoc docemur, nostrum ex malis metum hac meditatione consolari, ut si minus hujus mundi sodalitio stipemur, aut illud nobis propter Christum adversum sentiamus, statim succurrat nobis hæc meditatio.

Verf. 52.
eaque in
gloria sue
splendore.

An Nathanaël fuerit ex duodecim Discipulis, idemque qui Bartholomæus, quia non multum interest, in medio relinquo. Ad illas autem rationes quas Iansenius hoc loco citat, accedit altera ex Luc. 6, v. 14, ad 16, ubi septem illi, quorum vocatio expresse indicatur, priores inter duodecim Discipulos recensentur, inter quos est Bartholomæus.

Qualis Na-
thanaël
fuerit?

IOH. cap. 2. à verf. 1. ad 12.

Die autem tertio nuptiæ factæ sunt in Cana oppido Galilææ: eratque mater IESU illic.

2 Vocatus est autem etiam IESVS ac discipuli ejus ad nuptias illas.

3 Et quum defecisset vinum, mater IESU dixit ei, Vinum non habent.

4 Dicit

4 Dicit ei IESVS, Quid mihi tecum rei est, mulier? nondum venit hora illa mea.
 5 Dicit ejus mater ministris, Quodcumque dixerit vobis facite.
 6 Erant autem ibi lapideæ hydriæ sex posite secundum purificationem Iudeorum, capientes singula amphoras binas aut ternas.
 7 Dicit eis IESVS, Implete has hydrias aqua. Impleverunt eas igitur usque ad summum.

8 Tunc dicit eis, Haurite nunc, & offerte architriclino. Obtulerunt igitur.

9 Ut autem gustavit architriclinus aquam illam quæ facta fuerat vinum, (nesciebat autem unde esset: sed ministri sciebant qui hauserant aquam) vocat sponsum architriclinus,

10 Et dicit ei, Omnes primo loco bonum vinum apponunt, & postquam convivæ affatim biberunt, tunc id quod minus bonum est: tu vero servasti bonum vinum usque adhuc.

11 Hoc initium signorum fecit IESVS in Cana oppido Galilæa, & manifestam fecit gloriam suam: & crediderunt in eum discipuli ejus.

A N A L Y S I S.

DESCRIBUNTUR nuptiæ, 1. ab adjuncto temporis, tertio scilicet die post reditum Christi à deserto; deinde à subjecto loco Cana; quod oppidum alio subjecto distinguitur Galilæa, in tribu Aser, ut discernatur à Cana in tribu Ephraim, 3. ab adjunctis convivis matre Iesu, Iesu ipso cum Discipulis.

Vers. 3. 4. Ab adjuncto miraculo quod Christus in nuptiis edebat; cujus occasio describitur ab adjuncto defectu vini, deinde à causa minus principali, matris Christi ad Christum pro vini suppeditatione petitio.

Vers. 4. Subnectitur Christi responsum ex parte negativum, quod arguitur, 1. à disparatis; deinde ab adjuncto momento temporis.

Vers. 5. Cujus responsi effectum subnectitur, matris Christi mandatum ministris, quod expresse ponitur, ut quod Christus jusserit facerent.

Vers. 6. Post sequitur materia miraculi aqua; cujus subjectum notantur hydriæ; quæ item describuntur sua materia, lapideæ, adjuncto numero & magnitudine; denique sine, quod posita essent juxta ritum purificationis Iudeorum.

Vers. 7. Postea principali miraculi causa Iesu, item instrumentali causa ministris convivii, qui iusti replebant hydrias aqua.

Vers. 8. Altera instrumentali causa verbo suo, dum illos haurire jubet; cujus mandati finis est, ut ferrent vinum architriclino; cujus mandati effectum est, obsequium ministrorum.

Vers. 9. Miraculum hoc amplificatur ab adjuncta laudatione generosi vini; quod etiam ad huc illustratur magis à subjecto architriclini, qui illud testimonio suo commendavit; quod etiam testimonium amplificatur, ab adjuncta ignorantie auctoris vini.

Vers. 10. Exoritur porro à dissimilitudine; quod cum alii hospites vinum meracium in prima mensa apponunt, in secunda autem quod tenuius est, sponsum contra fecisset.

Vers. 11. Miraculum describitur porro ab adjuncto

quo ordine, quod scilicet fuit primum miraculum quod edidit Iesus; deinde à duobus effectis, prior manifestatio gloriæ suæ; posterior ex priore natus, confirmatio fidei discipulorum ejus.

M E T A P H R A S I S.

TERTIO die post reditum Christi ex deserto, celebrantur nuptiæ in Cana oppido Galilæa, in tribu Aser; quarum ad convivium, convivæ adhibita sunt mater Iesu, & Iesus ipse cum discipulis suis: Cum autem (ut sit) vinum deficeret, mater Iesu sollicita, ne nota infamia ex vini desiderio sponso inureretur, Christum sic fere affatur: Fili, vinum non habent, quod tu uno tantum verbulo illis suppedites; Cui Iesus, quid mihi tecum est negotii, scamina potius quam mater, ut qua tibi in meum Ministerium (quod Patri modo dicatum est) autoritatem arrogas? Atque ut petitionitus annuerem, mihi tamen à Patre constituta sunt vel ipsa temporum momenta, quibus quidque faciendum est. Momentum autem, quo hoc miraculum à Patri præstituto edendum est, nondum venit. Mater, tametsi acerbius castigata, acquiescit tamen, & ministros hortatur, ut quicquid illi præceperit (quantumcumque & alienum videatur) faciant. Erant autem ibi de more Iudeorum hydria sex lapideæ hoc consilio posite, ut frequentibus lotionibus inservirent, complectentes duos circiter aut tres metretas, quæ amplius quam 200 congiorum capaces erant. Quamobrem ministris edicit, ut hydrias implerent, qui illas obsequenter ad summum usque implerunt; post edicit illis, haurite nunc & fere præfecto convivii, cui cura erat ne quid libidine aut petulantè, indignum

9. honesto convivio, diceretur aut fieret: ministri mandata congruenter, vinum tulerunt. Ut autem convivii præfectus gustasset aquam in vinum conversam (nec enim unde esset norerat, ne suspicio esset eum in Christi gratiam quicquam fecisse) sponsam ad se vocat, eique dicit. Omnes sere prima mensa vinum generis affertunt, secunda vero, postquam assatiim biberunt, quod tenuius est, veluti vap-pam; tu autem generosius vinum huc usque, ad finem scilicet convivii, reservasti. Et hoc quidem incipit fieri miraculorum, quod edidit Iesus in Cana oppido Galilæ: cuius quidem fructus & effectus erat, quod suam gloriam se Deum comprobando manifestavit; unde etiam, qui prius ab eo aggregati discipuli fuerant, in fide confirmati sunt.

Summa est, miraculi, in nuptiis de aqua in vinum conversa editi, fructum fuisse divine gloriæ manifestationem, & fidei discipulorum confirmationem.

Partes { Miraculum in nuptiis aquæ in vinum conversa, & Ejusdem miraculi effectus & fructus.

P R A X I S.

CHRISTUS primum miraculum edens in Cana Galilæ, gloriam suam patefaciens, suos in se jam ante credentes, in fide confirmatiores reddit.

Cujus partes sunt { miraculum, & miraculi fructus.

Christus ad nuptias invitatus veniens, non tantum sua præsentia, & ut apparet, consulto & declinato itinere; sed etiam primo miraculo nuptias honestans, declarat factis quam honorifice de matrimonio sensit; ut intolerabilis sit Pontificiorum audacia, qui ex hoc ipso loco, matrimonio invidias struunt, ex quo longe omnibus commendatissimum existit. Nam ridicule comminiscuntur, Iohannem Evangelistam uxori hic vinctum, à Christo, priusquam cum ea consuetudinem haberet, ad ministerium vocatum esse. Ne dubitemus igitur, illum tamen corpore à nobis remotum, honestis nuptiis, à quibuscumque justis institutis, interesse. Quod nos admoneat, ut caste matrimonio utamur & sancte, cum illud primum ineundo, tum initum sancte colendo. Tamen enim, Prov. 5, 18, 19. magna libertas in usu propriæ uxoris conceditur; tamen 1 Tim. 4, 5. & sobrietas, voce *μετρω- δειως*, præcipitur, sanctitas mandatur, co-

que jubetur, ut verbo & precibus sanctificetur. Nec vero desunt nobis rationes, quibus Christum, non tantum discipulos, ad convivium adhibeamus: scilicet, si non tantum divites amicos & vicinos, sed pauperes etiam adhibuerimus. Erat igitur *ἄριστος*, vel erant potius *ἄριστοι*, quorum vocant Concil. *ἀριστοι*, qui clerum (quem vocant) nuptiis interdicebant. Quod autem Discipuli Christi ad convivium cum Christo adhibiti sunt, indicat, quanta fuit Christi in communi convivio humanitas, verumque esse filium hominis venisse edentem &c.

Occasio notatur editi miraculi, vini ad convivium explendum defectus; quod quidem nulla aut hospitis fidei inopia, seu incuria, sed singulari Dei providentia factum esse existimandum, ut declarandæ gloriæ Dei locus esset, & Christum (tametsi, ut cæteri convivæ sponis gratulaturus, aut gaudium & existimationem eorum promoturus, venisse videri poterat) hunc præcipue finem proposuisse; ut Patris voluntatem, gloria sua propaganda expleret: quo nos exemplo docet, Deum suas divitias proferendi, explicandique ex nostro defectu anam arripere; & exemplo est, vel lætissimis temporibus nostris, & ad animi remissionem destituitatis, non esse prætereundas Dei gloriæ augendæ, si quæ forte occurrunt, occasiones. Quod quidem, sicut in hoc convivio Christo fuit, pro bellariis & tragematis; sic ut nobis singulari oblectationi sit elaborandum est. Quod ab his parum bene servatur, qui aut se vino & cibis supra modum infarciunt, aut levibus & libidinosis saltationibus convivia claudunt; & quos, non secus lætari se posse, profiteri nõ pudet, quam si omnem de Deo, de Christo, de Evangelio, de vita æterna sermonem a convivio exigant: ut cæli mentio illis, pro certis quibusdam inferis sit; Evangelium illis, ut tristissimus nuncius: ad Christi suavissimum nomen, non secus quam ad tyranni aut carnificis mentionem cohorescant. Denique de vita æterna nihilo pœne cupidius audiunt, quam si in exilium aut ad mortem abire jubeantur. Atque hæc depravata hominum natura, convivia nobis periculosa reddit; ut sapiens non sine causa dixerit, præstabiliorem esse ad domum luctus, quam ad domum convivii perfectionem: potiorum esse mœrorem risu, quod tristitia vultus animum ad sanctitatem revocat, Eccles. 7, 4. Quare meminimus, quod Moses Deut. 8, 10, ad 14.

Verf. 1. 2. Ex primo hoc Christi miraculo nuptias commendavit;

Verf. 3. quidnam ad hoc ipso Christum impulerit;

quare cum decoro convivia celebranda.

Quænam fuerint cause cur matrem reprehenderit Christus?

In Mariæ ad Christum verbis nihil prima specie apparet, quod non sit tam sancta virgine & Christi matre dignissimum. Cura enim, ne convivis quid ad justum convivium deesset, ne sponso ex vini inopia nota infamiæ inureretur, de ea re ad Christum referre, quem sciebat huic inopia: facile succurrere posse, quid habuit non summe officiosum? Sed cum audimus illam à Christo asperius acceptam fuisse, subesse aliquod, in quo officium deseruit, necesse est. Alterutrum enim verum esse necesse sit, ut aut virgo temere petendo peccarit, aut Christus sine causa illam castigando, aberraverit; quorum cū hoc impium & blasphemum sit, alterum fateri necesse est: atque ut peccasse eam extra controversiam esse debet, ita in quo potissime lapsa sit, non petinde constare videtur. Voluisse virginem suam hinc in Christum auctoritatem apud convivas ostentare, quibusdam non sine causa verisimile videtur; quo magis horrenda est *Pontificiorum* blasphemia, qui virginem dum orant, ut Filium jubeat, etiam jam glorificatum. In vitio etiam est, quod Christum admonendo vinum exhaustum fuisse, videri assidentibus potuit, Christum alioquin nescium, de hac re certior fecisse: quod cū Christi gloriam magnopere obscuraret, hanc Deo injuriam fieri, ferendam esse non duxit: deinde quod illud extemplo fieri postulavit; peccasse ex Servatoris responso revincitur; qui respondet, *tempus suum nondum venisse*. Verisimile enim est virginem sollicitam fuisse, ne hæc vini inopia cum Sponsi contumelia à convivis perentisceretur. Christo autem secus visum est; ut vini defectus & desiderium ob eam rem cognosceretur, ut Dei liberalitas & miraculum magis illustraretur. Hinc constat, tempora & temporum momenta, Christo permittenda esse, quæ ille saluti nostræ opportunissima esse novit: si igitur dixisset Christo perspectam esse inopiam, & illum probe nosse, non è gloria Dei esse vinum suppeditare, & quando hoc fieri opportunissimum esset, nihil, in quo Dei gloriam læsisset, dixisse videri potuit.

Sed cum hoc per imprudentiam à virgine admissum sit: videretur reprehensio Christi acerbior esse, quam delicti ratio pateretur: potuit enim modeste derectare, saltem potuit honorifica matris appellatione reprehensionis acerbiter demitigare: verum enim vero, cum tam interesset gloriæ diviniæ, ut potius matris suæ se Dominum de-

clararet, quam filium, & imperium in eam habere, quam ei obsequium præstare: nemo mirari debet, si eam paulo durius exceperit, ut suam, quoad divinitatem, imperium in matrem allereret. In quo nobis exemplo suo illuxit, quales in parentes, principes, heros &c. iniqua & illegitima imperantes existamus. Tametsi enim, quod ad loquendi formam attinet, hoc Christo peculiare fuit, ut parentis honorifica appellatione prætermittita, *mulierem*, sine ulla honoris præfatione, eam vocaverit, quod natura divina ejus filius non esset: tamen imperium eorum defugiendo, nobis cum Christo in istiusmodi causis probe convenire debet. Huc accedit quod Christus fore perspicuus, homines superstitiosos matris suæ nimium largituros, hoc illi recusavit, quod plerisque post largiter concessit.

Quod manum aut digitum ori admovet, & reprehensa acquiescit, & porro ministros hortatur, ut ejus dicto audientes sint, singularis modestiæ est, & animi Dei castigatorem æque & patienter ferentis. Maxime vero si cogitemus, illam coram cætu reprehensam acrius à Christo, punctam & perstrictam esse: vidit enim virgo plus satis ab illa peccatum esse, nisi imprudentiam pervicacia augere vellet. Quod nos docere debet, quo animo publicæ reprehensiones, tametsi perquam injucundæ, accipiendæ sunt. vide *Gal. 2, 11, 14*. Nostrorum autem temporum homines, è honoris & existimationis suæ zelotypia ducuntur, ut se palam vel appellari, ægerrime ferant; scilicet quod illis propria gloria Dei gloria, quæ in libera & ingenua peccati confessione consistit, prior & antiquior sit; ut, qui Dei gloriam graviter feriunt, non magis eos afficiant, quam si acicula unguem scalpant; qui vero illorum honorem, vel voce lædant, pupillam oculi tetigisse videantur. Notetur etiam Christum non nimium eos plerumque amare, quos asperissime castigat.

Christus autem ut admirabilem potentiam, sic singularem etiam prudentiam adhibuit, qua miraculum præclarum fidei fructum reportaret. 1. Non enim discipulos suos adhibuit, sed ministros convivii, ne fraudem quis suspiceretur. 2. Deinde noluit vasa vinaria, sed aquæ continendæ assueta seligere, ne quid vini suffuisse suspicerentur, quod saltem saporem aliquem vini parere potuisset. 3. Numerus congiurum & amplitudo, ad veritatem miraculi confert: nam si angustiora

Verf. 5. cui reprehensio plane acquiescit.

Verf. 6, &c. Circumstantiæ adhibet in hoc miraculo.

Verf. 4. idque tam acriter?

gustiora vasa, & aucta fuissent, videri poterat vinum in illis allatum aliunde advectum. Amplitudo vasorum præterea colligitur, quod ex illis non effundi, sed exhausti iussit. Iubet impleri aqua, ne perstrictis eorum oculis, vinum occulte infudisse videri poterat. 4. Non prægustat vinum, ut peritissimi artifices solent periculum eorum facere, quæ exquisita arte elaborarunt; sed certus optimi exitus, nondum prælibato vino, illud mensæ apponi iubet. Denique architrachino, homini (ut videtur) acerrimi gustus, deferri iubet, ejus de vini generositate iudicium non reformidans; quem etiam de industria, cæcaturum est, unde vinum illud prodiret, ne ad Christi gratiam, vini laudes tantopere prædicasse videri potuit.

ex quibus
ejus poten-
tia elucet,

Potentia vero primo in eo se ostendit, quod ministros tam obsequentes habuit, cum hoc hominum genus nimis prociac esse soleat; maxime autem, quod aquam attulerint, cujus satis superque erat, & quod non sunt veriti vinum mensæ apponere, nondum prætentatum. Deinde, quod naturam unam in alteram convertit, quod Dei solius est. In quo Dei transubstantiationem veram, à Pontificia fucata facile discernas. Nam Christus, ut substantias, ita etiam formas & proprietates mutaverat: nam ut vini substantia erat, ita erat & color, odor, sapor, & pondus; quod in *Papistarum* commento longe secus est.

Quæ ejus ve-
ra divini-
tas.

Tertio, quod sola voluntate hoc facit, sine ulla divini numinis imploratione, quod Prophetis olim & Apostolis negatum est. Hanc igitur gloriam, qui viderunt, viderunt gloriam, quæ est unigeniti à Patre. Quo accedit, quod momento illud factum sit, ut non citius dictum quam factum sit. Si enim divinum est ex aqua in vitem delapsa, solis æstu concocta, uvam, unde vinum exprimitur, creare: quanto magis &c.

Cur potius
tales mira-
culo doctri-
nam Chris-
tus obse-
gnaverit?

Hic vero considerandum venit genus miraculorum, quo Christus doctrinam Evangelii obignavit: poterat enim, si ex meritis ludæorum agere voluisset, severissimis ultionibus se Dei Filium comprobare, eoque aquam non in vinum, sed in sanguinem permutare, sanos in morbum conjicere, sensibus præditos his privare, vivos & vegetos morte opprimere poterat, ostenta in cælo & in terra, quæ potentia suæ nudi testes essent, proferre; nec hominum vitæ aut adjuvamentum aut nocumentum afferrent, cuiusmodi erat in serpentem, & serpentis in baculum conversio. Verum ut Christum

Servatorem produisse & illuxisse intelligeremus, & ex præsentium malorum depulsiōne, bonorumque collatione, futuræ felicitatis principem & procuratorem, id genus miraculi delegit, quod hominum societati juvandæ aptum & accomodatissimum; quod etiam *Matth. 8, 2, ad 17.* notatur: ubi ex morborum sanatione, peccatorum expiatorum esse colligitur. Si enim unius fici maledictionem exceperis, ex tam infinito miraculorum, quæ edidit, numero, nullum invenietur, quod ad hominum in hac vita commoda non referatur. Quanquam vero major & deploratior erat hujus ætatis, quam qua Elias vixit, impietas, & in Christum magis, quam unquam ante in Eliam, inflammatiores; tamen Christum nunquam suppliciiis exquisitoribus in eos egisse comperimus. Quamobrem *Pontificiorum* miracula in imaginis sudoribus, capiti demissione, oculorum volutatione &c. collocata, præterquam quod eminentia erant, Evangelio digna sigilla non inveniuntur.

Sicut autem morborum fugatione se vitæ nostræ patronum, panis & piscis suppeditatione in hac vita nutritium; ita vini ad delicias & honestam oblectationem administratione, ad necessarium vitæ cultum, quædam etiam voluptatem facientia, ab eo suis quoties opus est præberi docetur. vide *Psal. 104, 14, 15.*

Quo magis detestanda eorum hominum projecta impudentia, qui Christum ex hoc loco ebrietatis & luxus in vino, ministrum & præbitorem singuunt; & ad eam rem verbi usi medii vitiosam interpretationem præripiunt: vide *Basilium* in oratione *αὐτῶν μυσῆος*. Sed dulcia Christus suis sub finem suppeditat, gustatis prius amaris; cum tamen mundanis primo prospera, post autem tristitia suggerat. *Ἐγγὺς ἐστὶν ὁ* hic videtur idem, qui Gr. dicitur *συμπεραρχῶ*, & apud Plautum Dictator.

Christi gloria hoc miraculo declarata, quis tanti miraculi fructus fuit expendere superest.

In miraculo hoc, sicut in cæteris omnibus quæ à Christo edita sunt, hic præcipuus finis est, ut agoita ejus majestate, credamus Iesum Christum esse Dei Filium, & credentes servemur, aut non credentes gravius damnemur. *Ioh. 15, 24.* Sic *Ioh. 5, 36.* opera, quæ ego facio, testantur de me. Quot enim sunt miracula, tot sunt divinitatis testimonia, & officii Mediatoris quod in Ecclesia exercet.

in quo ni-
hil pro e-
brietate.

Verf. 11.
Quare hoc
miraculum
Christus se-
civit?

exercet. In illis enim gloria apparet, quæ Dei tantum Filio competit, ut qui non precibus, aut emendicata aliunde potentia, ea ediderit; sed congenita sibi & propria potentia. Si illud unum de Lazari excitatione excipias, ubi se Patris servum testari voluit, ne miraculi magnitudine humanæ naturæ infirmitas absorberetur, quam agnosci non minus interest, quam divinitatem. Alius finis est, ut Evangelio autoritatem & reverentiam omnibus ingeneraret. Quamobrem doctrinæ Evangelii, veluti sigilla sunt, quorum impressio & effigies tam est hodie stricta, & omnibus suis partibus expressa, & recens, ac tum cum primum edita est.

cujus debemus perpetuo recordari:

Sicut enim tempus veritatis & legi non detrahit quicquam, nec illi vel minimum pondus & autoritatem adimit; sic neque miraculis, quibus illa veritatis doctrina ob signatur. Et sicut cæli opificium, perpetuo ad mundi finem, de Dei admirabili potentia & providentia loquitur; sic miraculorum horum, tanta vi editorum, tam sonora vox & potens est, ut (nisi à surdis) ad mundi finem usque exaudiri possit. Nec enim in cera impressa sunt, quæ rumpitur aut deformatur, sed ferreo stilo in rupe plumbo litterarum sulcis infuso.

ex quibus Pontificiis miracula non flagrantia.

Quamobrem Pontificiis, miracula quibus doctrina nostra confirmatur, flagrantibus, Respondeo, nos nullam novam doctrinam afferre, sed illam, quæ infinitis miraculis dudum ob signata, alia quibus ejus firmitas ni-

tatur, non desiderat. *Papissa* vero suspectam suam doctrinam esse scientes, ei fidem novis miraculis conciliare videntur. Fructus vero, discipulorum Christi confirmatione circumscribitur. Id enim notatur, cum credidisse ejus discipulos diserte exprimitur: quod perinde est, ac si ne unum additum esse subindicaret, sed veteres tantum discipulos: omnes incredibilem hic Christi pietatem, sapientiam, potentiam spectarant; ullum facile, qui ex effusa Christi largitione non gustasset, parum credibile est, omnes procul dubio attoniti obstupuerunt, qui tamen animum adverterit ad hujus rei diligentem perferutationem, præter discipulos, non est inventus. Deinde quin qui præclare & divinitus hoc factum esse confiterentur, existerent, extra controversiam est; sed tamen hoc eorum ipsorum judicio fecerunt, qui quod verbis incertum extollunt, illos sine fructu præterire sinunt: ministros igitur molestum habere non debet, si quem sperant, & quem eos referre par est, fructum non semper reportent, quandoquidem Filio Dei, rebus sapientissime & fortissime gestis, idem accidit: & quanquam quis miraculi exitus animo præcepisset, tamen quanquam olem & operam perditurus esset, à tam insignis miraculi editione non abstinuit.

Fides autem Dei hic relucet; quod primum miraculum, ut & primum Evangelii præconium, in Galilæa fuit. *Esa. c. 9, v. 1. & Matth. 4, 15.*

I O H. 2. à vers. 12. ad finem Capit.

12 Postea descendit Capernunum ipse & mater, & fratres & discipuli ejus: manseruntque illic non multos dies:

13 Nam prope erat Pascha Judæorum. Ascendit igitur IESVS Hierosolymam.

14 Et invenit in templo venditores boum & ovium & columbarum, & numularios sedentes.

15 Factoque flagello è funiculis, omnes ejecit è templo, & oves & boves, & argentariorum numulos effudit, mensasque subvertit:

16 Et columbarum venditoribus dixit, Tollite hinc ista: ne facite domum Patris mei, domum mercatus.

17 Recordati sunt autem ejus discipuli, scriptum esse, Zelus domus tuæ exedit me.

18 Responderunt ergo Judæi, & dixerunt ei, Quod signum ostendis nobis quod ista facis?

19 Respondit IESVS & dixit eis, Destruite templum hoc, & intra triduum excitabo illud.

20 Dixerunt ergo Judæi, Quadraginta & sex annis edificatum est templum istud, & tu inter triduum illud excitabis?

- 21 *At ille loquebatur de templo corporis sui.*
 22 *Postquam ergo suscitatus fuit ex mortuis, recordati sunt ejus discipuli quod hoc sibi dixisset, & crediderunt Scripturae, & sermonei quem IESVS dixerat.*
 23 *Quum autem esset Hierosolymis in Pascha, in festo, multi crediderunt in nomen ejus, spectantes signa quae dedit.*
 24 *Ipse autem IESVS non credebat eis semetipsum, eo quod nosset omnes:*
 25 *Nec opus esset ut quisquam ei testaretur de homine: ipse enim sciebat quid esset in homine.*

ANALYSIS.

Evangelista narrat quomodo templum à Christo repurgatum est; quod describitur ab adjuncto temporis, non ita multo post nuptias Cana tractatas; alterum adjunctum temporis est, cum à Cana ad Capernaum descendisset; ubi adjunctum ejus comitatus notatur, mater, consanguinei & discipuli, 3. adjuncto temporis, postquam paucos dies Capernai substitisset.

Vers. 13. Cujus brevis commorationis Capernai causa notatur, quod Pascha appropinquaret; hujus Paschalis appropinquationis effectus declaratur, Christi ascensus Hierosolymam.

Vers. 14. Cujus profectiois finis notatur templi repurgatio: primum quidem narratur effectus itineris Christi Hierosolyma, quod incidebat in venditores, qui describuntur subiecto circa quod, à distributione subiecta boum, ovium & columbarum: altero subiecto in quo, nempe templo, 2. effecto, quod incidit in numularios, qui describuntur ab adjuncta sessione.

Vers. 15. 3. Effectum, quod flagellum fecit; quod flagellum describitur à materia, nempe funiculis; cuius flagelli confecti finis notatur, ejectio ovium & boum è templo, 4. effecto, quod effudit numulos collybitarum; cuius effusionis causa notatur, subversio mensarum.

Vers. 16. Alterum effectum sermo, scilicet ad eos qui columbas vendebant; cuius sermonis species subjicitur, *tolite ista hinc*; quorum effectuum causa subnectitur, quod domum Patris sui emporium & mercatum effecissent.

Vers. 17. Effectus hujus repurgationis notatur, quod discipuli recordati sint Scripturae; cuius species subnectitur, *Zelus domus tuae devoravit me.*

Vers. 18. Alter & plane contrarius effectus incredulis Iudaeis, cum Christo disceptatio; cuius species subnectitur, *quod signum monstras nobis quod ista facis?*

Vers. 19. Christi responsum subnectitur, quo suam hoc faciendi auctoritatem asserit, ab effecto excitandi templum, quod Iudaei destructuri essent; cuius excitationis magnitudo ab adjuncto tempore illustratur, spatium trium dierum.

Vers. 20. & 21. Sequitur Prolepsis, cuius occupatio est à disparatis, alienum videri, ut tribus diebus templum excitaret, quod non nisi quadraginta annorum spatio extructum est; subiectum est à distinctione à diversis, Christum de templo corporis sui loquutum.

Vers. 22. Hujus dicti Christi effectus in discipulis erat recordatio illius sententiae, & ex recor-

datione alter effectus fidei quam adhibuerunt Scripturae & Christi sermoni; qui declaratur ex adjuncto temporis, postquam resurrexerat ex mortuis.

Vers. 23. Christi profectiois ad festum Hierosolymis effectus notatur, fides in ipsum; quae amplificatur adjuncta multitudine; causa indicatur, quod viderant signa quae faciebat.

Vers. 24. Illam autem fidem non synceram fuisse, arguitur ab effecto Christi, qui se ipsorum fidei non commisit; cuius causa efficiens notatur, quod cognosceret omnes.

Vers. 25. Quae Christi divina cognitio comprobatur forma cognitionis, scilicet quod ex se, sine cuiusdam indicio, quid in homine effect cognovit.

METAPHRASIS.

Confectis nuptiis, vel nuptiarum potius convivio, Christus non Nazarethum ubi vivente Iosepho habitabat) sed cum matre, consanguineis, & discipulis suis Capernaum descendit; ubi quod non multos dies subsisterant in causa erat, quod Pascha Iudaeorum appeteret: Quamobrem Iesus ex legis praescripto, quae omnem masculum ter singulis annis se coram Deo sistere praecipit, Hierosolyma ascendit; ubi templum ingressus, invenit in ejus atrio ubi populus Deum orabat, qui boves, oves & columbas venderent, praeterea numularios mensis suis assidentes. Vicinque vero non deesset ad harum corruptelarum patrociniū pietatis species, scilicet ut cuique quod afferret in promptu esset; tamen cum praclare noverat hoc Sacerdotum insatiabili avaritia invehctum esse, maxime vero quod templum ad alium quam ad quem constitutum est, finem, transfussissent, Zelo Dei accensus, & tantae profanationis impatiens, propriis manibus (quod tamen in specie humile & abjectum erat) confectio ex funiculis flagello, omnes è templo exturbavit; praeterea boves & oves ejecit, & collybitarum numulos subversis prius mensis effudit; cum his vero qui columbas vendebant (quod eorum angustis erat questus) mitius egit, illes ad hunc modum affatus; Summove te haec istine neque facite domum Patris mei domum mercatus. Hoc cum

124

130

140

150

160

170

cum

18. cum vidissent discipuli, ejus quod scriptum est meminerunt, Christum scilicet ita Zelo divinx domus exarsisse, ut eum ejusdem, rofana-
tio, & ad tam indignos usus traductio quodammodo expediret. In Iudæis vero infidelibus fructus longe diversus subsiquutus est, ut qui cum Christo litigarent, quærentque, qua fretus autoritate hac faceret, oportere enim aliquod à caelis signum edere, quo fidem sibi ista faciendi alrueret: Quibus Christus; solvite (hoc enim vos facturus profectus sum) templum hoc ipsum, & tribus diebus excitabo illud, Ad quem Iudai. Quadraginta sex totis annis hoc templum extructum est, & tu tribus diebus illud destructum eriges: Iudæi autem in templi homonymia lapsi sunt, cum Christus non de templo Hierosolymitano, sed de templo corporis sui sermonem fecerit.
21. Discipuli vero tamesi quo hac spectarent non jam tum intelligebant, tamen postquam à mortuis resurrexit Christus, & re completum erat, quod prius verbis prædictum est, recordati sunt ejus quod dixit, fidemque cum Scriptura, tum sermoni Christi adhibuerunt. Interim autem cum Hierosolymis Paschatis festo Christus interesset, multi visis signis & miraculis qua edebat, fidem Christi profitebantur; ipse autem Iesus se ipsorum fidei non commisit, cum omnes qui essent probe norat, quod opus non habebat, ut quis illi de homine testaretur, cum ipse quid in homine esset intus & in cute perceptum habebat.

P R A X I S .

Christus per Capernaum Hierosolyma proficiscens, & in celeberrimo Paschatis festo suam gloriam patefaciens, diverse excipitur.

Cujus partes sunt { Profectio ad Paschatis festum, & Acta in festo.

12. Christus cum matre Capernaum emigravit, idque post obitum Iosephi.
Quod Capernaum descendit cum matre, fratribus, & discipulis, quos omnes ibi substituisse constat, non autem Nazarethum; indicium est, Christum non amplius Nazarethi, ut olim habitasse, sed potius consuetum fuisse in Capernaum divertere. Vnde & Matth. 4, 13. ibi habitasse confirmatur; & Matth. 9, 1. Christi oppidum dicitur: Iosephus enim (ut verisimile est) jam mortuus erat, & quod nec nuptiis cum uxore interfuit, & quod Maria peractis nuptiis, Capernaum substituit; quod minime factura videtur, si maritus adhuc superfuisset. Quo accedit, quod in tam frequenti matris dnceps men-

tionem, nullum de Iosepho verbum reperitur, ne tum quidem, cum ejus opera potius, quam matris, adhibenda erat; quod clarius ex eo constat, quod Christus mundo excedens, cum non amplius ejus curam agere potuerat, amico Iohanni illam commendat. Ex quo confectum videtur, ut simul cum matre sua Christus alias sedes quarere coactus sit; vel hospitium potius, quam sedes. Cum vero ad Galilæas diverterit, quod ante patris & matris obsequio fecisse videri potuit, ut in Galilæa vitam duceret, id nunc iudicio & certa quadam ratione fecisse deprehenditur; quod ei cum ad latendum aptum, tum ad claritatem suam declarandam accommodatum & peropportunum existit; dum ex obscuro loco oriens, omnes sui glorificandi causas in se positas & collocatas haberet.

Quod autem Paschati, ut & cæteris sollemnitatibus, interfuit: id non ideo tantum fecit, quod lege se ibi, cum reliquo populo, sistere teneretur. Exod. 23, 14, ad 19. ut legi subiectus, nos qui sub lege eramus eriperet. Galat. 4, 4, 5. sed ut officium sibi à Patre demandatum ibi obiret; unde illius rei fama ad omnes quam facillime & citissime perferretur. Sicut enim piscatores & tempus observant, & locum notant, ad capturam opportunam; sic Christus, ad homines in Evangelii reti jaculo concludendum, tempus & locum non neglexit.

Acta in festo partim { Finite narratur, & Infinite indicantur.

Finite narratur, eum perpurcato templo, indignissime multarum rerum mercatu defardato, sui facti percontantibus, defensionem adhibuisse. Venit, offendit non tam templum, quam mercatum, locum piorum conventui dicatum, in stabulum translatum, seu ovile, seu aviarium; locum tantopere à strepitu abhorrentem, ut nec cæli, nec securis olim inter ædificandum sonitus exaudiretur, strepitu & clamoribus completum; locum fidelium precibus devotum, avium pipitu, ovium balatu, & boum inconditissimo mugitu persstrepentem; locum denique fragrantissimis piorum precibus sepositum, bestiarum stercorebus & excrementis factidum & graveolentem. Quod cum horrendum esset unquam in templo fieri, tum istis sollemnitatibus ac sacris conventibus fieri, prodigiosum certe fuit. Nam Sabbathi hunc mercatum uspiam, multo magis Ierosolymis, maxime autem omnium in templo exerceri

13. Cur Paschati interessere voluerit?

14. Tempium turpiter delectatum Christus purgat?

ceri fas non fuisse, docetur *Ier. 26, 21, 22, 27.* & *Neb. 13, 15, ad 21.* Hæc cum magno suo mœrore intueretur, neque vel à religionis antistitibus, qui hujus confusionis patroni erant; nec à magistratu, utpote prophano & Dei contemptore, emendationem speraret; nec ab ipsis venditoribus suo lucro deditis hoc impetrari potuisse consideret, tam indigne Deo illudi, & misero populo imponi non ferens, ipse manum admovit, & à templi purgatione reformationem auspicatus est. Quanquam non deerat speciosi colores.

ita & nos deformatam Ecclesiam:

Nos etiam deformatæ Ecclesiæ condoleamus; repurgari quisque pro virili, ut vocatio nostra ferat, operam demus: saltem animos & corpora nostra, Spiritus Sancti templum, à vitiorum inquinacione vindicemus; nec patiamur aut porcorum fieri harum, aut immundatum avium caveam, & dæmonum latibulum.

Verf. 15. ratio qua hoc effecit non despicibilis;

Rationem, quam iniiit, si consideremus, illam in speciem despicabilem, & pœne ridiculam, adde etiam illegitimam, judicabimus. Quid enim abjectius est, quam ut Christus primum flagellum sibi aptaret, quod precio potius emi honorificentius fuisset; deinde, instar æditui, boves & oves templo exigeret, cum discipulis potius illud mandare debere videatur? præterea, quod collybitarum & nummulariorum mensas evertit, videtur hominis esse, qui temere & perturbate ferebatur, potius quam matura deliberatione, & certo consilio: denique videtur positos sibi ministerii cancellos præteriusse, ut qui civilis magistratus possessionem invasisse videri potuit.

sed in ea majestas reluxit.

Verum quod ad rei abjectionem spectat & contemptum, quem hoc modo subire posse videbatur, intelligendum est, sub hac tam humili & abjecta agendi ratione, incomparabilem Christi majestatem reluxisse: & quidem liquidius se hoc pacto exeruisse, quam si Christus amplo satellitio, & armata manu stipatus, hanc rem aggressus fuisset. Hic verus Samson, qui alinino osse &c. abstinuit tamen à sanguine. Quid enim consuevit in causa fuisse, quod tanta Sacerdotum, pecuniariorum & mensariorum cohors, nudo & inermi Christo, vel invite cedunt; nisi quod incredibilis quædam in eo majestas & autoritas relucebat, quæ illos ita coercuit, ut ne hircere quidem ausi sint; qui cæteroguin, pro sui quæstus compendio, ad manus venire non dubitassent? quæ quidem majestas, nunquam in magnifico apparatu &

pompa respelendiuisset. Nemo manum illi injicit, neimo conatibus ejus obstitit aut renititur; cum vix quenquam fuisse credibile est, qui hoc fieri non inique tulit. Christi enim potentia eorum cum animos, tum manus ita constrinxerat, se ut contra illum commovere non possent; neque vero cum Christo hæc admirabilis potentia in cælum commigravit: videmus enim olim tempus fuisse, cum Euangelium nudum & inerme, & ne flagello quidem munitum, per multas gladiorum cohortes pertupisset, adversarios nocendi cupidissimos non se commovisse magis, quam si manus amississent. Anserino enim calamo, quam turpis mercatus plerisque in locis profligatur, quanta indulgentiarum, & aliarum nundinationum infinitas? qua Christi virtute freti, non dubitemus, cultum Dei, quoties vocatio nostra illud postulat, asserere; tamen si non sine gravi periculo res ea confici posse videatur. Semper enim illud Zachariæ aures nostras perfonet, *Zach. 4, 6. Non in virtute, nec robore, sed Spiritu meo, subaudi templum, adificetur, & adversarii fundentur.* Cum Pontificiam religionem, nihil unquam, nisi armis & carnalibus præsidii, profecisse cognovimus.

Quod autem mensas disjecit, & nummos hinc inde dispersit; id ideo fecit, non tantum quod mensarii illas summovere nolent, sed ut rei dereftationem & sordes plenius declararet. Alioquin enim non fuisse Christum tanto ardore temere & inconsiderate latum abunde docet, quod columbarum negotiatores, tanquam & levius peccantes, & magis sanabiles, & Christi dicto obsequentes, jussit ut suas è templo merces subducerent. In quo etiam observandum est, Christum non, pro more, corvis veniam dantem, columbas sua censura vexasse; sed cum primis in illos gravius animadvertisse, qui gravius deliquissent.

Quod autem videri potuit, falcem in alienam messam immisisse, primum sciendum est, Sacerdotum partes fuisse, impedimenta & onera in templum importata amovere, qui tamen se civilibus negotiis non immiscebant. Deinde considerandum est, hæc nulla magistratus autoritate invecita, sed tantum cujusque arbitrata suscepta, sed tantum cujusque arbitrata suscepta, sine magistratus autoritate ejici & exturbari potuisse. Denique Christum, quod Rex in Ecclesiâ esset, ea fecisse, quæ aliis ministris Ecclesiæ non licet: eoq; ipso, ut se hæc jure facere assereret, suam è mortuis suscitacionē allegat.

Templum

eadem & Pontificie corruptelae expurgandae.

Templum à Christo repurgatum, non ita multo post, eisdem corruptelis iterum inuēctis, deformatur. Quod tamen si Christum non fugit, non tamen eum à repurgatione absterere potuit. Multi vero propterea in Pontificiis corruptelis expurgandis tardiores sunt, quod vereantur, ne religio Pontificia denuo instauretur. Alii hominum pervercia & obtinatione fatigantur, quos sibi relinquunt, postquam eos ad eundem lapidem saepius impingere animadverterint: sed pudentum est, nos minus in honesta causa constantes esse, quam illi in mala causa pertinaces existunt.

Verf. 16. Christus reformationi doctrinae corruptelae adiungit.

Corruptelarum repurgationi doctrinam coniungit, qua, ut ex templo corruptelas, sic ex animo errores evellat: sicut igitur non satis est, corruptelas Verbi indicio proderere, nisi Magistratus externa obstacula è medio tollat: sic nec corruptelas è medio tollere, cum illae in animis altas radices dent; nisi enim falce Verbi Dei, ex animis hominum corruptelae excendantur, expulsa & exactae facile redierint, & imperiti Chirurgi est, vulneris tantum in superficie haerere, nec ejus fundum pertentare; sic enim medicinam & curationem non faciet. Quanquam illud quaeri possit, cur reformationem doctrinae praemittit, quam aequius erat doctrinam sequi. Sicut enim corruptelae, & vitiosus Dei cultus prius animo concipitur, quam externo aliquo ritu proditur, ita in illis corruptelis medendis eandem viam teneri oportere videretur. Sed Christus à reformatione, initium sumpsit, ut potentiam divinam & admirabilem declararet; quae non ita aperte se ostendisset, si prius doctrinam in medium attulisset. Tum enim videri poterant doctrina potius adducti hoc tulisse, quam admirabili ejus virtute constructi.

quam cur praemittat?

Quomodo domo Dei non abutendum?

Quod vero dicitur domum Dei non esse mercatu & quaestu abutendam, id latius patet; & non tantum ad mutuos contractus, & externam negotiationem, sed ad arcanas cogitationes refertur. Tamen enim homines in templo non licentur; tamen si suas negotiationes inter orandum animo agitent versentque, ab hoc scelere liberi non sunt: nedum hi, qui domo Dei ad libidinem abutuntur, neque ad Ecclesiam veniunt, nisi ut oculos huc illuc circumferant, ut in libidinis retia alterum attrahant.

Verf. 17.

Hujus repurgationis templi, effectus duo subjiciuntur; unus in Christi discipulis laudatus; alter in Iudaeis illaudatus. In disci-

pulis, quod recordati sunt testimonii Davidis, quo suum ardorem in cultu indicans, eodem Christi zelum quodammodo adumbrabat. Nam Christus hoc factò se exinanivit, ad abjectissimam operam se demittens, neglecta sua dignitate & cellitudine. Deinde hic zelus ita cum exedebat, ut se praesentissimo vitae periculo objiceret, nisi infinita potentia sua improborum animos misericordie cohibuisset; ut se contra illum commovere ausi non sint. Quod exemplum a Davide propositum, ad universam Ecclesiam, & singula corporis Christi membra aecommodandum est; ut illo ardore gloriae divinae accendamus, quo illud dispensium proprio sanguine restinguere parati simus, nedum dignitatis & existimationis nostrae iactura. Vide exemplum Davidis 2 Sam. 6, 14, cum, posito Regio apparatu, coram arca saltavit. De nobis autem vere dicatur, nostram vanam gloriam nos exedere; quae nos impellit, ut praesenti morti saepe videntes & scientes objiciamur, cum tamen de conculcata & obtrita sub pedibus Dei gloria nihil laboramus.

Ex zelo pro a Christo hoc factò.

Effectus in Iudaeis illaudatus est, cum Christo disceptatio & interrogatio, qua auctoritate hoc faceret: cum tamen majestas, quae in hac flagellatione relucebat, uberrimum auctoritatis testimonium praebuit. Sed inveteratum suum morbum signum exigendi produnt; idque ex ipsis oculis superne editum, caecis oculis interim miracula, quae quotidie proposuit, praetereunt. Quin ex hac ipsa ejectione è templo illud facile fuit colligere: unum enim hominem, tot turmas & catervas, tam abjecto instrumento (ut est flagellum) & tam pertinaces, quibus animus non defuit Christo resistere, & illi maximum damnum afferre, fugare, divinae plane majestatis & potentiae fuit. Quanquam ex hac quaestione, & Christi responsione illud colligitur, confusiones in Ecclesia, quantumcumque inordinatas & enormes, non esse reformandas, nisi ab his, qui ad eam rem legitima auctoritate sunt instructi.

Verf. 18. Iudaeorum perveritas in signi petitione.

In responso Christi apparet, eum esse verum templum Dei, Hierosolymitano adumbratum: quamobrem sicut omnes preces Deo fiebant, si non in templo, at certe ad templum respiciendo; sic Christus unicus est Mediator redemptionis, sic etiam intercessionis. Templum autem Dei Christus ideo verissime dicitur, quia in illo plenitudo Deitatis corporaliter inhabitat. In Hierosolymitano

Verf. 19. Quomodo Christus templum Dei?

mitano habitabat sacramentaliter, in nobis per communicationem donorum spiritus; sed in Christo essentialiter.

Verf. 20,

21.
*Homines
ad mysteria
Dei inepti;*

Ex vigesimo & vigesimo primo versu docemur, homines naturæ instinctu mysteriorum Dei in capaces esse, & difficile esse animam ab his, quæ sensu percipiuntur, ad illa, quæ cœlestia sunt, transferre.

Verf. 22.
*quæ tractu
temporis
percipiuntur.*

In vigesimo secundo versu discimus, magni usus esse, illa memoria retinere, quæ primo accepta non intelleximus, quia temporis successu Deus eorundem intelligentia nos perfundit. Hinc est porro quod arcana illa, quæ Christus libro Apocalypseos prodidit, facilius à nobis percipiuntur; quod quæ prædicta sunt, re (maxima eorum parte) compleantur.

Verf. 23,
&c.

Hactenus accepimus quæ finite acta sunt;

scilicet, de repurgatione templi; jam narrat *indefinite*, quæ Christus fecit; nempe miracula: quorum effecta notar, multorum externam professionem. In superiori parte capitris fructum miraculi accepimus partem tenuisse, & illum soli Deo cognitum; nempe confirmationem fidei eorum, qui prius se Christo conjunxerunt. Hoc loco fructus in speciem & hominum iudicio amplius est, cum re ipsa, & Dei iudicio, qui corda perferatur, perexiguus sit. Quod ministros consoletur, si sua ipse uberius messis frustrantur, quod ad Christum aggregati eorum ministerio, post deficiant. Vbi porro notandum, non tam firmiter fundatam esse & radicatum eorum fidem, qui illam ex solis miraculis, doctrina non prælucente, imbibuerunt.

*Miraculorum
Christi fructus
amplius.*

I O H. cap. 3. à verf. 1. ad 13.

ERat autem quidam ex Pharisæis, cui nomen erat Nicodemo, ex primoribus Iudeorum:

2 Hic venit ad IESVM nocte, & dixit ei, Rabbi, scimus te à Deo venisse magistrum: nemo enim potest hæc signa edere quæ tu edis, nisi Deus sit cum eo.

3 Respondit IESVS & dixit ei, Amen, amen dico tibi, nisi quis genitus sit iterum, non potest videre regnum Dei:

4 Dicit ei Nicodemus, Quomodo potest quisquam nasci qui sit senex? num potest in uterum matris sue secundo introire, & nasci?

5 Respondit IESVS, Amen, amen dico tibi, nisi quis fuerit genitus ex aqua & Spiritu, non potest introire in regnum Dei.

6 Quod genitum est ex carne, caro est: & quod genitum est ex Spiritu, spiritus est.

7 Ne mireris me dixisse tibi, Oportet vos iterum gigni.

8 Ventus quo vult spirat, & sonum ejus audis, sed nescis unde veniat & quo vadat: ita est quisquis genitus est à Spiritu.

9 Respondit Nicodemus, & dixit ei, Quomodo possunt hæc fieri?

10 Respondit IESVS & dixit ei, Tu es magister Israël, & hæc non nosti?

11 Amen, amen dico tibi, quod scimus loquimur, & quod vidimus testamur: sed testimonium nostrum non recipitis.

12 Si terrena dixi vobis, & non creditis: quomodo si dixero vobis cœlestia, creditis?

ANALYSIS.

Describitur cuiusdam ad Christum accessus, 1. ab adjuncta secta Pharisæorum, inter omnes sectas amplissima & angustissima, 2. ab adjuncto nomine *Nicodemus*, 3. ab adjuncto principatu; cuius subiectum circa quod, Iudæi.

Verf. 2. Describitur porro ab effectu, suo ad Christum advenit; qui adjuncto tempore indicatur, nocte; deinde altero effectu sermonis ad Chri-

stum, ubi adventus causa efficiens videtur indicari, quod sciret illum Doctorem à Deo venire; quod confirmatur à proprio effectu, signa & miracula edendi; cuius causa subnectitur, quod Deus præcipua quadam ratione illi adfit.

Verf. 3. Cujus sermonis effectum in Christo est, ejus instructio in Religionis Christianæ fundamentis; in quibus primum axioma est, oportere iterum nasci; quod argumento duplicis testimonii confirmatur Amen, Amen. Deinde ab effectu conse-

consequendi vitam æternam; quod ab adversis illustratur, perire scilicet omnes qui non denuo nascuntur.

Vers. 4. Cujus sermonis Christi in Nicodemo effectum erat quæstio, quomodo possit denuo nasci; quod confirmat ab adjuncta impossibilitate remeandi & reintrandi in matris uterum; quod præterea amplificatur ab adjuncta ætate senili.

Vers. 5. Cujus sermonis effectum in Christo erat asseveratio prioris axiomatis quod proposuit, adjuncta etiam distinctione à diversis, se spiritualem & cœlestem, non autem naturalem nativitatem designasse.

Vers. 6. Cujus axiomatis causam assignat, corruptum esse quod à corrupto semine nascitur; quod illustratur ex adverso, spirituale vero, quod à spiritu generatur.

Vers. 7. Docet non esse $\alpha\delta\omega\alpha\tau\omega\upsilon$ iterum nasci, ut Nicodemus existimavit; ubi proleptis est, cuius occupatio est: Si denuo nasceremur, Spiritus virtute modum ortus nostri sensu perceptum haberemus; subjectio est, possumus renasci tamen modum renascendi sensibus perceptum non habemus.

Vers. 8. Quod confirmat comparatione parium venti & Spiritus: sicut enim vinum venti sentimus corpora nostra perfiantem, tamen unde aut veniat, aut quo abeat ventus nescimus; sic Spiritus Sancti virtus in nobis operatur regenerationem quam perferentissimus, tamen modum nesciamus. Altera Proleptis est, cuius occupatio est; atque si res sic haberet, ut spiritus nos regeneret, cur me jam senem & Ecclesiæ Doctorem astatu suo non perspiravit: perinde ut in alio subiecto, sicut ventus ubi vult, & quando vult, liberrime spirat, sic Spiritus Sanctus suo astatu ubi & quando vult.

Vers. 9. Hujus sermonis in Nicodemo effectum est, quæstio eadem quam prius proposuit.

Vers. 10. Hujus quæstionis effectum est Christi responsum, quo Nicodemum aperit insecritia suæ coarctat; primum, ab adjuncta vocatione Doctoris, 2. à subiecto quod ignorabat, nempe prima clementia religionis.

Vers. 11. 3. Ab adjuncta certitudine eorum quæ proposuit; quam confirmat ab adjuncta scientia eorum quæ affirmavit.

Vers. 12. 4. Ab adjuncto modo & ratione quam Christus adhibuit in illis proponendis, nempe familiari, & sensibus, & intelligentiæ humanæ obvia; quam insecritiam exaggerat ab adverso, quod scilicet non cœlesti ratione, & congruente summæ rerum quas proposuit dignitati, ista proposuit.

METAPHRASIS.

1. **D**ixeram ante plures in Christum visis signis credidisse, sed fide parum firma aut sincera. Quod tamen non ita intelligi velim ac si nulli omnino essent, qui integro & sincero animo erga Christum essent. Interim enim dum Ergastus Hierosolymis in festo Paschæ is ageret, vir quidam ex secta Phariseorum nomine Nicodemus, principatum inter Iudæos obtinens, Christum accessit: sed de nocte &

clam alios; ne aut invidiam apud suos contraheret, aut suam in his quæ ignoravit, & de quibus Christum percunctaturus erat, insecritiam prodens illum suppuderet. Iesum vero ad hunc modum aggreditur. Scio equidem (venerande Doctor) te à Deo Optimo Maximo missum cœlitus esse, ut nos de ipsius voluntate condocerem: nec ego modo, sed alii mei ordinis, utinamque metu aut ambitione illud dissimulant, hoc probe norant. Nec enim quis, nisi à Deo immediate legatus, & singulari favore communitus & inspiratus, quæ tu facis edere signa & miracula tot & tanta potest. Quamobrem à Deo Doctor nobis datus cum

3. sis, mihi viam ad regnum cœlorum commonstrare, n. quæse, dedigneris. Cui Iesus; Nemo nisi denuo renatus regnum cœlorum, vel per transennam salutæriter videat, aut primis labris degustet. Quod tam certum est, ut illud tibi constantissime affirmare audeam. Ad hæc Nicodemus; Quid istud? qui potest aliquis præsertim (ut ego sum) senex iterum renasci, quandoquidem (quod absolum & absurdum est) nisi in matris uterum remeando, nemo iterum renasci & in lucem edi potest?

4. Ad quem Iesus: Quod prius dixi iterum responso; sed addo porro me longe aliam, quam tu seminas, generationem intulisse, eam scilicet, quæ ex Spiritu Sancto tanquam immortalis semine efficitur; cuius virtute, tanquam purissima & limpidissima aqua, prioris naturæ sordes abluuntur. Cuius asseverationis

6. mea, quæ tibi tam absorta videtur, hæc ratio est; quia quod à corrupto hominis semine nascitur, corruptum & puritatem non esse nequit; sicut contra quod ex spiritu profeminatur, sitæ originis puritatem & immortalitatem sequitur. Quod vero renasci hominem oportere dixi,

7. id tamen si revera mirabile sit & arcanum, quod omnium hominum sensum & intelligentiam superat; tamen ita te mirari nolum, ut illud fieri posse ob causam diffidis, quia ejus rationem & modum in gyrum rationis tuæ reducere nequit; sicut enim venti te perstantis & perspirantis vim & efficaciam sentis, tamen si ex quibus terra spiraculis, aut

8. exeat, aut in quæ redeat ignores: sic Spiritus Sancti vis & efficacia à piis omnibus percipitur, tamen si modum & rationem supervenientis & operantis Spiritus ignorat. Quod si forte excipias, hanc operationem & energiam Spiritus non esse jam amplius tibi expectandam, qui tot annis ætatis tuæ illam non percensisti: respondeo, ut venti quando & ubi velint perspirantis; sic Spiritus Sancti liberrime

9. ratio est, quæ quos & quando vult, divino suo afflatu perfundit. Huic Christi sermoni suam questionem regerit; quomodo hæc fiant? Quo dicto Christus paulo commotior factus, asperius Nicodemum alloquitur. Inquit: plane est te in Dei populo Doctorem & institutorem, qui alius viam vitæ commensurare debes, hæc religionis primordia nescire. Atque ut istis tu aut alii quicumque fidem abrogavis, tamen illa certissima esse confirmo: utcumque enim vos Pharisei sæpe incerta & dubia pro concione spargitis, tamen ad me quod attinet (quod idem de Ioanne Baptista, quem vos audivistis, confirmo) nihil nisi quod perspectum & cognitum probe habeo vobis propono; quo gravius vos manet iudicium, si in testimonio nostro non acquiescitis. Quod si nobis de arcanis cælestibus familiariter, & ad sensum & intelligentiam vestram accommodatis: sine disferentibus fidei non habetis, quomodo illa grandiloquentia, quam verum dignitas requirit, hæc eadem pertractantibus credetis?

Summa est Christum Nicodemum de religionis fundamentis informantem, post non proficientem asperius objurgare:

Partes sunt, { Primum docere,
Christum Ni- { Post non proficientem redarguere.
codemum

P R A X I S.

Dialogus est Nicodemi cum Christo; in quo unica ad æternam vitam via exponitur.

Cujus partes { Regeneratio per Spiritum,
&
Regenerationis fundus & fundamentum, Christus Deus & homo à Patre datus.

Verf. 1. Hoc uno exemplo docet Evangelista, cuiusmodi fuit eorum fides, qui ex visis miraculis crediderunt: cum enim in homine literato, & in lege instructo, tam tenuis esset, quid de plebe sentiendum? Præusquam sermonem ultra citraque habitum exponit, Nicodemum certis quibusdam notis insignit, quo melius & Dei erga eum misericordia, & in illo totius generis humani cæcitas, elucidaretur.

Nota Pharisei, & Principis Iudæorum insinuantur, ut sciamus Deum nullum hominum genus excludere, & adversus eum divitias, tum honorem, tum etiam Pharisæismi pervicaciam, Dei gratiam & electionem prævaluisse. Iohannis enim 7 utrumque versu 48 dicitur, neminem nec ex Principibus, nec

ex Phariseis credidisse; quanquam unius generis hæc non erant. Nam quod honores & divitias attinet, sunt illa quidem sua natura vitæ, & non, nisi hominum culpa, remoras adhibentia: Pharisæismus vero erat, per se, in malis, scilicet ex multis erroribus confusus & consarcinatus ordo, seu professio: ne temere desereremus de his, qui à veritate alieniores sunt, & inimicitias cum veritate gesserunt, ut in Paulo liquet.

Hæc porro occasione dedere, nocturnæ & clandestinæ accessionis ad Christum; ne aut invidiam apud sui ordinis homines, aut damnum contraheret, & principatu abdicaretur, si Christo amicior factus intelligeretur. Huc forte accessit, quod illum palam suppudat, præsertim Doctorem, salutis viam ignorare videri. Parum igitur absuit, quod honoris & divitiarum studium eum à Christo non avertissent: ut non sine causa dictum sit, difficile esse diviti regnum cælorum ingredi; ut homini multis impedimentis aut oneribus implicato, difficile est, aut per arctam viam, aut per angustam portam ingredi; sicut contra expedito aut nudo, multo facilius est. Itaque nisi nox pallii aut nubis vicem præbuisset, qua adversus impendentem tempestatem securus esse posset, de illo profus æctum fuisset.

In quo singularis Christi humanitas, & *φιλανθρωπία* conspicitur: poterat enim iure cum rejicere, quod furtim ad illum veniret, ac si parum dignus esset, quem palam confiteretur; ac si doctrinam aliquam traderet, quæ lucem & oculos hominum refugeret; ac si beneficium salutis, quod hominibus conferebat, tam tenue & exile esset, ut eum huius vitæ commodis non esset commutandum. Huc accedit, quod Doctorem illum appellans, nec quicquam altius de Christo sentiens, magnam ei injuriam faciebat. Christus autem linum fumigans non extinguit, nec calamum quasillum diffringit, id est, neminem ad se venientem repellit; tametsi erecti non incedunt, tametsi altero pede claudi veniant, tametsi multis deformitatum strumis notentur, modo docilitatem afferat. Vide *Matth. 11. & 12. Ioh. 6.*

Ab adjunctis miraculis colligit, cum esse Doctorem à Deo datum, ob eamque causam ad illum venit, ut doctrina cælesti imbueretur: sic vidua Sarept. 1 Reg. 17. 24. idem colligit. In quo tametsi erratum ab eo sit, quod ex operibus eum Dei Filium & Messiam non recognovit; tamen aliis Pharisæis

Verf. 2. quare clam ad Christi accessit?

nec tamen ab eo respicitur?

eoque animum docilem ostendit?

riseris longe sanius & incorruptius iudicavit, qui ex miraculis quæ edebat, virtute Belzebubis eum dæmonia eiecisse oggerent. Illud autem eximiam laudem promeretur, quod sponte Doctorem cælestem quaesivit, & cupide in veritate institui expetivit, præsertim ipse in Israël Doctor. Qui enim docendi partes in Ecclesiam habent, hi sibi nihil deesse putant, aut defectus sui sensu taños, sæpe tamen ab aliis discere eos plane pudet. In quo discamus, non tantum discipulos, sed summos quosque Doctores in Ecclesia, tanquam in Christi schola, se ad Christi pedes abjicere oportere, ut se illi docendos præbeant; nec unquam præclarum in Ecclesia Doctorem futurum esse, qui ab aliis, tametsi sibi inferioribus, discere recuset. Gubernatores enim peritissimi, se, non modo à suis (quos vocant) sociis, sed vel à vectoribus admoneri patiuntur. Exemplum egregium proponitur in Apolline, quem, cum ad dicendum & docendum potens esset, se tamen à scæmina humilis conditionis instrui, non puduit. Quod à Deo missum affirmat Dei gratiosa scæpantia stipari, consolationem eximiam habet, qua omnes perfruuntur, qui sibi legitima vocationis concessi sunt.

ut ab omnibus ministris fieri debet.

Verf. 3. Christus cum intelligeret, eum desiderio doctrinæ salutis teneri, ad docendi munus se accingit, & præclarum religionis nostræ axioma proponit: neminem nisi prius renatum, posse, vel ad aspectum, nedum ad perpetuam possessionem vitæ æternæ admitti. Cujus ut rationem melius noscamus, omnis hæc causa longius à principis repetenda est. Eramus enim ad imaginem & similitudinem Dei creati, in vera Dei notitia & sanctitate: hanc imaginem, lapsu primi parentis, non modo deformatam, sed penitus quo ad vitam æternam, disjunctam omnino, instaurari oportet.

Alium igitur patrem adhibere oportet, aliam matrem, in cujus utero formemur, aliud semen; totum enim quod à parentibus traximus, corruptum & immundum est. Quod enim ex carne nascitur, caro est. Quis dat ex immundo mundum? Vasis enim his similes sumus; quæ non tantum mediocriter deturpantur, deformantur, retunduntur, aut quæ non nihil concrepuerunt; sed quæ veluti ita in curvum convolvuntur, aut diffracta sunt, ut refundi ea, non refici necesse sit, priusquam ad honestiorem aliquem Domini usum adhiberi queant. Denique natura ho-

stes Dei & Filii iræ sumus, nec enim bufones aut angues, hominibus magis exoti & horribiles sunt, quam nos natura Deo inveni & insensum sumus; utpote qui venenum nostrum à diabolo, jurato Dei hoste, sumimus. Si igitur nos ad humilitatem erudire debet, quod ex terræ pulvere formati sumus, & quod in luteis domibus, seu casis & tabernis habitemus; quanto nos magis deprimere debet, & contemptissimam de nobis ipsi existimationem ingenerare, quod in peccati putredine nati sumus, quod in cæno peccati hæreamus & demersi sumus? Nulla igitur nobis ex his natalibus gloriandi materia, quibus magis profuisset nunquam nasci, quam in illis nativitas nostræ sordibus hære.

Hæc etiam sententia aures nostras circumsonans, qua tanquam missio scæciali, nobis Deus bellum denuntiat, nos ad singularem redemptionis curam excitare debet; & faciet proculdubio, si paulo altius in animis nostris illam insidere patiamur: quod quo efficacius fieret, duplici & gravissima asseveratione Christus hanc sententiam munivit, qua ingenitam hominibus sui ipsorum delinitionem excuteret. Homines enim, veluti cæcæ, in carchesio per mediam tempestatem dormiunt. Vires enim nostras exploremus, lustremus, utrinque copias, utrinque bellum apparanti. Quod si illi inferiores sumus, nec ulla spe vincendi cum illo congedi possumus, prudentia erit, nos illi reconciliare; peccatum admissum confiteri & deprecari.

Nicodemus ἄδυνατον esse statuit, homini præsertim seni, iterum renasci, cum in utero matris remeare non possit quis. Quo responso primo crassam & pinguem rudimentorum religionis inscitiam prodidit, nec enim magis de hac re quicquam intelligit, quam si quis de abstrusissimis Astronomie præceptis apud bubulcum dissereret. In cuius responso, non tam Nicodemi, quam omnium nostram in rebus cælestibus cæcitate & noctem agnoscamus. Ita enim profusus nos ipsos à regno cælorum abalienavimus, ut omnis fere de regno cælesti sermo, nobis peregrinus & barbarus videatur; ut eum non magis intelligentia complectamur, quam si lingua nobis incognita proponeretur. Omnia enim sunt αἰνῶς ἄγνοια, omnia dicuntur in parabolis. Quod ideo indicatur, ut si cui mens in percipiendis sacris mysteriis exercitior & magis perspicax, illius rei gloriam ad Deum datorem referat, & mirari desinat, si hunc stuporem sæpe in splendidissimis

proinde ad redemptionis curam excitari debemus.

Verf. 4. Nicodemi in sacris mysteriis cæcitas.

distimis ingeniis animadvertat. Illud enim quosdam ostendit, quod ea pro salutis humanæ fundamentis proponamus, quæ homines doctissimi, & in Theologia dñi multumque versati, nē gry quidem norunt.

quæ tamen non pudet profiteri.
Tum in hoc responso apertum & syncerum ingenium suum ostendit, quem quod nescit, nescire se profiteri aperte non pudet: quod in ambitiosis ingeniis longe secus sit; qui ne inter stupidos & bardos habeantur, illud se consequutos sæpe prædicant, quod ne minima quidem ex parte intelligunt; unde alini accedentes, alini discedunt.

Verf. 5.
Christus tamen in prioris affectione pergit.
Christus, tamen si Doctōri hæc fieri non posse videantur, à priori tamen asseveratione non recedit, sed eadem vehementia utitur. Causam tamen hæc apertius explicat, cum semen Spiritus notet, per quod hæc generatio efficitur; unde etiam illi promptum erat colligere, quis sit in hac *πατερ-υιος-παις* pater, nec esse carnalem, sed spirituales regenerationem quam innuebat: Deus enim Pater, in Filio, per Spiritum, in utero Euangeliæ, nos regenerat. Hinc est ut hi filii dicantur & sint, quotquot Spiritu Dei aguntur; contra autem Christi non esse clarum est illos, qui Spiritum Christi non habent, *Rom. 6, 3.*

Spiritum cur per aquam ex-primat?
Hunc Spiritum aquæ metaphora illustrat; qua nos cæno oblitos & penitus obductos esse subindicat; non secus quam lutulentæ suæ, ut in Dei conspectum, nisi prius bene loti, non possumus prodire. Et fortasse alludit ad illam lotionem, quæ infantibus adhibetur, simul ac nati suat, qua sanguis, quo manant, abluitur.

quod ex eo natum exitum ingreditur?
Regeneratos Spiritu probat cælum ingressuros, à conjugatis; quia, quod ex Spiritu natum est, idem spiritus est, seu spirituale; spirituales autem Deo spiritui non esse gratos, fieri non posse; spirituale enim est non id, cuius substantia est spiritus, sed qui Spiritu vivificatur, *1 Cor. 2, 12, ad 16.* & quod corruptioni obnoxium non est.

Verf. 6.
non vero quod ex carne;
Hoc autem ita esse docet, argumento ab adversis; quia quod ex carne natum est, caro est: ubi per carnem non intelligit carnem creaturam, ut *Gal. 3, 3.* sed peccati corruptelam, quæ simul & spiritum & corpus pervasit, ut *Galat. 5, 19.* opera carnis; & *Iob. 1, vers. 13.* *Qui non ex sanguinibus &c.* item *Matth. 16, 17.* *Caro & sanguis tibi hæc non revelavit, &c.*

cujus appellatio non expectanda.
Hic dicit aliquis, se non aliam conditionem in hac vita expectere, quam ut sit caro

& sanguis; & ita de se libenter profitetur.

Sed nesciunt plæue, quid dicant; si hæc sua professione essent modo herba, seu scenum, si essent pulvis & cinis, si sepulchrum esset pater, & vermes mater & sotor, bene cum illis ageretur; nunc vero cum carnis & sanguinis appellatione, massa peccati, sentina fœtoris, habitaculum dæmonum, semen serpentis, atque adeo (ut est *Iob. 6.*) dæmon significatur; videant &c. Deinde alii sunt qui a Spiritu & spiritualis appellatione ita abhorrent, ut illos ludificentur, qui aliqui ex spiritu respiciunt: in hoc ipso *Pontificis* peiores, qui tam honorifice sentiebant, ut hæc appellationem ad solos Sacerdotes transferrent.

Quemadmodum igitur ex prima satione, & partu vostro quid boni expectare, est ex tribulis uvas, ex carduis ficus expectare; ita ex Spiritu præclara semente, messem convenientem & idoneam præstolari oportet.

Verf. 7.
Quare Nicodemus regenerationem non intellexit?
Christus probe sciens id, quod Nicodemum, ne doctrinæ crederet, retinuit, scriptulum, qui illum torquebat, ei eximit. Deceptus autem est captione adjuncti; quod nullam spiritus regenerationem animo comprehendere valuit, nisi quæ sensu perceptibilis esset, & aspectibilis: ita enim animales sumus, & sensibus affixi, ut nihil, nisi quod sensuum testimonio comprobetur, fere admittamus. Hinc est, ut quæ de regno cælorum dicta sæpe sint in Scripturis, Iudæi, atque adeo Apostoli, ad mundanum regnum & regem transulerint. Hinc carnis Christi manducationem nullam, nisi oralem, somniarunt. Operæpretium igitur est, in Religionis Christianæ perceptione mentem à sensibus abductam, ad ea, quæ sub sensum non cadunt, subvehere.

Quod vero mirari eum vetat, non pure facit & simpliciter, ac si regenerationem admirationi habere non liceret. Nam cum communis ortus & naturalis, sit plane admirabilis; ut est *Psal. 139, 14.* hunc secundum multo magis admirabile esse consequitur. Sed Christus illam admirationem abjiciendam esse docet, quæ cum infidelitate est conjuncta.

Verf. 8.
quem ex comparatione ventorum docere conatur;
Christus vero argumento à pari hunc nodum dissolvit; quod videtur ex *Eccles. 11, 5.* desumpsisse. Ventum enim præclaras suas aëris perpurgandi, hortos afflandi, sordes terræ deficcandi effectiones habere; idque à ventorum flatu perfici, aurium testimonio confirmari significat: cum tamen nec ventum

tum propter ejus subtilitatem videamus, nec aut unde exeat, aut quo evadat teneamus: certum viz. & determinatum locum nescimus; alioqui in genere, ex terræ spiraculis erumpere, & in illos iterum remeare, tradunt Physici: tametsi verisimilius est ex aëris impulsu nasci, ut ex vento arte ingenerato, utpote flabello seu follibus colligitur: quod cum à re corporea, & creatura fiat, hanc in animis innovationem à spiritu creatore, & corporea substantia libero fieri, tametsi illam sensus & rationis complexu non comprehendas, mirum non est. Deinde, sicut ventus liberrime fertur, nec ullis aut temporum articulis, aut locorum cancellis, circumscribitur: ita etiam & Spiritus Sanctus, quem & quando vult, afflatu suo dignatur, hunc prætergrediens, illum perstat, in hunc adhuc juvenem, in illum senem supervenit. Qua comparationis parte videtur Pharisaicum de meritis commentum pervellere, cum regenerationem à Dei beneficio suspensam, non autem meritis hominum devocatam, subindicat. Quo docemur, rerum inferiorum cum superis contentionem nos aliquotusque ad Dei cognitionem attollere. Tametsi enim nihil hic in terris sit, quod res cœlestes, nulla creatura, quæ creatorem exprimat: suat tamen quædam crassa lineamenta, quæ aliquam earum rerum representationem exhibent. Et hanc quidem Spiritus Sancti imaginem, res in aqua, in igne, in vento, à Servatore depictæ, infinite picturis & sculpturis, ab hominibus excogitatis, præstant. Quanquam hoc in universum notandum est, & scripturam, in hac creatoris cum creaturis collatione, nusquam Dei substantiam aut essentiam, sed opera tantum, & adjuncta (si quod in Deo adjunctum inesse dici fas est) creaturarum facultatibus & affectionibus adumbrasse: substantiam, non tantum ut interminatam, sed veluti nobis cognitu minime necessariam, nulla similitudine adumbrare aut effingere conatam esse.

Nicodemus ad sensuum suorum & rationis, tanquam palam alligatus, in mysterii hujus cognitione, ne hilum quidem proficit: itaque in *ἑ ἀδωκῆ* lapide iterum impingit, et remque illam fieri posse inficiatur, cuius faciendæ modum & progressus, sensu & ratione non penitus complectitur. In quo majorem longe, quam ante, hebetudinem & insentiam mysteriorum prodit. Antea enim illius ignorantio potuit in allegoricam

Christi, & ænigmaticam locutionem rejici; nunc vero, Christo complicarum illum sensum propriis verbis adhibitis explicante, & apposita similitudine illustrante, illum non in verbis, sed in re ipsa rudem & infantem fuisse apparet: cum autem de voo tantum dubitabat, nunc de his omnibus, quæ à Christo proposita sunt, dubitare videtur, dum querat, qui ista, (non istud) fiant? *Pentifici* autem, tametsi hic exsultant, & se quam longissime ab hac criminatione remotos esse autumant, quod in Sacramento à sensuum & rationis judicio, ad potentia: divinæ tribunal provocent: tamen cum in perisicis aliis religionis capitibus, eisdem veribus tenentur, tum in omnibus fidei mysteriis, fidei judices, nihilo ratione humana & sensibus æquiores adhibent; consuetudinem viz. & aliquot sæculorum præscriptionem.

Quanquam *queri* potest, quomodo Nicodemus sibi constat; qui fidem tam asseveranter affirmanti Christo detrectat, cum ante professus sit, se Christum pro cœlesti Doctore agnoscere: aut enim illum simulate loquutum esse existimabitur, aut priorem suam de Christo sententiam mutasse; quorum tamen neutrum est.

Sed cum homines fidem Dei ministrorum agnoscunt & prædicant, cum hac exceptione semper hoc faciunt, quod quæ illis probantur, proponunt; à quorum sensu si deflectant, tametsi Dei illos angelos agnoscunt, non tamen fidem illis adhibebunt.

Nicodemum non proficientem Christus paulo asperius pungit, & ignorantiam ei exprobrans, illam duobus argumentis exaggerat; adjuncti officii, quo in Ecclesia fungebatur; & subjæctæ doctrinæ, quam ignorabat, viz. cum facillimæ, tum in primis necessariæ.

Hæc autem medicina cum ad Nicodemi curationem à Christo peritissimo medico adhibita sit, videmus ex usu eorum esse, qui in schola cunctantur, ut acrius aliquando oburgentur. Ne igitur respondeamus animos, si quando asperius nobiscum Deus agit, nec nobis illud doctrinæ nauseam pariat. Hinc in *Solom. Prov. 12. 1.* eum qui amat correctionem, amare scientiam; eum vero qui illam odit, brutum esse. Quis enim eum ferat, qui asperioribus verbis à patre acceptus, ab ejus obsequio deficit; aut quomodo inter studiosos literarum censeretur æquam est eos, qui duriori præceptoris verbo scholam deserunt; nec mercatorum numero accipi merentur,

ex qua nos ab inferioribus ad Dei cognitionem elevandi.

quamvis
Christi
pro cœlesti
Doctore agnoscere.

Verf. 10.
ideoque acrius reprehenditur;

idque ad sui curam nem:

quare patienter ferendum.

Verf. 9.
Nicodemus tamen, rationis aditum secutus, nihil proficit;

merentur, qui unius transfretationis molestiam & nauseam ferre nequeunt: quod si homines vituperantes æque ferimus, multo magis debemus Deum verbis castigantem patienter ferre; maxime cum ex hoc exemplo constet, hanc reprehensionem, tamen acerbam, ex amore fluxisse. Sed nostrorum temporum homines in his numerari possunt, de quibus *Oseas* 4. 4. qui a suis sociis corripitur, imo qui ipsum Sacerdotem redarguunt, & si vel verbulum capere possint, de eo declamitant. Notemus dignitatem, quæ à reprehensione immunem & liberum Nicodemum constituere videri potuit, reprehensionem aculeos & mucronem addidisse. Presbyter enim delinquens asperius exagitandus, quod illius error multis noxius sit. Nec dubium est, quin Christus salute populi commotus, cui Doctor præfectus est, Nicodemum tum gravius ferit, quod sibi semitam non sapiens, alius eam demonstrare in se recepisset.

Majoris ministerio quam reliquis membris notitia requiritur.

Quo fit, ut alia sit ministri, alia Ecclesiæ civium in Evangelio notitia; ut alia scientia in Ludimagistro & Duce, quam in discipulis aut militibus. Quandoquidem in specula constituti sunt, ut eminentius inspiciant, & oculum in corpore, lucernam in domo, stellam in cælo præsentent. Sicut autem merito Medicorum & Iurisperitorum numero moveri debent, qui nulla præcipua in his facultatibus scientia insigniuntur; ita & censoria virgula summovendi ex ministerio erunt, quos nullæ interiores in sacra Theologia literæ à reliquis civibus distinguunt, tamen angelos vitæ sanctitate æquarent.

Præcipue in religionis fundamentis,

In altera stimuli acrimonia docemur, religionis suprema capita ante omnia percipienda esse, & penitus pernoscenda, & frequenti sermonis & meditationis tractatione nobis quam familiarissima reddenda. Cujusmodi sunt perditæ naturæ nostræ lues, fides in Christum, sacramenta, iudicium extremum &c. Plerique enim sunt, qui præteritis his, quæ ad salutem maxime necessaria sunt, illis mysteriis avidius inhiant, in quibus major species & ostentatio apparet: quæ res Nicodemum, & illius seculi homines procul dubio fefellit, oblitos ejus, quod Paulus 2 *Timoth.* 3, 16. docet, omnem Scripturam, utilitate, non inani quadam oblectatione aut ostentatione desiniri. Propterea videas, qui in Theologia ita gloriose dicent & disputabunt, ac si recens e cælo, ex ipsius Dei & Angelorum consensu delapsi essent; qui

tamen, si in fidei præcipuis capitibus explorantur, nondum Theologiam à limine salutasse deprehendentur.

Quorum vesania cum eorum hominum *non inanis* amentia contendat, qui de ædium pulchritudine & specie plurimum laborant, de firmitate & stabilitate parum solliciti: & qui de his quæ extant & eminent curam agant, de subterraneis vero fundamentis, quibus illa pulchritudo insistat & innitatur, non item. Nam fundamenta, sicut & radices, tamen tam decorum aspectum non habent; tamen plus ad constituendas ædes & arbores, roboris & virium habent, quam quæ foris in oculos hominum incurunt: aut si quis pane & vino vitæ nostræ scipione neglecto, tragematum & bellariorum oblectamenta & delicias studiosè conquireret. Huiusmodi hodie *Scholasticorum Theologia*, quæ in tenuibus quibusdam speculationibus lineæ, in gravissimis religionis causis cæcutiens, ne dicam cæca existit.

Verf. 11. Firmitas testimonii Christi;

Cum doctrinam Christus proposuisset, eamque explicasset & illustrasset, illud tantum superfluum, ut doctrinæ veritatem asseveraret, & ejus certitudinem quam testatissimam redderet. Quod quidem argumento adjuncti, cum Doctoris legitimum testis fidelis officio confirmat. Doctoris enim est, ea populo proponere, quæ comperta & comprehensa habet; Testis fidelis, ea testificari, quæ non alienis, aut oculis, aut auribus, sed propriis hausit: quæ utraque cum à Christo erga Nicodemum perfecta sunt, ipsum merito sua infidelitate periturum consequitur, si fidem Christi verbis abrogerit. Contra vero Apostolus 1 *Tim.* 1, 7. asseruit Iudaicos Doctores illa asseverare, quæ ignorant, & Apostolus ad *Col.* 2, 18. in illa se inferre, & his se inferere quæ nunquam viderunt, sed tantum *per auditum* acceperunt. Christus vero, si eum aliis conjungens, videtur Iohannem Baptistam in hujus testimonii societatem advocare: ut Nicodemum & Phariseos his testimoniis abunde convictos esse indicaret.

Ex quo, quam male instituta est eorum doctrina, apparet, qui probabili quadam conjectura in his, quæ populo proponunt, nituntur; nec fere quid aliud in ore habent, quam quod multorum opiniones replicantes, aut nullam suam proponunt, aut si quam afferant, eam timide, ut illis videtur, modeste proferunt. Sicut & discipuli hi recte incensentur, qui incerto modo, nova & inaudita,

contra conjecturalem docendi modum.

dita, certis & indubitatis præferunt. Hæc autem cum docendi tum discendi academica, seu conjecturalis, ut ita dicam, ratio, viam mihi ad atheismum munire videtur.

Verf. 12.
A principiis ad altitatem Nivæ cod. instruit Christum;

Alteram partem reprehensionis à subjectis ductam, altero argumento à comparatione minoris, urget; ubi terrestrium rudimentorum appellatione illa intelligit, non quæ terram aut res hujus seculi respiciant, sed quæ intelligentiæ & sensibus nostris magis obvia sunt: sicut cælestium nomine ea, quæ sunt longius remota. Sic Mosæica lex, quæ cælestis est, comparata cum Evangelica doctrina terrestri dicitur, *Hebr. 12, 18, ad 26.* Cujus similitudinis hæc ratio est, quod quæ in terris nobiscum coalescunt notiora sunt, quam quæ tanto cæli à nobis intervallo removeantur. Si enim super terram tantam repere nequimus, qui in cælum subvolabimus: si hyssopum fœscione non superemus, quomodo cedros aut abietes con-

tingemus? Quo docemur compendiosissime ad maxime arcana viam patere, si quis in his, quæ faciliora sunt, se exercuerit: quæ quoniam sæpe sua facilitate contemnantur, fit ut ad altiora progressus negetur. Hinc Apostolus *Hebr. 5, 12.* ubi iter majora & altiora docendi, apud eorum nonnullos præclusum esse significat, queritur quod in primis religionis elementis infantes & parum exercitati essent. Sicut enim in graduum ascensu, si quis præteritis duobus aut tribus infimis gradibus, à primo ad quartum gradum assilire conatur, sibi ipsi ruina potius periculum struat, quam ascensum pareat; sic qui spretis & contentis fidei initiis, assultim ea petit quæ altiora sunt, totidem longe gravissimum animæ casum struit. Quamobrem doctissimos quosque pudere non debet, illa, quæ tristissima sunt in religione Christiana, diligenter & pluries inculcare.

I O H. cap. 3. à verf. 13. ad 22.

13 Nullus enim ascendit in cælum, nisi qui descendit ex cælo, nempe Filius hominis qui est in cælo.

14 Prout autem Moses extulit serpentem in deserto, ita extolli oportet Filium hominis:

15 Ut quisquis credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.

16 Ita enim Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum dederit, ut quisquis credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.

17 Non enim misit Deus Filium suum in mundum ut damnaret mundum, sed ut servetur mundus per eum.

18 Qui credit in eum, non condemnatur: qui vero non credit, jam condemnatus est: quia non credidit in nomen unigeniti Filii Dei.

19 Hæc est autem condemnatio, quod Lux venit in mundum, sed dilexerunt homines potius tenebras quam Lucem: quia sunt eorum mala opera.

20 Quisquis enim quæ mala sunt agit, odit lucem, nec venit ad lucem, ne arguantur opera ipsius:

21 Qui vero dat operam veritati, venit ad lucem: ut manifesta fiant opera ipsius: quod secundum Deum facta fuerint.

A N A L Y S I S .

CHRISTVM causam administram omnimodæ salutis nostræ esse docet; quem describit à duabus adjunctis naturis, in unam personam adunatis. Hoc item probat ab ejus effectu, quod solus in cælum ascendit; quod etiam paribus illustrat, quod solus è cælo descendit.

Verf. 14. Ab adjuncta cruce, qua unica Christus salutaris nobis esse potuit: quod à paribus illustrat, quia ut serpens æneus in petricam datus est, sic Christum in cruce atrolli oportebat.

Verf. 15. Item à causa instrumentali, fide per

Spiritum Sanctum in corde infusa, qua Christus apprehenditur; quod alio pari illustratur, quem admodum enim Israëlita à serpentibus icti, serpentis xoci intuitu persanati sunt: sic fidei oculo in Christum converso, à veteris serpentis plaga sanamur.

Verf. 16. Postea principalem causam nostræ salutis notat, Dei charitatem; & effectum comprobatur, quod unigenitum Filium dederit; cuius donationis fidei assignatur, ut credens non pereat; quod item à suo adverso amplificatur, sed habeat vitam æternam.

T

Verf. 17.

Verf. 17. Hinc finis suo etiam contrario illustratur: scilicet quod non misit Filium in mundum ut condemnaret mundum.

Verf. 18. Fide servari nos arguitur à negatione adversi, quod scilicet non condemnatur; quod illustratur ab adversis; eum scilicet condemnari qui non credit; et cuius ratio assignatur à subiecto, quod non crediderit in unigenitum Dei Filium.

Verf. 19. Altera, & illa quidem secundaria condemnationis causa, quod diligant tenebras; quod amplificatur comparatione majoris, plus quam lucem: cuius causa assignatur, quod opera eorum essent mala.

Verf. 20. Quod probat ab effectis, quia qui malum facit odit lucem; quod item altero effecto probatur, quod non venit ad lucem; quod etiam à fine arguitur, ne redarguantur opera ejus.

Verf. 21. Quod omne suo adverso illustratur, quod sincere agens venit in lucem; quod sine arguitur, ut opera ejus manifestentur; quod arguitur causa efficiente, quia Dei energia efficiuntur.

METAPHRASIS.

13. **Q**uævis fortasse quis illis est, qui nos in cælum deducit; sic habet: nemo vel hic in Ecclesia, viam salutis ingredi, vel demceps in cælo felicitate perfrui potest, nisi Christo junctus cum illo in unum corpus coalescat: sicut enim humana natura assumpta solus de cælo descendit (ubi etiam homo factus quoad divinam naturam etiam in cælis est) sic solus cælum ascendere & penetrare potest. Sicut autem universe salutis nostræ meritum & materies in illo conclusa tenetur; sic nisi per crucis suæ mortem, nullus nobis ad Deum aditus patet, ob eamque causam olim in serpente arce adumbratus est: sicut enim serpens æneus formam veri serpentis induens, veneni expertus erat; sic Christus nobis, ceteroqui in omnibus conformis factus, à peccato, tanquam veteris serpentis veneno, liber fuit. Deinde, sicut serpens æneus in porticam clatus est, sic Christum in cruce aut tolli oportebat. Denique, ut Israëlita à serpentibus ulti, soli intuitu serpentis ænei sanitati restituti sunt; sic nos veteris serpentis stimulo percussis, soli file, tanquam annui oculo in Christo converso, perfruemur. Summa autem salutis nostræ causa si queratur, non alia acquirendo inveniri potest, quam Dei Patris charitas, quæ tanta & tam incomparabilis fuit erga suos, quos in mundo elegit, ut Filium suum unigenitum dederit; hæc consilio, ut omnis qui in eum credit, morte ereptus, vitam æternam consequatur. Neque te anxium habeat, quod maxima pars hominum sibi filii Dei repudiationem mortem accersat. Hoc enim eorum vitio fit; Deus enim Filium suum in mundum non misit ut mundum condemnaret, sed ut mundus, ex Iudeis pariter & Gentibus consistens, per eum servaretur: Quamobrem qui in eum credit, nunquam in omni ævo condemnationi obnoxius erit; qui autem infidelitate animum suum contra illum pertinaciter obfirmat, is Dei destinato consilio jam exitio addictus & adjudicatus est: nec iniuria, quum fidem suam in unigenito Dei Filio figere renuit: ut proptius accedam, & ad sensum tuum accommodatius & familiarius; hinc est hominum condemnationis, quod meo in mundum adventu mirifica lux affulsit, cum homines tamen luci tenebras prætulissent. Cujus præcipua causa (certe maxime propinqua) est, quod opera & studia illorum mala sint; sic enim penitus comparatam est, ut qui malefici sunt, lucem carne pejus & angus odiant, eamque quam maxime fugiant: ne si luci admoventur, opera eorum mala esse coarguerentur: qui autem sincere agit is ad lucem accedit, ut lucis beneficio à Deo provenire, & profectus esse opera dignoscantur.

P R A X I S.

Hactenus de regeneratione per Spiritum, dictum: jam sequitur de fundo & fundamento regenerationis nostræ, Christo Iesu, à Patre dato; sicut enim Pater per Spiritum sui solam virtutem nos regignit; ita propter Christum solum, hoc in nos adoptionis beneficium solum. Quo in negotio ita Christus versatur, ut primum totum reformationis nostræ assem ad Christi meritum referat; deinde ea reflit, quæ cum ea doctrina pugnare posse videantur.

Antequam sensum hujus loci reddamus, quedam, quæ occurrant difficiliora, explicemus. Per ascensionem in cælum indicantur omnes viæ & rationes potiundæ felicitatis promissæ, sive hic in Ecclesia, quæ in terris est, fidem & remissionem peccatorum consequendo: sive alibi in cælis, post hanc vitam, re sperata & perfecta redemptione perfruenda. Quod autem filius hominis descendisse de cælo, & jam tum, cum in terris esset, in cælo exiisse dicitur, id fit propter unitatem personæ in duabus naturis; quæ unitas tantam vim habet, ut quod Filio Dei proprium est, filio hominis communicetur; & contra. Cum enim hypostatica corporis & animæ unione, quæ ad aliquod tempus dirimi potest, fiat ut toti detur, quod uni parti competit; tum in hac unione, quæ est indissolubilis, hoc magis præstat. Disci-

Verf. 13.
Quid indicatur per ascensionem in cælum?

quomodo Christus in cælo sit & ex eo descendit?

mus igitur, Christum hominem, tunc in terra existentem, in cœlis fuisse; nunc in cœlis, in terra esse: sed non tamen dicimus humanam naturam simul in cœlis & in terris esse; sicut Deum passum, crucifixum; sed non Deitatem. In eo tamen serupus est, quod descendisse de cœlo dicitur; quod neque divinæ naturæ, quæ loco non movetur, nec humanæ, quæ ex terra germinavit, competit. Sed *descensus* hoc loco, ut *Genes. 11, 5.* & *Exod. 20. ἀνθρωποποιῶς*, divinæ naturæ attribuitur, propterea quod Deus hic in terris, (quod nunquam alias tam admirabiliter) se declaravit. Deus enim est in carne manifestatus, vel potius, assumpta natura humana, apparuit in terra. Hac loquendi formula omnes homines, præter Christum, excludi videantur à cœlis. Sed sciendum, Ecclesiam Christi & Iesum, Mariæ & Dei Filium unum Christum constituere. *1 Cor. 12, 12. Ephes. 2, 5, 6. Act. 9, 4. Col. 1, 24.* Et hoc ex natura spiritualis dispensationis confirmatur. Non igitur minus à Christo disjungi potest corpus Christi mysticum (quod est Ecclesia) quam corpus naturale Christi à sua Deitate.

Sensus autem loci est, nemini ad salutem, aut ad ullam salutis partem, sive cognitione, sive agnitione, viam ullam patere; sive enim de mysterii intelligentia quaritur, in qua Nicodemus tam crasse hallucinatus est, aut per Christum ascensus patet, aut per quam illam consequaris, via nulla est. Ille enim nobis à Deo Patre Consiliarius & Sapientia factus est; & sapientiam mysterii Evangelii in Christo nobis patefecit: quidcirco noster est à Deo Doctor designatus, solus in sinu Patris constituitur, ut nobis arcana ejus aperiat; sive de redemptione, &c. Is est agnus, qui tollit peccata mundi: is est Sacerdos. Vide *Esa. 9, 6. 1 Corinth. 1, 24, 30. Ephes. 1, 8, 9.* Quod illos coarguit, qui dicunt unumquemque servari sua religione. Item illos, qui vitam quarunt in se & operibus suis, aut in sanctorum meritis, cum Christus solus scala fit ad cœlum.

Replicetur ex *Num. 21, 9.* Christi vero in altum elevatione ejus crux designatur. Christus enim serpente æneo repræsentatur. Nam sicut serpens æneus formam serpentis habebat, cum tamen veneni expers esset; sic Christus per omnia nobis similis factus est, si peccatum excipias. Christi crux pertica adumbratur, sicut *Job. 12, 32, 33* exponit aper-
tissime. Cum igitur omnes partes salutis no-

stræ in Christo collocatas esse superius docuisset, hic subjungit, non nisi in Christo crucifixo illas à nobis possideri posse. Quem admodum enim Israëlita, non nisi in serpente in perticam elato, medicinam à morfu consequuti sunt: sic neque in Christo nisi crucifixo salutem ullam adipiscimur. Fons enim salutis in Christo abundantissime conclusa, nobis obsignatus & obseratus, nisi perforato corpore, & doloribus transverberata anima ejus, referatus & reclusus non fuisset. Unguentum illud preciosissimum, quod in Christo conclusum tenebatur, nos aut perfundere, aut levissime aspergere non potuisset nisi distracto corpore ejus, tanquam alabastro, in nos effusum fuisset. Denique sicut panis in Cœna, nisi fractus & comminutus nos nequit pascere: sic neque Christus mundi panis, nisi in cruce fractus, nobis pabulo ad vitam æternam nunquam exstitisset. Hinc est, quod ad *Hebr. 9.* dicitur, sine sanguinis effusione non esse peccatorum remissionem. Quod Apost. *1 Cor. 1, v. 22.* Iudæis signum, Gentibus sapientiam postulantibus Christum proposuit, & eundem crucifixum: Iudæis quidem scandalum, Græcis vero stultitiam, sed nobis, qui cum Iudæis, tum ex Gentibus servamur, Christum Dei potentiam & sapientiam; & *1 Cor. 2, 2.* se nihil inter eos profiteri, aut præ se ferre ajebat, nisi Christum, & eum crucifixum. & ad *Galat. cap. 6, vers. 14.* procul à se esse precatur, ut gloriatur, nisi in cruce Filii Dei: oihil igitur est cur Christi humilitatis & crucis nos pudeat, cum ea nos evehamur, & inferni crucem declinemus. Nec tamen reliqua Christi obedientiæ excluditur, sed hæc synech. proponitur, eoque magis à Christo urgetur apud Iudæos, dicentes, quod Messiaæ assererent gloriosum nescio quem apparaturum. Simul admonet Nicodemum, ne humilia specie & habitu offendantur, ut illum Messiam esse minus credat; quandoquidem in Messiaæ conditionem hoc etiam caderet, quod cruci suo tempore affigendus esset.

Hanc similitudinem ænei serpentis ulterius persequitur: sicut enim Israëlita, defixis tantum in serpentem oculis, perlanati sunt; ita nos, fidei oculo, à stimulo & veneno peccati nobis à vetere serpente infixo, servamur. Fidei enim, & oculi corporis apertissima convenientiæ est. Fide enim, Dei faciem quasi contemplamur: *Hebr. 11, 27. Per fidem Moyses invisibilem tanquam visibilem,*

vox descensus
quomodo hic sumatur?

Ex his in
Christo factis
salus.

Verf. 14.
Christi cū
serpente æneo comparatio;

Verf. 15.
ejus ulterior persequentia.

profolatus est. Hic locus justificationem ex sola fide illustrat. In quo etiam specialius docet, quo potissimum Spiritus Sancti dono regeneramur: fide scilicet, ut *Iob. cap. 1. vers. 12.* *Quotquot autem crediderunt in eum, dedit eis copiam, ut Filii Dei essent.* Hinc est, quod fides manui comparatur, qua Christum prehendimus; Pedit, quo Christo appropinquamus. *Iob. 6. 35; 36.* Dentibus, quibus Christum comedimus; Ori, quo illum ad vitam bibimus; Alæ, qua in cælum attollimur. *Rom. 10. 6.*

Verf. 16.
Magnitudo
Divini amoris in
Christi misericordis

Iam efficientem, & primam causam salutis nostræ attexit; Dei erga nos charitatem; ne dicatur merita nostra, Christum Dei Filium à cælis devocasse: non igitur, quod nos primi cum dileximus, etiam enim inimici, sed quod ille nos dilexit.

Vna etiam docet, quam ardens & intensus Dei erga nos amor exstitit; qui Filio suo unigenito ad mortem, & quidem crucis, non pepercit: nec enim, ullum efficacius amoris divini erga homines esse, aut excogitari poterit argumentum, quam quod Filium suum ad mortem tradidit. *Ephes. 2. v. 4. 5.* Si Filium suum in terram detrussisset, ut totius mundi dominus & imperator esset, magna fuisset Filii dejectio: si ut pari cum reliquis hominibus conditione viveret, maior adhuc fuisset: Quod autem servi conditionem ei attribuit, morti subiecit, & quidem crucis, in eo incomparabiles amoris sui divitiis declaravit, præcipue cum pro hostibus hoc fecit.

Verf. 17.
que ad mundi salutem sunt

Præcipit occupatione argumentum ab adversis, quod Nicodemum, quo minus in Christum crederet, impedire poterat: imaxime si considerentur Iudæorum in eum conatus, qui sequuti sunt: Christum multis scandalo esse: & plerisque esse, qui illum aut oppugnent, aut certe pro contentio habeant: unde Deus Pater videri poterit, Christum ad multorum condemnationem introduxisse, sicut à Simeone dictum est, ad multorum ruinam positum. Poterat enim animum subire Deum (si ipse esset Dei Filius & Messias) effecturum, ut homines eum agnoscerent. Respondet autem hoc Deo institutum, & proprium opus non esse, sed

aliunde ab hominibus promanare. Deus enim filium non misisset, nisi salus hominis hoc postulasset; Christus suis operibus testatus est, se salutem hominum procurare omnibus modis, medicinam eorum malis potest; illos autem, aut quod medicinam respuerant, aut quod secus, quam præscripta erat, admitterent, inierisse.

Hujus autem condemnationis præcipuam causam assignat, perfidiam seu infidelitatem, qua Christum, apud illos eorum bono divertere cupientem, procul à se rejecerunt. *Iob. 1. v. 11.* recipiunt enim Christum fide. vide *Matth. 20.* Maxime cum tam copioso testimonio Dei, hominum & operum suorum, nobis commendatus sit; cique diffidere, sit Deum (quoad in nobis est) mendacii argui.

Altetam causam condemnationis assignat, mala illorum opera; quæ quoniam à Christo tanquam luce prodebantur, ideo illi tantopere infensi fuerunt: ut cum quis infurum speluncam facem infert, qua & hi, & furta eorum deteguntur. Scimus enim fures & adulteros, noctem & recessus quærare, & qui merces corruptas vendunt, ægre illas ferunt in lucem pertrahi; sicut contra viri integri meridie se spectandos præbere, & qui probas merces distrabunt, non reculant, quo minus in lucem afferantur, quæ vendunt. Pii autem tamen à malis operibus penitus liberi & immunes non sunt; tamen ad lucem Verbi Divini ea libenter admittunt, ut inprobis convicti ea corrigant, & ut bona eorum opera, ex luce testimonium probitatis accipientia, alacrius persequantur & acerratus.

Hic si improbi oblatrant, se nullis viribus ad credendum, aut ad benefaciendum à Christo & Deo juvari; regeritur, eos in hanc admodum proprio vitio incidisse, in illa adhuc manere, illa se oblectare, Deum vero pro sua voluntate, liberrime agere, nullius in ære esse, nec quidquam cuiquam debere, omnes illi debitores esse. Quod si pergant oggannire, cur illis præteritis alios ad meritum sui participationem adhibeat, nonne de suo largiri pro libito potest? estne oculus tuus malus, quod ejus sit bonus? *Matth. 20. 15.*

I O H. cap. 3. à vers. 22. ad 31.

22 Postea venit IESVS & discipuli ejus in Iudæa territorium: & illic educabatur cum eis, & baptizabat.

23 Baptizabat autem etiam Iohannes in Aenon prope Salim; quoniam aqua multe erant illic, & veniebant ac baptizabantur.

24 Nondum enim conjectus fuerat Iohannes in carcerem.

25 Orta est igitur questio quibusdam ex discipulis Iohannis cum Iudæis de purificatione.

26 Veneruntque ad Iohannem & dixerunt ei, Rabbi, is qui tecum erat apud tractum Iordanis, cui tu testimonium dedisti: ecce baptizatus, & omnes veniunt ad eum.

27 Respondit Iohannes & dixit, Homo non potest recipere quicquam nisi fuerit ei datum e caelo.

28 Vos ipsi mihi testes estis me dixisse, Non sum ego Christus, sed missus sum qui apparerem coram eo.

29 Qui habet sponsam sponsus est: amicus autem sponsi qui stat & audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi, hoc ergo gaudium meum impletum est.

30 Illum oportet crescere, me vero minui.

ANALYSIS.

Describit occasionem disceptationis de Baptismo Iohannis, & discipulorum Christi, ab effectu, Christi profectioe Hierosolymis; quæ profectio describitur ab adjuncto tempore, ablatulo scilicet dialogo cum Nicodemo, alio adjuncto, nempe comitatu discipulorum: deinde à subjecto loci, quo profectus est, Iudææ scilicet territorium, post adjuncta commemoratio; denique ab effectu, quod scilicet discipulos baptizabat.

Vers. 23. Hæc occasio præterea describitur ab effectu Iohannis baptizantis, qui baptissimus describitur à subjecto loco Ænon, qui etiam locus describitur adjuncta propinquitatē Salem; cujus causa redditur ab adjuncta materia aquæ copiosæ; cujus baptissimus tum discipulorum Christi, tum Iohannis effectum erat, quod multi baptizabantur.

Vers. 24. Iohannis item Baptissimus ab adjuncto tempore arguitur, quod nondum erat in carcerem conjectus.

Vers. 25. Hastenus de occasione disceptationis, sequitur ipsa disceptatio; quæ describitur primum à causis efficientibus, scilicet discipulis Iohannis ex una parte, & certis quibusdam Iudæis ex altera parte: deinde à subjecto circa quod, nempe de baptismo, qui suo effectu purificationis insignitur.

Vers. 26. Postea effectum utriusque partis ad Iohannem accedentis; deinde altero effectu sermonis, quem apud Iohannem habebant; cujus species exprimitur enunciatio copulatio copulativo, quod qui iuxta Iordanem erat cum Iohanne, cui ipse Iohannes testimonium præbuit, baptizaret, & ad eum omnes venirent; ubi videntur Christum ingrati- tudinis erga Iohannem insinulare, argumento disparato, quod beneficio à Iohanne accepto, malam illi gratiam reposerit, quod ad se venientes, & à Iohanne deficientes administrat.

Vers. 27. Huius insinulationis effectum erat Iohannis responsum, quo illorum insinulationem retundit, i. ab adjuncto fidelis ministri, nihil sibi arrogantis præter quod cælitus illi datum est.

Vers. 28. 2. A suo de se testimonio, quod ipse non esset Christus; quod à disparato arguitur, quia missus erat tanquam apparitor & metator, ut illi viam pararet; quod omne à testimonio propriæ eorum conscientie confirmat.

Vers. 29. Iesum à relato Christum esse probat,

quia sponsus est, & propterea Ecclesia sponsa eius modo; Christum autem esse sponsum à disparato confirmat, scilicet quod sit sponse amicus, seu paranympus; cujus effectus describitur stationem, scilicet propriam administrari, deinde solidum gaudium ex auditione vocis sponsi ad sponsam, cujus adjunctam plenitudinem, & omnibus numeris quasi perfectionem, ex hoc ipso quod illi tam invidiose Christum criminabantur.

Vers. 30. Ex adjuncto Dei decreto, adversus invidiosam illam criminationem Christi, coarguit, quod Christum oportet augeri; quod etiam ab ad- verso illustrat, quod se oportet minui.

METAPHRASIS.

Absoluto Christi cum Nicodemo dialogo, Iesus nunquam in opere præterio lassus, profectus est Hierosolymis cum suis discipulis in territorium Iudææ, ubi ad tempus cum illis commoratus, discipulorum ministerio baptizabat. Eodem ipso tempore Iohannes etiam in Ænon prope Salem baptismum administrabat: erat enim eodem loci magna aquarum copia. Ad utrumque vero baptismum, tum illum quem Christi discipuli, tum illum quem Iohannes administrabat, homines aggregati baptismi consignati sunt: hic si quis excipiat, non potuisse Iohannem baptizare quod esset in carcerem conjectus, responsio in promptu est: Iohannem nondum in carcerem conjectum fuisse, eoque ab accepti muneris functione, ne tantillum quidem temporis vacare voluisse. Ex utroque igitur baptismi hinc discipulorum Christi, istinc vero Iohannis Baptista disceptatio orta est; litigantes erant, una parte discipuli Iohannis, altera certi quidam Iudæi. Controversiæ autem nota est de baptismi, qui propter exitimum effectum (cuius est singulare instrumentum) purificationis nomine insignitur. Quamobrem ad Iohannem veniunt, illum ad hunc modum assati, venerande præceptor: is qui tecum erat successu flu-

21.

23.

24.

25.

26.

mon Iordanis, cui tu per amice amplissimum testimonium perhibuisti (adverte quæsumus rem indignam) per suos administras baptizat, & a. l. cum omnes te deserto veniunt, quis ille, tua humanitatis & benevolentia oblitus, non gravate admittit. Cuius Iohannes, nemo (salvo boni viri officio) potest sibi quidquam in Ecclesia arrogare, quod illi non à Deo (cuius maxima in cælis gloria splendescit) concessum sit; unde etiam nec ego, nisi perfidus esse velim, hanc quam desertis mihi dignitatem accipere possum. Me quod attinet, non sum Christus ille, sed missus ut illi tanquam metator viam struerem, quam me rem pulam professum esse, vos ipsos testes appello: istum autem Iesum Ecclesie sponsum esse, argumento est, quod Ecclesia tanquam sponsa se ad illum recipit: de me vero satis mihi fuerit quod sponsi amicus sim, quod mihi liceat tanquam ministro & præbitori ad stare, ejus ad sponsam vocem audire, & sic dulcissimo ejus cum sponsa colloquio, solido gaudio gaudere: tantumque abest, ut hujus frequentis concursationis auditione scrutiar, ut pleno & expleto gaudio inde perfundar. Atque ut hæc res me (quod absit) cruentaret, illum tamen Dei immutabili decreto in dies auferi & auctiore reddi, me vero minui & obscurari oportet. Quod quidem aquissimum esse inde liquet, quia mea existimatione præter jus & veritatem aucta, Christus debitam sibi gloriam nondum consequutus est.

P R A X I S.

Christus invidiose apud Iohannem tractatus, ab eodem defenditur, & amplissimo testimonio ornatur.

Cujus Delatio Christi apud Iohannem, partes { & sunt Iohannis pro Christo propugnatio.

Criminationis hujus occasio notatur, quod uterque & Christus & Iohannes baptizabant. Qui cum (ut videtur) procul ab invicem distiti non essent, numero discipulorum utrinque perspecto; orta est de Purificatione, id est, de Baptismo, quæstio. Nam sicut Marcus corruptas & superstitiosas Iudæorum lotiones, baptismi honorifico titulo insignit; ita Iohannes eodem purificationis vocabulo, quo cap. 2. 6. Iudæorum superstitiosas lotiones notarat, sacrum mysterium Baptismi appellat.

Quod Christus baptizasse dicitur, quia discipuli ejus ipsius mandatu; hoc fecerunt, docet eos, qui aliis præstant, conjunctam ra-

tionem habere, & communionem cum his omnibus, quæ à suis subditis, eorum aut mandatu aut permissu fiunt, sive bona sint sive mala; ex his laudem percepturos, sicut ex illis vituperium.

Quod Iohannes baptizasse dicitur, quia nondum in carcerem conjectus est: docemur fidelis ministri partes esse, quamdiu potest, suscepto munere incumbere: quod utinam de nostris hominibus affirmare liceat, eos idcirco prædicare, quia libertate fruuntur, & possunt prædicare. Quid, quod Iohannes carcere inclusus non destitit discipulos instituere, quod idem Apostolus fecit.

Huic discipulorum Iohannis iniquissimæ criminationi, tanquam comites se adiungunt plerique ex Iudæis; sic enim huic locum potius explicandum, quam ut Iudæos se Iohannis discipulis opposuisse, & Christi causam egisse existimarem; maxime cum ex Luc. 5. 30. ad 33. & Matth. 9. 14. apparet, Iohannis discipulos, una cum Pharisæis; Christum aggressos; quo accedit, quod omnes hanc quæstionem ad Iohannem referunt, & criminationem apud eum instituunt. In quo docetur, quam promptum & proclive sit hominibus, in Christum & veritatem conjurare; quandoquidem his, qui diverse inter se sentiebant, bene tamen adversus Christum convenit. Nam Iudæos à Iohannis discipulis distinctos, ejusdem in religione sensus non fuisse liquet; sic Pharisæi cum Herodianis, item cum Sadducæis, & Herodes cum Pontio, inter se summe digladiantes, adversus Christum unanimiter feruntur: quod nos admonet, ut invicem ad veritatis defensionem coalescentes, junctis viribus in Philistæos involemus, caveamusque ne brachia mutuo corrodamus.

Ne nos offendat si quando hi, qui veritatis se discipulos profitentur, veritatem impugnent; quod plerisque offendit, cum videant Evangelicorum nomine insignitos, Evangelice caliginem offundere, aut ejus ceteriorem cursum impedire. Iohannis enim Discipuli, eandem cum Iohanne fidem præse ferentes, Christum, quem Iohannes unice evertum cupiebat, deprimere, aut cæterum in ordinem cogere conati sunt. Quamvis & illud observandum, quosdam hoc per inscitiam imprudenter facere; sicut Iohannis discipulos fecisse verisimile est; in quos æquiores & faciliores nos esse oportebit: alios non sine malitia. Phil. 1. v. 15. Sicut enim in bello, qui sub uno duce stipendia merent, nonnun-

jus discipuli,
mandatu aut permissu fiunt,
sive bona sint
sive mala; ex his laudem percepturos,
sicut ex illis vituperium.

Verf. 23.
24.
verū Ioan.
ipse absque
intermissio-
sione:

Verf. 25.
in hac quæ-
stione disci-
pulis Ioan.
se adju-
gant Iu-
dæis;

Ex baptis-
mo Christi
& Ioan.
orta de eo
quæstio;

Verf. 22.
qui ipse
non bapti-
zavit se.

quare non
debemus
offendi se
quando ve-
ritatis pro-
pugnatores
eam oppu-
gnent.

nonnunquam sociis suis plus obsunt, quam profunt, & hi quidem imperitia rei militaris, illi vero proditorie: sic &c.

Verf. 26.
Ex nimio amore in præceptoribus hæc lis oritur

Crimen intendunt, ut videtur, ingratitude, quod Christus à Iohanne baptizatus, & ejus testimonio ornatus, jam incipiat ejus existimationem imminuere. In quo forte existimaverunt, Iohannem, modestia quadam priores Christo partes dedisse, ob eamque causam Christi partes fuisse, delatum ad se per Iohannem honorem, in eum refundere. Itaque nimio præceptoris sui amore, in hunc errorem lapsi sunt. Hujusmodi quid legimus de Iosua; qui Eldado & Medado invidet, propter Moysen. Cavendum igitur est,

à quo nobis cavendum,

ne personarum aut Doctorum nimia admiratione, aliquando in veritatem ipsam iniquiores simus: quod quidem eo diligentius faciendum est, quo magis lubricus hic locus est, & in quo plerique prolabantur. Nam hominibus sæpe videtur, nihil immodice aut dici aut fieri posse in eorum commendationem, qui pii & præclari viri, & veritatis assertores extiterunt, & iniquissime de illis sentiunt, qui eorum omnia sine exceptione, non probant, qui de Republica Christiana præclare meriti sunt: hoc Germanos plerosque fecellit: hoc & nostris hominibus, in præclaris nostri temporis luminibus, imponit; qui cum martyrii corona redimiti sint, magna illis injuria fieri videtur, nisi ea omnia probemus, quæ illis probata esse cognovimus. Videmus porro quomodo invidi aliorum bona, lippientibus oculis intuentur; quibus nunc aliquid, multa; & pauca, omnia videntur. Bene enim pauci erant, qui ad Christum veniebant, prout qui debebant; & paucitas illa deploranda erat potius, quam æmulatione prosequenda. Quod magis ex Iohannis verbis liquet; qui nullos in Christum credidisse, & ejus testimonium prout decuit, accepisse, &c. nullos prout fieri oportebat questus est: hujus rei alterum exemplum extat *Ioh. 12, 19.*

quod sæpe absque Doctorum dissidio.

In Iohannis pro Christo propugnatione hoc, in universum, notari oportet, probe sæpe inter Doctores convenire, quorum discipuli inter se in eo etiam dissident, in quo se præceptorum suorum imitatores & admiratores præstare volunt; & in magna doctorum in doctrina consensione, sæpe existere discipulorum graves dissensiones, id aliqua ex parte in his, quos superius annotavimus, appareret. Hi enim Doctores, unde quidam se tantopere venditant si reviviscerent,

puore certe ab his suffunderentur, quæ ab eorum imitatoribus proponuntur.

Primum argumentum quo illos refellit, ducitur ab adjecto fidelis numistri, qui nullum sibi in Ecclesia honorem sumit, nisi qui datus est à Deo; eoque ipso se non posse sibi arrogare, quod Christi est solius. vide *Heb. 5, 4.*

Verf. 27.
Hæc lis ducitur ex officio ministris;

Alterum argumentum est à suo & proprio testimonio, quo hanc dignitatem à se repudiatam Christo detulit. Coarguit illos erroris ab effectu principali, quod tamen ab illo fidelissime, aperissime, sapissimeque edocti essent, Iesum Messiam, se eum non esse, sed duntaxat ejus legatum & metatorem; tamen in tanta luce doctrinæ cæcutierunt; quod manifesto indicio est neminem posse nisi à Deo illuminatum, ad celestium mysteriorum notitiam pervenire. Hinc est ut discipuli toties de rebus clarissimis enucleatissime edocti, nihil tamen eorum percipiebant. Tamen enim Paulus scientissime plantaverit, & Apollo diligentissime rigaverit, tamen nisi Deus fructum det, omnia casta sunt. Perinde enim est, ac si surdo fabulam narres, aut eorum cæco faciem accendas, nisi Deus aures perforet, aut oculos adaperiat.

Verf. 28.
Ex quo Ioh. 12. ipse de Christo testificatus est.

In Luthe- ro.

In Cran- mero, Riddleo.

In hac autem Christi defensione comparatio Christi institui- aliis omnibus ho- ratio Christi institui- aliis minibus, & tur cum fidelibus.

Argumento Relationis probat illum honorem, quem sibi habere parati erant, unius Christi esse, nec debere secum communicari: Ecclesiæ tanquam sponsæ, unus duntaxat sponsus est, quem cum Christum esse vos docui, hunc mihi honorem non competere in promptu est. Quod adhuc disparatorum argumento probat; se esse amicum sponsi, non igitur sponsum; sicut prius docuit se esse Christi legatum, non igitur Christum. Amici autem iidem sunt cum his qui *Luc. 5, 34.* dicuntur *Filii thalami*; qui non tantum ad convivium invitati sunt, sed ad thalamum ejus admitti; & qui sponsum ad sponsæ domum ducebant; & qui in ambienda sponsæ adjutores fuerunt; delecti viz. viri ex omnibus, quos sponsus charissimos habebat. Vide *Jud. 14, 11.* Samson delegisse dicitur triginta juvenes; quod idem à sponsa in virginibus factum est. Cujus utriusque exemplum proponitur in *Cant. 5*: ejus etiam umbra & vestigia apud nos videntur. Vide *Psal. 45, 9, ad 14. Esai. 54, 5. Os. 2, 19, 20.*

Verf. 29.
Iohannes omni honorem Christo tribuit;

contra Pa-
pae ari-
stotism:

Hinc *Papa* perfidia dignoscitur: qui se in Christi locum infert, & ea officia sibi vendicat, quæ sponi unius sunt; ut quod Ecclesiam ad sui absolutum (sine exceptione) obsequium obligat; se ab Ecclesia coli & adorari patitur; leges & instituta familiæ ipse rogare sibi assumat; cum ut in bene instituta familia sponsus, sic in Ecclesia Christus, unice audiendus est, & ejus imperium agnoscendum est. Quanquam igitur totidem verbis se Ecclesiæ sponsum esse non dicitur, tamen cum illa sibi interrogat, quæ sponi solius sunt, sacrilegii eum teneri necesse est; maxime vero cum alia Christi insignia, Christo non minus quam hæc propria, in se transferat: ut quod caput Ecclesiæ dicitur. Quam enim putidum sit eum esse caput ministeriale, aut vicarium, ex hoc loco constare potest: perinde enim illum ministerialem sponsum aut vicarium, quam vicarium caput dicas. Præterquam vero quod Christus per Spiritum suum in Ecclesia præsens, vicario non eget.

ministerio
honoris quod
amicis spon-
si.

Observandum porro, quantus honos Ministris Verbi habitus est, cum inter Christi sponi amicos adsciscuntur, quibus in ipsam thalamum sponi aditus patet. Quo docentur, ut Iohannis exemplo, se propterea fideles Christo præsentent, ne ipsi sponsam corrumpere audeant, & ejus amores à Christo ad se traducant. Memorabile est exemplum Iosephi, cui cum omnia, quæ in heri familia erant, permitterentur, hoc argumento usus est ad se in officio retinendum, adversus heræ suæ meretricias inescationes.

Ioannis in
Christi in-
cremto
gaudium;

Argumento alio à paribus utitur: quo docet indignum esse, ut ipse Christo plures discipulos colligenti invideret: sicut enim amicus sponi seu paranympus, gaudet cum sponsæ voluntatem usque eo inflexerit, ut sponsus ad ejus sermonem admittatur, & veluti cum sponsa colloquatur; sic Iohannes se incredibili quodam gaudio persusum declarat, quod tam foeliciter ei ceciderit, ut Ecclesia, prout ab illo commonita est, ad Christum se contulerit, & cum eo in colloquium venerit, eumque audire, & ei obtem-

perare parata sit: Illos igitur absurde facere, qui ejus causa id dolent, quo de ipse serio triumphat. Par studium in Paulo perspicitur, 1 *Thess.* 2, 19, 20. & 3, 8, 9. in quo perspicitur, Deum conatus Iohannis secundasse, qui homines à se ad Christum traducere diligenter conatus est; & Iohannem singulari gaudii fructu perfruitum.

Argumento alio utitur adverso: vos meæ amplitudinis augendæ, studiosi estis, sed erratis; nam me existimatione decrescere oportet. Deinde illud vos urit, quod Iesu famam & nomen invalescere intelligitis; sed non minus stulte & illud, nam illum oportet indices honoris incrementa sumere. Præterquam igitur, quod summa voluntate mea, & animi mei voto fiat, ut & ego decrescam, & crescat ille; ita omnia fieri oportet: ut si vel ipse, vel vos contra moliremur, nihil esse cernamus; quandoquidem ita decretum est à Deo, summo omnium moderatore. Quod autem se decrescere dicat oportere, ideo facit, quod homines plerique adhuc nimis quiddam de eo sentiebant, quam veritas ferebat; ut contra de Christo minus, quam decebat honorifice. Hoc igitur frænum sit, quo cohibentur homines, ne plus justo honores & existimationes appetant: tamen si enim eis ad tempus fruuntur, tamen tandem, tanquam scænum aut stipula, ab igne & luce veritatis consumuntur. Sicut enim in mercatoribus usu venire solet, ut qui plus negotiationis amplectuntur, quam res eorum & facultas ferat, non ita multo post fide concidunt, & foro concedant &c. Testes sunt multorum temporum Heresiarchæ, qui primo existimatione apud plerosque pollentis, exiguo tempore & paucis annis intermissis, tanquam herba in tectorum summitate & fastigio succrescens, exaruerunt, & nemine persequente, veluti in fugam se receperunt. Si enim pii Ministri & fideles, moderata & concessa existimatione contenti, & immodicam & superfluam omni conatu aversantes, hanc jacturam patiuntur, næ illos, qui eam studiose conquirunt & colligunt, ea multari oportet.

Verf. 30.
post quem
debet ipse
minui:

quare Io. m.
hoc de se
dicat?

IOH. cap. 3. à vers. 31. ad finem Capit.

31 Qui superne venit, supra omnes est: qui è terra est, terrenus est, & terrena loquitur: qui è coelo venit, supra omnes est.

32 Et quod vidit & audivit, hoc testatur: sed testimonium ejus nemo recipit.

33 Qui recipit ejus testimonium, is obsignavit Deum veracem esse.

34 *Nam is denum quem misit Deus, verba Dei loquitur: non enim huic admetitur Deus spiritum.*

35 *Pater diligit Filium, & omnia dedit ei in manum.*

36 *Qui credit in Filium, habet vitam aeternam: qui vero non assentitur Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.*

A N A L Y S I S .

Praestantiam Christi à subjecto loco arguit, quod superne veniat; cujus effectus est, quod supra omnes est; quod etiam illustrat ab adverso, quod omnes homines ex terra sunt: cujus effectus prior est, quod sunt affectu terreni; alter effectus, quod sermo illorum sit terrenis: quod per Epaphrasin refertur subjecto loco, quem specialius notat, nempe coelum; cujus item effectum ut supra indicat, quod sit supra omnes.

Verf. 32. Alterum effectum & testimonium quod Christo praebuit; quod exornatur duobus, adjuncta visione scilicet & auditione ejus quod testatur, unde hominum adjunctam contumaciam & perfidiam notat, qui hoc non admittunt.

Verf. 33. Quae perfidia illustratur ab adverso eorum qui testimonium ejus accipiunt; quorum illustre effectum est, quod Deum verum esse in promissis agnoscant; quod etiam comparatione parium illustratur, ob signatione scilicet veritatis divinae.

Verf. 34. Cujus ratio assignatur à relato, quod legatus Dei verba Dei loquitur. Cum Christi praestantiam hominibus praestantiam docuisset, nunc illam proponit praestantiam, qua omnibus fidelibus & electis antecellit; quam arguit à comparatione majoris, quia Deus illi dona Spiritus sui citra mensuram adensus est, quem certa mensura omnibus fidelibus distribuit.

Verf. 35. Deinde alio comparato, quod omnia illius potestati subjecit, quod nulli ex fidelibus fecit; cujus causa principalis efficiens, est Patris erga Filium amor.

Verf. 36. Hanc Christi praestantiam porro arguit ab adjuncto vitae aeternae, quam consequuntur omnes credentes in Christum; quod etiam ab adverso illustratur, excludi scilicet vitam aeternam illos, qui in eum non credunt; cujus causa assignatur, quod ira Dei manet super illos.

M E T A P H R A S I S .

31. **N**ec mirum videri debet, si me praestantior sit, cum omnibus universum toto terrarum orbe hominibus praefertur. Superne enim oriundus, omnes superat, quandoquidem ex terra ortum ducens, nihil nisi terrena sapit, nec nisi terrena loquitur; qui autem caelitus descendit, omnibus antecellit. Unde etiam non nisi certa, id est, tum visa tum audita testificatur; tantumque abest, ut omnes (quod vos invidiose dixistis) ad illum veniant, ut nulli fere (praeter ut quod debent) illum accipiant & exosculentur. Qui tamen ejus testimonium accipit, & in eo vera fide acquiescit, ei hunc ho-

norem Deus habet, ut testimonium veritatis sua (qui ipse veritas est) ab illo accipiat, qui etiam Deum verum esse tanquam sigillo obfirmat. Nam verba ab illo quem Deus mittit profecta, sui auctoris, id est, Dei pondus & auctoritatem obtinent. Sicut vero omnes mortales principatu & excellentia superat; sic & fideles omnes, quotcumque & quancumque sunt, praestantia infinitis parasangis vincit. Cum enim illis Spiritus Sancti dona ad certam mensuram impertiat Deus, in Christo ejusdem Spiritus dona nulla mensura circumclusa & illigata admittitur. Pater enim Filium mire diligit, ex cujus amoris fonte hoc item fluxit, ut omnia illius potestati & imperio tradiderit; idque hoc consilio, ut qui in Filium credant vitam habeant aeternam; sicut à regione, qui in Filio fidei obedientia non acquiescit, ne minima quidem vitae particula perfruetur. Vitae in quem incumbit, & in cujus quasi caput & verticem residet, Dei furor & excandescencia.

P R A X I S .

Hactenus in Christi propugnatione, contentio & comparatio Christi cum Iohanne facta est: reliquo capite Christum primum cum omnibus in universum hominibus, deinde cum omnibus fidelibus compositus, illis omnibus multis parasangis anteponeitur; & his, qui prius existerunt, & illis, qui in posterum futuri sunt.

Argumentum autem ducitur à subjecto loco. Docet enim origine eum esse omnibus tanto intervallo praefendum, quanto caelum à terra disjungitur, id est, infinito. Sive enim divinitatem, sive humanitatem spectemus, caelestem ortum fortitus est. Nam tamen carnem ex terra, id est, ex virgine accepit; tamen quia generatio illa à Patre caelesti per Spiritum facta est, caelestis non sine causa dicitur. vide 1 Cor. 15, 47. Nam si man, non nisi ex media aëris regione dimissus, caelestis vocatus sit & Angelicus, eoque ipso quotidiano pani antelatus; quanto id fiat magis in Dei Filio, qui supra omnes caelos & creaturas est, Angelos & Archangelos: hinc est, quod Apostolus 1 Cor. 15, 47. secundum

Verf. 37. Christi dignitas quod è caelo proregerit;

secundum Adamum, *Dominum à caelo* appellat.

eum quod è terra abjectum,
Hoc etiam argumento ad verborum illustrat: quod qui ex terra nati & putredine, nihil aliud quam terra & putredo sunt, id est, abjectissimi; sicut prius dictum est, carnem esse, quod ex carne originem traxit. Hoc igitur obscura in stabulo nativitatis & crucis scandalum tollit, cum ejus è caelis natalitia reputamus.

ideoque eorum doctrina rejicienda:
Deinde docet quorsum spectat hæc cum hominum omnium depressio, tum Christi ad summum fastigium erectio; nempe ut horum doctrinam, tanquam falsam & mendacem, rejiceremus, Christi vero unius doctrinam, tanquam certam & indubitam, amplecteremur. Idque argumento efficientis causæ concludit. Qualis enim quis est, tales sunt que ab eo profiunt & promanant affectus, actiones, tales sermones; hi scilicet, qui ab eorum cerebro excuti sunt, sine ullo Verbi Divini testimonio. Nam que ab hominibus ex præscripto Verbi, & ex thesauro Scripturarum depropta sunt, ea non alio loco habenda sunt, quam si ex Christi sacro ore proferrentur; quorum contemptores ejusdem à Christo criminis rei peragantur, ac si Christum ipsum loquentem respuerent. Hinc stipulatur, *Esai. 6, 6, 7.* quod Propheta labia, tanquam natura sua immunda, à Seraphino prius excoquantur, quam ad Verbi ministerium admittitur: item quod dicitur, Deum sua verba ori Prophetarum inseriturum. Quod autem de Propheta dicitur seorsum, id Paulus *Rom. 3, 13, 14.* de omnibus hominibus pronunciat; eorum guttur apertum sepulchrum, linguis dolose agere, virus aspidum sub labiis eorum, denique os oppletum execrationibus & acerbitate. Quod si ad fontem recuratur, animum scilicet corruptum illum totum esse constat. *Gen. 6, 5.*

contra humanarum inventionum erectiones;
Hoc igitur, veluti malleo, commoliantur & contunduntur humana inventa omnia, tanquam reprobam & commentitium æs, tanquam alienus ignis. Iohannes Christi personam tantopere effert, ut inde verbi ejus autoritas summa agnoscat. Sic *Hebr. 2.* superioris capitis de Christi præstantia, & incomparabili celsitudine tractam, ad Verbi & Evangelii fidem & obsequium accommodat. Christi enim personam suspicere & admirari, nisi illa nobis doctrinam ejus commendatissimam faciat & exoptatissimam, frivolum profus est & inutile. Videmus enim

homines illos, qui alterius sapientiam admirantur, ejus sermones avidè captare. Unde Regina Sabæ Salomonis assiduos ministros perbeatos idcirco judicavit, quod incomparabili quadam rerum multarum scientia pollerent; de sermone ejus, ex ipsius persona statuens. Hoc modo Pontifici Christi contemptores deprehenduntur. Qui tamen magnifice & splendide de Christi persona disputent, eumque eximius laudibus ornent: tamen cum Verbo Christi auctoritatem abrogant, addendo, minuendo, commutando, ab Ecclesiæ denique arbitrio illud suspendendo, quin Christum in aliorum hominum ordinem cogere conentur dubitandum non est.

Et verbi divini neglectum.
Nec vero hoc Pontificios tantum prodit, sed nostram etiam hypocritam in lucem & apricum educit; qui cum nos Christi amantes & studiosos profiteamur, Verbum tamen ejus neglectum habere deprehendimur. Quod si verum est, ut certe est verissimum, nos tantum Christum amare, quantum Verbum ejus amamus & exosculamur; plerosque nostrorum perexiguo ejus amore & perfrigido teneri, vereor ut non nimium liquidum & clarum sit. Quos enim unius horæ somnus à concione abstrahit, quos parvi lucelli spes à precibus & gratiarum actione, quos alea, chartæ pictæ, aut cælum tristius à sacris exercitiis abducit, eos ne putabimus Christi amore incensos esse? si ita vilis nobis Christi sermo, certe Christum ipsum non magni à nobis fieri, in promptu est, quicquid alioqui nobis ipsis affingamus. Hoccine est precium, quo Christi verbum æstimamus? appendimus ne illud ut tantillum pecuniæ, aut turpis, aut momentaneæ voluptatis? verendum certe est, ne qui tantulum Verbum ejus faciunt, ipsum, si in terris esset, non multi plus venderent. Et hi sunt fructus illi præclarè, quos illi de tanta donorum celestium largitione afferimus, qui tam copiosam & putam Verbi prædicationem excipimus? sed omnino verendum est, ne non, quod olim Iudeis comminatus est, pedum si angat, & pastorem de nobis curam abiciat.

Verf. 32. Certando doctrinæ Christi;
Hanc Christi doctrinam nobis ab adjuncta certitudine commendat, quoad cum visa, tum audita à Patre, unde descendit, restetur. Prius versu 11 certitudinem testimonii à visione arguit; Iohannes vero à visu simul & audita, quorum cum alterutrum satis sit ad legitimum testimonium constituendum, tum utrumque simul multo illud magis

magis præstabit. Est autem metaphora à sensibus corporeis, ad divinam Christi intelligentiam, translata. Hic igitur denuo hominum commenta damnantur, dum soli Christo Patrem vidisse & audisse competere legimus; ut si quis aliam doctrinam proponat, quam quæ à Christo tradita est, eum incerta loqui & fluctuare necesse sit. Ex certitudine vero & indubitata ratione testimonii Christi, hominum fidem detrectantium pervicaciam arguit; sicut & Christus hoc prius in Nicodemo fecerat: maxime cum ad ea credendum, quæ vana & falsa sunt, mira animorum propensione sint.

Quod autem *quæ tam pauci accipiunt,* nullos testimonium ejus accipere dicat, id per comparisonem intelligitur: eorum scilicet, qui fidem illi adjungere debebant. Quam formam loquendi propterea usurpavit, ut discipulorum suorum malevolentiam perstringeret; qui omnes ad eum undique convolasse invidiose questu sunt. Quod vero pauci in Christum credunt, illud non unius illius ætatis fuit, in qua Iohannes vixit, sed omnium insequentium temporum; sicut Christus aperte docet, angustam esse viam, & arctam portam, per quam ad salutem itur, & paucos ingredi &c. Quamobrem nihil est, cur animo frangamur, si omnibus pœne in Euangelii exitium conjurantibus, pauculos quosdam Deus ab illa coitione eximat; quin potius Deo gratias agamus, quod nos in paucitatis illius numero esse voluit.

Piorum igitur est, nunquam sibi in Christi obsequio satisfacere, cum aliis magnum obsequium præstare videntur, sibi tamen perexiguum; si parvum præstant, sibi videntur pœne nullum præstare: contra improbatissima exhibentes officia, videntur sibi maxima exhibere.

Infidelitatis illius nequitiam ex contraria fidei virtute & energie illustrat. Qui enim credit ei, is fide, tanquam sigillo Deum veracem esse obsignavit; quia verba Dei loquitur, qui à Deo missus est. Magnum igitur nobis honorem habet Deus, qui nos per fidem ad veritatis suæ testificationem admittit; sicut illi ornamento est, si quis à Rege adfiscitur, ut illius testimonium virtuti ejus suffragetur, & eam probet. Deinde Rom. 4, v. 20. dicitur Deo gloriam dare. Quamobrem formidabile quid est infidelibus, qui Deum verum esse testari, aut obsignare, aut etiam subscribere recusant. Quod etiam 1 Joh. 5, 10. adhuc magis aggravat, cum di-

cit, eum qui non credit Deo, mendacem eum facere. Ille quidem verus manet, nec seipsum negare potest, tamen ab hominibus negatur; sed tamen qui fidem illi derogat, facit quoad ille potest mendacem. Non credere igitur, est gloria Deum spoliare.

Vna quoque observandum, fidem inniti Dei veritati, & Deum nobis in Verbo præire, priusquam nos aliquid obsignamus; neque fide nostra obsignare fas est, quod ille non exaravit manu sua.

Iam discrimen statuit inter Christum & omnes fideles. Vbi ver. tribus posterioribus argumento adjunctorum probat Christi, supra omnes fideles, præstantiam: quod cum illis, atque adeo Angelis, ex mensura se communicavit; Christo cumulatissime, & absque mensura hoc fecit: cumque alii plus, alii minus, nemo omnia habet; Christus unus omnia sibi communicata habet, utpote in quo divinitatis plenitudo corporaliter habitat. Quanquam præstiterit hæc de humanitate intelligi, in quam omnia collata sunt Spiritus dona, quoad illa natura eorum capax existit. De æterna enim generatione non videtur intelligi posse, quod causam hujus donationis assignat charitatem Patris; quæ cum voluntatis sit actus, non potest causa esse æternæ generationis. Tum enim videatur genuisse Filium non natura, sed voluntate, quod est *Arrianum*. Ut enim in reliquo corpore parcius disseminantur, quæ cumulate in capite coaccervantur: sic &c.

In Christo mare donorum Dei, quod bovide explorari non potest, habetur. In hominibus rivuli quidam, aut canales inveniuntur. Atque ut Abraham, collatis in reliquos omnes filios donariis, Isachum omnium hæredem instituit: sic &c. Et ut Provincias singulis Satrapis distribuitis, Darius Daniëlem omnibus præfecit; & Pharaon Iosephum: sic Deus certa quædam hominibus distribuens, omnia Christo permisit. Ex quo illud etiam perspicitur, Christi præstantiam, non in nuda quadam dignitate consistere; sed prout omnibus honore antehabitus est, ita etiam gloria, potentia, & majestate exornatus est.

Sicut autem superioris celsitudinis ejus usum esse docuit, ut ejus testimonium & doctrinam, cum summa observantia & studio coleremus; sic nunc hunc tantæ in eum collatæ plenitudinis finem indicat, ut homines ad fidem in Christum animaret. Cum enim omnia illi data sint, nihil est, quod nostram salutem

ubi ea innititur.

Verf. 34, 35. Christi præstantia supra fideles ex Spiritu collatione.

eaque non pûssimas

Verf. 36. illa ad nostram salutem 1. a exhibitas

salutem promoveat, quod ille non largiri, nihil quod salutem impediatur, quod ille summovere non possit: sic *Ioh. c. 17, v. 2.* omnia Christo data esse, ut vitam suis conferat. Docet præterea ab effectu fidei, quam illa nobis avide conquiritenda sit; nam per fidem ex illo thesauro vitæ, & ex illa plenitudine, quæ in Christo est, vitam & omnia depromimus. Non igitur sibi tantum illa accepit, sed ut illa nobiscum per fidem communicaret; ut pampini & rami, succi qui est in trunco participes sunt; ut membra à capite, & uxor à viro, sacra & legitima conjunctione, ut unguentum capiti affusum per corporis membra defluit.

Et qui eam
rejecerat

Hanc fidei virtutem à contraria infidelitate illustrat; qua fit ut Dei ira capiti ejus

insideat. In quo significatur Dei iram super illius hominis caput, vel animam potius incumbere, nec ibi, tanquam ad quorundam dierum hospitium confedisse, sed ut ibi habitet; non tanquam in conducto, sed tanquam in hæreditario; non ibi insidere, tanquam avem ramusculo innitentem, à quo mox excutitur, sed tanquam trabali clavo penitus fixam. Quam vero horrendum & formidabile hoc sit, docent satis piorum, de ira Dei deprecando, petitionibus, querelæ, & luctus, quos ex minimæ iræ divinæ sensu ediderunt: quod hilarem & exporrectam Dei frontem omnibus rebus præposuerunt: doceat diri cruciatus, quibus reprobi, qui vix unum iræ divinæ veluti digitulum senserunt, cruentati sunt.

ad aternam
condemnationem.

I O H. cap. 4. à vers. 1. ad 11.

VT ergo cognovit Dominus Phariseos audisse ipsum plures discipulos facere & baptizare quam Iohannem.

2 (Quamquam IESVS ipse non baptizabat, sed discipuli ejus)

3 Reliquit Iudæam & abiit rursus in Galilæam.

4 Oportebat autem eum transire per Samariam.

5 Venit ergo in urbem Samariæ quæ dicitur Sichar, juxta prædium quod dedit Iacobus Iosepho filio suo.

6 Erat autem ibi fons Iacobi. IESVS ergo fatigatus ex itinere, ita sedit ad fontem: hora enim erat quasi sexta.

7 Venit mulier Samaritana ut hauriret aquam: dicit ei IESVS, Da mihi potum.

8 Nam discipuli ejus abierant in urbem ut cibos emerent.

9 Dicit igitur ei mulier illa Samaritana, Quomodo tu Iudæus quum sis, potum à me possis quæ sum mulier Samaritana? (non enim utuntur Iudæi Samaritanis)

10 Respondit IESVS & dixit ei, Si nosces donum illud Dei, & quis sit ille qui dicit tibi, Da mihi potum: tu petiisses ab eo; & dedisset tibi aquam vivam.

ANALYSIS.

Hypothesis Evangelistæ est, Christi è Iudæa in Galilæam professionem proponere; ad cujus cæthesin, causam efficientem notat, quia audiverant Pharisei Iesum plurimos discipulos facere; quod à comparatione minoris amplificatur, quam Iohannes.

Vers. 2. Porro declaratur à diverso, Iesum non baptizasse, sed discipulos ejus.

Vers. 3. Cujus effectum erat desertio Iudææ, & profectio in Galilæam.

Vers. 4. Cujus professionis adjunctam viam notat, à subjecto regionis Samariæ; quam etiam amplificat altero adjuncto necessitatis.

Vers. 5. Item altero subjecto magis proprio, scilicet oppido Sichem seu Sichem: quod oppidum porro describitur ab adjuncta propinquitate agel-

li; qui agellus describitur ab adjuncto dono, quod à subjecto Iacobi dantis & Iosephi accipientis designatur.

Vers. 6. Porro ab adjuncto fontis, qui fons suo subjecto Iacobi declaratur; hujus professionis effectum notatur Iesu defatigatio, defatigationis effecta sessio, quæ suo subjecto fontis declaratur; item adjuncto tempore, horæ scilicet sextæ, id est, meridiæ.

Vers. 7. Altero adjuncto adventus fœminæ Samaritanae ad fontem; quod etiam sine amplificatur, ut aquam hauriret; deinde effecto sermonis Christi, cujus species explicatur, quæ potum à fœmina petebat.

Vers. 8. Cujus petitionis causa assignatur, discipulorum Christi amandatio: quæ suo subjecto urbis, & sine emendi alimenta notatur.

Vers. 9. Cujus sermonis Christi effectum indicatur,

catur, responsum foeminae Samaritanae; cujus responfi species subiicitur *αὐτὴ μάλιστά* cur à se potum peteret; quod arguitur à subiecto, quod esset Iudaea; quod, amplificatur ab adverso, cum illa esset foemina Samaritana. Cujus etiam ratio porro subnectitur à testimonio consuetudinis inveteratae, quod Iudaei cum Samaritanis commercium non solent habere.

Vers. 10. Cujus quaestiois effectum est Christi responsum, quod subiicitur, quo petitionis suae recusationem redarguit ab adjuncta ignoratione personae Christi, quae exornatur adjuncto epitheto doni Dei; quam ignoracionem coarguit ab effectu, quod ab illo spiritum adoptionis non peteret; quem spiritum illustrat metaphora perennis seu viventis aquae; item alio effectu Christi dationis, siquidem petiisset.

METAPHRASIS.

1. **C**um ergo Christus Dominus comprehensum haberet, Phariseos intellexisse se plures discipulos instituisse & baptismo obligasse, quam Ioannes (tamen si ipse Iesus propria persona hoc non fecit, sed per vicariam discipulorum suorum operam) deserat Iudaeam in Galilaeam iterum concessit, hoc consilio, ut Phariseorum in se incitatum odium, & ex odio periculum desisteret. Galilaeam autem profecturo per regionem Samaritanam transeundum illi fuit, ne cui mirum sit, Christum non ita multum post suis discipulis interminasse, ne ad Samaritanos predicatum transirent; quandoquidem necessitate quadam itineris illi per Samariter facere incumbebat. Quamobrem ad urbem quandam Samariae Sichem dictam, alias Sichem, contendit; quae urbs prope adiacet agro, quem Iacobus filio suo Iosepho dono dedit. Eodem loci fons quidam erat, quem olim Iacobus effoderat. Cum igitur Christus de via ex itinere defessus erat, usque eo ut praesessitudine urbem pertingere & pertinere non potuit, & porro esset cum premeret meridianus: secus fonte, ut fit, consedit. Interea loci (Deo oculatissima sua sapientia sic moderante) venit mulier Samaritana, ut aquam suam seu sticula seu hydria ex fonte peteret: cui Iesus, cedo potum; discipulos enim in urbem ut alimenta compararent, amandarat, hoc, ut videtur, consilio, ut illis absentibus, tum liberius cum foemina colloqueretur, tum honestius eius operam in haurienda aqua efflagitaret. Cui vicissim Samaritana; mirum dictu, te quem ex habitu & corporis vestitu Iudaeum esse dignosco, potum à me quaesum Samaritana peteres: cuius responfi à foemina adhibiti hac causa est; quod longa & inveterata consuetudine inoleverat, nullum Samaritanis cum Iudaeis commercium

intereedere: ad quam Iesus respondens dixit; Si incredibile Dei donum novisses, id est, si quis ego sim, qui tibi dico, cedo potum, perceptum haberes, tu petitione illum praevenisses, quae tibi petenti aquam fluentem & perennem praebiturus erat.

P R A X I S.

Cap. 4. Iohannis ad 45. versum, completur Christi ex Iudaea in Galilaeam profectioem.

Cujus partes sunt { profectiois causa, & gesta in itinere.

Profectiois causa est duplex; prior quod Christus sibi à Phariseis metueret, quos prospiciebat iratiores & inflammatiores in se futuros, quod plerisque ad suae doctrinae professionem adductos intelligeret, praesertim tanto numero, ut Iohannis discipulos superarent. Cum enim Iohannis sectatores ferrent aegre, quod sibi decedere & deperire putarent, quicquid illi accedebat, tum vero in Christo hoc minus ferre aut pati poterant. Quod Ministros Euangel. consolari debet adversus persecutionis tempestatem in eos excitatam, utpote quod sit indicium eximii alicujus fructus, quem illorum in Euangelii opera & studium protulit. Sicut enim Israelitas olim hostium inimicitiae tum potissime excrucerunt, cum se promptissime & paratissime ad templi & muri aedificationem dederunt, *Neb. 4, 7.* Sic &c.

Quod autem dicitur fecisse & baptizasse discipulos, sicut *Matth. 28, 19.* *μὴν ἵνα βαπτίζωσθε* *ἐν ὕδατι*, docetur prius esse discipulos Christi, quam baptismi sacramento obligantur: adversus illos qui baptismi Christianos fieri putant, & caelo excludunt, nisi baptismi tinctos. *Gal. 2, 15.* natura Iudaeos vocat; sicut enim oves domini seu possessores sunt, antequam nota & character Domini signentur; sic &c. Sicut enim ovibus characterem non impingunt homines ut suas facerent, sed ut cum sibi, tum aliis innotescat, suas esse; sic &c.

Est etiam eximiae cujusdam consolationis, quod Christus eos dicitur baptizasse, qui erant à discipulis baptizati: quo docetur baptizatos per Ministros, non minus efficaciter lotos esse, quam si Filii Dei manu lavati essent, etiam quod ad externum lavacrum; adversus Donatistas, & nostri temporis Anabaptistas, qui baptismi efficaciam ex Ministri dignitate suspendunt; cum ex discipulis

Judas esset unus. Idem dicitur de prædicatione Ministrorum, qui vos audit &c.

Verf. 2.
cur ipse non
baptizatus?

Hic vero queritur quid causæ sit, cur baptismum Christus ipse non administravit? In quo cum multa afferuntur, illud maxime solidum iudicatur, quod Christus, quo magis vacaret prædicationi Euangel. hoc discipulis delegasset. Cum enim centum, aut ducenti, aut plures uno tempore obliuandandi erant, & cum singulis in aquam descendendum fuit, non potuisse hunc laborem angusto temporis spatio obiri, colligere promptum est. Quæ eadem causa fuit, cur Apostolus se ad baptizandum non fuisse legatum commemoret. Nec alienum est, si aliam causam assignemus, quod hoc modo Christus Ministri operam, à Dei efficaci per Spiritum operatione, voluit distinguere. Quæquid sit, illud certe non est, quod quidam, aliqui præstans vir, dicit, Sacramentum non satis dignam rem fuisse, quæ ab illis, Christo, inquam, & Paulo administraretur. Cum enim Christus Cœnæ sacramentum, & instituit, & administravit, cur non & baptismum.

Quomodo
Christus
dicatur fu-
gisse in hæc
profectionem?

Altera hujus profectionis causa, à Marc. 1, 14. notatur, quod Iohannem Christus acceperat traditum esse, ut non amplius munus suum exercere posset; unde Christus ejus vices supplere voluit: unde periculum sibi non à Phariseis imminere collegit; sed longe tanquam ex specula periculum prospiciens, declinationem persecutionem anticipavit. Nec vero locum hic habet, quod Proverb. Salomonis dicitur, *inpium fugere nempe persequente*. Christus enim fugam, non tam propria salutis causa cepisset, quam ut hoc modo caveret, ne ipsam, antequam vocationis suæ stadium decurrisset, comprehenderent. Quod facile ex eo constat, quod decursa meta, mortem non declinat; sed hostem, tanquam murus aut Leo præstolatur. Quo accedit, quod muneris ratio nullam in Judæa perpetuam per mansionem postulare. Nec quicquam obfuit, quo minus in Galilæa munus ministerii sui persequi potuit; quum potius per Prophetam Esaiam prædictum est, in Galilæa Christi doctrinam personare oportuisse. Quod nos docet, quoad nobis fugere conceditur; nempe quatenus commissam nobis provinciam non deseramus, nec eos nostra cura & patrocinio destitui patiamur, quorum rationes à nostra per mansionem suspensæ sunt. Interim tamen certum est, Judæam incomparabili bono privatam esse.

Si quis excipiat, illud nullo populi merito factum, cum populus magna frequentia Christum accedebat, & se illi in discipulos tradebat.

hæc fuga an
populi cul-
pa institu-
ta?

Respondet ea quæ à gubernatoribus fiunt, publica totius aut regni aut Ecclesiæ mala censerit. Quamobrem operaretur est, ut studiose Principum, & Ecclesiæ Præsulum causas Deo commendemus, quorum recte, aut secus factis, populi totius vel promoveretur vel impeditur.

Sed hic queri potest, cur Christus in Galilæam metu Herodis fugit, cum Herodes esset Galilææ Tetrarcha. Videtur enim potius subsistendum fuisse in Judæa.

Verf. 3.
cur in Ga-
lilæam fu-
gerit?

Respondet, Marci locum non modo intelligendum esse, de traditione Iohannis in carcerem per Herodem, sed quod Iohannem Pharisei Herodi traderent; quod diserte apparet *Matth. 17, 11, 12.* ubi dicitur eisdem Christum ad mortem adacturos, qui Iohannem, tanquam alterum Eliam, pro arbitratu suo afflixissent. Hinc est, quod Iohannes dicit, Christum Judæam reliquisse, ne idem à Phariseis pati cogeretur, quod Iohannes passus erat. Nam Herodem nihil in Iohannem ausum fuisse, nisi à Phariseis, qui magna autoritate pollebant, animatum, veritumile est; quare declinato Phariseorum furore, nihil erat cur Christus ab Herode metueret: fuisse autem eandem profectionem, documento est, quod sicut alii Evangelistæ in hoc aditu declinatam Nazareth decent, quod Propheta non esset, nisi in sua patria inhonoratus; sic Iohannes sub finem historię idem notat, eandemque causam assignat.

Quod dicitur Christum per Samariam transire oportuisse, ut in Galilæam perveniret, non de ipsa urbe Samariæ, ut quandoque, sed de regione Samariæ intelligitur. Viam autem per Samariam in Galilæam existitisse, apparet ex *Luc. 9, 51, 52.* in profectione à Galilæa ad Hierosolymam. Ex quo difficultas dissolvitur, de Christo per Samariam transeunte, cum discipulis illac divertere interdixerat; omnino enim, inquit Iohannes, illuc in Galilæam transeundum erat: quod nobis documento est, quoniam cum hominibus à Deo & religione alienis confuere fas sit; scilicet, quoad nos ad necessaria hujus vitæ munia obeunda, necessarium aut opportunum fuerit.

Verf. 4.
idque per
Sama-
riam?

Altera pars sequitur, de his quæ in itinere gesta sunt, quæ pro diversitate stationum Christi distinguuntur,

Notatur

Notatur enim quod gestum { Primum ad fontem prope urbem Sychar, Deinde, in civitate Sychar.

Verf. 5, 6. Quare ad fontem Sychar Christus confiteri?

Et quidem quod ad priorem stationem ad fontem Jacobi attinet, illam à Christi lassitudine & defatigatione ex itinere occupatam esse notat Evangelista: tum quod locus subfrigidus esset, & ad astum ex labore contractum sedandum opportunus; tum vero etiam quod siti restinguenda aptus & idoneus esset. Quo spectat quod jam meridies erat; quo tempore solis aestus maximus esse solebat. Et ut intelligamus tempus fuisse, ut Christus illius causa præmitteret discipulos; præterquam quod absentia discipulorum opportuna erat, ut Christus adulteria arcana fœminæ objiceret. Perquam autem ex itinere defessum fuisse illud argumentum est, quod urbem non longe à fonte distitam, præ lassitudine attingere nequivit. In quo, sicut in aquæ postulatione, ad frangendam sitim, veritas humanæ ejus naturæ revincitur. Inde enim perspicitur, illum nostram naturam induisse, quod eisdem infirmitatibus, quibus nos septi sumus, obnoxius compertus est. Spiritus enim non defatigatur, nec commentum corpus sitit, non magis quam imago, aut pictura; per omnia nobis similis factus, excepto peccato. In infantia eadem illi obvenerunt, quæ aliis hominibus, ut quod fasciis involutus sit, statura, sapientia creverit; jam docetur etiam eam illi obvenerit, quæ in constanti & adulta ætate contingere solent, secundis rebus lætatus est, & adversis flevit.

Verf. 7, 8.

In hac autem statione duo ab illo facta commemorantur: Colloquium cum Samaritana absentibus discipulis; & cum discipulis post Samaritanæ abitum.

cur debuerit petere aquam?

Dicitur autem aquam postulasse à Samaritana muliere; cui postulationi ut locus commodior esset, dicitur discipulos Christi præmissos fuisse, ut eorum coëmerent, illis enim præsentibus, si cibum potius quam mulieris operam efflagitare par erat.

Verf. 9. ex qua petitione à Samaritana cur admiratio oritur?

Hæc peritio Samaritanæ admirationem movet: quod Christus Judæus ab illa aquam peteret, cum tantum utrinque odium incesferat, ut nulla esset inter illos officiorum commutatio vide *Luc. 9, 52, 53*. Hinc est, ut quodam in loco *Luc. 10, 33*. Christus, ut doceret proximi acceptione comprehendendi impiissimum quemcumque inimicum, Samaritanum Judæo facio & semimortuo succurrentem inducat. Odio porro vatimia-

no & irreconciliabili Judæos in Samaritanos flagrasse docet, quod Iohannis octavo scribitur de Phariseis, qui Christo maximum convitium facturi, illum Samaritanum oppellarunt. Cujus odii cum invidia & veluti semina in defectione decem tribuum à Dei & Davidis domo jacta sunt, tum magna ejus accessio facta est cum Ailvris, abductis in captivitatem Israelitis, alios incolas ex variis nationibus in eorum locum surrogavit; qui cum à feris bestis insectarentur, & illius calamitatis causa in ignoracionem justis & legitimi cultus conferret, tandem eam rationem inierunt, ut religionem quandam, partim ex Israelitarum ritibus, partim vero ex ceremoniis populorum, unde ipsi traducti fuerant, confarciarint: hæc tam fœda permixtio, dubio procul, contractum jam ante odium corroboravit; nec vero omittendum, illud Judæos pupugisse, quod viderent terram suis fratribus destinatam, à tam prophanis hominibus possideri. Ad istius odii cumulum & veluti fastigium, accesserunt assidue inimicitia & injuriæ, quibus Samaritani Judæos, ex captivitate Babylonica reduces, assidue divexarunt; nunc fraudibus & insidiis, nunc vi aperta eos aggredientes, nunc templi, nunc murti ædificium interrumpentes. Denique huc spectat quod *11. lib. antiquit. 7. c. 8. cap. Josephus* scribit, in Samaria omnibus à Judaismo defectioribus, perfugium & asylum à Sanballado patefactum esse.

Ex quo huc *quæri* potest, rectene Christus fecerit, qui præter Judæorum morem operam fœminæ Samaritanæ efflagitat. Apparet enim fœminam religione quadam coactam, hæc officium ei detrectare tantisper?

Responsio, vel ex hoc loco, & hoc Christi facto apparet, odium hoc modum omnem excessisse. Neque enim quisquam à nobis tam alienus esse debet, aut nos ab illo, ut ab illo nullum officium accipere, aut nullum in eum conferre debeamus: nisi inimicissimi animi sublevare, & oneri succumbentem erigere officii sit, multo magis animi possessorem. Illud quidem deprecandum est (tamen non omnino illegitimum) ne inopia adigamur ad nostrorum & Dei hostium auxilium confugere. Quo nomine Ecclesia queritur in *Lament. se* coactam fuisse ab Ægyptiis stipem emendicare. vide *1 Thess. 1. 4, 12*.

Christus autem hoc loco docet, se non tam ut beneficium acciperet, quam ut majus confer-

Odii Iudæorum à Samaritanorum c. 4. fa.

Rectene Christus fecerit quod ab ea hoc petierit?

et majus confer-

va daret illud puteus;

conferret, aquam ab illa petiisse. Sicut autem hoc loco evenisse videmus, ut Christus, in sua ipsius persona, minutum quid petivit, ut lauriora daret: sic, ut nunc dierum, in persona indigentium fratrum, sibi exiguum aliquod munusculum seu elemosynam erogari petit, ut nos amplioribus donis remuneret; terrestria postulat, ut cœlestia reponat; momentanea & caduca, ut reddat æterna; carnalia merere à nobis postulat, ut spiritalia in animis nostris disseminet. Qui igitur quæstuosos & lucrosos contractus a vide sectantur, caveant ne oblatum, ac in os eorum delatum, recusant & repellant. Obiter vero observemus, Samaritanos, qui ita verum Dei cultum corruperant, ut interim plures quam ulla alia natio, legis Mosaicæ ceremonias retinerent, multo fuisse in Iudæos, id est, veram Dei Ecclesiam iniquiores, quam ullam aliam gentem, quæ ritibus longius remota erat: ut mirum minus sit, cur *Papiste*, nobis in plerisque religionis nostræ capitibus consentientes, majori nos odio prosequantur, quam *Turce* aut *Iudæi*.

Aqua vivente intelligitur, sicut postea liquido constat, spiritus regenerationis.

quod à nobis imitandum;

Liquet Christum operam dedisse, ut officiorum vicissitudine contractas, & confirmatas inimicitias sensim deponeret; quod nobis imitandum est, ut quoties opportunitas eos juvandi occurrit, quos nobis parum æquos & benevolos esse cognoscimus, illam nobis è manibus elabi non patiamur. Quod si nos etiam eorum opera indigemus, meminerimus illam indigentiam à Deo immisissam ut hoc modo nos gratiæ apud illos restituat.

Præterea duo obstacula subesse docet Christus, quæ illam à petendo Spiritu retinerent. Vnum est, quod Spiritus Sancti vim & virtutem ignoraret. Alterum, quod nesciret Christum eum esse, qui illum largiretur, id est, cum fontem, tum aquam: quæ duo si rescisset, fore dicit, ut neglectis inter ipsam & Iudæos inimicitias, prior ab illo Spiritum, quam ille ab ea aquam, petiisset.

quæ à nobis vitanda.

Nos equidem (Dei gratia) fontem probe novimus; sed donum plerisque nescire, quantum, quam præstans, quam necessarium sit & salutare, declarat satis, quod Verbi prædicationem, per quam, tanquam per canalem, ad animarum nostrarum aëdes deducitur; quod præces, quibus, tanquam haustro, vel hydria, ex fonte extrahitur, aut plane negligimus, aut certe non eo loco, quo par est, habemus. Si enim hæreditatis arrhabonem & pignus, si aquam sciremus, qua sola incendium ignis Gehennæ opprimitur, sitis extinguitur, ex Satanæ mancipiis eximimur, intra Dei filios reponimur; certe majore illius acquirendi studio duceremur. Præterea si nosmet reputaremus (ut revera sumus) terram sterilem & aridam, si sitibundos & siti perituros, si Sarmenta, & *argæa* ligna &c. Quum cisternæ, quæ aquam continere non poterant, in terra prostabant, omnes ad illas catervatim & certatim convolabant; nec dubitabant longas & plenas laboris & sumptus peregrinationes suscipere, magno pretio cibum, qui non pascit, potum qui sitim non restinguit, comparare. Quo magis inexcusabiles fiunt, qui fontem aquæ vivæ, illis in os delatum, contemptim prætereunt.

IOH. 4. à vers. II. ad 19.

11 Dicit ei mulier, Domine, neque quo haurias habes, & puteus profundus est: unde ergo habes aquam illam vivam?

12 Num tu major es patre nostro Iacobo, qui dedit nobis hunc puteum, ex quo ipse bibit, & filii ejus & ejus pecora?

13 Respondit IESVS & dixit ei, Quisquis bibit ex aqua ista sitiet rursus:

14 Quisquis autem biberit ex aqua illa quam ego ei dabo, non sitiet in æternum: sed aqua illa quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.

15 Dicit ei mulier, Domine, da mihi aquam istam, ut non sitiam, neque veniam huc ad hauriendum.

16 Dicit ei IESVS, Vade, voca virum tuum, & veni huc.

17 Respondit mulier & dixit ei, Non habeo virum. Dicit ei IESVS; Bene dixisti, Non habeo virum.

18 Quinque enim viros habuisti: & nunc quem habes, non est tuus vir: hoc vere dixisti.

ANALYSIS.

Sermonis Christi effectum est scemina perverfa, sed minime tamen malitiosa verborum Christi interpretatio, qua negat illi aquam suppetere quam petenti suppediet; quod arguit syllogismo connexo, si mihi aquam viventem suppedites, vel ex hoc puteo, vel aliunde ex altero suppedites necesse est: Neutrum horum est; Ergo vana est jactatio hæc tua. Ex hoc puteo non posse probat ex instrumentalis causæ ratione, quod scilicet situlam aut haurium non haberet Christus; deinde ab adjuncta profunditate putei.

Vers. 12. Aliunde non posse probat à subjecta Christi persona, quam extenuat à comparatione majore, Jacobi Patriarchæ; ex cuius adjuncta præstantia, aquæ quam haurium venientem præstantiam arguit; deinde ab effectu, quod potus usum præbebat: quem usum porro amplificat ab enumeratione subjecta, quæ ex illa aqua bibebant, 1. Jacobo, 2. liberis, 3. jumentis & pecore ejus.

Vers. 13, 14. Christus præstantiam aquæ, quam ipse daturus est, tuetur & defendit ab effectu potationis terrestris aquæ: scilicet quod illum bibens iterum sitiet; & adversum effectum aquæ quam Christus præbebit, quod illum bibentes nunquam sitiant: cuius rationem assignat: ab effectu, quia aqua illa quam bibit, evadit & assurgat in fontem; qui fons describitur suo effectu, nempe quod non potest exhauriri & desiccari, quo minus fluat ad vitam æternam.

Vers. 15. Hujus aquæ præconium hunc effectum sortitur, ut aquam hanc sibi præberi expectat; quam petitionem confirmat duplici fine, uno ne sitiat unquam; altero (quo suam adhuc infirmitatem & ignorantiam prodit) ne iterum ad hunc puteum veniat.

Vers. 16. Christus à scemina Samaritana in ordinem coactus, & ipsi Jacobo postpositus, ab adjuncta omniscientia suam excellentiam probat: cuius omniscientia speciem proponit, quod rem, alioqui arcanam & ab omnium notitia remotam, probe norat. Cui ut viam præmuniret, jubet appellare virum: intelligebat autem Christus virum qui vulgi opinione suus erat.

Vers. 17. Hac adjuncta jussione prima frõte Christus videti possit à vero aberrare, & falsa rerum specie cum aliis hominibus decipi, ab adjuncta veritate responsi quod aptavit scemina.

Vers. 18. Ad quam rem confirmandam testimonium Christi accessit; quod porro confirmatur à diverso, quia utcumque pro viro ejus vulgo habitus esset, re ipsa tamen maritus non esset: quam rem porro confirmat ab adverso, quod si priores justo matrimonio illi conjuncti essent, hic autem minime.

METAPHRASIS.

11. *C*ui mulier; Tunc ut mihi aquam percen-
næ & fluentem præbeas, cum situlam qua
haurias non habes? atque ut situlam haberes
tam n profundior est puteus, quam ut brachio
12. *illam ad scaturiginem aquæ demittas. Quod
si forte dicas tibi aliunde quam ex hoc fonte
aquam præstantiorem parabilem esse: num*

(cedo) tu major es Iacobo patre nostro, qui nobis Samaritanis hunc fontem dono dedit. Is (dubio procul) de melicre prospexisset, si ullus in his partibus præstantior inventus fuisset: præsertim cum non jumentis solum, sed sibi ipsi & charissimis pignoris hunc fontem excidit. Tum Iesus respondens ei, dixit; omnis ex hujus fontis aqua bibens, utcumque ad tempus recreatur, tamen subinde siti recur-
ren-
13. *re: ad bibendum demum adigitur; quisquis autem ex aqua bibit quam ego suppedito, nunquam deinceps siti urgebitur: quandoquidem quam bibit aqua (tamen si una tantum guttula sit) in fontem aquæ perennis evadit, unde abunde salutaris aqua ad vitam æternam suppediatur. Hinc iterum mulier;*
14. *Quæso Domine, cedo mihi ex hac aqua quam bibens nunquam deinceps ut sitiam, nec isto aut veniendi aut hauriendi labore fatiger. Cui Iesus; video equidem te in magna ignorantia versari: quæ & abjecte de me sentis, & tua quam turpis sit vita conditio non intelligis. Agam igitur tecum ad eum modum, ut & meam præstantiam aliquosque intelligas, & tuas sordes aliquanulum persentifcas. Quamobrem vade, maritum tuum appellato, ut eum tecum ad me deducas, ut eodem morbo laborantibus, eandem medicinam adhibeam. Tum mulier; Equidem maritum non habeo, unde (ut prius in aqua) sic nunc in marito toto caelo aberrare videris. Cui Christus; Illud plane vere dixeris, virum non habeo, utcumque in superiore sermone tuo procul à veritate aberraris. Nam cum te virum tuum vocare jussi, illud volui, ut eum vocares qui vulgi opinione pro marito habetur: probe enim noveram, te & virum justo & legitimo matrimonio conjunctam fuisse: sed eum, quo cum jam consuetudinem habes, opinione quidem maritus est, re & veritate non esse.*

P R A X I S .

Illa tota in terra defixa, nihil nisi de sensibili & pervulgata aqua, vel per somnium quidem cogitat, & propterea veritatem sententiæ Christi non assequitur: ratiocinatur autem disjuncto syllogismo, adversus Christi dictum; aut hujus te aquæ fontem præbiturum recipis, aut alium quempiam hujus aquæ fontem præstantiorem te habere prædicas; sed neutrum horum est; proinde vana & inanis ista tua promissio est. Nam ex hoc fonte aquam mihi porrigere non potes, cum situlam non habeas, & puteus profundior sit, quam ut manu eam haurias. Quod si di-
cas te

*Vers. 11,
12.
Samaritanæ ex excusa-
tione
Christi re-
spondet;*

cas te præstantiorem aliquam habere, illud perinde absurdum est. Sic enim sequeretur te majorem esse parte nostro Iacobo, qui & hunc nobis dedit, & ex eo cum familiaribus & iumentis bibit, meliorem paraturus, si melior in his partibus inveniri potuisset. Sic omnes sumus natura, egregii in disputando artifices & ingeniosi, ut nobis imponamus. Atque ita fere Dei facilitate abutimur, qui quæ ad nostrum captum crassius dicuntur, ad nostram perniciem detorqueamus; ut discipuli plerumque in fermento &c. Nicod. *Iob. 3. Papista* in cœna Domini.

Notemus vero Samaritanos *Iacobum partem suam* appellare solitos, cujus erant filii maxime degeneres & adulterini; ut qui purum Dei cultum, quem Iacob inviolatum servaverat, fœdissime corruperant; imo ne filii quidem, cum essent ab Allyriis oriundi. Non mirum igitur si *Pontificii* veteres patres, Abrahamum, Mosem, Davidem, Apostolos, Augustinum &c. crepant; tamen si eorum sint dissimilimi. Quo accedit, quod falso jactat fontem illis hunc Iacobum dono dedisse: sicut *Pontificii* justam Ecclesiæ possessionem, à qua alieni sunt, præ se ferunt.

Christus duo proposuerat, unum de dono, alterum de datore & largitore. Priorem partem hoc loco, posteriorem proximo sermone explicat: nisi forte seipsum donum à Patre datum hominibus intelligat.

Donum autem amplificat à comparatis minoribus; unde se Iacobo præstantiorem, argumentis potius quam verbis declarare voluit, ut jactantiæ suspicionem declinaret. Aquam enim putei ita sitim restinguere, ut statim recurrat, hanc vero, de qua ipse loquitur, semel potam, sitim in posterum profligare. Cujus causa subditur, quod aqua elementaris exiguo spatio, in corpore desiccatur & exhauritur; sed cœlestis aqua à nobis hausta, fontis & scaturiginis perennis naturam habet, ut *Iob. 7, 38, 39*. Hac autem ratione non aquæ tantum, sed generosissimo vino præfertur. Commendat igitur Spiritus Sancti gratiam ab effectu stabili, & in æternum duraturo. Sic *Luc. 16, v. 11*. Servator omnia hujus vitæ commoda & divitias aliena vocat, quæ nobis cito adimuntur; cœlestia vero *propria & domestica* appellat. Nos sectamur ea quæ stabilitatem habent, eoque fundum potius, quam pecuniam expetimus; tamen si pecuniæ in præsentiarum major usus sit. Quod si potus, aut cibus is parabilis alibi existeret, quo hausto, aut sumpto, deinceps

in hac vita, adversus famis & sitis stimulum tuti essemus: dici non potest quam omnes certatim eo convolarent, & quanto illud pretio redimerent. Quo magis reprehendendi sunt, qui cum sciunt ubi cibus & potus ille, gratis paratur, quibus sumptis, nunquam deinceps, nec esurire, nec sitire eos continget; tamen illum nullo studio aut desiderio quarunt. Quod si commodum sit eximium, ut quisque fontem domi habeat suæ, cur hoc beneficium gratis oblatum aspernamur? Hic notetur, spiritu adoptionis semel imbutos semper imbui, nec posse perire: fieri quidem posse, ut leviter tincti pereant, *Hebr. 6, 7, 8*. ut his accidere solet, qui multa siti pressi ita bibant, ut extrema tantum labra madefaciant, nihil deglutiant; sic &c.

Sed quod dicitur, eum nunquam deinceps siti laboraturum, qui biberit ex hac aqua, difficultatem habet; quoniam videmus eos, qui Spiritum acceperunt, adhuc sitire, seu incredibilem quodam ardore ejus augendi teneri; cum contra, qui Spiritum hunc non gustarunt, illum non appetunt nec sitiunt.

Respondeo, Christum hoc loco de perniciosa siti, & ad interitum spectante loqui; qualis est sitis corporis, cum qua illam comparat; cum sitis illa piorum salutaris sit, & sanæ mentis indicium sit. Sicut enim sanitatis in corpore argumentum est, si quis cibum & potum appetit, contra vero ægritudinis, si nulla edendi & bibendi appetitione ducatur; sic &c. Quemadmodum enim amore Servatoris semel incensi, quotidie magis ac magis ejus pulchritudine inflammantur, donec in amplexus ejus veniant, & illi plene conjungantur: sic etiam qui semel ex multo Spiritus gustarunt, ejus dulcedine ita capiuntur, ut nunquam eo in hac vita expleri possint.

Muliercula in aquæ puteo veluti demersa, nihil, ne per somnium quidem, de Spiritu adoptionis cogitat; quod cum in Nicodemo Doctore in Israël ante vidimus, & in Christi ipsius discipulis post perspicimus, non mirum est si imperita, & in cœno ignorantis defixæ mulieris id usu venit; ut nihil hic necesse sit, mulierem irriti Christi crimine condemnare, tanquam falsè eum morderat.

Christus ad posterius illud, quod proposuerat (quis scilicet erat quicum loquebatur scœmina) accedit, & illi occultissima quædam, quæ fecerat, reteggit. Nec vero existimemus

quomodo
Iacobum
partem suam
appellat?

Verf. 13,
14.

cui Christi
est ex Spiritu
præstantiorem
appellat?

quæ a nobis
cognita
est magis
seculi.

Quomodo
non ultra
sitiat qui
Spir. habet?

Verf. 15.
Remanet
illa in ignorantia sua?

Verf. 16,
17, 18.
quæ Christi
est alio
modo agnoscitur?

memus Christum imperite à priore argumento recessisse, quod nondum illam causam satis fœminæ probaverat. Quia quam jam aggreditur, causa explicata, prior etiam illa innotescet; ut cognito puteo & fonte facilius est aquâ perquirere. Nam cum Christum intelligeret Dei Filium hujus aquæ largitore esse, non erat difficile de aquæ genere, quod tandem esset, statuere.

*sua vix, o-
mniscien-
tia,*

Nam ex 39 versu Christum pleraque, quæ homines latebant omnes, ei indicasse, illa potissimum, quæ sicut divinæ gratiæ ingenerare poterant, flagitia viz. sua, videtur colligi posse, unde eum Deum esse colligere in promptu erat; sed hujus tantum Evangelista meminit, quia in ea potissimum interminata Dei misericordia relucebat; cum in Idololatram & populo suo infestissimam, tum etiam in scortum putidum, tam incredibilem clementia & benignitate usus fuisset. Quod exemplum divinæ misericordiæ nobis semper ob oculos versari debet, ne conscientia peccatorum nostrorum opprimamur. Succurrat enim nobis hujus erga, cum impiam tum impuram fœminam, misericordiæ recordatio; qua, (ut est apud Prophetam) ipsum non querenti inventus est, ei-que occurrit, quæ de eo non interrogabat; imo vero etiam illi, quæ illum se ingerentem & offerentem, repudiaret; præsertim tam infami & turpi, ut vix quispiam paulo

*ex qua di-
vina erga
peccatri-
cem mis-
ericordiæ*

melioris & honestioris notæ eam in suam familiam cooptaret. Hanc Christus non modo accurrentem excipit, sed fugientem retrahit; & non in ancillarum tantum, sed & filiorum locum cooptat. Insignis & memorabilis pietatis erat, fœminam peccantem, venientem, se ad pedes ejus abjicientem, lachrymis pedes ejus irrigantem admittere, nec illam pedibus proterere: sed major hæc est pietas, cum scortum, tum idololatram ipsum repudiantem insequi, & fugientem retrahere. Modo igitur peccatis nuntium mittamus, eaque abiciamus, nihil est quod nobis à peccatis nostris metuamus.

Hic etiam notandum est, adulteria, tametsi rectissime & occultissime admittantur, ut omnium oculos fugiant; Deum tamen & Christum, illa intueri, eaque tanquam literarum notis consignare, ut aliquando illa nobis objiciant. Quod si convictum adultærii ab hominibus metuimus, quanto magis à Deo hoc probum audire grave est? audire vero eos omnes necesse est, qui admisam turpitudinem non deplorant. Ut enim hi, quibus remissa sunt peccata, eadem tecta & operta habent: sic quæ remissione peccatorum conjuncta respicientia, non delentur, ea olim in lucem proferenda sunt; & quanquam in abditissimis penetralibus patrata sint, tamen super ædium fastigia promulganda erunt.

*unde ac-
teria ejus
ipso perse-
cra.*

I O H. cap. 4. à vers. 19. ad 27.

19 Dicit ei mulier, Domine, video te Prophetam esse.

20 Patres nostri in hoc monte adoraverunt: & vos dicitis Hierosolymis esse locum illum ubi oporteat adorare.

21 Dicit ei IESVS, Mulier, crede mihi, venit tempus quando neque in monte hoc, neque Hierosolymis adorabitis Patrem.

22 Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod scimus: quia salus ex Iudeis est.

23 Sed venit tempus, & nunc est, quum veri adoratores adorabunt Patrem Spiritu ac veritate: etenim Pater tales querit qui ipsum adorent.

24 Deus est Spiritus: & qui adorant eum, oportet ut Spiritu ac veritate adorent.

25 Dicit ei mulier, Scio Messiam venturum (qui dicitur Christus), quum venerit ille, nobis annuntiabit omnia.

26 Dicit ei IESVS, Ego is sum, qui loquor tibi.

A N A L Y S I S .

Effectum est antecedentis Christi sermonis, maxime illius, quo arcana & occulta mulieris retextuit.

Perf. 20. Effectum ejus opiniois quam imbi-

berat de munere Christi Prophetico, item illius accusationis qua illum fornicationis insinulavit: scilicet inquisitio de cultu Dei vero, quo peccatum suum expiare cogitavit: Argumentatur vero à distributione. Aut hic noster cultus est legitimus, quem in monte Gerusalem prætastamus; aut ver-

ster quem vos adhibetis Hierosolymis in monte Sionis. Suum vero & proprium cultum confirmat testimonio majorum; cultus vero Iudæorum rationem adfert testimonium ipsorum Iudæorum.

Vers. 21. Christi responsum tanquam in re incredibili *περὶ τοῦ ἁγίου* munitur suo testimonio, cui fidem adhiberi postulat: responsum vero est, neutrobique, neque in monte Geresimorum, neque Hierosolymis legitimum Dei cultum fore; responsum igitur constat partim a subiecto loci, partim ab alijuncto tempore.

Vers. 22. Refellit cultum Samaritanorum ab adjuncta ignoratione cultus, quem Deo præstant; sicut Iudæorum cultum confirmat ab adjuncta scientia cultus, quem Deo exhibent: cujus ratio à subiecto petitur Iudæorum, à quibus salus proficiscitur.

Vers. 23. Describit Euangelicum cultum, 1. ab adjuncto tempore mortui futuri; quod *ἐπεὶ ἰσχυρὸς* quadam adhibita corrigit, quod tempus illud jam advenerat; deinde describit veterum cultum à subiecto Patris cui præstatur: postea duobus adjunctis Spiritus & veritatis; quod probat ab adjuncto Dei desiderio & effectu.

Vers. 24. Deinde altero argumentò materiali, quod Deus sit Spiritus.

Vers. 25. In responso mulieris, ab adjuncta scientia Messie venturi, videtur conari refellere Christi accusationem, quæ illam inscitæ insinulabat. Messiam autem describit ab effectu, omnia quæ necessaria erunt annunciandi.

Vers. 26. Christi responsum docet, Messiam non amplius expectandum; quod probat à disparato, quod jam venerit; quod item confirmat ab effectu, præsentis cum ea sermocinationis.

METAPHRASIS.

19. **H**ic *fœmina* respondet. Ex certissimo iudicio multorum quæ adeo recta & abscondita fuerunt, ut omnium notitiam fugerint, compertum habeo te (mi divine) prophetam esse. Quamobrem libet tecum de his rebus quæ ad vitam æternam spectant differere; ut de vero Dei cultu certior facta, rationem de expiandis peccatis (nominatim fornicatione, quam tu mihi exprobras) ineam. Invat autem hanc causam ingredi, quod de illa inter vos & Iudæos & nos Samaritanos gravis questio existit. Nos enim in hoc monte Geresimorum (majorum nostrorum exemplo communiti) Deum veneramus; vos contra Hierosolymis locum divino cultui destinatum esse contenditis. Cui Iesus; mulier, rem miram, & tibi prorsus novam ducturo mihi, fidem quæ so ne inhbeto: tempus enim propediem adveniet, cum neque in hoc vestro monte, nec nosfers, qui est Hierosolymis, Patrem cœlestem venerabimini. Interim tamen magnum est inter vestrum & nostrum cultum discrimen; adoratus enim vos quod nescitis, & cujus rationem reddere non potestis; nos adoramus

- quod scimus, & cujus ratio ex verbo Dei nobis constat. Quam rem declarat satis quod salus à Iudæis ad reliquas gentes promanare debet; quod tamen non fiet, nisi prius penes Iudæos esset. Sed ut occæpi dicere, tempus venit, atque adeo jam esse cœpit, cum veri & genuini Dei cultores Patrem cœlestem Spiritu, non rebus corporeis atque caducis; & veritate, non autem typis & umbris ceremoniarum adoraturi sunt. Et quidem Pater tales cultores exquirat atque desiderat: nam cum spiritus sit Deus, ejus cultores Spiritu & veritate illum adorare par est. Cui mulier, non sum forte tam ignara quam putas, probe enim novi Messiam (is est qui Christus dicitur) venturum: porro scio, illum cum advenerit omnia nobis necessaria annuntiaturum. Cui Iesus; ut cetera omittam, vel hac ipso falleris, quod Messiam venturum predicat. Ego enim is sum qui tecum loquor, & ob eam causam, tibi omnia quæ opus sunt explicare & expedire noro.

P R A X I S.

Non nihil ex præcedenti sermone cum Christo profecit fœmina Samaritana; nam quem ante impium hominem, & à Deo alienum judicarat, nunc ut Dei servum & Prophetam fatetur, tamen longe infra dignitatem ipsius de eo sentiebat, quam Messiam æquius fuit ex tam præclaro effectu agnoscere. Nathanaël enim ex iudicio loci occulti, ubi illum Christus esse cognoscere se declarat, ad divinitatis ipsius notitiam evectus est. Sed tamen pro hac fœmina afferri potest, eam in ignoratione omnium jacuisse, tanquam in profundo, Nathanaëlem in lege exercitatum fuisse. Erat autem in laude ducendum, quod non excandescat, nec pudore refusa resilit, prodito & indicato peccato: qua in re à multis peccatur.

Cum autem Prophetam fuisse in animo sibi persuaserat, ex miraculo arcana retegendi, ab illo se doceri cupit; quasi dicat, quandoquidem video te Prophetam esse, age, mihi istis, de religionis summis capitibus tecum sermones conferam. Si curiositati (qua omnes naturæ instinctu laboramus) obsequi voluisset, à Christo de reliqua vitæ præsentis conditione interrogasset, quæ scilicet foret sua (quod dicunt) fortuna, quamdiu victura, quot maritos & quales habitura, quot liberos, & sexcenta lujus generis alia quævisset. Hic igitur docemur, oblatam discendi opportunitatem minime prætermittere:

Vers. 19. Profecit Samar. ex sermone cu Christo;

Vers. 20. de religione cupit conferre;

mittere : deinde quid sit , quod à Ministris Verbi nobis expectandum est ; scilicet , instructio & informatio in via , quæ ad vitam ducit . Frugi hominis est , unumquodque posse ad illos usus accommodare , ad quos destinatum est , & aptissime convenit , & inde pro virili , omne (quod datur) emolumentum percipere . Hæc prudentia vel maxime in hoc de ministerio negotio tenenda est . Est autem longe gravissima , & dissentientibus hominum iudiciis difficillima quæstio , quis sit legitimus cultus . Nos & patres nostri existimavimus , Deum in hoc monte rite & legitime coli ; vos autem Iudæi dicitis Hierosolymis tantum verum Dei & legitimum cultum haberi ; velim igitur quid de hac re iudicii habeas , libenter cognoscere .

idque de
cultu ad-
orationis :

qua occa-
sione de eo
quæstio sit ?

Hujus vero quæstionis occasionem dedit , quod in monte item illo Garisim , splendidum templum extructum esset ; quod mons ipse quibusdam sacris conventibus celebris esset & veluti sacer , præsertim accessu in terram Canaan ; maxime vero quod Iacob ibi olim Deum coluerat , *Gen. 33, 18, 19, 20.* cum fuerit in possessione filiorum Emor . *Deut. 6, 12, 7, 11.* Certo loco adorandum esse Deum docetur . Hunc locum Iudæi Hierosolyma recte interpretantur ; Samaritani vero , ex supradictis argumentis , montem Garisim . Quod vero ad Prophetæ testimonia attinet , quibus Hierosolyma locus ad cultum delectus est , eorum sanctam authoritatem non agnoscebant ; sed Moïsi tantum , sicut & Sadducæi .

hinc patet
ejus animi
& judi-
cium mu-
tatum .

Iam igitur apparet , Deum viam huic mulieri ad perennem aquam potandam munivisse , dum illius divinæ voluntatis cognoscendæ firmiter quandam iniecerat . Indicium enim est , eos serio regnum ætolorum cogitare , qui de itinere , quo illuc pervenitur , solliciti sunt . Vide *Luc. 3, 10.* & *Actor. 2, 37.* Deinde ex hac quæstione illud liquet , eam sese ex ea parte retexuisse , & iudicium mutasse ; quo existimavit non esse communicandum cum Iudæis , cum in causa etiam religionis , & gravissima quidem illa , Christum in concilium adhiberit . Deinde levitatis probum non est reverita , quod & suam , quam ante tenuerat , & majorum suorum religionem in dubium vocavit . Quæ quidem obstacula quam magna extiterunt , in *Papistis* quotidiana experientia docet . Si igitur veritatis studiosi simus , à consuetudine , à vetustate multorum seculorum , & à propria φ. λ. ο. μ. ε. animus est abducendus .

Respondet Christus , legitimum & probatissimum Dei cultum , ex loco non esse finendum ; nec tam interesse ubi , quam quomodo Deum colas . Tempus enim advenire , cum neque monti Garisim , nec monti Sionis Dei cultus assignendus sit . Cum igitur scæmina alterutro loco Deum necessario colendum esse rebatur , Christus neutro postmodum adorandum esse confirmat ; tempus scilicet notans , quo ipse , impleto salutis nostræ mysterio , cælos ascenderet . Quo sermone illam ad Prophetarum vaticinia revocat ; in quibus , de cultu Dei in omnibus orbis plagis institutum , mentio fit . *Zeph. 2, 11. Mal. 1, 11. Esai. 19, 19, 20.* Ita ut universa terra , vel maxime Deo & ejus populo infesta , Deo sacra futura sit . Qua sententia peregrinationes ad *terram sanctam* , ad *Iacobum Compest.* jugulantur . Si enim Hierosolymorum urbs & Iudæa tot Christum miraculis , & præsentia , nativitate , & sepultura nobilitata , aliis in cultu Dei locis minime præfertur ; quænam illa demum rabies erat , qua olim homines , &c .

vers. 27.
Christus
indifferen-
tiam loci
adorationis
ostendit ;

In quo tanto atrocius peccant , quanto Christus hoc axioma tam asseveranter confirmavit . *Crede mihi* ; si enim , plus fidei Christo , quam leviculo sacrificulo haberent , nunquam tam crasse hallucinarentur . Quod si quis ex eo forte colligat , perinde Deum coli in privatis ædibus , atque in Ecclesia , perinde in officina , atque in publico loco precibus destinato , is sibi met ipsi imponit . Quod ad locum quidem attinet , fateor nihil discriminis esse : sed in conventu & cæteris Ecclesiæ magnum est discrimen ; utpote in quo Deus longe efficaciorum præsentiam promissit , ubi conjunctæ vires & copix plus possunt , quam separatæ ; ubi Verbi præconio , & sacramentorum usus preces accenduntur : ubi horum tarditas & segnitias , aliorum alacritate castigatur ; ubi denique & religionem erga Deum , & mutuum cum fratribus amorem profitemur . Conferuntur igitur loca publica cum publicis , non publica cum privatis ; confertur Iudæa cum Italia , Hierosolyma cum Roma , cum Constantinopoli , cum Londino &c . templum Sionis , cum templo Petri Romæ , Pauli Londini . Alioqui si (quod temporibus persequutionis fieri solet) privatis in ædibus Ecclesia convenerit , præstabilius fuerit in ædibus fieri preces , quam in templo : Christus enim jam promissionem non affixit parietibus seu ligneis , seu lapideis , pictis , aut

& in iis ut
ipsi fides
adhibeatur
possit .

deauratis; sed hominibus, legitimi cultus causa, aggregatis.

Verf. 22. De cultu Dei legitimo deinceps ad finem usque futuro loquutus, nunc de presenti aliquid intexit, ne videretur superiori responso Samaritanorum cultum illi adæquasse, qui apud Iudæos vigeat, aut templum in monte Gariim exstructum, cum Hierosolymitano templo composuisse. Discrimen autem statuit ab adjuncto cultus divini. Nos, inquit, qui Hierosolymis cultum Deo præstamus, certa legitimæ adorationis scientia sustentamur, quare rite Deum colimus; vos autem, quibus cultus, quem præstatis, opinione tantum & conjectura constat, in verorum Dei cultorum censum admitti non potestis. Quod si queratur, unde Iudæis hæc scientia cultus Dei gignitur, in promptu est, ex Verbi divini certitudine illam peti; quod unicum cultus Dei scientiam tradit. Vnde etiam cultus Rom. 12. 1. rationalis appellatur; & 1 Pet. 2, 5. Sicut enim observantia, quæ regi in aula defertur, ab Aulicis, Regis unius præscripto, definitur: sic cultus, qui Regi regum præstatur, ab ejus unius nutu & voluntate pendet; & ut medendi ratio ab arte medica, numerandi ab Arithmetica &c. sic à Scriptura, scientia de Deo & cultu ejus petitur.

Vnde sequitur eos omnes, qui ex hominum cerebro religionem suam & cultum petiverunt, conjecturis tantum & fluctuantibus opinationibus & divinationibus niti, nec quid certi in religione habere; tametsi millies se certos esse & securos de sua religione crepent. Fluctuant igitur & vacillant necesse est *Papista*, &c. qui ab hominum placitis religionem suam, & à vetustis consuetudinibus suspendunt. Eosque ipsos, si se à veritate vinci patiantur, fateri necesse est, se cum in cultum suum introspexerint, & ad examen & calculos adegerint, nullum sui cultus subjectum & substratum fundamentum habere; quandoquidem irrationalis est.

Hoc autem non tantum Pontificios, sed & nostrum plerisque; attingit; verendum enim est, ne si ad hanc legitimum cultus notam omnes *Euangelicos* revocentur, plerique reperiantur, quos ex legitimum Dei cultorum catalogo dispungi rectum erit. Nam tametsi nos cum illis jungamus, qui Deum ex Verbi præscripto colunt; tamen nisi hujus cultus ratio nobis constet, nisi externa actio interni Verbi notitia fulciatur & su-

stentetur, in rite colentium choro consistere nequimus.

Quia *salus ex Iudæis est*, confirmat verum Dei cultum apud Iudæos, non apud Samaritanos vigere, ab effectis; quod Iudæa verum Dei cultum, in universum terrarum orbem transfundere debebat & propagare: quod certe non potuit fieri, nisi in Iudæa verus cultus exerceretur. Videtur autem promissionem respicere, qua dicitur Tribus discrimen & Legislatorem, non esse auferendum ex Iuda, donec Messias veniret; item ad illud, quod *Esai. 2, 2.* & *Nich. 4, 1.* dicitur montem Sionis supra omnes montes esse offerendum.

Fusus explicat, quod ante dixerat, de vero Dei cultu, & non tantum locorum discrimen sublatum iri docet, sed & alias ceremonias, corporeum & terrestrem quandam cultum respicientes. Cujusmodi erant sacrificia bestiarum & aliarum rerum in lege præscriptarum, lotiones, unctiones, lumina, instrumenta musica, vestes, dierum observationes, tribuum discrimen, quæ eadem etiam figuræ & typi erant; quorum exemplaria & veritas sub Euangelio vigerent: ita ut veritas & spiritus hoc loco re non differant, sed ratione tantum: nam eadem res, cum corporeæ, tum figuræ sunt: sicut contra, eadem cum spirituales sunt, tum veritas ipsa & corpus. Hinc altera differentia aut adjunctum veri cultus petitur, quo verum ab adulterino cultum interstinguamus; nempe si sit spiritualis, non corporeus, si sit simplex, & non figuratus; ad quas regulas & normas, si *Pontificiam* religionem exigamus, intelligentem talem esse, quæ Deo non probatur. Constat enim ex rebus terrestribus & corporeis, quæ majori numero apud eos sunt, quam unquam in Iudaismo. Cujusmodi sunt organa, Campanæ, thus, candelæ, palmites, sal, oleum, cremor lactis, vestes, sputum, cruces, raso; deinde nihil non est plenum figuris, ut nulla vestis missatica aut sacerdotalis sit, quæ non mysterium, nulla crux, &c. Istit igitur, tanquam certissimis indicibus scimus Deo non probari cultum illum, qui in Papatu obrinet.

Probar, quod dixit, de veris cultoribus, ab adjuncto Dei desiderio, qui tales cultores exoptat. Hi enim sunt Dei veri cultores, quos Deus expetit; expetit vero eos, qui eum in spiritu & veritate colunt; ergo illi sunt veri cultores. Sicut enim in diligendis servis, cuique curæ est, eum adsciscere in servum,

Cultus Dei rectus est ubi salus;

Verf. 23. qui nunc spiritus simplex esse debet;

contra Pontificios ritus multiplices;

quod contra hominum placita in rebus factis;

ignorantiam in iislem.

servum, qui aptissime illi inservire norit: sic &c. Facem autem & stimulum addat cultoribus Dei, quod se à Deo expecti sciunt, & illi in deliciis esse. Sic Rom. 12, 1. Hinc est, ut preces piorum adsimulentur suffimentis odoratissimis, quod etiam ex contrario cultu intelligitur, quem detestatur. Legimus 2 Sam. 23, 15, 16. quomodo tres viri Philistarum exercitum pererrupunt, postquam intellexissent, Davidem magno desiderio captum bibendi aquam ex puteo Bethleem: quanto igitur magis ut Deo placeamus, e laborandum est?

Verf. 24.
Quia Deus
spiritus id-
eo talis eius
cultus,

Probat Deum hoc cultu oblectari à subjecto: talis enim est Dei cultus, qualis ipse Deus: Deus autem est spiritus; ergo cultu spirituali oblectatur: sic sanctos nos esse vult, quia ipse sanctus est. Hoc videmus inter homines etiam obtinere, ut quales ipsi sint, tales sint hi, quorum opera utantur; ut in proverbium abierit, tales esse servos, quales sunt domini. Homines autem illum cultum Deo affingunt, qui illis corporibus septis gratus est; inde cantus ille incisus & fractus in *Papatu*; inde Campanarum strepitus; inde thura; vestes holocausticæ; inde sexcenta alia: quia enim nobis illa arident, itidem existimamus Deo placere, perinde ac si servus aliquis nequam, iusto domino placiturus, illi id officii præstaret, quod sibi ab alio præstitum summe placeret. Vt qui proditorie & inofficiose Saulem & Ishboschetum interfecerunt: persuasi ea re, illud Davidi gratum fore, quod iidem ab aliis eorum causa factum probaturi essent. Sed contra cecidit; mercedem enim expectantes, mortis poena plexi sunt.

non corpo-
reus ut in
Papatu;

quomodo
tamen Deo
placuerit
ceremonia-
lis Iudæo-
rum cultus?

Quod si excipiat quis, Iudæorum religionem Deo placuisse, & tamen terrenis & corporeis ceremoniis & typis oppletam.

Respondet, placuisse quidem, quandoquidem illam instituit: sed institutam non tam pro naturæ suæ ratione, quam pro illius temporis ratione, & populi capacitate. Quemadmodum enim pater aliud obsequium, & alia officia à liberis adhuc puerulis exigit, alia ab adultis: sic &c. Sicut etiam obsequium illud puerile, & officia puerilia, non tam exigit, quod illi maximo usui sit, aut voluptati, quam quod hi meliora præstare nequeunt. Ita etiam in Iudæorum cultu factum est. Præterea ut puerile illud obsequium, suo in genere, perfectum erat & Deo acceptum: sic &c. Denique sicut puerile illud obsequium, jam adultis factis, sum-

me patri ingratum foret: sic etiam Iudæicus cultus, si cum Christo olim sepulto in æternum sepultus iterum excitetur, Deo non potest non esse ingratus, multo magis aliquis cultus ab hominibus excogitatus: nam si Deo displicent, quæ ab eo instituta sunt, næ illi multo magis exosi sunt, qui ab hominibus excogitati sunt. Et si puerilia nos, jam ex ephebis excedentes, non decent, nedum infantum in cunis vagitus & uberum succus. Nec vero cultus spiritualis, ita à corporeis aut figuris adhuc alienus est, ut nihil cum his commercii habeat: sed tantum per comparationem dicitur. Nam figuræ nostræ sunt numero planissimo & simplicissimo.

Mulier recte intellexit sermonem, de innovando Dei cultu, ad Messiam tempora referendum; quem & brevi venturum, & quicquid ad cultum Dei spectat expositurum credit. Videtur autem conari illam notam inscitiam in religione eluere, quam Christus illi prius inussit. Quorum posterius diligenter nobis observandum est: quod omnia nobis patefacturus est. Quod à Christo præstitum esse legimus. Quæcunque enim à Patre audiverat, loquutus est; & *Ioh. 17, 8. Quæcunque dedisti mihi, dedi eis* (unde Doctor & Apostolus noster est) quæcunque igitur vel ad doctrinam, vel ad disciplinam spectant. Apostoli autem mandatis instructi fideliter legationem suam obierunt, & accepta à Christo nobis reliquerunt, ut de Paulo præcise dicitur, *eum tradidisse, quæ acceperat*; 1 *Corinth. 11, 23. & Act. 20, 27. omnem Dei voluntatem patefecisse*. Illi igitur, qui nova indes procedunt & comminiscuntur, cum hujus dicti veritatem elevent, tum Christum aut Apostolos perfidiam insimulant.

Verf. 25.
Messie of-
ficium cul-
tum expo-
neres

Tandem hac occasione accepta, aperte se ipsum eum esse declarat, qui aquam vitæ suppeditet, & esse fontem & puteum, unde illa aqua manat & hauritur. Cum igitur hunc esse fontem, Christi ipsius indicio, vitæ perennis & omnium bonorum cognoscimus, certatim omnes ad eum accurramus; fons est, ad sitim nostram frangendam & explendam, perennis, inexhaustus, ubi dracones ipsi & onagri, id est, homines maxima peccatorum suorum siccitate & ardore laborantes, se exsatiare possunt. Fons est ita omnibus expositus & publicus, ut singulis eum domi suæ possidere liceat. Illud modo caveamus, ne cisternas & stagna nobis effodiamus, quæ aquam continere nequeant,

Verf. 26
quod Chri-
stus fecit
qui vitæ
Messias.

dum ex cœnio & palude liberi nostri arbitrii
propriorumque meritum promamus. Ne-
mini enim unquam vituperio datum est,
quod ex perennis vitæ fonte large & pro-

lixè potus sit: nec vero in eo periculum
subesse potest; sed cisternis pertuis & pa-
lustribus locis aquam petere, periculo non
caret.

I O H. cap. 4. à vers. 27. ad 35.

27 Interea vero venerunt ejus discipuli, & mirati sunt quod cum muliere loque-
retur: nemo tamen dixit, Quid queris? aut, Quid loqueris cum ea?

28 Reliquit ergo hydriam suam mulier, & abiit in urbem, dixitque ejus loci ho-
minibus.

29 Venite, videte hominem qui dixit mihi quacunque feci: num iste est Chri-
stus ille?

30 Exierunt ergo ex urbe, & venerunt ad eum.

31 Interim autem rogabant eum discipuli, dicentes, Rabbi, ede.

32 Ille autem dixit eis, Ego cibum habeo quemdam, quem vos non nostis.

33 Dicebant ergo discipuli alii ad alios, Num quis attulit ei quod ederet?

34 Dicit eis IESVS, Esca mea est exequi voluntatem ejus qui misit me, & con-
summare ipsius opus.

A N A L Y S I S.

Reditus discipulorum ab oppidulo Sychar de-
scribitur, 1. ab adjuncto tempore ipso scilicet
momento quo Iesus de se testimonium abolverat;
deinde ab effectu, admiratione, cujus causa assigna-
tur, quod arguitur à causa efficiente colloquio sci-
licet cum fœmina; post alio adjuncto reverentiæ
erga Christum, cujus effectum arguitur à diverso
quod quamvis admiratione ducebantur, nec cau-
sam colloquii cum fœmina animo complecterentur,
tamen quid vellet, aut cur cum illa loqueretur
ne verbum quidem fecerint.

Vers. 28. Effectum colloquii fœminæ cum
Christo describitur, insignis charitas suorum concivium
salutem promovendi; quæ arguitur, 1. ab effectu, quod oppidum reversa sit relicta hydria,
hoc consilio, ut gradum acceleraret; deinde altero
effectu sermonis ad suos concives.

Vers. 29. Quo sermone Iesum Christum esse
confirmat: quod ad majorem asseverationem ἐπι-
τηρητικῶς proponit; quod arguit à Christi effe-
ctu omnia quæ unquam fecerit parefaciendi; item
altero argumento testimonio experientiæ, dum
hortatur ut veniant & videant.

Vers. 30. Effectum sermonis fœminæ ad suos
concives describitur, profectio ad Christum.

Vers. 31. Describitur colloquium discipulorum
cum Christo, 1. ab adjuncto tempore, interim
dum fœmina ad urbem profecta est, & concives
ejus ad Christum venerint. Species autem sermo-
nis quem habuerunt discipuli cum Christo est ad-
hortatio, ut cibum fumerent.

Vers. 32. Adhortationis effectum est Christi
responsum, se habere cujus in majore studio ducitur
quam cibi; quod illustrat similitudine à cibus du-
cta, quam etiam amplificat ab adjuncta discipulo-
rum ignorance, quoniam ille cibus sit.

Vers. 33. Cujus sermo Iesus Christi effectum est
error discipulorum, qui cibum improprie &

translatitè dictum, pro communi cibo accipiunt.

Vers. 34. Hujus erroris effectum est Christi ser-
monis complicati explicatio; ubi cibum metapho-
rice dictum interpretatur, facere voluntatem mit-
tentis se, ut illud plene & perfecte exsolvat.

M E T A P H R A S I S.

Vix dum Christus hoc de se testimonium
reddiderat, cum discipuli ejus oppidulo
ad illum redissent; qui cum Christum cum
muliere Samaritana sermocinantem conspe-
xissent, illius rei insolentia admiratione moti
sunt; qui tamen reverentia erga Christum du-
cti, quod illum nihil temere facere persuasum
haberent, de hac re ne verbum quidem fece-
runt, nec quid tibi vis, aut quorsum cum illa
loqueris, rogitarunt.

Quamobrem mulier illa, ut gradum acce-
leraret relicta hydria, ad oppidulum reversa
est, & suos in hunc modum concives affatur:
Est vir qui mihi omnia quæ feci etiam recon-
ditissima exposuit, æquus est qui hunc Chri-
stum esse negare possit? sed venite queso, &
ipsi ad pleniorum vestram confirmationem eum
spectate. Egressi igitur ex urbe ad illum ac-
cesserunt.

Interea vero dum & mulier in urbem re-
versa est, & cives ab urbe ad Christum con-
volarunt, discipuli cum Christo colloquium
habebant; colloquii vero initium sumptum
est ab interrogatione qua discipuli à Christo
querunt num illi cibum capere placeret?
Quibus ille; me quod attinet, suppetit mihi ci-
bus ad manducandum, quem vos quis sit ne-
scitis.

27.

28.

29.

30.

31.

33. *scitis. Tum discipuli clam apud se discepra-*
bant, numquid illis absentibus ei alimenta sup-
 34. *peditasset. Quibus Iesus; video vos in cibi ge-*
neri plurimum errare, quem enim cibum
meum dixi, non est alius, quam ut Patris qui
me misit voluntati obsequar, & ut opus ab illo
mibi demandatum penitus expleam.

P R A X I S .

Verf. 27.
Admira-
tionis dis-
cipulorum
causas

Ad mirationis hujus in Christi discipulis causa est, Iudæorum inveterata consuetudo, cum Samaritanis non communicandi. Quamquam autem consuetudini plurimum tribuebant, tamen Christo plus honoris deferrebant. Suffuisse enim iusti causam existimant, quamobrem, præterita Iudæorum consuetudine, sermonem cum femina misceret; tamen eam minime tenerent. In quo modestiæ Christianæ exemplum nobis præbent; ne illico illud damnemus, quod nobis novum & insolens, aut alienum videretur, quodque aut sensuum nostrorum testimonio, aut rationis præscripto, aut consuetudinis vetustate improbat. Cantitem enim sapientie divinæ revereri nos magis decet, quam consuetudinis cantitem, vel potius mucorem. Nec enim attendendum ad ea, quæ alii ante Christum fecerunt, sed quid ipse fecit qui ante omnes est. Hoc etiam in dictis Christi observandum est vel maxime, *Matth. 5, 2, &c.* Quod si sapienti viro hunc honorem habemus, ut ad rei illius condemnationem non statim profiliamus, quum secus instituit, quam nos vellemus: quanto &c. Hic docemur quem honorem habere oportet Magistratibus & Ministris, ne ob speciem mali, de illis perperam judicemus. Vide Iobum, quomodo cum ridebat, in animum non inducebant, illum subtrifisse. *Iob. 29, 24.*

Verf. 28.
Mulieris
letitia
etiam ad
excitavit;

Læta hoc tam salutari nuncio domum decurrit, & suos cives ad tanti thesauri societatem invitat: vide *Iob. 1, 41, 45.* in Philippo & Andræa. Est tanquam ignis accensus in visceribus, qui ita amore gloriæ Dei & salutis proximi ardet, ut nulla re opprimi aut cohiberi possit, & sicut fermentum dilatat se. *Matth. 13, 33.*

cum Deus
 docentibus
 aliis sua
 revelat:

Hinc etiam Iudæi pii, tanquam semen bonum, per Gentes disseminandum, dicuntur, unde centuplum redderetur; utque columba una aliam ducit. *Ex Gen. 18, 19.* colligitur Deum promptius sua nobiscum arcana communicare, quod eadem alios docere faciles simus. Quod si quatuor illos leprosos conscientia coarguebat, quod urbi fame peri-

turæ relicta spolia non indicabant, 2 *Reg. 7, 9.* quanto magis &c.

Notandum vero illam aquæ causa advenientem, hydriam post se reliquisse, obliti scilicet commodorum suorum, ut convivium salutis interseriret: nam cum intelligeret cum transire modo, verebatur ne, nisi summa celeritate uteretur, hæc illa civibus cōmodandi opportunitas eriperetur. Quamobrem ut quæ expeditissime festinaret, hydria se exoneravit. Quo docemur quam sedulo & sollicitè, proximorum salus est procuranda. Si enim nuncium expeditum eum præcipue quærimus, cum adversus imminentem mortem remedium quærimus, quo nomine Elisæus servo præcepit, ne quem inter eundem salutaret. 2 *Reg. 4, 29.* quanto id magis in animæ salute præstandum erit? Quamobrem discipulos suos ad Evangelium prædicandum missos iussit, ut neminem prætereuntem salutarent, sandaliis induerentur, nullum aut baculum, aut gladium, nullas sarcinas secum comportarent. *Mat. 10, 9, 10.* Qui enim in ignorantia jacent, hi in ipsa mortis umbra dormiunt.

Mulier, ut Messiam esse doceret Iesum, argumento effectorum utitur; quod quæ ab illa clam & occulte facta sunt, patefecit omnia. Alio argumento utitur ab adjuncta ejus rei experientia: quod accedentes ad eum, rem ita se habere intelligent. In quo illud liquet, eam Servatori de se affirmanti credidisse, eo ipso miram fidei promptitudinem declarans, quam etiam profiteri non verebatur. Et quamquam ipsa rudis adhuc & ignara, ex arcanorum indicio Prophetam duntaxat illum esse collegerat; melius tamen edocta Iesum Christum esse, ex eodem argumento apud alios proposuit, & quidem magna asseveratione: addo etiam cautione: nec enim sibi hujus rei indicium arrogat, sed eorum conscientiam appellat; nec vero dicit Christum, hoc de se affirmasse, quod vere poterat, sed potius divinitatis tam eximio effectu illum considerandum relinquit. Hic igitur profusa Christi in hanc meretricem largitio conspicitur; quam tam angusti temporis spatio tanta sui notitia perfudit, ut ad alios docendum apta & idonea esset. Ex quo illud satis liquet, non ex meritis, neque ex operum dignitate, conferri Dei gratiam; cum in seortum, & quidem adhuc in cœno adulteriorum volutans, tam benignus extiterit, ut illi etiam promulgandæ veritatis honorem habuerit. Multæ enim feminae erant,

in cuius se-
 dulitate
 nos exci-
 tandi.

Verf. 29.
 Femina
 fides Chri-
 sti dictis
 adhibita
 notabilis;

erant, quarum erat honestior & magis laudata vita, quibus tamen luculenta dona non obtigerunt.

*quæ ut alii
eo properent
hortatur:* Quod vero hortatur, ut illum adeant & spectent, non tam ad corporis lineamenta & formam referunt, quam quod fore pollicebatur, ut idem experiantur, quod illa senserat: idem fecerat, *Ioh. 1, 46.* Philippus. Cum igitur simul cum aurium testimonio, oculorum etiam & aliorum sensuum fides obtineri potest, utrunque coniungendum est. Hæc ad sacramentorum usum referenda sunt.

*Verf. 30.
cujus ver-
bis quæ si-
des adhi-
bita mira-
bile.* Quod autem mulierculæ testimonium, in re præsertim tanta, contemptui habitum non sit, sicut post etiam doceret versu 39 mirum videri poterit, maxime si cum Loti ad suos generos dicto conferatur, à quibus irrisus est: & si eum nuncio mulierum Christi resurrectionem promulgantium, apud Christi discipulos, conferatur: sed eo declaratur, sicut & exemplo Pastorum *Luc. 2, 17, 18.* non esse verendum, ne noster in Christo labor inutilis futurus sit, modo promp- te & incitato promulgandæ veritatis studio accedamus. *1 Cor. 15, 58.* Atque ut intelligamus, nulli nostro acuminis, existimationi, aut loquendi sceleritati, tribuendum esse, si quos laboris nostri fructus feramus; cum &c. Nec vero nos absterreat tenuitatis nostræ ratio.

*Verf. 31,
&c.
Christi de-
siderium
explendi
voluntatem
Patris,* Interim dum illa iter, & cum oppidanis suis rediret, sermo hic cum Discipulis habitus est. Cujus caput est, Christum incredibili studio teneri Patris mandati de servandis hominibus exhauriendi, & ut idem in eis studium accenderet, aliquot rationes exponere. Hujus autem sui studii testificandi occasionem arripit, ex hac discipulorum ad cibum sumendum cohortatione; quæ quidem importuna esse non videtur, cum quod meridies nimirum esset, tum quod vires collapsæ ex itinere, reficiendæ erant, tum quod hæc solitudo & vacuitas à negotiis invitare ad cibum videbatur; maxime quod discipuli existimarent superesse nonnihil itineris, quod illis à prandio erat conficiendum.

*humanis o-
mnibus re-
bus possibi-
litas* A comparatis igitur minoribus demon- strat incomparabile illud desiderium, quo in exsequendis Patris mandatis flagrabat: ut tamen pro humanæ imbecillitatis ratione cibum & potum, ut reliqui, appeteret, & in his oblectationem caperet: tamen cupiditas obtemperandi Patri, ita illud desiderium

vinceret, & quodammodo obrueret, ut, ejus studio, alterius veluti oblivio eum caperet. Illud liquido constat, obsequia Deo usque eo probari, quoad voluntaria sunt, & alacri animo præbita. Quam autem promptum & propensum esse debet, hac similitudine declaratur. Scimus enim quam cupide sitientes, & fame laborantes ad mensam accedimus; ita ut in proverbium abierit de rebus maximo studio susceptis, tam nos alacriter illa obire, quam &c. *Prov. 7, 1, ad 4.* Hinc est ut David suavissimo somno, qui media nocte nos arctius complectitur, precandi officium prætulit. *Psal. 119, 62.* Docet Christus ita à nobis obeundam Dei voluntatem, ut illam exsequatur Angeli. Nisi igitur ad conciones, ad preces &c. tanquam ad convivium famelici & sitibundi accedimus: sciamus nobis tantum deesse, quantum ab hoc desiderio absumus. Quod si, veluti ad palum vel sudem ursus trahitur, si ut ad lanienam vos, si tanquam ad carcerem rei, sic ad Dei mandata obeunda accedimus, quod à Deo expectemus nihil est. Ut igitur probemus nos obsequio Dei oblectari, eorum quæ nobis cordi sunt, nonnunquam oblivisci oportet, ut somni, cibi, potus: videmus quam sunt famis & sitis patientes venatores, maxime Elau, usque ad sui pæne summam convulsionem. *Gen. 25, 30.*

Notandum etiam genus mandati, quod tam cupide exsequutus est Christus; scilicet, illud quod in peccatoribus Patri reconciliandis & colligendis cernitur. Ut enim pastor in amissa ove recuperata, ut mulier inventa drachma, & pius pater in prodigo filio ad frugem redeunti, *Luc. 15, 5, 6, &c.* sic &c. Hinc est, ut Christo tanquam infinitarum pro nobis perpeffionum merces à Patre assignetur, multorum ad Deum conversio. *Esa. 33, 2, ad 12.* Et tanquam præda aut manubiz gloriosæ, ejus adversus mortem victoriæ. Id nos consolari debet Deum nostram salutem perfecturum, quandoquidem ea oblectatur. Voluptas enim actionem perficit. Christum non minori studio ejus nunc flagrate, quam olim cum in tertis versaretur; eoque eam magis provehere, quo nunc nec cibo nec somno ad vires reficiendas eger. Nunquam opus illud intermittatur. Simul etiam cum discipulos suos Christus, tum in illis omnes fideles Ministròs commonefacit, quanta sollicitudine eorum salus provehenda est, qui eorum fidei commissi sunt. Exemplum habemus insignis cujusdam diligentiz

*quod no-
strum stu-
dium in sa-
cris exci-
tet:*

*hæc deside-
rium in
peccatorum
conversione*

*quod nostro
solatio*

*et mini-
strorum
studio ex-
citanda.*

gentiæ in seruo Abrahæ, qui in Syriam, ob herilis filii uxorem missus, appositum sibi cibum repudiavit, donec quid ea re fieret, intelligeret. *Gen. 24, 33.* quanto id magis præstandum, cum de ambienda Dei Filio uxore agitur?

I O H. cap. 4. à vers. 35. ad 43.

35 Nonne vos dicitis, Adhuc quadrimestre spatium superest, & metis erit? Ecce, dico vobis, attollite oculos vestros, & spectate regiones: nam alba jam sunt ad messem.

36 Qui autem metit, mercedem accipit, & congregat fructum in vitam æternam: ut & qui seminat, simul gaudeat, & qui metit.

37 Nam in hoc dictum illud verum est, Alius est qui seminat, & alius qui metit.

38 Ego misi vos ad id metendum in quo vos non laborastis: alii laboraverunt, & vos in labores eorum introistis.

39 Ex urbe autem illa multi Samaritanorum crediderunt in eum propter sermonem mulieris illius, testantis, ac dicentis, Certe dixit mihi omnia quæ feci,

40 Quum ergo venissent ad eum Samaritani, rogaverunt eum ut apud ipsos maneret: & mansit ibi duos dies.

41 Ac multo plures crediderunt propter sermonem ipsius.

42 Et illi mulieri dicebant, Non amplius propter tuos sermones credimus: ipsi enim audivimus, & scimus hunc esse vere Servatorem illum mundi, Christum.

ANALYSIS.

Svo exemplo discipulos ad ministerii opus excitat atque exaccitat, à comparatione minorum. De temporaria & caduca messe homines totos quatuor menses antequam metis advenit, solliciti sunt, multo magis vos de spirituali messe jam nunc matura solliciti esse debetis; quod confirmat ab adjuncto sensu oculorum, & intelligentia mentis.

Vers. 36. Hanc sollicitudinem porro confirmat ab adjuncta mercede quam accepturi sunt in spirituali messe operarii; deinde ab effectu, quod fructum percipiant, id est, homines colligant ad vitam æternam, deinde altero adjuncto gaudii; quod amplificatur duplici subjecto, tam ejus qui sementem facit, quam qui metit.

Vers. 37. Postremum argumentum confirmat testimonio proverbii pervulgati, dispartitas scilicet esse seminandi & metendi operas; hunc scilicet sementem facere, alium vero messem percipere.

Vers. 38. Alterum argumentum est ab adjuncta facilitate operis, quod spirituale messem ibi percipiunt sunt, ubi ipsi non laborarunt; quod à disparato confirmat, quia alii, id est, Prophetae in hoc opere fatigaverunt.

Vers. 39. Effectum sermonis foeminae ad suos concives exponitur, scilicet quod crediderunt in Christum; quod amplificatur adjuncta multitudine credentium; forma etiam sermonis, quo testificata est de Christo apponitur, scilicet quod dixit mihi omnia quæ feci.

Vers. 40. Effectum fidei Samaritanorum exponitur, petitio ad Christum facta ut apud illos maneret; cujus petitionis effectum erat permansio Christi, quæ declaratur adjuncto tempore duorum dierum.

Vers. 41. Effectum Christi permansionis apud illos est fides aliorum, præter eos qui crediderunt ex foeminae sermone: quod etiam effectum amplificatur ab adjuncto numero, quod essent multo plures; & porro arguitur à sua causa efficiente Christi scilicet sermone.

Vers. 42. Effectum fidei concivium Samaritanorum, aperta confessio suæ in Christum fidei, ex causa efficiente quod illi audivissent; quam amplificat negatione diversorum, nempe se non credidisse propter sermonem foeminae; quod tamen se verum dicere velimus, potius referendum est ad comparationem minorum: scilicet non tam propter sermonem foeminae credidisse, quam propter sermonem Christi: fidei autem confessio est, se probe scire Christum esse Servatorem mundi.

METAPHRASIS.

35. **Q**uod dixi de mea in negotio Patris tanquam in cibo, oblectatione, id ut mihi faciendum est, sic ad vestram imitationem propono. Nec enim vos fugit quod quadrimestri ante messem, solent homines de frugibus in granarium condendis curam suscipere. Advertite quæso quod dicam, sistollite & circumferite quæquæ versum oculos vestros, & mente considerate circumstantes regiones. Sicut enim 36. fruges ad messem albe & matura, sic magna multitudo eorum est qui ad salutem Dei amplectendum prompti & alacres sunt; ut mirum vobis videri non debet, si cibum neglexerim ut messem Patris colligam, cum solemne sit messoribus somnum simul & cibum negligere, ut mes-

ut messeni aliqui perituram colligant; cui vos operi tanto alacrius accingere debetis, quod mercedem accepturi estis; deinde quod messis ejus generis sit, quæ ad vitam æternam in cælum convehitur & comportatur, maxime vero cum hac vestra opera, tum vos messores gaudium percipietis, tum eos qui sementem fecerunt, exhereditatis. Hæc enim verum est illud verbum, quod dici solet, huic sementem facere, aliam vero metere. Ego enim vos legavi ut summam manum his servandis imponeretis, quorum in cultura & veluti semente non laborastis, alii ad fatigationem usque laborarent: vos autem illorum laboribus supervenistis. Ex urbe autem illa plerique in illum crediderunt, idque ob famine sermonem, quo testificata est quod omnia quæ feci mihi indicavit. Cum igitur Samaritani ad illum venissent, studio incensi se in accepta fide confirmandi, eum rogant ut apud se maneret, qui & ibi mansit & duorum dierum usuram illis concessit. Tantulo autem & tam angusto spacio multo quam ante plures in Christum crediderunt, idque ob sermonem quem apud illos habebat Christus. Usque eo autem confirmati sunt & in fide profecerant, ut aperte profiterentur & famine ad istum modum dicerent; probe novimus Iesum esse Christum & mundi Servatorem, idque non tam tuo sermone, quam quod illum ipsum predicantem audivimus.

P R A X I S.

Verf. 35.
Christus
simili: mes-
sis ministe-
rium ex-
plicat;

SEipsum exemplo illis primum proponens, quo illos in instaurando Dei regno accendat, alia deinceps argumenta admittit; primum à comparatis minoribus, de messe in horrea convehenda sollicitos esse colonos, & quidem ejus rei curam suscipere, cum quadrimestri adhuc spatio ab illa removentur. Cælestem autem & plane auream messiem jam maturam esse, ob eamque causam omni conatu & contentione continendum, ut in Ecclesiæ granaria comportetur. Sicut enim messis tempore, tempestive & intempestive hi coloni in assiduo opere sunt, ut fruges, quas terra progenit, percipiant; sic &c. Sensus autem albensis & præmaruræ messis est, esse magnum numerum hominum, qui Ministrorum, tanquam messorum, opera indigent, qui si Ministerio Verbi inveniantur, ad vitam colligentur; sin minus, ut frumentum jam maturum, quod folliculis excutitur, aut à bestiis depascitur, aut imbribus computrescit, penitus interibunt.

Quemadmodum igitur messis matura quæ suo tempore est colligenda; protinus demetenda est, si illam salvam cupimus; & quemadmodum studio ejus comportandæ, cætera manibus abjicimus, somnum dulcem abruptimus, cibi obliviscimur, nec temporis opportunitatem præterire nos patimur; sic etiam &c. Ut minus mirum vobis videri debeat, si ut hanc mulierem in granariis Patris recondam, & alios, quos illa mox adducet, ordinarium pastum negligam. Sicut autem messiem maturam attente intuendo, ad colligendas fruges acceleramur; sic Servator discipulos jubet, ut animo hanc rem diligenter pertractent, quo facilius ad officio suo fungendum excitentur. Nemo enim, non omnino perfidus colonus, messiem hero deperientem æquis oculis intueri potest; nullus pastor in montibus oves suas dissipatas videre, æquo animo fert. Hoc modo Christum ipsum ad majorem populi commiserationem legimus excitatum. *Math. 9, 36.* Quod autem ministris ad falcem immittendam impellat, idem & nos, si rem probe expendemus, ad preces adiget, ut Deus miserus suæ messis, operarios extrudat. Hinc etiam illæ querelæ de vastata per apros vinea, de hæreditate Domini vastata, de edificio Ecclesiæ demolito; ministerii necessitas hoc loco observetur.

Ab adjuncto præmio hortatur, vita scilicet æterna. Messoribus enim animum addit, si præmium constitutum habent, præsertim liberale. Illud enim facit, ut sudorem, æstum, lassitudinem, sitim, famemque contemnant, dummodo præmium consequantur. Deus autem non tantum victum & vestitum Ministris Evangelii suppeditat & præstitit; sed porro vitam æternam pollicetur his, qui fidelem & sedulam operam navarint; nec vitam modo æternam, sed coronam præcipuam & singularem. Vide *Daniel. 12, v. 3. Doctores splendebunt, ut stella.* Quories igitur pondere hujus operæ premimur, mentem statim subeat mercedis incomparabilitas, quæ ut in magnitudine, sic etiam certitudine, omnia messorum præmia infinite vincit: merces enim agros demetentium sæpius retinetur à messis dominis, quam cohibitionem messorum lactus & lachrymæ excipiunt. Hic autem certum est nos, cum summa lætandi materia, manipulos nobiscum relatuos. Qui in stadio currit ad mercedem subinde oculis attollens, cursum maxima contentione accelerat: sic &c. Oculos igitur ab hominum injuriis & ingratitude desce-

Verf. 36.
cujus fru-
ctus vita
æterna:

ideo ob dif-
ficultatem
non relin-
quenda;

defectamus, & in Deum conjiciamus oportet, si in suscepto semel officio permanere velimus. Quod si fecerimus, facile fuerit pastus nostros, quietem, & alia vitæ commoda, quoties res ita postulat, contemner.

que cum magno gaudio conjuncta.

Hujus autem vitæ æternæ effectum adjungit, solidum & cumularum gaudium: sicut enim absoluta messe convivia instituantur, jugulatur asner messoribus, aulædi & cytharædi conducuntur, alia lætitiæ adminicula conquiruntur, quæ superioris tædii molestiam pellant: sic &c. Cujus rei fidem facit à paribus: non enim (inquit) nescitis Prophetas, qui sementem hanc sacram fecerunt, jam concupitis gaudiis frui; vestram igitur non disparem conditionem fore, certe apud vos statuatis. Hoc parva quadam inflexione, & verborum permutatione, ad omnes fideles accommodetur.

Verf. 37, 38.

Quod à Prophetis inchoatum apud Iudæos, ab Apostolis perfectum,

Aliud argumentum ab adjuncti laboris moderatione, Deus enim hunc laborem sui populi servandi divisit & distribuit; quod à similitudine confirmat: sicut enim sæpe fit, ut iidem non metant, qui sementem faciunt; sic etiam in hoc negotio factum est, ut Deus arationis & sationis partes Prophetis attribuerit, Apostolis autem messis laborem reservavit. Apostolos igitur Iudæis colligendis destinans, tanquam ad messem jam paratam misit, seu tanquam ad postremam pugnam, quam spolia exciperent; proinde non gravate hoc munus obire debere, quandoquidem spes felicitatis potiundæ jam in propinquo est, cum qui sementem facit, diuturniori expectatatione laboris perfruendi tenetur.

ut à Pastoribus quod apud Genes à Paulo &c.

Sicut autem Prophetæ sationem & arationem inter Iudæos & Samaritanos; sic Paulus & Barnabas inter Gentes fecerunt, Rom. 15, 16, ad 21. quibus tanquam mectores, succedunt Pastores & Doctores ad mundi finem: qua ratione architecti, patres, plantatores; hi; illi fabri, nutritii, irrigatores appellantur. Quamvis autem hi vere sationem fecisse dici possent; tamen comparatione quadam, & modo quodam, hi, qui extinctum pœne Evangelium instaurarunt primi, suis scriptis, concionibus, denique martyrio, arare in nostro agro dici possunt; & nos illis, veluti mectores, submissos esse, qui in eorum labores ingressi sumus. Eoque operam dandam, ne cum nobis meliores partes daræ sint, in his obeundis dissoluti aut ignavi reperiamur; neve Dei agricolatio-

nem inchoatam aut mancam esse sinamus.

Samaritani Christo (ex sermone mulierculæ) credentes eum rogant, ut apud se divertat; qui prius rogati, illud nunquam fecissent. Quod idcirco faciunt, cum ut gratitudinem suam testatam faciant, tum vero ut eo Doctore, plenus salutis notitiam imbibant. Prioris generis exemplum est in Lydia, Act. 16, 15. & Matth. 9, 10. in Matthæo. Sed hoc exemplum est multo illustrius: nam non tantum hic agitur de animi ad liberale hospitium promptitudine, sed de sui & consuetudinis inveteratæ abnegatione, de famæ & existimationis apud vicinos jactura, de odio erga plerisque constando.

Verf. 39, 40. Seditum veritatis in Samar.

Parum est Christum rebus secundis, omnibus illi faventibus & applaudentibus, hospitio accipere; sed refragente mundo & reclamante hoc facere, id demum fidei singulare testimonium censetur. Quam ad rem ut Christus suos animaret, docet eximium ejus hospitii primum fore, accipient enim (inquit) mercedem Prophetæ: & quo periculosius est eorum apud pios hospitium, eo & amplior remuneratio, & protectio, defensionique magis sollicita.

etiam otio gentis post habitos

Quod vero id fecerunt, ut uberiorem veritatis notitiam ex eo, tanquam ex fonte, haurirent, id cum diuturniore Christi permanentione, tum ex eventu auctæ eorum & confirmatæ fidei perspicitur. Atque hoc studium discendi & proficiendi in agnita veritate, Christo Domino pro exquisitissimis epulis, pro bellariis, pro suffimentis, pro pretiosissimo unguento fuit, sicut ex siti & fame humanæ salutis, qua Christus tantopere urfus, potus & cibi oblitus est, perspicitur. Hinc est, ut à duabus sororibus, Martha & Maria Christus hospitio exceptus, à Maria Christus hospitio exceptus, à Maria pedibus suis ad discendum affixa, quam a Martha, quæ ut magnam ferculorum varietatem pararet, satagebat, lautius se accipi judicaret. Luc 10, 38, ad 42. Hunc animum pii Ministri gerunt, ut mahat mensam piis & sanctis sermonibus, & utilibus ad adificationem quaestionibus, quam magna laborum varietate instrui. Hospes etiam ipse, qui veritatis causa aliquem invitat, recordari debet, bonam partem divinæ liberalitatis, qua ejus humanitatem remunerare pollicitus est, sæpe se sua negligentia sibi excidere & deperire pati, dum quæ illum dubium habent, in medium non proferat, nec concessio bono fruatur.

quod ex permanentione Christi apud ipsos perspicuum,

in qua ejus
facilitas e-
lucet.

Quod vero se Christus exorari patitur, miram in eo facilitatem declarat, qui tam cito injuriarum obliviscitur sibi & genti suæ inflatarum, ut non tantum hospitio ab illis accipi se passus sit, sed tantum beneficium in illos conferre voluerit. Quod nobis exemplo esse debet promptitudinis in gratiam cum illis redeundi, à quibus alieniores extirimus, & quibuscum inimicitia olim gestimus, quantumvis inimicitia cum inveteratissimæ, tum vero etiam acerbissimæ intercesserint; & quamquam non defuturi sunt, qui hanc facilitatem, levitatis & stultitiæ damnaturi sint. Sicut etiam forte Christum idcirco Samaritanum appellaverunt, quod in illos præteriens tam facilis exstitit. Maxime vero Christi non exemplum tantum, sed sanguis etiam hanc vim habere debet, ut ardentissimas odii & inimicitiarum flammæ extinguat: *Ephes. 2, 13, ad 16.* cui accedit Sacramenti coenæ usus. In quo quantum à nostris peccator notandum, qui ad accipiendas offensiones videntur tanquam igniarii fomes, ad illas vero conceptas retinendum chabidem exhibent quodammodo, aut si quid sit quod ardorem ignis diutius retineat.

Verf. 41.
Sam. ar.
plurimi
Christi ser-
monibus
credunt;

Duplicem fructum Evangelii notat hujus hospitii; Priorem, quod plerique alii ad fidem Christi attracti sunt, præter eos, qui ex indicio mulieris crediderant. In quo veritas Christi constat, qui dixit hanc messem Samaritanæ urbis fuisse: siquidem immissa Verbi divini falce, statim in Ecclesiæ granarium collecti sunt. Populi vero hujus aperta & simplex sinceritas liquido inde constat, quod ilico audito Evangelio, crediderunt; ita ut duorum dierum spatio, magna discipulorum multitudo aggregata sit. Quam sinceritatem Paulus in Philippensibus celebrat, & singulari encomio ornat. *Phil. 15, 3, ad 11.* Cum tamen homines, qui sapientiæ opinionem captant, veritatem cognitam non protinus profitebantur, ne sapientiæ laude spoliarentur. Quid igitur nobis fiet, si jam annos 22 Christum audientes, nondum in eo radicati sumus.

eo magis
eorum fides
commendabilis

Quod autem propter sermonem ejus credidisse dicuntur, non tantum fidei subiectum notat, sed fidem eorum commendat; qui tamen coram miracula nulla edita esse conspicerent, tamen nudo ejus verbo, fidei lon-

ge firmissimo præsidio & basi, fidebant. Sicut igitur eorum fidem *Ioh. 2, 24, 25.* perstrinxerat, qui ex miraculis illam collegerant, usque eo ut Christus se illis credere noluisse dicitur; sic hoc loco eorum fidem Evangelii celebrat, quæ Verbo Dei innixa est, ut non se remere Christus illis crediderit: perinde ac si is plus honoris alicui haberet, qui promissioni ejus acquiescit, nec vades aut pignora alia quaerit.

Quod si quis inde inferat, fidei nostræ *non tamen* *ideo sa-* *cram. reji-* *cienda.* tum præcipue lucere, cum Verbo solo contenti sacramenta præterierimus.

Respondet, hoc loco, fidem ex miraculis non damnari, sed cum miraculis major atque æqua ratio habetur, atque ipsius Verbi. Deinde ideo eorum ex Verbo laudatur fides, quod miracula Christus non apposuit. Quod si oblata miracula respicissent, aut neglectui habuissent, tum demum graviter reprehendendi erant.

Alter firmatus est, quod qui prius ex mulierculæ sermone crediderant, in ea fide confirmati sunt: *justificamur enim ex fide in fidem*, quæ assidua incrementa accipit. Hoc autem fidei incrementum restantur, quod non jam ex sermone sæminæ, sed quod Christum ipsum audiverant, in eo fidem ponerent. In quo non prorsus operam ejus rejiciunt, sed *ἡ ἀσπίς τῆς ἐπιστολῆς* Christi erga eos ministerium extollit. Hic autem operæ pretium fuerit observare, unde fidei nostræ firmitas pendet; non equidem ex Ecclesia, ut Pontificii obstrepunt, sed ex Christi sermone. Tamen enim Ecclesiæ opera ad fidem aditus recluditur; tamen adepta semel fide, illa non in Ecclesiæ autoritate acquiescit, sed inde firmamentum suum mutuatur, quod Spiritu dictante, illud Christi Verbum esse persuasi sumus. Sicut enim præstantissimis & sapientissimis hominibus non ideo credimus, quia illi hoc dicunt, tamen illis hunc honorem habemus, ut aliqua verisimilitudine eorum oratio persuadatur: sed tum demum illis fidem adjungimus, cum eorum orationem cum ratione, & rei veritate consentire animadvertimus: sic &c. Et sicut aureos synceros esse eos existimamus, qui ex publica eudendi officina exeunt: tamen illud non certe credimus & constanter, nisi ad lydium lapidem exigantur: sic &c.

Verf. 42.
A Christo
in fide Sa-
marit. con-
firmantur;

non ergo ab
Ecclesia ea
petenda.

IOH. cap. 4. vers. 43.

43 Duobus autem post diebus exiit inde, & abiit in Galileam.

MATTH. cap. 4. vers. 12, 13.

12 Quum audisset autem IESVS Iohannem traditum esse in custodiam, rediit in Galileam :

13 Et relicta Nazareth, venit & habitavit in Capernaumo urbe maritima, in finibus Zabulon & Nephtholim.

IOH. cap. 4. vers. 44.

44 Ipse enim IESVS testatus fuerat, Prophetam in sua patria honorem non habere.

MATTH. cap. 4. vers. 14, 15, 16, 17.

14 Vt impleretur quod dictum est per Esaiam Prophetam, dicentem;

15 Terra Zabulon & Terra Nephtholim : ad viam maris secus Iordanem, Galileæ Gentium :

16 Populus positus in tenebris, vidit lucem magnam : & positus in regione & umbra mortis, lux exorta est.

17 Ex eo tempore cepit IESVS predicare, & dicere, Resipiscite: appropinquavit enim regnum cælorum.

A N A L Y S I S.

IOHAN. 4. 43. Christi commigratio à Iudæa in Galileam describitur ab adjuncto tempore, post duorum dierum commorationem in Sycharis vico.

MATTH. 4. 12. Deinde ab efficiente causa rumore quem acceperat de Iohannis carcere; ubi etiam causa finalis innuitur, ut Christus Euangelii prædicationem à Ioanne inchoatam continuaret.

Vers. 13. Post commigratio ejus describitur à Nazareth, oppido Galilææ unde profectus est, & subjecto particulari Galilææ, quo se recepit, Capernaum; quod describitur à subjecto generali, maritima regione & magis speciali finibus Zabulon & Naphthali. Vers. 15. Describitur porro à situ juxta Iordanem, qui locus describitur ab adjuncto populi & incolarum numero.

IOHAN. 4. 44. Discessus notatur ab efficiente causa, videlicet contemptu quo Nazarethani Christum suum alumnum aspernabantur: quod à toto confirmatur, quia Prophetam in sua patria honore carere; quod ipsum Christi testimonio corroboratur.

MATTH. 4. 14. Hæc Christi commigratio Nazaretho in Capernaum, causa finali porro confirmatur, impletione Prophetiæ Esaiæ.

Vers. 16. Describitur Christi ad eas partes commigratio ab effectu, quod populus illius regionis vidit magnum lumen; ejus item causa assignatur, quod lux illis exorta est. Quod omne amplificatur ab adverso, tenebris calamitatis & ignorantis, in quibus populus ille versabatur: & porro adhuc exaggeratur adjuncta duratione malorum, in quibus demersa jacuit: quæ duratio confedendi vocabulo indicatur.

Vers. 17. Hujus effecti causa efficiens notatur, Euangelii per Christum prædicationis; quod Euangelium ejus partibus declaratur, poenitentia & fide; hac causa, illa vero effectus. Quam ad poenitentiam & fidem cohortationem confirmat adjuncto temporis, scilicet quod tempus proprium ei rei promulgandæ advenisset.

M E T A P H R A S I S.

Postquam vero duos dies in vico Sycharis (Samaritanorum votis respondens) commoratus fuisset; se in Galileam denuo contulit. IOH. 4. 43.

Cujus profectiois, sicuti superius unam causam accepimus, Phariseorum malevolentiam inde natam, quod Christus plures discipulos faceret, quam Ioannes Baptista: sic alteram jam subnecto, quod rumore non dubio Christus Ioannem carcere inclusum esse intellexerat. MATTH. 4. 12.

Quamobrem Christo visum est, Iohannis in prædicando apud Galilæas vices supplere. 13.

Quod vero relicto & præterito Nazaretho, Capernaum oppidum maritimum in finibus Zabulon & Naphthali habitatum venit: id eo fecit quod Prophetam nullibi se minus æstimatur, quam in sua, ubi enutritus est, patria, & apud suos contubernales. Quod ipsum occasione præbita alicubi postea Christus testatus est. Tamen si hujus sui consilii causa multo gravior & angustior exiit: scilicet ut quod ab Esaiæ Prophetæ prædictum est, impleretur. IOH. 4. 44. MATTH. 4. 14.

- 15. Cuius predictionis hic (quod ad hunc locum attinet & quantum presens argumentum postulat) sensus est: Regioni & ora Zabulonis & Naphtali ad mare secus Iordanis flumen projecta, populoque propter agri fecunditatem numeroso, quam durissime in densissimis calamitatibus & ignorantis tenebris, tanquam in ipsa morte, demerisolumen longe splendidissimum exortum esse, & simul illius aspiciendi copiam factam esse. Nam hoc ipso, quod dictum est, tempore, Christus Euangelium apud illos predicare cepit. Cuius predicationis caput & summa erit, iam tempus illud penitus impletum esse, quo Dei gratia majori mensura illis proponitur, quam unquam ante: ob eamque causam precipua quadam ratione nunc illis incumbendum, ut malorum præteritorum penitentiæ ducti, bonis operibus strenuam operam navent.
- 16.
- 17.

Summa est Christum, relicta Iudæa, in Galilæam proficiscentem, & Nazaretho præterito in Capernaum Euangelium, cuius summa proponitur, predicasse.

Partes { Causa Christi predicationis in finibus Zabulonis & Naphtali.
Summa predicationis Christi.

P R A X I S.

CHRISTUS, relicta patria, maritimam regionem afflictionibus & veritatis ignorantia obtenebratam, Verbi predicatione illustrat.

Cujus { Præterita patria in Capernaum concessio, & Causa concessionis.

ION. 4.
xl. 43.
Ex Christi commigratione certa loco cultus non alligandus.

Quod, præterita & relicta patria, ulterius in Galilæam profectus sit, idque ob eam causam, quod sciret se & doctrinam suam, non tam illis gratam & acceptam fore; docemur, nullis privilegiis tutum esse posse illum populum, qui Dei Verbum parvi pendere. Tamen enim Nazareth cum in censu populi Dei esset, tum etiam hoc privilegio ornata, ut Dei Filium puerum educaret; tamen hæc Christum neglectum alligare nequeunt, quo minus ejus defectiorem meditaretur. Neque tamen dubitandum est, quin Christus, eadem propensione fuit erga suam patriam, qua nos nostram prosequimur; adeoque præter illas naturales, dummodo incorruptas, in Christo perfectissime vixisse. Verum neque patriæ charitas, neque consanguineorum necessitudo efficere potuit, ut illis plus se affixum & devotum haberent, nisi quoad veritatis amore illos

duci intelligebat. Sed nec Hierosolymæ urbs multis eximis promissis ornata & munita, ultionem Dei à se amoliri potuit, ex Verbi contemptu contractum: quanto minus igitur nobis parceret?

Quod periculum in Iudæa, ex Phariseis & eorum insidiis imminens, declinans Christus in Galilæam, ditionem Tyranni & persecutoris, concessit; liquido docet, nec illaudato aut illegitimo timore Phariseis celsisse; ut qui videtur è fumo (quod dicitur) in flammam incidisse, id est, e grandi periculo in discrimen gravius. Sed hoc modo & suam in officio fidem Deo probavit, & nobis exemplum præbuit, ut ne temere nos in minimas difficultates conjiceremus, & à gravissimis etiam non abhorreamus, quoties de Dei voluntate in illis perpetendis constaret, & vocationis nostræ ratio hoc postulet.

MATT. 4.
xl. 12, 13.
nec temere nosmet in periculum conjiciendum.

Deinde quod Ioanne in carcerem concluso, Christus ejus in prædicando apud Galilæos vices obeat: consolationem continet, ne amisso ex persecutione aut morte, pio ministro, animis cadamus; cum videmus hoc loco alium, & quidem priore multo præstantiorem, in ejus locum suffectum & surrogatum esse. Illud modo cavendum, ne nostra aut in Deum, aut in Ministrum ingratitude perimatur, sed aliorum potius nequitia, ut hoc loco factum est. Quandoquidem Iohannes nulla Galilæorum opera in carcerem detrusus est, aut morti deinceps traditus. Quod si nostra nequitia, vel hominum crudelitate pereant, nec Dei manu consumantur, verendum est ne pro Pastore, justo Dei iudicio, lupi substituantur, qui gregem invadent deglutientque.

Amisso Ministro Deus sæpe præstantiores surrogat.

Proverbium: cuius veritas constat in his, quæ sunt ἐπὶ τῷ πλάτῳ. Cuius causæ sunt, primum invidia, quæ facile conflatur inter æquales & populares, cum quis æqualem suum, multo magis sibi inferiore præferri videt: in quo hujus existimationem, suum contemptum judicat, deinde familiaritas contemptum parit. Ægre enim aliquid magnum de eo nobis persuademus, in quo nos superat, quicum conviximus, collusimus, colloqui sumus, cibum sæpe sumpsimus. Existimamus enim, nobis aliquando pares, nunquam deinceps præponendos. Huc accedit, quod hujusmodi nostratum ex assidua consuetudine infirmitatum, testes & spectatores admittimus; quarum recordatio in animis nostris neglectum parit. Quo accedit, quod non nostra duntaxat, sed & parentum & con-

ION. 4.
xl. 44.
Quare in patria Prophetæ aut Minister non erunt?

& confanguineorum abjecta conditio, ad elevandam auctoritatem, & minuendam fidem nostram, observatur & studiose colligitur *Matth. 13, 54, ad 58.* Cum contra summi beneficii loco esse debebat, quod hoc modo illis adeundis fidentiores efficitur, cum plerique verecundia prohibentur accedere Ministros, quod illis ignoti sint. In his vero quæ ad hanc vitam spectant, non tam delicari, vel potius petulantibus sumus. Sive enim ad jus dicendum Advocato, sive ad sanitatem constituendam Medico egeamus, sive inopia laboremus, ad eorum qui nobis notissimi sunt, & quibuscum consuevimus opem libentius confugimus: hos enim habemus cum nobis spectatissimos, tum apud quos majori fiducia uti nos posse judicamus.

MATT. 4.
 14, 15.
 Deimisericordiæ primo Evangelium annunciatum Galilæis;

Hinc, tanquam inscripta & expressa nota in persona Iesus, agnoscimus Iesum Christum esse, & mundi redemptorem, qui unicus sol est, seu luminare magnum, quod istis Galilæis exortum est. Deinde videmus singularem Dei in misericordia æquitatem, ut ubi prius iudicio Dei, tanquam fulmine, fracti sint, ibi prius Dei misericordia affluat. Nam sicut hæc regiones à Tiglath Pelezero prius pervastatæ, priusquam reliquæ tribus attacktæ sunt; sic latus nuncius Evangelii prius apud illos percerebuit, quam apud alios Israëlitas personuit. Quod ad afflictorum consolationem opportunum admodum. Novimus quod à Petro dicitur, *1 Pet. 4, 17.* tempus esse, ut à Dei dómo iudicii initium sumatur: & perinde pessimam fore inobsequentiam conditionem. Sed neque nos conturbet, si (ut hoc loco accidit) primi inter Dei populum vapulemus: nam ut hic factum est, priores futuri sumus in accipienda misericordia, qui priores fuimus in malis experiundis: vide *Iob. 5, v. 5, ad 9.* in exemplo ejus, qui tot annos claudus & caprus pedibus erat. Deinde mitius sæpe cum illis agitur, qui primam Dei manum sentiunt, quam qui secundam aut tertiam: qua de re vide *Jerem. 26, 18, ad 23.* Sicut enim, cum brachium viri concaluerit, gravioerem plagam infert, quam prima aut secunda percussione: sic multo magis illud in Dei plagis verum est. Quod autem consolationis eximio loco à Propheta proponitur, adversus summas calamitates; docemur, in Evangelii luce, nos omnium gravissimorum malorum remedia

quod maxime in miseris solatio:

& medicinam consequi. Quod si hæc consolatio aliquot centum annos post declaranda & repræstanda, populum, qui tum vivebat, erigebat; multo magis nos debet, qui hoc beneficio fruimur, singulari consolatione recreare.

Illud præterea singularem consolationem habet, quod diutius malis oppressi, opportuno tamen tempore, è malis eruntur. Nihil enim ad desperationem homines magis sollicitat, quam quod mala in quibus sunt, cum illis consensescant; ut animum illorum subeat, mala illa, tanquam præscriptione (ut iuridici nostri loquuntur) in illos jus habentia, nunquam sua possessione moveri possent; ut in illis penitus computrescere oportere, in animum inducant suam. Huc pertinet, *se inter cutropides jacentes demigrati fueritis, tamen &c. Psalm. 68, v. 13, 14.* Deinde nos confirmare debet in studio precandi pro his, qui tenebris ignoratiōnis diu obruti sunt, fore ut tandem Dominus illis in Verbi sui luce affulsurus sit; maxime pro Iudæis, quorum ad Deum conversio, Dei promissione nititur: ut Zabulonitarum &c. de quibus hoc loco agitur.

Matthæo affirmante Christum tum cepisse apud Galilæos prædicare, *Marc. 1, 14.* addit, illum prædicasse Evangelium regni Dei. In quo eximium præconium, & singulare elogium prædicationis Evangelii cōtinetur. Quod nos Reges facit, & Reges Deo, quod nos in possessionem regni mittit, & quidem regni Dei. Non est contemnendum beneficium Evangelii, quod mortuos vitæ nos restituit, unde & *verbum vitæ* appellatur, quod nos Diaboli mancipia in libertatem asserit; unde & perfecta lex libertatis appellatur. *Luc. 1, 25, & 2, 12. & Luc. 4, 19.* annum acceptum promulgare: sed illud encomium est longe augustissimum, quod dicitur, regnum cælorum viam nobis sternere. Deinde notandum, duas partes Evangelii constitui, pœnitentiam & fidem; ubi notandum pœnitentiam esse Evangelii, non legis partem: de qua re vide alibi.

Quod etiam stimulum adhortationi adiungit, quod tempus hoc opportunum sit, nempe quod tempus illud à Prophetis prædictum advenisset; illud ad nos accommodandum, quibus hæc opportunitas oblata est. vide *2 Cor. 6, 2.*

Verf. 16.
 quamvis
 diu in tene-
 bris detenti.

Verf. 17.
 Evangelii
 encomium
 quod de re-
 gno Dei;

idque op-
 portuno
 tempore.

I O H. cap. 4. à vers. 45. ad finem Capit.

45 Quum ergo venisset in Galilæam, exceperunt eum Galilæi, quum omnia vidissent quæ fecerat Hierosolymis in festo: nam & ipsi venerant ad festum.

46 Venit igitur IESVS rursus Cana oppidum Galilææ, ubi fecerat ex aqua vinum. Erat autem in urbe Capernaumo regius quidam, cuius filius infirmus erat.

47 Is quum audisset IESVM venisse ex Iudæa in Galilæam, abiit ad eum, & cum rogavit ut descenderet ac sanaret suum filium: erat enim moribundus.

48 Dixit ergo IESVS ei, Nisi signa & prodigia videritis, non credetis.

49 Dicit ei regius ille, Domine, descende priusquam moriatur puerulus meus.

50 Dicit ei IESVS, Vade, filius tuus vivit. Credidit homo sermone quem dixerat ei IESVS: & profectus est.

51 Iam autem eo descendente, servi occurrerunt ei, & annuntiaverunt dicentes, Filius tuus vivit.

52 Percutatus est ergo ab eis horam qua melius habuerat: & dixerunt ei, Heri circiter horam septimam dimisit eum febris.

53 Agnovit ergo pater id factum esse illa ipsa hora qua dixerat ei IESVS, Filius tuus vivit, & credidit ipse, ac domus ejus tota.

54 Hoc rursus, id est, secundum signum edidit IESVS, quum venisset ex Iudæa in Galilæam.

A N A L Y S I S.

Effectum protectionis Christi è Iudæa in Galilæam, quod Galilæi Christum complexati sunt; quod arguitur à causa efficiente, visione scilicet miraculorum quæ fecerat Hierosolymis in festo; cuius etiam visionis causâ subjungitur, Galilæorum Hierosolyma profectio.

Vers. 46, 47. Superiore versu subjicitur loci generalis designatio Galilææ, quo se contulit Christus, nunc particulare subiectum loci Canan subjungit: quod oppidum describitur ab adjuncto miraculo conversionis aquæ in vinum; quod etiam suo efficiente Christo amplificatur: post describitur quidam ad Christum accedens, 1. ab adjuncta conditione Aulici: deinde à relato filio; qui suo adjuncto morbi declaratur, 3. à subiecto loco ubi habitabat, 4. effecto accessus ad Christum; quod arguitur ab efficiente causâ, fama Christi ex Iudæa in Galilæam reditus, 5. à fine, ut Christum rogaret, secum ut descendat ad sanandum filium suum: hæc petitio confirmatur ab adjuncta gravitate morbi, quod filius morti proximus esset.

Vers. 48. Huius petitionis effectum est Christi responsum, cuius forma est objurgatio, causa autem objurgationis est fidei tarditas & tenuitas; quam arguit à subiecto fidei, scilicet quod non acquiescerent in verbo; quod probat à disparato subiecto, nisi scilicet viderent signa & portenta.

Vers. 49. Christi objurgationis effectum est postulati iteratio; quam corroborat ab adjuncta mortis propinquitate quæ filio imminabat.

Vers. 50. Effectum postulati est petitionis concessio, & concessionis, Spiritus Sancti efficacis emergenceia, Aulici fides particularis, fore scilicet, ut filius convalescat congruenter Christi dicto: &

fidei effectum, nempe domum suam reversio, tanquam qui esset de filii sanitate securus.

Vers. 51. Post fervorem occurfus proponitur, qui describitur ab adjuncto tempore, interim dum ille domum redibat; & effecto, nuncio scilicet de filii convalescentia.

Vers. 52. Hujus nuncii effectum est percunctatio Domini, quo tempore convaluit, & percunctationis effectum responsum fervorum, cuius forma subjicitur.

Vers. 53. Vtriusque, cum percunctationis dominicum responsum fervorum, effectum est Parris cognitio, quod eadem illa hora sanatus sit filius, qua Christus eum sanitati restitutum pronunciaverat; & collationis simul & miraculi effecta fides subnectitur, non particularis, filium sanitati restitutum esse, sed fides qua persuasum habet Christum esse Messiam: quod declaratur distributione subiecta patrisfamilias, tanquam causa fidei domesticorum, ut qui instituebat familiam, & familiæ quæ instituebatur.

Vers. 54. Hoc miraculum adjuncto numero declaratur, scilicet quod secundum fuit; non simpliciter, ut ex 45 vers. sed secundum, quod in Galilæa & Cana oppido edidit.

M E T A P H R A S I S.

Cum igitur Iesus Samariam transiens Galilæam venisset, cum Galilæi libenter eundem accipiebant: non tamen illi promittuntur: quæ Samaritani, qui solo verbo acquiescebant: quandoquidem miraculis, quæ Hierosolymis in festo Paschæ (quo profecti fuerant) viderent, permoti, Christo hospitium

45.

apud

46. apud se prabuerunt. Rediit itaque Iesus in oppidum Cana, in provincia Galilee, ubi aquam (sicut dictum est) in vinum converterat. Erat autem regius quidam Officiarius, cuius
47. filius (ut sit) Capernaï decumbebat. Hic, cum percrebuisse Iesum Iudæa in Galileam rediisse, ad eum accedens, supplex rogat ut Capernaum secum proficiscens filium, mox ceteroquin moriturum, sanitati restitueret. Ad quem Iesus: Posses equidem vobis hoc & alia huic similia officia iure denegare, qui ad credendum tam adversum animum geritis, ut in verbi mei autoritate non acquiescatis, nisi signa & prodigia acceperint; non quod plane vetutum sit signorum praesidio oblato uti, aut etiam eorum administriculum postulare, sed quod signis postulandis nullum modum statuitis. Ad quem
49. Aulicus; Ista nunc mitte, queso, & mecum mature veni, ne si filius graviter decumbens vita defungatur, cum re spes etiam pereat. Ad quem Iesus; Nol: amplius de hoc negotio laborare; domum revertere: filius enim tuus hoc ipso quo jam te alloquor momento convalescit, & integra & confirmata prorsus valetudine restitutus est. Credidit igitur vir ille Christi verbo, Spiritu Christi intus cooperante, & efficaciter animum Aulici, ut in verbo acquiesceret, permovente: unde tanquam de sanitate filii securus, domum versus profectus est. Dum in itinere est, Servi ejus certatim accurrunt, tanquam qui & Alexandria referendi studio incenso invicem contendere. Herum igitur alloquentes dicunt, filius tuus, qui in ipsis mortis saucibus harere visus est, jam penitus convalescit. Quamobrem ab illis tempus seiscitatus, quo valetudinem pristinam recuperavit, responderunt; heri circiter primam pomeridianam, & deseruit eum febris. Quo responso, agnovit pater illud ipsum tempus fuisse, quo Iesus dixerat, filium tuum convalescit. Cujus cum miraculi tum cum servis colloquii hic fructus & partus exiit, ut & Aulicus Iesum Messiam esse crediderit, & servos & reliquam familiam ad eandem fidei societatem, diligenti institutione pertraxit. Hoc autem ex miraculis qua Iesus in Galilea edidit, numero secundum est, reliqua miracula que ceteri Evangelista in Galilea facta serbunt, tempore precedens: pleraque enim Hierosolymis in festo Paschatis prius secisse, superius vers. 45 monstratum est.

P. R A X I S.

CHRISTUS rogatus, moribundum Aulici filium valetudini restituit; qui, re peni-

tus cum servis examinata, cum tota sua familia credit.

Cujus partes sunt } Moribundi pueri ad sanitatem restitutio Christi dicto, & Fructus illius sanationis.

In priore parte habetur } Christo, & colloquium Aulici cum } Servis.

Proponitur vero primum ejus ad Christum petitio, ut cum ipso, sanandi filii causa, descenderet. Vbi spectanda proponitur causa, quæ hunc Aulicum Christum accedere coegit, filii sui grave periculum. Neque enim ceteroquin credibile est, hunc Christum adire statuisse, nisi hoc malo adactus, quo & tanquam tubæ sonitu ex aulicis delictis experrectus est, & veluti flagello ad Christum actus. Quo fructus afflictionis eximius docetur. Nam si pii & Dei timentes rebus secundis Deum oblivioni tradunt, ut *Psal. 30, 6.* nihil certe mirum est, si hi, qui se voluptatibus, & hujus seculi cupiditatibus dant, tantisper peccatis suis indormiscunt, quoad somnus ille afflictionis ejuſpiam strepitu pellatur. Deus autem suis non tantum imperavit, ut urli ad eum accurrant, & eum appellent; sed promissit fore, ut prementis calamitatis acerbitate, ad nominis ejus invocationem, tanquam ad arcem, confugiamus. *Prov. 18, 10. Hof. 5, 15. Quam angustia erit eis, mane quaerent me. Psal. 119, 67. Antequam in arumnas incidissem, erravi, nunc autem custodio eloquia tua.* Hic igitur sal est, quo afflictiones ovi albutine inspidiores condiantur; hoc saccharum, quo nimia amaritudo corrigatur; hoc oleum, quo acetum ejus mitigetur: neque tamen hoc ex afflictionis ingenio fit, quæ refractariam naturam magis à Deo averſam reddit, sed precibus per Spiritum. *Phil. 4, 6.* Itaque in prælium aut luctam cum afflictionibus commissi, sequamur Iacobum, qui tamen si claudis ex lucta effectus esset, Angelum tamen dimittere noluit, nisi prius benedictione eum prosequeretur. *Gen. 22, 24, ad 31.* Sic nos nec ex afflictionibus emergere debemus cupere, nisi in illa prius ad salutem, fide & humilitate & mansuetudine profecerimus. Alioquin enim citius, natura nostra, moueremur à Iobo descriptum imitatur *39, 12.* Omnis enim natura bestię, magis domabilis & cicur est, quam hominis.

Perquam tenuem fuisse ejus fidem constat; primum quidem, quod non putet posse Christum sanare, nisi, ut olim Elias, & Eli-

Verſ. 40. 47. Quare Aulicus petit ut Christus cum eo descendat?

hinc in afflictionibus ad Deum recurendum,

& aulici fides exi- 39-45

zæus, & post Apostoli, ad laborantes accederet, preces pro his conciperet, corpus suum laborantium aut mortuorum corporibus applicaret, his manus imponeret. unguento eos perfunderet. Infirmetas ista secundo loco apparet ex responso Christi; quo declarat Galilæos, & in his cummeritipsum, nisi miraculorum adminiculo, fidem illi & doctrinæ ejus abrogaturos. Tertio, hæc tenuitas inde dignoscitur, quod responso ad Christum, filiam suam, siquidem eum mors prius opprimeret, quam Christum se illi sifteret, non posse crederet excitari. Quod tamen Prophetis, Eliæ & Elizeo olim obrigisse, nosse potuisset. Sicut de servis Iairi legimus, qui herum admonuerunt, ut Christo deinceps negotium non faceretur, quod filia ejus exspiraverat.

in quibus Christi benignitas conspicua,

Hinc intelligitur, quanta sit Christi benignitas & φιλανθρωπία, qui fidem tot ignorantis & corruptelarum involucris implicitam non rejicit; qui arundinem quassatam non confringit; nec linum fumigans extinguit; tamen inter plures cineres una tantum scintilla sit, illam fovebit. Quamobrem hoc nobis stimulo sit ad nos, ut ad Christum accedamus, incitandum; quod tam facilis & benignus sit, ut homines tot infirmitatibus impeditos, tanquam pannis obfritis, non aspernetur. nec suo aut jucundissimo aspectu, aut necessario præsidio privet. Quod si probe expendere, non tam facile ab eo fugam meditaremur, quam his facere solent, qui cum se perturbatione, seu iræ, seu vindictæ commotiores sentiunt, statim se à Cæna abducunt, cum tamen nisi his succumbant, & ab his se vinci patiantur, seseque in eorum potestatem, tanquam dedititios & captivos concludant, Christo grati convivæ sint. Quandiū enim in lucta sunt, &c. Neque enim Deus ita omnia ad calculos revocat, sicut agricolæ solent, qui nisi aut ager fumentum, aut fructum arbor ferat, labori aut sumptibus analogum, utriusque culturam deinceps abjiciunt. Modo enim aliquem fructum non prorsus inspidum & ingratum deferamus, nos pro suis agnoscit. Tanquam enim ad rigidum judicem accederent, qui suas injurias persequeretur, sibi in animum inducunt. Sicut autem hac in parte, à plerisque peccatur: ita alii sunt, qui ad mensam audacter vel impudenter potius prosiliunt, nihil omnino de datis scandalis, aut exulceratis fratribus colligendis & reconciliandis solliciti.

ejus infirmita non intermit-

Deinde hanc Christi suavitatem, aliqua acrimonia temperatam esse ex responso liquet. Vide in Nicodemo, *Iob. 3. 10.* Summa autem reprehensionis est, illos quicquid rationum aut demonstrationum afferretur, quibus perspicuum fiat eum esse Dei Filium & Messiam, & quamvis ipsa meridie clarius sit, quod de Messia credendum est: tamen eos nolle, nisi adhibitis miraculis credere. Sic igitur filios suos cum omnibus eorum infirmitatibus & deformitatibus amplectitur, ut interim deformitates non probet, sed illas emendare conetur. Peccatores vocat ad resipiscentiam. *Prov. 9. 3. ad 6.* stultos apud se divertere hortatur; sed ea lege ut stultitiam abjiciant. Neque enim Deus ita in suos indulgens est, ut in suis liberis desipiat, & ut plerique parentes faciunt, nævos & strumas in ornamentis numeret. Hac autem respon- sione Christus explorare eum voluit, an esset germanus & ingenuus Christi Discipulus, si correctionem admitteret: sicut enim Aquilæ pulli germani, ex recto solis intuitu, ab adulterinis discernuntur; sic veri Ecclesiæ filii ex æqua reprehensionis perpessione, à spuris internoscuntur, *Iacob. 1. 19, 20.* *Prompti ad audiendum, tardi ad iram.*

Verf. 49, 49. Christi reprehensio ob infirmitatem anlici,

ad fidei explorationem,

Quod quidem commune vitium fuisse totius gentis Iudaicæ testatur Apostolus, *1 Cor. 1. 22.* non tantum Galilæorum aut Aulici istius. Univeritas igitur erroris neminem debet reprehensione eximere. Nec quod plerique, adhibitis etiam miraculis, non crediderunt, illos excusabat, qui non, nisi miraculorum adminiculo, credere Christo in animum inducebant. Sicut plerisque in more est, ex erroris communitate, & quod alii gravius illis peccant, se & suam improbitatem tegere.

quamvis ejus error communis.

Sed illud alienum videtur, quod Aulico sanitate filio quærenti Christus de fide sermonem injicit, cum illud *ἀπεχθήσῃς* *Cen* videtur.

An Christus ad quastra aulico respon-

Tertium quomodocumque ab Aulici consilio alienum fuit, Christi tamen cum instituto conjunctissimum erat, qui non tam sanandi corporis, quam animi medendi causa venit; cujus cum sola medicina fides sit, non mirum videri debet, si de corporis restitutione postularis, de fide responderit. Huc accedit, quod Christus visus est sæpiuscule fidem in his desiderare, qui sanitate ab illo adepti sunt. Et certe, dummodo cum fructu Dei erga nos liberalitatem consequi velimus, fidei manu ille fructus carpendus & legendus

legendus est. Quamobrem danda opera est, ut non, nisi ex fide, quid à Deo petamus; nisi perniciosum illud, quod impetramus, placeat experiri.

Verf. 50.
cujus postu-
lata exequi-
tur;

Christus petitioni repetitæ & vehementius effragitatae annuit; nolens, citra fidei mensuram, eum ulterius pertentare. Nam quod dicit *filium* ejus *vivere*, perinde est ac si diceret convaluisse, ut ex versu 52 constat. Quod autem proficisci eum jubet, perinde est ac si eum adhortaretur, ut tanquam re confecta, domum quietus & à curis solutus irer. Cum vero Aulicus filio suo restitutam sanitatem non nisi Christi ad eum adventu exoptet, Christus tamen ilico restituendam pollicetur, plus illi largitus est, quam ille petiisset, aut sperare potuisset. *Eph. 3, 20. Vide in Salomonis oratione 2 Paral. 1, 7, ad 12.* Quanto magis si ea petamus, quæ futuræ vitæ sunt: quibus præbendis descendit? &c. Maxime cum illa vocationi, in qua nos Deus collocavit, necessaria sunt.

à quo Christi
verbis
fides adhibita:

Quod vero Aulicus *verbo Christi credidisse* dicitur, apparet eum non nihil ex Christi sermone profecisse. Nam cum Christum accederet, non nisi Christi ad filium profectio, eum convalescere potuisse existimavit; nunc vero unius velut ambulatiunculae sermone, solo ejus verbo, vel ab absente sanitate conferri statuit. In quo cum Christi munificentiam perspicimus, qui momentanea petentibus, cum illa, tum æterna etiam munera contulit, videmus quantum lucri ex uno ad Christum accessu percipi possit. Sicut etiam ex Samaritanæ mulieris exemplo liquido constat: unde quantam jacturam illi faciunt intelligi possit, qui vel unius concionis & conventus fructu se privant, cui non incommode interesse possunt. Quamquam enim nullum tempus sit, quo præclarum ex Verbi exercitio fructum non capiunt: tamen sunt quædam etiam momenta, in quibus Deus virtutem suam in hominibus potentius & efficacius declarat. Fieri enim potest, ut qui ex centum concionibus, in re magni alicujus ad salutem momenti non profecerit, una concione illud percipiat.

quære nul-
lum tempus
opportunitatem
audiendi
conciones
negligentiam.

Quare male sibi & salutis suæ consulunt, qui leviculis de causis se vel ab uno sacro conventu subducunt, cum Christianæ ejusdem prudentiæ sit, conventus ecclesiasticos assidue, tanquam principis aulam, aut tanquam emporium & mercatum frequentare, ut nullam aut obtinendæ causæ, aut lucrulosi contractus consequendi opportunitatem præ-

terire sinamus. Videmus mendicos, & dura necessitate pressos, totos dies & annos sub dio in summis æstibus & frigidibus prætercuntium transitus observare, & mille repulsa passos, non tamen desistere; & his quidem nulla promissione armatis, aut certa spei obtinendi spe munitis; qua si non excidunt, tamen quantum est illud, quod consequuntur, præsertim si cum æternæ salutis mercede componatur. Quid est igitur, cur nos tam sumus ad cælestes divitias comparandas segnes? quandoquidem non minor, adeoque major nostra est in hoc genere egestas & indigentia, quam pauperissimi cupitiam; qui, natura nostra, ne solum quidem ficulneum habemus, quo turpitudinem nostram tegamus.

Fructus miraculi sequitur.

Interim dum Capernaum Galilæa descendit, tamen ex sermone Christi credens, animo fuerit longe, quam ante, placidiore; tamen ut Deus illi omnem scrupulum cito detraheret, servos, ut illi occurrerent, permovit; à quibus nuncium restituti filii perferentibus, tempus quo convaluit percontatus est. Quicum tempus adnotassent, ac vicissim servis (sicut facile colligitur) Aulicus omnem rem exposuisset, utriusque cum servi, tum herus, cum reliqua familia, crediderunt.

Verf. 51
52.
Aulici cum
servis de fili-
lii sanitate
collatis;

Vbi primum notandum est, non esse alienum à fide, ut Christi in promissis veritatem exploremus. *Ier. 2, 5.* Cum Deus querit, quid injustitiæ patres eorum in eo experti sunt, illis permittit, ut superiorum temporum fidem & veritatem Dei replicent. Beroensis laudi datur, quod testimonia à Paulo citata, an sic haberent, explorarent. *Act. 17, 10, 11.* Idem aurifex in purgatissimo auro, & mercator in incorruptis & sinceris mercibus æquissime fert, & in tabula sua egregie & artificiose depicta pictor: sic etiam accepta beneficia in nos collata, aut judicia in nos exercita, ad aliquam seu promissionem, seu comminationem revocanda, à nobis cum fidem, tum Dei reverentiam comparemus, alioqui beneficii veluti nucleum perdimus, nec ad Dei judicia cautiores effici-mur; maxime vero tum eximiam utilitatem habet, cum de veritate promissionis Dei cum aliis conferimus: sicut ex hoc exemplo liquet, ubi tota familia hoc modo Christo lucrifacta est.

quæ ad firmam
mandam
recte insj-
tuta;

Quod autem cum verbo & dicto Christi ex ejus in longe absentem sanitate collata est, infirmis tantam Christi potentiam indicat; cujus in ma-

fontatis
restitutione

Christi in-
finita pe-
ccentia;

nibus vita & mors, morbus & sanitas ita sunt, ut à solo ejus nutu pendeant. Quod si absens, cum adhuc infirmitate septus esset, gratiam & dona contulit, nã nunc ab infirmitate liber, facile poterit, quamvis in cœlo, dona sua cœlestia nobis conferre, tametsi ad mensam hanc corpore humano non descendat. Pontificii enim Christum de cœlo ad altare devocant; non dissimiles his, qui nihil ad se boni à Christo redire credebant, nisi Christus corporali præsentiã adesset.

Verf. 53.
& fidei
collatione
divinali-
beratis.

Tota vero familia hoc miraculo ad Christi fidem adjuncta, cumulum divinæ liberalitatis declarat; qua ex tam humilibus & contemptis initiis, tam præclarum opus constructum est. Pater tantum corporis sanitatem filio quærebat; invenit autem non tantum filio sanitatem, & ex morbo convalescentiam, sed ex ipsa morte æterna sibi & toti familiæ medicinam consequutus est. Neque

vero restrictior est, quam olim exstitit: potius vero ideo in cœlum ascendit, ut fontem liberalitatis suæ magis expositum & obvium redderet. Modo igitur precibus Deum accedamus, ne manes ablegemur, nihil est cur timeamus.

Hoc veru videtur Evangelista fructum uberrimum notare, quem Christus relicta Iudæa perceperat; tum ut Iudæorum pervicaciam perstringeret, apud quos tam exilem ex tot miraculis fructum retulisset; tum ut indicaret Christum, ex persecutionis mœre recreatum esse; quod Ministros suo loco ejectos & extrusos, consolari debet. Potest autem secundum dici, ratione habita illius miraculi, quo in Cana vinum ex aqua fecerat: qua oratione indicare voluit, miraculum hoc in Galilæa, tempore illa præcessisse, quæ à reliquis Evangelistis in Galilæa edita esse commemorantur.

Verf. 54.
Quinam
fructus ex
his perce-
ptus?

L V C. cap. 4. à verf. 16. ad 23.

16 Venit igitur Nazaretham, ubi fuerat nutritus: & intravit ut consueverat, die Sabbathi, in synagogam: & surrexit ut legeret.

17 Tunc datus est ei liber Esaiæ Propheta: quumque explicuisset librum, invenit locum in quo scriptum erat;

18 Spiritus Domini super me, propterea quod unxit me, ut euangelizem pauperibus misit me, ut medear contritis corde, ut predicem captivis dimissionem, & iacis visus recuperationem, ut confractos emittam in libertatem.

19 Ut predicem annum Domini acceptum.

20 Et complicatum librum quum reddidisset ministro, sedit, & omnium in synagoga oculi erant intenti in eum.

21 Cæpit autem eis dicere; Certe hodie impleta est hæc Scriptura audientibus vobis.

22 Et omnes testimonium ei dabunt, ac mirabuntur super sermonibus plenis gratia, procedentibus ex ore ipsius, dicebantque, Nonne iste est filius ille Iosephi?

A N A L Y S I S.

Christi effectum indicatur, profectio ad civitatem Nazaretham; quæ arguitur ab efficiente, quod ibi nutritus esset; deinde à fine, ut illis Evangelium prædicaret: quæ prædicatio explicatur adjuncto tempore, die Sabbathi, & subiecto loco; altera adjuncta consuetudine cum Sabbatho, tum in Synagoga prædicandi. Item adjuncto resurrectionis, quæ amplificatur sine legendi contextus quem tractaturus erat.

Verf. 17. Item ab efficiente instrumento, Aedituo seu Ministro, qui librum Scripturæ portexit, subiecto generali, Esaiæ Propheta: ab effecto explicando voluminis, quod suo fine declarat, ut contextum inveniret.

Verf. 18, 19. Subiecto particulari $\omega\epsilon\sigma\chi\eta$ Prophetæ, quod continet primum Dei dona, quibus

Christus instructus erat; quæ similitudine unguenti illustrantur, & suo fine declarantur, ut Evangelium prædicaret; quæ prædicatio suo subiecto arguitur, pauperum. Deinde Evangelii prædicatio suis effectis explicatur, 1. captivos dimittere, 2. cæcis visum conferre, 3. emittere quassatos, 4. Prædicare omnem conscientiæ libertatem: quæ omnia effectis suis metaphora illustrantur.

Verf. 20. Læctionis absolutio declaratur adjuncto, 1. libri complicatione, 2. redditione in manus Aeditui, 3. situs corporis mutatione, ut qui prius erectus consistens, jam in Cathedra obdiderat, 4. defixione oculorum omnium in se.

Verf. 21. Forma concionis proponitur, quæ consistit in adjuncta impletione Scripturæ; quæ porro declaratur adjuncto tempore, nempe illo ipso die, quo Christus illa legit.

Verf. 22. Quod confirmatur testimonio totius Ecclesiæ,

Ecclesiz, quæ aderat, & effecto admirationis totius populi: quæ admiratio sua causâ declaratur, gratioſo sermone, qui ex ore Christi procedebat. Quæ etiam admiratio amplificatur à diversis, quod quamvis eſſet filius Iosephi, tamen sermo gratioſus &c.

M E T A P H R A S I S.

16. **T**ametſi Ieſus conſcius ingrati animi, quem Nazareni civis illum gerebant, illic ſedes ſuas ſigere voluit: tamen ut ſuam erga illud oppidum, ubi educatus & nutritus erat, gratitudinem teſtaretur, (poſtquam in aliis Galilæa partibus, maxime Capernaſo, miniſterium ſuum exercuiſſet) ad illam civitatem ſe recepit. Die vero Sabbathi Synagogam ingreſſus eſt. Quod utrumque de more & conſuetudine fecit, utcumque aliquando oblata occasione, & preſentis diebus, & extra Synagogam doceret. Ibi ut ſuam erga Sacram Scripturam reverentiam proſtiteretur, erectis pedibus inſiſtebat, eo iudicio declarans, ſe ad Scripturam lectionem quam pro concione pertractaturus erat, accinctum eſſe.
17. *Quamobrem libro Eſaiæ Propheta (qui tum forte ex Eccleſia conſtituto legendus erat) in manus tradito, cum uſque eo evoluit explicatque, quoad in illum locum incidit ubi ad hunc modum ſcriptum eſt; Spiritus Sancti omnis generis dona aſſatim in me, ſeu humanam naturam meam, collata ſunt: quorum viva & expreſſa imago olim in pretioſiſſimo unguento, Regum & Sacerdotum capitibus aſſuſo, reſentata eſt. Hac dona ob eam cauſam à Deo in me collata ſunt, ut me ad Euangelium predicandum miſeris & omnibus Dei ſalutaribus donis penitus nudis mortalibus legaret; ſcilicet, ut animo contritis medicinam faciam, captivis à peccato & Diabolo miſſionem & emancipationem promulgem, cæcis viſum reſtituam, conſiſtos & contuſos mole peccati in libertatem emittam. Denique ut annum jubilai exoptatiſſimum in omnem ætatem duraturum, ad perfectam & conſummam ab omni ere alieno & ſervitute ſpirituali abolitionem, una cum reſtitutione in amiſſam regni cælorum poſſeſſionem, proponerem.*
19. *Libro autem complicato & edito reddito: ad auctoritatem doctrine teſtandam in Cathedra conſedit. Tota autem Eccleſia, oculis in Ieſum converſis, cum attentiſſime inſpexit. Quo ſacto Ieſus in hunc modum loqui orſus eſt; Hæc hæc Scriptura vobis audientibus complementum accipit: quæ inſequens ipſe, de quo hæc diſta & prædicta ſunt, jam adveni, & eadem opere complevi. Unanimi porro conſenſu reſtificati ſunt omnes, Ieſum*

quæ prædicta ſunt perfeciſſe, & ſimul admiratione commoti ſunt de gratioſo ſermone, qui ex ſacro illius ore promanavit; ſed admiratio male fundata eſt, quod nihil de illo altius aut auguſtius ſentientes, quam quod eſſet Iosephi filius; ex hoc illius gratioſo ſermone, ſtupore correpti ſunt.

P R A X I S.

Chriftus concione apud Nazarethos ſe Meſſiam promiſſum Nazarensium accipitur. Cuius

Concione in ſynagoga per Chriſtianas habitæ. ſunt de Concione conſequentibus.

In concione, notantur concionis	Circūſtantia	ſubjecto loci	tẽpore ſc. Concionandi etiam ritus ſeu ceremoniæ.
	ex Sũma,	Adjuncto,	

Locus generalior eſt, ſcilicet urbs Nazareth, ubi educatus erat: quod cauſam continere videtur cur illos adiret; cum tamen eorum improbitatem & animi in ſe acerbitatem & iniquitatem prænoſceret. Quod enim ibi educatus fuerit, voluit (ut videtur) id beneficii recognoſcere, & majus quoddam beneficium veluti in compenſationem conferre. Tametſi enim quoad divinitatem totius mundi dominus eſſet, & quoad humanitatem illis donis inſtructus ut urbs illa ei potius obnoxia foret quam ipſe urbi; tamen tanquam ex media hominum plebe eſſet, ſe accepti iſtius beneficii memorem oſtendit. Cum enim politeias illius urbis adminiculo Chriſtus commode & tranquille educatus fuerit, putavit ad ſe pertinere ut hanc Dei gratiam, illius urbis miniſterio præſtitam, agnoſceret. Hanc gratitudinem Deus Iudæos docet, cum in Babilonem deportarentur, ut quoniam ibi nutriendi & alendi forent, & illius imperii procuracione & pace victuri, regni totius pacem precibus & modis omnibus procurarent. Hoc etiam Iſraelitas Deus docuit, cum humanitatem erga Aegyptium exhibendam admonet, quod in illa terra peregrini eſſent; quamquam ab Aegyptiis peſſime accepti fuiſſent, & peregrinorum libertate exuti, in ſervorum conditionem redacti eſſent, Aegyptiique ſuis laboribus plurimum lucri & ſibi ipſis damni attuliſſent. Hoc improbis ipſis natura inditum eſt. Sed multum intereſt inter eorum affectum & piorum. Improbi enim, charitate complectuntur patriam & tribum, &c. ſed

Verſ. 16, 17. Beneficii compenſationis ergo Chriſtus in Nazareth prædicavit.

amore Dei & studio Verbi hoc non faciunt. Quod declarant satis, cum populares suos & tribulos seu gentiles, veritati ipsi præponant.

Locus specialis Synagoga: de qua re alibi.

quod die Sabbathi factum verbum Dei cultum arguit,

Tempus erat Sabbathi: qui dies cum ad Dei cultum destinatus sit, hinc intelligitur quis sit legitimus Dei cultus: nempe ut Verbum legatur & prædicetur. Vide *Actor. 13, 14, 15.* & *Actor. 15, 21.* ut sciamus hoc esse institutum Apostolorum & veteris populi, ut iis diebus istis exercitiis Deum colamus: & Misticum cultum, & reliquum *Pontificiorum* apparatus, commentitium esse.

quod stans scripturam legit eius reverentiam ostendit.

Quod *Stans* legit Scripturæ contextum, co docuit quem honorem Verbo Dei habuit. Quod idem de populo confirmatur. *Nehem. 8, 5.* Ob eamque causam nos ut honorem quem Scripturæ deferimus testemur, aperto capite simus, quoad Scripturæ contextum legitur. Quod tamen ipsum nisi ex animo profectum fuerit, Deo detestabile censendum est. Si enim literas à Principe nobis redditas, non nisi osculo aut alio honoris indicio & significatione legendas accipimus, nedum Dei, &c. Corda igitur aperiamus: idque ut erectum coram Deo sit, diligenter elaboremus. Nam si cor præputio irreverentiæ aut pinguedine impœnitentiæ operum sit, si illud negligentia & remissa quadam dissolutione jaceat, parum profuerit, &c. Quod Christus memoriter locum illum tenens, voluit tamen ex libro eum recitare, quod illa Ecclesiæ consuetudo postulat, notandum est adversus eorum vanitatem, qui præterito libro contextum memoriter recitant, ut inde gloriolam quandam aucupent.

In Scripturæ *ἁγίου* id est, circū- Spiritus Sancti in Christum collatio. Eiusdem Spiritus effectione continentur *ἁγίου* etæ erga Ecclesiam.

vers. 18. Quare Christus fuerit unctus?

Hanc Spiritus in Christum collationem explicat primum à fine, idecirco enim Spiritum accepit ut illi sit instar unguenti cujusmodi, quo ad sacerdotium & regnum initiaretur, & munus illud obire quod in lege & Prophetis descriptum habetur. Hic figura legis explicanda, & doctrina de Sacramentis pro temporis oportunitate pertractanda. Sacerdotes enim & Reges, Christum adumbrabant: unguentum Spiritum Sanctum oculis & naribus exhibebat, vel animo potius per hæc instrumenta. Hic locus indicat Christum verum esse Messiam, in quem Dei voluntate pretiosissimum unguentum est effusum.

Deinde illud nobis consolationi sit, quod cum nos simus aridi & tanquam vasta quædam deserta, omni succo veræ bonitatis orbati, Christus ipse fontem bonorum in se inclusum habet: quodque in carne nostra fons ille reperitur, unde nobis ad eum via exposita sit, quæ alioqui erat inaccessa. Quamdiu enim Deo ob signatus tenebatur fons, tanquam in prærupta rupe, adiri non potuit: nunc vero in carne nostra collocatus, tanquam in planitie aut convalle, nihil est quod quisque vereatur accedere. Perinde enim est, ac si fontem domi nostræ aut thesaurum in proprio agro possideremus, ubi quoties ex usu est appropinquemus. Quin potius sponte à Christo, tanquam capite aut montis summitate, ad nos, qui membra & in convalle sumus, defluit atque decurrit.

In collatione Spiritus notandum est, designari uberrimam spiritus copiam abundantissime collatam; sine modo & mensura *Ioh. 1.* In quo notandum est, regnum Christi non consistere in multo milite, divitiarum copia, classis & muros celebritate, ut hujus mundi regna, sed virtute Spiritus. Virtute enim Spiritus & ejus veluti gladio, in obsequium redigit & reprobos, & contumaces frangit atque obterit. Sic *Zachar. 4, 6,* quod eodem loco figuratur *lychnuchori.* Lampade cujus *lecythi* (id est, *oyle cruse pot glasse or violle*) oleum sine humana ope ad lucernas fovendas suppeditat. Hinc *Apostolus 2 Cor. 10, 34.* & *Heb. 4. penetrantior est bipenni, &c.* Hoc igitur nos consolari debet, sicut improbis terrorem injicere, qui minas Verbi Dei & censuras Ecclesiæ, tanquam nugæ & inania terricilamenta aspernantur, ut Goliathus olim Davidis balistam & contemptos lapillos.

Deinde ab adjunctione missionis legationis Christi, unde legatus & Angelus Dei vocatur. Nec se ingessit, sed ejus vocem expectavit qui dixit, *Tu es filius meus, &c.* Hinc intelligitur Deum neminem mittere, nisi quem prius idoneis ad munus obeundum ornavit donis. Nec enim tam dissolutus pater familias aut pastor est, ut suam aut familiam aut gregem committat eis, qui nulla regendæ familiæ aut pascendi gregis peritia polent; majoris enim constat. Nec tam alienus à judicio est ut cuiquam illas partes attribuat, quas ipse obire nequit: quis servum ad opus adigat, qui impar est viribus aut peritia? nisi Pharao aliquis tyrannide insignis. Mandatorum quidem merito exequutionem

per quem nobis est Deum aditus.

Spiritus in eum collatio uberrima;

ex qua ejus missio legitima, & aptitudo sancta;

nem exigit à nobis Deus , quod ad eorum obsequium olim vires, quibus illa perficerentur, contulit : sed in mandandis muneribus, alia ratio est. Ideo inquirentis in Apostolatum Pauli, ipse signa Apostolorum ostendit quibus ministerium illud obsignatum est. Quod idem in magistratu perspicitur. Hoc igitur singularem consolationem habet.

*hæc omnia
nostro bono
facta sunt.*

Deinde arguitur hæc Spiritus in Christum collatio ab effectis. In quibus hoc observandum est, illa non ad Christi compendium, sed ad Ecclesiæ rationes referri. Huiusmodi enim sunt, quæ nostram utilitatem inveniuntur. Ut enim fons, aquam, ager, thesaurum, radix effusum humorem non sibi sed aliis habet; sic Christus, &c. Non igitur tantum ex ejus redundantia & exundatione dona sua in nos transfundit, sed quæ in illo manent Spiritus dona universa, ad rem nostram expromit. Eoque non tantum ipsius descensus nobis profuit, sed illius iterum in cælos ascensus ad utilitatis nostræ normam revocatur. *Ioh. 14. Expedi vobis, &c.* Quod Evangelii prædicatio Spiritus Sancti effectum est, eo docemur de ipsius in omni genere præstantia, autoritate, certitudine, sufficientia. Vide *2 Pet. 1, 20, 21.* Non parvam auctoritatem habitura fuisse videtur, si à Christi in corrupta & erroris experte natura humana, profecta fuisset: sed cum ab ejus humana natura non aliter proficiatur quam Spiritus Sanctus cælo dimissus, & cum Patre & Filio consubstantialis humanæ naturæ dictavit, magnum auctoritati pondus accessit. Nam Adamus si incorruptus mansisset, ad legem Ecclesiæ ferendam inidoneus tamen fuisset. Qui etiam ipsos Angelos tanto negotio impares futuros fore illud declarat, quod ad ministerium in Christo obtupecebant. Est enim Evangelii mysterium infinitæ sapientiæ, quæ in finitam creaturam non cadit. Ex quo apparet, quam stulte faciunt qui hominibus peccato infectis hoc tribuunt, ut legem Ecclesiæ & conscientiæ ferant: & qui dictata *Pontificis*, cum Scriptura ipsa auctoritatis pondere exæquant.

Qui sunt hoc loco *pauperes*, ex superioribus petatur.

Aliud effectum Spiritus, interveniente prædicatione Evangelii; quod scilicet contritos spiritu sanat. In quo admirabilis virtus Spiritus Sancti apparet, qui animos contritos & laceros *Joël 2.* sanat, & ita obvolvitur ut restituantur. A Chirurgia similitudine ducta; vel potius dissimilitudine. Est enim in-

credibilis Chirurgia quæ membra non luxata aut contusa solum, sed distracta & penitus dissipata reponit. Quod nobis singularem consolationem affert; tamen enim conscientia nos multorum peccatorum stilo vulneret, tamen lex suis diris & maledictionibus animum nostrum confodiat, tamen Dei iudicium in animum nostrum incursum nos obterat atque comminuat, tamen Christi Spiritus per Verbi prædicationem nos reficit. Quis igitur sibi ex hoc oleo seu unguento non comparet, ut quoties peccati conscientia & æstu divinæ iræ & iudicii opprimatur, semper in promptu habeat quo persanetur. Quibus scorpionum lectus frequens est, iis semper ad manum est lectus olei, quo ilico stimulo scorpionum resistatur; sic &c. maxime cum sciat se istum iri, & à scorpione feriendum. Nos enim cum peccatis refertissimus, iram Dei & iudicium ejus jure pertimescamus: cujus sensus & veluti stimulus si in præsentiarum nos non urget, at veniet aliquando tempus cum punget. Quo tempore nisi animus qui vulnera infligit, idem etiam in promptu remedium suppeditet, periculum est ne configamur.

Hinc etiam colligitur, quibus Evangelium Christi salutiferum est. Nec enim nisi contritis corde, & peccatorum conscientia vulneratis, fructuosum est. Ut enim Chirurgi operam aut Medici nemo, nisi aut ægrotus, &c. requirit, aut oblatam admittit; sic &c. Omnes quidem faucii & ægroti sumus, sed pauci hoc sentiunt. Idem de onere *Matth. 11.* sed præstat hæc simul & semel colligere: scilicet pauperes, contractos corde, captivos, cæcos, &c. Quod de singulis separatim agere longum esset. Videtur autem *Pauperum* titulo; reliquos omnes complecti, tanquam partes quasdam paupertatis.

Deinde effectum aliud (vel potius idem, aliis licet verbis exornatum) Spiritus, per prædicationem Verbi, est assertio ex captivitate plusquam Babylonica, sub regno scilicet Satanæ, catenis & ferro peccatorum, corpore simul & animo: idque non ad libertatem usque, sed in omne ævum, ad obcundum sædissimas peccatorum occupationes, & post ad perpetiendum durissima & asperissima flagra. Hujus vel minimus digitus gravior est, lumbis Babylonici tyranni. Huc accedit, quod dicitur *Tenebrarum regnum*: quod apud Zachariam comparatur carceri sæculento & cœnoso, ubi captivorum tibiæ demersæ hærent. Hoc modo Scriptura nos

quibus solum Christi Evangelium salutiferum:

etiam per Christum assertio ex captivitate Satanæ;

Per Christum contrita corda sanantur;

bis conditionem nostram delinear, quæ infimè tetrior est, quam quæ possit his similitudinibus adumbrari. Ecquis igitur est qui tam miseranda conditione expediti non lætetur? qui liberationis ex his malis nuntium gratuitum non libenter audiret? qui hujus tanti boni accipiendi quam certissimus fieri non expereret? & tamen homines, ac si in regio palatio aut paradiso essent, ac si liberimi essent & nullis vinculis præpediti, in hac conditione acquiescunt.

ex ex-
citare na-
turali li-
beratio,

Aliud effectum, vel idem potius, &c. scilicet, quod cæcis visum restituit. Quantum sit malum luce carere, in promptu est dicere; his præsertim, qui iter maximi momenti conciliendum habent, neque ullum vix ducem nancisci possunt, neque palpare aut explorare baculo valent. Nam corpore cæcus, palpaudo & exploratione baculi aliquid conlequitur. Deinde cum ipse sit cæcus, tamen ab alio duce ad concupitum locum dirigi possit; sed vix dux nobis nihil profuerit, nisi nos etiam qua nos via ducat sciamus. Non enim admittendum est, quod Pontificii dicunt, aliena scilicet seu Ecclesiæ fide aliquem servari, tamen ipse in ignorantia omnium versetur. Vide quantopere premebant Aegyptios tenebræ. Quod autem hac cæcitate non magis consternemur, causa est quod cæci nati sumus, & nunquam lucem aspeximus. Ut enim qui oculis captus est, & visu casu orbatus, hoc beneficium valde desiderat, quod ejus voluptatem præcepit, cum cæcus natus non item; sic &c.

in ex
peccati
seu virtute:

Sequitur alia metaphora, qua virtus Spiritus Christi per Evangelii prædicationem amplificatur, scilicet, quod contractos oneribus & operibus laboriosissimis, ex servitutis ratione exactis, nos expedit; ut olim Israëlitis accidit, cum servitute pressi durissima, in libertatem vindicati sunt. Onus enim peccati, quomodo onus ipsa confringit quodam modo, vide *Psal. 6.* dorsum incurvat, gemitus exprimit, quibuscum gemitus Israël magnitudine non sunt comparandi.

Verf. 19,
&c.
tandem
gratia
amissa per
Christum
restituitur.

Extrema metaphora, est omnium & elegantissima & feracissima; quæ non tantum metaphora, sed & figura seu typus est effectus Spiritus, per prædicationem Evangelii. Anno enim lubilai singuli ad possessionem suam redibant, qui illam per egestatem abalienaverant. Servi emancipati sunt, nomina omnia concepta, & tabulæ novæ concessæ sunt. Quæ omnia Evangelii prædicationi aptissime competunt. Eo enim ad

pristinam, atque adeo ad meliorem pristina, possessionem revertimur: servitute peccati & diaboli eripimur, exhausti debitores, syngraphas & apochas conceptas habemus, &c.

Quod autem testimonium Christo redderant, id ita accipio ac si suis in conscientiis convicti tenerentur, cum Messiam fuisse qui à Prophetis depictus sit. Tantum enim sapientiæ, gravitatis & facundia effulsisse in illius oratione, quæ vel in cæcorum oculos incurreret.

Verf. 22,
Populus ex
Christi ser-
mone con-
victus;

Convicti tamen, non agnoscunt nec acquiescunt: sed facile ea eorum animis illabi patiuntur, quibus hoc iudicium excutiant. Quæ autem hoc iudicium labefactabant, partim ab ipsis Nazarethæis explicantur, partim à Christo anticipantur.

cui tamen
non acqui-
escit:

Explicantur autem (litteras non didicisset. à Nazarethæis cau- { obscuris parentibus & se duc, scilicet quod { cognatione esset.

Quod enim querunt, unde illi hæc sapientia & virtutes venissent, tantumdem est ac si dicerent, suspecta hæc esse oportere; quandoquidem litteras non didicerit, nec filius Prophetæ fuit, & inter Prophetas educatus. Quo etiam refertur quod apud *Mar. cum c. 6. v. 3.* cum non in schola educatum, sed in partis officina fabrilem artem exercuisse, confirmare videntur. Quia enim solemne est hominibus qui litteras testantur, ex schola excultos & limatos prodire, Christum qui nulli homini in disciplina traditus erat, existimant nulla solida & integra Dei cognitione imbutum fuisse. Non cogitabant illum à Patre didicisse, non reputabant Prophetarum verba, quæ illum à Spiritu informandum & *Teodiduxen* esse oportere commendant: denique obliviscuntur operæ pretium fuisse ad Evangelii auctoritatem firmandam, ut ad Christum docendum nullius hominis opera intercederet; ne si Christus, qui Evangelii Doctor summus esset, ab hominibus doctrinam accepisset, tanquam humana existimata foret. Idem causa fuit cur Baptista primus Evangelii præco, & Apostoli qui post per universum mundum illud disseminarunt, à Deo Patre & Filio per Spiritum, non hominum opera edocti sunt.

cause cur
hoc non se-
cerit;

Nosse porro debebant, Spiritum Sanctum non esse scholis alligatum, sed ubi vult spirare, & quos vult. Ejusque rei exempla non deerant, in Saul, Davide, Amos, &c. unde *1 Sam. 10.* his qui convitatorie quærebant an Saul esset inter Prophetas, responsum

cum etiam
alii sine
doctore in-
signes exti-
terint;

itum est Prophetiam non tam magisterio hominum, quam Deo doctore & patre adipisci. Erant igitur superiorum temporum experientia inexculpabiles, quod Christi doctrinam non agnoscebant, quia eam in scholis non didicisset. Sic Pontificii Episcoporum mitris, Doctorum *de Paris*, & cucullis monachorum veritatem & doctrinam veritatis adfigunt. Nos autem discamus, ipsam doctrinam intueri, eamque justis ponderibus examinare, id est, ex oraculis legis & Prophetarum de illa iudicium ferre; & illam, tametsi ex officina, tametsi ex agro, aut aratro prodeat, &c. Non quod Scholæ, his præsertim temporibus, negligendæ sunt, aut hanc docendi rationem quæ Christo obtigit, nobis expectandam, &c. sic &c. Nam certius & exploratius est iudicium, quod ex collatione & examinatione doctrinæ ducitur, quam quod à loci celebritate & Doctorum splendore petitur.

Alia causa, qua sibi ad fidem in Christum obicem & aggerem opposuerunt, est quod

parentibus & cognatione obscurus esset. *verum hæc*
Sic legimus impium Saulem & Shemeum & Shebam, occasionem arripuisse à patre Iesse, Davidem Dei unctum aspernandi & repudiandi: tanquam nihil excessum & divinum, ex tam humili tugurio proficisci possit: atque ita Dei gratiam & eximia ejus dona, divitum & nobilium insignibus & imaginibus affigere, ut nusquam alias reperitur.

Hæc autem est mira humani ingenii perveritas. Nam ante omnia in id sedulo incumbunt, ut aut figmento aliquo & excogitato mendacio, aut saltem specie aliqua turpitudinis, ministrum in invidiam & contemptionem trahant; quod si non datur, captant aliquid & captant ab amicis & parentibus. Homines autem stulti & insipientes, non reputant eos qui ad ministerium vocantur, novos homines fieri & quasi cælitus delapsos. Quod de Saule & Davide dicitur, idem etiam in principis legatis consideratur, si quidem parentes hæc dona conferrent, ratio erat, cur hæc existimarent: sed &c.

nec obscuritas ipsa-

Lyc. cap. 4. à vers. 23. ad 31.

23 Et dixit ad eos, Omnino dicetis mihi hoc proverbium, Medice cura te ipsum: quacunque audivimus facta fuisse in urbe Capernaum, fac etiam hic in patria tua.

24 Dixit autem, Amen dico vobis, nemo Propheta acceptus est in patria sua.

25 Sed in veritate dico vobis, multa vidua erant diebus Eliæ in Israël, quando clausum fuit cælum ad tres annos & sex menses, adeo ut fuerit fames magna per totam regionem:

26 Et ad nullam illarum missus est Elias, sed Sareptam urbem Sidoniæ, ad mulierem viduam.

27 Et multi leprosi erant in Israël sub Elisæo Propheta: & nullus eorum purificatus est, sed Naamanus Syrus.

28 Tunc repleti sunt omnes exultantia in synagoga, hæc audientes.

29 Et quum surrexissent, ejecerunt eum extra urbem: & duxerunt eum usque ad supercilium montis super quem urbs ipsorum erat edificata, ut præcipitarent eum.

30 Ipse vero quum transisset per medios ipsos, profectus est.

A N A L Y S I S.

Prolepis est, cujus occupatio hoc versu continetur: cujus propositio est, Christum debere miracula edere in civitate Nazarethana; cujus rationem assignat à minore, quia edidit miracula Capernaï, cui non tantum debet, atque urbi in qua educatus est; quod confirmat testimonio veteri, scilicet proverbio, Medicum seipsum & suos sanare debere, priusquam ad alios sanandi causa transeat.

Vers. 24. Subiectum continetur 4 versibus; cujus propositio est, nihil necesse esse ut Nazarethi miracula edat, quia hoc alibi fecit; cujus argumentum 1. est ad adjuncto contemptu quo parati erant illum accipere; quod confirmat testimonio *quod*

vers, seu proverbii; Prophetam nullibi magis despicabilem esse quam in patria.

Vers. 25, 26. 2. Argumentum est à minore, quod Elias in summa rerum ex fame penuria, præterito universo Israël & populi Dei regno, ad alienigenam missus sit, ut illam & filium ejus in fame miraculo edito pasceret.

Vers. 27. 3. Argumentum item à minore, quod Elias, Naamanem Syrum lepra liberavit, cum omnes in Israël hoc morbo laborantes præteriti sunt.

Vers. 28. Effectum hujus occupationis notatur, accessus in Christum furor; qui amplificatur adjuncta quantitate omnium, & subiecto loco.

Verf. 29. Cujus furoris effectum, 1. est ejectio Christi ex urbe, 2. effectum, diductio in verticem montis cui urbs superstruebatur; post hi effectus sine declarantur, ut scilicet eum ex illo vertice precipitem agentes interficerent.

Verf. 30. Hi effectus Nazarenorum causa extiterunt, cum Christus suam divinam potentiam exercens, per medium eorum agnem perumpendo, se eriperet.

METAPHRASIS.

23. **P**errexerit Christus illos porro pro concione alloqui. Equidem non ignoro quid animo apud vos versetur, & quid supra hoc predicandi Evangelii beneficium à me flagitatis: scilicet, ut quicumque fama ad vestras aures pertulit, miracula Caperna à me edita esse; eadem hic in patria civitate vobis omnibus spectantibus proponam. Quam ad rem proverbium illud in me iactabitis, Modice cura te ipsum: eo non obscure significantes alienum esse, & alios qui non tam arcto vinculo mecum conjuncti sunt, sanem, ilis prateritis, qui me prope attingunt, & qui propinquitate, veluti alter idem sunt. Verum enim vero audite quod
24. vobis respondeo; & sancte confirmo, proverbium enim proverbio opponens. Nec enim nescii estis omnium fere ore circumferri, quod experientia docuit, Prophetam in sua patria parum acceptum & gratum esse; ut qui propter familiaritatem, qua cum illo à pueritia consueverunt, sui contemptum facile obnoxius esse solet. Sed est adhuc firmitior ratio, quam
25. hac miraculorum hoc loco inhibitione sequor, Dei scilicet Patris sapientissimam dispensationem: qua quibusdam hanc gratiam facit, quam aliis, & quidem his quibus humano iudicio maxime competit, eandem gratiam abnuat. Quam ad rem ex ipsa Scriptura, qua mentiri nescit, depromo vobis primum Eliæ exemplum. Nam cum pauperes viduae mulieris suae aetate eo ipso tempore essent, quo propter clausum tres annos cum dimidio caelum, gravis fames per totam illam terram invaluisset, ad nullam tamen ex his omnibus indigenis viduis Elias, miraculosa nutritionis causa, missus est, nisi ad illam modo, qua Sareptam oppidum in agro Sidonis incolebat. Eiusdem omnino generis est, quod Propheticum in Israël munus exercente Elizæo, ex multis lepra infectis, ne vel unus quidem Israëlita à lepra morbo purgatus est; cum tamen Naaman Syrus, à Republica Dei alienus, sua qua gravissima laboravit lepra sanatus sit. Quibus
28. auditis ad unum omnes (congruenter Christi de his dicto) idque in media Synagoga, con-

tempta loci & temporis religione, furore quodam in illum commoti sunt. Quamobrem in Christum insurgentes, eum ex urbe per vim exturbabant; deinde in montis supercilium, cui monti urbs eorum imposita est, eum deducunt; non alio consilio, quam ut eum ex montis vertice precipitem interficerent. Sed Christus, qui se usque eo deduci passus est, recordatus nondum advenisse tempus, quo pro nobis mortem oppeteret, nec hoc genus mortis illi subeundum, nec hunc esse locum ubi mors illi obeunda erat, divina quidem virtute, tanquam verus Nazareus & Sampson, per medium eorum agnem perumpens, se eripuit.

P R A X I S.

IN Christi oratione primum occurrit, alterius offensiois anticipatio; deinde, ad universalius generis obstaculo responsio.

Omnino dicitis, &c. Argumentum adjuncti officii Christi: scilicet, ipsum apud se & cum animo suo traducebant, quod ministerio perfungens & plerisque sanans, deploratissimis morbis & infirmitatibus laborantes, idem in illo oppido non praestitisset ubi eductus fuisset; sed paucos tantum languidos, & levioribus morbis detentos, restituisset, sicut ex clausula hujus historiae liquet; cum tamen non deessent in illa civitate, qui gravioribus malis urgerentur. Hoc illustratur Medicorum consuetudine, qui se primum & suos curant, quam ad alios accedant. Si enim iisdem morbis vexatos domi suae non prius curat, quam alienos adeat, suspicionem in seipsum & imperitiam in Medicandi arte iniiciat. Idcirco autem Christus hoc anticipare voluit, ut eo declararet suis Nazarethais, se eorum cogitata quae animo cogitabant & agitabant cognoscere; quod unum admonere debebat, eum Messiam esse.

De proverbio, quod ad explicatam Nazarethæorum exceptionem responsum est, vide quae prius observata sunt in Iohannem cap. 4. *vers. 44.*

Ad anticipatam exceptionem, qua ingrati animi labem illi impingere conantur, respondet ab adjuncta Dei vocatione, ministerium servorum suorum, ut tempore ita etiam & loco definiente & disponente; ut non quod illi maxime cupiunt, sed quod Deo collibitum fuerit, & quo ille per Spiritum dictaverit, ipsis obeundum sit. Haec Christus respondet quibusdam illum derinere cupientibus, hoc ipso *cap. 4. vers. 43.* Istud constituratur

29.

30.

Verf. 23.
De Christi
miraculis
error Na-
zarethæo-
rum;

Verf. 24.

Verf. 25.
&c.
qui à Chri-
sto rectandi-
tur.

matatur

id est, exemplis Propheta-
rum Eliæ
& Elizei: matur exemplis Prophetarum Eliæ & Elizei: qui cum animo magis in suos populares quam in extraneos propendebant, nec *ἐπιγυγας* laudatione distituerunt; vocationis tamen ratione, præteritis suis, panem filiorum veluti cambus distribuebant. Quod si Prophetæ, Spiritus Sancti directione, extraneos & extorres à Repub. Israël, ipsi Israëlitis in medendis his malis antetulerunt; non mirū videri debere, si ipse alias urbes Deum profitentes, eorum urbi antehabuerat. Apostolorum etiam et si videbatur liberrima vocatio esse, tamen *Actor. 16, 5, 7.* constat, illos certis quibusdam regionibus a Spiritu ad tempus exclusos esse, quod nondum venerat tempus quo Deus illius populi miseretur.

hinc affectibus in ministerio non indulgendum.

Ex quo liquet, affectibus & *ἐπιγυγας* in ministerio non esse indulgendum: patrem & patriam non esse agnoscendos: ut vel latum unguem à suscepta vocatione discedamus. Cavendum igitur ne vel patriæ vel parentum amor, nobis ullius rei vel dicendæ vel faciendæ stimulus sit, quæ nobis ex vocatione non incumbat; sed ut aureum vocationis cingulum ita lumbos nostros accingat, ut affectus nostros non nimis laxos & solutos esse patiamur. Quod idem in Magistratu tenendum.

nec præstituta vocatione deserenda.

Ex hoc loco colligitur, quam gregi addictus & affixus pastor esse debet, cujus vocatio gregis cura circumferbitur: ut tametsi plenioris mellis spes affulgeat, non tamen provinciam susceptam deserat.

Verf. 28. Nazar. ira ex Christi sermone;

Hoc sermone Christi exardescunt: quod ingratiſſima erat memoria majorum suorum ita Deo exosorum, ut illis extraneos anteposuerit; tum quod se arbitrentur, hoc modo Gentibus postponi, aut certe ex Galilæis pessimos haberi. Ita in eum vero furorē vertuntur, non tantum urbe Christum extrudant, sed nefariam ejus eandem moliantur: sic *Actor. 7.* Stephanum disceptantem & apologiam texentem patienter ferunt tantisper, donec accommodata ad eos oratione illos pungat; tum demum fremunt, & furore correpti in eum ruunt. Idem hodie experimur; docentes enim & resellentes ac hortantes æque ferunt; sed, &c. Sicut enim equi & muli, in quibus non est intellectus, sanare illos conantem, quia eos stimulat, calcibus petunt atque mordent, &c. Considerati vero homines, cruciatus sanitatis causa perferent, & amarum medicamentum exsurgent, vel spe tantum incerta ducti sanitatis quæ cito amittitur. Quanto nos magis, &c.

Quamobrem meminimus Apostolum ad *Hebr. 13, 22.* & *Iacob. 1, 19, 20.* hac enim nota ingenui filii & discipuli à spuris & cunctatoribus discernuntur: hac eadem nota, stultus & insipiens à sapiente, ut sæpe in *Prov. 15.* & *Amos 5.* Tametsi stulti homines ex hac *ἀπαυδῆσται*, sibi sapientiæ gloriam acquirere se putant.

Hujus exardescentiæ notemus effectum, *Verf. 29.* scilicet eandem indignissimam & maxime ingratam, quam admittissent nisi se Dominus excusasset; sic *Actor. 7.* & *Genes. 49, 6, 7.* ut mirum non sit, si ira coram Dei judicio vultu sanguinario representetur, *Math. 5.* Quod si eadem non pariat, tamen ingenerat odium si animo aliquandiu inhæreat, quod coram Deo non minus cæde est exolum.

ideo ea à nobis vitanda.

Quamobrem demus operam & hos affectus contrahamus, srenaque ferocia nostræ injiciamus; non autem nos sinamus ejus cæco impetu ferri, ad nostrum & aliorum exitium. Quo magis mirum est, esse qui ultionem propriam, tanquam fortitudinem quandam viro dignam existiment; sed se non esse Angelos aut Christum obtendunt, quod certe facile obtinebunt. Verendum enim potius illos diabolos esse, quam dubitandum an Angeli sint, si rebus male gestis latentur & exultent. Quasi vero propterea angeli aut Christi futuri essent, si à tam crassis & fœdis lapibus liberi forent: aut quasi homines non fuerint & peccati contagio infecti, qui ab istiusmodi sceleribus sibi temperarunt. Sed hoc volunt & querunt, ut pravis suis cupiditatibus penitus obsequantur, nec ullis vel divinis vel humanis legibus se constringi patiantur: ut gloriam Dei vana eorum gloriola pedibus conculcet, ut cælum terræ, suprema infimis potius misceantur, quam ut illi se non ulciscantur.

Ira autem eorum impotentior fuit, quam ut eam sustinere potuerint, tantisper quo ad res in judicio disceptanda foret, aut sibi à cæde Sabbatho temperarent; quamobrem indicta causa, illum ad supplicium educunt. Sic *Actor. 7.* Verebantur enim ne examinata eorum impietas magis innotesceret, aut conscientia suæ veritati deliberatius renitentis stimulis, acrius premerentur. Sed in hac tanta iræ præcipitantia illud observant, ne in ipsa urbe flagitium perpetrent. Quod idem *Actor. 7.* observatur. Quod idcirco faciunt, ut eo magis suum in Christum virus evomant, tanquam indignum declararent qui urbis lapides calcaret.

Indicta causa Christi ad supplicium educunt;

non ut enim
secus tan-
to gravius:

Interim hoc modo eorum scelus gravius & atrocius evadit. Ad singulos enim quos faciebant passus, debebant animo percelli, & peccitudine tam indigni facinoris duci. Quod cum non faciunt, scelus magnam acceptionem accipit: hoc ipso quod deliberatius, & sumpto ad cogitandum spatio, patrii constitutum erat. Et certe nisi dura fuisset eorum iracundia, illam tanto tempore concouissent. Quo est eorum hominis ira intolerabilior, quorum ira ne nox quidem tota digerat: quæ cum quieta sit & apta cogitationibus & consultationibus, mirum est, aut nullas toto hoc tempore bonas nobis suggeri, aut suggestas suffocari; præcipue vero cum ad Deum precandum ventum fuerit, & dominicam orationem recitandam. Quomodo enim aut qua fronte, petitionem sibi remittendi peccata, prout ipsi aliis remittant, prætergrediantur: quod si recitent, quomodo non coherescunt, sibi iram Dei apprecari quam deprecari debebant? illa igitur una petitio, tanquam agger & obex iræ nostræ frangendæ obijcitur; quem certe sine gravi conscientia vulnera transilire nequimus.

Verf. 30.
Christus se
patitur in
extremum
adducti ut
eos irritet;

Christus ad montis verticem se duci patitur, priusquam se illis eripiat. Tum vero cum suam in eum iram explere cogitarent, & voto penitus potituros, per medium igne prorumpens se eripit. Patitur eos vana everdenti se spe pacisci, quoad ad extrema ventum esset, cum ante se ipsum eripere potuisset. Sic Deus sæpenumero facit in Ecclesiæ salute; patitur ut ejus perdendæ consilia inane; patitur ut decernat; ut molitiones & machinamenta comparet, quibus ceptum consilium executioni mandeat: sed tandem illos irridet, & irrita omnia reddens, efficit ut operam & oleum perdant. Sic Exod. 14. ad mare rubrum fecit, cum Israëlitis ad extrema redactis transitum per mare paravit. Sic etiam Petrum asseruit Act. 12. Tamen si autem prima specie hæc ratio non tam certa & explorata ad Ecclesiæ salutem videatur, sed potius consilii sit quam maturime principiis obstare, & ipsum ovum antequam in pullum evadat frangere, & semen priusquam in herbam & culmum assurgat suffocare; ob eamque causam consultius videri potuit, si Christus ante se hoc periculo eripuisset, quam se pertrahi pati ut momento eum præcipitem agerent; tamen &c. Et quidem inter homines, quorum tenues & exiles copia & angustæ vires sunt, hoc con-

sultiissimum videtur: sed in Deo hæc ratio sæpe cum ad ludificandos hostes, tum ad declarandam Dei potentiam aptissima est; nec secus quam si quis validus viribus suis fretus, adversario se armandi & instruendi copiam faciat, quo victoria nobilior sit.

Deinde, quod per medium eorum perripit, & non clam se subduxit; nec uno aliquo vehementiore nisu aut saltu ex eorum manibus effugit, sed illis invitis, per medium populi tanquam æneus penetravit; in eo specimen edidit admirabilis virtutis, seque verum & germanum Samsonem seu Nazarethum esse declaravit: qui cum nobis à Deo vindex & Iudex datus sit, ut nos ab omnium, non Philistæorum tantum, sed omnium etiam hostium vi & servitute asserat, solidam gaudendi materiam habemus; cum ejus vires non in cæsarie aut coma collocantur, sed ita divinæ naturæ cum humana adunatione illi adhærent, ut ei nulla unquam vel fraude vel vi eripi possint. Nam sponte suam vitam sibi tandem ereptam, hic locus declarat, ubi quod nec tempus, nec locus, nec genus mortis conveniret robur suum declaravit. Cum autem hostes suos ut Samson sternere posset solo nutu, tamen contentus est se ipsum servare; in eo mirabilis illius clementia & longanimitas relucet, sic in Ecclesiæ à manibus impiorum eripienda. Hinc etiam colligendum est, Ecclesiæ liberationem admirabilem & hominum cogitationes superantem esse; nec desperandum esse, tamen nobis humana subsidia non arisugeant.

Occasionem Marcus adjungit cap. 6. v. 5. Hæc Christus accidere quod paucam miracula ex ipso infidelitate illi paraverit; unde ad istam insaniam prosilierunt: scilicet quod tantum paucam miracula, & illa non tam illustria, illic edidisset. Cujus ratio petitur ab adjuncta Nazarethæorum infidelitate, quæ Christum omnipotentem quodammodo vinculis, ne se commoveat, constringit; quæ brachium ejus validissimum quodammodo exarescere facit; quæ extensum in infinitum contrahit & convolvit. Non quod quicquam Christo fuerit adhibendum, sed quod ex dispensatione & ratione administrationis officii sui, illud non potuerit efficere, ut quibus nulla fidei manus erat qua collata beneficia acciperent; nulla sinus aut gremium, quibus illa acciperent; nulla denique vasa in quæ præstantissimum liquorem beneficiorum suorum infunderet. In quo videmus fidem non tantum futura, sed præsentia & hujus vitæ commoda percipere. Situlam igitur & vas, &c. fidei paremus, si veli-

Ex admirabilis virtute per medium ipsorum transit.

quod paucam miracula ex ipso infidelitate illi paraverit;

si velimus &c. Simul etiam indicat, sanguinarii eorum animi causam fuisse infidelitatem.

que maxima in Notar. fuit:

Quod autem dicitur Christus eorum infidelitatem admiratus, id cum insignem eorum infidelitatem, tum exquisitissimam Christi in edendis illic illustrioribus miraculis recusationem docet. Cum vero multis miraculis celebris & omnium testimonio nobilitatus ad eos accesserat, cumque illam docendo dignitatem & præstantiam ipsi novissent, quæ eorum conscientias convictas tenebat, eum esse egregium, cum denique inter eos aliquod specimen edidisset; prodigiosum erat tot testimoniiis tam claris non cedere, sed levissima parentum & cognatorum occasione se à fide in Christum subducere. Eadem Christum si hic esset admiratio incessat, quod promissionibus variis muniti, experimentis omnium ætatum cum propriæ tum

aliorum edocti, non tamen in Deo acquiescimus, sed fluctuamus, & ex fluctuatione ea captamus quæ contra officium sunt.

Quod tamen luctando cum eorum infidelitate, usque eo eluctatus est, ut aliquot indicia pietatis & potentæ ediderit, incomparabilis cujusdam bonitatis & mansuetudinis est, quæ illos ad penitentiam erudire debebat, sicut & pervasio ipsa per medium agmen. Simile aliquid vidimus in Gargezarum regione, apud quos dæmoniacum legionarium reliquit, qui illustre illud miraculum apud homines ingratos promulgaret. Hic quanta sit Christi ad largiendum promptitudo, qui vel hostes suos & repellentes dicit. Quo magis speremus prolixè nobiscum & benigne acturum, siquidem in illius fide acquiescamus. Simul etiam ne in animum nobis inducamus, rem nobiscum bevergi, si donis externis à Deo afficiamur.

times ex
eju lori-
este qua-
dum ibi e-
didu.

MATTH. Cap. 4. à vers. 18. ad finem Capit.

18 *Ambulans autem IESVS ad mare Galilæe, vidit duos fratres, Simeonem, qui dictus est Petrus, & Andream fratrem ejus, jacentes rete in mare: (erant enim piscatores)*

19 *Et dicit eis, Sequimini me, & faciam vos piscatores hominum.*

20 *Illi vero statim omisis retibus sequuti sunt eum.*

21 *Tunc progressus illinc, vidit alios duos fratres, Iacobum filium Zebedæi, & Iohannem fratrem ejus, in navigio cum Zebedæo patre suo, sarcientes reti sua: & vocavit eos.*

22 *Illi autem statim omisso navigio & patre suo, sequuti sunt eum.*

23 *Et obivit totam Galilæam IESVS, docens in synagogis ipsorum, & predicans Evangelium regni, & sanans quemvis morbum, & quemvis languorem in populo.*

24 *Tunc emanavit fama ipsius in totam Syriam: & obtulerunt ei omnes male affectos, variis morbis & cruciatibus detentos, & dæmoniacos, & lunaticos, & paralyticos: sanavitque eos.*

25 *Et sequuta est eum turba multa à Galilæa ac Decapoli & Hierosolymis, & Iudæa, & regionibus trans Iordanem sitis.*

A N A L Y S I S .

Vocatio Petri & Andreæ describitur, 1. ab efficiente principali, Iesu, 2. adjuncto modo describitur, nempe cum ambularet, 3. describitur subjecto loco ubi Christus vocavit, oempe ad loca maritima, & subjecto eorum qui vocati sunt; qui describuntur ab adjuncto nomine, deinde à relato fratre, 4. ab effectu retia in mare jacenti, 5. ab adjuncta vitæ conditione, nempe piscatoria.

Vers. 19. Deinde causæ alix subjunguntur, 1. quod Iesus illos vidit, 2. ejus sermo efficax ex Spiritu Sancti operatione, qui Spiritus ab eo, ut à Patre, processit.

Vers. 20. Effectum vocationis est obsequium

Andree & Petri, quod amplificatur ab adjuncto tempore ilico aut confestim; deinde altero adjuncto derelinquendi retia.

Vers. 21. Vocatio aliorum duorum exponitur, 1. à subjecto loco, paulo intervallo à loco ubi duos priores vocarat, 2. principali efficiente Iesu, & instrumentali, cum vidisset, 3. sermon: Christi quo illos colloquutus est: deinde subjecto vocationis notatur; qui describuntur ab adjunctis nominibus, relatione fratrum, ab effectu sarcienti retia, à subjecto loco in nave, & adjuncto comitatu patris, qui suo nomine describitur.

Vers. 22. Vocationis effectum describitur obsequium utriusque, & amplificatur adjuncto tempore ilico, item adjuncta derelictione retium & patris.

Vers. 23.

Vers. 23. Deinceps Christi in Galilæa gesta *vers. 23.* describuntur, primum ab efficiente circumcundæ & perlustrandæ totius Galilææ; quæ illustratio duobus finibus arguitur, primum ut doceret, quod sua materia Evangelio regni, & subiecto loco Synagogæ arguitur:

Deinde ut sanaret { morbos,
&
languores.

Vers. 24. Effectum sanationis, quod fama ejus percerebuit per totam Syriam; cujus famæ aliud effectum narratur, quod male habentes ad Christum afferebant; cujus aliquot species subjicit: cujus deportationis effectus subjicitur, sanatio.

Vers. 25. Effectum cum prædicationis tum sanationis indicatur, turbam multam Christum sequentem esse; quæ turba subiecto unde venerat describitur.

METAPHRASIS.

18. **I**ESVS lacum Galilææ lustrans, sollicitus *ide Ecclesia Evangelica colligenda, quæ ad mundi consummationem usque propagaretur; vidit duos fratres, Simonem quæ fidei in Christum firmitate, deinceps Petri cognomen adeptus est, & Andream fratrem ejus, rete in mare jacentes, non animi causa (ut aliquando fit) sed ut victum inde quærerent: quandoquidem vitæ conditione & professione piscatores erant. Quibus Iesus dicit, venite, & vos mihi in servitatem & disciplinam tradite; nam efficiam ut ex piscium captoribus, piscatores hominum reddamini, dum illos ex hujus mundi mari reti Evangelii, in Ecclesia littus seu piscinam extrahatis. Et quidem hi (audito hoc verbo) ita virtute Spiritus Sancti, à Christo procedentis, commoti sunt; ut ilico, relicti retibus, illum sequuti sint. Paululum vero inde progressus vidit alios duos fratres, Iacobum filium Zebedæi & Iohannem fratrem ejus, in nave una cum Zebedæo patre suo, non ut Simonem & Andream jacentes in mare, sed sarcientes retia: quos itidem ut priores ad se vocavit. Hi pari promptitudine & alacritate, patre cum nave relicto, Christum sequuti sunt. His ad se allectis, totum Galilæa tractum obivit Iesus; idque hoc consilio, ut in singulis Synagogis doceret, illis Evangelium (quo solo ad regnum calororum pervenitur) prædicans; tum ut morbos & languores omnis generis populum infestantes sanaret. Quamobrem fama ejus in totam Syriam percerebuit: unde ad Iesum afferebant omnis generis egrotos, variis morbis & cruciatibus detentos. In his præcipui, & morbo atque cruciatu maxime enormes, erant à demonibus agitati, lunatici, & paralytici: quos omnes per sanavit. Hinc factum est, ut sua sponte, non sicut duo fratrum paria, illum sequuta sit, cum à Galilæa, tum*
19. *efficiam ut ex piscium captoribus, piscatores hominum reddamini, dum illos ex hujus mundi mari reti Evangelii, in Ecclesia littus seu piscinam extrahatis. Et quidem hi (audito hoc verbo) ita virtute Spiritus Sancti, à Christo procedentis, commoti sunt; ut ilico, relicti retibus, illum sequuti sint. Paululum vero inde progressus vidit alios duos fratres, Iacobum filium Zebedæi & Iohannem fratrem ejus, in nave una cum Zebedæo patre suo, non ut Simonem & Andream jacentes in mare, sed sarcientes retia: quos itidem ut priores ad se vocavit. Hi pari promptitudine & alacritate, patre cum nave relicto, Christum sequuti sunt. His ad se allectis, totum Galilæa tractum obivit Iesus; idque hoc consilio, ut in singulis Synagogis doceret, illis Evangelium (quo solo ad regnum calororum pervenitur) prædicans;*
20. *tum ut morbos & languores omnis generis populum infestantes sanaret. Quamobrem fama ejus in totam Syriam percerebuit: unde ad Iesum afferebant omnis generis egrotos, variis morbis & cruciatibus detentos. In his præcipui, & morbo atque cruciatu maxime enormes, erant à demonibus agitati, lunatici, & paralytici: quos omnes per sanavit. Hinc factum est, ut sua sponte, non sicut duo fratrum paria, illum sequuta sit, cum à Galilæa, tum*
21. *ad regnum calororum pervenitur) prædicans;*
22. *tum ut morbos & languores omnis generis populum infestantes sanaret. Quamobrem fama ejus in totam Syriam percerebuit: unde ad Iesum afferebant omnis generis egrotos, variis morbis & cruciatibus detentos. In his præcipui, & morbo atque cruciatu maxime enormes, erant à demonibus agitati, lunatici, & paralytici: quos omnes per sanavit. Hinc factum est, ut sua sponte, non sicut duo fratrum paria, illum sequuta sit, cum à Galilæa, tum*
23. *ad regnum calororum pervenitur) prædicans;*
24. *tum ut morbos & languores omnis generis populum infestantes sanaret. Quamobrem fama ejus in totam Syriam percerebuit: unde ad Iesum afferebant omnis generis egrotos, variis morbis & cruciatibus detentos. In his præcipui, & morbo atque cruciatu maxime enormes, erant à demonibus agitati, lunatici, & paralytici: quos omnes per sanavit. Hinc factum est, ut sua sponte, non sicut duo fratrum paria, illum sequuta sit, cum à Galilæa, tum*
25. *ad regnum calororum pervenitur) prædicans;*

à regione qua decem civitatum cognomine insignis est; item ab Hierosolymis & reliqua Iudæa, denique à regione, quæ ultra Iordanem sita est, turba magna.

Summa est, Iesum duobus fratrum paribus ad se vocatis, per totam Galilæa tractum cum Evangelium prædicantem, & miraculis obsignantem, magnam undiquaque multitudinem se sequentem habuisse.

Partes sunt { *Vocatio duorum parium fratrum.*
Fruitus Evangelii prædicati &
miraculis obsignati in Galilæa.

P R A X I S.

IN vocatione duorum parium, notandum *vers. 13.* est; primum, quod fratres ad ministerium &c.

adhibens, idque (minimum) ad tria paria, *Et parium vocatione concordia ministrorum necessaries;* ut ex hoc loco & aliis liquet: eo docet, quam conjunctos, & ætæo vinculo inter se colligatos, Christus eos esse vult, qui in Verbi ministerio collegæ existunt. Erant enim duo

paries, cum professione piscatoria, tum communi & conjuncto (ut videtur) commercio, tum denique sanguine inter se devincti. Cujus ratio est, ut prorsusquam in ministerio constituti sint, inter se devincti, firmius sibi in benevolentia constant. Quamobrem fecus in regno Christi, quam in hujus mundi regnis sit. Reges enim & Respublicæ, sibi metuunt à summa benevolentia & charitate suorum officiariorum: eoque cavent ferre, ne ad summos honores, & Reipublicæ procuracionem fratres designentur; puta ad Quæsturam, ad sigilli regni custodiam. Suspicionem enim ducuntur fore, ut singulari inter illos consensu & conspiratione, sibi & Reipublicæ damnum afferant. Quin etiam his temporibus politia hæc diabolica invaluit, ut suam summam pacem & securitatem, in officiariorum distractione positam arbitrentur. Quod ex ima plebe eos ad summam Apostolatus dignitatem susculit, vide quæ superius annotata sunt *pag. 125.*

Piscatoria similitudo aptissima est, ad ministerii delineationem; mundus enim mari, Evangelii prædicationi reti jaculo, ministri piscatoribus aptissime comparantur. Dissimilitudo est, quod piscium salus constat, si in mari degunt; hominum vero, si è mundo hamo Evangelii extracti sint. Et quidem pisces capiuntur, ut jugulentur; homines vero, ut in vivis conserventur. Mundus enim est veluti mare mortuum, de quo scribit Ezechiel: ubi nihil piscium esse constat, quod spiritum ducat.

Quod

Horum vocatorum promptitudinis,

Quod vocati veniunt, non tam fratrum promptitudinem, quam Christi verbi & Spiritus incomparabilem vim, qua, tanquam magnete ferrum, attrahuntur, docet: quæ vis amplificator ex obitu & luctatione, quæ Moses & Jeremias, homines singulari & pietate & doctrina imbuti, vocationi Dei obstabant: ex quo varia & multiplex Dei in suis fidelibus servis, eaque longe dissimilis operatio colligitur. Deinde quod illico hoc faciunt, nec cum carne consultant, apparet illos levitatis notam non esse reveritos: quod tamen multos implicatos in errore & peccatis tenet; maxime cum Christus ipse pauper, illis de victu parando, ne verbum quidem fecit. Vide mandatum Dei ad Abrahamum, cum esset in Vr Chaldæorum, *Gen. 12, 1, ad 4.*

eaque ex fidei obsequio.

Denique obsequium ex fide egregie commendat, quod relictis rebus suis charissimis, Christum sequuti sunt. Erat enim fidei anxia & dubia admodum exploratio; quod non tantum spem lautioris conditionis non facit, sed præsentis jacturam.

Verf. 23. Christi per Galilæam iter Evangelii ministerium capessendum docet;

In Galilæa res gestas summarim, & *synopsis* completitur. Eadem cura ministerii nobis commendatur; non tantum ut precibus eos deposcamus, sed ut sumptibus, & liberorum ad ministerium consecratione, hoc negotium promoveamus. Quod certe facerent, si ex ministerio Evangelii exitium aliquem se fructum percepisse judicarent: si scirent quid sit ex Diaboli laqueis explicari, ex inferis erui, in cæleste regnum transferri, non tantum sui quam posteritatis, ex hac parte sollicitudinem agerent. Agrum emunt, quo & vivi perfruantur, & mortui ad posteros transferant; domicilium exstruunt, hortos conferunt, non quæ sibi soli, sed posteritati usui sunt, &c. maxime vero quod hæc sine veritatis noticia inutilia, imo noxia, nec diuturna futura sunt. Olim ministerium Ecclesiæ tam in pretio fuit, ut nomine privilegii filiis natu maximis concederetur, ut Reges ejus functione se honore affici existimarent. Vnde igitur nunc sit, ut, cum præstantius sacerdotio Evangelii ministerium sit, pauciores ejus fructones reperiantur? quis noller filium suum illis literis & institutis imbuere, quibus cum sciret regi à secretis fore, aut Regis vel Oeconomus vel Legatus fieri. Quod vero Christus hoc ministerium obivit, ministerii Evangelii laudem continet non mediocrem.

Partes vero hujus sunt

Acta Christi in Galilæa, & Fructus, videlicet magna hominum multitudo, qui ad Christum aggregati sunt.

Quod circumibat oppida & vicos, id expectans donec illi ad eum venirent, id ex speciali vocatione profectum est, quod esset Apostolus circumcisionis, ministerium vero præcens & ordinarium est, ut singuli certi gregis curam agant. Christus enim (ut Apostoli) universi gregis inspectionem habebat, nos vero singuli unius tantum particulæ illius gregis.

quod ex speciali vocatione factum:

Verbum in Synagogis prædicans exemplo docuit, quoad commode fiat, curandum esse, ut palam & publice proponatur Dei Verbum. Vult enim Dominus suas cælestes Evangelii merces in lucem & apricum educi, ab omnibus conspici; contra lucifugas *Anabaptistas*, qui tenebras & latibula captant, quod indicio est, meretricii aliquid ibi exerceri; eademque ratio est sacramentorum: item adversus *Papistas*; qui tamen in publicis locis, & plena luce, & meretricie cantillant, tamen sub nocte demurmurationis, & ignotæ linguæ omnia agunt.

illud publicè protomentalis;

Encomium Evangelii est præfians, quod *Regni Evangelium* vocatur; quia regnum cælorum nobis referat, & nos in ejus hereditatem introducit. Eo enim non tantum emancipamur ex diaboli servitute, sed etiam in filiorum numerum asserimur; nec filiorum solum, sed hæredum & cohæredum regni cælestis. Parum igitur consulte facimus, si satagendo ut annum 200 librarum vestigal sectantes, terræ & cæli possessionem amittamus.

cum maxime encomio effertur.

Additur autem, morbos & languores omnes persanasse; nominatim vero dæmoniacos, lunaticos, & paralyticos, mala pertinacissima, & maxime deplorata: nullum enim malum tam indomitum, & veluti præcriptione possessoris firmum, quod loco suo cedere coactum non sit: imo vero mortuos ipsos excitavit. Quæ quidem corporum sanationes, cum spiritualium morborum, id est, peccatorum signa & sigilla sint, singularem consolationem nobis asferre debent, nos in Christo omnium peccatorum remissionem & curationem consequi. Sanavit ingénitos & connatos nobis morbos, ut originalis peccati Medicum agnosceremus; ut qui cæci, qui muti &c. à nativitate erant. Sanavit contractos nostra inscitia morbos,

Verf. 24. Morborum à Christo sanatio ad peccatorum remissionem indicandi instituta;

ut actualia etiam peccata nobis per Christum deleri intelligamus. Sanavit animi & corporis morbos; ut non tantum crassorum affectuum, sed & eorum peccatorum, quæ intelligentiæ sunt, & ab intelligentia vitiosa proficiuntur, redemptorem agnoscerimus. Sanavit gravissimos & periculosissimos morbos, sed etiam levissima; ut levia peccata, & quæ vocant venialia, non aqua lustrari, aut istiusmodi nugis, sed sanguine Christi lavari constet. Quos autem sanavit, eos persanavit, & pristinæ valetudini restituit: ut sciamus plenam salutem à Christo nos consequi, nullam ejus partem à nostris, aut martyrum meritis, nullam ex purgatorii encausto, ex indulgentiis. Sicut autem incomparabilem Christi benignitatem, sic & omnipotentiam ex his miraculis colligimus: nam cum alios morbos sanaverit, qui humanitas insanabiles sunt, & quidem solo verbo; satis &c. Notanda est formula loquendi, quæ universitatis nota, genera singulorum, non singula generum designat; adversus illos, qui consimili loquendi forma, Dei electionem & prædestinationem labefactare conantur, ex *Timot. 2. 4.* vide *Luc. 11. 42. Decimatis metham, & rutam, & omne olus.*

Verf. 25.
inde concursus plurimum secutus

Effectum notat, magnam è longinquis partibus hominum concursionem, etiam Hierosolymitanorum civium, quorum ad urbem, templi & religionis causa, omnes undique confluere solebant. Quo docetur, mi-

racula non tantum æternam salutem nostram obsignasse, sed instar tubæ fuisse, qua homines stupidi expergefacti, & ad Christum audiendum excitati sunt; quorum quidem miraculorum sonitus non jam emotus est, sed tam nos afficere debet, & in Evangelii admirationem & amorem attollere, quam quod die primum edebatur. Sicut enim tonitrua in legislatione &c. legem non tantum ab audientium, sed & à posteritatis contemptu vindicantur; sic &c. Quamobrem Apostolus *Hebr. 2. v. 3, 4.* Evangelii præconium eo ipso amplificat, & à contemptu removel, quod miraculis illustratum & nobilitatum fuit.

Quod vero è tam longinquis locis accedant, nobis exemplo sunt, ut nullum laborem, nec longissima itinera, Evangelii causa, recusanda existimemus: sicut enim olim ad templum ex omnibus mundi plagis Hierosolymam & templum concursurum est; sic ad Christum, qui templi Hierosolymitani veritas est, undique conflendum. Sicut vidimus fieri à fratribus nostris, qui cum in patria Evangelio frui non potuerunt, in exteris regiones, Evangelii causa, concesserunt. Quo est Dei erga eos beneficentia prolixior, quibus obigit, ut Christum in Evangelio sibi perquam vicinum habeant. Tametsi enim Christus, quoad divinitatem, ubique præsens sit; tamen salutaris ejus præsentia, ab Evangelii prædicatione & notitia non potest disjungi.

idque ex longinquis locis.

L V C. cap. 5. à vers. 1. ad 12.

Factum est autem, quum turba incumberet ei, audiendi verbi Dei causa, ipse stabat apud lacum Genesareth.

2 Viditque duo navigia quæ ad lacum erant: piscatores vero quum ex iis descendissent, abluabant retia.

3 Ingressus autem in unum istorum navigiorum, quod erat Simonis, rogavit eum ut à terra proveheret paululum: quumque consedisset, docebat turbam ex navigio.

4 Ut cessavit autem loqui, dixit ad Simonem, Provehito in altum, & dimittite retia vestra ad capturam.

5 Tum respondens Simon ait ei, Magister, quum per totam noctem nos fatigaverimus, nihil cepimus, tamen ex tuo jussu demittam rete.

6 Et quum hoc fecissent, concluderunt piscium multitudinem magnam: dirumpebatur autem rete eorum.

7 Et innuerunt confortibus qui erant in altero navigio ut venirent, & sibi optularentur. Venerunt igitur, & impleverunt ambas naves, ita ut pene mergerentur.

8 Quum autem hæc vidisset Simon Petrus, accidit ad genua IESU, dicens, Discede à me. Nam homo peccator sum, Domine.

9 *Pavor enim occuparat eum & omnes qui cum eo erant, super captura piscium quam comprehenderant:*

10 *Similiter autem & Iacobum & Iohannem filium Zebedæi, qui erant socii Simoni. Tunc ait ad Simonem IESVS, ne metue: ab hoc tempore viros capies homines.*

11 *Illi autem quum subduxissent in terram navigia, relictis omnibus, sequuti sunt eum.*

A N A L Y S I S.

Hanc Historiam aliam esse ab ea quæ Matth. 4. scribitur argui videtur, 1. quod Andreæ nulla hic mentio, 2. quod ibi sarciræ dicuntur retia, quod sere fit eum captura sit ruptura: hic vero lxxvii dicuntur retia, ut illa complerent, 3. quod apud Matthæum dicitur, Christus progressus à nave Petri ad navem Iacobi & Ioannis, eum hoc loco dicantur advocari nunt ad navem Petri, in qua Iesus erat.

NARRAT Euangelista Christi in unam navem ingressum, 1. ab efficiente causa, quia premebatur à turbæ frequentia; quæ frequentia suo sine declaratur, ut Verbi prædicationem audiret: deinde à subiecto loco, ubi consistebat Christus, nempe littore maris, qui opportunitatem præbebat navem conscendendi.

Verf. 2. Deinde ab adjuncta commoditate navium, quæ ad ipsum litus appulerant: cuius impulsus causa exponitur, quod piscatores ad lavandum retia navibus egressi fuerant.

Verf. 3. Navis autem quam Christus ingressus est suo subiecto describitur, *Simone* post Christi ingressum aliud effectum narratur, Christi postulatio ut paululum à terra propelleret; qui cum ingressus, tum postulatam Christi suo sine declaratur, ut turbam ad litus consistentem commodius doceret, dum & Christus à turbæ concussione hoc pacto liber foret, & turba interjecto aliquo spatiolo commodius Christum audiret.

Verf. 4. Miraculum proponit, quo doctrinam obsignabat, quod primum describitur ab adjuncto tempore, postquam absolvisset concionem: deinde causa efficiente instrumentali narratur petitio Christi, ut in altum navem impellerent, deinde retia sua in mare dimitterent; quæ duo suo sine declarantur, nempe ad capturam piscium.

Verf. 5. Hic narratur altera causa efficiens Petri & aliorum obsequium, iussu Christi capeffentium; quod suo diverso amplificatur, quod totam noctem piscantes nihil cepissent.

Verf. 6. Cuius obsequii eventus declaratur, piscium captura perquam numerosa; quæ suo effectum arguitur, retis ruptura.

Verf. 7. Et porro amplificatur adjuncto auxilio sociorum, quod ipsi qui piscabantur rete attrahere nequibant: denique effecto implendi duas naves, quæ impletio exaggeratur effecto alio, nempe quod naves onere tanto piscium deprimebantur.

Verf. 8. Hujus miraculi effectus declaratur, primum in *Petro*; primo quod ad pedes Christi se advolvit, deinde quod illum à se discedere iussit: cuius utriusque effectus causa assignatur, miraculi interior & ætior consideratio: posterioris vero

effecti causa proponitur, peccatorum suorum acutissime & maxime setius sensus.

Verf. 9. Deinde communis effectus tum *Petri*, tum aliorum qui præsentis erat adnectitur stupor.

Verf. 10. Qui per species quasdam declarantur *Iacobum* & *Iohannem*, qui describuntur duobus relictis filiorum *Zebedæi*, & participio commercii cum *Petro*: deinde *Petri* consolatia subijcitur; ubi effectum deponendi metum sua causa arguitur, quod ad ministerium Evangelii appelleretur; quod comparatione dissimilium illustratur, quod homines in se mortuos ad vitam in illis ingenerandum capiet, contra quam in piscando fecerat, ubi pisces vivos (ut illos mactaret) cepit.

Verf. 11. Prioris vocationis effectum adnectitur, quod nave ad litus adducta Christum sequari sunt *Petrus* &c. quæ obedientia suo adjuncto amplificatur, omnium descriptione, quæ imperatum Christi sequendi obsequium impedire possent.

M E T A P H R A S I S.

CUM turba Christo imminens, eum Verbi Dei audiendi causa premeret, ad lacum Genesareth consistentem; circumspiciens vidit duo navigia, quæ ad ripam lacus in anchoris erant, è quibus egressi piscatores, cœceta piscatoria, ad retia lavandum & complicandam se contulerant. Ex his navigis alterum quod Simonis erat, Iesus ad vitandum turbæ concussionem ingressus est: quem ad majorem cum prædicandi tum audiendi commoditatem, paululum à ripa navigium subducere & submovere rogavit: ubi (de more Docentium) considens, turbam illam in ripa manentem è navigio docuit. Ut vero concionem absolvisset, doctrinam propositam obsignare in animo habens; Simoni dixit; Duc quæso navem, unde retia ad capturam demittatis. Tum respondens dixit ei; Magister, totam noctem (quod tempus piscibus capiendis aptissimum est) ad lassitudinem laborantes nihil, ne squammam quidem aut pinnam, cepimus. Tamen si vero interdum aliquid capiendi nulla spes affulget, tamen tibi mandanti navem geremus. Quod cum fecissent, è vestigio magnam piscium multitudinem concluderunt: qua tanta suis ut rumpi cœperunt retia. Atque præ pondere retia attrahere non valentes, & præ stupore e-lingues quodammodo facti, nunt sociis in com-

- mercio, qui in altero navigio erant significaverunt, ut accurrentes adjuvarent : qui advolantes utrumque navigium piscibus compleverunt, usque eo ut illa submergi periclitarentur. *Quæ cum Simon (post cognominatus Petrus) penitus considerasset, ad Iesum genua advolutus, dixit; Quæso, Domine, egressus è navigio procul te à me submove, ne, cum peccatis onustus sim, tanta majestate tanquam stipula igne absumar. Pavor etenim illum occuparat, sicut & cæteros omnes corripuerat, qui cum illo erant, ob piscium capturam quam junctis operis ceperant. Præcipua vero ratione (post Simonem) pavor invaserat cum Iacobum & Iohannem filios Zebedæi, qui idem Simoni in hoc persecutionis commercio se socios adjunxerant. Ad Simonem vero, utpote singulari mensura supra alios tremefactum, dixit; noli timere, qui amaris in te mei hanc indubitatum tesseram, non ita multo post, habiturus sis: ut qui nunc pisces è mari vivos ad mactationem capis, homines in peccatis mortuos ad vitam, Evangelii reti, è turbulento mundi mari extrahes.*
8. *Quamobrem navigiis ad terram subductis, relictis quæ Christi obsequium & comitatum retardare poterant omnibus, eum sequuti sunt.*
- 9.
- 10.
- 11.

P R A X I S.

CHRISTUS ad Galilæam illuminandam accedens, clarissimumque doctrinæ, & miraculi lumen præferens, singularem operis sui fructum percipit; nominatim in duobus fratrum paribus.

Cujus partes sunt	}	Lumen, quod Christus prætulit Galilæis, &
		Illuminatio certorum, quibus illud præferbatur,
In priore parte insunt	}	Verbi præconium,
		& Miraculi editio, quo doctrinam obsignavit.
In verbi præconio narratur,	}	Populum doctrinæ avidum ab illo doctum esse, &
		Modus quomodo populum docuerit.

Verf. 1, 2, 3. *Christus populum avidum docet;*

Quod autem populo discendi studio satisfacit, argumento est, eos, qui cælestis panis fame urgentur, à Christo exsatiatum iri; ut periculum non sit, ne hac fame laborantes aliquando pereant, ut in corporis fame. Sicut enim 2 Reg. 7, 12, ad 20. post gravem Samariæ famem populus turbatum ad eum, qui frumento præficietur advolavit, & eum nimia aviditate pedibus obrivit: ita

post ingentem Verbi in ea regione famem, populus certatim ad Christum accurrit, frumento Patris præfectum spiritali: & ut olim, tempore famis, omnes Ioseph certatim accedebant: Gen. c. 47, v. 15, sic & nunc Christum. Si igitur causam quaeramus, tam pauci & angusti apud nos ministerii, hanc, inter cætera, causam reperimus, panis cælestis farietatem & fastidium. Si enim eo desiderio ejus teneremur, & Christo, ut isti, instarem, alias rationes alendi ministerii, & fovendi scholas & Academias iniremus.

In modo { Subjectum loci,
docendi } &
notatur { Adjunctum sessionis.

Locus est Lacus Genezareth, & propter imminentem ipsi populum, eumque prementem, Petri navicula aliquantulum à litore summtota; cum ut multitudinis impressionem declinaret, tum vero etiam ut commodius à populo exaudiretur. In quo ut omnem locum Deo sacrum esse discimus; ita illud videtur alienius, quod Christus, Synagogis relictis, ad Verbi Dei auditionem designatis, in agris, montibus, & desertis locis conciones habet. Nec enim Ecclesiæ ordo temere violandus est. Verum quidem est alicubi significari, Christum deserta loca concionibus habendis quaesivisse; sed id persecutionis metu factum esse, quod illi in Synagogis docere integrum non esset aperte liquet: hoc autem loco, illud persecutionis causa factum esse, videtur dici non posse. Intelligemus enim postea Christum in eorum Synagogis docuisse. Respondeo igitur, præter illam persecutionem, aliam etiam causam fuisse, quæ ad istas sub dio conciones Christum detrusit, multitudo eorum videlicet frequentissima, quæ illum audiendi causa convenerat, quam una Synagoga, quantumvis capaci, contineri potuisse non sit verisimile: vide *Matth. 4, 25*, ut hoc sub dio docendi exemplum, non sit temere in exemplum trahendum. Sicut contra, si necessitas urget, non debemus esse nimis in ea re restricti.

Quod ex hoc ingressu in Petri naviculam primarum Pontificis Romani stabiunt, ridiculum est. Cum enim duæ naves tantum essent, & aut hanc, aut illam ingredi necesse fuit; quod in Petri navem ingressus sit hoc nauticum à Christo exigere, erat certe perquam sordidum. Exigere enim illum hoc oportuit, quandoquidem Christum hunc illi primatum, ob hanc causam, nusquam obtulisset.

quod t. m. è ejus primatum non arguit.

lisse legitur. Quod si inde primitus nascitur, quod Christus ea fiducia apud eum utatur, majori usus est erga Iohannem, cui matrem suam commendavit. Quid? quod etiam de Iacobo & Ioanne dicitur, eos non tantum artem piscandi, sed & patrem Zebedæum reliquisse; hoc certe plus promeritum est, quam naviculam suam à Christi pedibus calcatam habere: forte etiam Petri navem ingressus est, quod ea commodius ad Verbi prædicationem sita esset. Deinde si ex hoc loco primitus fidem acciperet, illud tam Andree cederet, quam Petro: liquet enim unis in ædibus habitasse, & conjunctim artem piscandi exercuisse.

Adjunctum sessionis, quæ etiam 4 *Lucæ* v. 15, 16, & 13 *Matth. v. 54.* adnotatur, docentis auctoritatem indicat, ejusque signum & argumentum est: nec vero à Christo summo Doctore tantum usurpata, sed ab aliis Ecclesiæ Doctoribus, *Matth. 23, 2.* Doctoris enim in Ecclesia munus cum auctoritate conjunctum esse docet Apostolus 1 *Tim. 2, v. 11, 12.* Nec pugnat quod 1 *Cor. 11, 3, ad 10.* habetur, ubi Apostolus non pileo opertum virum, sed promisso capillitio reprehendit: mulieres enim virorum more se tondebant, contra vero viri mulierosi erant, & comam instar mulierum nutriebant.

Finita concione ejus doctrinam obsignaturus, rogat Simonem, ut aliquantum in altum solverent, & ut retia ad capturam in mare dimitterent. Hoc enim miraculo, tam maris quam aridi se dominum esse declarare voluit. Quod autem miracula doctrinæ, tanquam sigillum apponit, documento est, miracula nullam apud nos fidem aut pondus habere debere, nisi quoad doctrinam à Christo propositam, & ab Apostoli litteris consignatam, confirmant. Si quæ igitur adduntur, quæ doctrinæ Christi contrariam aliquid continent, non pluris illa apud nos esse debent, quam sigillum publicum suffuratum, & commentitiis & falsis tabulis affixum. Diabolum enim quandoque videmus mira quædam, & judicio humano incredibilia facere; ut in Saulis & filiorum mortis prædictione. 1 *Sam. 28, 19.* Deinde Christus docet pseudo-Christos miracula edituros tanta, & tam illustria, ut illis, si fieri posset, electi deciperentur. *Matth. 24, 24.*

In Petro & sociis, in extimia quædam obedientia elucet; qui tamen retia abluisent & complicassent, nec ulla spe capturæ ducerentur, qui ne nocte quidem ipsa ad piscan-

dum opportuna squammam veluti cœpissent: tamen Christo obsequentes imperata faciunt, nec enim toties jacentes retia, & ea inania recipientes, verisimile erat hoc uno jactu aliquid nancisci posse; neque qui noctu nihil cœpissent, probabile erat, interdiu aliquid effecturos. Nocturnum enim & silentium, & caligo, capturæ peraccommodum est. Hoc nos docet adversus spem, spem ex verbo Christi fovere, & Dei promissis (reclamante ratione, sensibus, experientia, consuetudine) acquiescere, & illis confisos, Deo mandanti obsequi. Ut si Deus nos juberet in petra, aut mari sementem facere, ei obsequi non dubitaremus, & fructum inde sperare. Hujusmodi est, quod Israëlita mandata Dei obsequentes, ab Ægyptiis gemmas, & quicquid pretiosum est, mutua tibi dari peterent. Quis enim ab illis boni aliquid sperare potuit, quos habent insensibilissimos hostes: nos autem promissionibus munimur, fore ut honesto labore nostro, pane nostro vescamur. Tamen sensus, & ratio nostra dicent nobis, non nisi fraudibus, mendaciis, & vanitate nos lucrum posse facere; tamen Deo loquenti fidamus, & ex fide præceptis ejus insistamus. Sicut autem honesto labore nostro, nobis ad cultum & victum necessaria suppeditatum iri ex Verbo intelligimus; sic & discere, siquidem hoc ex usu nobis sit. Si igitur ratio & sensus, & aliorum corrupti sermones hoc nobis suggerant, nos non posse nisi fraudibus & latrociniiis, & illicitis artibus opulentos esse; tamen hanc tentationem, in Verbo Christi repellamus. Cum autem uni Christi verbulo paruerunt, pudeat nos toties justos ea facere, quæ nostri officii sunt, ne digitum quidem ad rem nobis præceptam admovere.

Non prius retia dimiserant, quam illa infinitam multitudinem piscum cinxerant; perinde enim, ac si pulli cicures fuissent, ad Christi nutum & voluntatem se sistunt. Certatim vero accurrunt tanquam pretio inter se certaturi, quisnam alium in obeundis creatoris mandatis præverteret; & quantum ad certam mortem accurrant, tamen tanquam ad lautum aliquod epulum undique confluunt. Neque enim ulla inescatio tam potens est, ad pisces attrahendum, quam Christi voluntas. Hanc admirabilem Dei virtutem cernimus in bestis, quæ ordinatim, & veluti militari distributione Noëum accedebant, & arcam ingressæ, & inde egressæ sunt. Sicut autem in promptitudine, sic in

Ea doctrina cum auctoritate conjuncta,

Verf. 4. & miraculo obsignata.

Verf. 5. Petri & sociorum Christi discipulis fides;

quæ nos contra istos confidere docet,

ut & sensus & rationis distent.

Verf. 6, 7. Eventus piscationis copiosa captivitas

multitudine, miraculi magnitudo docetur. Quæ arguitur multis argumentis; retium ruptura, sociorum in altera nave in auxilium advocazione, navis utriusque cumlita expletione, ut mergi periclitaretur, denique piscatorum admiratione; qui tamen et si se diutius in hac arte exercuissent, nihil tamen huiusmodi unquam experti essent. Muti igitur pisces Christum Dei Filium, & verum Deum clare pronuntiant, & ad hunc usque diem prædicant. Simul etiam notandum est, aliquando benedictionem laboribus nostris suam cohiberi, ut post eam luculentius & testatius effundat. Sicut hoc loco dubium non est, quin antecedente nocte pisces à retibus abarquisset, ut insequentis diei miraculum magis illustraret. Et quidem sæpissime hoc facit Deus, ut suorum peccata castiget. Sicut apud Aggæum legimus, ubi ex ampla semente angustam messem ideo eos accepisse dicitur, ut Dei benedictio & largitio illustrior esset, cum ad templi exædificationem animum adjecturi essent. Hag. 1, 6. Sed nonnunquam etiam tentandi nos causa fit, an velimus in obsequio & vocatione manere, ut hoc loco: ut cum Israëlita adversus Beniamitas in optima causa ideo ceciderunt, ut eorum fidem & constantiam Deus exploraret. Iud. 20, 21, ad 25.

Verf. 8, 9.
Stupor ex
hoc miraculo oritur;

Sequitur pars altera de fructu: quem tamen et si dubium non est ad plures, quam ad duarum navicularum nautas se diffusisse; tamen eorum potissimum meminit, propter trium Apostolorum vocationem. In his autem duplicem fructum peperit, stuporis (in Petro vero præcipue) & obedientiæ, qua vocati Christum relictiis omnibus, prompte & alacriter sequuntur. Quod stuporem attingit, quo correpti qui propius ad miraculi spectaculum admissi sunt, declarat eos adeo experrectos sensus habuisse, e vigilaramque intelligentiam, quod rei magnitudinem maiestatemque, seu gloriam Christi in istis intueantur, ut non tantum verbi & miraculi, sed & Spiritus Sancti lumen apud illos accenderit. Neque enim instar pecudum obrutescerant. Quam igitur nos brutos esse oportet, qui subita tot hominum conversione non commovemur, ut Christo procidamus, peccata nostra confiteamur? &c.

qui in Petro peccatorum confessionem fecit:

esset, divinitatis Filii Dei agnitionem continet. Quod vero peccatorem se falsus sit, maioris cuiusdam lucis accensæ argumentum est, utpote qua Petrus ad tenebras suas relegendas adjutus est; sed illud quæritur, quomodo ad interiorum peccatorum suorum agnitionem adductus est, conspecto miraculo. Nam cum ante crediderat, peccatorem se fuisse non potuit agnoscere. Respondeo, tanto nos nostram fœcilitatem acutius sentire, quo Dei aut sanctitatem, aut potentiam &c. propius intuemur. sic Esa. 6, 5. 1 Reg. 17, 18, 24. & Abraham propius Deo sensu suo admotus, interiorum vilitatis suæ sensum habuit. Gen. 18, 27. Sicut enim oculi lippitudo tum melius sentitur, cum quis ea laborans in apricum educitur: sic &c. Quamdiu enim aut in tenebris, aut modica in luce & angusta agimus, oculorum vitium non admodum sentimus, nec oculorum sanitatem valde requirimus: & sicut luscus inter cæcos præclare se videre existimat, his vero compositus & admotus, quorum acies perspicax est, statim suam inopiam intelligit: sic &c. Nec aliunde est, quod Papiſtæ tantopere de suis meritis gloriantur, quam quod iustitiam Dei, & sanctitatem in lege perfectam ignorent; eoque & peccata sua extenuant, & merita extollunt. Sicut etiam ex eodem fonte manat, quod nos ad peccandum tam audaces sumus, quia Dei potentiam, gloriam & sanctitatem animorum nostrorum oculis expressam, & representatam non habemus.

ad eam
quomodo
adductus?

Illud etiam quæritur merito, cur Petrus peccatorum sensu commotus, Christum rogat, ut se ab eo idcirco subduceret. Quid enim spectavit? eum enim Christum peccatorum suorum unicum medicum cognosceret, cur non potius ei arctius conjungi postulat? Deinde cum iustitiæ thesaurum apud ipsum depositum sciret, gravis causa suberat; cur Christum vel fugientem prosequeretur, nedum ut accedentem repelleret. Videmus Centurionem humilitate quadam, & suæ indignitatis ratione, Christum nec accessisse, nec se idoneum esse, ut ejus tectum subiret judicasse: hæc etiam causa proculdubio Petrum non nihil commovit; sed hanc neque totam nec gravissimam fuisse, ex Christi verbis colligitur. Cum enim Christus timorem deponere eum jubet, apparet eum, ex peccatorum sensu, timore aliquo correptum, ne Dei ira in eum flagraret, & peccata ejus gravissime ulcisceretur. Peccatorum enim vivus & acer sensus, timorem, vel in ipsiſ fidelibus,

cur ideo ut
Christus ab
eo recedat
roget?

fidelibus, aliquem ultionis injicit divinæ: tamen enim charitas ex fide manans timorem expellit; tamen quia, ut fides, sic charitas ex fide manans imperfecta est, nihil absurdum est, timorem aliquem cum fide, & charitate in piis cohabitare: sed sic tamen, ut charitas tandem superior sit, fide omnia profigante. Providendum ergo, ut adversus divini judicii metum probe muniti simus; maxime cum illa tempora incidant, quæ nobis peccatorum nostrorum interiorem sensum afferunt.

Alter fructus est, quod Christum vocantem ilico, relicto omnibus, sequuntur. Vbi primum expendamus Christi verba eis vocatis; quæ tamen Petro hic dicta proponantur, tamen cum par ceterorum ratio sit, alique à Christo vocati sint, ut ex *Matth. 4, v. 18, ad 22.* constat, & hoc loco indicatur, qui non Petrum tantum, sed illos omnibus relicto, Christum sequutos esse affirmat, duobus reliquis dicta esse intelligantur. Omnes enim piscatores, omnes etiam attoniti & timore percussii, omnes ad Apostolatam vocati sunt: cum vero eadem causæ in omnibus extiterunt, tamen non eadem mensura, cur Christus illos non alloqueretur? si non eisdem, certe non dissimilibus verbis eos consolatum esse, dubitandum non est. Iubet autem eos metum pelleri, quod ad Verbi ministerium adhibendi sunt. Hoc enim argumentum illos de peccatorum remissione confirmare vult, quod eorum fidei populi salutem crediturus esset. Perinde enim est ac si diceret; nihil est quod metuas, ne te ex domesticorum meorum numero & censu expungam, quandoquidem etiam familiaræ meæ te præficiam. Hoc modo Paulus se à plerisque contemptum, à Christo fidelem iudicatum esse, ab adjuncta Evangelii prædicatione sibi commissâ, arguit. *1 Tim. 1, 11.*

Inde etiam est, quod Christus Petrum, qui Domini abnegatione à ministerio jure exciderat, novis mandatis Verbi ministerio restituit, ut inde acceptæ peccatorum remissionis certior evaderet. Tamen enim plerisque ad ministerium admissis peccata retenta sunt: tamè qui sibi suæ ad ministerium vocationis probe conscii sunt, dona, quibus illud munus obeant, se accepisse à Deo norunt, studio aliquo non contemnendo Evangelii promovendi incensii sunt; hi certe præclarum divinæ erga se charitatis pignus consequuti sunt, quo se adversus remissionis peccatorum diffidentiam muniant. Nec e-

oim Deus aliquem ad opus suum adhibet, eoque utitur, ut post, cum ejus mandata exhauserit, aut opus perfecit, eum abiciat: sicut ingrati & avari quidam heri faciunt; sed eum defunctum opere, majore in honore collocat, & uni aut paucis civitatibus præpositum, post decem civitatibus præficiat, *Matth. 25, 21. Luc. 19, 17.* Sicut autem hujus rei veritas evidentissima clarissime in ministerio Verbi cernitur; ita etiam non aut obscure, aut infructuose in omnibus fidelibus cernitur, qui gratum aliquod Christo officium præstant. Semper enim illud Manoch uxoris dictum memoriæ ad consolationem repetendum erit, Deum, quod ipsius & mariti sacrificium gratum habuisset, illos interficere noluisse. *Jud. 13, 23.* Qui igitur mercatoris artem hoc animo exercuit, ut non tantum sibi, sed fratrum & populorum suorum, maxime vero Ecclesiæ cōmodo hoc fecerit, &c.

Quod dicit eos hominum piscatores futuros, & quidem vivos ab illis captos & conclusos iri, in eo non solum singularem honorem, quo eos dignabatur, indicat, qui à tam humili cura, ad hominum, & quidem Ecclesiæ, idque in his, quæ summam salutis eorum continent, curam & procuracionem attolleret: sed etiam ea loquendi formula usus est, quæ illis notissima esset, & intelligentiam eorum magis attingeret; sicut *Psal. 78, 70, 71.* dicitur, Davidem Deum à gregibus ovium abduxisse, ut populum suum, sicut olim patris oves, pasceret: sicut Samaritanam, & discipulos in aquæ & cibi similitudine: *Iob. 4, 10, 12.* Sicut autem piscatorum cura est, ut pisces vivos capiant, quo vendibiliores sint; sic Christus etiam pollicetur homines vivos ab illis capiendos esse. Quanquam in eo discrimen est, quod pisces in mari, priusquam reti circumcludantur, vivacissimi sint, homines vero ante in mari mundi peccato mortui, tum demum animantur & reviviscunt, cum Evangelii reti circumcinguntur: deinde pisces capiuntur ad eorum interitum, homines vero ad salutem. Hujus promissi veritas luculenter docetur *Act. 2, 41.* ubi uno jactu 3000 hominum ad salutem attracti sunt. Tamen enim cum Christi, tum Apostolorum omnium labor in prædicando irritus videri posset, toto fere triennio, quod omnium ordinum contra Christum, & Evangelium tam consentiens conspiratio esset, tamque paucissent, qui Christo laboranti subvenirent; tamen oblata opportunitate, non dubitant

Evang. ministerium cum piscatione quomodo à Christo comparatum?

Vers. 10. Apostolorum horum vocatio æqualiter instituta,

ut etiam consolatio;

quorum donorum à Deo cellatio.

rete Euangelii per medium frementis & furentis maris jacere. Neque dubium est quin hoc miraculo capturæ piscium, & Christum docuerit, & illi didicerint, non esse animum despondendum, tametsi multos nostros lucrandi homines conatus, nullus fructus consequutus sit.

Verf. 11.
Horum in
sequendo
Christo ob-
sequium;

Subjungitur, illos vocanti Christo obtemperasse, & subductis in terram navibus omnia reliquisse, ut Christum sequerentur; quam eorum promptam obedientiam adjuvit plurimum, quod eos potenti miraculo Christus ad humilitatem erudiverat. Sic etiam indomitam Pauli ferociam Deus fregit, dum ad terram ex equo eum deturbavit, priusquam ad ministerii participationem eum vocaret: stimulum quoque addidit illis, quod hoc miraculo Christi potentiam & divitias didicerant, qua opificum desidentes, & artem, unde victum sibi quærebant, possent eos abunde alere. Maxime autem eos, dubio procul, permovit, quod Christus hoc modo se, adversus peccatorum suorum conscientiam, magis armatos fore docuit, quod Dominus illis hunc honorem haberit.

quod mo-
nasticum
votum non
promittet,

Hoc autem Apostolorum in sequendo Christo obsequium, ad omnes pios accommodandum est, ut omnes Christo vocanti pareant, & omnes omnia relinquunt. Quod si quis excipiat, monachatum hoc modo in Ecclesiam invehit: minime omnium. Nec enim Apostoli omnia reliquerunt; sicut alibi apparet; cum quod uxores retinebant, & domos, quibus ante habitabant; sed illa tantum, quæ ministerio obstacula erant, & cum ministerii exercitio pugnabant; ut, quia simul ministerio, & pascationi animum

utiliter adicere non poterant, ideo retia reliquerunt, & quia Christum assidue quocumque iret, sequi non poterant Iacobus & Iohannes, nisi patre Zebedæo domi suæ relicto, ideo etiam à patris amplexibus se avelli passi sunt. Sic nos hac lege & conditione ad Christum vocamur, ut quæcumque cum Christiani hominis officio pugnent, illa quantumcumque aut chara, aut nobis lucrosa, abijciamus: uxores tamen, aut domos non abjecisse patet, ex Petri & Matthæi exemplis, & similitudine, 2 Tim. 2, 4. nam milites in militiam profecturi non statim cum uxoribus divortium faciunt, aut illas repudiant, nec possessiones suas abijciunt, aut aliis dant. Non pugnat cum Christiani mercatoris officio, &c. sed hoc pugnat, &c.

sed impedi-
menta ad
Christi mi-
nisterium
abijcienda
docet.

Cur ex Galilæis contemptissimis hominibus, & quidem inter illos ex ima plebe, ad tam amplum Apostoli munus arcesseret Christus, tanquam collectitio milite univrsi mundum subjugaturus, vide in his, quæ prius in Philippi vocatione dicta sunt, qui primus ad Apostolatam vocatus est.

Quæ ex
plebe Apo-
stoli voca-
ti?

Hic autem ex multiplicibus in speciem horum fratrum ad Apostolatam vocationibus, Ioh. 1. Matth. 4. Luc. 5. Marc. 1. difficilis quaestio nascitur: nisi enim illi refractarii Christi vocationi obstitissent, aut eam primo admittentes post ea defecissent & resiliissent, nulla ratio videtur, cur una plures vocationes ab Evangelistis exponerentur.

eorum cur
plures vo-
cationes re-
ferantur?

Respondeo, quod ad Andreæ & Simonis vocationem Ioh. 1. adnotatum est, clarissimis verbis liquet, illam vocationem non fuisse ad ministerium, sed tantum ut sua nomina inter Christi discipulos, seu cultores profiterentur.

L v c. cap. 4. à vers. 31. ad 38.

31 Et descendit Capernaum urbem Galilææ, ibique docebat eos Sabbathis.

32 Et percellabantur super doctrinam ejus. Erat enim sermo ipsius cum auctoritate.

33 Erat autem in Synagoga quidam habens spiritum Daemoniacum impurum, qui exclamavit voce magna.

34 Dicens, Ah, quid nobis tecum IESU Nazarae? venisti ut perderes nos? novi te quis sis: nimirum Sanctus ille Dei.

35 Et objurgavit eum IESVS, dicens, Obmutesce, & exi ab eo. Tunc daemonium projecto illo in medium, exiit ex eo, nihilque ei nocuit.

36 Et abortus est pavor in omnibus: & colloquebantur alii cum aliis, dicentes, Quid hoc rei est, quod cum auctoritate ac potestate imperat impuris spiritibus, & exennt?

37 Et dimanavit rumor de eo in omnem locum circumjacentis regionis.

M A R C. cap. I. à vers. 21. ad 29.

21 Et ingrediuntur Capernaumum : statimque sabbatho ingressus IESVS in Synagoga, docebat.

22 Et percellabantur super doctrinam eius, docebat enim eos ut auctoritatem habens, & non ut Scriba.

23 Fuit autem in Synagoga eorum quidam in quo erat spiritus impurus : qui exclamavit,

24 Dicens, Ah, quid nobis tecum IESV Nazarene ? venisti ut perderes nos ? novi te quis sis : nimirum Sanctus ille Dei.

25 Et objurgavit eum IESVS, dicens, Obmutesce, & exi ex eo.

26 Tunc, quum discerpsisset eum spiritus impurus, & clamasset voce magna, exiit ex eo.

27 Et expayerunt omnes, ita ut mutuo quaererent inter se, dicentes, Quid est hoc ? quæ doctrina nova hæc, quod per potestatem imperat etiam spiritibus impuris, & auscultant ei ?

28 Emanavit autem fama ipsius statim in totam regionem circumjacentem Galilææ.

A N A L Y S I S.

CHRISTVS describitur ab effectu docendi : ubi subjectum circa quod notatur, Civis Capernaï, & generali subjecto in quo, oppido Capernaï, & magis speciali & proprio, Synagoga, & ut versu 33. constat, & adjuncto tempore sabbathi, & adjuncto comitatu 40 discipulorum, quos vocaverat, ut ex Marco liquet.

Vers. 32. Effectus doctrinæ Christi, stupor audientium ; cujus causa efficiens apponitur, quod singularis virtus & potentia doctrinam comitabatur ; quod apud Marc. 1, vers. 22. dissimilitudine Scribarum & aliorum Ministrorum illustratur.

Vers. 33. Declarat doctrinam miraculo fuisse obsequatam, ubi subjectum in quo miraculum editum est erat Synagoga, ubi concionem habuit : subjectum circa quod, erat homo spiritu immundo præditus. Hoc miraculum amplificatur effectu dæmonis exclamantis.

Vers. 34. Deinde species clamoris exprimitur, querela scilicet quod illum iavitum ad se attraxit : deinde alio effectu dæmonis, quo Christum confitetur Sanctum Dei.

Vers. 35. Effectum confessionis dæmonum est quod Christus illum increpavit. Cujus partes sunt, primum ut sileret, deinde ut exiret ab homine. Cujus increpationis effectum est, quod Dæmon hominem in medium projecit, & apud Marc. aliud effectum narratur, quod scilicet illum huc illuc iactavit, item 3. effectum quod exclamavit. Quæ omnia apud Lucam diverso amplificantur, quod quamvis hæc omnia dæmoniaci fecerit, nihil tamen illi nocuerit.

Vers. 36. Effectus miraculi est stupor, qui amplificatur adjuncta quantitate, quia omnes stupefacti : & effectum arguitur, sermone, in quo causam admirationis exponit, quia Christus cum imperio & auctoritate dæmonia eiecit, quod nemini unquam

obtiguit ; quod totum ad doctrinæ novitatem quam Christus proposuit, referunt.

Vers. 37. Alter effectus doctrinæ simul & miraculi, fama scilicet ; quæ suo subjecto circumscribitur, circumjacente regione.

M E T A P H R A S I S.

I E S V S cum duobus fratrum paribus, quos sibi vocatione adjunxerat, descendit in Capernaum oppidum Galilææ : ubi sabbathis aliquot docendi partes obiit. Obstupuerunt vero qui illum audierunt, ex doctrina quam proponebat ; quod ejus sermo magna virtute & potentia stipatus esset, longe secus quam sermo Scribarum. Erat autem in Synagoga (ubi Iesus doctrinam suam proposuit) vir quidam Diaboli spiritu impuritate oblectato correptus, qui arcana virtute Christi in illum locum perinvite pertractatus, ingenti voce exclamavit. Sic autem spiritus callide sermonem instituit, Ah ! quid est Iesu Nazarene quod me & alios meos, in obsidendis hominibus in hac regione, collegas infestas, cum nulla sis à nobis injuria aut molestia lacestus. Deinde ut de nobis ultionem sumas, tamen tempus ultioni destinatum anticipare non debes. Ad me quod attinet (quod de meis collegis audeo polliceri) equidem probe novi qui sis, & agnosco te eum esse, quem Deus Pater ad populum sui salutem sanctificavit : ut videatur à tua humanitate alienum, eam ejectione creantare, quæ tibi debitum honorem habet. Iesus vero illum increpavit dicens ; Ne verbum addas, sed tanquam

capistro in os illud impurum injecto obmureſciturum enim ut cunq̄ue verum tamen inſidioſum teſtimonium, tibi ingratum eſt. Tibi porro edico, ut è vtro quem occupas egre diaris. Tum ſpiritus virum in medium projectum, & membr̄is corporis ſui miſere diſtortum, cum ingenti clamore, quo ſuum ex ejectione mærorem teſtatus eſt, reliquit. Sed admirabili Ieſus virtute factum eſt, ut in maximo conatu illum aut interſciendi, aut certe corpus ejus conquæſtandi, nihil illi damni intulerit. Pavore autem omnes correpti ſunt, & mutuo ſecum colloquebantur, dicentes; Hanc novam oportet doctrinam eſſe quam iſte docet, cum ſi miraculis his obſignata; neque enim hæcenus auditum eſt, cui cum imperio & autoritate mandanti, ab immundis ſpiritibus obſequium præſtitum ſit. Hanc etiam ob rem fama ejus, in omnes circumquaque jacentes regiones divulgabatur.

36.

37.

P R A X I S.

IN Synagoga Capernaï Sabbatho docens Ipotenter, & dæmoniacum ſanans, conventum utrinque in ſui admirationem exultit.

Cujus partes ſunt	{ Christi virtus ex- erta, & Conventus ſtupor & admiratio,	{ Evangelii præ- conio, & ejectione dæ- monis.

Verſ. 31,
32.
Chriſtus cū
authoritate
docuit;

Virtus autem illa, quæ admirationem ex præconio Verbi in auditoribus excitavit, varie conſideratur: primum quidem in ipſis Chriſti verbis, ſicut *Pſalm.* 45, 1, 2. & *Luc.* 4, v. 22. Vbi diſerte dicitur Nazarenos admiratione permotos fuiſſe, ex gratioſis verbis, quæ ab ore ejus proſtuebant. Vnde etiam illud *Iob.* 7, 4, 6. *Nemo unquam loquutus eſt ut iſte.* Deinde quod tanta fiducia, & autoritate in hominum corruptelas invecſus ſit, cum Phariſæi, tanquam mancipia quædam, nunc populum, nunc Herodem, nunc Romanos mctuentes, ſermonem ita temperabant, ut ſibi & ſuæ ſecunitati conſulerent; præterea, quod ſermo ſic ut debuit inſtitutus, virtute & efficacia non caruit, ſive ad permulcendum promiſſione, ſive ad minis percellendum hominum animos adhibebatur. Vide etiam, an ex *Matth.* 5, v. 21. & ſimilibus, colligi non poſſit, Chriſtum in Magiſtrali (ut ita dicam) docendi ratione, ſeipſum etiam his verbis ab aliis miniſtris quantumvis fidis diſtinxiſſe. Atque adeo ita eſſe ex hoc loco patet: primo quod ſpiritus Chriſti

quod illi
peculiaritate,

inſitata ratione illos perculit, cum dicitur *ἰερωσόθεν*: deinde quod eadē vox *ἰευσίας* hic uſurpatur, quæ poſt in miraculis editio- ne adhibetur; ubi cum extra controverſiam ſit, Chriſtum aliter ejectione dæmonium, quam ullos mortalium unquam fecit, imperioſe ſcilicet: idem in doctrina uſu venire effectum eſt; cum ſit hic & iſtic.

Ex quo illud colligitur; non tam ut *Pa-* in quo ab
piſtis videtur, *ἀδυνάτων* eſſe populo inter Do- alis Do-
ctores internoscere, cum rudes iſti Galilæi facile internoscebant, magnum diſcrimen fuiſſe inter Chriſti, & aliorum Doctōrum prædicandi rationem. Quæ autem ratione norunt diſcernere Chriſtum ab aliis omnibus Doctōribus, eadem poſſunt internoscere Scripturas ab omnibus aliis ſcriptis. Vide *Ioh.* 10, 4. adverſus Pontificios, qui dicunt neminem, niſi accepto prius Eccleſiæ teſtimonio, poſſe Scripturam ab Ovidii Metamorphoſi diſtinguere.

In miraculo, quod dæmonium invitum in dæmoniacō edidit, attrahendo, Chriſti virtus dupliciter conſideratur, & idem ejectione.

Spiritus autem *immundus* dicitur, ad diſtinctionem electōrum Angelorum, qui muudi & puri ſunt.

Admirabilis autem virtus illum attrahendo apparet, quod cum Dæmon à Chriſti præſentia adeo abhorreret, ne aut Dæmone agitatus fidem ex concione inſiberet, aut ipſe poſſeſſione exueretur: tamen arcana Chriſti potentia factum eſt, ut vel invitum ſe in ſynagoga ſiſteret, & dæmoniaci pedibus eo accederet: quod quidem apertius erit ex *Marc.* 5, 6. ubi non diſſimile exemplum proponitur. Alibi potentia Chriſti ſpectatur in mari, hic in ipſis infernis, alibi in piſcibus, qui ſicut voluntate præditi non ſunt, ita non coacti, aut reſtantes acceſſerunt; ſed hoc loco major potentia Chriſti ceruitur, qua potentiffima creatura, & in Chriſtum immortali odio conjurata, nolens & invita, & quidem ſola voluntate, tanquam hamo in riſtum hujus Behemoth inſerto, ſine ulla vi adhibita, facit. Tanquam piſcator aliquis ſeta equina, aut tenuiffimo filo cæcum attrahat. Vide *Iob.* 1, v. 6, ad 12. *I Reg.* 22, v. 21, 22. Quanquam illud intereſt, quod ibi mandata obit, quæ illi in exequendo jucunda erant; obſequium vero, quod hoc loco commemoratur, in his verſatur, quæ admodum illi ingrata & injucunda ſunt. Nam & venire ad Synagoga-

Verſ. 33.
Chriſti vir-
tute Dæ-
mon ejectione;

Synagogam, ubi Verbum proponebatur, & tacere ne in concione Christo obstreperet, & post concioni finita in Christo prædicando pergere, & exire ex dæmoniaco, grave illi fuit & permolestum.

Verf. 34. quam ultro ipse agnoscit :
In diabolus autem ad Christum verbis, primum notandum est, cum confiteri Christi nutu & voluntate se, veluti catena quadam ferrea, teneri, eoque ut abire patiatur, eum perquam rogatum esse vult. Vbi notandum est, opus diaboli esse homines à sacris conventibus abducere. Quamquam autem nunc in plerisque illud allecamentis efficit, quod olim in paucis vi illata fecit; tamen tam hoc, quam illud diaboli opus est: eoque est hoc, quam illud deterius, quod periculosius est hominem annuentem abduci, quam retractantem asportari, & mente, & spiritu abesse: quod his accidit, qui nunc diem absumunt, quam corpore, non autem mente, quod dæmoniaco accidere potuit. Hinc est, quod alibi dicitur, dæmoniaco actum esse in montana & deserta loca & sepulchreta. *Marci 5, 5.*

qui nõ immerito expellitur;
Quod autem dicit, *nihil illi cum Christo commercii esse*, indicare vult, Christum ab illis minime lacescitum, illis vim inferre iniquum esse. Deinde quod indignius esset, ut illos perderet, ideo dicitur, quod *Matth. 8, v. 29.* liquidius exprimitur, alienum scilicet videri, ut ante tempus, id est, ante ultimum iudicium, eos vehementius torqueret. Ac si scelerati captivi quererentur, iudices tempus præstitutum anticipare. Dicitur enim hos spiritus veluti carcere quodam teneri, ad eum usque diem, quo pœnas suar defectionis daturi sunt. Quamquam Christus hoc modo cancellos sibi à Patre positos non transgreditur. Tametsi enim universale omnium immundorum spirituum, & ultimum exquisitissimumque supplicium in eum diem rejicitur: tamen quo minus in certos quosdam immundos spiritus, levioribus pœnis animadvertent, nihil impedit. Vbi etiam notandum est, quod perdi se & divexari profiteatur, cum sua in homines possessione cedere cogitur. Hic enim quasi infernus quidam dæmonum est, cum ex hominibus migrare à Christo jubentur, eorumque in homines dominatu exuuntur: tametsi simplicior forte sensus est, dæmonem hac ejectione, morte quodam in inferos præcipitatione, correptum, hæc dixisse, sicut ex deprecatione quadam dæmonum *Luc. 8, 28.* liquido constat: quam præcipitationem non ideo solum de-

precantur, quod gravius eis iudicium impendere existimant; sed quod nolent ibi tanquam ergastulo teneri, & ab omnibus perdendis prohiberi.

Adjungit, se scire, quod sit *Sanctus ille Dei*, de quo Prophetæ vaticinati fuerant: in quo proculdubio dæmon subdolos non hoc ideo loquutus est, ut Christo honorem haberet; sed ut illi fidem abrogaret, dum tam mendacis spiritus inhonesto testimonio talis esse doceretur. Hic docemur nihil à dæmonibus interrogare. Deinde noluit subito & uno momento innotescere, ne cursum conficeret, ne ingressum stadium plene decurreret, cui retardando dæmonem hæc effutivisse dubium non est. Quod tamen testimonium à mendacissimo spiritu, & immundissimo prolatum, cum nihilo minus verum erat, quod a tam immundo & vano spiritu profectum sit respuebat: discamus, non ideo veritatem Evangelii merito suspectam, quod à præconibus inhonestioribus, & pessimæ notæ hominibus promulgatur: equis enim est dæmone terrior: & tamen qui hoc testimonium à Christo abhorret, sui sanguinis reus esset. Verum quidem est istiusmodi hominum ora obturanda esse, ab his, quorum interest; sicut & Christus huic silentium imposuit: sed si hujusmodi erumpunt, aut erumpentes non cohibeantur & opprimantur, non ideo veritas repudianda est.

Hinc porro liquet non satis esse credere Christum esse Dei Filium, & veritati testimonium perhibere, cum utrumque & credere Christum esse Dei Filium & Mediatorem, & idem palam profiteri à dæmone præstitum sit.

Quamquam *queri* potest, cur Christus simul & futuri præscius, & omnipotens, dæmonem non impedierit, ne in hunc sermonem prorumperet?

Respondeo, ut in sequenti, & imperato illi silentio virtus Christi magis elucesceret. Tametsi enim post incondite clamavit, tamen sonum potius, quam vocem aliquam intelligibilem edidit.

Hoc autem loco notandum est, diabolum divinitatis, atque adeo mediationis & officii Christi accuratiorem notitiam percepisse, quam ullos qui in conventu essent: ne nimis nobis in nuda Evangelii notitia, sive fide, aut praxi placeamus.

Quod exclamans Dæmon hominem discerpit, & in medium humi projecit, docet, non tantum quam invite & reluctanter loco

*Quæretur
scilicet dæmon
de
Christo?*

*cujus testi-
monium nõ
admitti-
tur?*

*quod cur
Christus
tamē per-
miserit?*

*ejus pœna
cum homi-
nes cogitur
deserere.*

*Verf. 35.
Dæmonis
recessus ex
corporis
suo*

demoniaci
jactationes;

suo cessit, sed simul etiam malignum spiritum fugam jam arripientem, sæpe magis quam unquam ante furenter sævire; rugienti enim, & famelico leoni, cum Leo ex tribu Judæ prædam è faucibus eripuit, quin exulceratissimus fuerit, fieri nequit. Quemadmodum enim ædium ingratus conductor & avarus, absolutæ locationis tempore, omnia quæ potest corradit, & locatori quam minimum relinquit: vel potius veluti hostis castra moturus, & recedere coactus, omnia quoad datur pervastat, & depopulatur, ne quid inde commodi capiat, qui illum subsequitur hostis; sic &c. Quamobrem mirum nobis videri non debet, si Evangelii præconio diabolus ab hominibus mentibus, & voluntate exire jussus, turbas sæpe det in Rebus publicis. Idem etiam in individuis hominibus sæpissime uti venit, ut eos tum maxime peccatorum conscientia diabolus cruentet, cum Deus illos ex ejus tyrannide afferit.

quæ tamen
ei non nocuit.

Additur ei nihil nocuisse toto hoc conatu suo dæmonem, unde discriptionem illam non fuisse membrorum ab invicem, aut distractionem, aut divulsionem apparet; sed tantum discripiendi conatum, & corporis huc illuc jactationem, quod nos proprio linguæ nostræ vocabulo (*torvsinge*) appellamus. Etiam videtur fuisse quædam membrorum distortio & luxatio, quam immundi spiritus sæpe in corporibus effecisse dignoscuntur, quæ ilico ad justam & consuetam membrorum concinnitatem redit. In quo iterum Christi potentia evidenter & clare conspicitur, quæ misellum homuncionem tanta ex violentia, intactum servavit & incolumem. Quæ Christi potentia non minus, atque adeo magis in animis nostris, à peccati & diaboli tyrannide afferendis, perspicitur. Nam à Diabolo peccatorum nostrorum conscientia gravissime appetiti, id à Christo patrociniū consequimur, quo non tantum illæsi & inviolati, sed etiam adversus eorundem stimulos recti magis, & tuti perstamus. Tam enim gravem adversarii impressionem sustinentes, cum ejus ad pugnan-

dum studium nonnihil frangimus, aut retardamus, tum nostram ad congregiendum (cum opus sit) fiduciam, & alacritatem accendimus.

Supereft hujus miraculi fructus, qui aliquis, sed minime tamen ad salutem obtinendam idoneus, ab Evangelista percenteretur. Est autem primus hic fructus, quod admiratione permoti sunt, de qua prius dictum est. Alter fructus, quod miraculum tanquam sigillum diplomati, aut tabulis, doctrinæ præcedenti apponunt: oportere enim recte existimarunt doctrinam novam & insolitam, tantis & tam insolentibus miraculis obignari. Non quod diversa doctrina fuerit ab illa, quæ olim Synagogis personavit, sed quod ratio & modo quodam nova foret; quo modo Novum Testamentum à Veteri distinguitur. A nobis igitur, cum nullam novam doctrinam propouimus, nullo jure miracula exigantur. Tametii miracula non sunt semper firmissimum veritatis testimonium. vide *Deut.* 13, 1, 2. Quamobrem ad legem recurrendum est. *Esai.* 8, 20. Tertio, Christi potentiam ita expendunt, ut illum facile ab omnibus vel sanctissimis Prophetis distinguant, hoc ipso, quod potentissimis & maxime refractariis spiritibus, imperiose & herili plane imperio mandata, quibus hi cedere coacti sunt, dedit: quod nulli unquam mortalium obigit, qui tamen non minora Christo gesserant, illa tamen precibus, & ascititia, non sua autoritate fecerunt. Sicut enim *psalms 136* cum Prophetis Dei compositis, illustre quoddam discrimen attentis & consultis hominibus semper animadvertum est; ita etiam inter Christum & legitimos ministros, ex hac parte, satis magna dissimilitudo est.

Verf. 36.
Ex hoc miraculo admira-
tio or-
ta,

Christi
potentia ce-
lebrata,

Postremo, dicitur hoc miraculo famam Christi ad alia loca percrebuisse: quæ fructum proculdubio æternum ex eo perciperunt; tamen illud oppidum fructum non perciperet: quod etiam ministros erigat, quibus greges refractarii obtigerunt; doctrinæ fructum ad vicina oppida, & vicos sæpe dimanare.

Verf. 37.
Rumor
divulgatus.

L v c. Cap. 4. à vers. 38. ad finem Capit.

38 Egressus autem IESVS è Synagoga, introiit domum Simonis: socrus vero Simonis detinebatur febrimagna: & rogaverunt eum pro illa.

39 Tunc ipse adstans supra eam, objurgavit febrim: & febris eam dimisit. illa vero quum ilico surrexisset, ministravit eis.

40 Occidente autem sole, omnes qui habebant infirmos morbis variis, ducebant

bant ipsos ad eum, ille vero unicuique ipsorum impositis manibus, sanavit eos.

41 Exibant autem etiam demonia ex multis, clamantia ac dicentia; Certe ut es Christus ille Filius ille Dei. Sed ipse objurgans non sinebat ea loqui, quod scirent ipsum esse Christum illum.

42 Orto autem die egressus profectus est in desertum locum, & turbæ quærebant eum, veneruntque usque ad ipsum, & retinebant eum ne ab ipsis discederet.

43 Ille vero dixit eis; Certe etiam aliis urbibus oportet me evangelizare regnum Dei: nam ad hoc missus sum.

44 Et prædicabat in Synagogis Galilææ.

M A R C. cap. I. à vers. 29. ad 40.

29 Et statim è Synagoga egressi, venerunt domum Simonis & Andrea cum Iacobo & Iohanne.

30 Socrus autem Simonis decumbebat febricitans: & statim dicunt ei de illa.

31 Tunc accedens crexit eam prehensa manu ejus: & dimisit eam febris statim, & ministravit eis.

32 Quum autem serum diei esset, occidente sole, adducebant ad eum omnes male affectos & dæmoniacos.

33 Et civitas tota coacta erat ad ostium.

34 Et sanavit multos male affectos variis morbis: & dæmonia multa eiecit, & non sinebat dicere dæmonia quod ipsum nossent.

35 Et mane, valde multa nocte quum surrexisset, exiit, & abiit in desertum locum, & illic precabatur.

36 Et prosequuti sunt eum Simon & qui cum ipso erant.

37 Et quum invenissent eum, dicunt ei, Omnes te querunt.

38 Tunc dicit eis, Eamus in contigua opidula, ut & illic prædicem; ad hoc enim sum egressus.

39 Et prædicabat in Synagogis eorum in tota Galilæa: & dæmonia eiciebat.

A N A L Y S I S .

Narratur effectus Christi post concionem finitam & ejectionem dæmonium; nempe egressus ex Synagoga: post aliud effectum Christi profectio ad domum, quæ domus adjuncto Petri & Andreae notatur; Christus etiam suo adjuncto designatur, comitatu scilicet Iacobi & Iohannis. Deinde describitur mulier primum ex relatione, quod esset socrus Petri: deinde ab adjuncto morbo ex quo decumbebat, post à forma morbi, scilicet febris; post eisdem curatio describitur, primum ab efficiente minus principali precibus, quæ suo subjecto declarantur, domesticis.

Vers. 39. Narratur Christus principalis causa curationis notatur, post aliæ causæ adjuvantes, ut quod in decumbentem se inclinavit, 2. quod illam manu prehendit, 3. quod febrem increpavit. Effectum autem sanationis indicatur, quod surrexit febricitans, 2. quod ministravit & familiaria munera obivit, maxime mensam instruendo, quæ utraque effecta amplificantur adjuncto temporis, nempe è vestigio.

Vers. 40. Narratur quomodo Christus multos sanavit; quæ sanatio describitur adjuncto temporis,

post solis occasum, quod tum sabbathum Iudæorum clauderetur: deinde declaratur subjecto infinito, scilicet variis malis affecti. Adjuvans causâ efficiens declaratur, hi qui illos deducebant & deportabant; qui adjuncto numero amplificantur, viz. tota civitas, & subjecto loco notatur, nempe ad portam ædium Petri & Andreae. Deinde instrumentum sanationis notatur, quod scilicet manus singulis laborantibus imposuit.

Vers. 41. Subjectum finitum notatur, dæmonium exagitari. Cujus sanationis effectum est, quod dæmones clamabant, 2. effectum, loquebantur; deinde forma sermonis atexitur, cujus sermonis effectum est Christi interminatio ne loqui pergerent. Interminationis causâ subjicitur, quod Christum norant dæmones.

Vers. 42. Narratur Christi in desertum profectio ex illis ædibus, primo adjuncto temporis, scilicet postridie; deinde adjuncto temporis magis proprio, valde mane cum nox non penitus depulsa esset; finis etiam notatur apud Marcum, ut Deum precaretur: cujus profectio effectum, quod discipuli Christum prosequuti sunt; cujus prosequutionis finis notatur, ut illi significarent populum illum quætere: aliud effectum notatur, quod populus

ad illum inventum accedebant, quod suo fine etiam declaratur, ut illum apud se & suam Capernai urbem detinerent.

Vers. 43. Hujus detinendi cupiditatis effectum erat, quod Christus hoc illis denegat. Quod argumento à disparatis probat, non illis tantum se addicere oportere, cum & aliis urbibus & oppidis illi prædicandum sit: cujus efficientem causam assignat, quod ad hoc sit à Deo missus.

Vers. 44. Effectum Christi responsum notatur, nempe eum aliis Synagogis, præterquam in Synagoga Capernai, Euangelium promulgasse.

METAPHRASIS.

38. **C**oncione finita, & doctrinæ demonii ejectione obsequata, statim Iesus è Synagoga egressus; una cum Iacobo & Iohanne dominum Petri & Andreæ ingressus est, ut hospitio exceptus apud illos cæna sumpta pernoctaret; utcumque enim ex Bethsaida oriundi essent, Capernai tamen sedes suas fuisse & hic & alibi constat. Ibi tum (ut fit) Petri socrus, ardente febre detenta decumbebat; quod cum Christo illico ab adventu indicassent, & simul ut eam sanaret, illum supplices rogassent, illam accedit, & inclinatus super illam corpore, prehensaque manu, febre denique ut fugam arripere, imperata, haud secus quam si sensus & intelligentia ad obsequium domino præstandum prædita fuisset, eam è lecto erexit. Illa extemplo è lecto excitata, eodem temporis articulo ita plene convaleuit, ut (morbo fugato, viribus pristinis restitutis, & quidem nativo (ut videtur) colore revocato) omnia matronæ in familia officia, illa præserim quæ ad cœnam parandam spectabant, sedulo & prompte obiret.

40. **C**um autem fama hujus miraculi ad civium aures percrebuisse, & simul sol occubuisse, cujus occasus Iudeorum Sabbatum conclusum & desinitum est, omnes qui prius superstitiosa observatione impedi, suos variis flagellis cruentatos domi retinebant, eosdem certatim ex omnibus civitatis partibus ad Iesum adduxerunt. Nec hî modo qui domi affluos habebant, sed tota fere civitas ad portam domus Petri & Andreæ, tanquam ad civitatis oraculum, consuebant: Iesus vero manibus, tanquam benedictionis signo, singulis impositis, omnes sanitati restituit. E plerisque vero demonia vi adacta exterunt, quæ formidabiles clamores ediderunt, simul palam proferebantur Iesum esse Christum Dei Filium. Quibus Iesus, ad dictis nimis, imperavit ne de suo loqui pergerent, quod se illis probe notum intelligeret.

42. **P**ostero mane, cum tenebræ vix dum dis-

cussa essent, surgens in desertum locum se recepit, ut precibus operam navaret, cum gratias agendo ob felicem Ministerii successum, tum postulata nova instituendo, ut insequutura mox prædicationi benediceret. Simon vero cum alius domesticus Christi discipulis, illum persecuti eum invenerunt, & illi se ab omnibus Capernaitis queri renunciarunt. Quo nuncio accepto, ilico ipsi Capernaitæ ad eum venientes, illum apud se retinere voluerunt. Ad quos Iesus; mihi incumbit in aliis itidem civitatibus Euangelium Dei prædicare, quandoquidem hoc ut faciam à Patre missus sum. Quamobrem verbi præconio in singulis Galilææ Synagogis assiduus, doctrinam suam demoniorum ejectione obsequabat.

43.

44;

P R A X I S.

Christus multos varie divexatos in oppido Petri & Andreæ sanans, seipsum ad Evangelii, in circumjacentibus vicis & civitatibus, prædicationem contentis precibus munit.

Cujus partes sunt $\left\{ \begin{array}{l} \text{Divexatorum curatio,} \\ \text{\&} \\ \text{Ad Euangelium ulterius diffeminandum Christi preparatio.} \end{array} \right.$

In divexatorum curatione $\left\{ \begin{array}{l} \text{Vna præcisæ & specialius} \\ \text{narratur:} \\ \text{Reliquæ infinite, & magis} \\ \text{confuse indicantur.} \end{array} \right.$

In Petri socrus curatione notatur, primum, Christum passus & cibi causa ad Petri ædes concessisse; fierique potest Christum (ut post à Matthæo factum est) idcirco à duobus istis fratribus invitatum esse, ut suam erga Christum, qui eos ad se sequendum delegisset, gratitudinem testarentur. Christus vero non gravate, se confert. Quo perspicitur Perrum & Andream, ex Bethsaida dictos Ioh. 1, 45. in Capernaò habitasse, oriundi igitur, ut videtur, ex Bethsaida, in Capernaò habitabant. Tametsi autem probe sciret, in domo piscatorum mensam illi non quam alibi lautam instrui: tamen quia se ab illis intime amari sciret, vel eos se unice potius diligere (aliis exquisitoribus inensis & hospitiiis præteritis) ad eos divertit, & suam erga eos charitatem magis testatam reddidit. Si quis enim depositæ inimicitiae specimen, & argumentum edere velit, nullum efficacius videtur declarare posse, quam si eum vel ad mensam invitet, vel ab eo invitatus, ad ejus se mensam adhiberi patiar, quocumque inimicitias exercuit. Vide Apoc. 3, 20.

Vers. 38. Christus exnandi causa Petri ædes ingreditur,

vide

vide historiam *Gen. 26, 30.* Hoc utrunque hodie à nobis præstari potest: quomodo enim Christus ipse à nobis hospitio accipitur, docetur, *Cant. 5, 1, v. 2.* quomodo etiam nos Christus ad Cœnam, & in Verbo & in Sacramento invitatur, vide *Proverb. 9, v. 5, 4, 5. Matth. 22, 2, 3, 4.*

ibique Petri socrum sanat:

Hanc vero grati animi restitutionem non tantum in ipsis factis, sed in eorum etiam necessariis, atque adeo in concivibus, Christus prolixè remuneratur. Nam Petri socrum graviter laborantem sanitati restituit. In qua sananda primum observandum est, illam, aliorum precibus intervenientibus, sanatam esse. Ea enim erga suos effusa largitione utitur Christus, ut non tantum pro se, sed & pro his, qui eos attingunt, eximia dona auferant. Sic cum Abrahamo initium fœdus est, Deum ab illis fore, qui pro Abrahamo starent; ut in Loto visum est, Abrahamæ nepote. Quæ Christi munificentiæ eo amplificatur, quod totius terræ ex asse hæres & dominus, micam, quæ sua erat, tam largiter compensat.

Quod vero illam sanaturus eam accedat, & manuprehendat, id facit ut eorum se fidei accommodaret, qui nondum eo adoleverat, aut id roboris acceperat, ut illud absentem, & intacta fabricante, Christum præstare potuissent, in animum sibi induissent. In quo videmus, quam benigne nobiscum agat, cui tamen via ad gloriæ suæ declarationem compendiosior videri poterat, hanc fœminam solo verbo pristinae sanitati restituere: tamen tantundem à sua gloria devium hoc ducit, quoad à nostra salute alienus videri possit. Hoc Christi exemplo taxantur hi, qui in Eleëmofynis suis erogandis, eam viam inveniunt, quæ eorum gloriæ, non quæ pauperibus reficiendis aptissima est. In quo genere sunt, qui suas eleëmofynas ad portam omnibus, sine delectu, profuturunt. Item qui certis anni temporibus omnibus advenis, sine discrimine, fores referant; cum major benignitas esset aliquid ad domos pauperum, qui pudore suffulti domi suæ in summa egestate desident, transire. Quamquam te ipsa hoc gloriæ Christi non magis detrahit, quam patrifamilias munificentia laus deceditur, quod in familia sua ciborum omne genus copia, non tantum robustis solidus cibus, sed & infancibus lac, & ægrotis medicamenta sappetant. Hinc videmus Petrum, ad summum ministerii fastigium elatum, maritum fuisse, & post susceptum mi-

nisterium, uxorem secum circumduxisse, *1 Cor. 9, 5.* contra calibatum *Pontificium.*

Quod autem sanitati restituta, statim domestica & matronalia in ædibus officia obit, totam domum circumvit, quæ ante decumbebatur, alius ministrabat, cui prius ab aliis ministratum est: eo declaratur admirabilis Christi potentia, quæ non paulatim (ut fit) sed subito & uno momento, non valetudini tantum, sed viribus etiam & colori eam restituit. Ideo enim ministrasse dicitur, ut intelligatur eam plene & integre sanatam esse. Ex quo illud colligitur, inchoatam hanc illorum fidem & maneam, non minutulum à Christo beneficium obtinuisse, sed absolutum, & omnibus suis numeris perfectum; quod ad fidem æternam salutem credentem, transferri debet & potest: tamen enim mille infirmitatibus implicata & impedita fides sit; tamen modo sincera & vera sit, totum iustitiæ Christi asem acquirit. Cujus quidem ratio est, quod iustitia Christi non fidei merito confertur; fides enim nunquam perficitur, ut charitas, sed semper inchoata manet; quia hujus vitæ spatium, in qua nihil perfectum & accuratum est, definitur.

Deinde, quod ministeria familiæ obivit, id mirifice Christi gloriam omnibus convivis declarabat: quod nobis documento sit, ut per Christum liberati ejus gloriam vitæ integritate, & laudibus illustremus: qui nos è tenebrarum potestate, in admirabilem suam lucem vindicavit.

Hujus miraculi fama egressa Simonis & Andree ædibus, ad reliquos illius oppidi concives pervenit; qui suos partim ægrotos, partim dæmoniacos vesperi adductos, domum curatos & liberatos educebant. In quo, quod vesperi hoc factum fuisse dicitur, ad pudorem, quo seu divexati, seu eorum parentes & amici, ex morborum & dæmoniorum agitationis turpitudine, suffulti sunt, referendum videtur. Hæc causa fuit, quæ sanguinis fluxu laborantem fœminam impulit, ut clam homines, sanitatem surripere conata sit, propter morbi fœditatem. Est enim in certis morbis turpitudine quædam, quæ his detentis rubore afficit, ut hoc modo facilius ad pudorem ex peccato, pudendi illius morbi causa, adigantur. Magna enim perversitas est pudore morbi duci, nullo autem rubore ex admisso peccato affici: id est, vereri hominum oculis visendam exhibere quod illis ingratum sit, non vereri Dei in

Quod statim illa ministravit Christi potentia

& gloriæ declaratur.

Verf. 40. Cur vesperi ægrotos ad Christum adduxerint?

conspice-

Verf. 39. quare æternas actiones eo adhibuerit?

conspicuum afferre, quod illi exorsum & ingratum est; tanquam fur stigmatis, & in manu cauterii rubore duceretur, cum nulla ex furto vetecundia afficitur.

ex eo etiam
Christi be-
nignitas
auctetur;

Quod Christus eorum à gloriæ suæ compendio alienior videretur, cuius meridie potius ista fieri intererat, superius indicatam Christi benignitatem & mansuetudinem confirmat: quod nobis exemplo sit, majoris in aliorum salute, quam nostri gloria, curæ suscipiendæ. Hoc ideo factum est, quod Sabbathum, vesperi appetente, absolutum & finitum erat: unde campus dicendi datur contra nostram Sabbathi prophanationem; qui multo sumus hac parte deteriores quam Iudæi, in Sabbatho observando superstitioniosi.

Et benefa-
ciendi stu-
dium ar-
guitur.

Deinde tametsi tempus quieti opportunus esset, quam sanationi: tamen suum etiam requiescendi tempus, sicut ante comedendi, hominum commodis condonare voluit, sive in agro, sive in urbe, sive in Synagoga, sive in privatis ædibus, sive interdiu, sive vesperi, semper omnes benefaciendi ansas & opportunitates vel sponte captabat, vel oblatas admisit. Quo eodem hominibus benefaciendi studio perpetuo & nunc in cælis cum teneatur, prompti & alacres eum accedamus, certi fore, ut nunc non minus, quam olim, nos nostris malis sit liberaturus; tanto etiam magis, quod omnibus infirmitatibus exutus, sine ulla corporis tuendi, & valetudinis cura, nobis penitus vacare potest. Si enim importunitate à vicino nobis necessaria impetramus, cum illi inde damnum accidit, multo magis à Christo amico ea obtinebimus, qui omnia, sine minimo ipsius dispendio, largiri potest. Vide *Luc. 11, 5, ad 9.*

Nobilitate
hinc edes
Simonis.

Quod apud *Marcum* dicitur, totam civitatem ad portam adicularum Simonis & Andree aggregatam, eam familiam valde nobilitavit; quæ tametsi obscura casa aut tugurium erat, tamen plus amplitudinis ei adjunctum est, quam augustissimæ in universo mundo aula; utpote ad quorum januam plus ex regia munificentia uno vesperi erogatum est, quam in omnibus omnium imperatorum palatiis. Ipsum tantum honorantes, honore afficit Christus. Vide *1 Sam 2, 30.*

Quod vero dæmones loqui passus non est, notandum est quam perverse faciunt, qui cum dæmonibus communicant, & illos consulunt. Christus enim ne veritatem quidem ab illis disci paritur, quamvis certissime & summe necessariam. Nam præterquam quod sæpe mentitur, etiam tum periculosissime fallit & nocet, cum vera dicit; ut ex priore exemplo visum, & quidem τὸ πρῶτον ab illis peti non patitur Christus: quanto minus quod arcanum & occultum est, & quod celari Deus vult. Estque meræ proditiōnis certissimum indicium, si quis aliquem ex suis videat, concilia clam cum hoste captantem, aut in ejus aurem insulurrantem.

In altera parte de Christi precibus quibus cum Patri de acceptis beneficiis, & felici ministerii successu gratias agit, tum se ad Evangelii prædicationem accingit, notandum primum est: quod ædibus seu cubiculo excedens, solitudinem captavit, id fecit, partim ne interPELLARETUR ab accurrentibus, ut ex *Marc. 1, 36, 37.* constat; partim ut liberius suo Patri petitiones exponeret, & majore animi contentione: quæ quoniam sæpe vehementiores etiam vocis sonitus peperit, ideo ne quid indecore fieret solitarium locum quaesivit, ob eamque causam sæpius ad hortum quandam concessit, ubi illum traditor Iudas offendit. Quanquam igitur locus privatæ orationis *Matth. 6, 6.* conclave indicatur; non tamen à dcirco prohibemur, &c. vide *Isaci* exemplum, qui in agrum precum causa exiisse dicitur. *Gen. 24, 63.* Petri, qui in summo tecto oravit. *Act. 10, 9.* Suo autem exemplo precandi, non tantum docuit, quam sollicitè Ministri suos Deo labores commendare debent, sed etiam quanta cura auditoribus Deus comprecandus sit, ut & Ministri dextre doceant, & ipsi fructuose audiant; cum cæteroquin sine spiritus irrigatione, non modo non proficit, sed plurimum illis obsit.

Quod Capernaitæ homines, qui post deploratissimi evaserunt, tam studiose Christum retinere voluerunt, eumque tam sollicitè prosequuti sint, postquam ex gratia Christi degustassent: nos cautos & sollicitos faciat, ne præclaris initiis acquiescentes, post in Evangelii professione remissi, refrigeamus.

Cum Capernaitis non refrigerandum.

MATTH. cap. 5. à vers. 1. ad 13.

Quum vidisset autem turbam, ascendit in montem: & quum consedisset, adierunt eum discipuli ejus.

- 2 Tunc aperto ore suo docebat eos, dicens.
- 3 Beati pauperes spiritu : quoniam ipsorum est regnum cælorum.
- 4 Beati qui lugent : quoniam ipsi solamen recipient.
- 5 Beati qui sunt mites : quoniam ipsi terram hereditario jure obtinebunt.
- 6 Beati qui esuriunt & sitiunt justitiam : quoniam ipsi saturabuntur.
- 7 Beati qui sunt misericordes : quoniam ipsis misericordia tribuetur.
- 8 Beati qui sunt mundo corde : quoniam ipsi Deum videbunt.
- 9 Beati qui sunt pacifici : quoniam filii Dei vocabuntur.
- 10 Beati quos persequuntur homines justitiæ causâ : quoniam ipsorum est regnum cælorum.

11 Beati eritis quum vos conviciis affecerint , & persequuti fuerint , & mentientes dixerint quidvis mali adversus vos , propter me.

12 Gaudete & exultate : quoniam merces vestra multa est in cælis. ita enim persequuti fuerunt Prophetas qui fuerunt ante vos.

A N A L Y S I S .

CH R I S T I concionis causâ efficiens assignatur, populi ad se aggregati intuitus, & discipulorum ad se adventus : quæ etiam concio describitur à subiecto loci monte , scilicet quem ascendit: subiectum vero circa quod, sunt turba, & discipuli, qui illum accedebant, adjuncta sessione.

Verf. 2. Alia causâ efficiens concionis est, oris facti apertio.

Verf. 3. Materia concionis est, descriptio beatitudinum Christiani hominis, quæ suis partibus explicatur : prima beatitudo est paupertas, quæ suo subiecto spiritus explicatur, quo distinguitur à paupertate externa; quæ suo effectu declaratur, regni cælorum consequutione.

Verf. 4. Secunda beatitudo est amor animi, qui suo item effectu arguitur, consolatione.

Verf. 5. Tertia est mansuetudo, quæ suo adjuncto hereditariæ possessionis terræ arguitur.

Verf. 6. Quarta est desiderium iustitiæ, quæ illustratur similitudine sitis & famis, & suo effectu arguitur consequutionis iustitiæ; quæ etiam comparata similitudine facietariis, & saturitatis illustratur.

Verf. 7. Quinta est misericordia erga mortales, quæ suo adjuncto arguitur, misericordiam cum apud Deum tum apud homines consequendi.

Verf. 8. Sexta est mundities cordis, quæ arguitur adjuncto Deum cognoscendi; quæ cognitio visionis similitudine illustratur.

Verf. 9. Septima est studium pacis, quod suo adjuncto arguitur, filiorum Dei appellatione, cum re consequenda conjuncta.

Verf. 10. Octava est persequutionis permissio, quæ primum sua efficiente causâ explicatur iustitiæ, deinde adjuncto consequendi regnum cælorum arguitur.

Verf. 11. Nona est probri & convitiorum permissio, quæ suo adjuncto falsitatis explicatur: deinde causâ impulsiva seu efficiente, studio Christi & Evangelii declaratur.

Verf. 12. Post suo adjuncto gaudio & exultatione, quæ sua causâ arguitur, quia merces magna illis in cælis reponitur; quod etiam à paribus illu-

stratur, nempe Prophetarum peressione ob con-
similem causam.

M E T A P H R A S I S .

CHristus turba illa, de qua supra dictum est, congregata & illustrata, sicut montem ascendit, & pro docentium more confidentem discipuli ejus accesserunt. Quamobrem Christus singulari animi alacritate ob stem uberioris messis, & vocis contentione, ut ab omnibus exaudiretur, cum discipulos tum turbam, Evangelium ad eum qui sequitur modum docuit. O beatos omnes qui sibi suæ pravitatis cõscii se bonis omnibus exhaustos, malis vero obrutos & onustos serio animi sensu percelluntur; quod istiusmodi hominibus regnum Dei, quo bonis omnibus locupletandi sunt, destinatum sit. Beati & hi sunt (utut mundus illos miseros reputat) qui suam illam ex peccato & pena illi debita mendicitatem lugent, quia ad eos consolationes ex gratuita Dei promissione, de peccatorum remissione provenientes, jure spectant. Beati mansueti qui illatas sibi injurias non ulciscuntur: ut qui non tantum cælestis regni participes sunt, sed (contra quam vulgo creditur) hic etiam in terris placide & tranquille agunt, ne illi soli terræ heredes jure habendi sint. Beati sunt qui studio justitiæ ita ducuntur, ut illam non minus persequantur, quam cibum famelici, aut potum sitibundi; quandoquidem Deus auctis indies justitiæ fructibus, tandem vitæ suæ expiratione illos ita saturabit, ut deinceps quod amplius præoptent non suppetet. Beati iusti qui aliorum malis ita condolent, ut illis pro virili sub venire parati sint: nam iidem illi cum ab hominibus ubi usus fuerit, tum à Deo, cum maxime illorum intererit, misericordiam consequentur.

D d

Beati

8. *Beati sunt quibus animus est sincerus, & hypocriticos involvens exitus: nam hi tanquam velo dissecto Deum hic quod datur, post hanc vitam perfecte, ac si oculis intuerentur, cognoscunt. Beati sunt qui paci student ad eum modum, ut nec ipsi cum aliis simulatas exerceant, & alios dissentientes & inter se distractos conciliare operam navant: quia Dei (qui Filio suo, ut mundum cum sibi tum secum ipso reconciliat, non pepercit) filii ab omnibus agnoscuntur. Beati sunt qui iustitia causa persecutionem patiuntur, quia his perpeffionibus sibi regni celorum, olim suo tempore possidendi, tam indubitatum testimonium colligunt, ac si eo in presentiarum fruerebantur.*
9. *Denique beati estis cum jactis in vos probris vos persequenti fuerint, & omnis generis convicia in vos congesserint, dummodo nulla vestra culpa hoc fiat: tum vero hac beatitas audior est, cum mea causa hac omnia vobis obveniant. Latamini, atque adeo exultate, quia utcumque hic in terra malis afficimini, in celis tamen merces longe amplissima vos manet. Nec vero anxios vos habeat, ac si vestra natura perversitate provocati tam sint in vos, magis quam in alios contumeliosi; sic enim Prophetas, qui vos intercesserunt, infectati sunt.*

Summa est Christum studio docendi, ex frequentia auditorum, maxime discipulorum, commotum, hominis beatitatem, contra quam humanum judicium ferat, describere.

P R A X I S.

Generatim de felicitate Christiani hominis edisserens, sigillatim illud ad Apostolos accommodat. Summa est, Christum studio docendi ex frequentia auditorum, maxime discipulorum, commotum: hominum beatitatem, contra quam humanum judicium fert, describere.

Partes sunt } Ad docendum preparatio,
Christi } &
Doctrina de hominis vera beatitate.

In posteriore parte considerantur quæ beatum hominem } præcedunt, ad Christianum
} instituendum,
} &
} subsequuntur, ad Christiani
} hominis declarationem.

Christus, quo suos in fide & bonis operibus confirmaret, utcumque à mundo damnatos, & in miserorum numero habitos, perbeatos pronunciat. Quam obrem in causâ felicitatis animum, non ad miseros & infelices homines, quid illi sentiunt; sed ad be-

rum Deum, quid ipse statuatur advertamus, & ad illius incorruptum judicium aliorum omnium sententias exigamus. Primo, inquit, beati prædicantur omnes, qui spiritu pauperes sunt: id est, qui suam bonorum omnium inopiam, inaneitatem, seu mendicitatem: sicut contra omnis generis pravitatem, & perveritatem in seipfis cumulatam & confertam sentiunt: qui nihil boni in carne sua residere agnoscunt: qui se, quanti quanti sunt, nihil nisi corpus quoddam, seu peccati massam profitentur: denique in se iustitia nudos, vitiis omnibus coopertos agnoscunt. Hic locus eximie illustratur *Apo. 3, 17. Uidisti virum sapientem in oculis ejus, spes est melior de stulto, quam de illo. Prov. 26, 12. Quod si odiosum hominibus sit, videre pauperem, & eundem superbum; non minus certe odiosum est coram Deo, si quis malis oppletus, & bonis vacuus omnibus, de suis meritis & facinoribus gloriatur.*

Hanc beatitudinem arguit ab adjuncto regno celorum, quo tanquam immenso thesauro ditantur hi, qui spiritu pauperes sunt. Vide *Prov. 18, 12. item illud qui se humiliat, extolletur, Matth. 18, 4.* sicut contra & c. qui enim suam mendicitatem, nuditatem, deformitatem, cæcitatem agnoscit, & vere sentit, is illico ad studium, & investigationem contrariam quarendi excitatur. vide *Apo. 3, 18.* Compendiosissima igitur ad celos via est, si prius nos ipsos damnando, veluti ad inferos detrudamus, ut vestes justitiæ consequamur, nos in nudorum censum dimittere; ut cibum nobis reficiendis idoneum nanciscamur, nosmet famelicos & inanes profiteri. Quo enim demissus in nostræ indignitatis sensu descendimus, tanto nos magis Deus elevet. Nec vero tantum regnum consequuturos, sed jam consequutos docet. Spe enim certa illud jam possident.

Altera beatitudo est eorum, qui hanc suam paupertatem lugent, & desent; ut sensum indignitatis nostræ dolor gravis excipiat. Si enim externa paupertas sit spiritus contritio (ut est in proverbio) quanto magis spiritualis hæc paupertas & mendicitas. Et quidem externa paupertatis sensu nimium dejectimur, ut eodem proverbio; sed interna paupertate ne gry quidem conturbamur: quod tamen fieri oportuit, maxime cum ex summa opulentia & bonorum omnium abundantia; nostro vitio in hanc mendicitatem decidierimus. Est enim illorum paupertas gravior & odiosior, qui rebus aliquando melioribus perfrui

Verf. 4.
Quinans
sunt vere
luculentos?

Verf. 1,
& c.
Beatitudo
Dei. est
motione
metuend.

perfrui sunt. Neque enim hoc loco omnis mœror nobis commendatur, sed qui cum pœnitentia conjunctus est. 2 *Cor.* 7, 10. Est enim quoddam genus hominum, qui sibi in sua mendacitate placent; nec eam conditionem libenter cum meliori commutarent. Complectitur etiam hæc beatitudo eos, qui ex castigatione, peccatorum nomine, mœrent; dummodo eam æque & patienter ferant. Iudicium igitur de proprio luctu, seu nostro, seu alieno ad istam Servatoris sententiam exigamus: & hoc ipso tristitiam consolemur, quod à Christo beatam duci intelligimus. Neque hic iudicium nostrum ad rei eventum suspensum teneamus. Quicquid enim accidit, pro iudicato habendum est, beatos nos esse.

in quibus eorum consolationis consistat?

Eventum vero lætum fore docet, quod consolationem accipient, luctus eorum in lætitiã convertetur, lachrymæ in risum, siccus in sericum, cineres in corollas & unguentum, jejuniũ in epulum, manuum detortio in applausum. Hoc nos docet vicissitudo lucis & tenebrarum; hyemis & æstatis; autumnus & veris, tum sabbathi institutio. Ne metuamus, ne hinc nobis quid damni accedat, aut ne hic dolor, ossa nostra desiccans, extinguat vitam: promissionum enim dulcedo nos fovet, & dolores ita macerat, ut faciles ferendo sint. Præterquam quod tempus adveniet, cum malis, in quibus versamur, penitus expediemur, & eorum loco bona reponentur, eaque pro numero & mensura afflictionum quæ nos exercuerunt, 2 *Cor.* 1, 4, 5, 10. & *Psal.* 94, 13, 14. imo vero pro semine lachrymarum, manipulos reportabimus; & momentanea afflictio pondus æternæ lætitiæ affert, 2 *Cor.* 4, 17. Quod tametsi in futuro seculo perficitur, tamen hoc seculo inchoatur. Cujus consolationis nobis & nostra opera Deus uti vult, in solandis afflictis. Christus enim ad consolandum afflictos missus, *Esai.* 61, 1. has partes Ministris cumprimis, & aliis piis dedit. Et hæc quidem quæ beatitatem præcedunt.

Eorum quæ
subsequuntur { hæc beato inhaerent,
&
illi beatum sistunt.

Verf. 5. Vera mansuetudo in quibus consistat?

Tertia beatitudo est eorum, qui mites & mansueti sunt: quæ virtus ex nostri spiritus paupertate promanat; nostræ enim vilitatis, & abjectæ conditionis consideratio, nos facile ad facilitatem & mansuetudinem erga fratres erudit: ut probra & injurias æque ferentes, nos ipsos non ulciscamur. Nam

propriæ indignitatis sensus, & nostrorum in Deum atrocissimorum peccatorum commentatio, nos commonefaciunt, ne leves injurias à fratribus illatas persequamur, & talenta, quibus Deo obstricti tenemur, nos flectant oportet, ne iniuria nostra tam severe exigamus. Qui igitur minima de causa excandescunt, & ad vindictam profiliunt, eos promptum est, nulla aut perexigua peccatorum suorum conscientia deprimi. Hoc Davidem in Simei æquiores fecit, ut illi vitam suam condonarit, tametsi capitaliter in eum deliquisset. Ponderum enim propriæ iniquitatis eos ita deprimat, ne se facile adversus fratres attollant, reatus ora nostra obturat, ne illa adversus eos tantopere laxemus. Nec certe plurimum de Dei erga se misericordiam polliceri possunt, qui ad ulciscendum tam paratos animos gerunt; vide quam hoc pugnet cum iudicio humano.

Arguitur hæc felicitas ab adjuncta terræ hereditate. Alludit autem ad locum *Psal.* 37, 10, 11. ubi docetur impios subito perire, & quidem radicibus extirpari; mansuetos vero superstitibus esse, & vitam suam ad extremam senectam proferre: idem 1 *Petr.* 3, 9, 10, 11. Qui enim manum suam in quemvis effert, in eum etiam omnes manum suam injiciunt: qui autem iniquorum futuri concredit, is etiam improborum & obduratorum animos emollit: unde etiam quærit, quis sit, qui illis nocere velit, qui benigni sunt; tanquam diceret monstrum esse, & non tantum pietate destitui, sed omnem etiam humanitatem exuisse. Longe igitur secus est, quam homines existimant: qui putant brevissimum & expeditissimum iter ad quietem esse, si injurias suas probe ulciscantur; & si sint tanquam Lamechus ille. vide locum *Gen.* 4. Hujus etiam promissi veritatis exemplum in Moyse habemus: qui cum omnium qui in terris erant mansuetissimus fuerit, & longam & vegetam aetatem egit. *Deut.* 34.

Quarta beatitudo est eorum, qui fide justificati, bonorum operum iter ingressi sunt: à quorum meta & perfectione, cum se quam longissime abesse, ex legis divinæ cum eorum vita collatione, sentiant, ad scopum non minore aut mœrore anguntur, aut desiderio feruntur ad pietatem, quam famelicis & sitibundi ex cibi & potionis defectu dolore capientes, alimenta, quibus se reficiant, sectantur; ut cervus sagitta confixus & à canibus fugatus; ut desertum & arida terra, claustris tanquam ore aperto, pluviam inhiat;

Verf. 6.

In quibus desiderium ad justitiam?

fic &c. vide *Psal. 119. sect. 14. vers. ult. Inclino animum meum ad faciendum statuta tua in seculum.* item *sect. 6. vers. ult. Attollam manus meas ad precepta tua: &c.* item *sect. 7. vers. 4. Item Philip. 3, 13, 14. Quasi sunt à tergo obliviscor, versum scopum feror &c. & Tit. 2, 14. Studio bonorum operum.* Hinc sequitur singularis voluptas, quam pii in bonis operibus prosequendis capiunt, sicut qui esuriunt & sitiunt, cibo & portione incredibiliter delectantur; vide *Psal. 119.* item *Iob. 4, 32.* vide supra: contra etiam, vitiorum nausea quædam & fastidium sit. *Psal. 119.*

illud etiam
in usu me-
liorum;

Hinc item pii vehementi mediorem, Verbi, Sacramenti &c. desiderio tenentur, cujus exemplum vide *Psal. 63, 1. Ut gelidam ceruam, &c. Psal. 27, 4. Unum petii &c.* Hinc dolor cum absint, & ex dolore querelæ, *Psal. 63, 2. In terra deserta & siticulosa, &c. Psalm. 84. Etiam passeret juxta altare &c. & quamdiu sedentur. Psalm. 122.* Ecquis ne famelicus gaudio non perfunditur, cum mensam struam, dapes appositas &c. videat: & contra.

quod ejus
satiatatem
consequi-
tur;

Ab adjuncta autem satietate, hoc confirmat; omni enim penenti dabitur. A fide in fidem, senectæ ætate plus fructus ferunt. *Psal. 92. eorum lux splendebit magis usque ad dei meridiem, Proverb. 4.* In altero (corporis scilicet) famis genere, multi pereunt: sed in hoc minime. *Iob. 4. Qui bibit ex aqua quam &c. & Iob. 6. Qui venit ad me non esuriat, & qui credit in me non sitiet in æternum.*

hanc qui
non deside-
rant fame
ejus pre-
mebantur.

Apud Lucam hæc beatitudo ab adversis arguitur, vide *Esa. 65, 13. Ecce servi mei comedent, vos autem esurietis; bibent; sitietis; latrabuntur; erubescetis; clamant præ hilaritate, &c.* Ex quo intelligitur quo loco habendi sunt, qui de operibus supererogationis gloriantur: & qui ita se plenos jactitant, ut ex eorum redundantia aliquid operum removant, quibus aliorum fames satiretur. Quanquam etiam hæc saturitas quæ Christi maledictione confingitur, non in Pontificiis solum invenitur, sed & in his qui Evangelium profitentur. Nam cum nulla cura & sollicitudine proficiendi in bonis operibus teneantur, quo alio quam saturum loco habendi sunt? sicut pleni judicandi sunt, qui cibos non appetunt. Quibus omnibus olim eveniet, quod Lucas de fame futura pronunciat: cura scilicet coram tribunali Christi collocati, nullies se bonorum operum magis studiosos fuisse frustra optabunt: nam

quasi vento pasti & flatibus, tum demum se ianæ & famelicos sentient: & sicut qui somniant se edere & bibere, post cum expergiscuntur se fame & siti urgeri sentiunt; sic hi homines veluti per somnium pasti, coram Deo in judicio è somnio excitati, suam inopiam & inedia sentient.

Hic illos redargue, qui Mensam Sacram nauseant & fastidiunt.

Quinta beatitudo est eorum, qui aliorum miseria commoventur, & illis subvenire parati sunt. Tametsi enim stultum & miserum hominibus videatur, ex alterius infelicitate dolorem accipere, præsertim cum ipsi propriis calamitatibus, satis superque urgeamur; tamen hæc ad *εὐμενείαν* propensionem, Deus beatam prædicat. Poterat videri via esse ad felicitatem magis expeditam, animum gerere adamantinum, & doloris ex alieno malo expertem: sed animum circumferre tam facile vulnerabilem, ut *2 Cor. 11, 9. & Hebr. 13, 3. Roman. 12.* videtur extremae demerentiæ esse. Quis enim beatum existimet, gaudii & lætitiæ materiam ab aliis potius suspensam esse, quam in se collocatam. Quam si bovis aut asini miseria nos tangi & commoveri oportet. *Exod. & Deut.* nedum hominis, & multo adhuc magis fratris.

Verf. 7.
Misericor-
dia quomo-
do exercen-
da?

Ab adjuncta misericordiæ consequutione, illud arguit: consequitur autem, non levatione à malis & miseriis hujus vitæ, Deo aliorum erga eum animos ad commiserationem flectente, (ut in exemplo Davidis erga filios Ionathianis, Barzillai, & regis Ammonitarum, atque adeo truculentissimi tyranni Saulis erga Davidem) tum etiam à futuræ vitæ miseriis, condonanti enim in se offensas, condonantur ejus in Deum peccata: & misericordia adversus judicium gloriatur *Iacob. Misericordia redime peccata tua. Daniel. 4.* hoc ab adversis confirmatur. *Judicum enim absque misericordia &c. Iac. 2, 13.* vide *Psal. 109. Judic. 7. & Matth. 18.* Quod si corporæ & momentanæ calamitatis sensu nos affici oportet, nedum spiritualis & in æternum duraturæ: quod si omnium, nedum familiarium & nobis sanguine conjunctorum.

qua deus
misericor-
des donor-
tur.

Sexta beatitudo est eorum, qui animo sincero sunt, & à simulatione libero & hypocryti sunt: sicut ex *Psal. 24.* (unde hic locus desumitur) liquido constat. Tametsi enim inficitæ apud homines datur, si quis verus & vaser non sit, & aliud mente aliud lingua & manibus præ se ferat; tamen hi qui aperti

Verf. 8.
Quodnam
sit cor vere
mundum?

aperti sunt, & in quibus nulla simulationis latebra invenitur, à Deo perbeati indicantur. Coram me ambula, tanquam Deum semper ob oculos habentes. Si enim à servis requiratur, ut non minus fideliter heriles occupationes obeant, hero absente, quam si præsens oculis servum inspiceret; quanto magis &c. Nam cæteroque *quis potest dicere, mundum est cor meum? purus sum à peccato? Prov. 20. & 1 Joh. 7. si dixerimus quod peccatum non habemus &c.*

Hoc probat ab adjuncta Dei visione. Quod etiam ex analogia præsentia Dei in tabernaculo colligitur *Psal. 24.* hypocrysis enim instar veli cujusdam est, quo à Dei visione & intuitu arcemur: cum in hac vita, mysteriorum & Dei voluntate pleniore cognitione, tum vita futura præsentia divina fruitione, vide *Heb. 12, 14.* Sicut enim homines se his non exponunt, qui sua eos contilia celant; sic &c. & ut corporis oculus, pituita vel squammis vitiosus, solem hunc mundi intueri nequit; sic neque Deum animus cernit squammis & pituita simulationis impeditus. Contra vero, ut speculum mundum figuras corporum & imagines facile admittit, ita animus ab hypocriteos immunditie liber & solutus, Dei faciem & intelligentiam suscipit. Atque ut coram principibus sistantur, quorum corpora vestibus & aliis ornamentis nitent; sic coram Deo qui &c.

Ex quibus hoc elicitur, qui sunt quos Deus sui cultores exquirat. Iudei ad faciem Dei in templo intuemdam satis esse ducebant, si aquis à corporis immunditie loti erant. Mundi Sapientes & Philosophi docent, cuique tanto majorem intuemdi & contemplandi Deum copiam fore, quanto quis doctior, & in naturæ arcanis perferutandis perscrutior & acutior reperietur: sed Christus interiorum hominis partem seu animam, & in anima non tam sapientiam quam affectum rite compositum requirit: ut hæc beatitudo perinde ideotis & rudibus, atque doctissimis quibusque exposita sit.

Septima beatitudo est eorum, qui controversias & lites componunt. Cum enim supra beati hi censeantur, qui miti anima existentes, non facile ad lites profluunt; & mundi corde, qui apud se & in se pacem fovent; nunc porro longe beatissimos indicat, qui inimicitias, quas vel alii erga ipsum, vel erga alios exercent, quoad possunt tollunt. Plerique enim existimant inscitia esse, si quis a-

liorum causam ita complectatur, ut relictis subinde rebus & negotiis suis, aliorum negotia procurat: sicut contra sapientia esse ducunt, res suas contentis alienis agere; nec curare multum quid aliis fiat, modo illis bene sit. Alii sunt, qui gaudeant contentionibus & discordiis; existimantes se in aliorum gratiam obrepuros, si socios suos apud illos in odium vocent, ut Doëg. Nec desunt qui prudentis viri partes esse putant, si alios inter se digladiantes videant: fore putantes, ut quamdiu simultates & inimicitia inter illos exerceantur, ipsi quieta pace fruantur. Quod si minus quam volumus litigantium importunitate efficiamus, non tamen ideo operam perdemus: Dei enim benedictio ad nos spectat, & veluti in caput nostrum reclinat. Nec enim Moysi opera minus erat Deo grata, cum Hebræos litigantes non potius reconciliare, quam si &c. Nec Ionathan minus aut apud Deum aut apud Davidem gratia inivit, quod Davidem apud Saulem traductum in patris gratia reponere non potuit. Hic tamen cavendum, ne per nomen pacis constituenda, quis se in alienam litem ingerat, alterutrus ad partes se adjungat, seque alterum litigatorem constituat, eoque contentionem foveat, & ab invicem remotos longius disjungat. Qui enim hoc facit, canem auribus prehendit. *Proverb. 26.*

Hæc vero beatitudo potissimum in fideles Evangelii præcones convenit: qui homines à Deo alienos, in ejus gratiam per fidem ponunt, & homines inter se conciliant. Ob quam speciosi pedes Evangelizantium pacem.

Ac multo etiam magis in Christum, qui est pax nostra &c. vide *Ephes. 2.* Hoc ex adversis concluditur: *est enim is qui contentiones serit inter fratres abominabilis coram Deo. Prov. 6.* Caveamus igitur, ne quando semen contentionis seramus, aut satum opera nostra, ne crescat & corroboretur. Caveamus ne vel titiones simus, aut flammam contentionis ab aliis injectam, tanquam effuso in ignem oleo foveamus.

Ab adjuncta filiorum Dei appellatione beatitudinem confirmat: in quo quod dicitur eum nomine filiorum Dei censendum; non ita accipiendum est, ac si nuda tantum appellatione filius Dei sit, non autem re ipsa, sed significat eum revera esse ut talis agnoscat: ut de Christo dicitur, Eum *vocari* filii Dei Filium. Hujus autem ratio assignatur,

quod ipsum Deum vi-
debit?

hinc qui-
nam verum
Dei cultus?

Veri. 9.
Veri paci-
fici qui?

hi etiam
Evangel. præ-
cones,

maxima
vero Chris-
tus;

isti quom-
do Filii
Dei sunt?

cenſa eſt, coram hominibus, ut ipſi veſtris præclaris cum dictis tum factis penitus conſpectis & animadverſis, ad Patris veſtri qui in calis eſt nomen celebrandum incitemur, qui veſtras tenebras denſiſſimas in admirabile lumen converterit.

P R A X I S.

Verſ. 13. Ministerii requiſita ex comparatione cū ſalis

Apoſtoliſ eximias quaſdam cum ſcientiæ, tum pietatis dotes neceſſarias eſſe docet, quibus cæteris antecellant. Quod probat, miniſterii ſubjecto cui dotes adjunctæ & annexæ eſſe debent. Miniſterium vero ipſum illuſtrat argumento parium: & primum ſalis, cujus acrimonia redundantem in carnis ſanguinem exſugit; cibosque à putredine & foetore vindicat, & eoſdem palato gratos & lapidos reddit. Sic etiam Miniſtri doctrina partim, partim vitæ laude redundantes in nobis peccati humores deſiccant; nos corruptioni & interneconi adictos, in immortalitatem vindicant; natura foetidos & Deo abominabiles, ut *Psal. 14.* à graveolentia illa eximunt: denique cibos inſipidos & nauſeabundos, vel victimas potius Deo gratas efficiunt in Chriſto Domino.

etiam ejus efficaciam ex eadem,

Quamobrem miniſterii ſal multo majorem vim habet ad homines condiendos, quam ſal ad cibos hominum eſui temperandos aptandosque. Nam ſal ad diuturnitatem aliquam ſervat; miniſterii vero ſal ad æternitatem: ſal iſte cibus & carnes adhuc à foetore liberos, à foetore vindicat; ſed ſal Miniſterii, homines jam ante natura ſua foetidos & putres, à foetore & putredine eximit. Hinc apparet, quam noſtra ſit ſine probo Miniſterio perdita & deplorata conditio. Quo eſt deprobatior eorum ſors, qui ſe à concionibus & Eccleſia ſubducunt. Sicut enim miniſtri ſalem admovent, ita Eccleſia locus eſt ubi ſal iſte aſpergitur & admovetur. Non igitur mirum eſt, ſi foetidas & rancidas Deo animas (nonnunquam etiam luxu & libidine corpora hominibus ipſis exoſa) circumgeſtant, qui &c. Reperiuntur etiam qui ad miniſterium Verbi in Eccleſia accedant, & tamen ut carnes compelata & obdurata, ſalem illis aſperſum non admittunt.

quæ cum acrimonia conjunctas

Sin vero ſal nos aliquando ſua acrimonia mordeat, non inique ferendum eſt; quod res illa ſalutaris ſit. Atque ut vomere terram noſtram proſcindamus, ſic ſi vomer Euzogeli ad inteſtina noſtra pertingat, tamen

cum urticæ & cardui hoc modo radicatus evellantur, non ægre feramus.

Miniſterii item neceſſitas, ſine quo homines, &c. hinc aſtruitur: uti excitentur ad curam idoneam idonei miniſtri, qui ſal eſt, conſequendi. Tametſi enim ſcientiis ut Juris Civilis, Philoſophiæ humanæ, & cæteris notiſſima imbuantur: tamen ſi non ſint ſal &c.

item ejus neceſſitas

Quod vero dicuntur *terra ſalis*, eo indicatur quam late patens ſit Apoſtolorum miniſterium. Arguit autem à ſubjecto quod tractaturi erant. *Terra* enim voce intelligitur terrarum orbis; ſicut poſt liquido conſtat, quod *Apoſtoli mundi lumina* appellentur. Nobis enim qui nunc Miniſtri ſumus, portio tantum carnis ſalienda obtigit; Apoſtoliſ vero, tota hominum maſſa; illis univerſus mundus, nobis angelus colendus. Illi luminaria erant ad totum templum colluſtrandum; nos vero ad aliquam partem templi luminæ noſtro ornandam adhibemur. Atque ne Prophetis quidem ipſiſ tam ampla provincia data eſt, quanta Apoſtoliſ eſt conceſſa: nam illi *Judææ*, hi vero, non niſi totius orbis finibus circumſcribuntur. Quo igitur amplior & patentior cujuſque præfectura eſt, tanto magis &c. Quod ſi in curandis domeſticis curam adhibent homines, quanto magis in *Republ. procuranda* vel *Eccleſia?*

etiam amplitudo miniſterii Apoſtolorum.

Εάν ἢ τὸ ἅλας μαγεύθῃ. Hortatur eos ad officium faciendum ad adjuncta pœna: quia niſi hæc fecerint, omnium peſſimi futuri foras ejicientur. Nam alii ſi nihil in ſe ſalis habeant, & inſipidi ſint, tamen à miniſtris, vel etiam (ut fit quandoque) ab aliis inferiore loco poſitis ſale condiri poſſunt: ſed quibus partes alios condiendi traduntur, hi ſi ſalis expertes ſint, non inveniunt qui vel illos inſtituant, vel ſi quis forte occurrit, ejus informationem non facile admittunt. Sicut ſal acrimonia carens, aliunde eam accipere nequit. Si oculus, qui & ſibi & omnibus in corpore membris videt, viſiſoue caret, unde tandem viſionem petet? Si nubes ſicca ſint, unde fontes ipſi aquam ducant, unde tandem humorem accipiet terra? ex quo liquet inidoneum miniſtrum eſſe omnium hominum nequiſſimum, & difficillime ad bonam frugem venire. Hoc etiam ad Magiſtratos & Presbyteros accommodetur, & eos omnes qui præſunt,

Negligentia in miniſterio omnium peſſimas

Quo enim loco altiore & eminentiore collocantur, eo majore impetu decedentes, ſuo pondere obtulerunt, & in minimas par-

cum tales ad omnia ſint ineptæ

ticular

ticulas franguntur. Hinc est ut dicat Servator, tanquam *rem inutilem foras projiciendam & pedibus conculcandam*. In aliis enim rebus is finium delectus est, & usus tam multiplex, ut si ad unam rem accommodari nequeat, ad alterum possit transferri usum, quod in rebus pæne infinitis cernitur: salis autem ea ratio est, ut nisi cibis condiendis utilis sit, profusus sit ad cætera omnia inutilis. Agros enim steriles reddit, si illo aspergantur, eoque in sterquilinum ipsum projicitur. Hic qui se in ministerio Ecclesiæ perfide gerunt, ad omnes legitimas vocationes obundas inutilis sunt: cum in artificiis & vivendi generibus qui ad unam artem idonei sunt, ad alteram idonei perferantur. Eoque è cellis in plateas projicitur, & ab omnibus conculcatur. Quod ad eorum ne cum hoc seculo, tum in futuro contemptum commodè refertur. vide *1 Tim. 3, 6*. Hujusmodi quid legimus apud *Ezech. 15*. ubi de Ecclesiâ sermonem intuitur, sicut hoc loco de Ministris: illam enim viti comparat; quæ nisi fructum agricolæ usibus aptum producat, omnium rerum inutilissimam esse confirmat: & quæ nulli rei, nisi ut igne comburatur, accommodata est.

Verf. 14. Ministerii operatio ex collatione cum lumine,

Υμεις εστε το φως &c. Alterum arg. à paribus. Lumen enim hominibus non minus necessarium est, quam sal carnibus; quo res inter se discrepantes discernant; quo negotia ad vitam hanc spectantia, & occupationes obeant; quo præcipitia, & foveas, & scobes declinent. Sine lumine omnia confusa & perturbata sunt; non secus quam initio mundi antequam lux creata sit. Nam sine luminis beneficio nullum esset inter aurum & æs, inter argentum & stannum &c. Deinde sine lumine, aut omnino ociandum esset, ut Ægyptii in crassis tenebris, aut cum periculo negotiandum. Dum enim dies est operemur, cum nox venit nemo operari posset. Ita sine Verbi Ministerio inter creatorem & creaturam, inter Dei & diaboli opera, inter animi pabulum & venenum, inter viam quæ ad cælum, & quæ ad interitum spectat, nemo &c. Denique absque hoc lumine, homines mæstos & tristes federe necesse est.

& ejus summa necessitas,

Ex quibus, quæ iterum sit probi Ministerii necessitas apparet. Quod si tollas, quantumcumque lumen ingenii & Philosophiæ in mundo relictæ, nihil tamen nisi tenebræ sunt. Ministerii vero lumen, longe majorem efficaciam mundano lumine habet.

Nam lumen exterius tantum medium ad videndum præstat, sed cæcos non illuminat; tantum his qui acie oculorum præditi sunt, prodest: sed lumen prædicationis Evangelii, cæcos illuminat &c. *Psal. 19, 8. &c. Actor. cap. 26, vers. 18*. Et sol quidem iste mundi occidit; hoc autem lumen nunquam extinguitur, *1 Pet. 1*. ut meridie hominibus mundanis non luceat sol iste mundi; cum tamen media nocte (afflictionibus scilicet densissimis) in Ecclesiâ clara sit dies.

Ου δωια? πολις κρυβλυται. Sicut adjuncto officio ad omnem pietatem extimulavit, sic ab adjuncta eorum quæ ab illis fient manifestatione illos ad pietatem excitat. Vitiatorum enim fomentum est impiis, si suam improbitatem latentem fore sperant. Sicut enim qui in stadio currunt aut decertant, quod multos inspectores habent, se ad omnem cursus & decertationis laudem excitant; & sicut eas partes corporis sæpe lavamus & ornamus, quæ omnium oculis objectæ sunt, ut vultum, manus, &c. sic etiam quoties considerabunt, &c. vide *Rom. 12. & 2 Cor. 8, 20, 21*.

Apostolos autem docet, non magis hominum oculos effugere posse, quam civitas super montem posita, quam facies in corpore humano, quam qui in teatro collocantur. Omnia enim non tantum verba & facta, sed vultus, gressus, gestus, vultus, &c. Maxime vero hoc faciendum est, quum plerique lynces nos aspiciant, & in nos male animati. *Phil. 2, 15. 1 Pet. 2, 12*. Hinc apparet quam Pontificii hoc loco abutuntur, ut semper Ecclesiâ conspicuam esse doceant.

Altero argumento probat Apostolos latere nequire, scilicet à fine Dei liberalitatis in eos; quæ ideo confertur, ut ab hominibus conspiciatur. Quod Dei consilium illustrat consilio patrisfamilias, qui lucernam non alio consilio accendit, nisi ut homines oculos ad lucernam adjiciat, quo commodius sua negotia conficiant. Sic *Marcus capite 4. & Lucas capite 8*. hunc locum interpretari videntur.

Verf. 15. quæ ex Dei liberalitate evidentior,

Hinc concludit à causa finali ad effectum; scilicet, dandam illis operam, ut cum doctrinæ & ministerii ratione ab omnibus conspiciendi sint, omnimodam doctrinam pietate & bonis operibus ornarent, quo materiam omnibus cælestis Patris glorificandi præberent. Finis igitur bonorum operum & prædicationis Evangelii, non est ut per ea servemur, sed Dei gloria. Non gloria propria

Verf. 16. ideoque doctrinæ bonis operibus ad Patris cælestis gloriam ornanda.

pria, aut ut bonis operibus seruentur: tamen si Dei gloriam nostra salus comitatur, & eorum quorum salutem prædicimus. 1 Tim. 4. 16.

Ad hanc autem gloriam attentius procurandam utitur argumento relatorum, scil.

quod ipse Deus pater noster est, nos autem filii. Deinde illud amplificat a subiecto, scil. Cæli, quod in cælis sit; eoque tanto dignior cujus gloriam procuremus, quanto est cælum terra splendidius.

M A T T H. cap. 5. à vers. 17. ad 21.

17 *Ne existimate me venisse ut dissolvam Legem, aut Prophetas: non veni ut eam dissolvam, sed ut eam implem.*

18 *Amen quippe dico vobis, usquedum præterierit cælum & terra, jota unum aut unus apex nequaquam præterierit ex Lege, usquedum omnia facta fuerint.*

19 *Quisquis igitur solverit unum ex mandatis hisce minimis, & ita docuerit homines, minimus vocabitur in regno cælorum: quisquis autem fecerit & docuerit, iste magnus vocabitur in regno cælorum.*

20 *Dico enim vobis, nisi abundaverit vestra justitia plus quam illa Scribarum & Phariseorum, vos nequaquam ingressuros in regnum cælorum.*

A N A L Y S I S.

Prolepsi anticipat occultam opinionem, qua auditorum animos occupaverat, se venisse ut legem & Prophetas tolleret; quod refellit ab adversis, venit enim implere non tollere.

Vers. 18. Alio argumento minoris illud confirmat: ne minima pars legis & doctrinæ factæ potest frustrari, nedum tota lex; quod confirmat à pari, quia tam durabit doctrina sacra quam cælum & terra: quod porro à testimonio suo confirmat, & gravi asseveratione.

Vers. 19. 3. Argumentum est ab adjuncta pœna exilii, è regno cælorum in eum statuenda, qui minimum præceptum violaverit, & violandum docuerit: quod illustrat adverso, nempe præmio amplissimum locum in cælis consequendi, cum contra fecerit.

Vers. 20. Idem porro confirmat à comparatione minoris, scilicet quod majorem exigat legis observationem, quam Pharisei & Scribæ Legis admiratores, seu verbis docent, seu factis præstant.

M E T A P H R A S I S.

17. **N**ovi mentes vestras subintrasse hanc opinionem, me venisse ut legem & Prophetas solverem: quæ opinio minuenda est, cum tantum absit me ad legem solvendum & Prophetarum doctrinam labefactandam venerim, ut contra illam mihi penitus implendam in me susceperim. Et quidem hoc vere & audacter affirmarim, tantam esse legis & doctrinæ Veteris Testamenti firmitatem, ut merito possit cum cæli & terræ stabilitate & duratione contendere, ad eum modum, ut illa citius deperitura sint, quam non dico tota lex, sed legis vel minima particula interitura sit, quoad omnia in lege comprehensa suum effectum sortiantur. *Quamobrem quisquis est, quocunque titulo ornatus, & quantalibet autoritate*
- 18.
- 19.

instructus, qui ex his Dei mandatis quæ nunc dierum pro minimis habentur, & hominum constitutionibus postponuntur, vel unum solverit, & solvendum docuerit; idem plane cum hic in Ecclesia, tum alibi in regno beatorum nullus admitetur: sicut è regione, qui ista Dei mandata studiose observaverit, & alios ut illa observent docuerit, & hic in militanti, & deinceps in triumphante Ecclesia magnus habebitur. Quod prius occulte de legis corruptis & depravatis Doctoribus dixi, dicam jam apertius. Omnino enim vobis edico fore, ut è regno cælorum penitus exturbemini, nisi justitia vestra & vitæ innocentia, justitiam Phariseorum & Scribarum (qui tamen legis admiratores & religiosissimi cultores videri volunt) superaveritis.

Summa est: erroris quo imbuti erant Judæi de Lege, & Prophetis per Christum tollendis, per anticipationem refutatio.

Partes sunt { Anticipatio erroris de Lege & Prophetis per Christum tollendis.
{ Eiusdem erroris refutatio.

P R A X I S.

Superius ad pietatem cohortatus, nunc Stacitæ objectioni obviam it, quam sciebat Christus Apostolorum & Discipulorum, & turbæ mentibus obrepissæ. Cujus suspensionis causæ diversæ assignantur.

Prima est, quod nunc tandem Advenisse Christum regnum cælorum confirmabat.

Secunda, quod etiam Sabbathi observandi non tam accuratam rationem habuisse videtur, maxime cum captum pedibus Sabbatho jussisset grabatum in humeros attollere.

Tertia,

Tertia, quod novum Sacramentum Baptismi institutum erat: hanc promovebat causam seu occasionem, quod toties à Pharisaïs transgressa legis accusetur.

Quarta, quod Christi fidem sæpe urserat, & ab illa vitam æternam suspenderat, unde promptum erat hanc opinionem menti illorum intidere. Ideo etiam Paulus hanc de justificatione per fidem doctrinam proponens Epist. ad Rom. & ad Gal. cogitur hujus opinionis invidiam declinare.

Ultima vero, quæ & maxima & verissima causa (ceteræ enim occasiones potius sunt quam causæ) est, quod nobis legis divinæ odium natura ingenitum sit, quo fit ut ejus jugi excutiendi occasionem captemus.

Sicut enim causam illis nullo negotio probamus & persuademus, vel levissimus argumentis, qui ejus præ judicio occupantur; sic, &c. Hinc est quod plerique qui Evangelium profitentur, & Iustificacionis per fidem doctrinam avidè amplectuntur, *Monachorum* ad normam & vitam se revocari queruntur, quod eorum mores & vitæ conversatio ad legem præscriptam exigantur.

Præterea novum non est, hanc doctrinam à Pontificiis tanquam legis bonorum operum inimicam insinulari, quod eodem nomine, Christi & Apostolorum temporibus, à Pharisaïs & aliis veritatis hostibus sugillata sit. Quod si his ministris & præconibus, ab hac infami accusatione libertas non erat, nobis, &c.

Cum igitur hæc opinio periculosa futura foret, ut quæ pios & legis studio addictos ab Evangelii amore abitteruisset, & aliis occasionem omnem religionem subsannandi præbitura esset, tueamur igitur & colamus sacram concordiam, quæ est Evangelii cum lege, vide 1 *Tm.* 1, 8, 9, 10, 11.

Ad hanc opinionem animis eorum eximendam, utitur 4. argumentis: primum est ab adversis; scilicet *non venire se ut legem dissolvat, sed ut illam impleat*, cum Doctrina, tum vita, *Ioh.* 14, 30. & 8, 46. & 1 *Pet.* 1, 18, 19. & *cap.* 3, 1 *Pet.* vers. 18. Hinc est ut nulla eam mortem obeundi necessitas imponi potuerit. *Ioh.* 10. nisi ipse sponte ei se submisisset. Quod ideo quadantenus fecisse sapius in Sacra Scriptura legitur, ut exemplar nobis præberet bonorum operum. Si enim ipse, in quo nulli animi perturbati motus erant, & qui natura mansuetus & cicut erat, huic jugo collum suum submisit; nedum nos, quibus hoc jugum necessarium est, ut nos effero

& indomitos quasi boves subigat & mansuefaciat.

Maxima vero causa cur legem implevit, est; ut cum *lex* carnis nostræ infirmitatis respectu *adverbalis* esset, illam in Christo impleamus. *Rom.* 8, 3, 4. Quoties ergo in lege maledictos audimus, qui singula legis mandata non exhauriunt, statim succurrat eam in Christo pro nobis impletam esse.

Quemadmodum autem Christus ipseta legis & contemptæ accusatus, ejusdem nihilominus observantissimus cultor extitit; ita Evangelii doctrina, cum primis vero doctrina fidei eodem nomine traducta, legem tamen corroborat. *Rom.* 3, 3, 1. Nam probe intellecta lex, nos ad nostræ paupertatis & condemnationis agnitionem deducit, ut divitias justitiæ Christi consequentes apprehendamus, & in eo legem plene expleamus. Deinde pacem animis nostris constituens, & admirabilem Dei amorem in nobis excitat, & efficit ut alacriter Dei mandatis quoad datur insistamus.

Aliud argumentum affert ad refellendam illam de legis antiquatione opinionem, ab adjuncta firmitate legis: quam sæpius in omnibus ætates latam legimus. *Psal.* 119, 96. *Vidi omnium verum finem, &c.* Hoc autem loco argumento parium; apud *Lucam* vero, *cap.* 16. argumento minoris amplificatur. Omnium enim rerum quæ sunt, nihil tantæ apparet firmitatis esse, atque cælum & terram; quæ tamen cetera omnia, sua diuturnitate veluti absument, ipsa tamen præstant. Quin etiam non modo *totam legem* non interituram, sed nec *minimam ejus particulam*, & *totum cælum & terram*, atque adeo magis apud *Lucam*, perinde *transire* posse, atque legis vel minimam particulam. Quam tenuitatem & parvitatem illustrat similitudine cum *minimi consonantis*, tum *vocalis* illius linguæ, in qua Christus locutus est. Nisi igitur novam cum cælo terram formemus, caveamus à novis legibus *Dei legi* affingendis: ut nisi cælum & terram evertere & convellere possimus, à minima legis parte mutanda aut evertenda abstineamus. Eiusdem enim est autoritatis *legem* & *cælum* convellere; nec minus hominibus licet *legem* tollere, quam illis facultas datur cælum suo loco extrahendi, aut ulla machinatione expugnare.

Quamobrem Pontificii hic damnantur; quare nullæ nec hi soli, sed ex Evangelium profitentibus plerique, qui aliquot Dei leges exolvissent exolvissent;

in quibus cum maxime impleverit?

vers. 18. Hanc firmitatem etiam à legis firmitate vincit;

quæ eadem apud Pontificios de justificatione per fidem:

quam saltem ostendit, quod ad eam impleendam accesserit;

se credere declarant. Si enim de ludicris & p̄tiosis dictis appellantur, si de levioribus jurandi formis, aut minus certe atrocibus, si de jocosis mendaciis &c. tanquam hæ leges vigorem & vim suam amisissent, stultam quandam curiositatem hanc accusationem ducant, & novum istiusmodi hominibus accusantibus & reprehendentibus mundum fabricandum esse cum irrisione dicunt; quum ipsis potius iisdem novus mundus primum conquirendus & invenendus esset, priusquam sibi horum copiam faciant.

Hoc autem loco *quari* possit, quo modo hujus sententiæ veritatem tueamur, cum cæremonialis lex antiquetur.

Respondeo, illam respexisse Christi tempora; & in Christo partim capite partim corpore administrata sunt, & quotidie adimplentur. Christus enim est Sacerdos summus, altare, sacrificium, templum, &c. Ecclesia est templum seu tabernaculum in qua Sabbathum inchoatur, *Heb. 3.* & in cælo perficietur, & alia infinita.

Aliud argumentum ab adjuncta legem violentiam pœna. leges enim in civium supplicis stabiluntur. Si enim latam legem quis impudenter violari pariat, indicio est, eum legem ratam non habere; contra vero, si, &c. Sic Deus pœnas à legis suæ contemptoribus expetens, satis declarat illas ut stabiliat sibi curæ esse. Parum enim est lapidibus aut ære leges incidi, nisi etiam earum violatio in corporibus eas violentiam insculpat. Dei igitur leges firmissimas esse apparet, quod earum transgressionem supplicis præsentis & futuræ vitæ ulciscatur. *Heb. 2. 2.* Quarum offensionem potius quam inultam pateretur, ejus pœnas in Filii unigeniti corpore & anima expetivit. Quam vero severe hoc Deus ulciscitur, docetur, quum ob unius tantum, ejusque minimi mandati prævaricationem regno cælorum (seu Ecclesiæ censu) exigi hominem addit.

Minimus enim in regno cælorum, idem hoc loco significat, ac si nullum fore diceret; ut *Matth. 20. 16.* *novissimus* nullus habetur. Sicut etiam & nostra loquendi forma idem patitur, plerumque enim dicimus nostram esse in re quapiam partem minimam, cum tamen nos illius rei participatione penitus exclusos sciamus. Ideo vero hanc loquendi formulam usurpavit, ut pœnæ descriptione ad peccati rationem alluderet, vel frivolam potius peccati defensionem eluderet.

Quod vero utriusque scilicet cum do-

strinx tum facti vitium conjungit, non eo fit, ac si alterutro non excludatur regno cælorum; sed partim quia apud Apostolos orationem habens, illos de eorum officio admonere voluit, partim vero ut Pharisæorum qui utriusque peccabant corruptelas perstringeret.

Discamus igitur ex hoc loco, peccati gravitatem ex pœnæ acerbitate metiri; maxime vero in pœnis à Deo irrogatis. Nam homines quidem, quandoque pœnam delicto majorem constituunt; in Deum vero hoc minime cadit. Quæ igitur Deus regni cælorum amissione punit, illa nos ne putemus frivola esse. Exilio mulctari grave apud homines est; nedum regno cælorum exulare. Vide quam Deus severe ea vindicavit, quæ homines nihili fere æstimant, ut in Adamo, in Nadabo, &c. in Vzziah Rege, &c.

Cum igitur homines sibi copiam, consulto Dei mandatum semel transgrediendi (modo peccatum non repetant) faciant, meminerint, &c. Quoties sibi fores ad peccandum hoc modo aperiant, quod minima duntaxat mandata prætereant, meminerint, &c. Et quidem de his hæc sententia intelligitur, qui sibi in suis peccatis adulantur; non autem de his qui aut per ignorantiam, aut carnis imbecillitatem, unum aliquod in lege præceptum violant.

Hoc argumentum amplificat ab adversis, scilicet quod vera docens & faciens, vel in minimis, incomparabili beatitudinis mercede remunerabitur. Nec enim contemptum aut vile aliquod esse potest, ex cuius obsequio tam amplum præmium consequitur. vide *Danielis 12.*

Ultimum argumentum, quod ex antecedente consequitur, à comparatis majoris ducitur. Docet enim tantum abesse ut legis usum tollat, sicut Pharisei calumniabantur, ut majorem cum in docendo, tum in agendo & accuratorem observationem ab illis exigat: eaque severitate exigat, ut nisi quod præcipitur fiat, omne illis ad cælorum possessionem iter claudatur. Quod cujusmodi sit, post superius & speciatim exlequitur.

Idem nobis vere hodie profiteri apud Pontificios licet; tantum abesse ut bona opera repellamus, ut nisi plura & meliora, quam quæ ab illis, etiam à Monachis & fratribus (qui splendent in Papatu, ut Scribæ & Pharisei in Iudæis) sunt, ipsi faciamus, nosmet ad regnum cælorum ineptos esse pronunc-

ciare

quomodo
tamen cæ-
rimonias
les?

Verf. 19.
Eandem
falsitatem
arguit ex
pœna legis
et offensionibus im-
positis

quomodo
illi nocent
tur mini-
mis?

est doctrina

ne & facti
vitium cõ-
jungat?

hinc peccati
gravitas ex
pœnâ acerb-
itate:

cõtra mer-
ces vera
docentibus.

Verf. 20.
Hæc falsitas tandem
quod ipsi
legem ne-
gligant cõ-
vincitur?

contra bo-
norum ope-
rum iustas
tiores:

ciare non dubitemus. Nam ut Phariseorum hæc conditio erat, ut quædam falsa docentes, ea bona opera cenfebant quæ erant secus & contra, quædam quæ vere docebant ne minimo digitulo attingebant, alia ad eternam tantum speciem obibant neglecto affectu interiore, (quorum quum primum tum tertium Christum intellexisse hoc loco ex sequentibus patet) sic etiam Pontificii. Ex quo liquido constat, sæpe bona opera crepere, qui ipsi bonorum operum maxime inanes sunt. vide *Gal. 6. 13.* In quo imitantur ranarum coaxationem (*the croaking of frogs and todes*) item dolia, quæ quo magis inania sunt, eo sunt sonantiora; & ignavos, qui quum nihil præclare gerant, gloriose tamen

de se, deque aliorum factis contemptim loqui consueverunt.

Hoc autem loco observemus, Christum *nec Christus non dicere, nisi abundaverit iustitia vestra sicut legem plusquam legis & Prophetarum;* quod eorum commentum refellit, qui arbitrantur Christum legis quosdam defectus & imperfectioes, perfectioribus præceptis suppleville. Lex enim perfecta est. *Hoc fac & vive:* & perfectam charitatem habet. *Deut. cap. 10. Et si vis ad vitam ingredi serva legem. Matth. cap. 19.* unde Apostol. *Roman. cap. 8. Legem non in se imbecilem, sed in nostra carne affirmat.* Christus enim venit, non novas leges laturus, sed interpret & doctor legis.

MATTH. cap. 5. à vers. 21. ad 26.

21 Audistis dictum fuisse à veteribus, Non occides: quisquis autem occiderit, tenebitur iudicio.

22 Ego vero dico vobis, quicumque irascitur fratri suo temere, tenebitur iudicio; quicumque vero dixerit fratri suo, *raca*, tenebitur confessu: quisquis autem dixerit, *fatue*, tenebitur gehenna ignis.

23 Igitur si munus tuum attuleris ad altare, & illic memineris fratrem tuum habere aliquid contra te.

24 Omitte illic munus tuum coram altari, & abi: primum reconciliator fratri tuo, & tunc ubi veneris offer munus tuum.

25 Esto amicus adversario tuo cito: dum es in via cum eo: ne quando te tradat adversarius iudici, & iudex te tradat ministro, & in custodiam conjiciaris:

25 Amen dico tibi, nequaquam exibis illinc usquedum reddideris ultimum quadrantem.

A N A L Y S I S .

Errorem proponit, qui apud Iudæos invaluerat, in sexti mandati interpretatione. Error est, cum modo, qui hominem interemit, reum esse violatæ legis, & iudicio divino obnoxium: confirmatio erroris ducitur à testimonio humano, scilicet antiquitate, quæ hoc errore tenebatur.

Vers. 20. Erroris refutatio, quæ constat argumento triplici; disparato, iræ scilicet temerariæ, convitii *ῥακῶ*, & sulti; quibus omnibus cum homicidium admittatur, consecui necessario non tantum *ἀποδοσθήσεται* sextum mandatum violati: deinde refellitur in adjuncta pœna, idque à comparatione minoris: nam cum levissima violatio huius mandati ea pœna plectatur, quæ Iudæi *ἀποδοσθήσεται* multandam censuerunt, reliqua graviora adversus hoc mandatum scelera atrociora (quam Iudæi putabant) puniendæ esse consequitur. Quæ omnia testimonio Christi divino confirmantur, *ἰσὺ ὁ ἀληθῆς*.

Vers. 23, 24. Hinc adhortationem ducit ad pacem, cum Antagonista incundam, ab adjuncta pœ-

næ gravitate, quam Deus infert huius mandati transgressoribus; deinde illud à comparatione minoris confirmat, quia plures Deus reconciliationem hanc facit, quam sacrificium lege imperatum, & illam ei proponit. Quod porro amplificatur alio argumento, comparatione majoris, vel tum reverendum esse pacis constituendæ causâ cum altari adfuit, ut sacrificium offerat, nedum cum domi de similitate inter se & alium illi in mentem venerit.

Vers. 25, 26. Admonet porro, ut manare pacem ineamus cum his quibuscum nobis est similitas, & inimicitia; quod probat primum ab adjuncta commoditate, opportunitate temporis antequam ad extrema veniamus: quod similitudine illustrat eorum qui in itinere sunt, ut iure experiantur; deinde ab adjuncta pœna, ne adversarius re iudici, iudex commentariensis, commentariensis carceri tradat, 3. ab adjuncto *ἀδυνατοῖ* iudicium divinum effugiendi, si in similitate perstiteris: quod paribus illustratur, eorum qui rei in iudicio constituti, post carceri perpetuo adjudicantur. Quæ omnia Christi divino testimonio, & vehementi asseveratione confirmantur, *ἀμὲν λέγω πῶς*.

METAPHRASIS.

21. **Q**uod in genere de Pharizæorum & Scribarum, cum doctrina tum morum corruptelicus dixi; illud (ne quid invidiosè & per calumniam dictum putetur) per partes & magis articulatè exponam. *Quamobrem veniat vobis in mentem, quod ab illis pro concione dicentibus auribus percepistis: quomodo majorum & antecessorum suorum autoritate freti, non dubitarunt affirmare eum modo qui manu alteri vitam eripuerit, reum esse violatæ legis divinæ; & pœnam incurrere non Gehenna, sed civilis fovi, quod in singulis oppidis exercetur, quo sententia mortis in idum fertur qui hominem interfecerit. Ego vero unus & solus universæ huic cum docentium turba, tum cui confidunt antiquitati utur per vetusta, me & vocem meam oppono, confirmoque constanter, eum qui vel temere trasicitur proximo suo, maxime illi quicum religionis nexu conjunctus est, reum esse iudicii divini, quo morti æternæ adjudicatur; eum vero qui suam illam iram levi & volatili convitio vacuitatis & inanitatatis cerebri prodit, teneri atrociori condemnatione, non secus quam qui propter sceleris gravitatem, coram confessu Hierosolymitano, ex 72 iudicibus confiato, sistendus erat: cum denique qui consulta & deliberat a malitia alium contumeliosè insipientem & delirum appellaverit, supplicio magis adhuc in inis inferis exquisito cruciandum, ut superiores illas pœnas ad eum modum quodammodo excedat, quantum huius seculi exquisitissima tormenta à pœnis infernalibus superantur. Quamobrem peccati & pœnæ acerbitate commotus, vide sis ne donum tuum ad altare Dei offeras, si mentem tuam subeat, proximum aut re aut opinione tua læsum tecum inimicitias exercere.*
22. **Quis potius relicto apud altare munere tuo, pedem refer, & primam proximo reconciliator, ut post reversus sacrificium Deo gratum & acceptum offeras. Vide sis porro ut mature cum adversario transigas, dum opportunum est, & cum illo sis in itinere; sicut qui cum adversario litem componit; interim dum ambo ad iure experiendum proficiscuntur, ne si adversarius Dei opem adversus te inlacet: Deus iustus iudex te diabolo tradat tanquam commentariensi, diabolus vero te in inferorum carcerem conjiciat. Omnino enim sancte tibi confirmo, te non magis ex inferis inquam emerisurum, quam debitor qui suum creditorem irritavit, è carcere exiturus est; priusquam extremum (quem exhaustus non potest) quadrantem exsolverit.**
23. **Quis potius relicto apud altare munere tuo, pedem refer, & primam proximo reconciliator, ut post reversus sacrificium Deo gratum & acceptum offeras. Vide sis porro ut mature cum adversario transigas, dum opportunum est, & cum illo sis in itinere; sicut qui cum adversario litem componit; interim dum ambo ad iure experiendum proficiscuntur, ne si adversarius Dei opem adversus te inlacet: Deus iustus iudex te diabolo tradat tanquam commentariensi, diabolus vero te in inferorum carcerem conjiciat. Omnino enim sancte tibi confirmo, te non magis ex inferis inquam emerisurum, quam debitor qui suum creditorem irritavit, è carcere exiturus est; priusquam extremum (quem exhaustus non potest) quadrantem exsolverit.**
24. **Quis potius relicto apud altare munere tuo, pedem refer, & primam proximo reconciliator, ut post reversus sacrificium Deo gratum & acceptum offeras. Vide sis porro ut mature cum adversario transigas, dum opportunum est, & cum illo sis in itinere; sicut qui cum adversario litem componit; interim dum ambo ad iure experiendum proficiscuntur, ne si adversarius Dei opem adversus te inlacet: Deus iustus iudex te diabolo tradat tanquam commentariensi, diabolus vero te in inferorum carcerem conjiciat. Omnino enim sancte tibi confirmo, te non magis ex inferis inquam emerisurum, quam debitor qui suum creditorem irritavit, è carcere exiturus est; priusquam extremum (quem exhaustus non potest) quadrantem exsolverit.**
25. **Quis potius relicto apud altare munere tuo, pedem refer, & primam proximo reconciliator, ut post reversus sacrificium Deo gratum & acceptum offeras. Vide sis porro ut mature cum adversario transigas, dum opportunum est, & cum illo sis in itinere; sicut qui cum adversario litem componit; interim dum ambo ad iure experiendum proficiscuntur, ne si adversarius Dei opem adversus te inlacet: Deus iustus iudex te diabolo tradat tanquam commentariensi, diabolus vero te in inferorum carcerem conjiciat. Omnino enim sancte tibi confirmo, te non magis ex inferis inquam emerisurum, quam debitor qui suum creditorem irritavit, è carcere exiturus est; priusquam extremum (quem exhaustus non potest) quadrantem exsolverit.**
26. **Quis potius relicto apud altare munere tuo, pedem refer, & primam proximo reconciliator, ut post reversus sacrificium Deo gratum & acceptum offeras. Vide sis porro ut mature cum adversario transigas, dum opportunum est, & cum illo sis in itinere; sicut qui cum adversario litem componit; interim dum ambo ad iure experiendum proficiscuntur, ne si adversarius Dei opem adversus te inlacet: Deus iustus iudex te diabolo tradat tanquam commentariensi, diabolus vero te in inferorum carcerem conjiciat. Omnino enim sancte tibi confirmo, te non magis ex inferis inquam emerisurum, quam debitor qui suum creditorem irritavit, è carcere exiturus est; priusquam extremum (quem exhaustus non potest) quadrantem exsolverit.**

Partes } *Prava interpretationis sexti præcepti refutatio.*
 sunt } *Adhortatio ad pacem inter dissentientes constituendum.*

P R A X I S.

Pharizæorum & Scribarum justitiam apud suos traducens, nunc ejus vitia & defectus assignat: qui cum tam in doctrina quam in moribus hærent, à doctrinæ defectibus initium facit; & legis purissimum fontem, eorum glossematis & depravatis interpretationibus obturatum, hoc consilio repurgat, ut & ad justitiam quæ est per fidem interclusus per illos aditus pateat, & ut fidelium quisque scopum pietatis & bonorum operum haberet propositum, quem cum attingere nequiret, operam tamen daret ut quam proxime accederet.

Quod enim legis justitiam externa & civili quadam innocentia definiabant, callum quendam & stuporem adversus peccatorum sensum conscientia inducebant. Nec hoc solum, sed & propriæ justitiæ opinionem, qua Iudæi turgidi & inflati, Christum & per Christum justitiam ne teruncii quidem æstimarunt. Hinc est ut Paulus Pharizaismo penitus imbutus, se vivere in se dicebat, quoad quid concupiscendi mandatum vellet, intelligeret, Rom. 7. Sicut enim cum turpis & deformis speculum maculis & cæno oppletum intueretur, non modo sua deformitate non angitur, sed in falsam propriæ pulchritudinis opinionem facile attollitur: sic &c.

Deinde eadem Pharizæorum doctrina hominum studium ad bona opera fregit, & extinxit ardorem, & animos ad vacuum bonis operibus languidiores hoc ipso reddebat, quod ut in re facili non magnopere illis laborandum foret. Sicut enim qui unum aut duo tantum miliaria emetienda habet, tibias ægre & languide post se trahit, qui autem longum iter sibi conscientium expuat, contentiore gradu & magis citato festinat; sic, &c.

Antiquis: seu temporibus seu patribus. Quibus verbis Christus occupatione utitur; scilicet, se non ignorare has corruptelas per multos annos, aut etiam per aliquot ætates invaluisse; sed tamen veritatem hac veritate non convelli, aut antiquitate antiquari. Canitiam doctrinæ nisi veritati conjuncta sit, non magis reverentiam promereri, quam senem adulterum; cujus ætas adulterium per se exosum, magis adhuc scædum reddidit.

Estque

Verf. 21. Pharizæorum in doctrina defectus,

is que præcipue in le-
gē

studio bonorum operum

que corruptelas per aliquot ætates invaluerant,

Estque hujusmodi vetustas mucor (*filthy borenes*) potius, quam canities. Sicut enim manna quo diutius contra Dei præceptum reservatum est, eo ferebat magis; sic &c. Hinc Paul. *Gal. 1, 14.* & *1 Pet. 1, 18.* Patrum apud Iudæos traditiones, cum in malis, tum malorum causam extitisse docet. Quamquam veritatis major revera antiquitas est quam erroris; ita ut revera præ veritate imberbis sit: nec magis veritati anteponendus, quam Rehoboami juvenes consularii Salomonis Senatoribus, longo usu & rerum tractatione consultius: eoque Christus & Paulus ad primam institutionem controversiam revocant. *Matth. 19.* & *1 Cor. 11.* Sicut etiam hoc ipso loco cernere licet.

Et specia-
tim in lege
de non occi-
dendo.

Οὐ φρονις. Non intelligit legem quæ his verbis lata est, sed perversam interpretationem Phariseorum, qui externa actione hoc mandatum definiunt, neque nisi manibus intersecto homine, hoc mandatum violari existimant: Deum hoc modo, & ipsius leges, ad humanæ imbecillitatis modulum revocantes, sicut & pœnam transgressæ legis ad civilem & politicam pœnam revocabant; cum mandata omnia per Synchdochen & Metonymiam sint interpretandæ: ut in hoc præcepto, in effectu homicidii quodam admittitur, intelliguntur causæ, ira videlicet & verba probrosa & convitiatoria. Hinc etiam liquet quomodo errores nascuntur, cum Scriptura ad τὸ φόνον, ut Pontificii in Sacra Cœna, revocatur.

Verf. 22.
Hinc vetu-
stati suam
Christus
solam au-
thoritatem
opponit,

Ἐγὼ ἢ ἄλλοι. Suam vetustati autoritatem opponit, & unicam ejus vocem multorum sententiis, quantumque autoritate aut doctrina pollentium. Atque hoc modo videtur aliqua ex parte illud indicari, quod *Marc. 1.* & *Luc. 4.* scribitur, scilicet Christum quasi autoritatem habens docuisse. Perinde enim est, ac si diceret: quicquid alii dixerunt, quotcumque & quicumque; ego tamen unus qui legislator sum, & mentem legis optime calleo, meam hanc vocem illis objicio. Quod in alios Ecclesiæ Doctores non competit. vide *Matth. 13, 8, 9, 10.*

ut etiam a-
liquando
Paulus;

Hujusmodi aliquid habet Paulus *Gal. 5, 2.* Sed illud derivata à Christo autoritate, nempe Apostolica, dixit: quæ quoniam falli non potuit, ideo tam confidenter & nomine suo interposito hoc affirmavit. Nam *2 Cor. 5, 20.* & *13, 3.* apparet propria autoritate hæc loquendi formula non esse usum. Quamquam Ministris qui jam sunt, hæc Apostoli mutanda formula videtur; sed potius sic dicit Do-

minus, aut verbum Domini, aut scriptum est.

Quoties igitur hujus aut illius autoritas, ^{idesque} aut etiam temporis vetustas objicitur, statim ^{semper ad} ad Christi vocem provocemus, tanquam ad ^{eam provo-} summum Dei in terris tribunal, a quo nulla datur provocatio: & ad quod omnes, in his quæ ad Deum pertinent, perferri debent. Quicquid igitur Anglici & Scraphici Doctores, quicquid Magistri nostri dicunt: tamen &c.

Christus temerariam & injustam iram, homicidii constituit speciem; quia Deus quum spiritus sit, legem tulit quæ non tantum manus cohibeat, sed & affectus interiores constringat: quod & in cæteris intelligendum est. Ira enim est animi perturbatio, quæ impellitur ut proximi vitæ aut salutis bene velimus, quam cæteris faceret. Atque hæc animi erga alium mutatio, tamen neque in verba neque in verbera prorumpat, aut nec illa quidem proponat aut animo designet; tamen quia cura nostra & studium vitæ proximi conservandæ immittitur, in homicidii numeratur. Quum igitur iracundia sanguinolenta facie coram Domino representetur, danda opera est ut fræno & lupato (*a sharp bit*) & omnibus repagulis illam iracundiam, ne in animis nostris exoriatur aut suppullulet, cohibeamus. Eam igitur totis viribus impediamus. Tamen enim homines hic sanguinem non deprehendant, Deus tamen hoc facit. In hac re Salomon præclaram operam navavit, iracundo vituperii, manfucto laudis notas imprimens: quo refertur quod hoc loco à Christo positus est, scilicet fratris appellatio.

Quod si rite consideretur, facilius erup- ^{propterea} ^{et cohiben-} ^{das} pturam iram retineremus. Fratribus enim non facile succensimus, nec Levi de causa. Tamen enim proximi appellatio nos in charitate alterius retineat, multo tamen magis hoc sit, &c.

Quod si ira vel iracundia erepserit, danda opera est, ut quam citissime expellatur, ne in odium evadat; quod homicidii adhuc atrocior species est, ut *1 Joh. 3, 15.* vide *Ephes. 4, 26, 27.*

Εἰς. Omnem igitur iram non damnat, sed stultam & præcipitem. Hic igitur quæritur quæ sit legitima ira? Ea vero est cum quispiam in Dei legem quid, sive adversus Deum, sive adversus proximum ita admittit, ut pietas lædatur & charitas violetur aperte. De hoc enim peccato omnes irasci justum est; ut tanto quisque gravius irascatur, quoad ipsius

non tamen
cranis, &
quæ non?

ipſius eſt procurare, ne quid huiusmodi oboriat; ut Miniſtri, Magiſtratus, Patres-familias, &c.

quoniam
igitur ira
juſta eſt
injuſta?

Cauſa igitur iræ ſit, non tam quod nos damnum accepimus, quam quod Dei voluntati contradicitur; quod Dei gloria obſcuratur, hominum ſocietas violatur. Qui igitur in ſuis damnis mentem deſixam habentes irafcuntur, horum eſt ira maledicta. Tametsi ex proprio damno irasci mihi liceat, tamen ira ea poſſimum fundamento niti debet, quod ea ratione ad Dei gloriam, vel ad proximi ſalutem promovendam minus aptus ſim. Deinde, qui jure vel à magiſtratu caſi, vel à Miniſtro correcti, vel etiam à privato aliquo fraterne admoniti ſuccenſent, temere irafcuntur. vide *Iac.* 1, 19. Maxime vero eorum ira eſt intolerabilis, qui aliorum bono irafcuntur, ut Cain *Gen.* 4. Quod autem univerſali nota utitur, patet nec Principes aut Dominos in ſubditos & ſervos, nec parentes in ſuos liberos temere irasci oportere. Duo alii gradus conſtituuntur in linguæ præcipitantia, quæ ex ira naſcitur. Voluntatis enim erga proximum ex ira mutatio, homicidii damnatur. Quod ſi ira illa ſe convitio, imo vultu prodat, tum homicidii alia ſpecies naſcitur, & pro convitii acerbitate hæc homicidii ſpecies, illa atrocior eſt. Nam qui impetu iræ ductus leviffimum & molliffimum convitii verbulum in illum jaçtât, majori reatu quam ante ſe conſtringit, & gravius ſibi judicium accerſit; ut ſi vanum illum aut levem, aut non ſatis confidenter dicat.

hæc injuſta
ſæpe inten-
ditur,

Sed qui impotentius adhuc fertur, & in ſuum laxans *Stultum, Nebulonem, Carnificem*, &c. vocat, ætiore vinculo divini judicii ſe conſtringit, Prout enim convitii ſagitta fortius & majori animi contentione emittitur, &c. Hoc enim iræ noſtræ judicio ſit, ut alius alterius in nos etiam animus mutetur: (& magis magiſque) unde utrumque charitas fraterna (& magis &c.) violatur.

imo ad ver-
bera pro-
rumpit,

Quid igitur fiet, & quam grave homicidium eſt, ſi ira pugnum in maxillam impingat, &c. His autem modis, aditus etiam ad ſanguinis effuſionem intercluditur. Ab ira enim ad verba; à verbis ad verbera; atque ita ad cædes deſcenditur.

ad que ju-
ſtanniqui
debet:

Notandum vero, non hoc loco dici, nec etiam intelligi oportere, ſi temere hoc dixerit, ſed ſi temere irascat. Nam ut vere ab illo dicatur, tamen dici aut fieri nihil horum

debet; irasci quidem (modo rite & jure) licet: ſed probra aut pugnum impingere non licet, niſi Magiſtratu, qui Dei viçes agit; idque Magiſtratu etiam non licet ut affectibus ſuis ſatisfaciat, ſed ut Reipublicæ & penatibus conſulatur. Quod tamen non impedit quo minus Miniſtri, aut alii ſuperiores, acerbis verbis delinquentes perſtringant, ut *Chriſtus & Paulus Galat.* 5, 1.

Hic autem *quæritur*, quo modo quæ ad nonum mandatum referuntur, ad hujus mandati rationem aggregantur?

an ita hæc
explicando
præcepta
non con-
fundantur?

Sed *reſpondeo*, pleraque eſſe quæ alia atque alia ratione ad diverſa præcepta referantur. Fine enim hæc diſtinguuntur aut cauſa efficiente; ut hoc loco convitia, quia magis impotenti & eſſræni iræ impetu promanant, quam deliberato aliquo conſilio proximo detrahendi, ad hujus mandati ſexti violationem referuntur. Quod quidem inde liquet, quod hæc convitia ſine delectu jaçtântur, nulla ſubjecta cauſa; unde fit ut illum ſæpe ſorti filium appellemus, quem ſcimus juſto parente natum; & carnificem appellamus, qui neminem unquam laqueo præforavit: & ſurem appellamus, quem tamen nihil furatum eſſe ipſimet non gravate conſitebimur. Quod & de his omnibus intelligendum eſt, quæ nullum certum & definitum peccatum notant. Cavendum igitur eſt, nec ſi minus ab ira liberi fuerimus, eam tamen foras proripere non patiamur; ſed oſtium veluti os & clauſtra opponamus, cum aliter ad verba noſtra ſanguine tincta coram Deo appareant.

Tametsi vero hos gradus pœnatum hoc loco conſtituat, quorum exquisitiſſimus eſt Gehennæ ignis, qui pro inferorum pœna uſurpatur; priores tamen duo gradus, inferos pronerentur, ſed hac formula loquendi, damnationis æternæ gradus alios atque alios designat, ſicut & peccatorum inæqualitas exiſtit. Alludit vero ad morem judiciorum qui tum in uſu fuit, de quo quoniam nihil certi habemus, nihil etiam certo definire poſſumus. Sed veriſimile eſt leviores offenſas unius judicii commiſſas leviori pœna, utpote pecuniaria, plexas fuiſſe; graviore ad frequentiore judicium conſeſſum relatas eſſe, qui etiam graviora ſupplicia, carceris aut exilii irrogabant.

Quomodo
in his gra-
dus dam-
nationis
ſtatuantur?

Crimina vero, ad pleniffimum & frequentiffimum judicium conventum indicata, etiam ab iſdem morte, & quidem crematione, punita eſſe. Sicut etiam & apud nos ſit, ut in

ut in gravioribus causis , iudices certis causarum iudiciis & confessibus disclusi conjunctam operam ponant ; quod nos appellamus a *Checker case*: & carceres pro delicti gravitate distinguantur ; ut oberrati, Lugdato, Errones, *Bridwello*, Homicidæ, Hugato, proditores, Arci Londinensium addicuntur.

Unde inferi Gehenna appellati.

Explicandum unde Inferi *Gehenna* nomen & appellationem sortiti sunt: propter sceleratam idololatriam Moloch erectam, ubi ignis cremandis idolo hominibus accensus erat; sic princeps dæmonum Baal Zebub appellatur, &c.

Verf. 23, 24. Munera puris manibus offerenda;

Ab adjuncta per Deum sacrificii repudiatione, probat graviter peccare eos qui ira perciti sunt temere, &c. huc pertinet *Esai. 1.* ubi sacrificia repudiantur, quod manus essent sanguinolentæ. Quis enim sanguinolentis aut stercore oppletis manibus, munus suum coram Principe listere audeat. Quamobrem 1 *Timoth. 2, 9.* idem in precibus fiat: scil. ut manus puras attollant sine ira, &c. & 1 *Pet. 3, 7.* eleemosyna etiam quæ sacrificium est Deo gratum, sine charitate nihil prodest, ut 1 *Cor. 13.* vide *Levit. 6, 15.* Sacerdotes antequam ministerium obibant se aqua purgabant: quo significabatur &c. sic nos cum sacerdotes simus &c.

Unde ira non asseranda;

Et cum nostra sacrificia quotidie offerenda sint, non committendum, ut iram nostram ad occasum usque solis asservemus. Et tum *veniens offer munus tuum*: contra eos qui quod cum alio rem habent, se à Cæna subducant.

sed misericordia excusanda.

Misericordia præstantior sacrificiis. Quod hoc loco probatur, ab adjuncto ordine seu tempore, misericordiam prius præstandi quam sacrificium offerendi. Quo satis declaratur de offensum esse, cum fratrem offenderis.

Injuria affectus ipse primus ad-eat inimicum.

Ἐχθρὸν τὸ πρῶτον, id est, te aliqua in re eum offendisse: ut constat ex *Luc. 7, 40.* & *Apo-cal. 2, 4.* &c. Unde queri potest, si ego teneam istum adire qui mihi injuriam faceret: sed cum Deus nos adversus ipsum prævaricantes adeat, & Christus discipulos qui ab eo defecerant, prior adit, & non expectat donec eum illi quærerent; ejus nobis exemplum ob oculos proponendum est. Quis autem est qui offensus à rege illius amicitiam non prior querat? Id igitur pacis amore faciendum, quod periculi metu faceres. Quamquam etiam qui litem fovent, aut non omni honesta ratione dissolvere student, hi adversus Deum ipsum litem intendunt. Hoc mo-

do docet eos se fallere, qui suo externo cultu expiare posse putant, injurias quas in fratrem admittant. Vt Pharisei qui dicebant (*Cortam*) & alii apud nos, &c. In adendo vero fratrem, magna difficultas accedere solet; hic enim nostri nimia astimatio, & fratris contemptus nobis obstaculum & remoram objicit. Unde hæc voces audiuntur, *Ego ne prior cum adibo?* atque item illud, *Ego ne cum pauperem adibo?* non faciam. Vide Abrahami exemplum *Gen. 13.* qui nepotem adivit. Qui seipsum demiserit exaltabitur, &c. Vide etiam Iobum, qui servum etiam suum secum causam agere passus est. *Iob. 31.* Hæc vero intelligenda non sunt sine omni exceptione; si enim loco magnopere distiti sint litigantes &c.

Hic quare cur Dei cultum charitatis officii postponat?

Resp. 1. ceremonias primæ tabulæ minores esse perpetuis secundæ, 2. non esse legitimum Dei cultum qui sine charitate in proximum exhibetur.

Cur Dei cultus charitatis officii postponatur?

Aliud argumentum quo ad faciendam concordiam homines extimulat, idque mature, ab adjuncto damno, quod cæteroquin perciperet. Nam alioquin nisi in gratiam redeat, & amissam fratris voluntatem colligat, simul & carceris pœnam & ignominiam luet, & sibi ipsi ad transigendum cum eo viam præcludet.

Verf. 25. Concordia negligita cum damno conjuncta;

Dum cum eo, in via sis, id est, dum cum libere & sine impedimento adire potes. Carcere enim inclusus, tibi illum accedendi copia non fiet. Quod si usque eo moras nexueris quoad jam ut jure experiamini ventum sit, saltem adhuc dum in itinere eris ad disceptandam coram Iudice causam, illud faciero. Quod si non feceris, sententia semel in te lata, nullus deinceps venia aut etiam demitigationis locus relictus erit. Nam & Adversarius tua obstinatione offensus, nihil jam de suo jure remittet; & forte pro illorum temporum more & consuetudine, reum in judicio factum, judex à carcere damnatum non liberabit, nisi totum annum dissolvisset; ut hoc modo rei pertinaciam mulcicaret, & cives ad lites inter se componendas adigeret. Et certe videmus homines ita comparatos, ut qui irritati primum in gratiam redire non erant difficiles, post tamen deprehensa adversarii contumacia, irreconciliabiles sint. vide *Psal. 34, 15.* & Salomonis consilium *Prov. 6, 1, 2, 3.* Quod hic prolixius spectare videtur. Hujus prudentiæ exem-

que ideo commode statim recitanda;

tiae exemplum, quadantenus in Abigaële habemus: si enim ad preces non ante confugisset, quam David ad se ulciscendum domum ejus venisset, actum de illa & de tota ejus familia fuisset. 1 Sam. 25. Idem de Semei, 2 Sam. 19. Hoc consilium si tibi Salomon ex illa sapientie abundantia qua omnibus probatus est dedisset, nonne in eo acquiesceres? quanto magis, &c.

Hinc purgatorium minime stabilitur.

Purgatorium vero ex hoc astrui, nonnullis etiam Pontificiis displicet, unde scilicet sequeretur omnibus qui similitatem cum

alio pertinaciter exercent, per purgatorii ignem transeundum esse; cum illorum opinio sit, pessimos quosque in Inferos, non in purgatorium præcipites dari. Unde etiam sequeretur, nobis cum Diabolo transigendum esse atque reconciliandum, quandoquidem cum hic aduersarium constituunt; denique cum hoc modo nullus ex Purgatorio exitus pateret: nam nisi ipsem debuit dissolvat non est exiturus; tamen purgatorio exempti & eruti dicuntur Missis & indulgentiis.

M A T T H. cap. 5. à vers. 27. ad 33.

27 Audistis dictum fuisse à veteribus, Non mœchaberis.

28 Ego vero dico vobis, Quicumque aspicit mulierem ut eam concupiscat, jam adulteravit eam in corde suo.

29 Quod si oculus tuus dexter facit ut tu offendas, erue eum, & abjice abs te. expedit enim tibi ut pereat unum ex membris tuis, ac non totum corpus tuum conjiciatur in gehennam.

30 Et, si dextera tua manus facit ut tu offendas, excinde eam, & abjice abs te. expedit enim tibi ut pereat unum ex membris tuis, ac non totum corpus tuum conjiciatur in gehennam.

31 Dictum est autem, Quisquis dimiserit uxorem suam, det ei libellum abscessionis.

32 Ego vero dico vobis, Quisquis dimiserit uxorem suam, extra rationem scortationis, sicut ut ea mœchetur: & quisquis dimissum duxerit, mœchatur.

A N A L Y S I S.

ERROR Iudeorum proponitur, adulterium non esse nisi quis cum alterius conjugio concubar. Cujus firmitatem assignatur, humanum testimonium antiquitatis.

Vers. 28. Repellitur error à disparato, quia qui alterius uxorem ita aspicit, ut illam & ejus concubitum solum concupiscat, hoc mandatum violat: quod confirmatur à subiecto, quia corde hoc scelus admittit; deinde à testimonio divino, scilicet Christi Iesu.

Vers. 29, 30. Hinc hortatur ad præcisionem & abjectionem affectuum, & libidinum, quibus hoc peccatum committitur. Quam adhortationem exaggerat ab adjuncto amore quo hujusmodi affectus complectitur, qui illustratur à paribus: tamen si tam chari nobis sunt, atque oculus, aut dextra manus; quæ fere hujusmodi affectus accendi instrumenta existunt. Quam exhortationem confirmat ab effectu, quod hominem impingere faciunt, deinde ab adjuncta pœna Gehennæ, quæ amplificatur à comparatis minoris.

Vers. 31. Alius error proponitur axiomatico connexo. Si quis quacunque de causa uxorem velit dimittere, illi faris esse, si uxori dimissa libellum repudii dederit. Probatum à testimonio vulgi.

Vers. 32. Quod refellitur argumento disparato, scilicet unicam modo causam justæ separationis &

conjugalis vinculi dissolutionis: quod probatur ab effectu ejus, qui propter aliam causam quam adulterium uxorem dimittit, 1. quod occasionem uxori præbet adulterium committendi, 2. quod qui se cum demissa vel matrimonio conjunxerit, adulterium committit. Quæ omnia confirmantur testimonio Christi divino. *Ego dico, &c.*

M E T A P H R A S I S.

PRATEREA à Phariseis & Scribis, Patrum auctoritate fretis, pro concione dicentibus auribus percepistis, eum modo qui corpore cum alterius uxore congregitur adulterio teneri. At ego dico vobis, unumquemque qui defixis in alterius uxorem oculis, ejus complexus & congressum expetiverit, hoc ipso desiderio mœchatum esse; quandoquidem corde seu animo (quem Deus involutatum esse præcepit) impurus est, utcumque rem cum illa variis obstaculis impeditus non habeat. Quæ cum ita sint, usque eo cohibendus affectus animi libidinosus, ut tamen si tibi non minus quam tuus oculus dexter (per quem tanquam per fenestram animi libido subintrat) charus sit, tamen potius quam in hoc peccatum impetat illum veluti

veluti vibrata manu iniecta, vehementi & contenta obliuiscatione absconde. & procul abs te abjice. Nam cum tolerabilius sit vnius quantumvis prestantis membri iacturam facere, quam ut rotum corpus perevni Gehennæ igne arderet, nedum ut incomposita perturbationis damnium sustinças, siquidem damnium appellare licet quod in luero ponendum erit. Pariratione si idem affectus animi libidinosus, qui ad hoc scelus perpulerit, tibi non minus charus sit quam dextra manus, qua lasciva contrectatione hunc affectum parit: tamen illum veluti &c. Vulgo etiam ab aliquot seculis perhibetur integrum esse marito quavis de causa uxorem ablegare, dummodo libello repudii castitatem ejus testante muniat. Ego autem vobis dico, unumquemque qui uxorem à se ulla de causa ablegaverit, nisi quod mæcha sit, ansam illi præbere cum alio adulterium admittendi, usque eo, ut adulterii peragatur, & is qui repudiatam in uxorem acceperit, & maritus qui uxore depulsa aliam ascisciat.

Summa est, castitatem extra matrimonium & in matrimonio, intus in animo ad Dei offensam, foris ad vitandum scandalum hominum, maxima virum animi & corporis contentione colenda. Partes sunt ut in superiori $\alpha\epsilon\lambda\eta\gamma\pi\eta$.

P R A X I S.

Aliud cupiditatis vitium, hominibus non minus natura insitum quam ira, aggreditur. Cum enim Pharisei septimum mandatum, non nisi consuetudine cum alia violari affirmarent, Christus hoc ipso docet mandatum septimum violari, si quis ita illam intueatur ut inde ejus complexus appetat, quod animus lege Dei non fecus ac corpus ipsum constringitur. Hinc Paulus 1 Cor. 7. 34. Virginem definit eam, quæ non corpore tantum, sed & Spiritu sancta est: & non tantum ad fornicationem, sed ad ulationem declinandam, matrimonii necessitatem injungit. hinc etiam Prov. 6. *Ne concupiscat cor tuum pulchritudinem aliena.* Hinc Iobus 31. 9. ut suam integritatem probet, suum animum negat ab aliena plectum esse. Cum igitur in Dei conspectu concupiscentia ipsa fæda sit, nobisque ad Dei oculum aspectumque conformanda vita, & dirigendi gressus Genes. 17. 1. pudeat nos &c. Si enim coram hominibus turpe sit conspici fædum admittere, an non Dei iudicium pertimescemus?

Deinde causam hujus adulterii, oculorum

scilicet ad alienas fœminas adjectionem, assignans, nobis remedium adversus hoc malum præscribit; si pater tanquam manus, mater tanquam oculus, amicus tanquam pes tibi scandalo, &c. si oculus scilicet abstinentes & castos geramus. Nam per oculos, tanquam per fenestras, concupiscentia in animum subintrat; his oculis tanquam nunciis, iudicibus, & speculatoribus diabolus utitur. Has igitur seu fenestras seu portas, clausas & obliatas tenere oportet. Hinc 2 Pet. 2. 14. dicuntur oculi pleni adulterio. vide Gen. 39. 7. de Potipharis uxore, & 2 Samuel. 11. 2. de Davide. Aliud remedium præscribitur Prov. 6. 23.

Cum oculus tibi peccandi causa sit, ut peccatum tollas, causam submoveas oculum eruens; sic à causæ submotione, effecti interitum arguit. Quod tamen non præcise & rustice ad $\pi\epsilon\lambda\eta\gamma$ revocandum est, tanquam oculus erendus esset, quod cum naturæ mandato ex diametro pugnat; sed sensus est, hujus mandati eam vim esse, ut si observatio carissime nobis constaret, & oculi etiam dextri iactura redimenda, illum oculum nobis eximi pati non esset dubitandum, si nulla alia ratione illius mandati obsequium tueri possemus: est autem Metonymia sub oculis, pro vitioso affectu qui oculorum intuitu generatur. Hæc igitur loquendi formula, nobis quodammodo vim afferendam docet, ut mandatum hoc apud nos sartum tectumque servetur. Si igitur seu naturæ corruptela, seu consuetudine depravata, hæc oculos huc illuc circumferendi libido tam cara esset, aut consortium quo in discrimen adulterii venires, aut quælibet alia delinquendi illecebræ, atque oculus tuus dexter; eam tamen deponere aut abjicere vel abscondere potius debebis. Sensus vero est, mandatorum Dei observationem nobis potiore esse oportere nostra vita: ut ex comparatione sequenti liquidius patet. Sed quia oculus sæpe hujus septimi mandati violandi minister est, ideo oculi evulsionem potius quam vitæ amissionem urget, ut etiam ad sanguinem huic peccato resistendum sit: quod Christus tanto urget magis, quod homines sibi hic multa concedunt, & suis oculis indulgent. Sed quæ ratio potissimum in eunda est, quo malum hunc oculum (salvo tamen corporis oculo) eruamus? Id optime fecerimus, si cum oculis nostris fædus ineamus, exemplo Iobi c. 31. Hoc enim nobiscum constituere & Deo sancte vovere,

instar veli aut pepli cuiusdam erit, quo oculos habentes, tanquam non habentes erimus.

Deinde cum vanitatem ingeniorum nostrorum, & mentis in rebus bonis levitatem cognitam habeamus, Davidis exemplo *Psal. 119. 17.* Deum precabimur ut oculos avertat, ne vanitatem contuemur. Denique ut omnes occasiones declinemus. Tametsi enim malo animo quis ad spectandum non veniat, sit tamen ut malum nascatur, quod non necessariis periculis nos ingesserimus. Vide exemplum Dinæ *Genes. 34.*

quomodo etiam dextra abscindenda?

Idem etiam de dextra manu dicitur, quia impuris aut lascivis contrectationibus, hoc animi adulterium sæpiuscule contrahitur. Nec dubium est, quin Potipharis uxor manu in Iosephum injecta, inflammator in suo adulterio fuerit. Quod quidem tanto atrocius est quam oculis intueri, quod contrectationibus impudicis non tantum ipsi impingimus; sed & alii lapsum sternimus.

hinc gravi- ter pæne adulterii:

Hoc probat argumentum distributionis: scilicet aut hoc est faciendum, aut gravius aliquid sub.undum; totius scilicet corporis in Inferis præcipitium. Quis autem totum corpus ab incendio non eripiat, unius membri iactura? Quo loco declarat adulterium illud quod animo & corde tantum admititur, æterna morte plectendum. Qui enim templum Dei vitiat & corrumpit, eum Deus identidem perdet. Non igitur leve mandatum sit, quod tam gravi pœna coercetur.

ant tali ex- plicatione hoc p. e. cept. cum 10 non cõ- fundatur?

Sed hic *querat* aliquis, quomodo Christus hoc mandatum cum decimo non confuderit?

Resp. Decimum mandatum naturæ tantum ad malum propensionem damnare; hoc autem septimum mandatum, ejus propensionis fructum suppullulantem seu gemmas, tamen sine oculorum adminiculo orientur; & tametsi consensum non præbeamus ei rei, quam concupiscimus: cum *Papiste* nullum hic peccatum agnoscant, nisi consensu nostro confirmatum.

Verf. 31, 32.

Alteram legitimi matrimonii corruptelam aggreditur; & non magis propriam di-

mittendam, quam alienam appetendam proponit. Docet vero in eo multipliciter peccari, in quo ne minimam à justitia aberrationem Pharisei collocabant. Primum enim quavis de causa uxorem dimittere, erat sacrum conjugii fœdus dissolvere. Deinde, fœminæ occasionem ad novas nuptias provolandi præbere, erat illam in adulterii præcipitium, simul cum illo cui nubebat dare. Quod ipsum ab eo qui uxorem dimisit tum fiebat, cum ipse novam superinducebat. Quod si adulterii causa interveniret, tum quidem demissa à marito, adultera reddita non est, ut quæ adultera discessit. Sed hic merito queratur; quomodo hoc crimen in Phariseos conferat, quod est à Mose permissum? verum, meo iudicio, hanc permissionem Pharisei ampliarunt. Et quod à Mose permissum tantum est, hoc illi licere putabant.

Quare uxor non dimittenda?

Hic notandum non dici à Christo, audistis ab antiquis dictum, quia majorem & augustiorem, Mosem scilicet, obtendebant.

Verendum, ne si magistratus & leges, hominum improbitati fræna non injiceret, plerique reperiantur, qui causis non minus levibus uxores dimitterent quam Judæi. Hi autem hac ipsa voluntate Dei legem violant, & illas coram Deo dimittunt, quod nulla erga eas conjugali charitate, sed legum metu illas domi retinent.

quod si liciti etiam num fuerit?

Videmus hic lege permitti, quod lege divina non permittitur. Moses enim tanquam civilis magistratus, non tanquam Propheta hoc permisit. Si igitur fornicationis causa eam repellat, novam posse ducere ex hoc loco liquido constat. Qua de re amplior erit deinceps dicendi locus.

quomodo tamen à Mose permissum?

Deinde animadversione dignum est, quomodo ex unius legis articuli neglectu multæ difficultates nascuntur. Quod enim adulteria morte non plectuntur, pullularunt hæ controversiæ, 1. an liceat conjugii offenso reconciliari cum parte delinquente. 2. an huic vel utrique novas nuptias inire. 3. an liceat parti noxiæ rursus matrimonium contrahere. vide *Rom. 12. 12. Ioh. 7. 17.*

ex hac permissione quænam exortu?

M A T T H. cap. 5. à vers. 33. ad 38.

33 Rursum audistis dictum fuisse veteribus, Non pejerabis, sed reddes Domino qua tu juraveris.

34 Ego vero dico vobis, ne jurate omnino: neque per cælum, quia thronus Dei est:

35 Neque per terram, quia scabellum est pedum ejus: neque per Hierosolymam, quia urbs est magni regis.

36 Neque per caput tuum jures, quia non potes unum capillum album aut nigrum facere.

37 Esto autem sermo vester, etiam etiam, non non: quod autem supra hac redundat, à malo est.

A N A L Y S I S.

Error Iudæorum erat non violatum fuisse tertium mandatum, nisi quis pejerasset; quod apparet ab adverso, ut qui illius mandati observationem in eo tantum collocabant, si quis juramentum datum præstitisset: cujus erroris confirmatio ducta est, ab humano testimonio antiquitatis.

Vers. 34. Refellitur error à disparato, violatur enim jurando, non igitur tantum pejurando; quod confirmatur testimonio Christi divino, deinde inductione partium, 1. Cæli; quod confirmatur ab adjuncta ejus excellentia, quæ arguitur à subjecto solii, quod solium amplificatur ab adjuncto Dei.

Vers. 35. 2. Terræ; cujus excellentia arguitur à subjecto scabello Dei, 3. Hierosolymæ; cujus excellentia arguitur item à subjecto, civitate Dei, qui describitur à relatis, regis.

Vers. 36. 4. Capilli capitis; quod probat ab adjuncta ejus excellentia, quam asuit ab adjuncta homines illum faciendi à *divina*, quam à *divina* confirmat à comparatione minoris, ut qui nec album nec nigrum illum facere queat.

Vers. 37. Probat juramenta illicita esse à subjecto, ut quæ in communi sermone adhibebantur. Quod confirmat à distributione, quia nec in affirmatione, nec in negatione familiaris colloquii, juramentum adhiberi debet: quod confirmatur ab adverso *ita*, & non, quæ tantum adhibenda sunt; deinde ab efficiente causa juramenti in communi sermone, scilicet diabolo.

M E T A P H R A S I S.

33. **V**T ab antiquitate Mosaicæ permissionis, ad intermissum de neotericis & veluti imberbi antiquitate unius aut alterius seculi redeam: audistis per speciem illius antiquitatis, pro concione distitatum, mandati tertii violationem angustis pejerationis finibus contineri; sicut contra ejusdem observationem eo tantum circumseribi, si quis quod juramento confirmatum habeat, aut verum esse comprobet. Ego vero, cujus unius (inter mortales) aucti ritati standum est, non omnino (sicut vos docere consuevistis) jurandum esse confirmo, neque per cælum aut cælestes exercitus; cujus tanta præstantia est, ut solum divini quodammodo nomen obtineat, quod Deus in eo sue majestatis & gloriæ notas & vestigia expressit: maxime impressit: neque per terram, aut que in terra sunt, quia cumque ab hominum pedibus teratur, tamen singulari artificio, quo Deus illam finxit atque formavit, jure suo scabello pedum suorum appellationem sortitur; neque
- 34.
- 35.

in terris per Hierosolymam (remve aliam qua Deo sacra est) cum sit civitas Regis Regnum, quam fideles omnes qui subditi sunt, revereri par est. Non denique per rem ullam vel minimam (exempli causa, capillum capitis, cum vel ejus utcumque contempti ea est præstantia, & artificium tantum, ut nemo hominum non modo illum formare, sed nec fictum & formatum colore albo aut nigro duraturo, tingere aut inscere potest. Quod tamen non ita intelligi velim, ac si jurare penitus illicitum sit; sed hoc tantum re pocio, ne quis in familiari sermone juramenta admisceat: in quo satis fuerit ad rei alicujus affirmationem, particulam ita adhibere, sicut ad negationem voculam non abunde sufficiat: cui si quid superadditur, non aliunde quam à diabolo (qui nominis divini violatione oblectatur) provenisse censendum erit.

Summa est divini nominis abusu sublato, legitimam sermonis & linguæ rationem proponere.

Partes } Corruptelas Judaicas in juramentis refellere.
sunt. } Rectum lingua & sermonis usum institueret.

P R A X I S.

Corruptelas illas, quibus cupiditatum Verf. 33. seu affectuum habentæ laxantur, superius refellens, nunc alias aggreditur, quæ in communi hominum sermone versantur. Vbi eadem perfidia utuntur Pharisei qua in superioribus; scil. ut homines, quos Deus sibi obnoxios & obstratos habet, absolvant. Hoc *verbo* dicendum est, de omnium præceptorum depravatione. Quæ in re perditionis æconomum Luc. 16. imitantur, qui pro centum olei batis, 50. scribi jussit, &c. Linguam enim multis modis Deo obstrictam, nexibus suis liberant, proximum autem fuit illam in homines laxare; nunc vero etiam in Deum & cælum hoc facere gravius est. Dicebant enim, dummodo quis jurando vera diceret, legis divinæ non teneri. Hæc Theologia Pharisaeorum juratulo multos hodie locum obtinet, qui de juramento reprehensi, illico regerunt, se vera referre; perinde ac si ad religionem juramenti, veritas solum requiretetur.

etiam in explicatone tertii præcepti

Ubius 119-
lario Deum
petat.

Quod addunt Pharisei *Domino juramen-
ta persolvere*, eo docent, juramenta violata
Deum ipsum petere. Quod etenim jurame-
mento interposito promissisti, illud non tam
homini quam Deo promissisti, qui abs te hoc
requirit: quod ut præsinitum Deo præstatur,
sic negatum Deo negatur. vide exemplum
Abrahami *Genes. c. 14, v. 22. Extendi manum
meam ad Iehoram, &c.* Si igitur hominibus
fidem fallere perfidiosum sit, nedum Deo.
Etiã pudet fidem præstentibus hominibus da-
tam non servare, nedum præsentem Deo; eo-
que in testem assumpto. Tametsi vero cum
proximo transigeres, Deum tamen quomo-
do placabis? *1 Samuel. 3.* Hoc enim modo
actio & accusatio ab homine, quocum com-
mercium erat, ad Deum transfertur.

Verf. 34,
&c.

Christus o-
mnino non
jurandum
docet?

Christus ne omnino quidem jurandum
docet, tametsi vere hoc facias; & unico ju-
ramento violari præceptum Dei, linguam
fœdari, reatum contrahi, gehennam pro-
mereri. Frivola igitur est eorum excusatio,
qui vituperationibus suis respondent, se non
multum solere jurare. Quasi jurare illis esset
hac conditione licitum, si rarius id faciunt.
Sed an existimant sibi semel furari aut homici-
dium admittere licere, modo illud frequen-
ter non faciant? Meminerint vero minimos
fore in regno cœlorum, qui minimum præ-
ceptum violant; quanto magis qui tantum
præceptum violant. Nec solum gehennam pro-
merentur, sed eam atrocem; unde etiam *Ia-
cobus cap. 5.* monet, ante omnia ut illud ca-
veamus. Nam si hominis famam semel læ-
sisse in malis sit, nedum Dei nomen. Si ali-
quid alterius nomine accipere ipso incon-
sulto & sine illius jussu indignum sit, nedum
Dei nomine sine ejus jussu abuti: unde fa-
cile intelligitur quam est illorum absurda
oratio, qui dicunt se parum esse de Dei judi-
cio sollicitos, si Deum gravius non iritent
quam juramento.

quare hoc
non facien-
dum?

Rationem autem quare non sit jurandum,
Iacobus assignat, scilicet, ne in hypoerisim
quis prolatur. Hoc enim modo sit ut ve-
ro Dei timore pulso, dum nominis divini
contemptus & irreverentia inducitur, ho-
mines sibi Deum ante oculos non propo-
nant; eoque aliud præ se ferunt, aliud ani-
mo agitent. Huc accedit, quod ipsi propriam
hoc modo perfidiam prodant, & veluti des-
piciunt vanitatem, tanquam sibi ipsis con-
fessii se nullam, ne in minimis quidem rebus,
fidem promereri, nisi adhibito juramento.

non tamen

Sed hoc loco quæritur, an *Anabaptista*

recte ex hoc loco colligant non esse fas ju-
rare? quod certe magna ex parte solutum
est, cum Christus se legem dissolvere non ve-
nisse profiteatur. Ex loco item præsentem sit
sermo vester, &c. Hic enim explicat ubi ju-
rumentum sit licitum.

legitimum
juramentum
prohibetur;

Neque per cœlum, &c. hoc diserte exprimitur,
ad alium errorem à Pharisæis intro-
ductum refellendum; qui ut Dei reveren-
tiam præ se ferrent, aiebant per ipsum Dei
nomen non licere jurare, per creaturas vero
jurare licuisse. Quem errorem inde duxisse
videntur, quod dicatur *Exod. 20. Non assumes
nomen, &c.* Christus autem docet neque per
cœlum, neque per terram, &c. jurandum;
quibus verbis universitatē creaturarum cum
cœlestium, tum terrestrium intelligit. Cœli
enim complexu res cœlestes, terræ terre-
stres continet. Quarum rerum per minima
jurare non licet; ne per capillum capitis. *Ie-
rosolyma* autem nomine, sacra omnia Eccle-
siæ mysteria complectitur: unde liquet eos
qui per ignem, lumen, murem, &c. jurant,
graviter offendere; item eos, qui per fidem,
per Sacramentum, &c. jurant.

quod per
creaturas
non est li-
citurum;

Ratio vero cur per istas creaturas juran-
dum non sit, hæc est, quod in illis Dei glo-
ria eluceat; sicut magnificentia & splendor
regis in suo solio, seu civitate. Quemadmo-
dum igitur Salomonis gloria, eximie in so-
lio & ejusdem scabello subtratos; sic &c. Sic
enim sapientia, divitiarum, &c. in illo opere
Salomonis perspiciebantur; sic in cœli &
terræ, &c. Sic fit ut si quis regis insignia de-
turbet, perinde accipitur ac si rex ipse si præ-
sens esset, solio deturbaretur. Non quod
Deus suum solium more hominum, &c. sed
ut hæc *ὡς ἰσποπιτελεια*, suam cum in creatu-
ris omnibus præsentiam, tum in universis
imperium significet.

in quibus
Dei gloria
elucet;

Quod si quis sibi permittat illa, in qui-
bus gloria regis elucet, parvi ducere, ei facil-
lime ipsius Dei contemptum obrepet. Quem-
admodum qui vel sceptrum vel imaginem
regis contemptum tractaret, & se mejere su-
per illum, aut cum illis secessum adire velle
juraret, aut cum scepro pulicem abigere
conetur, annon ad tam viles & leves res ad-
hibitum nomen succederet? aut si quis re-
gis indumentum tum conspuat, quam illud
rex gestat magis punitur, quam eum eo exui-
tur. Quam igitur Deus in suis creaturis
semper ut præsentem sit, cavendum ne &c.
Nam suis creaturis tanquam vestibus indui-
tur, *Psal. 104.* Sic etiam, atque adeo multo
magis

Ex inde e-
jus contem-
ptus cri-
tur;

magis Deus punit, quandoquidem hæc non tantum Dei causa sunt comparata, sed etiam ab ipso Deo nullius adminiculo creata. Hujusmodi igitur contumelia in Deum ipsum fertur: quemadmodum Christus diserte notat, *Matth. 23.* scilicet cum qui per cælum jurat, per Deum ipsum cælis insidentem jurare. Aliquam autem divinæ in creaturis gloriæ partem notat, ab adjuncta hominum ad aliquid vel tantillum in eorum creatione imbecillitate: scilicet quod ne capillum quidem fingere possint, aut jam factum aut formatum, colore albo aut nigro eum inficere.

Et præsentia violatur.

Aliud vestigium notat in Dei præsentia; nam atrocissimum est solum regis violari eo tribunali sedente, quam &c. & majorem contemptum arguit, si quis regis, ut dixi, indumentum tum conspuat eam illud rex gestat, quam, &c. ut supra paulo ante. Hic tractanda est quæstio an liceat per creaturas, quam oportuam fuerit, jurare?

Non minus ridicula est eorum opinio qui juramentum esse non existimant, nisi præpositione per adhibita: ac si juramentum syllabis, non re autem ipsa definitur: ac si quis syngrapham suam esse neget, quia non subscripsit per me, &c. Sicut vero Pharisæorum ex hac parte magna erat hypocrisis & superstitio, sic quorundam nostris temporibus insignis est irreverentia, quibus non modo sacrum Christi nomen sordet, sed qui illam quoad possunt, dilacerant, & per membrorum & vulnerum Christi horrenda juramenta, eum denuo tanquam lanceis perforant, ut de illo crucifigendo cogitasse videantur: & qui alius linguas suas in Christi sanguine demergunt, quam illi olim manus suas.

Hi sunt qui se non satis fortes & magnanimos fore putant, nisi in Deum ipsum ir-

ruant. Quorum si linguæ candenti ferro à Magistratu perforarentur, non nimis certe severe cum illis ageretur. Tametsi vero Deus hæc longaniam patientia ferat, nec cælum sudet, aut terra hujus facinoris horrore contremiscat, tamen veniet olim tempus cum eum videbunt quem pupugerunt.

Sit Sermo. Quid igitur, inquit aliquis, faciemus? videtur enim hoc modo omnis sermonis mutui usus tolli? *Sit vestra inquam assertio, &c.* Et certe nisi mira in nobis perversitas esset, & libido jurandi hoc ipso nos incesserit, quod illud nobis Dei præcepto negatum sit, non tanta facilitate hoc modo loquamur, quæ si juramento rem confirmemus. In adulteriis, furtis, &c. est quædam boni species oculos perstringens, ita etiam naturalis quidam impetus est, quo homines præcipitantur; in juramenti neutrum horum est, sed mala mens, malus animus. Sed dicunt esse ornamenta & complementa sermonis, sine quibus sermo horret. Siccine vero ornamenta tibi sunt quæ sunt Deo horrenda? tibi flores, quæ piis omnibus urticæ & cardui sint? imo vero sermoni gratiam & saleem adimant. Quod certe existimabunt, si coram se sermones habere secum repant.

Verf. 37. an aliquo sermone usus tollitur?

Complementa vero quare dicas non intelligo, quum sine his ita perfici sermonem Christus doceat, ut quicquid ad *Ita* & *Non* accedat, ex malo nasci confirmet; *Ex malo*, scilicet vel impietatis, vel temeritatis: certe irreverentiæ, atque adeo ab ipso diabolo. Siquidem scilicet ad puram affirmationem aut negationem accesserit, id est, si juramentum accesserit: nam alia affirmandi aut negandi formulæ concessæ sunt. Quod adversus eos stringitur, qui nihil mali se cogitare dicunt, dum jurant; tantum inveterata consuetudine hoc fieri asserentes.

quomodo illud ex malo?

M A T T H. cap. 5. à vers. 38. ad 43.

38 Audistis dictum fuisse, Oculum pro oculo, & dentem pro dente.

39 Ego vero dico vobis, ne obsistite improbo: sed qui te cadet in dexteram tuam maxillam, obverte ei & alteram:

40 Et ei qui velit tecum contendere, ac tunicam tuam capere, dimitte illi etiam pallium:

41 Et quisquis te angariabit ad milliare unum, abi cum eo duo.

42 Petenti abs te dato: & volentem mutuari abs te, ne avertere.

A N A L Y S I S.

Propositio est, Iudæos docuisse privato homini fas esse, injuriam sibi illatam retaliare; quam

confirmarunt à testimonio antiquitatis.

Verf. 39. Refellit Christus hunc errorem à contradictione, non esse resistendum malefico & injuriam inferenti: quod probat triplici argumento. compa-

comparatione majoris, r. potius obvertendam finistram percussorū maxillam, postquam in dextram colaphum impegerit.

Vers. 40. 2. Potius pallii jacturam ferendā, quam jure cum altero, qui tunicam tibi injuste surripit, experiendum.

Vers. 41. 3. Potius duo miliaria in itinere conficienda, quam cum illo disceperare jure, qui te injuste ad unius miliaris iter adigere velit. Quæ omnia divino Christi testimonio confirmantur, *vers. 31.*

Vers. 42. Confirmatur hoc potro à comparatione parium: paris etenim juris est reddere malum malo, atque non conferre beneficium in eum qui beneficium referre nolit, aut non possit; sed beneficium etiam his non conferre est in malis, quamobrem & malum malo reddere.

METAPHRASIS.

38. **H**is accedit alia doctrina corruptela, quam Habesitū Doctoribus per speciem antiquitatis accepistis; cuique licere acceptum malum rependere, & illatam sibi injuriam pari damno ulcisci. Exempli causa, oculum sibi erutum evulsionem oculi illius qui damnatum hoc intulit, vindicare: & dentis excussione dentis ejus qui percussit privatione mulctare: & quæ sunt hujus generis, quia ad omnia iter infinitum foret.
39. Ego vero, cujus unius auctoritas omni antiquitati præponderare debet, longe contrarium statuo: scilicet maleficio & damnatum immerito, inferenti non esse usque eo resistendum, ut quod malum acceperis, ipse retribuas. Fac enim te aliquem bacillo aut virga in dextram maxillam ignominiose cadere: tamen par pari referre, fas non est: contra malum duplicatum patienter ferendum. Quod tamen non ita intelligi velim, ac si accepta in dextram plagam sinistram maxillam obicere teneris; sed hoc dico & confidenter doceo, tantum abesse ut illi in dextram maxillam alapham impingere tibi fas sit, qui te prius irritavit, ut satius sit sinistram etiam illi obvertere, quam ut vicem rependas. Et si quis tecum jure contendere velit de tunica per injuriam auferenda; tibi ut pallium etiam cedas auctor sum, potius quam ut ejus pravo exemplo permotus, illi itidem de sua tunica adimenda litem intendas. Denique si quis auctoritatem sibi arrogans, te ad unius miliaris iter adegerit; præstabilius fuerit illi ad duo etiam miliaria comitem præbere, quam ut auctoritatis usurpatione illum ad consimile in miliaris confectioem perpellas. Ut uno absurdo dato, multa ilico consequuntur; sic hanc doctrinam corruptelam alia illi non dissimilis committatur: si enim malum malo opponere fas esset, etiam beneficium afficiendus non foret, nisi qui beneficium alium remunerare aut possit, aut

certe velit. Meum vero consilium est ut alteri tamen si vel exhausto ut non possit, vel ingrato ut nolit, cum dando tum mutuando gratificeris.

Summa est, refutatio erroris Iudeorum de privata vindicta.

Partes sunt { Error Iudeorum de privata vindicta.
{ Erroris confutatio.

P R A X I S.

Legem Exod. 21, 22, 23, 24. qua Magistratus officium describit, ad privatum quemque traduci declarat; atque ita justissimam legem iniquissimam reddiderunt, & mel legis in abyssum converterunt. Vindictam enim privatis & talionem prohiberi, constat *Lev. 19. & c. 18.* Hoc fermentum Pharisæicum è Christianis cæcibus non est expurgatum.

Error hic natus est, ut alii, ex depravata *unde ergo* Scripturæ interpretatione; ex quo perspiciatur quanti sit recta Script. intelligentia in Ecclesia facienda, & quam operæpretium sit ministerio gaudere, accurate voluntate divina instructo, eodemque vera pietate imbuto; ne affectibus suis obtemperans, oblitante conscientia falsa pro suggesto proponat.

Deinde si, quod Pontificii dicunt, Scripturarum lectio plebi interdicenda sit, quod inde errores plebs exulat; tum viris doctissimis, & in iis exercitissimis, quia *Levita & Sacerdotes*, &c. hos errores pepererunt; sed hæc duo præponantur initio harum corruptelarum, ut quæ generalia sunt.

Primum consideranda justitia legis, accuratissime ad coercendam & prohibendam vim accommodata. Est enim hæc lex quæ *Exod. 21, 22, 23.* habetur sic intelligenda, ut verba sonant. Sicut enim omnium consensu justum est, illum morte plectendum, qui mortem alteri intulit; ita qui manum, oculum, &c. Hujus exemplum luculentum, vide *Jud. 2, 6, 7.* item *1 Sam. 15, 33.* Hanc æquitatem in judiciis exercendis Deus ipse fere servat. Vide *Rom. 2. & Lev. 20. & 2. Chron. 16, 10, 12. & 21. vers. 4, 15, 18.* Hæc lex si hodie obtineret non esset tot manci, mutili, &c. Si enim pes illi aut manus, carnificis ministerio, in summa hominum corona truncandus esset, esset profecto ad alios mutilandum tardior.

Hujus legis depravatio in eo versatur, inquit, quod quæ Moyses ad Magistratum, isti ad o-

natio confi- *st. u?* omnes accommodarunt, atque ita pœne omnem Christianæ patientiæ usum è medio sustulerunt: & quos lex divina reos peragebat, reatum eximentes callum induxerunt: quod aperte pugnat cum *Psal.* 22. ubi mentio magistratus fit. *Deut.* 32, 33. Mea est vindicta, quod fit non immediate, sed & per magistratus manus. Et *Lev.* 17, 11. ne quis se vindicet vetatur; cujus æquitas hinc constat, quod nemo idoneus in sua causa iudex, ne tum quidem cum à perturbationibus liber est. *Prov.* 18. nedum cum commotior, &c. Da enim hoc licere; & pro uno oculo ambo, pro uno dente omnes, imo pro oculo aut dente, vita auferetur: sic secunda injuria quæ ultionis nomine fit, priore deterior erit.

quæ adhuc in Ecclesiis Christianis. Sed hoc Iudæorum fermentum à Christianis Ecclesiis non est expurgatum, multi enim malum malo rependunt; imo unum duobus, verba verberibus, quia & se hoc facturos profitentur. Iudæorum peccatum tanto minus atrox erat, quod à Doctoribus suis decepti, &c. nos vero &c. idem de *Pontif.* qui hoc præceptum ad monachos, &c. pertinere dicitantes, plebem in hujus præcepti prævaricationem impellunt.

Verf. 39, &c. Hanc doctrinam Christus confirmat à compar. Primum majoris, &c. tantum abesse debere, ut acceptam injuriam ulciscamur, ut potius ad illam sapius repetitam ferendam parati esse debeamus, &c. Sed non est mordicus verbis adhærendum. Christus enim alapa accepta, non obvertit aliam maxillam; sed eum redarguit qui, &c. *Ioh.* 18, 22, 23. Et Paulus virgis cædendus, ut illud declinaret urbis Rom. privilegium exposuit. *Actor.* 22, 25. Christus enim hac loquendi hyperbole suos erudire voluit, &c. Futiliter ergo *Anabapt.* hinc conantur civilia tribumalia & belli jura evertere, præsertim cum Paulus *Roman.* 13. gladii usu, & *Actor.* 25, 11. suo provocationis exemplo, jure experiundi libertatem corroboravit.

Retaliatio non insinuanda. Alio argumento parium confirmat. Si enim in eos conferendum beneficium, qui illud reponere aut nolunt aut non possunt, tum non minus mali retaliatio prohibetur ei qui malum intulit; at, &c. Quo taxatur hominum perversitas, qui nisi illorum largitio aut mutatio in illos redundet, &c. atque hoc est mercatum exercere, non largitionem. Contra *Luc.* 14. mensa pauperibus struenda, quia non possunt compensare.

Cur majoris interdam liberalitatis sit

mutuare quam dare; vide in quæst. de usura.

Cum ante docuisset, quomodo nos erga vim nobis facientes habeamus; nunc adjungit quomodo erga supplices vel indigos potius nos geramus: seu dono seu mutuo à nobis accepturos, seu vi etiam auferentes. Si enim in injuriosos & vim inferentes eos nos mansuetudine esse oporteat, quia dictum est, adversus illos certe qui precario aliquid accipiunt, illa benignitas præstanda erit. Quid, quod injuriis sæpe ob eam causam impediuntur, quod in voluntaria & benevolæ largitione restricti sumus. Scimus enim animam quibusdam maleficis hinc addidit, si quem insigniter avidum & avarum noverint; seque arbitrarentur injustitia vacare, & pœnem laude dignam perpetrare, cum tenaces hujusmodi & illiberales, bonis suis exuant.

Quod tamen ab illis inique, à Deo tamen iuste fit. Alii ad summam inopiam redacti, & ab istiusmodi tenacibus & avaris quid exprimere desperantes, ad latrocinia aut furta confugiunt. Quod vero sine exceptione hæc proponantur, eo docetur, quam debemus esse *generosi.* *Injustus enim dispergit Eccl. Psal.* 112. & *Eccles.* 11, 12. Non tamen hæc absque omni cautione sunt facienda; sic enim otium foveremus. 2 *Theff.* 3, 10. nosque ipsos, & necessarios ad inopiam redigeremus, 2 *Cor.* 8. Sed tantum voluit significare, non esse æstimandum qualis in te fuit aut esse possit is, qui petit à te; sed tibi nihil habeat quod rependat, aut si te læserit, &c.

Luc. 6, 30. his annexit, non esse rependa quæ tibi alius ademit. Quod, tamen videatur cum superiori præcepto coincidere de cedendo pallium, &c. tamen probe expendenti facile erit cognoscere, hoc ab illo plurimum differre. Prius enim præceptum illos duntaxat complectebatur, qui per avaritiam in aliena bona involant; hoc vero præceptum eos qui per egestatem aut clam aut palam aliquid auferunt. Mendicare enim cum quosdam pudeat, nec ulla spe mutuum accipiendi ducantur, ad furta, &c. convertuntur. In quo casu Christus crepta repeti vetat. Tamen enim furem quis jure perstringat, & asperioribus verbis castiget, tamen id quo necessitatem expleat, non est auferendum. Nec vero hoc Christi præcepto collitur, quod *Prov.* 6, 30, 31. scriptum est. Tamen enim iudex compensationem tibi adjudicabit, & tibi rem judicatam accipere fas sit; tamen Christus hoc loco, non quid liceat, sed quid expediat, explicat. Tamen si

Verf. 42. Liberalitas erga pauperes est cæcis.

adempta non rependa;

etiam in lege cautum erat, ut viator fame pressus poterat aut spicas carpere, aut novas reficiendi sui causa colligere, invito Domino, & inconsulto.

*fratri ne
suetur
munificen-
tia preve-
niendum.*

Hoc loco illud notari possit, fratrum necessitatis præveniendum esse, ne eos ad furta adigamus; sic enim duplici beneficio fratrem affecerimus, cum ejus egestatem sublevando, tum vero illum à mandati divini violatione vindicando. Hic igitur locum habet proverbium, bis dare eum qui mature & tempestive dat; semen enim quod tem-

pestive terræ mandatur, est feracissimum. Unde etiam prius dictum: non tantum mutuum abs te petenti, sed volenti petere mutuum non esse denegandum; fratris enim indigentia, eo tacente, ita in nostris auribus clamat, ut nisi furdasit simus hanc vocem exaudiamus. Eaque in re Patris cælestis erga nos clementia & munificencia est imitanda, qui non semper expectat quod nos priores ab illo petamus; sed illa etiam quæ non petimus nobis suppeditat, quibus ipse nos opus habere optime norit.

MATTH. Cap. 5. à vers. 43. ad finem Capit.

43 Audistis dictum fuisse, Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum.

44 Ego vero dico vobis, Diligite inimicos vestros, benedicite eis qui devorent vos, benefacite iis qui oderunt vos, & precamini pro iis qui vobis insecti sunt, & persequuntur vos:

45 Ut sitis filii Patris illius vestri qui est in cælis, facit enim ut sol suus exoriatur super malos ac bonos, & pluit super justos & injustos.

46 Nam si dilexeritis eos qui diligunt vos, quam mercedem habebitis? nonne & publicani idem faciunt?

47 Et si complexi fueritis fratres vestros solum, quid amplius facitis? nonne & publicani ita faciunt?

48 Estote igitur vos perfecti, ut Pater vester, qui est in cælis, perfectus est.

A N A L Y S I S.

Propositio est error Iudæorum, proximi nomine amicos & propinquos comprehendendi modo; eoque ipso inimicos odio habendos, quia amici sunt diligendi.

Vers. 44. Refutatio: in qua contradictorium axiomata statuitur, diligendos amicos, quod arguitur à divino Christi testimonio; deinde ab effectis charitatis ad hanc vitam & futuram spectantibus, civilibus scilicet & religiosis. Civilium autem duo genera proponit, ut scilicet benedicamus his qui diris nos devorent, & beneficiis eos afficiamus: Religiosas ut pro eis preces ad Deum fundamus, qui nos persequuntur.

Vers. 45. 3. Alio arguitur effecto, ut cum ipsimet tum alii agnoscant, eos esse Dei filios germanos; quod confirmatur à paribus, quia sicut Deus multariam suos hostes eisdem beneficiis afficit, quibus suos amicos, speciatim solis fulgore, & pluvix irrigatione; sic &c.

Vers. 46. 4. Adjuncta mercedis privatione, nisi inimicis benefecerint.

Vers. 47. 5. A comparatis minoris, quod publicani amicos diligant, quibus in amore Christiani superiores esse debent. Ut in superiore versu.

Vers. 48. 6. A comparatione similium, quia nos similes Patri cælesti esse convenit, benefaciendo inimicis sicut & amicis.

METAPHRASIS.

Denique à Doctoribus vestris, levicula patrum autoritate subnixis, pro suggestu accepistis, proximi acceptionem amicorum, propinquorum, & necessariorum significatione desiniri: unde inimicum non minus odio quam amicum amore prosequendum, ratiocinatione (sed sophistica plane) conclusistis. Ego vero ut legislator, sic optimus legis interpret edico vobis, ut inimicos vestros charitate complectamini, charitate non simulata, sed quæ vim & emergentiam suam efficaciter prodatur: primum quidem de illis bene loquendo, qui vos omnibus diris devorent: deinde, quod majus est, beneficiis, non verbis modo sed re & factis afficiendo eos, qui vos odio habent: denique, quod vel maximum amoris indicium est, pro his preces apud Deum fundendo, qui vos insectant & insectantur. Sic fiet ut cum alius innotescet, tum vobis ipsis compertum erit, vos filios & filias Patris cælestis germanos & genuinos esse: ut qui cum bonis seu amicis, tum malis seu inimicis solis fulgore illustrat; & utrorumque agros manna & serotina pluvia, ad telluris fecunditatem irrigat. Quod si illos modo dilexeritis,

43.

44.

45.

46.

- seritis, qui vos diligunt, quam amoris vestri à Deo mercedem expectetis, cum hoc dilectionis genere, ne ipsos quidem publicanos (quos à regno Dei extorres futuros vos ipsi profiteamini) superiores eritis. Et si propinquos & consanguineos modo mutuo complexu salutatis (minime cum infalutatum pratorerunt) cequid eximium & Christiani hominis officio dignum facitis, cum vel ipsi Publicani idem officium præstant? Quamobrem quantumvis Deo perfectione infinitis gradibus semper imparcs futuri eritis; tamen date operam, ut quam proxime ad illum, benefaciendo amicis simul & inimicis, accedatis.

Summa est, erroris Iudaici in depravata dilectionis proximi interpretatione, seu glossemate, refutatatio.

Partes sunt { Error Iudaicus in depravato dilectionis proximi glossemate. Eiusdem erroris refutatatio.

P R A X I S .

Verf. 43. **C**ORRUPTELIS secunda tabula in separatis & sejunctis præceptis explicatis, accedit ad omnium illorum præceptorum summam & compendium, quod isti homines suis glossematibus scedarant: sicut isti homines perfidi ratiocinatores, si quid in particularibus rationibus fraudulentè perverterint, idem in generali pertentant.

Depravatio legis de proximi amoris
Tamen si prior pars hujus sententiæ verbis ipsis ex lege desumpta sit, quæ proximum diligere præcipit; tamen ex altera parte liquet, verba à verò legis sensu detorta, utpote quibus amicos tantum & nostri amantes comprehendebant, exclusis inimicis. Cum igitur Deus amplissimam & capacissimam charitatis facultatem instituerat, qua homines per orbem universos complecteremur, Pharisei eam in summas angustias redegerant, &c. Cumque Deus feres dilectionis omnes patere voluit, ut in charitate nostra tanquam in oportuno diversorio conquiescerent, Pharisei tanquam avari & inhospitales, omnes (exceptis amicis & sui studiosis) foras excluderunt.

que ex ratiocinatione perversa accidit:
Nec dubium est quin Pharisei his verbis, non modo suam sententiam proposuerint, sed & sententiæ rationem, cui eorum sententia inniteretur & consideret, apposuerint; scilicet idcirco odio habendum inimicum, quod amicus sit diligendus. Quorum posterius cum liquido constat, sequi etiam ex adversorum ratione, ut prius non minus verum sit. Sed intelligendum est: Dia-

lecticam (cujus est in Theologia magnus usus) Theologiæ ancillam esse: & usque eo admittendam, quoad cum præcepto Dei consentit. Dialecticæ enim ars cum nihil aliud sit quam norma rationis, rationemque hominis depravatam esse constet, Dialecticam ipsam corruptam esse aliqua ex parte necessum est. Est igitur *σοφιστικὴ* quædam hæc formula disputandi, ut & illa Pontificiorum est: scilicet ob mala opera damnamur; bonis operibus idcirco justificamur. Hunc autem esse paralogismum inde declaratur, quod odio eos prosequi qui nos odio habent, vindictæ quædam species sit & talio: quæ vindicta cum lege divina prohibeatur, istam etiam retaliationem injustam esse sequetur. Deinde, tamen eius in me malevolentia meum erga eum animum avertat; tamen aliæ amoris erga eum causæ subsunt: Dei scilicet imago, in omnibus: in fratribus autem, quod ejusdem corporis membra sint. Sicut videmus inter homines usu venire, ut eos quos sua & propria causa non diligimus, tamen amicorum gratia. Si enim ejus proximitas nullos laqueos nexuisset, quibus tuus erga eum amor retineatur; at Deus eos texuit, quos ille nulla sua erga te ingratitude adimat.

Mira vero insania incefferat horum animos, qui charitatis in hostem vinculum solventes, odium etiam in inimici perniciem strinxerant. Tametsi enim (si rem attendas) odio ducitur alterius qui eum non diligit, tamen Phariseorum hic animus erat, licuisse in inimicum odio non minus flagrare, quam amore in amicos. Quod certe erat lucem in tenebras convertere. Ad hanc vero insaniam sæpe nos impellit ratio nostra, nostro judicio maxime sana.

Idem Pontificii tentarunt: qui docent, pro magnitudine amoris nostri erga proximum, partem aliquam certa proportione desumendam & admetiendam, qua proximum amemus. Atque in hac sententiam afferunt regulam regulato, (ut loquuntur) majorem & ampliorem esse oportere; ut particula (ut) non sit equalitatis, sed similitudinis (scilicet ut te ipsum diliges proximum tuum.) Sed refelluntur ab effectis, scilicet, quod eadem proximis præstanda sunt, quæ nobis fieri velimus. In quo etiam dicunt *Eodem affectu* præstanda & optanda, sed non *Eodem affectu*, frivolum est: cum charitas ipsa quæ præcipitur affectus sit, præterquam quod simulatione non caret, si pro ratione officii quod præsta-

ut etiam quod inimici perniciem volunt.

Hæc pervertitur etiam in Pontificiis;

tur, affectus se comitem non præbeat.

*que obij-
tis in pro-
ximum de-
crevit.*

Huc spectat, quod jubemur ita calamitate alterius (fratris præsertim) affici tanquam propria. Vide *Hebr. 13.* & *Galat. 5* &c. Quod si *Pontificum* commentum admitteretur, fieret, ut nostra in proximum charitas quotidie decreveret, quandoquidem in piis *φιλανθία* indies diminuitur; cum contra Dominus voluit charitatem in proximum quotidie augeri, nostri vero amore indies diminui; ut hujus incremento, illius autem diminutione, charitas in nos & proximum ad paritatem revocaretur & mediocritatem.

Regulam vero regulato majorem esse, quid sit non intelligo. Si per *Majorem*, *priorem naturam*, fateor; sed si *Quantitate majorem* intelligant, nullo modo assentior. Modius enim publicus & à magistratu obsignatus, regula est aliorum modiorum, ad cuius magnitudinem illi exigantur: sed tamen eisdem cum alius capacitatis & ambitus esse debet, &c.

Verf. 44.
Christus
nihil novi
in hac lege
praesertim;

Ego autem, &c. Nihil hic novi à Christo introduci, quod non fuit lege Moysi præceptum, declarat satis illud quod *Prov. 24.* habetur. *Ne lateris cum ceciderit inimicus tuus, & in sinu tuo ne exultes, &c. ne forte, &c.* Vnde etiam Christus *Luc. 10.* infensillimum hostem docet nomine proximi comprehensum. Iudæi enim & Samaritani maximo inter se odio flagrabant. Hæc via salebrosa & spinosa hominibus videtur, sed non est tamen: nisi quod homines spinas & carduos *φιλανθίας* & odii, penitus sibi insitas habent. Via cæteroquin plana & æquabilis est. Danda igitur opera est, ut spinam nobis eximamus. Et quoniam alte defixa sit, & sponte sua radices in nobis agit, contentis viribus contra nitendum erit: ob eamque causam, suavissima *Proximi* appellatione, inimicum lex nuncupari voluit. Sicut Romani olim, ut ad majorem aduersus hostes in bello æquitatem & moderationem se erudirent, *Peregrinos* eos appellant, quos post *Hostem* censuerunt. Nec vero sine causa hac appellatione insignitur. Tametsi enim voluntate à nobis distinguitur hostis; tamen Dei imagine (cum in corporis eleganti structura, tum in animæ incredibili fabrica) nos prope attingit; sæpe etiam fidei & ejusdem hæreditatis conformatione. Animos igitur nostros à suis in nos maleficiis, ad Dei in eum beneficia revocemus: ut in illis occupatis & defixis animis eum diligamus. His nobis exemplum

quid per
proximum
in ea defi-
xatum?

est Deus & Christus Servator, qui nos inimicos dilexerunt.

Hoc arguitur ex effectis charitatis: ut doceatur nostram non esse simulatam charitatem, cum se efficacem per officia erga inimicum declarat. Plerique enim inveniuntur, qui cum se non secus in Christianorum numero & censu haberi posse perspiciant, nisi inimicos diligant, se inimicos diligere verbis profitentur; sed cum ad facta ventum sit, nihil minus hoc præstant. Quamobrem ne nobis hic imponamus, charitatis effecta in inimicos adiecit. Sic effectus suum erga nos Pater, *1oh. 3. 16.* & Filius *Ephes. 5. 2.* amorem declaravit. Charitas quæ animo non egreditur, charitas censeri nequaquam debet. Cum vero perdatur aut factis aut dictis, in utroque genere officium nostrum erga inimicos Deus constare jubet: & pro maleficiis beneficia, pro maledictis benedicta responamus. Prioris generis sunt illa *Prov. 25.* & *Rom. 12.* inimicum esse pascendum & potandum. Quibus officiis *Synecdochicis*, omnes hujus vitæ necessitates comprehenduntur. Nec vero in ipsius inimici persona, hæc cura conclusa tenetur, cum ad animum & bovem inimici errantem aut oneri succumbentem portigatur. Sicut enim proverbio dicitur, eum qui aliquem amet, vel canem ejusdem cura aliqua & humanitate completi; sic etiam inimicum & omnia quæ inimici nostri sunt, Deus à nobis curari vult.

Lucas vero cap. 6. 35. in hoc beneficiorum genere expressè annectit mutui dationem, cum hac conditione, ut si fors ipsa amittenda sit, tamen nostrum in hoc genere officium non debere requiri.

*Et mutui
datio com-
mendatur;*

Atqui, inquit aliquis, mallem dono dare quam ea lege mutuo dare.

*quæ pro
datione ha-
benda:*

Sed, inquam, considerandum est, non quid tu magis, sed quid ad inimici calamitatem sublevandum aptius est. Sæpe enim fit ut plerique egestate pressi, dono aliquid accipiendi pudore impediuntur: qui iidem mutuo libenter accipient. Quorum ut consuleretur pudori danda opera est, ut ad eum te accommodes: nec quomodo tu munificentior appareas, sed quomodo illi succurratur rationem habebis. Quod quidem ut adversus alios, sic adversus inimicum hoc nomine exerceri debet, quod ipse qui tecum simultates exercuit & inimicitias gessit, invivissime ut dono aliquid abs te accipiat admitteret.

Ex quo illud elucet, quam ad usuram pe-
cuniarum

quæcumque
non dam-
nanda.

eunite quæcumque damnandum, importune hic locus citetur, cum hoc loco non nisi de illo mutuo agatur, quod ad Eleëmofynæ naturam accedat, vel potius plane Eleëmofynæ locum obtinet; non autem de illo mutuo, quod ad opes augendas, aut mutuo accipientem locupletandum, aptum & idoneum est; cumque ne de forte quidem recuperanda aliqua spes affulgeat. Nam aliud mutui genus, nemo (in quo mica falis est) cum illo exercebit, quem sibi infensum esse norit. Hujus in inimico scilicet promerendo exempla existunt in Eliazo erga Syros: & David erga Saulem: qui non modo inimicis non nocuerunt, sed etiam ne non noceretur, studiose procurarunt: præterquam quod beneficiis eos affecerunt.

Apud alios
de inimico
bene loquē-
dum

Aliud officii genus erga inimicum exhibendum, in verbis versatur: quod duorum generum est, scilicet, vel civile & ad communem vitam, vel Ecclesiasticum, & quod ad futuram vitam referatur; civile exerceatur, vel in nostro de inimico *Apud alios*, vel *Apud se* sermone. *Apud alios* de eo Bene; apud se comiter & humaniter loquendum. In quorum priore ut magna est propter insitam nobis pravitatem difficultas, ita etiam propter inimici aut in nos injurias aut cæteram ejus iniquitatem, inconvenientia. Videbimur etenim de vanitate periclitari, si de illo bene loquamur & eum laude ornemus. Verum intelligendum est, Christum non hoc agere ut nos maleficorum præcones constituat, sed tantum morbo occurrere quo laborant omnes fere qui inimicitias exercent: quibus consuetum est per odium inimici omnia, ipsius dona seu dotes obscurare, aut unica veluti litura delere. Odium enim quo in alium flagramus, aut nobis ita oculos perstringit, ut quod inimico speciosum est, deforme apparet, quod album nigrum, &c. aut certe si ita luceant, ut vel cæcis velint nolint innotescant. Id tamen agunt, ut vel callide dissimulent, vel ambiciose extenuent, vel modo quopiam alio depravent. Sensus igitur est, caveri debere ne odio abrepti inimicum justa laude (si quam laudem mereatur) privemus: sed eum quoties res postulat, testimonio nostro ornare non dubitemus. Hujus rei exemplum habetur in Davide, qui justas Sauli laudes in Epitaphio cumulare tribuit. Item in Paulo 1 *Corinth.* 4, 12. & *Rom.* 9. ubi privilegia Judæorum & immunitates ingenue & libere prædicat, tamen sibi infensissimi erant.

Aliud civile erga inimicum officium est, si eum comiter & urbane salutemus. Quod quam urgeti operæpretium est, declarat satis congressus & occurfus eorum qui dissidio aliquo inter se laborant. Ita enim mutuo se præterseut ac si ex ultimis terris egressi, se nunquam ante conspexissent. Ita se etiam torride aspiciunt mutuo, ac si idem illos periculum mutuo aspectu maneret, quod illis accidere dicunt, quos Basiliscus prior aspexerit. Atque ita quoties aut occurrunt aut congregiuntur, suscepias inimicitias reficiunt & corroborant. In quo declarant quam sui potius quam Dei amantiore sint. Papistam enim, aut Turcam, aut Iudæum, aliumve infidelem, non designabuntur salute impartire, suum vero inimicum tamen Christianum & Evangelicum salutare recusabunt, tanquam mutuo quodam diabolo occuparentur. Sed hic aditus humanitati præcluditur, quo quis prior incipiet utrinque attenditur. Verum meminimus ex Paulo ad *Philipens.* 2. ut alios honore antevertamus.

Et Deo
precibus
commen-
dandus.

Superest postremum, quod tamen primum esse possit officium: scilicet, ut inimicos Deo precibus commendemus: ut pro illis omnia bona (maxime quæ salutem attingunt) impetremus. Quod cum gravissimum & maximum officium sit, tamen ab hominibus facillime adversus inimicos impetratur. Qui enim nullo alio officio inimicum juvare recusat, & ne salutare quidem inimicum sibi animum inducere potest, tamen precibus se illi non defuturum pollicebitur. Quod torum simulatum est. Nam qui ex animo, & sine fuce & hypocrisis pro hoste omnia bona ei appetatur, cum acturum ut quod à Deo petit, inimico eveniat dubitare certe nemo debet. Equis enim est qui sibi à Deo bona ex animo petit, qui idem non ut illa accipiat operam dabit? alioqui enim Deo illustris videbitur qui ea petit, quæ contemptum præterit. Hoc igitur difficillimum quod est, ut præstemus summa contentione & conatu elaborandum est. Cujus exempla extant in Christo, in Stephano. *Actor.* 7. in Paulo 1 *Corinth.* 4, 12. & Davide, qui etiam precibus pro illis jejunium adjunxit *Psal.* 35, 11, 12, 13, 14.

Sic videmus quomodo in omni genere officiorum nos abundare oporteat adversus inimicum: primum affectu & charitate: deinde, factis & dictis: tam in his quæ ad homines, quam quæ ad Deum spectent. Quæ-

Summa es-
rum quæ
inimico
præstandis

que hanc & futuram vitam continent : tum erga ipsum inimicum, tum erga eos qui cum attingunt. In quibus quantum nobis deest, tantum Christi egemus magis: tantum nobis ad Christiani hominis officium præstandum deest. Quod si omnia desunt, deesse etiam charitatem in promptu est: quemadmodum omnibus perfectus nisi ex charitatis affectu procedant, vana sunt & inutilia. 1 Cor. 13. Neque vero existimandum est doctrinam hic proponi eorum quæ nobis avia sint, & quorum consequendorum nulla major spes apparet, aut Christum magis quid fieri debeat, quam quid possit, spectasse, quandoquidem exempla occurrunt eorum qui hæc olim præstiterunt. Quid igitur (inquit aliquis) superest, in quo nostram erga amicos gratitudinem comprobemus? videntur enim nulla officia reliqua fieri, quibus me accepti beneficii gratum & memorem ostendam, & in quo adversus inimicum officia superem, &c.

Verf. 45.
ex quibus
nos Dei fi-
lios proba-
bimus,

Ad hæc nos officia charitatis cohortatur argumento ab effectis, scilicet, quod sic nos Dei filios esse comprobabimus, dum eum imitemur qui bonos & malos, gratos & ingratos, amicos & inimicos beneficiis afficit. Quanti vero hoc est, nos terræ filios, Dei filios nuncupari nullos habet explicatus. 1 Joh. 3.1. sive præsentem honorem, sive futuram hæreditatem spectemus. Si quis genus suum ad regiam stirpem referre possit, eo sibi ipsi non deest, maxime si regni hæreditas inde suspensa teneatur, &c. Nulla vero tam certa nota inveniri potest, qua quis alterius filius dignoscatur, quam hæc est ad nostram cum Deo cognationem stabiliendam. Non enim ex aliorum fide & testimonio pendet; sed indubitato propriæ conscientiæ testimonio. Matris testimonium vos fallat. Pater opinione sua decipi possit: vultus & corporis lineamenta nec semper respondent, nec si respondeant originem indubitato arguunt. Quamobrem si vobis jucundum sit cælo oriundos esse, & genus ab ipso Deo ducere, demus operam & nervos intendamus, & charitatis munia exerceamus.

quod fide
consequi-
mur:

Quod vero dicit, (ut simus) non ideo fit ac si his officiis, in filios Deo coaptaremur. Fide etenim hanc dignitatem consequimur Joh. 1.12. Rom. 4.11. nec inimicos diligere quis potest, nisi prius Dei filius sit. Sed re ipsa non simulate nos Dei filios esse, hoc modo arguitur. Fides enim coram homini-

bus nos Dei filios non reddit, sed bona opera hoc esse declarant. vide 1 Joh. 2.5.

Ex multis autem beneficiis, quæ Deus in humanum genus confert promiscue, duo præcipua seligit: scilicet, solis & pluvie. Quæ cum tanta sint quanta ab hominibus erga suos inimicos conferri nequeunt, sitque certum Deum à suis gravius offensum quam nos à nostris inimicis, indigni certe fuerimus qui filiorum Dei appellatione censeamur, nisi lucerna nostræ inimici tenebras illustremus, & scutella aquæ nostræ ejus inopiam sublevemus. Vix enim lucernæ aut scutellæ aquæ nomen obtineat quod conferimus, si cum largitione divina contendat. Observandum eisdem bonos, qui grati; malos autem qui ingrati sunt ab Euangelio appellari: ut sciamus quo loco habendi sint, qui Cœnam detrectant, in qua de tam incomparabili beneficio gratos se præstare debent. Observandum præterea non esse nobis ipsis adulandum, si externis bonis fruamur; cum illud prodigatissimis accidat, &c.

Alterum argumentum quo ad hæc cohortatur, est ab adjuncta mercede, qua illi privabuntur qui nulla in inimicos charitate uruntur; sicut contra, mercedem magnam his repositam esse docet Lucas, qui se in his officiis exercuerunt. Ita ut inimicus sit veluti ager feracissimus, in quem qui semen projicit liberalitatis, multiplicem & copiosum fructum profert: præsertim vero certitudinis, nos esse germanos Dei filios & magnam mercedem in cælis reportaturos. Nec tamen sequitur, mercedem hanc nostris officiis erga inimicos comparari (peffimum enim est à mercede ad meritum argumentum) est enim gratuita merces, non minus quam & merita. Vita enim aterna est donum Dei Rom. 6.

Verf. 46,
47.
Merces
maxima ex
officiis mi-
nico præ-
stitis;

Hoc probat à paribus: quia hoc modo charitas nostra, non erit peccatorum & publicanorum gentiumve charitati superior; hos vero cum vosmet regno cælorum indignos judicetis, efficitur quod dixi, ut nulla vobis in cælis merces reposita sit. Mercedem quidem hic habetis, quod beneficium in amicos conferentes paria accipiatis: sed in cælis nulla vos manet remuneratio: quæ (Gratia, scilicet apud Deum) vos manet: ut est apud Petrum. Hæc igitur nota, Charitas in inimicum, Christianam ab Ethnico: Iustum à peccatore: pium à prophano seu publicano non distinguit. Nisi igitur quis aliquo-

sine quibus
publicanis
non sumus
meliores.

aliquouſque hoc præſtet, Chriſtianum ſe eſſe falſo obtendit. Atque hoc modo indicat Chriſtus, quam abſurda erat Phariſæorum, &c. de charitate doctrina; qui non aliam Iudæis neceſſariam putabant, quam Gentes

inter ſe colendam exiſtimarant.

Eſtote perfecti, id eſt, ad perfectionem contendite, ſic *Ephes. 4. 13. Philip. 2. 15.* ut hoc modo vos eſſe germanam & ſpiritualem Dei ſobolem declaratis. Verſ. 48. idcirco ad perfectionem contendit dicitur.

MATTH. cap. 6. à verſ. 1. ad 9.

Atendite ne juſtitiam veſtram exerceatis coram hominibus, ut ſpectemini ab eis: alioquin mercedem non habebitis apud Patrem veſtrum qui eſt in cælis.

2 Itaque quum præſtabitis eleëmofynam, ne curato buccinis cani coram te, ſicut hypocrita faciunt in Synagogis & in plateis, ut gloriam conſequantur ab hominibus. amen dico vobis, retulerunt mercedem ſuam.

3 Quum vero tu das eleëmofynam, ne noverit ſiniſtra tua quid faciat dextera tua:

4 Ut ſit tua eleëmofyna in occulto: Pater autem tuus qui te aſpicit in occulto, reddet tibi in propatulo.

5 Et quum precaberis, ne eſto ut hypocrita. amant enim in conventibus, & in angulis platearum ſtantes precari, ut appareant hominibus. amen dico vobis, retulerunt mercedem ſuam.

6 Tu vero quum precaris; introito in conclave tuum, & claſo oſtio tuo precare Patrem tuum in occulto: & Pater tuus qui te aſpicit in occulto, reddet tibi in propatulo.

7 Precantes autem ne eadem blaterate ut Ethnici. putant enim fore ut ſua illa loquacitate exaudiantur.

8 Ne igitur iſtis aſimilamini. novit enim Pater ille veſter quibus ſit vobis opus, antequam vos petatis ab eo.

A N A L Y S I S.

Proleptis eſt cautionem adhibendam eſſe in eleëmofynis dandis, ut hominibus præſentibus ſpectantibus non fiant: quod arguitur à fine, ne ideo pauperibus largiantur ut ab hominibus ſpectentur; deinde ab adjuncta mercedis jactura, quæ amplificatur ab efficiente Deo Patre, qui etiam deſcribitur à ſubjecto.

Verſ. 2. A remotione efficientis instrumenti quo eleëmofynæ erogantur innotescunt, tubæ ſcilicet cantus; quod amplificatur à diſparato, quod hypocritæ hoc faciunt: deinde à remotione ſubjecti loci, Synagogis & vicis; porro à fine ulteriore quam ſuit prior, ut ſpectentur, qui autem ad hunc referuntur; qui etiam ſinis arguitur ab adjuncta præmii jactura apud Deum, quod innuitur ab adverſo, quia præmium ſuum ab hominibus receperunt.

Verſ. 3. Quod etiam testimonio confirmatur: deinde à comparatione minoris arguitur, ne finiſtram &c. quod testimonio triti proverbii confirmatur.

Verſ. 4. Quod confirmatur à fine, ut ſit eleëmofyna occulta, deinde ab adjuncto præmio, quod arguitur ab efficiente Deo Patre, qui videt quod occultum eſt; & amplificatur adjuncto omnium hominum & Angelorum intuitu.

Verſ. 5. Alia æſthetice, non eſſe precandum ſimulatur; quod arguitur à diſparato, quia hypocritæ ſic faciunt: qui deſcribuntur, i. ab ætætiſ, qui ſo-

lent ad hominum aſpectum precari: quod probatur à ſubjecto loco, vicorum & platearum ubi precantur; item à fine, ut ab hominibus conſpiciantur: deinde ab hoc peccato dehortatur à jactura præmii à Deo; quod indicatur ab adverſo, quia ab hominibus præmium acceperunt, & testimonio graviffimæ aſſeverationis confirmatur, Amen.

Verſ. 6. Hoc porro confirmatur à ſubjecto loco privata orationis; ſcilicet conclavi: deinde ab adjuncta oſtii conclavis clauſura, deinde ab adverſo privatim & clam alios precandi; quod probatur ab adjuncta Dei viſione in his rebus quæ abdiſſima ſunt; denique ab adjuncta mercede, quæ amplificatur ab efficiente Deo, qui dat; & adjuncta publica & omnium oculis objecta remuneratione.

Verſ. 7. Alia proſitio eſt, non in precando oportere multiloquio uti, i. ab eſſe, quod ſit imitatio quadam inepti hominis; deinde à diſparato, quod Ethnici hoc faciunt: quod confirmatur ab adjuncto errore, quia putant ſe exauditos iri ob multiloquium.

Verſ. 8. Quod porro arguitur à comparatione diſſimilitudinis; denique ab adjuncta Dei notitia, quæ omnia norit, quibus opus habemus.

M E T A P H R A S I S.

Sicut ab his cavendum, qua lege divina ſprehibentur, ita animum adhibete, ne in his iſtis qua lege imperantur, reatum contrahatis.

hatis. Et quidem primum opera danda est, ne eleemosynam vestram coram hominibus confiteratis, hoc presertim consilio, ut ab illis spectentur. Quod si feceritis mercede, quam Pater celestis in eos conferre solet, qui in egenos beneficus sunt, penitus exciditis. Quamobrem privatim daturus eleemosynam, nolite tantquam tuba sonitu hominum oculos in te convertere; sicut facere consueverunt hypocrita, qui, quod pauperibus erogant, non nisi in locis, ubi quamplurimos testes & arbitros habeant, puta Synagogis & vicis, liberalitate indignos utantur: qui quid aliud querunt aut sectantur, quam ut manam apud homines gloriam aucupentur? Nec inficias eo, quin quam sequantur gloriam non minusquam assequantur; sed sancte vobis confirmo & illis, quod à Deo præmi recipiant nihil subesse, nisi forte præmium placet appellare quod illis pœna nomine interponitur. Tu vero cum quid ad pauperum subsidium erogaveris, adeo latenter & tecte illud in paupertatis sinum inferre, ut non modo alii illud non resciscant, sed ut ne sinistra quidem manus (quod proverbio celebratur) quod dextra faciat, conscia sit. Ut cum eleemosynam, quam confers, homines cæles, Pater celestis (cui occulta omnia resecta sunt) in summa totius mundi corona & confessu, tibi collatum in pauperes beneficium abunde reponat. Par ratio est in illis officiis, quæ ad Dei cultum spectant: & quidem primum in precandi lege danda opera est, ne ad hypocriticum exemplum vos conformetis, quibus solemne est locis frequentatis, puta conventibus, & platearum angulis, in quos urbis vicini se exonerant, stantes Deum comprecari: hoc spectantes, non ut alios ad precandum excitent, sed ut ab hominibus spectati laudem consequantur; quam quin assequantur equidem non inficias eo: illud unum constanter affirmo, nullum illis à Deo præmium esse repositum, quod non pœna potius, quam præmi nomine dignum reputetur.

6. Tu vero cum Deum privatim precaris, conclave ingredi, & ocluso ostio, Deum Patrem, qui te in occulto loco intuetur, ora: sic fiet ut Pater tuus te in abstrusulo orantem contemplantis, tibi mercedem invocati nominis sui, in maximo omnium & hominum & Angelorum confessu, & corona reponat. In precando alia pœna cautio est adhibenda, ne vos ad inerti & inepti illius Poëtae Battii, qui eadem fere chorda oberrabat, exemplum conformetis. Quod idem à Gentibus prophæta (quibus vos dissimillimos esse convenit) observa-

tum est: apud quas hæc opinio invaluit, fore ut ob duplicatas & sæpe iteratas preces exaudiantur. Nolite igitur illis similes esse: quandoquidem preces ideo instituta sunt, ut omnes à Dei obsequium erudiant, non autem ut rem clam illam retlegant; nam ut nulli admoneamus, omnia quibus opus habemus cognita prius & perspecta habet.

Summa est in his quæ lege Dei imperantur, declinandum esse à corruptelis, ut illa Deo probemus.

Partes sunt: corruptela declinanda in Eleemof. erga homines. Oratione ad Deum.

P R A X I S.

Hactenus de iis operibus, quæ lege prohibita sunt, sequantur quæ præcipiuntur, sed ab hominibus ita inquinantur, ut non minus, interdum magis exosa sint, &c.

Attendite, &c. summam curam & cautionem adhibendam docet; ita est naturæ nostræ infixum ut hominum cura, &c. Secundo, non tantam cavendum, ut quis in iis quæ lege mandantur, se exerceat, sed etiam ut debito modo & ratione, &c. quod in tribus, Eleemofynæ, precum, & jejuniis officiis expressè, ad omnia alia Synech. id referri debet. Homines, modo quod præcipitur fiat, non valde sunt solliciti de modo, &c. sed Deus, &c. Multi peccatores sunt, qui sibi fræna vivendi ut velint laxantes, &c.

Alii qui arctiorem viam ineutes, oleum tamen & operam perdunt, quia rem à Deo præscriptam foras exsequentes, animo tamen intus rite & debite comparati non sunt. Hi non meliore, sæpe pejore conditione sunt quam illi. Hinc Christus cælorum portas, publicanis & meretricibus aperiens; Phariseis &c. excludit. Contra Indæorum & Pontificiorum opus operatum; item Christianorum, qui quod se coactionibus, sacram. precibus sustant, &c. egregie secum agi putant.

Deinde hic implicite jubemur eleemosynas in pauperes erogare. Ideo enim pauperes inter nos, &c. ut nostræ charitatis experimentum Deus caperet: imo ut inde liqueret quo animo simus erga Deum 1. Job. 3. qui huius mundi bona possidet, & fratri egenti non succurrit, qui modo charitas Dei, &c. Quin hæc de causa diligenter laborandum, ut nobis suppetat quod pauperibus largiamur. Ephes. 4. multi sollicitè laborant, ut suis & suorum necessitatibus, &c. sed quotuisque

Verf. 1. Modus quinam in Dei mandatis tenendus?

Verf. 2. etiam in eleemof. erogando?

tusquisque est qui ideo mane surgit, aut sero cedit cubitum, ut eos qui egestate premanur reficiat?

Coram hominibus, id est, primo hæc de privatis his pietatis & iustitiæ officii, non de publ. intelligenda, nam publice profiteri & præ nobis ferre, & licet & cõvenit. Secundo de privatis non sine aliqua exceptione, &c. nam si pauper occurrat cui subventio debetur, nec possis nisi spectantibus fratribus illi subvenire; tamen, &c. Vetat ergo studium hominum curam & existimationem captandi; ut *spectemini*, id est, hoc vobis proponentes, ut, &c.

Eleemofyna est liberalitas quæ ex cõmiseratione alterius miseriam evocatur; ut enim omnes facultates in pauperibus pascendis & nutriendis impendas, charitatem tamen non habeas, &c. 1 *Cor.* 13. 1, 2.

Prima ratio, quod præmium à Deo non consequantur; ubi observandum manere precium his qui debite & ex Dei præscripto dant. *Eccles.* 12. pauperes agro feraci comparantur, in quo quicquid sementis iactum est late & facilius provenit. 2 *Cor.* 8. & *Galat.* 6. qui pauperibus gratificantur, sementem facere dicuntur, &c. ut semen Isaaci apud Philistæos & septem anni feraces in Ægypto.

Hæc

grananon unius generis. quædam	{	in cœlis,	{	futura, ut in
		<i>Matth.</i> 6.		nel. <i>Act.</i> 9. qui ex
		<i>Luc.</i> 16.		eleemof. &c. præ-

Secundum argumentum à dispar. quod hypocritæ hoc faciunt; simul à personatis, qui aliam in theatro personam gerunt quam, &c. hoc Deo valde exosum, ut quis virtutem & pietatem quæ nulla est simulat: ac si Deus nihil cognosceret aut cutaret, eorum quæ in terra aguntur.

Tuba ponitur Synechd. pro rebus omnibus quibus tanquam præconibus publicis homines utuntur, ad suam liberalitatem ostentandam vide *Prov.* 20, 6. & quæ in illum locum annotata sunt.

Retulerunt mercedem sc. inanem apud ho-

mines liberalitatis existimationem, nec quicquid est quod ulterius a Deo expectent. Iuno non tantum mercede expectata privabunt, sed porro gravius iudicium subibunt, vel eo nomine portio cum hypocritis.

Remedium præferibit adversus hanc ambitiosam humanæ laudis affectationem. Theatrum longe augustius erigit & excelcius; cœlestes: spectatores prioris, homines caligine suffusi, cui facile imponat quis; qui sæpe prodigos, interdum avaros pro benignis & munificis deprædicent: huius, Deus, cui nemo imponat, &c. Illi præter vanas & vaneferentes laudum voces nullum *beneficior* conferunt: sed Deus, &c. Deinde & hæc laus quam homines tanto studio affectantur, debita & iusta largitione potius quam priore comparatur: nam in die iudicii totius orbis terrarum, laude & approbatione ornandi erunt, &c.

Eadem in precibus corruptelæ quæ in *Verf.* 5, 6, eleemofyna.

Hic primum error proponitur, & ratio cui incumbit. 2. rectus usus, rationibus etiam munitus. *Verf.* 7, 8.

Error est multiloquium, de quo vide *Eccles.* 5. Describitur autem hoc multiloquium à subj. insulsi cujusdam Poëtæ, nomine Batti, qui una eademque voce eodem carmine sæpius perstrepebat; perinde etiam ut imperitus musicus, una eademque chorda oberrat. Non ergo vetatur prolixa oratio, aut sæpius Deum precibus interpellare; aut vero etiam si quis zelo inflammatus easdem voces repetat. vide *Psal.* 22, 1. *Deus mi, Deus mi, &c.* sed, &c.

Ratio cui hæc corruptela innititur, quod existimant se ex multiloquio exauditos iri; expressa imago precum *Pontific.*

Christus nos his dissimiles esse vult; ratio quia Deus novit quibus opus habemus, &c. non ergo precamur ut Deum necessitatum nostrarum certiozem faciamus: sed ut nostrum obsequium ei præstemus. 2. ut accipis his quæ petivimus, testimonium divini in nobis exaudientis favoris comparemus. *quod non imitandū.*

quo neglecto merces concidit;

quod hypocritæ faciunt.

M A T T H. cap. 6. à *vers.* 9. ad 14.

9 Vos igitur ita precamini, PATER noster qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum.

10 Veniat regnum tuum: sicut voluntas tua, sicut in cœlo ita etiam in terra.

11 Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.

12 Et remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris.

13 *Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos ab illo malo. Quia tuum est regnum, & potentia, & gloria in secula, Amen.*

ANALYSIS.

A Disparatis probat pios dissimiles esse Gentibus Deum precando: qui ad formam precationis à Christo præscriptam preces exigere debent. In præfatione fiduciam docet in precibus adhibendam, à relictis, quia in Christo Pater noster est Pater Christi. Deinde reverentiam à subiecto loco, ubi Deus potissimum gloriam suam declarat in cælis. Prima petitio ex subiecto Deo, seu Dei nomine, & adjuncto Deo proprio, Dei gloria constat.

Vers. 10. Secunda petitio ex subiecto Dei regno, & adjuncta ejus amplificatione & dilatatione, 3. ex subiecta Dei voluntate, & adjuncta ejus obedientia, & obsequio: quæ obedientia declaratur suo subiecto in terris, & illustratur parium obedientia in cælo.

Vers. 11. 4. Petitio ex subiecto Dei dono quo prospicitur, & adjuncto pane; qui panis describitur suo altero subiecto, nempe noster, & adjuncta commoditate & aptitudine nos pascendi. Item donatio Dei declaratur adjuncto tempore, hodie.

Vers. 12. 5. Ex subiecto Deo remittente, & adjuncto, peccata seu debita nostra; quod confirmatur à comparatione minoris, quod nos nostris debitoribus, & qui nobis obnoxii sunt, remittimus: quibus vix granum est illius misericordix, quæ in te inmensè, infinite inest.

Vers. 13. 6. Ex effecta tentatione, & causa efficiente Deo, qui aut juste, nostro merito inducit in tentationem, aut misericorditer nos ab illa eripit: quod declaratur adverso, conclusio vero gratulatoria ex effecto Deo petitiones nostras concedente, & ex efficiente quia nos omnia Deo adscribimus, quibus perficiantur, quæ petimus; quæ per partes explicantur, regnum, potentiam, gloriam. In *Amen* est nota adjuncta fidei certitudinis, quam adhibemus Deo; fore, ut iam indubie à nobis postulata præstentur, ac si jam executioni mandata essent.

METAPHRASIS.

9. **A** Tque quæ commodius vobis à precandi corruptelis, quibus infideles implcantur, caveatis; ad hanc formam preces vestras quascunque ad Deum fuderitis, conformabitis: ut si non totidem verbis Deum oretis, tamen nihil præterquam quod sit his verbis comprehensum, admisceatis. Te Deum per Filium in Spiritu Sancto, ad collendum fiduciam, Patrem appellantes, ob eam causam omnia implentem in summo cælo, seu beatorum domicilio, nobis ob oculos proponimus, ut animos nostros sensu majestatis tua perfusos, facilius in religioso tui timore contineamus. Cum autem petitiones nostræ duorum generum sunt, unum quod te & cultum tuum respicit, alterum quod nos & beatam nostram conditionem intuetur, à tuo cultu principium

(ut decet) capiemus. In quo primum & summum quod petimus est, ut quæcunque cogitantur, dicuntur, & fiunt, sive à nobis, sive ab aliis, ea omnia ad tuam gloriam, cui omnis in solidum honos debetur, redeant atque redundent: tamen si honori, atque adeo salutis nostræ decideret, quod tibi & honori tuo accesserit. Quia autem gloria tua procurari nequit, nisi te regnum obtinente: precamur, ut rebus omnibus quæ in cælo, terra, atque adeo in inferis sunt, infinita potentia tua, ad Ecclesiam commodum moderatis: ipsa Ecclesia Verbo tanquam sceptro, & Spiritu tanquam clava per illos administratos quos constituisti gubernata, usque eo & numero, & splendore provehatur, quoad Christi Jesu glorioso adventu, omnibus suis numeris & partibus perfecta absolvetur. Porro, quia te regnum & imperium obtinente, gloria nominis tui inter homines non illustratur, nisi tibi sancte & juste imperanti obsequenter & observanter pareatur: supplices petimus, ut in nobis, nostra voluntate & affectibus abnegatis, tua, quam nobis in Verbo patefecisti voluntas unice obtineat, quam precamur à nobis non tantum studio & nisu tentari, sed re & facto impleri: idque ea alacritate, promptitudine, & per omnia & singula mandata obsequio, quod beatorum in cælis spirituum (tametsi eam non exæquet) obedientiam, quam vivacissime exprimat & imitetur. Nostra omnia cum minima tum maxima, tanquam unico fonti & auctori accepta ferentes, abste supplices precamur, ut cum victum & operimenta, tum eam aëris & cæli temperiem aliaque id genus, benigne & gratuito largiaris, quibus caduca hæc vita nostro labore non tantum ad necessitatem, sed ad honestam & moderatam oblectationem sustentetur; cum hac tamen exceptione, quoad illa tibi sapientissimo Patri expedire videbuntur. Sed ante omnia quæ nos attingunt contentissime precamur, ut agnoscentibus omnium generis peccata nostra, & serio eorumdem sensu tactis, nobis indes fidem adaugeas: quæ peccatorum, quæ nulla nostra aut cuiuspiam alterius opera, vel minima ex parte, expiari queant, gratuitam remissionem consequamur. Cujus remissionis indubitata persuasio, quæ plurimum ad pacandum conscientias momenti habet: precamur porro, ut spiritus miserationum visceribus nostris indito, sic animos nostros flectas, ut condonatis ex intus animi precor-

10.

11.

12.

13.

præcordiis, injuriis & delictis, quibus nos alii immerito gravant, cum animis nostris nostra nobis abs te peccata omnia condonari penitus statuimus; præsertim cum nobis, natura nostra instinctu immmanibus & esseris, tu natura & gratuita promissione infinite misericors existas. Sicut autem de exactis peccatis veniam petimus, sic non minus nos sollicitos habet cura, ne illis peccatorum laqueis denuo teneamur, quibus nos tam benigne expediveris. Quamobrem cum ad peccandi promptitudinem, qua nobis natura penitus insita est, merito accedat judicium tuum justissimum, quo nos ob peccata jam ante perpetrata in manus peccatorum nostrorum concludere, & in reprobum sensum tradere possis: precamur obnixè, ne nos aut in peccata aut vero afflictiones, quæ sua gravitate nos ad peccandum impellant, inducas. Ob eamque causam petimus ut nos à diaboli, mundi, & carnis propria tyrannide afferens, aut peccandi occasiones & irritamenta nobis præscindas; aut si tibi & sapientia tua visum fuerit, nostri in te obsequii periculum capere, illam ut virtutem & vires conferas, quibus resistendo pares simus. Denique petimus opido, ut si per carnis nostræ pravitatem aliquantulum à recta semita deflexerimus, tu paululum nitantes sustineas, & ilico priusquam in cæno peccatorum nostrorum demersi fuerimus, extenta manu inde nos eruas extrahasque. *Quæ omnia ut abs te supplicissime petam, mihi stimulum addit quod tui unius (si proprie loqui velimus) regni & imperii in cælo & in terra jus sit: quod homines commodato abs te accipiunt: nec tantum regni jus, sed potentia omnia qua petimus efficiendi, qua Reges quibus jus imperandi abs te concessum sit, plerumque destituuntur. Quod cum regnum & potentia nullis nec temporum nec locorum cancellis (ut in alicujus imperio & potentia) circumscribitur: tibi etiam uni ex hoc tam augusto regno & potentia amplitudine, omnis gloria & laus in omnia secula justa & debita est. Quæ quidem postulata omnia, ut abs te supplicissime & cupidissime mihi concedi precor: ita ex illis singula suo tempore tam certo præstanda fore confido, ac si jam præstita essent.*

P R A X I S.

De dominica orationis petitionis.

Quænam
petantur
dominica
orationis?

Dominica oratione petuntur, quæcunque nobis divina lege & doctrina præcipiuntur, sive animi tantum sint, sive animi simul & corporis esse indicantur. Atque ut

decem præcepta veluti pugnis contractus sunt persequendorum & fugiendorum; sic hæc oratio compendium est omnium, quæ à Deo comprecanda aut deprecanda sunt.

Quamobrem ad formam etiam Decalogi à Christo constructa est hæc oratio. Sicut enim Decalogus duabus tabulis discluditur, sic hæc oratio in duas petitionum veluti tabulas distribuitur. Quarum tres primæ, Deum: posteriores tres, nos & proximum respiciunt. Sicut igitur in ordine mandatorum, sic & petitionum docemur majorem rationem eorum quæ Dei sunt habere, quam proximi: seu nostrimet, seu aliorum; juxta illud, *Primum quærite regnum Dei, Matth. 6.* Docemur igitur hic precari, ut abnegatis nobismet ipsiis, nedum aliis, in Dei amorem feramur: idque non tantum ad hujus vitæ, sed & futuræ dispêdium, siquidem res ita flagitare. Hoc docemur exemplis Moïsi *Exo. 32.* & Pauli *Rom. 9.* Si enim vel proximo hoc debemus, ut præsentis vitæ & commodorum ejus jacturam libenter perferamus, officium quod Deo debet majus & accuratius esse necessum fuerit. Homines principi suo quibus in vitam imperium est, vitam suam quoties usus est, debent: quanto magis Deo, cui in animum simul & corpus summum jus est, &c.

In petitionibus quæ }
Deum recta }
Respiciunt }
Prima Dei gloriam appetantur, quæ }
Reliquæ dux, rationem Dei }
glorificandi indicant.

Primæ petitionis verba primum excutiantur. In qua, quid sit *Nomen Dei*, quid *Sanctificare*, docetur ex contrario, scilicet *polluere Nomen Dei*, *Ezech. 36.* unde illud liquet, quantum nobis honoré Deus habet, qui sanctissimus cum sit, cui nihil vel addi vel detrahi possit, à nobis tamen prædicari velit. Hic igitur locum habet insignis illa oratio Davidis, *1 Chronic. 92, 14.* &c. Item illud Salomonis *1 Reg. 8.* neminem esse idoneum qui Deo templum extruat. Perinde enim est, ac si quis ex mille talentis quæ illi ipse donavit, aliquid ipsi regi adhuc abundanti ex eo quod ipse donavit Regi offerret. Hoc magis, quod infinitis Angelorum myriadibus instructus sit, à quibus gloriose prædicari & celebrari posset. Imo lapides ipsos ad hanc rem fingere potest. Huc refer, quod ideo servi fideles nuncupamur, &c.

His igitur ad hunc modum positis, videamus quid sit hujus petitionis sensus. Quod quo facilius intelligatur, sciendum quous-

que Dei gloria pateat, & quam latum campum fortiatur. Apparet autem nusquam excludi: sed in omnibus & cogitatis & dictis & factis locum habere. *Prov. 16. Deus omnia suam ob gloriam facit: impium etiam in diem malum, 1. Corin. 10. v. 11. Col. 3. v. 17.* Hinc conficitur sensum hujus petitionis esse, ut quæcumque in mundo gerantur, ad Dei gloriam cedant; & quidem ut pii omnes, hoc sponte & studio agant: impiorum vero facta, ramet si ex se gloriæ divinæ obsunt, tamen omnipotenti Dei sapientia ad ipsius gloriam, ipsis autem nolentibus aut non cogitantibus, contorqueantur. Atque hæc summa hujus petitionis est.

sanctificatio Dei quibus potissimum peragatur?

Hanc vero melius intelligemus, si in partibus illam consideremus. Et quidem illud hic & in reliquis his petitionibus, quod in præceptis observatur, scilicet præcipue peti & ante omnia ut corde & intus Deum sanctificemus. Cor enim præcipuum subiectum est sanctificandi Dei & prima sedes sanctitatis. Hoc olim adumbratum est legali lotione corporis & vestium, idque mente & affectu.

Sanctificamus autem Deum corde, fide in eum recumbendo penitus. & ab illo omnia quæ pollicetur certissime expectando. Hinc Abraham dicitur credendo Deum glorificasse *Rom. 4.* idque non tantum in his quæ ad æternam, sed in his quæ ad hæc vitam spectant: fideles enim nunquam deserit; *nunquam vidi justum derelictum, &c. Psal. 34.* In quo homines suam hypocrisisin produnt, qui de vita æterna se minime dubitare profitentur, hælitant tamen de his quæ minora sunt. Hoc autem arguitur ab adversis Moïsi & Aronis exemplis, qui Deum non sanctificasse dicuntur, quod non firmiter crederent aquam è Petra profluxuram. Quamobrem nulla est legitima precatio quæ non ex fide *Iacob 1.* Si enim homuncio se inhonorari ducit, cum ei dicenti non creditur; quanto, &c. Hinc non acquiescens Dei promissis, Deum mandacii intinulare dicitur. Quamobrem hic precamur, &c.

Sanctificatur etiam Deus in corde, *Timore Esa 8.* & *1. Pet. 3. Et ipse sit timor vesfer.* Si enim Principes se contumelia affici putant à suis subditis & servis, si cujusque subditi eorum metu illa obire metuant servi & subditi quæ à principibus facienda præcipiuntur; multo magis, &c. Hinc *2. Sam. 13. 28.* Absalon servis suis de Ammonis cæde præcipiens, subjungit; *nomne ego præcepi, &c.* quanto magis Deo justa imperanti paren-

dum, absque timore creaturæ ullius. vide *Iob. cap. 1. 9.* Quamobrem cum natura plus nobis ab hominibus & à paupertate, &c. metuamus; hic petimus, ut &c.

Foris etiam. *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant bona opera vestra & glorificent, &c. Matth. 6.* ut contra per prævaricationem legis Deus blasphemus petitur *Rom. 2.* non secus quam cum degener filius de patre maledicendi animum præbet, aut servus infrugi. Promittit Dominus honore se afficientes, ipsum eos honore rursus affecturum. *1. Sam. 2.*

Hoc quidem quo omnia quæ *vers. 10.* creavit, regit, gubernat, & sua in integritate conservat. Illud vero, quo hominibus ita imperat, ut electis ad vitam per Christum adductis reprobi æternis suppliciiis constringuntur. Quod regnum Christi appellatur; & hoc loco Regnum Dei; sed tamè quoad voster in Christo pater est.

De posteriore membro hæc petitio intelligitur, de quo regno *Luc. cap. 1. Ose. cap. 2. Dan. 2.* Hoc loco vide quanta sit sælicitas Christum regem habere. Si enim Israël beatus populus judicabatur, quod Salomonem regem habuit; quanto magis, &c. Petimus igitur hoc loco ut regnum Christi in terris inchoatum usque eo provehatur, quoad omni adversaria potestate ejus pedibus subjugata, perfecta illi undequaque obedientia exhibeatur. Hoc quo melius intelligatur, cogitandum nobis est omnes homines natura esse filios tenebrarum; & sub principe hujus mundi & regno Diaboli captivos & mancipia; nec quicquam extra Christum esse præter confusionem & perturbationem; omnes esse veluti feras bestias, in deserto aberrare paratos in singula momenta à Diabolo tanquam venatore opprimi, & in fossam ignis æterni absorberi, omnes esse sicut oves quæ in montibus palantur, sine pastoris custodia: omnes confusum esse chaos, sicut olim nunc tota mundi moles sine ordine & lumine esset. *1. Corin. c. 4.* Quod quidem nostrum in precando ardorem accendere debet, ut precibus homines ex ore leonis, ex incendio tanquam titiones semiuistas eripiamus.

Partes hujus regni sunt { Hostium & obnitentis potestatis subjugatio.
Contrarii erectio & institutio.

In priorē par- } Peccatum, id est, prævari-
te hæc sunt: } catio legis.
Peccati } Tyranni castella
pœna, & } & propugnacula.

quænam e-
jus causæ?

Hoc loco considerandum est quæ sunt causæ hujus regni, scilicet media causa, verbum, &c. efficiens, spiritus. Verbo enim regnat Christus, vide *Psal.* 110. ubi *scæptrum Dei* dicitur, & *Psal.* 45. ubi *gladius* dicitur. & *Eph.* 6.

voluntas
Dei neces-
saria ex-
cutio;

Fiat voluntas tua. Distinguendum est quam de Dei voluntate: *Quis enim voluntati ejus resistit? Rom.* 9. Et *omnem voluntatem meam facio. Esa.* 46. 10. Et *facit quæcumque vult. Psal.* 115. & 135. ut enim lutum in manu figuli sumus. Tametsi in aliis potentissimis regnis multa imprudente & invito dominatore fiunt; tamen, &c. Tametsi enim *Ecclesiast.* 3. dicitur, *Regem quod vult facere*; tamen, &c.

quæ nostræ
naturæ cor-
ruptionem
arguit.

Precamur igitur hoc loco, ut quæ Deo ex lege grata sunt, fiant; ubi primum naturæ nostræ pollutio indicatur. Nos scilicet natura nolle quæ Deus vult, & velle quæ ipse nolit. *Rom.* 8. *Sapientia carnis inimicitia est coram Deo, ut quæ Dei voluntati subijci nequit.* Et, omne figmentum humani cordis tantummodo malum est, à primo tempore quo movere se incipit. *Gen.* 8. 21. Idque omni tempore *Gen.* 6. 5. opus manuum Dei sumus, & nova creatura; ut igitur nos creare nequimus, ita, &c.

Verf. 11.
Per panem
omnia ne-
cessaria pe-
tinemus;

Panem nostrum, &c. Panis nomine intelliguntur quæcumq; ad hanc vitam spectant. *ἄρτος* Græcis proprie significat, quod nobis sustentandis aptum & accommodatum est. Ex quo liquet, peti hoc nomine ut quæcumque ad hanc vitam oportuna & idonea sunt, nobis suo quæque tempore a Deo misericordissimo concedantur.

quibus in
dies opus
habemus;

Experientia nos docet eam esse vitæ præsentis miseriam, ut vix unum diem sine gravi vitæ periculo agamus, nisi alimentis tantquam adminiculis & statuminibus corpus sustentetur. Cum enim ante peccatum nobis pastus necessitas incumbere vita est, tum multo magis ex peccati labe hæc alimentorum durior necessitas fuit. Vitæ igitur hujus fragilior conditio quam tugurii vetustissimi, ut quæ indies refici & restitui debet. Vtraque hæc ex parte brutis animantibus quibusdam durior est conditio, quorum hæc famis, illa sitis patientiora sunt. Nec minus verum est hæc nobis non aliunde, quam à Deo clemētissimo Patre suppeditari. *Oculi enim omnium Deum intuentur, &c.*

Psal. 104. *Act.* 147. Hoc tamen minus à nobis sentitur, propter instam nobis *ἀνάγκη*; qui vel terræ nutriti, vel amicis, vel propriæ pecuniæ, &c. hæc attributumus: & securi de illis, Deum largitorem & patremfamilias, in his rebus non magnopere æstimamus. Perinde ac si quis uberem singularem rationem habens, nutriticem ut jus ubera sunt, aspernaretur. Hinc fit, ut Deum de his non oremus, aut orando frigeamus. Sicut enim qui satures sunt mendici, in petendo stipem languidi & fastuosi sunt; sic, &c. Contra vero sensu famis ducti, &c. sic, &c. Danda autem opera, ut quoties à Deo petimus id ex interiore sensu orbitatis & paupertatis nostræ promanet: cæteroquin Deo illudere videbimus, si ea petamus, quæ accipiamus ne ansecus, non magis nostri interesse putemus.

ideo peten-
do frige-
mus.

Sed quomodo, inquit aliquis, hoc fiat, ut ita à Deo vitæ adminicula petamus, tantquam eorum orbi, quorum abunde nobis suppetit copia.

Quomodo
quæ nobis
suppetunt
petenda?

Dicam, animum advertas modo. Primum scias nos omnes in patre Adamo, mundi hereditate excidisse: nec ullum legitimum jus in illum nobis superesse, nisi idem jus in Christo per fidem recuperemus. Extra Christum igitur omnes sunt in creaturarum usura grassatores, & malæ fidei possessores. Per Christum vero suppeditata nobis precibus impetrari: unde *Sanctificari* dicitur. 1 *Timoth.* 4. Atque hæc omnium gravissima ratio est, quæ nos ad precandum ardentem impellat. Deinde, quod alimentorum participes, illorum mille modis à possessione depellamur, antequam esu eorum nostra fiant. Exemplum vide 2 *Reg.* 7. adhuc luculentius vide 2 *Sam.* 30. vbi cibus ex imis faucibus Madianitis ereptus est. Item *Dan.* 5. Denique ut maxime cibus potiamur, tamen nisi accedit Dei benedictio, non prodest: Domino panis & vini baculum frangente. *Agg.* 2. *Comediis & non saturamini, vestibus induitis, & non caletis, &c.* imo in venenum convertantur, *Psal.* 78. dum adhuc in faucibus coturnices hærent, immisit maciem, & plerique confecti sunt. Contra vero Dei benedictionis virtus cernitur in Daniele & in Nazaræis, qui tametsi à cibis exquisitioribus abstinerint, tamen instar pyroporum splendebant.

Cum igitur à Deo nobis oportune peti vel tum quidem sciamus, cum maxime abundemus, dicamus quæ sunt, quæ hic petuntur.

Quænam
omnino hic
petantur?

Sunt autem illa { Vitæ cultus.
 Cum cultu vitæ necessa-
 rio conjuncta.

Cultus vi- { Victus, { Cibus, } *1 Tim. 6. &*
 te sunt { Potus, } *Gen. 28.*
 { Tegu- { Aedes,
 { menta, } Vestes.

Cum cultu { Externa { cæli temperies, } *Aet.*
 vitæ hæc, sc. { terræ fecunditas, } *14.*
 con- { Interna illa, sc. be- { Valetudo cor-
 jun- { nediçtio; unde { poris, } *Psal.*
 cta { Animi gaudiũ,
 { *Aetor. 14.*

Sed hic memores simus nostræ inficitæ, qui ut pueri infantes nescimus quid nobis expedit; eoque omnia hæc, Dei voluntati permittamus.

illa nobis gratuito donantur;

Quod autem precamur (ut dei) gratuitum Dei donum agnoscimus; ideoque eum ut filii parentem adire jubemur, non ut servi; cum ne guttulam aquæ, aut micam atri panis promereamur. Digni enim non sumus quibus mensa cum porcis paretur. Quod nos non modo ad patientiam, sed etiam ad gratiarum actionem accendat, quantumcunque sit cujus nobis usura conceditur. Hinc Christus de hordeaceo pane, & pauculis piscibus Deum Patrem celebrat.

qui tamen panis nostro dicitur?

Hinc nascitur quæstio, unde *nostrer dicitur panis*, scil. quia nobis datur, & quia nostro labore parari debet. *Gen. 3. & 1 Thess. 5. Psalm. 128.* Nec tantum ut nostris necessitatibus manus nostræ subministrant, sed ut aliis aliquid largiamur. *Ephes. 4. 28.* maxime cum beatus sit, dare quam accipere *Aet. 20.* Pauperes enim semper futuri sunt, ut nostræ charitatis Deus experimentum capiat; eoque precamur ut Deus viribus ad laborandum concessis, nostros etiam labores sua benedictione prosequatur. Hinc insignis illa Moïsi sententia, *Manducandum prout manus nostræ contingere potest, nec metas facultatis nostræ transfiliendas.*

nostra conditio eo quotidie est?

Ἐπιπόρευον, ἡμεῖς ἵνα ἴδωμεν *Prov. 30. 1.* nostræ conditioni & ordini accommodatum. Proinde vetamur, ne sollicitudine ducamur carnis; ad ejus cupiditates expleamus. *Rom. 13. Petitis, & non accipitis, quia male petitis, ut in voluptates conferatis.* *Jacob.* Hinc insignis illa sententia Salomonis *Prov. 30. 8. 9.* Hinc est ut omnis in vestitu luxus, in victu intemperantia studiose cavenda sit, & καὶ ἡσθησεν illæ que hæc arate inoleverunt cavendæ; necdum gula, crapula, ebrietas, mollities, &c.

ideoque as-

Denique *Hodie* à Deo nobis dari preca-

mur, ut sciamus nobis assidue & in singulis *sedue flagitandum.* horas à paterna ejus providentia hoc beneficium petendum: ut liberi à suis parentibus non semel in anno, mensè aut die dimensum accipiunt, sed tantum quantum urgenti eos necessitati competit, idque ut quotidianis benignitatis suæ experimentis de sua in nos charitate certiores simus Vide *Parabol. Luca 12.* Deinde ut doceamus curam nostram non in longinquum tempus extendere. *Matth. 6. Ne sitis solliciti in crastinum, &c.*

Sequuntur petitiones quæ futuram vitam intuentur. Quam autem plena salus consistat in duobus, scilicet ut adversus cum præterita mala tum futura, tuti undique & recti sumus; priore petitione, præteritorum, posteriori, futurorum malorum remedium quærimus. Priore, justificationem; posteriore, sanctificationem postulamur.

Verf. 12. Sequentes petitiones vitam futuram spectant;

Petimus igitur hoc loco ut nos divino judicio multiplici transgressione obnoxios, Deus absolutos, & ejusdem absolutionis non minus certos reddat, quam nobis ipsis condonata fraternæ in nos offensionis probe conscii sumus.

Partes sunt, Petitio { Remissionis,
 { Certitudinis de accepta remissione.

In priore petitionis parte implicita & involuta tenetur confessio peccati, sc. nos non modo non esse innoxios, sed multis noxiis impeditos, multorumque generum peccatis, hujus quidem originalis, illius vero actualis, hujus in Deum, illius in proximum; at quidem, &c. *Si enim dicimus quod peccatum non habemus, nos ipsos fallimus, & veritas in nobis non est, 1 Joh. 7. Non est enim homo qui non peccat, 1 Reg. 8.* Quin etiam Propheta sanctissimus fateatur, peccata sua esse numero plura quam capilli capitis sui. *Psal. & Psal. 19.* Legis accuratationem expendens in admirationem multitudinis peccatorum erumpit: tantamque esse confirmat, quantum nemo pernoscit. Er certe ut bene precemur, legem prius probe cognitam & perceptam habere debemus. Quoniam speculum est quo maculæ retegantur: amissis est quæ ad vitam admora, ejusdem curvitatem & contortuplicabiles flexus prodit: lucerna est, quæ illata in recessus conscientiarum te nebras & særorem aperit.

quarum prior peccatorum confessionem includit;

Precamur igitur hoc loco, ut Deus indita nobis peccatorum cognitione, animi humilitate nos induat, qua peccata nostra libere

bere & ingenue confiteamur; non tantum coram Deo, sed etiam coram hominibus, quoties Ecclesiæ utilitas, & Dei lex hoc postulat.

Quæ quam necessaria nobis petitio sit, declarat nostra perversa natura, qui hoc officium averfamur. Primum quidem tantus est animi stupor, ut vel coram Deo eclare cui omnia aperta & respina sunt, non dubitemus, aut certe extenuamus. Vide Adami exemplum *Genes. 3.* Item Saulis, *1 Sam. 15.* Pharisei, *Luc. 18.* Quod cum parcius apud Deum faciunt hypocritæ, tum apud homines minus hoc facere sibi persuaderi patiuntur; diligunt enim hominum gloriam magis quam Dei: unde certo illis statuendum, illos remissionem peccatorum non habere. Si confiteamur peccata Deus fidelis est, &c. *1 Iob. 1.* Item *Proverb. 28, 13.* vide exemplum *Psal. 32.* Ut enim qui tegit vulnus, & illud dissimulat, non curatur; sic, &c. Contra autem indicium nobis remissi peccati, cum illud libere & imprime confitemur. Vide *Psal. 51.* plenam & accuratam eamque publicam peccati confessionem. Item Pauli *Act. cap. 22.* & *1 Tim. 1.* Quo intolerabilior est eorum oratio, qui admoniti hujus officii, statim in Ecclesiam auricularem confessionem excipiunt.

Sicut autem tacita peccatorum nostrorum confessio hac petitione postulatur, ita hac petitionis parte fatemur, peccata nostra à nobis expiari non posse: nec penes nos esse pretium pro illis dare; eoque petimus, nominis condonationem. vide *Matth. 18.* eximiam parabolam. Hinc prædicatio Evangelii *Luc. 4.* comparatur promulgationi Iubilæi. Nec vero (ut in exhaustis nonnunquam fit) cum Deo ita transigimus; ut petitione de quorundam peccatorum remissione instituta, pro reliquis ipsi dissolutionem polliceamur, aut vero etiam diem nobis ampliari; sed &c. Hinc *Ezech. 16.* comparatur recens natis & in suo sanguine volutatis; ut enim illi sibi umbilicum præcidere, sordes ablueret, sale corpus firmare, reliquæque ad vitam officia obire nequeant; sic, &c.

Item contriti corde dicuntur, quos unus Deus obvolvat. *Luc. 4.* Item *αἰχμάλω*, & quidem in fortis tyranni potestate, qui omnia possidet in pace, quoad eo fortior leo de tribu Iuda nos asserat. Quomodo enim sperandum ut agnus ex faucibus & unguis leonis evadat? præsertim quum tantum abest, ut eluctari, ut ne conari quidem possi-

mus, aut voluntate hæc expetere, priusquam, &c. Denique hinc est quod onere peccatorum nostrorum pressi, & sub ejus gravitate nos subsistere non posse, nos sentientes, ad Christum accedere jubemur. Quid enim est quod ei demus? etiam infinita olei dolia, tamen si sacrificium offeras quantum libamen consumere, &c. Et si unigenitum illi dares, &c. Tamen, &c.

Cum autem satis non sit ad salutem for- Et ejus in-
sistia per-
fundendi.
dibus abluï, nisi justitia induamur; non satis est centones & pannos nobis detrahi, nisi stola alarti induti sumus: non satis sit sanguinem nobis elui, nisi illa præclara ornamenta quibus sponsa ornatur nobis adhibeantur; nec satis sit ferreas catenas & pedicæ nobis abrumpi, nisi armillis & torquibus decoremur & honestemur. Si enim Iosepho coram Pharaone sistendo aliæ vestes splendæ induendæ erant, &c. Petimus non tantum peccata nobis non attribui, sed imputari justitiam perfectam, id est, Christi injustitiam, quia nostra omnis justitia imperfecta est, & plena pollutionibus. *Rom. 3.* & *9. Tim. 1.* &c. Tametsi enim sapius in Scripturis harum partium alterutra pro tota hominis beatitate Synechdochicæ sumatur, tamen distinctæ & necessariae partes salutis nostræ sunt.

Hinc apparet nostram beatitudinem in hac vita non consistere in eo quod peccati inanes sumus, aut vero in eo quod infecti peccato pro eodem *λύτρον* dare possimus; sed, &c.

Hæc autem cum & peccatorum remissio & justitia nobis fide obtingat, nos hac petitione Deum per fidem & de dei confirmatione appellare certum est. Hic igitur cum parente illo Evangelico, vel cum lacrymis dicendum: Credo, domine adauge mihi fidem: ut sciamus lituram omnibus nominibus inductam esse, & Sygraphas cruci Christi affixas; onus peccatorum nostrorum in profundum naris, tanquam lapidem aut plumbum unde nunquam emergat, depresso & demersum esse; ut sordes tanquam crassa & densa nube elui sciamus. *Esa. 44.* ut dibaphum in nivem aut lanam commutari sciamus. Hoc quum quotidie precari doceamur, apparet quam futile est quod *Papists* de fide tantum sub morrem inculcanda mustitant. Quam ob rem etiam precamur, ut promissiones Dei & sigillo promissionum sollicite utamur: hic perstringe pomeridianas negotiationes die Dominica, &c.

Altera

cujus ne-
cessitate
quantitas?

quæ à no-
bis expiari
non posse
hic etiam
confitemur;

ideo per
Christum
ab ira libe-
randi,

Fides con-
firmatione
hic etiam
precamur;

ut & per-
suisimem
de peccato
rum remif-
siones

Altera pars petitionis est, ut illud nobis certum & pœnitens persuasum reddat. Scimus enim quam difficile sit trepidantem hominum conscientiam παραποφωζειν quadam securam reddere; ita sumus ad diffidentiam propensi. Rationem autem ostendit qua hoc consequamur, nempe si offensacula fratrum in nos libenter & alacriter condonemus. Est quidem omnium bonorum operum scopus unus, ut electionem, eoque etiam iustitiam nostram certam reddat. Sed hujus Christiani officii præcipua quedam ratio est ad illud efficiendam. Cum enim sentimus ita Deum animos nostros flexisse, ut natura savi ἀσπυνητέτοι & μετὸς ἀφῶι, fratribus injurias in nos condonemus; quanto id magis Deum nobis peccata nostra remisuram credendum erit, qui natura mitis, misericors, &c. Si nos cum aliquo nostro dispendio & iactura hoc facere parati sumus, quo modo &c. Si nos quorum charitas inchoata, &c. quanto magis ille qui perfecta charitate est? Hinc est ut Iohannes dicat, nos ex Deo inde esse cognosci, quod fratres diligimus. Et Paulus, 1 Tim. 2. 8. *Attolentes puras manus sine disputatione. Esa. 1. e contra, nisi quis amittat, &c. vide Matth. 18. & Iacob. 1. Iudicium sine misericordia, &c.* Quin etiam Deum in perniciem alicui accētissimus.

Hinc constat, hoc modo non constitui commutationem cum Deo remissionis peccatorum. Quæ enim comparatio mille talentorum cum 100. denariis, & his quidem ex lege debitis?

Priorem locum jure obtinuit, cura remissionis impetrandæ; ut quæ sit radix fons & mater hujus quod hic petimus. Hoc enim nisi promisso assequi nequimus; nec affectu quippiam ex eo juvaremur. Quemadmodum fieri nequit quin qui de remissione, &c. vehementer sit sollicitus, is hujus etiam rei curam habeat quam maximam.

Precamur autem ut Deus qui nos iusto suo iudicio cupiditatibus nostris addicere & tradere possit, non modo illud nolit, sed nos sponte & natura depravata duce ad mala proferentes & præcipites, potenti manu asserat:

Partes { Ne nos in concupiscentiæ nostræ potestâtē tradat: ut sponte in concupiscentiis nostras propendentes eruat.

hinc iustifi-
ficatio à
sanctific. nõ
divellenda.

In priore considerandum, justificationem & sanctificationem, utrumque cum re tam ratione distinctas, ita tamen inter se conjun-

ctas, ut invicem à se divelli nequeant: unde Matth. 9. vocat peccatores, sed ad resipiscientiam, & 1 Iob. 3. 3. Rom. 6. 1. 2. 3. 4. Pro. 9. 6. *Divertite hic ò stulti, sed ita ut stultitiam abjiciatis.* Equis enim ex fortidiss. carcere & tenebricoso ereptus, ad illam libens recurrit? Equis ad graviss. onus quo levarus, sub quo gemit, & in momentum succumbere paratus sit, &c. Equis è morbo ignominiosissimo & periculosissimo liberatus, se ilico hoc malo denuo immerget? ac non potius a medico diætam expectat, cujus accurata observatione à morbo tam contumaci tutus sit? Sus quidem lota ad volutabrum; canisque expurgatus ad vomitum: sed secus est in hac lotionem: qui enim vere loti sunt, &c. *Pontificii* cum confessione peccata sua in Sacerdotis aures exonerarunt, statim ad veterem peccandi consuetudinem redeunt: non secus quam qui nimio potu oppressi, eo se expedientes, ita ad potandum validi & idonei redeunt. Sed hoc eo fit, quod quid sit peccatum, & quæ ejus vis, aut quid valeat remissio peccatorum, ignorant. Hoc nobis tanto diligentius precandum, quanto est eorum conditio, qui veritatis qualicunque cognitione perfusi resilierunt, deterior, quam eorum qui veritatem nunquam cognoverunt. 2 Pet. 3. vide Iob. 5. *Ne pecces amplius, ne quid deterius tibi accidat.* vide Matth. 12. 43. &c. morbi recidivi, &c. tenebræ post lucem semel perfruitam perceptamque tristiores, &c. Hoc igitur studium nostrum in precando accendat.

Præter incredibilem animi nostri ad peccandum proclivitatem, Deus iustissimus & severissimus peccati vindex, homines veritatem injustitia detinentes, & oblatam illis gratiam aspernantes in sensum reprobum tradit. Rom 1. Psal. 51. Quod si fiat, quam præcipites & accelerati sumus, non secus quam catafractus equus admissis calcaribus ruit, aut aquila ad prædam advolat. Et qui natura duce ambulamus, accelerati iusto Dei iudicio currimus, aut currentes natura nostra, iudicio Dei provecti volaremus.

Sic Deus inducit in tentationem quum falsos Prophetas suscitât, qui propositis miraculis falsam doctrinam proponunt, ut facilius nos à veritate abducant. Deut 13. item Theff. 2. Sic Achabam Deus induxit, quum 400. Prophetas miserit, qui illi perfectionem ad bellum suaderent. Sic regem Amorrhæorum induxit in tentationem, cum missa ad eum pacis legatione, animum ejus obfirmavit,

Deum veritatis contemptores in reprobum sensum tradit.

Quibus modis Deus nos in tentationem adducat?

mavit, ne oblatam pacem acciperet. Sic Pharaonem &c. Precamur igitur, contra autem petimus, ut nobis Deus iter complant, *Pfal. 5.* Quamobrem diluta & somnolenta est illa lectio *ne patiaris* &c. eo præsertim sensu quo *Pontificii* accipiunt, &c.

quomodo
dicatur
Deus alic-
quem ten-
tare :

Sed hic excipitur, Deum neminem tentare, sicut à nemine pertentatur; sed unumquemque à propria concupiscentia allici.

Sciendum igitur *tentationem* aliter atque aliter accipi. Primum sumitur pro *periculum* & *experimentum capere, vel fidei vel patientia, &c.* ut in Abrahamo, &c. Deinde, *cum hominem in suas cupiditates tradit, aut occasionem peccandi offert*, non adigit quempiam ut hoc faciat, sed cum summa oblectatione quisque peccatum patrat; nec hoc facit Deus factò delectatus, sed delectatus iustitia, qua peccata antegressa punit. Non facit illud tanquam approbator mali quod sit, sed tanquam iustus iudex qui gravissime peccantes gravissimis suppliciis iniquitatem coercet. Quia vero hac traditione nihil atrocius est, idcirco &c. Deus igitur in eadem actione operam suam adhibens, in qua homines graviter peccant, nihil tamen ab his labis contrahit, primum quod iustitiæ studio hoc facit: quod declarat, cum omnium gravissimo & acerbissimo supplicio illud constringit: deinde sine gloria scilicet suæ, & salutis aliorum. Ostēde illud in Christi passione, qui à Patre, à Christo ipso, à Iuda etiam traditus est. Item in Pharaone, qui cor suum obduravit, ut in Deum contumeliosus esset, & avaritiæ suæ satisfaceret;

quem Deus etiam induravit, ut potentiam suam declarans gloriosus existeret. Nec vero hoc mirum videri debet in Dei sapientia & virtute infinita; cum hoc quodammodo inter homines perspicitur. Videmus enim præstantem artificem, instrumento tortuoso & inepto ad præclarum opus uti, & ut apocopi venena ad pharmaca conficienda adhibent, quibus &c. Idem iudex iuste facinorosum laqueo suffocat, quod tamen facinoroso qui illud commercitus est facere non permittitur.

Nos vero cum à concupiscentiis propriis inescemur, cavere debemus, ut omnes peccati ansas declinemus. Cum enim concupiscentia nostra tanquam somes sit, cavendum est ne prope ignem aliquem ubi flammam concipiat, illam admoveamus. Vid. *Pro. 17.* ubi docet non attingendam meretricem. Vide quæ annotantur in *Luc. 8.* & *Marc. 5.* in historia dæmoniaci, qui à legione occupatus est. Hic igitur precamur ut sensibus caste utamur: quia per illos nuntios, &c. *Proverb. 30.* *Sapiens timet & sollicite ambulat: stultus se obdurat & in periculum incidit.*

Deinde cum in summa quæ in hac vita à quibus nos liberec
Deus.
cautione adhibetur, nonnunquam sit ut à cupiditatibus decipiamur, petimus ut nos Deus ab illis eripiat, & nobis ea remedia disponat, &c. Sic eruebat Davidem, ad eandem Nabalis (occursum Abigaëlis) properantem. Sic Iosephum qui illecebris heræ suæ restitit. Sic Davidem denuo, qui à suis sollicitatus est ut Saulē interficeret.

M A T T H. cap. 6. à vers. 14. ad 19.

14. Nam si remiseritis hominibus suos lapsus, remittet etiam vobis Pater ille vester cœlestis :

15. Sin autem non remiseritis hominibus ipsorum lapsus : nec Pater vester remittet vobis offensas vestras.

16. Quum autem jejunatis, ne estote ut hypocritæ tetrico vultu : deformant enim facies suas, ut appareant hominibus jejunare. amen dico vobis retulerunt mercedem suam.

17. Tu vero, quum jejunas, unge caput tuum, & faciem tuam lava :

18. Ut ne appareas hominibus jejunare, sed Patri tuo qui est in occulto ; & Pater tuus, qui aspicit in occulto, reddet tibi in propatulo.

A N A L Y S I S.

Rationem reddit quintæ petitionis, & anticipat quod ex illa formula petitionis obijci poterat ad operum justificationem; docet eteum argumento ab effectis nobis remitti à Deo, si nos ho-

minibus suas in nos offensas condonemus : atque ita statuit nostram condemnationem non esse causam, sed effectum & fructum remissionis peccatorum.

Vers. 15. Hoc ipsum confirmat ab adversis, quia retinentibus nobis in nos admittas offensas, retinentur

nentur nostra etiam in Deum debita.

Vers. 16. *Psalm. 15* est privato in jejuniis hypocritarum & ostentationem esse vitandum; à qua dehortatur, 1. argumento parium: quod larvas & personatos in scena imitantur: 2. illos describit ab adjuncta vultus torvitate: 3. ab effectu, suas facies seu vultus deformandi: 4. à fine, quod hæc faciunt, ut ab hominibus spectentur: 5. ab adjuncta mercede, vana modo hominum aura & gloriola.

Vers. 17, 18. Hanc jejunandi perveritatem suo adverso illustrat, nempe ut quam occultissime faciat: cuius occultationis causas assignat, faciei lationem & vultus delibationem; quarum finem indicat, ne hominibus jejunare appareant; quem finem illustrat contrario fine, ut à Deo videatur. Ad quod horretur argumentis duobus, scilicet adjuncta Dei visione & retributione.

METAPHRASIS.

14. **Q**uod rationem assignavi divina erga vos: *Orationis, injuriarum erga vos invicem condonationem: longiorem explicationem desiderat. Si etenim hominibus in vos delinquentibus ingenio delicta & lapsis ex animo remisseritis: non dico ob eam causam vos peccatorum remissionem accipere, sed illud dico, peccatorum vestrorum gratuitam remissionem (ut pote à Patre profectam) hoc modo animis vestris testatam & persuasam reddi. Si autem non remisseritis hominibus qua in vos commissa sunt, vestro merito & justa compensatione Deus (quem vos immites falso patrem appellatis) vestrorum peccatorum condonationem vobis abnuet. Quum vero ad precandi studium & ardorem intendendum, ex gravitate aliquo incommodo vel premente, vel imminente, vel etiam ex difficiliore negotio in manus suscipiendo, jejunaveritis: nolite hypocritas agere, ut hominum applausum capitis. Quamobrem moneo ne vultu tristi & terrore sitis. Hypocrita etenim faciem, frontis contractione simulate accersita, deformant, ut hominibus jejuniis se macerasse appareant. Omnino etenim sancte confirmo illos præter popularem curam, quam avidè affectati sunt, mercedem non accepturos. Tu vero cum privatim jejunas, utcuque coram Deo gemitis & suspiria alta ducas: tamen apud homines hilaritatem quandam (ut fieri solet cum hilaria aguntur) faciei latione & capitis pretioso unguento delibatione, præ te ferto, ut hominibus te jejunasse non innotescat. Nec tamen propterea operam te ludere existimandum est. Nam & te studiosissime hæc occultantem cælestis Pater probe norit, & tibi tuam jejuniis respicientiam testanti, copiose (sed gratuito) præmium palam reddet.*
15. *non remisseritis hominibus qua in vos commissa sunt, vestro merito & justa compensatione Deus (quem vos immites falso patrem appellatis) vestrorum peccatorum condonationem vobis abnuet. Quum vero ad precandi studium & ardorem intendendum, ex gravitate aliquo incommodo vel premente, vel imminente, vel etiam ex difficiliore negotio in manus suscipiendo, jejunaveritis: nolite hypocritas agere, ut hominum applausum capitis. Quamobrem moneo ne vultu tristi & terrore sitis. Hypocrita etenim faciem, frontis contractione simulate accersita, deformant, ut hominibus jejuniis se macerasse appareant. Omnino etenim sancte confirmo illos præter popularem curam, quam avidè affectati sunt, mercedem non accepturos. Tu vero cum privatim jejunas, utcuque coram Deo gemitis & suspiria alta ducas: tamen apud homines hilaritatem quandam (ut fieri solet cum hilaria aguntur) faciei latione & capitis pretioso unguento delibatione, præ te ferto, ut hominibus te jejunasse non innotescat. Nec tamen propterea operam te ludere existimandum est. Nam & te studiosissime hæc occultantem cælestis Pater probe norit, & tibi tuam jejuniis respicientiam testanti, copiose (sed gratuito) præmium palam reddet.*
16. *non remisseritis hominibus qua in vos commissa sunt, vestro merito & justa compensatione Deus (quem vos immites falso patrem appellatis) vestrorum peccatorum condonationem vobis abnuet. Quum vero ad precandi studium & ardorem intendendum, ex gravitate aliquo incommodo vel premente, vel imminente, vel etiam ex difficiliore negotio in manus suscipiendo, jejunaveritis: nolite hypocritas agere, ut hominum applausum capitis. Quamobrem moneo ne vultu tristi & terrore sitis. Hypocrita etenim faciem, frontis contractione simulate accersita, deformant, ut hominibus jejuniis se macerasse appareant. Omnino etenim sancte confirmo illos præter popularem curam, quam avidè affectati sunt, mercedem non accepturos. Tu vero cum privatim jejunas, utcuque coram Deo gemitis & suspiria alta ducas: tamen apud homines hilaritatem quandam (ut fieri solet cum hilaria aguntur) faciei latione & capitis pretioso unguento delibatione, præ te ferto, ut hominibus te jejunasse non innotescat. Nec tamen propterea operam te ludere existimandum est. Nam & te studiosissime hæc occultantem cælestis Pater probe norit, & tibi tuam jejuniis respicientiam testanti, copiose (sed gratuito) præmium palam reddet.*
17. *non remisseritis hominibus qua in vos commissa sunt, vestro merito & justa compensatione Deus (quem vos immites falso patrem appellatis) vestrorum peccatorum condonationem vobis abnuet. Quum vero ad precandi studium & ardorem intendendum, ex gravitate aliquo incommodo vel premente, vel imminente, vel etiam ex difficiliore negotio in manus suscipiendo, jejunaveritis: nolite hypocritas agere, ut hominum applausum capitis. Quamobrem moneo ne vultu tristi & terrore sitis. Hypocrita etenim faciem, frontis contractione simulate accersita, deformant, ut hominibus jejuniis se macerasse appareant. Omnino etenim sancte confirmo illos præter popularem curam, quam avidè affectati sunt, mercedem non accepturos. Tu vero cum privatim jejunas, utcuque coram Deo gemitis & suspiria alta ducas: tamen apud homines hilaritatem quandam (ut fieri solet cum hilaria aguntur) faciei latione & capitis pretioso unguento delibatione, præ te ferto, ut hominibus te jejunasse non innotescat. Nec tamen propterea operam te ludere existimandum est. Nam & te studiosissime hæc occultantem cælestis Pater probe norit, & tibi tuam jejuniis respicientiam testanti, copiose (sed gratuito) præmium palam reddet.*
18. *non remisseritis hominibus qua in vos commissa sunt, vestro merito & justa compensatione Deus (quem vos immites falso patrem appellatis) vestrorum peccatorum condonationem vobis abnuet. Quum vero ad precandi studium & ardorem intendendum, ex gravitate aliquo incommodo vel premente, vel imminente, vel etiam ex difficiliore negotio in manus suscipiendo, jejunaveritis: nolite hypocritas agere, ut hominum applausum capitis. Quamobrem moneo ne vultu tristi & terrore sitis. Hypocrita etenim faciem, frontis contractione simulate accersita, deformant, ut hominibus jejuniis se macerasse appareant. Omnino etenim sancte confirmo illos præter popularem curam, quam avidè affectati sunt, mercedem non accepturos. Tu vero cum privatim jejunas, utcuque coram Deo gemitis & suspiria alta ducas: tamen apud homines hilaritatem quandam (ut fieri solet cum hilaria aguntur) faciei latione & capitis pretioso unguento delibatione, præ te ferto, ut hominibus te jejunasse non innotescat. Nec tamen propterea operam te ludere existimandum est. Nam & te studiosissime hæc occultantem cælestis Pater probe norit, & tibi tuam jejuniis respicientiam testanti, copiose (sed gratuito) præmium palam reddet.*

P R A X I S.

Summa est, cum quintæ petitionis plenior explicatione, privati jejunii informatio.

Par-tes { Rationis quintæ petitionis plenior explicatio.
Jejunii privati informatio.

Quest. cur præcipue hanc petitionem tractandum resumatur.

Resp. primo, quia ex charitate, cujus fructus eximius est peccatorum condonatio, omniumstrarum petitionum concessiones aliquoufque suspensæ sunt. Vide *Esai. 15. 1. tam petitionem re-
spondet?* & *2 Tim. 2. 8.* Secundo, quod Christus probe novit quam agre ad hoc officium trahimur, non quod nostra fratrum condonatio causa sit remissionis peccatorum; sed quod hoc tanquam sponsore & arrhabone nobis peccata nostra reanilla esse testatum sit. *1 Joh. 3. 14.* Hinc scimus nos è morte in vitam transiisse, quia diligimus fratres. Gratis enim justificamur per fidem, nec nos cum prius diligimus, &c. *1 Joh. 4. 10.*

Pereunt quidem qui non condonant, sed non propterea servantur qui condonant; quia peccando legem violamus, at bene agendo legem non implemus, vide *Catechismum* de bonis operibus.

Hinc constat quam insignes sint hypocritæ, qui se de remissione peccatorum certos esse prædicant, nec tamen fratribus ignoscant: imo vindicant cupiditatem palam profitentur, aut istos aut Deum mendacem esse necesse est.

Quest. quomodo dicitur Deus Pater istorum qui non condonant fratribus.

Resp. 1. non quia nvis vindictæ cupiditatem nos à filiorum dignitate abjudicare; sed si quis perstiterit, &c. 2. Pater eorum vocatur, quia ad cæterum fidelium aggregantur.

A precatione ad jejunium cõmode transit, quia jejunium est orationis adjunctum; adeo quidem ut nusquam pene in Scripturis de jejuniis mentio, quin de precatione, &c.

Jejunii plures causæ; negotiorum multitudo, quæ nobis vescendi copiam admittit, 2. remedium adversus crapulam, 3. avaritia aut aviditas; sed hoc jejunium, &c. Hinc oratio tanquam ala qua ad cælum evolat; tanquam verticilla in vertice, qua preces nostræ tendantur & attollantur altius. *Esai. 28. vers. 4.*

Contra Pontificiorum jejunium, quod nullas preces extraordinarias adjectas habet. Deinde ipsa vis vocis Pontif. jejunium refel-
lit, quæ

*Vers. 14, 15. Cur Christus quin-
tam peti-
tionem re-
spondet?*

*An quis
servetur
quod fratri
condonet?*

*qui hoc non
facit qui
Deum pa-
trem vo-
cat?*

*Terri jeju-
nii causæ*

*contra Pon-
tif. falsum.*

lit, quæ ab omni cibo abstinentiam defignat. vide tract. de jejuniis.

Præcipue vero taxatur hic ambitiosa je-

junii venditatio. De qua vide quæ ante in priorie parte hujus cap. scripta sunt, & huc accommodata.

MATTH. cap. 6. à vers. 19. ad 25.

19 Ne thesauros recondite in terra, ubi tinea & erosio corrumpit, & ubi fures perfodiunt ac furantur.

20 Sed recondite vobis thesauros in celo, ubi neque tinea neque erosio corrumpit, & ubi fures non perfodiunt neque furantur.

21 Nam ubi est thesaurus vester, illic erit etiam cor vestrum.

22 Lucerna corporis est oculus, itaque si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit:

23 Sin autem oculus tuus malus fuerit, totum corpus tuum tenebrosum erit. Ergo si lumen quod est in te, tenebrae sunt, ipsæ tenebrae quantae?

24 Nemo potest duobus dominis servire aut enim unum habebit odio, & alterum diliget: aut uni adhaerebit, & alterum contemnet. Non potestis Deo servire & mammonæ.

A N A L Y S I S.

Prothesis est, ut amorem & studium divitiarum procul abiciamus, ad cujus exortitur argumentum primum à subjecto ubi sunt, in terra; post ab adjuncta divitiarum vanitate & instabilitate: quam confirmat distributione ex effectu, quod res seculi aut deformantur, aut eripiuntur: quod item à distributione causarum synecdochicis confirmat, tinea, erosio & furum.

Vers. 20. Deinde ab adverso, querendi firma & solide bona, quæ primum exornantur à subjecto loco cæli, deinde ab adjuncta eorum firmitate, quæ ex adversis causis arguitur.

Vers. 21. Aliud argumentum ab effectu, quod ex studio divitiarum nascitur, quia scilicet animum hominis in cælos attollendum in terris depressum & defixum tenet: sicut contra accommodatum ad thesauros cælestes cor eo attollit.

Vers. 22, 23. Hoc effectum amplificat alio effectu, totum hominem corrumpendi; quod illustratur comparatione parium, ideum esse cor in toto homine, quod est oculus in corpore; quia sicut corporis commoda moderatio ex oculi bonitate, sic hominis ab animi integritate pendet. Quod etiam suo adverso arguitur, & comparatione minoris illustratur.

Vers. 24. Aliud argumentum est à disparato, quia studium divitiarum cum vero Dei cultu non consistit: quod item comparatione parium illustratur, non magis Deo & divitiis nos addicere posse, quam servus unus duobus dominis mentis summe distractis, & inter se conflictantibus obsequi possit.

M E T A P H R A S I S.

19. Sicut de his quæ ad Dei cultum spectant infucate præstando vos monitos volo: sic ad eam inviolate colendum necesse est, ut de his qui vobis & cura vestra commissi sunt, quantum necesse est ad vitam hanc susten-

tandam prospicientes, à divitiis congerendis quam longissime abscedatis: præsertim cum earum tam incerta sit, & tam male fida possessio; ut quæ cum sua fragilitate & caduca conditione deformantur & corrumpuntur, cum furum & latronum rapacibus manibus surripuntur, tametsi in abditissimis terra cavernis desolata sint. Quamobrem turissima divitiarum custodia procuratur, cum liberali earum usu legitimo, & à Deo imperato veluti in celo reposita sunt: ubi neque aut tinea & blatta illas corrumpere, aut fures aut latrones percurrere norunt. Quæ in re tanto major cautio adhibenda, quod thesaurus in terra congestis animis possessoris veluti in terram deprimitur, sicut legitimo divitiarum usu & benefica distractione sursum in ipsos cælos attollitur. Hoc autem quanti interest ex his non erit difficile existimare: sicut enim oculus acutus & perspicuus totum corpus lucidum reddit, ipsumque quocumque fertur, recte dirigit, contra autem caligans & scotomate effusus, totum corpus tenebrosissimum reddens, facit ut temere feratur, & ruat: sic animus male affectus multo magis omnes partes corporis & animæ facultates sua prævaritate perfundit. Tametsi enim homines sibi in annum inducant, se posse & divitiis accumulandis & cultui Deo præstando abunde sufficere: tamen non magis hæc præstare possunt, quam unus servus duobus Dominis secum summo distidentibus, & ex dissidio contraria imperantibus servire. Nam aut divitiarum studio rejecto Deo adhaerebant, aut præterito Deo ad di-

20.

21.

22.

23.

24.

vitiarum accumulationem animum apponent; omnino etenim Deo & divitiis servire pariter non possunt.

Summa, debortatio à studio divitiarum efficitur.

Partes sunt { Debortatio à studio divitiarum.
Rationes quibus debortatio nititur.

P R A X I S.

Verf. 19.
Quomodo
divitiæ
non recon-
dende?

Vetat Christus ne animum ad divitiarum cumulationem adiciamus: nota vocis Etymon, quod divitiarum in crastinum reconditionem notat. Non enim quævis reconditio, &c. vide exemplum Iosephi. Æstate recondit pro hyeme formica, nos in juventure pro senectute, ne alii onerosi simus. Infideli peior est qui &c. 1 Tim. 5. Parentes pro liberis debent reponere, 2 Cor. 12. Illa ergo reconditio hic vetatur, quæ nullum modum aut mediocritatem servat, qua in beneficentia restrictiores, in Dei cultu frigidiores simus.

idque pro-
pter earum
incertitu-
dinem;

Prima ratio ab adj. incertitudine divitiarum, homines errore seducti, & divitiarum studio abrepti, illis summam firmitatem asfingunt: hinc substantiæ nomen illis tribuunt, quod Scriptura tantum veræ Dei cognitioni tribuit *Prov.* cum divitiis incertas 1 Timoth. 6, 17. alatas. *Prov.* 23, 4, 5. vanas *Eccles.* instar floris *Esai.* 40. Scriptura pronunciat.

Quod Christus distributione causarum confirmat: aut enim veritate atteritur, tinea arroduntur, furibus & latronibus auferuntur, &c. Atque ut maxime firmæ essent, tamen cum indies moribundi eas asportare inequimus. *Luc.* 12, 1. *Tim.* 6, 7. nec scimus an qui nos conjunctione attingunt iis frui sunt. *Eccles.* quanta hæc incertitia est nosmet tanta cura creventare & labore improbo fatigare, &c. Quod si de divitiis juste partis verum sit, nedum, &c. quæ profutura non sunt. *Prov.* 10, 2.

Verf. 20.
quæ in cor-
dis colloca-
tæ stabiles;

Ab advers. docet coacerv. div. in terris incertam esse, quia earum in caelis accumulatio certa est & periculi expers. Hoc stimulos addere debet ad munificentiam in pauperes, & in cultum divinam. *Act.* 10. Eleemos. dicuntur ad Deum pervenisse. *Prov.* Deum nobis debitorem constituunt. *Matth.* 25. in Christum conferuntur. Perstringe nostrorum siccitatem, qui ne dominum quidem Deum hac in parte sanctificant.

Verf. 21.
quod quis
animus ch-
iustique.

Aliud arg. ab effect. quia ut quis in hanc vel illam partem studio incumbit, ita animus vel in ima deprimitur, vel in altum at-

tollitur. Hinc illud *Psal.* Si divitiæ affluant ne apponito cor. Et *Coloss.* Avaritia idololatrica. Vide quæ in eum locum notantur, videtur illud ex verf. 24. de promptu esse.

Ab adjuocto commodo & periculo docet, quam alienum sit animum a Dei charitate avulsium & abductum, in thesauri terrestris amore hærete. Hinc enim fieri docet, ut totus homo in idem præcipitum abripiatur. Quod similitudine illustrat. Quemadmodum enim se habet oculus ad totum corpus, sic animus ad totum hominem. Ex quo sequitur, ut sicut ex oculi habitudine, totum corpus aut probe illuminatum ac tenebricosum existit; sic ex animi constitutione de toto homine pronunciar licet. Sicut enim reliquum corpus in se cæcum & caliginosum, oculi tamen valentis beneficio factis illustratur; sic ceteræ hominis partes tamen in se minus sint ad Dei cultum & pietatem idoneæ, tamen si rectum animum tanquam perspicacem oculum aut oculatum *ὁδόν* (aut viæ ducem) tanquam fenestram in domo, gubernatorem in navi consequutæ sint, &c. Sicut igitur natura diligentem custodiam, & veluti quadruplum vallum instituit ad oculi aciem tegendam; sic solers quædam & industria cautio est adhibenda, ut animum probe rectum & probe asservatum tueamur. Nam ex corde, blasphemia in os, adulteria in pudenda; cædes & furta in manus, &c. transmittuntur, *Matth.* 15. vide *Prov.* 4, 23. Et nunc Israël quid est quod Deus abs te exigit. *Deut.* Et sicut Rex in bello sollicite servatur, utpote in quo populi veluti salus continetur; sic &c. Vide exemplum Israelitarum, vel Iudæorum potius, qui Davidem in tuto manere voluerunt, ne eo aut capto aut cæso reliquus exercitus funderetur: item 3000. qui cingebant Saulem dum dormiret. Et adversus animum omnes insidias collocantur: tendiculae ponuntur; gladii distringuntur: arcus intenduntur à Satana: ut olim Rex Syriæ exercitui suo mandavit ut Achabam Regem Israël tantum peterent. Cum igitur pecuniæ congerendæ cupiditas oculos perfodiât & conigat: contra cum prædicationis lucerna hæc illuminetur, & oculus aperiatur, &c.

Quin etiam mentis cæcitas multo est quam corporis deploratior: non tantum quod hominem impellat in æternæ perditionis foveam, sed quod oculis corporis captus, ducem viæ sibi expetit, cujus ductu

Verf. 22.
Divitiæ ut
visus præ-
vatio totum
hominem
perire faci-
unt;

mentis cæci-
tas multo
deterior:

viam teneat: mente autem & animo captus nullum ducem admittit: quod si oculis corporis captus ducem viæ minus consequatur, tamen palpando, & seipionem tanquam speculatorem præmittendo viam explorat, & pleraque pericula & præcipitia declinat; cum mente cæcus præceps temere quo pes tulerit, feratur: præterea si ducem viæ consequatur, tamen ipse dux quasi palpate, & verbum Dei tanquam seipionem & speculatorem præmittere cogitur, &c.

Verf. 23.
quare quibus vide-
mus non
abuten-
dum.

Πόσων. Cum enim quod sibi & cæteris perspicere & providere debet ex oculatum sit & cæcum, tenebras ibi tam spissas & densas esse necesse est, quanta olim Aegyptiaca erant: vel potius initio creationis, cum omnia indigesta & confusa mola involverentur. Quemadmodum enim si oculus mundi (Cælum scilicet) obtuebratum sit, terram caliginosam esse necesse est: & sicut fenestræ quæ sunt veluti domus oculi, si obliantur, & cæno obducantur, domum tenebris offusam esse necessum est: sic, &c. Huc accessit adhortationem ad cordis custodiam, tanquam ad locum magis proprium & idoneum; quam adhortationem *Lucas* notat alicubi, cum monet ne lux quæ in nobis est, in tenebras convertatur: ob eamque causam oculos castos & aures repurgatos tueri debemus, mutuas enim sibi operas præbent cor & corporis instrumenta. Nam ut cor ad illa suum vius transmittit, sic illa tanquam prænuncii malorum cupiditatem ad cor deferunt.

Verf. 24.
Deus simul
cum divi-
tiis non po-
test coli,

Οὐδὲς δύναται. Hæc oratio anticipat quod adversus istam adhortationem excipi posset. Occurrat enim aliquis, nihil impedire quo minus simul, & ad thesaurum congerendum animum adinoveat, & Deum religiose colat. Sic enim homines sibi sæpe in animum inducunt, utrumque præstari posse: ut & divitiis querendis animum adjiciant, & Deum simul venerentur ex Verbi præscripto: eam in hominibus solertiam esse & industriam, ut utrumque præstent: eoque inique facere eos, qui ex suis viribus & facultatibus de aliis statuunt: tanquam alii utrique studiose secundo incepti essent, quod hoc ipse in se experiatur. Et cum aliorum *ἀσχητοσύνη*, id est, solertia, industria, sagacitas, ingenium dextrum & illius acumen: Tres autem sunt partes docilitatis, *μνήμη*, id est, memoria, *ὀξύτης*, id est, acumen, acies, amor, acrimonia, celeritas discendi, & hæc *ἀσχητοσύνη*, id est, ingenii nobilitas, quadru-

plo quorundam facultatum superat, non satis considerate desiniri de aliis, ex proprio sensu. Atqui Deus, qui vires animi confert & notas habet, ipse docet, simul utrumque præstari non posse, etiam si solertissimus quis esset, & in omnes partes se verteret: tamen noctes diesque irrequietus, in illam partem incumberet. Nemo se igitur ipsum fallat, aut sibi imponat, dum hoc animo suo persuaderi patitur, se posse simul & Deo & divitiis accumulandis inservire. Dei enim zelotypia non patitur, ut quis cultum & observantiam suam partiatur. Quamobrem animus integer & rotundus, sæpe prædicatur; contra qui vias suas tortuosas instituit, in vituperio ducuntur. Poterit quidem dives esse, ut interim Deo serviat: sed addictus esse & inservire nemo potest.

Servire autem est, illas sectari, his neglectis & postpositis ad quæ nos Deus vocat: ut quum Deus nos ad cætos ecclesiasticos vocat, studium pecuniæ ad se vocat: ut cum Deus in pauperes liberalitatem nostram patere vult, avaritia nobis & mammon occludit fores, &c. Qui igitur constituunt sub senectutem ad frugem redire, interim vero genio indulgere, hi Deo non serviunt. Qui mentem ab effectu disjungunt, qui ab animo corpus, à seipso facultates suas disjungit; Deus enim facultatus honorandus est *Prov. 4.* Illud igitur Dei loco substituere, quod ipsum Deo oportet consecrari, indignum est. Tamen igitur avaritia hominibus non ita vituperabilis sit, coram Deo tamen abominabilis est. Unde etiam *Idololatria* dicitur: & etiam à Christo dicitur, ut facilius sit camelum, &c. Hic locus latius patet. Nemo enim potest Deo & ventri, & his quæ sub ventrem sunt; maxime, nemo potest Deo & Baali servire. *1 Reg. 11.* Quis consensit Deo cum Belial? luci cum tenebris, &c.

Hoc argum. adversus confirmat, & argum. testimoniorum; quod petit à pro-
vulgato prov. scil. *Neminem posse duobus dominis servire.* Quum enim hominibus qui ejusdem naturæ sunt, ab uno serviri non potest, tamen ejusdem ordinis atque loci, ejusdem ætatis & (quoad datur) ingenii sint, nedum Deo & Mammoni diversissimæ & adversissimæ naturæ, ingenii, ab uno inserviri potest. Quid, quod ne fratribus quidem, nec vero etiam conjugum pari, unus & idem servus sæpe morigerus sit? non tantum quod Domini sua in servum morosita-

te, ejus animum ab alterutro abalienant; sed quod servi ipsius affectus in alterius amore defixus, nullo negotio in alterius contemptum prolabitur; & quum intro sit aliquid quod cum servi ingenio magis conspirat, fit, &c. Reperiat forte paraitus qui duobus aut etiam pluribus assentetur, sed qui illis seruiat non perinde promptum est. Quod si mortales parva mercede universum servi obsequium & observantiam tibi vendicant: nedum Deus hoc faciat; qui simul & ad compensationem & pœnam potentior & valentior est. Mancipiorum & ancillarum oculi continuo in heros & heras defixi sunt. Huic dicit, *Veni, & venit*: illi *Abi, & abi*. Quod si homines hoc suis indulgent, & pluribus seruiant; tamen Deus, &c.

Notandum, *diligere divitias esse Deum odio habere. Illis abhærescere, esse Deum contemnere*, quod ad alia etiam transferti potest & debet: præsertim adversus Pseudo-Nicomeditas.

nec etiam cum omnibus que ab ea recedant;

Hic locus latius patet. Nam eadem ratione qua divitiis mancipationem excludit à Dei cultu, omnes etiam res alias ad quas animum penitus adjicimus foras pellit, carnis scilicet appetitus, immodicam honoris, potus, ludendi cupiditatem: quin & eos ipsos qui cum nullo horum teneantur desiderio, tamen ut sanitatem colant, ab officio erga Deum abducuntur. Hæc enim omnia eo concessa sunt, ut nobis ad id seruiant quod nos Deo liberius seruiamus. Quod si nos deserto & contempto Deo ad harum servitutem convertimur, idem facimus ac si Domino servo suo Mediastinum (*a drudge to doe all vile service in the house*) permittente, quo liberius & honorificentius sibi seruiat, servus a Domino dēceret, & ad mediastini servitium transiret: vel etiam (quod sæpe usū venit) ut cum maritus servos quosdam honoris & cōmodi causâ conjugii attribuat, illa spreto marito servorum aliquem deperit.

inprimis ab ejus cultu religiose.

Omnium vero æmulorum divini cultus, nullus infensior aut magis irreconciliabilis est, quam si quis conetur Deo simul & Beliali servire. *Quæ enim communio, &c. 2 Co-*

rinth. 6. Quod tamen hi faciunt qui nomen suum inter *Evangelicos* proitentur, & tamen animo & intus, Pontificium Idolum inclusum retinent. Quod etiam non obscure declarant, non modo quod rari hic in Ecclesia conspiciuntur, (quod illis cum aliis Dei contemptoribus commune est) sed quod cum ad sint, suis privatis lectionibus dum publica aguntur, occupentur, eorumque se confortio adjungant, qui illam superstitionem furenter sectantur. Utinam aliquando, per speciem Missæ Idolum videndi, illud non adorent! Quod si fecerint, non vereor ne non deprehendantur. Quod quo facilius fiat admonendi sunt, hi quorum animos ab illa fœce & cœno Idololatriæ Deus liberavit. Quandoquidem alterutrum eundo faciunt, scilicet ut aut pacem Recip. violent. si operi & contumeliose illud intueantur, aut si metu pœnæ se relegant. adversus Deum adulterantur. Interim subit me mirari, si hujusmodi hypocritæ & religionis simulators tam stupidi esse possunt, ut se propria conscientia cōdemnatos non sentiant: quandoquidem utrumque religio vera est hæc aut illa, utrumque Deus ut. Dominus cœli & terræ, aut Idolum, tamen illos perire necesse est, qui utroque pede claudicant. Diligenter autem circumspiciendum est ut rite & ex animo Deum colamus. Nec illius cultum cum cujusque rei servitute pariamur, ut non tantum Sabbatho sed profestis diebus, non *cum cujusque rei servitutem* matutino tantum tempore, sed & pomeridiano, &c. neque putemus Deum coli velle ut quidam domini, quibus satis est ter aut quater in anno domini vestem (seu insignem) gestare, & ferculum ad mensam afferre. Quod nisi fecerimus, veniet aliquando dies, cum Dominus hypocritam hanc omnibus & nobis ipsius conspicuam reddet: & quod heri faciunt ut vestes seu insignia nequam servis detrahant, & per aures (quod dicitur) revellant; sic etiam Dominus aut excommunicatione, aut voluntaria à veritate defectione, hanc externam professionem, qua sordes eorum teguntur, ori eorum eximet.

MATTH. Cap. 6. à vers. 25. ad finem Capit.

25 Propterea dico vobis, ne estote solliciti de anima vestra, quid esuri sitis, aut quid bibituri: neque de corpore vestro, qua re sitis induendi. nonne anima plus est quam alimentum, & corpus quam vestitus?

26 Intuemini in volucres cœli: non enim serunt, neque metunt, neque cogunt

gunt in horrea, sed Pater ille vester cœlestis alit eas, nonne vos multo prestatis eis?

27 Quis autem ex vobis sollicitè cogitando potest apponere ad staturam suam cubitum unum?

28 Ac de vestitu quid solliciti estis? discite quomodo lilia agrorum auferant: non fatigantur, neque neunt.

29 Sed dico vobis, ne Salomonem quidem cum universa gloria sua, sic amictum fuisse ut unum ex istis.

30 Quod si herbae agri, quæ hodie extat, & cras in clibanum conjicitur, Deus ita circumvestit: nonne vos multo magis, ô exigua fide præditi?

31 Ne igitur estote solliciti, dicentes? Quid edemus, aut quid bibemus, aut quo amicumemus?

32 (Nam omnia ista gentes requirunt.) novit enim Pater ille vester cœlestis vos indigere his omnibus.

33 Sed quarite primo regnum Dei, & justitiam ejus, & ista omnia adjicientur vobis.

34 Ne igitur estote solliciti de crastino: nam crastinus dies sollicitus erit de rebus suis, sufficit diei sua vexatio.

A N A L Y S I S .

VT studium divitiarum frangat, dehortatur ab avaritiæ causâ efficiente, anxia cura pro rebus ad vitam spectantibus; quæ distributione subiecta declaratur

Victus.
Cultus.

Refellitur comparatione majorum, dedit enim Deus vitam & corpus absque nostra cura, nedum victum ad vitam sustentandam & cultum inducendum.

Vers. 26. Alio argumento comparationis minoris priorè partem de victu probat, quia aves cœli pascat; quod amplificatur à contrariis effectis, quia aves non seminant, nec in horreum convehunt, cum tamen fideles utrumque faciant: deinde à comparatione minorum, quod Deus sit avium creator tantum, cum fidelium sit non solum creator, sed in Christo pater.

Vers. 27. Aliud argumentum ab effectu inutili sollicitudinis mundanæ, quod effectu, comparatione minorum, probatur; quia sua cura non possit suam staturam augere.

Vers. 28. Sollicitudinem pro cultu corporis anxiam refellit à comparatione minoris: primum quod herbae terræ sine sua cura vestiuntur, nedum pii: deinde amplificatur à contrariis effectis, quod illis non laborantibus, nec tentibus, vestes tribuantur, nedum nobis, qui pro vestibus laboramus & artes exercemus.

Vers. 29. Denique alio argumento majoris, quod lilia agri splendide vestiuntur; quod argumento minorum amplificatur, nempe splendidius, quam Salomon vestitus est, nedum vos indumentis quæ vobis tegendis satis erunt, vestiet.

Vers. 30. Denique ab adjuncta herbæ momentanea duratione, quæ sua adversa in perpetuum permanens amplificat: ubi etiam tacite causam procreantem hujus sollicitudinis indicat, fidei tenuitatem.

Vers. 31. Effectum imbecillitatis fidei notat scz-

monem plenum diffidentia, de rebus ad victum & vestitum spectantibus.

Vers. 32. Quam perfidiam retundit ab adverso, quod Gentes a Deo alienæ hoc faciunt, & proinde à fidelibus alienum esse: deinde ab omniscientia Dei, qui probe noscens quorum nos opus habemus, illa nobis suppedabit.

Vers. 33. Aliam causam procreantem hujus immodicæ curæ indicat: quod primo tempore, & præcipua cura non suscipitur de rebus cœlestibus; quibus recte procuratis, terrena hæc sponte se veluti in os nobis offerent.

Vers. 34. Denique ab adjuncta fatigatione & molestia, quam singuli dies secum necessario afferunt: quæ curis non necessariis cumulare stultum est.

M E T A P H R A S I S .

VT autem pecunia cupiditatem ex animo revellatis, nolite anxiam curam hujus vitæ, quæ ex animæ originem ducit, vestmet discircuare, hæc assidue animis versando, quid edatis? quid bibatis? quibus indumentis corpus operiatis? An non vita quam Deus absque vestra cura vobis dedit majoris pretii est, quam alimentum; & corpus quod vobis nihil cogitantibus formavit, plus est quam vestitus? Sistite, quæso, gressum, & acie oculorum mentis defixa, contemplantur aves, quæ in infimo cœlo seu aère volitant: sementem non faciunt, nec messem in granaria componunt; & tamen Deus, vester Pater cœlestis (qui avium modo creator non autem pater est) illas pascat: quanto magis vos, qui avibus plurimum prestatis, & artem educti estis, quæ semine terra mandato, illud auctum, & ad maturitatem perductum, suo tempore collectum in daturum tempus recondati? Estne ex vobis vel unus, qui curis

25.

25.

27.

28. *Et angoribus se conficiens, sua statura cubitum unum modo adjungat, nedum corpus ad justam magnitudinem provehere potest. Sicut de alimentis vos torqueri contra officium est; sic de corporis cultu cur vexemini nulla ratio est. Considerate enim quas non dico horti lilia quæ pleniorum cultura habent) agri lilia quomodo crescunt: non laborant, non nent, nec quampiam aliam artem qua indumenta aptantur (quod vos facitis) exercent. Tamen hoc vobis confirmare possum, ne Salomonem quidem ipsum in summa cum divitiarum copia, qua vestium materia suppedatur, tum sapientia qua forma exquisitissima excogitatur, tam laute & splendide vestitum fuisse, quam ex his unum. Quod si herbam agri (quæ hodie vigens non ita multo post (lignorum penuria) furno accendendo abhibita penitus consumitur) Deus tam magnifice & ornate amicare solet: quanto magis vobis de vestibus (saltem usui vestro accommodatis) prospiciet? ut hæc vestra anxietas non aliunde provenire censenda sit, quam quod in Dei paternæ providentiæ parum fide conquiescitis. Quamobrem apagesis hæc voces ex anxia sollicitudine promanantes: Quid edamus, quid bibamus, aut quo denum indumento operiamur? Hæc enim omnia Gentes, à Deo & promissionibus aliena, (quibus vos quam dissimillimos esse convenit) sollicitè exquirunt. Nam Deus, qui quod Pater est, studio in vos propendet, & quod cælestis, omnia vobis suppeditare potest: cum non ignoret his vos opus habere, omnia hæc assatim subministrabit. Vultis dicam unde hæc superflua & tabida cura nascitur? dicam uno verbo, quod veræ pietatis studio non tere-
mini. Quamobrem si ante cætera & præ cateris omnibus procuremus, ut Deo in nobis regnum per verbum & spiritum exercenti, ad justitiam obsequium præstetur, omnia hæc hujus vitæ commoda sponte sua tanquam additamenta accedent. Nolite igitur anxie vos cruciari, curam vestram vel in crastinum, nedum in multos annos extendentes: nam crastinus dies suas secum asfert (quas suscipere vos convenit) curas. Quamobrem cuiusque diei cura & sollicitudo ad vos fatigandum satis est: ut alias, quibus vos obruantis, stulte non accersamus.*

Summa est exhortatio ad abjiciendum conscientem curam efficacem.

Partes } Adhortatio ad curam conscientem abjiciendam.
sunt } Rationes quibus adhortatio incumbit.

DRiorem exhortationem confirmat, arguendo ab efficiente. Homines enim incenderentur ad studium cõgerendi & corrogandi thesauri, nimia rerum quæ ad victum & vestitum referuntur cura, id est, studio & cupiditate hujus momentaneæ & incertæ vitæ: cui tuendæ quoniam victus & vestitus ante omnia requiruntur, fit, ut eorum cura in his vitæ præsentis subsidiis defigantur: contra vero, ad studium pauperum subventionis, & thesauri in cælis reconcedendi, adhortatur ab adversis, largitioni enim in pauperes, penitus adversa est sollicitudo de nobis & nostrâ vitâ, immodica. Quod autem ad posteriorem hanc spectat, apparet unde tanta in pauperes restrictio; scilicet, quod homines metuunt, ne non illis satis sit, si quid pauperibus erogarint. vide *Eccl. Non seminabit qui observat ventos*: nubes cum pleræ sunt aqua distillant in terram. Homines quam in vitâ subsidiis refrigerationem sentiunt, in eodem genere illis rependant, ut David Barzillæ filius: Deus autem justissimus simul & munificentissimus remunerator hoc non faciat?

Quod ad priorem partem atinet, certum est homines animales nullo sensu futuræ vitæ imbutos, aut in ejus spe munitos, statim ad immoderatum hujus vitæ amorem transire; quibus mors quædam est de morte mentionem audire: tanquam enim perferri villici rationum positionem & initionem refugiunt: tanquam malefici judicis adventum exhorrent: & veluti fide coincidentes & foro concedentes, apparatus mortem canepes & angue pertimescunt.

Quæ omnia non nisi post hanc vitam expectant, ideoque omnem operam dant, ut hic quam diutissime vivant: & quoniam nullam spem cælestis domicilii & mansionis concipiunt, omnia convertunt ut luteam hanc casam quacumque ratione reficiant. Vbi etiam, quia, sicut est in proverbio, pecunia instar omnium est, ut qui illam habeat nulla re prorsus destituatur, huc sua consilia conferunt, ut nummis quam sint ditissimi. Qua in re longe falluntur, quam illa potius irritamentum sit & inescatio, qua plurimi nobis & vitæ nostræ insidiantur: ut melius hæc ex parte cum inopi agatur multipliciter. vide historiam captivitatis Babylonice, ubi tenues soli reliqui facti sunt. 2 Reg. 24, 14. Atque ut cum illis maneat pecunia,

Verf. 25.
Sollicitudo
vitæ præ-
sentis duntaxat

que efficacior in homine animalis

speciatim ad vitæ longævitate,

cunia, tamen nemo illa vitam redimat. *Psal.* 49. Sed neque victum & vestitum semper pecunia redimant: ut Israelitæ auro & gemmis onusti, ne panem quidem & gelidam aquam guttam in deserto consequi potuerunt: ne tum quidem, cum abunde suppetebat; ut cum transirent per Aedomæos & alios. Atque ut utrumque victum scilicet & vestitum pecunia emant, tamen morbo afflicti delicatissimi cibi nausea corripuntur.

*Ex corporis
valetudi-
nem:*

Denique ut valeant: tamen nisi Deus e-
sum, &c. benedictione sua prosequatur, id
evenit quod Aggæus prædicat, scilicet ut panis
illos non aliat, ut ex coturnicium historia
liquet; vestitus non calefaciat; pecunia in
pertusam erumenam & loculos injicitur.
Non itaque in eo posita est hominis vita, si
multum possideat.

*Hinc rerum
terrenarum
cura abji-
cienda;*

Hinc novam dehortationem aggreditur,
à nimia scilicet in rerum terrenarum cura;
quam multis argumentis confirmat. Quo-
rum primum in ipsis dehortationis verbis
continetur, & ab adjuncta ipsius curæ quali-
tate ducitur: quæ quidem talis est, ut hominis
animum in diversas quasi partes distrahat,
cruciet, &c. quod verbi etymo
continetur: nisi ergo velimus animum no-
strum distrahi, &c.

Secundum ab absurdo, quod ratione à
comparatione minoris colligitur. Si vitam
habetis sine cura vestra, nonne etiam alimen-
tum huic vitæ subministrabit? si corpus:
annon vestimenta? Væ mihi misero: unde
mihi alimentum suppeditabitur? unde
vestes? stupide; unde tibi vita, corpus nu-
dum? Quod si quæ præstantiora sunt nul-
la tua cura adeptus es; annon etiam quæ
minus præstant multo magis? videtur ergo
erutus illi & effossus aut saltem obtenebra-
tus vel ipsius ratiocinatio oculus, qui hoc morbo
tantopere laborat.

*Verf. 26.
cum qui
viliores pas-
cit etiam
præstantio-
res pasturus
sit;*

Tertium argumentum à comparatione
minoris. Qui viliores pascit, is præstantiores
multo magis pasturus est. At Deus volu-
eres cœli qui nobis multo viliores sunt, &
nostra causa creati & conservati, sine ulla
eorum cura aut labore pascit: ergo. Qui
infimi ordinis servis utpote laxis & media-
stinis de victu honeste & liberaliter pro-
spicit, is reliquis qui honestiore loco & con-
ditione illi deserviunt multo magis prospice-
turus est; nedum filiis & filiabus. Hinc
ergo constat vix dici posse quanta contumelia
Deum afficiant, qui nimia rerum ter-
renarum cura anguntur. Hinc item constat

nobis ex officio incumbere, ut vel ipsos eæli
volucres intueamur, eoique ad immodera-
tam hanc curam comminuendam præce-
ptores adhibemus. *εὐδελία π.*

Quartum argumentum ab adjuncta hu-
jus curæ vanitate & inutilitate; cum ea ne-
hilum quidem proficimus, ad ea quæ cupi-
mus comparanda. Si quis enim parvæ ita-
turæ homuncio, Zachæo similis, magno
proceræ staturæ adipiscendæ studio teneretur,
eoque omnes curas & cogitationes
converteret, dies noctesque hoc unum ani-
mo suo volveret, seque hac cura nunquam
non torqueret & crucietur; equid profici-
ceret? Quod si ne rem quidem minimam
præstare possumus; quid de reliquis sumus
soliciti? *Luc. 12, 26.*

*Verf. 27.
quæ cura
etiam inu-
tilis.*

Tertium argumentum Vestimentis ap-
plicat. Qui vestes vilioribus suppeditat, is
præstantioribus multo magis. At Deus her-
bis agrî, quæ, &c. Ergo hinc, præter ea
quæ supra notata sunt, dulcimus, quo magis
arte, industria, opibus &c. valeamus, eo ma-
gis nos in Deo confidere debere, eoque mi-
nus de rebus ad hanc vitam necessariis sol-
licitos esse. Contra eos qui quo pluribus
mediis & adminiculis fulciuntur, eo sunt in-
firmiores.

*Verf. 28.
Vestium
cura quoque
abijcienda;*

Item res naturales esse artificialibus ma-
gis amabiles. *Ne Salomon quidem, &c.* cu-
jus meditatio non modo ad sollicitam istam
de rebus mundanis curam frangendam; sed
& ad curiositatem frangendam aptissima est.

*Verf. 29.
cum res
naturalium
forma spe-
ciosior:*

Denique ex hujus argumenti conclusio-
ne liquet, ex quo fonte hæc immoderata
cura profluit: nempe ex infidelitate. Si e-
nim de paterno Dei erga nos amore & cu-
ra persuasi essemus, neutiquam de rebus ad
hanc vitam necessariis, Ethnicorum & infi-
delium more, anxii & solliciti essemus.
Hinc ergo constat, eos aut fide profusus de-
stitui, aut certe exigua & imbecilla imbui,
qui se ultra modum curis mundanis tor-
quent. Contra eos qui suam de vita æterna
adipiscendâ fidem jactantes; in rebus ad
hanc vitam spectantibus infidelitatem pro-
dunt. Dei fidei animas suas committunt;
corpora vero non item: ac si qui in magno
fidelis est, in exiguo se infidelem præberet:
sed isti revera ne animas quidem suas Deo
credunt; neque vere vitam æternam ab eo
expectant. Postremo hinc liquet, quæ tan-
dem cura sit quam Christus hic perstringit,
nempe quæ ab amara infidelitatis radice ger-
minat.

*Verf. 30.
hæc cura
ex infide-
litate;*

Verf. 31,
32.

Hinc concludit, simulque dehortationem repetit, novisque argumentis confirmat. In dehortationis repetitione diffidentem animum verbis depingit, quæ ex illius abundantia promanant. Unde constat eos qui in has anxias & sollicitas voces erumpunt, utcumque præ se ferant se ab infidelitate immunes esse, eam tamen intus reclusam prodeire, huiusque infidelium curæ reum teneri.

quæ ideo in infidelibus videtur,

Argumentum primum est à disparitatē, (Ethnicis & Tyrannis) unde dissimilitudinem & differentiam colligit, quæ inter nos & illos hac in re esse deberet, hoc modo: omnia ista Gentes requirunt; At nos illis longe dissimiles esse oportet; ergo. Et certe cum Gentes nullis harum rerum promissis muniuntur, nulla specialis Dei favoris experientia confirmantur, fide destituuntur, Deum verum non colant, terrena tantum sapiunt, &c. nihil mirum, si hoc morbo non laborant modo, sed & consossi succumbunt. Nos vero cum, &c. Qui enim filium proprium nobis gratificatus est, quo modo non cum eo nobis omnia daret? pudeat ergo hac in re Gentibus similes fieri.

à nobis vero amovenda, qui Deo curæ;

Hanc dissimilitudinem probat à descriptione veri Dei, qui cum infinitæ sit majestatis, & in suos amore plusquam paterno propendat, omnes eorum necessitates probe cognitas & perspectas habet. *Pater vester cælestis*: de his vocibus, vide quæ supra annotata sunt, in præfatione Dominicæ orationis. Istud autem nos securos reddere oportet, quod Deo ipsi curæ sumus. Nec enim ipse nos curam deponere & abicere suaderet, nisi ipse idem præfens & præsto adesset, cui curarum nostrarum sarcinam imponeremus & injiceremus.

cui nostræ necessitates perspectæ.

Neque vero cum dicit eum probe nosse nos indigere his omnibus, hoc tantum vult, ut intelligamus nostras necessitates ipsi perspectas esse; sed porro etiam ipsum omnia nobis necessaria suppeditaturum. Id quod, tum voce (*Patris*) continetur. (Pater enim quid filio negabit, præsertim cum hoc ipsum ei dedit ut ejus filius fieret?) tum etiam promisso sequenti; *Et omnia hac adjicientur, &c.*

Verf. 33. Sollicitudo terrenis, abjicienda cum cælesti quærendis;

Arguit ab adversis, scil. non oportere sollicitudine rerum terrenarum victus & cultus torqueri, quia regnum Dei & ejus justitia quærenda sunt: quæ nemo consecetur, qui hujus vitæ curis se confecerit. Sicut enim prius dictum est, neminem posse Deo simul & Mammoni servire, sic nemo

hac cura simul & cælestia & terrestria complectatur. *Matth. 13, 22.* Eousque contraria est hujus mundi cura, ut in his in quibus magna species & magni progressus apparent, semen regni Dei suffocet. Cum itaque præfenti vitæ noxia est quam prorogare præ se fert quilibet, (ut quæ ossa exsiccat) tum futuræ cum primis adversaria est.

Ex hoc autem loco elucet magis, quænam illa mundi sollicitudo sit, quæ Servatoris nostri oratione jugulatur, scilicet cum ea efficitur ut regnum ante omnia non consecutemur, sed illud præfentis vitæ commodis postponimus. Quod autem *αὐτῶν* dicit, non eo tantum intelligit Deum esse mane invocandum antequam vel quid edas, aut operari incipias, &c. (quod tamen æquissimum est) sed præ omnibus, & *plusquam omnia.*

Hac igitur, tanquam certissima notâ filii hujus sæculi à filiis regni discernuntur. Quod si sibi hypocrii imponant, & sibi persuadeant se primas regno cælorum dare, est unde illorum hypocriis & fucus detrahatur.

Prov. 47. Vbi primariam & principem sapientiam, quam ante *Reverentiam Iehovæ* desuierat, *Prov. 1.* & docet universa possessione nostra redimendam: quod Servator Christus illustravit duplici parabola. *Matth. 13, 44, 45.* Paulus vero suo exemplo confirmavit. *Philip. 3, 4, 5, 6, 7.* & *Luc. 14.* *Qui non abnegat patrem, &c.* His autem contraria faciunt illi *Luc. 14.* invitati: qui per speciem negotiationis, &c. Item Israëlita qui *Zachar. 30.* argenteos &c. Quibus quam multi similes reperiantur, non est difficile dicere. Verum, inquit aliquis, res nondum eo redit, ut de hac re recte pronunciari possit. Nondum enim in discrimen vocamur desertionis Evangelii, aut bonorum & vitæ amissionis. Atqui, inquam, ut id non sit, de hac re tamen aliquid constitutum habere non est? *ἀδύνατον.* Conferatur igitur pars aliqua regni cælestis, cum certo commodo aut lucro ad hanc vitam. Qui enim plus astimat lucelli particulam concione, Cænx participatione, precum communione, baptismi celebritate, psalmi cantione, eum certe totum Evangelium cum opibus commutaturum verisimile est. Qui vitæ non tam subsidiū quam voluptatem redundantem pluris facit, quam ordinariam animæ suæ partem, cum præfentem vitam futuræ præposituram verisimile est. Quo accedit *Luc. 16.* *Qui fidelis fuit in parvo, erit et in magno.*

Πῶς τὸ ὀλίγον ἀποθήκευσε, scil. ad victum & quibus divestitum

vestitum necessaria; & quidem ad ieiunium, id est, sine vestra sollicitudine, divinitus, seu divina quadam virgula suppeditabuntur, si res ita postulat. Sunt enim veluti annexa & comites. Vide Agg. 1. 5. Eccl. item Prov. 3. 9. Psalm 34. Hinc est quod divitiæ timori Domini ad sinistram, vita vero & valetudo ad dexteram collocentur. Proverb. 3. 16. Sicut enim qui præpotentem aliquam dominam in matrimonium obtinet, satellitium & Gynecæum satis amplum consequitur; sic, &c. Hoc illustratur, professione in deserto ex præscripto Domini: ubi simul & pasti & vestiti sunt abunde. Item his qui Christum in desertum secuti sunt.

Sicut etenim in ambulatoriis aulae papilionibus (pavilions or tents that go on wheels, or may be removed.) fit ut coqui, piscatores, cupidinarii (hustlers or viutailers) futores, &c. Denique artificum & opificum omne genus satis magno numero sequuntur, qui aulae comitatum omnibus quibus opus habet, sublevent: sic multo magis qui tanti principis aulam affectantur. Quam autem stultum esset homini ab ancilla initium ambiendi (off vvoing) facere, & operam & oleum in eo consumere: ut sicut ineptum esset si quis aulam diutius sectari cogitans secum viaticum, calceos, paleam farraginem, &c. circumferet: sic, &c. quod tamen ab Israëlitis factum legimus. Hof. 7. 14.

Notandum quod studio & investigationi regni cælorum adiungit, tanquam regni in nobis certissimum testimonium iustitiam Dei. Quod tamen intelligi videtur iustitiam quæ iusticoram Deo sumus per fidem in Christum, tamen ex superiore sermone Christi ea prorsus indicari videtur iustitia, quæ iusti coram hominibus reputamur. Quum enim cap. 5. abundare dixit oportere iustitiam nostram, præ illa quæ est Pharizæorum, &c. ut in regnum cælorum ingrediamur, satis subinnuisse videtur quam hoc loco intelligit Dei iustitiam (non regni cælorum iustitiam) ut plerumque vertitur, sine qua regnum quod nobis apparet umbra aut larva censenda est. Sine sanctitate enim, nemo Deum videbit. Hebr. 13. Rom. 14.

Concludit, quod superius proposuerat, de cura & anxietate profliganda: sed vetitam illam sollicitudinem, ab adjuncto temporis aptius explicat. Docet enim tum esse in vituperio, cum in futurum tempus profertur, nec præsentibus acquiescimus, cum præsentis paternæ providentiæ sensus, nos

deberet de ea continuanda securos & confidentes reddere. Usque autem eo hanc nostram anxietatem prohibet, ut ne in crastinum illam extendere patiatur. Quia in re videatur eos imitari, qui ut æqua auferant, iniqua postulant: quandoquidem durum videatur homines à crastini diei cura abigere, qui solent suas curas ad mille annos & amplius protendere; sed nihil hic præcipitur quod non sit aliis Scripturæ locis conforme; ut cum panem hodiernum in oratione dominica, &c. item filiorum conditio in patris familia hoc postulat. Quis enim filius paulo honestioris familiæ, qui de dimenso crastino & in patris familia subsistens, sollicitus est? Ad hanc rem eruditi sunt & conformati Israëlitarum in deserto, quibus male cessit quoties de crastino solliciti. Man in sequentem diem reservabant; nisi ut Deo magis indivulse adhererent: huc etiam nos vocat quod stultitiæ damnatur, qui pleraque in multos annos recondiderat. Quo est destabilius eorum hominum cupiditas habendi insatiabilis, qui in centesimum annum non minus anxie laborant, quam alii pii de præsentis diei necessariis præsidii. Quam

prospicientia vero semper la-cita:

quam videatur hoc simul & familiæ & Republicas labefactare, si de crastino die non liceat Christianis sollicitos esse. An non enim licebit semel in anno patris familiæ tantum tritici, farris, salis, hordei, &c. comparare, quantum in universum annum familiæ ejus suppetit? Et certe nisi urbibus, quibus insidiæ ab hoste collocantur, fas sit de comætu in annum, aut etiam plures annos prospicere, quo modo obsidionem sustinebunt? Intelligendum igitur aliud esse curam, aliud prospicientiam. Ita ut in futurum prospicere non prohibetur, sed prohibetur cura torqueri. In futurum etiam tempus laborare non prohibetur, imo vero à sapiente mandatur formicæ exemplo; sed angustus se ex cultu & victu corporis dare vetatur. Exemplum vero cum prospicientia, tum solertia in vitæ necessariis parandis, illustre nobis proponitur in Iosepho; in Christo etiam, qui locus unde necessaria comparabantur, secum circumferri voluit: in Paulo etiam, qui adversus famem Ierosolymitanam sancta prospicientia cavet.

Hinc argumentum annectit ab adjuncta humanæ vitæ afflictione, quæ illam citra hanc non necessariam curam comitatur. In quo sicut vetitam curam ante notavit esse à dissidentia, & a rerum cælestium non satis

ex afflictione humanæ vitæ immoventi cura evocanda.

digna existimatione; sic eandem plenius adhuc indicat, cum docet hanc curam esse prementem, *urentem pungentemque curam*, & quæ homini molestiam non necessariam affert. Die enim præcipitur ut laboremus. *Gen. 2. Psal. 104.* Hoc onus satis in se grave,

homines gravius & ponderosius reddunt, arrepta curarum sarcina; unde canities acceleratur, frons corrugatur; cum tamen craftini dici cura hoc modo non excutitur: craftinus enim dies suas curas nihilominus secum fert & feret.

M A T T H. cap. 7. à vers. 1. ad 6.

NE judicate, ut ne judicemini.

2 Quo enim iudicio iudicatis, iudicabimini: & qua mensura metimini, eadem contra metietur vobis.

3 Quid autem spectas festucam qua est in oculo fratris tui, trabem vero qua est in oculo tuo non animadvertis?

4 Aut quomodo dices fratri tuo, Sine ejiciam festucam ex oculo tuo: & ecce trabes in oculo tuo?

5 Hypocrita, ejice primum trabem illam ex oculo tuo, & tum despicies ut ejicias festucam ex oculo fratris tui.

A N A L Y S I S.

Prothesis est, caveamus à temeraria fratrum condemnatione, quam vetat ipsa cogitatione concipere: ad cuius *ver. 2. Cui* adhibetur argumentum a fine, ne ipsi temerarii iudicii graventur.

Ver. 2. Quod etiam confirmatur argumento à roto universali, scilicet genere: quia prout illi aliis fecerint illis ipsis fiet. Quod etiam illustratur comparatione parium, quum sicut in legitimis commerciis eadem mensura emittit & venditur, sic Deus iustus iudex nobis retribuit, prout nosmet erga alios gerimus.

Ver. 3. Perversi & temerarii iudicii causas duas assignat; unam, curiosam inspectionem vitiorum alienorum, alteram oscitantiam propria peccata excutiendi: quod comparatione parium illustratur, perinde enim esse, ac si festucam in alieno oculo cernens, ad trabem in proprio excutiret.

Ver. 4. Effecto curiose disquisitionis in alienis peccatis, & in propriis conniventis, notat acriorem censuram: cuius absurditatem illustrat comparatione parium, perinde esse, ac si quis cuperet festucam ex oculo fratris eximere, priusquam trabem in proprio oculo exemerit.

Ver. 5. Hujus porro cum curiositatis tum oscitantis causam notat, hypocrisim, qua homines pluris se æstimari cupiunt, quam res & veritas postulat; quam rem adhortatione claudit, se prius purgandi & emendandi; quod confirmat à fine; ut aptior sit & magis idoneus, fratri ad respicientiam revocando.

M E T A P H R A S I S.

1. **V**T ad intermissa in proximum officia revertar, & illa perstringam, quibus proximus dicitur & factis laudatur, sicut superius illa fere complexus sum, quibus cogitatione modo violatur; moneo ut à temerario & præcipiti fratrum condemnatione, vel ob eam saltem

causam caveatis, ne & vos pravis aliorum suspicionibus & perversis iudiciis gravemini. Sicut enim in legitimis commerciis & negotiationibus, eadem mensura venditur atque emittitur: sic Deus iustissimus iudex, qui omnium & animos flectit & linguas regit, potenti manu sua efficiet, ut prout nos nosmet erga alios mentis conceptu & linguis usu laudato aut illaudato gessimus, sic alii de nobis & intus in animo sentiant, & foras sermones serent. Qui vero suam contra fratres iudicium præcipitant, fere huiusmodi sunt, ut ipsi gravioribus peccatis laberent, quam hi quorum nervos acerbe infestantur. Quamobrem ut veluti coram cum illo agam: age dic, qua fiducia tam curiose aliena in peccata inquiris, ut vel minimarum à recto aberrationum severus Censor sis, dum interim ad propria peccata, tamen si atrocitas, excutias? Atque qua fronte tuam de fratre collapsa instaurando curam & sollicitudinem profitearis: cum interim te scelera tua, omnibus obvia & conspicua, corrigendi studium nullum tenet? Quamobrem tu (hypocrita insignis) qui aliorum sedula vituperatione, tua innocentia & integritatis (que nulla est) fidem facere cupis; primum & ante omnia te tuis sceleribus per respicientiam restituendum, paraturus multo & instructor accedes.

Summa est, depulso à præcipiti & temerario de fratribus iudicio.

Partes sunt { A præcipiti iudicio debortatio duobus versibus.
(Ejusdem acerba reprehensio 3 aliis.

P R A X I S .

Verf. 1, 2.
Præcepti de
proximo
iudicium
damnatur,

Officiis in Deum adjungit alia in proximum, quæ cap. 6. interposita intermisit. Tametsi enim cap. 5. quædam ex secunda tabula ad tractandum delibavit; tamen illa ex ea parte tractavit, qua hominem coram Deo obnoxium reddunt, non ea parte qua proximus violatur.

Orditur autem ab animi tacito iudicio, quod ne de proximo præcepti nimis & acceleratum sit, diligenter monet. Imitemurque illud *Esai. 11.* de Servatore, qui ex oculorum intuitu & aurium audicione, sententiam de rebus non tulit, sed potius quod apud Patrem audivit & vidit, illud testatus est. Hic igitur suspicionibus aditus præcludi debet ex charitate *1 Corinth. 13.* qua facile ad sententiam de aliquo dicendam deducimur. Deinde, sicut dictum est, non minimum signis & rerum incertis iudicis credendum: ut si quis ex titubatione & casu ebrietatem statim concluderet, in quo genere peccavit Eli. *1 Sam. 1.* Sic si quis semel in libidinosi consortium incidat, non statim iudicandum &c. Fieri enim potest ut aut incautus, aut non conscius huiusmodi in consortium incidat. Hic igitur prudentia & cautio illi similis adhibenda est, quæ in leproso iudicio Sacerdoti præcipitur *Lev. cap. 1. vers. 14, 15.*

nec male de
eo sentiendum;

Deinde cavendum ne cuiusque de fratre sermone, ad male de eo sentiendum adducamur. Et cum boni nominis proximi, Deus nos custodes esse voluit, danda opera est ne illud nobis leviter & nullo negotio eripi patiamur. In quam partem non Saul tantum, sed sanctissimus David peccavit, dum Sibæ de hero falsa narranti crederet.

vitia tam
men mani-
festa cul-
panda,

Contra vero stultum est quod quidam hunc locum, suis facinoribus tegendis proferunt. Nec enim vel tum se iudicari æque ferunt, cum res sole & meridie clarior est; ut si quis per plateas incedens huc illuc se flectit & reflectit, vel si sermo illi deficit præsertim sobrietati conjunctus: si quis quotidie lupanaria itet, de tali fas erit, &c. tametsi Pontificii osculantes, volunt feminæ consilium sanum dare videri.

Vt ne iudicemini.) Nec à Deo qui misericordiam vobis præstabit, nec ab hominibus, quorum animos & corda Deus manu sua tetinet, ne quid contra, &c.

Verf. 3, 4.
sed levissi-

Causam temerarii & præcipitis iudicii notat; cupiditatem scilicet aliorum vel le-

visissima & minutissima peccata curiose excutiendi, & illa in fratribus exagitandi: tanquam Pædagogi, Chirurghi & Medici avari & crudeles, qui vulneratorum & ægrotorum multitudinem lætantur: difficiles sane Pædagogi, &c. cum Patres aut *Incorruptes* Iudices nos imitari oporteat. Nam pater diligenter liberorum mores considerat; sed ita ut nihil mali ab his admitti cuperet, sicut nec admissum pervestigare gessit. Deinde Iudices integri & æqui, eorum numero non oblectantur: potius enim omnes infantes esse pervellent. Quemadmodum igitur ubi hæc libido, seu chirurgos, seu Iudices invalit, non deerunt perversa iudicia, & male institutæ curationes; sic neque infrequentes futuræ sunt pravæ de fratribus opiniones, quoties homines maledicendi aut reprehendendi studio pruriunt.

Sed videtur potius istis verbis Christus, aliud vitium perstringere: & non tantum eos insectari qui falsis & iniquis iudiciis fratres obruunt, sed & eos itidem pungere qui vere quidem de fratribus delinquentibus, sed non sincere statuunt: cum nullo delicti odio, sed voluntate quadam & studio reprehendendi ducantur; aut etiam (quod fit) odio ejus qui reprehenditur. Inique vero hoc facere satis indicat, quod ad eadem auct graviora in se ipso peccata connivet qui carpit. Quod si odio peccati duceretur, non minus illud in se quam in alio damneret: nec minus peccatum in semetipso corrigeret, quam in aliis illud castigare præ se fert.

nec gravia
eius volu-
ptate colli-
genda;

Ex quo illud facile liquet, non damnari, *Verf. 5.* si quis frater fratrem coarguat, cum lege illud præcipiatur. *Lev. 19.* scilicet. *Non esse odio habendum fratrem, sed penitus corrigendum ne ejus peccatum luas (vel ne tamen super eum peccatum tollas tanquam vexillum, blaze his sime, &c.)* Quod item *Psal. 147.* & *Prov.* celebratur; sicut contrarium apud *Hosa. 4, 4.* Sed nec minima vitia perstringere prohibetur. Sicut enim nulla tam minuta festuca est, quæ si oculum subintraverit non illum molestiam exhiberet qua quis liberari se expeteret; ita nec vitium ullum tam exile & exiguum est, quod animi aciem non conturbet, nisi sedula cura eximatur. Quamobrem hortatur Christus, non ut à reprehensione desistat, sed ut sui ipsius emendatione, se ad hoc officium magis idoneum reddat. Quam enim absurdum sit te illius oculi acie quæ trabe impedita est, conari

conari ejus oculum restituere qui injecta tantum festuca caligat? Ex quo illud efficitur, homines non tantum veritatis ignorantia sed & morum corruptela cæcutire: nec tantum in tenebris captos esse oculis, sed summa meridie: sicut & 2 Pet. c. 1, 8, 9. ad festucam deprehendendam, tum etiam ad illam artificiosè & dextre eruendam. Nec enim qui vitium in oculo deprehendit, ilico oculi vitio mederi potest. Cavendum igitur, ne nobismetipsis vitiorum consuetudine oculos configamus.

sine qua reprehensio non est.

Hujus rei apud Lucam argumenta quædam a testimoniis citantur, quæ ex jactatis & perulgatis proverbiiis petita sunt.

Quorum prius est, *Cæco cæcum ducente, ambos in fossam cadere.* Quamobrem cum vituperator ipse cæcus sit ex trabe quam in oculo infixam habet, alienum esset, ut alterum ex festuca caligantem ducat. Perinde ac si claudus claudo deportando designaretur. Eodem spectat alterum proverbium, ubi reprehensus discipulo, vituperator magistro assimilatur. Reprehensus enim cum viderit, seipsum pejore loco non esse quam vituperator, præclare secuta agi putabit. Ex quo illud liquet, tantum abesse, ut hujusmodi vituperatorum reprehensiones profint, ut plurimum etiam obfint.

MATTH. cap. 7. à vers. 6. ad 13.

6 Ne date quod sanctum est canibus, nec projicite margaritas vestras coram porcis: ne quando conculi ent eas pedibus suis, & conversi lacerent vos.

7 Petite, & dabitur vobis: quarite, & invenietis: pulsate, & aperietur vobis.

8 Quisquis enim petit, accipit: & qui quarit, invenit: & ei qui pulsat, aperietur:

9 Nam quis est ex vobis homo, qui si filius ejus petierit ab eo panem, det ei lapidem?

10 Et si piscem petierit, num serpentem dabit ei?

11 Si vos igitur, qui mali estis, nostis dona bona dare liberis vestris, quanto magis Pater ille vester, qui est in cælis, dabit bona iis qui petierunt ab ipso?

12 Quacunque igitur volueritis ut faciant vobis homines, ita & vos facite eis, ista enim est Lex & Propheta.

A N A L Y S I S.

Prothesis est, admonitiones non esse temere, & promissive adhibendas; ad cujus *vers. 9* adhibetur distributio

A subjectis { Contemptoribus, qui comparatione parium illustrantur, nepe suum: quod effecto calcandi, subj. pedibus arguitur.
Virulentis, qui item comparatione parium illustrantur, nepe canum, qui nos admonentes mordent & lacerant.

Præterea aliud argumentum causæ admonitionis ab adjuncta sanctitate ejus, quam illustrat pari rerum Deo in lege consecratam. Deinde aliud argumentum ab adjuncto precio verbi seu admonitionis, quæ pari illustrat margaritarum.

Vers. 7. Prolepsis est, cujus occupatio est ab adjuncta ignorantia, an aut contemptores sint, aut virulenti: subjectum est à corruptente causâ illius ignorantia, nempe precibus ad Deum fuis, quæ ad Deum precatio duobus comparatis parium exornatur, quartendi rem perditam, & pulsandi ostium clausum; sicut ejus petitionis effectum, nempe consequutio rei quam petimus, duobus aliis amplificatur, inventionis scilicet rei amissæ, & aperitionis ostii clausi.

Vers. 8. Hoc arguitur porro à toto universali, seu genere; quia omnis qui petit, &c. accipit, &c.

Vers. 9, 10, 11. Aliud argumentum à comparatione minoris: nam si illi homines nihil negant suis filiis, nedum Deus suis, & si illi mali nihil negant suis, nedum Deus summe bonus suis filiis negabit. Denique, si illi panem & piscem non denegant filiis, quo tamen illi ipsi indigni sunt: nedum Deus suis dona dabit, quibus ipse abundantissime fruitur, quæ nulla erga homines largitione exbauiriri posset; ubi etiam petitiones describuntur à subjecto rerum bonarum & nobis commodarum.

Vers. 12. Omnia officia erga proximum, quæcumque vel hæc tenus exposuit, vel etiam enumerari possunt adjuncta summa indicat; ita scilicet nos erga proximum gerere oportere, ut nobiscum illum agere expectimus.

METAPHRASIS.

ATque ut sitis animis sinceris & incorruptis, optime comparati, & reprehensionis argumentum non desit; tamen delectus personarum adhibendus erit: si enim in virulentos tanquam rabidos canes, qui vos concutiunt aut maleficos incessent; aut vero in Epicuræos tanquam sues, qui voluptatibus adeo addicti sunt, ut præ illis in quibus se volunt omnia sperant,

- nant, & pedibus conculcent, incidatis: nolite admonitiones vestras, tanquam res sanctas à sanctuario minime ad communes usus effereudas, istiusmodi canibus prostituere; neque reprehensiones, ipsis margaritis pretiosiores, huiusmodi suum & porcorum pelibus obtinendas objicere. Vbi si forte quaratis, quibus iudicis tales ab aliis discernatis: equidem (ut alia taceam superioris antea facta vitæ eorum experimenta) unum hoc vobis plurimum iurabit, si prudentiam (ut alia omnia quibus opus habetis) à Deo precibus petitis, si hoc donum primi parentis lapsu amissum diligenter exquisiveritis, si denique portam vestris peccatis oclusam precibus pulsatis. Neque vos terere debet, quæ vobis ante oculos obversatur indignitas: omni enim ex fide per Christum petenti dabitur, quærenti se obvium sistit Deus, & pulsanti aperietur. Quis ex vobis est (utcumque miseri mortales sitis) cuius si filius quidpiam quod conducit & salutare est, exempli causa, panem petierit, numquid lapidem illi daturus est? Aut si piscem petierit, numquid serpentem illi daturus est? Si igitur vos propter inhærens & adnatum vobis peccatum, mali, præsertim cum Deo qui ipsa bonitas est) compositi (cum iudicio & delectu ejus quod commodum & utile est) dona liberis vestris opportune confertis: quanto magis Pater vester cælestis, vobis bona & vobis salutaria petentibus, nihil denegabit? Sed quia ad omnia in proximum officia iter infinitum est, quæcumque vel hætenus explicata sunt, vel etiam porro percenseri in hoc genere possunt, uno quasi verbo complectar, eoque ita familiari & obvio, ut omnium fere ore seratur. Quæcumque ut alii vobis faciant legitime & ex incorrupta rationis præscripto cupiveritis, eadem illis itidem facitote; nec enim quidquam (quod proximum attingit) in lege aut Prophetis, legis interpretibus, fuisse & passim in Scripturis consignatur, quod paucis his verbis summam non comprehendatur.

Summa est, Christum pergere in officiis erga proximos explicandis.

Partes } Speciale de admonitionis cautione.
sunt, do- }
cumen- } Generale omnia secunda tabula-
tum } officia summam complectens.

P R A X I S .

UVM quo quis animo alterum reprehendere docuisset, in hominibus ipsis qui reprehendantur delectum adhibendum esse docet. Duo autem hominum genera notat,

quos nostra admonitione indignos judicemus. Unum eorum, qui admonitionum nulla cura ducuntur. Alterum eorum qui etiam odio habent reprehensiones, & reprehenses persequuntur, & contumelias afficiunt. Hos homines Servator canibus & suisibus comparat: animalibus Iudæis odiosissimis, quæ neque ad cultum Dei, neque etiam ad communem vitæ usum idonea erant: vide Esai. 66, 3. Hinc etiam Salomon, & post Salomonem Petrus, deploratæ salutis homines, his animalibus comparat.

Adhortatio autem ducitur ab adversis, scilicet sanctum prophanis non convenire. Sanctum enim sanctos; prophana prophanos decent. Hoc illustratur à Servatore *Matth. capit. 15.* sicut enim non solent canibus præberi liberorum alimenta, sed ossa, & rancida quæque, & putres carnes seu cadavera; sic etiam, &c. Et suisibus, margaritæ aptæ non sunt, sed filiquæ, &c. Proinde cum admonitiones & reprehensiones ad filios regni spectant, non sunt prostituendæ perditæ spei hominibus. In utramque igitur partem peccari in hac causa potest, scilicet vel si admonitiones justis earum dominis subtrahamus, vel si omnibus absque discrimine illas obviam exponamus. Sicut enim æconomus utrinque peccat, vel si dimensum domesticis subducit, vel si transferat ad alienos ad quos non spectat. Sic videndum, ut quum nos Deus æconomus admonitionum fecerit, ne, &c.

Quanta autem sollicitudine hoc cavendum sit, docet quum Admonitiones ex verbi penu depromptas, sanctas, & propterea etiamnum *Margaritis* comparandas esse dicat: ut major quædam cautio hic sit adhibenda, quam ne pecunias in eos erogenous qui illas prodigum & decoquant. Quo etiam spectat quod pretioso unguento assimilantur reprehensiones, *Psal. 141.* Quod in putidum canem aut lutulentam suam effundi nefas est. Sæpe etiam admonitiones pharmacis & medicamentis pretiosis assimilantur, quæ Hippocrates desperatis præberi prohibet. Atque hoc quidem argumentum utriusque hominum generibus omittendis, & in reprehensione prætereundis competit.

Sequuntur argumenta, quæ propria sunt singulorum generum. Et quidem adversus *Canes*, illud valet, quod ultimo loco positum est adjunctum, scilicet vituperatori periculum. *Canes* enim non modo non respuunt quod sanctum est, sed etiam in dato-

Verf. 6.
Quinam
seria repre-
hensione in-
digni?

quibus igitur
causa ad-
bibenda?

illa quam
sunt facien-
dæ?

ideo vitu-
peratores
non per-
stringendi;

res insurgunt; illis allatrant, eosque pro virili lacerant. Tanquam igitur à feris molossis & truculentis aut ferientibus, ab istiusmodi cavendum. Quæ tamen admonitio videatur potius humanam quam divinam sapientiam respicere, quum quis ut sibi & suæ salutis consulat, ab admonitionibus abstinuerit. Contra autem videtur fecisse Dominus, qui Prophetam ad Ieroboamum misit: & Eliam ut Ochoziam de adventante morte commonefaceret, iussit. Sed notandum hæc de canibus intelligi; non autem existimandum est eos omnes canes esse qui allatrant vel etiam mordent, tamen enim canes omnes allatrant & mordent, non ilico tamen canis est qui allatrat.

nec etiam
contemptio-
nes:

Contra secundum genus deploratorum peculiare argumentum est ab admonitionum conculcatione. Sicut enim sues siliquis mallet quam margaritas, & obiectas Margaritas pedibus obrerunt, siliquis vero a vide ingurgitant; sic, &c. Eos autem intelligit qui verbum Dei contemptui habent, nec ullam ejus rationem habent. Nec his ab similes sunt, qui solum Dei pedibus conculcant, &c. Heb. 10. 29. vide Prov. 29. 8. Qui tamen non ita ut alii furiant, non tamen idcirco minus impii sunt. Hujus enim seculi deliciis penitus capri in illas toti incumbunt, nec sua studia in alia distrahi patiuntur. Hi quidem facile inveniunt, qui eos tanquam moderatos & innoxios laudent: sed emunctæ naris homines intelligunt hoc esse pessimum. Hunc totum locum concludit. Prov. 9. 7, 8.

presertim
ab Evange-
lii minist-
ris.

Hoc autem cum omnes sollicitè servare debent, tum hi inprimis qui ministerio deserviunt. vide Matth. 10. Actor. 13. Exempla hujus doctrinæ videntur in Christo, qui à Phariseis, Pilato, Herode, interrogatus, illis respondere noluit. Hinc colligitur quo loco habendi sunt, qui admonitiones aspernantur. His enim similes sunt, qui allatum Pharmaceum effundentes, scutellam pedibus proterunt: vel etiam furiosis, qui Medico aut Chirurgo manus afferunt. Deinde hinc liquet, quam charæ nobis esse debent fratrum admonitiones & reprehensiones, maxime ministrorum, quibus se Deus nobis tanquam filiis exhibet, & (ut idipsis sibi chara pignora) se gerit. Sicut porro quamdiu Medicus domum ventitat, spes sanationis subest; sic, &c. Contra formidabili loco sunt, quibus ex libidine omnia gerentibus ne verbo quidem obstititur. Quamobrem memi-

nerimus aequitate & clementia uti adversus monitores, ne difficilioribus & morosioribus responsonibus omnium ora recludamus. Vide exemplum Saulis, quem per aliquot annos Samuel non invisit, nec scelus anhelantem repressit.

Occurrit difficultati quæ cujusque pii cogitationem subire ex superiori sermone possit; queratur enim quis, hæc difficillima observare esse. Quibus Christus respondet argumento ab efficienti instrumento: precibus enim de rebus quibuscumque, quatum opus habemus, consequendis, securos facit. Eoque ipso spiritu suo non iri destitutos, cujus præsidio delectum in admonendis hominibus habeamus. Hic igitur remedium informatur, quo mendicitati nostræ & indigentia subveniat, scilicet si petamus duntaxat. Apud homines quum aliquid desideratur, secum cogitant de precio quo concupitum redimant: aut de solertia & labore improbo, quorum si neutrum est, se quicquam accepturos desperant. Tamen vero etiam & pecunia & solertia præditus sit, tamen non occurrunt, nec parabilia sunt quibus indigemus. Sed apud Deum ut nos hæc deficiant, tamen quod petimus, auferimus, nec quicquam est quod petenti deesse possit.

Hoc petendi studium vehementius incendit oportere docet, non tantum verborum congerie, rem eandem signante, sed porro metaphoris quibus hoc studium indicatur. Et primum quidem, metaphora *Querendi*, quæ diligentiam & sollicitudinem subindicant. Quærimus enim non sine magno inveniendi desiderio, eoque diligentiam & vigilantiâ adhibemus; maxime vero si aurum aut argentum aut gemmas terra defossas eruere conamur. Vide Psal. 5. *Mane precabor, &c.* & 1 Pet. *Vigilate in oratione, &c.* Deinde *Pulsandi* metaphora ardor & zelus notatur: cum scilicet obstacula, quasi opposita repagula, assiduitate precandi perumpimus. Huc refertur, quod ad Deum vociferati sunt pii, & quod vocem attollunt: vide Luc. 11. & Luc. 18. de injusto Iudice.

Ut nos in hoc officio precandi confirmet & corroboret, præstantissimo promisso nos munit: fore scilicet ut votis à Deo potiamur. Petitiones enim nostras, instar clavis esse qua omnia Dei adyta adeuntur, arcæ referantur, conditoria recluduntur: & tanquam canis sagax, quæ omnia quæ sita pervestigatur, & machina qua obstacula omnia perfringuntur.

Verf. 7.
Admonendi delectus à Deo petendus;

idque diligendi congener & assidues;

Verf. 8.
quod etiam consequemini;

¶ in Christi nomine fiat

In humanis læpius petitur cum nihil auferitur, quaritur, &c. Vnde *Quicquid petieritis à Patre in nomine meo, &c.* Nihil aut in cælis tam altum, in mari tam profundum, tam in terra visceribus, &c. secretum, quod non acquiritur, &c. Nullius ut præpotentissimi Imperatoris tanta sit potentia & facultas, qua concupita comparet, quanta sit abjectissimi cuiusque Christiani; fide nomen Dei implorantis.

etiam ab inuicibus

Notandum vero, universalem particulam (*quisquis*) eximie consolationis esse. Sæpe enim subit animos nostros, Deum quidem exaudire preces, sed iustorum, sed doctorum & eloquentium hominum. Denique eorum, qui vitæ splendore ad eum propius accedunt. Nemo enim excluditur, nemo excipitur, nemo repellitur, nil quem propria infidelitas arceat: portæ & valvæ patent omnes.

Verf. 9, 10, 11. cum patres liberis suis nihil denegent

A minori fiduciam nostram confirmat. Si enim homines, etiam mali, dona filiis petentibus bona datis, quanto magis bonus cælestis Pater. Homines enim cum sitis, fontem bonorum in vobis non habetis, neque abundantis; deinde, ipsi egeris. Cum mali sitis, ad benignitatem non tam prompti estis. Postremo vos illos non creastis, sed tantum secundum carnem patres estis, & nihil nisi instrumenta estis quibus in hunc mundum editi sunt: ita ut vitrici potius aut novercæ præ me sitis.

idque legimus petentibus.

Simul etiam indicat, quæ nobis petenda sunt, & inde fieri ut quandoque non exaudiamur; quia loco panis, lapidem, piscis loco, serpentem à Deo petimus.

Verf. 12. Officia talis proximo præstanda quæ nobis

Quoniam longum iter est ad omnia officia enarranda, summam illa complexus est, dum præcipit, &c. Est autem hoc præceptum conforme illi, scilicet diligendum esse proximum ut teipsum. Sicut enim affectum

eundem exigit erga proximum, quo ipsi in *facta vestra* nosmetipsos sumus; ne eadem etiam officia illis exhiberi præcipit, quæ ipsi nobis ipsis præstari cupimus. Hoc modo, hac ulna utamur in officiis erga alios præstandis. Hic enim, pondus & pondus, lapis & lapis Deo sunt abominabiles; scilicet, si una mensura nobis officia velimus exhiberi, alia autem mensura nos nostra illis officia præstemus. Deinde, cum satis curiosi sumus, ut quæ nobis ab aliis debentur officia exploremus, non sine causa Christus nostrum erga alios officium, ab eo peti voluit, quod nobis ab aliis deberi cupimus. Sed hic *quaritur*, quomodo Dominus à servo sibi id fieri velit, quod eum erga servum præstare indignum foret: pauper sibi à divite erogari pecuniam vult, quam in divitis sinu iterum refundere, æquum non foret. Intelligendum igitur, hos se servi & pauperis loco ad tempus cogitatione subicere oportere, & secum expendere, quid sibi fieri vellent si eo loco essent.

que igitur dominorum erga servos officiorum ratio?

Deinde cavendum hic, ne in expectandis ab aliis hominibus officiis, ea velimus quæ cum lege rationis pugnant. Non enim si tu alii fraudandi te potestatem concedis si possit, ideo licere tibi putabis fratrem fraudare. Nec si tu alteri uxoris tuæ potestatem facias, ideo alius idem tibi præstare tenebitur. Exemplum exstat in duabus feminis, quæ tempore famis de liberis suis comedendis depectæ essent: tamen altera feminarum voluerat filium alterius in communem cibum proponi, non tamen idcirco ipsa debebat suum itidem filium pro epulis comedendum proponere. Distinguendum igitur hic, inter voluntatem & cupiditatem. Notandum hoc loco non dici: *idem alii facendum quod alii tibi fecerint, sed quod ab aliis ipse fieri velles.*

cum lege rationis pugnantia ab aliis non exigenda.

MATTH. cap. 7. vers. 13, 14.

13 Introite per angustam portam: quoniam lata est porta & spatiosa via que abducit in exitium, multi que sunt qui introeunt per eam.

14 Quia angusta est porta, & stricta via que ducit ad vitam, & pauci sunt qui inveniunt eam.

A N A L Y S I S.

PROthesis est, cohibendas nobis esse & veluti confringendas carnis cupiditates; quod sui adversi effectus, nempe interitum, confirmatur, & amplificatur adjuncta multitudine eorum, qui suas cupiditates sectantes, perierunt.

Verf. 14. Sicut etiam studium nostrum acuit ad cohibendum cupiditates, ex adjuncta paucitate eorum, qui frangendis & subjugandis cupiditatibus

servati sunt. Quæ utraque comparatione similium illustrantur, ubi vita æterna & exitium perpetuum duabus civitatibus comparata; ratio, quæ utramque adimus, portæ & viæ comparatur.

METAPHRASIS.

Aliud compendium præ & probe vitæ proponam: nimirum ut vobis à proprie mentis & voluntatis vestra sensu & cupiditate,

13.

(que ad malum proclivis & præcepta est) sollicitè caveatis. Quamobrem per portam veluti arctam succincti lumbis mentis & voluntatis vestre ingredimini: quandoquidem porta lata & via spatiosa veluti est, que ad exitum adducit; & plerique luxu diffidentes, & cupiditates suas laxantes (quod per angustam portam non possunt) illac ingrediuntur. Nec minus studium vestrum ad pietatem acuire debet, quod arcta sit porta & stricta & angusta via qua ad vitam ducit, quam tamen si non desunt qui quaerunt quam plurimi, tamen pauci (prebus qui per versam viam ineuntes pereunt) cum invenire quaerunt, quia ad præscriptum Verbi Divini illam non investigent.

Summa est, constringendos esse carnis affectus, ne nos in exitum precipites agant.

Partes }
 sunt } Affectus cupiditatum & mentis probe cohibendos.
 } Rationes quibus hæc adhortatio nititur.

P R A X I S.

Postquam rectum navigationis ad cælum cursum descripsisset, scopulos quosdam naufragiis infames, declinandos esse admonet: & quidem hujusmodi scopulos, ad quos non una tantum Christiana virtus, sed universus omnium virtutum chorus alliditur & convellitur.

Quorum scopulorum primus est, si quis latam viam iniens, portam etiam latam & spatiosam ingrediatur. Vb: *Beata pirum, & m ferrima* impiorum conditio, duabus civitatibus comparatur: quarum ad hanc, lata via & porta, ad illam, angusta & via & porta pervenitur.

Quamobrem per angustam viam & portam incidendum esse admonet, declinata lata cum via, tum porta. Magni interest ut quis viam, quæ ad optatum locum ducat, notam habeat. Quod cum in terrestribus itineribus homines sollicitè curant, tum in cælesti itinere id multo magis præstandum est. Vide *Ier. 6. 16. &c.* Quo magis attendendum est huic Servatoris doctrinæ, qua & recta via indicatur, & devia innotescit. Quo vero doctrinam hanc altius animis inscribat, allegoria usus est: cujus germanus sensus est, neminem qui vita æterna frui velit, sibi cupiditatem suarum & rationis habenas laxare oportere, ut illud sequatur quod sibi maxime adlubescit, & quod sibi suis sensus & ratio dicitur.

Quinam latam Qui enim ex præscripto oculorum & af-

fectuum suorum vitam instituit, is veluti in *1. m ingre-* lara via insilit: ut qui nullas molestias sentiantur? ditur, nec ulla difficultate aut angustiis impeditur. Contra, qui cupiditatibus suis frænum injicit, is se in arctam veluti viam conjicit, & veluti septis & repagulis conclusum tenet, ne pro libidine expatiatur & oberret.

Hinc est etiam quod jubemur, viatorum *angustam ingredien-* more, lumbos cingere, & vestes cum pendulas *tibus con-* (that haeg dovrne) seu ad talos dimissas, *stanter de-* tum laxas & quæ diffiunt, & nunc huc nunc *currendam;* illuc vento dispelluntur constringere. Cum enim quis habenas cupiditatum remittit, eadem tanquam laxæ & longæ vestes, nobis ad iter faciendum impedimento sunt. Vide *1. Pet. 1. 13.* Hinc etiam est, ut recta ad vitam æternam via celsi in stadio comparetur: ubi qui metam contingere vult, non huc illuc oberat, sed recta scopum fertur, & se intra oleas continet. Quo etiam refertur quod pii omnes, cum cursoribus Olympiacis conferantur: qui in diaræ ratione genio suo non indulgebant, sed illis vescuntur quibus ad cursum perniciosissimi sunt, minimeque anhelant; tamen ea saporis non adeo arrideant: & *Hebr. 12.* vestes exuunt, quibus in cursu graventur & onerentur.

Contra, profligata vita describitur, cum *cum latam* quis in sensum reprobum datur, ut faciant *incedentes* ea quæ maxime adlubescunt. *Rom. 1. Eccles. 9. 7. 1. & vers. 11. cap. penult.* Vnde improbi indomito juvenco assimilantur, qui huc illuc oberat per prata, cum pii domitis & mansuetis dicantur similes esse, qui jugum ducant, & lyra (*in the ridge or balke*) seu porca (*a furrow*) incedunt. Et *Ier. 2. 24.* Impii idololatræ fecinæ onagro comparantur, quæ in deserto huc illuc discursat. Hujus exemplum habes. *Psal. 2.* ubi impii queruntur se Dei lege & mandatis, tanquam vinculis & ligamentis, constringi, se vero pati nequire profrentur, tantis angustiis urgeri: eoque daturos operam ut elabatur, effractis & obtritis vinculis.

Huic contrarium est, si quis ex præscripto Verbi vitam formet & effingat, seque cancellis his circumscribi patiat, ut neque hinc & ad dextram, nec illinc ad sinistram desinat.

Hanc cautionem confirmat argumento *Præmio-* adjuncti præmii. Quo enim facilius affectus *viam diver-* suos cohibeant & coercent, proponit præmii *fit, as horum* æternæ vitæ, iis qui ad illos subigendos prompti sunt: sicut contra, exitium iis qui pro libidine agant, subjicit. Molestias *viatorum;* igitur

igitur quas vita bene instituta secum ducit facilius sustineant, quoties reputaverint per angustam & viam & portam incidentes, tandem in locum quietis & tranquillitatis appulsuros, in locum amplum & spatiosum, ubi pro voluntate & omni desiderio animi, huc illuc se sine periculo vertant. Sicut enim viatores difficilia itinera superant, hac spe quod exanthlatis laboribus in opportuno quodam diversorio conquescent: sic, &c. ideo dicit Christus *Matth. cap. 11. vers. 30. Iugum meum suave, onus meum leve.*

qui per angustam viam, & eternis,

Meminerimus igitur hac via nobis in Paradisum Domini aditum patefieri, sicut contra lata via & porta in angustissimum foream devenitur. Ut enim boves pinguissimis pascuis saginati amplissimisque tandem ad macellum veniunt, cum boves jugum ducentes à labore ad præsepe aguntur: sic, &c. Et ut aves sibi indulgentes & insecutioni inhiantes, tandem in maximas angustias deveniunt, & laqueolis ne quæ se moveant tenentur: sic improbi, &c. Hinc est ut *Ecles. 11. in iudicium adduci comminentur. Et Psal. 2. Virga ferrea, &c.*

per latam exitum,

Quod si prioris consolationis veritatem contueri placeat, eam in Mose dignoscemus, qui cum Pharaonis filix filius nuncupari potuit, & carnis delicis frui; maluit tamen, &c. *Heb. 11. unde tandem in summum dignitatis, cum in hac tum in futura vita, fastigium elatus est. Comminationis vero veritas comprobatur in Absalone & Adonyah: qui cum ex libidine sine ullo correctionis obstaculo vitam traduxissent, tandem misere perierunt. Vide Parabolam divitis. *Luc. 16.**

Verf. 14. Ex paucitate eorum qui arctam viam ingrediuntur ea sollicite incedenda;

Alterum argumentum est ab adjuncta multitudine pereuntium per latam viam & portam: sicut contra paucitatem eorum, qui arctam viam & porta ab interitu servantur. Cum enim plerique lata via pereant, danda opera est, ut tu forte illa eximaris: & cum pauci servantur, &c. omnis diligentia & industria adhibenda est, ut in paucorum numero inveniantur. Eodem argumento utitur. *2 Pet. 2. ad cautam sollicitudinem ingenerandam, quod plurimi imposturis Pseudodidascalorum deficerent. Quod ergo homines præcipites plerumque ad nequitiam agit, quod multo maximam partem eo rapi vident, & quod paucos videant se pietatis studio tradere, id cum primis ab iniquitate abducere debet: & homines sollicitare ut excubias diligenter agant, ne hominum*

multitudine, tanquam rapido torrente, asportentur. Si cohors militum cum hac prædicatione in aciem traderetur, scilicet fore ut ex 100. tantum 10. superstites forent; alia vero cohors cum hac prædicatione, ut ex 100. decem tantum occumberent: an non prioris cohortis milites impensius sollicitos fore existimamus, ut se ad omnem cautionem excitent quo periculum declinent? Hinc est quod Ezechiel Judæos reprehendat, quod cum viderent iudicio divino decem tribus ob suam Idololatriam involvi, ipsi tamen non caverent. Contra etiam: quod pauci hanc viam ineant servanturque, nobis remissas manus afferre non debet; sed potius industriam acere. Sicut in cursu: tametsi pluribus cursu certantibus, unus præmium reportet; non tamen ideo conatus suos inertia retundunt, sed potius ad rem gerendam se magis magisque exultant. Vide *Iesus cap. 24. Quo autem plures nos vidimus & legimus hac via periisse, &c.*

Hinc porro colligitur, nos natura è via ^{à qua natura deflexisse,} & quemque extra viam consistere natura. Nam cum hortetur ut ingrediamur rectam viam, non autem ut metam teneamus, satis indicatur, quemque in errore tandiu versari quoad Evangelii notitia inde eruatur. Hinc *Iacobus cap. 45. Spiritum qui in nobis est ad invidiam propensum esse, & Rom. 3. Pedes eorum ad effundendum sanguinem veloces esse. Quæ proclivitas & propositio cum in omnibus ætatibus locum habeat, tum maxime in juventute. Vide Psal. 119. sect. 2. Item Eccl. 11. vers. penult. Quocirca, ut est in Luca, Centendamus nec desperemus: majorem enim gratiam conferret Deus. *Iacob. 4, 5. modo caute & sollicite ambulent.**

Illud vero quærendum videtur, quomodo sit quod pauci inveniant rectam illam viam: scilicet, inquit aliquis, quod eam non quærant. Id vero nihil miri esset, si minime quærentibus copiam sui non faciat; sed *Luc. 13. additur, multos quærere ut intrent, sed tamen qui hoc faciunt non invenire. In quo species quædam apparet repugnantiam. Prius enim accepimus: omnem qui quærunt invenire; sed intelligendum est, quærentem omnem precibus scilicet, & debita ratione invenire. Hos autem homines viam quidem investigare ex præscripto sensus, aut rationis propria, aut consuetudinis. Hinc est ut vel tam errent maxime, cum omnem operam posuerunt ut veritatem attingant.*

quæ fiat quod pauci rectam viam inveniant?

tingant. *Ejaie capite quinquagesimo tertio.*

Postquam omnes nos errasse confirmat, adiungit causam, scilicet, quia quisque respicit ad eam viam quæ ante se est, id est, sibi maxime placentem: & *Prov. 14, 12. Est*

via quæ bona hominibus videtur, cuius exitus est exitium. Secus fit cum ad præscriptum Verbi hoc quarant, & precum subsidio illud prosequantur, suæ simul & sapientiæ & viribus diffusi.

MATTH. cap. 7. à vers. 15. ad 21.

15 *Cavete vero vobis à Pseudo-prophetis, qui veniunt ad vos cum vestimentis ovium, sed intrinsecus sunt lupi rapaces.*

16 *A fructibus eorum agnosceatis eos. Num colligunt ex spinis uvam, aut ex tribulis ficus?*

17 *Ita omnis arbor bona fert fructus bonos: putris autem arbor fert fructus putres.*

18 *Non potest arbor bona fructus malos ferre, neq; arbor mala fructus bonos ferre.*

19 *Quæcumque arbor non fert fructum bonum, exciditur, & in ignem conjicitur.*

20 *Nempe igitur ex fructibus ipsorum agnosceatis eos.*

A N A L Y S I S.

Propositio seu axioma est, cavendum à pseudo-prophetis; quam duplici adjuncto confirmat, 1. simulatione pietatis, quæ comparatione parium illustratur, quod veluti ovina pelle induuntur, 2. periculo, quod item illustratur comparatione parium, luporum scilicet rapacium.

Vers. 16. Aliud axioma est, ut doceat quomodo dignoscantur; ubi prolepsis, cuius occupatio est. Quomodo ab illis nobis cavebimus, cum tam egregie pietatem simulent? subjectio est, ab effectis eorum dignoscetis; quod illustratur item paribus, nempe ut frutex patet ex fructibus. Quod porro ex speciebus fruticum confirmatur, spinis & tribulis.

Vers. 17. Idem confirmatur ex comparatione parium, nempe arborum: & ab adversis, quia bona arbor bonos fructus fert, idcirco mala malos.

Vers. 18. Altera prolepsis, cuius occupatio est: quæcumque est eorum doctrina, tamen vita bona est: subjectio est ab adjuncta *admonitione*, fieri non posse, ut sit vita bona, cum doctrina sit corrupta.

Vers. 19. Aliud argumentum, quo dehortatur à pseudo-prophetis audiendis, ab adjuncta excisione, & in ignem gehennæ conjectione; quod illustratur pari arborum infugierarum, seu sterilium. Quo non obscure innuit idem exitium eventurum his, qui illis acquiescunt.

Vers. 20. Conclusio est secundæ propositionis, ubi videtur futuram iræ divinæ effusionem in pseudo-prophetas in his fructibus numerare, ex quibus dignoscatur pseudo-propheta: eoque hanc excisionem non esse restringendam modo ad corporis pœnas, quas in hoc seculo sæpe effugiunt; sed etiam ad mentis execrationem & reprobam sententiam, in quem à Deo coniecti, omnibus suam amentiam conspiciam reddunt. Quod etiam ex *cap. 3, vers. 10.* videtur confirmari.

M E T A P H R A S I S.

15. *Sicut à propriis cupiditatibus, tanquam ab intestinis hostibus, sic à pseudo-doctoribus, tanquam fœrensibus & externis, omni cura & studio cavendum, ne imprudentes eorum insidiosis implicemini. Cuius cautionis divæ cism-*

primis causa subsunt; una, quod (ut in voluntariis & nulla legitima vocatione munitis usi venit) larva pietatis tanquam ovina pelle induuntur; altera, quod non secus quam lupi famelici exitiales, & ad æternum animæ & corporis interitum perniciosi existunt. Quod si,

unde (detr. scilicet larva) eos à veris Dei Ministris internoscatis, forte queritis: Respondeo ab effectis, non aliter quam ex fructu planta bona, aut mala deprehenditur. Ecquis enim in-

ventus est qui vel ex spinis uvas, vel ex tribulis ficus unquam colligit? Sicut autè in fructibus, sic & in arboribus omnino usu venit: ut arbor omnis bona præclaros fructus ferat, sicut è contra ignobilis aut agrestis, fructus insulsos &

insipidos profert. Sed excipietis forsitan, pseudo-doctorum mores & conversat. onem esse (propter summam pietatis speciem & simulationem) piam & laudatam, quequid de doctrina statueret nobis placet. Scilicet, perinde est (quod tamen summe absurdum foret) ac

si bona arbor vitiosos & putres fructus, aut mala præclaros simul ederet. Quod si corrupta doctrina periculum grave vobis ad cautionem non sufficit, moveat tamen, quod ut infugiere arbores iusto Dei iudicio excisi, æternæ damnationi adducuntur: quo non obscure intel-

ligatis idem vos exitium manere, si illis aures simul & obsequium præbueritis. Ex his igitur indicis doctrine, morum, denique divini iudicii, aut palam in omnium oculis, aut occultius piorum sensu & conscientia, per cordis executionem & indurationem ad æternum exitium præciam & præcursorem, quæ etiam

vita summe flagitiosa proditur, tanquam ex indubitatis fructibus, pseudo-doctores deprehendetis.

P R A X I S.

Seductio ex propria cupiditate oritur;

Periculum ex Pseudo-prophetis prædicēs, nos adversus morsus eorum venenatos munit. Quum enim superius eum scopulum indicasset ad quem nostrapte sponte sine impulsore ruimus, tum hoc loco eum scopulum describit, ad quem animorum cupiditate detrudimur. Quo magis circumspiciendum nobis est, ne lūne istine incauti operiamur. Sæpe enim fit, ut quos cupiditatum suarum illecebræ irretitos tenere nequeant, eosdem impostorum fraudes in exitium præcipites agant.

etæque periculiosior;

Ob eam rem non minore in periculo verifamur, quam urbs quæ intus intestinis proditionibus laborans, foris etiam obsidetur. Nec minus miserabilis nostra conditio est, quam ovium quæ & intus interitus sui causas inclusas tenent, ad varios exitiales morbos propensionem, & foris ferarum prædæ sunt obnoxie.

Admonet { sollicitè cavendum à Pseudo-phrophetis. studiose discernendos ut declinentur.

Verf. 15. cui Ecclesia Dei semper obnoxia fuerit;

Cavete vobis. His verbis docuit Christus obnoxiam fore variis imposturis suam Ecclesiam, ideoque periculum esse ne à fide multi excidant, nisi intenti sint ad cavendum. Scimus quanta sit hominum ad vanitatem propensio, itaque non modo naturaliter falli appetunt, sed singuli ad seipfos fallendos ingeniosi videntur esse: jam vero Satan mirus fallaciarum artifex, non desinit laqueos tendere quibus simplices ac incautos irretiat. Vulgo autem ludæi sperabant latum sibi sub Christi regno fore statum, omnique certamine & molestia exemptum. Admonet ergo discipulos suos si perstare cupiant, ut se comparent ad vitandas Satanae insidias. Dominus enim in continua militia suam vult Ecclesiam in hoc mundo.

illique fide amati resistendum;

Quamobrem ut nos illi discipulos præstemus usque in finem, non sufficit sola docilitas, ut sinamus nos regi ipsius Verbo, sed fidem nostram, quia subinde à Satana impetitur, armatam ad resistendum esse oportet. Est quidem hoc maximum si nos à probis & fidelibus Christi Ministris regi patimur, sed quia ex opposito emergunt falsi Doctores, nisi sedulo vigilemus & muniti simus constantia, facile erit nos à grege abduci. Quo etiam pertinet illud Christi dictum, *Oves audire pastoris vocem, alienum vero non audire, sed fugere ab eo. Ioan. 10.* Vnde etiam col-

ligimus non esse cur animis deficiant fideles vel turbentur, dum obrepunt lupi in Christi ovile, dum falsis doctrinis conantur Pseudo-phrophetæ labefacere puram fidem, quin potius expergeri debent ad excubias agendas: neque enim frustra cavere jubet Christus. Quare si modo nos propria socordia non circumveniat, qualvis decipulas effugere licebit: & certe sine hac fiducia nobis non esset animi satis ad cavendum. Nunc cum sciamus Dominum nolle nos frustrari per quosvis Satanae incursum, intrepide pergamus, Spiritum discretionis ab eo petentes, per quem ut cordibus nostris fidem suæ veritatis obsignat, ita Satanae fallacias & imposturas detegat, ne ludamur.

Cum dicit Christus, *venire in vestitu ovium, qui intrinsecus sunt lupi rapaces:* significat bene colorato prætextu non carere, nisi ad eos penitus excutiendos adhibeatur prudentia.

ideoque cum prudentia amanda;

A fructibus eorum.] Nisi hæc apposita fuisset discriminis nota, poterat sine exceptione in discrimen venire tota quorumlibet Doctorum autoritas. Nam si exitiale periculum in doctoribus timetur, nec vitandi ratio constat, omnes esse suspectos necesse erit: nec melius restabit compendium, quam aures habere omnibus clausas. Et videmus profanos homines, ut impune rejiciant quodvis doctrinæ genus, periculum hoc obtendere, infirmos etiam ac rudes hæreticos perplexos. Christus ergo ne quid reverentiæ detrahat suo Evangelio, sincerisque ejus Ministris & Doctoribus, iudicium de Pseudo-phrophetis à fructibus facere jubet.

Verf. 16. Hi seductores ex fructibus distinguendi;

Quare nimis putidi sunt *Papiste*, qui constantæ nobis invidiæ causa, illam Christi vocem præcise jactant, à Pseudo-phrophetis cavendum esse: ac suis clamoribus efficiunt, ut imperiti, causa incognita, temere à nobis abhorreant. At vero quisquis Christi consilio parere cupit, necesse est ut prudenter & interposito delectu judicet. Nos vero non tantum fatemur libenter cavendos esse Pseudo-phrophetas, sed etiam sedulo & acriter hortamur simplices ut eos caveant. Tantum monemus secundum præscriptam à Christo regulam, ut justa cognitio præcedat, ne simplices, purum Dei Verbum respuendo, temeritatis suæ pœnas lvant: nam inter maturam cautionem, & præposterum fastidium longe interest.

ideo Papiste à nobis abhorrentes damnandi;

Nimis autem improbe Christi mandatum abrogant *Papiste*, qui injecto falso metu, mit-

et inquisitionem prælibent.

feras animas ab inquisitione deterrent. Sit igitur hoc certum, eos qui trepidando incognitam doctrinam respuunt vel fugiunt, perperam hoc & minime ex Christi mandato facere.

Hæc ex fructibus cognitio omnium certissima

Omnium autem judiciorum nullum nec certius nec illustrius est, quam quod ab effectis ducitur: quæ alia scilicet fructuum metaphorâ illustrantur. Vt enim fructus certissime arborem prodit, sic effecta Pseudo-prophetas. Sicut enim flores & folia sæpe mentiuntur, nec certum aliquid bonitatis arboris testimonium præbent; sic larva & externa hominis superficies simulationem sæpe sustinent, quominus incorrupte de iis pronunciemus. Contra vero, ut fructus inclusum in arboris radice succum arguit; sic effectus seu opera Pseudo-prophetarum, sensum animi qui intus latet, palam facit.

qui in doctrinâ puritate consistunt,

Sed hic despiciendum est, qui sunt ii fructus, quibus iudicium hoc constituitur. Doctrinæ: an Morum? an utriusque: utriusque respondendum. Sicut enim fucum nobis, duobus modis facere nituntur, doctrina scilicet & vita, (utraque dealbata:) sic etiam eisdem vestigiis, eorum fraudes persequendæ sunt. Et primum quidem, quod ad doctrinam seu ministerii rationem attinet, quærendum: an vocatione aliqua legitima instructi sint, an potius voluntarii ministri: hoc enim hominum genus currit nemine mittente, & tanquam circumforanci huc illic cursitant. Vnde etiam *Ioh. 10.* tanquam latrones aut fures non per ostium, sed per fenestram, aut aliunde percurrere dicuntur, quod hoc loco non obscure indicat. In ipsa autem doctrina quærendum, si quid præter id quod à Christo & Apostolis traditum sit, innovent *Gal. 1. Rom. 16. Nam si vel angelus è caelo, &c.* Deinde videndum, si hominibus placere student: tum enim Dei servus esse nequit *Galath. 1. Quod ii omnes faciunt, qui liberi arbitrii & rationis nostræ vires prædicant, & opera justificantiæ coram Deo, qui alios adulteros & supposititios sequestros inserunt, &c.* Vnde veri præcones Dei, nihil nisi Christum scire & prædicare sibi ante oculos proponunt. *Actor. 8.* in Philippo proponit exemplum. Et *1 Cor. 2.* in Apostolo, cum alii propriam gloriam quærent, non ejus quem se mittere præ se ferunt. Atque hæc prior & certior investigatio est, à ministerii ratione ducta, cujus exempla sunt, *Apostol. 2. &c.* Si enim ullet ut lupus, & vocem lupi edat, de veste nihil refert; ut ille

qui speciem agni referebat, cum voce draco esset. *Apostol.*

Sequitur altera, quæ ex moribus ducitur, & *morum* in qua iudicium adhibendum est, ne quem *integritate* præcipitemus, neve ex qualicumque pietatis specie de illius pietate pronunciemus. Sæpe enim fit, ut homines quo facilius aliorum animos inescant, quandam probitatis in quibusdam specie ostentant, quam tamen post ipsi produunt. Difficile enim est, simulationem diutius sustineri, quin minima quaque oportunitate emanet. Sicut enim lupus suam voracitatem & rapacitatem ad tempus dissimulans, subinde ad ingenium recurrit; sic &c. & sicut in arboribus usu venit, ut si quis ex foliis aut floribus iudicium formare velit, non expectata fructuum maturitate, plane hallucinetur; sic etiam qui de initiis quibusdam iudicium sibi fingant, &c. tandem enim eorum amentia omnibus innotescet. *2 Timoth. 3.* Hinc elucet, quam nos omnes in Sacra Pagina versatos esse oportet, & pulchre exercitatos, ut acies oculorum acuta sit. Quo est detestabilior horum negligentia, qui nullam in illa legenda operam ponunt, aut perexiguam. Illorum vero sacrilegium, qui rudioribus lectionem Scripturarum interdiciunt. Ex quo etiam refutantur cum *clerus pontificius*, rum insullâ homines qui sibi ipsi quodammodo oculos effodiunt, dum penes se esse negant de pastoribus iudicare: cum ovis lupum discernit, & vocem pastoris ab alieni voce. *Ioh. 10.*

Hoc argumento porro confirmatur à *bi in Pseudo-disparatis.* Si enim eorum doctrina & mores, improba deprehendantur, illos ipsos bonos esse *adveritatem* erit. Vbi Pseudo-propheta insuper veritibus, dumelis, & tribulis confert. Vide *2 Sam. 23, 6.* Idem *Iudic. 9.* in parabola Rubi, Abimelechum exhibentis. Sicut contra pii & fideles Doctores, vitibus & ficis comparantur, quorum sunt suavissimi & saluberrimi fructus.

Hoc posterius corroboratur argumento *Verf. 17.* ab adversis: nempe bonas arbores, bonos *quia ipsi tales sunt* fructus proferre, non autem ideo proferte malos, &c. vel argumentum est ex comparatione majoris. Cum enim bonos fructus bona arbor edat, nedum malos edat.

Quoniam autem sæpe fit, ut ex specie *Verf. 18.* quadam & levissima virtutis significatione, *ideoque non possunt esse boni.* homines stupidi audacter de suis impostoribus pronunciant, & doctrinam tueri non valentes excipiunt, bonos tamen & pios esse, quancumque doctrinam proponunt: docet Christus,

Christus, non posse illos bonorum numero haberi, si corrupte & false doceant. Plerique enim hominum ita impostorum liberalitate fasciantur, ut quicquid proponant moniturose doctrinae, tamen pro bonis habeant. Quibus Christus respondet, non modo huiusmodi homines bonos non esse, sed ne esse quidem posse.

Deinde, quia sunt qui utrumque conjungunt, scilicet hominem simul bonum & malum esse posse, scilicet malum, doctrina; & bonum moribus, aut contra: ideo Servator subijcit, &c. ut hoc ipso *vers. 18. Non potest, &c. & Non potest, &c.*

Quomodo ex enim corruptelis nihil sumi?

Sed hic (vel potius antea paulo) *queritur* primum, quomodo dicatur ex tribulis ficus non percipi, nec ex spinis uvæ, cum Christus *Marth. 23.* à corruptissimis Phariseis sacram doctrinam (rem scilicet pretiosissimam) percipi posse confirmet.

Respondeo, sanam doctrinam nulla eorum pietate nobis utilem esse. Quatenus enim ab illis per avaritiam aut ambitionem proponitur, non prodest: sed primum propter Verbi prædicati incorruptam naturam, quod per tam fetulentum canalem transiens, nihil inde contrahit contagii. Deinde, admirabili Spiritus Sancti virtute; qua sit, ut corruptissime editum, ad salutem tamen potens sit. Non igitur à tribulis, ficus: sed à ficis, ficus per tribulos colliguntur: & uvæ, à vite, licet per spinas: tanquam si quis injecta in sepem manu, uvas ex vite colligeret. Deus enim is est, qui Leonibus ipsis ita moderatur, ut qui animo voracissimi sunt, alimentum etiam præbeant: & qui dissipant & dilaniant homines & iumenta, à dilaceratione vindicent. Quod spectatur in historia illius Prophetæ, qui à vecatore deceptus, per

leonem & interfectus est, & ab eodem custoditur.

Queritur hic secundo, quomodo dicatur bona arbor, non nisi bonos fructus edere, cum nemo sit qui non sæpius peccet, prout vetus Adam in illo minime extirpatur? *etiam quomodo bona arbor cum omnes mali?*

Respondeo, ita ista inter se assimilari, ut interim magna diversitas & dissimilitudo maneat. Nam bona arbor quoniam universo sui succo bona est, non nisi bonos fructus profert: homines vero cum non nisi ex parte ea boni sint, qua Spiritu Dei per fidem regenerantur (altera sui parte corrupti) nihil mirum est si bonis malas quoque actiones admiscant. Comparatio igitur instituitur inter arborem bonam, & eam partem hominis quæ instaurata est spiritu; ut sicut turba bona non est censenda nisi quæ bonos fructus facit, sic etiam spiritu imbutus non habeatur, qui secundum spiritum non incedit. Deinde notandum est, non omnem qui peccat, statim iniquitatem patrare. Iniquitatem enim is operari dicitur, qui totus in ea exercetur; sicut justitiam facere, qui se bonæ vitæ penitus dedit.

Postquam furem & lupum retexisset, a *vers. 19.* lio argumento adjunctæ pœnæ omnes ab *Omnes qui non serunt fructus excidentur.* illis deterret; sic *2 Pet. 2. ἐπὶ γυντες ἐαυτοῖς πικρὸν ἀπόδηλον.* & *Iude cap. unico vers. 12.* ut intelligant, se quoque una perituros, si ab illis se duci patiuntur. Hoc illustrat similitudine agricolæ, qui infrugiferas arbores, in horto præsertim & loco feracissimo, non fert. Vide supra. Vites enim & arbores frugiferæ ædificiis ineptæ sunt. Quo etiam refertur, quod de spinis, rubis & tribulis scribitur. *2 Samuel. cap. 23. Iudic. cap. 9.* Finis enim spinarum est, ut igni subjiciantur.

MATTH. cap. 7. à vers. 21. ad 28.

21 Non quisquis dicit mihi, Domine Domine, introibit in regnum cælorum, sed qui facit quod vult Pater meus qui in cælis est.

22 Multi dicent mihi die illo, Domine Domine, nonne per nomen tuum prophetavimus, & in nomine tuo demonia eiecimus, & per nomen tuum multas virtutes edidimus?

23 Tunc autem profitebor eis, Certe nunquam novi vos, discedite à me qui operam datis transgressioni legis.

24 Quisquis igitur audit ex me sermones istos, & eos præstat, assimilabo enim viro prudenti, qui ædificavit domum suam super petram:

25 Decidit autem nimbus, & venerunt flumina, & flaverunt venti, & incidunt domui illi: sed non cecidit. fundata enim fuerat super petram.

26 Et quisquis audit ex me hos sermones, & eos non præstat, assimilabitur viro fatuo, qui ædificavit domum suam super arenam :

27 Descendit autem pluvia, & venerunt flumina, & flaverunt venti, & impetuerunt in domum illam : & cecidit, & fuit casus ejus magnus.

A N A L Y S I S.

Prolepsis est, cujus occupatio est ab adverso, si qui Pseudo-Prophetarum corruptæ doctrinæ aurem præbent, pereunt; ergo falsi erunt, qui veræ doctrinæ se auditores præbent: subjectio est, non falsos iri qui veritatem profitentur; quod confirmatur à comparatione majoris, ne hos quidem falsos fore, qui veritatem profitentur, tamen illam magna voce & bonis lateribus faciunt; quod ingeminatione professionis indicatur (*Domine, Domine.*) Quod etiam confirmatur proprio effectu eorum qui servantur, nempe faciendi voluntatem Patris: cujus obsequii adjuncta assiduitas & perseverantia participio presentis temporis, ex more Hebræorum, designatur.

Verf. 22. Hoc ipsum confirmat comparatione majoris, ne ipsos quidem doctores, veram doctrinam miraculis & signis doctrinam obfignantes falsos iri, nisi operibus bonis incumbant, nedum auditores.

Verf. 23. Confirmat effectos fore regno Dei operantes iniquitatem ab efficiente causa, nempe quod illos non dilexit; quod etiam amplificatur ab adjuncto tempore, quo docebant & miracula edebant.

Verf. 24, 25. Hanc doctrinam ab adversis confirmat, quia bene operantes servabuntur: quod illustratur comparatione parium, ubi bonis operibus incumbentes comparat prudentibus, qui domum super petram ædificant; quod confirmat ab adjuncta ejus firmitate, quæ nullis procellis afflictionum aut tentationum concuti potest.

Verf. 26, 27. Hoc porro amplificatur ab adversis; quæ itidem comparatione parium, stulti ædificationis, domum suam super arenam fundantis, exponatur.

M E T A P H R A S I S.

21. **T**ametsi pereunt omnes, qui ab impostoribus decepti, & erroribus imbuti, à recta via deflectunt: non tamen idcirco ad salutem perveniunt, quicunque cognita veritate eam profitentur, ne tum quidem cum magna voce & bonis lateribus verum Dei cultum præ se ferunt: sed hi modo qui opere quod celestis Pater meus in præceptis dedit, ad extremum usque spiritum persequuntur. Dicam amplius, nec defuturos formidabili Dei iudicio quam plures, qui me quam contentissime Dominum appellabunt, de sua salute in hunc modum disceptantes: Nonne tuæ cum auctoritate, tum virtute instructi, Euangelium regni promulgavimus, demonia ejecimus, & in refractarios & rebelles iudicia divinitus & admirabiliter exsequuti sumus? Quibus tamen omnibus palam profitebor, me eos nun-
- 22.
- 23.

quam, ne tum cum doctrinam puram & sinceram certissimis & clarissimis miraculis consignarunt, approbasse. Quibus edicimus sum ut à me quam longissime recedentes, ad inferos (quod iniquitatem operati sunt) ab Angelis detrudantur, ne mirum vobis sit, eos qui Verbi modo auditores sunt, non etiam præcones regno colorum excludos iri, nisi quod verbis profitentur, re & factis exprimant. Quisquis igitur sive Doctör sive Discipulus sit, qui hos meos sermones auribus percipit, & ad eosdem tanquam ad normam totum vitæ suæ cursum dirigit: cum assimilabo viro prudenti, qui domum, quam ædificat, petram pro fundamento subtermit. Tamen si etenim imbres desussum irruant, & flumina deorsum impetum, venti denique irruptionem faciant, & conjunctis viribus domum illam invadant, domus tamen firma & arrecta perstat, ut pote quæ petra imposita fuerat. Contra quisquis sive Doctör, sive Discipulus sit, qui hos meos sermones auribus percipiens, ad eosdem tanquam ad normam totum vitæ suæ cursum non dirigit: viro insipienti merito assimilabitur, qui domum quam ædificat arenam pro fundamento subjicit. Nam incurstantibus sursum imbribus, fluminibus deorsum impetum & impressionem facientibus, ventis denique resstantibus (maxime vero si conjunctis viribus in domum insiliant) domus illa corruit, cujus est (ut quæ sit ab ipsis fundamentis convulsa) casus longe gravissimus, qui nullam suæ instaurandæ spem relinquit.

Summa est, ut doceat qui sunt fructus, quibus proferendis nos bonas arbores esse probabimus: scilicet cum verbis profiteri, tum re & factis exsequi quod pie & sancte profitemur.

Partes { Subjectio ad tacitam objectionem, quæ subjectū est, illos tantum falsos fore, qui quod bene profitentur, factis exprimunt. *vers. 21.*
Subjecta confirmatio, versibus reliquis.

P R A X I S.

EX iis quæ superius dicta sunt, excipi *Verf. 21.* veluti ab adversis potuit; omnes eos, qui *Qui fidos doctores habent ideo non ser. v. 22.* fidos Doctores nacti illos audiunt & profitentur, servatos iri; sicut pereunt qui pseudo-phphetis auscultant. Quod Servator penitus

penitus negat, contraria quidem illa esse subinnuens sed tanquam extremum extremo, non tanquam extremum mediocritati, hunc ad dextram, illum ad sinistram deflectere: neutrum in arcta via consistere. Simul etiam docet, qui sunt illi fructus ex quibus bona arbor deprehenditur; non si magnifice loquantur, quum nihil aliud præstent; sed si operibus bonis persiciendis seduli incumbant.

si bonum se facturum polliceantur & non faciant;

II qui dicunt se facturos, & vineam ingressuros, nec faciunt tamen, à domino rejiciuntur: tamenti pleno ore & inflatis buccis hoc dicant. Si quis servus imperata ab hero in se recipiens, & magna voce ea se obtinere confirmans, fidem tamen fallat, gravius peccat in herum sæpe quam si facturum negasset. Vide *Iac. 2, 5*. Sicut vero is qui se laboraturum jactat, nec unquam manum operi admoveat, victu destituitur *Prov. 13, sic & c.*

Sicut etiam in artibus & scientiis, nunquam peritus artifex evadet qui praxin speculationi non adjungit; sic, & c. In aliis artibus non profuerit nuda speculatio; hic vero non modo non prodest, sed obest plurimum, *Psal. 119, 48, 59, 69.*

ides perpetuo in bono perseverantiam.

Præstat tempus præfens continuationem denotare ex usu Hebræorum *Gen. 4, 17*. Hinc vita Christiani cursui comparatur, *1 Cor. 9*, quia cursum semel inceptum non nisi confectum abruptum; & Christiani viatoribus comparatur, qui non nisi itinere confecto, & c. Edunt quidem, dormiunt, quiescunt; sed ut, & c. In artibus aliter fit. Qui enim tres aut quatuor, imo septem aut decem annos artem aliquam exercuerit, ita perfectus evadit, ut etiam si cesset, tamen ejus oblivione non capitur; at in pietate, si quis 59 annos illi studeret, anno vero 60 deficeret, oleum & operam perderet. *Ezech.* At vero ut in cursu potest quis titubare, cadere, deviare, & c. & artifex potest aliquid præter artis normam facere, & c. sic, & c.

Verf. 22, 23. Ipsi Discipuli si fuerint non servabuntur.

Hoc arguitur comparatione majorum. Si enim ne ii quidem ipsi qui verbum promulgant, & miraculis idem obsignant, servabuntur, nisi fructus dignos proferant, nedum discipuli & auditores nude audiendo servabuntur. Si enim docendo tantum & miracula edendo hoc non efficiunt ut ad vitam ingredientur, nedum audiendo tantum. Instruētos autem Prophetiæ dono non illico regno potituros *1 Cor. 13, 2*. Vide exemplam Saulis & servorum ejus, ad necem Davidem postulantium.

Si enim qui Christo propius accedunt, ut *nedum auditores*, sunt Ministri Verbi & Sacramenti, imo vero Ministri extraordinarii, ut sunt qui demones ejiciunt; tamen, nisi factis expriment, & c. nedum qui auditores tantum: & c. Ideo Paulus *corpore suum contudit, ne, & c.* *1 Cor. 9, vers. 27*. Et *1 Tim. 4, 16*. *Attende tibi & doctrinæ, in his permæne: ita enim te ipsum & alios servas*. Imo vero tanto gravius judicium auferent, & c. Sic auditores qui alius antecellunt donis scientiæ, & c.

Notandū hypocritas qui nunquam Deum in hoc mundo invocant, cum duplicatis petitionibus precatores, vide *Matth. 25, 11*. ergo querendus Deus dum prope est. *Esa. 49, 8, 2. Cor. 6, 2.*

Quod autem in die judicii futuræ sunt tales causarum disceptationes, quales hic & *Matth. 25* describit; cum *Matth. 22, 12*. impii hypocritæ dicuntur clingues fore.

Quomodo in die judicii tales disceptationes futuræ?

Respondet, propriæ conscientiæ testimonio convicti nihil solidi habebunt quod oblatrent: tamen non deerunt qui justissimæ condemnationis sententiæ obloquantur; tamen quædam quæ *Matth. 25, 37, 38, 39*. non tam ad rei olim gerendam veritatem, quam parabolam ad doctrinæ illustrationem proposita videntur.

Causa principalis eorum rejectionis Dei odium, quod illos non probat, nec illis delectatur; ut contra causâ efficiens salutis, ejus amor. *Rom. 9*. nota etiam constantiam Dei in suo odio, *nunquam novi vos*; ne tum quidem cum Verbum prædicati estis, Sacramentū, & c. Contra eos qui existimant justos à sua pietate & justitia excidere posse, & amissam justitiam recuperare.

Quenam causæ rejectionis aut salutis?

Causa subordinata, & inter Dei decretum, & decreti executionem, interveniens iniquitatis perpetratio; perditio ergo improbat ex seipsis.

In hac iniqua perpetratioe se totos collocarunt, ut artifex artem exercet; pii non item, sed reluctante spiritu. 2. Resipiscencia (in impiis dominatur peccatum:) in piis habitat: impii ad iniquitatem, ut aquila ad prædam advolat; ut equus cataphractus in bellum mit.

Hinc liquet gloriosissima impiorum opera, ut eleëmofynam, Verbi prædicationem, & c. esse peccata.

Discedite à me: utcumque hæc fecistis, tamen abite, quandoquidem iniquitatem operamini.

quomodo improbi juvantur d i scederet?

Quæritur, quorsum hoc, cum nunquam

cum illo communicarint? *1. Iob. 1, 6, 7.*

Respondeo, externa specie, sua opinione & aliorum existimatione, in Verbo, Sacramento &c. cum illo communicarunt, quod vere factum non fuisse, tum demum liquebit. Hæc vero sententia quam iusta sit, hinc constat; quod impij Deo dicunt *Discede à nobis, Iob. 21, 14.* At illud non tam verbis quam factis. *Vis tuis non delectamur.* Quid ergo aliud Deus pro sua iustitia dicere potest, quam *Discede à me.*

Verf. 24, 25, 26, 27. In quibus pii & impii pares,

Hanc doctrinam, ut altius animis insinuetur, comparatione illustrat. Hic videndum quæ sint in quibus pii & impii pares, quæ in quibus impares, pares in hoc sunt, 1. quod uterque ædificat se ut domum, in qua sibi vitam æternam proponit, hæc similitudo in Scriptura pii templum Dei, impii sathanis habitaculum, 2. quod utrique tentantur: quare confirmemus nos, &c.

Disparantur primo in fundamento: non in quibus tantum, in his quæ cernuntur similes sunt, *impares.* at in subterraneis, &c. pii super Christum; impii opera sua aut aliorum; deinde qui Christo inuitur non coalescunt cum illo vera fide, ut lapides fundamento impositi; sed nullo cemento reuincti, ut sarmenia in terram defixa, non insita trunco; cum pii plantati & radicati, &c. *Psal. 1. & Matth. 16. vers. 1.*

Hinc aliud discrimen, quod pii nullis tentationibus convelluntur & submerguntur, impii vero funditus convelluntur & radicatus extirpantur. *Proverb. 16, 25. Iobi 8, 14, & 27, 18.* Item *Matth. 16, 18.* vide *Psal. 1.* ubi comparatur arbori plantatæ, &c. Vide item *2. Pet. 1, 6, 7, 8, 9, 10, 11.* contra vero domus impiorum, tanquam domus aranci. Hoc loco observatur, perseverantia finalis fidelium.

M A T T H. cap. 7. à vers. 28. ad vers. 5. cap. 8.

28 Factum est autem quum finisset IESVS sermones istos, ut percelleretur turba super doctrinam ipsius.

29 Docbat enim eos ut habens auctoritatem, non autem ut Scriba.

DESCENDENTEM AUTEM EUM È MONTE, SEQUUTA EST TURBA MULTA.

2 Et ecce, leprosus quum venisset adoravit eum, dicens, Domine, si velis, potes me purgare.

3 Extensaque manu tetigit eum IESVS, dicens, volo, purgator. Statim igitur purgata fuit ejus lepra.

4 Tunc dicit ei IESVS, Vide ut nulli dicas: sed ubi, estende te Sacerdoti, & offer donum illud quod imperavit Moses, ut hoc sit eis testimonio.

A N A L Y S I S.

EFFECTUS concionis declaratur, stupor & admiratio turbæ; qui effectus sua causa efficiente arguuntur, virtute Christi, quam in docendo exercuit: quæ illustratur suo disparato, non ut Scribæ seu alii Ministri utrumque fideles & ad docendum instructi.

MATTH. 8. N. 1. Narrat miraculum, quo Christus superiorem doctrinam designat: ubi primum adjunctum temporis observat, nempe cum è monte descenderet Christus; item alterum adjunctum descensus sui, nempe comitatus magnus, qui iidem adjuncti spectatores erant miraculi mox edendi.

Verf. 2. Subjectum notat miraculi, nempe leprosum, qui suis effectis describitur; primum sponte ad Christum veniendi, 2. illum adorandi, 3. sanitatem ab eo petendi; cujus petitionis efficiens causa assignatur, fiducia potentis & virtutis Christi, ad illum (si velit) sanandum.

Verf. 3. Hujus petitionis effectus proponitur, leprosi sanatio; cujus causæ proponuntur minas principales, contactatio leprosi manu Christi:

principalis vero Christi verbum, seu mandatum de ejus purgatione.

Verf. 4. Adjunctum officium proponit lepra purgati, illi ex mandato Christi incumbens. In quo quod primum jubet peculiare est, ad præsentis temporis circumstantiam accommodatum: scilicet ne miraculum evulget, alterum est generale omnibus à lepra purgatis ex legis præscripto; cujus duo sunt membra: unum ut se Sacerdoti ostendat, ex cujus sententia societati civium restituendus erat: alterum, ut Deo sacrificium lege indictum persolvat; quæ utraque suo fine illustrantur, nempe ut Christi officium magis restatum illiceat.

M E T A P H R A S I S.

POSTQUAM hos sermones absolvisset Iesus, turba admiratione correpta obstupuit ad doctrinam ejus. Etenim docebat eos tanquam qui auctoritatem non precariam, sed propriam haberet, & qui non tantum aurem foras personaret, sed intus in ipsos animi recessus penetraret;

28.

29.

scilicet;

Cap. 8,
verſ. 1.

2.

traret : quod alii doctores, quantumcunque
aut pii aut inſtructi, præſtare nec poſſent, nec
debent. Cum autem ab illo monte ubi ſuperio-
rem concionem habuit deſcenderet, magna il-
lum turba comitata eſt. Atque adverte quaſi
ſo animum mihi rem miram dicturo, quocun-
que te convertis, ſive ad eum qui beneficium
accepit, ſive ad Chriſtum, qui beneficium con-
tulit. Nam leproſus interiore ſidei oculo Chriſti
majeſtatem, quam carnis infirmitas, pauper-
tas, & hominum ſere omnium contemptus
velabat, contemplans, illum accedens & reli-
gioſe veneratus, ſic alloquitur : Domine, ſi tibi
viſum eſt (qui melius, quid mihi opus ſit, quam
ego, noſti) equidem te me ſanare poſſe probe

3.

noſco. Quamobrem Ieſus extenſo brachio, quod
ſe à contagio morbi facile iudicare noſat,
manu ſua eum tangens, humaniſſime his ver-
bis affatus eſt : volo, purgator : quo dicto ilico
lepra, immunda & odioſa omnibus, liberatus
eſt. Tum dixit et Ieſus, vide ſis ne cuiquam
hoc dicas, ne ſi fama huius rei percrebeſcat,

4.

cum tu Sacerdotum in me malevolentia homi-
num ſocietate etiamnum exſiles, & iſo opor-
tunitate in oppidis & urbibus prædicandi, ex-
eorum in me odio excludar : potius reſta tem-
plum adto, & te Sacerdoti (ut de te ſenten-
tiam ferat) ſiſtens, donum, lege Dei Motis
miniſterio laia, præſcriptum offer. Quod (ut al-
ia præteream) hoc boni ſaltem habebis, ut hoc
iam luculento divinitatis, & officii Mediatoris
teſtimonio convicti, quod ignorantia ſua
prætexant, habeant nihil.

P R A X I S .

Verſ. 1.
Quomodo
Chriſtus
dicatur in
monte de-
ſcenſu hoc
feciffe?

DE duobus ultimis cap. 7. verſ. vide que
notata ſunt Luc. 4. & Marc. 1, 22.

Hoc loco } Leproſi purgatio.
narrantur } Eam conſequuta.

In Marco quod dicitur Chriſto montem
deſcendenti hoc accidiffe, non ita intelligen-
dum eſt ac protinus à deſcenſu hæc contigiffent,
quandoquidem poſt deſcenſum concionem habuit ;
ſed potius ſupplere Mar-
thæum, quod ante prætermiſerat de deſcenſu,
tantum enim mentionem fecerat aſcenſus,
omiffa deſcenſus mentione.

Cujus par- } fecit } leproſus Chriſto,
tes ſunt, quid } Chriſtus leproſo.

In priore loco prius leproſi fides con-
ſpicienda occurrit, que te miſericordie in ac-
ceſſu ad Chriſtum prodiit. Neque enim vel
peccati conſcientia, vel abjecta ſui conditio
qui morbi fœditate omnibus prope exoſus
erat, nec morbi jam invaleſcentis & conſir-

Verſ. 2.
Leproſi fi-
des conſpi-
citur

mati ita ut univerſum corpus occuparet,
deplorata & perdita ratio, nec demique
Chriſti à tam multis & magnis viris contu-
melioſa & ſuperba rejectio, illum repellere
potuit quo minus morbi medicinam à Chri-
ſto peteret. Horum non ſingula per ſe obſta-
cula miſerum hominem à Chriſto adeundo
deterere poſſent ita tamen adverſus omnia
Deus hujus animum muniverat, ut invitus
omnibus prorumpens Deum ſibi propitium
ſenſerit : ſide enim omnes acies, aggeres,
propugnaculaque expugnemus, quibus Dei
oportuno auxilio prohibemur. Quod nobis
cum in calamitatibus noſtris, tum in pec-
catis eſt imitandum; maxime vero cum mor-
borum (præcipue vero lepræ) curatione,
nobis peccatorum condonatio adumbretur.

Quamobrem tamen peccatis pleni &
onuſti ſumus, tamen veluti à ſummo ad
imam nihil præter peccatum apparet, idque
tam horrendum, ut omnibus merito abo-
minationi ſumus ; tamen ne putemus Chri-
ſtum idcirco nos deſerturum, aut faſtidio
& naulea noſtri correptum iri. Cum enim
Medicus nobis à clementiſſimo Patre datus
ſit, ne dubitemus quin partes fidelis Medici
& Chirurghi obibat. Cumque animarum no-
ſtrarum Epicoſopus & paſtor ſit, exiſtiman-
dum non eſt, eum qui alios ſub ſe paſtores
tam ſollicite de eorum erga gregem officio
admonet, proprio officio, quod ſibi à Patre
impoſitum ſuſcepit, deſerurum.

Hoc vero in iſto homine ſingulare fuit,
quod non ut plerique Chriſtum tanquam
Prophetam duntaxat purum hominem ac-
cedat, ſed tanquam verum viventis Dei Filium.
Quod tamen non penitus declaretur,
illius tamen genuflexio teſte Marco, & ſui
ipſius (ut Lucas) ad terram proſtratio, ut
quæ, quamvis Iudæis bene familiaris erat,
quoties honoratorem aliquem compellaba-
nt, &c. vide Matth. 17. tamen ex peti-
tione ſeu oratione liquido conſtat, hunc ho-
norem divinum, & tanquam Deo ipſi habi-
tum eſſe. Quod quidem ſi ab illo tum fa-
ctum eſt cum Chriſti divinitas multiplici
carnis infirmitate & improborum contem-
ptu velata delituit, nedum id à nobis Chri-
ſto jam glorificato præſtari convenit. Niſi
igitur majeſtatis Chriſti per fidem intuitus
nos ad animi ſummanam ſummiſſionem erudi-
at, ne ſcintillam quidem veræ fidei nos
conſequutos eſſe declarabimus. Si enim per
tranſennam illam gloriam fides olim de-
prehendit, apertis fenestris multo nunc ma-
gis di-

qualis in
peccatoribus
remiſſione
noſtra eſſe
debet:

præſertim
in agnitio-
ne Chriſti
divinæ na-
turæ,

gis dignoscetur, aliqua modo veræ fidei acies adsit. Quod si animus se coram tanta maiestate deiecerit, in ejusdem summillionis societatem, corporis membra attrahet.

*quæ fides
adhuc in
sanitatis
petitione
efficacior.*

Hæc fides liquidius se adhuc in petitione ostendit: cum aperte profiteatur, penes Christum esse sui sanationem. Nec enim (ut alii mortali) dicit, scilicet precibus Christum apud Deum efficere posse ut restituatur, sed hoc propriæ esse Christi potentia; neque sanationem à cujusque voluntate præterquam Christi unius suspendit, sed supremam Christi voluntatem profitens, eandem Christi cum Patre & Spiritu esse subindicat. Tametsi videatur hæc petitio non tam ad fidei regulam instituta, qua de Christi potentia persuasus, de illius tamen pietate & propensione ad sanandum subdubitatur; cum &c. Sed responsum in promptu est, hoc genus petitionis in rebus externis & ad hanc vitam spectantibus, ordinatissimum esse, cum earum largitio conditionibus quibusdam impedita tenetur. Secus autem faciendum in his quæ ad æternam vitam necessaria sunt, prout promissiones illæ, puræ & omni hypothese nudatæ sunt.

Tamen cum claram Filii Dei notitiam proxima historia Christus Iudæis omnibus afferre videtur, fieri potest ut tametsi à Christi voluntate omnia suspendat, tamen senserit illam ita penitus Dei voluntati fuisse subjectam, ut nihil sentiret quod Deo gratum esse non sciret, eoque etiam persisteret.

*Ex his
Christi in
hominem
mor conspi-
cuis:*

Ad Christi vero in sanando facilitatem quæ passim in historia Evangelii apparet, accedit etiam incredibilis *φιλανθρωπία*. Primum quod ejus commiseratus est, quod est apud *Marcum*.

Quod enim commiseratus hoc fecisse dicit, ejus porro *φιλανθρωπία* auget. Nulla enim caprandæ gloriæ cupiditate ductus, hoc fecit: sed tantum quod illius malo condolebat tanquam proprio. Vide *Heb. 4. 15, 16*. Tametsi enim lepra & aliis plerisque morbis quibus nos urgemur non labore, tamen ex humanitatis ratione probe novit quæ sunt ejusque morbi perpelliones, & ex *συμπαθεία* non minorem ex morbis hominum dolorem accepit, quam si ipse iisdem laborasset. Hoc exemplo discendum est, ex sensu miserationis hominibus subvenire, non autem quæritus aut gloriæ causa: alioqui ipsi vere leprosi judicabimur, quorum sensus ita obstupescit, ut in fratris carne con-

juncti, nihil sentiamus. Nec satis fuerit subito aliquo motu commoveri qui statim evanescit, eujusmodi in reprobis qui nondum omnem humanitatem excusserunt cernere liquet, sed constanti & judicio suscepto: maxime quod Deum hoc velle intelligimus.

Christus etiam tametsi verbo eum sanare potuisset, manus tamen impositionem ad- junxit, qua declaravit, quam amanter nos complectitur, & quam à nobis quantumvis horrendis & detestandis, non abhorreat. Cum etiam morbi turpitudine oculos etiam ipsius avertere potuisset, tamen eum vel contrectare dedignatus non est. Tametsi vero sanctissimam illam manum attingere nunc non detur, tamen quoties medicam illius manum & digitum salutarem in auxilium advocabimus quæ celos expandit, eum dubio procul non minori animi læticia & consolatione experiemur, quam si fecerunt qui corporis & humanitatis manum ad salutem experti sunt. Immo vero quoties recorderemur Christum non manu sola, sed tota natura humana nos tangere, ut qui carne nostra assumpta, caro est de carne nostra, non potest non jucundissima consolatione nos complere.

Quantum discrimen inter hanc Christi humanitatem, & *Papæ* fastum? qui osculum pedum regibus præbet. Hic excipiat forte quis Christum legi contra venisse, quæ de leproso declinando sollicitè cavet; sed legis finis intellectus, dubitationem tollit. Iubebantur enim ab illo propter contagii periculum desistere. Sed cum in hujusmodi interdicto Medicus & Chirurgus, qui restituendi hominis causa in operam strenue navant, semper excipiuntur, Christus verus omnium Medicus hæc regula exinatur necesse est. Præterea cum Sacerdos eum adire & potuit & debuit, isque Christi Sacerdotis typus fuit, &c.

Sed hic rursus alia difficultas nascitur. Quod *Lucas* in civitate hoc factum esse narret, cum leprosis locus extra urbes ex lege designatus sit. *etiam quomodo hoc in urbe factum?*

Respondeo, civitate interdictos esse, quod ad lecti & habitationis rationem attinet, licuisse tamen per civitatem transire: quod videtur Gelsei exemplo confirmari, qui gravi lepra percussus cum rege sermones habebat *2 Reg. 8*. Illud enim videtur in regia gestum.

Divina Christi virtus apparet, quod non Christi excitiis sanitatem verbo imperasset, quam illa *sanitate* ci-reddita

eo restituta reddita est; nec magis in difficilioribus & deploratissimis morbis, quam in levissima valetudinis declaratione laborat: ut nos tam facile magnorum quam parvorum malorum medicinam, ab eo speremus. Secus enim hic atque Medici faciunt. Unica enim voluntate sua omnes morbos curat, & malis medetur.

Verf. 4.
ex ejus mī-
ditis Dei
laus & Ec-
clesiæ fru-
ctus;

In Christi vero mandatis, quæ illi injungit, illud in universum curæ Christo fuit, ut cum Deo debita laus & gratiarum actio cederet, tamen ad Ecclesiam fructus perveniret: neve hominum inconsiderantia plagam Ecclesia inde acciperet, unde medicinam petere conveniret: tantumque abest ut de nominis sui propagatione laboret, ut ne quid illud gloriæ Dei officeret. Quotusquisque reperietur, qui re præclare gesta, non ilico omnes suis prædicandi oportunitates querit? tantum abest ut, exemplo Christi, contra nitamur.

hinc que-
nam bene-
ficio à Deo
accepto
præstanda;

In priorè mandato (hoc vero posterius ponit) primum discimus, quid primo quoque tempore faciendum, postquam Dei beneficium singulare consequuti fuerimus: sc. templum ut adeamus. Quod in morbo Ezechie liquidò constat. Item in nautis apud Ionam, & in claudo sanato *Actor. 4. de cæco. Iob. 9.* non (ut quibusdam mos est) in taberna primum à recuperata sanitate pedem ponere, aut aliis locis, &c. Hinc est quod pii nihil tam grave aut tam acerbum in suis calamitatibus querebantur, quam quod seu morbo seu exilio à templi accessu arcebantur.

Quare
Christus le-
prosum ad
Sacerdotem
miserit?

Hujus porro missionis alius finis erat, ut Sacerdotibus testatum abunde relinqueret se eum esse quem lex & Prophetæ Messiam indicarent: nec eum, quem illi calumniabantur, qui legis rationem non duceret. Hoc igitur alterum est quod Christus respexit. Primum id egit, ut piorum ora ad Dei laudem aperirentur: deinde, ut impiorum ora obstruerentur. Quod nobis etiam in præclare factis imitandum. *1 Petr. 3, 15, 16, &c. 2, 11, 12.* Idem nobis hodie præcipue adversus Pontificios præstandum est. Quod si Christus hujus curam gessit, cujus innocentia testatissima erat, & cujus vocatio sole meridiano clarior erat, quanto id magis nobis præstandum erit? verendum vero est, ne sicut olim ex Iudæis veritas Gentibus odiosa fuit, sic nunc apud Pontificios ex nobis Evangelium. Cum enim in nostris, religionis contemptum cujus illi summam rationem ducunt; cum in sermone nostro, vani-

tatem: cum fraudes, avaritiam, &c.

Hoc loco, inepte suam auricularem confessionem Pontificiæ astruunt. In quo impie faciunt, qui quod Christo peculiare est, quoad Sacerdotum legalium *ἱερωσύνη* est, ad Sacerdotes transferunt. Deinde, stulte: qui præterquam quod allegoria nituntur, & purgatum à lepra cum peccatore conferunt. pro eo quod debebant onustum peccatis, cum eo qui lepra plenus est, componere.

hoc nihil
pro amicis
levi confes-
sione.

Hoc loco, ministrorum potestas in solvendo & ligando illustratur. Sicut enim Sacerdoti non licuit, &c. adversus *Peysam*, qui pro arbitrato remissionem peccatorum confert.

In altero mandato, Christi studium in Dei gloria promovenda magis apparet. Sicut enim superiore mandato lepra liberati impendiis & labore hoc fecit, sic hoc loco, propriæ gloriæ dispendio & nominis sui silentio, cum Dei gloriam tum Ecclesiæ commodam procurat. Hoc autem insigne est, non modo propriam gloriam non querere, sed eam à se usque eo repellere, quoad Dei gloriam in Ecclesiæ ædificationem obscurare possit, idque non tantum ea repellendo quæ ad eum jure non spectabant (ut in Iohanne Baptista *Iob. 1.* in Petro *Actor. 3. & 10.* in Paulo & Barnaba *Actor. 14.* factum est, sed illa etiam quæ sibi jure optimo vindicare possit: eujusmodi est quod Paulus fecit erga Corinthios, à quibus nihil accepit. Et *Elizæus, 2 Reg. 5.* Qui igitur cum dispendio gloriæ divinæ, & Ecclesiæ offensâ ea prosequuntur quæ illicita sunt, &c.

A Christo
in hoc mi-
raculo Dei
gloria pro-
curatio;

In istius mandati obsequio, bonus vir parum pie se gessit. Nam contra quam est à Christo mandatum, hujus rei famam sparsit. Quod certe non fecit nisi consilio (ut ipsi quidem videbatur) optimo. Tam præclarum enim miraculum celari, indignum illi videbatur, ex cujus notitia, insumtus fructus ad Dei gloriam & Ecclesiæ ædificationem manaret, sicut esse ex propria experientia proculdubio sensit. Christum vero existimavit verecundia quadam prohiberi, ne illud promulgaret, & per modestiam dixisset, ne evulgaretur. Sed debebat recordari obsequium præstantius sacrificio esse, & non inoiti sua prudentia *Prov. 3, 6.* Nec sequi quod bonum est, in oculis ejus. Ex quo illud liquet quid sentiendum de Pontificiorum bonis intentionibus. Item quod parum se defendunt, qui dicunt se nihil mali cogitasse, cum hi qui boni etiam aliquid cogitarint

cujus man-
data à le-
prosum
non exequi-
tur.

rei apud Deum peraguntur.

Quam autem graviter ab illo peccatum sit, Euangelista *Marcus* docet, qui dicit Chri-

stum hoc modo prohibuit ne in civitate concionem haberet, sed desertum Euangelii prædicandi causa proficisci.

MATTH. cap. 8. à vers. 5. ad 14.

5 Ingressum autem IESVM Capernaum adiit Centurio, precans eum,

6 Et dicens, Domine, puer meus projectus est domi paralyticus, & vehementer torquetur.

7 Tunc dicit ei IESVS, Ego, quum venero, sanabo eum.

8 Et respondens Centurio, dixit, Domine non sum dignus ut sub tectum meum ingrediarius: sed solum loquere, & sanabitur puer meus.

9 Etenim ego sum homo sub potestate constitutus, habens sub me milites: & dico huic, proficiscere, & proficiscitur: & alteri, veni, & venit: & servo meo, fac hoc, & facit.

10 Hæc autem quum audisset IESVS, miratus est: & dixit iis qui sequebantur, Amen dico vobis, ne in Israël quidem tantam fidem inveni.

11 Dico autem vobis multos ab Oriente & Occidente venturos, & accubituros cum Abrahamo & Isaac & Iacobo in regno caelorum:

12 Filios vero regni ejectionem iri in tenebras illas exterius, illic erit fletus & stridor dentium.

13 Et dixit IESVS Centurioni, Abi, & ut credidisti, fiat tibi. Sanatusque est puer ejus eo ipso momento.

ANALYSIS.

Prolepsis seu institutum est, sanatio pueri paralytici, cujus ex *vers. 5* primum describitur à subjecto loci Caperna, 2. à causa efficiente, precibus Centurionis: cujus forma proponitur *vers. 6*.

vers. 7. Effectus precum apud Christum, promissio se venturum, ut illum sanaret.

vers. 8. Hujus promissionis adjunctum est Centurionis de sua indignitate confessio, ut suum tectum Christus subeat: alia causa efficiens hujus miraculi est fidei Centurionis firmitas: cujus fidei singularem effectum indicat petitio, ut solo verbo absque itineris labore suscepto, puerum suum Christus sanaret.

vers. 9. Hanc petitionem confirmat comparatione minorum, primum quod ipse homo sit, qui alios homines suo dicto obsequentes habet, nedom Christus qui Deus est, hoc verbo efficere potest: deinde quod quum illi alterius potestatis subdito obsequium præstitum sit, nedom Christo, qui omnium Dominus nullius imperio continetur.

vers. 10. Hujus petitionis ex fide promanantis adjunctum, 1. est admiratio Christi, 2. prædicatio fidei, quæ illustratur 1. à subjecta multitudine, quæ illum sequebatur, 2. à comparatione minoris, fidei scilicet Israëlitarum.

vers. 11. Tertium adjuncta prophetia, quæ duplex est, 1. vocacionis Gentium, quæ describitur primum à subjecto loco, oriente & occidente, unde venturæ essent: quæ beatitas exornatur comparatione parium Abrahami, Isaci, & Iacobi beatitate.

vers. 12. Altera de rejectione Iudæorum, quæ

amplificatur à subjecto loci, in quo erant, nempe regno caelorum, 1. Ecclesia cujus filii erant, deinde altero subjecto loco, in quem erant exturbandi, scilicet tenebras exteriores, quæ describuntur adjuncto luctu & stridore dentium.

vers. 13. Effectum petitionis ex fide promanantis est, sanitas puero restituta: cujus causa formalis Christi verbum erat, quo declaravit Centurioni futurum, sicut ipse crediderat; quæ ad sanitatem restitutionis adjuncto tempore amplificatur, nempe momento quo Christus hoc futurum dixerat.

METAPHRASIS.

IESVM vero in reditu & ingressu in oppidum Capernaï, ubi magna ex parte commorabatur, accessit Centurio supplex: sic autem instituit petitionem: Domine, puer meus domi paralyticus decumbens & graviter cruentatus, tua ad sanitatem consequendam ope indiget. Cui Iesus: domum tuam ibi, ut illum sanitati restituam: tum Centurio respondens, dixit: equidem, Domine, me indignum & inidoneum statuo, cujus vel tectum subeas: quamobrem hunc laborem noli suscipere, si verbo tantum illum sanum esse jussis, protinus sanabitur puer meus. Nam & ipse homo tantum, & quidem peccato obnoxius, prætere alterius imperio subjectus, cum habeam tamen sub ditione mea aliquot milites, pro illa qua instructus sum autoritate, huic dico, proficiscere,

9. cere, & ilico proficiscitur: illi vero, ad esum, & protinus venit: denique seruo meo, fac hoc, & facit: nedum tu, qui praterquam quod homo es, ab omni peccato liber, Deus es in secula benedictus, ob eamque causam nullius imperio subiectus, hunc morbum, tanquam militem, & servum tuum, tibi obsequentem habes: ut & te iubente accurrat, & ut recedat edicente, & è vestigio fugam arripit. Et quum Iesus audivisset, tanquam in re insolita, quoad naturam humanam admiratione correptus, his qui illum comitabantur dixit: sancte vobis affirmit, me in universo populo Israël, quem ego mihi peculiarem consecravi, fidem tam firmam & tam illustrem non offendisse. Quam obrem prae dico vobis, quam plurimos ex oriente & occidente, atque adeo ex omnibus mundi plagis venturos, qui primum ad Ecclesiam aggregati, postea in beatas regni caelorum sedes transmittentur, ibi eadem felicitate usuri, quam Abrahamus, Isaacus & Iacobus perficiuntur. Contra vero Israël & adoptionis gratia ad regni caelestis participationem vocati, qua oblatam gratiam respuunt, in illas tenebras precipites dabantur, quae non secus extra caeli fines posita sunt, quam olim carceres tenebricosi factore & pedore odiosi, ab urbe aliquo intervallo removeri solent: his in tenebris ex summa infelicitatis sensu erit luctus & stridor dentium. Denique Iesus ad turbam ad Centurionem sermonem convertens, dixit: Domum replete, nam tibi (prout te credere ego cordium scrutator conscius sum) obvenerit. Centurio verbo Christi acquiscens, securus domum se recipiens, puerum (re penitus à domesticis excussa) eodem temporis momento persanatum ostendit.

P R A X I S .

An hæc historia eadē cum Luc. 7.

Initio quaritur hoc loco, an eadem hæc historia sit cum illa Luc. 7. ubi cum locorum tum personarum circumstantiæ satis arguunt non esse unam eandemque historiam: ut quod *Matthæus* Centurionem præsentem inducat petitionem pro seruo apud Christum instituentem; *Lucas* legatos ab illo primum quidem Iudæorum seniores, deinde proprios amicos cum hac professione se idcirco non venisse, quod se indignum iudicaret, qui ad illum veniret. Maxime vero quod Christus hic jubet Centurionem domum abire, quod de quo Centurione *Lucas* describit, intelligi nequit, &c.

Summa est, singularis Centurionis fides per illum declarata, à Servatore Christo insigniter ornatur.

Cujus partes sunt, s. ipsum declarata, fides Centurionis per Christum ornata.

In priori parte cum fides ipsa in animo lateat, ea fructibus indaganda & commenstranda est. Et primum quidem, charitas ejus eximia apparet, qui servi agrotantis eximia cura tangitur. Cum enim plerique fere servos laborantes aspernentur, ut boum laborantium majore cura sæpe ducantur, quam servorum; quum boves mortuos non nisi pretio redimant, servos autem novos nullo pretio aut dispendio. Tum militum animi cædibus & frequentibus cadaveribus alluati, minus sæpe cutant; hic tamen eam curam agit, quam vel pro filio quæ susciperet. Unde etiam non secus summos Iudæorum proceres sollicitat, quam si filii causam ageret. Quemadmodum certe filiorum certa quadam charitate complectendi sunt servi: unde hæc appellacionem Scripturæ attribuit, quæ servos filiorum loco ducit. Ut mandato s. *Exod.* 20. & *2 Regum* 13. & vide quomodo servum dimitti velit Deus. Sed hic non mirum est dominos in servos tam duros esse, cum servi negotia herorum tanquam peregrinorum procurant.

Alius fructus, singularis animi submissio: quæ in eo apparet, quod seipsum indignum iudicans qui coram Christo appareret, primum seniores populi: deinde, amicos ad eum legavit. Submissio vero duplex apparet: primum quidem, erga Deum coram quo se sistere indignum putavit: deinde erga homines, quod eos (sibi Christi testimonio inferiores) meliores & magis pios iudicavit. In priori notandum: quod cum ante in laude positum sit, quod lepra infectus se coram Christo prostravit, & ad pedes Christi advolvit, hic Centurio ne se quidem ad eam rem idoneum iudicavit. Vide *Dan.* 9. Et *Luc.* 18. quod eo magis in hoc notari debet, quo & populum Dei charè dilexerat, & ei Synagogam extruxerat.

Sed hic quaritur, an submissio ista bene ordinata & instituta sit, cum aditus ad Deum omnibus pateat etiam indignissimis, cumque erroris sit & mendacii alios nobis deteriores præponere.

Respondeo, indignitatis nostræ conscientia à propitiatorio ita arceri, ut ad illegitimas rationes preceat confugiamus (ut Pontificii) fas non est: sed alios hic nobiscum viventes abhibere qui nostram causam juvent & promoveant, non alienum. Nec enim existimandum est eum domi nihil fecisse, aut

Verf. 5.
&c. Centurionis charitas in servi agrotantis curis

Verf. 8.
ejus singularis coram Christo submissio

que in re-
ste sit in-
stituta?

se, aut precibus se non exercuisse; sed, &c. Quod vero ad alterum attinet. Respondeo, eum præterquam optime de illis suis legatis iudicavit, ideo Iudæos sibi præposuisse quod externa vocatione ut Iudæi ornatus non esset: tamen enim prius esset & veritati faveret, tamen videtur non fuisse circumcissione & externis ritibus (propter Cesaris metum) ad Iudæismum aggregatus: alioqui si fuisset profelyta, non alio loco atq; Iudæus habitus fuisset. Vide etiam exemplum Cornelii *Act. 10.* & *11.* Huc accedit quod ante ascensum Christi, homines magis trepidanter ad Deum accedebant: tanquam servili spiritu præditi, præ nobis qui sub Euangelio vivimus: qui clamamus Abba Pater. Quo accedit, stricta Christi officii noticia. Sed hic locus in sequenti annectatur, ubi de fidei ejus in Christum laude agitur, tanquam per speciem advertis, &c.

*hæc quod
infucata
comproba-
rit;*

Hæc vero submissione erga homines, hujus in Deum sinceram & infucata esse submissionem comprobavit. Qui enim vere coram Deo dejectus est & ad humilitatem eruditus, eum etiam coram omnibus humilem & submissum esse necesse est. Qui enim serio sensu peccatorum suorum afficitur, & justissima quæ illis debetur pœna, qua non modo à Dei & cœli, sed hominum & terræ usu excluditur, eum non submissè de se sentire fieri nequit. Sicut enim is qui ulceribus & pannis scætet atque oblitus est, nullam superbiendi materiam habet, sed contra; sic quæ peccata sua tanquam ulcera & centones sibi ob oculos proponit. Vnde *Matth. 18.* qui ingreditur cœlum similis est puello recens à lacte depulso. Hinc pii passim *Mansueti*, appellantur: utpote quorum collis peccati onus suspensum & circumpositum, non sinit illos sese attollere. Vide *Luc. 15.* in prodigo, qui tactus peccatorum conscientia, indignum se judicat qui locum inter filios teneat. Ex adverso etiam, quotquot in Deum superbe insurgunt, & ejus cultum & verbum pedibus proterunt, hos, in fratres & homines superbos & tumidos esse necessum est, tamen insignem quandam gestibus & verbis humilitatem simulent. Nam qui Deum, &c.

*etiam ex
liberitate
in populum
Dei,*

In priore legatione, ut est apud *Luc.* notandū: quod dicunt illum Synagogam extruxisse. Cum enim Antiochus Synagoas passim incendisset, verisimile est Synagogas rariores fuisse: præsertim in tanta Hebræorum tenuitate, ad quā pro populi frequentia con-

veniebant. Hoc autem opus proferunt, ut ab adjuncta ejus in populum Dei & cultum liberalitate, Christum facilius exorant. Hoc autem factum, ut ab illis prædicatur, sic à Christo agnoscitur: eoque se cum illis iturum, promptissime pollicetur. Hic igitur tertius fidei fructus est; scilicet munificentia & largitio in Dei cultu tuendo. Fides enim oculos aperit & areas omnes referat, nec quicquam Christo & ejus religioni occlusum tenet. Qui enim se vitam æternam consequuturum esse certo secum constituit, & simul æternam Dei iram declinasse perinde persuasus sit, ei nihil tam charum & pretiosum est, quod non libenter ad illius gloriam amplificandam conferat; cujus pietate cum tantam fecerit consequutus sit, tum infelicitatem declinavit. Postquam interventu Moïsi populi nefanda idololatria populo remissa est, & dominus ab Israëlitis materiam omnis generis postulasset, quæ ad tabernaculum intruendum idonea foret, tam prompte & prolixè docta sua ad eam rem contulerunt, ut cornicine (*a blower in a horn*) seu Æneatore (*a trumpet*) opus esset, qui ne amplius afferrent, publico præconio promulgarent. Vide Zachæum: qui simul atque à peccatis suis se liberatum esse sensit, &c. Cum rex aliquis regnum nanciscitur, tubos (*the pipes*) & canales vino profluere, plateas auro & argento sterni efficit. Nobis igitur cum regnum cœlestè adipiscimur, minore ne largitione utendum erit? Nos vero in hoc fructuum genere tanto uberiores esse decet, cum fides nostra explicatior & copiosior est, aut esse certe debet fide Centurionis, & quam eorum fuit aut per Dei dispensationem esse omnino potuit. Nobis igitur, si ægre tuemur & rehemus, quæ alii, & quidem (maxima parte) idololatriæ exardificaverunt, quid dicetur? Deinde nisi Scholæ & Academiæ tueamur & foveamus, aut etiam nova erigamus, nihil nobis proderit templorum multitudo. Nam nisi sint pii & docti viri qui ministerium obeant, &c. Sunt enim Scholæ, tanquam plantaria unde desumantur, quæ in Ecclesiis tanquam in amœnissimis hortis conferantur. Quod nobis eo magis colendum est, quo *Pontificii* sua seminaria habent. Cum igitur hoc modo cuniculos ad Ecclesiæ interitum agant, nos Ecclesiæ proderet oportet, nisi contra etiam ipsi cuniculos agentes illis oblistamus.

*que in nobis
ex fidei
copiâ effi-
caciore esse
debet.*

Misericordie autem nos incitare debet, quod
illius

illius rei fructus uberrimus constet. Hujus enim Centurionis munificentia beneficium ad servum suum etiam pertigit; nedum ad filios & posteros: maxime vero, ipsum beneficium complectetur.

Quomodo dicatur Centurionem promeritum ut Christus ad eum accederet?

Quod autem dignum eum predicantem (Iudaeorum seniores) & hoc beneficium Centurionis, hanc gratiam promereri, tamen illi videatur illud a nonnullis tanquam superbum & in Dei gratiam blasphemum traduci, tamen nullam huius tantae exagitationis gravem causam subesse video. Considerandum enim est, legatos istos de Christo tanquam de puro homine Iudaeo cogitasse. Qua opinione subiecta, nihil absurdi est si dicatur Christum Centurioni hoc nomine obnoxium fuisse, quod gentis suae causam in iis quae ad Deum pertinebant promoverat. Praeterea, in tam gravi causa, & religionis Christianae veluti arce, verisimile non est Christum eam rem silentio praeteriturum: praesertim adversus eos qui sanabiles erant & erga illum non male affecti, cuiusmodi sunt legati hi qui Christum sanitatis causa accedunt. Sed illud hoc loco observandum est, eum qui in religionis instaurationem aut conservationem munificus exiterit, sibi & suis multos devincire, & bonos viros & cultus Dei & literarum studiosos, semper hoc erga eos & eorum posterorum officium libenter recognituros, si qua eorum opera uti possint aut velint. Deum habent obstrictum, sed nullo suo merito, sed tantum gratia & spontanea promissione. Homines vero etiam merito eorum sibi devinctos & quodammodo obaratos tenent. Quod autem Christus conscius futuri se tamen in viam ad Centurionis domum dat, id eo factum est, ut Centurionis fides secunda ad Christum legatione testator esset. Nam nisi Centurio Christum adventare audivisset, secundam hanc legationem non expedivisset, qua fidei ejus praestans excellentia enituit. Ex quo etiam illud observandum, non esse nobis verendum quin si quid in nobis boni sit, Deus oportunitatem aliquam suppedietur qua illud innotescat, tamen si nos nosmet absurde & importune non ostentemus.

qui credit servum sanari posse sine ejus accessu?

Superest ultimus & fidei quidem ipsi simillimus fructus. Vbi persuasissimae fidei suae in Christum aperta & enucleata professio. Ea autem fit per secundam legationem, qua profitetur se constantissime credere. posse Christum dicto servum suum curare: non

igitur opus esse ut domum veniat, aut hunc laborem subeat.

Hanc autem fidem non temere & leviter ^{vers. 9.} acceperam & artemptam docet, sed optimis & firmissimis rationibus fundatam: argumento scilicet minoris: vel duplici potius minorum argumento. Nam ego, inquit, mortalisi, dicto meo in milites & servos, eodem mihi obsequentes habeo: nedum tu qui Dei Filius es, et eoque Deus verus hinc morbo tanquam militi & servo tuo impetes. Deinde, ego sub alterius potestate positus, hoc facio: quanto tu magis qui nullus imperio subes, sed omnium regum & imperatorum princeps existis. Quo loco praeterquam quod Christum Dei Filium agnoscat, ab ejus praesentia corporali non pendet: sicut tum Iudaeos, nunc autem *Pontificios* & *Martiristas* videmus, qui existimant, se gratiae Christi communicare nequire, nisi Christum intus in ventre tanquam in ergastulo inclutum teneant. Sed hic quaeritur, quomodo cum legatione hac secunda convenit prior: quae Christum Centurionem nomine rogat, ut domum suam veniens servum sanaret. Quid enim? An fides ejus tantillo tempore tantum creverat? minime vero hoc existimandum est: sed quia dicitur Centurio per hos Iesum rogasse ut veniret, &c. videtur dicendum legationem Christi potentiam altius considerasse, quam prima legatione fecerat, eoque ipso hanc secundam expedivisse. Quo admonemur progressus in fide & pietate diligenti, eaque simul commendatione faciendi *Psal. 1.*

Sequitur pars altera: qua docetur quomodo Christus hanc Centurionis fidem ornavit.

Ornavit vero { 1. admiratione.
2. praeconio & laude.
3. sanitatis postulatæ concessione.

Admiratione tactus est Christus: Iudaeorum autem perfidiam hic illic etiam admiratur. Quae autem Christus admiratione digna duxit, ea non levis momenti sunt. Quae ipso igitur singularem ejus fidem vel gestu, vel verbis declaravit, dum se illam admirari & suspicere declaravit, praesertim in Israël: populo scilicet cui omnia fidei alimenta & iulera suppetebant; scilicet promissa, cultus, sacramentorum, &c. cum Centurioni nihil horum suberat, prout Israël communitabantur. Perinde ac si quis ex silvestri vinea, in quo nullos sumptus aut labores posuerat, pleniorum fructum ferret & suaviorum

vers. 10.
Ex Christi admiratione fidei Centurionis magnitudo,

rem, quam ex ea quæ culta & elaborata erat: seu tanquam aliquis præstantiores in agro quam in horto flores colligeret: mellem uberiores ibi demeteret, ubi aut parcam aut nullam fere fementem fecit, quam ubi nullum agricolæ opus prætermisit: denique honorificentius ab alienigenis quam ab indigenis: à servis, quam a propriis liberis acciperetur.

*Et ipſus
vera hu-
manitas:*

Quo loco indicatur humanitatis Christi certissimum adjunctum. Hoc enim indicatur Christum aliquid ignorasse ante, cujus jam notitiam hauserat. Tametsi enim apud Esā *Deus* admirandus inducitur, tamen illud figurate dicitur, ad indicandum summam & extremam Iudæorum defectionem. Hic vero proprie dicitur Christum miratum esse.

*hæc fides
comparat.
Israëlis
exaggera-
tur:*

Præconium autem quo illum ornavit singulari est: quo ejus fidem non tantum exagrat, sed præfert etiam Israëlis fidei: non pessimis in Israële, sed optimis quibusque. Hoc ut multis aliis exemplis illustrari potest, sic præsentī legatione priore confirmatur: in qua, cum qui legatione fungerentur non erant ex inimicis aut ex Christo infensoribus, tamen videmus eos nullam nisi ex Christi præsentia sanitatē sperasse, & adeo quidem tardos ad credendum fuisse, ut cum à Centurione commonefierent, ne Christo itineris labore molestiam exhiberent, illud tamen per incredulitatem facere recusarent. Ex quo illud notandum est, eos qui se dimittunt evehēdos esse. Hoc enim loco videmus eum qui se infra Iudæos omnes dejecerat, supra omnes evectum esse. Ne igitur nos pigeat nimium nos deprimere. Ad eam enim mensuram quo nos sincere demittimus, iterum attollemur. Ejus rei exemplum est in Christo, *Phil. 2.*

*quomodo
eā dicatur
superasse?*

Sed hoc loco *quæritur* quomodo Centurionis fides, aliorum omnium qui in Israël erant fidem superavit.

Respondeo, primum, quod hi tantum Prophetam, aut certe purum hominem Christum judicant: à quo nihil fere sibi pollicebantur, nisi quod ab homine Propheta expectatum erat. Centurio vero sibi ea quæ ab uno Deo proficiscebantur expectavit. Sed hic Nathanaëlis exemplum nobis obstat *Job. 1.* qui illum cum Dei Filium, tum regem Iudæorum recognovit: qua nulla videtur clarior confessio edi posse. Sed regeri potest, Centurionem hunc fama miraculorum Chri-

sti fuisse ad istam fidem excitatum, priusquam coram Christum intuens, divinitatis ejus aptissimum testimoniū accepisset. Huc accedit, quod iidem ipsi qui illum Dei Filium esse credebant, non tam alte eam fidem animis infixam habebant. Nam cum de eorum fide periculum Christus fumeret, statim vacillabant, ut discipuli qui in mari jactabantur, ut cum in deserto nullus illis cibus suppeteret. Centurio vero urgente etiam tempestate, fide firmus & immotus persistit, & quod animo credebat, re ipsa cum ad rem ventum est expressit. Huc pertinet alia dubitatio quæ superius adnotata est.

Hac occasione digreditur Christus, & tanquam ab adjuncto signo de Gentium vocatione & Iudæorum refectione prædicat. In iis etenim tanquam in primitiis debita messe pronunciat, & tanquam ex certis utriusque generis panibus, de tota Gentium vel Iudæorum conspersione pronunciat.

*Verſ. 11.
Hinc gen-
tium voca-
tio à Chri-
ſto educi-
tur;*

Quamvis nihil hic necesse est *ἐκβολῆς* (egressionem vel digressionem) constituere. Potest enim superioris præconii confirmatio esse à majore, quasi dicas: illud forte vos attonitos habet, quod fidem hujus alienigenæ, totius Israëlis fidei præferam; sed illud vobis novum & peregrinum videri non debet, quoniam non ita multo post Gentibus in regnum cælorum admittis, Iudæi pellentur foras.

Dicuntur autem Gentes non Abrahamo, &c. requietari; ut intelligatur Abrahamo, &c. filios & hæredes non defuturos, tametsi Iudæi exclusi fuerint. Iudæi enim falso sibi persuadebant, Deum promissis suis non alias constituturum de multiplicando Abrahamo semini, nisi ipsi in fœdere semper hærent: eaque persuasione sibi callum in peccando obducebant. Non secus quod hodie *Romanenses*, qui Ecclesiam nisi in suo Pontifice consistere posse negant, ac si ejus fide deficiente, Ecclesia stirpitus convelleretur. Sed Deus ex lapidibus, &c.

Quod autem Iudæos in tenebras præcipitandos esse confirmet, quorum ex fœdere & externa vocatione regnum cælorum erat, per *exterioris tenebras*, illas intelligit quæ extra Ecclesiam & regnum Christi sunt. Nam ubi Christus non regnat verbo & spiritu, ibi densissima tenebræ vel rum sunt cum sol meridie lucidissime fulget. Hinc etiam regnum cælorum *Colof. 1.* appellatur regnum lucis; & electi vocantur filii lucis.

*Verſ. 12.
Qui extra
Christum
in tenebris.*

L V C. cap. 5. à vers. 17. ad 27.

17 Et factum est quodam die, quum ipse doceret, sederentque Pharisei ac Legis Doctores, qui venerant ex omnibus vicis Galilææ & Iudææ & Hierosolymis: & virtus Domini adesset ei ad sanandum illos:

18 Tunc ecce advenerunt quidam ferentes in lecto hominem qui erat paralyticus: & studebant cum inferre, & ponere in ipsius conspectu.

19 Et quum non invenissent quæ ipsum inferrent, propter turbam, ascenderunt in solarium, & persosso testaceo pavimento, demiserunt eum cum lectulo in medium, ante Iesum.

20 Qui fide eorum visa, dixit, Hecus tu, remissa sunt tibi peccata tua.

21 Tunc cœperunt ratiocinari Scribæ & Pharisei, dicentes, Quis est iste qui loquitur blasphemias? Quis potest remittere peccatis, nisi solus Deus?

22 Iesus autem agnitis eorum cogitationibus, respondens dixit eis, Quid ratiocinamini in cordibus vestris?

23 Vtrum est facilius dicere, Remissa sunt tibi peccata, aut dicere, Surge & ambula?

24 Vt autem sciatis Filium hominis auctoritatem habere in terra remittendi peccata, (ait paralytico) Tibi dico, surge, & sublato in humeros lectulo tuo, abi domum tuam.

25 Is autem illico surgens in eorum conspectu, sublato in humeros eo in quo jacuerat, abiit domum suam glorificans Deum.

26 Et stupor cepit omnes, & glorificabant Deum: & repleti sunt metu, dicentes, Certe vidimus inopinata hodie.

M A T T H. cap. 9. à vers. 1. ad 9.

Ingressus igitur navigium, trajecit, & venit in suam urbem.

2 Et ecce obtulerunt ei paralyticum in lecto projectum: quumque vidisset Iesus fidem eorum, dixit paralytico, Confide fili, remissa sunt tibi peccata tua.

3 Et ecce quidam è Scribis dicebant apud se, iste blasphematur.

4 Et quum vidisset Iesus cogitationes eorum, dixit, Quid cogitatis mala in cordibus vestris?

5 Vtrum enim est facilius, dicere, Remissa sunt tibi peccata, an dicere, Surge & ambula?

6 Vt autem sciatis potestatem habere Filium hominis in terra remittendi peccata (tunc dixit paralytico,) Surge, attonde tuum lectum, & abi domum tuam.

7 Tunc ille surrexit abiitque domum suam.

8 Turba vero quum hoc vidisset, mirata est, & glorificavit Deum, qui dedisset talem potestatem hominibus.

M A R C. cap. 2. à vers. 1. ad 13

ET rursus intravit Capernaumum interjectis aliquot diebus, & auditum est eum domi esse.

2 Statimque coacti sunt multi, adeo ut jam non caperent eos, ne ea quidem loca quæ erant ad ostium: & loquebatur eis sermonem Evangelii.

- 3 Tunc venerunt ad eum ferentes paralyticum, qui à quatuor portabatur.
 4 Et quum non possent ei appropinquare propter turbam, detexerunt t. ablatum loci in quo erat, eoque per fossos, funibus demiserunt grabbatum in quo paralyticus jacebat.
 5 Quum autem vidisset Iesus fidem eorum, dixit paralytico, Fili, remissa sunt tibi peccata tua.
 6 Erant autem illic quidam ex Scribis sedentes, & ratiocinantes in cordibus suis.
 7 Quid iste ita loquitur blasphemias? quis potest remittere peccata, nisi solus Deus?
 8 Et quum statim cognovisset Iesus spiritu suo, eos ita ratiocinari apud se, dixit eis, Quid ista ratiocinamini in cordibus vestris?
 9 Vtrum est facilius, dicere paralytico, Remissa sunt tibi peccata: an dicere, Surge, & attolle grabbatum tuum, & ambula?
 10 Ut autem sciatis filium hominis habere potestatem remittendi peccata in terra (ait paralytico)
 11 Tibi dico, surge, & attolle grabbatum tuum, & abi domum tuam.
 12 Tunc ille statim surrexit: sublatoque in humeros grabbato, egressus est coram omnibus: adeo ut obstupescerent omnes, & glorificarent Deum, dicentes, Nunquam tale quicquam vidimus

ANALYSIS.

PROponit Christum docentem, cujus concio describitur subiecto loco, qui idem est cum eo, in quo sanavit leprosum, nempe Capernaum: 2. adjuncto tempore, quod est indefinitum & incertum, 3. adjunctis concionis auditoribus, qui fuerunt Pharisei & legis Doctores; qui etiam describuntur à subiectis locis, unde ad Christum conveniebant, viz. ex vicis Galilææ & Judææ, atque adeo Hierosolymis: denique Christum describit ab adjuncta potentia illos sanandi, qui morbis diversis generis laborabant.

Vers. 18. Proponit doctrinæ oblationem miraculi editione; cujus miraculi subiectum erat paralyticus, cujus in orbi gravitas insinuat, adjuncto deportationis ad Christum; cujus efficiens causa apud *Marc.* assignantur quatuor viri; porro describitur à subiecto loco, lecto scilicet, in quo decumbebat. Hi bajuli describuntur ab adjuncta sollicita cura, illum in domum ubi Iesus erat inferendi; quæ etiam suo sine arguitur, nempe ut illum coram Christo sifteret; & amplificatur ab effectu, quærendi quomodo hoc facient

Vers. 19. Deinde alio effectu scandendi domus rectum, illum suis laboribus nudandi, denique illum dimittendi coram Christo. Quorum efficiens causa assignatur, turba contenta omnia complens, & impediens ne per portum illum inferrent.

Vers. 20. Hujus tantæ contentionis & sollicitæ laboris, cum in deportato, tum in his bajulis, effectu indicatur paralytici sanatio: quæ describitur suis causis, primum efficiente Christi benigna consideratione fidei ipsorum, cum bajulorum tum paralytici: deinde sequitur causæ materialis morbi remotio, nempe peccatorum; cujus remotio forma adnectitur, nempe gratuita remissio.

Vers. 21. Cujus per Christum remissionis effectum erat in Scribis & Phariseis criminatio; cujus criminatio forma erat, cum in Deum blasphemum esse, adjunctum vero criminatiois intelli-

num, quod arguitur à proprio Dei adjuncto, nempe peccatorum condonatione.

Vers. 22. Illius autem criminationis in Christo effectum est Christi notitia, cujus efficiens causa est, quod sit *καθ' οὐρανόν*: ejus effectus est, Christi ad illorum arcanas cogitationes responsio, cujus responsi forma est, vanas & castas illorum de se occultas disceptationes & falsa judicia.

Vers. 23. Quod probat à comparatione parium: nam posse verbo sanare paralyticum, ejusdem potentia & virtutis est, atque peccata condonare.

Vers. 24. Assumptio est, se verbo sanare paralyticum, quamobrem peccata posse remittere: ubi etiam notat subiectum remissionis peccatorum, nempe hic in terra.

Vers. 25. Cujus dicti Christi de paralytico sanando effectum est ejus sanatio, quæ comprobatur effecto domum sponte repetendi, & lectum in quo decumbebat, portandi.

Vers. 26. Cujus cum miraculi, tum effectorum in sanato paralytico effecta erant, 1. stupor, 2. timore percussio, 3. Dei glorificatio, 4. aperta professio magnitudinis miraculi; cujus forma subicitur: hodie res miras & opinionem nostram superantes vidimus; cujus causa apud *Marcum* assignatur, quod nunquam talia viderint; quæ verba adjuncta quantitate amplificatur, nempe quod omnibus hæc acciderunt. Quod tamen videtur apud *Matthæum* ad turbam restringi, exclusis Scribis & Phariseis.

METAPHRASIS.

Actum est, intermissis aliquot diebus, post supra nominati leprosi purgationem, ut Christus urbem Capernai, ubi habitabat, & in ea ipsa urbe (ut verisimile fit) domum Petri repetens, se ad docendum composuerit. Cujus rei occasionem dedit frequens conventus, non tantum plebis, quæ vestibulum & januam domus

P R A X I S .

18. domus complebant, sed & Phariseorum & legisperitorum, qui undique ex Galilæa & Iudæa partibus, atque adeo Hierosolymis, convolantes in ipsis adibus, Verbi audiendi causa (ut præ se ferebant) confedere. Finita autem concione Christus doctrinam propositam obfirmaturus, ecce opportune virum paralyticum, quatuor hominum humeris in lecto deportatum, quorum singulis singulis lectuli angulis præhensis illum decumbentem advehabant: quidem summa contentione agebant, ut paralyticum laborantem in decum illatum, coram Christo sisterent. Quod cum stultose agerent, nec tamen propter turba frequentiam, omnes aditus in domum præcludentem, efficere potuerunt, domus tecto conscens & regulis (quoad commodum videbatur) nudato, paralyticus funiculis in mediam domum dimittentes coram Iesu stantur. Is cum deportantem, cum deportati fidem expendens, decumbenti dixit; fili (quem ego cum curationis tum redemptionis iure filium assero) bono animo esto, quædamquidem peccata huus morbi, sors & causa, tibi gratuito remittuntur, quo facilius intelligas corporis sanitate quam queris prope adesse. Tum scribe & Pharisei experunt clam cum animis suis disceptare, cuius disceptationis hæc summa erat. Quis hic est, qui in Deum blasphemias et omi., atque regurgitat? quis enim potest peccata remittere præter unum verum Deum: quas animi ratiocinationes, quantumvis arcanas, Christus Spiritus & Deus sua beneficio persequens, regrens ad illos dicit; cur istas tam perversas in animis vestris cogitationes versatis? Ex duobus his utrum (cedo) minus laboriosum est dicere, d. m. tituntur tibi peccata, vel dicere, surge & ambula? an non enim sunt pariter virtutis & potentia? Quamobrem ut palam sit, me verum hominem auctoritate peccata remittendi instructum esse, quamdam homines vitam in terrens agentis eundem remissionis capaces sunt: audi: et quid dicturus sum. Tibi, paralytico, edico, ut lectulo surgens, eundemque in humeros atollens, domum ilico unde deportatus es revertaris. Qui è vestigio exsurgens, illis spectantibus, lectulo in quo decumbebat sublato, domum suam abiit, Dei de sanitate accepta gloriam prædicans. Quo cum Christi dicto, tum sanitati iam firma projectione, omnes in admiratione rapiebantur, ut vix apud se essent, gloriam præserta Deo tribuerunt, & timore percussis in has voces irruerunt. Equidem hodie vidimus res insperatas & incredibiles, ut qui tam inopinata jam primum videmus.

Hæc Historia ut ex Luca & Marco, Iairi historia sequi videri potest; tamen ex Matth. 9. 18. aperte & liquido constat, Iairi historiam cum hac tum Matthæi vocationem & disputationem de jesu subsecutam: ideo vero Marcus & Lucas Iairi historiam transietationi connectunt, non quod immediate hoc factum sit, sed quod Iairus cum circa mare offendit: neque vero verba Lucae aut Marci huiusmodi continuacionem aut seriem arguunt.

Christus in Galilæam primum, post Capernaum rediens, in adibus privatis urbis Capernaï simul docens, & paralyticum sanans, in diversos, hos quidem calumniatores, illos vero candidos auditores incurrit.

Cujus partes sunt, quomodo

}	Christum populul redeuntem,	}	} excepit.
	Populū Christus ad se accedentem		

Luc. 8. 40 dicitur, turbam Christum transfretantem ad ripam expectasse, & appulsum excepisse. In quo eximiam, & illustrem populi ad discendum diligentiam notatur, quæ à Solomone in Prov. 8. 33. clientum similitudine iudicatur, qui Advocati aut Iudicis lanua observant, & Iudicis aut Patroni è porta egressum præstolantur. Quod idem à Scholasticis fit, qui præceptoris adventum prævenientes, illum discendi causa expectant. Quod si nostri homines secum reputarent, Christum esse qui in Ecclesiis docet, credo equidem illos majorem hujus rei rationem habituros, quam jam habent; quod etiam facerent magis, si quanti momenti sit, quod in hoc loco petere prostentur, & quam admirabilis doctrina, quæ in hac schola proponitur, reputarent.

Aliquot diebus internivis (ut Marc. 1. 1.) quibus quid fecerit Christus ex historiis non liquet: tandem Capernaum venit, ubi cum auditum erat Christum in adibus esse, omnes certatim ad illum accurrunt, tanta frequentia, ut non tantum ædes confertæ, & constipatæ essent, sed vestibulum & janua, & præ foribus loca omnia occuparentur. Quæ populi huc illuc discursio, & ubi Christum offenderent continua sollicitudo, Dei erga nos munificentiam declarat; quibus divinum animarum pabulum statim & temporibus & locis abunde à Christo suppeditatur. Sicut enim in familiis amplis & ho-

noratis stata sunt tempora prandii & cœnæ; in tenuibus vero tum cibus sumitur, cum ejus potestas sit: sic &c. Et ut Israëlitarum summi beneficii loco habebant cum cultus Dei, olim vagus & incertus, Ierosolymæ fixus & firmatus fuit: sic &c.

Sequitur mi-
raculum sana-
ti paralytici,
in quo spe-
dantur,
primum quod Christus cæcata paralytico demisit, & que consequuta sunt: & deinde sanatio, & illam consequuta.

Verf. 17.
Christus ex
populo Iu-
dæo audien-
di plurimos
sanavit;

Apud Lucam cum dixisset multos convallie, cum audiendi tum sanitatem accipiendi causa, simul & docuisse Christum, & Domini virtutem ad eos sanandum sufficisse adjungitur. Qua loquendi formula indicatur, sanitatem ægrotis & ægris magna copia collatam fuisse. Cum enim Christus tam promptum populi, & voluntarium audiendi studium intellexisset, voluit veluti thesauros bonitatis suæ exprimeret. Quamvis enim unius tantum paralytici sanati mentio fiat; tamen plerosque alios sanatos fuisse certum est: paralytici vero ideo expressam mentionem fecit, cum quod luculentum in deportantibus fidei & charitatis exemplum existeret, tum vero quod, ex miraculo Pharisæis anam damandi Christi arripentibus, simul & eorum diabolicum virus, & Christi divina virtus plenius innotesceret. Illa vero sanationis gratia tamen excidit; remansit tamen illa multo præstantior, & cujus illa duntaxat umbra existit. Quoties enim studio Dei colendi convenimus, toties Christi virtus ad animi morbos persanandos præsto est. Simul etiam huc accedit, ut effusus Christus hæc sanationis dona protulerit, quo auditores alacrius & paratius accurrebant: sic etiam &c.

ut etiam
num face-
ret si tale
studium.

Vt nulla alia causa sit, cur cum tam exili fructu, & adversus peccata, quibus laboramus, remediis ab Ecclesia discedimus, nisi quod tam gravate, & suspensio quasi animo accedimus. Sicut enim cum quis amicos, & sui studiosos apud se convivas habet, nullo sumptui pareit, & nova simul & vetera depromit: sic &c.

Verf. 18,
19.
In quibus
portantiam
paralyti-
cum fides?

In quatuor viris, qui paralyticum deportabant, illustre fidei exemplum proponitur, sicut ex Evangelista discere exprimitur. Fides autem in eo cernitur, quod spe consequendæ sanitatis hunc laborem subierunt, quod nusquam unde ad Christum penetrarent reperientes, domum eum non reducant; sed fiducia voti potiundi sustentati, supre-

num ædium ascendant, & ibi nudatis tegulis, cum coram Christo cum læsto dimittunt. Ea igitur fidei laus est, si objecta obitacula & impedimenta superet: ut contra illa fides infirma est, quæ minimo offensiculo concutitur. Ex eodem loco fidei laus in Cananæ muliere commendatur; quod gravissimis tentationibus non cecidit *Matth. 15, 21, 22. ad 28. Marc. 7, 25. ad 30.* Sicut contra fidei tenuitas & imbecillitas in Rachele perspicitur, quæ, quod pro suo voto liberis lico nacta non sit, ad illegitimam proles acquirendi rationem confugit, *Gen. 30, 3.* Hujus fidei firmitatis aut infirmitatis experientiam in nobis ipsis capere licebit: ut cum minima lucelli spes aut voluptatis usura, nos ab officio Ecclesiam accedendi divertit: aut cum exigui lucri causa, ad sermonis vanitatem & mendacium impellimur. Sicut autem imbecillitas in infanrium corpusculis proditur, quod minima asperitate, aut soli cui insistantur, inæqualitate aut prominentia dejiciuntur: sic etiam in animi, ex fide, robore fit.

Christum horum fidem vidisse dicitur, *Verf. 20.* cum tamen fides intus in animo occultetur *Quomodo* & delitescat: tamen vero Christo intimos *Christus* animorum recessus cognoscere promptum *horum fide* erat, sicut post intelligemus: tamen de eo genere visionis non loquitur Evangelista, sed de illa visione fidei, quæ ex effectibus fidei, charitate scilicet, constituitur: de qua *Iacob. 2, 18. Ostende mihi fidem tuam ex operibus tuis, & ego ostendam tibi ex operibus meis fidem meam.* Sic fides, quæ præceptibilis sensu non est, in omnes vel crassissimos sensus influit. Sic videtur & hoc loco, sic auditur, ut in piis sermonibus, sic gustatur in pauperum cibatione, tangitur in pauperum tegumentis, & calfactione; sic etiam odoratur & percipitur, cum Maria gratissimo & fragrantissimo unguento totam domum ubi Christus erat, complevit. *Iob 12, 3.* cum Nicodemus & Iosephus Christi mortuum corpus aromatatis pretiosis condebant. *Ioban. 19, 38, 39.* Futilis igitur, & vana est illa fidei professio, quæ nullis se operibus in hominum notitiam infeit.

Hæc autem fides quam Spiritus Sanctus dilaudat, suis nævis non caret; nam alioquin homini paralytico domi relicto sanitatem quaerissent; maxime vero cum intelligerent, nullum, sine hospitis damno ad Christum aditum paruisse; à Christo, significato morbo, foris consistentes sanitatem petissent.

qua suis
nævibus
causet?

tiissent. Quo docemur non obltare nostros defectus, quo minus, quæ ad verbi normam instituta conformamus, Deo accepta sint. Homines si alicujus (utpote vestitarii) opera utantur, nisi omnia accurate ad præscriptam formulam conficiantur, statim succentent, & manupretio illum privant; sed secus a Deo erga nos fit.

etiam evi-
charitas
insignis:

Deinde ex hoc loco illud etiam constat; charitatem, ut Paulus ad Thessalonicenses, 1 *Thes.* 1, 3. loquitur, laboriosam esse: horum enim charitas illos, ut nullum laborem recusarent, efficit. vide 2 *Tim.* 1, 17. Contra vero charitatis magnam inopiam coarguit, cum molestiis & nonnulla difficultate a rebus cum officio nostro conjunctis, repellimur, ut nisi quod charitas exigit, veluti digitum admovendo, vel manum (ut est in proverbio) vertendo, conficiamus, statim à suscepto negotio desistimus; ut qui à carceribus lustrandis, & a pauperibus & ægrotis invisendis pudore & fœtore absterrentur.

an hinc
consequitur
aliquem
aliena fide
servari?

Illud vero serupum *diffidentiaris* injicit, quod dicitur Christum deportantium fidem intuentem, paralyticum sanitate donasse. Inde enim quæstio excitatur, an aliquis aliena fide servatur.

Cui quidem sine distinctione *responderi* non potest, nam aliena fide, hujus vitæ commoda & solatia conferuntur: ut Loti generi, Loti causa, ex iacendo eximendi erant: Paulo etiam omnium, qui in navi erant, condonata vita est; inter quos pleurosque impios fuisse constat. Deinde fide in preces erumpente, sæpe fit, ut impii ad pietatem attrahantur; ut Stephani precibus Paulus: Christi vero in cruce pendentis, plerique cum crucifigentium ad Evangelii agnitionem adducti sunt, ut *Act.* 2, 37. percipitur.

non ita ut
volunt
Pontificii;

Sed tamen, quod *Papiste* hinc cupiunt efficere, non consequitur; ut quis aliena fide, id est, Ecclesiæ, seu potius Ecclesiæ præfulum fide, sine sua & propria servetur: modo enim credat implicite, quæ Ecclesiæ mater credit & docet, quamvis ipse nihil horum teneat aut percipiat, quæ illa credit aut docet; tamen salvum illum fore Ecclesiæ fide dicitant. Sed hoc ex isto loco non efficitur: præterquam enim, quod hoc loco fidei istorum hominum momentanea sanitas, non æterna conceditur, apparet ipsum paralyticum fide non fuisse desertum; cum & Christus illum filium vocet, & ei peccata

suâ (quod sine fide fieri nequit) condonat: & verba Evangelistæ, Christus videns fidem eorum, paralyticum non excludat.

In salute igitur æterna manet illud Prophetæ, unumquemque sua fide salvum fore, nec magis meam fidem alium servare posse, quam (nisi forte, quod dici potest, eo ipso momento cum fide peccatorum remissionem Christi dono accepit, alius pro alio nasci potest) quam cibis, quo ego vescor alium pascere, aut vestes, quibus ego tegor, alium operire. Quemadmodum enim homines amicorum suorum causa, his etiam, quos non aut norunt aut vehementer probant, in quibusdam gratificantur; sed tamen ad interiorem aliquam necessitudinem aut amicitiam eosdem (vel flagitante amico) non admittunt, nisi illos notos prius & perceptos habent; sic &c.

cum quis
que sua fide
salvus fit.

Quod autem sanitatem petentibus, Christus remissionem peccatorum largitur; id tamen alienum videri possit, tamen propius intuenti, cum re conjunctum esse liquebit. Christus enim humani generis Medicus (ut paulo post sequitur) adveniens, peritorum Medicorum artificium, ipsas morbi causas primum submoventium imitatus est, & morbi ipsius radices & fundamentum prius tollit, quam ad corporis curationem se accingat. Quod nobis documento est, in morbis primum litrem ex peccatis cum Deo componere, priusquam Medicos adeamus. Quæ enim aliacumque causa morbi existit, peccatum certe ejus causam, & semen esse extra omnem controversiam est. Ideo stultum est, nos (ut fit) sæpe in incertis morborum causis investigandis torquere, cum causam longe certissimam præterimus. Quod si sanitatem, præterita peccatorum remissione, consequimur, his similes sumus, quibus morbus aut vulnus in specie curatur, quod post alio loco periculosius erumpit. Alia hujus loquutionis causa fuit, ut Scribis & Phariseis occasione pessime de ipso cogitandi accipiebatur, Christus suam divinitatem magis conspicuam redderet.

Dignum est animadversione, quod condonatis peccatis, non ilico sublati sit gravis hic morbus, & ad nos consolandum aptum est, ne putemas nos Deo exosos esse, quod Dei gravis aliqua & inusitata plaga nos premar.

Sequitur igitur ex Scribis fuisse, qui cum animis suis blasphemiam Christo impiegebant, quod remissionem peccatorum, soli

Quomodo
Christus
petentibus
remissionem
peccatorum
artificium
ipsas morbi
causas
primum
submoventium
imitatus est,
& morbi
ipsius
radices &
fundamentum
prius
tollit,
quam ad
corporis
curationem
se accingat.

Verf. 21.
Pharis.
Scrib. ca-
Deo

Ioanniæ
proprie,

Deo propriam sibi atrogaret: quod si factum est, videntur eo accessisse, ut calumniari potius, quam ex doctrina Christi proficere, possent. Phariseos enim & Scribas non tantum ex Galilæa, sed etiam Iudæa & Hierosolyma illuc confuissse, & cum cæteris locum cepisse declaratur. Ecce autem hoc modo magnam remoram (ut videtur) Evangelii profectui injectam, doctissimos quoque in populo, Christi doctrinam & ministerium improbalse, ac ex primoribus fidem suspensam habeamus. Simul etiam liquet scientiam, nisi cum Dei timore conjunctam, homines magis veritati infestos & insensos reddere, ut passim videre est. Quod autem blasphemix damnant si quis præter unum Deum sibi remittendi peccata potestatem assumeret, in eo à veritate nihil aberrarunt; estq; hoc ipsum Christi responso confirmatû, *Esai. 23, 25. Ego, ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas, propter me.* Aut vero ex Baptistæ præconio, qui cum agnum esse testatur est, qui tollit peccata mundi. *Ioh. 1, 29.* Sed in eo graviter hallucinati sunt, quod neque illum pro Messia, neque Messiam pro Deo, aut prædictionibus Prophetarum, aut ex variis Christi miraculis intelligerent.

Verf. 22,
23.
quæ à
Christo re-
tundatur:

Christus vero, qui sedem suam in cordibus habebat, ista resciscens, illos argumento comparationis refellit, & quidem, ut mihi videtur, parium: Ejus est peccata remittere, cujus est solo verbo & mandato decumbentem sanitati restituere: paris enim potestatis sunt: posterius à me fieri mox cernetis; prius igitur mei juris esse (tametsi illud non tam in promptu cernere sit) facile dignoscatis. Vbi observandum est, animi à peccatis sanitatem ex corporis curatione coargui: idem tacite etiam facit, dum se cordium cognitionem declarat. Quod autem *Marcus cap. 2, v. 8.* dicit hæc Christum suo spiritu cognovisse, discrimen statuit inter Christum & Prophetas, nominatim Elizæum, qui Gehesi servi cogitationem novit; sed non suo spiritu, sed Christi spiritu hoc revelante. *2 Reg. 5, 26.*

simulque
varia di-
vinitatis
sue docu-
mentum edi-
dit,

Hic autem locus *vsq; &* quoddam argumentorum, quibus Christi divinitas asseritur, nobis suggerit. Nam quod cordium cognitor sit, Deus esse arguitur *1 Reg. 3, 39.* Deinde quod verbo Paralyticum decumbentem sanitati pristina restituit: denique quod peccata remittit.

In quorum postremo illud *quæri* potest, quomodo hæc potestas Dei propria sit, quan-

doquidem eam Christus cum ministris Ecclesiæ communicat.

Sed *respondet* Dei autoritatem absolutam esse, Ministrorum vero potestatem à Dei autoritate derivatam, legibus quibusdam & conditionibus illigatam teneri. Si homines credant & poenitentiam agant, eamque profitentur, Deum peccatis absolvere, Ministros absolutionem modo pronuntiare & promulgare: quod Scribæ proculdubio non ignorabant. Sed cum audirent homini ignoto, aut potius ante non viso, minime a Christo de fide & respicientia examinato aut excusso: denique nullam neque fidem nec poenitentiam profitente remissionem peccatorum donari: majoris cuiusdam hoc potestatis fuisse recte colligebant, quam quæ in mortalem ullum Ministrum competeret.

Hanc autem possessionem divinam invasit *Romanus Pontifex*, qui hominibus nunquam nec visis, nec auditis, aut in fide perentatis, peccata partim condonat, partim retinet, prout ejus aut libido aut quæstus eum agit.

quam in-
vadit Pen-
tifex.

Quod autem dicit *filium hominis habere potestatem remittendi peccata in terra*, idque in terris versaretur, videtur aliquo modo Scribarum oblationi opponi, qui Deum in cælis tantum peccata remittere existimabant. Cum autem homo Christus in terris hanc potestatem habere dicitur, an vero hanc potestatem habeat quatenus homo est, ut quibusdam placet, an potius quatenus Deus sit, illud demum expendendum est, omninoque statuendum, cum non tantum ut Deum, sed ut Mediatorem, id est, Deum simul & hominem condonare peccata, non autem quoad nude homo est.

Verf. 24.
An Chri-
stus ut ho-
mo peccata
remittit?

Notandum, cum morbi depulsione, vires ambulandi conferri: sicut peccati cum mortificatione, conjuncta est nova vita.

Alter fructus hujus miraculi in paralytico, qui sanitati restitutus, Christi mandatum, de grabato tollendo & asportando, sedulo & prompte exsequitur, ut eximium hoc modo interioris sanitatis, sicut & exterioris testimonium ediderit. Sicut igitur ante in dæmoniaci exemplo, cum statim post sanationem, Christi gloriæ promulgandæ inservisse legimus, *Marc. 5, 20.* & ut Petri socrum Christo protinus ministrasse. *Marc. cap. 1, 31. & Matth. 3, 15.* sic & hic se Christo in obsequium tradidit: quod certe hi facient, quotquot peccatorum remissionem se accepisse

Verf. 25.
paralyticum
exsequio
plene resti-
tuit;

piſſe ſibi ex Verbo Dei perſuadent.

Verſ. 26. Ultimus fructus eſt reliquæ Eccleſiæ, quæ
inde admira-
ratio oritur, primum rem admirabatur; erat enim pro-
digii ſimile, cum qui ante ne pedem quidem
ordine efferre poterat, nunc ſubito domum
redire poſſet, & cum qui ante ſeiſum ſuſtine-
re non poterat, nunc non ſe ſolum, ſed le-
ctum etiam deportare poterat.

Dicunt præterea *nunquam ante ſe factum eſſe*, nullum ex Prophetis tanta ſanandi potentia inſtructum fuiſſe; ita ut hoc modo illum omnibus aliis Prophetis præferant.

Quod vero *Deum glorificabant*, ſcienter fecerunt, utpote ad quem omnis præclarorum factorum gloria redire debet, quocumque ad eam rem inſtrumento, aut cuiuſcumque opera utatur. Idem dicitur factum ab Eccleſia Gal. 2. qui non Paulum, ſed Deum in Paulo glorificabant.

In eo autem peccatum eſt ab illis, quod in Christo præter humanam naturam nihil agnovērunt. Cum enim Deum laudarent, qui talem poteſtatem hominibus conceſſiſſent, ſatis indicant illos longe abjectius, quam par erat, de Christo ſenſiſſe: quod tamen Chriſtus animo perceperat, tamen non dubitat tantum theſaurum in eos conferre, tamen fructus, non tam ut decebat, copioſus erat.

Simul etiam amplificandæ Dei munificentiæ rationem oſtendunt, dum donorum quæ à Deo conferuntur, præſtantiam, cum hominis abjecta conditione componunt: ſicuti Regis munificentia ampliffime expenditur, cum perſonarum vilitas & abjectio reputatur, & ſimul ad ſaſtigium, ad quod adveſti ſunt, animus & cogitatio adjicitur.

L V C. cap. 5. à verſ. 27. ad 33.

27 Poſthac vero exiit, & conſpexit publicanum nomine Levi, ſedentem ad telonium, & dixit ei: Sequere me.

28 Ille derelictis omnibus ſurrexit, & ſequutus eſt eum.

29 Et fecit ei Levi epulum magnum domi ſuæ: eratque turba multa publicanorum, & qui cum iſtis accumbebant.

30 Obmurmurabant autem eis Scribæ ac Phariſæi, dicentes ad diſcipulos ejus, Quare cum publicanis & peccatoribus editis & bibitis?

31 Et reſpondens IESVS dixit eis, non opus eſt iis, qui ſani ſunt, medico, ſed iis qui male ſe habent.

32 Non veni vocatum juſtos, ſed peccatores ad reſipiſcentiam.

M A T T H. cap. 9. à verſ. 9. ad 14.

9 Et quum digrederetur IESVS illinc, vidit quendam ſedentem ad telonium qui Matthæus dicebatur, & dixit ei, Sequere me. Atque iſ ſurgens ſequutus eſt eum.

10 Et ecce factum eſt quum IESVS accumberet domi illius, ecce, ut multi publicani & peccatores qui venerant, ſimul accubuerint cum IESV & diſcipulis ejus.

11 Quum autem id vidiffent Phariſæi, dixerunt diſcipulis ejus, Quare cum publicanis & peccatoribus edit doctor ille veſter?

12 IESVS autem quum hoc audiffet, dixit eis, Iis qui valent non eſt opus medico, ſed iis qui male ſe habent.

13 Ite vero & diſcite quid ſit: Miſerationem volo, & non ſacrificium. non enim veni vocatum juſtos, ſed peccatores ad reſipiſcentiam.

M A R C. cap. 2. à verſ. 14. ad 18.

14 Et quum prætergrederetur, vidit Levin Alphai filium ſedentem ad telonium, dixitque ei, Sequere me. Et iſ ſurgens ſequutus eſt eum:

15 Et factum eſt ut quum Ieſus accumberet in domo illius, multi etiam publicani & peccatores ſimul diſcubuerunt cum Ieſu & diſcipulis ejus: erant enim multi, & ſequuti fuerunt eum.

16 *Quumque Scriba ac Pharisæi vidissent eum edentem cum publicanis & peccatoribus, uixerunt discipulis ejus, Quid est quod cum publicanis & peccatoribus edit ac bibit?*

17 *Et quum hoc audisset Iesus, dicit eis. Iis qui valent non opus est Medico, sed iis qui male se habent: non veni ut vocarem justos, sed peccatores ad respiciendam.*

A N A L Y S I S.

Vocationem *Matthæi* narrat, quam describit, 1. ab adjuncto tempore, post sanatum paralyticum, 2. à subjecto loco, nempe extra domum, ubi paralyti decubentem sanavit, item ad littus maris & portum: vocatum vero describit ad adjunctis nominibus duobus *Levi* & *Matthæo*, & à relato, quod esset filius *Aphæi*, item ab adjuncta occupatione, quod esset publicanus: deinde ab effectu, quod vocationem exercuit ad mensam publicanorum sedens, canonem constitutum exacturus: post ab efficiente causa, vocationis Christi potente sermone; qui sua forma describitur, *Sequere me.*

Ves. 28. Hujus vocationis effectum notatur, obsequium Christo vocanti præstitum; & cujus item effectum describitur, omnium derelictio, quæ ejus obsequium remorabantur.

Ves. 29. Aliud effectum vocationis, gratitudo; quæ arguitur effectu Christum ad mensam invitando, quæ sua forma exponitur, nempe convivium vel epulum illi instruendo; quod amplificatur adjuncta ejus magnitudine, & subjecto loco, propriis in adibus; deinde alio adjuncto convivarum; qui sua forma describuntur, Publicani nempe & peccatores; qui etiam comitatus vel convivæ amplificatur adjuncto numero.

Ves. 30. Hujus comitatus Christi adjunctum effectum est, in murmur Pharisæorum & Scribarum; quæ obinimuratio amplificatur à relatis, quod hi Scribæ erant illi quibus cura illorum publicanorum & peccatorum commissa fuit. Alterum effectum erar, querimonia de Christo & discipulis, cujus forma subicitur; quare manducatis & bibitis cum publicanis & peccatoribus: deinde subjectum hujus querimonie erant discipuli, ad quos hæc querimonia delata est.

Ves. 31. Cujus obmurmurationis & querimonie effectus est, Christi pro se & suis responsio. Cujus forma proponitur; *Non opus habent, &c.* Quæ arguitur ab adjuncta necessitate aut convenientia communicationis cum istis peccatoribus. Quod arguitur à comparatione parium. Nam si ægroti corporibus opus habent præsentia & consuetudine Medicorum, qui ex peccati morbo animis laborant, opus habent spiritali animarum Medico.

Ves. 32. Quod ipsum confirmat à sine adventus sui in mundum, ut scilicet peccatores ad penitentiam vocaret; quod etiam amplificatur ab adversa remotione, non venisse scilicet ut justos vocaret qui nulli sunt.

METAPHRASIS.

27. **P**ost sanatum paralyticum domo egressus, & secus littus maris prodeambulans, magnam turbam illum certatim advenientem doctrina instruxit. In reditu vero ad urbem,

in ipso transitu defixis oculis intuitus Publicanum, cui nomen erat *Matthæus*, cognomen *Levi*, *Alphæi filius*, qui munus Publicani obiens, loco ad canonem exigendum oportuno, unde huc illuc commeeates prospiceret, considerabat. Hunc Iesus alloquitus, ut se indviduum illi comitem adungeret, imperavit. Qui relictis omnibus quæ ipsius obsequium remorari poterant, ilico surgens Christum sequutus est, Christi spiritu præpotenti vim verbo tribuente. Quod Christi in se incomparabile beneficium ut grato animo prosequeretur *Matthæus*, convivium & quidem splendidum Christo propriis in adibus instruxit. Convivas autem adhibuit præter Christum & ejus discipulis, magnam cum sui ordinis, tum etiam sceleribus oportorem tollentem, quibuscum magna vitæ necessitudo ob eam causam intercessit, quod odio ex ipsa publicanorum professione à ludicorum conventibus exclusi, se ad istummodi vitæ turpitudine infames aggregarunt. Quos ut hoc consilio munitæverat, ut Christi salutaribus monitis ad meliorem frugem redirent; ita sua expectatione frustratus non est, quandoquidem plerique ex illis à facinorosa vitæ orbita conversi, Christo se in disciplinam tradiderunt. Quo facto Scribæ & Pharisæi, & quidem hi, quibus istorum publicanorum & peccatorum cura commissa fuit, offensi: Christo præterito (quod sibi ab ejus sapienti responso metuebant) apud discipulos non sine obmurmuratione querelas suas deponunt. Quare (inquunt) vos, cum primis vero Magister vester, qui tantam & tam accuratam vitæ sanimoniam præ se fert, cum Publicanis & sceleratis cibum sumitis? Quibus

Christus (audita ex discipulis querimonia) ad hunc modum respondit; in communi omnium sensu & ante pedes positum est, Medico nunquam interdictum esse ne ægrotos accederet. Cum igitur ipse spiritualium morborum Medicus in mundum veni, iniquum & absurdum est me ex consuetudine cum hujusmodi ægrotis à vobis traduci, quorum consuetudine non sum deterior, quod vos operum & meritorum vestrorum fastu turgentis valentissimi vobis videmini. Quod si planioribus & omni tropo nudatis verbis hoc placet accipere, sic habete:

28.

29.

30.

31.

32.

me hoc consilio in mundum venisse, non ut eos servem qui in se & propria justitia salutem quarunt (in quo genere vos esse perspicio) sed ut illos salvos faciam, qui suorum peccatorum onere pressi ad vitam sanctimonium contendunt: in quibus sunt hi qui s vos tam superbo contemnitis. *Quæ mea defensio cum justa sit, discipulorum me ex officio observantium cum publicanis & peccatoribus communicatio in ista esse nequit. Quamobrem abscedite, & priusquam crimen in alios intenditis, quod vobis incumbit addiscite; parum scilicet profu:urum sacrificium, & aliarum ceremoniarum accuratam observationem (qua freti alios arrogantè fastiditis) nisi misericordiam in proximos, quam Deus ceremoniarum observationi longe anteponit, exercetis.*

MATTH. 23.

P R A X I S .

Christus Matthæum à telonio ad Verbi ministerium vocat: ipse vicissim cum Christo parat, tum eum convivio excipit; quod duarum cum Pharisæis disputationum causas præbet.

Cujus partes sunt, $\left\{ \begin{array}{l} \text{Matthæi vocatio,} \\ \text{ \& } \\ \text{convivium Christo \& Discipulis instructum.} \end{array} \right.$

In *Matthæi* vocatione considerantur $\left\{ \begin{array}{l} \text{Christi mandatum,} \\ \text{ \& } \\ \text{Matthæi obsequium.} \end{array} \right.$

Verf. 27. Christi singulari misericordia Matthæi vocatio instituta;

In *Christi mandato* consideratur primum Christi misericordia, qui hunc hominem nihil tale cogitantem, ad summum Apostolicæ dignitatis fastigium vocavit, nulla superioris vitæ commendatione ornatum: quin potius, ut conjici ex ejus comitatu potest, aliqua vitiosæ vitæ labe sædaturum, aut certe commaculaturn. Cum enim peccatores eum multi sequantur, & tanquam anteactæ vitæ focil, convivæ ab eo adhibeantur, suspicionem movet illum aliqua infamis vitæ nota non caruisse. Quantum autem ad honorem, hinc intelligi potest, quod inter eximia Dei beneficia parentibus ducitur, quod ad Ecclesiæ ministerium, eorum adhibentur filii; vide *Amos* .7, 14, 15. quanto magis ipsi filiis hoc honori est? quod si in infimo ministerii gradu consistere honoris sit, quam est in summo ministerii apice? hoc vero exemplo docemur, quam sit Dei gratuita vocatio minime à nobis, aut ab operibus nostris suspensa: quod certe in Pauli vocatione liquidius apparet.

quæ cum

Deinde Christi providentia seu sapientia

expendeda venit, quæ longe ab hominum sapientia diversa est. Primum enim videmus eandem sapientiam in hoc eligendo, quæ in quatuor piscatoribus, ut mundi contemptissimos Christus adsciscat, quibus totum terrarum orbem sibi subjugit: qua de re vide quæ ante observata sunt in Philippis (ni fallor) vocatione. Sed huc aliquid amplius accedit. Primum quod peccatorem, & operum sceleribus vocat: deinde, quod præteritis Pharisæis & Scribis, qui gratia apud populum valebant & autoritate, non tantum ex ima plebe, & contentis hominibus delegit; sed etiam ex his, qui omnibus hominum ordinibus maxime invisæ & exosi essent, cum tamen ad fructuosam Verbi prædicationem operæ pretium sit, ut illius præco odio eorum non laboret. Quis enim Princeps legatione concupitum adipisci volens, hujusmodi legatos expedit, qui apud illam gentem, à qua aliquid impetrare cupit, maxime invisæ sunt, ac non potius eorum delectum facit, quorum gratia suam apud gentem illam causam gratiosam faciat? Scimus enim Publicanorum professionem, qui tributa Cæsari imperata colligebant, maxime apud Judæos in odio fuisse, cum quod avari essent, tum quod religione se prohiberi putarent, censum Cæsari pendere. Sed hoc ideo fecit, ut nulla in illis obstacula superans, magis inclaresceret, & ejus admirabilis virtus illustrior esset. Qui enim Israëlitis apud Ægyptios infensissimos hostes gratiam conciliavit, in satis magna gratia Apostolos apud eos ponere norat, quoad illud operæ pretium fuit. Hujus rei egregium & illustre est in Mose *Exod.* 4. exemplum, qui cum Pastor ovium esset, eo-que Pharaoni & Ægyptiis maxime exosus, cum tamen pedum pastoralis vocationis insignis gestare voluit, ne illa Mosis conditio dissimularetur apud Ægyptios & Pharaonem.

Vbi autem eum vocaverit, *Marcus* notat, scilicet cum ad mare egressus sit, ubi à præternavigantibus aut appetentibus vestigalia exiguntur.

Cavendum tamen Ecclesiæ est, ne in Ministrorum delectu, hæc sibi ad imitationem proponat: ut quæ gratiam & dona conferre nequeat, quibus hujusmodi obstacula superentur.

In prompto Matthæi obsequio luculentum obedientiæ exemplum proponitur; quod unica tantum ratione, tam fructuosam & quæ fructuosam vitæ rationem linquens, se Christo con-

in stre. gen. di mod's io. se d'ivo: ja:

Verf. 28. in cuius obsequio præcepto obedientiæ exemplum;

sto consecravit. Quod melius considerabitur ex reluctatione Moïſis & Ieremiæ, qui tam invite & reluctantanter acceſſerunt. *Exod. cap. 3, 11, 13. & 4, 1, 10, 13. Jer. 1, 6.* Quod & nobis ad quæ nos Deus vocat imitandum eſt, ut potius iſtiuſinodi, quæ nobis cordi ſunt, pellamus, quam Chriſti mandatis non obſequamur. Nec vero levitati hoc dari potuit in *Matth. 20*, quandoquidem fama Chriſti & ejus admirabilis potentia inelaruiffet. Sed in hac obedientia *Matthæi*, Chriſti bonitas iterum ſpectanda venit; qui illum non tantum foris appellabat, ſed intus efficaciter aſſatur, & parendi voluntatem illi indidit: niſi enim ille aures perforaſſet, tanquam ſurdo loquutus fuiſſet; niſi ille voluntatis, veluti pedes, ſolviſſet, tanquam claudus & telonio affixus ſediſſet; niſi Chriſtus, tanquam magnes ferrum, eum attraxiſſet: eoque Apoſtoloſ de obſequio Deo præſtito, ei gratias agit. Et quidem magis hic Dei munificentia apparet, quam in vocatione, quæ ſæpius in improbos confertur.

Deinde cum reliqui Euangelizæ *Lucas & Marcus*, illum Levin appellent, nomen vulgariuſ ſubſcipientes, ille, ut Dei erga ſe munificentiam prædicaret, nomen illud inferit, quod eſt notius, ut peccatorum ſuorum gravitate cognita Dei miſericordia innotefcat.

Verſ. 29.
 Convivium ſequitur, quo *Matthæus* Chriſtum accepit; cujuſ quidem cauſa efficiens erat gratus animuſ *Matthæi*, qui hanc incredibilem Dei munificentiam agnovit. Quo docemur, non tantum Chriſto vocanti parere, ſed etiam alacri illud gratoque animo facere. Hoc enim ipſo gratum eſt Deo obſequium, ſi eſt liberale & promptum. Niſi enim eſt, quod Dei nobis vocatio faciendum imponit, quod idem non noſtro bono fit. Quod ſi *Matthæus* & alii Apoſtoli ab honeſtis muneribus & operis, ad miniſterium Verbi vocati, latis animis obſequuti ſunt, quanto nos magis hoc facere decet, quos Deus ab illicitis peccati occupationibus, Euangelii voce ad vitam æternam vocat?

non Chriſto ſolum ſed & aliis teſtatur.
 Finis vero convivii, ut ſuum in Chriſtum amorem & gratum animum, non tantum Chriſto, ſed aliis omnibus teſtatum redderet: huiuſmodi aliquid ante in Petro vidimus; item *Eliz. 20* i *Reg. 19, 2*. Non igitur ſatis eſt animo grato Chriſti beneficia accipere, niſi hoc etiam teſtimoniis innotefcat. Hoc autem convivium ab omnibus præſtatur bonis operibus, quæ Chriſto magis ſa-

piunt, & gratiora ſunt, quam maximæ delictiæ huiuſmodi delictis addiſto. Vide *Cant.* A Miniſtris vero præſtatur, dum populum Dei liberaliter & copioſe paſcunt, vetera ſimulque nova illis expromunt. A divitibus, dum lueroſe mercaturæ & fruſtuofæ, decimas quaſdam pauperibus largiuntur: hic excitentur ad liberalitatem in pauperes, eoque in memoriam reducantur, quomodo olim occultas decimas ſacrificuliſ penderint.

Scribæ & Phariſæi diſcipuliſ, & Chriſto litem hoc loco intendentes, ſatis declarant, quam parum ex Chriſti ſuperiori ſermone proficiebant, & quod ea ſtamma invidiæ incenſa potius, quam reſtinſta videatur. Quæſtiones vero hæ tametiſ de convivio motæ ſunt: tamen tum motas eſſe apparet, cum finito convivio, conviviæ adibus egreſſi eſſent. Obſervandum vero, quod præterito Chriſto, diſcipuloſ adoriuntur; ut diabolus Evam, tanquam magis expugnabilem, ubi cum ſpes depreſſior eſt, ibi diabolus infilire tentat.

In prioro vero quæſtione videntur juſtam quærendi cauſam naſti, quod à viri pii officio alienum videatur, cum flagitioſis conſuetudinem habere. Nam & à contagio periculum eſt, ne immundum contingentes ipſi immunditiam contrahant, & peccatores, ex priorum conſuetudine ſibi ipſiſ placentes, in peccatis obdurantur. Quod ſi adverſuſ prioroſ rationem excipiatur, Chriſtum non potuiſſe labem ullam vitii ab illiſ contrahere, eadem tamen difficultas in diſcipuliſ manet, ad quos infectio pervadere potuit.

Huic tametiſ multifariam reſponderi poteſt, ut quod à Chriſto invitati non ſint, ſed à *Matthæo*; quod Chriſtum porro ipſiſmet ſponte ſequebantur, ut in Euangelii doctrina informarentur; tamen illiſ omiſſiſ eam tantum expendemus, quæ à Servatore adhibita reſponſio eſt.

Primum autem argumentum eſt ab ad-
 juncta peccatorum emendatione. Ille peccatoribus adeſſe poteſt, qui eos malo hoc liberare & eximere novit. Ego iſ ſum, qui peccatores peccatiſ eximo. Propoſitionem ſimilitudine confirmat; ægroto ad curationem adeſſe ſas eſt; igitur animi morbo correptum accedere ſas eſt. Aſſumptionem probat, quod ſit Medicuſ, ſicut ſuperius initio capituliſ, in paralytici ſanatione abunde probat. In quorum prioroſ notandum eſt; quo loco peccata habenda ſunt, non alio ſcilicet, quam

Verſ. 30.
 Scrib. & Phariſ. quæſtiones de Chriſto cum publ. & peccat. converſatione unde oritur?

quam veriſ peccatiſ habent?

Verſ. 31.

quæ à Chriſto reſtunduntur, quod eos à peccatiſ liberet,

quam morbi animi, ut singula peccata totidem animi morbi lethales fiant; qui, nisi tempestive sanentur, mortem, & eam quidem cum corporis, tum animæ æternam allaturi sint. Nam ut corporis mortem morbi præcedunt, & eam accersunt, sic & peccata mortem æternam: eoque suam insaniam aperte produnt, qui levissima aut nulla de causa peccant. Deinde etiam peccatorum, aut morborum duratione fieri, ut malum ingravescat, & difficilius curetur. Quo magis mirum est homines, qui in morborum corporis depulsiōe, morbos prævertunt, hic tamen, adversus animi morbos jam contractos, non sint solliciti. Cujus quidem securitatis nulla alia causa assignari potest, nisi quod, ut in gravissimis morbis homines, omnem morbi sensum amittunt; sic etiam homines consuetudine quadam peccandi callum sibi induxerunt, & quidem hujusmodi, ut tametsi sapius pungantur & premantur adhortationibus & admonitionibus, ut lepra tamen infecti, sensus expertes manent.

quorum ipse Medicus est;

Alterum est, Christum esse morborum Medicum, quod singularem consolationem habet, sicut prior consideratio desperationis materiam, præsertim cum peccatum omnino declinari nequit: cum enim Medicum habemus, qui nostros omnes morbos notissimos habet. Tametsi enim ea à nobis indicari velit: tamen non ideo hoc fit, quod eum fugiant. Deinde nullus morbus est, quem ille non optime curare pernovit. Huc recedit, quod ubique præsens, semper ægrotis in promptu est. Denique quod non tantum medendi peritus sit, sed etiam ad curandum mira animi alacritate, & promptitudine accedit. Quod vel eo declaratur, quod gratis medicinam suam confert. *Esa.* 55, 1. ad 3. Vnde etiam suam in medicando operam quotidie offert in Ecclesia, per doctrinam Evangelii, quæ ideo salutaris dicitur, quia salutem in nobis operatur.

Quin etiam eo nos medendi desiderio tenetur, ut morbos nostros in seipsum transtulerit, & pro nobis decumbere voluerit, & adversus animi morbos antidotus, aut amuletum sit. Iam vero quis mortalium est communis modo sensus particeps, qui ad talem Medicum ægrotus non accederet?

ideoque illis adesse licet:

Ex quibus liquet, quam inique Christum calparint, quod inter peccatores esset. Num enim Medico vitio dari debet quod inter ægrotos sit, aut Chirurgo quod vulneratos

adeat? quod etiam cum argumento distributionis amplificat: Medicum aut sanis, aut ægrotis deservire; absurdum autem esse ut sanis det operam, quamobrem ut ægrotis serviat opus esse. Vnde illud emanat, quibus de causis cum flagitiosis consuecere conceditur, ut illos scilicet ad frugem & resipiscenciam adducamus. Eoque hominibus considerandum esse, quod in hoc genere sanationis donum a Deo acceperunt, ne temere se pro Medicis ingerentes, morbum ab alio non pellant, sed ipsi contrahant: quod quidem in his ægrotis curandis potissimum expendendum erit, qui doctrinæ non morum corruptela laborant.

Alterum argumentum est apud *Matthæum*; *verum illi quo illos magnæ improbitatis convincit, ipse officio deest;* quod ipsi hoc erga miseros istos peccatores officium non præstarent: maxime cum ex *Lucæ* constat hos publicanos & peccatores, ad illorum peculiare ministerium pertinuisse, eo quod eorum scribas *Lucas* illos appellat. Quod gravius, quam ante accusat; scilicet, quod cum ipsi officio deessent, tanquam canis in præsepem, illud etiam agerent, ut aliunde non suppleretur. Ut autem probaret hoc ad illos spectaret, utitur argumento adjuncto, quod confirmat argumento testimonii *Osee* 6, 6. Pii enim est hominis, maxime vero Doctoris in Ecclesia, commiseratione duci eorum, qui in miseria versantur. Quapropter Phariseos & Scribas impios esse arguit, qui nulla in hos peccatores commiseratione ducti sunt. Cum autem illis promptum esset excipere, se pietatis ideo studiosos esse, quod sacrificia Deo offerrent, & alias ceremonias in lege præceptas studiose & accurate observarent: illos refellit argumento minoris: sacrificia enim, & sacros

cum hoc ipsum illis incumbet;

qui exterius ritus minoris momenti esse, quam misericordiam miseris præstare. *Hos.* 6, 6. *Matth.* 5, 7. Eos igitur qui majora prætermittentes, minima obirent, impietatis convinci affirmat. Hæc enim oportuit fieri, & illa non omittere. Vnde *Esa.* 1, 11, 15. sacrificia & alii ritus Deo abominabiles sunt, quæ sine charitate in proximum præstata sunt. Quo eodem rationis momento seipsum defendit, qui miseratione ductus, opem illis ferre paratus erat. Ex quo illud discimus; nullus cuiusquam, quamvis atrocissima peccata, in nobis illud in peccatorem odium ingenerare debere, ut ejus misereri obliviscamur; ita ut aut ipsimet succurramus, aut ei ab aliis succurri lætemur. Vide 2 *Cor.* 2, 6. ad 11. ubi docetur

docetur Corinthios tam peccasse nimium accenso in peccatorem odio, quam prius fecerant nimia indulgentia.

*quatenus
miserico-
dia sacrifi-
cii pre-fer-
untur?*

Quod vero misericordiam secundæ tabulæ præceptum, sacrificio, quod ad primam tabulam aggregatur, antefert: illud non ideo fit, ac si simpliciter secundæ tabulæ mandata, prioris tabulæ mandatis præponenda sunt: sed quod medullam, & veluti nucleum secundæ tabulæ, ceremoniis primæ tabulæ tanquam cortici anteponerent. Primum enim cum primis, externa cum externis, minima cum minimis comparata, illa sunt majora, quæ sunt primæ tabulæ. Quod vero discere eos jubet, illos acriter pungit: dum homines suæ scientiæ opinione turgidos & inflatos, veluti doctorum loco movens, ad discentium gregem deturbat. Homini enim superbo & inflato nihil ingratius esse possit, quam infra infimos deprimi.

*Verf. 32.
Hæ ques-
tiones
etiam re-
solvuntur
quod ut ta-
les peccato-
res vocaret
ipse vene-
rit?*

Postremum argumentum est à fine ductum: se idcirco venisse, ut peccatores vocaret, non justos: sic *1 Tim. 1. 15.* Quod dictum incredibilem consolationem affert miseris peccatoribus, ad illam cogitationem repellendam, quæ nostras mentes sæpe subit, Christum quidem Servatorem esse, sed eorum, qui aut justi sunt, aut non enormi aliquo peccato inficiuntur: tanquam Medici cura excluderentur aut Chirurgi, qui graviter aut laborant morbo, aut vulnere lauciuntur: & tanquam Medicus ad febres tantum leviores curandas designatus esset, non ad pestes, Elephantiasin, seu lepram, comitiales morbos, &c. & tanquam Chirurgus ad scabiem aut redevia sananda, &c. aut tanquam pastor ovem leviter errantem, & in segetes nonnihil declinantem revocare debeat, non autem etiam in deserto vepribus & dumetis implicatam requirere. Cum autem audimus Christum propterea in mundum venisse, ut atroces & graves peccatores

vocaret & sanaret, ne dubitemus quin id ejuſ causa venerit, & tam longum & laboriosum iter susceperit, confecturus sit.

Quod autem vocat eos ad pœnitentiam, docet se, tamen in peccatores benignus sit, peccatis tamen ipsis non indulgere; quandoquidem peccatores ideo vocat, & ideo sanat, non ut in peccati fœcibus desideant, sed ut ad frugem veniant. vide quæ hoc loco notata sunt.

*idque ad
pœnitentiam:*

Quæritur autem hoc loco, qui illi tandem justi sint, quos Christus peccatoribus opponit.

*quinam ju-
sti his pec-
catoribus
oppositi?*

Videtur intelligere eos qui fide justificati ad justitiam contendunt, & ei, quoad datur, operam dant, sicut xpissime in Scripturis Sanctis accipitur. Eorum vero an dicemus Christum curam nullam agere, aut illis Medico opus non esse, aut non venisse ut illos vocaret? minime vero illud. Nam cum Pastoribus Ecclesiæ non tantum peccatorum ad frugem revocandorum, sed & justorum in justitia simul, & conservandorum & promovendorum curam imperavit, *Ezech. 3, 17, 21.* Necessum est ut & ipse, qui pastor summus est, eorundem curam gerat; quos enim ipse aliis curandos & pascendos tradidit, eosdem & ipse pascit, & curat. Ita tamen ut hoc loco videatur perstringere ironia quadam superbos Scribas & Phariseos, qui opinione falsa propriæ justitiæ turgentes, justitiæ Christi capaces non sint.

Tamen vero hæc non in Christi Discipulos competant, qui ejusdem criminis cum Christo à Phariseis infimulantur; tamen cum Christi justâ præsentia convincitur Discipulorum, quorum erat Christum observare, & quæ à Christo gesta sunt, testari, justam præsentiam fuisse efficitur. Eaque docetur nos vocationi nostræ obsequentes extra periculi jactum esse, ut ut cæteroquin periculofum videatur.

*Quomodo
hæ questio-
discipulos
attingant?*

L v c. cap. 5. à vers. 33. ad fin m Capit.

33 *Ipsi vero dixerunt ei, Quare discipuli Iohannis jejuntant crebro, & deprecationes faciunt, similiter & discipuli Phariseorum: tui vero edunt & bibunt?*

34 *Ipsæ autem dixit eis, Num potestis facere ut filii thalami, quo tempore cum ipsis est sponsus, jejuntent?*

35 *Venient autem dies quum tolletur ab eis sponsus, tunc jejuntabunt illis diebus.*

36 *Dicebat autem eis etiam parabolam, Nemo panniculum novi vestimenti indit in vestimentum vetus: alioqui & illud novum fundit vetus; & veteri non convenit panniculus sumtus ex novo.*

37 Et nemo injicit vinum novum in utres veteres : alioqui disrumpet vinum novum utres, & ipsum effundetur, & utres peribunt.

38 Sed vinum novum in utres recentes injiciendum est: & utraque conservantur.

39 Et nemo qui biberit vetus, statim vult novum, dicit enim, Vetus utilius est.

MATTH. cap. 9. à vers. 14. ad 18.

14 Tunc adeunt cum discipuli Iohannis, dicentes, Quare nos & Pharisei multum jejunamus, discipuli vero tui non jejunant?

15 Et dixit eis IESVS, Num possunt filii thalami lugere quamdiu cum eis est sponsus? Aderunt autem dies quum tolletur ab eis sponsus, & tunc jejunabunt.

16 Nullus autem indit panniculum novum in vestimentum vetus: illud enim ipsius supplementum tollit aliquid ex illo vestimento, & fit pejor fissura.

17 Neque injiciunt vinum novum in utres veteres: alioqui rumpuntur utres, & tum vinum effunditur, tum utres pereunt: sed injiciunt vinum novum in utres recentes, & utraque conservantur.

MARC. cap. 2. à vers. 18. ad 23.

18 Discipuli autem Iohannis ac Phariseorum jejunabant: veniunt igitur & dicunt ei, Quare discipuli Iohannis & Phariseorum jejunant, tui autem discipuli non jejunant?

19 Tunc ait eis IESVS, Num possunt filii thalami, quo tempore cum ipsis est sponsus, jejunare? quamdiu habent secum sponsum, non possunt jejunare.

20 Venient autem dies quum sublatu erit ab eis sponsus, & tunc jejunabunt illis diebus.

21 Sed nemo panniculum impexum insuit vestimento veteri: alioquin, illud ipsius supplementum novum tollit aliquid ex vetere vestimento, & fit pejor fissura.

22 Et nemo injicit vinum novum in utres veteres: alioqui vinum effunditur, & utres pereunt: sed vinum novum in utres recentes injiciendum est.

A N A L Y S I S.

Phariseorum & Iohannis discipuli Christum reprehendunt, quod ejus discipuli non jejunarent; quam illorum criminationem confirmat à comparatione imparium, quod Iohannis & Phariseorum discipuli jejunarent: quam rationem amplificat ab adversis, quod hi saepe jejunarent, illi nunquam.

Vers. 34. Cujus criminationis effectum est, Christi responsum, quod est non convenire ut sui discipuli jejunent. Quod probat ab adjuncto tempore, quia jejunium illis inopportuna est: quod arguitur ab adjuncta Christi cum illis presentia, quod à relatis coarguitur, sponsi Christi & discipulorum, qui sponsi amici illi in thalamo adsunt.

Vers. 35. Prius illud argumentum adjuncto tempore illustratur, suo diverso, quod quamvis jam non jejunent, tamen post jejunabunt; ubi causa jejunii indicatur, Christi ab illis avulsio & separatio.

Vers. 36. Alterum argumentum est ab adjuncto discipulorum, qui ad jejunium seu ad perferendum afflictiones, quae jejunium attrahunt, parum idonei fuerint. Quod paribus illustrat, panni recentis seu impexi, quem jejunio assimilatur, & assuti vete-

ri & attrito vestimento, cui discipulos comparat: unde liquet adjuncta inconvenientia & effectum, nempe damnum quod discipulis humano jejunio infertur.

Vers. 37, 38. Aliud argumentum ab effectu talis jejunii, nempe discipulorum suorum à veritate defectio & interitus; quod probat comparatione parium, multi in utres veteres insuli: ubi discipuli cum utribus veteribus, jejunium musto componit; quod adversis illustratur, musti in novas utres infusione.

Vers. 39. Alterum argumentum ab adjuncta subita & repentina mutatione, à summa tranquillitate in gravem afflictionis tempestatem; quam confirmat cõparatione parium: quemadmodum enim vino veteri assuetus proinus mustum illi contrarium averfatur; sic quieti diu assueti turbulentæ tempestatibus impatientes futuri sunt.

METAPHRASIS.

IESVM discipulorum suorum patrocinium suscipientem Pharisei adiungunt, sed advocatis & in societatem adjunctis Iohannis Baptista discipulis: quos cum ad suum odium a-

liquousque tegendum, & ad maiorem invidia
 flammam Christo consuetudam, in prima velu-
 tu adversus Christum acie consuevit. Ab
 illo igitur non discendi causa sed accusatorie
 quarunt, cur, cum tum Baptista, tum Phari-
 saeorum discipuli in jejuniis & precibus frequen-
 tes essent, ejus discipuli se in hoc jejunii studio
 nunquam exercebant. Quibus Christus: dicit-
 34. te, amabo, an conveniat amicis sponsi, quos
 sibi in thalamo socios cooptavit, quantisper
 hilaria aguntur, jejuniis indicere? Indig-
 35. num vero est, vobis tam angusti spatii lati-
 tudinem illis invidere, quandoquidem (completis
 aliquot veluti festivitatibus diebus, quibus nu-
 ptiale convivium de more celebratur) tempus
 postea veniet, cum me immatura & violenta
 36. morte ablato, jejuniis & luctu se dedent. Quam
 rem aliquot similitudinibus, ad maiorem rei
 claritatem, in hunc modum illustravit. Nemo
 novi panni particulam veteri vestimento af-
 fuit, ut quod duo secum fert incommoda; prius,
 quod veteri vestimento sua infirmitate a novo
 panno dissidenti aliquid amplius (unde ruptu-
 ra major existit) detexitur: alterum, quod
 novo panni immixtio aspectum deformem ha-
 37. bitura est. Insuper nemo mustum asnuans in
 utres veteres infundit, secus enim fiet ut rup-
 ptis & effractis utribus simul cum vino effuso
 pereant. Econtra vino novo utribus novis in-
 38. cluso, utrumque cum vinum tum utres con-
 ferantur; sic jejuniis veluti novum vinum
 discipulis meis adhuc non satis confirmatis ex
 gravi aliqua afflictione incumbens, illos adhuc
 imbecillos obtineret: sicut contra Spiritu San-
 cto coactis ad Pentecosten post meum ascen-
 sum confirmatos, plurimum juvabit & ad
 39. maiorem pietatem provehet. Denique subita
 hac & repentina, quam urgetis, vite severitas
 non magis illos sapiet quam illi mustum arri-
 debat, cui ad diuturnum tempus veteris vini
 potationi assueti, simul & semel obruiditur:
 ut utriusque illis sit sensim a superioris vite pla-
 cida & tranquilla conditione desuescendo,
 turbulentis tempestatibus (qua luctum ac je-
 junium attrahunt) paulatim assueserit.

P R A X I S.

vers. 33.
 Discipuli
 Ioan. una
 cum Phari-
 sais de jeju-
 niis quaerunt;

IN secunda con-
 troversia de con-
 vivio mota, ubi
 considerantur
 Pharisaeorum quaer-
 stio,
 &
 Christi responsio.

In quaestione discipulorum primum, qui
 quaerunt; deinde de quaestione ipsa. In pri-
 mo notanda infelix consociatio Pharisaeo-
 rum, & discipulorum Iohannis adversus

Christum, & discipulos ejus, idque fraude &
 versutia Pharisaeorum, & inscitia seu incon-
 siderantia discipulorum Iohannis; in qui-
 bus apparet columbina simplicitas absque
 serpentina prudentia, in ut Pharisaeis visitur,
 serpentina prudentia exclusa columbina sim-
 plicitate. Quae quidem magis illucet, non
 tantum ex hac inaequali conjunctione, sed
 quod (Matth. 9, 14.) eouflesit stultitia
 discipulorum Iohannis, ut ipsi in hac
 lite priores existerent. Vide Marc. cap. 3,
 vers. 21, & 31. Res plane commiseranda, &
 teterrimae offensiois, cum pii fratres sua
 inscitia ab ipsis Ecclesiae hostibus stare per-
 ducuntur. Hujus rei causam si quaeris, non
 alia succurrit, quam quod Pharisaeis causa
 jejunii cum discipulis Iohannis conveniebat,
 parum expendentibus Iohannis discipulis,
 in quot & quantis religionis summis capi-
 tibus, ab illis Pharisaei disjuncti & dissociati
 erant.

Idem hodie fit à Lutheranis, qui propter
 nonnullam conspirationem cum Pontificiis
 in causa Sacramenti, se cum illis adversus
 Evangelicos conjungunt, cum quibus multa
 communia habent veritatis praecipua dog-
 mata. Sic etiam plerique ex Evangelicis
 apud nos, quod in certas Pontificiorum ce-
 remoniales propensiores sunt, se cum Pon-
 tificiis adversus nos conjungunt.

Deinde non recte semper de praepatore
 ex discipulis iudicium fertur: nam Christo
 & Iohanni conveniebat summe, cum tamen
 inter discipulos lites moventur; sic etiam
 Lutheri discipuli in his litem intendunt, in
 quibus discipulorum bene consentientem ha-
 buimus.

In ipsa quaestione observandum est, nihil
 hic tanquam incertum quaeri, sed constanter
 affirmari, male fieri quod discipuli Iesus non
 jejunent. Ex quo illud intelligitur, jejunium
 hoc Pharisaeicum, in eo occupatos ad humi-
 litatem non erudire: sed eos inflare potius,
 & efficere ut superbia & elatione animi tur-
 getent, dum alios condemnant. Notandum
 etiam qui sunt, qui discipulos Christi accu-
 sant, tanquam jejunii hostes; Pharisaei qui
 domos viduarum devorabant, & convivia
 experebant; cum Christi discipuli parcissime
 & durissime victitabant, pane hordea-
 ceo, & pisciculis saepius pasti.

Non dissimilis est Pontificiorum adver-
 sus nos querela, qui cum intrepide se far-
 ciant, & ventres potius, quam homines sunt;
 tamen vociferantur nos jejunii hostes, ven-
 tri in-

ita nunc
 Lutherani
 se cum Pon-
 tific. conjungunt;

haec quaestio
 non fuit sed
 affirmatio.

tri indulgere : vide accusationem Pharisaorum adversus Christum , quod vini potor esset.

In hac quæstione illud porro est observandum , *Nobis jejunii necessitatem imponi*, ut probris Pontificiorum in Evangelium conjectis occurratur.

Observanda præterea est, causa hujus reprehensionis , scilicet , quod discipuli Christi se ad discipulos Pharisaorum & Iohannis non conformant , cum ratio reprehensionis ex instituto Dei deprecanda erat.

Quidam ad legitimum jejunium requiratur?

In verbo *νῆστῆν*, sicut in accusatione discipulorum Christi, quod edunt & bibunt , notandum , jejunium legitimum requirere plenam ab omni cibo & potu abstinentiam , & per synechdochen , omnes externos ritus in jejunio imperatos , vilis vestitus, solutionis ab omni opere diurno , inhibitionis à thoro : in quibus omnibus utcumque ad præstandum facilibus , (utpote externis) *Pontificii* deficiunt ; multo magis, in præcipua ejus parte, quæ in interno cultu collocatur : adeo ut Pontificium jejunium sit multo deterius quam Pharisæicum, quod tamen à Christo improbatum.

Iam veniamus ad internum Dei cultum in jejunio , ac primum quidem in hac quæstione preces , & invocatio nominis se offerunt. Vbi illud jure queritur , quomodo Discipulos Christi insinulamur , quod preces & postulationes non fundant apud Deum : nec enim credibile est illos Deum non esse precatos. Et si illud voluissent Pharisei , Christus (dubio procul) in eo illis restitisset , & eos Deum quotidie precari asseruisset. Quamobrem liquet , voce postulationum, extraordinarias preces intelligi , ut *Act. 12. 5.* extensas preces , & *Esai. 58. 4.* elatio vocis in altum , & *Iona 3. 8.* inelamarunt Deum magna vehementia , & contentione. Hic denique coarguuntur *Pontificii* , qui die jejunii sui non plus premuntur , quam aliis diebus. Quamobrem ad intendendum preces necessum est , ut primum nostram miseriam , deinde Dei misericordiam penitus reputemus & commentemur.

Responsum Christi *duo* ar- *Primum* ab adjuncto temporis , & *Alterum* à subjecto discipulorum

Verf. 34. 35. Propter Christi præsentiam

Prioris argumenti hæc summa est ; Christi præsentia impediri , ne graviore aliqua calamitate , quæ jejunium inducat aut exigat , urgeantur. Quandiu enim à Christi

latere non discedebant , suum illis à quibuscumque impellebantur , patrocinium præbuit. Cum autem ad Evangelii præconium ab illo aliquantulum divulsi essent , eos tamen sua providentia ita texit , ut nec quæquam illis (eorum ipsorum confessione) defuerit , nec cujusquam injuria obnoxii aut expositi essent , usque eo ut cum inerimes , tum etiam sine aut viatico , aut pecunia emilli essent , illis , de quo merito quererentur , nihil obtrigerit. Hinc etiam est , ut cum ipse à ludæis caperetur , non prius sui capiendi facultatem fecerit , quam discipulis suis immunitatem obtinuisset.

non delebant eju discipulis jejunare

Hoc argumentum similitudinis à rebus nuptialibus ductum illustrat. Alienum enim est sponsi amicos , seu thalami filios ad lectum & lachrymas vocare , eosque quibus lautum epulum consuetum & solenne est, jejunio addicere. Nam dedecori quodammodo sponso videatur , amicos & socios suos , ipso inspectante , violari pati : socii secum parum humanitas agi existiment , si operam honori sponsi dantes , indigne tractarentur. Christus vero sponsus est , contractis cum Ecclesia sponsalibus , discipuli vero sponsi amici seu filii , ut Iohannes superiorius docuit , illis proinde lectus aut jejunium intemptiva sunt. Tametù enim Christus , ab illis in cælum elatus , non minus , quod ad divinitatem , præsens futurus foret , quam cum in terris hic versaretur ; tamen ita corporalis præsentia magis vivaciter ab illis percepta , gravius illos percussura erat , cum in cælum ascendens , corpus suum eo subvexisset.

sicut amici sponsi in epulo præsentis

Hic etiam considerandum est , Christum ipsum , tanquam sponsum in thalamo , à gravioribus afflictionibus tantisper immunem fuisse , quoad ad passionis tempus perveniret. Tametù enim laboriosam , & operosam , & multis difficultatibus impeditam ageret vitam ; tamen composita cum persequentiibus , quas paulo ante passionem , & in ipsa passione pertulit , videri potuit in rosarum & violarum arcolas vestigia sua ponere. Cum igitur ipse commodius & hilariter ageret , discipulos premi præter rationem videbatur. Hoc loco perspicimus , quam perverse institutum sit inter *Pontificios* jejunium , qui promissæ omni tempore jejunant ; rebus lætis & tristibus , tempestate & serenitate : de quo vide alio loco , quæ a me observanda sunt.

etiam Christi suo extra passionem ab afflictionibus liberis

Eximium exemplum est in *Neb. 8. 9. 11.* *bine nihil ubi*

pro Quat-
dragef.

ubi lachrymæ etiam piæ vetitæ sunt die ta-
beruaculi. Ita quam stulte ex hoc loco suam
annuam *Quadragesimam* munitam putant,
cum quod hoc loco prædicitur, ab Aposto-
lis præstitum sit, & quidem tum præcipue,
cum Spiritum Sanctum copiosissime acce-
pissent, id est, post Pentecosten. Quod si
rite ex hoc loco jejunaire velimus, tum est
jejunium, vel maxime celebrandum, cum
Christus iræ & indignationis suæ iudicii,
se procul stare testatur. vide *Exod. 33. 1. ad 6.*

sed dies
gaudii par-
ti.

Deinde illud etiam observandum, Alci-
onios piorum in hac vita dies, cum dierum
paucitate conferri, quibus in nuptiis convi-
via agitantur; de qua re vide historiam La-
banis & Jacobi, &c. *Gen. 29.* Hinc etiam
perstringit Christus Phariseorum malitiam,
qui tantulo tempore otium, & vacationem
ab ista severitate invidebant; cum non ita
multo post illa tempora subsequutura essent,
quibus illis esset jejunandum.

Verf. 36,
&c.

Ex infir-
mitate dis-
cipulis
Christi non
erat jeju-
andum;

Alterum argumentum à subjectis: dis-
cipulos nondum eos esse, qui jejunium fe-
rant; esse infirmiores, quam ut tanto oneri
sustinendo pares sint. Cujus ratio est, quod
non nisi Christi ascensu Spiritus Sanctus
conferendus: proinde imperite & inoportu-
ne hoc exercitium illis esse imponendum.
Quod variis similitudinibus amplificat: pri-
mum quidem novi panni veteri vestimento
alluti; deinde multi veteribus utribus inclusi:
ubi discipuli veteribus vestimentis, & utri-
bus; jejunii vero ratio novo panno & multo
comparantur: non alia ratione, nisi ut & non
convenire ista, & damnum, atque adeo exi-
tium inferri; ex tam importuna disparatarum
rerum conjunctione doceatur: sicut enim
novus pannus allutus veteri vestimento, non
modo aspectum deformem habet, sed etiam
propter firmitatem quæ in eo est, veteri
panno aliquid detrahit, unde præcius novo
panno, ut veteri succurrat, hoc ipso perit,
quod commode non conveniat: deinde sic
discipulis Christi præsentem sponso, & jeju-
nare indecorum, & illis non nisi noxium &
damnosum foret; tantum abest ut hoc exer-
citiu ad pietatem proveheretur. Quin etiam
ut multo in utres veteres incluso, cum mu-
stum effunditur, tum utres propter vini
ebullientem æstum rumpuntur; ita jejunium
istis impositum cum illegitimum, & pro-
pterea nullum foret, tum ipsos jejunantes
penitus perderet & pessundaret. Denique,
ut qui veteri vino affici longo tempore af-
suevit, non ilico novum, tamen melius, pro-

bat: sic discipuli mei hæcenus quieti, tan-
quam liberaliori victus rationi assueti, hæc
in victu severitatem non protinus proba-
bunt. At ut ex balneis & hypocaustis exiens,
si statim frigida loca adiret, sibi mortis aut
valerudinis periculum crearet; sic & subita
solitæ rationis mutatio nocet.

Sed hoc loco *quaritur*, quomodo jeju- *quomodo*
nium & à cibo abstinentia tam homini- *jejunium*
bus noxia esse possit, cum plerisque infide- *illis no-*
les frequentem *à se 220* pati, sine ullo animi *xium futu-*
damno, videre licet. *rum?*

Respondeo, aliam esse rationem politicæ
abstinentiæ, seu sponte susceptæ, seu neces-
sitate quadam, & inopia cibi coactæ, & re-
ligiosæ: nam hæc, nisi prius ducatur, & ex
Sacris Scripturis informetur, securitatem
potius quadam in peccando parit, quam
adversus peccatum medicinam: homines
enim superstitiosos, & cum in Deum, tum
homines superbos, & elatos reddit, eis falsâ
sanctitatis opinionem imponente. Quo faci-
lius intelligitur, quam non de leviculis ce-
remonius, cum *Pontificis* (ut illi odiose cla-
mitant) acriter pugnamus, cum eorum je-
junia perfringimus, & tanquam impia reji-
cimus. Non enim de carnis aut panis fructu
agitur, sed de libertate, in qua nos Christus
constituit, de hypocrisios & non ferendæ
superbiæ profligatione agitur; quæ omnia
Pontificum jejunium in apertum discrimen
vocat.

Verum eimvero Christus hoc loco ulte- *quod ipsum*
rius, quam ad cibi abstinentiam respexit; *in luctu*
scilicet ad afflictiones & mærores, quibus *agendum;*
jejunium adjunctum est; unde etiam apud
Matthæum quærit, an filii thalami, præsentem
sponso, lugere possint, pro eo quod alii di-
cunt jejunare: tanquam jejunium non esset,
nisi in graviore aliqua, aut corporis aut animi
calamitate, quæ luctu accersit, suscipiendum.
Sicut enim epula & convivia gaudii testimo-
nia sunt, sic jejunium mæroris & luctus indi-
cium esse debet. Sensus igitur est, ideo jeju-
nium discipulis non convenire, quia illis af-
flictio aliqua gravior, & calamitas idonea nõ
est; eos autem idcirco ad graviores afflictio-
nes ferendas idoneos non esse, quod non-
dum Spiritu Sancto perfusi & prolati essent.

In quo observandum, non prius Deum *quem Deus*
nobis afflictiones immittere, quam vires & *singulari*
robor ad ferendum consulit. vide *1 Cor. 10,* *gratia ex-*
exercitatus, tyrones, & eos, quos veluti in bello *ercitatus*
umbraculis adhuc format, & ad militiam *immistia*
fungit,

frangit, graviori periculo non objicit, sed veteranos ad hujusmodi militiæ partem adhibet. Sic Christus infirmitati nostræ parcat. Videmus etiam colonos suos juvencos non prius ad jugum adigere, quam triennes aut quadriennes sunt. Quanto igitur magis Christus suis indulgebit & parcat, donec collectis viribus, oneribus sustinendis pares,

& idonei sint. Et sicut in Amigdalobus cæli injuriis exposita, & totius hyemis procellam & tempestatem propter præmaturam efflorescendi & gemmas emittendi naturam sustinenti, videmus durissimum putamen & duplex regmen à Deo concessum, ut hoc modo omnes tempestatis impetus frangat: sic atque adeo multo magis &c.

L V C. cap. 6. à vers. 1. ad 6.

Factum est vero ut sabbatho altero primo pertransiret per sata. Vellebant autem discipuli spicas, edebantque, conspiciantes manibus.

2 Quidam autem Phariseorum dixerunt eis, Cur facitis quod non licet facere Sabbathis?

3 Tunc respondens IESVS dixit eis, Ne hoc quidem legistis quod fecit David quum esuriret ipse & qui cum eo erant?

4 Quomodo introierit domum Dei, & panes proposititios sumpserit, ederetque ac dederit etiam iis qui secum erant: quibus panibus non licet vesci nisi solis Sacerdotibus?

5 Et dicebat eis, Filius hominis dominus est etiam Sabbathi.

M A T T H. cap. 12. à vers. 1. ad 9.

Illo tempore ibat IESVS Sabbatho per sata: discipuli vero ipsius esuriebant, cæperuntque vellere spicas, & edere.

2 Pharisei vero quum hoc vidissent, dixerunt ei, Ecce, discipuli tui faciunt quod non licet facere Sabbatho.

3 Ipse autem dixit eis, Non legistis quid fecerit David, quum esuriret ipse, & qui erant cum eo?

4 Quomodo introierit domum Dei, & panes proposititios ederet, quibus vesci non erat ipsi licitum, neque iis qui cum eo erant, sed Sacerdotibus solis?

5 Aut non legistis in Lege, Sabbathis Sacerdotes in templo Sabbathum profanare, & inculpabiles esse?

6 Dico autem vobis, quendam templo majorem hic esse.

7 Quod si nossetis quid sit, Misericordiam volo, & non sacrificium, non condemnassetis inculpabiles.

8 Nam Dominus est etiam Sabbathi Filius hominis.

M A R C. cap. 2. vers. 27.

27 Dixit etiam eis, Sabbathum propter hominem factum est, non homo propter Sabbathum.

A N A L Y S I S.

Proponitur discipulorum Christi spicarum vellicatio & confirmatio; ubi primum notatur adjunctum tempus, nempe ex duobus sabbathis, quæ tribus solennibus festis ex lege præscripta sunt posterius: deinde describitur subiecto loci, nempe inter sata, 3. alio adjuncto temporis, nempe dum iter faciebat.

Vers. 2. Hujus vellicationis effectum est Phariseorum accusatio; quæ arguitur ab adjuncta impietate; quæ arguitur ab adjuncto tempore, Sabbathi.

Vers. 3, 4, 5. Cujus criminationis effectum est defensio Christi: quæ quadruplex est, 1. à pari, scilicet à Davidis & comitantium esu panum propositionis, cum esurierint, qui ex instituto divino absque necessitatis dispensatione solis Sacerdotibus

licitus erat : cui adjungitur apodosis, scilicet, ita etiam discipulis in eis spicas vellere, conficere, & comedere licet, cum ipse dominus sum Sabbathi.

MATT. 12, 5, 6. Secunda à majore, scilicet à Sacerdotum in Sabbatho sacrificiorum inactione, ob templi dignitatem licita, quæ alioqui esset Sabbathi prophano: cui annectitur apodosis, scilicet, ita ministris ob illorum ineam, cultum quem alioqui prestare non possunt, quæ injuste reprehenduntur, agere licet; quæ utraque à testimonio divino confirmantur.

VERF. 7. Tertia ab expressis testimonio divino, una cum in Phariseos aspersa increpatione ignorantia, & censura temeræ.

MARC. 2, 27. Quarta à fine Sabbathi generali, scilicet propter hominem, qui amplificatur à non contrario.

METAPHRASIS.

- 1. **F**actum est Sabbatho maxime solenni, in quo cum ordinarij cuiusque hebdomadis Sabbatho aliud comidebat, puta novulonium, aut ex tribus solemnitatibus unum : ut Christo per sata iter faciente, ejus discipuli fame pressi spicas vellentes & decerpentes, easdem manibus, ut excussa grana comederent, conficarent. Quam calumniandi occasionem ex Phariseis quidam avide arripientes, illos ad hunc modum adorti sunt. Quamobrem cum spicas vellendo, tum illas conficando, quod Sabbatho facere non licet, facitis? Quorum ora Iesus, discipulorum causam propugnans, hoc modo obstruit : Aut perquam ignavos vos & oscitantes esse oportet, si nunquam quid David & ejus satellites famelicis fecerint, legistis, aut si legistis, hebetes & bardos, qui non intelligitis, aut certe malevolos & perveracates, si reclamante conscientia meis his discipulis obstrictis. Palam enim est illum negotia Saulis (ut ipse dicebat) procurantem, medicam templum, quod Sacerdotibus modo ingredi lege concessum est, intrasse, & panes qui 12 tribus jugiter, & in Dei oculis, & assidua cura esse adumbrant, comidisse, quos omnibus præterquam Sacerdotibus, interdicitos esse constat. Nec comedit ipse tantum (cui quod Propheta esset aliquid singulare indulgeri posse videatur) sed suis satellitibus eisdem comedendos distribuerebat: ut minus mirum videri debeat, si mei discipuli in negotio meo, & Patris mei celestis occupati, ex eo ad sedandum famem vescantur, quod omnibus etiam à Republica Dei alienis comedere concessum est.

5. Adjecit porro, se filium hominis (quoad spiritum & divinitatem) Dominum Sabbathi, in Sabbathum jus habere : eoque suis etiam qui sibi in Ministerio suo deserunt, servare oportere. Maxime vero perquam ignavos vos &

MATT. 12, 5.

oscitantes esse oportet, si in libris Moïsi non legistis Sacerdotes Sabbatho, atque adeo in ipso templo, ubi sanctissima & accuratissima Sabbathi observatio præcipitur, opere in sacrificiis parandis faciunt, à Sabbathi exquisita cessatione deflectentes, reos tamen violati Sabbathi ob eam causam non fuisse, quia cultum in templo instituto, inservierunt. Confirmo autem vobis me qui hic sum, & cui hi inserviant quos vos incusatis, templo infinitis parafangis & sanctiorem & augustiorem esse; ne alienum videatur illos adversus Sabbathi exquisitam cessationem aliquid admisisse, ut mihi inserviant. Quod si (quod intelligere obvium est, nisi vos malitia obcecasset) cognovissetis quid ponderis habet illa Propheta sententia; misericordiam in proximum omnibus ceremonis præfero: hos meos, qua parte incusatis innocios discipulos non condemnassetis. Quid? quod Sabbathum non mihi tantum tanquam ejus Domino & legislatori, sed in universum omnibus piis, quorum gratia sancitum est, inservire usque eo debet, quoad eius violatione, præstantioribus & naturæ legi conjunctioribus mandatis, obsequium præstat. In quo genere est, sanitatem alioqui media labefactandum necessario passu tueri & conservare.

6.

7.

MARC. 2, 27.

P R A X I S.

Christi discipuli ob decerpas & conficatas Sabbatho spicas à Phariseis accusati, à Christo defenduntur.

Cujus partes sunt, Phariseorum adversus Christi discipulos accusati, & Christi pro suis discipulis apologia seu ἀπολογία.

Quod spicas in alieno agro legebant, ex Verf. 1, 2. lege Deur. 23, 24, 25. concessum est præter euntibus, quoad fami urgenti & prementi quis in præsentiarum consulere vellet. Neque vero ob id accusantur, quod iter facerent Sabbatho; nam apparet Act. 1, 12. iter quoddam Sabbathi duorum circiter millium permissum esse ecclesiasticis legibus. Quamobrem accusatio ex ea parte instituta est, non quod spicas in alieno agro carpebant; sed quod illud Sabbatho fecerint, quod idcirco ἀσέβητοι vocare mihi videtur, quod in ordinarium singulo septimo die Sabbathum, festum aliud concideret, unde veluti duplex Sabbathum existit. Quies vero Sabbathi ordinarii religiosissima lege constituta est, Exod. 16, 23, ad 26. & 35, 2, 3. qua fas cuiquam non erat ea patere, quibus vescerentur, cum cætero-

Accusatio Pharis. ob Sabbathi violationem;

cæteroquin aliis quantumvis celeberrimis festis ita quies ab operibus imperata lege est, ut parare cibum quo vescerentur, non interdiceretur. Quod proculdubio ceremoniale, cujus rationem alibi vide in 4 *mandato*. Hinc Pharisei proculdubio criminandi ansam arripuerunt. Ex quo liquet quam perverse fiat, cum festa ab hominibus instituta, non modo æquantur Sabbatho, sed illi etiam præferuntur; cum nulla festa, ne à Deo quidem instituta, tam religiose ut Sabbathum colebantur.

*Christi de-
fensio in
necessitate
sumpta,*

Videmus lege non esse permissum lectulum humeris ferre, non fumenta paucula colligere. Hoc loco vero apparet, ne spicas quidem vellere, aut conficere fas fuisse. Nam ita Christus suos defendit, ut Sabbathum hoc modo violatum non inficietur; nisi gravius aliqua causa suffuisset, nempe fames, qua urgebantur, sicut dicitur à *Matthæo* exprimitur. Ex quibus illud efficitur, Deum, quo populum in suo cultu penitus occupatum teneret, nihil illo die fieri voluisse, nisi quod esset summe necessarium; ita ut si pridie Sabbathi se in postero diem vestire & ornare, si iumenta curare & adaquare, si quod valetudinem tueretur, comedere potuissent, nihil eorum Sabbatho fecissent. Quomodo vero hoc ab illis observatur, qui pleraque, quæ diebus profestis fieri debebant, in hunc diem rejiciunt: plus scribunt litterarum & rationum, plus dormiunt, plus edunt & bibunt, plus ludunt quàm aliis diebus? Tametsi vero nexus hic legalis aliquantum remittatur; tamen quies ab initio mundi, & quidè ante casum instituta, nullo modo tollitur. Tametsi enim nobis, quod eo die comedamus, coquere & parare concessum sit; tamen ut tam laute epulemur, quo servi & ancillæ omnes domi occupentur, non conceditur, ut mensæ & vino ita assideamus, ut ipsi ad alterutram concionem non veniant, non datur. Sciant vero nisi mature resipiscant, se olim hac de re iudicium adductos iri, ubi cum Christum patronum & Advocatum non sunt habituri, sicut olim discipuli, gravissimas mortis æternæ pœnas ipsos dare necessum est; & æterna quiete excident, qui hanc quietem parvi ducunt, & nec ipsi observant; nec alios ut servant, patiuntur.

*Verf. 3,
&c.
idque com-
paratione*

necessitatis primum argumentum à comparatione majoris; comparatur enim David in Saulis (ut ipse dicebat) negotio, cum Christo, qui in Patris negotio versabatur:

Davidis comitatus cum Christi discipulis, *cum festo Davidis:* horum fames, cum illorum esurie, denique horum manducatio, quæ his circumstantiis vetita erat, cum in domum Dei ingressi, & ex panibus propositionis esu, quod illis lege permissum non erat, nisi solis Sacerdotibus. Cum igitur exploratum sit, & perceptum hoc à Davide, & à suis legitime factum esse, & Dei oraculo comprobatum 1 *Samuel. 21, vers. 6*. Sequitur etiam meos discipulos damnari non posse, qui fame pressi spicas vel avulserunt, & illas conficantur.

Quod panes facierum duodecim tribus *quid non panes facierum de- signant?* semper in oculis Dei esse repræsentabant, cum singularem consolationem, & simul admonitionem habet; consolationem, quod suorum assiduam curam agat, & quod alibi in lege dicitur, Deum suum oculum defixum habere in suos ab initio anni ad finem usque: admonitionem vero, ut nos in omnibus cogitatis, dictis & factis coram Deo sistamus, nihil ut suscipiamus, cujus illum testem & inspectorem esse nollemus; quod eos convincit, qui pleraque recta faciunt, quorum vel homines arbitros esse nollent.

*quos Da-
vid ex ne-
cessitate
comedit;*
*quos Da-
vid ex ne-
cessitate
comedit;*
*quos Da-
vid ex ne-
cessitate
comedit;*
Marcus vero hyporhesin ad thesin revocat, cum dicit Davidem, & ministros ejus hoc fecisse necessitate urfos: unde illud non obscure indicat, externam Sabbathi quietem violari posse, si necessitas urgeat: excludens hæc defensione eos omnes, qui animi sui causa, & vel ut suis, vel aliorum cupiditatibus pateant, Sabbathum violant. Sed hic tamen cavendum est, ne necessitatis vocem ultra modum extendamus, & capaciore significatione, quam veritas patitur. Nihil enim usitatius est, quam necessitatem obtendere & opponere, quando quis positos hujus diei cancellos transfiliit. Vide *Luc. 14, 18*. Alii enim dicunt necesse habere se ut violent, quod alteri iter suscipere promiserunt: cum & quod promissa faciant, & quod facta præstent, perverse faciant. Alius quod altoqui lucello excidat, cum lucri occasionem arripere non ideo conceditur, quia rerum partiarum conservandi causa quietem Sabbathi violare concedatur. Quemadmodum enim Deus septimo die nullum novum opus sibi acquisivit, sed tantum creata & veluti parta conservavit; sic nobis parta tueri, alia & nova parare non itidem conceditur. Hæc autem & hujusmodi necessitas, non nascitur ex rebus ipsis, sed ex incitatis & inflammatis hominum cupiditatibus, quæ homines arte constringunt, eosque captivos abducunt.

Hoc autem loco periculum vel vitæ, vel valetudinis imminabat.

quænam sit
talis vera
necessitas?

Deinde etiam considerandum est, quomodo quis ad necessitatem hujusmodi deveniat. Nam si discipuli aut venando Sabbatho, aut hujusmodi aliquo exercitio hanc famam contraxissent, certe illos innoxios Christus non pronunciaisset, utcumque famem eos frangere hoc modo permisisset: contraxerunt enim hanc famem Christum sequendo, & David fuga sibi & vitæ suæ consulendo. Quod propter eos notandum est, quibus fieri potest, ut tale aliquando negotium Sabbatho faciendum occurrat, cujus causa Sabbathum sit violandum; cum tamen illud ejus vitio fiat, qui Sabbathum violavit, quod scilicet negotium suo & proprio tempore non fecerit, sed in tantis angustias seipsum conjicit, ut non nisi Sabbathi violatione illinc se explicare norit.

cu disci-
puli in eam
adacti?

Notandum discipulos Christi in ipsius cultu & observantia, quandoque gravissime premi, sed non opprimi tamen. Nec vero hoc Christi negligentia, aut incuria tribuendum est: uoverat enim Christus, & præstiterat hoc subsidium illis laborantibus promptum & paratum iri: sic Paulus 2 Cor. 11, 27. Deinde etiam quod laborantibus tam abjectum, & tenue remedium succurrit, ut si nobis aliquid hujusmodi occurrat, æque & patienter feramus.

Quomodo
hoc ab Abi-
ath. factum?

Notandum etiam, quod ad Scripturas eos relegat. Quæstio hoc loco excitatur; quomodo hoc ab Abiathare factum sit, cum historia Achimeleci patris tantum mentionem faciat, de qua vide quæ annotata sunt alibi; quanquam *Iansenii* sententia mihi hoc loco non displicet. vide pag. 252. in origin.

Et comita-
tus cum
Davide
mentio?

Altera difficultas est, quod historia nullius comitatus mentionem facit, potius contra negat aliquem cum Davide fuisse. Nam si excipiat eum ex historia petiisse, ut panes servi præberentur, quos certo loco reliquerat, responderi potest illud à Davide confictum esse: nam solus à Ionathane accessisse, & solus ad Achyhum venisse videntur. Responderi igitur possit, oraculum & Sacerdotem ex oraculo panes proposititii non tantum Davidi, sed & ejus servis sanctorum panum usum permisisse, quod satis est ad tuendam hanc causam, tamen Davidis servi ex illis non vescerentur. Sed obstat quod discrete dicitur apud *Lucam*, eos, qui cum Davide erant, esurisse, & Davidem illis panes distribuisse. Quamobrem prior sen-

tentia mihi placet, Davidem scilicet nihil in eo mentitum, quod dixerat se sui conveniendi servis locum designasse.

Secundum argumentum est à comparatione majoris; si enim Sacerdotes, ut templo deserviant, & ritus & cultus templi obtineant, sacrificia mactent, pellibus exant, ligna instruant, ignem accendant, intestina lavent, quæ omnia sunt operosa & laboriosa: nedum discipuli hoc jure faciant Christo deservientes. Nam discipulis Christi liberius erat Sabbathum solvere, quam Sacerdotibus, qui cæteris omnibus religiosius Sabbathum colere debebant, & Christo, qui templo major erat, & ipsius templi veritas, magis vacandum erat quam templo: vel discipuli Deo potius in Christo operari debebant, quam Sacerdotes Deo in templo operam navare.

MATT. 12.
Vers. 5, 6.
Discipuli
hic sine
culpa, etiam
Sacerd.
templo de-
servire li-
cuerit?

Quod si templi sanctitas & cultus in templo perficiendus Sacerdotes innoxios constituat, quanto magis Christi sanctitas, & cultus ei deferendus discipulos absolvat. Quo doceatur Dei gloriam, si illi Sabbatho operam demus, nos culpa eximere. Inde est ut claudus *Ioh. 5.* grabatium ferendo culpa caruerit; sic hi, qui iter faciunt ut concionem habeant: sic olim Machabæi, pro gloria Dei sabbatho depugnantes, & pro Ecclesiæ incolumitate.

cujus san-
ctitati
Christi
major:

Hoc patrocinio quomodo uti possunt, qui concionibus & Cœna Sacra se subducunt, non video: contra vero gloriæ Dei detrahunt qui ab illa, ob mundanas occupationes, abstinent. Et tamen non desunt, qui se hoc studio Dei gloriæ facere jactitent, ne scilicet conscientiam lædant suam, dum irritati ad Cœnam Dominicam accedunt.

hinc à Cœ-
na se non
subducen-
dum.

Alio argumento utitur minoris; in quo *vers. 7.* sacrificii nomine synecdochicos complectitur omnes ceremonias, eoque ipso Sabbathum, quod in externo ritu & cultu versatur. *Misericordia* vero, ut alienæ calamitatis commiseratione & *συντάξις* in universum significat; ita hoc loco ad discipulorum, ex præsentis fame, *συντάξις* refertur. Quæ ob rem Phariseos Christus reos peragit, quod majorem rationem ceremoniæ sabbathi, tanquam sacrificii, quam præstandæ discipulis suis misericordiæ haberent. Cum enim sacrificii causa, sicut superius dictum est, sabbathum impune violatur, multo magis rei præstantioris causa poterit, misericordiæ causa.

Etiam disci-
puli innoxii
quod mis-
ericordiam
exercue-
runt;

Hanc vero rationem adversus Phariseos *ideoque in-*
adhuc

*fontes hi
non dam-
nandi;*

adhuc exaggerat, altero minoris argumen-
to: quod non tantum misericordia adversus
eos commoti non sunt, sed etiam infontes
damnarint, & calamitatem calamitati addi-
derint. Hinc discimus quam grata res Deo
sit misericordia & commiseratio alienæ mi-
seriæ, cum illam sacrificio præferat. Vide
Matth. 5, 7. 1 Cor. 13, 1, 2, 3. nihil sine chari-
tate prodest, quæ est misericordiæ parens:
imò obest etiam plurimum, ut *Esai. 1, 15.*
Quamobrem si tani asidui simus in concio-
ne, ut olim Anna illa celeberrima, quæ nun-
quam fere à templo recessit, si aures nostræ
ad portam Ecclesiæ fixæ essent, si genua nos-
tra sua flexione callum, instar poplitum
Camelorum contraherent, si oculi nostri,
eos versus cælum attollendo, deficerent; si
tamen misericordiæ & commiserationis ina-
nes essemus, insignes plane hypocritæ esse-
mus, & gravius nobis ipsis iudicium con-
fisceremus: non quod Dei cultus non pro-
fit, aut non etiam proximi dilectioni præpo-
natur, sed quod hoc modo declaratur, specie
pietatis nos potius quam vera pietate dele-
ctari.

*eum de fratri-
bus ex
charitate
iudican-
dum.*

Deinde charitatis & misericordiæ iudi-
cium est, si quis de fratribus sobrie & bene-
vole iudicat, sicut charitatis summam in
Pharisæis inopiam arguit, quod discipulos
Christi temere condemnarent. Illis male est
qui suspicionis causam præbent. Qui igitur,
ubi nulla suspicionis causa subest, suspicio-
nes adversus fratres animo admittunt, cum
charitas suspiciosa non sit: qui ubi suspicio-
nis causa subest, certum apud se de fratre
iudicium formant & fingunt, maxime vero
qui temerarium de fratre iudicium palam
ferunt: hinc per exiguam charitatem habere
declarant. Quod autem de Servatore Chri-
sto dicitur, eum non ex oculi visione, aut
auris auditione, iudicium laturum, id ad om-
nes pios transferendum est, eos præsertim,
quibus iudicandi partes commissæ sunt.
Quemadmodum enim canibus venaticis vi-
tio datur, si quis ex levi & frigido odore al-
latret, & latratu perstrepat; contra vero in
laude ponitur, si non nisi pleno & vehemen-
ti odore sonum edat; sic & in hominibus,
nisi re perspecta, iudicare.

Quamobrem omnibus, juvenibus præ-
sertim, danda opera est, ut suos affectus cin-
gulo modestiæ, & temperantiæ, & iustitiæ
accingant; & ut se suis cancellis continent,
Deus cum primis comprecandus. Moneatur
autem iudices, ut iudiciis preces præmit-

tant: quæ si publice impetrari nequeant,
profaerit tamen plurimum, ut quisque hoc
privatim in cubiculo faciat, antequam in
curiam prodeat. Nec dubitandum, quin Deus,
cujus iudicium exercetur, æquitatem qua-
rentibus assilgebit.

Alterum argumentum est ab adjuncto ^{Marc. 2, v. 27.}
Sabbathi sine, quod apud *Marcum* argu-
mento finis concluditur: quod Sabbathum
hominis causa, non autem homo Sabbathi
causa factus sit. Quod enim alterius causa
factum est, illi rei deservire debet: cum igitur
Sabbatum hominis causa constitutum
est, apparet ad ejus incolumitatem refe-
rendum esse. Quod si igitur valetudini &
incolumitati obstitit Sabbathi quies à corpo-
re occupationibus, prorsum est illam
à nobis observari non oportere. Hinc est ut
armis vim illatam propellere Sabbatho lice-
at: cujus ignorantio superstitiosis Iudæis o-
lim nocuit plurimum. Atque hac sententia
confirmatur prius exemplum, quo doceba-
tur, hominum necessitate postulante, Saba-
thi quietem interrumpi. Ex quo intelligitur
nos mandatorum Dei dominos non esse. Vi-
de *Iac. 4, 11.* Nec hinc sequitur, nobis, ut
vitæ nostræ consulamus, licere mandata Dei
æterna violare. Hinc conceditur, leges hu-
manas multo magis ad civium commodum
referendas esse, quandoquidem leges divi-
næ hominum incommoda respiciunt, & ad
illa respiciant ii qui legibus & legum sylla-
bis mordicus affixi sunt, nec hominum &
civium utilitatem considerant potius, si ab
æquitate & iustitia discedunt, & cum Pha-
risæis iniquam sæpe de fratribus sententiam
ferunt, & summum jus persequendo, sum-
mam injuriam faciunt. Quod si Dei leges
politice non in universum constitui possent,
quin aliquando exceptionem admittant, ut
in Sabbatho, & in panibus propositionis vi-
sum est: quanto minus homines leges roga-
re possunt, quæ omni tempore, loco, & perso-
nis eundem æquitatis tenorem obrinebunt.

Postremum argumentum est ab adjuncto ^{Verf. 28.}
filii hominis in Sabbathum principatu, qui ^{ex Christi.}
quidem in Christo initium sumens, ad o-
mnes pios derivari posse videtur: utpote ^{in Sabbatho.}
ciporum causa, Sabbathum institutum; ma-
xime cum *Marcus* ex superiore sententia
hanc inferat: ejus enim quis dominus quo-
dammodo est, quod ipsius usui inservit & ad
illum refertur.

Quod autem *Matthæus* hanc sententiam
superioris & antecedentis rationem confi-

tuat, id ita intelligi debet, ut referatur ad illam clausulam, qua Christus suos injuste condemnatos fuisse confirmat. Tamen etiam secundi argumenti confirmatio est, si

Christi tantum persona consideretur. Ideo enim sequitur in Christi ministerio violari potuisse Sabbathum, quod ipse Sabbathi Dominus sit.

M A R C. cap. 3. à vers. 1. ad 13.

ET introivit rursus in Synagogam: eratque illic quidam arefactum memum habens:

2 Et observabant an Sabbatho sanaturus esset eum: ut ipsum accusarent.

3 Tunc ait homini habenti manum arefactam, Surge in medium.

4 Eis autem dixit, Licet Sabbatho benefacere, an malefacere cuiquam? hominem servare, aut trucidare? ipsi vero silebant.

5 Et quum circumspexisset eos cum ira, simul dolens quod occaluisse cor eorum, dicit homini, Extende manum tuam. Et is extendit: restitutaque est manus eius sana ut altera.

6 Tunc egressi Pharisei, statim cum Herodiani consilium inierunt adversus eum, ut eum perderent.

7 Sed IESVS cum discipulis suis secessit ad mare: & magna multitudo sequuta est eum à Galilæa, & à Iudæa.

8 Et Hierosolymis, & ab Idumæa, & regione quæ est trans Iordanem: & qui circa Tyrum ac Sidonem habitabant, magna multitudo, quum audissent quanta faceret, venerunt ad eum.

9 Ipse autem dixit discipulis suis ut navigiolum sibi semper adesset propter turbam, ne ipsum opprimerent.

10 Multos enim sanaverat, adeo ut inciderent in eum ut ipsum tangerent quotquot tenebantur flagellis.

11 Et Spiritus impuri quum eum conspexerant, accidebant ei ad pedes, & clamabant dicentes, Tu es Filius ille Dei.

12 Ipse vero multum interminabatur eis, ne ipsum manifestum facerent.

M A T T H. cap. 12. à vers. 9. ad 17.

9 Et digressus illinc, venit in Synagogam eorum.

10 Et ecce, quidam illic erat memum habens aridam: & interrogarunt eum, dicentes, Licetne Sabbathis quempiam sanare? ut accusarent eum.

11 Ipse vero dixit eis, Quis erit ex vobis qui habeat ovem unam, & si ea inciderit Sabbatho in foveam, non apprehendat eam & erigat?

12 Quantum autem homo prestat ovi? Itaque licet Sabbathis benefacere.

13 Tunc dixit homini illi, Protende manum tuam. Et is extendit: estque restituta sana ut altera.

14 Pharisei vero egressi ceperunt consilium adversus eum; ut eum perderent.

15 IESVS autem quum hoc nossset, secessit illinc, sequutaque est eum turba multa, sanavitque eos omnes.

16 Et interminatus est eis ne se manifestum facerent.

L V C. cap. 6. à vers. 6. ad 12.

6 Factum est vero etiam alio Sabbatho ut ipse ingredretur in Synagogam,
ac do-

ac doceret. Erat autem ibi quidam cujus manus dextera erat arida.

7 Observabant autem eum Scribæ ac Pharisei an Sabbatho sanaturus esset illum, ut invenirent accusationem adversus eum.

8 At ipse norat cogitationes eorum : & dixit homini illi qui habebat manum aridam, Surge, & adstet in medio. Ille vero surgens, adstitit.

9 Dixit igitur eis IESVS, interrogabo vos quiddam, Licet Sabbathis benefacere, an maleficere cuiquam? hominem servare, an perdere?

10 Et quum eos omnes circumspexisset, ait homini, Extende manum tuam. Ille autem ita fecit : & restituta est manus ejus sana sicut altera.

11 Ipsi autem repleti sunt amentia : & colloquebantur alii cum aliis, quidnam facerent IESV.

A N A L Y S I S.

MARC. 3. 1. Sanatio hominis proponitur in Sabbatho, cujus manus exaruerat; cujus malum amplificatur apud *Lucam* à relato, dextera scilicet manus; quæ sanatio describitur à subjecto loci, viz. Synagoga, adjuncto tempore, Sabbathi.

Vers. 2. Item alio adjuncto, insidiosa observatione Phariseorum & Scribarum; quæ suo fine declaratur, ut illum accusarent.

Lvc. 6. 8. Hæc insidiosa observatio accusandi Christi causa describitur adjuncto Christi effecto, nempe cognitione, qua illorum cogitationes & consilia percepta habuit.

MARC. 3. 3. Item alio effecto, Christi iussu ad hominem cui manus exaruerat, ut erectus pedibus in medio & coram consisteret.

Vers. 4. Item tertio effecto, nempe argumentatione, qua licet probat Sabbatho sanare, syllogismo disjuncto, quem sic insituit. Aut hominem curare sabbatho licet aut damnum illi inferre : sed damnum inferre fas non est; ergo licet sanare. Propositio exprimitur, assumptio & conclusio desunt; cujus argumentationis effectum est, pudendum Phariseorum & Scribarum silentium, qui cum nihil quod responderent haberent, tamen veritati non cedunt.

Vers. 5. Hujus silentii effectum primum, circumspectio (in videtur) si quis esset qui vellet respondere, 2. Ira Christi in eos, 3. Dolor, cujus cum iræ tum doloris causa assignatur Phariseorum cordis durities, 4. Effectum mandatum ut homo sanaretur; quæ sanitas arguitur suo effecto, extensione manus, & amplificatur suo pari, nempe quod æque sana exiit atque sinistra.

Lvc. 6. 11. Hujus sanationis effectum in Phariseis & Scribis, &c. erat primum amentia, qua suo adjuncto plenitudinis amplificatur: item aliud effectum, consiliorum agitatio quid Christo facturi essent.

MARC. 3. 6. Hujus consilii effectum erat, quod *Herodians* sibi adjuvandos censuerunt; quorum omnium consultantium effectum erat, sententia de ratione Christum interimendi.

Vers. 7. 8. Cujus consultationis & sententiæ effectum erat, Christi secus ad mare; item effectum sanationis respectu populi erat, quod Christum sequebantur; qui Christi comitatus adjuncto multitudinis notatur, & quidem magnæ; quæ porro suo

subjecto loco describitur 7, & 8. *vers. Galilææ, Iudææ, Hierosolymæ, Idunææ transfluvialis, Tyro, Sydone.*

Vers. 9. Hujus concurrationis effectum est, mandatum Christi ad discipulos, ut sibi de navigio prospicerent; quod suo fine declaratur, ne à tam conferta populi turba comprimeretur.

Vers. 10. Alterum effectum, plurimorum sanatio; cujus sanationis effectum erat, interruptio multorum in Christum; quæ describitur suo subjecto, eis scilicet, qui plaga aliqua percussi à Deo sunt; & declaratur suo fine, ut eum tangerent.

Vers. 11. Alterum effectum sanationis, vel virtutis potius Christi in sanando erat, quod demones, qui hominum corpora occupabant, se ad pedes Christi advolvunt; item quod clamarunt, cujus clamoris forma subjicitur: Quod tu es Filius ille Dei.

Vers. 12. Cujus clamoris effectum est, interminatio & interdictum Christi, ut sileant; quæ interminatio amplificatur adjuncto vehementiæ, & declaratur suo fine, ne Christum manifestarent.

METAPHRASIS.

Iterum predicandi Evangelii causa Synagoga ingressus est, quo se receperat vir 3, 1.

quidam, cui dextra manus exaruerat, hoc consilio, ut sanitatem à Christo impetraret.

Observabant autem eum Scribæ & Pharisei 2.

insidiose, an Sabbatho illum sanaturus erat, ut Iesum violati Sabbathi accusarent. Iesus vero Lvc. 6,

cordium, secundum divinam naturam, scrutator, homini arida manu detecto edixit, ut assurgens erectis pedibus coram toto cœtu consisteret; cum ut commiserationem moveret Scribis & Phariseis verbo confectum intuentibus, tum vero ut sanationis miraculum mox edendum ab omnibus ad Dei gloriam conspiceretur. His ita constitutis, sic adversus illos argumentationem instituit; Dicitis, amabo, licetne Sabbatho beneficio aliquem afficere aut maleficio? propius accedam: licetne hominem in vita servare aut interficere? Qui enim, cum potestas ei sit, laborantem non servat, eundem interficit? Scribæ autem & Pharisei: quod opererent

ponerent non habentes, nec tamen veritati cedere, & Deo gloriam dare volentes, siluerunt.

5. Iesus autem oculis in illos circumferens, vultu irato sic eos intrinsecus est, ut interim ob cordis eorum duritiem & obfirmationem condoleret.

Lvc. 6. Viro autem cui manus exaruerat, dicit, extende manum tuam; quo verbo sanatus, ilico manum extendit, ut quæ erat non minus quam

11. altera sanitati restituta. Pharisei autem & Scriba hæc re visa in summo furore correpti sunt, & primum quidem secum ipsi sermones agitabant quid Iesu jacerent. Tum egressi Phari-

MARC. 3, 6. scriba hæc re visa in summo furore correpti sunt, & primum quidem secum ipsi sermones agitabant quid Iesu jacerent. Tum egressi Phari-

7. sei consilia sua cum Herodianis, ad est, aulicis qui Herodi assentabantur, communicarunt: vitis autem consiliis in hanc omnes sententiam descenderunt, ut Iesum (quæ erat eorum amentia) quem vita auctorem experti

8. fuissent, interficerent. Iesus eorum furorem declinaturus, una cum discipulis ad mare se recepit, quem magna turba sequuta est de partibus Galilee & Iudææ. Item ab Hierosolymis, & ab Idumæa, & quæ trajectu Iordanis

9. habitant: denique quæ Tyrum & Sydonem incolunt magna multitudo, qui omnes fama eorum quæ Christus gesserat permoti ad illum venerunt. Quia turba infirmitate conspecta,

10. discipulis edixit, ut sibi de navigio quod illum præstolaretur, prospicerent: hoc consilio, ne turba artius compressus collideretur. Multos etenim sanaverat, adeo ut in illum irruerent (ut eum contrectarent) quotquot flagellis adeo

11. inmissis detenti sunt. Quin etiam tantum virtutis & potentia sua specimen edidit, ut immundi spiritus eo conspecto ad ejus pedes

12. provoluti, accederent, clamantes & magna voce dicentes, quod tu es ille toties à lege & Prophetis decantatus, Filius Dei. At ille hoc

illorum testimonium repudians, opido illis interminatus est, ne se manifestum facerent. Mat-

th. 12, 16. quod ipsum alius quantumvis piis interdixit.

interdixit.

P R A X I S.

Christus sanata Sabbatho manu arida, in fugam actus, alia pleraque miracula sic edit, ut promissus comprobetur.

Cujus partes sunt, Aridæ manus Sabbatho sanatio, & Furori concedens alia miracula edit, quibus Messias ex Propheta comprobatur.

In priorè parte { quodammodo, considerantur & argumenta { absolute.

Argumentum { Subjectum, & } Doctrinæ, quodammodo { Adjunctum, } cui mira-

culum tanquam adjunctum annectitur. Unde tot sunt sigilla doctrinæ Evangelii, tot testes, tot infallibiles notæ, quot sunt aut exstiterunt miracula.

Adjunctum { Spectatorum, & Christi.

In spectatoribus { Phariseorum impietas, & considerantur { Sanati obsequium.

Phariseorum { Infidiosa Christi observatio- impietas in ne, & duobus po- } Pertinacia obfirmata, qui a- tiffimū ver- } perte convicti veritati non titur, in } cedunt.

Observationem infidiosam dico, quod animo Christi accusandi accedebant, ut illum scilicet laquearent, qui eos laqueis diaboli expedire venerat; vita illum privarent, qui vitæ optionem illis attulerat; ut ei fossam suffoderent, quod alium fossa hærentem extraheret. Non desunt autem hæc ætate qui ideo ad concionem accedunt: nec verò multum interest quorsum accedant, nisi hoc animo illud faciant, ut in veritate instituti vitam suam ad agnitam veritatem exigant. Hi quidem perniciosissimi sunt, qui Doctore infidias struunt; sed & alii, qui à legitimo sine deflectunt. Esa. 2, 2. Tim. 3. Sicut enim qui scholam ventitat, quacunq; de causa hoc facit, si doctrinam excipiat, operam & oleum perdit: sic & Medicum enim aut Chirurgum nemo, nisi sanitatis causa, adit: perindeque est ut si famelicus quis mensæ assideret, non ut comedat, sed ut patremfamilias aut cæteros convivas aspiciat.

In responsione Christus primum à gene- in Christi re ad speciem concludit, licere sanare Sabba- responsio th; sicut apud Marcum & Lucam constat. quomodo Deinde à minore concludit licere, sicut Sabbatho Matthæus aperte docet. Quod autem ad beneficien- prius argumentum attinet: tametsi videatur omni controversia carere, nec cuiquam dubium videri possit, quin Sabbatho benefaciendum sit; tamen etiam explicatione eget, & cum cautione & exceptione accipiendum est.

Nam ut quisque artem, quam profitetur, exerceat, & opera sua conficiat; opus bonum est & sanctum, utpote à Deo studiose & sollicitè præceptum. Hac igitur ratione videtur Christus omnia Sabbathi repagula perfringere, & Sabbathum diebus profestis exæquare, quibus nihil nisi bonum aggredi, aut instituere oportebat.

Sed intelligendum est, opus bonum non unius

unius esse acceptationis; quandoque enim sumi pro opere bono, quod simpliciter tale est, & quod omnibus piis promiscue & sine exceptione competit, temporis, personæ, vel loci: quandoque vero pro bono opere, quod pro temporum, & personarum, & locorum discrimine, bonum est; non enim bonum opus est, ut aut omnes homines, aut omni tempore aut loco futuram exercent, quamvis ars ipsa bona sit in se non mala. Sed Deum colere, proximum juvare &c. omni tempore. Prior acceptio huic loco convenit. Hinc est, ut ægrotum & vulneratum sanare, ægrotos & captivos invisere, concessum sit Sabbatho. Sicut enim Deus Sabbatho perfectum à se opus tuetur; ita etiam nobis ad universitatis, maxime hominis, conservationem Ministris uti vult. Non enim hac in re Deo ministerium nostrum præbere, est Dei providentiam, quoad in nobis est, convellere.

Et qui proximo non benefacit illi malefacere,

Hoc argumentum amplificat alio distributionis. Aut enim benefacere, aut malefacere, vitam servare, aut eam perdere concessum est. Nihil enim est tertium, aut medium. Posterius falsum, atque adeo absurdum est; prius igitur verum. In quo illud perspicitur, eum, qui non, cum potest, proximo benefacit, illi malefacere, & vitæ periclitanti non opitulante, eundem interficere. Quod quidem ex Analogia mandati de non patrandi homicidium desumitur. Nam prohibendo, ne quis alteri in vita damnum afferat, simul hoc ipso mandatur, ut ejus tuendæ curam agat. Ex quo illud liquet plures esse in mundo homicidas, quam qui hoc nomine vocantur; qui scilicet fratrem opprimit, expilat, usura mordet, qui esurienti panem non porrigit, qui in fratrem inclementia utitur. Sicut enim Advocatus, qui causam clientis non defendit eum prodit: sic quicumque non servat, cum possit, perdere censetur.

etiam majorem rationem brutorum haberi quam charitatis in fratres.

Alterum ex *Matth.* comparationis argumentum: hominem ovi, morbum, quo laborat, fossæ aut scabi, comparat; si igitur ovem Sabbatho extrahere, multo magis hominem, qui multo præstantior est, licet: prius autem, propria confessione Pharisæorum, verum est; & posterius igitur. vide *Luc. cap. 15.* Ex quo ut crassam Pharisæorum incitiam, ita charitatis nostræ inopiam colligere promptum est; qui majorem rationem sæpe brutorum pecudum, etiam canum habemus, quam hominum, imo vero

fratrum: pecudibus enim, aut canibus laborantibus succurrimus, cum homines, quos pecunia aut opera juvare possumus, auxilio nostro destituimus. Cujus quæ alia ratio assignari potest, quam quod pecudes nostras ducentes, homines, & quidem fratres, ad nos non pertinere existimemus? qui tamen nobis conjunctissimi sunt. Nam sive infinitam illam cognationem consideremus, quæ est, quod omnes ab uno parente originè traximus, sive interiorè hanc, quæ in Christo est, caro nostra sunt. Ad hoc examen tanquam ad *βούττων* revocata charitas nostra, facile apparebit an germana aut fucata, hac statera appensa, quam levis aut gravis sit facile liquebit.

Alterum pertinaciæ adjunctum ex Christi responso declaratur: cui tametsi cum verissimo tum apertissimo, cum nequaquam obistere, aut illud refellere potuerant, Pharisæi veritatem tamen contueri, & Deo gloriam dare noluerunt. Dicitur enim Pharisæos siluisse, tanquam qui nihil quod oggerant aut opponant habentes; cum tamen re ipsa non acquiescerent, sed omnem Christum opprimendi occasionem quærenter; quod quidem deploratæ cujusdam, & perditæ insanix est. *Stultum enim tametsi contuderis mortario, adhibito pistillo, non tamen recedit ab eo stultitia. Proverb. 27, 22.* E vase quidem fusorio argentum, catino vero aurum purgatur, & cæteris cætera. Similes sunt aspidi, qui nullis vel peritissimis incantationibus aures aperire velit; tales sunt, qui priusquam concionem accedant, cum animis suis penitus constituunt, se suis cupiditatibus obsequuntur, quicquid contra dicatur. Quam ad rem juvat meminisse, quod *Lucas* notat, Christum eorum corda cognovisse.

Hanc pertinaciæ exaggerat, primum ab adjuncto, irato Christi vultu: nec enim non aliorum scelus esse potuit, ob quod Christus excanduit. De Mose dicebatur eum mansuetissimum in terris hominem fuisse, & qui non, nisi gravissima causa, commotior unquam fuit, *Num. 12, 3.* sed Christus, cujus Moses typus tantum erat, eum multis partibus superavit; ut non siue causa Spiritus similitudine columbæ in eum descendisse dicatur. Nec tantum sacrificii, sed & mansuetudinis ratione agnus dici potuit seu ovis, quæ coram tendente se os non aperuit. Vnde male sæpe acceptus ab alienis, parum honorifice à suis tractatus, nunquam

Pertinacia Pharisæi quod veritatem noluerint agnoscere,

Verf. 5. quæ ex Christi irato vultu exaggeratur,

tamen, quod meminimus, irato aut torvo vultu aliquem aspexit; ut prodigiosam nequitiam esse oportuerit, qua ita efferbuit. His igitur, qui obfirmato in suis vitis animo sunt, metum incutere debet, quo Dei Filium in se iratum habent, cujus vultum iratum, si jam intueri illis oculis concederetur, parum abesse ut illos exanimet non tederet, & in summam difficultatem coniceret. Vide *Apo. 6. 16.* ubi impii desperandi quarunt, quod se ab irata agni facie reciperent. Osculemur igitur Filium, ne in nos excandescat. *Psal. 2. 12.*

is que ob cordis eorum duritiam audivit.

Auger etiam pertinaciam altero doloris Christi adjuncto, ob cordis eorum duritiam. Nec enim tantum iratus est, sed cum ira simul dolorem conjunxit. Molestum enim habebat Christum, & tenerium ejus cor pepulit, quod illos videret tam perverse animatos esse, ut nullam pœnitentiam, eoque salutis, sibi sonum relinquerent. Sicut enim singulari lætitia afficitur, ex electorum salute *Luc. 15.* & resipiscencia: ita ex impiorum interitu acerrimum dolorem accipit, & pungitur; eoque lachrymas Ierosolymæ causa profudit; & Iudææ perditio, inter acerbissimos ejus in passione cruciatus, numeratur apud *Iohannem*. Quanquam autem non amplius detur Filium Dei contristare; tamen Spiritum Sanctum mœrore afficere dicuntur *Eph. 4. 30.* quotquot ipsius instructionibus & dictatis obliunt, sive in seipsis, sive in aliis: parumne vero existimant homines tristitia & mœrore afficere, nisi & Deum ipsum mœrore perfundant? *Es. 7. 13.*

Sanati obsequium in manus extensione,

In sanato notandum est, promptum & paratum obsequium Christi mandatis: prior quidem, ut è media concione assurgens erectus staret, quo & conspectus misericordiam commoveret, & quo ejus esset ab omnibus conspectior curatio: posterior vero, dum manum extendendo sanitatem se à Christo accepisse testaretur. Hoc obsequium tanto illustrius erat, quo non sine Procerum offensione hoc factum sit. Intelligebat enim satis, se Principum offensionem incursum, si Sabbatho sanationem ulla suæ voluntatis testificatione adipisceretur. Cum vero ille Principum gratiam neglexit, ut unius duntaxat manus momentaneam salutem consequeretur, quanto magis nos hoc ipsum faciamus, ut totius cum corporis, tum animæ æternam salutem recuperemus? Sumus enim natura mortua & arida quædam sarmenta, igni apta & accommodata.

Quod si ille unius manus sanitatem adipisci non potuit, ni collectam apud homines gratiam effundere & præterire vellet: mirum certe nobis videri non debet, si corporis & animæ nunquam perituram salutem, non nisi hominum malevolentia & offensione obtinemus.

quo ipso momento jam erat restituta.

Christi ipsius adjunctum est, ipsius admirabilis potentia, qui voluntate & verbo hominem sanavit. Simul enim atque hominem manum suam extendere jussit, statim contracti nervi ad pristinum vigorem redierunt; alioquin enim aridam manum, & contractis nervis rigidam, & motus expertem non potuerat porrigere. Unde que sequuntur, tanquam causam annexam esse existimo: tanquam diceret, manum porrexit; nam erat illi, ut altera manus, in pristinam sanitatem restituta. Nec minorem Verbi efficaciam, in nobis spiritualiter restituendis, sentiemus, modo ejus verbo credamus, nosque ex fide ei in obsequium tradamus. Nec vero tantum pristinæ salutis & dignitati (ut in his sanationibus factum est) sed multo præstantiori restituemur. *Rom. 5. ult.* Hoc enim modo, non modo salus nostra certa & immobilis manet, sed etiam Filii Dei coheredes efficiamur; & in eo Angelis etiam ipsis beatis præponitur: quod membra Christi, qui Deus est, sumus, caro ex carne ejus, os ex ossibus ejus.

Sequitur alter locus hujus miraculi, ex absolute argumento effectus, scilicet insigni infamia, quæ illos, ad consilia contra Christum ineunda, cum Herodianis adegit. In quo execranda eorum impietas se prodit, qui ex melle sanæ Christi doctrinæ, & admirabilis ejus potentia, infamæ virus collegerunt; & inde, unde stultitiam suam corrigere debuissent, à stultitia in insaniam prolapsi sunt. Sed ita plane fit, ut qui ex Verbi præconio, & veritatis lumine non proficiunt, in deterius præcipitentur. Vivus enim est Dei sermo, & penetrante gladio percussus, & pertingens usque ad animæ commissuram.

Verf. 6. Pharisæi pietas contra Christi captives,

Quamobrem quos non illuminat, eos carcat; quibus aures non aperit, eos sordiores reddit; quos ad sapientiam non erudit, eos ad amentiam detrudit; quos non emollit, obdurat; quos non flectit, frangit. *Esa. cap. 6. 9. 10.* Nec enim in hoc cibo fit, quod in aliis usu venire potest; ut homines copasti nec pinguescant, nec macrescant, sed eandem corporis habitudinem tueantur; neque ut

in quo Verbi operationes diversæ:

que ut in itineribus, ubi nec progredi, nec regredi, sed uno loco quiescere datur: sed potius ut lumen aut fulgor, qui si oculos non illustret, eos perstringit.

hæc amentia major quod cum aliis conjurent,

Ex hoc amentia effectum pullulat & subnascitur aliud, consilium cum Herodianis adversus Christum. In eo autem, præter summam impietatem, singularis amentia conspicitur: quod adversus Christum consilia capient, quo eum morti traderent, quem cum multis miraculis didicissent infinitæ & potentæ & sapientiæ esse, extremæ dementiæ fuit adversus vitam ejus conjurare: qui furor à Propheta arguitur *Pf. 2. 1.* Quamvis enim Christum tandem ad mortem detruserunt; tamen hoc non secus fecissent, nisi Dominus ipse sui potestatem illis permisisset.

præsertim cum Herodian. Christi insensis.

Deinde quod cum Herodianis, seu Herodis studiosis & sectatoribus, seu servis capita sua conferunt, iterum eos amentia reos peragit; & ut qui cum periculosissimo eorum ipsorum hoste consilia inirent, quod nemo mentis compos fecerit. Nam Messiam, quem illi tantopere expetebant, Herodes hoc ipso dubio procul potillimum adversabatur, quo de Iudæi, & cum primis Pharisæi, maxime eum expetebant, scilicet quod regum terrenorum more hic regnaturum sibi apud se confinxerunt, ut in altero Herode Iudææ Rege perspectum est. Herodes autem hic videtur fuisse non Rex Iudææ; qui mortuus est, sed Tetrarcha Galilææ: cum cujus aulicis ideo videntur consilia iniisse contra Christum capitalia, quia Christus ad ejus ditionem spectabat. Sic videmus mundi sapientes dementari, dum se Christo opponunt, & veritati Evangelii; perdit enim sapientiam sapientum, &c.

Huc accedit singularis amentia aliud specimen; ut qui sibi licere putant Sabbatho consilia perdendi Christum inire, cum Christo hominem servare non licere existimarent.

Sequitur pars { Fuga Christi,
altera, cujus } &
partes { Fuga adjunctum.

Verf. 7, &c.

Ex fuga Christi ejus exinanitio;

In fuga proponitur nobis Christi exinanitionis pars aliqua, quæ *Phil. 2. 5.* declaratur. Nec enim ideo fuga sibi consuluit, quod spiritus ei deesset, aut magnanimitas, quæ plenum fuisse post suo tempore docuit; nec vero ut se ad illud tempus reservaret, necesse habuit furoriorum concedere. Poterat enim uno verbo eis vitam eripere, poterat

frænum timoris illis injicere, ne se contra illum commoverent, quo ora leonum obligat & capistro constringit. Sed maluit potius infirmitatis humana; quam induerat, vestigia imprimere, ut se nobis (peccato excepto) similem comprobaret, & nobis, consimili casu, idem faciendi exemplum relinquere. Sicut igitur paulo ante, in iræ & doloris affectibus, humanitatis suæ; sic hoc loco cum humanitatis, tum humanæ imbecillitatis veritatem comprobavit.

Ex *Marco* autem plenus docetur, quod sit hujus fugæ adjunctum, qui infinitam multitudinem ex variis oris & regionibus, quas expresse notat, illum insequeuntam narrat. Quamquam Pharisæi id agebant, ut omnes a sequendo Christo abiterent; tamen Dominus hoc illorum consilium irritum facit: nec irritum tantum hunc eorum nefarium conatum, sed in summe contrarium finem retorquet. Sic in Pharaonis persecutione factum legimus *Exod. 2.* sic in *Act.* nam dissipatio Hierosolymitana numerosam Ecclesiæ prolem peperit; ut plane stultum sit hominibus de opprimenda veritate, & extinguendo Evangelii lumine cogitare: singuli enim quos imponunt ictus, totidem sunt virium additamenta: singuli status, quibus illud extinguere conantur, lumen accendunt magis: singulæ pestes, totidem sunt medicinæ; idemque illi usu venit, quod juglandi, quod camphiroe, quod thuri, quæ casta calcata & incensa proferunt magis.

Quam autem mercedem isti retulerunt, *Verf. 10.* copiose docet *Marcius*: nam sanabantur, quæ à quocunque morbo sanabatur: quibuscunque morbis aut calamitate detinebantur: qui tanto numero erant, ut in illum, contingendi & contrectandi eum causa, irruerent; hi cum primis, qui demonibus correpti sunt, adeo ut coactus sit navem conscendere, ut suæ incolumitati consuleret.

Qua in re apparet Christum divitiis gratia suæ illis exposuisse, & veluti thesauros *in se gratis* aperuisse, ut plenis manibus redirent: quod certe his præsertim facere solet, qui eum à mundo contemptum & fugatum quaerunt. Sicut enim, cum quis amicos ad mensam excipit, omnia depromit, & illis exponit; sic persecutionis tempore, cum hypocritæ maxima parte excernuntur & ventitantur.

Potentia etiam immensa apparuit, quod *Verf. 11.* demones etiam arcana ejus vi, tanquam hamo, usque eo adducebantur, ut ad pedes ac-

quod de-
mones ad
pedes acce-
derent.

cederent, quo energumeni sanarentur; ante hac vidimus illos attractos esse ejus voluntate, tanquam catena pliusquam chalybea, ut se coram sisterent, nunc etiam ut eum attingerent, & suis manibus quodammodo pro eo sanitatem prehenderent, quem cane pejus & angue odio habuerant, nempe eo, quem possidebant. Quod si attractu Christi virtutem ipsos sanandi attraxerunt, quanto hoc magis fiet in spirituali sanitate, ut à Christo vitam exsugamus; quandoquidem

in idem cum illo corpus coalescimus, & illi tanquam taleæ infiti & infixi, cum illo penitus adunamur: omninoque certe opus est, ut salutem æternam ab illo consequamur, ut illi hoc pacto adunemur. Christum enim in gutture, in manu, aut ventre tenere non profuerit, nec aliquam ejus partem in nostram carnem, stomachi calore confectam & concoctam, conversam habere; sed totum Christum fide in cordibus possidere, & eum inhabitantem habere.

M A T T H. cap. 12. à vers. 17. ad 22.

- 17 *Vt impleretur quod dictum erat per Esaiam Prophetam, dicentem,*
 18 *Ecce servus ille meus, quem elegi: dilectus ille meus, in quo acquisivit anima mea: ponam Spiritum meum super eum, & judicium Gentibus annuntiabit.*
 19 *Non ligabit, neque clamitabit, neque audiet quisquam in plateis vocem ejus.*
 20 *Arundinem quassatam non confringet, & linum fumigans non exstinguet: usque dum protulerit ad victoriam judicium:*
 21 *Et in ejus nomine Gentes sperabunt.*

A N A L Y S I S.

FINEM notat cur eam furorem Phariseorum & Herodianorum declinavit, & simul cur à se sanatis silentium imperavit, nempe ut Prophetæ vaticinium impleretur.

Vers. 18. Describitur Christus is esse, cui cum hæc declinatio & cessio, tum silentii præceptio aptissime conveniunt; primum ab adjuncta Dei fertur, deinde ab adjuncta electione, item delectatione Dei: post à causa efficiente, collatione Sancti Spiritus in illum: deinde ab effectu, judicium Gentibus annuntiandi.

Vers. 19. Item non contrendendi, quod effectum refertur ad illud quod concessit eorum furori: præterea alio effectu non clamandi, neque vocem suam edendi in plateis; quod effectum respicit interminationem, ne illum manifestum facerent.

Vers. 20. Denique alio effectu infirmis parcendi, in quibus aliqua vel minima spes est respiscentiæ; quod duobus paribus illustratur, non frangendi quassatam calamum, non extinguendi linum fumigans; quæ effecta adjuncto tempore definiuntur, donec victoriam obtineat rectitudo & judicium, seu ordo vel ordinata gubernatio.

Vers. 21. Denique describitur ab adjuncta in eum Gentium fide; vel finis esse possit omnium superiorum effectuum, ut Gentes in illo sperent.

M E T A P H R A S I S.

17. **Q**UOD hostium furori fuga arrepta concessit, & quod plerisque ne illustria ejus factiora evulgarent, præcepit: id hoc consilio fecit ut omnibus eum esse Messiam innotesceret, de quo Prophetæ, nominatim Esaias, in hæc fere verba vaticinatus est. Ecce (quoad

humanam naturam) servum meum, quem ego ut illum sustentem, assumpsi, unice dilectum meum in quo penitus acquiesco: in hunc Spiritus mei dona confertim, & sine mensura conferam. Cujus quidem Spiritus fructus & effectus erunt, ut quod est rectum & bonum Gentibus annunciet. Viribus omnes vincendi qui se opponunt ministerio suo instructus, non conteret tamen, sed potius cedendo ictus declinabit, neque popularem auram, aut hominum acclamationes captabit, quas (tametsi jure optimo debitas) avversabitur. Quod ideo facit, ne declarata subito majestatis suæ fulgore, homines imbecillos tanquam aut arundinem quassatam frangat, aut linum fumigans restinguat: quos porro consolidos & magis illuminantes reddere in votis habet. Quod usque eo faciet, quoad de piorum salute aut impiorum justa condemnatione judicium liquido ferri possit. Quam in regni sui procuratore mansuetudinem ideo exercebit, ut ea attracta omnes nationes, ad illum fide & spe accurrant.

19.

20.

21.

P R A X I S.

EORUM quæ Christo accidisse supra dicta sunt jam finem explicat; ut scilicet se Messiam esse declaret, & eum, de quo Prophetæ, nominatim Esaias, cap. 42. vers. 14. vaticinatus est.

Hæc vero sententia Prophetæ, non tantum ad proximam sententiam, sed ad totius hujus

hujus hiftoriæ complexum & feriem, de reftituta manu arida, referenda eft:

In qua fen- ^{Vocatio,}
tentiã notat- { &
tur Chrifti { Dona, quibus ornatur.

Plurimum autem intereft, ut fciamus Chriftum ad hoc vocatum eſſe, ut nos ſer- ver. Inde enim conſtat eum hoc unice, & diligentiffime procuraturum, eumque, qui aliis, ut in vocatione ambulent, autor eſt, multo magis hoc facturum.

Primum vero *ſervum ſuum* Deus Chri- ſtum vocat, quod carne humana ſumpta ſe hoc pacto exinanivit; quoad enim humani- tatem induit, creatura Dei eſt, eoque ipſo ſervus. Hinc Apoſtolus *Phil. 2, 7.* docet ab eo formam ſervi aſſumptam, tametiſi ipſo- rum Angelorum ſit Dominus. His verbis notat Chriſti vocationem, quod eum ſer- vum ſuum Deus appellat, & ob eam cauſam à ſe miſſum & legatum. Ex quo diſcimus quam libenter, & æquo vel alacri animo cultum Deo præſtare debemus, & noſtra omnia officia illi deferre, cum Dei Filius hac in re nobis exemplo ſuo prævit; & cum ipſum in hoc opere focium habeamus, non tantum Angelos: perinde ac ſi Rex à ſub- ditis ſuis quid exigens, idem prius à ſuis Au- licis, atque adeo ab unico filio obeundum mandaret, ut mandati ſui æquitatem com- probaret. Vnde etiam liquido conſtat, eos juris filiorum Dei participes non futuros, qui ſervorum conditionem repudiant. Nam Chriſtus, ut Dei Filius, ita & ſervus exiſtit: qui igitur illi in ſervi ſubjectione commu- nicare noluerint, hos filiationis (ut ita di- cam) jure excluſos iri certum eſt.

Quod additur Deum Chriſtum *elegiſſe*, eodem ſpectat, ut vocationem ejus decla- ret: nam quod à Deo electus ſit, facile intel- ligitur, eum non eſſe voluntarium Meſ- ſiam, qui ſe huic honori ingeſſit, ſed ele- ctionem Patris exſpectaſſe. *Ei enim dictum eſt, tu eſ filius meus, ego hodie genui te, Pſal. 2, 7. & tu eſ Sacerdos ſecundum ordinem Mel- chifedechi. Heb. 5, 10.*

Tertium epitheton *unice dilecti*, & in quo Deus penitus acquieſcit: diſcrimen ſta- tuit inter Chriſtum, & alios omnes; & illi certum & expreſſum characterem imprimi- tit, quo à cæteris omnibus internoſcatur: plures enim & ſervi, & electi ab initio mun- di exiſtiterunt, & deinceps futuri ſunt; ſed qui ſit Deo unice dilectus, & qui ſit Dei de- litiz, nemo hominum aut Angelorum

Nam homines omnes ſua natura & in ſcip- ſis, Deo abominabiles ſunt; & Angeli in Chriſto & dilecti, & electi ſunt. Solus Chri- ſtus ex omnibus Dei ſervis, in ſe Deo cha- rus.

Quod autem de Davide dicitur, cum fuiſſe hominem ex Dei ſententiã: de eo, quoad Chriſti fuga erat potius, quam de ſua ipſius perſona, enunciatur. Eſſe enim ex ſententiã, & voto Dei, & Dei animam eo oblectari, & Deum in eo penitus acquieſce- re, idem ſonant. Plurimum vero noſtrum intereſt, ſcire Patrem Chriſtum chare com- plecti, & unice diligere; ut cum animos noſtros ſubeat, nos in nobis ipſis, Deo exo- ſos eſſe, nos ipſos à deſperatione hac cogi- tatione contineamus: Chriſtum, cujus nos membra ſumus, & quicum unum ſumus, Deo in ſummis amoribus eſſe. Solatur enim illum, qui ſibi regem inſenſum habet, quod fratrem, aut amicum habeat in aula regis, qui plurimum gratia apud regem valeat: quanto nos magis conſolari debet, qui Chri- ſtum, & fratrem, & amicum, & nobis peni- tus adjunctum habemus, qui hoc munus à Patre accepit, ut nos ei reconciliet? Cum igitur in unigenitum amor in nos deſuat, qui ejus membra ſumus; non eſt quod dubi- temus, ut peccata noſtra nos à Deo abalien- tent. Major enim eſt & arctior in Chriſto Dei erga nos charitas, quam ut poſſit ullis noſtris peccatis in odium commutari.

Sequitur altera ſententiæ pars de donis, quibus à Deo ad munus obeundum instru- ctus eſt. Et priori quidem in loco *παριστώ*, & univerſe rem indicat: deinde ſpeciãtin ex- ſequitur. In priore vero Spiritus immiſſione & effuſione, notari videtur conferta & con- ſtipata donorum Dei meſura, quæ in Chri- ſtum collata eſt, *Ioh. 3, 34.* Non enim dicit ſe ex Spiritu ſuo effuſurum in Chriſtum, ut Lucas *Act. 2, 4.* cum de donis in membra collatis loquitur; ſed ipſum ſpiritum, abſ- que modo aut meſura. Alia hæc nota eſt, qua à cæteris Dei ſervis interſtinguitur, præterquam quod quicquid rivulorum gra- tiæ Dei eſt, ab hoc fonte derivetur.

Iam certas donorum ſpecies ab effectis enumerat; & primum quidem ſcientiam ejus, quod *judicium Gentibus annunciat*. In quo intelligendum eſt Prophetam *Eſa. 41, 21, 24.* ad 24. diis Gentium omnem prædicendi, aut vera dicendi facultatem admiſſe, idque ut omnem hanc facultatem ad Chriſtum unum revocaret; qui ſolus norit iudicium, ſeu quod

Verf. 8.
Chriſtus
ſervus quod
homo ſa-
ctus,

iſque à Deo
vocatus;

à cuius a-
more ab a-
liis diſcre-
tus;

hoc ipſum
nobis ma-
ximo ſola-
tio.

Etiam ex
Spr. uber-
rime colla-
tione Chri-
ſti ab aliis
diſcrimen;

ſpeciãtin
ab ejus ſci-
entiã divi-
na;

quod rectum & justum est proponere. Quod quidem Christus cum in reliquo ministerio, rum hoc ipso tempore Evangelium prædicando, & propositam difficultatem dissolvendo, præstitit; & hodie etiam per fideles Ministros præstat. Vnde illud liquet, in universo mundo, extra Christi & Evangelii cognitionem, nihil esse præter confusionem, & rerum perturbationem.

Verf. 19.
Et incredibili
man-
suetudine
ac submis-
sione,

Quæ sequuntur effecta, ex incredibili & memorabili ejus mansuetudine & submissio- ne nascuntur. In quibus primum, cum non litigatorum Propheta prædixit. Quod luculenter declaravit, cum Phariseorum furo- ri concessit. Quanquam enim ab illis la- cessitus, viribus, quibus illos omnes nutu perderet, instructus esset; tamen maluit fugam capessere, quam cum illis pugnam ini- re. Eoque ipso se cum primis à contentio- nibus remotum declaravit, quod viribus in- finite superior, pugnam detrectavit. Tam enim potuit illos Christus opprimere, quam est facile viro fumigans ellychnium extin- guere, aut quassatum calamum frangere. Sa- pientia enim quadam humana à pugna ar- centur; & lite, qui viribus inferiores sunt: & divina etiam sapientia Salomonis idem nos docet, non esse cum fortiori in lite con- grediendum. Sed in eo spiritus mansuetu- do, & animus à litibus abhorrens demon- stratur evidentissime, si viribus valentior & causa superior infirmiori locum faciat: sic- ut contra insigniter contentiosi nota est, si viribus & causa inferior, tamen ad pu- gnas & contentiones convolat. Hoc nos spiritu ad aliquem certe modum & mensu- ram imbui necesse est, si Christi vera mem- bra sumus. Qui igitur rixas amant, à Christi exemplo recedunt.

etiam in a-
nis gloriæ
contemptus;

Ὁὐδὲ μεγαλοῦ, ἔδδὲ ὄρε. Hæc ambo ad unam eandemque virtutem referuntur, cum scilicet non esse inanis gloriæ cupidum, neque populi clamores aut applausus ambi- re; imo fugere potius, sicut, silentio mira- culorum imperato, hoc loco constat. Apparet autem ex hoc loco, illud apud Pro- phetam non esse vertendum (*non attollit se*) sed *non attollit vocem suam*; ut vox, quæ in sequenti clausula apponitur Zeugmaticos, pro frequenti Hebræorum more, asciscenda sit, arque ita Propheta cum Evangelista summe consentiat.

quod sibi
Mimicis
imitandū.

Hæc item virtus piis omnibus, cum- primis Verbi Ministris, imitanda est. Qui igitur virtutes suas & res gestas, tuba pro-

mulgari cupiunt, maxime vero, qui laudem, quam non sunt commeriti, aucupantur, hos Christi spiritum non habere indicio est. Glo- ria enim, tanquam adeps; tota & integra Deo offerenda est, & spolia ducis sunt, non militis; cujus solius vires & virtutes, ad vi- ctoriam reportandam conferuntur.

Hujus mansuetudinis præstantia ab effe- ctis, & sine ornatu: effectum est, non perde- re eum, in quo minima est, non solum pietatis præsentis, sed futuræ significatio; quæ similitudine lini fumigantis, & quassati calami illustratur. Ellychnium enim, quod lucem non præfert, nec flammam, sed tantum fumum emittit, homines nullo modo ferunt; deinde calamum, vel integrum sua imbecillitate & infirmitate contemnunt, ne- dum quassatum. Christus non item; sed in quibus non tantum ulla virtus, sed significa- tio aliqua virtutis apparet, eis parcit, & eo- rum peccata præterit, nec illis se opponit. Hinc est, ut cum Phariseis prælium non commiserit, ne illos tanti sceleris reos face- ret: ut illis coruscante miraculorum suo- rum fulgore, simul & semel oculos præ- stringere noluerit; ut si esset aliqua in illis spes resipiscentiæ, eam foveret, & illam hac tanta mansuetudine eliceret: veluti si Rex non illa lumina accenderet, quæ ejus munificentiæ deceret, sed quæ caligantibus convivarum suorum oculis maxime con- venirent: aut aromatum & suffimentorum suorum vehementioribus odoribus abstin- eant, ne cerebri imbecillitatem, quæ in cir- cumstantibus est, lædat: aut denique epu- las apponeret, non sua magnificentia dignis- simas, sed laborantium convivarum stoma- chis aptissimas. Et ac si Medicus ea medica- menta præberet, non quibus suam peritiam magis ostenderet, sed quæ ægroto accom- modatissima: & ut præceptor non ea doceat quibus nullæ ejus literæ deprehende- rentur, sed quibus potissime puer proveha- tur. Hinc etiam factum, ut tametsi sciret quosdam majori studio corporis, quam ani- mi salutis duci; ut eos tamen non pro- pterea repulerit, aut abegerit. Idem nobis faciendum, ut caveamus, ne illos obtera- mus aut abiciamus, in quibus aliqua salu- tis species est.

Finis hujus mansuetudinis est duplex, *idq; ut pie-
tas magis
viget;* prior ut iudicium, seu pietas probitalque, tandem aliquando, profligatis omnibus ve- ritatis hostibus, erroribus & vitiis, victoriam obtineant: quæ ipsa pietas & probitas proli- gantur,

Verf. 20.
Hæc Chri-
sti de præ-
dicata mæn-
suetudine
etiam ma-
xima fide
prædicit
non pevi-
bunt;

garentur, si Christus nobiscum pro merito ageret, nec nobis perquam infirmis parceret. sic *Rom. 2, 4. Patientia Dei nos ad resistendum ducit.* Ex quo illud etiam consequitur, ut si clementia ejus ad animi in virtutibus obfirmationem abutatur, tum demum Christum non amplius hac mansuetudine erga nos usurum, aut si nobis ipsis in nostris imbecillitatibus adulemur & placeamus: quod etiam nobis imitandum est. Deinde reprobis tam diu parceret, quoad eos justo Dei judicio periisse ab omnibus agnoscat.

Finis alter mansuetudinis est, ut Gentes, quarum nonnulla pars hic affuisse videtur ex *Marco*, confirmata, in eum sperent. Nam hac mansuetudine Christi homines invitantur. Scimus enim multos abjectæ sæ conditionis cogitatione absterri, ne reges

præsertim splendore fulgentes adeant; Benhadadum enim impulit, ut se ad pedes regis Israël abjiceret, quod rumore hautisset reges Israël clementes fuisse. *Reg. 20, 31.* Hoc etiam docetur ex *Zachar. 9, 9. Ne metuas filia Sion, quia venit Rex tuus humilis, insidens pullo asina, jugo assuetæ.* Hoc igitur nobis stimulum addat, ut in Christo speremus, tamen perexigua sunt, quæ in nobis ipsis sentimus. Tantum igitur abest, ut Christi abjecta conditio & submissa, nos à Christo amplectendo remoretur (quod Iudæis usu venisse scimus) ut hoc nos alliecre debeat. Sicut autem *Zachar. 9, 9.* sic & hoc loco, Propheta offensionem tollere voluit, quam inde arrepturi essent Iudæi, quod Christus tam humili conditione futurus foret.

Verf. 21.
& Gentes
in eum sperent.

L V C. cap. 6. à vers. 12, ad 17.

12 Factum est autem illis diebus, abiit in montem ad orandum, & pernoctavit illic in precatione Dei.

13 Et quum dies ortus esset, advocavit discipulos suos, & quum ex ipsis elegisset duodecim, quos & Apostolos nominavit:

14 (Nempe Simonem, quem etiam nominavit Petrum, & Andream fratrem ejus, Iacobum & Iohannem, Philippum & Bartholomæum.

15 Matthæum & Thomam, Iacobum Alphæi filium, & Simonem qui vocatur Zelotes,

16 Iudam Iacobi fratrem & Iudam Iscarioten, qui etiam fuit proditor.)

M A R C. cap. 3. à vers. 13, ad 20.

13 Tunc ascendit in montem, & advocavit ad se quos ipse voluit: & venerunt ad eum.

14 Et constituit duodecim ut secum essent, & ut mitteret eos ad prædicandum Evangelium:

15 Et ut haberent potestatem sanandi morbos, & ejiciendi dæmonia.

16 Primum Simonem: (cui imposuit nomen Petrum)

17 Et Iacobum filium Zebedæi, & Iohannem fratrem Iacobi (& imposuit eis nomina Boanerges, quod est filii tonitruum)

18 Et Andream, & Philippum, & Bartholomæum, & Matthæum, & Thomam, & Iacobum Alphæi filium, & Thaddæum, & Simonem Cananitem,

19 Et Iudam Iscarioten, qui & prodidit eum, veneruntque domum.

M A T T H. cap. 10. à vers. 1, ad 5.

Tunc advocatis duodecim discipulis suis, dedit eis potestatem adversus spiritus impios, ut ejicerent eos, & sanarent omnem morbum & omnem languorem.

2 Porro duodecim Apostolorum nomina sunt hæc: Primus Simon qui dicitur Petrus, & Andreas frater ejus: Iacobus filius Zebedæi, & Iohannes frater ejus:

3 Philippus & Bartholomæus : Thomas, & Matthæus ille publicanus : Iacobus filius Alphæi, & Lebbæus cognominatus Thaddæus :

4 Simon Cananites, & Iudas Iscariotes, qui etiam prodidit eum.

A N A L Y S I S.

LVC. 6, 12. **A**gitur de electione Apostolorum, cujus adjunctum primum describitur, temporis; deinde precum quæ præmittuntur; quæ preces describuntur ab efficiente Christo, qui eos elegit; à subiecto loco, monte quo se recepit, adjuncto tempore, tota nocte quæ præcessit diem electionis: deinde subiecto Deo in quem preces directæ sunt.

MARC. 3, 13. Describitur ab adjuncta vocatione & obsequio eorum qui designati sunt: item numero duodecim, item adjuncto tempore, nempe die apud Lucam, & efficiente causa vocationis, nempe gratuita Dei voluntate seu beneplicatio.

14. *Vers.* Et à finali causa priore, ut essent cum Christo: deinde, ut postquam pulchre instructi essent, Evangelium prædicarent.

15. *Vers.* Et ut accepta potestate à Christo sanarent multos, & eijcerent dæmonia.

LVC. 6, 13. Describuntur vocati ab adjuncto nomine, primum communi omnibus, nempe Apostolis.

14, 15, 16. *Vers.* Post proprio uniuscujusque; denique ab adjuncto cognomine, quod *Simoni* qui *Petrus*, *Iacobo* & *Iohanni*, qui apud *Marcum* filii tonitrus, *Iudæ Iacobi* filio, qui *Zelotes*: denique *Iudæ*, qui describitur cum à subiecto loco unde erat, tum ab adjuncta traditione, unde post accepit cognomen *proditoris*.

M E T A P H R A S I S.

LVC. 6, 12. **P**ost tantam & innumerabilem hominum turbam ad Christum undique confluentem, ut illis de idoneo ministerio prospiceret, se precandi Deum consilio, in montem, ubi liberius & absque cujusquam interpellatione Deum invocaret, recepit: ubi totam noctem preces apud Deum stans, illius in presenti negotio auxilium implorabat. Cum autem esset clara dies, ex plerisque qui suum nomen inter discipulos profitebantur, quosdam numero duodecim, quos illi ex gratuita & liberrima voluntate eligere visum, ad se vocatos, Apostolorum amplissimo titulo ornavit. Hos autem à reliquis exposuit, primum quidem, ut ab ejus latere non discedentes, ad tam augustum ministerium instructiores prodirent; deinde ut illos ad Evangelii prædicationem emitteret; denique ut facultate & virtute à Christo imbuti, cum aegros omnis generis sanarent, tum Dæmonia eijcerent. Sicut autem omnes communi Apostolorum appellatione honestavit, sic propria singulorum nomina sunt hæc; Simon cui Petri cognomen indidit. Iacobus filius Zebedæi, & frater ejus Iohannes, quos ob admirabilem in prædicando vim & grandilo-

LVC. 6, 14.

LVC. 6, 15.

LVC. 6, 16.

LVC. 6, 14.

MARC. 3, 17.

LVC. 6, 15.

quentiam filios tonitrus appellabat. Item An-
dreas, & Philippus, & Bartholomæus, & 3, 18.
Matthæus, & Thomas, & Iacobus filius
Alphæi, & Thaddæus, & Simon alius, qui
pro singulari ardore quo in Deum & regio-
nem ardebat, Syriace Canites, Græce vero
Zelotes dicitur est. Denique Iudas, qui Cheri-
och oriundus, post ex Christi traditione pro-
ditoris cognomen accepit.

19.

P R A X I S.

Christus consensu monte duodecim discipulos ad Apostolatus munus seponens, eundem montem descendens, plerisque è turba variis plagis affectos sanans, prolixam de discipulis orationem habet.

Cujus partes sunt { Electio Apostolorum in monte, & Sanatio laborantium.

Cujus partes sunt { Monte cum discipulis seorsim, & gesta ejus in Planitie cum discipulis & turba conjunctim.

In electione } Adjunctum { Præcum, & considerantur } & Vocationis. Subjectum, in planitie discipulis erudiens.

Veluti in re gravissima difficillimaque Verf. 12. preces electioni præmittit. Si enim non, nisi *Præcum e-*lectioni *Christi A-*post. *præ-*missarum *neccesitat* Gen. 24. Et si, non nisi precibus & jejuniis adhibitis, argentea & aurea vasa committenda his erant, quibus eorum custodia tradita est, *Esæ* 8, 21. ad 30. valorum, quæ auro & argento redimi non potuerunt, nisi Filii Dei sanguine, contractatio, non erit sine consimili sollicitudine committenda. Et si Salomon templi Hierosolymææ constructionem non est prius aggressus, quam singulari à Deo sapientiam impetrasset, *1 Reg.* 3, 9. templi certe spiritualis ædificatio non erit, sine hoc subsidio, suscipienda. Cum igitur sciret donum esse Patris extrudere operarios in messem, ad eum se recepit, admonitus præsertim tanta turba hominum, quæ connumerat. Quam multæ & graves causæ sunt, vide *annotat. Act.* 1.

Preca-

Precatio Christi
 sti arguitur à { subiecto loci, &
 Adiuncto temporis.

Locus precandi erat editus mons; quod idcirco illum se recepisse liquet, ut solitudinem, declinato hominum cœtu, captaret: nam cum ad ipsum confluere turbas conspexisset, protinus se subduxit, ut & liberius conceptus animi in Patris sinum effunderet, simulque ne inter precandum interrumperetur, caveret. Non ut Idololatraz, qui ideo montes ad cultum & preces servabant, & ædificiorum tecta, ut diis suis propius se adjuerent. Hæc immunitas in arcanum cum Deo colloquium veniendi, ut est singularis, cum idem nobis jam in Christo licet, quod olim non nisi Moï & Sacerdoti concessum est, ut confidentius Deum de omnibus dubiis nostris adeamus; ita sine summa ingrati animi labe contemni non potest. Quod quidem ut omnibus piis faciendum est, ita his inprimis qui Rempublicam aut Ecclesiam attingunt; certi fore ut non minus Dei in suis negotiis propitiam directionem nanciscantur, quam cum olim Deus eum consulentibus expresse respondit. Certum quidem est hominem non esse natura ita comparatum, ut veluti Pellicanus in deserto, aut noctua in horreo solitarius vitam transigat: sed qui ita congregabiles sunt, ut nullum tempus precandi Deum seponant, satis declarant se Deum amici loco non habere. Equis enim amicum habet, cum quo subinde sermones conferre non expetat? certum etiam ejus, qua delectatur, societatem minime piam esse, quæ eum excludit, qui omnis laudatæ societatis caput est.

Tempus indicatur fuisse totam noctem: sicut enim secretum ad precandum locum quærens, levi aut subita optione, aut animi ad Deum elevatione sibi Christus non satisfecit; ita neque ordinaria oratione, & quæ statuta erat, suum in hac parte desiderium explere potuit, nisi totam noctem in hoc negotio collocaret. Ante vidimus quomodo Christus, ut salutem nostram promoveret, cibi & potus oblitus est; nunc etiam videmus, quomodo studio promovendæ veritatis, somnum neglexit. Et quidem alibi legimus, eum multa adhuc nocte surrexisse, ut Deum in opere promulgandi Evangelii propitium haberet. Sed in hoc negotio ministros creandi, magis adhuc experrecta &

elucubrata cura utitur. Quod etiam nos docet in gravioribus causis, etiam ex cibi & somni temporibus aliquid decidendum esse, quod rebus divinis impendamus, nedum cum nocte aliquam etiam diei partem stertere. Videmus quantum operis & lucubrationis peccatores, quantum malefici in eoponant, ut concupita assequantur.

Alterum adiunctum sequitur vocationis; qua docemur neminem debere se in ministerium ingerere, sed vocationem præstolari: sic *Actor. 1, 4.* se non siterunt, sed donec siterentur expectarunt. Et ex Epistola ad Hebræos, ex adverso ejus, quod Christus fecisse legitur, hoc arguitur. Nam si Christo laudi datum sit, quod seipsum non gloriificavit, eos certe omnes iure vituperari necesse est, quibus propria commendatio ad ministerium aditum aperit. Qui enim se inferunt, priusquam Ecclesiæ, & eorum, quorum interest, voce appellantur, seipsum venditant, & Salomonis consilium violant, qui alieno potius nos ore & labiis ornari, quam proprio jubet. Petendo enim ministerium quid aliud faciunt, quam quod se ad maximum in terris, & amplissimum munus idoneos esse profitentur. Quod certe ut inverecundum, ita ex parum diligenti oneris ministerii perpenditione proficiscitur: vide *Matth. 8, 19.* Scribam se offerentem rejectum esse, alios, qui detrectabant, ministerio à Christo accessit. Quamvis enim neutrum in laude est, se sponte offerre, aut impositum munus detrectare; tamen hos illis Christus anteponit. Hæc autem ministerii presensio, cum ingenuis hominibus, vel in Politico Magistratu putida & subturpicula sit, & sæpius legibus interdicta, multo magis in Ecclesiæ ministerio illaudatam esse est necesse. Victoribus etiam in Olympiacis certaminibus fas non erat sibi ipsis coronam tribuere, sed ab alio impositam expectare. Nec vero eos quicquam juvat, quod ex *1 Timoth. 3, 1.* profertur: aliud enim est concupiscere Episcopatum, aliud petere Episcopatum. Est enim in licitis, studio quodam & desiderio teneri populum docendi, eaque dona parandi, & his se virtutibus ornandi quibus illud munus cum fructu Ecclesiæ ad Dei gloriam obitur: & nimium certe rari existunt, qui hoc faciunt; sed ambire, reprobatur.

Verf. 13
 Hos. A. f. f.
 Christus
 non nisi à
 se vocatus
 elegit

idque per
 totam noctem?

Hujus voca-
tionis
notantur
argumen-
ta,

{ Absolut. Marcum & quodam- modo	{ causa apud Marcum & quodam- modo	{ adj. tēporis cum clara dies esset & subjeēt.	{ effie. Christi scil. be- neplaci- tum, & finis, ut essent

Act. 1. ex discipulis enim selecti & sepositi sunt: ut Pauli exemplum extraordinarium fuerit. Vide in electione Principum, qui in subsidium Moysi adjuncti sunt, ut hi scilicet sint, quorum fides explorata & perspecta sit. *Deut. 1.* Huc refertur quod elegit eos, ut essent individui ejus comites.

Subjeēto ad- } Numerus,
junguntur } &
Nomina certis quibusdam
imposita.

*quæ non a-
spirant;*
In priore observandum, neminem ex Apostolis ad hunc honorem proprio merito aspirasse; sed tantum propensa Christi erga eos voluntate. Quid enim poterant miseri homines, & piscatorculi meriti ad hanc rem asserere, cur doctissimis in mundo præteritis, & nonnullis etiam in piorum numero habendis, eos ad summum hunc honorem allegaret. Vnde *Joh. 15, 16.* docet se eos, non eos se elegisse, quod aperte cernitur in Iuda. Quod etiam his cogitandum est, quibus vel magnus honos, vel multa divitiarum obtigerunt. Quod si dignitatem hanc, aut bona hæc momentanea, & peritura nostro merito non consequimur, nedum vitam æternam.

*id ad
Evangelii
prædica-
tionem;*
Deinde vocatos, non ut dominarentur, deliciarentur, &c. sed ut, quemadmodum est apud *Marcum*, prædicarent: & quoniam cæteroquin contemptibiles & abjecti erant, instruxit eos admirabili virtute edendi miracula, ut reges cum suis legatis magnificentiam, & splendoris regii partem aliquam communicant.

*Verf. 14.
hoc factum
clara luce,*
In altero notandum est, Christum nonnullis hæc in tenebris tractari, tanquam Elenfina. Verum quidem est hoc factum in deserto, hominum iniquitate potius, quam in templo, qui Christum in fugam compulerunt. Sed tamen & in sacro discipulorum conventu, & clara luce hoc fieri voluit, ne tam celebrem actionem & institutum in contempnitionem adduceret. Si enim civilia iudicia noctu, & clandestinis in locis, exerceri indecorum sit, sed in portis, & locis maxime celebribus; quanto magis hæc, quæ salutem hominum maxime attingunt, in publico loco, & frequenti concione fieri convenit.

Sequitur locus subjeētus in { Electione,
&
{ Vocatione.

*ex dis-
cipulis his
electis;*
Sunt autem subjeēt. discipuli, id est, hi qui ad Christi fidem aggregati erant. Vbi de novitio dicendi locus est, ex *1 Tim. 3.* &

In numero primum consideratur, quod duodecim designati; ut hoc numero, tanquam elato vexillo aut tuba, Deus totius Israël instaurationem, & omnium tribuum hinc inde dissipatarum in Christum, tanquam Davidem alterum, à quo defecerat, collectionem indicaret, unde exidente Iuda traditore, aliam surrogari necesse fuit. Quod liquido constat ex eo, quod dicitur, eos sessuros super duodecim thronos; ut judicent duodecim tribus Israël. Qui quidem Israël, cum totius Ecclesiæ typus sit, apparet eos designatos, ut quicquid est uspiam in mundo fidelium, suo ministerio congregarent, ut constat ex *Apocal.* Nobis autem non tantum eorum sonus innotuit, sed plerique alii, diversis temporibus, excitati præstantes viri sunt, quorum opera nos Deus ex dissipatione Babylonica evocavit, & ad Filii sui participationem traducere voluit, ut merito inexcusabiles sint, si in erroribus permaneat.

In quibus duodecim quod Iudas locum obtinuit, nulla ignoratione Christi factum est, sed ut Scriptura impleretur, & ut scandalo apostatiæ consuleretur. Quod etiam *Lucas* eos per binos recenset, hoc ideo sit, ut doceat qui pares essent, cum à Christo ad prædicandum Evangelium emittebantur. Erant enim per binos legati *Marc. 6, 7.*

Nomina sunt { communia omnium,
&
{ certorum propria.

Omnibus Apostolis nomina indidit, quod nuntium indicat, non quemvis: nec enim est tabellarius, sed eum qui ore nuntium seu mandata exponit, ut legatus, & orator. Vide alibi de hac re.

Nomina nova certis quibusdam induuntur, quibus quid reliquis etiam conveniat intelligitur; novi enim quodammodo homines veluti finguntur legitima vocatione, ut in Davide & Saule. Nec enim Petrus tantum ratione doctrinæ petra fuit, cui superstrue-

*quare duo-
decim nu-
mero?*

*cur quibus-
dam parti-
cularia no-
mina tribu-
butæ?*

perstruebatur Ecclesia, sed & reliqui duodecim, ut est in *Apoc.* 21, 14. ubi duodecim fundamenta Ecclesiae, Apostoli pradicantur duodecim. Nec vero Iohannes & Iacobus filii Tonitru sunt, quorum vox ad extrema terrae exaudita est, sed & ceteri Apostoli, quorum sonus in universum terrarum orbem exit. Nec demum unus Iudas Zelotes fuit, sed & ceteri Apostoli (si Iudam proditorem excipias) zelo flagrabant. Quanquam duo hæc cognomina videntur singulari

quadam abundantia quatuor illis Apostolis convenisse, unde etiam Christus se illis familiarius communicasse, quam cæteris, legitur. Christus etiam quosdam sibi sanguine conjunctos eligens, eos tamen non primo loco posuit.

Ab omnibus autem ministris requiritur, ut in vera doctrina immobiles sint; eam sonore & confidenter pradicent; zelo Deum ardeant. Hoc Pontificii Romani κακὸς ζήλος imitantur.

L V C. cap. 6. à vers. 17. usque ad finem.

17 Et descendisset cum eis, substitit in loco campestri, turbaque discipulorum ejus, & multitudo magna plebis ex tota Iudæa & Hierusalem, & à maritima regione Tyri & Sidonis, qui venerant ut audirent eum, & sanarentur ab infirmitatibus suis:

18 Et qui vexabantur à spiritibus impuris: & sanabantur.

19 Et tota turba studebat eum tangere: quia vis ab eo prodibat, & sanabat omnes.

20 Ipse vero sublatis oculis suis in discipulos, dicebat, Beati estis pauperes: quia vestrum est regnum Dei.

21 Beati qui nunc esuritis. quia saturabimini. Beati qui nunc fletis: quia ridebitis.

22 Beati eritis quum vos oderint homines, & separaverint vos, & conviciis affecerint vos, & nomen vestrum ut improbum abjecerint, propter filium hominis.

23 Gaudete illo die, & salite. Ecce enim merces vestra multa est in cælis: nam iidem faciebant Prophetis patres eorum.

24 Sed vae vobis divitibus: nam perceptum habetis solatium vestrum.

25 Vae vobis qui impleti estis: nam esurietis. Vae vobis qui videtis nunc: nam lugebitis & flebitis.

26 Vae vobis quum bene vobis dixerint omnes homines: nam iidem faciebant Pseudo-prophetis patres eorum.

27 Sed vobis dico qui auditis: Diligite inimicos vestros: benefacite iis qui vos oderunt.

28 Benedicite iis qui execrantur vos, & orate pro infestantibus vos.

29 Et qui tibi ceciderit maxillam, prabe & alteram: & ab eo qui tollit tibi pallium, etiam tunicam ne prohibeto.

30 Cuius autem petenti abs te da: & ab eo qui tollit res tuas, ne repetito.

31 Et prout vultis ut faciant vobis homines: vos etiam facite eis similiter.

32 Quod si diligitis eos qui vos diligunt, quæ vobis erit gratia? nam & peccatores diligunt eos à quibus diliguntur.

33 Et si benefeceritis iis qui vobis benefaciunt, quæ vobis erit gratia? nam & peccatores idem faciunt.

34 Et si mutuum dederitis iis à quibus speratis vos recepturos, quæ gratia erit vobis? nam & peccatores peccatoribus dant mutuum, ut recipiant paria.

35 Immo diligitis inimicos vestros, & iis benefacite & mutuum date, nihil inde sperantes: & erit merces vestra multa, ac filii eritis illius Altissimi, nam ipse benignus est erga ingratos & malos.

36 Estote ergo misericordes, prout & Pater vester misericors est.

37 *Ne judicate, & non judicabimini: ne condemnate, & non condemnabimini: absoluite, & absolvemini:*

38 *Da me, & dabitur vobis. mensuram inquam bonam, pressam, agitaram, & superfluentem dabunt in sinum vestrum. Eadem enim mensura qua metimini, contrametietur vobis.*

39 *Dicebat autem eis parabolam, Num potest cacus ceco via dux esse? nome ambo in foream cadent?*

40 *Non est discipulus supra magistrum suum: sed quisquis erit perfectus discipulus, erit ut magister.*

41 *Quid autem aspicias festucam qua est in oculo fratris tui, trabem autem qua est in oculo tuo non consideras?*

42 *Aut quomodo potes dicere fratri tuo, Frater, sine ejiciam festucam qua in oculo tuo est: quum ipse trabem qua est in oculo tuo non respicias? Hypocrita, ejice primum trabem illam ex oculo tuo: & tum dispicies ut ejicias festucam qua est in oculo fratris tui.*

43 *Non est arbor bona qua ferat fructum malum, neque arbor mala qua ferat fructum bonum.*

44 *Vnauaque enim arbor ex fructu suo cognoscitur. Neque enim è spinis colligunt ficus, neque è rubo vindemiant uvam.*

45 *Bonus homo ex bono thesauro cordis sui profert bonum: & malus homo ex malo thesauro cordis sui profert malum. ex exundantia enim cordis loquitur os ejus.*

46 *Quid autem vocatis me Domine, Domine: & non facitis qua dico?*

47 *Quisquis venit ad me, & audit sermones meos, & eos praestat, prae monstrabo vobis cui similis sit.*

48 *Similis est cuiquam edificanti domum, qui fodit & excavavit. statuitque fundamenta super petram. Vbi autem venit inundatio, illi sum est flumen domui illi, sed nequivit eam quatere: fundata enim erat super petram.*

49 *Qui autem meos sermones audivit, nec praestitit, similis est cuiquam qui edificavit domum suam super solum absque fundamento: cui illi sum est flumen: itaque statim cecidit, sicutque ruina domus illius magna.*

Hujus Analysin & Metaphrasin pete ex *Matth. 5, 6, 7.* cum quibus fere eadem sunt. Quae autem ab illis alia atque diversa sunt, pete partim à Metaphrasi sequenti, partim ex observationibus illis capitibus aspersis.

METAPHRASIS.

17. **T**um Christus ex monte cum Apolis quos elegerat descendens, in campetri loco substitit: pro praeter discipulorum suorum turbam, ingens populi multitudo ab omnibus Iudae, atque adeo ab Hierosolymis, & maritima parte Tyrriorum & Sydonum confluunt: cum ut Dei verbum audirent, tum ut quocumque modo laborarent, sanarentur, tum praecipue ut sermonibus quibus dicebantur

ejectis à diaboli possessione vendicarentur: qui pro voto sanitatem adepti sunt. Nam ut Christum contraerant summo studio contendentes, divina virtute ab illo manante omnes persanati sunt. Tum oculis sublati & in discipulos suos conjecti, dixit: Beati pauperes, &c. Sic enim olim corum Majores Prophetas Dei persequuti sunt. Contra, o vos maledictos, qui divites in divitiis vestris acquiescitis, & in deliciis quas opes vestrae subministrant, luxuriantes, vosmet oblectatis. Vt vobis quibus nunc omnia ad voluntatem affluentia, nihil ad summam omnium saturitatem deest: veniet enim tempus cum his omnibus privati tanquam famelici, qua bona sunt (sed frustra) expetitis. Vt etiam vobis, quorum ora in praesentiarum risu, ex rerum abundantia & hujus mundi deliciis, complentur, utpote quibus luctus

19.

20.

24.

25.

26. *Etus & fletus ad cumulum duplicabitur. O vos maledictos, cum uno & consentiente ore omnes vos laudibus in caelum extulerint: ut quibus idem profusus obvenerit, quod olim Pseudo-prophetis, quos majores eorum summis encomiis predicarunt, &c. Et tua quae sunt ab auferente ne reposcas. Si mutuum illis dederitis, hac spe, ut qui mutuum acceperunt, vobis hoc beneficium rependant, quae hac gratia est quae inter vos & à fide alienos distinguat? quandoquidem peccatis dedisti ac devoti sui similibus mutuum dant: ut par beneficium cum opus est auferant. Vos igitur quo vos à Deo selectos comprobetis, egenibus mutuum date, ut ut vel ipsum caput rursus accipiendi spem omnem abiciatis: ut cumque enim ab illis vestris exhaustis debitoribus nihil lucri aut usura consequamini, vobis tamen apud Deum copiosa merces reposita aservatur. Estote ergo misericordes, sicut Pater vester qui in caelo est, ut si minus ejus misericordia inhiatatem (quod sperandum non est) assequamini, illius tamen misericordiam vobis imitandam proponatis. Remitte aliis offensas quibus vos irritarunt: sic fiat ut Deus aliorum in vos animos flectet, ut in quibus illi à vobis offensi sunt, voluntaria oblivione obducta vobis condonaturi sunt. Date, & vobis item dabitur; imo vero cumulatus multo accipietis, quam dedistis. Porro illis hanc parabolam proposuit, quae male comparatum vituperatorem cum caeco duce, errantem vero & ex errore reprehensum cum caeco qui ducitur componit. Num potest caecus caecum commode ducere? nonne uterque in foveam cadit? Qui enim reprehenditur, & veluti discipuli vicem obtinet, satis praclare secum agi putat, si deteriore conditione non sit, quam suus vituperator, qui magistri partes admonendo & reprehendendo usurpat: nam se omnibus numeris absolutum & perfectum statuit, si in eo in quo reprehenditur suum vituperatorem exequaverit. Bonus homo intus & in animo (ut arbor in radice) thesaurum bonarum cogitationum reconditum habens, inde pro renata, & ut usus fert, sanos sermones exprimit, sicut è contra malus: estque tantae vis verborum (quae vulgus hominum nihil estimat) ut inde certissimum aut justificationis, si boni sunt, aut condemnationis, si pravi, testimonium praebent.*

P R A X I S.

Sequitur altera } Plagis affectos sanat,
 pars, quid Chri- } &
 stus in campestri } Discipulos instituit, &
 loco fecerit, } informat.

Quod omnes sine discrimine sanavit, apparet quam prolixè Christus cum illis agit, qui cum ab hominibus, & à mundo reje-ctum quaerunt. Nam ex voto, quod cupiunt, accipiunt. Sicut enim sanitatis, & doctrinae causa ad illum convenerunt; sic etiam utrumque illis, & quidem liberalissime, praestat. Quod cum huic futuræ vitæ prospicit. Quod certe facturum semper Christum non est quod dubitemus: montes enim & deserta, nobis feracia & fructuosa erunt, & suavissimos fructus ferent, modo Christum praerentem sequamur.

Hanc concionem aliam fuisse ab illa, quam Christus *Math. 5, 6. & 7. cap.* habuit, ex subiecto loco & tempore, ut alia taceam, liquido constat. Prior enim concio habita est in monte, hæc vero postquam è monte descendit in campestri loco; illa, antequam Matthæus ad sequendum Christum vocatus sit, hæc vero, postquam ad Apostoli munus sepositus est.

Hic in genere docentur Ministri, ne illos pigeat eandem doctrinam eisdem pæne verbis subinde repetere; cum Christus, in quo omnis sapientia, & eloquentia thesauri reconditi sunt, hoc facere non sit gravatus. *Phil. 5, 1.* Auditores porro admonentur, ne tam delicati & nauseabundi sint, ut unam & eandem doctrinam sæpius inculcatam ægre ferant: quandoquidem hoc illis, cum ad memoriæ firmitatem, tum ad fidei certitudinem, salutare est *Phil. 3.* Verum enim illud verbum est, *δὲς & τῆς & ἀπειθαυῖας τὸ καλόν.*

Deinde juvare aliquoties auditores propius, aut blandis promissionibus demulcere, aut minis urgere, aut denique præceptis imbuere: sicut hoc loco in secunda eos persona compellat, quos superiore versu vigesimo fere tertia compellavit.

Quod oculos suos in discipulos defixos habet, eos præferim, qui ad Apostolicum munus jam destinati sunt; apparet Christum præcipuam quandam rationem illorum habuisse. Quo admonentur Ministri, ut institutioni eorum, qui ad Ecclesiam suam nondum aggregantur, prospiciant, ut suæ fidei commissos unice respiciant, nec aliorum rationem in concionando habeant, nisi quoad illi, ex his quæ Ecclesiæ commoda & opportuna sunt, fructum percipiant. Deinde majore quadam, & pleniore mensura informandos, qui Ecclesiæ gubernacula capeflunt, quam quosvis alios.

Verf. 17 &c.
 Christi in sanandis morbis liberalitas.

Verf. 20 &c.
 Hujus concionis ab alia *Math. 5.* diversitas.

ex qua facta eadem reponenda.

Christi hic sermo præcipue ad Apost.

Verf. 23.
ex eo ad
maiores
non proce.

Hoc verſu reſelluntur, qui ſe probe ad-
verſus Dei iram & judicia, munitos & ar-
matus putant, cum poſſint patrum, & majo-
rum ſuorum exempla, quæ imitantur, op-
ponere.

Verf. 24.
25.
quæ om-
maxime
inſolites?

Vid Annotata ad *Matt. 5, 6. Pag. 210.* præ-
terquam quod etiam illorum infelicitatem
notat, quibus omnia in hac vita ad volunta-
tem aſſuunt, & nullis unquam Dei caſtiga-
tionibus affecti, à Dei familia extorres di-
gnoscuntur. Vide *Pſal. 73, 3, ad 12. & Iobi.*
cap. 21, 7, ad 13. In quo Chriſti ſententia
mundi opinioni maxime adverſa eſt.

Verf. 26.
quæ coar-
guntur plu-
res acien-
di,

Hinc liquet, quanti beneficii loco ha-
bendum, cum quis nos peccati, quod admit-
timus, coarguat; eſſe inſtar opobalsami
Pſal. 141, 5. & unionum *Matth. 7.* Præterea,
quam male tutum eſt hominum laudi ac-
quieſcere, vel bonorum, ut qui corda noſtra
penetrare nequeunt, unde operum bonitas
pendet, nedum in improborum laude. Is
ergo modo laude dignus eſt, quem Deus
laudat. Interim tamen à pii viri officio non
abhorret, ea ſectari, quæ ſunt *ὀφθαλμῶν. Phil.*
cap. 4, 8.

Verf. 30.
Verf. 34,
35.

Vide quæ notata ſunt ad *Matth. 5, 42.* ſu-
pra *Pag. 231.*

Vide ibidem ad *verf. 44. pag. 234.*

Verf. 36.
miſericor-
dia exer-
cenda,

Quod dicitur apud *Matth.* Eſtote perfe-
cti, hic dicitur eſtote miſericordes. Eſt au-
tem miſericordia virtus, qua quis ex ſenſu

alienæ miſeriæ ad illum juvandum excita-
tur. Hanc miſericordiam Deus infinite præ-
ſtat, tamenſi ut commoveatur ille ſenſu ma-
lorum noſtrorum fieri nequit. Quamobrem
in Chriſto vero (ut Deo) ſic homine, hæc
virtus nobis ad vivum exprimitur.

Si nullum aliud beneficium ex remiſſione
offenſarum, quibus nos alii offendunt, per-
ciperemus, præterquam quod nobis firmiſ-
ſimo pignori & teſtimonio ſit, noſtra om-
nia multitudine & magnitudine infinira
peccata à Deo gratuito condonari, fru-
ctum inde ampliffimum demeremus. Iam
vero, cum hoc beneficium alio cumuletur,
fore ut alii, quos nos illatis damnis irrita-
vimus, in nos faciles & benevoli futuri ſint:
debet nos ad condonandum aliis paratioris
reddere. Sicut contra retinenti & perfe-
quenti injurias, contraria mala obveniunt.

Idem prorfus de hoc verſu intelligendum, *Verf. 38.*
quod de priori dictum eſt.

Vide annotations ad *Matt. 7, 5. pag. 262.* *Verf. 39,*

Hinc eſt, ut viri boni lingua arbori vi-
tæ, deinde etiam aquarum rivis vel flumini
apud Salomonem aſſimuletur: ut qui novit
cuique, prout res & perſonæ conditio flagi-
tat, reſpondere. Sicut hoc loco theſaurum
habere dicitur; unde, pro boni & frugi pa-
trisfamilias conſuetudine, ſingula ſuo tem-
pore & loco depromit: ſicut contra impro-
bus, pleno ore pitidos ſermones eructat.

Verf. 37.
quære pō-
tiſſimum
aliis conde-
nandum?

Verf. 38.

Verf. 39,

40.

Verf. 45.

opportuna
oratio quæ-
ri facien-
da?

L V C. cap. 7. à *verf. 1, ad 11.*

QUUM autem finiſſet omnia verba ſua audiente populo, ingreſſus eſt Caper-
naumum.

2 Centurionis vero cujuſdam ſervus male affectus moribundus erat, qui erat ipſi
pretioſus.

3 Is vero quum audiviſſet de IESU, miſit ad eum Seniores Iudaorum, rogans
eum ut veniret & ſervaret ſervum ſuum.

4 Iſti autem quum veniſſent ad IESUM, precati ſunt cum ſtudioſe, dicentes, cer-
te dignus eſt cui hoc præbeas.

5 Diligit enim gentem noſtram, & Synagogam edificavit nobis.

6 IESUS ergo ibat cum eis. Et quum jam non longe abeſſet ab illa domo, miſit ad
eum Centurio ille amicos, dicens ei, Domine, ne vexator: nec enim ſum dignus ut
rectum meum ſubeas.

7 Ideo ne me ipſum quidem ſum dignum arbitratus qui venirem ad te: ſed lo-
quere, & ſanabitur puer meus.

8 Etenim ego homo ſum ſub poteſtate conſtitutus, habens ſub me milites, & dico
huic, Vade, & vadit: & alteri, Veni, & venit: & ſervo meo, Fac hoc, ac facit.

9 Auditis autem hiſ, IESUS admiratus eſt eum: & converſus dixit turbæ quæ
ipſum ſequebatur, Dico vobis, ne in Iſraële quidem tantam fidem inveni.

10 Et domum reversi qui missi fuerant, sanum invenerunt servum qui insir-
mus fuerat.

A N A L Y S I S.

PROponitur cujusdam graviter laborantis ad sanitatein restituito: quæ hoc versu ab adjuncto tempore & subjecto loco describitur.

Vers. 2. A subjecto circa quod describitur, nempe servo Centurionis; cujus adjunctum adnectitur, nempe quod erat hero suo percharus; describitur etiam ab adjuncta morbi gravitate, quæ amplificatur suo effectu, nempe quod à morte prope abesset; quæ etiam causa impulsiva fuit cur ad Christum mitteret.

Vers. 3. Causa impulsiva alia, est fama quam de Christi præclaris gestis acceperat. Alia causa efficiens sanitate collatæ, petitio per seniores Iudæorum, ut servum pereuntem servaret.

Vers. 4. Quæ per Presbyteros petitio amplificatur adjuncto studio & ardore: qui ardor arguitur, 1. ab adjuncto Centurionis benemerito.

Vers. 5. Quod probat ab adjuncto amore erga populum Dei, seu Ecclesiam; qui amor tuo effectu probatur, quod illis Synagogam extruxit.

Vers. 6. Cujus petitionis effectum erat, quod Christus se itineri dedisset, ut illum sanaret. Cujus in itinere progressus causa corrumpens est, nova legatio ne ad se veniret. Cujus rationes annectuntur, 1. ab adjuncta vexatione Christi itinere conficiendo, 2. ab adjuncta indignitate sua ut rectum Iesus subeat.

Vers. 7. Quam indignitatem confirmat ab adjuncta legatione priorè, 3. quod solo nutu sanitatein servo reddere potuerit.

Versus 8, 9, & 10. Analysin pete ex Matthæi 8, cap. 9, 10, & 13.

M E T A P H R A S I S.

1. **F**inita concione, Capernaum, ubi tanquam hospes divertere consueverat, ingressus est.
2. **V**t autem doctrinam edito miraculo obsignaret, non incommode cecidit, ut Centurionis cujusdam servus tam graviter laboraret, ut ejus mors (si ex sensu & ratione statuendum esset) certa futura esset. Erat autem servus sua in herum fide & obsequio percharus. Centurio autem audita de Iesu præclarissimis miraculis
- 3.

fama, ad eum quosdam ex primoribus Iudæorum legavit, per quos Iesum oraret, ut ad se veniens, servum sanitati restitueret. Legati Iesum accedentes, cum solite in hunc jere modum alloquuntur: ut ut vir hic ex prophans Gentibus sit, & professione Atiles, quam gens nostra (quod Romana in nos tyrannides & dominatus administra sit) odio prosequitur, dignus tamen est, in quem hujus sanationis beneficium conferas. Nam ad nostra religionis societatem aggregatus, nos Iudæos (quos Gentes mortali odio infestos habent) charos habet; quam suam in nos charitatem extructo domicilio, in quo sacri conventus agantur, comprobavit. Iesus eorum petitioni annuens, se itineri cum illis dedit. Sed cum adhuc longo intervallo à Centurionis adibus abesset Christus, Centurio audita de Christi adventu fama, & simul potentiam altius & accuratius, quam prius fecerat, expendens atque excutiens, secundam legationem ex amicis constatam expedit, quæ Iesu ipsius verbis in hunc modum diceret: Domine siste, quæso, gradum. Primum enim grave est te hunc laborem suscipere; præterea indignus sum cujus vel tactum, utcumque ornatum & magnificentum, subeas. Unde etiam extitit, ut alios in locum meum substituens, meipsum indignum duxi qui ad te venirem: denique, quid opus est te hoc itinere fatigare, cum si unico verbo sanitatein imperes, meus ilico servus sanitati restituetur. (octavi & noni versus Metaphrasin pete supra ex Matth. 8, 9, 10.) Legati igitur domum illam Centurionis reversi, laborantem prius servum sanitate donatum offenderunt.

Hujus etiam historię Praxin vide, unde defectus in Analysis & Metaphrasin supplendi sunt, Matthæi Cap. 8. à vers. 5. ad 14. idque pag. 278.

M A T T H. cap. 8. à vers. 14. ad 18.

14 Et quum venisset IESVS domum Petri, vidit socrum ejus in lecto projectam, & febricitantem.

15 Tetigitque manum ejus, & dimisit eam febris: & surrexit, ac ministravit eis.

16 Quum autem serum dici esset, obtulerunt ei demoniacos multos, & ejecit spiritus verbo, omnesque male habentes sanavit.

17 Vt impleretur quod dictum est per Esaiam Prophetam, dicentem, Ipse invetudines nostras accepit, & morbos portavit.

Hujus Historiæ de Petri foctu febrî secundo liberata Metaphrasin pete superius ex *Luc. 4, 38.* tantum hoc loco addenda videtur Metaphrasî *vers. 17.*

Sic impletum est quod à Propheta Esaiâ prædictum est, qui ut Christi abjectam in speciem conditionem à contemptu vindicaret,

hoc infinita potentia encomio cum ornavit : eum scilicet peccata & pœnas peccatorum nostrorum in se translata, in sua persona expiantem, morbos & flagella omne genus tanquam peccatorum stipendium è medio sustulisse.

Praxis hujus historiæ petenda in prima curatione focrus Petri, quæ extat *Luca 4. à vers. 38, ad finem. pag. 204.*

L V C. cap. 7. à vers. 11. ad 18.

11 *Et factum est die sequenti ut proficisceretur in civitatem quæ vocatur Nain : proficiscerentur autem cum eo discipuli ejus multi, turbaque multa.*

12 *Vt autem appropinquavit portæ civitatis, tum ecce, defunctus efferebatur, qui unigenitus fuerat matri suæ, & ipsi quidem vidua : turbaque civitatis multa erat cum ea.*

13 *Dominus vero ipsam intuitus, intima misericordiam commotus est super ea, & dixit, Ne fletis.*

14 *Quumque accessisset tetigit loculum : (qui vero portabant, substiterunt) & dixit, Adolescens, tibi dico, Surge :*

15 *Tunc resedit qui fuerat mortuus, & cœpit loqui : & ille dedit eum matri suæ.*

16 *Cœpit autem omnes timor : & glorificabant Deum, dicentes, Certe Prophetam magnus suscitatus est inter nos, & Certe Deus respexit populum suum.*

17 *Pervenitque iste de eo sermo in totam Iudæam, & in totam regionem circumjacentem.*

A N A L Y S I S.

Mortui resuscitatio describitur primum ab adjuncto tempore, nempe die sequenti post plebsque Capernai sanatos; deinde adjunctis spectatoribus, discipulis & turba, 3. à subjecto loco, nempe prope portam urbis Nain.

Vers. 12. Post describitur objectum hujus resuscitationis ab adjuncta elatione seu exportatione, quæ mortuis consueta & solennis est, deinde à terlaro filio; quod amplificatur duobus adjunctis, uno filii, quod esset unicus, altero matris, quod esset vidua, 3. adjunctum est comitatus, qui mortuum honoris causa proferebatur.

Vers. 13. Proponitur adjunctam Christi sanationem præcedens, inspectio viduæ mortuum lugentis; cuius effectum est commiseratio, & commiserationis consolatio; cuius forma subjicitur, *Noli flere.*

Vers. 14. Post effectum Christi narratur accessus ad feretrum: deinde instrumentalis causa excitationis, feretri tactus; cuius contrectationis effectus erat, quod bajuli gradum stitebant: deinde forma resuscitationis, potens Dei verbum, quo mortuum jubet reviviscere.

Vers. 15. Effectum hujus verbi est mortui vivificatio, quæ arguitur ab effectu, primum sedendi, post loquendi. Excitationis finis declaratur, ut matri restitueretur.

Vers. 16. Excitationis effectum in spectatoribus est timor, deinde Dei laus: cuius forma describitur; quod Propheta magnus excitatus sit, & quod Deus populum suum visitaret.

Vers. 17. Aliud effectum, nempe hujus rei famam emanasse; quæ suo subjecto amplificatur, tota Iudæa & vicinis regionibus.

M E T A P H R A S I S.

Hæc cum Iesus fecisset, profectus est ad urbem quandam, cui nomen est Nain; cum comitatus est discipulorum quidem numerus mediocris, turba vero ingens multitudo. Ad portam autem urbis cum appropinquasset, ecce opportune, non sine Christi singulari providentia, feretro ad sepulchrum ex urbe mortuus elatus & exportatus est, convenienter vicinorum comitatu stipatus. Erat autem vita defunctus unicus suæ matris, & illius quidem viduæ filius, tanquam inclinantis ætatis bæculus. Hanc cum Dominus illacrymantem vidisset, solo intuitu ejus commiseratione ductus, illum consolatur: jubet ut lacrymas teneret, tanquam luctus & mœroris causam è medio sublaturus. Quamobrem viduæ petitionem prævertens, loculum in quo mortuus conclusus fuerat manu tetigit. Quo facto vestitiones, Christum suspicantes aliquid (quo mortuus ad vitam revocaretur) molituram, substiterunt. Tum Christus clara voce ut ab omnibus exaudiretur, Adolescens, dico tibi ut resurgas. Ilico resedens qui prius mortuus e-

rat, sermone factō vitam sibi plene restitutam esse comprobavit, quem Christus, veluti filii manu in vidua manu indita, matri reddidit, ut se ob eam causam solita donatum intelligeret, quo destituta & solitaria matri toto vita sua curriculo succurreret. Quia tanta & tam incomparabilis potentia Christi declaratione, omnes qui spectarunt timore correpti, Dei gloriam predicarunt, in has voces erumpentes: insignis Dei Propheta (sic enim abjectius quam parerat de Christo sentiebant & loquebantur) inter nos excitatus est: unde plane comperimus Deum populi sui malis oppressi, singularem rationem habuisse, eumque gratiose visitasse. Hujus miraculi gloria tam illustris fuit, ut se angustis spectatorum sinibus non contineret, cujus fama per totam Judæam & circumjacentes regiones percrebuit.

16.

17.

P R A X I S .

CHRISTUS viduæ unicum filium mortuum & ad sepulturam deportatum, a mortuis resuscitans, spectatores cum ad timorem, tum etiam ad divinæ munificentiae prædicationem excitat.

Cujus par-
tes sunt { Christi insigne miraculum in
mortui excitatione.
Miraculi fructus.

Verf. 12.
Ex more
Judæorum
fuisse sepul-
tus extra urbem
hic jure-
nis;

Locus hic primum designatur ubi editum est miraculum. Quo loco notatur consuetum fuisse in populo Dei cimiteria sua extra urbem habere, ne fætor cadaverum in urbem exhalatus, aërem corrumpere, & homines inficeret pestilentibus morbis. Hinc etiam prius dictum est dæmoniacum, Marc. cap. 5. foris & solitaria agentem, inter sepulchra sapienter versatum. Quod quidem ut eorum sanitati conduxit, sic nostræ etiam salutis prodesse plurimum, qui Pontificio errore ita penitus imbuti sumus, ut nescio quam sanctimoniam in eo statuamus, si in loco prope templum aut vero in ipso tēplo sepeliatur; ut Papistæ olim magnam partem felicitatis suæ in eo collocarunt, si prope summum & supremum altare humarentur. Hic autem fætor superstitionis & erroris multo est altero perniciosior, scilicet sanctimoniam attribere templis & circumfusis locis propter templum. Quod quidem cum nec tum factum est, cum templum tanquam Christi sacramentum & typus sanctum erat, nedum jam debet fieri. Primum sanctorum & laudabile studium fuit inter sui similes reponi: honestum etiam & decorum est, ut loco idoneo, & a sordibus repur-

gato, & porcorum defossione libero, sepulturæ mandentur, &c.

Hic etiam obsetvetur comitatus quo funus cohonestatum est; qui fuit numerosus vicinorum. Et hic mos est sepulturæ populi Dei. Qui quamvis nunc iis temporibus fiat (nulla præterea adhibita liturgia) absurdi homines oclamant sepulturam canis esse. Sed certe digni essent qui suspensio suffocarentur, qui hunc honorem cani haberent.

cum comi-
tatu vicini-
norum;

In Christi autem insigni miraculo consideratur, primum ejus misericordia, quam in viduum declaravit, primum intus in animo commiseratione, deinde opere.

Verf. 13.
Christi tenellis ani-
mus ex ha
commiseratione;

Tenellus admodum fuit Christi animus, & facillime alieni mali sensum arripiebat; ut vel solo oculi intuitu animus ejus graviter percuteretur: quum nosser animus tam durus sit, ut ne multis ictibus pulsatus & aurium & oculorum, tamen non mollescamus: tanquam ferrea pectora gereremus; cum tamen inde initium omnis beneficentiæ & liberalitatis capi debeat. Nam nisi, &c. Foris autem s verbis.

opere: scilicet restitutione filii.

Verbis monet ut à fletu desistat. Lachry-
mæ enim piorum, Christo curæ sunt, eaq-
ue veluti in utre ponit: tantum abest ab
illa feritate quæ vulgo jactatur proverbio,
scilicet, non magis commiserandas esse fœ-
minæ lachrymas, quam asnerum nudis pe-
dibus incedentem videre. Hoc autem pio-
rum omnium est, ut se in tristioribus casibus mutuo consolentur. 1 Theff. 4, 18. & cap. 5, 24. Vide exemplum Job. 4. Maxime vero hoc Ministrorum proprium: quod tamen inductione aliorum officiorum super-
vacaneorum parne tollitur.

quæ a se-
in jubet
matrum
desistere;

Tandem restituit filium, solitudinis maternæ unicum præsidium & veluti scipionem; vel hoc eorum unum præcipua quadam ratione Christum commovit, ut illi opitularetur. Christus enim ex legis præscripto, viduarum magnam rationem habet. Nudato enim viro, tegitur à Deo: duce vitæ privata, certiore & peritiorum ducem vitæ suæ consequitur. Hujus defensionis & patrocini Deus omnes suos vicarios constituit, cujus exemplum clarissimum in Christo exstat. Viduæ tamen providere debent, ut sequantur illius viduæ vestigia, &c. 1 Timoth. 5, 5. Vide exemplum Annæ, Luc. 1. Nam ut in illas multiplicatur, ut dilatantur promissa Dei; sic crescere earum fidem oportet, quæ precibus se prodat intentioniori-

Verf. 14,
15.
& filiorum
ejus vestit;

bus. Vide 1 Cor. 7. Simul docetur non satis esse verbis juvare, nisi re & facto si penes nos sit juvenus. Vide *Iacob. 2. vestibus in duntor, &c.* Nec prætermittendum quod sponte & non rogatus hoc fecerit, ut *Ioh. 5.* lachrymæ enim satis loquebantur.

in quo potentiam suam raris declaravit.

Deinde potentiam suam declarat: quæ, an duplici miraculo fiat, an potius uno tantum, non magnopere retulerit. Satis enim nobis hoc tempore sit, Christum solo feretri (*of the beave or coffin*) tactu potuisse modo voluerit bajulos (*the porters or carriers of it*) retinere. Sed cum dicitur substituisse illos & non retentos aut consistere factos, verisimilius est unicum rantum de excitando mortuo miraculum describi. Cum in excitando mortuo mira Dei virtus apparet, tum in eo magis quod eum suscitavit qui jam longo temporis spatio mortuus erat; nec enim solent sine iusto spatio intermisso, mortuum sepelire. Ante Christus filiam Archisynagogi excitaverat, sed quæ recens animam efflaverat. Hoc autem loco, juvenem jam dudum defunctum.

Deinde quod solo verbo hoc factum sit & voce, vide *Ioh. 5. 28.* vocat enim quæ non sunt tanquam quæ sunt: surdum audire facit &c. Vide *Elizæum 2 Reg. 4.* ubi sapius precatus est, huc illuc in cubiculo deambulavit, corpori pueri incubuit, &c. Denique, quod protinus seipsum extulit defunctus & loqui cepit. Puer autem *Elizæi*, primum cepit aliquantulum incallescere: post tantum sternutare, &c.

Hujus autem miraculi specialis usus duplex existit, præter eum qui omnium communis est.

Quod ad priorem attinet, fidem nostram mirifice confirmat, quod rei quæ magnitudine & difficultate omnia hominum cogitata superat, exemplum unum atque alterum & tertium sublit. Tametsi enim in unico Dei verbo acquiescere nos par sit, tamen cum experientia accessit, non amplius dubitandi causa reliqua facta est. Eadem enim mors est quæ totam hominum universitatem invadet, quæ hos homines captivos tenebat. Quæ cum Christi verbo subjugata sit, non est verendum ne in cæteris Christi verbo oblitere queat.

Hoc Christi miraculo corporum excitatio confirmata

quæ an ex cineribus difficitur?

Quod si excipiat quis, majorem difficultatem fore in resuscitandis cineribus, &c. quam in cadavere adhuc incorrupto.

Respondeo, minime hoc futurum, quandoquidem qua facilitate puellam recens mortuam resuscitavit, eadem adolescentem hunc aliquandiu in morte manentem: eadem denique facilitate, qua post quadrimum Lazarum, &c. Accedit eodem, quod eadem facilitate mortuum excitet, qua levissimum morbum aut languorem sanavit. Quod si Christus adhuc mortalis sic præstitit, quanto id magis faciet cum devicta & expugnata morte, immortalis futurus sit.

Deinde spiritualis resurrectio hoc modo obsequatur. *Ioh. 11. 25.* Quanquam in eo delictum est, quod si ita excitati sunt ea lege, ut deinceps denuo morerentur; sed alii nequaquam *Ioh. 11. 26.* Hic observandum, nos peccato penitus mortuos; nec plus spiritualis vitæ natura in nobis inclusum tenere, quam in hoc corpore vitalis. Sicut etiam Christi voce hoc fit, virtute Spiritus Sancti; sic etiam illa resurrectio ad novam vitam: sic *Ephes. 2. mortuos in peccatis, &c.*

etiam spirituali resurrectio obsequatur:

Hoc autem ex loco, Pontificii pro suo purgatorio pugnant. Ajunt enim hunc adolescentem aut in Inferis, Cælis, aut Purgatorio fuisse, quoad animam. In Inferis autem negant, quod inde nullus sit recessus, nec ulla redemptio: in Cælis autem ideo non esse, quia tum injuria efferret à Deo, cum scilicet è loco tranquillitatis plenissimo in locum ubi magna molestiarum moles sit, detrahere & deducere; proinde reliquum fieri ut sit in Purgatorio. Sed quæ tandem illa Theologia est? scilicet, Deum eum è cælis detrahentem injuriam illi facere: si quidem cælum ei deberetur merito suo, verum dicerent; sed cum sit gratuitum, nulla hic injuria fit, si ad Dei gloriam & hominum adificationem gaudium intermittatur. Quid de Mose respondebunt, qui ad colloquium Dei admissus & ipsius aspectum? an ad Israelitas legatus injuria affectus est? Quid de Paulo respondebunt, qui in tertium cælum raptus est, ut ea videret quæ dicere non fas sit: numquid injuria illi facta est, quod in terram & in summas angustias à Deo detrusus sit? an non potius Dei clementia erga eum prædicanda, quod ad tempus hac felicitate uti licuit qua tanquam gustu quodam alacrius quod superest obsequii obiret? Atque si porro responderem Deum hanc intermissionem dupliciter post gaudiis cumulare, non equidem quid oggerant aut obganiant video.

Sequitur

Sequitur *pars* al. { Timor quo correpti sūt.
 tera de miraculi } Gloria quam Deo tri-
 fructu : qui item } buebant quod tantum
 duplex est, } illis Prophetæ dedisset.

Verf. 16.
 Timor ex
 hoc mira-
 culo ortus,

Timor autem natus est ex sensu majesta-
 tis divinæ, quæ in infinita Christi potentia
 relucebat: vide exemplum *Luc. 5, 9*. Tametsi
 enim homines in hoc negotio stupidi sint,
 tamen tanta Christi gloria illos circumful-
 sit, ut vel coacti ad hunc timorem essent.
 Hic autem timor hominibus utilis est, ut
 eos ad reverentiam compareret, & ad humili-
 tatem erudiat, quo magis sint ad credendum
 idonei. Atque hæc ipsa miracula & potentia
 Christi, nos hodie ad reverentiam in Verbi
 auditione comparare debent. Nec enim tan-
 tum præsentibus tum Christi concionibus
 obliuandis & se emendandis destinata sunt,

sed omnibus concionibus quas ad mundi fi-
 nem per suos Ministros apud Ecclesiam ha-
 bebant.

Alter fructus est, quod Deum hujus in eos
 liberalitatis & admirabilis potentie autho-
 rem, agnoscent & deprædicant; nec in ipsis
 Ministris defixos animos tenent. Vide *Gal.*
1, 23. & *Matth. 9, 8*. Hoc etiam nobis imi-
 tandum. Quanquam hic fructus Christi a-
 gricolationi longe inferior erat, dum enim
 Ministrum tantum statuunt, qui idem & vi-
 tæ fons erat. Sed hunc tamen fructum Chri-
 stus non videtur omnino spreuisse, tametsi
 illum talem Israëliti populi instauratorem
 agnoscebant, tantum qui purus homo es-
 set, quantumvis magnus Prophetæ. Pha-
 risæi enim ne hoc quidem confiteri volue-
 runt.

*et ipsius
 Dei ben-
 gnitas a-
 gnita.*

Lv c. cap. 7. à vers. 18. ad 24.

18 Et annunciarunt Iohanni discipuli ipsius de his omnibus: qui advocatos duos
 quosdam è discipulis suis,

19 Misit ad IESVM, dicens, Tunc is es qui venturus erat, an alium expectabimus?

20 Quum igitur venissent ad eum viri illi, dixerunt, Iohannes Baptista misit nos
 ad te, dicens, Tunc is es qui venturus erat, an alium expectabimus?

21 Eadem autem hora multos sanavit à morbis & flagellis & spiritibus improbis:
 & cæcis multis visum gratificatus est.

22 Et respondens IESVS dixit eis, Profecti annunciate Iohanni quæ vidistis &
 audistis: cæcos visum recipere, claudos ambulare, leprosos purificari, surdos audire,
 mortuos suscitari, pauperibus euangelizari.

23 Beatus est autem quicumque non fuerit offensus in me.

MATTH. cap. 11. à vers. 2. ad 7.

2 Iohannes autem quum audisset in vinculis opera Christi, misit duobus ex disci-
 pulis suis,

3 Dixit ei, Tunc is es qui venturus erat, an alium expectabimus?

4 Et respondens IESVS dixit ei, Ite & renunciate Iohanni quæ auditis & videtis:

5 Cæci visum recipiunt, & claudi ambulant, leprosi mundantur, & surdi au-
 diunt, mortui suscitantur, & pauperibus euangelizatur.

6 Et beatus est qui non fuerit offensus in me.

A N A L Y S I S.

Aliud effectum excitati è mortuis adolescentis;
 quod effectum causâ efficiens extitit legationis
 ad Christum; quæ legatio describitur suo efficien-
 te, Iohanne Baptista, qui misit; deinde subiectis di-
 scipulis Iohannis qui mittuntur, qui adjuncto suo nu-
 mero duorum notantur.

Verf. 19. Item altero subiecto ad quod legatio
 facta est, Iesu: deinde sine, ut Christi responso con-
 firmarentur, eum & non alium esse Christum, Le-
 ge & Prophetis decantatum; ubi ipsa legationis

forma proponitur.

Verf. 20. Adjunctum obsequium legatorum,
 cum eundo ad Christum, tum legationem prout
 præscriptum est, obeundo.

Verf. 21. Illorum ad Christum adventus adjun-
 cto tempore notatur, nempe cum multos laboran-
 tes sanaret; quæ sanitati restitutio sua causâ effi-
 ciente declaratur, gratuita Dei gratia, quo effecto,
 tanquam reali responso docet, se esse unicum mun-
 di Messiam.

Verf. 22. Effecta quibus Christus se Messiam
 comprobatur, distributione proponit eorum quæ vi-
 derunt,

derunt, & quæ audierunt; quæ suis partium enumeratione declarat.

1tes. 23. Proleptis est, cujus occupatio petitur ab adversis, si iudicium carnis spectes. Nam cum hac declaratione Iesum esse Christum pugnare videbatur, quod Christus in specie cum sua pauperitate, tum contemptu principum, pauperum vero & idiotarum amplexatione inglorius & ignominiosus vitus est. Subiectum est ab adjuncta beatitate eorum, qui hac tam humili conditione à fide in illum non sunt absteriti.

METAPHRASIS.

18. **H**ÆC cum (seu fama, seu quod ipsi spectarint) intellexissent, quidam ex his qui Iohanni Baptistæ plus æquo addictiores erant, rem omnem ut gesta est ad Iohannem referunt. Is ut restituantibus discipulis omnem de Iesu Mediatoris officio scrupulum eximeret, ex his duos (quorum testimonio ex lege veritas rei cuiusque firma consistit) delectos ad se vocat.
19. Eosdem ad Iesum misit mandatis instructos: legationis autem hac forma fuit. Tunc is es quem Messiam Lex & Propheta venturum prædixerunt, an adhuc alium quempiam præstolabimur? Hi mandato congruenter Iesum accedentes, dixerunt, Iohannes cognomento Baptista nos ad te misit, ut suis verbis abs te percuntaremur: Tunc is es quem Messiam Lex & Propheta venturum prædixerunt, an alium adhuc quempiam præstolabimur? Eodem ipso quo advenerunt tempore, non sine Iesus omnium præcia providentia, multos morbis & immundis spiritibus, tanquam flagellis à Deo ob peccata immixtis, sanavit: cæcis præterea, majore numero quam alii certo flagello laborantibus, oculos aperuit. Quæ omnia ex gratuita ejus, & indebita gratia in miseros contulit beneficia. His tam præclare gestis legatorum oculis expositis, cum Iesus re & factò proposito quæstioni tacitus respondisset, hac tamen addidit: profecti, Iohanni quæ vidistis miracula, & quam auribus percepistis doctrinam, renunciate. Et quidem ex miraculis nominatim percensete, eos qui oculis capti erant, videre, ambulare qui erant claudi, purgari qui lepra contagio infecti erant, audire qui surdi, quoniam etiam excitari à mortuis qui vita desinecti erant: commemorate etiam quæ audistis; latum scilicet salutis æternæ nuntium afflicti & Dei flagellis domiti, cum à me proponi, tum ab illis non invite accipi. Hac cum præceptorum renuntiaveritis, ille (pro sua in Prophetis peritiâ) utrorumque cum eorum quæ vidistis, tum quæ audivistis complementum ex Esaia, qui hac de Messia multis retro actis seculis vaticina us est, vos docebit. Nec me fu-
- 23.

git hanc cum meam, tum eorum qui se mihi in disciplinam tradiderunt, abjectionem (in speciem) conditionem, & omnibus fere hominum ordinibus, his quam maxime qui verum in Ecclesia & Republica potuntur, exosam remoram, ne in me credatis (nisi carveritis) injecturam. Quamobrem, O illum beatum qui subductis à sensibus & carnalis rationis magisterio cogitationibus, eisdemque ad Verbi divini tribunal revocatis, ex hac abjectione mea ansam offensionis & impactionis non arripit.

P R A X I S.

Christus responso ad legatos Iohannis se Messiam esse confirmans, suos adversus sententiæ immediate præcedentis de ipso obstacula communit.

Cujus partes sunt, { Christi de se & officio suo confirmatio; Impedimentum occupatio.

In Iohannis ad Christum legatione considerandum est, quid potissimum intuitus sit Iohannes: an ut se confirmaret in fide Messia fluctuantem, & ex vincolorum calamitate labantem? an potius ut discipulos suos, minimum sibi addictos, ad Christum traduceret? quorum posterius ita verum est, ut nullum nobis dubitandi locum relinquat. Nam ex Ioh. 1. & cap. 3. & cap. 4. apparet, quam erant Iohannis Discipuli in suum præceptorem plus æquo propensi, quamque in Christum iniqui.

Iohannem vero fide jam nutare cœpisse, qui tam clare & tanta cum asseratione prius testatus est eum esse Christum; maxime cum cœlitus edoctus fuisset: denique quum Christus propter singularem constantiam eum commendavit, nulla ne minima quidem veri similitudine profunditur. Eodem accedit quod fama miraculorum Christi, hujus legationis occasionem arripuit: ut ex Luca constat. Quod si Iohannes testimonium tam præstans & cumularum tum Christo reddiderit, cum nullo miraculo innotuerat, quin miraculis confirmatus in fide constantior fuerit dubitari nequit.

Hic igitur in Iohannem summa fides in ministerio refulget: qui hoc honore affectus ut amicus sponi esset, qui sponsam Ecclesiam Christi nomine ambiret, qui ad se amorem attrahere recusavit, & sponte dilatum atque adeo obtrusum sibi, refecit & repulit. Sæpe enim videntur qui ab aliis submissi, ut eorum nomine alicujus virginis gratiam & amore aucupentur, deserta amici causa suam

Verf. 18.
Quare hæc legatio ad Christum à Iohanne instituta?

in qua ejus fides in ministerio refulget,

suam agunt: præsertim si virginis animum in se propendere intelligant. Hoc autem requiritur in Ministro, ut fidelis sit; quod non tantum in eo versatur si Messia officium sibi non vendicat aut oblatum accipit, sed ut singula quæ gloriæ Dei & Christi tenebras offundant, studiose declinet: nec sibi plus honoris aut existimationis haberi patitur, quam veritatis & Evangelii profectus ferat. In quo illi graviter peccant, qui suum in docendo ministerium ad hominum applausus & acclamationes exigunt: eamque dicendi docendique rationem usurpant, quæ illis potius ad nominis sui laudem, quam auditoribus ad mysteriorum intelligentiam compendiosa sunt. Hoc etiam in his requiritur qui Reipublicæ præstant, ut caveant uti his contenti sint quæ Cæsaris sunt; nec velint in ea quæ Dei sunt invadere: eamque existimationem tueri solum, quæ non oblit veritati.

præsertim eum in vinculis esse detentum;

Hanc fidem Baptistæ auget temporis circumstantia: scilicet, quod hujus rei tum curam summam egit, cum in carcerem conjectus morti propinquus esset. Quo tempore cum homines fere de liberatione solliciti sunt, & qua ratione se carceri & vinculis expediant, Iohannes tamen sui oblitus & rotus ad Dei gloriam intentus, ejus gloriam maximo cum suo periculo procurat, & nec vitæ cupiditate, nec mortis incumbentis metu, ab eo deterri potuit. Quod igitur Apostolus 2 *Timoth. cap. 2.* dicit, *verbum Dei vinculis non teneri, tametsi ipse captivus teneatur*, id à Iohanne hoc loco præstitum est, & à nobis quoties usus postulat præstandum. Qui enim pridem gloriæ Dei quarendæ assuevit, cum sine magno negotio ipsius animus in illius rei studio retinebit. Hoc etiam nos docet quomodo affecti simus, quoties morti ex morbo propinqui fuerimus, & (tanquam carcere conclusi) lecto affixi sumus: scilicet, ut non tam ea meditemur quæ hujus vitæ sunt, quam quæ futuræ.

eo magis pervertit, ut discipulum ejus quod ipsi non crederent.

In discipulis mira perversitas apparet; qui tantopere a veritate alieni erant, tam perspicue, ut etiam qui ipsum Iohannem (contra quam profitebatur & docebat) Messiam amplecti vellent: idque non uno verbo, sed toto ministerii sui cursu. Et quanquam simul eum & peritum voluntatis divinæ & fidelem crederent, tamen vera de Christo dicenti, ægerrime fidunt. Vbi etiam observandum est parum convenire magistro & discipulis qui tamen totos magistro obsequentes se

tradere præ se ferunt: quo minus mirari debemus hodie etiam Lutheri discipulos extare, qui cum *Lutherum* singulis momentis crepent, tamen longe ab illo in multis differunt.

Legationis autem verba (quibus quaeritur an ipse Messias sit, an alium expectatum essent) diligenter notanda sunt. His etenim verbis indicatur nullam omnino hominibus quietem manere, nisi Christum Messiam inveniant *Matth. 11, 22*. Ipse enim expectatio nostra est, ad quem oculos & animum attollimus. Ipse est unicus portus ubi nobis à iudicii divini sensu, & peccatorum conscientia, tanquam à turbulentissimis tempestatibus interquiescere conceditur. Is umbra & perfugium est, ubi nobis ab æstu conscientia nostræ refrigerium patet. Is Asylum seu sanctuarium est, ubi a conscientia nostræ terroribus & à diabolo nos persequentibus tuto degere licet. Denique is fundamentum est, cui impositi firmi consistimus adversus omnes ventos, tempestates, pluvias, aquarum eruptiones, &c. Hoc declarant tremulæ eorum conscientia, qui operibus suis confidunt; in sanctis spem ponunt, plenarias indulgentias magna pecunia redimunt. Quam obrem demus operam, ut in eo radicati & fundati simus: eoque, promissiones & sacramenta quibus ad summam in Christo securitatem provehimur, religiose persequamur.

In Christi responso notandum est, eum disertis verbis minime respondere se esse Messiam, sed oblique eos admonere ut ex rebus gestis quis sit colligant, atque an sit Messias dijudicent. Hoc genus responsi elegit magis, quod apertum de se testimonium apud eos quis sit dum nescirent, suspectum foret. Ne igitur propriæ laudis cupidior videretur, declinata affirmatione nuncios admonet, ut se referant ad ea quæ ab illo gesta fuerunt, atque adeo erant eo ipso momento quo legati advenerunt, ut *Lucas* observat. Hac probatione utitur Christus *Ioh. 15, &c.* Hoc etiam argumento usus est Apostolus 2 *Cor. 12, 11, 12.* & 1 *Cor. 9, 2, 3.* & *Iacob. 2. ostende mihi fidem tuam per opera, &c.* Atque hæc ratio nostræ vocationis ex operibus comprobandæ, omnium aptissima est ad adversarios revincendum, ut nostræ professionis fidem apud omnes indubitatam faciamus. Sæpe enim fit ut doctrinam quam profitemur respicient, tamen si vitæ integritatem in nobis animadvertant, doctrinæ ipsæ quam alioquin odio & detestationi ha-

Verf. 19, 20. Quod h. nimum in Messia quies hæc legatio m- stant, 5

Verf. 21, 22. ad quam cur Christi se Messiam ex operibus proficitur?

bent animum adjungant. 1 *Pet.* 3, 12. vide 1 *Ioh.* 2, 29. vide etiam *Proverb.* 31, 28, & 31. Contra, verendum ne non excipiat adversus alios, qui profitentur verbis hujusmodi; tu de te ipso testaris, testimonium igitur tuum verum non est. Et verendum, ne non nubecula leviter ventis jactata comparentur, quæ pluviam cujus indicium facit non reddat. Quod si, omiſſis hominibus ipſiſ, hodie ab eorum operibus qui ſunt percunſtarentur, verendum ne non longe diverſum teſtimonium opera redderet, quam quod illi præferunt. Quis enim eſt qui non ſe Dei & Euangelii amantem profiteretur? cujus ſi ſeſciterentur opera, frequens abſentia à Verbi audirione, & Sacramentorum perceptione leviſſimis etiam de cauſiſ, idque Dominico die, &c. manifeſta ſunt, &c. Quis eſt qui ſe proximum amare non præ ſe fert? & tamen leviſſima offenſa eum ita in fratrem incendit, ut Chriſtum potius deſerat, eique dorſum avertat, quam ad eum locum ſe aggregare velit, ubi iſi ſit qui offenſam dedit. Quis eſt qui ſe non veracem & integrum profiteatur? quot ſunt tamen qui in lucro illud ponunt ſi fratrem circumvenire poſſunt? Imo quotuſque eſt, qui ſe altero magis verſipellem eſſe non æquis auribus accipiat?

Duo autem operum genera ſunt, unum miraculorum, alterum quod pauperibus ſe Meſſiam res Euangelium acci- comprobatur. prout.

Miracula probant Chriſti officium, cum propter frequentiam & multitudinem, tum propter magnitudinem & inſolentiam; ut quod cæcum à nativitate oculis reſtituit: tum vero maxime propter abſolutum in illis edendis imperium & authoritatem. Iſi enim tribus modis à Prophetis diſcernitur. Hæc vero tam multiplex tam frequens & tam incredibilis morborum curatio, eum Medicum à Deo datum eſſe arguit, qui nobis medicinam ex omnibus peccatis quantumvis numeroſiſ & atrocibuſ faceret. Alludit autem apertiffime ad locum *Eſai.* 35. ubi Propheta venturi Servatoris ſigna proponit, vel *περιερα* potius,

Alterum ſcilicet, quod pauperes Euangelizantur ex *Eſai.* 61. ubi dicitur, eum miſſum eſt ut *לעניים* Euangelizarent: quos Euangelista *Pauperum* nomine expreſſit. Sed intelligendum eſt *Pauperum* nomine intelligi non tam facultatibuſ inopes, quam *inopes ſpirituſ*: ut *Matth.* 5, 3. Atque illud epithetum,

apertiſſime vocem Hebraicam explicat. Ex quo intelligitur, qui ſunt idonei auditores Euangelii? ſi ſcilicet, qui ſuæ turpitudinuſ conſci ſunt, & onere peccatorum premuntur. Et quoniam inopes facultatibuſ iſi fere inopes ſpirituſ, diviteſque sæpe inſtat eorum proſperitas, etiam ad illoſ non male referri poteſt. Vide 1 *Cor.* 1, 26.

Sed hic *queritur*, quomodo hoc indicium eſt Chriſti, cum ſæpius pauperes ſpirituſ inſtituti ſint in Euangelio per alioſ.

Reſpondeo, claritatem doctrinæ tantam fuiſſe in Chriſti prædicatione, ut facile internoſceretur à prædicatione aliorum; ut Iohannis Baptiſtæ & Apoſtolorum, &c.

Hic etiam notandum, hoc non ideo juberi à Chriſto ut Iohanniſ renunciareret ac ſi ille inde diſceret, ſed ut ille hoc reſponſo accepto, occaſionem arriperet illa duo de Chriſto Prophetæ *Eſaiæ* loca explicare. Interim ramè non omiſit Iohannes ſe in ſalute Chriſti confirmandi occaſionem.

Sequitur pars altera de impedimenti occupatione, quod illoſ remorari poterat. Primum, quod ejuſ conditio tam eſſet hominum iudicio humiſiſ afflicta & abjecta, quæ nullam illiuſ ſplendoris partem referebat quam Iudei expectabant. Deinde, quod parentum, Apoſtolorum & Diſcipulorum conditio qui illi adhæreſcebant, videbatur abjectiſſima eſſe: ut eorum qui eum contemnebant, præſtantiffima & auguſtiſſima conditio eſſe videbatur.

Hic etiam hodie impingitur, primum in ipſa Euangelii prædicatione: quæ quoniam neque à Pontificibuſ & ampliſſimiſ præſidibuſ proponitur, neque eo apparatu qui hominum oculuſ capiat aut ſenſuſ titillet, à ſuperbiſ hominibuſ contemnitur. Deinde in profeſſoribuſ, quia cum sæpe pauperes ſint & abjecti qui Euangelio ſincere & ex animo favent, & illud ſtudioſe affectantur, ideo ſit aut ut ſe homineſ ad Euangelium non aggreſſent, aut certe quaſi ſuburbio religioniſ procul à ſinceritate & debito ardore ſubſiſtant. Præterea, cum ſit sæpe ut qui in Eccleſia agant aut graviter offendant, aut certe peccare exiſtentur, efficitur ut plerique hinc anſam deſiciendi arripiant & retrocedendi. Atque non diſſimiliſ erat diſcipulorum Iohanniſ offenſio, ut qui Chriſtum ideo non ſunt tantopere admirati, quod nulla ſeſe vivendi ratione uſuſ ſit, nec ſuum præceptorem in aſturo vitæ ſuæ genere ſequebatur.

quomodo hoc indicium Chriſti?

Verſ. 23. In Chriſti humilitate non offendi;

ut nec hodie in Euangelii prædicatione.

Lvc. cap. 7. à vers. 24. ad 29.

24 Et quum abiissent nuncii Iohannis, cœpit de Iohanne dicere ad turbam, Quid existis in desertum spectaturi? arundinem à vento agitatum?

25 Sed quid existis visuri? hominem mollibus vestibus amictum? ecce, qui vestitu magifico utuntur & in luxu versantur, sunt in palatii regis.

26 Sed quid existis visuri? Prophetam? certe dico vobis, etiam amplius quam Prophetam.

27 Hic est de quo scriptum est, Ecce, mitto nuncium meum ante faciem tuam, qui apparabit viam tuam coram te.

28 Nam dico vobis, inter genitos ex mulieribus, nullus est major Propheta Iohanne Baptista: sed qui minimus est in regno Dei, major est eo.

MATTH. cap. 11. à vers. 11. ad 16.

11 Amen dico vobis, non est suscipiendus inter genitos & mulieribus quisquam maior Iohanne Baptista: sed qui est minimus in regno cœlorum, major eo est.

12 Porro à diebus Iohannis Baptiste usque nunc regno cœlorum vis affertur, & violenti rapiunt illud.

13 Nam omnes Propheta & ipsa Lex usque ad Iohannem prophetarunt.

14 Et, si vultis hoc recipere: ipse est Elias ille qui venturus erit.

15 Qui habet aures ad audiendam, audiat.

A N A L Y S I S.

IESVS multis Iohannem Baptistam celebrat: ubi notatur, 1. adjunctum temporis, nempe cum discipuli Iohannis discessissent: deinde subiectum apud quos eum tantopere celebravit, nempe turbam: post ad laudem accedit, quam asstruit primum à testimonio ipsius turbæ præsentis, qui illum certatim videndum longum iter, idque in loca non adeo culta, & incolis frequentia, susceperunt: sic igitur ratiocinatur; vestro iudicio magnum esse oportet, quem videre vos tanto studio & labore, idque in locum non ita cultum convolastis, sed Iohannem videndi magno studio & labore in deserta loca convolastis.

Vers. 25. Quamobrem magnum vestro iudicio esse oportet: ubi laudat ab adjuncta constantia & severitate vitæ, quæ duo suis adversis levitate & deliciis illustrat. Propositio deest, assumptio habetur hoc versa, propositionem confirmat à distributione. Aut levitate & vanitate mentis impulsus tantum & tam incommodum iter suscepistis, aut ut magni aliquid spectaretis: sed prius confiteri vos pudebit, alterum igitur fateri necesse est, ut magnum aliquid spectare seu Prophetam existis; propositio habetur in fine hujus versus & 25, 26.

Vers. 26. Aliud argumentum quo Iohannem celebrat à divino Christi testimonio, quod amplificatur à comparatione minoris, scilicet Prophete, quo Iohannes excellentior est.

Vers. 27. Suam præstantiam præ Propheta docet ab adjuncto, quod proxime Messiam Dominum præficit: quod illustratur similitudine anteaambulationis, qui regem proxime antecedit ut illi sequenti viam pareret, utaque, & confirmatur testimonio scripturæ.

Vers. 28. Hoc porro confirmatur à causa efficiente seu instrumentali, Prophete, quia nullus unquam Propheta à muliere natus tantus fuit quantum Iohannes. Hinc occasionem arripit ornandi Evangelii ministerii, comparatione Iohannis ministerii Evangelici tanquam minoris.

MATTH. 11, 12. Ministerium Iohannis ab effectu commendat, scilicet quod Deus spiritu suo per illud Ministerium hominum animos ferventi Zelo Dei accendat.

Vers. 13. Probat præstantiam Iohannis ministerii præ Prophetarum ministerio, quod illi modo de Christo Prophetarunt, id est, venturum prædixerunt, Iohannes vero Christum præsentem indicavit.

Vers. 14. Hic videtur rationem reddere singularis fervoris & zeli, quem in populo accendit ab adjuncto fervente spiritu Eliæ, quo à Deo ornatus est, cujus adminiculo zelum in suis auditoribus accendit.

METAPHRASIS.

Christus expectato discipulorum Iohannis habitu, ne aut Iohanni assentari, aut discipulos ejus magnificentius de præceptore quam par erat sentientes in errore confirmare videretur, Iohannis laudem ob causam ingressus est, ne ex proposita questione Iohannes ipse de Iesu officio dubitare videatur: sic igitur sermonem ad turbam instituit; dicite qui Iohannis Ministerium nunc demum in dubium revocatis, quorum certatim in loca incolis infrequentia magnis itineribus illius videntur causa convolastis? num ut virum in ita arundinis quo vis vento impulsus & agitatam spectaretis? Si

24.

25.

hoc non sit (quod confiteri vos pudebit) dicite quid sit quod illum tanto studio spectandi existis? An ut virum molliter & delicate vestitum spectaretis? atque in aulis Principum sunt, qui vestium magnificentia & luxu distant. Sed d. cite, amabo, quid sit quod illum tanto studio spectandi existis? num Prophetam? (nam qui ex vobis incorruptissime iudicatis, de illo *ma us aut magnificentius aliquid ne per somnium quidem cogitastis.*) Dicam quod res est, Ioannem Prophetam augustiorem & superiorem fuisse. Hic enim est de quo scriptum est in Prophetis. *Rem vobis animadvertitione dignissimam prænuncio: me Deum Patrem missurum legatum, qui non ut Prophetam te Messiam venturum prædicent, sed veluti Antecambulo te proxime & immediate præcedens, viam tibi vestipiscencie prædicatione præstruet. Quod ejus munus respiciens, omnino confirmo vobis, nullum unquam ab hominibus cæcū Prophetam esse, qui Ioanni cognomento Baptiste muneris sui ratione postponendus non sit. Quo ipso rationis momento efficitur, ut in Christi regno, suo in cælum ascensu non minus altius proveccto, quam clarius patefacto, quam sub Ioannis ministerio; vel minimus Evangelii Ecclesiastes (si munus ejus non personæ præstantiam respicias) Ioanni præferendus est.*

MATT.
II, 12.

Ministerii vero Baptiste præstantia vel inde estimari potest, quod à capto illius Ministerio plerumque tanto ardore ad vitam æternam contendunt, ac si illi vim quodammodo regno Christi illaturi essent: sicut (ut quod res est dicam) hi soli qui zelo deis flagrantibus magno studio ad vitam contendunt, regni cælorum sunt participes. Quod autem dixi nullum ex Prophetis Ioanni ministerii sui ratione exaguarì, salam est: quandoquidem illis Christum venturum modo prædicentibus, hic illum jam venisse & præsentem esse digito indicavit. Quod autem de populi Dei incenso ad regnum Dei studio Ioannis ministerio excitato dixi, mirum est: quod iniquitatem (ut studium vestrum ad veritatem ab illo propositam amplectendum exacuam) omnino confirmo illum esse, qui (quod zelo divina gloria tantopere flagravat quo olim Elias Thisbites exarsit) tanquam alter Elias venturus prædicabatur: qui quisquid de illo Elia prædictum est, omnibus illius doctrinam amplectentibus salutari-ter præstabit. Quamobrem cui Deus animi aures perforabit, is hac animo apud se diligenter recendat.

15.

P R A X I S.

Christus populi levitatem in Iohanne æstimando insectans, ejusdemque ministerium ad proprii muneris stabilitiorem exornans, orationis suæ fructum longe diversum consequitur.

Cujus partes sunt { Sermo de Iohanne
Sermone fructus.

In priori { Populi in Iohanne æstimando
insunt duo { inconstantia.
Ministerii Iohannis exornatio.

Argumentum est à distributione, qua illos reprehendit, hujusmodi. Aut oportet vos valde stultos & fatuos fuisse, Iohannem tantopere affectando, si nihil in eo admiratione dignum erat; aut leves & futiles, si dignum quem complecteremini statim fastidistis. Prius autem plane absurdum est, posterius igitur verum est.

Verf. 24
Christus de
Iohanne tur-
ba opinio-
nem con-
guit;

Priorem partem ironia & sarcasmo acerbò à repugnantibus amplificat. Absurdum esset iter in desertum suscipere arundinis causa. Quod si respondetis vos eo concessisse ut Iohannem videretis, quæro quid sit quod vos moverit ut illius visendi studio teneremini: an illud ut splendidum ejus vestitum spectaretis scilicet, qui erat vilissimus vestibus indutus, & in deserto agebat non in aula. Quod si dicatis vos Prophetæ visendi causa ivisse, verum est eum Prophetam esse, atque adeo Prophetam majorem: tum magis reprehendendi estis, quod ejus tam excellens & præstans ministerium contemnitis.

Hoc loco notanda est populi levitas, qui hodie aliquem admirantes cras illum aspernantur, & doctrinam quam nunc avidè arripiunt, mox nauseabundi fastidiunt: scilicet quod sunt (ut Athenienses olim) avidi novitatis, nec Evangelium quod verbum Dei sit, sed quod novum & inauditum sit audire cupiunt. Sic etiam in Ministris & præconibus usū venit: ut qui hodie placet, cras displicebit: qui cras disertus est, perendie infans appellabitur & rudis. Sic sunt ut ægroti qui alia atque alia subinde exoptant: aut pueris similes quibus crepundia quæ hodie placent cras foras eiciuntur. Verbum enim & præcones iidem sunt: sed illi mutantur, vide in Epistola ad Galatas.

inde populi
levitas no-
tanda;

Qui autem sic accedunt ad Verbi auditi-
onem, si nihil magis faciunt quam si in de-
sertum proficiantur ut arundinem jacta-
tam viderent: aut ut si qui aliquot apud nos
mille passus emetirentur ut urticam viderent:

que etiam
in verbi
auditione;

rent: aut ut si quis concionem adiret, ut quo colore sit vestis intueretur: & certe cum quidam ad concionem accedunt hoc animo ut elegantem aliquam formulam loquendi seligant, aliquem figuræ florem, aut historiae stellam, perinde faciunt ac si vestium intuentiarum causa venirent prætermisso corpore, id est, sana doctrina, quæ omnibus operatissima esse debet. Obiter autem notandum sericis vestitos, non solere inter Ministros Verbi, sed inter aulicos reperiri: quod tamen corruptelis Pontificiis aliter nunc fit.

Verf. 26. *Hic à Christo supra Prophetas creatus;* Quod vero Christus Iohannem supra Prophetas extollit, in eo videmus nihil Iohanni deperire, ex eo quod falsum honorem ei delatum respuebat: verum enim consequitur cumulatiflime illi Christi ipsius testimonio redditum. Sic *Iob. 5.* sic fugientes, laus persequitur: persequentes, fugit. Et Christum honore afficientes itidem honore afficiunt. Illa autem falsa laus, momento evanesceat; hæc autem ad omnem posteritatem manebit. Ne igitur nos pigeat si nos ipsos prout res postulat deprimamus: erit enim tempus, cum Dei potens manus nos iterum extollet.

cur non nisi post abitum legato illi hoc præconium dedere sit? Quod vero non prius præconium Iohannis ortus sit Christus, quam legari abcessissent, id duplici de causa fecit: cum ut omnem assentandi speciem & suspensionem devitaret, tum vero ne Iohannis discipulos opinionem excellentiæ præceptoris plus satis imbutos, amplius incenderet. Vide *Prov. 25, 11. velut mala aurea cum figuris argenteis verbum dictum commode.* Sic sermo noster condiendus sale, si pro temporum, personarum, locorum circumstantiis adhibetur.

Verf. 27. Post confirmat illum Propheta majorem extitisse, ab adjuncto officio Christum proximè antecedendi. Vide quid hoc de loco prius notatum est, in Cantico Zachariæ. Is enim nuncius longe gratissimus est, qui exoptatum bonum instare, atque adeo præforibus esse nunciat.

cujus minus à Prophetis prædictum; Deinde hoc argumentum confirmat à testimonio. In quo illud etiam singulare habuit Iohannes, quod multis ante seculis ejus munus prædictionibus Prophetarum Esaiæ & Malachiæ denunciatum est, tanquam illud Deus nobilitaret, cum conjunctam venturi Messiae mentionem consequurum sit.

Verf. 28. Amplificat Iohannis ministerium, à minori: scilicet, quod omnes quotquot hæctenus extiterunt vocationis ratione illi inferiores fuerunt, tametsi minimus præco Evangelii

jam explicati & penitus patefacti, ut est *1 Timoth. 3, 16, &c.* Quo magis videndum ne rædium nos capiat tam incomparabilis thesauri. Mosen enim spernens, duorum testimonio morte afficitur. Baptistæ vero ministerium aspernatus gravius plectetur: sed omnium gravissimas pœnas luet, qui Evangelii tam claræ & meridianam lucem hæcici faciet. Si stellæ luce collustratus, debitas erroris sui pœnas dedit, utique luet errores & diverticula quæ exorientis sole admissa sunt: omnium autem maxime qui meridiano sole semitam præceptam deseruerit. Et si velis & involucris tectum Evangelium aspernantes perierunt, nedum evolutum & expeditum. Si quibus odor & fragor salutis tenuiter percipiebatur & frigidus, iusta condemnatio obtigit, quod illum odorem omnibus voluptatibus mundi postposuerint; nedum qui vita excludantur dignissimi sunt, qui tam fragranti & insigniter redolente salutis odore non permoverent, ut abjectis mundi illecebris, recta eo contendamus. Denique si gemmam procul ostentatam & adhuc rudem & impolitam prætereuntes, miserere perierunt, quanto magis infœlices sunt, quibus eandem cum politam tum pala inclusam prope intueri licebit. Ex quibus etiam, quam beata nostra conditio sit colligitur, qui sub Evangelio vivimus. Vide locum *Esaiæ, stellæ lux ut luna; & luna ut Solis, &c.*

Norandum etiam, non tanti fuisse Iohannis ministerium, quod illi licuit digiti indicio Christum in terris præsentem monstrare, quanti est totum Christi mysterium posse enucleate & evolute exponere. Cum tamen plerique in eo summam Ministerii sui præstantiam & laudem collocant, quod Christum manibus suis quasi captivum in terris teneant, eumque aliis gustandum & manducandum præbere se posse dicant.

Aliud argumentum, quo Iohannis ministerium exornat, est ab adjuncto zelo qui in *Matth. 11, 12.* piis ab ejus prædicatione effloruit. *Vim patet regnum cælorum,* est magna contentione vel dimicatione potius à civibus regni cælorum captari: eumque homines sancta quadam violentia perumpunt omnia obstacula quæ ad illos impediendos erecta & objecta sunt, usque eo, ut sanguine etiam suo & crudelissima morte regnum cælorum sectari parati sint. Vide *Esai. 40, 30, 31.* Assurgente enim majore scientiæ luce, simul istem gradibus & incrementis quibus Dei notitia ere-

quod Christi mysterium enucleate evolvent;

Matth. 11, 12. zelo supra alios excelsiverit;

feit, zelus & ardor pietatis augetur. Vide *Tit. 2, 14.* & *2 Pet. 1, 5.* Hinc Apostolus nos jam in precando majorem ardorem & fiduciam adhibere notat, dum clamamus, &c. Vide *Zach. 12, 8.* ubi de regno Christi, &c. Sicut enim propius metam intuentes & *βρα-βείων*, non possumus non incitari; & ut canes cum odor invalescit majore conatu ad feram contendunt; sic, &c. Et ut velocius currimus plena luce, quam cum tenebræ nondum dissipatæ penitus sunt; sic, &c. Et ut majore pulchritudinis & dignitatis amore incendimur cum rem ipsam intuemur, quam cum ejus effigiem; cum vultum inspicimus, quam cum terga; sic Christo jam exhibito, qui tantum sui cognoscendi incrementum attulit, nos ferventius in omni bono opere incendi par est. Qui igitur in Evangelii notitia recte proficiunt, hos, ut cognitione, ita zelo angere convenit. Parum enim profuerit geminam aciem oculorum discernere, si nec pedes nec manus adiunt quibus eum pro-

sequaris aut prehendas. Aut quid juvaret si torum corpus oculus esset, nec essent alia membra quæ ad oculi obruitum dirigerentur? Aut quid conferent sapientissima consilia, si quis nulla animi virtute præditus sit qua consilia executioni mandentur?

Iam planius explicat ab effectis cur Io-
hannem cæteris prætulit: scilicet, quod illi
omnes de rebus futuris prædicebant, hic vero
rem præsentem indicavit: illi umbris &
integumentis involutum Christum, hic nudum
& velis omnibus expeditum nobis explicat;
denique, eum esse (cum propter virtutem
spiritus & incredibilem zelum, tum propter
muneris rationem, qua collapsa instaurabat)
Eliam tantopere ab eis expectatum: eoque,
Christum esse verum Messiam.

Et quoniam res hæc gravissima erat, &
salutem eorum continebat, illos ad summam
attentionem permovet. Ratiocinatur autem
à fine. Ideo enim habent aures, ut audiant,
maxime vero Dei verbum.

L v c. cap. 7. à vers. 29. ad 36.

29 Et eo audito, totus populus & publicani justificarunt Deum, baptizati baptismo Iohannis.

30 Pharisei vero & Legis interpretes consilium Dei aspernati sunt adversus semetipsos non baptizati ab eo.

31 Dixit præterea Dominus, Cui ergo assimilabo homines gentis istius? & cui rei similes sunt?

32 Similes sunt puerulis sedentibus in foro, & qui acclamant alii aliis, & dicunt, Cecinimus vobis tibiis, & non saltastis: lamentati sumus vobis, & non flevistis.

33 Venit enim Iohannes Baptista, neque edens panem, neque bibens vinum: & dicitis, Demonium habet.

34 Venit filius hominis edens & bibens, & dicitis, Ecce homo edax & vini potor, amicus publicanorum ac peccatorum.

35 Sed justificata est sapientia à filiis suis omnibus.

A N A L Y S I S.

Iohannis Ministerii effectus longe dissimilis pro ratione subjecti diversa: effectum doctrinæ per se erat, quod populus audita doctrina Iohannis, Deum in promissis suis præstandis justum agnoverunt. Quod adjuncto signo confirmatur, dum se Iohannis Baptismo obsequari expebant. Quod omne comparatione minoris confirmatur, nempe Publicanos ejus cum doctrinam tum Baptismum accepisse.

Vers. 30. Effectum vero in Phariseis & Legis peritis erat, quod consilium Dei de Filio suo in salutem oblatum irritum fecerunt: ubi est prolepsis, eujus occupatio est ab adjuncto, indignum videri ut tales homunciones Dei præpotentis consilium irritum facerent: subjecti vero est à diversis; quam consilium Dei irritum facerent, tamen hoc

totum non nisi in propriam illorum perniciem (nullo Dei damno aut jactura) concedere. Hujus contumaciæ adjunctum erat, quod Baptizari à Iohanne recusabant.

Vers. 31, &c. Hujus contumaciæ effectum est Christi acris eorum exagitatione, qua illorum deploratam & perditam conditionem aliis ad cautionem proponit, hoc syllogismo. Deploratæ & perditæ spei homines esse oportet eos, qui neque Ministrorum Evangelii in vita ratione severitate & austeritate, neque suavitate & mansuetudine, ad frangem & respicientiam adduci possunt: sed tales sunt Iuris periti & Pharisei; ergo: deest propositio: assumptio continetur, vers. 33, 34. ubi demonstrat, nec severitate vitæ Iohannis, nec humanitate & suavitate vitæ Christi, adduci potuisse ut respicerent: quod illustratur similitudine puerorum moroso-

morosorum cum aliis pueris in foro colludentium, & fociorum suorum studiis, seu ad luctum seu ad hilaritatem invitantium, obnitentibus; *versu 32.*

Versu 35. Videtur prolepsis esse, cujus occupatio est ab apparente causa efficiente taurae in summis populi proceribus contumacia, utpote quae à pietate omnimodam defectionem videtur effectura: quae subiectio est à diversis; quamquam Pharisei & Iurisperiti Christum & Ioannem rejecerunt, tamen veritas ab omnibus his qui ad vitam ordinati sunt, agnita & credita.

M E T A P H R A S I S.

29. **P**Opulus autem atque adeo Publicani, qui rapaces sere fuerunt omnes, audita Ioannis doctrina Deum iustum missione Filii sui ad populum salutem agnovissent. Quam rem ut testatam omnibus relinquerent, Baptismo quem Ioannes ministrabat, se obsequari expectabant. Sed Pharisei & Legisperiti Ioannis testimonium, quod Deus sanctissimi suo consilio ad mundi salutem instituerat, contemnentes suo maximo malo (nulli Dei dispendio) hoc testimonium irritum fecerunt: cuius contemptus indicium apertum existit, quod baptismo quem Ioannes ministrabat, consignari recusarunt. Quamobrem Dominus haec dice-e perrexit: tanta est huius hominum generis obstinatio, & tam prodigiosa, ut quae in tota rerum universitate similitudine eorum pertinaciam ad vitium exprimam, non inveniam. Eam tamen placet sic aliqui usque adumbrare: Non ignoratis pueros in foro confidentes inter ludendum quendam quae de suis congerionibus collusoribus queri ad hunc modum; Tibia cecinimus vobis, nec tamen saltastis: ad lamenta vos provocavimus, nec tamen luxistis. Quae puerorum in socios querimonia si iusta sit, quanto iustus ego hoc hominum genus accusem: venit enim Ioannes Euangelium predicans, qui iniustitia victus & cultus ratione (tanquam ad lamenta invitans) eos ad resipiscentiam provocavit, & dicitis eum demonio actum esse. Venio & ego Euangelium predicans, & summa comitate & consueto victus & vestitus more, eos tanquam tibia canens) ad illud amplectendum alliciens, & calumniimini me esse belionem, strenuum vini potatorem, denique publicanorum & sceleratorum amicum. Tamei si vero hac Principum populi perveritate omnes à veritatis amplexatione absterritos iri videri possit: tamen ex his qui ad veritatis & sapientiae agnitionem à Deo ante iacta mundi fundamenta destinati sunt, ze unus quidem est qui propositam Euangelii doctrinam pro vera & salvari non habebit.

P R A X I S.

Sequitur fructus **S**prædicationis Iohannis; qui est **C**onversio publicanorum, &c. **O**bfirmitio Phariseorum.

In quo notandum, quam sit utile quaer- *Verf. 29. Ex resipiscentia turbae Deus iustificatus;*
stiones de summa religionis proponere; cum non tantum ii qui interrogabant, sed plerique alii singulari virtutem inde percipiant. Populus universus, atque adeo Publicani, qui Iohannis Baptismate tincti & obsequati fuerant, hac Christi concione permoti, & inconstantia poenitudine ducti resipuerunt. Quam resipiscentiam Lucas *Iustificandi Dei* titulo explicat. Cum Dei enim nomine uterque, cum Iohannes tum Christus locutus sit, qui illis fidem adhibet, & in ministerio iustos reputat, iidem Deum à quo legantur iustum agnoscunt. Vide *Ioh. 3, 33.* Notandum *ea resipiscit*
igitur quanti sit resipiscere; quo Dei hinc promissiones, istinc comminationes, pro veris & iustis habentur. Quoties enim homines scelerati vera & viva fide verbi Dei imbuuntur, toties illos cum blandis & suavis promissionibus ad benefaciendum allici, & minus à maleficiis absterri necessum est. Interim notandum eos se iniustos, & adversus veritatem mendaces agnovisse, sine quo Deum nunquam iustificassent. Ut enim Deus verus agnoscat, omnis homo mendax habendus erit: utque Deum iustificemus, nosmetipsos condemnare oportet. Quod quam difficile nobis sit, experientia docet. Significatio *Iustificacionis* hic observetur; quae est non *iustum* hominem reddere, sed *pro iusto habere & reputare.*

Phariseorum vero & legisperitorum per- *Verf. 30. quomodo contra à Pharisei Dei consilium irritum factum?*
tinacia notatur, contraria loquendi formula, scilicet, quod *Consilium Dei irritum facerent:* & quum alii illud stabiliverunt, ii irritum fecerunt: nec Iohannem Eliam & praecursorem; nec Christum Messiam credentes, Deum per laus ministerii eorum, mendacem constituerunt. *I Ioh. 5, 10.* Prædicationes enim de Iohannis & Christi ministerio, atque in ea re Dei consilium, sua pertinacia & infidelitate non alto loco pro suis viribus constituerunt, ac si nunquam quicquam de ea re decretum & consultum fuisset. Unde sicut priores Deum iustificarunt, sic ii Deum iniustitiae tacere infimularunt. Hoc autem quam atrox sit, Deum mendacii infimulare, verbis exprimi nequit. Nam si grave sit hominem mortalem & vanum mendacii infimulare,

mulare, quo animo Deus hæc feret? cuius quidem consilii Dei refugendi causa est, quod se suaque tueri constituerant; & Deum ipsum potius perfidix arguere quam suam perfidiam & impietatem in repudiando Evangelio confiterentur. Quamobrem cavemus, ne pertinaciter sententiam semel arptam retineamus.

edque ad-
rejus se-
metipfos:

Quod autem dicitur, *Eos irritum consilium Dei adversus se fecisse*, eo docet consilium quidem Dei in se irritum reddi non posse. Ejus enim cogitationes firmæ sunt, nec ullo hominum conatu labefactari possunt. Tantum utique eo irrita esse, ut ipsis non profint sed obstant potius. Eoque docet, Christo atque Deo nihil hæc eorum pertinacia decedere, sed tantum sibiipsis. Si enim *Iustus sis, tibi ipsi iustus es: si impiete geras, tu ipse pœnam feres: Prov. 6.* Ut enim bona nostra ad Deum non pertingunt. *Psal. 16.* sic nec mala. Et ut Deo nemo prodesse potest, sic nec obesse. Ut enim qui sagittas in solem vibrat, soli non nocens sibiipsum nocere possit, &c. Aut dolor ei est qui manum ad stulticem impingeret, &c. Quod quidem hoc loco singularem consolationem affert. Poterant enim videri Pharisei & legisperiti propter singularem doctrinam & autoritatem qua pollebant, plurimum obtituri Dei gloriæ in oppugnando Evangelio: sed occurrit *Lucas*, in ipsos tantum fuisse injuriosos.

cui illi a-
liceni à pec-
cat. con-
fessione?

Nec inverisimile est Phariseos ideo alieniores fuisse à peccatis confitendis & deprecandis, quod viderent multitudinem & Publicanos infestum genus hominum, & Iudæis summe exosum, ad respicientiam addictos esse. Sic hodie in delectu religionis ratio habetur non tam veritatis, quam eorum qui eam profitentur, si magnates sint, si amici aut inimici, &c.

Verf. 31,
32.

Christus ob contemptam à Phariseis doctrinam eorundem pervicaciam amplificans, hæc occasione circumjacentibus civitatibus suam itidem indurationem exprobrat:

Cujus partes }
Phariseorum obstinationis ampli-
ficatio,
Circumfusis civitatibus suæ indur-
ationis exprobratio.

Pharif.
pervicacia
in hac com-
paratione

In hac similitudine, Christus & Iohannes pueris provocantibus ad choreas & luctum comparantur. Iohannes quidem ad luctum, Christus vero ad choreas. Pharisei autem pueris illis, qui in utramque partem provocati, non responderunt. Qua parabola, hinc

Dei singularem facilitatē & pietatem; istinc, Phariseorum mōstrosam & inusitatam pervicaciam nobis ante oculos exhibet. Et quidem in Deo incomparabilis bonitas est, quod una via & ratione apud homines in propriam ipsorum salutem non proficiens, aliam ingreditur; non prius acquiescens, quam omnia tentarit quibus ad frugem adducantur.

Præpotentem Deum, tam ampla bona offerre, eaque vel indicio & levissima significatione insinuare, singularis munificentix est: illi autem instare, eumque urgere & omnes vias persequi quibus ad salutem itur, incredibilis cuiusdam in homines pietatis est. Quod quidem Dominus præstat, cum in unius & ejusdem Ministri variatis docendi officii, tum in diversorum inter se quidem discrepantibus & dissentientibus donis. Per eundem enim Ministrum nunc jubet; nunc monet: nunc obsecrat; nunc minatur: nunc frontem contrahit; nunc exporrigit: nunc Iudæum agit; nunc Ethnicum: & omnia omnibus fit, ut quosdam lucrifaciat. *1 Cor. 9.* Perinde ac si aucupum artem imitaretur, qui avium pipitum mentiuntur, quo reti Evangelico irretiti, diaboli laqueis expeditantur; aut nutricis artificium, quæ vocem suam ad infantuli oblectationem subinde variat. Per diversos vero, dum iis, spiritum severitatis, aliis mansuetudinis; iis reconditiorem doctrinam; illis, compositæ & ornate loquendi facultatem, iis gravitatem, illis sermonis affabilitatem & comitatem.

Dei vero
singulare
munificent-
iæ.

Non secus ac si cibos quis salubres fastidient & nauseanti stomacho, condimenti aut acris aut dulcis varietate, aut vasorum & patinarum delectu ad agroti appetitionem accommodato commendaret. Aut ut Medici, qui quæ sub pharmaci & medicamenti nomine respuunt, per ordinarii cibi & potionis speciem fruenda suppeditarent. Quod quidem tanta cura & sollicitudine Deus erga suos procurat, ut aliquando in Scriptura sapientissimus omnium rerum perfectior, tanquam consilii in dirigendis & corrigendis suis inops, inducatur, ut hoc ipso loco *verf. 31.* & apud *Osam.* Vide *Esaiæ 5.* *Quid faciendum fuit vineæ meæ, quod non fecerim?*

Et incredi-
bilis sapi-
entia,

Hominum vero pertinacia & protervia, in quam mirum se in modum prodit, quæ nec blando sermone delinitur, nec asperiore commove-
tunt;
minas
sunt,
mitatem

mitatem traducant (*de dishonour*) illum *υπερσπουδων*; hunc ad gratiam omnia dicere affirmant: hujus reconditam scientiam obsecuritatē damnant; illius illuminatam & enucleatam orationem, dicacitatē insimulant: istius parcimoniam sordium nomine aut diabolicæ ejusmodi incantationis condemnant; alterius liberaliorem vivendi rationem, luxus & intemperantiæ notant: senes delirii, juvenes temeritatis accusant; qui nec lugubribus, nec lætioribus, ut quod sui officii est, faciant, commoventur: denique qui ita utramque aurem adversus veritatem obfirmarunt & obrurarunt, ut nullis ne exquisitissimis quidem incantationibus locum relinquunt. Quippe furibundus spiritus quo Saul transversus raptus est, Davidis harmonia & concentu cohibitus est; sed iohannis iste & rabidus furor, quo homines adversus veritatem ducuntur, nulla quantumvis artificiosa Verbi Dei modulatione sedari & sopiri potest. Huc spectat *Prov. 29.* Quicquid enim feceris, sive rideas, sive irasceris, &c.

Sicut autem ad modos & harmoniam vocantis Dei nos non conformare, tristissimam Dei in nos sententiam accersit; sic, &c. Vide *Esa. 22, 12, 13.* *Epc.* Monendi hic sumus, ne nos qui multiplicis hujus in docendo largitionis participes fuimus, & apud quos dominus bis terve suam vocem commutavit, tantam prolixitatem, & quibus cœlestē Man ita paravit, ut pro cuiusque palato assum, elixum, pistumque maxime placare potuit, ne &c. Tamen enim verbum Dei cauponari non licet, nec ab ejus simplicitate vel latum unguem desistere, donorum tamen varietatē quibus Præcones excellent, idemmetipsum verbum tanquam novum & aliud hominum aures personat.

Observandum, Christum omnis generis temperantiæ & moderationis in cibo & portione speculum, tanquam helluonē tamen & bibonem accusari; quum ipse esurierit, sæpe sitierit, sæpe in deserto ab omnibus deliciis remote egerit; sitim aqua, famen hordeaceis panibus & pisciculis fregit; & quidem ab iis qui laute in singulos dies epulabantur, & luxuria distuebant, ut mirum mirum sit, si Pontificii nos crapulæ & ingluviæ insimulant, qui ipsi omnium edacissimi sunt, & ventris servituti mancipati: si nos tanquam juniorum hostes & oppugnatores traducunt,

qui ipsi quid sit verum jejunium nesciunt. Quanquam olim nobis tanquam jejunii ossibus infesti, nunc vera jejunandi ratione in Ecclesia quasi postliminio restituta, spiritum nos jejunii inoffensibile per irrisionem occlamaunt, cum Phariseis patristantes, qui in illis veterem, in nobis novum esse non venturum affirmare.

Sicut autem Christum insimularunt Pharisei tanquam peccati approbatorem, quod in peccatores respicientes tam sicut propefus: sic nos Pontificii, quod gratuitam à peccatis solutionem prædicamus.

Deinde, nec illud prætereundum quam absurde faciunt qui proram & puppim in religionis professione, in victus & vestitus vilitate & austeritate collocant: cum hoc nomine Iohannem Christo præposuerint. In Iohanne quidem hæc severitas laudatur, quod à Deo imperata sit; cum enim non expediret ut miraculis sibi auctoritatem conciliaret, visum Deo fuit alio modo agere. Item ut Eliam repræsenteret spiritu & conversatione.

Ne vero hæc Phariseorum pervicacia discipulorum animos frangeret, dum existimarent de Christi doctrina actum esse, quod qui totius Ecclesiæ columnæ videbantur, illam oppugnabant, occurrit Christus argumento à subjectis, scilicet filios sapientiæ, eam justificatos; eoque non defuturos veritati suos amicos, qui illam exosculabuntur. *Filiorum* autem nomine Hebræa loquendi formula intelligit *devotos & destinatos* ut sapientiam amplectantur, ut *filii thalami: filii Prophetarum: filii pacis: filii iræ.* Hic igitur ad Dei arcanum consilium à Christo recurritur, ut offensionem illam depellat, quæ à Phariseorum obstinatione pullulabat. Vide *Act. 13, 18, 47.* Et *2 Tim. 2, 10.* Quoties ergo inundatio aliqua iniquitatis accedit, quæ segetes obruens omnem messis spem videatur auferre, toties nos hac consolatione sustentemus, à filiis sapientiæ ipsa justificam iri. Hæcque est responsio Pontificis, qui in nostram religionem inquirentes, rogant ubinam gentium tandem fuerint qui abhinc sexaginta aut centum annis, nostram religionem professi sunt. Ut enim post vindemiā est racematio; post messem spicilegium; post decussam olivam, raræ quædam olivæ sub ramis & foliis delitescentes; sic, &c.

ideoque in proprium interitum ruunt.

ideoque de externis actibus non iudicandum:

Verf. 35. cum veritas ab ejus professoribus non destituatur.

Verf. 33, 34. Christus intemperantiæ pessime insimulatus,

M A T T H. cap. II. à vers. 20, ad 25.

20 Tunc cepit cum probis increpare civitates in quibus edita fuerant plurimæ virtutes ipsius, quod non respiciissent, dicens,

21 Væ tibi Chorazin, væ tibi Bethsaida: nam si Tyri & Sidone edita fuissent virtutes quæ edita sunt apud vos, olim cum sacco & cinere sedentes respiciissent :

22 Quinetiam dico vobis, Tyro & Sidoni tolerabilior erit conditio in die iudicii quam vestra.

23 Et tu Capernaum, quæ es usque ad cælum sublata, usque ad inferos deprimeris: nam si Sodomis edita fuissent virtutes quæ edita sunt apud te, mansissent usque ad hodiernum diem.

24 Quinetiam dico vobis, terræ Sodomorum tolerabilior erit conditio in die iudicii, quam tua.

L V C. cap. 10. à vers. 12, ad 16.

12 Dico autem vobis, Sodomorum conditionem die illo tolerabiliorem fore quam urbis illius.

13 Væ tibi Chorazin, væ tibi Bethsaida, nam si in Tyro & Sidone edita fuissent virtutes quæ edita sunt apud vos, olim cum sacco & cinere sedentes respiciissent.

14 Ideo Tyri & Sidonis tolerabilior erit conditio in iudicio quam vestra.

15 Et tu Capernaum quæ usque ad cælum elata es, usque ad inferos deprimeris.

A N A L Y S I S.

C H R I S T I formidabilem comminationem proponit: quam describit, 1. ab adjuncto tempore, nempe cum nec severitate vitæ, nec mansuetiore vivendi ratione profuerant homines: deinde à subjecto loco, nempe ubi plurima miracula edidisset: denique ab efficiente causa, impoenitentia.

Vers. 21. A genere ad species civitatum descendit, in quibus primum sunt Chorazin & Bethsaida urbes; quas describit ab adjuncta denunciatione imaledictionis divinæ: causam vero efficientem assignat impoenitentiam; quam amplificat à comparatione minoris, nempe impoenitentia Tyri & Sydonis; quam comparationem ab effectis confirmat, quia poenitentiam egissent in sacco & cinere, si ea miracula apud illos edita fuissent, quæ Chorazin & Bethsaidæ edita sunt.

Vers. 22. Confirmat illud argumento à comparatione, altero comparatione minoris, quod pœnaliori punientur; quæ adjuncto tempore restringitur, nempe in die iudicii.

Vers. 23. Deinceps ad aliam speciem progreditur, nempe Capernaum: cujus sceleris atrocitatem amplificat ab adjuncta celsitudine, in quam exiit Dei beneficiis, veluti in cælum reclarum est; cujus adjunctam pœnam amplificat, ab adversa depressione in inferos. Ejus scelus seu impoenitentiam amplificat comparatione minoris, nempe impoenitentia Sodomorum. Causam efficientem notat peccati Capernaitarum peccato inferioris,

quia respiciissent in sacco & cinere, si eadem miracula Sodoma edita fuissent, quæ Capernaï edita sunt: quod probat ab effectis respicientiæ Sodomorum, nempe quia adhuc mansissent & superfuissent.

Vers. 24. Illam comparatione confirmat, ut supra 22 vers.

M E T A P H R A S I S.

P O S T Q U A M sua pertinacia obfirmati, cum 20.
severioris Ioannis Baptistæ, tum mansuetioris Servatoris Christi vivendi & docendi ratione ad vitæ emendationem non profecissent: cepit Iesus adversus illas urbes fulminare, in quibus Euangelii prædicationem pluribus virtutis divinæ miraculis obsignasset; quia utcumque speciem pietatis præ se ferebant, tamen vera peccatorum poenitudine ducti non fuerant. In his te Chorazinum & te 21.
Bethsaida nominatim appello, quibus utrisque gravissimam à Deo Patre maledictionem denuncio: quia si in Tyro & Sydone (sceleratis alicui civitatibus) divina virtutis miracula opera edita fuissent, quæ in te edita sunt: olim multis retroactis seculis suam respicientiam cinere & cilicio testati fuissent. Tamen si 22.
vero vos has civitates ut impias & profanas superbe

23. *superbe contemnitis, sitque vestra in praesentiarum melior conditio quam illarum: tamen hoc audacter affirmarim, cum Tyro & Sydone mitius actum iri in celebri illo die, quo de omnibus ad unum usque salutis aut condemnationis aeternae sententia dicitur, quam vobis fecim. Cum primis vocato Capernaum nobilitate Emporii, maxime vero Evangelii praedicatione, miraculis quamplurimis, & mea in te habitatione in caelum veluti clara, ad infernum usque barathrum pro ratione & mensura elationis tuae detrueris: quia si vel in Sodomis (nequissima & conspurcatissima civitate) divinae virtutis miracula facta fuissent, quae in te sunt edita, quae nunc vastata & pervastata sunt, in hunc usque diem superfuissent. 24. Vt vers. 22.*
- 20.

P R A X I S.

Cur Christus has civitates maledixerit?

SEQUITUR altera pars, de circumfusarum civitatum exprobratione. Dilapsus enim Christus in hunc sermonem, alios etiam sceleris contempti Evangelii cum Pharisaeis consociatos adoritur; forte, quod urbes haec Pharisaeorum auctoritate adducti, Christi doctrinam minus aestimarent: deinde, ut ex harum civitatum irrogata poena, facilius quod Pharisaeos iudicium Dei formidabile maneret intelligeretur. Hinc constat, quando in istas horribiles maledictiones assurgendum, nempe cum nec lenitate nec severitate profecerint; cumque doctrinas & hortationes sepe iterarint.

Insunt autem in sermone criminatio. hac oratione duo, poenae denuntiatio.

Vers. 20. in quo eorum crimines consistunt?

Crimen in eo constituitur, quod doctrinae Evangelii plerisque miraculis apud eos obsequata, respicientiae fructum non tulit. Peperit quidem admirationem; peperit nonnullum divinae majestatis in eorum animis pavorem, ora etiam ad qualemcunque divinae potentiae & liberalitatis laudationem aperuit; nec dubium est quin Christi ad tempus amplexationem effecit. Sed haec omnia si a vera respicientia ex fide non ficta profuente remota sunt, nihil aliud quam spinæ & cardui sunt; nec Patris Cœlestis agriculturalioni satisfaciunt; reprobus dumtaxat, non legitimus atque comens, quem pro salario Christo pastori reddamus. Hæc eadem doctrina est quæ nobis proponitur: non tantum signis & ostentis ut tunc temporis, sed donorum etiam distributione confirmata. Nisi igitur fructum respicientiae feramus, nihil nobis profuerit doctrinae approbatio,

praconum admiratio, Papatus contemptus; nihil cætera. Quoties igitur ad Verbi praedicationem accedimus, meminerimus nobis hunc scopum esse propositum, ut superioris vitae paenitudine ducamur: coque immutanda corda, & nuernem Verbi Dei, veluti in lapideum cor nostrum intronitendum: patendum ut Verbi Dei vomer, nostrae depravatae mentis urticas & tribulos avertuncet (*scrape or cut off, weed or take away*). Et illius sententiae iacturam nos fecisse existimemus, ex qua nihil ad nos in respicientiam erudiendos didicerimus.

Hanc accusationem amplificat à majore, scilicet, quod plura miracula apud illos edita sunt, quam aliis in urbibus: & major Christi largitio erga illos extaret, quam erga alias illarum ditonum urbes. Huc accedit quod Christus Capernai habitabat; unde ejus urbs dicta est, *Luc. cap. 4. vers. 23.* ibique multa miracula ediderat: & è Bethsaida tres minimum Apostolos delegit, qui totius mundi lumina futuri forent. Quo igitur liberalior ratio fiet, eo uberius messis expectatur, & ab eo multum reperitur, cui plurimum tributum est. Quod si nullus fructus ad Deum redeat, magna peccati congeries, & veluti mons conflatur. Hoc ad nos accommodandum, ubi Christi virtus in Evangelio clarius illuxit, quam apud plerosque.

Eandem accusationem alio argumento minoris exaggerat: scilicet, quod Tyrus, Sydon, Sodom, urbes quas vos impias & abominabiles dicitis, si eadem Dei liberalitate perfusæ fuissent, illis respicientia superiores existissent, tametsi à Republica Dei alienæ & ad prophanas gentes aggregatae, & conspurcatissimæ ac contaminatissimæ essent. *Iustificavit enim Israël sororem suam Sodom. Ezech. 16, 46. &c.* Verendumque ne dici possit Turcas & Cannibales poenitentiam acturos fuisse, si eadem illis quotidie quæ nos documenta personarent. Sed nos hæc diserte affirmare nequimus. Vide illum locum Ezechielis de justificatione Sodomæ, ubi manifestum divinitatis Christi argumentum declaratur: qui quid olim vel in penitissimis hominum præcordiis eventurum fuisset, tam accurate novit. Vide *Actor. 27, 3. Marc. 3. & Actor. 21, 24, 5, 6.*

Sed hic subit animum *querere*, cur Deus ad eas civitates probe scivit poenitudine ductas iri, & eas tamen hoc beneficio affecit, ut has civitates, quas nulla poenitentia tactas fore præ-

Vers. 21. quod comparatione aliarum gravatur;

Vers. 22. etiam earum quæ ab illis impleverunt;

cur Deus ad eas civitates probe scivit poenitudine ductas iri, & eas tamen hoc beneficio affecit, ut has civitates, quas nulla poenitentia tactas fore præ-

proceres
non mis-
erit?

sensit? Vide *Ezech.* 3, 5, 6. Perinde ac si agricola sementem & quidem copiosam ibi faceret, ubi nullam messem fore animo percepit; contra ibi nullam semem projiceret, ubi certa messis spes affulset.

Hic, si quis Dei iustitiam cueri ex eo conetur quod per fœdus non tuam licuit, illis urbibus, nec per tempus revelationis hanc veritatis notitiam communicare, aliquid quidem dixerit; sed quod non satisfaciat tamen; quari enim rursus potest cur cum hujusmodi hominibus fœdus contraxit, omissis iis quos bonos futuros noverat: deinde scimus præter fœderis rationem veritatem Ninivitis prædicatam, &c. Sed hinc ad inpervestigabilem iudiciorum Dei altitudinem confugiendum est, qui liberrime & iustissime facit, & non sine summa injuria ad juris & æquitatis humanæ angustias revocatur. Iudicia enim Dei ad nostram trutinam exigere non minus absurdum habet, quam illi quis sapientissimi Salomonis iudicia ad septennis pueri sensum & intelligentiam examinaret. In hoc igitur tam profundo mari si quis conetur pede rationis suæ profunditatem explorare, submergetur: tantum fidei manibus natandum est, ut merisionem declinemus. Hic autem locus vindicandæ gratiæ gratiæ eximius est, & operum meritis convellendis aptissimus. Maxime vero illam *Pontificiorum* latebram penitus detegit, qua affirmant Denm de singulis, pro ratione provissi & præfœcti meriti, ante initium mundi constituisse. Nam, &c.

Verf. 24.
Gratias
pæne ha-
rum civi-
tatum;

Atque hoc modo in has urbes accusatione proposita, deinceps pœnam tantæ impietatis denunciatur. Quam docet gravioreni fore quam earum olim civitatum existit, quæ ad consimilem quam illæ expertæ sunt gratiam respiciunt. Chorasini & Bethsædæ, quam Tyri & Sydonis; Capernaï quam Sodomæ: *servus enim qui novit voluntatem heri, nec facit, capulabit, &c. Luc. 13.* Ut notitia Evangelii praxi remota majorem condemnationem arecessat, & quasi ligna comportet quibus formidabilis conflagremus.

Hic expende exitium earum civitatum præcipue Sodomorum, quorum ignis ad Gehennam usque, teste *Judas*, arsit. Ex quo quam horum formidabile sit iudicium futurum, promptemerit aliquousque cognoscere.

hic negle-
ctus. Euan-
gelii minus
peccatum,

Hinc licet neglectum Evangelii propter ullius rei terrestris studium, gravius peccatum esse, quam erant illa omnia atrocissima &

scœdissima scœlerta quæ à Sodomitis admissa sunt, sive adversus primam seu secundam tabulam. Vide discrimen in lege in iis qui admoniti se populo Dei subjecerunt, & illos qui non nisi vi superati cesserunt, & ad hunc locum accommodata.

Notandum vero hoc non semper in hac vita contingere, ut male sit Evangelii contempторibus, sed in illa die scilicet iudicii, cum de omnibus iudicium feretur. Severius enim actum est in hac vita cum Sodomitis, Tyris & Sydonis, quam cum harum urbium civibus. Sicut enim antequam iudex veniat, sæpe melius agitur cum iis captivis qui sceleratioribus sunt, quam cum iis qui minus deliquerunt: sic, &c. Non igitur spiritus sumendi sunt, aut timor abjiciendus, quod Deus è cœlo non fulminet ilico atque impius quis factus, &c.

quod non
semper in
hac vita
contingit?

Gradus condemnationis hic statuuntur, ut homines impij hoc fræno & hamo retineantur, ne se ad omnem nequitiam projiciant, simul atque hæc opinio eorum animos intravit se damnatos fore. Tamen enim peccato sibi nullo modo temperabant Dei amore ducti; at metu hoc retenti, minus tamen proculdubio audaces erant: ut malefici nonnulli qui metu mortis à latrociniis minime absteriti, tamen à quibusdam criminibus abstinebant, ne cogantur exquisitissimum aliquid supplicium, à quo abhorrent, subire.

ne ad omnem
nequitiam
projiciant.

De Capernaï vero additur eam *ad cœlos elatam ad inferos usque deprimentam*: non quod non essent & reliquæ civitates & in cœlum elatæ & ad inferos depressæ. Sed quod hoc illi singulari ratione competebar, propter effusæ & inusitatæ Christi erga illam urbem pietatis declarationem. Quo enim nberius benedictione Evangelii proleuebatur, eo altius elata est: ut veluti cœlum digito contingeret. Quo accessit, quod locus ille celeberrimum fuit ex omnibus Galiliæ oppidis emporium. Quæ Dei largitione cum rursus abusa sit, effectum est ut altius cœlum subvolvando & petendo, gravioreni in inferos casu quassata sit. Hic locus est opportunissimus divinæ erga nos, qui hic vivimus & disciplina fruimur, manifestatiæ amplificandæ: simul etiam admonitioni, ut illa grate utamur, &c. Ex elatione & depressione Capernaï colligitur reges suis subditis, Ministros suis gregibus, doctos indoctis gravius petimendos, nisi respiciunt.

Quomodo
Capernaï
magis in
cœlos elata
ad inferos
depremen-
da?

MATTH. cap. 11. à vers. 25. usque ad finem Cap.

25 In illo tempore respondens IESVS dixit ; Gloriam tibi tribuo Pater, Domine caeli & terra, quod hæc occultaveris à sapientibus & intelligentibus : & ea retexeris infantibus.

26 Etiam Pater, quia ita placuit tibi.

27 Omnia mihi tradita sunt à Patre meo : & nemo novit Filium nisi Pater, neque Patrem quisquam novit nisi Filius, & cuicumque voluerit Filius retegere.

28 Venite ad me omnes qui fatigati estis & onerati, & ego faciam ut requiescatis.

29 Attollite jugum meum in vos, & discite à me quod mitis sum & humilis corde : & invenietis requiem animabus vestris.

30 Iugum enim meum facile est, & onus meum leve est.

A N A L Y S I S .

Tacita occupatione ab adjuncto contempti ab illis civitatibus ministerii Christi, in prompta erat excipere, Christum suo Patri parum obstrictum esse, quod ministerium ipsius meliori successu non sit prosequutus ; cuius subiectio est adversa, ministerium suum magni à Deo fieri, quod probar ab adjuncta gratiarum actione Patri ; quæ gratiarum actio describitur ab adjuncto tempore, nempe eodem quo horribilem maledictionem in urbes illas, & in Phariseos vibrasset : deinde à materiali causa gratiarum actionis, nempe quod Deus mysteria celasset sapientibus mundi, & illa retexisset idiotis & infantibus ; quæ causæ amplificatur ab adjuncto mero Dei imperio in omnes, qui sunt in cælo & in terra, quo quovis pro arbitratu suo flectere & reflectere potest.

Vers. 26. Summam reiectionis illorum & horum electionis causam assignat, Dei beneplacitum.

Vers. 27. Alia proleptis, cuius tacita occupatio est adjuncta Christi *ἐδωκεν*. Atque interim liquet penes te non esse homines ad penitentiam adducere, alioqui effectus ut ad veritatem conversi fuissent. Subiectio est ab adversis, imo Pater omnia mihi in manu tradidit ; quod à comparatione parum comprobatur, quia ut nemo ad Filium venit nisi per Patrem, sic nemo ad Patrem venit nisi per Filium.

Vers. 28. Hinc invitatur ut fide ad se veniant, quos à subiecto describit laborantium & onustorum, & confirmatur ab adjuncto præmio quietis.

Vers. 29. Post ad vitam sanctitatem hortatur, quam comparatione parium, nempe jugi, illustrat. Post hujus sanctitatis partes quasdam proponit, mansuetudinem ; quæ à comparatione similitudinis confirmatur, quia ipse est mansuetus ; item humilitatem : utriusque autem virtutis adjunctum præmium proponit, quietem & pacem animarum.

Vers. 30. Proleptis est, cuius tacita occupatio ab adjuncta jugi Christi duritie, & oneris Christi gravitate & pondere : subiectio est ab adversis, jugum meum est facile, & onus meum est leve.

METAPHRASIS.

25. **E**odem ipso tempore quo horribiles maledictiones, in civitates illas & Phariseos su-

perbos vibrasset : ut se adversus prodigiosam hanc ingratitude consoleretur, & infirmos à fide in se defectione vindicaret, ad Deum se convertit, dicens : Ago tibi gratias, Pater, quod cum caeli, & terra, & omnium qui illa incolunt dominus sis, usque ita absolute imperas, ut pro arbitratu tuo omnium hominum animos flectere & reflectere, mollire aut obdurare possis ; hæc tamen regni caelorum mysteria (maxima parte) eos celaris, qui hoc seculo sapientia & intelligentia nomine celebrantur, & illis eadem retexeris, qui ignobiles & obscuri idiotæ sunt. Certe quidem, Pater, hujus tua tam admirabilis, & carnis iudicio tam aliene gubernationis ratio non alia reddi potest, quam quod ita tibi usum sit, cuius unius voluntas nunquam non optima est, tametsi humane rationis discursatione capi non possit. Sicut autem, Pater, penes te sunt omnia, eoque ipso quos libet homines te vocare, aut in reprobum sensum trahere : sic penes me est (quamvis concessa & derivata, quoad hominum, potestate) quemcumque volo mihi adungere, aut suo perditio sensui & iudicio permittere. Nam ut nemo Filium agnoscat nisi Pater, sic nemo Patrem agnoscat nisi Filius, & is cui Filius usum est Patrem retegere. Hæc igitur omnia pro voluntate faciendi, potestate & autoritate instructus, eisdem, per fidem ad me venite emues, qui sub gravi peccatorum vestrorum onere laborando tantum succumbitis, & ego, peccatis vestris omnibus vobis gratuito condonatis, quietem & pacem conscientie largiar. A quibus omnibus pace mea donatis hoc vicissim postulo, ut mihi (tanquam iugo cervicibus imposito) in his quæ ex lege præcipio, subiciamini. In præceptis vero hæc potissimum vobis commendo, ut cum natura feroces & superbi sitis, à me (vobis in exemplum proposito) discatis erga homines mansuetudinem, in

30.

Deum vero animi submissionem prestare: illis enim vera fides fructibus pacatæ coram Deo conscientia testimonium conciliabit. Hinc obsequio se opponit carnis iudicium, jugum & subjectionem quam postulo duram quandam esse servitutem; sed falsum: nam hinc gratuita delictorum condonatione, istinc sibi uti meæ communicatione, quoad obeunda præcepta mea instruemini, jugum meum vere suave, & onus meum vere leve esse dixerim.

P R A X I S.

Christus adversus impiorum pervicaciam in caelestis Patris sapienti decreto se & suos consolans, sibi omnia idcirco communia cum Patre esse profitetur, ut suos omnes cum ad se venire, tum se imitari invitaret.

Cujus partes } Primum ad præmium: gratiarum actione.
 } Christi se } Deinde ad populum: adhortatione.

Verf. 25. Christi sermo ob eius contemptum ad Patrem conversus;

In priorè parte, Christus satur injuriarum & contemptus quo illum Pharisei & oppida circumfusa irriterent, suam ab illis cogitationem abducens, ad Patrem convertit: & mente ab eorum in contemnendo Evangelio pervertitate sevocata, ad Dei sapientissimi simul & iustissimi consilium eam refert: ut dolorem quem inde contraxerat hic deponat, & animi vulnus ab illorum improbitate inflictum sanaret. Id etiam nobis imitandum est, ut quoties nos urit multorum in Evangelio superbum fastidium, statim subducta ab illis cogitatione, eam ad iustissimum Dei iudicium & sapientissimam providentiam referamus; tantumque abit ut istam Dei procuracionem damnemus, aut defectionis occasionem arripiamus, aut accusemus, ut Deo hoc nomine grati simus. Cum enim Christus, cujus hoc maxime interest, tantopere non commoveatur, quin præfenti conditione gaudeat & Deo gratias agat, necdum nos hoc tempore commoveat. Sicut autem principes suos amicos habent, quibuscû quoties gravioribus negotiis animi anguntur, familiariter & jucunde agant, ut priorè animi tristitiam deponant; sic etiam pii Deum habent quocum familiariter, &c.

In hac autem } Propositio ipsa gratiarum oratione ad Patrem, insunt } actionis.
 } Propositionis causa.

ob gratiam eius

Propositio est, se gratiam Patris recognoscere, quod mysterium salutis per Iohan-

nem & se promulgatum à sapientibus absconderit, quod tamen infantibus & rudioribus patefecerit. Per sapientes autem intelligit eos qui in mundo sapientiæ & prudentiæ nomine celebres habebantur; quales erant Pharisei, & superba illa urbes, quæ sapientia quadam humana ductæ, aut Evangelio se objecerunt, aut frigidiuscule illud profitebantur, ne se mundo nimis aut exosos aut ridiculos redderent. In utraque vero *διζωοποιίας* parte, videtur quid paradoxum esse, quod probe expensum secus apparebit. Et primum quidem hoc, scilicet abjectos in mundo & exosos ad Christum aggregatos, & Christo veluti in sortem & hæreditatem attribuere, videtur à Patris in Filium charitate alienius: perinde ac si in belli duces rex carceres & *πρωδικεῖα* effunderet: aut si rex aliquis unico filio satellitium scriberet, quod ex infimo servorum ordine compositum esset; quorum vestes laceræ, &c. aut si consultioribus præteritis incautiores filio addiceret; maxime vero si splendidiore & majoris consilii famulos, hosti filii sui observandos traderet.

Deinde quod gratias agit de celato ab iis Evangelio, qui in mundo sapientiæ titulo insignitentur, suspicionem *μεισθηρίας* habet; & *φιλευθηρίας*, quæ in Christo singularis est, opinionem jugulat: ut qui beneficii loco, eorum rejectionem ponere videatur: sicut & prudentiam quis in Christo require posse videatur, quod & sibi in collectitio & rejectitio exercitu tantopere placeat, & copias paratioris & instructiores sibi excidisse negligat & gratuletur.

Verf. 26. quare potius ob celatum sapientibus Evangelium?

Causam igitur consideremus. Ea vero est, summa Patris voluntas; quæ cum sic disposuerit, iniquum Christus duxit in illa non acquiescere. In illa enim nihil iniqui aut insipientis esse potest: maxime vero cum illa liberrima sit, nec ullæ tempestate ad hoc consilium incundum adacta. Quod declarat illis verbis, quibus illum *Dominum cæli & terræ* appellat. Quo significat Patrem ad hunc delectum nullis angustiis aut difficultatibus adductum esse, cum quovis suo arbitratu ad hanc Evangelii professionem designare potuit: nec minus in illos quam in hos imperium habebat. Proverbio vulgari teritur: *Rem quamque sive bonam sive malam, ejus nutu regendam qui loculos gestat.* Quod certe in Deo multo est magis observandum, cum homines & economi sint tantum: Deus vero patet familias, cujus sum-

ftu

ptu omnia fiunt. Si quam igitur offensionem arripimus ex impiorum in aspernando Euangelio indignissima perveritate, eam ponamus in rectissima Dei voluntatis commendatione: si horum iniustitia nos offendat, recreare nos debet hoc fieri apud Deum quod justum sit; si horum in conculcandis margaritis stultitia, nos ad impatientiam irriter, eandem placet & sedet sapientia Dei cogitatio, quæ id sapienter faciendum decernit quod illi stultissime faciunt: si quorundam levitas nos pungat, quod illud fastidiose & subito respuant quod primum avide arripuerunt, medebitur ilico constans & immutabile decretum Dei, quod ita fieri ab æterno constituit. Tanto nos plenius consolemur & erigamus, quo est Dei iustitia, sapientia, constantia &c. hominum flagitiosissima iniustitia, &c. major & infinitior.

præter Patris voluntatem quænam alia ratio?

Quamquam vero Dei voluntatem ad calculos revocare iniquum sit, cum ne mortalibus quidem hoc à suis domesticis fieri æque ferat; tamen non desunt rationes, quibus Dei & Christi sapientia & φιλανθρωπία in hac voluntate & gratiarum actione defenditur.

Ideo enim Deus rejiculis hos delegit, ut Christi virtus in suorum omne genus imbecillitate se ostenderet: ducisque peritiam & robur, in militum inscientia & imperitia inclaresceret magis; idque ob eum finem ut gloriationem excludat Deus: quam ut impense homines sectantur, ex historia Gedeonis liquet. Perinde ut si rex aliquis mendicissimos sibi deligeret, ut ejus divitiarum in eorum mendicitate magis conspicua forent. Christi autem φιλανθρωπία est illa eximia & incredibilis erga hominum universum genus, sed tamen voluntate Patris tanquam cancellis circumferibitur. Ut enim pro suo erga homines amore omnes cupiat salvos, tamen cum intelligat secus Patri videri, contrahit affectum suum: eumque ad Patris voluntatem adigit; & quod optimo & justissimo Dei judicio fit, ei congratulatur. Vnde etiam sæpe in Psalmis vindictam in impios imprecatur, & illatam gaudet. Quod si Christus de nostra salute gratus est, nedum nos debemus.

Verf. 27. etiam præter propriam Filii?

Alteram causam subordinatam hujus dispensationis divinæ indicat: suam item & propriam voluntatem, sine qua nihil horum fit. Ei enim potestatem à Patre datam esse, ut quos velit adhibeat, quos nolit repudiet. Quoad enim Dei Filius est & Patri consubstantialis, potestatem eandem cum Patre ef-

sentialem & ingenitam habet: sed quoad Mediatoris personam suscepit, potestatem concessam habet.

Cum igitur & regi summo & duci à rege ^{quod filii sum. videt} constituto, cum patrifamilias & filio familias hæc imperitorum hominum & rudiorum turba placeat, stulte à nobis improbitur, quod illis utrisque aridet. Sicut autem adversus offensionem certum prædium habemus, sic etiam ad nos ipsos confirmandum & invocatione radicandum peropportuno est, quod sciamus nos Patri simul & Christo gratos & charos esse, ut eumque nos mundus tanquam quisquiliis & rejectamenta asperneret.

& libertino conrellendo.

Hinc liquidissime constat nullam hominibus ad vitam viam patere, nisi per Christum; contra eos qui dicunt quemque sua religione servatum iri. Deus enim alioqui lucem habitat aviam & inaccessam. Simul docet, qua ratione nobis Dei arcana voluntas & prædestinatio innotescit, fide scilicet in Christo, sine qua arcani consilii profunditas nos mergat necesse est.

Sequitur altera pars, qua se ad populum adhortatione convertit.

Cujus item partes sunt, adhortationes { ad Christum veniat. Eum sequantur & innitentur.

In priori considerata est propositio, scilicet, omnes defessos & onustos ad Christum venire oportere. Vbi primo videndum, ex *Ioh. 6, 35, 36, 37. Qui venit ad me non esuriat & qui credit in me non sitiet unquam, &c.* quid sit venire ad Christum: Item ex *Ioh. 7, 37, 38, 39. Si quis sitiet veniat ad me & bibat. Qui credit in me solumina aqua, &c.* Item *Rom. 5, 2. Item Ephes. 2. qui ante procul, nunc fide prope estis.* Fides enim non tantum manus est qua Christum tenemus, sed veluti pedes quibus illi appropinquamus, usque eo ut in unum cum illo coalescamus. Hæc igitur amica Christi ad se invitatio est qua sui nobis copiam facit, & incomparabilem vitæ thesaurum apud se depositum, nobis prompte communicat, & ut vicissim ei communemur rogat. Ea omnibus exponere munificentia maximæ est; sed rogare porro ut veniant, omnem admirationem superat. Quod quidem non tantum in Christi tum persona Deus præstitit, sed & hodie in Ministris. *2 Cor. 5, 20.*

Verf. 28. Quid sit, venire ad Christum?

Deinde considerandum est, qui sunt qui ^{quales lesi & onusti ad eum accedendi?} invitantur. Sunt autem illi *lesi & onusti.* Genus autem lassitudinis & oneris facile colligitur

gitur ex ejus persona, qui adhortationem facit; qui cum æterna bona procuret & mala depellat, nihil hic de corporis lassitudine aut onere somnium est. Est igitur spiritus quædam lassitudo & onus ex peccatorum nostrorum sensu. vide *Psal.* 38, 5. *Iniquitates meæ transcendunt caput meum ut onus grave, &c.* Item *judicium & ultio divina, ut 10. Psal. Manus tua gravida est, &c.* De hac lassitudine, vide *Esa.* 40. *ad finem, & Jer.* 13, 24. Omnes quidem homines peccato onustos esse constat, ut qui ne unum quidem ferre possunt; sed non omnes tamen hoc loco vocantur. Quia igitur peccata sua sibi ad eum modum imminere & se urgere sentiunt, ut illis ferendis non sint, qui sub onere eorum subsistere nequeunt, qui suos humeros contrahunt, quorum animæ incurvantur & deprimuntur ejus pondere; qui sub onere gemunt, & (ut olim Israëlita sub Ægyptiis) clamant, & veluti anhelii sunt; demique qui ea portando lassii sunt, & defecti viribus succumbere parati sunt, & exonerari cupiunt, ii demum sunt quos Dominus ad se invitat.

Hinc etiam est, ut se Medicum eorum esse profiteatur qui ægrotos se sentiunt, & veluti in ipsiis mortis & sepulchri faucibus se esse statuunt. *Matth.* 9. Item in eundem sensum invitatur. *Matth.* 5. & *Ioh.* 7, 37, 38. *Si quis sitit veniat ad me, &c.* Item, *quisquis sitit veniat, &c.* *Esa.* 55, 9. ut Cananæa quæ vel micis à mensa decidentibus resciri cupivit: qui ut cervus saucius, &c. qui suam nuditatem, mendicitatem, cæcitatem, &c. sentiunt, & se judicii divini æstu aut frigore urgeri sentiunt: vel quos suæ nuditatis pudet, & turpitudinis: qui mendicitatis suæ sensu & conscientia, aurum; qui cæcitatibus agnitione, collyrium perquirunt. *Apoc.* 3, 2. 17, 18.

quales hic non invitentur?

Qui vero se ipsos justos reputant, & opinione propriæ justitiæ tument, aut qui peccatores se contentes nullo peccati onere tanguntur, sed mundi deliciis inebriantur, se peccati chordis stringi non sentiunt, sed collo extento & capite erecto incedunt, tanquam onagri aut indomiti juveni leves & veloces huc illuc discurrunt, qui peccantes non gemunt sed rident. *Proverb.* non clamant, sed cachinnantur; qui peccato exonerari non admodum cupiunt aut solliciti sunt, qui satures sunt & veluti ebrii suæ pietatis opinione: qui se divites putant, bene tectos à Dei judicio: perspicaces sibi viden-

tur; iis Christus non est profuturus: imo vero illis sordet Dei gratia. Vide *Luc.* 16, 14, 15. Item *Rom.* 10. Pharisei avare cum audientes, eum sannis excipiebant. Item *Ioh.* 9, 2. 14. *Si cæci essetis, &c. nunc vero quia dicitur videmus, &c.* & *Apoc.* 3, 17, 18. Hinc Christus repudiatis illis superbis Phariseis & urbibus, eos compellat qui, &c. Qui igitur peccatum peccato tanquam onus oneri assuunt, &c.

Hujus propositionis argumenta sunt, primum ab adjuncta Christi facultate, cui omnia commissa a Patre sunt, quod nos merito possit ut ad illum accedamus, allicere. Hanc enim sententiam in medio positam, ad utramque scilicet cum illam quæ præcellit, tum hanc quæ sequitur orationem retulerim. Vide *Ioh.* 3, 35, 36. Item *Ioh.* 17, 2. Quicquid igitur ejus generis est quo nos opus habemus, ad illum accedentes consequemur: deest justitia: ipse justus est & justificans impium. Deest sanctitas: ipse sanctus est & sanctificans eos qui prophani sunt. Deest sapientia & vera Dei cognitio: ipse in sinu Patris, & arcana nobis omnia exponit: ipse sanctus est, &c. 1 *Cor.* 1, 30.

Quod Christo omnia commissa à Patre ad eum accedendum,

Hinc etiam patet, eum unicum sequentem & advocatum esse apud Patrem; cum cæteris omnibus per mensuram Deus spiritum suum communicavit, etiam ipsi Angelis, Filio (quod unice dilectus sit) omnia communicat: hic enim est fons saliens ad vitam; unde quantum sufficit hauriamus. *Ioh.* 4. Hic est panis de cælo descendens *Ioh.* 6. hic est vestis qua induimur in baptismo. *Act.* 4, 12. & 10, 41, 42. &c. Quamobrem locum hic habet Prophetæ querela. *Esa.* 55, 2. Item *Ierem.* 2, 3.

Et quæ noster sequetur,

Alterum argumentum est ab effectis, *vers.* 29. scilicet quod relaxationem consequuntur: vide *Rom.* 5. Item vide ante in *Matth.* 11. à *vers.* 2. ad 7. Pacem cum fera agri, cum lapidibus, cum solis æstu, lunæ frigore, cum sagittis, &c. Et ut olim sub pacifico Salomonis regno omnes, nullo eos terrente, sub ficu & vite comedebant; sic sub regno Christi, qui in penetralibus suis ante metuebant, & à folii casu, ab urso in plateis ad Christum aggregati per fidem, altissima pace utentur; ita ut ne si per umbram mortis perrexerint, & per medias silvas, &c. etiam si 1000. millibus circumisteremur, etiam si portis inferorum inclusi teneremur; tamen, &c. Nam nemo nos ex ejus manu eripere potest. Pater major, &c. ego &c.

Hinc

qui noster
Servator;

Hinc iterum liquet esse unicum Messiam & Servatorem, quia nusquam nisi in illius fidem, requiescimus; nemo chordas divini iudicii solvat, quibus onus peccati nobis alligatur; nemo nos ex lethali lecto attollat; nemo oculos aperiat; nemo mendicitati nostræ medeatur, &c. folia ficulnea sunt, &c. ut mare turbulentum impu sunt: illis non est pax, ait *Esaias*.

Nota, contra illos qui deliciis hujus mundi existimant terrores & cruciatus, quibus ex peccati morsu & aculeo punguntur, propeilere. Deinde accessu ad Christum, id est, fide sola nos servari, & gratiam obtinere. *Ioh. 3, 36. & 5, 40. & 7, 38.*

idesque
mansuetu-
dine im-
buendi;

Sequitur altera adhortatio; scilicet, ut mansuetudine & humilitate animi ornemur & imbuamur. Christus nobis onus detrahit, eoque nos solvit; sed non vult ut tanquam canes *adductos*, aut juvenei indomiti, aut tanquam onagri, nostro arbitratu huc illuc oberremus & vagemur. Quamobrem detracto onere, jugum collo circumponit; & ferreo peccati & Sathanæ, nec non iudicii divini jugo excusso, aliud levius nobis induit. *Matth. 9. Voco peccatores ad resipiscentiam.* Vide *1 Thes 4, 3, 7, 8. & Tit. 2, 11, 12.* Non ut ebriosi & helluones, qui cibos & potum vomunt, ut novum sumant; nec ut Pontificii, qui ideo peccata sui in aures sacrificuli exonerabant, ut post ad peccandum promptiores essent. Hoc jugum excutiunt impii *Psal. 2. & Jer. 2.* Quid autem sibi hoc jugo vult, explicat, cum mansuetudinem & humilitatem descendam esse commonefacit.

Hanc autem virtutem, tanquam ex matribus virtutibus unam fidei in Christo subjungit, quia ex illa, item alia virtutes suppullulant. Vide *Matth. 5, 5. & Ephes. 4, 1.* Nec sine causa jugo assimilatur, quod ut jugum caput suum dimittere juvenicum cogit, ita & humilitas. *Abac. 2, 10.*

quæ recte
fidei sub-
jungitur;

Rectissime autem adhortationi ad fidem subjungitur (*Abac. 2, 4.*) & onerum dispositioni; quia qui sensu oneris sui vere tactus

est, nunquam præ pudore caput superbe attollet, sed submisse se geret. Nam si regis filius sua improbitate eo redigeretur, ut tanquam publicus bajulus onera ferret; an non justam se in modestiam continendo materiam haberet? Nos in Adamo summi regis filii facti sumus, &c. Aut si sita improbitate ad mendicitatem summam, famem, sitim, nuditatem (ut in filio prodigo) adigeretur; an unquam ferretur, si deinceps superbiret? onus vero peccati gravius & turpius est fœditissimis oneribus, hæc mendicitas, &c. Vide quo modo Paulus *Tit. 3, 3.* hoc accommodat in mansuetudine erga fratres.

Primum autem argumentum est ab adjuncto Christi exemplo, qui humilis & mansuetus est; qui nullos superbos aspectus habuit: cujus cor non erat distentum; qui similis erat puero à lacte recens depulso; qui discipulorum pedes lavit; cujus quidem humilitatis summus apex fuit, quod *aqualis Deo, servi formam* &c. *Phil. 2.* Quod si caput, si herus, si præceptor talis fuit, &c.

quoniam
Christus
mansuetus
est;

Discendi autem vocabulo docetur, nos natura feros, superbos, protervos & morosos esse. Vide *Esai. 1, 17. ut cumque igitur humilitatem magnam præ se ferunt,* &c. hic tamen patet, eos esse corpore tenus, verbis scilicet & gestibus humiles.

Alterum argumentum est ab effectis; scilicet, quod sic inveniunt quietem animabus. Quamquam ex operum bonorum ubertate testatissimum & liquidissimum testimonium divini erga nos amoris colligitur. *2 Pet. 1. & Jerem. 6, 16.* Et hac mansuetudinis virtute fit, ut ab hominum injuriis tutiores simus, *Psal. 34. & 1 Pet. 4.* ut homines existimant vindicandis injuriis optime se in pace tueri, &c.

& sic quie-
tem inven-
imus;

Postremum argumentum est ab adjuncta suavitate & levitate hujus oneris & jugi, cum quod jugum pro nobis tulit, tum quod etiam vires conferat quibus facilius sub hoc onere subsistamus: maxime vero si quis à juventute huic oneri allueverit. *Thren. 3.*

vers. 30.
quod Chri-
sti onus le-
ve.

L v c. cap. 7. à vers. 36. usque ad finem Capiti.

36 Rogavit autem eum quidam ex Phariseis ut secum ederet: itaque ingressus domum Pharisei, discubuit.

37 Et ecce, mulier, qua fuerat in urbe peccatrix, quem cognovisset cum accumbere in domo Pharisei, allato alabastrò unguenti:

38 Et stans apud pedes ejus retro, flens cœpit lacrymis rigare pedes ejus, & capillis capitis sui extergebat, & deosculabatur pedes ejus, & illo unguento ungebat.

39 Quum

39 *Quum autem id vidisset Phariseus qui vocaverat eum, dixit apud se, Hic si esset Propheta, nosset utique quæ & qualis sit ea mulier quæ tangit ipsum: quod videlicet sit peccatrix.*

40 *Tunc respondens IESVS dixit ei, Simon, habeo quiddam quod tibi dicam. At ille ait, Magister, dic.*

41 *Duo debiores, inquit IESVS, erant cuidam creditori, unus debebat denarios quingentos, alter vero quinquaginta:*

42 *Quum autem illi non essent solvendo, gratificatus est debitum utrisque. Horum igitur dic uter cum plus diligeret?*

43 *Respondens vero Simon dixit, Iste, præsumo, cui plus gratificatus est. At ille dixit ei, Recte iudicasti.*

44 *Et conversus ad mulierem dixit Simoni, Cernis hanc mulierem? ingressus sum domum tuam, aquam pedibus meis non dedisti: hæc autem lacrymis rigavit pedes meos, & capillis capitis sui extersit.*

45 *Osculum mihi non dedisti: hæc autem ex quo ingressa est, non intermisit deofculari pedes meos.*

46 *Oleo caput meum non unxisti: hæc autem unguento unxit pedes meos.*

47 *Cujus rei gratia, dico tibi, remissa esse multa illi ipsius peccata: nam dilexit multum: cui autem paululum remittitur, paululum diligit.*

48 *Dixit autem ei, Remissa sunt tibi peccata.*

49 *Et cœperunt qui simul accumbebant, dicere apud se. Quis est hic qui etiam peccata remittit?*

50 *Dixit autem ad mulierem illam, Fides tua te servavit: vade cum pace.*

ANALYSIS.

GRatuita peccatorum remissio nobis proponitur in muliere peccatis operata & onusta; quæ describitur primum ab occasione, quæ fuit invitatio Christi ad domum Pharisei: cuius invitationis effectum est, quod Christus invitatus ad ædes conviva accessit: porro describitur adjuncto accubitu ad mensam.

Vers. 37. Hujus Christi ad mensam accubitus adjunctum est, foemina ad Christum accessio, quæ describitur à subjecto loco, nempe urbe ubi convivium agebatur; denique adjuncta infamiae nota ex vitæ turpitudine: porro ejus adventus causa indicatur, quod Christum intellexit hospitio in domo Pharisei exceptum esse. Effecta etiam foeminae commemorantur, 1. quod unguentum secum attulit alabastrum inclusum; cuius finis post *vers. 38.* proponitur, ut pedes ejus ungeret.

Vers. 38. 2. Quod retrosum ad pedes Christi stetit, 3. quod ibi flevit; qui stertus suo adjuncto magnitudinis declaratur, quæ magnitudo arguitur effecto lotionis pedum abundantii & copiosa lacryma, 4. quod deterisit pedes capillitio suo, 5. quod pedes ejus deofculabatur.

Vers. 39. Christi, qui hæc sibi fieri passus est, injusta condemnatio proponitur, 1. à subjecto Phariseo, scilicet qui illum invitaverat; deinde ab adjuncta visione & consideratione eorum, quæ, foemina deferente obsequia, Christus admiserat, 3. subjecto magis peculiari, nempe quod intus apud

se & animo suo condemnationis sententiam tulit, 4. forma condemnationis proponitur, illum hoc factò declarasse, se non esse Prophetam nedum Messiam; quod syllogismo concluditur: is Propheta non est, qui foemina tam prope illi admotæ, turpem & infamem vitam non cognoscit: sed Iesus foeminae prope admotæ, turpem & infamem vitam non cognoscit. Propositionem tanquam concessam sumit, quæ tamen fallæ est, quandoquidem Prophetæ non omnia sciebant, sed illa tantum quæ Deo illis ostendere placuit. vide 2 *Reg. 4, 27.* Assumptio probatur hoc modo; si sciret quam hæc turpi vita esset, nunquam se ab illa vel tangi, nedum lavari, detergi, inungi, & oculis pedibus impactis honorari pateretur; sed paritur; ergo nescit: propositio habetur hoc *vers.* assumptio *vers. 38.* comprobatur.

Vers. 40. Hujus occultæ condemnationis effectum Christi defensio: quæ describitur adjuncta Christi petitione, ut illi liceat bona hospitis venia illum liberius alloqui, & adjuncta Pharisei concessione.

Vers. 41, 42. Videtur Christus hac parabola refellere Pharisei de hac foemina iudicium, & eadem opera se à calumnia Pharisei vindicare: probat igitur illam non esse, ut ille putabat, gravem & enormem peccatricem, quia illi peccata remissa erant: quod probat ab effecto remissionis peccatorum, nempe ardenti ejus amore, quem multis suis in Christum officii declaravit; & amplificat ea comparatione minoris, nempe amore Pharisei in se.

Quæ omnia recte proponit ἰσχυριστικῶς, ut Simonem Phariseum inopinantem adduceret, tum ad sceminam & sui innocentiam, tum ad sui ipsius injustam condemnationem recognoscendam.

Vers. 43. Quod utrumque imprudens Phariseus faciens, testimonium Christi confirmat.

Vers. 44, 45, 46. Huius adjunctum est Christi responsum ad Simonem Phariseum; quod describitur adjuncta Christi vultus ad sceminam conversione, ut quæ illi à tergo erat, ut est *vers. 38.* item alio adjuncto attentionis, ad quam Phariseum excitat, quæcædo an sceminam illam consideraret. post describit ardorem amoris scemine ex suis effectis, amplificatum comparatione minoris, scilicet effecto amoris Pharisei hoc *vers. & duobus sequentibus.*

Vers. 47. Vtriusque scilicet ardentis amoris sceminæ, & Simonis leuitæ & frigida dilectionis causam notat; quæ hypothesis ad thesin revocatur, plurimum diligere, cui plurimum remissum est, & parce diligere, cui parum est condonatum.

Vers. 48. Christus suo testimonio remissionem peccatorum, sceminæ adhuc firmius & certius confirmat.

Vers. 49. Effectum illius testimonii est convivarum admiratio, cuius forma proponitur, quis Christus sic; quod arguitur ab effectu, quia peccatorum remissionem sibi vendicavit.

Vers. 50. Altero Christi testimonio confirmatur scemina in remissione peccatorum, ex effectu remissionis peccatorum, nempe salute æterna; quod confirmatur sua instrumentali causa fide, non charitate, quam tantopere commendavit Christus; quam salutem seu justificationem effectu pacis, qua illam donavit, arguit.

METAPHRASIS.

36. **R**ogabat autem Christum ex Phariseis quidam ut cibum apud se sumeret (sua facilitate in convivio, quam prius predicavit, comprobans) domum Pharisei ingressus, cum reliquis convivis accumbit. Eodem vero oppido ubi hoc convivium instructum est, erat scemina (ad eam, quæso, animum propter insignem ejus quæ commemoratur virtutem, adverte) quæ vitæ turpitudine & scortatione infamis fuerat: ea cum rescivisset Christum in domo Pharisei accubuisse, comperato secum pretioso unguento, quod alabastris vaseculo aservasset, domum Pharisei ingressa à tergo Christi (vultum ejus suæ indignitatis reputatione intueri reverita) & quidem ad pedes ejus abjecta consisit, ubi tantam lacrymarum copiam effudit, ut illis Christi pedes tanquam aqua polubro rigaverit, rigatos vero capillitio suo delicatissimo tanquam linteo extersit: denique unguento quod comportarat, pedes pernixit. Interim vero dum hæc officia præstitit, Christi pedes crebris osculis deoscularum est.
37. Quæ cum Phariseis, qui Christum invitaverat, vidisset, caput cum animo suo continebat. Si (quod constanter à multis creditur & dici-

tur) hic Prophetæ esset, omnino hæc sceminam, quæ illi hæc officia & obsequia præbet (ut illam à se procul fugaret) quæ & quam infamis sit, pernoxisset. Christus autem cordium cognitor Phariseo respondit. Simon (id enim hospiti nomen erat) quod bona cum venia tua sit, habeo quod tibi dicam aliquid. Cui ille, libere quod placet dicere (præceptor) licet. Fac duos fuisse debitores cuidam creditori, quorum hic quingentis, ille quinquaginta denariis obstratus est. Cum neuter solvendo esset, utriusque debitum condonavit. Quæro igitur, ex duobus quis creditorem impensius amaturus est? Cui Simon, is (ut ego quidem arbitror) cui plus condonatum est; cui itidem Christus: recte hæc quidem de re iudicas. Quamobrem faciem ad sceminam (quæ à tergo ejus consistebat) convertens, Simoni dixit: Vides tu hæc sceminam quam tam magnifice contemnis: adverte quot parasangis illa te dilectione, quæ indubitata pietatis nota censenda est, superat. Tuam ego non sponte, sed invitatus domum ingressus sum: te tamen mihi aquam pulverulentis & delassatis pedibus lavandis & recreandis per mediastrum denegante, illa lacrymis, pœnitundine peccatorum compuncta, pedes meos propriis manibus rigavit: te linteam detergendis pedibus mihi recasante, illa comptissimo & mollissimo capillitio suo pedes lacrymis irriguos desiccavit. Tu mihi oris osculum amicitia & honoris indicium, & quidem hospitibus paulo honestioribus de amore prabitum, non porrexisti: ipsa vero non destitit, ex quo tempore ades tuas subiit, pedes meos deosculari. Oleum, quod in convivio adhiberi solitum est, ne capiti quidem & veluti perungendo submini, trasti, illa pretioso & fragrantè unguento imos etiam pedes perfudit. Quamobrem confirmo tibi: multis illi peccatis penitus condonatis, non est, ut tu temere iudicas, infame scortum, sed lectissima scemina: cuius remissionem peccatorum ecce tibi certissimum tecmeron, quod me tet obsequiis & officiis à se impense amari testatum relinquit. Tu autem qui tibi de te in paucis Deum offensum, in animum induxisti tuum (ut dem tibi peccata esse condonata) non potes plurimum amore fervere, quod non nisi ex sensu multorum peccatorum gratis condonatorum pullulat. Tum Christus deflexo ad sceminam sermone, illam ad majorem remissionis peccatorum certitudinem sic alloquitur: Demittuntur tibi peccata. Convivæ autem hæc voce audita ceperunt inter se disceptando mirari, quis tandem hic foret, qui præter miracula,

50. *qua infinita fecit, ius etiam peccata dimittendi sibi vendicaret. Christus vero, ne quis illam charitate quam tantopere ornatam & predicaret, salutem consequutam opinaretur, illam hoc modo alloqui perrexit: fides tua, qua gratiam gratiam meam tanquam porrecta manu prehendisti, illa demum est qua te salvam fecit; quamobrem domum pacata per fidem conscientia redi.*

P R A X I S.

Christus ob amicam suam peccatricis (sed quæ penitentiam egerat) tractationem susceptior, tanquam esset ad occultam pernoscendum parum habilis, malis quæ nasci possent, suo sermone medetur.

Cujus partes sunt, { *Suspicio impotentia Christi in occultis pernoscendis, ex amica femina in peccando prius nobilis tractatione.*
Malorum quæ inde nasci possent ex Christi sermone medicina.

Commode subjicitur hæc historia, ut veritas illius sententia comprobetur, qua dictum est, *publicanos & peccatores Christum recepisse, Phariseos autem respuisse, &c.* apud *Matthæum.*

Verf. 36.
Femine ab adjuncta charitate descriptio,

Primum notatur subjectum quod à Christo tam amice & humaniter acceptum est; scilicet, quæ corruptis & depravatis moribus fuerat, quæ multa præclara officia erga Christum exhibuit, quod pedes lavit & terfit, quod eos deosculata sit, quod pretioso unguento eos incepit unguere. Quorum omnium fontem Christum designat, quod se plurimum dilexerat. Hic igitur charitatis fructus considerandi veniunt. Et primum quidem cordis compunctio & dolor ex admissis peccatis. Quisquis enim amore Dei tenetur, eum necesse est ex eo angere & cruciari, quod eum quem dilexit, offenderit & irritaverit. Nam etiam pii ob offensam ab aliis Deum lugent & anguntur. *Psal. 119. Rom. 5. 32.* Nedum contristantur si qua in re illimetipi Deum offendant. Quem igitur nullus dolor urit ex admissis peccatis, nec animi mæror afficit, eum nulla Dei charitate tinctum esse certum est. Quoniam vero nemo libens in mærorem incidit, eum quem diligit, ne offendar & irriter valde cavebit. Quod in perverso Davidis erga Adoniam amore cernitur, quem nunquam nec dicto nec factis offendere voluit, quod illum charum haberet.

Verf. 35.

Quanto autem & quam ingenti dolore

affecteda est, lachrymarum copia declarat: quæ ex oculis tanquam ex rivo aut puteo hauriebantur & diffuebant. Nec enim satis est obiter ingemiscere, aut lachrymam unam aut alteram dimittere, sed entendum eo est, ut dolor animos nostros occupet; & ibi ad aliquod tempus habitet, & inhareat aut insideat. Comparatur igitur dolori parientis, & quidem primogenitum parientis. Vide *Sam. 12. & Psal. 6. item Zach. 12.*

Alius fructus erga Deum est humilitas, quæ se ad abjectissima officia dimittit. Quod declaratur hoc ipso quod ad pedes Christi advoluta, eos lavat & tergit; quod est abjectissimum & vilissimum obsequium, ut *Ioh. 23. & 1 Tim. 5. 10.* Quo accedit quod pedes deosculata sit; quo osculo totum Christum quantus erat ab illa unice dilectum declarat, & se indignissimum quæ os ejus sacrum attingeret. Quod si quod vilis fuisset, ad illud se proculdubio abjecisset. Sensus enim peccatorum nos ad humilitatem summam erudit.

Hoc videmus in matribus, quarum erga infantulos charitas eas ad vilissima circa ipsos officia adigit. Charitas enim instar suffimenti cuiusdam est, & aromatis seu myrothecidii, quo sensus animi completi nullam ex illis sordibus fastidium sentiant. Sic etiam quicumque Dei serio amore ducitur, nihil eorum recusabit quæ mundi iudicio turpissima & vilissima sunt; vide quæ dicuntur *Psal. 84. Luc. 15. Iohan. 1. v. 27.* ut percutientem non percutere, adire eum reconciliationis ergo, qui tibi inferior est, publica peccata coram Ecclesia confiteri, insanum & stultum ex zelo Dei haberi, &c. exemplum Davidis saltantis coram Arca.

Quod autem pone eum stetit, eo indignam se profiteri voluit quæ hoc officium Christo præstaret, sicut certe erat *Ioh. 1. 27.* Quo doceamur nos ad illum Deo vel contemptissimum officium præstandum indignos esse; & ita existimare debere & oportere; & nos à Deo præter meritum honoratos esse, si quid sit in quo opera nostra uti velit. Digni enim sumus qui omnem vitæ nostræ ætatem diabolo, ad ejus onera portanda & occupationes obeundas, mancipemur. Quod si qui sunt qui Christi osculum recusant, cum illud vel ore sacro (prædicatione nempe Evangelii) offeratur, vide *Pf. 2. & Cant. 1. 2. & 2. 6.* eum ne dicemus hoc spiritu duci quo hæc muliercula?

Tertia virtus est liberalitas; qua, nullis sumpti-

& animi ingenti dolore,

etiam erga Deum humilitate,

ac sine indignitate professione,

& profusa

liberalitas sumptibus nullique rei parcat, ut id agat quod Christo gratum esse norit; eoque preciosum unguentum alabastro asservatum effudit. Quod genus deliciarum, plurimi facere solita sunt sceminae, & avara aut parca manu distribuere; sed plaris faciunt capillitium, ad quod purgandum & ornandum nihil pæne illis satisfacit. Quum igitur capillitium ad sudorem & cœnum pedibus Christi contractum abstergendum adhibet, rem sibi preciosissimam & ornamentum capitis sui maximum, ad abjectissimum circa Christum ministerium conferendum censuit.

Aliquid simile habet quod notatur *Exod.* 28,8. Sed propius accedit, quod Deus de Nazareis; qui ut se Deo addicerent & mundo se nuncium misisse profiterentur, comam (contra quam decus & dignitas viri postulat) Dei causa nutriebant. Dilectio ergo Dei homines adigit, ut non tantum omnia expromant, quæ ad pedes Christi advolvant, sed pedibus ejus (si videbitur) conculcanda subjiciant. Principibus ædes ingredientibus, tapetia pedibus conculcanda substernunt, quanto magis regi regum corpora etiam & animas nostras subjiciemus, & supponemus proterendas & proculcandas? *Rom.* 12. Totum corpus est Deo dicandum.

hinc charitissima Christi ministerio asserenda:

Summa vero hujus doctrinæ est, nihil nobis tam charum aut tam preciosum esse, quod non libenter ad abjectissimum Christi ministerium collocemus. Quod si à nobis recte reputaretur, multa quæ depravata sunt, corrigeret. Sunt enim qui ingenia sua plaris æstimant, quam ut debeant in iis studiis & exercitiis occupari quæ ad vitam religiosius instituendam spectant, referri. Alii juventutem suam, decus, dignitatem, & ornatum corporis plaris faciunt, quam ut, &c. Quid, quod vilissimas & abjectissimas cupiditates suas & voluptates ad summa Christi officia prædicanda recusant mactare? Verisimile veto est hanc sceminam ideò capillitium & cincinnos ad hoc ministerium adhibuisse, ut sibi testimonium certius sui erga Christum amoris colligeret, dum ea quibus ad flagitium & turpitudinem abusa esset, ad Christi ministerium transferret; ut nõ minus saltem jam Christo deferre cluceret, quam olim suis cupiditatibus. Quod etiam admonere potest eos qui suis olim viribus, pulchritudine, divitiis, &c. ad lasciviam aut intemperantiam abusi sint, deinceps eo contempto magis operam strenuam navent, ut ad sanctos usus eadem illa dona convertant.

Rom. 6. Quanquam vero Christus jam in cœlis est, non minus tamen hæc officia & liberalitas illi grata sunt, cum in afflictis ipsius membra, maxime ministros carceribus inclusos, item in pauperes erogentur: nec minus bene & suaviter olet; ideoque ad *Phil. evadua* dicitur liberalitas, &c.

Hinc observemus, Christum plenissimum mansuetudinis & humilitatis, hæc tamen officia admisisse, & grata habuisse, ut pedes suos osculandos præbuerit, & capillis tergendos. Quod certe nunquam fecisset, nisi Deus extitisset. Hæc enim officia mortali in quo mica modestiæ est, non conveniunt. Quo est detestabilior *Papa* intolerabilis superbia, qui spurcissimos pedes suos osculandos regibus ipsis præbet. Vide Petrum *Act. cap.* 10.

Iis ab hospite Pharisæo perceptis, statim subit animi ejus suspitio, Christum non eum esse qui prius perhibebatur, & quem ipse secum (ut videtur) existimarat; non esse scilicet Christum occultarum rerum notitia præditum, ut olim Elizabethus, qui servi sua occulta furta pernoverat. Ratiocinatur autem à distributione; scilicet aut amicus est flagitiosorum hominum, aut eos flagitiosos esse ignorat; sed prioris non magna verisimilitudo existit; posterior igitur verum. Hic venit cogitare in quo genere peccavit Pharisæus? an malevolentia in Christum suffusus hoc fecerit, odium suum invitatione ad convivium dissimulans, an potius inscitia & temeritate? Et videm certe rem proprius intuitu non videtur proditorie convivam Christum adhibuisse, sed nonnulla animi in Christum propensione. Nam non insimulat eum tanquam amicum aut socium flagitiosorum, sed mavult Christi hoc infirmitati tribuere. Huc accedit, quod Christus per debitorem cui minus condonatum est, & minus amantem, ipsum Pharisæum designavit: ut ex comparatione sceminae cum illo colligitur. Qua autem in re peccavit, post ex Christi responso liquidius constabit.

Sequitur igitur *Pars altera* de Medicina malorum, quæ hinc nasci possent.

Quæ *Medicina* sit, s. Pharisæum. sermone Christi ad Fœminam.

Parabolico responso ad Pharisæum uti-
tur, ut Nathan, ut Pharisæum refectarium &c.
illaqueeret. Responsum autem Christi ad
Pharisæum huc spectat, ut probet sceminam
non esse, ut à Pharisæo existimatum est,
flagitiosam: eoque non obesse Prophetico
sermone

*quærendo ad
Christo l. cc
admissio?*

*Verf. 59.
Hæc Phari-
sæus de
Christo opi-
nio unde
ortu?*

spiritui, quod illam ad hoc humanitatis officium aduiferit. Ratiocinatur autem hoc modo, à repugnantibus scilicet, quod ejus peccata remissa essent, non igitur esse flagitiosam. Nam beatus est iustus cui sunt remissa peccata. *Psal. 52. Rom.*

de qua p. e.
ceps judi-
cium Pha-
risæi pecca-
tūis

Eoque Euangelista caute dixit, accessisse foeminam quæ erat peccatrix, non autem peccatricem accessisse. Hinc igitur intelligitur, in eo consistere peccatum Pharisei, quod temere & præcipitanter peccatricem eam iudicavit. quæ antè fuerat: non cogitans (quod res erat) illam respicisse; debebat potius ex ejus ad Christum adventu qui respicientiam prædicavit, existimare illam à consuetudine peccandi averfam esse: eoque magis quod animadverteret Christum, qui flagitiosæ vitæ hostis est, eam tam humaniter accepisse; maxime vero, quum ejus lachrymas decurrere videbat. Ita faciles esse debemus & prompti ad bene de fratribus existimandum, ut si flagitiosæ aut dissolutæ vitæ homines cum piis familiariter confuerecerc videamus, ilico de illis aliquod boni concipiamus. Tametū enim improbi aliquando piorum consuetudinem ambiant, ut hoc pacto improbitatem facilius pallient, & pietatis specie aliis facilius imponant, tamen quoad illud liquet in optimam partem res accipienda est.

non tamen
cum pecca-
toribus sit-

Deinde, illud animadvertendum est, non fas esse nobis cum peccatoribus, quorum est vita infamis, familiariter versari. Nam hoc à

Phariseo, Christo tanquam ignominiosum *militatias* & indignum, bene iudicatum est; siquidem *colenda.* illud scienter fecisset, quod etiam à Servatore non refellitur; sed contra, Christus ut se tueatur, docet illam pietatis amantem esse: tanquam alias se culpa non vacaturum confiteretur, si tantum officium à scelerata profectum admisisset. Cum sceleratis quidem commercia habere aliquo usque licet, quoad necessitas postulat; sed internam cum illis notitiam habere, id demum fas non est. Vide exemplum Iohosphathi, qui reprehensus est, &c. Suspicionem proditiōnis affert, cum aliquem videmus cum hoste familiariter colloquentem; deinde magna vis est amicitia ad animum ad mala impellendum.

Verf. 44.
Sc.
Famine à
officium à
Christo ex-
optatum.

Ex hoc loco item colligitur Christi divinitas: & simul refellitur opinio Pharisei de Christo. Notandum, quam splendide officium mulieris ornaverit. In propriis ædibus tu mihi hoc officium non detulisti; illa alienis: tu non porrexisti aquam communem; illa lachrymas: tu aquam non dedisti per ministrum & mediastinum; illa ipsa hoc fecit: tu linteum non præbuidisti; illa capillitium: tu osculum ori non dedisti; illa pedes multoties deosculata est: tu oleum non suppeditasti; illa unguentum: tu ne caput quidem; illa vero vel pedes unxit: nihil ut sit à Christo neglectum, quod ad prædicationem tanti officii pertineret. Qui enim cyathum frigidæ aquæ, &c.

L v c. cap. 8. à vers. 1. ad 4.

ET factum est deinceps, ut ipse iter faceret oppidatim & vicatim, prædicans & euangelizans regnum Dei, & duodecim illi erant cum eo;

2 Et quædam mulieres quas sanaverat à spiritibus improbis & morbis: nempe Maria, quæ vocabatur Magdalene, ex qua septem demonia exierant,

3 Et Iohanna uxor Chuzæ procuratoris Herodis, & Susanna, & alie multa quæ ministrabant ei ex iis quæ sibi suppetebant.

A N A L Y S I S.

CHRISTI effectum proponitur, circuitio per oppida & villas; quod describitur adjuncto tempore, nempe postquam cum superiore foemina sermonem absolvisset; item suo fine, ut prædicaret; quæ prædicatio suo subjecto Euangelii & regni Dei declaratur; deinde adjuncto comitatu duodecim Discipulorum.

Verf. 2. Comitatus potro amplior mulierum describitur, primum in genere, quæ sua causa efficiente videntur explicari, nempe quod fuerant à Christo sanatae; deinde in specie quædam recensentur, Magdalene, quæ adjuncta liberatione & ejectione septem Dæmoniorum describitur.

Verf. 3. Post Iohanna, quæ suo relato, nempe uxore proponitur, cuius maritus describitur adjunctis duobus, nomine & officio; deinde Susanna, quarum comitatus suo fine exponitur, ut Christo necessaria subministrarent: species potro ministerii exprimitur, nempe ut ex suis facultatibus Christo, quod ex usu foret, suppeditarent.

M E T A P H R A S I S.

Factum est deinceps ut Christus per oppida & pagos Galilææ iter faceret, prædicans & latum salutis æternæ nuncium promulgans, viam scilicet quæ aditus ad regnum cælerum

1.

patet.

parat. Itineris vero comites habuit duodecim Discipulos. Deinde certas quasdam feminas, quas ad eum sequendum accepta beneficia, hinc à Damonibus liberatio, istinc morborum curatio impulerunt. In his erat Maria, quæ & Magdalena à viro quodam (ut videtur) cognominata est: quæ Christi mandato septem

Damonia eixerant. Item Ioanna uxor Chuzæ curatoris Herodis, qui animo à Christo non omnino alieno, uxori Christum sequi discipulenti ut hoc faceret concessit: item Susanna, & pleraque alia, quæ Christo & Discipulis in Evangelii ministerio sumptus necessarios suppediaverunt.

M A R C. cap. 3. à vers. 20. ad 31.

20 Convenit autem rursus turba, adeo ut ne capere quidem cibum possent.

21 Et quum hæc audissent ipsius propinqui, venerunt ut prebenderem eum: dicebant enim eum apud se non esse.

22 Scribæ vero qui Hierosolymus descenderant, dicebant, Certe habet Beelzebulem, & certe per principem demoniorum ejicit damonia.

23 Quum autem eos advocasset, dixit eis per parabolas, Quomodo potest Satanus Satanam ejicere?

24 Neque si regnum adversus sese disideat, potest stare regnum illud.

25 Neque si domus contra semetipsam disideat, potest stare domus illa:

26 Sic quoque si Satanus insurrexit & disidet adversus semetipsum, stare non potest, sed finem habet.

27 Non potest quisquam potentis alicujus vasa, ingressus domum ejus, diripere, nisi primo validum illum vinxerit: & tunc domum ejus diripiet.

28 Amen dico vobis, quævis peccata remittentur filiis hominum, & blasphemiæ quibuscumque blasphemarint:

29 Sed quicumque blasphemarint in Spiritum Sanctum, non habet remissionem in æternum, sed tenetur æterno judicio.

30 Dicebant enim, Spiritum impurum habet.

M A T H. cap. 12. à vers. 22. ad 38.

22 Tunc oblatu est ei demoniacus cæcus & mutus: & sanavit eum, adeo ut qui cæcus ac mutus fuerat, & loqueretur, & videret.

23 Et obstupuit tota turba, dicebatque, Nonne iste est filius ille Davidis?

24 Pharisei vero quum hæc audissent, dicebant, iste non ejicit damonia nisi per Beelzebulem principem demoniorum.

25 IESVS autem, quum sciret cogitationes eorum, dixit eis, Omne regnum disfidens adversus sese vastatur: & omnis urbs aut domus disfidens adversus seipsum, non stabit.

26 Sed si Satanus Satanam ejicit, adversus seipsum disidet: quomodo ergo stabit regnum ejus?

27 Et, si ego per Beelzebulem ejicio damonia, filii vestri per quem ea ejiciunt? propterea ipsi erunt vestri iudices.

28 Sin autem per Spiritum Dei ego ejicio damonia, nempe perrexit ad vos regnum Dei.

29 Nam quomodo potest aliquis ingredi domum potentis alicujus, & vasa ejus diripere, nisi primo vinxerit potentem illum, & tunc domum illius diripiet?

30 Qui non est mecum, adversum me est: & qui non cogit mecum, spargit.

31 Propterea dico vobis, quod vis peccatum & blasphemiæ remittetur hominibus: blasphemiæ vero in Spiritum non remittetur hominibus.

32 Et quisquis loquutus fuerit aduersus Filium hominis, remittetur ei: quisquis autem fuerit loquutus aduersus Spiritum Sanctum, non remittetur ei neque in hoc seculo, neque in futuro.

33 Aut facite arborem bonam, & fructum ejus bonum, aut facite arborem putrem, & fructum ejus putrem, nam è fructu arbor cognoscitur.

34 Progenies viperarum, quomodo positis bona loqui, quum sitis mali? nam ex redundantia cordis os loquitur.

35 Bonus homo è bono thesauro cordis profert bona: & malus homo ex malo thesauro profert mala.

36 Sed dico vobis, quodcunque verbum otiosum loquuti fuerint homines, de eo reddituros rationem in die iudicii.

37 Ex sermonibus enim tuis iustificaberis, & ex sermonibus tuis condemnaberis.

L V C. cap. II. à vers. 14, ad 24.

14 Ejecit etiam demonium quod erat mutum: factum est autem, egresso damonio, loquutus est ille mutus, & mirata est turba.

15 Quidam vero ex eis dixerunt, Per Beelzebulem principem demoniorum ejicit demonia.

16 Et alii cum tentantes, signum è cælo petebant ab eo.

17 Ipse vero quum nosset cogitationes eorum, dixit eis, Omne regnum disidens aduersus sese, vastatur: & domus aduersus sese disidens cadit.

18 Quod si etiam Satanas aduersus seipsum disidet, quomodo stabit regnum ejus? Nam dicitis, per Beelzebulem ejicere me demonia.

19 Quod si ego per Beelzebulem ejicio demonia, filii vestri per quem ejiciunt? propterea ipsi erunt vestri iudices.

20 Sin autem digito Dei ejicio demonia, nempe antevertens pervenit ad vos regnum Dei.

21 Quum validus quispiam armatus custodit aulam suam, in pace sunt quæ ipsi suppetunt:

22 Postquam vero quispiam eo validior superveniens vicerit eum, totam armaturam ejus tollit quæ confidebat, & spolia ejus distribuit.

23 Qui non est mecum, aduersum me est: & qui non congregat mecum, spargit.

A N A L Y S I S.

FInem videtur notare cur in domum redierint, nempe ut cibum fumerent: cujus corrumpens causa exponitur, nempe quod turba aut verbis aut sanitatis consequendæ causâ advolans, illum ne comederet, impediēbat.

Vers. 21. Hujus in comedendo impedimenti eventus declaratur, quod Christus insanix insimulatur; quæ criminatio à subiecto propinquorum Christi amplificatur; quod effectum alterius effecti causa efficiens assignatur, nempe quod Christum tanquam insanum prehendere conabantur.

Vers. 22. Ctiminationis propinquorum adjunctum notatur, nempe quod propinquorum de Christo, audaci & temerario iudicio; Pharisei & Scribæ in Christum blasphemi extiterint: forma autem blasphemix propoaitur, Christum Beelzebube occupatum, ejus potentia inferiores Dæmones exturbasse.

Vers. 23. Adjunctum blasphemix est eorum qui blasphemis Christum petebant ad se advocatio, deinde aliud adjunctum sui ipsius aduersus illorum blasphemias defensio; ubi primum argumentum est à disparato, hoc modo; si Satanas Satanam ejiceret, tum ejus regnum non staret, sed ilico rueret; stat autem; Conclusio est hoc *vers. & vers. 36.* Assumptionem tanquam concessam accipit: consequentiam propositionis probat duplici comparato, *vers. 24, 25.*

Vers. 26. Aliud argumentum affert à disparato, se per fortiorem Satana Dæmonia ejicere, non igitur per Satanam: quod probat ab effecto, quia Satanæ sua spolia aufert, id est, homines, quos Satana tanquam spolia abducit.

Vers. 27. Hoc illustrat comparatione parium, sicut nemo hosti prædam eripiat, nisi eo fortior eum primum vinciat; sic &c.

Vers. 28, 29. Peccati hujus atrocitatem declarat ab adjuncta poena, non scilicet remissum iri: quod amplifi-

amplificat à minori ; quod aliis omnibus peccatis remissio conceditur : quod etiam adhuc exornatur argumento majoris, nempe quod etiam omnis alia blasphemia remitteretur ; rationem assignat à forma hujus peccati, quia est in Spiritum Sanctum.

1. cor. 30. A Thesi ad hypotheticon descendit, docet enim hos in Spiritum Sanctum peccasse, quia dicebant Christum Spiritum immundum habere.

METAPHRASIS.

20. **L**ysitratia regione Galilæa Capernaum ingrediens, domum, cibum sumendi causa, ingressus est. Quæ re audita dico turba iterum convenit : & ejus in sanando operam implorans, cum illi tum discipulis ne cibum sumerent, impedimento fuit. Quod cum apud illos qui sanguine aut affinitate cum attingebant percrebuisse: damnogressi accesserunt, ut illum domum suam abducendum comprehenderent. Quam ad rem perficiendum (sive serio sive simulate) Christum de potestate mentis existisse palam dicitabant. At scriba qui ab urbe Hierosolymorum descendierant, hoc consanguineorum Christi confiterentur (ut videtur) animati, convitium blasphemiam cumularunt: dicebant etenim; quod Beelzebubem habet principem Dæmoniorum, cujus virtute demonia ejicit. Christus vero re intellecta, illos longius à se remotos, ut propius accederent, admonuit, audituri quid ad hæc blasphemiam responderet; propius vero ad motos sic eos, propositis aliquot similitudinibus, alloquitur. Dicit, amabo, qui fieri potest ut satanas satanam ejiciat? Nam si regnum adversus se divisum & distractum pugna secum committatur, omnino non potest consistere regnum illud.
24. Atque si vel privata familia secum dissidens in partes dissiliat: ubi certe consistet locum non inveniet. Quamobrem si satanas in seipsum insurgens in partes scinderetur, omnino (quod contra fieri heu nimium experimur) regnum ejus stare non potest, sed brevi pessumret.
27. Quod si ego (ut vos blasphemè oblatratis) in principis dæmoniorum auctoritate demonia ejicio, cedo qua auctori ate freti nonnulli ex filijs vestris, qui Exorcistæ dicuntur, demonia ejiciunt. Scio equidem vos illa miracula principii demoniorum non trituros. Quamobrem vos iniquos in me judices esse, vel qua ab illis miracula eduntur, sententiam ferent. Quod si (quod res loquitur) ego Spiritus Sancti virtute demonia ejicio: omnino ad vos regnum illud Dei pervenit, cujus in expectatione vos omnes esse dicitatis, & cujus tam contumeliose rejecti & pedibus prostriti, vos certissimas & gravissimas pœnas daturi estis. Notum est præterea, neminem tamen si datus robusti in-

vaserit, posse illum exarmare, & ejus spolia & manubrias asportare, nisi illo robustior primum illum in vitium constrinxerit, ut domum ejus diripiat: quod vos doceat me satanas suam prædam eripientem, illum potentia mea veluti vinculis prius constructum tenuisse, ut se commovere non possit. Qui non est à meis partibus, meque ab istis calumniis pro virili non asserit, is adversus me est, & qui non colligit mecum, is dissipat. Quid igitur vobis fiet qui me tam virulentis blasphemis profectus? Quum igitur in me tam licenter & prodigiose perbacchati estis, certissime vobis confirmo omnino peccatum atque adeo blasphemiam in Deum hominibus condonari his qui respuevint, qui autem in Spiritum Sanctum blasphemus fuerit (quo in genere vestra hæc blasphemiam reperitur) nullam in omne seculum peccati sui veniam consequens, æternæ condemnationis tenetur. Quandoquidem miracula, quæ edo, præclaros fructus esse negare non possitis, quomodo Spiritum, à quo tanquam ab arbore hi fructus proveniunt, damnare audetis? Atque si auctorem horum miraculorum tanquam malum damnatis, etiam miracula ipsa est damnatis necesse est. Ex fructu etenim & effectu certissimo iudicio dignoscitur, qualis sit auctor & effector. Blasphemiam vestram in me jactatis resutata, vos recriminor, quos quis est qui bonos audeat pronuntiare cum opera vestra bona non sunt? Quænetiam ipsi de vobis ipsis (nisi reclamante propria conscientia, hoc non potestis pronuntiare, cum opera vestra mala sint, quandoquidem ex fructibus arbor æstimanda est. Sed quis à vobis his meliora expectet? Nam eum ab impijs Pharisæis hæresarchus, tanquam impij discipuli prognati sitis; quomodo potestis perverſi qua recta sunt proloqui, quando ex animi redundantia os loquitur? vide Luc. 6, 45. Dico autem vobis, quod de omni verbo otioso quod quis effuderit, rationem quisque in die iudicij positurus est: quanto magis de horrendis istis blasphemis rei peracti, pœnas daturi estis. Nam vel ex verbis tuis (si bona sint) justus esse declaraberis, vel ex illis (sin secus sunt) sententiam condemnationis accipies. Quam in eos tristissimam sententiam Christus idcirco tulit, quia refragante & obnitente propria eorum conscientia, Christum dicebant spiritu immundo occupatum esse.

P R A X I S.

CHristus dæmone ejecto, qui cuidam simul & videndi & loquendi facultatem eripue-

MATT.
12, 30.

MARC.
3, 28.

29.

MATT.
12, 33.

34.

35.

36.

37.

MARC.
3, 30.

eriperat, varie admodum acceptus, sermones quosdam iniquos simul & refellit, & iustissimo Dei iudicio pœnas denunciat.

Cujus partes { Dæmoniaci cæci & muti curatio.
Calumniarum cum pœna in authoris, & res denunciatione refutato.

MATTH.
12, 22.
Hominis
miserabilis
conditio;

In priore notatur miseranda hominis conditio, quæ diaboli imperio ita obnoxia est. Quamobrem, quis eum non timeat qui huiusmodi lictoribus & commentariis armatur ad vindictam peccatorum? ne igitur abutatur oculis, lingua, &c. ne &c. Idem enim Iudex vivit, & iidem mastigophori. Imo vero hoc ipso gravius hominem punit, si lingua & oculis abutenti eorum usum permittit, quam si illa vitæ solatia eriperet. Nam ad illegitimum usum detorta, nobis gravius iudicium, &c. Lingua enim pravitate, ira Dei quotidie lambitur: oculis in animo novæ subinde faces accenduntur, quæ ad inferos usque urant.

Christi in
liberando
potentia:

Deinde Christi potentia consideratur, qua dæmoniacus dæmonis occupatione liberatus, sermone simul & visui restituitur. Mirari enim venit, diabolus linguam radicatus avulsam non asportasse: & oculos, quibus nihil tenerius est aut facilius opprimitur, non extinxisse aut confixisse: maxime cum dæmonem valde excauduisse hoc exeundi mandato scire promptum sit. Atque hoc nos magnopere consoletur, quod sine Dei summi nutu nihil in nos moliri possit, ne in summa nocendi cupiditate. Lictores & commentariens terrestres, aliquid sæpe præter iudicis voluntatem agunt: sive id fiat vincula aggravando, sive eorundem asperitatem molliendo, prout in captivum affecti sunt; eoque captivi illorum gratiam si qua possint, diligenter colligunt: sed in Dei lictoribus & carnificibus aliisque vindictæ ministris, secus sit.

Vers. 23.
qui inde
Messias à
turba agni-
tus,

Sequitur pars altera: in qua primo se offert turbæ de toto hoc negotio iudicium; quod quidem rectum erat, tametsi aliqua dubitatione illigatum & impeditum. Ita enim resplendit Christi gloria in hoc miraculo, ut minimi iudicii & ingenii hominibus facile innotescere potuerit, huanc esse Messiam promissum ex semine Davidis. Cum igitur turba nulla malevolentia in Christum suffusa esset, nec præiudicio ad dijudicandum veritatem impedita, quod res erat aliquousque assequuta est. Veritas enim clara & lucida est: vel ipsa potius lux in hominum oculos (nisi consulto oculos claudant) in-

currentes. *Psal. 19, Sapientiam præstans parvulis. Proverb. 1. ad dandam scientiam, &c. & Proverb. 8. verba oris mei sunt plana intelligere volenti, & recta cognitionem invenire cupienti.* Quod autem turba Christum agnovit; videtur occasionem aliis præbuisse erroris scilicet, ne idem cum plebe & vulgo hominum sentirent. Quod nobis diligenter cavendum, ne ullius hominis quantumvis contempta conditio, nos à veritate quam ipse sequitur avertat.

Secundum iudicium est cognatorum Christi, sicut à Marco observatur, qui Christum (ut quidam volunt, ego vero intelligo *ἐν τῷ* (ut quidam) subaudi *ὄσαν multitudinem*) tanquam è potestate mentis egressum, comprehendere & domum abducere voluerunt. Marcus enim eandem hucus tam perverti iudicii causam assignat (ut quidam volunt) Phariseorum quæ mox describitur blasphemiarum. Quod si ita sit, perinde est ac si dicerent; Christum res tam difficiles edere non potuisse, nisi furore quodam raptus esset. Furore enim perciti & arreptitii, sæpe ea faciunt quæ fidem hominum superant, saliendo, portando, perumpendo: sed quid hic simile est? dæmonium enim eijcere, cæcum & mutum sanare, viribus corporis non geruntur. Cum autem furiosi minus mentis & rationis habeant, ingenii & scientiæ beneficio à furioso hæc fieri nequaquam sit verisimile. Quid, quod furiosi toti fere in eo sunt ut hominibus obsint, & videntibus oculos eruant, &c. potius quam sanitatem conferant.

MARC. 3,
21.
à cognatis
(ut quidam)
impos mentis
habitus;

Quo autem animo hæc dixerint (si verum sit quod quidam ajunt) an quod ita senserint, an potius ut se apud Iudæos purgarent & periculo eximerent, si Christus tanquam rebus novis studens in iudicium & discrimen adduceretur, in medio relinquo. Improbe autem dictum fuisse (si de Christo dicebatur) extra controversiam est. Neque vero verisimile est eos Christi eripiendi causa hoc dixisse: nam nec in illum credidisse, eumque in periculum precipitare voluisse apparet. *Iob. 7.* Notandum vero est (ut quidam volunt, sed non ex hoc loco ut ego sentio) piòs diligenter & studiose se in vocatione exercentes, non raro furiosorum numero & albo haberi. *Actor. vero 26, 24. & 2 Cor. 5, 13. & 2 Sam. 6, 20. & 2 Reg. 9, 11. & Ierem. 29, 26. & 1 Pet. 4, 4.* hoc proprie notari potest. Omnis enim ratio agendi illis insolens & insueta, insaniam ab illis damnatur: nec mirum, cum humana ratio quæ illis hoc iudicium

eum suggerit, Deo inimica sit. Ne igitur nos commoveat si insani & dementes reputemur, cum Christus (ut quidam volunt) Patris sapientia, vel potius, Apostoli & Prophetæ, ac sancti Dei viri hoc probrum tam indigne subiverunt: maxime cum ipsi insani sunt à quibus æstimamur. *Psal. 5.* Nec vero nos urat nimium si ab iis à quibus minime omnium oportebat hoc patiamur; videlicet iis, qui nobis vel sanguine vel religionis professione conjuncti sunt.

Transcramus jam ad sententiam Pharisæorum, qui miraculum hoc tam celebre ad principem dæmonū, tanquam ad authorem, referuat. Quo, quid horribilius dici aut excogitari potest, vel ab ipsis quidem dæmonibus, sua ad blasphemiam incessendum Christum capita conferentibus? Christum dæmone, & quidem principe dæmonum, occupatum & adjectum illud miraculum edidisse: Ea etenim erat miraculi ratio, ut non sine injuria perfectissimæ & omni pietate cumulissimæ creaturæ, ne Angelo, nedum homini tribui debebat: impio vero homini minus debebat; dæmoni vero, & quidem principi dæmoniorum illud adscribere, extremæ impietatis erat; & templum in quo divinitas *συναγωγῆς* habitat, cavcam diaboli fingere horrendum est dictu. Hoc enim non est cælum terræ, sed inferis miscere, & quidem summos cælos cum imis inferis. Hoc erat, non tantum lucem tenebris, sed meridiem cum media nocte, absynthium cum melle; aurum Ophirium & fluviatum, cum ignobilissimis lapidibus confundere. Mirum etiam videtur cælum hoc dicto non sudare; terram non hiare; mare non commoveri. Nam ad leviora scelera, & ignis de cælo demissus, & terra os suum aperuit. Sed vero ipsi sponte non solum oculos claudunt, sed contentissimis flatibus lumen, ne alii videant, opprimuat. Quom vero res ea sit quæ ab omni veritatis vel specie aut verisimilitudine abhorreat, non tamen dubitant illud magna voce confirmare, dum aperte dicunt, non nisi Principis dæmoniorum auspiciis hæc geri. Vide *1. Tim. 1.* & *Joh. 8. 48.* Eoque asseverantius confirmant quod dicunt, ut populum hærentem & hælitantem à studio & amore Christi averterent.

posteriorem blasphemiam refutatione prosternt. Nam cum digito Dei factum probat, confectum est non ex furōre manasse, multo minus, &c. Quæ prudentia & compendium nobis notandum est. Verisimile autem est (si verum esset quod prius de ejus cognatis affirmant quidam) ex hac præsentia propinquorū & iniquissima calumnia crevisse hanc fiduciam Pharisæis, ut ei etiam auderent hanc blasphemiam impingere. Nam si cognatos intellexissent tam indigne in Christum claros esse, sibi majus aliquid & gravius in illum debachari posse putarent; atque ita cognati non tantum atrociter peccassent, sed inexpiabilis impietatis occasionem præbuisent.

Nec enim mirum hodie est, si Evangelica administratio apud Pontificios contumelios & probris oneretur, cum ne si quidem ipsi qui Evangelium profitentur, à diciternis & convitiis abstineant. Cavendum igitur ne aliis ansam maledicendi propria maledicentia præbeamus; & memores timus comminationis, qua expedire dicitur molam alinariam, &c.

Ex hoc loco, & ex legionarii dæmonis historia constat, malignos spiritus ordine & via seu methodo humanum genus oppugnare: habent enim suos duces & principes, quorum subsidio facilius humano generi imponant. Quo magis cavendum est, ne nos confute & tumultuarie adversus eum pugnemus, nullo ordine, nulla disciplina militari Ecclesiastica; sed ejus potius fraudes singulari artificio nobis in Scriptura descriptas antevertamus.

Hanc blasphemiam, in Deum, primum, *vers. 25* deinde in *populi salutem* vibratam, Christus ^{26.} validissimis nominibus revincit; & primo quidem argumento disparatorum: scilicet, non ejicere Christum dæmonia præsidio & potestate principis dæmoniorum, quia Sathanas Sathanam expugnans mutuis ictibus concideret. Sequeretur enim quosdam dæmones ab humano genere stare, & in iis principes dæmoniorum; alios vero dæmones se principi opponere. Absurdum vero est perpetuos humani generis hostes, & qui hoc nomine *inimici* & *accusatores* dicuntur, nobis amicos fieri; scilicet, lupos & leones cum ovibus in gratiam rediisse, milvium cum pullis, serpentem calcaneo non insidiari: quanquam venerit illud tempus, cum hæc animalia inter se coalescent & convictura sunt; quod tamen in dæmonibus nunquam

Dæmones ordine homines oppugnant.

Christus quomodo per dæmonium potestatem eos non ejicit;

vers. 22. à Pharisæis vero dæmonia cum assistunt;

MATTH. 12, 24. cognationem calumnia à Christo omissa.

fiet. Hoc igitur cum absurdum sit in ullo dæmonum, tum vero in principe dæmonum, qui majore quodam odio flagrat, accidere alienius est. Quam veto conspirant adversus Dei populum, apparet in ipsis impiis qui spiritu diabolico impelluntur. Nam tametsi ipsi inter se dissideant, tamen adversus Christum & veritatem, conjunctis viribus pugnabunt: ut in Sadducæis & Phariseis, Herode & Pilato liquet. Probabilius autem esset, si dixissent aliquem ex inferioribus dæmonibus hac fuisse invidia perimotum, ut principatum Sarhanæ eriperet.

Hinc certissime colligitur, nihil boni à dæmone impetrari posse. Quod si in secum expenderent, qui diabolum consulunt de divitiis adipiscendis, de amissis recuperandis, de futuris prænoscentis, &c. non utriusque eum per suos ædituos adirent. Et si quid largitur, mirum est eos non cogitare *divites ad divites* esse. Quod si arbitrantur ita se natos esse, ut diabolum se circumvenire posse putent, & commodum aliquid ab illo emungere & extorquere, ut nihil interim incommodi patiantur, falluntur turpissime. Nam si primos parentes in integritate decepti, nedum nos tenebris ignorantie obrutos.

inde illi nunquam consulendi:

hoc Christi argumentum ab exceptionibus vindictæ sum.

Sed hoc loco subit *dubitare* de hujus axiomatis perpetua veritate: quum Madianitæ & alii Dei hostes inter se commissi perierunt; unde Dei populus erepuse est. Madianitas autem à diabolo inter se commissos esse, inde liquet, quod mutuis homicidiis interempti sunt; est autem diabolus homicida.

Sed *respondeo* primum, diaboli regnum hoc modo dilatatum esse, quatenus mutuis ædibus reciderunt; vivi enim ad inferos descenderunt. Deinde illud admirabili Dei & extraordinaria administratione factum est, quam nemo nec hominum nec dæmonum efficiat: hoc autem loco agitur de dæmone & Christi hominis instituto.

Deinde etiam *excipiat* quis, hostes aliquando pugnam simulare, & unum alteri commodi sui causa cedere: sicut videmus lamistam tyroni aliquando cedere, ut animum & spiritus sumat; & alteram in bello aciem fugam simulare, ut alteram à faucibus & urbe abducat: & Christus ipse docet miracula à Pseudo-prophetis edenda, quæ vel piis ipsis si fieri possit, imponant.

Sed *respondeo*, miracula Christi tam & frequentia & plena potentia fuisse, & in omni genere gloriæ, ut nullus hic dubitationi lo-

cus relinquatur. Quamquam enim Deus suos tentat, semper tamen manifestæ quadam notæ sunt quibus verum à falso, sincerum à fucato internoosci possit; nec ultra vires eos tentari patitur.

Præterquam vero quod absurdum sit dæmones secum ipsos committi, illud etiam sequeretur, Diaboli regnum hoc pacto convulsam & labefactatum iri: quod quidem dæmones moliri absurdum est; maxime eum qui principatum inter eos obtinet. Potius enim existimandum esset, inferiores dæmones aliquid in illo regno moturos, quam ipsum principem, cujus maxime interest regnum erectum stare. Tametsi enim veritati consentaneum sit diaboli regnum abolendum esse, tamen illud aut protinus fieri, aut diaboli ipsius conatu, alienissimum videtur, & Dei gloriæ tenebras offundens; siquidem dæmonum potius inter se dissidiis, quam Dei in nos charitate diaboli & inferorum imperium conderet. Non secus quam si quis parva victoria, victoriæ laudem vincenti detraheret, ut cum hostis potius imperitia aut imbecillitate triumphasse, quam propria virtute obstreperet.

Hoc illustrat Christus argumento generis; deinde parium. *Generis*, quod omne regnum divisum in se desolabitur; ob eamque causam dæmonum regnum: *parium*, quod ut in civitate & domo sit, &c. Sensus autem est, omnem societatem sive magnam sive parvam, sive publicam sive privatam, dissipiari, quæ contentionibus in se æstuat: nullam & Rempublicam esse quæ contentionis & dissidii impetum sustineat. Nulla igitur aries aut tormentum tam est urbi exitiale quam est discordia: civitati nulli cuniculi nullæque *ἐλεπὸ λῆς* aut machinæ, ad ejus expugnationem potentiores sunt; multæ enim urbes & regna exiterunt, quæ diuturna bella & obliuiones sustinuerunt, salva & incolumia remanserunt, sed quæ tamen ab invicem contraria ceciderunt. Exemplam hujus rei proponitur in regno Israël, quod distractione & divulsione ad interitum pervenit. Sicut morbi intestini periculosiores sunt, &c.

Hæc etiam in Ecclesiæ societate maxime *inde soci-* locum habent: si enim *mutuo vos mordetis.* *tas in Ec-* *Gal 5. videte ne ab invicem consumamini.* *clesia ser-* *Contentionibus igitur quis alterius bra-* *voida,* *chium comedere dicitur. Es. 2. Mundi odia & inimicitia non possunt Ecclesiæ nocere; sed cum ipsa Ecclesia secum ipsa confisgat & confli-*

Etiam quod divisa corrumpunt per dæmonis potestatem hæc non patratæ;

confisteretur, tum animæ casus expectandus. Idem enim illis accidit quod Abneri & Iobai athletis; aut gladiatoribus usu venit, ut mutuis ictibus concidant omnes. Nam in Ecclesiæ dissidiis qui superior est in lite, tamen fide & officio victus saucius abiit; tamen etiam causa superior sit: quod tamen in civilibus dissentionibus non fit.

cū semper illi bellum externum.

Huc accedit, quod perenne nobis est cum mundo bellum externum: ad quod si intestinum etiam accedat, quomodo consistat: maxime cum è supremis etiam cœlis discordiæ nomine oppugnamur à Deo ipso. Contra vero, funis triplicatus non facile rumpitur: urbs suis ædificiis apte & concinne compacta ac coherens, facile defenditur. Corpus suis commissuris & artibus scite constructum, suam sanitatem tuetur: domus cujus lapides bitumine & intrito arte inter se connectuntur & colligantur, adversam tempestatis vim sustinet. Si igitur cordi est Dei regnum, demus operam ut sacrum charitatis vinculum inviolatum servemus, neque committamus ut ob res parvi momenti invicem dissiliamus: sed in rebus *ad dæmonios* invicem nos ipsos conformemus, iuniores senioribus, pauci pluribus: quod si sententiis ab invicem differamus, illud tamen sine acerbitate faciamus. In rebus vero magni momenti præcipue ad gloriam Dei spectantibus, à vero ne tantum unguem recedendum; nec unus omnibus, nec puellus aut puer seni vel minimum concedat.

Verf. 27. Ejectiones demoniorum exorcistarum ad spiritum relata, etiam Christi ad eum referendæ;

Aliud argumentum ab effectis ad causas. Eiusdem enim effecti eandem esse causam oportebit: sed causam ejectionis dæmoniorum per filios seu discipulos vestros exortistis. (*Actor. 19.*) ad Spiritum Sanctum referitis: proinde meam hanc ad eandem causam referre debebatis. (Nam Apostoli nondum ad sanandum missi erant: & Christus ipse confirmavit domesticos ab hac calumnia non fore liberos, si paterfamilias eam passus est) quod cum non facitis, facile est intelligere, vos odio in me flagrantibus hoc dicere, quibus in me piculum est, quod in illis laude & prædicatione dignum existimatur: in me natus, quod in illis venus, &c. censetur. Erat autem summæ impietatis id in alio summe damnare, quod in aliis prædicabant. Non laudare vitium erat: vituperare vero, idque petulantissime insectari, scelus erat. Iannes & Iambres digitem Dei agnoverunt in miraculis, in quibus tanta virtus non resplenduit, quanta in hoc Christi miraculo; tamen

hostes & Dei & Mosis jurati essent. Quamobrem filii vestri, ut ego taceam, adversum vos sententiam dicent, qui sibi probe consci sunt, nihil adversus dæmones nisi Dei virtute effici posse: & vestro de se iudicio idem confirmatur. Exortistis enim in populo fuisse patet: hosque ex filiis & discipulis Pharisæorum extitisse verisimile est. Nam cum illa virtus id temporis in homines collata sit, in eos potissimum hanc gratiam collocatam fuisse verisimile est, qui in divinarum literarum noticia à teneris annis educati fuerunt. Pharisæi vero, ut olim Samuel inter Prophetas, illis præponebantur. Ut igitur me purum hominem iudicetis, tamen ne eodem loco quo filii vestri haberi à vobis æquum erat.

Hinc discimus, quantopere nobis ab odio fratrum cavendum est; quandoquidem eo fit, ut quandoque odio hominis in ipsam Dei veritatem feramur præcipites: ut illud ipsum odio habeamus, quod ab alio adumari iudicamus; & illud quod ab illo manat statim improbemus, quod ipse nobis non probatur. Nam Pharisæi isti tamen non prius secum statuerant, se Deo & veritati opponere & oblatrare; tamen tempestate odii in Christi personam abrepti, in ipsam Dei potentiam impegunt. Idem Iudæis accidit, quibus veritas Euangelii eo minus sapiebat, quanto magis placebat Gentibus. Nec dubium est quin nostra memoria factum sit, ut plerique veritatis odio ducti sint, quod iis non placerent qui veritatem profitebantur: tanquam malint cum aliis errare, quam cum illis vera discere. Hi vero tamen si putarint se cum hominibus similitatem exercere, tamen in veritatem irruentes ad Deum ipsum tanquam ad scopulum alliti sunt. Odium igitur fratris alterutrum horum facit: scilicet, ut aut quæ alba sunt in fratre fascinatæ oculis nigra appareant, quod est summæ cæcitatatis; aut si virtus ita fulgeat, ut obscurari nequeat, nolentique in oculos incurrat, ut quod album est, nigrum renitente & revincente nos conscientia pronunciemus; quod est perditæ & deploratæ malitiæ. Contra vero, jubet nos Christus inimicis in nos debacchantibus benedicere; id est, quicquid in illis laude dignum est, ingenue agnoscere; ut David in monodia seu mania Saulis.

Non est huic dissimile quod à Pontificiis quæ à Põ-plerisque in nos committitur; tamen enim tificiis committitur. negare nec ausint nec possint pleraque à nobis fieri in religionis instauratione, quæ olim

à Dei populo, Christo præsertim & Apostolis fiebant, tamen in nobis hæresin esse dicunt quod in Patribus erat religiosum; in nobis blasphemum, quod in illis laude & commendatione non caruit. Nec quicquam asserere possint, nisi quod secus Ecclesia iudicavit. Quasi vero Ecclesia potestatem habeat lucem in tenebras transferendi; & efficere, ut quod olim Spiritus Sancti instinctu factum est, nunc diaboli impulsu fiat.

Verf. 28. Hanc impietatem exaggerat ab adjuncta Dei in illos ex hoc ipso munificencia, quod illi tantopere commendarant; scilicet quod regnum Dei hoc modo ad illos pervenerat. Dæmonum enim exactio & ejectio, ut diabolici regni cladem indicabat, ita regni Dei apud illos instaurandi & instituti *περὴν εἰς* erat. Tam contumeliose enim illud convitiis profcindere quod illis tam salutare fuit, & illud instituendi regni diabolici causa factum dicere, quod instaurandi regni Dei causa factum fuit, insignis & inaudita impietatis fuit. Tacite vero subindicat, ita ad eos pervenisse, ut deinceps auferendum & alio avertendum sit, quod ab illis tam indignè rejectum & repudiatum est. Vide *Luc. 10, 11.*

quare oblatam gratiam repudiamus. Quam nos admonere debet, ne oblatam gratiam repudiamus: fieri enim potest, ut quæ hodie affertur, cras auferatur, *hodie si vocem ejus, &c.* brachia misericordie divinae quæ hodie expansa & explicata sunt, cras contrahantur & compliceantur; & qui hodie fores pullat, ut intronmittatur; rante inhumanitatis indignitate offensus, quod non sit admittus, alio commigret.

Verf. 29. Aliud argumentum, scilicet se fortioris præsidio immundos spiritus ejicere, quam illa etiam non per vim demonum quod major requiratur, est diabolus; non igitur diaboli viribus fretum hoc facere. Potius proxime antecedentis confirmatio est, Dei scilicet regnum hæc miraculi editioe pervenisse, &c. & est argumentum ab effectis. Fortiorem autem esse probat, quod illius domicilium ingressus, cum exarmet, vinciat, præda spoliatur & exuat. Nec enim prædam & manubias sibi unquam eripi pateretur, nisi vincens & confictus, ut se commovere non possit. Diabolus fortis est, armatus robore & fraudibus, qui domicilium occupat humani corporis, prædam & manubias possidet visus & facultratis loquendi. Hujus in possessionem Christus ingreditur, & fortior, illum ita constringit & cohibet, ut ne digitum quidem citra ejus nutum attollat; nocendi vi-

res illi adimit, spolia & prædam abigit, & hominibus distribuit, & justis possessoribus restituit. Quod si quis excipiat principem dæmoniorum fortiorem illo altero fuisse, & ob eam causam potuisse ejicere illum mutum dæmonem: responsum superiore oratione ostensum est; scilicet, absurdum esse dæmones inter se in oppugnandis hominibus digladiari.

Dictum est, corporis quocunque genere incommodis, animi miseriam nobis adumbrari; unde etiam homines peccati ratione à diabolo occupari & captivos teneri consequitur: eamque tam duram esse servitutem, ut nisi adventu Christi excuti nequeat; fortior enim est is qui nos servitute premit, quam ut nosmet ab illius jugo vindicare possimus. Imo vero nullæ in nobis vires sunt, quæ ejus possessionem vel minima ex parte turbare aut interrompere possint: non magis nos adversus diabolum commoveamus, quam adversus milvum pullus, quem unguibus compressum tenet. Quin etiam minus ad liberationem nostram afferimus, quam pullus; qui se expedire quidem enititur, cum nostrum animum ne semel omnino subeat de nostra liberatione cogitare, aut eam voto expetere, quoad Christus diabolo fortior, per fidem aciem mentis & voluntatis nostræ occupans, diabolum exarmet, foras pellit, præda sua (intellige animas nostras) orbat, & captivum abducit eum qui nos captivos abduxit. Hoc loco jugulatur liberi arbitrii vanitas. Sicut enim nemo à dæmone occupatus, propriis viribus exturbare immundum spiritum potest; ita &c. maxime cum in anima omnes facultates, & non unam tantum aliquam sibi mancipatas habeat.

Notandum hoc loco Diabolum fortem & robustum dici, ac viribus præpotentem; eoque alio in loco cum Leviathane *Esai. 27.* alio loco cum rugiente Leone, *Pet. 5.* comparari. Nos igitur cum infirmi simus, aut vires precario accipiamus, aut pereamus necesse est. Sic *Ephes. 6.*

Lucas cum porro dicit armatum esse expena quem perita, ac natura & experientia acquisita: unde *Esai. 27.* appellatur *serpens tortuosus*. Nos igitur cum natura pudi & inermes simus, induamus, &c. ut *Ephes. 6.* Quo in negotio consolari nos debet quod Christus fortior sit, cujus in manu Pater omnia posuit, qui unus est cum Patre omnibus fortiori. Leo est ex tribu Iuda. Tametsi igitur si

tur si nos spectemus certamen non minus inæquale est, quam si ovis cum lupo & leone, aut vir cum locusta in certamen committeretur; tamen in Pastoris & Domini nostri fortitudine & sapientia exultabimus.

Verf. 30.
Quod Christi
sua non
cum d.emo-
ne etiam
hæc non ex
ejus pote-
statis;

Aliud arguementum à comparatione minoris; quod tamen ut in re factis manifesta, breviter admodum & concise exponitur; scilicet, si qui mecum non sunt; nec mecum colligunt, contra me sunt & dissipant; quanto magis contrarii exiitmandi sunt & hostes qui non modo suam operam mihi non navant, sed in studia penitus contraria feruntur? Cum igitur demones actionibus mihi maxime contrarii sunt, illud scilicet perpendo quod servatum volo, me cum illis conspirasse absurdum est. Si qui manum extruendo adiucio non apponunt, pro demolitoribus censendi sunt; quanto magis qui manibus quod est edificatum diruunt? Et si hostis censendus sit qui manum cum hoste non conferit; nedum est qui pugnam contra init.

quare non
ociose exi-
tus verum
expectan-
di;

Hinc discimus quo loco habendi sunt qui tanquam ocioli spectatores, utrimque quis controversiarum in religione exitus sit futurus expectant & præstolantur, ut illi se demum parti adjungant quæ illis ad pacem & felicitatem tuendam aptissima videtur. Suos enim Deus vult actores, non spectatores esse. Vide exemplum Sacerdotum 2 Chron. 30, 3. scilicet expectabant quo modo indicta à rege reformatio procederet, in tanta scilicet resistantium multitudine. Sic plerique præstolantur, ut si veritatem amici munitam, commodis & pace stipatam senserint, tum demum illam amplectantur.

nedum à
proximi of-
ficio cessan-
dam.

Nec mirum est si in Dei cultu hoc verum sit, cum in nostris erga proximum officiis, cessatio ab officio, officii contrarii patratio dicatur: ut, qui proximum non amet, eundem odio prosequi dicitur; qui nudo vestem qua induatur non præbet, eum veste spoliare dicitur. Quod idem in cibi portionisque ratione perinde habet, Job. 22. qui inimicum non adjuvat, pœnas ab eo expetit, & vindictam persequitur. Duo enim tantum duces sunt, duæ acies, ergo aut Deo militare oportet, aut diabolo. Omnes accepto nummo à Domino conducti sunt, id est, aliquod Spiritus Sancti donum acceperunt, justum est ergo ut omnes manum operi admoveant.

Verf. 31,
32.

Peracti sceleris & peccati atrocitatem, ex pœnæ ærbitate declarat. Vbi primum

considerandum est, quod sit peccatum in Spiritum Sanctum. Quod ex Heb. 6, 4, ad 9. peccatum & cap. 10, 26, ad 32. & 2 Pet. 2, 20, 21, 22. & Psal. 109. &c. ubi subjectum illius primum eum esse constat, qui illustratus fuit noticia veritatis; particeps factus doni cœlestis, id est, qui cum Spiritus Sancti particeps fuit, bonumque Dei verbum gustavit, & virtutis seu potentia sæculi futuri particeps; scilicet, quod priorem ignorantem veritatis evomerit, & nonnullam turpitudinem, cui prius adductus fuerat: postea tamen, &c. Sic enim Petrus effugisse eum dicit mundi fordes, quo nomine non tantum hæc vomitu eiecisse, sed & ab iis lotum dicitur. Huc accedit delectatio quædam, quam in Evangelii, seu Verbi potius cognitione capiebat, conjuncta cum fastidio superioris insipientia & delirationis. Alias vereor ut hoc non quæret in Phariseos, neque propterea in universum verum esset.

Dicitur
in Spiri-
tum San-
ctum;

Ex quibus illud manat, hoc peccatum in Turcismo, Papisimo, Iudaismo non inveniri; sed tantum inter Evangelii professores, aut saltem Evangelii seu Verbi Dei approbatores: ut Pharisari, &c. Eoque comparantur ii qui in hoc genere peccant terræ aratæ, iteratæ, irrigatæ &c. Heb. 6, cap. 10.

De pœna hujusmodi peccatoribus irroganda loquens, dicitur Deus suum populum ulturus seu judicaturus. Sicut enim proditio non cadit nisi in subditum, ita nec hoc peccati genus nisi in Evangelicum aut Verbi participem. Vnde etiam dicuntur ab Apostolo ἐπεισεύθη, non autem ἐναντίω, id est, qui ex diametro repugnent; sed veluti ἐκ τῆς πλάγης, & oblique. Fieri quidem potest ut hoc peccato peccent qui nunquam publice & aperte Evangelium professi sunt, aut Verbi veritatem; sed eos tamen noticia Evangelii seu Verbi illustrari, & à professione per metum aut ambitionem, abstinere, &c. quod iis Phariseis usu venisse certum est. Quo nobis magis cavendum est, ut caute & circumspecte converseremur, 2 Tim. 2, 17, 18. & ab omnibus vel minimis peccatis abstinere; quod gradatim & sentim ad hoc culmen peccati ascenditur. Nec enim subito & uno passu ad hoc scelus pervenitur: nec Iudas primo ad Christum accessu hoc facinoris admisisset. Sic videmus puellam, primo verecundia sustulam, & pudore ne sui corporis potestatem faciat prohibere; postquam semel se expugnari passa est, viri fornicatoris congressum non reformidare; postquam

quod non
nisi in Eu-
angel. profes-
sionibus;

cum illo aliquandiu. confueverit, facilius secundo concedit; post, tanquam lupa & prostibulum omnibus se promiscue exponit. Idem in furto accidit: qui enim vel assicula conferenda copiam facit, post &c.

an hoc etiam in officio erga proximum? Hic *quare*, an duntaxat hoc peccatum in cultus Dei rationem cadit, an etiam in officium erga proximum?

Cui videtur *responderi* posse, Etiam, &c. Nam qui unam partem veritatis malitiose oppugnat, universum corpus doctrinae & veritatis oppugnabit, si res tulerit aut occasio oblata fuerit, *Iacob. 2.*

Deinde considerandum est proximum huius peccati adjunctum. Ad eam rem considerandum est hoc Pharisaeorum exemplum; quos videntes, scientes, hanc tamen blasphemiam despumasse apertum est. Non enim latuit eos, hoc à Spiritu Sancto & divina potentia profectum; cum Iannes & Iambres illud quod à Mose factum est, digito Dei fieri sciverunt & agnovcrunt, &c. Et Apostolus ex verbo *conscientius* satis docet, hoc eorum peccatum per imprudenciam aut ignoracionem committi non posse.

an omnes hoc peccatum committant qui volentes peccant? Quid ergo, inquit aliquis, dicemus ne eos omnes admisisse peccatum in Spiritum Sanctum qui volentes & prudentes peccarunt? minime inquam. Nam quis mortalium est qui, &c. Et Davidem non ignorasse se præceptum Dei violasse in sua cum Bathsheba consuetudine, intelligere promptum est, quod *Psal. 51.* docetur, quum dicit, *sapientiam dedisti in intimis, &c.* Idem de Adamo confirmari videtur *1 Timoth. 2.* Pii enim luctantes cum peccato aliquando cedunt & vincuntur. Et Paul. *Gal. 6.* collapsum per infirmitatem instaurari jubet. Ii sunt igitur qui hoc modo peccant, qui non tantum sponte & scienter, sed edita & excelsa manu, nulla graviore tentatione explorati & excocti malitiose peccant. Quamvis igitur blasphemiam horribilem evomebant, non tamen ob illa verba rei huius peccati sunt; sed quod intus invidiam, & malitiam odiique in Christum virus inclusum tenebant. Vnde etiam dicitur, Christum novisse eorum cogitationes; & non ex nudo sermone, sed ex veneno intus incluso iudicasse.

Pharisæos in se blasphemos impietatis coarguens, quod illis supplicium manet denunciatur.

Cujus *partes* sunt, { Improbitalis eorum coargutio. }
 { Comminationis denunciatio. }

Refutatis Pharisaeorum adversus se *ca-* *Verf. 33.*
Pharisæi
ipfi mali
cenfendi ex
ipforum o-
peribus;
 lumnii & blasphemii, eos recriminatus, impios esse probat. Eoque hanc blasphemiam nulla sua culpa, sed eorum ipsorum perversitate efflatam & cruciatam esse. Argumentum autem est ab effectis, tale: Pro ratione actionum homines censendi sunt si ve boni si ve mali; vestrae autem actiones sunt malae; vos igitur malos esse necessum est. Tamen si igitur vos ipsos pietatis & sanctitatis nomine venditatis, & tamen si populus vos tanquam orbis terrarum lumina admirentur & suspiciant; tamen hinc constat vos impios esse, quod impia & blasphemia in me proferatis. Nam ex operibus qualis quisque sit dignoscitur, *Matth. 7.* hypocritas sanctitatem simulantes regi & prodi docetur. Quod quidem non eo tantum servit, ne alii nobis furo & specie sanctitatis nobis imponant; sed ne ipsi nos ipsos fallamus diligenter expendendum est. Vnde Paul. *Gal. 5, 25.* *Si spiritu vivimus, spiritu incedamus.* Et *Ephes. 4, 20, 21.* planissimis vero verbis *1 Io-*
han. 3, 7.

Ex quo satis liquet plerosque esse, qui sibi *cum iusti*
qui iusti-
tiam exer-
cent:
 justos esse persuadent quod in justorum ecclesia & Ecclesia sint, quod Verbi & Sacramentorum participes sint, quod quæ religiosa sunt verbis extollant. Sed statuendum est, neminem esse justum, nisi iustitiam exerceat, & in ea se occupet; nisi manus ad opus, & ad mandatum extendat; nisi pedes in terram dirigat. Qui enim manus complicatas sub axilla tenet, aut illas in sinu inclusas; qui domi suæ residet, nec pedem effert quo se in viam mandatorum dat, is non est pro iusto habendus.

Hoc illustratur similitudine arboris. Sicut *ut arbor di-*
gnoscitur
ex fructi-
buis;
 enim arbor bona non est censenda, quæ bonos fructus non profert, tamen si patula, folia, pulchras gemmas, elegantes flores proferat; sic, &c. Quod si etiam pravos fructus & inspidos ferat, vitiosam esse arborem constabit eo magis. Huc spectat quod Apostolus arguit spiritus vitam ex ambulatione secundum spiritum. Tamen si enim vivi hominis habet speciem & figuram, tamen si sic ab aliis existimetur; tamen nisi vitam motu declaret, nihil præter putidum cadaver existimabitur. Denique, ut nemo idcirco servus cuiuspiam iudicandus est, quod ipse se servum profiteatur, aut quod tunica aut insigni ejus ornatus incedat, nisi imperium illius capeat; sic &c. Quod si in domo versantes, ejus insigne gestantes, illius mensa

pasti, illi non tantum non seruiamus; sed ejus potius hosti operam demus, magnæ impietatis nos reos constituemus. Quod quidem facimus omnes, qui fructus Evangelio dignos non proferimus.

*sic opera
justum in-
dicant.*

Notandum vero, opera justa justos homines non facere, sed indicare solum & prode. Fructus enim non reddunt arborem bonam aut malam, sed produnt tantum ejus bonitatem aut pravitatem. Sic motus & ambulatio causa vitæ non est, sed ejus signum & judicium certissimum; eoque arbor prius bona sit oportet, quam fructus sint boni; & vita prius præditum esse oportet, quam rite actiones exsequatur.

*Verf. 34,
35.
Inde hi
etiam mali
quod male-
dicant;*

Sicut ab effectis ad causas probavit illos impios; sic nunc à causis ad effecta non modo illos maledicos esse, sed nec aliter quidem nisi maledice eloqui posse convincit. Vos enim cum sitis mali, qui fieri potest ut bona loquamini? *2 Reg. 9. 11. Vi est vir, sic est ejus sermo.* Nemo enim colligit ex spinis uvas, aut ex tribulis ficus, verba autem bona & salutaria sunt vitæ & ficus; non possunt igitur ab impiis profuere. Vide *Rom. 3. 13, 14.* Nam cum ne cogitatio quidem bona impiorum animos subit, nedum sententia sana. Eoque non inscite eos Christus viperis confert, quarum linguæ venenatæ sunt. Ex quo descendum est, ut nobis ab impiorum consortio caveamus, nisi eorum sermone, tanquam veneno isti, perire velimus.

*idque ex
animo ma-
lo;*

Probat porro, non posse eos bona eloqui, à causa propinquiore, animo scilicet; quales enim sunt animi sensus & cogitationes, tales sunt ejuſque sermones. *Ier. 14.* si Æthiops, &c. Lingua enim animi index est & interpret. Et prius in animo concipitur, quam lingua proferri potest.

*in quo ma-
lum domi-
natur;*

Vbi notandum est quod dicit, *ex cordis abundantia os locutum.* Nam piorum animis inest quidem iniquitas, sed tamen non abundat, neque dominatur. Vnde etiam quæ bona sunt pii proferunt; sed impii, quia cor eorum affluit iniquitate, & iniquitas ibi principatum tenet, ideo impie loquuntur. Hinc est ut etiam cor *Thesaurus malorum*, dicatur in malis; ut *Thesaurus boni*, in bonis. Sicut igitur alveus plenus & exundans se in aliud exonerat; sic &c. Hoc apparet exemplo *Elihu Job. 32.* qui se dolio vino pleno comparat; quod nisi pateat aliquis exitus & spiraculum, statim rumpitur. Hinc est quod David docet, se ad tempus bonis verbis abstinentem, ita intus inflammatum fuisse, ut

ignem non potuerit comprimere, quin labris erumperet. Vnde etiam Apostoli *Act. 5.* confirmant se non posse non testari agnitam ab illis veritatem. Ex quibus illud elucet, quo animo erga veritatem & Deum sunt, qui ejus causam desertam patiuntur: eorum scilicet animos rectos, & in Deum sinceros non esse. Sicut etiam eorum vanitas apparet, qui cum spurcis sermonibus se dedunt, negant tamen se eorum de quibus loquuntur studio & amore teneri, nec velle aliquid in eo genere nequam patrare.

Sed hoc loco *quærat* aliquis, quomodo hoc consistat, cum reperiantur plerique impii, qui multa præclara & sapienter dicta pepererunt; ejuſmodi sunt Philosophi. Pharisæos præterea veritatis divinæ præcones quandoque extitisse, & ea proposuisse quibus credendis fides piorum obstricta est, Christus testis locupletissimus existit. Atqui nisi veris & sanctis nos fidem præbere fas non est: proinde ubi mali bona loquantur consequi necessum est.

*quomodo
tamen ma-
li bona di-
xerint?*

Respondeo, hæc quidem sancta, illa vero sapientia & commode dicta fuisse: hæc amplectenda; illa non aspernanda, quoad à Deo authore & inventore profecta sunt. Bona sunt insuper quoad Deo istiusmodi hominum opera ad illa seu excogitanda, seu proferenda uti visum est. Deinceps bona sunt quantum ad bonum finem juvandi humani generis, aut ædificandæ Ecclesiæ referuntur. Quia vero ratione, vel lucri, vel inanis gloriæ captandæ causa, ab iis tamen in medium prolata, sunt mala. Sunt quidem, non à malo; & in se mala; sed illis ipsi modo, qui rebus tam præstantibus ad quæstum & ambitionem abutuntur. Illis enim plurimum oberunt, & graviolem condemnationem in eorum capita accersent. Sicut enim Deus impiorum opera utitur ad justissimam suam vindictam asserendam, ut illi interim ne minima quidem parte ejus justitiæ communi-cent; ita eorundem ministerio ad hominibus benefaciendum utitur, ut nullam ipsi in beneficentiæ societatem accipiant. Qui in alterius perniciem ruens, vomitum illi aperit, qui sanitati restituitur, nihil melius in eum propterea animatus est ac si eum intermitteret; sic, &c. Si quid igitur ab hoc hominum genere maverit, quod hominum usibus oportunitum sit, id illis non debetur, sed Deo primum, deinde rebus ipsis quæ ab eorum veneno infici & corrumpi nequeunt. Sed melius fuerit hoc proverbii loco positum

tum intelligere; cujus veritatem tuetur satis si *ἐπι τὸ πλὴν* fiat.

Verf. 26.

*De singulis
diſtis ratio
reddend.*

Sequitur pars altera, de comminationis denunciatione. Cum enim dixisset, nullum benedictum ab eo effari posse; eoque magnam esse eorum quæ perverse & perperam enunciantur infinitatem; adiungit omnia illa ad unum Dei tribunal vocanda esse; neque vero de istis tam horrendis blasphemis modo rationem ponendam esse. Quorum quum singula supplicium infinitum & intolerabile mereantur, conjuncta omnia quantam & quam incomparabilem attractura sunt condemnationem, illis cogitandum relinquere. Hinc Paul. *Coloss. 3. 13. Quicquid sive verbo, sive factis, &c. & Ephes. 4. 29.* jubet ut nullus inſipidus sermo à nobis proficiatur; sed huiusmodi qui ad ædificationem refertur, & auditoribus gratiam conferat. Item *Col. 4. 6.* docet ponendam esse rationem eorum. Homines autem nullam huiusmodi rationem habent; sed arbitrantur verbis liberè utendum esse, modo neque in Deum blasphemia sint, nec legibus interdicta. Sed præstitit nobis hanc licentiam non indulgere, sed potius ad rationes nosmet vocare; aut ab aliis nos revocari pati; nisi forte malum coram Deo iudice rationes ponere, ubi unum pro millibus non respondeamus.

*quomvis
non in ter-
ris tamen
in die iudi-
cii,*

In die iudicii. Quamquam enim homines hic in terris, ne semel quidem de iis appellentur; tamen est tribunal apud quod hæc causa dicenda est. Neminem igitur in peccato animet, quod de iis sermonibus apud homines vocari in iudicium nequeant, nisi Dei tribunal minoris astiment quam hominis. Ex quo etiam illud emanat, non esse otiosa verba parvi momenti, cum in tam augusto & amplissimo foro & iudicio disceptabuntur; tanquam in foro Parlamenti, ubi omnium hominum & angelorum ordines Deum summum iudicem circumstant. Si quis vase Deliaico, Corinthio vel Attalico, ad honoratissimos usus adhibito (puta ad portionis ministerium) ad abjectissimum lotii reddendi usum abuteretur, an æque hoc Dominum laturum putamus? Cum igitur lingua nobile corporis membrum, Deo prædicando & proximo ædificando destinatum, ad tam viles & abjectas res traducitur; non potest non Deo per quam ingratum esse.

Vasa è Templo à Balthasare ad convivandi usum traducta, horrendam Dei iram in ejus caput accelerabat, &c.

Probat in rationem ventura etiam dicta nostra ociosa, ab adjuncto Dei iudicio, quod ex dictorum ratione feretur. Docet igitur, tam & certa & valida esse probitatis & improbitatis iudicia, si verba aut recta aut prava sint, ut ex eorum vel probitate vel improbitate, iudex cælestis suam sententiam formaturus sit. Iudices enim in iudicio dicendo, non quavis signa & iudicia ad sententiam diceadam observant: sed illa tantum quæ certa & firma sunt notant, ex quibus iudicium suum fingant. vide *Job. 15. Condemnabit te os tuum, non ego.* & *Proverb. 12. Quisquo fructu labiorum suorum bonis satietur.* & *Proverb. 13. Qui custodit os, custodit animam.* & *Jacob. 3. Qui non peccat lingua vir perfectus est.* Ex quibus illud constat, verba non esse ventum aut flatum qui ilico evanescit; sed turbinem potius & tempestatem, qua ad condemnationem tanquam ad scopulum alliduntur, siquidem prava sint: ut contra venti velut secundi sunt, qui nos ad optatum portum pervehunt, siquidem bona existant.

*Ex iis
sententia
formabitur:*

Quod vero ex iis aut justificari aut condemnari dicimur, hoc fit non tanquam ex cautis, sed tantum ut ex adjunctis testibus. *Iustificari* enim hoc loco, sicut *Luc. 7.* non sumitur pro eo quod est *justum fieri*; sed *justum* declarat. Quod ex ipsa temporis circumstantia evincitur. Quum enim de illa *justificatione* loquatur quæ in extremo die pateſcet, quo nulla iustitia acquireretur, sed ante in terris acquisita declarabitur, nisi *causam rem cuius est causa subsequi* velimus, de posteriore acceptione necessario hæc verba accipienda sunt. Sententia igitur dicetur ex verbis, quoad illa hominem justum esse testabuntur, & de fide quæ in corde abscondita erat, indicia præbunt.

Verf. 37.

*quomodo ex
illis iustifi-
cabitur
aut con-
demnabitur?*

Sed si quis *quærat* quomodo Christus margaritas has porcis conculcandas projecit, sanctum canibus prostituerit?

*Quare hæc
à Christo
dictæ?*

Respondeo, hæc non ad Phariseos alio animo dici, quam ut illos pungat; præcipuam vero operam multitudini circumstanti naryatam esse, ne multitudo hac Phariseorum tam fœda calumnia à veritatis amore averterentur.

M A T T H. cap. 12. à vers. 38, ad 46.

38 Tunc responderunt quidam è Scribis ac Phariseis, dicentes, Præceptor, velimus ex te signum videre.

39 Ipse vero respondens, dixit eis, Gens mala & adulterina signum requirit, sed signum non dabitur ei nisi signum illud Iona Propheta.

40 Sicut enim fuit Ionas in ventre ceti tres dies & tres noctes, ita erit Filius hominis in corde terra tres dies & tres noctes.

41 Niniuitæ resurgent in iudicio cum gente ista, & condemnabunt eam: quod ipsi respicerint ad præconium Iona: & ecce, plus quam Ionas est in hoc loco.

42 Regina Austri surget in iudicio cum gente ista, & condemnabit eam: quod venerit à terminis terræ ut audiret sapientiam Solomonis: & ecce, plus quam Solomon est in hoc loco.

43 Cæterum quum impurus spiritus exierit à quopiā, ambulat per arida loca, quarens requiem, & non invenit.

44 Tunc dicit, Revertar domum meam, unde exivi. Et quum velit, invenit eam vacantem, versam & ornata.

45 Tunc abit & accipit secum septem alios spiritus peiores quam ipse sit: & ingressi habitant illic, fitque ultima conditio hominis illius deterior priore. ita etiam erit genti isti mala.

L V C. cap. 11. à vers. 33. ad 37.

33 Nullus vero si lucernam accenderit in occulto loco ponit eam: neque subter modium: sed in candelabrum, ut qui ingrediuntur, splendorem cernant.

34 Lucerna corporis est oculus: quum igitur oculus tuus fuerit simplex, totum quoque corpus tuum lucidum erit: quum vero malus fuerit, etiam corpus tuum tenebrosum erit.

35 Considera ergo nunc lumen quod in te est, tenebra sint.

36 Itaque si corpus tuum totum lucidum fuerit, non habens aliquam partem tenebrosam, erit lucidum totum, ut quum lucerna fulgore te illustrat.

A N A L Y S I S .

Describit ingenium Scribarum & Phariseorum in contendendo adversus veritatem indefatigabile, ab effectu eum pertentandi, an possit è cælo signum inusitatum edere: quod amplificatur ab adjuncto tempore, tum cum illorum blasphemiam solidiss. rationibus ita convicisset, ut adversus illius defensionis veritatē ne mutare quidem potuissent.

Vers. 39. Hujus quæstionis effectum erat, Christi responsum: ubi petitionis vanitatem & impietatem arguit, ab adjuncta pravitate & perfidia scilicet Phariseorum & Scribarum; quæ perfidia illustratur pari adulteræ foeminx, quæ sui viri consuetudine non satiatur, ut neque isti miraculis tam copiose à Christo datis; deiode describitur illa petitio ab adjuncta negatione petitionis, quæ negatio amplificatur ab adversis, quia petentes signum è cælis, ex imx terræ penetralibus signum accepturi erant.

Vers. 40. Speciem ipsam signi describit Christus, post triduum à morte resurrectionem; quæ pari Iona ex cæti ventre erepti illustratur.

Vers. 41. Iudicium eis formidabile denunciat; quod describit ab efficiente, nempe iudicibus Niniuitis, qui tacitam condemnationis sententiam adversus illos ferent: quod arguitur ab effectu, quia respicerunt; quæ respicientia amplificatur à comparatione minoris, nempe quod illi ad unius Iona prædicationem respicerint, cum hi ne ad Christi quidem ipsius prædicationem respicerent.

Vers. 42. Hoc iudicium formidabile describitur alio efficiente, nempe Iudice, Regina Sabæ, quæ tacitam sententiam condemnationis adversus illos feret. Quod arguitur ab effectu, quia tam longum iter suscepit ut sapientia proficeret; quod amplificatur comparatione minoris, quia ut Salomonis sapientiam audiret tam laboriosè maximis itineribus & sumptibus illum audiendi causa adivit: cum isti præsentem Christum Salomone excellentiorem contemnerent.

Vers. 43. Postquam formidabile eorum iudicium in universali iudicio descripsisset: quodnam in hoc seculo futurum sit, tanquam ad illud ultimum prævium, demonstrat: nempe insignis im-

pietas & improbitas, in quam iusto Dei iudicio præcipitantur. Quamobrem hoc versu propter noticiam veritatis quæ præditi sunt, comparantur cum his, quibus dæmonium unum ejectum est: quod ejectum dæmonium suis effectibus describitur, i. hoc versu, quod omnia alia illi displicent præterquam possessionis recuperationem; quod pari illustrat, nempe homine ambulante per sicca & deserta loca.

Vers. 44. Deinde alio effecto describit, nempe reversione ad prius domicilium. Quod describitur adjuncta purgatione & vacuitate sordium, quibus olim abundabat; quæ purgatio pari illustratur domus quæ scopis evertitur.

Vers. 45. Hujus purgationis quam comperit effectum aliud proponit, nempe quod septem alios immundos spiritus assumit in subsilium. Quorum omnium dæmonis effecti aliud effectum proponitur, nempe finis illius vici principio deterior.

METAPHRASIS.

38. **H**oc ipso tempore quo Iesus blasphemiam horrendam Phariseos seldissimis argumentis ita revocasset, ut quod contra nutrent non haberent; ut hominum pertinaciam agnoscas, Iesum ex Scribis & Phariseis aliqui sic fere alloquuti sunt. Magister, ut te cum esse re & factis probes, quem verbis præ te fers, age, signum è caelis ede, ut ex Prophetis nonnullos, cum primis Moysen edisse compertum est.
39. Quibus Iesus respondens, dixit; progenies perversa, & in Deum perfidiosa, & ad desertionem proclivis, non magis contenta locupletati veritatis testimonio, quam adultera iusta & debita viri consuetudine, nullum signa flagitando modum sibi statuit, sed ejus tamen curiositati non satisfiet. Nec enim ei signum è summis caelis, sed ipsius terræ centro dabitur, signum videlicet, seu miraculum, cuius Ionas Propheta typus & imago olim extitit. Nam ut Ionas in balena ventre tres dies noctesque conclusus, tandem mirifice ex ejus faucibus liberatus est: sic me vere hominem morte à vobis opprimendum, in sepulchro partem aliquam primi diei, secundi vero integrum & diem & noctem, tertii autem integram noctem quiescentem, resuscitari oportet: quod unum ut nulla alia miracula essent) ad vestram pertinaciam revincendam, & meum Mediatoris & Messie officium comprobandum (si divinam tantum virtutem spectare velitis) abunde suppeteret. Cives autem Niniva tametsi à scdere & Republica Dei alieni, è mortuis excitati, in die universalis iudicii adversus hoc hominum genus tacitam quandam condemnationis sententiam dicent. Illi enim ad unius Ionæ servi mei triduanam prædicationem respuerunt: cum isti ne ad meam quidem

(qui Ionæ multis modis præferendus sum) quantumvis assiduam prædicationem respiciunt. Regina qua, ratione situs Hierosolymorum, ex australi mundi plaga longum magna difficultatis & sumptus iter suscepit, è mortuis die universalis iudicii excitata, adversus hoc hominum genus tacitam quandam condemnationis sententiam dicet: ut quæ ex ultimis terra finibus venit, ut Salomonis civilem & caducam sapientiam audiret: cum isti me (qui multis gradibus ipsi Salomoni præferendus sum) præsentem, & doctrinam salutarem illis veluti in os obrudentem audire dedignentur, saltem ut ex auditione proficiant & sapientiores evadant. Quo ab his omnes magis abhorreant, sicut superius formidabilem condemnationem in die iudicii, sic diabolicam excacationem & animi obfirmationem placet perstringere. Sic enim se habet eorum conditio, atque cum immundus spiritus veritatis nonnulla cognitione ab homine ejectus est. Quænam admodum enim homines per deserta & stititiosa palantes nunquam in illis acquiescunt, sic immundo spiritui omnia (præ illius possessione à quo ejectus est) deserta & horrida repugnantur. Tum secum & cum animo cogitat atque constituit; quidem vetus mecum unde egressus sum hospitium repetam. Quo cum venit, quia locum vacuum offendit, ubi subintrare & veterem possessionem recuperare se posse spes est, sed ita tamen ut à pristinis sordibus, repurgatam & quasi scopis eversum, veritatis notitia & sanctitatis tenui aliquo gustu exornatum reperiat. Tum diffidens ne soli ipsi vires sufficiant veterem possessionem recuperandi, complices alios immundos spiritus, & quidem se nequiores, in subsidium adjungens, illarum repossidens: ibi sedem suam firmam figit. Sic fit ut illius hominis exitus priore conditione deterior sit. Atque isto prorsus modo huic tam perverso hominum generi obventurum est.

P R A X I S.

Christus Iudæorum gentem perfidiæ cogarguens, sanabiles admonet, ne accensam veritatis lucem opprimant atque extinguant.

Cujus partes sunt, } Iudaicæ Gentis de perfidia cogargutio.
 } Admonitio ad sanabiles, de non extinguenda veritatis notitia.

In primo notandum, hanc orationem generaliore esse, & ad plures se diffundere, quam illa superior. Prior etenim accusatio propria fuit cætorum, hæc vero totius gentis Iudæis.

Vers. 38. Hæc Christi accusatio ad omnes Iudæis

43:

44.

45.

ris Iudaicæ quæ sæculo illo vivebat. Nam tamen quæstio hæc à Phariseis quibusdam nota sit, & signum ab illis expetitur; tamen cum *Lucas* observet, populum se in hac quæstione (ut videtur) per motum aggregasse, & animum & aures admovisse, tanquam essent visendi signi percipidi, non immerito Christus adversus totum illud sæculum suam orationem stringit. Eadem etiam accusatione Paulus *1 Cor. 1, 22.* illos vellicat. Cum autem Christus & Apostoli, tot signa & miracula ediderint, mirum videri possit, quid sit quod Phariseos & Iudeos movit signa postulare? videbantur enim, quod dicitur, ligna præ arboribus cernere nequivisse. Itaque horum locorum intelligentia petenda est ex *Ioh. 6.* ubi signum è cælo petunt, si se Christus Moysi non inferiori probare vellet. Idem expresse notatur, *Matth. 16, 1.*

quod prava
natio si-
gnum peti-
vere,

Hujus causam notat Christus, quod prava & adultera natio esset. Et quidem certe pravitas & perversitas insignis fuit non acquiescere tot tantisque miraculis: quæ tamen si terra marique gesta sint, tamen ex summis cælis, non autem ex media aëris regione dimissa sunt. In quibus etiam major divinitatis splendor refulit, quam in Man cælitus compluto. Majus enim quiddam fuit morbos propellere, quam famem & cibi appetentiam; corporis restitutionem facere, quam cibum præbere, mortuos excitare, quam vivos conservare; homines demonibus exinanire, quam ventrem cibis farcire.

etiam quod
adulteris;

Adulteram etiam vocat. Cum vero conjugii spiritualis modus fide alligatus & astrictus sit, *adulteram* generationem appellans, & à genere ad speciem descendens, illos ob fidei defectum perstringit. Si enim fide imbuti fuissent, tot tantisque miraculis acquiescissent. Sive igitur Abrahamum spectemus, cujus in fide vestigiis non insitebant, sive Deum cui vera fide non adhærebant, nõ sine causa *adulteram generationem* vocat.

tales &
Pontificii
miracula
hodie flagi-
tantes;

Hoc nos rite Pontificis regegerè possumus, miracula à nobis ad religionis nostræ obsequium requirentibus. Quin etiam idem illis eo nomine objiciamus, quod signis & sacramentis à Christo institutis non contenti, infinitam ceremoniarum cohortem in Ecclesiam importarunt, in vestibus, in luminibus, oleo, &c. Quo etiam non nihil *Lutherani* vellicari poterunt; & alii quot quot Evangelii simplicitatem & sinceritatem fastidientes, ceremoniarum supplementum assument. Sed morbus est huic cogna-

tus, qui nostrorum animos occupat, & veluti traduce à majoribus nostris ad nos transmissus. Eum Paulus *1 Cor. 1, 22.* designat; scilicet Græcos seu Gentes, ad quas nos genus referimus, sapientiam flagitare. Evangelii enim simplicitas & sinceritas stultum aliquid & desorse videtur, nisi humanæ sapientię fucò adulteretur: insipidum, nisi condimento prophanæ historiæ, &c. condiatur: asperum & durum, nisi humanæ eloquentiæ Rosculis & emblematis complanetur. Nec certe minor hæc improbitas est, aut à fide defectio, quam est illa Iudæorum. Vtrum enim probrosius magis est, *stultitia* an *infirmitatis* aliquem insimulare?

Hoc loco respondendum pro *priscis patribus* Gedeone, &c. qui signa & miracula confirmandæ fidei suæ causa efflagitarunt; ut qui modum quendam sibi statuerunt, & uno atque altero, aut etiam tertio, tanquam tribus testibus ad rem confirmandam idoneis contenti sunt.

Respondet porro non datum iri quod petunt. Quod mirum videatur, & à Christi facilitate alienum. Nec verisimile est hos præ se tulisse se velle, modo voti sui fierent compotes, Christo credere, sicut *Ioh. 6.* polliciti sunt. Sed Christus infirmitati hominum subvenire semper paratus, eorum curiositati satisfacere noluit; nec ejus generis miracula edere, quæ plus ostentationis quam erga humanum genus utilitatis haberent. Man enim de cælo devocare quorsum attingebat, cum fruges terræ perciperent? Simul enim atque terram Canaan ingressi sunt, unde frumenti copia illis fieret, illico destitit Man. Idem etiam Paulus docet, *1 Cor. 1, 23, 24.* se neutrius affectibus concessisse aut annuisse. Idemque nobis hodie cum Paulo & Christo respondendum; scilicet nos nolle id genus docendi sequi, quod plus ostentationis quam ædificationis in se habet; & Evangelicæ doctrinæ injuriam magnam fieri, si nativa & germana pulchritudine, præstans atque perfecta, humanæ sapientię pigmentis infucetur, & ut calvæ sœminæ adoptivam & ascititiam comam assumant, &c. si præstantissimi (ut olim Man) saporis condimentis tamen humanæ sapientię adhibitis commendetur. Ecquis enim addat mellis dulcedini, ut illud dulcius & salubrius reddat? quod si facit, corrumpit potius quam dulcedinem auctiorem faciat. Quod vero non satis amans videri poterat Christus, qui hos paratos ut in se crederent, ob unius signi

quomodo
priscis pa-
tribus ea pe-
tiveret?

Quare
Christus,
Iudæis si-
gnum ne-
gaverit?

declarationem repudiat, nondissimile responderi poterit ejus quod *Luc. cap. 16.* diviti responsum est: scilicet, *Mosen & Prophetas, &c.* Et certe delicatis istis hominibus idem etiam regeri potest, eos oratione fucata & inflata non profuturos, si sincera & nativa non proficiant. Nam, &c.

quibus Ionæ signum dedit;

Illud tamen excipit, fore ut tale signum habeant, quale olim in Iona editum est. Primum quidem ut Ionæ prorotupon & exemplar Christus esse cognoscatur, unde & *Ionæ signum* dicitur, in quo Christi resurrectio adumbratur. Deinde, ut suum erga eos ministerium obſignet, ut Ionæ ministerium erga Ninivitas obſignatum est. *Luc. cap. 11.* Idem responsum dat signum petentibus. *Ioan. 2, v. 18, 19. & Matth. 16, v. 4.* iis ipsius verbis.

Verſ. 40. Duplex usus ergo Ionæ absorptionis, &c. cum quod vocationem ejus erga Ninivitas obſignavit, tum quod Christi resurrectionem adumbravit. Hoc autem signum ideo inculcat, quod & mortis suæ prædictionem contineret, & simul mortis offensionem tolleret & scandala. Sed Christus eos in cælum pro signis subvolantes, ad terræ imum detrahit. Illud autem tantum & tam incredibile signum erat, ne tamen nullum miraculum à Christo editum sit quod ejus divinitatem non coarguat, hoc tamen ad divinitatis suæ fidem aptissimum adhibeatur. *Rom. 1, 4. Ioan. 2, 19.* Illius tamen typi & umbræ fulgor tametsi multis miraculis refertus sit, ut quod nec absorbendo, nec regurgitando Ionæ nocuit cetus, quod calore suo eum non absumpsit, quod fluctibus aquarum quos piscis subinde hauriebat, non sit demersus, quod aère prohibitus non sit suffocatus: tamen Christi resurrectio multo mirabilior erat, tandem enim ad ariditatem eum evomuit. Terra vero Christum suis claustris in æternum conclusum tenuisset, nisi ruptis valvis & repagulis irrupisset. Si igitur illud miraculum Prophetæ vocationem confirmabat, in quo Iona passus est solum, nihil vero agebat; quanto magis, &c. Quanquam hoc etiam interest, quod signum Ionæ prædicationem præcessit; hoc autem Christi prædicationem ejus subsequutum est. Nos vero Deus signis, cum in cælo tum in terra hodie etiam ad fidem & resipiscenciam excitat & erigit. Hic portentosi grandinis fiat mentio. Hoc loco etiam responde difficultati trium dierum & noctium, ex tropo Synecdochæ.

Probatur hanc pravitate, & in spiritali conjugio perfidiam, duobus argumentis: à *Verſ. 41. Indæorum improbitate præ Ninivitis,* primū gens à fœdere aliena, deinde propter totius orbis imperium superba & ferox, minus tamen Ionæ peregrini præconio, nullis editis aut in medium propositis miraculis, resipuerunt tamen. Quæ igitur pravitas est, Dei domesticos & fœderatos Prophetarum vocibus assuetos, multis calamitatibus & captivitate depressos, Christo Prophetarum domino & contribuli & populari suo, tot tantisque miraculis propositis fidem derogare, & resipiscere nolle: Quasi diceret, nihil necesse est hic Abrahamum, Isaacum, &c. è mortuis excitare, ut de vobis tanquam subditiis filius sententiam ferant: utrorumque enim erga veritatem & sapientiam amor & studium, vestrum in veritate persequenda & amplectenda fastidium condemnabit.

Nos vero, an non etiam nostros iudices habebimus eosdem Ninivitas? Cum multos annos Evangelii præconium à Dei ministris audientes, ad Deum nondum conversi sumus. Dicitur est, eos patres nostros in iis quæ vituperii sunt imitari: ut quod præter modum sermonis delicis inhiamus, &c. cur non etiam Ninivitas patres nostros in iis quæ laudis sunt & commendationis imitemur? nam & ex iis nos genus nostrum duximus.

Quid, quod *Scoti* aliquot annis in Evangelii professione nos subsequentes, primo ferè die quo veritatem agnoverunt in sinceritatis ratione multis parasangis nos vice-runt? Atque ne longe abeamus, an non inter nos sunt, qui in religionis professione vix anniculi sunt, qui eos post se longo intervallo relinquunt qui triginta annos veritatem professi sunt? Majoresque quam illi fidei & resipiscenciam fructus proferunt.

Alterum exemplum tamen quædam cum *Verſ. 42. Etiam in regina Austri sui majus studium sapientia;* priore communia habeat, habet tamen quædam propria & specialia, quæ magni ad hoc argumentum ornandum momenti sunt. Nam cum Ninivitas adierit: Iona, Regina Austri ad Salomonem sapientiam quæsitum profecta est: & longissimum quidem iter ejus studio susceptum, magnis laboribus & sumptibus confecit: quam rem auget quod princeps esset, qui ægerrime à regni finibus longe abduciur, ne interim dum illi peregre sunt, domi aliquid turbetur. Eodem accedit, quod sexina esset, quæ ipso sexu à tam longinqua regione invivenda absterri potuit.

Ad extremum, quod Salomonem illius perituræ sapientiæ causa adivit, quæ in rerum naturalium arcanis eruendis versatur, cum ii sapientiam cœlestem illis in os nullo eorum sumptu & labore oblatam respuant.

quale est nostrum vera sapientiæ esse debet:

Nisi eandem contra nos sententiam audire velimus, eodem erga veram sapientiam studio & amore esse debemus, quo illa in sapientiam Salomonis: scilicet ut nullum laborem aut sumptum recutemus, quo illam aut adipiscamur aut ademptam cum quotidiano incremento retineamus. Sapientia illi fuit auro pretiosior, eoque ut illam compararet auri infinitam vim distraxit: odoratior fuit fragrantissimis aromatis; ob eamque causam ejus comparandæ gratia, aromata suavissima rarissima & lectissima cum illa commutavit: preciosis lapidibus etiam charior fuit, & animi oculis splendidior; eoque etiam ut illam redimeret, suos preciosos lapides secum advectos Salomoni donavit. Vide *Proverb. 4, 7. & 7, 2, 3, 4. & Matth. 13. simile est margarita, &c.* Hic se nostri excutiant qui nullis sumptibus parcunt, laboribus aut periculis, qui ad Indos currunt ut divitias comparent, si eodem studio veritatem persequantur. Quod si ad se delatam & quodammodo obtrusam respuant, aut negligant ut Iudæi, eadem nobis timenda sunt, quæ Iudæis denuntiatur; tantoque acerbiora, quo atrocius est peccatum quam Iudæorum, cum jam è cœlis loquentem asperrari, quam cum in terris inhæritatibus tectus erat.

quatenus Christi minister major Salomone?

Sed, inquit aliquis, non est hic major Salomone: imo vero quod ad sapientiam quæ docetur, & vocationis amplitudinem, major est. Salomon etenim tanta mysteria Regiæ aperire nequivit, quanta præco Evangelicus: tantumque interest inter hanc & illam sapientiæ notitiam, quantum distat pueri intelligentia ab adulti viri scientia. Nec vero minor fructus quam illius exstaret, modo eodem accederemus. Sicut enim Regina, voto in explicatu difficultatum & ænigmatum potita, secum plura quam attulit reportavit; sic &c. Christus enim & ditor rex est, ad & largiendum facilior. Quantum autem ex perituris & caducis divitiis & vitæ commodis deesset, tantum donorum spiritus redundaret. Quæ commoda nobis dubia non sunt, sed certissimo Dei promisso nituntur. Atque sic videmus nobis à Domino in exemplum propositos esse viros, faminas, reges, subditos, &c.

Sequitur admonitio ad eos qui spem aliam respicientiæ faciebant; eosque monet ut accensam in se veritatis notitiam foveant; caveantque ne vel ipsi eam suffocent, aut sibi ab aliis eripi patiantur; eoque eam veritatis notitiæ rationem esse declarat, quæ est lucernæ in domo tenebricosa: quæ item est oculi in corpore. Sicut igitur nemo domesticorum lucernam aut extinguit, aut sub modio occultat, sed illam nutrit & fovet; & sicut nemo oculum sibi eruit aut lædit, sed sollicitè potius servat; sic etiam modis omnibus tuenda nobis est & retinenda notitia veritatis. Vide naturæ solertiam in tuendo oculi pupillam.

Hinc constat quæ sit conditio eorum qui in ignoracione veritatis versantur; ut scilicet domicilium sine lumine, & corpus sine oculo.

Diabolus ejectionem suam ægre ferens, *Matt. 12.* & nihil non ut possessionem amissam recuperet moliens, hominis cuius possessionem repetit, conditionem deteriore[m] reddit.

Cujus partes sunt

- Molitiones & machinationes diaboli ejecti & exturbati.
- Conditio hominis aut gentis admittam semel veritatem repellentis.

Cum vero & à muliere & à cognatis bis Christi sermo interruptus sit, videtur admiratio mulieris huic historix præponenda.

Quod dicit *immundum spiritum ejectionem* *Verf. 43.* *per arida loca discurrere*, eo notare videtur, &c. *Diaboli molitiones in perendis hominibus,* nullum locum tam vastum & avium esse, quo non quærat ubi locum habeat. Terram enim eum circumire & peragrare liquet, *Job. 1. & 1 Pet. 5.* Quandiu vero peragrando & perlustrando tertam, domicilium in hominibus non inveniat, omnia loca vel cultissima & populosissima, squalidas & aridas solitudines existimat; nec illis majorem voluptatem capit, quam homines solum in vastis & pervastis locis. Cum vero quærondo domicilium nullum invenit, ilico ad vetus domicilium redit; quod cum vacuum animadvertit, nec dum ab aliis spiritibus occupatum, & animadvertit purgatum & mundatum esse, prout ante exitum & egressum suum fuerat, ignoracione scilicet & superstitione pulsa; tum sibi & viribus suis diffidens, in auxilium sibi alios multos adiungit, eosque ferè deteriores; quo & amissum domicilium recuperat, & occupatum firmioribus prædiis teneat & tueatur, ne denuo in exilium mittatur. Quod autem ad applicacionem

cationem hujus sermonis attinet, Christus eam, sed concise admodum adjungit; nam sic cum hac generatione fore declarat. Iudæis enim legislatione suis inquinamentis purgatis & aliquousque lotis, post vero ampliori Evangelii cognitione collustratis, *Demon ignorantis & impietatis* veluti egressus est & exturbatus; post illa Dei liberalitate abutentes, *ignorantia & impietas* septies priore major invasit. Quo fit, ut eorum nunc multo deterior conditio sit, quam cum vel in Ægypto versarentur, vel tempore Christi extiterunt.

ideo diligenter vigilandum;

Notandum primum, nos adversus immundi spiritus diligentiam in excubiis esse debere; ut portas nostras & fenestras, atque adeo omnes rimas bene oclusas & obturatas habeamus, mœnia bene instaurata; deinde, ne nos dormientes offendat. Ob eam causam sobrii sumus, ne deliciis & voluptatibus inebriati, & somno oppressi conficiamur.

cum nonquam desistat;

Deinde notandum, non quiescere diabolum nisi nos occupans perdat; alii hostes, diuturnitate obsidionis, & loci munitione ab inceptis desistunt, & satietate belli infe-

sto negotio discedunt: sed diabolus nunquam nisi expugnatis & occupatis hominibus, tanquam arce, quiescet. Quamobrem & nos illo nisi expulso non acquiescemus. Cum enim tanquam prædò aut pirata ingreditur, vel tanquam incendiarius; & cum don aliam ob causam nobiscum habitet, quam ut nos cum illo in inferis perpetuo habitemus; demus operam, &c.

Porro observandum, eum nusquam magis oblectari, quam ibi uode expulsus sit; eoque eum copias firmare & præsidia, ut &c. Quamobrem pugnam contra instaureremus, arx occupetur & anticipetur Spiritu Sancto; consoleturque Deum esse qui dat gratiam, & tanto uberiores & fortiores esse qui in nobis est, quam qui in mundo.

Et magis oblectetur cum eo unde de expulso est revertitur;

Denique miserrimam illorum esse conditionem, qui postquam purgati sunt, denuo sordibus se polluunt. Sus ad volutabrum, canis ad vomitum. Ut in morbum recidivi, ut qui semel oculis præditi sunt, post exoculati acerbius ferunt. Divites qui ad mediocritatem redeunt, iniquius ferunt; & nudi, qui olim suis pellibus reperfecti sunt.

ideoq; miserrima eorum conditio.

M A R C. cap. 3. à vers. 31. usque ad finem Capit.

31 Veniunt igitur fratres & mater ejus: & foris stantes, miserunt ad eum, & eum vocarunt.

32 Sedebat autem circa eum turba: illi vero dixerunt ei, Ecce, mater tua & fratres tui foris querunt te.

33 Tunc respondit eis, dicens, Quæ est mater mea, aut fratres mei?

34 Et quum circumspexisset in circuitu eos qui circumsedebant, ait, Ecce, mater mea, & fratres mei.

35 Quicumque enim fecerit quod Deus vult, is est frater meus, & soror mea, & mater.

M A T T H. cap. 12. à vers. 46. ad finem Capit.

46 Quum autem adhuc loqueretur turba, ecce, mater & fratres ejus adstiterunt foris, querentes ejus colloquium.

47 Dixit autem ei quidam, Ecce, mater tua & fratres tui foris adstant, querentes tuum colloquium.

48 Ipse vero respondens dixit illi qui hoc ei dixerat, quæ est mater mea, & qui sunt fratres mei?

49 Et protensa manu sua in discipulos suos, dixit, Ecce mater mea & fratres mei:

50 Quisquis enim fecerit quod vult Pater ille meus qui est in cælis, is est meus frater, & soror, & mater.

L V C. cap. 11. vers. 27. & 28.

27 Factum est autem quum hæc diceret, ait tollens vocem quædam mulier è turba, dixit ei, Beatus venter qui te portavit, & ubera quæ suxisti.

28 *Ipse autem dixit, Imo vero beati qui audiunt sermonem Dei, & eum obser-*
vunt.

A N A L Y S I S .

Describitur consanguineorum Christi pertinacia in suscepto Christum comprehendendi instituto: primum, ab adjuncto comitatu matris Christi, quam ut videtur adficerant, ut ejus autoritate freti illum ex ædibus educerent, 2. à subjecto loco, porta scilicet domus ubi constiterunt, ut simul atque foras prodiret, ilico manum injicerent; deinde ab effectu mittendi ad eum, qui illum ad se vocarent.

Vers. 32. Hujus missionis causa assignatur, quia Christus turba sic circumstitebatur, ut illis ad Christum accessus intercluderetur; deinde ab adjuncto obsequio eorum quos ad illum vocandum designant.

Vers. 33, 34. Hujus nuncii effectum est Christi responsum; cuius summa est, se nolle venire: quod confirmat à comparatione majoris, se majorem rationem habere spiritalis cognationis, quam carnalis.

Vers. 35. Describit spiritalium cognationem, ab adjuncto obsequio sermonibus Dei præstito; quod syllogismo sic concluditur. Quicumque faciunt voluntatem Patris mei, hi sunt mater &c. sed hi discipuli mei faciunt voluntatem Patris; ergo, &c. Assumptio confirmatur ipsa attentione, quam Christo docenti præstiterunt.

M E T A P H R A S I S .

31. **S**ed ut ad intermissum de Christi cognatis sermonem revertar (quorum supra meminimus) cum se nec gratia nec auctoritate apud illum valere intelligerent, assumpta matre, eam sibi in subsidium adjungentes, accedunt, & foras stantes miserunt, qui illum ad se vocarent. Christum autem undique turba circumstitebat. Nisi igitur ad Christum, ei dixerunt; nuntius quem perferimus quum non sit levis momenti, sed attentione tua dignus, ad eum (utcumque occupatus) attende: nam & mater tua & cognati, foras incommo- do loco sub dio stantes, te querunt. Quibus Christus respondit, dicens: quid mihi de matre & cognatis obstrepitis? Non equidem inferior quin mea mater illa & hi cognati mei sum: sed quibus usque eo auscultare, ut Patris mei negotium aut usque, aut non plene absolute relinquam, mihi plane religio est.
34. Tum oculos suos in eos circumserens qui illum circumstiterunt discipulos, dixit: & vos vicissim attendite quid diciturus sum, tanquam quod est vestra animadversione dignissimum. Hi quos videtis, charitate intima qua illos complector, mihi instar matris & cognatorum sunt. Quisquis enim (tametsi sanguine aut affinitate remotissimus) fecerit illud quod Deus
- 35.

faciendum præcepit (ut hi qui audiendo verbum meum pietati incumbunt) is mihi non minus charus est, quam si cognatus, cognata, mater mea, denique omnibus pariter vinculis sanguinis aut affinitatis mihi devinctus foret.

P R A X I S .

Christus carnali cognationi suæ felicitàtem abjudicans, eos modo beatos esse confirmat, qui auditum Dei sermonem factis exprimunt.

Cujus partes sunt { Hæc quidem ad certam causam faciendam faciunt. Illa vero ad eum qui se à matre & fratribus colloqui causa quaeritum significabat.

Mulieris exclamatio tametsi videtur ad Virginis laudem referri, tamen Christum cum patris respicit. Perinde enim est ac si diceret; Christum tam omnibus numeris perfecte beatum esse, ut vel ejus genitrix beata censeatur.

In mulieris exclamatione quam Christi gravissimus & elegantissimus sermo eliciebat, eximium Christi & veritatis agnoscendæ & confitendæ exemplum ob oculos statuitur. Tametsi enim cum Christi in speciem abjecta conditio, tum Phariseorum omnium opinione doctissimorum de ipso præjudicium palam testatum, feminam transversam abripere potuit; tamen rem ipsam (amore sensuum & carnis judicio) intueas, ingenue agnoscat. Et tametsi hoc ejus dictum multorum sanis & irrisori obnoxium esse posset, qui illam ludibrio exciperent, quod eum prædicabat quem Pharisei, viri doctissimi & sapientissimi, blasphemis impetebant; & quanquam res esset plena periculi Christum principibus exosum profiteri, quod vere tamen sensit libere & audacter, spreto ludibriis & periculis profecta est.

Hinc discendum; cavendum esse, ne aut externa hominum pompa aut præjudicio, nobis oculos erui patiamur; neve personam, in rebus præsertim ad salutem spectantibus, accipiamus. Perinde enim est ac si statuerem in civilibus judiciis ditionem potentiorum remve, justiorum causam habere, pauperem vero & abjectum causa inferiorum esse. Verum quidem est eos homines qui præfunt & Sacras Literas tractant, non esse tenere respuendos.

spuendos. Et quo quisque diutius illas trivir, eo doctior & peritior nonnulla veritatem habendus: sed illud in universum non est statuendum; spiritus enim ubi vult spirat; nec senectuti, aut iis qui autoritate præstant alligatus est. Est enim sæpe juveni, ut capilli, sic sapientiæ reverenda quædam canities. Iosephi iudicium quum adhuc juvenis esset, omnium Seniorum & Consiliariorum iudicio antehabituus est. Et Eliahu aliis tribus ætate provectoribus. Hoc autem loco non modo rudis perito, privatus publico, unus pluribus; sed femina etiam viro opponitur.

veritas cõ-
fitenda.

Deinde etiam illud notandum, ut ejus exemplo veritatem spretis hominum ludibriis & periculo conhteamur: quod certe faciemus, si vera fide imbuamur. *Credidi propter quod locutus sum. Et corde creditur ad iustitiam, ore fit confessio ad salutem.* Quem vero Christi hic & Evangelii puduerit, ejus Christum, &c. Quis enim servi loco habeat eum, qui herum pudore prohibitus non agnoscit? Aut quis eum ferat qui se servum agnoscens, heredem tamen causam prodit?

Et refra-
gentium
obstinatio
dumanda.

Hoc modo Phariseorum amplificatur obstinatio. Phariseis enim Christum blasphemis impetentibus, femina illum prædicat: & quidem ex nudo sermone; quum illi nee ex sermone, nec ex miraculis proficissent. Deinde, consanguineus Christi amentiam aperte damnat, quæ illum ob sapientiam admirabilem prædicat, si ipsi, ut quidam volunt (quod non probo) Christum infaniam insimulassent.

Verf. 23.
Ire beati
qui Dei
sermonem
factis ex-
primunt;

Responsio Christi mulieris sententia corrigitur. Non enim ob eam causam sælix esse docetur Virgo quod Christum pepererit & lactaverit, sed quod auditum sermonem Dei factis exprimat. In quo norandum, Christum ne sibi quidem conjunctissimis vitæ portam aperire, nisi bonorum operum stadio prius decurso. Matrem ut filius charissimus & amabat, & reverebatur, eoque in iis quæ ad hanc vitam spectant illi propiciebat, & præcipua quadam observantia coluit: sed in vita æterna hoc illi nequicquam profuit. Hujusmodi quid respondet filiis Zebedæi cognatis suis *Matth. 20.* Tantum igitur abest ut partu regina cæli facta sit, ut ne pedem in cælo ideo posuerit. Hoc comprobatur Indæorum exemplo, qui erant Christi consanguinei. Quod si mater Christi sibi accepta non est, nisi &c. nedum alii

qui illum tanta necessitudine non attingunt. Si enim cui hoc privilegium indulgeatur, ut præterita Verbi auditione & observacione cælum petant, matri certe Christi hoc jure concedatur, & ejus consanguineis: sed cum iis negetur, &c. Homines quidem suos consanguineos, tamen nullis regiis virtutibus oratos, in regni societatem accipiunt; sed Deus non, &c. nisi verbum fide conceptum opere illud pariant.

Hinc liquet quam deliri sint qui magnam ^{non igitur} fœlicitatis suæ partem in eo collocant, ^{peregrinan-} si ^{dum reli-} locum ubi Christus natus sit, ubi sepultus, ^{gionis ergo,} & unde descendit, pedibus suis triverint; quum beata virgo ne hoc quidem ipso beata fuit, quod Christum pepererit & suis uberibus lactaverit.

Deinde Pontificiorum & aliorum quorundam amentia hoc loco deprehenditur, quod salutem in carnali Christi intra fide comprehensione statuunt: siquidem Christum per guttur transmissum, stomacho conclusum teneant. Beata enim Virgo illum vere & carnaliter cum in utero integrum pœne annum gessisset, inde tamen beata non est iudicata: & tamen se putant ex unius aut duorum dierum in eis permatatione, posse fœlicitatem acquirere.

nec ulla sa-
lus in Chri-
sti carnali
comprehen-
sione:

Verum enimvero, videtur hæc muliercula ^{an non ve-} rite & dextre fœlicitatem collocasse, cum ^{ste beata} Angeli & Mariæ ipsius testimonio hoc dictum nitatur. *Luc. 1, 28, 48.* ^{Virginem} ^{prædicave-} ^{rit mulier-} ^{cula?}

Sed notandum est illam fœlicitatem non esse æternam & permanentem; tantum enim indicant hæc loca illam apud omnem posteritatem celebrem fore, ut olim Iael hoc nomine benedicta inter mulieres censetur, quod populi Dei hostem manu sua trucidasset. Deinde etiam notandum est, præcessisse quædam quæ à partu se jungenda non sunt, ut quod gratiam à Deo consecuta esset, ut ex illa Dei erga illam voluntate hoc profectum sit, quod quidem illam perfecte & cumulate beatam reddidit; eoque Elizabetha beatitudinem posuit in eo, quod credidit Deo loquentem.

Postremo cavendum est ut probe ista ^{non beati} distinguamus, ^{solum qui} beatos scilicet esse qui audiunt ^{audiant} & vita exprimunt; & idcirco beatos esse ^{sed qui cu-} quod audiunt, &c. ut bona arbor est quæ ^{stodiant.} fructus bonos facit; sed bonitas tamen arboris à fructus bonitate non efficitur. Sic tamen sol sit qui splendet, & ignis is qui ardet, non tamen aut solis splendor, aut ignis ardor causa est. Notandum, non beatos prædicare

dicare qui audiunt modo, nisi custodiant. Nec qui *audierunt & custodierunt*, sed qui *audiunt & custodiunt*: ut perseverantiam indicaret. Quanquam alius etiam finis hujus correctionis est, nempe quod scæmina beatitudinem à Christo allatam, tam angustis sui generis (nempe sexus scæminei) spatii circumcludar, quam Christus ad omnes diffundi docet, qui ejus sermonem auditum custodiunt. Christus igitur nihil illis profuerit, qui verbi auditum & observationem negligat.

MARC. 3,
31, 32.
Cognato-
rum Chri-
sti perver-
sus quod
ejus sermo-
nem velius
interrum-
peret.

In *Marco* historiam intermissam & interpositam *vers. 22.* resumere videtur, *versu 31.*

Sequitur pars altera: ubi primum notandum est, matrem & consanguineos Christi consanguineorum (ut videtur) impulsu, sermonem ejus interrupisse; tanquam Christo Servatori modum & rationem excedenti, modum imponerent, eique moderarentur; metuentes porro ne Christus hac loquendi libertate, cum se, tum illos in periculum conjiceret. Et cum suam erga Christum auctoritatem parum valituram scirent, utpote quos scirent in se non credere, matris opera ad eam rem utebantur, proposito illi periculo quod filio nisi eum revocaret imminabat. In quo docemur quid sit multorum ingenium qui hoc tempore vivunt. Nam plerique hortantur ne illa in religione teneantur aut suscipiantur, quæ cum periculo conjuncta sunt: non tam ut illis consulant quibus consilium dant, quam quod veniuntur ne ipsi eodem momento in periculum adducantur. Vide *Matth. 16, 22.* & *24, 25.* Hic etiam merito reprehenditur virgo, quod se à consanguineis abduci patiar, ut Christo modum imponat, & ejus sermonem interrumpens Christum non satis prudenter se gerere existimare adducta sit.

vers. 33,
&c.
qui suos
cultores ut
matrem
&c. dili-
git,

Christus responso suo tacitus illos mordens, singulare bonorum operum stimulum admovit: veluti enim matris & fratrum auctoritatem & petitionem in hoc negotio non agnoscens, aut etiam contemptum præteriens, affirmat eos qui audiendi sui causa assidebant, sibi pro matre, fratre & sorore esse. Cujus quidem formulæ loquendi quis sensus sit, vide *Proverb. 7, 4.* Ad amorem enim sapientiæ adhortans, & ad interiorum cum illo consuetudinem, jubet ut eam sororem & cognatam appellet. Sensus igitur est, Christum suos cultores & discipulos ita charere complexurum, ac matres filias; & ita no-

biscum familiariter communicaturum, ac si ejus sorores & fratres essemus. Sicut pius filius patri laboranti succurrit, eique instar seipionis est; sic Christus nobis destitutis affuturus est. Et ut filius parentis nomen ab oblivione vendicat, sic Christum eorum nomen ad omnem æternitatem transmissurum. *Psalm. 112.* Et ut frater fratri familiariter consuevit; sic Christum seipsum nobiscum esse commuicaturum. Insignis consolationis loco est, quod pii omnes *Dei domestici* sint. *Gal. 6.* hoc enim indicatur nos Deo curæ esse: sed cum intelligamus nos *matris, fratrum, sororum* loco haberi, illud nos mirifice consoletur. Huc accedit quod *Iob. 5.* *Amicos* eos vocat, non *servos*, qui servandis Christi præceptis operam navant. Et libro *Cantic.* non *sororem* Ecclesiam vocat, sed *sponsam*; qua charitate nulla major est.

Summa igitur est, quicquid charitatis vel filius erga parentem, vel adversus filium parens, amicus erga amicum, frater in fratrem, soror in fratrem, sponsus in sponsam animo suo concipiat, id omne Christum erga nos ostendere paratum esse, & Christum illud collectum charitatis in se habere, quod istæ cognationes seorsim & separatim habent; & cum demum omnia nobis officia præstiturum, quæ vel à filio erga parentem, vel à parente erga filium, &c. Cum igitur homines tam studiose cognationem, posteritatem, affinitatem, amicitias seclentur, quanta est amentia Christum præterire, in quo omnia abundantissime possideant? Nemo ergo sub Christo suam sterilitatem luceat, aut liberorum orbitatem. Vide *Esai.* Vere enim hic dicitur quod Elcana Annæ dixit: scilicet, An non Christus instar decem liberorum est?

ergo, omnium
charitatem
complecti-
tur,

Nec igitur molestum nos habeat si studio obsequii erga Christum à parentum, amicorum, aut fratrum benevolentia & charitate excidamus; cum Christum habeamus, qui omnia cum latissime & cum usura ista nobis resarciat. Quid autem proderit horum affinitatem & cognationem retinere, si Christus à nobis alienus sit, & nos cognatione non attingat?

quæ nobis
omnium
potest esse
debit,

Quum autem hæc oratio Christi indignantis sit adversus interpellantes, discamus Christi exemplo affectibus naturæ in Evangelii negotio imperare; nec matrem aut fratres agnoscere, ut Evangelii negotium interrumpatur aut impediatur. Non quod neget eam matrem fuisse; ut *Marcion* &

ideoque af-
fectibus in
Evang. ne-
gotio impe-
randum.

Manichæi calumniantur, nec quod matris suis Patris mandata, affectibus maternis præderet, aut ejus obsequii; sed quod cœle- tulit.

IOH. cap. 5. à vers. 1. ad 10.

Post hæc erat festum Iudæorum, & ascendit IESVS Hierosolyman.

2 Est autem Hierosolyms ad portam pecuariam piscina, quæ nominatur Hebraice Bethesda, quinque porticus habens.

3 In his jacebat multitudo magna infirmorum, cæcorum, claudorum, aridorum, expectantium aque motum.

4 Angelus enim descendebat præstituto tempore in piscinam, & turbabat aquam: itaque qui primus ingressus erat post aque turbationem, sanus fiebat à quocumque detineretur morbo.

5 Erat autem quidam illic tricesimum octavum annum agens in infirmitate.

6 Hunc quum vidisset IESVS jacentem, & cognovisset eum jam multum temporis egisse in morbo, dicit ei, Cupis sanus fieri?

7 Respondit ei infirmus ille, Domine non habeo qui, quum turbata fuerit aqua, immittat me in piscinam: sed interim dum ego venio, alius ante me descendit.

8 Dicit ei IESVS, Surge, & atolle grabatum tuum & ambula.

9 Et statim sanus factus est homo ille: & sustulit grabatum suum, & ambulabat, erat autem Sabbathum die illo.

A N A L Y S I S.

Narratur sanatio claudi, 1. ab adjuncto tempore, generali festo Iudæorum, speciali 9. vers. Sabbatho.

Vers. 2. A subjecto loco communiore, Hierosolymsio. 3. Loco magis proprio & peculiari, Nosocomio; quod describitur à subjecto loco piscine, prope quam constructum erat Nosocomion; deinde ab adjuncto nomine Syriaco Bethesda, quasi dicat, domo benignitatis; post à forma porticus, quæ adjuncto numero notatur.

Vers. 3. Denique, ab adjunctis infirmis qui illic hospitio excepti sunt, qui enumeratione partium declarantur; deinde suo effectu describuntur, scilicet quod aquæ agitationem præstolabantur.

Vers. 4. Cujus agitationis causa efficiens assignatur, Angelus Domini; item adjunctum temporis specialis notatur, alio adjuncto incertitudinis: (nam tempus magis commune certum post assignatur, Sabbathi dies *vers.* 9.) deoique, finis prætolationis infirmorum indicatur, quia qui primus in piscinam exiit, post eandem commotam sanatus est. Quod beneficium amplificatur adjuncta generalitate morborum, quos aqua agitata sine exceptione sanabat.

Vers. 5. Subjectum sanationis describitur, vir quidam; cuius sanatio amplificatur adjuncto tempore, 38. annorum quibus laboraverat.

Vers. 6. Causa *αὐτοῦ ἀκαταστάτου* Christum moventes ad sanationem, 1. vitium hominis calamitosi, 2. scientia quod diu laborasset.

Vers. 7. 3. Destitutio amicorum & opis qui in piscinam deportaretur, 4. singularis voluntas & studium sanationis quo tenebatur claudus, responso ad Christi interrogationem testatum.

Vers. 8. Causa efficiens sanationis est Christi mandatum, ut surgat & grabato: sanationis autem factæ adjunctum indicium est, quod jubet ut grabatum in humeros sustollat.

Vers. 9. Effectum hujus mandati sanitas claudi, sanitas vero ambulatio & grabati in humeros sublatio: causa autem una cur Christus grabatum iussit portare, quod esset Sabbathum, ut hoc pacto Iudæis calumniandi anîa arrepta Christus suam divinitatem astrueret.

M E T A P H R A S I S.

Post certo quodam Iudæorum, ut videtur, *1.* scenopægia festo, Iesus Galilæa Hierosolymana ascendit. Est autem Hierosolyms ad portam pecuariam piscina quadam, *2.* lazarandis eiusdem oribus accommodata: cui piscina superstructum est Nosocomium, Syriaca lingua (quæ propter summam cum Hebræa cognationem Hebræa sæpe appellatur) Bethesda dictum: quasi dicas, domum benignitatis. Hoc edificium quinque porticibus ad piscinam projectis instructum est. In porticibus illis ingens infirmorum multitudo decumbebat; cæcorum, claudorum, & aridorum, qui piscina agitationem sollicitè expectabant. Nam Angelus cui aquarum cura à Deo demandata est, (cum Domino opportunum visum est) in piscinam cælitus descendens aquam turbabat: quisquis igitur ex infirmis primus post aquam conturbatam piscinam ingressus est, sanitate donatus est, quocumque & quantumcunque gravi morbo

5. morbo laboraret. Inter eos vero qui decumbe-
 bant, unus inventus est qui 38. annos
 6. infirmitate laborasset. Quem cum Christus
 decubentem vidisset, & simul virtute di-
 vina perspectum habuisset, eum per diuturno
 tempore laborasse; non ignarus quo studio con-
 sequenda sanitatis ducebatur, eum tamen an
 sanus fieri vellet ob eam causam interroga-
 bat, cum ut ad oblatum beneficium ample-
 xandum eum expergefaceret, tum ut alius ad
 spectandum miraculum mox edendum stimu-
 lum admoveret. Ad quem infirmus respon-
 dit; sanari equidem, Domine percipio, sed de-
 sunt adminicula quibus sanitatē consequar:
 nam cum sim captus pedibus, ita ut pedem
 (conturbata aqua) movere nequeam, tum
 neminem nec amicum nec necessarium habeo,
 qui me in piscinam conturbatam injiciat;
 unde est ut me aquam rependo ingredi co-
 nantem, alius semper praveniat atq; antever-
 8. tat. Tum ad eum Iesus; de grabato in quo de-
 cubis (restitutus per me viribus) exsurge:
 quod beneficium ut te accepisse testatū omni-
 bus relinquant, grabato in humeros sublato,
 Nosocomio (infirmis modo devoto & nuncu-
 pato) exiens, quo commodum videbitur pro-
 ficiscere. Vir illico sanitati restitutus, graba-
 tum sustollens, erectus ambulare cepit: quod
 quidem (Christi iussu) fatere non dubitavit,
 19. tametsi ad festi sanctitatem & solennitatem
 accessit Sabbathi religio, quam Iudæi tam su-
 perstitiose colebant, ut ejus quatuorq; de cau-
 sa violationem severe vindicarent.

P R A X I S .

Christus ex claudi sanatioe, de violato
 Sabbatho capitaliter à Iudæis appeti-
 tus, longam facti sui Apologiam texit.
 Cujus partes { Claudi sanatio, &
 Facti capitaliter à Iudæis damnati
 sunt, } defensio.

In Claudi sanatione considerantur Argu-
 mentum consentaneorum

quodam modo { Hæc ante-
 cedūt } { sub- } { Ierusalem, }
 { je- } { loci } { Παναγοῦ Θεοῦ,
 { ctū } { personæ sanæ clau-
 dus 38 annos.
 { adjectum } { Festū Paschæ,
 { temporis } { Sabbathum.
 Illa subsequeuntur, ut adjuncta mira-
 culi evulgatio.

Verf. 1.
 Cur Chri-
 stus potius

Ex sequentibus porro constat, Sabba-
 thum fuisse; ut hoc duplici religione ho-
 mios tenentur, ne quid operis moliren-

tur quotidiani, sed illis tantum vacarent, claudum
 quæ ad Dei cultum referentur. Quum au-
 tem Christus prospiceret, Iudæorum se bi-
 lem & offensionem lacessiturum, si eo die
 quenquam sanaret, mirum videatur, cur
 hanc curationem ad alium diem non refer-
 varit, aut vero anticipavit. Sed cum hoc
 tempore maxima hominum frequentia co-
 venerat, quæ gloriæ Dei propagandæ op-
 portuna erat, existimavit pluris esse, à Dei
 gloriam, quam quæ aut Iudæorum offensa-
 tionem aut suo periculo redimi debebat. De-
 inde cum festa hæc consilio eo instituta es-
 sent, ut piorum in cultu divino zelus accen-
 deretur, tantoque esset intentius & ferven-
 tius eorum in colendo Deo studium, quo
 erat festum solemnius & augustius: Christus
 etiam se in piorum numero reputans, & pio-
 rum Principem, noluit eorum quid omitte-
 re, quo Dei gloriam seu cultum, non in
 templo tantum, sed etiam in aliis procura-
 ret. Aliter enim Sabbathum à privatis at-
 que publicis personis celebratur: sicut &
 aliter à magistratu, aliterque à ministro.
 Atque inter ipsos privatos, aliter à patre-
 familias, aliter à filiofamilias. Denique hoc
 modo Christus occasione nactus sui pate-
 faciendi, suam simul & divinitatem, & me-
 diationem firmissimam clarissimis argu-
 mentis confirmat. In quo illud observan-
 dum est, Christum Sabbathi & festi cele-
 brandi causa, non solum longum iter susce-
 pisse; sed & mortis periculo se objecisse.
 Quod his pudorem afferat, qui ut debitum
 ex Sabbathi lege Deo cultum præsent, vix
 recto suo ad nonam diei horam se protiri-
 piant.

In subjecto primum consideratur locus, Verf. 2.
 qui communis & proprius invenitur. Locus
 &c.
 communior est urbs Hierosolyma, aptissima
 ubi hoc mi-
 pro sua celebritate, ad hoc miraculum no-
 raculum
 bililandum: magis proprius erat locus, &
 patratum?
 forum pecuarium, ubi septum aliquod exiit,
 in quo oves sacrificiis quotidianis necessariæ
 asservabantur. Nam cum singulis diebus
 hujusmodi sacrificia in templo ex Dei præ-
 stituto mactarentur, verisimile est locum
 fuisse illis alendis & asservandis aptum;
 unde quod in promptu esset quotidie, ut
 usus erat, desumeretur. Hic autem locus
 piscinæ ideo vicinus erat, ut ibi pecudes sa-
 crificiis consumendæ lavarentur, unde pis-
 cinam hanc templo non valde remotam
 fuisse, conjici possit. In hac piscina memo-
 rabile quiddam actum esse commemorat

Euangelista, quo hæc piscina ornata & condecorata est. Turbata enim per Angelum piscina, primum à turbatione ingredientem & incuotem sanavit, quocunque morbo laboravit.

quomodo Angelus in aquis descendit?

Hunc Angelum, fuisse Angelum illum, qui aquis præficitur, de quo in Apoc. verisimile est. An vero, mota tempestate subita, hoc fecerit, an absque tempestate non statuit. Tempestates enim ab electis Angelis moveri non minus posse, quam à reprobis *Iob. 1.* extra controversiam est. Illud certe nos consolari debet, Angelos electorum ministros esse designatos, ut non tantum in futurâ, sed & præsentis vitæ commodis nobis subserviant: & aquis præfidere, & præponi electos Angelos, ut si quid à malignis spiritibus aliquando in aquis atteretur, illud non nisi, ut Dei, ita etiam Angelorum electorum consensu fieri. Quam curam nisi Deus aquarum ageat, maligni spiritus nobis omnem aquarum commodum usum auferrent, illas inficiendo & corumpendo.

quod turbida aqua sanaverit miraculum autem:

Quod autem aqua turbida & sæculenta homines sanabat, id miraculum summe commendat; cum sanitas, quæ ab aquis petitur, à limpidissimis aquis peti solita sit. Quam rem etiam illustrat, quod omnes omnium generis morbos, hæc turbida & sæculenta aqua sanavit. Tamen enim morbi inter se contrarii essent, ut qui ex humorum redundantia aut defectu discrepabant, aut ex contrariis causis, frigoris aut caloris oriebantur, tamen hac aqua turbida sanati sunt; cum in re medica, pro morborum varietate, pharmacorum etiam varietas adhibeatur: hoc autem Pharmaco, tanquam *πυλῆσιν*, omnes ægrotudines curata sunt. Quo docetur, Deum sæpe rationem opera sua perficiendi nostræ longe contrariam inire: ne illum ad nostrum modulum adigamus, aut de eis nostro sensu statuamus. Naaman igitur crasse hallucinatus est, qui ex aquarum limpiditate & nitore, sanandi in illis virtutem æstimavit. Hinc videre licet Baptismi aquam, substantia nihil ab alia discrepantem, propter Dei ordinationem plurimum differre, quantum scilicet cælum à terra distat. Tamen autem mediis quibusdam & instrumentis ad res gerendas utatur; ita tamen illa plerunque contempta & exilia sunt, ut nisi cæci sumus, Dei *θεογονία* discernere facile sit.

cur certo

Quod autem certo quodam tempore An-

gelus descendisse dicitur, quare factum est tempore hoc non plane liquet. Quod quidem ideo à Deo factum videtur, ut Iudæos adversus Romanorum fannas & convitia in sacrificio religionis retineret. Cum enim Deo exhibitus cultus à Romanis, cæterisque Gentibus non tantum proculcatus, sed etiam irrisioni habitus fuerit: operæ pretium Deo visum est, nutantem & labantem Iudæorum fidem, hoc tam augusto & nobili miraculo confirmare. Hanc igitur virtutem aquæ tribuit in qua sacrificia lavabantur: maxime cum subsidio Prophetarum, prædicente *Malach.* desituri essent. Ex quo illud conficitur; quanti Deus Sabbathi legitimam cessationem, & religiosum cultum facit, qui ad eam asserendam hoc tam divinum beneficium contulit.

Observandum porro, quomodo homines ægroti aquæ motum & agitationem, diligenter & sollicitè observant: quod his pudori sit, qui animi morbis confecti, tempus non observant, quo Deus saluberrimas spiritualis verbi aquas movet, & veluti prædicatione multo saluberrimas reddit.

quod ægroti sollicitè observant.

Huic vero piscinæ superstructum erat porticus, seu *νοσκήριον* potius, in quo quoque porticus erant capiendis ægrotis paratæ. Sicut ad balnea fere aedes extructæ sunt. Sicut autem Scriptura nobis pauperum curam commendat; ita hoc loco certæ cuiusdam in pauperes subventionis exemplum reliquit. Recte autem domicilia misericordię & pietatis appellantur, sive eos respicias, quorum liberalitate exædificantur, sive pauperes, qui illis accipiuntur. Quot igitur *νοσκήρια*, in singulis aut urbibus, aut provinciis reperiuntur, tot sunt civium, qui illa loca incolunt, de misericordia testimonia. Ubi contra rara sunt aut nulla, contrarium indicant. Ampla ædificia & splendida hac atate excitantur, sed pauca pauperum usibus consecrantur. Imo vero tanti in privatis ædibus extruendis sumptus fiunt; ut quod ad pauperum usum erogetur, nihil pene superfit.

Non solum exstructum hodie domitia pauperibus extruenda docet;

Hic Pontificii, qui partim metu inferorum, partim spe meriti, huiusmodi monumenta pietatis posteris reliquerunt, nos condemnabunt, qui Christi amore & gratiæ mercedis expectatione non adducimur, ut pauperibus consulamus: non dico ut istiusmodi extruamus pietatis monumenta, sed ut excitata facta tecta servemus. Sed sit ut, quemadmodum Christus in sua persona, *ἀντι-*

in quo nos Pontificii condemnabunt.

2. & *ei* fuerit; sic adhuc in ingrato mundo futurus sit in pauperum persona. Nihil ne eos movet bonos, qui certe eximius est, Christo Dei Filio domicilium extruere? Observetur quanto studio flagravat David Deo domum ædificandi. Quantum bonos Salomoni habitus est, cui hoc, patri negatum, elargitum & concessum est. Tametsi vero pat. honos non sit Christo domum hujus generis ædificare, atque illius in quo cultus Dei exhibitus est: tanti tamen honoris est, ut de hoc ædificio vere dicatur, quod Salomon de templo dixit, neminem parem & idoneum esse in hoc genere Christo domum ædificare, nisi Christi & Dei dignatione. Qui autem nec novas ædes excitare, nec veteres reficere potest; is tamen aliquid conferat, quod pauperibus in suis tuguriolis submittatur.

Verf. 5,
&c.

Claudus à
maxima
miseria li-
beratus;

In subiecto quod sanatur, notandæ sunt duæ hæc circumstantiæ; quod cum 38. annos hoc morbo laborasset, omnibus amicis & necessariis nudus esset, qui illum juvarent; nemo ut esset, qui tantillum officii illi præstare vellet, ut agitatur & conturbatur aquæ eum admoverent. Quorum cum alterutrum hominibus desperationem in malis afferre solet, tum ambo conjuncta multo id faciunt magis. Non tamen debere nos hæc præcipites agere, hoc exemplo liquet, quod sane nos sustentare debet, cum non modo hunc sanatum legimus, sed ob eas potissimum causas, præteritis aliis, sanatum, quod & diutius laborasset, & nullis amicitiiis munitus esset. Quomobrem pii in ærumnis deprecandis, his rationibus suam in impetrando fidem muniverunt; quod & diutius cum malis consistati sunt (sed tu Domine usque quo?) & à suis omnibus deserti sunt. Nam si homines misericordes multum movet, quod diutius in ærumnis fuerint homines, & amicis nudi, & legibus caveant ut miserimi & ærumnosissimi, qui que in nosocomia colligantur & captentur; quanto magis illud à Deo præstabitur, in quo misericordia matris plenitudinem imitatur;

Quod vero in claudum incidit, quem sanatum juberet grabatum tollere & asporta-

re, ad quæstionem de Sabbatho movendam opportune accidit. Quomobrem illud consideremus adjunctum, quod miraculum subsequutum est, videlicet, miraculi evulgationem; quæ duobus potissimum perfectæ est: mandato grabatum tollendi; unde ceptum est de miraculi auctore quæri: & admonitione, ne ad peccati volutabrum rediret; unde agnitus est Christus miraculi auctor extitisse.

Grabati asportationem in Sabbatho præcepit, ut hac ratione Iudæorum veneno elicitio, Christum suæ gloriæ asserendæ occasionem quæreret. Nec enim fas erat onera palam, & in vicis præferim, sic Sabbathi ferre: Christus igitur hoc modo divinam suam auctoritatem asserere voluit. Nec tamen legem violavit, quietis cæremoniam majoris momenti causa perfringendo: non magis quam pecudum mactatione Sacerdotis rei erant.

Cui quod ille paruit, ejus exemplo non pudere nos aut tædere debet, nostras infirmitates & peccata, si opus sit, palam profiteri. Iste enim plena luce grabati asportatus, solennis quædam confessio, & veluti præconium erat, ipsum cum olim laborasse, tum in præsentiarum liberatum esse.

Quamquam *queri* posset, an claudus recte fecerit, qui Sabbathum violavit, cum Christum Deum esse nesciret, aut Messiam: Dei autem autoritas in Sabbathi observatione non potuit refringi, nisi à Deo.

Respondet, recte fecit: nam tametsi non crederet Iesum Deum esse; tamen probe sciavit eum: à Deo Prophetam missum, nihil mandaturum, nisi quod Dei voluntati consonum foret. Qua autem ratione Abrahamo fas fuisset Isaacum filium interficere, & Israëlitis Ægyptios spoliare, absque sexti & octavi mandati violatione: eodem modo huic licuit grabatum die Sabbathi asportare, absque quarti mandati violatione. *Ierem. 17, 21, 22.* non obstante.

Hinc discimus, quæ cautio adhibeoda est in judicandis fratribus: quis enim non putasset hunc paralyticum reum fuisse Sabbathi violati?

cujus gratia
bati aspor-
tatione
Christi au-
thoritas
stabilita:

an ea à
claudo Sab-
bathum
non viola-
tum?

IOH. cap. 5. à verf. 10, ad 19.

10 Iudæi ergo dicebant ei qui curatus fuerat, Sabbathum est, non licet tibi attollere grabatum.

11 Respondit eis, Qui me sanum fecit, is mihi dixit, Attolle grabatum tuum, & ambula.

12 Interrogaverunt eum ergo, Quis ille est qui dixit tibi, Attolle grabatum tuum, & ambula?

13 Is autem qui sanatus fuerat, nesciebat quis esset: IESVS enim evaserat e turba quæ erat in illo loco.

14 Postea invenit eum IESVS in templo: & dixit ei, Ecce, sanus factus es: ne pecca amplius, ut ne quid deterius tibi fiat.

15 Abiit homo ille, & nunciavit Iudæis IESVM esse à quo sanatus fuerat.

16 Ac propterea persequerantur Iudæi IESVM, & studebant eum interimere, quod ista fecisset Sabbatho.

17 IESVS autem respondit eis, Pater meus usque adhuc operatur, & ego operor.

18 Propterea ergo magis studebant eum Iudæi interimere, quia non solum solvisset Sabbathum, sed & Deum dixisset patrem suum, parem se faciens Deo.

A N A L Y S I S.

Ad iunctum obsequii sanati claudi in sustollendo & bajulando grabatum est, Iudæorum criminatione, qua eum violati Sabbathi arguunt.

Vers. 11. Effectum accusationis est, defensio sui ipsius argumento testimonii, seu authoritatis Christi; quod confirmatur ab effectu, quia illum sanitati restituit, jus mandandi iure in eum obtinuit.

Vers. 12. Huius defensionis adjunctum est altera quaestio, quis erat qui hoc illi injunxit?

Vers. 13. Cujus quaestioni effectum erat, responsum (ut videtur) se nescire; cuius causa efficiens assignatur, quod Christus se clam subduxerat, quam primum miraculum edidisset.

Vers. 14. Declaratur effectum Christi, quod sanitati restitutum offendit; quod subiecto loco templi notatur; cuius inventionis finis notatur; ut illum admoneret, ne deinceps peccandi consuetudinem recederet; quod alio sine confirmat, ne graviore aliqua plaga afficeretur.

Vers. 15. Aliud effectum huius Christi cum illo congressus narratur, quod sanitati restitutus, Iudæis, quis esset qui illi sanitatem reddiderat, indicabat.

Vers. 16. Indicii adjunctum est Christi persecutio: ubi etiam forma persecutionis notatur, ad mortem postulatio; cuius causa assignatur, quod cum Sabbatho sanasset, tum vero grabatum portare iussisset.

Vers. 17. Huius persecutionis effectum est, Christi defensio argumento parium, tam sibi licere Sabbatho operari, quam Patri.

Vers. 18. Huius responsi adjunctum, postulatio Christi ad mortem; quæ amplificatur comparatione minoris, quia magis jam hoc faciebant, quam prius: arguitur porro à causa, quod se Deo æquavit, Filium Dei se esse affirmans; quod etiam comparatione minoris amplificatur, minus enim erat Sabbathum violare, quam se pro Dei Filio (ut Iudæi impie sentiebant) venditare.

M E T A P H R A S I S.

10. **V**trum sanitati restitutum cum Iudæi grabatum portantem vidissent, ei dicunt: Sabbathum est, non ergo fas est te grabatum in humeros tollere, nedum (ut facis) palam

per plateas portare. Qui respondit: equidem non ignoro nefas esse, si ex cõmuni & ordinario Dei mandato de hac re pronuncian- dum esset; sed speciali mandato fretus, hoc facere in me suscepi; & quidem illius qui iusta auctoritate instructus, hoc mandasse videri potest; ut qui me tot annos (quot non ignoratis) pedibus captum, uno momento, & quidem unico verbulo, sanitati restituit. Quin tu ergo ut te hoc crimine liberes, nobis quis sit qui grabati portationem tibi imperavit, indicato. Sed sanatus omnino quis esset ignoravit: quod tamẽ nulla ejus incuria factum esse constat; quandoquidem Iesus proinus à turba se subducens (consciis periculi imminentis) evaserat. Post tamen tempore magis opportuno, sanatum Iesum in Templo offendens, ut Deo de accepto beneficio gratum se prestaret, eum tamen in hæc fere verba admonere non neglexit. Adverte quid dicam: intermisso aliquo à sanatione tua spatio, usum & experientiam jam comperisti te plane curatum esse: quamobrem cum tibi probe conscius sis, hunc morbum ob gravius aliquod peccatum à Deo immissum esse, cave sis ne tibi ad pristinam peccandi licentiam recurrenti, acerbior aut animi aut corporis aut utriusque simul plaga à Deo iusto iudice inferatur. Sanatus ilico abiens, Iudæis indicavit Iesum illum fuisse qui illi sanitatem donasset: sperans fore suo exemplo, corporis & anime sanitatem ab illo quærere. At Iudæi ob eam ipsam causam, quod cum infirmum Sabbatho sanasset, tum grabatum in humeros sustolli & portare iussisset, Iesum persequuti sunt; idque tanta animi malitia, ut illum ad mortem postularent. Quibus Iesus, quid me ad mortem queritis? perinde vobis licet in Deum, qui idem Pater meus germanus est, insurgere; quandoquidem mea est cum Patre conjuncta operatio: aut igitur Deum Patrem condemna-

te, aut

18. *re, aut me absoluit. Quo audito, Iudai illum impensius quam ante interficere querebant: non tantum quod Sabbathum violasset, sed quod in Deum blasphemus fuisset, dum Deum, suum & proprium Patrem appellasset, eademque opera se Deo omnino exaquaret.*

P R A X I S .

Verf. 10.
&c.

Quæstio
Iudæorum
quatenus
hinc mota?

Quæstio quæ hinc mota est, unde & qua fiducia hoc faceret, non male mota est, si qui eam moverunt probe affecti fuissent, & in tam comoda claudi responsione acquievisent. Optandum enim plene est hac tempestate, ut hi, quorum interest, cuiusmodi sunt magistratus & patresfamilias, domi & foras eos examinent & excuterent, qui Sabbathum violant. Hic notentur qui hospites excipiunt. Vide historiam *Neh. 13, 15. ad 22.*

Verf. 13.

qui cum
sanaverat
claudus si-
ne sua cul-
pa ignora-
vit?

Nec vero culpandus est claudus iste, tanquam accepti beneficii immemor, quod auctorem sanitatis non agnovit; cum Evangelista hoc ipso eum liberet, quod Christus se actutum ex illo loco subduxisset, quia nollet tum iocoscere, donec forte aliquot festi dies exacti essent, ut major esset populi frequentia, quæ cum divinitatem asserentem audiret. Deinde præsentem Iudæorum furorē declinare voluit, quoad intermisso aliquo spatio deservesceret. Verbum *ἐξήκουσε* si ab *ἐκείνω* ducatur, *declino*, significabit Christum declinasse non est turba, propter turbam quæ vicina erat; ut genitivus sit absolute positus, *ἐχλῆξ ἕνθα ἐν τῷ πύργῳ*: si enim declinasset est turba, nihilo opus fuisset Iudæis à claudio (quis iussit &c.) seiscitari. Quod si ab *ἐπειδὴ* ducatur, significat peregrinum se gessit, ut fecit cum duos discipulos Emaum cunctes, consequutus est.

Verf. 14.

quare à
Christo ad-
monitus?

In admonitione patet, primo morbum, peccato aliquo vel aliquibus contractum, quod pedibus forte ad malum abusus esset. Deinde his, qui eadem peccata repetunt, quibus morbum, quo liberati sunt, constant, gravius aliquid expectandum sæpe in hac. (certe in futura) vita. Vide *2. Pet. 20. ad 22.* recidivi morbi, & vulnera curata rursus erumpentia. Vide *quæ ad illum locum observavi.*

quod in
templo eius
gratitudo?

Quod autem Christus illum in templo offendit, docet hominis gratitudinem: vide etiam *Act. 3. 8. 9.* & eximium Ezechie exemplum, *Es. 38. 9. ad 20.* Aliis autem grave & molestum est morbis detineri, quod tabernas, & cauponulas, aut lupanaria, ut olim, frequentare non possint; unde primitias sanita-

tis & convalescentiæ non in templo, ut hic & alii pii, sed in ludo talatio, lupanaribus, taberna afferunt.

Quod pie affectum, Christus tamen admonitione opus habere duxit, docet nos quam non inique ferre debemus, si de his etiam admoneamur, ut illa fugiamus, à quibus animum aliquantulū alienum gerimus. Nisi enim sepe & murum præaltum inter nos, & vitia, quibus assuevimus, erigamus, facilis est in illa relapsus, & cupiditates nostræ perquam fallaces & agiles sunt, & cum ipsis damis aut cervis levitate & pernicitate comparandæ; atque ut intra septa contineamur, opus esse docet Christus, ut acceptæ à Deo salutis recorderemur.

*hinc de his
quæ avari-
samur ad-
monendi.*

Hic Christo jam agnito, idque, ut videtur, ab eo quis esset percunctando, Christum animo non malo, Iudæis de autore sanationis interrogatus patefecit. Quanquam vero grave periculum Christo hoc modo creatum est; tamen cum nulla Christi interdictio ne hoc faceret impeditus sit, hoc ei laudi non duci nequit; & quidem magis, quam si magna Christo, & regno comoda & adminicula accederent, cum quis ne hoc faceret prohibitus sit.

Verf. 15.
Quo animo
Christum
hic patefe-
cerit?

Iudæi corporei cultus violati, quam spiritalis acriores vindices, Christum morte afficere conati sunt, quod quum eum sanasset, tum grabatum apportare Sabbatho mandasset; idque *νομὸς Ἰσραὴλ*, & perversa quædam illius facti (ut videtur) imitatione, quo sarmenta Sabbatho legentem, capitali supplicio multatum fuisse in lege animadvertent. Cum vero atrocissimum scelus designaturi essent, tamen non sine præclari aliquis specie illud admitturi erant. Speciem enim pietatis habet, cura quadam & sollicitudine Sabbathi à Deo mandati teneri, & singularem ardorem respicit, usque eo de violato Dei mandato relaxescere, ut non nisi violatoris sanguine expiaretur, acquiesceret. Nam si ne in agris paucula quædam sarmenta colligere fas erat, nedum per mediam plateam grabatum humeris ferre: & si in privato & inopi hoc ferri nequivit, nedum in illo, qui se Prophetam Dei profitebatur, & aliis exemplo vitæ præluere debebat. Sed cum res longe secus se habet, non modo non violatum, sed religiosissime sanctificatum fuisse Sabbathum, & sententiam in sarmenta legentē iustissime latam, in Christum iniustissime ferendam fore: quanta nobis cautio habenda sit, ne temere nos, aut

Verf. 16.
Iudæi quæ
specie eius
mortem
quæsiere-
runt?

nostro,

Verf. 17.
illius de-
fensio à
comparatio-
ne cum Pa-
tre,

nostro, aut aliorum sensu abripi patiamur. Christus argumento à paribus se defendit, idem enim sibi licere, quod Patri suo; Patrem Sabbatho operari, & homines ægrotos sanitari restituere, & jus habere, ut gratatum asportari juberet, proinde ipsorum accusationem nullo fundamento niti.

Vel potius argumentum ducitur ab efficiente causa; quarum actionum eadem causæ sunt, earundem idem vel laudis vel vituperii adjunctum est; sed istiusmodi operum Sabbatho editorum, tam Pater quam ego autores sumus; proinde idem adjunctum est laudis & vituperii: unde consequitur meum opus vituperandi, vos Patriis opus vituperare. Hac de re sapius alibi accusatus, ita responderet, ut se communi piorum censu non eximar, & fas esse benefacere potius, quam malefacere, et si Sabbatho contingat.

quæ in co-
mparatione
cum eo:

Sed hoc loco relicta illius generis defensione, altius conscendit, & ex communi hominum ordine se eximens, divinam auctoritatem vendicat. Cujus causa est, quod cum tam celebri populi corona septus esset, sui patefaciendi tempus maxime opportunum esse duxit. Cæteras defensiones reliqui Evangelistæ, qui Christi humana in natura describenda diutius insistent, perscribunt; hanc quia Christi divinitatem, in qua explicanda Johannes immoratur, attingit, ipse scripto complexus est. Ex hoc loco Dei æternam & continuam providentiam notare licet, qui nunquam ab agendo tempus aliquod intermitit, ne illum otiosum rerum humanarum spectatorem cum plerisque somniamus; cujus manus semper operi faciundo admora est, nec unquam tædio aut defatigatione, ut homines, interquiescit: cum enim creaturis, ut spiritibus & cælesti machinæ, ut continua agitatione moveantur, tribuit, tum ipsum his viribus præditum esse necessum est. *In eo vivimus, movemur, & sumus, Actor. 17, 28. Ephes. 1, 22. omnia operatur.* Nec vero cum hoc pugnat, quod Deus septimo die quiescere dicitur. Non enim in universum quietem indicat, sed tantum ab operibus creationis; ideo Moyses non cum

simpliciter quiescere dicit, sed ab omnibus operibus quæ pararat: sicut neque Sabbathum nostrum otio & cessatione ab omnibus actionibus definitur, sed earum tantum, quas profestis diebus exercuimus.

Hoc dicto, quod illorum furorem placare debuit, magis in Christum inflammantur. Homines enim inconsiderato zelo acti, tantum in præcepto collocari, magno impetu ad exitium ruunt; nec minore atque adeo majore pietatis specie, hoc se facturos sibi persuadent, dum in Deum blasphemiam severe ulciscantur. Quamobrem diligenter nobis Deus comprecandus est, ut rectam verbi sui intelligentiam concedat; sine qua ex malis multo deteriores reddimur. Nec enim tantum ad salutaria audiendum surdi sumus, sed etiam vere dicta, tanquam sinistra aure (atque si dextra auris amputata esset) audimus; nec tantum ex divini Verbi flore mel non exugimus, sed venenum etiam exprimimus.

Quod autem Christum idcirco se Dei Filium facere dicitant, illud recte inde colligunt, quod non Patrem nostrum Deum, sed meum vocaret. Quod indicare voluit discrimen inter Filium Dei unigenitum & germanum, atque eum qui adoptione filius sit. Notemus igitur Christum Judæos, tanquam in verborum suorum intelligentia hallucinatos, minime reprehendentem, se naturalem Dei Filium clarè professum esse.

Deinde quod isto modo colligunt, Christum se Deo æqualem facere, recte fecerunt; nec ideo à Christo reselluntur, aut vituperantur ab Evangelista, qui in re tanta nos errare non fuisset passus. Nam tametsi in hominibus hoc non semper fit, ut filii pari jure & honore eum patre sint, in Deo tamen, qui non nisi ab æterno generat, & in unitate substantiæ suæ, illud fieri necesse est; alioqui enim non esset simplicissima Dei substantia, sed hæc excellentior, hæc minus excellens. Unde etiam sequeretur aut aliquid æternum esse, quod Deus non esset, aut esse in divinitate Deum majorem & minorem, quod & cæteroquin absurdum est, & induceret.

JOH. cap. 5. à verf. 19, ad 25.

19 Respondit ergo IESVS, & dixit eis, Amen, amen dico vobis, non potest Filius à semetipso operari, id est, nisi viderit Patrem operantem: quæcunque enim ille facit, hæc etiam Filius pariter facit.

20 Pater enim amat Filium, & omnia ostendit ei quæ ipse facit: & opera istius majora

Verf. 18.
hæc defen-
sione magis
inflamma-
tis

vere tamen
Christum
Dei Filium
hinc colle-
gere.

παλαίω

majora ostendet ei, ut vos miremini.

21 Sicut enim Pater suscitavit mortuos & vivificavit, ita & Filius quos vult vivificavit.

22 Nec enim Pater judicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio:

23 Ut omnes honorent Filium prout honorant Patrem: qui non honorat Filium, non honorat Patrem ut qui misit eum.

24 Amen, amen dico vobis, qui sermonem meum audit, & credit ei qui misit me, habet vitam æternam, & in condemnationem non veniet: sed transivit à morte in vitam.

A N A L Y S I S .

CHRISTVS suam divinitatem adversus Iudæorum blasphemias tuetur. Quamobrem Patris actiones confirmat secum communes esse, ab adjuncta *ἀδυνατία* quicquam faciendi, quod Pater non facit; quod porro corroborat à testimonio vehementissimæ asseverationis, vel potius juramenti. Cujus argumentum syllogismo sic necti potest: Qui nihil facit nisi quod Patrem facere probe norit, is cum Patre actiones communes habet: sed Iesus nihil facit nisi quod Patrem facere probe norit; ergo, &c. propositio est manifesta: assumptio exprimitur. Probe nosse se docet quæ Pater facit, hoc modo: Qui omnia quæ Pater facit pari ratione facit, cum necesse est conscius esse omnium quæ Pater facit: sed Iesus similiter omnia cum Patre facit; ergo conscius est omnium quæ facit. Propositio est manifesta, assumptio exprimitur.

Verf. 20. Prolepsis est, cujus occupatio est ab adjuncta usurpatione, quam Iudæi Christo eadem cum Patre faciendi assignere poterant; cujus subjectio est à disparato, hoc maore à Patris in se charitate; cujus effectum, quod omnia cum Iesu communicat, eique omnia quæ facit demonstrat. Deinde generalem hanc thesion accomodat ad hypothesein præsentis mixtauli; quod conjunctim cum Patre à se fieri probat comparatione majoris, quia majora hoc miracula editurus est; quod suo sine declarat, ut Iudæi tamen increduli tamen stupore percellantur.

Verf. 21. Probat se majora hoc facturum, quia mortuos excitare majus quiddam est, quod ipse non secus facit, quam Pater.

Verf. 22. Deinde ex distributione videtur probare se omnia facere quæ Pater facit, ut qui cum beneficia eadem confert, & eadem judicia exsequatur.

Verf. 23. Quod sine suo declaratur, ut omnes ex æquo Filium & Patrem honore prosequantur. Postea prolepsis proponitur, cujus occupatio est à diversis, quod quamvis te aspernamur, tamen Deum Patrem veneramus: subjectio est ab adjuncta inseparabili natura Patris & Filii, ut qui unum non habet, alterum habere nequit.

Verf. 24. Docet Christum honorandum æque ac Patrem; quia sermo ejus est, per quem Patri credimus, & quia ad vitam consequendam tam Christum audire & ei obsequi debemus, quam Patri credere. Cujus fidei in Patrem, & per Christum, duo effecta ponit, unum quod vitam in præsentiarum habet, alterum quod deinceps in iudicium non venit in seculo futuro; cujus utriusque

confirmatio est ab effectu fidei, quod per illam à morte in vitam transit.

METAPHRASIS.

Quibus Iesus respondens, dixit. Quod de operis mei cum Patre conjunctione dixi, illud non temere per incogitantiam excidit. 19.

Certissime enim & asseverantissime confirmavim, Filium eundem in essentia & potentia cum Patre, nihil posse seorsim ab illo facere, sed omnia penitus cognita habentem quæ Pater operatur, eadem ipsa pari virtute ac potentia efficere quæ Pater, non autem precaria aut emendicata. Quod enim Patri unicum Filium intime amanti usu venire solet, ut nihil faciat quod cum Filio, quem heredem instruit, non communicat: id in me quadrat verissime, cui Pater ex infinita charitate qua me complectitur, quicquid facit demonstrat atque communicat: & quanquam per angusta sunt quæ mecum communicavit, tamen majora & angustiora his communicabit: (si alium inde fructum non percipiatis) saltem eorum ea magnitudine, stupore percussi pereratis, quod me

cujus opera admirari vel inviti cogimini, contemptui habetis. Nam sicut Pater mortuis excuatis vitam confert; sic & Filius, pro suo arbitratu, quam liberrime quos vult vita donat. Sed neque Pater in quenquam solus vindictam exercet, sed illam omnem cum Filio, non tantum æterna generatione communi-

cat, sed eam quoque homo (quo me nomine pro vili & contempto habetis) mihi Filio permisit. Quod hoc consilio facit, ut me ejus unigenitum Filium (cui uni tam ampla potestas concedi potest) omnes eodem prorsus honore, quo Patrem, prosequantur. Vobis quidem persuasum est, nihil damni obvenire posse, tamen si me aspernamini, quandiu Patrem religiose colitis: sed in eo turpiter erratis, quod qui me Filium religiose non colit, ne Patrem quidem vere & sincere venerari potest. Quæritis forte, quid sit in quo cum Patrem tum me Filium honore afficiatis: citra omnem controversiam, hoc vere præstabit, qui Evangelium (cujus ego non

20.

21.

22.

23.

24.

24.

24.

minister modo sed porro author sum) attente audiens, per me in Patrem crediderit. Hunc enim nos cum Spiritu Sancto honorantem Deus illico in possessionem vitæ aliquo usque mittit, cujus pleniorum fructum post hanc vitam percipit, quod severissimum Dei iudicium & aliquo iustissimum effugiet: ut qui eodem momento quo credit, à morte æternæ in vitam nunquam pniendam transfatus est.

P R A X I S.

Hujus reliquæ orationis *duæ* partes sunt, { Vna, qua se Dei Filium confirmat, & Altera, qua, quod Iudæis excipi aduersus eum potuit, occupatione prævenit.

Verf. 19.
Christus e-
iusdem es-
sentie cum
Patre;

Cum in eo tantum Iudæi resisterent, quod Dei se naturalem Filium profiteretur, illud Christus demonstrat, argumento adjunctæ essentialis cum Patre unitatis; perinde ac si diceret, si ego separatam aliquam à Patre essentialiam haberem, Patris opera non operarer; sed Patris opera ego facio; proinde separatam aliquam & disjunctam essentialiam non habeo. Quod si eadem cum Patre essentialis sum, sequitur me esse Patris unigenitum & naturalem Filium, eoque Patri æqualem. Ex quo liquet hæc verba (*filius non potest quicquam ex se facere*) non modo defectum potentiae non significare, sed summam perfectionem; siue intelligamus, Christum nihil contrarium Patri facere posse; siue naturæ (ut ita dicam) identitatem. Nam creaturæ aliæ rationales aliquid ex se Deo contrarium facere possunt, quod non sunt ejusdem naturæ cum Deo. Vide tamen an præstiterit hæc ad Mediatoris personam referre, carne indutam: eadem enim loquendi phrasis habetur, ubi de Christo, quatenus homo est, loquitur tamen.

idque quod
cum Patre
æternæ,

Hanc vero cum Patre essentialis unitatem ex eo probat, quod ejus operum continuus spectator fuerit, & quod nihil unquam à Patre factum sit, cui ille non interfuit. Confer locum *Prov. 8, 23. Ab æterno ordinata sum, & ex antiquis, antequam terra fieret.* Cum igitur tum illis rebus interfuit, sequitur eum ante illas res omnes fuisse, & propterea æternum, eoque Patri coessentialiam. Sicut enim Christi divinitatem *Ioh. 1, 18.* ex hoc adjuncto notat, quod Deum ipse viderit, nemo autem hominum aut Angelorum; sic Christus se hoc loco ex eo Deum confirmat, quod Patris opera vidit, & plene percepta habuerit, usque eo ut eadem ipse ope-

rari possit, & operetur. Tametsi enim Angeli & pii homines, opera Dei videant & sciant; tamen neque accurate hoc faciunt, nec illa ulla ex parte præstare possunt. Ex quo illud liquet, Christum ad Patris opera, tanquam ad archetypum, non respicere ut simile faciat (ut hæretici garrunt) sic enim novum aliquem mundum à Patris mundo diversum condidisset, aut conditurus esset. Dein, quo Patris exemplo mari inambulavit? an Patrem hoc aliquando fecisse vidit? Notandum est eum dicere, *Patrem facientem, non autem fecisse*; & dicere *quod videt, non quale vidit.* Quo satis declarat se rem unam eandemque cum Patre jugiter facere. Deinde quod dicit, *nihil eum facere, nisi quod Patrem viderit*, notat Patrem ordine primum in actione esse, tametsi non tempore sit primus.

Quod autem *quædam* dicit, illud adjectum est, ne intelligatur Christum tanquam inferioriorem aut partialem causam, aut tanquam instrumentum in operatione cum Patre concurrere: sed quod eadem libertate, scientia, imperio, potetia facit. *Similiter* autem facere dicitur, non quod ex se faciat, ut Pater, aut quod ipse per Patrem operatur, ut Pater per eum; sed similitudo consistit in qualitatibus agentis ad ipsam opus. Quanquam enim Pater & Filius non similiter se habent ad invicem, similiter tamen se habent ad communia opera.

Aliud argumentum ab adjuncto Dei erga Christum amore affert, quo se Dei unigenitum Filium comprobatur. Quem enim ita intime Deus diligit, ut quæcunque ipse facit hæc illi communicet, is est Dei unigenitus Filius; sed Deus me ita diligit, ut omnia sua mecum communicet; igitur unigenitus Dei Filius jure appellandus sum: similitudo ducta à terrenis Patribus, omnia suis filiis communicantibus. *Ostendere* enim non est tantum illa in medio spectanda proponere, sed cū illo eorum rerum gerendarum facultatem communicare; sicut ex posteriore versus parte liquido constat. Neque enim Iudæis admirationem moverent hæc opera, nisi à Christo ipso ederentur. Vbi notandum, verbum presentis temporis notare æternam miracula edendi in Christo potentiam, sicut verbum futuri temporis refertur ad potentiam illius declarationem.

Probat argumento distributionis se omnia, quæ Pater facit, facere. Is omnia facit quæ Pater, cui datum est cum hæc quæ ego facio,

cum quo
pariter ope-
ratur;

Verf. 20.
cujus opera
ipse com-
municat;

ita ut ipse
majora fac-
tiat.

facio, tum his majora facere; sed mecum communicavit Pater ut & hæc, & his majora faciam; omnia igitur, quæ Pater facit, ego facio. Tametsi enim potentia est ejusdem, id est divinx, cum claudum nutu & voluntate sanitati restituere, tum vitam mortuis conferre; tamen judicio humano majus quiddam est mortuum vita donare, quam ægrotum sanitati reddere; eoque factum est, ut qui Christum ægrotos sanare posse credebant, non tamen eum mortuos excitare posse statim crederent: quemadmodum ex *Aulico Joh. cap. 4, vers. 41, ad 53.* & laici exemplo *Matth. cap. 9, vers. 18.* & *Marc. cap. 5, vers. 22.* &c. liquido constat. Vel à proprio adjuncto ratio duci potest. Cujus enim est illa facultas, quæ maxime propria Dei esse videtur, is est Deo æqualis & consubstantialis; sed facultas excitandi mortuos, quæ Deo maxime propria videtur, mea est itidem ut Patris; proinde me Deo consubstantialem esse constat.

A generaliore operandi facultate ad specialem descendit, nempe ad facultatem vitam conferendi; quam unius Dei propriam esse docetur. *1 Samuel. cap. 2, vers. 6.* Dominus vivificat, & morti tradit. & *Deut. cap. 32, vers. 39.* Ego occido, & vivifico. & *Psal. 68, 20.* Domini sunt mortis exitus. Quemadmodum enim summum & absolutum in terris imperium iudicat, si cui vitæ & necis potestas est; sic etiam in eo summum Dei imperium notatur, quod in omnes vitæ & necis imperium habet, etiam in Imperatores & Reges, quibus hæc potestas datur. Notandum etiam quod dicitur, Filium ad eum modum imperium vitæ & mortis habere: vitam scilicet in Christo tanquam in fonte esse, sicut in Patre: liberime à Christo conferri, ut à Patre; quod diserte notatur, cum dicitur, *Filium quem vult vivificare.* Non peti ab eo vitam, tanquam à canali, sed tanquam à scaturigine; non tanquam ab œconomio, sed tanquam à patrefamilias; non denique precariam esse in Christo vitam, sed substantialiter. Quod igitur *Matth. cap. 20, vers. 23.* dicit, *suum non esse dare, ut hic à dextris, ille à sinistris sedeat,* illud non de divina natura Christi dicitur, de qua hoc loco sermonem habet, sed de assumpta humanitate, quam divina natura sustinuit.

Verf. 22. Aliud argumentum à distributione. Qui enim & beneficia confert, & supplicium sumit, is omnia, quæ Pater facit, operatur:

sed Christus utrumque facit, ut ex 22, & 23. sibi commissum, constat: proinde docet, quod omnium hominum iudicium sibi commissum habet. Cum autem *judicandi* nomen in Scriptura varie sumatur, nunc pro totius hujus universi procuratore, seu universali providentia & administratione omnium rerum; alias vero pro impiorum perditione, 3. pro auctoritate fontes damnaudi & ulciscendi: hanc acceptionem huic loco conducere convenientissime liquet. Torius autem mundi iudicem esse, nemini competit nisi Deo. *Gen. 18, 25.* *Rom. 3, 6.* Cum enim iudicium de omnibus, quæ unquam aut gesta sunt, aut in posterum gerentur, dicendum, & cuique præmium aut pœna pro meritis reddenda, quod immensam quandam scientiam & memoriam requirit, quæ in nullum nec hominem nec Angelum cadit, Christum Deum esse necesse est. Maxime cum in iudicium cordis cogitationes veniant, quæ ab uno Deo percipiuntur. *Act. 1, 24.* *1 Reg. 8, 30.* Christum, qui de his etiam sententiam ferret, vere Deum esse efficitur. Quanquam Patrem se iudicis officio abdicasse, aut iudicariam potestatem Filio ita resignasse, ut ipse itidem iudicium de omnibus non ferat, nequaquam existimandum est. Pater enim in Filio omnes iudicabit; & tametsi visibili & oculis corporis conspicuo modo, ut Filius, non sit iudicium laturus; tamen non idcirco iudicis personam posuit. Nec enim ut ipse otio vacaret (ut plerique faciunt) iudicandi partes Filio dedit; nec quod ipse illud exequi non posset ætatis vitio, aut aliqua infirmitate impeditus, ut de *Vssia* legimus *2 Chron. 26, 21.*

Verf. 23. Quod autem addit, *ideo hoc factum esse,* id est, ideo Christum vitam conferre, & iudicatoriam potestatem exercere, ut omnes *ut pariter cum Patre honore aspicerentur,* perinde Filium ac Patrem honore aspicerent: à regum terrestrium consuetudine sumptum est, qui filios quos claros irabent, regni jus communicant, ut illos honoratioris reddant: vide *2 Chro. 21, 3.* ubi Iehoramum filium Iehoshaphatus pater, in regni societatem sibi adsciscit. Sicut enim Reges, cum regnum est litigiosum, se vivis, filios in regni societatem accipiunt: sic Deus Pater prospiciens futuros hæreticos, qui Filii cum ipso æqualitatem pernegarent, Christo, quoad homo est, gloriam communicavit; ut omnes Filium Dei, non secus ac Patrem, honore aspicerent.

Verf. 23. Quod autem dicit, eodem honore professum, unde illi æqualis est: quodum

quendum Filium, quo prosequuntur homines Patrem, satis arguit Christum Patri æqualem esse. Nam cui idem & par honor attribuitur, is par & æqualis est. A subiecto autem ratiocinatur, patrem Filium cum Patre honorem tribuendum esse, ut qui in Patris solio & throno collocatur. Nam qui idem solium & thronum habent, hi pares sunt honore. Ideoque David plenam Regis auctoritatem in Salomone collaturus, eum solio suo imponi iubet: & Iosephum Pharaon secundam in regno designare & instituere volens, sibi ipsi solium tantum proprium retinet, cæteroque omnia cum Iosepho communicans, id est, tantum regium jus & auctoritatem sibi reservat, *Gen. 41, 40.* Vbi apparet solium regium, sicut & currum regis, esse proprium adjunctum regni & summi principatus: sicuti etiam apud populum Dei, nullo Regis insedere. Cum igitur Christo solium Patris ut Filio concessum sit, apparet Christum non esse secundarium aliquem in regno cælesti ducem, sed ipsum summum cum Patre regnum obtinere; solium autem Dei seu thronum Filio collocari constat, non tantum hoc ex loco, sed etiam ex *Esai. 9, 6, 7.* initio, & plerisque locis *Apocalypses.*

proinde qui eum non honorat is nec Patrem honorat,

Vt vero unum eundemque Patri & Filio honorem deberi ostendat, addit, *non honorare Patrem, qui Filium non honorat*; argumento aduersorum utens. Foram idem honores est, quorum eadem est ignominia; sed Pater in Filio se inhonoratum ducit, nec quidquam honoris à Filio separatim habere vult; itaque eodem honore & reverentia prosequendus. Tamen si vero in Legato violato, aut ignominiose accepto, Rex, qui eum misit, appetitur; tamen inter mortales non ita conjunctus est, & connexus regis cum Legato honos, ut nunquam hic ab illo disjungi possit. Nam præsentem Rege hic honos Legato non defertur, & non nisi hac lege & conditione ei tribuitur, quandiu in legatione est, quandiu mandata, quibus instruitur, non transiit, nec *περὶ τῶν οὐρανῶν* argui possit: præterquam quod major honos Regi, si quidem coram esset, quam Legato haberetur. Christo vero honor Patri debitus, sine omni exceptione defertur.

aut ab eo missus.

Neque vero dicitur, eum inhonorare Patrem, qui inhonorat Filium; sed qui honorem Filio non habet, non honorat Patrem, qui misit eum. Vt Filium honorare sit necesse, cum quod Filius, tum quod à Patre

legatus. *Deus autem suum honorem alteri non dat*, ut est apud Prophetam, *Esai. 42, 8.* Cum igitur Deus Pater honorem sibi debitum Filio communicat, Filium Deum esse, & ideo Patri æqualem esse, conficitur.

Ex duobus propriis Dei adjunctis, quibus se Patri æqualem esse docet, prius primo loco exsequitur, de potestate vitæ conferendæ. Vers. 24.

Docet autem modum conferendæ salutis, Ab adjunctis { Audiendi verbum suum, & Credendi Patri, qui ipsum misit.

Quod autem vocat *doctrinam suam*, quæ vitam affert, eo sibi divinam auctoritatem assumit, cuius hoc verbum est, quod vitam confert; tamen enim Paulus *Euangelium* alicubi quod prædicavit *suum* vocat; tamen illud non nisi respectu ministerii dixit. Christum autem hoc loco divinitatem asserere conantem palam est, ipsum ideo *sermonem suum* doctrinam Evangelicam appellare, quod illius sit autor & parens, tamen per alios prædicetur. Vbi illud notandum est, primum sine sermonis Christi auditione nullam esse vitam; ut sine semente nulla messis, sine consitione nullus fructus sperandi; nec fides, sine qua nulla salus, non nisi verbo audito ingeretur: inventa aut consulta patrum audiendo aut consuetudines, non seruari quenquam; sed tantum Christi sermonem: nec enim hominis sermo vitalem aliquam facultatem habet.

Deinde requiritur, ut quis credat. Quod autem fidem in Patrem, qui ipsum misit, dirigit, id eo fecit, quod ad Iudæorum infirmitatem orationem accommodat, prudentia quadam usus, ut ostentationis speciem effugeret, apud eos, qui de Christo parum adhuc sane aut honorifice sentiebant. Deinde non se tantum Dei Filium, & Patri æqualem proponere voluit, sed & Mediatorem & Messiam, eoque solo Deo aliquouſque inferiorem: tamen omnibus creaturis aliis, ipsis etiam Angelis superiorem. Alioqui enim fides etiam figitur in ipsum Filium, ut *Ioh. 1, 12.* *Quotquot autem crediderunt in eum, dedit eis hanc dignitatem, ut filii Dei essent.* & *Ioh. 3, 16.* *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum dederit, ut quisquis credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Quin etiam Christus ipse æquiores & instructiores auditores nactus, sibi ipsi fidei honorem vendicat *Ioh. 14, 1.* *Creditis in Deum, etiam in me creditis.* Nec vero cur dicat Patri credendum qui ipsum misit?

hac locutione magis fidem in se detrectat, his verbis, quam Patri, quo minus doctrinæ autor sit, ob eam causam adimit, quod doctrinam sermonem suum vocat. Ino vero tamen hoc occultius & verecundius, tamen fidem, quæ est erga ipsam, his verbis complexus est. Cum enim non nisi suo sermone fidem Patri haberi docet, satis indicat Patri fidem haberi non posse, nisi prius ipsi credatur. Noremus non satis esse, si Dei sermonem audiamus, nisi fidem audito sermoni adjungamus; ut semen condi non profuerit, nisi radicem agat; nec juverit quemquam alium promissa facientem audire, nisi manu extensa & expansa, qua promissum accipiat.

in quibus
vita æterna
inchoatur,

Docet vero eum, qui credit, *jam vitam habere*; vitam scilicet æternam in illo ilico inchoari, quæ extremo die perficietur. Tamen enim per mediam mortem, atque adeo

per mille mortes nobis in hac vita transeundum sit; tamen non obscura vitæ æternæ signa in nobis experiri, & sentire licet: pacem enim, & reconciliationem, & gaudium Spiritus Sancti in nobis sentientes, non contemnendas vitæ æternæ primitias, & pignus seu arrhabonem accipimus.

Quod confirmat adhuc magis adjunctum æternæ vitæ, quod est *in iudicium seu condemnationem non venire*, quod hoc ipso quod credimus, *è morte in vitam transivimus*. Hinc constat, nos esse mortuos in peccato *Ephes. cap. 2, vers. 1.* & non semi mortuos, ut *Pontificii*, nisi allegoria, adversus apertum & expressum Dei verbum. Notandum vero ex *Roman. cap. 6, vers. 9, ad 11.* quod quemadmodum Christus resuscitatus è mortuis, nunquam moritur; sic vitæ in Christo restituti, nunquam spirituali vita intermoriuntur.

nec erunt
iudicio obnoxii.

IOH. cap. 5. à vers. 25, ad 31.

25 Amen, amen dico vobis, adventat tempus, & nunc est, quum mortui audient vocem Filii Dei, & qui audierint, vivent.

26 Sicut enim Pater habet vitam in seipso, sic dedit & Filio habere vitam in seipso.

27 Et auctoritatem ei dedit etiam iudicium exercendi, quatenus Filius hominis est.

28 Ne hoc miramini: nam veniet hora qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem ejus:

29 Et prodibunt qui bona fecerint in resurrectionem vitæ: qui vero mala egerint, in resurrectionem condemnationis.

30 Non possum ego à me ipso facere quicquam: prout audio iudico: & iudicium meum iustum est: quia non quero voluntatem meam: sed voluntatem ejus qui misit me, id est, Patris.

ANALYSIS.

Dicit Christus se vitam hanc in homines conferre. Quæ vita à Christo collata describitur primum ab adjuncto tempore: quod suis partibus declaratur, mox futuro, & presenti tempore: quo hæc loquutus est; deinde suo subiecto, nempe mortuorum; post ab efficiente instrumentali, fide scilicet, concepta ex verbi Christi auditione. Quæ omnia confirmantur testimonio divino Christi, nempe asseverantissima affirmatione.

Vers. 26. Hæc vita collatio per Christum illustratur, paribus scilicet, quod donat vitam ut Pater, quod adjuncta donatione & communicatione Patris hanc vitam confert; ubi quaeritur, an hæc donatio est per æternam generationem, qua ratione Patri æqualis est, an quoad est Mediator & inferior Patri; sed ex sequenti versu videtur indicare, donationem hanc esse quoad est homo.

Vers. 27. Ab adverso probat penes illum esse ex dono Patris vitam dare, quia penes illum est morti adjudicare.

Vers. 28. Pergit confirmare à majori, quia mortuos in sepulchro, & in pulvere redactos, sola voce sua excitabit.

Vers. 29. Hanc excitationem à mortuis confirmat, à distributione subjecta piorum & impiorum; quod alia distributione suis declarat, quod pii ad vitam, ad mortem impii excitabuntur.

Vers. 30. Ut *19 vers.* sic hoc docet se nihil separatim in iudicandis hominibus habere à Patre; sed ut ibi illud confirmavit ab adjuncta visione omnium quæ Pater facit, sic hoc loco ab adjuncta auditione omnium quæ Pater facit. Deinde suum iudicium nobis commendat ab adjuncta veritate; quam veritatem confirmat ab effectu, quod non quarat suam voluntatem; quod etiam arguit à disparato, quia quaerit voluntatem Patris.

METAPHRASIS.

25. **M**E mortuis in peccatis vitam nunquam
finiendam restituere, certissimam fidem
inde facio, quod tempus veniet, imo vero jam
advenit, cum præsentem hac vita defuncti vo-
cem Filii Dei audituri sint, qua audita ilico
reviviscunt; & ut alii tantisper in terris vi-
tam & spiritum ducent, quoad naturæ debi-
tum deus persolvent. Sicut enim Pater vita
fontem & principium habet; sic per æternam
generationem Filio dedit, ut vitam in se ha-
beret. Dicam amplius, Patrem non tantum
per æternam generationem, sed etiam quoad
humanam naturam dispensatione quadam
mihi omnem judiciariam puniendi, & morte
multandi rationem permisisse. Ne vero hanc
vitæ & necis potestatem mihi à Patre datam
tanquam incredibilem admiremini, veniet
tempus, tamen si longius remotam quam illud
de quo supra meminimus, cum omnes ad unum
mortui qui suis (cujuscunque generis) in sepul-
chris conduntur, simul ac vocem Filii Dei mi-
nisterio Archangeli perfonantem audierint,
ilico prodibunt, hi quidem qui bonis operibus
in hac vita faciendis se exercuerint, ad resur-
rectionem, beata vita conjunctam: illi vero
qui improbitati operam dederunt, ad resurre-
ctionem quam æterna miseria excipiet. Quam-
vis vero hac mihi etiam ut homini commissa
esse dixi, nolite tamen putare me (perinde ut
alii homines) errore in iudicio labi aut decipi:
nihil enim possum seorsim & separatim à Pa-
tre facere. Quamobrem non nisi de compertis
mihi & penitus exploratis sententiam sero.
Sicut autem sana est & incorrupta facultas
animi, quæ verum à falso discernit; sic nulla
animi perturbatione abreptus, meam volun-
tatem ad Patris placitum conformo: unde ju-
dicium meum iustum esse accessum est.

P R A X I S.

verf. 25. **P**ropius huic versum intuente eorum
Christi vo-
ce vita hu-
mana resti-
tuitur,
mihi sententia placet, qui hunc versum
ad vitam corpoream referunt, quæ certis
quibusdam, videlicet, viduæ filio, & Lazaro
mortuis, voce Christi restituta est. Cum
enim de animæ, ex peccato, morte priori
versu egerit, hoc versu nova asseveratione,
novum orationis principium ducere vide-
tur. Sicut ex præcedentibus exemplis clare
liquere potest, ubi nova ista tam gravi asse-
veratione, semper diversum aliquid à supe-
riore asseveratione confirmat. Deinde hoc
loco nullam fidem requirit, ut vitam confe-

quatur ex audita voce, quæ tamen in spiri-
tualis vitæ restitutione cum primis exigitur.
Postremo φώνης vocabulum non λό-
γος hoc loco usurpat. Sicut in corporum
extremo die resurrectione, quod quidem
haud scio an uspiam de doctrina (nisi *Ioh. 10.*
& quidem metaphoricæ, & similitudine à
pastorum voce ducta) dicatur. Nec vero do-
ctrinæ luculentiæ de nostra in universum cor-
ruptione, ex mortis metaphora aliquid de-
cedit, cum illa planissime superiori sententia
confirmatur; nec contextus & complexus
orationis ratio cum hoc sensu pugnat, quin
potius hunc sensum communit. Vitæ enim
præsentis donatio, testimonium & pignus
est alterius vitæ spiritualis per Christum
collatæ. Augustius enim est cum ad Christi
gloriam, tum vero ad præsens institutum,
ut illis verbis, quæ vitam Christo insitam
& innotam indicant, cum utraque cum cor-
porea, tum spiritualis, quam spiritualis dun-
taxat vita intelligatur: quod tamen non po-
test fieri, nisi hic *versus 25.* de præsentem vita
intelligatur.

Quod etiam de generali corporum exci-
tatione adjungitur, videtur aptissime ad ut-
riusque resurrectionis cum spiritualis tum
corporeæ specialis confirmationem subjun-
gi. Nam spiritualem confirmat, quia qui
corpora mortua excitat, idem & spiritus
vivificat; sicut *Matth. 9, 5.* parisiensis aut
potestatis esse docet, peccata remittere, &
paralyticum verbo sanare: & specialem cor-
porum resurrectionem firmissime compro-
bat. Quenim omnium defunctorum cor-
pora, & quidem ad pulverem redacta, olim
vitæ reddet, eum paucorum quos vult mor-
tua corpora facile restituere posse, in pro-
mptu est. Tamen *versus 28.* artiologia esse
possit versus proxime præcedentis. Hinc
nos in maximis & gravissimis periculis fi-
duciam habemus, eum, qui ex mortuis ex-
citat, nos facile ab omnibus malis posse li-
berare: vide *2 Cor. 1, 7, 9, 10.*

Cum se vitam utriusque generis confer-
re docuisset, quomodo illam conferat sub-
jungit, nempe ut autor & fons vitæ, non se-
cus quam ipse Pater, *Ioh. 1, 4.* in ipso vita
erat. Cum autem vitæ fons unicus sit; vide
Psal. 36, 10. Deum esse fontem vitæ: hinc
paret, Christum esse ejusdem cum Patre
essentiæ & substantiæ. Sicut enim ante vi-
tæ se autorem & parentem indicavit, quod,
cui ipse velit, illam confert: sic hoc loco
dum vitam in se ipso inclusam, non preca-
riam,

& resurre-
ctio pera-
gitur

Verf. 26.
idque inde
quod au-
thor vitæ

riam, mutuam, aut adscititiam esse affirmat. Ideo vero Filio dedit, ut fons vitæ, qui in Patre inaccesſus & conclusus obſeratusque eſt, in Filio, qui carnem noſtram aſſumpſit, pervius & expoſitus eſſet.

Verſ. 27. Expoſito vitæ proprio adjuncto, accedit
 & ex judi- ad alterum de judicio; quod tamen non
 eandi pote- ſecus Chriſto naturale ſit, quam vita; tamen
 ſtate natu- ut cum æterna generatione ſimul eam quæ
 ra gemina; in tempore eſt declararet, ſe illud quatenus
 homo eſt accepiſſe confirmat. Vtriuſque
 enim naturæ probationem edere voluit, quo
 germanus à lege & Prophetis depiçtus &
 delineatus Meſſias dignoſcatur. Nec tamen
 à propoſito ſuæ divinitatis aſſerendæ hoc
 modo aberrat Chriſtus: quandoquidem hæc
 poteſtas judicandi, in purum & ſimplicem
 hominem, aut vero etiam Angelum conferri
 non poteſt; ſed in eum duntaxat, qui
 Deus eſt. Vt Chriſti humanitas hujus facultatis
 judicandi non ſecus capax ſit, niſi quod
 in divinitate ſubſiſtat. Quemadmodum Pro-
 conſul eſſe nemo potuit, niſi idem ex pa-
 tritio & ſenatorio ordine erat; & ut Major
 nemo niſi ſenatorii ordinis; ſic nulli hæc
 poteſtas communicari potuit, niſi Dei Filio.
 Deinde, ſicut prius dictum eſt, judicis offi-
 cium ſenſibili modo, & oculis objecto, non
 poteſt niſi à Filio, quatenus homo eſt, exer-
 ceri; quandoquidem oculis corporeis, ne-
 que Pater, neque Spiritus Sanctus, qui ſpi-
 ritus ſunt, videantur. Hic vide ſi cum Cy-
 rillo totus hic locus, quo divinitatem ſuam
 Chriſtus aſſerit, de Mediatoris perſona in-
 telligi debeat; an cum *Auguſtino* partim ad
 æternam generationem, partim ad Media-
 toris perſonam referendus. Cum enim par
 honor Chriſto hic habetur, qui Patri, &
 cum in ſe vitam inclufam & inſitam habere
 videtur; non videntur iſta niſi in Filii perſo-
 nam, quoad ex Patris ſubſtantia genitus,
 competere. Sicut autem ſuperiore ſenten-
 tia de fonte vitæ, in Chriſto conſolationem
 percipimus; ſic hoc judicium nos ad cau-
 tionem erudiat, ut qui peccatum in nullum
 non patitur, maxime in Eccleſiam, ubi præ-
 ſidet, & cui gratioſa & ſalutari præſentia
 adeſt, paſſurus non ſit. Vide *Exod.* 33, 1, 2, 3.

Verſ. 28,
 29.

que inde
 dignoſcitur
 quod ſum-
 ma com-
 miſſa.

Videtur ratio eſſe à comparatione ma-
 joris, qua proxime antecedentem ſenten-
 tiam confirmat, quia dicit, *ne miremini iſtud*,
 non iſta. Probat autem ſe idcirco iudicem
 eſſe, & abſolvendi & damnandi poteſtatem
 habere; quod ſummam & auguſtiſſimum,
 quod exiſtit aut exſtabit unquam, ſibi com-

miſſum eſſet; nec igitur mirum videri, ſi
 quæ judicia minus auguſta ſunt, ei permit-
 tantur. Quanquam præſtabilius erit ad om-
 nia illa, quæ præceſſerunt, referre, cum
 omnia hoc argumento confirmantur.

Ultimum vero judicium
 ſeu reſurrectionem gene- }
 ralem arguit argumento }
 conſentaneo, }
 Absolute, }
 & }
 Quodammodo.

Efficiens,
 Absolute }
 & }
 Finis.

Efficiens reſurrectionis, una omnium, cum
 piorum tum impiorum, proponitur *vox filii*
hominis; quæ cum tantam vim habitura ſit,
 ut mortuos ab initio mundi ad finem ſæculi
 infinitis ſpatiis, & locorum intervallis, ma-
 ri, terra, oriente, occidente, aquilone, &
 aultro, uno momento vitæ reſtituere poſſit:
 cum non purum hominem aut creaturam eſſe
 ſe in procinctu eſt. Potentiſſimo in terris
 Monarchæ aliquot dies, aut etiam hebdo-
 madæ cogendo ex 20000 exercitui non
 ſufficiunt: quantæ igitur potentia, tantam
 hominum infinitatem iſtu oculi coram ſe
 ſiſtere? Si omnium hominum hinc illinc
 diſjectorum vel vivorum aures perſonare
 poſſet Chriſti vox, eſſet quidem incompa-
 rabilis & infinitæ potentia certiffimum ar-
 gumentum: mortuorum vero aures perſo-
 nare multo magis. Eſt enim mortuum ex-
 citare voce ſua Judæis admirationem mo-
 vit, quanto amplius quotquot ab orbe con-
 ditio exiſtiterunt!

Eſt unum Adamum ex pulvere fingere
 Divinum erat, eundem cum infinita poſte-
 ritate in pulverem redactum inſtaurare,
 an non divinum reputabitur? Hoc igitur
 modo pars aliqua judiciariæ poteſtatis com-
 probarur, quod potentia, & virtute inſtru-
 ctus ſit omnes tanquam impacta dica, aut
 miſſis appatoribus coram tribunali ſuo ſi-
 ſtere.

Nec vero cum hæc voce Chriſti pugnat
 Apoſtoli ſententia 1 *Theſ.* 4, 16. & 1 *Cor.* 15,
verſ. 52. quæ hoc voce Archangeli, & qui-
 dem tuba ſonante, conſectum iri docet:
 quandoquidem vox Archangeli, qui Chriſti
 veluti apparitor, vox Chriſti eſt; ſicut &
 verbum Præconum miniſterio hominibus
 allatum, non deſinit Chriſti verbum eſſe.
 Archangeli vox, aut tubæ quantumcumque
 ſonoræ, vim non habet vitam mortuis con-
 ferendi; non magis quam Paſtorum vox vi-
 tam hominibus inſtillare poſſit, niſi Chri-
 ſtus

flus efficacia Spiritus sui vitam conferat.

cujus recor-
datio uti-
lis,

Hæc commentatio, omnes sistendos ad tribunal Christi responsuros de his quæ in corpore gesserint, si sapius in animo pertractaretur, singularem sollicitudinem & cautionem in agendo ingeneraret. Cogitatio enim hæc, ponendam esse rationem coram eo, præsertim qui omnia penitus nota & comprehensa habet, æconomikum magis sollicitum reddit, ne quid sine per negligentiam, sive per fraudem fiat. *Matth. 25. vers. 19. Apoc. 20. 12.* libri enim rationum, ab ipso, qui à rationibus est, confecti sunt.

Deinde si *quærat*, quomodo peccatis mortui voce Evangelii ad vitam spiritualem excitentur?

Respondetur, eadem Christi virtute qua mortua corpora vitæ restituntur.

cum præ-
mium æ-
tionum
tæ repen-
tæ sit simus,

Finis resurrectionis, ut quisque præmium eorum, quæ in corpore gessit, auferat. *2 Cor. 5. 10.* Qui finis generalis, pro duplici piorum & impiorum ratione, in duos speciales fines diducitur. Alii enim ad resurrectionem vitæ, qui bene egerunt, reliqui in resurrectionem mortis excitabuntur. Corpus enim, quod boni aut mali minister & præbitor fuit, præmii in societatem asciscitur. Sicut enim principali reo, & primario damnato, qui tanquam ascititii adjunctabantur, capite item plectuntur: sic &c. Hæc præstat ad *vers. 30.* referri, ubi justitia Christi in judicando affertur.

idque ab
incorrupto
iudice.

Hoc etiam nos sollicitos faciat, quod coram incorrupto iudice, qui nec gratia, nec munera corruptela flecti potest, sistemur: ubi nullius pragmatici, aut advocati defensio nos possit à pœna eximere, sicut apud terrestres iudices; eoque *Apoc. 1. 13. Cingulo aureo ad mammillas præcinctum legimus, & Esa. 11. 5. Iustitia baltheus lumborum eius, & fides cinctorium renum eius:* & in *Psal. 98. 9. Iudicio & æquitate indutum:* & *Heb. 1. 8. 9. Sceptrum rectitudinis sceptrum regni tui, dilexisti iustitiam, odio habuisti iniquitatem.* Nam si inventi sunt homines pii, qui iudicis partes obierunt, qui in muneribus corrupti non sunt, ut *1 Sam. 12. 3. 4.* cum tamen hi horum opus habebant; quanto minus in Christo, qui nullius horum eget, illud non cadit. Sicut autem iudicis iustitia maleficis formidinem incuriat, sic pius & iustus singularem consolationem pariat, qui probe norant se, utcumque apud homines de recte factis damnantur, apud Christi tribunal absolutos & iustificatos fore.

Quod autem de illis, secundum opera, *Quare ex operibus iudiciuma feretur?* Quod autem de illis, secundum opera, iudicium feretur æternæ vitæ aut condemnationis, non ideo hoc fit, quia potissimum ab operibus præmium suspensum teneatur: ante enim vitæ adeptionem ad fidem Christum retulit *vers. 2. 4.* & condemnationis causam potissimum ad infidelitatem retulit. *cap. 3. 18.* Sed quia iudicii sui æquitatem hominibus, & Angelis Christum comprobare vult, qui fidei in corde latentis cognitores non sunt, ideo sententiam potius de operibus, quæ innotescunt, ferre decrevit: unde fit, ut *Matth. 25. 34. ad 46.* non tantum secundum opera, sed & secundum opera illa, quæ senibus obvia sunt, sententia ferenda describatur; tanquam iudex aliorum à reo patratorem scelerum conscius, illis præteritis quæ sibi tantum cognita sunt, de his sententiam diceret, quæ circumstantibus innotescunt. Neque tamen propterea sequitur, fidei aut cogitationum, nullam in iudicio rationem habitum iri.

Deinde cum omnes de operibus bonis, aut admissis aut omisissis, in iudicio vocabuntur: cum his autem quibus Evangelium prædicatum non est, de fide aut infidelitate agi non posse videatur, hanc, secundum opera, iudicandi normam, tanquam magis generalem nobis Scriptura proponit. Nec vero sequitur bona opera vitam promereri, quia bene operantibus præmium promittitur; quia gratuitum est præmium, non operum merito minima ex parte debitum. Neque sequitur bona opera vitam promereri, quia mala mortem iustissimam acceperunt; cum opera mala pure mala sint, bona vero malo admista: eoque, nisi per gratiam, æternam mortem arcessentia; ut rectius imitatores, & studiosi bonorum operum, quam factores dicamur. *Tit. 2. 14.*

non tamen
illa vitam
promerentur;

Notatur vero temporis adjunctum illud, *hoc ipsorum adhuc adveniet,* quod jam tum, cum hoc dicebatur, adveniebat: sed nequaquam, ut in duabus superioribus sententiis, jam tum advenisse dicitur. Ex quo longius remotum tum temporis apparet. Quamobrem de postremo adventu suo Christus *Matth. 25. 14.* sermonem habens, se regi confert in longinquam regionem profecto; ut hoc modo temporis intervallum noter, & intercapedinem inter primum ipsius, & secundum adventum. Sed multa secula intercesserunt, quibus hoc tempus, veluti magnis itineribus confectis, adventavit, & tanquam in foribus est. Hoc nos tanto magis sollicitos reddat, quanto nobis

nobis propior abest ille dies Domini. Sicut enim constituto ad iudicium exercendum die, cum tempus appropinquat, quo comitia illa iudicium celebratoria habentur, omnes defensionem, & causæ suæ dictionem coram iudice meditantur, omniaque causæ suæ præsidia & adminicula ut in promptu sint provident: sic & nos in Christi adventum.

Eoque magis quo hic dies semel à Deo fixus *Act. 17, 31.* mutari aut prorogari nequit; quod in iudiciis terrenis. vel iudicium morbo, vel peste, vel aliis de causis sæpius fit. Hujus autem diei expectatio, discrimen inter pios & impios manifeste statuit: non equidem quod ad fidem attinet, cum & pii & impii maxima ex parte hunc diem venturum credunt, sed quod piis cum cupide expectantibus, impii ejus expectationem exhorrescunt; non secus quam malefici justi iudicis adventum extimescunt. *Act. 1. 2 Tim. 4.*

Iudicium suum quodcumque, seu illud quod in præsentiarum fit, seu quod in extremo iudicio fiet, iustum esse probat. Cum enim sibi homini iudicium commissum esse dixit, excipi potuit, homines omnes mendaces, & fallere, & falsi posse. Quamobrem dicit se non modo nullum iudicium iniustum ferre, sed nec posse quidem: ut prius docuit, se nihil facere posse, nisi quod Patrem videat facientem; hoc autem ostendit ab adjunctis duobus veri iudicii: cognitione scilicet causæ, & erecto ad iudicandum studio & voluntate. Vbi enim hæc duo sunt, ibi iudicium rectum sit necesse est. Quamobrem *Es. 11, 2.* spiritus scientiæ & timoris Dei, super eo requiescere & plenissime conferri docetur.

Causæ autem cuiusque notitia abunde instructum esse, docet his verbis, cum dicit, *se prout audit, iudicium ferre*; ubi per auditum metonymice causæ pro effecto, scientiam intelligit: sic ut prius *vers. 16.* ubi dicit se nihil facere posse, nisi quod Patrem viderit facientem. Hoc autem loco simili prorsus loquendi modo, dicit se nihil iudicii ferre posse, nisi quod, à Patre videlicet, audiverit vel didicerit. Alludit autem ad forensia hominum iudicia, in quibus qui incorrupti iudices, secundum allegata & probata

iudicium ferunt. Hoc interest, quod sicut illi ab hominibus, sic Christus a Patre informatur in iudicio ferendo. Nec vero cum hoc pignat quod dicitur, *Es. 11, 3.* cum nec ex oculorum intuitu, nec aurium auditu iudicium laturum: intelligit enim Christus non ex apparenti rerum specie, aut incerto rumore sententiam laturum, sed se penitus & accurate cognita. Studium autem & voluntatem arrectam semper stare, minimeque depravatam, ex eo docet, quod ad Patris voluntatem, quæ iustitiæ regula est, conformatur, argumento adjunctæ conformitatis ad Patris voluntatem. Hoc sæpe nobis meditandum venit, ne quando adversus Dei in nos castigationes, quæ totidem sunt Christi iudicia, obmurmuremus aut oblatremus.

Sicut autem hoc loco Monothetiæ re-
an hinc
Christi voluntas
Patris de-
fectio felluntur, cum Christi humana voluntas, actibus eadem cum divina potentia, tamen diversa docetur: sic subdificilis hinc *questio* nasci videtur, quod hæc verba humanam Christi voluntatem à Patris divina voluntate deflectere præ se ferunt, aut certe ad deflexionem propendere, si Christi humana voluntas, ut recta sit, ad Patris divinam voluntatem revocanda sit.

Huic quæstioni sic est *respondendum*, scilicet voluntatem Christi humanam aliquid probe velle posse, quod divina voluntas non probat, modo semper cum hac exceptione fiat, ut Dei voluntatem suam præponat; ut, velle crucem deflectere & declinare, non erat peccatum: deinde, cupere & velle populum Iudaicum & Hierosolymitanum salvare, &c. Quod si Christus voluntatem suam rectam & incorruptam noluit normam esse actionum suarum, quanto magis nobis cavendum est, ne ad tam flexuosam amissim, ac est depravata hominum voluntas, actiones nostras revocemus.

Hoc autem loco dicamus, quanti interest nostram voluntatem ad Dei voluntatem conformare; cum Christi voluntas, quæ à peccato libera est, ad Patris voluntatem, tanquam ad regulam & amissim exigatur: simul etiam falli nos non posse, aut peccatam facere, quamdiu Dei voluntatem præcunctem sequamur.

IOH. cap. 5. à vers. 31. ad 39.

31 Si ego testor de meipso, testimonium meum non est firmum.

32 Alius est qui testatur de me, & scio firmum esse testimonium quod testatur de me.

33 Vos misistis ad Iohannem, & is testimonium dedit veritati.

34 Ego autem ab homine testimonium non capto: sed hæc dico ut vos servemini.

35 Ille erat lucerna ardens & lucens: vos autem voluistis ad momentum extul-
tate ejus luce.

36 At ego testimonium habeo majus testimonio Iohannis: opera enim quæ dedit
mibi Pater ut ea consummarem, ipsa inquam opera quæ ego facio, testantur de me
quod Pater miserit me.

37 Et qui misit me Pater, ipse testatus est de me. Neque vocem ejus inquam au-
distis, neque speciem ejus vidistis.

38 Et sermonem ejus non habetis in vobis manentem: quia quem misit ille, huic
vos non creditis.

A N A L Y S I S.

Objectio proponitur in persona Iudæorum
Christi testimonium reprobantium quod ar-
gumento subiecti confirmat, quod Christus ipse
lit, qui de se testimonium dicit.

Vers. 32. Responsio est à comparatione majoris,
non ego tantum testimonium dico, sed alius
testimonium de me dicit; cujus testimonii auto-
ritatem arguit, ab adjuncta scientia sua quod sit
verum.

Vers. 33. Hoc ipsum Iohannis de se testimonium,
corroborat porro ab adjuncta Iudæorum de Iohanne
existimatione, qui illum usque eo venerati sunt, ut
illum dignum censerent ad quem honorem Messie
sponte deferrent.

Vers. 34. Prolepsis est, cujus occupatio tacita est
ab adjuncta inanis gloriæ captatione, quam Christo
impingere parati erant. Quali dicerent Iudæi,
videmus te plarium de tua gloria laborare, quod
Iohannis testimonium tantopere urges. Subiectio
est ab adjuncta sufficientia gloriæ Christi in semet-
ipso, quod confirmat à fine, cujus causa Iohannis
testimonium proposuit, ut scilicet fide in se Iudæi
servarentur.

Vers. 35. Iohannis testimonium exornat ab adjuncta
pietate & scientia ejus, quam illustrat pari lucen-
tæ; quam declarat duobus effectibus ardendi &
lucendi, quorum priore zelum, altero doctrinæ
perspicuitatem indicare videtur: denique adjuncta
approbatione Iudæorum, qui ministerium ejus ad-
mirabantur, & ferebant ad sidera; ubi etiam illo-
rum inconstantiam perstringit adjuncto temporis,
quod (ut videtur) postquam Herodem illi infen-
sum sensissent, ilico fastidium doctrinæ ejus illos
cepit.

Vers. 36. Probat porro suam cum divinitatem,
tum vocationem ad Messie munus à comparatione
majoris, operibus scilicet quæ fecit, quæ angustio-
ra sunt testimonio Iohannis.

Vers. 37. Idem confirmat altero argumento
comparationis, majora quam sunt opera quæ fecit,
nempe Patris testimonio, quod cœlitus edidit vo-
ce; quod testimonium exornat primum ab adjuncta
insolentia, quia nunquam ejus vocem audierunt
ante illud tempus; deinde ab adjuncta ejus
infinite majestate, quam nemo intueri potest nisi
in me, qui ejus sum expressa imago.

Vers. 38. Videtur esse prolepsis, cujus occupatio

est à diversis, ac si dicerent Iudæi, tamen vos
talem nunquam ante audivimus, tamen ejus ver-
bum & sermonem assidue nostras aures personan-
tem habemus. Subiectio est à diversis, tamen
ejus sermonem exterius auditis, tamen intus in vo-
bis habitantem non habetis: quod ab efficiente
probat, quia in se à Patre misso non crederent.

METAPHRASIS.

Sed adversus hæc omnia, quæ dico, excipietis
31. Sine meimet testem & præconem esse, eoque
ipso testimonium & præconium meum verum
& legitimum non esse. Ut dem vobis quod
32. objicitis, quod tamen falsum est, quia non
sum cum aliis hominibus in ordinem cogend-
us: tamen non idcirco testimonio deservi-
r. Est enim alius qui de me, natura & officio
meo, testimonium dixit, cujus testimonium ver-
um & firmum esse mihi probe constat. Quid,
33. quod ne vos quidem ipsi ejus testimonio fidem
derogare potestis, ut pote qui ad illum sponte
legatos misistis, ut ab illo quis sit Messias re-
susciteretis, & fide dignum judicatis, qui de
re tanta sententiam diceret. Ipse vero con-
gruenter fidei & pietati suæ, de me testimo-
nium perhibuit. Quod non idcirco in medium
34. afferro, ut (quod vos putatis) mihi aliquid hoc
ejus testimonio accedat; sed ideo propono, ut in
me credentes in æternum servemini. Perfidia
35. vero vestra tanto erit tetrior, quoad nihil in
Iohanne extitit quod merito reprehendatis: ut
qui lucerna seu stella fuit zelo ardens cum do-
ctrina perspicuitate, tum vitæ claritate lucens,
quem vos ipsi usque eo extulistis, ut illum pro
ipso Messia agnoscere voluistis, tantisper quoad
apud Herodem & aulicos in preso fuit. Cuius
36. auctoritatem & fidem non ob eam causam
magis facio, quasi illius fide labefactata, non
subesseret unde me & auctoritatem meam tue-
rer. Est enim mihi longe augustius testimo-
nium Iohanne. Nam opera quæ dedit mihi Pa-
ter ut illa perficerem, de me testantur, me
Messiam

37. *Messiam unicum esse à Patre missum. Hæc autem Ioannis & operum meorum testimonia, tametsi omni exceptione maiora sint; tamen ad electorum fidem firmandam & incredulorum perfidiam & contumaciam plenius revincendam, Pater in solemnibus illa per baptismum inauguratione, caelitus clarissimis verbis meam cum naturam tum officium asseruit. Quod Patris testimonium tanto arctius & gravius vos reos perfidia arguit, quod ad insolens tam est, & nullo ante seculo auditum, & à tanta maiestate profectum, quæ nullo nec oculorum sensu conspici, nec mentis acie comprehendendi potest: cuius tamen in me (quem vos spernitus) expressam effigiem cervit. Quod si forte regeritis vos, ut vocem ejus caelitus non prius audieritis; tamen ejus verbum (cujus non minor est auctoritas) quotidie auribus & oculis usurpare: non equidem repugno quin verbum aures assidue personat; sed nullo vestro fructu, quandoquidem fide minime permixtum vobis insitum & insculptum non est, nec potest esse, cum in me quem Pater misit non creditis.*

P R A X I S .

Verf. 31.
Quomodo
Christus
proprium
testimonium
repu-
diat?

NVnc ad alteram orationis suæ partem accedit, qua anticipat quæ à Judæis objici possent, & ab illis alio loco objiciuntur. Quæ sententia cum videatur non coherere, cum ea quæ est *Ioh. 8. 18.* & cum Christi actionibus maxime *Ioh. 4. 26.* id naturarum in Christo distinctione dissolvitur. Quamquam videtur sanius esse, ut hæc dicta sint secundum Judæorum sensum, & de Christo judicium: quod Christus illis per concessionem largiens, docet tamen abunde sibi suppetere, quo se Messiam esse asserat.

& illud
nobis repu-
diandum?

Hinc autem discimus, sicut etiam ex Proverbiis Salomonis; *Os tuum te non laudet, sed alterius.* *Proverb. 27. 2.* quod nosmetipsos jactare non debemus, sed ut dona, quæ in nos Deus contulit, fructuosiora fratribus, & gloriosa magis Deo sint, expectare nos debere, donec aliorum potius testimonio, quam nostra prædicatione innotescant: ut enim vera sint quæ loquimur, tamen à nobis prædicata magnam gratiam amittunt. Non igitur tantum, ut jactantiam vitemus, sed etiam ut dona, quæ nobis Deus contulit, uberiorem fructum ferant, à nostra ipsorum laude temperandum, nisi cum Dei gloria nostri contemptu obscuratur. Quo casu, exemplo Pauli, ipsi dona Dei in nos collata profiteamur.

Argumento testimonii Iohannis probat se Messiam esse: in quo videmus quam provide à Deo consultum est hominum saluti, qui cum præfentiret obstaculum fidei fore proprium Christi testimonium, nisi idem aliis confirmaretur, Iohannem anteaambulationem constituit. Hujus testimonium amplificat ab adjuncta Iudæorum ad Iohannem legatione, quod sponte ad Iohannem mittentes, non ab eo invitati, nec Iohanne ad eos accedente, ipsius Iohannis de Christo testimonium acceperant. Perinde enim est ac si quis in iudicio urgeret, testem ab adversario delectum & comprobatum, pro se contra adversarium dicere. Iudæi enim hæc legatione, Iohannem veluti veritatis testem designaverant.

Nostram igitur fidem confirmare debet, quod Christo testimonium dicens, ab ipsis Christi juratissimis hostibus, testis idoneus iudicatus est; usque eo, ut vel pro ipso Messia cum agniti fuerint, siquidem Iohannes hunc honorem sibi arrogare voluisset. Veritas autem, cui testimonium dedit Iohannes, hæc erat, se non esse, & Christum esse Messiam, verum & Deum & hominem, qui ante ipsum erat, tametsi post in lumen prodiret. Magnum autem pondus & momentum Iohannis testimonio accessit, quod idem Christi testimonio corroboratum sit. Neque enim, ut homines, simulata quadam humilitate, Christus reddidit sibi à Iohanne testimonium elevavit, sed reddidit sibi testimonium agnoscit plenissime.

Occurrit alteri objectioni, qua Iudæi Christo fidem derogare conantur, ab adjuncta arripendi Iohannis testimonium aviditate: perinde ac si dicerent; & tu quidem avide captas, & cupide sectaris aliorum de te testimonium: quod inanis gloriæ indicium est, quod in eum, quem tu profiteris, non cadit. Respondet Christus argumento disparatorum, se eorum salutis causa facere, quicquid in hac re faceret, non igitur sua causa. Se enim non accipere nec admittere hominum testimonium quoad se, ut qui nihil inde lucrī accipit, & cui nihil idcirco accedit; quid enim servi testimonium heri dignitati conferre potest: sed ideo testimonium Iohannis urgere, ut hoc modo, fide in eum defixa, serventur. Vide *Ioh. 1. 7.* Hic igitur reputandum est, quo Dei in Scripturis laus & prædicatio refertur; non equidem ut illi gratificemur, sed ut nobis bene sit. Hinc toties apud Moysen, *ut tibi bene sit.* *Proverb. Si benefeceris tibi feceris, si male,*

malum ipse ferens. Nam ut bonum tuum ad Deum non pertinet, ita nec malum. *Iob. 22, 3. & 35, 7. An ut Deus homini, sic homo Deo prodesse potest?* Hoc in Cœna Domini consideretur. Si quid dicitur, quod ad nostram utilitatem spectet, arrectis auribus illud arripimus; aut si quid quod ad honorem, &c. si quod ad vitam &c. Quanto igitur magis his auscultandum, in quibus de his omnibus pariter conjunctis agitur, & his quidem nunquam perituris?

Verf. 35.
cujus evi-
dentia ta-
men non
credunt;

Testimonium Iohannis adhuc amplificat duobus adjunctis, altero Iohannis, altero Iudæorum. Iohannis quidem, quod cum doctrinæ, tum pietatis fulgore eximio & singulari illuxerat, ut nihil in eo esset, quod fidei testimonio ejus elevare potuit, aut quod non potius auctoritatem conciliaret; eumque tanquam luciferum splenduisse, ut Christum tanquam solem illico subsequutum colligere non fuerit difficile: Iudæorum vero quod in Iohannis ministerio & testimonio aliquandiu oblectati sunt, tantisper dum Christo tam plenum & cumulatam testimonium reddidit. Inde est quod *Matth. 11, 7, 8, 9.* Christus σατυροφθαλμῶς Iudæos, cur se in desertum reciperent, sciscitetur.

Hinc homi-
nes à veri-
tate alieni.

Hinc apparet hominum à veritate aver- sus & alienus animus; qui tamen nihil habent, quod in ministris reprehendant, imo vero habent quod admirentur, & firienter expectant; tamen veritatem, quam testificantur, in his præferunt, in quibus salutis caput continetur, non credunt. Cujus quidem non alia causa querenda est, quam quod eorum cupiditatibus non satiasit. Cavendum igitur, ne quos aliquando recte probavimus, & libenter audivimus, eosdem post nullius justæ causæ interpositum & interjectum, improbemus & agre audiamus; tum scilicet, cum pro voto nostro non dicunt, aut cum cupiditatis nostris obstitunt. Hoc enim detestabilior erat Iudæorum impietas, quod Iohannem libenter alioqui amplexantes, hoc ipso repudiaverunt, quod, contra quam ipsi vellent, Christo testimonium tulit. Ideo etiam Pharaonis impietas magis execranda existit, quod propriis Prophetis Ianni & Iambri in eo fidem non habebat, in quo dignum Dei agnoscere coactus fuit.

Verf. 36.
Christus ex
operibus
Mosis et
conspicitur

Aliud argumentum ab effectis & operibus Messias, idque testimonio Iohannis fortius, utpote quod non hominum ministerio præbetur, nec extrinsecus petitur, sed ex re ipsa; ea enim fecit Christus, quæ propria

Messias erant, cum multitudine & varietate, tum etiam modo agendi. Tamen enim Prophetæ Elias & Elizeus miracula quædam ediderant; tamen rara erant, nec tanta varietate; & non nisi precibus hæc impetraverunt, cum Christus sua vi & virtute, & imperando hæc fecerit. *Iob. 10, 25, ad 37. & 15, 24. & Matth. 11, 4, 5.* Hoc argumento efficacissime fidem nostram in Christo confirmemus. Hinc etiam discimus clarissimum & evidentissimum pietatis nostræ, & donorum nostrorum testimonium ab operibus nostris duci. Nostrummet prædicatio importuna est, ab aliis laudari etiam non profuerit, nisi operibus aliorum de nobis testimonia factis comprobemus. Nec enim aliorum de nobis testimonium certior nobis electionem reddit, nisi propriis factis nos ipsi, quæ ab illis dicuntur, comprobemus. *Ostende mihi fidem tuam ex factis tuis, &c. Iac. 2, 18.*

Aliud argumentum à testimonio Dei Patris, qui Christo baptizato vocem de cœlis propriam edidit, qua Christum suum Filium esse declaravit. *Iob. 1, 5, 7. 2 Pet. 1, 17, 18.* Pater igitur, ut omnem nobis de hac re scrupulum eximeret, & ut hujus rei fidem quam firmissimam, & ab omni fluctuatione liberam redderet, ipse testis è cœlo prodire voluit. Si igitur hominis testimonium accipimus, Dei testimonium majus est, *Iob. 1, 5, 8.* Cœlum igitur & terram Deus ad testificandum de Filio testes exstare voluit, in cœlo Angelos & Patrem ipsum, in terra homines, cum primis vero Iohannem. Homines enim si mendaces sunt, quemadmodum certe, si naturam eorum spectes, sunt, officii ratione ab hac vanitate exempti: at tamen in Dei naturam hoc non cadit.

Verf. 37.
etiam ex
testimonio
Patris;

Hoc testimonium ornat adjuncto tempore exacti, quod nunquam Dei vocem ante illud tempus audierant. In lege enim ferenda non ipse per se, sed per Angelos, loquutus est. Docet igitur munificentius & benignius cum illis actum, quam cum omnibus, qui nunquam ante vixerant, patribus. Addit etiam nunquam ejus formam prius visam; Deus enim in se ipso invisibilis, in Filio suo, tanquam in expressâ ipsius imagine & caractere, conspicitur. *Heb. c. 1, v. 3. 1 Tim. 3, v. 16. Deus manifestatus in carne.* Tamen videri potest potius ad visibilem columbe formam hæc referre, in qua per suum spiritum apparuit. Vide *Exod. 6, 2.* Tantum igitur hac circumstantia Iudæorum perfidia

quem nemo
nisi in Ez-
ra vidit,

perfidia exaggeratur, & impietas enormis & immanis declaratur; quod illa liberalitate perfuli, qua nunquam ante patres, non tamen in Christo acquiescebant. Discamus ista Dei largitione, quæ in nos tam confertim collata est, legitime uti, ne tam insolentis largitionis insultantem Dei severitatem experiamur. Nam & nobis eadem beneficia, quæ ludæis illis, & majora etiam data sunt.

Verf. 38.
& illius
verbum ipsi
repudiavit;

A speciali Dei Patris & extraordinario testimonio, transit ad perpetuum & ordinarium ejus testimonium, in verbo testificationum; quod ab illis repudiari, ab adjuncta fidei in se vocatione, arguit. Tamen vos Verbi & legis ejus vos studiosos præ vobis fertis, tamen ejus sermonem in vobis manentem non habetis. Neque enim ego certius testimonium peto, quam ab ipsius sermone seu Scripturis. Verbi autem repudiationem notat ex eo, quod *in eis non maneat*; quasi dicat, audiri, & legi, & per eorum ora volitare Dei verbum: sed tamen in illis non harere, sed periinde ab illis accipi, ac si quis cribro aquam infunderet, aut perforato

facculo thesaurum conclusum tenere vellet. Eorum enim corda instar viæ regis & publicæ esse, sive pavimento strata; aut tanquam terra pernitiosa, quæ injectum semen excutit & repellit. Cum contra sermo manens in nobis dicitur, qui nobiscum, veluti furculus seu talea, coalescit; coque infusus sermo dicitur, quo modo radicatus dicitur, inscriptus, & insculptus, quod tum sit, cum fide miscetur. *Heb. 4, 2.*

Sensus igitur hujus loci est, Iudæos idcirco non credere sermone Dei, quia Christo non credunt. Sicut enim Patrem non habet, qui Filium respuit, ita neque Patris sermonem agnoscit, qui Filium ejus non amplectitur fide. Quo fit ut *Judæi & Turcæ*, tamen Vetus Testamentum se recipere profitentur; tamen quia Filium Dei non admittunt, aut certe eo loco, quo par est, eum non habent, Dei veri contemptores coarguantur. Hinc etiam efficitur, Pontificios tam abjecte de Verbo Dei sentientes, ut illud hominum placitis concedat aut convellatur, figurat aut refigatur, Christum ipsum parvi ducere.

cum qui
Christo non
credit nec
Patri cre-
dit.

IOH. cap. 5. à vers. 39, usque ad finem Capit.

39 Scrutimini Scripturas, quia vos videmini vobis in ipsis vitam æternam habere: & illæ sunt quæ testantur de me.

40 Sed non vultis venire ad me, ut vitam habeatis.

41 Gloriam ab hominibus non capto.

42 Sed vos novi charitatem Dei non habere in vobis.

43 Ego veni nomine Patris mei, nec recipitis me: si venerit alius nomine suo, illum recipietis.

44 Quomodo vos potestis credere, quum gloriam alii ab aliis captetis, & gloriam illam, quæ à solo Deo proficiscitur, non queratis?

45 Ne putate me accusaturum vos apud Patrem: est qui accuset vos, Moses, in quo vos speratis.

46 Si enim crederetis Mosi, crederetis mihi: nam ille de me scripsit.

47 Quod si scriptis illius non creditis, quomodo verbis meis creditis?

A N A L Y S I S.

Aliud argumentum à testimonio Scripturarum; quod testimonium amplificat ab adjuncta salute æterna, quam Scriptura legitimus usus assert: idque confirmat porro à testimonio proprio Iudæorum, qui hunc honorem Scripturis habent, ut salutem in illis collocent.

Verf. 40. Hinc concludit effectum rejectionis & repudiationis, suimet esse vita excidere.

Verf. 41. Prolepsis, cujus occupatio est ab adjuncta inani gloria, quam Christo impingere parati erant, ex eo quod de se tam magnifica prædicabat;

subiectio est, se non captare inanem gloriam: quot confirmat à subiecto, quod gloriam apud homines non accipetur.

Verf. 42. Illud confirmat à fine dictionis & disputationis suæ, alia prorsus ab ea quam illi somniant, nempe ut innatescat illos Dei Patris vera charitate non imbuat.

Verf. 43. Hoc confirmat ab adjuncta repudiatione sui quem Pater misit; amplificat vero ab adversa amplexatione eorum, qui nulla legitima vocatione instructi sunt.

Verf. 44. Probat à disparato illos non credere posse, quia ab hominibus gloriam querunt; quod

ſuo adverſo illuſtrat, quia gloriam, quæ vera eſt & à Deo proſecta, non quarunt.

Verſ. 45. Proleptis, cujus occupatio eſt ab adjuncta accuſandi & criminandi Iudæos facilitate, quam Chriſto aſſingunt: ſubjectio eſt à comparatione majoris, non tam iplum eſt qui accuſaturus ſit, quam Moſis doctrina. Cuius accuſationem exaggerat ab adjuncta exitimatione quam Iudæi ei deſerebant: hoc modo docens eos proprio illorum gladio jugulandos.

Verſ. 46. Hoc confirmat ab efficiente inſtrumentali, quia qui credit Moſis doctrinæ, credit Chriſto; quod confirmat à testimonio Scripturæ, quam Moſes divinitus inſpiratus in ſcripto conſignavit.

Verſ. 47. Amplificat eorum perſidiam, qui dicto ejus non crederent, à comparatione majoris, quia ſcriptis Moſi non credebant.

METAPHRASIS.

39. **Q**uod Scripturas vos perſcrutamini, huc ſpectantes ut inde vitam æternam hauriatis, id merito facitis, quandoquidem hæ ſunt quæ de mea cum natura, tum officio testimonium reddunt. Eatamen veſtra perverſitas eſt, ut ad me, ut ad quem tanquam vitæ fontem Scriptura d'gitum intendit, nolitis (cedendo) venire. Quæ non ulcirco (ut vos cogitatis) dicta ſunt, ac ſi inane hominum gloriam perſequerer: ſed potius eo ſpectat oratio, ut vos charitatis divine expertes, non minus apud alios & propria in conſcientia convictos teneam, quam ipſe eam penitus perſpectam habeo: quandoquidem me quem Pater miſit, charitate non complectemini. Quantum vero per ſe grave eſt, me Patris legatum non admittere; arctiore tamen reatu conſtringimur, quod me repudiato alios ſe ingerverentes, nec ulla legitima vocatione munitos, complectemini. Ne que novum videri debet, ſi inſidi & increduli manetis; cum doctores populi auram captatis, diſcipuli, ne ignominie & contemptui à doctõribus exponamini, metuitis, neglecta proſus gloria vera & ſolida, cujus Deus ſolus ſons & author eſt. Atque ut ego tazerem, neque vos apud Patrem cæleſtem accuſarem; non deerunt tamen qui vos in iudicium vocabunt. Moſes ipſe (ut ut mortuus) ſuis illis qui Eccleſiæ poſteritati ſcriptis prodidit, in quibus vos ſpem omnem ponitis, vos apud Deum perſilia reos peraget. Nam ſi (quod præ vobis ſertis) Moſis doctrinæ fidem adjuñſſetis; mihi itidem fidem habuiſſetis: quandoquidem ipſe, cum de perſona & naturis meis, tum de meo Mediatoris officio, ſcripto teſtatus eſt. Quod ſi illiſ ſcriptis fidem derogetis, quæ apud homines nudis dictis firmiorem fidem faciunt: mirum non eſt, ſi mea dicta nondum literarum monumentis inſculpta, parvi facitis.

P R A X I S.

Probat quod dixerat ab adjuncto Verbi Dei de Chriſto testimonio, quem cum rejiciant, inanem eſſe jaçantiam, quicquid de Dei Verbo gloriantur. Chriſto enim Lex & Prophetæ testimonium reddunt: vide *Act. 3, 22, ad 24.* Ut literas & ſyllabas Verbi divini tantum teneat, potius quam ipſam Scripturam, qui eam amoto Chriſto amplectitur. Vtque putamen ſeu teſta ſine nucleo, aut Apocopæorum Baithi ſine pretioſis unguentis & pharmacis; ſic eſt Dei verbum ſi à Chriſto diſjunctum & ſecretum ſit. Doctrina enim mandatorum, niſi nos ad Chriſtum ducat, aut etiam impellat atque incitet, nobis exitioſa eſt: promiſſorum autem doctrina caſſa & irrita eſt, niſi Chriſto fulciatur.

Notandum hoc loco Verbum Dei, Scripturis ſeu ſcripto verbo definiri; quod enim prius Dei verbum ſeu ſermonem, nunc Scripturas appellat; adverſus Pontificios, qui Verbum Dei ad non ſcriptas traditiones, & Pontificum etiam decreta transferunt. Cum enim Dei Verbo ſingula regi oportere falſi ſunt, videantque Sacris Scripturis ea comprobati nequire quæ proponunt; Dei verbum divexant, & tanquam tinctorum uncinis diſtendunt & diducunt, & perinde ac ſi avari emptores cum obſignata menſura ſuæ avaritiæ facisfacere nequeant, eam ampliant, & ei additamentum aliquod aſſuerent. Sed Verbum Dei Scripturis cingi & terminari apparet, *Rom. 1, 2.* deinde *2 Tim. 3, v. 17.* Cum enim hominem Dei perſiciat, &c. Denique ex hoc loco, cum vitam æternam conferat, eamque in ſe incluſam habeat Scriptura, quid eſt quod ad eam accedere aut adjuñgi poteſt? Hanc enim Iudæorum, de vita æterna Scripturis comprehenſa, opinionem Chriſtus ipſe comprobat.

Deinde, quod Iudæos Scripturas ſcrutari juſſit, non tantum Pharifæos & Sacerdotes documento eſt, illas plebi expoſitas eſſe, non ut Papiſtis placet obſeratas & obſignatas. Vide alio loco, quæ jam nota ſunt, *Prov. 2, 4.* Ad hæc, ſcrutandi verbo diligentiam inſignem adhibere docet; quæ in Proverb. comparatur auri & argenti in fodinis perſcrutationi. Vnde apparet non teneri nos præiudicio Eccleſiæ, aut doctorum viro- rum oportere. Nullus enim eſſet uſus ſenſus Scripturæ eruendi, ſi Eccleſiæ iudicio perpetuo ſtandum eſſet. Quam ſervilem Eccleſiæ

Verſ. 39.
Verbum
Dei abſque
Chriſto
inane,

quod Scri-
pturis con-
ſtituitur,

quæ dili-
genter à
quibusvis
ſcrutanda;

clerae iudicio servitatem ut arctius astringant, Pontificii dicunt Scripturam ipsam testimonium esse, non autem testem, eoque non nisi per Ecclesiam testem proferri posse; quod hoc loco refellitur, ubi Scripturam ipsam testimonium veritatis dicere confirmatur. Hoc etiam adversus illos facit, qui Verus Testamentum rejiciunt, perinde enim Christum ipsum atque Scripturas illas rejiciant.

Verf. 40. *hinc pertinacia Iudeorum quod Christum venientem;*
Hinc eorum pertinaciam colligit, quod ad illum venire nolint, ut vitam ab eo accipiant: quasi dicat, Scriptura de me testimonium dicit, in me vitam omnem conclusam teneri, vosque veluti manu ad me ducit, & ad me tanquam vitae fontem digitum intendit, vos tamen vos ipsos subducitis & subtrahitis. Quod autem prius dixerat Iudæos Christo non credere, nunc dicit ad eum venire nolle: unde fide ad Christum accedimus & appropinquamus, ut ab illo vitam exsugamus; sicut contra infidelitate nosmet subducimus *Heb. 10, 39.* Eorum vero perfidiam aggravat, ab adjuncta vitam consequendi facilitate. Tantum enim ab illis exigitur, ut credant, aut ut ad Christum accedant; maxime cum ipse caelo egressus huc descenderit, se illis sistat, & veluti in os offerat, & ad se facilem & expeditum aditum patefaciat: ut eum in caelum nulla ad eum perveniendi & pertingendi spes esset, ipse huc ad nos venerit.

Verf. 41, 42. *nec tamen inde gloriae inanis cupidus;*
Anticipat quod Iudæi argumento efficientis adversus ipsum concludere parati erant, scilicet, ipsum inanis gloriae cupidum esse, quod omnes ad ipsum venire, ipsum querere, & ejus gratiam aucupari, denique ipsi credere expetebat. Quibus respondet Christus, se gloriam ab hominibus non captare, nec suo honori velificari: sed hæc potius dicere, quod gloriae Dei studeant, cujus illi hoc ipso inimici deprehenduntur, quod divinae charitatis expertes essent; & quidem ob eam causam expertes, quod ipsi sibi à Patre misso, & certissimis notis obhgnato non crederent. Nam si meum Patrem deligeretis, me utique deligeretis. *Ioh. 8, 42.* Docet igitur aliam esse causam hujus suæ accusationis inefficientem, quam inanem cujus ab illis infimulabatur gloriam: nempe, quod Dei dilectionis inanes essent. Vt enim dies non eget claritate lucernæ; sic, &c. ut similem sensum habet cum *versu 34.*

à qua hominibus
Hinc discimus quam nulli mortalium gloria conveniat, cum ne Christo quidem,

quoad humanitatem, competat: si enim *abstinentiam,* Christus, cui nulla ne minima peccati labes adhæsit, & qui omnibus virtutibus abunde instructus fuit, gloriam recte factorum veluti præmium captare non debet, sed nec sponte ab aliis delatam agnoscere & admittere; quanto id minus in homines peccato infectos, & peccati vestigia in singulis actionibus imprimentes conveniat? si Christus, qui totus, quantus quantus, pulcher & formosus fuit, de hac sua pulchritudine (utpote accepta) gloriari nequivit, sed ejus rei gloriam ad Deum datorem retulit: nobilitate, quibus multæ deformitates adhærent, & qui pellis Æthiopiæ characteres semper gestamus, & in splendidissimis nostris, tanquam pavonis pennis, ejusdem fæcos & turpes tibias circumgestamus, gloriam scitari fas esse putabimus? Idem etiam in Angelorum natura spectatur, *Esa. 6, 2. Apoc. 5, 11, 12.* ac gloria ab illis Deo datur.

Sicut parva victoria, alia est præda Imperatoris in bello, alia militis, & levissimis quibusque rebus ad Imperatoris manibus depositis, reliqua militibus distribuuntur; sic rei præclare gesta gloria, tanquam Dei manubiae, illi soli debetur, nobis salus &c. relinquuntur. Est enim gloria, tanquam adeps & pinguedo sacrificii, quæ à nemine comedi debet, sed uni Dei offerri & adoleri; tametsi ut umbra eos sequitur, qui illam fugiunt, ab his vero fugit, qui illam sequuntur. Quod autem se inde scire doceat, charitatem Dei illos minime in se habere, quod ad seipsum non veniant, nec ipsi sidant, eo declarat fidem in Christum, charitatis in nobis divinae fontem & parentem esse. Vt certissimum sit, omnes qui in Christum non credunt, *Turcas, Iudæos, & Pontificios,* nulla Dei charitate vel levissima tingi aut imbuï, quin potius odio in Deum flagrare; neque enim quis Patrem amat, nisi in Filio.

Argumento minoris confirmat eos charitate Dei præditos non esse, quod non solum *Verf. 43. Nulla in illis Dei charitas quod Christum ab eo missum repudiant;* Christum à Patre missum repudiant, sed alium se ingerentem, & sine vocatione inferentem, admissuri sint. Vide *Act. 5, 36, 37.* Cujus quidem rei causa est, non solum humani ingenii perversitas, quæ ut à veritate averfa, sic ad falsitatem sequendam proclivis & propensa est: sed & justum Dei iudicium, quo veritati fidem derogantes in sensum reprobum conjiciuntur, ut mendacis avidè credant, vel pinguisimisque atque crassissimis, *2 Thes. 2, 10, 11.*

quæ legi-
tumi Mi-
nistri non
reputan-
tur:

Caveamus ne legitimos Ministros repu-
diemus, ne &c. quod videmus in Achabo,
qui cum Michæam sæpius adversa prædi-
cantem audire noller, per Pseudo-prophetas
in interitum præceptus actus est, 1 Reg. 22, 8,
34, 35. in exemplo Pharaonis, qui cum noller
Moi credere, efficacissime à suis Magis de-
lusus. Exod. 7, 11. Eos qui in summa rerum
ignoratione versantur, & à Pseudo-prophe-
tis decipiuntur, sæpe Deus missis legitimis
Ministris, laqueis explicat, ut Samaritanos à
Simone deceptos: Philippi Act. 8, 5, ad 11.
Paulum proconsulem ab Elima seductum
Pauli ministerio Act. 13, 8. Sed qui cupidita-
tibus suis obsequentes veros Dei servos nau-
teant & fastidiant, eos Deus vicissim abjicit.
Cum enim lumen respiciunt, digni sunt qui
in tenebras mittantur: & qui salutarem me-
dicinam, quod subamara sit, à Medico fideli
porrectam respiciunt, digni sunt, qui in em-
piricos incidant, qui cum dulciculæ potio-
nis scutella venenum illis propinent. Quemad-
modum vero illis extimescendum est, qui
fastidio tamenti occulto & latenti, eisque so-
lis noto legitimi ministerii corripuntur: sic
his latitiæ & gratiarum actionis argumen-
tum suppetit, quibus Deus hunc animum in-
didit, ut se redargui non gravate patiantur,
aut vero etiam expetant.

Verf. 44.
ipsi ex ma-
nis gloriæ
cupidi: et
Christum
rejecerunt,

Nunc causam assignat, cur ipsum reji-
ciant; inanem gloriam, quam captant: sic
enim accipienti verbum ante sumptum est
verf. 34. eosque ejusdem criminis, cujus il-
lum falso criminantur, verissime accusat.
Argumentum autem ducit à disparibus: fi-
des enim in Christo, & inanis gloriæ sectatio
non possunt consistere: Dei enim gratiosus
intuitus in humiles tantum defixus est, su-
perbis resistit, & Mat. 11, 29. eos quos ad se
invitat, monet ab illo discant, quod mitis
esset, & humilis animo. Deinde qui Christum
sequi jubentur, simul mandata accipiunt, ut
crucem Christi rollant, cujus pars una erat
ignominia, cujus inanis gloriæ cupidi im-
patientissimi sunt. Hinc est quod Judæi, &
cum primis Scribæ & Pharisei, ideo Christo
credere renuebant, quod alienum à sua di-
gnitate judicarent, Christo pauperi, ex ob-
scuris & tenuibus parentibus orto, nullo
magnatum aut principum comitatu stipato,
denique nullo mundi splendore exornato se
submittere. Deinde cum intelligerent Chri-
sto, illorum ambitionem, principatum, pom-
pam, titulos fumosos displicere, & ab illo
damnari. Denique, cum viderent se non mo-

do nullam honoris accessionem, ex fide in
Christum accepturos, sed contra illi adhæ-
rentes suis honoribus abjudicandos, Ioh. 9,
22, & 12, 42. fidem Christo detrectabant:
plebs etiam metuens, ne Christo credens, à
suis principibus & doctoribus contemptui
haberentur, fidem Christo derogarunt.

Hinc igitur liquet, non posse nos Christo
conjugi, nisi famæ & existimationis apud
homines jacturam facere, quoties res ita po-
stulat, parati simus. Exemplum in Abraham
habemus; si enim honori aut existimationi
suar apud homines consulisset, nunquam
mandato Dei patriam dulcem & feracem re-
liquisset, incerta alterius possessionis spe;
nunquam sibi in animum induxisset, ex Sara
filium suscipere; nunquam se ad Isacum im-
molandum comparasset: Apostoli item, nun-
quam suis relictis, Christum sequuti fuissent.
Sic hodie quibusdam stultitia videtur & cu-
riositas, omnia dicta & facta accurate ad re-
gulam divinæ voluntatis revocare; non om-
nino nisi gravissimis rebus jurare, non am-
plius quam par est bibere, moderato lucro
merces distrahere, ac non potius quanto pos-
sis vendere. Respondeo ad objectionem ex
Ioh. 12, 42, 43. credebant, sed non confite-
bantur Christum, quia gloriam hominum
magis, &c.

Sicut autem fidei hoc pacto, sic & veræ
gloriæ, quæ à Deo solo manat, jacturam fa-
ciunt, qui inanis gloriæ cupidi sunt. Non
enim veritum est omnino gloriam quærere,
sed inanem & quæ ab hominibus proficiscit-
tur; quæ ut umbra transit, quæ ut avis avo-
lat, quæ vanitate levior est, imo quæ notam
infamiæ post se relinquit, & qua compendio-
sissime ad ignominiam itur. Nam gloriam
quæ à Deo manat quærendam esse nobis,
docetur, Rom. 2, 7, 10. & Ioh. 12, 43. & Deus
se honorantes, honore afficere pollicetur.
Quæ vero infania est, gloria quæ à Deo est
præterita (pretaque, hominum gloriam au-
cupari? perinde ac si mendicus aliquis ab
alio mendico stipem petere malit, quam à
divite; perinde ac si servi potius, quam Re-
gis vocem & testimonium quæreret; & hoc
plane est coronam auream pro deaurata, sce-
ptrum ligneum pro argenteo commutare.

Neque vero putetis me vos sine causa ac-
cusare, & nullo præsidio legis niti: lex enim
ipsa, cui vos confiditis, & Moses vos accu-
sabit; nec accusabit tantum, sed judicium
etiam de vobis feret: ut alio loco Christus
docet. Hinc constat sæpe eos quos homines
colunt

ides illis
qui eo con-
junguntur
illa abji-
cienda,

cum veræ
gloriæ fiat
jactura

Verf. 45,
46.
Lex etiam
Christi re-
pudiatores
accusabit;

colunt & magnificiunt, aduersus illos testimonium dicturos, eosque acerbe accusatos: sic virgo Maria, Petrus, Angelique olim Pontificios, qui his honorem deferunt, accusabunt.

Verf. 47.
que quo-

Non quod Christi sermo inferior antiquitate Moſis scriptis erat, sed quod certiora

sint scripta dictis ad fidei certitudinem. Cum vero scriptum hoc loco, tanquam fide dignius, proponitur, discimus quantam injuriam nobis Pontificii faciunt, qui Verbi Dei bonam magnamque partem in *τῆς ἀρχαίφαις* collocant. Vide *ult. Iohan. & 2 Petr. c. 1, vers. 1.*

modo scripta fide dignior?

M A R C. cap. 4. à vers. 1, ad 13.

ET rursus cepit docere apud mare: & coacta est ad eum turba multa, adeo ut ipse navigium ingressus sederet in mari: tota autem turba apud mare in terra erat.

2 Et docebat eos per parabolas multa, dicebatque eis in doctrina sua:

3 Audite, Ecce, quidam sator exiit satum:

4 Et factum est inter serendum, aliud quidem cecidit secundum viam: veneruntque volucres caeli & devoraverunt illud.

5 Aliud vero cecidit in petrosa, ubi non habebat terram multam: & statim exortum est, propterea quod non habebat profundam terram:

6 Sole autem exorto, ardore tactum est, & propterea quod non habebat radicem, exaruit.

7 Et aliud cecidit in spinas: & ascenderunt spinae, ac suffocarunt illud, & fructum non edidit.

8 Et aliud cecidit in terram bonam, ediditque fructum assurgentem ac crescentem: & tulit aliud tricena, & aliud sexagena, & aliud centena.

9 Tunc dixit eis, Qui habet aures ad audiendum, audiat.

10 Quum autem esset solus, interrogarunt eum qui circum eum erant cum duodecim, de parabola.

11 Et dixit eis, vobis datum est nosse mysterium regni Dei; iis autem qui foris sunt, per parabolas omnia ista sunt:

12 Vt videntes videant, & non cernant: & audientes audiant, & non intelligant: ne quando se convertant, & remittantur eis peccata.

M A T T H. cap. 13. à vers. 1, ad 15.

ILlo vero die egressus IESVS domo, sedit apud mare.

2 Et coacta est ad eum turba multa, adeo ut navigium ingressus sederet: tota autem turba in littore adstabat.

3 Et loquutus est eis multa per parabolas, dicens, Ecce, quidam sator exiit ad serendum.

4 Et quum is seminaret, alia quidem ceciderunt secundum viam: & venerunt volucres, & devoraverunt ea.

5 Alia vero ceciderunt in petrosa, ubi non habebant terram multam: & statim exorta sunt, propterea quod non habebant profundam terram:

6 Sole autem exorto, ardore tacta sunt, & propterea quod non habebant radicem, exaruerunt.

7 Alia vero ceciderunt in spinas; & ascenderunt spinae, & suffocarunt ea.

8 Alia vero ceciderunt in terram bonam, & ediderunt fructum, aliud quidem centena, aliud vero sexagena, aliud vero tricena,

- 9 *Qui habet aures ad audiendum, audiat.*
 10 *Tunc accedentes discipuli, dixerunt ei, Quare per parabolas loqueris ei?*
 11 *Ipsa vero respondens, dixit eis, Quia vobis datum est nosse mysteria regni cœ-
 lorum, illis autem non est datum.*
 12 *Quisquis enim habet, dabitur ei, & amplius habebit: quisquis autem non ha-
 bet, etiam quod habet tolletur ab eo.*
 13 *Propterea per parabolas loquor eis; quia videntes non vident, & audientes
 non audiunt nec intelligunt.*
 14 *Itaque completur in ipsis prophetia Esaiæ, quæ dicit, Auditum audietis, & non
 intelligetis: & videntes videbitis, & non cernetis.*

L V C. cap. 8. à vers. 4, ad 11.

- 4 *Quum autem multa turba conveniret, & qui in singulis urbibus erant proficis-
 cerentur ad eum, dixit per parabolam,*
 5 *Quidam sator exiit ut sereret semen suum: & inter serendum aliud cecidit
 secundum viam, & conculcatum est, & volucres cœli exederunt illud:*
 6 *Et aliud cecidit in petram, & enatum exaruit, quia non habebat humorem:*
 7 *Et aliud cecidit inter spinas: & simul enata spina suffocavit illud:*
 8 *Et aliud cecidit in terram bonam: & quum enatum esset, edidit fructum cen-
 tuplum. Hæc dicens clamabat, Qui habet aures ad audiendum audiat.*
 9 *Interrogabant autem eum discipuli ejus, dicentes quæ esset ista parabola.*
 10 *Ipsa vero dixit eis, Vobis datum est nosse mysteria regni Dei: reliquis autem
 per parabolas loquor, ut videntes non videant, & audientes non intelligant.*

A N A L Y S I S.

DOCTRINAM quam Christus proposuit Ecclesie exponit, primum à subjecto loco communiore ad mare, deinde ab adjuncta turba, quæ illum edocta est; qui describuntur subjecto loco litore, ubi audiendi verbi causa stabant; deinde Christi doctrina proposita à subjecto loco magis proprio, navi, & ab adjuncta Christi passione.

Vers. 2, 3. Post describitur sua forma, nempe parabolica: describitur adjuncta præparatione ad doctrinam percipiendam; quæ suis causis explicatur, primum instrumentali, deinde efficiente magis principali, nempe mentis intelligentia, quæ metaphora visionis externæ illustratur. In parabola præco Evangelii pari illustratur Agnicolæ satoris, ipsa prædicatio seminis sparsionis.

Vers. 4. Corda hominum quibus Evangelium proponitur, terræ; varia autem effecta prædicationis illustrantur, primum pari tritæ viæ semen expipientis.

Vers. 5. Deinde terræ petricolæ: cujus descriptio adhibetur, quæ plurimum terræ non habet: deinde effecto ilico germinandi, quod arguitur suo efficiente, quia terræ profunditas quæ semen diutius in se contineret, nulla suppetebat.

Vers. 6. Deinde alio effecto arefactionis, quæ suis causis efficientibus arguitur, solis ardore, deinde quod penitus radices non egisset.

Vers. 7. Tertium genus illustratur pari spinosa terræ, cujus effectum describitur, quod fructum non fecit; quod sua causa arguitur, nempe quod

spina succrescentes semen suffocantur.

Vers. 8. Denique terræ feracis; quæ suis effectis arguitur, germinantis, deinde auferentis, denique fructum ferentis; qui fructus distributione ex adjunctis explicatur.

Vers. 9. Ad doctrinæ diligentem animadversionem excitat à subjecto, nempe eorum quibus hoc datum est.

Vers. 10. Effectum concionis est percunctatio de sensu parabola, quæ adjuncto tempore declaratur, cum à multitudine diverrens solus esset, & subjecto *Discipulis Christi, eductis duodecim illis, qui ad munus Apostolicum post Math. 10. designandi erant.*

Vers. 11. Effectum percunctationis est Christi responsum, quo petitioni eorum respondet, cujus rei rationem reddit, primum à subjecto, quia hi sunt ad quos Evangelii cognitio spectat, ut qui ex Ecclesia sunt, ut ex adverso constat; quod confirmatur ab adversis, quia his qui sunt extra Ecclesiam non nisi per parabolas & ænigmata hæc scire convenit.

Vers. 12. Quod postremum à finibus confirmatur mediis: mediis fines sunt primum ne intelligant, deinde ne respiciant, denique ne remittantur illis peccata.

M E T A P H R A S I S.

CUM nec privata ades, nec Synagoga multitudinem caperent, quæ ad Christum Evangelii causa confluebat, iterum cepit ad mare

P R A X I S .

Propositis iis quæ omnium quæ hic nar- rantur parabolæ communia sunt, ipsas parabolæ in medium affert.

Cujus par- { Quæ communia { Circumstan-
tes sunt, { sunt harum pa- { ritæ.
Parabolæ ipsæ. { Causæ.

In circumstantiis, prior est in multitudine undique collecta; quæ tam conferta fuit, ut Christum propter constipationem ad navem ingrediendum adegerit. In quo exemplum statuitur laudatæ in audiendo verbo aviditatis; quod reliquis retibus & familiis foris & in agrum prodeant; nec in commodo audiendi sub dio Verbi absterrentur, aut pedibus consistendi. Qui zelus nostra tempestate etiam vitus nos pudefaciat, qui ne oblatum quidem & in os delatum tam prompte accipimus: quique in agris esse volumus, cum Christus sit in urbe; mari, cum Christus ipse in arida versetur; sub dio, cum Christus sub tecto sit. Quod quid aliud est quam tergum Christo obvertere. Vide contra *Esa.* 2.

In Christo notatur circumstantia prima, qui neglecto quod in littore primum, ut est apud *Marcum*, cultus loco edocet; post vero in mari docebat. Quod nos doceat ne in loco superstitiosius hæreamus, tanquam Dei cultus non rite peractus sit, nisi templo ad eam rem destinato concio & preces habeantur: tanquam loci splendor & dignitas aliquid ad cultus commendationem adjungeret. Cujus quidem erroris in *Papismo* subingressi, reliquiæ adhuc in nostris Ecclesiis manent. Cum autem Christus verbum Dei & preces non nisi cum summa religione & reverentia proposuerit, certum est locum nihil discriminis conferre. Quoties per pacem Ecclesiæ hoc conceditur, enitendum est ut loco aliquo honesto & ad Dei cultum sepositio sacra fiant: si autem tempus illud non feret, aut populus pro multitudine angustis templi spaciis non capiantur, sciamus, &c.

Deinde quod *sedisse* dicitur, notat docendi autoritatem; quæ alibi etiam subindieatur. *Matth.* 23. & *Luc.* 4. Quam rationem nos etiam imitamur, dum aperto capite Verbum Dei proponimus: tamen res non tanti sit, ut pro ea acrius dimicandum esse sentiamus, nisi si cum pace & approbatione eorum qui præsumt hoc consequamur. Utamur, si libet; sin secus, ad manus hoc nomine deveniendum non erit.

- mare doctrinam suam proponere. Quo magna turba conveniente, cum ad concussionem declinandam, tum ut omnes auditores coram & ante oculos suos ad commodiorem audientiam rationem haberet, navem ingressus est. In qua cum, ut doctoris auctoritatem testaretur, confedisset, multitudo in litore ad attentionem testandum erecti pedibus consistebat. Docebat autem illos parabolæ involvens doctrinam adumbrans. Sic ergo inter docendum loquutus est. Auribus & animis adeste, Exit domo in agrum seminator, ut semen disseminaret, atque (ut fit) inter seminandum pars una seminis in viam pedibus hominum & belluarum tritam cecidit, quod nudum minime, & tectum cæli volatilia conspiciunt itico ad voluntaria devorant. Pars altera in terram cecidit lapideam & petricosam, ubi terra copia idonea non suppetebat: quamobrem præmature è terra exiliens emergensq; germinavit, quod terre profunditas commoda non suffecerat. Quamobrem solis exorientis ardore culmices seu calamus tostus, quod satis altas radices non egerat, penitus exaruit. Tertia in terram spinarum feracem cadens, spinis succrescentibus & stipulam sua altitudine superantibus suffocata, fructum nullum edidit. Denique seminis (& quidem ejusdem cum priore) pars in terram incidens commodam & opportunam, his qui illam colunt, fructum fecit, qui primum è terra emergens, post auctus est & adolevit, tantisper quoad granum hoc triginta, illud sexaginta, tertium denique centum grana redderet, prout benedictione à Deo parciore aut ampliore perfusus erat. Colophonem vero concionis addens, his fere verbis orationem clausit: Quisquis est cui Deus animi aures perforavit, hæc, que dixi, meditatione veluti præmansa, intus animi cogitationibus digerat. Cum vero à turba se subducens solus esset, qui sua nomina Christo dedissent, maxime duodecim ad Apostolatam post obeundum dilecti, Christum de mente & sensu Parabolæ perconclati sunt. Quibus Christus: Non incommode hoc à me petitis; vobis enim qui non tantum in Ecclesia, sed ex Ecclesia domesticis estis, gratis arcana regni Dei percipere concessum est: illis vero qui tamen in Ecclesia hominum judicio sunt, Dei tamen sententia ab illa exulant; omnia (etiam illa que planissima sunt) ægmatica existunt. Ut sæpe multumque videntes nihil plane pervideant, & sæpe multumque audientes nihil vere intelligant; ne forte respicientes peccatorum remissionis participes sint.

MARC. 4.
xl. 1, 2.
Populi in
Christo au-
diendo avi-
ditus.

qui neglecto
cultus loco
edocet;

idque do-
cendi auto-
ritate ad-
hibet;

Verf. 9.
quomodo hi
tamen ad
attentionem exci-
tati?

Postrema circumstantia est, ad attentionem excitatio; quod quidem & initio concionis facit, teste *Marco*, & post propositam primam duntaxat parabolam. Quod quidem tamen si superfluum videri posset, apud eos qui sponte urbes & domicilia sua audiendi causa deseruissent, ut *Christum* audirent, & qui jam omni verisimilitudine ora ad eum intentata habebant; tamen hanc nostram naturam nobis insitam surditatem reputantes, & rerum quæ proponuntur pondus & difficultatem, nostram etiam in intelligendo tarditatem & levitatem ingenii, quæ muscæ intervalantis momento abripitur, & ab attentione abducitur, mirum videri non debet si nobis subinde aures vellicet: hoc etiã gratuitum Spiritus donum sit, tamen non impedit quo minus nos ad illius perceptionem excitet. Tamen enim sæpe corporibus in unum locum convenimus, animis tamen vel maxime disjungimur; cum hujus animus in patinis; alius sit in poculis; tertii in sphaeristerio, &c. Verendum porro ne id nonnulli experiantur, quod *Propheta* de *Judæis* loquitur *Esai.* 28, 9, 10, 11.

Speciatim
ut aures
adhibeant
quis eo crea-
tis;

Argumentum autem quo utitur, est ab auris sine; scilicet, aures audiendi Verbi Dei causa esse creatam, & ob eam causam ad illam rem accommodandam: nisi forte quis sit, qui plus juris in aures habeat quam Deus, ut ad alios usus quam ille præstituit detorqueat. Non igitur ut aut nobis ipsis, aut ut aliorum cupiditatibus obsequamur, aures accommodandæ sunt, nisi ipsi nostrasmet aures sinxerimus, aut alius quispiam præter Deum. Quis autem ferat fabriciam suam, in qua artem atque industriam suam expressit atque contulit, se invito ad contrarios quam constituit usus rapi? ut quod laudis suæ celebrandæ causa formavit, ad sui vituperium trahatur; quodque ad proprios usus sinxit, id non tantum ad aliorum, sed ad hostium libidinem transferatur. Quod si excipiat quis aures aliis etiam rebus utilibus & necessariis audiendis inservire, equidem non distitit; sed verbi auditio, id est, ipsius creatoris, privilegio quodam & immunitate inter cætera donatur, & majus in aures jus habet quam reliquorum omnium seu hominum voces, seu aliarum rerum soni vendicent; eoque *Christus* aures suam à Deo perforatam docens, suo nos exemplo docet, nostras aures Deo devotas esse oportere ad obsequendum voluntati ipsius. Quis enim ferat servi sui vocem suæ & propriæ

anteferi? Quo magis culpandi sunt qui suas aures omnibus audiendis rebus & legendis prostituentes, easdem adversus Deum oclusas & obsignatas gerunt, & homuncioni eas ad tres vel quatuor horarum usuram permittentes, ad unam horam aurium usum Deo denegant.

Hinc etiam efficitur ingenuum esse, quæ *ideo ignorantia confitenda:* nescimus nos ignorare fateri, & simul subfidium à Ministris petere; contra illos, qui malunt in ignorantia versari, quam eam fateri: item illos, qui ignorantiam suam fatentes, tamen pudore subrustico impediuntur ne remedium petant.

Distinctio eorum qui sunt in Ecclesia, tamen non sunt ex Ecclesia, ex hoc loco confirmatur; omnes enim *Judæi* in Ecclesia censebantur.

Notandum vero *Christum* sæpius hanc *cur Christus ita se esse loquatur?* sententiam in parabolis proponendis usurpasse, propter docendi genus, quod singularem attentionem requirit: idque fecit *Propheta* exemplo *Psalm.* 78. qui suos auditores vehementer consimili modo excitat; quum parabolam se propositurum profiteatur.

Parabolam propositam ad illum locum rejiciam, ubi ejus interpretatio Christo auctore adjungitur. Nunc ad rationes accedamus parabolicæ concionis.

In quibus prima est ab efficiente causa; *Verf. 11. Ratio ob quam Christus per parabolas loquitur?* scilicet, Spiritus dono: quo mysteriorum Dei notitia iis denegata, aliis communicatur. Quum enim certis quibusdam scientiam negavit, voluit etiam eam rationem inire, & id genus orationis adhibere, quo quod illis denegavit eos celatum velit. Atque hoc modo aliquousque impletum fuit quod in *Mosis* velo adumbrabatur. Nam sicut *Moses* faciem suam velo obvolvit & obtexit, ne *Israëlitæ* faciei splendorem viderent; ita *Christus* parabolis tanquam velo se à *Judæorum* cognitione subduxit. Atque ut in notis quibusdam ad occultandos sensus excogitatis idem characteres ab iis percipiuntur, ab illis à quibus minime oportet ne degustantur quidem; sic &c. Aut si quis multos simul alloquens eo sermone uteretur qui iis cognitus, illis ignotus est. Et *Deut.* 29. *Non dedit vobis aures ad audiendum, nec cor ad intelligendum, &c.* Cum igitur dono hoc fiat si quis *Scripturæ* & *mysterii regni* participes sit, ejus intelligentiam nullo humano acumine percipi posse in promptu est. Acies enim oculorum nostrorum eo non potest penetrare. Si igitur veram notitiam Dei in
factis

facris concionibus & lectionibus haurire velimus, precibus illud à Deo petamus, dabit enim petentibus à se Spiritum; alioqui nobis omnia vel apertissime dicta, parabolæ & ænigmata erunt; & liber ipse tanquam clausus & septem sigillis obfignatus videbitur, quoad Deus Filii causa per Spiritum illa resignet. Etiam, attentio amoris & animi requiritur, quoties ad mysteriorum præconium accedimus: quæ duo à Christo conjuncta non debent disjungi.

Verf. 12.
quatenus
is veritas
obscuratur?

Hoc quod sequitur, potius sequentibus annecti videtur. Sed *queritur* cur parabolica oratione obscuratur veritas, cum ad occultandam Dei voluntatem, præter insitam nobis cæcitatem, nullis verborum nocte & tenebris opus sit? Illas enim esse in hominis mente tenebras, illud ei adnatum ignorantie velum, ut orationis tenebras accessere necesse non sit. Quis enim velum appendat oculis cæci?

Respondet, ab impiis ipsis mysteria regni addiscuntur, tamen ut saluari Dei cognitione non imbuantur. Christum igitur ideo parabolis usum ut Iudeis, non tantum efficacem, sed omnem qualemcunque intelligentiam auferat.

MATT.
13, v. 12.
Quomodo
habenti da-
bitur?

Hoc argumentum confirmat à testimonio proverbii, ut videtur, omnium pœne ore triviti; quod etiam proverbium apud nos celebratur; scilicet, *Daandum & cumulandum amplius dabitur*. Sic igitur Deus facit more humano, scilicet ut iis qui aliquid habent plus adjungat. Non quidem (ut homines faciunt) corrupte, ut ab illis accipiant quibus dent, &c. Sed quia Deus ceptum opus perficit, & quos diligit, ad extremum usque diligit. *Opus manuum suarum non despicit, & quæquæque, &c. Rom.* Vide exemplum *Genes. 18, 17, 18.* Item in *Psalms* passim. Nihil igitur metuamus ne nobis Deus exprobet suam in nos largitionem. Quem admodum in hæreditate ornanda, exædificanda, & colenda homines maximos sumptus faciunt; sic &c. Et sicut in voluptuariis hortis quibus delectantur, finem aut modum expensarum nullum faciunt; sic &c.

Hinc etiam colligitur quam vanum sit, & divinæ gratiæ adversum, quod *Pontificii* de secunda gratia à nobis promerita nungant, quum Christus dicat secundam etiam gratiam nobis *Dono donari*. Quod si *domo*, non igitur *merito*. Vide *Philip. 1, 6.*

etiam nihil
habes illud
amittas?

Quæ autem difficultas inde nascitur, scilicet quod illi qui nihil habent hoc ipsum

quod habent amittant, à *Luca* dissolvitur, qui eis ademptum fore docet quod habere videbantur, specie tenus. Plerique enim sunt qui notitiam quandam veritatis præ se ferunt, eoque de Deo & Evangelio multa confute & incondite garrunt, cum tamen nulla solida Evangelii cognitione, & quæ fundamentis nitatur perfusi sint. Eam notitiam tamen ad tempus ostentent, & multis aliquid de sua scientia opinantibus imponant, tamen evanescit, & ipsi sæpe ad veterem & pristinum errorem relabuntur. Ex quo eorum amentia omnibus nota est. Non sicut etiam reperiantur qui pietatis speciem obtendant, quibus detracta tandem larva & ovili pelle, eorum improbitas ab omnibus liquido perspicitur. Sicut enim fucis corrupta & delimita facies, non ita multo post turpis & rugosa evadit; & sicut æs auro obductum & deauratum, mox paucorum dierum aut mensium intervallo proditur, sic &c. Hypocritæ igitur hoc habent, ut quum Dei intuitum nihili faciant, & hominum tantum auram & acclamationes captent, tempore succedente ipsi etiam hominibus, quos maxime celatos cupiant, tetegantur. Ergo sincere, &c. Quamquam ex *Matthai 25, 29.* apparet *nihili* verbo indicare *parum*; ut tanquam comparative *nihil* esset, si cum vera Dei notitia & timore componatur.

Alia ratio est ab adjuncta Iudeorum obstinatione animi, qua ad manifestam veritatem connivebant, & aures obturabant, qui sibi oculos configebant, & lumen quod in illis accensum erat extinguebant. Cum enim multa viderent, perinde signum à Christo querebant ac si nihil penitus vidissent: cumque multa à sacro ejus ore accepissent, non magis tamen intelligentia sana proficiebant, quam si nihil ab eo haussissent. Quamobrem dignos esse apud quos verbum Dei ita proponatur, ut interim illis instructuosum sit: imo vero ad graviores eorum condemnationem, utpote quibus odor mortis est ad mortem. Eoque apud *Marcum* & *Lucam* ideo dicitur parabolis egisse, *ut videntes non viderent, audientes non audirent*, cum *Matthæus* dicat ideo à Christo cum eis agi parabolis, *quia videntes non viderunt, &c.*

Verf. 13.
Iudeorum
pernitia
qui viden-
tes non vi-
derunt;

Atque hoc quia durius videri potuit hominum judicio, confirmat testimonio Prophetæ *Esai. 6, 9.* Quo Propheta explicata superioribus capitibus populi impietate & improbitate, se ob eam causam à Deo vocatum esse declarat, ut suo ministerio populum illum

Verf. 14.
quod à
Christo te-
stimonia
Prophet.
completa-
tura;

illum eo usque obduraret, quoad penitus exterminaretur. Non igitur hoc novum & inauditum esse, ut non modo eorum cæcitati non mederetur quis, sed porro etiam magis exaceret: ut non tantum sordibus suis jacere sinantur, sed ut porro cæno obtegantur. Ut si quis aliquem lucernam in domo extinguentem quod lucem odio habeat, non tantum lucernam denuo non accendat, sed etiam in obscurissimum carcerem coniciat: vel tanquam si iudex iusto iudicio homini sponte & scienter sibi oculum unum eruenti, juberet alterum etiam configi: aut si quis illi oculum effoderet, quod eo connivet in iis quæ conspicienda erant. Cavendum igitur, ne lumen quod nobis collatum est, extinguamus: ne si noctis filii esse malimus quam dici, in tenebras aternas præcipitemur.

*binc Dei
notitia non
repellendus*

Videndum, ne Dei notitiam, quod ad divitias & honorem quem sequimur aliena videatur, repellamus, aut vero etiam, quod aliis cum cupiditatis nostris pugnet: sed potius amplectamur, & nostram lippitudinem deploremus, & Dei opem adversus illam corrupelam imploremus. Sicut enim malefici, fures, &c. lucem cane pejus & angue odio habentes, post in carceres coniciuntur, ubi meridies altera nox est; sic &c. Si igitur doctorem Heracliteum & *σολών* mittat Deus, homines suam potius improbitatem acculent, quam Ministri *ἀδυσχλεύας*: quandoque etiam illuminatissimos doctoribus & liquidissimis (populo iratus) hanc perspicuitatem orationis aufert, ut auditorum ingratitude ulescat.

*quomodo
corda nos-
tra explo-
randa?*

Deinde notemus quomodo corda nostra excutiamus & exploremus. Si enim oculi nihil vident, aut si oculis nictemus & coniveamus, si auribus ægre & læte seu fastidiose audiamus, iudicium est crassi & duri seu obesi animi, & ad intelligentiam inepti. Contra si oculis & auribus prompte utamur ad Dei gloriam, animum bene compositum esse argumento est. Tanquam gubernator in navi omnibus imperat & moderatur, sic etiam animus sentibus corporis. Si igitur aures & oculi ad Dei opus non adhibeantur ab animo, animum ipsum male affectum esse liquet.

*etiam qui
excæcetur
qui cæcus
naturæ?*

Sed *queritur*, quomodo excæcetur magis qui jam cæcus est natura; aut ut aures ei agitentur qui surdus est: aut cor ejus impinguetur?

Respondeo, naturæ etiam lumen quo homines a plebisque vitis abhorrent; & ali-

quosque bonum à malo, honestum à turpi discernunt; deinde etiam quæ illis notitia affulit ex verbi Dei luce, qua iudicium illud naturæ aliquantum juvatur, auferetur: postremo, homines hoc Dei iudicio minus sanabiles & recuperabiles fiunt. Tamen enim duo cæci sunt, tamen nihil impedit quo minus unus altero à visione recuperanda longius aut propius absit, quo aut tempus cæcitatibus diuturnius est, & pharmaca multa adhibita sunt, ea etiam quæ cum non possunt, obsunt plurimum. Pharmaca enim ad malum medendum adhibita cum morbo colluctantia, si propter morbi pernicitatem eum non doment & subigant, deteriorem reddunt. Quod expresse de muliere sanguinis profluvio laborante legimus. Sic etiam fit ut pharmacum verbi Dei ad cæcitatem nostram curandam adhibitum, nisi oculos restituat, deteriores facit. Et ut tonitruum & fulguris confusus sonus, & indistinctum lumen visum aliquando & auditum propter excellentiam objecti perimunt, sic verbi Dei tonitruum & coruscatio impios, &c.

Hic *queritur*, an hoc sit nobis imitandum ænigmatica loqui.

*denique an
hodie æni-
gmatica lo-
quendum?*

Respondeo, Christum adductum ad hoc Prophetæ prædictione, & quod sciret eos canes & fues esse, hoc fecisse, nobis neutrum plerumque constat. Docet tamen hoc ab iis fieri qui suam scientiam venditant. Christus superioribus verbis discipulorum conditionem reprobus inter Iudæos illius seculi præstantiorem esse declarans, eandem comparatione minoris amplificat, scilicet, quod piis etiam Regibus & Prophetis prioris sæculi, hæc in parte superiores essent, quod ista vident & audiunt, &c. Pauperes privati & idiotæ Euangelii notitia, maximis regibus & sanctissimis Prophetis præponuntur. Vide locum *Zachar. Quævis ex vulgo similes David: ii vero ex familia Davidis Angelis ipsis, &c.* Quid igitur de nobis dicendum, qui præstantiora eis videmus. Nec enim Christus tum passus erat, resurrexerat, ascenderat, nec dona Spiritus collata erant, nec denique tum Gentes in Christum crediderant. Non enim in corporeo Christi aspectu felicitas collocatur, tum enim Iudæi felices fuissent; sed beati qui credunt cum oculis non inspexerunt. Hic opportunum erit Dei gratiam erga nos gentes amplificare, præ iis gentibus qui sub lege vixerunt. Ut Paulus facit *Ephes. 2.* Deinde nostram conditionem præ patribus, qui aliquot centenos annos præcesserunt priusquam

quam *Anti-Christus Romanus* revelatus est.

Hæ parabola usurpari videntur à Christo, ut sententiam illam illustraret quam

proxime præcedente concione proposuerat, scilicet, *Beatos esse qui verbum Dei audiunt & custodiunt. Matth 12.*

MATTH. cap. 13. à vers. 15, ad 19.

15 *Crassum factum est enim cor populi hujus, & auribus graviter audierunt, & oculis suis commoverunt: ne quando cernant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, & se convertant, & sanent eos.*

16 *Vestri vero beati sunt oculi, quod videant: & aures vestrae, quod audiant.*

17 *Amen enim dico vobis, multi Prophetæ & justii desiderarunt videre quæ videtis, & non viderunt: & audire quæ auditis, & non audierunt.*

18 *Vos igitur audite parabolam ejus qui seminavit.*

MARC. cap. 4, vers. 13.

13 *Præterea dixit eis, Nescitis parabolam istam? & quomodo omnes parabolæ cognoscetis?*

A N A L Y S I S .

MATTH. COR seu effectus, seu voluntas Iudæorum ab adjuncta impernentia notatur; quod pari illustratur pinguedinis, qua nullus sensus existit: cujus effectus est, quod gravate audiunt: quæ gravis auditio suo item efficiente arguitur, nempe: mentis excitata voluntaria; quæ paribus illustratur, eorum qui de industria oculos claudunt.

Vers. 16. Commendat suorum beatitatem à subjecto, nempe his quæ oculis viderunt & auribus audierunt.

Vers. 17. Quod amplificat à comparatione dissimilitudinis, nempe antecessoribus suis piis, qui illis dissimiles sunt, quia non viderunt quod illi; quod porro exaggerat ab adjuncto illorum desiderio videndi & audiendi quæ illi audierunt: item à subjecto, nempe quod Prophetæ erant, qui hæc experentes, non sunt tamen assequuti.

MARC. 4, 13. Perstringit discipulorum & duodecim in intelligendis mysteriis inertiam & tarditatem, ab adjuncta facilitate hujus parabola; quam amplificat à comparatione majoris, si unam hanc fati obviam non intelligant, nedum omnes, & illas, in quibus plus obscuritatis invenitur.

METAPHRASIS.

Animo & voluntate seu affectibus ita ab omni peccati sensu alieni sumi, ut est pinguedo in corpore animantis, quæ omnis sensus est expers: unde est ut auribus gravate audiunt: pulsa autem audiendi promptitudine & alacritate, perinde veritatis notitiam repudiant: ac si quis ne externis oculis prospiceret, eos clauderet. O igitur vos beatos quibus datum est, ut & oculis videatis & auribus cupide percipiat! Beatos autem vos dico, non tantum præreprobis hujus seculi cæcis & surdis. Sancte enim vobis confirmo, non paucos ex Prophetis & justis Antecessoribus vestris, discipuisse videre quæ vos videtis, & audire quæ vos auditis, nec tamè votis suis potitos esse.

Nihilominus suorum tarditatem leviter his fere verbis pervelebat. Hanc unam parabolam, cujus sensus abstrusus & perreconditus non est, non percipitis? quomodo ergo omnes alias, & (in eis) quæ majorem difficultatem continent, intelligetis? vos igitur evolutum hujus parabola sensum audite.

15.

16.

17.

MARC. 4, v. 13.

MATTH. 13, v. 18.

MARC. cap. 4. à vers. 14, ad 21.

14 *Sator ille, sermonem serit.*

15 *Isti autem sunt qui juxta viam semen excipiunt, in quibus videlicet seminatur sermo: sed postquam audierunt, statim venit Satanas, & tollit sermonem qui seminatus fuerat in cordibus eorum.*

16 *Et isti sunt similiter qui in petrosa semen excipiunt: qui videlicet cum audirent sermonem, statim cum gaudio excipiunt eum:*

17 *Et non habent radicem in sese, sed temporarii sunt: deinde orta afflictione aut persecutione propter sermonem, statim offenduntur.*

18 *Hi sunt autem qui in spinas semen excipiunt, hi sunt, inquam, qui sermonem audiunt:*

19 *Sed sollicitudines seculi hujus, & fallacia divitiarum, & cupiditates quae in ceteris rebus versantur, introeuntes suffocant sermonem, isq; redditur fructus expers.*

20 *Hi sunt vero qui in terram bonam semen exceperunt, qui videlicet audiunt sermonem, & excipiunt: & fructum serunt aliud tricena, aliud sexagena, aliud centena grana.*

M A T T H. cap. 13. à vers. 19. ad 24.

19 *Quoties quispiam audit sermonem de regno illo, & non attendit, venit ille Malus, & rapit quod satum est in corde ipsius, is est qui secundum viam semen excipit.*

20 *Qui vero in petrosa semen excepit, is est qui sermonem audit, & eum statim cum gaudio excipit:*

21 *Non habet autem radicem in sese, sed temporarius est: ortaque compressione vel persecutione propter sermonem, statim offenditur.*

22 *Qui vero in spinas semen excepit, is est qui sermonem audit: sed sollicitudo seculi hujus, & fallacia divitiarum suffocat sermonem, qui sit fructus expers.*

23 *Qui vero in terram bonam excepit semen, is est qui sermonem audit & intelligentiam intendit, qui videlicet fructum fert: editque alius quidem centena, alius sexagena, alius vero tricena.*

L V C. cap. 8. à vers. 11, ad 16.

11 *Est autem hac parabola: Semen illud est sermo Dei:*

12 *Qui autem secundum viam semen excipiunt, ii sunt qui audiunt: deinde venit diabolus, & tollit sermonem e corde eorum, ne, postquam crediderint, serventur.*

13 *Qui vero in petram, ii sunt qui quum audierunt, cum gaudio excipiunt sermonem: sed isti radices non habent, qui ad tempus credunt, & tempore tentationis abscedunt.*

14 *Quod autem in spinas cecidit, ii sunt qui audierunt: sed prosecti, à sollicitudinibus & divitiis ac voluptatibus vitæ suffocantur, nec fructus profertur.*

15 *Quod autem in bonam terram cecidit, ii sunt qui in corde honesto ac bono auditum sermonem retinent, & fructum adferunt per tolerantiam.*

A N A L Y S I S.

COMPARATIONE parium seminis sermonis Dei virtutem illustrat, præconem vero Satoris.

Vers. 15. Quadruplicem effectum unius & ejusdem seminis constituit, primum genus suo subiecto describitur, nempe eorum qui sermonem audiunt, sed illum non retinent. Cujus causa assignatur, quod Satanas sermonem ex animis eorum subducit; quod amplificatur adjuncto temporis, nempe è vestigio post auditum sermonem; quod illustratur paribus, seminis in tritam viam cadentis.

Vers. 16, 17. Secundum genus suo item subiecto describitur, audientium & amplectentium sermonem; quod amplificatur duplici adjuncto, expeditæ & alacris amplexationis: & declaratur argumento diverso, quia tamen audiunt & amplectuntur, tamen illum alte præcordiis infixum non habent; quod pari illustratur seminis, quod firmas

radices non egit. Quod suo effectu arguitur, quia ad tempus exiguum durat: quod sua causa declaratur, nempe hinc afflictione aut persecutione propter sermonem, istinc pusillanimitate eorum qui illis obnoxii & expositi deficiunt; quæ defectio adjuncto temporis exaggeratur, & pari illustratur eorum, qui ad obstaculum in via obiectum impingentes corruunt. Quæ omnia illustrantur comparatione terræ petricosæ semen satum excipientis.

Vers. 18, 19. Tertium genus suo item subiecto describitur, sermonem Dei audientium; cuius auditionis effectum indicatur, quod fructum non ferunt:

Causæ autem efficien-
 ter assignan-
 tur duæ, { Sollicitudines mundanæ.
 { Cupiditates vitiosæ: cujus species una exprimitur, divitiarum insitiosus & fallax amor.

Hæ causæ comparatione parium illustrantur, spinarum scilicet legetes suffocantium, sicut hoc hominum genus pari terræ spinosæ.

Ps. 20. Quartum genus describitur subiecto audientium sermonem, & effecto amplectendi sermonem & fructum ferendi; qui fructus arguitur adjuncto numero, qui distributione partium aliquot explicatur. Quod genus auditorum, cum terra fecunda & feraci comparatur.

M E T A P H R A S I S .

14. **S**icut Evangelii praeceptoris, sic sermo Evangelii seminis rationem habet. Qui vis irrita semen excipienti assimilantur, hi sunt, qui postquam sermonem predicatum audierint, eundem ilico, super volante Satana tanquam volucris, & sermonem illis nihil aut cogitantibus aut curantibus asportant, amittunt.
16. Qui vero terra petricosa semen excipienti assimilantur, hi sunt pariter, qui simul ac verbum predicatum audierint, protinus illud alacriter arripiunt, non secus quam semen quam celerrime ad fundum terra petricosa dimittitur. Quod verbum tamen animo non penitus infixum haeret, utpote quod corde nondum donito & emollito haud aliter retunditur, quam semen à petra ne altius terra insideat impeditur. Hinc existit ut ad tempus in Evangelii professione permaneant. Nam excitata propter sermonem afflictione, praesertim graviore, ilico tanquam ad obiectum in vis obstaculum impingentes corruunt, atque desiciunt. Qui autem terra spinosa semen excipienti assimilantur, hi sunt, qui verbum auditum altius quam priores in animos dimitti sinunt, sed mundanarum rerum multiplices sollicitudines, & fallax atque illecebrosus divitiarum amor, & caterarum rerum immoderata cupiditas, animum subrepentes & sermonem haud secus quam spina & tribuli segetes suffocantes, eundem infructuosum reddunt. Qui denique terra fecunda semen excipienti assimilantur, hi sunt, qui auditum verbum retinent, & studiose in intimis animi precordiis recondentes fructum tempestivum, subactis carnis cupiditatibus, & superatis per patientiam persequutionibus, proferunt; non tamen eadem mensura. Sicut enim in terreni seminis ratione usi venire solet, ut unum granum centum, alterum sexaginta, tertium triginta granis edat, prout benedictionem à Deo caelitus acciperat; sic pii prout Dei spiritu foecundantur, fructum aut pleniorum, aut pauciorum faciunt. Praeterquam quod qui primum triginta, post aliquot annos intermissos sexaginta, temporis denique progressu ampliorum fructum ferentes, nunquam desistunt quoad centuplum reddiderint.

P R A X I S .

EX profitentibus Evangelium aliis, tanquam solo parum idoneo, nullum fructum semine Evangelii dignum proferentibus, alii tanquam cultus ager fructus, sed discrepanti fecunditate bonos edunt.

Cujus partes sunt de { Verbi semine auditorum animis tanquam solo projecto. Vario ejus eventu.

Quod semini *Verbum Dei* cordibus mortalium tanquam solo commixtum comparatur, documento est, quanta necessitatis sit predicatio verbi. Vt enim terra nisi seminetur fructum non fert, ita nec nos, nisi conseramur verbo. Quod si feracissima terra non nisi constituta fructum fert, quanto minus nos terra sterilis & sale sata. Huc pertinet quod semini genitali comparatur, i *Pet. 1.* ut enim non nisi ex feminis jectioe factus concipitur; sic &c. Stultum est sperare messem, ubi nulla praecessit satio; sic, &c.

Ministerii praestantia & necessitas ex eo etiam constat, quod Deus & Ministri factores dicuntur. *Iohan. 4.* dicuntur messorum, sine quorum opera nulla seges, nulla messis. Quare Ministros consolari debet, si messis sementi non respondeat; quandoquidem hoc non Christo quidem ipsi contigit. Vide *Esa. 49, 4, & 5.*

Quod si quis excipiat, se jam verbo praeficitum & genitum, seu conceptum, seu in lucem editum, amplius non egere verbo.

Promptum est respondere, non tantum semen esse verbum, sed cibum, quo conservamur & crescimus. *Amos. 8, 5.* Eoque *lac* dicitur. i *Pet. 2.* & *solidus cibus. Heb. 5.* ne quis dicat, novitiis & in Christo infantibus aut puerulis convenire. Imo vero *Ephes. 4.* constat hoc verbo adolefcere nos debere, quoad ad justam Christi staturam perveniat; & quoad Christus in nobis plene formatus expressus est. Nam in Christiani hominis rationem senectus non cadit.

Ex hac loquendi formula constat, nonnullam esse rerum caelestium cum terrestrium cognationem; ergo creaturarum notitia & speculatione uti oportet, ad pleniorum rerum caelestium cognitionem. Sic Christus ex aqua & messis intuitu, ansam arripuit de spiritali aqua & messe dicendi. *Iob. 4.* Quare Ministris danda opera, ut similitudines petant à rebus maxime notis iis apud quos dicunt. Sic Spiritus Sanctus cum ad Aegyptios de piscibus, ad Arabes de gre-

Verf. 14.
Ex verbo
comparat
tione cum
semine eius
necessitatis

ideo à rebus
creatis si-
militudi-
nes peten-
da.

gibus, ad Tyrios & Sydonios de mercibus & navigatione, & Christus ad piscatores ex piscatoria arte similitudinem duxit.

Sequitur *pars altera* de varia disseminati verbi eventu, qui tamen perquam multiplex sit,

ad *duo* tamen $\left\{ \begin{array}{l} \text{Ille quidem eventus in-} \\ \text{genera revo-} \\ \text{cat:} \\ \text{Ille vero utilis & ferax.} \end{array} \right.$

Verf. 15.
Quoniam pro vere beatis habentis?

In priore parte in genere docere voluit Christus, cum magna undique populi concussio esset, ne quis sibi in eo imponat, ac si statim beatus foret, si se cum Ecclesia ad audiendum verbum aggreget. Nam cum ii solum hac parabola comprehenduntur qui in Ecclesia sunt, neque hic *Turca, Iudaei, Paganis* locum habent, suntque porro ex iis plerique regno cælorum exturbandi, cautione & circumspeditione diligentiore opus est, ne in externa Evangelii professione acquiescentes, vitæ sanctimoniam, sine qua nemo unquam Deum videbit, (*Heb. 12.*) negligamus. *Non enim omnis qui dicit Domino, &c. Matth. 7.* Nam ut olim Israelitæ defuncti sacrificiis & externo cultu sibi adularantur; sic, &c. Et non omnes beati, sed qui audiunt & custodiunt, &c. Matth. c. 13. Sicut enim iacta seminis granaterræ & sulcis commissa, terram non fecundificant & fecundant; sic apud multos verbum disseminatum non provenit, nec fructum edit. Vide 2 *Tim. 2, 19, 20.* Nec tamen hoc seminis aut seminantis vitio sit, quæ eadem sunt in omnibus, sed in auditoribus ipsis. Sed hoc melius in specie videbitur.

non ii qui nullo v. l. i studio te- dicatur;

Primum genus eorum qui inutiliter audiunt, ii sunt qui ad tritani viam semen accepisse dicuntur: unde duplici periculo obnoxiam est semen, scilicet conculationi & voracitati. Sunt autem ii qui audiunt quidem, sed non intelligunt: ut hoc modo non (*intellectum*) tanquam terra, ne *intelligentia* quidem rectum aut occatum verbum, facile arreptum asportetur. Ii autem fere sunt, qui nullo studio aut affectu ad Verbi audicionem accedunt; quique parvo momento ab audicione abducuntur; quibus hæ voces fere excidunt, se non plusculum facere si concionem accedant (*they care not much if for company they go to a sermon.*) Atque hoc in cætu, de quo *Matthæus*, verisimile est ple-rosque confortii causa cum aliis suis amicis Christi audiendi causa accessisse.

Ex hoc autem tam languido & flaccido audiendi animo sit, ut cum attentio minor

quinam 2- minio 1. d- les sunt?

sit, parum illa intelligant quæ pro concione dicuntur; ut verba forsitan assequentes, sententiam tamen non intelligant; & ut sententiam intelligant & periodum, seriem tamen & complexum orationis non percipiant. Iidem sunt qui leviculis de cautis audicionem interrumpunt, aut interpellari sinunt; ut si quis Ecclesiam ingrediatur, spectandi eam causa animum adiecit. Denique ii sunt, qui acceptum sermonem quo melius intelligant, non commentantur nec ruminant, nec ab aliis quarunt quæ ipsi ignorant. Proinde videndum est, ut animis adsumus, & studio exprecto: ut sitientes aures & famelicos animos afferamus, ut ita accipiamus verbum Dei ut eorum (*that which springeth late in the year*) & tenera herba rorem & pluviam; atque ut terra præ siccitate hians, imbrem imbibit. Vide *Deut. 33.* Eoque animum nostrum aliis occupationibus evacuemus, ut huic vacet.

In *Papatu* ubi nulla mysteriorem intelligentia, nulla est resipiscencia, nulla peccatorum remissio.

Notandum porro Sathanam hoc tempore nobis insidiari, non secus atque aves quæ tempore sementis diligenter observant, si quod granum non bene rectum, & terræ gremio opertum sit: & ut fures si quid foris eorum prædæ expositum sit, statim illud asportant. Sic Diabolus, &c. Quod homines si probe expenderent, proculdubio cautioresexisterent. Quorus enim quisque secum reputat diaboli opus esse, si quando inter tractandum Dei Verbum volatilis aliqua & aliena cogitatio animos nostros subeat: si quando oculis in aliquem defixis, animus eodem momento avocetur? si somno opprimatur, &c. Si enim cum tanto hoste rem sibi fore crederet, excubias ageret, maxime cum de gravissimo salutis nostræ negotio agitur, sicut à *Luca* notatur: nam idecirco semen verbi abripi à diabolo affirmat, ne credentes salvi fierent.

Secundum genus inutiliter audientium, *Verf. 16,* eorum est qui auditum verbum cum gaudio accipiunt, sicut terra petrosa seu quod parum glebæ habet, semen prompte admittit, protinus etiam veluti herbam emittens spem aliquam fructus afferendi facit. Quod enim profunde in terram densius semen non est, id tanto citius è terra emergit atque erumpit; sed post oborta propter Evangelium persecutione exarescit: non secus atque herba à sole torretur, cum profundior radix

is Sathan insidiatur:

Verf. 16,
17.
non etiam ii qui verbum cum gaudio accipiunt;

radix non sit subjecta. Hoc igitur in genere quædam sunt, in quibus primi illi superantur; intelligentia scilicet & quædam audiendi alacritas. Vide *Ezech. 33, 31, 32.* Quæ tamen in malos homines cadunt, non tamen sunt vituperanda: *perceptum enim habere* quod dicitur, & *alacriter audire* quæ proponuntur, in laude sunt, & vehementer proponenda. *Hilarem datorem, &c. 2 Cor. 8. latatus sum cum dicerent mihi, &c. Psal. 122. & Psal. 42, 3.* Et *Ioh. 6, 27.* Sed non proinde sequitur ubicunque illa sunt, statim bonum vitum & iustum esse. Vide exemplum Herodis, *Marc. 6, 23.* qui libens Iohannem audiebat, & multa eorum fecit, quæ à Iohanne proposita sunt. In hoc genere plerosque fuisse dubium non est, qui audiendi verbi causa avidè advolabant, auditum probabant, nec sine animi lætitia audito verbo domum repetebant. Et certe plerosque videas qui assurgente Evangelio stadium primo cum laude ingressi sunt, & primas hastas animosè jactarunt.

Quid igitur, inquit aliquis, hic ad legitimam auditionem deest, cum audiatur, intelligatur, & cum gaudio accipitur? Scilicet, quod hæc lætitia non aliunde nisi ex carne profecta est. Lætitia enim inde nata est, quod Verbum Dei pleraque habet quæ hominem animaleme oblectent: notitia enim & scientia veri cultus cum idolomania comparatus, hominem non nimis brutum & pervicacem facile afficiat; se igitur illis tenebrarum involucris exemptum esse, merito lætatur. Deinde accedit, quod duro jugo servitutis assueti; non mirum est si illam doctrinam cupide arripiant, quæ eos hac asperitate sublevet. Iudæis enim tot ceremoniis legis fatigatis, non mirum est si perique reperiuntur, qui Christo ob eam causam se addixerint, quod illius olim excutiendi spem ostentabat. Idem plerisque in *Papatu* usu venit, qui fastidio peregrinationum & indulgentiarum, &c. quibus loculi eorum exhauriebantur, & ipsi infinitos labores susceperant, ad Evangelium proinde animam adiciebant. Sed interim non oblectati sunt veritate Evangelii *ipsius Evangelii causa*, non ut *gratias Deo agerent*, aut *suos mores ad Evangelii normam emendarent.* Denique, non satis amplo & pleno gaudio lætantur, ut in *thesauro effosso*, aut *gemma inventa*, pro qua *omnia commutare parati* sunt. Tamen enim doctrinam Evangelii veteribus suis erroribus præponunt, tamen facultatum aut vi-

tae jacturæ eam postponunt.

Quod ad tempus credere dicuntur, eo indicatur tempus cum omnia ad animum affluunt: persecutionis enim æstus, & sole exorientem disparescit. Scenæ igitur serviunt. Nam pro temporis oportunitate vel credunt, vel non credunt. Quanquam illud cavendum est, ne veram fidem caducam & temporariam existimemus; sæpè enim dictum est veram fidem nunquam deficere. Hæc igitur fides opinione tantum est, sua scilicet, & aliorum non *Iudicio & resp. a.* Portæ enim inferorum adversus veram fidem nihil possunt; & qui credit, non pudebit, &c. *Rom. 10. Hæc est victoria*, qua mundum vincimus, *fides nostra.* 1 *Ioh. 5.* Hæc igitur larva potius est fidei quam fides; fide enim imponitur fundamento, id est, Christo, supra quem ædificatus nulla tempestate aut vento concuti potest. Hæc fide non tranquillo mari, sed turbulentissimis fluctibus à subversione liberi sumus. Denique hæc fide, similes sumus arbori ad rivos aquarum consistæ, quæ æstum & siccitates ridet atque contemnit.

Tertium genus sequitur, eorum scilicet, quorum in animis Verbum Dei injectum est, ut semen in terram ubi glebarum & terræ satis est, quod etiam radices agit & succrescit, sed tamen à spinis succrescentibus & altitudine sua superantibus suffocatur. Et ii sunt ex triplici hoc genere qui proxime videntur ad bonos accedere, & messem polliceri. Præterquam enim quod audiunt, intelligunt, prompteq; sermonem accipiunt, diutius conceptum sermonis semen alunt, & incrementi quædam specie adulescere curant.

Spinæ autem quibus sperata messis eripitur, triplicis generis esse dicuntur, *mundi cura, divitiæ fallaces, & voluptates carnis*, quarum singulæ separatim vim habent sermonem Dei opprimendi; suaque umbra, solis æstum qui semen ad maturitatem adduceret, abarcere; & pluviam qua irrigandum est prohibere. Qui etenim curis se conficit & sollicitudinibus, ei non vacat ad illi munia quibus semen adulescat, &c. Nec fieri potest ut ante omnia regnum Dei querat, & justitiam ejus; operam enim & diligentiam quæ in fovenda pietate ponenda est, ad se rapiunt curæ; nec tam corpus ex sanguine reddunt & pallidum, quam animum ipsum suo succo & nutrimento privant (*unprofitable branches, young shoots of sciences springing out of the sides or roots of the stocks, or water shoots*) nisi recedantur, arboris incrementum

illi tantum
si e, istum
num sit
cedunt:

Verf. 12,
19.
necessitas
ii qui diu-
tius verbi
servant;

quos tamen
mundi cura
prohibet,

quidnam
in his ad-
huc requi-
ritur?

tum impediunt. Eoque ne in Martha quidem ea cura probata est, tamen ad Christum liberalissime excipiendum adhibita fuerit. Proinde *curas nostras in Deum conijciamus, ipse enim, &c.* 1 Petr. Deinde confideremus vitæ hujus brevitatem, futuræ æternitatem.

de divitiis fallaces Ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, id est, *divitiis fallaces*, ut iniquus mammon. Homines enim illis præfidentes superbiunt, nec tantum in homines, sed etiam in Deum etiam ferociunt & insurgunt. 1 Tim. 6. Item Proverb. 13, 15. Hinc fit ut divitias tanquam Deum colant; unde *avaritia idololatria* dicitur, falsam pietatis de se opinionem injicit, amorem sui excitat in iis qui illas possident, satietatem & luxum procreant, alios opprimendi animum addunt. Tam autem est potens & efficax divitiarum impostura, ut divitem regnum cælorum ingredi *ἡ ἀδωσύτης* hominibus sit. Isque laqueis infinitam animarum multitudinem irretitas à Sathana, experientia docet. Hoc tanquam pondere aut lapide molari collo circumposito, infiniti homines in mari perditionis demerguntur. 1 Timoth. 8. Ita Abac. 2. 7. densissimo luto comparantur divitiæ ab Assyrio partæ, quo tenacissime pedes hærent & deñxi sunt, ut minus se possint extrahere in eo immerfi. Quæ obrem notandum est ante omnia ne cupiditate descendi indammemur. 1 Timoth. 6. Deinde ut contenti simus victu & vestitu: ut ne fucatis divitiis cor apponamus. Psal. 4. 1 Tim. 6. Præterea, ut *ἡδονῶν* simus. Denique, ut Deum cum gratis precemur, Prov. 30, 7, 8, 9. ἡδονῶν ἔβισ.

ac carnis voluptates Voluptates etiam ex spinis sunt, sed generalius hoc est, nam quum plus tribuimus voluptatibus quam officio, fit ut altiorem in nobis locum obtinentes voluptates quam officii nostri ratio, semina suffocent. Quum enim voluptatum studio officium quod nos verbum docet deserimus, tum spinæ superiorem locum obtinent. Sed hoc non est *ἡδονῶν*, quandoquidem hoc ad omnes has spinas est referendum. In piis quidem spinæ disseminato & insito verbo succrescunt, sed in illam altitudinem non assurgunt, ut segetibus superiores sint, & illas obumbrent, iisque veluti domiuntur: sed falce verbi & Spiritus truncantur, tamen non extirpentur & radicibus evellantur.

quæ à nobis eradican- dæ: Generale itidem est de extirpandis sentibus & vepribus, quod scribitur Ier. 4, 3, 4. Spinæ enim in nobis antiquiores, ut quæ

nobiscum nascuntur. Quamobrem primæ demus operam ut illas eradicemus, nisi stulti agricolæ esse velimus. Quamvis verò vim nobis ipsi faciamus; ut quum quis oculum sibi ipsi erueret, aut manum pedemve præcium abjiceret, Matth. 5, 29. & Ier. 4. comparatur cum circumcisione; item mortificatione, alibi sæpe. Mandata enim Dei, deliciae piorum sunt; melle & favo dulciores; cibus & potus. Iob. 4. Psal. 119. ludus etiam & jocus, Psal. 119. Item monilia, torques, annuli, &c. denique, &c. Cum igitur voluptates mundi in cibus & potu, in ludis & jocis, in apparatus splendore præponuntur sermoni Dei, tum fit ut voluptates, utcumque molles & jucundæ videantur, semen verbi suffocent.

Sequitur alterum membrum seminati ^{vers. 29.} sermonis, qui utilis extat & ferax; in quo ^{verum illi apud quos verbum ferax;} notandum est, verbi prædicationem semper aliquam autem Deo messem afferre. Nec enim Deus summus agricola tam parum frugi est, ut sementem in illo agro faceret, in quo nullus fructus ad usum suum accommodatus proveniret. Ideo prædicatione Evangelii gladius est, quo electi à reprobis sensim dispartantur: & ventilatio qua triticum à palea seponitur. Quod si omnes essent pii, nulla aut disjectio aut ventilatio. Eoque docemur Ecclesiam ibi esse, ubicunque verbum Dei prædicatur: adversus nostrorum temporum *Donatistas*, qui nullam nisi debite constituta & stabilita Ecclesiæ disciplina, Ecclesiam esse blaterant. Hoc igitur aliquoties cum Ministrum tum auditores consoletur. Nec vero in illas angustias compingendus est Evangelii prædicati fructus, ac si una quarta ex iis qui audiunt, crederent & fructum ferrent tantum, & reliquæ tres quadrantes infructuosæ manerent. Tria enim genera auditorum inutilium esse dicuntur, non tres partes. Non magis quam duæ tertiæ servorum servandi sunt, quod ex tribus servis quibus singulis talentum datum est Matth. 25. ad negotiandum, duo tantum talentum multiplicarunt; unus duntaxat inutilis hero mansit. Ii autem distinguuntur à reliquis tribus, quod fructum ferant, & semen conceptum eo usque retinent, quoad ad justam id maturitatem perduxerint. Alii semen concipiunt, illud retinent, herbam emittunt, quæ & spinæ formam habeat; sed illas forte de quibus est Gen. 14, 6. sed ante messem disparet. Eoque in Psal. 129. & alibi comparantur herbis quæ in ædium fastigio crescunt,

creſcunt , quæ nunquam farniſecam expectant , & de qua prætereuntes nunquam melloribus farniſecis fructum aliquod aſportant . Pii vero multis æſtibus & frigoribus perpeſſis , tandem in horreum convehuntur . Vnde *Luc. 19. 11* dicuntur fructum ferre apud *Lucam* . Sic in arboribus ; viſcunt , gemmas , flores , folia emittunt , omnia denique præter fructum . Si igitur nos agrum Domini præcioſum probari velimus , fructum feramus .

unde illa in
ferendo fru-
ctu diſsi-
miliando?

In fructu tamen ferendo valde diſſimiles ſunt . *Alii enim centum* , &c . Is enim eſt proventus uberrimus , ut conſtat ex *Gen. 26. 12* . ſic in parabolis eorum qui talenta acceperunt : hic plus ; ille minus incrementi attulit . In quo illud notandum eſt , bonam terram appellari quæ aliquem fructum edit . Sic in altera parabola , iſe qui duo talenta attulit acceptus eſt , eique dicitur ut requiem Domini ſui ingrediatur . Et *Iob. 15.* modo fructum aliquem faciat , Pater eum putabit , &c . ut proferat , &c . Sed nullum edens fructum penitus abjicitur , ut in parabola *Matt. 25. Eſa. 5.* & *Matth. 20.* & *Luc. 13.* & *Ephes. Adoleſcimus* quoad , &c . & *Pſalm. 92.* in ſenectute plus fructus ferunt . Non enim ut terra in hoc ſumus , quæ quo ſæpius fructum tulit , eo minus feret ; neque ut exoletæ fecminæ quæ quinquaginta annis parere deſiſunt , ſed potius ut palma , quæ ſenectute plus , &c . *Pſalm. 92.* Debet tamen ſtudium noſtrum accendere ut divites ſimus bonis operibus , quod plenam & uberem

meſſem Deo non minus atque adeo magis gratam eſſe ſciamus , quam agricolæ optatum eſt ſi centuplum accipiat . Hoc enim modo ſe glorificari conſtat , ſi multum fructum feramus , *Iob. 15.* Adde , quod noſtrum centuplum millibus millenis compenſat . Vide *Matth. 25.* & *Marc.* centuplum in hac vita ; & poſt , vitam æternam . Imitemur igitur feracitatem illam quæ celebratur , *Gen. 41. 5.* & illam in *Apoc.* ubi arbores in ſingulos meſes fructus ferunt .

Sed objici poteſt hoc loco , homines bonos ^{quatenus} & pios eſſe priuſquam verbo conferantur . ^{homines pii ſint , priuſquam verbo conferantur?} Comparat enim pios feraci terræ , & dicit ſemen ab illis accipi bono & ſincero animo .

Sed intelligendum eſt , eodem ipſo momento bonum reddi , quo ſemen verbi utiliter accipitur . Nam quæ terra , utut bona , fructum ferat priuſquam ſemen acceperit ? Non eſt autem bona , niſi fructum ferens & fructibus bona dignoſcatur . Eoque ante vocem Filii Dei mortui dicimur *Iob. 5.* Sicut enim Chriſtus mortuos excitavit , & ſua virtute effecit ut mortui audirent vocem ſuam ; ſic eſt in Euangelii prædicatione , ubi vocat ea quæ non ſunt tanquam eſſent . Præterea , parabolæ extra propoſitum ſcopum trahendæ & torquendæ non ſunt . Alioquin enim reſponderi poteſt , terram prius aratro Euangelii proſcindendam & colendam , arandam & iterandam , quam ſemen terræ committatur . Priuſquam enim accedit verbi prædicationis , deſerta & petræ ſumus ; ſicut à Prophetis deſcribimur .

M A T T H . cap. 13. à verſ. 24. ad 31.

24 *Aliam parabolam propoſuit eis , dicens , Simile eſt regnum cælorum homini ſerenti bonum ſemen in agro ſuo .*

25 *Quum autem dormirent homines , venit ejus inimicus : & ſevit zizania inter triticum : & abiit .*

26 *Quum vero germinaffet herba , & fructum edidiſſet , tunc apparuerunt etiam zizania .*

27 *Accedentes autem ſervi patrifamilias , dixerunt ei , Domine , nonne bonum ſemen ſeviſti in tuo agro ? unde ergo habet zizania ?*

28 *Ille vero dixit eis , Inimicus quiſpiam hoc fecit . Servi autem dixerunt ei , Vis igitur abeamus & colligamus ea ?*

29 *At ille dixit , Non : ne colligendo zizania , eradicetis ſimul cum eis triticum .*

30 *Sinite utraque ſimul creſcere uſque ad meſſem : & tempore meſis dicam meſſoribus , Colligite primum zizania , & ligate ea in ſacculos , ad exurendum ea : triticum vero cogite in horreum meum .*

A N A L Y S I S.

Primum formam seu speciem doctrinæ designat, nempe parabolicam; deinde Ecclesia visibilis ab adjuncta celesti gubernatione describitur, item à subiecto agro in quo est sita : cujus agri adjunctum unum est semen bonum, quod suo relato arguitur, Agricola sementem facientis.

Verf. 25. Alterum adjunctum agri sunt zizania fata; quæ describuntur ab efficiente, nempe Agricola hoste & maligno, & subiecto loco, nempe per medium frumenti, & adjuncto tempore quo hostis seminat, interim dum homines dormiunt; deinde adjuncta clancularia semente, quia abit simul ac zizania seminavit.

Verf. 26 Docet ex adjuncto tempore discretionem zizaniorum à bono frumento, nempe cum prope ad maturitatem pervenerit, utpote quod prius ita frumentum specie externa inuratur, ut discerni nequeat.

Verf. 27. Efficientem indicat hujus discretionis, nempe servos patrisfamilias seu Agricola; quod judicium seu discretio suo effectu arguitur, nempe interrogatio servorum à patrefamilias unde sint zizania. Cujus dubitationis ratio à disparato petitur, quia paterfamilias bonum semen seminaverat.

Verf. 28. Cujus questionis effectum est, patrisfamilias responsum; cujus forma exprimitur, nempe malignum hoc fecisse; responsi vero effectum alia questio servorum, cujus forma est, vis ne ut zizania decerpta colligamus?

Verf. 29. Illius questionis effectum est patrisfamilias responsum; cujus forma est, non esse colligenda; cujus ratio est ab effectu, ne zizania decerpendo frumentum simul extripent.

Verf. 30. Quod responsum suo adverso confirmatur, nempe permittendum ut simul crescant: quod adjuncto tempore definitur, usque ad messem: responsum corroboratur porro à disparato, esse messorum illa colligere, cujus collectionis causæ assignatur, mandatum patrisfamilias; quorum mesiorum effecta proponuntur, collectio & colligatio zizaniorum in manipulos; quæ suo adjuncto temporis deferuntur, antequam scilicet in manipulos colligant frumentum; deinde suo fine declarantur, ut incendantur; deinde alterum effectum, nempe collectio frumenti, quæ suo item fine definitur, ut in patrisfamilias granarium compotterentur.

METAPHRASIS.

- 24. **A**liam parabolam proposuit, dicens, perinde est in Ecclesia visibili ubi Deus spirituale & celeste regnum exercet, atque cum quis bonum semen seminat in agro suo. Nocturno vero interim cum homines offitabundi dormiunt, propriens se malignus & inimicus homo, hinc inde inter frumentum zizania perspergens, ilico clam (ne dignoscatur) se subducit. Sed cum in herbam & culmum assurgens, proprium & suum (si ita loquillet) fructum edit, tum demum (quod prius decerni non potuit) zizania esse interoscuntur. Ea

re à servisfamilias percepta; ipsi patrefamilias sic se re alloquuntur: Here, quum parabolam sit te agrum tuum pretioso frumenti semine confesuisse, unde quæso est quod hac noxia zizaniorum herba enata sit & germinavit? Quibus ille: Non aliunde est, quam ab homine inimico & infenso mihi, qui hoc damni intulit. Cui itidem servi: vis igitur abeamus ut decerpatis à frumento zizaniis, ea in unum fasciculum seu metam colligamus, ut in agro præter purum frumentum nihil reliqui fiat. Nullo modo: ut enim cetera taccam, ne zizania radicibus evellendo una frumentum stipitibus eradicetur, periculum est. Sine potius utraque cum frumentum tum zizania ad messem (ut ad justam maturitatem perveniant) una crescere. Cum autem opportunum messis tempus advenerit, edicam messoribus; Ite, & primum quidem zizania falcebus demessa atque collecta in manipulos vinculis constringendis hoc consilio conjecite, ut incendio conflagent: frumentum vero idcirco cogite, ut in horreum meum messibus afferendum convehatur.

P R A X I S.

Aliquot parabolis infirmorum ex Ecclesia conditione offensionibus occurrens, cur parabolicum docendi genus usurparit, aham à superiori rationem adnectit.

Cujus partes sunt { Medicina infirmorum ex Ecclesia offensionibus: parabolice exposita, Causa, parabolæ continuo sermone usurpandi.

Quid sit offensio hoc loco.

Offensio est, cum quis ex re quæpiam quam in Ecclesia desiderat, ab ea aut sollicitatur aut deficit.

Offensio, cui hoc loco duplex est, { Prior ex improbis qui piis admiscetur. Altera ex abjectis initiis Evangelii, & ex paucitate profitemium Evangelium nascente aut renascente Ecclesia.

Quod ad priorem attinet, indignum videtur homines impuræ vitæ Ecclesiæ accenseri, quæ sancta & vitæ integritate incorrupta esse debet. Neque gloriæ divinæ consentaneum esse, ut qui nomen ejus præ se ferant, eos nomen ipsius prophanantes & violantes in Ecclesiæ censu diutius patiantur. Nam si paterfamilias honestatis paulo studiosior, flagitiosum servum diutius in familia non alit, ne ex illo ignominiam contrahat,

Verf. 24. Homines impuri Ecclesiæ non accensendi;

trahat, Deum infinitæ sanctitatis & integritatis amantorem hoc laturum, vestisimile non sit; maxime cum hominem, servorum suorum turpitudine & *ἀρετῆς* saepe fugiat; Deum autem non item: homini perditus & sceleratus servus proffit; Deo autem non item. Deus facile hominem impium familia summoveat; homo vero non petinde: ut in Davide expetimus, qui Ioabum non est ausus abdicatione irritare. Quis paterfamilias in domo sua adulteros & subditios filios ferat, ut cum germanis cubent, eademque cum illis mensa & alius filiorum jurebus utantur? Maxime vero si istiusmodi homines ilico ex Ecclesia non ejiciantur, sed in illa perstare sinantur, indignus videtur. Quamobrem hoc indignissime & iniquissime ferūt. Quandoque etiam hanc Ecclesiam non esse cum animo suo statuentes, alio transcunt, Ecclesiam deserunt. Hinc est, ut quo quis majorem laudem ex pietatis opinione reportavit, ab ea pietate si discedat & deficiat, gravorem infinitis offensionem præbet. 2 *Tim.* 2, 18, 19. & 1 *Joh.* 2, 19. *Eccl.* Speluncam enim latronum, & hatam porcorum hos potius existimabunt, quam Ecclesiam sanctorum & gregem Christianorum.

Verf. 25,
&c.
quibus ta-
men permi-
scentur ut
frumento
317. m. 65

Contra vero Christus docet, sic esse comparatam Ecclesiam hanc in qua regnum cælorum inchoatur, ut sit in agro, in quo segetibus admiscetur zizania, &c. Nec expectandum esse hujusmodi in hoc sæculo Ecclesiæ conditionem, in qua impiis repergetur: non magis quam expectandus sit ager, qui ita cultus & sabaustus sit ut præter fruges nihil noxiæ herbæ proferat. Imo petinde esse ut si bono semine in agro disseminato, invidus aliquis & infestus agricola de-dita opera vitiosa semina clam aspergeret: hoc consilio ut zizaniorum evulsione & extirpatione, segetibus itidem eodem momento periculum evulsione aut concalcatione crearetur. Quamobrem non esse indignandum, si improbi bonis admixti & confusi à Deo & ab Ecclesia ferantur; primum quidem quod hoc Ecclesia non potest, cum sit Angelorum officium illud facere, qui potentiores sunt improbis, Ecclesia vero ipsa, infirmior. Ut olim David non potuit tamen si voluisset aulam suam improbis hominibus exonerare: tum etiam quod in Ecclesiæ bono fiat. Primum quidem ut probentur electi, & reliqui impingentes cadant & pereant, &c. 1 *Cor.* 11, 19. Deinde, quod eorum patientiam hoc modo exercet Deus: deinde quod pio-

rum virtus in lucta cum istis splendescit magis & confirmatur. Sicut enim fomes & reliquæ peccati profunt nobis, dum spiritus vis hoc modo in lucta cernitur, sic &c. Vide familias Abrahami, Isaaci, Christi discipulos inter quos Judas, &c. Tuam quod ex malis plerique progressu temporis sese corrigunt, & in triticum mutantur, aut cum illis litigando, multi in eorum partes abducuntur unde schisma nascitur.

Hinc discimus, quanto opere nobis a corrupta vivendi ratione cavendum, ne occasionem alii præbeamus defendendæ Ecclesiæ: & quam gravis causa subsit tam horribilis denunciationis, qualis extat *Matth.* 18. scilicet præstabilius esse, ut mola asinaria collo suspensa in profundum pelagus demergamur, quam scandalum aut offensaculum fratribus infirmis præbeamus. Quamobrem illud teneamus, quod 1 *Cor.* 10, 32. Potius vero ita fulgeamus sanctitatis luce, ut qui à Deo adhuc alieni sunt, ad ipsius obedientiam adducantur, *Matth.* 5. & 1 *Pet.* 3. Quod certe non fiet, si vitæ turpitudine sordiditatem nostram prodamus. Sicut enim nemo se illi Domino in servitutem addicet, cujus servum pannis obtutum conspexerit; sic in quibus veteris hominis læcæ, sordæ, sordidæque vestes apparent, &c. si enim certe, cum jam Christo deditos, tum alios qui ceteroquin ipsius se obsequio consecrarent, ab Ecclesia arceant.

Sed hoc loco hæreticorum patroni, ad clientium suorum impunitatem afferendam abutuntur. Quibus vel ex hoc ipso loco resistitur. Et primum quidem, quoniam hoc loco de tota improborum universitate extirpanda agitur. Nihil igitur impedit quo minus quidam ex improborum turba delibati, supplicio tradantur. Nec hoc cum Ecclesiæ ratione pugnat: omnes vero simul & semel tolli, non nisi maximo Ecclesiæ damno fiat. Quod nisi ita sit, quo fundamentum verbi Dei futes, homicidæ, proditores, & consimiles morte multentur? Nam si salva hujus parabolæ doctrina in cruce agi aut capite truncari possint, nedum hæretici, multo magis mortis pœna plectantur. Si enim peritura bona & hanc vitam eripientes, &c. Si principis Majestatem violans &c. nedum, &c.

Deinde, modo ita evellantur ut triticum non una eradicetur, bona cum parabolæ venia eximi posse liquet; sed id sit & fieri potest quoties hæreticum semel atque iterum admo-

no xxi. c. i.
in o. c. i. c. i.
videndum.

proindeque
quidam
improbi
supplicio
tradendi.

modo illud
cum bono-
rum i. i. c. o.
sumit. i. e.
fuit.

admo-

admonitum & convictum, eundem pertinacem manere conrigerit. Nam is pro deplorato Spiritus Sancti sententia est habendus, ut non sit de illo amplius laborandum, nec verbi medicina ulterius illi porrigenda: et si quod remedium superfit, illud potius in civili quam in spiritali gladio collocandum sit. Cum igitur pertinacibus & obfirmatis hæreticis remedium non nisi mortis in supplicio collocetur, morti illum tradi frugibus

certe nequaquam nocivum fuerit. Imo veto cum piis multum profuerit & Ecclesiæ, ut tales è medio tollantur, ut alii auditu supplicio timere discant, in promptu est nihil hic adversum capitale hæreticorum supplicium.

Hactenus de parabolæ scopo, quo nos fert atque deducit. Quæ reliqua sunt ad eum locum rejiciuntur, ubi complicatum hunc & reconditum sensum, Christus ipse clara interpretatione explicabit.

M A R C. cap. 4. à vers. 21. ad 26.

21 Dixit etiam eis, Num lucerna venit ut subter modium ponatur, aut subter lectum? nome ut candelabro imponatur?

22 Non est enim quicquam occultum quod non sit manifestum futurum, neque quod abscondatur, sed oportet ut in apertum veniat.

23 Si quis habet aures ad audiendum audiat.

24 Præterea dixit eis, Videte quid audiatis: qua mensura metimini, vobis metietur, & adjicietur vobis qui auditis.

25 Qui enim habet dabitur ei: & qui non habet, etiam quod habet, tolletur ab eo.

A N A L Y S I S.

AD fructum ferendum adhortatur à sine revelationis Evangelii, quod paribus illustrat Lucis accensæ, ut noctis tenebras discutiens omnibus domum ingredientibus lucem præbeat, qua sua negotia expediant, sic Evangelii Lux accensa in cordibus nostris est, ut non ipsi tantum inoffense, sed alii nostro exemplo convertentur. Quod porro amplificatur negatione contrarii.

Vers. 22. Hanc adhortationem confirmat à genere, quod omnia fere que conduntur non alio tunc conduntur, quam ut aliquando in lucem profertur, nedum tam pretiosus lucis divinæ thesaurus.

Vers. 23. Ad diligentem verbi auditionem hortatur, primum à subjecto aurium, in quo est auditus.

Vers. 24. Deinde à subjecto circa quod auditus versatur, nempe doctrina, ut puram haurirent; post ad attentissimam & intensissimam auditionem extimulat ab adjuncto præmio, Dei donum accipiendi plenius aut parcius, pro ratione attentionis.

Vers. 25. Hanc rationem confirmat testimonio, trito scilicet proverbio, cum qui habet, plus habiturum; quod suo adverso illustratur, eum qui non habet aliquid solidi, id ipsum quod habet amissurum. Quod item altero testimonio, proverbio in populo trito confirmari videtur.

M E T A P H R A S I S.

21. Sicut Dei sermo semine adumbratus, vos ad fructum eo dignum ferendum invitat; sic lucis similitudo qua expressam cognitionis Evangelica in mente ingenerata imaginem refert, eodem vos vocat. Nam inter homines ec-

quis tam brutus est, ut accensam lucernam sub modio, aut sub mensa occultet, ac non potius candelabro impositam commode & edito loco statuat, unde omnibus ad suas res expediendum clare luceat? Quod si ita est, Deum, qui solus sapiens est, putatis notitia verbi sui animis hominum affulgere velle, nisi ut hac divina intus luce illustrati, eadem aliis vite sanctitate præluceant? Nihil enim fere est quod homines condere solent, quod post in solem & lucem non afferant. Imo nihil fere occurrat, quod non eo consilio occultant, ut post suo tempore in apricum educant. Atque ut nullum est nec verbum nec sententia à me proposita, qua vestra attentione & animadversione digna non sit; sic mox insequenti documento præcipuam quantum & summam intentam ascultationem præbete: memores, aures idcirco à Deo factas & formatas esse, ut eas ad omnes ejus sermones, & eos maxime qui ejus glorie & vestra saluti potissimum intersunt, arrigatis. Tum dixit eis, primum cum omni ætate non defuturi sunt, qui aut certo se ducendi consilio, aut per inscitiam & imprudentiam, perversa & à veritate Dei aliena proposituri sunt; circumspiciendum vobis est, quemnam sint, que in medium afferuntur, dogmata. Deinde videndum, ut qua salubria sunt a vide arripiatis. Qua enim attentionis mensura ad verbi divini auditionem accedatis, eadem mensura gratiæ divinæ & domi Spiritus Sancti Deus animos vestros perfundet; ita ut attentis &

22.

23.

24.

25. *tis & experrectis auditoribus, aliquod doni celestis incrementum assidue adjicitur. Quod enim hominibus tam usitatum est, ut in proverbium abierit; Divitiibus & his qui multa possident, munera confertim undique afferri: in hoc spiritali divitiarum genere verum comprobatur, ut hi quos Deus prompta & alacri verbi auditione, aliisque Spiritus sui donis ditavit, hoc ipso ad majorem largitionem à Deo percipiendum magis idonei inveniantur. Contra vero fit, ut sicut hominibus consuetum est, tenuibus quod parum aut nihil habent, per injuriam detrahatur; sic Deo his quibus nihil solidi & sinceri est, justissimo suo judicio, quod habent aut in speciem habere videntur admere, & larvam quam pietatis pretendunt detrahatur.*

P R A X I S.

AD sollicitudinem sanctæ conversationis ex eo cohortans quod occultissima quæque reteguntur, ad diligentem & contemptam verbi auditionem, qua sanctimonia vitæ & omnia dona spiritus comparantur, excuscat.

Cujus partes fructum ferendum sunt, adhortatio ad verbum diligenter & cum juratio ad dicendum audiendum.

Verf. 25, &c.
Evangelii luce nullæ turpitudines occultant;

Quia magnæ pietatis obstaculum est, quod homines suas sordes & turpitudinem tectas & opertas iri sibi persuadent, ob eamque causam in eo toti sunt ut hominum oculos effugiant (ut fures, adulteri, &c. sperantes hoc fore occultum) Servator docet eos falli, si quidem hoc sibi persuadent: non enim frustra Deus tam admirabilem Evangelii lucernam accendit, sed illius lucis beneficio tenebras excutiendas, & omnia etiam abditissima antra, & occultissimas crenas & latibula hac luce collustranda esse: & sicuti de Solis calore dicitur illum nusquam excludi, sic de hujus solis splendore itidem dicitur, eum nusquam excludi. Vide *Esa. c. 32, v. 5.* Itaque Evangelii tempus diei comparatur. *2 Tim. sed amentia eorum omnibus innotescit: ut Iannes & Iambres, &c. Priusquam enim Evangelii lux apparet, ut Esa. 32. sæpe frugi habebantur bonæ, qui sunt avari; audaces, fortes; prodigus, munificus. Ideoque igni comparatur Evangelium, quo aurum à scoriis aliisque metallis fecernitur. In hoc sæculo inchoatur, & perficietur die judicii, cum omnia nuda & resupina erunt. Hinc fit ut ab exortu Evangelii, plura pec-*

cata conspiciantur: quod plerique parum reputantes, in Evangelium vitæ luxum conferunt; cum aliud fit peccata reterege, aliud patrare. Lucerna enim collustrata, domus dignoscitur num sit immunda aut sordibus referta. Nisi igitur lumen Evangelii nobis utile ad monstrandam viam sit, in qua Deo grati & Ecclesiæ adificationi sumus, certe nobis in eum finem servicit ut pravitatem & perversitatem hominibus etiam prodat. Si non ad operiendam nostram nuditatem, ad patefaciendam eam erit. Ad tempus latere potest pravitas, perversitas, & nuditas nostra; sed tandem, &c. Referti enim hæc ad prædicationem Apostolorum manifestum est: ac si diceret Christus, hæc vobis exposui non ut illa occultetis, sed ut promulgetis præconio verbi. Illud videtur impedire, quod hæc interpretatio non duodecim tantum, sed aliis Evangelii studiosis facta sit.

Verf. 24, 25.

Deinde monet de verbo audiendo; in quo prior cautio est, ut videant quid audiant, quare cum delectu illud accipiendum, Sicut enim agricola magnum delectum habet feminis, ut lectissimum agro committat; sic nos perquam in hoc attentos esse debemus. Vide *2 Petr. cap. 2, vers. 1. & 1 Corinb. cap. 11. Oportet hæreses esse, &c.* Quicumque hanc doctrinam non affert, cum in domum non recipiatis *Iohan. cap. 3.* nec salvere jubeatis. Nam quidam sunt veluti pueri qui huc illuc pro voluntate impellentis ducuntur, & instar glumæ sunt, qui quovis vento doctrinæ abripiantur. Sunt alii, qui cum auribus prurientibus sint & semper novitate doctrinæ capti, justo Dei iudicio doctores nanciscuntur, qui eorum sensibus adlubescunt, non quibus ad pietatem & vitæ emendationem erudiantur: cumque primum vanis & frivolis, post falsis capientur. Cum enim solum semen verbi fructum bonum ferat, illud, & quidem omni captione nudum, adhibendum est: hujus rei remedium præbet Petrus *2 Petr. 11. sub finem.* Eoque docetur Ecclesiæ esse, Scripturas probe cognititas habere ut discernant, &c. *Lucas enim habet, videte quo modo audiat, id est, qua attentione, quo animo, qua delectatione: quandoquidem alioqui nec fructum feretis, nec sterilitas vestra diu latebit. Oportet aures circumcidamus, Vide Deut. 32. qua aviditate audiendum est.*

Qua mensura metiti fueritis, remetietur vobis audientibus.] Quo majorem diligentiam in audiendo verbo adhibetis, eo cumulatius gratiam Dei, id est, dona per gratiam accipietis.

& in audiendo verbo diligentius adhibenda.

pietis. Quo plus feminis acceperitis, eo plenior em messis referetis. Secus quam in colligendo Man, ubi quantumcunque quis collegerat, homerum retulit tantum: & qui minus homerum collegerat, illam tamen mensuram auferbat. Sicut contra, cui gravis & incircumcisa auris est, ei etiam deest

acumen intelligentiæ. Qui igitur scientissimas aures affert, & aliis rebus maxime exoneratas, ille attentionem suam ad longissimum tempus extendat. Precandum itaque ut cum Deus nobis aures ad audiendum perforet, ut foramina illa quam late terebret.

M A R C. cap. 4. à vers. 26. ad 35.

26 Item dicebat, Ita est regnum Dei ut si quisquam jaciatur semen in terram,

27 Et dormiat, & exsurgat nocte ac die: & semen germinet, & assurgat quomodo ipse nescit.

28 Sponte enim terra fructum fert, primum herbam, deinde spicam, deinde plenum frumentum in spica:

29 Quum autem prodiderit sese fructus, statim mittit messores, quoniam adest messis.

30 Dicebat etiam, Cui rei assimilaverimus regnum Dei? aut qua collatione contulerimus illud?

31 Velut grano sinapis: quod quum feritur in terra, minimum est omnium seminum quæ in terra sunt:

32 Sed quum satum fuerit, assurgit, & fit maximum omnium olerum: editque ramos magnos, ita ut possint sub umbra volucres cæli nidulari.

33 Et talibus multis parabolis loquebatur eis sermonem Evangelii prout poterant audire.

34 Absque parabola vero non loquebatur eis: privatim autem discipulis suis explicabat omnia.

M A T T H. cap. 13. à vers. 31, ad 33.

31 Aliam parabolam proposuit eis, dicens, Simile est regnum cælorum grano sinapis, quod acceptum quisquam ferit in agro suo:

32 Quod minimum quidem est omnium seminum: quum autem excreverit, maximum est olerum: & arborescit: adeo ut veniant volucres cæli & nidulentur in ramis ipsius.

A N A L Y S I S.

Regnum Dei paribus illustratur, primum seminantis; qui describitur suis effectis, semen terræ committentis.

Vers. 27. Deinde dormientis nocte & surgentis interdiu: semen deinceps declaratur suis effectis, nempe germinandi & arborescendi. Quæ effecta declarantur adjuncta Agricola incuria, & cura abjectione, interim dum germinat & crescit.

Vers. 28. Cujus securitatis causa efficiens adjungitur, quod terra sata sua sponte fructum ferat; cuius fructus tres partes constituit, quas adjuncto temporis ab invicem distinguit.

Vers. 29. Aliud effectum Agricola ostendit, nempe frugum perceptionem, quam describit ab

efficiente instrumento, falce, & adjuncto tempore cum maturaverint fruges.

Vers. 30. Convincit nos tenuis & augustæ intelligentiæ in mysteriis regni Dei percipiendis, ab adjuncta difficultate aliquid inveniendi, quo nostram infantiam & rudem capacitatem instruat. Quam etiam difficultatem rhetorica communicatione exornat.

Vers. 31. Propter est, initia Ecclesiæ quantumvis exigua & obscura, tamen progressu temporis longe lateque diffundi; quod probat comparatione parvum, grani scilicet sinapis; quod describitur à comparatione majorum, quia omnium seminum est minimum.

Vers. 32. Hoc semen describitur adjuncta ratione, post effectum emergendi à terra, excresecendi in magni-

magnitudinem; quæ magnitudo amplificatur comparatione minoris, quod scilicet omnium fructuum sit maximum; quod etiam alio effecto amplificatur, quod ramos & flagella magna emittat; quæ ramorum magnitudo suo adjuncto arguitur, avium nidos sub umbra ramorum constructurum.

Vers. 33. Docet aliis parabolis populum docuisse; quas describit à comparatione similibus, nempe harum ipsarum quas Evangelista descripsit; deinde adjuncto facilitatis, quam arguit à subjecto, quod ea facilitate essent, ut plebs & idiotæ eas intelligentia complecti possent.

Vers. 34. Genus docendi designat parabolicum, quod negatione contrarii describit, nihil nisi parabolicum proposuisse. Quorum paribus adjunctis interpretationem describit, à subjecto discipulorum quibus illas exposuit, & adjuncta separatione & sepositione ab aliis, qui in discipulorum censu non erant.

METAPHRASIS.

- 26. **P**errexit doctrinam parabolis adumbrare, dixitque : Verbi prædicatio, qua Christus regnum suum in terris exercet, & qua ad cælos iter sternitur, perinde instituitur, ut cum quis, semine in terram jacto, securus & à solitudine vacuus, nocte dormit, & interdiu experrectus somno, negotia sua procurat, semine interim germinante, & incrementum tantillum capiente, ut uniuscujusque (etiam Agricola) sensum fugiat. Terra enim postquam probe culta & justo semine perspersa fuerit, sua sponte absque cuiusquam ope, fructum edit : primum herbam, deinde nonnullo spatio interposito spicam, sed illam nudam, tandem cum maturaverit frumentum adultum spicæ folliculis conclusum. Simulat vero fructus maturus se prodit, falcem ilico immittit Agricola; quia hoc maturitatis iudicio messem adesse novit, & ne fructus intercidat, aut casu aliquo pereat, studiose caret. Sicut autem superiore parabola, quomodo in singulis seorsim fidelibus Deus prædicationis ministerio virtutem spiritus sui exerit, Christus ob oculos ponit: sic in sequenti parabola, quam rationem in Ecclesia sua proferenda & propaganda tenet Deus, delineat, & veluti pictura propostita demonstrat. Quamobrem sic inquit; Tam sunt homines rudes & bruti in percipiendis Dei mysteriis, ut mihi volenti Ecclesia amplum ex parvis initiis incrementum docere, vix occurrit quo hanc doctrinam apprime necessariam eorum mentibus (subjecta ante oculos aliqua imagine) instillare possim. Placet tamen Ecclesia progressum, ex parvis initiis (mediante verbi prædicatione) ad summum, & decus seu venustatem, & amplitudinem seu propagationem, cum grano sinapis compo-

neri. Quod cum terra mandatur, omnium fere seminum minimum existit: artamen terre commissum assurgit, & sua altitudine omnes alios fructes, majore semine pullulantes superat; eaque magnitudine ramos hinc inde emittit, ut aves cæli sub eorum umbra nidos suos construant. Aliis item parabolis, his ipsis qua superiores descripta sunt, propter facilitatem, & materiam in communi sensu positam persimilibus, sermonem Dei proposuit, se ad eorum quos docuit captum & intelligentiam accommodans. Parabolicam docendi rationem ita constanter tenuit, ut nisi parabola rectum & involutum nihil omnino plebem docuerit: quod tamen his qui suum nomen sibi dederant, maxime his quos ad Apostolatam designarat, cum soli, & à reliqua turba sepositi erant, adhibita interpretatione evoluebat.

32.

33.

34.

P R A X I S.

Evangeliū seminatum, hominibus inscientibus & nihil cogitantibus, sensim & per gradus ad messem seu adultam Christi ætatem crescit.

Cujus accretio, nobis inscientibus. partes { per gradus quosdam ad maturitatem, { tem provectio.

In priore videtur eadem doctrina tradi, quæ *Ioh. 3. 7. 8.* Vide illum locum.

Summa hujus parabolæ est, naturam & vim prædicationis verbi in singulis fidelibus ostendere. Scopus, tum ministros, tum fideles in spe profectus ex Evangelii prædicatione sustentare, tamen illud minus apparet.

Docetur { Fructum quem ferunt pii, tamen ab illis aliquando non perceptum, & suis defectibus impeditum, Deo in hac vita acceptum esse, v. 26, 27, 28. Eundem in futura vita remuneratum iri, v. 29.

De fructu & usu rerum terrenarum ad cælestium intelligentiam vid. supra in *Marc. c. 4. v. 14.* Res terrestres ad cælestem doctrinam illustrandam adhibentur, ex iis quædam delegit ad promissiones obsignandas, alia possunt ad doctrinam illustrandam adhiberi, quam quæ Christus adhibuit, sed ad promissiones in cordibus nostris obsignandas ipse summa sapientia ea delegit quæ aptissima sunt, &c.

Vers. 26. Res terrenarum ad cælestes usus.

Quod præco assumulatur factori, cordi auditorum terræ, &c. vide alibi in parabola semin. *Marc. c. 4. v. 14.*

Surget cum lucet, noctu dormit. Videtur Verf. 27, curæ & timoris vacuitatem indicare, de qua *Ministis Psalm.*

*ministerii
successu
non cre-
cendum;*

Psalms. 3, 6. Iob. 10, 9. Actor. 1, 21. Quo docentur Ministri, perfuncto diligenter & caute officio in pradicando, &c. ne de successu inquieti sint. Si enim cura & anxietate cubitum ad staturam addere non possimus, nodum, &c. tam enim peccamus in ea quae Dei sunt invadendo, quam nostri officii sunt omitendo: vide ad *Corinth. cura omnium Ecclesiarum mihi incumbit*, & cum hoc loco concilia. Quod idem ad aliorum hominum opificia & negotiationes transferri potest.

*Verf. 28.
nec ani-
mum abji-
cendum;*

Germinat & auget se, ita ut agricola illud non perferentiat. Hinc observatur etiam non ideo deijci oportere aut despondere animum, si aut fructus non statim apparet, aut cum appareat non ita perfectus aut copiosus appareat. Quandoquidem sumpto spatio adolescit, donec adultum fructum proferat. Sicut igitur agricola post sumptus factos & labores exantilatos messem patienter expectat: & ut mercator merces aquis & periculo maris committens, navis reditum æquo animo præstolat, tamen interdum totum triennium in itinere sit; sic nos tantisper expectare æquum est, quoad Deus messis & questuosæ negotiationis nostræ speratum gaudium ostendat. Eoque magis quod Deus ipse agricola est, cui ut ferit sic & demeti oportebit: nos duntaxat servi sumus, qui si operam nostrâ fideliter præstiterimus, quod nos torqueat nihil est.

Hoc etiam ad fideles accommodandum, qui dubii & anxii sunt, quod Dei virtutem & operationem in se non sentiunt.

*cum opera
fidelium
imperfecta
Deo gratias;*

Tres gradus constituit, Primum, accretionis herbæ. Secundo, spicæ inanis. Tertio, frumento plenæ. Quo docemur opera nostra imperfecta & multis nævis aspersa, tamen Deo grata esse, modo ad perfectionem contendamus, & quæ à tergo sunt oblitiscamur, ad ea feramur quæ à fronte sunt: ut enim agricola herba & segetibus immaturis lætatur, quæ tamen nihil utilitatis in se habent; sic Deus nostris operibus immaturis lætatur, quæ nondum aut illi gloriæ aut Ecclesiæ emolumento esse possunt. Cum pueri in scholis, juvenes in Academia operam dant litteris, &c. hoc adeo acceptum & parentibus gratum est, etsi nihil adhuc præter sumptus, &c. sic, &c.

*Verf. 29.
quos tan-
dem in glo-
riam adu-
cet.*

Remuneratio in parabola præstat, sed impersonaliter loquitur ex phrasi Hebræorum, Deum messorum intelligit. Ut igitur agricola frugis simul ac seges matura est falcem

immittit, & in horreum congerit; sic Deus in cælum tanquam in granarium suum. vide *Iob. 5, 26.*

Hujus etiam parabola summa est, ex parvis initiis Ecclesiam longe lateque diffundi. Christum plebem promiscue docentem, hanc de Synapi parabolam, cum aliis omnibus his qui Christo nomen dederant, explicasse.

Verf. 30.

Scopus est, Ecclesiam cum adversus paucitatem suam, tum adversus Scripturarum (propter suam in intelligendo tarditatem) difficultatem consolari.

Partes con-
solationis Ec-
clesiæ adver-
sus

sua tenuia & exilia princi-
pialia, *vers. 30, 31, 32.*
tarditatem in Scripturis in-
telligendis, *vers. 33, 34.*

In priore { Quæstio,
duo sunt, } Responsio.

In questione proponitur nostra ad præcipua mysteria indocilitas, dum Christus, qui est sapientia Patris inducitur, addubitans & secum disquirens, an sit aliquid in rerum natura quod possit sua luce tenebras nostras illustrare: ut magnus Ecclesiæ consiliarius, pæne quasi inops consilii hic nobis proponatur, quo modo nostræ ignorantia & tarditati medeatur.

*Hominum
ad myste-
ria indoci-
litas;*

Deinde docentur hic Ministri magnam operam & diligentiam ponere, inveniendis his quæ populi in intelligendo infantiam & indocilitatem juvare possunt. Vnde *Hof. 11, v. 11.* populo exprobrante, quod sub Ministerio Prophetarum, similitudine utentium non proficissent. *Matth. 13, 51, 52.*

*quæ 2
Ministri
ea jura-
da.*

Sequitur altera depulsio offensionis, ex paucitate profitentium Evangelium. Cum enim pauci admodum sunt qui veritatem tuentur, & præterea omnes aditus multiplicandi numeri interclusi videantur, eo quod qui illam profitentur infirmi & ignobiles sunt; sed qui extinctam volunt infiniti, valentes etiam viribus nobilesque. Inde quidam vim pertimescentes se ab Evangelio aut subducunt, aut se (prout veritas postulat) non adiungunt: alii vero putant veritatem Dei non esse, quæ tam incomitata & deserta est, &c. Quotusquisque enim putaret tantam principem & veluti regis filiam tam instipatam esse, neque gynecæo magis frequentem? aut quis exultaret eum Dei unigenitum esse Filium, qui tam solitarius incedat? sicut enim Abimilechus Davidi iratum Saulem suspicabatur, quod paucis admodum servis stipatus advenerat; ita &c. Sic olim ludæi abjecta initia templi instaurandi

*Verf. 31.
Paucitas
eorum qui
veritatem
tuentur;*

contem-

contemnerent parati erant, apud *Aggaum* Prophetam. Sicut hodie fanatici quidam, qui hæc apud nos religionis principia aspernantur.

non igitur
Ecclesiæ ex
multitudine
ne censenda,
da.

In quo illud primum adversus *Pontificios* notandum, Ecclesiæ non esse ex multitudine censendam & æstimandam, nisi velint Christi Ecclesiæ ab ipso collectam damnare. Sed excipiunt Christi temporibus quidem angustiam & contractam, post Apostolorum temporibus ita dilatandam & amplificandam, ut nunquam ad pristinam paucitatem & angustiam coarctari & compingi poterit. Verum, hoc ab illis dicitur, non autem docetur. Interim quomodo sibi ipsis non consentiunt, qui de Ecclesiæ visibili eoque numerosa illud accipiunt, scilicet, *Civitas supra montem posita*, illud enim de Apostolis affirmari palam est. Sed videntur ex hoc ipso loco refelli posse, nam Christus Ecclesiæ statum non una ætate, sed qualis sæpius esse possit describit, & Apostolus insignem à veritate defectionem futuram prædixit. Vide alias quæ ad hunc locum spectant. Deinde adhuc consolationem adversus tentationem ex paucitate, scilicet quod unus Deus nobis sufficit: id illustra exemplo *Abrahæ*.

Verf. 32.
qui tamen
multi &
numerosi
futuri.

Deinde nos adversus hanc tentationem confirmat, scilicet, fore ut utrumque sunt pauci, multi & numerosi tamen futuri sint: tamen in specie nulla spes appareat. Sicut enim *synapis* granum, &c. Est enim incredibile, nisi eventus nos contrarium doceret, ex tam minutulo semine tantum baculum ramis diffusum exoriri posse: & vix credibile est, parum fermenti omnes tantum loco injectum & infernum, ad omnes conspersi partes & particulas permanaturum; sic &c.

Quod si hæc ab hominibus consista & irrigata ita crescunt & pervagantur, &c. Ignis scintilla quantam vim lignorum incendit: *Evangelii* vero doctrina igni assimilatur. *Act. 2.* Item eodem loco verbo valido pervadenti omnia loca; nec à quoquam impediri posset. Contemnemur in *Abrahamo*, qui cum solus esset & vetulus, uxoremque & sterilem & effectam haberet, ut nulla spes prolis affulgeret, promissione tamen Dei tanquam *synapis* grano in infinitam multitudinem evasit: ut ejus filii cum stellis, arena maris, pulvere componantur: ut ejus familia in regnum excreverit, ubi infinita familia nidificabantur. Aliquid hujusmodi legitur *Daniel. 2.* de lapide exciso ex monte, qui excrevit in ingentem magnitudinem. Sicut enim Christus primo humilis & abjectus specie, post in summam claritatem evehctus est; sic, &c. Hujus autem parabolæ veritas primum Apostolorum temporibus cognita est, cum referente Propheta verbum *Hierosolymis* egressum totius orbis aures personavit: & ibi tanquam in angusto loco conclusum, totam conspersionem fermentavit. Hoc & nostris temporibus cognitum est. Quod enim primum in familiis reconditum erat, post in urbes, deinde in regna provenit.

Quod vero semen papaveris, & rutæ aliarumque herbarum minus est, cum verbis Christi non pugnat; quia minimum dicitur, *synapis* ratione habita arbusculæ quæ inde assurgit, *granum minimum?* Tamen vero *synapis* nostri semen in tantam altitudinem & magnitudinem non evadat, tamen in *Iudæa* hoc factum esse, dubium non est. Quod idem in arundine fit, quæ ibi arborescit, cum apud nos perinde non faciat.

M A T T H. cap. 13. à vers. 33. ad 44.

33 *Aliam parabolam loquutus est eis, dicens, Simile est regnum caelorum fermento, quod acceptum mulier indidit in farinae sata tria, usquequo fermentaretur tota.*

34 *Hæc omnia loquutus est IESVS per parabolas ad turbam: & absque parabola nihil loquutus est eis.*

35 *Vt compleretur quod dictum fuit per Prophetam, dicentem; Aperi am per parabolas os meum: eructabo occultata à jacto mundi fundamento.*

36 *Tunc dimissa turba venit domum IESVS, & adierunt eum discipuli ejus, dicentes; Ediffere nobis parabolam zizaniorum agri illius.*

37 *Ipse vero respondens, dixit eis, Qui seminat bonum semen est filius hominis:*

38 *Ager autem, est mundus: bonum vero semen, sunt filii regni: zizania vero, sunt filii illius Mali.*

39 *Inimicus autem qui seminavit ea, est diabolus: messis vero, consummatio seculi est: messores autem, Angeli sunt.*

40 *Sicut ergo colliguntur zizania, & igni exuruntur: ita erit in consummatione seculi hujus.*

41 *Mittet Filius hominis Angelos suos, qui colligent ex ipsius regno omnia offendicula, & eos qui dant operam transgressioni legis:*

42 *Projicientque eos in fornacem ignis: illic erit fletus, stridorque dentium.*

43 *Tunc justifusfulgebunt ut sol, in regno patris sui. Qui habet aures ad audiendum audiat.*

A N A L Y S I S.

Ecclēsia ex parvis initiis magnum incrementum illustrat comparatione similitudinis, nempe fermenti; cuius effectum designatur, quod plurimum farinae fermentat; quod amplificatur suo diverso, quamvis quantitate exiguum sit: describitur à subiecto loco, nempe condendum esse in medio confectionis.

Vers. 34, 35. Finem ostendit cur parabolis doctrinam adumbravit; ut impleretur quod Psalmista cecinit, qui cum formam docendi designat parabolicam, & subiectum doctrinae, nempe abstrusa & abscondita à jactis mundi fundamentis.

Vers. 36. Quaedam Christi effecta notantur, nempe quod dimisit & ablegavit turbam. Deinde quod in domum se recepit, quæ adjuncto tempore declarantur, nempe postquam pleraque parabolas apud turbam proposuisset. Cujus dimissionis & in domum receptus adjunctum erat, eorum discipulorum ad eum accessio: deinde adjuncta petitio, ut illis parabolas zizaniorum edidiceret.

Vers. 37. Seminantis pari Christus illustratur, mundus agro.

Vers. 38. Filii regni boni femine, filii diaboli zizaniis.

Vers. 39. Diabolus maligno & infesto homine, mundi finis messe, Angeli messoribus.

Vers. 40, 41. Ratio comparationis redditur à paribus, quia ut messe zizania colliguntur à messoribus, ut incendio consumantur; sic in mundi fine Angeli à Christo emissi omnes improbos colligent, improbi autem ab effectu iniquitatem operandi, & pariter offensacolorum, ad quæ homines impingunt, describuntur.

Vers. 42. Collectionis autem finis indicatur, ut in caminum ignis ardentis conjiciantur; cuius confectionis effectum est, fletus & stridor dentium.

Vers. 43. Hujus autem plenæ & consummate impiorum à piis separationis effectum est, quod justifusfulgebunt; qui fulgor suo subiecto loco definitur, in regno glorioso Patris, & illustratur pari radiorum solis.

M E T A P H R A S I S.

33.

Aliam parabolam loquutus est turba, dicens: verbi predicatio, sacramentorum administratio, & disciplina Ecclesiastica debita procuratio, quibus ad regnum caelorum aditus paratur, fermenti rationem habet. Nam

ut fermentum quantumvis exiguum ingenti massa confectionis inditum, ut omnes massa partes permeans, & se diffundens, massam prius inspidam angusto temporis spatio sapidam reddit: sic hac prudenter accommodata, brevi spatio Ecclesia angusto fines dilatant.

Hac autem per parabolas idcirco proposuit, ut in Christo impleretur denuo, quod olim de se Psalmista cecinit, dicens: Aperiam in parabolis os meum, & eruclabo recondita ab ipsis

pene rerum originibus & jactis mundi fundamentis: sicut enim Prophetæ veteres historias alte repetit, ut sua ætatis populum in pietate institueret; sic Christus quæ ab hominibus in communi vita geruntur, ad spiritualis vita institutionem, ad suæ ætatis homines traduxit.

Post turba missione facta, & illo se in domum recipientem, discipuli eum accesserunt, dicentes: Edidisse & evolue (quæso) nobis parabolam de zizaniis in agro hinc inde perspersis.

Quibus Iesus respondens, dixit: Qui serit bonum semen, egomet ipse sum, qui ob eam causam etiam humana natura assumpta filius hominis vere appello. Agro vero mundus ubi seritur adumbratur: bonum autem semen sunt hi, qui regno caelorum possidendo destinantur.

Deo bonum semen dicti, quia verbi divini prædicatione, tanquam semine immortali filii Dei renascuntur: zizania vero adumbrant filios Diaboli, utpote qui Diaboli imaginem expressam natura gerentes, ad ejus se imitationem porro facti componunt.

Per malignum & infestum hominem, qui zizania disseminavit Diabolum, Dei & piorum jurarum hostem: per tempus messis mundi consummationem; denique per messores angelos intelligi volo. Quemadmodum igitur in messe colliguntur zizania, ut igne pereant, sic in hujus mundi consummatione fiet. Suos enim electos Angelos mittet filius hominis, qui idem est Angelorum Dominus: ut collectis à regno suo (quod est Ecclesia) omnibus impiis, qui impationis occasionem assiduitate peccandi

34, 35:

36.

37.

38.

39.

40.

41.

42. pius præbent. Eosdem in caminum, igne Dei ira tanquam flatu accenso, ardentem conjiciant: ubi erit, sine omni cessatione, post consummationem mundi, fletus & stridor dentium, ex infinito cruciatu animi & corporis expressus. Contra vero justis, cum à propria & ingenua corruptione, tum vero ab ascititia & adventitia improborum iniquatione penitus separati fuerint, non tum, ut olim, sicut Luna quæ sua luce mutabilis est; sed ut ipse Sol, infinito fulgore splendent in regno Patris sui.

P R A X I S .

Verf. 34, 35.
Prophetarum exemplo Christus per parabolas locutus est;

Hujus parabolicæ doctrinæ aliam rationem assignat, à testimonio Prophetæ ductam, P^{sal.} 78. Nam ut Prophetæ Asaphus Israëlẽ de rebus ante illud tempus parum notis informaret, ad attentionem parandam parabolis se hoc facturum profiteretur (tametsi enim probe sciebant eo P^{salms} comprehensa gesta esse, tamen usum eorum & documenta quæ ad omnem Ecclesiæ posteritatem accommodanda erant, maxime vero quæ Christum & Ecclesiam ejus adumbrabant, tenuiter digustabant: præ ut pii qui Davidis tempore vixerunt, quo tanquam novum lucis & cognitionis Dei incrementum affulgebat. Nam cum erant ante illud tempus ænigma erant, ita ut illud קָרָא non videatur posse ad mundi initium referri, sed ad exitum ex Ægypto) sic Christus cum res multo admirabiles, & prioribus seculis omnibus ignotas (Ephes. 3, 5.) complexurus esset, idem docendi genus decessit ab Evangelista confirmari. Quo docetur, Christum summum Prophetam & Prophetarum Dominum, seipsum non tantum Propheticæ doctrinæ, sed docendi etiam formulæ Prophetis usurpatæ obstrinxisse: ut tametsi occultandi materiam necessitas ei incumberet, essetque ad eam rem parabolæ umbra artificiosa, eam tamen ad involucrium & integumentum sensus sui adhibere noluisse, nisi Prophetarum vestigiis insistenti, illi hoc facere fas fuisset. Eodemque fundamento nititur, quod tanta frequentia parabolas usurparit: quod Evangelista ex verbo ἔπαροιμίας seu ἐπιόμοια eleganter observavit.

Quamobrem non tantum doctrina Prophetarum & Apostolorum est retinenda, sed genus docendi ab illis usurpatum à nobis quo ad possumus colendum erit. Non quod hujusmodi oratio sectanda à nobis sit, quæ minus ab auditoribus percipiatur, id enim in exemplum trahendum non esse supra ostendimus:

sed ut ad quæcumque rem docendam nos applicuerimus, eam ad auditorum & argumenti quod subjicitur usum, exemplo Prophetarum accommodemus. Quod enim Apostolis in se defendendis promissum est, ut non tantum quid, sed quomodo etiam loquantur Spiritu Sancto edocendi essent, id latius patet: & non tantum in judicio apologiam, sed in suggestu doctrinam complectitur. Quod si loquendi formulæ à Spiritu Sancto edoctæ sunt, quis non videt eas ad ædificandam Ecclesiam aptiores esse, quam quæ ex peregrinis & prophanis scriptoribus petuntur, & humano ingenio excogitantur? Aut existimabimus Spiritum Sanctum, à quo doctrinæ fructus in solidum pendet, pleniore benedictione hominum inventam quam à se dictatam docendi formulam persequuntur. Nisi igitur peritior aliquis artifex inveniat, qui doctrinæ veritatis aptius vehiculum effingit atque fabricetur, quo ad intelligentiam electorum perferatur, quam quod formavit Spiritus Sanctus, hoc sine controversia utendum erit tanquam aptissimo. Ad hoc quoties pro concione dicendum erit, quid doceamus petendum est; quod idem in modo docendi præstandum esse, superior à me productus locus convincit. Sicut igitur ad ipsam quam precibus petimus doctrinam adipiscendam & intelligendam, ad sacra Scripturarum oracula confugimus; sic ut quomodo Spiritus dicat doceamus, non aliunde quam ad Spiritum Sancti in Scripturis consuetudinem recurrendum erit. In Templo & Tabernaculo, res sacræ non nisi sacris etiam vasis proponebantur. Ita enim scutellis ad sacrum usum destinatis, panes propositionis continebantur: ad ignem sacrum excitandum, sacri focipres, &c. adhibebantur: sic ad doctrinam sacram, &c.

Notandum, apud Marcum dici, parabolas illæ ex rebus intelligentibus petendæ. ita & tam familiaribus rebus propositas esse & obvias, ut poterint eas intelligere; ut justa fuerit improborum ex ignoratione condemnationi, & Ministri etiam intelligant, quibus potissimum rebus similitudines sint petendæ; nec illos cœlum subvolare debere, quo plebes eos sua intelligentia persequi nesciant; sed, &c. Quæ si hac ratione summe observanda erant, quanto magis Evangelicæ doctrinæ, quæ majore temporis spatii delituit, & cujus vel unicum nativitatis Christi mysterium plus mysterii & admirationis habet, quam omnia illa miracula, quæ vel in Ægypto vel in deserto edita sunt. Et hujus

quorum exemplo nunc docendum;

hujus quidem doctrinæ non modo nihil simile ab initio mundi extitit, sed nec deinceps ad mundi usque finem extabit. Huc pertinet sententia illa, *audivisse Apostolos quæ neque Prophetæ neque Reges, &c.* Non sine causa igitur *διδασκαλιον* vocatur doctrina Novi Testamenti, cum nihil unquam aut ante actis temporibus aut futuris innotescet, quod cum hoc arcano aut cum iis novis contendat: quæ tametsi quibusdam exoleta, pervetusta & satis decantata videantur, tamen in ea inquirenti, quotidie aliquid illi novi occurret. Cujus scientia majori quam voluptate eum perfundat, quam præstantissima quæ uspiam alibi narrantur *διδασκαλιον*. Omnes, cum publicus tabellarius appulerit, occurrunt & advolant; ut quæ nova ex patria afferantur quam primum resciscant, &c.

Discipulis hoc petentibus, Christus parabolam zizaniorum evolvit atque explicat. Cujus { Discipulorum à Christo petitio. } Christi eorum petitioni responsum.

Verf. 36. *Discipulorum pietas in petitione expositionis in aboleas*
In priore, piorum ingenium qui minus intellecta requirunt, perspicitur. Hoc probe discipulorum professioni competit: quo in censu omnes pii existimandi sunt. Tametsi enim Christianorum appellatione assumpta, discipulorum nomen exolevit, res ipsa tamen remansit. Ut igitur discipulus hæsitans, rogitat, &c. Quis de testamento paterno ad dubitans, aut de monumentis quæ hæreditatem suam continent, non libenter nodi expeditionem quærit. Qui igitur de hac res solliciti non sunt, hoc ipso declarant ad se hæreditatem non pertinere. Quinimo fit ut non percunctantes, non modo non intelligunt quod dicitur, sed contrarium prorsum secum domum referunt: ut pro semine bono, zizania: pro pane, venenum reportent.

Verf. 37. *in qua seminator ipse filius hominis,*
Seminatorem dicit, se filium hominis: eo- que Ecclesiæ Doctor & Propheta nominatur. Cujuscunque igitur ad sementem faciendam ministerio & manu utitur in disseminando Evangelio, ipse est Seminator. Quod in nobis studium singulare accendat, prædicatum Evangelium audiendi. Qui enim vos audit, me audit. Despectendi igitur oculi à misero homuncione qui manum præstat, & ad Christi majestatem referendi: non tanquam ex suggesto verbum sonaret, sed tanquam de cælo excipiendum: & tanquam summo cælo & throno Majestatis. Quis

non libenter Salomonem audret, aut alium quemvis ejus gravissimos sermones & sapientiæ dicta referentem? Et tamen major est Salomone: ipsa scilicet Patris sapientia. Quem igitur puderet à Christo quod nescit discere? si angelum de cælo misisset, ut legatione erga nos fungeretur, audientiam præbuisse oportuit: nunc vero cum Filium unigenitum misit &c. Idem etiam utile est ad timorem & metum incutiendum. *Heb. 2.* tam amplam legationem & quidem pacis orationem afferentem.

Mundus est ager: non ut olim, Iudæa; sed Verf. 38. mundus totus ager, bonum semen pium universus orbis. Quæ enim olim deserta erant regiones, locus ferarum bestiarum, draconum, &c. nunc est ager Domini, vinea Domini, hortus Domini, &c. Prius, bonum semen, cum sermone; nunc piis comparatur *semen bonum*: quia, sermonis semine generantur: quia, ut ex semine spica progressu temporis allargit; sic ex parvis initiis tandem ad perfectionem perducitur. Quo indicatur, nos prima quæque pietatis initia, à semente Verbi Dei haurire: nihil nobis inlitum natura esse, præter vitiosa. Quod autem *verbo* ad vivam & certam regni spem gignamus, id nostram ad audiendum diligentiam acuat: & ad accipiendum semen studium inflammet. Sunt enim non tantum ex régia stirpe, sed Reges quotquot hoc semine regenerantur, & Monarchæ cæli & terræ.

Zizania, diaboli filios esse, causa redditur, quod ab illo gignantur & profeminentur, *Iob. 8. vos filii diaboli estis, &c.* & *1 Iob. 3. 8, 9, 10. Genes. 3. semen serpentis.* Quod horrorem incutiat, si quis illud pro dignitate reputet. Quibuscunque enim parentibus se oriundos jactant, tamen nisi pietate vera imbuantur, filii sunt diaboli. Vide *1 Iob. 3, 9.* eoque, hæredes & cohæredes diaboli. *Matth. 25.* Ex quo verbi prædicationem, iniquitatis causam non esse declarat.

Finis mundi est messis.] Quod certissime Verf. 39. finis mundi est messis notat, finem hujus mundi fore. Ut enim sementem messis sequitur; sic Evangelii prædicationem finis mundi. Erit dies justitiæ, quo quisque prout gesserit se, accipiet. Alioqui, pejor esset piorum conditio *2 Thef. 1.* & *1 Cor. 15.* paterfamilias nimis dissolutus esset, qui suos servos nunquam ad ponendum rationem revocaret.

Messores Angeli.] Ministri etiam messores messores Angeli, ut & Ministri. dicuntur: sed qui homines in Ecclesiæ militantis horreum colligant: cum Angeli, in Eccle-

Ecclesiam triumphantem convehant. Illi falce verbi hoc faciunt : Angeli, falce roboris & virium. Illi, exhortationibus & persuasionibus. Hi vero, vi. Illi non sine contradictione & reluctance. His resisti non poterit. Vt enim improbi hic cum melloribus colluctentur, & non sine aliquo, ut sibi videtur, fructu ; ibi tamen nihil profuerit illis contra niti ; nec magis poterunt obistere, quam falci præacutæ zizania.

Verf. 40, &c. ut agricola metis tē- pore sic faciet Christus die illa.

Vt igitur agricola messorum suo tempore, id est, cum maturerit frumentum immittit, qui, &c. sic Christus expleto piorum numero, Angelos mittet, qui offendicula & improbos tanquam zizania, à piis tanquam frumento seponent, & veluti per manipulos

(non ut ante carptim) collectos & constrictos in ignem ardentem projicient. Hic quidem (inter homines) unius potentia : alius, mercede ; alius, blandis pollicitationibus ; denique alius quod non innorescat, se iudiciis & pœnis eximit : sed ibi nihil horum impedit, quo minus ad supplicium rapiuntur. Nec vero pugnat quod *Matth.* 25. habetur, ubi Christus dicitur segregaturus hædos ab agnis. Nam Christus hoc faciet ministerio angelorum : unde suum hoc factum iure vocare possit. Interim vero Ecclesiæ & Republicæ castigationes & supplicia non debent cessare.

[T6π.] Nam hic vita nostra abscondita est in Christo, &c. *Coloss.* 3. Verf. 45.

MATTH. cap. 13. à verf. 44. ad 53.

44 Rursus simile est regnum cælorum thesauro occultato in agro, quem nactus quispiam occuluit, & præ gaudio quod accipit ex eo, subducit sese, & omnia quæ habet vendit, emitque agrum illum.

45 Rursus simile est regnum cælorum cuiuspiam negotiatori, quærenti pulchras margaritas.

46 Qui nactus quandam magni pretii margaritam, abiit & vendidit omnia quæ habebat, & emit eam.

47 Rursum simile est regnum cælorum sagene jactæ in mare, & quæ res cuiusvis generis cœgit.

48 Quam impletam piscatores subdixerunt in littus : & sedentes quæ bonæ erant in vasa collegerunt, quæ vero putria extra abjecerunt.

49 Ita erit in consummatione sæculi : prodibunt Angeli, & segregabunt malos à medio justorum :

50 Projicientque eos in caminum ignis : illic erit fletus & stridor dentium.

51 Dicit eis IESVS, intellexistis hæc omnia ? Dicunt ei, Etiam Domine.

52 Ipse vero dixit eis, Propterea omnis Scribe doctus in regno cælorum, similis est cuiuspiam patrifamilias qui profert è thesauro suo nova & vetera.

ANALYSIS.

CHRISTVS cum verbo, sacramentis, &c. ab adjuncto pretio describitur, quod illustratur comparatione parium, thesauri in agro; deinde ab adjuncta ejus à captu humani ingenii occultatione: quæ comparatione parium exornatur, nempe thesauri in visceribus & penetrabilibus terræ defossi. Post ab adjuncta ejus inventione, cujus effecta exponuntur, cautio scilicet ne illi præripiatur, qui alio pari illustratur, nempe coelatione rei inventæ, ne si evulgetur, locus ubi thesaurus defossus est, ab aliquo antevertatur & anticipetur. Deinde altero effecto gaudii, post venditione omnium quæ possidet; quod suo sine declaratur, ut agrum in quo thesaurus est, emat.

Verf. 45. Pius & Christianus pari describitur, mercatoris gemmarii; Christus, cum Evangelii

prædicatione conclusus, pretiosæ margaritæ comparatur. Præterea pius describitur suo effecto querendi Margaritam.

Verf. 46. Hæc investigatio margaritæ arguitur suo effecto inventionis margaritæ quam querit; item alio effecto omnia vendendi; quod suo sine arguitur, ut margaritam emat.

Verf. 47. Verbi ministerium describitur comparatione parium, sagene jactatione, ubi mundus in quem sagena dimittitur maris similitudine illustratur; cujus jactationis effectus describitur, nempe quod res diversi generis. Rete non pisces tantum circumcludit.

Verf. 48. Post alio effecto, nempe in littus tanquam in aërem ubi extremum judicium fiet, extrahitur; deinde quod studiose tanquam sedentes, & animum ad eam rem apponentes, bonos à malis tanquam pisces à lapidibus secernunt; his in certum

tanquam commoda vasa ascitis, illis ad inferos eiectis; quod adjuncto tempore describitur, cum sagena impletur.

Vers. 46. Hæc autem secretio præcipue describitur ab adjuncto tempore, nempe in consummatione mundi, cum veluti impleta sagena numerus electorum absolvetur; deinde suo efficiente, nempe electis angelis, qui improbos à sinistris, justos ad dextram Christi sistent.

Vers. 50. Angelorum aliud effectum proponitur, improbos in ignem gehennæ conjicere; cujus effectum est, fletus & stridor &c.

Vers. 51. Claudit Christus has parabolæ adjuncta quaestione, an discipuli hæc omnia intelligerent; quæ suo effectu declaratur, discipulorum responsione; cujus forma est, se illas probe intelligere.

Vers. 52. Describit Ministri Evangelii adjunctam institutionem, in his omnibus, quæ ad ministerium plene obeundum requiruntur. Hunc illustrat comparatione patrisfamilias, qui familiæ alendæ & hospitiis omnis conditionis excipiendis, omnes suas caveas, cellas, penarias, granaria, & alia conditoria probe victualibus omnis generis munita habet.

METAPHRASIS.

44. **Q**UAM piorum tam gl. riosa & fulgens in regno cælorum conditio ut diximus) futura est, quæ eo ducunt chara & pretiosa ut sint oportet. Quamobrem quæ nobis aditum in regnum gloria parant, recte thesauro assimilantur, & quidem (propter nostram naturam nobis illum assequendi insitam ἀδυναμίαν) in agro profunde demerso & abstruso. Quem cum quis Deo gratia fultus invenerit, omni ne quis illum sibi præcipiat cautione utitur. Idemque ex inventi thesauri gaudio, ilico se accingit, ut venditis quæ possidet (ad unum) omnibus, agrum in quo thesaurus reconditus est emat.

45. Rursum fidelis qui ad regni cælorum acquisitionem recte institutus & comparatus est, mercatorem gemmarum vere exprimit, qui margaritas studiose quærens, in unam quandam longe pretiosissimam incidit. Quæ comperto, ilico reversus domum, quæ possidet omnia ut illam redimeret, divendidit.

47. Denique verbi ministerium, quo ad regnum cælorum a litus munitur, sagena non incommode comparatur, quæ in fluctuantem mundum, tanquam in turbulentum & procellosum mare, jacta, piscium omne genus converrit. Quæ cum impleta tractu gravis esse cæperat, illam proptinus in littus piscatores subducunt, post confidentes, tanquam in rem atente incumbentes, bonos & alimento humano idoneos pisces ab aliis selectos, in vivaria

48. eliaque illis asservandis accommodata vasa

conjiciunt; putres vero & usibus humanis ineptos abjiciunt. Sic completo electorum numero (tanquam sagena piscibus gravi) in mundi consummatione futurum est. Angeli aterni à Deo emissi egredientur, & improbos à piis tanquam bonos pisces à putribus secerent. Improbos vero in divi cruciatus locum conjicient: ubi erit, ex tormentorum infinitorum sensu, fletus & stridor dentium.

51. Hac cum perorasset Iesus omnem hæc ænigmaticam docendi rationem, hæc ad discipulos quaestione clausit. Nunquid hæc omnia percepistis? Cui illi: omnino Domine illa percepta habemus omnia. Quibus Christus: Quamobrem omnium verbi divini præco, abunde ad verbi prædicationem (qua ad regnum cælorum itur) instructus, patremfamilias providum imitari debet. Sicut enim hic omnes cellas, penarias, caveas, & alia conditoria ciborum & potitionis omni genere munit; unde (prout usus est) vetera & nova pro domesticorum varia conditione, atate, robore, valetudineque exprimit: sic ille animi omnes facultates tanquam cellas, magna doctrina celestis copia & varietate completas & infractas habere debet. unde prout cujusque aut atas aut ingenium & captus aut animi robur & invaletudo postulat, spirituales passum oportune suspenderit.

Summa est, prædicati verbi Dei vim & naturam vivis coloribus depingere. Partes sunt prædicati verbi vis in Ecclesia conjunctim, & Singulis seorsim.

P R A X I S.

PARABOLIS discipulos seorsim informans, quæ eorum sint in docendo partes instruit.

Cujus partes { Doctrina, parabolis proposita & adumbrata.
sunt, { Ministrorum in docendo officium.
In parabolis { Due priores, quanti Evangelium fit faciendum docent.
{ Tertia, malos cum bonis in Ecclesia per verbi ministerium aggregatos, tantisper quoad mundi finis sit duraturos ostendit.

In iis duabus parabolis, videtur esse commoda digressio, sumpra occasione à beatissima electorum in cælis scelicitate, ubi instar solis fulgebunt. Hinc enim veritatis Evangelicæ pretium probe æstimatur. Et cum thesauro & pretiosissima margarita componitur, quia ad tantum fastigium honoris & beatitatis

Evangelii pretium maxime in gloriaverulamz

beatitudinis provehit. Habet quidem ejus agnitione in hac vita fructus præclaros, scilicet, placidam conscientiam pacem, quæ jugis conviviij jucunditatem, quæ animum non omnino stupidum, voluptate & suavitate perfundat, sicut ante docuimus. Quibus nominibus tamenti plurimi faciendum sit, tamen justum ejus pretium non nisi ex gloria quæ revelanda est, quam nec vidit oculus, &c. petitur. Sicut enim thesauri possessio tamenti nos aliquantum recreet, tamen nisi ad nostri, liberorum & ædificiorum ornatam distrahatur, parum utilitatis aut fructus affert; sic, &c. Vt igitur nobis ipsis stimulos addamus ad Evangelium avide percipiendam, & prout ejus dignitas postulat, subinde nobis cogitatione in cælum subvehendum est, &c.

Verf. 44
&c.
quæ quatenus cum thesauro & margarita comparantur?

Cum *Thesauris* & *Margarita* comparatur (ut *Matth.* 7. unde *2 Cor.* 6, 10. Ministri ditare dicuntur, tamenti ipsi pauperes sunt) non ut hæc Evangelio exæquentur *Iob.* 28, 15, 16, 17. &c. & *Prov.* 3, 14, 15. palea enim & stercus sunt, si cum Evangelio conferantur: sed quod in rebus humanis nihil pretiosius sit *Thesauris* & *Margaritis*, ideo, &c. Si quis projiceret *Thesaurum* pretiosum & lapides pretiosos, quis non omnibus nervis contendat ut quam optimam partem secum reportaret? Oculos, manus, pedes totos collocaret: se etiam luto volutaret, & constipationem aliorum pateretur, ut quam optimam partem domam referret.

an ille etiam à divitibus investigandus?

Quod si quis excipiat, pauperes quidem hoc facturos; sed divites sese huic hominum tumultui ablaturus.

Resp. Omnes ipsos etiam reges pauperes esse, atque adeo mendicos, proinde opus habere hoc thesauro, & ne gry quidem hujus thesauri natura possidere: nec magis vestibus nudos in hanc lucem editos esse, quam hujus thesauri & harum margaritarum inopes. Nec vero illud pugnat, quod quidem cælesti hoc thesauro cognitionis Evangelicæ jamdudum donantur: quisquis enim isto thesauro locupletatur, in eo harum cælestium rerum cupiditas crescit: eoque ante dictum est, eum qui habet, porro habiturus & cumulate illi addendum esse. Hinc est ut *Psal.* 83, 4. *thesaurus domini* & *ejus peculium* dicamur, quod Deus nos non minoris facit, quam Rex sua gaza: cum contra impii, quos Deus hoc thesauro non ditavit, pluma leviores æstimantur.

Quod dicit *κερυκρηστος*, id refertur ad similitudinem fodinarum auri & argenti, quæ in locis subterraneis demersæ sunt, ut non facile occurrant. Vnde & magna peritia opus est, qua sedem fodinarum perveſtigent, & inventis fodinis magni sumptus faciendi & labores ad eundem, quo concupitum thesaurum consequantur. Hic igitur ad diligentem inquisitionem cognitionis excitantur, ut nullis laboribus aut sumptibus parcant, ut in ultimis terras excurrant. Exemplum in Regina Sabæ: sed tamen homines scientia eo perveſtigant & penetrant, ut quod quaerunt inveniant *Iob.* 28, 1, 2. Hic autem thesaurus reconditior est, quam ut ulla hominis industria & ingenio crui possit: nullus tam aut corvi aut aquilæ acie præditus est, ut istum thesaurum pervidere queat.

Sed inanis, inquis, erit quaerendi conatus & labor, si nullus homo ad hunc thesaurum nullo pacto eruendum pertingat?

quomodo illud, cum homo non pertingat?

Pervenitur quidem humanis viribus ad hunc thesaurum nullo pacto, sed gratia Dei, & dono ex gratia. In terra enim infra reconditus & abstrusus non est, sed in ipsis cælis repositus. Ligones igitur & instrumenta seu machinæ, quibus hic thesaurus paratur, sunt manus & oculi, non in terra, sed in cælum defixi; ardentem precem *Matth.* 6. præterea verbi auditio: *Prov.* 2, 6. *Aff.* 10, 14. Item 16, 14. Denique Sacramentorum usus, quo difficilia intellectu, & quæ intelligentiæ acumen fugiunt, veluti contrectantur & palpantur.

Et *ψ.* Atque qui aliquid reperit, vicinos advocant, ut re communicata eos socios gaudii habeant. Vide *Luc.* 15. Deinde piorum ingenium est, beneficium agnitæ veritatis cum suis & aliis partiri. *Iob.* 1. & *Iob.* 4.

quatenus eo invento cælet?

Sed *resp.* ideo dictum esse inventorem cælasse, ne scilicet alius illi furripere, & illum in agri acquisitione antevertat. Quod etiam in cælesti thesauro aliquosque imitandum est: ut cautionem & prudentiam adhibeamus, & oculis animi circumferamus, ne (quod in *Apoc.* dicitur) alius coronam adimat; serpentes enim prudentia esse oportet.

quodam inde gaudium solidum?

Alterum est, cum ex invento thesauro tanto gaudio perfusus esse, ut omnia sua vendiderit, &c. Superius vidimus gaudio quosdam perfusos ex auditu verbo, qui tamen fructum non retulerunt: id autem eo fiebat, quod gaudium leve, momentaneum, minimeque solidum esset nec plenum. Sed ii qui prout decet hoc faciunt, &c. Gaudium

vero an sit solidum & plenum inde conspicietur, si plus maioris ex amissione omnium bonorum, quam gaudii ex inventa Evangelii veritate accipiamus: si veritatis causa, omnia relinquere parati simus; ut amicos, honores, divitias, patriam, atq; adeo vitam ipsam. Magnam enim quaestum faciemus, si veliis omnibus Evangelium redimamus: lucrosus iter fecerimus, &c. Hujus exemplum habetur in Abrahamo, in Mose *Heb. 11.* & eximie in Paulo. *Phil. 3, 5, ad 8.* Quid igitur nobis fiet, cum sine jactura magna illud acquiramus, & cum & vitam & bona cum Evangelio & professione ejus retineamus. Nec vero universa Evangelii notitia tanti constat, sed quavis ejus particula & apex: ut potius quam aliquid perdamus, &c. Nec vero tantum jacturam facere debemus, sed cum gaudio.

Tertia parabola redit unde digressus est: & etiam aliam parabolam in eundem sensum cum priore de zizaniis proponit, nisi quod omnium offensionem superiore parabola occurrens, hoc loco praecipue ministrorum offensionem occurrere videtur, qui exantlatis maximis laboribus, indignissime ferant impios simul cum piis, eorum ministerio in septa Ecclesiae compulsos esse. Adde etiam quod prior parabola complectebatur nomine zizaniarum, omnes improbos, intra & extra Ecclesiam.

Propositis parabolis, docet specialem eorum usum esse erga illos, qui a Christo ad verbi ministerium destinati, ad illud obeundum & exequendum informabantur: scilicet, ut fidei memoria illas recordentes, populo prout usus esset communicarent. Quamobrem quod ab illis num parabolis perce-

ptas haberent percunctatus est, non id fecit quod ignoraret, sed ut eorum responso majorem oportunitatem caperet ministrorum Ecclesiae officium perstringere.

Docet vero Ministrum instructum, cum patrefamilias comparandum, qui promptuarum suarum cellas, caveas, aliaque repositoria omni alienentorum genere probe munivit, unde abunde ad convivarum & hospitum, seu potius domesticorum usum illa deponat, quae cujusque conditio maxime postulat. Alludit autem proculdubio ad *Cantic. 7.* ubi Ecclesia sponso vetera & nova recondita habere dicitur. Sicut enim providus & amplius patrefamilias simul vetera & nova habet, ut aut ipsa varietate hospitem delectet, aut si alterutrum minus placeat, placeat tamen reliquum; sic multiplici doctrina imbutum esse oportet ministrum Evangelii, ut auditores varietate quadam delectet, & pro audientium multiplici ingenio, temporum, &c. orationem suam accommodet: ita tamen ut a sinceritate doctrinae, ne latum quidem unguem recedat. Sic fecit Christus: noverat enim non tantum simplici oratione, sed figurata & adumbrata agere: noverat unam eandemque doctrinam pluribus parabolis illustrare: noverat pro varietate auditorum parabolis accommodare: prout enim cujusque conditio est, ita parabolis & similitudinibus suam vitae conditionem attingentibus gauderet mercatores, iis quae cum sua negotiatione maximam conjunctionem habent: & ut mulieres illa delectant, quae sexum suum attingunt; ut quod de fermento allatum est: & piscatores, parabolae a piscatione ductae delectant.

Verf. 47, &c.
Scopus parabolae de zizaniis.

Verf. 51.
Ejus habitum parabolae.

M A T T H. cap. 8. à vers. 18, ad 23.

18 Quum vidisset autem IESVS turbam multam circum sese, jussit, ut abiretur in ulteriorem ripam.

19 Et quum accessisset quidam Scriba, dixit ei, Magister sequar te quocumque abieris.

20 Tunc dicit ei IESVS, Vulpes habent lustra, & volucres caeli nidos: filius autem hominis non habet ubi caput reclinet.

21 Alius autem ex discipulis ejus dixit ei, Domine, permitte mihi primum abire, & sepelire patrem meum.

22 IESVS autem dixit ei, Sequere me, & sine ut mortui sepeliant mortuos suos.

L V C. cap. 9. à vers. 57, usque ad finem Capit.

57 Factum est autem ut proficiscentibus ipsis, quidam in via dixerit ei, Sequar te quocumque ieris, Domine.

58 Dixit autem ei IESVS, Vulpes habent lustra, & volucres caeli nidos: Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet.

59 Dixit vero ad alium quemdam, *Sequere me. At ille dixit; Domine, per-
mitte mihi ut prius abeam, ac sepeliim patrem meum.*

60 Dixit autem ei IESVS, *Sine ut mortui sepeliant mortuos suos: Tu vero pro-
fectus annuncia regnum Dei.*

61 Dixit autem etiam alius, *Sequar te Domine: sed per mitte mihi prius ut ra-
ledicam iis qui sunt domi meae.*

62 Ait autem ei IESVS, *Nemo qui manum suam adnota aratro, respexerit ad ea
qua retro sunt, appositus est ad regnum Dei.*

A N A L Y S I S.

Proferis est, quemdam se Christi ministerio
sponte offerre; qui describitur ab adjuncta
professione Scribae, deinde ab effectu suam ope-
ram Christo sponte offerendi; quod amplificatur
à subiecto loco quocunque, item adjuncta servitu-
re; quam designat à relato, Christum præcedentem
sequendi.

Vers. 20. Cujus voluntariæ oblationis adjun-
ctum est, Christi illum in ministrum & præbito-
rem admittendi recusatio; quæ sua causa corrum-
pente arguitur, Christum scilicet paupertate &
contemptu in mundo, ad opes & honores quos
Scriba aucupari visus est, incommoda: quæ pau-
peritas ab adjuncta destitutione domoeculæ argui-
tur; quæ porro amplificatur à comparatione ma-
joris, vulpion, quibus sunt suæ focvæ, & avicula-
rum quæ suos habent nidus.

Vers. 21. Alius jussus sequi Christum proponi-
tur. Qui primum describitur à relato, nempe quod
fuit discipulus Christi; deinde adjuncta excusatio-
ne, quæ se eximit à sequendo Christum; & cuius cau-
sa explicatur, nempe ut ei liceat expectata patris
morte, illum sepulturæ mandare.

Vers. 22. Cujus excusationis effectum est, Chi-
sti responsum; quod arguitur ab adjuncta incon-
venientia, quæ concluditur ab adverso, quia vivos
spiritu mortuos sepelire indecorum est. Quod
etiam confirmat ab adjuncta convenientia, ut mor-
tuos sepeliant, & confirmatur à disparato, nempe
quia sequi Christum illico oportet, & non expecta-
re donec mortuo patre illum sepelias.

M E T A P H R A S I S.

18. **E**odem ipso die quo parabolas ante descri-
ptas proposuerat, & ejusdem diei vespere
Christus urbem magnam, quæ se defatiga-
tum ad novum laborem revocaturus erat, con-
spiciens, dixit discipulis, *comparate cimbam,
ut in adversum litus trajiciamus. Interim
vero dum discipuli trajectum parant, eum ac-
cedit Scriba quidam Ecclesie ministerio ad-
scriptus, in his nominatim, quæ ad Ecclesia
usum & adificationem describenda erant.*
I Chron. 24. 6. *Qui dixit ei, præceptor, mihi
adeo quæ dicis & facis omnia probantur, ut
tui studio paratus sim tibi quocunque abieris,
& in quodcumque discrimen adduxeris, me mi-
nistrum & præbitorem adjungere. Cui Iesus:*

*Nolim te in mea fortuna & vita conditione
errare: quæ certe tam tenuis est, ut vulpium
quibus sunt sua lustra, & avium quibus sup-
petunt sui nidi, potior (si externa hæc spectes)
conditio sit: ut pote cui ne tuguriolum ubi caput
reclinem alicubi proprium extat. Quamobrem
de latifundis mei ministerio perquirendis co-
gitans, spe tua penitus frustraberis. Erat au-
tem alius, & quidem ex his qui suum nomen
Christo dederant, qui ab eo ad Evangelii mi-
nisterium vocatus, respondit: Domine te vo-
cantem non pure sequi recusio, unum modo abs-
te peto, mihi ut per te domi hæere liceat, tan-
tis sper quoad patri moribundo, & consilio eta-
te (usque eo ut alterum pedem in sepulchro po-
suisse videri possit) extremum pietatis officium
sumus procurando, præstitero. Ad quem Iesus;
missa omni excusatione me sequere; nam abun-
de passim suppetunt homines vitæ Dei exper-
tes, qui patri tuo mortuo ad parentandum
quam maxime idonei sunt. Quamobrem illis
hanc provinciam, ad quam præcipue facti sunt,
obeundam relinque.*

P R A X I S.

AD verbi ministerium adhibiti, nec fu-
tutorum commodorum spe duci, &
præsentium, quæ ministerium impediunt,
oblivisci debent.

Cujus par-
tes sunt, mi-
nistris

non inhiandum vitæ com-
modis. &
abjiciendum quibus fruun-
tur, quoad ministerium re-
morantur.

Christus, conspectis turbis, jussit disci-
pulos ipsi additos parare illi navem, qua
trajiceret & transfretaret: interim vero dum
ad navem pergunt, hæc quæ sequuntur ac-
ciderunt; ut quidam suam in ministerio ope-
ram obtulerit, alius à Christo adscitus &
advocatus sit.

Prior pars in certo quodam Scriba pro-
ponitur; qui cum admirabilem, cum in lo-
quendo, tum in agendo virtutem in Christo
deprehendisset competisset; Christum magni
ab omni-

dum impulerit? ab omnibus fieri, & de regno mundano somniasset, ut visum est; totum se ejus obsequio seu servitio, dedere & devovere voluit, neque tantum discipulis, sed minister porro Evangelii creati experivit. Oportuit autem magnam vim esse, qua Scriba propriæ scientiæ opinione turgidus, & ex ordine Christo infensiore, usque eo attractus sit, ut à suis despicere, & Christo adharere velit. In quo quid spectarit Scriba iste, ex Christi ad eum responso liquet.

Verf. 25. que Christi se cogit.: Christi responsum huc spectat, se probe intelligere, quid ille querat & sectetur; nosse quid in homine sit, nec egere hominis testimonio: scilicet ut detestatur, & honorem ex ministerio consequatur; sed falsa spe ali jactarique. Cum enim ipse, ubi caput reclinet non habet, absurdum esse, ut aut hujusmodi emolumenta ab illo expectent, aut servi honoribus & divitiis inhiant, cum eorum Dominus his etiam destituatur, quæ ad vitam hanc tuendam necessaria sunt, ita ut aliunde ista accipere & mutuari cogatur.

hinc caute ad ejus ministerium accedendum; In quo notandum est, ministros ad ministerium accessuros, ante oculos ponere oportere, Christum cordium inspectorem esse, & diligenter considerare, quo quis consilio ad ministerium accedat, & propterea illis cogitandum, ut accuratiori judicio satisfaciant, quam Episcoporum aliorumve doctissimorum & judicio acerrimorum hominum; quod ni faciant, aliunde quam per portam ovile ingrediuntur: his vero duntaxat *Porta* aperit, qui se Christo, non hominibus solum probant. Vide *Act. 1, 24. Num. 27, 16.* Vt enim principes suos lanitores habent, qui diligenter observent, si qui præter constitutum conventus ingrediantur: sic &c. Tametsi vero Christus hic præsens in terris non sit, qui avaros & ambitiosos voce sua discernat à sinceris; tamen suam voluntatem in verbo restatam fecit, secundum quam de illis pronuntiabit. Idem etiam in civilium magistratum delectu observandum est. Quod idem, & in singulorum separatis vocationibus tenendum est, ut illas referant ad Dei gloriam & proximorum commoda, non ad propriam seu gloriam seu utilitatem.

nulla lucrifera prope- Hoc loco notandum, plures ad ministerium accurrere, dum sibi vane & stulte honores aut divitias pollicentur, nec cogitant de cruce ferenda; sed ministerium arbitrantur hortum esse deliciarum, aut umbratilem pugnam, à pulvere, sudore & vulneribus remotam.

Notanda hoc loco indiga, & exhausta cum Christi pro nobis conditio; qui cum omnium dominus esset, se omnibus exuere, & propter nos pauper fieri voluit, ut ne tugurium habuerit, in quo vel caput conderet: ut vulpium & volucrum præ eo melior ex hac parte conditio esset, qui & foveas & nidos habent, & quibus motæ alios querant. Hoc nos æque ferre paupertatem docet, si qua calamitate in eam incidamus; quod intelligimus Christum Dominum hanc conditionem subivisse: satis enim sit servo, si periunde cum illo, atque cum hero agatur. *Mat. 10, 25.* Perquam enim absurdum, seu militæ seu servum esse oportet, qui heri aut ducis fortunam æquo animo non ferat. Vide *Vriæ* exemplum, qui ad militiam vocatus, noluit delitiis indulgere, quod imperator belli Ioab sub dio ageret. *2 Sam. 11, 11.* Quanquam toleratiam heri aut ducis vires servo aut militi non confert, quibus illi difficultates sustineant, Christi vero patientia in paupertate, nos sub onere paupertatis nutantes & laborantes recreat, dum cogitamus illum æquissime hoc onus tulisse, ut nos iniquius quandoque, quam par est, eam ferentes sublevert, simul ut suo merito vires resistendi nobis acquirat. Qui autem divites sunt, meminerint ita possidere, tanquam non possideotes, *1 Cor. 7, 30, 31.*

Verf. 21. Christi vocacionis causa omnia relinquend.; Pars altera sequitur, ad ministerium vocatos suis jam partis & perfruitis commodis cedere oportere, modo Christum sequi velint. Hic docetur ministerium tam arcte complectendum esse, & ejus persequendi studio, ab his etiam, si opus sit, divortium faciendum, quibuscumque conjunctissimum necessitudinis & consanguinitatis vinculum habemus, ipsi nempè parentibus. Sic *Matth. 4.* legimus filios Zebedæi, patrem uti Christum sequerentur reliquisse. Principibus quidem hoc non est permissum, ut hoc naturæ vinculum violent: tametsi enim *1 Sam. 8, 10, ad 18.* hoc regis jus dicitur; tamen vim potius & tyrannidem esse, ex loci circumstantia evincitur, cum parentum ab amplexibus avellantur. Deus tamen hoc juris in hominum filios obtinet, ut inconsultis aut iovitis parentibus hoc faciat, ut illos assumat ad ministerium suum, quos sibi adlucit. Quod si gravissimis pænis plectitur, qui debita parentibus obsequia temere denegat; gravius certe multari eos necesse est, qui officia illa non obeunt, quæ ministerii sunt. Quod si ministerii causa, illa etiam officia nobis deserenda & abjicienda sunt, quæ à

Deo

Deo nobis imponuntur; nã illa non sunt admittenda oœra , quæ nobis nullo præcepto incumbunt. Quamobrem nihil est, quod obediunt Episcopi , qui se non asciscere sibi civilia munera , sed demandata admittere, veluti clypeum his opponunt , qui eos hoc nomine ἀδικῶ ἐπισκοπῆς infimulant.

Verf. 22.
quomodo
mortuis
mortuis se-
peliendi?

Quod vero Christus diem usque ad mortem patris prorogari sibi cupienti respondit , *mortuos mortuis sepeliendos esse permit- tendos* , duplicem mortuorum acceptionem continet ; hanc vita momentanea , alteram perenni vita defunctorum. Sensus igitur est, non defuturos qui hoc munere defungantur , quandoquidem qui Deo mortui sunt, hoc erga suos officium non negligunt. Scimus enim tam Ismaëlem quam Isaacum , Abrahami funus procurasse. *Gen. 25, 9.* & tam Esavum quam Iacobum, Isaco defuncto iusta persolvisse *Gen. 35, 29.* Ex hoc autem testimonio Christi, & exemplis Isaci & Ismaëlis , Esavi & Iacobi colligitur, exequias & funus, ita procurari debere, ut tam infideles, quam fideles illi interesse possint : ob eamque causam preces & conciones non esse in funere adhibendas. Idem etiam constat ex funere Iacobi , cui tam Ægyptii Idololatæ, quam Iosephus cum reliqua Ecclesia interfuerunt. Idem potest Episcopis responderi, plus satis virorum esse, qui jus dicendi in homines periti sunt, quibus illa munia committi possunt. Nam nec res tanti ponderis est, quantum ministerium, & plures sunt, qui illis se literis imbuendos tradunt, quibus iudicis officium exerceant, quam qui ministerium Verbi, & iudicium Ecclesiasticum exercere norunt. Hoc vero esset præclarum Christiani hominis officium, si perspecto filiorum ingenio, ad illam potissime vivendi rationem destinaret, in qua maxime Reipublicæ aut Ecclesiæ defectus suppleant.

hinc quo lo-
co habendi
qui à Deo
alieni?

Quod si duplicem mortuorum sensum accipiamus, ut & *1 Tim. 5, 6.* obiter notemus, quo loco sunt qui à Deo, & vero Dei cultu alieni sunt. In summa enim, cum membrorum corporis agilitate, tum ingenii dexteritate mortuam quædam coram Deo cadaveria sunt, inferorum sepulturæ non ita multo post mandanda, quorum fœtor cum Deum tum homines offendit, & ingratus

est, tametsi fragrantissimis odoribus perfundantur. Sicut enim raucidum & prostratum scortum nullis, nec vestibus nec aromatis, se à contracto fœtore vindicare norunt: sic &c.

Illud vero iure miretur quis, cur Scribam sponte suam operam offerentem repudiet, cum vero, qui à Christo vocatus cunctatus est in ministerium admisit. Ex quo illud constat, non esse maxime illos ad ministerium idoneos, qui ultra ad ministerium accurrant ; sicut etiam ex tertio exemplo constat, quod sub homine proponitur, qui sponte, ut videtur, se obtulit, tametsi illud cum aliqua exceptione factum est : sicut contra non sunt semper pro idoneis habendi, qui vocati aliquantulum resistant. Hi enim rei difficultate perterriti, illud declinare student, illi vero nullo sensu ponderis ministerii tacti, temere ad ministerium convolant. Hic elegans illi Gedconis filii apologus locum habet.

Tertius suam etiam operam offert in ministerio, hac lege, ut amicis & domesticis valeat. Quod quidem tametsi & honestum & humanum est, & olim Elizæo concessum *1 Reg. 19, 20.* non tamen à Christo, ut videtur, admissum est.

Hoc elegantis similitudine declarat: quem admodum enim, qui aratro manum admoveas, si vel semel aut minimum respectet, curvam & inflexam lyram ducit; sic qui ministerio se addicens, vel minimum respectaverit, aut aliorum cogitationem averterit, à ministerii accurata norma recedit. Locum igitur hic non habet Proverbium illud quod circumfertur, pollicis latitudine à norma non defecti. Nam graui aut etiam pili unius latitudine norma deferitur: ut hoc exemplo videatur Christus majorem quandam, & accuratorem diligentiam in Euangelii ministerio exigere, quam olim sub lege ; nec immerito, cum ministerium honoratius sit hoc, quam illud. Quamquam verbo ἀποπέλας non tantum se amicis vale dicere, sed & mandata eis de domesticis negotiis dare significatur. Hoc ad omnes accommodari potest, ex *Philip. 3, 13.* oblivisci oportere quæ à tergo sunt, & nos ad ea, quæ ante nos sunt, extendere. Observa neutrum eorum, qui se ingesserunt, admissum esse; sed illum duotaxat, quem Christus ipse vocat.

Cur Scriba
nec aliter à
Christo ad-
missi?

Lvc. 9,
xl. 61.
Christi mi-
nisterium
ob amicos
non differ-
endum;

Verf. 62.
cum qui
minimum
defecit ad
illum me-
pius.

M A R C. cap. 4. à verf. 35, usque ad finem Capit.

35 Dixit autem eis die illo, quum serum dici esset, Transeamus in ulteriorem ripam.

36 *Dimissa igitur turba acceperunt eum ut erat in navigio : sed & alia navigiola erant cum eo.*

37 *Tunc oritur turbo venti magnus : & fluctus irruerunt in navigium, ita ut jam impleretur.*

38 *Erat autem ipse in puppi, cervicali indormiens: tunc expergefaciunt eum, dicuntque ei, Magister, non est tibi cura quod perimus?*

39 *Experrectus igitur objurgavit ventum, dixitque mari; Sile, obmutescere. Tum quieverit ventus, factaque est tranquillitas magna.*

40 *Dixit autem eis; Quid ita timidi estis? quomodo fidem non habetis?*

41 *Et timuerunt timore magno, dicebantque alius ad alium, Quisnam iste est, quod etiam ventus & mare auscultent ei?*

A N A L Y S I S.

CAusum trajectionis maris notat, Christi ad discipulos mandatum; deinde adjuncto tempore generalius, diem scilicet quo concionem parabolica[m] habuit, specialius vesperam ejusdem diei.

Vers. 36. Effectum mandati Christi, nempe quod turbam reliquerunt, quod Christum in navigio impulsis remis diduxerunt: hæc trajectio describitur ab adjuncto comitatu aliorum navigiorum.

Vers. 37. Adjunctum proponit alterum hujus trajectionis, periculum in quo discipuli erant. Cujus periculi causæ describuntur, primum tempestas excitata; cujus effectum unum erat fluctuum timor, alterum quod fluctus navigium influebant, tertium navigii ex aquis repletio.

Vers. 38. Quartum effectum est, quod Christum expergefaciunt; cujus causa exponitur, quod Christus dormiebat; qui somnus suo subjecto universaliore declaratur, in puppi, magis proprio subjecto, cervicali: forma expergefactionis subjicitur; *Magister non est tibi cura de nobis?*

Vers. 39. Effectum hujus invocationis primum est, quod Christus turbam increpavit, 2. quod mari silentium indixit; quæ cum effecta invocationis extiterunt, tum causæ erant cum venti placati tum maris tranquillii.

Vers. 40. Post metum eorum trepidantem perstringit; cujus causam designat fidei exilitatem.

Vers. 41. Hujus duplicis miraculi effectum est, 1. timor magnus, sed non ut prior virtuosus, sed ex reverentia magnifici operis Christi natus, deinde admiratio, cujus forma adjicitur, *Quis igitur hic est cui cum ventus tum mare obtemperant?*

M E T A P H R A S I S.

36. **I**lli relicta turba post comparatam ad navigandum cymbam, Iesum adhuc in navi, è qua tanquam ex suggesto concionem habuit, hærentem, in illam quam conducerant assumptum traduxerunt, aut certe ex una parte navis ad puppim, tanquam commodiorem locum traduxerunt, cui & alia navigia se comites præbuerunt. Postquam vero ex littere solvissent, subita & non expectata tempestas cooritur: unde mare ventus impulsu intumescens, suis in navem fluctibus adeo exundavit,

uti naves, illam præsertim in qua Christus vectus est, momento fere uno aquis impleverint. Vide Luc. 8, 23. & Matth. 8, 27. Iesus autem, ex assiduo eoque intento concionandi labore sessus (ut fit) somnum inivit, capite ad cervical incumbente: qui illum tam arte complexus est ut nec tempestatis fragor, nec fluctuum collisiones, nec commitantium & remeantium strepitus illum somno expergefecerint. Quamobrem illum discipuli excitant, his fere verbis illum compellantes; *Præceptor, nulla ne salutis nostræ cura ducervis, quod in summo discrimine versantes non eripis, sed somno indulges? Serva (quæsumus) si tamen jamjam à mari absorbendi; salus nostra deplorata non sit. Iesus somno experrectus, primum ventum tanquam sensus & rationis participè increpavit, ut qui maris fremebundos fluctus excitasset: deinde mari tanquam intelligentia prædito edixit, ut tanquam fistella in os objecta conticesceret; quo unico mandato & aër serenus & mare tranquillum valde, non sensim ut fieri assolet, sed è vestigio extitit. Sed priusquam hæc miracula edidit, illos perstringendo ad majorem fructum percipiendum comparat. Quid causæ est quod tam immodice formidatis? Quomodo tam multis miraculorum documentis edocti & confirmati adeo fide vacillatis? ut à me perinde dormiente atque vigilante salutem non speretis. Illi vero tanta majestatis sensu tacti, ad tam gloriosum Dei opus magnopere contremiscebant, & admirabundi invicem alloquebantur: cum hæc ita sint ut oculus nostris intuemur & auribus percipimus, quis & quam immensus habendus est, cui muta & sensus expertes creatura, tanquam ad Imperatoris sui nutum, obsequium præstant.*

P R A X I S.

Continet trajectionem in alteram Lacus Cripam;

Cujus

38.

39.

40.

41.

Verf. 35. Cujus Apparatus ad transfretationem,
Christus partes &
navem in- sunt, Tempeftas in trajectione.

Nunc autem ad navem adveniens, quam prius parari jufferat, eam cum Discipulis ingreditur: ubi cum (ur videtur) Discipulos, & Evangelii professores, qui illum ad navem usque prosequabantur, docuisset, tandem apperente vespera, discipulis mandavit ut transfretarent. Quo factò dicitur *Christum à Discipulis assumptum ut in navi erat*, quod ego existimari intelligi de transfere-ndo Christo in commodiorem navis locum, in puppim ad quietem aptiorem: verisimile enim est in alia navis parte cum ante docuisse.

Verf. 36. *in turbæ dimissione circa vesperam ejus diligentia,*

Assumpto vero Christo, navem ex litore solvendo turbas dimiserunt. In quo iterum consideratur notabilis in Christo diligentia & assiduitas, qui ita tempora distribuit, ut nocturnum tempus ad docendum & miracula edendum, non ita itineribus idoneum, precibus & meditationibus destinaret, ut interdiu doctrinæ totus pæne vacaret. Quo exemplo admonentur omnes qui præsumunt, hi inprimis qui Ecclesiam procurant, ut in suis muneribus assidui sint, *et æstus apud eum ardet*: eaque potissime rebus privatis gerendis eligant tempora, quæ eos minime impediunt. Quod eos jure redarguat, qui vana exercitia committunt, quibus diem consumant.

et illius promptitudo quod cum eo navigarint.

Marcus notat plerasque alias ibi naviculas fuisse, quas cum Christo solvisse, & ob eam causam pati periculo obnoxias fuisse ex *Matthæo* colligitur, qui non Christi Discipulos, sed homines de sedata tam subito tempestate atronitos narrat. Quo spectare videtur, quod *συμπαρηγορησεν* apud *Luc. 8, 23*, invenitur, quod ego ad naviculas retulerim. Quæ res eximiam quandam in auditoribus promptitudinem demonstrat: quo populi ardore terra marique labore sumpto, domi & peregre sermonem regni captantis, eorum hominum socordia proditur, qui vix pedem è cubiculo efferunt ut eundem ipsum, cui illi tantopere inhiabant, regni sermonem percipiant: tamen vero Deus verbi subtractionem comminatur, tamen &c.

Sequitur ut de *primum* quidem excitata, tempestate di- &
camus, *deinde* à Christo sedata.

Verf. 37. *Ad Christi doctrinæ* In excitata tempestate primum considerandum, quæ hujus causæ existunt, quas duas cum primis fuisse colligere non est difficile:

unam, ut doctrinam, quam in navi proponeretur, obfirmaret, & gloriam patefaceret; alteram, ut eorum in doctrina profectum exploraret. Quoties igitur graviora aliqua calamitate urgemur, succurrat nobis ad pacandam mentem, & fovendam patientiam, Deum hoc modo sibi laudem cum justitiæ, tum potentia, tum vero demum misericordiæ parare, ut de eo quam antea augustius sentiamus. Quem fructum si ex nostris calamitatibus, seu paupertate, seu vero etiam ignominia feramus, singularem adversus incurfantes nos angores consolationem nos consequi statuendum erit. Mirifice enim hominem in perferendis malis, puta carcere, exilio, morte denique ipsa sustentat bonorum recordatio, quæ ad suos, ex perpeffis malis, redundabunt. Cum itaque certissime sciamus Deum ex nostris difficultatibus gloriam suam, ad quam nati sumus, & cui nos vivere profitemur, exprellurum, non mediocri solatium teneamus, quo doloris mucronem & stimulum retundamus.

In exploratione notandum utilem eam esse, sicut multas lectiones edoctis ex usu est, ut quid in illis profecerint specimen edant. Sic Christus periculum facit de suorum profectu; non ut ipsi, sed ut aliis & sibi ipsi innotescant; ut alii inde vel imitationis, vel cautionis exemplum capiant. Sibi metipsis etiam, cum ut de acceptis viribus gratias agant, tum ut id quod desideratur suppleant, & ut aut ex sensu progressus sperant, aut ex neglecta doctrina metum, qui illos sollicitior reddat, accipiant, simul ac de se submissius sentiant. Succurrat igitur nobis, Dei consilium esse, utiusmodi affectos non perdere, sed pertentare. Quod recte in hoc exemplo luculenter cernitur, cum enim hi Christi mandato obsequentes, ex litore solvissent, & reliqui studio audiendi Christi, se mari commisissent, suspicio merito suboriri potuit, Deum iratum hanc tempestatem immisisse, ut olim in Iona à Deo perfuga factum legimus. Quod nos consolari potest, si quando quæ nostri officii sunt, sedulo & pie obeuntibus gravior casus obveniat: maxime vero cum unigenitum Filium Deus huic etiam tempestatem obnoxium esse voluit. Imitemur igitur Iacobum, qui Angelum Christum in lucta noluit dimittere, antequam benedictionem ab illo obtinisset, *Gen. 32, 24*.

Causis subjungamus effecta: quorum primum est mare turbidum & fremens, fluctus tumidi

et discipulorum profectus explorati- nem;

ex qua illi ut mare

turbidum
commoti,

tumidi & turgidi, qui in altum elati, descensu naviculas ita aquis oppleverunt, ut ne mergerentur periculum esset. Eadem una tempestate fluctus etiam timoris, & dubitationis in animis navigantium excitantur, & veluti mare quoddam, non minus quam alterum illud inquietum. Hic autem singularis fuscus absconditionis, & periculi alicujus gravioris est. quod animum nostrum multis involveris, & iniquitatis convolutum, & à nobismet ipsis absconditum expedit exuirque. Qui enim ante nobis fidentes, robusti plenique fiduciae visi sumus, post factum virium experimento, longe alii dignoscimur, *Rom. 5, 3, 4.* probationem affert. Haud secus quam in tyrone, qui quamdiu ad forum sedet, & in umbra versatur confidit; in pulverem vero & in hostis conspectum traductus, animo, qui prius stabat, cadit: vide exemplum duodecim discipulorum, qui ante pugnam alacres, in pugna ignavi deprehensi sunt, *Matth. 26, 35.*

Verf. 38.

ideoque
Christi ep̄
implorant,

Aliud longe præstantissimum effectum tempestatis, quod Christi opem invitarunt, *Psal. 83, 15. Hos. 2, 21, 22.* Veluti enim flagella sunt, quæ nos ad invocationem nominis divini accelerant: veluti viverræ quædam sunt, aut venatici canes, qui nos &c. In quo exemplum nobis proponitur, quid nobis mari periclitantibus faciendum est. Vide historiam nautarum in Iona suum quemque Deum invocantium, ut pudendum sit, neque horum, neque illorum exemplis commoveri. Oratio vero notatione digna est: *Serva.* (inquiunt) *perimus:* videtur enim pugnantia completi. Se enim perire profitescentes, à Christo servari expetunt. Verum ista inter se probe consentiunt. Cum enim se perire profiterentur, periculum prospiciunt, quod iudicio humano, & omni verisimilitudine lethale erat: Quod vero prece concipiunt, id ex fide manavit, qua rebus etiam deploratissimis melius aliquid sperandum est: atque ita profus Abrahæ exemplo, contra spem speremus. *Rom. 4, 18.* Tametsi igitur ratio & sensus nihil nisi interitum inveniunt, mentem tamen, fide, tanquam anchora, *Heb. 6, 19.* supra hæc inferiora attollamus, quo in precandi Deum officio contineamur.

quorum curam ipsam non habere contentantur.

Sed *Marcus* habet illos de cura & sollicitudine Christi dubios, & suspensos fuisse. Dicunt enim, *ante non attingit, aut tua nihil interest quod nos perimus?* quamvis igitur dubitanter eum accedunt, non tamen hoc modo à precandi studio deterrentur, ut si

quando fluctuare animo nostro nobis accidat, non tamen idcirco precandi fiduciam abjiciamus, aut studium *Pf. 48, 42.* Quod autem dicitur *Iac. 1, 6, 7. dubitabundos nihil accepturos,* illud non est ad ista tam turbulenta tempora referendum, sed ad quotidianum, & in summa tranquillitate animi sensum & statum: sicut enim eum insanum non dicimus, qui formidabili aliquo casu examinatus illud facit, quod hominis est è potestate mentis suæ exeuntis: nec eum iracundum, qui atrocibus injuriis laceratus, non nihil à solita patientia defleat; ita etiam qui formidabili aliquo iudicio à Deo percussus, dubitatione corrumpitur, non propterea inter fideles censendus. Videmus autem illos, in hac tam imbecilla fide, exauditos fuisse. Cujus imbecillitas magis adhuc apparet, quod illum excitantur, non ut ventis imperaret, sed ut precibus tranquillitatem à Deo impetraret; ut olim Ionam nautæ. *Ion. 1, 6.*

Quod autem exsurrexisse, aut experientum esse Christum memoratur, intelligendum eum somno sopitum fuisse, priusquam tempestas coorta esset; quod & discrete notatur. Cujus quidem causâ propinquior erat, quod labore concionandi fessus erat hoc tempore somni: sed Deus Christi somnum in hoc potissimum tempus contulerat, quo tempestas coorta liberius ingravesceret. Si enim Christus non dormivisset, statim initio tempestatis à suis appellatus, antequam periculum grave crearetur, tempestati occursum fuisset. Quod si prior tempestas excitata fuisset, à Christi humanitate alienum fuisset, illis laborantibus, se ad somnum composuisse. Quod igitur, & dormiret Christus, & antequam irruerat tempestas, somnus eum complexus sit, perquam opportunum erat ad illas, quas paulo ante causas posuimus. Nam hoc modo factum est, ut discipuli partim reverentia adducti, partim vero ut Christo labore & vigiliis exhausto, parcerent, illum expergefaceri tantisper distulerint, quoad ultima & extrema subire pericula coacti sunt. Ad hanc Dei providentiam admirabilem pertinet, quod nec strepitum, nec tumultum nautarum, nec maris fremitu, aut fluctuum inter se conspectu expergefactus sit Christus; ut, in dissimillima causa, simillimus fuerit Ionæ & Christi sopor, potius quam somnus. Quod nobis documentum esse debet, ne animum despondeamus, si ea nobis Deus adminicula subtrahat, quibus malo nos urgenti initio occurratur; non enim hoc ideo facit,

Verf. 39.

Quare tam altu Christi dormivisti?

ut nos perdat. Nobis igitur nunc Christi gloria melius consultum est, ut omni tempore illum invoceamus, ut qui nunc nullo somni &c. subsidio egeat. Quod si tum somnum dulcissimum, & sibi perquam necessarium, excutiens, nobis opitulatus est, multo magis nunc faciet.

Verf. 40.
Discipulus
ab animi
commotio-
nem prius
inreparit;

Christus illos de hac tam gravi animo- rum commotione increpat: quæ increpatio tamen ex *Marco* & *Luca* videtur tum facta, cum verbo Christi omnia sedata fuissent; tamen ex *Matthæi* verbis videtur adhibita, priusquam silentium mari & ventis impostum est. In quo illud colligitur, Christum quo majorem fructum ferret, reprehensionem illam adhibuisse, cum adhuc in discrimine versarentur. Sic *Job. 33, 14, ad 24*. *Élihu* docet incomparabile Dei beneficium esse, si dum homines gravissime & periculosissime decumbant, ad eos interpres aliquis voluntatis divinæ accedit, qui eos æquitatem doceat &c. Sicut enim parentes & præceptores, dum castigationem adhibent, causam impostæ castigationis subinde repetunt, ut altius animis eorum insideat admixta culpæ odium: sic &c. Nec igitur alienum existimandum erit si homines, morbis & aliis Dei virgis cæsi, de peccatis admissis admoneantur & reprehendantur. Huc facit quod prius metum hunc nonnihil pelli oportuit, quo paratioris & magis idonei essent, miraculum mox edendum contueri, & cum fructu percipere.

idque pro-
pter immo-
dicum timo-
rem,

Criminatur in eis duo, unum, quod tam timidi essent; alterum, quod fidem non haberent. Timorem non penitus damnat, sed modum excedentem. Si enim usque eo tantum timuissent, quoad metus eorum illos ad Dei vocationem, & strenuum sollicitumque cum tempestate confictum, nihil erat quod vituperium promeritum fuisset. Sapientis enim est periculum metuere, & ab eo fugere, illudque declinare. Sed ita temere, ut de Dei erga te providentia dubites; ut tibi intelligentiam, & agendi dexteritatem, qua cæteroquin præditus es, excuti sinas; ut vix apud te sis; ut plus ex momentaneæ mortis obeundæ timore metuas, quam vitæ æternæ consequendæ spe erigaris, in vituperio est.

et fidei te-
nuitatem,

Altera pars reprehensionis est, de fide, quod in illa tantopere vacillabat: tamen enim ex *Luca* & *Marci* verbis videtur colligi posse, eos fide destitutos fuisse; tamen & prius acta vita, & præsens precatio ad Christum, eos non penitus orbatos fide fuisse do-

cent. Ideoque apud *Matth. 21, 21, 22* appellantur. Hic vero fontem formidinis aperit. Quanto enim plus fidei, tantum fiducie accrescit, ut ad singulos crepitus expavescere, fidei inanitem coarguit: videmus igitur fidem nobis non tantum ad vitam æternam consequendam, sed & ad hanc vitam placide tolerandam esse pernecessariam, sine qua ad solii etiam casum extimescimus, nemine persequente fugimus, & perpetuum formidinis vanæ carnificinam patimur. Contra, fides firma & valida animum tranquillum instar Jugis convivii est, instar *πνευματος* probatissimæ; eaque tanquam publica fide tuti, quocunque terrarum incedamus. Sine illa, ne domi quidem, aut in conclavi interiori salvi sumus & incolumes. Quo magis à nobis, his tam difficilibus temporibus, persequenda; ubi Deus, quocunque oculos convertimus, nihil nisi bella & gladium, tubas & tormenta ostentat, hisque tanquam condimento quodam, ad acquirendam augendamque fidem nos exstimulat.

Christus precibus eorum, metu eos liberat: sequitur jam ut de sedata tempestate loquamur. In quo, quod non nisi summo in discrimine versantibus, & jam à mari deglutiendis, Christus opitulatur, & aliis suorum Davidis, Ionæ, Israëlitisque ad mare rubrum *Exod. 14, v. 10, 11*. Hierosolymæ Ezechielis tempore liberationibus consentienter facit, & eam ob causam isto pacto agit, ut amplioris potentie & misericordie sensu & experientia, sui amorem simul, & in se fiduciam altius animis nostris imprimat. Ea enim, quæ ab amicis, cum summe periclitabamur, beneficia accepimus, & tenacius inhaerent, & libentius prædicantur, nostramque mutam erga eos voluntatem arctius devinciunt. Sicut enim Medici & Chirurgi ars, magis ex lethali morbo aut vulnere nobilitatur, quam si levis quædam sanitatis jactura facta sit: sic &c. Et sicut tali aut morbo, aut vulnere persanato, animus confirmatur, & fidentior redditur, ita ut deinceps aut ob leviolem, aut consimilem plagam, spem vitæ non abjiciamus: sic &c.

Ventum simul & mare increpat Christus; idque ad statim summa placiditas & tranquillitas maris subsequitur. In quo Christi virtus admirabilis est, mutas & inanimatas creaturas Christi mandata capessere, perinde ac si intelligentia & voluntate præditæ fuissent; deinde quod verbum non citius ex ore Christi emissum est, quam hæc tranquillitas ma-

Verf. 30.
Discipulus
a summo
discrimine
Christus li-
beravit;

idque ad
potenti-
sue decla-
rationem;

ri inducta, cum naturæ & rationis legibus sensim demitigandæ fuerint; perinde atque si uno momento, ferocissimum leonem agni placidissimum ingenium accipere cœgisset: artibus enim humanis cicurari & mansuescieri possunt immanissimæ bestiæ; sed illarum ingenium subito mutare, illud demum unius Dei opus est. Hanc subitam mutationem significat ingeminatio verbi, quo silentium imperat: Iosepho interprete in *Genes.* 41, 32.

ac in signi
divinitatis,
eis,

Ad hujus potentie exaggerationem accedit, quod ex magna tempestate, magna tranquillitas maris sequuta sit. Sicut igitur prius humanitatis Christi in somno evidentissimum argumentum, sic hoc loco validissimum divinitatis Christi *τελευτησεν* præbentur. Hoc nos in rebus confusis & perturbatis, ubi aut nunquam, aut non nisi longo intervallo spes emergendi affulget, merito erigere poterit. Deum qui ex tenebris, ex turbulentissima tempestate tranquillitatem

summam uno momento extraxit, modo precibus nostris vellicetur, & clamoribus expergefiat, nobis certissime opitulaturum.

Quod vero simul timebant, & admirabantur &c. notandum est timorem indetatum, quod admirabilem Christi potentiam clare cernerent, & suam simul in credendo imbecillitatem à Christo reprehensam. Suspensio eorum animos facile subintrare potuit, illam omnem potentiam in eos ob incredulitatem armatam; vel potius timorem hoc loco pro licito timore acceperim, ut *Psal.* 2, v. 11. & *Esais.* 66, v. 2.

Verf. 41.
Quomodo
simul ti-
muerint,

Quod vero admirabantur, tanquam rem insolitam, documento est eos, non ut decuit, in superioribus miraculis profecisse, nec enim minorem ante potentiam declaraverat: tamen igitur in Christum crediderunt, eumque nonnulli Dei Filium esse percepissent, tamen videmus quod impeditis eorum fides implicita tenebatur.

Et admira-
rati fue-
runt?

M A R C. cap. 5. à vers. 1, ad 11.

ET venerunt in ulteriorem ripam maris, in regionem Gadarenorum.

2 Egresso autem ipsi è navigio, statim occurrit è monumentis quidam in quo erat spiritus impurus:

3 Qui domicilium habebat in monumentis, & ne catenis quidem quisquam poterat eum vincire:

4 Propterea quod saepe pedibus & catenis vinctus fuerat, sed discepta fuerant ab eo catenæ, & pedicæ contrita: neque quisquam potuerat eum domare.

5 Et per omne tempus erat die ac nocte in montibus & in monumentis clamans, & concidens seipsum lapidibus.

6 Quum vidisset autem IESVM procul, cucurrit & adoravit eum:

7 Et clamans voce magna dixit; Quid mihi tecum IESV Fili Dei altissimi? adjuro te per Deum ne me torqueas.

8 (Dicebat enim ei IESVS; exi spiritus impure ex isto homine)

9 Tunc interrogavit eum, Quod tibi nomen est? Et respondit, dicens; Legio mihi nomen est: quia multi sumus.

10 Et multum precabatur eum ne ipsos mitteret extra illam regionem.

L V C. cap. 8. à vers. 26, ad 32.

26 Et navigarunt in regionem Gadarenorum, quæ est in opposita ripa Galilææ.

27 Ipsi autem egresso in terram, occurrit ex urbe vir quidam qui habebat à temporibus multis, & vestimento non induebatur, neque in ulla domo manebat, sed in monumentis.

28 Is ergo quum vidisset IESVM, & exclamasset, accidit ei ad pedes, & voce magna dixit, Quid mihi tecum IESV Fili Dei altissimi? rogo te ne me torqueas.

29 Mandabat enim illi spiritu impuro, ut exiret ab eo homine: nam à multo tempore

pore

pore corripuerit eum : itaque vincus ille catenis & pedicis, custodiebatur : sed divinis vinculis agitabatur à damone in deserta.

30 Interrogavit autem eum IESVS, dicens, Quod tibi nomen est? Ipse vero dixit, Legio. Nam demonia multa ingressi erant in eum.

31 Et rogabant eum ne imperaret sibi ut abirent in abyssum.

MATTH. cap. 8, vers. 28, 29.

28 Et quum venisset ipse ad ulteriorem ripam, in regionem Gergesenorum, occurrerunt ei duo demoniaci, è monumentis procedentes : se vi valde, adeo ut non valeret quisquam præterire per viam illam.

29 Et ecce clamaverunt, dicentes, Quid nobis tecum, IESV Fili Dei? venisti huc vexatum nos ante constitutum tempus.

A N A L Y S I S .

Postquam est Christi admirabilem virtutem in demoniis ejiciendis exponere. Describitur primum à subjecto loco transhumili; deinde subjecto loco magis proprio, agro videlicet Gadarenorum.

Vers. 2. Describitur ab adjuncto tempore, ilico postquam navi egressus est. Post describitur Dæmoniacus suo subjecto, spiritu impuro, à quo totus possidebatur, & in quo homo erat, potius quam in illo dæmon; quod apud Lucam amplificatur, adjuncto tempore diuturno, quo illam possederat: deinde à subjecto loco habitationis speciali, sepulchretis & montibus; generali, desertis locis apud Lucam; quod suo diverso amplificatur apud Lucam, non in dæmon; & apud Lucam describitur alio adjuncto, nuditatis: post suo effectu, quod Christo obviam venit.

Vers. 3. Suo adjuncto ferocitatis describitur; quod suo effectu apud Matth. arguitur, quod nemo illac sine vitæ discrimine transire poterit.

Vers. 4. Deinde hoc loco ab effectu, quod pedicæ & vincula quibus ligabatur perfrēgit aut dissolvit; quod suo fine apud Lucam declarat, ut in deserta exuperet; denique ab adjuncto indomito ejus ingenio.

Vers. 5. Deinde alio adjuncto assidui clamoris in montibus & sepulchretis; cujus causâ alibi innuitur, quod se lapidibus cædebat.

Vers. 6. Ab effectu accurrendi ad Christum, item altero effectu adorationis, seu potius geniculationis coram Christo; quod suo adjuncto temporis declarat, simul ac eum procul distantem conspexit.

Vers. 7. Alio effectu exclamationis, cujus forma proponitur petitoria, ne illum craentaret.

Vers. 8. Cujus petitionis causa exponitur, quod Christus mandarât dæmoni ut exiret, quod mandarât sua item forma proponitur. Post Christi quæstio proponitur de adjuncto dæmonis nomine.

Vers. 9. Quæ suo relato, responso scilicet dæmonis declarat, & causâ item responsi attextitur.

Vers. 10. Denique proponitur dæmonis adjuncta petitiō, cujus forma subjicitur, ne illum ex illa regione expelleret. Apud Lucam altera etiam proponitur, ne illum in abyssum deprimere; cujus ratio apud Matth. proponitur, ab adjuncto tempore, quod nondum advenerat.

M E T A P H R A S I S .

Postquam in adversum litus præternavigantes, in agrum Gadarenorum pervenissent. Vix dum pedem Christo naviculerat, cum illi occurrunt duo demoniaci, unus cum primis propter & multitudinem dæmonum quorum in possessionem venerat, & temporis diuturnitatem, qua suam in illum tyrannidem exercuerant, immanis & enormis ferocitatis. Is civium suorum consuetudinem & in adibus permansionem aversans, loca desertâ nominatim sepulchreta & montes assidue frequentavit. Quæ ita arvide persecutus est, ut catenis contractus & pedicis compeditus, illas discepserit, has perfrēgit, ut illi soluto ad deserta & solitudines revolare liceret: interim in omnes viatores qui illi occurrerent insiliens, nulla aut vi, aut arte humana domabilis erat. Aërem vero suis clamoribus, noctu & interdum, teterrimis & inconditissimis complevit: dæmonum sæva tyrannide adactus, ut se lapidibus conscinderet. Is conspecto Christo, singulari ejus & arcana spiritus operatione ita attractus est, ut ad eum à quo vel maxime abhorrebat, quam occissime accurreret, eumque pronus adoraret. Contentissime autem exclamans, dixit: quid mihi tecum est, ut mihi nulla injuria læcessit insēsus sis, maxime cum te Filium Dei altissimi agnoscam. Adjuro te per Deum, quem tu quædâ homo es colis & revereris, à quo ad hujus hominis possessionem immisus sum, ne me in barathrum & locum cruciatu ante tempus extremi iudicii, tanquam in carcerem, compingas. Cujus petitionis causa extitit, quod Christus ei edixerat; Egredere ex illo quem possides homine ò nequam spiritus, qui non nisi rebus prorsus immundis oblectaris. Porro non nescis, sed ad maiorem miraculi commendationem ab illo percunctatus est; quod est tibi nomen?

10.

Cui ille, nullo veritatis studio sed potentissima Christi in illum indeclinabili subiectione, quod res est respondens, dixit: Legionis propterea mihi nomen inditum est, quod quamplurimis, tanquam presidariis militibus, ad hujus hominis firmissimam tutissimamque possessionem praeficitur. Cum autem Christi inevitabili subiectione, animadvertissent sibi ex illo homine necessario emigrandum esse, ad preces conversi, Christum imense rogarunt, ne se ex agro Gadareno, ubi propter notitiam hominum illius regionis magna lucri spes affulgebat, exturbaret.

P R A X I S.

Christus summum & absolutum in daemones jus & imperium, & in homines misericordiam declarans, varios, sed tantis operibus parum dignos, fructus reportabat.

Cujus partes } ritas, in homines misericordia: & Fructus declarationem hanc consequutus.

In priore parte } Misericors hominis daemone proponitur cum di- } niaci liberatio: & iusta gregis porcorum per vina Christi } daemones subingressos in potentia, } interitum praecipitatio.

Verf. 12. Miserabilis conditio hujus daemoneis

Vt clarius elucescat misericordia Christi in hominis hujus liberatione, ejus primum commiseranda conditio expendenda est, quae breviter hoc uno comprehenditur, quod a daemoneum legione occupatus esset. Tamen enim a spiritu immundo possessus dicitur; tamen dicitur etiam daemones illum occupasse. Quamobrem dicitur daemoneum, & daemones a Christo, ut in illa regione permanerent, & transitum in porcos petiisse. Quod igitur a daemone occupatus dicitur, ideo fit, quod unus reliquis praeficeretur, & tanquam legionis dux esset, qui pro caeteris simul & petebat, & respondebat. Atque ut hic pedem paulisper figamus, quanta miseria & quam multis lachrymarum fontibus nunquam satis defendenda, hominem ad Dei imaginem conditum, & ut esset Dei templum, & domicilium Sancti Spiritus, in speluncam immundorum spirituum fieri, tanquam caveam avium invisurum & exolarum olim, ut *Efræ. 6, 11.* apparet, magna ignominiae notam alicui injustam esse, cum ejus domus in sterquilinum conversa est; nec foediorum turpitudinis maculam templo Baalis Iehu inurere potuit, quam cum a templi usu ad secessus diverti-

culum transtulit. Multo tamen haec major commutatio est. Quamobrem haec gratia peccato habenda est, & ejus turpitudine tam foedum & impurum hospitem nobis Dei iustissimum judicium adjudicavit. Tamen enim hoc raro, his praesertim diebus, apud nos videtur, tamen in uno hoc homine, quid sit totius humani generis promeritum, agnoscendum est: nec secus de nobis fieret, nisi Dominus nostri misertus, nobis pepercisset.

in quo quid peccato commertum cernitur:

Sed haec calamitas plenius perspicitur ex effectis, quae ista daemoneum occupatio protulit, peperitque. In quibus illud primum est, quod nudum vestibus, eum non tantum caeli injuriis, sed hominum ludibrio exponant, & turpem omnibus & pudendum reddunt. Ex quo videmus diaboli opus esse, partes illas, quas natura rectas & abditas esse voluit, reterege; & quid tandem de Adamitis sentiendum sit. Contra vero Deo placere, ut homines honeste & caste operiantur. Vide legem de femoralibus & subligaculis Sacerdotum *Lev. 16, 4.*

Speciatim quod fit de nudatur;

Nec vero satis habuit pudendum omnibus reddere, sed voluit etiam terroribus eum percellere, eoque eum in deserta loca, ut *Lucas* notat, nominatim vero ad sepulchra & montes, eum saepe & interdiu & noctu per vim agebat. Ut enim consolatione eum privarent, eum in solitudines agebant. Cum enim natura homines ad mutuum inter se societatem apti sint, tum vero Dei instituto hoc ipsum confirmatum est, ut mutuis officiis se invicem juvent. Quamobrem hoc loco discimus, ad quem auctorem acceptum referendum *Eremitarum & Anachoritarum*, qui tantopere in Papatu dilaudantur, inventum: nempe ad diabolium ipsum referendum est. Deus enim vult, ut mutua hominum societate, cum ipsi alios juvent, tum ab aliis juventur. Est igitur diaboli opus homines in solitudines adigere, ubi aetatem sine fructu exigant, & lumen accensum sub modio abscondant. Nam si donorum Dei inanes sunt, consuecere debent cum aliis, ut eorum virtute imbuantur. Sin ipsi donis Spiritus polleant, cum aliis ita haec communicanda sunt, ut illi aliorum etiam donis & commodis communicent.

Verf. 3. & in deserta loca ad horrendum actus;

quod contra Eremitas:

Creditum olim est sepulchra, maxime fidelium, loca sacra esse: unde invaluit haec superstitio, ut se olim ad sanctorum monumenta fideles aggregarint, ibique preces ad Deum fuderint; qui error ad nostra tempora pervenit, ut insignem quandam sanctitatem in caeme-

id eo factum quod sepulchra sancta loca aestimata;

in cœmeterii circuitu posuerint : sicut infœlicem esse ducbāt, qui extra cœmeterii spatium condebantur. Tametsi vero hæc sepulchra erant populi Dei, tamen immundus spiritus illa sui commodi causa captat, nec magis ab illis, quam ab aliis desertis locis, in quibus sylvestres feræ degebant, abhorret : quod certe non faceret, si verum esset, quod illi tam stulte comminiscuntur.

Ad hæc, ut seipsum lapidibus concidat, adigit, sive illius manum per vim ad hanc rem contorquens, sive terroribus & mentis furore usque eo eum ducens, ut sua hoc sponte faceret, sui ut se carnificem faciat. Ex quo continuos clamores & ejulatus ebat, formidabilem in modum. In quo illud observandum est, *Iesuitas*, & alios quosdam Pontificiæ sectæ *ωτοματις*, immundi spiritus ministros & carnifices esse. Non enim contenti afflictionibus à Deo inflictis, proprias sibi consciscunt : quasi Christianæ patientiæ justum periculum capi non posset ex his flagellis, quæ Deus ipse nobis impingit; & quasi non satis illis esset, tentationes, quoad fieri timide potest, (quod Christus docuit) non deprecari, nisi etiam tentationem sponte incurrant. Vide Prophetæ exemplum, qui Dei mandato feriendus & vulnerandus, noluit sibi ipsi vulnus infligere. *I Reg. 20, 35, 36.* Fœcet igitur coram Deo & pius, quod illis tam gloriosum videtur. Nec vero, hac in re, superiores sunt Baalitis, *I Reg. 18, 28.* item veteribus schismaticis; vel potius (ut tandem accidit) hæreticis Circumcellionibus, qui se etiam Religionis specie occidebant: nec illis veteribus Idololâtris, qui suos liberos Idolis mactabant, absimiles sunt.

Ex quibus illud liquet, hujus hominis corpus, tanquam vile Satanæ mancipium, huc illuc actum & jactatum fuisse, pro immundi spiritus libidine. Quod si hominibus mancipari capitis diminutio est, næ dæmonibus in servitutem tradi turpitudinis & ignominia plenum erit. Nec vero hic diaboli in hunc hominum tyrannus consistit: nam & mentem ejus ab his immundis spiritibus perturbatam, & de sede rationis & moderatæ dejectam & deturbatam fuisse, illa verba satis indicant, quibus eum à dæmone hunc emancipatum, sana mente conspectum fuisse commemoratur.

Ex quibus omnibus insignis malitia Satanæ adversus humanum genus perspicitur, qui miserum hunc hominem, quacun-

posset ratione, cruentavit : ut Pharaonis in Israëlitas tyrannus ludus & jocus fuerit, si cum hac committatur. Quod si in hac vita, ubi minimam crudelitatis lux partem exercere conceditur, & quidem adversus Dei electos (cujusmodi hunc fuisse exitus declarat) tantas dolorum & tormentorum faces admoveat: quid reprobis tum faciet, cum toti in ejus potestatem cruentandi & torquendi concludentur? qui tum clamores, qui ejulatus, quis dentium stridor? &c. Et tamen hic ille est, quocum homines consilia capiunt, ejus suggestus & susurra admittunt, quem deosculantur, & ejus in complexu iunt; tametsi verbis eum valde detestentur, & omnibus diris impetant.

Hujus autem Satanæ crudelitatis caput & fastigium est, quod miserum hominem istis cruciatibus & angoribus ad desperationem sollicitavit, ut illum in onne ævum perderet. In quo illud perspicitur, tanto odio Satanam in humanum genus flagrare, ut neque hac, neque futura vita; minimam à cruciatibus vacationem concederet, si rerum summa penes illum esset. Quod igitur impiis & sceleratis in hoc mundo res secundæ affluunt, id non ad Satanæ, sed ad Dei insignem benignitatem, eos hoc modo ad resipiscentiam veluti manu deducentem, referendum est. Satanæ enim si voto potiretur, à primo conceptu, etiam è matrum uteris, veluti obtorto collo ad extrema supplicia raperet.

Denique ad hanc miseriam, & calamitatis cumulum accedit, quod longo tempore hos Satanæ impetus & impressiones vir hic sustinuisse. Quo malum deploratius erat, cum aliquot annorum intervallo suam in hoc homine possessionem constabilivisset. Malum enim, quod per longa tempora invaluit, pro deplorato fere haberi solet. Ex quibus omnibus, quousque Dei electi miseriarum adduci possunt, liquido declaratur; ne animum despondeamus, si nova & inusitata aliqua calamitas nos corripiat. Cogitet etiam qui afflictissimus inter nos est, quot paralangis hujus miseria illorum ætumnas superat, & quam valde mallet præsentem, qua urgetur, afflictionem perpeti, quam hunc tam formidabilem casum subire: sic enim fiet, ut non modo patientiæ, sed & gratiarum actionis argumentum nanciscatur, quod Deus cum illo tam benigne egerit, cum cæteris quin non minus in eum, quam in hunc exarscere potuerit. Hic difficultates de duobus dæmoniis, ex *Matth.* egredientibus: item

Verf. 4.
ejus etiam
miseriam
quod seipsum
lapidibus im-
pigerit:

quod etiam
illam ad
desperatio-
nem dede-
git,

& dudum
in hac mi-
seriarum
manit.

ex quibus
omnibus
vile Satana
mancipium,

& ejus
malitia
adversus
homines,

item, quod ex civitate unus ex illis dicatur Gadarenorum, cum tamen ex sepulchretis exierit: deinde quod *Matth.* Gargafenorum, *Marcus* & *Lucas* Gadarenorum regionem dicant: denique, quod ab hominibus domati non posset, dissolvenda.

Hinc Dei
misericor-
dia cum po-
tentia de-
prehenden-
dis

Hac hominis miseria probe expensa, non erit difficile admirabilem Dei cum potentia misericordiam, & pietatem deprehendere. Primum enim: quantum hoc fuit, hominem istum ita à tot dæmonibus raptatum in vita conservare? quod adhuc melius intelligitur, ex duorum mille porcorum in aquam præcipitatione. Quomodo non idem in hunc hominem præfucissent, nisi Deus illis, ut olim in Iobi tentatione, hamum injecisset, quo, ne vitam ejus attingerent, retineret?

Deinde vero, cum vel dedecus ipsum satis potens fuisset, ad hominem in desperatione & Dei execrabilem blasphemiam adigendum, interminatæ misericordiæ non esse nequit, adversus tot ignita inferni spicula hominem ab æterna damnatione asslerere. Et quidem si rem recte reputemus, non contemnenda Dei gratia est, quod in calamitatibus nostris non simul & hic & alibi pereamus, & consumpti simus. Quod si ab interfectione nos conservare, in beneficiis numerandum est, multo magis ex malis etipere. Hanc igitur Dei pietatem ex verbis Evangelii consideremus. Et primum quidem primo in loco consideranda venit Dei providentia perquam huic homini propitia, quod in Christi appulsu incidat atque incurrat, simulque quod in Christi conspectu dæmones illum posuerunt. Deinde quod illum in vitis dæmonibus ad se attraxit Christus, qui alioqui hominum confortia declinabant studiose, idque contentissimo cursu. Quanquam enim pedicas alias omnes ferreas & chalybeas rupisset; tamen Christi voluntate, tanquam catena, quæ nulla inferorum potentia rumpi & diffringi potuit, retinetur: de qua Christi potentia superius ex *primo capitulo Marci* dictum est.

quæ eo ma-
jor quod
nulla vi ad
Christum
adduci po-
tuerit,

Adhuc incredibilem Christi benignitas in illo enituit, quod sponte sua, neque a dæmonico, nec à quopiam ejus necessario rogatus, eum his malis eximit. Quo magis intelligamus nos exauditos fore, modo Deum precibus sollicitemus. Et quidem ea ratio fuit hujus dæmoniaci, ut nisi Christus ejus misertus, aut ad eum venisset, aut certe vim suam ad ejus sanationem emisisset, perferari non potuisset. Nam nulla vi hominum, ut

alii dæmoniaci, ad Christum pertrahi, & illi sisti potuit. Expresse enim & præcise dicitur, cum domari ab ulla humana vi aut arte non potuisse, nullius hominis incantatione expugnari. Ex quo singularis consolatio nobis suppetit, Christum deploratissima & pertinacissima mala sanare, & quæ nulla humana arte aut cura curari queant. Est enim Dei consuetudo, illos qui maxime dejecti & humiles sunt, consolari: vide *Iob. 5, 5, ad 9.* ubi Christus hominem claudum, qui nec piscinam ingredi, nec amicum aut quempiam necessarium habebat, qui illum ad piscinam, cum ab angelo commovebatur, admoveret, ita ut hominum judicio ejus salus deplorata esset, alteris præteritis respexit, eique manum porrexit. Quod etiam ad spiritualem per dæmones possessionem transferri poterit, non esse penitus desperandum, tamen si quis multis sceleribus infectus sit, tanquam dæmonibus occupatus.

Denique in eo incredibilem Christi benignitas declaratur, quod homine egressi illi non nocuerint, nec illum discerperint: cum enim *Marc. 1, 26.* unus tantum dæmon egressurus, hominem discerperit, & in terram straverit; & quum alibi etiam doceatur dæmonem alterum solitarium & sine comitibus, hominem è quo egressus erat, promortuo reliquisset *Marc. 9, 26.* quid tot dæmones fecissent, nisi Christi bonitate simul & potentia cohibiti fuissent? eadem enim voluntas nocendi in his, quæ in illis fuit: quod si in unius dæmonis ejectione divina Christi potentia patefacta sit, quam illa clare lucet in totius legionis expulsiōne. Hoc loco admonemur, caute nobis ambulandum esse; quandoquidem nobis non cum carne, & sanguine lucta est, sed cum &c. neque cum uno, sed cum multis *Ephes. 6, 12.* & propterea de armis nobis prospiciamus, sicut adversus hostem, qui vitæ præsentis insidiatur. Quod militari veluti disciplina, & armatis copiis, inferorum copia nos adoriuntur: nos admonet ne confuse, & sine Ecclesiastica tanquam disciplina contra illos pugnantes, in fugam acti pereamus.

Quod Christum rogat, ne illum torquat, tamen si videri poterit ad hanc ejectionem referti, ut illum deprecaretur, quia hujus petitionis causa subjungitur, quod illum exire jussisset; tamen, si probe rem expendamus, ipsam petitionem à diabolis institui intelligemus: nam dæmones facile intelligebant, Christum emissum semel verbum revocare noluisse.

Et quod
dæmones eo
egressi non
nocuerint.

Verf. 6, 7,
&c.
Cur dæmon
Christum
roget ne
ipsum tor-
queat?

noluisse. Itaque cum intelligunt necessario sibi migrandum esse, quædam ab illo contendunt; unum, ne ex ea regione illos exigeret; alterum, ne in Barathrum illos præcipites ageret; tertium, ut in porcorum gregem illis migrare fas esset. De secundo prius diximus. Quod autem ad primum attinet, eam ob causam illud petiisse videntur, quod magna spes plenioris messis inter illius regionis homines appareret: & quod diutius

cum illis consuescentes, & jam eorum mores perspectos habentes, invitius ab illis abstrahuntur; quod hæc hominum illius regionis notitia dæmonibus ad perdendum compendiosior esset, quam si ad ignotos migrare coacti fuissent. Ex quo illud emanat, dæmones ita suas provincias inter se distribuere, ut non, nisi Dei imperio, suas sibi sedes deligant, sive regionibus & provinciis, sive familiis insidiantur.

M A R C. cap. 5. à vers. 11. ad 21.

11 Erat autem illic apud montes grex porcorum magnus pascens.

12 Et precati sunt eum omnes illi dæmones, dicentes; Mitte nos ad porcos, ut in eos introeamus.

13 Et permisit eis statim IESVS. Egressi vero spiritus illi impuri introierunt in porcos: & ruit ille grex è præcipitio in mare, (erant autem quasi bis mille) & suffocati sunt in mari.

14 Qui vero pascebant porcos, suggerunt, & renunciarunt in urbem & in agros. Et illi egressi sunt ut viderent quid illud esset quod factum fuerat.

15 Veniunt igitur ad IESVM, & conspiciunt eum qui fuerat dæmoniæ sedentem ac vestitum & sanæ mentis, eum, inquam, qui habuerat legionem: & timuerunt.

16 Et qui id viderant, narraverunt eis quomodo actum esset cum dæmoniaco, & de porcis.

17 Tunc illi cæperunt eum rogare ut abiret ex finibus ipsorum.

18 Ipso vero ingresso in navigium, rogabat eum ille qui fuerat dæmoniæ sedentem cum ipso.

19 IESVS autem non permisit ei, sed ei dixit, Abi domum tuam ad tuos, & eis renuncia quanta tibi Dominus præstiterit, & quod misertus sit tui.

20 Abiit igitur ille, & cepit prædicare in Decapoli quanta ipsi fecisset IESVS: & omnes mirabantur.

L V C. cap. 8. à vers. 32. ad 40.

32 Erat autem ibi grex porcorum multorum pascentium in monte: & rogabant eum dæmonia ut sibi permitteret in illos ingredi. Et permisit eis.

33 Egressa autem dæmonia ex eo homine, ingressa sunt in porcos: & grex ille ruit è præcipitio in lacum: & suffocatus est.

34 Quum autem pastores vidissent quod factum fuerat, suggerunt: & profecti annunciarunt in urbem & in agros.

35 Exierunt igitur ut viderent quod factum erat: veneruntque ad IESVM, & invenerunt hominem illum à quo dæmonia exierant, vestitum, ac sanæ mentis, ad pedes IESV: & metuerunt.

36 Annunciarunt autem ipsis etiam ii qui viderant, quomodo liberatus fuisset qui fuerat dæmoniæ sedentem.

37 Et rogavit eum tota multitudo circumjacentis regionis Gadarenorum ut discederet ab ipsis, quia magno metu tenebantur: ipse autem ingressus navigium reversus est.

38 *Deprecatus est autem eum vir ille à quo demonia exierant, ut esset cum eo: sed dimisit eum IESVS, dicens;*

39 *Revertere domum tuam, & narra quanta tibi praestiterit Deus. Abiit igitur praedicans per totam urbem quanta sibi praestitisset IESVS.*

MATTH. cap. 8. à vers. 30, usque ad finem Capit.

30 *Erat autem longè ab eis grex porcorum multorum pascens.*

31 *Dæmones vero precabantur eum, dicentes; Si ejicis nos, permitte nobis abire in gregem porcorum illorum.*

32 *Et ait eis, Abite. Illi vero egressi abierunt in illum gregem porcorum: & ecce, ruit totus ille grex porcorum è precipitio in mare, & morui sunt in aquis.*

33 *Pastores autem fugerunt: & quum abiissent in urbem, renunciarunt omnia, & quæ demoniacis facta fuerant.*

34 *Et ecce, tota urbs illa exiit in occursum IESV: & quum vidissent eum, rogauerunt ut digrederetur à sribus suis.*

A N A L Y S I S.

Describit *Marcus* Christi iudicium in Gadatenos, primum ex subiecto hujus iudicii, grege porcorum, qui adjuncta magnitudine declaratur; deinde subiecto loco, monte ubi erant, effecta petitione.

Vers. 12. Ab efficiente causa, petitione demonum; cuius forma proponitur, *Mitte nos, &c.*

Vers. 13. Cujus effectus narratur, Christi permissio, ut porcos subirent; quæ permissio adjuncta facilitate amplificatur; quæ etiam permissio apud *Matthæum* distinguitur ab otiosa permissione suo effectu, nempe iussu Christi ut porcos subirent: cuius permissiois tum iustionis effecta narratur, primum quod dæmones porcos subirent, 2. Quod precipites acti sunt in mare, 3. Quod ibi perierunt, qui porcorum interitus adjuncto numero amplificatur, nempe circiter 2000.

Vers. 14. 4. Effectum quod subulci fugerunt, 5. Declarant rem omnem ut gesta; quæ narratio amplificatur à distributione subiecti, in urbe, in agris; cuius item narrationis effectum proponitur, quod egressi sunt homines illius regionis; quæ egressio suo sine declaratur, ut viderent quod factum est.

Vers. 15. Qui finis suo effectu declaratur, nempe quod videbant dæmonibus liberatum; cuius liberationis effecta exponuntur, scilicet primum quod sedebat quietus, 2. Quod vestitus incedebat, 3. Quod modeste & decore se gessit; quæ omnia amplificatur adjuncto priorè, tot dæmonum possessione.

Vers. 16. Cujus visionis effectum erat, timor quo percussi sunt: cuius timoris alia causa atrexitur, quod res omnis ut gesta est, cum in dæmoniaci liberati, tum porcorum ex iussu Christi ingressum eis narrat: quæ narratio confirmatur ab adjuncto narrantium, nempe quod rem omnem ipsi vidissent.

Vers. 17. Timoris vero effectus narratur, supplicatio civium illius regionis, ut Christus ab illis emigraret.

Vers. 18. Cujus petitionis effectum est, Christi

ab illis discessus; discessus veto adjunctum erat, dæmoniaci petitio, ut illi liceret se comitem adjungere.

Vers. 19. Cujus petitionis effectum erat, quod Christus illi hoc abnucebat; quod suo disparato arguitur, iussu ut domum concederet; quod suo sine declaratur, ut praedicaret quæ pro se fecisset; cuius causa adnectitur, nempe Dei misericordia.

Vers. 20. Cujus iustionis effectum erat, obsequium dæmoniaci, qui hoc beneficium praedicavit; quod subiecto loco amplificatur, nempe in Decapoli. Cujus praedicationis effectum subjungitur, nempe admiratio auditorum.

METAPHRASIS.

ERAT in illa regione grex porcorum ingens, 11.
*E*ad montem quandam pascens, procul illum quidem dissitum, sed ita tamen ut à Christo & discipulis conspici possit. Quamobrem omnes dæmones unanimiter Christo supplicarunt, dicentes; immitte nos in hos porcos: agnoscimus enim nos nisi auctoritate tua munitos, ne unum quidem ex illis ingredi posse. Iesus vero illico illis ut porcos subirent permisit, non otiosa (ut quidam somniant) permissione: sed quæ ipsius Christi mandato nitebatur. Quamobrem immundi spiritus hominem egressi, eodem fere momento porcos subeuntes, eosdem precipites in Lacum Genesereth egerunt: ubi tametsi duo mille plus minus essent, tamen ad unum omnes suffocati, perierunt. Quæ re confecta subulci, 12.
sibi ab eodem mortis periculo metuentes in fugam conversi, rem totam cum in urbe Gadarena, tum in illius urbis agro ammittarunt: unde cives videndi causa erumpunt. Ad Iesum igitur accedentes, vident eum qui à dæmonum legione obsessus erat, non ut prius huc illuc discurrentem, sed quiete & placide sedentem; non ut prius turpiter & pudendum in modum 13.
nudum,

16. nudum, sed honeste vestitum; non ut prius furentem & lapidibus cadentem, sed sobrium & mentis comptem. Hac re commoti metu correpti sunt, maxime eum qui huius rei oculati testes fuerant illius, cum quid demonibus obfesso, tum porcis acciderat commemorassent.

17. Tum Christum experunt, ut ab eorum sinibus se subduceret, orare; vano & stulto proffes metu, ne in reliquos greges aut armenta eadem lues grassaretur. Iesum vero discessum parantem & navem jam conscensurum, rogavit qui à demonibus obsessus erat, ut se illum comitem ad iungere liceret, veritus ne à Christo locorum intervallo disjunctum, Dæmones denuo invaderent. Iesus hoc illi abnuens, ad illum dixit; abi domum tuam ad contribules tuos, maxime domesticos, & illis non quidem Euangelium (ad quod munus inidoneus es) sed beneficium hoc, quod Deus sola & mera misericordia motus in te contulit, annuncia.

19. Qui abiens ilico cepit beneficium hoc, quod in illum Iesus contulisset, per totam illam regionem, decem urbibus ornatas & insignitam, predicare; hoc ipso Iesum Deum & Dominum (cujus vi & virtute hoc factum est) non obscure agnoscens; qua re omnes admiratione correpti, vix aut ne vix quidem alium fructum perceperunt.

20.

P R A X I S .

Verf. 11,
12.
Dæmonum
potentia
nulla nisi à
Deo concessa,

DEinde, quod petunt potro, ut Christi venia porcorum gregem invadant, documento est, dæmones, tametsi uni alicui provincie, urbi, aut familie addictos, non posse quosvis aut quidvis corripere aut pefundare, sed illa solum, quorum illis Deus potestatem fecerit. Quod piis singulari solatio est; qui ubicumque terrarum ex ratione vocationis futuri sunt; ut si Romæ essent quæ est cavea immundorum spirituum, atque adeo in Papæ palatio & aula, quæ est istiusmodi impuris spiritibus adhuc pro sua parte stipitior & frequentior; tamen illis nihil propterea timendum sit, quia non magis illis nocere possunt, quod tam prope sint, quam cum in Ecclesia, & conventu sacro, & ubi largissima Angelorum presentie promissione muniuntur. Nec enim perinde sit in istis, ut cum hostis alterius in regnum & fines ingressus est, ut illi omnia tum exposita sunt, ut pro suo arbitratu, bonos pariter & malos devastet. In quo securitati piorum eximie prospectum est, quod non tantum nobis Deus Angelorum custodiam & propugnationem largitus sit, sed quod hostes

etiam nostros ita vincos & compeditos teneat, ut se ne minimum quidem contra nos, sine ejus voluntate & mandato commoveant. Quod si ne dæmones quidem ipsi potentissimi hostes nostri, aliis omnibus sceleris autores; sine Dei imperio nocere equeunt: nedum homines possint, quia ejus instinctu ducuntur; & si nostrorum nihil, nedum nos ipsos violare sine Dei imperio poterint.

Quod autem petunt gregem porcorum iuvadere, id non tam porcorum odio faciunt, quam hominum illius regionis. Tametsi enim, quoad creatura muta, & reliqua mundi machina, aut Deo gloriosa, aut hominibus commoda est, eam dæmones tanquam sibi adversam, everfam esse cupiunt: tamen longius quam ad porcos respiciebant. Nam cum illis hominibus consuecentes facile perspexerant, illius regionis cives avaros, & ad rem attentos esse, eoque sciebant nihil illos à Christo alieniores reddere potuisse, quam si ex ejus ingressu simul & iustu, aliquid illis deperiret. In quo quam minime falsi sunt, hujus historiae exitus declarat; cum hac jactura porcorum facta, ilico Christum supplicabundi rogant, ut abscedere vellet.

Ex quo dæmones videmus attente ex factis, verbis, vultuque ejusque ingenium, & ad res propensionem observare, & singulis pro ingenii ratione, tentationis materiam parare, & quoad possunt suggerere, sive hominibus placendo, sive eos irritando, hoc faciant: ut inanis gloriæ cupidis, & Thrafonibus parasitos, proclivi ad libidinem leonem parant. In rebus autem adversis illas tentationes objicit, quibus quis maxime moveatur: ut ambitioso honoris jacturam, avaro divitiarum amissionem, timido periculum. Quæ tametsi diaboli ministerio sæpe nobis accidunt; tamen cum scimus illa non nisi Dei voluntate fieri, & subscriptione, non immerito à Christo docemur quotidie precari, ne Deus nos in tentationem inducat, id est, ne pro ratione propensionis nostræ, ad vitia occasiones nobis suppeditare permittat, quibus illa propensio attrahatur, aut irriteretur, & ne nos illarum pefessione perentet, quæ nobis ad patiendum difficiles sunt, & à quibus natura nostra maxime abhorret; ita tamen ut si illi de nobis periculum facere liberit, nosmet illi cum hac petitione submittamus, ut nos à malo liberet, & ne in tentatione succumbamus, efficiat.

Quamobrem singulis considerandum est, qui certius

nobis incedendum:

ad quæ potissimum vitia procliviores sunt, quo studiosius illorum vitiorum irritamenta desectant: ut libidinosi circumspiciendum, ne aut impudicarum sceminarum, aut impudicorum virorum consuetudine utantur. Ebrietati proclivi ut illis declinet, qui conbibones fuerunt, aut poculentis addicti sunt, ut saltâ nimis, & potandi appetitum irritantia fugiant. Avaritiæ ne in maritos, uxores, aut alios amicos illius rei adjuutores incidant.

eorum petitioni Christi annuit;

Cum autem omnibus in promptu sit, dæmones nihil æquum & bonum petere posse, Christus autem ipse non ignoraret, quis esset diabolorum sensus, nempe ut illius agricives, & incolas ab Euangelii amore averterent; maxime vero cum probe notum haberet, incolas illos hoc modo ab Euangelii auditione absterros in: mirum videri poterit, cur Christus huic dæmonum petitioni annuerit.

cur potius porcos invadere concesserit?

Quod ad porcorum interitum attinet, Christus hoc ideo fecit, ut declararet omnium se dominum esse; tamen ubi caput reclinaret, non haberet: & propterea tanquam in suum gregem, incolis illis commo- dario, ad tempus datum, potestatem dæmonibus facit. Deinde liquidius patuit hoc modo, à plerisque dæmonibus hominem occupatum esse: cujus rei Christum sollicitum fuisse apparet, ex eo quod dæmones rogavit, quod illis nomen inditum esset, idque ut quam admirabilis fuerit dæmoniaci ab *εὐφροῦν* conservatio, clarius liqueret.

quomodo civibus hinc nullâ obstinationis causâ data?

Quod autem ad civium illorum obstinationem attinet; sciendum est, Christum eorum voluntates non impulsisse, sed illos avide & prompte hanc rem patrasse. Deinde, hac tentatione nullum illis peccatum ingestum aut insertum fuisse, sed duntaxat peccatum, quod prius inclusum & occultum erat, patefecisse. Denique illos iusto Dei iudicio promeritos fuisse, ut hæc calamitas infligeretur, qua ab Euangelio abalienarentur, & oblatum repudiarent. Vnde & illud liquet, illud ipsum quod inique à dæmonibus & invidie petatum est, iustissime & meritiissime à Christo concessum esse. Homines quidem inique petentibus, legitime annuere nequeunt; sed Deus hac lege non tenetur. Si enim Reges suis privilegiis, immunitatibus, & ut loquantur, prerogativis uruntur, quibus Regi fas erit, quod subdito non est, quanto magis hoc Deo, Regi Regum, præ suis hoc jus tribuendum est. Nam ex tenebris lucem, aut ex malo bonum ho-

mines nequeunt eruere, Deus potest. Tamen si enim homines, si picem tangant, ab illa inficiuntur; tamen &c. Et ut periti Medici ex venenis pharmaca saluberrima parant: sic Deus, &c. Et sicut fieri possit, ut pluribus unam eandemque rem perficientibus, hic in- regre se gerat, cum alter, atque item tertius secus faciat: sic &c. Nam in fonte & reo homicidii, morti tradendo accusator, iudex, & carnifex; accusator ut facultatibus cum avertens, illas ad se transferat; iudex odio homicidii, & tanquam legis minister, fontem morti adjudicat; carnifex suam vindictâ explendâ cupiditatem sequens, laqueo illum suffocat: sic Deus una eademque actione cum impiis, atque adeo cum ipsis dæmonibus cooperatur; & tamen &c. Doce illud exemplo traditionis Christi Servatoris, in quo simul & Christus seipsum, & Pater suum Filium, & Judas suum Dominum tradidisse dicuntur: sed causis cum efficientibus, tum finalibus longissime discrepantibus.

Notandum est (*emittere*) quod in dæmo- Vers. 13.
num petitione positum est, idem esse cum Et illis hoc
permittere, quod in Christi ascensione indi- Christus
canda Evangelista posuit. Quod si quis *permissit?*
excipiat dæmones hoc, quod Christo fas non fuit concedere, petiisse, & propterea Evangelistam in Christi ascensione consulto, & de industria, vocem immutasse, & pro (*missi*) adscriptisse (*permisit*.)

Responsio ex his petatur, quæ superius ad diversa loca adnotantur: sicut maxime vero ex *Hebr. cap. 6, vers. 3.* ubi permisso dicitur ex rebus laudatissimis. Quanquam etiam ex hac ipsa historia hoc commentum refellitur. Nam apud *Matth.* expresse dicitur; Christum illis iussisse, ut in porcos abirent. *cap. 8, vers. 32.*

Quod vero *præcipites acti porci* dicantur, qui vere substantiæ.
inde est quod in monte correpti in aquas, quæ monti suberant, ferebantur. Hoc modo liquet dæmones non esse, ut quidam somniant, nihil nisi animi ægritudines aut perturbationes, sed ex se subsistere. Esset enim absurdum cogitationes hominum malas, porcos in mare impellere.

Sequitur ut de fructu & de effectu horum miraculorum dicamus, qui pro varietate eorum, qui de hoc facto rescierunt, varius & multiplex existit. Et primum quidem in subulcis, quos ita perterrefecit, ut sibi fuga consuluerint, & ad urbem receperint. Cum autem plerique alii spectatores adessent, hos tamen solum subulcos tanta formidine per- Vers. 14.
Subulco- rum ex his præ metu fugas
citos,

citos, ut ad fugam conversi sint, ex historia colligitur. Cujus quidem hæc causa reddi possit, quod suis, quorum curam agebant, porcis tam horribiliter interemptis, se proxime peti existimarent. Et forte nonnihil timebant, ne idem illis obtingeret, quod olim Iobi servus pecus curantibus accidisse, legerant aut audierant. *Job. 1, 15, 16, 17.* Verum enimvero voluntatis divinæ inscitis, ut falso hoc metu percellerentur, effecit. Mediocris enim aliqua voluntatis divinæ notitia, hoc illos tam panico timore liberasset. Si enim scivissent, non nisi Christi imperio, se à dæmonibus invadi posse, aut illo jubente, ut ab his corripere, fugam inutilem futuram, tamen si aquilæ abis ut illis concessum esset, nunquam fuga salutem quaerivissent. Videmus igitur scientiæ & fidei, aut inopia aut tenuitate fieri, ut homines seipfos sapius sine causa cruentent, & se impendentis periculi falso metu torqueant. Ignorantia enim veritatis, instar aculei cujusdam est, qui suos dominos interquiescere nec interdiu nec noctu sinit: ut pecudis potius, quam hominis vox illa fuerit *ἡ δεινὸν βίον ἐδίδυν γυνῶναι*. Hæc autem notitia, tamen si singulare sit adversus metus & terrores præsidium; tamen tum demum placidissime in animo quietis parens est, cum fide permiscetur.

Verf. 15,
16,
etiam Ga-
darenorum
timor,

Alter fructus in Gadarenis civibus nobis spectandus proponitur, qui cum partim ex subulcorum sermone hausissent, partim ex aliis qui huic miraculo interfuerant, denique ex dæmonico, quem & sui compotem, & sobrium intuebantur, rem, ut gesta fuerat, comprehensam & exploratam haberent, timore expavescit sunt. Christi enim cum admirabilis potentia hoc pacto illis innotescere cepit, tum simul eorum animos pavor subintravit, ne illa potentia in ipsos armata esset. Quanto enim interiore divinæ potentia sensu hi afficiuntur, qui fide erga Deum destituuntur, tanto eos graviore pavore fulmine feriri necessum est. Quod si potentia divina extra nos exerta & exercita, hominem in tantas angustias adigit, eumque gravi molestia afficit, quomodo illam perferat quis, cum intra corpus & animum ipsius, tam lethales potentia divinæ ictus admitteret?

qualis iste
fuerit?

Hic timor cujus generis fuit ex *17 versu* colligitur; pessimus scilicet, & qui à Christo hos cives abalienavit, quos impellere debebat, ut Christo adhaerescerent. Illum enim accedunt supplices, ut se vellet ex eorum sinibus subducere. Est enim timor quidam,

qui nos ad colendum Deum magis sollicitos reddit.

Causa autem, cur illum secedere cupiunt, *Verf. 17.* non alia videtur, nisi quod, ne & armenta, & *quantum co-*
alios greges perderet, subverebantur. Quod *rum ingra-*
quidem quam ingratis impium fuit, paul- *titudo qui*
ulum considerandum est. Primum enim, *Christum*
quantæ in Christo humanitatis erat sponte *ut abiret*
ad eos proficisci? Deinde tanto cum pe- *rogamus?*
riculo & molestia, quantum illis transfre-
tantibus obreigisse cogovimus. Tertio;
hic vero caput impietatis & ingratitude
perspicitur, quod secum incomparabilem
Dei cognitionis, & reconciliationis thesau-
rum ferens, repudiatus & rejectus sit. Nec
vero solum attulerat, sed etiam attulisse se
insigni testimonio & specimine declarave-
rat, dum dæmonibus occupatum, eisdem li-
beratum intueri possent. Tamen si vero dæ-
moni aliquid in porcis acceperant, tamen nisi
omnis humanitatis simul & pietatis inanes
fuisse, hoc damnum illis abunde in liberato
dæmonico compensatum duxissent. Si enim
porcis suis homines dæmoniacis salute ma-
parare potuissent, eam hac jactura redemissent,
nisi *μίσωδι ἡρώτων* essent. Nec vero hoc bene-
ficium in dæmoniacis constitit, utpote quod
ad omnes regionis incolas permanavit, qui
hoc modo communi lue & peste exonerati
sunt: nã apud *Matthæum* constat, hos dæ-
moniacos ita formidabiles & noxos humano ge-
neri fuisse, ut nemo illuc transire auderet, ubi
illi versabantur. Tanquam igitur eis duobus
indomitis, & inexpugnabilibus, & quidem
non nocturnis, sed diurnis, idque adeo meri-
dianis prædonibus, Christi solo appulsu li-
berati sunt. Si igitur utilitatem spectarent, nisi
publicum emolumentum privatis commo-
dis postponerent, non modo nihil cause sub-
erat, cur Christum à se divertere postula-
rent, sed cur ad se propius attraherent. Sicut
autem eximiam Dei erga se declaratam pie-
tatem & misericordiam repudiare, insignis
cujusdam impietatis fuit: sic levissima hæc
causa fieri, criminis atrocitatem auget. Si
enim probe expendamus, intelligemus, in-
certum eumque inane ulterioris jactura
metum, eos ut hoc facerent impulsisse. De
porcis enim submersis nulla eos spes tenebat
fore, ut, Christo commigrante, reviviscerent.
Christus vero de consimili in mutas pecudes
strage, nihil comminatus erat. Tantum igitur
futuræ jactura suspicio, & illa nullis innexa
rationum radicibus, eos ad hanc impietatem
adegit.

*hinc quales
se Euange-
lio appo-
nant?*

Videmus igitur esse quamplurimos, qui non alia de causa se Euangelio opponunt, nisi quod verentur, ne crescat Euangelio, eorum decreseat & diminuatur quæstus; quia Euangelium eorum fraudes quibus quæstum faciunt, & reregat, & damnet, usus mordaces & alias flexuosas quærendæ pecuniæ vias, horribiliter puniendas denunciet: Vide exemplum Demetrii, *Actor. 19, 24. & c.* Item illius, qui magnum quæstum ex pythone petceperat. *Actor. 16, 19. & c.* Cum hic tamen quæstus non aufertur, sed tantum auferendum incerta conjectura existimabatur. Hinc perpicitur, quam detestanda hæc petitio fuerit, qua Christi à se discessum expectant, ob levissimam jacturam, vel jacturæ potius levem suspicionem, tantam gemmam & mundi thesaurum repudiantem. Quis tam excors est cui propter inventam ex solis immodico æstu molestiam, ne sol unquam in ipsius plaga oriatur, optare in mentem veniat? aut quod pluvia delapsa, vestes aliquantulum madefecerit, pluvix ad se & agrum suum aditum intercludi vellet? hanc enim homines, quia cum singulari commodo conjuncta est, molestiam æquissime ferunt.

Tametî vero Christus hic non amplius sit in terris, qui in hunc modum abire à nobis rogetur: tamen est (proh dolor) multitudo hominum nimium magna, quæ Deo ut à se discedat, non obscure dicunt: de quibus scribitur *Iob. 21, 14, 15.* Quid autem sit dicere Deo ut recedat, explicat, cum divina voluntatis notitia non delectantur, cum nullam mercedem cultus divini, nullum fructum existere arbitrantur.

Sicut autem, petitionis impietatem & irreligionem, sic & stultitiam & fatuitatem expendere operæpretium fuerit. Quid enim proficiant Christum ablegando, tanquam absens non possit æque illis nocere, ac si præsens fuisset? Immo vero hoc consilio, quo bonorum securitati consulere constituerant, tanquam machinam malorum & calamitatum iliada attraxerunt: sic etiam sæpe fit, ut homines cum Euangelio luctando, non tantum futuræ, sed & præsentis vitæ commoda sæpe amittant. Quanquam vero Christo ut discedat, supplicent; tamen hoc forte faciunt sensu potentia Christi cohibiti; alioqui si integrum hoc illis fore existimassent, vim Christo illaturi.

*quis autem peti-
tioni Chri-
sti annuit:* Christus enim non est tam importunus ho-

spes, ut invito etiam hospite alicubi hæreere velit; præsertim cum nullius rei opus habeat, & commoda in hospitium suum multa adferat, accipiat vero aut auferat nihil. Quare cavendum, ne hujusmodi cogitatio aut optio animos nostros subeat, ne Christus cordis ipsius vocem exaudiens, à nobis migret.

Sed hic *queratur*, cur à Petro rogante, ut Christus discederet, non modo non recessit, sed insigni eum promissione munivit, quæ propius quasi accessit: istis vero Gadarenis hoc petentibus annuit?

Respondeo. Petitio verbis eadem, sine & instituto longe diversa erat.

Atque hæcenus quidem fructus putres exstiterunt, & Christo ingrati, maxime vero ipsis arboribus exitiosi. Sequitur fructus longe melior, quem Christus à dæmoniaco percipit. Is enim Christo abeunti se comitem adjungi petit, ut cum cæteri Christum ad eos venientem repudiarint, hic Christum, relictis suis, sequi discipiat. In quo quantum sit, quod laude dignum est; tamen subest, si probe rem expendimus, magna imbecillitas in hac petitione, ut ne hic quidem fructus satis maturus sit, ut tanto labori, & tam liberali potentia, & misericordia divina saroni respondeat.

Nam cum non idcirco Christum sequi expectavit, ut Euangelii præco esset (fuisset enim hoc summæ arrogantia se præsertim tam subito, tanto honori ingere:) videtur prorsus ob eam causam Christo adhæsisse, ne ab illo avulsus, denuo dæmones remearent, & veterem suam possessionem repeterent. Hinc etiam est, quod prius dictum est, cives illum prope, vel juxta Christum sedentem offendisse. Vide hujusmodi quid *Act. 3, 11.* in claudo, qui Petro & Ioanni ad eum modum affixus mansit, ut ab illis non discederet. Sic utrinque peccatur; à Gadarenis, quod ex Christi præsentia corporali, ab hoc, quod ex ejusdem absentia, damnum & jacturam sentitet. Hi Christo absente nihil sibi ab illo mali proficisci posse, hic nihil boni illo absente ad se pervenire posse constituit. Ita videmus veterem errorem esse, homines corporali præsentia nimium affixos teneri.

Incredibilis autem erat Christi humanitas, & incomparabilis, qui tam inhumaniter repulsus & rejectus, illis tamen præconem relinquit, cujus voce & conspectu ad Christum recognoscendum adduci possunt, ut quod per se efficere non se commode posse videret,

*qui tamen
Petrus hoc
ipsum pe-
tens?*

*Verf. 18.
Dæmonia-
cus quom
secte Chri-
stum sequi
voluerit?*

*Etiã co-
rum fatui-
tatem hoc
ipso pro-
duat;*

*Verf. 19.
qui ut præ-
co Dei be-
nignitatis
ibi reli-
ctus;*

videret, per alios effectum daret. Neque tamen existimemus his verbis, hunc Evangelii præconem constitutum esse, aut ad publicum in Ecclesiâ munus vocatum: aliud enim est Evangelium prædicare & ministerio Ecclesiæ defungi, aliud vero speciale quoddam in se declaratum beneficium promulgare; & aliud esse Ecclesiæ verbum proponere, aliud suis amicis & noris omnibus præceptum putemus, ut Dei erga nos misericordiam, prout usus fuerit, exponamus. Sic David docet se acceptam liberationem evul-

gaturum, ut alii Deo confidere, & ad eum confugere discant.

Quod autem Iesus monuit dæmoniacum, ut quid Dominus pro ipso fecerat, evulgaret, non quid ipse fecisset: indicat Christum quam longissime ab inani gloria alienissimum fuisse. Quod autem Iesum hoc fecisse dæmoniacus prædicabat, argumentum est demonstrativum Christum pro Deo & Domino habuisse: simul innuit beneficio affectum, suum beneficium prædicare oportere, utcumque ille laudem benefactorum non quarat.

M A R C. cap. 5. à vers. 22. ad 35.

22 Et ecce, venit unus ex præfectis Synagoga, nomine Iairus: & quum vidisset eum, accidit ad pedes ejus.

23 Et multum precabatur eum, dicens, Filiola mea in extremum adducta est: rogo ut venias, & imponas ei manus, ut servetur: & vivat.

24 Abiit igitur IESVS cum eo: & sequebatur eum turba multa, & comprimebant eum.

25 (Tunc mulier quaedam qua erat in fluxione sanguinis ab annis duodecim:

26 fueratque multa perpeffa à multis Medicis, & impenderat omnia sua, & nihil adjuta fuerat, sed potius in deterius venerat,

27 Quum audisset de IESU, venit in turba à tergo, & tetigit vestimentum ejus.

28 Dicebat enim, Si vel vestimenta ejus tetigero, servaber.

29 Et statim exaruit sors sanguinis ejus; & sensit corpore se sanatam esse ex eo flagello.

30 Statim autem IESVS quum apud se cognovisset vim illam qua ex se ipso prodierat, conversus in turba, dixit; Quis tetigit vestimenta mea?

31 Et dixerunt ei discipuli ipsius; Vides turbam te comprimentem, & dicis, Quis me tetigit?

32 Ipse vero circumspiciebat ut videret eam qua hoc fecerat.

33 Mulier autem timens & tremens, quum sciret quod in se factum fuerat; venit, & accidit ei ad pedes, dixitque ei omnem veritatem.

34 Ille autem dixit ei; Filia, fides tua te servavit: abi cum pace, & esto sana ex flagello tuo.)

A N A L Y S I S.

Propositur Iairi ad Christum petitio supplicis, qua amplificatur adjuncta nota singularis attentionis; describitur autem ab adjuncto officio Archisynagoga, & adjuncto nomine Iairi, ab effecta projectione.

Vers. 23. Et advolutione ad pedes Iesu, item supplicatione; qua amplificatur ab adjuncta ejus vehementia & ardore, cujus tam supplicis petitionis causa assignatur, filie suae extremus morbus: forma autem petitionis est, ut ad se veniat; qua suo sine corroboratione, ut filia morbo liberata vitam proroget.

Vers. 24. Petitionis effectum est, Christi ad ejus aedes profectio; qua profectio declaratur suo ad-

juncto, nempe multo comitatu: cujus turbae effectum est Christi compressio.

Vers. 25, 26. Quid in itinere ad aedes Archisynagoga acciderit narrat Evangelista, in sine miraculum proponens. Cujus miraculi subjectum erat mulier, qua describitur adjuncto profluvio sanguinis: qui morbus amplificatur, 1. adjuncta duratione temporis, duodecim annorum, 2. ab adjunctis perpeffionibus quas passa est; quarum efficientes causae assignantur, multi Medici, 3. ab adjuncto sumptu, qui amplificatur adjuncta magnitudine, dum quicquid ei erat dependisset; 4. ab infelici effecto, quod non profecerat quicquam ad sanitatem, 5. alio effecto, quod etiam deterior facta sit.

Vers. 27. Hujus sanationis causa *consequenter* erat, rumor quem de Christi praclaris facinoribus hauserat;

hauserat; cuius effectum erat, quod Christus accessit; qui accessus suo adjuncto notatur, clandestinus; qui arguitur à subiecto loco, nempe quod ponc Christum accessit: item aliud effectum ejus notatur, contactus vestimentorum Christi.

Vers. 28. Cujus contactus causa indicatur, fides quam animo coecepit; cuius fidei subiectum notatur, fore ut morbo ex contactu vestium liberaretur.

Vers. 29. Fidei effectum est, sanatio morbi; quae arguitur vera & sincera fuisse ex adjuncto sensu ipsius sceminar, quae sensisse sanatam esse; cuius etiam morbi materialis causa inuitur, peccatum, ex relato flagello.

Vers. 30. Sanationis vero principalis causa efficiens est, divina spiritus virtus à Christo procedens & promanans, quod Christi ipsius adjuncta conscientia confirmatur; hanc suam salutarem virtutem ut aliis notam faceret, tanquam causa utitur quaestione; cuius forma proponitur: *Quis mea vestimenta tetigit?*

Vers. 31. Quaestiones effectum est, responsum discipulorum, quo Christum de hac quaestione perstringunt; quam reprehensionem ab adversis confirmant, alienum esse de unius contactu percautari, cum à tanta multitudinē comprimitur.

Vers. 32. Effectum Christi narratur, circumspicientis quis illum tetigisset.

Vers. 33. Cujus cum quaestione tum circumspicientis effectum est, timor & tremor; quem timorem & tremorem propria conscientia clandestinae salutis quam acceperat, tanquam altera causa adjuvat; quorum effectum erat ad Christum accessio, adoratio, rei totius ut gesta est narratio.

Vers. 34. Quorum omnium effectum, Christi ad illam consolatoria oratio; cuius partes sunt, primum illam fide modo sanatam fuisse, 2. hanc sanare non illi (ut metuebat) auferendam, utpote verbo & promissione Christi confirmatam; quarum effectum est, placidus & tranquillus sceminar auimus.

METAPHRASIS.

22. **V**T nullum nec dictum nec factum Christi est nostra animadversione indignum; ita quodjam propono singularem attentionem requirit; venit enim ad Christum quidam qui in Ecclesia praefectura subsidiariam operam verbi Ministris, Levitis scilicet & Sacerdotibus, praebat, nomine Iairus: qui ut primum Christum conspexit, aliquo intervallo adhuc remotus pronus prociidebat, eumque impense regat, dicens: *filula mea unica jam animam agit, quamobrem hinc, quae, labore suscipere, ut a. l. ades meas profectus ei utramque manum imponas, ut salva sit, aut si (quod susceptor) mortua fuerit, reviviscat; si quidem tua sanandi virtus usque eo se diffundat, ut etiam inertus resuscitare possis.* Iesum vero cum illo euntem, magna turba, tanquam futuri miraculi spectatrix & testis, tanta & frequentia
- 23.
- 24.

& contentione se mutuo pervertendi sequuta est, ut illum euntem comprimerent. In ipso vero itinere mulier quadam, duodecim totos annos profusio sanguinis laborans, multa & gravia à quampulurimis Medicis perpeffa, in quos quicquid facultatum suppetebat infumens, non modo levationem nullam sensit, sed morbi pertinacia in pejus ruebat. Hae audita de Iesui potentia & benignitate fama, turba se immiscens cum quod latere cupiebat, tum quod indigna se judicaret, quae coram Christo se sifteret, ponc illum subrepens vestimentum ejus exterius tetigit. Cogitavit enim apud se & cum animo suo, si vestimentum, vel vestimenti modo simbriam tetigero, ilico morbo meo liberata fuero. Neque illam spes fessellit sua: non enim citius vestem tetigerat, quin ilico exhausto & desiccato sanguinis profusio tam efficaciter persanata est, ut vero & urvo sensu curati morbi, quem illi Deus peccati nomine imposuerat, affectus fuerit. Iesus etiam eodem momento quo sanata est, conscius virtutis & spiritus ex se ita emanantis, ut nihilominus in se resideret: ad turbam se convertens, cum ut Deo sua gloria constaret, tum ut Iairo fidei accessio fieret, denique ut collata in mulierem salutis confirmatio esset (non ut rem sibi prius ignotam cognosceret) quarit, quis vestimentum ejus tetigisset? Ad quem discipuli ejus: *An non vides turbam te undique comprimentem? mirum ut sit tibi hoc tam imprudenter excidisse, quo quaris, quis sit qui me tetigerit.* Iesus tamen consilii sui in quaerendo certam & perspectam rationem habens, non destitit oculos in omnes partes circumferre, ut in illam quam salutem consequutam novisset, oculum defigeret. Mulier vero probe sibi consequuta salutis conscia, cum se latere non posse cernebat, timore & tremore percussa ne sursum acceptam salutem amitteret, ad Iesum accedens, se ad ejus pedes advolvit, & rem omnem ut gesta est omnium in auribus simul ac oculis exposuit. Cui Iesus: *O scemina, quam in me credentem ut filiam chare complector, omni metu pulso secura, domum tuam abi: atque ut acceptam per fidem salutem ad vitæ exitum progrogatam iri certior fias, eandem verbo & promissione mea confirmatam accipe.*

P R A X I S.

CHristus rogatus à Iairo, ut ad suas aedes profectus, agrotam filiam sanaret: in itinere haimorrhæam sanans, defunctam interea vita filiam è mortuis excitat.

Cujus $\left\{ \begin{array}{l} \text{Fides} \\ \text{partes} \end{array} \right. \left\{ \begin{array}{l} \text{Viri} \\ \text{\&} \\ \text{\&} \\ \text{Fœminæ.} \end{array} \right.$
 sunt, $\left\{ \begin{array}{l} \text{Fructus, quem inde perceperunt.} \\ \text{Iairi fides spectanda no-} \\ \text{bis proponitur in ejus ad} \\ \text{Christum} \end{array} \right. \left\{ \begin{array}{l} \text{Accessu,} \\ \text{\&} \\ \text{Petitione.} \end{array} \right.$

Verf. 22,
 &c.

*Fides Iairi
 in quibus
 consistit?*

*ea cum im-
 becillitate
 conjunctas*

*quæ illi
 fuerit?*

Accessus cum summa veneratione, arguit eum divinum aliquid in Christo existimasse. Quod enim & ad Christi pedes se provolvit, & illud aliquo ab illo intervallo remotus, simul atque eum aspexit, declarat eum aliquid plus quam humanum in Christo cogitasse. Quod etiam salutem filix pene nubilis unice, & ad extrema redactæ petiit, fidei fructus erat non contemnendus. Quod vero apud *Matthæum* & *Lucam* mortua fuisse ab illo dicitur, id brevitatis causa factum est; qua, quo tandem res recidit antequam Christus eo pertingeret, declaratur, & quæ ultima Iairi potius petitio, desiderio & studio potius quam verbis facta, extiterit. In eo vero magnam imbecillitatem prodit, quod non nisi præsentem, & manus filix imponentem sanitatem conferre posse Christum ratus sit. Tamen hæc petitio fidem de Christi divinitate ipsius penitus convellere videatur, ut quæ potentiam Christi certis cancellis circumscribit: tamen in discipulis, qui Christum Dei Filium agnoscebant, non magnopere dissimilem pugnantiam animadvertere licuit; cum sedari tempestatem, nisi Christo ex somno excitato, non posse crediderunt. Tamen igitur plerique eum Deum, & Dei Filium crederent; tamen Christi humana natura omnibus infirmitatibus nostris vestita, illorum in oculos semper incurrente, veluti velum illis objectum est, quo ab ejus omnipotentia penitiori intuitu arcebat. Quo est nostra conditio beatorum, ad fidei confirmationem; quod Christus ex utrisque infirmitatibus glorificatur.

Idem Iairus Archisynagogus dicitur, quod idem erat cum officio, quod hodie in Reformatis Ecclesiis obeunt Presbyteri, seu Seniores Ecclesiæ, sicut ex his, quæ à illis cum alibi in Evangelio, tum etiam *Act.* 14, 23. & 15, 4, 6, 22, 23. gesta esse commemorantur, nempè ut omnia in Ecclesia decore gerantur, & ex vetustissimis scriptoribus, liquet. Vnde etiam hoc munus seu *oviderov*, à lege ad Evangelium translatum: ut hunc ordinem Ecclesiæ commendatum reddit; ita Iairo qui debebat aliis suo exemplo

in fide præluere, insigniorem fluctuantis fidei labem imprimit. Quo magis Christi benignitas inclarescat, qui ejus petitioni ex tam imbecilla fide mananti, tam prompte annuit. Videtur autem expressè hæc nota adjecta esse, ut hac circumstantia magis fides fœminæ illustraretur.

Sequitur altera historia de aimorrhea idcirco interjecta, ut ex utriusque fidei comparatione, dissimilitudo melius liqueret: tum vero gesta in itinere, ut hac perlanata, Iairi imbecilla fides fulciretur. Christus enim Iairi in fide infirmitatem penitus perspicimus, & porro quod ei eventurum esset in filix, antequam domum rediret, morte, tanquam ex divinitatis specula prospiciens: præsidium, quo sustentaretur ejus fides, opportune & mature comparavit. Nam cum agrotam filiam, non nisi Christi præsentia recuperari posse existimaret, mortuam vix aut ne vix quidem ab illo restitui potuisse in animum suum induxisset, nisi hoc miraculo interveniente, tanquam statumine, corroboratus fuisset. Proinde admirabili Dei providentia effectum est, quod hæc mulier, interea dum ad Iairi ædes proficiscitur, intervenerit; quæ quidem occulta Dei providentia adhuc magis apparet, quod transacta mulieris sanatione ilico advenit, qui Iairo nuncium defunctæ filix afferret. In quo perspicitur Deum, pro mensura tentationum, de viribus prospicere his, qui ad eum pertinent, nec quenquam graviori tentationis discrimini obijcere, quam ut illud ferendo esse possit. *1 Cor.* 10, 13. In quo singularis consolationis est, quod quæ & quanta sit procella, & quo momento oriunda præsciscit, ut ei convenienter omnia veluti navis armamenta, rudentes & anchoras comparet. Novit quam longæ & acuminatæ, & quanta contentione emissæ sagittæ sunt. Novit glandem seu pilam plumbeam, qua aut magnitudine, aut commixtione sit, ut armaturam adversus illa explore tutam comparet. Nos vero expetrectos & sollicitos esse convenit, ut oblata hujusmodi præsidia arripiamus: ne si illa oscitanter prætereamus, merito nostra culpa, sub insequentibus post tentationibus succumbamus. Neque enim sine summo consilio istiusmodi præsidiorum nobis à Deo facultas datur. Simul etiam notandum est, nos debere proficere in fide ex liberationibus seu temporalibus, seu spiritualibus, quas aliis, divina benignitate, contigisse scimus. Vide *Psal.* 34, 6, 7.

Verf. 25,
 26.
*Simatro ai-
 morthee
 ad fidei
 confirmati-
 onem Iai-
 ri: prout f-
 25*

ad fidei de-
claratio-
nem ejus
quantis ex-
amitatur?

Fides vero istius fœminæ quo facilius il-
lucelcat, & conspicua sit, morbus exponi-
tur. Primum inveteratus, & duodecim an-
norum diuturnitate in fœminæ misello cor-
pore defixus, & veluti radicatus: deinde ita
pertinax, ut nulla Medicorum ope, non mo-
do aliquid remisit, sed etiam auctior fa-
ctus sit. Quod quidem non probrōse, aut in
Medicinæ artem, aut vero in eos Medicos, in
quorum hæc manus incidit, ab Evangelista
adjectum est: sed ut cum fœminæ fides, cum
Christi in illa sananda virtus conspectior e-
vaderet. Quod certe non faceret, si Medi-
corum aut insectia, aut incuria sanitatem non
fuisset consequuta. Ex quo discamus, non
temere Medicos accusare, si mali Medici-
nam pro voto non consequamur, cum ejus
generis quidam morbi sint, qui nullo huma-
no artificio curari possunt. Vide *Deut.* 28,
23, 26, 35, 59, 60. Non autem cum *Anaba-
priansis*, ex hoc loco & *Reg.* damnare Medi-
corum artem. Ad hanc ejus miseriam ac-
cessit, quod omnes facultates suas quærendo
remedio exhausterat: ut simul & corpore
confecta, & fortunis exuta fuerit. Ad hanc
calamitatem, tanquam cumulus accessit, pu-
dor, quo propter morbi turpitudinem, pala-
mam coram toto populo, ne morbum suum
Christo proderet, accedere prohibebatur.

quæ cum
ad Chris-
tum veni-
re compu-
lit?

Hic observemus, Deum istam fœminam
undique ita ab aliis omnibus remediis ex-
clusisse, ut ad Christum quærendum ani-
mum adjiceret. Primum quod morbus insa-
nabilis esset. Nam si apud Medicos remedii
consequendi spes affluisset, ad Christum non
venturam fuisse verisimile est. Deinde quod
ad extremam, & summam inopiam redacta
esset; nam modo pecunia suppetisset, pro-
babile est illam ad Christum quærendum
animum non adversuram: ideo Dominus illi
omnem in hominis & humanis rebus spem
præscindens, eamque quasi sæpe circumdu-
cta, conclusam tener, ne aliorum quam in
unum Christum respiciat. Quod etiam effe-
cerat, ut in Christi simul, & voluntate &
potentia & miraculis, quæ ediderat attentius
consideranda, versata fuerit, unde fidem, quæ
post adscribitur, contraxit. Eoque docemur,
ne animum despondeamus, si mala nostra
humanitas deplorata sunt; potius hoc veluti
indicio, & monitore, ad Christi opem quæ-
rendam sollicitiores simus: certi fore, ut illud
consequamur, siquidem illud nobis ex usu sit.

Verf. 27.

Nunc fidem ejus expendamus, quæ bene
prompta & provecta videtur: nec enim vel

de potentia, aut de voluntate Christi addu-
bitavit. Statuerat enim cum animo suo, id-
que ex sola fama Christi, se solo tactu ve-
stimenti restitutam fore. Quod autem à ter-
go Christi veniebat, & tactu potius, quam
petitione aperta (ut alii) salutem quærebat,
id, ut clam salutem auferret, extra contro-
versiam fecit, pudore quodam turpitudinis
morbi ducta: sed an clam Christi comitatum
solum, an vero clam Christum ipsum simul
illud demum quæri potest.

Ex *Luca* vero (qui dicit, *cum intelligeret*
se non latuisse) videtur clam Christum hanc
sanitatem corripere voluisse. Id si sit, con-
sequetur ejus fidem non tam magnam, &
crasso errore impeditam fuisse. Verum e-
nimvero cum Evangelium videatur fidem
mulieris cum Iairi fide compositam, eam
huic anteponeere velle, fueritque Dei consi-
lium, hujus fœminæ exemplo Iairum ad fir-
miorem fidem provehere, in hanc potius
sententiam irem, ut clam reliquos, non etiam
Christum, hanc sanitatem auferre consti-
tuerit.

Quod autem ex tactu vestimenti sani-
tatem sperabat, fecit forte recordatione non
dissimilium; ut cum *Elizæus* baculum suum
mitteret, ut mortuo puerulo impositus, puer
revivisceret, 2 *Reg.* 4, 29, 31. & 2 *Reg.* 13, 21.
Quod enim impositu baculo non revixit, id-
eo itebat, quod mater, non nisi præsentia
Elizæi cum restitui posse credebat, & ipsum
Elizæum, ut ad puerum iret, rogavisset.

Hinc discrimen apparet hujus, & illius in
Iairo fidei; Iairus non nisi impositis mani-
bus sanari filiam posse putavit; hæc vesti-
mentorum tactu; hæc Christi omniscien-
tiam & omnipotentiam videtur agnovisse,
quarum neutram videtur perceptam habuisse
Iairus. Quo accedit, quod hæc fœmina,
ille vir; hæc obscura & latens, ille in Ec-
clesia præpositus fuit: hic morbus invete-
ratus, ille recens; hic in proprio; ille in alie-
no, ubi sensus non est tam acer. Cujus discri-
minis tamen Deus auctor fuerit; tamen ratio
& medium, qua fœmina huc provecta &
elata videtur, fuit tam dura multorum an-
norum, cum paupertate, corporis calamitas
& ægritudo. Quod nos condocesciat, ut
non tantum ad eos, qui eminenti loco col-
locati sunt, animum advertamus, sed & ad
illos, qui longe infra nos abjecti sunt, in qui-
bus sæpe videbimus eximia virtutum lumi-
na relucere; maxime vero si afflictionibus
durioribus & asperioribus, tanquam igne
quodam

hæc fides in
Christi po-
tentia con-
spicua:

an clam
Christum
sanari vo-
luerit?

Verf. 28.
cur tactu
vestimenti?

hinc discri-
men illius
& fidei in
Iairo:

quodam, virtutum aromata accensa, odorem gratum emittant. Sicut enim Deus hunc Archisynagogum ad foeminam istam, tanquam ad magistram, à qua discat, tacite remittit: sic & ad infirmiores, eos qui potentiores creduntur.

*an iste con-
satus vi-
cium in fi-
de arguit?*

Sed hic proculdubio aliquid vitii est, quod ex solo contactu, absque Christi verbo & mandato hoc fore speravit, cum de illa re Christi voluntas non esset illi perspecta, nec esse potuit; quod hæc externa beneficia non pure promittuntur sed ex hypothesi. Quamquam dici forte (& quidem vere) potest, hæc fide bene, & ex Dei Verbo fundatam fuisse: quia cum Christus morborum sanatione peccatorum se Medicum esse professus esset, videtur satis abunde fuisse ad sanitatem consequendam, credere sanitatem conferendam esse: ut liquidius constaret, sola fide remissionis peccatorum, nos à peccatis salvos & justificatos iri.

*Verf. 29.
cujus com-
moditate
sanatus est.*

Fidei commoditate sanitatem accepit ita efficaciter, ut statim desiccari sanguinis fontem in se ipsa senserit, seque à flagello suo liberari. Vbi, sicut exsequenti Christi ad mulierem sermone, notandum est, morbos flagelli nomine notari, quod admissi peccati manifestum argumentum est; maxime si Deum iudicem & vindicem spectemus. Nam si homines aut inscientia, aut pecunia vel gratiæ corruptela, innocentes aliquando flagris & virgis cædant, id tamen in Deum nequit cadere. Deinde, cum ideo virgis malefici cædantur, ut & aliis exemplum cautionis statuantur, & ipsi se emendent, & capitale supplicium declinent: sic &c. Si magistratus flagra metuimus, cur non potius delictum? si poenam metuimus, metuamus authorem. Nec vero hoc modo tam iram suam testatur Deus, quam paterni erga nos amorem specimen præbet, *Hebr. 12, 6.* Lege enim provisum est, ut si causa capitalis non sit, flagris reus cæderetur. Quando igitur virgis & flagris nos exercet Deus, indicio nobis esse debet, Deum de nobis morti æternæ adjudicandis non cogitare.

*Verf. 30.
Investigan-
di hæc mi-
raculi ratio
an Christi
digna?*

Christus nolens hanc virtutem celari, & in tenebris jacere, aut tantum lumen à se accensum sub modio tegi, rationem illam investigandi inquit. Quæ tamen, prima specie, parum ad Christo digna, aut ad gloriam Christi propagandam accommodata videri possit, quod ad Christi gloriam compendiosius videretur, ut Christus ipse sua scientia hanc rem proderet, quam expecta-

ret donec foeminae indicio innotesceret: tamen propius intuenti rem secus habere liquebit. Nam & omnifcientiam suam alio argumento prodidit, & hoc modo rem in lucem & apricum educens, omnem fraudis suspicionem sustulit, qua non omnino caruisset, nisi mulier sanata prior rem, ut gesta est, narrasset. Non igitur querit tanquam rei ignarus, sed rei confessionem aliunde, quam à se, emanare voluit; ut Index sceleris à reo admissi conscius, eum propterea interrogat, ut, propria rei confessione, reatus magis omnibus certior & confirmator esset. Eum enim ceteroquin omnium conscium esse, inde patet, quod in tanta multitudine, quæ eum premebat & tangebatur, mulieris contactum à ceterorum omnium contactu discrevit; tamen à tergo illud faceret. Si enim Christum veste vellicasset & attraxisset, facile discrimen humanitus deprehensum fuisset: sed cum illum tangat solum, ut plerique alii, divinæ scientiæ erat inter contactus discrimen conferre. Quo docemur dandam operam esse, ut quod in nobis boni est, ad gloriam Dei spectans, & proximorum salutem, id aliorum potius, quam nostro præconio innotescat: nisi adversariorum importunitate (ut Paulus *2 Corinth. 11, &c.*) ad Dei gloriam asserendam, aut Ecclesiæ edificationem (ut Iosephus *Genes. 45, 13.*) eo adacti fuerimus.

Quod autem dicitur vis quædam, & virtus è Christo egressa, satis indicat, vestis aliqua virtute, aut sanctitate illam non fuisse sanatam. Cum enim ne hominum quidem sanctissimorum pietas, aut virtus morbos sanat, nedum vestium talis sanctitas esse potest (quæ ne sanctitatis quidem capaces sunt) quæ languenti sanitatem conferat. Vide *Actor. 3, 12.*

Cumque Christus fide servatam docet, nulla quæpiam vestimenti vi, quæ non vestem Christi, sed ipsum Christum apprehendit, satis declarat vestem nihil ad hanc salutem contulisse; quanquam mulier an hoc errore imbuta fuerit, nolim aliquid certi statuere. Reliquiarum igitur cultus & veneratio sacrilega est, & in Deum impia; ut quæ honorem creatori debitum ad creaturas, & quidem mutas & inanimas transferat. Vnde etiam detestabilior est, quam crassissima inter gentes Idololatrarum IdololatRIA; qui tamen reptilia adorarent, eorum tamen ab istis nefanda IdololatRIA superatur, qui res inanimas adorent. Nec solidi aliquid habet, quod dicunt se illa venerari propter Christum.

Christum. Nam eam ipsi Apostoli Spiritus Sancti nobilissima organa, & in quibus Christus per spiritum habitabat, hunc honorem sibi delatum repudiarunt: quanto minus hoc eorum vestibus concedi debet. Equis Chirurgico scalpello, aut Cantharo, quo Pharmacum tenebatur, gratias agit, aut honorem desert? Vetus quidem hic error est; vel potius erroris hujus primordia ab Ecclesiis, quæ Apostolorum temporibus successerunt, duci possunt: sed vetustate nullam auctoritatem sed factorem contraxit. Quod autem virtus egressa è Christo dicitur, non ita accipiendum, ac si quid Christo decideret. Nam ut radii solis, lumen, & calor ex sole ad creaturas emanantes, nihilo minus in sole hærent: sic & virtutum operatio in Christo.

Verf. 31.
Discipulo-
rum infide-
litas in re-
sponstone
quis Chri-
stum teti-
gerit;

Discipuli Christi, ubi Petro nominatim hæc infidelitatis & temeritatis nota innuitur apud *Lucam*: non sine singulari Dei consilio fiduciam in eo retinendi, eum ob hanc quaestionem arguentes, suam primum in fide Christi imbecillitatem produunt; ut qui existimant Christum Dei Filium, falli & decipi posse. Deinde temeritatem, qui suo pede de Christo statuunt, & ejus infinitam scientiam ad ipsorum modulum exigunt. Quia enim hæc quaestio in illis inepta & insulla fuisset, eam in Christo inscitæ damnant. Quod quidem eo confidentius faciunt, quod, ut est apud *Lucam*, circumstantes omnes negarant se Christum (studio videlicet) tetigisse. Cavendum igitur, ne divinas res ad nostram infirmitatem exigamus. Et meminerimus tantum interesse inter Dei cogitationes & nostras, quantum exaltantur cæli à terra. *Esai. 55. 9.* Et tamen omnes homines in hujusmodi consentientes & astipulantes habere; tamen illud nos non debet ad hujusmodi audaciam animare.

Verf. 32.
ad quæ-
stionem
ipse respicit;

Christus hanc illorum temeritatem non verbis, sed re ipsa refellit; neglecta igitur discipulorum reprehensione, persistat in incepto & instituto investigationis, & oculo eam designat, quæ hanc Christi virtutem experta esset.

Tandem cum qui circumstiterent negarent, & Christus illam versus, ut verisimile est, aciem oculorum defigeret, denique cum se amplius latere non posse intellexisset, in medium progressa, & ad pedes Christi tremula advoluta, rem omnem, ut gesta est, agnoscit. Ex quo videmus primum quam nostri honoris amantes sumus, eumque Dei honori, & fratrum saluti præferimus; qui infinitis gradibus postponendus esset, ut non nisi coacti & inviti Deo gloriam tribuamus. Vide exemplum hujus rei. *Ios 7. 16, 21.* Deinde discimus, Christum investigationem & indagacionem instituentem, non frustrari aut decipi posse. Cum igitur se occulta, & recondita hominum peccata in lucem educere prædixit, & quod illi occulte in suis cubiculis faciunt, palam in iudicium extrahere; nemo se hac fiducia ad malefaciendum animeret, fore ut delectetur.

Verf. 33.
quæ fami-
natreme-
bunda præ-
greditur;

Christus consolatur eam, & eam confidere (ut est apud *Lucam*) jubet. Quod mentueret, partim ne propter clandestinum tactum irasceret, Christus, partim ne hac re offensus sanitatem collatam repeteret. Itaque jam fide sanata, jubet secure &posito metu discedere. Ex quo illud colligitur, non tantum ad Dei gloriam, & circumstantium, cum primis, lairi fidem profuisse, ut res ista innotesceret; sed etiam singulare fidei adminiculum hoc modo formam accessisse, qua & de futura post vita & de præsenti sanitate confirmabatur. Nisi enim verbo & promissione Christi confirmata fuisset, indies atque in momenta de sanitate sua mox auferenda fluctuasset. Unde discimus, his, qui ad Dei gloriam, & proximorum commodum sua peccata & ignominiam, seu turpitudinem retegunt, singulare commodum obvenire. Deinde etiam quietam & pacificam donorum Dei fruitionem, ex promissorum Dei notitia proficisci. Sicut enim cum quis regis beneficio, absque voluntatis ipsius conscientia, utitur, subinde ne illi hoc auferatur, aut etiam rex in eum excandescat metuit: sic, &c.

Verf. 34.
quam Chri-
stus metum
deponere
jubet.

M A R C. cap. 5. à vers. 35. usque ad finem Capit.

35 Adhuc eo loquente veniunt quidam à præfecto Synagoga, dicentes; Filia tua mortua est: quid amplius vexas magistrum?

36 IESVS autem, statim ut audiit hunc sermonem qui dicebatur, dicit præfecto Synagoga; Ne metue, solummodo crede.

37 Neque permisit ut se quisquam una sequeretur, nisi Petrus & Iacobus & Iohannes frater Iacobi.

38 Venit igitur domum præfecti Synagoga, & tumultum conspexit, stentes & ejulantes multum.

39 Et ingressus dicit eis; Quid tumultuamini & stetis? puella non est mortua, sed dormit:

40 Et deridebant eum. Ipse vero, ejectis omnibus, assumit patrem & matrem puella, & eos qui secum erant, & ingreditur eo ubi erat puella jacentis.

41 Prehensaque manu puella, dicit ei; Talitha cumi: quod est, si interpreteris, puella (tibi dico) surge.

42 Et statim surrexit puella, & ambulabat: erat enim annorum duodecim, & obstupuerunt stupore magno.

43 Ipse vero multum imperavit eis ne quis id resciret: dixitque ut daretur puella quo reseretur.

A N A L Y S I S .

Narratur nuntius de morte filix Archisynagogi, qui describitur ab adjuncto tempore, dum Christus adhuc foeminae de restituta salute loqueretur: deinde describitur à relatis, nempe nuntiis, qui hunc nuntium retulerant; qui describitur suo subjecto, domo scilicet Archisynagogi; deinde forma nuntii, scilicet, *filia tua obiit*. Cujus nuntii adjunctum erat, Archisynagogi taxatio quod vexare perrexit Iesum, quod adjuncta inutilitate confirmatur.

Vers. 36. Item adjuncta auditione Christi, cujus effectum erat, quod Christus adversum hanc tentationem Archisynagogum confirmavit; cujus forma est, *ne time*: quod suo disparato fidei arguitur.

Vers. 37. Describit filix excitationem, primum ab adjunctis testibus, tribus Discipulis: qui sua causa declarantur, nempe quod Christus hos se sequi modo voluit.

Vers. 38. Deinde ab adjuncta certitudine mortis, quæ describitur ab adjuncto strepitu quem in ædibus domesticis & amici excitabant, qui strepitus suis partibus declarat, fletu & ejulatu.

Vers. 39. Hujus fletus & ejulatus effectum est, reprehensio Christi; quæ arguitur ab adjuncta momentanea filix in morte duratione: quæ paribus concluditur, quod illius motus somno ex quo excianda mox erat æquatur.

Vers. 40. Hujus dicti Christi effectum est, irritio qua illam derident domestici & amici. Degitiois effectum est, ejectio & exturbatio irrisorum ex ædibus; post effectum Christi narratur, ingressus in cubiculum ubi mortua jacebat, & adjuncti comites, nempe parentes & tres Christi Discipuli.

Vers. 41. Describitur excitatio à mortuis, ab instrumentali causa, prehensione manus mortuæ filix per Christum; item ab efficiente causa, verbo seu mandato Christi, cujus forma proponitur, *surge puella*.

Vers. 42. Cujus effectum narratur, quod filia revixit; cujus restituta vitæ effectus declaratur, ambulatio; cujus ambulationis causa narratur, quod duodecim aonorum esset: deinde veritas excitationis arguitur, ab adjuncta admiratione & stupore magno.

Vers. 43. Deinde alio adjuncto, nempe prohibitione & interminatione ne hoc divulgarent; ve-

ritas porro non vitæ tantum sed & valetudinis restituta arguitur, effecto manducationis ex adjuncto Christi mandato.

M E T A P H R A S I S .

Quo magis diceret, *Hæmorrhæa sanationem bona & magna sui parte, Archisynagogi in fide confirmationem respexisse: vix dum Iesus suum ad eam sermonem absolvit, cum nuntius ab ædibus Archisynagogi venit, qui diceret; filia tua mortua est, noli ergo Magistrum porro ex itinere ad ades tuas fatigare.*

Quo audio Iesus, conscius nutantis in Iuro fides, è vestigio ei succurrit, dicens; Ne consternator hoc nuntio, tantum me posse & velle filiam tuam vitæ restituere fidem habens, quod cupis continebis. Iesus autem ex suo comitatu nullum passus est se comites adungere præter Petrum, Iacobum, & Ioannem Iacobi fratrem; ut qui testes futuri essent rei per Christum gerenda locupletes. Tum venit domum Archisynagogi, ubi inzens strepitus & tumultus excitatus, hinc Auladorum ad luctum provocantium, istinc domesticorum & amicorum, partim amare lachrymantium, partim indecore ejulantium. Ingressus autem ad illos qui strepitum edebant: quid tumultuamini & stetis, tanquam de filia ad vitam restituenda desperantes: quomodo cumque vobis & aduad-

tes esse videatur eam ad vitam revocare, mihi tamen tanquam non mortuam perinde facile est vitæ restituere, ac dormitantem clamore expergefacerere. Illi exploratam & certam

puella mortem habentes, hoc Christi dictum tanquam stultum & temerarium false irriserunt. Quæ ambrem exclusis omnibus illis ludificatoribus, assumpto utrumque parente cum tribus illis de quibus supra mentionem feci, interioris cubiculum ubi puella sita iuui ingreditur. Cujus puella manum Iesus prehensens, illi

35.

36.

37.

38.

39.

42. mortua tanquam vita prædita clara voce Syra lingua dicit, Talitha cumi, id est, si interpretaris, surge virguncula. Quæ vox simulac emissæ est, ilico vita restituta est: cuius firmissima resumptionis edidit, quod surrexit, quod ambulavit, egit enim duodecimum annum a-tatis suæ, ut illam vitam restitutam sponte & resurgere & ambulare potuisse non ignores. Quo facto ea admiratione spectatores correpti sunt, ut vix præ stupore apud se essent. Iesus tamen vehementer illis præcepit, ne hoc factum apud quemquam evulgarent: mandans porro ut puella cibum apponerent, eadem opera ut vita simul & valetudinis restituta indicium extaret.

P R A X I S.

Verf. 35,
36.
Iairi fides
ex filie
morte ten-
tata,

HOc miraculo Iairo in fide confirmato, nova tentatio oritur. Nuncius ei certus de filie morte affertur, simul etiam aliud fidei obstaculum à servis objicitur, tanquam in accersendo Christo operam lusisset: perinde enim est, ac si dicerent, nullum ad eum hoc Christi adventu solatium obtenturum. Christo ex labore & suscepto itinere aliquid decedere, ei accedere omnino nihil.

quæ à Chri-
sto ilico
suffulata,

Christus autem, qui Iairi imbecillitatem bene perceptam habebat, ne hoc nuncio & fermone, tanquam fulmine in terram sterneretur, nutantem & ruentem fulcit, & veluti subiecto statumine sustentat. Quod etiam è vestigio factum esse diserte noratur, postquam hunc nuncium Archisynagogus accepisset, ne subito fidei deliquium pateretur.

à quo fides
sola impe-
ravit.

Quod autem solam fidem ad tantum beneficium consequendum requirit, documento est nos sola fide vitæ æternæ compotes esse; maxime si expenderimus momentaneas has liberationes, & corporis instaurationem, animi per Christum instaurationi sigillum & claustrum esse. Deinde cum & hujus, & futuræ vitæ commoda & salus à Dei promissionibus pendent, nec nisi fide promissa accipiuntur, proinde æternam & momentaneam vitam fide nos consequi conficitur. Et si operibus momentaneum hujus vitæ beneficium non consequimur, nedum æternam nanciscimur.

Verf. 37.
Cur hoc
miraculum
magis quæ
precedens
celavi Chri-
stus volue-
rit?

Hoc autem mirum videri potest, cur cum prius miraculum in omnium notitiam pertrahere voluit, idque cum ipsius sceminæ pudore, hoc miraculum, quod sine cuiusquam ignominia aut (ut videtur) damno evulgari potuit, celatum esse voluit. Vnde etiam non tantum multitudinem quæ sequebatur,

& aliquot ex propriis ejus Discipulis, sed & illam turbam, quæ in ædibus fuit, quinque tantum admittis testibus & spectatoribus, summovit. Quo etiam spectare forte videtur, quod dormire virgunculam dicens, hac ambiguitate vocis, turbam in Iairi ædibus suspensam, & dubiam de tanto miraculo reddere voluit. Respondeo, hoc miraculum ideo celatum voluisse, ne ejus splendore præpropere nimis Christus percrebresceret. Eoque cum jam mortem imminere sciret, simul & viduæ filium, & Lazarum palam spectante populo ad vitam revocavit. Deinde noluisse quidem hoc celatum esse omnino, sed ad tempus opportunum ampliores ejus notitiam reservari; unde tam diligenter ab Evangelistis monumentis consignatum est. Huc accedit, quod paucis tantum adhibitibus, miraculum conspectius erat, quam si tota turba in cubiculum admissa fuisset. Quod autem apud *Lucam* dicitur, tum Christum turbam dimisisse, cum ad ædes Archisynagogi venerat, id non pugnat cum hoc quod *Marcus* narrat.

Archisynagogo domum ingressuro periculosissima longe tentatio objicitur; præterquam enim quod ploratus omnium, & luctus ex morte filie, & lugubris musicorum concentus, & modo eum graviter ferire possent, & spem recuperandæ filie frangere: tamen illud adhuc longe gravius, quod Christi de vita filie pollicitationem cum irrisione rejicerent. Sic Sara promissum cum irrisione rejicit: præterquam igitur quod nostrum ipsorum mens, & ratio ad infidelitatem & desperationem nos sollicitat, videmus mundum, nec impios tantum (ut in *Ismaële*, *Isaci* hæreditarem scommatis excipiente, factum est, *Genes.* 18, 12. & 21, 9.) aut hostes; sed pios etiam, & domesticos (ut hoc loco, & in *Iobi* historia, *Iob.* 16, 2. & 19, 13, ad 19.) nos ad desperationem in Dei promissis, quoad possunt, adigere. Quo magis danda opera est, ut fidem promissis sarram testam habeamus. Quanquam hæc turbæ irrisio certius filiolæ mortem comprobat, & sua infidelitate fidem piorum, hoc pacto Christi potentia interveniente juverint; quod idem in luctu & flebilibus modis norari debet. Vide *Lucianum* in dialogo de luctu: qui hunc ritum apud gentes ulitatum fuisse narrat, ut non nisi à gentibus hunc morem tractū fuisse verisimile sit: ubi de modo in luctu adhibendo opportune inseruntur; vide etiam *Ioseph.* 3. lib. de bell. Iuda. cap. 30.

Notan-

idque circa Notandum porro istam fidei tam periculo-
 promissi- solam oppugnationem, tum objectam fuisse,
 complet- cum pœne in promissi possessionem venisset
 mentum. Iairus. Quod nos docet, ne unquam de Dei
 promissis secuti simus, antequam illis per-
 fruamur: simul etiam admonet, ne animum
 demittamus, tametsi tum, cum rem aliquam
 optatam spe devoravimus, remora aliqua in-
 terveniat, quæ ipsam spem nostram devora-
 turam videatur. Quod sæpe in piorum immi-
 nente morte cernere licet, ut priusquam in
 cœli portam veniant, medio mari inter flu-
 ctus jactentur.

Verf. 41. Christus assumptis tribus Discipulis, cum
 Quo comi- utroque parente, reliquis exclusis, cubicu-
 tatu & lum ingreditur, & prehensa manu puellæ il-
 malo hoc lam compellat; res autem quæ non sunt, tan-
 miraculum quam essent appellat, & veluti dormientem
 factum? expergeficit, &c.

Verf. 42. Hoc loco fidem resurrectionis confirma-
 ex filie ram habemus; eadem enim filii Dei voce,
 resusita- qua hæc ad vitam revocata est, nos revoca-

binur, *Ioh. 5, 28, 29.* quod etiam ex voce *verbo con-*
somni observatur. Quod vero spiritum ejus *summas*
 rediisse *Lucas* notat, documento est, spiritus
 ad sua & propria corpora remeaturus, contra
metu *Pyth.* Sicut etiam eisdem olim
 corporibus vestiemur, cum coram Dei tri-
 bunali sistemur. Simul etiam docetur, Deum
 nos in peccatis mortuos penitus, ad vitam
 per Christum regenerare & progignere. Sic-
 ut enim morbi peccata nostra, & separatos
 animi morbos exhibent: sic mors à Deo, qui
 animi vita est, avulsione integram repræ-
 sentat.

Quod cibum præberi jubet, id facit ad *Verf. 43.*
 miraculum tanto magis illustrandum, quod *quæ tibi*
 uno momento usque eo & vitæ & valetudini *præbitione*
 restituta sit, ut non secus, quam cum olim *illustrat.*
 sana erat, & cibo vesci potuerit, & pedibus
 erecta incedere, prout illius ætatis puellæ so-
 lent. Sicut autem hæc vita actionibus vitæ
 comprobatur, sic si spiritu vivimus, spiritu
 & ambulemus. *Gal. 6, 8.*

M A T T H. cap. 9. à vers. 27, ad 35.

27 *Quumque digredereur illinc IESVS, sequenti sunt eum duo cæci, clamantes, & dicentes; Misereere nostri filii David.*

28 *Quum autem venisset domum, adierunt eum cæci illi, & dicit eis IESVS; Creditis me hoc posse facere? Dicunt ei; Etiam Domine.*

29 *Tunc tetigit oculos eorum, dicens; Secundum fidem vestram fiat vobis.*

30 *Et aperti sunt oculi eorum: & graviter interminatus est eis IESVS, dicens; Videte nemo sciat.*

31 *At illi egressi sparserunt ejus famam in tota illa regione.*

32 *Ipsis autem egredientibus, ecce obtulerunt ei hominem mutum, dæmoniacum.*

33 *Et ejecto dæmonio loquutus est mutus: & mirata est turba, dicens; Nunquam apparuit tale quidpiam in Israël.*

34 *Pharisæi vero dicebant; Per principem dæmoniorum ejicit dæmonia.*

A N A L Y S I S .

Exponit duorum cæcorum sanationem ab adjun-
 cto tempore, scilicet cum discessisset à domo
 Atchisynagoga, deinde à subjecto, nempe cæcis;
 qui suo adjuncto numero describuntur, nempe
 quod essent duo: deinde describitur ab effectu se-
 quendi Christum, & clamandi illum; cujus clamo-
 ris forma proponitur, *misereere mei Fils David*: in
 qua forma causa sanitatis restituta comprehenditur
 misericordia Christi; qui Christus describitur
 suo relato, Filio Davidis.

Verf. 28. Post sanatio describitur à subjecto lo-
 co, domo: effectu cæcorum qui ad Christum ac-
 cesserunt: post instrumentum sanitatis, fide cæcorum
 Christum potuisse illos sanare.

Verf. 29. Altera causa instrumentali, oculorum
 per Christum contactu, & efficiente, verbo Christi.

Verf. 30. Effectum horum est, apertio oculo-

rum, adjuncta interminatio, ne miraculum evul-
 garent; cujus forma proponitur, *videte ne quis cog-
 noscat.*

Verf. 31. Quæ interminatio suo diverso de-
 claratur, nempe evulgatione miraculi; quæ etiam
 amplificatur subjecto loco ubi divulgabant.

Verf. 32. Narratur sanatio dæmoniaci adjuncto
 tempore, nempe simul atque duo cæci egressi sunt
 ædibus: dein proprium subjectum dæmonis nota-
 tur, scilicet sermonis instrumenta: post causa dæ-
 moniaci sanati, quod à suis ad Christum adductus
 sit.

Verf. 33. Cujus effectum erat, ejectio dæmonis;
 ejectionis effectum, sermo ejus qui mutus erat: ad-
 junctum vero primum admiratio; quæ suo subje-
 cto declaratur, turba scilicet aliud item adjunctum
 prædicatio operis Christi in auto; quæ prædicatio
 amplificatur comparatione minoris, quod nun-
 quam hoc sic factum est; quæ comparatio ampli-
 ficatur

catur à subjecto Israël: ubi est etiam tacita comparatio majoris, in Israël, nedum aliis locis aut gente.

Vers. 34. Aliud adjunctum blasphemia, quæ describitur suo subjecto Pharisæorum: & forma quæ causa & effecto consistit, causam satanam seu principem dæmonum assignantes, effectum ejectionem dæmonis.

METAPHRASIS.

27. Porro cum Iesus egressus aditus Archisynagogi via se daret quæ Capernaum recta ducit, illum sequenti sunt duo cæci, qui aliquo locorum intervallo (propter populi multitudinem) distiti clamarunt, dicentes: Misertus nostri ò Messia, ex Davidæ stirpe oriunde, nos visum restitue. Iesu autem surdum ob eam causam agenti quod miraculum ad tempus tacitum esse voluit, sanationem detrectans quoad in domum venerat ubi hospitio accipi consueverat, cæcis qui illum prosequentes se coram illo privatis in adibus stiterunt, dixit; Creditis me posse propria virtute hoc visum beneficium in vos conferre: cui illi, omnino, Domine, penes te hoc esse corde credimus & ore confitemur.
28. Tum Iesus digitos oculis admovent, inquit; scio equidem vos credere, proinde obveniat vobis secundum fidem vestram. Quo dicitur illico aperti sunt illis oculi; Iesus vero, adhibitis etiam comminationibus, illis impense præcepit, dicens; iterum atque iterum videte ne quis hæc resciscat. Cæci vero Christi interminationem modestia & animi submissione deputantes, simul ac pedem ex adibus extulissent, Iesum per totum illum regionis tractum prædicarunt. Cæcis autem domo egressis, ecce alios qui hominem ad Iesum adduxerunt, cui nequam spiritum (concessa à Deo potestate eum subeundi) sermonis facultatem ademerat. Exturbato vero & ejecto per Christum dæmone, mutus sermonis beneficio restitutus est. Quare turba admiratione commota, dixit libere; nunquam ex omni memoria hominum tale quid visum est, ut quis solo verbo & iussu suo dæmonem ejiceret: ne in Israël quidem, ubi tamen plerique quorundam ministerio dæmonibus liberati sunt, nedum in prophanis gentibus. Pharisæi vero invidia in Christum commoti, hoc populi præconium agre ferentes, dixerunt: stulte hoc Christi aut virtuti aut sanctitati assignari, quod ad Beelzebubum dæmoniorum principem (cujus vi hæc & similia facta sunt) referendum est?
- 29.
- 30.
- 31.
- 32.
- 33.
- 34.

P R A X I S.

CHRISTUS cæcos visum, mutum ex dæmonis possessione sermonis facultati resti-

tuens, ab his non satis pro dignitate, ab illis vero indignissime accipitur.

Cujus partes sunt, mi-
raculum, { oculos cæcorum aperiendi,
&
mutum ex dæmonis possessione orationis facultate restituendi.

In miraculo apertionis oculorum, primo fides cæcorum consideratur: quæ plurimis effectibus testata redditur. Quorum primus est, quod Christum sequentes illum invocant. Fides enim invocationem parit. Nec enim unquam illum adimus, à quo nihil impetrare, corum, quæ usui nobis sunt, speramus. Sicut enim homo absque fide Dei nomen invocat; ita fide inbuti non invocare Deum non possunt. Hinc est, ut *Psal. 116, 10.* Prophetam suam fidem hoc argumento comprobet, quod loquutus fuerat, & Deum invocaret; & Paulus filiorum adoptionem inde arguit, quod Abba, Deum Patrem invocemus *Rom. 8, 15.* & *Iacobus 5, 15.* invocationem nominis divini fidei orationem appellans, fidei partem, nominis Dei invocationem declarat factis. Qui igitur in hoc pii hominis officio muti sunt, eos fidei penitus expertes esse confitendum erit: maxime in tanta rerum, quibus opus habemus, inopia, & Dei, ut eum adeamus atque invocemus, imperio. Necessitas enim homines adigit, ut vel ab inimicis ipsis & hostibus sibi illa petant, quæ opus habent; ut in Benadado usu venit erga Achabum; in Judæis erga Ægyptios, a quibus stipem coacti sunt petere, tamen nullis promissis muniti & animati essent. Vide *Lam. 5, 6.* Quid igitur causæ est, quod in tantarum spiritalium, quibus omnes urgemur, necessitate, ad Deum non confugimus; nisi quod odium gravius & magis inflammatum, animis nostris erga Deum adheret, quam cujusquam mortalitatis in sibi infensissimum hostem? Atque ita plane in omnibus fit tantisper, donec per fidem Deo reconciliemur. *Rom. 5, 1, 10.* Maxime vero hæc in Deum inimicitia apparent, cum aula: aut fori divini, foribus reteratis & reclusis, & Deo à libellis supplicibus sedente, (quod fit quoties Ecclesia convenerit) nulla tamen ad Deum petitio instituitur. Neque enim domi preces ad Deum attollere existimandi sunt, qui in Ecclesia, ubi spectatissimum Dei, Angelorum, & piorum theatrum erigitur, Deum non invocant. Nec vero fidem solum testatur, sed etiam alit & corroborat. Nisi igitur fidei incrementum & accessionem negligamus,

Vers. 27.
Ex Christi
invocatione
cæcorum fi-
dei,

mus, quod sine fidei vacuitate non possumus, cum à fide in fidem transeat, invocatio à nobis contendenda & tenenda est.

*Et fiducia
quod filius
Davidis
qui Messias;*

Oratio autem cæcorum notanda est; qua Davidis filium, ut eorum misereatur, implorent. Quæ certe singularem, ut illis olim, sic nobis nunc fiduciam addit: tametsi enim Filii Dei nomine & appellatione sæpissime invocetur, tamen hic etiam filii Davidis titulus animo & memoria complectendus est. Sicut contra filium Davidis invocantes, mente & cogitatione, filii Dei insigne non debet excludi. Hoc enim, ejus ad juvandum facultatem; illo, voluntatem fide concipimus. Davidis enim filii titulum ei attribuentes, non tantum eum Messiam in Prophetis promissum agnoscunt, sed etiam se ipsos in fiducia eum invocandi confirmant. Alacres enim homines sui similes adeunt, eosque confirmant medicinam malorum prope ipsos esse, id est, in ipso carne, in qua morbus hæret; & citius sibi ab illis opem pollicentur, qui ipsi malis, quibus obnoxii & expositi sunt, premantur. Nam Christus cum carne nostra, nostras etiam infirmitates induit.

*quo magis
nostri commiseretur.*

Tametsi enim nec oculis, nec auribus, nec pedibus captus erat, tamen visus, auditus, pedumque quo utebatur beneficio satis intelligebat, quantum malum in cæcitate, sordiditate, & claudorum calamitate est. Nos quidem stupore hoc non facimus, sed ille qui mente experrecta & evigilata erat, hæc probe tenebat, & adhuc, quoad homo est, retinet. Vnde misericors est, & ad opitulandum promptior. *Hebr. 2, 17, 18.* Sicut igitur Israëlitas diutius cum Davide inimicitias exercentes, tandem ut illum adirent, & se illi reconciliarent, hæc cogitatio permovit, quod caro ex carne ejus, & os ex ossibus ejus essent, *2 Sam. 19, 12.* sic cum Christus sit caro ex carne nostra &c. *Ephes. 5, 30.* Quin etiam arctior nobis cum Christo necessitudo, quam Israëlitis, aut etiam Iudæis cum Davide. Christus enim non tantum nos, ut illos olim David, fratris benevola & peramanti appellatione ad se invitat, sed amicum se nostrum & sponsum proficitur. Vnde non tantum filium Davidis, sed *πατήρ*, & minime degenerem filium esse constat: id est, qui populum suum fovet & pascit fidelissime, & singulari sollicitudine; qui anima sua in manu (ut de Davide dicitur *Psal. 119, 119.*) accepta, illam pro suis morti objecit. Cum vero nemo vel Angelorum, vel beatorum qui hinc migrarunt spirituum, nobiscum tot

& tantas necessitudines habeat, quot & quantas Christus, eorum insentia facile colligitur, qui præterito Christo, ad Angelorum aut Sanctorum invocationem se recipiunt; nullus enim ex illis gravioribus & acerbioribus malis unquam pressus est, nullus eorum corpore sepius est, nullus nobiscum amicitiam unquam professus, nullus nobis connubii vinculo conjunctus est.

Eorum fides secundo loco apparet, quod Christum ad ades usque, ad quas se receperat, prosequuti sunt: ut illos in suscepto precandi instituto permansisse appareat; tametsi non primo clamantes exauditi sunt. Fides enim non est levis quædam & volatilis opinio, quæ una insicitatione aut repulsâ repellitur & extinguitur, sed à fide in fidem progredimur; nec unquam, ut de Petri fide dictum est, *Matth. 16, 18.* deficit, & portæ inferorum adversus illam non prævalebunt. Quos igitur Dei ad tempus silentium à precando absterret, eos fide non esse imbutos patet: quorum levitas & ignavia ex civilis fori ratione facile deprehenditur. Tametsi enim aliquot annis in foro jus concupitum, & de quo judicio experiuntur, minime consequantur, tamen non ideo causas suas deserunt. Tametsi igitur Christus, à nobis illum insequentibus fugere videatur, tamen non adest.

Quod si visum externum tam avidè persequimur, nedum cœlestem & spirituale multo debemus magis; præsertim cum creatorem intueri multo præstantius sit, quam cernere creaturam: sitque atrocius in foveam inferorum cadere, quam in cænosam scrobem. Quod tanto à nobis ferventius faciendum, quod Christus cæcorum illuminatione se mundi lucem & solem esse assignat, nosque hac sanatione cæcitatatis, ad cœlestè lumen quærendum invitat.

Quod autem Christus ab illi: seiscitatur, an ipsam hoc beneficium præstare posse illis credant, id non eo facit, quod ignoret; sed ut quid in sanitate illis conferenda respiciat, intelligant, & ut cæteri, qui eum circumstabant, exemplum haberent fidei, ad quam se conformarent. Quamvis igitur ad Christi gloriam compendiosius videri potuit, si se eos credere probe scire professus esset; tamen suam gloriam, quia non vult à nostris commodis & salute separatam esse, quærere hoc, tanquam nescius, voluit potius, quam ut quidquam nobis & nostræ salutis deperiret.

Quod autem respondent se id credere, quorum si-

*Verf. 28.
Etiam hi
ex fide
Christum
secuti sunt;*

*quod nos
magis ab
visum spi-
ritualem:*

*cur inter-
rogat. an
credant se
à Christo
posse sanari?*

des eximia
quod hoc
credant;

re, idque vere, ut ex sanitate protinus ea lege collata, si in Christum crederent, li- quido constat: discimus, quam pollens hæc cæcorum fides existit, qui hac confessione videntur potentiam plane divinam in Christo agnovisse. Quod enim fatentur Christum hoc posse facere, non autem illi hanc facultatem concessam esse, prout à Christo interrogati sunt, satis subinnuere videntur Christo insitam quandam, & innatam potentiam esse, qua hoc efficere queat. Cum plerique fere alii non nisi precario hoc fieri posse, & admotis & impositis manibus, crederent. Unde etiam Christo legem nullam in sanando ut alii imponunt, manuum contactu, aut alio quopiam externo & corporali medio applicato, sed ipsi liberum agendi modum permittunt. Quæ eorū in Christum fides tanto magis splendescit, quo singulari confirmandæ fidei præsidio orbati fuerant, scilicet videndi facultate, qua conspectis Christi miraculis præstanti adminiculo ad- juti fuissent. Verum quod hoc subsidio privati sunt, verisimile est, eos majorem in audiendo diligentiam abhibuisse. Nos igitur, qui & auribus, & oculis, & gustu, & tactu, Christum nobis probe cognovimus & familiarem reddere possumus, pudere omnino debet, quod fide tam exigua & tenui simus.

Verf. 29.
ex qua voti
sunt con-
sotes.

Quod autem secundum fidem illis fieri juber, docet, nos, quicquid credimus, accipere, ut fides nostra ne minima quidem ex parte nos confusos reddat. *Rom. 10, 9, 10.* Hinc etiam est, quod dicitur, nos, quicquid ex fide petierimus, obtenturos: modo igitur manum, seu sinum, seu gremium fidei aperiamus, modo latum fidei vas afferamus, nihil nobis deerit. Quod igitur parcius, & tam restrictius Dei beneficiis utimur, præsertim quæ ad vitam æternam spectant, in causa est, quod nos in nobis ipsis contracti & veluti obferati simus. Vide eximias de hac te historias. *2 Reg. 4, 1, ad 7. item 2 Reg. 13, 14. ad 19. & Exod. 8, 10.* quibus doctrina hæc non confirmatur solum, sed etiam illustratur.

Verf. 30.
Cur hoc ve-
ritum di-
vulgari?

Cur illis, ne hoc miraculum evulgarent, injunxit, causa ex superiore capite petenda. Quo etiam spectare videtur, quod eos noluit in itinere, coram toto populo, sed duntaxat in ædibus sanare. Huc referri posse videtur, quod non nisi oculorum contactu sanitatem illis reddidit; quibus alioquin videtur, verbo sanitatem restituere voluisset. Nam id fuisset ad ipsius gloriam accomodatius, & cæco-

rum fides usque eo se diffundere, & dilatare videbatur.

Cui, quod non sunt, rem evulgantes, ob- sequuti, inde fluxisse videtur, quod Christum, submissione animi quadam & modestia, hoc illis prohibuisse existimarent. Quamobrem operaretur se facturos putabant, & multos ad Christum se aggregaturos, si rem hanc quam plurimis communicarent. Sed suæ sapientiæ, & rationis propriæ consilii aurem dantes, à Dei mandatis deflexerunt. Tamen minis adhibitis hoc illis mandatum fuisse, ex voce, qua utitur Evangelista, constat; ut sapius recoli opus sit illas admonitiones, quibus hoc tantum facere præcipimur, quod Deus mandat, nec ad dextram, nec ad sinistram declinandum est; nec quod nobis in oculis nostris bonum videtur facere, obedientiam sacrificio præstare, inobedientiam vero esse ut idololatriam, aut divinationem. Huc accedit exemplum Saulis: cujus tamen speciosum institutum esse videretur, tamen cum præcepto pugnant, impium plane judicatum. *1 Sam. 15, 22, 23.* Neque cum his mirius factum fuisset, quam cum Saule, nisi Christus, fide eorum in illum defixa, hoc peccatum remittisset. Hæc res tanto periculosior est, quod cum graviter peccant, se tamen summe Deo placere existimant. *Iob. 16, 2.*

Sequitur illud miraculum, de sermonis facultate muto restituta. Vbi in dæmoniacò observatur primum, dæmonium potestatem esse circumscriptam, & cancellis quibusdam à Deo septam: nec enim nisi frano divinæ potentiæ retineretur, oculorum aut aliorum membrorum usum integrum & intactum reliquisset. Deinde peccati deformitatem, maxime in linguæ petulantia, qua fit ut justo Dei judicio nobilissimum corporis membrum Diabolo, veluti in servitutum, tradatur: quod nos admoneat ut ad Dei gloriam, & proximorum ædificationem linguam conservemus, ne si Diabolo illam elocamus, ei in ipsam potestas detur.

In eis qui illum Christo obtulerunt, vere piium officium charitatis Christianæ proponitur; qui muto pro ore sunt, sicut *Marc. 2, 3.* Paralyticus ad Christum bajulorum quatuor pedibus accessit: vide *Iob. 29, 15.*

In Christo observatur quam exorabilis sit, & quam vere dicitur Deum nos exaudire, dum adhuc in precando sumus: quin etiam nos tum exauditur dicitur, cum nondum os ad precandum aperuerimus. Quod nos ad precan-

Verf. 31.
cui quare
non sint ob-
secuti?

Verf. 32.
Quid no-
tandum in
hoc dæmo-
niaco?

ex pietate
Christo ob-
latus

Verf. 33.
quod valde
exorabilis
ab eo summa-

precandum animare debet; maxime cum adversus Dei hostem causam precibus agimus; quod toties fit quoties adversus peccata, quibus impediri nos sentimus, opem imploramus.

hujus miraculi in populo fructus,

Quis hujus miraculi exitus fuit, post subnefit. In populo mediocri; ut qui in genere fatebantur tantam virtutem in Christo apparuisse, quantam nunquam ex omnium hominum memoria, non modo inter prophanas gentes, sed ne populo Dei Israël ostensa fuit. Ex quo videantur Prophetis omnium Christum anteferre, & promissum Messiam esse non obscure insinuare. Non dissimile est, quod à populo *Iob. 7. 31.* dicitur, *Christus cum venerit an plura hoc faciet?* tanquam diceret, Christus est. Hic igitur fructus tamen non tam plene maturus, Christo tamen non ingratus fuit.

Pharisæi vero furore quodam ex eo perciti, quod populum viderent tam honorifice de Christo sentire, in execrabilem blasphemiam præcipites ruunt, & alios quoque possunt, præcipites agere conantur. Populo vero suggerunt, Christum à Principe dæmoniorum occupatum, aliis dæmonibus tanquam suis subditis discessum & abitu impetare. Quod quid aliud est, quam lucem tenebras, dulce amarum, divinum diabolicum, Deum denique ipsum diabolum vocare? Quod cujusmodi sit, post aptiori loco videbimus: sed hic tamen summa perversitas notanda. Nam si diaboli potestate dæmones eiceret, qua tandem virtute cæcis oculos aperuit? mortuos resuscitavit? An enim Diabolus cæcorum oculos aperiat? Hic notemus, quibus gradibus pedetentim ad profundum hoc barathrum devenerunt. Vid. *Matt. 9. 1, ad 15.*

MATTH. cap. 9. vers. 35.

35 Et obibat IESVS urbes omnes ac vicos, docens in Synagogis eorum, & prædicans Evangelium regni, & sanans quemvis morbum & quemvis languorem in populo.

LVC. cap. 8. à vers. 1, ad 4.

ET factum est deinceps, ut ipse iter faceret oppidum & vicatim, prædicans & euangelizans regnum Dei, & duodecim illi erant cum eo:

2 Et quædam mulieres quas sanaverat à spiritibus improbis & morbis: nempe Maria, quæ vocabatur Magdalene, ex qua septem dæmonia exierant.

3 Et Iohanna uxor Chuzæ procuratoris Herodis, & Susanna, & aliæ multæ quæ ministrabant ei ex iis quæ sibi suppetebant.

MATTH. cap. 9. à vers. 36, ad finem Capit.

36 Quum vidisset autem turbam, commiseratione intima commotus est super eis, quod essent dissipati & disjecti quasi oves non habentes pastorem.

37 Tunc dicit discipulis suis; Ipsa quidem messis multa, operarii autem pauci.

38 Rogate igitur Dominum messis, ut emittat operarios in messem suam.

ANALYSIS.

CHRISTI in vocatione obeunda singularem diligentiam & assiduitatem narrat, ab effectu, lustratione & peragracione regionis; quæ distributione partium notatur, urbium scilicet & vicorum seu villarum; deinde à fine prædicandi Evangelii; quod adjuncto regni notatur, quia aditum pandit ad regnum, & adjuncta sanatione confirmatur; quæ suis partibus declaratur, morborum scilicet & languorum: quæ partes adjuncta universalitate amplificatur, & subjecto populo Iudaico definiuntur.

Vers. 36. Alterum effectum Christi in hoc itinere narratur, commiseratio; cuius efficiens narratur, intuitus & interior consideratio miseriam populi; quæ miseris suis partibus describuntur,

nempe quod invicem dissoluti & divulsi, & quod ex ovili veluti ejecti & depulsi erant: quæ cum dissolutio tum depulsio sua causa explicatur, quod pastore destituerentur.

Vers. 37. Hanc rem alio pari illustrat, nempe messis, cui convehendæ messorum non suppetunt.

Vers. 38. Cuius adjuncta remedia sunt, preces fidelium, quæ subiecto proprio describuntur, nempe domino messis ad quem preces dirigendæ sunt, & forma, ut operarios extrudat; quæ sua relata causa arguitur, quia sit ejus messis.

METAPHRASIS.

IESUS porro, Phariseorum spreta indignissima calumnia, ab opere suscepto non destitit; sed omnes cum urbes tum vicos regionis Galilæa per-

36. *læc perlustrans, eorum in Synagogis docuit, prædicans Evangelium quo ad regnum cælorum aditus patet: eandemque doctrinam omnis generis morborum & languorum, qui in populo grassabantur, sanatione obsignavit. Postquam vero ad populi, in his que ad Deum spectant, conditionem animum attente advertisset, commiseratione ex intimis animi visceribus profecta de illis tactus est: idque non alia de causa, quam quod ab invicem divulsi & à Deo depulsi, oves exprimebant pastore destitutas. Tum discipulis suis dicit: multi sunt in hoc tractu qui sua promptitudine ad amplectendum Evangelium segetes imitantur, que jam matura messores salcem prestolantur. Quamobrem & vos commiseratione ducti, precibus apud dominum aurea hujus messis contendite, ut ministros Evangelii (alioqui sua sponte invites) exturbet, non secus quam si in suam messem patrum familias messores mitteret.*

P R A X I S.

Christus perfecta ex regionis lustratione præconum verbi penuria, rationem qua malo inderetur inivit, quod & executioni mandatum est.

Cujus partes sunt, { inopiæ præconum Evangelii ex regionis circumtione deprehensio.
remedium huic malo adhibitum atque admodum.

MATTH. 9, v. 35. Christus pagos doctrina perlustravit?

Christus non oppida tantum sed pagos doctrina & miraculis perlustrans, suo exemplo docuit nullum quantumvis humilem & abjectum à nobis aspernandum, qui curæ nostræ commendatus: neque ita instituendam esse muneris nostri administrationem, quo maxime nostro aut lucro aut honori se viatur, sed quo eorum qui curæ nostræ sunt commissi saluti quam optime prospiciatur. Quamobrem relicta urbium celebritate, ad pagos & castella transit. Ea enim demum perversa regendi ratio est, si quis partem unam curans alteram negligat. Act. 20, 20, 21. Quod etiam ad Magistratum transferri debet, ut & summorum & infirmorum curam agat. Vide Esa. 22, 23, 24.

Doctrinæ adjunxit miracula, quibus doctrinam obsignavit: eoque à doctrina nunquam aveili debent quam Christus prædicavit, ut alienæ doctrinæ confirmandæ apponantur: non magis quam sigillum regium commentitio diplomati adhibeatur. Sigillum vero aptissimum delegit. Nam à corporis morbis ad animi ægitudines facillima

transicio est: & cum sanitate corporis, animæ salus & curatio aperte quadrat.

Quod dicit omnem morbum sanasse & languorem, eo intelligit omnis generis morbum, &c. non singulos morbos singulorum: contra eos qui ex 1 Timoth. 2. conantur Dei electionem labefactare.

Deinde hoc loco singularis consolatio petitur, omnis generis peccata remitti, maxima & atrocissima, & minima etiam non nisi in Christo remitti; de qua memini alicubi dictum esse in Matth. 4.

Et Luc. 6, 8, v. 1, 2, 3. comitatum Christi in hac regionum lustratione indicat, non tantum duodecim discipulos, sed & feminas quasdam à Christo sanatas, nominatim vero Magdalena, &c. quæ illi in hoc itinere sumptus suppeditabant, ut suam in promovendo Evangelio gratitudinem testarentur: quod nobis exemplo sit ut beneficia accepta à Deo, in Ecclesiam ad quam opera nostra perveniant refundamus Psalm. 16. Christus enim Ecclesiam vicariam suo loco constituit, ut quæ in illum que erogare cupiat in eam conferat: non minorem à Deo mercedem accepturus, quam si in eum ipsam contulisset. Nihil igitur opus erit nos in cælum conscendere, aut Christum ad nos descendere, ut erga eum liberalitate utamur, &c. Quod quam benigne Christus accepit, apparet, quod Evangelistæ in mentem iniecit ut statim illis mulierculis erigeret, & veluti sepulchrum multo splendidius strueret, quam quod ex marmore exadificatur, &c.

Deinde notandum Christum usque eo pauperem factum esse, ut à nobis mendicis mutuo accipiat. Quid nobis fiet si ex redundantia eum sublevare reculemus, &c. Quod Curatoris domus Herodianæ uxor circumvixit, id marito consentiente fiebat, vide 1 Corinth. 7. Luc. 7. in mortui filii restitutione.

Miseranda populi, ubi prophetia defecerit, conditio duabus similitudinibus illustratur, hac dissipati grægis & pastore destituti: illa messis maturæ cui defunt messores, qui eam priusquam excutitur aut depascatur demetant.

Sequitur pars altera, de remedio huic tam gravi malo adhibito.

Prius remedium à precibus eorum, qui ministerio legitimo orbatu sunt petitur. Veri enim pastores & legitimi, eximia Dei dona sunt cælitus ad nos dimissa. Ephes. 4. Mirum videatur quod tantopere hac re Christus commotus sit, cum ipse singula oppida, urbes

Lvc. 8, v. 1, 2. Analysis huc aptanda quæ supra ad Luc. 8, 1, 2, 3. ejus in itinere comitatus

Verf. 3. à quo in pauperie sublevatus.

MATTH. 9. v. 36. Misera populi prophetia destituti

Verf. 37. que precibus ad Deum restitanda;

urbes castellaque obiverit, in eis docuerit, cujus unica concio præstantior erat multis aliorum concionibus: maxime vero cum ut alios omnes agrotos sanavit, sic solo nutu eos in æternum servare potuit: adversus eos qui istis circumcellionibus acquiescunt, qui huc illuc vagantes docent: cum tamen essent Apostoli, Evangelistæ, Prophetæ (qui nunc nulli sunt) tamen miserabilis eorum conditio futura fuisset. Neque vero quicquam tam impudens est ut dicat, Christum hortari hic ut pro lectoribus duntaxat oraret, tanquam illi essent ex divinis illis donis, &c. *Ephes. 4.* quæ Christus diebus inaugurationis suæ effudit. Sicut igitur coloni patremfamilias sollicitant & admonent ut messores emitat; sic nos, &c. Nemo nedum paulo fidelior servus messes heri perire æquis oculis intueatur; sic &c. Hic igitur primum adesse oportet studium & cupiditas legitimi pastoris habendi. Nam preces nisi ex ardore & sensu inopiæ edantur, fictæ & simulatæ iram in nos accerferunt. Sed sunt qui studio quodam ducuntur legitimum ministerium consequendi, & qui plurimum in illo satagunt ut idoneum aliquem nanciscantur: sed idem illis usu venit quod *Jacob c. 4.* indicat. *Concupiscitis & non habetis, &c. quod non petatis.* Hoc confirmat *Epist. ad Philemonem vers. 22.* Sed hic Episcopus adhibet: alius patronum sollicitabit: tertius, sanctiorem senatam; alius magno sumptu suo hujusmodi ministerium redimere paratus est: sed majora ministri sancti dona sunt, quam quæ ab illis dari possunt aut mercede redimi. Deus enim est qui illum literis & scientia ad ministerium instruit: qui illi voluntatem inclinatur ad ministerium obeundum: qui denique animum illi rectum induit, messis diligenter & sollicitè colligendæ; quæ nemo hominum præstare potest.

Quod si quis excipiat, Deum non opus habere ut ei quis hujusce negotii mentionem injiciat qui inopia & defectus quam optime norit, nec esse ut mortalem, qui de suis rebus sit admonendus.

Respondeo, hoc ideo fieri ut petitionis impetratione suam erga illos charitatem efficacius sentiant, & ut fidem illorum exerceat. Quid fiet rogantibus tamen non exprimitur, tamen satis ex aliis locis intelligitur. *Matth. 6. petite, & accipietis.* Ad cujus fiduciam, dicitur nos Dominum messis precari: qui ideo cura hujus, tanquam proprii negotii ducitur. Quis enim paterfamilias ap-

pellatus de sua messe, illam interire patietur quæ illi constitit chare, nec nisi magnis impendiis ad illam maturitatem pervenit? Hanc igitur messem plus quam auream, pretioso Christi sanguine redemptam, an putabimus Deum messorum inopia perdituram? cum idem sit cæli & terræ Dominus, qui in omnes imperium habet, & qui messores tuo momento formare & fingere novit? An aurea hæc vellera, &c. Hujus rei exemplum habemus in *Cornelio Act. 10.* qui assiduis precibus impetravit ut Petrus ad eum legaretur, qui illi mysterium salutis, quod eum torfit & sollicitum habuit, expediret: sic discipuli & sensu parabolæ dubii, petitione à Christo carundem explicationem impetrant, *Matth. 13.* Hinc apparet, justissime perire qui ex pastoris desiderio & orbitate percut, cum illis tam promptum & expeditum sit, pastorem à Deo & Christo consequi, qui ideo victor in cælum ascendit superatis omnibus, ut inde nobis hæc dona mitteret. *Ephes. 4.* & certe Deus potius ex bubulcis vel etiam lapidibus pastores excitaret, quam eorum inopia periremus, modo quod jubet de se orando observaremus. Unde etiam liquet quam perverse fecerint qui messorum loco muta idola extraxerunt, quibus nulla verbi divini falx est, quibus nullum judicium est falcem verbi immittendi.

Deinde hinc discimus, Deo nos gratos probare oportere, quotquot hoc tam divino beneficio fruimur: & simul precari, ut illud Deus inter nos perpetuum esse velit; eaque consilia dissipare, quæ adversus illud capta sunt: ut siminus precibus nostris ut institueretur (quod fieri oportebit) impetravimus, at certe ut hoc precandi & gratias agendi officium retineamus, quoad messores Angeli, ministerii messoribus succedentes, nos in cæli granaria collegerint. Apparet ex *Psal.* & libro *Ruth* in more fuisse ut prætereantes preces Deo conciperent, ut Deus messorum laboribus benediceret. Quanto hoc magis præstandum erit in cælesti messe, ut illam Deo quandiu aliquid ad colligendum superest, precibus diligenter commendemus: ne orta tempestate, messis diuturnius intermissa pereat & corrumpatur. *cap. 10. vers. 1.*

Aliud remedium est, emissio eorum messorum qui ad illud opus obeundum informati & instructi sunt. Deum enim de hac re precibus appellare, nec operam ponere ut quam instructissimi adhibeantur, est cum po-

quomodo defectus hic à Deo deprecandus cui cognisus?

quo confecto gratias simus.

vers. 33. Hi ministri à Deo idonei emittuntur.

tius ludificare quam precari. Hic igitur docemur disquirere & in omnes partes circumspicere, qui idonei sunt: Principem, Episcopos, & Ecclesiam sollicitare &c. sic Christus suo exemplo nos docet; qui paratos & instructos in opus illud extrudit. Et certe si aptati & jam informati à Domino ad opus adhiberentur, dubium non est quin Dominus ipse alios iudies ad ministerium conformaret & erudiret. Quis etenim dona quædam eximia in alium collata, ab eodem vero neglecta

& post tergum rejecta, aut in obscurum aliquem angulum detrusa animadvertens, illum porro pluribus hujusmodi donis cumulare pergeret? sic &c. Aut quis est qui lignum aut lapidem artificiose & ingeniose exsculptum ad ædificii structuram conferens, plura ad eandem accuratiorum polienda curaret, cum illis jacentibus & contemptis, alia, quæ rudia sunt & impolita multique nodis implicata, ad opus adhiberi perspiciat?

M A R C. cap. 6. à vers. 1. ad 7.

ET egressus est illinc, venitque in patriam suam: & sequuti sunt eum discipuli ejus.

2 Quumque advenisset sabbatum, cepit in synagoga docere: multique audientes percellabantur, dicentes; Unde huic ista? & quæ est hæc sapientia quæ data est ei, quod etiam virtutes tales per manus ejus edantur?

3 Nonne iste est faber ille, filius Maria, frater Iacobi & Iose & Iudæ & Simonis? nonne & sorores ejus hic sunt apud nos? & offendebantur in ipso.

4 Dicebat autem eis IESVS; Non est propheta in honore nisi in patria sua, & inter cognatos, & domi suæ.

5 Neque potuit illic virtutem ullam edere, nisi quod quum paucis ægrotis imposuisset manus, sanavit eos.

6 Mirabaturque propter incredulitatem eorum, & circuibat vicos in orbem, docens.

M A T T H. cap. 13. à vers. 54, usque ad finem Capit.

54 Et quum venisset in patriam suam, docuit eos in synagoga eorum: adeo ut percellerentur, ac dicerent; Unde huic sapientia ista & virtutes?

55 Nonne iste est ille fabri filius? nonne mater ejus dicitur Maria, & fratres ejus Iacobus & Iosès & Simon & Iudas?

56 Et sorores ejus nonne omnes apud nos sunt? unde igitur isti hæc omnia?

57 Et offendebantur in eo. IESVS autem dixit eis; Non est propheta in honore nisi in patria sua & domo sua.

58 Neque edidit illic virtutes multas, propter incredulitatem eorum.

A N A L Y S I S.

NARRAT Christi in illa Galilææ lustratione indignam exceptionem, primum à subiecto loco, nempe Nazaretho patria sua, & vers. 2. à subiecto magis proprio, nempe Synagoga illius oppidi, & vers. 1. describit adjunctum comitatum, nempe discipulos Christi.

Vers. 2. Notat adjunctum tempus, quando hæc fiebant; deinde causas per accidens hujus indignæ exceptionis, Christi admirabilem doctrinam & miracula quæ edidit. Cujus rei effectum notatur primum stupor, deinde stuporis causæ indicantur, quarum una assignatur à subiecto loco, quod nullam vixisset ubi hæc tam admirabilis doctrina addidit, aut miracula edendi gratia comparari posset.

Vers. 3. Alia ratio ducitur ab adjuncto artificio fabrilis, quod in nutritii patris ædibus exercet, 3.

est à relatis, matris & cognatorum ejus; quarum effectum atroxitur, nempe quod ad ista impiogebant & offensaculum arripuerint.

Vers. 4. Cujus offensivodis & causarum ejus effectum erat, Christi responsum à testimonio seu proverbio; in quo describitur adjunctum Prophetæ, ignominia & contemptus; quod adjunctum præcipue definitur à subiecta patria, cognatis & domesticis.

Vers. 5. Aliud effectum describitur, restrictio divinæ potentie Christi in edendis miraculis, ad paucorum eorumque infirmorum modo sanationem.

Vers. 6. Cujus restrictionis præcipua causa est, eorum infidelitas; quæ sua adjuncta magnitudine, effectum peperit, in Christo admirationem: cuius item aliud effectum subindicatur, nempe deservio Nazarethi; quæ suo fine amplificatur, ut alios vicos in circuitu obitet.

METAPHRASIS.

1. **I**nter lustrandum Galilææ regionem, Nazarethum venit, suam (ubi enutritus & educatus erat) patriam, quem sequuti sunt hi qui se ei in disciplinam tradiderunt, tametsi propter inveteratam Nazarethitarum in Iesum odium, se à periculo non procul abesse ignorare non potuerunt. Cum vero Sabbathum ageretur, cœpit Iesus palam & confidenter in Synagoga Nazarethitarum docere, quo audito quamplurimi attoniti dixerunt, unde huic semper in umbra & obscuro loco agenti hæc tam rara & eximia suppetunt, & qua tandem hæc sapientia, qua illi donata est; præsertim cum ad hujus sapientiæ oblationem, virtute insignia miracula edendi instructus sit. Sed quamcumque speciem præ se ferunt, non sunt tanti æstimanda, quandoquidem sua professione faber sit, & fabriha in patris sui fabri officina tractavit, sique Maris filius, & cognatione Iacobum Iosum Iudam & Simonem attingat. Quinetiam adhuc ejus cognata apud nos hu-

mili & abjecta conditione commemorantur; quibus omnibus ne illum pro Propheta, nedum pro Messia haberent adducti sunt. Hos Iesus sic alloquutus est: video hoc usi apud vos venire, quod veteri proverbio dicitur: Prophetam nusquam minoris fieri quam in patria sua, apud cognatos & domesticos suos, à quibus vel maxime eum h:ore affici oporteret. Quæ eorum perveritate, is cui omnia facta sicut sunt, ita quodammodo vocationis suæ præscripto infirmis redditus est, ut nullum insignioris notæ miraculum edere potuerit: nec enim nisi paucos, eosque ipsos leviter laborantes, idque non nisi manuum impositione adhibita, illo in oppido sanavit. Eratque suorum civium tam prodigiosa & insitata infidelitas, ut ipsi Christo, qui non nisi insolita admirari solet, admirationem moverit; non tamen destitit à suscepto itinere Iesus, quoad omnes vicos & pagos circumiens, illos salutari Evangelii doctrina imbuescet.

Praxin hujus historię vide ad Luc. 4, vers. 23. & c. & Iohan. 4. vers. 44. & c.

MATTH. cap. 10, à vers. 1, ad 9.

Tunc advocatis duodecim discipulis suis, dedit eis potestatem adversus spiritus impuros, ut ejicerent eos, & sanarent omnem morbum & omnem languorem.

2 Porro duodecim Apostolorum nomina sunt hæc: Primus Simon qui dicitur Petrus, & Andreas frater ejus: Iacobus filius Zebedæi, & Iohannes frater ejus:

3 Philippus & Bartholomæus: Thomas & Matthæus ille publicanus: Iacobus filius Alphaï, & Lebbæus cognominatus Thaddæus:

4 Simon Cananites, & Iudas Iscariotes, qui etiam prodidit eum.

5 Hos duodecim misit IESVS, & addidit eis mandata, dicens; In vram Gentium ne abieritis, & in urbem Samaritanorum ne ingrediamini:

6 Sed proficiscimini potius ad oves perditas domus Iisrahælis.

7 Iter facientes vero proclamate, dicentes; Appropinquavit regnum cælorum.

8 Aegrotos sanate, leprosos purgate, mortuos suscite, demones ejicite: dono accepistis, dono date.

ANALYSIS.

DE legatione Apostolorum; quæ describitur, 1. à causa efficiente, Christo qui eos vocat; ab adjuncto numero, duodecim; ab adjuncta functione Apostolorum, ab adjuncta potentia qua instructi à Christo sunt; quæ suo fine declaratur, ut demones ejicerent & morbos sanarent.

Vers. 2, 3, 4. Describuntur ab adjunctis nominibus: ubi Petrus describitur adjuncto tempore; nempe quod primus vocatus est; deinde describuntur ab adjuncta conjugatione seu comitatu duorum.

Vers. 5. Describitur eos à causa efficiente, nempe Christi missione: deinde ab adjunctis mandatis,

quibus Christus eos instruxit: primum erat à subiecto, quod docere & sanare non debebant Gentes & Samaritanos.

Vers. 6. Deinde quod docere & sanare oportebat, nempe electos inter Iisrahælis; qui comparatione parium, perditarum ovium illustrantur.

Vers. 7. 2. Mandatum notat subiecto prædicationis Evangelium; cuius prædicationis forma proponitur, eadem cum Ioanne Baptista, & ea quam Christus in prædicando adhibuit.

Vers. 8. 3. Mandatum est adjuncto, doctrinæ confirmatio miraculorum editione, quæ partium enumeratione declaratur, 4. est ab adjuncta gratuita cum prædicatione, tum miraculorum editione; quæ suo relato confirmatur, quia gratis acceperunt.

METAPHRASIS.

1. **I**esus suis de ministris probe ad docendum instructis sollicitus esse dudum adhortatus, confecto in Galilæa regione lustranda itinere, duodecim illos discipulos ad se vocavit, quos pridem ad Apostolicum munus erudiendos atque formando sēpserat: hos omnes auctoritate munivit, & potentia adversus immundos spiritus, ut illos eicerent; simul ut sanarent cum morborum, tum languorum omne genus.
2. Duodecim vero Apostolorum nomina hæc sunt, quæ sequuntur: Simon, qui à stabilitate qua Iesus illum firmavit Petrus, tum dictus est cum suum nomen primum inter Christi discipulos professus est; idem etiam primus inter Apostolos nominatur, quia primus, ut abjectis omnibus Christum indivulso & continenter sequeretur, vocatus est. Huic ad majorem cum legationis fulem, tum ex conjugatione & consecratione consolationem (sicut & ceteris) itineris comes datus est Andreas frater ejus. Iacobus filius Zebedæi, & Ioannes frater ejus.
3. Philippus & Bartholomæus, Thomas & Matthæus, qui & publicanus olim fuerat, Iacobus filius Alphæi, & Lebbæus seu Iudas, filius item Alphæi, qui & Thaddæus cognominatus est. Simon Cananites, ex eo dictus quod singulari in Deum zelo ardebat, & Iudas Iscariotes, qui idem Christi proditor evasit. Hos duodecim Iesus emisit, cum prius illos mandatis instruxisset. In quibus primum erat, ne aut ad prophanas gentes, aut apud adulterinos Dei cultores Samaritanos legationem suam obirent. Sed (quod ipse duodecim numerus vos nō obscure admonet) legationem potius obite apud duodecim tribus Israëlitarum: & in his apud eos maxime qui ad vitam destinati in errore periculose versantur. Profecti vero predicare, dicentes: meo adventu paratior & expeditior aditus in regnum celorum patet, quam unquam ante; quod quo liquidius constat, nisi mos nullis medicamentis adhibitis, sed precaria quam à me accepistis virtute sanate, lepra infectos purgate, etiam vita defunctos exsuscitate, demonia denique ipsa eicite; quæ omnia cum gratis nullo pretio soluto acceperitis, vos illa vicissim gratuito in alios conferre convenit: ut hoc pacto gratuitam hominum salutem, & citra cuiusquam meritum allatam, testatum omnibus relinquantis.

P R A X I S.

IN missione consideratur, quomodo eos ad obeundum munus

}	donis ad functionem accommo-	}	instru-
	datis,		
	præceptis & mandatis de ratione		
	administrationis,		

Cum duo ad ministerii hujus executionem desiderarentur; prius ut docendi facultate imbuerentur; alterum vero ut doctrinam miraculis obfirmarent, quoniam docendi facultatem prius assiduis Christi documentis & concionibus acquisivissent, facultatem illis conferit miracula edendi: quod unum, illis ad plenam ministerii functionem deerat. Ut enim principes cum legatis suis quædam regie majestatis insignia communicant, ut gratiam illis concilient & à contemptu vindicent; & ut Abrahamus servo suo, quem ad uxorem filio acquirendam misit, illum itineris apparatus concessit, quo facilius parentum & virginis oculos ad eum suspiciendum converteret; sic &c. Tantum igitur abest ut *ἐπιπορευῆται* (vel furore numinis afflatus) hinc causam arripiant omnia in ministerio fortuito & turbulenter miscendi, ut hoc ipso loco quam instructi esse debent qui ministerium attingunt evinci possit. Nec enim nisi diuturna in Christi schola commoratione, ad illud munus obeundum emittuntur. Vnde prius vidimus Apostolos primum ad hanc provinciam sepositos fuisse.

Quod per binos emittit, id fecit ad majorem doctrinæ Evangelicæ fidem: cum ut pii haberent, unde fidem suam facilius sustentarent, tum impii convicti duorum testimonio quod suæ contumaciæ obtenderent non haberent. Idem factum est in conjugatione Moïsi & Aaronis: nec non in conjugatione duorum exploratorum Iosue & Calebi, post etiam in Pauli & Barnabæ consecratione: idemque causæ est, cur Paulus nunc hunc nunc illum sibi in illis Epistolis veluti confortem adjungit, in quibus ei cum illis res intercessit, quibus doctrina illis Epistolis comprehensa suspectior erat, quorum duorum testimonio, &c. Atque ita se Deus quodammodo in ordinem cogi patitur, ut nobis suam erga nos charitatem quam testatissimam reddat. Varietas ergo doctorum huc referatur, non ut inanem oblectationem quæramus, sed ut fidei certitudinem adaugeamus, cum à plerisque donorum diversitate plurimum discrepantibus eadem & consensuens

fentiens doctrina proponitur. Quod si duorum testimonium bene potens & efficax fuit, quam nos præclare fundatos & radiceos esse oportebit, qui tot ministrorum præconio & testificatione confirmamur? Nec vero impedit quod pariter eodemque tempore & loco fe non fistant, (quod tamen optandum esset) cum illud etiam non parvum documentum habeat, quod temporibus & locis terra marique disjuncti & qui nunquam inter se convenerunt, ita tamen in doctrina consentiant, atque si conjunctissime viventes consilia invicem inivissent, nequam in doctrina discrepantiam introducerent. Sicut enim in Principum legationibus, iis qui majoris momenti sunt legati mittuntur sic, &c.

etiam ad
mutuum
salutium;

Alia causa fuit, ut mutuo se in malis consolarentur. Quo spectat illud *Ecclesiastici*, de duobus confociatis, quorum societas ad multa utilis est. Illud discrete notatur in Moïse & Aaronis conjugatione. Quod ministros merito consolatur, Christum scilicet de eorum consolatione sollicitum esse. Quamobrem si in solitudinem redigantur, Christus ipsemet propius accedet, & familiarius illis se adjunget.

Altera pars, in præcipiendi ratione versans in duobus consumitur: quorum

Illud, eos quæ sit eorum
functio informat.
Hoc, eos adversus incidētes
casus & incommoda
cōsolatur & corroborat.

In documentis ad functionem pertinentibus spectatur,

Subjectio. }
Adjunctio, } populus do-
modus sc. } cendus.
obeundi } Doctrina
ministerii, } proponenda.

Verf. 5.
ad quos-
nam hi
missi & ad
quos non?

Subjectum populi ad quem legantur, sunt Israëlita. Quod etiam amplificatur distributione partium, quia cum totus orbis in Israëlitas & Gentes distributus esset, exclusi à legatione Gentium, necessario Israelitarum institutione eorum ministerium definiēbatur.

Quod si queratur, cur Samaritanorum mentionem fecit, cum illi sub Gentibus comprehenderentur?

Respondeo, quod cum terram promissionis incolerent, tum vero mixti & confusi generis & ceremoniarum, aliqua ex parte essent cum Israëlitis. Nam & Sacerdos ex populo Israelitico illuc submissus erat, & cum Israelitico gentium cultu Iudæorum cultus confusus est. Vide Historiam 2 Reg. 17.

Quod si queratur, cur Apostolis intermi-

natus fuerit servarent ne irent in viam Gentium aut Samaritanorum, qui sua sponte satis ab ea re alieni erant, ut ex *Iob. 4.* liquet.

Respondeo, quod ex superiore cum Nazaretæis disputatione arripere promptum erat, Christum in Gentes propensiorē esse; ut ne suo exemplo in illustrandis aliquot Samaritanis animarentur.

Denique querenti cur nunc discipulis interdicit, quod non multo post illis ut facerent præcepturus erat.

Respondeo, maceriem intergerinam nondum divutam fuisse, quod Christus nondum passus erat, nec dum plenitudo temporis advenerat.

Quod autem *perditas oves* vocat, alludit ad priorem similitudinem: *perditas* vocans, quas ante *disjectas* & *dissipatas* dixit. Nulla enim salus est, nisi quis voce Evangelii intra Ecclesiæ septa & caulas compingatur: ut olium extra arcam, nulla liberatio, nulla salus, nisi qui (tanquam pulli gallinæ glorientis sub alis) verbi præconio sub Christi tutelam coguntur. Vbi enim deficit prophetia, perit populus. O igitur (inquit aliquis) Beatos Israëlitas ad quos ista legatio missa est! O decoros pedes Evangelizantium pacem, annuntiantium bona! *Eph. 5. 2.* Certe quidem beatos, siquidem legatos pro dignitate accipiebant, & sæciales à Deo missos amplectebantur: alioqui, &c. Hoc ad nos accommodandum est.

Verf. 6.
Quomodo
Israelita
oves perditas?

Sequitur igitur duram conditionem eorum extirpasse, ad quos hujus legationis iter interclusum est & interminatum, ne eo penetraret. An non male cum illis actum existimemus, si quibus pluvia interdicta esset? quorum cælum chalybeum, terra ferrea foret? aut si Deus soli præciperet ut illis non exoriatur? aut ventis ne spirarent? Atqui cum istis actum est multo pejus: quibus cœlestis pluvia, & lætus animorum sol averfa sunt. In quo illud discimus, Deum liberrime iis Evangelii lucem decernere; illis vero denegare. Nam Iudæi hoc beneficium non magis commeriti erant, quam Gentes: atque ad eo iis deteriores ex repudiato Christo existebant. Sicut igitur electio & prædestinatio nullis hominum operibus alligantur; sic nec vocatio: vid. *Eph. 1. & 2.* ubi causa revelate veritatis voluntate & præscripto Dei definitur. *Eph. 1. 9.* Nec vero quisquam hic Deum ad calculos revocet? nisi forte audire velit, an non possum meo uti pro meo arbitratu, aut lutū figulo dicet, &c. aut genitum genitori, &c.

Post, legatio subji-
tur ipsa, quæ in duo-
bus vertitur, { prædicatione.
miraculorum edi-
tione.

Verf. 7.
Hujus le-
gationis
summa in
adventu
regni Dei;

Legationis summa notatur, ut supra in Christo & Johanne: non secus quam Prophetæ *Ionæ* summa, paucis verbis comprehenditur. Et *Luc. 4.* concio Christi unam in sententiam refertur, atque compingitur. Sensus autem est, regnum illud Dei gloriosum quod tantopere a Prophetis venturum celebratur, jam Christi adventu advenisse. Hinc est ut Christus beatos oculos esse & aures, &c. Ex eodem fonte est quod Baptistæ ministerium, omnibus Prophetarum ministeriis præferatur: & quod legis ministerium non sit gloriosum præ Evangelii ministerio. Vnde fideles non amplius *Servi*, sed *Fili*, appellantur *Gal. 4. 7.*

in quo po-
tissimum
ejus splen-
dus?

Quod si *quæritur* in quo potissimum hujus regni splendor versetur, cum regnum Dei ab initio mundi exitit.

Primum quidem, in Christi adventu, qui est rex gloriæ: unde fugatis umbris, lux veritatis clarior affulit. Atque sic dicitur apud *Esaiam*, solem duplicato fulgore affulsurum sub Christo. Deinde, quod regnum ad gentes propagabitur. Ex quo etiam Prophetæ dicunt, *Deserta loca paradisos & arva fore*. Ex quibus utriusque liberaliori spiritus effusio futura est: quod etiam adumbratur scaturiginum in vertice montium similitudine, & *effusionis* voce.

idque ut
respicien-
tium a-
gunt.

Hujus autem beatitudinis commendatio refertur huc (quod & alibi indicatur) ut respiciamus. Ideo *Marcus* & hoc illos prædicasse testatur *cap. 6. 12.* Si enim ad doctrinam legis accipiendam ea præparatione opus fuit, quæ *Exod. 19.* exponitur, quanta cum reverentia & timore Evangelii doctrinam à nobis excipi debet? Si quod in monte Synai præsentia suæ signa ad tempus declaravit, tanta cautione versandum fuerit; quanto magis nunc, cum vere & *σωτηριωδῶς* nobiscum & in carne nostra habitet? Quid, quod etiam in animis nostris per spiritum æternum habitare vult? Cum enim aliis regibus, urbes, plateæ, & palatia orientur quibus habitent, quibus excipiantur; huic non urbes, plateæ, &c. non corporum nitor & splendor, sed animorum in quibus habitat mundities curanda est. Vide *Psal. 24. 7.* &c. Verendum autem est ne sint qui vestes non lavarunt, sed quibus Æthiopicæ pelles adhuc manent, & macula pardalæ, tamen pluvia verbi prædicationis compluti sunt. Siqui-

dem in corporis tantum nitore res consistere, Christus absque omni dubio magnifice excipietur. Verendum ne adhuc adversus Christum regem gloriæ clausas portas habeant, nec aliquot annos pulsanti adhuc portam aperuerint. Cum enim superbia se prodant luxu, altione, &c.

Edictio miraculorum quorsum & quem in finem imperatur vide supra. Quo accedit, quod illis tanquam predibus (*the Gods of a suerty*) & pignoribus, quam ipsius regnum illis fructuosum futurum sit, testatum reliquit, dum in eorum corporibus lineamenta quædam duxit, quibus futuram cum animo tum corpore salutem per ipsum allatam adumbraret, & pacem olim perficiendam protinus inivisse se & inchoasse confirmaret. Sicut enim Abraham servus elenodiis quibusdam distributis, antequam ad sponsalia ventum erat, herilis opulentia speciem edidit, & simul quam prolixè cum sponsa agendum esset, siquidem connubio cum herili filio jungeretur, indicavit; sic, &c. Et certe cum aliis regibus munera à subditis adornantur, hic contra subditis munera mittit. Et cum illi regnum ineunt ut à subditis honorentur, Christus ipse subditos honore afficit, atque adeo in societatem regni sui adjanct.

Verf. 8.
Quare edi-
ctio mira-
culorum il-
lis impera-
ta?

Δωρεὰν ἐλάσσετε δωρεὰν δεῖτε. Regium que ad Eu-
hoc est & munificum: magna scilicet gratis
ferre beneficia: & hominum animi nulla re
magis quam liberalitate principum colligantur. Quo igitur Evangelium avidius am-
plexarentur, voluit ut tanta & tam incom-
parabilia beneficia sine pretio darent: quo
etiam facilius omnes intelligerent, gratui-
tam in Christo salutem conferri omnibus
credentibus. Erant enim hujusmodi dona ex
quibus infinitum lucrum fecissent, si illa
quæstui habere voluissent. Atque non dubium est, quin hæc de causa *Elizæus* munera
Naamanis repudiavit, & *Petrus Act. 8.* vel
cum detestatione pretium à *Simone* oblatum
repudiavit; & alius à *Ieroboamo*: ut
quæ pretio nullo exæquari possunt munera,
quæ ab illis vel accepta vel petita fuere. Nam
si pretio hæc dona commutassent, pretiosi
lapides cum hoc dono appendantur. Hinc
Gehezæus graviter punitus est, quod muna-
nera accepisset. Hinc etiam pauperes, quibus
nulla pecunia suppeditabat, regno exclude-
rentur. Noluit enim Deus in templo merca-
tum exerceri, & mercaturam in Ecclesiam
induci. Non vult ministros caupones esse
(*huxters, vitailers.*) unde verus pastor discernitur

cernitur à mercenario *Iohan. cap. 10.* Hoc ab illis violatur quibus beneficia Ecclesiastica vœnum exponuntur. A *Papa* præcipue, qui omnia jura divina & humana quæstui habet: & à quo peccatorum remissio pecunia venditur; aut potius qui ventum & res nihili magno dividit: hoc melius quadrat *vers. 11.*

Itud aliquoties à piis omnibus observandum est: ut exemplo Abrahamæ munera ab infidelibus non temere accipiant, aut ab illis victum & vitæ necessaria petant: quibus potius laborandum est, ut habeant quo ut se sustentent, & infidelibus aliquid potius largiantur, quam ab illis accipiant: memores illius Servatoris sententiæ quæ ex *Actis* citatur, *beatius esse dare quam accipere.*

eum gratis accipit,

Rationem addit quod scilicet gratis accipissent. Si enim suo sumptu, periculo, aut labore hæc comparassent, æquius fuisset illa accepto pretio distrahere, ut quæ merces pretio & periculis comparantur, plaris venduntur: sed quia divina virgula hæc suppeditata sunt, iniquum esset ex illis lucrum facere. Oeconomus omnia quæ familiæ cibandæ apta sunt à patrefamilias accipiens, si illa conservis non nisi à singulis dato symbolo apponeret, jure condemnatur.

quæ pecu-

Quod si quis excipiat, ministris igitur hu-

jus atatis licere verbi prædicationem pretio & pecunia æstimare, ut qui suo & sumptu & labore illam facultatem comparant.

Resp. nullum nec sumptum, nec laborem insumi à nobis posse, qui vel minima ex parte cum tanto thesauro comparatur; eoque nescit quidem desinere gratuitum esse donum facultatem prædicandi, quamvis non tam luculenter hoc sicut in Apostolis appareat. Ob eamque causam iniquum foret, prædicationem hæc aut ulla atate æstimare pecunia.

Hæc etiam ratio latius patet. Nam docet tanto nos promptiores in dando esse, quanto minus in iis quæ possidemus laboraverimus. Sic proventum septimi anni nascentem, Deus pauperibus & peregrinis expositum & obvium esse voluit. Atque quibus est ager quem pecunia sua non redimerunt, quibus sunt horti quos non conseruerunt, ædificia quæ non construxerunt, tanto alacriores esse debent in erogandis ad usum pauperum pecuniis. Ii etiam qui benedictione proluxiore Dei, sine majore aliqua difficultate aut periculo ditescunt, hoc ipso admonentur ut suam in dando manum liberalius aperiant. Hæc ratione utitur Deus cum hortatur, & tres urbes, ad cultum Dei & Levitarum alimentum, separari jubet.

eoque tanto promptius largienda.

M A T T H. cap. 10. à vers. 9. ad 16.

- 9 Ne comparate aurum, neque argentum, neque es in zonis vestris:
- 10 Neque per am ad iter, neque binas tunicas, neque soleas, neque baculum: nam dignus est operarius alimento suo.
- 11 In quamcumque vero urbem aut vicum introieritis, exquirite quis in ea sit dignus: & illic manete usque dum exeatis.
- 12 Introeuntes autem in domum, salutate eam.
- 13 Et si quidem fuerit domus digna, venito pax vestra super eam: sin autem non fuerit digna, pax vestra ad vos revertitor.
- 14 Et quicumque non exceperit vos, neque audierit sermones vestros, exeuntes domo aut ex urbe illa, excutite pulverem pedum vestrorum.
- 15 Amen dico vobis, tolerabilior erit conditio terræ Sodomorum & Gomorrhœorum in die judicii quam urbis illius.

A N A L Y S I S .

Docet pecuniam non esse in hoc itinere accipiendam, s. ab inductione partium, nempe auri, argenti, æris; deinde à subiecto, nempe crumena, in qua nihil horum est reponendum.

Vers. 10. Hortatur ut quàm expediti se ad iter parent ad adjunctis pluribus: & primum quidem non esse viaticum accipiendum docet à subiecta petra, ubi solent viaticum ponere: non baculum

quo se contra vim muniant; quod apud *Mavem* suo diverso declarat, nempe bacillum accipiendi, cui in via incumbant & innitantur, ad majorem itineris commoditatem: non duas tunicas, non calceos; quod apud *Mavem* suo diverso declarat, nempe ut accipiant sandalia; quorum omnium assignat rationem adjuncta mercede, quæ illis suo ipsorum merito suppedabitur; quæ merces arguitur suo relato, quia messorum seu operarii sunt.

Vers. 11. Hospitium ubi divertant indicat, quod describi-

describitur ab adjuncta dignitate seu pietate hospitii; cujus pietatis cognitio perenda est ab adjuncta disquisitione Apostolorum, & adjuncto testimonio civium: describitur porro ab adjuncta permanente in hospitio, quæ adjuncto tempore definitur; nempe quam diu in urbe aut vico hærent quo appellantur.

Vers. 12. Effectum Apostolorum notat, nempe ut saluent domesticos.

Vers. 13. Hujus salutationis effectum indicat, pacem Domini superventuram; quam pacem definit ab adjuncta dignitate domus, quod etiam confirmat adverso effectu, adjunctæ domus.

Vers. 14. Adjunctam mercedem eorum qui Apostolos non accipiunt: primum ne quidquam ab illis accipiant, usque eo, ut pulverem contractum in domo aut platea contra illos excutiant.

Vers. 15. Deinde à comparatione minoris illustratur, nempe pœna Sodomitarum & Gomorrhæorum; quæ pœna adjuncto tempore definitur, in die judicii, quia ante illud tempus in hoc sæculo major erat pœna Sodomitarum.

METAPHRASIS.

9. **T**amet si vero hoc interdicto aliquid accipere, videri vobis possit cura incumbere pecuniam copiose comparandi, qua itineris sumptus sustineatis, tamen quo mea vobis proficiendo cura testator sit, nolo illius generis aurum, argentum aut ex oculis circumgestetis. Eodem spectat quod nec mantica circumferetis, non duas tunicas, non calcæamenta, sed sandalia qua pedibus subligetis: idque porro hoc consilio, ut in itinere expeditiores sitis, & impedimentis, quæ legationis vestrae celeritatem retardare possunt, explicati. Non repugno quin scipionem, cui ad majorem itineris commoditatem innitami, manibus accipiat: sed baculum vobis defendendis ob eam causam nolite ferre, quo mea vobis tutandis & protogendis virtus clarius elucescat. Si forte queritis unde vobis de alimentis prospiciatur: ipse Dominus messis qui vos in messem extrudit hominum animos flectam, ut quæ vobis necessaria sunt suppedient. Quod si communis experientia servorum, in dominorum non penitus barbarorum opere faciundo occupatorum, vos docet: id à me domino vestro benignissimo non expectare indignissimum foret.
10. In quamcunque vero seu urbem seu vicum ingredimini, nolite ad meritoria diversoria (ut nunc assolet) divertere; sed neque cuius teletum subite: sed exquirete diligenter quis sit pietatis nomine dignus & idoneus, in quem Evangelii beneficium gratuito conferam. Inde vero (pro angusto temporis spatio quo ibi permansuri estis) nulla nec levitate animi vel deliciarum cupiditate, nolite in alias ades commigrare. Domum ingressuri, ejus omni-

bus domesticis bene precamini: precationis forma sit; prosperitatis omne genus sit his qui hanc domum inhabitant. Quod si eorum pietas fama & testimonio, quod vobis exquirentibus reddiderunt, respondeat: tum equidem quod verbis vos apprecati estis, re & facto ego exequar: si secus illis ne minima quidem ex parte hac benedictione respersis, in vos ipsos reflectetur? Quicumque vero vos humaniter non acceperit, aut accipientes vestra prædicationi obsequium non præstiterint, egressi illa seu domo seu urbe, excussione pulveris pedum vestrorum, ita vos ab omni cum illis communicatione abhorreere declarate, ut ne pulverem quidem ipsum ex illa seu domo seu urbe efferre velitis, quod illis testimonio sit, eos (ni mature respiciant) à Dei & piorum societate excussos & rejectos esse. Sancte enim vobis confirmo, illis hominibus (utcumque in hac vita rebus ad voluntatem affluentibus) futuro seculo tam grave & atrox supplicium reservari, ut eorum sorte Sodomæorum & Gomorrhæorum tollerabilior conditio futura sit.

P R A X I S.

Sequitur consolatio & cohortatio, adversus incidentes & adventantes casus & incommoda.

In quibus primum sollicitudinem ob vitium & vestitum depellit, quæ ministrorum animos distrahit & avocat ab assiduitate laboris qui in ministerio obeundus est. Sed operæ pretium est considerare, quibus modis & rationibus eos victu & vestitu securos reddit. Iubet ne quid in localis pecuniæ, aut synthesin aliquam vestitum secus accipiant. Principes & nobiles longe aliter suos ad legationem instruant, quibus magnum pecuniæ & vestitum, &c. copiam in manus dant. Vide exemplum Abrahæ servum ad Aramæos legantis. Eoque magis hoc alienum videtur, quo prius illis ne quid acciperent interdixit. Novat ipse porro & expertus fuerat Iudæorum erga se ingratitude: quæ non minor in suos futura foret. Quamobrem videbatur providi Magistri & heri partes esse, illos pecunia instruere: ut si forte in ingratos & inhumanos homines incurerent, aliquid tamen haberent in promptu quo sustentarent.

Nec tantum pecuniam vetat accipere, sed aliquid in pera viatici. Vide Eliæ exemplum, qui ad pauperulam viduam tempore gravissimæ famis pascendus mittitur; cum potius ad opulentum hospitium mitrendus videba-

13.

14.

15.

Vers. 9.
Christus
Apostolos
vetat ne
pecuniam
in localis
gestent,

Vers. 10.
non etiã
aliquid in
pera viatici;

videbatur. Vide Christum in desertum à spiritu ductum. Verum enimvero Christus Deus certo consilio hoc fecit, ut in summa pecunia & alimentorum quæ secum ferrent destitutione, summam ejus & singularem in illis curandis & pascendis providentiam agnoscerent: qua freti reliquum ministerii stadium alacrius & minus sollicitè decurrerent: ut si aliquid haberent quo se sustentent, quamvis tenuè & exile, considerent tamen eum qui iis subsidiis penitus nudatos alebat illis non defuturum: si nihil haberent, recordarentur tamen superioris destitutionis, qua præsentem & urgentem rerum inopiam levarent: si multum haberent, puderet eos de vitæ cultu se torquere. Hoc ministris omnibus documento proponitur: discant in Deo acquiescere, nec hujus sæculi curis se conficere, tamen in inhumanas & immemores homines incidant: tamen nulla spes eorum quæ ad vitam tuendam pertinet, asfulgeat; tamen in deserta loca ministerii causa relegentur. Sic Moses Israëlitarum ex Man passum & vestitus *ἀναστρέφεται* ad omnes ætates accommodat. Item ad omnes alios qui à Deo ad aliquod obsequium mittuntur, sperandum est & expectandum: maxime cum passi sunt à Deo, tum cum illis parum suppetebat.

nec tamen
Christi cura
desti-
nantur:

Nec vero hic Christi providentiam quis & curam in suos jure requirat, &c. Perinde enim facit ac si princeps magnus legatum mittens, nihil illi in viaticum det, quod regiones illæ omnes per quas egressurus sit legatus ad se pertinerent, & à suis villis occuparentur, cum quibus etiam de legati alimentis depactus esset: unde etiam commodissime legato sine ulla cura prospiciatur, aut etiam ex impedimentorum difficultate, &c. *παῖδες*. Hoc non minus novum & insolens videatur. Cum enim tanquam agni inter lupos Christi ipsius testimonio emittendi essent, atque adeo peccatorum & scelerum refectione eos irritari essent, mirum est cur illis gladii aut baculi subsidium eripit, quandoquidem inermes, homines alioqui non nocituros, ut nocent quodammodo irritamus: tritum enim est sermone proverbium, gladii aut baculi gestationem pacem conservare. Agnum vero & quidem inermem lupo objicere, videtur inconsultum. Principum legati, publica fide muoiantur: armis & comitatu satellitioque stipantur & muniuntur. Sed hoc sit ut Dei etiam providentiam melius & plenius degustarent in illis conservandis, & hostium & in-

silentium conatibus cohibendis frangendisque. Ille enim est, qui ora leonum ocludit etiam famelicorum. *Dan.* Idem qui Israëlitas à draconibus & aliis immanibus feris in horribili deserto vindicavit, *Deuter.* 8, 15. & *Esai.* 43, 7. Christus igitur fide publica multo præstantiore suos munit, quam Reges suos legatos. Christus enim sibi & suis non solum homines, sed & feras bestias fœderatas habet. Quod si illis fræna remittat ut in suos insurgant, meminerimus promissi *Esai.* 49, 1. 2. Hoc autem ideo facit Christus, quod metus ex periculis, ministerio obundo adversarius sit. Vide *1 Thess.* 5, 12, 13. Item *1 Corinth.* 16, 10, 11. Ex quibus quanti intersit ut metu vacent intelligitur. *Marci* in speciem pugna conciliatur: quod ibi per baculam, scipionem intelligat, cui quis iter faciendum innotuit: hoc, autem loco instrumentum, quo quis vim inferat aut propellat.

Ratio, quod sit operarius suo alimento *(Luca idque quod cas vero, mercede) dignus*, subjungitur. In quo alludit ad secundam similitudinem petitam à messoribus: quod aptissime huic loco convenit. Cum enim omnibus operariis cibus & merces ex opere debetur, tum messoribus præcipue, quorum opera de alimento in univèrsam annum prospicitur: & quorum labor est perquam operosus & gravis. Unde vel equis ipsis messis tempore fræno & capistro subductis, ex frugibus aliquid apponunt: & bovi trituranti, os non obligant. Oportet enim barbarum & immanem esse cum qui cibum illi non suggerit, cujus opera in annum integrum mensa paratur. Unde etiam *Jacob.* 5, 4. singulari injustitiæ ducitur mercedem messorum detinere.

Sed hoc loco occurrit, quomodo hoc consistat cum superiori præcepto, *Gratis ista largiendi?* *quomodo tamen hæc gratis largiantur?*

Resp. Non institui mercaturam si mercedem & præmium aliquod laboris vel pacto accipiant, quandoquidem terrena nullo modo cum cælestibus appendi possunt. Deinde etiam, quod minister sponte & prompte munus obit, non lacri dulcedine captus, sed illud tantum sectans quoad possit munus suum obire: ut miles pius non ob stipendium sed Reipublicæ causa. Sed quia illud præstare non possit sine stipendio, ideo, &c.

Quæritur etiam quomodo consistat hæc ratio? Non enim proinde sequitur hæc ad- *etiam quæ hanc mercedem consequuntur quomodo digni?* minicula vitæ suppeditata iri, quod ministri illis digni sunt: quandoquidem ea est hominum ingratitude, ut de tantis beneficiis, non modo

modo immemores sint, sed incomparabile hoc beneficium probris & verberibus compensant. Si quidem pro dignitate homines cum ministris agerent, argumentum firmum esset: sed cum non faciunt, non videtur recte concludi à Christo, ideo res & pecuniam non esse ferendam, quia sunt operarii digni mercede.

Resp. Hoc non ad auditores seu fruges, sed ad Dominum messis, id est, ipsum Christum referri: quasi diceret, cum ego tanquam Dominus messis vos mittam, ne dubitatis quin vobis de necessariis ad cultum prospiciam. Eoque discimus, ministrum non tam cum hominibus quam cum Deo rem habere, qui justus & fidelis est. Hinc etiam colligitur, otiosis non deberi mercedem.

Verf. 11.
*Apud illos
Apostolis
divertentium
qui
dignis;*

Quod dixerat de vitæ cultu, id primo loco exsequitur: docetque modum & rationem quam tenerent, in victus adminiculo acquiescendi. Cum vero pecunia usum hoc intrare illis interdixit, justum & concessum illis videri posset, ut à quibusvis qui alimenta suppeditare parati forent victum acciperent; tamen hoc illis non permittit, sed angustioribus spatius eos constringit, illis ut ab iis tantum accipiant qui digni forent præcipiens: eoque accurate pervestigandum qui illi demum essent. Voluit igitur delectum haberi hospitii, delectum vero petendum non ex hospitibus, aut lautitiis, aut opibus, sed ex ejus pietate seu dignitate: & non esse adeunda hospitia in quibus lautius excipiantur, sed in quibus gratius & avidius amplexarentur: nec tantum illud, sed in quibus Evangelii causa gratiores & magis exoptati essent. Hanc enim dignitatem Christus sic definire videtur, scilicet si omnes excipientes eorum porro doctrinæ aurem præberent. Hæc etiam dignitas, fide constat, ut *Actor. cap. 16, vers. 15.* Vide *Actor. cap. 21, vers. 4, & 8.* Item *Luca cap. 10. filii pacis vel pacis stuentes.*

*cum Deus
vetuerit
cum indi-
gnis cibum
sumere;*

Hinc est ut Deus Prophetæ ad Ieroboamum legato, præcepit ne ibi cibum sumeret. Noluit enim Deus cum illis cibo & potu suos communicare, qui ipsi omnem cum illo communicationem respuunt: neque mensæ eorum conviviam adhiberi, qui ad ipsius mensam adjungi & aggregari recusant. Qui enim ipsius delicias contemnit, meretur ut illius tenuitas & mendicitas à Deo contemnatur. Sordes enim sunt exquisitissimæ epulæ, si cum Evangelii deliciis conferantur. Non vult enim Deus illis obstringi. Quod

ex promissione fieret, qua pollicitus est se benedicturum iis qui suis benedicunt, *Genes. 12.* Deinde etiam noluit donorum suorum divitiarum & clenodia illis communicari. Apparct enim ex *Luca cap. 10.* præcipue eorum ægrotos sanandos fuisse, qui discipulos exceperunt. Ut enim magni principis legati duplo aut quadruplo compensant quod in illos insumptum fuerit; sic &c.

Huc etiam pertinet, quod pacem illis appretari debebant à Deo: quod illis cum ad hujus tum ad futuræ vitæ rationem, plurimum allaturum erat. Sicut enim olim benedictiones in manu Abrahami Isaac & Jacobi depositæ sunt, ut illas ad suos transferant; sic etiam in discipulis. Ii enim erant magni Christi Eleëmolinarii seu dispensatores, quorum opera Christus sua dona eximia distribuebat. Simul etiam alludit ad Caduceatores (*Heralds: sent to intreat of peace*) & faciales, qui pacem à rege qui illos legavit offerunt. Nunciatorum præterea apud se divertentium hospitio, testimonium sibi plenius reconciliati ipsis Dei collegerunt. Denique ora illorum obstruuntur hoc pacto, qui ex hospitibus moribus de iis etiam qui apud eos divertunt iudicium faciunt.

Hinc etiam colligitur, quam omnes pii rationem sequantur in eligendis hospitibus: ut scilicet quoad commodè fiat pios sibi hospites deligant. Hujus rei exemplum egregium exstat *Judic. 10, 1, 12.* Si enim nos ipsos spectemus, ubi majorem securitatem consequamur, quam in illa domo quæ manu Dei legitur, & ubi pax Dei est: sin hospitibus bonum & commodum, quibus magis beneficiendum quam fidelibus? Quod idem in aliis operibus & officibus, quorum opera uti cogimur, tenendum est. Hic adhibe quædam de Medici delectu. Nam cum alienos adimus, non sine contumelia Christi fit. Scimus in regis familia & nobilissimi viri ædibus omnes artifices, & operarios, atque alios ad conservationem familiæ necessarios ministros, domesticos esse & domo principis ali: idque non tantum ut familiæ prospiciatur, sed etiam ut hoc domino domus honori sit. Cum igitur Christus tanquam munificentissimus princeps omnes hujusmodi domi suæ habeat, cur illos foris quaramus?

Quod autem docet *ibi manendum quoad ibi illi urbe exeant*, eo indicat hospitium non esse mutandum, nec à domo in domum ex hospitii tenuitate aut vilitate commigrandum.

Quamobrem

*contra di-
gnis pacem
apprecia-
bantur:*

*inde que
hospitio-
rum ratio
habenda?*

*manendum
donec urbe
exeant, &
ex appositis*

rescen-
dam;

Quamobrem apud *Lucam* præcipit, ut ex iis quæ mensæ apponuntur, vescerentur. Non vult Christus suos esse molles & delicatos: coque suis exemplum sæpe præbuerat frugalitatis, eosque ad viliores mensam assuefecerat, ut ex aliquot passibus constat: quos cum ex delicatissimis cibus instruere potuisset, ex piscibus tamen & hordeaceis panibus mensam illis instruxit. Vide *Philip.* 4, 11, 12. Nam si deprehenderetur nos parum æque hospitii tenuitatem ferre, hospitem pudescimus: quod & illum & alios à veritate amplectenda deterreat. Si lautius accipiamur, hac Dei largitione licet utamur: si victus tenuior sit, tamen meminerimus eo contenti esse.

Quod si quis dicat, hoc modo illos alicui nimio oneri futuros, quod ex commigratione levari potuit.

Respondeo, ex multis liquere, illos diutius in oppido aliquo subsistere non debuisse.

Hic locus oportunus videtur ad eorum luxum perstringendum, quibus cum à suis heris liberaliter prospectum sit, tamen illis non conscis atque adeo invitis, delicias confectantur. Hominem sibi ad mensum habent qui abunde sufficiat, & tamen eo non acquiescunt. Et quidem si recte rem reputant, à Deo sibi præstitutum habent: nam heri præscriptum modo honestum & legitimum Dei præscriptum. Quod qui violat, quam illud impune non auferat, discat ex *Num.* 21, 5, 6. Tametsi enim non sumus in deserto ubi præsters passim volitant, qui nos pungant; tamen potest dominus stimulum cōscientiæ facile inferre, quem nos non tam facile eximamus. Huc accedit etiam mendicitas, quæ istas delicias comitatur. *Proverb.* 21. Sentio hac ex parte dominum me humiliasse, & effecisse ut præ pudore faciem meam avertam. Credideram, atque adeo glorius eram, fructum Evangelii multo plenior in omnibus fere futurum, quam quantum jam invitus cernere cogor. Equidem putaram Evangelium ad illud obsequium vos comparasse, ut si vos illa desiderarent quibus ex æquo & jure fruamini, tamen illud toleranter Evangelii causa passuri fuissetis: esse autem credibile de hac reprehensos non acquiescere, sed in illos quibus obtæperare debetis obmurmurare? Deus obsequii vestri in re tam facili periculum capiens, si hic refractarii inveniamini, quid de reliquo sperandum? Horror hic delinquentes, simul etiam eos qui sui juris sunt,

rogandi sunt, ut exemplo suo reliquis in parsimonia & frugalitate præluceant. Si domini iniquum aliquid vobis obtruderent, profiteor me non minore severitate in illos acturum quam in vos.

Per pacem, intelligitur, *fœlicitas omnis generis, hujus & futura vicia, externa & interna, anima & corporis.* Verf. 12, 13.

Pax, quam apprecari jubentur, de more patriæ fiebat: ut *Jud.* 6, 23, & 19, 2. *Iob.* 20, 9. & 2 *Iob. epistola* verf. 12, 11. Deinde etiam, legationis quam obibant personæ competebar. Quamobrem non tam ut privati homines illam apprecabantur, sed ut legati Dei eam offerebant, & tanquam depositarii ad usum eorum quibus illa destinabantur. Hinc perspicitur ministrorum partes esse, pro illis preces concipere, à quibus adnuncula promovendi Evangelii acceperunt.

Pollicetur porro Christus pacem & fœlicitatem illis præstitam iri, & certe exhibitam, prout Apostoli illis apprecantur. Sicut rex iis quæ à legato geruntur se obstringit, modo se finibus suis contineat; sic Christus: *Quorumcumque remisistis peccata remittentur Iob.* 20. & *Ierem.* 1. *ad edificandum & plantandum.* Huc arcessantur quæ paulo ante adnotantur. Tamen si enim precatio privati hominis modo justæ efficac sit, tamen multo est efficacior ministris. Vide *Genes.* 20, 6. Quod si ad postulata privati hominis Deus familiæ benedicit, ut in Iacobo & Iosepho; quanto magis, &c. Et si Obad Edom ob arcæ præsentiam in tota ejus familia benedictus est, & multis beneficiis affectus; quanto magis qui minister Evangelii domo sua accipit, qui pleniorum præsentia divinæ representationem exhibet, quam arca potuit: sed de benedictione in privatas familias alius erit dicendi locus. Quod si homines probe expenderent, nunquam desisterent quoad minister instructum & legitimum sibi adscivissent.

Quæ enim familiæ ministros excipienti pax à Deo promittitur, eadem apud *Lucam* ut integræ & civitati illum amplectenti promittitur. Tam enim prolixa Dei benedictio Evangelii præcones comitatur, ut proinde illa urbem universam atque unam familiam locupletare & exornare possit. Sicut enim aquarum ductus familiæ inserviens si ad publicos usus traducatur, tam urbi quam olim familiæ commodus est. Et ut suffimentum fragrans tam plurimum quam unigratum odorem emittit; sic, &c. Hoc videre est in Iosepho: ita etiam ut integræ civitatis contingat:

primum

hinc delicia non confectantur.

primum humili loco constitutus in domo benedictionem tantum accepit, in negotiis & occupatiunculis illis quibus addictus erat: post vero ad honestiorem locum evectus, eandem in iis quæ procurabat benedictionem accepit & expertus est. Quod cum Eunuchus advertisset tandem toti eum familia præfecit: unde omnia in familia succedebant. Quin etiam regno præfectus, & à Pharaone secundus in regno creatus, omnia per universum regnum, &c. O igitur vere à Propheta dictum, decoros esse pedes Evangelizantium pacem! Idem in Republica cernitur, cum pii Magistratus eliguntur.

illa indignis hæc appreciatio vitia,

Quod si res secus se habent quam fama accepitis, indignique reperiantur hæc pace, quod peccati estis, irritum erit quod ad eorum rationes attinet, & pro non dicto accipitur. Non igitur ei profutura est aliorum de hospite vestro honesta existimatio, nisi eum se factis præstet, qui sermone aliorum celebrabatur. Ut etenim hominibus imponat, Deus tamen non irridetur. Pax enim non erit impiis, sed erunt tanquam propulum mare & agitatum, quod cœnum & lutum ejicit *Esa. 57, 24, 25.* Et *Gal. 6.* pax super Israël Dei. Quanquam igitur hic in Ecclesia inter cæteros sint apud quos Dei pax proponitur, & quibus apprecatur, tamen non magis inde proficiunt aut pace communicant, quam petram pluvia emollit. Studemus igitur sinceritati: nam si centies audiamus Evangelium, nisi illud prompte exceperimus, &c.

eaque maledictio at- tribuitur;

Non tantum vero revocabit gratiam voto Apostolorum apprecatam, sed loco benedictionis, gravis & acerba horrendaque Dei maledictio attrahitur. Sic est *gravis Dei odor, in iis qui pereunt*, &c. *Cor. Hebr. 4. est gladius bipennis. Esa. 29, 17. & Esa. 32, 15.* Evangelii prædicatione cum desertum in Lebanon, tum arvum in sylvam converteretur. Quorum posterius, idem est cum eo quod à Servatore dicitur, *Ei qui non habet, id quod habet auferetur, Matth. 13.*

Verf. 14. qui omnia abieci- ssi- mi:

Quam vero atrox illis exitium imminet ex adjuncto signo declarat, quo jubentur pulverem pedum adversus illos excutere: declaratur hæc ceremonia, eos ab Ecclesiæ catu & communionem, & à populo Dei excussos & abjectos esse. Sicut *Nehemia 5.* diserte in consimili ceremonia exponitur. Quanquam hæc ceremonia videtur signifi-

cantius hoc fieri. Executi enim tanquam pulverem vilissimum, idque à pedibus, majorem derefectionem declarat: tanquam doceret, ne infra infimos in Ecclesia constitutos esse, tamen illi se & eos alii inter præcipuos & antesignanos, seu tanquam gregis arietes, reputarint. Hæc igitur ceremonia, tanquam sigillo quodam, eorum perditio & ex regno Dei exilium obsignatur, qui ministerium Evangelii respuunt: & qui de salute certiores fieri recusatant, de exitio suo æterno certi & indubitati redduntur. Exemplum exstat *Act. 13.* Nec omnino huic dissimile est quod Prophetæ Ieroboamum admonenti præceptum est, ut nec biberet nec ederet eo loci, nec eadem qua venit via rediret. Quo docetur omnem illis cum Ecclesia communionem & societatem ereptum iri, ut nihil illis superesse possit, nisi resipiscant, quam horribilis divini iudicii expectatio.

Hoc loco discimus quam execrabiles sunt *hinc Evan- gelium repudiantes quam execrabiles,* qui Evangelium repudiant, quam etiam à piis existimandi sunt quicquid vel alii vel ipsi de se sentiunt. Nec tantum cum pulvere sed cum excrementis cumque aliis pessimi odoris rebus componuntur, ut ut suffimentis & aromatibus redolent & perfundantur. Quanquam autem hæc ceremonia in Ecclesia jam non usurpetur, res tamen ipsa manet, scilicet ut ii homines qui Evangelium respuunt, à Deo abjiciantur, eique execrabiles sint. Quemadmodum autem pace à ministris apprecata illa insequuta est, ita excussis ab Ecclesia & regno Christi ministrorum sententia, & tanquam gladio verbi & censuram Ecclesiæ resectis, omnis infelicitas accidit. Protectione regni unius exclusus, illam alio regno recuperet; sed regno Dei exturbatus, ubi tandem consistet, cum Dei regnum per totam terram, &c. Tanquam igitur profuga & erro erit, Cayno similis, ubicunque egerit.

Quam vero horribile hoc sit, post declaratur, cum pejore loco futurus pronunciat quam Sodoma aut Gomorrhæ cives. Erant illi item ab Ecclesiæ extorres, & æternæ ignis supplicio constructi: sed illis adhuc deterius aliquid in die iudicii accidet. Cogita quid evenerit Annoniis, pacificos Davidis caduceatores contumeliose tractantibus. Quod si tam chare constet mortales legatos sprevisse, quid, &c. Hoc est enim dicere Deo, recede à nobis, scientiam viarum tuarum nolumus. *Iob. 21.*

Verf. 15. eorum conditio Sodoma peior.

M A T T H. cap. IO. à vers. 16. ad 23.

16 Ecce, ego mitto vos ut oves in medium luporum: estote igitur prudentes ut serpentes, & simplices ut columbae.

17 Caveate vero ab hominibus: tradent enim vos in confessus, & in conventibus suis flagellabunt vos.

18 Sed & ad praesides ac reges ducemini mea causa, ut hoc sit eis & Gentibus testimonium.

19 Sed quum tradent vos, ne estote solliciti quomodo aut quid loquamini: dabitur enim vobis illo momento quod loquamini.

20 Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri is est qui loquitur in vobis.

21 Tradet autem frater fratrem ad mortem, & pater filium: & insurgent liberi in parentes, & morte multandos eos curabunt.

22 Et eritis exosi omnibus propter nomen meum: verum qui sustinuerit ad finem usque, is servabitur.

A N A L Y S I S.

Adjunctum periculum notat in quo futuri sunt ratione legationis, quod arguitur ab adjuncta tam Apostolorum mansuetudine quam adversariorum crudelitate, quorum illa pari ovium, hæc pari luporum illustratur: quod periculum amplificat ab adjuncto numero, deinde à subjecto, tot enim & tanto numero futuros lupos præannuntiat, ut illos undique cingant atque circumdant: porro etiam adhuc amplificat ab adjuncta novitate & inexpectatione, quam declarat in voce, Ecce. Cujus in adversariis crudelitatis effectum esse debet, in Apostolis prudentia, quæ amplificat paribus serpentis, & suo diverso sinceritatis declaratur; quæ etiam sinceritas suo pari illustratur, columbarum.

Vers. 17, 18. Aliud effectum Apostolorum notat ex prudentia, tanquam causa proficiens, nempe ut sibi ab hominibus caveant: quod effectum sua causa declarat, nempe hominum non regentorum in eos effectus: qui distributione subjecta Iudæorum & Gentium, item distributione effecta proditorum, flagellationis & ductationis coram regibus & principibus declarantur: item causis hujus tam crudelis persecutionis, nempe efficiente respectu adversariorum promulgatione gloriæ divinæ: finalis, respectu Dei, ut veritas Evangelii testata maneat.

Vers. 19. Prolepsis, cujus occupatio petitur ab adjuncta anxietate animi, cum idiotæ coram regibus, &c. sissent, quid loquerentur: subjectio est ab effectis Apostolorum, ne de hac re anxii sint: cujus causa assignatur, quia Deus illis suggereret necessitatem; quod etiam porro declaratur adjuncto momento temporis, quo sermonis beneficio opus habent.

Vers. 20. Confirmat illud à causa, nempe Spiritu Sancto qui sermonem suppediabit: quod porro disparato declarat, nempe non esse Apostolos qui loquuntur; vel ratio dici potest à distributione subjecti, vel est Spiritus Sanctus qui loquitur, vel vos; sed vos non loquimini; ergo Spiritus Sanctus in vobis loquitur.

Vers. 21. Amplificat periculum persecutionis,

quod propofuerat à relatis maxime necessariorum; quod amplificatur ipsa forma & specie persequutionis ad mortem usque.

Vers. 22. Causam assignatæ hujus persequutionis, odium Apostolorum propter Christi nomen; deinde ad patientiam adhortatur ab adjuncta mercede æternæ salutis.

M E T A P H R A S I S.

NE vobis inopinantibus periculum ingruat, considerate me qui vos carne complector, vos tamen non ita multo post missurum tam inermes, & ad resistendum impares quam sunt oves quæ à pluribus Lupis, eisque illas undique circumstantibus, oppugnantur: quod tamen non ita intelligi velim, ac si vos Lupis devorandos traderetis, aut per omnia ovis in vobis ingenium probem; volo enim prudentiam serpentum vobis tutandis & declinandis adhibeatis; sed quæ (ne in vulpinam fraudem transeat) cum sinceritate columbina conjuncta sit. Quos dixi Lupos, hos homines intelligo, qui more animalis sunt, spiritus expertes, à quibus quantumcumque externa specie humanis & ingenio facili, censeo caveatis. Tradent etenim vos ad Iudæorum synedria ducendos, & in publicis eorum conventibus flagellandos. Neque vero eorum modo, sed etiam provinciarum principibus, atque adeo ipsis regibus vos sissent, non ob maleficia (si quæ forte admiseritis) sed odio veritatis, quod in me ejus authorem redundat: ut ut autem hoc vos incommodo aliquo ut afficiant secerint; tamen quod ego vobis propono hoc est, ut fidem veritati Evangelii derogantes, gravius iudicii vestro apud eos testimonio rei peragantur. Sistentis autem vobis idiotis coram principibus, cum

20. *bis, cum literis tum potentia instructis, occur- rat difficultis cogitatio, quid illis respondeatis; sed animos vestros hac cura ne torqueat, nam ut spatium praevidendi non sit, dabitur vobis eo ipso momento quid proloquamini. Neque vero de hac re ex sensu imbecillitatis vestra statuendum erit: quandoquidem non tam vos quam Spiritus Dei in vobis causam omnem hanc defensus abicit, cautionem ab hominibus exponens, vobis neminem ne ex necessariis vestris excipio. Quin etiam effractis etenim omnibus vel arctissimis sanguinis & cognationis vinculis, frater germanus suum fratrem ad mortem usque traditurus est: quod gravius est, pater prodet suis liberos, & in suos parentes liberi insurgent ut illos morti tradant. Huius vero iam atrocis persecutionis causa erit odium, non propter scelera sed propter nomen meum, quo impulsus omnes fere vos prosequuntur: is vero qui ista aequo & patienter sustinens, ad extremum usque Spiritum in suscepta veritatis defensione perstiterit, aeterna salute donabitur.*

P R A X I S.

Verf. 16.

Apollolis se ad- versus in- gentia mala manien- dum;

IΔε.] Ne ex superiore oratione quo securitatem à periculis polliceri videbatur, quod nec vitatico nec pecunia nec armis instructi legarentur, colligeret se semper ab omni periculo remotos iri, via facili & veluti tapetis strata inaccessuros, & ad nuptias potius quam ad operosiores aliquem laborē profecturos, eos movet ut se tanquam adversus lupos comparent. Quod ad secundam legationem referri oportere videtur. Quod quia incredibile videri posset cum ad Iudaeos unicum Dei populum mitterentur, hac demonstrationis particula illos ad hanc rem animū adijcere jubet. Si quidem ad gentes legati fuissent quae cum Deo foederatae non erant, eos in lupos incidere tanquam per deserta transientes novum non erat. Sed cum ad Israëlem tanquam ad urbem aut hortum Domini mitterentur, lupis occurrere alieum videatur. Atque hoc ipso magis hac admonitione opus habebant, quod *Populi Dei* titulo, *circumcisionis* nota tanquam pelle ovina vestiti, difficilius deprehendi potuerunt. Lupos vero vocat, quod in illos grassaturi erant, & anima eos & corpore si possent perdituri; nec illis magis parcituri, quam lupus agno solet indulgere.

Adversus autem hanc difficultatem, *duabus* illos virtutibus, tanquam armis ad dextram & si-

Prudentia. Simplicitate. te.

Hæ virtutes summe in illis requiruntur. *idque ser-* Nam nec prudentia major est inter omnia *pentina* animantia quam quæ est serpentis, nec simplicitas in ullo animante magis conspicua est quam in columba. Et serpentis quidem summa prudentia in eo primum cernitur, quod perspicacissimis oculis sit ad prospiciendum malum adventurum: quod cum se incantatione ad mortem extrahi conari animadvertit, una aure ad terram obturata, alteram cauda occludit. Huc accedit quod se in omnes partes torquens, facilius ictum & vim effugit. Sic igitur serpentis exemplo aliquando declinandum periculum fuga; ut Christus & Apostoli: aliquando silentio eorum qui nobis nocere possunt, ut sæpe Christus: aliquando appellatione & provocatione; ut Paulus cum corruptelam iudicis animadvertit: aliquando verborum delinitione, dummodo id vere fiat; ut apud Felicem Paulus, item apud Agrippam. Ex quo illud perspicuum est, quanto in errore versantur, qui Theologiæ & pictatis professionem à sapientia quadam prospicientia & solertia disjungunt, arbitranturque illud esse Christianam professionem dignissimum, si quid citra cautionem & circumspeditionem aperte fiat; si quod verum est semper & apud omnes nullo habito delectu proferatur; si quis pericula objecta semper adeat, atque adeo sponte occurrat; si credulus sit, & minime suspiciosus; cum diserte dicatur, Christum se quibusdam non credidisse *Ioh. cap. 2.* tamen si illum magni facerent; denique, stupidissimum esse apertissimum ad Theologiam profitendam. Atqui videmus contra fieri & requiri in Christiano, scilicet ut non sit puer sensu, *1 Cor. 14, 20.* Vide *Hos. 7, 11, 12.* In ministro requiritur ut ingenio sit experrecto, & prudens, *Matth. 24, 25.* Vide *Ephes. 5, 16, 17.* & *Coloss. 4.*

Adjungitur quoque *simplicitas*, quæ adhiberi debet tanquam agnis conveniens & decora. Sunt enim qui quacunque ratione, fraude, mendaciis & simulatione, si possent periculum desistere, seque in omnes formas convertendo, & hanc agendi rationem Christianæ prudentiæ pallio tegere conantur, & sub specie serpentiniæ prudentiæ, jure & injuria se malis eximere licere putant. Sed Christus prudentiam serpentinam cum columbina simplicitate misceri jubet; eoque simulatio in Davide damnatur, mendacium in Rahab, &c. Ideo Paulus noluit pecunia ex Felti manibus redimi. Serpentina enim pruden-

Et columbina simplicitate.

prudētia nisi columbina simplicitate misceatur, in Diabolicam astutiam tranſit; & simplicitas columbina nisi serpentina prudentia conditur in stultitiam commutatur. Hæc sine illa *ſaua* & inſipida eſt: altera vero sine hac, nimium acris & acerba: conjunctæ vero, plurimum proſunt, ut diſjunctæ nocent. Nam hinc vulpes, iſtinc aſini eſſemus, ſi aut prudentia sine simplicitate, aut simplicitate sine prudentia uteremur. Quamobrem hic etiam locum habet, quod *Deus conjunxit homo ne ſeparet*. Hinc etiam colligitur, quam parum pie & Chriſtiane faciunt, qui cum lupis ululant, &c. & quos columbinæ simplicitatis & tandoris pudet, tanquam homine indignum foret.

Verſ. 17.
A quibus
hominibus
Apoſtoliſ
cavendum?

Quæ ſequuntur, non ſpectant ad hæc legationem; non tantum quod *Marcius & Lucas* hæc alio tempore & loco dicta commemorant, ſed quod nec verberibus hoc tempore caſi ſunt. *Luc. 22.* ſed bene habitii: tum vero maxime, quod tempore quo hæc ferenda eſſent ad gentes legabantur, ut docet *verſ. 18.* *Matthæus* autem propter argumenti ſimilitudinem, hæc cum prioris legationis mandatis conjunxit. Iubet autem *Cavere ab hominibus*, ſed quibus tandem? nam ſi ab omnibus cavendum ſit, tum è mundo migrandum, aut in deſertum cum feris beſtiis; nam cum Angelis non poſſumus in hoc mundo converſari. Intelligit igitur ab iis hominibus qui nullo Dei timore aut pietate imbuti ſunt; & qui præter humanas dotes ſuperne Dei gratia, per quam renovantur & recreantur, perſuſi non ſunt.

Hanc *Hominiſ* ſignificationem eſſe oſtenditur. *Rom. 3. ſecundum hominem loquor*, id eſt, ſecundum animaleſ hominem. Cum igitur sæpe piorum animos ſubeat humanitate quadam victos, homines nolle nimium in ſuos ſimiles lævire, & pietatis expertes ab humanitate tamen alienos non fore, Chriſtus monet ne iſtiusmodi hominibus quamcunque manuſuetudinem præ ſe ferant, aut cuiſcunque aſſueti ſunt, clementiæ aut morum facilitati, non tamen illis credendum. Naturæ enim bonitas niſi pietate confirmetur, facile evaneſcit; præſertim ſi odium ex Evangelio accedat. Quod non tantum ad crudelitatem, ſed & ad ſimulationem & blanditias, quibus nos à veritate abducere conabuntur, eſt accommodandum. Sicut enim *Eva* cum ſerpente ſe agere putans, incidit in diabolum; ſic &c. Hanc cautionem neceſſariam eſſe docet *cap. 6. ad Ephes.* quo cum

ipſis Spiritibus & diabolicis nobis rem intercedere docetur, cum hominibus colloquantur.

Hanc cautionem confirmat ab eſſectis, ſcilicet, quod illos *ωνοπιος* tradituri eſſent, ut ſagris cedantur. Deinde vero, cum totum virus ſuum in eos ipſi vomuerunt, poſt ad reges & proreges gentium illos rapturos, ut capitis accuſent, aut aliquid grave illis inferant. Quod etiam *Judæos* feciſſe, qui necis & vitæ poteſtatem non habebant, teſtatur *hiſtoria Evangelistarum & Apoſolorum*. Quamobrem ſuppliciter ſumptus ædificandi domus Dei ſic ſtatueret debet, ſibi aliquando obeunda eſſe, quæ hominum aut ingenium excogitare, aut potentia exſequi poteſt. Dicitur, eum qui ædificare velit duplicem ejus in loculis habere quo ædificari poſſe domus exiſtimatur. Novum igitur hoc nobis eſſe non debet, nec ſua novitate nos offendere. *Ioh. 16. hæc prædixi ne ſcandalizemini, &c.*

Verſ. 18.
quomodo ab
illis excipiendi?

Dominus autem conſolat *Discipulos* adverſus vim & contumelias has, à ſine ad quem ipſe hæc deſtinat; ſcilicet, ut ei teſtimonium ferant coram Regibus, &c. Perinde enim eſt ac ſi diceret; illi ſibi hunc ſinem proponunt, ut doctrinam veritatis obruant: ſed ego hoc conſtituo ut propagetur, & teſtimonio ornetur magis, & ad eorum aures perveniat, ad quos nunquam alioqui penetraret; illi, vos ut contumelia afficiant; ſed ego ut nomen meum celebretis, ut & à me honore afficiamini; illi ut propriis verbis ſententiam condemnationis in vos ferant; ſed ego, ut exrecuſatione veritatis (ſi illam repudiaverint) ſententiam condemnationis ſibi arceſſant. Vide *Iohan. 21, 18, 19. Philip. 1, 12, 13, 14. & cap. 4, 2, 2.*

idque ut ei
teſtimo-
nium fe-
rants

Vt igitur conſolationem in perſecutionibus percipiamus, deſteſtendi ſunt animorum oculi à conſiliis & iſtitutis hoſtis, ad conſilium ejus qui omnes eorum conatus alioſum quam illi cogitant, vel illis etiam invitatis detorquet; illis ſæpius ne quod conantur efficiant, obſiſtit. Quod ſi rem effectam dare illis permittit, eventu tamen ab illis deſignato excidunt: imo contrarium experiuntur; atque trajectiōnem lethalem Eccleſiæ ſecum conſtituentes, vomica illi aperiunt, quæ alioqui illis nocitura fuiſſet. Sic intermere cogitantes, ſanant; direrere cum animo ſuo conſtituentes, ædificant; ſtirpitis eradicare molientes Dei hortum & paradifum, conſerunt. *Rom. 8. Omnia in bonum cooperantur, &c.*

quare ad
Deum in
afflictionibus
reſpicienda.

Verf. 19.

Ex hac cautionis præceptione *dicitur* pullularent & e-
 nascerentur } *Vna* de acerbitate persecutionis ferendæ.
 difficultates, } *Alterâ*, de facultate propugnandæ veritatis corâ regibus.

Sollicitudo eorum ob imperitiam coram regibus se defendendi,

Posteriori primo in loco occurrit, quæ illos sollicitos merito habere possit. Nam cum rudes idiotæ essent inter vulgus hominum enutriti, plurimum illos consternare posset, quod coram regibus sistendi essent; quorum primum splendor & majestas illis oculos perfringeret, & omnem sermonis facultatem illis excuteret: deinde, cum consilio & sapientia cum ex se, tum senatus adminiculo valituros considerarent, & simul ad suam imperitiam & educationem oculos reflecterent, quantumvis summa in loquendo fiducia præditi forent, nihil se tamen dignum auribus, nec rerum nec ordinis præstantia elocuturos sperare poterant; maxime cum de quibus interrogentur nescirent. Nam si Moses in positionibus libris & aula à cæcis educatus, sermonem sibi deesse verebatur: quo legationem Dei apud Pharaonem obiret; quanto magis Apostolo, &c. Homines enim non tantum timore, sed etiam pudore coram principibus adducti ora conclusa habent, vel tum cum satis humaniter & benigne tractantur; nedum cum principes ad instar leonum rugiant. Christus igitur eis hunc serupum exempturus, jubet ne de hac re solliciti sint, argumento ab efficiente, scilicet quod sermo patrocinio causâ accommodatus ab illis non proficisceretur; quasi dicar: hinc est quod vos hæc cura torquet, quod humanis & propriis viribus veritatem defendendam putetis; quibus cum vos nudatos esse intelligatis, idcirco veremini ne veritas indefensa jaceat. Sed erratis si hoc putetis, nõ est enim facultatis humanæ opus, tametsi homines literis & doctrina excultissimi & instructissimi forent. Cadimus igitur animis & despondemus, cum in nos ipsos aciem oculorum desigimus. Nam vel hoc in paupertatis genere proverbium Salomonis locum habet, *Proverb. 15, 15*. Paupertatem scilicet inopis ejus esse contritionem, quod tam reprehendit Salomon quam illud cum dives suis divitiis tanquam arci præsidit.

quod à Deo proficiscitur,

Hoc probat ab adversis; scilicet, quod à Deo proficiscatur: sic *Exod. 4, 11, 12*. qui vel Balaami asinæ os aperuit, &c. Consolesmur igitur paupertatem nostram divitiis Dei: balbutiem nostram, illius eloquentia & facundia. Hujus promissi præstiti ñgnum ex-

stat *Act. 2*. fides & veritas docetur. *Act. 2, 3, 4, 7*. &c. Hanc promissionem nobis dictam sentiamus: ut quoties nobis Dei causa dicenda imponitur, verba, sententias, ordinem à Deo expectemus: ut tamen nos infantes simus, tamen Dei verba ori nostro inserta habentes non dubitemus quin legationem idonee satis obiri simus. Quis hominum est qui si advocatum adhiberet ad causam honoris pariter & hereditatis suæ dicendam, non illum omnibus dicendi ornamentis (modo posset) expoliret, quibus susceptam causam prober atque obtineat in judicio. Cum igitur in veritatis defensione Dei gloria & Ecclesiæ salus periclitatur, &c.

Sed inquit aliquis, Dei quidem dona esse fateor: sed prehensus ut ad tribunal abripiar, nihil hujusmodi mihi adesse facultatis sentio. Respondet argumento ab adjunctis, scilicet eo ipso momento quo ejus usus erit, suppeditatum iri quid & quomodo loquantur: ut non adeo despondeant animum si facultatem non sentiant tum cum corripuntur manibus lictorum, & si quod spatium meditando responsi non detur. Quin etiam Moses proficitur se ab illo ipso tempore quo Deus illum ad ministerium vocaverat, sensisse majorem quam prius sermonis difficultatem. *Exod. 4*.

Nec tamen hinc colligitur, quod quidam fanatici spiritus eliciunt & detorquent, scilicet studia & præmeditationem non esse præmittendam, sed ab aratro recta ad fugestum, & ex officina ad dicendum pro concione exilire posse; tantum enim hoc promissum iis adhibetur, qui subito correpti ad tribunal rapiuntur. Illis autem *Col. 3, 2, 3*, vere dici possit, quod Malachias Sacerdotibus objecit: mensam Domini illis vilem & contemptam esse, & ministerium perquam aspernandum. Cum Christus Scribam ad regnum cælorum edoctum affirmet, patrifamilias esse similes qui vetera & nova ex suo penu depromit. *Matth. 13*. Et Eliahu ministrum notet hujusmodi esse, qui unus vix inter mille inveniatur. Præterea non prohibentur hoc loco aliquid præmeditari aut præcogitare, sed anxie & diffidenter hoc facere (ut quidam volunt, ego tamen ad id diffidenter adducor) ideoque vocabulum usurpat quo usus est *Matth. 6*.

Iam aggreditur alterius difficultatis medium. Quod priusquam facit, rem plenius & magis speciatim declarat. Cum enim ante dixerat tradendos esse, nunc declarat hoc nes;

Verf. 23.

Et cum oportet esse suppediabitur,

hinc tamen studia præmittenda.

Persecutio illis etiam à domesticis immittitur;

hoc periculum ab ipsis domesticis nobis imminere: qui non tantum flagris cædendos, sed & necandos nos in principum manus conclusos tradent, qui nobis periculis sublidio esse debebant. Ut sciamus, quam fuerit illa cautio necessaria, qua cavendum ab hominibus Servator admonuit. Tanto enim odio homines in veritatem flagrare, ut ejsus opprimendæ causa omnia sanguinis & necessitudinis vincula, quantumvis multiplicata, rumpere & perfringere velint. Mira vis est consanguinitatis; sed *sæpius* omnes odio religionis exuunt: aut Deus potius illos in sensum hunc tradit, ut illorum impietatem ulciscatur, *Rom. 2.* Quis non putarit sibi tutum fore apud parentes, &c. profugium. Sed Christus monet ne parentibus à religione alienis nimium credamus. Sic videmus majorem immanitatem hominis esse, quam sylvestrium ferarum & quidem truculentissimarum. Quo magis cura à nobis suscipi debet, ut parentes pro liberis & pro parentibus liberi oremus, ne inde unde fulcrum & scipionem nobis polliciti sumus, erumpat nobis è sinu serpens qui nos lethalliter mordeat. Quo nihil homini acerbius esse potest: non tantum quod morti traditur, sed quod ab iis quorum erat, &c.

an tamen
parenti si-
lius mortis
periculo
non conclu-
dendus?

Sed *quærat* hic aliquis, an non possit aut etiam debeat parens filium morti tradendum concludere, & contra; ut interim nihil in laudatas *sæpius* committatur, quæ nobis commendantur.

Poterit quidem, & si res postulat debet, *Deut. 13.* & *Zachar. 13.* Nec tamen in naturæ legem & affectus peccarit. Nam non exiit *sæpius* ut impii, sed cum ea colluctans victoriam reportat, præponderante Dei amore naturæ affectui. Nec enim dubium est quin Abraham cum filium Deo oblaturus erat, &c. Atque hoc modo piorum in Deum obsequium amplificatur, dum suos affectus ad Dei voluntatem exigunt, eosque intra suos cancellos cohibent.

Verf. 22.
hæc even-
tura Chri-
sti causâ,

Consolatur illos à sine persecutionis: scilicet, quod ob Christi nomen perlaturi essent mala. Causa enim persecutionis plurimum momenti affert ad levandam afflictionem, & animum addit in periculis ad-eundis. Vide *2 Sam. 10, 12.* Quanti igitur est pro Deo ipso pugnare? Qui regis terrestris

athleta designatur, magnum sibi honorem fieri putat quod jus in regnum ipsius singulari certamine tutari possit. Deinde honori ducitur, si cui regni corona asservanda traditur. Quo magis beati dicendi sunt, qui jus regni Christi sibi propugnandum susceperunt: confidendumque Deum nobis arma & vires ad sustinendum prælium daturum.

Aliud argumentum quo illos sustentat, est ab adjuncto præmio vitæ æternæ, modo in pugna perstiterint, & omnes imperus & impressiones sustinuerint: certissimum præmium proponit propugnatoribus, vitam & salutem. Reges suis athleticis pro se depugnantibus, vitam spondere nequeunt: tantum ex pugna superstitibus præmium constituant. Christus vero sive occubamus in hac pugna, sive incolumes & intacti è pugna redeamus, nobis certissime salutis spem facit: ut qui mortuis vitam restituit *Esai. 26, 19.* Quod si dubius victoriæ acriter & constanter pugnat, &c. quanto magis, &c.

quære vi-
tam æter-
nam conse-
quentur,

Sed proponitur præmium legitime certantibus & victoriam reportantibus: quæ in eo consistit, si ictus & plagas impositas sustinuerint. Novum genus victoriæ: alii vincunt hostem cædendo, nos vero ab hostibus cæsi vincimus: alii gladium gladio objiciendo, nos jugula carnifici, genas percutienti, terga flagris obvertendo. Ii interfecti & occumbentes victores evadunt. Illi cum cæsis hostibus in vivis ipsi manent. Hinc dicitur nos malis perferendis & calamitatum perpetuo animam possidere. Hic liquet quam procul à salute absint, quibus foret Christianæ patientiæ & *divinitas* virtus.

Sed requiritur ut ad finem usque persistent, nec malis frangantur. Cursum oportet conficiant, certamen decertent penitus. Si quis plerisque periculis susceptis & acceptis plagis, post nondum confecto itinere confideat, & malorum acerbitate desinat, ei totius aditi laboris jactura facienda est, & omnis messis abjicienda. *Gal. 6, 9.* & *3, 4.* Id videas in Alexandro *Act. 19, 33.* Hic autem comparatur viro structuram domus molienti, quam præ inopia nequit absolvere; & prælium cum hoste committenti, cum nec suas copias lustraverit, nec hostis manum quam ducit speculatum miserit.

et ad fi-
nem usque
perstite-
rint.

MATTH. cap. 10, à vers. 23, ad 29.

23 Quum autem persequerentur vos in ea urbe, fugite in aliam. Amen enim dico vobis, nequaquam obieritis urbes Israël quin venerit Filius hominis.

24 Non est discipulus supra doctorem, neque servus supra dominum suum.

25 Sufficiat discipulo ut sit sicut doctor ipsius: & ut servus sit sicut dominus ipsius. Si ipsum patrem familias Beelzebubem vocarunt, quanto magis domesticos ejus?

26 Itaque ne eos timete: nihil enim est opertum quod non sit retegendum, & nihil occultum quod non sit cognoscendum.

27 Quod dico vobis in tenebris, dicite in luce: & quod in aurem auditis, predicite in solaris.

28 Et ne timete vobis ab iis qui trucidant corpus, animam autem non possunt trucidare: sed timete potius eum qui potest & animam & corpus perdere in gehenna.

A N A L Y S I S.

Consolatur illos adversus ingruentem persecutionem, ab adjuncta potestate quam illis facit fugiendi ab una civitate in aliam. Deinde ab adjuncta Christi communicatione eisdem malis quæ illi perpetuentur; quod argumentum amplificat ab adjuncto temporis, Augusto spatio quod illis in predicatione succenturiabitur, antequam omnes urbes Israël obiverint. Quod porro confirmat testimonio vehementis asseverationis.

Vers. 24, 25. Confirmat illud argumentum à comparatione majoris, æque ferendam esse persecutionem quam perferent, cum ipse hanc sortem & conditionem subiturus sit; quam rationem à re latius confirmat, discipuli & Doctores, Domini & servi, patrisfamilias & domesticorum: quam eandem consolationem adhibet, adversus convitia & probra in eos jactata.

Vers. 26. Adhortatur ut per timorem nihil eorum supprimant, quæ in mandatis habent: ab adjuncta manifestatione perfidiæ eorum.

Vers. 27. Illud porro confirmat à fine, ideo scilicet privatim esse edoctos à se, ut quæ didicerint publice & palam divulgent.

Vers. 28. Causam indicat perfidiosa legationis, metum corporis interficiendi; cujus consolationem proponit ab adjuncta adiuvantia animam interficiendi. Cui timori opponit tanquam adversarium timorem Dei, ad quem hortatur ab adjuncta Dei potestate, corpus simul & animam perdendi in gehenna.

METAPHRASIS.

23. **A**liquid solatii vobis afferat, quod in una aliqua urbe urfi persecutione, ad aliam (me auctore) transeat. In quibus obeundis tanto magis spiritus sumatis quod non prius omnes obiveritis, quam ego gratiosa Spiritus mei presentia vos perfundam & recreem. Est autem in communi omnium sensu & intelligentia positum, usque eo ut in proverbium abierit: discipulum quamdiu discipulus est suo doctore superiore non esse, aut servum suo domino. Abunde discipulo factum satis, si par sit cum suo doctore conditione, item servo cum suo domino. Quamobrem si me veluti patremfamilias Beelzebubem vocare non dubitarunt,

quanto id magis vobis domesticis meis hoc facturi sunt. Nolite ergo metu convitiorum, quibus vos conscelerabunt, quidquam recitare. Tamesi etenim eorum calumniis innocentia vestra ad tempus tecta delitescat: oportuna tamen & suo tempore, saltem in die iudicii, ut meridies lucebit. Quamobrem quod vos privatim & veluti in tenebris doceo, illud publice & veluti in luce cum summa libertate buccinatote. Et quod vobis seorsim veluti in aurem insurravi, id è suggestu tanquam ex edificiorum complantatis tectis predicite. Sicut convitiorum, sic neque mortis metu veritatem parcius aut timidius promulgate: quandoquidem corpus (alioqui caducum & suo tempore exstinguendum) modo interficere penes eos est, nulla illis in animam concessa facultate. Ab illo vero formidate, qui potestate instructus est corpus simul & animam in Gehenna perdendi.

P R A X I S.

Consolatur porro illos ab adjuncta fuga, qua sibi consulere fas fuerit, cum urgentur persecutione. Cujus ratio est, quod ad omnes urbes Israëlitarum legarentur. Quamobrem una prohibiti urbe, poterant legationem in alia obire. Vnde generalis norma elicitor, omnes eos cedere posse, qui suum alibi munus officiumque exequi queant. Non igitur nefas est Christiano persecutionem declinare. Neque vero ignavia ducendum quandoquidem militiam non deserimus, nec à castris deficimus, sed locum potius commutamus, & meliorem pugnandi oportunitatem quarimus. Quæ admodum autem in arte gladiatoria peritia est subinde prout res & usus postulat locum mutare; sic, &c.

Nec obstat quod Iohan. 10. mercenarius quomodo appelletur, qui lupo adventante fugit: primum enim alia ratio est Pastoris, alia Apostoli: deinde mercenarii est ita gregem deserere,

26.

27.

28.

Vers. 23.

Fuga Apostolis intergrum periculum declinare;

tere, ut illum nudum & desertum relinqueret? Post ita se subducere, ut post in umbra con- quiescat, liber & remotus à periculis. De- mum considerandum de causa persequutio- nis: si enim veritatis odio non sit, sed pasto- ris, tum fuga sibi consulat pastor.

Quod addit, *non prius scilicet peragratis & obitas fore omnes civitates quam ipse adve- niat*, eos consolatur ab adjuncto suo adven- tu, & presentia spiritus, quam illi sibi sem- per salutarem & plenam consolationis ex- perti fuissent. Quod vero prius adventu- rum se dicit, quam &c. præcipit eis scrupu- lum quo angere potuissent: subvertentes ne nullæ illis civitates superforent refugii, si moram duceret. Quanta igitur & quam so- lida est in secundi adventus meditatione consolatio? cum gloriosa sua presentia, mi- litæ finem imponet: vulnera omnia persana- bit & obligabit. Sive vero nos eum acceda- mus, sive ille ad nos veniat, perinde est. Sic ipsi nosmet excitare & studia nostra accen- dere debemus. Sic *Matth. 25, 14. &c.*

Arguit à comparatione minoris: nam si Christum herum & præceptorem indigne acceperint, discipulos & servos itidem acci- pere velle, non nimis molestum esse debet. Vide 1 *Sam. 24, 6, 7. & 26, 7. Ioh. 13, 13, 14.* Promptum erat suspicari, Christum odio aut non nimia amoris abundantia illos hu- jusmodi periculis & probris objicere. Quam suspensionem commodissime aptissimeque diluit, dum docet nullam illis conditionem obtrudere, quam ipse non prius admisit. Hoc autem tanto magis monitu necessa- rium fuit, quo illos offendere potuit, quod maxima pars hominum placida quiete ure- retur; & quisque sub vite & sicu securus de- sideret: quod pios *Psal. 73, & 37.* mirifice torfit. Huc accedit, quod non tantum improbi sed ex piis aliqui, multo tranquillius quam Apostoli & ministri, vitam hanc æ- gram ducerent; ut igitur huic tentationi occurreret, seipsum proponit.

Nisi igitur existimarent Deum, Christum Dominum charum non habere, non debe- bant sibi hoc in animum induci ullo pacto pati: hujus exemplum egregium est *Ioh. 21, 18, ad 22.* Cum enim Petrus ægre ferens se à Christo ad martyrium destinatum esse præterito Iohanne, responderet Christus satis illi esse debere, quod se sequuturus erat, qui illi viam ad perpeffionem ignominiosam- commonstraret. Non igitur Deus nos istius- modi periculis objicit, ut olim David Yriam,

quo periret; sed potius ut plerique duces sibi charissimos milites, quos maximo honore afficere constituunt. 1 *Pet. 5, 9.* Ad æquam persequutionum perpeffionem adhortans, ab aliorum fratrum compatientium perpeff- sione, patientiam suadet. Quod quidem si ef- ficax sit, nedum hoc potens est argumen- tum, quod Dominus & præceptor hac affli- ctionum societate non excluditur. Oportet enim delicatum esse qui conservorum con- ditionem recusat: sed illius mollities est in- tolerabilis & sine fronte, si quis heri & ma- gistri conditionem subire dedignatus fuerit. Vriam vel tum cum maxime poterat noluit domi suæ cum uxore cubare, quod Ioabus in agro & subditi cubaret & pernoctaret. Cum igitur majus præstantiæ intervallum intercedat nobis cum Christo, quam Vriæ cum Ioabo, idque indefinite, cumque Deus nos ad perferendam calamitatem vocet; quantæ improbitatis erit hanc conditionem recusare? Si quando igitur nos difficultatum hujus vitæ distat deat, discamus hac sententia tanquam saccharo afflictionum acerbicatem & tædium lenire. Abunde nobis sufficere debet, si eandem cum Christo conditionem subiremus. Si igitur mensa sit tenuis, si cu- bile parum molle, si carcer ingratus, &c. Hinc etiam in eos stringetur oratio, quibus pudor est injurias ferre. Quanquam nos ne millesimam quidem partem illius ignomi- niæ & crudelitatis subimus, quam Christus obiit: delicatius enim nos tractat quam ipse tractatus fuit. Nos enim pitissimus modo, quod ille exhaustit & exsuxit: nos calicem iræ bibimus, cujus ille fæces exhaustit.

Ei τὸ οὐκ ἀδράκωσθω.] Eodem argumenti genere rem aliam probat: certitudinem sci- licet indubitationis hujus tam indignæ tracta- tionis. Quod quidem cum ad cautionem, tum ad consolationem subjicit & jungit. Ad cautionem, ut cum certam scirent, se ipsos adversus hoc Satanæ telum probe munirent, nec ad rei eventum obstupescerent. Ad consolationem, ne nimium ad tam por- tentosas blasphemias consternarentur, tan- quam essent omnium hominum infelicissimi & nequissimi. Cum enim tam eximiis donis ornandi essent, & tam gratum nuntium ad gentes relaturi essent, poterat illis in mentem venire an Veritas esset quod prædicarent, aut dona essent reverentia di- gna, quæ tam superbe conculcarentur? At- que, inquit Christus, me hujusmodi convi- tijs proscindere non desistebant, qui præ- stantioribus

est Chri-
stus prius
præcedit,

Verf. 24,
25.
qui & eor-
dem fortu-
nam ex-
perit;

quare no-
bis cum in
miseriis
clementer
agere pote-
runt;

etiam co-
rum do-
ctrina sicut
Christi in-
digne exci-
piendæ;

stantioribus virtutum ornamento à Deo celatus & politus sum: & me innocentissimum, tanquam nequissimum perfugam omni scelere & convitiis lacerarunt. Non est igitur ut somniamus, nos ulla aut innocentia, aut literis, vel donis, ab improborum virulenta lingua liberos fore.

Atque hæc ad consolationem pertinere apparet ex conclusione quæ *vers. 26.* subiungitur, scilicet non esse idcirco formidandos, ob convitiis scilicet, quod vidistis quanto odio in me flagrant, & ex odio in me convitiis gesserint, &c. Et quidem non ideo dicit ac si vellet nos omni metu liberos & solutos esse; sed sicut ex sequentibus constat, ne per metum perfide se in ministerio gerant: neve aut quid eorum taceant quæ dicenda sunt, aut non ea fiducia & perspicuitate utantur, quam rerum momentum postulat.

Hoc confirmat ab adjuncta perfidia impostero pervulgatione: tamen enim multa in speciem obtendant cor verbum caupotentur ac adulterent, prudentiæ scilicet, & cautionis speciem, temporum iniquitatem, eorum apud quos dicunt infirmitatem, quæ quarundam rerum ad tempus reticentia indulgentiæque perlanari possit, tamen tandem agnosceretur eos per timorem hoc fecisse, & ut suæ pelli consulerent, aut otio aut deliciis, &c. Quamobrem nihil nobis faciendum est sub silentii spe: pro fus enim frustrabimur. Quæ enim in conclavibus loquimur, in plateis evulgabuntur: quæ in aurem insufurrata sunt, super edita loca promulgabuntur. Quin etiam quæ in animorum abditissimis penetralibus adversus veritatem ineuntur, suo tempore prodentur. Salomon dicit, consilia adversus regem consulta, ab ipsis cæli alitibus revelantia, id est, miraculo quodam & admirabiliter. Si quid igitur adversus regem regum initur, illud vel ipsi lapides loquentur. Id plerumque in hac vita fit, sed maxime in die iudicii, cum cuiusque peccata in fronte inscribentur: non secus quam pejerati, qui chartas fronti appictas & appensas gerant, in quibus admisum flagitium majusculis literis exaratur; idque in celeberrimo hominum & angelorum conventu fiet, super eminentissimum summum cæli theatrum.

Aliam consolationem adhibet ab effectibus prædicationis, cujus nomine persequutionem perferent, scilicet, quod eorum labor inanis non sit futurus: quodque persequu-

tionibus suis non obtinebunt hostes Evangelii quod canantur, de opprimendo Evangelio & ejus notitia extinguenda. Id enim eos etiam sollicitos habere poterat, in tanto persequutorum numero & potentia, Evangelium extinctum iri. Christus igitur pro verbo vulgari & jactato veritate confirmat propagandam esse. Et certe cum tanta sit vis veritatis in rebus ad hanc vitam spectantibus, ut tandem prævaleat quamquam ad tempus comprimitur, nedum illud in Evangelii veritate verissimum erit. Habet enim comitem potens Dei brachium, quod omnia obstacula perrumpit. Nec magis apprimi potest quam Christus ipse. Postest ad tempus cum Christo sepeliri, sed erumpet tandem ex sepulchro. Atque hoc fructu, Paulus non se tantum sed & alios consolatur, quod etiam ipse vincetus foret, Evangelium tamen vincitum non esset. Vide etiam ad *Philippenses capite 1*, itemque 4.

Quamobrem ab effectibus prædicationis, confirmat liberam & intrepidam prædicationem. Eoque quæ in Christi schola privatum didicerint, palam & magna voce ut ab omnibus exaudiatur proponant. Vide *Jerem. 26, 2*. Huc pertinet quod *Esai. 40*. dicitur extollendam vocem ut tubam. Item *Tit. 1, 13*. Non satis igitur est in aurem insufurrare aut instar arivum pipire, rem subinnuere & subindicare, maxime cum illi palam & aperta fronte peccata admittant. Cum igitur ministris hoc incumbat, æquus ferre debent homines se reprehendi: non libet in reprehensionibus versari, sed cum gloria Dei hoc flagitat, &c. Idque faciendum est, si ve audiant si ve non audiant *Ezech. 2*.

Pergit in depulsionem timoris, sed alius generis, nempe mortis, cum prior timor fuerit infamix, quo timore libera prædicationis impediatur. Arguit autem ab adjuncta persequutorum impotentia: scilicet, quod corpus tantum occidant non animam. Non esse autem timendos qui corpus hoc caducum & alioqui intermorum trucidant. Tigillum est, (*a little covering*) & turgurium (*a cottage or shed*;) humilis casa, & domus lutea, tentorium. Non igitur eius jactura multum metuenda est, præsertim cum demolitis his ædificulis, splendidæ ædes earum loco sint ædificandæ. Vide *Jer. 1, 8*, & *Ezech. 2, 6*, & *2 Cor. 5, 1*. &c.

Hoc adhuc confirmat ab adversis: scilicet quod Deus sit timendus. *Ipse sit pavor timor vester Esai. 8*. & *1 Petr. 3*. Quoties igitur

nihilominus tamen fideliter officio fungendum,

vers. 26.
cum labor eorum non sit inanis futurus,

vers. 27.
Eoque intrepidè persequendum.

vers. 29.
Nec illis mortis periculum metuedum,

quibus Deus est timendus,

igitur metus hominum nobis obrepit, proponamus nobis Dei inajestatem: quoties hominum carceres, versentur ante oculos Dei inferi &c. quoties hominum gladium horremus, contra illius formidabilem gladium ab *Esaia* descriptum *cap. 27. v. 3.* Vide *1 Reg. 22, 13, 14, 15.*

qui animam patris occidit.
Quod proposuit, confirmat ab adjuncta Dei potentia & iure in corpus & animam: quæ potest in æternum perdere, non tantum ad tempus ut homines. Quod ob eam rem

dixit, quod homines plerique sunt qui non ferrent ægre animi & corporis qui sine sensu foret interitum, & mundi voluptatum perfruitionem, & calamitatum fugam, libenter redimerent pretio iræ divinæ, si quidem illa hujus vitæ spatiis definitur. Huc accedit quod plerique ut corporis & præsentis vitæ curam non agant, ita etiam nec animæ & futuræ: ut fere sunt Sicarii & gladiatores, qui se satis fortes esse non putant, nisi Deum & divina omnia contemnant.

M A T T H. *cap. 10. à vers. 29, ad 34.*

29 *Nonne duo passeruli assario veniunt, & unus ex eis non cadet in terram sine Patre vestro?*

30 *Vestri vero etiam capilli capitis omnes numerati sunt.*

31 *Nè igitur timeate: vos multis passerulis præstatis.*

32 *Quisquis igitur agnoscer me coram hominibus, agnoscam & ego eum coram Patre meo qui est in cælis.*

33 *Quisquis autem abnegaverit me coram hominibus, abnegabo eum & ego coram Patre meo qui est in cælis.*

A N A L Y S I S.

Aliam consolationem proponit, ab adjuncta persecutorum *adversaria* in piorum persecutione, quod nihil in nos moliri possunt absque Dei providentia. Quod amplificatur à comparatione minoris, nam si ne passerculus unus, adeo vilis ut duo uno quadrante vendantur, in rete aucupis non cadat, nisi Deo ita decerente, nedum pius in casses persecutorum.

Vers. 30. Aliud argumentum à comparatione minoris, ne pili quidem dispendium facturos sine Dei providentia, nedum vitæ; quod probat ab adjuncta numeratione pilorum, quos omnes Deus in numerato habet: hoc effecto declarans, quam pilorum rationem & æstimationem habet.

Vers. 31. Ab adjuncto pretio & æstimatione piorum, eos consolatur tacite à minore: nam si Deus rationem habet pilorum, nedum vestris quod deinde amplificatur à minore, nempe passerulis: hinc concludit non esse timendum piis, à suis persecutoribus. Non debent timere à persecutoribus qui Deo chari, & in summo pretio sunt: sed vos pii in summo pretio apud Deum estis; ergo non debetis.

Vers. 32. Effectum abjecti timoris proponit, liberam Christi professionem; ad quam extimulat ab adjuncto præmio, nempe quod Christus illum agnoscer coram Patre.

Vers. 33. Illud illustrat ab adjuncta pœna eorum qui Christum abnegabunt.

M E T A P H R A S I S.

29. **T**amet si vos impii persequantur & morte afficiant: nolite tamen in animum vestrum inducere penes illos esse hoc facere. Nam si ex duobus passerulis tam abjectis & con-

temptis ut uno quadrante vaneant, ne unus quidem in aucupis casses decidit, nisi volente & decernente Patre vestro qui est in cælis: nedum vos venatorum vestrorum seu vi seu insidius pereatis, nisi sapientissimo Deo consilio, omnia vestro bono moderante, hoc ipsum comprobatum fuerit. Quid dico vos & vestram vitam Deo cura esse? imo vero capitis vestri capillos ad unum omnes ea cura complectitur, ut illos in numerato habeat, usque eo ut ne ex illis unus (tametsi sine doloris sensu hoc fiat) ad terram decidat, sine Patris vestri cælestis speciali cura & providentia. Nolite igitur metu confernari, nam si vel capillorum capitis vestri curam Deus agat, certe vitam vestram & vos ipsos infinitis passerulis Deo cariores esse oportebit. Quisquis igitur (pulsus hominum metu & pudore) me & veritatem meam coram impiis hominibus istis, hic in terra libere & pleno ore agnoverit: hunc ego meum fidelem servum coram glorioso Patre & Spiritu Sancto in cælis agnoscam. Quisquis vero metu aut pudore adductus, me aut veritatem meam coram impiis in terra hominibus negaverit, hunc ego coram Patre & Beato Spiritu meo in cælis tum meum esse pernegabo, cum ille agnoscit se velle maxime expeti veritatem.

P R A X I S.

Adversus mortis pavorem cōsolatur eos, *Vers. 29.* ab adjuncta Dei providentia in rerum minimarum conservatione. Quod idcirco factum, de mortis periculo

non me-
tuendum
cum Deus
minima
conseruet;

cit, ne ex superiore versu existimarent hominum in arbitrio & potestate esse, corpus trucidare, & presentem nobis vitam eripere; homines enim tibi à principibus meruunt, ac si in illis vitæ & necis potestas esset. Sed Christus docet longe secus esse; scilicet summam & supremam vitæ & necis potestatem penes Deum esse, eoque non esse tantopere metuendos homines. Vnde etiam dixit: *Ne timeat ab hominibus corpus interficiendi*: & non dixit, *quibus est potestas interficiendi corpus*. Sicut contra affirmat, illos in animam potestatem non habere. Vide *Dan. 3, 15, 16, 17. & Ioh. 18, 10, 11*. Nec enim in Dei gubernatione usu venit quod in hominum. Nam regum charissimi quique in regno proprio nomine quandoque trucidant aliquem rege nescio. Nec nisi quæ ipse gerit per se & propria persona præstare potest. Deus autem ita hominibus habenas regni sui tradidit, ut ipsemet illas manu sua retineat, vel tum cum in hostium suorum manus gubernacula tradit. *Esai. 10, 15*. Vnde etiam Nebuchadnezar alibi Dei servus vocatur. Quod autem *Ierem. 26, 14*. dicitur, id humanitus dicitur.

etiam pas-
serculi non
capiuntur
absque Dei
providen-
tia;

Hoc probat argumento minorum: quod passerculos, quorum duo quadrante veniunt, ea cura complectitur, ut aucupis arbitrato non teneantur irretiti, nisi Dominus suo veluti suffragio hoc confirmarit, eosque in aucupis manum conclusos dederit Simili argumento usus est *Matth. 6*. ad arcendum timorem & sollicitudinem nimiam ex cibo & potione.

Vers. 30.
nec capillus
de capite
decidit;

Επιτροπή est: quasi dicat, iniquum videtur hominem cum passerculis componere, cum indigni sint qui vel cum capillo capitis componantur. Eoque docet, capillos capitis Deum in numerato habere, id est, ne minimum damnium passuros, sine singulari Dei providentia. Proverbiale enim sententiam de eo esse qui ne levissimam in corpore iacturam facit, constat ex *1 Sam. 14, 45. & Act. 27*. Quod autem dicitur Deum in numerato habere omnes capillos, eo docetur Deum singularem curam agere minorum quæ ad nos spectant; & non temere aut levi de causi ex capite decasuri sunt. Nam quæ pretio habemus, & quorum speciale curam agimus, ea numeramus: si quid eorum desideretur requirimus ab iis qui illa subtraxerint. Quamobrem tribus pueris in fornacem ignis iactis, ne capillus quidem capitis igne abductus aut correptus

est. Quod si auferri illis patitur, artamentum non parvo capillos vendit. Nota quanti constabant Ammonitis capilli, quos per ignominiam servus Davidis abradebant. Quod si Deus tanti facit capillos, quanti caput facit? & si caput, quanti corpus?

Concludit igitur fidelium singulos multis passerculis præstantiores esse, cum tanti faciat vel capillos capitis eorum; in quo, minus dicitur quam res est. Nam non tantum multis, sed omnibus passerculis atque adeo omnibus cæli alitibus, &c. præstantiores sunt, & tota mundi machina: ut qui pretiosus Dei sanguine redempti sunt, non auro, argento, &c. *1 Petr. 1, 18, 19*. Si enim unus passerculus non cadit sine cura Dei, quanto minus ex piis unus? si ii non cadunt sine providentia Dei quibus Deus pater non est; quanto minus hi quorum Deus est Pater, ut à Christo hoc loco discrete & præcise notatur: sicut *Matth. 6. Pater vester pascit, &c.* Si denique ii qui ad interfectionem ob pactum hominum creati sunt non temere cadunt; nedum illi qui à Deo ut quandiu in vivis sunt Deum prædicarent constituti sunt. Si tendiculas aucups sæpe inanes ad se retrahit & subducit; quanto magis Nimrodi ii qui Dei electos venantur? Quid, quod cum illos tantam aviculas retibus inclusos tenent; Deus fractis & conscissis retibus eos libertati restituit. *Psal. 124, 7*.

Vers. 31.
quanto ma-
ior Dei fi-
delium cu-
ra?

Confirmat nos adversus metum & formidinem ab adjuncto præmio, Christi Domini scilicet nos coram Patre & sanctis Angelis agnoscentes. Quod iis obtinget, qui Christum coram hominibus profiteri non verebuntur & confiteri. Magno honori fuit Iohanni Baptistæ, quod Christus illum coram Iudæis confessus est, *Matth. 11*. sed longe majus est & erit, cum illum coram Patre & Angelis confitebitur. *Confiteri autem eum coram Patre*, est illum pro subdito, servo, pro fratre, pro amico habere & agnoscere: ut sicut ille Christum Deum suum agnovit, sic Christus illum ex populo suo agnosceret. Sicut enim David regno præpositus eos agnoscebat qui illi in ipsius calamitate adharebant, nec Saulis tyrannide ab eo avelli poterant, eosque proceres & duces constituit; sic Christus, &c. Est autem hic quæstus & hoc fœnus uberrimum, à Deo scilicet agnoscendi, pro eo quod ab homine agnitus est: in cælis pro eo quod in terra Christum confitemur: coram Patre & sanctis Angelis agnoscendi, pro eo quod coram adulteris & improbis

Vers. 32.
Christum
in terra a-
gnoscentes
in cælis a-
gnoscentur?

probis hominibus Christum confessi sumus. Nostrium enim testimonium nihil confert Christo, sine Christi autè testimonio perimus.

Verf. 34,
&c.
sed negantes negabuntur;

Hoc amplificatur ab adversis : scilicet, quod negantes negabuntur. Cum enim pulsabunt & dicent *aperi*, respondebit, *Non novi vos, vos me non agnovistis*, &c. Est enim argumentum magni contemptus, si quis eum non agnoscat. Nam qui magnorum dominorum servi sunt, hi gestiunt pro servis illius magnatis nuncupari. Quod si principes cum ab hoste petuntur, à suis subditis usque eo agnosci volunt, ut pro se mori parati sint; quanto magis, &c. Vide Rom. 10. *Confessio fit ad salutem.*

cum veritas ipsa negatur;

Lucas addit, *sermonem Christi profitendum esse & veritatem* : perinde ac si diceret,

Negari Christum cum veritas negatur aut reticetur, cum ejus confessio edenda sit. Homines enim alioqui dicent, se Christum nuncium non mittere, nisi ipsius aut divinitatem aut humanitatem negent : tanquam nulla esset Christi abnegatio, cum ad Pontificios transitur, nisi nobis cum *Judeis* aut *Turcis* res sit.

Deinde *Marcus* non tantum timorem, sed pudorem eadem pœna mulctandum docet. Plerique enim inveniuntur, qui pœnarum acerbiter libenter subirent, sed pudorem & irrisionem ferre nequeunt : præterea dicent se paratos esse pro Christo sub signis militaribus depugnare ; sed, &c. Minime autem omnium ferendi sunt, qui lucri & honoris causa Christum negant.

enjus etiam pudor mulctandus.

M A T T H. cap. 10. à vers. 34, ad finem Capit.

34 *Ne existimate me venisse immitturum pacem in terram : non veni immitturum pacem, sed gladium.*

35 *Nam veni facturus ut dissideat filius à patre suo, & filia à matre sua, & nurus à socru sua.*

36 *Et inimici hominis erunt qui sunt domestici ipsius.*

37 *Qui amat patrem aut matrem supra me, non est me dignus : & qui amat filium aut filiam supra me, non est me dignus.*

38 *Et qui non accipit crucem suam, ac pone me sequitur, non est me dignus.*

39 *Qui invenerit animam suam, perdet eam : & qui perdidit animam suam mea causa, inveniet eam.*

40 *Qui recipit vos, me recipit : & qui me recipit, recipit eum qui misit me.*

41 *Qui recipit Prophetam nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ accipiet, & qui recipit justum nomine justî, mercedem justî accipiet.*

42 *Et quicumque potum dederit uni ex his parvis poculum frigida solum, nomine discipuli, amen dico vobis, non perdidit mercedem suam.*

A N A L Y S I S.

Prolepsis, cujus tacita occupatio est adjuncta pace adventus Messie, prout à Prophetis prædictum est : subjectio est à diversis, non externam sed internam pacem per Prophetas intelligi. Externam pacem non esse docet ex adversis, venit enim gladium mittere.

Verf. 35, 36. Superius axioma confirmat à comparatione majoris : nam si Evangelium dissecat atque distrahit conjunctissimos, magis magis alios qui eisdem naturæ vinculis non conjunguntur ; antecedens confirmat v. 35. ab enumeratione partium.

Verf. 37. Hinc commendat nobis amorem erga Christum à comparatione minoris, amoris scilicet in patrem aut matrem, filium aut filiam.

Verf. 38. Ostendit crucem esse adjunctam individuum comitem ejus qui Christum sequi velit ; quod ab adversis probat eum indignum esse Christo, qui crucem ejus non tollit ut eum sequatur.

Verf. 39. Speciem seu formam crucis designat, nempe pro Christo oppetendam esse mortem ; ad quam hortatur ab adjuncto præmio vitæ æternæ ; illustrat etiam ex adverso, quia qui negando Christum vitam servat, illam perdit.

Verf. 40. Homines ad subventionem eorum qui Christi causa aliquid patiuntur adhortatur, & primum quidem ad hospitio illos excipiendum, ab adjuncto honore Christum hospitio accipiendi ; item ab adjuncto honore Patrem cœlestem excipiendi.

Verf. 41. Hoc confirmat à distributione eorum qui persecutionem patiuntur, ex subjecto, nempe Prophetis aut fidelibus tantum, quorum receptioni adjuncta præmia analogæ proponuntur.

Verf. 42. Deinde hortatur ad alimentorum suppeditationem, à mercede quam accipient ; quod amplificatur à comparatione minoris, rememorandos ob poculum gelidæ aquæ ubi cum v. 41. tum 42. forma receptionis & alimentorum suppeditationis

tionis indicatur, nempe ut illos cum hospicio accipiant, tum alimenta suppedient, eo quod vel Prophetæ vel discipuli aut iusti sunt.

METAPHRASIS.

34. **I**udæi fere omnes perversa Prophetarum interpretatione decepti, sibi summam per omnia tranquillitatem pollicentur, vos vero nolite existimare me in mundum venisse ut externam pacem in terra stabilirem: qui hominum Evangelium repudiantium improbitate, potius diffidum & distractionem intulerim. Veni etenim (si evenit ex hominum malignitate manentem species) filium à patre, filiam à matre, & narum à socii veritatis odio dissociare. Et ne agam de singulis, p̄i cuiusque vel maxime infesti hi futuri sunt, qui unis adibus unaque familia cum illo coalescunt & consociantur. Nolo equidem vos humanitatem erga consanguineos, nedum naturales affectus exuere: sed in causa Evangelii, si quis præcipue patrem aut matrem mihi in amore prætulit, qui meus discipulus sit penitus indignus est; perinde etiam est indignus, qui filium aut filiam aliumve ex cognatione mihi in amore prætulit. Dicam amplius; quæcumque meo exemplo suam veritatis ergo afflictionem, usque ad ignominiosam mortem, non aque & patienter seret: is qui meus sit discipulus prorsus est indignus. Quisquis item veritatis dispendio vitam suam in hoc seculo conservat, is anima sua futuro seculo jacturam faciet: contra qui vitam hanc caducam mea causa morti exposuerit, eandem cum maximo favore deinceps recuperabit. Quod si in exilium, tanquam errores, mea causa pulsus fueritis, vos omni hospicio exclusos fore nolite existimare: vos enim excipientes non secus honore afficiam, quam si me exceperissent: imo vero perinde gratum fecerint, ac si cum me tum Patrem, & Beatum qui me misit Spiritum acciperent. Ad honorem & decus quo fores vobis aperientes cum mulabam, ampla præterea merces & compensatio accedet; eaque pro ratione periculi cui se ex hospicio objecerint. Nam qui verbi præconem (quod præco est) hospicio exceperit, mercedem accipiet dignam & convenientem ei qui Prophetam exceperit. Et qui iustum quod iustus est exceperit, minorem quidem, sed tamen convenientem ejus exceptioni mercedem recipiet. Ea autem munificentia vestros hospites remunerabo, ut quisquis vel unum ex his quos mundus minimi facit, gelida modo aqua potaverit (dummodo quod discipulus meus sit hoc præstiterit) sancte vobis polliceor atque confirmo illi mercedem suam non defuturam.

P R A X I S.

Occupat quod ex superiore sermone cum tempore adventus Messie pugnare vel maxime videatur. Iudæi enim ex prava Scripturæ intelligentia, commenti erant Christi regnum secum summam & ætam pacem conjunctam habiturum; idque videbantur non sine legis testimonio sibi in animum induxisse, cum *Esai. 9.* Princeps pacis dicatur, & *Micha. 4.* confirmetur, cum dicat porro gladios in vomeres, &c. commutandos: unumquemque sub fida & vite secure confellurum: tanquam gregem fore, sub Christi pædo quem nulli deterrerent *Ier. 30.* Qua pace cum omnes cives regni perfruerentur, eadem Antistites pacis & religionis excludi, indignissimum videretur. Hæc autem opinio quam Iudæi induerant, multis etiam hæc atate imponit, qui sibi Evangelii professionem ingredientibus, pacem & rerum affluentiam pollicentur. Somniant sibi vestigia & pedes suos in butyro ponere *Iob.* convivias, nuptias, à bello immunitatem, rosas & violas, &c.

Hanc opinionem Christus minuit ab adversis: scilicet, venisse se ut gladium inferret in mundum. Quod probat ab effectis Evangelii prædicati, quo conjunctissimos olim inter se dissecat & dirimit: liberos à parentibus, &c. Hujus exemplum est *Iob. 7.* 41, 42, 43. Item in *Actis* semel atque iterum ex prædicatione Pauli: ex quo liquet, tantum abesse ut gladii in vomeres, ut vomeres contra in gladios mutati sunt & quotidie mutantur. Quæ enim urbs ante conjunctissime inter se vixit, post prædicationem Evangelii dissecta est: idque non tantum iis familiis in illas insurgentibus, sed una eademque familia inter se digladiante. Hinc etiam ventitabro comparatur, *Matth. 3.* & igni metallicæ excoquantur. Quæ igitur pax promittitur in Christi regno, illa præcipue est quam cum Deo habemus: deinde, quam invicem cum fratribus & civibus Reipublicæ Christianæ & Evangelicæ colimus: quam etiam quoad datur, & quoad fieri potest cum omnibus hominibus tueri cupimus, *Rom. 12.* Sed expectare, nobis bene posse cum filiis hujus seculi convenire, petinde est ac si à lupis ovi pax speranda esset, aut pullis à milvo. Induciæ nobis ad tempus veluti ad septiduum conceduntur: ut cum nuptiale convivium agitur: *Matth. 9.* Sed pax nulla, &c. Huc spectat quod vita Christiani hominis,

Verf. 34,
&c.
Iudæorum
prava opi-
nio de Chri-
sti cum pa-
ce adventus

cum vene-
rit ut dis-
sida in
mundum
inferret;

hominis, militiæ, jactationi in mari, peregrinationi conferatur : cum per multas ærumnas in regnum cœlorum sit transeundum *Act. 14.* cumque omnis qui pie velit vivere in Christo , &c.

quomodo tamen alibi loam. patrum animos ad filios dicatur convertere?

Sed *quaritur* iterum quomodo hoc conveniat cum *Luc. 1, 17.* &c. Cum enim Ioannes Euangelium prædicans patrum animos ad filium converteret, alienum videtur Evangelii prædicatione liberos à parentum amore & charitate dirimere.

Sed non pugnat : patrum scilicet pie institutorum animos, filiis degeneris eorundem in melius commutatione conciliare : & filios præclare institutos à patrum depravatorum , & in impietate inveteratorum , & veluti non senescerunt imitatione disjungere. Et prius quidem effectum est Euangelii per se, posterius vero non nisi per accidens : eorum scilicet vitio, qui Evangelii odio suos quos charos habere debent odio prosequuntur.

Verf. 37. &c. Quomodo Christo indigni?

Ne putetur dissectionem & diffisionem hanc in impiorum parentum aut liberorum à nobis defectione consistere, non nostra vicissim ab illis, adjungit indignos esse sui, qui sibi aut parentes aut liberos prætulerint : aut denique (ne infinitus sit) ullam aliam jacturam & afflictionem subire paratos non sit : & non tantum commoda amittere, sed dura etiam admittere recuset & ignominiosa, Christi causa: id enim significat *Christi crucem in se suscipere*. Vnde etiam alio loco dicit, sui indignos esse qui parentes, &c. odio non habuerint Christi causa. Paulus, *Gal. 6, 14.* Mundum non minus sibi exosum & crucifixum fuisse scribit, quam ipsum mundo. *Phil. 3, 4, 5, 6, 7.* Hinc est quod Euangelium comparat thesauro in agro defosso, & margaritæ omnibus & possessionibus & periculis adeundis redimendæ : quia in Euangelio tanquam in agro, Christus thesaurus conclusus tenetur & margarita complicatur. (vel potius in agro, id est, Ecclesia: vide locum.) Hinc intelligitur quo loco sunt qui Christum eum levicula voluntate, cupiditate, affectu expendunt: & apud quos hæc quamvis levia, præponderant tamen: qui scilicet Christum & ipsius summi pastoris mercedem, triginta argenteis æstimant : & hæreditatem per illum acquisitam, cum esculentis & poculentis commutare parati sunt.

quem sequi non prætere

Quod autem sequi oportere nos dicitur, eo damnantur voluntariæ cruces, quas ho-

mines sua sponte consciscunt: sicut olim *nive oportet Circumcelliones*, & nunc dierum *Pontificii*, *et;* maxime vero *Iesuitæ*, & alii *Menachi*, &c.

Nec tamen hinc sequitur eos merito suo *nec nos tamen eo unquam digni* esse Christo, qui ad omnia ejus gratia petserenda se obtulerint. *Hujus enim vita perpeffiones indignæ sunt, &c. Rom. 8, 18. 2 Cor. 5. Phil. 3, 9. Apoc. 7, 13, 14.* Quæ enim æqualitas intercedit inter momentanea & æterna? inter levissima & ponderosissima? *2 Cor. 4, 17, 18.* Regnum enim Dei non emptione perquiritur, sed hæreditate possidetur. Emitur quidem à Christo, sed nobis gratis datur. Nostrum enim argentum ita scoriis admistum & confusum est, ut apud Dei justitiam non transeat.

Aliud argumentum ab adjuncto vitæ: *Verf. 37. Christi causa vitæ perditur & recipitur;* quæ vel tum acquiritur, cum propter Christum amittitur. Præmiserat, nihil nobis accidere posse sine Patre cœlesti. Quod si ille persequutionibus usque eo habenas remittat ut vitam nobis eripiant, tamen nihil nobis deperiturum, sed vitam hoc modo lucrifictam iri.

Quod autem pugnantia loqui videatur, *hec utrum pugnantia?* cum rem eandem simul perdere & reperire nemo possit, in promptu est, *vitam perdere* ad carnis iudicium referri: *lucris facere* vero vitam, ad veritatem ipsam exigitur. Quamobrem nihil impedit quo minus quis vitam simul amittat, & recuperet: vel amittit terrestrem, cœlestem acquirit. Infiti enim in Christo per fidem, sicut mortis ejus sic & vitæ ipsius participes sumus: & non secus in vitæ ipsius societatem, quam in mortis communionem adsciscimur. Cujus rei signum & claustrum habemus in Baptismo. Morte igitur pro Christo pons nobis ad vitam sternitur, ascensus ad cœlum paratur: *pyræ (heaps of wood made for the burning of dead bodies)* nobis extractæ Christi causa, currus & equi ignei sunt, quibus in cœlestem quietem devehimur. Hac, ad portam & portum cœli pervenitur.

Sin vero vita amissa restituitur, nedum aliæ jacturæ refarcientur. Id quod *Marcus* alibi notat: nempe, parentes, liberos, uxores, domos, nobis vel in hac vita reddi.

Quod si excipias vitam etiam suppetere *quomodo vita his suppetat qui eam Christi causa non exponunt?* plerisque qui vitam Christi causa non exponunt, equidem fateor plerisque hoc obtingere: sed vocatis & accersitis ut aut hoc faciant aut à veritate deficiant, nemo vitam servet nisi prius eam amittere sibi in animum induxerit. Quoadmodum enim mi-

les ad militiam conductus, si periculorum metu stationem suam deferat morte plectitur; sic nos si quidem ad hanc pugnam adhibiti sumus morte aeterna plectimur, nisi vel capitis periculo manus cū hoste conferamus. Alioqui, sicut qui nomen suum inter milites professus non est, periculo tamen non caret tametsi domi suae quiescat; sic, &c.

Verf. 40.
Apostolos
infectatos
excipientes
Christum
ipsum &
Patrem
excipit:

Apostolos adversus seu verbera, seu mutilationem, seu denique mortem armatos, reliquo hoc capite adversus errores instruere videtur, argumento adjuncto promissionum, quibus eos quocunque devenerint munit. Cum enim eos sollicitate haberet, quid eis fiet cum à principibus & regibus ad mortem & carceres quærentur, tanquam nemo eos auderet hospitio accipere quos regum nomine infestaret, maxime cum parentum porta illis oclusa foret, anticipat exiniis eos promissionibus munit, quæ multorum portas ad hospitium illis præbendum, facile referant. Et primum quidè ab adjuncto honore: quod qui illos veritatis causa infectatos domino excipiet, Christum ipsum atque adeo Patrem suum quodammodo excipiet. Incredibile honoris fastigium erat ad quod Abraham & Lotus elati sunt, dum homines se excipere putantes angelos acceperunt. Quanti igitur est honoris Christum angelorum caput, imo Deum Christi caput hospitio excipere? Hic igitur videmus majorem esse auctoritatem hospitium persequutis imperantis, quam interdicentis. Domini enim est terra & plenitudo ejus. Quamobrem non tam metuendus est rex qui ipse terram conducto accipit, quam Deus qui est proprietarius. Quanti autem existimemus honoris esse si quidem Christus apud nos divertere velit? cum hoc ipso delectaret se amicitiam nobiscum colere. Homines enim libenter apud eos divertunt quos habent in deliciis, & quos plurimi faciunt. Sic Christus se apud Zachæum convivam quodammodo obtulit. Sic apud familiam Lazari & duarum ejus sororum libenter divertit, quod eos perquam charos habebat. Quanto vero ornamento est cubili aut lecto, si de eo dicatur Regem hic cubasse? An non pluris æstimatur quam si tapetiis aut stragulis pretiosis ornaretur?

quid magis
his promit-
tatur quam
is qui pau-
peres exci-
piunt?

Sed nihil hoc loco promitti videtur, quod idem pauperes excipientibus Christus non pollicetur: se enim in eorum persona aut amplexatum aut repudiatum profitetur. Videtur autem hoc loco, immunitate quadam præ cæteris velle eos qui veritatis causa infectantur ornare.

Respondeo, omnino hoc velle, eoque Christum in pauperibus veluti privatam accipit: in infectatis vero causa veritatis, tanquam legatum accipi: unde etiam hic adjecit, eum etiam Patrem accipere, qui Christum legavit, qui Ministrum Evangelii causa dispulsum hospitio exceperit. Honori est si quis Christum in paupertate esurientem refecerit: sed si esurientem in negotio Patris recrearit, majori honori est, &c.

Aliud argumentum ab adjuncta mercede & compensatione: scilicet non tantum honoratos iri qui illos dispulso & infectatos excipient, sed abunde remuneratos. Cumque crux hæc non tantum pastoribus sed & ovibus obtingat, utrisque consulit: & pro utriusque convictu & hospitio se obstrictum reddit. Atque ut principes viri suis servis pro locorum & ordinum varietate sumptus suppeditant, quibus commeatum redimant; sic Christus suorum hospitibus diversas mercedes præstituit. Hospiti enim Prophetam seu Præconem excipienti, liberaliorem mercedem pollicetur. Excipienti vero privatos qui Evangelii causa perpetuantur, aliam. Prophetam enim, cum quia Dei legatus, tum quia hospitem majori periculo exponit, quicunque exceperit, is mercedem accipit dignam eo qui Prophetam accipit. Deus enim non tantum sumptus qui in servos suos sunt expendit, sed labores, pericula, curas, & sollicitudines ac damna, in unam summam confert atque conjicit: ut hospiti omnia cumulate reponat atque compenset. Sicut autem Deus est remunerator, sic ministrorum opera & ministerio utitur ad æs hoc quo se obstrinxit dissolvendum. Et primum quidem utitur ministrorum precibus, ad bene de illis promerendum. Vide *Genes.* 20, 7, 17. Item vide 2 *Reg.* 4, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16. ubi Deus per Prophetam hospiti compensationem offert in quocunque genere hospes vellet, tanquam optionem daret qua potissimum specie pecuniae satisfieri vellet. Item *vers.* 32, &c. Item *cap.* 8, *vers.* 1, 5. Sicut autem commodis hujus vitæ hospites cumulat, sic etiam vitæ futuræ bonis eos dicit. Vide 2 *Timoth.* 1, 16, 17, 18. ubi nota, non tantum patremfamilias, sed totam familiam comprehendit. Ad hæc, nobilitat eos in hac vita. Quantum enim extulit caput illa Pauli de Priscilla & Aquila commendatio, quod hospitium fuit Ecclesiæ. Ex quibus patet, quam vere dicitur eum Prophetæ mercedem accipere, qui Prophetam hospiti ac-

Verf. 41.
Qui eos exci-
piunt ut
Prophetas
is dignam
mercedem
accipient.

tio ac-

tio accipit: ut qui ipſius Prophetæ opera & miniſterio in precibus, &c. illud accipit, quod cæteroquin nunquam accepturus eſſet.

Et ut juſti pro ſua libus remunerabuntur;

Deinde docet etiam eum qui *juſtum* acciperit nomine *Iuſti*, ſeu pium & nomen ſuum inter pios proſitentem, *Iuſti mercedem accepturum*, id eſt, mercedem accepturum quam promiſit Deus dandam & diſſolvendam *Iuſti nomine*. Nam & ille etiam preces concipiet pro hoſpice. *Iuſti* autem orationem efficacem eſſe docet *Iacobus* 5, 17. Hoc præterea conſtat documentis *Ægyptiorum*: qui quod hoſpitiū aliquando Iſrælitis præbuerant, (tameſi *Iuſti nomine* hoc non fecerant) magnis beneficiis ex Ioseph affecti ſunt, & poſt Dei mandato humaniter in omne ævum accipiendi. Item ex contrariis judiciis in illos populos qui populo Dei tranſeunti per deſertum ad ſuam terram, hoſpitiū denegarunt. Sed illud illuſtrius conſpicitur in Rahab meretrice, quæ exploratores nomine *Iuſtorum* excipiebat & occultabat. Quanquam autem Iuſti non ſint,

tamen ſi *Iuſti nomine* eos accipit quis, mercedem non perdet qui illi hoſpitiū præbet.

Quod autem de ſcypho aut cantharo frigida aquæ adjungit, id non tantum eo dixit ne quis ſua paupertate ab hoc honore & liberalitate excluderetur, ſed etiam ut doceret ad extremum quadrantem omnia eſſe reſpondenda & remuneranda. Hujus rei exemplum vide eximium 1 *Reg.* 17, 12, 13, 14, 15, 16, 17. Item *Ioh.* 4, 8, 9, 10.

Quod autem *Amen* adhibet, & hoc tam aſſeveranter confirmet, id eo fecit ut hoſtinum infidelitati occurreret, qui Deo pollicenti non credunt, tanquam aut fidem datam falleret, aut fide concideret. Itaque cum illo agunt ut cum exhausto & obarato aut prodigo homine: nihil ut illi quicquam credere, aut illorum in rationes concedant, niſi pecunia præ manibus ſoluta: nolunt illi quicquam credere, aut illorum in rationes admittere, tameſi nihil unquam falſi in illo deprehendere poſſint.

M A T T H. cap. 11. verſ. 1.

ET factum eſt, quum finem feciſſet IESVS præcipiendi duodecim diſcipulis ſuis, ut digreſſus illinc doceret, & prædicaret in urbibus eorum.

L V C. cap. 9. verſ. 6.

6 Exeuntes igitur obibant ſingulos vicos, euangelizantes & ſanantes morbos ubique.

M A R C. cap. 6. verſ. 12, & 13.

12 Egreſſi igitur illi proclamabant ut reſpiſcerent homines.

13 Et dæmonia multis ejiciebant; ungebantque oleo multos agrotos, & ſanabant eos.

A N A L Y S I S.

MATTH. **T**ranſitus Ieſu indicatur, ab illo loco 11, v. 1. ubi Apoſtolos præceptis imbuerat; qui declaratur adjuncto tempore, cum abſolviſſet mandata quæ dederat Apoſtolis: deinde finem notat, ut doceret populum; quod etiam ſubjecto loco declaratur, ubi ſcilicet Apoſtoli prædicarant.

LVC. 9, 6. Notat obſequium Apoſtolorum ab effectu, 1. peragrando vicos, 2. Euangelium prædicando, 3. ſanando; quæ effectu ſuo, ſubjecto loci declaratur, paſſim per totum Iſrælem.

MARC. 6, 12. Subjectum prædicationis indicat reſpiſcentiam.

Verſ. 13. Species ſanationis commemorat, ejectionem dæmoniorum & infirmorum curationem; quæ arguitur efficienre instrumentali, nempe oleo quo infirmos ungebant.

M E T A P H R A S I S.

MATTH. 21, 1. **P**oſtquam Ieſus Apoſtolos duodecim præceptis ad miniſterii ſui executionem imbutos

ablegaret: ipſe ſe otio minime dedit, illinc ubi mandata dedit tranſiit, ut eiſdem in locis ad qua illos legaverat doceret. Apoſtoli vero egreſſi obibant omnes vicos & urbes, Euangelium prædicantes, ejuſque prædicatione quoſvis ad reſpiſcentiam invitantes: quam doctrinam editis ſanationis miraculis obſignabant, cum dæmonia ejiciendo, tum infirmos, adhibita olei unctione, valetudini reſtituendo.

LVC. 9, 6.
& MARC.
6, 12, 13.

P R A X I S.

Diſcipulos mandata executioni mandata ſe, declarat *Marcus*: ex quo obedientia ſpectanda proponitur eximia, qui inermes & rerum omnium inopes & orbi, autoritatem Chriſti tamen non deſugiebant, in ejus promiſſo acquieſcentes.

MARC. 6,
12.
Diſcipuli
Chriſti
inviolata
executi.

Diſcipulis

Discipulis etiam sic emissis, ipse instar
Episcoporum nostri seculi domi non fedet,
aut in hemiciclo suo dormit, aut alia majora
& graviora negotia (ut ajunt) tractat, sed
ut refert *Matthæus* eadem loca obiit: nec
gravius aut majus aliquid suaque opera ma-
gis dignum existimavit, quam ut *Euange-*
lium promulgaret. *Vid. plura alio in loco infra.*

M A T T H. cap. 14. à vers. 1, ad 13.

Illo tempore audivit Herodes tetrarcha samam de IESU.

2 Et dixit pueris suis, Iste est Iohannes ille Baptistæ: ipse suscitatus est ex mortuis & propterea virtutes agunt in eo.

3 Nam Herodes prebensum Iohannem vinxerat & coniecerat in carcerem, propter Herodiadem uxorem Philippi fratris sui.

4 Dicebat enim ei Iohannes, Non licet tibi eam habere.

5 Et quum cuperet eum occidere, timuerat turbam, quod eum haberent ut Prophetam.

6 Quum autem agerentur natalitia Herodis, saltaverat filia Herodiadis in medio: & placuerat Herodi.

7 Unde cum iurejurando sponderat se daturum ei quicquid petiisset.

8 Illa vero producta à matre sua, Da mihi (inquit) hic in patina caput Iohannis Baptistæ.

9 Et contristatus fuerat rex, sed propter iurandum, & eos qui simul accumbent, iusserat dari.

10 Et misso carnifice decollaverat Iohannem in carcere.

11 Et allatum fuerat caput ejus in patina, datumque puella: & ipsa obtulerat illud matri suæ.

12 Et quum accessissent discipuli ejus, sustulerant corpus illius, illudque sepelierunt: venerantque & renunciaverunt IESU.

M A R C. cap. 6. à vers. 14, ad 30.

14 Audivit autem hæc rex Herodes, (clarum enim factum erat nomen ejus) dixitque; Iohannes ille qui baptizabat, suscitatus est ex mortuis, & propterea virtutes agunt in eo.

15 Alii dicebant; Elias est. Alii vero dicebant; Prophetæ est, vel unus ex Prophetis illis.

16 Quum igitur hæc audisset Herodes, ait, Iste est Iohannes quem ego decollavi: ipse suscitatus est ex mortuis.

17 Ipse enim Herodes missis satellitibus prehenderat Iohannem, & vinxerat eum in carcere, propter Herodiadem uxorem Philippi fratris sui, quia duxerat eam uxorem.

18 Dicebat enim Iohannes Herodi, Non licet tibi habere uxorem fratris tui.

19 Herodias autem imminebat ei, & cupiebat eum trucidare: nec poterat.

20 Herodes enim metuebat Iohannem: sciens eum esse virum justum ac sanctum, & observabat eum, auditoque eo multa faciebat, & libenter eum audiebat.

21 Quum igitur dies opportunus adesset, quo tempore Herodes in natalitiis suis cœnam faciebat proceribus suis ac chiliarchis & primariis Galilææ:

22 Et introisset filia ipsius Herodiadis, ac saltasset, placuissetque Herodi, & simul accumbentibus, rex ait puellæ; Pete à me quodcumque volueris, & dabo tibi.

23 *Iuravitque ei; Quodcunque à me petieris dabo tibi, usque ad dimidium regni mei.*

24 *At illa egressa dixit matri suæ; Quid petam? Illa vero dixit; Caput Iohannis Baptistæ.*

25 *Puella igitur cum festinatione statim ad regem ingressa, id petiit, dicens; Velim ut jam nunc des mihi in patina caput Iohannis Baptistæ.*

26 *Rex autem valde tristis factus, noluit tamen, propter iusjurandum & eos qui simul accumbebant, eam aspernari.*

27 *Et statim rex misso spicatore, imperavit ut asferretur caput ejus.*

28 *Ille vero abiit, ac decollavit eum in carcere: retulitque caput ejus in patina, & dedit illud puellæ, & puella dedit illud matri suæ.*

29 *Quumque hoc audissent discipuli ejus, venerunt, & sustulerunt cadaver ejus, & posuerunt in monumento.*

L V C. cap. 9, vers. 7, 8, 9.

7 *Audivit autem Herodes tetrarcha omnia quæ fiebant ab eo: & hæsitabat, propterea quod dicebatur à quibusdam Iohannem suscitatum esse è mortuis:*

8 *A quibusdam vero, Eliam apparuisse: ab aliis autem, Prophetam quempiam ex antiquis surrexisse.*

9 *Tunc ait Herodes, Iohannem ego decollavi: quis est autem iste de quo ego tælia audio? Et studebat eum videre.*

A N A L Y S I S.

MATTH. 14, v. 1. Effectum prædicationis & miraculorum quæ Iesus & Apostoli edebant, est quod fama Iesu cuius nomine Apostoli illa ediderunt ad aures Herodis pervenit: quod adjuncto tempore declaratur, nempe postquam Apostoli legationem obivissent.

Vers. 2. Hujus auditionis effectum est, Herodis sententia de Ioanne Baptistæ è mortuis excitato; cuius prolario subiecto declaratur, nempe apud servos suos; cuius confictæ resurrectionis effectum quo illum arguebat Herodes est, quod nunc edebat miracula qui prius nulla edidit. Causa vero apud Lucam indicatur, quod erant alii qui hoc sentiebant.

MARC. 6, 15. Hæc Herodis sententia suo disparato exponitur, nempe quod alii existimant Eliam fuisse: item alio disparato, quod Iohannes fuit, aut alius ex veteribus Prophetis.

Vers. 16. Notat adjunctam decisionem & definitionem Herodis, in sua sententia de Ioanne excitato è mortuis; tamen si primo de illa addubavit, ut est Luc. 9, 7. cuius effectum erat, cupiditas eum videndi.

MATTH. 14, 3. Causa errorum istorum de Ioanne, aut Elia, aut vetere Propheta è mortuis excitatis, erat Ioannis crudelis & iniusta interfectio: quæ describitur adjuncta comprehensione Ioannis, & in carcerem conjunctione; quæ suis causis declaratur, efficiente Herode.

Vers. 4. Alia efficiens causa; Herodis per Ioannem reprehensio: quæ sua item causa arguitur, quod fratris Philippi uxorem duxisset.

MARC. 6, 19. Alia causa efficiens erat, Herodias importunitas quæ Herodem impellebat sollicitationibus: quæ causa sua adjuncta infirmitate declaratur, quod sola non potuit.

Vers. 20. Cuius infirmitatis causa assignatur, timor quo Herodes Ioannem prosequutus est; cuius causa assignatur, Ioannis sanctitas & iusticia. Harum causarum effectus proponuntur, 1. observantia erga illum; deinde quod illum docentem audivit: quod suo adjuncto amplificatur, nempe promptitudine & oblectatione, 3. quod pleraque eorum re præstitit quæ eum docuit.

MATTH. 14, 5. Aliam causam efficientem indicat, cur Herodias sua importunitate sola non prævaluit, nempe quod Herodes sibi à populo metuebat; cuius etiam causa exponitur, quod Ioannem pro Propheta habebat.

Vers. 6. Narratur alia causa mortis Ioannis, primum ab adjuncto temporis, nempe natalitius Herodis; item alia, nempe convivio quod instruebat suis ducibus: deinde alio adjuncto, saltatione filiarum Herodiadis; quæ suo effecto describitur, nempe quod placuit Herodi, & ut est apud Marcum, aliis qui accumbebant hospitibus.

MARC. 6, 22. Cuius effectum declaratur, iussio ut pereret quod vellet.

MATTH. 14, 7. Alterum effectum; iuramentum quo se obstrinxit præstare quod petierit; quod etiam comparatione majoris amplificatur, ad dimidium regni nedum res leviores.

MARC. 6, 24. Hujus promissi adjunctum est, egressio saltatriculæ; quæ suo effecto declaratur, nempe ut consilia conferret cum matre.

MATTH. 14, 8. Cuius effectum notatur, consilium de Ioannis capite petendo; effectum indicatur, nempe petitio quam ad Herodem instruit; quæ petitio declaratur adjuncto tempore, & subiecto petitionis, in qua accipere cupiebat Ioannis caput.

Vers. 9. Hujus petitionis effectum erat, morte Herodis;

Herodis; quod suo diverso explicatur, nempe quamquam dolenter tamen petitioni annuit; cuius causa assignatur, quod sibi in juramento consistere voluit; altera causa, propter eos qui accumbebant, quibus audientibus iuramentum praestitisset.

Vers. 10. Effectum ejus quod annuebat, nempe missio spiculatoris; quod suo sine arguitur, ut caput Ioannis praescinderet; quæ obtruncatio suo subiecto declaratur, in ipso carcere.

Vers. 11. Adjunctum truncationis, nempe delatio capitis ad saltatriculam; cuius aliud adjunctum, quod illa à spiculatore acceptum, illud ad matrem deferebat.

Vers. 12. Hujus obtruncationis adjunctum erat, sepultura Ioannis; quæ suo efficiente declaratur, discipulis Ioannis; item aliud adjunctum, nempe indicatio hominum ad Iesum; cuius item causa assignatur, discipuli Ioannis.

METAPHRASIS.

MATTH.
14, 1.

Postquam Christus cum duodecim Apostolis predicatum Evangelium multis & variis miraculis obsignasset, ejus fama ad Herodem Tetrarcham Herodis magni filium, quantumvis harum rerum minime cupidum aut de his sollicitum, tandem pervenit. Quo audito, primum quidem de ea re dubius & anxius erat, an Ioannes è mortuis excitatus esset; verum cum hanc opinionem plerisque imbibisse intellexerat, in eadem sententia penitus confirmatus, illam apud suos aulicos clam professus est, ejusdem (forte) in Ioannem sceleris & crudelitatis socios; maxime vero hunc errorem in illo corroborabat, quod miracula Iesus per se & suos ederet, Deo (ut Herodes falso putavit) Ioannis (qui ante obitum nullum miraculum fecerat) mortuis resurrectionem virtute miracula edendi nobilitante. Tametsi vero non deerant plerique qui Iesum Eliam, nonnulli qui Iesum aliquem ex veteribus & antiquis Prophetis fuisse distabant: Herodes tamen conscientia homicidii sui compunctus & percussus, in sua illa sententia de Ioanne Baptista redi vivo firmiter persistebat, Luc. 9, 9. unde studio illum videndi detentus, nonnullam quantumvis languidam operam posuit, ut illum coram oculis cerneret. Scelus vero quod admisit Herodes, huiusmodi est; primum gratificaturus incesta & adultera uxori, Ioannem per suos satellites prehendi & in carcere ligari jubet, impulsus ab Herodiade uxore fratris sui, quem ille vivo adhuc marito in uxorem acceperat. Ioannes etenim palam & aperte in os ei dixerat: tibi illam cum quod in viris est maritus, tum quod fratris tui uxor est, ex qua liberos suscepit, accipere nefas est. Unde erat quod Herodias, ut prius carcerem, sic postea mortem Ioannis apud Herodem impor-

MARC. 6,
15.

MATTH.
14, 3.

4.

MARC. 6,
19.

tune sollicitaret; sed quod cupiebat assequi non potuit. Impedimento enim fuerunt: primum quod Herodes sibi à Ioanne metuebat, quem probe norat virum cum iusticia erga homines, tum sanctitate erga Deum inculpatum fuisse. Ex quo timoris fonte, alii non omnino contemnendi fructus promanabant: ut, quod illum nonnulla observantia prosequutus sit: quod illum, & quidem non sine delectatione, concionantem audiret; denique, quod pleraque illi à Ioanne Dei nomine imperata facta praestabat. Herodem deinde imbebat & remorabatur, ne Herodiadis petitioni annueret: quod ut à Ioanne (sicut dictum est) sic à populo sibi metuebat, ut qui Ioannem non alio quam propheta loco haberent. Sed cum festum natalitiorum suorum (de more Principum) ageretur, in quo convivium lautum suis magnatibus, Chiliarchis & primoribus Galilæa instruxisset, filia Herodiadis in omnium conviviarum quantumvis hospitum conspectum, sine pudore & fronte profusum, saltavit. Quæ suis choreis tam artificiose & modulate ductis, ac si (ut ita dicam) ab aliquo demone recta & directa fuissent; usque adeo Herodi & reliquis qui cum illo accumbebant placuit, ut juramento se coram omnibus obstringeret, se saltatricule optionem daturum, si vel ad regni sui dimidium, optionem & petitionem suam dilaret. Quo audito ad matrem se recipiens, remque omnem ut gesta est narrans, ab illa percunctata est; quid petam? Cui illa exempto nullo ad consultandum sumpto spatio: quid aliud quam Ioannis Baptista caput petas? Illa vero calidis matris consiliis abunde instituta, è vestigio sine omni mora (metuens ne imprudentis & temerarii dicti rex paenitudine duceretur) regressa, petitionem suam apud Regem proposuit, dicens: volo des mihi protinus, idque in hac paropside quam manibus fero, Ioannis Baptista caput. Rex hac petitione perquam tristis factus: tamen propter iuramenti (ut sibi falso persuadebat) religionem, maxime vero ne vanitatis & levitatis desultoria à suis quos convivas adhibuit condemnaretur; saltatricule petitionem ut iniustam & sanguinolentam, irritam reddere voluit. Quamobrem actutum misso spiculatore, qui Carnificem ageret, caput Ioannis paropside afferri iussit. Carnifex vero, congruenter regis mandato, Ioanni in carcere (ne cades in vulgus dimanaret) caput praescidit. Allato vero in paropside capite, illud carnifex in puella manus tradidit, puella acceptum ilico matri, tanquam honorificum munus, tulit. Quæ res cum percubisset,

20.

MATTH.
14, 5.

6.

MARC. 6,
21.

MATTH.
14, 7.

MARC. 6,
22.

23.

24.

MATTH.
14, 8.

MARC. 6,
24.

25.

26.

27.

28.

MATTH.
14, 12.

acceperunt

acceſſerunt qui Ioanni ſe in diſciplinam tradi-
derant diſcipuli, & emendicatum ab Herode
Ioannis cadaver accipientes, illud decenti &
honeſta ſepultura terra mandarunt; quo tam
neceſſario officio perſuncti, ſtatim Ieſum ad-
eunt, cuique rem omnem ut geſta eſt, exponunt.

P R A X I S .

OB miraculorum Chriſti famam variis
de eo opinioibus excitatis, ex earum
una qua Iohannes redivivus habebatur, ne-
faria Iohannes caedes pertexitur.

Cujus par- *f* Variæ de Chriſto opiniones.
tes ſunt, *f* Nefariæ Ioanis cædis narratio.
In priore par- *f* Cauſa opinionum.
te inſunt, *f* Opiniones ipſæ.

MATTH.
141.
Miraculo-
rum Chri-
ſti fama
unde orta?

Cauſa opinionum ex miraculorum Chri-
ſti fama, non inde tantum nata eſt quod
Chriſtus ipſe miracula ederet, ſed quod ejus
nomine Apoſtoli itidem pleraque ederent,
quibus totam Iudæam perſonare necesse
fuit. Miraculis enim tanquam tonitru ab
una extremitate regionis ad alteram, Euan-
gelii præconium brevifſimo tempore perve-
nit: ut minus mirum ſit ſi tantillo tempore
& tam paucorum hominum opera, Euan-
gelium poſt per totum terrarum orbem propa-
gatum ſit. Nam miraculis tanquam aliis, Euan-
gelium pernicioſiſſime ad omnia loca pene-
travit. Non igitur tantum ut ſigilla doctri-
næ eſſent, ſed ut illis tanquam velociſſimo
equo Evangelium vectum, quam celerrime
ad omnes oras & regiones orbis pervehere-
tur, edita ſunt. Oportebat enim Evangelii
ſonum Hieroſolymitana urbe egreſſum, ad
extimas quaſque regiones & remotiſſimas
partes pervadere, quam urbs illa evertenda
foret. Cum autem tam anguſtis temporum
ſpatiis nulla neceſſitas ſit in omnem jam or-
bem terrarum Evangelium diſſeminare, non
perinde ut olim miraculorum uſus neceſſa-
rius cenſendus eſt.

Verſ. 2.
de illo opi-
nionum di-
verſitat;

Opiniones variæ cum ſint, nulla tamen
ex iis vera eſt. Aliæ aliis ſunt magis abſur-
dæ, ſed à vero omnes longe remotæ. Quod
certe iis evenit, qui contempta & ſpeta do-
ctrina, miraculis tantum auſcultant. Nam
niſi aut doctrina nobis facem præſerat & an-
tecedat miracula, aut miraculis ad doctri-
nam peticiendam commoveamur, miracu-
li nos attonitos potius reddunt, quam ad
ſalutem inſtituunt. Vt tonitrua & coruſca-
tiones ſua ſoni vehementia, aut fulgore ocu-
lis cæcitatem, auribus ſurditatem sæpe indu-
cunt. Tametſi igitur nemo horum fuit qui ſi-

bi in ſua divinatione non acutus & ingenio-
ſus viſus fuerit, tamen quod Scripturæ lu-
men ad illuſtrandas tenebras ſuas non adhi-
buerunt, cræſte & turpiter errarunt; quo er-
tore caruiſſent, ſi *Eſai.* 35, 5, 6. cognitum
habuiſſent. Quidam enim exiſtimabant, fa-
cultatem edendi miracula cum veteribus
Prophetis Elia & Elizaſo ſepultam fuiſſe, ut
niſi illi revivifcerent, interiret & extincta
foret illa miracula edendi poteſtas. Qui au-
tem cum tanquam Prophetam eſſe dice-
bant, forteſſe *Malachia* verbis commoti
ſunt ut ita ſentirent, qui munus Prophe-
cum uſque ad Meſſiæ tempora ceſſaturum
prædixit. Cum autem de ea re Herodes a-
pud ſuos aliquandiu dubius eſſet quis ſit, tan-
dem in illorum ſententiam tranſiit qui ſoan-
nem à mortuis excitatum eſſe conſectabant,
eoque tanquam virum Deo charum, majore
virtute inſtructum accedere, ut munus ſuum
obeat. Caveamus igitur ne quid noſtris
aut cujuſque ratiocinationibus tribuamus,
quæ Scripturæ teſtimonio non manentur.

Quod autem ſervis ſuis hanc ſuam opi-
nionem proſtebatur (alios id celans) fecit
ne omnibus innotefceret, cum revincente
propria conſcientia, & Iohannis innocentia
teſtimonium præbente Iohannem morti tra-
didiffe. Apud ſervos ſuos hoc impune ſe
proſiteri poſſe credebat, quod illos ad om-
nem nequitiam ſocios & participes habitu-
rum ſe ſibi pollicebatur. Vide *Proverb.* 29,
12. *ὅτι δὲ σκώπῳ αἰ δεξαται τοὺς ὀφθαλμοὺς.* Sed vide-
mus illud emanafſe, quod Herodes illis ſe in
aurem dixiſſe putabat.

Notandum etiam quod apud *Lucam* dici-
tur, eum ductum cupiditate fuiſſe illum vi-
dendi, & tamen ne pedem Regia extuliſſe
ut illum videret; nec (quod alius Herodes
fecerat) concilium Sacerdotum & Scriba-
rum cogi curat, cum de Meſſia & Rege ru-
mor coortus erat. Ea enim res regnum in
periculum vocare videbatur, eoque ſollicite
procurabatur. Sed nunc cum de ſalute æter-
na agitur, tametſi ſibi in animum induxerat
Deum Prophetam à mortuis excitafſe, tamen
ſtudio illud tam languidum fuit, ut
facile ſine aliquo fructu evaneſceret & in ſu-
mum abiret: & agnoſcens ſe innocentem
hominem interfeciſſe, tamen nulla pœnitenti-
dine ducitur admiſſi facinoris. Ex quo quam
vere dicatur, ſi *Moſen & Prophetas non au-
dient*, *Eccl.* *Luc.* 16. *verſ.* ult. conſtat. Et
certe tale nonnullorum erga Chriſtum in
Evangelio expreſſum & depicium ad vivum

cur ſervis
Herodes
dicat eſſe
Ioannem?

ejus vi-
dendi nullo
ſtudio tene-
tur?

studium esse videtur tam debile & infirmum, ut semel aut bis visum non magnopere aestiment, sed se levissimis de causis à Dei facie subducunt.

Sequitur pars altera de narratione cædis nefariæ Iohannis: In qua primum confiderandæ sunt cædis causæ per Accidens.

MAR. 5.

Iohannes quidem ipse suæ per accidens mortis causa fuit: scilicet, quod Herodem scelere se constringentem & incestis nuptiis fordidantem, palam & libere reprehendit.

Cujus partes { Iohannis in carcerem, & vincula ob *passivum* conjectio: & Eiusdem ad mortem continuo extulit, petiti in vivis ad tempus conservatio.

In prioribus { Iohannis in ministerio fides, & parte ob- } constantia. & servanda sunt, Herodis insignis improbitas.

Verf. 17.
Iohannis in ministerio constantia & fides,

Fides & constantia Iohannis elucet, quod nulli hominum ordini pepercit, sed omnes sine discrimine, pro merito coarguit; non tantum imam plebem, sed summos etiam Principes; nec illos tantum, quos aequiore animo erga suos vituperatores fore præviderit, sed illis etiam, à quibus propter præfractum ingenium, periculi metum facile percipere potuit. Imprimis enim exigitur à ministro, ut nullius personam accipiat: sicut etiam notatur *Matth. 22, 16.* eoque ferrea & chalybea facie illos muniri oportere, nec facies tyrannorum extimescere: illis enim potestas data est, omnia quæcumque se adversus veritatem attollunt, demoliri & sub jugum mittere. *2 Cor. 10, 3, ad 6.*

Verf. 18.
eaque sine omni circumcuius

Ideo dicitur, cum Herodem de omnibus suis maleficiis, potissimum vero de adscita fratris uxore, admonuisse. In qua reprehensione nullo verborum circuitu usus est, nec verborum larebras sectatus est, sed apertissime (ut olim Elias) hoc illi fas non esse docuit. Nec enim homines susurro, aut murmure, aut levi significatione, tanquam molli & submissa voce, è peccati somno excitari possunt. Quod si reges delinquentes, palam & aperte reprehendendi sunt, nos qui longe inferiori loco sumus, à reprehensione immunitatem expectare non oportet. In Herode vero singularis pertinacia, & præfracta durities perspicitur, sicut à *Luce* a diserte notatur. Nec enim satis habuit scelera committere, aut admonitus non respicere, quæ utraque per se gravissima erant, nisi etiam ad

ex qua Herodis pertinacia:

improbitatis cumulum hoc etiam adderet, ut Iohannem in carcerem simul & vincula conjiceret: tanquam verisus, qui Medicinam non tantum evertit, sed & Medico manum injicere conatur; aut instar ferocis belluæ, quæ curatores suos interimit. Nobis hæc impietas cavenda, ne in eos excandescamus, qui nos reprehendunt: verendum enim est, ne qui inferiori loco sunt, eadem impietate teneantur, tametsi gladio ad se ulciscendum instructi non sint; quo si accincti essent, nihilo Herode meliores futuri essent: tenendum etiam, quod *Iacobus* præcipit, paratos nos esse debere ad audiendum, tardos ad iram: iram enim in eos qui reprehendunt voluntati Dei, non &c.

Quod vero de Herodiade reprehendit fratris uxore, non multum interest, si frater in vivis erat, siue expiraret, cum neutro modo hoc eilicuit, nisi frater sine liberis obisset, quod etiam nunc locum non habet, cum illud ad ceremonias pertinuit: quamquam *Iosephus 18 Antiq. 7. cap.* scribit Philippum jam tum mortuum fuisse. Videmus etiam quod sit præmium fidelium ministrorum in hoc mundo, ut scilicet salutem hominum procurantes, damno ab illis afficiantur, quorum commoda & salutem quærunt.

In secunda parte considerandum est, quomodo Deus usque eo habenas Herodi laxans, ut Iohannem in carcerem conjiceret, ita tamen frano seu hamo eum retinuit, ut ad cædem non statim, ut voluit, profliret. Dicitur autem Herodias putidissimum scortum, tanquam follem, hunc ignem sufflasse diligentissime: sed duo obstant, quo minus morti protinus traditus esset. Vnum erat quod metuebat Iohannem, & eum observabat. In quo mirum est, tam tetrum & truculentum tyrannum, sibi à Iohanne inermi & nudo homine metuisse. Hujus autem causa ostenditur; quod iustus, & sanctus esset. Videmus igitur justitiæ & sanctitatis tantam vim esse, ut potentissimos eisdemque improbissimos in timore retineat. Ex quo videmus, quam frivolum est *Pontificium* commentum, Episcopos ideo auctoritate, divitiis, & honoribus instructos esse oportere, ut eorum adversus Principes ministerium hoc modo à contemptu vindicetur; cum videamus Baptistam, in quo nihil externæ pompæ appareat, in magna apud Herodem existimatione valuisse; sed cum doctrina & pietate decreverent, tum ad hoc remedium aspirare cœperunt.

cujus scelus ante an post obitum fratris æque impium.

Verf. 19, 20.
Quid obstitit quominus Ioh. statim necatus sit?

Videbimus

line qua-
nam reve-
rentia ver-
bi ministris
exhibenda?

Videmus autem, quousque verbi & Ministrorum reverentia & amor progreditur; ut delectentur homines Verbi auditione, Ministros observent; & pleraque ex eorum consilio, aut fugiant, aut persequantur. Piorum vero est, sine omni exceptione, se Verbi imperio subjicere, & charissima quæque non licita deserere, & eaque prosequi, à quibus natura maxime abhorrent, cum eadem à Deo præcipi intelligunt. Neque enim hæc in Herode damnantur, sed potius ad maturam cautionem, & legitimam explorationem proponuntur: ne nos decipiamus, si aliquam voluptatem in Verbi auditione capiamus, aut quedam, imò multa faciamus quæ jubemur. Hunc timorem & reverentiam Iohannis, tyrannus partim Herodiadis importunitate, partim rædio quodam & molestia, ex Iohannis constanti reprehensione sive in reprehensione constantia, tandem excussit. Sed alio tamen hominum retinetur, postquam timorem Dei omnem repulisset. Sic qui Deum non reverentur, coguntur miseræ plebeculæ timorem pati: interim Deus suis sæpe hoc pacto prospicit, ut in Christo sapius visum est.

Sequuntur *illa*, Herodias cum sua filia sicantæ per bi administra.
se: quarum *Hæc*, Herodes cum suo præbitore seu spiculate.

Verf. 27.
Natalitiorum etiam legitimus usus;

Tempus notatur quo hoc flagitium patratum est: scilicet anniversarium tempus natalitiorum Herodis, in quo convivium agitans, convivæ adhibuit proceres suos Tribunos & primores Galilææ. Cujus convivii causa non erat illegitima, si ad Dei laudem non autem ad propriam gloriolam inanem instituisset, & si in eum usum institutum, illud legitime honesta lætitia & sanctis cantionibus celebrasset. Est enim insigne Dei beneficium, ex tã angustis & tam tenebricosis materni uteri claustris in lucem hanc prodire.

ad quos ab-
usus hæc
Herodias
detortas?

Sed quam ad contrarios usus detortum sit, non est difficile intelligere. Herodiadem autem inde oportunitatem captasse explendæ suæ in Ioannem vindictæ, Marcus expressè notat: item suis crudelissimis consiliis quibus filiam imbuerat illud contaminasse, & filiam Herodiadis petulantibus suis saltationibus & gesticulationibus illud sordidasse; & impudentissimis & crudelissimis postulationibus illud inquinasse. Herodem vero juramento nefario contaminasse & sententia mortis injustissima. Convivæ etiam impudicarum gesticulationum oblectatione

& impio innocentiæ eadè silentio; denique spiculateorem in crudelissimæ sententiæ executione, convivium prophanasse palam est. Sic fit in impiis, ut quo magis saginentur, eo magis in Deum rebelles sint, & gravius Dei iram provocent. Hic ex usu est meminisse loci *Deut. 8, 11, &c.* quam proclives sunt ad lapsum in conviviis pri ipsi, apparet ex *Iob. 1.* quod Iobus transactis singulis vicibus liberos expiavit. Nisi igitur circumspiciant pii, &c.

In saltaticula in theatrum prodeunte egregie à matre, tanquam ab histrionum principe edocta, insignis impudentia notatur, quæ in tot virorum, & quidem minime domesticorum, conspectu non erubuit prodire; cum scæpinam modestia & verecundia deceat, præcipue virgines, ut de ipsa saltatione nihil dicam; quæ tamen & immodesta fuit, ut vox ipsa declarat, tripudii (*tripping: on the toe*) & gesticulationibus plena; & sua levitate à prophanis gentibus damnata est. Siquidem saltandum fuerat, illud tamen fieri oportebat inter virgines, ut legitur libro *Iudæcum 21, 22.* Scimus enim quam proclives homines sunt ut in turpes libidines prolabantur; quam instar somitis aut stupæ sumus ad concipiendam hanc flammam. Quorsum igitur condimento opus est cum natura famelici sumus? quid opus est saltamento, quum natura ingenti hujus mali siti & ardore corripiamur?

Hujus saltationis & tripudii est mirifica quædam voluptas qua Rex affectus est: unde præmii optionem saltatriculæ dedit ad regni sui semissem. In quo insignis levitas & insipientia regis prodita est: ob rem tam leviculam & jocularatem dimidium regni sui tradere velle. Videtur autem proverbio tritum hoc fuisse, quo significabatur se maxima quæque illi daturum; ut apparet *Ester. c. 4.* Apparet igitur hominem alioqui versipellem Dei iudicio & vino dementatum esse, ut obolarem (ut ita dicam) voluptatem tanti emere veller; & non tantum privatas res, sed etiam Reipublicæ tam vili pretio dare. Nemo est (credo) tam demens, qui hanc insipientiam damnandam non judicet. Sed reperiuntur, qui non tantum dimidium, sed totum patrimonium in res paulo majoris momenti profundant, regnum si modo ejus domini essent, ut videtur, profusuri. Imò vero non desunt qui non dimidium, sed totum regnum cælorum tantillo vendere parati sunt, tanquam profanus ille Esavus, &c.

Verf. 27.
Herodias
ad saltationem provocans
impudentissimè

& levitas
Herodis in
premittenda
regni
parte dimidia,

Verf. 23.
et non ab-
usu fœveri
juramenti:

Ad summam hanc levitatem adjunxit sacrosancti & tremendi nominis Dei sacrilegum abusum; dum juramento se id facturum obstrinxit. Quasi vero ad puellam in re tam frivola, non satis fuerit verbo regis rem confirmasse. Quamobrem suæ dignitatis Regiæ hic iterum oblitus est, cum pro re tam contempta ad juramenti fidem confugit. Atque hic fere fractus est eorum qui splendide convivantur, nisi diligentiorem cautionem adhibeant; scilicet, ut cum illos aliquantulum vinum incenderit, statim lingua solvatur in ociofa, aut etiam blasphemam juramenta: cum vinum ad Deum laudandum ab eo conditum sit *Pfal.* 104.

Verf. 24.
hæc illic
matrem
consultis;

Illam, accepto hoc responso, matrem consultit; ab illa, ut videtur, ad hæc prius instructa: noluit enim rem patefacere. Quæ cum optimam oportunitatem nata fuisset, filia suæ optime & opulentissime marito elocanda & amplissime dotanda, illam & alia præterea omnia contempfit, præ Ioannis capite; quod, sine omni cuactatione petiit. Quæ qualis Isabel vel Proserpina fuerit, liquet satis ex ejus filia ejus in schola doctæ.

Verf. 25.
cujus consi-
lio statim
sibi dari
caput Ioan-
nis postu-
lat;

Rediens enim petiit protinus sibi in patina aut paropside, quam in manibus tenebat, dari Iohannis caput: tanquam convivium ipsa & mater læte & hilariter celebrare nequirent, nisi has illis dapes Herodes porrigeret, & Iohannis tanquam bellaria & tragemata (*juncketts*) apponeret. O tantam crudelitatem cujusquam mortalis pectori insidere posse, fœminæ præsertim, natura ad miserationem proclivior! Ut enim taceamus Iohannis innocentiam, prodigiosum erat, fœminam virgunculam præsertim, caput sanguine madens intueri, sine horrore quodam; manibus vero gestare, insignioris ejusdem crudelitatis & adamantinæ fuit; quod certe militi, sanguinis effusioni assueti, satis fuisset. Ex quo videmus quo ruant fœminæ, nisi pie & honeste casteque educentur; nihil illis esse magis barbarum & crudele: nihil magis impudens & sine fronte. Nisi enim ista puella ab incunte ætate...! omnia maleficia facta & formata fuisset, nunquam tam horrenda suadenti matri paruisset, sed ad levissimam horum mentionem cohorruiisset. Notandum etiam illam protinus executionem urgere, ne Rex ad se rediens, suæ temeritatis forte pœniteret.

Verf. 26,
27.
qua petitione
ex mæstus

Herodes hac petitione mæstus, tamen propter juramenta & convivas qui illi adfuerant testes juramenti, id est, ne levis & in-

constans videretur, Iohannem morti adju-^{tamen ad-}
dicavit. Nam nec ulla juramenti religione ^{nuit,}
ducebatur, qui se tanto scelere contamina-
ret, nec se juramento impio non teneri ig-
norabat; tantum ut suæ constantiæ levissi-
mæ opinioni consceleraret iussit interfici Iohannem; atque ita & se, & uxorem, & filiam uxoris, & satellitem reos homicidii reddidit. Atqui si Iohannes reus mortis fuisset, tamen meretriculæ causâ, & ut illi oblectationem præberet, ejus caput auferri jubere, non caruisset scelere; nec inter barbaras gentes pœna certa caruit, & censura acerba. Sic impietas velati in acclivi & arduo loco consistit. Nam si semel principium motus acceperit, non solet fere consistere donec ad profundum deveniat. Sic plerique sunt qui iter malum ingressi, post cum se errare resciscunt, non resciscunt tamen, ne à se deficientes leves & inconstantes viderentur. Hoc igitur capistro Sathan multos suffocat, præfocat & strangulat; cum Scripturâ resistenciam *revertendi* metaphora exprimat, & pedem *referendi*. Quis autem iter suscipiens intelligat se contrariam rectam invisisse, non ilico faciem in alteram & contrariam partem obvertat? Aut quis titubando cadens, non ilico resurget, ne titubasse deprehendatur? Quid igitur huic fieri qui inter pocula sententiam mortis dicens, innocentem hominem morti addixit, quod debebat in porta fieri. Tam est autem vehemens ista & potens Sathanæ tentatio, ut cum præsentis tam futuræ vitæ jacturam aut periculum facere non dubitent, potius quam levitatis aut inconstantia notam sibi iniuri patiantur. Nam & suam conscientiam ad scopolum allidebat, & regni ex populi offensione periculum facere potuerat: quod etiam ille, teste Scriptura, reveritus est. Sic etiam nunc homines in scelere sibi consistere volunt, & ut loquuntur, *sui dicti Domini* esse volunt, tamen & præsentis & futuri damni gravissimi periculo teneantur.

Nota etiam *mœstum* hoc fecisse hominem scelustum, ne quis putet se absolutum, aut sibi parcitum iri, quod invitius iniqua patret; non tamen, &c. Hic nemo accubantium se opponit: quod ab Evangelista notatur, quum vel accubantium causâ, id est, ut fidem & autoritatem apud illos teneretur, hoc scelus admisit. Itaque hujus sceleris & ipsi rei tenentur, & ex sanguinolento poculo una cum Herode bibant; bibitari post cum illo in cantharo seu calice iræ divinæ. Sic videmus,

quo eum
accubentes
se non
opponant
etiam in
culpa;

demus,

demus, non servos tantum, sed & amicos impii Regis impios esse: & se gravissimorum scelerum reos constituete, dum aut ut illi assentiantur, aut quod illum offendere metuant ejus impietati assentiuntur. Vide *Proverbior. capite 13, versu 20. qui ambulat cum sapientibus, &c.* Quamobrem servorum & amicorum delectus habendus est, &c.

Spiculator etiam, cui mandatum est ut Iohannem capite truncaret, ab hoc scelere immunis non est: nec principis mandato à iudicio liberabitur. Vide historiam servorum Saulis, qui in innocios Sacerdotes ipsius imperato irruere recusarunt. Vide historiam 2 *Reg. de Ocholia servis, igne cœlitis immisso consumtis, quod Eliam ex Regis mandatoprehendere voluerant.*

Quod vero in carcere factum fuit, insignis fuit iustitiæ adulteratio & depravatio; quæ olim in Ieremiam exercenda fuit. *Ierem. capite 18, 18.* Nam notam ignobilitatis iustitiæ inurit, & finem suppliciorum pervertit, qui est, ut alii videant & metuant.

Cæde nefaria patrata caput Iohannis puellæ traditur, quæ illud matri detulit. Quæ an acu linguam Iohannis translixit, sicut *Iosephus* scribit, necne, ut olim etiam meretriculam in Senatoris Romani caput fecisse legimus, in medio relinquo: sed certe illud verisimile est, non ad alium finem caput in

patina allatum fuisse, nisi ut aut illud spectando, aut pullando mortuo illuderent. In quo mirum videri possit quo modo veritas illius promissi constat, *preciosum esse coram Deo sanguinem sanctorum Psal. 116.* Cum Deus tam insignem & charum sibi virum, meretriculæ & puellæ petitioni concedat: & cum tam obscure eum mori patitur; cum denique illi post mortem ab istis nequissimis mulierculis illudi patitur. Sed sciamus Deo veritatem suam in hoc etiam facto constituisse. Care enim Herodi constitit iusti viri mors. Dixit Herodes se præmium saltatriculæ daturum usque ad dimidium regni. Ex quo apparet illum dimidio regni, Iohannis vitam viliotem æstimasse. Sed Deus non sic æstimat. Melius enim fuisset, si non dimidium sed totum regnum dedisset, ut Iohannis vitam redimeret. Nam & regno Dei expunctus & eiectus est, & regno etiam terrestri privatus ab Ateta Rege, qui contemptæ & repudiatæ filiæ suæ causam adversus Herodem & suos ultus est: eum Lugdunum fugere adigens.

Adjunctum mortis est sepultura, quæ confidenter & intrepide à discipulis suis procuratur. Sic *Act. 8.* Sic *Luc. 23.* Et est officium Deo gratum. Vide etiam historiam Gibeonitarum, qui Saulem & filios noctu abstulerant. Videtur enim alioqui Iohannes honore sepulturæ privandus fuisse.

qua & licet non currit:

Verf. 28. ex voto puellæ caput Ioan. in patina traditum,

Verf. 29. & cadaver à discipulis sepultum.

M A T T H. cap. 14, à vers. 13, ad 21.

13 Hæc igitur quum audisset IESVS, secessit illinc è navigio in desertum locum privatim: & quum hoc audisset turba, pedibus sequuta est eum ab urbibus.

14 Et egressus IESVS vidit multam turbam: & commiseratione intima commotus est erga eos, sanavitque eorum agrotos.

15 Quum autem serum diei esset, adierunt eum discipuli ejus, dicentes; Desertus est locus, & tempus jam præterit: dimitte turbam, ut abeuntes in vicos emant sibi escas.

16 IESVS autem dixit eis; Non habent necesse abire: date eis vos quo vescantur.

17 Ipsi vero dicunt eis; Non habemus hic nisi quinque panes & duos pisces.

18 Ipse autem dixit; Adferre mihi eos huc.

19 Et iussa turba per herbas discumbere, acceptis quinque illis panibus ac duobus piscibus, suspiciens in cælum benedixit: & quum fregisset, dedit discipulis panes, discipuli vero turba.

20 Et comederunt omnes, & saturati sunt, sustuleruntque quod superfuerat fragmentorum, duodecim cophinos plenos.

21 Qui autem ederant, fuere viri quasi quinquies mille, absque mulieribus ac puerulis.

M A R C.

M A R C. cap. 6, à vers. 30, ad 45.

30 Coacti sunt autem Apostoli ad IESVM, & annunciarerunt ei omnia, & quæ egerant, & quæ docuerant.

31 Et dixit eis; Venite vos seorsim in desertum locum, & requiescite paululum. Erant enim multi venientes & abeuntes: & ne cibum quidem capere ipsis vacabat.

32 Abierunt igitur in desertum locum navigio seorsim.

33 Vidit autem eos abeuntes turba, & agnoverunt eum multi: & pedibus ex omnibus civitatibus concurrerunt illuc, prævenieruntque eos, & convenerunt ad eum.

34 Tunc egressus vidit turbam multam IESVS, & commiseratione intima commotus est super eis, quoniam erant ut oves non habentes pastorem: cepitque eos docere multa.

35 Quum autem iam multus dies esset, adierunt eum discipuli ejus, dicentes; Desertus est locus iste, & iam multum dies est:

36 Dimitte eos, ut abeuntes in circumjacentes agros ac vicos, emant sibi panes: nam quo vescantur non habent.

37 At ille respondens dixit eis; Date vos ipsis quo vescantur. Tunc dicunt ei; Num profecti emerimus ducentis denariis panes, & dederimus eis quo vescantur?

38 Ipse vero dixit eis; Quot panes habetis? abite & videte. Et illi re cognita, dixerunt; Quinque, & duos pisces.

39 Tunc imperavit eis ut facerent discumbere omnes per convivia super viridi gramine.

40 Discubuerunt igitur sigillatim per areolas, partim centeni & partim quinquageni.

41 Et acceptis quinque illis panibus, ac duobus illis piscibus, quum suspexisset in cælum, benedixit; ac fregit panes: deditque discipulis suis ut illis apponerent: & duos pisces partitius est omnibus.

42 Comederuntque omnes, & saturati sunt.

43 Et sustulerunt fragmentorum duodecim cophinos plenos, & ex piscibus.

44 Erant autem qui comederant quasi quinquies mille viri.

L V C. cap. 9, à vers. 10, ad 18.

10 Reversi autem Apostoli narraverunt ei quacumque fecerant. Et ipse assumtis illis, secessit privatim in locum desertum urbis quæ vocatur Bethsaida.

11 Quod quum cognovisset turba, sequuta est eum: ipse autem excepit eos, & loquebatur eis de regno Dei: & eos quibus sanatione opus erat, sanabat.

12 Dies autem cæperat inclinare: & accedentes duodecim illi dixerunt ei; Dimitte turbam, ut abeuntes in circumjacentes vicos & agros, illuc divertant & inveniant cibaria: nam hic in loco deserto sumus.

13 Ipse vero dixit eis; Date ipsis vos quod edant. Ipsi vero dixerunt; Non sunt nobis plus quam quinque panes & duo pisces, nisi nos profecti emamus toti huic populo escas.

14 Aderant enim quasi viri quinquies mille. Ait autem discipulis suis; facite ut discumbant per singulos quosque discubitus quinquageni.

15 Ipsi igitur ita fecerunt, & discubuerunt omnes:

16 Ipse vero acceptis quinque panibus & duobus piscibus, suspiciens in cælum, benedixit eis: & fregit deditque discipulis ut apponerent turbæ.

17 Ederunt igitur omnes illi, & saturati sunt: & sublaturum est quod superfuit ipsis fragmentorum, cophini duodecim.

IOAN. cap. 6. à vers. 1. ad 16.

POST hac abiit IESVS trans mare Galilææ, quod est Tiberiadis.

2 Et sequebatur eum turba multa, quia videbant ejus signa quæ edebat in infirmis.

3 Subiit vero in montem IESVS, & ibi sedit cum discipulis suis.

4 Prope autem erat Pascha, festum Iudaorum.

5 Quum ergo sustulisset oculos IESVS, & conspexisset multam turbam ad se venire, dicit Philippo; Vnde ememus panes ut edant isti?

6 (Hoc autem dicebat, tentans enim: ipse enim sciebat quid esset factururus.)

7 Respondit ei Philippus: Ducentorum denariorum panes non suffecerint eis, ut singuli eorum paululum quiddam accipiant.

8 Dicit ei unus ex discipulis ejus, nempe Andreas frater Simonis Petri,

9 Est hic puerulus quidam qui habet quinque panes hordeaceos & duos pisciculos: sed hæc quid sunt inter tam multos?

10 Dixit autem IESVS; Facite ut homines recumbant. Erat autem græmen multum in eo loco, Discubuerunt ergo viri illi numero quasi quinquies mille.

11 Accepit autem panes illos IESVS, & actis gratis distribuit discipulis, discipuli vero accumbentibus: similiter etiam ex pisciculis illis quantum volebant.

12 Ut autem expleti sunt, dixit IESVS discipulis suis; Congregate quæ superfuerunt fragmenta, ne quid pereat.

13 Congregarunt ergo, & impleverunt duodecim cophinos fragmentis ex quinque illis panibus hordeaceis, quæ superfuerunt iis qui comederunt.

14 Illi ergo quum vidissent signum quod IESVS ediderat, dicebant; Hic est vere Propheta ille qui venturus erat in mundum.

15 IESVS ergo quum nosset venturos, & se abrepturos ut facerent se regem, secessit rursus in montem solus ipse.

ANALYSIS.

MARC. 6. Reditus Apostolorum describitur ex legatione ab effectu, narratione omnium quæ in itinere gessissent & docuissent.

Vers. 31. Horum effectuum, 1. tum nuntii quem Ioannis discipuli attulerunt, & laboriosi itineris quod Apostoli confecerunt, quod Iesus illos, in desertum locum abducit; qui Luc. 9, 10. sua specie exprimitur, nempe desertum urbis Bethsaida; & Iohan. 6, 3. subjectum magis adhuc proprium, monte; tempus autem quo Christus secessit notatur, post nuntium acceptum à discipulis Ioannis, & post reditum duodecim Apostolorum, & adjunctum magis adhuc proprium Ioh. 6, 4. cum Pascha appeteret: qui secessus apud Marcum suo fine describitur, ut Apostoli interquiescerent à labore; quæ quies suo tempore adjuncto definitur: causa etiam efficiens secessus indicatur, nempe quia propter commentes non vacabat illis cibum sumere.

Vers. 32. Efficiens instrumentalis secessus est, navigium quo vecti sunt, defessum ut videtur ex itinere; adjuncta etiam profectio indicatur, nempe clancularia & occulta.

Vers. 33. Aliud adjunctum hujus profectiois, nempe quod turbæ innouit; cuius effectum erat, quod illuc convolarunt; deinde quod Iesum etiam & Apostolos anteverterunt, denique quod illum accesserunt.

IOAN. 6, 2. Causa efficiens tantæ concursationis indicatur, quod viderant pleraque miracula in sanandis infirmis edita.

MARC. 6, 34. Effectum adjunctæ concursationis erat, quod Christus sustulit oculos. Cuius effectum est, egressum ex monte ubi cum Apostolis confederat: cuius elationis oculorum erat commiseratio Iesu; quæ causa materiali describitur, quod populus erat sine iustis ducibus; quæ porro paribus illustratur, nempe ovium destitutarum pastore. Hujus autem commiserationis effectum est, quod illos docet Iesus; quæ doctrina sua causa materiali declaratur, Luc. 9, 11. nempe de regno Dei, & amplificatur adjuncto quantitate, nullum aliud effectum: ibidem apud Lucam notatur, quod sanabat eos qui opus habebant.

MARC. 6, 35, 36. Apostolorum effectum proponitur, quo Iesum admonent ut populum dimittat, quod adjuncto temporis describitur, cum vespera

esset & nox appeteret; quod arguitur porro à subjecto loci, nempe deserto; & sic ut comparent cibum: causa item impulsiva, quia non habebant unde ederent.

Vers. 37. Hujus admonitionis effectum est, mandatum Apostolorum ut illi cibum & alimenta suppediarent. Cujus effectum est, quæstio Iesus unde panes emerent huic turbæ pascendæ idoneos: quæ quæstio suo subjecto, nempe Philippo declaratur; quæstio *Iohan. 6, 6.* suo fine exponitur, ut teneret. Cujus quæstionis effectum est, alia quæstio à Philippo nomine omnium Apostolorum proposita; quæ sua forma proponitur, an illis panis emendus sit; quæ arguitur suo disparato, nempe quod ducentis denariis non possent redimere panes qui populo satisfacerent, & *Iohan. 6, 7.* amplificatur à comparatione majoris, non satis fore ut quisque vel paululum accipiat.

MARC. 6, 38. Hujus quæstionis adjunctum est, alia quæstio Iesu quot panes in turba haberent. Cujus effectum, quod explorantes cognoverunt.

IOAN. 6, 8. Cognitionis adjunctum erat, responsum Andreæ nomine reliquorum; qui etiam suo relato describitur; nempe fratre Simonis Petri.

Vers. 9. Forma responsi est, subesse quinque panes hordeaceos & duos pisciculos. Quæ sua adjuncta parvitate arguuntur, à subjecto puerulo qui illos gestabat; cujus parvitas effectum est, quod tanta turbæ ad pascendum profus inutiles essent, quod arguitur ab adjuucto numero turbæ *Luc. 9, 14.* nempe 5000.

MARC. 6, 39, 40. Iubet Christus ut Apostoli turbæ mandarent ut discumberent; quod suo subjecto, nempe super herbam viridem, & adjuncto ordine & adjuncto numero, nempe 50. aut 1000. in singulas mensas seu accubitus. Cujus mandati effectum est, obsequium turbæ, quæ discumberent modo præscripto; ubi narratur causa impulsiva miraculi, nempe obsequium turbæ ex fide fore ut pascerentur.

Vers. 41. Effectum Christi narratur, panis & piscium, materiæ miraculi, in manus acceptio; quæ suo fine declaratur, ut illis precatione benediceretur; quæ precatio suo adjuncto, sublatione oculorum in cælum describitur: post aliud effectum notatur, nempe quod panes frangebatur & pisces dividebantur, quæ fractio & divisio suo fine notatur, ut illa omnibus Apostolis in manus daret: quæ item traditio alio fine declaratur, ut illi ea populo in mensa apponrent.

MATTH. 14, 19. Cujus effectum est, quod Apostoli illa turbæ apponebant.

LVC. 9, 17. Aliud effectum, nempe populos edebat; qui esus suo adjuncto amplificatur, ad satiata-tem.

IOAN. 6, 12. Aliud effectum, Iesu mandatum ut reliquias colligerent; quod suo fine declarant, ne quid periret.

Vers. 13. Cujus effectum est, obsequium Apostolorum in colligendis reliquiis; quæ adjuncta quantitate declarantur, quod implerant duodecim cophinos, & amplificatur ab adjuncto numero edentium.

MATTH. 14, 21. Nempe 5000. virorum adultorum, præter pueros & mulieres.

IOAN. 6, 14. Effectum miraculi, Iesus agnoscitur

Propheta in mundum venturus Messias scilicet. *Vers. 15.* Aliud effectum, illum terrenum Regem creandi studium. Cujus adjuuctum, erat Christi cognitio: effectum vero, subductio sui & secessus in montem; qui secessus adjuncta solitudine describitur.

METAPHRASIS.

Duodecim Apostoli confecta legatione, se ad *MARC. 6, 30.* Iesum aggregantes: illi, cum qua miracula ediderant, tum qua documenta proposuerant, exponunt. Iesus vero auditio de morte *MATTH. 10, 14, 13.* Iohannis nuntio, Tyranni qui illum videre cupiebat furorem declinaturus, in Tiberiade in desertum locum silentio in cimba vectus est. Desertum autem quo se recepit, erat Bethsaida oppido maritimo propinquum: eoque ipso illius oppidi desertum dictum. Eiusdemque deserti montem quandam magis ad solitudinem opportunum ascendit, ubi cum discipulis suis confedit. Apostolis autem de via secessis dixit: *MARC. 6, 31.* venite mecum & vos silentio in desertum, ubi aliquid quantum à labore respiretis: usque etenim eo ultra citraque commorabamur, certatim morbis & aliis infirmitatibus confecti, ut illis vix cibum sumere (necdum animum otio & quiete recreare) non vacaret. Suum tamen *MATTH. 14, 15.* cum discipulis secessum, Iesus non ita tacitum habuit, quin perrispe ex turba innotuit; qui (quod Iesus lacum ita non trajiceret ut in adversum litus tenderet, sed ab imolacis portu ad alium in longitudinem navigabat) pedestri itinere illum sequebantur. Et quidem ea *MARC. 6, 33.* contentione & celeritate, ut Iesum cum Apostolis antevertent, hoc ipso caventes ne ejus accessu prohiberentur. Quæ vero turbam causa ad hoc iter suscipiendum impulit, præcipua fuit, quod miracula qua in agris sanandis Iesus ediderat, oculis suis usurpassent. Egressus *MARC. 6, 34.* monte ubi cum Apostolis confederat, commiseratione erga turbam motus est, ut de aliis plebibus eorum calamitatibus ita præcipua quadam ratione quod tanquam palantes orves Pastore, sic fidelibus ductoribus qui illos de voluntate Dei docerent desituebantur. Quamobrem cepit eos diu multumque docere. Subjectum *LVC. 9, 11,* autem doctrina in quo versata est ejus oratio erat, ut illos de regno Dei institueret, quod illi terrenum & caducum (aut post constabit) somniabant. Postquam autem perorasset, eos etiam quorum intererat verbo sanitati restituit. Cum vero jam advesperasset, discipuli eum advenientes, tanquam aut non satis de *MARC. 6, 35.* turba sollicitum, aut non illum juvandi facilitate instructum, eum ut populum dimittat admonent. Quam ad rem loci vastitatem & vespera

36. *vespera appetitionem opponunt. Ideo vero mis-
sionem urgent, ut abeuntes hinc inde per agros
& villas, qua commodum erit alimenta sibi
coemant: nec enim suppetere illis affirmant,
quo vescantur, ut qui neque domo secum alimen-
ta exportarint, & quibus nihil in deserto
parabile extiit. Quibus Iesus: nihil neesse
est illos ut cibum parent abire: vos illis date
quo vescantur. Cui discipuli: vis abeuntes
ducentorum denariorum panes emamus, ut il-
lis quod edant subministremus. Iesus vero sus-
stollens oculos, & turbam numerosam valde
illum accessisse conspiciens, Philippum sic allo-
quitur: unde panes his omnibus pascendis ido-
neos recuperabimus? Hoc vero dixit ut illius
fidei & notitia experimentum modo caperet,
non tanquam cum illo consilium initurus, qui
jam ante apud se constitutum & deliberatum
haberet quid facturus esset. Cui Philippus re-
spondit: Ducentorum denariorum seu centum
circiter solidorum panes, huic tanta turba non
sufficiant: ut singuli vel minimam particulam
accipiant, nedum ut quod sedanda fami ido-
neum sit. Alius autem ex discipulis, Andreas
nomine, frater Simonis Petri, qui primus se
Christo in disciplinam tralidit, dixit Iesu: est
hic qui quinque panes hordeaceos & duos pisci-
culos secum attulit, sed ea parvitate & tenui-
tate sunt (sicut ex tenera illa gestantis etate
connotat) ut ad tantam turbam pascendam
prorsus inuitiles sint. His tamen cum omnium
discipulorum conjunctim, tum Philippi & An-
drea seorsim dictis prateritis discipulis Iesus
mandavit, ut discumbere faceret turbam su-
per viridem herbam, per certas quasdam men-
sas seu convivias. Erat enim vernum tempus
anni cum herba virefcere solent. Quod inde di-
gnoscitur, quia festum Paschatis appebebat.
Nunc discubuerunt igitur per areolas, idque
per centenos & quinquagenos, hoc consilio ut
numerum convivarum facilius & certius lu-
strarent discipuli; erant enim pleni spe omnes
cum discipuli, tum turba, fore ut considere
jussi, à Christo qui illis discumbendi auctor e-
rat pascerentur. Iesus acceptis in manus pani-
bus, postquam Patri, de his creaturis ad pas-
tum concessis, gratias egisset, illas discipulis
distribuit: hoc consilio, ut eorum manibus pa-
nes ad universam turbam transmissi, tanta
& tam immensa multiplicationis idonei testes
essent. Quod idem in piscibus factum est, ex
quibus omnes ad satietatem comederunt. Cum
vero jam plene satiati essent omnes, discipulis
mandavit ne quid in tanta Dei munificentia
deperires, aut miraculi admirabili potentia*

quid detraheretur, ut qua superessent reliquias
collectas asseclarent. Qui tantam vim fra-
gmentorum collegerunt, quibus singuli ex duo-
decim discipulis suos calathos impleverunt, plu-
res (ut videtur) reliquias collecturi, si ei rei
faciunda plures designati fuissent. Numerus
vero convivarum qui comedentes exsatiati
sunt, erat 5000. virorum prater sexmias &
pueros, qui se viris hujus ismeris comites ad-
junxerunt. Hoc facto ilico duodecim discipulos,
inventus ab illius latere discendentes, ad mare
ablegavit, ut navi illi praesentes ad prescrip-
tum à se locum eum expectarent, dum ille
interim turbam dimitteret. Quod certe fecit
praesens, & veluti ex specula prospiciens, tur-
ba de eo in regem creando consilium; quod il-
lis plurimum obtusurum non ignoravit. Qui
igitur homines hujus de mirifico pastu miracu-
li spectatores erant, inde praecipue (cum tamen
alia pleraque signa edidisset) hanc de Iesu
sententiam ferebant. Hic est procul omni dubio
Propheta ille, tantopere in lege & Prophetis ce-
lebratus, qui ad nos servandum, & ex Roma-
na servitute vindicandum, venturus predica-
tur. Iesus vero cum compertum haberet, illos
venturos ut se etiam reluctantem regem crea-
rent: non nesciunt quantam malorum Iliada il-
lud secum traheret, iterum solus in montem se
unde descenderat, recepit.

P R A X I S .

Christus solitudinem captans, cum illi
propter populi concursationem soli esse
non liceret, populum ad se concursantem
humanissime accipiens, ab eodem Messias
agnoscitur.

Cujus partes { Populi ad Christum secessum quæ-
rentem, sollicita concursatio.
Convenientium Christi & populi,
mutua erga se invicem studia &
officia.

In priore con- { Vna, ut Herodem declina-
sideratur Chri- { ret.
sti secessus, cu- { Altera, ut respirationis
jus duplex cau- { tempus discipulis ex iti-
sa est: { nere lassus nancisceretur.

Nuncio enim de Iohannis morte accepto
dicitur transfretasse. Vbi fugam in persecu-
tatione licitam iterum colligimus. Deinde re-
deuntibus discipulis ab illa quam obiverant
legatione, & quid actum fuerat referenti-
bus, iussit eos paulum quiescere: Quod cum
illis, ex commentum ad Christum frequen-
tium oppido & ædibus relictiis, facere nega-
tum sit, solitudinis oportunitas ad eam rem

MATTH.
14, 13.
Christi
transfreta-
tio ad su-
gam &
discipulo-
rum requi-
em instim-
145

13.

MATTH.
14, 21.

22.

IOAN. 6,
14.

15.

quæstita est. Inde colligitur quam leniter & mansuete Deus suos tractat, quamque sit non tantum de illorum vita, sed & de illorum commodis sollicitus: quamque nec in suo & proprio cultu eorum vires nolit exhauriri. Hinc præceptum est *Exod.* ut ne in tabernaculo quidem construendo fingendoque, Sabbatho operis aliquid facerent. Quamobrem discamus, nos toros & anima & corpore, & præsentè & futura vita Deo comittere, qui curam nostri agit. Deinde etiam illa humanitate erga eos qui imperio nostro subsunt, ne illis sine omni cessatione & intermissione infestemus; nullam illis respirationem permittentes, aut quod divino cultui debetur tempus intercipientes. In quo graviter utrimque à plerisque peccatur; cum tamen hominis pii animus in jumenti sui onere plus æquo graviore commoveatur. *Proverb. The righteous regardeth the life of his beast, &c. Deut. Meminerint se servos fuisse, &c.* Simul etiam servi modica quiete contenti esse debent. Nam *Marci cap. 6, 31. pauper*

hinc servis quiete concessa non abutendum.

lisper requiescendum, diserte notatur; post, ad opus redeundum. Nam diuturniore otio corrumpuntur, & veluti rubiginem contrahunt, non tantum heris, sed sibi metipsis perniciosam. Hic etiam plerumque à servis peccatur, qui nimium tempus in remissione animi & ludis ponentes, aut herilia negotia remissius tractant; aut si id nimis possint aut audeant, tamen Dei cultui nonnihil inde detrahunt aut derogant; aut utrumque, cum Deum, tum heros justis & debitis illis officiis privant. Deinde in turba Christum pedibus insequente, & eum ad locum quo contendebat antevertente, ardor & studium non vulgare notandum proponitur. Quod quam parum imitatur, perstringe paucis: vide *Proverb.* sapientiæ studiosos ad portas ejus exebare & ibi præstolari.

In secunda parte con-

{	Primum, Christi erga turbam
	humanitatis officia.
{	Deinde, turbæ in Christum.

Christus primum illos non tantum oculis intuentur, sed perditam conditionem animo pertractans, eorum commiseratus est quod pastoribus legitimis destituerentur. De qua re vide quæ prius annotata sunt. Erant servi, seu mancipia potius Romani Imperii: erant vesticulis pæne exhausti; erant ex iis plerique ægroti, sed nihil erat quod Christum tam maxime ex eis habebat, quam quod destituerentur pastoribus, &c. vide &c. Vnde etiam colligitur quam divinum sit Dei do-

num pastore legitimo uti.

Progressus igitur est & processit ut exciperet humanissime; idque cum docendo, tum miracula edēdo. Ita sit ut desertum illis sit Carmelo cultius & feracius. Er certe desertum & nudatissimus locus præsentia Christi in Euangelio ornatus, omnibus paradisis antepondendus est, ubi thronus Sathanæ consistit. Quam liberalitatem si Christus tum declaravit, cum ab exoptata & consecrata quiete, hoc pacto interpellatus est; quanto magis nunc ad Patris dexteram faciet, cum sine ullo suo incommodo faciat, vide *Ioh. 4, 32.* Vt hoc exemplo discamus aliquid præcedere deliciis, ut Deus colatur: cum Christus à necessariis abstinuit, ut &c.

Inter miracula quæ edidit, quædam certos homines attingebant, quorum morbi perfunati sunt. Vnum est quod sua amplitudine omnes complectitur; scilicet, quod in totius turbæ cibatione & pastu continetur. Quod miraculum sic ut sequitur editum est, *curas*

Primum discipuli inclinante jam die Christum accedentes illum admonent, ut sibi de commætu & commodo pastu prospiceret. Quod discipulorum officium tametsi speciem pietatis præ se ferat, & ab iis animo non malo fiat, est tamen omnino temerarium quod sibi assumunt, scilicet, ut vel majore cura populi ducantur quam Christus, aut meliorem rationem illos reficiendi incedant quam ipse, & quod modum eos reficiendi præcisè attexant, tanquam Christo præjudicaturi. Christum enim à suis doceri, erat plane quod est in proverbio *ἀνωτατοῦ μὲν χρῆσται πύργου.* Sus Minervam. Nam videntur illum obiter perstringere, tanquam nec loci nec temporis rationem haberet, ut est apud *Marcum*; & tanquam nesciret turbam viatico non esse instructam; ac si oculis prædito captus oculis viam præmonstraret: aut si struthiocamelus (*an ostrich*) ciconiam aut pellicanum *σπίγγος* admoneret. Huic simile est quod beata virgo *Ioh. 2.* peccavit, dum Christum admoneret nihil vini superesse. In quo genere sæpe ab hominibus delinquitur, qui Deum tunc cunctari & moram ducere putant, cum (ut hic Christus) oportunitatem summam benignitatis suæ declarandæ sectatur. Nos illum nostri oblitum arbitramur, eoque ad consilia carnis confugimus, cum Deus erat præstolandus in salutem. Sic Saul hoste imminente, cum nondum sacris operatus fuisset, ipse tempus illi à Prophæta præstitutum prævertit.

Christus

MARC. 6, 34. Christi commiseratio quod pastore turba destitueretur:

quare eos docuit & miracula edidit.

MATTH. 14, 15. Perversa discipulorum de commætu

IOAN. 6,
5. 6.

hinc explorandi causam quantum sufficiat Christus Philippum interrogat,

Christus respondens nihil opus esse ut dimittantur, & mandans ut ipsimet cibum præbent, tentandi ramen discipulos causa, ut est apud *Iohannem*, Philippum percunctatur, unde toti turbæ de alimentis prospicerent. Atque hoc loco solliciti & prudentis institutoris & doctoris cautionem imitatur: qui suos discipulos diutius doctos & informatos, ad examinis incudem revocat: ut cognita ab iis inscitia eorum & ignorantie, cum pudore suffundantur, tum post proficiant magis. Idem fecit *Matt. 16*. Hujus sigillatim prætentandi & explorandi profectus exemplum existit *Act. 20, 20*. Quod oportere fieri declarat Christus *Ioh. 10, 3*. Hoc declaratur à Propheta, qui cuiusque ovicula rationem haberi oportere confirmat; ut dispulsa ovicula, quæratur, languens confirmetur, &c. Atque ut in exercitu non satis est præcipere ut quisque arma habeat, nisi viritum lustrentur, ut an habeant necne intelligatur; sic, &c. Atque ut in ovibus pascendis non satis est si quis pascua accommodata proponat, nisi porro an oves teneram herbam depascant, aut an morbo aliquo impeditæ abstineant, attenderit; sic, &c. plerique enim sunt qui pastum simulantes, aliud animo versant; alii dormiunt, &c.

Verf. 7. qui suo responso se Christi potentiam non agnoscere ostendit:

Evocat igitur Philippum, qui fuit ex iis qui diutissime Christum docentem & edentem miracula audivisset & vidisset. Qui responso suo nihil se ne per somnium quidem de Christi divina potentia cogitasse declarat; sed Christi potius (ex paupertate) infirmitas illius oculos penitus occupatos tenuit: tanquam diceret, majoris est sumptus istos omnes, non dico satiare, sed vel minimo reficere, quam cui tu par sis. Tanquam oblitus fuisset omnium miraculorum, quæ Christus edidisset, illius præsertim quo aquam in vinum convertit. Debebat igitur dixisse, &c.

Verf. 8, 9. Andreas quantum cibi sit declarat,

Ex hoc responso Christus jubet, ut quantum viatici sit discipiat. Venit igitur Andreas, qui primus hanc scholam ingressus videtur *Ioh. 1*. & quinque panes & duos pisciculos subesse respondet, quos puerulus secum attulisse dicitur, ne panes inutilitatem magnitudinis quis æstimet.

quod illum non sufficere dicat etiam tarditatem suam prodidit;

Et hæcenus quidem quod erat ei in mandatis fideliter executus est. Sed adjungit, quod ejus tarditatem insigniter prodit. Sed hoc (inquit) quid inter tantam turbam? In quo nihilo doctiorem se Philippo declarat. Ex horum duorum examinatione & explo-

ratione satis de reliquis discipulis, quæ eorum itidem inopia & inscitia erat innotuit: ut non necesse fuerit cæteros percontari. In quo obfuit illis plurimum quod animum & cogitationem suam sensibus tanquam captivum alligassent, dum nihil fieri à Christo posse cogitant; quod rationis & consuetudinibus sensuumque modulum excedat. Item quod secum non commentabantur, de editis à Christo miraculis. Commentatione enim, tanquam ruminacione quadam, facile affectu fuissent eum qui mortuos excitat, &c. Maxime eum qui vinum ex aqua finxisset, facile potuisse sine pecunia & cibariis turbam satiare.

Sed hoc loco videtur nobis eximium inscitia nostræ & ignorantionis pallium. Nam excipiet aliquis, nihil mirum esse si nos post duorum aut trium annorum institutionem ignari simus, cum Christi discipuli in summi doctoris schola edocti tam sint rudes & imperiti.

Sed intelligendum est, temporis diversitatem maximam hoc loco discrepantiam conferre. Nam Christo nondum glorificato, Spiritus Sanctus nondum ubertim collatus est *Ioh. 7, 39*. & *16, 13*. Erant igitur Apostoli ante Christi ascensum præ nobis infantes & pueruli; ut non mirum sit si tardius quod proponebatur arripuerunt. A Christo summo doctore instituti, tamen tanquam à prædago, aut hypodidascalo tantisper dicebant, quoad Spiritus Christi, qui est summus in Ecclesia doctor, confertim & prolixè effusus est. Non igitur sine singulari nostra culpa sit, si doctrina nobis tanquam infantibus repetenda sit; si liber clausus sit; si tanquam peregrina lingua minister apud nos sermonem faciat.

Christus jubet discipulis ut accubare faciant turbam; qui Christi dicto parentes, populum quoque obsequentem habent. Quod certe egregium fidei specimè præbet. Quum enim nusquam tanta turbæ cibus apparet, adeoque vicis (pactus causa) adeundis necessario confirmassent, tamen Christi iussu adducti seipos retexunt: nec cibum toti turbæ diffidunt suppeditatum iri. Et tamen si hinc populi aut vim aut irrisionem extimescerent, si accubantibus nullæ epulæ apponerentur, tamen fide in Christi verbo difficultates illas superant; persuasi nullum illis damnum ex Christi obsequio unquam obvenire posse. Tametsi igitur non tam ut debebant discipuli industrii & experrecti erant, tamen erant dociles & à via deflexi; uno

nos cum tales sumus an hinc excusandi?

Verf. 10. Populus ex fide iussu accumbere parat;

verbo tanquam signo iterum in viam revocantur. Quod si viam in itinere tenuissent, responsum dedissent se accumbendi populo autopes esse nolle, quoad unde reficerentur in oculis aut manibus haberent. Vide 2 Reg. 4, 42, 43.

hinc Deo etiam contrariationem obsequium:

Hoc igitur cum discipulorum tum populi exemplo, sicut & decem leprosum, docemur Deo nos in obsequium tradere, tamen si idem tum à ratione, tum à sensibus nostris refellatur & oppugnetur; ideoque rationem & sensus tanquam in gyrum divinæ obedientiæ compellere, eademque captiva ab ejus obsequium abducere. Huic manufacturae ἀμνηστία (id est, malorum & injuriarum oblivione,) ἀμνηστία, (id est, oblivione, obliatione) nulla humanitus ab injuriis expeditio & evasio affulget: alteri, nisi fraudibus & technis nulla honeste tolerandæ vitæ ratio appareat: tertio, nulla nisi se jactanti & effertenti existimationis spes ostenditur: sed muniti fide in certissimis Dei promissionibus, contrarium prorsus istis institutum amplectamur. Deinde discipulorum exemplo docilitatem discamus, & errore agnito in viam redire.

Lvc. 9, 14. ss per classes distribuitur.

Lucas porro docet, Christum jussisse ut per classes certas & certo numero distinctas, turbam discluderent & distribuissent. Quod iridem factitasse populum Evangelista testatur. Ordinatum igitur res in Ecclesia faciendæ sunt, ut Dei in illis gloria magis splendescat. Atque hic ordo Salomonis sapientiam in regunda familia, mirifice exornavit atque expolivit. Sed hic ordo à Christi ore petendus est. Nam si homines inique ferunt sibi negari, ut in familiis suis ordinem sibi maxime probatum instituunt, quantæ injuriæ est Christo Domino hoc negare? Et si homines paulo consideratioribus ordine & disciplina omnia in familiis regunt, nedum Christus hoc proculdubio fecit.

MATH. 14, 19. Christi exemplo Deo ob cibum gratias agendum;

Deinde, *accepto pane &c. gratias egit.* Quod illi solemne, ut ante cibum sumptum preces conciperet, & Patri de percipiendo mox cibo gratias ageret. Et certe si nostram indignitatem reputemus, qui panis cibarii buccella, aut gutta aquæ indigni sumus, si datorem panis & potus in cælis esse cogitemus, si non tantum vitam non fulcire, sed eam etiam corrumpere sine Dei benedictione sæpe cum animis nostris recolimus, si quot modis nobis panis eripitur & nos pati, si latentem & latentem sæpe in pane aut potu mortem, aut acicula, aut veneno, &c. si pro-

pterea nostram in crapulam & ingluviem propensionem, denique si Christi Domini exemplum, non deerimus in hoc officio gratiarum actionis; idque non tantum inter eos conversantes qui pû sunt, sed inter eos quibus pietas irrationi aut odio est, idque palam & aperto capite, ut Dei timorem palam profiteamur, ut Paul. *Act. 27, 35.*

Quod autem gratias agit, non autem cibum multitudini sufficientem petit à Deo, ideo fecit ut intelligerent eum de exitu non magis dubitasse, quam si omnia ad pastum jam parata fuissent.

cur hoc fecerit?

Quod discipuli cibum à Christo acceptum turbis eundem apponunt, eo factum est, ut & miraculi testes essent graviores, & magis luculenti, tum ut hoc modo ordinem in Ecclesia adumbraret; Verbi ac Sacramentorum abulum à Christo accipiendum, quæ cum Ecclesia communicentur; nec quicquam in Sacra Domini Mensa apponendum, quod à Christo non acceperint, 1 *Corinth. 11.* Sicut enim patres familias, quod familiis suis communicetur œconomis distribuunt; sic &c.

cur discipuli turbæ cibum apponuerunt?

Iis autem ministrantibus, Dei admirabili benedictione ita crevit alimentum, ut 5000. exsatiatis, superessent 12. calathi pleni fragmentorum. Vide 2. Reg. 4, 5. item 43, 44. Non majore difficultate 4000000000. satiaturus, si totidem convenissent. Eiusdem enim potentia fuit efficere, ut tantæ infinitati sufficerent, quam 5000. Satiæ autem testes sunt quæ redundarunt fragmenta: quæ idcirco colligi præcipiuntur, ut miraculum nobilitetur magis. Ad has rationes pertinent *pueri & faminae*; qui quod parcius quam viri comedunt, non numerantur. Opus enim Christi ita est magnificum, ut non necesse habebat omnia minuta colligere & coacervare, ut suam magnificentiam tueatur. Regem aut Imperatorem non inveniamus, qui in supputandis suis rationibus, puerorum aut fœminarum nullam rationem ducit. Nam si id faceret, facile ærarium suum exhauriret. Hujus vero miraculi specialis quidam usus est nos ut confirmet, ne putemus nos cultu Dei & officiis quæ Deo in cultu præstamus, victu necessario defectos & destitutos iri. Pietas enim habet promissiones præsentis vitæ 1 *Tim. 4. 6. Primum quarite, &c.* Quæ hoc & hujusmodi miraculis obsequantur. Qui enim in deserto sine ullo aut labore, pecunia, aut arte tua te verbi pastum sectantem pascit, nedum domi tuæ,

Verf. 20, 21. qui ita benedictus ne eo satiati fragmenta supersuerunt.

arte, pecunia, & labore tuo hoc faciet. Vide quæ prius in hoc argumento observata sunt.

Deinde hac collectione fragmentorum, in summa omnium rerum abundantiam frugalitas & parsimonia nobis commendatur, etiam minimorum Dei donorum. *Dantur enim ad usum*, 1 *Tim 6.* non ut iumentorum more, quibus si sanum paulo liberalius apponitur, quod futuribus superest pedibus proterunt. Tamen si Christus poterat singulis partibus miraculo cibum suppeditasse, tamen noluit Dei potentia ad creaturarum luxum abuti. Nec enim de acceptis unquam gratus & memor existeret, qui Dei beneficia tam contemptim æstimat, ut illa prodigat. Meminerimus potius pauperibus, quibus defunt quæ apud nos redundant, ista communicare.

Mutuam autem turbæ erga Christum officium est, quod cum Messiam venturum agnoscunt. Qui eximius fructus futurus erat, si illius officium, quod est in Prophetis descriptum & delineatum, perciperent. In quo cum turpiter hallucinantur, non admodum illis profuit ejus rei agnitio. Nec *Pontificis* hodie qui Christum quidem Messiam agnoscunt, sed cum officium illi Sacerdotale & Regale auferant, &c. Nam cum expiationem peccatorum suis operibus, & quidem à se excogitatis, tribuant, cumque sequestres sanctos nobis affingant, sacerdotio illum spoliant: cumque libero arbitrio non Christi spiritu, bona opera fieri dicant, & novam hierarchiam inserant, regno illum spoliant. Denique inventa & signenta sua stabilientes, idque repudiata Christi doctrina, Prophetæ officium illi adimunt.

Christus regis mundani titulum declinans, se Ecclesiæ unicum Regem & Servatorem insignibus miraculis demonstrat. Cujus *partes* { Mundani regis tituli declinatio. Spirituales regni sui demonstrant, } tio.

In *priore* notatur { Populo stultus eum regem creandi conatus. Christi recusatio. }

Error fecundus est, & unus multos parit. Pro eo enim quod Messiam regem terrenum sibi & animo suo confinxerant, caducam & momentaneam ejus liberationem fore putabant, & hujus seculi spaciis defini-

tam. Vnde porro tanquam ipse per modestiam regni honore abstinisset, eum regno præficere conantur, in Dei ipsius possessionem irruentes, cujus erat solius Christum suo regno stabilire. Quo facto Christum non tantum hominibus inutilem reddere conati sunt, sed eum cum Euangelio in invidiam vocare, ac si reges suis foliis movere venerat, & respublicas evertere.

Sic reperiuntur hodie qui Euangelio plurimum hoc ipso nocent, in quo se plurimum prodesse arbitrantur: cum Euangelii præcones & Episcopos, titulis honorum & præfectura Republicæ ornant. *Pontificis* etiam non dissimili Judæorum errore aliqua ex parte tenentur. Quum enim piorum jactationes & cruces ignominiose traducant, & se à Christo propterea diligi sibi persuadent, quod mollius & delicatius vivant, sintque ab afflictionibus liberiores & magis soluti quam nos, quid aliud nisi regnum Christi terrenum judicant?

Christi recusatio notanda est, adversus eos qui delatos ad se honores non respuunt: sed se ideo innoxios judicant, quod illos non ambiant, sed delatos accipiant. Christus is erat qui ex omnibus qui unquam in vivis extiterunt, aptissimus erat ad utrumque munus, Civile & Ecclesiasticum obeundum. Deinde videbatur pietatis esse, populum tyrannide oppressum & ab impiis ductoribus conculcatum suo jugo levare; præcipue vero sua autoritate providere ut Dei cultus integer & incorruptus vigeret. Sed tanti fuit Christo in vocatione consistere, ut nulla vana utilitatis specie ab ea depelli potuit. Hic *Pontifex Romanus* tenetur manifestæ perfidiæ, qui sceptrum regum manibus extorquet quod Christus delatum respuit, qui tamen se Christi vicarium ostentat.

Hujus autem in magistratus possessionem irruptio non aliunde profecta est, quam quod imperiti gladii spiritualis tractandi, civilem voluerint arripere: & quod gladium verbi in illis obtusum; civilis gladii acie compensare studebant: quasi bipennis verbi divini gladius utramque manum & tertiam (si adesset) sibi non vendicaret. Vbi aliquantulum insiste in explicandis armis, quibus ministerium instruitur adversus contumaces. 2 *Corinth.* 10.

MATH. cap. 14. à vers. 22, ad finem Capit.

22 Et statim adegit IESVS discipulos suos inscendere in navigium, & præire sibi in ripam alteram, dum dimitteret turbam.

quæ cur
jussu collige-
ret?

IOAN. 6,
14.
Turbæ de
Christo ju-
dicium ex
hoc mira-
culo;

quod ex
prava opi-
nione de
Messia:

hinc ejus
ministris
Resp. non
præficien-
di;

Vers. 15.
& ex Christi
recusatione hono-
res delati
respuendi;

unde eorum
appetentia
profecta?

23 *Dimissa igitur turba ascendit in montem privatim ad orandum. Quum autem serum dici esset, solus erat illic.*

24 *Navigium vero jam in medio maris erat, vexatum à fluctibus. Nam ventus erat contrarius.*

25 *Quarta autem noctis vigilia abiit ad eos IESVS, ambulans super mare.*

26 *Et eo viso super mare ambulante, discipuli turbati sunt, dicentes; Spectrum est: & pra metu clamarunt.*

27 *Sed statim loquutus est eis IESVS, dicens; Confidite: ego sum, ne timete.*

28 *Respondens autem ei Petrus dixit; Domine, si tu es, jube me ad te venire super aquas.*

29 *Ipse vero dixit; Veni. Et quum descendisset è navigio Petrus, ambulavit super aquas ut veniret ad IESVM.*

30 *Videns autem ventum validum, timuit: & quum cœpisset demergi, clamavit, dicens; Domine ferva me.*

31 *Statim vero IESVS, extenta manu, apprehendit eum, dicitque ei; Exigua fide pradiite, quid dubitasti?*

32 *Et quum ipsi essent ingressi navigium, pacatus fuit ventus.*

33 *Qui autem erant in navigio, venientes adoraverunt eum, dicentes; Vere Dei filius es.*

34 *Et quum trajecissent, venerunt in terram Genesaret.*

35 *Et quum agnovissent eum viri loci illius, miserunt in totam circumjacentem illam regionem: & obtulerunt ei omnes male affectos.*

36 *Et precabantur eum ut solum tangerem simbriam pallii ipsius, & quotquot tetigerunt, liberati sunt.*

M A R C. cap. 6. à vers. 45, ad finem Capit.

45 *Et statim cœgit discipulos suos inscendere navigium, & praire in ulteriorem ripam Bethsaida oppositam, dum ipse dimitteret turbam.*

46 *Et quum amandasset eos, abiit in montem ad precandum.*

47 *Quum autem serum dici adesset, erat navigium in medio mari, & ipse solus in terra.*

48 *Viditque eos vexatos in navigio provehendo: (erat enim ventus eis contrarius) & circa quartam vigiliam noctis venit ad eos, ambulans super mare: volebatque eos praeterire.*

49 *Illi vero viso eo ambulante super mare, putarunt spectrum esse: & exclamaverunt:*

50 *(Omnes enim videbant eum, & turbati sunt) sed statim loquutus est cum eis, & dixit; Confidite, ego sum, ne timete.*

52 *Tunc ascendit ad eos in navigium, quievitque ventus: & ipsi multo magis apud sese obstupescabant, & mirabantur.*

52 *Non enim intellexerant quod factum fuerat illis panibus: quoniam cor eorum stupidum erat.*

53 *Et quum trajecissent venerunt in terram Genesaret, & appulerunt.*

54 *Tunc ipsi egressi è navigio, statim agnito eo,*

55 *Percursa tota illa circumjacente regione, homines loci illius cœperunt in grabbatis male affectos circumferre ubi audiebant eum esse.*

56 Et quocumque introisset in vicos aut urbes, aut agros, in foris ponebant agros: & precabantur eum ut vel simbriam pallii ipsius tangerent: & quotquot tangebant eum, servabantur.

I O A N. cap. 6. à vers. 16, ad 22.

16 Vt autem serum dici factum est, descenderunt discipuli ejus ad mare.

17 Et ingressi navigium, ibant trans mare Capernaumum versus: jam autem erant tenebra, nec venerat ad eos IESVS.

18 Et mare, vento magno flante, insurgibat.

19 Profecti vero quasi stadia viginti quinque aut triginta, conspiciunt IESVM ambulantem super mare, & appropinquantem navi: & timuerunt.

20 Ille vero dixit eis; Ego sum, ne metuite.

21 Cupide ergo receperunt eum in navigium, & statim navigium pervenit ad regionem in quam ibant.

A N A L Y S I S .

MARC. **E**ffectum Christi, 1. quod discipulos a-
6,46. mandabat, 2. quod se in montem rece-
pit; quod suo sine declaratur, ut oraret. Cujus alius
finis notatur apud *Ioannem*, ut declinaret turbæ
vim quam illi illaturi essent, ut illum regem crea-
rent.

Vers. 47. Effectum mandati Christi, ad discipu-
los qui se mari commiserant; quod adjuncto tem-
pore notatur, nempe cum advesperasset: deinde
alio tempore adjuncto, cum Christus solus se ad
orandum Deum converteret.

Vers. 48. Adjunctum hujus in discipulis obse-
quii, nempe quod in mari jactati & cruentati sunt;
quod subjecto loco declaratur *Matth. 14, 24.* &
causis, vento adverso, & *Matth. 14, 24.* fluctibus ef-
feratis & tumidis. Cujus cruentationis effectum
est, Christi ad illis subveniendum adventus; quæ
sua causa prius describitur, nempe quod vidit &
prospexit ex monte illos jactari: deinde accessus
ejus sua forma describitur, nempe inambulans
mari.

Vers. 49. Hujus inambulationis effectum est, di-
scipulorum visio, visionis timor, timoris exclama-
tio. Quorum omnium causa *Matth. 14, 26.* indica-
tur, quod spiritum se putabant videre, sive homi-
nis potius speciem & simulachrum, quam verum
hominem.

Vers. 50. Deinde proponitur adjuncta consola-
tio adversus timorem, &c. quæ sua causa efficiente
declaratur, Christi sermone; qui sua forma propo-
nitur, *confidite*: cujus effectum est, depulsio timoris:
utriusque autem causa assignatur, quia sit Christus,
non ut illi falso opinari sunt, phantasma.

MATTH. 14, 28. Hujus consolationis & fiducia
adjunctum est, præsentia in Petro; quæ suo effe-
cto declaratur, petitionis ut ad Christum mari in-
ambulando accedere liceret.

Vers. 29. Petitionis effectum est, ejusdem per
Christum concessio: concessionis effectum, Petri ex
navigio in mare descensus: item mari inambulatio.

Vers. 30. Adjunctum ambulationis erat, ventus
subito subortus; cujus effectum, timor in Petro;
qui amplificatur adjuncto tempore, simul ac ven-
tum vidisset: alterum effectum, quod cepit mergi;

cujus effectum est, precatio; quæ suo adjuncto cla-
manti amplificatur, & forma, *Serva me.*

Vers. 31. Effectum precationis, quod Iesus illi
succurrit; cujus causa efficiens notatur, apprehensio
manus Petri; effectum vero timoris est, reprehensio
Christi; cujus timoris causa indicatur, fidei im-
becillitas.

MARC. 6, 51. Narratur effectum aliud Christi,
ascensus Christi in navem, & ejus adjunctæ tempe-
statis sedatio: cujus sedationis effectum est, admi-
ratio & stupor discipulorum.

Vers. 52. Stuporis vero causa, quod non satis
profecerant ex miraculo de panibus: utriusque cau-
sa efficiens indicatur, cordis obstinatio.

Vers. 53. Effectum trajectionis maritimæ nota-
tur, appulsus ad litus; quod suo subjecto declara-
tur, nempe ad terram Genezaret.

Vers. 54. Effectum aliud est, egressio ex navis;
cujus adjunctum est, notitia adventus ejus.

Vers. 55. Effectum ejus, multorum ad illum con-
cursus; quod suo sine declaratur, ut sanitatem con-
sequerentur.

Vers. 56. Cujus finis effectum est, petitio ut il-
lum tangerent; quod amplificatur comparatione
minoris, ut vel simbriam vestis contingerent.

METAPHRASIS.

A Mandatis jam discipulis, in montem se MARC. 6,
recepit, cum ut turbæ se in regem inaugu- 46.
ratura insaniam declinaret, tum ut loci solitu-
dine commodus orationi vacaret. Cum vero 47.
advesperasset, erat navigium quod discipuli
inscenderant, & quod è portu Bethsaidæ Caper-
naum versus ierant, in medium mare impul-
sum, interim Iesus solus in monte remansit.
Qui quæ Deus est, illos remos impellendo ja- 48.
ctatos & vexatos ipse probe cognitum habebat,
ventus enim validus, idemque illis adversus,
à Deo & Christo per spiritum immisissus, lacus
fluctus efferos & tumidos reddiderat. Tertia
autem post mediam noctem circiter hora, cum
jam 25. aut 30. stadia emensi fuissent, venit

ad eos Iesus mari inambulans; sed quod illos errore spectri territos fore admodam noverat, illos recta non adibat, sed tanquam prateruentis, & alterum latius eorum desolentis speciem præ se ferebat. *Quem cum discipuli mari inambulantem conspexissent, quod spiritum se videre credebant, & spectrum seu simulachrum hominis potius, quam verum hominem, ad unum omnes conseruati exclamarunt, graui metu commoti. Iesus miraculo tremefactos videns, sermone habito illos absque omni mora recreauit. Dicebat enim; confidite, ego sum ille magister vester, non spiritus aut spectrum, quod vos falso existimatis: quamobrem timore hunc pellite. Ad quem Petrus, sumpto iam spiritu & fiducia, respondit: Domine, si tuus es, iube ad te tuo exemplo mari inambulans veniam. Cui Iesus: age, ut venias iubeo; proinde Petrus navi egressus, aquis tanquam instrato pavimento inambulauit: non aliud spectans, quam ut ad Iesum præ ardore amoris quam celerrime accederet. Sed cum ventum validum exortum vidit, qui prius pedibus mare calcare non dubitasset, nunc trepidat. Cumque iam submergi capisset, exclamat, dicens: Domine me precuntem serua. Iesus autem de vestigio manu eius extensa, illum ad se accepit, eumque sic affatur: quid est quod fide vacillans adlubitaueris, in diuersas de salute tua sententias distractus? Quamprimum vero nauigium inscenderunt, duo poro insignia miranda edita sunt: nam & vento sedato mare tranquillum erat, & illi uno quasi momento admirabili Dei potentia ad portum appulerunt. Discipuli vero supra medium valde attoniti, horum tot & tantorum miraculorum commendatione: ad admirationem obscurati non ita profecerant, ut hac ab illo fieri posse crederent. Quorum quidem miraculorum fructus hic longe præstantissimus exitit, ut illum venerabundi ut verum Deum adorarent, & simul clare professi sunt, illum vere & reipsa Filium Dei unigenitum esse. Vix dum pedem de nauigio extuleraat, quin eum agnoscens, non ipsi tantum accesserunt. Totam illam circumiacentem regionem circumcurrentes, ceperunt infirmos grabatis allatos coram illo sistere. Quocumque vero siue in vicis, siue urbes, siue agros perrexit Iesus, eo infirmos in ipso medio foro (ubi forum subiectum erat) infirmos sistentes ab illo petebant modo (audita fama de mulieris profluvio laborantis sanatione) ut illis vel vestis fimbriam contrectare liceret. Nec spe sua falsi sunt: quotquot enim vestis fimbriam tetige-*

runt, à suis quibus laborabant infirmitatibus persanati sunt.

P R A X I S.

Sequitur altera pars *S*ede comprobatione veri & spiritualis regni, quod dupliciter fit. In tentatione generalis, omnium discipulorum confideratur *S*pecialis, Petri.

In generali tentatione notandum, discipulos periuvire à Christo discedentes, ab ipso tamen explorari: qui ad eum finem & tempestatem excitat, & contrarios & illis adversos ventos disposuerat, certo consilio, ut sicut eos prius in scientiæ & intelligentiæ ratione pertentasset, ita nunc in vitium & fortitudinis ratione illos experiretur. Reperiuntur enim qui scientia valentes & intelligentia, tamen ad agendum inepti sunt; qui oculis bene perpicacibus præditi sunt, idem vecordes sumi, & is tales qui manibus & pedibus capti sunt; qui veri intelligentia, pueri autem sunt rebus gestis: cum in Christianæ pietatis corpore, membra omnia apta quadam inter se convenientia coherere debeant. Christus illos ad gravissimum certaminum perfectionem ex Apostolatus ratione destinaret. Priusquam igitur illos in pulverem & in apricum educit, veluti in umbraculis exercet. Sic duces suos milites formant. Sic Scholastici in privatis parietibus exercentur, priusquam ad publicas disputationes admittuntur. Sic nauta veluti in Sympulo primum probantur, quam cum Oceani immanibus fluctibus committantur. Quod non tantum ministris, sed piis omnibus, &c.

Hæc tentatio durior erat quam prior, de qua ante cum in Gadarenotum agrum trajiceret. Nam ad tempestatem accessit, cum quod ventus adversus fuit, tum quod Christus non adfuit iactatis. Tantum igitur abest ut profligato uno malo, tranquillitas expectanda sit, ut prima quaque victoria ad insequentis belli depugnationem tanquam singulari adminiculo utamur. Item hic docemur à levioribus tentationibus initio sumpto, ad graviora deveniendum esse.

Quod autem Christus hoc tempore abesse voluit, id fecit ut interiorum periculis sensum conciperent animo, & eos acrius pungeret. Sic itidem Christus hoc tempore facit, sapius ut se & præsentia suæ per spiritum

MATTH.

14, 28.

29.

30.

31.

32.

MARC. 6,

51.

MATTH.

14, 33.

MARC. 6,

54.

55.

56.

Vetf. 22.

Cur Christus discipulos in hoc periculum adduxerit?

de quod procedente durius:

Vetf. 23. Cur tunc ab illis abesse voluerit?

rum illustre testimonium ad tempus in hunc finem subducatur, ut graviore mali sensu perculli, & infirmitatis conscientia convincamur, & vehementius ad eum clamaremus. Vide *Cant.* 3, 2. & 5, 4. Item Propheta queritur Deum procul stare, *Psal.* 10, 1. Sic solent puellus ad momentum deferere, & languentes, ut quæ sit eorum imbecillitas sibi conscii, nihil temere audere doceantur.

Verf. 24. illud ex temporis circumstantia & duratione gravatur,

Hæc tentatio aggravatur à temporis circumstantia; non tantum quod noctu accidit, sed etiam quod ad quartam usque noctis vigiliam duravit. Vide *Iob.* 11. in Lazari historia. Nam quod quibusdam solario esse solet, scilicet *laborem brevem esse si sit gravis*, hic locum non habuit; cum totam noctem Deus cum illis ut olim cum Iacobo luctatus sit. Hic igitur videtur alienum aliquid à pietate palam facere clementissimus Servator. Quis enim infantem in flamma cadentem non illico cruat? Et quod ad suos periclitantes non accurrit, sed procul consistens tanquam manu in sinum illata, se ad auxilium nostrum non accingit. Alienum etiam à promissione; qui tanquam alis venti ad nostram opem advolaturum in se recepit. *Psal.* 18. Notandum igitur celeritatem & festinationem non esse nostro iudicio definiendam, sed Dei qui novit non tantum oneris gravitatem, cui ferendo humeros & vires aptavit, sed quamdiu illud feramus. Excoctor auri non patietur aurum in igne diutius defecari, quam auri expolitum patietur. Agricola non semper plaustrum tritico excutiendo superducat. *Esa.* 28, 28.

huc Christus ad eorum solarium procul videntibus;

Dicitur porro Christus vidisse & prospexit in mari cum jactarentur. Quod eximie consolationis est: ne quis existimet Christum ignorantia mali in quo versabantur discipuli, moram traxisse. Singulari igitur cura eos complectebatur, qui oculum ad eos adjecit, ne quid gravius paterentur. Discipuli quidem Christum non videbant cum periclitarentur: sed Christus eos videbat, sicut parens aut nutrix loco occulto se abdunt, ubi illi infantem intueri possint quid agatur, cum tamen infans eos vicissim non videt. Sic *Exod.* 3. & *Az.* 7. *vidi, vidi, vel penitus perspexi, ut ut conavisse, vel dormivisse videri potuerim.* Hoc igitur nos animare debet, quod Christum ipsam certaminum nostrorum inspectorem habemus. Multum enim decertantes seu currentes recreat, si spectatores habeant plenos dignitate: si theatrum spectabile extruatur. Nos igitur

qui spectatores Deum & angelos habemus, quo animo esse debemus? Neque tantum spectatores, sed qui nobis strenue nos gerentibus applaudunt: sed qui manum nobis porrigunt, sudorem abstergunt &c. vide *Heb.* 12, 2. *ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ κυρίου ἐστὶν ἐπὶ τὸν δίκαιον.*

Est etiam eximie consolationis, quod Christus etiam precatus noctu dicitur, interim cum illi jactarentur mari. Veniat igitur nobis in mentum tum cum nos periclitamur, Christum Patrem pro nobis interpellare, nec unquam manus in cælum tendendo defatigari. Quod si Israëlitas mirifice recreavit Moïsi ad Deum tensis maobius supplicatio, &c. Cum enim Christum Pater vere de nomine vocavit, seque facie ad faciem spectandum dedit, nihil est quod filio suo pro nobis intercedenti negabit. Confluentes cum hoste mirifice rehoit, si sibi defessis novas & recentes copias suffectas iri intellexerunt, &c.

etiam tunc peccatus est.

Deinde sub crepusculum diei Christus illos accedit, ut illis opem ferat. Sed attendite rem novam: nam plagam sanaturus, aliam priore graviorem infligit. Ita enim illis accedit mari inambulans, ut majore consternatione animi perculli & perterriti sint. Perinde ac si subsidiariae copiae ad nos opitulandum submissæ, nobis adversæ & contrariæ venire viderentur. Quamobrem animum non despondeamus, tametsi quæ nobis auxilio fore promittitur, quandoque speciem quandam interitus afferant; Medicinaque quæ nobis à morbo restituendis paratur, nos ad tempus magis ægros reddat. Hujusmodi aliquid Israëlitis in Ægypto experti sunt. Nam quo tempore Deus manum ad eos liberandum admovit, atque ob eam causam legatos misit, durius cum illis actum est: quod Moïsem offendit.

Verf. 25, 26. Christus eis opitulaturus denuo perterrefacit;

Quamquam hoc loco opinione & errore suo deteriore loco erant, non autem re ipsa. Ea enim vis est peccato, ut omnia sibi contraria fingat & comminiscatur: vel ea ipsa quæ illorum bono & consolatorum sunt. Sicut in fratribus Iosephi apertissime constat, qui argento donari sibi insidias collocari putabant: & ad convivium invitati, se ad carnificinam rapiendos esse existimarunt. Sicut enim hominibus securitate obstupescitis, malum quod imminet quodque; interminatur non sentitur; sic semel experrectis, omnia illis contraria videntur: etiam quæ illis alioqui cõsolationi forent. Quod autem præ se ferebat velle præterire, id fecit, vel ut tentationem

quod ex prava opinione non respicit;

tationem aliquanto auctiorem faceret, vel illis potius parcens quod gravius constermandos præviderit, siquidem ad illos appropinquasset, quandiu illam de se opinionem retinerent.

Verf. 27. Christus igitur perterritos animadvertens, illos alloquitur; & se cum qui fuit profitetur. Cujus voce eos recreatos fuisse constat ex Petri responso. In quo illud liquet, quanta vis sit vocis divinæ & verbi Christi. *Cant. 5, 15. Psal. 119.* Plus enim labantium discipulorum animos corroborat unicum Christi verbum, quam eximium & præclarum miraculum, idque ad præsentem calamitatem consolandam aptissimum. Nam nihil magis idoneum ad consolationem fuit, quam fluctus efferos maris à Christi pedibus calcari; sicut quodam in loco de Deo figurate dicitur. Cum igitur suavissimo hoc Christi sermone ne nunc quidem destituimus cum Christus in cœlis est, ut qui promiserit se nobiscum futurum usque ad, &c. oportet bono animo simus; sed præstat hanc clausulam ad finem proximæ sectionis apponere.

Verf. 28. Sequitur jam specialis Petri tentatio. Is enim intellecta Christi præsentia ita recreatur, ut non modo præsentis tempestatis periculum non formidet, sed aliud longe gravius subire paratus est; melius semper animatus quam armatus. Sed illud tamen prudenter addit, se non nisi Christi mandato instructum hoc aggredi velle. Cavendum enim ne temere & citra vocationem pericula adeamus, aut Deum tentemus. Sicut igitur Petrus nimium sibi confidebat, & plus se virium habuisse persuasus fuerat, quam reipsa habuit; tamen, &c. Christus enim pro cuiusque modulo tentationem auget; eoque Petrum hic à reliquis evocat, ut insulare certamen in-
cat. Vide Esai. 28.

Verf. 29. Christus igitur tametsi probe norat Petrum non tam probe institutum viribus fuisse ac oportebat, aut tantam tentationis vim sustinendam, tamen jubet mari inambulanti ad se venire: ut suam imbecillitatem expertus & submissus de se sentiat, & de augendis fidei viribus studiose cogitaret. Egressus igitur de navi in mare, primo res pulchre cessit. Fides enim quam Christi verbo hæbebat, mare illi tanquam solidum pavimentum reddiderat. Vide *Heb. 11, 30.* Sed si quis temere hoc sibi persuaderet sine promisso, falleretur. Nam Petrus munitus erat promisso; quo instructi, nihil est quod dubi-

temus in mare descendere, ad flammam proficisci; super leones & basiliscos ambulare; imo vero ad inferos ipsos descendere.

Post autem cum à tempestate undæ fluxus intumescerent, ad eum modum timuit, ut etiam exclamarit. Vbi notemus, primo, Petro mare calcanti & inambulanti Christi mandato objectum esse novum periculum: sicut & ante, omnibus discipulis Christi mandato trajicientibus. Ne igitur se Deo rem ingratham fecisse putet quis, quod res cœpta non ex animi sententia procedat. Hoc videmus factum esse ab Israëlitis, qui iussi à Domino cum Benjaminis bellum miscere, post unam atque alteram repulsam Deum rogarunt, an cum fratribus confingerent.

Vnde vero timor hic Petrum tam immeratus incessit, qui prius tam confidens visus est, notatur cum dicitur eum ad venti vehementiam animum advertisse; deinde quod suam infirmitatem reputabat. Quod si ad Christi potentiam alterum oculum deflexisset, & ad propriam experientiam qua aquas mollissimas calcans, in eisdem tanquam viæ strata inambulasset, nunquam hæsitasset fide. Eiusdem enim potentia erar eum ab illis fluctibus eripere, atque hanc illi facultatem calcandi maris concedere. Sic Abraham despectens oculos à proprii & Saræ corporis intuitu, &c. credidit. Et certe fide stante nunquam concidisset, cum fide ferrum ipsum submersum enatavit. 2 *Reg. 6, 5, 6.*

Inclamat autem Christum: non confuse aut clamose, ut homines & alia animantia ubi læsa sunt, sed ad nomen Dei tanquam asylum confugit. Et hic fructus est afflictionum graviorum in Dei filiis, ut illos ad invocationem nominis divini adigant.

Christus perhendens eum manu exemit Petrum timore. Non tantum enim verbo consolatur, sed ad pleniorum consolationem manum suam extendit. Nec dubitemus nunc etiam Christum nos manu, atque adeo dextra sua prehendere. Tametsi enim corporis manu nos non teneat, est tamen nobis semper ad dextram ne commoveamur, & cetera sua omnipotenti ita nos retinet, ut nullæ inferorum copia nos ab illius manu eripere possint.

Fructus vero & tempestatis subito excitata & sedata, una cum admirabili & inopinato navis appulsu, (quod quantum fuerit miraculum declaratur *Iob. 6.* qui 25. aut 30. stadia emensa tantum fuisse docet; unde 15. aut secudum plurimos circiter 23. stadia

adhuc

Verf. 30.
quem timor iny-

idque ob-
veni vehe-
mentiam
& suam
infirmita-
tem;

quare Chri-
sti opem
implora-
vit;

Verf. 31.
32.
qui eum
prehen-
dit manu
timore exe-
mit.

Verf. 33.
&c.
Ex hoc mi-
raculo
Christi di-
stantia a-
vinata a-
gnita.

adhuc emetienda erant) est Christi adoratio & agnitio, ad eum quo decebat modum: cum enim Dei Filium agnoscerent. Itaque qui ex beneficio admirabilis pastus eum non agnoverant, tamen ex miraculo quo castigati erant, eum agnoverunt: sic fit, &c.

I O H . cap. 6, à vers. 22, ad 34.

22 Postero die turba qua substiterat eis mare, quum vidisset illic non fuisse aliud navigium nisi unum illud in quod ingressi fuerant discipuli ejus, & IESVM non introisse cum discipulis suis in navigium, sed solos ejus discipulos abiisse:

23 (Alia vero navigiola Tiberiade venerunt prope locum illum ubi ederant panem, posteaquam gratias egisset Dominus:)

24 Quum igitur inquam vidisset turba IESVM illic non esse, neque discipulos ejus, ingressi sunt & ipsi in navigia, & venerunt Capernaumum, quarentes IESVM.

25 Et eo invento trans mare, dixerunt ei; Rabbi, quando huc pervenisti?

26 Respondit eis IESVS, & dixit, Amen, amen dico vobis, quareitis me, non quia vidistis signa, sed quia edistis panes illos & saturati estis.

27 Operemini non cibo qui perit, sed cibo illi qui permanet in vitam aeternam, quem Filius hominis dabit vobis: hunc enim Pater obsignavit, id est, Deus.

28 Dixerunt ergo ad eum; Quid faciemus ut operemur operibus Dei?

29 Respondit IESVS & dixit eis; Hoc illud est opus Dei, ut credatis in eum quem ille misit.

30 Dixerunt ergo ei; Quod ergo tu signum edis, ut videamus & credamus tibi? quid operaris:

31 Patres nostri ederunt illud manna in deserto illo: sicut scriptum est, Panem è caelo dedit eis quem ederent.

32 Dixit ergo eis IESVS; Amen, amen dico vobis, nequaquam Moses dedit vobis panem illum caelestem: sed Pater meus dat vobis panem illum caelestem verum.

33 Panis enim ille Dei is est qui de caelo descendit, & dat vitam mundo.

P R A X I S .

CHRISTUS quarentem se populum in Capernaï Synagoga instituens, à suis ipsius discipulis partim deseritur, partim agnoscitur.

Cujus partes sunt, { Populi ad Christum convenientis, per Christum institutio in Synagoga Capernaum. Institutionis fructus.

In priore parte insunt duo 1. de occasione concionis. 2. de concione.

Et primum quidem hujus concionis auditores eosdem docet esse, qui in deserto miraculo multiplicati cibi interfuerunt: quos ipsos testes Euangelista producit, admirandæ Christi trajectionis; ut quos testes profert, cum unicam tantum navem fuisse qua traiciebant duodecim, tum Christum eandem navem cum discipulis non esse ingressum. Cum igitur Christus nusquam conficeretur in deserto, appellerentque aliæ naves solventes ex Tyberide, illis consensu Capernaum venerunt: ubi Christum offendentes, ab illo quando appulerant seiscitantur. Hæc populi Christum à cultis locis ad desertum, & à deserto ad culta sequendi diligentia, nunquam satis laudanda foret, nisi Christum infamix illam nota aspersisset.

Quærent autem Quando venit? inde elicituri, quo modo venit. Nam ex tempore promptum illis erat intelligere pedes ne viderit, an lacum pedibus trajecerit. Quærebant autem ut plerique faciunt, non tam ut discerent quod ignorabant, quam ut quod sciebant ostentarent. Quæ quæstio cujusmodi sit, ex Christi responso intelligemus.

In Christi institutione insunt, { Reprehensio turbæ, miraculum panis ad alienum usum traduentis. Eiusdem miraculi ad germanum usum revocatio.

Reprehensio est, quod Christum studiose sectarentur, non tam miraculi ipsius causa, quam quod ad satietatem comedissent. In illi quod miraculum panis ad

Verf. 25. qui quando venere interrogant;

Verf. 26.

Verf. 22. &c. Turba Christum ad Capernaum secum;

alienum u-
sum tradu-
cerent re-
prehensi:

quo duorum veluti lapidis jactum; à recto sequendi Christum sine promoventur. Nam hoc ipsum, scilicet *miraculi causa Christum querere*, nec alius quid petere, per se vitiosum est. Quod ipsum alias Christus in Iudæis perstringit initio hujus *capitis*. Sed se & affectus suos ad res tam humiles & contemptas dimittere, ut in miraculis, non divinæ potentæ experientiam, sed ventris pastum quaerent, indignius quiddam erat; nec aliud quippiam quam Christum animarum nostrarum pastorem, in gregarium aliquem stitarcham transformare.

hinc inti-
mæ cogita-
tiones
Christo no-
tæ,

Hic observandum est, Christum cordium inspectorem esse, & de cujusque intimis cogitationibus cognoscere; eaque in illis animadvertere, quæ ipsi parum intelligunt. Tamen enim specie tenus hic nihil visitur nisi singularis in Christum amor, fervens ad eum audiendum ardor, studium indivulsæ cum eo conjunctionis; tamen Christus nihil horum esse docet, quod illos ad se querendum perpulerat: sed tantum ut ventrem implerent. Quod non levi conjectatione, aut suspitione, sed vehementi & iterata asseveratione ira esse confirmat. Nam ex signis somnolentæ auditionis, frequentioris à concione absentia, aut cunctantis & tardiaccessus, aut parum attentæ auscultationis, merito quis conjecturam neglecti verbi colligat; sed cum horum aliquando causæ non contemnendæ existant, nisi in hoc genere quis excellat, non facile de illo quid certi statuatur. Hic reputemus quid profuturum sit nobis, si totus cætus nos pios & religiosum ducat, si Christus secus judicet? Si omnium oculos, etiam Angelorum fallat hypocrisis, Christi autem oculos flammanes fugere nequit: si suo fuce aliis omnibus imponat, cum ejus turpitude coram Christi oculis aperta & resecta sit. Equidem si aut homines aut Angeli judicium de nobis ferent, prodesset plurimum. Nam cum non nisi ex aurium & oculorum testimonio judicant, non possunt non secundum illos specie tenus pios judicare.

idesque sin-
cere ad eum
acceden-
dum.

Quid profuerit reo si sociis & circumstantibus suam innocentiam probaverit, cum cum iudex criminis convictum teneat? Quomobrem nos semper ad Christi tribunal sistamus; ei nos probemus: demus porro operam ut nos ipsos pertentemus penitus, quo animo accedimus; ut ne aliis sic & nobis ipsis imponamus. Neque enim existimandum est, quin isti (quod suos affectus

non explorant) de se bene existimarint; neque sibi male conficii fuerint, tanquam pastus causæ eum tantum quaesivissent. Quod vero de nostra exploratione dico, id hujusmodi est, ut nos ipsos ad rationes revocemus quo animo accedimus; & num accederemus nisi aut autoritate aliorum commoti, aut ut honestam existimationem tueamur, &c.

Deinde notemus sacrilegium miraculi ab-usum; quo quod ad animorum pastum informandum editum est, ad ventris pastum contorquent. Tamen enim corpora eorum reficere voluit, non tamen alium ob finem hoc fecit, quam ut se animorum pabulum esse ostenderet. Abuti autem Evangelii professione ad res tam abjectas, est eam, quantum in nobis est, pedibus calcare. Dedit quidem corporis pabulum, sed tanquam spiritualis pastus condimentum, sine quo cibo condimentum ipsum toxicum est. Dedit ut sponsus suæ sponsæ armillas annuloque dat, non ut illis acquiescat, sed ut ad sponsi amorem excitetur. Sed hominibus prophanis solemne est, veritatis professione ad vitæ commoda abuti. Sic miscellanea illa turba Aegyptiorum, quæ castra Israëlitarum secuta est, sic etiam liquet illum fecisse, cui se in Christi comitatum ingerenti Christus dixit, vulpes foveas habent, &c. Quod certe hi faciunt, qui magis ut parentibus, heris, principibus, &c. placeant, Evangelium profitentur; quam quod illius amore ducuntur. Quid, quod quidam *Evangelicorum* nomine ideo se palliant, ut sub hoc titulo facilius aliis quibuscumque commercia exercent, imponant.

Deinde sequitur pars altera, de miraculi ad rectum usum revocatione: scilicet, ut laboriose quaerant cibum non periturum, sed ad vitam æternam permanfurum. Hominum igitur ventri deditorum & veluti pecuniarum terrestres affectus, ad cœlestium rerum studium attollit. Et quo rem expetibilibiorem illis reddat, comparat veram Dei notitiam alimentis: ac si diceret; siquidem vobis cibus tantopere placet, comparate vobis cibum animi, qui ad futuram vitam alios & nutritos conservabit. Sic *Amos*. 8. cum pane comparatur verbum, & *Esaiæ* 55. cum lacte, &c. & *Matth.* 13. & *Hebr.* 5. ut sciamus eandem esse rationem hujus generis cibi ad vitam æternam, quæ est hujus cibi ad vitam præsentem conservandam. Tamen enim non perinde sentitur hæc macies & fames, ut illa quæ ex corporei cibi desiderio existit, tamen

Hujus mi-
raculi ab-
usus in
quibus con-
sistat?

vers. 27.
illud ad ci-
bum ad vi-
tam æter-
nam per-
mansurum
erat refe-
rendum,

non minor est in præfentiarum, & ejus post mortus & sensus acrior: ad quem modum, ut instat, Aegyptiorum rabie quadam & furis, ex hujus panis desiderio corripiantur, Tempus enim veniet cum pro unica panis mica, qui totos jam panes pedibus suis proterunt, universum terrarum orbem commutare expectent: nec quod cupiunt assequantur.

Hunc cibum, primum ab adjuncto commendat: scilicet, duratione. Quod etiam amplificat, ex caduca & vieta terrestris cibi ratione. Eodem profus, argumento utitur *Iohan. 4, 10, 13, 14.* Cibus enim hic ingestus, rursus egeritur (*is cast out*) & in secessum exoneratur, uide novo cibi supplemento opus sit, sine quo certissime peribit, tametsi ventrem ad summum usque infartum habeat. Sed qui vel micam unam ex hoc pane, aut guttam unam ex hac aqua degustaverit, is nunquam nec fame nec siti periturus est. Non enim excernitur (*purged forth*) sed nobiscum coalescens nos adulescere facit; donec, &c. Minus igitur est homines tam stupidos esse, ut in altero cibo parando totam ferre hebaomada consumant, cum illi s. vix ad tres horas vacare liceat, ad illum perennem cibum comparandum &c.

Sed, inquit aliquis, quorsum hoc? cum unica buccella refectus, aut gutta, nunquam post esurire aut sitire, nec periturus. *Vide quæ prius notantur in Iohanne 4, 13, &c.*

Cibum etiam istum commendat ab efficiente: scilicet quod à Christo &c. ubi sicut fe puteum docet esse perennis aqua petitur *Ioh. 4.* ita se nunc summum hujus spiritalis cibi œconomum esse declarat. Sicut enim olim non nisi Iosephi opera frumentum distractum & distributum est; sic non nisi per Christum ad ullum Dei alimentum patet aditus. Sed quo majore cum fiducia & audacter eum de hoc passu appellemus, tametsi Dei Filius sit, se tamen filium hominis appellat, ut illum tanquam fratrem appellemus: eoque non tantum hominem, sed pauperem, & aino inequitantem & insidentem inducit. Non est igitur hic cibus in prærupto loco (*a steep place; dangerous to get-up by and ill to come to &c.*) nec puteus inaccessus & avius est, &c.

Quod daturum se dicit, altero adjuncto cibum hunc commendat *Esa. 55. Emite sine pecunia.* Quo major est hominum improbitas; qui tanti periturum cibum redimentes, hunc cibum æternum gratis nobis præbitum tam fastidiose respuant. Hic et-

iam profuerit meminisse quam infinitos sumptus *Papista* fecerant, ut cibum nihili, vel fumum potius, imo venenum consequerentur.

Se vero datorem unicum esse probat ab adjuncto sigillo quo Deus Pater cum obli-gnavit, & eum à reliquis omnibus distinguit. Signaculi & sigilli loco sunt in universum miracula, quæ eum Messiam comprobant; speciali vero & singulari ratione hoc miraculum panum: quod non tantum eum esse Messiam ut reliqua declarant, sed speciali quadam ratione docet panem vitam ab eo solum petendum. Ita ut speciales fines, hujus miraculi duo sint; prior ut promissum obli-gnet, quærentibus regnum cælorum hujus vitæ præsidia suppeditanda fore; alter, ut doceat Christum unicum esse qui cibum cælestem præbet: quod toto fere hoc capite exquiratur. Atque hoc peculiare pæne Iohanni est, specialem usum miraculorum miraculis ipsis subungere, ut *Ioh. 9. & 11. &c.*

Apparet ex hac interrogatione, Iudæos superiorem sermonem de cibo nunquam perituro, recte intellexisse de futura vita persequenda. Quamobrem, tanquam illa operibus redimeretur, quærunt quæ demum ea opera sint quibus agendis Deum promereantur & sibi obstrictum habeant: non etenim quærunt qua via. itur ad viam æternam, sed quæ demum opera sunt quibus adquiritur vita æterna. Hanc enim opinionem natura & suo pte Marte homines imbibunt, tametsi nullius doctrina instructus quis sit. Quanquam Iudæos porro doctorum suorum corruptelis depravatos, extitisse verisimile est: scimus enim Scribas unam atque alteram de vita æterna consequenda quæstionem instituentes, illam in operibus collocasse. Hoc autem uno *Pontificis* tolerabiliores videntur, quod non nisi operibus à Deo præscriptis servati se posse putant.

Responsio Christi ita ad illorum quæstionem conformatur, ut sententiam Iudæorum de salute per opera paraada, spiritus convellat. Perinde enim est ac si diceret: si operibus vosmet servare constituitis, scitote non alio vos opere salvos iri quam fide in me. Multa sunt Dei opera, sed in illis omnibus nullum est quod vos salvos reddat, præter fidem in Filium. Atque hoc modo utrumque complexus est, quod in superiore adhortatione comprehendit: nempe, cum quis sit cibus nunquam periturus, tum quomodo à nobis paratur & percipitur.

cujus hoc miraculum sigillum speciale.

Verf. 28. Quo animo quærant Iudæi de operibus Deo præstandis?

Verf. 29. quæ Christus rejicit usque inde in se substituit.

non ad cibum qui perit;

is que à Christo proficiunt;

Et enim gratis daturus est;

*hinc fide
iustificamur,*

Hic igitur notemus fide nos justificari: si-
dem veluti os esse quo salutarem cibum ac-
cipimus; & veluti manum, qua eundem pre-
hendimus. Sicut enim ore tantum cibos per-
cipimus, non auribus, non pedibus, naribus,
&c. sic non charitate, non &c. cibum vitæ
acquirimus. Et quanquam nemo ore cibum
accipiat qui alia membra non habeat, & ta-
men ore tantum cibum percipit; sic &c.

*non hac ut
opus confi-
deratur.*

Occurrendum Pontificiis, qui hinc nos o-
peribus justificari tradunt, quod fide quæ
opus est justificamur. Nam primum, est *pe-
torum* adjunctæ fidei, pro subiecto Christo:
ut si manum eamque mancam & ineptam ad
operis aliquid faciendum dicamus nos dis-
talle, quod infiniti pretii margaritam acce-
perit: aut si lecythum aut cantharum (*a pot
or iugg*) a morte nos eripuisse dicamus, quod
aquam aut vinum sine quo perituri eramus
continebat. Deinde fides est ita Dei opus
ut nostrum non sit, utpote in quo Deo non
cooperamur, sed mere Deum operantem pa-
timur; cum in aliis bonis operibus Deus ita
operetur, ut nostræ animæ facultates ab ope-
ratione non excludantur.

Verf. 30,

*Fi.
Iudei ad
Christo
credendum
signum re-
quirunt,*

Fide salutem acquiri non videntur resi-
stere; sed Christus ne is sit cui fidendo salu-
tem consequantur, id demum tanquam quod
ad vero remotius esset in disceptationem ad-
ducunt. Nec enim credibile est eos prioris
quæstionis veritati cessisse, quum contro-
versiam non nisi ab adjuncto signo vel o-
stento cœlitus edendo, dirimi volunt. Utun-
tur crypti syllogismo, ubi propositio subtri-
cetur, sic: huic tuto non creditur quem mi-
raculis Deus nondum Mose æquavit; sed Deus
Mose te nondum æquavit, cujus ministerio
panem nobis cœlitus præbuit; proinde tibi
non tuto creditur.

*quomodo
illud cum
Propheam
illum a-
gnoverint?*

Hic *quari* potest, quomodo iterum in
controversiam vocant, quod prius agnove-
runt, scilicet Christum esse Prophetam il-
lum.

Respondeo, aut alios hos ab illis fuisse, aut
vento mobiliore, qui quod reprehensi sunt,
& quod cibus perceptus & concoctus jam
non amplius gustaretur, sententiam mu-
tant. Ita fit a plerisque quibus Euangelium
primo avide arripitur; sed post cum quis eo-
rum voluptatibus, crapulis, intemperantiæ
&c.

*non male
tamē Mes-
siam Mose
inferiorem
volunt,*

Et quidem in eo non male sentiebant,
Messiam scilicet in Mose adumbratum non
oportere rebus gestis eo obscuriorem esse.
Tamen enim Moses quadraginta totos an-

nos pavit, non 5000, sed 600000. &c. Sed
quod assumunt Christum minus nobilita-
tum esse, quod nullum è nubibus ab illo si-
gnum editum est, crasse hallucinantur. Suos
tamen doctores exprimunt, ut facile Scriba-
rum & Phariseorum discipulos agnoscas.
Qua de re vide ante in *Matth. 12, à vers-
38, ad 43. & Luc. 11, à vers. 33, ad 37.* Tam-
etsi se proprio gladio jugulant. Nam cum pa-
tres in deserto, ipsi vero urbes incoherent &
cultu loca, longe alia ratio fuit. Nam ter-
ram ingressis Man suppeditatio desinit.

Hac autem ratione se egregie produunt
crapulæ & ventri deditos; licet Christus de
illis diserte confirmarat. Nam cum multa
miracula per Mosem edita sunt, ejus tantum
delectum faciunt quod ad ventris farturam
referebatur. Non dissimilis fuit Israëlitarum
pervertitas, qui cum multifariam Dei infi-
nitam potentiam experti essent, illum ta-
men infirmitatis condemnare parati erant,
nisi coturnices etiam & aquam suppeditas-
set. Nec est quorundam apud nos dissimilis
ratio, quibus nisi ventri indulgere permitta-
tur, in Euangelium aut Euangelii præcon-
nem maledicta congetere parati sunt, utut
se cæteroquin fideles Christi ministros præ-
beant.

Probat Christus majore Deum erga eos
in præsentiarum effusione usum fuisse, quam
olim erga majores ipsorum; & præstantio-
rem panem dedisse; comparatione dissimi-
lium. Dissimilitudo autem statuitur pri-
mum in subiecto loco, scilicet quod panis
ille qui ministerio Mosis præbitus est, è cœ-
lo sublimi non venit, sed è nubibus; nec-
aliter *panis cœli* quam *aves cœli* vocantur:
quæ tamen supremum cœlum non petunt.
Panis autem quem jam præbet, à summis
cœlis dimissus est. Si igitur Man vobis hoc
nomine præstans videtur, quod è nubibus
deplutus, quanti æstimandum judicabitis
hunc panem qui impræsentiarum vobis ap-
ponitur, qui ex summis cœlis delapsus est.
Ecquis est qui non libenter ex fructu terræ
Canaanis tam laudato gustaret? Quod si da-
retur ex fructu arborum in paradiso constita-
rum comedere, nemo est qui non magno
hoc pretio hæc redimeret; & tamen labru-
scæ sunt & forbi (*service trees*) quæ sunt in
illis delicatissima, præ fructibus quæ in mon-
te cœli altissimi cresunt. Quo etiam decla-
ratur cibum hunc nunquam periturum esse,
ut qui sit cœlestis & incorruptus.

Deinde dissimilitudo statuitur in efficien-
te; Dco

*sed quod si-
gnum com-
mestione
petant se
ventri de-
ditos præ-
dunt.*

Verf. 32.
*Discrimen
benignita-
tis divine
in Christo
& in Mo-*

35

Verf. 33

etiam quod
Christus
toti mundo
cibus, eu-
jus Man
tantum ty-
pus:

te; Deo scilicet, & Mose. Tametsi enim Deus Man dederit, tamen quoniam Mosis ministerio datus est, aliquouſque Moſis panis dici poteſt. Hic autem panis non miſi à Patre immediate datus eſt, eoque etiam panis Dei dictus, cum Man & Moſis panis & Angelorum panis dici queat: quantum igitur intereſt inter Moſem ſeu Angelos & Deum, tantum etiam intervalli eſt inter Man & illum panem qui Iudæis præbebatur. Homines fructus arborum honeſtis & honoratis manibus conſtitarum, aliis quæ ab ignobilioribus factæ ſunt, præferunt; tametsi ſi ab illis præſtanti ſapore non differant: quanto igitur magis, &c.

Huc accedit aliud ſubjectum quod panem iſtum commendatiorem reddit, ſcilicet, quod cibo futurus ſit toti mundo; omnique quotquot crediderint exſatiaturus: non tantum Iudæos.

Huc accedit comparatio diſſimilium ab effectis, ſcilicet quod vitam præbet vel mortuus; & in vita agentes à morte vindicat; quorum neutrum aliis panis facit: de quo prius. Atque ex iis omnibus conſtat alia diſſimilitudo adjunctæ veritatis, tanquam

Man cum hoc pane compoſitus eſſet adumbratus & imaginarius panis; hic vero verus & ſincerus. Et certe quicquid unquam ſacri panis extitit in lege, ſive panis propoſitionis, ſive azymus, ſive Man, huius panis typi & umbræ fuerunt. Qui omnes ſi ab iſto pane ſeparantur, inſtant potius quam ſolidum aliquid alimentum præbent. Figurati enim panis baculus & quati ſcipio, in hoc pane & ab hoc pane peritur. Quanquam ex ſequentibus ἀλήθειαν hoc loco opponi imperfecto magis quam figurato colligitur, ut cum dicit; *Caro mea* vere cibus eſt.

Sed hic excipiat quis, Chriſtum nimis abſecte de Man loqui, quod Sacramentum etiam fuiſſe, non tantum caducum panem conſtat I Cor. 10.

Reſpondeo, Chriſtum reſpondiſſe accommodare ad turbæ ſenſum, qui nihil in illo man præter ventris cibum ſpectabant: tametsi Chriſtus tanto cibum Man præſtantio- rem (ſui exhibitione) ſuppeditat; quanto ſignatum ſigno præſtantius exiſtit. Sacramentum enim non, ut quidam delirant, vitam tribuit; ſed de vita prius collata certiores reddit.

an ſic nos
nimis ab-
ſecte de
Man lo-
quatur?

I O H. cap. 6, à verſ. 34, ad 41.

34 Dixerunt ergo ei, Domine, da nobis ſemper panem iſtum.

35 Dixit autem eis IESVS; Ego ſum panis ille vita: qui venit ad me, nequaquam eſuriet: & qui credit in me, non ſitiet unquam.

36 Sed dixi vobis, certe & vidiftis me, & non creditis.

37 Quicquid dat mihi Pater, ad me venit: & eum qui venit ad me, nequaquam eiecerim foras:

38 Quia deſcendi de cælo ut exſequar non voluntatem meam, ſed voluntatem ejus qui miſit me.

39 Hac eſt autem voluntas ejus qui miſit me, id eſt, Patris, ut quicquid mihi dederit, non perdam ex eo, ſed ſuſcitem illud in ultimo illo die.

40 Hac eſt autem voluntas ejus qui miſit me, ut quiſquis conſpicit Filium, & credit in eum, habeat vitam æternam: & ſuſcitem ipſum ego ultimo illo die.

A N A L Y S I S.

Effectum ſuperioris ſermonis deſcribitur, petitio panem à Chriſto; cujus forma eſt; *Domine da nobis ſemper iſtum.*

Verſ. 35. Cujus petitionis effectum eſt, Chriſti reſponſum, ſe eſſe illum panem; qui proprio ſubjecto deſcribitur, credentis in eum; qui etiam pari illuſtratur, venientis ad eum: deinde proponitur effectum, quod vitam largitur æternam; quæ paribus illuſtratur, nunquam eſuriendi aut ſitienti.

Verſ. 36. Objicit illis eorum incredulitatem, quam amplificat à diverſis, tametsi illum vidcrunt.

Verſ. 37. Eorum incredulitatem declarat adverſo, ſubjecto nempe eorum qui ad ſe veniunt. Cu-

jus cauſam ſummam notat, quod ſint dati à Patre: & adjunctum proprium, illos nunquam à ſe rejici.

Verſ. 38. Cujus cauſam ſinelem aſſignat, quod deſcendit de cælis, ut Patris voluntatem perficiat; quod ſuo diſparato confirmatur, non veniſſe ut ſuam propriam voluntatem perficiat.

Verſ. 39. Speciem unam paternæ voluntatis explicat, ut nihil ex eo perdat quod Pater ei dedit: ubi proleptis eſt tacita; occupatio eſt ab adjuncta morte, quam etiam electos necſſe eſt pari; ſubjectio eſt, à cauſa vitæ æternæ, quod à Chriſto è mortuis excitabuntur; quæ ſuo adjuncto exponitur, ultimo die.

Verſ. 40. Alia ſpecies voluntatis paternæ.

METAPHRASIS.

34. **T**im dixerunt ei turba; Domine, pascere nos hoc pane gratis dato è cœlis: legimus enim quod majores nostros, Moses tali cibo quadraginta annos paravit. Dixit autem ei Iesus;
35. prater me panis ille non est quisquam alius, is sum de quo dixi, panis vitarum, nec causa, ut illum tanquam absentem stulte requiratis; qui venit ad me mea carne velui pastus, eorum indigentia qua ad vitam æternam tuendam pervenit, tanquam fame nunquam urgebitur: id est, is qui credit in me, nunquam indigentia, eorumque ad vitam æternam spectant, tanquam siti torquetur.
36. Sed sicut memini me vobis dicere, vos miraculorum ergo quibus fide in me incubatis me non requirere; sic rursus ad majorem rei certitudinem repeto, vos fide in me non acquiescere: tamen si cum doctrinam audivistis & miracula vidistis, qua me cum esse clarissime evincunt, cui vos fide in me acquiescere cum officio summo conjunctum est. Nec deerunt tamen qui mihi fide adhaerescunt. Quoscumque enim Pater ab aeterno electos mihi dederit homines, fide ad me venient, divini autem doni loco eos habens qui fide ad me veniunt, ex Ecclesia cœtu (qua domus est Dei viventis) cui se per fidem adunarunt, ejicio neminem. Sumpta etenim humana carne è cœlo ob personalem unionem descendit, non ut voluntatem meam quoad homo sum faciam (qua tamen erga fideles propensa est) sed ut expleam voluntatem Patris qui me misit. Est autem voluntas Patris qui me misit, ut quemcumque dono mihi dederit, eos ego omnes ex interitu prorsus vindicem: tamen si enim mortis, omnium hominum communis, interventu corpore ad tempus dormiant; eos tamen ego extremo judicii die, propria resurrectionis virtute, vita consortes faciam. Est perro voluntas ejus qui me misit, cui penitus explenda, sumpta carne, è cœlo descendit: ut quisquis Filium probe ex verbo cognitum habens in illum crediderit, vita aeterna fruatur: ut quem ego extremo judicii die, propria resurrectionis virtute, è mortuis excitabo.

P R A X I S.

vent. 34.
Iudæorum
stupiditas
quod panem
exlestem sibi
dari pe-
tant,

Illi homines qui ventri additi & devoti sunt, difficillime cogitationes suas à caducis & corruptis alimentis abducunt: sibi igitur hunc cibum præberi semper petunt. Christus autem perspicuitate sermonis sui eos prius hoc cœno extraxisse videri posset. Nunc veto, tamen si singulari pœne voces à

corporis pastu ad animi pabulum intelligentiam eorum revocarent, tamen propensione quadam ad cadauca hæc relabuntur. Difficilius enim est illud quod penitus infitum est & innatum, eximere. Nec vero eorum hoc loco sanior & incorruptior sensus est, quam Samaritanæ scemina idololatræ. *Ioh. 4. 15.* Vide *Luc. 14.* Ut non frustra queratur Propheta, fatius esse lactentes infantes docere, quam hoc hominum genus.

Nunc se cibum esse illum profiteatur, quo ^{quem se esse Christus profite- tur;} ad vitam æternam pascuntur; qui nobis proficulis & poculentis est qui ad vitam perennem nos pascunt. Idem igitur & cibum dat, & cibus est qui datur; idem pastor, & pascuum; idem convivator, & epula; sicut idem est altare, sacrificium & sacerdos. Quod si singula illa argumenta pertractemus, quæ prius tractata sunt, facile intelligemus in nullo præter Christum illa aut eorum aliquod competere. Nemo enim est qui ex supremis cœlis & ex throno majestatis descendit præter ipsum: nemo à patre datus; nemo non modo toti mundo, sed ne minimo in mundo homuncioni exsatis, præter Christum; nemo vitam in se manentem habet quam convivis præbeat & communicet.

Hujus convivii splendori adumbratur aliquotque *Prov. 9.* & *Matth. 22.* & *Luc. 14.* Item *Psal. 23.* ubi mensa instructissima esse docetur, & calix exuberans, nec quicquam nobis defuturum promittitur. Item *Ioh. 10, 9, 10.* Sicut enim in partibus quos Christus præbeat, expletis omnibus pascentibus analecta (fragmenta) quadam supererant; sic, &c.

Quod autem sitim restingui hoc pane ^{quomodo dicat sitim per eum restingui?} dicitur, ideo dicitur, quod panis voce in Scriptura saepe & esculenta & poculenta comprehenduntur: ob eamque causam panis potius mentionem fecit quam alimenti, ut prius cibi; ut constaret antithesis ad *Man*, panem à Iudæis objectum. Qui igitur glandes suas & siliquas cum simlagine hoc pane; qui cum præstantissimo hoc vino, turbidam & lutulentam aquam admisceat; eum oportet insignem Deo injuriam facere; neque proficit quicquam, cum nullus sit panis vitam præbens præter Christum. Pascunt igitur se aère & vento tantum, &c.

Alia pars propositionis est, quo modo hoc ^{hoc fit eis qui fide ad Christum accedunt;} percipitur. Quod apte & clare explicat cum dicit *accessu ad Christum* hoc fieri, quem accessum, fide fieri indicat. Quo in sermone abruptum allegoriam qua *manducandi & bibendi,*

bibendi, deglutiendi, &c. verbis persequenda erat, ut facilius intelligerent nihil hic corporeum tibi terrestre esse. Hic igitur necessitas hujus cibi potiundi nos incitare debet, cujus longe major usus est, quam panis ad hanc vitam. Nam non solum pane vivit, &c. quum tamen nisi accessu & fide in Christum nemo salvus sit. Deinde, quod descendit ad nos assumpta carne nostra, cum non illum accedere neque cælos scandere poteramus, unde *filium hominis* huic panem daturum dixerat. Idque facit dum nos quotidie, missis servis suis, invitat, & legatis qui nos, &c. Huc referuntur quæ prius dicta sunt, de præstantia hujus panis. Sicut igitur nullus est alius panis quam Christus; ita nulla est alia via qua communicemus Christo præter fidem. Quod adversus illos notandum est, qui unumquemque in sua religione servatum iri confirmantes, nec illud nisi in Christo fieri posse non insipientes, excogitarunt commentum hoc, scilicet Christum illos cognoscere, tamen si Christum illi ignorent. Sed apparet Christum neminem servare nisi eos qui in illum credunt: quod etiam sine Christo fieri nequit. Vnde Servator *Ioh. 10. Ego cognosco meos, & ab iis agnoscor.* Et post; *Qui vidit filium & credit &c.*

Verf. 36.
quod illi
renuunt
cum tamen
ejus signis
viderint,

Iam doctrinam generalem illis applicat, cum illos in illum minime credere confirmat. Quam eorum perfidiam arguit à causa fidei quæ illis non desuit, quandoquidem illum vidissent, id est, talem sensitent miraculis & rebus gestis, qualem illam esse deest in quem fidem suam collocarent. Quod & dixisse se profiteretur, scilicet cum confirmabat illos signum vidisse ab illo editum in deserto, quod unum documentum est illum unum esse panem vitæ cælestis. Quo dicto testatur se cordis cognitorem esse, sicut à *vers. 26.* declaraverat. Nos autem si doctrinam hanc applicarem, non possemus quidem eadem certitudine de singulorum fide pronunciare, tamen ex quorundam singulari verbi & animadvertenda contemplatione, illos quantum humanitus dici possit, fidei expertes pronunciamus, & propterea à corpore Ecclesiæ refecare. Alii etiam sua tanta negligentia qui ob res leviculas se à concionibus subducunt, suspicionem submovent se, &c. Nam qui Dei sermonem contemptui habent, aut illum neglectum accedunt, eos fidem, & proinde Christum, contemptui aut neglectui habere apparet.

Verf. 37.

Altius conscendit, tamen enim infideli-

tatis causa propinqua fuit eorum pervertitas & cæcitas cordis, tamen superiorem causam assignat, Patris decretum, & ab illis inhibitam gratiam; quodque Pater illorum corda non permovet nec inclinad ad fidem *Ephes. 2, 4. Phil. 1, 29.* Item ab adjuncta preceatione pro fide; & gratiarum actione ob fidem. Atque hoc modo Christum offensivonem submovet, quæ ex se contempto in discipulorum animis obortiri potuit; tanquam diceret; nolite minoris me aestimare quod ab istis parvi ducor, non enim ideo me contemnunt, quod homo nihili sum, sed quod Pater illis hanc gratiam denegat. Hujusmodi est quod dicitur; *sapientia justificatur à filiis suis.* Deinde etiam, ut impiis occurreret, qui ideo verbum contemnere parati sunt, tanquam rem nihili, quod nulla ejus reverentia cor eorum ducitur. Hic respondeo, &c. Hinc item liquet, quod non est nostri arbitrii venire cum vocamur, sed necessario nos ad Christum venire.

Et qui à
Patre dati
non reperi-
ciunt;

Sed cum essent inter eos quidam servandi, hortatur eos ab adjuncta sua promptitudine eos recipiendi ut ad se veniant; fore promittens ut non sit eos rejecturus quicumque tandem sint, quibuscunque peccatis o-nustis, aut hujus vitæ miseris. Quia etiam eos cum primis ut ad se veniant, provocat. *Matth. 11.* Sicut etiam eos repudiat qui nullo peccatorum suorum onere premuntur, à quibus sentiendis tantum absumt, ut ne illa quidem fateantur. Videtur esse plenum consolationis, quod Christus in donis habet quod illi à Patre servandi tradimur: eo enim indicatur singularis ejus in nos amor.

Hic tamen *querat* aliquis, quomodo dici possimus Christo à Patre donati, cum Christus nos tanto sanguinis sui pretio redemit?

qui dati
cum ejus
sanguine
redempti?

Respondeo, hoc ipsum quod Christus se *2. Cor. 8* dedit, sicut Christi, sic Patris beneficium existit *Iohan. 3. sic Deus dilexit &c.* Christus Patri gratias agit *Matth. cap. 11, vers. 26.*

Quod autem adjungit se non recusaturum eos, quia ob eam causam venit ut obediret Patri, non ideo ac si ipsemet quatenus homo est, non esset propenso ad nos servandum animo, ac si tantum voluntate Patris inductus hoc pæne coactus fecerit; sed ut salutis nostræ firmitatem majorem esse doceret, quam quæ ex voluntate hominis quantumvis perfectissimi, & nostrum amantissimi suspensa sit.

quomodo
datus ipse
nobis ta-
men pro-
fensus;

Verf. 28,
&c.

*sine quo ne-
raro serva-
tur:*

*cur addi-
derit de
resurrectio-
ne?*

Quod autem sequitur, syllogisimum quali complet: quibus docet voluntatem Patris esse ut dati ab eo per Christum servetur, & tamen nemo servetur, nisi qui in Christum credat. *Crediderunt enim quotquot, &c. item Rom. 8. Quos predestinavit &c.*

Quod autem de resurrectione addit, id primum ob eam causam attexit, quod sit clausula & complementum salutis. Quo do-

cemur, eum nunquam perire qui in Christum credit. Deinde, ut animos nostros à terrenis rebus ad cœlestem vitam attollat, ne putemus vitam hanc in hac vita consistere. Tertio, ut etiam illis occurrat qui excipiant, fideles cum reliquis mori. Quod venientes admittit, & præterea admissos semel non amittit, certissimum nostræ in Christum salutis indicium est.

I O A N. cap. 6. à vers. 41, ad 52.

41 *Murmurabant ergo Iudæi de eo quia dixerat; Ego sum panis ille qui è cœlo descendit.*

42 *Et dicebant; Nonne iste est ille IESVS, filius ille Iosephi, cujus nos novimus patrem & matrem? quomodo ergo dicit iste; E cœlo descendi?*

43 *Respondit ergo IESVS, & dixit eis; Ne murmurate inter vos.*

44 *Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum: & ego suscitem ipsum ultimo illo die.*

45 *Scriptum est in Prophetis; Et erunt omnes docti à Deo. Quisquis ergo audit à Patre, & didicit, venit à me.*

46 *Non quod Patrem viderit quisquam nisi is qui est à Deo: hic vidit Patrem.*

47 *Amen, amen dico vobis, qui credit in me, habet vitam æternam.*

48 *Ego sum panis ille vitæ.*

49 *Patres vestri ederunt mamma in deserto, & mortui sunt.*

50 *Hic est panis ille qui è cœlo descendit, ut qui edit ex eo, non moriatur.*

51 *Ego sum panis ille vivus qui è cœlo descendi. Si quis ederit ex hoc pane, vivet in æternum: panis autem, quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vitæ.*

A N A L Y S I S.

Effectum per accidens dictorum Christi, obmurmurationis turbæ; quæ suo subjecto declaratur, Christo; & causa efficiente arguitur, quia dixit è cœlo descendi.

Vers. 42. Refellere conantur illud Christi dictum ab adverso, non esse è cœlo quia esset filius Iosephi & Mariæ; illud autem confirmant ab adjuncta sua (ut illud falso putarant) noticia.

Vers. 43. Effectum obmurmurationis turbæ, Christi responsum, in quo monet ut obmurmurare desinant.

Vers. 44. Probat autem à dispari, sua verba non esse causam obmurmurationis, quia eo obmurmuravit quod Deus Pater illos ad se non trahat; quod confirmat à genere, quia nemo venit ad se nisi quem Pater trahit. Deinde proprium adjunctum notat eorum quos Deus Pater trahit, nempe à se excitationem.

Vers. 45. Probat neminem venire ad se nisi quos Pater cœlestis spiritu suo trahat & doceat, à testimonio Prophetarum; doctos à Deo describit ab adjuncta auditione Patris, & relato discendi quod ipse voce sua docet. Quorum effectum notat, nempe quod ad Christum veniunt.

Vers. 46. Docet Patrem inaccessible esse, ab adjuncta *ἀδωξεία* illum videndi vel cognoscendi,

quia inhabitat lucem in qua nemo potest appropinquare: quod confirmat à proprio subjecto cognitionis Patris, nempe sciplo.

Vers. 47. Postquam murmur illorum retudisset, redit ad constantem confirmationem prioris doctrinæ, se esse cui credendo homines salutem consequuntur.

Vers. 48. Illustrat comparatione patrum, quod sit panis vitæ.

Vers. 49, 50. Amplificat excellentiam suam à minore, Man scilicet; quod confirmat ab effectis, quia cum Man vitam non contulit edentibus, deinde Christus conferat.

Vers. 51. Marciam vitæ indicat carnem suam seu humanitatem, de qua turba loquuta est 42. *vers.* à divinitate scilicet factam vivificam; formam etiam indicat carnis suæ vivificantis, nempe caro ejus à se cruci tradetur.

M E T A P H R A S I S.

Iudæi cum intelligerent Iesum de caduco & corporeo pane sermonem non habere, cœperunt ad versus illum murmurare, arrepta hac occasione, quod dixerat; Ego sum panis qui de cœlis descendi. Sic autem clam inter se *missitabant; an non hic Iesus est filius Iosephi?*

41.

42.

- phi? an non novimus patrem illius & matrem? qui igitur consistere potest, quod de se prædicat, de cælo descendit? Quibus Iesus: desistite obmurmurare inter vos, ob hoc quod me de cælo descendisse dixi. Arbitramini justam vos murmurandi causam nascos, quod de cælo me descendisse dixerim, sed causa in vobis ipsis hæret. Nam cum nemo fidei veluti pedibus ad me venit, nisi quem Pater qui me misit, ex nolente collato spiritu suo volentem fecerit: fit ut & vos ab eo minime attracti animo, tam male affecti sitis. Quod quam vestra intersit, hinc considerare vobis licet, quod illos modo ad vitam æternam excitabo, extremo die effecerit quos Pater volentes. Hoc autem vos ignorare scire certe debet, quod sit in libro Prophetarum, singulis Sabbatis apud vos lecto, comprehensum. Propheta etenim de germanis Ecclesia civibus loquentes, diserte affirmant illos omnes à Deo edoctos iri. Quamobrem quisquis Patris sermonem per ministros verbi promulgatum fors audiverit, & eundem spiritu Patris intus docente didicerit, is fidei veluti pedibus & animi propensione ad me venit. Que non ita à me dicta sunt, quasi Patrem cognoscendi esset ulla facultas, si quis illum re- ceta & sine sequestro aut mediatore cognoscere velit. Nec enim quisquam mortalium Patrem novit aut novisse possit præter me, qui jam in terris quoad humanitatem agens, quoad divinitatem apud ipsum in cælis sum & illi coessentialis: is, is inquam, est qui Patrem noscens, illum aliis, quibus visum est, patefacit. Nec vero hoc vestro murmure, vel latum inguem ab illa sententia quam proposui dumoveor. Sancto enim vobis affirmo, habiturum vitam æternam quisquis in me crediderit. Ego enim & non alius, sum panis qui vitam æternam confert. Nam patres vestri, quorum vos non tam genere quam perfidia & malis moribus filii estis, Man comederunt in deserto, & tamen in deserto perierunt. Hic enim, de quo loquor, panis, ideo de summis cælis carne assumpta descendit, ut quisquis fidei ore ex eo comederit, nunquam in æternum moriatur. Atque hic panis ego sum, qui de cælo descendi. Si quis ore fidei ex hoc pane comederit, vivet in æternum. Et panis ille quem ego hominibus servandis dabo, est illa ipsa caro seu humana natura de qua vos tam contemptim loquimini, cum me Iosephi filium vobis appellare placuit: & quod magis adhuc miremini, est humana mea natura, quam ego morti crucis summe ignominiosa pro hominibus traditurus sum, qua vitam confert æternam.

P R A X I S .

Quamdiu de caduco pane illum loqui existimant, sermonem ejus gratum habebant: nunc autem cum de spiritali pane illum loqui intelligunt, offenduntur, ut vere germani filii sint suorum majorum, de quibus Mich. 3, 11. Iudæi murmurabant & obstrepebant, quod Christus se de cælo dimissum prædicaret, & ad eam rem argumento à disparatis utuntur: scilicet, non posse de cælis descendere, quandoquidem sit filius Iosephi & Mariæ. In quo, quod obmurmurarent potius quam de re non satis præcepta quaesiverunt, se parum idoneos veritatis auditores & discipulos produnt.

Præterquam vero quod eos arguit, nullo debito studio & reverentia Doctoris teneri, quem certe veracem esse, saltem ex tot signis colligere debebant: iniquum plane est, nullitatione & occulto murmure ea protinus improbare, quæ non intelligis. Quo accedit, quod sæpe malæ conscientiæ indicium sit & infirmitatis, ea tuendi & defendendi quæ clam nullitat. Erat autem tanto iniquior hæc murmuratio & obstrepera reclamatio, quo erat Christus mansuetior & affabilis, nemini liberum quaerendi aditum prohibens, quin potius facilitate & humanitate incredibili eos ad se alliciens. Hæc accommodentur, &c.

Argumentum vero, quo niritur hæc obmurmuratio, est totum vitiosum. Nam nec patrem habuit Iosephum, qui ejus tantum inspector & curator fuit; nec sequitur propterea de cælis non fuisse, quod ex Maria Virgine editus in terra natus sit, & ex homine prognatus. Quanquam autem turpissime hallucinentur, tamen tanta constantia & fiducia argumentantur, ac si nullus esset in hac causa dubitationis locus. Sic videas impios ea fiducia sua impietatem tueri, ac si certissimis veritatis fundamentis inniterentur. Ne non moveat si impios aliquando suis arundineis argumentis confidere videmus, ac si columnis æneis incumbentur.

Deinde, cum hic eorum error ex duabus lacunis manaret, una vulgi de Christi origine opinione: altera, humanæ rationis angustis: discamus, ab utroque præcipitio & veluti scopulo cavere.

Invaluerat enim apud vulgum populi, Iesum fuisse Iosephi filium: nec rationis cancellis complecti possunt, Christum ex homine natum, de cælis delabi potuisse, aut Dei

Verf. 47.
Murmura-
tio Iuda-
orum quod
Christi ser-
mo eis in-
gratus.

et quam
iniqua?

Verf. 47.
eorum ar-
gumentum
quam vi-
tiosum?

error eorum
unde potis-
simum m. t.
naveit?

Filium esse. Cujus utriusque erroris remedium, ex Scripturarum scientia abunde suppeditatur; ubi & virginis futurum filium, & Dei ab aeterno Filium existisse apertissimis verbis docetur. Tantumque abest ut ista pugnent, scilicet Dei & virginis filium esse, ut Dei Filius non fuisset agnoscendus, nisi virginis filius fuisset: Dei enim Filium oportuit fuisse, qui ex virgine natus erat. Nisi igitur cum Iudæis errare velimus, scrutemur Scripturas. Quamquam ad Scripturæ testimonium, accessit etiam gloria; quæ hujusmodi in Christo refulsit, ut non nisi in unigenitum Dei Filium cadere poterit. *Iob. 1.* quæ tot & tam variis miraculis declarata est, ut vel cæcorum pæne oculos incurere poterit. Sed Christi caro, infirmitas, paupertas, &c. quæ piis instar interjecti adversus ignem viminei propugnaculi (*aspreene*) ad ælitum arcendum est, ne igne consumente Deitatis penitus conflagrent, infidelibus tanquam crassus quidam agger est, quo salutaris ex Christo calor penitus averteretur: quodque piis tanquam laterna (*a Lanterne*) erat, ne ob lippitudinem nimia lucernæ coruscatione læderentur, impiis tanquam modius fuit, quo lucernæ usus penitus ademptus est: denique, quod piis tanquam interjecta soli nubes erat, quo solem salutariter intuerentur, impiis tanquam atra nox fuit, quæ omnem solis aspectum aufert. Eoque factum est, ut quod est à Deo ad nostram infirmitatem levandam suggestum, id ad se perendum impii arripuerint. Hoc idem in Evangelii simplicitate & Sacramentorum administratione cernere licet. Ex quibus apparet, quam sine iusta causa murmurant. Nos vero tametsi si non sumus qui impingere nequeamus, tamen fit aliquando ut minor de causa oggeratur (*vee vvil cast in*) quam Iudæi: exemplum afferatur recens. Christus responso suo, quo ut murmurationem suam deponant hortatur, satis indicat sibi esse satis perspecta quæ illi inter se tacite admurmurabant.

Hujus autem dehortationis argumentum affert à disparatis, tanquam diceret: admurmuratis, tanquam oratio qua usus sum, aliquid in se asperitatis aut novitatis non credendæ haberet; sed sermo meus nullam difficultatem habet, quæ vos ad murmurandum impellat: quod murmuratis, ideo tantum fit, quod tanta me accedendi & mihi credendi inhabilitate sitis, ut nisi à Patre tracti, illud non possitis facere. Docet Christus

causam difficultatis in suis verbis non in se, sed in ipsi hære: quod ut semper in Christi sermone fieri necessum fuit; sic plerumque apud nos fit, ut non in dicente, sed in audiente causa erroris sit. Cum quis legatum ad aliquem mittit, penes mittentem non est efficere ut is ad quem mittatur legatum accipiat & amplectatur. Sed in hac legatione longe secus est. Nam nisi mittens me Pater portas & repagula animorum vestrorum aperiat, legationi amplexandæ nullus locus erit.

Quorsum igitur, *inquit* aliquis, legatum mittitur? quorsum à nobis amplexari per legatum postulat, si nostræ voluntatis non sit eum admittere? videtur enim absurdum esse ut Deus à nobis hoc postulet, quod nos facere non posse probe novit.

Respondeo, scilicet, ideo mittit ut hac legatione sibi viam ad nos veniendi muniat. Tametsi enim Deus nobis hanc facultatem largiatur, tamen non nisi intercedente hac legatione hoc facit. Sicut igitur claudos ambulare & subilire iussit, mortuos se erigere, cæcos videre, surdos audire, denique ea quæ non sunt tanquam essent vocavit, qui nullam in se facultatem vitæ &c. habentes, &c. verbo tamen Christi acceperunt: hic etiam cæcam & surdam mentem nostram appellans, hac ipsa voce sua oculos & aures mentis aperit ut videant.

Sed, *inquit* aliquis, proinde legationem suam ad illos dirigeret, quibus hanc facultatem largiturus est ut eum accipiant. Quid enim atinet eum ad illos mittere, quos scit nec ulla ex se credendi facultate præditos esse, nec ulla ab ipsomet donandos?

Ino vero, ut iustitia & severitas ejus liberiores in illum cursum habeat, & ut tristissimum iudicium in eum exerceat, hæc facit. Sicut nos etiam servum mittimus, ut nostro nomine possessionem agri accipiat, quam illi denegatam iri scimus: ut scilicet actio adversus eum eo commodius instituat, & jure cum illo tanto melius disceptemus: sic Deus ut æternum suum decretum de quorundam severiore & graviore condemnatione iuste exequatur, ad quosdam hanc legationem mittit, quos non constituit ad vitam vocare, ut dupliciter eos reatus constrictos tenens, convenienter decreto suo pœnas inferat. Hinc est ut *Exod. 3, 18, 19.* Moſen ad Pharaonem miserit, tametsi præmonuerit, eum non adversurum animum ad Dei mandatum. Idem etiam prædixit Moſi

quomodo tamen nobis ad eum accedendum?

cur igitur non solent ad eos Christus missus qui trahuntur?

Verſ. 43,
44.
quod à Patre non tracti inde murmurantio erit;

Mosi in legatione ad Amorrhæum, Num. 21, 21. Item *Ezechielis* cap. 23, 4. idem prædixit & *Esaie* cap. 6.

Sicut autem prius nostræ facultatis esse negavit ad Christum accedere, quod nemo ad se venire nisi quem Pater dat; ita illam doctrinam significatioribus verbis hoc loco expressit, cum dicit neminem nisi à Patre tractum ad se venire. Quo indicat, nos non modo claudos esse, ut ne pedem ad Christum efferre possimus; sed penitus averfos toto conatu & molitione nostrâ, ne ad illum veniamus reluctari, tanquam funibus trahendi simus. Nam claudus ille *Iob. 5.* tametsi pedem movere ad comnotam & agitatam aquam non potuerit, tamen magno desiderio tenebatur eo proficiscendi: sed nos non tantum desiderio hoc destituimus, sed impetu quodam ad contrarium iter ferimur.

Quid igitur: an pii tanquam oborto collo & tanquam per capitis cincinnos ad Christum trahuntur? minime: nam sponte Christum accedimus, quia illi animi aversione nobis dempta, studium singulare Christum quærendi & accedendi nobis inseritur. Vnde etiam dicitur *tractus* venire ad Christum: verbo *veniendi* voluntatem inditam notans.

Quod proximum, argumento à testimoniis confirmatur: scilicet, *Esa. 54, 13.* & *Ier. 31, 34.* *Non docebunt, &c.* Item *Ezech. 36.* Ex quo loco patet non satis esse si hominis vox aures pulsât corporis, nisi Deus intus & in animo doceat spiritu suo. Secus enim fit in Evangelii schola quam in aliis scholis. Nam postquam doctores artes proposuerint, non possunt præterea aliquid efficere: intelligentiam discipulis & acumen conferre nequeunt. Vnde etiam in proverbio dicitur, nos alteri aliquid narrantes aures præbere nequire. Quod nisi Deus faceret, nobis inanis omnis esset discendi & docendi labor. Nec vero tantum ut surdis loqueretur, & cæcis tabulam quamdam egregiam spectandam proponeret, sed nos magis ad discendum inceptos efficit. Quapropter Deus præputium nobis aufert, velamen oculorum & cor vetus & lapideum nobis adimens, novum & carneum indit. Et sicut tardiusculus lectionem descriptam tradimus, sic nobis doctrinam suam descriptam in tabulis cordis nostri tradit.

Hinc à relatis concludit, neminem ad se venire, nisi quis à Patre didicerit, eosque etiam audierit: quia audiendo discimus. Lectio igitur quam à Patre docemur, est ad

Christum venire: quod ipsum est; credere.

Ne quis igitur ex hoc sermone suspicatur nos operam ludere qui à Christo discimus, rectaque ideo Deum Patrem petendum esse ut ab illo doceamur, anticipat Christus illud, argumento adjunctæ imbecillitatis humanæ, cum divina Majestate præsertim compositæ. Cum enim lucem inhabitet Deus inaccessible, nemo illum adire potest, neque illum cognoscere nisi Filius qui ab illo est. Si quis igitur à Patre discere velit, eum oportet Christum adire: si quis eum videre velit, Christum intueri oportet qui est imago Patris. *Iob. 14.*

Causa admurmurationis *καὶ αὐτὸς λέγει* explicata, redit ad prius argumentum unde Iudæi admurmurandi ansam arripuerant. Quod cum graviore & pleniori asseveratione confirmat, tum uberius & explicatius disceptat. Et primum quidem, quod prius v. 35. tectius dixerat, neminem scilicet seu fame seu siti laboraturum qui in illum crederet, hoc loco sine omni tropo enunciat, cum dicit eum vitam æternam percipienturum qui in se crederet. Cujus rationem ab efficienti affert, scilicet quod ipse vitæ panis sit, vitam scilicet credentibus tribuens. Notemus igitur hoc loco, magnum momentum accedere ad istius doctrinæ, qua credentes in Christum servantur, firmitatem. Tametsi enim semel & pure enunciatum à Christo, firmum fuisset, tamen quod & sæpius repetit, & majore contentione & vehementia affirmationis, non est leve veritatis stabilendæ præsidium. Atque hunc usum iterati sermonis in Scriptura esse docetur, ex somnii Pharaonis interpretatione. Cum igitur unica Christi affirmatio, omnium hominum obloquentium asseverationibus præponderare debet, nedum iterata Christi confirmatio, & quidem tam accurata & tam deliberata, &c.

Hoc argumento comparationis minoris confirmat, quod cum *vers. 32.* strictius & pertransennam attigisset, nunc illud latius declarat. Comparatio autem instituitur in effectis: scilicet, Man comesti, & Christi fide apprehensi: quod hic, vitam credentibus in se præbet; Man non item. Patres enim quavis Man in deserto totos 40. annos comederunt, & quidem ad satietatem, tamen mortui sunt & perierunt æterna morte. Non enim in omnibus delectationem caput; sed Christo non credentes, quiete, non tantum adumbrata Cananæ terræ, sed vera & æterna caeli

qui claudus
fuit & ab
eo aversus,

qua dem-
pta ad eum
accedimus.

Vers. 45.
cum nemo
doctus nisi
à Deo,

sic nemo
credit nisi
didicerit,

Vers. 46.
quod fit in-
termedio
Christo.

Vers. 47,
48.
In Chri-
stum cre-
dentes vita
æterna
fruentur
quam ipsi
tribuent;

Vers. 49,
50.
cum illi
que Man
comede-
rant mor-
tui sint,

na cæli, exclusi sunt. Contra autem quisquis (& non tantum Israëlita) ex hoc pane vel semel gustaverit, is nunquam peribit.

*ex hoc pane
revocantur
quam mor-
tuis;*

Cujus causa assignatur, scilicet quod panis sit & vitam in se habens, & è cælo descendens: sicut sequitur è regione, Man nec de cælis descendisse, nec in se vitam continere. Denique hoc modo effectum est, Deum majoribus & illustrioribus signis Christum quam Moſen nobilitasse.

*etiam quod
illi non cre-
diderunt
mortui
perenni
morte;*

Hoc loco tanquam ex privatis confirmatur, in Christum credentes victuros in æternum; scilicet quod qui in illum non crediderunt, mortui sunt perenni morte: tamen si confæderati essent Dei: tamen infinita Dei potentia ex Aegypto asserti essent in libertatem: tamen Maæ ministerio Angelorum præbito pascerentur: tamen in nube & mari rubro baptizati essent: tamen eundem spiritualem cibum & potum nobiscum gustariat: & Man non tantum ad ventris partem, sed etiam ad animorum refectionem institutum haberent: denique, si illis *ἴδωμεν* esset Christum corpore & anima deglutire, tamen nisi fide in Christum nihil proficerent. Hic gestationis in utero virginis mentio fiat. Sicut enim nihil est quod pascit præter Christum, ita nihil est quod vitæ succum & virtutem ex Christo exſugere & exprimere potest præter fidem. Cum igitur patres tantis privilegiis & immunitatibus muniti & instructi mortui tamen sunt, ne assentemur nobis ipsis ac si ideo salvi futuri simus quod in Ecclesia sumus, quodque Sacramentis communicamus. Sicut enim David queritur se ab illis proditum esse qui mensæ ejus assidebant, ita etiam fit ut ex iis qui mensæ Domini adsunt, inveniantur quorum animus in Christum probe affectus non est. Vide *Matth. c. 22.* Tamen si vero inscio patre spurii cum germanis filiis miscerentur, eidem cum illis mensæ assident; tamen qui sunt in Ecclesia suppositi, Patrem cælestem non fugiant. Habet enim proculdubio suos in manu pugillares quibus constat, &c.

*idea an in
fide explo-
randum;*

Quamobrem exploremus nos ipsos an sumus in fide, qua Christum apprehendimus, qui est sacramentalis panis veluti scipio & baculus: idque faciemus si exploremus nos ipsos, an charitas in nobis vigeat, an Christum etiam carum habeamus. Nam hanc ad cœnam nulli invitantur, nisi amici. Quo autem animo in Christum sumus, illucescit ex charitate in proximum: quæ si nulla sit,

neque Christum nos amare concluditur.

Quod si pereant ex iis qui accedunt Domini mensam, nedum peribunt qui iuvantur non accedunt. Priores enim spem sui faciunt, & charitatis regula inter servandos duccendi sunt; sed qui se sponte subducunt, declarant se inimicitias cum Christo exercere, eoque mensam ejus detrectare: præsentiam ejus exhorrescere, aut certe ejus mensam tanquam vilem & abjectam aspernantur. Neque putent se condemnationem magis effugere, quod non accedentes panem Domini indigne non edant. Nam tam est in vitio qui non indigne respicit, quam &c. præsertim cum ejus hoc vitio fiat. Nam si peccati conscientia mordeatur, tamen si peccata sua deserere cogitet, & constituat cum animo suo, &c. Si obſit quod lis illi sit cum fratre, si ipse injuriam facit ab injuria desistat: aut accipiens injuriam, modo jus persequens nullo id odio fratris faciat, Christo acceptus veniet. Vide *Matth. 22.* ubi non minus severe actum est in recusantes, quam in indigne accedentes.

Subnascitur tamen *difficultas* ex verbis *in super* Pauli, *1 Cor. 10.* qui affirmat ex patribus nonnullos edisse & bibisse ex spiritali cibo & potu, nempe Christo, & Deo tamen ingratos minimeque acceptos fuisse. Quod pugnare videtur cum hoc loco, quo docetur, neminem qui ex hoc cibo ederit periturum.

Respondeo ergo, patres comedisse & bibisse Christum sacramentaliter, id est, panem & potum qui Christum repræsentabant & offerebant: sed tamen Christi ipsius nunquam fuisse participes. Sicut enim hypocritæ comedunt cibum spiritualem in Sacramento, quia panis Cœnæ ex ea parte spiritalis est quod ad sanctum usum & spiritualem adhibetur, & Christi ipsius Sacramentaliter participes sunt, hoc ipso sacramentum repræsentans Christum accipiunt; sed tamen fide destituti, Christi ipsius participes esse nequeunt. Huc accedit quod *panem & aquam* Christum vocat Apostolus: quod Christum hypocritis ipsis Deus per elementa illa obulit, tamen illi Christum oblatum respicientes, panis tantum participes facti sunt. Sicut enim Scriptura, de Sacramentis sermonem habens, aliquando eum ad hominum de Sacramentis judicium accommodat, sicut Servator hoc in capite, qui dicit Man de cælo non fuisse missum, quoad scilicet ventres farciebat, quod

*in super
quomodo
Deo ingra-
ti dicantur
qui ex spi-
rituali ci-
bo edunt
cum qui ex
hoc cibo
non peritu-
ri?*

quod Iudæi tantum spectabant; sic etiam aliquando ita de Sacramento loquitur, prout sunt à Deo instituta. Quia igitur Man & aqua è petra profluens idecirco à Deo instituta sunt, ut per illa Christum cum patribus Deus communicaret, Apostolus non dubitat affirmare, impios Israëlitarum majores Christo communicasse. Tanquam si quis centum libras alteri promittens, eandem in sacculo obsignatas illi offerret, quas ille accipiens in plateam projicit, sacculo aut oculis sibi tantum reservatis; hic tamen qui pecuniam dedit, in tabulas & rationes suas scribet centum libras illi redditis fuisse. Quod & jure faciet, quandoquidem per illum non stetit quo minus hac pecunia perfruitur non sit. Hinc est quod Apostolus impios, reos corporis & sanguinis Christi esse docet; non (ut *Papistæ* occlamant) quod corpus Christi comederunt, sed quod illud repudiaverunt. Faciamus epulum proponi duobus, quorum hic appositis cibis ita se ingurgitat ut inde mortem sibi accessat; alter vero repudiato cibo, mortem sibi ex fame accersit: scio quidem hanc similitudinem non omni ex parte respondere, cum nemo Christum nimium participare potest, aut prolixa ejus participatione sibi nocere: sed tamen cum perinde uterque ex ratione propositi cibi reus sit propriæ necis, facile liquet *Pontificios* crasse hallucinari, qui dicunt impios non posse esse reos corporis & sanguinis Christi, nisi corpus & sanguinem Christi ipsi comederint.

Verf. 51.
Christus nobis panis eraditione sui ad mortem,

Kαὶ ὁ ἀπὸ τῆς πέτρας ἐξῆλθε ὕδωρ ζῶον καὶ πνεῦμα. Prius ex duobus illis, quæ initio proposuit de salute consequenda, liquidius exponit. Declarat enim quomodo ipse futurus sit mundo panis: sui scilicet traditione ad mortem. Nec enim aliter panis fuisset nobis, nisi in crucem pro

nobis adactus fuisset. Sicut enim integrum panem nemo comedit nisi prius aut lectus aut comminutus fuerit, & sicut triticum nisi commolitur nihil prodest, &c. sic Christus nobis ad vitam profuisset nisi cruci affixus fuisset. Nam ipse pro nobis carus est: ejus vibice sanati sumus. Huc refertur sanguis paschalis: taurorum & vitulorum. Unde Apostolus ad *Hebræos* concludit, nullam esse sine sanguinis effusione peccatorum remissionem: nec nisi in testatoris morte, testamentum ratum aut firmum esse. Hinc fit ut Cœnæ sacramento, quo Christus noster ad vitam panis esse obsignatur, panis frangatur. Falluntur igitur qui in sacramento remissionem peccatorum quærunt, quæ sola ex cruce Domini petitur: nedum *Pontificii*, qui expiationem ex sacrificio Missæ hauriunt: cum quod signum est, tum quod nulla ibi sanguinis effusio sit. Quo etiam spectat quod panis mundi, ab ipso met Christo tradendus esset: alioqui non profuturus, nisi cum sacrificio, tum Sacerdos fuisset. Quod indicat, cum dicit *se daturum carnem suam*. Si igitur Sacerdos posset Christum Deo Patri offerre, tamen nihil nobis proderet, quia homo peccator hoc faceret.

Quaquam vero Christi divinitas in opere redemptionis & passionis suæ otiosa non fuit, ut quæ humanitatem sustentabat, quæ submotâ divinitatis ope, sub onere succubuisse; & quaquam humana Christi natura non est solum panis mundi, sed conjuncta cum divinitate, unde vitæ fons est; tamen quia divinitas passionis expertus est, idecirco carnis tantum mentionem hic facit: qua voce, non tantum corpus, sed & animam suam comprehendit, quæ angoribus & doloribus inferorum tantummodo confixa & confecta non est.

illius divinitas quid eo contulerit?

I O A N. cap. 6. à vers. 52, ad 66.

52 Pugnabam ergo Iudæi alii adversus alios, dicentes; Quomodo potest hic nobis carnem suam dare quam edamus?

53 Dixit ergo eis IESVS; Amen, amen dico vobis, nisi ederitis carnem Filii hominis, & biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis.

54 Qui edit carnem meam, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam: & ego suscitabo ipsum ultimo illo die.

55 Caro enim mea vere est cibus, & sanguis meus vere est potus.

56 Qui edit meam carnem, & bibit meum sanguinem in me manet, & ego in eo.

57 Sicut misit me vivens ille Pater, & ego vivo per Patrem: ita etiam qui edirit me, vivet ipse quoque per me.

58 *Hic est panis ille qui de cælo descendit : non prout ederunt Patres vestri manna, & mortui sunt, qui ederet hunc panem, vivet in æternum.*

59 *Hæc dixit in Synagoga, quum doceret in urbe Capernaumo.*

60 *Multi ergo ex discipulis ejus his auditis dixerunt ; durus est hic sermo : quis potest eum audire ?*

61 *Sciens autem IESVS apud se discipulos suos de hoc murmurare, dixit eis ; Hocine vos offendit ?*

62 *Quid si igitur spectaveritis Filium hominis ascendentem eo ubi erat prius ?*

63 *Spiritus est id quod vivificat, caro non prodest quicquam : verba quæ ego loquor vobis, spiritus sunt & vita sunt.*

64 *Sed sunt quidam ex vobis qui non credunt : sciebat enim à principio IESVS quinam essent qui non credebant, & quis eum proditurus esset.*

65 *Et dicebat ; Propterea dixi vobis, neminem posse venire ad me nisi fuerit ei datum à Patre meo.*

A N A L Y S I S.

Eventus seu effectum per accidens, ortus ex verbis Christi præcipue præcedentibus *vers. 51.* altercatio : quæ suo subiecto declaratur, nempe Iudæorum, & adjuncto mutuo vicibus : item subiectum circa quod altercatio erat, quomodo possit dare carnem suam comedendam.

Vers. 53. Hujus altercationis effectum, confirmatio superioris doctrinæ, idque majore cum fiducia & asseveratione: comparatione majoris, non modo vitam habere qui carnem ejus manducaverit, quod prius disputaverat; sed neminem habiturum vitam nisi qui carnem suam manducaverit; deinde altera comparatione majoris, non tantum carnem ejus manducandam quod prius dixit, sed sanguinem ejus bibendum: quod probat ab adjuncta jactura & dispendio vitæ æternæ, nisi sanguinem ejus biberit: quod utrumque confirmatur testimonio, *amen, amen.*

Vers. 54. A contradicentia concludit: non edens carnem meam & non bibens sanguinem non habet vitam: ergo edens & bibens habet vitam; quod proprio adjuncto probat, excitationis per Christum ultimo die.

Vers. 55. Confirmat porro ab adjuncto proprio carnis & sanguinis sui, quod sola sint vere cibus & potus quo pascimur ad vitam æternam.

Vers. 56. Ab effectis comestitionis & bibitionis confirmat vitam non habere æternam: quia illi adunamur, ita ut ille in nobis & nos in illo maneamus.

Vers. 57. Illud pergit confirmare à comparatione parium: quia ut ille vitam in Patre habet quia in eo manet; sic nos in Christo manentes in illo vitam habebimus.

Vers. 58. Causa efficiens cur caro & sanguis conservant vitam, quia per personalem unitatem vere dicitur de cælo descendisse caro quæ in utero concepta est; quod amplificat comparatione minoris, nempe Man, quod ab adversis effectibus Man & carnis Christi; quia Man comedentes perierunt, cum vivant in æternum qui carnem Christi comedunt.

Vers. 59. Describit subiectum loci ubi hic ser-

mo habitus est, generalius Capernaum, specialius Synagoga.

Vers. 60. Hujus sermonis effectum per accidens describitur, improbat; forma improbatioris, durum fuisse: quod comparatione majoris amplificatur, non tantum durum fuisse, sed usque eo durum, ut nemo illum audire sustineat; quæ improbatio suo subiecto declaratur, nempe discipulis Christi; qui suo etiam adjuncto describuntur, nempe quod multi ex illis hunc Christi sermonem damnabant.

Vers. 61. Hujus obmurmurationis adjunctum est, quod Christus illius conscius erat; ejus conscientia efficiens est, ipsamet sine cuiusquam iudicio; effectum vero est, aculatio; quæ amplificatur ex duplici subiecto, quod murmurabar, nempe discipuli, & subiecto circa quod, sermone scilicet qui nihil offensionis in se habuit.

Vers. 62. Refellit crassam illorum manducationem à subiecto loco, in quem caro recipienda erat, nempe in cœlum.

Vers. 63. Aliud argumentum affert, carnem ut probet suam non prodest comestam illo modo quo illi intelligebant, ab adverso, quia spiritualis manducatio modo prodest: deinde alio adverso, quod verba ejus de spirituali intelligenda sunt manducatione, non de illa quæ crassa & carnalis; quod confirmat effecto, quod illa vitam confert, hæc vero sicut dictum est non prodest.

Vers. 64. Probat causam offensionis non esse in sermone suo, sed in illis; quod confirmat ab adjuncta quorundam infidelitate: ubi est proleptis, ejus occupatio ab adjuncta Christi *ἀδυναμία* cognoscendi illorum infidelitatem: subiectum est ab adjuncta Christi cognitione; quæ amplificatur comparatione majoris, illum non tantum jam in hac offensione hoc cognoscere, sed ab initio priusquam hoc scandalum acceptum sit; quod etiam probat à paribus, quia cognovit proditorem Iudæ, quæ nondum in actum venerat.

Vers. 65. A specie ad genus ratiocinatur, verum esse quod dixerat, nemo potest venire ad me nisi ei sit datum à Patre; vel potius à testimonio, videlicet experientia,

METAPHRASIS.

52. **I**ndè audito hoc sermone, in diversas sententias scissi & distracti, inter se disceptabant & altercabantur. Altercationis vero subiectum erat, recte ne antecus dixerat se carnem suam comedendam daturum. Hac altercatione Iesus commotus, ad eos dixit; sancte vobis & indubitanter affirmo, omnes vitæ æternæ participatione penitus excludi, quotquot fiducia in Deum incumbente, merito passionis meæ, meam quasi carnem mox crucifigendam non comederint, & (quod majus adhuc est nec prius à me dictum) veluti sanguinem meum non multo post effundendum biberint. Sicut contra, qui fiducia in Deum incumbente, merito passionis meæ veluti carnem meam comederit & sanguinem meum biberit, is vitam æternam habet: cujus complementum & consummatio extremo iudicii die futura est, cum ego virtute gloriosa & sanctissima resurrectionis meæ illos è mortuis excitavero. Par omnibus enim alimentis sive corporeis & caducis, sive spiritualibus & typicis, sicut erant agnus Paschalis, Man, & aqua ex petra educta, hoc quod dico alimentum præcellunt; omnia enim esculenta cum carne meâ, poculenta cum sanguine meo composita aut præ his nihil sunt, cum certe sine his non modo non profunt, sed obstant etiam potius. Qui fide carnem meam veluti comedit, & sanguinem veluti bibit, seu horum particeps est, ut mihi adunatur, & deinde in me manet, sicut ego spiritu meo & gratuita in illum dilectione, in illo maneo. Sicut enim Pater qui me misit, in suis vitæ vivificat, cujus essentiali vitæ communicatione ipse vivo & vivificus sum; sic qui me veluti fide comedit, ipse vitæ quæ in me est communicatione æternum vivet. Hac enim caro meâ & sanguis meus assumpta in personam meam, qui sum unigenitus Dei Filius: verus ille panis qui è summis caelis descendit, longe præstantior illo vestro (quod tanti facitis) Man, quod comedentes patres vestri (quorum vos similes estis) æternum tamen perierunt: qui etenim hunc panem fide veluti comedit, in æternum beata vita vivet.
59. Hanc de carnis & sanguinis sui salvifico pane salutarem doctrinam, doctoris munere fungens in oppido Capernaï, & illius oppidi Synagoga sacris designata proposuit. Non pauci vero non ex turba modo, sed ex his ipsis qui nomen suum inter Christi discipulos profitebantur, his auditis, dixerunt: hic sermo ita durus & alienus est ab omni & sensu & ra-

tionis discursu, ut eam nempe vel audire amplius sustineat. Iesus vero cum omniscientia sua beneficio cognitum haberet discipulos de hac re suos clam obmurmurasse, ad eos dixit: hincine sermo tam facilis & obrius, & quidem non solum imperitam & indoctam turbam, sed vos qui in schola meâ aliquantisper instituti estis, non tantum gratos & acceptos non est, sed porro impactionis occasionem affert. At quid si ipsius ascendendi facilitas vos ab hoc, de crassa & corporea edendi ratione errore vindicare poterit: saltem cum me filium hominis, quoad humanam naturam, intellexeritis ascendisse, ubi quoad divinam naturam, prius sui hoc vos errore liberaverit. Spiritus & spiritualis manducatio est, quæ vitam confert: caro vero à spiritu seu divinitate sejuncta, maxime eo sensu comesta quo vos crasse intelligitis, nihil juvat; meorum autem verborum sensus, spirituales per fidem manducationem, quæ sola vitam tribuit, respicit atque intuetur. Causa vero huius vestræ impactionis non est (quod vos causatis) morum verborum asperitas, sed ex vobis nonnulli sunt qui non credunt. Quod quidem Iesus non jam tandem nosse cepit, postquam hac sermonis offensione suam perfidiam & incredulitatem prodidissent. Noverat enim antequam se ad nominis sui professionem adjunxerant, qui fuerunt qui vera & infucata fide illi non adhaerescerent. Sicut & Iudæi proditoris antequam in actum erumperet præsciis erat, ut ex verbis ejus mox insequaturis palam est. Adiecit porro: si non ante meo & Scripturarum testimonio cognovistis, at nunc demum experientia stultorum magistra discatis, verum esse quod factus sum; neminem ad me venire posse, nisi in quem veniendi vires & facultatem Pater meus contulerit.

P R A X I S.

HOc dicto gravius quam ante offendebantur: coque audacius in reprehensionem ejus erumpunt. Nam cum prius commurmurarent inter se, nunc aperte queruntur & litigant: in pejus proficientes. Tametsi vero idem prius dixerat, tamen eo non tantopere commoventur, quod forte intelligebant Christum illam doctrinam propositurum, quæ instar cibi foret qui eos ad vitam conservaret: aut se panem vitæ appellasse, quod genus quoddam panis è caelis evocaturus erat, quo semper victuri essent. Nunc vero cum carnem suam hunc cibum esse doceat, tanquam in re cum adversus naturam,

tum etiam impossibili offenduntur. Nam & contra naturam est carne humana vesci, & *ἡ ἀδυναμία* totum mundum carne sua pascere. Nam & feritatis est carnibus humanis vesci, & Christi corpusculum toti electorum choro, qui unquam in mundo fuerunt aut futuri sunt, non sufficit, ut quisque minimam particulam accipiat. Quod autem Pontifici nos Iudizare clamitant, quod eorum more quarimus quomodo Christus manducetur sub specie panis, ut prius Nicodemus, &c. *Iob. 3.* à seopo aberrant. Nam sic Abrahamum & Virginem condemnarent qui quærebant; quo modo hoc, &c. *Luc. 1.* Sed Euangelista potius ideo eos reprehendit, quod de eo inter se pugnant, nec rem cum Christo communicabant.

Verf. 35. Christus responsum quod superius dixit, quam Christi-
 stus confir-
 matione
 estionis sue
 carnis re-
 tendat,
 plenus & asseverantius confirmat: ubi non respondet eorum quæstioni, sed confirmat id quod ita absurdum videbatur, & ab adjuncto interitu iis qui non manducant & bibunt, probat necessariam suam manducationem: sicut contra ab adjuncta vita æterna se comedentibus. Cum autem qui comedunt certissime vivant, & qui non comedunt certissime pereant, mirum est inveniri tot qui de hoc cibo solliciti non sunt. Si enim aliquis nobis cibum præberet, aut præbere potius posset, cuius usu ad centesimum annum viveremus, quoque contempto extemplo moreremur; aut si quis Medicus ægrotanti pharmacum porrigeret, quo hausto convalesceret, præterito illico exsperaret; & hoc verum esse certissime tibi persuaderet numquid tam mente alienatus est ut id non faceret? ut manum ori non admoveret, aut ad-morum, &c. quanto magis, &c. Hoc loco sanguinis sui mentionem faciens, apertius mortem futuram pronunciat, violentam illam & præmaturam.

quomodo
 Christum
 quis come-
 dit?
 Sed quo modo, inquit aliquis, Christum quis comedit aut bibit?

Illud sapius ante hoc capite clarissimis & explicatissimis *veniendi & credendi* verbis declaravit. Quisquis igitur venit ad Dei Filium credendo, is ejus carnem manducatur, & sanguinem ejus bibit. Quamobrem turpissime hallucinantur, qui ex hoc loco carnalem Christi in Cæna manducationem subinferunt. Nam hæc manducatio tam in verbi prædicatione, quam in baptisimo fit: nec quicquam aliud significat, quam participationem Christi, *1 Cor. 10, 21.* Et *conjunctionem* cum illo, seu *imitationem*, ut post docetur.

Quorum igitur, inquit aliquis, edendi, cur edendi bibendi, vorandique verbis usus est? maxime cum intellexerat auditores ex hac locutione *verbis n-*
 quendi formula impegisse *vers. 52.* & gravius impacturos, ut *vers. 60, 66.* prospicere; & plane tanquam in faciem corruturos prævidit.

Respondendo primum, cum se cibum & panem appellasset, arrepta occasione ex miraculo panum & auditorum nimia caduci cibi cupiditate, ut esset convenientia quædam orationis inter se & *esus & potationis*, verbis conceptam metaphoram continuavit. Deinde, ex hac allegoria doctrinam quam tradere parabat, & altius mente insculpsit, & ad nostram intelligentiam accommodans, & denique ad energiam passionis Christi declarandam efficacius locutus sit. Et quidem quod ad doctrinæ impressionem attinet, scimus quod proverbio prohibetur, bis dici quod parabola & similitudine dicitur. Quod ad alterum attinet, scimus res cælestes à nobis non facile comprehendere, nisi terrestrium comparatione, quæ nobis notissima & familiarissima sunt. Cum autem illa varia sunt, tum nihil est quod melius & plenius teneamus, quam quæ ad alimenta & ventrem spectant.

Non potuit igitur hoc mysterium, de salute nostra per fidem in Christum, commodius ad sensum & intelligentiam nostram tradi & informari, quam edendi & bibendi vocibus. Nemo enim tam rudis est qui nesciat quid sit panis & potus; tum non sentiat se horum usu recreari lassum; fulciri labentem; restitui præ fame expiraturum; sine iis autem præsentem sibi mortem adesse ante oculos. Scriptura cum iis agens qui piscationi addicti sunt (ut cum Ægyptiis) similitudines ducit à piscandi arte; cum mercatoribus vero (ut cum Tyro) ea decerpit quæ illius facultatis sint; cum pastoribus (ut cum Arabibus) ea delibat quæ ad illam artem spectant; sed cum omnibus in universum hominibus agens, non potuit aptius aliquid deligere, quam esus & potationis similitudinem, tum quod sub sensum cadunt, tum etiam quod sub eum sensum qui omnibus hominibus est maxime communis. Nam si aliquid aut visum, aut auditivum, aut odoratum objectum accepisset, non fuisset illud tam appositum, cum plerique cæci, surdi, &c. reperiantur; omnes autem qui vivunt experientia doceantur de edendi & bibendi necessitate. Hinc etiam proculdubio est quod Christus sacramentum

etiam quod
 illud vulgo
 notum;

mentum in pane & vino, rebus tritissimis & ad pascendum aptissimis instituit.

quomodo eo
spiritualia
designata?

Primo igitur necessitas credendi in Christum hoc modo aptissime declaratur: ut enim sine pane & potu vita hæc exstinguitur; sic &c. Secundo, efficacia: nam sentimus nos corroborari, recreari, & exhilarari sumpto cibo; tamen enim Musica instrumenta nos recreant; tamen sine cibo illud non fit; cum tamen cibus gaudium & lætitiæ præstet sine Musica. Tertio, quod cibus ingeritur, & intus in corpore tenetur, aptus est ad mysterium exprimentum; quo docetur nos vitam, &c. per Christum in nos manentem habere, cum aliorum sensuum objecta foris manent. Denique aptus ad significandum nostram cum Christo unitatem; sicut enim cibus & potus sumptus nobiscum coalescit, cibus quidem cum carne, potus cum sanguine; ita hæc cum Christo in unum coalescimus.

hinc illis
nulla offensionis cau-
sa:

Quod autem ad offensionem istorum attingit, quandoquidem ad Dei electionem non pertinebant, sicut superius Christus testatur, est, non major eorum ratio habenda erat quam eorum de quibus Christus *Matth. 15.* Maxime vero non erant cum piorum dispendio curandi; quod certe dispendium non leve fuisset, nisi Christus familiari hac similitudine mysterium hoc explicasset, ut crassioribus consuleret. Doceo similem rationem in baptismo, ubi Christum induere dicimur. Tantum autem abest ut iis verbis carnalis Christi in sacramento Cœnæ præsentia astructur, ut nulla hoc loco mentio Cœnæ fiat, nec ulla vera & à tropo remota manducatio subindicatur; quod iis rationibus explicari potest.

rationes
cur hinc
præsentia
carnalis in
Cœna non
statuenda.

Primum quod panis cujus hic mentio fit, est panis totius mundi, non eorum tantum qui extiterunt ab adventu Christi, sed eorum qui ab origine mundi servati sunt. Vnde etiam Paulus *1 Cor. 10.* Christum eos bibisse & edisse confirmat, quum nondum natus fuisset: nam erat agnus occisus ab origine mundi. Sacramentum autem Cœnæ Dominicæ, cum jam sit præteritæ passionis recordatio, non potest esse panis totius mundi, sed eorum tantum qui sub Novo Testamento vivunt. Deinde, quod ex ista data de qua Servator loquitur, vita mundi acquiritur, sed passione Christi vita mundi acquiritur, non autem Sacramento Cœnæ; proinde passionis futuræ non autem Cœnæ futuræ hoc loco mentionem facit. Ad hæc, manduca-

tione hoc loco *fidem* intelligi, non autem manducationem sacramenti, docetur quod solum Christum manducantes, & omnes Christum manducantes servabuntur. Sed neque soli, neque omnes Cœnæ communicantes servabuntur. Non igitur est hæc manducatio-Cœnæ. Hinc fit ut tamen nullus patrum crassam hanc & Capernaïticam manducationem probet, tamen qui hæc ad sacramentum Cœnæ referunt, in hunc errorem eodem momento inciderunt, ut existimarent neminem servari posse nisi qui Cœnæ Domini communicasset; eoque hæc ille error natus est, ut & infantibus & vagentibus sacramentum Cœnæ præberent, & morte occupatis postquam exirassent, sacramentum hoc infarcirent; cum tamen sacramenti privati, non nisi illud aspèrantibus perniciofa sit.

Argumentatur ab adjuncto, quò probat victuros qui eum comedunt; scilicet ab adjuncta cibi veritate. Quo docet in illo uno verum nos passum consequi, non fucatum aut instantem, non transeuntem aut evanescentem, sed qui verum cibi officium præstabit, ut nos ad vitam æternam pascat. Quod autem inde Pontificii Transsubstantionem concludunt, quia se non cibum tantum, sed *vere* cibum dixit, frivolum est; cum *vere* cibum dixit ea ratione qua *cibum* se appellat, id est, *vere* spirituales animæ cibum. Quod ideirco adjecit, ut alios omnes animæ cibos & pabulum excluderet; scilicet, opera propria & aliena; Missæ sacrificium & indulgentias; quæ instant tantum &c. Nec vero magis transsubstantiatur Christus in cibum corporis iis verbis, quam in vitem *Ioh. 15, 1.* ubi *vera vitis* appellatur. Quod autem in eo altercantur & insistant, plus hic dici, quam si dixisset se verum cibum & potum esse, cum affirmet se *vere* cibum & potum esse, nihil aliud est quam *αγαλλοξήν* (de rebus levibus disceptare) quandoquidem quod hic *vere* se cibum dixit, ante *vers. 32.* verum se panem esse confirmavit. Pro eodem igitur *verum & vere* dixit.

Alio argumento ab effectis, docet nos Christum edendo & bibendo in eo vitam consequi; scilicet, quod sic efficiamur cum Christo uni. Vt Adamus vivebat in Eva, quæ ab illo desumpta est, & Eva in Adamo unde desumpta est: ut membrum cum capite, palmites &c. Cibus enim iste non transit ut alius, sed manet; non consumitur, sed perstat; eoque vitam æternam gignit. Hoc loco

vers. 54,

55.
Christi
carnem co-
medens qui
vere cibus
vita æterna donatur,

vers. 56,

&c.
cum eo
nascitur.

etiam evincitur esum & potationem hanc, fidem denotare, quandoquidem fide tantum unum sumus cum Christo *Iohan. 17, 20, 21.* & alibi. Christus habitat in cordibus nostris per fidem, *Eph. 3, 17.* Deinde notandum, cum dicere; non *qui manducavit; sed qui manducat*, continuationem fidei & communicationis in Christo notans.

Hic videmus viam sterni ad formidabile illud iudicium adversus Capernaum, quod in illum Iesus vibravit, *Matth. 11, 23, 24.*

Verf. 60.
Hic Christi sermo ducus confertur;

Proficiunt in pejus; nam ab obmurmuratione & disceptatione inter se ad doctrinæ condemnationem profiliunt, & ex surdistris penitus surdi fiunt; vel ex parum attentis auditoribus, ad audiendum prorsus alieni redduntur. Sermonem enim suavissimum & plenissimum consolationis, tanquam durum & aures eorum radentem rejiciunt; nec se amplius cum audire sustinere posse dicunt. Sic videmus Sathanam, gradatim homines in præcipitium æternæ damnationis impellere. A personæ odio ob sui reprehensionem, ad doctrinæ improbationem deducere, à neglectu verbi ad contemptum, à contemptu ad odium percellere. Est igitur impietatis via lubrica; est declivis seu præceps. Et Apostolus *Heb. 3.* peccatum insidiosum vocat. Quo magis vigilandum nobis erit adversus omnes Sathanæ *insidiosus Ephes. 6.* & laqueos. Nam à quibus primum hoc obtinet ut oscitenter & somnolente verbum audiat, ab illis &c.

quod impiorum propria culpa;

Deinde videmus impiis solemne esse id in Dei verbum impie rejicere, quod illismet ipsis hæret. Durities enim in illis erat, non in sermone. Sed fit ut quod homines graviter audiunt, & gravati minus intelligunt quæ dicuntur, quibus alioqui sermo facilis foret & obvius. Non secus atque homines sepe in cibos causam morbi rejiciunt, cum vitium sit in crapula aut in stomachi debilitate. Meminerimus igitur primum nos ipsos excutere, quam probum doctrinæ inuramus; quo animo venimus & qua attentione audierimus. Hinc est ut concludant se jure optimo ab illo deficere, ut qui minime ferendam concionem habuerit. Sic homines seipos fallere solent, cum rationes suas inconsulto Deo ejusque ore conficiunt.

Verf. 61.
quod hæc elementa non intelligerent ab eo reprehensi;

Christus cum hæc clam inter se insufurrarent, declarans sibi omnia eorum murmura comperta esse, illorum inscitiam perstringit, simulque instituit. Perstringit autem variis argumentis. Singulæ enim voces sin-

gula argumenta continent. Primum igitur argumentum est à subjecta doctrina. Hoc cunctine, inquit, scilicet, tam facile & quasi religionis veræ primum initium & fundamentum quod in promptu est, & quod est veluti lac piorum, non solidus cibus. Vide *Heb. 6.* Si differuissem apud vos de prædestinatione, de æterna providentia & præscientia, de admirabili Dei voluntate, qua quæ etiam verat fieri etiam decernit, &c. non equidem tantopere reprehendendi essetis. Eodem argumento utitur *Iob. 4, 10, 12. Heb. 5, 12, 13.*

Secundum argumentum est à subjectis auditoribus qui offendebantur, nempe quod essent ex discipulis Christi, qui nomen inter sui studiosos professi fuerant. Plus satis fuisset homines à se & à religione sua alienos, quæ dixerat improbare, suos autem & in sua schola educatos hoc facere, impietatem augeat. Vide *Iohan. 3, 10. Heb. 5, 12.* Tanquam si quis objiciat annum audienti præceptorum elementorum, literarum inscitiam; aut ut in Academia aliquot annos versanti, Grammaticæ ignorantiam. Et certe si quis ista ad nos accommodet, verendum &c. Puder enim me inscitia & ignorantia quæ in quibusdam deprehenditur.

Tertium argumentum ab adjuncto malo seu damno quod ex hac concione extraxerant; scilicet, quod impingentes ceciderunt. Nimum fuisse titubasse; sed impingere ut cadas, & tanquam pronus in terram sternaris, illud majorem improbitatem arguit. Dubitasse enim de doctrina proposita, alienum fuisset; aliquo etiam ejus fastidio quod non fuerit comprehensa ductum fuisse, item alienum; sed à Christo & à tota ejus doctrina deficere, perinde est ac si quis ad festucam cum vitæ discrimine impingeret.

quod impingentes ceciderint.

Duo objecerant; unum quod filius Mariæ & Iosephi non possit esse panis de celo, *vers. 41.* alterum quod carnem suam comedendam traderet, *v. 52, 60.* Iam vero utrique occurrit, & primum quidem utrumque nodum uno argumenti momento dissolvit. Nam suo ascensu, sicut ex resurrectione *Roman. 1.* & *Iohannis cap. 2. vers. 19.* Deitate astruit. Nam cum non curru vectus & assumptus, ut Enoch & Elias; sed propria virtute se in cælum subvexit, apertum Deitatis argumentum edidit. Eodemque argumento utitur *Iob. 1, 51. & cap. 3, 13.* Si ergo hæc non creditis, at veniet aliquando tempus cum ista videbitis quæ vos merito perfidiæ convictos teneant, & reos damnationis peragant.

Deinde

Verf. 62.
Christus suo ascensu in cælum rejicit calumniam de pura humanitate;

Et carnali comestione; Deinde eodem momento solvit difficultatem; docetque se nihil minus intelligere quam oralem manducationem, idque ab ad-
 verſis. Cum igitur in cœlis Christi ascenſu, præſertim cum in cœlis decreto Dei ad extremum diem manſurus ſit, convellitur carnalis præſentia.

Verſ. 63. *quæ quomodo accipienda & quomodo uti-
 lis?* Alia ratio qua probat ſuam carnem vitam conferre, ab adjuncto vivificante ſpiritu, id eſt, Christi divinitate, quæ carnem vivificam reddit, quam in unitatem perſonæ aſſumpſit. Vnde ſatis aperte indicat, dentibus & ore non ſe manducandum; quandoquidem ſpiritus ori ingeri, dentibus atteri, gutture deglutiri nequit; ſed fide tantum apprehendi. Hoc etiam adhuc confirmat ab inutilitate carnis ſuæ, tantum abeſt ut vitam conferat; quod quidem intelligendum eſt, ſecundum propoſitam materiam, & ad auditorum ſenſum accommodandum: ſcilicet, carnem Christi ſiquidem aut fuiſſet ſejuncta à ſpiritu, ut illi imaginabantur, aut carnaliter manducanda, ut illi eum dixiſſe ſomnia-
 runt, tum demum futurum inutilem; ſed conjunctam ſpiritu, & cruci pro nobis ſuffixam, vitam attuliſſe, & ſummæ utilem eſſe ſine qua nulla hominibus ſalus conſtat. Vnde concludit non debere eos ipſius verba ad carnalem manducationem torquere, cum quod de carne ejus dixit vitam conferente, de ſpiritu ſuo & de vita quæ ab illo ſpiritu manat, intelligi velit: tametsi videtur hæc verba ad Euangelii prædicationem referre, per quam fide Christum manducamus atque acquirimus. Nam Petrus huc reſpexiſſe videtur *verſ. 68.* Ex quo illud elicitur, nullius cujuſque hominis pietatem aut meritum nobis aliquid ad vitam conferre poſſe; non ſi talis inveniretur qui omni labe peccati careret, nec unquam peccato vitiatuſ fuiſſet. Nam ſi alicujus caro profuiſſet, certe Christi caro hoc feciſſet; ſed ne Christi ipſius caro nobis profuiſſet, niſi aſſumpta in unitatem

perſonæ cum Deitate.

Cauſa admurmurationis ſubmota, quam illi comminicebantur in Christi verbis, aliam ſubjecit, & crimen à ſe depulſum in illos confert. Eſtque argumentum à diſpari-
 tate: ſcilicet, veſtra infidelitas cauſa eſt hujus admurmurationis, non autem ulla in meis ſermonibus aſperitas. Fides enim hunc vobis ſermonem ſuavem & amœnum reddidiſ-
 ſet, utpote qua carnis meæ participes fuiſſetis. Hinc colligitur argumentum eſſe infidelitatis, ſi quis facile offenſionem accipiat ex qua deſluat. Fide enim illuminamur, ſi-
 ne qua atra nox mentibus noſtris offunditur *1 Pet. 2, 7.*

Iohannes diligenter colligens Deitatis Christi argumenta, atexit Christum hoc non conjectura affirmaviſſe, ſed ſcientia; ea-
 que non ex admurmurationibus & diſceptationibus, ſed priuſquam nomina ſua in religione Christiana profeſſi eſſent: ne quis illum ejus rei ignarum putaret, quod tam prolixam concionem apud eos inſtituiſſet; maxime quod Iudam in Apoſtolatus ſocietatem aſſumpſiſſet. Ejus rei exemplum præbuerat in Nathanaële, *Ioh. 1.* item in iis quibus ſe non credebatur, *Ioh. 2.* tametsi illi Christo crediderant, id eſt, nomina ei dederant. Quiſque igitur ſtudeat ſe Christo probare: ſed ſi hominibus, id eſt, Eccleſiæ ſe non prober, nedum Christo. Vna quoque notatur Iudam non credidiſſe, ne quis eum fide excidiſſe calumniatur; ut fidei perſeverantiam, &c.

Infidelitatis cauſam ſuperiorem aſſignat, *Verſ. 65.* de qua prius, nempe quod à Patre ſibi dati non ſunt, & quod à Patre edocti non ſunt. Utitur autem argumento à teſtimonio, nempe experientia. Et certe communis experientia virorum qui ingenioli & literati ſunt, qui tamen veritatis capaces non ſunt: contra hebetum & craſſiorum, qui in Christum credunt, hac de re nos certiores faciat.

I O A N. cap. 6. à *verſ. 66.* ad finem Capit.

66 Ex eo tempore multi diſcipulorum ejus pedem retulerunt: nec amplius cum eo verſabantur.

67 Dixit ergo IESVS duodecim illis; Num & vos vultis abire?

68 Reſpondit ergo ei Simon Petrus, Domine, ad quem abibimus? verba vita æterna habes:

69 Et nos credidimus, & ſcimus te eſſe Christum illum Filium Dei viventis.

70 Reſpondit ei IESVS; Nonne ego vos duodecim elegi? & tamen unus ex vobis eſt diabolus.

71. *Loquebatur autem de Iuda Simonis filio Iscariota: futurum enim erat ut hic proderet eum, quum esset unus ex illis duodecim.*

A N A L Y S I S.

Effectum per accidens seu eventus præclaræ Iesus concionis, defectio: quæ amplificatur à subiecto discipulorum, & adjuncto, quod non amplius conversabantur cum Christo.

Vers. 67. Huius defectiois adjunctum erat, quæstio; quæ subiecto à quo & ad quod declaratur, item formas; an duodecim vellent ab eo deficere.

Vers. 68. Cujus effectum est, responsum Petri omnium nomine se nolle deficere; quod confirmat à proprio Christi adjuncto, quia Christus solus haberet verba vitæ.

Vers. 69. Deinde ab adjuncta fide & cognitione sua; cuius subiectum proponitur, Iesum esse Messiam Filiumque Dei.

Vers. 70. Christus cognosceps maxima ex parte verum fuisse quod Petrus dixit: aliquosque tamen negat quod ab illo dictum est, argumento disparato, non omnes credere duodecim, quia unus non creditur; quam illius unius infidelitatem amplificat à diversis, quod quamvis illum cum reliquis duodecim elegerit, non tamen creditur: quod porro exaggerat ab adverso, quod diabolus sit.

Vers. 71. Ab adjuncto nomine illum describit Euangelista: item à relato, porro ex adjuncto numero duodecim, & effecto quod patraturus erat, nempe quod Iesum proditurus erat.

M E T A P H R A S I S.

66. **H**Ac occasione accepta, perlieque etiam ex his ipsis qui sua nomina inter Christi discipulos professi fuerunt, Christo sua defectione veluti terga obverterunt, neque se amplius ad sacras eius conciones audiendum aggregarunt.
67. Qua defectione Iesus commotus, sic duodecim Apostolos affatus est; numquid & vos quos ego Apostolatus honore cumulavi, pravo istorum defectorum exemplo impulsus à me itidem (ut illi) discessionem facietis. Cui Petrus reliquorum omnium nomine (de quibus ex charitatis lege haud secus quam de seipso iudicabat) respondit: Domine, nemo est nec in cælo nec in terra, ad quem cum abs te discesserimus isto nos recipiamus; ut qui unus verba quæ vitam conferant habes. Et quidem, ut pro collegis meis omnibus rem suscipiam; vos omnes cognito quod tu es Christus ille filius viventis, in te quoque nostram fidem habemus.
70. Iesus hoc Petri responsum, duodecim omnium suffragio comprobatum noscens, ad omnes dixit: Negari quidem non potest, quin ego vos ex universa Iudeorum natione ad summum Apostolatus dignitatis fastigium extuli; tamen non est omni ex parte verum quod respondiſtis, quandoquidem unus est, & idem unicus, qui tantum abest ut in me credat, ut propter in-

signem ejus nequitiam quam suo tempore in lucem proferet, diaboli potius quam hominis appellationem jure obtineat. Quod quidem intellexit de Iuda Simonis, non Alphet filio, sed de eo qui & Ischariotes dictus est. Nam is erat qui illum nefarie proditurus erat, cum tamen ex numero duodecim Apostolorum unus esset, pari cum cæteris potestate & auctoritate præditus.

Summa est, adversus Apostolatum Apostolorum confirmatio.

Cujus partes { Factum à quamplurimis discipulis.
confirmatio adversus Apostolatum { Faciendam ab Apostolorum uno.

P R A X I S.

Tametſi eorum difficultatibus abunde occursum esset, cum re tum verbis: re quidem quod Christus se eorum conscium declarasset, quæ illi inter se clam insurrabant, verbis vero quod nodos quos illi sibi necessebant dissolvit: tamen consilium de defectione captum prosequentes, dorsum Christo obverterunt, neque amplius cum Christo conversantur.

Vbi si causam hujus perfidie & perfidie defectionis quaras, & ad quod infructuose terræ genus *Matth. 13.* comprehensum hos apostatas referendos esse censendum sit.

Respondeo, causam fuisse hujus mundi cupiditates: quibus cum nec Christus satisfecit, & eas porro acriter perstrinxit, ilico levissimas deficiendi causas vel occasiones potius arripiebant. Tametſi enim obtendant defectionis causam Christi sermonis asperitatem & duritiam, tamen fons defectionis fuit libido cupiditatis suæ explendæ. Sunt igitur terra spinosa; cingendæ igitur & frændandæ sunt cupiditates: disciuntur enim disfluunt, & nostrum in itinere profectum impediunt, & vento spirante, nos retro agendi in causa sunt. Effrænes nos præcipitant in profundum perditionis. Strenue igitur adversus illas depugnemus, quæ nos advctum pugnant, & si succubimus conficiunt. Quamobrem patienter feramus doctrinam, qua cingulum circumdatur, frænum injicitur, ne idem nobis quod istis eveniat.

Defectionem notat metaphora retrocedendi. Qua voce peccati atrocitas notatur, quod retrocedendi. Nam subsistere in medio itinere, vituperii est: & ad

& ad alteram partem defletere: sed *regredi*, omnium terretimum. Vide 2 *Per.* 2, 20, 21, 22. Quod si Deus tam severe Loti uxorem ultus sit quod *respectaveris* tantum, non autem *retrocessit*, &c. Quantum autem hoc facinus sit, apparet ex usu hominum communi, unde etiam hæc loquutio desumpta est. Indigne enim ferimus, si quis averta à nobis facie tergum nobis obvertat. Quod non tantum metaphorice alibi, sed apud *Ezechielem* plane & vere factum esse queritur Deus *cap.* 8, 16. Quod idem an non a nobis patrat, quoties dorsum nostrum obversum est Dei cultui in Ecclesia, facies autem in pocula, vel in ludos, vel in lucrum.

Et defuerunt, Eandem defectionem describit ab adjuncta defuetudine cum Christo. Quod jam de iis enunciatur qui concionibus non adsunt.

Verf. 67. Cur Christus quaesiverit an Apostoli etiam velint abire? Cum superiore versu docuisset Christum non esse falsum sua opinione, quod plerisque fide minime imbutos dixerat, quandoquidem eventu ilico hoc comprobatum est, dum plures defecerunt; sequentibus hoc capite versiculis docet, Christum Iudæ etiam casum prævidisse. Hac itaque quaestione non id agitur ut Christus ignotum aliquid ab illis expiscaretur, sed tantum ut ex eorum responso occasionem captaret Iudæ perditam nequitiam prædicendi. Interim tamen hac quaestione argumentum complectitur, quo illos à defectione depellit; vel potius argumentum vulgo à pan, ad defectionis crimen excusandum aut confirmandum usurpatum, in contrariam partem ab adjuncta in Deum injuria retorquet. Cum enim hominibus justum prope & illis concessum arbitrentur, ut se multorum exemplo conforment, Christus contra insistit; scilicet, eos tanto minus defecere à se oportere, quanto plerique defecerant. Quanto enim major Christo jam erat illata & irrogata injuria, tanto esse debebant discipuli sollicitiores ne tristitiæ tristitiam adderent. Satis enim fuit, & plus satis, &c. Ne igitur putemus nobis mala licere, quod à pluribus illud fieri videamus, hoc est Sodom argumentum *Gen.* 19. Aulici Achabici, 1 *Reg.* 22, 12. Contra, ut docet *Iohannes capite ultimo*, utamur potius aliorum defectione ad nostram confirmationem.

quod in illis foret intolerabile; Alterum argumentum est à subjecto, quod scilicet duodecim eo honore essent apud Christum, ut si alii defecerent, in illis tamen tanto honore & donis à se affectis hoc summe intolerandum foret; hinc *Achi-*

tophelis à Davide, & *Abfalonis* defectione atrocior erat. Quo igitur quisque majoribus beneficiis affectus est, eo est turpioribus à veritate decessus. Quo idcirco aut lautius, aut honoratius, aut diuturnius in Evangelio viximus, tanto nequior est defectione: tæpius ad Mensam Domini adhibiti sumus, &c.

Responso Petri nomine reliquorum proponitur; scilicet, non esse equam a Christo descendum. Nam *nemo est in caelis praeter te, & in terra nemo tecum, Psalm.* 73. Cujus rationem reddit ab adjuncto verbo vitæ, quod Christus solus habet; ubi longe aliam causam suam in Christo permanentis reddit, quam quæ plebem impulit ut Christum tam studiose sequerentur. Illi enim spe pastus consequendi ducuntur, hi vero suavitate sermonis Christi. Et hæc est illa aurea catena quæ nos cum Christo concatenatos firmiter devincit, nec nos unquam excidere patitur; alii Christo per ventrem alligati sunt, discipuli per aurem; vel per aurem potius ad cor eorum demissa catena est, & ibi vinculo fidei commissa illos fortiter retinet. Atque hæ sunt veræ chordæ quibus Christo alligamur; reliquæ catenæ tanquam stipula igne flagrante facillime rumpuntur, & tanquam arenarum (*morter made of lime and sand* seu intrituum (*fiber not thoroughly boy led or fined*) male mistum dissolvitur. Notandum igitur, vitam in Christum obsignatam verbo per fidem accepto ad nos derivari.

Notandum etiam in fide conjungi certam notitiam, adversus eos qui fidem suam aliorum veluti manicis appingunt, & suam ad procerum Ecclesiæ fidem accommodant; idque eorum qui nundinantur hominum animas. Vix hoc admittent in mercibus emendis, ut venditoris verbo absque ulla exploratione mercium credant; nostrarum igitur anima nobis vilior mercibus perituris erit? Vide quæ alibi annotata sunt. Item exemplum Berthoënsium.

Petrus hoc versu summam totius concionis, hoc capite comprehensæ complexus est. Constat enim Christum Messiam esse; & eundem Filium Dei esse, quod est à celo descendisse. Hinc liquet non satis esse constitutum apud se habere nunquam a veritate nos defectores, nisi hujus cum animo nostro constitutionis justæ rationes constent, quibus iudicium nostrum incumbat, ut hoc loco factum est. In quo graviter à nostris hominibus peccatur, qui propensione quadam in veritatem se religioni veræ

Verf. 68. quod illi nolent quia verba vite perierunt:

hinc fides cum notitia conjungitur.

Verf. 69. Responso Petri hujus concionis summam.

Verf. 70.

71.

Christus
 responfo suo
 Apostolos
 in veritate
 confirmat,

addicant, cum tamen nulla rationum sub-
 strato & subiecto fundamento sustententur.

Christus tanquam peritus Pastor, confir-
 mat firmos & firmiter consistentes in veri-
 tate. Vide 2 Pet. 1, 12. Confirmat autem ar-
 gumento à comparatione majorum, quasi
 dicat: nihil vos moveat quod ii deficiunt
 qui sponte se mihi adjunxerunt, quandoqui-
 dem non deest qui à me electus deficiet; nec
 vos moveat quod ii qui aliquandiu me audi-
 verunt deficiunt & recedunt, quum ex iis
 recedet qui ab initio mecum fuerit; non of-
 fendat vos quod auditores deficiant, quum
 ex ipsis præconibus unus me prodet: deni-
 que non debet offendere, quod tot præcla-
 rorum miraculorum testes & spectatores
 tedio affecti me deserunt, cum qui miracula
 etiam pro me edidit, desertor & traditor fu-
 turus est. Quo docemur, nullius cuiusque
 aut doctrinam aut autoritatem tantam esse,
 quæ nos ad illius in defectione societatem
 pettrahat. Si angelus de cælo &c. Tamen si
 heperus aut lucifer è cælo caderet, &c.

Et scanda-
 lum ex Iu-
 dae tradi-
 tione eis
 præripit:

Simul etiam hac prædicatione scandalum
 ex Iudæ traditione præripit: cum ut intelli-
 gant se imprudente hoc non esse factum,
 tum ut eos minus cum accideret percelleret.
 Præterea hoc modo Apostolos ad sui
 explorationem, & cautiorem & circumspic-
 tiorum conversationem revocat, dum inde-
 finite hoc pronunciet; sicut etiam eos alio
 loco fecisse constat, cum quisque quæreret
An ego sum? ob eamque causam articulatum
 non compellat Iudam, ut omnes hac admo-
 nitione proficerent: nosque admoneat, quod
 plerique ex iis qui Euangelium profitentur,
 perituri sunt. Tamen enim non dicitur ti-
 num ex duodecim periturum, tamen cum
 dicitur, *Non omnes qui dicunt Domine, &c.*
 Et cum tria terrarum genera, infructuosa

esse pronuncientur, cum bona & mala in re-
 te Euangelii conclusa teneri dicitur, eun-
 dem effectum hæc habere debent, quem hoc
 dictum Christi in duodecim discipulis; ut
 scilicet nos exfuscitet ad excubias agen-
 dum. Nam si cum exercitu totus Israël
 lustrabatur ut unus tantum ad supplicium
 raperetur, metus & sollicitudo ad omnes per-
 venit; quanto magis cum tot Euangelium
 profitentes, &c. Si urbi alicui indicium hoc
 fieret, fore scilicet, ut certa nocte unus ex
 civibus à latronibus spoliaretur, & vita pri-
 varetur, quis ex illis civibus totam illam no-
 ctem non ageret excubias. Sequamur igitur
 consilium Pauli 2 Tim. 2, 20, 21.

Quod autem *Diabolum* illum vocat po-
 tius quam diabolicum, eo notare voluit in-
 dignam impietatem & nequitiam, sicut &
 Iudæi Christum *Beelzebub* vocarunt, ut illi
 insignis impietatis & inusitata notam inu-
 rerent. Quam formam loquendi nos etiam
 usurpamus in eos qui egregie truces & effe-
 ri sunt. Ministri enim nequam omnium sunt
 teterrimi. Vna etiam hac loquendi forma
 Iudam insanabilem & irrevocabilem esse de-
 claravit. Sal enim mundi si infatuatus & in-
 sipidus fuerit, quo salietur?

Notandum *electionem* hoc loco non re-
 ferri ad arcanum Dei consilium (nam secun-
 dum illum sensum Christus ipse testatur Iu-
 dam non fuisse electum: *scio enim*, inquit,
quos elegit, Job. 13.) sed pro electione ad præ-
 stans Apostolorum ministerium.

Notandum porro Christum ipsum Iudam
 jam *Diabolum* appellare, tamen nondum
 Diabolus prodicionem Christi in mentem
 ejus injecerat. Et prius dictum est cum non
 credidisset. Quod adversus eos notandum est,
 qui Iudæ exemplo fidei constantiam & im-
 mobilitatem labefactare conantur.

I O A N. cap. 7, vers. 1.

Versabatur autem IESVS post hæc in Galilea: nolebat enim in Iudæa versari,
 qui. studebant eum Iudæi interimere.

A N A L Y S I S.

Notat Christi conversationem & commora-
 tionem in Galilea, quam arguit à disparato,
 quia noluit versari in Iudæa: cuius causam efficien-
 tem indicat, studium Iudæorum & conatus eum
 interficiendi.

M E T A P H R A S I S.

Iesus finito Paschate quod superius instare
 dictum est, in Galilæam rediens, ibidem in

ministerio suo perrexit. Ob eam enim causam
 noluit in Iudæa ministerium exercere, quia
 Iudæi (Hierosolymitani præsertim) illi vitam
 antequam munere suo plene defunctus fuerat
 eripere conati sunt.

P R A X I S.

Causam reddit Iohannes cur Christus,
 qui Paschati (de quo supra Job. 6, 4.) in
 Iudæa adfuit, ibi tamen commoratus non
 fuit.

fit, sed illico exacto Paschate in Galilæam revolavit. Tamen enim Galilæi non fati honorifice illum acceperant, tamen voluit potius ibi quam in Iudæa agere, ubi illi tuto esse non licuit; non quod periculum extimebat, sed ut Dei providentiæ inserviret, ad suam vitam usque eo prorogandam, quoad veniret tempus à Deo præstitutum.

M A R C. cap. 7, à vers. 1, ad 14.

Tunc coguntur ad eum Pharisei, & quidam ex Scribis, qui venerant Hierosolymis.

2 Et quum vidissent quosdam ex discipulis ejus pollutis manibus (id est illotis) edere panem, conquesti sunt.

3 Nam Pharisei & omnes Iudæi, nisi pugno laverint manus, non edunt, tenentes traditionem seniorum.

4 Et à foro venientes, nisi loti fuerint, non edunt. Et alia multa sunt quæ acceperunt tenenda, nempe lotiones poculorum, & sextariorum, & aramentorum, & lectorum.

5 Deinde interrogarunt eum Pharisei & Scriba; Quare discipuli tui non ambulavit secundum traditionem Seniorum, sed illotis manibus edunt panem?

6 Ille vero respondens dixit eis; Bene certe prophetavit Esaias de vobis hypocritis: ut scriptum est; Populus iste labiis me honorat, cor autem eorum procul abest à me.

7 Frustra vero me colunt, docentes doctrinas, quæ sunt mandata hominum.

8 Nam omisso mandato Dei, tenetis traditionem hominum, lotiones sextariorum & poculorum: aliaque similia hujusmodi multa facitis.

9 Præterea dixit eis; Sane belle aboletis mandatum Dei, ut traditionem vestram servetis.

10 Moses enim dixit; Honora patrem tuum & matrem tuam, & Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur.

11 Vos autem dicitis; Si dixerit quispiam patri vel matri, Corban (id est donum) est quocumque à me jurari posses, insons erit.

12 Nec permittis amplius eum quicquam præstare patri suo aut matri suæ:

13 Irritum facientes sermone Dei traditione vestra quam tradidistis: & similia hujusmodi multa facitis.

M A T T H. cap. 15, à vers. 1, ad 10.

Tunc quidam qui Hierosolymis advenerant Scribae & Pharisei, adierunt IESUM, dicentes;

2 Quare discipuli tui transgrediuntur traditionem Seniorum? non enim lavant manus suas quum edunt panem.

3 At ille respondens dixit eis; Quare & vos transgredimini mandatum Dei per traditionem vestram?

4 Nam Deus mandavit, dicens; Honora patrem tuum & matrem, & Qui maledixerit patri aut matri, morte moriatur.

5 Vos autem dicitis; Quicumque dixerit patri aut matri; Donum est quocumque à me jurari posses, insons erit: & nequaquam honoraverit patrem suum aut matrem suam.

6 Et irritum fecistis mandatum Dei per traditionem vestram.

7 Hypocrita, bene de vobis prophetavit Esaias, dicens;

8 *Appropinquat mihi populus hic ore suo, & labiis me honorat: cor autem eorum procul abest à me.*

9 *Sed frustra me colunt, docentes doctrinas quæ sunt mandata hominum.*

A N A L Y S I S.

MARC. A. Adventus quorundam ad Christum in 7, v. 1. Galilæa versantem, qui describuntur a subiecto duplici personarum, nempe Phariseorum & aliorum Scribarum, & loci, exponere videtur ex effectibus sibi quare venerunt, venerant nempe ut carperent aliquid in Christo.

Vers. 2. Subiectum reprehensionis notat, discipulos Christi; causam reprehensionis, quod viderent eos cibum capere immundis manibus: quæ sua causa declarantur, nempe illotis.

Vers. 3. Quæ causa confirmatur à testimonio humano, nempe Phariseorum atque adeo Iudeorum consuetudine, sepe lavandi ante cibi sumptionem. Quod altero testimonio confirmatur, nempe Patrum traditione.

Vers. 4. Hujus lotionis superstitionem amplificat duplici subiecto, prioris loci, qui lotionis occasionem præbuit: deinde subiecto circa quod, nimirum lotionem sacram poculorum sextariorum, aramentorum, lectorum seu mensarum ad quas acumbant.

Vers. 5. Effectum villonis, qua videbant discipulos capere cibum illotis manibus; item consuetudinis & traditionis est, aculeatio Christi quod discipulos melius non instituerat. Cujus aculeationis causam assignant, inajorum traditionem, præterita sua lavandi consuetudine, quam Evangelista notaverat, tamen illa etiam implicite notatur.

MATTH. 15, 3. Quæstionis aculeatoris per Phariseos & Scribas propositæ effectum est, altera quæstio aculeatoris; quæ sua forma exprimitur, quare violatis præceptum Dei; quæ exaggeratur duplici comparatione minoris, hominum qui sunt inferiores Deo, & mandati cui traditio sine mandato inferior & infirmior est. Cui non repugnat quod 6. v. Marc. entalmata vocentur, quia quæ primo & initio ante actis temporibus libera & arbitraria erant, consuetudinis tyrannide & pejoribus subinde succedentibus legis vim obtinuerunt.

MARC. 7, 6. Causam hujus injustæ per Phariseos criminacionis, ostendit esse hypocritam; quam confirmat testimonio Prophetæ Elaiæ, ubi etiam hypocritam ex Propheta definit, honoré Deo foris exhibere, intus vero in corde procul à Deo alienos esse.

Vers. 7. Dein falsi cultus ex eodem Propheta accutat; quam describit ab efficiente causa, nempe quod sit ab hominibus; deinde ab adjuncta mercede, nempe quod frustra hoc faciunt, ubi est meiosis, minus enim dicit quam intelligi vult.

Vers. 8. Confirmat quod dixit de falso cultu à specie, nempe pertinaci observacione traditionum suarum: quæ suis partibus enumerantur, & amplificat adjuncto, præteritione & desertione mandatorum Dei.

Vers. 9. Illud argumentum ab adjuncto exaggerat à comparatione majoris, non tantum neglectui habere mandata Dei, sed porro eadem irrita facere, quod etiam aggravat à fine, ut suas traditiones observent.

Vers. 10. Speciem mandatorum proponit quæ irrita faciunt, ut observent suas traditiones, sicut vers. 10, 11, 12. & infinite in fine 13.

METAPHRASIS.

AD Iesum vero in Galilæa agentem, con- MARC. 7, 1.
veniunt plerique Pharisei cum nonnullis
Scribis. Qui (in utroque genere) ex primariis
ut pote Hierosolymitanis esse videbantur. Hi
cum obserassent certos quosdam ex discipulis
Iesu illotis manibus (sunt illi non secus atque
communes & spiritualiter immundas judicabant)
cibum capere, de iisdem apud eum quarunt. Nam
Pharisei atque adeo Iudæi omnes ab illis in errorem
inducti, nisi manibus ad cubitum usque in aquam
ad lavandum immergis, cibum non capiunt, traditionem
Antecessorum suorum mordicus retinentes. Quinimo à
foro venientes, ubi nullam immunditiam legalem
contraxerunt, non prius edunt quam sacra
quodam lotione (ut ipsi animo suo confitentur)
se purgant. Sunt & alia pleraque ad quam
servacionem religiose, vel potius superstitiose, se
ipsum constrinxerant: in quo genere sunt poculorum
sextariorum, aramentorum & mensarum lotiones
(eorum opinione) sacra. Quamobrem Pharisei & Scribæ supra commemorati,
Iesum in hunc fere modum interrogant. Qui sit
quod discipuli tui à te (ut videtur) parum commode
aut præceptis aut vitæ exemplis docti & instituti,
ad majorum nostrorum traditionem se non conformant,
cibum illotis manibus sumant. Quibus Iesus; quamobrem
vos mandatum non traditionem, Dei non hominum violatis,
insano fervore traditionum vestrarum abrepti. Sed in vos aptissime
simeque convenit, quod olim in sua ætate homines
cecinit Esaias: sicut scriptum est, populus
hic in externo cultu præstando perquam sedulus,
corde & animi affectu (quæ ego cum primis à
cultoribus meis exquiri) quam longissime remoti
sunt, sicut quæ locorum intervallo plurimum
dissita sunt. Et quod adhuc atrocius est,
hunc ipsum cultum externum modo & larvatum
ab hominibus confictum tamen mihi adhibent:
hoc ipsi non modo operam & oleum perdentes,
sed graves sibi pœnas accersentes. Præteritis etenim Dei mandatis
pertinaciter hominum traditiones revincetis,
ut sunt sextariorum & poculorum religiosa lotiones,
& alia pleraque, quæ commemorare propter

9. propter numerum fastidium auditoribus mo-
 10. veret. Adjunxit praterca: parum est vobis
 Dei mandata studio traditionum neglectui
 habere, nisi eadem etiam irrita faciat, ut
 11. traditiones vestras observetis. E multus uti-
 num tantum commemorabo. Edixit etenim
 per Moſen Deus, Honora patrem tuum &
 matrem tuam. Quem honorem gravissima
 mortis poena sancit, siquidem quis usque co
 in parentes inſociosus foret, ut patri aut ma-
 12. tri malediceret. Vos autem docetis, si quis ira
 in parentes percitus, corban (per donum quod
 super altare offertur) jurans, seque omnibus
 divi devoverit, se parenti egeſtate laboranti
 non ſubventurum, is ab officio juvandi paren-
 13. tis penitus abſolvitur. Sic per ſpeciem voti re-
 ligioſe praſtandi (quod non violandum ſed
 morte pleitendam & vindicandum erat) non
 permiſiſtis eum officii quidquam patri aut
 matri exhibere, omnemque hoc modo verbo
 Dei autoritatem abrogaviſtis, ut traditionum
 veſtrarum (ſcilicet) autoritatis illibata ſit,
 ejus ſimilia non pauca facit, que nunc com-
 memorare alieni certe & infructuoſum foret.

P R A X I S .

A Postolos à Phariſæis & Scribis ob gu-
 ſtatum illotis manibus panem, primum
 reprehendiſtos, deinde apud Chriſtum accuſa-
 tos, Chriſtus defendens rem omnem, prater
 ritos Phariſæis & Scribis, apud reliquos ple-
 bem & Diſcipulos plenius edidiſſet.

Cujus partes { Calumniantium & accuſantium
 Phariſæorum de guſtato illotis
 manibus cibo, reſutatiõ.
 ſunt, { Illius doctrinæ, præteritis præſactis,
 apud doctiles uberior explicatio.

MARC. 7,
 1, & c.
 Phariſæo-
 rum ca-
 lumniandi
 animus,

Quod Phariſæi & Scribæ tam longum
 iter calumniandi cauſa ſuſcipiunt; docet
 quantos labores impii exanthlant, ut ſe per-
 dant, & judicium accerſant gravius. Quod
 reprehendunt Diſcipulos, eoſdemque apud
 Chriſtum præceptorem accuſant, tanquam
 aliquid fecerint quod eos prophanos argue-
 ret, videmus ampliffimos patres & graviffi-
 mos doctores ſe in rebus ludicris & pueri-
 libus torquere, in tanquam in iis prora & pup-
 pis religionis poneretur, atque ex iſſdem nug-
 is, aliis negotium faceſſere. Nam ſi hic mos
 illis collibuiffet, non tamen debebant alios
 ad eorum imitationem adigere, ſed liberum
 hoc aliis permittere, ut ſuo illud arbitratu
 vel admitterent vel rejicerent: ſuperbum
 enim quiddam eſt, alios omnes ad tuum a-
 gendi ritum adigere.

Quod à Chriſto quaerunt cur ejus diſci-
 puli hoc faciant, eo ipſo conantur Chriſto
 ignominia notam injurere, qui melius ſuos
 diſcipulos non inſtituerit. Ex quo intelligi-
 tur noſtros omnes errores & lapſus, ad reli-
 gionis ſanctiſſimæ quam profitemur fidem
 elevandam ab advertariis rapi. Vide locum
 Rom. 2. Propter vos nomen Dei, &c. Nec tan-
 tum in Deum & cælum ora impiorum la-
 xantur, ſed ſolvuntur etiam in pios omnes
 qui ejuſdem plume aves reliquos damnant. Quod
 eo magis ſollicitè cavendum, quo plerique
 ex ſectariis vitam inculpatam externa ſpe-
 cie agunt. Deinde, quod hypocritæ ad tra-
 bem in propriis oculis cæcutescentes ſunt, ta-
 men ad ſecticam in noſtris oculis oculati
 ſunt & acres.

Cauſam reprehentionis ſimul & accuſa-
 tionis oſtendit Evangeliſta, ſcilicet quod tra-
 ditionem à majoribus acceptam obſervan-
 tes, diſcipuli Chriſti intelligebantur nulla
 ejus obſervandi cura duci.

Irridet Chriſtus eorum projectam impu-
 dentiam, quod ſpretis Dei mandatis, tra-
 ditionum tenaces eſſent. Quod dictum pute-
 mas omnibus iis qui ut cupiditatibus ſuis ſa-
 tiſfaciant mandatum Dei, Sabbathi ſcilicet
 obſervationem &c. violant. Nam ſi totius
 conſilii decretum non ſit cum fraude divini
 mandati obſervandum, nedum privati ho-
 minis juvenilis cupiditas.

Præceptum de parentibus colendis vaſer-
 rime eluſerant; Deum quidem (ſpecie) pa-
 rentum loco ſubſtituentes, re vero ipſa ſe-
 ipſos in parentum locum inferentes. Paren-
 tibus enim vitæ ſubſidia à ſuis poſtulantibus,
 regerere filios aut nepotes docebant, ſe
 non quidem recuſare opem illis ferre quod
 juraverint & ſe diris devoverint ira perciti;
 ſe hoc non facturos, ſed eam rationem in
 illis juvandi inire velle, qua cum & ad Deum
 honos, & ad illoſmet ipſos (patrem dico &
 filium) quaſtus longe uberrimus redundar-
 er. Oblaturos enim ſe donum Deo, quod
 utriuſque commodo cederet, & Dei omnis
 generis benedictiones evocaret; cum pecu-
 nia in parentes collata, vel aliud vitæ ſubſi-
 dium cito evaneſceret, illiſque modo profu-
 turum ſit, idque in hac vita ſolum. Quam
 mandati corruptelam peperit Sacerdotum
 intolerabilis avaritia; ad quos cum oblatio
 rediret, palam eſt, eos nec parentis, nec fi-
 lii, nec Dei, ſed ſuam & propriam cauſam
 procurariſſe, avaritia quædam ſucata, & Theſ-
 ſal. 2.

idque ex
 traditio-
 num tena-
 citate;

Verſ. 6, 7.
 illa à Chri-
 ſto irriſione
 recunditur.

MATT. 15, 4, & c.
 Oblatione
 divina
 præceptum
 de parenti-
 bus Phariſæi
 violaverant;

sal. 2. Quod si impii juramenti tam tenaces fuerunt, quam nos religiose legitimum juramentum & votum tueri convenit? Hanc expositionem corrigo ex *Phylone Indæo*, de qua vide quæ adnotavi in *Matth. 15, 5. in secunda parte Bibliorum Anglicorum.*

quo Deum
ipsum igno-
minia affe-
cerunt,
Hac autem strophæ (*subtily in arguing,*

subtily in arguing, primum Deum ignominia affecerunt: non tantum quod mandatum de colendis parentibus irritum fecerant; sed quod sacrificia furto surrepta Deo exhibebant; cum lex ex honeste partis, atque ex propriis facultatibus, sacrificia & oblationes fieri jubeat. Hoc enim erat templum in speculancam latronum transferre, *Ier. 7, 9, 10, 11.* Tantum autem abest ut Deus illa sibi consecrari velit quæ ad indigentium refectio- nem spectant, ut ipsi ante consecrata famelicis pascendis exponat; ut in pane propositionum cernitur. Huc refertur etiam; *miseriam dico & non sacrificium.* Et sicut Deo placuit ut Anna lactandi filii causa domi maneret, nec Ierosolymitanum templum peteret; sic non minus illi placet, ut filii externum potius Dei cultum omitterent, quam parentes desertos paternerent; tantum abest ut nova & voluntaria vota suscipiant. Atque an officio parentes satisfecisse existimarent filii, si pro ipsis Deum precati Deoque sacrificia macrantes (ut *Iobus*) de alienatis pro liberis non fuissent solliciti? Quin potius ut parentes non tantum alimenta præbebant, sed & vota filiorum nomine Deo faciebant, ita filii parentum causâ utrumque præstare debent.

Et homines
exultant:
Præter Dei ignominiam homines etiam cum patrem, tum filium expilant; præterquam quod filius & nepotibus Dei iram superaddant. Quod certe nihil aliud erat, quam animas hominum tanquam mercem venales exponere. Ex quo intelligimus, quam ingens malum sit avaritia, in Ecclesiæ præsertim proceribus; ut quæ falsâ dogmata cudit & fingit.

hic quam
gratum
Deo offi-
cium pa-
rentibus
præstitum,
Hic notemus quam gratum Deo sit officium quod parentibus præstatur; quamque nulla de causâ iis prætermittendum sit, qui suum Deo obsequium probare volunt. Et certe quoties nos vivere recordamur, toties mentem nostram subeat nos hoc beneficium ab illis accepisse, quodam modo & per illos eodem frui, quo accendatur studio Dei obsequendi. Hinc apparet quam sunt iniqui Pontifici, qui non permittunt ut Monachi claustris exeant, tamen si parentes fame peri-

turi essent in plateis. Quod quidem tam impium est, ut ex *Papists* quosdam hoc ipsum pudeat profiteri. Quis Dominus Sabbathi violationem indulget nisi quibus bos in foveam incidit? Et *Marc. 7, 12.* Christus affirmat eos non pati ut præterea quid officii parentibus præstent; non quod interminarentur liberis ne quid ad oblationem officii superaddant, sed quod doceant hoc satis esse. Sic *Matt. 23. Clavem scientiæ sustulistis, nec ipsimet ingredimini etc.* Vbi notandum est, quod sit liberum aliquid permittere quod illi ut faciat necessario incumbit, perinde ac si omnino illum depulisset.

Præterea observandum, partem imperati quod mo-
xime in vi-
tæ subsi-
diis.
Præterea erga parentes esse ut illis vitæ subsidia cum opus fuerit filii suppeditent. Ut sicut parentes illis alimenta tum suggeriebant, cum illi parando proprios cibos inepti essent; sic vices illi rependant parentibus decrepitis aut exhaustis, *1 Tim. 5.* Hinc *Ruth. cap. 4, 15.* nepos Naomitis dicitur qui ejus canitiem pasceret. Exemplum propono in Iosepho, non enim brutas aves imitari debemus, quæ a suis matribus educatæ & ad provolandum edoctæ, ilico genitorum obliviscuntur. Imo vero Ciconia nobis hac in re magistra traditur ab Apostolo, quæ suis parentibus vicem subsidii rependit.

Postquam clavum clavo pepulisset, eo-
rumque in accusando inverecundiam coar-
guisset, qui trabem in proprio oculo non de-
prehendentes, ipsam oculi pupillam tanquam
festucam discipulis eximere volebant, acce-
dit ad justam Pharisaorum erroris refutatio-
nem. Et quoniam magna apud populum au-
toritatis erant, & Christum tanquam ridi-
culum aliquem doctorem aspernabantur, il-
los testimonio nobilissimi Prophetæ premit,
qui Iudæos præstringit quod ore & labiis
pietatem similantes; nullam veræ pietatis
micam retinent; nec ullo pietatis studio
ducerent. Quem locum Christus synec-
docha partis pro toto ad præsentem causam
traduxit: ore enim & lingua intelligit totum
cultum externum, sive fiat manibus sive pe-
dibus &c. Vnde etiam cultum hunc qui in
lotione manuum versatur, non dubitavit ad
oris & linguæ cultum aggregare. Hinc est
ut totum cultum externum, sæpe Scriptura
linguæ confessione designet, juxta illud, *Corde
credidit ad justitiam, ore autem fit confessio
ad salutem.* Cujus quidem ratio est, quod
præcipuus cultus externus ab ore dependet.
Populum autem hunc talem fuisse, apparet
ex pa-

Verf. 7, 8.
Pharisaorum
per-
versus cul-
tus quod in
externis ritibus;

ex parabola patris duos filios in vineam mittentis; quorum major natu se ire professus, non tamen profectus est.

quare ex
animo Deus
colendus,

Hic observemus, cultum illum Deo gratum esse qui Deo ex animo præstatur. Nisi igitur animus adsit, tametsi corpore adimus, nihil profuerit: Deus enim cum spiritus sit, spiritu coli vult; & lex spiritualis est. Nisi enim animum Deo sisas in cultu, perinde est ac si iumentum sponte mortuum offeras, quod fateri coram Deo; aut si mancum aliquid offerres. Contra igitur, Deus nobis semper ante oculos esse debet, & coram illo ambulandum. Interim tamen non damnantur quod ore & labiis Deum colunt, sed quod &c. Nam ore colendus est: nec nisi ore appropinquemus, animo hoc faciamus; cum animus corporis totius cultum post se ducit. Sicut enim hypocritæ sibi imponunt specie externi cultus ab animi cultu remoti, ita prophani sunt qui se animo quidem cum Deo esse prædicant, tametsi ore non appropinquent. Animus enim probe affectus reliquum hominum secum ducit. Si quis dux operam suam alteri navaret, & milites qui ab ejus imperio pendent post se relinqueret, aut ad hosti opitulandum traderet, quis jure hunc suspectum non habeat? Si quis amicum se ostentet, qui tamen suum amicum in suo officio & potestate manentem secum ad auxilium adducat, nemo eum fidelem nobis judicaret.

Matth.] Prophetæ testimonium pergit porro accommodare, & Phariseos gravius accusare, non tantum quod cultum externum sectarentur, sed quod etiam eundem haberent fictum & à se excogitatum. Nam grave quidem peccatum est præceptis divinis externa quadam specie defungi tantum, *Esa. i.* Sed dupliciter malum, cum idem ab humano cerebro excogitatum sit. Tametsi fere sit, ut hæc se mutuo consequantur: cum enim homines sibi animum induxerint externis tantum ceremoniis & cultu Deo placare, nullum tranquillitatis locum ex cultu quem præstant invenientes, novos cultus producant quotidie, quo quod illis deest supplere possint. Sed quo longius ista progrediuntur, eo absant longius à concupiscentia quiete. Quamquam enim graves labores suscipiant ut peregrinationes, carcerem, &c. tametsi plurimum vigiliis & jejuniis maceant, virgis cadant; tamen &c.

vers. 9.
non cultu à
nobis excogitato ut
Pharisei,

Quod autem dicit *frustra*; *ὄρεω* Cuius est, qui per diminutionem frustra dicitur. minisque re ipsa dicit. Non enim tantum oleum & operam perdunt, sed iram Dei in se accersunt: addenti enim iis quæ Deus præcipit, plagæ & maledictiones addentur. Ob eamque causam eodem loco minatur Deum tenebras & cæcitatem immisurum. Idque tametsi sibi proponant unum vetum Deum, creatorem cæli & terræ, factus cum Abrahamo pacifcentem, &c. colere.

M A T T H. cap. 15. à vers. 10. ad 21.

- 10 Et advocata turba dixit eis; Audite, & intelligite.
11 Non quod ingreditur in os, hoc polluit hominem, sed quod egreditur ex ore, hoc polluit hominem.
12 Tunc accedentes discipuli ejus dixerunt ei; Nosti Phariseos audito isto sermone offensos fuisse?
13 Ipse vero respondens dixit. Omnis planta quam non plantavit Pater ille meus cælestis, eradicabitur.
14 Omitte illos: duces sunt cæci cacorum; quod si cæcus cacum per viam duxerit, ambo in foveam cadent.
15 Respondens autem Petrus dixit ei; Ediffere nobis parabolam istam.
16 IESVS autem dixit; Adhuc & vos intelligentia caretis?
17 Nondum intelligitis, quicquid ingreditur in os, in ventrem cadere, & in latrinam ejici?
18 Quæ autem proficiuntur ex ore, ex ipso corde egrediuntur, & illa polluant hominem.
19 Nam ex corde egrediuntur cogitationes malæ, cædes, adulterii, fornicationes, furta, falsa testimonia, maledicta.
20 Hæc sunt quæ polluant hominē: illotis autē manibus vesci, non polluit hominem.

M A R C.

MARC. cap. 7. à vers. 14, ad 23.

- 14 *Advocata enim tota turba, dixit eis; Audite me omnes, & attendite.*
 15 *Nihil est extra hominem quod ingrediens in eum, possit eum polluere: sed quæ egrediuntur ex eo, illa sunt quæ polluant hominem.*
 16 *Si quis habet aures ad audiendum, audiat.*
 17 *Et quum introisset domum digressus à turba, interrogarunt eum discipuli ejus de parabola.*
 18 *Tunc dicit eis; Itaque & vos intelligentia caretis? non intelligitis quicquid extrinsecus ingreditur in hominem, non posse eum polluere?*
 19 *Non enim ingreditur in cor ejus, sed in ventrem: & in latrinam abit, purgans omnes fecas.*
 20 *Dicebat autem, quod ex homine egreditur, illud polluere hominem.*
 21 *Imus enim, ex corde hominum mala cogitationes egrediuntur, adulteria, scortationes, cædes,*
 22 *Furtiva, augenda rei artes, scelera, dolus, protervia, oculus malus, obrectatio, superbia, amentia.*

A N A L Y S I S.

MATTH. CHRISTVS turbam de hoc negotio instruit; quæ turba institutio declarat suis adjunctis, convocatione ad se, 2. adhortatione: cujus adhortationis partes sunt, auscultare & intelligere.

Vers. 11. Subjectum quod docendum proponit est, cibum illotis manibus comestum non polluere, quod arguitur à subjecto loco, qui cibus in os ingreditur; & suo adverso confirmatur, quia quod egreditur ex homine polluit hominem.

MARC. 7, 16. Hanc doctrinam confirmat ab omnibus audiendam, à fine creationis aurium nempe ut audiant; vel potest notare proprium subjectum proficiendi in hac doctrina, nempe hi duntaxat quibus Deus aures spiritu suo perforsabit.

MATTH. 15, 12. Doctrinæ Christi effectum per accidens erat, impactio & offensio; quod suo subjecto declaratur, nempe Pharisæorum: quod confirmatur testimonio Apostolorum, quorum in fide infirmitas declaratur adjuncta addubitatione, an Christus hujus offensionis conficius esset.

Vers. 13. Questionis effectum est, Iesu responsum illos impingentes perituros; quod pari eradicare & stirpibus evulsæ arboris illustrat: & causa efficiente confirmat, quod à Deo electi non sunt; quam electionem pari plantationis illustrat.

Vers. 14. Idem confirmat ab adjuncta cura de illis abjicienda: post sequitur prolepsis, cujus occupatio est ab effectu, fore ut si cura de illis non suscipiatur, ut multi ab illis seducti pereant: subjectio est à subjecto pereuntium; perituros modo qui illis sunt cæcitate similes: quod pari illustratur cæci ductoris, in foveam cum eo qui ducitur cadentis.

MARC. 7, 17. Aliud effectum hujus de lotione doctrinæ, quæstio Apostolorum de sensu verborum Christi; quæ declaratur à subjecto loco, in privatis verbis, adjuncto tempore, cum à turba abcessisset, & efficiens hujus questionis, nempe Apostolorum.

MATTH. 15, 15. In efficiente principalis indicatur Petrus, qui nomine reliquorum quærebatur.

Vers. 16. Effectum questionis est, responsum Iesu, quo perstringit illorum in intelligendo tarditatem: quam amplificat à subjecto, nempe quod ipsam bene instituti ignorarent; & adjuncto tempore, post tam diuturnam in schola Iesu conversationem.

Vers. 17. Illos instruit à subjectis locis, ad quos cibus & potus transmittuntur, illa non polluere hominem.

Vers. 18. Idem confirmat ab adversis, quia exuentia modo ex ore polluant; quod confirmat à subjecto ex quo exeunt, animo videlicet: qui est sedes pollutionis.

MARC. 7, 21, 22. Probat ab enumeratione partium, illa quæ ex animo emanantia ex ore procedunt hominem polluere.

MATTH. 15, 20. Adversò concludit, non contaminare hominem, si quis illotis manibus cibum capiat.

M E T A P H R A S I S.

Iesus turba (quæ sumabilis visa est) ad se advocata, ad eam (Pharisæi sprete) dixit: *audite vos, & ut intelligatis probe animam advertite. Non quod os ingreditur, utcumque illotis manibus sumatur, hominem polluit aut immundum reddit: sed quod ex ore egreditur, hominem (utcumque manus purgatis fuerint) pollutum & mundum reddunt. Hanc doctrinam à me propositam omnibus, ut omnes accipere debent qui in hunc finem aurium benesicium à Deo acceperunt: sic hi modo salutariter & cum fructu excipient, quibus Deus spiritu suo animi quasi aures perforaverit. Discipuli Iesu eum accedentes ad eum dixerunt: numquid nostri Pharisæos hac tua doctrina offensos esse, quod de illis plantandis & melius*

MATTH. 15, 12.

43. *Ius instituentis sollicitus non sit. Quibus Iesus: frustra laboratur in illis ad frugem revocandos, qui (tanquam putres & infructuosa arbores) stirpibus eradicandi sunt. Huius enim generis sunt isti, quos Pater aeterno electionis suae decreto non plantavit, sed hominum manus & ministerio solum, tanquam pali in solum depacti sunt. Quamobrem non est quod de illis curam amplius suscipiatis. Excipiant forsitan ob eam causam curandos esse, ne in errore permanentes alios plerosque in errorem impellant. Sed & de eo vos securus esse iubeo, quia doquidem non nisi eadem pertinaci & obfirmata cecitate laborantes, cum illis in exitii aeterni foream casuri sint.*

MARC. 7. 17. *Postquam vero se à medio turba subducto ad privatas ades concessisset, discipuli eius per Petrum, communi reliquorum consensu designatum, Iesum de hoc negotio interrogabant:*

MATTH. 15, 15. *Domine, edessere, quæso, & paulo uberius nobis evolve, complica: um hunc animi tui sensum. Ad quos Iesus: vosne qui tot præceptis per me informati estis, idque tam diuturno temporis spatio, adhuc tam rudes & tam parum instructi mæretis? Nonnum percipitis*

16. *omne id quod in os ingeritur, in ventrem trajici, & inde in secessum deijci, quod est in cibis scæculètissimum impurissimumque; non autem ad animum, qui est peccati sedes, permeare. Quæ vero ex ore exeunt, eadem ex depravati animi sentina promanantia, hominem polluant. Ex intimis etenim animi penetrabilibus erumpunt prave cogitationes, adulteria, fornicationes, cades, furtum, avaritia varia generis, malitia in veterata, dolus, mollities, invidia, maledicentia, superbia, amentia. Hæc omnia mala, & quæ sunt ejus generis alia, quæ referre infinitum foret, quia ab intimis animi penetrabilibus promanant, ut hominem polluant atq; immundum ex peccato reddunt.*

MARC. 7. 21. *Summa est, præteritis Pharisæis, sanabiles, pretiosissimum vero Apostoli, de hac doctrina porro instituantur.*

MATTH. 15, 20. *Partes apud urbem sunt } prior de præteritis sunt } Pharisæis. Christi } ad Apostol e- } altera de sensu veroratio } licita quæst. } borum suorum.*

P R A X I S .

MATTH. 15, 10. *Christus Pharisæos refutans, Postquæ Pharisæos refellisset abunde ut in veritatem nihil mutire possent, populam ad se advocat (videtur enim seorsim à turba priora cum Pharisæis differuisse) ut illam in veritate informaret: huc refer quæ post annotata sunt in v. 14. Christus hic consilium*

Salomonis observavit, responde stulto secundum stultitiam suam: nam primo eos pungit, post illorum errorem refellit, non tamen in veritate instituit.

Docet autem illotis manibus non contaminari hominem, à subjecto cibo qui manibus ingeritur & tractatur. Ac si diceret, si ulla infectio peccati ex illotis manibus nascitur, inde fit quod cibus manibus illotis tractatus & in os insertus nos contaminat; sed cibus non inficit, &c. Illud autem probat ab adjuncto peccati egressu ex homine, cum cibus in hominem ingreditur. Regnum Dei non est cibus & potus. Omnis enim creatura bona, & nihil rejiciendum &c. 1 Tim. 4. Nemo igitur hominum illa prophana judicet, quæ Deus sanctificat: nemo hominum polluat quæ Deus munda declaravit. Tametsi igitur caro turpissimos ad Idololatriæ usum adhibita fuisset, in macello tamen profectans redimi ad nostrum usum potuit. Illa autem traductio creaturarum ad Idololatriam omni cæno & cadavere turpior erat. Cum igitur tanto abusu peccatum aut immunditiam cibus non contraxit, nedum &c.

Hinc constat quod Pharisæicum sit quod Pontificii de ciborum delectu tradunt: qui docent hominem contaminari esu carnis, tanquam in os non ingrederetur, tanquam externum non esset. Quod si excipiant in eo versari reatum quod ordo Ecclesiæ constitutus convellatur, idem Pharisæis regere licuit. Sed excipient, Christum iis verbis omnium comedendorum copiam permitfisse, sed eorum tantum quæ lege permittebantur: assentior. Cum igitur nunc omnia in Christo munda sint Rom. 14. & cum mundis omnia munda Tit. 1. quæ superbia illud commune & illicitum affirmare quod Deus mundavit? Si œconomus illa familiæ interdicere quæ paterfamilias ad usum familiæ contulit, quis hoc ferat? Si paterfamilias quatuor ciborum genera in dimensum diurnum familiæ concederet, & œconomus ex iis duo refecaret, equis hanc audaciam æque patiar? Quod si excipiant, se non damnare ut Manichæi & Encratitæ cibos tanquam pollutos, frivolum illud est. Equis enim Iudæorum putabat fillas carnes ex se magis illicitas fuisse quam vervecum? minime. Tantum enim conscientia vetiti à Deo cibi illius, ab eo abstinebant: alioqui si vel per imprudentiam & ignorancem aliquid hujusmodi comedissent, aut si quid per vim illorum stomacho injectum fuisset, aut extre-

Verf. 17. quomodo dicat cibum regestum non contaminare?

quare Pontific. delectus ciborum Pharisæicæ?

ma fame eo adducti essent, nunquam se inde reos violati Dei mandati iudicassent. Cum igitur hæc omnia in Christo libera sunt, &c.

quomodo
Principi-
bus inte-
grum certa
ciborum
genera in-
terdicere?

Sed tamen *excipitur* hoc loco: Principes Reip. causa mandare, ne quis certis temporibus ex certis ciborum generibus edat.

Respondeo: sed alia ratio est cum cibus propolita pœna prohibetur, alia cum proposito peccati reatu vetatur; alia cum ut commodius, alia cum ut sanctius vivatur; alia cum ut ad Dei cultum, alia cum ad hominum societatem tuendam refertur. Priore enim, finis ad quem cibus destinatus à Deo est, servatur: ut scilicet humanis hujus vitæ usibus consulatur: posteriore vero novus finis usque divino instituto contrarius inducitur: ut scilicet Deus cibus colatur. Erat quidem tempus cum aliqua pars cultus Dei in cibus poneretur: sed nunc non item. Item, prior libertas Christiana retinetur, quæ amittitur posteriore. Nec enim magis libertas Christiana Magistratus interdictione tollitur, quam pauperi facultas phalianas *festantem* comedendi potestas ex inopia adimitur: quandoquidem ut illi non permittitur, quod ejus conditio hoc non ferat; ita subditis, quod Republicæ commodum hoc non patiatur.

quomodo
Reformati
jejunium
inducunt?

Excipitur denique, Ecclesiam Reformatam jejunium indicere.

Sed hoc facit verbo Dei munita, quod illi non faciunt: idque non faciunt delectu ciborum, sed interdictione omnis generis cibi: deinde non nisi instante aut urgente calamitate; postremo ad unum aut paucos dies id fit, pro calamitatum magnitudine. Quod si eodem momento arbitrantur se in universum posse cibus interdiceri, fallantur turpiter. Sic enim consequeretur eos consuetudinem conjugum posse in perpetuum vetare. Cum Apostolus cibi esum ex jejunii ratione non prohibet magis, quam mutuam conjugum inter se benevolentiam. Neque si medicina causa à quibusdam abstinetur ad tempus; ideo in diurno dimenso hoc faciendum erat.

Verf. 12.
Discipulo-
rum de
Pharisæis
viva

Discipuli præteritos à Christo Phariseos advertentes, idque studio & judicio, mirantur: eoque illum de hac re appellant: ac si dicerent; non ignoras Phariseos ex tuo ad eos responso offensos esse? quid igitur est quod populo ad te advocato, illos excludis? Cum illis cum primis vulneratis obliganda vulnera videantur. Quod non tantum ipsorum Phariseorum causa faciendum videtur, quam eorum qui ab eorum ductu & autho-

ritate suspensi tenentur. In quo discipuli Christi non obscurum charitatis testimonium præbent, qui suos vituperatores in veritate informari cupiunt, neque illorum erga se iniquitate sibi salutaris eorum curam eripi & excuti sinunt. Quod certe est in laude duccendum. Tametsi enim plerique suis etiam hostibus salutem à Deo apprecari vel exoptare videntur, tamen libenter imponunt cum salutem eorum ne verbo quidem procurant. Nec certe sibi unquam persuadeant se illis vitam aeternam apprecari, quibus præsentem hanc invident, & ea quæ hujus vitæ sunt. Quod si illos in cælis esse cuperent, ut eos molestia hic in tertis liberarent, affectum cum à charitate in proximum non profuere palam est, sed tantum à *φιλανθία*.

Quæ duo Apostolis admirationem movere poterant, quod Christus neglectis Phariseis populum instituebat, ea Christus respondendo diluit. Et primum quidem quod ad ipsos attinet, docet esse insanabiles & deploratæ spei homines; ob eamque causam nihil esse cur ipse eos in viam revocare studeret. Quod similitudine arborum radicibus ex horto extrahendarum illustrat. Sicut enim agricola prudens, non putat neque colit eas arbores quæ non multo post evellendæ sunt; sic, &c. Sic Hippocrates desperatis Medicinam porrigi noluit. Præclara enim Pharmaca, & unguenta, balsamumque frustra profundi consultiunt, non est.

Causam autem eradicationis assignat, Patris non plantationem: in metaphora persistens. Paradisus enim Dei manu conferendus. Proveniunt enim omnia & augentur & cresunt, quæ fortunata Dei manu conferuntur: contra, quæ homines plantarunt, exclusa aut non adscita Dei manu, exarescunt atque eradicantur.

Quid autem sibi velit hæc metaphora plantationis, & an ad vocationem an ad electionem Dei referatur:

Respondeo, referri hoc loco ad electionem Dei; vocatio enim potius irrigationem exprimit. Vide *Psal. 1*. Perinde ac si dicat, tametsi & sibi et alii quam plurimis præclaræ in horto Dei arbores videntur, tametsi radices longe lateque diffusæ videantur, tametsi rami densi & late protensi sint, tametsi ut laurus vineat, tamen cum non sit constituta à Deo, eradicabitur; nec alio loco erunt, quam palus in terra temere depectus & defixus. Sic electio Dei cum *fundamento* comparatur 2 *Timoth. 2, 19*. Videtur autem hæc causa

Verf. 13.
quæ à Christi
stereos illi-
tur quia
eradicabun-
tur,

quod à Pa-
tre non
plantati:

hæc meta-
phora an
ad vocatio-
nem an ele-
ctionem re-
feratur?

causa aptior esse ad offensionem tollendam, eximendamque animis discipulorum, quam si causam perditionis eorum ad cordis eorum duritiam & perveraciam retulisset. Vix enim videbatur verisimile, tantam cæcitate tam amplis in Ecclesia viris, aut perveritatem tam in speciem sanctis inesse potuisse, ut oblatam à Christo veritatem respicerent. Sed neminem Dei consilio & decreto superiorem esse posse in promptu est. *Act. 13. Crediderunt quotquot ordinati sunt, &c.* Ut enim Deo decernente ad vitam & destinante, nullius tanta inficitia & fatuitas esse possit, quæ decretum illud impediatur, nulla improbitas, &c. ita etiam Deo ad exitum decernente & destinante aliquem, nullam eum vel literam vel acumen, &c. ab interitu vindicare poterunt. Eodem argumenti genere usus est *Johan. 6. bis item apud Lucam 7. Sapientia justificatur à filio suo.* Ac si alicui rem aliquam in precio a quibusdam habitam contemnerent, & gloriantur se illa carere, ingereretur cum non posse rem illam quam ita aspernatur consequi.

Quod autem Deum *patrem suum* vocat, eo satis indicat, se consilii ejus arcani conscium esse. Hoc autem loco colligitur electos Dei interire non posse: vide *Psal. 1. item Jerem. 17.* Nam paradisi Dei ita confusus erat ut undique nobilissimis fluvii & celeberrimis, & circumduceretur, & interfueretur, quanto id magis efficiet Dominus in hoc cælesti paradiso. Vide *Genes. 2.*

Altera difficultas est, quæ etiam scrupulum movebat, quod Pharisei ab erroribus minime abducti, alios etiam in idem exitum præcipites agerent; quibus respondet Christus, non alios perituros quam qui cæci sunt, & quidem se adversus veritatem pertinaciter obfirmarunt. De illis igitur non esse curandum, ut qui illis perituris ad frugem retrahi & revocari nequeant. Quicumque enim se obfirmato animo illorum ductui addicunt, nec patiuntur se ab illis abduci, illis necessario perendum est: non secus quam cum cæcus cæcum ducens ambo in foveam cadunt. Vide quæ de periculo cæci ducis prius notata sunt. Quanquam quid interest inter cæcum & oculatum ducem, si quis ab oculato duce ductari & dirigi non patitur; sed cæca ipsius mente, & ratione aut affectibus abripi patitur, aut ab aliquo ejus socio in errorem impelli?

Quod autem exclusos Phariseos, tanquam indignos qui ad veritatis notitiam per-

veniant (*ἀφ' αὐτῶν* inquit) non tantum docuit quid Evangelii ministri faciant, quando illis cum hujusmodi canibus negotii aliquid intercedit; sed qui sint demum quos Dominus instituendos sumit, & qui sunt quos excludit schola sua. Superbos enim & opinione sapientia propria turgentes averfatur atque resistit, *Jacob.* humilibus vero dat gratiam. Et *Psal. 25. Humiles docet, &c.* Hinc etiam conditio discipulorum notatur, *ad resolutionem ad pedes præceptoris; item sequendo Christum.*

Et quidem nos simplicitate pueros oportet imitari, & tanquam terra subacta semen excipere. Vide *Proverb. 3, 5, 6, 7.* item *1 Cor. 3, 18.* Tamen si vero Christus non se vocat humiles à superbis, ut tum fecit, tamen ita moderatur prædicationi verbi, ut illis utilitati tantum sit qui humilitate ad audiendum comparati sunt; cæteris enim tanquam in parabolis omnia dicuntur, aut tanquam lingua exotica, aut sono confuso, nec exaudito, vel *σαυτῶν λαλοῦντες*. Humilibus vero veluti in aurem aliquid narrat. Vid. *Matt. 13.*

In Petro sicut in reliquis discipulis, quorum nomine Petrus explanationem hujus argumenti petit, magnus candor apparet, quos non pudet fateri se nescire quod nesciunt. Tamen si enim pudendum videri potuit, eos illa ignorare quæ Christus docuit turbas & ex vulgo inertissimos, tamen quod nesciunt sibi edisseri cupiunt. Hunc candorem imitemur, qui dubio procul cum singulari studio & amore veritatis ortus est. Malleur enim hebetes & tardi haberi, quam in præstantissimarum rerum ignorantia jacere. Mallet discrimen ingenii obtusi subire, quam mysterii hujus inficitia diutius laborare; mallet se cæcos profiteri ut ducem viæ consequantur, quam aciem ostentando præcipites in exitum ruere: denique stulti fieri non recusant, ut sapientes fiant.

Christum vero tam acriter illos perstrinxisse mirum videri potest, præsertim tam officiose querentes. Quod illos perterrefacere posse videatur, ne dubii deinceps cum consulendum accederent. Sed Christus non dubitabat eos reprehensione dignos pervertere; nihil veritas ne ob tam levem causam scholam suam desererent, qui ullo veritatis studio tenentur, cum dignos intelligeret qui schola excluderentur tam levi de causa fugam arripientes; an enim virga aut ferula schola exulabit quidam, quid papilio scholæ non disciplinam ferent? Sed hoc loco apparet discipulos exemplo Christi traditio-

quæ docet electos non perituros.

Verf. 14. Non perituri nisi qui ipsi cæci sūt

hinc quam à mi-

ministri in-
ficitia

Verf. 15. Discipulorum candor in petitione explanationis parabolæ

Verf. 16. cur tamen esset Christus tam acriter perstrinxerit

nem Iudaicam abieciſſe, quam ullis ſolidis argumentis perſuaſi, & ab illo errore depulſi. Quod noſtris hominibus ſæpe uſuuenit. Vnde videntur diſcipuli nihil pro ſe reſpondere potuiſſe, aduerſus Phariſæorum de eis accuſationes.

Verſ. 17. *quod argu-
mento cibo-
rum in ven-
trem inge-
ſtorum non
contamin-
nantium
confirmat:*
Servator quod dixit, argumento ſub-
ſepto priore doctrinam confirmat. Ideo ſci-
licet non contamineare nos cibos qui in ven-
trem concidunt, indeque in ſecellum ege-
runtur, quia quod nos reos peccati reddat
in ſedem peccati concidat oportet. Cibus
non pervenit ad ſedem peccati, ut qui in
ventrem tranſmittitur. Item quod non ma-
net in homine, peccatum non eſt; peccatum
enim manet tamen actio tranſeat, ideo, &c.
Quod vero in ſecellum egeri dicit, eo dixit
ut Phariſæorum amentiam omnibus deri-
dendum proponeret, qui ſanctitatem ex il-
lis quaerebant, quæ in ſecellum excernun-
tur; & peccatum in discrimine eorum con-
ſtituebant, quæ exitu eadem eſſent: tam
enim cibus lotis quam illotis manibus eſus,
in ſecellum excernebatur. Hic *Pontificium*
idolum ſeu deaſter in ſecellum ejeſtus per-
ſtringatur.

*an non ta-
mes pecca-
tuum cibi*
Sed hic *querat* aliquis, an non quis pec-
catum contrahit multi potus & cibi ingur-
gitatione?

*ingurgita-
tione con-
trahitur?*
Reſpondeo, cibum & potum injectum cor-
pori non per ſe nocere: ne ſi bovem edat
& dolium vini exhauriat uno paſtu: ſed
nocet immoderata cibi & potionis cupiditas,
quæ intus ex corde manat. Nam ſi natura
neceſſitas aut hilaritas Dei laudibus
canendis aptior hoc ferret, ut, &c. non
equidem nos reos conſtitueret: ſed crapula
quæ intus eſt & ex corde manat, ea demum,
•c.

Quamobrem Chriſtus docet quæ ſit ſe-
des & origo peccati & fæditatis: *Animus*
ſcilicet, qui tanquam cloaca omnes fautores
peccati exhalar: ibi eſt ſentina navis noſtræ,
quæ totum corpus fatidum & putidum red-
dit: hoc ſterquilinum eſt, quo omnes ſor-
des comportantur: hæc cavea eſt immun-
darum avium. Quamobrem animum repur-
gemus, exhauriamus, expediamus: ſordibus
purgatum & exhaustum Evangelii præco-
nio & fide *Actor. 15.* illum ſupra omnia ob-
ſervemus, excubiamus *Prove. b. cap. 4.*
verſ. 7. Deinde animi portam obſervemus,
ut ſi minus (quod fieri nequit) in hac vita
vitia ex animo omnia exturbemus, at-
tamen aditum illis intercludamus, ne ore ſe
protropiant ad aliorum perniciem. Hinc di-
citur *perfectus* apud *Iacobum*, qui lingua non
peccaverit.

Verſ. 18,
&c.
*propria
peccati ſe-
des ani-
mus.*

M A T T H. cap. 15. à verſ. 21, ad 29.

21 Et egreſſus illinc IESVS ſeceſſit in partes Tyri & Sidonis.

22 Et ecce, mulier Chananæa à ſinibus illis egreſſa clamavit, dicens ei; Miſere-
re mei Domine, fili David, Filia mea male à demonio vexatur.

23 Ille vero non reſpondit ei quicquam. Tunc accedentes diſcipuli ejus rogarunt
eum, dicentes; Dimitte eam: nam clamat poſt nos.

24 Ipſe vero reſpondens dixit; Non ſum miſſus niſi ad oves perditas domus
Iſraëlis.

25 Illa autem venit & adoravit eum, dicens; Domine ſuccurre mihi.

26 Ipſe vero reſpondens dixit; Non eſt bonum accipere panem liberorum, & obje-
cere catellis.

27 Ipſa autem dixit; Etiam Domine? etenim catelli reſcuntur micis quæ cadunt
è menſa dominorum ſuorum.

28 Tunc reſpondens IESVS, dixit ei; O mulier, magna eſt fides tua: fiat tibi ut
vis. Et ſanat a fuit filia ejus ab eo momento.

M A R C. cap. 7. à verſ. 24, ad 31.

24 Et illinc ſurgens abiit in conſinia Syri ac Sidonis: & ingreſſus domum, nemi-
nem volebat hoc ſcire: ſed non poſuit latere.

25 Quum enim de eo audiſſet mulier, cujus filiola habebat ſpiritum impurum,
venit, & accidit ad pedes ejus:

26 (Erat autem mulier Græca, Syrophœnissa gente) & rogavit eum ut demonium eijceret ex filia sua.

27 IESVS autem dixit ei; Sine prius saturari liberos: non est enim bonam accipere panem liberorum, & objicere catellis.

28 Ipsa vero respondit, & dixit ei; Etiam Domine: sed enim catelli edunt sub mensa ex micis puerorum.

29 Tunc dixit ei; Propter istum sermonem abi, exiit demonium ex filia tua.

30 Quum autem illa abiisset domum suam, invenit demonium exiisse, & filium projectum super lectum.

A N A L Y S I S.

MATTH. **E**ffectum superstitiosæ observationis 15, v. 21. Traditionum à Iudæis, commigratio Christi ad loca ipsius gentibus contemina, Tyro videlicet & Sydoni.

MARC. 7, 24. Subjectum loci magis proprium indicatur, domus quadam ad quam se recepit Iesus; quod suo adjuncto declaratur, nempe voluntate solitudinem querendi, & ad tempus vacationem à consortio: quod suo diverso exornatur, nempe quod non potuit latere.

MATTH. 15, 22. Causa assignatur cur latere non potuit, declaratur nempe adventus mulieris ad eum; quæ adjuncta natione describitur & subjecto loco, nempe finibus Tyri, &c. Post describitur; ab effecta invocatione Christi: quæ etiam adjuncto clamoris amplificatur, vel potius quia longius abesset ut illi clamandum fuerit, ut ex *vers.* 25. liquet: & tum invocatio amplificatur adjuncta animi submissione, se indignam statuente quæ appropinquaret; quæ invocatio sua forma proponitur, *Miserere mei, Domine*, & efficiente causa, nempe quod filiola ejus dæmone agitabatur: quorum omnium sicut & reliquorum quæ in hoc negotio sequuntur effectum est, quod res sit admiratione & animadversione dignissima.

Vers. 23. Adjunctum invocationis hujus est silentium Christi: silentii effectum, Apostolorum pro ea mediatio ad Christum; causa autem efficiens est, sæmior importunitas: finis vero, ut ab importunis ejus clamoribus liberati quietius agerent.

Vers. 24. Effectum mediacionis Discipulorum est, responsum Iesu, non videri æquum ut ejus filiam sanet ab adjuncta vocatione, quia missus sit ad perditas oves Israël.

Vers. 25. Effectum hujus Christi detractionis sunt, quod sæmior propius accessit, 2. quod adoravit, 3. quod petitionem iteravit.

Vers. 26. Quorum effectum est, Christi responsum, non videri sanandam ejus filiam; quod confirmat ad adjuncta absurditate; quam confirmat proprio subjecto, quod hæc miracula in solos Iudæos conferenda non in Gentes: quod relato confirmatur, quia essent filii Dei: quæ etiam ratio amplificatur ab adversa conditione Gentium, nempe quod essent instar canum. *Marcus* vero aliam rationem proponit ab adjuncto tempore, quia Israëlitz omnes prius curandi & sanandi erant, quam aliquid in Gentes esset erogandam.

Vers. 27. Effectum dicti Christi responsum sæ-

minæ, quo probat à diversis hanc petitionem non denegandam, quamvis ipsa sit canis & filia catula; quod confirmat ab adjuncto canum, deciduas micæ sub mensa lingentium: quod ideo dixit, quia Israëlitz filii hanc Dei liberalitatem tanquam micæ & nullius pretii negligebant.

Vers. 28. Hujus tam innotæ in sæmiora fidei adjunctum præmium proponitur, 1. laus & præconium quod Christus illi tribuit; deinde petitionis concessio, cujus effectum est filiz curatio; quæ amplificatur adjuncto momento quo Christus hoc dixit.

M E T A P H R A S I S.

Iesus autem fastidio correptus superstitiosis MATTH. 15, 21. Iudeorum, maxime vero Pharisæorum & Scribarum, & ἑλεοφροσύνην depereruntium: ad extimas Galilææ partes, Tyro & Sydoni con-

terminas, commigravit: ubi domum quandam MARC. 7, 24. ingressus, & colligendi sui, & animum recreandi consilio, latere ad tempus quatenus homo volens, qua Deus qui aliter constituerat, latere non potuit. Nam (rem miram & sum-

ma animadversione dignam dicturus sum) MATTH. 15, 22. sæmior Græca seu Gentilis, & qua ex Gente Cananæa, qua nihil populo Dei magis exosum

est, patrii Syrophœnissa, ex illis finibus egressa, cum jam proculsua indignitatis conscientia à Christo dissita esset, vocem extulit, dicens; Domine, freta quod ex Davidis stirpe profeminatus, verus homo carne nefscium communicaveris, te oro miserere mei, & meis filiaque peccatis expiatis, nobis miseris opitulare, nam filia tetrum in modum à Dæmone vexatur. Tantum autem absuit ut petitioni ejus Iesus annuerit, ut ne verbum quidem unicum responderit; quamobrem cum clamare non destiterit, discipuli qua miseratione, qua cœlo clamoris comoti Iesum orabant, dicentes; concessa petitione, quasumus, illam amandato, ne suis clamoribus nobis molestæ esse pergat.

Quibus Iesus; non sum ego à Patre ad sanitatem corporis conferendam, qua anima curatio adumbratur, missus (quoad ind. viduam personam meam atinet) nisi ad Israëlitas, qui tanquam oves ad gregem, ad meam Ecclesiam

25. *aggregandi sunt. Tum illa; utcumque sexus infirmitate cum timidior tum verecundior, fidei tamen constantia & fiducia, propius accedens, & submississime ad Christi pedes se ad-volvens, dicit; Domine, succurre, quæso, mihi.*

26. *Cui Iesus; non par est me miraculum sanita-tis, quo tanquam pane reficiuntur, & in vita conservantur filii, tecum & filiola tua (qua propter incuriamissionem non incommode cum cambus censenda estis) communicare. Saltem expectandum tibi est, quoad filii saturentur. Agnosco, Domine, verum esse quod dicis, nos canum censu habendas: quod tamen non impedit, quo minus mihi & filia medicam manu porrigas. Ipsi etenim catelli micæ à fil-lierum mensa, nonnulla eorum incuria interdum decedentes, comedunt. Tum Iesus respon-dens, dixit; viscera in me serventia duntaxat continere non valens, exclamo, O mulier his tam præclaris fructibus, non à me tantum qui cordium cognitor sum, sed ab omnibus non penitus occæcatis fides tua eximia comprobatur, quam obrem fiat tibi prout ipsa cupis: unde filia ejus eodem ipso momento, quo hoc dictum est, sanaia est. Quapropter domum abiens, demonem ejectum offendit: sed ita ta-men ut solito quietior, & ab agitatione libera, nondum tamen satis confirmata, lecto decum-beret.*

MARC. 7.
27.
MATTH.
15, 27.

MARC. 7.
30.

P R A X I S.

Christus se subducens ad fines Tyri & Sidonis, à fœmina Cananæa salutem filiæ expetente exoratur.

Cujus par-tes sunt, { Commigratio in partes Sido-nis, &c.
Exoratio petitionis mulieris Cananææ.

In commigratione { Causa efficiens.
observatur, { Finalis.

Verf. 21.
Christi
commigra-
tio ex lu-
dæorum
perverfita-
te institu-
ta,

Et quidem priore quod attinet, appa-ret inde natam esse, quod eum tæderet per-verfittatis ludæorum, maxime Pharifæorum, qui illi nauseam quodammodo suis traditio-nibus & ceremoniolis commentisque hu-manis movebant, quæ ejus anima abhorret. Hoc igitur cænum commoveri, & sterqui-linum hoc naribus ejus veluti apponi & ob-trudi inique fert. Inventis enim hominum, præfertim cum præceptis Dei anteponun-tur, non secus ac stercora reputantur. Caveamus igitur ne Christum studio figmen-torum &c. perinde enim est ac si stercora sua in Christi faciem jactarent. Deinde etiam tenendum est quod *Esa. 55, 5.* &c. ut quæra-

mus eum dum inveniri possit, ne discedens se ita eripiat, ut vel maxime cupidi illum non inveniamus, cum Deus nobis prænitentiam negaturus sit.

Finis commigrationis colligitur ex *Marc. 7.* qui cum dicat Christum latere voluisse & clam alios domum ingredi, non obscure Christum colligendi & reficiendi sui, & indignationem ex Pharifæorum perverfittate deponendi causa secessisse colligitur. Quod etiam confirmare videtur locus quo se sub-duxit, extimus scilicet totius Reipublicæ Israël's, & Gentibus finitimus, ad quem Christum concessurum minima liberat sus-picio. Ex quo quam grave & acerbum, quam fastidii plenum fuit ludæorum in traditio-nibus patrum retinendis tam incensum stu-dium apparet: nec enim levi de causa Chris-tus se solet remissioni dare. Vide *Iob. 4.* Chris-tum vero verum hominem harum traditio-num fætere ira offensum fuisse, ut cum ferre nequiret, mirum videri non debet, cum ipse-met Deus apud *Esaïam cap. 1.* queratur, cul-tum externum se junctum à spiritu, sibi abo-minabilem; suffitum, detestabilem; festi-vitates, oneri fuisse; solemnes cætus, non ferendos. Hæc humanitas de Christo Deo dicta, in eodem homine vere implentur; eo-que magis, quo non tantum hic cultus spiri-tualis non fuit, sed etiam fictitius. Perinde enim est, ac si ludæus olim canem aut suem Deo sacrificasset. Christus enim non nisi propriis legibus & à se laris imperare vult. Utrumque enim Reipublicæ magis salutare leges sanciant, cum multorum sententiis tanquam symbolis collatis leges ferentur; quam cum unius nuru & dicto singula con-stituuntur; tamen Christus hoc sibi suo jure vendicat, ut solus jura condat. Quod autem dicitur *Marc. 7.* Christum voluisse latere cum Dei voluntas non esset ut lateret, docet duplicem in Christo voluntatem; quarum una bene vult, quod altera juste & sapienter nolit. Quod vero dicitur eum non potuisse latere, eo significatur illum iis rationis la-tere non potuisse, quas tum adhibuit, quod non potuerit.

idque ad
corporis sui
requiem:

quo magis
sustidenda
traditio-
nes.

Sequitur pars al-tera de exorato { *Hinc*, fides in peten-
Christo &c. ubi { *Istinc*, Christi in conce-
dendo *iniquis.*

Et quidem in petitione notati, conside-ratur primum subjectum, quod notatur fuisse fœmina. In cujus sexus infirmitate, fidei robor commendatur. Cum enim sexus ille imbecil-

Verf. 22.
Famina
fides exti-
mia,

imbecillior & verecundior sit, fidei firmitatem & fiduciam utramque; hanc labem (scilicet imbecillitatem & verecundiam famineam) præstitisse, laude non caret. Quod sexum admoneat ut sibi de pleniore mensura fidei mature prospiciat, quæ infirmitatis suæ rationem à multis difficultatibus, quæ sexum illum comitantur, vindicet.

præsertim quod Gen- tibus;
Sed quod Græca esset, Chananæa, Syro-phœnicis, id fidem magis illustravit. In eo enim declaratur non tantum ex iis fuisse quæ à Republica Israël exulabant, sed inter illas quæ Deo & Ecclesiæ exosa maxime essent. Erat enim oriunda ex gente quæ maxime exosa fuit Deo & Ecclesiæ, & quæ radicitus lege Dei evellenda fuit. Non secus quam si quis castam mitronam in lupanari, aut uvarum botrum in deserto inveniret. Quam igitur pudendum erit nos in Ecclesia Dei altos & nutritos, aut fide vacare, aut in fide vacillare? quam turpe, officii Christi nefcios esse? Hoc pudefaciat merito Iudæos eorumque proceres & doctores, qui Christum spreverunt ab alienigena agnitionem. Omninoque hæc historia ideo priori successit, ut doceatur Deum se remotissimis quibusque communicare velle, potius quam tantam à suo populo contumeliam patere. Ab animi submissione fides commendatur, quod procul stans clamat indignitatis suæ conscia. Sicut ex elatione vocis liquet; ut post liquidius ex v. 25. Vide Luc. 18. exemplum publicani.

quæ ad- volutione ad Christi pe- des decla- rat;
Adjunctum quod ejus fidem commendat, est quod ad Christi pedes se advolvens, coram illo procidit, non tantum submissio corporis gestu Christum venerans, sed ad pedes ejus procidens, declarans se vel quæ ad pedes ejus advolvatur indignam judicare: tanquam abjectius aliquid in Christo amplexatura, siquidem aliquid infra pedes ejus fuisset. Vnde verisimile est non ut Prophetam ut plerique Iudæi, sed ut Dei Filiam agnovisse. Quod cum illa non dubitavit facere cum jam infirmitatibus nostris impeditus esset, cum paupertate pressus, cum ab omnibus pæne, etiam suis repudiaretur; nos illud non facere cum infirmitates exiit, gloriam induit, à plebisque nationibus, atque adeo ab universi mundi nationibus agnitus fuerit, quantam condemnationem promeretur? Atqui si nos gloriosa Christi præsentia tantum afficeret; quantum abjecta Christi conditio istam mulierculam, quin corpore simul & animo proni procumberemus, dubi-

tandum non esset. Pontificii ex conficta & imaginaria Christi præsentis in sacramento opinione, quam se studiose omnibus corporis gestibus, geniculatione, manuum ad cælum expansione, pectorum percussione, oculorum elevatione componunt? Nos qui veram Dei præsentiam credimus & confitemur, quomodo tam frigidi, vel gelidi, potius sumus?

Iam accedamus ad petitionem: qua quod Christum filium Davidis appellat, rursus fidei suæ præsentiam à subiecto declarat: quod illum verum Messiam esse profitebatur, quem Propheta & lex humano generi redimendo mittendum prænunciant. Vnde etiam fiduciam sumit, tam libere & audacter illum accedendi: ut quæ sciret, non tantum Iudæorum, sed & Gentium Servatorem fore, quod non ex Davide tantum, sed etiam ex Adamo oriundus esset, sicut etiam Lucas ejus originem ad Adamum refert; nec Iudæorum tantum, sed & Gentilium naturam assumpserat. Hinc igitur & nos non minus fiduciæ ad Deum precandum accipiamus, quam si ex ipsa stirpe Abraham oriundi essemus.

Quod petit ut sui miseretur Christus, *etiam con- fessione peccato- rum.* agnoscit suum peccatum in filia ex demone agitatione. Vide viduam Sarept. 1 Reg. 17, 18. Si igitur nos Deus in uxore, liberis, bonis &c. appetat, illa nos plaga ad peccati nostri agnitionem, pœnitentiam, & deprecationem peccati deducat: Deus enim injurias patrum in filios ulcisci potest: & ari apud Deum ex peccato contracto, non tantum ipse qui peccat sed quæ habet omnia obnoxia sunt: ut cum quis alteri obligatur statuto Mercatorum, &c.

Sequitur Christi *ingressum* in concedendis postulacionibus. Vbi primum observandum est, Christum veluti furdum agere, & perinde se gerere ac si non audiret, perinde ac si illam contemtu haberet: tanquam sibi nihil curæ esset, de afflictæ filia suæ conditione. Hæc igitur acerba & vehemens tentatio, de qua pater scriptus apud Deum queruntur in Psal. tanquam Deus aurem obturaret, obverteret tergum, se in locum oculorum ubi inveniri nequit reciperet, & Jer. Lament. 3, 5. tabulatum (a lofi scaffold ore stage) sibi subterneret. Adversus hanc tentationem hoc exemplo munimur: ubi tametsi summa Christi ad opitulandum voluntas extitit, tamen furdum egit.

Post sequitur alia gravior tentatio: scilicet. *Verf. 24.* Post sequitur alia gravior tentatio: scilicet, quod

Et agni- tione pro Messia,

etiam con- fessione peccato- rum.

Verf. 23. Christi ad fœmine postulata silentium,

Verf. 24.

quod ministerium
ejus ad
Gentes non
pertinet,

cet, quod cum Christo ejus nomine à discipulis ipsis supplicaretur, non tamen aliquid eorum interventu accepit, sed negat ejus ministerium (personale scilicet) ad Gentes pertinere, & Judæis nuncupatum & devotum esse.

Verf. 25.
quo tamen
illa non desistit sed
petitionem
iteravit;

Fœmina durius & asperius à Christo Domino accepta, & responso ad discipulos, tanquam ex censu & albo ovium ad Christi curam spectantium expuncta, non modo indignabunda Christo tergum non obvertit, sed etiamnum propius accedit, & se coram eo inclinât: propulsa & veluti manu amota, incepto itineri insistit, oppositos aggeres & obstacula, tanquam caprea fidei pernicitate & agilitate tranfilit, & saltu superat montem altissimum sibi & Christo intermissum; & aditum ad illum intercludentem fidei veluti alis transvolat. Quod nobis imitandum est; ut quo magis à Christi præsentia vel conscientia propria accusatione, vel sensu miseriarum & calamitarum, nos aut ministrorum Dei gravioribus denunciationibus ex peccatis urgentium arcemur, eo vehementius elaboremus, ut illum quam proxime accedamus, & fugientem veluti sequamur. Quo magis Deus aurem obturare videtur, eo altius vocem nostram attollere & corroborare; quo firmius ostium advertus nos obfirmat obferatque, eo fortius & contentè magis fores pulsare. Tametsi enim hoc apud homines inurbanum & incivile est, ut pergas pulsare cum ad tertiam & quartam pulsationem nemo prodierit ad aperendum, tamen Deo gratum est. Hæc est sancta audacia & inverecundia cujus nos nequicquam pudeat. Importunitas minime aut Deo gravis, aut nobis intemptiva. Imitemurque amicum illum *Luc. 11.* & viduæ importunitatem *Luc. 18.* & Iacobum *Gen. 32, 26.* Hic inferatur quod de adoratione Christi prius observatum est.

quomodo
hoc fecerit
Christo amandante?

Sed *quaritur*, quomodo quis Christum accedat, eo nos amandante, & veluti manu sua propellente? Cum enim non nisi promissu adminiculo ad eum accedere concedatur, tum contra promissum & verbum hoc facere alienum profusus censetur.

Respondeo, fœminam innixam promisso Prophetarum, hanc petitionem instituisse; Christi vero verba tametsi in speciem pugnare videbantur, tamen non pugnabant. Nam tametsi legatio ejus personalis ad Judæos spectabat, tamen non ita erat alligata Judæis & affixa, ut Gentibus præsertim ac-

currentibus & se sponte sistentibus, communicari non potuerit. Deinde Judæis *ἁγίου* & primo loco hæc gratia proponebatur, post autem illis hæc gratiam respuentibus ad Gentes transferenda. Sicut igitur gradibus quibusdam se prodebat Judæorum defectio a Deo, sic etiam non dissimilibus progressibus cœpit Christi gratia paulatim & pedetentim, & certis gradibus ab Judæis subducta ad Gentes commigrare. Cujus rei typum egregium vide apud *Ezech. 9.* & 10. Quamobrem in Evangelii historia & Ionæ videre est, Christum quoties extraneis à republica Dei gratiam facit, id Judæorum pervicacia aut infidelitate adactum quodammodo fecisse. Hinc est ut quod vere Christus suo quodam sensu dicere potuit, ob eam causam proferret ut fides fœminæ explorata omnibus innotesceret. Si igitur species aliqua *ἀρρωστίας* nobis in Dei promissionibus apparet, tamen non dubitemus hujus fœminæ exemplo illud mordicus retinere, quod nobis spem divinæ erga nos gratiæ facit; & contra spem in spe credere.

Gravissimam tentationem objicit, probro eam afficiens, dum illam *canem*, filiam autem *catellam* appellans; eoque ab adversis concludens nihil filix ejus juris esse in miracula, quibus pulsus malis, commoda vitæ conditio redditur: utpote quæ ad Judæos tanquam Dei liberos pertinent. Sicut enim alienum est panem liberis subducere, quem ad catellos abjicias; ita &c. Erat autem canis omnium animalium vilissimum, & ad sacrificia ineptissimum, ut qui rem detestandam faceret, cum eo componeretur qui canem mactaret.

Hoc loco *quaritur* quomodo Christus illam canem, filiam autem catellam vocat, cum è fide, qua illam imbutam fuisse præclare noverat, corda purificantur; & ob eam ipsam causam, ejus filia non catelli sed filix Dei loco habenda fuit: quandoquidem liberi ex alterutro parente fidei nati, profemine sancto reputantur.

Respondeo, Christum hoc loco externam vocationem respexisse, & ut purum hominem judicasse. Quamobrem cum nec ex genere Abrahæ profeminata esset, nec se externa aliqua professione ad Ecclesiam Dei adjunxisset, non mirum est si Christus secundum humanitatem hæc fœminæ objicit; neque videtur culpa in eo caruisse mulier, quod imbuta vera Dei notitia, illam sua ad Israël's politeiam aggregatione non est professa;

Verf. 26.
quæ ab illis
instar canis
indigna
censetur;

quomodo
hoc cum fi-
de cor puri-
ficatum
habebat?

fessa; forte pudore aut existimatione sua prohibita. Hinc intelligitur quam fuit majorum nostrorum perdita & horrenda conditio, quorum ratio canibus dissimilis non extitit. *1 Sam. 17.* David Philistæum incircumcisum urfæ aut leoni etiam comparat, Vide *Iob. 30. 1.* quorum portio extra urbem Ierosolymitanam est, *Apo. 22.* unde & impii olim ululaturi dicuntur. Quamobrem deterior est eorum conditio quam canum, qui hac vita suam miseram conditionem terminant. Vnde quam amplum sit Dei erga nos in Christo beneficium cognoscitur, quo ex canibus oves & filii Dei efficitur, qui ad mensam Domini adhibemur, qui olim sub mensa famelici eramus: perituri omnes nisi quod hinc illinc paucæ quadam micæ Iudæis excidebant, quas pauci quidam ex Gentibus colligebant.

Notandum præterea panis nomine hoc loco intelligi comoda hujus vitæ, ut in Dominica oratione. Restitutio enim filix dæmonio divexatæ panis appellatione accipitur.

Fœmina quam Christus sprevisse videri potuit, quam per se & per alios Christum rogantem repudiavit, quam denique probris tanquam flagris carsam repulit, non se retroagi patitur; sed fidè firma persistat; & vel ex ipsius Christi verbis, quibus illam abigere velle videbatur, fiduciam arripit. *Iob. etiam si occiderit me sperabo in eum.* Fatetur igitur se origine & gente sua canem esse, & suam filiam catellam, sed à pari concludit, se non omnino itaque Dei beneficium communicandis inidoneam esse, quandoquidem canibus micæ quædam mensa decedentes eripiuntur. Quum igitur laudatissime & abundantissime à Deo instructa mensa, plerique filiorum essent qui ciborum capti fastidio quodam pleraque sub mensa abicerent, non videri alienum si aliquid in se & filiam suam conferret Christus. Atque quemadmodum liberi canibus non invident micæ, ita nullam causam esse cur Iudæi hac ejus petitione offenderentur.

Hinc perspicitur, fide & charitate flagrantes non esse delicatos auditores, nec minima levissimaque reprehensione resilire; imo vero acerrimas & aspererrimas vituperationes æquo animo pati. Sciunt enim divini in se amoris indicium esse quamdiu illos alloquuntur, tamen hoc sermone fiat admodum ingrato. Et Christum ut olim Iosephum duris verbis eos excipere quos charos habet, &

adversus quos ejus viscera incallescunt amore. Norunt divinæ iræ certissimum indicium esse, si illis malefacientibus applauditur, ab iis præsertim quorum est depravatos eorum & corruptos mores reprehendere. Norunt Chirurgum misericordem putida & putrida vulnera, &c.

Notandum porro, quæ vis sit afflictionis piorum, quæ scilicet eos in precando affluos & importunos reddit. Atque ita fidem excitat & expergeficit, ut vel ex ipsis convitiis & ipsis comminationibus spem arripit; & veluti cibum ex flamma petat; & tanquam ex silice aquam. Sicut enim famelici, vel ex ipsis spinis baccas desument & decerpent, quibus famem sedent; sic fideles pressi sensu afflictionum & judiciorum Dei, ex minima syllaba consolationem captant. Quo gravius judicium eos manet, quibus appositæ suavissimæ & delicatissimæ Dei promissiones, tanquam exquisitissimæ epulæ non tamen sapiunt. Hic micabat tantum scintilla quædam gratiæ divinæ potius quam se declaravit, eaque multo divinæ maledictionis fumo implicata, & tamen fide experrecta, tanquam acie aquilina mulier ad eam animum adjecit. Quid igitur nobis fiet, quibus sol misericordiæ divinæ in amplissimis promissionibus veluti meridie affulget, nisi oblatam gratiam accipiamus?

Reliquo contextu, exitus tentationis scilicet exponitur; ubi & fœminæ fides singulari præconio ornatur, idque in magna hominum corona, & postulatam pro ipsius fœminæ voto conceditur. Persistans itaque & perseverans in oratione, quod vult obtinebit; & sæpius pulsanti, tandem omnes fores & valvæ patentissimæ recludentur; arcæ reserabuntur; manus quæ in pugnum contracta erat, in palmam expandetur & explicabitur. Et quemadmodum Iosephus agre se potuit à declaranda sua in fratres charitate continere, sic etiam Christus; unde tanquam non diutius suum affectum inhibere potens, erumpit; *ô mulier, &c.* Cumque duobus modis fœminam damno affectis videri possit; partim quod petitionem repudiavit; partim quod illam probris confixit, contrariis remediis utriusque malo medetur; scilicet, laude & petitionis concessione, quæ illico executioni mandatur. Quæ enim à diabolo agitari & divexari solita est quieta jacer; afflictæ tamen ut videtur, nec dum satis ex superiore agitatione & metu confirmata, aut

*in afflictionibus
fiduciam præcandam:*

*Verf. 28.
quæ voto
potitur &
encomiis
ornatur.*

*Verf. 27.
Fœminæ
fiduciam à
Christo ab-
actis;*

*quare à fide
reprehensio-
nis non
resilien-
dum;*

(quod alias fieri vidimus) quia diabolus rannidem & furorem suum effudisset plus extremo cum illa luctu & confictatione, ryllolito.

MATTH. cap. 15. à vers. 29, ad 32.

29 Et digressus illinc IESVS venit iuxta mare Galilæa: & quum ascendisset in montem, sedit illic.

30 Tunc adiit eum turba multa; habens secum claudos, cacos, mutos, mancos, & alios multos: & abjecerunt eos ad pedes IESV: & sanavit eos:

31 Adco ut turba mirata sit, quum videret mutos loquentes, mancos sanos, claudos ambulantes, cacos videntes: & glorificarunt Deum Israël.

MAR C. cap. 7. à vers. 31, ad finem Capit.

31 Tunc regressus è finibus Tyri ac Sidonis venit ad mare Galilæa, per medios fines Decapolis.

32 Et offerunt ei surdum difficulter loquentem: & precantur eum ut imponat ei manum.

33 Ipse vero quum abduxisset eum è turba privatim, misit digitos suos in auriculas ejus: & quum spussset, teigit linguam ejus.

34 Et quum suspexisset in cælum, ingemuit, dixitque ei; Ephphatha, quod est, Adaperitor.

35 Et statim adaperita sunt ejus aures: & solutum est vinculum linguæ ipsius, & loquebatur recte.

36 Et interdixit eis ne cui dicerent: sed quantumcunque ipse eis interdixisset, multo magis hoc predicabant.

37 Et supra modum percellebantur, dicentes; Bene omnia fecit: facit ut & surdi audiant, & muti loquantur.

A N A L Y S I S.

MATTH. 15, 29. N Atrat quædam curationes quas MARC. 7, 31. Iesus adhibuit: quas describit ab adjuncto tempore, cum à finibus Tyri digressus sit: & subiecto loco generali, circa mare Galilæa, per medium Decapolis iter faciens; magis proprio, in monte quodam.

MATTH. 15, 30. Narrat sanationem occasionem, quod plerique suos infirmos afferbant; deinde quod eisdem ad pedes ejus projiciebant. Deinde subiectum sanationis declarat, cujus varias species enumerat. Quorum omnium effectum est, quod Iesus illos sanavit.

Vers. 31. Cujus curationis effectum est, primum turbæ totius admiratio, deinde Dei glorificatio; qui Deus proprio subiecto Israël descriptur: curatio porro amplificatur, oppositis privantium suis propriis habitaculis.

MAR C. 7, 32. Describit ex tota multitudine infirmorum unius speciatim & explicate magis curationem: cujus specialis descriptionis causæ videntur; una quod is duplici infirmitate laborabat, nempe quod auditu privatus sermonem impeditorem habuit: altera causa est speciale adjunctum, modi quo usus est in sanando: causa autem sanatio-

nis erat, quod ejus necessarii illum ad Iesum adducebant, & ut manum imponeret, rogabant.

Vers. 33. Adjunctum sanationis proponit, infirmi à turba sepositionem & secretionem; deinde causam instrumentalem surditatis curanda; digitorum in aures injectionem, & impeditæ linguæ sputi ad linguam admotionem.

Vers. 34. Aliud adjunctum oculorum ad cælum elationem, suspirium ex sensu calamitatis infirmis: causa vero efficiens sanationis est, mandatum ut aperiantur aures & lingua quæ prius veluti clausa erant.

Vers. 35. Effectum hujus mandati est, quod aures adaperitæ sunt, lingua soluta; quæ suo adjuncto tempore amplificatur, nempe è vestigio post emissum Christi verbum.

Vers. 36. Adjunctum curationis erat, interminatio ne cuiquam hoc dicerent: quod sua contradictoria declaratur, & amplificatur comparatione majoris, nempe quod tanto magis evulgabant, quanto magis ne hoc facerent interminatus est.

Vers. 37. Adjunctum hujus evulgationis est, stupor audientium; deinde aliud adjunctum, prædicatio laudis Iesu; quæ sua forma describitur, primum ὑμνεῖτε, deinde εὐχαριστεῖτε, quod postremum amplificatur oppositione privantium.

METAPHRASIS.

MATTH. 15, 29. & MARC. 7, 31. **I**esus ne diuturniore sua in partibus Tyri & Sydonis mora Iudaos exulceraret, inde digressus pro medium regionis, qua ex decem civitatibus in ea sitis Decapolis dicta, iter faciens, prope mare Galilaeae accessit, ubi in monte quodam quievit. Ad quem aggregata est turba admodum numerosa, quae adductos secum claudos, cecos, mutos, mutuos & alios plerosque non dissimili infirmitate laborantes, eosdem ad pedes Iesu quam humillime sistent, usque eo Christi commiserationi confidentes, ut ne petitionem quidem sanitatis apud Iesum instituerent. Quos omnes Iesus non prius visos quam curatos & sanos fecit. Quo viso turba mirari, comperto quod muti loquebantur, mutuli sanitati restituti sunt, claudi ambulabant, & cæci visum recipiebant: unde Deum populi ab Israëlè originem ducentis (præterito Christo, quem cum Patre & Spiritu Sancto in unitate Deitatis adorare debuerant) glorificaverunt.

MARC. 7, 32. **H**os infirmos inter libet certi cuiusdam uberioris & specialem magis narrationem scriptis committere, cum propter infirmitatis, tum rationis curandi à cæteris diversitatem. Adducunt igitur ex notis & necessariis (ut videtur) surdum quendam, & eundem adeo impedita lingua, ut effari, & intelligenter eloqui non possit; qui Iesum (sive imbecilli) rogant, ut imposta illi manu sanaret. Quem Iesus acceptum, & à turba ob eam causam adductum, ut hoc miraculum ad tempus celaret, ad hunc qui sequitur modum sanitati restituit: primum in aures non unives (quod petebant) sed utriusque manus digitos aliquot indidit, hoc signo reclusam quodammodo fore quae occlusa erat audiendi facultas; deinde purissimum suum sputum lingua arteriis admoveit, ut hoc signo illas veluti rigentes emolliret. Post sublati in caelum oculis, unde hac plaga iusto Dei iudicio immissa venit, altum suspirium duxit. Tandem (in quo uno vis & virtus sanationis consistit) Syro sermone dixit, vel edixit potius; Ephphatha, quod perinde est ac si diceret, adaperitor tu auris simul & lingua. Quo dicto protinus auribus apertis audiendi facultas reddita est, & linguae vinculo soluto, clare & articulate eloquitus est. Mandavit autem cum curato, tum illis qui eum sanandum stiterunt, ne cuiquam hoc miraculum divulgarent. Illi tamen corrupte & depravate rationis sua ductum magis sequentes, quam Christo obsequentes (ut qui putarint Christum modestia

adductum hoc modo præcepisse) tanto majore contentione in illo promulgando desudarunt, quanto Iesus ne hoc facerent interminatus est. Dei tamen potentia simul & gratia effectum est, ut inde fructus aliquis non contemendus extaret. Nam & incredibiliter attoniti sunt, ad quos huius rei fama percrebuit, & egregium Christo testimonium perhibuerunt, dicentes; Hic omnia præclare fecit, nam & surdi ut audirent, & muti ut loquerentur effecit.

P R A X I S.

Miracula edit Christus quibus gratificatus est, {Plerisque } ex {Omnibus } turba.

In miraculis in certos quosdam afflictæ conditionis homines notandum; primum, quod ad pedes Christi projecti erant qui laborabant. Quo docemur, submissæ & suppliciter repræsentandas esse & sistendas nostras misérias. Quod fit, prosternendo preces nostras coram Christo, cujus præsentia in Ecclesiæ conventu non minus salutatis est, quam olim cum corpore præsentem se exhibuit. Qui cum corpore infirmitates tam prompte sanabat, tamen nullam apud illum petitionem instituerint, nedum animæ morbos, quibus sanandis præcipua quadam ratione institutus Medicus est, persanabit. Ejus enim Medicina proprie versatur in peccatis tollendis & medicandis. Corpori sanando operam dedit; partim ut hoc allecramento homines ad sui notitiam attraheret; partim ut se animorum Medicum esse obliquaret, ut se denique plenum & absolutum Servatorem & animi & corporis comprobaret.

Christus adductum ad se surdum & semimutum restituens, ex hominum pravo & inconsiderato zelo ipsi per amoris speciem in obsequentem, & gloriam suam elicit. Cujus partes sunt, {Sardi & semimuti sanatio. Varius miraculi fructus. Hinc calamitosi ipsi. Istinc Christus calamitate rantur, eos eximens.}

In calamitosi fidem fuisse, quæ eos ad Christum adduxit.

In calamitosi, spectatur primum surdus & semimutus, tanquam maxime afflicti, & ductores suos sua calamitate aspergens: de quo extra controversiam est, eum in magna miseria versatum fuisse, nec quemquam esse qui illum non miserum & infelicem judicaret. Sed qui miseriam vere & perite assignare norunt,

37.

MATTH. 15, 29, 30. Afflictorum Christo submissa oblatio.

MARC. 7, 32.

Calamitosorum surdi & muti miseriam conductio.

runt, non ita valde multi reperiuntur. Quærenti enim cur iste homo miser habeatur, uno fere omnium consensu respondebitur ideo miserum esse, quod nec alios loquentes ipse audire, nec ipsum loquentem alii intelligere quiebant: quodque omnis illi cum aliis communicatio & commercium peremptum erat: ut inter homines agens, non secus quam si in solitudine, ab omni hominum societate procul remota, cum illo actum sit, omnibus pane vitæ solariis orbat. Atqui rem illius expendendo facile intelligatur multo maximam infelicitatem hac re contineri: scilicet, quod nec Deum cum illo loquentem audire, nec Deum ipse alloqui & affari poruerit: quodque omnis Dei salutaris cum eo & ejus vicissim cum Deo communicatio adempta esset. Si enim grave est hominum societate privari & in solitudinem compingi, nedum Dei consortio.

quæ docet
sermonis
& aurium
beneficium:

Discamus igitur in quo potissimum sermonis & aurium beneficium consistit; scire, unaque intelligere, ne millefimam partem veri usus linguæ & aurium percipere, nisi, &c. Et miserimos esse denique, qui eo locorum habitant, ubi propter mutum ministerium nec Deum audire, nec illum rite & debite alloqui norint. Deinde (quod prius dicendum fuit) quærenti quid maxime in hoc homine luctuosum sit, respondebunt hoc ipsum quod nec audire nec eloqui possit. Quod tamen secus habet, cum plus sit in hujus mali radice quod commiseratione dignum est, quam in ipso malo, nempe in peccato: quo Dominus quodammodo hominibus aures amputans, & linguam præcindens, ignominiam notam illis inurit. Sicut paupertas si honesta sit & nullo nostro vitio contracta, longe minus mali habet, quam cum sit turpis, & negligentia, aut effusione, aut libidinibus explendis inducta. Et certe multo præstabilius est linguæ & aurium beneficium caruisse, quam illis ad res illicitas abuti, aut non ad Dei laudem & proximorum ædificationem referre.

in ducentibus
charitas notanda,

In ducentibus charitas observatur; quæ commiserationem peperit qua hujus malo participarunt. Sic stendum cum stentibus: & charitate, alienæ miseræ induendæ: nosque ipsi in eorum nos loco substituere debemus. Si enim unum membrum patitur, omnia compatiuntur. Tametsi enim rei alienæ difficilis cura sit, & arduum sit homini bonis omnibus circumfluente dolorem in animum admittere, tamen claritate qua in animo

tanquam in capacissimo hospitio ipsos homines inclusos gerimus, eorum etiam causas in quocunque genere complectimur.

Deinde notandum est, commiserationem cum commiseratione efficacem fuisse, non vanam & levitatem & optato melioris conditionis definitam. Plerique enim sunt qui sibi se miseratione affici persuadent, cum tamen ne digitum quidem ad sublevandum afflicti miseriam admovent. Cujusmodi ii sunt de quibus *Iacob. 2, 16.* qui nudis & famelicis ahmenra & vestes apprecantur, cum tamen nihil conferant: quos alibi, lingua & verbis diligere confirmat. Vide *1 Thef. 1, 3.* Huic ergo suas aures præbuerat ut remedium ubi petendum esset addicerent: os etiam pro eo qui pro se loqui nequivit. Vide *Iob. 31.*

Quod rogant ut manum illi imponat, produnt fidei imbecillitatem, quæ major apparet si cum Syrophœnissæ fide componatur.

fide tamen
imbecilli,

Christus tametsi eorum fides sit infirma, prima tamen petitione illis annuit, qui secundam fide firmiorem ad tertiam petitionem repulit. Vbi incredibilis procuratio & dispensatio divina apparet, unumquemque pro ratione virium suarum tractans; & tanquam peritus agricola singulis seminum speciebus, aptissimum ad illud exterendum & executiendum instrumentum adhibens; ne existimemus eos minus à Deo diligi, qui durius in hac vita tractantur; & ne queramus, aut divinam sapientiam desideremus, si quando lenius cum iis agit qui gravius aliquid commeriti sunt.

Christum se ad eorum tenuitatem accommodare, & pro mensura fidei eorum, potentiam suam declarare. Modo etenim in nobis ipsis arctati & constricti non teneamur, Dei munificentiam & potentiam abunde & cumulate experiemur. Immissis autem digitis in aures, significare voluit obturatas facultates audiendi, perforatas iri: sputo vero linguæ admoto rigenes (*cold, frozen, hard, or stiff that will not bony*) & contractas loquendi arterias &c. emolliendas. In quo notemus causam sacramentorum in Ecclesia, scilicet, ad nostram imbecillitatem. Si enim promissionibus sine hæritatione initeremur &c. Sed hic cavendum ne quid nostro arbitrari permittamus, ut *Pontificii* sputum ex hoc loco in baptismum intulerunt.

ad eorum
tenuitatem
se accom-
modans
habitus
externis,

Deinde oculum in cælum, unde hoc flagellum manavit, sustollens, ingeravit; tanquam

quam

quam ipse sub eodem onere fuisset. Tantoque gravius & acerbius ejus malum sensit, quam ipsemet afflictus, quanto melius causam hujus calamitatis expendit.

addito verbo. Denique cum signo verbum conjungit, sine quo hæc omnia ridicula futura essent; contra *Papistarum* mutas ceremonias & sacramenta.

Verf. 36. Sequitur pars altera. In qua quod rem taceri vult, vide supra.

Quod etiam mandatum Christi speciei amoris erga Christum & Deum violarunt, vide etiam supra.

Verf. 37. Quod autem exitus violati Christi mandati Dei gloriæ cædit, id illorum temeritati non debetur, sed incredibili Dei potentia & misericordia, quod mala ad suam gloriam convertit.

Fructus horum miraculorum *duplex* est, { Admiratio.
Glorificatio Dei.

Res erat plena admiratione, videre tantam & tam subitam mutationem. Erat enim divinum opus quod nemo non stupidus admiretur. Quæ ramet hodie non fiunt, tamen si paulisper illis expendendis immoramur, facile in eandem cum illis admirationem attollemur. Quin etiam majora his quotidie videmus, cum mente occæcati Evangelii luce collustrantur, &c.

Sed alius est etiam fructus piorum magis proprius, scilicet, quod inde Dei laudandi argumentum sumebant, alioqui admiratio in fumum evadit, nisi laudum divinarum prædicatione concludatur. Ita enim gesta sunt, ut omni nostra laude superiora sint. Per igitur ingratos nos esse oportet, nisi aliquid in operis divini exornatione laboremus, cum vel homines aliquid laude dignum efficientes, inornatos esse non patimur.

& Dei glorificatio.

M A R C. cap. 8, à vers. 1, ad 10.

DIEBUS illis, quum multa omnino turba esset, nec haberent quo vescerentur, advocatis IESVS discipulis suis, dixit eis;

2 Intima misericordia commoveor erga turbam: quia jam triduum manent apud me, nec habent quo vescantur.

3 Quod si dimisero eos jejunos domum suam, deficiant in via: quidam enim ex eis procul venerunt.

4 Responderunt autem ei discipuli ejus; Vnde istos quispiam possit hic satiare panibus in deserto?

5 Interrogavit autem eos; Quot panes habetis? Ipsi vero dixerunt; Septem.

6 Tunc denunciavit turba ut discumberet humi: & acceptis septem illis panibus, quum gratias egisset, fregit, deditque discipulis suis ut eos apponerent: & apposuerunt turba.

7 Habebant autem pisciculos paucos: & quum benedixisset, dixit ut hos etiam apponerent.

8 Comederunt autem, & saturati sunt: & sustulerunt fragmentorum quæ superfuerant, septem sportas.

9 Erant autem qui comederant, quasi quater mille: dimisitque eos.

M A T T H. cap. 15, à vers. 32, ad 39.

32 IESVS autem advocatis discipulis suis, dixit; Commoveor misericordia erga turbam: quia jam triduum permanent apud me, & non habent quo vescantur: & dimittere eos jejunos nolo, ne viribus deficiant in via.

33 Tunc dicunt ei discipuli ejus; Vnde nobis in deserto tot panes ut saturemus turbam tantam?

34 Dicit igitur eis IESVS; Quot panes habetis? Illi autem dixerunt; Septem, & paucos pisciculos.

35 Tunc iussit turbam discumbere humi.

36 Et acceptis septem illis panibus ac piscibus, quum gratias egisset, fregit, deditque discipulis suis, discipuli vero turba.

37 Comederuntque omnes & saturati sunt : & sustulerunt quod supersuerat fragmentorum, septem sportas plenas.

38 Erant autem qui comederunt, quater mille viri, absque mulieribus & puerulis.

ANALYSIS.

Describit miraculum de pascendis 4000. Quod describit adjuncto tempore, in diebus illis in quibus sanaverat filiam Cananae; deinde altero adjuncto temporis, cum valde magna turba esset: causa etiam notatur, quod nihil illis suberat quod comederent: adjunctum miraculi aliud est, quod advocavit ad se duodecim discipulos.

Vers. 2. Quae advocatio discipulorum suo fine declaratur, ut suam commiserationem erga turbam illis testatam faceret: alius finis erat, ut illorum profectus periculum faceret, ut liquet *vers. 4.* causa commiserationis indicatur, quod nihil haberent quod ederent; quae amplificatur adjuncto tempore quo apud illum permanferant.

Vers. 3. Deinde effectum, quod in reditu deficerent: quod arguitur adjuncta loci distantia, unde ad se venientes redituri erant.

Vers. 4. Cujus sermonis Christi effectum est, responsum discipulorum; cuius forma adjicitur, quae consistit in adjuncto *ἀδυνατώ* illos satians; quod arguitur à subjecto loco ubi erant, nempe deserto.

Vers. 5. Hujus responsionis adjunctum est, questio, cuius forma subjicitur, quae consistit in subjectis panibus & adjuncto numero quos habebant; cuius questionis effectum est, responsum septem esse panes, & apud *Matth.* pisces, qui adjuncto duplici declarantur parvitate & paucitate.

Vers. 6, 7. Narratur Christi effectum, mandatum turbae ut discumberent: deinde aliud effectum, panis & piscium materiae miraculi in manus acceptio: deinde adjunctum passus turbae apponendi, nempe gratiarum actio: post aliud effectum Christi narratur, fractio, quae suo fine declaratur, ut daret illa discipulis, quod quidem omnibus non potuit nisi illa fregisset: hic etiam finis alio fine declaratur, ut discipuli illa turbae apponerent.

Vers. 8. Hujus appositi panis & piscis effectum est, quod turba comedeat; qui eius suo adjuncto satietatis declaratur; quod arguitur, quia supererat fragmenta, quod arguitur adjuncta collectione reliquiarum, quae notantur adjuncta quantitate septem sportarum.

Vers. 9. Miraculum porro amplificatur ab adjuncto numero 4000 virorum qui satiati sunt, & apud *Matth.* alia subjecta comedentium panem & pisces narrat, mulieres & pueros.

METAPHRASIS.

MARC.
8, 1.

Post sanatum Cananae filiam, in reditu & consuetibus Tyri & Sydonis ad Galileam, cum jam sanitatis causa ad illum convenisset ingens turba, cui (viatico jam consumpto) nihil ad concedendum suppetebat: Iesus sicut ad se duodecim discipulos convocatos, ad hunc se-

re modum alloquitur: Miseret me hujus turbae, quae totos tres dies (suo quidem commodo nempe ut morbo & aliis suis flagellis sanarentur) apud me permanent, nihil tibi reliqui habent quem sui sustentandi causa comedant.

Sollicitum vero me habet ne si illos domum jejunos ablegavero, tamen si de vita non periclitentur, tamen in itinere langueant: novi etenim ex his quosdam ex locis procul ab hinc distitis v. misse. Ad quem discipuli ejus responderunt: Non male tu quidem turba misertus de ea pascenda sollicitus es: sed quis potest hoc tam deserto loco illis de pane quo satientur prospicere? Tum Iesus ab illis sciscitatus est, quot hic panes parabiles sunt? Illi re penitus explorata, respondent septem *Matth. 34.* & pauci pisciculi.

Quamobrem turba mandans ut in solum discumberent (qui illico jubenti parui) acceptis in manus panibus, postquam Patri de his ad partem concessis gratias de more egisset, eosdem diffractos discipulis distribuit, hoc consilio ut eorum manibus pane ad universam turbam transmissio, tanta & tam immensa multiplicationis idonei testes essent. Qui congruenter panes turbae, apposuerunt. Quod idem per omnia in pisciculis praestitum est. Postquam autem ad satietatem comedisent, ne quid in tanta Dei munificentia deperiret, aut miraculi admirabili potentia quid detraheretur, discipuli ex his quae satiatis supererant fragmentorum septem sportas collegerunt. Numerus autem convivarum qui comedentes exsatiati sunt, erat 4000 virorum, praeter feminas & pueros, qui se viris hujus itineris comites adjunxerunt.

7.

8.

9.

9.

9.

P R A X I S.

IN altero miraculo quod omnes completum est, notatur quae in priore hujus generis acta non sunt, & quod singulare aliquid & fepositum ab altera habet. In iis est, quod cum in priore miraculo Apostoli de turba tempestive sciencia solliciti fuerint, Christus hoc loco, cessante & populi de se & Apostolorum de ipsis sollicitudine eorum curam susceperit: atque neque à populo, nec ab Apostolis vel verbo appellatus, de illis pascendis cogitationem inicit. Vbi notandum est, quae-

2.

3.

4.

5.

6.

7.

8.

9.

9.

9.

Vers. 1, 2.
Christi sollicitudo de turbae inopia nemine admonente,

est, quærentibus regnum cælorum hujus vitæ subsidia, tanquam per somnium, nullo nostro labore, in ipso deserto suppeditari. Quanto magis laborantibus & negotiantibus, idque in feraci solo, & cultis locis, vitæ suppeditabitur? Quod nobis adversum depravatam nostram naturam & perfidiam notandum, qui putamus vitæ subsidii, nisi cum divini cultus aliquo saltem dispendio, non posse satisfieri; & qui sæpe Deum debito cultu fraudamus, ut vitæ commodis consulamus. Hi sunt apud quos si quando in deliberationem cadat, an commodorum vitæ præsentis aut adminiculorum futuræ usura privandi sunt, statim suis commodis servendum esse decernunt, semperque illud *Luc. 14, dicitur*, &c. in ore habent, cum unum tamen teste Christo *dicitur*, sit. Quos, aut non Christum eundem jam esse qui olim fuit; aut non eundem cultum vigere nunc, qui olim cum Christus erat, existimare necesse est.

quæ hic in terris ad huc occupantur:

Scimus tamen eandem in ministris audiendis diligentiam requiri quæ in Christo imperata est. Quod si quis excipiat miraculo nos non pasci nunc dierum; certe quidem; quia nulla necessitas ejus incumbit, sed scimus benedictionem Dei adhuc vigere, quæ hominem dat, quæ hujus denarium, alius mina fructuosiore reddit; quæ huic tres horas laboranti liberalius prospicit, quam alteri tres dies. Scimus etiam vigere hodie Dei providentiam, qua valetudo, vires, & solertia ad lucrandum conferuntur; qua merces nostræ salvæ & incorruptæ huc illuc transferuntur, & ad portum appellunt; qua emptores ad nos submittuntur, qua amici, parentes, &c. nobis excitantur, &c. Quod si putamus hanc Dei providentiam & benedictionem illis potissimum subservituras qui Deum parum religiose colunt, vel infidelitati nostræ qui nec Dei promissis auscultamus, & de Dei justitia tam inique sentimus, eumque homine misero & peccatore injustiorem fingimus. Verum quidem est aliquando omnia impiis ad animum affluere; sed cum illud eis in æternum exitiosum sit, tum vero momentaneum est, & tanquam nubes aut ros matutinus dissitit & liquefcit. Multiplex illis vch est, qui lentem suam hæreditatit cælorum anteponunt.

Hujus doctrinæ teitem habemus Man; qui pro Sabbatho tam liberaliter collarus est, ut perinde illis Sabbatho prospectum fuerit, ac si eo die Man collegissent. Obli-

gnatur item hæc doctrina Sabbatho terræ; cujus pro Sabbatho duplo plus populo colatum est quam aliis annis. Quo docemur, nobis divino præcepto cessantibus, nihil decedere.

Deinde notandum, quam accurate Christus omnia expedit auditorum suorum commodo. Notat tempus, quo secum sublitterant: notat intervallum, quo à suis disjungebantur, quod è longinquo venerant, eoque ipso revertendum fuerat: quod viatico destituti, periculum quod illis jejuniis incumberat: & subductis omnibus, summam facit, illos non nisi pastos dimitti oportere. Tamen nullo Christi commodo sed proprio, Christo adfixi fuissent, tamen ira rationes init ac si sibi gratificati essent. Apud *Ezech.* dicitur, Deum Nebuchadnezero ob diuturnam Tyri obsidionem & plenam laboribus, se daturum mercedem, ipsam scilicet Ægyptum. Quod si Tyrannorum tantam rationem habet qui illi nullo obsequendi studio parent, sed tantum ut suam libidinem expleant, quid iis fiet qui operam suam ad Dei gloriam promovendam navant? Ille igitur non tantum quot annos sed quot dies atque horas in cultu ejus consumpsimus, in pugillaribus suis notat: æstum, frigora, famem, jacturam bonorum in rationes suas refert. Nec pugnat quod *Matth. 20.* dicitur; Ei scilicet qui sub vesperam vineam ingressus est dieique æstum non pertulisset, denarium tamen cum iis qui mane conducti sunt attributum; non enim eo loco agitur quantum quisque laborum suorum mercedem accepturus est, sed tantum Deum nulli hominum obstrictum esse, ut pro ratione operum cum illo agatur in remunerandi ratione, nisi quoad ipse sponte sua mera & gratuita gratia se ipsum obligavit.

Nec vero minus verum existimandum est, Deum dies & horas notare & inscribere in sua ephemeride, quibus à concione & precibus absumus: quibus de causis: cum tam prope ab Ecclesiæ conventu aberamus, & infra sesquihoram ad occupationes redire liceat: quantum momento: quam parvo lucro: quam levi & momentanea voluptate &c.

Notandum porro, Christum non tantum curam illorum suscipere ne fame pereant, sed ne vel languidi & flaccidi essent: nec tantum ne nobis caput, sed ne digitus quidem dolear curam agere: non valetudinis solum, sed & virium rationem habere: ut

providus,

Verf. 3. et quam accuratè circumstantiam?

Dei providentia de cultus sollicitudine curandis,

qui etiam nobis de minimis prospicit.

providus, ita & benignus pater, qui ne sole uftulentur liberi curam agit. Plerique tamen funt, qui fe fame perituros in Dei cultu exiftimant.

Verf. 4,
&c.

Cur majore
panum copia
hos pascit
quam
eos Matth.

14.

Quod majore panum copia pauciores hic pascit quam *Matth.* 14. & *Iohan.* 6. id eo fit quod & pauciores tum panes fuberant, & major numerus pascendus. Nunc vero tamenti plures panes occurrunt quibus pauciores erant faturandi, tamen benedictionem multiplicationis ad præfentem neceffitatem accommodat. Fuiſſet enim profuſum tantam cibi copiam 4000. paraſſe. quantam 5000. paraſſet. Quo docemur, perinde Deo eſſe multo cibo paſcere, atque paucis: & eadem facilitate multos paucis alimento, quam paucos multo faturare: ne putemus vitam noſtram panibus & cibo affixam. Quod eos

admoneat ſuæ infidelitatis, qui familiae ſuæ amplitudine quibus conſulendum eſt, à cultu Dei abducuntur.

Reliquiæ, teſtes ſunt veræ ſaturitatis: quæ non minore menſura hic colligi videntur, quam ſuperius. Tameſi enim numerus receptaculorum ibi major fuit, tamen quia ſporta major eſt cophino, ut quæ anguſtior menſura erat: ut ex uſu etiam noſtræ linguæ docetur, qui cophino capacitate Artocreae (*a paſty or pie*) designamus, non minus reliquiarum ſuperfuiſſe veriſimile eſt. Nam Sportam (*a basket maunde or pannyer*) majoris cujuſdam capacitatis eſſe indicatur, *Actorum* 9. ubi Paulus ſe ſporta per fenestram demiſſum eſſe affirmat. Hoc autem vaſis & concepraculi genus, nos vernaculo ſermone (*A maunde*) vocamus.

Verf. 8, 9.
quos à reliquiis ſaturatos apparet.

MATTH. cap. 15. verſ. ultim.

39 Tunc dimiſſa turba inſcendit in navigium: venitque in fines Magdala.

MATTH. cap. 16. à verſ. 1. ad 13.

ET quum acceſſiſſent Phariſæi & Sadducai, tentantes rogarunt eum ut ſignum è cælo ſibi oſtenderet.

2 Ipſe vero reſpondens dixit eis; Quando ſerum eſt diei, dicitis; Serenitas erit: rubet enim cælum.

3 Et mane; Hodie erit tempeſtas: rubet enim cælum triſte. Hypocrite, faciem quidem cæli noſtris diſcernere, ſigna vero temporum illorum non poteſtis?

4 Gens mala & adulterina ſignum requirit: ſed ſignum non dabitur ei niſi ſignum illud Iona Propheta. Et relictis ipſis abiit.

5 Et quum veniſſent diſcipuli ejus in ulteriorem ripam, oblitii fuerant ſumere panes.

6 IESVS autem dixit eis; Videte & cavete à fermento Phariſæorum & Sadducæorum.

7 Ipſi vero diſceptabant inter ſe dicentes; Panes non ſumpſimus.

8 Id autem quum noſſet IESVS, dixit eis; Quid diſceptatis inter vos, exigua fide praditi, quod panes non ſumpſiſtis?

9 Non animadvertitis, neque meminiſtis quinque illos panes hominum quinquies mille, & quot cophinos acceperitis?

10 Neque ſeptem illos panes quater mille hominum, & quot ſportas acceperitis?

11 Quomodo non animadvertitis me non dixiſſe vobis de pane, ut caveretis à fermento Phariſæorum & Sadducæorum?

12 Tunc intellexerunt eum non dixiſſe ut caverent à fermento panis, ſed à fermento doctrinæ Phariſæorum & Sadducæorum.

MAR C. cap. 8. à verſ. 10. ad 22.

10 Et ſtatim ingreſſus in navigium cum diſcipulis ſuis, venit in partes Dalmanutha.

11 Prodierunt autem Pharisei, cœperuntque altercari cum eo, quærentes ab eo signum è cœlo, ipsum tentando.

12 Ipse vero quum alte ingemisset spiritu suo, dixit; Cur gens ista signum requirit? amen dico vobis, si dabitur isti genti signum.

13 Et eis relictis, ingressus rursus navigium, abiit in ulteriorem ripam.

14 Fuerant autem obliti discipuli sumere panes, & panem non nisi unum habebant secum in navigio.

15 Tunc edixit eis, dicens; Videte, cavete à fermento Phariseorum, & fermento Herodis.

16 Disceptabant igitur alii adversus alios, dicentes; Panes non habemus.

17 Id autem quum nosset IESVS, dixit eis; Quid disceptatis quod panes non habetis? nondum animum advertitis, nec intelligentiæ præditi estis? adhuc stupidum habetis cor vestrum?

18 Quum oculos habeatis non cernitis? & quum aures habeatis, non auditis? neque memores estis?

19 Quum quinque illos panes fregi illis quinquies mille, quot copiosos fragmentis plenos sustulistis? Dicunt ei; Duodecim.

20 Quum autem septem illos panes illis quater mille, quot sporsas fragmentis plenas sustulistis? Illi vero dixerunt; Septem.

21 Tunc dixit eis; Quomodo hæc non intelligitis?

ANALYSIS.

MATTH. 15, 39. & SADDUCÆORUM cum Christo; quam describit ab adjuncto tempore, cum dimississet turbam; item à subiecto loco, nempe in confinibus Magdalæ: ubi indicat efficientem instrumentalem sui illuc adventus, vestruram navi.

MATTH. 16, 1. & MARC. 8, 11. Vbi describuntur efficientes causæ disceptationis, Pharisei & Sadducæi: subiectum autem disceptationis erat, postulatorio signi, quod subiecto loco è cœlo disceruitur à signis quæ Christus ediderat: finis notatur, ut illum tentarent: alius finis videtur indicari tacitus, ut hoc modo cognoscat, an jam advenit tempus adventus Messie, ex fine 2 vers.

MATTH. 16, 2, 3. Redarguit illos quod tempus adventus Messie nescirent; quod probat à comparatione minoris, quod dignoscerent signa rerum non tam scitu aut necessariarum aut certarum: hoc vers. unum exemplum ponit, 3. aliud.

Vers. 4. Causa efficiens hujus postulationis, quod esset generatio prava & perfidiosa: quod parti illustratur uxoris adulteræ: deinde hæc postulatoria declaratur adjuncta negatione petitionis; quæ negatio declaratur comparatione minoris, signo scilicet IONÆ, & confirmatur testimonio juramenti apud Marcum. Effectum vero hujus petitionis est, Christi suspirium apud Marcum 8, 12. & aliud effectum, nempe quod eos deseruit.

MARC. 8, 13. Describit Christi ab illis discessum à subiecto loco, scilicet quod trajecit mare navi.

Vers. 14. Cujus trajectionis adjunctum erat, quod discipuli obliti erant accipere panes; quod comparatione minoris declaratur, quod unum solum habebant.

Vers. 15. Effectum Christi inter navigandum, præceptum ad discipulos, ut sibi caverent à fermento Phariseorum & Herodis.

Vers. 16. Adjunctum hujus præcepti est, error discipulorum qui hoc præceptum de pane intelligebant ab illis non accepto.

Vers. 17. Cujus erroris adjunctum erat, actis Christi reprehensio quam in discipulos stringit, qua reprehendit eorum de pane sollicitudinem: cuius causam assignat efficientem illorum in intelligendo tarditatem, quæ exaggeratur adjuncto, temporis diuturnitate.

Vers. 18. Quæ porro amplificatur aliis causis bujus stuporis, nempe quod ne vel ex his quæ sensibus videndi & audiendi usurpassent, nec recordatione profecissent.

Vers. 19, 20. A testimonio experientie præterite, quam adjuncta eorum confessione confirmat.

MATTH. 16, 12. Cujus reprehensionis effectum erat, quod discipuli verum sensum verborum Christi percipiebant.

METAPHRASIS.

Post dimissam à se turbam, & consecratis MATTH. 15, 39. manibus, una cum discipulis duodecim advectus est. Quo cum appellisset, illum adeunt MATTH. 16, 1. Pharisei & Sadducæi, qui & Herodiani. Hi & MARC. 8, 11. ut ut inter se dissentientes Christum conjunctis viribus adorantes, cum illo etenim an esset Messias d'scoperunt. Quo de signum è cœlo (puta Man ex nubibus devocationem, solis aut luna ad tempus stacionem) ab illo petebant: non equidem ut de veritate certiores fierent, sed ut

- sed ut hanc postulationem aut studio aut impotentia illis abnente Christo, illi fidem apud alios derogarent. Iesus hac perverſitate commotus, ex intimis animi ſuis præcordiis alta ſuſpiria duxit. Poſt reſpondens dixit; cum occumbente ſole adveſperaſcit, dicitis; erit ſerenitas: cælum enim rubens rubium raritatem & tenuitatem indicans, illas in pluviam non iri ſolutas prænuſciat. Ruſſus mane dicitis, hodie tempeſtas erit, nam cælum pullata quadam & triſti rubedine obductum, nubes craſſiores in pluviam ſolvendas miniſtrans hoc ipſum præſagit. O vos hypocrita, qui ſtudium cognoscende veritatis à quo longiſſime abeſtis ſimulatis, probe noſtis ſuperficiem cæli (cujus noſſita non adeo ſcitu neceſſaria eſt) vel ex unico tantum ſigno eoque non tam conſtanter certo diſcernere: cum ſigna adventus Meſſie (cogniti maxime neceſſaria) tametsi & numero plura & veritate certifiſima non agnoſcitis. Quamobrem tanquam deploratos & perditæ ſpei eos relinquens, indignandus ab illis ſe ſibi duxit, Marc. 1. navem reſreſſus in alterum lacus partem trajecit. Diſcipuli vero accelerati obliti erant panes accipere pro viatico, ut qui unicum modo ſecum in navi ferebant.
15. Ieſus vero ſtudioſe illis inter navigandum præcepit, dicens; cognito quid ſit de Phariſæorum & Herodis fermento, ab eo ſolicite cave-te. Illi vero diſceptantes de verborum ſenſu, tandem apud ſe hoc conſtituunt, cavendum eſſe ne ex Phariſæorum pane veſcerentur, eoque ipſo ſe ipſos condemnarunt quod panes non accepiſſent. Quod Ieſus pernoscens, eis dixit; quid diſceptatis inter vos quod panes non ſuſpetunt? nondum poſt tot documenta conſideratis, neque mente intelligitis, adeone animum ſtupidum geritis? Quid, ne ex oculorum quidem ſenſu, qui me & de vobis paſcendis curæ teſtes ſunt, nec ex aurium ſenſu, qua ſuaſiſſimas de vobis alendis promiſſiones hauſerunt, proficitis? Quid, an memoria veſtra exciderunt qua recens in hoc genere fecit Cum quinque panibus 5000. virorum ſatiavi, quot calathos fragmentorum qua ſupererant collegiſtis? dicunt illi duodecim. Cum ſeptem panibus 4000. virorum ſatiavi, quot ſportas fragmentorum qua ſupererant ſuſtulisti? dicunt illi ſeptem. Subjunxit igitur: quomodo ergo his experimentis edocti, non intelligitis veſtram hanc de panibus ſellicitudinem vanam & diſſidentia plenam eſſe: & me non de fermento panis Phariſæorum & Sadduſæorum vos præmonuiſſe. Tum demum intellexerunt eum non præcepiſſe, ut ſibi à fermento panis carerent:

ſed à doctrina Phariſæorum & Sadduſæorum, qua inſtar fermenti paulo momento ſe ſpargens, mentes errore penitus inſicit.

P R A X I S.

Humani generis ex peccati labe de rebus terrenis immodica cura, exemplis illuſtratur.

Cujus partes ſunt, Immodica rerum terrenarum cura. Conjuncta cum cæleſtium incuria & neglectu.

Quæ amba ſpectandæ proponuntur, Cum in reprobis, ut Phariſæis.

Tum vero in ipſis Chriſti germanis diſcipulis.

In Phariſæis arguitur hoc ab adjuncta petitione, qua quærunť ſignum illius rei quam plenitudine teſtata & confirmata habebant: & de qua ne quicquam dubitaſſent, ſi vel tantillum animum advertiſſent. Deinde, quod eum tentaturi hoc faciunt, tanquam ſignum hujusmodi edere nequiverat, qui non minora hoc vel etiam majora ediderat.

In quo patriſſant, & veteres Judæos perverſitate imitati ſunt. 8, 11, 19, 20, 41. & c. Quis enim dubitabit pictorem qui hominem effingere & in tabula deſcribere norit, eodem brutum animans non poſſe artificio ſuo præſentare? Er cum ex unguibus leonem, quid eſt quod Chriſtum ex tam præclaris geſtis non agnoſcant. Nemo eſt qui dicit, horrendum eſſe de Chriſti omnipotentia vel quicquam ſubdubitare: ſed ſi nos ipſos plerique exploremus, intelligemus proſecto hanc peſtem imis præcordiis inſidere, ſcilicet ut de Dei omnipotentia ſæpius addubitemus, nec quicquam Deo permitamus, niſi quod ſub rationis & conſilii noſtri anguſtiis cadit.

Quamdiu indefinite de Dei potentia & interminate quis dicat, & quamdiu alterius deploratam conditionem & collapſam intuemur, Dei potentiam ſplendide & magnifice prædicamus, atque ut eſt, manum ejus latiſſime dominantem pleno ore pronunciamus. Sed cum hac Dei potentia noſmet recreandi & ſuſtentandi, aut in officio confirmandi ſumus, tum eam manu veluti truncamus: ut ſi quid veritatis cauſa periculi ob-eundum, ut offenſionis ſuſcipiendum ſit, ilico ac ſi nos illis malis Deus expedire nequiret, aut optatum rebus exitum largiri, diſſidimus: & diſſidentia, ab officio deſiſtimus. Et cum bellæ & amplæ promiſſiones nobis

que docet
Des poten-
tia confi-
dendum:

MATTH.
16, 11.

12.

nobis in Christo donantur, quibus beneficentibus bene fore confirmat, tamen ac si illa nobis præstari à Deo nequirent, illa infecta prætermittimus, quorum executione tam præstantium promissionum participes efficeremur. Nec vero desiderantur qui palam in has voces erumpant, fieri nequire ut commode in hac vita vivatur, nisi fraudibus & dolis operam dent. Quod non tantum in impiis, sed in præstantibus viris aliquando usuvenit, ut Saræ in semine promisso; Mosis & Aaroni in petræ promissione; Davidi, cum se Saulis manus effugere nequissime sibi persuasit; Zachariæ, *Luc. 1.* Tanto nobis hæc res diligentius commentanda est. Et non tantum manus, sed singuli veluti digiti, atque adeo articuli potentia divinae lustrandi & examinandi sunt, quid in mundi; quid in Ecclesiæ gubernatione; quid ordinariæ, quid præter ordinem effecerit; & ex singulis potentia divinae operibus succus exprimendus, quo animus noster probe irrigatus, ex hac parte fructum ferat, & præcipitium hoc declinet quod isti incurretunt de Deo tentando.

MARC. 8.

12.

*illa Christi
gemitu ex-
vigorata;*

Hæc illorum cæcitas & amentia exaggeratur, ab adjunctis Christi ex illa gemitu & suspiriis, quæ istorum hominum impietas expressit. Si enim Christi potentiam ex causis non didicerant, quod erat Filius Dei & Messias promissus, atqui eam debebant effectis & experimentis edocti recognoscere: certe tam multis & tam illustribus, tantaque varietate & frequentia editis. Discamus hoc loco primum, peccati atrocitatem comprehensam habere, quæ humano iudicio æstimanda non est. Hominibus enim ludus & jocus est peccare; ut est in *Proverb.* Alii peccati convicti, & in tanta luce ejus turpitudinem pernegare verentes, non tamen usque eo sensu peccati tanguntur, ut putent magni putandum esse; sed leviter admissa peccata, leviori suspirio deleri posse credunt. Christus tamen, cui peccata nostra attribuuntur, & qui pœnam peccati obivit, & cujus dentes ex omphace quam nos comedimus obstupuerunt, aliam peccati acerbitatem & tyrannidem, & alios aculeos sensit, & alium mucronem; usque eo ut grumi sanguinis ab illius corpore certatim decurrerent.

*quare & d
nobis alio-
rum pecca-
ta defendenda.*

Deinde discamus Christi capitis exemplo, non nostra tantum, sed aliorum peccata defendere. Quod in piorum officio esse docetur *Ezech. 9.* Quod si nobis assidentes, majore dolore ex nostro peccato urgeantur pun-

ganturque, quam qui admisimus ipsi, quanta impœnitentia existimabitur? Si manus acriori sensu ex plaga pedi imposita afficeretur quam pes, indicio plane esset pedem mortuum, ac sensu & vita privatum esse.

Immodica porro hæc cura, arguitur à comparatione minoris; scilicet, quod in rebus ad vitam hanc caducam spectantibus id opera & diligentia adhibeamus, ut ex signis præcuntibus de rebus adhuc occultis & latentibus pronunciemus. Nam ex stellata nocte, claro mane, rubente vespera, colligimus serenitatem dici, quæ nobis ad labores & itinera obeunda, animum addat. Item tempestatem ex tristite celo arguimus post futuram, aliaque pleraque, quæ non tantum in cælis, sed & in terris signa colligimus, quibus de temporis commoditate aut difficultate præsumimus *Luc. 12.* ut si lapides aut vasa humorem exsudent, si ranæ crocitent, &c. In rebus autem ad cœlestem vitam spectantibus, tametsi multa sint signa quibus de cœlesti vita informemur, tamen nihil intelligimus, & non tantum res mox non percipimus, sed ne præsentem quidem futuras persentiscimus. Nam adventus Christi non tantum signa erant prænuncia, ut Iohan. Bapt. præcursorio, sed & alia pleraque quæ Christi cum adventu conjuncta & coæva erant, ut quod omnis generis infirmi tanto numero à Christo persanati erant, quod in Ægyptum fugit. Huc pertinet quod signa illa tantum *ὡς τὸ πολλὸν*, aliquando fallant, quum hæc nunquam fallant.

Videmus porro, ut homines æstate parant quo hyeme se alant; juventute, quo se in senectâ sustentent; ut rebus prosperis se præfidiis muniunt, quibus adversis resistant; ut rerum caritatem certis indicis prospicientes, tantum congerunt frumenti quantum illis ad perferendam caritatem & indigentiam satis est. Sed quotusquisque est qui se Dei promissionibus adversus imminentem tentationis diem confirmat? Quotusquisque qui sibi dum tempus est de viatico & comatu consulit, antequam ad sepulchrum descendat, ubi nullus cibus parabilis est? Qui adversus frigus vel gelu divini iudicii sibi vestes probe suffultas aptat? Qui umbram adversus æstum iræ divinae sectatur? In cibus, quantus & quam acris sensus? De iis novimus probe dicere, hoc, salsum; hoc, insipidum; hoc, gratissimi saporis; hoc, crudum; hoc, bene coctum, &c. In cibus autem animi pastui destinatis, quam nullo iudicio

MARTH.
16, 2.

*Eorum in
rebus divi-
nis insensiti-
vitas
quibus res
naturales
cognitas;*

*quare pro
in homines
magis soliti;*

dicio fumus? Vide locum *Iob*. Hinc Agur se brutum, & David etiam conqueruntur. Nonne armenta ingruentem tempestatem præsentiant, eoque se ad perfugium aliquod recipiunt? Vide *Ierem. 9*. Imo vero stupidissimis animantibus, &c. *Esa. 1*.

qui res sa-
cras nulli
negatio in-
telligi au-
tuerunt;

Hoc cum ita sit, omnes tamen se in Theologia artifices quodammodo natos esse putant, aut saltem facillime hanc artem una aut altera concione discere, omnes se doctores autumant, nullus se discipulum & docilem præbet, sed quam semel opinionem imbibit, eam mordicus retinet. Quumque in abjectissimis & sordidissimis artibus nemo satis peritus ducitur qui septennium integrum assidue se in illa arte non exercuerit, tamen in hac celeberrima & nobilissima Dei scientia, eademque abstrusissima, se paucorum dierum spacio doctos & acutos evadere posse sperant. Tempus & diligentia requiritur ad illa discenda quibus perdiscendis apti & idonei natura sumus, & tamen illa non necessaria putamus ad illam scientiam acquirendam, à qua naturæ ductu abhorremus & inepti sumus. Quis est qui unum aut alterum Iuris aut Medicinæ præceptum tenens, sibi hoc assumat, ut vel sibi ægrotanti ipsemet Medicus sit, vel ad dicendam causam Advocatus, &c. Quod tamen in Theologica homines audent tentare. Sed dicent se Deum supra omnia diligendum; & proximum ut nos ipsos, probe compertum habere. Et quid est inquit quod quis præterea requirit? Perinde ac si quis dicat, Iuris scientiam in eo versari, ut noscat jus cuique tribuere; aut Medicinæ peritiam, si quis valetudinem aut præsentem tueri, aut amissam recuperare norit. Verum quidem sit, sed quantum est in hoc non intelligunt, tantum scilicet, quantum per universoni vitæ cursum, etiam si ad milleimum annum viverent, non possent exhaurire. Quæ omnia si scires, tamen nescires quomodo salus paratur, scires equidem quomodo mortis & damnationis teus sis, sed præterea nihil.

quomodo
illa mini-
stris de-
beant esse
perspectæ?

Sed, excipiunt, accuratam harum rerum scientiam doctorum & ministrorum esse.

Sed quorsum cædo ministrorum? an non ut tu eadem docearis; eoque tu eadem discas? Nulla certe alia causa. Si igitur hæc ministro accurate tenenda sunt tua causa, tu illa quoque percipere debes. Nam cognita ministro tibi non profunt, nisi tibi innotescant: nisi fore ita deliremus, ut fide Ecclesiarum (ut *Papista* loquuntur) salvos fore spete-

mus. Paulus *Act. 20*. ut se purum à sanguine Ephesiorum probaret, confirmat se universam Dei voluntatem illos docuisse: ex quo consequitur perire homines, nisi totius voluntatis divinæ gnari & periti sint.

Qua re igitur differt (inquis) minister à plebe? non equidem in subiecto scientiæ divinæ, eadem enim ministris & plebi lex rogatur: uterque perinde jubetur legem Dei notam habere. Sed hoc interest quod cum populo satis sit sibi legem scire, ministro non id satis est, nisi eam norit alius perite & scienter distribuere. Atqui inquitur plerique servati sunt, qui multa ignorarunt: fateor equidem, & plerique ministri existunt qui multa ignorant. Sed iis qui oportunitatem discendi, tempus, & alia compendia non sunt consequuti, hoc accidit: nos autem iis qui cum discere potuerunt, ea pedibus calcantur. Et certe si notitiam Christianorum qui nunc vivunt magna ex parte exploremus, vix se illum populum probabunt, qui Evangelii temporibus nascendi prædicebantur ab *Esaia*, pleni scientia, ut mare aquis &c. Nam Iudæi, qui hodie vivunt (si Christum excipias,) plura de Deo ex lege norunt, quam, &c. Vide Iosephum &c.

Notandum porro quod illos *Hypocritas* vocat, ac si dicat, eos in summa eorum quæ ad regnum Dei spectant incuria & ignorantia, curam tamen & studium longe maximum præ se ferre, cognoscendæ & indagandæ veritatis. Vide *Ezech. 33, 30, &c.* Hæc hypocritis nobis adheret, si nos excutiamus (nam si studio pietatis duceremur, fieri non potuit quin plura sciremus quam scimus) aut quod est hæc hypocritæ deterius. Nam quidam sunt qui ne pietatem quidem præ se ferunt, sed illam contemptui habent. Tametsi enim is qui negavit se iturum ad opus imperatum & ivit, tamen præponitur illi qui recepit se facturum nec fecit: sed is qui se negat se aperte facturum, & quod præ se fert non facturum re ipsa exequitur, deterius est. Nec minus culpandi sunt qui sacramenta nobis ad salutem instituta respuunt, aut negligunt, quam illi qui plura æquo postulant.

Sequitur exemplum aliud immodicæ sollicitudinis, de rebus ad hanc vitam spectantibus in discipulis Christi:

Primum, occasiones quibus hæc ubi no- }
sollicitudo prodita & in agrum }
adducta est.
Deinde, ejus redargutio.

Illius autem prodendæ occasio prior est, *verf. 3.*
Christi

*Christi ob
Iudæorum
pertinacia
in desertum
secessio.*

Christi in desertum ex fastidio & indignatione Pharisæarum cæcitas remeatio, unde panis ad eum locum comportatio necessaria illis videbatur. Prius vidimus Christum ad gentium prophanarum viciniam tædio pertinaciæ Pharisæorum concessisse, & potius ducere inter canes prophanos agere, quam inter illos qui populi sui speciem præ se ferentes, virtutem & vim pietatis pernegant & adversantur. Hic autem discimus Christum potius solitudinem sectari, quam se cum præfractis istis hominibus communicare. Nunquam deerit Domino populus, ut qui ex silvestribus & esseris nationibus sibi populum formare norit: sed potius quam cum istiusmodi contumacibus sibi semper luctandum esset, solus in deserto ab omni hominum communiione manebit, ut qui ex se *αὐτῶν* est.

*Verf. 6.
ab eo cur
Pharis.
&c. do-
ctrinæ fer-
mentum
appellatur?*

Quamobrem caveamus à pervicaci cum veritate luctatione. Sed cum sensus Christi hic fuerit ut discipulis cautionem injiceret ne se Pharisæica & Saddusæica doctrina infici parentur, videndum quorsum eorum doctrinam *fermentum* appellet: scilicet, quod insidiola esset, & facile hominum animos infunderet, furtim irrepere, & angusto spatio longius serperet, quod etiam vel modicum fermenti multum in illis præclare à Christo docta corrumperet. *Gal. 5.* maxime cum nulla conspersio tam facile admittat fermentum, quam depravata nostra natura imbibit. Quamobrem tum falsæ doctrinæ lubricitate, tum nostræ naturæ depravatione, tum operatorum diaboli infinita quadam versutia, nobis iterum atque iterum circumspiciendum. Pestes enim recte in *Altis* dicuntur qui falsam doctrinam ferunt, tamen ibidem falso ad Paulum id accommodetur. Item gangræna 2 *Tim.* Hoc igitur cum discipulis Christi opus fuerit, an non nobis, &c.

Quod *Marcus* Herodis etiam fermentum addit, idem videtur cum eo quod *Matthæus* habet de fermento Sadducæorum; ad quam sectam se forte Herodes conjunxerat: tamen si cum Iohannem à mortuis resurrexisse crederet, non videtur illa opinio consistere posse, nisi dicamus Herodem postea se Sadducæis adjunxisse, ut hoc modo stimulum conscientię, qui illum urgebat, ex cæde Iohannis penitus rerunderet.

*aur præci-
pua ratio so-
lum mentio
facta?*

Quod autem Principum in Ecclesia & Republica mentionem fecit, cum tamen alii plerique erroribus & hypocrisis imbuti es-

sent, id consilio fecisse videtur, ne cuiuspiam autoritas aut splendor eos ad malefaciendum impelleret. Fædi enim errores & impuri mores splendidis doctorum & regum titulis & insignibus tecti, non modo in malis non ducuntur, sed quandoque etiam laudi dantur. Sicut enim decora vestis & splendida deformi corpori gratiam & ornatum conciliat, saltem deformitatem minorem facit; sic &c.

Alia occasio eliciendæ hujus nimie sollicitudinis erat formula loquendi in Servatoris concione usurpata, quam dubium non est Christum ob eam rem abusuissse, ut latens & occultum in eis malum illis melius innotesceret. Mentione enim fermenti facta, putabant illud de pane intelligi, ac si Christus illis interdixisset, ne ex pane Pharisæorum comederent, neque eadem cum illis mensa vescerentur, cum essent tam infesti & obfirmati veritatis hostes.

Qui sensus tamen non malus erat, cum *Ioh. 2. Epistola* istiusmodi hominibus non esse vel minima ex parte communicandum doceat, tamen quom est à sensu & sententia Christi alienus & detortus, aliquid hic in discipulis delicti subesse necesse est. Quod certe non aliunde provenit, quam ex nimia præsentium rerum cura; qua animum ægerime ab illa cogitatione abduci & avelli patimur; cuiusque vocis aures personat echo & veluti repercussio, cibum & porum, &c. sonant. Sic videmus factum esse *Ioh. 4. & 6.* Hoc Iudæis hodie imponit, quod cælestium explicationem rebus corporalibus illustratam *τὸ τῶν* intelligant.

Idem hodie *Pontificis* & aliis usuvenit, *ita &c.* qui *manducandi* & *bibendi* verbis mordicus adhærentes, carnalem & crassam manducationem intelligunt. Cujus fons est, quod terra nimis sapiant, nec cogitationem mentis à sensibus sevocare queunt. Sicut enim sues nullam vocem hominis intelligunt, nisi eam qua ad filiquas suas advocantur, &c. sic nihil nos percipimus, nisi quæ hujus vitæ commoda & emolumenta continent. Hic, quæ ad lucrum; alius, quæ ad gulam; alius, quæ ad libidinem, &c. Cæteroque surdi & muti ut nec aures nec os habeamus, ad, &c.

In Christi percontatione primum discipulorum lapsus indicatur, deinde coarguitur. Sicut autem ex discipulorum verbis perversæ intelligentiæ convicti tenentur, sic ex Christi interrogatione eorum in fide mutatio clare demonstratur. Quod enim pa-

*Verf. 7.
Discipulo-
rum de ser-
mento opor-
tuit,*

*in quibus
est culpa-
nda?*

*ita &c.
nunc in
Cæna Pon-
tis. errant.*

*Verf. 8.
Et à Chry-
sto redun-
quatur.*

nem secum (nisi unicum ut *Marc.*) non tulissent, perinde secum disceptabant, & mutuo se accusabant; ac li desiderio panis illis in deserto languendum aut pereundum erat. Atque hanc fidei claudicationem, Christum præterito altero perversæ intelligentiæ delicto, acerbius exagitat. Hic rursus videmus Christo novæ trinitatis argumentum objectum esse, ut se solandi exhilarandique oportunitatem consecranti, solatium tamen ne inde quidem peti, unde maxime oportebat.

qui ab iis
denuo mo-
lestia, affi-
citur;

Satis fuit illum Phariseorum, &c. cæcitate & perversitate exacerbari; apud suos certe lætitiæ & delectationis materiam eum nancisci oportuisse æquum erat: ab illorum præclatis cognitionis & fidei fructibus exhilarari; eorum vino recreari; unguento ad oblectationem perfundi. Vide *Cantic. cap.* Nunc Deus ubique terrarum irritatur, blasphemiis configitur & fodicatur, infiniti sunt cum ex alienis à Republica Christiana, tum ab ejus domesticis qui Christum quodammodo aut apertis erroribus, aut depravatis moribus pungunt. Quo magis danda nobis opera, ut

à nobis, in quos tam munificus extitit, &c.

Coarguit autem hanc fidei tenuitatem, *Verf. 9.* ab adjunctis animi corporisque cæcitate & *&c.* *& eorum cæcitas & oblivio capitur;* surditate oblivioneque: quod neque promissis in concionibus aspersis, nec tot rerum gestarum, maxime earum quæ in hoc genere gestæ essent, &c. infinitatibus, &c. acquieverunt. Debebant enim ex tanta infinitate miraculorum scire, illis Christum sequentibus nihil ad necessarium vitæ usum deesse potuisse: saltem ex pastu, præsertim tam recenti, hoc debebant collegisse: maxime cum ex quinque panibus 5200. hominum replevisset, non dubitarent, quin ex uno pane duodecim pascere potuit. Cumque illis quos non ad se advocarat hoc fecit, nedum ipsos sibi addictos, & se sequi iustos nolle ut fame perirent permittere.

Hic igitur monemur, ut mentem, intelligentiam, sensusque omnes excitemus, cum ad concionem venimus, si quidem velimus *quare conciones solite audienda.* fide proficere: eoque fieri, ut fide tam infirmi simus, quod corpore præsentem, mentes nostras domi in rationibus supputandis relinquimus.

M A R C. 8, à *vers. 22, ad 27.*

22 Venit autem Bethsaidam: & obtulerunt ei cæcum, & precati sunt eum ut ipsum tangeret.

23 Tunc prehensa manu cæci, eduxit eum extra vicum: & quum inspisset in oculos ejus, imposuissetque ei manus, interrogavit eum ecquid videret.

24 Qui quum suspexisset, dixit; Video homines instar arborum ambulantes.

25 Deinde rursus imposuit manus oculis ejus, fecitque ut denuo oculos attolleret: & restitutus fuit, viditque procul & dilucide omnes.

26 Tunc IESVS misit eum domum suam, dicens; Neque in vicum illum ingreditur, neque hæc dicitis cuiquam in vico.

A N A L Y S I S.

Narrat miraculum de cæco visioni restituto: ubi causa seu occasio narratur, quia cæcum adducunt, tum quod petunt ut manibus impositis illum sanet: quæ subjecto loco declarantur, in opido Bethsaidæ.

Verf. 23. Effectum petitionis est, sanatio cæci; cuius adjunctum erat, quod manum cæci prehensens illum extra urbem eduxit; cuius educationis finis colligitur ex *vers. 26.* ne quis ex illa urbe tam impia (ut prius dictum est) illud resciret. Post causas instrumentales notat, sputum in oculos ex ore emissum, deinde manuum impositio; principalis autem voluntas & imperium Christi subicitur; deinde adjunctum curationis inchoatæ narratur, quaestio à Christo proposita an ullam visus partem accepisset.

Verf. 24. Cuius effectum est, responsum cæci se

confuse videre: subjectum autem visionis indicatur, nempe homines forma arborum: quod & dissimilitudine porro declaratur, nempe quod ambularent.

Verf. 25. Narratur impositio manuum: ubi post narratur causa principalis, imperium Christi qui iussit ut visum acciperet; cuius effectum indicatur, quod clare & perspicue cernebat; quod comparatione majoris amplificatur, nempe quod procul etiam cernebat.

Verf. 26. Adjunctum sanationis declaratur, præceptum ne &c. quod suo disparato declaratur, non in urbem Bethsaidam: item aliud adjunctum, ne cuiquam ex illa urbe hoc diceret: cuius interminationis finem vide *vers. 23.*

M E T A P H R A S I S.

Post Bethsaidam peringenti adducunt cæcum, qui olim visus sensu præditus, oculis captus

23. *captus erat: cæci porro duces Iesum rogant, ut manibus oculis admotis illum contrectarent. Iesus prehensa cæci manu eum ex urbe (indignaque ad miraculi spectaculum admitteretur) humanissime eduxit, & in oculos ejus inspuens, & manibus ad oculos amotis vi Spiritus divina visus inuicem conferens, ut miraculum aliis circumstantibus innotesceret, numquid videret percunctatus est. Cæcus sublati oculis dixit; video homines forma & specie arbores representantes: nisi quod hoc dissimile habent, quod arboribus inuotis & radicibus suis subnixis, hi loco moventur & ambulant.*
24. *Tum denuo manibus ad oculos admotis, iussit ut oculos attolleret, quo dicto protinus visui restitutus est, nam & clare & procul omnia que occurrerant cernebat. Quo facto ut domum suam repeteret mandauit, cum hac cautione, ut neque ad impium illum pagum remearet, neque in morigeris pagi civibus miraculum indicaret.*
25. *Tum denuo manibus ad oculos admotis, iussit ut oculos attolleret, quo dicto protinus visui restitutus est, nam & clare & procul omnia que occurrerant cernebat. Quo facto ut domum suam repeteret mandauit, cum hac cautione, ut neque ad impium illum pagum remearet, neque in morigeris pagi civibus miraculum indicaret.*
26. *Tum denuo manibus ad oculos admotis, iussit ut oculos attolleret, quo dicto protinus visui restitutus est, nam & clare & procul omnia que occurrerant cernebat. Quo facto ut domum suam repeteret mandauit, cum hac cautione, ut neque ad impium illum pagum remearet, neque in morigeris pagi civibus miraculum indicaret.*

P R A X I S.

Christus rogatus ut manuum impositione adductum ad se cæcum sanaret, eidem à se restituito ut domum suam rediret, mandata dat.

Cujus partes sunt, de Fide Christum sanitatis causa accedentium. Christi in cæco sanando *αἰσχρονομία*.

Verf. 22.
Ex fide petitionis san-
tatis cæci
ad Christi-
sum insti-
tuta,

Fides accedentium arguitur ex petitione ad Christum instituta. *Credentes enim loquimur, Psal. 116.* Sicut enim absque fide Deum nemo inclamat, *Roman. 10. Hebraeor. 11, 6.* sic fide subjecta & subsistente, invocatio necessarii consequitur. Vnde apud Iacobum, *fidei oratio* dicitur. Si enim credimus firmiter nos beneficio immortalis à Deo auctos esse, gratias illi agimus. Sin nos voti in iis fore compotes persuademus quæ nobis opus sunt, Deum proculdubio de ea re appellabimus. Fide enim appropinquamus Deo. Hinc dicitur, *Age revertamur ad dominum, quia ipse percussit nos, & ille sanabit nos: ipse vulnus intulit, idem vulnus eboluet. Hose. 6, 1.* Item *Esa 2. Age camus ad montem domini, nam ipse docebit nos vias suas, &c.* Item *Luc. 15. & Hof. 2, 7.* Ecquis enim est qui ad extrema quæque adactus, non adeat eum à quo aliqui sperat accipere? tamen illo olim superior & honoratior fuit. Imo videmus homines ad extrema adactos, etiam ab hostibus à quibus nihil fere sperant scipem petere: ut ab Ægyptiis, Israëlita. Quomodo igitur

tur nobis ipsis persuadebimus nos fide imbui, nisi Deum precibus in tanta mendicitate nostra appellemus? quomodo charitatem ullam in animis nostris vigere, ut aliorum labes precibus reficiamus, si de propriis ruinis solliciti non simus? Quanta infinitas est eorum qui cæci sunt & in umbra mortis sedent? quique ad singula momenta parati sunt in inferorum foveam præcipites ruere. Si ergo ulla commiseratione ducimur; eo precibus nostris vel longissime à nobis distitos listamus, certi Deum & Christum ejus unigenitum Filium à nobis exoratum tanto facilius fore, quo in huic mundum venit ut mentis cæcitatem & squammas dispelleret.

Fide perquam imbecillos fuisse, ex petitionis formula apparet: quod Christum ad impositionem manuum tanquam ad palum alligant. Quam tamen Christus rejicere poterat, tamen hæc tam imbecilla fides postulatam secum aufert. Manus igitur hæc tamen pure (*snor or filth*) disfluebat, & lepra quadam inficeretur, aut digitis aliquot veluti truncata esset; tamen quia manus erat, & beneficium aliquoufque amplectebatur, rem petitam secum reportavit. Et tamen vasculum fidei perangustum, &c. Neque enim quia fides imperfecta & manca est, ideo beneficium collatum per Christum nullum & imperfectum est, sed sanitatem tam omnibus numeris plenam acceperunt, ac si fide instructissimi fuissent. Ita etiam fit in salute per Christum parta. Nam minimo grano fidei non simulata, totum Christi justitiæ beneficium accipimus. Tamen enim fidei vasculum perangustum est, tamen Christus avide & inflammato studio se nobis communicans, etiam ab angusta fide se capi patitur; non quod fidei infirmitati indulgendum, aut incrementum & accretio fidei persequenda non sit, cum fides vera non sit quæ non crescat indies. Deinde, singularem fructum percipimus ex fidei auctibus: scilicet, quod omnis hæsitatio, quæ gravis est, sic tollatur, & quod pro fidei incremento & in hac vita sanctificatio, & in futura gloria augetur.

Sequitur pars altera, de Christi in cæco restituendo *αἰσχρονομία*, ubi primo occurrit in iste à Christo ad sanandum *αἰσχρονομία*, qui prehensum manu cæcum, eum ipsem per totum vicum spectantibus omnibus duxit, tanquam se mediastinum huic hominioni

qua cum imbecillitate conjuncta:

Verf. 23.
iste à Christo ad sanandum *αἰσχρονομία*, qui prehensum manu cæcum, eum ipsem per totum vicum spectantibus omnibus duxit, tanquam se mediastinum huic hominioni

cioni præberet, cum poterat amicis suis illum demandasse. Sed ut doceret se nostri & infirmitatum nostrarum non pudere, visum erat ei hoc officium illi præstare: tanquam honori sibi duceret & oblectationi, miseris mortalibus suppetias ferre. Hinc est quod leprosos aspectu horridos adivit, & sacra manu contrectavit. Eadem illum esse in nos humanitate constat, eoque alacriter ad illum accedendum: neque ex hominum nausea & fastidio in morbis turpioribus, de Christo & Deo statuendum, ut nos Deo exosos iri putemus, quod hominibus odiosi simus: sed eum esse verum chirurgum, qui fœtore vulnerum non abigitur à nobis, nec graveolentia morbi à nobis medeudis repellitur.

Deinde hinc etiam discimus, non tantum Christum nobis mentis oculos aperire, sed nos cum cæci sumus dirigere & ducere ad ea adminicula & pharmaca, quibus visus spiritualis restituitur: nosque ita in cæcitate nostra servare, ne in profundum foveæ condemnationis cadamus: quod certe faceremus, nisi Dominus nos ab hoc malo assereret. Nam nos mensuram nostram compleremus iniquitatis ad extremum vitæ finem: nisi nos Deus machina aliqua, nobis non cogitantibus, ad communionem Evangelii adduceret.

Cur autem extra civitatem eduxit potius quam in ea cæcum sanavit, post clarius explicabitur.

Quod spiritum adhibeat cum manuum contactu, quem illi solum postulabant, eorum infirmitati indulgere satis fuisset, si prout ipsi petebant manus tantum imposuisset. Nunc spiritum addens videtur illorum fidei memoriam porro adjicere, tanquam non potuisset sola impositione manuum, illum visioni restituere: quod illis in fide retrocedendi non progrediendi causa esse posset. Quo spectat, quod non nisi binis manuum impositionibus, illum plene restituit.

Respondeo primum, Christum hoc modo docere voluisse, hominum non esse sibi rationes præscribere & præfinire, quibus opus suum perficiat; neque enim in tantas angustias compingi se pati velle, ut non nisi eorum præscripto agat: sed media quibus negotium perficiendum est, ad ejus arbitrium esse referenda. Sic enim plerumque homines eo amentix deveniunt, ut nisi per eum ipsum modum per quem illi salutem sperabant saluti perficiatur, de salute sua actum esse &

conclamatum autement. Cujus rei exemplum in Naamane extat 2 Reg. 5. cui quod manus à Propheta impositæ non erant, de valetudine recuperanda pæne desperaverat. Quis autem medicus aut chirurgus æque ferat, ut quod aut pharmacum aut emplastrum adhibeatur, illi ab ægroto præscribatur? Peccasse igitur hos, non tantum quod Christo hunc honorem non habebant, ut solo ipsius verbo & voluntate hoc efficere potuerit; sed quod externa adminicula illi ad opus efficiendum necessaria ducerent, & quod in illis adminiculis delectum ei non deferebant. Alterum est quod responderi poterit, scilicet istorum hominum in fide inopiam & imbecillitatem majorem & profundioreni fuisse, quam aut sciebant, aut certe profiteri per pudorem voluerunt: Christum vero qui imas infidelitatis eorum radices cognitas habebat, se eorum imbecillitati accommodasse: & plus illis tribuisse quam illi postulabant. Simile aliquid legitur *Judic. 7, 10.* ubi postquam Gedeon duobus miraculis sibi satisfactum fuisse putabat, ad plenam promissæ victoriæ fidem Dominus, qui quasdam dubitationes fibras (*small strings like haires hanging at the of root trees*) nondum evullas esse probe norat, alterum signum ab eo minime postulatum offert. Sic fit plerisque, ut majus quiddam de nobis polliceamur, & nobismet persuadearum quam res & veritas ferat.

Quod prima appositione manuum ad oculos videret ille quidem, sed non discerneret, ut cui homines tanquam arbores ambulantes repræsentabantur, perinde est ut cum quis noctu non discernit inter arborem & hominem; aut quum surdus usque eo auditionem recuperat, ut sonum quidem confusum audiat, nihil tamen exaudiat. Sic hic videbat quidem homines, sed veram eorum figuram non discernerebat. Qua dispensatione Dominus ita spem fecit restituendæ visionis, ut interim patientiam hominis aliquantisper exercere voluerit. Quod tamen ad momentum futurum foret, tamen nisi fide fultus, spe recuperandæ salutis excidisset. Tamen si igitur Deo perinde facile sit momento nobis succurrere, & malis eximere; tamen ut fidei experimentum per patientiam caperet, pedetentim nobis manum porrigit.

Hoc etiam modo adumbratur quomodo gradatim ab ignorantia in qua demersi sumus emergimus, ne in ipsis initiis consistamus, & proficiendi studium in veritatis notitia ab-

Verf. 25.
&c.
etiam cur
hæc sanatio
gradatim
collata?

ut etiam in
mentis il-
luminatio-
ne contin-
git:

qui & nos
in mentis
cæcitate
dirigit.

Cur spiritum
cum ma-
nuum con-
tactu Chi-
stus adhi-
buerit?

tia abjiciamus. Quod plerisque solenne est: qui tamen consule admodum cernant, tamen clare admodum se cernete videntur, & aquilinis oculis præditi esse, cum tamen squammæ indies ab oculis nostris depellenda, & collirio oculi inungendi, ut clare cernamus & perspicue. Enim plusculum videmus quam olim vidimus, aut quam *Pontificii* qui adhuc in tenebris Cimmeriis vivunt. Videmur nobis perspicaces & acuti, cum centuplo amplius nobis tenendum sit quam hæcenus percepimus. Tanquam enim luscii inter cæcos, aut tanquam Grammatistæ nobis sapere inter idiotas videmur. Cum Zacharias prædicat, quemque ex fidelibus sub Euangelio tanquam Davidem fore, *Zachar. 12.* Davidis vero familiam tanquam Angelum Dei fore. Cum etiam sub Euangelio omnes sacerdotum nuncupemur.

Verf. 26.
cur hoc mi-
raculum
Christus
celatum
voluerit?

Quod domum ire jubet, nec cuiquam in illa urbe dicere, eo prorsus refertur quo cæci extra urbem educitio; scilicet, non tantum ut lateret Christus, sed ut illum vicum hoc celatum veller, quem ante ingratitudinis summæ convicisset. *Matth. 11.* Sicut igitur

in Capernaum cepisset horribile iudicium exercere *Iob. 6.* sic hoc loco in Bethsaida tristissimum iræ suæ signum & iudicium præbet, dum miracula amplius apud illos sua innotescere noluit. Multa ibi signa ediderat, quæ cum parum dignum fructum protulissent, sollicitè cavet ne quid preciosissimi huius unguenti amplius in eos profunderetur. Hoc multo gravius & formidabilius, quam si maris illos ditantis fluxum & refluxum alio diverrisset. Hoc plerique sapius quam sciunt experiuntur. Quum enim ab illis cæcibus & concionibus absint quibus scelera eorum castigarentur, & errores emendarentur, si rem probe reputarent, in eo iram Dei gravissimam sentirent, tamen necessariis eorum occupationibus detineantur: nedum ut suis leviusculis cupiditatibus obsequantur, se subducant. Piis quidem iustis de causis absentibus nihil damni constat; sed de impiis Deus hoc modo sæpe ultionem capit, cum sua providentia ita rebus eorum moderatur, ut tum foris & peregre sit illis proficiscendum, cum illa potissimum dicuntur, quæ illos ad resipiscentiam adducere.

M A T T H. cap. 16. à vers. 13, ad 17.

13 Quum venisset autem IESVS in partes Cesaræ quæ dicitur Philippi, interrogavit discipulos suos, dicens; Quemnam esse me dicunt homines; Filium hominis?

14 Illi vero dixerunt; Alii quidem Iohannem Baptistam, alii vero Eliam, alii vero Ieremiam, aut unum ex Prophetis.

15 Dicit eis; Vos autem quem me dicitis esse?

16 Respondens vero Simon Petrus, dixit; Tu es Christus, Filius ille Dei viventis.

M A R C. cap. 8. à vers. 27, ad 30.

27 Egressus est autem IESVS ac discipuli ejus in vicos Cesaræ quæ cognominatur Philippi: & in via interrogavit discipulos suos, dicens eis; Quemnam esse me dicunt homines?

28 Illi vero responderunt; Iohannem Baptistam: & alii Eliam: alii vero unum ex Prophetis.

29 Tunc ipse dixit eis; Vos autem quem me dicitis esse? Respondens vero Petrus dicit ei; Tu es ille Christus.

L V C. cap. 9, à vers. 18, ad 21.

18 Et factum est ut quum ipse seorsim oraret, essent una cum eo discipuli: quos interrogavit, dicens; Quemnam esse me dicit turba?

19 Ipsi autem respondentes dixerunt; Iohannem Baptistam: alii autem Eliam: alii vero, Prophetam quempiam ex antiquis resurrexisse.

20 Dixit autem eis; Vos vero quem me esse dicitis? Respondens autem Petrus dixit; Christum illum Dei.

A N A L Y S I S.

MATTH. **N**arraturus quomodo discipulos duodecim perentavit, primum describit illud à subjecto loco, nempe in itinere ad vicus Cæsaræ Philippi, & cum esset à finibus Cæsaræ Philippi.

Lvc. 9, 18. Notat tempus postquam Iesus solus precatus fuisset, & discipuli ad illum venissent. Tentationis species est per quaestiones propositas, estque de adjuncta de illo opinione, qui subjecta distributione exponitur, prior pars distributionis est, quid alii de Iesu sentiebant.

MATTH. 16, 14. Quaestiones hujus effectum monstratur, responsum discipulorum, quod distributione subjectoium in sua adjuncta constat;

cujus membra dicitur hucionis sunt,	{ finita, nempe eorum qui Iesum dicebant esse. indefinita, nempe eorum qui dicebant eum esse aliquem ex antiquis Prophetis, }	{ Ioannem Baptistam, Eliam, Ieremiam. }

vers. 15. Altera pars distributionis quid illi ipsi de Iesu dicerent.

vers. 16. Cujus effectum est, responsum discipulorum, omnium instrumentum ad respondendum erat Petrus.

Sancti responsi continet	{ Adjunctum Iesu officium, nempe quod sit Christus. Subjectum personæ, quod sit Dei viventis Filius. }

M E T A P H R A S I S.

MATTH. 16, 13. MARCH. 27. Lvc. 9, 18.

Iesus in illam partem Galilee veniens cum duodecim discipulis, qua fuit in finibus Cæsaræ, à Philippo Herodis fratre in honorem Cæsaris condita, adeoque per ipsos Cæsaræ pagos iter faciens. Postquam (de summa salutis & fidei Christianæ mox cum discipulis acturus) Deum seorsum precatus esset, discipulis assistentibus dixit: quem homines (urba presertim & vulgus hominum) me verum hominem esse dicunt: non equidem quod ignoraret, sed ut vulgi de se opinione, suorum discipulorum veram fidem illustriorem redderet. Cui illi: quidam te Ioannem Baptistam è mortuis rediivum: alii Eliam qui venturus creditur ante Messiam adventum; nonnulli Ieremiam aut ex profetis Prophetis aliquem esse dicunt. Ad quos Iesus: atqui vos, quos pre cæteris elegi, institui & omnium miraculorum inspectores & testes habui, quem tandem me esse dicitis?

16. Simon Petrus omnium nomine (ad vitandam confusionem) respondens, dixit: tu es ille toties decantatus & admiratus, oleo Spiritus ad sacerdotis & Regis æterni officium obendum unctus: sicut vero quoad officium unctum & Christum esse, sic quoad personam unigenitum te Dei viventis & omnium vivificantis Filium credimus & confitemur.

Summa est, discipulorum de profectu perentatio.

Partes } Christi quaestiones.

sunt, } Discipulorum responsum.

P R A X I S.

Christus discipulos in vera quam de eo conceperat fide confirmans, illis ne se apud alios pronulgarent, interdixit.

Cujus partes sunt,	{ Confirmatio discipulorum in vera fide. Mandatum de se non pronulgando. }

Ad confirmationem spectant,	{ Confessio fidei elicitæ & extractæ examine habito. Promissio, qua in fide quam profitebantur corroborantur. }

In priore observatur, Christum legi Dei convenienter in itinere de cælesti doctrina sermones miscuisse. Deut. 6, 6, 7, 8. Dominus enim adjungit legem tanquam viæ comites, quibus fallamus itineris tedium. Prout enim homines profani soliti sunt fabulis prolaxis, sed futilibus & infructuosis, ad aliquot horas extractis, laboris in eundo aut equitando levationem quaerere; sic nos debemus sacris sermonibus adversus illud fastidium remedium petere, certi fore ut quemadmodum Discipuli ad Emaus profecti, hoc pacto Christum sibi viæ socium & lucem adjunctum consecuti sunt, idque singulari eorum fructu & in veritate notitia; sic, &c. Et ut Philippus Act. 8. ad Eunuchum, &c.

Tempus hujus probationis notatur, postquam Christus solus precatus fuisset; quod docemur examinationi preces præmittere. Examem duobus constat; quorum prius est, quid alii de Christo judicarent; quod non ob aliam causam quaerit, nisi ut tanto illustrior ad Dei laudem, qui illam dedit, vers. 17. Discipulorum fides conspiceretur. Profuerit igitur reputare quid cæteri mortales de Christo nunc in mundo judicant, ut facilius Dei in nos pietatem singularem discamus.

Apparet ex hoc loco quantæ tenebræ Iudæam opernerant, cum ex iis qui de Christo honorifice sentirent, tot & tam variae sectæ crasse hallucinantur. Nihil enim hic de iis dicitur qui Christum Samaritanum, helluonem, bibeonem, Beelzebalem esse obtrabant. Deinde, quod essent tot qui Pythagoricam *μετεμψύχωσησιν*, id est, animarum ex alio in aliud corpus transmigrationem somniabant; quodque præterita & spreta veritate,

MATTH. 16, 13. Ex Dei præcepto Christus in itinere dicitur.

Lvc. 9, 18. precibus præmissis, MATTH. 16, 13.

aliorum de se sententiam inquirens;

vers. 14. qua quantæ tenebræ in Iudæis ostendit:

ritate, quæ tot Scripturæ testimoniis nitebatur, illa arripuerant, cujus vix litera, nedum testimonium aliquod, in Scriptura extaret. Vide ante *Matth. cap. 14. Marc. 6. Luc. 9.* Hæc vero *μετεμύθησας* tenetur hodie à ludæis, ut singuli tertio renascantur.

Verf. 15.
etiam ex
discipulis
quid ipsi
sentirent
quererit;

Quod quaerit quid ipsi sentirent, docet usum examinationis in Ecclesia longe præstantissimum. Eo enim sit ut nostrum profectum in Evangelio melius agnoscamus, quæ defunt suppleantur, & in iis quæ scimus & didicimus confirmemur & certiores fiamus. Hinc etiam sancta quædam amulatio alios antecedendi excitatur. Sicut enim belliduces *σκυμαρία* (umbratili pugna) prius milites suos quam in aciem eos educant exercent, & ut scolastici tyrocinis & umbratili disputatione explorantur, priusquam in publicas scholas prodeant; sic opus est priusquam ad concertationes illas periculosas cum Sathana, &c. producendi sumus, ut periculum nostri fiat quid possumus efficere. Et ut David prius exploravit arma quæ illi suppeditabantur quo modo apta erant, quam ad pugnam processit contra Goliathum; sic, &c. Quo magis spero tam utile & fructuosum exercitium a nobis repudiatum non iri, cum oportunitas dabitur, &c. Interim nos ipsos quotidie, quantum proficimus, examinemus; sciamusque singularium concionum nobis apud Deum ponendam rationem.

hinc ejus-

Si plerique interrogati de hac causa res-

ponderent, non est difficile quid regerent conjectura consequi. Hi enim responderent, se nolle Christum Dei Filium agnoscere, quandoquidem à longe maxima parte ludæorum talis non sit agnitus. Alii, se fidem suam inhibituos tantisper confirmarent, quoad de hac causa inter dissidentes partes transigatur; interea res suas acturos esse jactitant. Tertii adhuc inveniantur, qui quod verum est in hac judiciorum diversitate cernentes, illud tamen occultandum existimarent, quoad cum majore approbatione & minore periculo illud proferri concederetur. Discipuli vero, neque conspitatione hominum in errore de Christo, neque distractione & disceptatione judiciorum inter se, se abduci patiuntur à veritate; quo minus & Christum Dei Filium firmiter crederent, & constanter profiterentur.

Hæc confessio Petri edita nomine discipulorum insignis est. Nam cum alii ludæi eum Prophetam tantum agnoscebant, duodecim eum Messiam credebant esse; cum magna pars eorum Messiam eum agnoscentes, Deum tamen esse vix per somnium cogitabant; ii Messiam & unigenitum Dei Filium eum esse profiterentur. Denique veram ejus humanitatem, quaestione Christi indicatam, libere etiam cum divina natura conjunctam confitentur. At hæc est summa doctrina de Christi persona; scilicet, esse verum hominem & Deum, & ex utraque natura consistentem Messiam.

Verf. 16.
à Petro ve-
ra confessio
edita.

MATTH. cap. 16. à verf. 17, ad 21.

17 Tunc Respondens IESVS dixit ei; Beatus es Simon Bar Iona: quia caro & sanguis hæc non vetexit tibi, sed Pater meus qui est in cælis.

18 Sed & ego tibi dico; Tu es Petrus, & super hanc petram edificabo meam Ecclesiam. & porta inferorum non superabunt eam.

19 Et tibi dabo claves regni cælorum: & quicquid ligaveris in terra, erit ligatum in cælis, & quicquid solveris in terra, erit solutum in cælis.

20 Tunc interdixit discipulis suis ut nemini dicerent, se esse IESVM illum Christum.

A N A L Y S I S.

AD junctum hujus confessionis est, approbatio Christi, qui discipulos omnes in persona Petri confirmat, & in hac fide corroborat ab effectu hujus fidei quod beatum hominem reddit: deinde à causa fidei, nempe Deo Patre: quæ illustratur suo disparato, quod à carne & sanguine non manavit.

Verf. 18. Deinde ab effectu, quod hac fide sit *ἑσθάρητες*, i. reipsa qui nomine appellatur Petrus: quod paribus illustratur, fundamenti petri-

cosi cui Ecclesia imponitur; præterea hæc firmitatem confirmat ab adjuncta virtute ejus invicta; quæ amplificatur comparatione majoris, nempe quod ne ipsa inferorum porta adversus illam possunt prevalere.

Verf. 19. Alia pars consolationis ob hanc fidem in Apostolis, nempe adjuncta ministerii auctoritas illis committenda; quæ amplificatur subiecto, quod ad omnes homines sese extendat; & effectu illos aut servatos aut damnatos pronuntiandi; quod duplici pari illustratur, clavis qua porta ob-

feratur aut referatur, & ligationis & solutionis. *Verf. 20.* Aliud adjunctum confessionis fidei, interminatione ne eum esse Christum evulgarent.

METAPHRASIS.

- 16. **I**Estis respondens dixit Petro: quo magis in fide confirmaris, ex qua hanc confessionem mansisse scio, cordium cognitor te ex hac fide beatum pronuntio, qui es Simon filius Ioannc: non tamen quoad filius Ioannc es. Neque enim natura aut natura viribus, seu proprius seu a parentibus acceptis, hac aut fides aut fidei confessio provenit: tantum Pater qui in caelis est, tibi per Spiritum illi & mihi communem hoc patefecit. *Atque ut tu me sincere confeseris es, sic ego vicissim tibi dico, te Θεσπουωσ; & indito nomini congruenter Petrum seu lapidem spirituali edificio aptum & idoneum esse, & tanti apud me esse hanc fidem, cuius confessionem edidisti, ut non te tantum sed unversam Ecclesiam super illam tanquam petram edificaturus sum; tam fixam atque immotam, ut tamen si inferorum cum consilia & fraudes, tum copia & potentia adversum illam grassentur & impetum (quod futurum praedico) faciant, nunquam tamen ad illius vastationem prevalitura. Ad istam Ecclesia structuram omnibus suis numeris complendam (non ita ut principi Apostolorum, sed ut coadiscipulo) sic tibi tanquam domus mea a cononno dabo potestatem, sincera verbi Sacramentorum & discipline administratione, cum fideles in regnum caelorum intromittendi, tum incredulos excludendi. Quibuscumque etenim debite & ex verbi mei praescripto hic in terra peccata retinueris, iam firmum ac ratum erit atque si Deus de summis caelis & sacro ore suo illa remisisset: sicut de contra, quibuscumque peccata debite & ex praescripto verbi mei hic in terra remisseris, perinde firmum ac ratum erit, atque si Deus de summis caelis, & sacro ore suo illa remisisset. His dictis, cum suorum discipulorum fidem confirmasset: illis omnibus (utpote qui eandem fidei confessionem in uno Petro edidissent) deserte interminatus est, ne cuiquam quod esset Iesus Christus dicerent.*
- 18.
- 19.
- 20.

P R A X I S.

BEatum Petrum praedicat hac fide & confessione ex fide prodeunte. *Rom. 10. Corde creditur adiustitiam, &c. Vide Iohan. 20. 31. & Rom. 4.*

Causam assignat ab efficiente; scilicet, quod Pater caelestis revelavit. Quod etiam ab adversis confirmat, scilicet, quia caro & sanguis non revelat. *Vide 1 Tim. 3. verf. ult.*

Verf. 17. Petri beatifica confessio a Patre pronuntiata;

Item *Ioh. 1. verf. 18. Non ex sanguinibus, nec, &c.*

Confirmat eos in hac fide, a subiecto hanc fidem promulgante; quod tanti facere se profiteretur, ut illi tanquam fundamento Ecclesiam suam imponere & superstruere non dubitaret. Huic praeponeatur & praefatur expositio de Christo & fide in Christum, cui Ecclesia ut fundamento innititur. *1 Cor. 3. 11. & 10. 4.* Quod si ad Petrum referatur, non tamen inde quicquam Pontifici accedit; cum id aequè dicatur de reliquis Apostolis. Sic etiam *Apo. 21.* docet duodecim esse Ecclesiae fundamenta, videlicet duodecim Apostolos. Qui tamen fundamentum non dicuntur quoad homines ipsos consideres: (tum enim illis deficientibus aut mortuis extinctisque, Ecclesia pariter interiret, aut labasceret) sed hoc de illis dicitur, quoad ministerium verbi illis commissum ab illis obitum & fideliter expectum est.

Quamobrem non hic illum Simonem nominat filium Ionae, sed Petrum appellat, quod illi nomen neque quoad homo erat, neque quoad fidelis vir esset, & in Christum crederet, sed quoad minister publicus esset, inditum est: sicut aperte docet *Luc. 6.* in Apostolorum creatione & designatione. Quod quidem ita esse plenissimis verbis *Eph. 2. co.* arguitur, ubi Ecclesia aedificari dicitur fundamento Apostolorum. Ita ut Ecclesiam super Petram aedificatam esse, nihil aliud sit quam superstrui doctrinae fidei per Petrum promulgatae, & in cordibus fidelium per Spiritum obfirmatae.

Nec huic loco repugnat aut expositioni huic, quod habetur *1 Cor. 3.* Christum esse unicum fundamentum cui imponitur Ecclesia, sed summe cum eo consentit. Sicut enim idem est servari per Christum, & per fidem praedicatam; sic idem profus est aedificari super Christum, & aedificari super fidei doctrinam per Apostolos praedicatam.

Fide nos aedificari & fieri spiritualis domus aut civitas Dei, constat, *Colof. 1. 23. & 1 Pet. 2. 4. 5.* Eramus enim domicilium daemonum, & cavea veluti immundorum spirituum; fidei vero doctrina exhaustur sentina illa, & stercora eijciuntur, ut sumus effecti domicilium in quo Deus per spiritum suum inhabitet & inambulet, convivium agitabit, & non tantum mensam nostram gratam habebit, utcuque tenuem & abjectam; sed suas dapes nobiscum communicabit. Quamobrem hoc singulare praeconium

& fide in eum aedificamus;

coque Simon Petri nomine compellatus;

Christus tamen unicum fundamentum;

nium & encomium prædicationis Apostolicæ, & doctrinæ ab illis consignatæ. Et simul declaratam quam pretiosa res fides sit, qua ad tantum fastigium dignitatis evehimur. Multa sunt quæ credentes, non proinde Ecclesiæ ædificio conjungimur, eaque præclara; unum hoc si teneamus, tamen nos pleuraque fugiant, Ecclesiæ tamen accenseri non desistimus. Quamobrem elaborandum est ut hanc fidem acquiramus, & acquisitam omni cura & studio tueamur.

cujus firmitate salutem æternam certo consequemur,

Alio argumento hoc confirmat ab adjuncta stabilitate & firmitate salutis, quam doctrina fidei consequimur. Nec enim beatitas esse quæ amitti possit, & à qua excuti possimus: sed ea demum vera felicitas est, quæ semel parata nunquam nobis excidere potest. Et præterea Ecclesiam comparat ædificio petriæ imposito & superstructo. Vide *Act. 7.* Hinc *Psal. 125.* Cum monte Sion comparantur quotquot fidunt Deo. *Iohan. 3.* *Vt quicumque credit in eum non pereat sed habeat vitam æternam.* Item *Ioh. 4.* *Qui bibit ex aqua, &c.* Et *Ioh. 6.* *Qui edit meam carnem &c.* Quum autem multi Ecclesiæ hostes sunt qui partim cuniculos agant, partim blanditiis, partim comminationibus Ecclesiam oppugnant, bellumque jure & perpetuum non tantum sine ulla pace, sed ne iudicis quidem ducant, tamen certum est Ecclesiam omnibus machinis & instrumentis obliuionalibus superiorem futuram; cujus causa redditur quodam in Propheta, quod Deus est qui gladios fabricatur, qui curabit ne Ecclesiæ suæ fatales sint, &c. Et quamvis pluvix & cataractæ aquarum, è cælo & profunda maria & flumina erumpentia, irruant & incurant in hoc ædificium; tamen quod petriæ impositum est, non poterit loco dimoveri. Quin etiam tamen terrestribus copiis se conjungant inferorum copix, & quidem instructissimæ fortissimæque, tamen Ecclesia immota stabit & invicta. Vide *Psal. 129.* & *Psal. 20.* & *Psal. 23.* Item *Rom. 8, 34,* &c. *I. Ioh. 5, 45,* & *Ioh. 6, 43.*

etiam in Deum victores sumus

Quin etiam Ecclesia colluctata cum Deo ipso victoria potita est. Vide historiam luctæ cum Iacobo. Quæ igitur in Deum creatorem suum victrix extitit, nedum in creaturas & diabolos. Nec tantum se tuebitur adversus impetum hostium & incurvationem, sed porro hostes perdet & atteret, & incendio cremabit. *Zach. 12.* Vbi apparet Ecclesiam petriæ ædificatam, quodam modo petream quandam naturam & dutitiem obri-

nere. Portis inferorum opponit Ecclesiam, quæ civitati aut ædificio assimilatur. Et hæc formula loquendi significatur regnum Sathanæ, vel ejus respublica, *Gen. 22.* Portas hostium possidebunt.

Hæc stabilitas non tantum à natura fundamenti, sed etiam ab architecti Christi singulari peritia in excitandis ædibus petitur. Tamen enim hominum opera ad ædificium extruendum utitur, ipse tamen est qui architectatur. Tamen igitur ab hominibus ædificia constructa vetustate corrumpunt & labantur, tamen structura à Deo ipso subsistit, &c. Si igitur arca à Noacho constructa, Noachum cum familia adversus omnes tempestatum & fluctuum ætus & impetus incolumes servavit, nedum quod est compactum, picatum, & clausum a Domino. Et si tabernaculum suis involucris tectum & munitum erat adversus omnes cæli injurias, quid vero Dei tabernaculo fiet? Sicut enim plantæ à Deo constitutæ eradicari nequeunt, ita neque domus à Deo ædificata à quoquam mortalium aut creaturatum dirui aut deturbari potest.

Hinc colligitur nobis plerasque afflictiones obeundas esse, & tentationibus agitados, sed victoria & felix exitus, nobis minime est. Fieri quidem potest ut oppugnemur, sed non expugnabimur, ut deiciamur; sed non deseremus, ut pereamus; non opprimemur: fieri potest ut in profundum maris descendamus & demergamur, ut Ionas, sed non tamen suffocabimur; ut navigium hoc aquis impleatur, sed non tamen ut absorbeat, vel ut absorbeamur sicut Ionas; sed tamen regurgitabunt nos inferi. Quamobrem emittendum ut hoc tantum comparemus & confirmemus quod nobis cripi non potest, cum cætera omnia, scilicet, vires, forma, divitiæ, sapientia, &c. tempestate auferantur. Herba, arefcit; flos marcescit; verbum autem Domini animis nostris per fidem inlitum, manet in æternum. Omnis caro, & omnis gloria, &c.

quæ cum Christo potentia profiscitur,

quæ cum animo afflictiones perficitur.

Hanc firmitatem arguit, ex ministerii Apostolici firmitate & stabilitate: cujus auctoritas tanta est, ut tamen per homines administraret, tamen eandem efficaciam sortitur, quam si à Deo ipso & Christo executioni mandaretur: & quod tamen in terris exerceatur, tamen perinde certum est ministerium ac ratum, ac si è cælis Deus vocem suam ederet. Ministerii vero efficacia, elegantissimè *obserandi & reverendi*

Verf. 19. Iudicium summo ex ministerii auctoritate,

uendi & ligandi metaphoris depingitur. Quibus docetur regnum cælorum clausam esse iis quibus ministerio uerbi non referatur: & apertum esse, quibus Euangelii prædicatio illud apernerit: extorres esse a regno, quos Apostoli exilio multarint: civitate donari, quotquot jus civitatis Euangelii prædicatione concesserit Dominus: catenis tanquam mancipia & captivos teneri peccati, damnationis, & diaboli, quotquot suis quibus præditi sunt funibus peccatorum, ab Apostolica doctrina non solvuntur: & solutos esse, quibus vincula Euangelii prædicatione rumpuntur. Alia duæ iis non dissimiles metaphoræ traduntur *Ierem* 1. *Plantandi & eradicandi, adificandi & demolienti.* Vide *2 Cor* 2, 15, 16.

non hæc igitur uideatur quod per homines;

Si ministerium cuiquam vile & abjectum & contemptum uideatur quod per homines, & in terra exerceatur siue ad *misericordiam*, siue ad *judicium*, is sibi proponat, & animum ad Deum à cælis loquentem referat: in cuius uerbis si est pondus, sciat non minorem vim inesse promissis & minis ministerii. Si igitur uerum est quod *Apoc.* de Seruatore nostro dicitur, scilicet *claudens & nemo aperit, &c.* non minus illud uerum futurum sciat in ministrorum denunciationibus. Huius rei eximius locus est, *Miche* 5, 5, 6. Quod si homines reputarent, metuerent sibi plus ab Ecclesiæ censuris quam à gladio & uirgis Reipublicæ; cum ministri habent potestatem uitæ & necis æternæ; ut de omnibus vel ad uitam vel ad mortem, sententiam ferant: ut quam potestatem Christus à Patre, eandem à Christo ministri exercendam acceperint. Si è terra exigere & exturbare sit magnum, quanto magis expellere è cælo? si è collegio uestro civem movere, quanto magis è cætu & collegio sanctorum aliquem excludere posse.

illud hodie tam efficax quam Apostolorum.

Hæc potestas ab Apostolis per omnia efficax fuit: ut quæ ab illis non secus gesta & administrata est, quam à Christo præcepta & mandata est. Per ministros etiam Euangelii, non minus hodie est efficax, quoties ad formulam ab Apostolis traditam revoca-

nt, eorumque uestigii insistitur. Nisi igitur homines in Deum temere ruere & impressionem facere uelint, nisi in Dei muctonem & bipennem gladium præcipites ruere, caveant sibi, &c. Hic *quaratur* quid opus sit homines ligare, &c. qui natura sua ligati sunt. Deinde etiam *Pontifex* hoc loco referendus.

Sequitur pars altera de interdicto. In quo *quari* possit, quomodo Christus, in cuius unius uerba salus hominum continebatur, se ab hominis uerba occultat? maxime, quomodo discipulis, quos sui patefaciendi administratos delegerat, ne illum prouulgarent prohibeat? Deinde quomodo illi ministerium in solemnibus eorum legatione obire non ita multo ante possent; cum illis Christi patefaciendi copia negata sit? præsertim cum Euangelium prædicare, nihil aliud sit, quam Christum prædicare?

Verf. 20. Quæ Christus hanc confessionem diruulgare discipulis uentur?

Respondeo, potuisse illos Christum Davidis & Mariæ filium prædicare uenisse qui mundum seruaret, tametsi individuum Christi personam non designarent: qui ideo etiam cum illis non iuit, ne nimis mature quis ille esset innotesceret & intempestive. Quod nos docet, quanto amore nostri Christus flagrauit, qui suam gloriam hominum saluti postposuit. Alia ratio erat quod nondum glorificandi Christi tempus aduenerat. Vide locum *Marcy*, & ne gloriæ suæ clarissima declaratione, mortem suam nemo auderet moliri. Si enim Dei Filium esse cognouissent, nunquam illum crucifixissent. Huc refer Pilatum tanto studio conatum esse eum dimittere, audito tantum eum dixisse se esse Desensium.

Notandum hoc loco, contra *Pontificios*, qui Petrum suam tantum fidem hoc loco professum esse, & non etiam reliquorum Apostolorum uolunt: tanquam ipsi, idem quod Petrus non sensissent: sed hoc uolunt, ut confessione Petri propria existente, & non reliquorum Apostolorum promissiones hinc factæ, ejus solius essent. Quorsum autem illis omnibus ne rem hanc euulgarent præciperet, si reliqui discipuli hoc non intelligebant.

quæ non igitur solius Petri.

MATH. cap. 16. à vers. 21, ad 28.

21 Ex eo tempore cepit IESVS indicare discipulis suis, oportere se abire Hierosolymam, & multa pati à Senioribus & primariis Sacerdotibus, & Scribis, & occidi, & tertio die suscitari.

22 Et prehensum eum Petrus cepit objurgare, dicens; Propitius tibi esto, Domine: nequaquam erit tibi hoc.

23 *At ille sese convertens dixit Petro; Abscede à me Satana, offendiculo es mihi: nam non sapiſ qua ſunt Dei, ſed qua ſunt hominum.*

24 *Tunc IESVS dixit diſcipulis ſuis; Si quis vult pone me venire, abdicet ſemetipſum, & attollat crucem ſuam, ac ſequatur me.*

25 *Quiſquis enim voluerit animam ſuam ſervare perdet eam: quiſquis autem perdiderit animam ſuam mea cauſa, inveniet eam.*

26 *Quid enim prodeſt cupiam ſi totum mundum lucratus fuerit, anima vero ſua mulctetur? aut quam dabit quiſpiam compensationem animæ ſuæ?*

27 *Futurum eſt enim ut Filius hominis veniat cum gloria Patris ſui cum angelis ſuis: & tunc reddet unicuique ſecundum facta ipſius.*

M A R C. cap. 8. à verſ. 31. ad finem Capit.

31 *Et cœpit eos docere quod oporteret Filium hominis multa pati, & reprobari à ſenioribus & primariis Sacerdotibus ac Scribis, & trucidari: & tribus poſt diebus reſurgere.*

32 *Et aperte eum ſermonem loquebatur. Tunc prehenſum eum Petrus capit ob-
jurgare.*

33 *Ipſe vero converſus, & intutus diſcipulos ſuos, objurgavit Petrum, dicens; Abscede à me Satana: nam non ſapiſ qua Dei ſunt, ſed qua ſunt hominum.*

34 *Et quum advocaſſet turbam cum diſcipulis ſuis, dixit eis; Quicumque vult pone me venire abdi. et ſemetipſum, & tollat crucem ſuam, ac ſequatur me.*

35 *Quiſquis enim voluerit animam ſuam ſervare, perdet eam: quiſquis autem perdiderit animam ſuam cauſa mea & Euangelii, is ſervabit eam.*

36 *Quid enim proſuerit cupiam ſi lucratus fuerit mundum totum & anima ſua mulctetur?*

37 *Aut quam dabit quiſpiam compensationem animæ ſuæ?*

38 *Nam quemcumque puduerit mei ac meorum ſermonum in gente iſta adultera & peccatrice; Filium etiam hominis pudebit ejus, quando venerit in gloria Patris ſui cum Angelis illis ſanctis.*

L V C. cap. 9. à verſ. 22. ad 27.

22 *Dicens; Oportet Filium hominis multa pati, & reprobari à Senioribus & principibus Sacerdotum, & Scribis, & interim, & tertia die reſcitari.*

23 *Dicebat autem omnibus; Si quis vult me ſequi, abdicet ſeipſum, & attollat crucem ſuam quotidie, & ſequatur me.*

24 *Quiſquis enim voluerit animam ſuam ſervare, perdet eam: quiſquis vero perdiderit animam ſuam mea cauſa, is ſervabit eam.*

25 *Quid enim prodeſt cupiam ſi lucretur univerſum mundum, ſe ipſum autem perdat, ſive ſui ipſius exitio mulctetur?*

26 *Quem enim puduerit mei ac meorum ſermonum, ejus pudebit Filium hominis, quando venerit cum gloria ſua & Patris, ſanctorumque Angelorum.*

A N A L Y S I S.

MATTH. Effeſtum Chriſti notat, viz. quod docebat: quod deſcribitur adjuncto tempore, nempe poſtquam diſcipulos in vera fide confirmaveat: deinde à ſubjecto, primum quod, nempe diſcipuli; deinde circa quod, nempe de Chriſti

profeſſione ad Hieroſolyma; quod ſuo ſine declaratur: qui ſinis diſtributione; Ignominioſa profeſſione, declaratur adjuncta, { Glorioſa reſurrectione; que adjuncto tempore, poſtero die, declaratur. Profeſſio autem ignominioſa ſuis partibus exponitur

nitur apud *Marc.* & *Luc.* reiectione apud tres Evangelistas, morte; quæ perpeffio fuis causis efficientibus explicatur, nempe presbyteris, summis Sacerdotibus & Scribis, & subiecto loco Ierosolymis. Quæ omnia apud *Marcum* adjuncta forma loquendi describuntur, nempe quod hæc aperte & omnibus audientibus docuit.

Vers. 22. Cujus doctrinæ effectum erat, Christi præceptis & temeraria reprehensio: quæ suo efficiente declaratur, Petro. Deinde adjuncto tempore, cum illam seorsim præhensum subduxisset, tanquam in aurem aliquid dicitur esset. Forma reprehensionis est, hæc illi non advenitura; quæ sua causa finali explicatur, nempe ut sibi parcat.

Vers. 23. Cujus reprehensionis effectum est, recriminatio Petri; quæ describitur adjuncto tempore, postquam faciem quæ obversa erat ad Petram converterisset, & in duodecim Discipulos oculos defivisset: forma recriminationis proponitur; *vade post me Satana*: quæ iis causis efficientibus declaratur, nempe quod esset scandalum Christo; cuius item causa declaratur, quod hæc sapientia esset humana; quæ suo disparato illustratur, quod non sit à Deo.

Vers. 24. Post doctrinam de abnegatione sui proponitur; quæ suo subiecto declaratur, nempe non tantum discipulis, sed etiam turba, quam ad se accessit; quæ abnegatio suo adjuncto declaratur, nempe imitatione Christi; quæ imitatio parti illustratur, præeuntem sequendi; deinde arguitur suo effecto, quod est tollere crucem, seu subire afflictiones.

Vers. 25. Quæ afflictionis perpeffio confertur ab adjuncta poena, ejus qui illam subire recusat; & illustratur adjuncto præmio, eorum qui subeunt crucem.

Vers. 26. Quæ animæ jactura ex recusatone crucis, arguitur porro ab adjuncta inutilitate; quæ comparatione majoris amplificatur, si vel torum mundum lucratus fuerit.

Vers. 27. Confirmat priorem sententiam à comparatione minoris, quia cum damno & jactura animæ nullum damnium comparari queat; cursus abnegationis causam apud *Marc.* notat, pudorem: deinde amplificat adjuncta cum poena abnegantium Christum, tum præmii contentium eum, ab adjuncta gloria & amplitudine Iudicis Christi; quæ suo efficiente amplificatur, nempe gloria Patris, deinde adjuncto comitatu Angelorum: deinde species una hujus poenæ est apud *Luc.* quod Christum pudebit eorum, qui pudore ex illo aut verbo suo infusi sunt.

METAPHRASIS.

21. **D**iscipulis duodecim in fide jam radicatis, cepit Iesus illos docere; sibi Dei decreto incumbere Hierosolymam proficiscendi necessitatem, hoc consilio ut multa & gravia à Presbyteris, summis Sacerdotibus & Scribis passus, tandem morte afficiatur; ita tamen, ut tertio post hæc è mortuis excitetur. (*Marc.* 8, vers. 32.) Quod non obscure, & ut aliquoties antea, ænigmatice, sed palam & apertis verbis prænuntiavit. Sed Petrus prehensa manu
- 22.

cum seorsim à cæteris abducens, tanquam in aurem aliquid dicitur, illum reprehendere his fere verbis cepit; Domine, parce tibi, eoque quod de futura perpeffione prædicis, nullo modo fieri permitte. Iesus vero, cujus tergum Petro obversum erat, facie ad Petrum conversa, & oculis in reliquos discipulos, tanquam illius reprehensionis consiliarius & suffragatores, Petrum his fere verbis oburgat; apazesis à tu, qui Satana inflinctu hæc effutens; non incommode Satanas appellari possis: pone me vade, qui hæc temeritate & præcipitantia velut præve videris: nam hoc tuo dicto, non te quæ Dei sunt sapere indicas, sed quæ sunt hominum, siperne & calicis non regentorum. Tum Iesus turba una cum discipulis, qui jam illi adfitebant, ad se advocata, omnes suo omnium ordinum ætatis & sexus homines sic fere alloquitus est; quisquis se meum discipulum profutendo me sequi volet, non tantum quæ foris illum sunt, sed etiam se ipsum 1. est, rationem, sapientiam, voluntatem vel affectus omnes penitus abneget atque venentiet: quod quo magis testatum faciat meo exemplo, qui crucem cui sum assignendus bajulaturus sum, crucem & ipse tollat suam, 2. est, durissimam & maxime ignominiosam afflictionem, illi præscripto verbi imponendam, placide subeat. Quicumque etenim veritatis dispendio vitam hæc caducam conservare cupit, eternam amittet; quisquis autem vitam caducam meam & Evangelii propugnandi causa jacturam fecerit, eandem in æternum prorogabit; utpote cui mors ad vitam modo transitus sit. Quod si nemo caduca hujus vitæ jacturam libens faciat, ut totum mundum lucretur, quantæ inscitie erit eternam vitam amittere, ut hujus presentis vitæ aut rei cujusquam aliquis ad tempus usuram consequatur. Dic, amabo, an est quidquam in verum universitate, quod cum animi æterna salute precio contendat; nedum exaqueretur. Quemcumque enim mei, aut meorum sermonum puduerit coram hominibus, in spiritali conjugio perfidiosus & peccati mancipis, ejus itidem & me pudebit. Futurum enim est ut: ipse qui jam contemptus habitus sum, instante ultimo judicio venturus sim gloria, quam Pater mihi dedit quoad hominem, fulgens & omnibus beatis Angelis stipatus: quo tempore unicuique dabo secundum opera, his qui in veris atque intrepidè persisterunt vitam æternam, aliis contra mortem æternam.

P R A X I S.

Christus reprehensus ob ignominiosam mortem, quam sibi obeundam prædixerat,

perat, simul & vituperatorem suum acerbe exagitat, & cum cum cæteris ad crucis perpeffionem comparat. Cujus totius sermonis hic scopus est, ut cum ante illos in fide Filii Dei confirmasset, nunc illa præriperet quæ fidem illam labefactarent.

Cujus prædictionis Christi de suo exitu. *partes* { Sermones qui ex hac prædictione sunt { habiti sunt.

Verf. 21.
Christus docendo gentationi discipulorum occurrit,

In prædictione notandum est Christum gravissimæ tentationi, quæ fidei Apostolicæ fundamenta tremefacere posse videbatur, occurrere. Nihil enim pugnantius aut magis adversum videri potuit majestati Filii Dei, quam mori: & quidem ad mortem rapi à miseris hominibus. Nec quicquam alienius ab officio Messia, ejus erat alios eripere è morte, quam ipsa morte tolli è medio. Quod cum per se alienum & absurdum videbatur, tum Hierosolymis civitate Dei, & loco sancto ubi Christus regno inaugurandus & initiandus fuit, idque non tantum à populo suo, sed à Principibus populi, & iis quibus cultus Dei cura commissa est fieri, omnem fidem superare videri potuit. Hoc speculum tentationis veluti ignitum, & veluti veneno imbutum & infectum, nisi probe retusum & repercussum fuisset, fidem piorum veluti trajecisset & transverberasset.

Hanc igitur tentationem, { Malorum. Christi duobus modis repellit, prædictione scilicet { Latæ exitus.

In priori plurimum frangitur hujus tentationis imperus, quod Christus hæc se prævidisse & percepisse declarat: ne illo imprudente hæc eventura cogitarent, tanquam incautus istis plagis irretitus fuisset. Hæc enim opinio si animis insedisset, fidem omniſcientiæ Dei Filii labefactasset. Deinde, hoc modo docuit se sponte sua & prompte obivisse illas perpeffiones, ut qui à professione Ierosolymitana horum præſcientia se abduci passus non sit. Nam omnipotentia Christi fidem labefactaret, si invitus & quasi obtorto collo ad mortem abreptus fuisset. Quod enim dicit oportere, id cum voluntaria Christi obedientia non pugnat: quandoquidem illa necessitas nulla alia ratione imposita est, nisi decreto Dei & prædictione legis & Prophetarum, quibus implendis se penitus subjecerat. In quo porro ludæorum, de Messia glorioso & splendido apparatu errorem corrigere statuit, dum ex ipsa legis sententia hæc fieri oportere indicavit; nec posse impleri legem & Prophetas, nisi hanc crucem subiret.

Aliud argumentum quo depellit tentationem, est ab adjuncto rei exitu, hostium ipsius consilio perquam adverso. Cum enim Christum opprimere conarentur, omnis tamen eorum labor inanis & cassus erat, ut qui tertio die resurrexit, & majore quam ante potentia instructus, opus promovendi regni sui aggressus est.

Hodie gravis tentatio objicitur; An hæc quam Dei gratia profitemur fides vera & catholica sit, quod eam amplexantes crementur, laqueo suffocentur, custodia includantur, exilio mulctentur, quodque in illa potissimum urbe fiat quæ olim fidelis, & ob fidem suam toto orbe terrarum celebris esset; denique quod ab iis fit qui rerum potentiuntur, iis vel maxime qui sacra tractant, & cæteris dignitate Ecclesiastica præficiuntur: sed mirumne aut nobis novum videri debet si id Ecclesiæ accidat, quod capiti cui confirmanda est, olim accidisse legimus? Et si Christus in corpore suo perferat quod olim in capite, id est, seipso perpeffus est. Quod si fideles Filium Dei per medias afflictiones pervidere potuerunt, nos Ecclesiam, coopertam & tectam malis, pro Christi sponsa non agnosceamus? Principis & Principum filii ad paupertatem redacti & mendicitatem, ab aliis plebeis nonne discernuntur? Sed neque Christus nec Ecclesia ita ignominio se deformari queant, quin recognoscantur natalitiorum nobilitas, & generis amplitudo.

Deinde, an non hæc omnia in Scripturis prædicta sunt, Act. 20. Apoc. perinde ac si res gesta, & non tantum narrata fuisset. Nam cum ejusque fidelium, tum totius Ecclesiæ perpeffiones prædictæ sunt, quid est quod nos hic offendant? Imo vero tantum abest, ut hoc nos ab Ecclesiæ fide avertat, ut in illa nos confirmet: dum iis notis Ecclesiam esse dignoscimus; quæ certe Ecclesia non esset, nisi istis crucis notis depicta esset: sicut neque Iesus Christus Dei filius fuisset, nisi perpeffionibus veluti obſignatus fuisset: Sacrificium non fuisset, nisi mactatus in altari justo & legitimo fuisset, &c.

Hæc igitur probe nobis ante meditando sunt, ne nos à fide excuti patiamur, quod in gravissimas afflictiones aliquando proturbemur: nec patiamur nobis natalitiorum nostrorum amplitudinem excuti & eripi, specie malorum quæ nos obruant. Quod cum in universa Ecclesia, tum in nobis ipsis studiose observandum est. Plerique enim sunt qui

que latum exitum habuit:

quæ fides vera avum-ns expetit,

que in Scripturis prædictæ;

eoque afflictionibus ab evanescendum,

afflictionibus Ecclesiæ non absterrentur à fide, quos tamen cum afflictiones graviores occupant, animadvertere est fide labascere, & suspicari incipere an Deo grati sint. In quo sibi ipsis parum constant: nam si Ecclesiam afflictissimam veram tamen Ecclesiam esse non diffitentur, quid est quod de se idem iudicium non ferant?

quibus ea
augeri o-
portet.

Regeneratione etiam & resurrectione veluti Ecclesiæ cruce oppressæ, facilius hanc tentationem frangemus. Cum enim tantum ablit ut persecutiones opprimant Ecclesiam, & eam radicatus extirpent, ut contra Ecclesia hoc modo agitata & jactata, crescat & incrementa sumat, cum in cælis dum collecti in aream Ecclesiæ in cælum transferuntur, tum in terra, dum novi asciscuntur, nihil est cur horum vani & irriti conatus nos moveant. Sanguine enim Martyrum, ager Domini irrigatur: cineribus tanquam fumo stercoreatur: exilio & dispersione, veluti seminantur: carceribus & captivitate, in libertatem vindicatur. Vid. *Exod. 3.* Item *Num.* Maledictio Balaam in benedictionem versa est: & maledicturo benedictio illo etiam invito extorta est & expressa. Pauli vinculis, plures confidentiores facti sunt. *Philip. 1.*

Hæc do-
ctrina à
Christo a-
perte pro-
posita.

Apud *Marcum* dicitur Christum aperte hæc dixisse. Nam *Ioh. cap. 2.* item *3.* item *Matth. 11.* *Ioan. 11.* *Ioh. 6.* in portione sanguinis & manducatione carnis suæ, de morte simul & resurrectione obscure ac recte & obiter differuerat: sed hoc loco aperte & liquide & ex instituto hanc doctrinam exposuit: nec vero semel hoc fecit aut bis, sed sæpius. Vnde non dicitur eum tum docuisse, sed ab eo tempore: ut aures huic doctrinæ assuefactæ facilius crucem perferrent. Nam qui strepitum & fragorem tormentorum & tubarum ferre nequit, sed ab illorum sonitu abhorret, quomodo plagam ipsam æque feret, & globulum ab illis excussum? Diligenti enim cogitatione & commentatione, fit etiam ut armis hostium penitus notis, nobismet de *πρωτοκλη* prospiciamus.

Sequitur pars altera de sermoni- { Petri
bus qui hinc pullularunt: qui sunt } Christi.

Verf. 22.
Quem per-
verse Pe-
trus Chris-
tum pas-
siones a-
vertice vo-
luerit?

Petri sermo prior expendendus occurrit, qui Christum prehensa manu seducens, illum ab hoc consilio perpeffiones obeundi depellere conatur: & monet ut sibi propitius sit, sibi que parcat: tanquam illum insecutiæ arguturus sit, nisi sibi ipsi melius consuleret: nec quicquam sapetet, nisi sibi sa-

peret. In quo primum, crassa ignorantia proditur, qui Messiam professus, ignoravit mortem ei perferendam esse, sed imperium aliquod terrestre somniavit, sicut turba Iudæorum commenta est. Tamen si igitur Messiam confessus est, tamen ejus partes & officium ignoravit. Deinde insignis superbia notatur, qua suum sensum Christi sapientiæ prætulit, ut enim ignoraret mysterium hoc, tamen autoritas Christi eum commovisset ut in ejus sententia vel non intellecta acquiesceret. Omnis enim de re aliqua disceptatio, Christi unico verbo cessare debebat. His accessit irreverentia, qua Christum quem Deum esse confessus erat, ausus est etiam reprehendere, idque tam præfracta audacia, qua nullo modo hoc faciendum, &c. Cujus sententiæ fructus (siquidem illi obtemperatum fuisset) non alius erat quam totius humani generis perditio, quam divinæ in Scripturis promissionis violatio. Quamobrem videmus quam abhorrens sit à pietate & salute Ecclesiæ, mortali homini ejusque consiliis & decretis superfructuere Ecclesiam. Nec enim per Petrum non stetit quod de Ecclesiæ salute actum non fuisset. Petrus enim ipse simul atque defecit à norma Scripturæ, turpissime lapsus, & omnes secum sentientes in idem secum exitium pertraxisset; & quam primum naviculam suam clavo verbi divini regere destitit, statim mergi periclitabatur: ut mirum non sit si Pontifici pro arbitrato suo decernentes, & condentes Ecclesiæ leges illam perdant misere. Quid enim, an suo (ut illi dicitant) Antecessore meliores sunt?

Post sequitur Christi sermo: ad { Petrum seorsim.
Reliquos discipu-
los conjunctim.

Christus fortiter, & cum indignatione hoc consilium repudiat: & Petrum asperissima increpatione corripit, eademque appellatione illum excipit, quæ diabolo attribuitur: quod non aliunde quam à diabolo, hic instinctus profectus. Sic Paulus ad *Ephes. 6.* *Non habemus lutam adversum, &c.* Quod utinam homines, &c.

Rationem addit ab adjuncto obstaculo cum illud quod Christo objecit, quo minus Patri obsequendo salutem humanam procuraret. Quo perspicitur incredibilis illius erga nos amor, qui tam inique & tam indignè tulit, se ab illius procuratore abluici, ramet si hoc ipsi alioqui gratum foret. Qui tanto major amor erat, quo Christus graviores & acerbiores perpeff-

Verf. 23.
quod ipse
agerrime
tulit,

muneri suo
maxime
adverse-
tur,

perpersiones fore animo concepit quam Petrus putarat. Hujus rei præclarum exemplum & illustre est, *Act. 21.* in Paulo : qui ab Ecclesiâ, &c. Discamus igitur cavere ab illis Syreniis cantibus, qui nos ab obsequio Dei specie periculi abducunt, tamen ab amicis & studiosis nostri per amorem dicantur: tamen si à piis, &c. tanquam aureo pomo venenum præbituris. Quod in *Actis* apparet, cum Lucas ipse suum ibi iudicium intervenisse Paulo testetur: tamen si à quampulurimis ut ibi à comitibus Pauli, & ab Ecclesiâ Cæsariensis factum sit: imo vero tamen si non desint magnæ verisimilitudines veritatis, quæ nos ab officio abducant: ut quod prædictum sit à Prophetis, Paulum vincendum. Nec vero resistendum tantum, sed fortiter & asperioribus verbis ut tentationem profigemus: sicut & hoc loco, & dicto *Act.* loco patet. Nam si languide nos opponamus, tentatio ingeminatur à diaboli (ex ea parte) instrumentis. Cumque Christus hoc Dei obsequium non obtrectavit quod cum infinitis & incomparabilibus perpersionibus conjunctum erat, præ quibus nostræ acerbissimæ perpersiones instar pulicis morsus sunt; multo magis, &c. Tamen si vero Petrus ne minimum quidem prævaluit, tamen non ideo minus illi parci, quam si impio voto suo potitus fuisset.

Et quidem in sermone ad Petrum, cum primis Petri superbia castigatur, qua se Christi obedientia subtrahens, Christo etiam præscribere ausus sit, ejus præscripto illum parere par fuit. Peccatum igitur Christus ab adversis coarguit, quod scilicet cum dicto audientem cum esse oportebat, imperare maluerit. Quod peccatum amplificat à paribus, scilicet non fecus Petrum facere, quam si Christo præire & Christo stipatoris (*one of the guar.*) aut præbitoris (*à purveyor or provider*) aut mediastini (*à druid to doe all vile service*) locum attribueret. Hic locum aliquousque habet, quod tantopere damnat Salomon, scilicet se vidisse dominos à pedibus suis servis, & servos in equos sublatos. Petri enim fuit Christo à pedibus esse, & eum prærentem sequi. Id vero si in mortalibus deforme sit, quanto magis in hac contentione Dei cum homuncione, cum infinitis partibus Christus sapientia homini sapientissimum superet, & Salomone longe sapientior erat, quam Salomon Nabale.

Aliud argumentum affert, quo tam acerbam reprehensionem notat ab efficienti, &c.

scilicet, quod sciret non ea quæ sunt Dei, sed quæ sunt hominum. Vbi lydius lapis & ^{pienria} ^{profectioni:} *βόλον* nobis suppeditatur, cum nostra cum aliena consilia quæcumque illa demum sunt excutiendi; an à Deo scilicet sint, aut à spiritu Dei proficiantur; *Probate spiritus an à Deo sunt*, 1. *Iob. 2.* Quod si quaratur quomodo illud diducatur: *Esaias* respondet, cum pro eodem posuit spiritum Dei, & os ejus consulere. Item *Rom. 8.* cum inimicitias cum Deo assignat pugnam cum voluntate ejus. Hinc est quod doctrina & testimonia legis, consiliorum & quasi sanctorum Dei senatus appellentur. *Psal. 119.*

Hoc illustratur, adversis hominum consiliis. Expendendum igitur, an consilium quod nobis datur sit hujusmodi, quod homines mere (ut Apostolus loquitur) animales solent dare. Hoc enim ipso in rebus ad regnum Dei spectantibus suspectum haberi debet, quorum cogitationes tam longe remotæ sunt à cogitationibus & consiliis Dei, quam terra cælo disjungitur. Et cum ratio & sapientia humana Deo inimica sit, quis non merito suspecta haberet consilia quæ nobis ab inimicis suggeruntur. Hoc loco diligenter notandum, id humanum hoc loco consilium dici, quod paulo superius Diabolicum & Satanicum.

Sequitur Christi sermo ad omnes discipulos: eoque apud *Marcum* dicitur omnes intuitum esse & advocasse, etiam turbam, tanquam se indicaret intelligere, hoc Petri consilium ab illis quoque profectum esse: ubi docetur certe ab illis approbatum fuisse. Vbi docetur qua conditione pro Christi discipulis habebimur; & quomodo Christum à mortuis ad cælos proficiscentem & prærentem (ut ante dictum est) sequi non oportet. Docet autem eadem nos via insistentes, ad gaudium ubi ille est nos perventuros, si illius causa primum nostramque ipsorum: secundo, facultatum nostrarum: tertio, nominis & existimationis nostræ jacturam facere parati sumus. Quorum tertium non est apud *Matth.* sed apud *Marc.* & *Lucam.* Et quidem quod ad primum, quod non tantum est negare sed pernegare & penitus negare. *Nos ipsos abnegare* non ita intelligendum est, ac si alienam personam similem nos eos qui sumus negantes, sed se abnegare est, se damnare, & damnatum repudiare, & abjicere depravatam nostram naturam, cum intelligentiam, tum voluntatem: sicut Deus dicitur *Hemnes negare*, cum eos damnans repudiat.

eo superbia suam Petrus prodiderit,

illudque ex carnis sa-

quoniam igitur consilia hominum admittenda?

Verf. 24. Quomodo Christus voluit discipulos hoc consilium operantes se ipsos abnegare?

Nihil enim proprie nostrum est, nisi quod corruptum & depravatum est. Estque repudiatio eorum consiliorum & ejus sapientia quae superiori versu damnata est. *Nos ipsos, id est, corruptionem tum animi tum corporis nostri.*

quatenus illud possibile?

Hæc mirifica conditio videtur *ἐν τῷ ἀδύνατον*. Mutare enim solum & regionem naturam, tamen si sine difficultate illud fiat, præstari tamen posset. Deinde, si ut plerisque animalibus (serpentibus præsertim) accedit, exuviae (*the skin fell or hyde*) ponendæ essent, illud etiam tamen non sine periculo: præterea si pes nobis offendiculo existens aut manus amputarentur, tamen homo permanens esset: sed cum totus homo sit abnegandus & abscindendus, quomodo illud fiet? quomodo quis à seipso egredi, aut se deferere posset? Certe, inquam, non potest: non magis quam Æthiops à suo nigrore adulto, aut pardus à suis maculis abscedere. Nam cum totus homo abjiciendus sit, quid est in homine reliquum, quod ad rejectamenta illa abjicienda adhibetur? Oportet igitur Dei salutarem & medicam manum, eandemque præpotentem accedere, quæ una hoc opus efficere queat, ut abjecto veteri homine, novum induamus. Nos enim natura nostri ipsorum leones potius sumus, & nobis placemus.

etiam quomodo crux tollendæ?

Post sequitur, de tollenda cruce sua, id est, afflictione illa perferenda, quæ abnegatione nostri nobis imponitur: sive sit intra nos, ex amissione lucri, aut voluptatum, aut honoris, quorum usuram nostri abnegatio nobis denegat, seu extra nos ob eandem causam. Is igitur sese abnegasse & carnem suam crucifixisse judicabitur, qui ut se abneget, omnia summa & extrema pati paratus sit. Quo fit, ut crucis nomine, notentur piorum afflictiones: tum quod graves & acerbæ & ignominiosæ sunt, tum vero etiam quod ea Christo crucifixo conformentur.

quæ sequi ipsam sequi voluit.

Atque hæcenus de mortificatione: nunc sequitur de vivificatione: quam verbis his designare videtur, scilicet. *Sequitur me: nisi forte adhiberet consolationem, quæ superioris orationis acerbiterem mitiget, quod hoc modo Christi vestigiis insistimus, & illi conformemur: unde crux, quæ hoc loco nostra dicitur, Christi etiam crux dicitur. Gal. 6. vide Joh. 21.*

vers. 25. Ex præcepto de morte

Speciem unam abnegationis hoc loco expressit, ad præsens negotium accommodatam, nempe mortis perpellionem Christi

causa. In quo non obscure declarat, Petrum Christi non tam Christo quam sibi consuliisse, cum Christum à suscepto itinere avertere voluit. Quod solenne est hominibus; suam ignaviam gloriæ divinæ & proximorum salutis pallio tegere & velare. Tamen id agimus ut Dei & proximorum studio & amore duci videamur: nostris cupiditibus divinarum præceptorum obsequium obtendentes: non secus quam cum infrugi servus & herilis pecuniæ profusus dissipator, opponeret se herilis honoris ergo pecuniam herilem prodigere. Atque hoc modo non tantum inopiam nostram dissimulamus, sed aliam atque aliam attrahimus, & pro eo quod mali medicinam petere debebamus, novam nobismet plagam adsciscimus. Debuerat enim Petrus percussus sua iptius infirmitatis conscientia, Christo rem ut erat aperire, atque ita petere ut Christus suæ infirmitatis rationem haberet, & illud consilium iniret quo illi consuleretur; sicut enim Israëlita ad bellum gerendum coacti, antequam prælium committendum erat, suam si quam sensissent ignaviam profiteri debebant. Sic in hac præsertim pugna & dimicatione, ubi de vita æterna periclitamur, ne nostræ ignaviæ dissimulatione & reticentia, & nos & alios perdamus. Mirum autem videatur quod Petrus cum sciret Christum esse Dei Filium, ob eamque causam *ἡγερέθη, ἤνωσεν*, ausus sit Christo fucum facere, & per speciem amoris in Christum, suæ propriæ incolumitati velificare. An non esset summa impudentia, si quis spectante Iudice flagitium admittens, ejus tamen inficias iret? Id in Adamo perspicitur, neque nos ab illa hypocrisis absumus, qui etiam profiteamur Deum esse inspectorem cordium, & omnia intueri, & omnia coram illo resupina esse, tamen &c.

Notandum porro rem hanc teste & artificiose à Petro celatam, non tamen fugisse Christi oculos. Nihil igitur profuerint nobis ingeniosæ machinæ quibus conamur, &c. Deus enim in lucem & apricum deducet, &c. Deo enim illudi non potest.

Hujus versiculi interpretationem vide porro *Matth. 10, 37, 38. ante.*

Aliud argumentum ab adjuncta inutilitate servandæ vitæ, si quando eam Deus à nobis postulet. Negaudo enim veritatem si hoc illi detur ut vitam ad tempus proroget (quod tamen non poterit cum illa à Dei providentia regitur) tamen ut ad tempus vitam extirabat,

vers. 26. mortem detrectantibus vitam illis inuitis;

erabat, quid inde lucri faciet cum sui ipsius jacturam faciat? Sicut enim apud *Iobum* est, hominem eum & vitam omnium jactura redempturum; sic seipsum & aeternam vitam mille vitis redimere paratus esse deberet. Neque enim tantum interest inter vitæ comoda & hanc vitam, quantum inter hanc & futuram vitam. Quanto enim aeterna caducis, cælestia terrenis, certa incertis, perfectæ imperfectis, vera fucatis differunt; tanto, &c.

*hinc quanti
vix com-
moda fa-
cienda?*

Hic expendendum quanti hæc vita, & hujus vitæ comoda æstimantur in Scriptura: vide *Eccles. 1.* Caro, herba, & commoda, flos: vita tanquam cogitatio, tanquam noctis vigilia, comparata cum bestiarum vita, quæ nostram commodis superat. Nos autem ipsos si vere æstimare velimus, pretium non aliunde peti potest, quam ex redemptione per Christi sanguinem. Si igitur petiti sumus in mercibus, æstimemus has merces prout dignæ sunt. Si infinitos cum aliis contractus fecimus, ex quibus omnibus lucrum maximum collegimus, & tandem nostri ipsorum jacturam fecimus, stulti mercatores erimus. Contra, omnes jacturas nostras compensabimus, si ita rem geramus, ut infiniti pretii cum re ludicra, cum crepundiis puerorum, & stultorum flagello commutare, & pro veteribus calceis, adamantem permutare. Sed, inquit aliquis, poterit quis & vitam

servare præsentem, & post etiam respicientia se retrahens & revocans ab inferorum supplicio & pœnis eripi. Sed quomodo illud nostri? siquidem respicientia tuæ facultatis & liberi arbitrii esset, tunc posses, &c. Quantum autem delirium est, in discrimen vocare tantam salutem, pro re tantilla? Ecquis ex vobis est qui lucrandi termini causa 2000. libras periculo objeceret, &c. præterquam quod qui hac fiducia veritatem abnegat, non ita facile consequitur pœnitentiam. Quod si pœnitentia ductus ad Deum redierit, tamen tam erit illi amara & tristis ejus defectio, ut viginti vitis dolorem redimere vellet. Quod si stultum sit vitam redimere dispendio salutis, quam est illud delirium & insanum modici lucelli aut levis voluptatis causa salutis jacturam facere, quod ii faciunt, qui mentiendo & pejerando lucto student. Item ii, &c.

Pro *vers. 38.* in *Marc. & 26, Luc.* vide quæ supra dicuntur *Matth. 10, 26, ad 35, &c.*

Cum antea vitam obsequentibus & persistentibus in suscepta veritate, mortem autem defectibus denunciasset, ejus rei certissimum eventum adjungit. Si enim penitus compertum & exploratum haberemus, vitam aeternam iis repositam esse qui fidem Deo datam servant; contra vero judicium eos manere qui fidem sefellerint Deo datam, nunquam tam brevis vitæ usura, &c.

*Vers. 27.
hæc vitæ
conditiones
certe even-
turæ.*

MATTH. cap. 16. à vers. 28, ad 9, cap. 17.

28 Amen dico vobis; sum quidam ex his qui hic adsunt, qui nequaquam gustabunt mortem, usquedum viderint Filium hominis venientem in regnum suum.

Sexto vero post die assumit IESVS Petrum ac Iacobum & Iohannem fratrem ejus; & subleuit eos privatim in montem sublimem.

2 Transformatusque est coram eis, & fulsit facies ejus ut sol: vestimenta autem ejus facta sunt alba ut lux.

3 Et ecce, conspecti sunt eis Moses & Elias, cum eo colloquentes.

4 Respondens autem Petrus dixit IESV; Domine, bonum est nos hic esse: si vis faciamus hic tria tabernacula, tibi unum, & Moysi unum, & Eliæ unum:

5 Adhuc eo loquente, ecce nubes lucida inumbravit eos: & ecce vox è nube, dicens; Hic est Filius ille meus, dilectus ille in quo acquiesco: ipsum audite.

6 Et quum hæc audissent discipuli, ceciderunt in faciem suam, & timuerunt vehementer.

7 Tunc accedens IESVS tetigit eos, dixitque; Surgite, & ne timete.

8 Sublatis autem oculis suis, neminem viderunt, nisi IESVM solum.

MARC. cap. 9, à vers. 1, ad 9.

Præterea dixit eis; Amen dico vobis, sum quidam ex his qui hic adsunt, qui nequaquam gustabunt mortem, usquedum viderint regnum Dei venisse cum potentia.

2 Sexto vero post die assumit IESVS Petrum & Iacobum & Iohannem, & subducit eos in montem sublimem seorsim solos: & transformatus fuit coram eis.

3 Et vestimenta eius facta sunt coruscantia, candida valde ut nix, qualia non potest fullo in terra dealbare.

4 Et visus est eis Elias cum Mose, qui collequebantur cum IESV.

5 Tunc respondens Petrus dicit IESV, Rabbi, bonum est nos hic esse: faciamus igitur tabernacula tria, tibi unum, & Mose unum, & Eliae unum.

6 Nec enim sciebat quid loqueretur: erant enim exterriti.

7 Et exstitit nubes quae inumbravit eos: venitque vox è nube, dicens, Hic est filius ille meus, dilectus ille, ipsum audite.

8 Et repente quum circumspexissent, non amplius viderunt quemquam, nisi solum IESVM secum.

L v c. cap. 9. à vers. 27. ad 37.

27 Dico autem vobis vere, sunt quidam ex iis qui hic adstant, qui nequaquam gustabunt mortem usquedum viderint regnum Dei.

28 Factum est autem, quum post hæc verba quasi dies octo intercessissent, ut assumtis Petro & Iohanne & Iacobo, ascenderet in montem ad orandum.

29 Facta est autem inter orandum species faciei ipsius alia, & vestitus ejus albus ac resurgens.

30 Et ecce, duo viri colloquebantur cum eo, qui erant Moses & Elias:

31 Qui visi cum gloria, dicebant ipsius exitum, quo futurum erat ut desungeretur in Hierusalem.

32 Petrus vero & qui cum ipso erant, gravati erant somno: quum autem erigilissent viderunt gloriam ejus, & duos illos viros stantes cum eo.

33 Et factum est quum illi discederent ab eo, ut diceret Petrus ad IESVM; Magister, bonum est nos hic esse: atque adeo faciamus tria tabernacula, unum tibi, & unum Mose, & unum Eliae, nesciens quid diceret.

34 Hæc autem ipso dicente, exstitit nubes quae inumbravit illos: metuerunt autem dum illi ingrederentur in nubem.

35 Et vox exstitit è nube, dicens; Hic est Filius ille meus, dilectus ille: ipsum audite.

36 Et postquam vox illa exstisset, inventus est IESVS solus: ipsi autem siluerunt, & nulli annuntiaverunt per id tempus quicquam eorum quae viderant.

A N A L Y S I S.

MAR. GLORIE piis in futuro seculo attribuenda 9, v. 1. mentione superius facta, ejusdem specimen quoddam, & veluti gustum, certis quibusdam discipulis in hac vita præbendum prædicat: quod confirmatur testimonio juramenti per veritatem; Amen. Describitur porro subiecto, nempe certis quibusdam discipulis qui illi assistebant. Item adjuncto tempore, nempe ante mortem eorundem discipulorum: item ab effectu illorum discipulorum, illos scilicet viros corporeis oculis regnum Dei adveniens; quod suo adjuncto amplificatur, id est, potenter.

Vers. 2. Hujus prædictionis effectum seu complementum describit, 1. à subiectis hujus gloriae, 1. Iesu ipso, deinde Petro, Iacobo, Ioanne; cujus

causam efficientem assignat, Iesum qui illos in hujus gloriae consortium adhibuit: postea ab adjuncto tempore, nempe sex diebus post prædictionem exclusive, octo autem ut est apud Lucam, diem prædictionis & complementi includentem: deinde à subiecto loco, nempe in monte; hujus quidam finis etiam alius subijcitur apud Lucam 9, v. 28. ut Deum precaretur: aliud etiam adjunctum indicatur, scilicet, quod soli & ab omni alio consortio disjuncti erant: postea narratur forma ipsius gloriae, nempe transfiguratio Iesu, & suo adjuncto notatur, coram tribus illis discipulis.

Lvc. 9, 29. Item alio adjuncto, interim dum precabatur: postea partes transfiguratiois describuntur, 1. subiecto, Christo; cujus facies resurgebat apud Mattheum 17, 2. quod etiam pari illustratur, sicut sol: deinde in adjunctis vestimentis quæ

quæ splendebant; qui splendor duplici comparatione illustratur, pari nempe nivis, & minore, nempe quod albicabant magis quam fullo ullus pannum album efficiat, *Marc. 9, 3.*

Vers. 30. Transfigurationis adjunctum est, in apparatione Moïsi & Eliæ; qui suo effectu describuntur, nempe colloquentes cum Iesu; deinde describuntur sua adjuncta gloria qua apparebant; forma etiam orationis eorum & colloquii describitur, scilicet, quod Iesu exitum prædicabant; qui subjecto loco describitur, complendum scilicet Hierosolymis.

Vers. 31, & 32. Narratur adjunctum discipulorum, scilicet quod somno oppressi erant; deinde effectum, quod superiore Christi gloriam videbant, item Moïsem & Eliam adstantes; quod etiam suo adjuncto tempore declaratur, nempe cum è somno experrecti fuissent.

Vers. 33. Effectum transfigurationis in Petro, petito in situ ad Christum; cujus forma est, *Domine, benum est hic manere*: cujus petitionis effectum aliam petitionem instituit, ut liceret tria tabernacula ibi extruere; quæ structura suo fine declaratur, unum ut scilicet Christo, aliud Moïsi, tertium Eliæ cederet: quarum petitionum causi subiungitur, una quod Moïses & Elias ceperant à Christo abjungi, altera efficiens quod uesciret quid diceret.

MARC. 9, 6. Cujus etiam inscitia alia causà à Marco narratur, quod discipuli erant exterriti.

Vers. 7. Terroris autem causa videtur indicari apud *Marcum* & apud *Lucam*, etiam apertius quod nebula illos inumbrare ceperat: post testimonio Dei Patris coelitus dimissum narratur; quod suo subjecto loci per quam vox transmissa est declaratur, nempe nebula: forma testimonii est; *hic est Filius meus dilectus, eam audite*: cujus testimonii finis indicatur, ut eum audiant.

MATTH. 17, 6. Hujus vocis coelitus dimissæ effectum est, quod discipuli ad terram cadebant; hujus causà videtur indicari timor; timor suo magnitudinis adjuncto amplificatur.

Vers. 7. Hujus casus discipulorum erectio describitur, 1. efficiente instrumentali, 2. contactu Christi efficiente principali, jussu Christi ut surgerent. Item altera, & illa quidem ut videtur causà adhuc magis principali, ut in metu deponant, quo metu conterriti ceciderant.

MARC. 9, 8. Narratur effectum discipulorum in pedes erectorum, nempe quod circumspiciebant; quod suo adjuncto tempore, nempe illico postquam surrexerant, deinde quod neminem videbant, quod suo disparato declaratur, præter Christum.

METAPHRASIS.

MARC. 9, 1. **C**hristus ut suos discipulos aduersus eum suam crucem, tum illorum ipsorum persequutionem probe muniret, illis dixit: sancte vobis confirmo ex vobis ipsis qui mihi nunc adestis nonnullos esse, qui non prius mortem degustabunt, quam corporis oculis cernant sive experiantur, futurum in cælis beatitudinis specimen, & quasi crassa quedam lineamenta.

2. **Q**uamobrem post sex tam lotos dies intermissos

(vel ut *Luc. habet 8. si diem prædictionis & complementi sex illis adnueres*) Iesus aduersus sibi Petro, Iacobo, & Ioanne, illos in adiutum montem seorsum & solos traducit, hoc consilio ut Deum precaretur. *Luc. 9, 29.* Interim autem dum Deum precatur, alia forma & figura indutus est. Resulgebat enim cultus ejus non secus quam sol meridie splendens, etiam ipsa vestimenta splendebant ut lux, *Marc. 9, 3.* eademque alba erant ut nix, atque adeo magis alba quam fullo toto terrarum erbe peritissimas illa efficiat. Ecce autem rem

animadversione dignissimam, nam ut omnibus innotesceret Christo suffragari legem & Prophetas, se illi adiungunt Moïses & Elias. Hi dicunt gloria radii illustrati cum Iesu colloquuti, ipsius exitum quem Hierosolymam censebaturus erat seu crucem, indicabant. Petrus vero, & qui cum illo erant reliqui discipuli somno gravati erant: qui ut somno sunt experrecti, gloriam ejus contemplati sunt, *Marc. 9, 4.* Quibus itulem cum Moïses simul & Elias vixi sunt. Cum vero jam Moïses & Elias suum à Christo discessum pararent, & aliquo ab illo intervallo jam disjuncti essent, Iesum Petrus sic affatus est: præceptor probe feceris si hic sedes nostras fixas habeamus: quo de erigemus tria tabernacula, unum tibi tanquam dignissimo; secundum Moïse, ut qui dignitate proxime ad te accedit: tertium Eliæ. Hujus tam temeraria petitionis causa extitit, quia quod diceret nesciret, *Marc. 9, 6.* inscitia autem parenticulus extitit, quo admodum percussus sunt.

Nam hæc illo dicente, nubes, (*Matth. 5. lucida*) illos obumbravit; quos jam iam nebula inuituros pavore corripuit, & (sicut dictum est) sensum & animi iudicium ademit. Ecce autem de nebula, vos coelitus Dei Patris emissa est, qua Moïsis & Eliæ de Iesu testificatione, suum etiam testimonium subnectit; hic est Filius meus dilectus, ut illum unum audiendum, & illi in omnibus obediendum esset: innotescat.

Qua voce audita, discipuli vehementer perterriti, faciem suam in terram usque strati sunt. Quos Iesus accedens, illis attactis edixit, surgite & nolite timere. Qui è vestigio clavis

oculis, hinc inde circumspicientes (ut Patris testimonium ad unum Iesum resringatur) neminem præter Iesum illis adesse cernebant.

P R A X I S.

Hunc versum referendum esse ad transfigurationem declarat: primum quod omnes Evangelistæ uno consensu illam huic subjungunt; deinde quod aptissima sit & accom-

morte quo
referenda?

accommodatissima ad argumentum quod Christus tractat. Cum enim & in edita confessione de se Apostolos confirmare voluit, & adversus crucis suæ scandalum munire, utrumque apertissime hac transfiguratione efficitur. Nam & Pater Christum suum unigenitum Filium esse aperte pronuntiavit, & Moses & Elias *ἰεζεδδ* ejus Hierosolymitanum præmonuerunt, Ad hæc, Petrus *2 Pet. 1.* ad hunc eundem finem hanc transfigurationem refert, ut probet Christum esse Dei Filium, & potro alludit ad ea ipsa verba quæ *Marcus* usurpat, & *Matth.* Nam *περὶ οὗτου τοῦ ἔθνους* nihil aliud est quam potenti adventu.

MATTH.
17, 1, &c.
Fisio hæc
quam insi-
gnis &
quædam in
ea notan-
da?

Vitio hæc eo est insignior, quo gustum & radium cælestis gloriæ nobis hic in terris degustandum præbet, & quæ sit beata illa conditio electorum futura in cælis, crassis quasi lineamentis explicat.

Notandum autem hanc transfigurationem, quædam oculis, quædam auribus percipienda proponere. Deinde hanc gloriam Christo tum oblatam, cum Deum precaretur. Vide *Cornelium Act. 9.* & *Petrum Act. 10.* vide etiam *Act. 6.* Idem nobis procul dubio aliquousque obtinget, Deum assidue & ferventer precantibus, nec enim minus beneficium consequi, cum precibus sapientiam cælestem impetramus, *1 Jacob.* Quæ non ad momentum, sed totum vitæ nostræ curium faciès nostra fulget splendetque, ut est in *Proverb.* Et post hanc vitam extremo die, idem nos profors consequuturos docetur, *Matth. 24.*

Aliud præterea notandum est, Eliam cum *Mose* *ἐν Νεβ* apparuisse. Qui locus diligenter notandus est, ut sciamus quæ sit piorum ilico post hanc vitam beata conditio. Sunt in sinu *Abrahæ*, *Luc. 16.* sed non tamen idcirco à Christi præsentia remoti, sunt enim etiam cum Christo *Matth. 27.* *Hodie mecum eris*, &c. & *Philip. 1, 23, 24.* & *Apocal. 14.* *Beati sunt à modo*, &c. *Sequuntur Agnum quocumque*, &c. *Apoc.*

Deinde illud etiam in cælestis vitæ gaudiis ponitur, quod colloquio sanctorum fruemur, maxime Christi ipsius. Quod si tanti fuit *Salomonis* colloquio frui, &c. Vide *1 Reg. 10.*

Hoc autem loco *Moses* & *Elias* quantum in terris, non tamen à gloria disjunguntur, nedum in cælis. Vide *Apoc. 7, 13, 14.* &c. Contra non solum *ψυχο* *πεννη* *ζων*, id est, animæ pervigilium, sed eorum etiam opinionem qui ita à laboribus interquiescere

pios ducunt, ut interim Dei præsentia beata careant. Ii præsertim qui sub lege mortui sunt ante Christi passionem, nec non contra ad inferos descensum, id est, locum ipsum, &c.

Hi autem *Moses* & *Elias* præcipue delicti sunt, ut constaret Christum probe cum iis, legis scilicet latore & instauratore, convenisse: adversus non solum, &c. Vide *Rom. 3.* *lex* & *Prophetæ* testimonium de ipso dant, &c. Item *Iob. 1.* *Invenimus eum quem Moses*, &c.

Deinde considerandum, quid est quod cum Christo colloquebantur. Quod *Lucas* indicavit, qui dicit illos mortem seu exitum Hierosolymitanum perficiendum & implendum prædixisse. Quod dubio procul ideo fecerunt, ut scandalum crucis tollerent: quod quantum fuit, & quam difficulter ex anima hominum extractum, declarant satis, non tantum frequentes Christi apud discipulos prædictiones, & discipulorum ad Emmaumentem proficentium tremefacta & concussa fides, sed *Petri cap. 2, & 3. Act.* & *Pauli Act. 13.* diligens occupatio. Nam invenisimile videbatur, eum qui nos à morte liberaret debuisse mortem obire; illud enim infirmitatis videtur fuisse, quæ in Dei Filium non potuit cadere. Quamobrem oportuit hoc testatissimum extare. Vnde ad cætera Prophetarum testimonia, accedunt *Eliæ* & *Mosis*, qui omnem carnis corruptelam exuerant, testimonium omni exceptione majus. Quo docetur, nulla sua infirmitate, nullis hostium ejus viribus, ad mortem adactum esse, sed tantum ut decreto Patris æterno obsecundaret; nullis hominum fraudibus circumveniri potuisse, nisi veritas Dei postulasset; nullum humanum consilium adversus eum captum quodquam invaliturum, nisi consilium Dei hoc modo firmandum & stabiliendum fuerat.

Ex quo liquet, quam ægre nobis persuaderi patimur viam ad salutem afflictione & ignominia impeditam esse: in Christo quidem hoc impletum esse, negare sine summa perfidia & impietate, & inicias ire nequimus, sed in nobisipsis hoc idem præstandum nequaquam in animum inducimus, tamen si sæpe nobis ob oculos ponatur. Quamobrem profitentes nos cælum versus iter suscepisse, illas tamen vias deflectimus quæ ad cælum ducunt, quod illæ à voluptatè remotæ sunt. Hoc declaravit quorundam improbitas, qui cum se jejuniis, &c. dedere debeant,

Lyc. 9, 31.
quid Moses
& Elias
cum Chri-
sto colloque-
nti?

inde per
afflictiones
ad vitam
eundum?

bant, sese subdixerunt. Nos etiam somnare cælum & quietem in terris, & veluti manentem civitatem in hoc corporis tabernaculo quarere, declarat fatis quod arma non comparemus ad diem tentationis, quod ad afflictiones, tanquam ad novum quid, obstupescimus. Quamobrem rationes nobiscum ipsi incamus, sumptus supputemus, &c.

*in qua hæc
terrena
evidentior
cognitio.*

Deinde in hac prædictione observandum est, non tantum Mosem Eliamque oblivionem non coepisse mysteriorum quæ olim in carne existentes didicerant, sed illa plenius intellexisse, & illa explicatius perferre potuisse. Nec enim in terris versantes tam expresse potuerant passionem Christi & tam accurate prædixisse. Si ergo tenemur desiderio scientiæ, & rerum præclarissimarum scientiâ, festinemus ad illum montem, unde tanquam ex edito loco longe lateque perspiciemus: properemus ut ex ista pædagogia in cælestem Academiam commigremus, ubi infantulus unius diei peritior est viro doctissimo, hujus vitæ pedicis impedito. Nam si Salomonis consiliarii & sanctior senatus prudentia ceteros antecellebant, quod tam sapienti Regi adjuncti erant; quanto magis si sapient qui, &c.

*Verf. 32.
Discipul-
i in somnis
durante
hac appa-
ritions,*

Interim dum hæc agerentur, discipuli somno oppressi dormierunt, post autem experrecti, hanc Christi gloriam spectabant. Cujus quidem ætioris somni causa tametsi tempus ipsum ad dormiendum oportunum extitit, non tamen idcirco vituperio carere videntur, quod Christum in hoc sancto exercitio deserunt, non secus quam cum tempus passionis instaret.

Quod quidem tanto gravius est, quo tanquam per speculum gloriam ejus intuentes, in illius ipsi gloriam audiendo transformentur, 2 Cor. 3, 18. Minusque hoc ferendum est, quo nostrum hoc facimus non noctu ut discipuli, sed interdum, neque dormientes & inviti, sed vigilantes sponte facies nostras & aures ab illo avertimus & terga obvertimus; quidem instar eorum de quibus mentio est apud Ezechielem, qui tergum Deo & sanctuario ejus obvertebant.

*Verf. 33.
quo libera-
ti Petri
perversa
oratio;*

Postquam duo isti cum Christo colloquuti essent, abscesserunt. Petrus autem cum videret illos discessum parare, ilico profiliit in hæc quæ subjunguntur verba. In quibus Petri, atque adeo totius humanæ naturæ depravatio, & in rebus cælestibus inscitia prodicitur. Et primum quidem universim, nihil hic præter terram & terrena sapit, quod in

terris hic agere voluerat omnes, nec ex loco illo migrare: quod tabernacula erigi figique, &c. quibus tecti manerent, &c.

Vbi plura absurda quam verba conspiciuntur. Primum enim hoc modo convulsa suscipietur hominum salus, si Christo Servatori semper standum fuisset in illa gloria. Nemo enim hominum manum illi unquam injicere ausus fuisset, quamdiu illis gloriæ suæ radiis resplendisset; nec Hierosolymis impositum manus Sacerdotis obire potuisset, si in illo monte hæssisset: qua etiam ratione, cum Mosem & Eliam gloria sua spoliasset, qui non nisi virtute passionis Filii Dei hac gloria perfruebantur, sine qua fuerant in tartara præcipitandi, tum seipsum & præsentis & futura omni consolatione privasset. Huc accedit, quod non potius petiit ut ipsi una cum beatis spiritibus in cælum subveherentur, quam ut illi in terram detraberentur. Stultum præterea est, quod beatos spiritus ulla cœli injuriâ lædi afflicque posse credebatur: aut homines immortalitate donatos, tegumentis hujusmodi juvari posse judicavit: aut quod beatitatem aliquam somniavit ibi futuram, ubi rerum tam despicabilium opera & adminiculo uti necesse fuit. Nec reprehensione carere videtur, quod hoc modo Mosem, &c. Christo exarquivit.

Hic notandum est, primum quam intempestive ad gaudia & lætitiâ properamus, utpote qui nullis adhuc afflictionibus degustatis, melle & favo beatitatis & quietis vesci cupimus: qui ad spolia advolamus, priusquam pugnam inivimus: coronam prendere, quam cursum conficere avemus: denique messem colligere, quam sementem fecerimus. Eoque hæc est perversitas damnableior, quod dudum Christus de sua cruce tollenda admonuerat, nosque suo exemplo ferendæ crucis, ad ejus tolerantiam invitavit: qui cum præterita morte potuerit vitam ingredi, in gloriam tamen non prius voluit intrare, quam acerbissimis perfectionibus defunctus fuisset. *Ad. Per multas afflictiones, &c. & via arcta est, quæ ducit, &c. Et quot pie volunt vivere, &c. & in Psal. clemenciam cum lachrymis efferre oportet, ut manipulos referamus cum lætitiâ.*

Deinde, quod gaudium importune sectantes, illud etiam, ubi minime oportet, quaramus, nempe in terris, quod in cælis requirendum erat, in creaturis, quod in creatore querendum: ubi omnia caduca & momentanea sunt, citoque transientia. Cujus quidem

dem quæ alia causâ assignari potest, quam quod sapimus & gustamus terram & terrenam, nec ulla rerum cœlestium dulcedine perfundimur: ideoque glandibus vescimur, quod quæ sit limpidissima aqua vitæ æternæ non percipimus: ideo in porro & alliis & pisce Ægyptiaco acquiescimus, quod fructus cœlestis Canaan non gustavimus. Nam si velingere nobis semel contigisset ex incomparabili illa mensa quæ nobis in Christo instructa est, id est, si eam firma fide apprehendissemus, omnes hujus mundi lautitiæ quantumvis licitæ (nedum veritæ) nobis naufragæ & fastidio essent, præ, &c.

nec in voluptatibus terrenis acquiescendum:

Hinc est quod quidam eo impudentiâ processerunt, ut non dubitent profiteri se hac qua fruuntur voluptate contentos esse, nec cupere meliorem fortunam uti. Quod ut illi palam blaspheme pronunciant, ita verendum est ne plures sint qui hoc intus in animo fovemus: pluresque esse qui si se coram conscientiæ propriæ tribunali sisterent, hunc sensum habere dignoscerentur. Quorum sensus tanto detestabilior est, quo gaudium quod percipiunt longe inferius est illo quod Petrus cum reliquis experiebatur, & quo Petrus suam in terris beatitatem expectens, illam tamen à Christi præsentia separari noluit, in quo gaudij nostri summa consistit. Si vero tamen intelligunt Christum in cœlis esse, tamen hic suæ beatitudinis numeros & partes collocari expectant. Nunc igitur quum Christus ascendit, quæramus supernam. Vide *Coloss.* 3, 1, 2, 3.

hinc magnitudo lætitiæ cœlestis:

Hinc autem intelligitur quam incomparabilis illa lætitia sit quæ nos manet in cœlis. Cum enim tantam voluptatem lætitiæque peperit ex aliena gloria, quantam consequemur cum ipsimet gloria perfundendi erimus? Si ex solo intuitu, quid tunc fiet ejus perfruitione: Si non nihil consternati timore *Marc.* 9, 6. hunc lætitiæ sensum perciperunt, quid faciemus cum intrepidi & metu soluti, Christi majestatem spectabimus

& intuebimur? Quam gloriam si vel unico oculo, idque per transeuntem & angustissimum foramen intueri nobis concessum esset, diceremus omnes cum Simeone, *Nunc dimittis etc.* & cum Paulo *cupio dissolvi & esse cum Christo.* Qui autem vere in Christo credunt, ii omnes pignus, arthabonem & veluti primitias acceperunt hujus tant incomparabilis gloriæ, quibus sustentantur, ne ullius mali metu aut boni speciei à Deo abducantur.

Hoc loco videtur confirmari posse nos in vita futura mutuo nos agnituos. Nam si Deus patefacturus discipulis futuræ vitæ præludium aliquod, illis adhuc peccati & mortalitatis labe implicatis, eorum notitiam communicavit quibuscum nunquam consueverant, nec de facie noverant; nedum hoc faciet, &c. Huc afferri poterit, quod Paulus Theſſalonicenses suam coronam fore in die Domini pronunciat.

Aliud objectum oculorum oblatum illis est, scilicet nubes limpida; qua obtesti & obducti ob eam causam erant, tum ut sensus eorum in Christi gloria defixi, ab eo intuendo abducti, attentiores essent ad vocem percipiendam, tum ut vox è cœlis edita hoc modo tanquam per vehiculum facilius & sonantius perveheretur, & pertingeret ad illorum aures.

Quod tremefacti & consternati sunt ad terram hac cœlitus dimissa voce, docet præstantiam ministerii per homines quales nos sumus. *Exod.* 20. item *Act.* 10. Maxime cum nisi admirabili Dei potentia erigerentur, prorsus hac cœlesti voce perissent. Huc accendendum quod Moyses ipse Dei voce contremuit.

Quod subito evanuerit hæc singularis beatitas, docemur non diu hic in terris, oblectationibus Deum suis indulgere; sed ut viatores, qui tantum ad noctem aut meridie conqueſcunt; & ut milites, quibus hiberna tantum comparantur.

M A R C. cap. 9. à vers. 9, ad 14.

9 Quum vero descenderem è monte, interdixit eis ut nemini narrarent quæ viderant, nisi postquam Filius hominis à mortuis resurrexisset.

10 Ipsi igitur hanc rem continuerunt apud se, mutuo quærentes, quid illud esset, à mortuis resurgere.

11 Et interrogarunt eum dicentes; Cur Scriba dicant oportere ut Elias prius veniat?

12 Ipse vero respondens dixit eis, Elias quidem postquam prius venerit, restituet omnia:

in qua nos mutuo agnituos.

Verf. 34. Quæ nubes limpida eis oblata?

MATTH. 17, 6. Præstantia ministerii ex tremore ob vocem,

MARC. 9, 8. quæ statim evanuit.

omnia : sed ut scriptum est de Filio hominis, oportet ut multa patiatur, & pro nihilo habeatur.

13 Sed dico vobis, & Eliam venisse, & istos ei secisse quaecumque voluerunt, sicut scriptum est de eo.

MATTH. cap. 17. à vers. 9, ad 14.

9 Quum vero descenderent à monte, interdixit eis ut nemini narrant quae viderunt, nisi postquam Filius hominis à mortuis resurrexisset.

10 Ipsi igitur haec rem continuerunt apud se, mutuo quærentes, quid illud esset, A mortuis resurgere.

11 Et interrogarunt eum dicentes, Cur Scribae dicunt oportere ut Elias prius veniat?

12 Ipse vero respondens dixit eis; Elias quidem postquam prius venerit, restituet omnia : sed ut scriptum est de Filio hominis, oportet ut multa patiatur, & pro nihilo habeatur.

13 Sed dico vobis, & Eliam venisse, & istos ei secisse quaecumque voluerunt, sicut scriptum est de eo.

A N A L Y S I S.

MARC. 9. **N**ARRAT adjunctum visionis prioris, quomodo Christus suis Apostolis dixit ne cuiquam hanc visionem indicarent; quod declaratur adjuncto tempore, cum descenderent à monte; hoc interdictum alio adjuncto tempore definitur, scilicet quoad Christum à mortuis resuscitatus foret.

Vers. 10. Duplex effectum hujus mandati ponitur, unum est obsequium de re illa reticenda; alterum est disceptatio, quid esset à mortuis resuscitare.

Vers. 11. Adjunctum disceptationis, quaestio de Elia an Elias venturus esset : cujus quaestionis causa assignatur, autoritas Scribarum, qui dicebant Eliam venturum, antequam regnum Messiae stabiliendum esset.

Vers. 12. Quaestionis effectum est responsum Christi, verum esse Eliam adventu Messiam præventurum; quod suo sine describitur, ut omnia restituat : sed falli illos in forma restitutionis & regni Messiae; quod probat à disparato, nempe passione filii hominis & (ut ita dicam) adnihilatione, quæ cum illa restitutione regni carnalis, quam Scribae somniabant, consistere nequit.

Vers. 13. Refellit opinionem Scribarum de adventu Eliae à disparato, quod jam demum; quod probat ab adjunctis perfectionibus, quarum ipsi causæ efficientes fuerunt, quod etiam testimonio Scripturæ confirmatur.

MATTH. 17, 12. Quæ perfectiones Joannis paribus perfectionibus Filii Dei illustrantur, sicut etiam eadem causa efficiente.

Vers. 13. Cujus orationis Christi effectum est, quod Apostoli intelligebant Christum Eliae nomine Iohannem Baptistam designasse.

METAPHRASIS.

MARC. 9, 9. **C**HRISTO cum tribus discipulis à monte ubi transformatus est descendente, ne gloria illa transformatio plerisque Christi sum-

nam absertionem mox inspecturis ludibrio esset, illis vero terrori, ne morti in qua salus nostra posita est, illum adjudicarent; tribus illis gloriæ suæ testibus interdixit, ne cuiquam quæ aut in monte viderant aut audierant tantisper indicarent, quoad ipse filius hominis à mortuis resurgeret. Qui mandato congruenter, rem hanc tacitam apud se servarunt : ita tamen ut disceptarent secum ipsi, quid esset à mortuis resurgere. Tametsi vero Christum Messiam esse abunde edocti constanter credebant, unus tamen scrupus in animis illorum suberat. Quo de Christum interrogabant, dicentes; unum hoc isti tuo Messia adventui repugnare videtur, quod Scribae (idque auctoritate Prophetæ Malachia muniti) dicant Eliam prius venturum quam Messia regnum sit instaurandum; cui interrogationi nostræ occasionem etiam præbet, quod Elias modo in monte visus disparuit. Quibus respondens, dixit; quod Eliam Messia adventui præventurum dicant Scribae, ut confusa omnia in ordinem cogat, recte sentiunt; sed perinde ex Scripturæ testimonio intelligendum illis erat, (cujus tamen prorsus ignari sunt) Messiam multa patri & nihilo fieri oportere. Tametsi vero recte ex Prophetæ Eliae venturum sentiant : tamen in vero Prophetæ sensu turpiter hallucinati sunt. Omnino enim vobis confirmo Eliam jam venisse, tametsi (eius ignari) pro suo libitu illum multis malis affecterint; etiam ad mortem, quæ sciverunt; sicut prius in hoc Evangelio à me præscriptum est, vel potius sicut de Ioanne prius scriptum est cap. 6. hujus Evangelistæ; vide simile at. quod Ephes. 3, 3. Matth.

12. ut minus mirum vobis esse debeat, si eadem ego filius hominis ab illis passurus sum. Tum demum intelligebant discipuli, quod non de Elia Thibita, sed de Ioanne Baptista hac dixerat.

P R A X I S.

Postolites in Christo post consternationem in terram erecti, de huius visionis silentio ad tempus mandata accipientes, de vero Elia adventu adversus Phariseorum commentum edocentur; vel brevius ut sequitur. Narratio rerum ex transfigurationis occasione gestarum.

Partes sunt { Res quæ consecutæ sunt.
Sermones qui inde ultro citroque habiti sunt.

Quod Christus hæc taceri voluit, eo fecit MARC. 9, 9, 10. ne tantæ gloriæ evulgatio, omnes ab illo crucifigendo, (in cuius cruce mundi salus suspensa tenebatur) absterrentur: quod non tantum Christi mortem voluntariam fuisse declarat, sed simul etiam docet quomodo gloriam suam occultari contentus sit, dum nostræ gloriæ consulatur.

Hoc loco docemur taciturnitatem virtutem esse, qua pios ministros instructos esse oportet; & simul etiam δυσγνωσίαν in illis requiri, ut quo quidque ordine & tempore proponendum sit, sciant.

Commonstratur hic quare Iohannes Elias dicitur, vide quæ scripti in annotationibus in *Math. 17.* adversus Iudæorum & Pontificiorum commentum de Elia. Verf. 11, 12, 13.

MARC. cap. 9. à vers. 14, ad 28.

14 Et quum venisset ad discipulos suos, vidit turbam multam circa eos, & Scribas cum eis altercantes.

15 Et statim tota turba viso eo exavit: & accurrentes salutaverunt eum.

16 Tunc interrogavit Scribas; Quid altercamini inter vos?

17 Et respondens quidam à turba dixit; Magister, adduxi filium meum ad te, habentem spiritum mutum.

18 Qui ubicumque eum corripuerit, lacerat eum: ipse vero spumat, & stridet dentibus suis, & exarscit. Et dixi discipulis tuis, ut eum ejicerent, sed non poterunt.

19 Ipse vero respondens ei dixit; O natio incredula, quousque apud vos ero? quousque tolerabo vos? adducite eum ad me.

20 Illum igitur adduxerunt ad eum. Et eo conspecto, statim spiritus discersit eum: & ille quum cecidisset in terram, volutabat sese spumans.

21 Tunc interrogavit IESVS patrem ejus; Quantum temporis est quod hoc accidit ei? Ipse vero ait; Ab infante.

22 Et sæpe eum tum in ignem abiecit, tum in aquas, ut perderet eum. Sed si quid potes succurre nobis, intima misericordia commotus erga nos.

23 IESVS autem dixit ei; Si potes hoc credere, omnia fieri possunt credenti.

24 Pater vero pueri statim clamans cum lacrymis dixit; Credo, Domine; succurre incredulitati meæ.

25 Quum vidisset autem IESVS turbam simul accurrere, oburgavit spiritum illum impurum, dicens ei; Tu spiritus mute & surde, ego tibi impero, Exi ab eo, & ne amplius ingreditor in eum.

26 Et quum clamasset spiritus, multumque discersisset eum, exivit: & ille factus est quasi mortuus, adeo ut multi dicerent; Certe mortuus est.

27 IESVS vero prehensa manu ejus, erexit eum: & ille surrexit.

L V C. cap. 9. à vers. 37, ad 43.

37 Factum est autem sequente die, ut quum ipsi descendissent à monte, occurreret ei turba multa.

38 Et ecce quidam è turba vociferatus est, dicens; Magister, deprecor te, respice ad filium meum: nam unigenitus est mihi.

39 Et ecce, spiritus apprehendit eum, & ipse repente clamat, & spiritus discepit eum spumantem, & vix abscedit ab eo, conerens eum.

40 Et deprecatus sum discipulos tuos ut ipsum ejicerent: sed non potuerunt.

41 Respondens autem IESVS ait; O gens incredula & perversa, quousque tandem ero apud vos, & sufferam vos? Adduc filium tuum huc.

42 Quum autem adhuc accederet, allisit eum demonium, & discepit: objuravit autem IESVS spiritum impurum, & sanavit puerum: & reddidit eum patri suo.

MATTH. cap. 17. à vers. 14, ad 19.

14 Et quum venissent ad turbam, adiit eum quidam, proiciens ei ad genua.

15 Et dicens; Domine miserere filii mei, quoniam lunaticus est, & male affinitur: nam sepe cadit in ignem, & sepe in aquam.

16 Et obtuli eum discipulis tuis, nec potuerunt eum sanare.

17 Respondens autem IESVS dixit; O natio incredula & perversa, quousque tandem ero vobiscum? quousque tandem tolerabo vos? adducite mihi eum huc.

18 Et increpavit demonium IESVS, exiitque illud ab eo: & senatus est puer ab illo momento.

A N A L Y S I S.

MARC. **N**arratur reditus Christi ad discipulos 9, 14. reliquos, qui adjuncto tempore apud *Lucam* declaratur, nempe die transfigurationem insequente: aliud adjunctum, tempore comitatus, trium scilicet discipulorum, qui una cum illo in monte fuerunt. Tertium adjunctum, quod vidit turbam magnam discipulos circumfidentem. Item aliud, Scribas cum illis discipulantes: apud *Lucam* etiam aliud effectum, quod illi obviam occurrebat turba.

Vers. 15. Narratur aliud effectum multitudinis, quod illum videntes obstupefacti sunt: an ex eo quod tam opportune & improvise advenit, an quod quædam reliquia ejus gloriæ, quæ in monte fulgebat adhuc videndæ supererant, considerandum est. Tertium effectum, quod illum complectebantur & salutabant.

Vers. 16. Christi effectum notatur, nempe quod Scribas interrogabat, quid rei esset quod cum discipulis suis disceptabant.

Vers. 17. Cujus interrogationis effectum est, responsio cujusdam ex turba; quæ apud *Matthæum* suo adjuncto describitur, nempe quod Christo genua flexerit. Item quod petitionem instituerit: cujus forma notatur, *Domine, miserere filii mei*. Item alio adjuncto, quod illum magistrum appellavit; deinde effectum notatur, nempe quod attulerit filium suum ad Christum. Deinde describitur filius ejus qui Christum accessit apud *Lucam*, adjuncto unigeniti: item apud *Marcum* ab adjuncto possessionis spiritus muti & surdi, & generaliter apud *Matthæum*, nempe quod gravia ab eo passus sit.

Vers. 18. Deinde speciatim hujus spiritus effecta explicanter, 1. quod laceret eum: deinde quod impurare faciat, 3. quod fridere illum faciat den-

tibus, 4. quod eum clamate efficit apud *Lucam*. Quorum communium effectuum aliud etiam effectum apud *Marcum* notatur, nempe quod humor omnis in corpore exarscit & exhauritur. Item quod non nisi pene enectum illum relinqueret, *Luc. 9, 39.* Quæ omnia suo adjuncto tempore declarantur apud *Marcum*, nempe cum spiritus illum contigit; quod tempore adjuncto apud *Matthæum* specialius notatur, nempe certis lunæ temporibus. Deinde aliud effectum narratur, parentis scilicet, quod quæstus sit discipulos ejus non potuisse illum sanare, quæ causa sit cur ad Christum sanitatis ergo veniret.

Vers. 19. Quorum omnium, cum disceptationis Scribarum de hac re, tum parentis, tum etiam *advocatus* discipulorum suorum effectum est, gravis & acris reprehensio per Christum: quæ sua causa declaratur, fidei vel privatione in Scribis, vel imbecillitate in parente & discipulis: quæ amplificatur adjuncto tempore, quod tam diu cum illis fuerit. Item adjuncta Christi longanimitate, quod eos tam diu pertulerit; post aliud effectum Christi, mandantis scilicet ut dæmoniacum ad se afferretur.

Vers. 20. Effectum mandati, obsequium parentis qui cum adduxit, ut videtur ab aliis aditus; cujus adductionis adjunctum erat, quod dæmonium illum dilaceravit & discepit: quæ duplici adjuncto temporis notantur, nempe interim dum ducebatur & ilico atque Iesus illum vidisset. Cujus lacerationis & disceptionis effectum erat, quod ad tertiam statum sit, & quod se volutans spumabat.

Vers. 21. Aliud Christi effectum narratur, interrogatio quamdiu à dæmone agitur est; cujus effectum est responsum patris, scilicet ab infantia.

Vers. 22. Alia etiam effecta notantur spiritus immundi, nempe quod illum in ignem, nem in a-

quam impellat; quæ suo adjuncto tempore, nempe sæpe, & sine, nempe ut illum perdat, explicatur; deinde iterum petit ut ei subveniat. Cujus curatio- nis duas causas proponit, unam Christi potentiam de qua tamen dubitabat, alteram commiseratio nem.

Vers. 23. Petitionis effectum est, Christi respon- sum; in quo causa impotentia suæ unice in defe- ctu fidei parentis statuitur.

Vers. 24. Cujus reprehensionis effecta duo sunt in parente, unum est confessio imbecillitatis fidei suæ; alterum est petitio, ut fides augetur: quæ duo effecta suis adjunctis amplificantur, clamoris & lachrymarum.

Vers. 25. Narratur sanatio; quæ suis partibus declaratur, prior quod spiritum immundum increpavit, deinde exire iussit & ut deinceps non rediret: quod ideo imperavit, quia certis lunæ tempo- ribus recurrerat.

Vers. 26. Mandati effectum est ejectio dæmo- nis, cuius adjunctum declaratur, nempe quod il- lum discerpit & illum clamare fecit; cuius effe- ctum est, quod veluti mortuus esset; quod compa- ratione majoris amplificatur, nempe quod non decissent qui illum plane mortuum dicerent.

Vers. 27. Cujus discerpitionis & conditionis mortis quandam speciem exhibentis effectum erat, quod Christus illum manu prehendit, deinde quod illum erexit; cuius effectum est, quod pedi- bus firmis consistebat.

METAPHRASIS.

Marc. 9, 14. **I**esus tribus illis discipulis comitatus (Lucæ 37. postero die transfiguratus) ad novem reliquos discipulos reversus, ingentem turbam vidit illos circumstantem. Item Scri- bas cum illis disceptantes, & illorum adu- vantibus (quod quendam ad se adductum sanare non potuerint) probrose objicientes: cui quid- em Christo Luc. 37. de monte descendenti tur- ba obviam processit. Quo viso ilico turba uni- versa obstupuit, & accurrentes benigne eum salutarunt. Tum Christus Scribas interroga- vit, quid rei esset, cur novem illis discipulis li- tem intenderent. Scribis vero conscientia imbe- cillitatis suæ cum Christo congregandi, novem autem discipulis pudore tacentibus: ex turba quidam flexis primum poplitibus respondens, dixit; præceptor filium meum ad te sero, im- mundo spiritu agitatam, qui illum tum mu- tum (tum surdum vers. 25.) reddidit. Qui simul atque illum corripit, (apud Matthæum, quod certis lunæ temporibus fieri solet, puta singulis lunæ quadrantibus) graviter illum affligit, nec nisi pæne mortuum, illum relinquit. illum enim lacerans, ore despumare, dentibus stride- re, (apud Lucam) denique clamare facit, un- de totus corporis succus & humor exarescit, atque exhauritur; hoc ad discipulos tuos ad- ducto, ut spiritum ejicerent eos rogavi. Quod

quia præstare non potuerint, ad te tanquam ad unicum perfugium me recipio, (apud Mat- thæum 15.) quamobrem misertus mei (apud Lucam) respice filium meum, ut pote qui sit unigenitus. Cui Iesus respondens, dicit; ô natio perfidiosa (parentem primum, deinde no- vem discipulos, maxime vero Scribas innuens) quousque tandem prædicans, & miracula edens, sine fructu apud vos futurus sum? quousque tandem vestram hanc, aut infidelita- tem aut saltem imbecillitatem vestram in cre- dendo seram? ad me filium illum tuum ducit. Pater ab aliis (ut videtur) adjutus, mandato congruenter illum adduxit. Interim vero dum ducbatur, simul atque Christus eum vidisset, spiritus illum discerpit, usque eo ut in ter- ram stratus despumans in pulvere volutaba- tur. Tum Iesus (quoad humanitatem) nec- scius patrem in hunc modum interrogavit: quam diu est ex quo hoc illi accidit? cui pater, a puerulo. Atque sæpe illum in ignem, in a- quam sæpe ut illum perdat impellit; sed quid ego miser interea loci dum filius crucientur hæc commemoro: quin potius illius & mei mis- sertus, subvenit nobis si tamen quid opis af- ferre possis. Ad quem Iesus; male tu quidem de mea potentia hæsitas, tua potius fidei imbe- cillitatem accusa: dummodo enim credere pos- sis, quod petis accipies, nam non hoc solum sed alia omnia qua conducunt credenti possibilis sunt. Tum pater, ilico exclamans, & illachry- mans dixit; animum meum explorans, Domi- ne, comperio me credere, sed fidem vacillare experior: quamobrem mea, quæso, fidei imbe- cillitati partim remissione seu condonatione, partim auctione & confirmatione subvenito. Iesus vero cum turbam ad se accurrentem vi- disset, spiritum immundum increpavit, dicen- do; ô maligne spiritus, qui simul loquendi & audiendi facultatem huic puero ademisti. Ego tibi edico, egredere ab illo, neque deinceps (ut consueveristi) in illum regredere. Quamobrem immundus spiritus, illi tetros clamores ciens, quod illum vehementer discerperat, ex illo egressus est: unde instar mortui humi projectus jacebat, usque eo ut multi ducerent illum plane mortuum fuisse. Iesus autem cum manu illum prehensisset, illum erexit: qui erectus pedibus firmus consistebat.

P R A X I S.

Interea loci dum Christus à monte rever- titur, ad Discipulos adductus est à Patre unigenitus filius, quem Dæmon comitali morbo per vices crucientaret: idque ut vide- *Historia de dæmo- nis ejectione sum- ma.*

tur,

tur, certis lunæ temporibus, ad reliquos novem discipulos : qui ejectionem molientes nec tamen quidpiam perficere valentes, occasione Phariseis & aliis Christo iniquis dederunt, Christo & Evangelio obloquendi. Quod dum disceptaretur, insperato illis apparuit & affallit Christus. Cujus tam opportuno adventu, cum illi quodammodo stupefactes expavescerent, tum ii qui in Christo propensiores & majus benevoli extiterunt, alacres Christo occurrunt, ut illi adventum gratularentur. Christus autem tametsi quid rei esset probe teneret, tamen quo tristior ejus adversus illos increpatione ipsorummet confessione intelligeretur, quid rei sit de quo altercantur quaerit. Ibi tum obmutescens conscientia suæ malitiæ & imbecillitatis Christo resistendi, & discipulis propter pudorem quod nequirent dæmonem ejicere, prodiit pater & rem omnem ut gesta est narrat. Christus vero Iudaicæ gentis perversitatem & ad credendum tarditatem insectans, puerum ad se adduci jubet, quem coram Christo representatum, dæmon corripiens cruentavit. Atque quo miraculum & magnitudo potentie divinæ magis omnibus innotescat, quæ morbi conditio sit & quæ ejus morbi sævitia quaerit. Quem cum pater & ad vivum depinxisset, & simul brevi compendio complexus fuisset, dum spiritum non nisi plene ejectum à filio abscedere pro confirmato tenuit : tandem longioris moræ tædio fractus pene, non sine aliquo impatientiæ vestigio, Christum rogat ut medicam manum (si modo posset) adhiberet. Hic Christus fidem ab illo postulans, illum simul & ad suæ fidei imbecillitatis sensum adduxit, & ad confirmationem ardentem & contentam esdagitandam pertraxit. Tum Christus spiritui immundo summa autoritate imperans ut loco cederet, nec deinceps domum illam suam repeteret, Dæmon indignabundus & in juvenem furens, imperata facit. Demum discipulis domum ingressis, & quid causæ sit quaerentibus cur illis dæmonem ejiciendi potestas non esset, causam Christus assignat fidei ex ea parte defectum : qua præsentem, nihil illis impossibile foret, ob eamque causam preces & jejunium adhibenda fuisse docet.

Cujus quidem totius negotii summa huc revocatur, ut proposita hominum insigni pravitate & perversitate, incomparabilis Christi cum patientia & miseratione virtus & potentia refulgeat.

Cujus partes } Publice sub dio teste turba.
sunt : gesta } Privatum sub tecto, audientibus duntaxat duodecim discipulis.

In priore parte considerantur, quid illi intercessit, } Turba.
cum } Dæmoniaci
patre.

Primum quidem dicitur, turbam universam attonitam fuisse ad ejus adventum. Cujus causam requirenti, vix alia occurrat quam quod tam opportune advenisset : cum discipuli non tantum dæmonium exturbare nequirent, sed nec se apud Phariseos & Scribas expedire, qui hoc nomine proculdubio doctrinam Evangelii & Christi officium in invidiam & contempionem vocare conati sunt : non secus quam si eodem ipso momento quo latronibus viatorem adortis, ilico ex angulo aut lustrum aut saltu affulgerent, ii qui oprimentum à latronibus affererent.

Quod quidem, tametsi omnes probe in pietate instructi ad Dei providentiam benignam & oculatam referant, tamen hoc interest inter eorum & Christi insperatum & inexpectatum adventum, quod illi (discipuli) nihil cogitantes auxilio existunt; Christus autem qui probe norat quibus in difficultatibus versarentur, certo consilio eo ipso momento ob eam causam accessit, ut discipulis subveniens, adversariorum & iniquorum suorum adversus veritatem insultus & insolentiam frangeret. Tametsi enim Christus mente in deliciis & magna atque incomparabili felicitate versaretur; tamen inter summa ejus gaudia illum Ecclesiæ suæ periclitantis oblivio non cepit, sed Iosephi afflictæ meminuit: ob eamque causam diuturniorem in illo beato & sancto monte mansionem & moram, facere noluit. Ex quo illud elucet, Christum suæ Ecclesiæ laboranti & periclitanti oportune adesse: sicut etiam visum est *Iob. 6.* cum discipuli magna noctis parte cum mari fluctuarentur. Sic Davidi adfuit cum undique à Saule circumdaretur, &c. *Non te deseram neque derelinquam Iob. 1. Heb. 13. & Abac. 2. si moram ducat expecta, omnino enim veniet & non differet. & Psal. 18. Venit advolans tanquam alis ventorum.*

Quod si in eos grati sumus qui nos periculo eripuerunt, cum ipsi certo consilio hoc non fecerunt : quo animo in Deum esse debemus, qui sciens & prudens auxilium nobis submittit.

Discamus porro quoties nobis Ecclesiæ *quæ ad pericu-*

MARC. 9,
14, 15.
*Cur turba
ex Christi
adventu
attonita?*

*cui diffi-
cultates
eorum cog-
nitæ?*

*Ecclesiæ
subsidium
accurren-
dum,*

periculum innotuerit, ad ejus subsidium mature accurrere: idque neglectis & abjectis nostris omnibus, vel licitis maximeque concessis oblectationibus. Vide quam dira imprecatur Deborah, *Judic. 5.* iis qui ad propugnationem non accurrebant: vide item *ult. Judic.* Id accommodetur ad hæc tempora, quibus tam graviter laborat Ecclesia, ut alii eam gratia, alii opibus, alii consilio, omnes denique precibus juvent.

*nec ex propugnanti-
um imbecillitate
veritati
quicquam
detrahendum.*

Deinde caveamus ne exemplo Pharisæorum, veritati detrahatur quid, eorum imbecillitate aut *ἀδυναμία* qui illam propugnant, & præcipuas defensionis partes in se suscipiunt, vel etiam illis à Deo commendatos habent. Nec enim perpetuo mala causa est, quæ Athletam non satis strenuum nacta est & armatum: nec de præceptoris pericia aut inscitia semper ex discipulis indicium petitur. Tametsi enim hinc magistri se ad omnem diligentiam & solertiam excitare debent, ut os illis obstruant qui adversus veritatem latrare parati sunt, ne sua inertia veritas detrimentum capiat; sed ut plena & cumulata veritatis defensione, veritas ab omnibus non obfirmatis glorificetur, &c. Si enim artifices ægre ferunt suas tametsi fordidas & illiberales artes in contemptum adduci, ut ex Demetrii seditiosa oratione constat; & mercatores suas merces unde quæstum faciunt in pretio esse & permanere quam maxime elaborant; quanto hoc magis a nobis, &c. quod quidem ut à ministro, doctrinæ propugnatione; ita ab omnibus aliis fidelibus, uberrimis Evangelii fructibus perficitur.

*Christus
adventus
cum lætitia
exceptus,*

Accurrunt læti qui ejus adventu lætabantur, eumque sibi & veritati gratulabantur. Quod pium affectum (qui *τῆς ἀληθείας συγχαίρειν*) arguit, per quæ nobis in auxilium & subsidium appropinquat. Post etiam in ejus amplexus venturi, si illum hic prout præscripsit exosculemur.

*Verf. 16,
&c.
em alter-
cationis
causam in-
quivalenti
à dæmoni-
aci patre
est respon-
sum.*

Post refert *Marcus*, Christum à Scribis percontatum esse, qua de re cum Discipulis disceptarent: quod cum illi propriæ imbecillitatis & Christi singularis sapientiæ conscientia dicere refugiebant, tandem pater dæmoniaci ad Christum genua, eum rem totam ut gesta est narrans, simul illi exposita filii commiseranda conditione pro ejusdem salute supplicat. Vbi notanda sunt, primum, afflictionis effectus in electis, quæ illos ad quærendum Deum excitat, de quo *1. p. ius* ante. Deinde docemur, non esse de-

pendendum animum, tametsi hominum vel præstantissimorum, sanctissimorum & ante cæteros instructissima opera nos juvare non possit, nostraque plaga deplorata existimetur, sive animo sive corpore urgeamur. Tametsi enim nullum in Ecclesia tanquam Gileado balsamum est quo vulnera nostra sanentur, in cælis tamen abunde crescit; tametsi nulla sit inter homines medica manus, tamen est Dei digitus cujus solius contactu convalescamus. Vide *Job. 5.* & *9.* Tametsi igitur ministri, &c. non tamen spem salutis aut sanitatis abjiciamus, sed precibus ad Christum accedamus. Neque enim ideo ministros & medicos dedit ut illis toti affixi adheræamus, sed eorum ut opera quoad datur & utiles sunt, utamur.

De calamitate vero dæmoniaci aptior post dicendi locus erit.

Severa autem reprehensio Christi, etsi à *Verf. 19. Marco* in patrem directam fuisse dicitur, tamen cum verba in totam gentem ferantur, quin cum discipulos, tum vero etiam (idque cum primis) Scribas complexu suo comprehendit. Illi enim obfirmato animo fidem

Christo derogabant, parens vero & discipuli duodecim per infirmitatem peccabant; dum ii se non potuisse dæmonium hoc ejicere diffidebant, contra quam illos Christus *Matth. 10.* promissis & privilegiis instruxerat. Tametsi enim nec pater nec discipuli fide justificante penitus destituerentur, qua ratione *δύναμις* potius dicendi erant; tamen quod ad hoc miraculum attinet, non immerito *ἀπείρη* appellantur. Quam quidem fidei vacuitatem Christus exaggerat, quod tanto tempore cum illis versatus, tantorum ejus operum spectatores & promissorum testes & auditores fuissent. Deinde quod eorum perveritate exulceratus, eos tamen tanta patientia tulisset, quæ eos ad meliorem frugem duxisse debebat.

Quæ querela ne in nostram *δύναμις* que ad nos traduci vere possit vereor; quibuscum cum *stram filii* Christus non biennium aliquid sed viginti *temeritatem* annos in Verbo & Sacramentis fuit, multaque nostra non delicta solum sed scelera tulit, non tamen ad illam mensuram fidei pervenimus, quæ pro Dei in nos prolixitate tolerabilis aut ferenda sit. Et tametsi Christo ipsi amplius molestiam perveritate nostra exhibere nequimus, tamen quod ministris & præfectis in nos negotium facillimus, id non alio loco reputat quam si sibi met ipsi hæc molestia injiceretur. Hoc modo igitur nobiscum

biscum Christum quærentem reputemus ; ego præteritis plerisque nationibus, &c. item ex propria natione spreus quamplurimis, vos delegi quibuscum versaret, atque adeo ex iis ipis quibuscum me communicavi, vos delegi quibuscum familiarius me patefecer, vosque privilegiis & immunitatibus, &c.

Verf. 20.
Dæmoni-
cus Christo
præfente ad
miraculi
illustratio-
nem à dæ-
mone agi-
tatus;

Christus deinceps dæmoniacum ad se adduci jubens, vix dum coram Christo sistebat, quin illico spiritus eum corripuit, & ei viscera veluti dilacerans, in terram eum stravit, ubi volutabatur despumans. In quo gravem tentationem animis turbæ suboriri necesse fuit, quod Christus præfente & intente, dæmon solito efferatio videri potuit; tanquam nullis non modo habenis Christi retineretur, sed etiam Christo Domino impotentius insultaret, ejusque se imperium aspernari visus sit. Nec enim verisimilitudine caret hunc paroxisimum (*this coming againe of this sharp fit*) specialem & extraordinarium fuisse, tanquam si servus spectante hero, aut fur intente judice maleficium pararet. Sed hoc modo Dominus voluit suam gloriam illustrare, dum & parentis de tragico hoc dæmone narrationem confirmaret, & rem ob oculos positam ad permovendos spectantium animos potentioorem efficeret. Tanquam porro ac si leoni rugienti & prædam faucibus tenenti, pastor miseram oviculam eriperet; quod majorem potentiam arguit. Tametsi igitur Christus, hoc tam miserando lacerati & volutati homuncionis spectaculo, non solum non delectabatur, sed etiam mærore affectus sit; tamen quo Dei in ipso potentia clarus cerneretur, voluit superiori & pristinae miserix aliquid ad tempus adjungi. Vnde notandum est, nobis non grave aut molestum debere videri, si ut gloriam Deus comparet, nos ignominiosis & probrosis malis exerceat, nostroque mærore & cruciatu id operis efficiat, quod quamplurimos deinceps pios exhilaret. Prostemur enim nos Deum plusquam nosmetipsos amare.

Verf. 21.
is quomodo
inquisive-
rit tempus
quo ceperit
vexari?

Quærit deinceps Christus quamdiu ad hunc modum fuerit à dæmone vexatus. Quum autem Dæmonis spectante Christo tam sæva & insana rabies suspicionem moveret impotentix Christi, tum hæc quæstio & priorem suspicionem auget, tanquam more medicorum opus haberet progressus morbi primum scire, quam curationem adhibere; tum etiam illius non satis de nobis sanandis promptam voluntatem & sollicitam curam arguere videtur. Tam enim alie-

num videtur, ut in tanto dæmoniaci cruciatu & cruentatione quæstionibus ageret, quam si quis ad urbis aut ædium incendium restinguendum accessisset, quæreret quis ignem subjecit, ubi incendiū initium ceptum est, paleas, an lignis, aut pulvere tormentario ignis accensus sit, quamdiu arsit, &c.

Sed hujus rei causa prius assignata est. Responsum igitur patris expendamus.

Tempus quo ista calamitas filium invasit.
Dno autem habet, Afflictionis atrocitatem, & sævitiam cum accessus fit. Quanquam utrumque hoc ad afflictionis atrocitatem revocari possit.

Primum igitur quod Dæmone occupatus quis sit, tanta depressio & dejectio est, quanta vix dici potest: de qua vide supra in *Marci caput 5.* quod hominem non occupavit solum (quod ipsum grave foret, si nullus in corpore aut mente motus excitasset) sed etiam sæve illum torfit, intus viscera ejus divexando, foris illum non modo igne & aqua eum urgendo, sed & ad turpissimam veluti canis dentium stridore, & veluti apri despumatione conditionem abjiciendo. Quo accessit, quod simul & sermonis & auditio- nis beneficium abstulit, ut nec miseriam suam cum alio communicare, nec auribus consolationem accipere potuit. Denique etiam singulis vicibus ad mortis veluti portam aut fauces eum detrudendo, nec tamen morte illum semel & simul tollendo, quod illi optatius fuisset, quam sæpius moriendo, mortem tamen ab illo fugere, nec pari ut moriatur. Quum enim hæc diaboli vis fuisset futura, si vel in igne vel aqua interfecisset, nullo modo vir ille cum sui interfectoibus & ἀνεκτό-
weis. Ad hunc cumulum accessit, quod inde à pueritia ipsa in hunc modum à diaboli tyrannide oppressus sit. Quis enim nostrum est qui si semel ista experti fuisset, secundum accessum omnibus copiis, atque adeo principatu, siquidem eo uteretur, non redimeret?

Quod autem puero illi hoc obvenit, mirificum & inscrutabile est Dei judicium; tam horrendum judicium in tam tenellam ætatem vibrari, tantique judicii ignem virentem surculum corripuisse; cum parens ipse & multi nequiores hoc puero præteriti sunt. Dei igitur judicia inscrutabilia sunt, simulque liquidior & fulgentior est Dei erga nos misericordia, qui justissimo ejus judicio poterimus istis laqueis Diaboli irretiti tene-ri, nisi illius erga nos pietas discrimen statuisset.

tuisset. Equis enim nostrum est qui liberiores à peccato sumus quam ille cum puer esset? Quin etiam in unius diei infantulum hic spiritus sævus immitti jure potuit: ut qui potest ad tartara detrudi. Quæ alia ad hunc locum spectant, vide alio loco.

quomodo
simul lunaticus &
dæmoniacus fuerit?

Queritur hoc loco quo modo consistunt quæ à *Matthæo* dicuntur; scilicet, eum simul & lunaticum & dæmoniacum esse: cum ista subjecto disjungantur plurimum; nec agitatio per dæmonium, lunaticus morbus habenda sit.

Respondeo, dæmonem mirum in oppugnantis & divexandis artificem, hunc morbum comitalem, qui certis lunæ temporibus recurrit, immiisse: & ita corporis humores permiscuisse & perturbasse, ut hic morbus ingeneraretur. Nam si cum Iobi corpus non possideret, ulceribus tamen totum corpus implere & obducere potuit, nedum in hujus hominis corpore divertens, tanquam in hospitio, illam humorum intemperiem efficere potuit, unde hic morbus nasceretur, Domino hoc permittente. Quod etiam adhuc liquet magis, quod videmus sæpe diabolom, ut rem faciat & regnum suum proferat, quosdam diris cruciatibus & periculosissimis morbis jactatos sanitati restituere. Quo æquius ferre debemus, si Deus nos propria manu tanquam pater privatorum quasi domi suæ castiget, non autem lictori aut commentarienti (*a sergeant to minister to execute judgment, or jailer*) nos cruciandos & torquendos tradat. Aut perinde est, ac si pater tardio quodam & fastidio malefici filii illum fervo flagellandum permittat, ne pietas paterna subinde inter verbera recurrens, illum ab acerbioris filii sui castigatione inhiberet.

cujus pater
ex impatien-
tia
Christum
ut eum sciret
rogat?

Quod autem parens sub finem narrationis Christum rogat, ut illis si quid possit efficere opituletur, id ex impatientia profluxisse videtur, quæ seipsum quodammodo corrigit, quod tamen longam de filii calamitate narrationem texuisset, cum interim filius à Dæmone misere vexaretur: quasi dicat; quid ago hoc commemorans, dum filius meus hoc modo laceratur, si quid potes &c. In quo videmus patrem rectam patientiæ viam ingressum, per fidei suæ imbecillitatem de via deflexisse, vel potius retroactum esse. Hinc est quod *Esaias capite 28, 16.* dicit. *Qui credit ne festinet*: nimia enim festinatio, fidei imbecillitatem arguit. Vide Iobi exemplum.

Verf. 13.
cui suavit

Hinc respondet Christus omnia possibili esse modo credat; non per eum stare, sed

per parentem quod voto concedito filium suum sanatum & liberatum domum non referat. Cum enim parens causam non sanati filii sui in Christi imbecillitate rejicere voluit, Christus regebat, non se, sed parentis infidelitatem in causa futuram si filius non restituatur. Nec enim hoc tantum, sed alia majora fieri posse, modo ipse credat constanter quod illi opus fuit: imo omnia *dicitur*, &c.

incredulitatem in
causa fuisse
Christus regebat

Argumentum igitur est à disparatis. Quia in re notemus, solemne esse hominibus causam miseriarum suarum à se in Deum rejicere, cum tamen in ipsis hæreat. Sic *Esa. 58.* *Nos jejunavimus, & nosmet affliximus, & tamen non respicis.* Et videtur nobis veritas promissionis divinæ excidisse, videtur brachium Dei contractum esse; videntur viscera misericordiæ constricta & conclusa esse, cum tamen culpa in nobis resideat.

Notemus etiam admirabilem vim fidei, cui nihil non modo *admodum*, sed nec difficile est. Requiritur enim tantum ut manum aperiamus, & ilico inferitur quicquid nobis usui est. Incredibilis maxima est, quæ tanquam furca noxia omnia repellimus; & tanquam sarpagone (*a pole with a hook at the end*) omnia vel ex summis cœlis ad nos attrahimus. Præpotentem enim Dei manum seu digitum apprehendit, quem qui habet nihil non efficit; hæc deliccata maria; concenterunt muri Ierichuntis; obturata sunt ora leonis; ignes extincti sunt; hæc bella confecta, & res incredibiles confecta: hæc Samson stratagemata omnem fidem superantia edidit, *Heb. 11.* hæc Apostoli montes loco movissent, si eorum vocatio hoc postulasset.

Contra etiam quantum malum sit infidelitas, quæ infinitum illud Dei brachium quoad nos exarescit, & decurtatur; unde etiam dicitur quodam in loco, *nulla miracula ibi edere potuisse, præterquam quod paucos languidos sanavit. Marc. 6, 56.* Hac scaturigines benignitatis divinæ exhauriuntur: cœlum æneum redditur, & terra ferrea, inferi autem ad ingrediendum aperiuntur, ad ingrediendum referantur.

Iis Christi verbis commotus se & animam suam excutiens, offendit mentem suam fide quidem intinctam & infectam fuisse, sed interim tamen superfuisse non paucas infidelitatis reliquias, quibus fidem suam opprimi & suffocari periculum erat, nisi Dominus illi adversus corruptelas suas ampliorum manum porrigeret: esse scintillam aliquam fidei, quæ à cineribus infidelitatis frigidius-

etiam infidelitatis malum:

Verf. 24,
&c.
ad quæ fidei tenem illi inesse ostendit;

gidiusculis extingui parata erat, nisi ipse illam persflando cineres simul dissiparet & discuteret: esse in animo ejus salutarem fidei herbam succrescentem, sed quæ à circumstantibus undique urricis obruenda foret, nisi Christus cum illius accretionem, tum harum remicationem (*vedding up*) proveheret.

Quod autem dicit se simul & fide & infidelitate præditum esse, id non ita accipiendum est, ac si contraria in unum idemque subiectum cadere possint. Nec hæc simpliciter uni insunt, sed comparative: fides enim quæ in nobis est, si cum fide contendat quam Evangelium exigit, infidelitas est, & pro infidelitate jure damnabitur. Contra etiam infidelitas quæ in nobis est, si cum eorum infidelitate componatur qui nulla fide instructi sunt, fidei nomen obtineat; maxime vero Christi beneficio, quo nobis pro perfecta & expleta fide reputatur, non sine causa fides censetur. Perfecta autem fides absoluta infidelitati contraria est, ut sincere album sincere nigro. Tamen si vero scintilla fidei duntaxat videatur, quam forte ab adventu suo concepit, ramen vel minima sentitur ab eo; ut vere illi affirmare liceat se credere. Nisi igitur quis se excutiendo & explorando fidem suam sentiat, fidei expertus habendus est; nisi forte quis graviore aliqua cum tentatione confictetur, &c. ut in *Psal.* 102.

Hanc fidem probat ab effectu invocationis Christi. Invocatio enim est partus fidei. In petitionis autem genere declarat naturam fidei, scilicet, ad firmiorem fidem contendendi, ejusque incrementa à Deo petendi *Rom.* 1. ut indicio sit eum fidei inanem esse, qui fidem non sectatur. Ejus quidem inenabula & initia nullo nostro voto aut etiam optione in nobis ingenerantur. *Inventus enim sum ab iis qui me non querebant.* Sed semel hoc lumine illato, tanto ejus amore rapimur, sicut odio contrariæ infidelitatis, ut hanc minui, illam augeri omnibus modis experamus. Sicut enim plerique infantes primo detrectant matrum lac, nec nisi allecamentis quibusdam ad sequendum adduci pos-

sunt, post autem gustata lactis dulcedine, non nisi vi quodammodo à manibus depelli possunt; sic, &c. Hiuc dicitur *Matth.* 13. *Habenti dabitur, &c.*

Petit autem ut subveniat ejus infidelitati; ut & infidelitati condonet, & simul illam corrigit. Quam orationem lachrymis ex sensu propriæ dissidentia irrigavit, & vehementi clamore protulit. Quas lachrymas cum infidelitatis scœditas & iniquitas illi expressit, tum vero etiam Christi acris, quam prius adhibuerat, reprehensio eandem proculdubio provexit. Ex quo illud etiam liquet, veram fidem pœnitentiam parere & animi mœrorem; non tantum ex admissis ante peccatis, sed ex desiderio eorum quæ nobis ad Dei gloriam ornandam expetenda sunt. Nec enim judicandus est infidelitatis virus & turpitudinem animadvertisse, qui illius rædio & odio non tenetur. Sive enim infidelitatem in se, sive in fructibus ejus consideremus, justissimam causam illam legendi habemus. Deum enim mendacii accusare, aut suspectum habere, cujusmodi tandem est? Deinde excludi hæreditate cœlesti, quantis lachrymarum fluminibus descendendum? Nam si captivi Iudæi, terra Canaan ad 50. annos pulli, cum lachrymis in Babylonem adducti sunt, quanto magis cælo exturbati?

Notandum præterea, fidem esse donum *ad eum modum fides* *Dei Ephes.* 2. *Ioh.* 6. *Nemo venit ad me, nisi quem Pater traxerit.* Nec tantum initia & semina fidei, sed ejus incrementa. Contra, &c. *Discamus igitur cum lachrymis petere fidem, ut hic: & benedictionem, ut Iacob. Hoseæ* 12. *ne veniat tempus quando cum lachrymis eam requirentes, eam non allequamur: ut de Esavo dicitur. Cum lachrymis vero quærentes & petentes, quodammodo precum suarum sementem irrigant, & ita complicant, ut de centuplo nequaquam illos dubitare necesse sit. Nam si Deus confusum & inconditum Ismaëlis clamorem & ejulatum exaudivit *Genesis* 21. nedum, &c. Ipsæ enim lachrymæ, per se clamant. *Psal.* 6.*

L V C. cap. 9, vers. 43.

43 Percellebantur igitur omnes super magnifica Dei virtute:

M A R C. cap. 9, à vers. 28, ad 30.

28 Quum autem esset ingressus domum, discipuli ejus interrogarunt eum privatum; Cur nos non potuimus spiritum illum ejicere?

D d d d 2

29 Ipse

quomodo
simul fide
& infideli-
tate præ-
ditus?

ex qua
Christi in-
vocatio se-
cuta?

Et petens
ut subven-
iat infide-
litate
cum la-
chrymis?

ad eum mo-
dum fides
quæ Dei
donum et-
iamnum
petenda.

29 Ipse vero dixit eis; Hoc genus dæmoniorum nulla re potest exire nisi precatione & jejunio.

MATTH. cap. 17. à vers. 19, ad 22.

19 Tum adeuntes discipuli IESVM privatim dixerunt; Quare nos non potuimus illud ejicere?

20 IESVS autem dixit eis; Propter incredulitatem vestram, amen quippe dico vobis, si habeatis fidem quantum est granum sinapis, dicetis huic monti; Transgreditor hinc illuc: & demigrabit: & nihil impossibile vobis erit.

21 Hoc vero genus dæmoniorum non egreditur, nisi per precationem & jejunium.

ANALYSIS.

LVC. 9. Effectum superioris miraculi, stnpor o. xli. 43. omnium; quæ arguitur sua causâ, Dei majestate in illo miraculo relucente.

MARC. 9, 28. Aliud effectum seu eventum miraculi, quæstio quam movebant discipuli; quæ suo subiecto loco declaratur, nempe cum esset in privatis ædibus, & forma, quare non potuimus ejicere illud Dæmonium?

MATTH. 17, 20. Quæstionis effectum est, Christi responsum: primum causam efficientem assignat hujus impotentia, quod scilicet fide destituerentur; quod confirmat testimonio vehementis asseverationis; item contrario habitus superioris privationis, nempe fide. Quod argumentum i. illustratur comparatione minoris: si tantulum fidei haberent quantum est granum sinapis, deinde alia comparatione majoris, fidei scilicet virtute vel montes ipsos illorum jussu transferendos; quod etiam confirmatur à genere, nihil scilicet esse impossibile credenti.

Vers. 21. Aliam causam assignat impotentia illorum in ejiciendo Dæmonio, nempe quod ardentes & intentas preces non adhibuerint; cujus adjunctum declaratur, jejunium. Quamvis rectius fortasse hæc causâ assignari potest.

METAPHRASIS.

LVC. 9, 43. Omnes vel ipsi Scriba malevolentissime super majestate Dei, quæ mirifice in hac Dæmonii ejectione relucebat, obstupuerunt.

MARC. 9, 21. Postquam vero privatas ædes subisset, discipuli eum seorsim interrogaverunt: quid obstaculi est, cur nos non potuimus, ut alia pleræque, hoc dæmonium ejicere? Quibus Iesus dixit; sancte

MATTH. 17, 20. vobis confirmo, hæc impotentiam vestram non aliunde quam ab infidelitate vestra profectam esse. Nam si fidem hoc miraculum edendi imbuti fuissetis, ut illa sua parvitate cum grano sinapis contendisset; tamen si vel huic monti qui ob oculos vestros versatur, tametsi cum inanimato tum immobili, eduxisset; transfer te hinc, & in illum locum qui ex adverso vobis est, consiste, ilico tanquam rationis & motus particeps se transfulisset: medium Dæmonium

utroque, & rationis & motus particeps, vestro in meo nomine jussu abiisset: præsertim cum vobis fide edendorum miraculorum præditis, nihil quantumque humanitus difficile impossibile foret. Cum vero Dæmones alii aliis sunt tetrices, tum hoc genus tam est pertinax, ut non nisi intentissima oratione (cui jejunium tanquam aljuxrix & samula annexendum est) qua fides firmatur, egredi solet.

P R A X I S.

FRUCTUS autem hujus miraculi notatur, LVC. 9, 43. qui certe tam præclaro facto parum dignus erat. Præter enim stuporem, quo omnes ex majestate in illo facinore relucente correpti sunt, nullus fructus indicatur qui tamen non erat contemnendus. Nam cum dicit omnes attonitos fuisse, declarat non tantum æquiores admiratione captos, sed & Scribas in admirationem vel nolentes raptos esse: sicut olim Iannes & Iambres coacti sunt Dei potentiam & digitum vel inviti agnoscere. Vide Act. 2. Quod ad piorum fidem confirmandam aptissimum est, cum intelligant veritatis claritate & *φανέρωται*, hostes obmutescere cogi & admirari. Quo nobis discendum est, ne nos ob eam rem beatos judicemus, si quando quæ bona sunt laudemus & agnoscamus.

In altera parte gesto- Quæstio discipulorum in domo & privatis ædibus, notatur Christi responso.

In quæstione discipuli se dociles præbent, qui non dubitant rei illis pendenzæ mentionem refricare, quo cognita causâ malo in posterum occurreretur. Hoc nobis ob oculos proponendum, ut cum minus succedat quæ ex vocatione molimur, ne statim despondeamus animum, neque, &c. sed statim Domini os in Scripturis & verbo interrogemus. Sic Ioshua in obsidione Hay. Sic Israelitæ in prælio adversus Benjamitas. Hoc etiam

27.

LVC. 9, 43. Hæc sanatio à Scribis etiam invitis agnita.

MARC. 9, 28. Docilitas Discipulorum in quæstione cur hoc miraculum patrare non potuerint?

etiam est quod Propheta in populo reprehendit; scilicet, quod cum Deus in plerisque se illis opposuerat, non tamen vel semel cum animo suo cogitabant, quid fecimus? *Ierem.* 28. & alibi.

MATTH.
17, 20.
quod ex eo-
rum infide-
litate con-
tigitur
Christus
respondit,

Responsum Christi docet fidei vacuitate hoc factum esse, ut non potuerint dæmonium ejicere. Quod probat à comparatione majorum; scilicet, quod minimo quasi fidei grano maximos montes transferrent loco suo. Cum autem nec sensum nec motum habentia illis mandantibus obsequerentur, nedum dæmones qui utroque præditi sunt. Ex quo illud primum liquet, præter fidem piorum omnium communem, requiri etiam specialem fidem, ut credamus nos illis muneribus aptos & pares fore ad quæ nos Deus vocavit; omniaque nos obstacula superaturos quæ nobis occurrant, quantacumque sunt. Nihil enim nobis Deus vocationis ratione imponit, cui perficiendo ut promissiones sic & vires secundum promissiones non præbiturus sit, modo in illo acquiescimus. Hæc ad singula vocationum genera accommodentur.

sunt Apostoli, scilicet quod non perinde hoc dæmonium ejici posse putabant, quam alia quæ ejecerant: cum tamen scire debebant, Deum perinde hæc atque illa efficere potuisse. Si propriis viribus suaque virtute ejecta fuissent priora Dæmonia, ratio fuisset cur cum robustiore & pertinaciore luctantes vincerentur: sed cum Dei virtute illa ejecta sunt, &c. cum illi perinde est multos, & paucos: fortes, & debiles, &c. Hæc etiam ad nos accommodentur. Nota minimam fidem modo sinceram, maxima quæque mala vincere.

cum hoc dæmonium non ut alia ejici posse putantur;

Fidem vero quoties (ad magnitudinem quare fides eorum quæ gerenda sunt & virtum nostrarum tenuitatem respicientes) labantem & vacillantem sentimus, ad preces confugiamus, quæ ut ferventiores sint, jejunium jungamus. Iis autem pedamentis (*props or stays stakes or forks properly vberby vires are sustained*) sustentabimur proculdubio: & ita ad prælium viribus accingemur, ut vel adversus totam cohortem Dæmonum prævalituri simus, peccataque nostra, quantacumque consuetudine & diuturnitate radices egerint, ejiciemus, &c.

precibus sustentandis.

Verf. 21. Deinde notandum est, in quo hallucinati

MATTH. cap. 17. à *vers. 22.* ad finem Capit.

22 *Versantibus autem ipsis in Galilæa, dixit eis IESVS; Futurum est ut Filius hominis tradatur in manus hominum.*

23 *Et trucidabunt eum, sed tertio die suscitabitur. Et contristati sunt vehementer.*

24 *Quum autem venissent Capernaumum, venerunt ad Petrum qui didrachma accipiunt, dixeruntque; Præceptor vester non solvit didrachma?*

25 *Dicit; Etiam. Et quum ingressus fuisset domum, prævenit eum IESVS, dicens; Quid tibi videtur Simon? Reges terræ à quibus accipiunt tributa sive censum? à filiis suis, an ab alienis?*

26 *Dicit ei Petrus; Ab alienis. Ait ei IESVS; Nempe igitur liberi sunt filii.*

27 *Sed ne offendiculo simus eis, profectus ad mare, mitte hamum: & eum piscem qui ascenderit primus, tollè: & aperto ore ejus invenies scaberem: acceptum illum dæ eis pro me & pro te.*

MARC. cap. 9. à *vers. 30.* ad 33.

30 *Et illinc egressi, una iter faciebant per Galilæam: nec volebat ut quisquam id sciret.*

31 *Docebat enim discipulos suos & dicebat eis; Filius hominis tradetur in manus hominum, qui trucidabunt eum: sed trucidatus, tertio die resurget.*

32 *Ipsi vero ignorabant hoc dictum, & timebant eum interrogare.*

LVC. cap. 9. à *vers. 43.* in medio ad *vers. 46.*

43 *omnibus vero mirantibus super omnibus quæ faciebat, dixit discipulis suis;*

44 Reponite vos in aures vestras sermones istos : futurum est enim ut Filius hominis tradatur in manus hominum.

45 Ipsi vero ignorabant dictum istud, eratque ipsis occultum, adeo ut illud non sentirent : & metuebant eum interrogare de hoc dicto.

A N A L Y S I S.

MATTH. PRæmonet diserte quid illi futurum sit 17; v. 22. Hierosolymis: ubi apud Lucam notatur adjunctum tempus quo hæc præmonuit, nempe cum omnes illum ex præclaris operibus, præcipue ex ejectione Dæmonis, admirarentur: describitur porro duplici subiecto, in quo loco, nempe Galilæa; deinde apud quos sermonem habuit, nempe apud discipulos. Conversatio ejus in Galilæa describitur adjuncto occultationis, quæ suo fine arguitur etiam apud Marcum, quo magis vacaret discipulis instituendis. Apud Lucam 44. porro declaratur adjuncta præmonitione, diligentis auscultationis & attentæ; post subiecto circa quod sermo erat proponitur, nempe circa suas perpeffiones.

Vers. 23. Quæ suis partibus declaratur, traditione in manus hominum, & morte qua ab illis afficiendus erat. Deinde prædicat resurrectionem; quæ suo adjuncto tempore exponitur, tertio die; cujus prædictionis effectum erat, mæror discipulorum.

Lvc. 9, 45. Adjunctum hujus prædictionis indicatur, nempe ignorantia discipulorum; quæ ignorantia illustratur pari: vel intervenientes inter eorum mentes & hunc sermonem; quæ suo fine declaratur, ne hoc perciperent. Alia causa efficiens ignorantionis notatur, quod Christum non interrogarunt de sensu verborum; quæ sua efficiente causa arguitur, nempe timore.

MATTH. 17, 24. Narratur quomodo Christus didrachma pendit. Quæ pensitatio describitur à subiecto loco, nempe Capernaû; deinde causa seu occasio, publicanorum percussio à Petro, an Christus penderet didrachma.

Vers. 25, 26. Cujus quæstionis effectum est, Petri responsio, Christum pendere: item aliud effectum, Petri ad Christum accessus, ut illum de hac re interrogaret: cujus adjunctum est, quod Christus illum prævenit, & illum interrogat de censu. In qua quæstione proponitur subiectum cui tributum eum census penditur, nempe Regibus. Deinde aliud subiectum quod pendit: quod disjunctivo Syllogismo arguitur, hoc versus & sequenti. Aut tributum jure exigitur à filiis aut ab alienis; sed ab alienis; non igitur à filiis.

Vers. 27. Deinde docetur Iesum, quod filius esset, à censu liberum, censum dedisse; quod suo fine declaratur, ne offensionem illis præberet: post narratur Christi pensitatio, quæ describitur effecto Christi, jussu scilicet Petri, ut hamum in mare jaceret; cujus finis narratur, ut capto pisce & statera ex ore piscis extracta, illum pro se & Christo persolveret.

METAPHRASIS.

MARC. 9, 30. Iesus cum discipulis ex eo loco egressus ubi Dæmoniaco sanavit, per Galilæam iter faciens, ibi moram adhuc dicens, silentio trans-

ire voluit Ierosolymam versus: hoc consilio, ut informandis discipulis magis vacaret: apud quos sermonem de cruce, hæc fere verba jam tertio (idque augusto temporis intervallo) protulit: me filium hominis oportet in potestatem improborum hominum proditorie tradi, qui iidem me morte afficient, sed interfectus tertio post die mortis victor resurgam. Quem Lvc. 9, 43, sermonem eo ipso tempore habuit, cum jam ex præclaris ejus facinoribus, maxime vero ex furiosi illius spiritus ejectione, omnes (cumprimis vero discipuli) summa admiratione ducerentur. Quod quidem eo fecit, ne ex hujus tanta gloria perfusione, in errore de Christi carnali & in speciem spondente regno obsisterentur: tum vero Eliam, ut hujus gloria commentata adversus crucis ignominiosam mortis futura scandalum & offensionem præbe armati essent. Quem de cruce sermonem non sine præmonitione proposuit, ut illum attentissimis acceptum auribus, intimis animi sui penetrabilibus recondere. Discipuli vero, qui mentes & cogitationes in carnali & mundano Christi regno defixas habebant, hunc de cruce & mox insequutura gloria sermonem non intelligebant: tanquam velum eorum mentibus appensum & interjectum, in illius sermonis mentem non introspiciebant, ut verum ejus sensum perciperent: & quod pejus adhuc erat, rustico quodam pudore & inani metu præpediti, Iesum de hac re non interrogarunt. Quamvis vero germanum verborum sensum ignorabant, tamen vel ad nudam mortis Christi vocem & mentionem cohorrescentes, gravi mærore affecti sunt.

Capernaï autem oppidum attingente Christo, ubi ut plurimum in Galilæa agens commoratus est, accesserunt ad Petrum (ad cujus ades Christus dvortore solitus est) publicani, qui didrachma in singula capita à Casare imperata collegerunt. Hi à Petro percunctantur; dic, sods, Magister vester equid didrachma pendit? Cui Petrus (vel quod eum ante pendisse, vel quod pendenda docuisse cognoverat) omnino respondit. Domum vero ingressum ut hæc Christo renunciaret, Iesus (ut servitutis & captivitatis ignominiam depelleret) tanquam omniscius & quid foras ultra citraque dicebatur cognoscens, Petrum prævenit, dicens; Simon, quid tibi videret, Reges & Principes hujus mundi à quibus tributa aut censum exigunt.

31

44.

45.

MATTH. 17, 23.

24.

25.

26. exigunt, à filiis suis an ab aliis qui filiorum jus non obtinent? Cui Petrus; ab aliis quam qui filiorum jus obtinent. Ad quem Iesus; ego igitur Patris mei unigenitus Filius, cujus nomen & auctoritate Reges tributa & censum imperant, ab ejus pensatione liber & solutus sum. Tamen ne illis offensionem præbeamus, qui hujus libertatis vendicationem ignorant, tributum pendam; sed ad illum modum, ut facile intelligant me liberum à solvendo esse. Quamobrem tametsi justam recusandi causam habeam, quantum illi ad rebellionem referre solent, profectus ad lacum jacehamum, & primum qui hamo captus erit piscem attolle; cujus quamprimum os aperueris, ilico stateram seu didrachma in ore ejus offendes: illum accipiens, publicanus meo & tuo nomine reddes.

P R A X I S .

Dæmoniacum liberatum cum patri restitisset, ilico relicto illis partibus (secundum Marc.) transibat per Galilæam Hierosolymam versus: nec longiorem moram in illis partibus fecit. Quam autem docuisset se Hierosolymis interficiendum, & simul plerosque ex Galilæis illum chare complectentibus non defuturos sciret, qui illum aut retardarent aut impedirent, hoc suum Hierosolymam proficiscendi consilium celavit *Matthæus*. Interim vero dum & iter per Galilæam Hierosolymam versus faciens in Galilæa conversabatur, & populus præclara Christi facinora admiraretur, discipulos iterata prædicatione persequendum suarum adversus crucem munit: qui quidem cum propter naturam à cruce abhorrentem, tum propter præceptam gloriosi & splendidi Mellæ opinionem, rem prædictam non intelligebant; sed neque rem sibi ignotam à Christo requirebant propter timorem: qui forte eo altius animis infederat, quo erat Petrus à Christo tam acerbe reprehensus & exagitatus, quod à cruce eam avertere voluit. Post Capernaum veniens & apud Petrum divertens, accedunt Publicani, qui non tantum à Petro censum exigebant, sed quod Christus ejus in ædibus esset, nec ædes proprias haberet ad quas census exigeretur, vel quod illud oppidum fuerat commoratoris suæ, ut *Matth. 4.* & *9.* ab eo percunctabantur, An Christus etiam censum penderet. Is forte conscius quod ante Christus fecerat, maxime vero quæ esset ejus de tributis pendendis doctrina, omnino hoc Christo placere

responderet. Christus autem qui oculo omniscientiæ domus parietes penetravit, Petrum rem sibi propositurum anticipat, & se jure à tributi pensatione liberum & solutum docens, ad declinandum scandalum illud pendi iussit, & simul admirabilem parandi argenti, quo tributum ab utroque petitum solveretur, rationem demonstrat.

Cujus quidem summa est, Christum ad luendum pro nobis Hierosolymam supplicium se comparantem, discipulos suos ne ad crucem impingant studiose comparasse.

Cujus partes sunt, ge-
 { Indefinite nec ullo certo & proprio loco circumscripta.
 ita Capernaum, oppido Galilææ.

In priore notandum, primo quod Christus hoc consilio celaret institutum ad Hierosolymam iter, ne qui (any) eum ab eo conficiendo impedirent: intelleximus ante, hac etiam de causa prohibuisse nec præclara ejus facinora in vulgus dimanarent. In quo promptissimam ejus & paratissimam ad perferendam mortem voluntatem discimus, qui non tantum se morti non subducit, sed nec ab aliis se abduci & subtrahi patitur; non tantum ipse se morti non opponit, viresque suas quibus hostes sternere & ad pedem suum funderi potuit, sed nec alios ut se opponant finit: denique, nec tantum ab hac horrida cruce non modo alieno, sed cupido & incitato ad eam obeundam animo exitit. *Baptisimum enim* (inquit) *habeo quo, &c.* Quod eos nos magis notare convenit, quo nec obedientia esset, quæ non est voluntaria, & quo peccatum nostrum tanta cupiditate & oblectatione admittitur, quantum non ignoramus: ut intelligamus non magis nos ad Deum irritandum paratos proficere, quam Christus ad Deo placendum expeditus & promptus exitit.

Hoc nobis in nostra obedientia est notandum. Sicut etiam ejus rei præclarum exemplum in Abrahamo proponitur: qui iustus rem sibi adversissimam facere, eam cum nullo communicavit; deinde servos dimisit, &c. Sciamus itaque rem nobis præceptam à Deo ita persequendam, ut quæcunque illi rei exequendæ impedimento esse possint studiose declinemus. Hoc nobis faciendum est in Sabbathi religiosa observatione, ut omnia animo percipiamus quæ quietem mandatam interrumpant. Cum nobis ipsis diem remissionis & oblectationis destinamus, ita negotia & occupationes nostras componemus, ne quo modo consilium nostrum frustretur. Cum

MARC. 9, 30.
 Christus celare voluit iter Hierosolymam
 à quoquam impediretur;

quare & à nobis absque impedimento Dei cultus præstentur;

Historia quæ Christo & Petro in itinere Hierosolymam accidere summa.

Cum igitur negotia nostra sic procuramus, ut impedimenta nobis die Sabbathi accersamus, quibus retinemur ne debitum cultum Deo præstemus, proinde facimus ac si ad negotium aliquod expediendum missi, prius pedicas (*anything wherewith the foote is staid & tyed: as à snare, fetter, ginne, grve, stocks*) & compedes (*shakles*) nobis induamus, quas post opponamus iis, qui pensum à nobis imperatum exigunt.

etiam ut admiratione virtutis adversus Christi infirmitatem turba confirmetur;

Deinde notandum est, Christum dum populus admiratione virtutis suæ vehementer teneretur, discipulos admonuisse ut cum factorum suorum admirabilem virtutem probe expendere, & apud animum reponerent, tum populi de ejus virtute existimationem oscitanter non præterirent. Diligenti enim utriusque commentatione effectum iri, ut nec declaratio infirmitatis suæ in perpetiendo, illorum de sua omnipotentia, & divina majestate fidem convelleret aut concuteret; nec populi tam inconstans de se iudicium pluris facerent, qui eum vel ad crucem non ita multo post expeterent, quem paulo ante admiratione maxima dignum censuerint. Sensus est: antea actæ potentia experientia, adversus insequentis infirmitatis offensivam; prioris gloriae recordatione, adversus futuram ignominiam; denique factorum & gestorum magnificentia & majestate, adversus persequendum deformem in specie aspectum confirmarentur. Deinde ut populi de se, merito suo, admirationem, contumelias quibus illum sine ullo suo merito oneraturus erat, animadvertent; ac iustas & omnium iudicio concessas laudes, eorum indignissimas acclamationes & applausus ludibriis & explosionibus opponerent. Hoc nobis imitandum est; ut Evangelii Alcionios dies, in quibus omnes ordines certatim ad corona illud redimendum, illi oscula præbendum, omnia bona de eo prædicandum, quibus Deus victoriis sceptro gladio Evangelii ornat, quibus tanquam regina in solio sedet, diligenter meditados habeamus: ut si quando Evangelium iis ornamentis exuatur, in angulum compingatur, atque adeo in pistrinum, & si gladio & corona nudetur, si denique specie & splendore externo privetur, ut tum prioris conditionis recordatio offensionem ex illius deformi & tetra aspectu medeatur; maxime cum per eosdem inhonoretur, à quibus magni habitum prius erat. Sic Christus *Matt. 11.* populi & Phariseorum de Johannis doctrina contemptibile iudicium

elevat, eo quod illum magni prius fecerant.

Tamet si virginibus honoratis non semper stipetur, ut Pharaonis filia; non tamen Ecclesia aut regis filia ut sponsa esse definit, ne tum quidem cum instar pastoritæ puellæ huc illuc oberrat, sicut à Salomone describitur. Discamus igitur insuper verno & æstivo tempore Evangelii ita suavissimos ejus flores odorari, ita saluberrimos ejus fructus gustare, ita sub ejus optatissima umbra requiescere, ut hyeme etiam, cum & floribus & foliis nudabitur, suavissimos ejus fructus non deseramus: tametsi nec grato ex floribus odore, nec concupita ex foliis umbra frui possimus. Nostri enim temporibus Evangelium eos cum in occumbendo pro veritate, tum in cædendo & gladio profigando, cum in injurias patiendo, tum etiam illas propulsando triumphos reportavit: ut quæcunque vel calamitas post incidit, nos tamen prioris conditionis recordatio jure sustineat.

In prædicatione ad illa quæ prius dixerat *Lvc. 9,* de morte sua hoc unum adjungitur, scilicet *43, 44.* eum *Christus* prodicione tollendum esse; quod gravius *prodicione tollendus* animum eorum sauciatum erat, nisi prius *discipulos* prædicatione hac illius tentationis acies retulisset & mucro defractus fuisset Christum enim *præmunis* à suis beneficiariis & interioribus amicis, quos ipse evexerat & aliis prætulera, non deserit tantum, sed etiam expugnari, quid aliud visum fuisset quam cum merito Pharisæis & Scribis aliisque suis hostibus exosum fuisse, quem domestici & a se electi & ad amati odio prosequerentur: imo Deum ipsum illum videri posse abjecisse, cum eos quos conjunctissimos habuisset sibi infimissimos sentire coactus esset. Sic *Psal 3.* Absalone & Achitophete in Davidem hostiliter armatis dicebant plerique, nullam esse Davidi in Deo salutem. Hanc offensionem diligenter tollit Apostolus *Rom. 9.* in Iudæorum defectione, qui in peculium semper extiterant. Quamobrem discendum est, non esse concutiendam fidem in Evangelio nostram, tametsi à summis ejus Antecessoribus, & quos Evangelium educavit & in summo honoris fastigio collocavit, oppugnetur & debelletur.

Quod timebant interrogare Christum de eo quod ignorabant, eorum vitio factum est; quum Christus se mansuetum admodum & aditu convenueque facilem præberet. Ut igitur quandoque doctor in eo culpandus est, quod nimia severitate suos à persequendo &c. sic Grex, &c.

Quod Petrus respondet pure & clare Christum Petri re-

quare & in perfectione vera Ecclesia.

Verf. 45. quod eorum vitio periti inquire-re.

MATT. 17, 24, 25, 26.

*Spōs Christi-
stum tri-
butum per-
solutorum
ejus prom-
ta obsequia
declarata;*

stum tributum persolutorum, priusquam il-
lum de hoc negotio consulisset, tamen si vi-
deri posset temerarium, tamen quum vel ex
superiore aut doctrina aut experientia vel
utraque hoc perceptum habuit, cur non sit
satis à temeritate remotum non video. Quo
responso vehementer commendatur Christi
ad omnia obsequia honesta singulatis indu-
stria: oprandumque ut idem responderi pos-
set percontatoribus, si quando de nostris of-
ficiis præstandis interrogetur, utque assidua
nostra & constans sibi in omnibus vitæ offi-
ciis sanctimonia eam aliis probitatis spem af-
ferat, quam pro nobis suscipiant & polliceantur,
vel in iis quæ nondum factis innotescunt.
Vide exempla ad *Philemon. vers. 21.* & *Philip. 1, 6, 7.* ut imitemur aquas vivas pro-
fluentes, ubi perpetuo aquæ ulibus humanis
accommodatæ peti possunt, & arbores ad ri-
vos aquarum confitas, quæ fructum edunt
tempestive Cavendumque est ne nostra pra-
vitate spem de nobis fallentes, eos pudore af-
ficiamus qui de nobis prolixè sibi & aliis pol-
liciti sunt; ne simus tanquam ficus illa quæ
spem fructus viatoribus faciens, fructus ex-
pers tantum folia ferebat.

*quomodo
Petrum
pr. evenien-
do Christus
dicat se a
tributo im-
munem?*

Quod Christus prævenit Petro, ideo fecit
ut majestatis divinæ declaratione, offen-
sionem captivæ conditionis & fortunæ de-
pelleret. Quo etiam spectat, quod à vecti-
galibus liberum se confirmat, nec ullo jure
ad illud solvendum adigi posse, nisi quod nol-
let offensionem illis præbere, & hominibus
parum instructis libertatis suæ confingendæ
ansam præbere. Argumentum autem quo il-
lud ostendit, est à paribus. Cum enim reges
suos filios à se profeminatos vectigalium
pensitatione eximunt, nedum ipse summi re-
gis regum filius hoc jure utatur. Ex quo il-
lud liquet, nullum mortalem esse qui se huic
oneri subtrahat, præter eum qui Dei Filius
est. Quamvis itaque Monachus, Apostolus.
Vide *Rom. 13. Omnis anima.* Quin etiam
si homines in sua integritate stetissent, huic
tamen ordinationi obnoxii fuissent; quando-
quidem Deus Pater omnes mortales Cæsaris
ditioni subjiciens Filium suum eximit, & à
singulis mortalibus Cæsar vectigalia exi-
gens, Filium suum tamen immunitate do-
nat. Nec enim Christus quatenus aut Davi-
dis filius aut mediator Dei & hominum fuit,
ab hoc tributo immunitatem consecutus est;
quod etiam constat eum subiisse, cum mater
eum in vtero gestans Bethleemi censebatur.
Quatenus enim mediator erat, Cæsari tan-

quam Dei ministro adeoque Pilato procon-
suli subditus erat. Quod ni verum fuisset
Deus in Christum Pilati persona judicium
non exercuisset, & sententiam condemna-
tionis non dixisset. Vnde neque nos firmam
consolationem habuissent. Cum autem
Cæsari subjecerat, necesse habuit ejus etiam
vectigali subicere; ut quod sit adjunctum
subjectionis.

Hinc constat *Papam* supra omne quod *hinc Papæ
appellatur Deus* se efferre; qui non tantum *superbia se
& fuit ab
eo eximens;*
vectigal Regibus non solvit, sed ab illis et-
iam vectigalia potius exigit. Quin etiam su-
pra ipsum Dei Filium se effert, quod non
tantum sibi hanc immunitatem vendicat, sed
suis omnibus unctis & satellitibus: quum
Christum videamus, se tantum & non etiam
discipulos suos hac servitute liberasse. Cum
enim illi ministrorum operam ex ea parte
præbebant, qua erat mediator Dei & homi-
num, palam est eos illam immunitatem con-
sequi non potuisse, quam ipse mediator non
est assecutus. Nec vero juvat eos quod dicitur,
ne offendamus. Nam præterquam quod
Christus de se loquens, plurali numero illud
faciat. *Joh. 3, 11.* offensio longe aliter à Petro
quam à Christo profecta fuisset: ab hoc
enim accepta, ab illo data & præbita fuisset.
Sed Cæsares scilicet suis viribus exuebant,
ut illa ad se transferrerent: alioquin videmus,
principes populum Dei vectigalium pensio-
ne liberasse. *Esa. 6.* ut si servus coarctetur si-
lio persuadere eum sub patris imperio non
esse, quo eum in suam & propriam potesta-
tem reduceret. Sed quum liber esset Chris-
tus, tamen eum pauci hujus suæ libertatis
fundamenta tenerent, ne vel ludæi ea igno-
rantibus occasionem subducendi se à tributo
præberet, aut Romanis male de Evangelio
loquendi hac libertate uti noluit, sed vecti-
gal solvit. Sic Paul. *1 Cor. 8, 9.* & *1 Thes. 3.*

Sic igitur caute & circumspecte nobis *quæ con-
est conversandum, ut vel à nobis concessis
abstineamus, quo Dei gloriæ & fratrum sa-
lutati consulatur. Ut enim vitæ comes, non
quantum spacii emetiri ipse potest confide-
rat. sed se ad socii in itinere faciendo vires
& alacritatem accommodat; & ut in musicis
non semper spectatur, quæ vox suavissima
est, sed quæ vox cæteris convenientior; sic,
&c. Qui igitur semper urgent illud legiti-
mum esse, quod non est sua natura vetitum,
tanquam facturi quicquid ex lege non est
per se malum, si parum se Christi spiritu du-
cipi probant; neque nisi pluris hominum exi-
stima-*

firmationem facerent quam Dei sanctissimam legem, nullis se legis vinculis illigari paterentur. Nam legis divinæ est, ut proximi rationem agamus, vel cum libertatis nostræ iactura & dispendio aliquo nostro. Lex enim charitatis dicitur, ut æternæ fratrum salutis vel cum aliquo rerum momentaneorum dispendio prospicerent. Nec alio loco habenda est hæc actio, quam obedientia legi Dei præstita; ex quo intelligitur quam procul illi absint à pietate, qui libertatem suam perferunt ad res illicitas. Sicut ii faciunt qui licere sibi iactant suis pro arbitrio uti. Vide *Psal. 12. Lingua nostra penes nos sumt, &c.*

proferunt apud eos qui eam ignoravit.

Verf. 27. Cur Christus tributa non solvit? velut solvit piscis ore extracto?

Apparet etiam ex hoc loco, qui sunt quorum causa à libertate nostra recedendum & regrediendum sit: ii scilicet, qui nostram libertatem nesciunt, nec quibus fundamentis eadem nitatur intelligunt.

Quod autem jubet tributum solvi, stare ex piscis marini ore quem hamus primo cliceret extracto, id non ideo fit quod pecunia omnino destitueretur, sed ut hoc modo aliud testimonium ederet incredibilis suæ potentie, qua scandalum quod ex pensitatione vectigalis nasci poterat, tolleret. Tum etiam quod morti propinquus, omnes legitimas & concessas occasionis suam discipulis potentiam ostendendi captaret. Qui enim tributarios sibi habet pisces maris, qui nullius Cæsaris imperium agnoscunt, eum certe liberum à vectigalibus esse oportet. Piscis enim tanquam Christi subditus, tempore sibi à Christo præscripto imperatum sibi censum pendere paratus, & ad Petri hamum

tanquam ad publicam causam staterem offert. Hac autem tributi pensitatione Christus nos à Diaboli servitute vindicavit, ut non essemus satanæ vectigales, illi impostas nobis à se operas præstando; sed ut, &c.

Hinc autem liquet quam sponte paupertatem Dominus subivit, ut nos sua paupertate ditaret: cui tam facile erat argentum parare, qui non tantum homines ad locupletandum attrahere potuit, sed & piscibus vectigal imponere. Nec enim difficile fuit ei qui staterem in ore piscis vidit, auri multas fodinas ad suum & suorum usum comparare. Quod quidem non temere fecit, ut fraterculi, sed officio mediationis hoc exigente. Hoc etiam nostra nimium acquirendi divitiarum studia frangere & restringere debet: ne positis nobis pietatis & iustitiæ cancellos transeamus habendi studio; sed sciamus Christum, qui nobis honestis & concessis laboribus victum & vestitum pollicitus est, facile quod promissum præstiturum.

hinc ejus spontanea paupertas observanda.

Deinde ne ad paupertatem aut ad extremam penuriam redacti animos despondeamus: cum Christus in mari suam officinam habeat, ubi aurum & argentum procuditur. Huc spectat Eliam voracissimarum avium opera fovendi. Nec minus quod ab Ægyptiis aurum &c. elicit, quod in Israëlitis contulit. Monarchæ magni unam aut alteram officinam habent in qua pecuniam procudunt; Christus vero infinitas, &c. Qui autem hanc potentiam tum declaravit quum nulla necessitate urgerentur sui, nedum nobis non dederit, cum exhausti iis deficiamus quibus ad vitam opus sit.

Et in novissima paupertate nunquam dissidentium.

M A T T H. cap. 18. à vers. 1, ad 8.

Eo ipso tempore adierunt IESVM discipuli, dicentes; *Quisnam maximus est in regno cælorum?*

2 *Et quum advocasset puerulum IESVS, statuit eum in medio eorum.*

3 *Et dixit; Amen dico vobis, nisi vos converteritis, & statis ut pueruli, nequaquam ingrediemini in regnum cælorum.*

4 *Quisquis igitur submiserit sese sicut est puerulus iste, is est maximus ille in regno cælorum.*

5 *Et quisquis exceperit aliquem puerulum talem nomine meo, me excipit.*

6 *Quisquis autem offendiculo fuerit uni ex parvis istis qui in me credunt, præstiterit ei ut suspendatur mola asinaria in collo ejus, ac demergatur in profundo maris.*

7 *Va mundo ab offendiculis, necesse est enim ut eveniam offendicula: verum tamen va homini illi per quem offendiculum evenit.*

M A R C. cap. 9. à vers. 33, ad 38.

33 *Venit igitur Capernaumum, & quum venisset domum interrogavit eos; Quid in via inter vos disceptabatis?*

34 *Ipsi vero siluerunt : nam alii aduersus alios disseruerant in via, quis esset futurus ipsorum maximus.*

35 *Et quum confedisset, vocavit duodecim illos, & dixit eis; Si quis vult primus esse, erit omnium ultimus, & omnium minister.*

36 *Et acceptum puerulum statuit in medio eorum : eoque in ulnas recepto, dixit eis;*

37 *Quisquis unum ex talibus puerulis exceperit meo nomine, me excipit, & quicumque me exceperit, non me excipit, sed cum qui misit me.*

L V C . cap. 9. à vers. 46, ad 49.

46 *Incidit autem cogitatio inter eos, quis esset eorum maximus.*

47 *IESVS vero visa cogitatione cordis ipsorum, acceptum puerulum statuit apud se.*

48 *Et dixit eis, Quicumque exceperit puerulum hunc nomine meo, me excipit: & quicumque me exceperit, excipit cum qui me misit: nam qui minimus est inter vos, is erit magnus.*

A N A L Y S I S .

MARC. **R** Eprehenditur discipulorum ambitio; quæ arguitur ab effectu, nempe disceptatione quis sit futurus maximus in regno Christi; quæ disceptatio suo adjuncto tempore notatur, cum essent in itinere, postquam (ut videtur) illos de crucis perpeffione admonuisset: reprehensio etiam describitur à subiecto loco communiore, Capernaò, domo priuata: adjunctum reprehensionis erat, Christi quæstio qua de te inter eundem disceptarunt.

Vers. 34. Cujus quæstionis adjunctum est, discipulorum silentium; quod sua causa declaratur, pudore, scilicet, quod de primatu disceptassent.

Vers. 35. Inducitur exactus examen huius rei; cuius adjunctum erat, quod Christus confedit, se veluti ad serium examen componens: post aliud Christi effectum notatur, quod duodecim ad se vocat.

MATTH. 18, 2. Hujus instituti de exactiore examine effectum est, nempe quod discipuli suam turpitudinem non posse celare percipientes, quæstionem de qua in via disceptabant in medium afferbant.

MARC. 9, 35. Illorum ambitionem retundit à diverso, dum docet primatum in ministerio in eo consistere, ut reliquis quasi postremus sit & illis minister.

LVC. 9, 47. Ad humilitatem hortatur à comparatione patris, puelli seu pusionis; quam exaggerat à specie, puello scilicet cæro & singulari (Matth. 18, 12.) advocato & ob oculos proposito. Quod sua causa efficiente arguitur, quia scilicet cordis cogitationes cognoscens probe superbix illorum conscius esset, quæ hoc inodo pudendum in modum retrahenda erat.

MARC. 9, 36. Narratur effectum Christi, nempe quod ulnis suis chare puellum complexus est, ut indicaret quam grata illi esset vel fibribus vacuitas.

MATTH. 18, 3. Refellit illorum ambitionem ab aduersis, scilicet abiectione animi; quam pari illustrat, nempe tali quæ in puello illo erat: ad quam

hortatur ab adjuncta pœna, non fore illos in regno cœlorum honoratissimos nisi eam amplectantur; quod etiam exaggerat à comparatione minoris; non ingressuros quidem regnum cœlorum nedum maximos fore. Quæ omnia à testimonio confirmat vehementer asseuerationis.

Vers. 4. Hoc suo aduerso confirmat, quia qui se abiecerit ut puerulus, is erit maximus.

LVC. 9, 48. Illos porro in hac animi abiectione confirmat, ab adjunctis præmiis, quod qui talem excipit se excipit; quod etiam comparatione majoris, quod non se tantum sed Patrem suum accipit & amplectitur: denique, maximum fore qui animi humilitate minimus est.

MATTH. 18, 6. Præterea eos confirmat ab adjuncta pœna, eorum qui hos spiritus mansuetos rejecerint aut offenderint; quæ pœna comparatione minoris exaggeratur, satius nempe esse, &c.

Vers. 7. Præterea ab adjuncta execratione, eorum qui occasione impingendi præbebant; quam execrationem amplificat à diverso, tamen si necesse sit scandala esse.

M E T A P H R A S I S .

C APERNAÏ adhuc & in priuatis adibus sub- MARC. 9, sistens, cepit discipulos interrogare, quid 33. esset de quo in itinere disceptarunt. Discipuli 34. pudore rei tam turpis prohibiti conticuerunt: apud se etenim ultra citraque disceptarunt, quis (LVC. 9, v. 46. ex illis) in regno Christi (quod illi terrenum animo suo affinxerant) maximus futurus foret. Sed Christus huius rei 35. accuratam cognitionem suscepturus, tanquam se ad ejus examen componens, consideret, & duodecim longius à se remotos, ad se vocat. Quod cum discipuli animadvertissent, nec MATTH. suam se turpitudinem Christum eclare posse 18, 1. cognoscerent, quæstionem quam agitarant 7. 9. in medium attulerunt. Ad quos Iesus: si MARC. 9, quis 35.

quis primus & summus in regno cœlorum esse cepit: tum primum animi dimissione, demule opere & ministerii promptitudine & alacritate maxime sedulum esse oportet. Quamobrem (conscius intimarum cogitationum animi elatione penitus imbutarum) ut hanc animi dimissionem familiarius & efficacius illorum, tum ad intelligentiam informandam, tum ad affectus commovendos proponeret, illius famulix ubi divertebat puerulum ad se accersit.

MARC. 9, 47. Illum accepit, ubi complectitur, & in medio eorum omnibus spectandum statuit. Tum illos porro sic affatus est; sancte vobis confirmo, tantum abesse ut in regno cœlorum maximi futuri sitis, ut nullus vel aditus eo pateat, nisi

MARC. 9, 36. MATTH. 18, 3. ab ista animi elatione conversi & penitentie ducti, studio & affectu illi animi dimissione sitis, qua hic puerulus, qui per aetatem efferri & superbire nescit. Quisquis vero se dimiserit, ut hic quem cernitis puer, in regno cœlorum maxime futurus est. Qui quis etiam vel unum ex his exceperit, qui puellum hunc animi abiectione imitatur, hoc nomine quod ego illum amplexandum & excipiendum commendo: perinde is mihi gratum fecerit, ac si me ipsum exceperit. Qui autem me excipit, is non me tantum, sed Patrem qui me misit excipit atque amplectitur. Quamobrem qui hoc sensu minimus inter vos existit, is magnus & honoratus futurus est. Neque vero quemquam deterreat, ac si hac animi dimissione imbutus, omnium injuriis & conculcationi expositus foret: quicunque etenim unum ex his, qui in me credentes puerulos animi abiectione exprimunt, obiecto offensaculo impingere fecerit aut à recto tramite depulerit, satius illi foret gravem molam, qualem asinus in molenâno circumaggit, collo suspensam habere, & profundo maris demergi. Quamobrem o ter quaterve infelices in mundo homines, offensionum & scandalorum nomine! Negari quidem non potest quia necesse sit ut obvenerint scandala, ut piis probatis defectores perant: sed ista necessitas non impedit quo minus cum scandala prabentes, tum in illa impingentes maledicti sint, quandoquidem hac necessitas illis in maleficio patrando voluntatem non auferat.

MARC. 9, 48. MATTH. 18, 6. 7.

7.

7.

P R A X I S.

distria de disceptatione discipulorum & Christi reprehensione summa;
Discipulorum duodecim animos illapsa est cogitatio, quis ex eis major & honoratior foret; quæ quidem illas vires in animis illorum collegerat, ut illam ignominiam suam sermone proderent: nec illam leviter attingendo, & veluti sicco pede prætereun-

do, sed disceptatione pettractando. Christus autem tametli disputationi non interesset, tamen cum vel cogitationes ipsas perceptas haberet, nedum actiones, nactus oportunitatem Marc. 9, 33. cum in domo esset, quid esset quod inter se agerent rogitabat. Illi pudore illius rei dicendæ affecti obmutuerunt. Christus vero confidens, & se ad omnem hanc causam cognoscendam & iudicandam componens, illos ad se propius advocavit. Qui cum viderent se à Christo premi, & simul recordarentur illum nihil celari posse, rem ut gesta est narrant; & de summis præfecturis in regno cœlorum questionem motam esse confirmant. Christus vero simul & argumentis & τρωματῶν subiecto puerulo, quem in illa domo arripiens in medio statuit, Discipulorum & eorum superbiam retundit, & ad sectandam humilitatem hortatur.

Quem sermonem cum ut videtur non tam cupide ut decuit amplecterentur, eum Iohannes importune abruptit, dum se cum suis quendam demonium ejicientem in nomine Christi, ne illud deinceps faceret, prohibuit; quod se illis non aggregaret, nec Christum sequeretur. Discipulis autem Christus ita responderet, ut illos temere fuisse coarguat; probare enim se, si quis quid faciat ejus nomine, tametli non omnino illa dum fiducia præditus sit, ut aperte & palam se profiteri ausus sit Christi discipulum & sectatorem esse. Qui enim usque eo stat à Christi partibus ut ejus causa poculum gelidæ aquæ porrigat, eum non sua mercede privatam iri confirmat.

Cujus summa est, ut nobis cum instam animorum elationem, qua & nos ipsos effecerimus, & proximos contemptui habemus, tum quid à nobis Christus ad huic malo mendandum requirit ob oculos ponat.

Cujus partes sunt, de disceptatione primatus, cum

In priore { Lis.
notatur { Litis diremptio.

In lite causa notatur; scilicet quod cogitatio animos eorum subit, quis major futurus esset, quum Christus regno suo in augurandus esset. Somniabant enim regnum terrenum & officiorum & honorum distributionem, ut olim in Davidis & Salomonis regnis factum est, ubi singuli prout donis pollebant, & sua officia regibus probarent, altiore locopositi sunt. Hæc cogitatio (& hujuscemodi) nobis penitus insita est, & adnascitur; ut non mirum sit, si subisse eorum animos

etiam Iohannis ad Christum querelæ.

MARC. 9, 33. Inde lis illa, de primatu inter discipulos orta;

animos dicat Christus : unde etiam Christus *Matth. 15.* non ingredi dicit cogitationes pravas, sed egredi ex animo tanquam ex propria sede, & nativo ejus solo ; nec tamen proinde verum non est, quod dicitur *ingressa* scilicet *cogitatio* : nam hoc refertur ad objectam occasionem & tentationem, quæ occasionem dedit cogitationem hanc prius in animo dormientem & sopitam excitandi. Semen enim harum cogitationum in nobis est, sed quasi in corde, tanquam sub glebis mortuum & putridum, donec oblata occasione vegetetur ; vel tanquam fur in nobis latet, quoad prætereunte quapiam occasione veluti viatore proripit se ex antro suo. Semel accensa & arrepta à discipulis, statim adolevit, & vires accepit, ut jam amplius domi & clam contineri nequit ; & semine concepto, ita illo conceptu gravidamur, ut tandem vel statim parere sit necesse. Denique semine sub terra germinante, non ita multo post herbam proerudit, &c. **Quamobrem** precandum, ut quoad fiat, tentationem fortiter repellamus. Quod si cogitationem admiserimus, danda opera est ut ilico suffocetur, demergatur, seu tanquam ad lapidem allidatur. *Gal. 5.* Spiritu ambulate, & concupiscentias carnis ne perficite.

Hæc illorum ambitio tanto minus ferenda est, quo humillimo loco nati essent, ut mirum videri potuit quo modo hoc illos subeat, tanquam si spina Libani ambiret uxorem Cedrum *2 Chron. cap. 15.* Quod si tempus notemus quo hæc disceptatio orta inter illos est, intelligemus adhuc quam virulenta est hæc pravitas nostra. Apparet enim tum motam esse hanc controversiam cum Christus apud illos de cruce ferenda præcepisset, suamque mortem prædixisset. Idem videmus factitatum fuisse *Luc. 22.* illa ipsa nocte qua ad mortem comprehendendus esset Christus. In quo vitiatæ nostræ naturæ pervicaciam cernimus, quæ eo magis suam fæditatem despumat, quo salutaribus doctrinæ & admonitionis repagulis cohibetur. Vide *Rom. 7, 7, 8.* Tam est enim deploratus hic morbus, ut sicut illius mulieris (auginis profluvio laborantis morbus medicinis deterior & exulceratior factus; sic hic, &c. ut calx cui quo magis aquam infundit quis, eo magis accenditur; tanquam torrens rapidus, qui tanto impetuosior est, quo obstacula quæ cursum & fluxum ejus retardant, illi objecta & apposita sunt. Denique malum iadomitum; & quod nulla alia re quam à

Dei spiritu coerceri & cruciari posset. Nam ut in hostibus sit, ut quod uni parti probatur id alteri displicet, &c. sic, &c.

Cum hac autem pervicacia & pravitate nostræ obstinatione, notandum est quanta infania aut delirium conjunctum est, ut quæ nos de his rebus inter nos committit quæ nusquam sunt. Nam honores illi quos sibi & animis suis confinxerunt, nulli omnino futuri erant. Sic fit sæpe ut umbram sectantes felicitatis quæ comprehendendi nequit, rem ipsam nobis in os oblatam amittamus. Hoc fit ab his qui religioni se adjungunt, tantum ut terrena consecrentur, ac si Evangelium ideo propositum sit.

Hactenus de lite. sequitur litis diremtio: ubi consideratur, locus ad eam rem delectus, quæ privata domus erat, quo hanc causam reservarat Christus, cum ut rem plenius tractaret, tum ut eos pueruli exemplo familiariter erudiret. Quicquid sit illud, certe non est quod *Pontificii* ex hoc loco astruere vellent, scilicet clericorum (quos vocant) peccata omni ratione tegenda & operienda esse, ne palam evulgata & traducta auctoritatem illis abrogent. Christus enim ideo causæ hujus tractationem inter discipulos inclusam tenet, quod non nisi ad eos hæc offensa pervasisset. Alioqui palam eos spectante populo redarguisset, si coram populo deliquissent: vide *1 Tim. 5.* & *Gal. 2.* Ad eos enim ad quos fama sceleris aut peccati admissi pervenit, pertinere etiam & pertingere debet ultio & pœna peccati nomine imposita. Hæc causæ diremtio { *Cognitione* } ejus. consideratur in { *Decisione* }

Quod autem interrogati de lite inter eos mota præ pudore nihil respondent, quam si mus à salute consequenda penitus aversi, docet; ut qui malum nostrum celamus, & morbum seu vulnus non prodimus, unde medicinam consequamur. Est igitur pudor qui nobis & saluti nostræ inimicus est, cum scilicet nos pudet nostram turpitudinem ad hominum notitiam pervenire, & non pudet tamen nos illam admisisse, & ea infectos aut imbutos esse: cum vera respicientia & peccati sensus postulat, ut vel soli & remoti ab aliorum omnium conscientia, pudore tamen suffundamur, quod certe facremus, si vere peccati nostri & serio sensu & odio tangeremur. Sicut enim Adamus ex superioris pulchritudinis suæ experientia, cum præsentem quam contraxerat turpitudine comparata, pudore suffusus est, ne cum ipse solus esset, &c. sic, &c.

que intol-
rabstior
quod in ab-
jecte ser-
vis, & in-
apartona,

præsertim
de rebus
tantum
imagina-
viii.

Cur in pri-
vata domo
hæc litis di-
remptra è

Verf. 34.
Ex discipu-
lorum præ-
pudore
caecurni-
tate nescia
pervasis. 453

cur ad Christi interrogati crubeſcant?

Quid autem cauſa eſt quod ilico in his ad Chriſti unicam interrogatiunculam erubeſcunt, qui inter ſe tam confidenter & perfricta fronte diſceptarunt, & quod illius vel ſolam coram Chriſto confeſſionem detrectant, cujus cum ſe invicem deſenſionem non reformidabant? ſcilicet, quod cum hominibus agentes ſibi Deum judicem non proponunt, ſed hominum, quorum eſt depravatam judicium & eorum ſimile. Sicut enim juvenilitate exultantes, & ad omnem vitæ licentiam projecti, cum coram ſenatoribus & plenis dignitate viris conſiſtunt, petulantiam ſuam cohibent quam licenter profundunt cum ſui ſimiles naſti ſunt; ſic ſi Dei judicium ſemper ob oculos proponeremus, magnum adjumentum ad frænandas noſtras cupiditates adepti eſſemus. *Ioh. 31. & Gen. 17. Ambula coram me, eſto integer.*

Verſ. 35. quo inſtante diſceprationem non ſunt auſi celare,

Post, Chriſto ſe ad cauſæ cognitionem componente & diſcipulos ad ſe advocante, cum intelligerent ſe urgeri tanquam proprius majeſtati Chriſti admoti, fatentur quod res eſt. Chriſti enim præſentiæ ſenſu tacti, diutius celare non ſunt auſi. Quod ſi nos cogitaremus, nunquam certe auderemus de veritate rogati, quod res eſt inſiciari; maxime in judiciis ſeu civilibus, ſeu eccleſiaſticis, ramenti illud jaſtura & famæ & facultatum fieret. Deus enim inter judices ſedet ipſe ſummus judex. In foro autem Eccleſiaſtico dicitur Chriſtum a deſſe, ubi duo aut tres congregantur. Quam autem horrendum judicium illos manet, qui coram Eccleſiæ præſectis peccata à ſe commiſſa inſicias eunt, cernitur ex *Actor. 5.* Quo uno judicio ſemel executioni mandato, documentum in omnem poſteritatem Deus ſtatuit, quam indigne ferat hominum in Eccleſiæ conſeſſu mendacia: ubi & Petrus cauſam tam impudentis mendacii aſſignat, quod cum hominibus ſe commercium habere reputabant.

qua à Chriſto plane rejicitur;

Sequitur litis deſiſio: quæ huc refertur ut doceat nullum ſibi inter Apoſtolos principatum probari. Quod ſi unquam cauſa fuit de primatu Petri præ reliquis dicendi, hæc certe fuit. Hic enim quæſtio ejus rei mota eſt, quæ ſemel atque iterum reſtricta & renovata eſt. Quum ergo hoc loco non modo nullam pro Petro ſententiam dixit, ſed primatum etiam convulſit, impudentes & ſine fronte ſint, &c.

cum pœna ambientis in Eccleſia

Sed quo modo principatus nervos elidit videamus. Et primum quidem ab adjuncta pœna ambientis, cum dicit eum qui primas

partes in Eccleſia expetit, omnibus poſtpoſitum iri, id eſt, cum Dei judicio tum judicio omnium recte ſentientium & incorrupte judicantium, contemptiſſimum iri. Tametsi enim præfeſturas in Eccleſia obtineant, & ſe ſuis ſociis vel anteponunt vel anteponi patiuntur, tamen reiſpſa viles & abjecti ſunt. Sicut enim membrum in corpore quod ſe altius attollit, aut latius ſe diffundit quam locus ejus poſtulat, & reliqui corporis convenientia, deformeſpectum habet; ſic, &c. Hujus rei exemplum habetur in Phariſæis, qui &c. & *Ioh. epiſt. 3.* ubi ob privatum ſtudium, Diotrephes omni poſteritati infamis & turpis redditur.

eſt plane deſpici,

Hanc rem confirmat horum temporum experientia, in quibus piorum judicio nihil tam deteſtandum eſt quam *Papæ* principatus, & ut quiſque honore illum quam proxime accedit, ita omnium contentui & irriſioni exponitur.

contra Pa-pæ ſuſtum.

Per *extremum* vero & *miniſtrum* omnium, intelligit illum nullum fore in regno cœlorum, ut conſtat ex *Apoc. & Act. cap. 3.* vide etiam *proverb. 11, 29.*

Alia ratio ducta à cauſa hujus primatus, ſcilicet ſuperbia; cui animi humilitatem opponens, illam illuſtrat exemplo, & quidem Deo ante oculos repræſentato; ubi primum obſervandum eſt, cauſam hujus contentioſiſſimi assignari ſuperbiam: vide *Prov. 14, 10.*

hæc ex ſuperbia oritur,

Mirifice autem contundit ſuperbiam illorum, cum puellum illis præceptorem attribuit à quo diſcant: vide *Pſal. 131.* Proponit autem puerorum humilitatem imitandam, ut qui per ætatem nondum ſciunt quid ſit dextra aut ſiniſtra incidere. Docemur etiam in pietate proficiendum eorum exemplo, in quibus minima virtutis ſignificatio apparet, nedum illorum qui vere exprimunt qui ſubmiſſo & ſubacto ſpiritu ſunt; ut Moſes, &c.

Verſ. 36. &c. cum inſtar puerorum eſſe debeant

Eorum etiam ſuperbia hic retunditur, qui nolunt à junioribus doceri. Si enim infantium puerili converſatione proficiendum eſt; nedum adoleſcentium ſacris & ſanctis admonitionibus. Et ſi puerorum actionibus, quæ inſtituente naturæ faciunt, nedum illis quas duce ſpiritu ſancto faciunt.

à quibus etiam libenter doceri,

Ne vero contemptus puelli ſtatus, cui prius aſſimilat, nos abſtineret ab hac animi abjectione, dum ſic nos omnibus omnium injuriis expoſitos fore animo percipimus, ſubjungit non minus periculum oppreſſoribus noſtris incumbere, quam ſi in Chriſtum ipſum cujus membra ſunt inſurgerent, adeoque

nec ex eo ſummo contempto ſtatu abſterveri.

adeoque in Deum ipsum : sic *Psal.* 131. con- | *habeat Israël in Iehova.* vide plura in hunc
solationem hanc subijcit , *expectationem* | locum ad *Luc.* 18,1, &c.

M A R C. cap. 9, à vers. 38, ad finem Cap.

38 Respondit autem ei Iohannes, dicens; Præceptor, vidimus quendam per nomen tuum ejicientem demonia, qui non sequitur nos : & prohibuimus eum, quia non sequitur nos.

39 IESVS autem ait ; Ne illum prohibete : nullus enim est qui edat virtutem per nomen meum, & possit cito male loqui de me.

40 Nam qui non est contra nos, pro nobis est.

41 Quisquis enim potum dederit vobis poculum aque in nomine meo, id est, quod sitis Christi, amen dico vobis, nequaquam perdiderit mercedem suam.

42 Et quisquis offendiculo fuerit uni ex parvis istis qui credunt in me, bonum esset ei potius si circumponeretur saxum molare circa collum ejus, & projiceretur in mare.

43 Quod si manus tua facit ut tu offendas, abscinde eam : bonum est tibi ad vitam ingredi mancum potius, quam duas manus habentem abire in gehennam, id est, in ignem illum inextinctum.

44 Vbi vermis eorum non interit, & ignis non extinguitur.

45 Et si pes tuus facit ut tu offendas, abscinde eum : bonum est tibi ingredi in vitam claudum, potius quam duos pedes habentem projici in gehennam, id est, in ignem inextinctum.

46 Vbi vermis eorum non interit, & ignis non extinguitur.

47 Et si oculus tuus facit ut tu offendas, erue eum : bonum est tibi introire in regnum Dei luscum, potius quam duos oculos habentem projici in gehennam ignis :

48 Vbi vermis eorum non interit, & ignis non extinguitur.

49 Nam omnis homo igne salietur : & omnis oblatio sale salietur.

50 Bonus est sal : si vero sal insulsus fuerit, quoniam ipsum condietis ? habete in vobis ipsi salem, & pacem habete alii cum aliis.

A N A L Y S I S .

Adjunctum adhortationis ad animi submissi-
onem est, quod Iohannes intempestive hunc ser-
monem abrumpit : proponit autem aliud effectum
ambitionis Apostolorum, quod prohibuissent
quendam in Christi nomine ejicientem demonia,
ne hoc facere pergeret. Quæ prohibitio sua causa
declaratur, quod Christum (sicut illi) non sint se-
quuti.

Vers. 39. Hujus dicti effectum est, Christi res-
ponsum, non fuisse prohibendum; cujus ratio assi-
gnatur ab adjuncta commendatione, qua Christum
prosequeretur, qui ejus nomine miracula edidit.

Vers. 40. Aliud argumentum ab adjuncta opera,
quam Christo præbet; quod sui adversa negatione
illustratur, quia non est adversus Christum.

Vers. 41. Illud à comparatione minoris probat,
cum qui gelidæ aquæ poculum præbet Christi no-
mine mercedem non perdet, nedum qui dæmo-
nium ejicit.

Vers. 42. Revertitur ad sermonem abruptum à
Iohanne, & confirmat suos adversus carnis sugge-
stionem, de concupiscendis his qui se submittunt : &

pœna, quam comparatione minoris amplificat.

Vers. 43, &c. Causas offensionum & scandalo-
rum indicat, vitiosos animi affectus, quos cum
membris corporis vel maxime necessariis compa-
rat, illaque ipse abscindenda docet à comparatione
minoris, minus enim malum est mancum in cœ-
lum migrare, quam partibus & membris omnibus
expletum in inferno deprimi; quæ pœna similitu-
dine ignis inextinguibilis, & vermis nunquam
morituri exaggeratur.

Vers. 49. Hanc carnis mortificationem, ad quam
adhortatus est, illustrat duabus comparationibus
similium. Sicut enim sacrificium, igne cœlitus di-
misso consumptum, Deo placebat : sic nos igne
quodam Spiritus purgandi fumus, ut ignem gehen-
næ declinemus. Et ut munus dapale non placebat,
nisi sale conditum; sic nos non sumus accepti Deo,
nec à vermium corrosione immunes, nisi sale Spi-
ritus Sancti redundantes affectuum humores defe-
centur.

Vers. 50. Ad hanc salis condituram Apostolos
hortatur, ab adjuncto Apostolatu quo defuncturi e-
rant; erant enim hi qui alios sale condire debe-
bant : præterea docet effectum hujus condituræ,
quod

quod salem hunc intra se continendo pacem colent invicem: eo declarans causam hujus de primatu disputationis ortam ex defectu hujus salis.

METAPHRASIS.

38. **I**nterim dum Christus ad animi submissio-
nem hortatus sit, Ioannes horum sermonum
satur orationis filium abruptit, dicens; Magister
vidimus quendam tuo nomine & autoritate
demonia ejicientem: cui quod se nobis assi-
duum comitem adjungat, ediximus ne hoc fa-
cere pergeret. Quod ideo proponimus, ut quid
animi hac in re habes, cognoscamus, & an
persistenti tuo nomine ne hoc pergat facere in-
terdicemus. Ad quem Iesus; nolite illum aut
hominem quempiam prohibere: nemo enim est
meo nomine miracula, praesertim potentia &
majestatis plena edens, qui de me (cujus vir-
tutem expertus est, & cuius beneficio multo-
rum hominum gratiam collegit) facile loquetur
male. Huc accedit, quod a nobis stare ju-
dicandus est, qui se nobis non opponit. Omni-
no enim sancte vobis affirmo, eum premio affi-
ciendum esse, qui vel gelida aquae poculum
contulerit, siquidem illud mei studio & amore
fecerit: nedum qui demonium ejecerit. Et ut
eose referat oratio, unde hoc sermone depulsus
sum: quisquis scandalum & offensionem ob-
jecerit uni ex his qui submissio & subactio spiri-
tus sunt, tolerabilius ei foret, si quis ejus collo-
molan; asinariam circumponeret, qua illum
in medium mare projectum demergeret.
39. **Q**uamobrem usque eo cohibendus a-
nimi affectus est, ut tamen si tibi non minus
quam manus dextra charus sit: tamen potius
quam scandalum alteri praebendum impellat,
illum vehementi & continua obliuione ab-
scindas. Satius enim est te mancum in vitam
ingredi, quam duas manus habentem in Ge-
hennam precipitari, tanquam in ferventem
ignem, nullo unquam aeo extinguendum.
40. **V**bi mala conscientia vermis perpetuo arrodens
non moritur, nec urens cruciatus remittitur.
41. **E**t si vitiosus animi effectus non minus quam
pes tuus charus sit, tamen potius quam te ad
scandalum alteri praebendum impellat, &c.
satius enim est te claudum in vitam intrare,
quam utrumque pedem habentem, &c. ut
supra. Et si vitiosus animi affectus non minus
tibi charus sit quam oculus tuus dexter; ta-
men &c. erue illum, satiis enim est te luscum
in vitam ingredi, quam duos oculos habentem
42. **E**t c. ut supra. Quisquis igitur infernalem il-
lum ignem declinare cupit, is Spiritu Sancto
tanquam igne caelitus dimisso, suos affectus (in-
star holocausti) consumere debet. Et quisquis

mala conscientia vermem perimere cupit, hic
(ut in dapali mureo fieri consuevit) salem,
sed illum spiritualem, adhibeat, quo rancidis
carnis sua humoribus defsecatis, arrodens ille
vermis perimatur. Quod cum omnibus com-
mittendum est, tum vobis cum primis in hoc
sale non tantum (ut alii) condendi estis, sed
ipsum illud praclarum sal estis, quo alii omnes
saliendi sunt: si enim vos qui sal terra estis in-
sulsi deveniatis, qui demum inventi erunt,
qui vos caelesti sapientia tanquam sale im-
buant. Quamobrem hunc salem inter vos
mordicus retinete: sic fiet ut pacem inter vos
colatis, nec de primatu (ut nunc factis) inepte
& importune digladiemini.

50.

P R A X I S.

Christus languentes & infirmos nec ipse
abjicit, nec ab aliis abjici patitur.

Partes { Iohannis oratio, quæ quaestionis
sunt, naturam habere videtur.
Christi responsum.

Ex eo quod Christus dixerat, accipi sci-
licet se quoties aliquis suo nomine accipitur,
Iohannes hujus sermonis occasionem arripit.
Erat enim satur illius sermonis Christi,
quem de eorum dejectione habuit, eoque
minimam ansam carpit sermonem illum,
tanquam ingratum & injucundum, abrum-
pendi. Haec igitur est vitiosa & perdita homi-
nis natura, qua illum distædet sermonis de
rebus sacris; maxime quæ corruptionem ejus
attingunt: vide Pro. 15, 31. & 32. &c. 15, 18.
Contra vide Pro. 17.

Verf. 38.
Qua occa-
sione Ioan-
nes hanc
quaestionem
proposuerit?

Quod inconsulto Christo ipsum prohi-
buerunt, contra fidem est quam praestare de-
bent ii qui Dei Oeconomi & clavigeri. Lon-
ge secus factum à Mose, qui fidelis fuit in tota
domo ejus. Qui si quando incidebat difficul-
tas, statim ad oraculum confugit: vide Marc.
9. quætiam omnes Prophetas fieri exoptat.
cap. 11.

quotupli-
citer extra-
tum quod
demonia
ejicientem
discipulis
prohibe-
runt?

Notandum quod primum prohibuerunt,
deinde quaerunt an recte fecerint: perverse;
primo enim quaesivisse oportuit, &c. tales
sunt qui tamen si consulunt ante factum, ta-
men apud se constitutum habent, quid acturi
sunt. Vide Ierem. 42. Si enim pro eorum li-
bidine respondeatur, tum Dei verbo ad car-
nis concupiscentiam implendam abutuntur;
sin minus, tamen in cæptis pertinaciter per-
gunt.

Deinde morositatis est & superbiae quod
omnes alios ad suam normam exigant, &
quidem ita, ut nihil per omnia conformetur

pro

pro nullis sunt. Potius consilium Apostoli sequendum. *Gal. 6, 1, 2. Phil. 3, 15; 16.* Imitandus Christus, qui lium fumigans non extinguit, &c. *Marth. 12.* Huc accedit quod Christum sequi assidue non sit (ut illi) iustus, ideoque temere eo nomine ab illis damnatur.

Iob. 7. & tempore difficillimo cum sepeliendo profusus est. Mortales tamen servos ablegant, qui tanquam scopæ recentes suis negotiis obeundis, primo quoque tempore quo pedem in familia posuerint, se sedulos non præstiterint.

Hinc etiam constat omnes Christo adversos esse, qui ab illo non sunt; nulli in religione inspectores, omnes actores: contra *neutrales* quos vocat; in omnes sunt Christi inimici. Bene cum hominibus interdum agitur, si homines à quibus impetrare non possunt ut ab illis stent, illis non obstant; at Deus, &c. Ille vestem ex lana & lino non probat; nec agrum diversis feminibus constitum. *Lev. 19, 19.*

qualis nemo qui continentia spectat

Tertium argumentum ab adjuncto præmio, quo remunerabitur qui eiecit dæmonia ex populo Dei; quod comparatione à minori confirmatur, in verbis proxime sequentibus: quibus subiungitur, remuneratum iri qui vel poculum gelidæ aquæ dederit, nedum &c. modo in nomine Christi, & ejus amore. Hoc nos ad subveniendum indigentibus, & benefaciendum omnibus invitet. Hinc discimus nullum eximi ab hac parte cultus divini eleemos. erog. vide *Luc. 21, 1, 2, 3.* vide supra.

Verf. 41. etiam ob hoc factum præmiis dignus.

De hac doctrina vide in *Matt. 5, 43. usque ad 48.* Hoc loco mentio fit pedis, cujus ibi nulla mentio. Deinde ille locus *Marth.* eo spectat, ut quisque sibi à peccati labe & infectione caveat; hic vero ut homines absterreat, ne aliis peccandi ansam præbeant. In quo tanto magis luctandum, quod scandalum aliis objicientes & ipsi peccant, & aliis ut peccent occasionem præbentes seipos secundo reos constituunt.

Observanda sunt,

{	Adhortatio.
	Argumenta quibus illa nititur.

Verf. 42, &c.

Adhortatio est, cavendum esse ne quis scandalum præbeat pusillis. Equidem prohibemur ne cuiquam scandalum præbeamus: sed major quædam cura adhibenda est, ne Ecclesiam offendamus, *Gal. 6. Benefacite omnibus, maxime iis, &c. 1 Cor. 11. Nemini offendiculum præbentes: neque Judæis &c.* Nam si grave sit errantem in viam non revocare, quanto atrocius est viam insistentem ab eadem depellere? Item, *qui tangit vos, tangit pupillam, &c.* ut quæ ratio sit læsæ pupillæ & reliquarum corporis partium, eadem, &c. Quod autem *carere* dicit, periculum subindicat, tum quod offensiones nobis facile excidunt, & ab aliis non

Scandala infirmis nentiqua præbenda.

Verf. 39. quod à Christo plane improbatur;

cum is de ipso bene sentiat;

Verf. 40. & à parvulis Evangelii stes;

In Christi responsione sunt 1. quæstionis decisio, 2. argumenta quibus sua sententia iunxitur. In decisione sententiam contra discipulos fert; eundem enim animum habuit quem Paulus, qui in eo quod Evangelium prædicatum est, live pure live ex prætextu, gavisus est. *Phil. 1.* etiam hunc sincere affectum non fuisse ex historia Evangelica non liquet.

Quæstioni quomodo jubet ne prohiberent, cum jam ante prohibuerant? respondendum, verisimile est cum non acquievisse in illorum prohibitionem, nisi Christi auctoritas accessisset; ideo, &c.

Primum argumentum ab adjuncta difficultate male de Christo loquendi, qui enim Christi potestatem in Dæmonii eieciendis expertus erat, &c. 2. Hoc modo gratiam apud multos inibat, dæmonii liberatos, & eorum necessarios, & in honore habebatur. Tertio videbatur Pharisaorum invidiam & malevolentiam non reformidare. Cum ergo ad defectionem à veritate, aut Christi maledictionem, sollicitatur, recordemur primò vim & potentiam verbi quam in nobis experimus, secundo beneficiorum quæ ex Evangelio accipimus, honorem, gratiam, &c. Si nihil boni accepissemus, tamen, &c. quam prodigiosum ergo erit si & beneficiis cumulati, &c. vide *Mich. 6, 3. Popule mi quid feci tibi, quod me derelinquis &c. responde mihi: an illud est quod hoc & illud beneficium in te contuli? hoc præsertim accommoda ad magistratus & ministros.*

Secundum argumentum ab adjuncta illius statione à Christi & Evangelii partibus: quod arguitur à negatione adversi. *Qui non est contra me, &c.* Obsecro quam facilem herum habemus, qui officia manca & mutila & navis aspersa non rejicit. Sic Nicodemus clandestinum ad illum accessum boni consulit; quem tamen jure fastidire poterat. Ecquis hominum talem servum admittet quem pudet palam profiteri, &c. tamen cavendum ne nobis assentemur aut in istis initiis placeamus. Christus enim quæ initio & quasi ineunte ætate accipit, post non accepturus est. Vide exemplum Nicodemi, qui post illum palam in confesso seniorum defendebat

minus prompte accipiuntur. Hic igitur circumspēcte, ut Apostolus ait, ambulandum est, & sapienter, non ut insipientes, &c. Huc accedit, quod Christus ipse cavendum admonet. Plurimum enim interest ad cautionem ingenerandam, si consideraverimus quis fit qui nobis aliquid ad cautionem proponit.

Argumenta sequuntur, quorum primum est ab adjuncta pœna; quæ argumento minoris exaggeratur, præstabilius scilicet esse ut lapide molari ad collum appenso demergatur, &c. Cujus quidem pœnæ generis videtur occasionem arripuisse, ex propinquitate maris, ad quod oppidum Caparnaum ubi tum agebat projectum erat. Mortis autem genus quod & hortendum sit & certissimum, ut qui nunquam possit tanta mole gravatus enatare, tamen longe inferius est pœna scandalis irrogata. Maris enim profundum si cum profundum inferorum comparatur, vix symphi (*a crevet*) locum habet: & gravitas molaris lapidis si cum ponderosissima arena aut plumbo malæ & erodentis conscientiæ componatur, vix plumam pondere æquat. Quo accedit, quod illum illic exiguo temporis spatio suffocat; hic vero mortem expectentem mors fugit: millies si fieri posset se in profundo matris mergi cuperet, & ab ipsis montibus opprimi atque obteri, ut huic pœnæ se eximat. Hic igitur consideretur quo animo homines esse solent in præbendis scandalis, quo pretio, levissimis ponderibus.

Hujus argumenti occasione, Christus apud Matthæum vā mundo dicit ex scandalis, quod nos magis sollicitos esse oportere docet. Cum enim in universum mundum ejaculetur Christus hanc maledictionem, maledictioque hæc tanquam volumen volans universum mundum oberret atque obambulet, cavendum ne in nos etiam, quos in aliqua mundi parte hæreere necesse est, incidat.

Hanc cautionem promovet & majorem facit, quum necesse dicat fore ut sint scandala. Tametsi enim videatur hoc omnem cautionem tollere, cum malum ineluctabile sit, tamen re ipsa cautionem excitat. Quia tametsi necessario in mundo grassetur, tamen non nisi in certos quosdam homines, eosque incautos & imprudentes, incidit. Sic Christus ex unius traditoris sui inevitabili malo, omnes discipulos ad cautionem excitavit. Cum dicit filius hominis abire, sed vā illi qui tradet illum. Item, *unus ex vobis &c.* Execratio enim huc illuc volans, non in

quamque domum residet; sed, &c. Quod si prædicatione indicatum esset, latrones unam aliquam in urbe domum direpturos, an non tota urbs in excubiis esset? Deinde quod Christus execrationem stringat, qui illam ubi velit exsequitur, quantum nos movere debet, vide ex comparatione minoris *In-dic. 17, 1, 2, 3.*

Superiore adhorationem de refecandis & magna vi cohibendis & frændis affectibus, usque eo ut non dubitemus manum præfectam abjicere, confirmat, & illustrat elegantissimis similitudinibus à lege sacrriorum petitis *Levit. 2.* ubi metaphoris *ignis* & *salis* notat afflictionum perfectionem: & efficientem causam Spiritum Sanctum scilicet, quo affectus illi turbulenti sedentur & subigantur. Sicut igitur sacrificia non nisi igne & sale adhibitis Deo placuerunt, sic non posse homines Deo placere, nisi afflictionibus tanquam igne & sale aspersi & conditi, suos affectus mortificarent & crucifixerint. Atque hanc interpretationem ipse Paulus confirmat *Rom. 15, 16.* ubi non obscure *Spiritum Sanctum* opponit, *salis & igne*, in sacrificiis adhiberi solitis. Sicut enim verbi prædicatione per spiritum efficax est, veluti gladius quo cæduntur victimæ; sic etiam est *sal*, sic etiam est *ignis*, quibus victima in cibum Deo gratum paratur. Vide *Gal. 5, 16.* & *Rom. 8, 13.* Sicut enim ignis consumit vitiosa, & purgat impuriora, sic, &c. Sicut etiam sal carnes à putredine vindicat, noxios & rancidos humores corrigit, sanguinem redundantem desiccatur & ex fugit; sic, &c. vel sicut sale lumbrici (*earthly, belly, or man worms*) enecantur, qui in ventre, stomacho, &c. acerrimas punctiones excitant; sic, &c. Huc accedit quod vitia appellentur, *Caro.*

Hæ autem allegoriæ aptissimæ priori pœnæ formidabili opponuntur, ut doceant adhibendum nobis & subjiciendum ignem affectibus quo consumantur, si velimus ignem æternum declinare: hic adurendos esse affectus, nisi corpus simul & animam igne inextinguibili flagrare velimus: sacrum hunc ignem spiritus diligenter esse fovendum, nisi silvestrem divini iudicii ignem experiri malimus. Atque ut sale spiritus adhibeamus, cujus acrimonia cohibeantur & desiccantur vitiosi humores, unde vermes nascuntur qui nos arrodant. Quod autem parum cohærens videatur, igne ut quis condidiatur, nihil aliud intelligi vult, quam comparandum esse quemque ut ita sit Deo gratus,

*eum præ-
staret mor-
talem mor-
tem subire,*

*quos in ignis
sollicite
et cavendi-
dus*

*præsertim
cum ea ne-
cessario
futuræ.*

*vers. 49,
50.*

*Salis &
ignis com-
paratio in-
de addu-
ta?*

*que affe-
ctus à no-
bis consu-
mendis do-
cet?*

tus, ut cibus bene conditus est esurienti aut vescituro. Vide *Matth. 3. Baptizari igne.*

Hoc vero suis discipulis eo commendat magis, quo illorum opera usurus esset ad alios salicendum; quodque ipsi inconditi & insulsi, deplorata salutis forent & incurabiles: sicut, &c. Quod uis notandum est, qui

aliquo loco sunt. Vide supra. Quamobrem inonet, ut saltem intus apud se habeant: unde foret, ut tubactis & veluti maceratis affectibus, paceminter se culturi essent. *Gal. 5. Fructus spiritus pax est.* Contentiones enim non aliunde provenire quam ab illorum cupiditatibus *Jacob. 4.*

quare discipuli in prunis salicendi.

MATTH. cap. 18. à vers. 10. ad 15.

10 Videte ne contemnatis aliquem ex parvis istis: dico enim vobis, Angelos eorum in caelis per omne tempus intueri faciem Patris mei qui in caelis est.

11 Venit enim filius hominis ut servet quod perierat.

12 Quid vobis videtur? si fuerint alicui homini centum oves, & erraverit una ex iis, nonne relictis ipsis nonaginta novem, profectus in montes, quarit eam quae aberraverat?

13 Quod si acciderit ut inveniat eam, amen dico vobis, gaudet super ea magis quam super illis nonaginta novem quae non aberrarunt.

14 Ita non vult Pater vester qui in caelis est, ut pereat ullus ex parvis istis.

ANALYSIS.

Scandali infirmorum causam efficientem assignat, contemptum; quem revocavit ab adjuncto ministerio Angelorum: quod amplificat à subjecto loco in quo ministrant, in caelis, & effecto, quo vultum Dei intuentur, veluti avide expectantes ut mandata accipiant vindictae, in eos qui infirmos contemnunt; quod effectum amplificat ab adjuncto tempore, quod perpetuo hoc faciunt.

Vers. 11. Aliud argumentum ab adverso, Christum venisse ut perditos servaret, & propterea impium esse perdere, quoad in nobis est ab illo servatos.

Vers. 12, 13, 14. Aliud argumentum est à voluntate Dei, qui non vult ut infirmi pereant; quod illustratur comparatione minoris, cujus proposito habetur *vers. 12, 13.* redditio vero *vers. 14.* voluntatem Dei probat ex delectatione quam inde capit, quam eodem argumento comparationis probat *vers. 13.*

METAPHRASIS.

10. Quid facilius fratrum infirmorum offensivam declinetis, magna & diligens cautio vobis adhibenda erit, ne elati superbia illos tanquam abjectos, & nullius pretii aspernemi. Dico enim vobis quod (non unus Angelus qui infinitis perducendis sufficit) Angeli, illorum ministerio destinati, in caelis assidue Deo Patri eorum caelesti se promptos stilant, cupide ipsius nutum & imperium praestolantes, quando illis mandaturus sit ut eos ulciscantur, qui illos damno aliquo affecerint. Quod si ministerium Angelorum non satis sit ad vos promovendum; moveat quod ego filius hominis hoc consilio in mundum veni, ut oves & electos perditos servarem: ut absurdum & alienum sit oportet, vos (quoad in vobis est) ser-

vatos perdere. Atque ut Patris servandi cura expressam imaginem ob oculos cernendam proponam, aedum, quid vobis videtur, si sint uni alicui centum oves, ex quibus vel una modo se subducens evagabitur, an non relictis 99 ad montes ubi palabunda oberrat profectus, errabundam quarit? Quod si illam invenit, audacter affirmavi eum majori gaudio perfusum iri ex illa una inventa, quam ex nonaginta novem quae nunquam ab ovili & grege depulsa sunt. Cujus res veritas ita clarè perspicua est, ut mihi quarenti quid vobis de hac re videatur, mihi non praeberere assensum non potestis. Eadem profus cura (atque adeo infinite majori) ducitur Pater vester Caelestis, cujus non est voluntas, ut vel unus ex his quos mundus abjectissimos aestimat in aeternum pereat. Quamobrem si nec Angelorum satellitium, nec mea in servando sollicitudo vos à contemptu infirmorum cohibeat, contineat tamen quod Patris mei Caelestis voluntas non fert, ut unus ex minimis pereat. Aut quae non singula per se, omnia conjunctim vos moveant, ne ex his minimum & abjectissimum contemptui habeatis.

12.
13.
14.

P R A X I S .

IN genere de pravus affectibus coercendis cum disseruisset, praecipuum quendam & specialem ad affectum descendit, unde scandala nascuntur: scilicet, contemptum fratrum: quo impellimur, ut illis neglectis & spretis, nobis placere studeamus. Tamen in se contempti sunt, tamen spectandum

Historia de contemptu fratrum summa.

esse satellitium Angelorum, qui illis supprias ferre parati sunt, & eos qui illos lædunt ulcisci. Huc accedit, quod filius hominis ob eam causam in mundum venisse dicitur, ut perditos servaret. Quo magis nobis cavendum, ne servatos perdamus, nisi velimus Christo oblitere & ex diametro repugnare. Quin etiam Patri cœlesti hoc modo nos contrarios esse: qui non minus perditorum salutem curat, quam pastor qui amissam ovem ex centum quærens, & relictis nonaginta novem, illam requirit: & de inventa magis gaudet, quam de nonaginta novem quæ non aberrarunt. Cum igitur eorum salute tanopere gaudeat, graviter illis irascatur oportet, qui illas oves iterum dissipaverint & ab ovili abduxerint. Unde Angeli qui ultionem contra eos deposcunt, qui illos injuria afferent quorum curam susceperunt, Patrem ad eorum petitionem facilem habituri sint.

Cujus summa est, cavendum esse piorum contemptum unde scandala nascuntur, nisi velint gravem Dei vindictam experiri, illos à vita depellendo quos Deus singulari & summa voluntate & conatu ad vitam attraxit.

Cujus *partes* sunt, { Adhorratio.
Rationes quibus illa nititur.

Contemptus cum sit filia superbix, primum danda opera est ut mater perimat ut pereat filia: eoque Christus prius ad humilitatem cohortatus est. Pleraque autem sunt quæ contemptum fratrum & fidelium in nobis excitant; scilicet, quod plerumque afflicti sunt, & in speciem abjecti, quo nomine mundus illos pedibus procerere paratus est; deinde quod zelo Dei & studio pietatis plerumque se ad illa abjiciunt, quæ sordida sunt hominum judicii. Vide exemplum filix Saulis adversus Davidem: quod nullius in nos usus esse possint, 1 Cor. 12. Denique quod nudati prædidiis videantur, quibus vim & injuriam repellant. Vide &c.

Adversus hoc malum charitas medicinam præbet, quod cum amamus non contemnimus: maxime quod Petrus, &c. Adversum hunc contemptum vide 1 Pet. 2. Rom. 12, 10. Phil. 2, 5.

Argumentum ducit ab adjuncto comitatu & stipatione Angelorum, vide Cant. 7, 8. & Psal. 34. Pii igitur habent occultum satellitium, & quod veluti insidiis collocatur, ut ex improvise hostes eorum quos observant opprimant. Vide exemplum Elizæi Esai. 6. hoc ipso quod duas alas ad volandum

illis attribuit Propheta, duas alteras illis attribuit eodem tempore quibus vultus suos obtegant, ne incomprehensibilem fulgorem Dei, quo obruerentur, aspicerent.

Hi intuentur vultum Dei semper, tametsi hic in terris sunt & nobis adsunt, non secus quam oculos herorum observant mancipia, &c. Vide Psal. Reges enim filios si non sine suo satellitio mirant, &c. præstolantes quando dominus eos ad ultionem eorum mittet, qui &c. Sicut enim Angeli petunt à Deo ut proficiantur Aquilonem ad salutem bonorum; sic etiam studio ducuntur puniendi eos qui lædunt pios: vide exemplum vastandæ Sodomæ, quam festinarunt Angeli, ut Loti injurias adversus illos impios ulciscerentur. Si enim fidelis heri sui servus non possit æquis oculis intueri herilis filii injurias; quanto minus, &c.

Caveamus igitur ne istos provocemus; tametsi enim illos non pertimescamus, attamen eorum stipatu, &c. Quis libenter illum irritaverit, qui amicum in oculo habet qui regi à cubiculo sit. Hic etiam requirendum consilium Christi. Quis adversus regem copias ducens Luc. 14, 31. nam quot centena millia Angelus una nocte cedit, vide 2 Reg. Quo etiam pertinet quod ferientem se non agnosceret. Quod proculdubio sapius sit, cum nos illud non animadvertamus: vide Psal. Angelum Domini prosequi impium & illum impellere. Hoc pios omnes animare debet, ut omnia honesta & imperata à Deo efficiant, etsi videantur prædidiis nudati.

Alterum argumentum est ab adversis studiis & conatibus Christi, & eorum qui scandalum præbent; quod si eos perdere conantur, quos ille servatum venit, hi diruere quod ille ædificare, hi interficere quos ille vitæ restituere: non colligere cum Christo dissipatio, non ædificare demolitio si censeatur, quid æstimabitur de iis qui non otiosi tantum opus intuentur, sed etiam utramque manum admovent, ut, &c. Sique perditum non relinquere cum Christo grave sit, quid erit servatum disperdere? Homines mutuum suam salutem non promovere inhumanum est; sed salutem impedire quam Christus provehit Diabolicum & Antechristianum est: maxime cum Christus omnibus nervis in hoc contendat ut perditum servet, eoque Ecclesia divina relicta naturam nostram assumpsit, paupertatem subivit, crucem denique ipsam 1 Cor. 11, 12, 13. & Rom. 14, 15, 20, 21. Cum igitur homines sibi commercium

Verf. 10.
Quid potissimum fratrum contemptum excitet?

quo minus veniendum ob Angelorum presentiam,

Verf. 11.
Cum malorum finis perdere Christum conservare studet.

cium esse cum homine putant, impingunt tamen in Deum ipsum: sicut enim homines impingentes in verbum seu sermonem, in Christum impingunt; sic in membra Christi & infideles, &c. Vnde Christus 9 *Act.* *Quid me persequeris?* Atque sicut prius quod sit in fideles sibi fieri Christus confitetur; sic, &c. Quid igitur opponamus tantis Christi perpeffionibus? An honoris nostri causa ea faciemus quæ scandalum præbent? Atqui gloriam sibi debitam contempsit Christus ut fratrem servaret. Num lucrum ut colligamus? Atqui Christus totius mundi dominus, pauperimam & tenuissimam conditionem delegit, ut eos ab interitu assereret. An ut voluptatibus perfruamur? Atqui Christus gaudium sibi concessit & debito se nudavit, ut, &c.

quid maxime amicum

Nisi igitur nobis permiserimus ut Christum Dei Filium contemptum habeamus, nisi perpeffiones ejus nobis viles & abjectæ sint. cavendum, &c. Sicut enim Iacobus summam fœlicitatem ponit, si quis fratrem errantem reduxerit *Iacob. 5. 18, 19.* sic &c. Vide *Ezech. 33, 20, 21.*

Verf. 14. cum etiam hoc Deus Pater velit.

Aliud argumentum ab adjuncto, scilicet voluntate Patris, qui nolit quemquam perire ex iis parvulis, ejus voluntatem à nobis fieri quotidie precamur, quæ eadem bona, accepta & perfecta est. *Rom. 12, 2.* Angelos sanctos in nos irritare grave est: gravius Christum Angelorum dominum; gravissimum vero cœlestis Patris offensionem subire, qui est Christi caput.

Verf. 12, 13.

Esse autem voluntatis Paternæ servare

hos parvulos, illustrat à pari. Sicut enim è pastoribus aliquis qui idem centum ovium dominus est, si &c. sic Deus Pater mirifice delectatur conversione peccatoris: non enim tantum voluntas Patris est sed summa voluntas ne quis pereat. Quam voluntatem ejus declaravit, cum missis primum servis tandem etiam Filio suo non pepercit. Tametsi enim nullus mortalium sit qui non erravit *Esa. 5, 3.* tamen hanc similitudinem ideo Christus usurpat, ut doceat quanto studio & amore Deus teneatur salutis nostræ; non minus scilicet quam &c. Tametsi hoc loco forte dicatur tanto gravius peccari in perdendo redemptum, quam incorruptum adhuc Adamum de sua integritate dejiciendo; quanto majus est Dei opus in collapsis restituendis, quam in integris creandis. Vide quanto desiderio tenebatur David reducendi perditum filium Absalonis. *2 Sam. 14, 1.* Vide etiam quam chare Iacobus amisum Iosephum & denuo recuperatum complexus est, eumque omnibus fratribus prætulit. Hic igitur quo modo Dei sanctissimam voluntatem æstimamus considerandum est, an leviculas cupiditates illi præferimus nec ne.

Hoc modo proditur etiam hominum improbitas, qui de perdita ove tantum curam agunt, cum de fratre depellendo de via parum solliciti sint. Vide Cishum, qui filium cum servo ad quærendos alinos, &c. Vide Shimei exemplum. Atqui lex quo majorem curam excitaret tuendi fratris, vel bovem proximi errantem reduci vult; & domum suam deduci.

quæ tamen immolent.

M A T T H. cap. 18. à vers. 15, ad 21.

15 Si vero peccaverit in te frater tuus, ito, & argue eum inter te & ipsum solum: si te audierit, lucratus es fratrem tuum.

16 Sin vero te non audierit, assume tecum adhuc unum aut duos: ut ex ore duorum aut trium testium confirmetur res tota.

17 Quod si neglexerit eos audire, dic Ecclesia: quod si Ecclesiam audire neglexerit, sit tibi velut Ethnicus & publicanus quispiam.

18 Amen dico vobis, quæcumque ligaveritis in terra, erunt ligata in cælo: & quæcumque solveritis in terra, erunt soluta in cælo.

19 Rursum dico vobis, si duo ex vobis consenserint in terra, de omni re quam petierint, fiet eis à Patre meo qui in cælis est.

20 Vbi enim sunt duo vel tres coacti in nomine meo, illic sum in medio eorum.

A N A L Y S I S.

Scopus est docere quid faciendum cum scandalum præberet: ubi distinctionem subinnuens privati scandalum, à publico docet scandalum privati

adjunctum esse privatum reprehensionem ejus qui scandalum præbuit. Ad quam reprehensionem seu redargutionem sollicitius faciendam hortatur ab adjuncto præmio, quod sic fratrem lucrari poterit. *Verf. 16.* Reprehensione non acquiescentis aliud

adjunctum proponit, nempe aliam reprehensionem; quæ describitur adjuncto numero, unius aut duorum qui in societatem secundæ reprehensionis adhibendi sunt; quod suo fine arguitur, ut sint pertinaciæ ejus (si in peccato perstiterit) testes apud Ecclesiam.

Vers. 17. Redargutionis repudiatio suo adjuncto describitur, nempe ut ad Ecclesiæ judicium deferatur: cui si obsequium non præstiterit, adjuncta pœna proponitur, ut pro ethnico & publicano habeatur.

Vers. 18. Confirmat pœnam ab Ecclesia impostam efficiente, Deum illam ratam habituram; quod à subiecto loco cœli amplificatur: illustratur autem similitudine ligandi, & pari, perinde in cœlis ratum fore atque in terris; quod etiam suo adverso confirmatur. Quæ omnia testimonio vehementi & iteratæ asserationis confirmantur.

Vers. 19. Illud comparatis minoris confirmatur, judicium quod duo ferent non fore irritum, nedum Ecclesiæ: ubi etiam adjunctum censurarum Ecclesiæ indicat, preces in nomine Christi.

Vers. 20. Cautam assignat firmitatis censuræ Ecclesiasticæ, quia Christus se illis conjungit, qui rite in hac censura incedunt.

METAPHRASIS.

15. **E**xpecta a cautione quam Ecclesiæ cives adhibere debent, ne quamcumque de causa offensionem præbeant: si (quod fieri aliquando necesse est) quis offensam præbendo peccaverit cujus tu conscius es (tametsi in te non admittatur) delinquentem non odis habebis, sed ex fraterna charitate illum privatum inter te & illum peccati convictum admonebis. In quâ admonitione si acquiescit (cujus magna spes est si debite adhibetur) fratrem tuum lucratus eximium opus perfereris. Quod si acquiescere renunciaverit, ab inepto fratrem lucrandi instituto non desistes, sed assumpto uno aut (ad summum) altero (ne fratris famam & existimationem traducas) illum denovo adoreris; quem numerum admonitorum ideo impeto, ut duorum aut trium autoritate commotus cedat, aut si hoc minus præstet aditus minuiatur ad Ecclesiæ graviores censuram, trium aut (minimum) duorum testimonio niti par est. Quod si ne illorum quidem admonitioni aurem præbeat, rem totam ad Ecclesiam defer, per eos qui in Ecclesiâ verum potentiuntur: in Ecclesiam vero simmorigerus sit, cum illo sic te geres, ut non magis in sacris cum illis communices, quam cum ethnico & à Deo profusus alieno; in vita autem consuetudine sic te erga illum habebis, ut Iudæi erga publicanos, genus hominum adeo illis invisum, ut cum illis cibum sumere recusent. Hanc Ecclesiæ censuram (utpote verbis comprehensam) peccator forte tanquam terriculum aliquod superbe contemnet:

sed sancte vobis affirmo, fore ut quemcumque, quocumque de peccato, ex verbi norma vinculis iræ & furoris divini vos constrictos & ligatos pronuntiaveritis hic in terra, eisdem eadem de causa reos in cælo peragi scitote. Quod ut ad terrorem peccaturi in peccato obfirmato dictum à me est, sic ad studium respicientia accedendum, scitote fore ut quemcumque quocumque de peccato (debite & verbo congruenter) in terra absolveritis, illam absolutionem in cælis ratam & gratam haberi. Cujus rei ut certior apud vos fides sit, amplius & majus quoddam dico, quod si vel duo modo ex vobis qui ad Ecclesiam aggregamini, de re quamquam in terris (verbo congruenter) consenserint, eandemque Deo per preces commendaverint, idem illis à Patre meo qui in cælis est perficietur: quanto magis id fiet, cum Ecclesiæ totius judicium & consensus (precibus ad Deum fufis corroboratum) intercesserit. Vbi enim duo aut tres modo mandato & autoritate freti congregati fuerint, ibidem & ego divina virtute mea, vel data respicientia ad gratiam, vel negata ad vindictam & judicium, adsum.

P R A X I S.

Postquam suos Christus ab injuriis, piis præsertim inferendis, deterruisset, ex quibus scandala nascuntur, docet quo modo injuriam patientes se erga eos habeant qui eos lacessunt. Primum igitur docet acceptam injuriam illam inferentj exponendam, quam si agnitam deprecectur non esse ulterius persequendam; illum enim magnum quæstum fecisse qui fratrem lucratur: sin in peccato periter adeundum & conveniendum secundo, atque unum item, & si fieri commode potest, alterum adhibendum, quorum aut autoritate in admonendo pareat, aut testimonio si obstinator sit legitime vincatur. Quod si illis non cedat ad Ecclesiam deferendum: cujus autoritate nisi commoveatur, pro Ethnico & Publicano habendum esse; nec dubitandum quin quam sententiam in pervicaces tulerint in terris, eam Deus in cælis gratam & ratam habuerit. Nec vero totius modo Ecclesiæ ratam fore sententiam, sed duorum etiam & trium illorum quos diximus, non fore irritos & inanes labores aut preces, quæ ad emolliendum aut ad stupore percutiendum peccatoris animum adhibendæ erunt. Quandoquidem Christo inter illos præsentem, ejus præsentia effectus & potentia ubertim conspicua reddetur, peccato-

19.

20.

Historie de adm. nitione fraterna summa.

peccatorem aut revocando ad frugem , aut ejus impietatem ad omnium odium prodendo.

Verf. 11.
Quomodo
nobis gerendum
cum in
fratre la-
ceffiti?

Sicut prius sub uno scandalo contentio- nis de honore omnia scandala complexus est , & adversus omnia dicendi occasionem arripuit ; ita nunc quid faciendum docens cum alius nosmet ipsos laceffit , eadem opera docet quomodo occurrendum & obfistendum est omnibus scandalis , quæ non in nos rantum , sed nobis solum conscis in alios fiunt , vel maxime in Deum. Docet autem non esse vim vi repellendam , unde peccatum peccato accumularetur ; non odium occulto & clandestino in fratres flagrandum , aut fratris contemptum apud nos fovendum ; non denique peccatum quod clam alios admiffum est evulgandum & effutiendum , quæ omnia huic officio contraria sunt. Vide *Levit. 19*. Sed conveniendum fratrem & coarguendum quidem aperre , sed ita tamen ut illud à charitate proficiscatur. Non enim odium alendum & fovendum est , ut dicitur *19, Levit.* Sæpe enim fit ut plerique per nomen obsequii huic præcepto præstandi , omnem stomachum & acerbiter animi sui utramque bilem in fratrem evomant , cum interim Dei gloriam , peccati odium , & fratris salutem inflatis buccis jactant. Nec tamen hinc concludendum , peccatores omnis generis privatim primum commonefaciendos , &c. *1 Tim. 5, 6.* palam peccantes coram omnibus increpa. Vide *2 Gal.* Deinde si conjuratio vel adversus Deum , ut *Deuter. 13, 5, 6, 7.* vel adversum Rempublicam inecat , tametsi id mihi uni dicatur , non tamen hac lege privatim cum eo agere teneor , quod res non unum aliquem , sed , &c.

quod u-
numquem-
que fr-
atrem
delinquen-
tem admo-
nendum
docet ,

Hoc loco notandum singulorum in Ecclesia civium munus esse , ut delinquentem fratrem corripiant : contra quam existimatum sit à nonnullis , qui omnem hanc curam ad ministros & presbyteros devolvunt : vide contra *Heb. 3, 12, 13.* & *Thess. 1, 5, 14.* id confirmatur ab adjuncto vituperio eorum qui se à fratribus admoneri non patiuntur. *4 Hof.* Si asinum aut bovem errantem proximi , necdum fratrem palantem revocare , si proximo à proposito itineris scopo defestenti , viam commonstrare , quanto magis fratri cælesti semita ad inferorum devia depulso errore indicare debemus ? Ecquod membrum corporis invenitur quod alterius membri percutis rationem non habet ?

qui sepe

In hoc officio admonendi confirmat ab

effecto , quod hoc modo contingat fratrem servare , & ab exitio æterno vindicare : quod quanti præmii sit , facile intelligitur ex eo quod gelidam aquam propinans uni ex iis magna mercede compenfabitur. *Matth. 10, 42.* Ex quo facile intelligitur quam alieni à charitate simus , si fratrem periturum verbulo redimere & asserere valentes , ne tantillum quidem illius saluti tribuamus , pro quo Christus non dubitavit mortem obire crudelissimam.

Si quem prætereuntes viatorem , inter latrones de vita periclitantem videntes , periculo non eriperemus , cum illud nullo nostro graviore damno fieri possit ; nemo est qui non hanc feritatem damnaret. Si quis magnificum regis sui palatium , maximis sumptibus exstructum , accensum igne cernens , ignem injectum non restingueret , cum illud paucula aqua illata fieri possit , eum omnes in regem inofficiosum & perfidum judicarent. Cum igitur contempto fratris admonendi officio , cum salutis fraternæ , tum divini honoris abjectam existimationem prodimus ; cum delatum nobis à Deo honorem respicimus ; denique cum singulare testimonium propriæ salutis hoc modo obfignandæ amittimus , meminerimus hujus tam præclari & præstantis officii. Contra vero , quam ulciscetur Christus hanc desertionem , qui corporis vincula , famem , nuditatem minime levatam & recreatam ulciscetur.

Quod si hunc fructum non consequimur , non tamen operam & oleum perdidimus , nec inanis est labor noster *2 Cor. 2, 15, 16.* *Esa. 49, 4, 5.* Sicut enim beneficentia quæ in pauperes collata propter Christum tametsi in alienos usus , puta , gulam , ebrietatem , adulterium transfertur , sua tamen apud Deum mercede non caret ; sic , &c. Nemo est tam ferns qui servo ob irritos aliorum vitio labores stipendium abducit , ne si nullo ad eum commodo redeunte , nonnullo etiam damno afficeretur : quanto minus nostri immemor futurus sit Deus , qui vel hominum pervicaciam novit ad suam gloriam & decus convertere ? Hic igitur certum lucrum est , minime dubium aut suspensum , hæc mercatura quæstuosissima est.

Tametsi vero non acquiescat nec admonitioni pareat , non tamen illius curam abjiciamus , neque pro deplorato aut insanabili habeatur. Sed si tam alte in cœno sui peccati defixus & demersus sit , ut nos illi extrahendo & extricando impares simus , aliorum operam

in sa-
tu-
tur;

cum ea cu-
ra circa
rectore-
m. et :

quom-
vis
non succe-
dit Deo ta-
men accep-
tum ,

quare ejus
cura non
statim abji-
cienda ,

operam

operam addiscamus. Quod cum in alino nostro ex fossa educendo præstare solemus, nondum in fratre hoc multo magis præstandum erit.

sed etiam cum molestia contentinenda.

Nihil igitur nos vel molestia laboris, vel perveritas peccatoris, vel mundi ludibria, qui alioquin *πολυπρόσῳμων*, in hoc negotio omne studium & operam superfluum iudicat, commoveant, quibus ab officio deterreamur, quo & fratris salus procuretur, vel opus nostrum in illo restituendo plenum & expletum sit. Hic igitur laboriosæ charitatis experimentum capere vult Deus; hic etiam voluptatis & studii in proximi salute. Si enim voluptatem in fratrum salute capimus, illa nos facile diutius in hoc officio continebit; ut si minus eum possumus ad Christum manu ducere, in lecto tamen decumbentem advocatis sociis ad Christum bajulemus. Si minus possumus cum solis beneficio perditum invenire, accensa etiam aliunde lucerna eum quæramus.

Verf. 16. Cur Christi alium aut tertium ad fratrem memoriam adhiberi jubet?

Causa autem cur alium vel tertium adhiberi jubet, est ut sive de facti nequitia & iniquitate disceptetur, sive de dolore ob patratum peccatum accipiendum agatur, sive de damni compensatione addubitetur, duorum aut trium testimonio convictus teneatur, totaque res illa plene testata & prolata sit.

Deinde; ut horum præsentiam reveritus pudore perfundatur. Quamdiu etenim cum uno, & eo quidem sæpe læso & offenso rem habeat, subit animum ejus tantum esse in ipsius quam in illius verbis momenti & ponderis, quod verbo affirmatur, verbo itidem negari posse.

Denique, ut hoc modo sciat se ad tribunal Dei & Christi, productis testibus citari, qui adversus illum testimonium dicturi sunt, nisi eorum admonitioni pareat. Sicut enim Principes numerosiorem legationem mittunt, nisi pauciori quod velint assequantur; (ut in Balaaco perspicitur) sic Deus repulsum in unius admonitione passum, plures ad peccatorem mittit, quorum auctoritate fractus cedat.

Compara lectum & suspensum Sacerdotis de lepra iudicium cum hac Christi *ἑρπετοῦ* *ἡμῶν*. Hunc numerum delegit ut cum peccatori parceretur, dum ejus peccata testissima maneat, tum ut veritati plene testificanda abunde satisficeret; nec enim temere fratris fama prostituenda est, nec famæ ejus cum aut salutis suæ aut veritatis testificandæ dispendio consulendum.

Ex tribus autem istis unus diserte notatur qui primus peccatorem admonuit. Quod quidem primo ob id factum fuisse certum est, ut peccatum quam paucissimis innotesceret. Deinde, ut si quod adminiculum superioris colloquii cum posteriore collatio suppeditaret, illud non deperiret. Alter vero vel duo reliqui non sunt temere adhibendi, sed ex iis, quoad fieri queat, deligendi; qui iudicio & persuasionis dono potentissimi sunt. Adde etiam eos deligendos, quorum aliqua est apud peccatorem gratia aut auctoritas. Invenias enim plerofque qui mucronem malint in viscera sua admittere, quam se quibusdam dedere, qui idem certis quibusdam, de quibus melius iudicant, prompte se submitunt.

Quod si se adversus horum etiam admonitionem obfirmaverit, non tamen idcirco aspernanda ejus salus est, aut studium ejus persanandi abjiciendum; sed incepto cursu pergendum, & coram celebriore Ecclesiæ conventu, tanquam comitis centurialibus, (aut tanquam *Parliament or Star Chamber*) citandus & sistendus, ubi augustioris Christi præsentia sensu percussus, peccatum agnoscat & deprecetur. Sic *Numerorum* 5, 15, 16, 17. Dominus ad causæ disceptationem, vult sceminam adulterii (quod illa negat) suspectam, in sanctuario sisti, ut loci reverentia permota, quod res esset confiteretur. Ecclesia autem Dei verum sanctuarium est; cujus singuli cives, ad minimum usque, spirituali sapientia ipsos Salomonis consiliarios superant: qui tamen si externo splendore & comitatu insignes non sunt, tamen gemmis notitiæ divinæ & sanctitatis fulgent magis, quam si deauratis vestibus purpura & coccino induti essent. *Apoc.* 12, 1. Cujus gloria tanta est, ut vel pulverem pedum ejus à Regibus ipsis lingendum esse Propheta prædicet. Cujus quidem cætus, quantumvis in mundo abjecti, quanta gloria sit, ex ipsius ministris & satellitibus, angelis scilicet *1 Cor.* 11. perspicitur.

Hoc loco patet quanto studio salutis perditorum Christus teneret, qui totam Ecclesiam illorum sanandorum & quærendorum curam suscipere vult: non secus quam si toto collegio Chirurgorum & Medicorum coacto, singuli symbolum suum conferrent ad ægroti sanationem, ne tam acrem medicinam & tam violentum remedium sine matra deliberatione adhibeatur. Qui etiam tanto diligentius hoc curabunt, quo intelligunt

Verf. 17. quibus peccator demum Ecclesiæ sistendus;

quod Christi studium in perditos declarat.

membrum suum esse quod corruptum & languidum est.

Huc etiam accedit ejusdem Ecclesie judiciorum facilitas & mansuetudo, quæ in respicientia delinquentium tanquam in plena compensatione acquiescit, neque porro quid nomine pœnæ infligit. Ob eam causam minus ferendi sunt qui hanc tam salubrem medicinam non ferunt, sed omni conatu & nullo ei se opponunt, aut illa non proficiunt.

Quem Ethnici & Publ. irrisi quales Ecclesie non audientes habent?

Εἴτε οἱ ἕσπερ.] Ethnici & Publicani Judæis erant exili, ii quidem inorum corruptela, & vitæ perversitate, saltem ut Judæi sibi persuadebant, qui tributi executionem illegitimam duxerunt, illi vero peregrino & alieno cultu. Et quidem Publicanos legem amplectentes & circumcisione notatos & obsignatos, à sacris arcere cum non possent, aut certe ob eam causam non auderent, quod Cæsari gratos & acceptos esse intelligerent: à reliqua vitæ familiaritate & consuetudine repellabant, utpote à convictu & mensis. *Matth. 9.* Ethnicos autem à sacrorum communicatione & societate abigebant, quibus ne templum quidem ingredi fas erat. *1 Lament. 10.* & *Act. 21, 28.*

Apertissime igitur hæc Christus conjunxit, ut tum à sacris tum à consuetudinis familiaritate amorionem indicaret. Nec enim sufficisset dixisse, habendum esse pro Ethnico, quia cum illis convivere & eadem cum illis mensa uti fas erat *Levit. 4.* nec satis fuisset eum publicani loco habendum denunciare, quia illis sacrorum copia permessa est. *Luc. 18.* Sed utrumque conjunxit, ut plenam & justam divulsionem notaret.

hinc mali hujus quantà perversitas?

Hic igitur reputanda est mali hujus perversitas, quod Dominus tam gravi pœna mulctat, tamen ex levissima forte offensa narium sit & profluxit, rebellio enim est tanquam idolum aut præstigiū. Perinde ac si quis alium ex filiis suis è numero fratrum expungeret, illique mensam aut inter servos aut potius inter mendicos, qui foris fragmenta captant, attribueret. Perinde etiam ac si illi mandaret ne se patri post videndum præbeat. Tanquam lepra infectus ex urbe ejicitur, ut tanquam Nebuchadnezzarus ex palatio Ecclesie exturbatus, herba cum bestiis agri vesceretur, & rore nocturno perplueretur & irrigaretur, promisso capillitio & unguibus fœde prominentibus. Tametsi hæc conditio magis truculenta est non ex palatio terrestri, sed ex cœlesti exturbari, non ad bestias, sed ad inferorum & immundorum

spirituum consortium relegari: unde *Apost. 1 Cor. 5.* & *1 Tim. 1.* *satane traditionem* appellat. Cum enim totus mundus in alterutrum aut Dei aut Diaboli ditionem & dominatum cedat; qui ex Ecclesia ubi Christus dominatur ejicitur, is in Diaboli veluti regnum & imperium transit, & ex cive cœlorum inferorum incolam redditur.

Hujus vero tã { Dei gloriam } severæ sententia { Hominum salutem } respicit.

Ad Dei gloriam spectat, ut intelligatur domum Dei non esse caveam immundorum volucrum, aut porcorum haram; sed esse civitatem sanctam per quam Cananus non transeat, esse sedem & domicilium justitiae sanctum, Dei templum non speluncam latronum, non lupanar aut fornicem, sed locum ubi virginalis castitas colitur: vide *Psal. 102.* curam & sollicitudinem quam David pollicitus est se in familia sua infuturum adhibiturum. Deinde vero etiam in regno, ex quo omnes improbos exscindere constituit, hoc nomine quod Dei amicus sit, principes sibi lectissimos quosque & cultissimos viros delegit, qui ejus honori inserviant: vide *Daniel 1.* sordidos & rejuculos non admittit; quanto magis: quod cum non præstatur, videmus *Pontificios* hoc nomine ab Ecclesia abhorre, videmus alios qui se ab Ecclesia subducunt. Si enim vere potuissent Pharisei dixisse, amicus est peccatorum & publicanorum, habuissent quod doctrinam Christi suspectam illis reddere potuerit; contra vero peccata in Evangelio admissa, & ab eodem justis punitionibus expiata, nullam infamiam notam Ecclesie iniurunt.

Salus hominum consideratur vel in

Ejiciendo.

Reliqua Ecclesia.

Et quidem in ejiciendo ut pudeat, & pudore persulfus in viam redeat. Quamdiu enim quis commercia cum illo consuevit; quamdiu ad sacramentorum usum admittitur, utur prophanus & fœdus, sua tamen fœditate non commovetur; aut enim se non peccasse putabit, aut peccatum leviculum esse, nec magnopere defendendum, cum alios videat à se minime alienos. Quamdiu enim meretrici licebit matronarum consuetudine perfrui, sua illi scortatio nullum pudorem injicit; sed cum omnes honestiores matronæ ejus consortium desectunt, tum denum, &c. Quamdiu furi licebit libere inter honestos & probos versari, eodem foro & civitatis jure uti, nullo furti sui pudore ducitur; sed, &c.

que pœna ad Dei gloriam ita infligenda?

Et ad ejicendum majorem pudorem,

et ne ma-
lum in Ec-
clesia pro-
pigetur :

In reliqua Ecclesia spectatur ne lues & infectio longius serpat, & tanquam gangraena totum corpus Ecclesiae perimat. Unde & hic aliqua ex parte locum habet, praestare ut potius manca & clauda sit Ecclesia, quam ut tota pereat. Et sicut morbo pestis laborantes ex nostro commercio submovent, & extra urbem collocant, & non tantum à sanis, sed ab aliis aegrotis separant : sic qui hac peste infecti sunt. Sicut igitur pestem declinamus, sic, &c. Quamobrem ut olim tangentes immundum sui cadaver, seu, &c. immundi erant, sic qui cum excommunicato communicat, immundus ilico constituitur.

Parum fermenti totam massam, &c. 1. Cor. 5.

quomodo
ab Ecclesia
abscinditur
qui tamen
eius mem-
brum ?

Sed *querat* hic aliquis, quomodo sathanæ traditur aut ab Ecclesia abscinditur, qui vere germanum Ecclesiae membrum sit, tamen si morbo gravi & periculoso confectum, quandoquidem hac ipsa excommunicatione ejus tanquam Pharmaco utatur, ad sanandum eum qui pertinaciam suam prodiderit : neque fieri potest ut semel Christo insitus, unquam ab illo excidat. Huc quoque accedit quod *2 Thess. 13, 14, 15.* Hoc tamen viderur ad suspensionis censuram spectare, non autem excommunicationis.

Respondeo, hanc sathanæ deditioem & ab Ecclesia refectionem, occultam quandam & implicitam conditionem continere, nisi respiciat. Non igitur penitus à corpore hoc gladio amputatur, sed quoad certas quasdam communicandi rationes, per sacramenta & familiarem consuetudinem. Alioqui enim admonitione cum singulis communicare fas est, perinde ac si quis sectione utens aliquid caruncula & cutis, cui membrum adheret, infectum relinqueret, quorum adminiculo post eum membri putredo admittitur cum reliquo corpore denuo coalescat. Aut si vir uxorem seortantem à lecto & mensa separans, & ad tuguriolum aliquod relegans, ubi parce & tenuiter victum ad tempus toleraret, post illam ad frugem redeuntem denuo ad se acciperet : vide *Hess.* vide eundem locum.

Verf. 18.
Ecclesie
sententia
ut Christi
ipsa nata
futura,

Argumentum ducit ab efficiente, quo sententiam Ecclesiae in specie contemptam, & superbis hominibus ridiculam, graviter pertinenscendam esse docet. Peccator enim perinde excipiet se non multum morari hominum iudicium : Dei unius esse sententiam condemnationis pronuntiare, Deum esse propitium : atque ob eam rationem, quamdiu igitur Deus nihil constituerit, non ad-

modum se laborare quid homines dicant. Christus hanc orationem praeripit, & hoc modo retundit, tam esse efficax quod Ecclesia fecerit, quam si ipse idem fecisset; imo ipsum in iudicio & pro tribunali in Ecclesia sedere, & sententias ipsas ferre, ne Ecclesiae sententiam contemendam ducant, nisi Dei etiam iudicium contemtui habere eis adlubescat : Deum enim ratum habere in caelis quod in terra ab Ecclesia statutum fuerit; portam caeli ei oclusam iri, cui illa Ecclesia ostium & valvas obturaverit; rem sacramenti illis substractam iri, cui Ecclesiae sacramentum negaverit; eum & sui ipsius & angelorum communionem aversum, ab eo quocum Ecclesia se confociandam non duxerit; eum sathanæ traditurum regendum, subigendum & torquendum, demum quem Ecclesia sathanæ tradiderit. Has igitur chordas & funiculos à Deo ipso contextos, fortiores esse quam ut disrumpantur, nodum ab eo adductum non posse solvi, neque referari quod ab illo obseratum est. Quamobrem intelligere oportere peccatores & contumaces, sibi rem esse cum Deo non cum hominibus, ne se tanquam per araneorum telam excommunicationis sententiam pererrare posse putent. Hujus rei veritatem si attendamus, facile fuerit deprehendere, &c. Circumferentes enim oculos perspicimus hac Ecclesiae censura tam gravi aut peccatorem emendari, aut praecipitem ruere in omne malum, donec in profundum iræ divinae lapsus formidabile Dei iudicium experitur; ut non sit difficile videre eum sathanæ nexibus & laqueis impeditum ita teneri, ut inde se extricare & expedire non possit. Illud apparet in Alexandro, qui eiectus ab Ecclesia, non ita multo post eo impietatis processit, ut contra eum Apostolus aeternam damnationem imprecari non dubitaverit. *2 Tim. 14, 14.*

quare ea
magis ex-
tinet cen-
suræ,

Si enim Dei iudicium ante tanquam tineam paulatim estabatur, & virorem depascibat; cum ea immissa deserviores fiant :
certe post fulmen hoc divini per Ecclesiam iudicii tanquam leo vorabit. Cum enim neque salutare venti eum perspirent, cum rore aut pluvia caelesti non perpluatur, cum contra ignem, sulphurem, praeteres caelitus in eum dimittat, cum Dominus bruchos, locustas, melolanthas, cum eruginem & uredinem immittat, quibus quicquid in eo viride est depascitur; nihil praeter summam ruinam expectandum. Gladius enim hic penetrantior est ancipiti gladio; & si corpus non attingit,

tingit , intimos tamen animi recessus penetrat & pungit , & incredibiles , aut exæritatis , aut cruciatus , aut utriusque plagas imponit . Eoque hoc à Deo severius executioni mandatur , quo ab hominibus , & à magistratu omnia illa quæ Ecclesia censenda & castiganda ducit , contemuntur . Meminerimus igitur horrendum esse in manus Dei viventis incidere . Pœnitentibus quidem & peccata sua agnoscentibus verum est quod David confirmat , melius & præstabilius esse in manus Dei quam hominum incidere .

Verf. 19, Priorem sententiam confirmat argumēto minoris : quod ne duorum quidem aut trium in re sancta & ad gloriam Christi spectante consentiens iudicium vanum & irritum futurum sit , sed illis prout à Deo postularunt cadet , nedum Ecclesiæ iudicium ne non ratum & Deo gratum futurum sit , dubitari oportere . Cujus quidem effectiois causam assignat , suam inter illos præsentiam gratiosam , unde non tam suam quam ipsius esse iudicium intelligant , eoque ipso non defuturam potentiam , qua quod iudicatum est executioni mandetur . Vide 8 *Ecll.* 3 , 4 . Si enim principis verbum tam potens est , &c .

quod ad eius confirmationem adhibetur ;

Hæc itaque non tantum ad terrorem peccatorum , sed & ad confirmationem Ecclesiæ dicuntur , quæ sua paupertate & peccantium nonnunquam splendore & magnificentia animo concidit : jubet igitur ut non perterrescant , sed oculos a sua tenuitate subducentes , eos in Christum defigant , cuius splendor & potentia infinite omnem maximorum Cesarum apparatus superat . Qui-

bus Ecclesia freta non dubitavit cum ipsis regibus & imperatoribus congregari . Hæc admirabilis potentia declarata est in iudicio quod Petrus *Actor.* 5 . edidit . Quod cum totam Ecclesiam præsentis periculo interfectionis exponere posse videbatur , contrarium prorsus effectum , admirabili Dei providentia , sortitum est , ut vel extraneis ab Ecclesia metum injecerit , & ad Ecclesiæ reverentiam & observantiam adegerit ; una autem eademque opera stimulum duobus & tribus illis addit , quo ad laborem illum subeundum & sustinendum incitentur .

Notandum autem hoc loco requiri in iis Ecclesiæ iudiciis ut res & Christi nomine suscipiatur , non affectu aliquo privato explendo , & precibus illi commendetur , uti velit peccatorum aut misereri , aut in eos contumaces & rebelles ea iudiciorum tormenta torquere , quæ Ecclesiæ sanctos conatus & disciplinæ suæ virtutem & efficacitatem comprobare queant .

Ex iis etiam omnibus illud emanat , non esse viuis , ne Petri quidem , sententiam & fulmen excommunicationis vibrare ; à duobus enim & tribus ad unum redire , regredi non progredi esset , & à supremo foro ad inferius descendere , & ab Ecclesia in qua delictum admissum est , ad alium qui procul remotus est & ad illam Ecclesiam non aggregatur traduci . Vult enim Dominus ut ab eodem ipso corpore sectio vel ejectio fiat , ut quod interiore proprii membri sensu ducitur , quam is qui illius Ecclesiæ in comunione non sit .

MA T T H. cap. 18. à vers. 21, ad finem Capitis.

21 Tunc audiens eum Petrus, dixit; Domine quoties peccabit in me frater meus, & remittam ei? an usque septies?

22 Dicit ei IESVS; non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies.

23 Propterea simile est regnum cælorum regi, qui voluit conferre rationem cum servis suis.

24 Et quum cœpisset conferre, oblatuſ est ei quidam debitor decies mille talentorum.

25 Quum autem is non posset hæc reddere, iussit eum Dominus ejus venundari, & uxorem ejus, & liberos, & omnia qua habebat, & reddi debitum.

26 Procidens ergo servus ille adorabat eum, dicens; Domine, cohibe iram adversum me, & omnia tibi reddam.

27 Commotus autem intima commiseratione Dominus servi illius, dimisit eum, & mutuum remisit ei.

28 Egressus vero servus ille invenit unum ex conservis suis, qui debebat ei centum denarios: & prehensum eum suffocabat, dicens; Redde quod debes.

29 *Procidens ergo conseruus ejus ad ejus pedes, precabatur eum, dicens; Cohibe iram adversum me, & omnia reddam tibi.*

30 *Ille vero noluit: sed abiens conjecit eum in carcerem, quousque redderet debitum.*

31 *Quum autem vidissent conserui ejus quae facta fuerant, doluerunt vehementer, & quum venissent, declararunt domino suo omnia quae facta fuerant.*

32 *Tunc eo advocato dominus ipsius dixit ei; Serve male, totum debitum illud remisisti tibi, quia precatus es me:*

33 *Nonne oportuit & te misereri conserui tui, ut & ego tui misertus sum?*

34 *Et iratus dominus ejus tradidit eum tortoribus, usque quo redderet id omne quod sibi debebatur.*

35 *Ita & pater ille meus caelestis faciet vobis, nisi remiseritis suo quisque fratri ex cordibus vestris, lapsus eorum.*

A N A L Y S I S.

Effectum orationis Christi, de admonitione fratris qui te offenderit, est quaestio; qua tuo efficiente describitur, Petro, & subiecta materia, quoties condonabit fratri in se peccanti; item alia quaestio, an septies condonandus sit frater.

Vers. 22. Quaestio effectum, Christi responsum; quod describitur adjuncto numero 70. amplificatur comparatione minoris, non septies modo, sed septuagies septies.

Vers. 23. Illud confirmatur parabola, qua summam comprehenditur *vers. 23.* & vim habet argumenti majoris, cujus proposito habetur copiose *vers. 24, 25, 26, 27, 28,* usque ad 35. redditio vero *vers. 35.* Hic igitur consideratur primum parabola in qua propositio comprehenditur.

Vers. 24, &c. Summa propositionis huc redit, Regem servo 10000. talentis obarato, & penitus exhausto, ut ne teruntio quidem solvendo par fuerit, totum ex ea mera gratia quod simplex illud petiti remississe; sed post oratum illum perpetuo carceri adjudicasse, quia à conseruo centum denariis illi obarato, nec quod solveret habente, debitum feverissime exegit.

Vers. 35. Redditio est, Deum Patrem, tanquam Regem à nobis, tanquam servis, exactissime omnium peccatorum vindictam exacturum; nisi fratribus tanquam conseruis, debita quibus nobis obnoxii sunt condonaverimus.

M E T A P H R A S I S.

21. **H**is dictis Petrus ad eum accedens, dixit; *Domine, agnosco ex sermone tuo incumbere mihi ut peccanti in me fratri & respicienti prompte & gratuito condonem: sed illud quaro, quoties illi me eisdem aut aliis injuriis laceffenti condonandum sit: fac illum septies irritare me, an putas vel ad septimam usque vicem illi noxam toties iteratam gratuito remittendam? De ampliore enim in fratrem indulgentia quaestionem movere indignum foret. Ad quem Iesus: Non dico septies tantum illi veniam deprecanti condona, sed toties quoties in te peccans poenitudine ducetur. Quod*
- 22.
- 23.

quo & clarius intelligatur, & firmitus memoria retineatur, perinde (quod ad hanc rem quam quavis attinet) sit in Ecclesia Dei, ubi regnum caelorum altero seculo consummandum inchoatur, ac si Rex aliquis terrenus cum servis, quibus rei familiaris curam demandavit, rationem iniret. Initio jam factio adductus est ad eum servus, qui domino suo Regi in 10000. talentis obaratus erat. Hic cum solvendo non esset, jussit dominus, ut omnia bona ejus prosciberentur, usque eo ut cum uxor et liberi venales proponerentur, ut (quoad daretur) domini damno satisficeret. Quo edicto percussus & perterritus servus, ad Domini pedes advolutus, supplex suam petitionem in hunc modum instituit, Domine mi, posita iram diem solutionis mihi, quaso, ampliato, & totum hoc as dissolvam. Illius servi dominus commiseratione in intimis visceribus permotus, servo totum as quod contraxerat, remittens, illum libere dimisit. Servus autem ille, simul ac pedem ex Regis aula extulisset, cum adhuc beneficii accepti recens memoria vigeret, in quendam ex conseruis incidit, qui illi aurcos circiter decem debebat, quem collo prehensum parum absiit ut praefocaret. Hunc alloquutus, dixit; quod debes de vestigio mihi redde. Conservus vero (ut ille prius ad verbi) ad pedes advolutus, illum eisdem etiam verbis (quibus ille h. rum) affatur est; ira posita diem solutionis mihi ampliato, & totum hoc as dissolvam. Quod facere penitus abnuvit. Contra vero discedens in carcerem eum conjecit, ibi per mansurum quoad debuit penitus dissolveret. Qua omnia cum conserui intellexissent, gravi dolore compuncti, rem omnem ut gesta est ad herum retulerunt. Tunc dominus servo ad se accersito dixit; serve nequam, omne illud tuum quantumvis immensum debitum remisisti

24.

25.

26.

27.

28.

29.

30.

31.

32.

33. remissi tibi, postquam supplex ut tibi parcerem
rogasti? Non te decuit commiseratione in con-
servum duci, ut & ego commiseratione in te
34. commotus sum? Quamobrem Dominus ejus
ira percussus, nequam servum Tortorum in po-
testatem tradidit: ab illis indefinenter tor-
quendum & cruciandum, quoad totum as
35. quod contraxerat dissolveret. Isto prorsum
modo, Pater meus cælestis, Rex Regum &
dominus dominantium, vobis facturus est, nisi
sine exceptione, ex intimis animi praeordiis,
offensas quot illa cunqve & quantacunqve
sint, non tantum conseruo, sed quod majus est,
fratri, qui eodem terrestri patre Adamo &
cælesti Deo oriundus est, remiseritis.

P R A X I S.

Historiæ de
condonatio-
ne fratrum
delictorum
sionna.

Avdita hac Christi adhortatione, non
esse malum malo rependendum, sed
fratris salutem & resipiscendum studiose
procurandam; cum Petrus intelligeret hoc
officium depravatæ naturæ invisum ita no-
bis incumbere, ut illo neglecto neque Chri-
stiani hominis existimationem, neque futu-
ræ vitæ spem tueri possimus, proximum e-
rat ut quousque & quam minimum opera
& assiduitatis in componendum esset, Christus
staueret. Tamen vero videatur rem totam
ad Christi arbitrium & voluntatem referre,
tamen cancellum quali quendam Christo
præstituit, quo illum veluti cingat & cir-
cumscribat. Non secus quam si cupere se
declararet, quam rarissime hanc erga fra-
trem humanitatem præstare; sed si minus
daretur, rarius illi condonare, aut certe non
par esse ut hæc condonatio & indulgentia
in fratrem septenarium numerum excederet.
Hinc Christus cum respondisset septua-
gies septies, id est, quoties in se offensum
foret remittendum peccatum esse, ejus rei
in speciem absurdæ, summam aequitatem
docet, quandoquidem nobis infinite in
Deum peccantibus Deus benigne condo-
nat. Tamen autem regni cælestis mysteria
non sunt ad rationis humanæ normam &
tribunal exigenda; tamen hujus doctrinæ
lucem vel ab hominum judicio aliquam pec-
ti posse, tantaque æquitate niti, ut qui illi
non pareat, meritisimè ad extrema quæque
perferenda adjudicetur.

Est enim, inquit, &c. Cujus summa est,
homines non aliter misericordiam à Deo
consequi posse de omnibus ab illis admissis
peccatis condonandis, nisi ipsi in fratres de-
linquentes faciles & exorabiles se præstiterint.

Cujus par- { Petri quæstio.
tes sunt, } Christi responsio.

In Petri quæstione est quiddam laude di-
gnum, quod in re carni exosa & ingrata
quæstionem movet, & de voluntate Dei cer-
tior fieri cupit. Nam impii homines ejus rei
quam molestam & gravem illis fore sen-
tiunt, omnem mentionem respuunt & aver-
santur. *Psal. 16. ורוש בל*. Hinc est quod
quidam Evangelii & promissorum Dei assi-
duam promulgationem, sepulta legis men-
tione, estagitant. Hinc in idolatras inveli-
ministrum aequissime ferunt, in Evangeli-
corum vero corruptos mores acrem insec-
tationem inviti audiunt. Hinc est ut hic
ufuras, quibus frater ejus infamis est, repre-
hendi a vide exoptet, qui suam ambitionem
ne vellicari quidem patitur. Alter proximi
avaritiam traduci libenter, suam profusio-
nem aut luxuriam exagitari invite fert. De-
nique huc refertur quod ab *Hof.* dicitur de E-
phraïmo cap. 10, 11. eum *trituare amare*, id
est, ea officia & obsequia sequi, quæ conjun-
cta commoda aut delectationem habent.

Non caret autem reprehensione, quod
septenarii numeri appositione quodammodo
ipse sibi respondens, Christo præjudicium
asserere voluerit, ne illum numerum transi-
liret, & judicis & præceptoris officium à
Christo, ad se aliquouque transferret. Per-
inde enim est ac si discipulus præceptoris
consilium expetens, de delectu habendo in
his libris qui illi apti forent, exciperet tamen
certos quosdam libros quibus ediscendis se
exercere nolit: aut si quis judicis sententiæ
se submitteret, modo, &c. Hic igitur ad par-
vulorum submissionem & humilitatem re-
vocandi sumus, ut nos Deo totos sine excep-
tione tradamus, ut animum quoad fieri
possit, tanquam abrafam tabulam fistamus,
ut quicquid illi libitum sit, nobis inscribat,
ut discipuli ad ejus pedes docendos & edu-
candos abjiciamus. Denique ut non tantum
ad trituram, sed ad arationem, novationem,
ad æquationem, denique ad omnia quæ-
cumque nobis præcepta sunt parati simus.
Hujus autem obsequii exemplum est *Exod.*
19, 8. *At. 10, 33.*

Quam autem longe à scopo, qui infini-
tum pæne numerum in septenarium contra-
xit, aberravit? Natura quidem depravata &
corrupta penitus secus hic pronunciasset, &
vim vi pellendam duxisset; sed & hæc nostra
reficta & reformata, olet etiam suam origi-
nem. Quamobrem videmus quam ab erro-

Verf. 21.
Petri peti-
tio infor-
mationis
laudabili,

non tamen
quod mo-
dum præfi-
gat,

in eo quam
longe aber-
rit?

ris periculo non absit, si vel piis hominibus harum rerum iudicium permittat. Quod si in officiis in proximum præstandis tam vitiose sentiant & toto cælo aberrant, quanto magis in cultu divino excogitando errare & decipi illos necesse est. Hic etiam denuo videmus quam abhorrens esset à veritate Christum (*Matth. 16.*) hanc potestatem Petro concessisse, ut leges in Ecclesia concederet, cum &c.

In Christi respon- s Doctrina.
so consideratur, { Doctrinæ confirmatio.

Verf. 22.
Cui Christi-
fusus frater
de iniquenti
semper con-
donandus
est, hanc let;

Doctrina est, toties condonandum fratri, quoties ille peccaverit. Tamen enim numerum certum præstituit, quo non tantum ad numerum septenarium alludere, & illi etiam quodam modo illudere voluit; item ad quaternarium; tamen eo incertum & infinitum notare voluit; coque *Luc. 17, 17.* docet sexies in die illi condonandum esse. Vide *Matth. 6, 14, 15. Marc. 11, 25.* Tamen enim universalis particula non apponitur, eam tamen intelligi necesse est, nisi forte nos salvos fore speramus non remissis omnibus peccatis, quæ in Deum admisimus. Quin etiam particula universalis apud Salomonem *Proverb. 10, 12.* artextitur, charitas seu dilectio omne scelus operit. Vbi hanc doctrinam illustrat similitudine ampli straguli aut vasis. Quamobrem Christiani iuge & perenne jubilæum Deo agitare debent, nexus solvendo, & noxas dimittendo.

Verf. 23.
&c.
si Deus no-
bis infinite
condonatur:

Ad hujus doctrinæ confirmationem, argumento utitur a comparatione majorum: Deum nobis gravissima scelera, eaque numero infinita condonare, nos igitur pauciora quædam delicta hominibus remittere non gravari debere: Deum infinite nobis superiorem & majestate & sanctitate, infinitas illi à nobis illatas injurias præterire; quid ni condonamus & nos igitur levicular, quæ in nos committi possunt, offensas æqualibus nostris & fratribus, qui & eadem nobiscum infirmitate laborant, & ad eundem regni honorem vocantur. Cum enim ille à nobis homuncionibus tantam majestatem violentibus vindictam non postulat, indignus est nos tam furenter in socios nostros exardescere, ob tantillam & tam angustam violatam existimationem nostram.

quod inæ-
qualitate
debetorum
commissum
ostenditur;

Horum prius illustratur similitudine, ubi inæqualitas debiti centum denariorum, & decem mille talentorum (talentum valet 600 coronatos) collatione indicatur & ad umbratur. Gravissima enim quæ in fratrem

& atrocissima injuria, cum levissima in Deum offensa composita rationem denarii ad talentum habet; & numerus peccatorum quibus Deum læsissimus, cum delictorum numero quibus fratrem lædimus, unius ad centum locum obtinet. Quanquam infinite major est inæqualitas. Sed hoc modo certo numero & summa rem præsentavit expressius. Nam ut cautissime in Deum ipse ambules, & in te frater contumeliosissime se gerat, tamen hæc proportio manebit semper. Hac igitur ratione non tantum hujus doctrinæ æquitatem docet; sed docet compendiosissimam ad quæstum viam. Quis enim denarium non distrahert ut talentum lucretur? Quis est qui pondus auri pro ære non commutaret? Colonus ut centuplum accipiat tantum non dubitat: nos ut non modo trecentuplum, sed etiam ut pro avenis triticum accipiamus hoc non faciemus? Quoties igitur frater in nos peccaverit, ilico reputemus rem faciendi eximiam oportunitatem nobis offerri: toties mellis magnæ colligendæ copiam fieri, scilicet 600000 coronatos pro 10.

Posterior inæqualitas indicatur proportionem domini ad servum, & servi ad conservum. Dominus enim servilis conditionis sensum inducere non facile potest. Servus autem qui in servum durior est, cum debet propriæ abjectionis & afflictionis sensu in alterum ejusdem fortis participem clementior esse, se ab omni humanitate alienum esse declarat. Hinc Iudæi qui servi olim fuerant jubentur meminisse prioris conditionis, e jusque recordatione ad mansuetudinem formari. Hinc etiam dicitur in Proverbiis Salomonis, pauperem alium pauperem expilantem instar cujusdam illuvionis esse, &c. *Proverb. 23, 3.*

Et propor-
tione domi-
ni ad ser-
vum &
centi 4

Huc accedit quod servum illius domini crudeliter tractat, à quo tantam munificentiam expertus erat, ut si minus conservi sui causa aliquam erga eum humanitatem exhibere voluerit, domini tamen id causa fecisse debebat. Huc refertur quod in fine dicitur, eum esse fratrem, eodem patre natum. Quo spectat quod non tantum illi supplici condonare noluit, sed ne diem quidem proferre aut prorogare.

Alterum argumentum est ab adjuncta Verf. 34,
pœna, in eum irroganda qui misericordiam non præstiterit; quæ similitudine servi retracti, & revocati, & in carcerem conjecti, unde nunquam exiturus sit, priusquam ultimum
35.
Quam ab-
jurdum
non velle
condonare
num-

quibus mal-
tare remissa?

nummum persolverit, illustratur. Sic Christus *Matth. 6. Iacob. 2, 13.* Quam vero hoc infulse sit, ut pauculorum denariorum recuperandorum aviditate, infinito ære obratissimus. Quam hæc via expedita est qua quis fide concidit, & foro Christiano concedat. Tamen si enim nulli nexus & obligationes nobis in mentem veniunt, tamen lex Dei nos magis constrictos tenet, quam qui artissimis & accuratissimis vinculis tenentur. Tamen si nullus nobis apparitor appareat, tamen Deus vel è proprio sinu listorem educat, qui te coram tribunali sistat, & veluti obtorto collo ad severissimum Dei forum *ὃ ἀκατάλογον κατήλων* te trahat.

Cavendum vero ne singulas circumstantias quare à Deo
curiose comparemus, tanquam nobis aliquid ut condone-
suppeteret, quo vel turantium solvendo tim-
mus (ex eo quod dicitur, quod servus iste
uxores & liberos habeat, quibus creditor
satisfaceret) aut prorogato solutionis tempo-
re nos posse ære nos expedire: potius sic pro-
ponitur, ut intelligamus Deum plus largiri
quam nos expetere possumus, aut opinari nos
consecuturos, aut si Deus remissa semel pec-
cata revocaret. Poterit fortasse locum ha-
bere, quod servis reliquis istam inhumanita-
tem indignantibus, & de ea apud herum que-
rentibus commemoratur; quo piorum de hac
indignitate apud Deum querela significetur.

IOAN. cap. 7. à vers. 2, ad 11.

2 Prope autem erat festum Iudæorum Scenopegia.

3 Dixerunt igitur ad eum fratres ejus; Digredere hinc, & vade in Iudæam, ut tui quoque discipuli spectent opera tua quæ facis.

4 Nemo enim occulte facit aliquid, & querit ipse celebris esse: si hæc facis, manifesta te ipsum mundo.

5 Nam ne fratres quidem ejus credebant in eum.

6 Dicit ergo eis IESVS; Præstitutum illud tempus meum nondum adest: præstitutum autem illud tempus vestrum semper est paratum.

7 Non potest mundus vos odisse: me autem odit, quoniam ego testor de eo, opera ejus mala esse.

8 Vos ascendite ad hos dies festos: ego nondum adscendo ad festum, quia præstitutum illud meum tempus nondum expletum est.

9 Hæc autem quam eis dixisset, mansit in Galilæa.

10 Vi ascenderunt autem fratres ejus, tunc & ipse ascendit ad festum, non manifeste, sed velut occulte.

A N A L Y S I S.

Describuntur gesta, quæ exponuntur ab adjuncto tempore, cum festum tabernaculorum appropinquaret; quod festum suo subjecto describitur, nempe Iudæorum.

Vers. 3. Hujus propinquitatis adjunctum est, adhortatio cognatorum Christi, ut in Iudæam concederet; quæ suo fine arguitur, ut videant opera quæ facit.

Vers. 4. Ab adverso probat, quia clam non fieri æquum est tam præclara opera; quod etiam à fine amplificatur, quem Christus sibi proponit ut innotescat.

Vers. 5. Hujus adhortationis causa assignatur, cognatorum suorum infidelitas, qua ratione tanquam comparatione majoris docet, non mirum esse si alii fidem Christo derogabant.

Vers. 6. Christus renuit illis obsequi ab adjuncto tempore suo, quod non tum advenerat; quod illustratur diverso, quamvis eorum tempus temper sitis commodum esse.

Vers. 7. Deinde causam hujus diversitatis in tempore assignat, odium mundi in se, non item in

illos: causam porro reddit odii in se, quia mala eorum opera coarguit.

Vers. 8. Aliud effectum illius adhortationis per Christi fratres, nempe mutua Christi cohortatio ut illi ascenderent: una cum causæ repetitione cur non ascendant.

Vers. 9. Effectum reiecti consilii cognatorum est, quod remansit in Galilæa.

Vers. 10. Quæ per mansio suo adjuncto temporis declaratur, nempe quoad cognati ejus ascendissent Hierosolimam versus: post describitur Christi effectum, nempe ascensus Hierosolimam; qui suo adjuncto declaratur, nempe occulte: quod adjuncto suo converso negatione illustratur, nempe non aperte: ubi præcipua causa recusationis suæ ad cognatos factæ colligitur, nempe quod voluit silentio per Galilæam transire.

M E T A P H R A S I S.

Cum jam appropinquaret ex tribus illis Iudæorum angustissimis festis (in quibus singuli mares, qui per ætatem commode possint, se coram Deo sifterent) festum illud in quo taberna-

3. *bernacula figebant, Christi consobrini accedentes illi dicunt: transi hinc, & Iudæam ad festum celebrandum te recipere: ut discipuli tui, qui se tibi in doctrinam tradiderunt; visis tuis, quæ edis operibus, amplius in professione sua confirmetur. Nemo enim est tam iners, qui*
4. *id agens ut clarus evadat, præclara sua facinora clam agat. Quamobrem si opera tua ejus generis sunt, ut tu illa esse præ te fers, te ipsum omnibus sine exceptione etiam insensissimis hostibus tuis patefac. Quæ consobrinorum Christi oratio, ne cuiquam propter procacitatem & insolentiam incredibilis videatur, sciendum est, ne illos quidem ipsos, qui propius adnoti & admissi sunt ad operum suorum inspectionem, Christo credidisse, quo minus mirum sit si alii fidem illi derogarint. Ad quos*
6. *Iesus: non est mihi adhuc opportunum in Iudæam transire. Quaritis fortasse quid sit quod non auge mihi ut vobis opportunum sit: Responsum in promptu est, vobis præmissæ omni tempore sine defectu transire integrum esse, mihi non item. Pergitis quarere unde hoc discrimen; respondeo, vos in mundo improbi odisse nequeunt, qui nondum ab illis discreti & dissociati estis; me vero mortali odio prosequuntur: quia non tantum doctrinam Evangelii nude propono & miraculis obsequio, sed porro ejus scelerata dicta & facta, prout merentur, insector atque exagito. Quod non eo dictum est, ac si vos à festo adveniendo deterre-rem velim, imo potius vobis hortator & author sum, ut ad festum ascendatis: sed me quod attinet, nondum ascendo, quod nondum opportunum tempus plene advenit. Hac cum dixisset, in Galilæa ad tempus remansit. Cum consobrinis ejus Hierosolyma profecti sunt, tunc & ipse ad festum illud ascendit, sed clam non autem aperte, propter metum Iudæorum; quæ eadem causa extitit, cur noluit in consobrinorum comitatu Hierosolymam proficisci.*

P R A X I S.

*Historia
cujus Christi
cum amicis
Hierosolymam
proficisci
voluerit
summa.*

Carnales Salvatoris nostri amici, occasione data per Festum Tabernaculorum, cum illo agunt ut in Iudæam proficiscatur, & huic suæ postulationi (quia res hæc Salvatori nostro parum ardebat) quædam addunt argumenta, quibus veluti totidem stimulis eum instigare: quorum primum hoc est, ut discipuli (quos in hisce partibus habuit) opera sua perspiciant, unde veritate recepta stabiuntur; quo omisso possit fieri ut inter tot angustias (quas illius causa sustenturi sunt) ab illo decedant; adeo ut li-

cet Pharisæorum inimicorum suorum causa abstineat, tamen discipulorum causa locum inviseret. Secundo, dum in animo sibi fuit & votis mundo seipsum patefacere, & cum voluit omnes eum libere & auctacter confiteri, à ratione alienum foret eum in angulo versari: ubi potius conveniret, ut in apertam illius faciem perveniat. Et se in Jerusalem totius regionis quasi theatro, imo totius orbis foro, palam faceret, quoniam illic ab omnibus locis Iudææ & profelitz confluerunt Act. 2. Et ad hunc finem, ut ab omnibus visus regnum suum dilataret, & plures indices discipulos acquireret. Et quoniam inultatum videatur Salvatoris nostri Consanguineos illum non majori reverentia coluisse, qui non modo suggerunt, quid illi agendum sit, verum etiam contumeliosè redarguunt, tam gloriæ cupiditatem obijcitur (& tamen modum eam adipsicendi detulerunt, qui præ omnibus illi honorem & reverentiam dare debuissent, quippe quod illis præ omnibus innouit) quam dubios etiam habendo de operibus suis sermones, utrum talia fuerint, qualia fama prædicavit, aut Salvator noster allveravit, scilicet divina. Evangelista hoc anticipat, cum observat hoc non debere mirum videri, quoniam in Salvatore nostro non crediderunt: qui respondens, dicit, non ipse & illorum eadem est ratio: quod confirmat addita ratione, quod ipse scilicet statuta habet tempora, quæ nec anticipare nec detrectare voluit; tantique opera sua fuisse momenti, ut ad quæ perficienda plurimum conducatur temporum electio: quod consanguineos autem attinet, eos nihil præ manibus habuisse, cui quodvis tempus non conveniat. Illum autem interest, non modo operum suorum mirandorum lucem & splendorem exhibere, verum etiam mundanorum operum tenebras redarguere; itaque illos de itinere versus Jerusalem propositi tenaces esse voluit: quod illum autem artinebat tempus suum non adesse. Itaque ab illorum discessu commoratus aliquandiu in Galilæa, ipse etiam sequitur. Ita vero quod omni modo silentio & clanculo transmigravit, caute fugiens vias tritissimas & frequentes, populi turmas istiusmodi festis cater vatim Jerusalem adire solitas. Psal. 84.

Cujus summa hæc est: Salvator consanguineis suis instigatur ut illiscum, aliquibus de causis illis perplacentibus, festum adiret, aliis gravioribus de causis aut tam celeriter, aut illis consors adire abnuat.

Cujus

Cujus } Exhortatio consanguineorum de
partes } Christi ad festum itineratione.
sunt, } Salvatoris nostri votis suis respon-
dendi abnegatio.

Verf. 2. In exhortatione primo pendenda est
Festi taber- occasio ;
naculorum
occasio ;
In exhortatione primo pendenda est
occafio ; unum scilicet de tribus festis illu-
stribus lege præceptum, ut ab omni masculo
qui eoufque proficisci & itineris labores to-
lerare potuit Ierusalem celebretur. Cujus
etiam causa hæc fuit, ut recens memoria
singularis providentiæ & tutelæ divinæ ser-
varetur. Quum per spatium quadraginta
annorum deviantes & migrantes in deserto,
absque civitate vel domo, arce vel propu-
gnaculo, tam tuto in pauperibus tentoriis
suis conservantur, ac si civitatibus bene mu-
nitis habitassent ; ut neque vi belluina vel
humana, neque frige fecitibus noctibus aut
diebus calentibus, ullum tulerint damnum
vel injuriam. Tantaque fuit illis panis copia,
ac si quotannis feminassent merillitque.

quod bene- In hoc festo edocet nos Dominus, quam-
ficiorum ve- nam beneficiorum reminiscenciam conser-
miniscen- vari desiderat. Et non solum ab illis qui be-
siam edo- neficia senserunt, sed ab illis etiam ad quo-
cet, rum aures pervenit ; totaque progenie
illorum qui horum usu fruebantur, quippe
etiam fructus ad progeniem descendit ; in
hoc scilicet, quod si patres in deserto periis-
sent, nullus fuisset ista progenies populus. Et
ut beneficis hæc ab oblivione vindicaret,
non satis putavit memoriam quotannis cele-
brari, nisi etiam addatur signum visibile quo
beneficium ad vivum depingi possit, ut quodam
modo retro ambulent & patrum suo-
rum conditionem respiciant : ipsique in me-
dio frequentis populi & civitatis perillustri-
s degentes, quasi sub tentorio in solitario
quodam mundi deserto ioter tot tamque im-
manes bestias, adversus quas nullum potuit
haberi propugnaculum, ne tentorium quide-
m, videantur. Nos autem infirmitatis nos-
træ immemores, sumus etiam manuum missio-
nis & liberationis obliti.

quæ & à nobis nun- quam obli- teranda :
Et si illi transitorii beneficii memoriam
retinuerunt, quid de nobis fiet si perpetuum
negligamus ? Et si illi ingratitude labem
aufugere non potuerunt, Dei erga patres
munificentiam obliviscendo, quæ nam de no-
bis habeatur æstimatio, qui illorum benefi-
ciorum memoriam deleri patimur, quæ nos
ipsi recipimus ? Si illi sub obliviscencia re-
atu permanferint, qui ad illius renovandam
memoriam eoufque non sunt profecti, quan-
to magis nos qui è cubiculo vix pedem mo-

venimus ? Reminiscamur itaque quamnam be-
neficiorum suorum conscriptionem conti-
gnationemque requirit Deus, quæ in aliqui-
bus plane edocæta, in omnibus aliis legem
quandam efficit.

Observandus est etiam modus hanc mis- *idque sensi-*
ricordiam è faucibus oblivionis redimendi, *bili repre-*
& quam edocet Dominus artem memorati- *sentatione.*
vam ; ut in cordibus nostris illius figantur
beneficia, scil. per sensibilem quandam eju-
dem conditionis repræsentationem & de-
lineationem ; unde excessum Sacramento-
rum usum percipimus, quibus ad illorum vi-
sum perducimur, quorum reminiscenciam
officium nostrum postulat. Et quum in Pro-
verbio est *Out of sight out of mind*, nos opem
oculi corporei ad internum animi visum
conservandum habeamus, adversus illos qui
Sacramentorum usum contemnunt, unde
seipsos parum sollicitos indicant de proro-
gatione, &c.

Primum consanguineorum persuasione *Verf. 3, 4.*
argumentum ducitur à fine itinerationis *Cur Christi*
Christi illis cum ad festum, nempe ut Disci- *amici eum*
puli & qui in illum crediderunt opera sua *adhortantur*
perspiciant ; alterum, quod profitebatur se *ut illis cum*
venturum ut mundo innotescat, &c. quæ *ad festum*
quidem rationes quamvis rationem aliquam *iret ?*
præ se ferunt, tamen & superbi sunt qui il-
lum redarguant & corrigere audeant, quem
facile intelligant esse omnium moderato-
rem ; & ignari admodum, qui non norunt
eum fuisse Apostolum circumcissionis, & ita-
que nulla compulsam necessitate ut Ierusa-
lem commoretur, & qui cum in Ierusalem
Ecclesiam collegisset, ad alios è tenebris re-
dimendos officio & vocatione devinctus
fuit, quemque divino præcuntium Propheta-
tarum moderamine, Galilææ confusiones &
incurfiones oportuit visitare. Et præter quod
illorum inepta fuit allegatio, verosimile est
eos prævaricari, aliudque ab hoc fuit illis al-
ta mente reconditum, quod (illis celantibus)
Salvator noster recte inspicit, scil. ut illius
operum rumor fama que illis inter homines
fidem & gloriam conciliaret, si quo modo
eveniat Christum alicujus precii fore apud
vulgus : unde plane ambitionis (quæ in ho-
minibus est) pruriginem percipimus, qui ex
illis rebus honorem sibi quarunt, quas ipsi
minime probant.

Hercule vero, in istis quæ ad Domini *is eo quom*
gloriam pertinent se participes facere, deli- *gaverit*
ctum grave est, quasi piuguedinem & thus *ab illis pec-*
illi auferunt : verum enim vero ab illis glo- *catum ?*

riam sibi captare quæ ad Domini dedecus conducunt, non minus est hoc peccatum quam læsa Majestas, & contra coronam dignitatemque Domini nostri, quasi nihil foret honores ipsam Domini faciem conspuisse, & os Domini gloriosum fumo suo & stercore conspurcasse, modo ipsi honorem galilæum, genu flexum sibi comparent: Hujus farinae nonnulli sunt his etiam temporibus, qui ut promoveantur & eleventur in liberorum suorum honore, locis quibusdam tam Ecclesiæ quam Reipublicæ honorificis, ad causas promulgandas, ab illis minime probatas, libentissime subserviunt. Hoc idem fecerunt Salvatoris consanguinei, qui propriae suæ gloriolæ gratia, Salvatorem inter mundanos honorem adipisci, in re etiam cui ipsi non crediderunt, ardentem voluerunt. Et hæc maxima est illorum incredulitatis pars, quæ sequente versu notatur. Sicut Christus Salvator ait *Iohan. 12. Quomodo credere possitis cum gloriam, &c.*

Verf. 5. —
eorum incredulitas pietatem non hereditario descendere docet:

Quod consanguinei Salvatoris adeo sunt increduli & fide vacui, & tam nullos respectu aliorum fecerunt progressus, nos edocet non modo pietatem hereditatio non descendere, verum etiam Christum Salvatorem in rebus ad regnum suum spectantibus hominum personas non respicere, qui (quamvis naturalis affectio persuadeat ut consanguineos primarios & aliis præeuntes efficeret) tamen ita lumbos suos aurea vocationis suæ zona succingit, ut nullam omnino huic affectioni daret veniam aut modum, unde ordo à patre suo statutus mutaretur. Quod plene nos monet, quam futiles sunt Pontificii, qui Virginem Mariam adeo extollunt, eo quod Christo consanguinitate propinqua sit: quasi Christus inofficiose ageret, qui cum ipse Rex cæli fuerit, illam etiam Reginam non constituerit; si enim eadem promovendi & extollendi regula uteretur, quod impedit quin hoc cum aliis consanguineis ageretur. Vide quomodo respondet *Matth. 20.* Item quomodo Petrum, Iacobum & Iohannem Iacobo fratri seu cognato suo prætulit, aliisque cognatis Apostolis, Iudæ, Simoni hucusque consanguineorum exhortatio, &c.

In Salvatoris nostri abnegatione notandum illius { Responsum.
Praxis seu executio.

Respondet argumento ducto ab adjuncto *Verf. 6.* temporis, scilicet non adhuc adesse tempus. *cur Christus ire non fuerit?* Et quod illum oportuit non solum res mandatas perficere, verum etiam tempore suo, videlicet statuto: vide *2 Ioh.*

Cum autem argumento à pari excipere illis promptum esset, nihil esse cur non æque atque illi festum adiret: illud anticipat, docendo longe aliam ipsius & eorum rationem esse. Se enim odio esse illis, quod eorum opera mala esse testetur; illos non item, ut qui ipsi ex mundo sunt. Si miracula tantum ederet, aut doctrinam tantum proponeret, non etiam hominum corruptos mores percelleret, satis se illis gratum fore, seque captare gloriam hominum & hominibus se probare ut cognati ejus.

Videmus igitur quid sit quod Evangelium maxima parte ingratum & odiosum reddit: quod scilicet lucem non ferant, quia opera eorum mala sunt. *Ioh. 3, 19, 20, 21.* Sicut enim qui nocturno somno opprimitur, ægre fert lucem cubiculo inferri, & ut fures & homicidæ solis ortum odio habent; & ut qui vitiosas merces distrahunt, tenebricosum locum expetunt; sic, &c. Præ se quidem ferunt Evangelii novitatem aut nimiam acerbiter, sed re ipsa corrupta eorum vita, &c.

Deinde hinc discimus consolationem percipere ex mundi in nos odio, sicut contra suspectos nos ipsos nobis habere convenit si mundus nos complectatur. Tametsi autem mundus secum ipse sæpius conflictetur, ut superbi cum superbis *Proverb. 13.* tamen veritatis causa illud non sit; nec totus mundus in suos odio fertur; sed ii tantum qui privatim laeduntur, & quorum commoda petuntur.

Post illos hortatur ut Ierusalem petant; se suo tempore venturam pollicetur; ne forte propter multiplices corruptelas quæ in templo obtinuerant, adeo ut templum mercatum & emporium fecissent, existimarent Christum cultum Dei improbasse.

hinc unde
Evang. in-
gratum?

Verf. 2.
&c.
cur illos vident horretur?

L v c. cap. 9. à verf. 51, ad 57.

51 Factum est autem, interim dum completeretur tempus quo sursum reciperetur, cum ipse faciem suam direxit ad eundem Hierosolyman.

52 Misitque nuncios ante faciem suam: qui profecti ingressi sunt in vicum Samaritanorum, ut pararent ei hospitium.

53 Sed illi non receperunt eum, quod facies ejus esset proficiens Hierosolymam:

54 Quum autem hoc vidissent ejus discipuli Iacobus & Iohannes, dixerunt; Domine, vis dicamus ut ignis descendat à caelo, & consumat eos, ut etiam Elias fecit?

55 Sed conversus IESVS objurgavit eos, dicens; Nescitis qualis spiritus vos sitis.

56 Filius enim hominis non venit ut perderet animas hominum, sed ut servaret. Abierunt igitur in alium vicum.

A N A L Y S I S.

Describit professionem Christi ad urbem Hierosolymam ab adjuncto tempore, nempe cum jam completeretur tempus quo in caelum recipendus esset, deinde Christi certum & invariable de ea re consilium describit ab adjuncto vultus ad illud iter obfirmatione.

Vers. 52. Aliud adjunctum notat suæ certæ de ea re deliberationis, nempe nunciatio præmissio ad vicum Samaritanum; quæ suo fine declaratur, ut pararent Christo quæ ad hospitium illum accipiendum necessaria forent.

Vers. 53. Cujus legationis adjunctum erat, rejectio Christi ex vico; quod sua causa declaratur, quia præ se tulit se Hierosolymam profecturum.

Vers. 54. Rejectionis effectum est, questio; quæ suo subiecto à quo declaratur, Iacobo & Ioanne Apostolis, ad quod, Christo declaratur item forma, an ignem de caelo evocarent; quæ imprecationis forma pari confirmatur, nempe ut Elias ignem de caelo evocavit.

Vers. 55. Hujus imprecationis effectum est, quod Christus illos corripit: deinde causa reprehensionis assignatur, Apostolorum ignorantia; quæ suo subiecto declaratur, nempe circa spiritus indebitam secretionem.

Vers. 56. Deinde confirmat ex adverso sine adventus sui, ut scilicet servet, non ergo ut perdat: denique aliud effectum narratur rejectionis, Christi nempe, quod Christus cedens deflexit & aliorum se conculit.

METAPHRASIS.

51. **C**um tempus iam instaret quo perpeffione mortis viam sibi Iesus ad ascensum in caelos sternoret, tum spretis cruciatibus illis horrendis universis qui illi tum ob oculos versati sunt, ipse cum animo suo penitus constituit, & vultu præ se tulit, se velle Hierosolymam ire, ubi illum formidabilis hac perpeffio manebat. Ad quam rem certos nuntios præmittebat, qui tanquam curatores sibi & suis omnibus de comodo aliquo hospitio in vico aut pago, ab itinere ad Hierosolyma nentiquam devio, prospicerent. Samaritani vero illum hospitio accipere propterea renierunt, quia Hierosolyma divini cultus causa, à quo illi abhorrebant, illum proficisci certis quibusdam indicis percepissent. Quod cum ex discipulis suis Iacobus & Ioannes intellexissent, à indignitate commoti, dixerunt; Domine, vis ne ut tuo nomine & auctoritate ignem caelitus

descendere jubeamus, quo impii isti hujus pagi u. cole consumantur, haud secus quam Elias olim afflatu divini spiritus jussisse legitur. Iesus vero facie ad eos conversa, tanquam non contentus leviter & molli brachio reprehendisse, illos acriter objurgavit, dicens; nescitis quo spiritu ducti hanc vindictam expetitis: neque enim Elias spiritu ducti (ut videri vultis) sed carnis instinctu seducti in istam optionem precipitati estis. Præterea hac prava Elia simulatione abrepti, oblivio vos capit vocationis meæ, quæ in mundum veni non ut perdam homines, sed ut illos perditos salutem restituam: unde est ut me à penis tametsi justis & debitis infligendis cobibuerim. Quamobrem Samaritanorum enormi injuria præterita, ad alium vicum hospitium ergo, idque à via deflecentes, concesserunt.

55.

56.

P R A X I S.

Christus cum divina sua rerum omnium præsentatione cum legis divinæ (præcipue Prophetiæ Danielis) indicio tempus imminere intelligens, quo ex hoc mundo ad Patrem per mortem migrandum esset: simulque eadem opera intelligens Hierosolymis illi mortem esse oppetendam, animum suum quem multa ab hoc instituto deterere potuerant, penitus ad hoc ipsum obeundum obfirmavit. Et quanquam hæctenus itinere de Galilæa clam & silentio Hierosolymam versus profectus esset; ad Samaritanam tamen regionem divino Hierosolymæ cultui propagando incensam pertingens, suum ad festum Hierosolymorum celebrandum studium palam profiteri & præ se ferre voluit; eoque discipulos ad oppidulum præmisit, ut unde se recesserant in hospitio pararent. Samaritani vero cultum Hierosolymitanum toto pectore averfantes, cum intelligerent venerandi Dei ergo iter illud susceptum esse, hospitii & transitus (ut videtur) jus illis negarunt. Quod quum nuntii Christo retulissent, ex reliquis discipulis duo, Iacobus & Iohannes rei indignitate commoti, quod Christo Dei Filio illam humanitatem recusarent, quam vel vilissimis quibusque mancipiis præbere solent, quodque cultui Deo

Eorum quæ Christo itinere Hierosolymitano committere summa.

præstando moram injicerent, dignos judicarent qui extrema internecione delerentur, eoque Christum rogant an ignem Eliæ exemplo è cælo evocari essent. Ad quos Christus conversus, eos perstringit quod Eliæ perverſi imitatores essent, & quod idem cum Eliâ facturi, longe tamen alio spiritu facturi essent quam ipse fecit; præterea se parum attendere ad genus vocacionis suæ, qui ut omnium animas servatum venit, ita omnem in mortales omnis generis manufactudinem apud eos relinquere instituit. Quamobrem relicti illius oppiduli seu pagi incolis, ad aliud magis illi propitium, aut certe minus iniquum profectus est.

Cujus summa est, Christum Hierosolymam passionis causa euntem, nec Samaritanorum, hospitium & transitum denegantium, inhumanitatem ne rogatus quidem ulciscitur, nec ab instituto itinere repellitur.

Cujus partes sunt, { A Samaritanis quibus Christi & Discipulorum Hierosolymam diverſus in ferenda repulsa sensus.

Verſ. 52.
Christus
Dei cultum
professus
apud
eos,

In priore parte notatur professio divini cultus, apud ejusdem cultus oſores. Quamdiu enim cum Judæis ei res erat, qui eundem cum illo cultum profitebantur, silentio tranſit, & suam Hierosolymam profectioem certis de causis diſſimulavit. Iam vero per illos tranſiturus qui religionis & cultus divini hostes erant, non sat habuit animo illud designare, nisi etiam hoc palam præ se ferret.

quo fidem
nobis
confitentium
docet apud
ejus hostes;

In quo exemplum nobis præbet confessionis fidei nostræ, apud eos qui ejusdem hostes sunt; ut ejus confessionem cum cordis fide Rom. 10. frontis signum cum mentis signaculo & inscriptione, corporis genu cum mentis geniculatione conjungamus. Deus enim quum sit maximus & gloriosissimus princeps, in quo nihil est cuius nos pudeat, vult à nobis agnosci, idque apud eos præferim qui nominis sui inimici & æmuli sunt. Parum enim est Deum in sua & propria aula seu castris profiteri, sed in medio hoste, hoc demum germanum Dei servum arguit. *Qui autem me negaverit, &c.* Matth. 10. vide exemplum Abraham, qui passim altaria extruxit. Item Daniel. 6. qui apertis fenestris pro solito more Deum vetitus oravit. Item exemplum Profelytarum, qui cum domi suæ, & suis in regionibus cultum Dei profiteri nequiverunt, quod Hierosolyma illi rei destinata erat, &c.

quatenus

Quod si hic *queratur*, an unusquisque te-

neatur idololatricam gentem tranſiens palam sui Dei cultum profiteri, ut hoc loco Christus, & quasi per plateas ipso vultu religionem quam probat profiteri & præ se ferre?

Resp. Nequaquam: tantum satis est, se ab Idololatria purum servare, & de religione interrogatum illam non negare. Alioqui posse clam privato cubiculo Deum ex præscripto colere. Sed in Christo alia ratio fuit. Nam cum festum Hierosolymitanum jam instaret, quo Samaritanis notum Judæos cultus causa proficisci; Christus suam profectioem diſſimulans, aut aliud quam constituerat præ se ferens, suspicionem illis injecisset aut hypocryſeos, aut contempti cultus divini. Nam si vel in illa ipsa, quam diximus, regione Idololatria, verus Dei cultus vel cum vitæ periculo exercetur, nobis fas non foret ab illius participatione nos subducere.

Mittens autem legatos tanquam metatores, qui ne quid moræ esset partum pararent, quo sumpto ilico ad festum irent, à Samaritanis hoc nomine repellitur, quod illum Hierosolymam versus ad festum proficisci deprehenderent. Sic videmus veris Dei cultoribus obstacula objici, quibus Deus eorum fidei & amoris erga se periculum capere vult, dum illa aut luctando superant, aut inertia succumbunt.

Quod enim olim Israëlitis accidit, ut contententibus ad templum sicca loca peragrandæ erant & prætereunda, maxime vallis Mori. Psalm 88. item nunc sit nostris temporibus, ut quibusdam in locis non nisi vitæ discrimine concio adiri possit. Quamobrem meminerimus beatos à Deo pronuntari, qui superatis difficultatibus eo peringunt. Nobis non desunt etiam nostra impedimenta, sed ita levia, ut ab illis vinci non sine summo pudore possimus.

Quæritur hic aliquis, quomodo reliqui Galilæi Samariam tranſierint?

Respon. Aliam fuisse Christi & eorum rationem. Nam cum Christus superiore suo per Samariam tranſitu, suam admirabilem inter eos virtutem protulisset, verisimile est ideo tranſitum illi negasse quem aliis indulserunt, quod magnam Christi præſentia gratiam cultui Hierosolymitano conciliatura esset. Præterquam quod ex Samaritanis alii alii erant æquiores; sicut exitus hujus historię declarat.

Hactenus de priore parte. Sequitur altera de diverso in ferenda repulsa sensu.

Iacobi & Iohannis
adversus
hos indi-
gnatio,

Et primum quidem Iacobi & Iohannis, qui nuncio audito ilico exarserunt, & tanquam filii tonitruui, Christum è cælo formidabiliter in omnes hujus pagi cives intonare cupiunt. Tamen enim rem ad Christum referunt, tamen quo animo ipsi sint non obscure declarant. Iter enim ad templum prohibere, & tanquam producentem aquam haurire, simul & inhumanum & impium erat, coque jure videri posse hanc vindictam expeti, maxime cum Eliæ exemplo non destituerentur, qui ignem è cælo devocavit. Quanto igitur magis ob Christum contumeliose exceptum talis vindicta expetenda sit. Vide Gedeonis exemplum in Succuthanos, &c. *Judic. 8.*

qua sine
Christi sen-
tentia non
vindictanda
laudabilis,

Quorum quam sit peruersum iudicium, post ex Christi responso intelligemus. Hic observemus quod in illis laude dignum est. Est autem hoc, quod cupidi vindictæ, nihil sine Christi sententia tentandum ducunt. Quod utinam à nobis observaretur, ut nostra consilia, præsertim ad ultionem propendentia, suspecta haberemus; ut priusquam manum aut pedem ad illa exsequenda moveamus, Christum in verbo consulamus: neque illas patiamur foras proripere, quam veniam illis à Deo impetraverimus, ut laciniam nobiscum semper in sinibus circumgestemus, ut cingulo lumborum affectus astringamus. Neque tam subito proruant & prorumpant cupiditates nostræ, quæ sicut vaccæ in angustiore porta maxima contentione & tam certatim eruunt, ut altera alterius humeris insiliat. Hinc *Psal. 17.* impii effractiores dicuntur.

etiam quod
ejus iussus;

Alterum est (quod à laude non abest) quia scilicet constituunt iussu & voluntate Christi ignem extemplo deducendum, illiusque unius cælestis ignis exemplo statuant, toties quoties opus erit, & Dei gloriæ intererit, idem iudicium in mortales exercendum esse.

quare in
Ecclesiæ
hostes vin-
dicta ex
verbo Dei
paranda :

Discamus igitur eorum exemplo, Dei in Ecclesiæ hostes vindictam semper usque eo paratam iri, quoad Deus verbo suo pollicitus est. Hacque fide fulti ne fatiscamus orando Deum, ut laboranti Ecclesiæ adversus Ecclesiæ hostes succurrat. Munimur promissionibus præstantissimis Deum maledicturum maledicentibus Ecclesiæ *Gen. 13.* & fore petram ad quam allidentur omnes, qui in Ecclesiam impingunt. *Esa. 8.* Hostes Dei tanquam fumum fore quem ventus facile dissipat. *Psal. 68.* Atque in hoc ipso genere pollicetur eos omnes, qui obstiterint duobus

Evangelii testibus, ignem ex ore testium exiturum quo consumantur, *Apo. 11, 5.* Nam certe sermo ignitus est, aut purgans aut defecans, si quid auri Dominus in illis repositum habet; aut penitus absumens, si nihil aliud sunt quam stipula aut palea, &c.

Quod conversus reprehendit eos, docet non tantum obiter aut leviter corripi temeritatem promereri, sed dignam esse quæ seculo & industria corripatur. Primum autem arguit illos ab efficiente; quod spiritus ille qui hanc ultionem dictavit, non esset Dei spiritus, qui Eliæ hanc orationem in os inferuit. Itaque errare eos qui arbitrantur idem illis licere jam in hoc casu, quod olim Prophetæ Eliæ licuit. Elias enim rem habuit cum apostatis & defectoibus à vera Dei religione, & qui illum pervicaciter oppugnarunt: Samaritani autem nunquam dum ad veritatis cognitionem pervenerant, & quidem Israëlitarum pro illis veritatem inter illos à Propheta instaurandam oppresserunt, & lumen denuo per illum accensum extinguere conabantur. Nondum autem tempus advenerat, ut Samaritanis veritatis notitia affulgeret aut proponeretur. Porro, Israëlitarum Eliam ad mortem expetebant: Samaritani vero tantum convictum & transitum negarunt. Longe igitur disparem esse horum & illorum rationem, eodemque momento spiritum Eliæ ab eorum spiritu plurimum differre. Prudenter igitur discernendum est inter lepram, & varas, seu porriginem, seu pululas.

Hac *νεογενεια* à Papisitis peccatur, qui quicquid à Christo aut à Prophetis factum singulari vocatione est, illud temere usurpant; ut sputum, insufflationem, unctionem, &c. quibus certe dici potest, *Nescitis quo spiritu, &c.*

Hoc nostris hominibus nonnunquam accidit, qui sibi in ministerio obeundo oberare licere putant, eo quod hoc Apostolis licuit; sibi que conciones sarcite Poëtarum testimoniiis integrum ducunt, quod Apostolus illud semel atque iterum in exemplis fecit; non reputantes discrimen auditorum & alias circumstantias. Sic ex populo non defunt qui Christi exemplum præ se ferunt, ut suam cum nefariis hominibus consuetudinē tueantur. Alii ex Christi ad mulierem responso, adulterium non esse morte plectendum concluderent: item quod David hostibus impetratus est, sibi hoc licere putant; tanquam omnibus in corpore membris idem officium

obire commodum esset, aut tanquam omnes homines ejusdem mensuræ pedes aut manus haberent, ut idem illis quod aliis conari fas sit, cum omnes ad sobrietatem sapere debeant, & dispicere quid quidque quemque deceat.

Verf. 56. *etiam quod venerat servare:*
 Alterum argumentum ducitur ab adversis, scilicet suum esse, non perdere sed servare; ob eamque rem in mundum venisse: vide *Iohan. 3, 17. & cap. 12, 40. & 4, 6, 7.*

Quod si veram causam tanti fervoris quaeramus, hæc forte erit, quod illimet ipsi cum Christo contumeliose rejecti sunt; alioqui enim ibi Christus alias iniquius tractatus est. Sed quia ipsimet ita tractati cum eo erant, ideo, &c.

Christus etiam secedit, & cedit Samaritanis: cum discipuli igne pertumpere voluissent. Est enim honos, inquit Salomon, à contentione desistere. *qui ab iis secedit.*

L v c. cap. 9. *versf. 6.*

6 Exeuntes igitur obib. ant singulos vicos, euangelizantes & sanantes morbos ubique.

M A R C. cap. 6, *versf. 12, 13.*

12 Egressi igitur illi proclamabant ut resipiscerent homines.

13 Et demonia multa ejiciebant, ungebantque oleo multos agrotos, & sanabant eos.

P R A X I S.

Legisse in Evangelio resipiscencia esse- tum?

Quod Lucas appellat prædicationem Evangelii, Marcus prædicationem resipiscencia appellat; unde constat, resipiscencia non esse effectum prædicationis legis, sed Evangelii. Est enim resipiscencia ex dolore animi, ob Deum mandatorum suorum violatione offensum, vitæ malæ actæ emendatio. Hunc dolorem nemo admittit, nisi qui Deum ex gratiæ persuasionem, amore complectitur. Fieri potest ut quis fide vacuus angatur ex violata lege; sed hoc fit metu poenæ, &c.

MARC. 6, 13.

Qua auctoritate Apostoli agros oleo unxerunt?

Oleo infirmos unxerunt. Quæstio, qua auctoritate freti? respondeo, Christi mandatu; quod etiã non exprimitur, tamen nec verisimile eum qui de bacillo & scandalis præcepta dederit, istud de oleo adhibendo prætermississe; nec eos ausos esse hoc ipsius injussu adhibuisse; cum Paulus ad tertium cælum raptus, nihil tamen Ecclesiæ tradere voluit aut debuit, nisi, &c. nedum isti qui in Apostolatus tyrociniò adhuc versabantur. Sic *Iac. 5.* hoc à Christo acceptum Ecclesiæ mandavit. Nihil autem de oleo diserte mandatur, quia oleum passim parari potuit. Contra figmentum *Papistarum*, Apostolos potuisse propria auctoritate & arbitratu hoc oleum in curatione adhibere, etiam si Christus de eo mandatum non dedisset.

quare oleum adhibitum sit?

Oleum autem adhibendum non quod eo sanabantur: sed partim ut infirmi haberent quo fidem sublevent, qui nisi adhibitis mediis nihil magni & inusitati fieri posse æstimabunt. Vt Naaman nisi Prophetæ manuum impositione, &c. *2 Reg. 5.* neque Su-

namitis filium excitari posse credidit, nisi Prophetæ præsentia, *2 Reg. 4. 2.* partim ut de aliorum fide experimentum caperetur, qui nisi renunciata rationis & sensus prudentia, hanc medendi rationem ludicram & ridiculam statuerent, non minus quam cum Christus ut cæco visum restitueret, lutum adhibuit. *Iohan. 5.*

Neque tamen *Papista* oleum, &c. Re-nim subrata signum retinere ridiculum est. *Papistis n- sus petunt?* Objectio. At vim habet ad peccatorum remissionem. Resp. 1. temeritas est oleum ad alium usum quam cui à Christo institutum est applicare, 2. blasphemum illud oleo tribuere, quod Christi sanguini proprium est. Objectio ex *Iacob. 5.* resp. illic remissionem peccatorum non oleo, sed precibus fidei, ut efficienti instrumento, planissimis verbis tribuitur. Huc adde, quod oleum ab Apostolis usurpatum purum erat & simplex, hoc ex pluribus confectum & compositum, & nescio quibus obmurmuratis præcatiunculis incantatum. Præterea quod certo die anni consecrari debet, feria quinta Cœnæ dominicæ: quodque non nisi Episcopo; (cum *Iacob. 5. Presbyteris* mandatu) denique quod sensuum singularum orgaua ungenta sunt.

Hinc discamus tanto magis laborare, ut Spirit S. virtute & promissione vitæ æternæ adversus ingruentis mortis terrores muniamur, quod his sanitatis externis præfidiis destituti sumus quibus olim Ecclesiæ, &c. eo que studiosius quod interdum homines illis morbis correpti sunt, qui omnem mentis & intelligentiæ usum auferunt; ut necesse sit eos perire, qui nihil ante reconditum habent.

Marc.

MARC. cap. 9. vers. 36.

36 Et acceptum puerulum statuit in medio eorum : eoque in ulnas recepto, dixit eis.

LVC. cap. 9. vers. 48.

48 Et dixit eis; Quicumque exceperit puerulum hunc nomine meo, me excipit : & quicumque me exceperit, excipit eum qui me misit; nam qui minimus est inter vos, is erit magnus.

MATTH. cap. 18. à vers. 3. ad 6.

3 Et dixit; Amen dico vobis, nisi vos converteritis, & fueritis ut pueruli, nequaquam ingrediemini in regnum caelorum.

4 Quisquis igitur submiserit sese sicut est puerulus iste, is est maximus ille in regno caelorum.

5 Et quisquis exceperit aliquem puerulum talem nomine meo, me excipit

P R A X I S .

MARC. 9, 36.
Quid docuerit Christus puerum in medio statuendo?

Quod non tantum adhortetur ad animi modestiam & humilitatem puerorum exemplo; sed porro puerum in medio statuit; in eo docet sacramentorum singularem esse & praestantem usum; quibus ob oculos, &c. Quod si Apostoli isto subsidio indigebant, nedum, &c.

quid enim amplectendo?

Quod ulnis puerulum complectitur, praeter Christi *φιλανθρωπία*, docet quam chare illos complectitur qui modestia & humilitate parvulos imitantur, *Deut. 33, 3.* populus Dei dicuntur inferi in medio pedum Dei (*stand between his legs*) metaphora à parentibus, qui filios quos charos habent sic tractant. Huc spectat quod Sacerdos maximus Christi typus, omnes Israelitas in peccatori gestabat, quo indicatur quam chare Christus nos diligit.

LVC. 9, 48.
Christus superbiis discipulorum perstrinxit:

Antequam discipulorum superbiam & ambitionem perstringat specialiter, dicitur Christum cordium cogitationes vidisse: nec tam ex illorum sermone, &c. quam ex sua omniscientia, &c. ergo nemo in Ecclesia privatim aut publice flagellandus nisi, de eius peccato admissio prius confiterit. Deinde Christus superbiam & ambitionem vidit, &c.

MATTH. 18, 3.
Adhærsio ad respicientiam à pari,

Ad respicientiam hortatur, quam pari illustat: eorum qui iter facientes viam incidunt rectæ penitus adversam, ut regredi necesse est, &c. Peccatum ergo non est levis declinatio, &c. sedaversio. Nec respicientia est remissa cum peccato confictatio, sed vehemens & contenta oblectatio.

ab adjuncta pena impoenitentia;

Ad respicientiam hortationem confirmat ab adjuncta pena impoenitentia; quæ est excludi è regno caelorum; nedum in primatum obtineant. Vide *Luc. 2, 3, 5.* Porta est angusta, ergo rejicienda peccata ut o-

nera & impedimenta, &c. maxime vero peccatum innatum, quod cum corpulentia & corporis quadam redundantia confertur, quæ exercitatioque, jejuniis, laboribus, ad moderationem revocanda est. Vide *Heb. 12.*

Observandum discipulis Christi, qui omnes praeter Iudam electi erant (quod certissimo Christi testimonio confirmatur *Ioh. 6.*) dici, nisi respueritis. Contra eos qui dicunt doctrinam de electionis decreto tollere omnem hortationum usum, & bonorum operum studium. Item eos qui per speciem certitudinis salutis ex electionis decreto, sibi fræna laxant, &c. utcumque vixerint, tamen quia electus, non sum periturus, &c.

etiam ad electos pertinet;

Notandum unicum modo peccatum nisi respicientia expungatur, regno caelorum excludere. Apostoli multis præclaris virtutibus ornati erant; tamen nisi ex ambitione respiciissent, &c. Unica musca mortua universum unguentum corrumpit. Paululum fermenti integram massam fermentat. Contra eos qui alicujus culpæ aut criminis convicti, statim regerunt se non esse adulteros, homicidas, &c.

unicum peccatum sine penitentia excludit;

Docet quæ sint, quæ in pueris imitanda sunt; non enim illorum inconstantia, ignorantia, &c. Contra eos qui quem aliquo vitio infectum vident, bona quæ in eodem sunt non imitabuntur, ac si eorum oculi nihil nisi nigrum videre possent.

MATTH. 18, 4.
quæ in pueris imitanda?

Describitur humilitas ab effectis demitrendi se, nempe ex sensu pravitatis suæ, & spe & opinione virtutis & dignitatis alterius. Improbi enim & superbi demittuntur & dejiciuntur à Deo, sed spontanea esse debet hæc demissio.

Hinc gravitentatio, fore scilicet ut si nos dejiciamus, ut lutum hominum pedibus con-

nam inde
oritur.

conculcemur, contra viam compendiosissimam ad tranquillitatem, si quis se aliis formidabilem reddat. Adversus hanc tentationem Christus suos munit promissionibus iis datis, qui humiles & modestos benigne tractaverint; partim minis iis, qui contra, &c.

MATT. 18.

5.
Qui puerum excipit, Christum excipit.

Promittit cum qui talem excipit, se excipere, imo apud *Lucam*, Patrem suum & Spiritum sanctitatis. Averte ergo oculos à paupertate & ignobilitate istorum depressorum, & ad gloriosam trinitatem attolle, &c. Si cui principem excipere datum esset, nonne de hoc lætaretur, imo gloriaretur? quanto magis, &c.

amplificatur à ministris:

Principes non sine sumptu maximo excipiuntur: Christus, &c. *Heb. 13.* stimulum addit ad hospitalitatem, quod inventi sunt qui Angelos exceperet; quanto magis, &c. Pii in-

certi sunt an angelos excepturi sunt. At de Christo & cælesti Patre excipiendis certi & indubitati.

Quæstio. Qui sunt quibus hæ promissiones factæ sunt; puerisne, an iis qui modestia & humilitate eos imitantur? Nam cum *Matthæus* & *Marcus* habeant, qui unum ex talibus exceperint; *Lucas* habet, qui istum puerum. Respondeo, utrumque intelligi.

Ex quo constat quam munifice Christus veram animi submissionem remuneraturus sit, qui ejus umbram & imaginem in puellis vacuum munere non dimittat. Huc accersit quod *Achab* humilitatem & depressionem non veram & synceram, sed pœnæ metu extortam, Deus amplissima hujus vitæ benedictione abunde remuneravit.

L V C. cap. 9. à vers. 57. ad finem Caputem.

57 Factum est autem ut proficiscentibus ipsis, quidam in via dixerit ei; Sequar te quocumque ieris, Domine.

58 Dixit autem ei IESVS; Vulpes habent lustra, & volucres cæli nidos: Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet.

59 Dixit vero ad alium quemdam; Sequere me. At ille dixit; Domine, per-mitte mihi ut prius abeam, ac sepeliam patrem meum.

60 Dixit autem ei IESVS; Sine ut mortui sepeliant mortuos suos: Tu vero profectus annuncia regnum Dei.

61 Dixit autem etiam alius; Sequar te Domine: sed permitte mihi prius ut valedicam iis qui sunt domi mea.

62 Ait autem ei IESVS; Nemo qui manu sua admota aratro, respexerit ad ea quæ retro sunt, appositus est ad regnum Dei.

A N A L Y S I S.

De hujus Historiæ Analysi usque ad vers. 61. vide supra, ut quæ tantum loco, tempore & paucissimis verbis ab illa priori differt.

Vers. 57. Describitur alter ab effectu, nempe quod se obtulit Christi ministerio; quod adjuncta conditione exponitur, modo illi liceat prius suis domesticis & amicis valedicere: & videtur comparationem minoris obscure innuere, se non ut præcedens petere ut mortem patris expectet, sed cupere amicis valedicere tantum.

Vers. 62. Cujus hypothetici obsequii effectum est responsum Christi, non admittendam conditionem hanc; quod confirmat à disparatis, ministerio Evangelii & occupationibus hujus vitæ quantumvis leviculis; quod pari illustratur ejus qui aratro manum admovens aliorum respectat, unde lineam & sulcum tortuosum ducit.

M E T A P H R A S I S.

Vide Metaphrasim usque ad 61 versum supra, utpote quæ præter personæ & tempo-

ris discrimen verbis quam minimum ab illa discrepant.

Dixit & alius: Tibi, Domine, in ministerio Evangelii per omnia obsequens ero, sed hac lege & conditione, non equidem ut patrem prius sepeliam (quod non nisi diuturniore temporis spatio conficietur) sed ut hoc mihi tamen prius indulgeas, ut domum revertens & domesticis valedicens, uni cuique quod sui muneris officii præcipiam Ad quem Iesus: ministerium Evangelii tantam in eo desurgendo curam & assiduitatem requirit, ut illi administrando perinde ineptus sit qui curas & cogitationes suas ad alia negotia distrahit, atque ad aratrum ineptus est is qui sulcum ducens aliorum respectat quam ad culturam quam in manibus habet: nec enim secus in Evangelii administratione aberrabit, qui vel paululum curam suam remitter, quam arator qui oculos ab aratione avertens curvam seu inflexam lineam ducit.

61.

62.

L V C.

L V C. cap. 10. à vers. 1. ad 17.

Post hac autem designavit Dominus etiam alios discipulos septuaginta, misitque eos binos ante faciem suam in omnem urbem & locum quos futurum erat ut ipse veniret.

2 Dicebat igitur eis; Messis quidem multa, sed operarii pauci: deprecamini ergo dominum messis ut emittat operarios in messem suam.

3 Abite, ecce, ego mitto vos ut agnos in medium luporum.

4 Ne portate crumenam, neque peram, neque soleas: & neminem in via salutareritis.

5 In quamcumque domum ingrediemini, primum dicite; Pax esto huic domui.

6 Quod si fuerit illic quispiam filius pacis, requiescet super eum pax vestra: sin minus, ad vos revertetur.

7 Manete autem in ea ipsa domo, edentes & bibentes quæ ab ipsis apposta fuerint: dignus enim est operarius mercede sua. Ne egredimini e domo in domum.

8 Sed in quamcumque urbem ingressi fueritis, & exceperint vos, edite quæ apponuntur vobis.

9 Et sanate infirmos qui in ea fuerint, & dicite eis; Appropinquavit ad vos regnum Dei.

10 In quamcumque autem urbem ingressi fueritis, & non exceperint vos, egredi in plateas ejus dicite;

11 Etiam pulverem qui adhesit nobis ex urbe vestra, vobis abstergimus: tamen hoc scitote, appropinquasse ad vos regnum Dei.

12 Dico autem vobis, Sodomorum conditionem die illo tolerabiliorem fore quam urbis illius.

13 Væ tibi Chorazin, væ tibi Bethsaida, nam si in Tyro & Sidone edita fuissent virtutes quæ edita sunt apud vos, olim cum sacco, & cinere sedentes respuissent.

14 Ideo Tyri & Sidonis tolerabilior erit conditio in iudicio quam vestra.

15 Et tu Capernaum quæ usque ad cælum elata es, usque ad inferos deprimeris.

16 Qui vos audit, me audit: & qui vos aspernatur, me aspernatur: qui vero me aspernatur, aspernatur eum qui misit me.

A N A L Y S I S.

Effectum Iesu narratur, designatio septuaginta Evangelistarum, quæ describitur adjuncto tempore, post quosdam reiectos qui suam operam offerrebant; item suo disparato, quod alii essent à duodecim illis de quibus dictum est: deinde suo fine, ut illos mitteret ante se: item adjuncto numero, quo disparati sunt: denique subiecto loco quo illos legabat, nempe in omnem locum quo ipse venturus erat.

Vers. 2. Aliud effectum Iesu, nempe quod illos mandatis instruit; primum hortatur Deum precetur ut plures Dei præcones emittat, ab adjuncta copia populi qui servandi sunt: & ab adjuncta paucitate ministrorum verbi, quorum opera servandi erunt: quæ duo illustrantur pari messis & messorum: deinde à subiecto quod precari debent, nempe domino messis: denique ab adjuncta aversione eorum qui apertus fuerat, quod non nisi extrusi in messem venient.

Vers. 3. Ad cautionem eos excitat ab adjuncto

periculo, quod suis causis explicatur, propria cum infirmitate, tum simplicitate, quæ pari agnorum illustratur; & hostium cum fraude, tum robore, quæ pari idem illustratur luporum; quod amplificatur ab adjuncta etiam multitudine luporum; quæ innuit eo quod undique illos circumfissent. Quæ etiam cautio amplificatur adjuncta nota attentionis.

Vers. 4. Horratur ad celeritatem & diligentiam in ministerio obeundo ab adjuncta prohibitione eorum rerum quæ iter retardarent, quæ enumerantur.

Vers. 5. Describit quomodo se gerere debeant in hospitio: ab effectu pacem familiæ apprecandi: quod etiam adjuncto tempore declarat, nempe ut primum & ante omnia hoc faciant.

Vers. 6. Cujus precationis effectum indicatur, nempe quod pax requiescet in illa domo: quod arguitur ab adjuncta conditione, si filius pacis ibi sit: & suo adverso illustratur ad se pacem reversuram, si non sit ibi filius pacis.

Vers. 7. Instituit eos ad modestiam & moderationem,

tionem, quæ declaratur suis effectis, manendo in illa domo: quæ negatione sui aduersi amplificatur, nempe ut transeat ab una familia in aliam: deinde edendo quod illis in mensa apponitur. Vbi est proleptis, cuius occupatio est, æs atque argentum non est circumferendum nobis *vers. 4.* qua fiducia igitur edamus? subiectio est eum qui factis operatur dignum esse m. recede.

Vers. 8, & 9. Nunc docet quomodo se gerant publicæ in urbe aut vico, quod distributione arguitur,

effecto quid	{	faciant,	Prius est ut comedant quæ apposita sunt: deinde ut san- nent eorum infirmos. Posterior ut dicant regnum Dei ad vos appropinqua- vit.
		dicant,	

Quæ omnia adjuncta conditione facienda sunt, dummodo illes humaniter excipiant.

Vers. 10, & 11. Priora illa suo aduerso illustrantur: ubi subiectum primo proponitur, nempe urbs quæ illos repudiat:

Deinde declaratur effecta Evangelistarum eadem distributio-
ne quid { Faciant, *vers. 10.*
Dicant, *vers. 11.*

De *vers. 12, 13, 14, 15.* vide supra *Matth. Cap. 11.*

Consolatur eos ab adjuncto obsequio quod præstatur illorum præconio, nempe quod obsequium Christo præstatur: quod suo aduerso declaratur, repudiari se, cum illi repudiantur: quod etiam comparatione maioris amplificatur non se tantum repudiari, sed Patrem & Spiritum Sanctum qui illum misit.

METAPHRASIS.

1. **R**epudiatis his qui suam operam in ministerio Evangelii obtulerunt, & numero eorum qui studio aliquo regni cælorum eum secuti erant aucto, præter duodecim Apostolos, quos prius ad Evangelii præconium legauerat, misit & alios inferioris ordinis Ministros, quos septuaginta ideo designauit, ut ipso numero

septuaginta Seniores qui post reditum ex Babilonia populo Iudaico præerant representantes, spirituales regni Christi instaurationem adumbrarent. Hos misit binos in omnes urbes & loca quo ille venturus erat: hoc consilio ut illi viam & aditum munirent, quo ipsius præconium mox subsequaturum alius animis fidelium infunderet. Quamobrem ad illos dixit: perinde se habet res in hoc populo ut cum ad copiosam messem demetendam pauci menses suppetunt. Quod quidem ut vestram industriam in prædicando exacuere debet, sic etiam studium in prædicando accendere, ut Deum, qui hujus cælestis messis Dominus est, oreis ut operarios, quantumvis suo Marte inuitos, potenti & efficaci spiritus sui virtute extrudat. In obeundo vero Ministerio ea diligentia & celeritate utendum est, ut vel ipsa humanitatis officia, quæ necessaria non sunt, prætereunda vobis sint: quandoquidem non de hujus vitæ dubio discrimine in hac legatione agitur (in quo tamen omnis festinatio adhiberi solet) sed de certa simul & anime & corporis aeterna morte, quæ non nisi vestro ministerio declinari potest, ratio habetur. Manentes vero in hostio quod elegistis, religiose cavendum ne quod solvendo non sitis cibum comedere detrectetis: cum dignus sit, &c. aut deliciarum studio mensam quantumvis viliores fastidiatis; sed quæ vobis apponuntur aquibonque consulentes comedite: ne hospitem pudore afficientes, doctrinam vestram, perinde ac vos illius mensam fastidiosè rejiciat.

Reliqua usque ad *versum 17.* pete ex *Matth. 10.* quæ aut eadem sunt aut quam minimum discrimen admittunt.

L'v. cap. 10. à *vers. 17.* ad 21.

17 Reuersi sunt autem septuaginta cum gaudio, dicentes; Domine, etiam demonia subijcuntur nobis per nomen tuum.

18 Ipse autem dixit eis; Spectabam Sat. m. m. ut fulgur, è cælo cadentem.

19 Ecce do vobis potestatem calcandi serpentes & scorpiones, & supra omnem vim inimici: & nihil vos lædet.

20 Sed de eo ne gaudete quod spiritus vobis subijcuntur: gaudete vero potius quod nomina vestra scripta sunt in cælis.

ANALYSIS.

Describuntur septuaginta discipuli suo effecto, reditu scilicet à legatione, item adjuncto gaudio: item aliud ejus effectum, narratio rei in itinere gesta, ubi gaudii causa efficiens est quod demonia illis obsequium præstabant, cuius obsequii causa notatur, quod Christi nomine illis ut exirent mandatum esset.

Vers. 18. Christus aliud effectum ministerii co-

rum narrat eo majus quod illi narrabant, satanam ex cælo decidentem, qui casus adjuncta celeritate amplificatur, quæ celeritas pari illustratur fulguris.

Vers. 19. Aliud effectum Christi exponitur, nempe quod potestatem confert septuaginta discipulis &c. quæ potestas suo minore amplificatur demoniorum ejectione ante nominata. Quæ potestas suo diverso amplificatur, nempe quod calcantes venenata animalia nullum inde damnum acci-

accipient , & adjuncta nota attentionis exaggeratur hanc potestas.

Vers. 20. Discipulorum septuaginta gaudium modum excedens corrigit comparatione majoris, plus argumenti esse cur gaudeant quod nomina eorum scribantur in caelis, quam ob illa quae aut prius exercuerant aut jam porro confert.

METAPHRASIS.

17. **D**efuncta legatione qua septuaginta discipulis à Christo demandata est, ad Iesum tanquam rationem reddituri gaudium perfusi revertuntur, dicentes : Domine, quorumcumque miraculorum edendorum potestatem nobis concessisti eam nos omnem exercuimus, usque eo ut vel ipsa daemonia tuo nomine & auctoritate exire iussis nobis vel invita morem gerere coacta sunt. Ad quos Iesus : atque ego majus quiddam & magnificentius spiritus omniscii oculis intuitus sum, quam vos dicitis : vidi etenim Satanam Daemoniorum principem à plebisque obsequio & veluti cultu ei praestito in ca-

lum quodammodo elatum, vestra Evangelii praedicatione per Spiritus Sancti efficaciam de suo solio cum impetu & celeritate tanquam fulgur deturbatum. Et quidem vobis rite & legitime utentibus qua pridem accepistis, donis, ecce potestatem porro facio, pedibus calcandi & proterendi serpentes & scorpiones, vimque omnem qua humana vita noxia & inimica est; nihil ut fit in rerum natura tam venenatum aut hominibus tam insensum quod vos damno afficiat. Operam vero vestram cateroquin laudans, est tamen de quo vos admonitos velim; ut non tam effuse & exultanter gaudeatis quod vobis spiritus immundi vel invita obsequitur. Quod si pleni & solidi gaudii materiam & argumentum expectatis, eo inde perfruemini, quod vos ad vitam aeterno Dei decreto destinatos esse haud secus persuasi estis, quam si nomina vestra veluti in libro vita descripta intueremini.

MAR C. cap. 10. à vers. 1. ad 13.

ET illinc digressus, venit in fines Iudae per oram Iordanis : & convenit rursus turba ad eum : & ut consueverat, rursus docebat eos.

2 Tunc accedentes Pharisei interrogarunt eum, an liceret viro uxorem dimittere : tentantes eum.

3 Ipse vero respondens, dixit eis; Quid vobis mandavit Moses ?

4 Ipsi autem dixerunt; Moses permisit libellum abscissionis scribere, & dimittere uxorem.

5 Tu respondens IESVS, dixit eis; Pro duritia cordis vestri scripsit vobis mandatum istud.

6 A principio vero creationis masculum & foeminam fecit Deus.

7 Propterea relinquet homo patrem suum & matrem, & agglutinabitur uxori suae.

8 Et qui duo fuerant, erunt caro una. Itaque non sunt amplius duo, sed una caro.

9 Quod ergo Deus conjunxit, homo ne sejungat.

10 Et domi rursus discipuli ejus eadem de re interrogarunt eum.

11 Ipse vero dixit eis; Quicumque dimiserit uxorem suam, & duxerit aliam, mœchatur adversus eam.

12 Et si mulier dimiserit virum suum, & nupsit alteri, mœchatur.

MAT H. cap. 19, à vers. 1. ad 13.

ET factum est, quum finisset IESVS sermones istos, ut solveret è Galilea, & venit in fines Iudae, secus Iordanaem.

2 Et sequuta est eum turba multa, sanavitque eos illic.

3 Tunc adierunt eum Pharisei, tentantes eum, & dicentes ei; Licet ne homini dimittere uxorem suam quavis ex causa?

4 Ille vero respondens, dixit eis; Non legistis opificem ab initio fecisse masculum & foeminam ?

5 Et dixisse; Propterea derelinquet homo patrem & matrem, & agglutinabitur uxori suae: & qui duo fuerant, erunt una caro?

6 Itaque non amplius sunt duo, sed una caro, quod ergo Deus conjunxit, homo ne sejungat.

7 Dicunt ei; Cur ergo Moses mandavit dare libellum discessionis, & eam dimittere?

8 Dicit eis; Moses pro duritia cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras: caterum à principio non fuit ita.

9 Dico autem vobis; quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, moechatur, & qui dimissam duxerit, moechatur.

10 Dicunt ei discipuli ejus; Si tale est negotium hominis cum uxore, non expetit uxorem ducere.

11 Ipse vero dixit eis; Non omnes sunt capaces hujus sermonis, sed ii quibus datum.

12 Sunt enim eunuchi qui ex matris utero nati sunt ita: & sunt eunuchi qui castrati sunt ab hominibus: & sunt eunuchi qui seipsos castrarunt propter regnum caelorum. Qui potest capax esse hujus rei, capiat.

A N A L Y S I S.

MARC. **D**escribit res gestas hac pericope à subiecto loco in confinibus Iudææ: item alio subiecto loco, per quem transiens pervenit. Deinde unum Christi effectum proponit, nempe Evangelii prædicationem, quæ primum suo adjuncto ligno describitur, sanatione morborum: deinde sua efficiente causa arguitur, nempe quod turba ad illum iterum venerat, & comparatione parvis, ut solitus est.

Verf. 2. Deinde describit aliud Christi effectum, disputationem, cujus causa assignatur efficiens, interrogatio seu questio per Phariseos proposita. Questionis forma adjungitur; An fas sit dimittere uxorem: ubi porro illos quasivisse an aliam liceret inducere apparet ex *verf. 11.* *Matthæus* addit quacunque de causa: & *Marcus* finem hujus questionis notat, ut Iesum pertentarent.

Verf. 3. Illius questionis effectum est alia questio, quam Christus Phariseis proponit; cujus forma est, quid Moyses illis de ea te præcepit, qua forma questionem per illos propositam definit, ut ex *verf. 6, 7, & 8.* liquet: forma est enim legitima conjunctionis, quod legi divinæ consentiens sit.

Verf. 4. Questionis effectum est responsum Phariseorum, quo argumento testimonii divini confirmant quavis de causa dimittendam uxorem; cui tamen dimissioni adjuncta est conditio, si libellum abscissionis det maritus uxori.

Verf. 5. Hanc permissionem probat Iesus non habere firmitatem & durationem: probat ab efficiente eius causa, nempe duritia cordis Iudæorum: unde finem etiam indicat hujus permissionis, fugam majoris mali.

Verf. 6. Illud probat à disparatis, quia uni viro unam tantum foeminam creavit Deus quando nullus alius foeminæ maritus, nec viro uxor in mundo suppeteret. Hanc legem confirmat ab adjuncto tempore, nempe ab origine mundi: cum illa altera permissio multis post sæculis successit.

Verf. 7. A comparatione minoris probat non

quavis de causa dimittendam uxorem, cum uxoris retinendæ causa pater & mater sint deserendi: ubi etiam arcta viri cum uxore conjunctio pari illustratur eorum rerum quæ glutine inter se connectuntur.

Verf. 8. Hic nexus confirmatur ab effecto conjugii, nempe quod ex duobus sunt una caro.

Verf. 9. Nexus etiam indissolubilis confirmatur suo efficiente, nempe Deo, qui illos conjunxit; quod amplificatur ab adverso, efficiente separationis, nempe homuncione misero.

Verf. 10. Describitur alia disputatio quæ subiecto loco notatur, & alio subiecto hujus disputationis discipulis & Christo: cujus causa efficiens notatur questio, quam discipuli moverunt, tertium etiam subiectum notatur, nempe eadem res de qua cum Phariseis disputatum est.

Verf. 11. Ab adjuncto adulterio ex dimissione uxoris & conjugio alterius, probat esse illicitam dimissionem.

Verf. 12. Quod idem dicitur de dimissione mariti per uxorem & connubio alterius. Apud *Matthæum* 2.9. disparatis probat non quavis de causa dimittendam esse à viro uxorem, aut ab uxore virum.

MATTH. 19, 10. Hujus sermonis Christi effectum est in discipulis conclusio, non expedire conjugium; quod adjuncta conditione probatur, si res ita se habet ut Christus dixit.

Verf. 11. Christus refellit hoc dictum à subiecto, quod sint quidam, quibus hoc, quod dicunt discipuli, nullo modo competit, & causa efficiente, quia illis non datur à Deo ut possint à conjugio abstinere.

Verf. 12. Id confirmat à subiecto quibus hoc quod dicunt discipuli competit, nempe Eunuchis, quod declaratur distributione in tria membra, quorum postremum suo adjuncto, nempe persequendum esse hoc genus castrationis, quod adjectum suo etiam subiecto circumscribitur, nempe qui potest capere.

METAPHRASIS.

1. **I**nde exurgens in itinere ad Hierosolimam venit in loca Iudææ finitima, cis Iordanum oppida transiens; cui se denuo magna multitudo comitem adiunxit: quam de more & consuetudine denuo in doctrina Evangelii institutam, morbis (prout oportunitas illi visum est) liberavit. Quamobrem Pharisei aigre ferentes populi eam institutionem & à morbis curationem, quatenus hoc pacto, aucta rerum gestarum illius fama, illorum existimationi aliquid semper decedebat, ad illum accesserunt & interrogarunt, liceretne viro quavis de causa, etiam levicula, uxorem dimittere. Quod non animo discendi fecerunt, sed tantum ut illi sive ex silentio, seu ex responso insidias struerent. Quibus Iesus respondens, dixit; hujus rei definitio ex lege Moysi tota pendet: cujus quoniam vos interpretes esse profitemini, age, dicite quid de hoc negotio mandavit Moses? Ad quem illi; Moses permisit dari libellum abscissionis, quo de fœmina innocentia in causa adulterii cautum est, atque ita illam dimittere. Respondit Iesus: permissio & convenientia tantum est dimisso uxoris quavis de causa: mandatum vero quod dimittenda uxori libellum abscissionis dare lege coactus sit. Quod omne non ex constanti Dei equitate, quæ invariabilis est, fluxit, sed ex vestri cordis duritie, qui uxores vobiscum cohabitantes haud usquequaque vobis gratas, tanta inhumanitate tractaretis, ut vel à mortis periculo non procul absentes. Non ex jure hoc permissum vobis, palam est. Non enim, qui prius de permissione Moysi testimonium protulistis non etiam & illud in Mose legistis, Deum initio creationis mundi unum modo virum & unam tantum fœminam condidisse, cum spiritus ei abunde suppeteret unum viros plures fœminas & fœmina totidem viros creare?

Quamobrem tantum abest ut quatuorque de causa uxor sit dimittenda, ut vel pater & mater potius deserendi sint, quam arctissima illa conjugum veluti adglutinatio vel minimum dissuenda sit. Unde est quod sua natura duo hoc Dei fadere, partim ipsa creationis forma quod fœmina ex viri costa facta sit, partim vero mutua benevolentia exhibitione, in unam carnem coalescant. Quapropter ut in ceteris, quæ Deus uno nexu conjunxit, sic in hoc conjugii negotio, quod Deus in secula benedictus conjunxit, miser homuncio disjungere ne audeo. Postquam è via in hospitium divertebant, discipuli rursus illi hanc questionem refricarunt, ut aliquid certius audirent. Ad quos Iesus: quicunque uxorem quacunque de causa (si adulterium excipias) dimiserit, & aliam duxerit, mœchatur, fidem illi datam fallens. Pari ratione, si uxor virum dimiserit & alii nupsit, mœchatur. Insurgunt discipuli: si res sic se habet inter virum & uxorem, ut nullius incommodi causa, tametsi & magnitudine & numero augeantur, se mutuo dimittere possint, è re omnium hominum videtur conjugio abstinere. Ad quos Iesus: ut illud silentio præteream, an conducibile sit, hoc unum respondeo: omnes non esse capaces illius virtutis, qua possint sine conjugii beneficio sancte & honeste vitam transigere: nec enim Deus denum continentie omnibus distribuit. Non nisi enim Enochii hujus quod dicitis capaces sunt, sive sint frigidi & natura impotentia ad matrimonium inepti; sive hi, quos homines, ut suis prodigijs affectibus obsequantur, castrarunt: sive denique hi sint, qui omnem licitam agendi rationem persequuntur, ut continentia donum adepti liberius divino cultui vacent, non autem (quod vos collimatis) ut vitam hanc placidam & ab omnibus molestiis immuncem transigant.

Luc. cap. 10. à vers. 25, ad 38.

25 Tum ecce, quidam Legis interpretes surrexit, tentans eum, & dicens; Magister, quid faciendo vitam æternam possidebo?

26 At ille dixit ei; In Lege quid scriptum est? quomodo legis?

27 Ille vero respondens dixit; Diliges Dominum Deum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex totis viribus tuis, & ex tota cogitatione tua: & proximum tuum ut teipsum.

28 Tum ipse dixit ei; Recte respondiisti: hoc fac, & vives.

29 Ille autem volens justificare seipsum, dixit IESU; Et quis est meus proximus?

30 Excipiens autem ejus sermonem IESUS, dixit; Quidam descendebat ab Hierusalem in Iericho, & incidit in latrones, qui exspoliato eo & plagis impostis abierunt, eo seminece relicto,

31 Casu autem sacerdos quidam descendit per eandem viam; qui viso eo, ex adverso praterit.

32 Similiter & Levita, quum venisset eo & illum vidisset, prateriit ex adverso.

33 Samaritanus autem quidam iter faciens, venit eo, & ipso conspecto, misericordiam intima commotus est.

34 Et accedens, obligavit ejus vulnera, insundens oleum ac vinum: & ipsum impositum suo jumento, duxit in diversorium, & ejus curam egit.

35 Postero autem die abiens, pro Latinos duos denarios dedit hospiti, & dixit ei; Curam ipsius age: & quodcumque praterca insumpseris, ego quum redibo, reddam tibi.

36 Quis igitur horum trium tibi videtur proximus fuisse illi qui incidit in latrones?

37 Ille autem dixit; Is qui usus est misericordia erga eum. Ait igitur ei IESVS; Abi, & tu fac similiter.

A N A L Y S I S.

Narratur dialogismus cujus efficientes causa proponuntur legisperitus & Christus: describitur etiam subjecta materia: Quid faciendo ad regnum seu vitam aeternam quis veniat: ubi etiam finis legisperiti notatur, ut Christum tentaret. Christi autem finis colloquendi cum eo, ex universa historia colligitur, nempe ut probet hominem non justificari operibus.

Verf. 26. Quaestio proposita effectum est Christi responsum per aliam quaestionem, in qua testimonio legis probare vult neminem ex operibus legis justificari posse.

Verf. 27. Cujus quaestio effectum est legisperiti responsum, cujus responsi subjectum materia est totius legis summa, qua duobus effectis continetur, dilectione Dei & proximi omnibus suis numeris perfecta.

Verf. 28. Cujus responsi adjunctum est encomium Christi, quo laudat legisperiti responsum, deinde effectum, iustus ut hoc faciat: & ejus impletioni adjunctam mercedem proponit vitam aeternam.

Verf. 29. Hujus Christi responsi effectum est alia quaestio a legisperito proposita, quis sit proximus ejus: cujus quaestio finis est ut se justificaret.

Verf. 30. Cujus quaestio effectum, responsum Christi: ubi narratio proponitur: narrationis subjectum est de viatore, qui suo effecto declaratur descensu a Ierosolymis ferichuntem: & adjuncta despoliatione & vulneratione; cujus efficiens causa notantur latrones, & effectum spoliationis & vulnerationis, nempe quod semimortuus relictus sit.

Verf. 31. Deinde describitur ab adjuncto neglectu, qui neglectus sub subjectis, primum sacerdotis pratercuntis, qui ei viso non succurrit.

Verf. 32. Deinde Levita, qui perire eum neglexit ut sacerdos: horum vero illac itineris institutio describitur adjuncto fortuito casu.

Verf. 33. Post adjuncta sollicitudo de vulnerato describitur suo subjecto Samaritano; cujus sollicitudinis efficiens causa est commiseratio: commiserationis vero causa inuitus.

Verf. 34. Deinde effectis diversis, obligandi vulnera, insundendi olei & vini in vulnera, & impositionis vulnerati super jumentum suum, reparationis in hospitium, & curam de eo in hospitio agentis,

Verf. 35. Post duorum denariorum datione hospiti ut illius curam agat: quod adjuncto tempore notatur, cum hospitium reliquit; denique pollicitatione compensationis si quod porro expenderet, quae compensatio adjuncto tempore definitur, cum illac rediret.

Verf. 36. Proponitur aliud effectum Christi, quaestio a Legisperito, quis ex tribus istis sacerdotibus, levita & Samaritano spoliati & vulnerati proximus sit.

Verf. 37. Hujus quaestio effectum est Legisperiti responsum, Samaritanum esse proximum; quod effecto arguitur, qui misericordiam erga illum exercuit; cujus responsi effectum est, Christi mandatum ut Legisperitus idem faceret.

M E T A P H R A S I S.

Ecce autem rem (ipso genere, quod hominum salutem praecipue contineat) animadversione dignam. Legisperitus quidam, seu divina legis interpretes surrexit, qui studio Iesum irretiendi per hypocrisim dixit; Magister me ad pedes tuos discipulum sisto, arde cogniturus quid illud est, cujus operatione vitam aeternam consequar. Ad quem Iesus: cum legis interpretes sis, age dic quid in lege scribitur, quomodo legis: ut non tam meum, quod parvi facis, quam legis quam in pretio habere videri vis, responsum auferas. Ad quem Legisperitus: longum esset de singulis particulis legis respondere: quamobrem rem brevi complectar. Legis igitur compendium est: Diliges Deum tuum omnibus animi tui affectibus, idque per universum vitae tuae spatium, omnibus cum corporis, tum fortuna bonus, tota denique mente & intelligentia: proximum vero ut teipsum. Cui Iesus: recte respondiisti: & quandoquidem quomodo operibus vitam aeternam consequaris quaestionem moves; respondeo, perfecta & omnibus suis partibus & numeris absoluta hujus legis obedientia praeium vero ut aeterna accipies. Legisperitus vero propria justitia, qua imbutus erat, falsam

30. falsam opinionem tueri cupiens, ad Iesum dixit; cedo in tanta hominum diversitate, partim ex religione & Dei cultu, partim ex voluntatis & affectuum distractione nata, quis demum is est, quem pro proximo haberi lex jubet? homo etenim stupidus de Dei cultu (tanquam à se plene præsulto) nullam dubitationem movit. Cujus sermonem Iesus excipiens dixit: dicam quod quaris, sed aliqua verborum circutione utens, ut rem plenius & planius intelligas. Homo quidam erat Iudæus natione, qui Hierosolyma per desertum quoddam latrociniis obnoxium Ierichontem descendit. Hic in latronum manus incidens, omnibus suis bonis despoliatus & vulneratus pro semimortuo relictus est. Atque, ut fit, sacerdos quidam Hierosolyma descendens, & illac iter faciens, t. amissi illum vidit & intuitus est, tamen eum neglectui habens, ex adverso ejus prateriit. Pari ratione Levita, qui (post sacerdotem ceteris charitate & commiseratione aliis prælucere debet) prope locum ubi despoliatus jacebat accedens & illum intuens ex adverso ejus transiit. Samaritanus vero à spoliato

eum natione alius, tum religione contrarius, illac iter faciens, venit ad eum & illius miseriam intuens, commiseratione erga eum motus est. Quamobrem propius ad eum accedens vinum & oleum (quæ de more regionis secum pro viatico portabant) adhibuit. Et vinum quidem in vulnera ad purulentiam expurgandam insudit, oleum vero vulneribus ad doloris acrimoniam mitigandam inducens, vulnera ebvolvit & obligavit: post ipse quasi à pedibus subministrans, illum in jumentum attollens in hospitium duxit: ubi etiam illum sollicite curavit. Postero die necessitate quadam ad persequendum susceptorum iter coactus, Hospiti duos denarios tradit, eumque rogat, ut illius diligentem curam suscipiat, cum hac pollicitatione, fore ut quicquid præterea sumptus faceret illud in redditu suo persolveret. Nunc quæro abs te, quem ex tribus his statuis ei qui in latronum potestatem incidit, proximum? Ad quem Legisperitus, eum qui illius misertus est & ei opem tulit; cui vicissim Iesus: abi, & tu, qui proximum angustis amici finibus definitis, similiter atque Samaritanus fecit, facito.

L v c. cap. 10. à vers. 38. ad finem Capituli.

38 Factum est vero inter eundem, ut ipse ingrederetur in quendam vicum: mulier autem quædam Martha nomine excepit eum domum suam.

39 Et huic erat soror que vocabatur Maria, quæ etiam assidens ad pedes IESV, audiebat ipsius sermonem.

40 Martha vero distrahebatur circa frequens ministerium: superveniens igitur ait; Domine, non est tibi curæ quod soror mea dereliquit me ut sola ministrarem? dic ergo ei ut me vicissim adjuvet.

41 Respondens autem dixit ei IESVS; Martha, Martha, sollicita es, & satagis de multis:

42 Atqui uno opus est. Maria vero bonam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.

A N A L Y S I S.

NOtat adjunctum tempus hujus historię, nempe in itinere ad Hierosolymam: deinde à subjecto loco describit, communi nempe in vico Bethaniæ; proprio, domo Mariæ: item causam hujus rei quæ præcipue narratur, quod Martha Iesum hospitio exceperat.

Vers. 39. Adjunctum hujus exceptionis erat, quod Christus in illa domo docuit, quod arguitur suo relato audiendi verbum prædicatum, quod suo subjecto indicatur, femina quadam, quæ relato describitur, nempe quod esset soror Marthæ, & adjuncto nomine Mariæ; quæ auditio verbi duobus adjunctis notatur, assiduitate in verbo Christi audiendo, & submissione quod ad pedes ejus assidebat.

Vers. 40. Aliud adjunctum hujus exceptionis

narratur, Marthæ distractio in parando convivio. Deinde effecta indicantur assiduitatis Mariæ in audiendo: primo quærela Marthæ apud Iesum, quod Maria illi in ministerio non adjuvet deinde petitio ut illam jubeat sibi in ministerio suppetias ferre.

Vers. 41. Cujus effectum Christi responsum primum ad quærelam.

Vers. 42. Ad quam respondet ab adjuncto excessu curæ, & in operando fatigationis circa multa, quam Martha adhibuit in parando convivio; quod confirmat à disparato, quod unum necessarium sit. Quæ reprehensio duplicata Marthæ appellatione augetur & exasperatur: deinde respondet ad petitionem quam illi denegat; cujus causa assignatur, quod Maria optimam partem elegerat; cujus effectum proponitur, nempe illam ei non esse auferendam.

METAPHRASIS.

38. **I**N hoc ipso itinere à Galilæa Hierosolymam, accidit ut Iesus ad quandam vicum nomine Bethaniam profectus sit: ibi femina cui nomen erat Martha domi sue hospitio eum excepit. Martha vero erat soror, Mariæ nomine, quæ se ipsam ad audiendum Christum componens, submississime ad Christi, in edrium locum docendi causâ elati, pedes, verbum ejus auditurâ, assidebat. Martha autem ut lautum Christo convivium pararet, plurimum distracta erat. Quamobrem sub tanto onere fatiscens Christo adhuc in docendo occupato superveniens, non sine aliqua animi indignatione dixit: Domine, nihilne te movet, aut tibi cura est, quod soror (me relicta) totum instru-

da mensa onus in me unam devolvit? Quamobrem manda, quaeso, mihi in hoc opere laboranti ut subveniat. Ad quam Iesus respondens, dixit; ô Martha (iterum dico ut attentius quod dicturus sum consideres) ô Martha, curis huc illuc distracta circa multa te fatigas. Hac autem qua tanto molimine & tam intenso studio paras, utcumque suo loco & tempore adhibere fas sit, tamen unum hoc de vero Deo & ejus quem misit filio cognoscendo (præ quo cætera omnia sordent) necessarium est, Maria igitur ex duorum, nempe rerum terrenarum & cælestium procuratore, meliorem partem delegit, cujus ut fructus nulla aut vi aut fraude ei eripi potest, sic neque ego, ut tibi (cælestis doctrina dispendio) subveniat, illi imperabo.

41.

42.

I O A N. cap. 7. à vers. II. ad 19.

- 11 Iudæi ergo quærebant eum in festo, & dicebant; Vbi est ille?
 12 Et muscitatio multa erat in turba de eo, alii quidem dicebant; Vir bonus est: alii vero dicebant; Non: sed turbam seducit.
 13 Nullus tamen libere loquebatur de eo, propter metum Iudæorum.
 14 Festo autem illo jam medio, ascendit IESVS in templum, ac docebat.
 15 Et mirabantur Iudæi, dicentes; Quomodo iste literas novit, quum eas non didicerit?
 16 Respondit eis IESVS & dixit; Mea doctrina non est mea: sed ejus qui misit me.
 17 Si quis voluerit quod ille vult facere, cognoscet de doctrina, utrum ex Deo sit, an ego à meipso loquar.
 18 Qui à semetipso loquitur, gloriam propriam quærit: qui autem quærit gloriam ejus qui misit ipsum, hic verax est, & injustitia in eo non est.

A N A L Y S I S.

DEScribuntur Iudæi, qui ad festum tabernaculorum convenerant, ab effectu quærendi Iesum: cujus una species subjungitur, nempe quod ubi ille esset interrogarunt.

Vers. 12. Aliud effectum Iudæorum eo convenientium, nempe murmur; quod describitur subiecto de Iesu & adjuncto magnitudinis:

quod murmur { Alii illum bonum } esse subdistribuzione ex { Alii impostorem } murmur subjæctis, quod { Alii impostorem } rarunt.

Vers. 13. Deinde murmur hoc negatione adversi, scilicet descriptione murmuris exponitur, nempe quod nihil palam audebant eloqui, item sua causa efficiente, qui sibi ab invicem timebant.

Vers. 14. Iesu effectum proponitur, ascensus in templum: item aliud effectum, nempe quod ibi docebat: quæ utraque adjuncto tempore declarantur, media parte festi.

Vers. 15. Doctrinæ Christi effectum admiratio Iudæorum, cujus admirationis effectum est, quod illam voce prodebant: admirationis autem causa quod literas sciret, quæ admiratio amplificatur à causa corruptente, quia literas non didicerat.

Vers. 16. Hujus sermonis effectum est responsum

Christi, cujus responsi subiectum est doctrina sua, cujus causa efficiens declaratur Deus, qui illum misit, quod suo dispartato arguitur, quod non sit ejus.

Vers. 17. Cujus rei cognoscendæ proprium subiectum proponitur is qui se componit ad obsequium voluntatis divinæ.

Vers. 18. Probat hanc non esse suam sed Patris doctrinam, quia propriam gloriam non quærit, quod in genere confirmat, eum qui quærit gloriam mittentis se, verum & syncerum esse, quæ sinceritas negatione adversi declaratur: verum autem esse qui quærit gloriam mittentis se, confirmat ab adverso, quia qui ex seipso loquitur, quærit gloriam suam.

METAPHRASIS.

Iudæi, qui ad festum Tabernaculorum ascenderant, furore in Iesum perciti, quod claudum Sabbatho sanasset, & ut grabbatum tolleret mandasset; eum freta festi religione ad mortem quærebant. Quem cum non invenirent quod nondum ad templum venisset, dixerunt; ubinam esse ille? præ indignatione eternam

11.

12. *nim vel de nomine appellari indignum conse-*
bant. Erat autem clancularia de eo in turba,
que convenerat, missitatio. Et hi quidem
missitabant illum probum & fidelem Doctorem
esse, alii vero inficias entes impostorem
esse submurmurabant. Veruntamen nemo in
alterutram partem ausus est palam aliquid
proferri: idque propter metum quo à se invicem,
vel à procerum decreto timebant. Cum
autem quartus jam festi dies ageretur, Iesus
ne docendi partes sibi à Patre mandatas dese-
ruisse præ metu Iudæorum videretur, in tem-
plum edito loco situm ascendit, ubi ex certo a-
liquo Scriptura loco pro more Ecclesiam docuit.
Quod Iudæi etiam Iesu infensi, admiratione
moti eo ipso sibi offendiculum accersebant, unde
fidem suam confirmare debebant. Quomodo
enim (inquunt) hic veram doctrinam doceret,
qui literas nunquam didicit, nec ex schola po-
litus & limatus accedit? Quibus Iesus respon-
dens, dixit: quod existimatis doctrinam à me
propositam per me confictam & commentam
esse, toto calce erratis. Nec enim hac mea do-
ctrina, quam ego docco, à me authore (quoad
homo sum) profecta est: sed ab eo, qui me
(quoad naturam humanam attinet) misit,
Patre est. Queritis quomodo hoc dignoscatis?
respondeo, quisquis sincere cum animo suo con-
stituit Deum cognoscere, & se Deo in obse-
quium tradere: is (aspirante Deo per spiritum)
de doctrina dydicabit, utrum hac doctrina
à Deo sit, an ego ex me ipso tanquam purus
homo loquar. Ad pleniorum vero huius rei no-
titiam, quomodo sincerum doctorem ab impos-
te:re decernatis, cognoscite, eum qui ex proprio
cerebro peregrinam doctrinam comminiscitur,
gloriam propriam, ingenii sui ostentatione
querere, qui autem querit gloriam ejus qui
misit eum (quod me fecisse vos ipsos testes ap-
pello) hic sincerus doctor est, in quo est nulla
falsitas aut impostura.

P R A X I S .

Verf. 11.
Christus à
Iudæis
prehendere
ipsum stu-
dentibus
queritur;

SVpetiore Paschate Christus claudum Sab-
batum in humeros sublatum per plateas ge-
stare. *Qua* re Iudæi offensi vitæ Christi in-
sidiabantur: sed cum Deus frenum illis inje-
cisset, ut quod cupiebant commodè & ex
voto consequi nequirent, conceptum adversus
Christum odium intus alunt, eorum virus
evomitare prima quaque, quæ se offerret o-
portunitate, cupientes. Itaque cum illum ad
festum tabernaculorum affuturum ex lege
animò præciperent, tendiculas proculdubio

illi collocarunt, quibus illum initio festi in-
cautum, prius opprimerent, quam illius rei
notitia ad sui studiosos & honorifice de se
sentientes perveniret. Sed cum animadverte-
rent eum prout sperarant ad festum non ven-
nisse, eoque se consiliis illis suis excidisse,
quod proximum est faciunt; scilicet ut illum
apud omnes tanquam prophanam Dei con-
temptorem, & cultus divini parum amantem
traducerent, eoque contumeliose de eo quæ-
runt, ubi tandem ipse sit?

Quod dicuntur quærisse Iudæi Christum, *quo consi-*
lit? id profus hoc consilio fecisse videntur ut il-
lum prehensum interficerent *vers. 19.* In quo
videmus, quam Christi de insidus timor vanus
non fuit, & quam operæ pretium erat
eum clam homines Ierosolymam venire, &
quoad festi bona pars exacta foret, adventum
suum tardare: scilicet ut Iudæorum insidiosa
ad illum interficiendum consilia prius inno-
tescerent, & ut ejus partibus studentes acce-
dentes facilius maleficorum sanguinarios
conatus sui metu cohiberentur.

Quum quærunt ubi sit ille, nomen subti-
cens *cur suspres-*
so nomen? culentes, suam in illum malevolentiam & vi-
rulentum animum produunt; quem ne nomi-
ne suo quidem compellare sustinent: ita in
illum odio & contemptu flagrant. Verissi-
mile est illos gravius aliquid & atrox convi-
cium in Christum efflaturos: sed cum non
auderent fræno metus injecto, hac loquendi
formula suam in eum bilem aliquoufque ex-
onerare possent. Aliquid simile reperitur *Ge-*
nes. 37. in fratribus Iosephi in eum: quo-
rum odium non tulit ut eum aut *fratrem*
aut *Iosephum* appellarent. Et etiam in Sau-
le erga Davidem: quem non *Davidem*, sed
filium *Ishai* per contemptum vocat. Hinc
David odium suum in Idola indicans, eadem
ne semel quidem ab illo nisi contemptum nomi-
nari profiteretur *Psal. 16.* In quo facile li-
quet, quantum sit odium hominum impio-
rum in eos qui veritatē tuentur, ut ejus causa
vel nomen ejus ex hominibus ejiciant *Luc.*
6, 22. Et odium esse homicidii speciem ut Ioh-
annes loquitur: cum nominis ex odio dis-
punctione eum quem odio prosequimur ex-
tinctum esse velle nos prodimus. Sicut enim
in mundum edito nomen indimus, ita eum
odio fratris nomen illi demimus, indicio est
nos illum mundo excedere exoptare: & qui-
dem hoc ipsum effecturum, si penes non esset,
nec alicujus damni metu præpediti essemus,
ut non sine causa Christus in Christiani ho-
minis officiis salutationem eorum adnume-

Verf. 12,
& 13.
*A suis lau-
datur, ab
aliis tradu-
citur.*

ret, qui odio nos prosequuntur *Matth. 5, 47.*
Quod cum Christi amantes & studiosi au-
dierent, caeperunt eum aduersus illorum ca-
lumnias defendere, eumque laudibus quibus-
dam ornare; sicut contra, qui illum prius sug-
gillarunt, in eum conuiciandi occasione[m]
arripiunt, & falsæ doctrinæ crimen inten-
tandi. Sed cum in diuersas de Christo senten-
tias multitudo distraheretur, neque qui à
Christo, neque qui contra Christum stabant
quidquam de eo clare & audacter pronun-
ciare ausi sunt, ne aut illum defendendo aut
oppugnando sibi periculum accerferent.

Notandū est quomodo dissentienter de Chri-
sto Iudæi iudicarent. Hi bonum & synceru[m]
Dei Prophetam, alii impostorem eum
reputant: ne novum sit si mundus impostu-
ræ notam nobis inurat, cum Servator qui
tanta evidentia spiritus & veritatis docebat,
hanc contumeliam non effugerit. Quomodo
etiam illa quæ sola Ecclesia existimabatur in
mundo, veritatem Euangelii repudiat: con-
tra Pontificiorum de visibili & suspicienda
Ecclesia ab errore securitatem.

*Iudæorum
tyrannis.*

Notatur etiam summa tyrannis, qua ve-
titum est de Euangelio Christi vel de Chri-
sto in alterutram partem loqui: cuius causæ
sunt: prima ut hoc modo populo horrendam
blasphemiam esse insinuarent, quæ indigna
esset vel semel nominari. Vide præceptum
Ezechia: de blasphemis Rabshacis silentio
audiendis. Mirum igitur videri non debet, si
sacro sancta veritas omnium aliarum hære-
sium maxime detestanda habeatur, &c. Secun-
da causa est, ne negotium sibi in refellen-
da veritate facefserent, quo à cupiditatum

suarum obsequio abducerentur.

Medio autem festo jam peracto Christus
se sacris non tantum adiungit, sed etiam sa-
ctam concionem apud Iudæos habuit tanta
authoritate & spiritus declaratione, ut om-
nes in sui admirationem converteret.
Quod eos eo magis attonitos tenuit, quod
nunquam in disciplinam traditus Christus
tanta cum pericia & dexteritate docebat:
Christus autem doctrinæ suæ autoritatem
confirmat, hoc ipso quod Dei Patris sui do-
ctrina sit: contra quam ex illis quidam insu-
furrarunt, qui eum impostorem esse clam
murmurassent, & contra quam illi conclu-
dere velle videbatur, scilicet ideo suam fuisse
doctrinam quod ab alio eam non didice-
rit. Et doctrinam Patris sui, non autem suam
(ut illi voluerint) esse, difficile non esse co-
gnitu[m], si quis sincero in veritatem animo
esset, & serio ad obsequium Deo præstan-
dum se consecraret: rem enim in promptu es-
se ut falsum à vero secerant. Cum enim do-
ctrina non suam sed Dei gloriam quærat, pa-
lam esse cum syncero esse, & nullam ei
iniquitatem adhærere: maxime cum inficiari
nequirent eum doctrina abunde & cumulate
instructum esse.

Cujus summa est, Christum initio festi de-
sideratum, & ideo variorum de se iudiciorum
occasionem præbentem, suo adventu do-
ctrinam suam ab inimicorum suorum calum-
niis vindicasse.

Partes } Iudæorum de Christo absente in
} utramque partem susurr.
sunt, } Christus doctrinæ suæ dignitatem
} & existimationem tuetur.

IOAN. cap. 7. à vers. 19, ad 32.

19 Nonne Moses dedit vobis Legem, & tamen nemo ex vobis præstat Legem?
quid me studetis interimere?

20 Respondit turba & dixit: Dæmonium habes: quis te studet interimere?

21 Respondit IESVS & dixit eis; Vnum opus feci, & omnes miramini.

22 Attamen Moses dedit vobis circumcisionem: (non quod ex Mose sit, sed quia ex
Patribus) & Sabbatho circumciditis hominem.

23 Si circumcisionem accipit homo Sabbatho, ut non solvatur Lex Moysi, mihi in-
dignum quod totum hominem sanum fecerim Sabbatho?

24 Ne iudicate secundum vultum, sed iustum illud iudicium ferte.

25 Dicebat ergo quidam ex Hierosolymitanis; Nonne hic est quem student inte-
rimere?

26 At ecce, libere loquitur, & nihil ei dicunt: numquam vero cognoverunt primo-
res hunc vere esse Christum illum?

27 Sed novimus unde hic sit: quum autem venerit ille Christus, nemo cogniturus
est unde sit.

28 *Clamabat ergo IESVS in templo, docens & dicens; Et me noſtis, & unde ſim noſtis: & à meipſo non veni, ſed eſt verax qui miſit me, quem vos non noſtis.*

29 *Ego vero novi eum, qui. a ipſo ſum, & ille me miſit.*

30 *Sindebant ergo eum prehendere: ſed nemo iniecit in eum manum, quia nondum venerat hora illa ipſius.*

31 *Multi vero ex turba crediderunt in eum, & dicebant; Chriſtus quum venerit, num ſigna plura edet iſ que iſte edidit?*

A N A L Y S I S .

Iudæorum hypoceſin coarguit, qui doctrinam Ieſus tanquam conſecratam repudiaverunt, à comparatione maioris, quod ne Moſis quidem legi (quam divinam agnoſcunt) obſequentes ſunt. Et ob eam cauſam ſuam repudiari ab illis, non quod divina non eſſet, ſed quod pravus illorum affectibus adverſa. Legem Moſis ab illis violari concludit à ſpecie, quod illum interficere conarentur.

Verſ. 20. Huius dicti effectum eſt turbæ in Chriſtum blaſphemia, qua ſua forma proponitur, *demonium habeo.* Cuius cauſam aſſignant, quod immerito illos homicidii inſtructi accuſaſſet.

Verſ. 21, 22. Probat perperam illos iudicare de ſua Sabbatho ſanatione, à minore, quod Sabbatho vulnerare eis licet hominem, cum circumcidendo. Hanc rationem amplificat Euangelista ab adjuncta antiquitate circumciſionis, que ante Moſem extitit.

Verſ. 23. Chriſtus etiam alio argumento minoris confirmat: quod dicit: ſi enim eſis permittitur hominem quodam corporis parte vulnerare; illi licet integrum hominem ſanitari reſtituere.

Verſ. 24. Hoc iudicium Iudæorum de Chriſti Sabbatho ſanatione coarguit ab efficiente cauſa, quod ſecundum aſpectum, ſeu quod prima facie apparet, de facto ejuſ iudicant: quod ſuo diſparato illuſtratur, nempe juſto iudicio.

Verſ. 25. Effectum orationis Chriſti eſt, Hieroſolymitanorum quorundam, quod Iudæi manus violentas non aſſerent ei, admiratio.

Verſ. 26. Quæ admiratio ſua cauſa arguitur, quod tam liberè & conſiderenter loquutus ſit Ieſus; quod ſuo diverſo declaratur, quomvis ad mortem eum quaerunt: deinde cauſa efficiens notatur huius cohibitionis, Iudæorum alia opinio (ut illis placet) quod Ieſus ſit Chriſtus.

Verſ. 27. Redargutio illius opinionis ſutilis, ab adverſo, ignorantia loci unde proditurus ſit Chriſtus, qui ab illis probe cognoſcitur.

Verſ. 28. Negat Chriſtus figurata ironia locutione illos ſcire unde venit: quam inſcitiam probat, primum negatione cauſæ quam Iudæi commenti ſuo adventus ſui, nempe quod ex ſe venit: deinde aſtruendo ſubjecto unde venit, nempe à Patre, quem ignorantem ignorabant unde venit.

Verſ. 29. Docet ſe probe conſcium eſſe vocationis ſux à Deo Patre, ab adjuncto, unitate eſſentia cum Patre, quoad divinitatem; & effecto, miſſione ſua per Patrem quoad humanitatem.

Verſ. 30. Cuius effectum eſt, quod quaerebant Iudæi illum prehendere, quod ſuo diverſo exornatur; tamen non audebant manus violentas aſſerre: cuius cauſa efficiens eſt, quod nondum tempus ejuſ advenit.

Verſ. 31. Aliud effectum eſt quod plerique in Chriſtum credebant; qui deſcribuntur primum ab adjuncto, conditione ex media plebe: deinde fidei effecto, quam tacite ſuſturo profitebantur: ubi etiam instrumentalis cauſa notatur, miracula quæ edidit Chriſtus: quæ amplificatur minoris conparatione, nempe ſignis quæ alius quiſpiam operari non poſſit.

METAPHRASIS.

Meam doctrinam rejicitis per nomen & ſpeciem *παρεπιζητείας*, cuius me inſimulatis, ſed reiſa quod pravus & ſtrius affectibus adverſa ſit. Cuius rei indicium eſt, quod legem à Moſe (quem verbo tenes plurimi facitis) vobis traditam, nemo veſtrum ſervat: ut non longe abeam, quid, quaſo, admiſi, cur me ad mortem quaeritis? Cui turba reſpondens, dicit: demonium habes, cuius eſt proprium ingenium mentiri. Quis te ad mortem quaerit? Ad quam Ieſus: ſit ita ut dicitis, me à vobis ad mortem non quaeri; illud certe negare non poteſtis, ex unica illa claudi caratione vos omnes admirabundos, quaſi nefas commiſſiſſem, graviter commotos eſſe. Quamobrem advertite pauliſper animum: Moſes dedit vobis circumciſionem, tamen ſi primus hanc non dedit (ut qua antiquior Moſe & à patribus cum antegreſſis proſeſſa, plus venerationis jure ſibi vendicat) eam tamen vos Sabbatho adminiſtratis. Quod ſi homine per circumciſionem vulnerato, Sabbathum non violatur neque legi de religioſa Sabbathi obſervatione contravenit, qui ſit ut vile adverſum me perciti ſitis, quod Sabbatho totum hominem nullo (quod tamen in circumciſione ſit) aut labore aut inſtrumento adhibito ſanaverim? Nolite igitur temere & cum perſonarum reſpectu de me & operibus meis ſtatueret, ſed re mature deliberaſſe & examinata juſtum iudicium judicatis: quod nunc non facitis, cum Sabbathi violationem propter miraculum quod edidi, mihi impingitis, vos ipſos Sabbatho circumcidentes omni culpa & roatu abſolventes. Ex illa autem turba exiherunt Hieroſolymitani quidam civet, qui, cum aliis amore in Chriſtum preluere debebant, erant pra ceteris Chriſto maxime in-

26. *me infensi, hę dixerunt; an non hic ille est quem querunt interficere? Ecce autem quam libere & intrepide loquitur: nec tamen illum vel verbo (necum malo afficiunt) appellant. An illo ab eo manus abstineant, quod princeps certo apud se statuunt, huic esse Messiam illum à lege & Prophetis decantatum? Atqui nos (illis dignitate inferioris) probe novimus. hujus cum patriam, unde oriundus est, & parentes seu familiam, ex qua prodiit: Messias autem cum venerit, nemo unde prodierit cognoscere poterit. Iesus itaque hoc dicto commotior factus vocem in docendo magis contentam adhibuit, dicens; scilicet & me noscitis & nescitis unde sim. Atqui quicquid vos blateratis, ego meipsum in hoc ministerium non ingero. Excipietis, parum interesse an ex me ipso veniam, an ab alio, qui jus mittendi non habet, missus sim: sed verus & sincerus est qui me misit, quem vos nescientes me etiam qui sim nescitis. Ego vero eum probe novi. Queritis qui illum noscam quem vos ignoratis? Respondeo, quia hic in terris (quoad homo sum) versans, ei tamen coessentialis porro in cælo sum, idemque pater meus (quoad homo sum) me misit. Hac Christi oratione furore perciti, maxime quod se patri coessentialem esse affirmavit, querebant illum prehendere ut morti traderent: nemo tamen manus illi intulit, freno divina providentia cohibitus, quia nondum tempus à Deo, non tantum arcano consilio, sed à Prophetis ipsis definitum, advenerat. Sed perique ex turba (rumpentibus cæteris) in Christum crediderunt & fidem in animis inclusam profitebantur, dicentes; quem primores nostri frustra expectant Messiam, plura & majora his miraculis que Iesus edit nunquam operabitur, ut hunc & non alium verum illum Messiam esse liquido constare possit.*

P R A X I S.

Verf. 19.
Christus
Iudæos fi-
de pietatis
arguit.

Christo suam innocentiam & vocationem adversus inimicos suos libere defendente Iudæi accensu eum, sed frustra, prehendere moluntur.

Cujus partes sunt, Christi pro se libera defensionis eventus.

In priore parte consideratur disputatio Iudæis. Christi cum Hierosolymitanis.

In Dialogo Christi cum turba, primum Christus Iudæis larvam pietatis adimit, qui legis zelum præ se ferebant, ac si studio legis Christo se opponerent & ei infensi essent. In quo Christus tacitam objectionem

anticipat. Nam cum docuerat eos qui voluntatem patris faciunt de sua doctrina cognituros, excipere quis poterat, ejus doctrinam hoc ipso supposititiam deprehendi, quod ab iis repudiaretur, qui legis & voluntatis divinæ observantissimi essent. Hoc argumentum à subiecto veritatis Christus refellit: negando Iudæos legis Mosaicæ & divinæ amantes esse: eoque nihil mirum esse si ipsius doctrinam non agnoscerent: præ se quidem ferre studium legis; eoque in pauculis ceremoniolis servandis curiosulos vel potius superstitiosos esse, sed veram fidem misericordiam & justitiam procul à se perpulisse: nullam fuisse nativam pietatis pulchritudinem, sed fucos potius & larvas: nucleum pietatis excidisse ab illis, putamen tantum mordicus retentum. Quod ex plerisque locis historię Evangelii colligitur.

Ex hoc loco liquet homines vera pietate & innocentia expertes tanto ardentius ceremonias amplecti, quo pietatem quam non habent se habere cum aliis, tum libimetipsis persuadeant. Hac enim specie & hoc furo; tanquam foliis ficulneis, suum dedecus operire se posse putant. *2 Timoth. 3, 5. Gal. 6, 13.* Hinc est, ut in violandis Dei mandatis, nulla cura ducti ceremoniarum cultum præter rationem urgeant. Hinc Christus eos mentam & anetum decimare affirmat, sed graviora legis omittere. Hoc in Papatu quotidie perspicitur, qui cum bona opera perstrepat, & ea in nobis requirat; in illis tamen ipsis præstandis aliis omnibus inferior est: tantum in ceremoniolis quibusdam defungendis totus defixus est.

In Euangelicis, non est valde timendum. *Quid Evangelicis* minimum legis observationem urgeant, sed *hac in parte cavendum?* contra potius, ne quæ sunt in lege minora negligant. Videas enim qui in parvis utpote in juramenti per fidem, officiolis & jocolis mendaciis, in Sabbathi cessatione nullam rationem ducunt: qui etiam suos vituperatores dicteris excipere parati sunt (dicentes) nos ad paleam impingere, & truncum saltu transilire, nos camelum vorantes culicem percolare. Sed illis tenendum erat *Luc. 15. Fidelem in parvo, esse fidelem in multo, ut contra in parvo non fidelem, neque in multo fore.* Parvis enim peccati initiis, gradatim ad altiora atque adeo ad fastigium peccati gravissimi atque atrocissimi, vel contra ipsam spiritum perveniri. Minimum mandatorum violantem tamen docuerit secus, regno cælorum exclusum iri, & Culice hominem

prafocatum : & parum fermenti, totam &c. Nobis omnia Dei mandata tanquam pretiofiffimum aurum commendari, nihil elle feoriarum, nulla ibi elle fragmenta aut rejectamenta.

Chriftus fibi inſiſtens ſtrueret Iudæos proſicitur,
 Quod autem in genere dixit, ex ſpecie homicidii quo ejus vitæ inſidiabantur probat, tanquam diceret, ne longe abeam, quod dico, tendiculis vitæ meæ collatis comprobatis. Tametiſi enim excipere promptum erat, id merito ſuo fieri, quod Sabbathum violaflet, tamen cum inſiſta caufa & tumultuarie hoc facturi eſſent, ſe ab homicidii crimine vindicare nequiverunt.

Verſ. 20. quod illi impudenter negant.
 Quod autem non tantum falſo inſiciunt, ſed tanta fiducia & aſſeveranter id faciunt, in eo quam vere de illis Chriſtus dixit nullo eos legis ſervandæ ſtudio duci, qui vivente eos eorum conſcientia & refragante, non dubitant tam audacter mentiri. Quinetiam ipſa acerbitas & aſperitas verborum qua in illum utuntur, ſanguinarium eorum erga Chriſtum animum declarat. Satis enim declarat ſe illum (ſi verbo potuiſſent) tranſfixuros.

Hinc igitur colligimus, eos qui mendaciis ſe aſſuefaciunt, legis divinæ violatores eſſe, eamque pedibus calcare, tametiſi in aliis mandatis ſervandis curam magnam præ ſerunt. Quod ſi ſtructuram inſidiarum ignari erant, erat tamen temere dictum: ſicut illud Iacobi ad Labanem qua pro tota familia recipit, &c.

Verſ. 21. Chriſtus factum ſuum defendit,
 Detracta illis ſanctitatis larva, factum ſuum defendit. Quarat autem hic quis quomodo Chriſtus ſuam in illos aculationem non proſequitur? Reſpondeo, ſatis habuiſſe Chriſtum iis peccatum indicafſe, ut intelligerent eorum in ſe clandestina conſilia nota eſſe. Quod ſi quærat, cur de calumnia ſeu blaſphemia qua illum dæmone agitatum eſſe latrabant, nihil dixerit? Reſpondeo primum Chriſtum noluiſſe maledictum maledicto regerere: utpote qui contra docuit. Deinde indignam fuiſſe blaſphemiam quæ reſelleretur, ut quæ nulla verifimilitudine niteretur, ſed tantum ex inundante vi odii in Chriſtum furore & inſania manaflet. Itaque verba de ea re commutare noluit, ſed tuendæ potius veritati operam dare, quæ quaſdam pietatis ſpecie premebatur. vide *Prov. 26, 4. & Ezech. exemplum & Jerem. 28.*

Nos igitur in conſimili caſu Chriſtum imitemur; ne tempus huiusmodi calumniis depellendis quæ ſua ſponte evaneſcunt tera-

mus. Surdos igitur ut hic Chriſtus & ſaltes alicubi agamus. Sunt enim quorundam canum latratus, qui ſilentio citius conticeſcunt, &c. Et quædam macula fricando deteriores ſiunt, quæ levi excuſſione eluuntur. Vide *Proverb.*

Notanda etiam eſt inſignis Chriſti manſuetudo & levitas, qui armatus inſinitis gladiis ultionis divinæ, hoc indigniſſimum convitium patienter tulit. Conferatur cum nobis hominibus. Quod ſi dicunt Chriſtum peccati labe non fuiſſe tinctum, & hoc ei non fuiſſe difficile quod nobis eſt impoſſibile; vide Davidis exemplum erga Semei.

Chriſtus ſermonem ſuum proſequens, ita ſubjungit. Sanavi hominem, & tanquam facinus aliquod amiſiſſem, admiramini; ſed cogitare quæſo, &c. Si igitur hominem vulnerare & circūcidere Sabbatho licuit, nedum ſanare. Si membrum unum Sabbatho licet ſanare (nam membrum virile ſaucium Sabbatho per circumciſionē, eadem die ſanabatur) nedum rotum hominem. Et hoc ſi adhibita manu & labore licuit, nedum verbo. Sed videt ſervator occurri potuiſſe, Circumciſionem fuiſſe Sacramentum; & propterea non recte hæc comparari. Atqui ſingulare argumentum laudandi Dei ſuppeditabat.

Ex quo liquet, unum Dei cultum alterum non tollere, ſed probe inter ſe convenire & cohærere: quod ii faciunt qui privatarum precum fiducia, contemnunt publicas; & publicæ fiducia, privatas; quique verbum audientes, ſe ſubducunt à ſacramenti uſu.

Deinde, Sabbatho non eſſe vacationem & ceſſationem tantum à corporis laboribus ut quidam ſomniant, quorum ſabbatum parum admodum à bovina ceſſatione differt, ex iis liquet, ſas eſſe medicinam & chirurgiam ſabbatho exercere. Sed tamen quod plerique faciunt, rejicere corporis purgationem in eum diem, ne profeſti diei jaſturam faciant, peccatum eſt.

Quod ſi circumciſio octavo die celebranda intermitteri non debebat, nedum cœna Domini quæ ſabbatho conſtituta eſt. Er ſi intermiſſio circumciſionis præſtituto die tanto cum periculo conjungebatur, ut hoc nomine anima exterminanda fuit; quod itidem & de Paſchate exprimitur: quanto magis, &c. Nam noſtra ſigilla & tempore firmiora, & uſu faciliora, & efficacitate anguſtiora ſunt.

Si quis baptiſmum omitteret, omnes eum impium Dei contemptorem clamarent: Eadem autem pœna eſt à Deo præſtituta, qua

Verſ. 23, & 24. ex eo quod circumciſio fiet Sabbatho.

Verus Dei cultus alteri non obſtat.

Verſum 8. Cœna non eſſe omittendum.

puniantur qui toties sacramento sæpius repetendo non communicant, quoribus ejus participationis copia fit, quæ illis imponitur qui baptismum aut circumcisionem semel peragenda negligunt.

Verf. 24.
Non judi-
candum ex
personarum
respectu.

Hinc inferit non esse judicandum temere perperam, & ex personarum respectu; scilicet ut Moſem probent in eo quo Christum damnarent. Causam aliqua ex parte notans Iudæorum in hoc negotio erroris; scilicet quod odio in Christum flagrant, levi momento impellerentur ad illa damnanda quæ ab eo geruntur. Sic enim comparati sunt homines, ut manum odio habentes, quicquid illa præbet aspernentur: vas improbares, liquorem in eo præbitum respuant. Sic Achab noluit Michæam audire quod eum oderat.

Quamobrem omnibus danda est opera ne temere quid de ministris sibi persuadeant, quod eorum apud se existimationem elevet; quia, &c. Tametsi enim aurum & argentum ab iis accipere non recusant quos odio habent; tam lentus tamen & frigidus est cælestium donorum in nobis amor, ut facile extinguatur & opprimatur.

Verf. 25.
Christi con-
fidentia
Hierosoly-
mitanos in
admirationem
rapti;

Sequitur de Hierosolymitanis, qui cum scirent Christo insidias positas, nec tamen eum prehendi conspiciunt, nec verbo quidem appellari, mirantur, & quid causæ sit inquireunt. Et certe in tanto Christi odio, tantaque ad Christo nocendum simul & voluntate & viribus, mirum est illos tanquam manus & pedes ligatos habere, præsertim tam confidenti & libera Christi oratione lacesitos, nihil contra eum movisse. Perinde ac si multi aucupes prædam ante oculos ceruentes, & arcus tenfos habentus, sagittam nullam ejacularentur. Sed hujus rei causæ assignantur. *Esa. 49, 2.* Vide etiam *Ier. 1, 18, 19.*

Vnde docemur libere & confidenter in statione consistendum. Si quis regis cælestis custodia sit stipatus, incredibile est quam confirmatur adversus pericula. Vide dictum Abſaloni ad servos suos quibus Ammonis interficiendi curam commendat. Quanto magis, &c. Quod si impii admirantur Dei erga suos providentiam qui cæci sunt, ne dum pii debent. vide *Psal. 162.*

Verf. 26,
&c.
ejus cau-
sam dant,
sed protinus
eam re-
jiciunt.

Post quæstionem, causam hujus cunctationis, & manus suas à Christo continendi unam subjicientes, eam protinus refellunt. Nec enim inquirunt, principes nostros cohibeat, quod Iesum Christum & Messiam, &c. Deus enim non facile intelligit hunc, &c.

Quod si quæretur unde hanc opinionem hauserunt primum? Resp. id ex prava Scripturarum intelligētia nasci posse. *Esa. 53. Generationem ejus quis enarrabit? Et, Tu es sacerdos in æternum, &c. Psal. 110.* Cujus cum ortus & mors, &c. vel peri potuit ex proprio cerebro, ut videmus plerisque facere qui sibi de Antichristo confingunt; & de novissimi diei signis, quorum ne levissimum quidem vestigium deprehenditur in verbo divino. Teneandum igitur illud *Prov. 3.* Ne innitatur propriæ sapientiæ.

Tametsi Pharisæorum gloria & existimatio, & Christi contempta in speciem conditio, & pœna in Christum credituris iocincta, & multorum de Christo dissentientes sententiæ, omnem veluti spem messis auferre videbantur, tamen Dei in Euangelio potentiæ omnia cedere coguntur; quæ arces & propugnacula omnia deturbar, quæ se adversus Dei consilium extollunt, & veram ejus notitiam: ut inanes sint hominum conatus quibus Euangelium opprimere student. Cæterius enim ventis ne perſent, imperent, aut soli, ut non luceat; aut igni, ut non urat; quam ut cursum Euangelii impediunt. Consilium enim Domini est sicut mons æternus & immobilis. Ejus cogitationes sicut, &c. *Pf.*

Verf. 31.
Multi ex
plebe in
Christum
credunt;

Hinc etiam convincuntur insipientiæ, qui distractionem in diversas sententiæ, suæ cum inertix & desidix, & veritatis *ἀγγελικῆς* obtendunt.

Quod autem ex plebe tantum quidam ad fidem Christi colliguntur (quod etiam maxima parte in totius Euangelii professione fit, *1 Cor. 1.* & *Matth. 11.*) fidem esse Dei donum cælitus demissum aperte arguitur. Nam humanitus doctrina & literis & scientia & experientia valentes, magis essent hujus doctrinæ idouci auditores, ut qui ingenio & iudicio plus valent, & cordatiores & magis animosi plerumque existunt, ut quod verum esse sciunt, libere & austeriter profiteri audeant. Sunt enim à Deo docti. In hominum enim scholis ingeniosissimi quique doctissimi evadunt; quia profectus non tantum à præceptoris peritiæ, sed & ex discipuli felici comprehensione pendet: sed in Dei schola, nihil impedit quo minus stupidissimi quique aliis acutioribus antecellant: quod totum à doctentis nutu pendeat. Sunt enim à Deo docti, *Ioh. 6.* aures & oculos & mentem aliunde quam à se ducunt. Nemo igitur gloriatur ac si, &c.

cur autem
tales?

Quod rationem fidei subjiciunt, fidei *ἰσχυ-* cur ratio fi-
στέρις

dei addatur, & quidem ab effectis?

αὐτῶν & soliditatem notat, cum nitatur scipione rationis, & illius quidem legitimæ, sine qua à levi opinione nihil differt: & sine qua levi momento vel persuasionis, vel tentationis depellitur & deicitur à suo statu, & veluti statu dispellitur. Eoque exigit à nobis *Petrus 1. Epist. cap. 3, 15.* ut parati simus reddere rationem, &c. Item laudantur in Actis qui explorarunt scripturæ testimoniâ. *Ioh. 5. Scrutamini scripturas, &c.*

Genus etiam argumenti ab effectis no-

tandum est quo se confirmant. Tametsi enim tempus ipsum eos condocere potuit, & Iohannis testimonium; nec non admirabilis servatoris in prædicando Euangelio gravitas & sapientia; tamen argumentum ab operibus maxime eorum animis infidebat. Quod nos admoneat ut in fructibus pietatis & iustitiæ proferendis solliciti magis simus; siquidem studio aliquo promovendæ Ecclesiæ & fidei adversarios lucrandi tenemur. Nam *αὐτῶν* in opera nostra, *1 Pet. 2, 12. & cap. 3, 1.*

I O A N. cap. 7, à vers. 32, ad 37.

32 Audierunt Pharisei turbam ista murmuramem de eo, & miserunt Pharisei ac primarii Sacerdotes ministros ut eum prebenderent.

33 Dixit ergo eis IESVS; Adhuc paulisper ero vobiscum, deinde abibo ad eum qui me misit.

34 Quæretis me nec invenietis: & ubi ego ero, eo vos non poteritis venire.

35 Dixerunt ergo Iudæi inter sese; Quonam est iste profecturus, ut nos non inveniamus eum? num ad eos qui dispersi sunt inter Græcos profecturus est, & Græcos docturus?

36 Quis est hic sermo quem dixit; Quæretis me, & non invenietis me: & ubi ego ero, vos non poteritis venire?

ANALYSIS.

Ad junctum professionis quam turbæ aliquot de Christo ediderunt, nempe quod ad aures Phariseorum pervenit: cujus effectum est, quod ex Ministris & præbitoribus expeditabant, cujus expeditionis seu legationis finis iudicatur, ut Christum prebenderent.

Vers. 33. Hujus crudelitatis effectum est sermo Christi ad Phariseos, in quo primum docet vanitatem conatus illum prebendendi argumento diverso: quoniam fatigatis me prebendere, tamen ad aliquod breve spatium apud vos (rumpentibus vobis) ero: deinde notat adjunctum comprehensionis suæ ad mortem, nempe quod sic ibit ad eum qui illum misit.

Vers. 34. Aliud effectum narrat suæ ad mortem comprehensionis, quod tempus venit cum illum ad auxilium quærent; quod suo adjuncto declaratur, nempe quod frustra quærent: aliud effectum comprehensionis, quod, ubi sit ipse, pervenire nequeunt.

Vers. 35. Effectum sermonis Christi, disquisitionio inter se, quo iret: cuius causa notatur quod dixit se ab illis non fore inventum: alterum effectum est alia quæstio, an ad Iudæos dispersos iturus sit, quod suo fine arguitur, ut doceat & instituat etiam Græcos seu gentes.

Vers. 36. Aliud effectum, nempe quæstionis repetitio alia forma.

METAPHRASIS.

32. **T**ametsi in Christum credentes fidei suæ professionem clam missitarent; ita tamen

sedulo excubias agebant Pharisei, ut illos hac res non fugeret. Quamobrem Pharisæi & principes Sacerdotum ex præcipuis eorum ministris & præbitoribus quosdam expediunt ut Iesum comprehenderent. Cujus conjugationis Iesum probe conscius, ad illos dixit; ut ut ad mortem me quæretis, tamen aliquantisper (sex circiter menses) vobis etiam rumpentibus, vobiscum ero. Quo tempore exacto, utcumque à vobis ad crucem agendus, (tamen legatione hic in terris absoluta) sponte mea ad eum qui me misit me recipio. Veniet autem tempus, quo me (quem modo repellitis) calamitatibus pressi, ad auxilium quæretis, neque tamen opem, quam quæretis consequemini hic in terris: vita autem defuncti, quo ego proficiscar, vos non poteritis pervenire. Tum Iudæi secum ipsi disquirebant Quo tandem hic se propriet, quod nos illum invenire non possimus? An ad Iudæos qui per gentes dissipantur se conferet, ut illos docens, una eademque opera (quod nefas est) gentes instituat? Quodnam sermonis genus hoc est quod loquitur. Quæretis me sed non invenietis, & ubi ego sum, vos non potestis venire.

33.

34.

35.

36.

P R A X I S.

Pharisæis in Christum magis furenter propter plurimorum in eum fidem accensis, eoque missis satellitibus ipsum com-

prehenden-

prehendere studentibus, Christus cum se aliquantisper apud eos versaturum, tum subductum ab illis frustra requirendum, non sine ludæorum admiratione pronuntiat.

Phariseorum adversum Christum & regnum ejus molitionibus.

Partes sunt de Molitionum eventu non tantum, quamdiu Christo libuit, irrito, sed etiam summe noxiæ machinatoribus.

Verf. 32.
Pharisei per prædicationem Evangelii magis obdurati;

Pharisei radiante sole Evangelii, magis occæcantur, tonitruque ejusdem magis obsurdescunt: & tanquam calx illata & infusa aqua magis accenduntur. Et hæc quidem est nostræ naturæ corruptela nisi illi medicina fiat. Precandum igitur, &c.

Liquet porro Draconem insidiari, ut simul ac Ecclesia partu masculino levata sit, illico eum corripientes voret. Ægre parit, levata vero partu, ilico, &c. Quo magis nobis curæ sit, ut veritatem tantis Ecclesiæ laboribus partam retineamus.

Verf. 33.
conatus vero eorum ramos & sibi notos Christus ostendit;

In eventu notandum primum, quod Christus dicit, se aliquantisper apud eos acturum invitit ipsis, eorumque in vitam & libertatem suam conjurationibus & tendiculis. Quo dicto, non se modo conscium conjurationis esse declarat, sed vitæ suæ potestatem penes se esse. Quod nobis animos addat. Tametsi enim nos habenas iræ in manibus nostris non habemus, ut Christus habuit, tamen Deus nostra causa illas tenet. Vide responsum trium puerorum in *Danicle*. Verum enim est quod Petrus in *Actus* dicit, scilicet *faciant quicquid manus & consilium Dei decrevit fieri*. Hoc in Apostolis spectatur, qui in carcerem conjecti, carcere contineri nequiverunt. Item in Petro *Act. 12.* & Paulo *Act. 16.* donec locus & tempus advenisset; idque vel eis prudentiam, ut He-

rodi, vel animum, ut Phariseis, adimendo; vel eos molliendo & mitigando, ut interim à leonina natura non recedant, ut in Saule semel atque iterum factum est. Vnde fideles sæpe responderunt persecutoribus, facturos quod Deo collibitum fuerit.

Ad eum quod negat posse pervenire, tametsi eum querant, id cum sensum habet quem illud *Matth. 33. ult.* Item eum sensum quem hæc verba habent, *Expetetis diem unum filii hominis, nec dabitur*: constat ex *Ioan. 8.* ubi hanc sententiam repetens, illam applicat, cum dicit, *Eos in suis peccatis morituros*. Ex quo dicimus præsentem gratiam esse amplectendam. *Hodie dum dicitur, &c. Heb. 3.* Et, *dum possit Dominus inveniri, quarite, &c. Esa.* Et, *dum est tempus acceptum, & dum porta patet: & dum Dei brachia extensa sunt: & dum in via est*. Nam, post venit tempus, cum, &c.

Verf. 34.
cur eos ad se pervenire posse negat?

Sic Israël ingressum Canaan oblatum repudiantes, post ingredi non sunt permessi, tametsi illud valde expeterent. Sic Esavus cum lachrymis benedictionem requirens, quam speraverat, eam consequi nequivit. Quis mercator paulo attentior, lucrandi semel occasionem nactus, eam dimittit, &c. Quod si queras, qui igitur illius sententiæ veritas constat? scilicet *Quarite & invenietis*. Resp. quod verum est de querentibus debite & odio peccati, non tantum impendentis iræ. Quæ debita pervestigatio donum Dei est, quod omnibus non datur.

Deinde hoc pacto confirmat fideles adversus sui per Phariseos contemptum; eo quod tempus adveniret in quo, &c. Nemo gemmas contemptui habet quod suum pedibus proteruntur. Sed cum eadem ipsa quæ jam fastidiose aspernantur, post cupide sed frustra desideraturi sunt, &c. sequitur, &c.

I O A N. cap. 7, vers. 37, ad 45.

37 Ultimo autem die illo magno festi stetit IESVS, & clamavit, dicens; Si quis sitit, veniat ad me, & bibat.

38 Qui credit in me, sicut dixit Scriptura, flumina aquæ vivæ ex ventre ipsius fluent.

39 (Hoc autem dixit de Spiritu illo quem accepturi erant credentes in eum. Nondum enim erat Spiritus Sanctus, quia IESVS nondum erat glorificatus.)

40 Multi ergo è turbæ quum audissent hunc sermonem, dicebant; Vere hic est Propheta ille.

41 Alii dicebant; Hic est Christus ille. Quidam autem dicebant; Num enim è Galilæa veniet ille Christus?

42 Nonne Scriptura dicit, ex semine Davidis, & ex vico Beth-lehema ubi erat David, venturum illum Christum?

43 Dissidium ergo ortum est in turba propter eum.

44 Quidam autem ex ipsis volebant eum prehendere, sed nemo iniecit in eum manus.

A N A L Y S I S .

Consolatur & confirmat in se credentes: quod describitur primum adjuncto temporis, ultimo die festi Tabernaculorum, qui sua adjuncta solemnitate explicatur, item adjuncto corporis situ, statione: deinde adjuncta vocis contentione; denique forma orationis quam adhibuit, ubi primum docet quod sit subjectum communicans gratia Christi, nempe qui illam avide & ferventer expetunt, quod pari sitis aquarum illustratur; deinde illius subjecti effectum iudicat fidem, quam pari accessus ad Christum illustrat. Cujus fidei effectum explicat, communicationem donorum Dei: quæ suo pari bibitionis illustratur.

Vers. 38. Confirmat hanc doctrinam testimonio Scripturæ; & porro amplificat effectum fidei, ubi animam ventris pari, dona Dei aquis perennialibus, adjunctam donorum copiam fluxu ex anima illustrat.

Vers. 39. Superiorem metaphoram copia aquarum viventium, descriptione explicat, nempe abundantia donorum Spiritus Sancti: quorum collatio, adjuncto tempore non ita multo post futuro, futura esset. Postea est prolepsis, cujus occupatio ab adjuncto tempore, cur non in presentiarum confertur; subjectio est item ab adjuncto tempore, quia Iesus nondum glorificatus erat.

Effectum sermo-
nis Christi distri-
butione effectorum } Verbis, }
declaturatur, } Facto, } quæ suo subjecto, turba declaratur.

Vers. 40. Verbis quæ alia distributione arguuntur effectorum: alii enim ex his Prophetam esse dixerunt, hoc versu.

Vers. 41. Alii Christum, alii non esse Christum, quod confirmatur à subjecto loco unde prodiit, Galilæa.

Vers. 42. Quod confirmant porro testimonio Scripturæ, ex qua argumento disparatorum ratiocinantur, quod cum sit ex Bethleheмо non potest venire ex Galilæa. Ex Bethleheмо esse probant ex efficiente, quia ex David progenitore oriundus est.

Vers. 43. Genus notat & causam hujus varietatis schisma.

Vers. 44. Aliud membrum distributionis, quod in factis versatur, est, quod conatisunt Christum prehendere.

M E T A P H R A S I S .

37. **O**ctavo die festi Tabernaculorum, qui idem maxime solennis erat, non tantum quod (ut in prima) summa erat ab omni opere cessatio, sed quod majori frequentia & ex omnibus oris regionis Synagoga convenerat: Iesus intrepide stetit & magna vocis contentione, ut

ab omnibus exaudiretur, hæc fere verba promulgavit: Si quis ex sensu peccati & poenæ ei debita, studio ardente ducatur Medicina à malis quibus premitur, is quicumque olim fuerit, ad me fidei veluti pedibus accedat & Medicinam malorum accipiat. Quisquis etenim in me credit, is intimis animi sui penetrabilibus tam largiter & effuse donis Spiritus Sancti in æternum duraturus perfundetur, ut ab ipso ad alios etiam irrigandos redundare possint: quod plerisque Prophetarum in Scriptura testimonio testatum (tamen si non totidem verbis) relinquitur. Hoc autem dixit Iesus de Spiritus Sancti donis quæ in illum credentes accepturi erant. Quævis (forte) quid sit quod illa dona in presentiarum collata non sunt? Respondeo ob eam causam dona Spiritus nunquam hætenus ab ipsa rerum origine tam ubertim & copiose collata esse, quia Iesus resurrectione è mortuis & in cælum ascensu nondum glorificatus est. Multi igitur ex turba, his verbis commoti, dicebant; extra omnem controversiam hic Iesus est ille Prophetæ magnus, quem Moses in lege venturum prædixit: qui tamen illum Prophetam Christum esse ignerabant. Alii melius ex Scriptura edociti, ajebant; hic est Christus ille toties in lege & Prophetis decantatus. Alii vero contra pugnarunt: num enim (dicunt) Christus ex Galilæa proditurus est? Nonne Scriptura loquitur Christum ex Davidis posteris & civitatem Bethleem oriundum? Vt turbam in diversa studia & sententias scissam esse liquido constare possit. In turba porro inventi sunt, qui illum prehendere cupiebant; sed in illum tamen (quod hora ejus nondum venerat) manus non iniecerunt.

P R A X I S .

Christo magna voce vitæ fontem creden-
ribus in se esse proficiente, turba in va-
rias de eo sententias scinditur. Vers. 37. Christus feni vitæ sitientibus & ad eum venientibus.

Partes 5 Christi ultimo festi die concione sunt de Concionis effectu.

In Christi concione consideran-
tur. { Christi verba.
{ Evangelistæ interpreta-
tio.

Dies ultimus idem etiam magnus erat propter summam populi concursationem,

quæ eo die maximo numero aderat : tametsi Iudæi eam etiam magnam appellabant propter cæremionalem colluviem, quam illi sibi ex cerebro suo, præter Dei legem, confixerant.

Quod autem *Clamasse* dicitur, eo indicat singularem ardorem, qui ex depravati divini instituti contemplatione accensus est, & ut inconditas Iudæorum, voces & absonos clamores quos eo die edebant, sonantior voce opprimeret. Quo etiam refertur, quod magna multitudo quum esset, necesse fuit, ut vocem corroboraret, ut concionis sensus ad omnes, etiam remotissimos, perveniret. Huc accedit quod præstantia doctrinæ quam proponebat, dignissima erat quæ sonora tuba promulgaretur. Hoc igitur tanquam tonitru eorum stuporem discutere & dispellere voluit. Cujus vocis semel editæ sonitus non minus nos efficere debet, quam si nobis præsentibus prolata fuisset. Ideo enim sonanti voce hæc doctrina pronunciata est, ut surdas nostras aures perforaret.

Primum in Christi sententia docetur, quo modo comparandi sumus ad participationem gratiæ divinæ : deinde subjicitur, ubi illa nobis communicatur, & quam cumulate.

In priore *f* Sitis

duo notantur *Ad Christum accessus.*

*Quid sitis,
& quomodo
fitiendum?*

Quærendum quid *siti* indicatur ; nempe sensus vacuitatis & inanitatis nostræ in vera Dei notitia, & justitia, atque sanctitate ; ut sitis in corpore est sensus deficientis in corpore humiditatis : ut sciamus nos esse veluti terram non complutam, nullis tubis irrigatam ; desertum, ubi dracones agunt ; ut testam, ut pumicem, ex qua aqua gutta exprimi nequit ; ut sciamus nos nudos esse, mendicos, obæratos, & foro concedentes : præterea *onustos*, *Matth. 11.* Quamobrem qui liberum suum illud arbitrium, qui opera præparationis jactant, &c.

Nec vero radicalis humoris vacuitatem tantum sciamus, sed & concupiscentiam tanquam caminum ardentem, & scintillas assidue emittentem & ejaculantem ; & ut terram quæ propter aquæ destitutionem solis æstibus assiduis torretur : non tantum nudos omni bono, sed coopertos peccato ; non tantum gratiæ Dei mendicos, sed qui magnum thesaurum peccatorum & iræ divinæ congelsum, non tantum quoad justitiæ privationem, vanitate leviores, sed peccato graves & plumbei.

Non autem ut *sciamus*, tantum requiri-

tur ; sed ut sentiamus : ut qui *sitiunt* & esturiunt ejus rei incommoditatem percipiunt ; & ut qui nudi sunt, frigus intensum aut nimium æstum sentiunt, & ex pudendorum aspectu erubescunt ; & ut onusti incumbens illis onus sentiunt ; sic, &c.

In quo genere non tantum Pontificii, sed plerique Evangelicorum peccamus : omnes enim plane Dei gratia destituimur, & destitui nos scimus qui Evangelium profitemur ; sed ut ægroti defecti humiditate sæpe sitim & famem non sentiunt ; & ut phrenetici & dæmoniacy, seu infantes pueruli suam nuditatem non sentiunt, nec ea erubescunt ; & ut Israëlita diutius assueti oneribus & servituti, liberationem non magni aestimabant ; sic, &c. Nam cum de aqua, qua sitim restinguant, solliciti non sunt, cum majorem sitim quotidie attrahunt, & majus sibi onus imponunt ; sequitur, &c. Cujus causa est, quod profundum mali sui non reputant ; nec peccati, nec pœnæ, nec transgressionis, nec maledictionis. Si enim frigus divinæ iræ, aut æstus æstuantis ejus excandescunt, &c. Deinde quod divinæ gratiæ suavitatem & dulcedinem non gustant, nec incomparabile bonum ad quod vocantur. Nam si semel gustassent primitias aut arrhabonem tantum Spiritus Sancti, si vel minimum quid estassent ex fructu terræ Canaan, omnes eorum delitix, cum in cibo, tum potu, tum in divitiis cumulandis, tum in honore adipiscendo sorderent & naufæ essent.

Alterum est ut ad Christum veniant & *quomodo ad eum accedendum?* bibant ; id est, ut credant sibi abunde in Christo prospectum esse, quo sedetur sitis, operiatur nuditas, ditetur mendicitas, levetur onus, ut illum fontem vitæ sibi proponant ; indumentum, quo tegantur ; thesaurum quo ditentur ; cum eum Pater obsignavit, *Hic est filius meus dilectus*, &c. *Nec est aliud nomen sub cælo*, &c. Hic quod Deus est, fons vitæ existit ; quod homo est, adiri à nobis potest, & inveniri. Extra enim illum, Deus est ignis consumens, & lucem habitat inaccessam, & inaccessibilem. Vide prius. Hic contra eos dicendum, qui ad sanctos & Angelos, ut Pontificii ; vel Deum præterito Mediatore Christo, ut Turcæ confugiunt. Huc spectat querela Jeremiæ quod deliquerunt Iehovam vitæ fontem, & exciderunt.

Sicut autem in solo Christo vitæ aqua conclusa tenetur, ita sola fide tanquam titula aut haustro inde petitur. Nullum est vas quo

quo hæc aqua capiatur præter fidem ; alia omnia vasa rimis referta distillant. Et fons hic credentibus expositus, cæteris omnibus obsignatus est, & veluti aridus. Atque ut ore tantum, non auribus, non naribus, non oculis haustus potus sitim extinguit; sic, &c. Non igitur hic charitas, non spes, &c. Sicut contra quisquis credit, quotiscunq; vel quantiscunq; seu peccatis, seu afflictionibus, &c.

Verf. 38.
fructus huius
suis sitis &
accessus ad
Christum.

Post effectum fidei notat, scilicet rivos & fontes Spiritus Sancti, fontem remissionis peccatorum, &c. fontem iustitiæ, fontem sapientiæ, fontem sanctitatis, &c. Denique summam omnium bonorum ad vitam abundantiam; ut non sit necesse aliunde quid petere quo suppleamus, quod ab illo non supeditatur, ut *Ioh. 10. ut vitam abunde in me habeant.* Et, *Dominus pastor* (inquit David) *mibi deerit nihil: calix redundat, & mensa instructa.* Et defecta stagnabunt aquis. Infinita enim est Christi obedientia qua promeritus est nobis gratiam; infinitæ passionibus quibus exfolvit pœnam peccatorum, ut quæ sunt obedientia & passionibus Dei ipsius. Hinc liquet eos non credere qui aliunde querunt salutem. Item eos non credere, qui nullam vitam sanctitate præditi sunt. Respondeant Pontificii qui ex hoc & huiusmodi locis arguunt scripturarum mutilationem.

Verf. 39.
Cur Spiritus
eius aqua
dicitur?

Post sequitur Evangelistæ expositio. Vbi notandum primum, cur Spiritus aquas vocat, scilicet quod aqua refrigerat, restinguit, quod humectet, hoc loco, & alibi quod lavet & mundet, quod fecundet deserta & inculta loca.

Præterea notandum est discrimen legis & Evangelii, non substantia Spiritus, sed in adjuncta mensura parcioris & largioris; guttatum olim, quod nunc profluenter, sciotillatum olim, quod nunc per prunas; stellatum

olim quod nunc solis in modum. Siclus noxister, & cubitus, & spithama, Homer, Ephraim, sunt sanctuarii, id est, duplum ejus quod olim fuit.

Querenti cur non ante ascensum Christi ita fuit; Respondeo quod mysterium plene absolutum ante non fuit; ut impleretur scriptura *duxit captivam captivitatem, dedit dona, &c.* ut hoc modo & ascensum suum testaretur, & innoxorem ex discessu suo consolaretur. Quamobrem qui Christi præsentiam in terris astruunt, nos privant, &c.

Nota discrimen regni Christi à regnis terrestribus. Reges enim inaugurati munera accipiunt à subditis. Vide exemplum *Sam. in Saule.* Christus contra; ut enim olim suos David ditavit spoliis Philisteorum quum habitaret Tuclagi: sic, &c.

Sequitur effectus concionis, qui quidem in genere, fuit schisma; his, de Christo bene, illis male sentientibus, & quidem ex malitia eum comprehendere volentibus. Ergo (inquit aliquis) præstantius fuisset Christi silentium: minime, inquam. Nam gladius est; potior impia pace; ignis ad seponendum scorias, quam, &c. Nec destitit propterea Evangelium esse verbum & legatio pacis, &c.

Verf. 40.
Num Christi
suum filere
præstiterit
ad vitam
schisma.

Ex quo liquet, quam indigna calumnia sit, qua Evangelium gravant; quod ab Evangelio tot judicia extiterunt, & opiniones, &c. ac si ignis culpa esset, quod scoriarum sunt; ventilabrum quod paleæ sunt, &c. Item quam iniqua accusatio est, quod Evangelici inter se dissentiant. Nescquam enim tam gravis dissensio inter nos est, quanta inter Iudæos Christo faventes; quorum hi Prophetam, illi Messiam; & ex iis alii nudum hominem; alii etiam Dei filium eum æstimarunt.

I O A N . cap. 7. à vers. 45. ad finem Capitis.

45 Venerunt ergo ministri ad primarios sacerdotes & Phariseos: qui dixerunt eis; Quare non adduxistis eum?

46 Responderunt ministri; Nunquam ita loquutus est homo ut homo iste.

47 Responderunt ergo eis Pharisei; Num & vos seducti estis?

48 Num quis ex primoribus credidit in eum, aut ex Phariseis?

49 Sed turba hæc quæ non novit Legem, execrabilis est.

50 Dicit eis Nicodemus, is qui venerat ad eum nocte, quum unus esset ex illis;

51 Num Lex nostra condemnat quempiam, nisi prius ex ipso audierit, & cognoverit quid faciat?

52 Responderunt & dixerunt ei; Num & tu Galilæus es? scrutare & scito ex Galilæa Prophetam non fuisse suscitatum.

53 Et profectus est unusquisque domum suam.

A N A L Y S I S.

Describitur reditus ministrorum, quos expediverunt Pharisei ad comprehendendum Christum, suo effectu, quod illum non adduxerunt. Cujus adjunctum proponitur, quaestio cur prehensum non adduxerint.

Vers. 46. Cujus quaestiois effectum est responso ministrorum, non adduxisse illum; quod sua causa efficiente confirmatur, nempe sermone admirabili, quod amplificatur comparatione minoris, quod nemo unquam sic loquutus est.

Vers. 47. Cujus responsi adjunctum est alia quaestio, an errore seducti sint; quod amplificatur suo diverso; quamvis vulgus hominum fallitur, tamen absurdum esse, ut illi tam bene instituti errore abripiantur.

Vers. 48, 49. Aliud argumentum quo probant illos errore abductos esse a subiecto, principibus, qui in Christum non credunt: quod etiam suo adverso illustratur, quia turba & vulgus hominum in illum credit: cuius fidei causa assignatur, ignorantia legis seu voluntatis divinae: quae ignorantia confirmatur adjuncta poena ignorantiae, nempe quod maledictionibus à Deo multrati sunt.

Vers. 50. Hujus didi Phariseorum effectum exponitur, responsum Nicodemi, qui hoc *versu* describitur adjuncto adventu ad Christum noctu: item alio adjuncto conditionis seu ordinis, nempe Phariseorum.

Vers. 51. Responsum est, illos malefacere quod Christum damnent: cuius causa assignatur, quod indicta causa hoc faciant. Quod testimonio divino confirmatur, quia lex hoc vetat.

Vers. 52. Cujus defensionis Christi effectum est oratio Phariseorum; quae declaratur adjuncto probro Nicodemi: illum esse ex Galilaea seu Galilaum. Deinde adjuncta accusatione Christi, cum non esse Prophetam, quod à subiecto loco confirmatur, quia sit ex Galilaea, quod confirmatur testimonio humano seu Annalibus quia Propheta nullus ex Galilaea unquam prodiit.

Vers. 53. Effectum hujus conciliabuli, quemque ex Pharisaeis re infecta abiisse domum suam.

M E T A P H R A S I S.

- 45. **H**is ita gestis, redierunt Ministri à Phariseis & Sacerdotibus ad comprehendendum Christum legati. Quos cum primores Sacerdotum & Pharisei sine Christo secum adducto rediisse conspexissent, ab illis in hanc formam quarunt: quid causa est quod illum (quem vel de nomine appellare nos taderet) comprehensum non adduxistis cum ad eam rem nostra auctoritate muniti fueritis? Ad quos Ministri; ut egregia ejus facinora seu miracula silentio praetereamus: illius sermo tanta gratia & maiestate perfluit, tam admirabilis fuit, ut illi sine summo scelere manus inferre non potuerimus: neque enim unquam inventus est, qui cum eo vis & virtute loquendi componi possit. Quibus Pharisei; nunquid & vos qui nostris in scholis polii & limati estis, eodem
- 46.
- 47.

quo vulgus errore abducimini? An ex principibus & populi primoribus vel unus aliquis in istum credidit, aut ex nobis Phariseis quisquam se illi adjunxit. Tantum ignobilis ista plebs, qua doctrinam Dei ignorat, fidem illi habet: unde etiam est, ut hujus ignorantia poenas det paupertatis & contemptus, quas Deus justissime immittit. Ad Iesum noctu venisse (idem ipse quem supra ad Iesum noctu venisse scripsi) ejusdem cum illis loci & ordinis, id est princeps simul & Phariseus: numquid lex Dei (cujus nos Doctores esse profitemur) quenquam indicta causa condemnandum esse judicat, & antequam (illo audito) causa ejus penitus & accurate cognita sit: maxime si causa (ut hac est) capitalis sit? Ad quem Pharisei: num & turqui Galilaei patrocinium suscipis, Galilaeus es, & ex ejus fautoribus? Atqui ut res hac in judicio non est disceptata, tamen perinde certa est, ac si in judicium adducta, definita fuisset:olve enim & revolve omnes cum sacros & profanos annales & comperies nullum unquam à Galilaea Prophetam prodixisse; eoque stultum esse, hoc jam fieri existimare, quod tot antegressis seculis nunquam exitiit. Quamobrem partim legatorum responso, partim vero Nicodemi sententia commoti unusquisque re infecta domum abiit.

- 48.
- 49.
- 50.
- 51.
- 52.
- 53.

P R A X I S.

Ministris re infecta, & sine Christo secum adducto reduntibus, Pharisei & cum illis, & cum Nicodemo asperius disceptant.

Partes sunt, disceptatio Pharisaeorum cum Ministris & satellitibus. Nicodemo.

Quod redeunt sine Christo, fracti majestate sermonis Christi; admirabilem vim potentiae Christi arguit. Non se vindicat, ut Elias. 2 Regum 1. Nec ut Deus Prophetam ad Ieroboamum missum; nec scotomate, ut Elizeum & Lotum; sed verbo tantum, eoque non sternerne illos ad terram, ut alibi factum est, nec illos mutante, & ad respicientiam revocante ut Act. 9. Nam particula (ἔ) indicat eos in his fuisse qui Christum comprehendere voluerunt; sed tantum reverentia quadam (sui) quam coacti sunt illi ob admirabilem sapientiam & gravitatem deferre. Quod eo magis notatu dignum est, quod hoc hominum genus immitus & crudelius esse solet. Vide 1 Sam. 19. sub sive. Vide exemplum simile in Labane & Esauo adversus Iacobum; in Aegyptiis erga Israēlitas;

- Verf. 45,
- 46.
- Christus etiam hostibus suis admiratio- ne & reverentione dignus.

litas; quibus gemmas suas, &c. Perinde est igitur ac eorum manus tenuissimo filo ligatas teneret; ac si agnus lupis rapacibus circumseptus, intactus maneret; aut vir leonibus famelicis objectus, aut in mediam flammam coniectus, &c. Hoc nos mirifice confirmet, quum eandem suis defensionem pollicetur *Matth. 10. Mitto vos tanquam in medio luporum.*

Verf. 47,
48, 49.
*Veritas
Dei homi-
num con-
ditionem
non sequi-
tur.*

Eorum errorem convincere student à subiecto misero popello qui Christo adhaerebat, & à contrario subiecto principum adversam sententiam tenentium, tanquam Dei veritas mitris & insignibus doctorum alligata foret, aut Spiritus Sanctus abhorreret à pauperum & plebeiorum taberna. Hic igitur primum exprobrant Deo, qui pauperem fecit, eo quod convitium in pauperem dicunt, quoad pauper est. Quum autem in mansuetos & humiles reclinet, debebant intelligere pauperes non modo non alienos esse, &c. sed sæpe etiam aptiores, &c. debebant scire gemmas in locis seopulosis esse, &c. item in sigulinis vasis thesaurum domini reponi, ut, &c.

Hoc olim Euangelio à Pontificiis objectum est: sed nunc caveamus ne nos qui Euangelium profitemur id usurpemus. Quo in genere sæpe à nobis peccatur. Ut igitur ætati non affigitur, ita nec divitiis aut honori, aut etiam literis; sed diligentior inquisitione adhibenda est, quo magis, &c.

Item ex adjuncta incertitia legis, & afflictione ob eam rem immissa videntur rationem ducere.

Verf. 50,
51.
*Nicodemus
Christum
defendit.*

Nicodemus cum timore amittendi honoris & existimationis diutius intra se (ut videtur) confictatus tandem erumpit; & tamen non auderet clare & aperte Christum confiteri, tamen aliquid dicit, quo socios suos ad maiorem æquitatem revocaret. Urget autem eos lege ipsa, cuius se studiosos profitebantur, & ejus ignoratione plebem damnabant. Tamen enim eum sapius audivisse excipere potuissent, tamen ex lege justum esse, ut quæ pro sui defensione affer-

re potuisset Servator, cognoscerent, priusquam, &c. Hic igitur est fructus plantationis Christi, *Iob. 5.* qui tamen valde crudus & incoctus sit, & veluti primi anni, aut secundi fructus præputialis, tamen à Christo non repudiatur. Vide *Matth. 12. Non frangat quassatam arundinem, &c.*

Sed quid agunt hi boni Principes; scilicet cum (Nicodemum) accusant, ac si Christi discipulus aut alumnus esset: tamen nihil dixisset, quod ab æquo inter litigatores iudice dici non potuit, atque adeo pro malefico nondum convicto. Sed quum illum hac de causa Christi discipulum reputant, cur non se & argumentum suum retexunt & revocant, quo astruere volebant Christum impostorem esse, quod nemo ex principibus in illum credidisset?

Quid autem respondent præterea, attendendum. Nicodemi rationem non dissolvunt; sed aliam tanquam gladium gladio opponunt; & quid tandem illud est? scilicet, *Ex Galilea nullum Prophetam exire.* Hic igitur non satis mirari possumus admirabilem Dei sapientiam, qui ibi suum filium educari voluit, unde non modo nihil autoritatis duceret, sed plurimum etiam fidei illi ab hominibus detraheretur. Vide *Iohan. 1.* in Nathanielis dicto.

Deinde ut ante personis, sic nunc regionibus Dei spiritum affixum & alligatum tenere volunt: ut olim Iehosua agre tulit Eldadum, &c. in castris manentes spiritum persflari: qui tamen liberrime ubi vult spirant, in regionibus desertissimis, Carmelum & Libanon prætereundo.

Quod hoc dicto Nicodemus consilium dissipat, ut eorum conatus hoc tempore irritos reddiderit, docet, quantum unius sententia contra multorum contrarios veritati conatus efficiat: quod nos fidentiores reddat. Sicut & illos refellit qui omne studium & conatum abijciunt improbis resistendi, præsertim autem in publicis conventibus, quod pauci contra tam multos prævalituri non sunt.

I O A N. cap. 8. à vers. 1, ad 12.

I E S V S autem profectus est in montem Oleærum.

2 Et diluculo rursus adfuit in templo, & totus populus venit ad eum, & sedens docebat eos.

3 Adducunt autem ad eum Scribæ & Pharisei mulierem in adulterio deprehensam: & quum statuissent eam in medio.

4 Dicunt ei; Magister, hæc mulier deprehensa est in ipso facto, quum macharetur:

5 In Lege vero Moses præcepit nobis ut tales lapidentur: tu ergo quid dicis?

6 Hoc autem dicebant tentantes eum, ut possent eum accusare. IESVS autem incurvatus deorsum, digito scribebat in terra.

7 Quum autem perseverarent eum interrogare, sese surrigens dixit ad eos; Qui vestrum immunis est à peccato, primus in eam jaciatur lapidem.

8 Et rursus incurvatus deorsum, scribebat in terra.

9 Ipsi vero quum hæc audivissent, & à conscientia redarguerentur, singulatim alius post alium exierant, initio factò à senioribus usque ad ultimos: & derelictus est solus IESVS, & mulier in medio stans.

10 IESVS autem sese surrigens, & nemine conspecto præter mulierem, dixit ei; Mulier, ubi sunt illi tui accusatores? nemo te condemnavit?

11 Ipsa vero dixit; Nemo, Domine. Dixit autem ei IESVS; Nec ego te condemno: vade, & ne deinceps pecca.

A N A L Y S I S.

Effectum Christi notatur, profectio ad montem Olivarum; cuius finis ex aliis locis colligi possit, ut Deum precaretur, atque adeo ex sequenti versu videtur quid orabat, nempe ut cum superioris, tum inferioris prædicationis aliquis fructus extaret.

Vers. 2. Aliud effectum Christi narratur reditus ad templum; quod adjuncto tempore declaratur, nempe diluculo. Cujus reditus effectum est populi frequens concursio: concursationis effectum indicatur Christi ad illos prædicationis; quæ suo adjuncto, sessione declaratur.

Vers. 3. Narratur effectum Scribarum & Phariseorum, de sistenda adultera coram Christo; quæ describitur ab adjuncto, deprehensione in adulterio; item à subjecto loco in quo sistebatur, nempe in medio.

Vers. 4. Aliud effectum Scribarum & Phariseorum, narratio criminis quod admisit; quod adjuncto certitudine describitur, & pari illustratur, sicut cum fur in ipso furtoprehenditur.

Vers. 5. Cujus adjuncta pœna allegatur, lapidatio ad mortem, quæ confirmatur testimonio divino legis Mosaicæ: deinde aliud effectum proponitur quid Christus de mortis sententia, quam lex fert, sentiat.

Vers. 6. Finis omnium horum effectuum est, ut illum tentarent, laquearent. Cujus quæstionis adjunctum est, quod Christus se incurvans in terra scripsit.

Vers. 7. Hujuscriptionis effectum est importunitas Phariseorum & Scribarum: cuius importunitatis effectum est Christi responsum, quod adjunctum corporis erectio declarat: forma responsi, ut hoc crimine vacans primum lapidem jaciatur: quo responso ab adjuncto reatu eorum in eodem crimine significat illos non tam idoneos esse qui in illam ejus pœnas expectant.

Vers. 8. Aliud Christi effectum, nempe quod iterum in terra scribit.

Vers. 9. Christi responsi effectum pudor: cuius effectum quod clam se subducebant: cuius subductionis effectum est, quod mulier sola relicta est.

Vers. 10. Alterum effectum exitus eorum est, quod Christus se erigit; quod videt foemina solam relictam: tertium effectum quæstio à foemina,

nbi essent accusatores; deinde altera quæstio, an quisquam condemnasset eam.

Vers. 11. Quæstionis postremæ relatum est responsum foeminae, neminem illum condemnasse: cuius adjunctum est, Christum illum non condemnasse ad mortem; quod suo diverso explicatur; hortari tamen se ut deinceps idem peccatum non admittat.

M E T A P H R A S I S.

Scribis & Phariseis domum suam repetentibus, Iesus ad montem Olivarum, non procul ab urbe distitum, Deum precandi causa se recepit, ut cum Deo de illius diei prospero in docendi ratione & de periculis liberatione successu gratias ageret, tum ad insequentis diei fastum & foelix ministerium se compararet. Postero mane solis exortu denuo ad templum rediit, ut populum, reditum ad sua parantem, sacro veluti viatico munitum dimitteret. Quo audito, populus magna frequentia ad eum aggregatus est, quem Iesus (pro doctorum more, ad testandam auctoritatem) in cathedra considerens, docuit. Quoniam vero superioribus consiliis non successerat, alia aggrediuntur via. Adducunt igitur ad eum Scribae, tanquam Doctores, & Pharisei qui sanctitatis nomine magis nominati erant, foeminam in adulterio deprehensam, quam in medio, ab omnibus conspiciendam stiterunt, si forte vultus tristitia Iesum magis afficeret, ut sententiam absolutiois pronuntiaret. Iesum igitur in hunc fere modum alloquuntur: Præceptor, hac ipsa foemina quam coram intueris, in ipso adulterii actu, haud secus quam fur in ipso furto, deprehensa est. Nec te latet quid lex Dei Moysi ministerio lata, hac dere cavet: impuras huiusmodi morte multandas, & quidem (ut in desponsatae vitio ex lege constat) lapidibus obrundas. Quamobrem quid animi hac in re habes, tu qui Doctorem agis, cupimus cognoscere.

Tamet si

6. *Tametsi vero discendi causa se Iesum accessisse prae se ferebant : tamen re ipsa hoc consilio eum interrogabant, ut quaecumque in partem sententiam diceret, de quo illum iraducerent, haberent : immisericordia & inclementia, aut certe inconstantia, si illam morti adjudicandam pronuntiaret : Adulterii vero patrocini & legis divinae violationis & omnis honestatis hostis, si illam absolvendam esse affirmaret : denique inicitia aut ignavia si taceret. Iesus vero huius rei iudicium tamquam à se alienum animo aversans, inclinato in terram corpore, digito in terra scripsit; eo non obscuro declarans, se quidvis vel abjectissimum opus facere malle, quam civile jus exercendo, salscem in alienam messem inferre. Sed cum importune interrogantes illum urgere non desisterent, tandem se à terra erigens ad illos dixit; equidem invitus vestram nequitiam & impuritatem haecenus testamur. Sed cum nullum medium mihi insidiandi statuitis, agite, vos qui odium adulterii & impuritatis obreniditis, qui ex vobis ab hoc aut huius generis scelere liber est, primus in hanc adulteram lapidem jaceret. Quo*
9. *dicto, ut minore cum pudore se subducerent, denovo ad terram se dimitrens, in terra scripsit. Quod cum illi audivissent, propriae conscientiae testimonio rei impunitatis, aut ejusdem, aut consimilis peracti, templo singulatim alius post alium tamquam in seipso sententiam condemnationis dicentes, egressi sunt, initio facto à summis, donec ad infimos perventum est: sic Iesus cum plebe & femina in medio conveniens consistendo desertus ab accusatoribus solus permansit, qui prout hic casus postulabat, cum femina ageret. Iesus itaque se erigens & nullum ex accusatoribus, sed faminam conspiciens, ad illam dixit; o mulier, ubi tandem sunt illi tui accusatores, numquid aliquis est qui sententiam condemnationis de te tulit? quod si sit, ego non sum is qui illam sententiam retexere volui. Ad quem illa; nemo, Domine. Et ad illam vicissim Iesus; nec ego qui iudicis personam non sustineo, tamen si mortem bene merentem, in te mortis sententiam fero: tantum quod officii & ministerii mei est, te admonere, ut hinc descendens, in posterum caveas, ne ad huius sceleris vomitum iterum revertaris.*
- 10.
- 11.

I O A N. cap. 8, à vers. 12, ad 21.

12 Rursum ergo IESVS eis loquutus est, dicens; Ego sum lux illa mundi: qui sequitur me, non ambulabit in tenebris, sed habebit lumen vitae.

13 Pharisei igitur dixerunt ei; Tu de teipso testaris, testimonium tuum non est firmum.

14 Respondit IESVS & dixit eis; Etiam si ego testor de meipso, firmum est testimonium meum: quia scio unde venerim, & quo vadam: vos autem nescitis unde venerim, & quo vadam.

15 Vos secundum carnem iudicatis, ego non iudico quemquam.

16 Quod si etiam iudicarem ego, iudicium meum firmum esset: quia solus non sum, sed ego & qui misit me Pater.

17 Sed & in Lege vestra scriptum est, duorum hominum testimonium firmum esse.

18 Ego is sum qui testor de me ipso, & testatur de me qui misit me Pater.

19 Dicebant ergo ei; Vbi est tuus ille Pater? Respondit IESVS; Neque me nostis, neque Patrem meum: si me noissetis, Patrem quoque meum noissetis.

20 Hac verba loquutus est IESVS in gazophylacio, docens in templo: & nemo apprehendit eum, quia nondum venerat illa ipsius hora.

A N A L Y S I S.

CHRISTUS officii Mediatoris & cum primum Deitatis suae clarum testimonium edit, quod describitur subiecto, ad quod hic sermo habitus est, nempe illos ipsos, quos prius docuit vers. 2. Testimonium, quod proponit, est, eum esse qui veram & salutarem Dei notitiam hominibus confert: quod pari illustratur folis seu lucis mundi; & effecto confirmatur, quia se ad eum lumen dirigens, non versatur in tenebris; quod sui adversi negatione amplificatur, nempe quod habiturus sit lucem vitae.

Vers. 13. Huius dicti effectum est responsum Pharisaeorum quorundam, non eorum qui egressi sunt, sed aliorum qui tum forte interfuerunt: responsum est, testimonium ejus non esse verum; quod confirmatur à subiecto testificantis, quia ipse de se idoneus testis non erat.

Vers. 14. Christus hoc responsum refellit argumento diversorum; verum esse testimonium suum, tamen ipse de se testatur; quod probat effecto, quia novit unde venit & quo vadat: simul causam assignat cur Pharisaei testimonium ejus rejecerunt qui

qui scientes Mariæ fuisse filium, ignorarunt ejus divinum ortum, eumque esse Dei filium unigenitum.

Vers. 15. Aliam causam erroris notat quod ex sensu carnis suæ, non ex Dei Scriptura, de eo perverte judicarent: quod scelus amplificatur ab adjuncto, sua modestia, qua ab aliis judicandis abstineret.

Vers. 16. Hanc modestiam & mansuetudinem etiam erga impios Phariseos amplificat ab adjuncto, veritate & incorruptione judicii, si de illis gravius aliquid stateret: cujus causam assignat, quod communem cum Deo Patre causam habet & ei coessentialis sit.

Vers. 17, 18. Hanc testimonii sui veritatem probat à comparatione minoris: nam si duorum hominum testimonium ex legis præscripto firmum sit, nedum Dei Patris & ipsius.

Vers. 19. Hujus sermonis effectum est questio, ubi sit Pater Iesu, cujus questiois effectum est responsum Christi, in quo illos accusat ab adjuncto, ignorantia Patris; cujus causam indicat, quia illum non norunt; quod adversis confirmatur, quia si eum cognovissent Patrem utique cognovissent.

Vers. 20. Describit sermonem à subiecto loco, ubi habitus est, cum generaliore, tempore, tum speciali, gazophulacio: cujus effectum est quod comprehensus non sit; quod suo diverso tacite amplificatur, tamen tam aperte & clare divinitatem suam asseruit, cujus ratio adjungitur ab adjuncto tempore, quod nondum completum erat.

METAPHRASIS.

12. **Q**uestione de adultera expedita, eisdem docere perrexit quos prius, antequam Scriba & Pharisei adulteram in templo stiterunt: cuius hæc fere verba fuerunt: ego, & non alius, sum sol ille gentium pariter & Iudæorum à Prophetis decantatus. Quicumque fidei obedientia mihi obtemperaverit, à tenebris errorum & scelerata vita liber & immunis lucem vitam secum ferentem in se inclusam continenter habebit. Ad quem ex Phariseis, qui ibi in templo remanserant, ait: Tu de te ipso testimonium dicis, proinde testimonium tuum non est legitimum: cum nemo in propria causa idoneus sit testis. Ad quos Iesus: Tametsi solus mihi ipsi testimonium perhiberem, legiti-

15. mum tamen est testimonium meum: probe enim mihi conscius sum me à patre, qui me misit, venisse, ad quem etiam desunela legatione scio me reversurum: vos autem ortus mei quoad Divinitatem ignari, mei ad gloriam Patris reditus nescios esse necesse est. Hoc autem modo de me statuentes ex corrupta & depravata rationis vestra norma, non ex verbi Divini præscripto, sententiam de me fertis: cum ipse tamen de vobis sententiam condemnationis ferre me cohibeam. Quod si sententiam in vos dicerem, iudicium meum de vobis (longe secus quam vestrum de me) legitimum foret: quia non sum (ut vos falso putatis) solus, sed ego & qui me misit Pater, quo cum mihi omnia communia sunt, utpote cui sum coessentialis. Et quidem in lege qua vobis data est & de qua tantopere gloriamini scriptum est: quod duorum hominum in re quapiam testimonium firmum & legitimum est. Quanto magis firmum & emi exceptione majus erit testimonium quod cum ego filius & tum Pater voce calitus emissa testati sumus, utpote uterque Deus in secula laudandus. Ad quem illi: ubi tandem est quem tu Patrem tuum predicatis? Ad quos vicissim Iesus: Nec me qui sum novissis, quamvis vos me probe nosse profiteamini: unde est ut neque Patrem (quem vos Deum vestrum plenius buccis personatis) meum nosse possitis: sicut è regione, si me probe novissetis, Patrem itidem meum natum habuissetis. Hæc in ima parte templi, ubi arca, in quam elemosyna Ecclesia sumptibus & pauperum subventioni destinata coniciebantur, gesta sunt. Et quamquam liberrime Deitatem & cum Patre aequalitatem, freudentibus Phariseis, asseruerit: nemo tamen manum ei injecit. Cujus causa erat, non quod defuit illis aut voluntas aut opportunitas; sed quod arcano frano & hamo providentia divina cohibiti sunt, quia nondum venerat tempus Dei consilio & Prophetarum oraculis definitum.

I O A N. cap. 8, à vers. 21, ad 26.

21 Dixit ergo iterum eis IESVS; Ego vado, & quæretis me, & in hoc peccato vestro moriemini, quo ego vado, vos non potestis venire.

22 Dicebant ergo Iudæi; Num interimet seipsum, qui dicat; Quo ego vado, vos non potestis venire?

23 Tunc dixit eis; Vos inferne estis, ego sum superne: vos ex hoc mundo estis, ego non sum ex hoc mundo:

24 Ideo vobis dixi; vos morituros in peccatis vestris. Nam nisi credideritis me cum esse, moriemini in peccatis vestris.

25 Dixerunt ergo ei; Tu quis es? Tum dixit eis IESVS; Id quod à principio dico vobis.

A N A L Y S I S .

STUDII & conatus cum ad mortem comprehendendi effectum est, comminatio mortis æternæ; quæ describitur primum ab adjuncta repetitione comminationis supra 7, 36. quam comminationem declarabat adjuncto *ἀδυνατῶν* eo veniendi quo ipse abiturus est; quod amplificatur suo diverso, quavis valde cupient ad eum venire; quod etiam sua causa materiali notatur, quod in peccatis suis morientur.

Verf. 22. Hujus comminationis effectum est responsum Iudæorum, quod duobus membris absolvitur; quaestione, quo vadet; & altera, an se interficiet; quæ sua causa confirmatur, quia dixit eos non posse venire quo ipse vadit.

Verf. 23. Explicat prius dictum ab adverso suo & eorum subiecto loco, quod sint inferni cum ipse sit supernus; deinde ex contradicentibus, quod sint ex mundo cum ipse non sit.

Verf. 24. Quorum effectum declarat, nempe quod morientur in peccatis: quorum omnium causam indicat, quod in se non credant.

Verf. 25. Cujus postremi dicti effectum est Iudæorum quaestio, quæ sua forma proponitur; *Tu quis es?* Cujus effectum est, Christi responsum ab adjuncta confirmatione ejus quod prius de se testatus est.

M E T A P H R A S I S .

21.

Quoniam iterum ad morte eum afficiendum comprehendere conati sunt: Iesus etiam priorem in eos comminationem repetit,

dicens: Ego cum tempus mea ex mundo commigrationis advenerit, non tam à vobis ad mortem adaclus, quam sponte mea discessurus sum. Atque ut ut me jam repellitis, veniet tempus, cum me (sed frustra) expetitis, ut qui peccatis vestris minime condonatus moriemini, coque ipse quo ego pergo, vos pervenire non potestis. Ad quem Iudæi: quid hoc novi est? Num se clam in locum solitarium subducet, quo solus, & ab aliis (qui ejus necessario scelere resisterent) abjunctus se interficiet? quandoquidem dicit; Quo ego pergo vos non potestis pervenire. Ad quos Iesus: Dicam planius quid causa sit vestri à me perpetui divortii: Ego enim sum à supernis locus quæ de novo repetiturus sum: vos estis ab infernis, quo etiam sponte ruitis; vos estis ex his, qui nihil nisi mundum & mundana sapiunt, ego non item. Quamobrem dixi vobis, vos vinculis peccatorum astrictos in æternum morituros. Nec enim quin in peccatis moriamini fieri potest, nisi me Messiam agnoscentes firma in me fiducia recumbatis. Quamobrem ad illum Iudæi: tu vero quis tandem es? quem te esse profiteris? Ad quos Iesus: cum nullo veritatis cognoscenda studio ducamini, nihil opus est rem toties decantatam repetere. Quapropter breviter sic habete, me cum esse, quem initio me esse dixi.

I O A N . cap. 8. à vers. 26, ad 31.

26 *Multa habeo quæ de vobis loquar ac judicem: sed qui me misit, verax est: & ego quæ audivi ab eo, hæc loquor mundo.*

27 *Non cognoverunt se de Patre hæc ipsis dicere.*

28 *Dixit ergo eis IESVS; Quum sustuleritis Filium hominis, tunc agnoscetis me eum esse, & à meipso nihil facere, sed prout docuit me Pater hæc loqui.*

29 *Nam qui me misit, mecum est, non reliquit me solum Pater, qui ego quæ placent ipsi facio semper.*

30 *Hæc illo loquente multi crediderunt in eum.*

A N A L Y S I S .

PROPOSITIO est, se nolle aut loqui, aut iudicium exsequi adversus hos obfirmatos Iudæos; quod suo diverso illustratur, tamen multa habeat quorum nomine in illos inveliri possit, & adversus illos iudicium exercere: deinde hanc cessationem à minis & iudiciis confirmat ab adjuncta Dei Patris veritate & iustitia, qui hæc inulta esse non patitur. Quod ipsum confirmat ab adjuncta sua fide & innocentia in obeunda legatione.

Verf. 27. Cujus sermonis effectum est, quod obfirmati Iudæi non intelligebant eum de Deo hoc loqui: quo dicto Evangelista causam subindicat cur pertinaces Iudæi hoc ejus sermone non furentur.

Verf. 28. Pergit Christus illos pungere ab effecto cognitionis quis sit, utcumque illum jam non

norint; quæ de Christo noticia adjuncto tempore declaratur, postquam illum in crucem attollendo in solum veluti majestatis illum extulerint, unde in illos fulmina sua ejaculabitur quibus ad sui noticiam vel inviti ducentur.

Verf. 29. Proleptis est, cujus occupatio est ab adjuncta desertione Christi interim dum ad illam majestatem evchitur: subiectio à contradicente, se non esse à Patre suo desertum; quod confirmatur subiecto, quia is sit qui quæ Patri grata sunt, facit.

Verf. 30. Cujus sermonis effectum est fides.

M E T A P H R A S I S .

Multa sunt scelera vestra, quorum nomine cum asperius in vos inveni eum de vobis pœnas sumere possem, quæ ego quod præfens vocatio hoc non ferat, i ratereo. Tamen

M m m m vos

27. *vos hæc non impune auferetis, quandoquidem cum Pater meus sibi semper in suis iustitia constat, tum ipse mihi prebe conscius sum, me omnia quæ in mandatis ab eo accepti hominibus qui in mundo sunt, proposuisse, nec quidquam nisi ab illo acceptum loquutum esse. Iudæi vero & alius animi perturbationibus excitati, non intellexerunt Christum de Patre verba fecisse.*
28. *Ad quos Iesus dicere perrexit: cum me verum hominem ex invidia & malitia (ut notam perpetua infamæ inuratis) in crucem egeritis, tum ego virtute mea efficiam ut hoc omne mihi in gloriam cedat. Quo tempore qui me not. tam jam repellitis, vel inuitis vobis, noscere cogemini. Tum (inquam) ea virtus & potentia iudicis in vos exercendis exere- tur, quibus vel nolentes cognoscatis me nihil proprio & privato insinuitu fecisse; sed illa modo in medium attulisse, quæ a Patre edoctus sum. Interim vero dum in illam gloriam & maiestatem attollor, non sum (ut vos putatis) penitus desertus. Nec enim me Pater solùm & omni auxilio nudum reliquit: quandoquidem quæ illi grata & accepta sunt, constanter & ad minimum apicem facio. Dum hæc loqueretur (cooperante & virtutem exerente Spiritu suo sanctissimo, qui omnes difficultates perumpit) multi in eum crediderunt.*

IOAN. cap. 8, à vers. 31, ad 37.

- 31 Dicbat ergo IESVS is Iudæis qui crediderant ipsi; Si vos manseritis in sermone meo, vere discipuli mei eritis.
- 32 Et cognoscetis Veritatem, & Veritas vos in libertatem vindicabit.
- 33 Responderunt ei; Semen Abrahami sumus, neque cuiquam servivimus unquam: quomodo tu dicis, vos in libertatem vindicabimini?
- 34 Respondit eis IESVS; Amen amen dico vobis, quisquis operam d. ut peccato, servus est peccati.
- 35 Servus autem non manet in domo perpetuo: filius manet perpetuo.
- 36 Itaque si vos Filius in libertatem vindicavit, vere liberi eritis.

A N A L Y S I S.

Fidei effectum est Christi adhortatio ut in fide peristent, quæ perseverantia suo subiecto describitur, nempe Christi sermone, & adjuncto, nempe quod vere discipuli futuri sunt.

Vers. 32. Deinde effecto perseverantix, nempe cognitione veritatis: quæ cognitio amplificatur, nempe quod sit illos in libertatem vindicatura.

Vers. 33. Hujus sermonis Christi effectum est responsum Iudæorum non credentium, ut ex *vers. 37.* constat, sed perfidiosorum: ubi conantur probare se non esse servos, primum à relato, quod patre libero nati sunt; deinde ab effecto, quod nunquam servierint.

Vers. 34. Iudæorum sermonis effectum est Christi responsum, quod est confirmatio superioris dicti, quæ fit distinctione servitutis, non corporeæ, ut illi putabant, sed animi: quam probat ab effecto servitutis, quia assiduo & continenter peccant.

Vers. 35. Item adjuncta eiectione ex Ecclesia & domo Dei, quod suo adverto illustratur, nempe quod filius nunquam ejicitur.

Vers. 36. Aliud argumentum est ab efficiente libertatis, nempe Filio.

M E T A P H R A S I S.

31. **Q**uamobrem Iesus Iudæos qui in eum crediderant in fide confirmaturus, dixit; si vos promissionibus fidei adhibentes re, & factis quæ mando constanter ad finem observaveritis, veri & germani mei discipuli eritis.
- Cujus hunc fructum longe præstantissimum percipietis, quod veritatem Evangelii, de quo (etiam in me credentes) subdubitatæ certissime cognoscetis; veritas autem illa vos natura servos in libertatem asseret. Ad quem non illi qui crediderunt, sed obfirmati Iudæi; Nos filii Abrahæ sumus, eoque natura liberi; neque nativa libertate excidentis cuiquam unquam servivimus. Quid igitur sibi vult hic sermo tuus, libertate donandos si in sermone meo manseritis, quo non obscure nos mancipia esse subindicas. Tantum absit ut priorem de vestra servitute sententiam retractare velim, ut illam verissimam esse iterum atq; iterum confirmem. Nam de servitute & mancipatione spiritali loquor, longe & duriore & vilior quam est illa corporis, à qua tantopere abhorretis. Qui enim (quod vos facitis) se peccato addidit, is peccati mancipium est. Servi autem hæc conditio est, ut ex familia aut venditione aut eiectione aut modo quodam alio exturbetur, sicut filius certas & fixas in familia sedes habet. Quamobrem si ego Filius & hæres & in domo patris mei (quæ est Ecclesia) præpositus vos libertate donavero, tum decimum reipsa (non nomine solum & vana aut vestra aut aliorum opinione) liberi eritis.

I O A N . cap. 8. à vers. 37, ad 46.

37 Scio vos semen Abrahami esse, sed studetis me interimere, quia sermo ille meus non habet locum apud vos.

38 Ego loquor quod vidi apud Patrem meum, & vos facitis quod vidistis apud Patrem vestrum.

39 Responderunt & dixerunt ei; Pater noster Abrahamus est. Dicit eis IESVS, Si filii Abrahami essetis, opera Abrahami faceretis.

40 Nunc autem studetis me interimere, hominem qui veritatem vobis loquutus sum, quam audivi à Deo: hoc Abrahamus non fecit.

41 Vos facitis opera patris vestri. Itaque dixerunt ei; Nos ex scortatione non sumus geniti: unum patrem habemus, nempe Deum.

42 Dixit ergo eis IESVS; Si Deus pater vester esset, diligeretis me: ego enim à Deo prodii & adsum; nec enim à me ipso veni, sed ille me misit.

43 Quare loquelam istam meam non agnoscitis? nempe quoniam non potestis audire sermonem meum.

44 Vos ex patre diabolo estis, & cupiditates patris vestri vultis exsequi. Ille fuit homicida à principio, & in veritate non perstitit: non est enim veritas in eo. Quotiescumq; loquitur mendacium, de suo loquitur, quia mendax est, & pater ille mendacii.

45 Vos autem, quia ego veritatem dico, non creditis mihi.

A N A L Y S I S .

A Diverſis confirmat eos esse servos peccati: tamen illis semen Abrahami, tamen non impedit quin sitis servi peccati; quod ab effectu operum, quia illum interficere student; cuius causam efficientem assignat; quia sermo Iesu in illis locum non habet: quod dissimilitudine amplificat tacita & intellecta, sicut locum habuit in Abrahamo, unde illos non esse germanos filios constat.

Vers. 38. Superioris conatus Iesum interficiendi aliam causam & quidem superiorem assignat, nempe quod alium Patrem habent præter Abrahamum; quod probat, quia faciunt quod ab illo didicerunt; quod pari illustratur, sicut ipse facit quæ à cælesti Patre didicit.

Vers. 39. Effectum sermonis Christi est Iudæorum affirmatio, illos esse filios Abrahami; cuius effectum est Christi responsum, illos non esse: quod probat ab effectu, quia non faciunt opera Abrahami.

Vers. 40. Quod in genere proposuit in specie docet, quod illum interficere conabantur; quod scelus amplificat ab adjuncta innocentia, vel potius à disparato, quod se in illos beneficium veritatem illis dicendo voluerint interficere: item alio disparato, quod Abraham hoc non fecit.

Vers. 41. Hoc scelus amplificat porro ab efficiente causa, cuius effectum est responsum Iudæorum, quo Christum refellere conantur ab adverso efficiente, se non esse suppositivum semen; quod probant alio efficiente, quia Deum habent Patrem.

Vers. 42. Iesus illos refellit ab adjuncto in se amoris defectu, seu odio; quod confirmat ab adjuncta consensualitate cum Patre, deinde ab adjuncto officio legationis à Patre; quod contrarii negatione confirmat, quia se non ingessit in hoc officium.

Vers. 43. Odium in se probat, quod ejus sermonem non agnoscunt; quod comparatione majoris amplificat, illos ejus sermonem agnoscere non posse.

Vers. 44. Causam illius proponit, quod diabolus patrem habent; quod effectu probat, quia concupiscentias Patris volunt factis exprimere: illud in genere dictum per partes explicat, primum quod sit homicida, deinde quod defecit à beata illa conditione in qua creatus est, & quod sit mendax & Pater mendacii.

Vers. 45. Comparatione patris illorum impietatem amplificat, nempe illos (ut diabolus) veritatis juratos hostes esse, qui ideo illi fidem derogant quod veritatem dicat, unde etiam odium in se manat, cum ad mortem querendo.

M E T A P H R A S I S .

Probe novi vos esse ab Abrahamo profeminatos: sed hoc nihil impedit quo minus etiam sitis peccati mancipia. Non esse Abrahami germanos filios inde liquet, quod me ad mortem exquiritis, quia sermo meus in vobis (ut olim in Abrahamo obtinuit) locum non habet. Ego Patris mei imaginem vere refero, quia (ut germanum filium dicit) quæ apud Patrem didici illa loquor: sicut & vos expressam effigiem patris vestri geritis, quia quod ab illo fieri didicistis factis imitamini. Ad quem Iudæi; quemcumq; tu patrem nostrum verbis his designas, nobis certe Abrahamus pro patre est. Ad quos vicissim Iesus; si Abrahami germani filii essetis, quod Abrahamus cum fide in me, tum fidei fructibus fecit, faceretis. Nunc vero me in-

37.

38.

39.

40.

- terficere studetis & fatagitis, hominem non tantum innoxium sed in vos beneficium; ut qui veritatem salutarem, quam à Patre edoctus sum, vobis loquutus sim. Hoc certe Abrahamus (cujus filios vos esse predicatis) numquam fecit, nec si ad hæc usque tempora vixisset, facturus esset. Sed hoc faciendo abunde cuius filii estis testamini, eus scilicet cuius vos facta imitantur. Ad quem Iudæi: videmur subclere, quem tu patrem nostrum in his verborum integumentis designas. Proinde notum tibi sit, nos quod ad externum genus attinet, germanos Abraha filios esse, utpote ex Isaac oriundos. Quod autem ad spirituale genus attinet, unus verus Deus nobis est pro Patre. Quibus Iesus: si Deus vester Pater esset me charè completeremini, qui natura illi cœssentialis sum; officio vero ab illo missus ad vos venio. Neque quod vos cogitatis mea me sponè ingero, sed ille, quem vos vestrum Deum esse perhibetis, me misit. Quid igitur in tanta cum doctrina
- tum miraculorum luce impedit quo minus loquutionem non agnoscitis? nisi quod odio & invidia excacati, sermonem meum placide audire & sustinere minime potestis. Quod hæcenus teclè sub verborum involucris dixi, quoniam vileo vos in malitia perstare, dicam planius: vos ex patre diabolo estis, ut qui quæ ipse valde vult, vos itidem facere expetitis: Ipse illico à mundo condito homicida erat, sicut & vos studio & voluntate estis: præterea in sanctitate creatus in illa non perstitit, quod ipsum liquet quia iam ab omni veritate alienissimus est. Cum mendacium loquitur illud non aliunde quam à se ipso accipit, ut qui mendax sit & primus mendacii inventor: atque ut in homicidio imitatione filii ejus estis, sic in mendacio vivam ejus imaginem exprimitis; ut qui mihi ob eam causam fidem non habetis, quod veritatem vobis annuntiem, alteri credituri, qui commenta & cordis sui fragmenta in medium asseret.

IOAN. cap. 8, à vers. 46, ad 54.

46 Quis ex vobis arguit me de peccato? si veritatem dico, quare vos non creditis mihi?

47 Qui ex Deo est, verba Dei audit: propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis.

48 Responderunt ergo Iudæi & dixerunt ei; Nonne bene dicimus te Samaritanum esse, & dæmonium habere?

49 Respondit IESVS; ego dæmonium non habeo, sed honoro Patrem meum, & vos contumelia afficitis me.

50 Ego vero non quero gloriam meam: est qui quarat & iudicet.

51 Amen amen dico vobis: si quis sermonem meum observaverit, mortem non conspiciet in æternum.

52 Dixerunt ergo ei Iudæi; Nunc agnovimus te dæmonium habere. Abrahamus mortuus est, & Propheta: & tu dicis; Si quis sermonem meum servaverit, non gustabit mortem in æternum.

53 Num tu major es patre illo nostro Abrahamo, qui mortuus est? etiam Prophetæ mortui sunt: quem tu teipsum facis?

A N A L Y S I S.

Ab adjuncta innocentia sua & alienatione seu vacuitate à peccato, probat illorum tummani impietatem; hæc innocentiam astruit ab adjuncta illorum *ἀδυναμία*, illum de peccato convincendis à subjecto etiam eorum perfidiam arguit, quod veritatem dicenti non credant.

Vers. 47. Ab efficiente causa ad effectum probat illos veritati non obtemperare: item ab effecto ad efficientem causam, illos ex Deo non esse.

Vers. 48. Effectum superioris sermonis est insignis blasphemia, quæ sua forma exponitur, Christum esse Samaritanum & diaboli possessione teneri: quod etiam adjuncta summa asseverantia amplificatur.

Vers. 49. Effectum horrendæ blasphemix, modesta negatio illati convitii: quod probat ab effectu, quia gloria afficit Patrem: quod porro amplificat, ab adverso illorum, ignominia eum afficiendo: quod suo adjuncto confirmat, nempe quod se cum Patre cœssentiale in honore.

Vers. 50. Cujus blasphemix adjunctam pœnam proponit, quod Pater hoc requirit & iudicat: quod diverso declarat.

Vers. 51. Hanc pœnam illustrat contrario præmio eorum qui sermonem ejus servant, nempe quod non morientur in æternum.

Vers. 52, & 53. Cujus effectum est prioris blasphemix recoctio, confirmata ab adjuncto temporis: cuius causa assignatur, quod sermonem ejus observans non moriatur: quod conatur refellere compa-

comparatione majoris, quia Abrahamus & Propheta obierunt suum diem; item à comparato, quod sit minor Abrahamo.

METAPHRASIS.

46. **M**ulta calumniamini & comminiscimini **M**adversum me, quorum nomine à me & doctrina mea vos alienos esse prae vobis fertis. Sed quis vestrum (nullum enim excipio) me toties & tam graviter accusatum, peccati convinctat. Atque (quod absit) ut verum sit me reum gravioris peccati teneri, tamen vel veritatem dicenti vos credere convenit. Quamcunque autem vos obtenditis, ego veram causam per filia vestra dicam. Omnes quos Deus suo spiritu regenerans in filios adoptavit, in audito Evangelii verbo acquiescunt. Quamobrem vos in verbo acquiescere pertinaciter recusantes, à Deo minime regenitos esse nec in filios adoptatos (tamquam sorex suo indicio) proditis. Ad quem Iudaei: quum tam acerbè in nos, Dei populum in mundo unicum invehitis; quum iudicio & religione Samaritanus sis, nemo, ne tu quidem ipse, negare potest: audenter porro asserimus te demonio (ut omnium mortalium) populi Dei acerbissimo hoste possideri. Ad quos Iesus; Ego Daemonium non habeo: nam Deum Patrem, quem demonium blasphemis

petet, honore afficio. In me vero quia blasphemias vestras evomitis qui Patrem honoro, blasphemiam vestra in Deum Patrem redundans, eoque ipso vos fatana impulsu haec vos in me convitia iactare consequitur. A vobis inhonoratus non quero gloriam meam iudicia exsequendo: est unus qui quarit & qui in praesentiarum hanc vestram pertinaciam ulciscitur, dum oculos mentis vestra obtenebrans, voluntates etiam iustissimo suo iudicio obdurat. Nec me vestra obstinatio impedit, quo minus qui sim apertius adhuc in mediū adferam. Quamobrem dico & magna voce (ad gravius vestri iudicium) dico; Qui auribus perceptum sermonem meum animo eundem asseraverit, mortem, qua vere mors est, numquam experietur. Ad quem Iudaei: si non autem, nunc tandem haec tam vana & superba gloriacione cognoscimus te Daemonio agitari. Nam vel Abrahamus omnium nostrum pater, atque adeo sanctissimi quique Propheta haec vita defuncti sunt, & tu dicis quisquis auribus perceptum sermonem meum animo asseraverit mortem ne gustabit quidem unquam? An tam ejecta audacia es, ut te Abrahamo & Prophetis praeferas? Quo tandem hic furor tuus evadet, & quem datum te ipse predicas?

I O A N . cap. 8, vers. 54, ad finem Capitis.

54 Respondit IESVS; Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est: Pater ille meus, is est qui glorificat me: quem vos dicitis Deum vestrum esse.

55 Sed non nostis eum: ego vero ipsum novi? & si dixero ipsum mihi non esse notum, ero similis vestri, id est, mendax: sed eum novi, & sermonem ejus observo.

56 Abrahamus Pater ille vester gessit videre diem istum meum, & vidit, ac gavisus est.

57 Dixerunt igitur ei Iudaei; Quinquaginta annos nondum habes, & Abrahamum vidisti?

58 Dixit eis Iesus; Amen amen dico vobis, priusquam Abrahamus existeret, ego sum.

59 Susulerunt ergo lapides ut jacerent in eum: IESVS autem occultavit se, & exiit à templo, quum transivisset per medios ipsos: & ita praeteriit.

ANALYSIS.

Effectum Iudaeorum responsi est sermo Christi, se seipsum non glorificare, ab adjuncta gloria invidiositate & vanitate qua se profecta est; aliam efficientem causam gloriae suae assignat Patrem suum, qui suo relato describitur, nempe Iudaeorum Deo, quod testimonio Iudaeorum proprio confirmat.

Vers. 55. Describitur praeterea Pater Christi ab adjuncta ignorantia qua illum ignorarunt Iudaei; quae amplificatur ad verbum, Christi scientia: ubi est prolepsis, cujus occupatio est à disparato, alienum est ut hoc de se dicat. Cujus subjectio est ab adjuncto incommodo nisi Deum Patrem suum asserma-

ret, nempe quod illis similis foret mentiendi: item altero adjuncto, quod ejus sermonem servat.

Vers. 56. Probat mediationem suam ab adjuncta Abrahami visione, qua eum praevidebat venturum Messiam; quam in fine visionem describit suo effecto, quod letatus sit.

Vers. 57, 58. Refellunt Iudaei hoc ab adjuncta paucitate annorum quos vixit: confirmat suum dictum Christum ab adjuncto tempore, quia antequam Abrahamus existeret ipse est.

Vers. 59. Cujus in Iudaeis effectum erat, quod lapides tollant quibus illum obruant. Cujus effectum erat, quod templo se subduxit, 2. quod perripit per mediam turbam, 3. quod se ab illis occultavit.

METAPHRASIS.

54. **A**D quos Iesus: si ego tantum quoad humanam naturam hac de me dicerem, non inficias eo cassum & irritum fore hoc de me praeconium. Sed est Pater qui cum voce caelitus emissa, tum infinitis miraculis me gloriosum reddidit: idem ipse quem vos (verbo tenus) Deum vestrum esse plenis & inflatis buccis perhibetis. Vt autem eum Deum vestrum esse profiteremini, tamen eum vere & salut.riter non cognoscitis. Ego vero qui eum Patrem meum esse assero, illum probe notum habeo. Quod ambitiose & per inanem gloriam (sicut vos existimatis) non dico; sed veluti coactus hoc facio, nisi velim (mentiendo) vobis conformis esse. Quamobrem audacter confirmo, me illum probe nosse, & congruenter accuratè & omnibus numeris absolutè de illo noticia, me etiam ad ejus obsequium compono. Abrahamus, quem vos patrem vestrum esse gloriamini, exulasset si illi hunc meum in mundum

adventum videre concessum fuisset. Quamquam etiam fidei oculo me Messiam praesentis tempore venturum (tamquam ex specula) profexerat, eaque ipsa animi visione gaudio non perituro exhilaratus est. Quamobrem ad Iesum Iudei dixerunt: ne unum quidem seculum adhuc complevisisti; quomodo ergo Abrahamum, qui tot retro seculis mortuus est, videre poteris? Ad quos Iesus; Omnino & constanter vobis assero, me ut verum & unicum Deum tum extare cum Abrahamus nondum in rerum natura extitit. Quo dicto tamquam (eorum falsa opinione) blasphemus exulcerati, lapides quibus illum obruerent substulerunt. Iesus autem se in oculum (ubi ad aliquod tempus delitesceret) locum subduxit: sed ita ut divinitatis, suae quam tam claris verbis asseruerat, apertum & spectabile testimonium prius ediderit. Nam templo egressus illis spectantibus) per medium eorum agmen ita perripuit, ut à nullo lapide appetitus fuerit.

I O A N. cap. 9, à vers. 1, ad 8.

Pater egrediens autem vidit quemdam caecum à nativitate:

2 Et interrogaverunt eum discipuli ejus, dicentes; Rabbi, quis peccavit, iste, an parentes ejus, ut caecus nasceretur?

3 Respondit IESVS; Neque iste peccavit, neque parentes ejus, ut caecus nasceretur: sed caecus natus est ut opera Dei mani, festa fierent in eo.

4 Oportet me vacare operibus ejus qui misit me, donec dies est: veniet nox quum nemo potest operari.

5 Quamdiu fuero in mundo, Lux sum mundi.

6 Hoc quum dixisset, sputavit humi, & fecit lutum ex sputo, & ille vit lutum oculis caeci illius:

7 Dixitque ei; Vade, ablue oculos in piscina Siloam, quod est, si interpreteris, Missus. Abiit ergo, & abluit oculos, rediitque videns.

ANALYSIS.

Effectum transitus Christi est quod vidit caecum, cujus caecitatis immedicabile malum ab adjuncto tempore arguitur, quia ab ipsa nativitate caecus fuit.

Vers. 2. Discipulorum vero visionis effectum est, qua scio de causa congenita caecitatis; quam distributione à subiecto proponit, aut caeci aut parentum ejus.

Vers. 3. Neutram causam esse docet à dispartato, nempe gloria Dei in ejus curatione.

Vers. 4. Probat Sabbatho caecum à se curandum esse ab adjuncto tempore vitæ suæ, quod pari illustratur, nempe diei, ad negotia expediendum accommodo & opportuno. Quod contrario, morte sua, cum non potest operari, amplificatur, quæ mors pari noctis ad res gerendas ineptæ illuminatur.

Vers. 5. Aliam causam assignat cur illum oportet

teat caeco visum restituere; ut constet hoc veluti sigillo, illum esse lumen mundi.

Vers. 6. Huius vero illuminationis instrumentalis causa est, unctio oculorum caeci ex coeno; quod suis causis describitur, efficiente Christo, & materia, sputo Christi & pulvere terræ.

Vers. 7. Deinde alia causa instrumentalis est locutio in piscina, quæ adjuncto nomine describitur, & adjuncta interpretatione declaratur: præcipua vero causa curationis est, voluntas Christi illum hoc modo sanandi; cujus effectum exponitur, obsequium caeci; & obsequii, sanitas & illuminatio.

METAPHRASIS.

TRansiens vero vidit non tam corporis oculis quam animi commiseratione, ab ipsa nativitate caecum: quo liquidius constat illum non nisi miraculo visum recipere potuisse. Discipuli autem Iesus, ex ipso Domini oculorum obtuitu,

ruitu, aut quod eodem loci, ubi cæcus mendicabat, subsistebat, eum de sanando cæco cogitare, conjecturam facientes, illum interrogabant, dicentes: Magister, quis peccavit, hic, an parentes & majores ex quibus prognatus est: nam alterutrum verum esse necessum est, ut cæcus nasceretur. Respondit Iesus: tamen si cum suo, tum parentum & majorum peccato, jure potuerit ab ipso matris utero cæcitate à Deo seriri; tamen in hæc cæcitatibus plaga Deus neque cæci neque parentum ejus peccatum respexit: ideo autem illum cæcitate percussit, ut Dei justissimum in cæcitate immitenda iudicium, & misericordia gratuita in visus restitutione illucesceret. Atque novum vobis & peregrinum non sit, quod hoc ipso die quo Sabbathum celebratur me ad hujus curationem accingo: me etenim opera qui me misit Patris operari convenit, quamdiu vita & libertate fruor: haud secus quam homines assolent sua (dum dies est & lumen rebus gerendis oppor-

tunum suppetit) negotia expedire: veniet enim tempus in quo (ut homines noctu sua negotia exsequi nequeunt) non potero miracula & alia ministeri mei opera obire. Atque ut me manducem ante præfatus sum: sic me, cum alium hoc potissimum miraculo hæc doctrinam confirmare & quasi sigillo obfirmare, dum in mundo sum, oportet. Hæc cum dixisset, tamen si solo verbo & nutu visum restituere potuisset: tamen ut nullissime disceptationis ansam præberet, in terram exspuens & lutum ex terra pulvere conficiens, eodem cæci oculos illevit. Tum edixit ei: abi & lava oculos in piscina Siloanis, ad basim urbis Hierosolymorum projecta, cujus piscina etymon (quia mysterio non caret) placet indicare, nempe missum. Cæcus vero hoc mandato Iesu (obstreperante & repugnante ratione) acquiescens, abiit & oculos præscripta aqua abluit. Nec spe sua falsus est, nam lotus in aqua illa oculis, videns reversus est.

IOAN. cap. 9, à vers. 8, ad 17.

8 Vicini ergo, & qui prius conspexerant eum cæcum esse, dicebant; Nomen hic est qui sedebat & mendicabat?

9 Alii dicebant; Certe hic est: alii vero; Certe similis est ei. Ille vero dicebat; Certe ego is sum.

10 Dixerunt ergo ei; Quomodo aperti sunt tibi oculi?

11 Respondit ille, & dixit; Quidam qui dicitur IESVS, lutum fecit, & inunxit oculos meos, & dixit mihi; Vade ad piscinam Siloam & ablue oculos. Ut autem abiit, & abluit oculos, vidi.

12 Dixerunt ergo ei; Vbi est ille? At; Nescio.

13 Adducunt eum ad Phariseos, eum inquam qui olim cæcus fuerat.

14 Erat autem Sabbathum quum lutum faceret IESVS, & aperiret oculos ejus.

15 Rursus ergo interrogarunt eum etiam Pharisei, quomodo videndi facultatem esset adeptus. Ille vero dixit eis; Lutum imposuit oculis meis, & abluit oculos, & video.

16 Dicebant ergo ex Phariseis quidam, Homo iste non est à Deo: nam Sabbathum non observat. Alii dicebant; Quomodo potest quispiam peccator talia signa edere? Et dissidium erat inter eos.

A N A L Y S I S .

Adjunctum sanationis est dubitatio, an is esset qui cæcus erat; quæ dubitatio amplificatur à subjecto eorum qui de hac re addubitarunt, nempe vicini & qui eum prius viderant; deinde alio cæci adjuncto, nempe mendicantem unde est ut stipem petentem quotidie illum & sæpius viderint.

Vers. 9. Hæc disceptatio distributione subjectorum declaratur, nempe quod alii ex vicinis dicebant, quod idem esset, alii dicebant non est; quod disparato confirmant, quod sit similis illi; cujus disceptationis effectum erat, quod hanc disceptationem ad ipsum cæcum quæstione proposita, an

esset idem, retulerunt: cujus quæstionis effectum est responsum ejus qui cæcus fuerat, eum esse eundem qui cæcus extitit.

Vers. 10. Cujus responsi adjunctum est altera quæstio, de modo & ratione apertionis oculorum.

Vers. 11. Cujus quæstionis effectum est, responsum illuminati: in quo primum principalem efficientem Iesum, deinde instrumentales causas, lutum, quod sua materia expositur, Iesu sputo & pulvere, item efficientem Iesu ipso qui lutum fecit; deinde forma, applicatione & illuminatione oculorum; denique iussu ut in piscina Siloani oculos lavaret. Quorum omnium effectum est, quod visum recepit.

Verf. 12. Cujus responsi effectum est, alia quaestio ubi Iesus esset: cuius effectum erat illuminati responsum, quae sua forma declaratur; *non novi.*

Verf. 13. Aliud adjunctum hujus miraculi est, quod caecum ducunt ad Phariseos; finis videtur, ut accuratior & exactior esset hujus rei investigatio. Nec dubium quin haec fecerunt ut gratificarentur Phariseis.

Verf. 14. Adjunctum temporis indicatur sanati caeci & luti confecti, sabbathum.

Verf. 15. Adducti ad Phariseos adjunctum quaestio iterata, quomodo accepit visum: cuius effectum est illuminati responsum, quod brevissime proponit tanquam apud deploratos, qui nullo studio discendi & proficiendi tenebantur.

Verf. 16. Effectum narrationis illius est calumniatio Iesu, quae suo subiecto describitur, certis quibusdam Phariseis: forma calumniae est, illum non esse à Deo: quod ex effectis probare conantur, quia Sabbathum non servat. Alii etiam Pharisei hoc refellunt ab effectu, quod nemo prophanus talia signa potest edere: utriusque autem in utramque partem assertionis effectum est, schisma.

METAPHRASIS.

8. **Q**uamobrem vicini ejus qui visum receperant, qui eum prius caecum esse probe norant, in aliqua sententiarum diversitate constituti, dixerunt: hiccine ille est qui ad angulum, ubi maxima est praetereuntium frequentia, sedens, stipem quotidie petebat? Nam ex vicinis hi quidem dixerunt, quod idem ipse est; alii vero non esse eundem affirmabant, sed illi similem. Ipse vero plane & clare affirmabat; is ego sum & non alius. Quamobrem dixerunt illi: dic igitur, amabo, quando eum te esse confirmas; quomodo oculi tibi ad videndum aperti sunt? Ad quos respondens, dixit: homo

quidam, quem Iesum appellant, confecit lutum, quo postquam oculos meos illevit, porro edixit: Abi ad piscinam istam quae Siloam dicitur, & oculos caeco obductos lava. Ejus igitur imperio obsequens, profectus sum, nec prius lavare absolvi, quam visum recepi. Atque ubi tandem is est? Ad quos ille; plane ubi sit nescio. Phariseis vero gratificaturi eum, qui olim caecus erat, ad eos abripiunt. Sciebant enim Phariseos calumnia daturus hoc opus, quod Sabbatho lutum confecisset, imo vero quod oculos ei aperuisset. Sicut igitur vicini prius, sic Pharisei denuo illum interrogarunt quomodo visum receperisset. Ad quos, tamquam veritatis cognoscendae mimime cupidos, qui visum receperat, quam brevissime responderet, dicens: oculis meis lutum induxit, lavatum abii, & visum recepi. Atque ut prius vicini, sic nunc Pharisei in aliqua sententiarum & iudiciorum varietate versantur. Nam ex illis nonnulli dixerunt: ut demus Iesum à nativitate caecum visum restituisse; tamen hunc à Deo non esse, nec illi placere inde clarissime constat, quia Sabbathum religiose non servat. Alii vero dicebant; atqui non videmus, quomodo quis Deo ex peccandi studio exosus tam illustria & insignia miracula edere possit: atque sic inter ipsos Phariseos dissidium factum est.

Summa est, schisma quod hoc miraculo ortum est.

Partes sunt, disceptatio de eo qui caecus fuerat, { Privata magis coram vicinis.
Publica magis coram Phariseis.

I O A N. cap. 9. à verf 17. ad 24.

17 Rursus dicunt caeco; Tu quid dicis de ipso, quod aperuit oculos tuos? ille autem dixit; Certe Propheta est.

18 Non crediderunt ergo Iudaei de eo quod caecus fuisset, & videndi facultatem esset adeptus, usquequo vocarunt ejus parentes, ejus, inquam, qui videndi facultatem fuerat adeptus:

19 Et interrogaverunt eos, dicentes; Hiccine est filius ille vester, quem vos dicitis caecum natum esse? quomodo ergo nunc videt?

20 Responderunt eis parentes ejus, & dixerunt; Scimus hunc esse filium illum nostrum, & caecum natum esse:

21 Quomodo vero nunc videat, nescimus: aut quis ejus aperuerit oculos, nos nescimus: ipse autem habet, ipsum interrogate, ipse de se loquetur.

22 Haec dixerunt parentes ejus, quod metuerent Iudaeos: jam enim constituerunt Iudaei ut si quis eum profiteretur esse Christum, Synagoga moveretur.

23 Propterea parentes ejus dixerunt, autem habet, ipsum interrogate.

ANALYSIS.

Effectum Pharisæorum notatur, quæstio, quid qui visum accepit de Iesu statueret: cuius quæstionis causa assignatur, quod illi visum restitueret. Quæstionis effectum est responsum mendicæ, quod sua forma proponitur; Iesum esse Prophetam.

Vers. 18. Iudæorum adjunctum proponitur, quod non crederent illum fuisse cæcum: quod alio adjuncto temporis definitur, quoad parentes cæci vocarent.

Vers. 19. Cuius incredulitatis effectum est quod parentes ininterrogabant, an esset is quem cæcum perhibent; item quomodo visum accepisset.

Vers. 20, 21. Parentum responsum distinctione ex diversis constat; se probe nosse hunc esse filium suum & cæcum natum; nescire tamen quomodo visum receperit: ad quod se respondere non teneri probant ab adjuncta adulta filii ætate: cuius adultæ ætatis aliud adjunctum notant, se posse pro se respondere.

Vers. 22, & 23. Cuius responsi causa efficiens assignatur timor Iudæorum: timoris autem causa declaratur, quod constituerant Iudæi Synagoga ejicere eos, qui Iesum Christum agnoscerent.

METAPHRASIS.

17. **P**harisæi cæcum iterum alloquentes quæ-
runt. Quod est tuum de isto Iesu iudicium,
quis sensus? quandoquidem oculos tibi aperuit,
tuum esse videtur de illo honorificentissime lo-
qui. Quibus ille; ad me quod attinet, ego il-
lum pro Propheta & Doctore calitus nobis à
18. Deo misso habeo. Quod cum Iudæi audivissent,
qui prius cæcum à natiuitate esse crediderunt,
nunc eo adducti sunt ut illum à natiuitate cæ-
cum esse persuasum non haberent: quandoqui-

dem Prophetam qui cæci à natiuitate lumina
restitueris nullum fuisse in confesso erat; eoque
parum verisimile fuit hunc fuisse cæcum na-
tum & visum recepisse, quoad advocatis pa-
rentibus de toto hoc negotio certiores facti es-
sent. Quos ad se accersitos sic affati sunt. 19.
Hicne filius ille vester est, quem cæcum natum
esse dicitare soletis. Quod si hoc confirmare
pergitis, vestrum erit nobis quomodo visum re-
ceperit exponere, ut qui hanc sanitatem procura-
stis, aut saltem quomodo hoc beneficium
adeptus est à filio accepistis. Responderunt pa-
rentes & dixerunt; hunc esse filium nostrum
probe novimus: nec minus certi sumus eum
cæcum natum esse. Quomodo vero visum ac-
ceperit, aut quis beneficium hoc contulerit
equidem ignoramus: Quamobrem de hac re
illum adulta jam ætate interrogate, ipse de sua
hac sanitate testis maxime idoneus est. Quod
responsum reddiderunt parentes, non quod Ie-
sum hoc fecisse aut quis esset Iesus ignorarent,
sed metu Iudæorum prohibiti hoc responde-
runt. Inter Iudæos enim convenerat, Synagoga
exclusos iri & fidelium communionem, si quis Ie-
sum Messiam esse profiteretur. Hinc & non
23. aliunde erat, quod parentes regerebant, filium
suum adultæ ætatis esse, quem ipsum commode
in sua & propria causa interrogarent.

Summa est disquisitio Iudæorum { Sanato.
parum sincera de visu in eum col- } Paren-
lato qui cæcus natus est. } tibus
Partes sunt disquisitio Iudæorū cum } ejus.

I O A N. cap. 9, à vers. 24, ad 35.

24 Secundo ergo vocarunt hominem qui fuerat cæcus, & dixerunt; Tribue glo-
riam Deo: nos hunc hominem scimus peccatorem esse.

25 Respondit igitur ille & dixit; An peccator sit, nescio: unum scio, me quum
cæcus fuerim, nunc videre.

26 Dixerunt autem ei rursus; Quid fecit tibi? quomodo aperuit oculos tuos?

27 Respondit eis; Iam vobis dixi, & non audivistis: cur iterum vultis audire?
num & vos fieri vultis ipsius discipuli?

28 Itaque conviciati sunt ei, & dixerunt; Tu discipulus illius es: nos autem Mo-
sis discipuli sumus.

29 Nos scimus Deum esse loquentum Mosi: hic autem unde sit nescimus.

30 Respondit ille, & dixit eis: At enim istud mirum est, quod vos nesciatis unde
sit, & tamen aperuit meos oculos.

31 Scimus autem quod Deus peccatores non audiat: sed si quis Dei cultor est, &
facit quod ille vult, ille hunc audit.

32 Ab seculo non est auditum aliquem aperuisse oculos ejus qui cæcus natus fuerit.

33 Nisi esset hic à Deo, non posset tale quicquam facere.

34 Responderunt & dixerunt ei; Tu in peccatis natus es totus, & tu doces nos?
Et ejecerunt eum foras.

A N A L Y S I S.

Effectum aliud Iudæorum, quod eum qui cæcus erat iterum ad se vocant; quod suo sine declaratur, ut omnem hujus miraculi gloriam Deo tribuat, nullam Iesu; quod disparato confirmare conantur, quia sit homo nequam: quod item proprio testimonio confirmant.

Verf. 25. Effectum est mendici responsum, quod proponitur adjuncto, professione ignorantia an sit peccator: & scientia quod sit ab illo restitutus sibi visus.

Verf. 26. Effectum responsionis est quaestio Iudæorum de effecto Christi erga cæcum, & de adjuncto modo curationis.

Verf. 27. Probat iniquam esse petitionem ab adjuncta incredulitate cum dicebatur: deinde à subjecto confirmat iniquam esse, quia hæc tam frequens de re eadem quaestio eorum est qui cupiunt esse discipuli ejus de quo tam sæpe querunt.

Verf. 28. Cujus orationis effectum erat convitium in mendicum conjectum: deinde narratur aliud effectum, convitium in Christum, illum esse dignum magistrum tali discipulo qualis erat hic mendicus: denique tertium effectum se non esse Christi discipulos, quod probant à disparato, quia sunt Mosis discipuli.

Verf. 29. Deinde Mosem Iesu præstantiorem docere conantur ab adjuncta certitudine colloquii Dei cum Mose, & incertitudine unde Iesus sit.

Verf. 30. Illius dicti, quod nescierint unde Iesus esset, prodigiosam salutem probat ab effecto Iesu, ut qui cæci à nativitate oculos aperuerit.

Verf. 31. Quod confirmat porro ab adjuncta exauditione precum ejus, cum Deum de hac oculorum apertione invocavit. Quod suo adverso illustrat, quia Deus peccatis addictos non exaudit.

Verf. 32. Hanc rem amplificat ab adjuncto tempore, quod nunquam à mundo condito quis cæci à nativitate oculos aperuerit.

Verf. 33. Ab effecto probat à Deo esse, quod effectum amplificat à comparatione minoris: tantum enim abesse ut tantum & tam insuetum miraculum edere possit, ut ne minimum quidem miraculum edere possit, nisi esset à Deo.

Verf. 34. Effectum prioris orationis est accusatio superbæ in mendico, quod illos docere sibi arrogaverit: quam superbiam arguunt à subjecto, quod totus in peccatis natus sit. Deinde aliud effectum narratur, ejectio ex Synagoga.

M E T A P H R A S I S.

48.

Eum qui cæcus fuerat, ad tempus abire justum interim dum parentes ejus examinabant, de novo ad se revocatum sic alloquuntur: Non negamus quin in hac oculorum tuorum

illuminatione Dei digitus intervenerit. Quamobrem omnem hujus facti gloriam Deo uni tribue: sed cave hunc Iesum propterea aut prophetam aut piæ virum esse in animum inducas. Scimus enim hunc hominem peccatis opletum esse. Quibus respondens, dixit; num sit peccatis opletus nescio: unum hoc scio, quod olim cæcus, ejus beneficio nunc video: quod ipsum argumentum est eum non esse (ut vos comminiscimini) peccatis opletum. Ad quem Iudæi; quid fecit tibi, & quomodo aperuit tibi oculos? Ad quos ille; dixi vobis, nec mihi dicenti fidem adunxistis: quorsum ergo rem eandem vobis inculcari cupitis, nisi forte id sit, quod vos illi in disciplinam tradere & ejus discipuli fieri expetatis? Quamobrem Pharisei convitia in illum jecerunt tam fæda, ut illa referre pudeat: præterea; tu tam præclaro scilicet doctore dignus es discipulus, tamquam dignam patella operculum. Nos quod attinet, non sumus ejus discipuli sed Mosis. Et Mosem quidem ad ipsius Dei familiare colloquium admissum esse probe novimus: Hunc vero ne unde quidem sit certi aliquid constituere possimus. Ad quos respondens, dixit; mirum profecto est quod dicitis vos nescire unde sit, cum tamen negari non possit quin oculos mihi aperuerit. Notum enim est Deum peccatis opletos se invocantes non exaudire, sed pios & voluntati ejus obsequentes: unde negari non potest quin hic quem Deus tam prompte exaudivit Deum religiose colat. A mundo condito auditum non est quemquam extitisse qui à nativitate cæco oculos aperuerit. Et quidem nisi ex Deo missus fuisset, tantum abest ut tam rarum ac insensens miraculum edere potuerit, ut nullum ne minimum quidem in hoc genere perficere potuerit. Ad quem respondentes, dixerunt; tu totus quantus quantus es in peccatis genitus es, quod declarat; suis tua ab ipsis incunabulis cæcitas, & quam cæcitas attraxit mendicitas; & nos legis divinæ interpretes docere in te suscipis? que hæc insolentia? Quamobrem furore abrepti propriam legem, quantum vis iniquam, transilientes illi sacris interdixerunt, qui tamen Iesum nondum Christum confessus est, ut qui illum esse Christum ignoravit.

25.

26.

27.

28.

29.

30.

31.

32.

33.

34.

I O A N. cap. 9. à verf. 35, ad finem Capit.

35 **A**udivit IESVS eum ejectum foras: & eum nactus, dixit ei; Tunc credis in Filium Dei?

36 **R**espondit ille & dixit; Quis est, Domine, ut credam in eum?

37 **D**ixit autem ei IESVS; Et vidisti eum, & is est qui loquitur tecum.

38 **A**t ille ait; Credo, Domine. Et adoravit eum.

39 Et dixit IESVS; Ad iudicium exercendum ego in hunc mundum veni: ut qui non vident, videant, & qui vident, cæci fiant.

40 Audierunt autem hæc quidam ex Phariseis qui cum ipso erant, & dixerunt ei; Num & nos cæci sumus?

41 Dixit eis IESVS; Si cæci essetis, non haberetis peccatum, nunc vero dicitis, Videmus: itaque peccatum vestrum manet.

A N A L Y S I S .

Ad iunctum narratur huius ejectionis ex Synagoga, quod illius rei tumor ad Christi aures pervenit. Cujus tumoris effectum est quod quærebatur ejectionem: quod arguitur suo relato, quod illum invenit: aliud effectum narratur, quod illum sit alloquutus; quod sua forma declaratur, quæstiones; an crederet in Dei Filium.

Vers. 36. Cujus quæstionis effectum est alia quæstio, quæ sua item forma proponitur; quis ille Dei filius sit: quæ quæstio suo fine declaratur, ut credat in eum.

Vers. 37. Effectum quæstionis est responsum Christi, quo docet eum quis sit Filius ille Dei, nempe à subjecto, eo nempe quem viderat, & quem iam loquentem audit.

Vers. 38. Cujus sermonis Christi cum eo qui cæcus erat effectum est, professio fidei in Christum, & professionis fidei adjunctum, divinus cultus quem Christo exhibuit.

Vers. 39. Adjunctum professionis suæ in Christum fidei est ejusdem confirmatio: ubi prolepsi utitur; cujus occupatio est à disparato, videri posse non verisimile, eum esse Dei Filium, quem Seraphici hi doctores tanquam ridiculum contemnebant: subjecto est partim ab effectu adventus Christi in mundum, ut videant visione animi qui cæci erant: partim eventus, ut videntes cæci fiant.

Vers. 40. Cujus dicti effectum est quæstio quorundam Phariseorum, qui suo adjuncto describuntur, nempe comitatu: forma etiam quæstionis declaratur, an se quoque cæcos Iesus iudicaret.

Vers. 41. Cujus quæstionis effectum est responsum Christi, illorum excitationem esse pessimam: quod probat à distributione excitationis: alios esse cæcos qui suam cæcitatem non dissententur; aliam eorum esse cæcitatem, qui cæci se curatos esse præ se ferunt: cujus utriusque adjunctam mercedem adjungit; prioris, quod peccatum eorum remedium invenit; posterioris, quod peccatum eorum retinetur.

M E T A P H R A S I S .

35. **E**vm qui visum receperat Ecclesia communi-
one à primoribus ejectionem esse certo ser-
mone ad Iesum perlatum est. Qui cum sua
omniscientia perceptum haberet mendicium
hac ab Ecclesia separatione graviter percussu
fuisse, illum consolationis ergo quæsitum inve-

nit, & inventum sic affatur; in Dei unigeni-
tum Filium credis tu? siquidem fide in eum
omnis consolationis fons tibi reclusus patet.
Cui mendicus respondens dixit: scio equidem 36.
Domine, esse Dei unigenitum filium, & in
mundum iam venisse indicia non pauca sunt,
cum primis vero tam frequens miraculorum
presertim tam insignium (quale est hoc quod
in me editum est) operatio: peto igitur abs te,
quem scio Dei Prophetam esse, ut mihi illum
quis sit, quo fidem in illo fixam habeam, indi-
care digneris. Ad quem Iesus: Idem est quem 37.
tu iam vidisti & ut videres oculos accepisti, &
qui tecum impresentiarum sermonem habet.
Mendicus vero ilico (Christo per Spiritum fide 38.
dem una cum proposito quæstione conferente)
respondet; credo Domine. Quod ut visibili te-
stimonio confirmaret, ad pedes Iesu prostratus,
divinum illi honorem exhibuit. Ad quem Ie- 39.
sus, ut illi omnem scrupulum excimeret qui ejus
in se fidem retardaret: Ego in hunc mundum
veni ut iudicium non unius & ejusdem gene-
ris sed diversimode exerceam. Et quidem si stu-
dium & votum meum spectes, ideo in mundum
veni, ut mente cæci & sibi in cæcitate illis pa-
tescunt a difficiliter caelesti veritatis cognitione
illustrentur. Sin vero hominum pervicaciam
consideres maligne veritatem respicientium, ideo
in mundum veni, ut qui ignari veritatis se ta-
men clare videre superbe jactitant, indies ca-
ciores & adversus veritatem obscuratiores
fiant. Quo à certis quibusdam Phariseis, qui in 40.
Iesu comitatu essent, audito: iidem illi Phari-
sæi dixerunt; sicine nobiscum agis ut nos etiam
populi Ductores & lumina inscitia & ignora-
tionis accusare audeas? Ad quos Iesus: si in er-
rorum tenebris versantes illam ingenue agno-
scentes veritatis noticia imbui vos poterimi-
ni, illius ignorantia rei non essetis. Nunc autem
mente occæcati & lumen Evangelii in oculis
vestros incurrens repellentes & tamen de ve-
ritatis cognitione gloriantes, gravissima per-
tinacia tenemini. 41.

I O A N . cap. 10, à *Vers.* 1. ad 11.

AMen, amen dico vobis, qui non ingreditur per ostium in caulam ovium, sed ad-
scendit aliunde, ille fur est & latro.

- 2 *Qui vero ingreditur per ostium, pastor est ovium.*
 3 *Huic aperit janitor, & oves vocem ejus audiunt: & suas oves vocat nominatim, & educit eas.*
 4 *Quumque suas oves emiserit, antegreditur eas: & oves eum sequuntur, quia norunt vocem ejus.*
 5 *Alienum autem nequaquam sequuntur, sed fugient ab eo: quia non norunt vocem alienorum.*
 6 *Hanc similitudinem dixit eis IESVS; Illi vero non cognoverunt quoniam illa essent quae loquebatur eis.*
 7 *IESVS ergo rursum dixit eis; Amen, amen dico vobis, ego sum ostium illud ovium.*
 8 *Quotquot ante me venerunt, fures sunt & latrones: sed oves non auscultaverunt eos.*
 9 *Ego sum illud ostium: per me si quis introierit, servabitur: & ingredietur & egredietur, & pascuam inveniet.*
 10 *Fur non venit nisi ut furctur, & mactet ac perdat oves: ego veni ut vitam habeant, & abundant.*

A N A L Y S I S.

Describitur fur & latro in Ecclesiae ministerio ab effectu, quod non intrat per ostium in ovile, quod confirmatur suo disparato, quia ascendit aliunde; utrumque vero testimonio vehementioris asseverationis confirmatur.

Vers. 2. Hoc confirmatur suo adverso Pastoris: qui suo adverso effectu describitur, nempe intrandi per ostium.

Vers. 3. Describitur porro bonus Pastor ab adjuncto, nempe apertione ostii per ostiarium: item aliter adjuncto, quod oves ejus vocem audiunt: item alio effectu illum describit, quod oves nominatim appellat: item tertio quod oves educit.

Vers. 4. Præterea quantum effectum, nempe quod præcedit oves, & adjuncto alio, nempe quod oves illum præcurrentem sequuntur; cujus causa adnectitur, nam norunt vocem ejus.

Vers. 5. Hoc suo adverso declaratur, quod alienum & qui Pastor non est, non sequuntur: quod suo etiam adverso illustratur: cujus etiam causa designatur, quod ejus vocem non norunt.

Vers. 6. Forma totius superioris orationis proponitur, nempe parabolica: cujus adjunctum declaratur, ignorantio sensus verborum quæ Iesus in Pharisæos stringebat.

Vers. 7. Cujus ignorantiam adjunctum est, quod Christus illam parabolam aliquoulsque explicat; ubi *vers. 15* ostii assignatur Christus, quod testimonio vehementis asseverationis confirmatur.

Vers. 8. Probat se esse ostium, distributione à subjecto, primum rectorum Ecclesiae hoc *versu*: deinde reliquorum in Ecclesia, *versu* sequente. Hoc *versu* ab adjuncto latrocinio & furto eorum, qui ejus vocationem anticipant.

Vers. 9. A comparatione parium probat se esse ostium ovium; quia ut ovis ingrediens per ostium salva est; sic per Christum intrantes salvi erunt. Quæ salus suo adjuncto ingrediendi & egrediendi declaratur: item alio adjuncto, nempe inveniendi passum.

Hoc porro confirmatur à fine adventus Christi in mundum, ut vitam habeant oves ejus: quæ vita amplificatur ab adjuncta copia vitæ in Christo: quod ipsum adverso fine illustratur futurum, qui non veniunt nisi ut mactent & perdant.

M E T A P H R A S I S.

Nolite vero existimare (ô Iudæi præsertim Pharisæi) vos ideo à Deo tanquam legitimos populi Dei duces esse, quia in Ecclesiam Dei principatum obtinetis. Nam sancte vobis confirmo, omnem Ecclesiam præfecturam debita ratione tanquam per ostium non suscipientem, sed aliunde septa ovium indebite scandentem, furem esse, qui verbi veritatem suffuratur; & latronem, qui animam simul & corpus in æternum conficit. Sicut à regione, qui debita ratione tanquam per ostium ingreditur, germanus & legitimus ovium pastor habendus est. Hujus generis pastoribus Spiritus Sanctus, tanquam ostiarium aditum recludit, ut possint corda fidelium præconio veritatis penetrare: utpote cujus voci oves auscultant. Eamque curam & sollicitudinem ejus accipit, ut singulas oves curæ ejus concreditas de nomine quasi compellere norit; quas etiam ex septis ad passum & aquationem, educit. Postquam vero ex septis eduxit, ut illis viam qua incedant præmonstret, illas præcedit, cujus vestigiis oves insistentes illum sequuntur, quia vocem ejus cui assueti sunt probe norunt. Et quidem ita norunt ut illam ab alieni, qui pastor non est, voce internoscant: eoque ipso alienum, & qui germanus non est, non sequuntur, sed tanquam lupum fugiunt, quia alienorum vocem non agnoscunt aut probant. Et quidem hanc para-

1.

2.

3.

4.

5.

para-

7. parabolam seu anigmaticum sermonem tametsi in se stringi Pharisaei non ignorabant: tamen quis verborum sensus fuerit, non intellexerunt. Quamobrem Iesus involutum animi sui sensum explicaturus, rursus illos in hunc fere modum affatus est. Me, & me unum ostium illud ovium esse sancte vobis confirmo.
8. Quod enim Ecclesia duces attinet: Omnes quoto & quancumque numero extiterunt qui me vocantem praecipuarunt, nec meum in ea re imperium expectarunt, denique per me tanquam per ostium in ministerium ingressi non sunt, fures sunt verbum vita suffurantes, & latrones animam simul & corpus in aeternum exitium praecipitantes, quibus genuina meae oves aurem & obsequium non praeberunt, saltem decepti in combibito ab illis errore non perstiterunt. Ad reliqua vero Ecclesia membra quod attinet, ego idem, & non alius sum ostium illud: per fidem enim in me quisquis in Ecclesiam ingreditur salvus erit, eaque in omni genere obiens quae officii eius sunt, passum quo indies in officio confirmetur abunde suppeditatum inveniet. Contra vero sur & impostor non alio consilio Ecclesiae gubernacula suscipit nisi ut furetur, mallet & pessundet eos, quorum moderationem ipsi sibi arrogavit: sicut ex adverso ut cumque magna mundi pars mei refectione gravius damnantur; tamen mei in mundum adventus praecipuus scopus est, ut vitam aeternam fideles non parce & tenuiter, sed cumulate & abunde consequantur.
- 9.
- 10.

I O A N . cap. 10, à vers. 11, ad 21.

- 11 Ego sum pastor ille bonus: bonus pastor animam suam deponit pro ovibus.
- 12 Mercenarius autem, & qui non est pastor, cuius non sunt oves propriae, spectans lupum venientem, relinquit oves, & fugit: lupus autem eas rapit & dispergit ovile.
- 13 Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, & non est illi cura ovium.
- 14 Ego sum pastor ille bonus, & agnosco meas, & agnoscor à meis.
- 15 Prout novit me Pater, ita & ego novi Patrem, & animam meam depono pro ovibus.
- 16 Alias etiam oves habeo quae non sunt ex hac caula: illas quoque oportet me adducere: nam vocem meam audient: Fietque unus grex, & unus pastor.
- 17 Propterea Pater me diligit, quia ego depono animam meam ut eam rursus assumam.
- 18 Nemo tollit eam à me, sed ego depono eam per meipsum: auctoritatem habeo deponendi eam, & auctoritatem habeo rursus eam assumendi. Hoc praeceptum accepi à Patre meo.
- 19 Dissidium igitur rursus ortum est inter Iudaeos propter istos sermones.
- 20 Dicebant autem multi eorum; Daemonium habet, & insanit, quid eum auditis?

A N A L Y S I S .

Prothesis nova est, Iesum esse Pastorem eximium & praestantem, quod effecto arguitur, quod vitam suam pro ovibus ponit.

Vers. 12. Hoc illustratur suo disparato, nempe mercenario: qui primum deseribitur suo adjuncto, cuius non sunt oves: deinde disparato effecto, quod lupum irruentem prospiciens relictis ovibus fugit: cuius fuga lupi effectum erga oves distributione proponit, quod has rapit & devorat, alias dissipat & disjicit.

Vers. 13. Fugae causa adjunctur, quod mercenarius sit: qui suo alio effecto arguitur, quod ovium curam non agit.

Vers. 14. Alio argumento probat se esse bonum Pastorem, quia cognoscit suas oves: item adjuncto, quod à suis agnoscutur.

Vers. 15. Item alio effecto hoc probat; quod cognoscat Patrem; quae cognitio amplificatur com-

paratione patris, nempe ita penitus se Patrem pernoscere, ut eum Pater: quod etiam diverso exornatur, nempe eum tamen sit verus Deus, tamen vitam suam pro ovibus ponere.

Vers. 16. Alio argumento probat se esse illum praestantem Pastorem à Proprietis celebratum: ab adjuncto, amplitudine gregis, non tantum ex Iudaeis, sed ex gentibus cogendi: deinde ab effecto, quod penes illum sit illos ad sui obsequium & obedientiam colligere: item alio effecto, quod in unum ovile utrumque populum redigeret; quod suo relato probat, quia unus erit utriusque populi Pastor.

Vers. 17. Hanc vitam suam pro grege profusione commendat ab adjuncto, Patris ob eam ipsam causam in se amore: item à fine, quod ideo ponit vitam suam ut illam iterum sumat.

Vers. 18. Mortem suam pro grege potro commendat ab efficiente causa, propria sua & propensa

voluntate: quod confirmatur sui adversi, negatione; quia cogi à quoquam non possit; quod confirmatur ab efficiente potentia, qua vitam ponere & resumere potis est: item commendat mortem suam à subiecto, mandato Patris ut hoc faciat.

Verf. 19. Huius totius Iesu orationis effectum est schisma.

Verf. 20, 21. Quod distributione subiectorum declaratur, quod alii dicebant eum demonium habere; cuius horribilis blasphemiam effectum recte inducitur, non esse audiendum: & quidem hoc membrum distributionis adjuncta multitudine declaratur: multi enim erant, qui hanc teterrimam blasphemiam non respuebant. Alii autem qui adjuncto numero paucitatis innotuit, illud negabant; & ejus rei rationem assignant, quod cæco oculos aperuit.

METAPHRASIS.

11. **E**go sum pastor ille eximius toties per Prophetas decantatus. De Pastore enim illam præstanti prædictum est (quod & de omnibus veris pastoribus intelligendum est) quod vitam suam, cujus anima fons est, exponit pro ovibus. Mercenarius vero qui idem non est verus pastor, & qui ovium curam gerit, tanquam de non suis, simulatque lupum vel venientem conspicit, ovium cura abjecta, fugit; unde efficitur ut has quidem lupus diripiat & dilaniet, illas vero quas vel satur devorare non potest, vel secum asportare, dissipat & in dumeta & desertis disgregat. Et mercenarius quidem congruenter nomini suo fugam arripit; quia mercenarius est, nec de ovibus sollicitus. Ego vero sum Pastor ille eximius, toties per Prophetas decantatus, qui oves meas cognosco & agnosco, & ab ovibus meis cognoscor & agnoscor. Et quidem ad eum modum cognosco & probō illas, ut Pater me agnoscit, & probat: sicut & illa me agnoscunt & probant, ut ego agnosco & probō Patrem, id est, cogniti me & approbatione constanti & invariabili. Ex qua etiam ap-

16. probatione manat, quod vitam meam pro ovibus non ita multo post expositurus sim. Atque quo magis illucescat me esse celebrem illum Pastorem, velim intelligatis me alias esse habere adhuc in deserto hujus mundi aberrantes, qua nondum ad hoc ovile Iudæa cancellis conscriptum aggregata sunt, & quidem illas me oportet colligere: qua meam vocem per Apostolos & alios Evangelii ministros promulgandam obsequenter audient; sic fiet ex utraque gente Iudaica & Ethnica unum ovile, quia unus & idem summus utriusque pastor sum. Tantopere autem salutem ovium mearum oblectatur Pater, ut me propterea chare complectatur, cum quia vitam meam pro illis expono, tum quia expositam iterum resumo. Quam autem sit prompta & parata mea ad moriendum pro meis ovibus voluntas, certissimo iudicio esse potest, quod nemo mihi nec vi nec fraude vitam eripere potest, sed sponte mea illam expono: ut qui divina virtute mea penes me habeam facultatem & vitam deponendi & illam iterum resumendi. Atque ut mortem pro meis optetam, ego mandatum à Patre accepi; ut omnes intelligant, me mortis perpessione Patri obsequium & obedientiam præstare. Quamobrem (sicut prius audivimus, & ut in verbi predicatione fere fit) alia distractio & dissidium inter Iudæos ex hoc sermone exortum est. Plerique enim ex illis dicebant; Demonium habet, unde bacchatur & fuit: quamobrem nihil est cur eum vel audiat, nedum ut illi credatis. Alii (quantum vis numero pauci) huic horribili blasphemiam obstiterunt, dicentes: Hac verba non sunt hominis à Demonio agitati: sicut autem modestia sermonis ejus refellitur hac blasphemiam, sic declaris ejus facinoribus. Num enim Demonium potest cæcorum oculos aperire?

L V C. cap. 11, vers. 1, 2, 5, 6, 7, 8, 12.

ET factum est, ut quum ipse oraret quodam in loco, postquam cessasset, diceret ei quidam ex ejus discipulis; Domine, doce nos orare, prout & Iohannes docuit discipulos suos.

2 Dixit autem eis; Quam oratis, dicite; PATER noster qui es in cælis, sanctificetur nomen tuum: veniat regnum tuum: fiat voluntas tua, sicut in cælo, ita etiam in terra.

5 Dixit etiam eis, Quis vestrum habebit amicum, & proficietur ad eum mediæ nocte, & dicat ei; Amice, da mihi mutuo tres panes:

6 Quoniam amicus meus venit de via ad me, & non habeo quod apponam ei.

7 Et ille intus respondens, dicit; Ne mihi molestias præbe: jam ostium clausum est, & pueruli mei mecum sunt in cubili: non possum surgere & dare tibi.

8 Dico

8 Dico vobis, etiam si non dederit ei experrectus, eo quod amicus ejus sit : ut certe propter importunitatem ejus experrectus dabit ei quot quot sunt ei opus.

12 Aut si petierit ovum, num dabit ei scorpionum ?

A N A L Y S I S .

Discipuli Iesum rogant ut formulam orationis illos doceret : quod declaratur adjuncto tempore, cum Iesus preces suas absolvisset : rationes etiam exponit quibus adducti hoc petunt, 1. ab efficiente, quod illum precantem vidissent : alteram à testimonio, quia Ioannes suos discipulos precari docerat.

Vers. 2. Cujus petitionis effectum est quod congruenter petitioni illos docet reliqua usque ad v. 5. vide *Matth. 6.*

Vers. 5. Confirmat eos in assiduitate & fiducia petitiones exaudiendi, a comparatione minoris ; si amicus amicum exorat, nedum Deus nos, quos chariores habet quam amicus : si media nocte & intempeste, nedum nos cui nullum tempus inopportunum occurrit : si panem postularum dabit quo & ipsemet opus habet, nedum Deus qui nulla re quam largitur, opus habet.

Vers. 6. Si dabit ut alium pascat qui illi amicitia vinculo non est conjunctus, quanto magis Deus nobis & nostris, quibus se foedere amicitia conjunxit.

Vers. 7. Si panes largimur, quod non potest sine sua & suorum inquietudine, nedum Deus hoc faciet, qui nulla, ne minima quidem molestia, hoc præstare potest : deinde si panem dat, qui prius eum se velle dare negavit, seipsum reticens & verbum suum fallans ; nedum Deus, qui largiens verbum & promissum confirmat & se veracem probat.

Vers. 8. Si persistens in petitione apud homines vota obtinet qui illud nullo amore ducti faciunt, quanto magis Deus perseverantibus in oratione vota concedet quem constans & fervens amor, ut largiatur impellit.

De *vers. 9, 10, & 11.* vide supra *Cap. 7.*

Vers. 12. Aliud argumentum à comparatione minoris, si pater terrenus petenti ovum non dat scorpionum sed ovum, nedum Deus nobis bona petentibus, bona, non mala dabit.

De *vers. 13.* vide *Matth. 7.* Reliqua usque ad *vers. 27.* vide supra.

M E T A P H R A S I S .

1. **F**actum deinceps est cum quodam loco Iesus Deum precaretur, ut discipuli (soliciti ne Iesum orantem interrumperent) donec precandam finem faceret diligenter observarent. Cum autem absolvisset illico ex duodecim unus reliquorum nomine dixit ; Domine, doce nos Deum

orare ; quandoquidem Iohannes Baptista suos quos docendos suscepit discipulos, de ratione Deum orandi instituit : alienum vero foret te illi in hoc officio inferiorem esse. Ad quos Iesus : cum Deum precari vobis incumbit, hanc orationem non pro formula solum precandi, ad quam tamquam ad normam, cum ipsa subjecta materia, tum ordine & modo preces exigitis, sed verba etiam aliquando usurpabitis. De his qua sequuntur usque ad *versum 5.* vide supra *Matth. 6.*

Porro dixit ad illos ut eos cum ad assiduitatem tum etiam ad fiduciam in precando excitaret. Quis ex vobis amicum habet quem si intempeste (exempli causa) media nocte cum illum somnus arte complexus fuerit, interpellans, dixerit ; amice, amabo, da mihi tres panes. Venit enim ad me amicus, idque cum devium esset, & à via descenderet, ut me per amicitiam in viseret, cui ne panem quidem unum quem apponam habeo. Ad quem ille domi sua lecto affixus, respondet ; ne, quæso, mihi molestus esse pergas. Porta obscurata & occlusa sunt, & cum ipse tum liberi cubitum ivimus.

Quamobrem non sine magno cum meo tum meorum : incommodo surgens panes suppeditare possim. Dico vobis hunc importunis & saepe iteratis amici petitionibus victum è lecto surrecturum, fores referaturum & panes quot opus habet præbaturum, si non ob eam causam quod amicum charum habet, at importunitatis ergo, ne illum assiduus clamoribus & strepitu offendere pergat ; nedum Deus suorum foederatorum & amicorum preces ferventes & assiduas exaudiet, quin illas sine ullo aut suo aut suorum dispendio aut inquietudine concedet, de *vers. 9, 10, & 11.* vide supra *Matth. 7.*

Numquis filio ovum petenti pater scorpionum qui eum lethali ter mordeat ac non potius ovum quod petit largietur ? Quanto magis cælestis Pater, cuius charitas omnes omnium patrum charitates superat, suis liberis bona petentibus illa dabit. De *vers. 13.* vide supra *Matth. 7.* Que sequuntur usque ad *vers. 27.* vide supra.

L v c. cap. 11. à *vers. 27.* ad 29.

27 Factum est autem cum hæc diceret, attollens vocem quadam mulier è turba, dixit ei ; Beatus venter qui te portavit, & ubera qua suxisti.

28 Ipse autem dixit ; Imo vere beati qui audiunt sermonem Dei, & eum observant.

A N A L Y S I S.

Narratur commendatio Christi ex sapientissima ejus cum Phariseis disceptatione; primum ab efficiente fœmina: deinde ab adjuncto tempore, interim cum Iesus cum illis disceptaret: deinde alio adjuncto, vocis magna contentione: post à subjecto, in medio totius turbe & multitudinis: denique à comparatione inioris, quod ipsa mater quæ illum peperit & lactavit ex eo beata esset, ne dum ipse.

Verf. 28. Effectum hujus commendationis est responsum Christi, quo oblique negat quod fœmina dixit; quod confirmat comparatione majoris quia felicitas potius consistit in audiendo & factis exprimendo Dei verbum.

De his quæ sequuntur usque ad verf. 37. vide supra.

M E T A P H R A S I S.

27. **I**nterim dum blasphemos Phariseos Iesus potentissime nervosissimeque refelleret, fœmina quadam, quæ disputationi intererat, externa Phariseorum pompa & apparatu mi-

nime abducta, admirabunda in hunc modum suum de Christo sensum palam & contenta voce professa est, ut ab omnibus qui adstant, etiam aliis, exaudiretur, dicens: O te Iesum terque quaterque beatum! cujus vel mater quæ te utero gestavit & uberibus lactavit, hoc ipso nomine beata est. Ad quam Iesus: Non eo inficias quin in aliquo gradu felicitatis sit, quod me suum Filium gestavit & lactavit. Sed vera & constans felicitas in eo versatur, non quod me sanguine (quamvis arctissime) attingat, sed quod verbum Dei auditu intellectum, memoria sopolitum & factis expressum religiose observans, spiritali cognatione mecum conjuncta sit: nec enim alia est ejus hac ex parte conditio, quam reliquorum Fidelium, quibus unica hæc est ad veram felicitatem via. De his quæ sequuntur usque ad verf. 37. vide supra.

28.

L v c. cap. II. à verf. 37, ad 42.

37 **Q**uam autem hæc loquutus esset, rogavit eum quidam Phariseus ut pranderet apud se. Ingressus igitur recubuit.

38 **P**hariseus vero quam hoc vidisset, admiratus est cum non prius ablutum fuisset ante prandium.

39 **D**ixit autem ei Dominus; Vos quidem Pharisei exteriorem poculi patinaeque partem purificatis: sed quod intra vos est, plenum est rapina & improbitate.

40 **D**espicientes, nome qui fecit quod foris est, etiam id quod intus est fecit?

41 **I**mmo, ea quæ penes vos sunt date in eleemosynam: & ecce, omnia erunt vobis munda.

A N A L Y S I S.

Declaratur quomodo Christus in prandio quodam se gesserit: ubi occasio indicatur, quod sit invitatus ad prandium: quæ invitatio suo subjecto arguitur Pharisæo: item adjuncto tempore, nempe cum adhuc inveheretur in Iudæos, maxime Phariseos. Quæ invitatio suo effectu declaratur, quod Christus domum ejus ingressus sit: item alio effectu, quod ad mensam discubuit.

Verf. 38. Discubitus adjunctum indicatur, quod manibus illotis hoc fecit: cujus effectum erat hospitium admiratio.

Verf. 39. Cujus admirationis effectum est Christi defensio ab adjuncto abusu lotionum, quem probat effectu hujus externæ lotionis, religionis pretextu; effectum autem est quod intus in animo latent rapinis & malitia; quod pari illustrat ejus qui exterius patinæ vel canthari purgat, parum sollicitus de purgatione intrinseca.

Verf. 40. Hanc incuriam amplificat ab adjuncta inscitia lavandi manus cum animus peccato scateret, quam confirmat ab adjuncta cura illa conservandi quæ Deus creavit.

Verf. 41. Alio argumento refellit hanc lotionem superstitiosam ab effectu, quod illa non purgantur: quod probat suo disparato, nempe Eleemosyna

in indigentes: quæ liberalitas suo subjecto declaratur, nempe facultatibus quæ illis in præsentiarum suppetunt.

M E T A P H R A S I S.

Ilico atque sermonem absolvisset, quem cum sui defendendi, tum Phariseos suos calumniatores convincendi causa strinxisset, ex Phariseis quidam, cæteris ejus ordinis (ut videtur) aequor, illum rogavit, ut apud se pranderet: cui Iesus tota vitæ conversatione facilis, maxime ut ansam erroris repurgandi arripere, petitionem suam annuens, domum ingressus est, & mensa (præterita lavandi cereemonia Iudæis ab aliquot annis consueta) accubuit. Quod cum Phariseus vidisset, admirari capit quod manus prius non ablisset quam mensa pastus causa, accumberet. Ad quem Dominus, qui cordis cogitationes plene perceptas habet, dixit: Nunc demum hæc ipsa ætate (quod Antecessoribus vestris ignotum & inauditum fuit) vos Pharisei de corpore lavando plurimum laboratis, anima purgatione, quæ præcipue curan-

37.

38.

39.

da

40. *da erat, neglecta: haud secus quam si quis de calicis & paropsidis exteriori superficie purganda sollicitus esset, cum concava eorum superficies potu & cibis rapina & fraude partu, scateat. O vos dementes. Ne hoc quidem intelligitis vobis curam tam interni quam externi agendum esse: quandoquidem Deus cum* *hujus tum illius opifex existat. Quod si alimenta vestra ab immunditie & inquinatio- ne vindicare cupiatis; alimentorum quae sunt in calice & paropside in pauperes erogatione hoc citius consequemini, quam superstitiosus hac manuum lotionem a vestro cerebro excogi- tata.*

L V C. cap. 11. à vers. 42. ad finem Capitis.

42 Sed vae vobis Phariseis, qui decimatis mentham & rutam, & quodvis oliis, sed prateritis iudicium & charitatem Dei. Hac autem oportuit facere, & illa non omittere.

43 Vae vobis Phariseis, qui diligitis primum confessum in conventibus, & salutationes in foris.

44 Vae vobis Scribae & Pharisei hypocrita: qui estis uti monumenta quae non apparent, & quae nesciunt ii qui super ea ambulat.

45 Respondens autem quidam ex Legis interpretibus, ait ei; Magister, quum haec dicis, etiam nos afficis injuria.

46 Ipse autem ait; Vae vobis quoque Legis interpretibus, quoniam oneratis homines oneribus difficilibus portatu, sed ipsi uno ex digitis vestris non attingitis onera.

47 Vae vobis: quoniam edificatis monumenta Prophetarum, patres autem vestri interemerunt eos.

48 Nempe testimonio vestro ultro consentitis factis patrum vestrorum: quoniam illi quidem eos interemerunt, vos autem edificatis eorum monumenta.

49 Propterea etiam Sapientia Dei dixit; Mittam ad eos Prophetas & Apostolos, & ex ipsis quosdam interiment, & quosdam expellent.

50 Ut a gente ista requiratur sanguis omnium Prophetarum effusus à jacto mundi fundamento.

51 A sanguine Abel usque ad sanguinem Zachariae, qui periit inter altare & adem: profecto, dico vobis, requiretur ab hac gente.

52 Vae vobis Legis interpretibus, quoniam sustulistis clavem cognitionis: ipsi non introistis, & eos qui introibant prohibuistis.

53 Quum autem haec eis diceret, coeperunt Scribae & Pharisei vehementer ipsi imminere, & eum allicere ad loquendum de multis.

54 Insidiantes ei, & cupide venantes aliquid ex ipsius ore, ut eum accusarent.

A N A L Y S I S.

Phariseis maledictiones denuntiat: quas probat ab efficiente, quia iudicium & dilectionem transgrediuntur, quod amplificat comparatione minoris, quia mentham & rutam & omne oliis decimant quae non ita magni momenti sunt: deinde ab adverso, quod illa praxi disjungebant quae coniungenda erant.

Vers. 43. Alia causa efficiente maledictionem arguit; quod primas sedes in conventibus & salutationes in foro diligerent.

Vers. 44. Tertia causa efficiente, quod hypocriti & simulatione hominibus imponebant; quod comparatione parium illustratur, sepulchrorum abditorum quibus incauti inambulant: quae adjuncta maledictio in aliud subiectum Scribarum prater Phariseos dirigitur.

Vers. 45. Declaratur effectum harum maledictionum, accusatio cuiusdam legisperiti in Chritum directa; quae arguitur effecto, quod harum maledictionum denunciatione ipsos etiam legisperitos involvebat.

Vers. 46. His etiam maledictionem denuntiat, cuius prima causa efficiens, quod onera gravissima aliis imponunt; quod exaggeratur à disparato, quod illa subire recusant; quod amplificat à comparatione minoris, quod ne minimo digito illa attingant, nedum ut illa subeant humeris.

Vers. 47, 48. Alia causa maledictionis, quod monumenta Prophetarum exornantes, tamen eorum se factis conformant, qui Prophetas interfecerunt.

Vers. 49. Quod confirmat ab effecto, quia Apostolos olim ad illos mittendos interfecerunt: quam

rem testimonio suo confirmat, id est, divino, ut qui sit sapientia Dei, quæ falli nequit.

Vers. 50. Hujus autem interfectionis aliud effectum notatur, nempe reatus sanguinis omnium Prophetarum qui occisi sunt ab origine mundi.

Vers. 51. Quod generaliter dictum specie & exemplo declaratur, nempe ab Abele usque ad Zachariam; cujus cædis indignitas exaggeratur à subiecto loco, ubi interfectus est: quæ denuntiatio, quia incredibilis, alio testimonio vehementis Christi asseverationis confirmatur.

Vers. 52. Alia causa maledictionis, quod veritatis cognitionem falsis interpretationibus Ecclesia subducunt & suffurantur; quod comparatione parisi illustratur ejus qui clavem auferit, quo quis in rem desideratam, nempe veram interpretationem aut iò optatum locum ingrediatur; quod porro comparatione minoris confirmat: quia nec ipsi tantum non ingrediuntur, sed & alios ingressuros prohibent, dum cognitionem veritatis è medio rollant.

Vers. 53. Harum maledictionum effectum narratur, quod acrius eam urgent: deinde quod de multis quaestiones movebant, ut subita & accelerata responsione illum irretirent.

Vers. 54. Quod suo fine declaratur, ut illi insidias collocarent; quod pari illustratur venatorum, qui feras fraude circumveniunt.

METAPHRASIS.

42. **T**antum autem abest ut vobis Pharisaïs fide purgatis omnia pura sint, ut maledictio Dei vobis incumbat, quia ut à vobis superstitiose inventa mordicus observatis, sic in Dei præceptis qua minima sunt, curiose facientes, que sunt graviora & majoris momenti præcepta neglectius præteritis: Mentham etenim & rutam, denique omne olius decimatis, cum interim iudicium & charitatem in Deum & proximum à Deo mandatam contemnitus præteritis. Atque ut hac & minima quaque facere, sic illa que graviora sunt omittere non convenit. Va vobis Pharisaïs; quod opinione vestra præ cæteris præstantia, in conventibus tam civilibus quam Ecclesiasticis & in foro salutationes honorificas sectamini. Va vobis Scribis simul cum Pharisaïs; quia specie pietatis scelera palliantes, multos imprudentes factore vestro non secus inficitis, quam sepulchra quibus homines (quod herba obducta sunt) incauti inambulant. Ad quem quidam ex legisperitis (quod Scribas eadem criminatione cum Pharisaïs involvebat) dixit: Præceptor hac oratione non tantum Pharisaïos perstringis, sed & nostri ordinis homines contumelia afficis. Ad quem Iesus: Quin & vobis quoque legisperitis maledictionem denunciat, quod mort alibus onera imponitis, que sua gravitate nemo portare potest, quandoquidem nemo uspiam inventus

47. sit, qui legem vel legis minimam partem exacte implere possit. Interim alios hac legis præcisâ observatione onerantes, tantum abest ut humeros vestros legis obsequio submitatis, ut ne minimo digitulo illud vel tangere conemini. Va porro vobis quod simulatione pietatis, Prophetarum, quos Majores vestri nefarie necarunt, monumenta splendide exornatis. Quo factò, testimonio vestro comprobatis & assentimini factis majorum vestrorum: præterquam etenim quod præter mentem Prophetarum sumptus non necessarios facitis; curiosa & immodica sepulchrorum exornatione vos eorum morte oblectari testamini, quorum sepulchra tantopere in deliciis habetis. Qui sanguinarius vester in defunctos Prophetas animis, utcumque hac larva minus apparens, efficiam ut in lucem & omnium conspectum adducatur. Edico enim vobis, qui sum sapientia illa tantopere per Prophetas (Salomonem præsertim) celebrata, qua tanquam ex specula providentia mea futura tanquam præsentia prospicio, fore ut cum Prophetas & Apostolos eisdem cum defunctis illis vestigiis doctrinæ insistentes ad vos misero, ex illis quosdam immatura morte opprimatis, reliquos interfecturi, nisi à vobis insectatus fuga se eriperent. Ut iusto (quamvis arcano) Dei iudicio, à vobis & ab his qui vestro hoc seculo vivunt, repetatur omnium Prophetarum atque adeo iustorum sanguis, qui ab ipsis factis mundi fundamentis effusus est. Initio factò ab Abele iusto usque ad Zachariam Prophetam, quem non puduit majores vestros (addo etiam vos ipsos si animus & studium consideretur) in ipso templo atque adeo inter altare & domum Dei, in quam Sacerdotibus modo ingredi fas erat, obruncare. Illum etenim nominatim ex primo, non quod aliorum, qui postea veritatis causa perierunt, sanguinis rei non peragamini, sed quod illa cædes omni scelere & crudelitate insignis & animadvertenda extitit. Denique va vobis legisperitis, quia vanis & falsis verbi divini glossematibus & interpretamentis, veram Dei cognitionem tanquam, clavem qua porta cælorum referatur, sustulistis. Hac autem maledictio eo auctior est, quod morum impietate & improbitate regnum cælorum ingredi recusantes, alii futuri & falsa doctrina aditum in cælos intercluditis.

50. 51. 52. 53. **H**æc dum in Scribas & Pharisaïos fulminaret, ceperunt illi acriter eum urgere multis & variis interrogationibus, de quibus subita fortuita & extemporaria responsa hac spe postulabant, fore ut aliquid ei vel de templo & lege vel de Cesare, & de officiis illi debitis, temere excide-

excideret. Quod non alio consilio fecerunt, locarent: ut ex proprio sermone crimen mortis aduersus illum intenterent.

L V C. cap. 12, à vers. 13, ad 21.

13 Dixit autem ei quidam è turba; Magister, dic fratri meo ut partiatur mecum hæreditatem.

14 Ipse vero dixit ei; Hæus tu, quis me vobis iudicem aut partitorem præfecit?

15 Dixit igitur eis; Videte, & cavete ab avaritia: nec enim cuiusquam vita est eis que ipsi suppetunt, in eo sita est ut redundet.

16 Dixit autem eis parabolam in hæc verbis: Hominis cuiusdam divitis exuberavit regio:

17 Itaque ratiocinabatur apud se, dicens; Quid faciam? nec enim habeo ubi congregem fructus meos.

18 Et dixit; Hoc faciam: destruam horrea mea, & majora edificabo: & illic cogam omnes proventus meos, & bona mea:

19 Et dicam animæ meæ; Anima, habes multa bona reposita in annos multos: requiesce, ede, bibe, oblectare.

20 Dixit autem ei Deus; Despiens, hac nocte animam tuam repetunt abs te: quæ vero parasti cuius erunt?

A N A L Y S I S .

Analysin in Lucæ 12. à vers. 13, ad 13. vide supra.

Describitur quidam qui à Christo petit ut controverfiam de dividenda hæreditate dirimeret: quam petitionem urget à subjecto illius quicum discerneret, quod frater esset.

Vers. 14. Resistit ei Christus ab efficiente causa, quia Deus eum non constituerat ejus rei iudicem.

Vers. 15. Quod ministri Dei est, hortatur ad pacem: ubi causam efficientem hujus litis assignat, avaritiam: à qua dehortatur ab effectu plurimum habendi, quod vitam homini non prorogat.

Vers. 16. Quam rem, aliqui parabolam, parabola confirmat. In qua consideratur primum subjectum parabolæ, homo dives, suo adjuncto descriptus, agro fecundissimo segetum.

Vers. 17. Post effectum deliberationis; cuius causa efficiens assignatur, quod non esset locus idoneus condendis frugibus.

Vers. 18. Deinde altero effectu decernendi quid consulto opus esset.

Vers. 19. Postremo alio effectu secum statuendi & cum animo suo se voluptatis omni generi addicendi: cuius causam materialem assignat omnium rerum abundantiam.

Vers. 20. Quæ cum animo suo constitutio adjuncto, stultitia, notatur: cuius causa assignatur, quod auferretur & repetetur ab illo vita sua, quæ potro amplificatur adjuncto tempore, nocte, viz. illa, qua hoc cum animo suo constituit: & porro exaggeratur adjuncto mortis, ignorantia quid fiet omnibus bonis; quæ omnia confirmantur divino testimonio.

Vers. 21. Hactenus fuit prior pars comparationis, quæ vocatur propositio: hoc autem versu opponitur posterior, quæ appellatur redditio: sic fore litis, qui divitias corrogant ut se delicate pascant, quod suo disparato illustratur, quia non colligunt Deo, vel ut Deus commodius colatur.

M E T A P H R A S I S .

EX turba vero quidam ei dixit; Magister, cum Messias ad nos à Deo missus sis, eoque ipso Rex, ut nos iustitia & æquitate contineas, manda, queso, fratri meo me aliqui fraudaturo, ut hæreditatem mecum ex æquo & jure partiatur. Ad quem ille: quis me (ò homo) iudicem familia eriscunda præfecit? Nulla etenim ad eam rem vocatione à Deo instructus non possum ne delatam quidem ab hominibus provinciam obire. Sermone vero ad utrumque fratrem converso, porro dixit: tamen si petitioni de agro dividendo non annuum, tamen, quod est partium mearum & ministerii mei, faciam. Quamobrem admoneo vos, ut studiose declinetis avaritiam, hujus litis procreatricem. Quam ad rem animis imis vestris insideat, quod vulgo incredibile est, vita diurnitatem in opum copia & affluentia non consistere. Quam doctrinam ut altius animis imprimeret, parabola illustravit, dicens; divitis cuiusdam ager Dei benedictione frugibus onustus erat. Quæ res illum sollicitum & animo valde distractum effecit: secum enim ipse & cum animo suo discieptavit, dicens; quid faciam dubius sum: quia non suppetunt granaria quibus tanta frugum vis capiatur. Tandem dixit; hoc faciam: destruam vetera reconditoria, & nova, eademque ampliora eorum loco extruam, in qua omnes fruges, & cuiusque generis bona comportem. Tum demum animo meo (sed tacitus) dicam: anima, multa

13.

14.

15.

16.

17.

18.

19.

20. *in multos annos bona recondita & reposita habes. Quamobrem otiare, ede, bibe, hilaria age. Quam pecuniam vocem (quantumvis tacitus in animo cogitavam) Deus exaudiens, ad eum dixit. O demens ! Tu tibi multorum annorum usuram polliceris. Atqui hac ipsa nocte, qua tu hanc insanam vocem emisisti, abs te anima tua repetetur : subita vero & violenta morte sublati, ut domui tuae disponere, & testamen-*

tum condere non vacet, non tu ipse tantum, sed liberi bonorum tuorum fruitione privabimini, ut qua vel ab alienis extraneisque rapiuntur, aut litibus fratrum & necessariorum inter se digladiantium consumuntur. Atque hæc ipsa est conditio eorum qui opes ad suas aut voluptates aut honores tuendos congerunt, nullo studio ducti ut opum beneficio Deum commodius & alacrius colant.

27.

L v c. cap. 12, à vers. 32, ad 35.

32 Ne metue, parve grex iste, nam libuit Patri vestro dare vobis regnum illud.

33 Vendite quæ habetis, & date eleëmofynam. Parate vobis crumenas quæ non veterascunt, thesaurum in cælis, qui nunquam deficiat, quo fur non appropinquat, & ubi tinea non corrumpit.

34 Vbi enim thesaurus vester est ; illic & cor vestrum erit.

A N A L Y S I S.

Quæ sequuntur ad vers. 32, vide supra.

A Metu defectus victus & cultus hujus vitæ dehortatur fideles ; cujus meritum indicat, quia numero pauci sunt : metum autem hunc excutit ab effectu Dei, qui illis prospiciet : quod comparatione majoris confirmat, qui dabit illis regnum, necdum momentanea hæc vitæ subsidia : cujus largitionis causam assignat, Dei beneplacitum & Dei liberrimam voluntatem.

De duobus sequentibus vide alibi.

M E T A P H R A S I S.

31. **N**olite timere ne hujus vitæ præsidii destituamini ; quod parvo numero cum sitis, vos diripere & spoliare impiis numero in-

fixitis promptum sit : nam Pater vester cælestis ex gratuita gratia decrevit vobis regnum illud cæleste dare, quod ut quaratis horatus sum : necdum hæc momentanea. Tantum autem abest ut hujus vitæ necessaria deficiant, ut quæ etiam in alios erogatis, superfutura sint. Quæ in pauperes liberalitate ita vos & vestram in me fiduciam exerceri volo, ut si pecunia qua indigentes juvetis non suppetat, ex his quæ possideris, aliquid vendatis, ut eleëmofynam conferatis : sic enim crumenas seu loculos seu arculas comparaveritis, quæ nec vetustate exteri, nec vi aut fraude perfringi possint, & thesauros cælestes illis seu loculis seu arculis reconferendis, qui nullo umquam avo deficient.

33.

L v c. cap. 12. à vers. 35, ad 41.

35 Sint lumbi vestri succincti, & vestræ lucernæ ardentes :

36 Et similes estote vos iis qui expectant quando dominus suus regressurus sit à nuptiis, ut quum venerit, ac pulsaverit, statim aperiant ei.

37 Beati servi illi, quos quum venerit dominus, invenerit vigilantes ; amen dico vobis, præinget se & faciet ut discumbant, & accedens ministrabit eis.

38 Et si venerit in secunda vigilia, & si in tertia vigilia venerit, atque ita invenerit, beati sunt servi illi.

39 Hoc autem scitote ; si sciret Pater familias quæ hora sur venturus sit, vigilaret, nec sineret perfodi domum suam.

40 Et vos igitur estote parati, quia quæ hora non putatis, Filius hominis veniet.

A N A L Y S I S.

Hortatur ad pietatis & probitatis exercitacionem. Cujus causa una efficiens assignatur pravorum affectuum stratio ; quæ comparatione paris illustratur hominum qui lumbos suos succingentes una quoque vestimenta suffarcinant, ne iter faciundo impediatur : item alia causa efficiens, nempe

mentis illuminatio ; quæ comparatione paris illustratur lucernæ ardentes, quia sæculum hoc nocti comparatur. Vide vers. 38.

Vers. 36. Deinde pietatis exercitacionem illustratur pari servi expectantis herum, quando à nuptiis redierit ; quod suo fine declaratur, ut pulsanti hero aperiat.

Vers. 37. Aliud argumentum, quo niritur adhortatio,

hortatio, ab adjuncta beatitate eorum qui continui sunt in pietatis & probitatis exercitio; quam effecto heri & domini confirmat, quod ipse dominus cinctus illis ministrabit.

Vers. 38. Describit hoc pietatis & probitatis exercitium ab adjuncta continuitate, à qua adjunctam beatitatem suspendit.

Vers. 39, & 40. Confirmat hanc continuam vigiliam spiritualem à comparatione minoris: si enim paterfamilias excubias ad verum furem ageret, quem sciret ad certam horam venturum: nedum excubire agendæ sunt, cum nescimus qua hora veniet Dominus. Quas excubias adhuc confirmat ab adjuncto periculo, ne pereamus: quod pati illustratur patrisfamilias dormitantis, cujus ædes perfodiuntur.

METAPHRASIS.

35. **Q**uamobrem sicut qui iter faciunt lumbis cinctis vestes ad talos promissas suffarciant, ne gressus celeritatem impediunt: sic vos affectus vestros dissuantes & luxuriantes cingulo sinceritatis constringite, ne vestrum ad regnum caelestiter impediunt. Et quemadmodum noctu iter facientes accensam faciem manu tenent, qua pericula declinant: sic vos lucem doctrinæ caelestis præserte, qua diaboli, mundi, & carnis insidiosas pernicies devitetis. Estote porro similes servis, qui suum herum præstolantur & exspectant, quando
- 36.

peractis nuptiis quibus interfuit rediturus est: ut simulac fores pulsaverit ilico illas aperiant. Cujus diligentis præstolationis hic stimulus esto, quod beati futuri illi servi, quos ego dominus excubantes offendero. Omnino enim confirmo vobis, fore ut me quodammodo tanquam ministrum & præbitorem (quoad caelestis mea gloria ferat) cingam, ut illis, ex servis amicis factis, omnia que expetunt suppeditem. Sicut vero ad diligentem sic ad assiduam vigilantiam vos hortor: nam tum demum servi mei beati futuri sunt, si quocumque tempore nocturni & tenebricosi hujus mundi mature vel sero venero, illos expectatos offendero. Negare non potestis, quin si sciret paterfamilias qua hora fur ædes ejus invaderet, totam noctem vigiliis ageret, ne si somnum semel iniret, ad præcitam horam non expergiseretur. Cedo quare tam solliciti excubant, scilicet ne permissis aut perfractis adibus despolietur. Quanto magis vos paratos esse decet, & expectatos, ne ego filius hominis tanquam fur vos incautos corpore & anima in aeternum perdam; præsertim cum (non ut paterfamilias) qua hora venturus sum nescitis: veniam enim tempore, cujus definita & præcisæ hora nulli nec homini nec Angelo nota est.

L v c. cap. 12, à vers. 41, ad 49.

41 Dixit autem ei Petrus; Domine, nobis dicis istam parabolam, an etiam omnibus?

42 Dixit autem Dominus; Quisnam est fidus dispensator ac prudens, quem dominus constituet supra famulium suum, ut tempore præstituto det demensum?

43 Beatus servus ille, quem, quum venerit dominus, invenerit ita facientem.

44 Vere dico vobis, supra omnia quæ sibi suppetunt præficiet eum.

45 Quod si dixerit servus ille in corde suo, Tardat dominus meus adventum: cæperitque cadere servos & ancillas, & edere & bibere & inebriari:

46 Veniet dominus servi illius eo die quo ipsum non expectat, & ea hora quam non novit: & separabit eum, partemque cum incredulis ei statuet.

47 Ille autem servus qui novit voluntatem domini sui, & neque se comparavit, neque fecit ex ejus voluntate, cadetur plagis:

48 Qui vero non novit & fecit digna plagis, cadetur plagis paucis. Porro cuiusque multum datum fuerit, multum repetetur ab eo, & apud quem depositum fuerit multum, amplius reposcetur ab eo.

A N A L Y S I S.

Questio proponitur disjuncto axiomate, quæ suo efficiente declaratur Petro: & subiecto cui proponitur, nempe Domino: subiecto circa quod, nempe ad quos proponebat haec parabolam.

Vers. 42. Cujus questionis effectum est, Domini responsum per aliam questionem; quæ suo subiecto declaratur, Oeconomo seu dispensatore: qui pri-

um describitur suis adjunctis, fidelitate & prudentia; deinde efficiente, domino familiar: sine, ut cuique suum demensum oportune distribuat: ubi distributio demens ad fidelitatem, oportunitas ad prudentiam tanquam effecta ad suas causas referuntur.

Vers. 43. Inde horum effectotum adjunctum proponitur, felicitas dispensatoris.

Vers. 44. Cujus felicitatis descriptio proponitur, nempe

nempe quod dominus ejus eum omnibus facultatibus praeficiet : quod etiam testimonio vehementis asseverationis divino confirmatur.

Vers. 45. Fidelis & prudens Oeconomus illustratur suo adverso ; qui describitur suis effectis, intus cogitandi apud se herum suum reditum procraftinare, 2. effecto verberandi familiae servos & ancillas, 3. edendi, bibendi & se inebriandi: nisi forte duo posteriora haec effecta primi effecti effecta constituantur.

Vers. 46. Describitur ab adjuncto praemio, quod paterfamilias illum ab aliis domesticis separabit: deinde a comparatione paris, quod ager cum illo ranguam cum infidis : quae poena amplificatur adjuncta subita & inexpectata irruptione, & proinde inevitabili.

Vers. 47. Malus iste Oeconomus distributione adjuncti explicatur, ejus qui scit voluntatem domini sui & qui illam nescit: prioris adjuncta poena describitur, quod multas plagas auferet; posterior, paucas. Cujus durioris & gravioris flagellationis causa exponitur *vers.* 48. quod plurimum illi commissum sit; quod suo relato confirmatur.

METAPHRASIS.

41. **P**etrus autem agere serenus gravius aliquid & cum aliis non commune sibi imponi, ad Iesum dixit : Domine, hancine de excubiis similitudinem nobis speciatim an in uniuersum omnibus proponis. Ad quem Dominus : at intelligas hunc de excubiis sermonem te & tuos in Apostolatu collegas praecipua quadam ratione attingere, vicissim abs te quaro ; quis fidus pariter & prudens Oeconomus est, quem Dominus familia sua praeficiet, ut pro sua fide demensum, pro prudentia opportune cuique quod illi aptum & debitum est distribuatur ? quis inquam in domo Dei, quae est Ecclesia, Oeconomus est censendus, nisi quibus mysteriorum Dei dispensatio est commissa ? Beatus est Oeconomus ille ; quem dominus cum venerit sic
- 42.
- 43.

L v c. cap. 12, *vers.* 49, ad 53.

- 49 Ignem veni missurus in terram, & quid volo si jam accensus est ?
 50 Sed baptismo oportet me baptizari, & quomodo constringor usquequo hoc perficiatur ?
 51 Putatis me advenisse pacem daturum in terra ? non dico vobis, imo dissidium.
 52 Erunt enim ex hoc tempore quinque in una domo disidentes, tres adversus duos, & duo adversus tres.

A N A L Y S I S.

Prothesis est Christum in terra divisionem ex Evangelii praedicatione ortam misurum ; quae comparatione paris ignis illustratur ; quae suo fine arguitur, quia ideo venit in mundum . deinde aliud adjunctum notat, desiderium illud accendendi : quod comparatione minoris amplificat, illum pra aliis omnibus praefere hujus ignis accensionem.

Vers. 50. Mortem oppetendam illi esse docet ; quae Baptismi comparatione paris illustratur, &

cum fide simul & prudentia munus suum obeuntem offenderit. Omnino enim confirmo vobis, quod non tantum familiae, sed bonis ejus omnibus praefectum in summa & pra caeteris eminenti gloria constituet. Quae beatitas fidelis & prudentis Oeconomi ex adversa perfidiosi & stulti Oeconomi infelicitate intelligi potest. Si enim servus familia praefectus secum & cum animo suo hoc versaverit. Cunctatur & tardat Dominus meus suum reditum, ut non sit necesse in singulas horas aut etiam dies eum excubiis actis expectare : atque vana hac fiducia caperit servos simul cum ancillis cedere quos pascere debebat, quod tum fieri consuevit cum ipse belluando & immodice bibendo se luxui dediderit. Illius servi Dominus die quum non expectat & hora quam non novit veniens eum a fugi servus separabit & cum perfidiosis servis debitam illi poenam attribuet. Vos autem Apostolos hac ad excubias admonitione praecipue complectens, reliquos non excludo. Servus enim ille qui voluntatem domini sui perceptam habens se ad obsequium non comparat, nec voluntatem facti exprimit, tametsi nulla in Ecclesia praefectura ornatus sit, gravi condemnatione plectetur. Qui autem voluntatem Domini ignorat (dummodo lucente sole sponte non caligat) eoque ipse admittat quae plagis digna sunt, leviori quidem ille, sed tamen infinita & intolerabili damnatione ferietur. Vt brevi omnia complectar. Cuicumque plurimum vel in Dei domo, vel in Ecclesia & Reipublice muneribus a Deo datum, ab eo uberior fructus & ampliora officia exigentur : & apud quem Deus dona prolixiora & munerum ampliora deposuit, ab eodem opera & officia aequipollentia repetet.

44.

45.

46.

47.

48.

adjuncto studio illam obeundi ; quod suo effecto arguitur, anxietate ; quae suo adjuncto notatur, quoad mortem illam perpeffus fuerit.

Vers. 51. Declarat Apostolorum adjunctum errorem, nempe quod exstimabant Christum venisse ut pacem in terra mitteret : quem errorem refellit suo adverso, quod immisurus sit divisionem ; quod suo, nempe divino testimonio confirmat.

Vers. 52. Hanc divisionem ex subjecto familiarum probat, in quibus duo contra tres disceptabunt, Quae sequuntur ad finem Capitis vides discepta-

METAPHRASIS.

49. **A**Tque quo magis ad excubias in Apосто-
latu accendimini, scitote me magno &
incomparabili studio duci promulgandi per vos
Euangelii; ut illo tanquam igne accenso ab im-
piis pii, tamquam ab auro scoria, discernantur
50. atq; dirimantur. Quod quia fieri nequit prius-
quam ego mortem obiens, profundissimorum
dolorum & angorum fluctibus immergendus in-
de per resurrectionem emerisero; ut hoc (quan-
tum vis maximo meo cruciatus) perficiatur dis-
cupio, usque eo ut nisi re confecta animo quieto
51. esse non possim. Scio quidem vos communi hu-

jus seculi errore ex falso Prophetarum inter-
pretamento profecto deceptos hanc opinionem
imbibisse, me ob eam causam in terram venisse,
ut alia pace & rebus maxime in hoc seculo
secundis perfruamini. Sed toto celo erratis.
Contra enim veni, ut homines Euangelii pra-
dicatione diremos inter se committerent. Erunt
etenim à resurrectione mea quinque in una
eademque angusta familia inter se divisi, quo-
rum hi tres cum duobus, illi duo cum tribus
acriter contendent.

De his quæ sequuntur usque ad finem Capi-
tis vide supra.

L V C. cap. 13, à vers. 1, ad 10.

ADfuerunt autem eo ipso tempore quidam annunciantes ei de Galilæis, quorum
sanguinem Pilatus miscuerat cum ipsorum sacrificiis.

2 Et respondens IESVS, dixit eis; Putatis hos Galilæos præ omnibus Galilæis pec-
catores fuisse, quod talia passi sint?

3 Nequaquam, dico vobis: imo nisi respiscatis, omnes itidem peribitis.

4 Aut illi decem & octo, supra quos cecidit turris in Siloam, & quos interemit,
putatis debitores fuisse præ omnibus hominibus qui habitant Hierosolymis?

5 Nequaquam, dico vobis; imo nisi respiscatis, omnes similiter peribitis.

6 Dixit autem hanc parabolam; Ficum habebat quidam plantatam in vinea sua:
& venit quarens fructum in ea, neque invenit.

7 Dixit autem vinitori, Ecce, anni tres sunt ex quo venio quarens fructum in fi-
cu ista, & non invenio: excinde eam: quorsum etiam terram inutilem reddit?

8 Ille vero respondens, dixit ei; Domine, siue eam etiam hoc anno, usque quoso-
dero circum eam, & misero stercus:

9 Et si quidem tulerit fructum, sines: sin minus, postea excindes eam.

A N A L Y S I S .

NArtatio est de nuntio ad Christum allato: qui
describitur primum subiecto quod: deinde ad-
iuncto tempotis, dum superiorem concionem ha-
bebat: deinde effecto, nempe, quod sanguis eorum
misceretur cum ipsorum sacrificiis; quod effectum
suo efficiente declaratur, Pilato.

Vers. 2. Cujus nuntii effectum est Christi re-
ponsum, quaestione proposita; ubi primum indica-
tur effectum eorum qui nuntium afferbant, oem-
pe error quo existimabant interfectos Galilæos
fuisse gravissimos peccatores; qui error sua causa
indicatur, quia hi præ cæteris Galilæis interfecti
sunt.

Vers. 3. Refellitur error à testimonio Christi
divino; deinde disparato, causa nempe, ideo in-
terfectos, ut ipsi qui nuntium attulerunt perirent
nisi respiscerent.

Vers. 4, & 5. Refellitur præterea pari Hieroso-
lymitanorum, super quos turris cadens eos inter-
fecit; quos non fuisse gravissimos peccatores suo di-
vino testimonio confirmat, & disparato causa, ut
supra *vers. 3.*

Vers. 6. Hanc doctrinam confirmat compara-

tione paris ficus infrugiferæ, cujus sterilitas am-
plificatur à subiecto loco ubi plantatur, nempe in
vinea.

Vers. 7. Amplificatur porro ab adjuncto tempo-
re, quod tres totos annos fructum non tulit; dein-
de ab effecto, quod dominum venientem ut fru-
ctum auferret fellit.

Vers. 8. Alio item effecto, quod terram ipsam
ubi cresceret inutilem redderet. Quorum omnium
effectum est, quod jubet dominus illam excindi.

Vers. 9. Hac excisio suo disparato declaratur,
vinitoris intercessione, ut ad unum annum eam
differret: quod suo sine indicatur, ut fructum ferat;
cujus fructus efficientem causam assignat, suffosio-
nem & stercoracionem: quæ interpellatio adjuncta
conditione definitur, fore ut excindatur nisi tum
fructum tulerit.

METAPHRASIS.

HOc ipso tempore quo Iesus hunc sermonem
habuit, aderant quidam nuntium affer-
rentes de Galilæis, quorum sanguis illis ob fla-
gitium cum Hierosolymam sacrificatum vene-
rent

vent à Pilato comprehensis & obtuncatus) cum sacrificiis ideo mistus ab illo est, ut sacrificandi ritum contemtu & ludibrio haberet. Quibus Iesus respondens, dixit: Scio equidem quam vos de his Galilæis sententiam fertis. Siccine vero sentire vos equum est, ut Galilæos quod tam dura passi sunt, suos omnes populares Galilæos scelere superasse? Nequaquam dico vobis: potius statuendum vobis erat, hac in illos savitia tanquam alieno malo Deum vos ad respiciendam invitare: quod si non respiciueritis, par aut simile supplicium vos omnes manere certum est. Quid an existimatis Octodecim illos Hierosolymitanos cives, super quos turris ad flumen Siloam extructa corruens, eos interirent, pra omnibus qui urbem incolebant sceleratos fuisse? Vide vers. 3. Quam doctrinam scitu & animadversione dignissimam ut exornaret & dilucidiosem redderet, similitudinem elegantem adhibuit, dicens: Ficum quidam

colonus in vinea constitam & plantatam habuit. Ad quam cum aliquoties venisset ut fructum sumptu suo & solo dignum perciperet, & nullum prorsus abstulisset. Sua spe frustratus dixit vinitori: Attende, quæso, tres annos successive venio spe ductus ex hac ficu fructum percipiendi, nec præter nuda folia quidquam reperio. Quamobrem stirpitus illam excinde & in ignem (cui tantum utilis est) projice: quorsum enim tres annos infrugiferam diutius illam crescere sineres, cum ad suam sterilitatem hoc porro damni afferat, quod solum ubi crevit inutile & infecundum reddat. Vinitor respondens, dixit: Rogo ut hoc duntaxat anno illam crescere sinas, quoad illam ablaqueans stercorea vero, aliaque omnia subsidia adhibueris, quibus ferax & fructuosa reddatur. Quod si fructum fecerit, te hujus indulgentiæ non penitebit; sin minus, non recuso quin deinceps excindi jubeas.

L v c. cap. 13. à vers. 10, ad 18.

- 10 Docebat autem in quadam Synagoga Sabbatho.
 11 Et ecce, mulier adfuit, habens spiritum infirmitatis ab annis decem & octo: eratque incurva, nec prorsus sese poterat surrigere.
 12 Ipsam autem IESVS visam advocavit, & dixit ei; Mulier, soluta es ab infirmitate tua.
 13 Et imposuit ei manus: & illico surrecta est, & glorificabat Deum.
 14 Respondens autem præfectus Synagoga, indignans quod Sabbatho sanasset IESVS, dixit turba; Sex dies sunt quibus oportet operari: his ergo diebus venite & curamini, & non die Sabbathi.
 15 Respondit ergo ei Dominus, & dixit; Hypocrita, unusquisque vestrum Sabbatho nonne solvit bovem suum aut asinum a præsepis, & abducit aquatum?
 16 Hanc autem filiam Abrahami, quam vinxerat Satanæ, ecce decem & octo annos, non oportuit a vinculo isto solvi die Sabbathi?
 17 Et quum hæc diceret, pudefiebant omnes qui se opponebant ei: tota vero turba gaudebat super omnibus illis præclaris rebus quæ fiebant ab eo.

A N A L Y S I S.

Exponitur effectum Christi, primum quod docuit: quod subiecto loco explicatur, una scilicet ex Synagogis, & adjuncto tempore Sabbatho.

Vers. 11. Aliud effectum narratur, quod doctrinam edito miraculo confirmavit; quod miraculum notatur adjuncto merito præcipua animadversionis: deinde species miraculi notatur sanatio & curatio infirmitatis, qua corpus incurvabatur: quæ sui adverti negatione amplificatur, quod recurvari non poterat: causa efficiens propinquior notatur, spiritus immundus qui illud occupavit: subiectum etiam infirmitatis designatur, nempe femina: item adjunctum, tempus octodecim annorum, quo ita detenta est.

Vers. 12. Amplificatur Christi erga illam benefi-

cium alio adjuncto, quod sponte & non rogatus illam sanavit: cujus efficiens indicatur, nempe commiseratio ex visu; alia efficiens, verbum quo solvi iussit.

Vers. 13. Instrumentum efficientis, quod imposuit illi manus: cujus cum verbi, tum ceremoniæ effectum est, quod surrecta fuit; quod adjuncto tempore amplificatur: curationis vero in femina effectum est Dei glorificatio:

Vers. 14. In Archisynagogo indignatio; cujus causa efficiens est, quod curatio facta sit Sabbatho: aliud item effectum est in Archisynagogo, iussio, ut die Sabbathi curationis ergo non accederent: quod arguitur ab adjuncto, licentia & libertate concessa sex totos dies hebdomadis venienti ut sanentur.

Vers. 15, & 16. Cujus effectum est, responsum Christi, licere Sabbatho sanare; quod probat comparatione

paratione minoris, quod illi solverent asinum Sabbatho: oedum ille foeminam, maxime filiam Abrahæ: illi solvunt præsepi alligatum chorda, nedum ille ligatam à Satana: illi asinum una duntaxat nocte ligatum, nedum ille ligatam octodecim annos: simul etiam causam notat indignationis & iustionis in Archisynagogo, nempe hypocritin, cum vellet hoc modo religiofus videri, vera pietate vacuus.

Verf. 17. Effectum responsi Christi in hoste confusio; in turba vero gaudium, tum de responsio, tum de aliis Christi præclaris facinoribus.

De his quæ sequuntur usque ad verf. 22. vide supra.

METAPHRASIS.

10. **C**um vero pro sua consuetudine Sabbatho in quadam Synagoga concionem haberet.
11. Ecce oportune (ut doctrinam quam proposuerat de more obsequaret) mulier in Synagoga aderat, quam spiritus immundus ad octo & decem annos usque eo infirmam reddiderat, ut incurva & veluti in senioribus convoluta, se ipsam recurvare, & surrigere, ut cælum intueretur, ne vel minima quidem ex parte posset.
12. Quam Christus videns & ex oculorum intuitu commiseratione tacite calamitatis ductus, illam nihil ne pro somnium quidem de sua curatione cogitantem ad se vocavit: quam sic alloquutus est: Mulier rupto veluti vinculo quo te Satanas tot annos ita ligatam detinuit ut cælum suspicere non possis, jam tandem solveris. Cujus rei ut illam certiore faceret, ejusque & aliorum fidei infirmitatem sublevar-

ret, sacrosanctas suas illi manus imposuit: quo facto è vestigio surrecta Deo virtutem & misericordiam prædicans eidem gratias egit. Ex senioribus vero illius Synagoga (qui ut omnia decore & ordine in Ecclesia fiant præsumunt) quidam indigne ferens Iesum hanc curationem Sabbatho operatum fuisse, nec tamen in Iesum suam reprehensionem aperte stringere ausus ad turbam se convertit, dicens: Cum sex toti dies vobis ad huius vita opera perficienda à Deo concessi sunt, in his par est vos venire ut à morbis curemini, non autem in die Sabbathi. Ad quem Dominus respondens, dixit; Hypocrita, qui curam cultus divini obtendis vero timore Dei vacuus, quique in turbam crimen violati Sabbathi confers, mihi præcipue notam prophætionis inurere cupiens: Age, dic bona fide an sit inter vos quisquam qui ipso Sabbatho suum aut bovem aut asinum præsepi alligatum non solvit, ut illum aquatum ducat. Hanc autem non tantum ex Adami, sed & Abrahami semine progeneratam, quam Satanas (dictu commiserandum) totos octo & decem annos ligavit, nonne convenit ab hoc tam duro & formidabili vinculo solvi die Sabbathi? Hæc cum diceret, omnes adversarii ejus pudore suffusi mærentes conticuerunt: turba vero invidia in Christum expers de omnibus Iesu gloriosis cum dictis tum factis latata est.

L V C. cap. 13. à verf. 22. ad 31.

22 Peragrabat igitur singulas urbes & rivos, docens, & iter faciens Hierosolymanam.

23 Dixit autem ei quidam; Domine, num pauci sunt qui serventur? Ipse vero dixit eis;

24 Contendite intrare per angustam portam: quia multi, dico vobis, studebunt intrare, & non poterunt:

25 Ex quo videlicet surrexerit Paterfamilias, & occluserit ostium, & cæperitis foris stare, & pulsare ostium, dicentes; Domine, Domine, aperi nobis: qui respondens dicit vobis; Nescio vos unde sitis.

26 Tunc incipietis dicere; Edimus in tui conspectu & bibimus, & in plateis nostris docuisti.

27 Et dicet; Dico vobis, nescio unde vos sitis: abscedite à me omnes qui datis operam injustitiæ:

28 Illic erit stertus & stridor dentium, quem videritis Abrahamum & Isaacum & Iacobum & omnes Prophetas in regno Dei, vos autem ejici foras.

29 Tunc venient homines ab Oriente, & Occidente, & Boreâ, & Austro: & discumbent in regno Dei.

30 Et ecce, sunt ultimi qui erunt primi, & sunt primi qui erunt ultimi.

A N A L Y S I S.

Effectum Christi proponitur, quod docebat; quod subiecto loco declaratur, nempe in vicis & oppidis; & adjuncto temporis, cum Hierosolymam ad mortem proficerebatur.

Vers. 23. Effectum (ut videtur) parabolarum propositarum *vers.* 18, 19, 20, 21. quæstio an pauci essent servandi.

Vers. 24. Effectum quæstionis adhortatio, ut contente certarent, quo salutem adipiscantur; quam confirmat ab adjuncto, ingressus difficultate; quam difficultatem exornat comparatione parvis portæ angustæ; item ab adjuncto numero multitudinis, qui non valebant intrare; quod suo diverso amplificatur, quamvis ingredi querunt: quæ utraque argumenta confirmat à suo divino testimonio.

Vers. 25. Quod dixit quæsiturus intrare, qui tamen non valebunt, confirmat ab adjuncto tempore, nempe intempestiva Dei quæstione: quæ intempestiva quæstio illustratur pari ejus qui oclusis portis pulsata fores & patremfamilias orat ut ingrediatur; cuius frustratæ invocationis causa est quod à Domino non probantur.

Vers. 26. Deinceps proponuntur argumenta, quibus se non esse rejiciendos confirmant; quibus refellere conantur quod dixit Dominus se illos non agnoscere, ab adjuncta communicatione cum Christo tum in doctrina, tum in sacramentis: aliud argumentum afferunt quod sint multi.

Vers. 27. Cujus replicationis responsum, ut prius; eos illi non probari: quod ab illorum effectu arguitur, quia operantur iniquitate: quod diverso amplificatur, nempe eum eos non probare, sed jubere abscedere, quamvis multi sunt.

Vers. 28. Pœna, adjunctum Dei non oportune neque contente quæsitum, est lamentatio & stridor dentium; cuius causa una assignatur, quod ipsi exclusi videbunt Patriarchas & Prophetas in illud regnum recipi, de quibus tantopere gloriabantur.

Vers. 29. Alia causa efficiens assignatur, gentium ab omnibus orbis plagis receptio, quas illi contemptim tanquam indignas eorum societate aspernabantur.

Vers. 30. Quod postremum argumentum testimonio humano confirmat, nempe proverbio per vulgato; cuius argumenti vis in comparatione parvis versatur, nempe factum iri cum gentibus & Indæis, ut sæpe usu venire solet; ut hi qui aliis postponuntur mutatis vicibus superiores sint, & contra: fietiam fore, ut Gentes olim inferiores Indæis, in ox priores fiant, & Iudæi, qui olim prælati sunt gentibus, postponantur.

M E T A P H R A S I S.

12. **A**D Hierosolymam vero iter faciens, acerbissima tamen mors jam pro foribus esset, non destitit tamen Evangelium regni passim per oppida & vicos predicare. In itinere
23. vero (occasione ex similitudine grani Synapsis

& fermenti, arrepta) dixit ad eum quidam: Domine, dic, quæso, an numero pauci tantum sunt qui aeternam salutem consequentur? Iesus vero ab uno interrogatus, ad complures (tamquam in re cognitu necessaria) responsum duxit. Ut in Olympiacis certaminibus fieri solet, acerrime & contentissime vobis decernendum est, ut regni celestis domicilium intratis. Arduus enim & difficilis ingressus est, ut fieri solet cum porta domus per angustam est; eoque vehementius vobis discernendum erit, quod mult: non cupiant solum, sed operam etiam dabunt ut intrent, qui tamen ingredi non valebunt. Sicut autem cum zelo & fervore regnum cælorum quarendum, sic mature & tempestive. Hic enim omnino usu venit, ut cum Paterfamilias de nocte suos domesticos & necessarios intromittens, post portam occluserit, & pessulum obdiderit. Tum etenim si ad fores stantes, pulsetis, & clamores blandissimis verbis ingeminaveritis, orantes atque adeo obsecrantes, dicendo: Aperi nobis & vitam ad vitam nobis muni; tamen respondens, dicit; Ego vos unde estis ad eum modum non novi, ut vobis vitam aeternam largiar. Scio equidem quid regeretis: mirum esse quod vos non noverim cum mensa mea accepti panem edistis & calicem bibistis sacrum; insuper me vobis auditoribus & discipulis in plateis vestris docuissse. Tum dicit Dominus: Ego in priore sententia maneo, me vos unde sitis nullo vestro bono nosse. Quamobrem procul abscedite omnes quicumque estis (numero enim non commoveor) qui iniquitatem tanquam artem exercetis. Domo vero foras ejeti, nihil vos præter fletum & fremitum dentium manet; maxime cum ad reliqua tormenta Abrahamum, Isaacum, & Iacobum, & omnes Prophetas, quibuscumque arctissime olim in carne conjuncti fuistis, in regno Dei, vos vero eorum consortio ejetos intuebimini. Quodque vos uret, cum videritis gentes, quas vos summo & odii & despectui habuistis, ab omnibus cæli plagis venturas, ut in Dei regno perpetua quiete & felicitate (vobis exclusis) perficiantur. Quod si vobis absurdum & alienum videatur; considerate quod vobis in hujus vita gubernaculis usu venit. Sicut enim quotidie experimini hunc qui in honore vixit deprimi; illum vero qui obscure vixit in lucem & oculos omnium tolli: sic vos qui hæc tenent Gentes prælati estis, non ita multo post illis postponemini.

L v c. cap. 13, à vers. 31, ad finem Cap.

31 Eo ipso die accesserunt quidam Pharisei, dicentes; Exi & abi hinc; nam Herodes vult te interimere.

32 Tunc aiteis; Profecti dicite vulpi istis; Ecce, ejiciam damonia, & sanationes peragam hodie & cras: tertia autem die consummabor.

33 Veruntamen oportet me hodie & cras, & perendie iter facere: quia non contingit ut Propheta pereat extra Hierusalem.

34 Hierusalem, Hierusalem, quæ interimis Prophetas, & Lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties volui congregare liberos tuos, quemadmodum gallina pulliensem suam sub alas, & noluisisti?

35 Ecce, relinquitur vobis domus vestra deserta; Amen autem dico vobis, non videbitis me, usquedum venerit tempus quum dicatis; Benedictus qui venit in nomine Domini.

A N A L Y S I S .

Nuntiatur Christo Herodem illum velle interficere; cujus nuntii efficiens sunt Pharisei quidam; finis, ut inde egressus se morte eripiat; adjunctum temporis est illud ipsum tempus, quo superiorem concionem habuit.

Vers. 32. Effectum nuntii est responsum Christi, ubi exponitur aliud effectum Christi, nempe mandatum, ut Herodi, quem notat adjuncta calliditate; quam illustrat vulpis astutia, alium à se nuntium dicant: nuntius autem est illum de sua crudelitate non esse sollicitum: quod declaratur effecto Christi, nempe ejiciendi demonia, & virtutes seu miracula operandi; quod etiam adjuncto temporis quo hoc facturus sit; amplificatur item alio adjuncto attentionis.

Vers. 33. Commemoratione ad triduum confirmat se adversus timorem ab Herode injectum à disparato, Hierosolymæ se moriturum, non in Galilæa ubi Herodes dominatur; quod etiam confirmat testimonio experientia superiorum temporum.

Vers. 34. Cujus cordis tam frequens & consueta effectum est, querela Christi de illa urbe, quod arguitur ab effecto illius urbis quod interficeret Prophetas; quæ cædes aggravatur à fine, quod eorum bono missi sunt; quod sua specie indicatur, nempe illos in unitate sancta congregandi; quod etiam amplificatur adjuncto temporis, quod sæpe hoc fecit Deus; & illustratur pari gallinæ suam pullitiam congregantis sub alas, quæ Dei ad illos servandos animi promptitudo adverso Hierosolymæ protervix oppositur.

Vers. 35. Quod illorum scelus arguitur adjuncto, pœna everisionis illius urbis: item adjuncta privatione presentia Christi gratiosæ, quæ privata adjuncto temporis declaratur, quoad, &c.

M E T A P H R A S I S .

31. **I**llo ipso Sabbati die accesserunt ad eum quidam ex Pharisæis, qui cum nec disputatione, nec auctoritate Iesu silentium imponere potuissent, ad illum dicunt: His nostris Galilææ finibus suademus ut mature te eripias: Herodes etenim te interficere vult. Quibus ille: qui nuntium hunc attulistis, Herodi vasso veteratori vicissim renuntiate, me (ut rumpatur)

aliquantisper Demonia ejicere & morborum curationes perficere; tum deum illis perfectis, quæ mihi ex celesti vocatione incumbunt, Hierosolymam profecturum, ut oppetita crudelissima morte, cursum vocationis meæ consciam: Ad hoc quod dico animum advertite; tanquam ad rem quam revera præstandam ipsi oculis vestris intueamini. Interim vero nulla ejus aut fraude aut vi efficiet, quo minus angusto quod me manet tempore, quod mihi in his partibus agendum est agam. Huc accedit, quod vanus est terror, quem injicitis: neque enim vestram Prophetis macellum & lanæna parata est, quam in urbe Hierosolymitana: adeo est præ cæteris omnibus sanguinis servorum Dei perquam sitiens & avida. O Hierusalem, Hierusalem, quæ occidis Prophetas & lapidibus eos qui ad te missi sunt obruis. Quoties non meo modo ministerio, sed & Prophetarum ad te missorum, qui me quoad humanam naturam præcesserunt, volui cives tuos tanquam liberos errorum & vitiorum impulsu veluti dissipatos, haud secus sub salutari protectione mea congregare, quam gallina suam sub alis pullitiam idcirco cogit, ut à vi & impressione milvii & aliarum rapacium aviuntura & tecta sit: quam meam vos ad respicientiam invitandi assiduitatem vos pertinaciter & malitiose repudiastis. Quamobrem aurem & animum ad pœnam quam denuntio adjicite, quæ duplex: prior; urbem vestram, potius quam meam, & in ea templum vel maxime, in quo tanquam in arce inexpugnabili vos spem ponitis, pervastatum iri. Deinde sancte vobis confirmo, numquam salutaris notitia & cognitionis mei vos participes fore, quoad Dei ministros quos jam omnibus diris execramini benedictos, & eorum inter vos presentiam gratiam valde & acceptam futuram palam profiteamini.

35.

34.

35

L V C. cap. 14, à vers. 1. ad 12.

ET factum est, ut quum venisset domum cuiusdam ex primoribus Phariseis Sabbatho ad edendum panem, ipsi observarent eum.

2 Et ecce, quidam hydropicus aderat coram eo.

3 Tum respondens IESVS, dixit Legi interpretibus & Phariseis, in hac verba; Licetne curare Sabbatho?

4 Ipsi vero tacerunt. Tum ipse prehensum eum sanavit; & dimisit.

5 Et respondens eis, dixit; Quis vestrum, si ipsius asinus aut bos in puteum incidat, non statim extrahet eum die Sabbathi?

6 Et non poterant ei ex adverso ad ista respondere.

7 Dixit autem parabolam iis qui vocati fuerant, attendens quomodo primos acubitus eligerent, dicens eis;

8 Quum vocatus fueris ab aliquo ad nuptias, ne discubito primo loco: ne forte honoratè te sit vocatus ab eo:

9 Et is qui te & illum vocavit veniens, dicat tibi; Da huic locum: & tunc incipias cum ignominia ultimum locum tenere.

10 Sed quum vocatus fueris, vade discubito in ultimum locum, ut quum venerit qui te vocavit, dicat tibi; Amice, ascende altius, tunc erit tibi gloria in conspectu eorum qui tecum discumbunt.

11 Nam quisquis se extollit, deprimetur: & qui se depresserit, extolletur.

A N A L Y S I S.

NArratur miraculum sanandi hominis, quod describitur à subiecto loco, domo Pharisei, adjuncto tempore communione, Sabbatho; magis proprio, inter prandendum: item alio adjuncto, infidiola observatione Phariseorum.

Vers. 2. Subjectum miraculi est hydropicus: causa efficiens, quod illum Christo stiterunt.

Vers. 3. Aliud adjunctum, proposita quaestio, an liceret Sabbatho sanare.

Vers. 4. Effectum quaestionis est silentium: silentii, prehensio hominis: quæ suo fine declaratur, ut sanaret eum; cuius sanationis adjunctum est dimissio Hydropici.

Vers. 5. Aliud adjunctum sanationis quaestio, in qua à comparatione patris probat fas esse Sabbatho sanare; ubi Hydropicus comparatur bovi, aut asino in foveam cadenti; sanatio vero Sabbatho cum extractione de fovea.

Vers. 6. Huius quaestionis effectum est, quod Pharisei respondere non potuerunt.

Vers. 7. Ad modestiam adhortatur: ubi subjectum notatur, convivæ, ad quos adhortatio dirigitur; causa efficiens adhortationis, quod convivæ animadvertebat primas sedes occupare.

Vers. 8, & 9. Argumentum ab adjuncta pœna, nempe detractione ad locum inferiorem; quod argumentum amplificatur effecto illius detractionis, nempe pudore.

Vers. 10. Aliud argumentum est ab adjuncto premio, nempe iussu patrisfamilias ut in altiore locum ascendat: quod suo effecto amplificatur, nempe gloria & honore; quod adjuncto, omnium convivarum aspectu, exaggeratur.

Vers. 11. Vtriusque cum pœna ambitionis, tum

premio modestiæ confirmatio petitur à testimonio, proverbio viz. pervulgato.

M E T A P H R A S I S.

FActum est ut eo ipso die invitatus, domum eiusdam principis Phariseorum, ad sumendum cibum, ingressus sit: Pharisei vero ex composito insidiose illum observabant, num quid aut contra legem Dei, aut contra depravatam ipsorum consuetudinem admitteret. Ob eam rem (advertite, queso, animum) hominem aqua intercute laborantem, studio quodam (ut videtur) adiacentem coram Christo sistunt; illum violati Sabbathi: si laborantem sanaret, aut impotentia, aut inclementia, aut formidinis, si minus hoc faceret, accusaturi. Phariseos autem Iesus alloquutus, dixit; ut sine cuiusquam offensaculo inter vos verser, quaro an liceat Sabbatho sanare, à curatione, quam instituo, incipsum cohibitaris, si me hoc facere fas non esse docueritis. Illi vero, tametsi non deessent sue quadam ratiuncula, quibus vertari caliginem offunderent: tamen ut facilius Iesum illaquearent, ne vel verbum quidem responderent. Quamobrem Iesus intercute laborantem manu prehensum, eum sanavit & sanatum dimisit. Sermo autem denuo ad Phariseos converso, dixit; Quis ex vobis est, cuius si aut asinus, aut bos in puteum Sabbatho ceciderit, qui non modo ut non pereat, sed

ut *damnum non accipiat*, è vestigio illum extrahi non curat: Quod cum lege permiffum non ignoretis; quæ hæc animi cæcitas est, homini tam turpi & pudendo verbo laboranti Sabbatho succurrendum esse non videre? Sicut autem prius noluerunt, sic nunc ne verbum quidem mutire potuerunt. Porro convivas similitudine adhibita ad modestiam & animi submissionem adhortatus est; inde arrepta occasione, quod attente considerat quomodo primas sedes captarent. Cum ad convivium quoddam putata nuptiale tu (nam ut univèrse omnes, sic sigillatim singulos comellò) invitatus fueris, priores in mensa sedes ne captes; ne forte te honoratior ab hospite tuo invitetur. Quo, tamen si tardius, veniente, qui te invitavit hospes, tibi extra controversiam dicet; dimitte te inferius, & huic digniori locum cede. Tum etenim, velis nolis, pudore suffusus cogeris in postremis considerare. Contra invitatus si te conviviam

præbes, extremum potius in mensa locum capesse: ut cum qui invitavit hospes mensam lustrans venerit, sic te benigne & honorifice affetur: Amice, omnino volo ut altius ascendas, quod tibi spectantibus convivii honori futurum est. Hæc autem doctrina longius quam ad convivium se extendit. Quod enim communi & recepto proverbio in civilis vitæ societatibus celebratur; se efferentem sæpe deprimi, & se abjicientem itidem attolli: idem univèrsum & semper in cælesti hic in terris societate obtinet; ut qui conscientia peccatorum coram Deo & hominibus se dirutunt, à Deo sæpe hic in terris, in cælo autem semper attollantur & magni fiant: sicut contra quæ falsa & vana sui aut donorum suorum fiducia adversus Deum & homines efferate superbiunt, hi ab eodem domino sæpe in hac vita, semper autem in futura ad ima præcipitantur.

L V C. cap. 14, à vers. 12, ad 35.

12. Dicebat autem etiam ei à quo fuerat ipse vocatus; Quum feceris prandium aut cœnam, ne vocato amicos tuos, neque fratres tuos, neque cognatos tuos, neque vicinos divites: ne quando & ipsi te vicissim vocent, ac retribuatur tibi gratia.

13. Sed quum facis epulum, voca mendicos, mancos, claudos, cæcos:

14. Et beatus eris, quia non possunt gratiam retribuere tibi: retribuetur enim tibi in resurrectione justorum.

A N A L Y S I S .

DOcet quibus prandium, cœna, aut epulum potissimum est instruendum: ubi primum indicatur subiectum, cui hæc doctrina proponebatur, nempe hospes: deinde subiectum circa quod hæc doctrina versatur, nempe pauperes: postea hospitis divitis adjunctu officium declaratur, quod est, ut divites non invitet; quod enumeratio partium notatur, amicorum, fratrum, consanguineorum & vicinorum; quod confirmatur ab adjuncto periculo mutæ invitationis: quæ suo effectu amplificatur retributionis partis.

Vers. 13. Quod suo adverso effectu illustratur, nempe invitandi miseros; qui partim enumeratione partium designantur, mendicorum, mancorum, claudorum, cæcorum.

Vers. 14. Confirmatur ab adjuncto præmio beatitudinis; cuius causa efficiens adnectitur, quod à Deo remunerabitur: quæ remuneratio adjuncto tempore declaratur, in resurrectione justorum: quæ retributio diverso exornatur, tametsi miseri nil habéant quod rependant.

M E T A P H R A S I S .

12. **S**ermone à convivio ad hospitem converso (quem fortasse divites, præteritis pauperi-

bus invitasse animadvertēbat) ad eum dicit: Cum prandium, aut cœnam aliis quam domesticis tuis instruis, non tam illos convivas adhibe, qui tua mensa non egent; puta amicos, fratres, affines, & divites vicinos; ne illis te conviviam reddibentibus & parē gratiam reponentibus, quod amplius expectes habeas nihil. Sed cum epulum instruis, hospites acerse ad mendicitatem redactos, mancos, mutilos, cæcos, & alios ejus generis in mundo ob suam miseriam contemptos. Hoc factò ex gratuita Dei gratia & ex promissionis divina veritate, nullo tamen largitionis tui merito beatus eris. Quod si te sollicitum habet, quod illis in quos beneficis es nihil prorsus suppetat, quo hanc aut consimilem gratiam tibi reddant, hanc sollicitudinem pone: id enim non quidem in hac vita (quod tamen nonnunquam fieri slet) sed in extremi judicii die, cum justis à mortuis resuscitati bonorum operum mercedem accipient, amplissima, & supra quam animo concipi possit, remuneratione tibi compensabitur.

L V C. cap. 14, à vers. 15, ad 25.

15. Hæc autem quum audisset quidam ex iis qui simul discumbebant, dixit ei; Beatus qui edit panem in regno Dei.

16 Ipse autem dixit ei; Homo quidam fecit cenam magnam, & vocavit multos:
17 Misitque servum suum hora cenæ, ut diceret vocatis; Venite, quia jam parata sunt omnia.

18 Et omnes cœperunt uno ore se excusare. Primus dixit ei; Agrum emi, & necesse habeo exire, & eum inspiciere: rogo te, habe me excusatum.

19 Et alter dixit; Iuga bovum emi quinque, & proficiscor ad probandum ea: rogo te, habe me excusatum.

20 Et alius dixit; Uxorem duxi, & propterea non possum venire.

21 Quum igitur servus ille advenisset, annuntiavit ista Domino suo. Tum iratus Paterfamilias dixit servo suo; Exi cito in plateas, & vicos urbis, & mendicos ac manceos, claudosque & cæcos ut introducito.

22 Et ait servus; Domine, factum est ut imperasti, & adhuc locus est.

23 Tunc ait Dominus servo; Abi ad vias, & sepes, & coge ingredi, ut impleatur domus mea.

24 Dico enim vobis, neminem virorum illorum qui vocati fuerant, gustaturum cenam meam.

A N A L Y S I S.

Effectum per accidens illius dicti, quo compensationem promittit in resurrectione iustorum: ubi subiectum notatur, quidam ex convivis: cuius effectum proponitur beatitudinis summæ definitio, nempe si quis in regno cœlorum panem manducet.

Vers. 16. Cujus dicti effectum est Christi parabola quam proposuit: cuius scopus est, hanc beatitudinem hominibus hic in terris proponi, & ab illis neglecti ubi habitam severe vindicari: primum comparatur Deus paterfamilias prædixit: salutaris autem gratia lautæ & amplæ cenæ: paterfamilias suo effecto declaratur plures ad cenam invitandi.

Vers. 17. Ministros salutaris gratiæ cum servis paterfamilias comparat: qui describuntur ab adjuncto, missio; tum effecto, quorum est, ut dicant convivis ut veniant ad cenam; quam invitationem confirmant ab adjuncto tempore, quia hora est: deinde alio adjuncto, quod omnia parata sunt.

Vers. 18. Invitationis effectum per accidens est recusatio invitorum: quæ recusatio amplificatur adjuncta quantitate, nempe quod omnes recusarunt: item alio adjuncto, nempe unanimi consensu. Quæ excusationes suis subiectis declarantur, primum perquirentis agrum; cuius adjunctum exponitur, necessitas illum visendi.

Vers. 19. Deinde agricolæ, qui par bovum emerat: cuius emptionis adjunctum proponitur, nempe experiri oportere cum, an sint trahendo iugo idonei.

Vers. 20. Postremo ejus qui duxit uxorem: cuius effectum proponitur, quod non potest venire.

Vers. 21. Hujus recusationis effectum est, quod servi hero hoc renuntiant: renuntiationis effectum est ira paterfamilias: iræ vero effectum missio servorum in plateas & vicos: quæ suo fine declaratur, ut invitent mendicos: finis vero invitationis ut ad cenam illos introducant.

Vers. 22. Hujus mandati effectum est obsequium servorum.

Vers. 23. Aliud effectum iræ, missio servi in agros, sepes. servi vero effectum proponitur, ut co-

gat eos minis ingredi: cuius finis declaratur, ut domus compleatur convivis.

Vers. 24. Finis vero complendæ domus seu mensæ abjectissimis convivis est, ut non locus aliquis vacet recusantibus cum mentem illorum subibit ad cenam accedendi.

METAPHRASIS.

Cum ex convivis unus sermonem Christi accepisset de illa retributione, quam Deus extremo iudicio illis reddet; qui mendicus & aliis miseris convivium hic in terris instruxerint; crassam quandam in cœlis & corpoream passionem semmans, in has voces, non sine affectus nonnulla vehementia, erupit. O illum terque quaterque beatum, qui mensa cœlesti acceptus, exquisitissimis dapibus, quæ ibi magna copia suppetent, pasceatur! Ad quem Christus: Tu tibi imaginariam in cœlis beatitudinem assignis, vera quæ hic in terris felicitas proponitur, à te & aliis fere Iudæis omnibus neglecta. Idem enim à Deo hic in militante Ecclesia fit, quod à divite Paterfamilias in sua domo usu venire solet: uterque in suo genere lautum & amplum convivium parat, convivas magno numero invitat. Ad eam rem hic servum, ille verbi Ministrum, emittit rogatum, ut, quoniam hora advenit, omniaque sine ullo eorum sumptu aut labore parata sunt, ad convivium accedere non dedignentur. Tum omnes unanimiter cœperunt se excusare & suæ recusationis pulchras in speciem, sed re vanas, & certe quidem non satis iustas causas opponere: primus servo dixit: Agrum coemi, quem necesse est ut visam: ut, si minus placeat, venditori, ex composito recepto pretio, reddam; Quamobrem rogo te, habe me excusatum.

Alius

19. *Alius dixit : Iuga boum quinque emi ; de illis ut periculum faciam an sint ad arandum idonea, proficiscor ; sin minus, ut illa ex composito recepto pretio venditori restituam ; quamobrem* *introducito. Ad quem servus ; Domine, quod imperasti factum est, & adhuc aliis etiam convivis locus superest. Ad quem herus ; Intro-* 22.
20. *rogo te, habe me excusatum. Tertius denique dixit ; uxorem recens duxi, cuius nuptialem thalamum deserere iniquum esset ; atque ob* *ductus jam his qui in urbe sunt, egredere porro in vias publicas, atque adeo ad sepes, ubi sex* 23.
21. *eam rem venire non possum. Hac cum servus rediens mittenti Domino renunciaasset, tum Paterfamilias ira incensus, egre, ut sit, ferens sumptus, quos fecit magnos, perire, servo suo dixit. In plateas & vicus urbis exito, idque cum summa celeritate, (ne ei qui paratum convivium fastidiosè respuerunt, mutata sententia, ad cœnam veniant) & mendecos, & mutilos, & claudos, & cœcos, alioque id genus miseros huc* *introducitur. Quod si mortalis, ob perituros, quos paravit cibos, hoc facit ; quid Deus immortalis, ob tam exquisitas & semper duraturas animi dapes, à miseris homuncionibus fastidiosè repudiatas, facturus est?* 24.

L v c. cap. 14, à vers. 25, ad finem Capitis.

25 Ibat autem turba multa cum eo : & conversus dixit eis ;

26 Si quis venit ad me, & non odit patrem suum & matrem, & uxorem & liberos, & fratres, & sorores, atque adeo etiam animam suam, non potest meus esse discipulus.

27 Et quisquis non portat crucem suam, & sequitur me, non potest meus esse discipulus.

28 Quis enim ex vobis, si velit turrim ædificare, non prius considens computat sumtum, an habeat quæ ad ejus perfectionem requiruntur ?

29 Ut ne postquam statuerit fundamentum, & nequiverit eam perficere, omnes qui spectarint, incipiant illi illudere.

30 Dicentes ; Homo iste cepit ædificare, & nequivit ædificium perficere.

31 Aut quis rex proficiscens ut committat prælium adversus alterum regem, non prius consultat considens, an possit cum decem millibus occurrere illi qui cum viginti millibus venit adversus ipsum ?

32 Alioquin, quum adhuc ille procul est, legatione missa, rogat ea quæ ad pacem spectant.

33 Sic ergo quisquis vestrum non valedicit omnibus bonis suis, non potest meus esse discipulus.

34 Bonus est sal : si vero sal infatuatus fuerit, quo condietur ?

35 Neque ad terram, neque ad sterquilinum appositus est, foras eum abjiciunt. Qui habet aures ad audiendum, audiat.

A N A L Y S I S.

Causa indicatur efficiens cur Christus sermonem insequentem habuit, quod magna multitudo simul cum illo iter fecerunt: adjunctum etiam notatur sermonis, quod facie ad eos conversa, hæc quæ sequuntur, proluit.

Vers. 26. Describit verum Christi discipulum, primum ab adjuncto veniendi ad eum: deinde alio adjuncto, odio parentum, uxoris, fratrum, fratrum & sororum; quod odium confirmatur comparatione majoris; nempe seipsum odio habere oportere. Quæ omnia per comparationem majoris dicuntur,

ut scilicet hæc omnia odio habeant, potius quam ut se à Christi amore abduci pariantur.

Vers. 28. Deinde effectum veri discipuli declaratur, crucem suam gestare: quod suo fine declaratur, ut sequatur Christum.

Vers. 28, &c. Hæc de odio sui & suorum, & crucis bajulatione, constituta & præmeditata habere oportere omnes qui veri Christi discipuli esse volunt, docet comparatione minoris, cujus propositio habetur vers. 28, 29, 30, 31, 32. redditio vers. 33. prima pars propositio est 28, 29, 30. est quidem ejus qui ædificium extruit, qui sumptus supputat, qui ad extruendum sufficiant; quod confirmatur

tur ab adjuncto, poena ignominiae & ludibrii: quod amplificatur ab adjuncta quantitate ludiicatorum & forma ludibrii, quae proponitur *vers.* 30. Item aliud comparatum minus à rege belligeiatur cum decem millibus adversus viginti millia; qui se imparem sentiens à bello desistit & ad pacem confugit.

Vers. 34. Alia comparatione similitudinis probat nullius rei amore Christum deserendum, quia tum fit ut tali insulto, assimilentur.

Vers. 35. Illud amplificat ab adjuncta inutilitate. Hanc doctrinam singulare utilitatem docet ab adjuncta attentione, quae illi iure debetur.

METAPHRASIS.

25. **C**um magna hominum multitudo se Iesu in itinere comites praeberent, neque nescius esset non defuisse ex eis plerisque, qui in externa discipulorum Christi professione beatitudinem constituerent; nevana ejus rei spe se laetarent, tanquam in opera pretio aliquantisper in via subsistens facie ad eos conversa dixit: Si quis sit qui externa nominis mei professione ad me venit, nec tamen mei & veritatis amore patrem & matrem, uxorem & liberos, fratres & sorores atque suam ipsius vitam, si res postulat, quorumque studium cum mei amore & obsequio nequit consistere, odio habuerit; is germanus & genuinus meus discipulus, tametsi hoc maxime cupit, esse nequit. Quia longum est iter ad omnia calamitatum genera percursum, breviter sic habet: germanum meum esse discipulum neminem posse, nisi afflictiones omnis generis etiam acerbissimas simul & ignominia plenissimas ex vocationis ratione imponendas meo exemplo patienter sustineat. Hac autem ita cum animo constituta & designata habere convenit, ut nisi abjecta omni dubitatione hac facere decreveris, tibi in censu discipulorum esse tutum non sit. Quis enim ex vobis reperietur qui turrim exstruere volens, non prius confidens, ut rem maturius expendat, sumptus faciendi rationem nit, an ad opus exadifican-

dum satis superque habeat. Ne quando jactato fundamento, omnes praeercentes & opus inchoatum intuentes incipiant Dominum illius turris ludificari, quod captum opus absolvere non valens operam & oleum perdididerit. Hoc dicitur illum flagelantes: Hic ille homo incautus & improvidus est, qui adificare in se suscepit quod exadificare non valuit. Atque ut ab ignominia non abest hac imprudentia; sic neque periculo vacat. Equis enim Rex praelio cum alio Rege congressurus, non prius ad maturiorem consilii sui deliberationem confidens disceptat an possit decem millibus obviam illi in bello ire, qui illum viginti millibus oppugnatum venit. Quod si ad congressum se imparem commiserit, tum mature, dum tam procul distans sit, ut suam nuditatem & copiarum suarum tenuitatem discernere nequeat, legationem expedit & facialem qui de pace cum illo precibus etiam adhibitis transigat. Omnis igitur qui secum hanc rationem non iniverit, ut omnibus quae illi suppetant, mea & veritatis causa nuntium non miserit, meus germanus discipulus esse nequit. Excipiat forte quis: pulchrum & gloriosum esse Christum profiteri. Agnosco, dummodo nomini res respondeat: ceteroquum plenum ignominia & contemptu. Praeclara res & singularis in hominum vita usus est sal: sed si amisso sapore colore modo & speciem salis retinet, nihil est quo conditus saporem recuperet. Factus autem insipidus nullius prorsus usus existit. Nam neque in terram convertitur, aut cum illa coalescit, neque stercoracioni idoneus est; aptus modo ut in locum aliquem per vastatum ejiciatur, cujus fecunditas deplorata penitus existit. Quam rem lector & auditor attente consideret. Quandoquidem non minus de illius hominis respicienda & salute desperatur, qui Christiana professionis nomine, aut una servato, rem ipsam & veritatem operibus pernegavit.

I O A N. cap. 10. à vers. 22. ad finem Capituli.

- 22 Facta sunt autem Encania Hierosolymis, & hyems erat.
 23 Et ambulabat IESVS in templo in porticu Solomonis.
 24 Cinxerunt igitur eum Iudaei, & dixerunt ei; Quisque animam nostram suspensis? si tu es Christus ille dic nobis aperte.
 25 Respondit eis IESVS; Dixi vobis, nec creditis: opera quae ego facio in nomine Patris mei, haec testantur de me.
 26 Sed vos non creditis: non enim estis ex ovibus illis meis, sicut dixi vobis.
 27 Oves illa meae vocem meam audiunt, & ego eas agnosco, & sequuntur me:
 28 Et ego vitam aeternam do eis, nec peribunt in aeternum, neque rapiet eas quisquam è manu mea.

- 29 *Pater ille meus, qui mihi dedit eas, major omnibus est: neque quisquam potest eas eripere è manu Patris mei.*
- 30 *Ego & Pater unum sumus.*
- 31 *Sustulerunt ergo rursus lapides Iudæi ut eum lapidarent.*
- 32 *Respondit eis IESVS; Multi bona opera ostendi vobis ex Patre meo: propter quod illorum operum me lapidatis?*
- 33 *Responderunt ei Iudæi, dicentes; Ob bonum opus non lapidamus te, sed ob blasphemiam, id est, quia tu, homo quum sis, facis te ipsum Deum.*
- 34 *Respondit eis IESVS; Nonne scriptum est in Lege vestra, Ego dixi, Dii estis?*
- 35 *Si illos dixit deos ad quos sermo Dei factus est, & non potest solvi Scriptura:*
- 36 *Mene, quem Pater sanctificavit & misit in mundum, vos ducitis blasphemare, quia dixi Filius Dei sum?*
- 37 *Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi.*
- 38 *Si vero illa facio, etiamsi mihi non credatis, operibus tamen credite; ut cognoscatis & credatis Patrem in me esse, & me in eo.*
- 39 *Rursus ergo studebant eum prehendere: sed exivit ex eorum manu.*
- 40 *Abiitque rursus ad traiectionem Iordanis, in eum locum ubi primum fuerat Iohannes quum baptizaret, mansitque illic.*
- 41 *Multi autem veniebant ad eum, & dicebant; Iohannes quidem signum nullum edidit: quæcumque autem de isto dixit, vera erant.*
- 42 *Et multi illic crediderunt in eum.*

A N A L Y S I S .

Describitur disceptatio Iesu cum præfactis Iudæis, primum ab adjuncto tempore communiore, hinc; magis proprio, die dedicationis: item à subiecto loco communiore, urbe Hierosolymorum.

Vers. 23. Magis proprio, porticu Solomonis: item alio adjuncto temporis, cum ambularet in porticu Solomonis.

Vers. 24. Proponitur effectum Iudæorum, quod Iesum undique circumstitebant; quod suo fine declaratur, ut criminationi, quam intentaturi essent, eum respondere cogere. Criminatio est, quod omnia dubie & implicito sermone de se proposuisset; quod aduersi negatione declaratur, quod nihil clare & liquido.

Vers. 25. Hujus sermonis effectum est Christi responsum; se, quis sit, illis declarasse: & à disparato probat sui sermonis obscuritatem non esse causam cur suspensi animo sint, quia sit ipsorum infidelitas: quam infidelitatem amplificat comparatione majoris, quia non dictis modo, sed factis se Deum comprobasset.

Vers. 26. Deinde infidelitatis causam efficientem proponit, quod non essent ex ejus ovibus: quod à testimonio suo confirmat.

Vers. 27. Item ab effectis ovium Christi: quæ sunt, primum auscultare voci Christi, 2. agnosci à Christo, 3. sequi eum.

Vers. 28. Item adjuncto vitæ æternæ gratiæ: quod sui aduersi negatione declaratur, quod nunquam peribunt: cujus aliam causam assignat, quod nemo eripiat suas oves è manu sua.

Vers. 29. Non posse eripi è manu sua probat ab

adjuncto, potentia seu magnitudine Patris: quæ magnitudo & potentia amplificatur comparatione minoris, nempe omnibus: item adjuncto, voluntate eos tuendi: quod probatur à subiecto, quia sunt donum Patris.

Vers. 30. Item ab adjuncto, potentia & voluntate sua in illis tuendis; quod confirmat ab adjuncto, essentiali unitate cum Patre.

Vers. 31. Effectum sermonis Christi per accidens, quod lapides sustulerunt; quod etiam amplificatur adjuncto temporis, quia secundo hoc faciunt; & suo fine, ut illum lapidibus obtuerent.

Vers. 32. Hujus conatus Iesum lapidandi effectum est quæstio, qua lapidandi studium absurdum docet à disparato, quia fit ob bonum opus.

Vers. 33. Iudæi refellere hoc conantur à disparato, itidem ut illi imaginabantur, quod non propter opus bonum, sed propter blasphemiam eum volebant lapidare: blasphemiam argumento diversum proponitur, quia tamen homo esset, se tamen Deum assereret.

Vers. 35, 36. Refellit hanc blasphemiam criminationem à comparatione minoris; quæ concluditur Syllogismo connexo; si blasphemum non habentur, qui Dei appellationem hominibus à Deo ad publicum munus vocatis tribuunt, nedum pro blasphemo habendus, quem Pater sanctificavit; &c. propositio est manifesta: assumptionem ex testimonio Scripturæ confirmat.

Vers. 37, 38. Ab effecto probat se blasphemiarum non esse, dum Dei titulum sibi vendicant, quia Dei opera facit; deinde ab aduerso probat illos ei debere tanquam Deo credere: si enim non facienti opera Dei fides illis tanquam Deo habenda

da non fuit; tum operanti opera Dei fides ei tanquam Deo adhibenda est: cujus operationis finis statuitur, ut sciant quod Pater sit in Christo, & Christus in Patre.

Vers. 39, & 40. Hujus sermonis effectum est, quod illum denuoprehendere voluerunt: prehensionis vero studii effectum est, quod Christus se ab illis subduxit: quæ subductio subiecto loco declaratur, citra Iordanem: & subiecto loci magis proprio, ubi Ioannes baptizabat: & adjuncto permanentionis eodem loci.

Vers. 41, & 42. Cujus commigrationis & permanentionis effectum, quod Ioannes verus de Christo testis per omnia agnoscebat; quæ à diverso declaratur, nempe verum fuisse Ioannis testimonium, tametsi nullum miraculum edidit: cujus approbationis ministerii Ioannis effectum est multorum in Christum fides.

METAPHRASIS.

22. **H**ierosolymis festum Dedicacionis altaris & cultus divini, per Iudam Machabeum instaurati, agebatur. Illud autem festum quotannis celebratum in ipsam hyemem, incenmodum anni tempus, incidebat. Iesus tamen suscepto & confecto itinere, templum ingressus, in porticu, ad formam illius quem Solomon edificavit, exstructo, sacra meditando inambulavit. Iudæi igitur perveritates opportunitatem hanc nacti, eundem undique circumstitebant, hoc consilio, ut si minus pro eorum voto responderet, comprehensum illum ad supplicium raperent. Quamobrem ad illum dicebant; Quousque tandem dubio & flexiloquo sermone tuo animos nostros suspensos tenens, nobis magnam inquietudinem creas? dic igitur aperte qui sis. Ad quos Iesus: Equidem vobis qui sum dixi: Quod autem fluctuatis id causa non est, quod vos obtenditis, sermonis mei obscuritas; sed quod non creditis. Nam præterquam quod verbis quis sum cum à me tum à Ioanne atque adeo à Patre abunde testatum sit; opera quæ Patris auctoritate instructus facio, de me, quis sum, liquido testantur. Nec me neglecti erga vos officii reum agit, quod vos non creditis, ut qui ex ovium mearum numero, sicut præmonui, ad æternam vitam ante jacta mundi fundamenta prædestinatarum, non estis. Quotquot enim oves meæ sunt, hæc ad vitam ante secula prædestinata non invidiam voci prædicationis meæ auribus perceptæ obtemperant. Has ego etiam tum cognitas habeo, cum in mundi deserto palantes me non agnoscunt: & nihilominus ad mei agnitionem adducta, me via ducem etiam per summa discrimina sequuntur. Quibus & ego in umbra mortis nonnunquam versantibus vitam æter-

nam spiritualem gratuito confero; de qua nullo unquam tempore excidere possunt: neque enim quisquam in calo terra, inferisve est, qui illas aut earum aliquam à me manu & custodia eripere valet. Pater meus, qui illas mihi dedit, omnibus quibuscumque cum fortior, tum sapientior est; ejus ut à manu & custodia nemo aut vi rapere, aut astu surripere valeat. Quod autem perinde illas à manu mea & Patris eripi posse negem, inde est, quod ego & Pater non voluntate solum, sed natura & essentia unum sumus. Hoc sermone Christi commoti, tanquam zelo divina gloria accensi, lapides quibus eum obruerent, rursus susculerunt; sed Christi virtute & potentia tanquam injecto frano ita retenti, ut sublatis lapides in illum emittere non valuerint. Ad quos Iesus: multa & varia præclara facinora vobis spectantibus ex Patris mei præscripto edidi: quæro in tanta multitidine & varietate, quodnam illud opus est, quo offensus me lapidibus obruere conamini? nihil enim à me mali in vos admissum esse probe scie. Ad quem Iudæi: De præclaro opere tuo te lapidibus non appetimus; sed ob blasphemiam in Deum; & quod cum homo sis, te tamen pro Deo vendicas. Ad quos Iesus: An non scriptum est in sacro canone vobis tradito, & de quo vos gloriamini, Deum à Propheta ad hunc modum loquentem induci? Ego de vobis (quod mortales qui aliis præsidetis) dixi, quod Dii estis. Si igitur Deos illos dixit, qui natura non sunt, sed ordinatione tantum divina Dii; fierique nequeat quin quod Deus per Prophetam Davidem loquutus est verum in omnia secula permaneat. Mene æquum est à vobis blasphemis accusari, quem Pater, donis citra mensuram collatis, ab omnibus mortalibus secretum & separatum in mundum missum esse indubitatis signis testatus est, quod me Filium esse professus sum? Si eadem ipsa opera non facio quæ Pater facit, equidem ut mihi hoc de me prædicanti credatis non requiro. Illa vero cum faciam, tametsi mihi hoc de me prædicanti non credatis, tamen operibus meis promptum vobis sit nosse simul & credere, quod Pater mihi cõsensualis in me est, & ego vicissim in illo. Quo sermone irritati, iterum illum ad morte afficiendum prehendere conati sunt: sed Iesus se divina sua virtute subducens vim eorum & violentas manus effugit. Et se rursus recepit cis Iordanem; ubi Ioannes inter alios multos Christum quoque baptismo consignasset; ubi etiam animi sui recreandi & tristitiam deponendi causa, quam ex Iudæis per-

29.

30.

31.

32.

33.

34.

35.

36.

37.

38.

39.

40.

41.

causissimis contraxerat, se receperat. Nec spe sua falsus est: multi etenim ad eum convolabant, & magno consensu hoc illi quod sequitur testimonium ferebant: Ioannes tamen si nullum signum edidit, fidelis tamen Dei minister com-

probatu est, quandoquidem omnia illa, quae cunctae sunt, quae de hoc Iesu predicavit, verissima esse comperiuntur. Unde etiam exiit ut multis in illum credentibus separatam commigrationis suae consolationem acceperit.

42.

L V C. cap. 15. à vers. 1. ad 11.

Accedebant autem ad eum omnes publicani & peccatores ut eum audirent :
2 Et murmurabant Pharisei & Scribae, dicentes; Iste peccatores recipit, & edit cum eis.

3 Ipse vero loquutus est ad eos hanc parabolam, dicens;

4 Quis ex vobis, si habeat centum oves, & perdidit unam ex illis, non declinat quit illas nonaginta novem in deserto, & abit ad eam quae perijt, usquedum eam nactus erit?

5 Et eam nactus imponit in humeros suos gaudens :

6 Veniensque domum convocat amicos & vicinos, dicens eis; Gratulamini mihi; nam inveni ovem meam quae perierat?

7 Dico vobis ita fore gaudium in caelo super uno peccatore resipiscente, magis quam super nonaginta novem iustis, quibus non opus est resipiscencia.

8 Aut quae mulier, si habeat drachmas decem, & perdidit drachmam unam, non accendit lucernam, & verrit domum, queritque accurate, usquequo eam invenit?

9 Et eam nacta, convocat amicas ac vicinas? dicens; gratulamini mihi: nam inveni drachmam, quam perdideram.

10 Ita dico vobis, gaudium est in conspectu Angelorum Dei super uno peccatore resipiscente.

A N A L Y S I S .

Narratur conventus publicanorum & peccatorum ad Christum: qui adjuncto, quantitate amplificatur, nempe quod omnes conveniebant. Finis etiam designatur ut audirent eum.

Vers. 2. Cujus effectus: est missitatio Scribarum & Phariseorum: cuius effecti causa assignatur, quod Iesus illos admittibat ad verbi auditionem, quod cum illis cibum capiebat.

Vers. 3. Hanc inusitationem refellit Christus, ubi formam orationis parabolicam notat.

Vers. 4. Speciem unam proponit Pastoris & ovium. Argumentum autem ducit à comparatione minoris: nam si Pastor pecudem amissam quaerit, nedum ille hominem: item alio comparato minori, nam si unicam tantum amissam quaerit, nedum ille tot se accedentes: item alio; nam si ille fugientem & errantem ovem quaerit donec inveniat, nedum Christus accedentes & se quaerentes debet admittere: denique si Pastor relictis aliis quaerit perditam, nedum Christus qui hos quaerendo, illos non negligit.

Vers. 5. Illorum etiam invidiam, & ex invidia nocentem ex adverso gaudii Pastoris ovem repraesentans.

Vers. 6. Hoc gaudium amplificat comparatione maioris: non solum ipse gaudet de inventa ove,

sed amicos & vicinos ad societatem ejusdem gaudii invitat.

Vers. 7. Redditio similitudinis seu parabolae: ubi ovis inventa comparatur cum peccatore resipiscente: & domus caelo: & gaudium & gratulatio amicorum & vicinorum cum gaudii testimonio Angelorum: quorum gaudium de peccatore resipiscente amplificat comparatione minoris, quod magis gaudeant de illo quam iustis; qui describuntur suo disparato, quod non egent praesentia specialia & insigniori.

Vers. 8. Alia species parabolae de femina quae ex decem drachmis unam amisit: ubi diligens & sollicita inquisitio describitur effecto accendendi lucernam, verrendi domum & studiose perscrutandi.

De vers. 9, & 10. vide supra. 6, 7.

M E T A P H R A S I S .

Nec minima pars consolationis erat quam Iesus ex ista commigratione percepit, quod omnes illius orae seu tractatus publicani & flagitiosi ad illum Evangelii audiendi causa conveniebant. Sed Pharisei & Scriba antiquum obtinentes, obscuro murmure clam missitabant, quod flagitiosos ad verbi praedicationem admittibat; atque adeo, quod majus est cibum

I.

2.

3. cum illis sumpsit. Quo minus enim palam Christum criminati non sunt, effecit propria imbecillitatis conscientia Christum de hac re justis rationibus convincendi. Christus percepto murmure (qui intimas animi cogitationes pernoxit) illorum calumniam aliquot similitudinibus scite & apposite congestis diluit, dicens:
4. Iniqui rerum estimatores estis, qui de rebus vestris quamvis caducis solliciti de aeterna fratrium salute curam nullam agitis. Quis etenim ex vobis quarando invenietur, cui cum centum oves suppetunt quarum una modo à grege digressa perit, non relinquat nonaginta novem in deserto noxiis bestis infesto, ut perditam inveniat. De inventa vero solide & ex animo gaudens, illam (quod diuturnis erroribus fracta & passus media debilitata sit) humeris impositam ad gregem reducit. Post domum reversus, non contentus tacitus apud se & domesticos suos latari, suos cum amicos, tum vicinos convocat, dicens: Equidem confido ut me ita mea omnia vobis cura esse. Quamobrem mihi in gaudio de inventa ove socios & participes ut vos adjungatis advocari, non ignorans
- hoc ipsum vobis cordi fore, quod me plurimum recreavit; atque ut quem ex amissa ove dolorem accepistis, ex inventa deponatis. Hac cum probe vobis nota sint, & sensu percepta: non minus certum est, atque adeo sancte vobis confirmo gaudium in caelo (tanquam in domicilio Dei) majus agitari de uno peccatore, qui ad frugem redit, quam de nonaginta novem justis, qui se à gravibus sceleribus integros servant, insigniori penititudine non habent opus: ut fera & immanis quadam inhumanitas sit, vos tot hominum saluti invidere & ex eo maerore cõfici, unde latandi materia plenissime supeditatur. Aut qua sexmina (sunt enim natura ad rem paulo attentiores) decem drachmis instructa, si ex his unam modo amiserit, non ipso meridie lucernam accendens domum evertit & illam studiose quarit, nec quarere desistit quoad illam invenerit. Inventam autem drachma sibi charas & vicinas accersit, dicens; &c. ut vers. 6.
- Sic dico vobis gaudium in caelo ab Angelis tanquam Deo Charis & vicinis fit, quoties in terris cum hominibus conversantes, illis de flagitiosis alicujus respicietia conspulerit, &c. ut v. 7.

L v c. 15, à vers. 11, ad finem cap.

- 11 Ait autem; Quidam habebat duos filios:
- 12 Quorum jutor dixit Patri; Pater, da mihi partem substantiae ad me attendantem. Ille igitur divisit eis facultates.
- 13 Post dies autem non multos, congregatis omnibus, junior ille filius peregre profectus est in regionem longinquam: & illic dissipavit substantiam suam, profuse vivendo.
- 14 Quum autem omnia ipse consumpsisset, orta est fames valida in regione illa: & ipse capiti victu defici.
- 15 Abiit igitur & adhaesit uni ex civibus regionis illius: qui misit eum in agros suos ut pasceret porcos.
- 16 Et desiderabat implere ventrem suum siliquis quas edebant porci: & nemo ei dabat.
- 17 Quum autem ad se redisset, dixit; Quot mercenarii Patris mei redundant panibus, ego vero fame pereor?
- 18 Surgens proficiscitur ad Patrem suum, & dicam ei; Pater, peccavi in caelum & in tuo conspectu:
- 19 Neque amplius sum dignus vocari filius tuus: fac me ut unum ex mercenariis tuis.
- 20 Surgens igitur contendit ad Patrem suum. Quum autem adhuc longe abesset, vidit eum Pater ipseus, & intima misericordia motus est: & accurrens invidit in colulum ejus, & deosculatus est eum.
- 21 Dixit autem ei filius; Pater, peccavi in caelum & in tuo conspectu, neque dignus sum amplius vocari filius tuus.
- 22 Dixit vero Pater ad servos suos; proferte stolam illam precipuam, & induite eum, &

eum, & indite annulum in manum ejus, & soleas in pedes,

23 Et adductum vitulum illum saginatum mactate, & edentes oblectemur.

24 Quia filius iste meus mortuus erat, & revixit: perieratque, & inventus est. Cœperunt igitur sese oblectare.

25 Erat autem filius ille ipse senior ruri: qui ut veniens appropinquavit domui, audivit concentum & choros.

26 Et vocatum unum ex pueris, percontatus est quid istud esset.

27 Is vero dixit ei; Frater tuus venit: & mactavit pater tuus vitulum illum saginatum: quod valentem illum receperit.

28 Indignatus est autem ille, nec voluit introire. Pater ergo ipse egressus, adrocbat eum.

29 Ipse vero respondens dixit patri; Ecce, tot annos servio tibi, nec unquam præceptum tuum sum transgressus, nec unquam dedisti mihi hædum, ut cum amicis meis oblectarer:

30 Sed quum filius iste tuus, qui abligurivit victum tuum cum meretricibus, venit, mactasti ei vitulum illum saginatum.

31 Ipse vero dixit ei; Fili, tu semper mecum es, & omnia mea tua sunt.

32 Exhilarari vero & gaudere oportebat, quod frater tuus hic mortuus erat, & revixit: perieratque, & inventus est.

A N A L Y S I S .

Tertia parabola est Dei & Patris, qui suo relato filiis describitur; qui filii adjuncto numero duorum describuntur.

Verf. 12. Junior filius describitur suo effectu, petitione à Patre ut partem bonorum quæ ad se attinet daret: cujus effectum est distributio bonorum inter filios.

Verf. 13. Aliud effectum minoris natu, nempe corrogatio omnium quæ habebat: quæ suo fine docetur, ut peregre proficisceretur: quæ profectio adjuncto tempore indicatur, non ita multo post quam partem suam acceperat: profectio etiam describitur suo subjecto, nempe regione procul à patris ædibus distita. Adjunctum hujus peregrinationis à domo paterna est dissipatio bonorum: cujus causa efficiens assignatur vitæ luxus. vide r. 30.

Verf. 14. Aliud adjunctum peregrinationis vel potius luxus & libidinose vitæ est fames in terra peregrinationis; quæ adjuncto tempore declaratur, cum filius omnia abigurisset: quorum duorum effectum est quod penuria & inedia urgebatur: propter meretricem etenim quis redigitur ad frustum panis. *Provrb. 26.*

Verf. 15. Effectum hujus penuriæ est, quod se mancipavit cuidam illius regionis civi: civis vero effectum quod prodigum in agros misit: quæ missio suo fine declaratur ut pasceret porcos.

Verf. 16. Aliud effectum famis simul & egestatis quod cupivit se satiare siliquis, quas porci comederant: quod diverso exornatur, nemo tamen ei siliquis suppeditavit.

Verf. 17. Adjunctum hujus penuriæ & miseriæ est respicientia & ad se regressus; cujus effectum est commentatio de felicitate, qua utebatur in domo paterna: quod comparatione minoris ampli-

catur, quod mercenarii abundarent pane, nedum filii familias; & illustratur adverso, penuria & fame qua laborabat.

Verf. 18. Prioris commentationis effectum est constitutio cum animo suo, se velle domum paternam repetere & peccatum confiteri: forma confessionis proponitur, in qua amplificatur peccatum à subjecto, in quod peccatur, nempe Deum primum, deinde Patrem.

Verf. 19. Item ab adjuncto, pœna, quod non sit dignus qui amplius vocetur filius, quod suo disparato arguitur, quia petit ut in censu mercenariorum habeatur.

Verf. 20. Effectum constitutionis est profectio ad paternam ædes: adjunctum vero profectiois est quod pater miseratione commotus est: commiserationis causa assignatur, quod pater vidit eum; quæ visio adjuncto tempore declaratur, cum adhuc longe abesset filius: commiserationis vero effectum est, quod sustinavit ad occursum ejus, quod ruit in collum ejus, quod illum deosculatus est.

Verf. 21. Hujus commiserationis paternæ effectum est libera confessio ut supra 18, 19.

Verf. 22. Hujus ingenue confessionis adjunctum sunt alia patris beneficia, quod stolam præstantissimam afferri jubet; quæ suo fine declaratur, ut filius induatur; item annulum digito & calceos pedibus.

Verf. 23. Item ut pinguis vitulus mactetur; quod suo fine arguitur, ut omnes cibum sumentes exhilarentur.

Verf. 24. Causa materialis hujus lætitiæ assignatur, quod filius revixerat, quod suo adverso illustratur, nempe qui erat mortuus. Item quod inventus: quod suo adverso amplificatur. Cujus mandati effectum est quod familia hilaria agebat.

Verf. 25. Describitur filius major natu ab effectu redeundi ex agro, appropinquando domum; & ab

adjuncto audiendi symphoniam & choreas.

Vers. 26. Quorum effectum quod servum familiaritatem ad se vocat; quod suo fine declaratur, ut quid hoc vellet cognosceret.

Vers. 27. Percunstationis effectum est rei, ut gesta est, narratio.

Vers. 28. Narrationis effectum est ira filii majoris natu: ira vero effectum, quod noluit domum ingredi. Cujus recitationis adjunctum est, quod pater egreditur: quod suo fine indicat, ut filium oraret ut ingrederetur.

Vers. 29. Aliud effectum ira, querimonia apud patrem; in qua patrem inaequalitatis insinuat ab adjuncta ejus in se illiberalitate; quam diverso exornat, tamen illi multos annos inservisset; item altero diverso, tamen nunquam ejus praeceptum violasset.

Vers. 30. Quod adverso, munificentia in pro digum & prophanium filium exaggeratur.

Vers. 31. Cujus querimonia adjunctum est, quod pater placare conatur filium ab adjuncto, assiduitate & praesentia cum patre: cuius effectum est, ut possit communicare omnibus paternis bonis.

Vers. 32. Deinde ab adjuncto officio gaudendi de filio natu minore, quod sua causa materiali declaratur, quod revixit & inventus sit: quae suis adversis illustratur, quia mortuus & perditus fuit.

METAPHRASIS.

11. **D**octrinam hanc summe utilem alia parabola, eaque longe praestantissima elegantissimaque, exornavit, dicens; Vir quidam duos habuit filios. Quorum natu minor patri dixit;
12. *Da, quaeso, mihi partem quae ad me in hereditatis partitione jure reditura est, ut illam peregre proficiscens, negotiatione aut arte aliqua honesta auctiorem reddam. Qua petitione pater motus, facultates suas omnes partitus, quod utrisque erat, utrisque assignat. Natu minor non ita multo post omnia convasans peregre in longinquam regionem, unde luxus & prodigiosa ejus libidines exaudiri non poterant, profectus est: ibique omnem suam substantiam, luxuriose & libidinoso vivendo, dissipavit.*
14. *Cum vero omnia decoxisset: ingens fames regionem illam invasit, unde, consumptis jam ante bonis suis omnibus, ipse rebus ad victum & cultum spectantibus coepit destitui. Quamobrem cuidam ex civibus illius regionis se in servitutem dedit; qui illum non domi sua honesta & liberali arte exercuit, sed ad abjectissimum: & turpissimi subulci opus extrusus in agrum.*
16. *Ubi tanta victus media laboravit, ut ventrem ex siliquis quibus porci pasci soliti sunt implere expectens, qui illas suppellectari non invenerit; illius ut fuerit conditio pejor quam est porcorum.*
17. *Tandem arenae suae in linqendo paternas aedes & patrimonium dissipando poenitudine ductus, secum & cum animo suo ad istum modum commentatus est: Quos sunt non dome-*

stici solum, sed mercede à patre ad operas conducti, qui rebus ad victum necessariis abundant, cum ego, in quem pater propensior est quam in illos, fame perire periclitor. Quamobrem relicta hac servitutis condicione (quod jure conceditur; cum necessarius victus non praebetur) redibo ad patrem atque me illi submisisse subjiciens, dicam; Pater, peccavi primum quidem & precipue in Deum qui in caelis est, deinde in te, Pater: Atque ut natura filius tuus sum, nunc tamen vita mea corruptela & petulantia effectum est, indignus ut sim qui in censu filiorum habear, tantum peto ut inter mercenarios tuos numerer & mercenarii condicione fruam. Hac cum primum secum diceptasset, deinde cum animo suo confituisset, surgens ad patrem suum perrexit. De cuius reditu cum fama percrebuerat, pater (filio longo adhuc intervallo disto) illum conspiciens, commiseratione ob illius miseriam commotus est; nec se continere potuit, quin oblitus dignitatis & auctoritatis suae, citato gradu in colulum ejus irruens, illum deosculatus sit. Ad quem filius & ut vers. 18. Tum pater servis in mandatis dedit, huc quidem ut pretiosissimam inter ceteras stolam, illi vero ut anulum digito ornando, tertio ut calceos afferat, quibus, detractis pannis, illum induant. Et quidem vitulum illum praeceteris praeipue ex praesepi eductum mactare, ut conviventes solide lasemur. Magnam enim argumentum gaudii suppedit quod filius meus, qui in peccatis mortuus est, revixerit, & qui seipsum effrenata vita perdididerat, inventus sit. Filium vero natu major interim diu huc geruntur in agro erat, qui prope aedes accedens & concentum musicum, & strepitum eorum qui choreas ducunt, exaudiens: & ex servis quemdam ad se advocans, quid hoc sibi vellet, percunctatus est. Cui ille: quod frater tuus domum rediit, eumque pater sanum & incolumem recepit, ideo vitulum illum (quem non ignoras) praeceteris praeipue, mactare iussit. Hinc est ut convivium celebrantes, de more musicum concentum & choreas adhibeant. Quo audito, ilico incanduit usque eo, ut domum, cuius praeforibus erat, ingredi recusavit: quamobrem exiens pater illum precatur ut se ad huiusmodi gaudii societatem adjungeret. Ad quem filius: vide, quaeso, quam indignus Pater sis: tot jam annos tibi servi potius quam filii loco deservio, neque unquam mandatum tuum violavi; nec tamen vel hadum tibi dedisti, quem cum amicis comedens hilaria agerem. Nunc vero cum rediit hic tuus filius (nec enim meum fratrem

13.

19.

20.

21.

22.

23.

24.

25.

26.

27.

28.

29.

30.

fratrem illum appellare dignor qui tuas fã-
cultates eum scortis convivando devoravit,
vitulum illum præ cateris præpinguem mactari
curaſti. Ad quem pater : fili, tu mihi ſemper
domi mea fuiſti, unde tibi poſteſtas facta eſt
meis omnibus bonis communicandi. Latari ve-
ro & gaudere nos convenit, quia frater tuus,
Ec. ut verſ. 24.

L v c. cap. 16, à verſ. 1. ad 10.

Dixit autem etiam diſcipulis ſuis; Fuit homo quidam di res, qui habebat diſpen-
ſatorem : & is delatus eſt apud eum, ut qui diſſiparet quæ ipſi ſuppetebant.

2 Vocavit eum igitur, & dixit ei; Qui iſtud audio de te? redde rationem diſpen-
ſationis tuæ : non enim poteris amplius eſſe diſpenſator.

3 Dixit autem apud ſe diſpenſator; Quid faciam, quum dominus meus auferat à
me diſpenſationem? fodere nequeo, mendicare pudet.

4 Nori quid ſim facturus, ut quum amotus ſuero à diſpenſatione, recipiant me
aliqui domum ſuam.

5 Convocatis itaque ſingulis debitoribus domini ſui, dixit primo; Quantum debes
domino meo?

6 Is autem ait; Centum batos olei. Tum ille dixit ei; Accipe tabulas tuas, &
ſede cito, & ſcribe quinquaginta.

7 Deinde alii dixit; Tu vero quantum debes? Is autem ait; Centum coros triti-
ci. Tum ipſe dixit ei; Accipe tabulas tuas, & ſcribe octoginta.

8 Et laudavit Dominus ille diſpenſatorem injuſtum, quod prudenter feciſſet.
Certe filii hujus ſæculi prudentiores ſunt filiis lucis in ſuo genere.

9 Sic etiam ego vobis dico; Facite vobis amicos ex mamona injuſto : ut quum
deſeceritis, recipiant vos in æterna illa tabernacula.

A N A L Y S I S.

Parabola proponitur de Oeconomo, qui deſcri-
bitur, 1. à relato domini divitis, cujus erat Oe-
conomus : deinde ab adjuncto, accusatione, quod
bona herili diſſiparet; quæ accuſatio ſuo ſubjecto
declaratur, nempe apud herum.

Verſ. 2. Cujus accuſationis effectum eſt, quod ab
hero vocatus ſit : quæ vocatio ſuo ſine arguitur,
nempe ut poneret rationem diſpenſationis. Quæ
rationis redditio ſuo adjuncto arguitur, quia Oe-
conomia ſua ſit abdicandus; cujus efficiens assignatur,
quod apud ſe delatus ſit.

Verſ. 3. Hujus effectum eſt anxia & ſollicita Oe-
conomi cum ſeipſo & animo diſceptatio : alia cauſa
hujus ſollicitæ diſceptationis eſt ejus ad laboran-
dum impotentia, aut ad mendicandum pudor.

Verſ. 4. Diſceptationis effectum, decretum aoi-
mi ſui quid facturus ſit; quod primum ſuo ſine de-
claratur, ut cum Oeconomia ſubmotus fuerit, hoſ-
pitiu excipiat.

Verſ. 5, 6, 7. Decreti apud ſe cum animo ſuo effectum eſt quod heri debitor advocat; rogar quid
hero debent : quaſtionis effectum recognitio &
confeſſio debiti: confeſſionis vero & recognitionis
adjunctum eſt, quod ſingulis debitoribus aliquid
de herili nomine remiſit; forma autem remiſſio-
nis, Chirographo, quo obligati ſunt, debiti dimi-
nutionem & ſubtractionem ſcriberent; quod etiam
ſuo adjuncto notatur, nempe ut cito illud faciant.

Verſ. 8. Hujus ab Oeconomo facti adjunctum
eſt laus herilis : quæ arguitur ab adjuncto, prudentia
Oeconomi ſibi tam oportune proſpicientis; quæ
prudentia genere confirmatur, quia filii hujus
mundi ſunt ſapientiores; quod minore amplificatur,
quam filii Dei.

Verſ. 9. Redditio totius hujus parabola, ut ami-
cos comparemus ex pecunia; quod confirmatur te-
ſtimonio Chriſti; item ab adjuncto pecunia, quia
injuſticia hominum ſæpe nobis adimitur; & ſuo
ſine, ut accipiat nos in æterna tabernacula : quod
adjuncto tempore declaratur, quando deficientes
ab Oeconomia ex hoc ſæculo migraturi erimus.

M E T A P H R A S I S.

A Verſo à Scribis & Phariſæis, quibus os
Acuturavit, ſermone, ſe ad diſcipulos con-
vertit, ut illos ad beneficentiam excitaret, di-
cens : vir erat prædives tanto & tam amplo
famulatio inſtruitus, ut Oeconomi operam in
ſubſidium adhibere coactus ſit. Ejus autem
Oeconomi apud herum reus peragitur, ut
qui heri ſui bona fidei ſui commiſſa hinc inde
diſſiparet. Quamobrem herus Oeconomum
ad ſe vocans, illi dicit; Quid iſtuc mali eſt,
quod de te, cui omnia mea credidi, bonorum
meorum diſſipationem fide non dubia audio.

Idcirco

3. Idcirco eorum quæ adhuc in manibus suis
superfunt inita ratione, illa mihi reddi &
restitui volo; neque enim posthac tua in
bonorum meorum dispensatione opera uti
constitui. Ab hero dimissis ut confectis ra-
tionibus easdem illi asserat, Oeconomus de
se potius quam de herili negotio sollicitus, cœ-
pit secum ipse ad hunc modum disceptare.
4. Quid nunc faciam, cum herus Oeconomi mu-
nus mihi abdicaturus est? fodere aut opus
aliquod operosum aut laboriosum (cui nun-
quam sui assuetus) obire nequeo; quominus
vero stipem poscam (qui tot eisdemque honesta
conditione hominibus victum suppeditari) pu-
dore impediatur. Sed cogitando venit mihi in
mentem quid faciam, ut cum munere dispen-
sationis abdicatus fuero, me hospitio excipiant
hi quibus heri dispendio gratificari constitui.
5. Quamobrem convocatis omnibus heri sui de-
bitoribus primo dixit quantum debes hero
meo? Cui ille; centum Batos olei: Ad quem
6. Oeconomus accipe Syngrapham tuam & con-
siders è vestigio (nam festinatione opus est)
novas tabulas faciendo scribe te hero in quin-
7. quaginta tantum obnoxium esse. Alteri vero
ex debitoribus dixit; tu vero quantum debes?

Cui ille centum coros tritici. Ad quem Oeco-
nomus: accipe syngrapham & novas tabulas
faciendo ilico scribe octoginta. Dominus vero
8. re, ut gesta est, intellecta, laudavit injustissi-
mum hunc suum Oeconomum: non equi-
dem quod injustus erat, sed quod prudentia
& prospicientia sibi de hujus vita commodus
consultuit. Et certe (ut verum quod est fatear)
hi quorum spes hujus seculi finibus definitur,
majore, ad hujus vita subsidia comparanda,
prudentia instructi sunt, quam filii qui eter-
na luci fruenda destinati sunt, in illis compa-
randis qua ad æternam salutem referuntur.
9. Quamobrem vobis auctor sum, ut in his, qua
ad æternam salutem spectant, hujus Oeconomi
prudentiam imitemini: & amicos vobis
comparate facultatum & pecunia in pauperes
erogatione; maxime cum hujus Oeconomi ex-
perimento edocti sitis, hac cadauca bono multi-
plici injuria & injuria aliorum, vobis facile
eripi, & à justis dominis ad alienos transferri:
ut quando vobis ex hac vita migrandum &
Oeconomias vestra ratio eam Domino red-
denda sit, vos precibus eorum in cælum pra-
missis, in tabernacula semper duratura vel-
ut excipiant.

L v c. cap. 16. à vers. 10. ad 19.

10 Qui fidelis est in paucis, etiam in multo fidelis est: & qui in paucis injustus
est, etiam in multo injustus est.

11 Itaque si in fallacis mamona fideles non fuistis, verum mamonam quis credet
vobis?

12 Et si in alieno fideles non fuistis, quod vestrum est quis dabit vobis?

13 Nullus servus potest duobus dominis servire: aut enim unum odio habebit, &
alterum diligit: aut uni adhaerebit, & alterum contemnet, non potestis Deo servire
& mamona:

14 Audiebant autem hæc omnia etiam Pharisei, qui erant avari: & sannis eum
excipiebant.

15 Tunc dixit eis; Vos si estis qui justificatis vos ipsos in hominum conspectu: Deus
autem novit corda vestra: quia quod apud homines sublime est, abominatio est in
conspectu Dei.

16 Lex & Propheta usque ad Iohannem: ab eo tempore regnum Dei euangeli-
zatur, & qui vis in illud vi perumpit.

17 Facilius est autem cælum & terram præterire, quam Legis unum apicem ex-
cidere.

18 Quisquis dimittit uxorem suam, & alteram ducit, mæchatur: & quisquis
à viro dimissam ducit, mæchatur.

A N A L Y S I S.

Hortatur ad sanctum & legitimum usum mini-
morum donorum, ab adjuncto legitimo usu
meliorum donorum; quod suo adverso confirmat,

quia perfidiosus in his quæ minima sunt, erit perfi-
diosus in maximis.

Vers. 11. Quod prius in genere dixit, hic specia-
tim docet in divitiis; ad quarum fidelem & legitimum

muni usum cohortatur ab adjuncta poena, quia alioqui quod solidum & verum bonum est Deus nobis non crederet.

Vers. 12. Ab adjuncto, aliena natura divitiarum hortatur ad legitimum eorum usum: quod confirmat ab adjuncta poena, quia alioqui Deus nobis non crederet quae sunt nostra.

Vers. 13. A servitute divitiarum delhortatur ab adverso, quia sic non potest serviri Deo; quod pari illustratur, quia nemo potest servire duobus dominis; quod confirmat ex contrariis effectibus.

Vers. 14. Effectum hujus concionis apud Pharisaeos, nempe quod eum vafre & subdole Iustificabant: etiam sua causa declaratur, quia erant avari.

Vers. 15. Hujus Iudificationis effectum est Christi ad eos responsum, in quo illos accusat quod se justos pronuntiarent; & ejus causa efficiens non obfcurè indicatur, quod externa tantum intuentur, quae hominibus videntur, non autem animos perferuntur; quod diversito exornatur, Deum scilicet eorum corda perferuntur, tamen hoc non faciunt; quod comparatione majoris confirmatur, coram Deo non tantum non justos esse, sed etiam abominabiles; quod suo diversito exornatur, tamen sunt magni pretii apud homines.

Vers. 16. Eorum improbitatem amplificat à disparato, quod subsidia revelata veritatis majora & ampliora haberent quam olim: item à disparato, aliorum ordinum zelo in amplectendo illam doctrinam quam Pharisaei repudiaverunt.

Vers. 17. Deinde illorum impietatem amplificat ab effecto, quod legem ipsam de qua maxime gloriabantur, non servant: quam pravariationem, ut exaggeraret, proponit, legis adjuncta stabilitates; quod comparatione minoris amplificatur, quod ne punctulum legis erit, quod non complebitur.

Vers. 18. Transgressionem legis probat in specie quod ob leves causas repudia dari permisissent, & rejectas à maritis iterum duci permittebant, & rejectas levibus de causis nubere potest debebant.

METAPHRASIS.

10. *Sicut prudentiam, sic & fidem servare desceat vel in minimis, quae nobis & nostrae fidei commissa sunt; ut hac in minimis fidelitate fidem faciatis vos in magnis quae fidei vestrae concedita sunt, fideles fore: quod suo adverso adhuc illustrius est: quando qui in minimo injustus & perfidiosus est, idem etiam in magnis injustum se praebebit. Si ergo in divitiis, tanquam in re minima, dispensandis fideles non estis, expectandum vobis non est, ut Deus vestrae fidei bona illa, quae firma & solida sunt, committat. Et si in divitiis quae propter illa-*
- 11.
- 12.

rum mobilitatem & expeditam ab uno domino ad alium translationem, aliena potius quam propria appellari creverunt, vos fideles non praeslitistis: expectandum vobis non est, ut Deus vobis dona daturus sit, quae sua firmitate & duratione vere vestra dici possunt. In communi sensu positum est, unum eundemque servum duobus dominis, qui lites inter se exercet, uno eodemque tempore servare non posse: vel enim huic odio & alterum charum habebit; vel huic adhaerebit & alterum contemptum habebit. Quamobrem non potestis divitiarum cupiditati ad se revocanti, servare & Deo, qui studia vestra ad sui debitum & justum obsequium exigit. Hac cum omnia Pharisaei audivissent, Iesum ceperunt teste & recordari: quadam ratione irridere, ut qui pecuniae studio ducti stulticia dabant, si quis de divitiis tam abjecte sentiret. Ad quos Iesus: vos estis hi, qui illa tantum respicientes quae in hominum oculos incurrunt, justos vos censetis: sed Deus penitus in vestros etiam animos (quos pollutos invenit) introspectans aliter de vobis statuit: unde etiam est, ut quod hominum iudicio augustum & magnificum habetur, Dei iudicio (quod unica veri mensura est) sit abommandum. Hac autem perverbia eo retrior est, quod in illa tempora incidistis, in quibus Evangelii predicatio Ioannis Baptistae ministerio accepta, legi & Prophetis successit. Quae predicatio in alius fructum ferens, & ex omni hominum ordine plerisque incendens, ut veluti in quadam adhibita in Ecclesiam, in qua Deus regnat, percurrant, in vobis effectum perquam contrarium sortita est. Quod de successionem Evangelii legi & Prophetis non ita intelligi volo, ac si lex aut Propheta in Ecclesia exauthorata essent: citius etenim caelum & terra quae aeternum sua substantia manebunt) peribunt, quam ut vel unus apex legis & Prophetarum, qui legem interpretati sunt, excidat. Quamobrem quicquid vos contra vel docendo, vel experiendo ocellamatis; tamen quicumque uxorem dimiserit & aliam duxerit, nisi ob admissum adulterium, adulter ipso facto constituitur; & qui dimissam à viro duxerit, adulter in eadem ipso facto constituitur.

13.

14.

15.

16.

17.

18.

L V C. cap. 16, à vers. 19, ad finem Capitis.

19 Caterum quidam erat dives, qui induebatur purpura & bysso, & sese oblectabat quotidie splendide.

20 Erat vero quidam mendicus nomine Lazarus, qui projectus erat ad vestibulum ejus ulcerosus.

21 Et desiderans saturari micis quae cadebant è mensa divitis: sed & canes remeabant ac lingebant ejus ulcera.

22 Factum est autem ut moreretur mendicus, & asportaretur ab Angelis in sinum Abrahami: mortuus est vero etiam dives, ac sepultus est.

23 Et apud inferos sublatis oculis suis, quum esset in tormentis, vidit Abrahamum à longinquo, & Lazarum in sinu ejus.

24 Tum ipse clamans, dixit; Pater Abrahamæ, miserere mei, & mitte Lazarum ut intingat extremum digitum suum in aquam, & refrigeret linguam meam: quoniam crucior in ista flamma.

25 Dixit autem Abrahamus; Fili, memento te bona tua recepisse in vita tua, & Lazarum similiter mala: nunc autem hic solamen recipit, tu vero cruciaris.

26 Et ad hæc omnia, inter nos & vos hiatus ingens constitutus est, ut ii qui volunt hinc transire ad vos, non possint, neque istinc huc transire.

27 Dixit autem ille; Rogo te igitur Pater, ut eum mittas domum Patris mei.

28 Habeo enim quinque fratres, ut hæc attestetur eis; ne & ipsi veniant in hunc locum tormenti.

29 Dicit ei Abrahamus; Habent Mosen & Prophetas: audiant eos.

30 Ille vero dixit; Non, Pater Abrahamæ: sed si quis è mortuis abierit ad eos, respiciant.

31 Abrahamus autem dixit ei; Si Mosen & Prophetas non audiunt, ne si quidem quispiam ex mortuis resurgat, persuadebuntur.

A N A L Y S I S.

Prograditur in suscepto instituto adhortandi discipulos ad liberalitatem in indigos ab adjuncta poena illiberalitatis: quam rem parabola illustrat: ubi dives suis adjunctis describitur, cultus corporis exquisiti (qui describitur sua materia, bisso, & adjuncto colore purpureo) & victus delicatissimi: quod amplificatur adjuncto tempore, nempe quotidie.

Verf. 20. Mendicus describitur adjuncto nomine Lazari; item ab adjuncto, ulceribus, quibus scatebat: quorum ulcerum effectum erat, quod non stetit sibi petens, sed jacuit ad portas divitis.

Verf. 21. Effectum mendicitatis, quod cupiebat refici; quod comparatione amplificatur minoris, vel à micis à mensa ejus decidentibus; ubi divite hoc non annuente huic desiderio mendici, imò misericordia exaggeratur disparatè, nempe canum, qui lambebant ejus ulcera.

Verf. 22. Mendicus describitur adjuncto, morte; cujus efficiens est cibi inedia: cujus mortis adjunctum est, quod deportatus ab angelis in cæli quietem; quæ pari illustratur sinus Abrahamæ. Dives item describitur ab adjuncto, morte; quæ diverso videtur exornari, tamen si cibi omnis generis abundat: mortis vero adjunctum est sepultura sumptus plena.

Verf. 23. Adjunctum aliud mortis divitis est apud inferos cruciatus; cujus etiam aliud adjunctum est oculorum sublatio: cujus effectum est, quod vidit Abraham & Lazarum in quiete Abrahamæ: quod subjecto loco declaratur, nempe à se procul distitum.

Verf. 24. Effectum illius cruciatus est petitio ad Abrahamum, primum ut illius miserereatur; cujus misericordix effectum est, ut mittat Lazarum ad se; quæ missio suo sine declaratur, ut intincto in aqua

digito linguam ejus flammantem refrigeraret: cujus petitionis efficiens est, quod misere torqueatur.

Verf. 25. Adjunctum petitionis est reculario & repudiatio petitionis; cujus causa efficiens notatur, quia in vivis totus in luxu vixit; quod suo adverso illustratur miseria Lazari: cujus utriusque effectum est, quod ipse torqueatur, alter reficiatur.

Verf. 26. Hujus recusationis aliam causam efficientem assignat, loci distantiam: cujus effectum est duplex, quod neque beati ad maledictos, nec maledicti ad beatos transire possint.

Verf. 27. Illius responsi aliud est adjunctum, ut mittat Lazarum ad fratres suos.

Verf. 28. Quod suo sine arguitur, ut illis testetur ne in cruciatum hunc veniant.

Verf. 29. Recusatio & repudiatio illius petitionis effectum; cujus efficiens est, quod habeant Mosen & Prophetas; quod suo sine arguitur, ut illos audiant.

Verf. 30. Cujus recusationis adjunctum est divitis in petitione perduratio; cujus efficiens est, quod nuntio ejus, qui è mortuis resurgit, poenitentiam agent.

Verf. 31. Effectus permansionis in petitione est in pernegatione continuatio; qui arguitur ab adjuncta inutilitate mittendi aliquem è mortuis.

M E T A P H R A S I S.

Quo magis afficiam vos erga pauperes commiseratione, placet doctrinam hanc parabola exornare. Eandem enim panam illam ineluctabilem subibunt immites & immisericordes, quæ hac parabola adumbratur. Erat vir quidam prædives purpureo bisso splendide vestitus, quique in victus ratione exquisitissimis deliciis vescabatur, in utroque autem

20. cum celsus tum victus luxu non raro, quod pius conceditur, sed quotidie, sine intermissione immersus est. Erat & mendicus, quem pietatis ergo, de nomine suo, nempe Lazaro, propono, qui ulceribus sciatens, ad Divitis portam (quod pedibus consistere nequiret) jacebat. Qui nihil magni postulans, tantum micis à mensa cadivis (qua canum prada sunt) refici & recreari expetivit: neque tamen quisquam erat qui illas ei suppeditavit. Sed nec quisquam erat qui canes morsuros abarceret, qui tamen ulcera (erat enim nudus) ejus lingebant; ut major canonum fuerit quam hominum illius familia humanitas. Effectum vero est, ut frigore & fame enectus mendicus suum diem obiens, à beatis Angelis in Abraha requiem deportatus sit. Dives itidem non ita multo post, hanc vitam cum morte (à qua illum nec cultissimus vestitus, nec ciborum cupidia vindicare potuerunt) commutans magna pompa & funebri apparatu sepultus est. In inferno jam agens, & tormentis infernalibus cruentatus (Subiatis in cœlum oculis) Abrahamum procul à se distitum vidit, & Lazarum tanquam festum suis in terris laboribus in sinu Abrahami patris sui conquiscentem. Illum vero inelamans atque invocans, dixit: Pater Abrahamae, miseris mei, dic Lazaro, ut tincta summa parte iudicis in aqua, ad me veniat, ut meam linguam incredibile ardore ferventem ad momentum saltem refrigeret: nam in hoc inflammante igne mirifice torqueor. Ad quem Abrahamus; fili (sum enim secundum carnem Pater tuus) meminisse convenit, te, cum in vivis
- esses, tuis commodis & voluptatibus ad satietatem usum esse, sicut Lazarus omni malorum genere oppletus exiit. Quamobrem aequum est, uti hic jam consolationem accipiat, tu vero matore conficiaris. Huic accedit quod inter nos & vos ingens hiatus seu vorago à Deo constitutus est, ut qui ad vos transire velint, non possint; sicut neque qui apud vos sunt ad nos possunt pertere. Tum Dives: Quandoquidem mea conditio deplorata & perditata est; rogo te, Pater, ut Lazarum ad paternam familiam mitas. Habeo enim quinque fratres (ut ego sui) pravitos, ut illis hinc impiorum & immiserordium cruciatus, istinc vero picorum gaudia accurate (prout illa in me cognovit, vel in seipso expertus est) exponens, illi sibi oportune caveant ne in hunc cruciatus locum veniant. Ad quem Abrahamus: Nihil istuc opus est: Doctrinam à Mose & Prophetis scriptam habent; cui si animum, ut decet, advertant, illa abunde adversus hac mala in quibus versaris, pharmaca suppeditabit. Cui dives; non ita se res habet, Pater Abrahamae; possunt illi quidem illius doctrina subsidio hanc condemnationem effugere, dummodo (quod non saepe fit) fidem illi debitam adjungant, quam fidem procul dubio adhibentes penituntine ducuntur, dummodo aliquis è mortuis excitatus hanc doctrinam proposuerit. Ad quem Abrahamus: hoc quidem tui cerebri somnium est. Atque ego tibi confirmo illos à mortuis excitato fidem non habuuros, qui in doctrina à Mose & Prophetis scripta ad penituntinam non proficiunt.

L v c. cap. 17, à vers. 1, ad 11.

A It autem discipulis; Contingere non potest ut non eveniant offendicula: sed ve illi per quem eveniunt.

2 Expedit eisi mola asinaria circumponatur collo ejus, & abjectus fuerit in mare, potius quam ut sit offendiculo uni ex parvis istis.

3 Cavete vobis. Si peccaverit in te frater tuus, objurga eum: & si respenderit, remitte ei.

4 Et, si septies in die peccaverit in te, & septies in die revertatur ad te, dicens; Respui: remitte ei.

5 Tunc dixerunt Apostoli Domino; Adde nobis fidem.

6 Dixit autem Dominus; Si haberetis fidem quantum est gr. num. sinapis, diceretis huic sycamino; Eradicator, & plantator in mari: & obediret vobis.

7 Quis autem vestrum habet servum arantem, aut pascentem, qui regresso ab agro, dicat statim, Accede, & recumbe?

8 Imo nonne dicit ei; Para quod cenem, & praeinctus ministra mibi usquedum edero ac bibero: & postea edito tu & bibino?

9 Num gratiam habet servo illi quia fecit quae ipsi edicta fuerant? non puto.

10 Ita & vos quum feceritis omnia quae edicta sunt vobis, dicite; servi inutiles sumus: nam quod debuimus facere, fecimus.

A N A L Y S I S.

Verfus 1, & 2. Analyfin vide supra, ad Matth. 18, 7.

Ad junctum maximi periculi, quod cuique imminet, qui offensaculum alteri praebeat; ut quisque sibi diligenter caveat: adjunctum vero ejus cui scandalum praebitum est, est reprehensio ejus qui peccavit; item remissio ejus in quo peccavit; quae remissio suo subiecto declaratur, nempe si qui peccat in te, respiciet.

Verf. 4. Haec remissio diverso exornatur, condonandum, tamen si septies in die peccat: ubi subiectum hujus respicientia definitur, nempe qui proficitur se poenitudine facti duci.

Verf. 5. Hujus doctrinae in Apostolis effectum erat precario; quia suo subiecto declaratur, Christi Domini, quem peccati sunt; item forma; Adauge nobis fidem.

Verf. 6. Effectum precationis est responsum Christi à disparato, minimam fidem non auctam hoc praestitum quod jubetur: quod comparatione parisi arguitur: nam cum minima fide alius generis sycomorus dicto eradicatur & in mari plantetur, minima fide justificationis hanc remittendi promptitudinem suppeditari consequitur.

Verf. 7, 8. Proleptis, cujus occupatio est ab adjuncto merito, quod tantam in condonando charitatem consequitur: subiectio est ex adverso, est debitum, non igitur meritum.

Verf. 9, 10. Quod comparatione minoris confirmatur: nam si dominus terrenus qui minus juris in servum habet, quam Deus in nos, servo suo gratias non agit, neque illi obsecrans est, cum omnia quae possunt ab eo officia praestari, obierit diligentissime; quanto minus Deus nobis obnoxius est, cum quicquid à nobis praestari potest, praestiterimus.

M E T A P H R A S I S.

De versu 1, & 2. vide supra Matth. 18, v. 7.

Quia ambrem circumspicite cavete vobis, ne aut scandalum aliis praebeatis, aut datum accipitis; ne tum quidem cum injuria ab aliis afficiamini. Si vero peccaverit in te frater, eum prius de peccato convictum reprehende, & si correptus respuserit, remitte illi. Tamen si vero multoties uno eodem die in te peccaverit, & toties ad te conversus ingente & serio pro-

fitetur poenitentiam, dicens; poenitet me, ut libere illi remittas volo. Ad quem Apostoli; Quod praecipis factu perdifficile est: quambrem precamur, adauge nobis fidem, cujus benesicio hanc difficultatem superemus. Ad quos Dominus: modicum fidei, dummodo vera & sincera sit, non minus vos ad haec idoneos reddet, quam modica fide miraculosa stupenda perfeceritis. (Illa enim instructi, si huc arbori dixeritis, è vestigio eradicatur, & in mari, ubi nulla terra est, qua aut figatur aut nariatur, crescit; vobis tanquam intellectu & voluntate praedita obsequetur) maxime cum fides vera ita comparata sit, ut indies incrementum sumat. Neque tamen praestantes hac vos opinione esse decet, quasi operum vestrorum merito & dignitate vitam aeternam consequamini. Quis enim ex vobis est mancipium habens seu agriculture seu pascendo gregi additum, cui ex agro domum (penso absoluto) redeunti, protinus dicet; accedens dissumbe, ut exantlatis laboribus te reficias? Atque non potius illi elicit: volo ut cenam mihi pares; deinde te accingens volo ut mihi coenanti ministres, quoad edendo & bibendo me refecero: tum demum ipse cibum & potum ut sumas licet. Mancipio vero hac omnia fideliter & sedulo obeunti nunquid vel gratiam habet? Hoc vos facturos non equidem existimo: certe quidem non teneri probe scio. Sic & vos cum omnia vobis à Deo (qui multo plus juris in vos obrinet quam in mancipium dominus) imperata feceritis, ex animo profiteri convenit: Servi inutiles sumus, quia quicquid vel maximo conatu & contentissimo nisu consecimus, id omne tanquam justum & debitum facientes, quae nobis mandantur praescripta nobis à Deo ratione non exhaustimus.

Praxin huc spectantem vide supra ad Matth. cap. 18, vers. 7, 15, & 21. & cap. 17, v. 20.

L v c. cap. 17, à vers. 11, ad 20.

11 Et factum est, inter eundem Hierosolymam, ut ipse transfret per mediam Samariam & Galileam.

12 Quum autem ingrederetur in quemdam vicum, occurrerunt ei decem viri leprosi, qui steterunt procul:

13 Et susulerunt vocem, dicentes; IESU magister, miserere nostri.

14 Qui quum eos vidisset, dixit eis; Profecti ostendite vos Sacerdotibus. Et factum est ut inter eundem purificati sint.

15 Unus autem ex ipsis ut vidit se sanatum esse, revertit, glorificans Deum voce magna.

16 Et prociudit in faciem ad pedes ejus, gratias ei agens: eratque iste Samaritanus.

17 Respondens autem IESVS, dixit; Nonne decem illi purificati sunt? novem autem illi ubi sunt?

18 Non sunt reperti qui redierunt ut retribuere gloriam Deo nisi alienigena iste.

19 Et dixit ei; Surge, & abi: fides tua te servavit.

A N A L Y S I S .

Describit hanc historiam ab adjuucto tempore, cum proficisceretur Hierosolymam: cujus itineris efficiens instrumentalis erant Galilæa & Samaria per quas iter fecit.

Vers. 12. Describitur potro à subjecto loco, in ipso ingressu ad vicum quendam: subjectum historiarum sunt leprosi, qui adjuucto numero duodecim notantur; item adjuucto sexu, quod essent viri; item effecto, quod occurrerunt Domino, 2. quod procul (ex legis præscripto) consistebant.

Vers. 13. Quod vocem extulerunt; quæ sua forma describitur; Iesu Magister, misere nostri.

Vers. 14. Effectum est, quod iussi sunt ostendere se Sacerdoti, tanquam lepra sanati: mandati effectum est obsequium in leprosis; obsequii adjuuctum, purgatio à lepra.

Vers. 15. Effectum sensus sanationis in uno ex purgatis erat reditus ad Christum; qui à suo fine describitur, ut Deum laudibus extolleret: quæ laudatio adjuucto vehementis vocis declaratur.

Vers. 16. Laudatio ista alio suo adjuucto, pro-volutione ad pedes Iesu, declaratur; ille, qui rediit ut Deo gratias ageret, describitur subjecto, regione seu patria Samaria.

Vers. 17. Effectum hujus gratitudinis est quod à Christo laudetur; & laus primo ducitur ab adverso, ingratitude novem aliorum.

Vers. 18. Deinde à subjecto loco, unde oriundus erat, nempe quod Samaritanus; quod suo disparato illustratur Israëlitarum, qui quam maxime grati esse debebant.

Vers. 19. Aliud effectum reditus, confirmatio purgationis à lepra; quæ sua causâ instrumentali declaratur fide; ac tacite amplificatur adversâ conditione ingratorum, qui aut in lepram relabebantur, aut animâ lepra, quæ turpior est, inficiebantur magis.

METAPHRASIS.

11. **F**actum est cum Iesus postremum jam iter Hierosolymam conficeret, ut ipse per mediam Samariam & Galileam iter faceret.
12. Iesu vero vicum jam ingressuro decem leprosi fama cum potentia, tum promptitudinis in sanandis agroribus commoti, obviam facti, procul (ex legis præscripto) consistebant. Locorum autem intervallo distiti, ut exaudirentur, vocem extulerunt, dicentes: Iesu magister, nostri misertus huic nostro tam fædo morbo remedium, quod tibi facere promptum est, affer. In quos defixis oculis Iesus intuens, & commiseratione in illos commotus, de fide periculum sumpturus, dixit: Ite & vos tanquam purgatos Sacerdotibus tractandos & explorandos sistite. Qui dicto audientes in ipso ad Sacerdotem itinere sanitatem consequuti sunt. Ex decem illis unus cum in corpore sanitatem persequisset, regressus non minus contenta voce, quam prius salutem petebat, Dei laudes & acceptum beneficium predicat. Interea nihil magnificentius de Iesu cogitans, quam quod Dei effectum eximius Propheta, facie ad pedes ejus provolutus ei gratias immortales egit. Erat autem hic gente ab Assyris, patria vero ex agro Samaria oriundus. Tum Iesus: Nonne decem lepra purgati sunt? ubi igitur novem alii qui purgatione cum hoc exæquati gratiarum actione se exequare debebant? Sed non sunt inventi qui ex itinere reversi gratos se Deo & ministro ejus præsentent, nisi alienigena hic, qui omnium minime hoc facturus videbatur. Post à circumstantibus ad Samaritanum sermone converso, dixit; à terra in quam prostratus jaces te erigens, proficiscere magis adhuc de purgatione quam fide acceperis securus: ceteris aut in lepram relapsuris, aut graviore & terriore anima morbo ex hac ingrati animi labe affectis.

P R A X I S .

Proficiscente Christo Hierosolymam per Samariam & Galileam, decem leprosi Christi fama miraculorum ejus commoti, salutis ab illo consequendæ spem concipiunt; eique pagum ingressuro ad cujus extremitatem illi commorabantur, obviam procedunt. Quod enim castra erant in deserto, id in terra Canaan erant urbes & pagi. Sed cum ex lege Levit. 13, 45. præcipiatur ut foris & in agris agentes, advenientibus suam immunditiam contenta voce & bonis lateribus proclamarent, ne quis in illos incautus incideret; legi convenienter procul consistentes, Christum inelamant, & ejus opem efflagitant. Christus autem illos intuitus eorum miseretur, & illos nondum lepra purgatos perinde Sacerdotem adire jubet, ac si lepra liberati fuissent: qui lepra affecti, &

R r r 3 tamen

tamen obsequentes, sanitatem in itinere ad sacerdotem consequuntur.

Ex his autem unus, cum se morbo liberatum videret, rediit ad Christum, & divinam erga se munificentiam prædicans, non minus ferventer quam salutem prius poposcerat, ad Christi pedes advolutus, gratias illi agit. Tum Christus, ne qui illum sequebantur exultarent cum plus verbis spondidisse reliquis, quam re præstiterat, coram purgato qui negotii hujus conscius testis erat, de reliquorum mandatione asseveranter pronunciat, ut suo testimonio rem aut confirmaret veram, aut falsam refelleret. Quo factò istius simul & pietatem dilaudat, atque aliorum collatione illustrat, & fidem de æterna salute consequenda confirmat.

Summa est, Samaritanum ex decem leprosis sanitati restitutum, ad Christum testandæ gratitudinis ergo reversum, ab eodem non sine reliquorum novem, atque adeo totius Gentis Judaicæ fugillatione, laudatum & confirmatum esse.

Cujus partes sunt, $\left\{ \begin{array}{l} \text{Aequantur.} \\ \text{Disparantur.} \end{array} \right.$

Calamitas lepræ magna proculdubio erat, cum ipsius morbi fœditate & horrore, tum vero quod eo & Dei templo simul & synagogis, & amicorum atque hominum omnium privati sunt sociate, quæ illorum afflictionem merito consolari possent. Quorum prius tantum quantam curam & sollicitudinem Davidi artulit, tamen ad tempus tantum, idque Saulis tantum tyrannide, factum sit, &c. Cumulus autem miseræ fuit, quod non hominum, sed Dei ipsius; non magistratus, sed sacerdotis voce, civitate exturbati sunt. In quo Dei consilio non erat illis difficile graviorem Dei in se iram sentire, quod morbo liberati lotionibus & sacrificiis purgandi erant; quod in aliis morborum generibus non est imperatum. Hinc enim illis promptum colligere fuit, eos Deum gravius in se concitasse, qui eos tam aspere & tam severe castigat, & qui non sine peculiari sacrificio ad Dei aspectum admitti sunt. Hæc illos miseria graviter pungens fecit ut vehementius cum sanitate expeterent, tum illam ferventius à Christo postularent. Hinc est quod vocem corroborantes extulerunt.

Quod si corporis lepra infectus ita aspere tractandus est, nedum animæ lepra; cum in apertum præsertim erumpat, & præter deformitatem civitati Dei ignominiosam reli-

quis etiam civibus periculum ex contagio creat. Quo accedit, quod hæc cum à sacris tum à communi consuetudine sepositio studium quoddam illis ingenerat curationem & medicinam quærendi; ut hoc loco factum est in istis leprosis. Quo enim longius à Deo remoti & disjuncti sunt, eo vehementius illis inclamandus est Deus, quo firmius ostium Ecclesiæ adversus illos obturavit & obseravit, eo fortius pulsandæ fores erant. Deus enim non ideo nos procul à sacris suis ablegat, & à sui præsentia, ut illa nos penitus privet, sed ut studium nostrum ad eum quærendum acuat & excitet.

Quod quidem si tum fiebat, nedum nobis faciendum erit, quibus Christus jam occursum venit, qui & ipse quodammodo lepra pro nobis percussus est, id est, pœnis peccatorum nostrorum ita deformatus, ut omnes eum vel intueri designarentur & fastidirent, tanquam fuisset lepra pro nobis percussus. *Esai.* 53, 3. Tamen enim purus erat à peccato, tamen, &c. Non est igitur verendum ne nolit nos respicere, qui morbos nostros in se transtulit; aut quod rejiciet nos ad se venientes, qui ipse ultro accedit; aut quod nos verbo suo sanare nolit, qui manus etiam contrectatione, ut prius vidimus, sanavit. *Matth.* 8. Denique si corporis morbos, nedum animi languores perferant. Tantum illum invocemus: quod certe faceremus, si deformitatem lepræ hujus cerneremus; si nos illa ex civitate Dei pulsos & exules cogitarem; si magni Pontificis de hac re scientiam & auctoritatem cogitemus.

Christus se ab illis exorari sinens, eorum tamen fidem probat; quod in immunditie permanentes ad sacerdotem proficisci jubeat, *vers. 14. Cur leprosi ad Christum ad hunc mundum ad sacerdotem mittantur.* haud secus ac si lepra jam mundati essent. Quo docet, nos ab ejus verbo suspensos esse oportere, nec minus de re nobis promissa hæsitare, quam si à nobis percepta jam esset; eoque ad omnia nos Dei obsequia paratos esse oportere quæ ab illo exiguntur, sicut qui promisso jam potiti sunt. Nec enim minus se in viam ad sacerdotem dare debebant, quam si à lepra mundati fuissent. Hic igitur sensus sopiri quodammodo, & rationem cedere operæpretium est. Alioqui singulos quos fecissent passus in lepram illis adhærentem respicientes, retrahendi causam habuissent. Modo enim Dei verbum nobis adsit cui innitatur, tamen nihil eorum quæ promittuntur appareat, quin potius omnia

contra-

Lepra summa calamitas.

Majus tamen malum animæ lepra.

Quare vehementiori exclamatione digna.

contraria nobis ante oculos obversentur, non tamen dubitandum quin suo tempore suppeditata erunt. Tametsi igitur, cum res aut noſtra, aut aliorum industria nititur, Proverbia illa locum habeant, ſcilicet; *Ante victoriam triumphum canere, & pullos antequam excludantur, numerare, ſtultum eſſe*; tamen cum Dei promiſſo res nitatur, ſtultitiæ attribui nequit, ſi quia de rebus nondum confeſtis non minus aucter pronuntiet, quam ſi, &c. Sic Abrahamus riſit nuncio accepto de filio, perinde ac ſi eum profeſſinaſſet. Sic Iacobus de ſepultura ſua in terra Canaan præcepit, ac ſi, &c. Sic diſcipuli populum diſcumbere jubent, cum nihil ad paſtum paratum videbant, ac ſi omnia ante oculos menſæ apponenda viſiſſent. Sic & nos non minus nos à peccatis nudatos credere oportet, quam ſi omnis peccati labes elueretur & adimeretur, tametsi corpus peccati circumgeſtemus.

Hoc loco *Papiſtarum* de confeſſione commentum reſellendum eſt. Primum, quod non niſi purgati petunt Sacerdotem. Deinde, quod non niſi de publice notis iudicium ad Sacerdotem referunt.

Hactenus de his; in quibus & ipſi ſe pares præſtiterunt, & à Chriſto æquantur.

Sequitur *pars altera* } Deum gloriſi-
de uno ex decem qui ſe } cans.
mundatum ſentiens, re- } Chriſto gratias
dit ad Chriſtum, } agens.

Adjunctum enim hoc eſt beneficiorum Dei & liberationis ex malis; ſcil. gloriſicare Deum, juxta illud *ſal. 50. Invoca me, &c. & ego eripiam te, & tu gloriſicabis me.*

Gloriſicare vero Deum eſt, ei honorem potentiae & miſericordiae penitus & in ſolidum tribuere; mali depulſi pertinaciam & profunditatem agnoſcere; conſiteri ſua peccata, quibus malum in ſe attraxit, & in quo perpetuo permanere promeritus erat; alios

in laudis divinae ſocietatem advocare, eoque quoties oportunitas eſt, accepti beneficii memoriam apud alios refricare. Hujus exemplum eſt in Iacobo qui Dei munificentiam exornat ab adjecta ſua conditione in qua erat Syriam petens. Item Davidis, qui ex Saule reſecto, & ſe ex humili loco in tantam ceſtitudinem evecto, Dei erga ſe benignitatem amplificat: Hoc etiam quid ſit ex contrario *Aſ. 12.* colligitur.

Huc accedit quod dicitur magna voce id feciſſe; id eſt, ſummo ſtudio & conatu, omnium aures eare perſonans, omnia loca ejus fama implens. Eundem igitur fervorem in gratias agendo adhibuit, quem ante fecerat in invocando Chriſtum. Docet autem hoc loco quid debetur his quorum opera Deus utitur ad nos juvandos. Videtur enim Chriſtum tanquam eximium Prophe- tam agoviſſe, ad cujus pedes ſe provolvit, ut olim Synamitis coram Elizo. Qui enim in homines ingratus, nec manum Dei agnoſcit; is etiam in Deum atque ingratus eſt.

Quod Chriſtus hoc officium commendat *Verſ. 17,*
nos debet incitare; quod illud exornat, *18, 19.*
quod apud alios prædicat. Scimus igitur *Cur Chri-*
huic eſſe ut thus; & eſſe unguentum præ- *ſtus hoc ſa-*
cioſiſſimum. *ſtum unius*

Quæri tamen poteſt, quo jure hoc faciat? quum videtur recta potius templum & ſacerdotem petendum: ſed meminerimus hos eſſe vitulos labiorum; *Hof. & præferri bo-*
vi, cornua & unguſos ſudenti: quin etiam *ſam gratitudinem hominibus præſtitam*
gratiorem eſſe ſacrificiis: juxta illud: *mi-*
ſericordiam volo & non ſacrificium. Apparet autem Iudæos in novem aliis leproſis perſtrictos eſſe; & juſtiſſimum Dei in eos iudicium hoc modo ab Evangeliſta comprobatum fuiſſe. Vnde diſcimus defectionis cujuſdam à Deo initium eſſe, & iræ in nos divinae, ſi ingrati in Deum fuerimus.

L V C. cap. 17. à verſ. 20. ad 26.

20 Interrogatus autem à Phariſæis quando venurum eſſet regnum Dei, reſpondit eis, & dixit; Non veniet regnum Dei ita ut obſervari poſſit:

21 Neque dicent; Ecce hic, aut ecce illic; ecce enim, regnum Dei intus habetis.

22 Dixit autem diſcipulis; Veniet tempus quum deſiderabitis videre unum ex diebus Filii hominis: nec videbitis.

23 Et dicent vobis; Ecce hic, aut ecce illic: ſed ne abite, neque proſequimini.

24 Nam ſicut fulgur coruſcans ex una regione qua ſub caelo eſt, in alteram qua ſub caelo eſt ſplendet: ita erit & Filius hominis die ſuo.

25 Sed prius oportet eum multa pati, & reprobari à gente iſta.

A N A L Y S I S.

Quæstio proponitur, quæ describitur suo efficiente Pharisæis; subiecto circa quod, regno Dei: & adjuncto tempore, quando veniet. Cujus effectum est responsum Christi, quod disparato constat, non venire ut possit observari.

Vers. 21. Aliud disparatum regni Dei, nempe ut nullum tempus, sic nullum locum certum & extrinsecum illi assignari posse; quod suo adverso concluditur, quia intus & in animis piorum est.

Vers. 22. Translato sermone à subiecto Pharisæorum ad aliud subiectum, nempe discipulos, docet quodnam sit futurum effectum eorum, nempe desiderium ut corporeæ præsentia illis copia fiat, quod etiam suo adjuncto tempore, vel ad unicum diem. Cujus desiderii effectum declarat, hoc illis negatum iri.

Vers. 23. Causa efficiens desiderii declaratur, quod Pseudo-doctores dicent ejus regnum ita venturum, ut possit observari: dicent enim, hic est; ecce ibi est. Cujus erroris adjunctum medicina est, ut non tant ad illa loca nec illa persequantur.

Vers. 24. Refellitur autem error ille ab adjuncto, subita & gloriosa Christi apparitione, ita ut neque tempus observari, neque locus possit, qualem illi comminiscuntur; quod pari illustratur fulguris ab una cœli extremitate ad alteram uno momento pervadentis.

Vers. 25. Hujus adjunctum tempus declarat infinite, nempe postquam multa passus fuerit & repudiatus; quod suo efficiente declaratur, nempe illa ipsa generatione, quæ tum in vivis erat; eo non obscure innuens hanc Christi tam gloriosam & subitam apparitionem ab illa quæ tum vivebat generatione non esse conspiciendam.

M E T A P H R A S I S.

20. **P**harisæi vero qui Christi regnum in hoc mundo externo & spectabili apparatu & pompa gloriosum fore somniabant, haud secus, atque adeo multo splendidius quam terreni Monarchæ, à Christo quando hoc venturum esset querunt. Ad quos Christus respondet, illos in turpi & crasso errore versari: quandoquidem Dei Regnum (quod idem suum est) non ita comparatum est, ut ejus gloria hic in terris externo oculorum sensu percipi possit. Neque enim qui sane & incorrupte de Regno Dei in hoc mundo judicant dicturi sunt: Ecce hic est Regnum Dei, aut ibi est. Regnum enim Dei hic in terris intus in animo, non foris oculis aut externis sensibus sentitur. Ad discipulos vero à Pharisæis sermone converso, dixit; Non ignoro quin hujus ipsius, qui jam apud Pharisæos viget, erroris occasione, venturum tempus sit, cum vel uno tantum die corporeæ meæ hic in terris præsentia copiam vobis fieri expectaveritis; quibus tamen me corporeis oculis hic in terris videndi potestas non dabitur. Hujus autem optionis
- 21.
- 22.
- 23.

causa hæc erit: Quod non defuturi sunt sub finem sæculi Pseudo-doctores, qui magna voce & summa fiducia affirmabunt me hic & illic in terris esse. Vos vero ut ab hoc errore tuti sitis, ne pedem quidem ad illa loca, ubi me esse prædicabunt, movete: tantum abest ut illa studio aliquo & desiderio persequamini. Sicut enim fulgur ab una cœli extremitate ad alteram lucens tanta celeritate fertur, ut nec tempus nec locus distincte animadverti possit: sic erit posterior meus non in terram, ut illi delirant, sed in aërem adventus.

24.

P R A X I S.

Interrogatus autem.] Quæstio hæc haud Iudicæ per ludibrium agitata fuit: nam cum assidue de propinquo Dei regno dissemineret Christus, nulla autem fieret status æterni mutatio inter Iudæos, putarunt improbi & maligni homines plausibilem ejus vexandæ colorem hunc esse. Ergo perinde ac si de regno Dei frustra garriat & nugeatur, mordaciter interrogant, quando tandem venturum sit hoc regnum? Sentiebant autem Pharisæi (& in eodem adhuc hodie errore versantur Iudæi) regnum Messia fore carnale, quale fuit aliorum Regum: & existimabant Messiam venturum regio apparatu, & habitaturum pro regia majestate vel in Ierusalem vel in Samaria (quibus in locis regia quondam sedes fuerunt) atque omnibus gentibus ex aula sua jura daturum, suaque prudentia & potentia effecturum, ut quotquot ipsum Regem agnoscent, habitent feliciter ac confidenter sub vite & ficu sua. Sed Christus suo responso indicat non fore regnum Dei eminens: tanquam in pompa conspiciuum: Ideoque vehementer falli eos qui regnum Dei carnis oculis quærunt, quod minime carnale est vel terrenum; quando nihil aliud est nisi interior & spiritualis animæ renovatio. Nam à natura ipsius regni perverte eos facere docet, qui circumspiciunt huc vel illuc: ut visibiles notas observent: ac si dixisset: Intus quærenda est quam Deus promisit Ecclesiæ instauratio; quia electos suos in cœlestem novitatem vivificans suum in ipsis regnum erigit. Atque ira obliquè perstringit Pharisæorum socordiam, quod nihil nisi terrestre & caducum spirarent. Notandum tamen est Christum de primordiis tantum regni Dei loqui: quia nunc spiritu reformari incipiunt ad imaginem Dei, ut suo deinde tempore integra sequatur & nostri & totius mundi reno-

Regnum
Dei exter-
na gloria
non fulget.

reno-

renovatio, de qua abunde Paulus *Rom. 8. versu 23.*

Neque dicent ecce hic, &c.] Ita simpliciter hæc accipienda sunt: certum namque est Dominum hic voluisse respondere suis, quid de adventu regni Dei, quod semper audierant per Christum restituum, sentire deberent: Neque dubium est eos carnale regnum externamque felicitatem semper somnialle, eoque Dominum ab illo errore, ut & sæpe alias, voluisse revocare. Tum negari non potest Pseudo-Christos fuisse, qui externam felicitatem polliciti, seduxerint multos Iudæorum. Scopus itaque responsionis Christi hoc loco fuit discipulos docere, non esse regnum Dei cum externa felicitate & gloria in præsentem quidem restituendum, sed spiritu & fide, idque cum summa civium huius regni afflictione & temptationibus gravissimis. Futuros autem multos Pseudo-Christos, & illos quidem externam felicitatem promissuros; sed falso, eoque simul a spiritali & æterna suos sectatores averfuros: ideo cavendum esse ab omnibus, qui hoc sæculo regnum externum pollicerentur, aut loco certo illud addicerent, quasi Deus Ierosolymis solum sit propitius, vel Romæ solum exaudiat.

Venient dies, &c.] His verbis Christus Discipulos monete voluit, ut in luce ambularent, antequam occuparentur noctis tenebris, debuit enim hic acerrimus esse stimulus, ut proficere studerent, quamdiu fruebatur Christi præsentia, dum audirent gravissimas perturbationes instare, sicuti in Matthæo habetur. Vult ergo Christus ut in futurum à se solo, etiam carne absente, pendant discipuli, neque terrenum ullum Messiam recipiant. Nam hæc Iudæi nimium propensi erant, sicut natura expers fidei, non nisi sensibus præsentem Salvatori considerare potest. Indubie enim cum inter discipulos & primores quidem de præcipuis dogmatibus male convenirent, quum deficerent multi. & Pseudo-Prophetis plena essent omnia, & foris undique persecutio & tribulatio imminerent, multi anxie præsentem carne Christum o-

parant vel ad horam, à quo consolationem & animi robur acciperent. Cum ergo caro carnalem Christum usque requirat, & discipuli essent omnia adversa expecturi in quibus ratio summam servitutem & miseriam, nihil autem regni & felicitatis potest agnoscere) ne & ipsi sequerentur impostores futuros, qui sectatoribus suis terrenam libertatem & felicitatem pollicerentur, monet hic eos neminem, præter se Christum agnoscere, qui in spiritu non in carne esset regnaturus, ad id usque tempus cum sicut fulgur sub celo, clarissima & conspicabili omnibus Majestate rediturus esset, judicaturus orbem. Non minus ergo nobis, quam discipulis servit Domini consilium quod duobus verbis *Lucas* comprehendit: *Ne abite, neque sectemini*: ita admonens ut ne obiter quidem impostorum illorum voces sequamur, nedum studium aliquod impendamus quod nos vel minimum illis tribuere testetur. Causam præcepti huius addit: *Nam sicut fulgur coruscans ex una regione, quæ sub celo est, in alteram quæ sub celo est, splendet: ita erit & filius hominis in die* Quæ tam-a digito monu- sicut aut loco deter- minari non poterit. Sensus est, non aliam ejus adventum expectari debere quam illustrem illum quo ad judicandum vivos & mortuos venit: adventum vero illum subitum fore instar fulguris, ut neque digito eminus aut cominus monstrari, neque certus illi locus designari possit. Quæ verba ita diligentius expendantur, sola sufficere possunt ad confundendos duos insignes errores, quibus crassa illa corporis Christi præsentia in cæna statuitur, & Christi meritum certis locis alligatur, quæ persuasio nobis peteginationis superstitionem peperit. *Sed prius oportet, &c.* Quasi dicat; Dominabitur quidem Christus à mari usque ad mare: in hoc autem regnum nec ingredietur externa gloria & majestate (quemadmodum Pseudo-Propheta somniant) nec recipietur aut agnosceatur a suo ipsius populo: sed ingredietur in regnum suum per ignominiam, passionem, crucem & mortem. Sic alibi dicit; *Nemo hæc oportuit Christum pati, & sic intrare in gloriam suam?*

Verf. 21. Nec salu- de eo pollicer- rationibus fidei habenda.

Verf. 22. 23, 24, 25. nec corpore eius præsentia ante consummationem sæculi speranda.

L. v. c. cap. 17, à *vers. 26, ad finem Cap.*

26 Et prout factum est in diebus Noë, ita erit etiam diebus Filii hominis.

27 Edebant, bibebant, uxores ducebant, & dabantur nuptum, ad eum usque diem quo introiit Noë in arcem: venitque diluivium: & perdidit omnes.

28 Similiter etiam ut accidit in diebus Lot: edebant, bibebant, emebant, vendebant, plantabant, adificabant:

29 *Quo autem die Lot exiit Sodomis, pluit igni & sulphure è cælo, & omnes perdidit:*

30 *Secundum hæc erit dies quo Filius hominis detegetur.*

31 *In illo die qui fuerit in solario, & rafa ejus in ipsa domo, ne descendat ad ea tollenda: & qui in agro, similiter non revertatur retrorsum.*

32 *Memineritis uxoris Lot.*

33 *Quicumque studuerit animam suam servare, perdet eam: & quicumque eam perdidit, vivificabit eam.*

34 *Dico vobis, illa nocte erunt duo in lecto uno: unus accipietur, & alter relinquetur.*

35 *Dua erunt molentes simul: una accipietur, & altera relinquetur.*

36 *Duo erunt in agro: unus accipietur, & alter relinquetur.*

37 *Tunc respondentes dicunt ei, Vbi, Domine? Ipse vero dixit eis, Vbi corpus, illuc congregabuntur aquilæ.*

A N A L Y S I S.

TEMPUS, quod paulo ante posteriorem Christi adventum præceder, pari illustratur; sicut diebus diluvium præcedentibus.

Vers. 27. Quod prius in genere dixit per partes declaratur: nempe paritas indicatur in effectis immodici elus & potioris: item conjugii sine discrimine aut delectu: vide *Genes. 6.* quod adjuncto tempore exaggeratur, usque ad diem quo Noachus arcam ingressus est. Cujus luxus & libidinis effectum est perditio per inductum diluvium.

Vers. 28. Tempus adventus Christi alio pari illustratur tempore Loth: quod etiam pari effecto arguitur edendi, bibendi, vendendi, plantandi & ædificandi.

Vers. 29. Quod adjuncto tempotis exaggeratur, ad eum usque diem quo Lothus urbe egressus est. Cujus effectum est incendium urbis & incolarum: instrumentum vero interitus Sodomorum est ignis & sulphur, quod suo subjecto amplificatur, nempe cælo.

Vers. 30. Redditio utriusque propositionis.

Vers. 31. Monet ne quid mundani rum cogitent: quod effecto arguitur non despiciendi è tecto in domum, aut redeundi ex agro domum; quæ suo sine declarantur ut aliquid auferant aut asportent.

Vers. 32. Hoc confirmat ab adjuncta pœna, quam illustrat pari iudicii seu pœnæ, quam Deus in uxorem Lothi exercuit.

Vers. 33. Dehortatur etiam ne tum solliciti sint de servanda vita, ab adjuncta poena, viz. illam perdendi: quod suo adverso illustrat, vitam scilicet conservaturum qui illam perdere paratus sit.

Vers. 34, 35, 36. Docet etiam separationem quam Deus tum faciet; quam amplificat à comparatione majoris, etiam conjunctissimorum; quod per partes exsequitur conjugum, qui nocte diem illum præcedente uno lecto cubabunt: ancillarum quæ uni heræ servient & eo die molent simul: denique conservatorum qui in agro simul eodem die agrum col. nt.

Vers. 37. Hujus postremi sermonis à *vers. 34.* effectum est questio, ubi hæc separatio fiet: cujus questionis effectum est Christi responsum, nempe

nos sursum ad Christum esse rapiendos, non autem Christum ad nos in terras disensurum; quod comparatione paris illustrat, ut aquilæ ad cadaver aggregantur, non autem ad aquilas affertur.

M E T A P H R A S I S.

ERROR ille de Christi in terram descensu multos in perniciem inducet: siquidem malum hoc longe gravius & periculosius est, quod plures ad exitum ducet: quare nihil fecidius quam Pseudo-Christorum impostura; homines adventu meo non ita exstinctos iri quam olim erant tempore Neachi. Quo quidem tempore non tam edebant, quam vorabant & belluabantur, & esui congruenter, largiter & immodice potabant. Separatim vero antiquus mundus (ut fit cum homines ventri dediti sunt) ardebat libidine effræni, ad quam explendam quisque neglecta pietate in eam rucebat, quam maxime adamavit & qua ejus animo potissimum adhibuit. Qui ne ut à pietate, sic etiam ab omni honestate alieni esse viderentur, inducunt matrimonii benéfico titulo sua libidinis intemperantiam palliarunt, idque ea securitate & pertinacia, ut in illo suo luxu persisterint, quoad Neacho arcam ingresso impium illum mundum aqua diluvio obrucebat.

Haud secus factum temporibus Lothi Sodom: enim non ducebant uxores viri, aut parentes suas filias nuptum dabant, quod essent nefandis libidibus & monstresis dediti: ventri edentes & bibentes indulgebant, eoque negotiatione, conferendis hortis & vineis & lauis ampliq; ad ficiis excitandis illi tor: ob eam causam occupati sunt, ut ventri nefariisque suis libidinis æstibus subservirent. Cujus acris homines ad pertinaciam in suis iniquis studiis eam securitatem adjunxerunt, ut tanquam diem Domi-

P R A X I S .

- ni à se propellentes nullo prorsus sensu divini
iudicii impendentis imbuerentur, quoad Lotho
ex urbe egresso, urbs illa cum vicinis civitati-
bus igne & sulphure caelitus immisso confla-
30. graret. Ad utriusque hujus aetatis Noachi &
31. Lothi imaginem tempus adventus mei confor-
mabitur. Neque vero in animum vestrum in-
ducitore, vos posse hoc iudicium effugere, aut
tum demum aliquid instinere, quo vobis ipsis
prospiciatis. Nam irritum erit quicquid ex hac
parte conamini. Non enim vacabit qui in sum-
mo domus fastigio versatur, descendere, nec ei,
qui in agro est, domum reverti, sed omnes illo
32. ad iudicium rapientur. Atque quandoquid-
dem de Sodomorum iudicio mentionem facere
occepit unum illud memorabile in illa Historia
propono de Loti uxore; qua tamen si Sodomis
egressa &educta fuisset, tantum respectando,
& suum respectatione desiderium ibi perman-
nendi manifesto iudicio prodens, in columnam
33. salis, qua nos sapere par est conversa perit. In
aliis Dei iudiciis ab officio non discessit qui fuga
sibi consulere voluerit: sed die extremi iudicii,
qui in fide mea non ita acquiescit ut hunc
diem advenisse latus sit. eoque non modo illum
non averteatur, sed etiam cupide amplectitur,
is certe saluus esse nequit: sicut contra felix
vitam suam servabit quisquis de Christo cer-
tus, vitam suam que instar mortis est cum
34. altera commutare sit paratus. Atque ne quis
sibi idcirco aduletur, quod se cum piis conso-
ciavit; quemadmodum uxor Loti in salute à
suo conjuge disjungebatur, sic nocte, qua illum
diem precedet, fore, ut duo in uno lecto futuri
sint, quorum alter tantum relicto socio assu-
35. metur. Nec tantum hoc in ditioribus ut Loto
& uxore hoc fiet, sed & in infima sortis homi-
nibus, utpote his qui molendinis operam dant:
ne quis existimet se tenuitate sua Dei iudici-
cum (commiseratione quadam Dei) effugere
36. posse. Atque ut in opulentis & tenuibus, sic
etiam mediocribus & intermedia conditionis ho-
minibus fiet: ex duobus enim, qui agricultura
operam navant, unus assumetur, alius repu-
diabitur: unde est ut piorum ab impiis sepa-
ratio in mundo per Evangelii predicationem
37. inchoata, illo die punitus absolvatur. His au-
ditis de piis assumendis, discipuli quæruni quo
 tandem assumantur. Quibus respondet Chri-
stus se ob mortem quam subiturus est instar
cadaveris fore, pios autem instar aquilarum,
qui ad conspectum Christi in aërem descendentes,
ad eum illico studio advolantes, post in cœ-
lum, ibi cum Christo mansuri, transferen-
tur.

ET sicut accidit in, &c.] Illustrat tempora
secundi adventus aptis similibus. Prius à
conditione temporum Noe, de quo Genes. 6.
Regnavit tum publica morum corruptela,
constans impænitentia manit, & perfecta
in malo fons. Insperatus est subsecutus in-
teritus, & in interitu illo paucissimi servati.
Hæc apte quadrant adventui Christi secun-
do. Alterum simile ducitur à conditione
temporum Loth, de quo Genes. 19.

Edebant & bibebant.] Hominum in illis
diebus male viventium securitatem describit.
Neque enim malum est edere, bibere,
nubere, nuptum dare, quum ea omnia sint à
Deo ordinata: sed lux in his damnatur,
quando homines non servant rectum in illis
usum, sed magis inserviunt concupiscentiis
& affectibus carnis, & immeriti delitiis nun-
quam oculos in cœlum attollunt. Quod au-
tem regnatura sit ante Christi adventum
summa securitas, testatur Apostolus 1. Thef-
salon. 5. 3. *Quum dixerint (inquit) pax & se-
curitas, tunc repentinus iis superveniet inter-
ritus.*

Qui fuerit in lecto, &c.] De lecto descen-
dere, aut ex agro reverti, hyperbolica loquutione,
quæ Iudæis frequens est, dicuntur. Signi-
ficant autem magnam festinationem &
velocissimam fugam; ut si quis ea festinatio-
ne fugiat, ut si in lecto domus sit, non descen-
dat in domum ut inde quicquam secum
auferat; & si in agro eum deprehenderit tem-
pus illud, ut recta quoque ad montem con-
fugiat, neque revertatur in domum ut vel
commodas fugæ vestes accipiat.

Memores autem estote uxoris Loth.] Hoc ex-
emplo monuit Christus ut ad ea quæ à fronte
sunt evitamus, oblivioni traditis quæ à tergo
sunt, ut perpetuo meditemur id quod fu-
turos nos speramus: nempe ut omni hujus
mundi cupiditate liberi, cœlestium rerum,
hoc est solida pietatis, tantum avidi evadamus.
Nam ideo conversa fuit in statuam salis
uxor Loth, quod dubitans an frustra ex
urbe migrasset respexerit post tergum, quod
erat fidem abrogare Dei oraculo. Probabile
est etiam desiderio sui nidi, in quo placide
quieverat, fuisse retractam. Quum ergo in æ-
ternum documentum extare voluerit Deus,
firmandi sunt animi fidei constantia, ne hæ-
sitatione in medio cursu flaccescent. Deinde
ad perseverantiam formandi, ut illecebris ca-
ducæ vitæ valere iustis, libere & alacriter ad
cœlum aspirent. *Quicumque quaesierit animam,*
S lll 2

*Adventus
Christi
temporibus
Noachis si-
milis est,*

Verf. 27,
28, 29, &
30 & L^o
114.

Verf. 31.
Tum nullus
erit fugæ
locus:

Verf. 32,
33.
nec post
tergum erit
respicien-
dam:

☉.] Hanc sententiam addit Christus ne si-
deles impediat terrene vite cupiditas, quo-
minus per medias mortes intrepide ad salu-
tem sibi in cœlis repositam festinent. Sci-
mus nihil nobis charius aut pretiosius esse vi-
ta: illius causa fieri omnia & omitti; tantus
nobis ingenitus est amor ejus. Quare neces-
se fuit Christo, ut suos amaret, ita pro-
mittere & minari. Qui igitur abnegato
Christo & vero Evangelio carcerem effugit
ac mortem evasit, videtur sane vitam lucrifecisse: sed revera perdidit, quia indigni-
tationem summi Dei incurrit, exciditque vita
cœlesti; nisi serio resipiscat. Qui vero intre-
pide Christo adhæret, atque constanter
Evangelicam veritatem profitetur, & pro-
pter hanc fortiter occumbit, videtur sane
hominibus interivisse, quoniam is demum vere
vitam lucrifecerit. Quisquis enim propter
Christum & verbum ejus salutare caditur,
in æternum servatur.

Verf. 34,
35, & 36.
nec alii ex-
fectantuli.

Dico vobis in illa nocte, ☉.] Affirmat viros
& scæminas tunc diremptum iri, ne copulæ
quibus mutuo inter se devincti sunt homines
in mundo, pios retineant vel morentur. Sæ-
pe enim contingit ut dum alii alios respi-
ciunt, nemo gradum promoveat. Ergo ut
quisque pro se omni vinculo solutus & ex-
peditus, celeriter currat, docet Christus ex
uno pari alterum conjugem assumptum iri,
altero relicto: Non quod necesse sit quicun-
que inter se conjuncti sunt, ita divelli (faciet
enim sancta pietatis copula ut viro probò
mulier quoque proba adhæreat, patre inque
comitetur filii) sed tantum voluit Christus

ut remoras omnes abscinderet, singulos ad
festinationem hortari, ne qui jam accincti
sunt, socios frustra expectarent.

Et respondententes.] Varia sunt Aquilarum ge-
nera, inter quæ nunc est Vulturina specie,
reliqua antecellens magnitudine. Vultures
autem biduo aut etiam triduo ante volant,
ubi cadavera futura sunt. Et Iob de Aquila
ait, *Ubiq; cadaver fuerit, statim adest.* cap.
39, 13, 33. Verisimile est igitur ab hoc aquil-
arum genere, quod est specie Vulturina, pu-
blicum proverbium ortum: ut qui significa-
re volunt ea quæ natura sua conjunguntur,
non opus esse magno studio ad conjungend-
um, dicant; ubi est cadaver, illuc congregantur
aquilæ. Hujus ergo loci sensus est,
quibuscunque artificis conetur Satan huc &
illuc distrahere filios Dei, in ipso tamen Chri-
sto sacrum esse unitatis vinculum, quo de-
vinctos teneri conveniat. Vnde enim dissi-
patione, nisi quia multi à Christo dissi-
pant, in quo solo sita est nostra firmitas? Ergo hinc
modus præscribitur fovendæ sanctæ con-
junctionis, ne errorum distractiones corpus
Ecclesiæ lacerent, nempe si in Christo de-
fixi manemus. Quod diligenter notandum
est: neque enim vel ad Romanæ sedis prima-
tum, vel ad alias nugas nos adstringit Chri-
stus, sed hoc unico nodo Ecclesiam suam
colligat, si ad ipsum unicum caput omnes
undique respiciant. Vnde sequitur quicunque
ei cohærent, extra schismatis esse periculum.
Eant nunc Romanenses, & schismaticos esse
clament qui se à Christo alienari non sinunt,
ut latroni fidem & operam suam mancipent.

Verf. 37.
Nihil fide-
lium ad
Christum
aggregatio-
nem tum
impedit.

L v c. cap. 18, à vers. 1. ad 9.

Dixit autem eis etiam parabolam huc spectantem, quod oporteret ipsos semper
orare, nec segnes esse.

2 Dicens, Index quidam erat in quadam urbe qui Deum non timebat, nec quem-
quam reverebatur:

3 Erat autem in illa urbe quadam vidua, quæ venit ad eum, dicens, Vindica me
ab adversario meo.

4 Ille autem noluit per multum tempus: postea vero dixit apud se, Etsi Deum
non timeo, nec quemquam revereor:

5 Tamen quia molestiam mihi præbet vidua ista, vindicabo eam, ne tandem re-
nians obtundat me.

6 Ait autem Dominus, Audite quid iudex ille injustus dicat:

7 Deus autem non vindicabit electos suos, vociferantes ad ipsum die ac nocte,
etiamsi iram cohibeat super ipsis?

8 Dico vobis, vindicabit eos cito. Verumtamen Filius hominis quum venerit, num
reperiturus est fidem in terra?

ANALYSIS.

Orandum esse docet: cuius doctrina forma declaratur parabola, & adjuncto tempore, nempe semper item alio adjuncto orandi absq; fatigatione.

Vers. 2. In parabola Deus comparatur impari comparatione cum iudice terreno, qui describitur suo subiecto, urbe in qua habitabat: adjuncto, irreverentia Dei atque hominum.

Vers. 3. In eadem parabola pii Deo supplicantes comparantur pari vidua; quae describitur suo subiecto, urbe eadem, ubi habitabat; item effecto veniendi ad iudicem; quod suo fine declaratur, ut illi supplicaret: forma supplicationis est; *Vindica me ab adversario meo.*

Vers. 4, & 5. Effectum iudicis proponitur reprobatione petitionis viduae; quae adjuncto amplificatur, nempe diuturno tempore. Deinde aliud effectum iudicis proponitur disceptatione cum seipso & animo suo, quod adjuncto tempore notatur, tandem post assiduas postulationes: disceptationis effectum declaratur, nempe decretum vindicandi causam viduae: quod sua causa efficiente declaratur, quia molestiam illi exhibebat importunis petitionibus: item sine, ne amplius obrundat illum: & exornatur duobus, *versis tamen nec Deum timeam, nec hominem reverear.*

Vers. 6. Quod decretum iudicis adjuncto notatur, nempe quod dignum animadversione sit: quod testimonio ipsius Domini confirmatur.

Vers. 7. Haec parabola propositio: sequitur redditio: estq; comparatio minoris: scilicet iniquus iudex ultus est viduam: nedum Deus electorum causam ulciscitur. Si iudex viduam quotidie clamantem exaudivit: nedum Deus diu simul & noctu clamantes exaudiet: & ornatur diverso: tamen si differat iram in adversarios.

Vers. 8. Deinde ultio describitur adjuncta celeritate, & confirmatur testimonio Christi: deinde notat fidem in precibus adhibendam; cuius adjuncta raritatem aut parvitatem indicat in adventu suo.

METAPHRASIS.

1. **P**Retulit porro parabola apud discipulos suos, quae eos adhortabatur ad officium semper precandi, non quod nulla esset à precando intermissio, aut ad reliqua pii hominis officia vacatio, sed ut ceptum precandi studium non abjicerent, nec ab illo desatigatione aut alia quaxiam incuria deficerent. Sic igitur parabola instituit: Erat quidam iudex certa quadam in urbe nec Deum timens, nec hominem quemquam reverentis. Erat etiam ipsa in urbe vidua amicis & clientelis destituta: haec iudicem adiens, dixit; causam meam ab adversario meo vindica. Iudex vero tamen si multum saepeque rogatus illam vindicare diuturno temporis spatio remuebat: tandem importunis eius precibus fractus apud se rem disceptans conclusit: Tamen si nec Deum timeam, nec hominem reverear, nec ullo iusticiae exequenda studio ducar: Quia tamen haec vidua importunis suis clamoribus mihi molestiam praebet; jus dicendo

illam ab injuria adversarii vindicabo, ne me sine intermissione obtundere pergat. Quamobrem Dominus dixit; Aures arrigite & aurium advertite ad illud quod Iudex longe injustissimus de vidua vindicandae dixit; Quid igitur Deum iustissimum iudicem facturum cessatis? Fieri certe nequit quin causam electorum, quos charos habet, ab eorum adversariis (qui eadem ipsius adversarii sunt) ulciscatur. Nam cum iniustus Iudex viduam iustis diebus illum clamoribus fatigantem exaudivit: quanto magis Deus preces suorum interdum & noctu illum contente inelamantium exaudiet, tamen si patientia & longanimitate erga impios utens iuris dicendi tempus pro suis differat. Quamobrem testor vobis qui sum ipsa veritas, Deum suorum injurias probe ulturum, & ilque illa celeritate, quae ut Dei gloria, sic suorum saluti aptissime convenit. Sed heu illius temporis miseriam, cum filius hominis ad jus omnibus dicendum venturus sit! Quotus enim quisque invenietur qui fide hac ejus de piis vindicandis innoxius hunc adventum expectabit aut praestolabitur.

P R A X I S.

Summa. Christus ad assiduam orationem adhortatus, suam adhortationem parabola exornat.

Partes { Adhortatio.
Adhortationis adornatio.

Scriptura saepe nos hortatur ad excubias agendum, maxime ne dies Domini, nos imparatos inveniat: excubias autem frustra aguntur in civitate aut domo, nisi Deus, &c. *Vers. 7.*
Abidue orandos fidelibus:

Psal. 127. maxime cum rem habemus non cum carne & sanguine, &c. *Ephes. 6. 12.* Quare Deus precibus assiduis expergefaciendus est. *Psal. 12.* Propter gemitum afflictorum surgam. Ideo hortatur Christus ut assidue oremus. *1 Thess. 5. 17.* *Ephes 6.* Queritur quomodo hoc praestari possit, cum aliquid temporis cibo, somno, verbi auditioni, &c. *2.* hoc videtur haereticis olim Messalianis, nunc Monachis favere, qui per speciem assidue precandi ociose vivunt, & alienis laboribus pascuntur. Respondeo assidue precari dicuntur, qui petitionem ex mandato & promissa Dei semel institutam nunquam deserunt, nedum abjiciunt cum illud plene potiantur, eoque praestituta horis & oportuno tempore singulis & diebus & noctibus precantur: sic sacrificium quod singulis matutinis & vespertinis offerebatur dicitur sacrificium iuge. Hoc declarat proximis verbis

bis $\nu\mu$ $\sigma\mu\kappa\eta\kappa\epsilon\tau$. Subesse quidem oportet semper sacrum ignem, qui oportuno tempore sacrificium incendat; id est, studium & ardorem vel amplitudinem precandi: sed, &c. Hinc colligitur cuique pio incumbere precandis & deficiatis temporibus quotidie precandi officium: Nulla dies sine linea, ut nulla dies sine aliquo corporis exercitio quo animæ vires, &c.

Vest. 2, &
3.
fideles enim sunt instr. vi-
duas

In parabola observetur piorum omnium conditionem sub imagine viduæ oppressæ ob oculos poni: qua nihil est in terris destitutius, quæ omnibus fere injuriis exposita, nullis amicitiiis aut clientelis munita, &c. rametis enim multis hujus & futuræ vitæ commodis instruamur, &c. tamen quamdiu in hac valle miseriarum, &c. multis destituimur, &c. sicut igitur vidua omne causæ suæ subsidium in supplicibus precibus, &c. ita, sicæ terræ comparatur, quæ nisi assiduis imbribus, &c. & nisi lampadi nostræ assidue oleum infundatur, &c. *Apo. 3.* objurgatur Ecclesia quod se divitem, &c. jactet. Vide *1 Tim. 9. Jac. 4, 4.* adulteri & adulteræ dicuntur qui aliunde quam à Deo per preces opem quaerunt. *Psal. 73, & 25.*

Et ius quidem opp-
ressæ

Nec tantum viduæ, sed & oppressæ assimulantur, quæ cogitur jure & judicio cum adversario contendere. Sic totius salutis nostræ ratio in foro Domini pendet, omniumque quæ vel hanc vitam vel futuram spectant fœlix exitus. Quæ ergo vecordia fuerit nisi illius atria quotidie frequentemus, eumque supplices rogemus ut secundum nos sententiam dicat? præsertim cum non modo nos aliis litem intendimus, sed & ab aliis in jus rapimur. *Dan. cap. 6. singulis diebus ter* precatus est: nec ab hoc precandi officio ad triduum abstinere voluit, ad vitandum capitis & vitæ periculum. Hinc facile liquet quam non debent leves causæ esse quæ hoc exercitium interrumpant.

quibus ta-
men in ci-
vitate Dei
tribunal
petet, ad
quod pro-
secandus:

Venit ad Iudicem.] In Rebus publicis omnibus bene constitutus $\nu\mu\kappa\eta\kappa\epsilon\tau$ erigitur quo omnes etiam abjectissimi cives injuriis læsi accurrant. Sic in civitate Dei multo magis. Nos ergo decipi, premi, vulnerari patiemur, nec ad illud Dei forum, & cœli tribunal accedemus? in periculum amittendæ civitatis adduci, hæreditatem longe pretiosissimam nobis eripi patiemur, nec coram Deo adversarios nostros & Ecclesiæ sistemus? Singulare hoc hominis Christiani privilegium, quod Reipublicæ foro excluso tamen ad istud Dei forum patet aditus. Sic David cum non

auderet se coram Saule sistere; tamen non dubitavit Saulem coram Deo homicidii reum peragere. Sic Moses & Aaron non parum absunt ut à populo lapidibus obruerentur, &c.

Procedit fœmina ad judicem, cui nullus pro pede, oculo, ore, fuit: cui defuit lobus qui claudis pedem, cæcis oculum, mutis os suum præberet: & nos etiam ab omnibus deserti, ne dubitemus ad Dei tribunal, &c. Nec nos impediatur quod multis peccatis onusti, &c. cum nobis thronus gratiæ semper paratus est. Iubentur Iudices si quis sceleratus in judicio actor extiterit, ne in præsentis causa in iustioris & honestioris causam propendeant; nedum hoc in Dei foro fiet: ubi nemo ex male antea facta vita, modo resipuerit, dampnum capiet, &c.

quamvis desertis & peccatis onustis:

Petit ut iudice ut se ab adversario vindicet. Simplex oratio & accusatio, nullis dialecticis præsidiiis, aut rhetoricis ornamentis, sulta. Sic & si nesciamus quo modo oratio instituenda sit, tamen ea est iudicis ad causas nostras decidendum propensio, ut nullius in petendo simplicitatem repudiet, modo bona conscientia petitiones ejus Deo innocentescant. Vide simplicem publicani orationem quam præ tumore precum Pharisei *Luc. 18.* & Annæ orationem, quam præ animi angore vix efferre potuit, sed intus quasi suffocata tenuit, *1 Sam. 1.* Si enim in plerisque Rebus publicis tenuibus conceditur ut ipsi sine sequestro coram iudice causam suam dicant: nedum, &c. Huc accedit quod Deus causas nostras non ut subditorum, sed ut filiorum, audiat: parentes autem filiorum tribulationibus & infantia magis delectantur, quam aliorum accuratissima oratione.

Et simpli-
ca oratione
utentibus.

Obj. At videtur peccare quod ultionem postulat, vide *Proverb. Ne Deus ab adversario in te iram devolvat*, & Christus; nisi adversariorum delicta condonaverit, nequaquam à Deo impetraverit, &c. *Resp. 1.* non nisi ex jure ultionem postulat, 2. non ira aut malevolentia commota; sed sui defendendi studio, vide similem petitionem *Apo. 6, 10.* Huc accedit quod Deus consulos oppressorum clamores audit. *Exod. 22, 21, 22, 23, 1a-cob. 5, 4.*

Petitionem suam fœmina apud iudicem instituit: repudiatur: illam iterat; sed, &c. multiplicat preces, sed apud surdum: instat, obstrepat, molestam se exhibet; tandem iudex, &c. Si iusti iudicis personam cum Deo composuisset, longe maximum exitisset delictum,

crimen,

erimen , cum vero Christus elegit iudicem Deo dissimillimum , qui tamen , &c. Ecquis est qui sibi non persuadeat fore , ut Deus , &c.

Verf. 4, &
5. 4
& quanti-
vis Deo
primum
non au-
dient:

Hinc docemur in precibus persistere , et si prima , secunda , centupla vice non impetremus : et si Deus ad petitiones nostras surdus sit , et si aurem obturet , sepiat viam cæso lapide *Lam. 3, 8, 9.* obtegat se nube , ne pertranseat oratio *Lam. 3, 44.* cælum tabulatum , &c. pejus nobis eum agere videatur post suas preces. *Psal. ad preces populi Deus ira exsternere dicitur.* Vide exemplum scæminæ Cananæ *Matth. 15.* nunquam Deo silentium permittamus quousque orationem nostram exaudiat.

Obj. Num ergo Deus injusto iudici similis , qui non nisi importunitate victus petitiones suorum concedit ? *Respondeo* , ablit : Deus liberrime in iudicio agit ; idque supplicum bono , tempus & modus liberationis ei permittenda , coque libentius quod non tam nostram quam ipsius causam agit , nec tam nos , quam ille injuria & contumelia affici-mur. Deus simul ac inceperimus precari , nos exaudit , *Daniel. 9, 23.* imo antequam precati sumus. *Esa.* differt tamen iustissimis gravissimisque de causis , &c. ut Pater , &c.

Verf. 6, 7,
8.
qui tamen
aliquando
exaudiet.

1. Audite (inquit) quam iudex injustus , &c. quanto magis Deus iustus , 2. *μισάνθρωπος* hoc fecit , quanto magis *φιλανθρώπος* Deus , 3. qui importunitate tantum victus est , ne ei porro molestias exhiberet , nedum Deus qui amore iustitiæ , odio iniustitiæ ducitur , 4. fecit iudex ; non faciet Pater ? 5. fecit cui molestum erat rogari ; non faciet qui ut rogemus hortatur plurimum , & de-

lectatur precibus nostris audiendis & accipiendis ? 6. fecit qui nullo nominis sui tuendi studio tenebatur ; non faciet , &c. 7. fecit pro ea quæ illum nulla necessitudine attingebat : non faciet Deus pro electis , quibuscum in Christo arctissimam conjunctionem , &c. 8. fecit unius Viduæ rogatu , non faciet multorum postulatione sollicitatus ? 9. fecit qui interdiu tantum , &c. non faciet qui noctu etiam ? & denique fecit qui absque sequestro ; & multo magis nos qui Christi interventu , &c. Magnum Shanamitæ præsidium fuit in Elizæi Prophætæ precatu apud impium regem ad quidvis ejus nomine obtinendum : quanto magis præsidii in Christo Prophetarum principe apud regem iustissimum , & patrem clementissimum. Memoria Elizæi jam mortui viduæ illi plurimum profuit apud eundem Regem , quanto magis memoria Christi semper viventis , & apud Patrem intercedentis.

Nemo vindicabit, vindicabitur cito.] Est Deus longanimus erga suos , sed suorum injurias diu multas non feret. Pupillam oculi sui tangit , qui &c. quis autem illud ferat ? An mater vagientem infantem diu affictum patiatur , si quidem remedium afferre possit ? Atqui Dei viscera teneriora sunt. Quod si longior mora trahatur , eo fit , nequis suorum pereat. 2 *Pet. 3, 9.* *Ecd. 8.* quod compensatio mali non acceleretur ; ideo multi peccatores , &c. quod Deus in Republica mandavit ; hoc ipse non præstabit ? *Esa. Accelera judicium tuum in terra.* Hinc jubetur Ecclesia ad momentū se in cubiculum recipere donec transeat tempestas. *Abac. 2. Esti tarder, &c.*

L v c. cap. 18. à vers. 9, ad 15.

9 Dixit autem etiam quibusdam qui sibi persuaserant se justos esse , & pro nibilo habebant reliquos , parabolam istam :

10 Homines duo ascenderunt in templum ad orandum : unus Pharisæus , & alter publicanus :

11 Pharisæus consistens seorsim hæc oravit ; Deus , gratias ago tibi quod non sim ut reliqui homines , rapaces ; iniusti , mæchi : vel etiam ut iste publicanus.

12 Jejuno bis hebdomade , decimo quæcumque posideo.

13 Publicanus autem procul stans , nolebat vel oculos in cælum attollere : sed cadebat pectus suum , dicens ; Deus , placator miki peccatori.

14 Dico vobis , descendit iste justificatus domum suam potius quam ille : qui quicumque se extollit deprimetur , & qui sese deprimat , extolletur.

A N A L Y S I S .

Efficiens causa hujus parabolæ est , quod quidam in se confidebant in ipsis quod essent iusti : Cu-

jus effectum est quod alios contemptui haberent. *Vers. 10.* Prothesis proponitur usque ad *vers. 14.* ubi primum describuntur duo à communibus effe-

etis eundi ad templum; deinde à communi fine ut precarentur; deinde ab adjuncta conditione vitæ, quod unus erat: Pharisæus, alter publicanus.

Perf. 11. Narratur post quæ uterque seorsim fecit: & primum Pharisæus describitur ab effectu orandi apud se; item adjuncto orationis, nempe statione; deinde forma orationis, quæ est gratiarum actio; materia vero gratiarum dissimili docetur, quod primum in genere proponitur, quod non sit ut alii homines; deinde per partes exsequitur, nempe rapas, injustus, adulter; deinde docet exemplo, ut publicanus hic quem digito designat.

Vers. 12. Deinde alius effectus declarat, nempe quod bis singulis hebdomadibus jejunat; item quod decimas dat omnium quæ possidet.

Perf. 13. Describitur oratio publicani suis adjunctis, primum procul ab altari consistendi; 2. non at tollenti oculos ad cælum; 3. pullandi deinde pectus: denique forma orationis, nempe deprecatione iræ divinæ.

Vers. 14. Sequitur redditio parabolæ; quæ testimonio servatoris finitur; quod proponitur comparatione majoris, publicanum domum suam abiisse magis justificatum quam Pharisæus. Quod confirmatur testimonio alio, nempe communi & pervulgato proverbio, eum qui se effert depressum itiq; contra, effrendum omnem qui se deprimit.

METAPHRASIS.

9. **P**ostquam assidue orandum esse Christus docuisset; opportune adjungit aliam, & eam quidem præcipuam in precando cautionem. Causam vero hujus doctrinæ præbuit, quod nonnulli essent qui in se inhærentem justiciam subesse præstulbant. Quam doctrinam judicans necessariam ut à tuis imprimeret, illam parabola exornavit ad hunc fere modum.
10. Duo viri ad templum ascendebant, utpote quod in edio Sionis monte exstructum. Ascendebant autem hoc consilio ut Deum (cujus in templo præsentia pleræque tessera erant) comprecarentur. Quorum prior secta Pharisæus, alter vitæ conditione publicanus extitit. Pharisæus de more pedibus consistens apud se & ex animi sui sensu ad hunc fere modum precatus est. *Ago tibi, ô Deus, immortales gratias, (à quo quicquid boni in me est profectum agnosco) quod non sum ut alii homines, qui aliena vi rapiunt, aut fraude injuria afficiunt, mechantur, & id genus sceleris patrant. Atque ne longo abeam non sum ut hic publicanus. Præterquam etiam quod à maleficiis absineo, bis singulis hebdomadibus jejunio me matero: perço decimas de omnium quæ possideo. Publicanus vero pudore suffusus, quam longissime possit ab altari consistit: & peccati onere depressus ne oculos quidem ad cælum sustulit. Atque ut cordis contritionem testatam redderet, postus tundit atque preces apud Deum sic ejaculatur; Domine, mei miserimi & ne-*

quissimi peccatoris, miserator, obsecro. Vtriusque orationem audivisti: accipere quod meum sit de his judicium; verum quidem illud, utcumque humano judicio parum vero simile. Dico igitur hunc publicanum domo injustum excipientem, justum domum suam rediisse: Pharisæum vero non tantum non justificatum, sed hac sua tam superba oratione judicio divino magis obnoxium. Hic enim (si alibi uspiam) obinet vulgo jactatum proverbium: qui se extollit deprimitur, sicut contra qui se deprimit extolletur.

P R A X I S.

Partes, verba Evangelicæ *vers.* 9. Christi *vers.* 10, 11, 12, 13, 14.

Superiore parabola docuit assidue orandum: nunc oportune subjicit præcipuam quandam cautionem recte orandi, sine qua illud non tantum non prodest, sed porro Dei iram accendit; ut in *Papatu* frequentes & sæpius iteratæ preces Deum irritant.

Hoc loco damnantur qui confident se esse justos, propria & inhærente justitia, quod notatur his verbis *ἐφ' ἑωυτοῖς*; nam considerare se in Deo justum non damnatur. Talibus solemne est, ut alios præ se spernant: contra, eos, qui se gratia justificatos profitentur, peccatorum agnitio & sensus semper ad humilitatem componit etiam erga homines. Sicut enim ad crucem rapiendus, si veniam consequatur, argumentum habet se coram aliis abiciendi; &c. præsertim si diploma veniam complectens semper collo suspensum circumflectet, quod nobis facere operæ pretium est.

In altera parte pro-
ponitur
In priore
duo sunt

Collatio Pharisæorum cum Publicano.
Christi de utrisque judicium.
1. De his quæ utrique communia sunt.
2. De his in quibus dispartantur.

Commune est quod uterque ad templum ibat, quod quoties fieri poterat, oportebat fieri; aut saltem versus templum. *1 Reg. 8.* propter divinæ præsentia signa, quæ ibi non secus conspicienda erant, quam si Deum coram vidissent. In nostris templis non item: perperam igitur faciunt qui privatas preces in templis fundunt, ac si majorem inde fructum reportaturi erant, quam si in conclavibus, aut domi suæ orarent. Nec tamen conventus sacri contemnendi. Sicut enim olim in templo orantes singulare fidei subsidium inde sentierant, quod Deus se singulari

Vers. 9. Humiliter orandum.

Vers. 10. Sacrorum conventuum utilitas.

gulari quodam modo ibi præsentem fore promiserat: ita, &c. in conventu enim animus accenditur verbi prædicatione, sacramentorum perceptione, precantium fervore nostra cunctatio emendatur, & corumque pia æmulatione animi nostri excitantur, *ibi pennuel, ibi beshel*, ubi Iacob propter visionem cupide Deum adoravit.

Stans. Videtur hic corporis situs hinc natus, quod 12. tribus undequaque ad templum convenientes, tanto numero erant, ut in terram, cum precarentur, procumbere præ loci angustia non possent: arctiore enim loco statum, quam genibus procumbitur. Vide exemplum Salom. *Reg. 3.* qui & stetit dicitur & à genu flexo surrexisset.

Propria sequuntur: primum est quod Deo gratias agat, &c. quo agnoscit omnem hanc pietatem & iustitiam à Deo proficisci, & ejus donum esse; quod certe recte fecit; sed in eo turpiter errat, quod æstimavit ullis bonis operibus quæ à nobis Deo dante fiunt, se justificari posse. Ex quo egregie reselluntur *Pontificii*, qui causantur se nihil Dei munificentia indignum proferre in justificatione ex operibus, quod opera illa agnoscant à Deo proficisci, &c. sic Phariseus iste. Atqui debebant intelligere hæc Dei dona nostra corrupta & depravata natura infici, quæ in nobis hærens, illico se admiscet, & præclaras actiones retardat, minuit, corrumpit, ut aqua limpidissima per cænosum canalem trantimissa, &c. Deinde hoc modo gloriatio non tollitur, tametsi enim à Deo proficiscantur bona opera, si tamen per nos fiant, nobis aliqua gratia debebitur. Sicut enim si ignarus ab hero edoctus, si quid tandem præclare faciat, non hero tantum, sed & servo gloria cedit, &c. sic. Hinc Paulus *2 Tim. 1.* *Non ex operibus* inquit, non tantum nostris, sed *quæ nos fecimus.*

Nota Phariseum in hoc prolapsum esse, quod se vitamque suam ad aliorum vitam, & quidem pessimorum exegit. Contra Pauli ad *Gal. 6, 3, 4.* admonitionem. Item, quod caruit crassis illis peccatis in quibus non sine periculo capitis aut famæ peccatur; ideo se justum putat. Perinde ac si faciem nitidam habens, inde concluderet se toto corpore purum & maculis expertem. Vere igitur hi erant qui paropsidem foris mundatam, &c. intus fœtore & cœno, &c. item sepulchra dealbata. *Matth. 23.* Denique quod inter præcipua opera quibus turgebat, ea enumerat, quæ Scriptura nusquam imperat, nempe je-

junium singulis septimanis, &c. *bis hebdomade*, sic *Pontificii*: est ergo *Pontificiorum* jejunium vere Pharisaicum.

In Publicano ut omnia dissimillima sunt, *Verf. 13.* sic veræ resipiscentiæ exemplum nobis præbet. Vbi tanquam omnium virtutum cæterarum mater proponitur vera & viva fides, qua Deum accedimus ut peccatorum remissionem impetremus. *Heb. 11.* oportet Deum accedentem credere Deum esse, & esse remuneratorem se quarentium. Sic *Luc. 15.* prodigus paternam erga se dilectionem prius concipiebat, quam se domum recipiebat. *Vide Hof. 2, 7.* Hoc aperte indicat publicanus, cum misericordiam sibi præstari petit. Hinc submissus animus; quem declarat oculorum in terram demissione: peccata enim gravia sunt impedimenta quæ hominem deprimunt ne oculos ad cælum tollat. Erat igitur ex his quibus Christus levationem pollicetur *Matth. 11.* Sequitur pudor, qui indicatur statione procul ab altari. Virtus in omni vera resipiscentia necessaria. *Rom. 6. Luc. 15.* Hinc lepra infecti faciem obvolvebant. Ieremias Sacerdotum & Prophetarum inscitiam hinc arguit, quod nescirent pudore afficere peccatores. Alia virtus, vehemens & interior dolor de admissis peccatis, cordis contritio & compunctio, quæ pectoris percussione præsentatur, alibi vestium laceratione. *Joël. cap. 2.* & fletu, ut in Magdalena & Petro. Duo autem sunt quæ delinquentibus dolorem ingenerent, 1. quod eum offendimus qui nos charos habet; ut qui filium charitatis suæ pro nobis dedit, 2. qui pœnas acerbissimas à nobis expetit. Quod si dolor exigitur ab offensione fratris qui nobis par est: *Luc. nedum*, &c. Aaron summus Sacerdos & Miriam Prophetissa, quod in Mosem deliquissent, indicia doloris & submissionis ostendunt: nedum, &c. Sequitur ultimo loco, quod tamen præcipuum est, precatio; in qua primo se peccatorem fatetur, quod emphaticoteron est quam si se peccasse dixisset: eo enim fatetur se vitam nobilem fuisse & infamem: deinde deprecatur, de quo supra.

Sequitur pars altera de Christi judicio, quod alienissimum est ab eo, quod specie tenus hominibus videbatur. Quod enim excelsum est coram hominibus, id sæpe Deo detestandum *Luc. 16.* Caveamus igitur ne temere judicemus. Nota, Publicanum insignnem peccatorem justificatum discessisse, etsi coram Deo solum, non autem coram Sacerdote confessus sit. In justificatione non

Verf. 14.
Christi judicium ab humano diversum.

Verf. 11,
12.
Cur stantes orant?

Quæ in oratione Pharisei reprehendendus

est magis aut minus, cum igitur Pharifæus populariter hic loquitur. De humiliandis his dicitur minus iustificatus, fequitur non o- qui fe extollunt, &c. vide quæ in *Luc. 14.* mino fuille iustificatum. Chriftus autem *verf. 11.*

L V C. cap. 18. à verf. 15, ad 18.

15 *Adferbant autem ad eum etiam infantes; ut eos tangeret: quum autem hoc vidiffent difcipuli, objurgarunt eos.*

16 *IESVS vero quum puerulos advocaffet, dixit; Sinite puerulos venire ad me, & eos non prohibete: talium eſt enim regnum Dei.*

17 *Amen dico vobis, quicumque non exceperit regnum Dei tanquam puerulus; nequaquam introibit in illud.*

M A T T H. cap. 19. à verf. 13, ad 16.

13 *Tunc oblati ſunt ei pueruli, ut manus eis imponeret, & precaretur: difcipuli autem objurgarunt eos.*

14 *IESVS autem ait; Omittite iſtos puerulos, & ne prohibete eos ad me venire: talium eſt enim regnum cælorum.*

15 *Et quum impoſuiſſet eis manus proſectus eſt illinc.*

M A R C. cap. 10. à verf. 13, ad 17.

13 *Tunc obtulerunt ei puerulos ut tangeret eos: difcipuli vero objurgabant eos qui offerebant.*

14 *Quod quum vidiffet IESVS, indignatus eſt, & dixit eis; Sinite puerulos venire ad me, & ne prohibete eos, talium enim eſt regnum Dei.*

15 *Amen dico vobis, quicumque non exceperit regnum Dei ut puerulus, nequaquam in id ingreditur.*

16 *Et quum accepiffet eos in ulnas, impoſitis in eos manibus, benedixit eis.*

A N A L Y S I S.

Effectum quorundam ex plebe propoſuit, nempe quod infantes ad Chriſtum detulerunt; quod ſuo ſine indicatur, ut eos tangeret; item alio ſine: Deum pro illis precaretur, apud *Matth. 18. 20.* item adjuncto, reprehentione eorum qui eos afferbant; quæ ſuo efficiente exaggeratur, nempe difcipulorum Chriſti.

Verf. 16. Cuius reprehentionis effectum apud *Marcum* eſt, quod Ieſus indigne & inique hanc reprehentionem tulit, *Luc. 16.* hæc reprehentione ſuis diſparatis arguitur, nempe quod Ieſus infantes ad ſe vocaverit: item quod mandavit difcipulis, ut illos ad ſe venire ſinerent: quod ſi adverſi negatione declaratur, ne illos ad ſe venire prohiberent: quod arguit à ſubjecto, quia hi ſunt qui ad regnum cælorum ſpectant.

Verf. 17. Hoc etiam confirmatur à comparatione ſimilitudinis: nempe quod ira animari eſſe debent ut infantes, qui ſervandi ſunt; quod teſtimonio inuſitate aſſeverationis confirmatur.

MARC. 10, 16. Effectum petitionis parentum primum, quod infantes alios amplexus ſit: deinde quod illis manus imponebat: denique quod illis benedixit.

M E T A P H R A S I S.

15. **A**d ſuperioris doctrinæ de animorum ſubmiſſione & exinanitione confirmationem perſpiciunt cecidit, quod quidam ex plebe ſuos

infantulos ulnis geſtantes eoſdem ad Ieſum aſſerebant hoc conſilio ut manuum impoſitione & ad Deum pro illis precatione bona aut corporis aut anima aut utriusque potius reportarent. Quod cum difcipuli & Apoſtoli Chriſti animadvertiſſent, indignum exiſtimantes Ieſum alioqui occupatiſſimum rebus leviuſculis fatigari, adſerentes inconsiderantis ſua ergo verbis caſtigabant. Quod cum Ieſus comperiſſet, hanc illorum reprehentionem indigne & inique ferens infantulos ad ſe vocari juſſit: Apoſtoliſ vero dixit: Sinite parvulos ad me venire, neque illis ad me venendi aditum intercludite: tantum enim abeſt ut infantuli Regno cælorum excludantur, ut non niſi hi qui ſuis moribus infantulos exprinnant ad Regnum cælorum idonei ſint. Sancte enim vobis confirmo, neminem regnum cælorum ingreſſurum, qui ſe animi ſubmiſſione & animi ſinceritate ad infantulorum imitationem non conformaverit. Quamobrem infantulos à parentum ſinu acceptos (quod illi minime petebant) ulnis ſuis humaniſſime complexus eſt: atque prout parentes poſtularant, manus impoſcndo & Deum pro illis precando, gratiam & dona cæleſtia in illos conſtitit.

P R A X I S .

HÆc historia commodissime adjungitur super parabolam ubi de superbia & humilitate differebatur.

Summa. Infantes Christo ut benedicantur oblatis, à discipulis repelluntur, à Christo avidissime amantissimeque accipiuntur.

Par- { Oblatio infantum Christo, ut illis benediceret.
tes, { Pugnantia de illis accipiendis judicicia.

LUC. 18,
15.
Liberi ab ipsa nati-
vitate
Christo
consecran-
ti.

Qui suos infantulos ad Christum adducebant, cogitabant eum qui omnibus benefeceret, infantibus sua munificentia non defuturum, eumque qui ægrotos sanasset, habere etiam quod in sanos conferret, ut illos à morbis & dæmonii muniret: saltem sibi persuadebant nihil illos incommodi accepturos, si &c. Laudanda parentum cura, quod non tantum ipsi ad Christum accedunt; sed & infantes ad eum gestari curant. Hæc cura nobis imitanda: liberi quam primum ad Christum adferendi, & recens nati ei offerendi, 1. per baptismum; quam primum commode, &c. 2. pro illis precando, ut veteri Adamo extincto, &c. Utrumque enim boni aut mali incapaces nobis videantur; habent tamen vascula quibus hæc contineant, &c. animam quæ sedes est virtutum & vitiorum: etsi enim per sensus tanquam per fenestras nondum patent aditus, tamen animis aliquid percipiunt sine corporis adminiculo, sicut animus noster quædam sine sensuum adminiculo ratiocinatur. Hic ergo agellus à primo nativitate die, imo ante, excolendus. *Psal. 58. Impii à matris ventre errant*, unde apud *Joël. 1.* famis urgentis tempore jubentur sugentes afferri in conventum Ecclesiæ. Sic pii ab inconvulabilis cum matris lacte pietatem sugunt. Quod hinc apparet quod quamprimum ad aetatem perveniunt, &c. *Joël. 2. Super omnem carnem. Luc. 2, 52.* Quod si hæc cura adhibenda cum nondum dextram à sinistra, &c. nedum post eam ætas jam confirmata magis; &c.

Pugnantia de illis { Hoc Discipulorum accipiendis judicicia { Illud Christi.

Discipuli illis viam occludebant & increpabant. Fortasse illorum importunitatem increpantes, ut qui Christo gravissimis occupationibus fatigato rationem non habent ei rebus (ut illis videbatur) puerilibus molestiam exhibere. Deinde quod illi nego-

tium facessunt in re infantibus profutura. Hæc gravis tentatio erat, venientes ad Christum a præcipuis ejus ministris repelli, & studium pium & laudabile tanquam superfluum aut stultum damnari. Perinde ac si regem supplicaturus ab omnibus consiliariis submotus ignominiose abire juberetur. Nos igitur in veritate bene munitos & radicatos esse oportet ut si qui principem in Ecclesia locum obtinent nobis se opponant, nosque ut insanos aut insipientes damnarent, &c. tamen, &c. Hic etiam monentur pii ministri, ne suo judicio nimium confidant, sed suas opinioniones ad disputationis examen revocari placide patiantur. Si enim tanti viri hallucinati sunt; quid nobis? &c. Si cedrus libani erroris vento quassata est: quid hisopo? &c. Ob eamque causam Scripturæ assidue legendæ & meditandæ sunt. Notandū rusticos & paganos, omni verisimilitudine, rectius in hac causa sentisse quam ipsi Apostoli. Ne quis olitoris commode dicentis sententiam aspernetur, tamen cum doctissimis sanctissimisque viris commutatur: spiritus ubi vult, spirat. *Job. 3.* Nec specioso prætextu carebant Apostoli, ut qui hoc modo heri sui cum quieti, tum honori consultisse videri poterant. Sic sæpe sub honoris Christi pallio multa sordida conteguntur.

In Christi judicio { Cum discipulis circumconfideratur, quid { sistentes plebæ.
gesserit { Cum puellis.

Marcus illum inique hoc discipulorum factum tulisse affirmat, eoque eorum errorem cæteris audientibus correxisse; jubens ut ab instituto desisterent. Sciamus igitur Christum adhuc irasci & indignè ferre quod Anabaptistæ infantibus viam ad se in baptismo præcludunt, ubi spiritu & virtute præsens existit. Quod si *ἀπαρτιδι* morte plectendi sunt, quod ingenuum à parentibus suffrantur, quem in servitutem redigant, nedum illi qui Dei filium ingenuum ingenuitatis insignibus privant; cumque à Christo furtim subducunt, &c. Deus enim populi sui liberus apud Prophetam suos filios & filias appellat.

Objectio. Talium est Regnum cælorum, non eorum ipsorum. *Respondeo.* sensus est, tam mihi placent infantes; ut velim alios esse iis similes; quod fit, cum ætate crescentes, animi elatione decreverunt, & apud *Luc.* est: *Quisquis non acceperit regnum calorum sicut parvulus;* subaudi accipit.

Deinde Christus eos advocari jussit: quorum

*Ministri
suo judicio
ne nimium
confident.*

*MARC. 10.
vers. 14.
Error Ana-
baptista-
rum.*

*In veritate
debet
esse mani-
tes.*

LVC. 16.
MARC.
10, 16.
*Quorsum
Christus
infantes ad
se vocet &
amplexe-
tur.*

sum quæso? num Christus ullum genus hominum vocat, quibus nullam salutem communicare vult? Porro Marcus ait, eum ulnis amplexatum infantes: cujus rei signum hæc amplexatio: ad non intimi amoris, &c. atqui horrendum esset dicere eum hoc ex animo non fecisse, quod esset Christum hypocritæ in simulare. Manus etiam imponit, quod tum ritus erat quo homines selecti & ad aliquid singulare in Ecclesia sepositi & initiati, simul Spiritus Sancti illis affururi pignus accipiebant; constat Christum illos hoc signo sibi sacros esse testari voluisse, & Spiritus Sancti in illos, tum collati tum deinceps conferendi tesseram præbere. Denique illis benedixit, qui cum Deus esset, benedictionis effectum subsequi oportere necesse est, ei enim benedicere benefacere est.

Anabaptista nos rident, quod infantibus, qui nihil intelligunt aquam Baptismi porrigimus, quod pro illis precamur, &c. Sed videant ne Christum ipsum, &c. Ecquis nos rideat quod Medicinam iis ægrotis præbeamus qui quid Medicina sit, aut quid morbus nesciant?

Errorem publice admissum publice corripit 1 *Tim.* 5, 20. *Gal.* 2, 21. &c. Nec parci eorum dignitati, quod ad fidem & dignitatem eorum ministerii pertinere videatur. Longe lecus sit in Pontificia religione, qui si quod facinus admiserint, adulterii, &c. modo nihil contra Romanam fidem; aut ad

ad scelus connivent, aut clancularias penas illis experunt, &c. Idem à quibusdam Evangelicis fit: ne scilicet delinquentium auctoritas aut dignitas elevetur, nescientes Evangelium hujusmodi malos mores impunitos in quibuscumque non ferre.

Rationem addit: *Quia talium est regnum* LVC. 17. *colorum.* *Math.* 18. Neque aditum nobis in cœlum patere, nisi convertamur & fiamus similes infantulis, nempe humilitate, deposita omni malevolentia & invidia. 1 *Pet.* 2, 1. *quæ vitam* *Quæ in infantibus nobis imitanda, & da.*

Quoties igitur infantem cernimus, toties nobis præceptorem dari putemus, vide *Psal.* 131. Hæc responsio aptetur iis, qui magno cum fastidio dicunt; quid, existimas te cum infante rem habere? Atqui in causa vindictæ quam præstaret te infanti similiorem esse, quam viro truculento; agno, quam leoni: columbæ, quam aquilæ. Quia te stultum esse oportet; ut fias sapiens. 1 *Cor.* 3, 18.

Proponuntur porro quædam in infantibus declinanda, { *Incontinentia.* *Ephes.* 4, *vers.* 14.

Denique hoc loco abutuntur, qui hinc confirmationem Episcoporum stabiliunt, primum enim vagientes infantuli ex his erant. Deinde ut videretur non baptizati; saltem non ducti, sed à parentibus portati. 3, Hoc nunquam ministris mandatum est, nec ab ullo Apostolo factitatum. Nec quicquam illos juvat locus *Heb.* 6, 2. ut qui non infantum confirmationem, sed ministrorum ordinationem noter.

L V C. cap. 18, à vers. 18, ad 31.

18 Tunc interrogavit eum quidam ex primoribus, dicens; Magister bone, quid faciendo, vitam æternam possidebo?

19 Dixit autem ei IESVS; Cur me dicis bonum? nemo bonus nisi unus, nempe Deus.

20 Præcepta nosti; Ne mœchare, Ne occidito, Ne furare, Ne falsum testimonium dicito, Honora Patrem tuum & Matrem tuam.

21 Ille autem dixit; Hæc omnia observavi à juventute mea.

22 IESVS vero his auditis, dixit ei; Adhuc unum tibi deest: omnia quæ habes, vende, & distribue pauperibus, & habebis thesaurum in cælo: & ades dum, sequere me.

23 At ille his auditis, valde tristis factus est: nam dives erat valde.

24 Quum autem vidisset IESVS eum valde tristem factum, dixit; Quam difficile qui pecunias habent, introibunt in regnum Dei?

25 Facilius est enim camelum per foramen acus intrare, quam divitem in regnum Dei intrare.

26 Qui vero istud audierant, dixerunt; Et quis potest servari?

27 Ipse autem dixit; Quæ fieri non possunt apud homines, fieri possunt apud Deum.

- 28 Dixit autem Petrus; Ecce, nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te.
 29 Ipse vero dixit eis; Amen dico vobis, nemo est qui reliquerit domum aut parentes, aut fratres, aut uxorem, aut liberos, regni Dei causa.
 30 Qui non recepturus sit multiplicia in hoc tempore, & in seculo venturo vitam aeternam.

M A T T H. cap. 19. vers. 16. ad finem Capitis.

- 16 Et ecce, quidam accedens dixit ei; Doctor bone, quid boni faciam ut habeam vitam aeternam?
 17 Ipse vero dixit ei; Cur me dicis bonum? nullus est bonus, nisi unus, nempe Deus. Si vis autem ad vitam ingredi, serva mandata.
 18 Dixit ei; Quae? IESVS autem dixit; Non occides, Non mœchaberis, Non furaberis, Non dices falsum testimonium,
 19 Honora Patrem & Matrem, Et diliges proximum tuum ut teipsum.
 20 Dicit ei adolescens ille. Omnia haec observavi à juventute mea: quo adhuc deficior?
 21 Ait ei IESVS; Si vis perfectus esse, abi, vende quae tibi suppetunt, & da pauperibus: & habebis thesaurum in caelo: & adesdum, sequere me.
 22 Quum audisset autem adolescens ille hunc sermonem, abiit tristitia affectus, habebat enim bona multa.
 23 IESVS autem dixit discipulis suis; Amen dico vobis, dives difficulter introibit in regnum caelorum.
 24 Rursum vero dico vobis; Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem in regnum Dei introire.
 25 His autem auditis discipuli ejus perculsi sunt valde, dicentes; Quis ergo potest servari?
 26 Intuitus autem eos IESVS, dixit eis; Apud homines hoc impossibile est: apud Deum autem omnia possibilia sunt.
 27 Tunc respondens Petrus, dixit ei; Ecce, nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te: quid ergo erit nobis?
 28 IESVS autem dixit eis; Amen dico vobis, vos qui sequuti estis me, in regeneratione, quum sederit Filius hominis in throno gloriae suae, sedebitis vos etiam inquam in thronis duodecim, judicantes duodecim tribus Israël.
 29 Et quisquis reliquerit domos, aut fratres, aut sorores, aut Patrem, aut Matrem, aut uxorem, aut liberos, aut agros, causa nominis mei, centuplicia accipiet, & vitam aeternam hereditans jure possidebit.
 30 Multi autem primi, erunt ultimi: & ultimi primi.

M A R C. cap. 10. à vers. 17. ad 32.

- 17 Egremente autem ipso ut sese daret in viam, quidam, quum accurrisset, & accidisset ei ad genua, interrogavit eum; Praceptor bone, quid faciam ut vitam aeternam possideam?
 18 IESVS autem dixit ei; Cur me dicis bonum? nullus est bonus, nisi unus, nempe Deus.
 19 Mandata nosti, Ne mœchator, Ne occidito, Ne furator, Ne falsum testimonium dicito, Ne damno afficito quemquam, Honor. Patrem tuum & Matrem.
 20 Ille vero respondens, dixit ei; Magister, haec omnia observavi à juvente mea.

21 IESVS autem eum intuius, dilexit eum, & dixit ei; *Vnum te deficit: abi, quaecumque habes vende, & da pauperibus: & habebis thesaurum in caelo: & veni, sequere me, sublati in humeros cruce.*

22 Ille vero inactus factus propter hunc sermonem, abiit contristatus: habebat enim possessiones multas.

23 Et quum circumspexisset IESVS, dicit discipulis suis; *Quam difficulter qui opes habent, in regnum Dei introibunt!*

24 Discipuli vero exaiverunt ad hos sermones ipsius. IESVS autem rursus respondens, dixit eis; *Filii, quam difficile est eos qui confidunt opibus, in regnum Dei introire!*

25 *Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem in regnum Dei introire.*

26 Illi vero amplius percollebantur, dicentes inter se; *Et quis potest servari?*

27 Intuitus autem eos IESVS, dicit; *Apud homines hoc fieri non potest, sed non apud Deum: nam omnia fieri possunt apud Deum.*

28 Tunc Petrus cepit dicere; *ecce nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te.*

29 Respondens autem IESVS, ait; *Amen dico vobis, nullus est qui reliquerit domum, aut fratres, aut sorores, aut Patrem, aut Matrem, aut uxorem, aut liberos, aut agros, mea causa & Evangelii.*

30 *Quin accipiat centuplicia nunc isto tempore, domos, & fratres, & sorores, & Matres, & liberos, & agros, cum persecutionibus, & in seculo venturo vitam aeternam.*

31 *Multi autem primi, erunt ultimi: & ultimi, primi.*

A N A L Y S I S.

MOvet quaestionem quidam apud Christum, qui describitur adjuncta conditione principis: apud *Matthaeum*, & aetatis juvenilis: item alio adjuncto, genuflexionis apud *Marcum*; item blanda appellatione boni Magistri: item divitarum. Quaestio porro adjuncto tempore describitur, nempe cum Christus se in viam daret, ibidem apud *Marcum*. Forma quaestionis erat quid faciendo vitam aeternam consequeretur.

Vers. 19. Hujus quaestionis effectum est alia quaestio à Christo proposita; cuius forma est cur se bonum appellabat; quod refellit proprio Dei adjuncto, ut qui solus bonus est, cum tamen princeps pro Deo Christum (qui Deus est in secula benedictus) non haberet.

Vers. 20. Aliud effectum quaestionis propositae est responsum Christi: salutem ex operibus in duobus effectis consistere: quorum prius est mandata Dei cognita habere: deinde illa factis implere; quae in genere dicta post per species enumerantur.

Vers. 21. Cuius responsi adjunctum est professio principis se illa sagare omnia; quod adjuncto tempore amplificatur, à juventute sua. quaerit porro an quidquam illi desit.

Vers. 22. Cuius effectum apud *Marcum* est, quod Christus illum intuitus est: item quod illum dilexit: item quod illum alloquutus est: forma loquutionis est unum illi desse ad regnum caelorum consequendum; quod insoite dictum post diserte addit, nempe ut bona sua vendens illa pauperibus distribuat; quod arguit ab adjuncto pretio the-

sauro in caelo reconditum habendū item ut Christum sequatur; qui comitatus Christi apud *Marcum* adjuncta crucis percellione notatur.

MARC. 23. Cujus dicti effectum est quod gravi dolore affectus sit; quod suo efficiente declaratur, quia magnas divitias hoc Christi mandato relictae esset.

MATT. 24. Cujus tristitia à Christo perspecta effectum est sententia Christi, difficulter regnum caelorum ingredi qui divites sunt: cuius dicti effectum est stupor Apostolorum.

MARC. 10, 25. Comparatione minoris Christum suum dictum declarat, nempe minus difficile esse camelum per acus foramen ingredi quam divitem regnum caelorum ingredi; ubi causam apud *Marcum vers. 24.* adjungit, quod in divitiis confidunt.

MARC. 10, 26. Dicti effectum est majoris stupor & admiratio Apostolorum: cuius stuporis effectum est quaestio inter eos, quis possit ex divitiis servari.

MARC. 10, 27. Hunc nodum dissolvit Christus distributione adjuv-
Deum, cui hoc possibile est.
cti impossibilis in
sua subjecta,

Vers. 28. Petrus suam & Apostolorum obedientiam illustrat adverso ejus, quod princeps renuit facere; quod suo sine declaratur apud *Matthaeum*, nempe ut sciret quae futura sit merces.

Vers. 29, 30. Iesus vero confirmat illos in hoc obsequio ab adjuncta mercede, quam amplificat distributione subditorum hic in terra, ibi in caelis; quo ad multiplicat adjuncto majori quam amiserit.

Quod

Quod confirmat à genere quia nemo iacturam faciens, &c. non recipit mercedem hic & in caelis. Quod Marci 10, vers. 31. & Matthæi 19, vers. 30. additur, supra vidimus.

METAPHRASIS.

18. **C**um vero se Iesus in viam daret, citato gradu quasi gravitatis & dignitatis sua oblitus, accurrens quidam qui principatum inter Iudæos obtinebat; idemque ad Christi pedes genibus flexis involutus illum hunc fere ad modum affatus est: *Quæro abs te (Magister nobis divinitus misse) quamnam sunt illa opera quibus pe sciendus vitam æternam consequar? Quid me bonum dicit, quem tu pro Deo non agnosces? quandoquidem perfecte & invariate bonus (qualem tu hominem civiliter inculpatum opinione iudicas) nemo est præter unum Deum, qui perfecte bonus atque adeo bonus ipse est.*
19. *Quod vero quæstionem propositam attinet: mandata decalogi non ignoras, in quibus tametsi sint: que Dei cultum attingunt, illa tamen libet prop. vere qua nostra erga proximum officia complectuntur, tanquam rivulos ex fonte divini cultus profuentes. Hac sunt: Non nocaberis: non occides: non furtum facies: falsum testimonium non dices: neminem fraudabis: Honora Patrem tuum & Matrem tuam. Hac te servare & in his assiduum esse oportet si vis vitam consequi æternam. Ad quem princeps (qui idem juvenis extitit: Matth. 20) Hac omnia impleri à prima aetate, quæ cepi inter bonum & malum, rectum & pravum discernere (Matth. 20.) Et qua re adhuc deficiam, que mihi ad salutem consequendam necessaria sit; nam & illam quoque (si qua sit) exsequi decrevi. Quo audito; Iesus, quod honeste vixerat, & se à juventutis luxu integrum servaverat & ad alia porro officia obœunda promptus esset (quatenus homo erat) eum dilexit. Atque ut errorem in lege implenda prodoret, porro adiecit. Unum tibi ad perfectionem & proinde ad salutem desit. Quæcumque & quantacumque possides vende & pauperibus distribue. Sic opes cum certiores tum etiam magis præcitas in celo quo nulla lucis pertingere potest. congeres atque recondes. Interim huius tanti boni pignus & tesseram habebis, quod post distractis in pauperes opes, ad me veniens, te mihi individuum comitem adiungam, ut percepta probe via que ad vitam æternam ducit, eam etiam aliis prædices atque promulges.*
20. *His auditis juvenis valde contristatus est. Mæstum enim illum habuit hinc quod Iesu obsequi non potuit ad maiorem vitam æternæ certitudinem, istinc vero quod tanta copia divitiarum*

privandus erat: nam erat prædives. Hunc juvenem cum Christus perquam tristem intellexisset & studio divitiarum sua abreptum ut sequi renneret; ad discipulos conversus, dixit: Dicit non potest quam difficulter hi qui opibus abundant in regni caelorum fruitionem admittentur. Quo dicto, tanquam humani iudicii ratione absorto & absurdo cum discipuli obfupescerent: Iesus hunc sermum exempturus adiecit: Dicit non potest quam difficile sit opibus abundanti & in illis commode & diu vivendi spem ponenti in regni caelorum possessionem admitti. Tametsi enim & à camelo sit camelum grande & vastum, idemque curvum & tortuosum animal per augustum acies foramen transire; tamen divitem opibus suis confidentem (quam diu talis esse potest) in caeli possessionem admitti, magis adhuc & à camelo sit. Hac asser. tione & à divite amplificatione discipuli magis adhuc attoniti sunt, qui apud se privatim disquirebant, quis tandem salvus fieret ex his qui opibus abundarent, vel potius ex toto hominum genere; quandoquidem vulgo putatur pauperes uno lapide longius abesse à regno caelorum quam divites. Iesus vero fixis oculis discipulos tanquam pinguis & crassus deceptos intuens, dicit: Homini bus quidem hoc est impossibile, sed apud Deum, qui omnia potest, non perinde est; ut qui divitem in suis opibus fiducia & animi elationi facile mederi noverit. Tum Petrus a repta, ex juvenis in sequendo Iesum animi aversione ansa, omnium Apostolorum nomine dixit. Illud, quæso, tibi semper ob oculos obversetur, non omnia que nostrum ad te sequendum obsequium remorari possunt reliquisse. Quid nos præmii & remunerationis meret? Ad quos Iesus: sancte vobis affirmo, quod vos, qui me abjectis omnibus impedimentis sequuti estis; in rerum cœnium instauratione, cum ego, qui iam ab hominibus tanquam miser contemptui habere, iudex omnium summa gloria stipatus pro tribunali sedero, assidebitis; & vos singuli ex duodecim super solia de duodecim tribubus non tantum sententia quam feram assentientes, sed veluti ipsi sententiam dicturi, quia singuli ex Israëlitis populo, prout olim cum hic vixisset Evangelium promulgasset, vel absolventur, vel rei condemnationis pronuntiabuntur. Atque ut hic honos vobis proprius & sacer est, sic sancte vobis confirmo neminem fore quicumque & quantuscumque sit, qui domum, aut fratres, aut serores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut liberos aut agros, aut denique in quocumque genere bona, mea, aut Evan-

249

MARC. 24.

LUC. 25.

MARC. 26.

MARC. 27.

LUC. 28.

MATTH. 27, 28.

MARC. 29.

30. *gelii causa reliquerit : Qui non sit infinitis partibus meliora his qua amisit nunc in hac vita una cum persecutione accepturus ; primum domos, deinde studio & amore fratres & sorores, matres & liberos & agros, aut certe quod hac omnia longe superat ; & commoda qua ex his percipiuntur abunde supplebit Spiritus Sancti amplum incrementum ; & in seculo futuro vita aeterna. Sed videte ne à præclarè captis deficiatis, aut pietatis studii quidquam remittatis, quo minus confecto curriculo coronam gloria reportetis : plerique etenim reperiuntur qui magnam suam pietatis spem in Christiana professionis vestibulo fecerunt, qui tamen pedentem & lento gradu in pietatis studio refrigerati, tandem omnium nequissimi evaserunt : sicut contra inventi sunt, qui omnium iudicio deplorati vixi, post ad pietatem Dei incomparabili gratia redeuntes, pietate & probitate nobilitati sunt.*
- 31.

P R A X I S.

*S*umma, Christus reprehendens inscitiam principis adolescentis qui mandata Dei se accurate præstitisse jactabat, discipulis suis bonorum se operum remuneratorem esse declarat.

Partes, Dia- { Adolescente, qui idem prin-
logi Christi { ceptus fuit.
cum { Discipulis.

In priore par- { Quæstio ab adolescente
te habetur { proposta.
{ Eiusdem ultra citraq; tractatio.

MARC. 17.
Quo proposito ad Christum venerit adolescens.

In priore apparet hunc juvenem, non ut Pharisei tentandi, sed discendi causa venisse ; idque non mediocri studio, sed incenso & incitato ; quod declaratur cursu & concitato gradu, ut coram Christo ita se sisteret, ut commodius sermones conferret ; quod certe in viro nobili & prædivite, qui tardius incedere solent (quo autoritatem tueantur) singulare desiderium arguit. Deinde quod positus genibus, &c. tanquam rem quæ sua maxime interesset petiturus. Denique quod non tantum magistrum cum compellat ; sed novum & ab aliis inutilitatum titulum addit ; *bonum* appellans. Huc accedit quod rem non frivolum, sed maximi momenti, &c. & in tota Theologia gravissimam proponit. Habebat quidem quo præsentem vitam transigeret ; sed prudenter cogitabat aliquando migrandum ; &c. tum nihil illi profuturum quod lautius hic vixisset, nisi, &c.

Hic primo proponitur quid præcipue & ante omnia quærendum sit, & quid investigatione dignissimum ; nempe quæ sit, via quæ ducit ad vitam æternam. *Matth. 6. Primum quærite, &c. Proverb. 4, 5, 6, 7.* Pleraque consultationes & disquisitiones nobiscum & cum aliis habentur de præsentis momentanea & caduca vita, quibus artibus aut scientiis, aut quo genere vitæ illi optime prospiciatur : de vita æterna perpetuum pene silentium. Perinde ac si quis omnes cogitationes conferat, quo modo in hospitio viveret, ubi ad diem modo commoraturus esset ; de familia domi tuenda & fovenda ne per somnium cogitaret. Et certe nemo fere tam rudis & inertis inveniatur, qui non existimet se in causa salutis satis instructum esse. Quidam dicit se non dubitare quin salvus futurus, modo cuique quod suum est tribuat, neminem fraudet, etsi interim cultum Dei aspernetur, & aliis se vitii contaminet. Alius diligendum esse Deum ante omnia, proximum ut seipsum : doctissimos nihil præterea addere posse. Tertius se scire Christum pro se passum, &c. non reputans apud se, quanta in his paucis verbis comprehenduntur, quæ vel exercitissimis Theologis, &c. neque reputant se in deserto esse ; vitam incogitam, angustam, minime triam, &c.

Laudi etiam ducitur quod adolescens hoc fecit. *Eccles. 12, 1. Quærendus est Deus mane.* Homines si quid magni momenti agendum habent, mane surgunt, ne dies eos deficiat. Item quod dives hoc fecerit : divites enim suis divitiis & voluptatibus (quarum ministræ sunt divitiæ) plerumque ita acquiescunt & oblectantur, ut æternæ vitæ curam abjiciant, ac pene irrideant.

Sed præcipue laudatur quod tanto fervore, &c. In quo tamen cum aliquid desideratur ad justam vitæ investigandæ rationem, quid iis fiet, qui vix semel in anno attentam aliquam cogitationem & commentationem de vita æterna admittunt, qui quæstionem de vita consequenda non modo non movent, sed motæ vix autem alteram præbent : qui non modo non præcurrunt ad templum, ut Christo se sistant audituri, sed qui longissime se submovent : nec tantum non honoris significatione hoc contendunt ab his qui hoc docere profitentur, sed illos ne de hac re quæstionem moveant, rogant ; parum memores Sapientiam ut aurum in fodinis quærendam, *Prov. 2.* &c. tanquam margaritam

Quid in eo laude & imitatione dignum?

rum omniū bonorum distractione acquirendam, &c. *Matth. 13.* cum illa aurora colloquendum, & sub noctem sermones conferendos.

MATT. 17. Hactenus de quaestione, sequitur ejus tractatio.

MARC. 18. Christus boni nomen eo sensu quo adulescens intellexit ideo repudiavit, quia in Deum solum competebat.

LVC. 19, **20.** *Cur Christus titulum boni non acceptet.* *Obiect.* at Christus est Deus: *Respondet*, sed adulescens cum pro puro homine peccatis obnoxio habuit. Quod si quis illius Deitate probe instructus hunc ei titulum exhibuisset, non est dubium, &c. Nihil est ergo quod Arriani ex hoc loco, &c. Christus Apostolos se Dei filium prædicantes, alibi confirmat; & à Thoma se Deum & Dominum suum profitente, hanc appellationem non repudiat. Christi exemplo discimus honorem nobis delatum qui cum Dei honore pugnet, rejiciendum esse. Hoc Petrus *Act.* Paulus & Barnabas *Act.* fecerunt, hoc ingenuus filius patri, & fidelis servus Domino præstabit, imo & fidelis amicus amico. Molestus erat servis Ezechiae sermo Rabsachis quo in eum invecus est, etsi multa præclara illis pollicebatur; & Ionathamo regni ad se devolvendi mentio, cum Davidis contumelia & injuria. Nos tamen toties hic peccamus, quoties laudem nostram falsam libenter audimus, aut veram laudem ad Deum non referimus, & ad Deum tanquam fontem laudantium linguas non traducimus.

Τὰς ἐντολάς. Notandum contra *ἡθελόθησκείαν*, nulla esse bona opera præter ea quæ in decem præceptis continentur: his nihil addendum, nihil minuendum; horum observationi omnes benedictiones, violationi maledictiones debentur. Confutantur *Pharisæi* qui tanquam præcepta Dei non satis essent ad exhauriendas eorum vires, alia sibi præcepta effingunt, & jugo legis, quod nemo mortalium ferre potuit, gravius accersunt, &c. Hæc via régia, tuta hanc simulac deseris, in fossas, rupes, laqueos incideris necesse est. Vide *Jerem. 18, 14, 15.*

Observandum, non esse novum homines de accuratior aliqua justitia somnare quam quæ lege tenetur. Nec mirum si hoc ex scripturæ verbis extorquere conentur, cum ex Servatoris verbis qui legis obsequium mire commendabat, elicere conentur.

Cur secundam tabulam proponat. *Quæritur* in responsione Christi, cur præterita prima tabula, secundam proponit? *Respondet*, t. quia illa officia notiora sunt; quo-

rum rudera post lapsum hominum animis insculpta sunt, 2. ut in secunda tabula illum reum tenens, cogitandum relinqueret quam procul abesset à primæ tabulæ observatione, 3. obsequium secundæ non excludit obsequium primæ, quæ causa est obsequii quod secundæ præstatur.

Quæritur, Cur Christus hunc qui eum candide, & magno studio accessit, non aliter excepit quam Phariseos qui tentandi causa, &c. utrisque enim legem proponit, tanquam viam ad salutem? *Respondet* hoc fecit ut illum infirmitatis suæ admoneret, quem paratus est statim in numerum discipulorum accipere, ut eum plenius hac de re informaret, &c. Ex quo videmus quam effusus sit Christus in eos qui eum sincere adunt, & quam plena manu eos complectitur nisi ipsi sibi desunt.

Quæritur, Quare Christus oblatam gratiam efficacem non reddit? *Respondet*, quia nondum animo & conscientia dejectus erat. Hinc responsio aptatur *Pontificis*, clamitantibus Christum juvenem delulsisse, si salus in operum merito non consistat; ac perinde esse ac si jussisset alas comparare quibus in caelum subvolaret. Ideo enim ad legem illum mittit, ut sua infirmitate perspecta, per Christum viam quaereret.

Hæc omnia, &c. Error qui illa ætate inter Judæos obtinuerat, omnia ab illo expleta fuisse, qui exteriori nihil in Republicam aut Ecclesiam peccaret. Ac si quis in se recipiens prægrande robur gestare, corticem tantum, &c. Effet quidem lex ipsa onus Æthna gravius, cortex vero, &c. conscientia humeris facile imponitur & circumgestatur. Ut ergo ab isto superbo tumore tuti simus, legis doctrina nobis penitus addiscenda, &c. ejus speculum limpidissimum inspiciendum, quo non modo strumas & ulcera sed & rugas & maculas vel minimas deprehendamus, vide *Rom. 7.* lege reviviscente & interveniente Apostolus se mortuum putavit. Item Iosias, etsi vir justus, vestes laceravit, &c. cum legem lectam audisset. 2 *Reg. 22, 11.*

Hoc si fieret facile evanescerent eorum excusationes, quæ passim per omnium ora volitant; leve peccatum esse indignum de quo coarguantur, nimia curiositatis esse res tam leviculas perstringere, bene secum actum iri si nunquam gravius peccent. Vide Davidis exemplum quem sua conscientia percussit tantum quod vestem Saulis abscidisset, idque hoc consilio tantum, ut suam

Cur legem arguat.

Cur gratiam efficacem non reddit.

MATT. 20.
MARC. 20.
LVC. 21.
Judæorum error.

innocentiam à Saule & ejus affeclis traditam assereret : cum tamen Saulus hoc nomine ejus pietatem laudavit.

MARC. 21.
*Quomodo
juvenem
dilexerit
Christus.*

Marcus dicit Christum intuitum eum esse & dilexisse; cum scilicet videret in adolescente & quidem prædixit & principe, tam inflammatum pietatis studium: deinde quod in tanta morum corrupteila exterius sibi ab omni turpioris vitæ nota cavisset. Ex quo liquet quo modo adolescentes Christi amorem inire possint, nempe si sibi ab omni labe & intemperie caveant, & coram hominibus honeste converteant. Tamen enim plura à nobis exigantur; tamen vel hæc ipsa Christum delectant, & à Christo in hac vita salutem remanentur, ut in hoc adolescente liquet, qui & princeps & prædixit erat. Omnes principum gratiam venantur: atqui num Christus indignus est, cujus gratiam & amorem capemus? Contra odit eos qui dissolute & intemperanter vivunt, comelliones, combibones, scortatores, mentitores, &c.

Quæritur, Quo modo dilexit istum, quem videtur perisse? *Respondeo*: amor Christi duplex est: divinus, atque hic à salute eorum quos diligit non disjungitur; humanus vero contra, &c. sic dilexit consanguineos, qui tamen non credebant. *I. h. 7, 5.* Sic nos Pontificios quosdam diligimus, quod modesti sunt & placido ingenio, quodque citra contumeliam audiant, quæ pro veritate dicuntur. De iis dicimus, deplorandum est eum esse pontificium, 2. fortasse etiam amore divino; eum complexus est, cujus tamen declarationem in aliud tempus dilatam voluit.

MARC. ib.
LVC. 22.
*An et ali-
quid novi
prescribat.*

Vnum tibi deest.] Et si hæc verba videantur novum aliquid præscribere, tamen si propius attendas, intelliges rem hoc loco præcipi, quæ prima tabula continetur. Nam hoc deesse ad vitam æternam affirmat, eum ante dixerat vitam æternam præceptorum impletionem acquiri, sine cujus tabulæ obsequio, nullam secundæ obsequium præstatur. Quis porro ignorat multa huic defuisse qui Christum Dei Filium ignorabat; eoque Patrem. Idem ergo valet ac si dixisset, unum est non ita magni momenti, ex quo docebo te crasse hallucinari qui te hæc Dei mandata præstitisse judicas. Tu me doctorem cælitus missum agnoscis, mihi ergo tibi Dei nomine imperanti parere debes. Nosti te omnia bona à Deo accepisse, ea lege ut prout ipse voluerit ea dispenses. Deus vero hoc per me tibi imperat ut vendas, &c. Perinde ac si homini de se proficenti se posse centum libratum

pondus gestare, dicatur; omitto illud pondus; rentabo te in ejus oneris quadrante.

Nota hæc verba *Vnum tibi deest, &c.* MATT. 20. Quæ occasione ei hoc mandatum det. nasse ex adolescentiis quæstiuncula, qui Matthæo referente quærebat quid aliud illi deesset: non ergo sponte Christus in hanc loquendi formam incidit; sed quæsitus alludit ad ejus quæstionem. Contra Pontificios qui hinc opera supererogationis struunt, & perfectiorem statum quam qui Christianis communis est. Quod probare conantur, quod aliquid hic consulerit, non præcipitur; commendatur, non mandatur. *Respondeo*, consulerit sive præcipitur, sed huic adolescenti, non omnibus qui perfecti esse volunt; ut olim Abrahamo mandatum esset, ut filium sacrificaret, &c. Iliælitis ut Aegyptios spoliarent. Et quis novit si Christus hoc præcepto juvenem tentare voluit, ut olim Abrahamum quem ad obsequium promptum & paratum vetuit filium sacrificare? *Objeçtio*: at plus hic jubetur quam charitas, quæ est legis impletio: charitas enim non postulat ut proximum plus diligamus quam nos ipsos. *Respondeo*, at jubemur Deum plus diligere quam nos ipsos. *Objeçtio*: at non est istud præceptum, cum ab omnibus non requiritur ut hoc faciant. *Respondeo*, imo, siquidem Deus illud postulet, ut hic.

Sunt enim Generalia.

præcepta Specialia, ut supra.

Nihil denique hic superrogari ex Christi verbis constat, cum ex hac recitatione dicat impossibile esse diviti intrare in regnum cælorum.

Hinc denique voluntariam fraterculorum paupertatem astruunt, quasi esset consilium omnibus qui volunt esse perfecti. Quid, an regibus convenit ut sint pauperes, aut ut non sint perfecti.

Et habebis thesaurum, &c.] Hac promissione innuit illum facilem & promptum, &c. quod cælestem thesaurum pro terrestri commutaret, & possessionem longe & certiotem & durantiorem acquireret. Vide supra. Altera est fore ut illum discipulum crearet, qui aliis instruendis idoneus sit, in quo singulare amoris signum, &c. Vide i *Tim.* Ex hoc mandato sequeretur Christum astruere monachorum & fraterculorum suo Abbati & Priori obsequium. Sed non habent mandatum ut iste juvenis. Deinde aliud est sequi Christum, aliud Abbatem; aliud voluntati suæ renunciare, aliud voluntati Abbatis parere. Simul jam causam indicat cur eum

cum velit omnia vendere ; nempe quod huc illuc prædicandi causa mittendus erat : cum igitur nulla jam hujusmodi causa sit possessio- nis distrahendi & dividendi , constat præceptum hoc locum nunc non habere : ministeria enim , quæ nunc in Ecclesia sunt , certa alicui Ecclesie affixa sunt .

MATT. 22. Audito Christi mandato de venditione bonorum & tollenda cruce , ut est apud Marcum contristatur : urgebat enim hunc timor Dei ne , &c. illinc metus amittendi divitias & gloriam . Vide simile exemplum Herodis quem hinc honor juramenti servandi , illinc timor Dei ex interfectione viri justii , &c. Hinc constat quam dolose lanceas & stateram manu nostra moderamus , qui , quod infinitè levius est , tamen præponderate facimus . Quid enim sunt aurum , argentum , &c. si cum Christi obsequio comparentur ; aut inanis mundi gloriola , si cum Dei ira conferatur . Hinc item liquet quam est illud optandum , quod *Pro. 30.* habetur , *paupertatem vel divitias ne dederis , &c.* Deinde non sufficere , si cujus animus veritatis opinione aliqua sit imbutus , nisi illam penitus ita persuasam habeat , ut eum ad persequendum ea quæ mandantur , & contraria fugiendum perpellat . Si enim iste persuasum habuisset se vita æterna exturbatum , nisi Christo obsequeretur , dubio procul , &c. Item conscientiam gravem hoc modo plagam accipere ; adeo ut homines sæpe ex isto mœrore nunquam convalescant . Et fortasse hunc adolescentem nec opes , nec honor in hoc mœrore consolari unquam potuerunt , quo minus ad sepulchrum , fortasse etiam ad inferos fuerit ductus . Quam igitur stultum est , &c.

Sequitur pars { Periculum ex fiducia & altera hujus historiae de colloquio Christi cum discipulis : ubi consideratur { Præmium propositum iis qui opes , &c. Christi causa relinquunt .

MATT. 23. Christus ex adolescentis malo colligit fructum , quo discipuli proficiant . Sicut enim sapiens agrum stulti trantiens sapientiam discit , sic Christus , &c. Ex aliorum defectio- nis Evangelio tenacius adhærere discamus .

Quam difficile .] Vide *Matt.* ubi hæc asse- veranter enunciantur : atque hæc tribus de causis , 1. ut discipuli in ministerio exercen- do fortia divitibus medicamenta adhibent , *1 Tim. 6. 17.* ne illos offenderet , si divites mi- nisterium eorum fastidire adverterent ut di- vitiarum cupiditatem declinantes , suam pau-

peritatem non inique ferrent . Vide *Matth.* ubi qui villam emerat ad convivium invita- tus non venit . *Abac. cap. 2.* denique lutum . *Matth. 13.* spinæ . Instar oneris impediunt cursum . *Matth. 11.* pauperes Evangelizan- tur . Onus paupertatis placide ferendum , cum hoc multis ad vitam æternam remoris & impedimentis caremus . Lequis est qui inique feret ædes sibi demoliri quantumvis splendidas , quæ serpentibus scætant , quibus simul ac pedem imposuerit , lethaler vul- neraretur : paupertas nobis singulari Dei prospicientia obvenit . Hinc refellitur Pur- gatorium ; quod si esset , divitibus magis quam pauperibus expositum esset regnum cælorum ; ut qui sua pecunia missis magno numero redimere possunt .

Exaudivit : mirum enim est , tam cupide illa consecrari quæ sibi ad cælum viam in- tercludunt , & in inferis locum defodiunt , 2. portas cælorum iis recludi ; quibus portæ in terris passim patent , 3. divitias , quæ amoris Dei signa sunt , in odii materiam com- mutari .

Ampliâcat comparatione , qua majorem adhuc admirationem movet ; non modo difficile , sed impossibile ; idque eo genere , quo nihil magis . *Foramen acus* videtur angu- stam viam designare , *cameli* vastum corpus , superbiam & alias pravitates & distortiones animi , quæ in divitis , &c. Caveat ergo di- vites , & sollicite mane , vespere , interdiu , noctu secum de periculosa suæ vitæ ratione commententur , ne &c.

Obijcitur pro ubi-quitate corporis Christi . Si camelus potest per foramen , &c. tum corpus alicubi esse potest , ut locum non oc- cupet , aut aliud corpus suo non expellat . At Deus efficere potest ut , &c. ergo . *Respondet* , Est istud proverbiale dicendi genus & hy- perbolicum ; non simplex oratio . Deinde Christus divitem intelligit qui divitiis confidat : qualem Deus (qui se ipsum non negat) non potest servare . Ita Deo impossibile est ef- ficere ut camelus (suam magnitudinem re- tinens) transcat per foramen acus ; ut pote quod contradicentiam implicat .

Marcus narrat Christum secundo dixisse , impossibile esse iis qui in divitiis confidunt , &c. Divitiæ ergo in vitio non sunt , sed quod cor apponunt . *Psal. 62.* Quod in divitiis confidunt , illis ad luxum aut oppressionem abutuntur . Præsentes nimium amant ; De- ablatis nimium contristantur ; eorum man- cipia sunt ; hoc ipso jumentis deteriores , quæ

MARC. 24. Discipulis sum ex ca- pavit .

MATT. 24. MARC. 25. LVC. 25. qui compa- ratione pro- posita in- tenditur .

Divitie non da- mnantur , sed homi- num in iis fiducia ,

non nisi coacta jugum subeunt & serviunt, quod homines cupide faciunt. Videturque adolescentem perstringere, quod sibi prospectum iri diffidebat, si possessiones vendidisset, &c. Vide *1 Tim. 6, 17, 18.* *1 Cor. 1, 7.* Quod hominibus impossibilia dicat, Deo soli possibilia labefactat liberum hominis arbitrium. Et simul docet non esse desperandum de salute nostra aut aliorum quod tanta sit naturæ nostræ pravitas; sed ad Dei omnipotentiam oculi attollendi.

MATT. 27. Hactenus de periculo, &c. sequitur de præmio iis proposito, qui, &c. Petrus arrepta causa ex adolescentis reculatione quaerit, &c. *Objecto*, at viderur ista quaestio il- liberalalem & ser vilem animum olere, de præmio tantopere sollicitum esse, præsertim nondum perfecto opere. *Respondeo*: cum Christus humaniter & placide respondeat, non increpet, videtur non tanquam mercenarii quaesivisse, qui nihil facturi essent nisi de mercede constaret, sed ut mercedis commentatione se ad officium alacrius & cordarius obeundum excitaret; quod à nobis etiam fieri licet & debet. Cum enim scriptura proposito præmio nos ad officium invitet, &c. non est dubitandum, &c. In rebus magnæ difficultatis solenne est præmia exponere, ut &c. sic Calebus hostem vincenti suam filiam spondet, & Rex David expugnatori arcis Iebuseorum, fore ut dux militum crearetur.

Quomodo bona opera nostra apud Deum possint proficere. Hiuc item liquet, licere opera nostra apud Deum proferre, quo nobis persuadeamus bene nobiscum actum iri; hoc sæpius à Nehemia factitatum est, *memor esto mei secundum bonum*, &c. sic *Psal. 132. Memor sis Davidis.* Neque tamen ex merito, &c. ut cum Ahasuerus Esteræ dimidium regni pollicetur, non illius merito, sed regis liberalitate; ut si quis mendico promitteret gen- nam infiniti pretii modo manum porrigeret: non est illud manus porrectioni tribuendum; sed, &c. sic, &c. Sed nec ab officio alienum est, aliorum defectiones ad nostrum officium commendandum proferre; id est, ad Dei erga nos gratiam prædicandam, qui nos manu sua sustentavit, gratia adfuit, &c. modo in hac præ aliis præstantia non acquiescamus, aut in bonorum operum studio frigeamus, modo nos ad legis examen adigamus, ad eos qui nos præcellunt oculos attollamus, eos qui nos sequuntur non contemnamos, non jactemus per comparationem, ut Phariseus

& senior filius, *Luca caput 15, vers. 29, 30.*

Hinc Pontificii Romanæ sedis primatum astruunt, quod Petrus reliquorum nomine respondet. Vide quæ annotavimus in *Iob. 6, vers. 68.* & *Matt. 16, 16.* 2. Item perpetuam ministrorum continentiam, quod Apostoli omnia relinquentes, etiam uxores reliquerint: præsertim cum Christus verbis sequentibus disertam uxoris mentionem faciat. *Respondeo*, Nomine omnium non contineri uxores constat ex Apostolorum praxi. *1 Cor. cap. 9, 5.* Deinde Pontificii ex Christi sententia tanquam copulata ratiocinantur, quæ est disjuncta. Denique hæc sententia de omnibus Christianis non de ministris tantum enunciatur. 3. Hinc etiam fratrum mendicitatem astruere conantur, sed frustra; cum vocatione Christi non muniuntur, ut Apostoli. Deinde proprietatem bonorum non abjecerunt; sed ab eorum usu abstinuerunt, quoad moram adferreut suscepto ministerio: id quod ex eo constat, primo, quod Christus post exceptus est in ædibus Petri & Andreae. *Marc. 1, 29. Luc. 4, 38.* Quod docuit turbam ex navicula Petri. *Luc. cap. 5, 3.* Quod Petrus piscatum abiit post Christi mortem. *Iob. 21, 3.* Quod Iohannes Christi matrem domum duxit, & ibi aluit. *Iob. 19, vers. 27.* Denique Apostoli nunquam mendicarunt, potius manibus laborarunt.

De Petri quaestio- Præmium constituit. ne hactenus: sequitur responsum Christi in quo Adhortationem adjungit. In præmio est Propria quadam ratione Discipulis competit.

quod Communitè omnibus pollicetur. Præmium proponit Apostolis peculiare prout illi officium singulare præstabant. Doctoris nullius tanta sunt & tam exquisita erga Christum officia, quæ ille compensatione non facile superet. Tot sunt enim remunerationis genera penes illum, quot sunt hominum erga illum obedientiæ gradus & incrementa. Principes sæpe non possunt quædam subditorum erga eos officia exæquare. Quamobrem distributis ante honoribus, jubentur attendere dum quis locus prævenitur: quin potest illud officium principi à subdito præstari, quod ab illo compensari nequit. Nemo dimidium regni charissimis subditis confert. Christus vero integrum regnum; singulos reges creat, singulis coronam imponit; pro cuiusque fide & præ-

Triplex huius loci apud Pontificios abusus.

MATT. 28. Præmium Apostolis proprium.

& præclare gestis singulorum diadema lapide pretioso ornat. Observandum quantum præmium Apostolis proponitur; non quod tot & tanta reliquerint: (erant enim pæne omnes ex ima plebe) sed quia prompte & alacriter, &c. hilare enim & promptum obsequium amat Deus. Quando hoc fiet subjungit, nempe *ἐν τῇ παλιγγένειᾳ*. Quod tempus *Act. 3.* instaurationis dicitur; quia die illa non tantum elucebit gloria filiorum Dei, sed & totius creaturæ quæ collapsa est, & vanitatem quandam & caducæ conditionis labem contraxit. *Rom. 8. Apoc. 5, 13.* Deus omnes creaturas suas tanquam satellites, & administratos veluti nova quadam synthesi ornabit, sicut principes cum liberos matrimonio elocant. Tum vero hoc potissimum fieri subindicat cum maxime eorum interfuerit; id est, cum res quæ jam turbatæ & confusæ sunt, in ordinem redigentur. Præsidere in republica, quæ divulsa à seipsa veluti dissilit, honori non ducitur, sed &c. Eoque æquius ferendum si interim coram aliorum tribunali sistamur: sic enim in hoc mundo fieri oportet. *Vitis in honoratum, puer in senem assurgit, &c. Esa. 3. Eccles. Vidi seruos equis vectos, dominos eorum pedibus incedentes.*

Tempus porro alio adjuncto notat splendens suæ gloriæ, cum ipse &c. patientiæ argumentum: non est ægre ferendum, si dum Christus quodammodo deliret, nostra vita cum illo deliret. *Col. 3.* Satis fuit Davidis ducibus strenuissimis, quod cum ipse in regnum subvectus est, illi item ad honores evecti erant. *1 Sam. 2.*

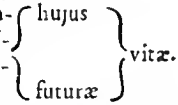
Quale sit.

Judicantes de duodecim tribus, &c.] Istud ad duodecim Apostolorum numerum accommodatum est, & quod eorum legatio in Israël duntaxat, innotuerat, cum hæc dicebantur. Erant enim futuri iudices totius mundi.

Obiectio: at hic honor omnibus sanctis communis est, *1 Cor. 6.* Respondeo sancti hoc facient iudicium approbando, & latæ sententiæ succinendo. Apostoli autem singulari quadam ratione Christo assidebunt in iudicio, quia secundum quod illi homines absoluerint aut damnarint; cum essent in mun-

do; sic etiam absolventur, aut rei peragentur à Christo in extremo iudicio.

Sequitur præmium omnibus commune qui aliquid Christi causa amiserint, quod duplex est

In hac vita *Lucas* millefimum, *Matth. & Marc.* centuplum promittit, similitudine ab agris feracissimis, ut ex parabolis *Matth. 13.* & historia satioris *Isaaci in Genes.* constat. Hostes igitur nobis bona Christi causa deripientes nostri coloni sunt qui nobis ferunt, &c. *Psal. 129.* aratrum in nos ducere dicuntur. Quis igitur inique ferat, sua sibi auferri ut centupla accipiat: nos pro decimæ partis incremento centum damus; ut vigesimam partem lucremur, bona nostra mille periculis per mare exponemus; quæstus hic ut multo uberior, ita longe certior. Attollamus ergo animos ab expilatoribus nostris, &c. & ad eum subvehamus, qui hæc à nobis mutuo accipit quæ post cumulatissime reddat. Apud Marcum genus commodorum idem futurum dicitur quod Christi causa amissimus, quod proprie intelligi non potest, cum parentes, &c. reddi non possunt; sed intelligit primum alios à Deo substitutos fore, qui parentum, uxoris, &c. instar, &c. sic *Davidi Ionathan* erat pro uxore, cuius amor fœminarum amore superavit: item *Reges Moabi & Ammonitarum* Deus illi propeasos reddidit. Deinde cum hoc perpetuo non est factum, Spiritus Sancti donis ista remuneravit; quorum vel minimus accessus infinitam auri vim longe superat.

MATT. 29.
MARC. 29,
30.
LUC. 29,
30.
Præmium commune: primo in hoc vita:

Alterum præmium est vita futura, nempe vita æterna; sic pro rebus momentaneis æterna, pro levibus ponderosissima, pro incertis certissima, &c. nunquam ut miser sit qui pro Christo patitur.

2. insulara.

Denique extat exhortatio apud *Matthæum & Marcum:* Primos fore novissimos, &c. quo admonet ut pergant strenue, nequis illis coronam præripiat. Sæpe enim fieri ut qui inter primos steterint, post omnium extremi sint. Eoque non tam cogitandum quid præmii accepturi sint, quam de certamine perficiendo studium intendendum.

MATT. 30.
MARC. 31.

MATT. cap. 20, à vers. 1, ad 17.

Simile enim est regnum cælorum Patrifamilias, qui exiit cum prima luce ad conducendos operarios quos mitteret in vineam suam.

- 2 Pactus autem cum operariis denario in diem, misit eos in vineam suam.
- 3 Et egressus circa horam tertiam, vidit alios stantes in foro otiosos:

- 4 Et illis dixit; Abite & vos in vineam, & quodcumque justum fuerit dabo vobis.
 5 Illi autem abierunt. Rursum egressus circa sextam & nonam horam, fecit iidem.
 6 Circa horam autem undecimam egressus, invenit alios stantes otiosos, ac dicit eis; Cur hic statis totum diem otiosi?
 7 Dicunt ei; Quia nemo nos conduxit. Dicit eis; Abite & vos in vineam: & quicquid fuerit justum accipietis.
 8 Quum autem serum dici esset, dicit dominus vineæ procuratori suo; Voca operarios, & redde eis mercedem, exorsus ab ultimis, usque ad primos.
 9 Et quum venissent qui circa undecimam horam conducti fuerant, acceperunt singuli denarium.
 10 Quum venissent autem primi, existimaverunt se plus esse accepturos: sed acceperunt ipsi quoque singuli denarium.
 11 Sed quum accepissent, murmurabant adversus Patrefamilias.
 12 Dicentes; Isti ultimi unam horam opus fecerunt, & eos æquales nobis fecisti, qui portavimus pondus diei, & æstum.
 13 Ipse vero respondens, dixit uni eorum; Amice, non facio tibi injuriam: nonne denario pactus es mecum?
 14 Tolle quod tuum est, & abi; volo autem huic ultimo dare ut & tibi.
 15 An non licet mihi quod volo facere in meis rebus? an oculus tuus malus est quia ego bonus sum?
 16 Sic ultimi, erunt primi; & primi, ultimi: multi enim sunt vocati, pauci vero electi.

A N A L Y S I S.

Allegoria seu parabola, ubi Ecclesia, quæ regnum cælorum dicitur, cum vinea comparatur similitudine, Deus cum Patrefamilias, singuli cives Ecclesia cum operariis: paterfamilias describitur suis effectis, i. quod domo ad forum, ubi operarii obambulant suos conductores expectaturi, ierit: adjuncto tempore describitur, diluculo: item quod quosdam tum conduxit.

Vers. 2. Aliud effectum patrisfamilias proponitur, quod cum illis paciscitur de denario in diem: item aliud, quod misit operarios in vineam.

Vers. 3. Secundus exitus à priori differt adjuncto tempore, nempe ad horam nonam matutinam: item adjuncto operariorum, nempe quod otiosi consistebant.

Vers. 4. Item alio adjuncto paciscendi ex æquo, nullo pretio certo præstituto.

Vers. 5, & 6. Item alios conduxit, qui differunt à prioribus adjuncto tempore meridiei, tertiæ & quintæ horæ pomeridianæ; item adjuncta quæstione, cur otiosi starent toto die?

Vers. 7. Cujus quæstionis relatum est responsum operariorum, quod nemo illos conduxit.

Vers. 8. Describit mercedis solutionem; quæ declaratur ab adjuncto, vespere: item à principali efficiente, mandato patrisfamilias; minus principali, œconomio; & adjuncto ordine, initium faciendo ab his qui postremi venerunt, & ita pergendo ad mane vocatos.

Vers. 9. Describitur merces eorum qui postremo

conducti sunt: species exprimitur denarius.

Vers. 10. Cujus compensationis effectum erat, quod qui primi venerant, putabant se amplius denario accepturos; quod suo diverso amplificatur, quod denarium modo ut postremi acceperunt.

Vers. 11. Cujus solutionis effectum est obmurmuratio eorum, qui primi conducti sunt; quod etiam suo subjecto exaggeratur, patrefamilias.

Vers. 12. Causa materialis declaratur, quod postremos præmio cum illis primis exæquavit: quæ querela amplificatur à comparatione majoris, quia plus oneris & æstus pertulerunt.

Vers. 13. Effectum querelæ est responsum patrisfamilias; quod subjecto declaratur, nempe ad unum ex his qui obmurmurarent: ubi consideratur adjunctum, blanda appellatio amici: responsum est ab effecto patrisfamilias, se non facere injuriam; quod confirmat ab efficiente quia pactus est denario.

Vers. 14. Alio effecto ut tollat denarium & abeat: item quod postremum æquavit primo, cujus causa sola est voluntas ejus.

Vers. 15. Quam voluntatem justam arguit ab adjuncto ejus quod dat postremis, nempe quod suum & proprium sit: causam etiam indicat efficientem hujus murmurationis, nempe malum & invidiosum animum; cujus instrumentum est oculus corporis; quæ invidia & malus animus exaggeratur suo disparato, quia paterfamilias sit liberalis.

Vers. 16. Hactenus fuit protalis: sequitur redditio; quæ primum adverso declaratur, postremos in Ecclesiam à Deo vocatos fore inter primos, & primos

mos postremos futuros: item alio aduerso, multos vocatos, plures electos: vel postremum hoc ad diuersum referri potest, tamen multi vocati, tamen pauci fueri electi.

M E T A P H R A S I S.

1. **H**æc doctrina proxime propostia quo facilius elucescat, libet similitudine tanquam viva imagine & expressæ effigie illam uentis oculis representare. In Ecclesia igitur, ubi Deus regnum suum administrat, perinde facit Deus ut in uinea colenda putandaque amplissimus simul & ditissimus paterfamilias. Tametsi enim caros nos egreditur, qui omnia loca implens à loco in locum commigrare nequit: tamen se ad tempus ab hominum notitia conclusum teneus cum opportunum illi uidetur se ipsum heminibus patefaciens quodammodo exit; idq; magna diligentia (ut hi qui magnum aliquod opus susceperunt sunt appetente luce surgunt) ut premio proposito operarios in Ecclesiam tanquam uineam mittat conductos. Atque ut conducturus operarios, illos in foro otiose obambulantes offendit, sic Deus omnes ab operibus bonis seriantes; & quidem cum primis certo pretio uitæ aeternæ tanquam denario conuenit, hæc lege, ut si totum tempus uitæ (tanquam diem integrum) mandata exacte seruarent, uitam aeternam iure obtinerent: atque hos ita conductos ad Ecclesiam, tanquam uineam suam excelendam misit. Rursus se hominibus patefaciens, tertia post exortum solem hora, alios in foro (ubi operarii de more illos expectant, qui eorum operam conducunt) otiosos offendit. Quibus etiam dixit; ite & vos in uineam, & quod æquum uidebitur dabo uobis.
2. Qui in patrisfamilias benignitate & magnificentia acquiescentes laboratum in uinea abierunt, tamen si nullo certo pretio cum eo de pacti essent. Iterum meridie se rursus patefaciens Deus, post exortum solis hora sexta, alios eadem lege qua tertianus conduxit. Hora uero solis occasu antecedente rursus se patefaciens, alios ut idem otiosos offendit. Hos per ministros acriter uerbis castigatos, quod totum tempus uitæ sua otiose corrupissent, sic percontatus est;
3. quare totum diem inaniter contriuisistis? Ad quem illi; quod nemo sit qui nostram operam conducatur. Tum ille; ite & vos in uineam & quod æquum uidebitur accipietis; qui in benignitate & magnificentia patrisfamilias acquiescentes, laboratum in uinea abierunt, tamen si nullo certo pretio cum illo de pacti essent. Cum jam uespéra mundi facta, finis laboribus imponeretur, Deus tanquam paterfamilias Christum Filium tanquam pratorii præfectum & à se se-

cundum sic alloquitur; *Advocatis operariis unicuique mercedem reddito: ita tamen ut ab ultimo uocatis initium capiens, ordine quo uocati sunt pergas, ultimos in mercedis dissolutione constituens, qui primi in uocatione exiitunt. Congruenter mandato accedentes qui undecima à solis ortu hora conducti sunt, singuli denarium acceperunt: quod ipsum de his qui hora tertia ante meridiana & nona pomeridiana uocati sunt intelligendum est. Tum accedentes qui cum luce uocati sunt se plures denarios, pro rata temporis portione quæ in uinea laborarunt accepturos existimabant: sed opinione sua falsi singuli denarium modo acceperunt. Accepta mercede, aduersus patrisfamilias tanquam inuitum clam & obscuro murmure obloqui acceperunt, Dicentes: ut alios omittamus qui non tam diu in uinea ac nos laborarunt, quam inique comparatum est ut possremos hos, qui una tantum hora operam in uinea impenderunt, nobis qui totius diei onus & seruentem æstum sustinimus, mercede exequaris. Paterfamilias uero uni ex eis reuerens, dixit; Amice, nulla subest iusta de me querendi causa; injuriam tibi non facio: nonne mecum denario conuenisti? Quod igitur inuim est tollens, apagesis & te è conspectu meo subduci: libet etiam mihi huic qui postremo uocatus est, tantundem atque tibi dare. An tu me impedias quo minus de meo & proprio pro meo arbitrati quantum libet, & cui libet distribuam; aut æquum putas ut mea in alios gratuita largitio te ad inuidiam in socios irritaret? Quod autem tibi à me responsum est, id socii tui (ut tu es) queruli, sibi etiam dictum putent. Si quorsum hæc spectent & referantur, quis quarat: horsum; ut intelligatur in Ecclesia usi nonnunquam venire, ut qui longissime à salute remoti sint, in optimos & præstantissimos Christiana Reipublica ciues euadant; & contra qui maximam pietatis de se spem apud homines excitantur terribim deueniant. Atque hæc eadem parabola illud porro elucescit, multos externa uocatione ad Ecclesie communionem adscisci, cum pauci ad uitam ante iacta mundi fundamenta electi sint.*

P R A X I S.

Symma, Christus Deum nemini ob sua merita teneri docet.

Partes parabolæ. { Protasis ad uers. 16
Apodosis. uers. 16.

In protasi duo { Vocatio operariorum.
Eorundem compensatio.

In priore observamus singularem Dei et-
ga Ec- MARC. 17.

Verf. 1.
Singularis
Dei erga
Ecclesiam
amor.

ga Ecclesiam amorem qui eam non alio loco habet, quam hereditatis, & quidem lectissimæ, cujusmodi est vinea, olivetum, feges; imo Dei charitas longe superat omnem agricolæ curam, &c. ut qui suæ vineæ plantandæ, & segeti conferendæ filium suum dedit. Huc refer ejus curam & sollicitudinem in ea excolenda: mane surgens mittit Prophetas, &c. *Esa. 5. Quid faciendum fuerat vineæ meæ, quod non fecerim. Vfus*, ut in fructu ferendo huic sollicitudini, &c. respondeamus.

Hinc apparet ministerii necessitas. Ut enim vinea nisi excolatur, putetur, &c. silvescit, & in folia & fumenta inutilia diffiuit, &c. sic. &c. Vide *Iob. 15, 1, 2.* Deinde vocatio præstolanda, nec cuiquam vineam ingredi fas est, nisi, &c. Oportet equidem in foro seu platea academiæ obambulare, instrumenta parare, &c. sed ne pedem in vestra cultura ponere, quoad legitima vocatione muniamur. *Ioan. 6. Cantic. 1.* Deinde vocati sive ad vitam, sive ad ministerium, vocanti illico respondere oportet: & Deum vocantem, abjectis omnibus impedimentis, sequi, etiam illis, quæ alioqui cum officio conjuncta sunt; ut parentem ætate confectum non deserere, quoad sepulturæ iusta perfolverit, amicis valedicere, &c. quid quod ne obviam quidem factum salutare; multo minus cunctandum ut quæstui & delitiis sese dedant, aut ut honori suo velificentur. *Matth. 8. Matth. 10, 2. Reg. 4, 29.*

Verf. 2, &c.
Cui tamen
non nisi de
curso stadio
præmium
largitur.

In locandis operariis notandum pensum prius absolvendum, quam de mercede cogitandum. Solenne est operarios non nisi perfecto opere, mercedem accipere, nec milites ante prælium confectum spolia dividunt, nec cursores ante stadium decursum præcipio accipiunt, vide *1 Pet. cap. 1, vers. 11. 2 Tim. 4, 7, 8.* vide exemplum Reubenitarum & Gaditarum, qui ad suam hæreditatem non reversi sunt, antequam fratrum pacem & quietem procurarant. Vide exemplum Ionæ, *cap. 3.* & discipulorum, *Matth. 10. Psal. 20, 21, &c.* Item Deus diversis temporibus vocat, alios in pueritia, adolescentia, juventute, virili ætate, senectute, &c. & hos acriter pungit præ omnibus aliis, quod tam diu otiosi desiderunt.

Verf. 8, &c.
idque gratissimum:

Sequitur de compensatione operariorum, ubi primo consideratur solutio mercedis, nempe vespera ejusdem diei, alludens ad consuetudinem bonorum & frugi patrum-familiæ, qui eodem die &c. hinc admo-

nentur qui mercenarios conducunt ne mercedem differant in crastinum. *Lev. 19, 13. Deut. 24, 14, 15. Iacob. 5, 4.* Expectatio prologata est animi ægritudo: desiderium adveniæ arbor vitæ. *Prov. 13, 13.* Quod per æconomum mercedem reddit, Christum in domo patris æconomum & judicem depingit. Quod singulis denarium solvit, & ab ultimo incipit, docet remunerationem piorum esse gratuitam, & à merito longissime remotam. Nemo ergo suis meritis confidat, nemo ob suam indignitatem de Dei misericordia desperet. Nec enim ex opere debitus est denarius iis qui unam tantum horam laborarunt.

Ex hac parabola perperam colligitur mercedis in cælo æqualitas; quæ *Dan. 12.* refellitur.

Ita tamen suos remunerat liberrima & gratuita liberalitate, ut impiis & obmurmurantibus nullam illos reprobando injuriam faciat, *vers. 13.* ut qui nihil cuiquam debeat, quis enim illi prior dedit? *Rom. 11.* Nonne rex terrenus ex duobus maleficis unum vita donare alterum in crucem agendum adjudicare potest, sine ulla in suspensione injuriæ? Nec repugnat quod murmurantes denarium acceperunt, ac si hypocritis locus esset in cælis: singulæ enim partes parabolæ non sunt urgendæ, & parabolæ applicatio docet improbos excludi, ultimum enim intellegendum nulli. Vide *Matth. 5, 19, & 21, 31.*

Causa gratuitæ largitionis in pios, & restrictionis in impios summa & suprema est, ejus voluntas; ut quæ summa causa est salutis, & electionis, & reprobationis, &c. sic *Rom. 9, 18. Cujus vult miseretur, & quem vult indurat.* Hic enim & nusquam alibi locum habet; *Sic pro ratione voluntas*, ut quæ sentiper justissima est, etsi ejus justitiæ fundum pervestigare nemo hominum aut angelorum potest. Hujus causæ ratio à comparatione minorum. Si enim homines, qui Dei sunt æconomi, & ei rationem reddituri, tamen in suis quod illis adlubescit, libere faciant, nedum Deus, qui nemini est obnoxius, &c. Notatur improborum imperium, qui ut inter homines alieno bono invident; sic Dei erga pios liberalitatem ægre ferunt: malo enim oculo invidiosum intelligit. Vide *Matth. cap. 6, 22, 25, 23.*

Cavendum tamen ne omnia in hac parabola strictè ad verbum exigantur. Nam cum denario præmium, quod dabit Christus, videtur significari; tamen notum est iustitiarioris

ex liberrima sua voluntate, frustra ringeribus impiis.

rios istos, qui pro operum suorum merito, non ex Parrisfamilias munificentia, mercedem postulant; cælo excludi. Vide parabolam epulonis; ubi quædam sunt, quæ si stri-

cte urgeantur, non quadrabunt cum analogia fidei.

Hæcenus de protasi, de Apodosi vide in Luc. 13. & Matth. 19. versu ultimo.

I O A N . cap. 11. à vers. 1, ad 11.

ERat autem infirmus quidam nomine Lazarus, à Bethania ex vico Maria & Marthe sororis ipsius.

2 (Maria autem ea erat quæ unxit Dominum unguento, & extersit pedes ejus capillis suis: cujus frater Lazarus infirmus erat.)

3 Miserunt ergo sorores ejus ad ipsum, dicentes; Domine, ecce, is quem amas, est infirmus.

4 IESVS autem hoc audito, dixit; Hæc infirmitas non est immissa ad mortem, sed pro Dei gloria, ut per eum in orbem glorificetur Filius Dei.

5 Diligebat autem IESVS Martham, & sororem ejus, & Lazarum.

6 Ut ergo audivit illum agrotare, tū quidem mansit duos dies in eo loco ubi erat:

7 Deinde postea dixit discipulis; Eamus in Iudæam rursus.

8 Dicunt ei discipuli; Rabbi, modo studebant te Iudæi lapidare, & rursus illuc abire?

9 Respondit IESVS; Nonne duodecim sunt horæ diei? si quis ambulet interdiu, non impingit: quia lucem hujus mundi cernit:

10 Si quis autem ambulet nocte, impingit: quia lux ei non adest.

A N A L Y S I S .

Describitur Lazarus ab adjuncto morbo, & subiecto loco Bethania; quæ suis aliis adjunctis habitatoribus Maria & Martha. Maria autem describitur à relato, Martha sorore.

Vers. 2. Item suo effectu, unctione Christi Servatoris; item alio effectu abstergendi pedes Iesu; quod effectum suo efficiente instrumentali declarat, erime seu capillo suo; item alio relato Lazari fratris sui.

Vers. 3. Effectum morbi Lazari est legatio fororum ad Christum, cujus suadet ad se adventum ab efficiente, amore ejus erga Lazarum.

Vers. 4. Cujus legationis effectum est responsum Christi, ubi describit finem hujus morbi esse ut Deus glorificetur & Dei Filius: qui suo diverso sine arguitur, non ut in morte maneat.

Vers. 5. Hic cum morbus Lazari, tum moeror fororum ex fratris morte, illustratur suo diverso, tamen illos charos haberet Iesus.

Vers. 6. Illustratur porro hæc Iesu dilectio alio diverso, nempe bidui commorationes; quæ subiecto loci amplificatur, nempe eodem loco, ubi nuntius de morbo Lazari prolatus est.

Vers. 7. Effectum hujus legationis ad Christum est adhortatio ad discipulos ut eant cum illo in Iudæam: quod adjuncto temporis arguitur, nempe post exactum biduum: item alio adjuncto numeri.

Vers. 8. Cujus didi effectum est, quod discipuli avertere eum conantur ab hac professione, ab adjuncto periculo mortis, quod profektionem insequeretur: quod periculum confirmant à testimonio experientie antegressæ, quia illum lapidibus obstrere volebant Iudæi.

Vers. 9. Hanc persuasionem discipulorum refel-

lit Iesus ab adjuncta Dei vocatione ut illuc proficiscatur, in qua se & suos confirmat ab adjuncto, securitate & à malo liberatione. Quod illustrat pati ejus qui in die ambulans, & luce collustratus non impingit.

Vers. 10. Quod suo adverso, in nocte scilicet ambulatione, confirmat.

M E T A P H R A S I S .

Oportune vero cum ad piorum fidem confirmandam, tum vero ad Iudæos irritandos ut Christum prehensum occiderent; factum est, ut quidam nomine Lazarus Bethania oriundus agrotaret, ex vico ubi Maria cum sorore sua Martha habitavit. Quoniam Maria una & item altera fuit; hæc quam dico illa erat, qua unguentum pretiosissimum paulo ante mortem Domini capiti ejus affundens, pedes prius in pollubro ablutos mollissimis & delicatissimis suis capillis extersit: hujus (inquam) frater Lazarus agrotavit. Quamobrem utraque soror partim virginali pudore, partim cura agrotum fratrem tuendi, ne foras prodirent impedita, nuntium expediunt, qui illi diceret: Domine (quod nobis præter spem evenit) Lazarus frater noster, quem tu intime diligis, agrotus in lecto decumbit: Et quidem hoc unice dictum esto; tibi, quid, in hoc negotio facturus sis, liberum (quod nos decet) relinquimus. His auditis Iesus ad nuntium dixit; animo ut bono sorores sint oportet: hic enim

X x x x morbus

5. *morbus non ideo immiffus est, ut consuetam hominibus mortem afferat, sed potius ut ejus instauratione & in pristinam valetudinem restitutione gloria ad Deum & ad Dei Filium redeat. Tameñi vero Iesus Martham & sororem suam cum fratre Lazaro chare comple-*
 6. *tebatur: tamen hoc nuntio de Lazari morbo audito, eodem loci ubi nuntium accepit totum biduum permansit, tanquam de Lazari gravi morbo aut sororum tristi mœrere non ad-*
 7. *modum sollicitus. Biduo exacto Iesus ad discipulos dixit; Age à Galilæa in oppidum tribus*
 8. *Iebuda nos recipiamus. Ad quem discipuli; Magister, non diu est quod Iudæi te cum illis conversantem, ad mortem querebant: quam-*
 9. *obrem alienum videtur illa loca denuo (praesertim tam brevi spatio) repetere. Ad quos Iesus: Nôtrum est, quod qui interdiu iter facit lucentis solis beneficio ab impaetione tutus incidit, haud aliter piis omnibus usui venit, ut legiti-*
 17. *ma vocationis face praecunte tuti à periculis sint. Id quod suo adverso illustratur: sicut enim caeca nocte iter facientes precipitiis obnoxii sunt: sic temere, nulla Dei vocatione praelucente, rem aggredientes sibi pericula accersunt.*

P R A X I S.

Locus hujus
in Bethana.

Cum tres reliqui Evangelistæ solennem Christi & ultimum Ierosolymæ ingressum per Ierichuntem describant; necesse est ut hæc historia hic inferatur, quæ ante gesta est quam Christus asino infidebat.

Deinde hæc historia oportune prope Pafcha incidit; ut & rerum hic commemoratarum invidia Iudæi Christi mortem accelerarent, & fideles hæc re gesta adversus scandalum munirentur, & de resurrectione Christi post triduum confirmarentur.

Summa, Christus ab amicis pro ægroto amico rogatus, ita illorum petitioni annuit, ut interim eam ratione agendi ineat, quæ ad Dei gloriam amplificandam compendiosissima erat, non autem amicorū votis aptissima.

Partes	}	Legatio fororum ad Christum pro ægroto fratre.
		Christi dispensatio & cautio in obsequio amicorum.
In priore	}	Personæ
		Legatio ipsa.
		Supplicum.
		Pro quo supplicatur.

Verf. 1, 2.
Fraternum concordiam
Christus amicitia
sua comprobabat.

Personæ omnes subjecto loci notantur, Bethania oppido Iudææ. Hic periculum hujus profectiois notatur, de quo post. Maria singulari suo in Christum officio describitur. Hic primo notanda *opuscula* singularis fra-

trum, qui non tantum eodem loco, sed, ut videtur, unis ædibus commorabantur, ut hoc modo mutuam inter se voluntatem foverent, & se sibi ipsis devincerent arctius. Hujus effectus erat mutua sollicitudo pro se invicem. His tribus probe consentientibus Christus se adjungit quartum, ut non tantum Dei benedictio, *Psal.* 133. sed & Deus ipse cæteribus illis adit, ut eos omnibus bonis expleat.

In legatione observandum, primo quod mittunt, non veniunt ipsæ. Primo enim fratris cura; secundo pudor scæminicus, præsertim virginalis, qui domi considere hortatur, &c. non quod dedignabantur, &c.

2. Sororibus alienum videri, ut Lazarus quem Christus eximie dilexit, ægrotaret; ac si Christo parum dignum esset hoc pati ut sui amici in talem calamitatem incidenter. Est hoc plane judicium carnis, res divinas ex humano sensu æstimare. Quis enim amicorum ferat, ut amicus in calamitatem incidat, unde illum ipse facile vindicet? Contra Deus, quem amat castigat. *Apocalypsis* 3. *Prov.* 3, 12. Nec vero ab amicorum amore abhorret ut quis amicum premi ad tempus sinat, ut post lautiore conditione vivat. Nec Patris amore alienum est, ut filium perulantem castiget. Contra filium perdit, qui virgæ parcat. Hujus exemplum luculentum proponitur in Lazaro, quem Christus intime diligens, tamen & illum in morbum incidere & eo languere, & extingui, & sorores mœrere, &c. passus est. His ergo armis nos instruamus adversus cogitationem de divino odio ob temporum calamitates: Eoque magis, quod strenui milites & duces hic ceciderunt. Vide *Jud.* 6, 12, 13. *Psal.* 37, & 73. Item exemplum Iobi: & Petri, qui se minus à Christo dilectum existimabat quam Iohannem, quod se potius quam illum morti objiceret, *Iohan. cap.* 21. *vers.* 21.

3. Sorores nihil illi præscribunt, vel ut veniat vel ut ex Apostolis aliquem mittat; nec ei diem dicant quo adit; nec vero pure petunt, ut illi sanet; sed omnia illi permittunt, fide ipsius bonitati acquiescentes, &c. Hæc fides, & ex fide modestia nobis imitanda. Nec enim Deus nostro appetitu circumscribendus nec in nostræ stultæ cupiditatis gyrum redigendus, &c. Vide alibi ubi dicitur Christum non potuisse multa miracula edere propter eorum infidelitatem. Hic item admonemur, ut pro ægrotis prius ad Christum vota faciamus, quam Medicos adæamus.

Verf. 3.
In horum legatione quæ observanda.

mus. Medicorum utilis opera à Christo suspensa est; ut nemo prius Apocopeum adit, quam Medicum: sic, &c.

Verf. 4.
Quæ item
in Christi
dispensa-
tione.

In Christi dispensatione & cautione primum obferendum, cum per nuntios consolari afflictae sorores, idque gemino argumento, 1. ab adjuncta morbi profligatione, ne sit lethalis, 2. ab effectione quod Dei gloriam promovendi occasio esset.

In priore aliquo peculiare est, quod nobis Deum invocantibus non est expectandum: sicut in responso ad Ezechiae preces. Sed hoc proculdubio auferemus, modo debite eum accedamus, fore morbum nostrum sine periculo secundæ mortis: quo quid jucundius, aut ad consolationem accommodatius?

In altero argumento major adhuc consolatio est, fore scilicet, ut ex nostris morbis Deus sibi gloriam colligat: & in infirmitate nostra potentiam suam exerat. Quod quidem merito omnes morbi acerbitates mitiget, & lætitiæ argumentum pro dolore substituat. Quanti enim est cum nos Deus ad gloriam propagandam adhibere velit; cuius tot habet ministros: quam etiam ipse sine ullius adminiculo rueri possit? Vide *Iohan. 21, 19*. Illud enim piis omnibus penitus constitutum esse debet quod Apostolus *Phil. 1, 19, 20*. de se profiteretur: Cui si hoc etiam adjungamus Christum nobis fore cum in vitam in morte lucrum: quid est quod præterea requiramus? *Qui me honorant, &c. 1 Sam. 2*.

Verf. 5, 6, 7
Dilatatio
auxilii non
arguit in
Deo odium
nostri.

Hac clausula parenthesis inclusa Evangelista respondet eorum cogitationi, qui Christi in hos voluntatem parum propensam hoc ipso arguerent, quod non statim se in viam dedit, &c. idque hoc consilio, ut Lazaro prius mortuo, &c. Sic rogatus ut Iairi filiam ægrotam sanaret, moram in via ducit, profluvio laborantem sanat; &c. Non est ergo odium ducendum, si Christus nos afflictos & se invocantes, non statim, &c. si nos ad tempus prætereat, surdum agat, &c. Ioseph etsi fratres suos duriuscule ad tempus tractavit; tamen ejus viscera æstuabant, &c. David etsi impense desiderabat Absalonis in aulam reditum; tamen, &c. Parentes liberorum amarissimi liberos ad tempus captivos esse patiuntur, imo carcere includendos curant; ut &c. Hoc nos valde sustentare debet, si quando, &c. *Tamen Deus bonus est in Israël, in mundos corde.*

Lazaro jam mortuo statim se in viam dat.

Idque non sine vitæ periculo (quoad homines, &c.) quod est fidelis amici. Et quoniam magna fructus istius miraculi pars ad duodecim ventura erat, eos ad itineris societatem invitat. Etsi igitur moram necesse videatur, tamen venit, &c. *Hab. 2*. Nec aliud facit quam periti viatores, qui tempus anni ad iter aptissimum deligunt, omniaque parant quæ ad iter faciendum necessaria sunt. Nec tamen Christus hanc oportunitatem suam, sed nostro commodo metitur, quos unice (excepta Dei gloria) respicit. Erat hoc tempus ad Dei gloriam propagandam, & electorum fidem confirmandam longe aptius; quam si primo quoque tempore, &c. ipse futuri concilius est, ipse oportunitates regit.

Apostoli summo consensu eum ab instituto itinere dehortantur, argumento ab adjuncto periculo, tanquam sapientiæ suæ parum convenienter faceret, &c. Hoc nos docet carnis prudentia, ut crepti periculo, idem denuo ne veritatis quidem causa subire velimus. Cum contra superioris liberationis commentatio nos valde confirmare debeat, &c. Vide exemplum Davidis *1 Sam. 17*, & *2 Cor. cap. 1, verf. 10*. *1 Theff. cap. 2, verf. 12*. Vide *Apoc. Timidi*, &c. Isti similes sunt cani ignobili, qui ab urso semel morsus, statim a pugna desistit.

Verf. 8.
Carnis dif-
fidentia.

Vt qui die iter facit, securus incedit à casu, ita qui lampade aut sole vocationis suæ prælucente res aggreditur, tutus erit à periculo. Præstans & elegans similitudo. Media nocte luce vocationis circumfundimur, qua destituti, meridie ipsa in tenebris versamur. Fide publica munitur, qui vocatione Dei instruitur, ut per turmas equitum, per cohortes peditum, per universi exercitus aciem percurrere liceat, ad adyta & inaccessa loca occupanda. Neque ullæ difficultates tantæ sunt, quas in nomine Domini non superabimus. Homini mandato muniti, quam intrepide, &c. Vide exemplum servorum Absalonis, regis filium ejus jussu occidentium: homines tamen nec animum dare, nec robur addere suis servis, nec alteri detrahere possunt. Deus autem, &c. Vocationis autem luce carentes in planissimis viis corruunt; in rebus facillimis impediti hærent, & vinculis constricti. Neque tamen hæc ita intelligenda sunt, ac si cœlesti vocatione armatus, nihil damni, &c. sed impulsus in viam, à lapsu vindicatur, cadens erigitur, saltem die resurrectionis, nihil ut ex hoc casu damni contrahat, &c.

Verf. 9, 10.
Vocationis
tutela.

I O A N. cap. 11. à vers. 11, ad 17.

11 Hæc ait: & postea dixit eis; Lazarus, amicus ille noster, dormit: sed proficiscor ut à somno excitem eum.

12 Dixerunt ergo discipuli ejus; Domine, si dormit, servabitur.

13 Hoc autem dixerat IESVS de ipsius morte: at illi putarant eum de dormitione somni dicere.

14 Tunc ergo IESVS dixit eis aperte; Lazarus mortuus est.

15 Et gaudeo propter vos (ut credatis) me illic non fuisse, sed eamur ad eum.

16 Dixit autem Thomas, qui dicitur Didymus, condiscipulis; Eamus & nos, ut moriamur cum eo.

A N A L Y S I S.

LAzarum mortuum declaratur somno sopitum esse; cujus effectum est profectio ad eum; quæ porro sine declaratur, ut illum expergeficiat.

Vers. 12. Cujus dicti effectum est discipulorum responsio; quæ sua forma explicatur, nempe illum convaliturum; quod arguitur ab adjuncto somno.

Vers. 13. Cujus responsi efficiens declaratur, quod de somno Christi letionem intelligebant: quorum error refellitur ab adverso sensu verborum Christi, qui somni & expectationis vocibus mortem & resurrectionem intelligebat.

Vers. 14. Hujus perversæ intelligentiæ discipulorum effectum est, quod Christus aperte & absque tropo Lazarum mortuum affirmavit.

Vers. 15. Prolepsis est, cujus occulta occupatio est à disparato, male convenire cum Christi erga illum amore, quod illum ad huc vivum, morbo non liberavit: subjectio est ab adjuncto commodo hujus cunctationis; quod adjuncto gaudio Christi confirmatur; & sine hujus cunctationis, ut illi in fide confirmarentur. Cujus confirmationis adjunctum est adhortatio Christi ut ad eum proficiscantur.

Vers. 16. Effectum adhortationis Christi in Thoma est alia exhortatio ad condiscipulos, ut eo se conferant; quæ suo sine declaratur, ut una cum illo moriantur.

M E T A P H R A S I S.

11. **H**ÆC cum dixisset post ad discipulos dixit; Lazarus amicus meus (eoque etiam mea causa vester) obdormivit: & quidem eo somno sopitus est, ut mihi ad illum somno expergeficiendum proficiscendum sit. Ad quem unanimiter discipuli; Domine, quandoquidem dormit, idque tam alte & profunde ut non nisi in clamatus aut pulsatus expergefatur, procul omni dubio convalescet, ut neque te nec nos eo proficisci necesse sit. Iesus autem mortem intellexit quam idcirco somno assimilavit, quia mox, & quidem ea facilitate eum ad vitam revocaturus erat, quam est facile eum qui somno sensus modo ligatus habet à somno excitare: discipuli vero inde opinione sua falsi sunt; quod Iesum de nocturno tantum somno

loquutum autumabant. Tum Iesus ut illos hoc errare liberaret, aperte, absque ullo metaphoræ umbratili sermone, dixit; Lazarus mortuus est. Hic vos forte amici officium in me desiderabitis, quod illum dum in vivis esset non inviserim aut morbo liberaverim. Ego vero me quoad humanitatem abfuisse lator: qui præsens sororum supplicationibus non potueram resistere: lator etiam, quod hoc modo omni-scientiæ meæ testimonium extat, ut quod absens illum mortuum esse prædico: lator vero non quod mortuus sit; sed quod virtute, quam in illo excitando exeram, vos fide in me confirmabimini. Tum Thomas, qui & Didymus (quod mater eum gemellum enixa est) appellatus est, ad condiscipulos dixit; Agedum, amabo, eamus & nos, ut cum Iesu Domino, cui certa mors ex hoc itinere incumbit, una moriamur.

P R A X I S.

CAusam subjungit cur necessario proficiscendum sit. Nempe quod, &c. Mors somnum appellat quia ex sepulchro statim tanquam ex lecto excitandus erat. Sic mors nostra somnus dicitur, etsi profundior; ut hoc nomine Scriptura nobis horrorem mortis adimeret: post graves enim labores extantatos, quiescimus usque dum magno illo iudicii mane excitabimur. Psal. 49.

Notanda singularis Christi humanitas, qui Lazarum amicum suum dicit, & suum amicum Apostolorum amicum dicit. Quis enim ferat suum amicum servi amicum haberi, servumque & herum in uno eodemque amico conjugari? Quantum autem est Christi amicum fieri? olim apud reges Israel aulicus honos institutus est, ut quidam esset regis amicus. Nobis autem omnibus aditus patet ad huic honorem, modo ejus mandata custodiamus. Ioan. 14. Hinc est quod arcana sua nobiscum communicet; quod soli amico

li amico fit. *Pfal.* 25. *Genes.* 18. *Iacob.* 2. *Abrab. Dei Amicus.*

Verf. 12, 13. *Hominum in onere suscipiendo tergiversatio.*
 Discipuli in proposito perstant: nihil opus esse ut ad eum expergefaciendum tantum & tam periculosum iter suscipiat. Sic sumus omnes ad effugia excogitanda ingenioli, quibus nos ab onere nobis imposito eximamus.

Tandem clare sine metaphora dicit Lazarum mortuum esse, idque *primo* ut scirent ejus mortem jam ante illi perspexitam esse, nec quicquam hic per imprudentiam Christo accidisse; *secundum* ut discipulos ad debitum fructum ex ejus resurrectione reportandum admoneret. Scandalum enim ex eo accepissent, quod hunc mortuum lethalem non futurum dixisset, nisi jam mortuum fuisse dixisset.

Verf. 15. *Christi de*
 Notandum Christum magna opere lætari Apostolorum fide; quæ tamen jam ante pro-

be fundata est & radicata. Quantum igitur est in Christum credere; cum fidei incremento Christus exhilaretur. Lætatur autem non morte amici; sed mortis exitu. Notandum deinde quam sit Christus *συνμισητός*, qui si adfuisset, non potuit non eorum petitioni annuere de restituendo agrotto. Deinde absens quidem potuit: sed de morte ejus nuntium accipere pertinebat ad fidei confirmationem.

Thomas ex sermone Christi parum profecit, ut qui Christum existimavit à morte opprimendum; necdum ut mortuum resuscitaret. Quam sine debita examinatione hæc dixit, ejus fuga, Christo comprehenso declarat. Notandum Thomam & Petrum ex omnibus maxime audaces, turpissime lapsos esse, dum suis viribus confidentes, nihil non arduum suscipiunt.

Verf. 16. *Exiguus Thomæ profectus.*

M A T T H. cap. 20, vers. 17, ad 20.

17 Et ascendens IESVS Hierosolyma, assumpsit duodecim discipulos suos privatim in via, & dixit eis;

18 Ecce, ascendimus Hierosolyma, & Filius hominis tradetur primariis Sacerdotibus ac Scribis, & condemnabunt eum morte:

19 Tradentque eum gentibus, ut illudant, & flagellent, & crucifigant: sed tertia die resurget.

M A R C. cap. 10, à vers. 32, ad 35.

32 Erant autem in via ascendentes Hierosolyma: & præibat eis IESVS; & expavebant, & cum sequendo terrebantur. Ipse vero assumtis rursum duodecim, illis cœpit dicere quæ sibi erant eventura.

33 Dicens; Ecce, ascendimus Hierosolyma, & Filius hominis tradetur principibus Sacerdotum & Scribis; & condemnabunt eum morte, tradentque eum Gentibus:

34 Et ipsæ illudent ei; & flagellabunt eum, & inspuent in eum, & trucidabunt eum: sed tertia die resurget.

L Ū C. cap. 18, à vers. 31, ad 35.

31 IESVS autem assumtis illis duodecim, dixit eis; Ecce, ascendimus Hierosolyam, & perficientur omnia quæ scripta sunt per Prophetas de Filio hominis.

32 Tradetur enim Gentibus, & illudetur, & contumeliis afficietur, & conspuetur.

33 Et postquam eum flagellaverint, interiment: sed die tertia resurget.

34 Ipsi vero nihil horum intellexerunt: erantque ista verba ipsi occulta, nec cognoverunt quæ dicebantur.

A N A L Y S I S.

Describitur iter Christi & duodecim Discipulorum Hierosolymam: cuius itineris adjunctum est quod Christus se primus in viam dat & illis viæ dux fuit: quod suo effectu declaratur, stupore scilicet discipulorum: aliud etiam effectum arguitur, nempe quod discipuli eum sequuti sunt;

quod suo diverso exoroatur; nempe quamvis timebant. Aliud effectum Christi proponitur, quod duodecim instituebat de his quæ illi eventura erant. Hæc institutio suo adjuncto apud *Matth.* declaratur, nempe quod duodecim sigillatim & ab aliis, sepositos instituit: quod *Marcus* & *Lucas* non obscure indicant, cum dicunt Iesum suos

discipulos accepisse, ut de his illos informaret.

MARC. 33. Quod pius in genere dixit, per partes explicat; qua communi subiecto loco Hierosolymis, & adjuncto diligencis animadversionis declarantur: primo se filium hominis tradendum in potestatem summorum sacerdotum & scribarum: 2. morte ab illis damnandum: 3. per illos gentibus tradendum.

VERF. 34. Nunc quid gentes adversus illum efficiunt docet: 1. illudent ei: 2. flagris cadent: 3. in faciem conspuent: denique interficient: quorum omnium irriti conatus in Christo opprimendo docebentur effecto Christi, nempe quod refurget tertio die.

LVC. 34. Horum omnium adjunctum est, quod duodecim nihil horum intelligebant; quod sua causa efficiente arguitur, quia illis abscondita sunt.

METAPHRASIS.

MARC. 32.

CHRISTUS una cum discipulis se in viam dedit ut Hierosolymam jam ultimo proficiscens, eadem opera transiret Bethaniam ubi Lazarus mortuus erat. Christus tamen si saepe ante discipulis praevisset illisque via Dux fuisset, nunc tamen cum periculum vel maximum imminerebat, ea alacritate & vultus hilaritate, totius denique corporis gestu ad latitiam composito illis via dux extitit, ut omnes ejus rei stupore correpti sint, qui etiam si metu mortis consternati sunt, tamen Domino obsequentes, illum sequebantur. Hos autem duodecim à reliqua turba sepositos & abductos cepit rursus de perfectionibus, quia illi Hierosolymis obvianda erant, pramonere. Attendite diligenter his quae dicturus sum, cum ut hanc meam fiduciam ab ignoracione eorum, quae mihi obveniant, non esse profectam intelligatis, tum ne si ex insperato haec vobis obveniant, defectio nis à fide occasionem praebeant. Ascendimus Hierosolymam, ubi ego filius hominis proditorie principibus Sacerdotum atque Scribis tradendus sum. Illi autem tanquam in domo Dei, quae est Ecclesia, Architecti, de me, tanquam mortem commerito, sententiam ferent, meque Pilati & Romanorum militum in potestatem concludent. Qui mihi illudent flagris cadent, in faciem conspuent: denique in crucem agent: sed quibus omnibus quod animo designant non assequentur. Illis enim rumpentibus, tertio die me ex mortuis ipse divina meae virtute suscitabo. Discipuli vero partim stupore & metu correpti, partim errore de terreno Christi regno praepediti nihil horum, tamen si apertissime clarissimeque dicta sunt, intelligebant: erat enim hoc totum negotium ita illis eorum culpa absconditum ut illud intelligentia non perceperint.

LVC. 34.

P R A X I S.

Symma, Christo fidenter Hierosolymam proficiscente, & discipulos de acerbissimis suis perfectionibus & resurrectione palam & aperte praemonente, ad civiles honores adspirantes per Christum aliorum, nempe ad crucis cogitationem revocantur.

Partes { Christi { Ad iter alacritas.
De suis perfectionibus praemonitio.
Discipulorum certorum honoris sitientium à principatu ad crucis tolerantiam traductio.

In priore confideratur Christi { Gestus in eundo.
Verba.

Gestus notatur à Marco, qui affirmat eum praevisse duodecim. Verisimile est enim praevisse solere; sed hic praevisse dicitur, ut hic alacris ejus ad mortem profectio notetur; sponte ergo non coactus mortem optetit. Depono animam meam, nemo eam à me auferet. vide annot. in Ioan. 12, r. Christus animum & vultum ad ea obfirmavit quae natura abhorret: ut nos hac sua obedientia ab iis peccatis liberaret, quae nostra voluntate, ea quae quandoque obfirmata, committuntur. Hac alacritate Christus item discipulos metu Iudaeorum ab hac ad Ierusalem profectio abhorrentes, animat, eo quae ipso apparet hanc historiam cap. 11. Ioan. & vers. 16. sequi debere. Hoc nos doceat animum, vultum, gestusque omnes ad Dei obsequium magna cum animi contentione componere. Cum enim Christus cujus voluntas sancta & incorrupta, &c. eam tamen Patris voluntati submitit, quanto magis, &c. In sanitate curanda non paremus appetitioni propriae, sed illa admittimus quae à medicis, &c. An non haec multo magis in sanitate aeterna curanda?

Hujus tam alacris profectio nis fructus est duplex: { Discipulorum, stupor attonitus.
Christi insequutio cum timore.

Obstupescunt quod omni diligentia ad mortem quaesitus, maxime Hierosolymis, tam animose tamen, &c. mira plane virtus & fortitudo animi. Homines sponte ad mortem Christi causa accurrentes mirati sumus. At illis peccata remissa sunt: Christus vero nostris peccatis omnibus repletus, &c. illis, mors corporis perferenda tantum; Christi infinita corporis & animae tormenta mirati sunt etiam persequentores, &c. Non est igitur metienda gratia, quam Deus periclitantibus

MARC. 32. Alacris Christi ad mortem profectio.

Discipulorum ex ea stupor & admiratio.

bus pro nomine suo promittit & præstat, ex sensu humano: captum humanum superat, &c.

Metu percelluntur quia suum periculum cum Christi periculo conjunctum reputabant. Vide carnis nostræ ignaviam ad Christi noticiam obeundam, quæ alioqui ad bella civilia, digladiationes, cædes illegitimas paratissima est. Quod cum in discipulos Christi cecidit, nedum in nos, &c. si in veteranos, nedum in tyrones, si in strenuos duces, &c. quare ad promissum subinde suspiciendum, fides exploranda, paenitentia *Eph. 6.* induenda, preces fundendæ, ut in die tentationis perstemus: nam potius quam suos milites intentatos sineret, ipsemet cum illis ut olim cum Iacobo conflictum inibit.

Qui ipsum tamen, sequuntur quamvis timidi.

Christum sequuntur tamen, in lucta carnis & spiritus vincit spiritus: summus Christiani in hac vita gradus; nec quisquam contigit, ut semper spiritus in luctu superior evaderet. Ista tamen victoria imperfecta est: vincit spiritus, sed non ita perturbationem metus sedat, quin calcem attollat. Quare obsequamur vocationi, & Deo pareamus, etsi affectus nostros non usque adeo sedare possumus, nec resiliendum proposita nobis morte, &c. sæpe enim fit (ex Dei gratia) ut quam primo mortem perhorrescimus, post despicimus reddatur. Dabit Deus in ipso momento vires, arma spiritalia subministrabit: sicut enim milites gravis armaturæ non ante armantur quam ad pugnam ventum est: sic, &c. formidolosi non ante jubentur redire, quam in castris essent ad pugnam parati. *Deut.* Atque ut illi ad pugnam accedentes, nisi Deus cor inderet pugnandi, domum remissi sunt: sic nos sæpe in spiritali pro Christo pugna: aliqua honesta Deo

cognita ratione expeditur, domum intacti remittimur.

Privatim duodecim instituit, unde apud *Luc. 31.* *Marc. & Lucam* illos ad se accepisse dicitur, &c. *à Christo* 1. quod majori in periculo essent, 2. quod eorum offensio Ecclesiæ magis nocitura esset. *scorsim instituntur* & *quare.*

Secunda pars præmonitio. Multi in periculis inde anuñosiores sunt, quod periculi magnitudine non reputant, unde incauti opprimuntur. At Christus omnia jam ante expendit, &c. Hoc à nobis præstandum; ut cognitis & perspectis periculis, arma induamus, opem peramus, &c. Quis domum ædificaturus non prius accumbit, &c. Quis cum hoste congressurus, &c. *Luc. 14, 28.* Quod si sumptus non suppetant, non tamen desistendum: petentibus gratis suppeditabuntur: ad nostras casas struendas pecuniam mutuo petimus; ad istam tam splendidam domum ædificandam non, &c.

Tertia die resurget.] Istud addit pro more *1 Pet. 1.* quo omnem superioris sermonis acerbitatem mitigat. Hoc nobis faciendum: exitus afflictionum & calamitatum reputandus, omnibus hujus mundi calamitatibus unam resurrectionem opponamus, ne sub onere succumbamus. *Roman. cap. 8, vers. 17.* *2 Timoth. 2, 11, 12.*

Apud *Luc.* dicitur eos nihil horum intellexisse: quid ita? Impedivit, 1. stupor, 2. metus. *Lvc. 34.* 3. error de regno terreno Messia. Hinc constat quam opus sit ut ad conciones accedentes animos pravis affectibus prius expurgemus. Num igitur Christus hæc monendo operam & oleum perdidit: minime: Spiritus enim Sanctus post hæc in memoriam revocavit, & res ipsa horum intelligentiam præbuit. Iuvat ergo aliquando quædam audire & legere, etsi illa non intelligas.

Ejus tamen *instructio-* *nem non* *intelligunt.*

MARC. cap. 10, à vers. 35, ad 46.

35 Tunc accedunt ad eum Iacobus & Iohannes filii Zebedæi, dicentes; Magister, relinimus ut quicquid petierimus, præstes nobis.

36 Ipse vero dixit eis; Quid me vultis vobis præstare?

37 Illi autem dixerunt ei; Da nobis ut unus ad dexteram tuam & alter ad sinistram tuam sedeamus in gloria tua.

38 IESVS autem dixit; Nescitis quid petatis: potestis bibere poculum quod ego bibo, & baptismo quo ego baptizor, baptizari?

39 Ipsi vero dixerunt ei; possumus. IESVS autem dixit eis; Poculum quidem quod ego bibo, bibetis: & baptismate quo ego baptizor, baptizabimini:

40 Sed sedere ad dextram meam & ad sinistram meam, non est meum dare, sed dabitur quibus paratum est.

- 41 Et quum hæc audissent alii decem, cœperunt indignari de Iacobo & Iohanne.
 42 IESVS autem quum eos advocasset, dixit eis; Scitis eos qui censentur imperare Gentibus, dominari in eas: & earum magnates potestatem habere in eas.
 43 Verum non ita erit inter vos: sed quicumque voluerit fieri magnus inter vos, sit minister vester.
 44 Et quicumque voluerit ex vobis fieri primus, sit omnium servus.
 45 Nam & Filius hominis non venit ut sibi ministraretur, sed ut ministraret, & daret animam suam redemptionis pretium pro multis.

M A T T H. cap. 20. à vers. 20, ad 29.

- 20 Tunc venit ad eum mater filiorum Zebedæi cum filiis suis, adorans & petens aliquid ab eo.
 21 Ipse vero dixit ei; Quid vis? Ait ei; Dic ut sedeant isti duo filii mei, unus ad dexteram tuam, & alter ad sinistram, in regno tuo:
 22 Respondens autem IESVS, dixit; Nescitis quid petatis, potestis bibere poculum quod ego bibiturus sum, & baptisinate quo ego baptizor, baptizari? Dicunt ei; Possumus.
 23 Tunc dicit eis; Poculum quidem meum bibetis, & baptisinate quo ego baptizor, baptizabimini: sedere autem ad dexteram meam & sinistram meam non est meum dare, sed dabitur quibus paratum est à Patre meo.
 24 Et quum hæc audissent alii decem, indignati sunt de duobus fratribus.
 25 IESVS autem quum eos advocasset, ait; Scitis principes Gentium in eas dominari, & magnates potestatem exercere in eas.
 26 Verum non ita erit inter vos: sed quicumque voluerit inter vos magnus fieri, esto vester minister:
 27 Et quicumque voluerit inter vos primus esse, sit vester servus.
 28 Sicut filius hominis non venit ut sibi ministraretur, sed ut ministraret, detque animam suam in redemptionis pretium pro multis.

A N A L Y S I S.

Describitur ambitio duorum discipulorum: cuius causa efficientes primariae sunt Iacobus & Iohannes; qui primo patre Zebedæo describuntur apud Matthæum: mater eorum minus principalis causa designatur: tam ambitionis effectum est petitio apud Christum instituta: cuius forma & species indicatur, ut petitioni infinita & *advorsus* annueret.

Vers. 36. Cujus effectum est questio Christi, quid vellent illis faciat.

Vers. 37. Questionis effectum est petitio supremi sub illo & augustissimi honoris: qui pari illustratur, nempe sessionis ad dextram & sinistram ejus; quod etiam suo adjuncto tempore describitur, cum fuerit in gloria.

Vers. 38, 39. Effectum petitionis est Christi negatio, eum hoc ut concedat abnuere, quod confirmat ab adjuncto, ignorantia ejus quod petant: deinde ab adverso, ignominia & afflictione quam subituri erant; quæ afflictio & ignominia comparatione paris calicis illis ad exhauriendum propositi; item baptisimatis, quod ebibendum subeundumque illis confirmat, à pari, quod ipse hæc subiturus erat.

Vers. 40. Tertio ab adjuncta vocatione, quod illa salva hoc annuere non possit; quod ipsum confirmat à subiecto, nempe his hoc tantum annuere posse, quibus hoc præparatum est.

Vers. 41. Negationis effectum est indignatio reliquorum discipulorum contra Iacobum & Iohannem.

Vers. 42. Cujus indignationis effectum est, quod reliquos ad se vocavit; quæ advocatio suo fine declaratur, ut omnes ab ambitione deterreos ad humilitatem & animi submissionem illos compararet. Id quod confirmat à disparato, principum esse autoritatem in alios exercere.

Vers. 43, 44. Item ab adverso, quod qui magnus inter eos esse vult, erit eorum minister: aliis verbis amplificat futurum omnium servum.

Vers. 45. Deinde comparatione majoris, quia ipse Dominus non venit ut illi ministraretur; quod suo adverso declaratur, sed ut ministraret; & comparatione majoris amplificatur, nempe ut vitam pro multis impenderet.

M E T A P H R A S I S.

Vix tum Christi sermone de suis persequutionibus absoluto, accesserunt Iacobus & Iohannes

10hannes filii Zebedai quendam apud Christi-
 tum petitionem instituturi, sed pudore hujus
 tam turpissimæ petitionis prohibui, illud per
 interpositam matris personam faciunt: Mater
 vero venerabunda ad pedes ejus procedens
 causas filiorum in hunc fere modum agit.
 Domine, est quiddam quod te exoratum volo:
 Illud autem peto ut mihi absolute sine ulla
 36. exceptione concedas. Cui Christus: n. est pru-
 37. dentia mea tam infanti & petitioni annuere: dic
 ergo, quid est quod me facere velis? Cui illa:
 duodecim discipulis primum nomine proposuisti
 duodecim illis solia esse olim collocanda, & un-
 perium atque auctoritatem in duodecim tribus
 38. Israelis illis esse communicandam: Dic, queso, &
 pro tua auctoritate decerne, ut duo filii mei in-
 ter duodecim illa solia primaria obtineant, ut
 hic ad dextram ille ad sinistram tuam sedeat.
 Cui Christus: Mutto te, ut quis es à filiis tuis
 surrogata: ad vos, Iuvenes, me convertito, qui
 hujus petitionis autores estis: & primum qui-
 dem respondeo, stulte vos facere, qui quid pe-
 titis prorsus nescitis: vos ad regna aspiratis,
 ego vos ad crucem revoco. Quare igitur num
 potestis amarum illum crucis & afflictionis
 Evangelii ergo calicem bibere, & aqua seu
 39. flumine afflictionum in baptismo vestro repræ-
 sentato immergi: in quibus ego facem vobis
 præferens, exemplo meo præbo? Cui illi: Maxi-
 me possumus hac obire. Ad quas Iesus; ut te-
 merariam hanc de vestra facultate fiduciam
 40. silentio hoc tempore præteream, verum qui-
 dem est vos meis viibus & gratia suffultos
 hunc quem dico calicem & bibituos & hoc
 afflictionum baptismate respurgandos. Tametsi
 vero omnia mihi Patet in potestatem tradi-
 dit, primarias tamen in regno cælesti sedes non
 possum ex ratione officii mihi concedere, quibus
 41. visis sine discrimine concedere, sed his tan-
 tum quibus à Deo parata sunt, his scilicet qui
 per passionibus & ignominia pro nomine meo
 ad regnum cælestem viam sibi muniverunt. Re-
 liqui decem Apostoli, cum suorum collegarum
 superbiam & ambitionem petitionem jam per-
 ceptam haberent, indignatione in illos commo-
 42. ti sunt, non equidem quod illos peccasse mole-
 stum erat, sed quod se illos præfererant, quibus
 se pares aut etiam superiores in animum in-
 duxerant. Iesus vero n. hoc malum ad omnium
 Apostolorum atque adeo Ecclesiarum, quarum
 duces futuri erant, perniciem longius serperet,
 omnes aliquo intervallo loci à se remotos ad-
 vocavit, hoc consilio, ut dominandi cupiditati,
 qua mirifice pruriebant, Medicinam faceret.
 Sic igitur illos affatus est: Reges gentium iudem

que gentiles (regni enim potestas & admini-
 stratio apud populum Deorum extincta erat)
 absolutum in suos subdites imperium exercera
 & regnum: magnates summam in subdites
 potestatem & auctoritatem obtinent, quod uia
 in communi sensu & intelligentia positum
 est, ut vos celari nequeat: vos autem ad
 verbi ministerium asciti neutrum neque re-
 43. gum & Imperatorum neque principum &
 magnatum Dominatum exercere debetis: &
 promde neque ejus dignitatibus aut honoribus
 inhiare. Præterea quisquis vere in regno meo
 ul est cælesti magnus & illustris præ alius esse
 cupit, cum animi dimissione alius in graviori-
 44. bus oneribus subeundis, ministrare debet. Et
 ad primatum in cælo ad ascendendum, nulla
 compendiosior via est, quam si quis se dimittens,
 aliorum bono & adificationi inserviat. Qua
 45. in re me nihil iniquum à vobis petere, palam
 est, quia & Dominus & præceptor vester non
 venit ut mihi ministraretur, sed ut aliis me mi-
 nistrum & præbitorem præstet, usque eo me
 abiciens, ut vel animam meam redemptionis
 precium pro omnibus electis, qui numero multi
 sunt, exponam.

P R A X I S.

Summa, Iuvenes ambitiose honores Chri-
 stum poscentes, ab eo ad afflictiones &
 crucem perferendum humiliantur.

Partes { Quæritio quæ Christo movetur.
 Responsum Christi.

Christi regnum humanum captum su-
 perans, regno terreno a Prophetis adun-
 bratur. Hinc Apostoli, adeoque Iudæi om-
 nes ejus regnum terrenum fore existima-
 runt. Hæc naturæ nostræ depravatio, de
 Christo humanicus & carnali quadam ratio-
 ne cogitare, & Scripturas ad sensa mentis
 nostræ convertere. Hoc ab iis fit, qui quæ
 in Cantico de Christi & Ecclesiæ amore,
 &c. ad turpissimam animi sui libidinem abu-
 utuntur. Objectio: ergo satius esset scriptu-
 ras non legere, sic Pontificum ex 2 Pet. 3, 16.
 & similibus locis. Respondeo: Quin potius
 Deum enixe precemur, ut mentis nostræ
 cæcitatem, &c. Spiritus opem petamus qui
 solus Scripturas intelligit, ut solus hominis
 spiritus novit quid sit in homine.

Tempus hoc ambitionis peccatum ag-
 gravat: quum enim Christus illos jam ad
 crucem perferendam compararet, illico isti
 sibi honores, &c. unde constat quam vere à
 Luca dictum est, Eos nihil horum intellexisse.
 Atqui non oportuit petiisse quod non intel-
 lextant.

lexerant. Ut in re illis injuncta, ad alium eumque; profus contrarium sermonem transfugiunt. Hoc à nostris fit, qui sermonem utilem vitæ statim abrumperunt, vana quædam, &c. Hinc reselluntur Pontifici; qui volunt in hominis arbitrato esse oblatam gratiam admittere. At isti naturam sequuti eam respuerunt, quin potius tanto impetu adversus oblatam gratiam ferimur, ut obicem non sentiamus, ut flumen validum injecto palo valentius decurrit, ut equus armatus in bellum, &c. ut calx quo plus aquæ injicitur eo urit ardentius, &c. vide *Rom. 7, 8.* adventu legis, revixit peccatum, novas vires sumpsit: curva ligna transversa in contrariam partem recta fiunt: at nos admoniti in pejora ruimus.

MATTH. Sequitur horum ambitio: matrem adeunt; &c. in quo bis peccant, 1. quod cogitarint, 2. quod matris opem postularint. In hoc tamen laudandi, quod ipsi petere erubuerint. Hoc multos nostri seculi damnat, qui non dubitant à Christo jam in cælis sublato, ea petere, quæ isti, &c. *Efra* equites & comitatum à rege non petiit, quia, Deum datum dixerat: *Efra* 8, 22. nos audebimus Deum inconsiderate alloqui?

Mater Christum adit, ab eo quiddam petit, indefinite, contra conscientiam ut videtur: ideo enim celat. Qui dubitat num ab alio accepturus sit quod vult, solet hac forma petere. Iniquum plane, ac si quis peteret Chirographum alterius apponi chartæ nudæ, cui postea quicquid sibi videretur inscriberet. Discamus ergo fide petere *Iac. 1.* ac proinde ea tantum quorum promissiones in scripturis accepimus.

Verf. 21. A prudentia Christi alienum est indefinitam petitionem concedere, quod nobis ad exemplum proponitur. Eoque temeritatis fuit, quod Aluercus Esteræ petitionem instituenti concessit. Item quod Herodes Filix Herodiadis, &c.

Verf. 22. *Matthæus* hanc matris petitionem dicit, *Marcus* filiorum. Christus ad Filios se convertit tanquam omnium conscientios, &c. Discamus ergo omnia sine furo, &c. Deus enim omnia furo recta reget, &c. ambulandum coram Deo. *Genes. 17.* caveant sibi clandestini adulteri, iniquis ponderibus utentes, &c. Illorum petitioni refragatur: scorpium enim loco panis petierunt, quod pius Pater non concedet. *Nescitis quid petitis.* Plerique somniant de honoribus qui ad se nihil spectant. *Potestis bibere.* Quasi dicat: honores

petitis; ad dedecora & opprobria deducemini; ante gloriam Crux. Prius stadium decurrendum quam *Βασιλειαν*, &c. pugnandum, quam spolia dividenda; certandum quam corona, &c. *Suum calicem vocat.* Impiis etiam bibendum est ex amaro calice; sed quem ipsi sibi suis maleficiis accerferunt. Animum nobis addere debet ad crucem perferendam, quod Christus prius bibit, cujus iudicium non erat bibere, *Ierem. 25.* quanto magis nos qui meriti sumus, &c. Baptismum dicit, ut ostendat qua facilitate (ipsius gratia adjuncti) possimus afflictiones superare, scilicet eadem qua puerulus aqua respersus, ex eadem resurgit: talem enim afflictionum successum dat Deus, ut in eis non succumbant. *Possumus.* Parum conscii suæ impotentia, sic Petrus etiam omnes te negarent, &c. tamen Paulo post turpissime cum abnegavit.

Fatetur Christus eos passuros, non autem ex se, sed ex mera gratia, ideo non dicit, *potestis equidem bibere, sed bibetis.*

Hactenus de ambitione duorum discipulorum: sequitur ejus in reliquis 10. effectus, illos ideo aspernantibus, quod se ipsis prætulissent quasi digniores.

Summa, Christus discipulorum *ἀγάθησαν* cortigit.

Partes { *ἀγάθησαν* decem discipulorum.

Ejusdem per Christum correctio.

In priore observatur, quam periculosum sit in Ecclesia offendiculum, in quod alii impingentes corruant: horum enim ambitio reliquos ad contemptum eorum incendit: non quod illegitimum votum putarent, sed quod illis præferri voluerint. Offensio eruditorum adhuc periculosior, coque magis, quo illustriores habitus sunt. *Objectio:* *Væ illi per quem scandalizantur, præstat ut lapis molaris collo,* &c. At isti salvati sunt.

Respondeo: Christus loquitur de peccato in sua natura, non quatenus per gratiam remittitur. II. Superbia excitat contentionem *Proverb.* est velut favilla & fomentum illius ignis, quo omnia conturbantur in Ecclesia, Republ. familia. Hinc David *Psal. 101.* proficitur se velle *exturbare superbos.* III. Discipulos sæpe contendisse, ut *Luc. 22, 24. Marc. 9.* & hoc loco. Hinc constat novum non esse contentiones interdum inter fideles Dei ministros, &c. quo magis caveamus, &c. Neque hoc tantum ante descensum Spiritus Sancti, sed & post, ut inter *Paulum, Barnabam & Marcum*, & Ecclesiam illam *Pauli* parti

Verf. 23. *Quemodo ad crucem ferendam sufficiant.*

Verf. 24. *Offendiculum in Ecclesia periculosum.*

Crebra inter Discipulos contentiones.

eorumque petitioni abamat.

parti favisse. *Act. 15. Objection: Pontificii* volunt, contentiones esse indicium falsæ religionis; at &c. Neque tot aut tantæ sunt inter nos ac inter illos, exempli causa. Alii Papatam ex Deo esse immediate contendunt; alii ex hominibus ordinis causâ constitutum. Alii vim sacramenti altaris ab ipsis verbis pendent; alii ab Ecclesiastico decreto ejus autoritatem pendunt.

Secunda pars, respectu Christi, qua errorem tollit, & vulnus sanat. Prima ratio à dissimilitudine regni Christi, & hujus mundi.

Observetur, hic communis naturæ nostræ error; cui egregia & speciosa res videtur ministrum multis satellitibus & servis stipatum incedere, &c. Hoc Papatum sefellit, qui more civilis gubernationis totus regitur. Papa respondet Imperatori; Cardinales, Legatis; Archiepiscopi & Episcopi provinciarum procuratoribus. Ideo Iohannes Ecclesiam Romanam vocat bestię imaginem; id est, larvam Romani Imperii, quæ factu omnes Monarchias excessit, ideo dicitur magna bestia. Hinc corrui Romanorum Pontificum successio, & conculcantur Ec-

clesiasticorum fastus, quos non opes aut honores ambire, sed ad majora munera se accingere oportet.

Erant quidem Apostolorum alii aliis prælati, sed donis, non autoritate: ideo factum est ut tentationibus maxime resisterent, ut *Jacobus* qui fortiter in veritate persistens ab *Herode* occisus est, & *Petrus*, qui sæpius in carceratus, tandem martyrio, &c. & *Iohannes* qui varie afflictus, exul, &c.

Maxima vis & efficacia ministerii cernuntur in laboribus indefessis, & vigiliis & afflictionibus tolerantis.

Secunda responsio à majore, nempe exemplo Christi, qui venit ut serviret; *formam servi induit. Philip. 2.* Familia crescendæ judicium recusavit; quanto magis nos, &c. Hinc discant Ministri civiles honores non modo non ambire, sed ne oblatos accipere, omnibus se impedimentis exonerare, &c. Neque tamen hoc impedit quo minus qui donis præstant, eo majore honore afficiantur, &c.

Quod si pro fratribus vitam dare oportet; quo vultu Christum aspiciemus, si eis ad victum necessaria denegamus?

Verf. 27.

Ministerium est civitas beatorum non appetere.

L v c. cap. 18, à vers. 35, ad finem Cap.

35 Factum est autem ut dum ipse appropinquaret Iericho, cæcus quidam sederet apud viam, mendicans.

36 Quum igitur is audisset turbam prætereuntem, percontabatur quid hoc esset.

37 Annunciaverunt autem ei; IESVM Nazareum transire.

38 Tunc vociferatus est, dicens; IESV, Fili Davidis, miserere mei.

39 Et qui præibant, objurgabant eum ut sileret: ipse vero multo magis clamabat; Fili Davidis, miserere mei.

40 IESVS autem quum substitisset, iussit eum adduci ad se: & quum is appropinquasset, interrogavit eum.

41 Dicens; Quid tibi vis faciam? Ille vero dixit; Domine, ut visum recipiam.

42 Et IESVS dixit ei; Recipito visum: fides tua te servavit.

43 Illico igitur visum recepit, ac sequebatur eum glorificans Deum, & totus populus, quum hoc vidisset, tribuit Laudem Deo.

A N A L Y S I S.

MIraculum de Sanato cæco describitur primum ab adjuncto tempore, cum prope Ierichantem venisset: deinde cæcus describitur ab adjuncto, sessione prope viam publicam; quod suo sine declaratur, ut stipem à prætereuntibus emendicaret.

Verf. 36. Deinde describitur ab adjuncta auditione strepitus prætereuntium; quæ suo effectu declaratur, nempe quod percunctatus sit, quid rei esset quod hunc strepitum excitaret.

Verf. 37. Cujus quætionis effectum est prætereuntium responsum, viz. quod Iesus Nazareus præteriret.

Verf. 38. Responsi adjunctum est quod vocem efferendo clamavit; qui clamor forma sua describitur; *Iesus, Fili David, miserere mei.*

Verf. 39. Adjunctum clamoris est reprehensio plebis prætereuntis; quæ suo sine declaratur ne deinceps faceret; cuius adjunctum est cæci vehementior & interior clamor & invocatio Christi.

Verf. 40. Cujus effectum est quod Christus substitit; deinde quod eum ad se adduci iussit; 3. quod illum interrogavit.

Verf. 41. Forma interrogationis proponitur, quid sibi fieri vellet: cuius effectum est responsio cæci, scilicet ut visum reciperet.

Verf. 42. Cujus petitionis effectum est, Christi mandatum ut visum reciperet; cujus receptionis causa instrumentalis assignatur, cæci fides.

Verf. 43. Mandati effectum est visus restitutus; quæ adjuncto tempore amplificatur, è vestigio: sanitaris acceptæ effectum est, in cæco, quod Christum sequebatur; item quod Deum glorificabat: in plebe quod gloriam Deo tribuebant.

METAPHRASIS.

35. **I**n hoc itinere ad Bethaniam factum est ut, cum prope Ierichuntem accederet, cæcus quidam pro more mendicantium ad viam publicam assideret, hoc consilio, ut à prætereuntibus stipem peteret. Is audito verborum & pedum strepitum quem turba præteriens excitabat, quid hoc rei esset à transeuntibus percontatus est.
36. Ex turba vero aliquot humaniter, quod reserato resperebant; Isam nempe Nazarethum prætereuntem causam dedisse tam frequentis & conferta multitudinis, quæ ad illum certatim hinc inde conuolans, hunc quem audit, strepitum excitat. Ille hoc nuntio accepto, illico abjecto mendicanti studio, clamando vocem extulit, dicens; o Iesu, qui ex stirpe Davidis oriundus humana miseria sensu duceres, miserere mei. Sed qui præbant veluti vis duces illum verbis castigantes, quod Iesu iter acceleranti remoram iniecit, silentium illi indixerunt; qui ut acquiesceret tantum absuit, ut clamando vocem etiam corroboraret, eandemque quam prius ediderat petitionem repeteret; o Iesu, qui ex stirpe Davidis oriundus, humana miseria sensu duceres, miserere mei.
40. Cujus commiseratione Iesus commotus, accelerationem in itinere aliquid remittens, substituit: & ad se adduci & manu ductari iussit, eumque protinus ad motum interrogavit. Dicens: Quid est quod tibi à me fieri velis: Cui cæcus; Non equidem Domine ut elemosinam auferam, ea causa huc veni, sed ut tuo beneficio visum recipiens, ab otiosa hac & homine indigna vivendi conditione hæcinceps abstineam. Ad quem Iesus; volo visum recipias: video etenim (qui hominum abditissimas & abstrusissimas cogitationes perscruto) te fidei, quæ omnia à Deo obtinet, imbutum, quæ tibi hanc salutem peperit. Quo dicto, è vestigio visum recepit. Quo facto, ad eum quod attinet Iesu comitatu se ad ungens Deo gloriam tanti operis dedit. Ad populum vero quod spectat, suam o censensu Dei laudem prædicarunt: excluso tamen utrinque Iesu qui Deus in secula benedictus.

P R A X I S.

Synna. Singularis Christi erga hunc pauperem & cæcum misericordia.

Partes } Misericordia cæci, quæ eum ad Christum adegit.
} Quomodo Christus votis ipsius responderit.

Hujus hominis miseria apparet, primo *Verf. 39,* quod cæcus erat, 2. quod pauperibus. Cæcitas quam tristis sit constat ex tenebris. Inter *&c.* *Cæcitat* *miseria.* *miseria.* Ægypti plagas nulla tristior tenebris, quæ tamen ad triduum tantum; sunt autem cæci tenebræ perpetuæ. Inferni pœnæ tenebris comparantur. Hic etiam pauper fuit, ideoque ductorem alere non potuit, quod ejus miseriam summe auxit. Omnes istum miseriam putant: nostra autem conditio à natura longe inferior: nam non modo cæci, sed & surdi, muti, claudi, mendici, &c. Ut in parabola *Matth. 22.* Quotus tamen quique est, qui in hac miseria Christum Filium Davidis inelamant? Quod si, præter hanc cæcitatem, duce destituimus, in qua conditione sunt qui legitimo ministerio destituuntur; quam miseri, &c. eoque magis si miseriam nostram non agnoscamus.

Cæcus iste voto mutato, Christi misericordiam implorat, oportunitatem salutis amplectitur. Aliis neglectis, hoc à nobis præstandum, præsertim cum Christus se nobis ultro offert. *Prov. Acquire sapientiam, ante omnia, &c.* Lucro terreno inhiantes, singulis civitatibus adfuit, fora observant, &c. fur absentiam patrisfamilias observat, aultera viri, adulter crepusculum expectat, &c. nos soli oportunitatem negligemus: Vide illustre exemplum Mariæ & Marthæ. Mariæ non nescia Christum non sæpius adfuturum, concessit tamen ad ejus pedes, audit, &c.

Prohibitus vehementius inelamat. In bonis *Verf. 39.* impediti non deficiamus. Amoris est laboriosum esse *1 Thessal. 1.* vide exemplum Cananæ.

Consistit Christus & hominem vocari jubet. Preces Christum licet festinantem rememorantur. Deus se veluti vincitum fatetur precibus *Mosis & Aaronis. Numer. Cant. Audiam vocem tuam, nam dulcis est.* *Verf. 40.*

Visum petit, quem eum & posse & velle *Verf. 41,* dare cognovit, discamus ea petere quæ is, à &c. quo petimus, dare possit. Plebs à ministro petit ut hospitalis sit, &c. quod si possit, &c. quod si præstet, eum optimum ministrum prædicat, etsi verbum nunquam prædicat. Magistratum dilaudant, cui palatium splendidum, multi satellites, cujus domus omnibus patet, &c. etsi injustus, &c.

L V C . cap. 19, à vers. 1, ad 11.

IESVS autem ingressus Iericho, transibat :

2 Et ecce, quidam, nomine vocatus Zacchæus, & qui magister erat publicanorum, & is dives erat :

3 Studebatque videre quis esset IESVS : nec poterat pro turba, quod statuta parvus esset :

4 Præcurrens igitur ascendit in sycomorum, ut eum videret : quoniam futurum erat ut illuc transiret.

5 Ut autem venit ad eum locum, suspiciens IESVS vidit eum, & dixit ei ; Zacchæe, festinans descende : hodie enim domi tua oportet me manere.

6 Tum is festinans descendit, & excepit eum gaudens.

7 Et omnes qui cum vidissent murmurabant, dicentes eum ingressum esse ad hominem peccatorem ut ibi diversaretur.

8 Adstans autem Zacchæus, dixit Domino ; Ecce dimidium bonorum meorum, Domine, do pauperibus : & si quid exicipiam per calumniam eripui, reddo quadruplum.

9 Dixit autem ei IESVS ; Hodie salus huic domui contigit, eo quod ipse quoque est filius Abrahami.

10 Venit enim Filius hominis ut quærat & servet quod perierat.

A N A L Y S I S.

Describit hanc historiam à subjecto loco ubi gesta est, nempe urbe Ierichuntina; & adjuncto tempore, cum esset illam urbem ingressus.

Vers. 2. Virum describit ab adjuncto nomine Zacchæi; & alio adjuncto, nempe vitæ conditione, viz. publicano: item à relato, principe publicanorum: denique ab adjunctis divitiis.

Vers. 3. Item ab effectu, quod quærebat Iesum videre; quod suo fine declaratur, ut sciret quis esset & à reliquis discerneret; quod sua corruptente causa declaratur, quod non potuit illum videre; cuius impotentis duæ causæ assignantur; una, turba quæ Iesum undique circumstibat; altera causa indicatur, quod esset parva statura.

Vers. 4. Cujus rei effecta sunt quod præcurrit; item quod ascendit in Sycomorum: quæ utraque suo fine declarantur, ut illum videat. item alia efficiens causa hujus cursus & in Sycomorum ascensus, quod illuc transiturus erat.

Vers. 5. Hujus autem desiderii in Zacchæo Iesum videndi adjunctum est, quod Iesum sursum oculos extulit; quod suo fine arguitur ut illum juberet descendere: qui descensus adjuncto festinationis amplificatur; & suo fine arguitur, ut Christum hospitio excipiat. Quorum omnium subjectus locus notatur, prope Sycomorum in quam ascendit.

Vers. 6. Cujus mandati effectum est obsequium Zacchæi; quod amplificatur adjuncta festinatione, ut hospitium pararet: item alio adjuncto illum excipiendi, nempe hilariter.

Vers. 7. Hujus receptionis effectum est murmur, quod declaratur subjecto univærsæ turba; & sua causa arguitur, quia divertit apud peccatorem.

Vers. 8. Murmuris adjunctum est studium Zacchæi occasionem illius tollendi; cuius studii effectum vo-

luntaria promissio facta Domino Iesui; quæ suis partibus declaratur, distributione dimidii ejus quod possidebat, & compensatione quadrupli omnium oppressionum quibus quidpiam interverterit; quæ voluntaria promissio amplificatur adjuncto, statione, qua cum reverentiam erga Christum, tum vero animi sui firmiter propositum indicat hoc faciendi, quod promissum hoc ab omnibus circumstantibus exaudiri vellet. Quo etiam refertur aliud adjunctum promissionis (*Ecce*) quo omnes testes hujus promissionis appellat.

Vers. 9. Adjunctum hujus tam amplæ promissionis charitatem in Deum & proximum testantis & obsequantis est salus; quæ comparatione majoris amplificatur, non tantum Zacchæo, sed ejus familia: quod suo subjecto declaratur, quia sic filius Abrahamæ.

Vers. 10. Cujus causa efficiens est, quod Iesus venit ut quæreret & servaret: subjectum autem salutis est perditus.

M E T A P H R A S I S.

Ingresso Ierichuntem ut per illam transiret : Res accidit nostra animadversione dignissima. Vir quidam erat nomine Zacchæus vitæ professione publicanorum princeps, census dives. Hic ingenti desiderio Iesum videndi tenebatur, ut quis, & qualis esset, cognosceret; sed ne hoc faceret à turba eum circumdante prohibitus est, maxime quod statura parvus esset. Hac cum non successit, studio flagrans aliam aggressus est viam; quam obrem dignitatis & principatus veluti oblitus præcurrens Sycomorum quamdam scandit, ut elatus in eundem locum, inde Christum intuendo, suis

1.
2.
3.
4.

oculos pasceret: prater illam etenim sycomorum transire oportere Iesum probe noverat. Ad quem locum cum Iesus pervenisset & simul viri desiderium probe pernoisset, sublatus in sycomorum oculis, illum videns sic alloquitur: Zacchæe (de nomine enim te appello ut te mihi probe cognitum perspicias) propera ut mihi hospitium parces: sponte etiam enim me tibi tanquam uni ex intimis convivam offero. Quis festinus descendens, paratis omnibus, illum summa cum animi alacritate domum accepit. Quo universa multitudo offensa clam obmurmurarunt dicentes: sicine convenit virum Dei ad sceleribus operum ingredi, idque ut apud illum diverteret & hospitio excipiatur. Zacchæus cum de hac turba obmurmuratione rescivisset, ut huius rei invidiam à Iesu & Evangelio depelleret, ut ab omnibus exaudiretur in pedes erectus, dixit; Domine dicam quod istis iniquis incredibile videatur, quod re prestabo: dimidium opum mearum ilico & è vestigio pauperibus distribuam. Atque ne his largiri videar quod aliis per fraudem & injuriam surripuerim, adeo etiam, si quem per imprudenciam aut nimio ditescendi studio fraudavi (quod mihi humanitus obvenire posse inficiens non eo) me quadruplo ex lege de furto lata injuriam compensaturum polliceor. Iesus ut Zacchæum adversus turba contumeliosas voces consolaretur, ei dixit. Hoc ipso die illuxit salus non tantum tibi, sed & familia tua, quam in societatem huius salutis adhibebo: Cuius si quis causam requirat; non alia (si te ipsum respicis) est, quam quod vestigiis fidei Abrahami insistens germanus & genuinus ejusdem filius factus es. Homo etenim (quicquid alii oblatravit) factus, ut quod perditum est quærerem & (quod nomen Iesu mihi à Patre inditum pra se fert) salvum faciam.

P R A X I S.

Summa, Zacchæus incenso Christum videndi studio consequutus est ut illum hospicio acciperet: quod cum turba subaccusaret, eidem partim à Zacchæo, partim à Christo abunde satisfactum est.

Partes, { Christi in Zachæum sui studiosum prolixa beneficentia.
Calumniæ Christo ex hospicio impostæ despullio.

Verf. 1, 2. Ierichunticam urbem cum transiret & Zachæum sibi hospitem animo destinaret, Ecce domo (ut probabile erat) vir ille egressus est ut illum videret, ratus tempus esse oportu-

num ob eam causam, quia cogitavit Christum ibi divertere constituisse, quod locus esset divertendi accommodus.

Viri istius { Nomen
Conditio } notatur.

Nomen expresse notatur, ut ejus in Christum pietas in omnem ætatem propagaretur; honorantes me honore afficiam. 1 Sam. 2. Si annalibus nostris jucundum sit nomen cum laude posteritati tradi, nedum à Spiritu Sancto in Scriptura. Vide quid Christus de Maria dicit, illius mentionem ubicunque prædicatum fuerit Evangelium, &c. idem de isto & similibus. Objectio: at Spiritus Sancti monumentis nemo jam inferibitur. Respondeo: erit tamen justus in perpetua laude Proverb. 10, 7. Ejus nominis odor redolens & fragrans erit in omnem ætatem; non flaccesit ut alii odores & suffimenta.

Conditione princeps erat & præsives: eo magis inlaescebat ejus virtus. Difficile est divitem in regnum cælorum ingredi Luc. 12, 24. Nedum si ad divitias accedant honores: homines hac fortuna confidunt; in se acquiescunt. Christus eorum palato non sapit, cælestia illis nausæ & fastidio sunt.

Studium Christi videndi etsi à natura novum aliquod videndi cupida proficisci videatur; cuiusmodi erat Herodis: tamen à pietate profectum & Spiritus Sancti instinctu constat; qui illum prius docuerat qualis & quantum sanctitate & miraculis extitisset. Vide Ioh. 12, 20, &c. Nec enim levis conjectura est quæ ex cuiusque vultu, gestu, &c. petitur: sicut enim stultus in plateis incedens manibus, pedibus, gestulationibus, stultitiam suam eloquitur: ita sapiens, &c. nedum Christus, ex cujus gestu solo & sermone facile fuit eum Dei Filium agnoscere. Vide Luc. 4, 32. & Iohan. 7, 46. Quod si jucundum sit pios coram intueri, in quibus vix scintilla ejus bonitatis sapientia, &c. nedum, &c. Vide Act. 20, 18. Col. 2, 1. Reginæ Saba laudi datum est quod, &c. multo magis &c. Delectatur sponsa voce & vultu sponsi; quanto magis huius sponsi, qui sua pulchritudine omnes infinite superavit. Quod si jucundum fuit Christum mortalem, pauperem, in terris aspicere, quanto magis immortalem, gloriosum in cælis, &c.

Præcurrens, ascendit in sycomorum.] Partem vitæ impeditus, non tamen deseruit, &c. contra, &c. Quod princeps & præsives, currit, sycomorum spectante turba conscendit; insignem zelum declarat. Vide simile exemplum

Quare Zacchæi nomen notetur.

Quare ejus conditio.

Verf. 3. Zacchæi studium videndi Christi primum:

Verf. 3. quod singulari ejus zelo probatur.

plum *Matth. 9, 19.* & in Davide coram arca saltante. Laudabile est gravitatem in incessu fervare, & tardior incessus eos qui præstant decet: sed incidunt tempora cum, &c. ut cum virum dignitate plenum urti insectantur, cum ab hoste in bello fugit. Quod si ad præsentis vitæ incolumitatem consueta dignitaris ratio negligi possit, nedum in æterna vita consequenda. Neque tamen sis infra viri Christiani aut principis dignitatem se dejicere periculi metu. Vide exemplum Davidis insauam simulantis. *1 Sam. 21, 13.* Contra Nehemiam sese abdere recitantis. *Nehem. 6, 11.*

Quomodo a nobis Christus quis quaerendus.

Alia tamen via Christus a nobis quaerendus & spectandus est, ille in terram oculos dejiciens, nos animi oculos attollendo; ille in terra, nos, &c. *Col. 3, 1.* ille ex scycomoro, nos in Evangelio, tanquam lympidissimo speculo &c. ille videndo, nos audiendo. Quo magis absurdi sunt qui cum hic in terris conspicendum, &c. & Zacchæi exemplo nos ad propiorem sacramentorum aspectum invitant.

Verf. 5. Christus Zacchæo plus dat quam postulaverat.

Zacchæo parum profuisset Christum vidisse, &c. nisi &c. ideo Christus ut suam amorem magis declararet se convivam obtrudit, &c. Mira Christi beneficentia qui plus largitur quam quaerimus; stannum quaerentes, in auri fodinam incidimus; ignobilem lapidem quaerentes, in cristallum, &c. *Eph. 3, 2.* O beatum Zacchæum, qui &c. At Christus item se nobis offert, se ipse invitat; ante ostium stat & pulsat ut cœnet nobiscum, ut ex lacte & melle nostro edat & bibat, ex narodo odoretur, &c. *Cant.* Deinde nos ad suam cœnam invitat, &c. *Apoc. 3, 20.* *Cant. 5, 2, 3.*

Deinde Christus nobis se convivam inlinuat cum occurrit nobis in paupere, cujus paupertas quodam modo flagitat ut &c. In paupere Christus aut excipitur, aut foras pellitur. Noli igitur putare mali ominis esse si pauper tibi occurrat, &c. potius, &c. Si Christum in paupere repellamus, cavendum ne nos sua cœna lautissima, quam omnibus fidelibus in fine mundi instruet, arceamur. Si Succorithæ & cives Penuelis merito pœnas dederunt, quod languidis Gedeonis militibus cibum non præbuerint; quanto graviore supplicio constringendi, qui languidis Christi non modo militibus, sed & membris, &c.

Eum de nomine compellat, ut intelligat cum esse pastorem illum bonum qui singulas oves nominatim novit. *Iohan. 10.* mirabile est quod de quibusdam Imperatoribus memoriæ mandatum est; eos singulos mili-

tes de nomine cognovisse; quanto magis, quod Christus omnes homines, &c. Hoc modo procul dubio ejus fides corroborata est. *Iohan. 1, 48, 49.*

Festinus descendit.] Festinare jubet, quia ibi aliquandiu hætere constituerat, ut oculos Christi intuitu quam diutissime pasceret; quia ad Pascha perfectionem acceleravit.

Oportet me.] Non tantum se invitat, sed quodammodo in ejus ædes irrumpit; non quod necesse habuit ab eo accipi, aut quod non posset eum ad Ecclesiam aggregare, nisi &c. sed ut illi indignum se judicanti occurreret & restitutionis ansam præterperet: dum intelligeret non secus fieri posse. Hoc Christus erga nos facit, cum in persona pauperum multiplicat petitiones, & nobis quasi vim facit. Indigni certe funus qui pauperi stipem erogemus: cum enim eleëmolyna Deo offertur, nos qui sumus, qui, &c. Vide *1 Chron. 29, 13, 14, 15.* in Davidis exemplo.

Oblatam sibi gratiam amplectitur, Christum late excipit. Sunt qui singulas convivis suis buccellas invident & veluti numerant. *Prov. 23, 6.* Hoc nobis imitandum, cum Christum in pauperibus excipimus, hilarem datorem diligit. In verbo vero & sacramento Christum in intimo cordis cubiculo excipimus: hoc hilariter agendum. Nefas fuisset Christum hospitem in ædibus materialis recusasse, nedum sceleris damnabitur qui Christum in corde, &c. Præsertim cum Christus illuc se invitat, & nos prævenit, ut hic Zacchæum.

Murmurabant.] Qui æqui fuerunt spectatores operis Christi in cæco curando, hic iniqui sunt in curatione longe præstantiore. In quo Zacchæi fides plane convulsa fuisset, nisi Christi dicto acquievisset, ejusque sententiam omnibus omnium judiciis antehabuisset. Hominum naturæ inditum est, ut existiment Christum peccatorum, præsertim atrociorum causa non venisse, contra quam Christus *Matth. cap. 9.* & *Paul. 1 Tim. 1.*

Zacchæus videns Christum invidia ex se gravari, illud conatur studiose à Christo depellere, quasi dicat, video te ex me male audire, quod &c. Quicquid autem hæcenus fui, nunc &c. Insigne exemplum animi probri Christi & doctrinæ Christi impatientis: ut qui omnium potius jacturam pati paratus sit, quam, &c. vide exemplum *Abrah. Genes. 14, 21, 22, 23.* & *Esther 9, 10, 15.* Ad hoc nos exigamus. Quod si ad Evangelium pro-

Curse et contrivans præbeat.

Verf. 6. Oblatam gratiam Zacchæus amplectitur.

Verf. 7. Turba invidios.

Verf. 8. Quam Zacchæus avertit à Christo fides.

Cur de nomine eum appelleret.

probro liberandum brevi voluptate, aut luccello nos privare recufemus, &c.

Quadruplum.] Alludit ad legem de rebus furto ablatis. Quare per fraudem & injufte ablatum loco furti habet.

Videtur fibi confcius officii non omnino avare exerciti: alias non addidiffet dimidium bonorum pauperibus, quadruplum vero compenfationi & reftitutioni, &c. fed potius omnia fua bona ad reftitutionem refervaffe oportuiffet, cum eleemofyna in pauperes ex rapto Deo exofa fuiffet. Huc refer quod dicit *fi cuiquam.* &c. eo indicans per ignorantiam accidiffe, fi &c. Ex quo liquet quod odio potius Iudæorum in Publicanos, quam fuis meritis, inter facinorofos numeraretur.

Idque publice, & quare.

Quod publice iftud profeflus efl, non ex ambitione & gloriæ appetitione fuit; fed partim ad tollendum fcandalum: partim ut hoc modo ad constantiam in propositio adjuvaret; cum hoc profeflus erat coram tot reftibus. Prudentia enim efl, vias & rationes quibus compendiofiffime itur ad obfervationem mandatorum Dei excogitare, & obfervare, fic *Iob. 31. 1. pepigi factus cum oculis*

meis & David Pfal. 119. juravi, &c. me obfervaturum ftatuta tua.

Hujus charitatis in Deum & homines ad-
 junctum, efl æterna falus; qua Zacchæum po-
 puli murmure contriftatum, exhilarat. Hæc
 falus declaratur adjuncto tempore, nempe co-
 ipfo die. Cujus caufa affignatur quod *filius*
Abrahe, &c. quod non niſi fidei Abrahæ
 imitacione factum efl. *Rom. 4.* Cauſa igitur
 falutis in eo verſatur, non quod Chriftum
 hoſpitiõ excepit, aut eleemofynas diftraxit,
 aut compenfationem, &c. fed, &c.

In ſubjecto falutis, nempe non tantum
 Zacchæo ſed familia ejus, notanda Dei proli-
 xitas in largiendo. Vide *Actor. 16. 31. 32.* &
2 Tim. 1. 16. Hoc ſervos doceat, quos domi-
 nos perquirere illos oportet, ut gratiæ di-
 viniæ participes ſint. Et dominos, ut proyide-
 deant de inſtitutione familiæ ſuæ in pietate,
 &c. *Genef. 18. Pſal. 101. Aſ. 10. 2.*

Hactenus de depulſione calumniæ per
 Zacchæum, ſequitur quæ per Chriftum. Ar-
 gumentum ducit à fine adventus, nempe ut
 ſervaret perditos, unde nomen ſuum *Ieſus*
 traxit. Vide plura de hac re in *Matth. 9.*

L v c. cap. 19, à verſ. 11, ad 28.

11 Hæc autem iſſis audientibus, pergens, dixit parabolam, eo quod eſſet prope Hieroſolyman, & quod putarent fore ut illico regnum Dei appareret.

12 Dixit ergo; Homo quidam nobilis profectus eſt in regionem longinquam, ut acciperet ſibi regnum, ac reverteretur.

13 Vocatis autem decem ſervis ſuis dedit eis decem minas, & dixit eis; Negotia- mini, donec veniam.

14 Cives autem ejus oderunt eum, miſeruntque legationem poſt eum, dicentes; Nolumus hunc regnare ſuper nos.

15 Et factum eſt quum is rediſſet, accepto regno, juſſit vocari ſervos illos ad ſe quibus dederat pecuniam: ut cognofceret quis quid negotiando confeciſſet.

16 Adſuit autem primus, dicens; Domine; mina tua de em lucrificet.

17 Ille autem ait ei; Bene eſt, ſerve bone: quia in minimo fuiſi fidelis, habeto poteſtatem in decem urbes.

18 Et alter venit, dicens; Domine, mina tua confecit quinque minas.

19 Ille vero & iſti dixit; Tu quoque præſto quinque urbibus.

20 Et alius venit, dicens; Domine, ecce mina tua quam habui ſepoſitam in ſu- dario:

21 Metui enim te, quod homo ſis auſterus: auſers quod non depoſuiſti, & tollis quod non feminavi.

22 Tum ille dixit ei; Ex ore tuo te judicabo, ſerve male: ſciebas me hominem auſterum eſſe, qui tollam quod non depoſui, & metam quod non feminavi:

23 Quare igitur non dediſti pecuniam meam ad menſam, & ego veniens, cum favore ipſam exegiſſem?

24 Et adstantibus dixit; Tollite ab eo minam, & date ei qui decem minas habet.

25 Illi vero dixerunt ei; Domine, habet decem minas.

26 At ille, Nam, inquit, dico vobis; Omni habenti dabitur: ei vero qui non habet, etiam quod habet, auferetur ab eo.

27 Quin etiam meos illos inimicos, qui noluerunt me regnare supra se, adducite huc, & jugulate coram me.

28 Et his dictis, antegrediebatur ascendens Hierosolymam.

A N A L Y S I S .

CAUSA efficiens parabola imbibitus error de mundano regni Christi splendore, cujus etiam causam efficientem indicare videtur, quod dixerat verbis duobus antecedentibus, nempe salutem illi domui hodie obtigisse, & quod se venisse dixerat ut perdita servaret: cujus etiam alia causa notatur, quod prope accesserat Hierosolyma, urbem scilicet ubi rex inaugurandus esset.

Vers. 12. Qui error refellitur à subjecto loco ad quem mox profecturus erat, nempe caelum; quod indicatur longinqua regione, & adjuncto tempore cum inde venturus esset, ultimi scilicet judicii die.

Vers. 13. Deinde hunc errorem refellit ab adjuncta negotiatione, in qua servi & subditi ejus se debebant occupare; quod confirmatur ab adjuncto tempore, donec revertetur.

Vers. 14. Deinde confirmatur ab adjuncto odio & legatione subditorum ejus suum imperium detrectantium.

Vers. 15, 16, 17, 18, 19. Item alio adjuncto tempore, nempe servorum suorum honorem & amplitudinem tum deum tribuendum esse, cum rationem suae negotiationis in secundo Christi adventu posuerint, idque pro adjuncta mensura diligentis & fidelis negotiationis & lucri, quod domino suo allaturi sunt.

Vers. 20. Servus inutilis describitur ab effectu recedendi minam suam in stophiolo; hujus adjunctum est quod illam reddidit sine ullo lucro.

Vers. 21. Cujus socordiae adjunctum est excusatio petita à severitate & tyrannide domini sui; cujus severitatis effectum assignatur, quod tollit quod non poluit; quod comparatione patris illustratur intendi, ubi sementem non fecit.

Vers. 22, 23. Cujus excusationis effectum est rectorio accusationis in dominum strictae in ipsum servum.

Vers. 24. Aliud effectum ablatis minae à servo nequam, quae suo fine declaratur, ut deur illi qui decem minas habet.

Vers. 25. Cujus causa corrumpens circumstantium iudicio est, quod decem jam ante haberet.

Vers. 26. Refutatio illius causae à subjecto, quod eo magis esset idoneus qui hanc acciperet; quod suo genere confirmatur, quia habenti dabitur; & suo adverso illustratur, quia non habenti illud quod habet, auferetur.

Vers. 27. Adjunctum, peccnam, proponit civium suam subjectionem aperte detrectantium, nempe interfectionem seu interneccionem extremam; quae amplificatur adjuncto, regis ipsius inspectione.

Vers. 28. Narrat progrediendum itineris Hierosoly-

mam versus duobus adjunctis. 1. est temporis, cum hanc parabolam absolvisset; alterum est alacritatis, quod notat verbo praecedendi alios.

M E T A P H R A S I S .

Superiorem de Historia Zacchai sermonem 11.
 Exceptit parabola, quam Iesus proposuit: parabola proposita impulsus fuit discipulorum Iesu error, quo imbuti sunt de externo regni Christi in hoc mundo splendore & apparatu, quem jam pro foribus esse conjiciebant, quod Zacchaum profugata vita (ut exilimabatur) virum ideo saluum cum familia pronuncia-
 visset & quod perditum invenire se venisse 12.
 profiteretur: maxime vero quia videbant illum summa alacritate Hierosolymam proficisci, tanquam totius regni metropolin, ubi Regem creari & inaugurari oportere judicabant. Hunc errorem ut animis illorum eximeret, sic fere dixit; Mea, in regni mei plena inaugura-
 tione & toti mundo spectabili, conditio similis est homini nobili genere nato, non qui aut regnum jam accepit aut mox accepturus est, sed qui ut accipiat, in longinquam regionem profectus est, ad cujus itineris consecutionem temporis intervallum intercedere oportet, ut domum redeat, postquam regnum accepit. Profecturus vero, ut fit, decem servos suos ad-
 vocat, non equidem ut honores & praecipua munera distribuatur, sed ut unicuique minam partiatur cum mandatis in haec verba. Quis-
 que hac mina negotiator quoad ego accepto regno revertens fuerit. Ejus civis odio illum incensum, legationem expedierunt postquam discesserat, qua aperte professi sunt se illum pro rege non agnituos. Factum est ut, cum accepto regno rediret, prima cura fuerit de domesticis quibus argentum suum distribuerat, ut collatis rationibus, quid quisque negotiando lucratus fuerat, pernosceret. Accessit igitur primus
 ac dixit; Domine, mina tua, quam ad negotiandum dedisti, decem minas peperit: tua enim gratia & liberalitati hoc tribuere magis quam ulli meae solertiae. Ad ego dominus; Euge, serve bone, cum in minimo fidelis fueris, jam tandem defuncto hujus vitae labore, pro ratione accepti laboris, quam maximo ho-
 Z z z z nore

- nore perfruitor, tanquam qui decem civitatibus præficitur. Tum accessit secundus, dicens;
18. Domine, &c. Cui item dixit; Quin & tu pro
19. portione quasitus quem fecisti, in secundo hono-
ris gradu consistis, tanquam, &c. quod &
de aliis septem intelligendum qui aliquid lu-
celli majus aut minus attulerunt. Ex decem
20. vero unus accedens, dicit; Hem tibi, Domine,
minam, quam dedisti utendam; quam stro-
pholo reconditam ut tibi illam redderem as-
21. servavi. Abs te etenim mihi metuebam, ne ex
mina tua usura periculum strueretur. Novi et-
enim te hominem plus satis ad rem faciendam
attentum, tollere te quod non posueris, haud
secus quam si quis quod non seminavit mete-
22. ret. Ad quem herus: Tametsi tua improbi-
tas multasariam convinci possit; tamen non
longe abibo, ut qui ex proprio ore te reum per-
ago, improbe serve: si enim, quod obtinens,
me hominem durum & difficilem novisti tol-
23. lentem quod non posui, perinde ac si meterem
ubi sementem non feci. Quamobrem pecu-
niam meam trapezitis non dedisti, ut illam
24. rediens cum usura repeterem? Quamobrem
circumficientibus servis edixit, auferre illi
quam habet minam & illam date servo qui
25. decem minas habet. Ad quem illi: Dum ju-
bes minam illi tradi qui decem habet, videtur
animo tuo excidisse penes illum jam esse minas
26. decem. Probe memini: illi tamen hanc tra-
dendam esse jubere pergo. Omnino enim hic
verum comprobatur quod vulgo evenire solet,
ut ditioribus munera afferantur; sicut contra
et qui tenuis est paucillum illud quod habet
27. detrahatur. Quod vero ad illos hostes meos at-
tinet, qui meum imperium detractantes super-
be in me insurgunt, huc illos ducite ut me in-
spectante, quo interitus certior sit, interfici-
28. antur. His dicitis, eadem alacritate, qua supra
commemorata est, se in viam, Hierosolimam
versus dâns, aliis via veluti dux præcessit.

P R A X I S.

Summa, Christus discipulorum de appropinquatione regni sui gloriosi opinionem eorum animis eximens, declarat regnum illud præcellura, hinc domesticorum suorum laboriosas negotiationes, istinc propriorum civium contumeliosam sui à regno ejectionem; quos omnes sub adventum, prout se gesserint, remuneraturus est.

Partes { Discipulorum de appropinquante
glorioso Christi regno, error.
Ejusdem erroris refutatio,

Verf. 11. In errore considerantur causæ: una ducitur

ex superiore Christi sermone, & quidem ut videtur *versf. 9.* unde colligebant universum Abraham genus servandum, quandoquidem salus tam scelerato homini exposita erat. Al-tera, appropinquatio ad urbem quæ illis regi-
ni istius sedes futura putabatur, & locus ubi Rex inaugurandus esset: quem fortassis erro-rem auxit, quod Christum tam alacriter pro-
cedentem viderent. Mira naturæ nostræ per-
versitas, qui non tantum crimen nobis sæpe prædictum non intelligimus: sed de gloria
tum somniamus, cum labores, afflictiones, &c. Via ad gloriam ignominia lapidibus
strata & pavementata est; prius depugnand-
um quam spolia dividenda, serendum quam
metendum: granum tritici nisi in terram
prociatur, moriatur, &c. Vide *Act. 14. 2.*
2 Tim. 2. 11, 12, 3. 12.

In posteriore parte consi-
deratur quid factum sit, { Priusquam ad possidendum
regnum profectioem sus-
cepit.
Postquam occupato regno
reversus est.

Nobilis.] Recte omnino nobili compara-
tur, qui utraque generatione & parentibus
utrisque rex erat. *Regionem longinquam.*
Ergo non erat Ierusalem urbs in qua regno
inauguraretur; nec tam brevi temporis spa-
tio gloria affulgeret, ut ipsi putabant. Est
enim iter illud in cælum & reditus brevi
tempore confectum foret; tamen propter
temporis intercedentis diuturnitatem, regio
longinqua dicitur. Dies profectiois, est
dies ascensionis; reditus vero, dies ille quo
in gloria apparet. *Math. cap. 25.* Hoc nos
doceat, ne plenam felicitatem expectemus
ante illum diem, &c. Vita nostra in Christo
abdita est. *Col. 3.* Quod ne inique feramus,
reputemus gloriam Christi aliquousq; clau-
dicare & obscurari usque dum, &c. neque
enim omnes hostes ejus prius subigentur,
nec gloria illius, quam habuit ante secula, af-
fulgebit, quam, &c. Huc adde quod illuc
profectus est, non tam ut sibi regnum occu-
paret, quam ut nobis pararet, & sibi cohæ-
redes adjungeret. *Iohan. 14.* Resicit uxorem
ex marito in longissimis partibus absentia
dolentem, cum reputat eum reditum onu-
stum mercibus, &c. Præsertim si reditus ejus,
ut Christi, certus est. Denique nostrum ex
ejus absentia fastidium precibus de ejus ac-
celeratione levandum est; *Veni Domine Iesu.*
Deinde etsi ratione Judæorum, qui instare
gloriosum Christi regnum putabant, dicitur
in longinquam regionem profectus, tamen si confe-

Quid erroris
Apostolo-
rum mate-
riam sup-
peditarit.

Verf. 12.
Plena felici-
tatis ante
reditum
Christi non
expectanda.

conferatur tempus illius absentiae, vel cum aeternitate regni, vel cum tempore quod ab Adamo, &c. exiguum & angustum est. Hinc toties dicitur Christus venisse in fine mundi. *Heb. 10, 37. brevis rediturus, nec tardaturus.* Hic adversus corporalem praesentiam dicendi campus est.

Verf. 13.
Singula
Ecclesiae
membra a-
liquam mi-
na partem
acceperunt.

Vocatis, &c.] Solenne est heris peregre profecturis servos advocare, unicuique pensum attribuere, &c. ut ipsi rem familiarem augeant, ne servi otio corrumpantur: sic Christus. Nemo est qui (ad Ecclesiam aggregatus) non acceperit minam aliquam: aliqua pars hujus minae posita est in Dei cognitione, quam augere indies oportet; reliqua prout cujusque locus & conditio postulat: huc refer eruditionem, prudentiam, solertiam in rebus gerendis, artes liberales, illiberales, &c. Hinc refellitur stulta opinio de Christi regno in hoc mundo cum magno apparatu inchoando, cum non de honore, sed de labore cogitandum sit. Nota, prohiberi otium: *dum dies est operemur*: ociosus, vir sceleratus est, *Prov. Otium diaboli pulvis.* *Psal. 128. Labore manuum frueris*; quid quod in incorrupta hominis natura labor praecipuus est. *Genes. 2.* Nec tamen nobis, sed domino cujus servi sumus, negotiandum.

Verf. 14.
Israelitarum
perpetuam in
Christum
adionem.

Cives.] Israelitae ioter quos natus, educatus est, quos plurimis beneficiis ornavit. Hi primo Christum cum adhuc in vivis erat, odio habuerunt; etsi potentiae fræno coerciti sunt, &c. in ipso itinere ad caelum, id est in morte, professi sunt se nullum regem agnoscere praeter Caesarem. Pilatum admonuerunt ne eum scriberet *Regem Iudaorum*, sed duntaxat, quod ipse de se hoc praedica- rat. Post ascensum Christi inimicitiae crevere, ita ut jugum penitus excuterent. Apostolos persecuti sunt. *Act. 4, 25. Psal. 2. 2 Thess. 1.* per sermonem impegerunt. *1 Pet. 2, 7, 8.* Hoc periode est ac si Christo dixerant, *volumus hunc regnare.* Quare odium in Christum latius patet, quam vulgo putatur. *Pontificis* dum verbum odio habent; nonnulli ex Evangelicis dum ministros, qui eos reprehendunt, cane pejus & angue oderunt; nonne Christum oderunt? Cavendum ergo, &c. atque ideo cavendum ne verbum negligamus: à neglectu facilis est ad odium transitus.

Miserunt legationem.] Mirum est homines Deo inimicos, qui consilii propriae imbecillitatis, deberent legatos ad Christum mit-

tere, qui pacem poscerent, tanquam, &c. *Luc. 14, 31, 32.* Cum igitur per Christum reconciliati sumus, caveamus ne &c. Si enim bellum cum Deo renovemus, aeternum de nobis erit.

Rediit accepto regno.] Sic Christus, cum infinitis Angelorum myriadibus, alius rediit quam profectus est: profectus est, servus, humilis, solus &c. at rediit infinita virtute & potentia instructus, cum ad obsequentes remunerandos, tum ad rebelles plectendos. Hoc nos admonet, & in nobis sollicitudinem ingeneret, ut nos ornemus, & abjectis peccati pannis & veteramentis, sanctitate & iustitia induamur, ut apti & idonei simus qui ei obviam procedamus. Si quis princeps civitatem ingressurus sit, quantus apparatus? omnes sibi vestes holericas parant, &c.

Verf. 15.
Christi
gloriosus
reditus &
judicium

Iussit advocari.] Per Archangelum, & tubae sonitum, qui mortuos excitabit, &c. Vocatos comparere necesse est: servus infirmi qui heri bona dissipavit, interdum se subducit & aufugit; at nullus erit tum subterfugii locus. *Servos.*] Primo cum domesticis rationem poeet, tum cum apertis hostibus; *judicium à domo Dei incipit*: prudentis patrisfamilias est prius propriam familiam constituere, quam foris res procuret. Ne putemus ergo nobis parcitum iri, quia ex domesticis ipsis sumus, potius, &c.

Adiit primus, &c.] Scorsim cum singulis, non confuse cum omnibus rationem init, &c. Caveamus ergo &c. sciamus ponendam esse rationem, nec ullo modo nos defugere posse, &c. *2 Cor. 5. Matth. 12, 36. Ecd. 11, 9.* ponendae sunt rationes coram iudice incorrupto, à cuius tribunali provocare non datur, nec illud defugere.

Verf. 16.
in quo o-
mnium ra-
tio reddenda
erit.

Nota, Dei dona usu & negotiatione augeri, non ut cetera deteri & diminui. Quo enim frequentius fides cum tentationibus conflictatur, eo fortior & auctior evadit; quo charitatis opera plura, &c. eo ferventior; quo quis diligentius & attentius docet, hortatur, monet, consulit; eo &c. seintilla inflammabit, &c. Contra si quis sacrum hunc ignem non foveat, extinguitur: sacrum hoc argentum, nisi distrahatur, rubigine exeditur. Ut cum fructu mercaturam exerceas, oportet in numerato habere aliquot centenas librarum, &c. at in hac mercatura longe fructuosissima, si vel unam libram, drachmam, denarium acceperis, modo negotieris, lucrum certum est & copiosum.

Dona Dei
usu augen-
tur.

*Pleniorum ad hos & sequentes aliquot ver-
sus, usque ad vers. 28. Praxin vide infra ad* | *cap. Matth. 25. à vers. 14, ad 31. ubi hæc ma-
teria copiosius tractabitur.*

M A R C. cap. 10, à vers. 46, ad finem Cap.

46 Tunc veniunt Hiericho: eoque egrediente ab Hiericho, ac discipulis ejus, & turba multa, filius Timæi Bartimæus cæcus sedebat apud viam mendicans.

47 Et quum audisset ipsum esse IESVM illum Nazarenum, cepit clamare, & dicere; Fili Davidis IESV, miserere mei.

48 Objurgabant autem eum multi ut sileret: ille vero multo magis clamabat; Fili Davidis, miserere mei.

49 Tunc IESVS quum substitisset, iussit eum vocari: vocant igitur cæcum, dicentes ei; Conside, surge: vocat te.

50 Ipse vero abjecto pallio suo quum surrexisset, venit ad IESVM.

51 Et respondens, dixit ei IESVS; Quid vis tibi faciam: Cæcus autem ait ei, Rabboni, ut visum recipiam.

52 IESVS autem dixit ei; Abi, fides tua te servavit. Statim igitur recepit visum, & sequebatur IESVM in illo itinere.

A N A L Y S I S.

Describitur hæc Historia ab adjuncto temporis, nempe cum egressus est Iesus ex urbe Hierichuntina. Cæcus etiam qui curatur describitur ab adjuncto nomine eum Patris, tum suo & proprio. Reliqua usque ad 49. vide supra ex Historia Luc. 18, vers. 35, & seqq.

Vers. 49. Vbi additur (supra quam prius dictum est) effectum eorum, qui à Christo iussi ut illum ad Christum vocarent, nempe quod iubent eum bono animo esse; quod confirmant ab efficiente, quia Christus illum appellat.

Vers. 50. Effectum huius vocationis est quod indumentum abiecit; quod suo sine arguitur ut ad Iesum veniret. Reliqua vide ex superiore Historia Luc. eum quo omnia habet communia. Illud unum apud *Math. 20.* additur de causa efficiente sanitatis, quam Christus contulit, scilicet viscerum Christi commotio & compassio.

METAPHRASIS.

46. Sicut in urbis Hierichuntina ingressu unum cæcum, sic egressu alterum stipem prope viam publicam (ut sit) mendicantem offendit. Et quidem hunc placet honoris causa cum de Patris, tum de suo nomine describere, quod tanto fervore ad Iesum accurrebat. Nomen igitur patris fuit Timæus; ipse ex patre Bartimæus appellatus est. Reliqua usque ad 49.
49. pete ex Historia Lucæ 18, 35, & seq. Iussi illum vocare subrisem ex reprehensione, quod Christum inclamarat, consolantur, dicentes; bono animo esto: certum enim est te visui restitutum fore, quandoquidem te ad se vocare dignatus sit. Tum cæcus, abjecto pallio seu toga qua superindutus est, ut gressum accelera-

ret, ne Iesu festinanti iter in mora esset, surgens, ad illum accurrebat. Iesus commiseratione calamitatis motus, manu ad utriusque cæci cum illius apud Lucam, tum huius apud Marcum, oculos admota, visum restituit.

P R A X I S.

Idem plane argumentum est cum historia quæ scribitur Luc. 18, 35, &c. ut quæ illic notata sunt, hoc loco intelligantur. Ersi autem hæc historia cum priorè illa conspirare plerisque videatur; alia tamen & diversa existit. Hæc enim Christo contigit exeunte urbem, illa vero ineunti. Quæ autem est de duobus cæcis *Matth. 20.* eadem videtur cum hac, & illa *Luc. 18.* Quæ enim *Lucas & Marcus* divisim narrarunt, ille pro suo more in miraculis contrahit & compendiose narrat. Nec enim verosimile est duos cæcos voluisse uno eodemque loco stipem petere. Notum est enim eos ad majus compendium quæstum faciendi, se aliquo locorum intervallo solere disjungere. Quod autem *Matth.* dicit egressu ex urbe Ierichuntis duos cæcos sanatos fuisse, id *Synecdochice* dicitur. Ideo autem potius egressui ex urbe, quam ingressui tribuit, quia ex duobus cæcis qui sanati sunt, ille celebrior extirrit qui illo ex urbe exeunte sanatus est. Huius simile exemplum exstat apud *Matth.* qui duorum dæmoniorum meminit, cum *Marcus & Lucas* unius tantum mentionem faciunt *Matth. 8. Marc. 5. Luc. 8.*

In *Matth.* dicitur Christus commiseratio- Matth. 20
ne af-
34.

*Christus
misericor-
dia motus.*

ne affectus, illum curasse. Quo docemur, i. oportere, ut subventionem nostram in pauperes & afflictos præcedat commiseratio, & sensus mali, &c. quæ si addit, etiam ad eorum subventionem nihil adferre possumus, tamen, &c. *pro eo quod habet quis, non quod non habet, Deo acceptus est.* 2. Et in genere omnem laudatam actionem laudatum affectum conjunctum habere oportere: ut bonum amore boni amplexemur; malum odio mali fugiamus.

*Cæci infir-
ma fidei
se accom-
modat;*

Deinde additur Iesum manum cæci oculis applicuisse: qui verbo aut nutu illud efficere poterat; ut hoc modo se ad ejus infirmitatem demitteret, cujus fides (quæ ad corporis sanationem necessaria fuit, juxta illud, *Si possis credere, credenti omnia sunt possibilia*) nondum se ita dilataverat, ut posset credere, eum verbo aut nutu, &c. Eximium charitatis exemplum, quo docemur nos ad fratrum ædificationem in omnibus accomodare; nec tam quæ ad nostrum decus & dignitatem, quam quæ ad illorum commodum, &c. hoc ab omnibus præstandum, præcipue vero à ministris in Evangelii prædicatione, ut eam docendi rationem sequantur quæ &c.

*Cujus no-
men tradi-
tur:*

Alterius cæci nomen æternis literatum monumentis Spiritus Sanctus consignavit, altero (qui tamen vir bonus erat) præterito; quia hic singulari fervore erga Christum incensus ad eum celerrime accessit. *Doctrina.* Deus nullius personam accipit, pauperes non despicit, &c. Paulo ante Zacchæus dives æternis monumentis nobilitatus est: nunc pauper &c. hoc pauperum studium in bonis operibus exacuat: in terris pauperum præclara facta oblivioni traduntur. *Ecdl. 9.* sed in cælis non item; in terris *pauper à suis fratribus contemnitur, Prov. 19. 4.* in cælis vero nobilitatur, &c.

MARC. 49.
*Quem con-
solatur tur-
ba.*

Confide.] Videtur ergo subtristem fuisse, idque non tam cæcitatatis nomine, quam quod Christum inclamans, asperius objurgabatur.

Hujus exemplo discamus, adco præclaris institutis, ob tædium & animi dolorem quæ hinc inde nobis creati solent, non deficere.

In iis qui cæcum subtristem consolabantur, discimus, afflictos maxime ob pietatem & invocationem nominis Iesu animare & exhilarare. *1 Thess. 5. 14.* Omnibus in stadio olim cum currentibus aut luctantibus acclamari & applaudi solitum est, quanto magis in cælesti hoc cursu & lucta fieri decet.

Vocat te.] Hinc eum consolantur, quod à *vocatione* Christus eum vocavit. Nos ergo quos quoti- *ne Christi;* die vocat Evangelii voce, quantum consol. &c. Quamdiu enim nos vocat, certe non abjecit, sed spem veniæ ostendit. *Hodie igitur si vocem ejus audieritis, &c. Psal. 95.* gravissima fuit scæminæ tentatio *Matth. 15.* quod Christus præteriens siluit, sed &c. Deus relicto Eli Samueli se patefaciens, eo testatus est ultionem constitutam esse, &c: sic, &c. Atque multo hoc magis si nos ad mensam suam vocat, quod in cœna, atque etiam in verbo fit. Invitare aliquem ad mensam, reconciliati animi iudicium est certissimum, modo ab integris fiat. Isaac à *servitium* suam in Abimelechum convivio testatur. Et David charitatem suam singularem in Ionathanis filium prodidit, dum illum ad suam mensam adhibuit. Quantæ igitur ingratitude est & inhumanitatis, si ad cœnam invitari, non veniamus. Præsertim cum ejus mensa tam instructa est, &c. *Iohan. 6.*

Vocatus pallium suum, etsi mendicus, *vers. 50.* abjecit, vocationis enim suæ tanto gaudio *Cui ille* exultavit, ut &c. Vide quid simile *Ioh. 4. 28.* *alacriter* reliquit *hydriam suam.* Quod docet quam *autem præ-* prompte & expedite vocati venire debemus, *bet.* quam citato gradu & zelo accenso. Qui cursu inter se de præmio certant, omnibus se vestibus exuunt, &c. nedum hoc cælesti stadio, &c. Vide *Heb. 12. 1. Ephes. 4. 22, 23.* Quædam animantia sunt quæ senectam exuendo quodam modo reviviscunt, &c.

IOHAN. cap. II. à vers. 17, ad 28.

- 17 Venit ergo IESVS, & invenit eum, quartum jam diem in monumento agere.
18 Erat autem Bethania prope Hierosolymam fere stadiis quindecim:
19 Multique ex Iudeis venerant ad Martham & Mariam, & eas quæ cum ipsis erant, ut consolarentur eas de fratre suo.
20 Martha ergo ut audivit IESVM venire, occurrit ei: Maria vero domi sedebat.
21 Dixit autem Martha IESV; Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus:
22 Sed & nunc scio fore ut quacumque petieris à Deo, det tibi.

23 Dicit ei IESVS; Resurget frater tuus.

24 Dicit ei Martha; Scio resurrecturum in resurrectione ultimo illo die.

25 Dixit ei IESVS; Ego sum resurrectio & vita: qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, vivet:

26 Et quisquis vivit, & credit in me, non morietur in aeternum. Credis hoc?

27 At illi; Etiam Domine, ego credo te esse Christum illum Filium illum Dei, qui in mundum venturus eras.

A N A L Y S I S.

Adventus Iesu prope Bethaniam describitur adjuncto tempore, quatrinduo post mortem Lazari.

Vers. 18. Describitur Bethania ab adjuncto, propinquitate Hierosolyma; quod confirmatur specie, nempe distantia & intervallo quindecim stadiorum.

Vers. 19. Cujus descriptionis causa proponitur, quod plerique ex civibus Hierosolymitanis Bethaniam venerant ad Martham & Mariam; qui adventus suo fine declaratur, ut illas consolarentur de morte fratris.

Vers. 20. Adventus Christi ad Bethaniam adjunctum est, quod Martha honoris ergo illi obviam procedit; quod sua causa efficiens exponitur, quia de Iesu adventu audiverat; & desperato illustratur, nempe Maria in domo per mansione.

Vers. 21. Martha effectum proponitur, quod duo continet; fiduciam de Iesu amore plenam, sed de potentia diffidentiam, ut qua vita fratris conservationem corporali ejus presentia alligavit.

Vers. 22. Aliud effectum ejus proponitur, quod debita de Christo fidei defectum arguit, non nisi precibus ad Deum excitari posse fratrem.

Vers. 23. Hujus dicti adjunctum est Christi promissio de fratris excitatione.

Vers. 24. Cujus promissionis adjunctum est captio diversis; se credere quod novissimo die excitabitur, non autem hoc tempore.

Vers. 25. Effectum hujus in fide in Christum mutationis est erroris correctio; qua docetur diverso, nempe quod sit ipse auctor & efficiens principalis resurrectionis, non (ut illa existimavit) minister, & efficiens modo instrumentalis: quod suo proprio subiecto declaratur, nempe credente in eum.

Vers. 26. Hanc aem potentiam vivificandi credentes amplificar primum ab adjuncta quantitate, nempe omnium credentium: deinde a comparatione majoris, quod non tantum credentes in se e mortuis excitabit, sed porro efficiat, ut nunquam moriantur.

Vers. 27. Cujus doctrinae effectum est professio fidei Martha, Iesum esse Christum per Prophetas predictum.

M E T A P H R A S I S.

17.

Tandem pervenit Iesus prope Bethaniam, toto quatrinduo post mortem Lazari intermisso, ut miraculum in illius e mortuis excitatione cum ad fidem suorum confirmandam, tum ad hostium perveraciam convincendam

efficacius esset. Ad quam rem plenius & locupletius testandam, opportune cecidit quod Bethania ab Hierosolyma haud procul distita erat, vix aut ne vix quidem duorum miliarium intervallo distans. Hac etenim urbis vicinitate factum est, ut plerique ex civibus Hierosolymitanis Bethaniam ad Martham & Mariam convenissent, hoc tantum consilio (si illos nude & pure respicias) ut utramque sororem super mortuo fratre consolarentur. Martha vero fama de Iesu adventu accepta, partim honoris causa, partim vero ut Iesum (remotis testibus) conveniret, domo exiens, illi obviam processit, re cum sorore Maria, qua domi remansit, ob eam causam minime communicata, ne Hierosolymitanos qui illi aderant post se attrahendo, rem Iesu ingrati faceret. Hac cum ad Iesum pervenit, mortem fratris animo alte impressam gerens, sic orsa est: Ab Domine, modo hic opportune ante fratris obitum adjuisses, ea & virtute a Deo instructus, & benevolentia in nos affectus es, ut fratrem meum non jam mortuum futurum fuisse persuasum habeam. Sed & nunc quia presentia tua nobis iam benigne copiam facis, non propterea de vita fratris despero: Probe etenim novi te ea gratia apud Deum valere, ut quicquid precibus a Deo contenderis, dummodo praesens manum mortuo cadaveri impesueris, illud prompte largiatur. Ad quam Iesus; bono animo esto: e mortuis etenim resurget frater tuus. Non nego quin dolorem meum levare debeat quod sciam illum ultimo iudicio cum omnibus electis olim exitandum esse, sed hoc dolorem qui meum animum impraesentiarum coquit, tollere non potest. Cui Iesus: Tu me ministrum modo, precum & impositionis manuum interventu, resurrectionis e mortuis animo tuo affingis: Ego vero ille sum, qui propria virtute homines mortuos vita restituo, & sum ipsius vita fons & origo: & qui fide in me recumbit (impios etenim tamquam pure Deus potius quam mediator e mortuis excitabo) hunc ego, quamvis mortuum, quoties liber & Dei gloria opportunum videbitur, vita restituum. Quod ne alienum & peregrinum tibi videatur,

18.

19.

20.

21.

22.

23.

24.

25.

26.

videatur, audi quid porro dicam: Quisquis vitam hanc caducam agens in me fide recumbit, hunc ego efficiam ut in aeternum non moriatur, utpote cui anima à corpore dissolutio non mors, sed ad vitam transitus jure censeri debet. Atque an hoc animo tuo persuasum habeas, testisam percentato. Cui illa; prorsus ut dicis credo: persuasum etenim & prebe perceptum habeo, quod tu, & non alius, sis Christus ille unigenitus Dei Filius, toties à lege & Prophetis constituto & oportuno tempore in mundum venire oportere, prædictus.

P R A X I S .

Summa, Omnia opportunissime à Christo sua prudentia, & à Deo sapienti & oculata providentia, ad miraculum ornandum, distributa & disposita fuisse docet Evangelium.

Partes { Evangelistæ verba de opportunitate ad miraculum accommodata.
Dialogus Christi cum Martha, quo illam ad fidem miraculi instruit.

Prior pars arguitur, 1. adjuncto tempore adventus Christi, nempe quadriduo post mortem Lazari: verisimile est Lazarum tum obiisse cum Christus dixit discipulis, Lazarus dormit: post mansisse duos dies, triduo iter fecisse. Hoc tempore mors plenam possessionem in Lazarum cœperat, & ipsa ossa & intimas medullas occuparat. Ista autem temporis opportunitas apta erat, non modo ad Christi divinam potentiam in ipso confirmandam; sed & ad fidem confirmandam de propria resurrectione. Quis enim dubitarit quin qui Lazarum quadriduo, seipsum triduo excitare poterit. Est etiam pignus nostræ resurrectionis: ejusdem enim potentia est mortuum ex sepulchro quadriduo excitare; & post 4000. annos mortuum resuscitare. Videmus ergo Christi cunctationem in nobis opitulandis fenerari, cum ipsis miseris qui opem ejus implorant, quorum erat gaudium ex resuscitatione cumulatiùs, quam si ægrotum restituisset, tum aliis plerisque qui inde fructum percipiunt. Vt cumque igitur moram trahere videatur, tamen veniens veniet, & non tardabit. *Abac.* 1. Agricola patientiam imitemur, &c. *Jacob.* 5, 7.

Omnis spes fororibus prærepta videtur: nuncio enim de morbo minime lethali accepto, lethum tamen insecutum expertæ sunt. Vt Christi promissio videretur penitus excidisse. Huc refer quod mortuum luxerunt, quod humo mandarunt, &c. Tametsi

ergo aliquando fiat ut in Christi verbis species quædam desertæ in promissis fidei appareat; tamen &c. Spem contra spem fovemus. Vide exemplum *Abra. Heb.* 11. Item Cananæ, *Matth.* 15. quæ cum canis appellata est, & filia ejus catula, ad quæ beneficium sanitatis non spectaret; tamen, &c. Si quis diutius alterius fidem expertus, promissionem ab eo factam minime servatam animadverterit; tum superiorum temporum memoriam replicans, quidvis potius quam falsam fidem cogitabit, cum agrum fuisse, aut &c. quod si nihil occurrat quod satisficiat; potius se in audiendo falsum; quam amicum &c. Quanto magis de Dei fide & veritate istud concitandum, &c.

Aliud argumentum à subjecto loco, *Be-* Verf. 18,
thania; quæ cum vix duo milliaria ab *Hie-* 19.
rosolyra distaret, ansam dedit multis ex *Ju-* Loci oport-
dæis, &c. adveniendi ut sorores consolarentur. tuas.
Notandum egregium amicorum in consolandis mæstis factum. Duo milliaria conficere non renuunt ut calicem consolationis illis propinant. *Luc.* 1, 58. occurrunt vicini ad congratulandum de bono: hic ad condolendum de malo. Ac si quisque suam aliquam partem hujus calamitatis portaret. Sic Iobi amici; tametsi valde in hoc peccarunt quod, &c. Hic damnatur *Pontificiorum* superstitio, qui cum multa excogitarunt mortuis præstanda; hoc tamen unum à Deo mandatum de consolandis iis qui ex defuncto contristantur, prorsus neglexerunt. Observandum istos hujus officii fructus longe uberrimos reportasse; ut qui Christi virtutem in ejus resuscitatione viderint.

Pars altera de Dialogo Christi cum *Mar-* Verf. 21.
tha, sic autem *Martha*: Scio te præsentem & Martha in
potuisse propter virtutem miraculorum tibi fide excess-
concessam; & voluisse propter communem sus,
doloris nostri sensum & sympathiam, illum ægrotum restituere: nunc vero cum, &c. ea te gratia apud Deum valere scio, ut quæ ab eo petas, &c. Vbi *Martha* modum in credendo hinc transit, istinc desedit. Nam quod ait sibi persuasum fuisse, fratrem non fuisse moriturum si Christus adesset, id nulla Dei aut Christi promissione nititur: tollit enim Deus è vivis quos vult, &c. Imponebat autem illi quod putavit Christi amore in illam familiam sibi consistere non posse, nisi præsentem vitam illi prorogaret.

Mirum vero est nos tam ad credendum quæ certa sunt tardos & hebetes esse; ad illa quæ incerta, & de quibus nullam promissionem

Verf. 17.
Temporis
opportunitas
in Lazaro
excitando.

tionem, &c. propensos & paratos credere, quæ nunquam audivimus! illis diffidere quæ milies aures nostras personarunt, tanquam fidei manus omnibus captandis explicata foret: verbo autem Dei contracta, tanquam reti jacculum ligna, lapides, &c. captaret; pisces vero, &c. Sed sic fert humana natura, & proprii cerebri fragmenta pluris facimus quam Dei certissima & sanctissima oracula. Hinc est quod sæpe credamus quæ nos ipsi commenti sumus de Dei misericordia in omnes, etiam eos qui peccatis affixi sunt, &c.

Verf. 22.
de
Hinc.

Deinde deficit in fide, dum Christi potentiam illis angustiis complectitur, ut non nisi præsentem virtutem suam exereret posse putet, cum Elizeus Shunamitæ puerum absens restitisset: siquidem illa hoc futurum credidisset. Hinc igitur apparet eam de Christi divinitate nihil aut parum admodum didicisse, quod etiam ex sequentibus arguitur, cum illum non nisi precibus fratrem excitare posse credat. Nec mirum si Martha tam abjecte de Christo senserit: cum qui eum Deum esse profiterentur, tamen eum nihil posse, nisi præsens adit, &c. Pontificii in transubstantiatione. Sic discipuli ita affixi erant corporali ejus præsentia: ut de se actum esse putarent, si &c. cum tamen expediret eum abire &c. Et nos cum graviore aliqua tentatione probamur, illum quasi cælorum orbibus includimus, ejus brachium contractum, &c. non est igitur minima pars fidei justificantis, de divina Christi potentia penitus persuasum esse. *Rom. cap. 4. credidit Deum potuisse, &c.* Sicut enim multi se in arte peritos putant, qui tamen operi admoti, nihil, &c. sic eum ad fidei praxin ventum est.

Quæstio: Quomodo Christus Martham dilexit, quæ cum ejus divinitatis ignara esset, veræ fidei expertem fuisse necesse est? *Responsio:* singularis Christi mansuetudo & φιλευπάθεια, qui quassatam arundinem non frangit, &c. modo quis docilis sit, & veritati cognoscendæ addictus. Vide quæ notavimus in *Ioh 7. verf. 12. Vir bonus est.*

Verf. 23.
Quam
Christi re-
sponsum
suspensam
tenet:

Christi responsum ejus animum suspensum tenet; nec enim quando hoc aut per quem futurum sit definit, idque partim, ut ipsa magis tum sibi ipsi, tum aliis innotesceret; partim quod mysteria sensim informari convenit, ut hoc modo Deus studium nostrum incendat, & ulterius investigandi argumentum præbeat. Novit enim capacitatis nostræ angustias; unde, ut in vasis ote angustis, stillatim infundit. Sic Abrahamo pri-

mo hæredem promisit: deinde ex Sara vultu, &c. Ut nos non turbet, si ad fundum eorum, quorum primordia gustavimus, non primo quoque tempore pervadamus.

Scio resurrectionum. Egregiam de generali resurrectione confessionem edit, quæ tamen & scemina erat, & vixit sub pedagogia legis, in qua omnia adumbrabantur potius quam exprimebantur. Væ igitur nobis, si viri, in celebri Christi academia edocti, sub Christo ipso, non sub hypodydascale, adulti, &c. præsertim cum sine isto fidei articulo, &c. maxime cum tot exemplis abundamus eorum qui à morte excitati sunt; præsertim vero Christi domini, &c.

Verf. 24.
Egregia e-
jus de re-
surrectione
confessio.

Christus cum prospiceret Martham nihil de se sapere, nisi quod in virum Deo charum & eximium Prophetam competeret, quis sit exponit, docetque se miracula edere non aliena, sed propria virtute; coque se resurrectionem vocat & vitam, id est, qui non tantum resuscitet & vivificet, sed qui vi quadam sibi consubstantiali hoc faciat; nec tantum quatenus Patri & Spiritui Sancto coæqualis, sed quoad humani generis universi mediator. Vide *Iohan. 5, 21. & 26.*

Verf. 25.
26.
Quam ta-
men cogni-
tionis Chri-
sti rudem
ipse se vitæ
fontem do-
ctus

Singularis consolationis vitæ fons, qui ante in altissimo monte, &c. nunc in convalle naturæ nostræ, &c. qui ante obliquis, nunc reclusus; qui in profundissima terræ partibus quo nemo penetrare potuit, nunc domi nostræ velut per canales, &c. qui ante à sagittariis obfessus &c. ut *Judicum cap. 5.* nunc tuto adiri potest; qui ante à Philistæis ut aqua Bethlem, detentus, &c. nunc gloriosissima Christi tanquam David victoria, &c. Væ igitur nobis si contempserimus, &c. Si civitas aquæ penuria laborans, ut miliaria aliquot, &c. post per canales in omnes plateas, &c. an non ingrati essent, nisi eum celebrarent cujus opera & sumptibus, &c. sic, &c.

Qui credit, &c.] Fides est per quam tantam per canalem vitam quæ est in Christo, in nos derivatur; haustum quo aquam vitam haurimus. Vide quam pretiosa res sit & expectabilis; non quod suo merito, &c. sed, &c.

Cujus vivi-
ficantes
aquis fide
haurimus.

Istius fidei proponitur effectus, id est, quod vita vera & spirituali, defunctum vitam restituat. Aquæ inveniuntur inter mortales, quæ vitam abitura sunt; sed non quæ egresam revocent; fides igitur est morte superior; & in eam insultat.

Et quisquis vivit, &c.] Incomparabilis fidei vis: quædam aquæ sunt, quæ si tempe-
stive

siue adhibeantur vitam prorogare possint, sed non ne moriatur quis omnino impedire &c. fides antidotum adversus omne venenum; armatura quæ nullis quantumvis ignitis globulis trajici possit. Ratio & modus quibus hoc fit ostenditur *Ioh. 5, 24*. Mors enim hæc mors dicenda non est: sed transitus & pons ad vitam; mortis vires fractæ sunt, aculeus demptus *Hof. Ero mors tua o mors*. Sicut *Iob. 5*, probat spirituales resurrectionem eo quod corpora resuscitat: sic hoc loco ex spiritali resurrectione probat corporis resurrectionem.

Quæstio: Quomodo hoc fidei tribuitur; cum etiam infideles resurgent? *Respondeo*: Infideles à filio tanquam pure Deo excitabuntur, fideles à Christo tanquam mediatore.

Credis hoc?] Fœminæ conscientiam tanquam dormitantem exsuscitat: quod nobis dictum putemus: proponamus nobis Christum subinde à nobis sciscitantem. *Intelligis hoc, credis hoc?* hoc in cubiculis post concionem. Hoc erga duodecim discipulos ante præstitum legimus. *Matth. 16*.

Etiam, Domine.] Singularis fœminæ docilitas, pauculis Christi sententiis tantopere provecta est, ut nos pudeat qui tam lente & tarde proficimus.

Qui in mundum venturus erat.] Nota illum esse, non alium, Messiam qui in lege & Prophetis proponitur, ut Pseudo-Christum Pontificiorum, qui sacerdotio & iustificante virtute privatur, caveamus & detestemur.

IOAN. cap. 11. à vers. 28, ad 39.

28 Et quum hæc dixisset, abiit, & clam vocavit Mariam sororem suam, dicens; Magister adest, & te vocat.

29 Illa ut audivit, surgit cito, & venit ad eum.

30 (Nondum autem venerat IESVS in vicum: sed erat in eo loco ubi occurreret ei Martha.)

31 Iudæi ergo qui domi erant cum ea, & consolabantur eam, quum vidissent Mariam cito surrexisse, & exiisse, sequuti sunt eam, dicens; Certe abiit ad monumentum, ut illic seiat.

32 Maria vero quum venisset eo ubi erat IESVS, viso eo, accidit ad ejus pedes, dicens ei; Domine, si fuisses hic, non esset mortuus frater meus.

33 IESVS autem ut vidit eam flentem, & Iudæos, qui una venerant cum ea, flentes, infremuit spiritu, & turbavit seipsum.

34 Et dixit; Vbi posuistis eum? Dicunt ei; Domine, veni & vide.

35 Lacrymatus est IESVS.

36 Dixerunt ergo Iudæi; Ecce quomodo amabat eum.

37 Quidam autem ex ipsis dixerunt; Non poterat hic qui aperuit oculos cæci, facere ut & iste non moreretur?

38 IESVS ergo rursus fremens apud semetipsum, venit ad monumentum, erat autem spelunca, & lapis erat ei impositus.

A N A L Y S I S .

Narratur reditus Marthæ ad suas in Bethania aedes; quæ suo adjuncto tempore declaratur, finito sermone seu dialogo cum Christo; finis etiam notatur sui reditus, ut sororem ad se vocaret; quod suo adjuncto declaratur, nempe tacite & in summo silentio. Deinde describitur alio effecto, sermone ad sororem, ut ad Christum accederet; ad quod illam cohortatur primum ab adjuncto, loci propinquitate, quod adesset, & ab officio nempe quod illam ad se vocaret.

Vers. 29. Cujus effectum est, quod illa ad eum profecta est; quod suo adjuncto festinationis amplificatur.

Vers. 30. Describitur subjectum loci, ubi Mariam præstolatus est Christus, & ad quem profecta est, primum generalius, extra Bethaniæ vicum; deinde specialius ubi Martha illi obviam facta est.

Vers. 31. Hujus tam festinantis profectiois effectum, quod illam insequerentur non pauci Iudæi: cujus alia causa efficiens assignatur, quia existimant illam ad sepulchrum profecturam, ut fratrem lugerer. Comites autem suo adjuncto primum, nempe præsentia cum Maria in aedibus, deinde sine illam consolandi, describuntur.

Vers. 32. Narratur effectum aliud Mariæ, provolutio ad pedes Iesu; quod suo adjuncto tempore describitur, nempe cum ad illum venisset & illum conspexisset: item aliud effectum sermonis ad

Christum, quo causam narrat mortis fratris, nempe absentiam Iesu ab ejus aedibus, cum vitam exiravit.

Verf. 33. Narratur Christi effectum, fremitus intellensus & animi sui ad dolorem commotio: cuius causæ assignantur fletus Mariæ & comitum ejus.

Verf. 34. Aliud effectum ex eisdem causis, quæstio ubi Lazarum sepelierunt; cuius effectum est invitatio Iesu ut illuc se conferret; quod suo sine iudicatur ut videret & visum, ut videtur, ad commiserationem commoveretur ut facilius illum excitaret.

Verf. 35. Effectum visû sepulchri, aut potius fidei eorum tam infirmæ, quod crederent eum nisi præfens esset, mortuum non posse excitare, est, quod illachrymatur.

Verf. 36. Cuius lachrynationis effectum est quorundam Iudæorum admiratio, quod Lazarum tam clarum habebat.

Verf. 37. Quæ admiratio ab aliis tanquam injusta refellitur à disparato, quia non impedivit quo minus moreretur; quod etiam porro confirmatur ab adjuncta potentia hoc præstandi; quam potentiam confirmant à pari, quia aperuerat oculos cæcorum.

Verf. 38. Aliud Iesu effectum narratur, fremitus; qui adjuncto tempore amplificatur, nempe quod denuo infremuit: deinde aliud effectum narratur, accessus ad sepulchrum; quod describitur suis partibus cadaveris receptaculo cavo & ejus operculo; quod sua materia indicatur nempe lapide.

METAPHRASIS.

28. **H**Æc cum dixisset abiit iussa ut sororem
 29. **H**æccerret: que congruenter mandato
 30. Iesu sorori in aurem clam aliis dixit; Præceptor
 prope adest & te, ad se ut venias, vocat. Maria
 simulac hæc audivit è vestigio relicto comitatu
 surgit & ad Iesum recta properat. Nondum
 vero Iesus Bethania vicum pervenerat, sed eodem
 loci substituit, ubi Martha obviam illi
 procedens, illum offenderat: sorte quod sepulchrum
 Lazari (quod de more extra vicum ex-
 31. tituit) non procul abesset. Iudei autem, qui
 cum Maria in aedibus erant, ut Mariam ex
 fratre tristem consolarentur, cum illam vid-
 sent citato gradu se ex aedibus proripientem, il-
 lico insequuti sunt, dicentes; Sibi in fletu non
 satisfaciens, ut porro se ad lachrymandum
 provocet, ad fratris sepulchrum profecta
 32. est. Maria vero cum ad locum ubi Iesus sub-
 stituit venisset, simul atque illum aspexisset,
 prociidens venerabunda ad pedes Iesu, tan-
 quam Dei in secula benedicti, se abiecit, di-
 33. cens; Domine, si hic fuisses, &c. vide supra verf.
 21. Iesus cum illam lachrymantem videret,
 & flentes item Iudæos, qui illi se comites via
 præbuerunt; spiritu infremuit, indignè ferens
 peccati tyramidem mortem luctus causam af-
 ferentem, & se ad commiserationem humanæ
 miseria sponte sua proclivem porro excitavit.

34. **I**mpatiens igitur quodammodo luctus suorum,
 & egre ferens lachrymas illos tam abunde
 profundere, rogabat ubi demum Lazarum po-
 suerant, non quod ignoraret, sed ut se illorum
 fidei adhuc imbecillæ accommodaret. Cui illi; ve-
 ni, inquit, & vide, ut propius ad motus fa-
 cilius illum excites, si qua forte illius excitandi
 spes superest, & ut ipso calamitatis aspectu ad
 35. opitulandum accendaris. Iesus parum morte
 amici commotus, parum vero quod eorum nu-
 tantem & vacillantem fidem perspexisset, la-
 chrymas profudit. Tum ex Iudæis nonnulli;
 36. Adverte, quæso, animum quam illum cha-
 rum habuit. Alii autem inique de illo sentien-
 37. tes, priorem sententiam resellere conantes, le-
 sum tanquam legis amicitia violatorem &
 amicum parum fidum insimulant; ut qui hunc
 nondum mortuum æque potuerit valetudini
 restituere atque cæco oculos aperire. Iesus rur-
 38. sus infremens & hanc hominum proterviam
 indignè ferens, ad monumentum accedit. Erat
 autem spelunca cuius aditus seu porta lapide
 oclusa & obturata erat.

P R A X I S.

Semma, Christus oportunitatem hujus mi-
 raculi edendi captans & petsequens, visis
 lugentium lachrymis, se illis in fletu conformat.

Par- { Quæsitâ oportunitas miraculi edendi.
 tes { Christi cum fororibus & præficus in
 fletu conformitas.

Vocat Martha Mariam.] Iussu Christi ut
 28. videtur: novit enim illam tanquam plus æquo
 Cur Mar-
 lugentem sequuturos Iudæos. Sed cur clam, ^{tha soro-}
 hoc miraculum omnibus innotescere voluit: ^{rem vocet,}
 & quidem ^{clam.}

Respondet: Vt popularis auræ captandæ
 suspensionem vitaret: nam ut sibi conscius er-
 rat se popularem auram non captare; ita ope-
 ram dedit, ne ulla ejus rei species appareret.
 In hac oportunitatis consecratione discamus
 non tantum bene facere, sed omnes loci,
 temporis, &c. oportunitates & commodita-
 tes exquirere, quibus opus nostrum ad ædi-
 ficationem efficacius esse possit. Mercatores
 tempus & locum observant unde quæstum
 faciant, piscatores tranquillam & cæcam no-
 stem, ut pisces capiant: qui aliquid à rege
 petit, observat tempus exporrectæ frontis.
 Res in tempore quam bona, Prov. 15, 20. vide
 1 Sam. 15.

Hinc item docemur, non satis esse ut no-
 bis bene confici simus, &c. sed providendum
 porro quoad fieri potest ut omnis mali sus-
 picio & species vitetur. Vide quam sollicita

Paulus

Paulus pecuniam pauperibus transfundendam curavit. 2 Cor. 8. & 9. per plures eosque probatos viros, ne quis suum se quantum querere suspicaretur. Contra eos qui suspecta loca adire, cum hominibus dubiæ fidei consuefcere &c. nihil curare quid alii de se sentiant, modo sibi bene consciunt, &c. non verentur.

Mos Iudeorum corruptus.

Hinc apparet in more fuisse apud Iudeos ut ad sepulchra itarent, ut fletum ac lachrymas provocarent: qui corruptus erat & ab ethnicis tractus: vide *Matth. 9, 23.* lege vero vetitus, sicut & incisiones capillorum, & barbæ vellitationes, &c. perinde ac si intercute laborantes, falsa comederent ad immodicam bibendi cupidinem provocandam. Natura enim plus fatis propeffi sumus ad immodicum luctum.

Verf. 29, &c. Ut se gerat Maria à Christo vocata.

Vocata 1. ilico venit, 2. seque ad pedes Christi provolvit, egregium reverentia exemplum, in quo Martham superat. In priore redarguuntur qui à Christo evangelica voce vocati, moras nectunt. Non defuerunt Maria pulchri prætextus in ædibus permanendi, ut quod inurbanum videri possit, amicos multos qui se consolandi causa tam procul venerant, deserere, &c. Nos quam futile & putidas excusationes adferimus. Invitati à quopiam ad nuptias, ad festum, deambulationem, incivile ducimus, sic, &c. Maria prudenter vidit oblatam occasionem non esse prætermittendam.

In posteriore observanda est causa, cur Maria religiosius Christum accessit quam Martha: quia scilicet in verbi auditione & meditatione magis versata est. Quo enim quis magis proficit sub præceptore; eo magis eum diligit, observabit, reverebitur, sic, &c.

Notandum, Mariam nihil de suo erga Christum amore & reverentia detraxisse, ramet si rogatus non statim venit ut ægotum fratrem sanaret. Quod nos admoneat ne ex alicujus rei à nobis ad hujus vitæ commoditatem concupitæ denegatione in amore erga Christum refrigescamus.

In Christi in fletu conformitate
Luctus Christi.
Turbæ de hoc luctu sententia.

Verf. 33, &c. Cur flevit Christus;

In priore notatur causa quæ eum in luctum impulit, intuitus sc. lugentium: eorum luctum jam ante animo perceptum habebat, nunc autem aspiciens, &c. Est ergo magnum adminiculum commiserationis & viscerum aperiendorum, si quis calamitosum

intueatur. Vnde sæpe dicitur ne à paupere faciem avertamus. Et hic sensus tenerrimus, quamobrem qui se in calamitosos duros transferint, invitant noscomia, carceres, ptochotropheia, &c. *Flendum cum fientibus. Rom. 12, 15.* Nosque in eorum loco substituendi, quasi in carcere, &c. *Heb. 13, 3.* Atque hic non difficile erit deprehendere quam non æque ac nos ipsos, proximos diligamus.

Nota, non abhorre à pietate si quis amicos mortuos lugeat, 1. *Theff. 4.* adversus *ἀσέβους* Stoicos, qui homine Christiano indignum putant, ut, &c. Ad hanc rem profuerunt, 1. bene cum amico agi qui ex hac miseria, &c. 2. voluntati Dei gratulandum, 3. luctum illi non prodesse: irrevocabile esse, &c. Contra considerandum est, Deum nos amicos auferendo castigare; hanc castigationem nos sentire oportere. *Objectio:* Deus *Ezech.* præcipit ne uxorem defunctam deseret. *cap. 24. verf. 16. Respondeo:* Eo documento ostendere voluit, nullos fore reliquos qui mortuos lugerent; aut si qui superstites essent; cura sibi prospiciendi impeditos fore, ne &c. Eoque magis nobis hoc faciendum, quo resurrectionis doctrina jam clarior, &c. Cavendum tamen ne modum excedamus. 1. *Theff. 4. 2 Sam. 12.* Ideo vetitum fidelibus ne carne incidentent, capillos evellerent, &c. Cavendum ergo ne in imprecationem prorumpamus, in diem quo amicus obiit aut ipsi io lucem editi; ne medicis dira precemur, aut aliis qui mortis occasionem præbuisse videantur, &c.

Luctum à fremitu inchoavit; post lachrymas fundit: dicitur se turbasse, quia collecto aliquantulum ab aliis cogitationibus animo, se ad luctum componebat. *Objectio.* Videtur ergo difficulter lachrymas expressisse. *Respondeo:* eo certe difficilius, quia decretum habebat, Lazarum jam statim excitandum; tamen cum ex præsentis circumstantium mœre, primo in fremitu, deinde in lachrymas inciderit, singularem ejus in homines, non tantum pios, sed, &c. amorem declaravit: ut est totus quantum est *φιλῶν πῶς*. Tamet si vero jam à mœre & lachrymis destitit; eadem tamen commiseratio, & viscera eadem in nos, quæ olim &c. Ut enim olim Aaroni prohibito ne filios in sanctuario formidabiliter consumptos desleret; eadem tamen viscera intus manebant, &c. sic Christum in sanctuario cælesti jam collocatum tamen mœror & lachrymæ non decent; tamen eadem commiseratio & viscera persistant, &c.

Fletumque à fremitu inchoavit.

Vbi posuistis.] Luctu & lachrymis non im-
peditur ne institutum suum persequatur.
Hoc nos admoneat ut ita luctum temperemus
ne ad munia obeunda inepti reddamur.
Vide *Genf. 23. vers. 2, 3.* Observandum eum
hac sui turbatione nihil perturbatum excita-
tasse, ut qui peccati cœni expertus fuit.

Veni & vide.] Vestigium produnt delite-
centis adhuc infidelitatis; quasi nihil efficere
posset, nisi ad sepulchrum venisset. Hæc ta-
men infidelitas ad miraculi claritatem com-
pendiosissima erat: sic enim rem oculis sub-
jectam magis videbant, & idem illud corpus
quod Lazari fuit, animæ restitutum cerne-
bant. Ita Deus res noxias in Ecclesiæ bonum
convertere solet.

Verf. 36. Turbæ judicia sequuntur; quorum prius
&c. æquum erat, et si non omni ex parte rectum
Turbæ ju- & verum; nempe has lachrymas ex summo in
dicia. Lazarum amore provenisse. Nam hæc lachry-
mæ obortæ erant partim ex indignatione

in mortem, quæ suum sibi amicum ademe-
rat, ut si quis conspecto amici adversario ilico
commoveretur & indignatione quadam af-
ficatur. Alterum in Christum contumelio-
sius. Aut eum impotentia arguunt; quasi
non possit fecisse ut ipse non moreretur: aut
imprudentiæ, qui cum posset, se & illos in
hunc luctum incidere pallus est. Atque isti
proculdubio sibi in ista sua acuta ratiocina-
tione placebant; cum tamen ea nihil stultius.
Morte enim Lazari, quam excitatio inse-
qui debebat, multi ab ignorantia & peccati
morte excitati sunt. Caveamus ergo ne de
iis quæ à Deo & Christo fiunt parum mode-
ste & reverenter sentiamus; ne rationi aut
acumini nostro habenas laxemus.

Secundo *infremit*: videtur loco propius Verf. 38.
admotus vehementius affectus. Doluit enim
Christo paternam providentiam sapientia
affluentem tam inique apud homines stulti-
tia in simulari.

I O A N. c. 11, à vers. 39, ad 47.

39 Ait IESVS; Tollite lapidem. Dicit ei Martha, soror ejus qui mortuus fue-
rat; Domine, jam olet: quatuor enim dierum est.

40 Dicit ei IESVS; Nonne dixi tibi, sore, si credideris, ut videas gloriam Dei?

41 Sustulerunt ergo lapidem è loco ubi mortuus ille fuerat positus. IESVS au-
tem sustulit sursum oculos, & dixit; Pater, gratias ago tibi quod me audieris.

42 Ego vero sciebam me semper à te audiri: sed propter turbam circumstantem
hoc dixi; ut credant me à te missum esse.

43 Et quum hæc dixisset, clamavit voce magna; Lazare, ades dum foras.

44 Tum qui fuerat mortuus produit pedes & manus vinctus fasciis, vultus autem
ejus sudario erat obvinctus. Dicit eis IESVS; Solvite eum, & sinite abire.

45 Multi ergo ex Judæis qui venerant ad Mariam, & spectabant quæ fecerat
IESVS, crediderunt in eum.

46 Quidam autem ex eis abierunt ad Phariseos, & dixerunt eis, quæ fecerat
IESVS.

A N A L Y S I S.

Adjunctum excitationis Lazari è mortuis est
amotio lapidis, quam Iesus imperat: cui amo-
tioni tanquam disparatum opponit Martha, quod
jam oleret; quod adjuncto temporis confirmat,
quia quatrduanus esset.

Vers. 40. Martha ad credendum tarditatem
Christus perstringit, primum ab adjuncta promil-
sione, quam dedit de excitando fratre: deinde à
fine excitationis, nempe gloria Dei.

Vers. 41. Effectum mandati, Iesu de amotione
lapidis est obsequium quod præstatur; quod idem
effectum est reprehensionis qua Martha *ὀλιγοτι-
σῶν* perstringit: deinde exponitur instrumentalis
causa excitationis Lazari, Iesu ad Patrem oratio:
In qua adjuncta certitudo obtinendi quod cupit

declaratur à specie orationis, nempe gratiarum
actione tanquam pro re jam exorata.

Vers. 42. Confirmat se jam obtenturum petiti-
onem à testimonio superioris experientia. Deinde
finem notat cur precatione usus sit, non quod ver-
bo solo non possit perficere, sed propter circum-
stantem turbam, ad cujus infirmitatem se dimit-
tit; quod etiam alio sine confirmatur, ut credat
turba Iesum à Patre & Spiritu missum.

Vers. 43. Alia causa instrumentalis excitationis,
mandatum Iesu ut è spelunca prodcat; quod ad-
juncta magnitudine vocis amplificatur.

Vers. 44. Effectum hujus vocis, quam comita-
batur virtus & potentia Spiritus Christi, est, quod
mortuus exiit è sepulchro; quod amplificatur suo
diverso, quamvis esset ligatus cum manibus tum
pedibus; item alio diverso, iam etiam facies sudario
obvolu-

obvolura effct, ut nisi Dei virtus eximia adfuisset, in spelunca hinc inde palpans oberrasset; deinde veritas resurrectionis comprobatur ejus incessu & ambulatione, quæ est finis cur Iesum illum solvi juber.

Vers. 45. Aliud effectum excitationis, fides quorundam ex his qui Mariam consolatum Hierosolymis venerant.

Vers. 46. Aliud effectum quorundam ex illis, nempe invidiosa & calumniosa apud Phariseos Iesu traductio.

METAPHRASIS.

39. **A**D monumentum accedens Iesus, ut mortuum esse Lazarum omnes circumstantes intuerentur, lapidem, quo tanquam ostio spelunca occlusa est, amoveri jubet. Tum Martha, verita ne Iesus rem tam arduam aggressus, nec illam effectum dare valens, se & Evangelium probro & ludibrio objiceret, fide vacillans, dicit; Nolum te, Domine, ignorare illum, jam quadriduo abhinc defunctum, fateri. Ad quam Iesus: Mea in hoc negotio virtus non deerit: fides tua culpa desideratur tua. Annon etenim tibi, cum per nuntium aliquot ab hinc diebus, tum coram, cum mihi in occursum nuperrime venisti, te, modo credas, ad Dei gloriam fratrem mortuis excitatum visuram. Tum illi quibus lapidis amotio imperatur, Martha verbis retardati, hoc Christi responsi confirmati lapidem à spelunca devolvunt. Quo facto Iesus sublati in cælum oculis, sic precatus est; Pater tanquam in re de qua certus sum quod tu me exaudis, tibi gratias ago. Neque novum hoc; scio enim me semper abs te exaudiri. Neque vero precibus hanc rem aggredior ac si absque illis hoc opus effectum dare nequam: sed ideo te precor, ut turba hæc me non solum Deum & tibi equalem, sed & abs te missum, eoque in Mediatoris persona tibi inferiore cognoscat & cognoscendo credat. Quis cum dixisset magna voce (ut ab omnibus circumstantibus exaudiretur) clamavit; Lazare, resurgens & foras à sepulchro prodians, in omnium te conspectu sisse. Quo dicto, qui mortuus erat à sepulchro exiit, tamen si manibus & pedibus vinculis sepulchralibus ligatus esset, & porro facio sudario obvolutus, ita ut nisi vocis Christi virtus obtitisset, illi aliquandiu in spelunca oberrare promptum fuisset. Tum ad circumstantes dixit; solvite & expedite illum his vinculis ut in ejus ambulatione liquidum adhuc excitati à mortuis testimonium exeret. His visis & diligenter & mature expensis, plerique ex illis qui Hierosolymis Mariam consolatum venerant, in Iesum crediderunt. Quidam tamen
- 40.
- 41.
- 42.
- 43.
- 44.
- 45.
- 46.

ex illis ad Phariseos profecti sunt juratos Christi hostes, qui illis hæc omnia renuntiarent, ut eos in Iesum plus satis insensos porro exulcerarent.

P R A X I S.

Summa, Omnibus ad Lazari excitationem Apparatis, ejusdem per Christum excitatio admirabilis & explorata, cum diverso ejus fructu, exponitur.

Partes { Apparatus ad Lazari excitationem. Eiusdem, cum diverso ejus fructu, excitatio.

Tollite lapidem.] Poterat quidem verbo lapidem devolvisse, &c. sed rem hanc circumstantibus committit, quo facilius intelligant, Lazarum intuentes, cum profus vitæ expertem esse; ne fraudis aliquid subesse suspicarentur, ac si Lazarum vivum sepeliissent. In confirmanda enim fide nostra de resurrectione, omnem fraudis suspicionem vitare necessarium erat. Hinc est quod non subito immoto & infracto lapide exiit; ne quis existimaret præstigio aut incantatione usum fuisse. Quo magis impii sunt in resurrectionem Pontificii, qui vel Christi ipsius resurrectionem, in qua nostra fundata est, suspectam reddunt, dum eum, sepulchrum immotum & intactum corpore trajecisse dicunt. Isto porro exemplo docemur ad fratrum commodum in omnibus collimare.

Domine, jam olet.] Christo ad miraculum acceleranti Martha sua infidelitate remoram injicit, nec ei tantum sed & illis quorum opera ad lapidem amovendum usus erat; quasi dicat, erit hic labor inanis, &c. cave ne aggrediare, ne si non succedat, &c. re ipsam irrisioni exponas, &c. Atqui jam ante de Christi potentia probe edocta, & persuasa visa est; sed cum ad rem ventum est, labascit illius fides, &c. Sic fere comparati sumus, ut nobis ipsis in multarum rerum certa fiducia probe stabiliti videamur, qui tamen cū tempus advenerit quo fiducia illius periculum capiendum sit, nutamus, &c. Non secus ac tyrones, qui ante visum hostem plurimum sibi confidunt; post, &c. Aut agroti, qui plurimum pedibus suis confidunt, fore ut deambularent, &c. qui tamen erecti in pedes, vix consistere poterant. Maxime vero istud usu venire solet in peccatorum remissione; de qua ante tentationem valde confidimus; post vero objecta tentatione spem abjicimus: tum enim nobis in mentem venit nos diu in peccatis hærentes, fateri, &c. Quare diligenter vires nostras exploremus, omnes recessus &

Vers. 39. Christus omnem fraudis suspicionem amovet.

Quem tamen Martha infidelitas mortuæ.

plicitatus excutiamus, altas radices in nobis agentem infidelitatem accurate expendamus: periculum & tentationem ipsam ita animo effingamus & diligenter commentatione formemus, ac si corporis luminibus rem coram cerneremus; ut cum in quo defecimus deprehenderimus, defectum supplere operam omnem & diligentiam adhibeamus.

Martha quæ summe optabat, sua infidelitate impedit: sic nos tæpe lumen nobis ipsis præcludimus & proprio lumini officimus, ut quod una precationis manu ædificamus, altera hæsitatio & infidelitatis demoliamur; ut nisi Dei misericordia interveniret, & ista obitacula superaret; actum de nobis & votis nostris esset. Hæc infidelitas ex eo contracta est, quod tota sensibus & ratione in mortuum fratris cadaver defixa erat, neutro oculo in Dei potentiam & Christi promissum coniecto. Caveamus ergo, &c.

Martha a Christo ob fidei inbecillitatem & mutationem perstringitur quia illi hoc semel atque iterum dixisset. 2 Cor. 13, 1, 2. Quanto igitur infidelitatis reatu tenebimur, qui de una eademque re centies edocti, in illa tamen ad notitiam, aut fidem, aut respicientiam non proficimus?

Questio: Vbi hoc dictum est? *Respondeo:* primo ad nuntios *vers. 4.* Deinde ad eam ipsam, *vers. 23, 25, 26.*

Si credas.] Num ergo istud miraculum à Marthæ fide suspensum est? minime; sed docet quo modo hoc miraculum sibi usui futurum est, nempe si credat; quod ni faciat, etiam fratrem redivivum videat; tamen Dei gloriam non visura est. Vnicui enim videndæ gloriæ divinæ oculus fides est: potentia enim Dei, in qua summa ejus gloria resplendet, nisi fide, non cognoscitur. Ut igitur Dei gloriam, & Deum ipsum in sua gloria videamus, hic oculus nobis comparandus est, qui quo clarius cernit, eo magis Dei gloriam penetrabit, nosque in cælum ad Dei gloriam videndum subvehet: contra qui eo desistuntur, stupidi manent & cæci, tamen Dei gloriam corporis oculis indies cernant.

Videntur circumstantes ex Marthæ verbis Christi mandato de amoliendo lapide obsequium detrectasse, donec quid responderit Christus attendissent; ita ut illa duce videantur omnes de Lazari suscitatione hæsitasse. Ex quo videmus quantum malum immisit, si quis, præsertim qui aliquo numero

censetur, pravo exemplo præeat cæteris. Væ illi per quem scandala veniunt: præstabit ut mola atinaria, &c. *Matth. 18.* Quod si uni scandalum objicere res sit tam plena periculi, quam grave iudicium eos manet, qui uno veluti scandali istu multos simul vulnerant?

Sequitur Christi oratio ad Patrem, ubi cum singulari fiducia & paternæ erga se promotionis testificatione causam orationis suæ indicat, ut omnes intelligant se à Patre missum cum ejus preces tam illustri exitu ilico excipiendæ essent. Gratiâ Patri agit, quod ab illo exaudiatur, nulla petitione in medium allata; quod arguit eum plenum fidei fuisse, & in certissima *καταφευξας* Deum accessisse: tanquam enim pro jam accepto gratias agit: vide an huc referri possit, quod *Iohan. 6.* in miraculo quinque panum dicitur, eum gratias egisse, non petiisse ut panes multiplicentur. Istud sequentibus corroboratur: *sciebam me semper à te audiri:* Admirabilis fidei vis, tam certo nobiscum constituere optatam petitionem nobis obventuram, quam si in manibus haberemus. Vide *Psal. 56, 55.* Hæc fides nobis imitanda; vide exemplum Davidis in plerisque *Psalms*, qui in ipso tentationis gurgite versatus, certo tamen apud se constituit (fretus Dei fide & veritate in servandis promissis) fore aliquando tempus, ut si fiat jam querendi & lamentandi, ita post gratias agendi & cantandi argumentum suppeditaretur. Hinc summa animi tranquillitas & patientia in extremis afflictionibus.

Quod si Christus rem hominum iudicio arduam, se tamen facillimam aggressus, non nisi à precibus initium sumit: multo magis nos, &c. Si quis rem in se suscipiat, cui par non est, aliorum operam rogat, &c. nos igitur qui nihil nisi favente & auxiliante Deo, &c. Oratio manus nostras quasi ambidextras & in quamvis partem versatiles reddit; robustas item efficit, ut vel arcus chalybeus, &c. alas addit quibus omnia impedimenta prætervolare, &c. Nec ulla aptior belli machina, qua aut nostra tueamur aut hostium aggesta diruamus.

Singularem consolationem habet, quod dicit se semper à Patre exaudiri; quandoquidem totum illud ad nos redundat: non enim pro se, sed pro nobis orat. Magno bono ducunt clientes si confiditum nacti fuerint qui apud iudicem gratia valeat.

Christus precatur; non quod sine precibus

*Christi
oratio fiducia
plena*

*Vers. 40.
Quoniam
Christus
perstringit.*

*Quorsum
in hoc miraculo
requiritur
Marthæ fides.*

*Vers. 41.
Quoniam
necesse fuit
scandalum.*

*Vers. 42.
Consolatione.*

*Quorsum
Christus
precatur.*

bus non potuisset Lazarum excitare ; sed ut intelligerent eum non solum pure Deum & Patri æqualem esse , sed etiam mediatorum à Patre missum , & Patre quodammodo inferiorum . Atque hæc causa fuit , cur emissis sæpius aliquot divinæ naturæ scintillis , reliquum splendorem & coruscantem gloriam sub velo humanæ infirmitatis tegetet , ne illo ineffabili splendore obruerentur potius quam ad salutem ducerentur . Nobis autem preces necessariæ sunt , ut certo constitutum Deum nos audiretur . Quod ipsum majoris momenti est , quam illa ipsa dona fere quæ à Deo accipimus . Nam si beneficia quæ nobis defunt non petita largiatur , dona prius deglutimus , quam ullum beneficentiæ divinæ sensum percipimus ; ut qui nihil petentes , nihil nobis ab illo præstandum expectamus : contra enim vota nostra in Dei sinum emiserimus , statim in excubiis sumus , donec , &c . Sicut enim patris in liberos charitas magis illucescit , cum petita à patris manu accipiunt , quam cum ipsi sumunt , aut per fervorum manus traduntur , sic , &c .

Hoc nos ad Christum precandum incitat potius quam sanctos . Si quid enim nobis ab illis impetraretur , id Dei erga illos amorem , non erga nos testaretur . *Obiectio* : idem de Christo dici potest , beneficia à Deo impetrata per Christum , Dei amorem in Christum , non in nos declarare . *Respondeo* : imo tam arcta nobis est cum Christo conjunctio , ut , &c . *Obiectio* : At Sancti defuncti nobis etiam concorporales sunt . *Respondeo* : Arcetius tamen vinculum inter nos & Christum , &c . Deinde illud vinculum ex se non consistit , sed ex vinculo conjunctionis cum Christo . Hæc de apparatu .

Sequitur { Excitatio ipsa .
Excitationis fructus .

Verf. 43 ;
44 .
Christi fidem statim insequens executio , & geminum in uno miraculum confirmat .

Christi fides omnibus suis numeris absoluta arguitur adjuncto temporis , quod simul ac precatus est , iussit ut prodiret foras , certo constituens preces suas exauditas esse . Hoc à nobis imitandum . Hoc profiteamur in voce Amen , quæ preces nostras terminamus . Qui hæsitat , is certo sciat se nihil accepturum . *Iacob* . 1 .

Hic autem duo miracula existunt , 1 . quod eum vitæ restituit , 2 . quod fasciis manibus pedibusque vinctus , exit . Magnum erat miraculum quod Sampson olim vinculis fortissimis disruptis , &c . sed , &c . Ille enim ni ruptis vinculis se movere non potuit , hic ve-

ro , &c . vinctus non modo à communi humani generis fortissimo hoste , morte ; sed & sepulchralibus vinculis . Eoque dixit , non surge , ut alibi ; sed exi foras , utrumque complectens ; ut cæci Iudæi fuerint , qui putarunt cum de cruce descendere non potuisse , qui Lazarum , &c . Noranda causa excitationis , vox Christi , vide in *Iohan* . cap . 5 , 28 . *Veni hora qua omnes qui sunt in monumentis audient vocem ejus , &c .*

Vece magna .] Non quod voce submissiore hoc efficere nequiret , cum vel sola voluntate posset , &c . sed primo quod intererat , ut vox Christi ab omnibus circumstantibus audiretur ; ut omnes intelligerent rem istam Christi mandato peractam esse : *secundo* , ut Pythonum morem (qui mullitare & murmurare solent) declinaret : *tertio* , ut hoc modo illam vocem adumbraret , qua omnes qui in monumentis sunt , &c . Hoc excitationis instrumentum ante prædixit . cap . 5 , 25 . Atque si hæc Christi vox ad omnes mortuos directa fuisset ; omnes mortui resurrexissent . Sicut enim hæc vox ad oculos ascendit , qua inde beatum Lazari spiritum ad corpus devocaret ; sic & profundissimos inferos penetrasset , ut inde maledictas animas ad sua corpora , &c . Egregia resurrectionis confirmatio , & multum meditando . Etsi vero à peccati morte tantum excitati ; in illa ipsa tamen spirituali excitatione pignus accipimus resurrectionis corporis . Nam ut corporis è morte excitatio spirituales resurrectionem ; sic spiritualis , corporis resurrectionem confirmat .

Observa incredibilem verbi divini vim quæ res vocat quæ non sunt tanquam essent . Quod aptissime confertur cum spirituali à morte peccati resurrectione . Tametsi nihil in nobis est ; quod non sit inceptum ad salutem nostram promovendam : tamen Deus , qui voce sua vocat , vitam & vires largitur . Atque huc plane spectat hæc Lazari excitatio , ut illam doctrinam quam Iesus supra *verf* . 25 , 26 . proposuerat , tanquam appositum sigillum obsignaret . Quo spectat etiam quod *Iohan* . 5 . à Servatore dicitur : ubi hanc ipsam de spirituali resurrectione doctrinam , corporum resurrectione ultimo illo die futura , confirmavit . Hoc modo etiam Iohannes antiquum obtinet , qui singula miracula , certis quibusdam doctrinis confirmandis adhibeat .

Idud non prius dictum quam factum est : *Admirabilis Dei potentia* , ubi nota admirabilem Christi potentiam , qui

Cur autem ad id voce magis sit usus .

Miraculum hoc apte cum spirituali resurrectione confertur .

Admirabilis Dei potentia

qui eadem facilitate excitat quatrimum & factens cadaver, quam eum qui recens obiit: imo quam febricitantem valetudini restituit: ut sciamus perinde esse Deo facile, Abelem qui primus obiit, quam qui pridie diei iudicii, &c. item eum qui per totam vitam in sepulchro peccati factens occubuit, quam, &c.

Non effecit ut sponte sua vincula dissolverentur; verum illa iubet solvi, & quidem non à discipulis, sed à circumstantibus, ut miraculum omnibus exploratius esset, & nodos solvendo rem altius reputarent, & tactu suo miraculum confirmarent. Dei enim miracula palam & in summa luce fiunt, & omnibus exploranda & inspicenda proponuntur: ut enim eximitis artifex opus suum non veteretur omnium vel oculatissimorum oculis subijcere, quod operis omnibus suis numeris perfecti sibi conscius sit; sic, &c. Contra, Pontificiorum miracula in angulis, remotis arbitris fiunt; eoque nullis præter sacrificos & impostores permittunt loca illa accedere, unde portenta sua procudunt.

Excitatio
hæc imago
spiritualis
excitationis
i peccatis.

Hæc excitatio corporis mortui imago quædam est animæ à morte peccati excitatæ: quare ut Lazarus excitatus ambulavit, &c. ita & nos in novitate vitæ: alias peccati vinculis ligati sumus; nec quicquam nobis proderit de prima resurrectione (quæ beatam & gloriosam præcedit) gloriari.

Frustra
hinc Pon-
tificii pur-
gatorium
colligunt.

Pontificii hinc Purgatorium sumunt, de quo vide alias: quibus adde, Lazari animam non fuisse in purgatorio, Pontificii iudicibus, qui medios homines inter iustos & iniustos

modo purgatorio adjudicant. Lazarus vero tantopere à Christo adamatus non potest in hoc censu haberi. Deinde hoc modo Iesum accusant violatæ legis amicitia, qui Lazarum amicum suum ad Purgatorium locum infiniti cruciatus mandaret. Quod fidenciam animam Lazari in lybmo fuisse, tum injuria illi facta est (proprio illorum argumento) qui ex loco quietis; (qualem esse lybbum comminiscuntur) in hanc miseriarum vallem revocatus est.

Miraculi fructus duplex; prior legitimus; *Verf. 44, multi credebant: alter illicitus; adibant enim 46. Phariseos, ut eos odio & ita in eum flagrantes, magis incenderent: ita enim ista intelligenda censeo, cum hic fructus priori opponatur.* *Miraculi effecta di- versis.*

Atque hæc fere Evangelii prædicari conditio est; ut his odor vitæ, illis &c. 2 Cor. 2. hos emolliat; illos induret; his oculos aperiat; illis configat. Caveamus ergo, &c. quo modo ad ejus auditionem accedamus, deinde quo modo audiamus. Quod dicit plures credidisse, in eo apparet veritas promissionis Christi, qui ante dixerat Deum Lazari morbo glorificandum. Nam in Christum credere est Deum glorificare Rom. 4. Indicatur etiam Patrem dedisse ut crederent plerique in eum, ut in oratione ad Patrem significarat.

In illis qui non credunt notandum fidem non esse omnium; sed Dei donum. Item verum esse illud Luc. 16. infideles non credituros, etiam si aliquis ex mortuis resurgat; si Evangelii prædicatione non credant.

I O A N. cap. 11, à vers. 47, ad finem Capit.

47 Cœgerunt ergo primarii Sacerdotes & Pharisæi concilium, & dicebant; Quid agemus? nam hic homo multa signa edit.

48 Si omitteremus eum ita, omnes ei credent: venientque Romani, & delebunt tum locum nostrum, tum gentem.

49 Unus autem ex ipsis, Cajaphas, Pontifex maximus anni illius, dixit eis; Vos nihil scitis:

50 Nec cogitatis conducere nobis, ut unus homo moriatur pro populo, & tota gens non pereat.

51 Hoc autem ex semetipso non dixit; sed quum esset Pontifex maximus anni illius, prophetavit fore ut IESVS pro gente moreretur:

52 Nec tantum pro ea gente, sed ut etiam filios Dei dispersos congregaret in unum.

53 Ab illo ergo die, consultabant una ut interimerent eum.

54 IESVS ergo palam amplius non ambulabat inter Iudæos: sed abiit illinc in regionem quæ est prope desertum: in urbem quæ dicitur Ephraim: & illic commorabatur cum discipulis suis.

55 Prope autem erat Pascha Iudeorum: & ascenderunt multi Hierosolymam ex illa regione ante Pascha, ut purificarent se.

56 Querebant ergo IESUM, & loquebantur alii cum aliis in templo stantes, Quid videtur vobis? an venturus non est ad festum?

57 Dederant autem primarii Sacerdotes, & Pharisei praeceptum, ut si quis nosset ubi esset, indicaret, ut prehenderent eum.

A N A L Y S I S .

Indicii, quod malevoli miraculi spectatores fecerunt, effectum est concilium in initum adversus Christum; cuius efficiens causa erant primi Sacerdotes & Pharisei; subjectum vero circa quod concilium in initum est, fuit disceptatio, quid facturi essent Iesu; disceptationis hujus causa efficiens erat, quia multa miracula edebat.

Vers. 48. Prior sententia hujus concilii erat, ferendum non esse, ut plura miracula edat; quod arguitur ab effectu, multorum in eum fide; cuius aliud effectum assignatur vastatio templi & Iudaeae gentis per Romanos.

Vers. 49. Alia sententia concilii proponitur, Iesum morte afficiendum; cuius efficiens principalis est Caiphas; qui suo adjuncto, officio nempe principis Sacerdotum, describitur; & officii depravatio & adulteratio ab adjuncto temporis, nempe quod principatus anno definitur: hujus sententiae adjunctum proponitur, prioris sententiae aversio; quod confirmatur ab adjuncto, ignorantia eorum qui illius auctores fuerunt, quod dubii essent quid facturi essent.

Vers. 50. Item alio adjuncto, quia non reputant rem. Postea proponit suam sententiam, nempe Iesum morte afficiendum: quod confirmat ab adjuncta utilitate quam gens Iudaeica percipiet: quod adversi negatione confirmatur, ne tota gens pereat.

Vers. 51. Hujus sententiae causam efficientem notat Spiritum Sanctum, Spiritum Propheticum: quod diverso confirmat, quia ut Sacerdos illius anni, non ut Caiphas loquutus sit. Deinde videtur hanc sententiam partiri in duas partes. Quorum una Caipham respicit, quatenus sanguinolentus & crudelis erat, altera Sacerdotem, quatenus dicebat Iesum mortem salutarem esse.

Vers. 52. Evangelista sententiam proponitur, quae a comparatione majoris amplificat Sacerdotis sententiam, Iesum morte afficiendum non tantum pro Iudaeis, sed pro omnibus Dei filii: quod suo fine arguitur, ut dissipati in unum cogantur & coalescant.

Vers. 53. Hujus sententiae in Concilio definitae effectum est, quod querebant Iesum interficere: quod adjuncto tempore declaratur, ab ipso tempore quo hoc in concilio decretum erat.

Vers. 54. Hujus persequutionis effectum est, quod Iesus inter Iudaeos occulte versatus sit. Cuius aliud effectum declaratur, quod ad locum desertum se recepit, qui locus suo adjuncto nomine proponitur Ephraim; & suo fine arguitur ut ibi converteret cum discipulis.

Vers. 55. Narratur quod plures Hierosolymam venerant; quod suo fine declaratur, ut se sanctificarent; quae sanctificatio & ad urbem confluentia,

ab adjuncto tempore arguitur; quia Pascha prope esset.

Vers. 56. Cuius propinquitatis effectum erat, quod querebant Iesum in urbe Hierosolymorum. Non inventi aliud effectum notatur, nempe disceptatio inter se, cur ad festum non venisset; quae disceptatio subjecto loco amplificatur, nempe templo.

Vers. 57. Narratur effectum Sacerdotum & Phariseorum, ut si quis nosset ubi Iesus esset; illis indicaret; quod suo fine indicatur, ut Iesum comprehenderent.

M E T A P H R A S I S .

Hoc indicio de Lazaro è mortuis per Iesum excitato commoti Pharisei, & qui summi Sacerdotis munus obierant, Concilium cogunt in quo sermones, qui ultra citraque habitusunt, hi fere sunt, qui sequuntur: Quid consilii de hoc Iesu capiemus, quandoquidem multa miracula ab illo edi ita palam est ut negari nequeat? Si, ut in edendis miraculis pergat, permittimus: tota natio fidem illi adju-

gungentes illum in summo pretio habebunt. Quo de Romani res novas nos moliri suspicantes instructa acie ad nos venient, ut urbem, simul cum templo (à cuius ministerio opes simul & dignitas nostra suspensa tenentur) & universa hac gente, penitus evertant. In hoc conciliabulo erat quidam nomine Caiphas, officio summus Sacerdos, qui pecunia & gratia à Romanis obtinuerat ut illo anno summus pontifex crearetur. Qui dixit; video vos omnes, qui dubii estis quid hoc homine faciatis plane insensatos nihil omnino scire. Neque etenim cum animis vestris collatis rationibus reputatis è re nostra esse, ut unus homo pro totius populi salute morte afficiatur, cum cateroquin tota natio nostra ad certum exitum rapienda sit.

Quam sententiam quoad Caiphas erat & sanguinolente in Christum affectus, non protulit; sed in summa nocendi voluntate Spiritus Sanctus ita rexit linguam, ut sententiam ferret non indignam amplissima summi Sacerdotis dignitate, quam illo anno exercebat, fore ut Iesu mors in salutem populi & gentis Iudaeica cederet. Quod autem dixit ne tota seu universa gens periret, in eo imprudens subindicavit Iesum non pro gente Iudaeica tantum mortem obiisse, sed eadem ipsa morte persequisse ut omnes

47.

48.

49.

50.

51.

52.

- Dei Filii ad salutem ordinati ubi vis in quacumque gente aut natione quaeritur versus dispersi in unum corpus Ecclesie, cuius ipse est caput, cogentur & coalescerent. Cum igitur de Iesu morte in concilio desinivissent, ab eodem ipso tempore consilia sua assidue contulerunt, ut illum de medio tollerent. Quamobrem Iesus ut se ad presertutam, quam non ignorabat, horam referret, palam & libere inter Iudeos conversari noluit: cog. ipso inde abiens secessit in locum prope desertum, ad oppidum cui nomen erat Ephraim, hoc consilio ut aliquantisper ibi cum discipulis ageret. Erat autem propinquum festum illud Iudeorum quod Pascha dicitur. Ad quod tanquam ad festum inter omnia celeberrimum quamplurimi undique Hierosolymam ascenderunt. Tempus vero Paschatis aliquantulum anticipabant ut defunctis ceremoniis quibusdam in lege Dei mandatis, seipso ad Paschatis celebrationem prepararent. Querebant igitur Iesum, quem iidem ad sanctificandum & se ad Paschatis celebrationem preparandum, festum anticipare velle cogitabant. Quam cum non invenirent, in templo consistentes invicem apud se dicebant: Quid vobis de huius viri pietate videtur, cum ad festum hoc tam celebre & augustum non venit? Tardius autem & solito magis sero idcirco venit, quod principes Sacerdotes cum Pharisaeis in mandatis dederant, ut si quis ubi esset rescisceret, ilico indicaret, ut illum comprehenderent.

P R A X I S.

Symma. Concilium Ecclesiasticum institutum, in quo consultore summo Sacerdote cum summo ceterorum consensu de Christi interfectione constituitur.

Par- } Deliberatio tertius conciliabili.
tes } Sententia summi Sacerdotis, cui assensum est, & quæ executioni mandatur.

In priore notandum particula illationis ergo, qua declaratur Iudeos, præsertim Pharisæos, qui hoc miraculo debebant Christum interius amare, qui gentem suam tantis rebus gestis nobilitaret, hoc miraculo irritatos, vel potius prius irritatos nunc odio in eum flagrasse: splendor enim huius miraculi adversus quem oculos obvertebant, eorum aciem perstringebat: sonora ejus vox surdiores reddidit; suavissimus ejus odor tanquam non satis bene valentes in deliquum detruisit. Omnino enim ita est, ut pro magnitudine operum Dei, impii ad deterius

vergant: sicut enim cadavera tanto odiosius foetent, quo solis ætus plenius se exirit, ita &c. sic ingenium est impiorum, qui tanto longius à Deo resiliunt, quo ad illos virtute miraculorum propius accedit, tanta enim & tam eximia virtus Christi non apparuit hæctenus, quanta in Lazari excitatione se exeruit: neque unquam hostium Christi furor se extolit magis. Quamobrem mœsti & anxii de perfecto Christi ministerio, concilium rogant, ut mature deliberent, de illo interpellando & abrumpendo.

Quid agemus?] Propositio hoc concilio ventilanda & agitanda. Cujus rationes sequuntur, nam multa signa edit, &c. Venient, in hac conversatione Romanum nempe, zelotypia novi regis commoti, &c.

Quoniam in hac conversatione observanda.

Observandum primo, non debere nos ægre ferre, si in veritatis causam propugnando interdum anxii sumus & consilii expertes, cum idem sæpe veritatis hostibus eveniat; quid faciemus? Secundo, fastidium istorum, qui hunc hominem appellant, non Iesum aut Prophetam. Vide annotationes in Iohan. 7, rr. & 9, 12, 24. & Luc. 18, 11. Tertio, invidiosum eorum animum, qui insinuant multos credidisse, cum tamen pauci respectu multitudinis crediderunt. Vide annotationes in Iohan. 3, 26. Quarto; Agi hic primo loco, non de eo quod sanctum & justum est, sed de eo quod utile; quum, ut cælum terræ miscatur, & fundamenta terræ tremescant, quod sanctum est valere debeat. Talis erat Demetrianæ coalitionis consultatio. Act. 19, 24, &c. qui quasi tritium militem in postrema acie, argumentum à quæstu statuit, quicquid habet, pro pelle dabit, ut Sathan de Iobo. Quinto, Concilium istud Ecclesiasticum, quod scriptura duce tractandum erat, tamen tanquam politicum tractatur. Sexto, novum non esse reipublicæ perniciem Evangelii prædicationi tribuere. Septimo, stultum eorum consilium, quod illos in illam calamitatem conjecit, quam ipsi extimescebant, & ex qua fides in Christum, quem illi tantopere averfabantur, illos exemisset: Christus enim satis potens erat, qui Romanos facile subjugaret: *ναυη βυλη βυλη δ' ουλη ναυη*. sic laqueo quem pararunt ipsi irretiti sunt, & existimantes vitam servare, illam perdidierunt; sic dum clypeum parare cogitant, quo, &c. gladium, &c. quo, &c. Cavendum ergo ne vâstra carnis consilia admittamus. Octavo, ipsos malitiam & invidiâ suam occultare, per nomen procurandi reipublicæ commodum.

Sequi-

Ver. 47, 48.

Et magis infidelium impet. as se exerit, quo magis Dei gloria effluget.

Sequitur
feotentia
Sacerdotis
in qua

Verba Sacerdotis.
Euangelistæ interpretatio, non
tam ad mentem Sacerdotis, quam
ad veritatem Prophetarum
prædictionum accommodata.

Verf. 49,
50.

Sententia
summi Sa-
cerdotis
crudelissi-
ma:

Sententia Sacerdotis sanguinaria est & in
Christum capitalis; nempe è medio insons
tollatur, quo reliqui populi saluti consulatur:
ac si malum committendum esset, ut inde
bonum, &c. aut non esset præstabilius mille
mala evenire, quam unum flagitium perpe-
trari; aut æquum esset ut aliis uvæ comen-
dentibus, aliorum dentes obstupescerent: aut
Dei ira hujusmodi maleficiis placaretur. Nota
primo, stupendam istius hominis malitiam,
qui umbram Christi gestans, & ob Christi
nomen, ad summum dignitatis fastigium e-
vectus, pessime de Christo meritus est, quod
sæpe evenit ut propriis Christi armis instru-
cti, impotentius in eum ferantur. Vide illud
in Achitophèle & Iuda Apostolo. II. Super-
biam, qui ita sententiam suam proponit, ut
omnem causæ hujus finiendæ peritiam sibi
assumat; assessores laud alio loco habens,
quam si pecudes essent, &c. *Vos nihil scitis,*
Ecce. Discamus ergo placide & modeste sen-
tentiam nostram dicere, ut utilis sententia
suaviter enunciata animos aliorum facilius
inflat. *Sententia commode dicta similis est*
pomo aureo argenteo calato. Prov. 25, 11.

Testimo-
nium tamen
illustre
Christi sa-
tisfactioni
præbens.

Deus vero ita ejus verba moderatus est, ut
per eum, tanquam suum Prophetam, lucu-
lentum testimonium de salute per Christi
mortem extorlerit; quod dignissimum est,
quod in Ecclesiæ arca asseretur. Sic olim
Balaami linguam moderatus est, ut vel invi-
tus cogeretur populo Israëlítico, quem ma-
ledictis configere cupiebat, benedicere.
Quaquam iste non magis intelligebat quod
dixit, quam Balaami asina. Hominum ergo
etiam improbillimorum linguam, utcumque
lubricam, Deus ita catenis constringit, ut se
pro sua voluntate commovere nequeat: imo
ita moderatur ut adversus se pro piis con-
vertat, vibretque tanquam sagittas contra-
rio vento reflexas in eum qui illas ejacula-
tus est. Quod si impiorum linguas Deus in-
terdum ita regit, ut præclara dogmata enun-
ciant: quanto magis id nobis faciet, si hoc ab
illo ardentè petamus.

Verf. 51.
Fera inter-
pretatio &
vindictæ
hujus loci.

Quum esset Pontifex maximus, Ecce.] Vi-
dentur hæc verba causam, cur Prophetam
egerit, indicare; nusquam tamen, quod me-
mini, in ordinatissima summi Sacerdotis vo-
catione, ipse hoc privilegio ornatus est; nisi

quod arcana quædam per *Vrim & Thum-
nim* aperiret. Existimari igitur sensum esse,
hoc oraculum dignius fuisse quod à sum-
mo Sacerdote, quam à scelerato & sanguin-
ario Caipha proficeretur. Quare futile
est quod *Pontificii* hinc astrunt, Papam,
tameñ sceleribus coopertum, in iis quæ ad
Deum pertinet non posse aliquid falsi dice-
re: sed veritatem ejus mitræ veluti affixam.
&c. Quasi vero Papa cum *Pontifice* legali
(cujus vocatio erat à Deo) esset conferen-
dus. Deinde si vocatio ejus esset licita, &
cum summi Sacerdotis vocatione conferen-
da, tamen Verus summus Sacerdos Achisi
tempore, falsum cultum Damascenum in-
trodixit. Deinde Deus renuit mentem suam
Eli Sacerdoti aperire, potius Samueli puero,
&c. Denique quis ignorat scriptis traditum
esse à *Pontificiis* amanuentibus, Papam hunc
Arrianum fuisse; illum negasse immortalitatem
animæ, &c.

Sententia vero ipsa longe præclarissima *Cujus sen-
sus sane
præclarus.*
est, expedire scilicet, &c. Quod operum ju-
stificationem consutat. *Galat. 2, 21.* Nam 1.
opera nostra postquam Spiritu Sancto imbu-
ti sumus, imperfecta sunt; 2. sæpius peccatis
interpolata; 3. si legem impleverimus, ta-
men nisi corruptio nobis connata expiaretur,
&c. *Objeçtio:* At istud videtur injustum,
ac proinde non expedire, ut innoxius
delinquentium pœnam subiret. *Respondeo:*
Aliud est cum insons pro fonte ad supplicium
rapitur; aliud cum se sponte sua vadem con-
stituit; illud iniquum, hoc justum & huma-
num. 2. Fide-justorem se constituit qui præ-
dives est, ut debitum dissolvat, quod debi-
tor non poterat. Quod si Moï & Paulo laudi
datur, quod vitam æternam parati erant pro
Iudæis exponere, qui tamen æternam dæ-
nationem superare non possent: nedum hoc
Christo honorificum. Et si Aquilæ & Pri-
scillæ perpetuæ laudi datur quod Pauli vi-
tam sua morte redimere parati erant, ne-
dum, &c.

Quæstio: At quo modo unius mors pro
tanta hominum infinitate satisfaciat? *Re-
spondeo:* Pœnæ quas Christus luebat infini-
tæ erant, justitia item quam præstitit infini-
ta, cum ipse Deus erat: inter homines unius
vita cum multorum vitis comparatur; ut Da-
vidis, cum dimidio exercitu. 2. *Sam. 18, 3.* ne-
dum vitæ Christi qui idem Deus est, &c.
Quod si Adæ peccatum tam potens erat, ut
omnem suam posteritatem ream confuere-
ret; nedum Christi obedientia, &c. *Romi. 5.*

Verf. 52.
Evangelistæ
verborum
Caiphæ in-
terpretatio.

Tota gens. Non nostra gens. Hinc videtur Evangelista concludere gentes etiam sub hoc vaticinio comprehensas esse. Cum vero Gentibus, quæ natura peccatores nascebantur, eadem salus erat in Christo quæ Iudæis, natura filiis fœderis; palam est inchoaram iustitiam nihil ad justificationem conferre. Iudæi enim in quibus Dei timor obtinuerat, fide perinde iustificantur, ac Gentes. Hic locus aptissimus est ad refellendum errorem de universali gratia, & de Christi pro omnibus indiscriminatim perfectione. Vide *Heb.* 9, 14, & 10, 10, 14.

Verf. 53.
Concilii le-
vitarum
pervicacia.

Notanda levitas assessorum, qui tam cito in tam barbaram Caiphæ sententiam pedibus iverunt: cavendum ergo ne ullius splendor aut autoritas nos abripiat, &c. Nec tamen eorum, qui præstant, sententiæ temere rejiciendæ sunt; sed prudenter expendendæ. *Notanda* etiam eorum pervicacia, qui tam impium decretum executioni dare, &c. Ac si decretum Medorum & Persarum esset, quod mutari non posset: etsi fieri non possit, quin conscientiæ stimulis urgerentur. Quamobrem si quid impie patravimus, videndum ut quam mature pedem inhibeamus.

Concilia universalis possunt errare; erat hoc generale concilium nempe ex primoribus unice Ecclesiæ Iudæorum constitutum. Precantur in concilio congregato, *Dimitte nobis debita, &c.* quod frigidum esset, nisi, &c. Huc accedit, quod concilia priora sæpe à posterioribus emendata sunt; interdum etiam penitus refixa.

Verf. 54.
Christus
concilii de-
cretum co-
gnoscit:

Etsi istud concilii decretum Christo non est reuocatum; tamen perspexit, &c. ut olim *Elizæus Syrorum arcana* quæ in secretissimis locis consultata sunt, retexit: sic Elizæi dominus multo magis. Aves cœli retigent consilium adversus regem ininitum, nedum ad-

versus regem regum, &c. Singulare solatium nobis talem consiliarium à Deo Patre datum esse, qui, &c. felix Respublica, quæ talem consiliarium sortita est, qui sua tolerantia & prudentia omnia hostium consilia explorare possit, &c. nedum Respub. Christiana, &c.

Secessit in desertum.] Nempè ut vitæ confuleret, quoad tempus præfinitum, &c. Hoc nobis licet: modo vocationem non deseramus. Ex deserto mature rediit, quod tempus suum appropinquaret. Discipulos secum traduxit, ut eos in veritate summa cura informaret, quorum ministerio totum terrarum orbem fermentaturus erat. *Nota, desertum* appellari ubi erant rara oppida; contra Pontificios, qui ex Iohannis in deserto conversatione eremitarum & monachorum ordinem confirmant.

Pascha Iudæorum.] Sic dictum videtur, potius quam Pascha Dei, quia Iudæi diem in lege præfinitum mutantur.

Ut purificarent se.] *Nota,* quanta cum veneratione & religiosa cautione ad cœnam Domini nos comparare debemus. *1 Cor. 11. probet se homo, &c.* ut aurum ad ignem aut lydium lapidem probatur. Vide quo modo Davidis servi purificandi erant antequam panem propositionis, &c.

Quærebant eum (i. effectus) quod eum præsentem fore putabant ut se purificaret, etsi enim purissimus erat; tamen ut legi obediret, &c. Hanc ceremoniam cum vitæ periculo conjunctam omisit. Sic David in panibus propositionis & discipuli in confricatione spicaram. *Alter effectus* noratur, istorum pervertitas, qui cum se ad pascha comparare debebant, se sanguine ianoxio polluere non dubitabant. Interim externam purificationem curiosius observabant, sic *Matth. Non ibant in prætoriam, ne polluerentur.* De isto cultu vide *Esai. 66, 3.*

I O H A N. cap. 12, à vers. 1, ad 12.

IESVS ergo sex ante Pascha diebus venit in Bethaniam, ubi erat Lazarus ille qui fuerat mortuus, quem suscitaverat ex mortuis.

2 *Fecerunt igitur ei cœnam istic, & Martha ministrabat: Lazarus autem unus erat ex iis qui simul discumbebant cum eo.*

3 *Maria vero accepta libra unguenti nardi liquida multi pretii, unxit pedes IESU, & extersit pedes ejus capillis suis: domus autem impleta est odore unguenti.*

4 *Dixit ergo quidam ex discipulis ejus, nempe Iudas Simonis filius, Iscariotes, qui erat eum proditorus;*

5 *Quare hoc unguentum non venit trecentis denariis & datum est pauperibus?*

6 *Dixit:*

6 Dixit autem hoc, non quod pauperum ipsi cura esset, sed quia sur erat, & mar-
supium habebat, & ea qua inimitabantur portabat.

7 Dixit ergo IESVS; Omitte eam, in diem suenerationis meæ asservavit illud.

8 Pauperes enim semper habebitis vobiscum, me vero non semper habebitis.

9 Cognovit ergo turba multa ex Iudæis eum illic esse: & venerunt non propter
IESVM tantum, sed etiam ut Lazarum viderent, quem excitarat à mortuis.

10 Consultarunt autem primarii Sacerdotes, ut Lazarum etiam interimerent:

11 Quia multi ex Iudæis propter eum abibant, & credebant in IESVM.

A N A L Y S I S .

Reditus Iesu ex deserto describitur à subiecto loco, ad quem venit, Bethania; quæ describitur suo adjuncto, nempe Lazaro; qui etiam describitur ab adjuncto, excitatione è mortuis: item reditus ejus describitur ab adjuncto tempore, sex dies ante Pascha.

Vers. 2. Aliud adjunctum adventus sui est, quod cœna illi instructa erat: cujus cœnæ adjuncta proponuntur; primum quod Martha ministrabat; deinde aliud adjunctum est, quod Lazarus mensæ ac-
cumbebat.

Vers. 3. Tertium est, quod Maria libram unguenti attulit, quod unguentum suo adjuncto declaratur, liquiditatis, & altero nempe precii magni; item suo fine, ut pedes Iesu ungeret: deinde effectum Mariæ indicatur, quod pedes Iesu extergebat; cujus extensionis efficiens instrumentalis erat capillitium Mariæ. Deinde effectum unguenti effusi declaratur, quod totam domum complevit fragrans ejus odor.

Vers. 4. Hujus effusi unguenti adjunctum narratur, obmurmuratio; cujus causa assignatur Judas; qui describitur effecto, nempe quod Iesum traditurus erat.

Vers. 5. Hanc autem effusionem conatur traducere à disparato, quia vendi potuit, 300. denariis; cujus finis noratur, ut pauperibus distribuatur.

Vers. 6. Euangelista hanc larvam illi adimit à disparato sine, ad quem Iudas unguentum destinare voluit, nempe ut ad suum proprium quantum argentum converteret; quod ab adjuncta commoditate & opportunitate argentum intervertendi confirmat, quia præfectus est Christi ætario seu Ecclesiastico thesauro.

Vers. 7. Effectum hujus murmurationis est mandatum Iesu, ne illi molestiam facere pergat; quod confirmat ab adjuncta opportunitate temporis, quo huncsumptum fecit, nempe paulo ante sepulturam suam.

Vers. 8. Aliud argumentum quo refellit prætextum sublevandorum pauperum, quem Iudas opposuit, ab adjuncta commoditate pauperibus opitulandi omni tempore; deinde ab adjuncto, in-
habilitate gratificandi Christo, nisi illud in præsentiarum præstaret.

Vers. 9. Aliud adjunctum adventus Iesu ad Bethaniam, nempe quod vulgatum erat Iesum ibi esse; cujus effectum est quod plures Iudæi illuc venirent; quorum adventus finis est propter Iesum; quod comparatione majoris amplificatur, non tantum Iesus causa, sed ut viderent Lazarum; cujus

videndi desiderii causa assignatur, quod Iesus eum è mortuis excitarat.

Vers. 10. Hujus ob hunc finem concursus Iudæorum effectum erat concilium coactum, ut Lazarum interficere.

Vers. 11. Cujus decreti in Concilio causa efficiens assignatur, quod multi Iudæi mediante hac Lazari excitatione, in Iesum credebant.

M E T A P H R A S I S .

Iesus ut festo Paschæ ad obsequium Patri præstandum, interesset, ex Deserto, sex dies ante festum Paschæ, Bethaniam rediit, ubi Lazarus erat quem è mortuis excitaverat: hoc consilio, ut cum his, quorum consuetudine & colloquio oblectabatur, aliquantisper recreatus, se ipsum ad mortem acerbissimam subeundam compararet. Quamobrem familia illa, nempe Lazarus & sororum par, ut suam de accepto tam illustri beneficio gratitulum testimonium, cœnam illi instruum, in qua, Martha ministrante, Lazarus una cum Iesu mensæ accumbat. Maria vero ne suum aliquod in Iesum officium desideraretur, accepta unguenti liquidi ex nardo confecti idque valde pretiosi, libra, ad pedes Iesu advoluta, eosdem primum locos suo mollissimo & delicatissimo capillitio extersit, effuso autem & non nihil ad pedes Iesu affricato unguento gratissimus & suavolentissimus ejus odor totam domum complens, convivas omnes exhilaravit. Sed ex propriis discipulis unus, cui nomen erat Judas filius Simons, Iscariotes, qui eum traditurus erat, huic Iesu gaudio remoram injecit, dicens: Quorsum hæc donorum Dei inanis profusio? nonne potuit hoc tam pretiosum unguentum 300. denariis vendi; qua pecunia ad usum pauperum collata, multi necessario victu & corporis cultu destituti, pasti simul & vestiti fuissent. Quod tamen dixit non quod (ut ostendebat) pauperum cura illi fuit, sed quod pecuniam hanc ad suum usum convertere cogitavit, arrepta inde opportunitate, quod mar-
supio præfuit, & in Iesum ad se & suos alendum collata, afferenda circumgestavit. Ad
B b b b b 3 quem

1.

2.

3.

4.

5.

6.

7.

quem Iesus, conscius doloris animi quem ex hoc dicto Maria conceperat. Mitte illam porro marore afficere: quandoquidem hoc quo me perunxit unguento, suenerationis mea, infra paucos dies insequitur, simulachrum ita ob oculos omnium spectatorum proposuit, ac si datus opera & consilio hoc unguentum ad hoc usque tempus reservasse videatur. Quod autem pauperum subventio, huic quod mihi praestatur officio, tanquam obstaculum objicitur, inane & vanum est; cum pauperes quibus subveniatis & in quos beneficentiam exercentis nunquam defuturi sunt: quam nisi mihi in praesentiarum exhibeatis, deinceps illam testandi potestas emnis adempta erit. Cum autem magna Iudaorum turba Iesum Bethania fuisse reseruisse, illuc ad Iesum accurrerunt. Tamen si non Iesu solius ergo hoc fecerunt, sed ut Lazarum inveniatur, quem Iesus è mortuis excitavit. Quo de principes Sacerdotum consilium inierunt, ut ipsum etiam Lazarum interficerent: Non alia subiecta causa, nisi quod ob miraculum, in illius è mortuis excitatione editum, plerique ex Iudaeis ab illis desipientes, in Iesum crederent.

P R A X I S.

Symma. Christus ab insidiis liberatus hospitio exceptus in Bethania ab illis fide agnoscebat.

Partes { Hospitio Christi in Bethania.
sunt de { Ejus fructu.

In convivii { Horum benevolus animus.
structura { Illorum malevolentia & indi-
proporionatur { gnatio.

Verf. 1.
Cur Chri-
stus Betha-
niam de-
votit.

Institutum Christi apud Bethaniam diver- tendi, fuit partim ut alios qui ad fidem spectabant hoc modo colligeret; partim ut se adversus ingruentem mortis tempestatem confirmaret, seque consuetudine eorum quos maxime charos habebat, recrearet. Hoc uobis imitandum tempore mororis. Vide praecipuum Bathsebae. Prov. 31, 6. *Da vinum affusis.* Vide exemplum Davidis, qui adversus marorem ex filii morte convivium solito lautius sibi parari iussit, cum unguentis conjunctum. Neque vero statuamus angores his externis praediis depelli, nisi &c. videntur quidem marores ad tempus lenire, sed recurrunt, &c. Ut gelida aqua in febres grata est ad tempus, &c.

Nota admirabilem Christi φιλαρρωπιαν, qui cum peccatoribus consuevit, & convivatur, idque in summis delictis habet. Quam eam oblectationem vir sapientissimus &

nobilissimus in consortio morionis, & bajali sordidissimi, &c. Atqui majus est discrimen inter nos & Christum, quam, &c. Hinc constat eos qui se amant mutuo, cupere etiam una cœnare, & sermones una habere. Si ergo Christus nobis gratus & exoptatus est; certe cum eo cœnare, & sermones habere cupiemus.

Fecerunt ei cœnam, &c.] Quisque ut se aut Verf. 2, 3. magno bono auctum aut magno malo liberatum sentit; ita se ad singularia in Deum officia obstringit. Cui multum datur aut condonatur, is multum debet; & ejus dilectionis fructus eximius esse debet. Agricola ex illa arbore fructum preciosissimum expectat, in qua maxime elaboravit. Herus pro discrimine stipendii quod servis pendit, &c. Contra tamen fit ut qui Christo melius habiti sunt; in cum magis sunt quam ceteri immemores. Plerique sicut qui se aliis magis divites, nobiles, ingeniosos putant; qui tamen, &c. ut equus saginatus excurit fessorem; sic &c. quod certe in collatione pecuniae in ærarium Ecclesiasticum cernitur, ubi ut quisque ditissimus, eo minus, &c. ut cuiusque jumenta pinguiora, eo macilentius sacrificium, quo copiosior messis, eo primitiae & decimæ tenuiores. Vide Mal. 1, 4. *maledictus machinator, qui cum masculum habeat, &c.*

Martha ministravit, Maria unxit pedes, &c.] Vtraque Christo grata faciendo incombibit, Maria vero sororem superat, sicut ante cap. 11. ad Christi pedes se abjicit, majori reverentia, &c. ut quæ ad ministerium omnium contemptissimum se abjecit, & sumptu magno, &c. Hujus rei causam aliunde petas; nempe quod in audiendo verbo magis sedula fuisse. *Unguentum lectissimum & pretiosissimum.*] Sicut enim Abel ex pinguis- simis pecudibus, &c. sic ista. Curandum ergo Christo convivium exquisitissimum paremus, ut sit quod oculos, quod gustum, quod odoratum delectet: ut ei per omnia placeamus Col. 1, 10. non in hoc aut illo tantum. Neque hic ullius offensio reformidanda: poterat enim Maria vereri ne istud Marthæ non placeret, quod, &c.

Christo se exhilarare cupienti Iudas ejus Verf. 4. gaudium impedit & doloris materiem mini- &c. strat. Ne igitur nos pigeat in summa rerum prosperitate aliquid gaudii obstaculum per- tentiscere. Iudas Maria officium interpellat:

Iudas ingenio vaser ad turpissimum se- culus palliandum speciosam rationem excogitavit, sed Spiritus Sanctus hypocritis pallium ei de-

Lazari so-
rorumque
in Christum
officia:

ubi I. mon-
Maria stu-
dium emi-
net; & que
ejus causi.

Verf. 4.
&c.
Iudas Ma-
ria offi-
cium inter-
pellat:

ei detraxit , &c. eumque pius omnibus exolum reddidit. Non est ego quod quisquam ad peccandum audacior sit fiducia occultandi sceleris. Quod in aure & penitior cubiculo loquuti sunt , id in fastigijs tectorum; quod noctu fecerunt , id meridie revelabitur. *Nota* fures esse qui pecuniam suæ fidei creditam ad alios usus , quam quibus destinata est , transferunt. Quod si grave sit ab homine mortali *fur appellari* ; nedum à Deo præpotenti.

Verf. 7.
Quod Christus defecit.

Christus horum conscius tum se tum Mariam defendit , &c. *omitte eam*. Hanc vocem à Christo emissam puteus nobis omnibus dictam , si quando bene operantibus moram injicimus. *Nota* fieri aliquando ut qui in Ecclesia retum potiantur , rem non modo legitimam , sed etiam summa laude dignam , improbent. Sed unius Christi in verbo approbatio omnibus eorum præjudiciis anteponenda. Erit aliquando tempus cum justitia nostra in apertum proferatur.

In diem funerationis nostræ.] Quasi dicat , non poteritis mihi justa funeris consuetudine negare : atque hoc unguentum corpus meum mox sepeliendam cupit. Sicut enim illa effracto alabastro unguentum odore gratissimum effudit : sic ego mox effracto corporis mei alabastro suavissimum sanguinis & animæ meæ unguentum , &c. Christus hac ratione utitur , ut discipulos mortis suæ jam appropinquantis admoneret , cujus mentionem ipsi adeo averfabantur.

Vt Lazarum viderent quem , &c.] Hoc ex curiositate provenisse videtur , ut ex illo quis futurus sit status mortuorum expiscarentur ; sed frustra , cum Lazarus in corpus morti adhuc obnoxium , &c. non posset , &c. Vide 2 *Corinth.* cap. 12 , vers. 4. ubi Paulus in cælum raptus audivit verba quæ non potuit fari.

Consultarunt autem , &c.] Insignis autem erat perversitas Lazarum odisse quod per eum multi crediderunt. Eoque magis quod jam ante mortuus reviviscebatur.

L V C. cap. 19 , à vers. 29 , ad 41.

29 Et factum est quum appropinquasset Bethphage & Bethania , ad montem qui vocatur Olearum , misit duos de discipulis suis.

30 Dicens ; Abite in vicum qui est ex adverso : in quo introeuntes invenietis pullum alligatum , cui nullus unquam hominum insedit : solutum eum adducite.

31 Et si quis vos interrogaverit ; Quare solvitis ? sic dicetis ei ; Quoniam eo opus est Domino.

32 Profecti autem qui missi erant , invenerunt prout eis dixerat.

33 Solventibus autem ipsis pullum , dixerunt eis Domini ejus ; Quare solvitis pullum ?

34 Ipsi vero dixerunt ; Quoniam eo opus est Domino.

35 Duxerunt igitur eum ad IESVM ; Et palliis suis pullo injectis , imposuerunt IESVM.

36 Eunte autem ipso , substernebant pallia sua in via.

37 Et quum jam appropinquaret ad descensum montis Olearum , cepit omnis multitudo discipulorum gaudentium laudare Deum voce magna de omnibus quas viderant virtutibus.

38 Dicentes ; Benedictus rex ille qui venit in nomine Domini : pax in cælo , & gloria in locis altissimis.

39 Et aliqui Pharisæorum è turba dixerunt ei ; Magister , objurga discipulos tuos.

40 Ipse vero respondens dixit eis ; Dico vobis , si siluerint illi , mox lapides clamaturi.

M A T H. cap. 21 , vers. 1 , ad 10.

ET quum appropinquassent Hierosolymis , & venissent Bethphagen ad montem Olearum , tunc IESVS misit duos discipulos.

2 Dicens eis; Ite in vicum qui vobis est ex adverso, & statim invenietis asinam ligatam & pullum cum ea: solventes eos adducite mihi.

3 Et si quis vobis aliquid dixerit, dicite; Domino his opus est: statim autem mittet eos.

4 Hoc autem totum factum est ut impleretur quod dictum est per Prophetam, dicentem;

5 Dicite Filia Sion; Ecce, rex tuus venit tibi mitis, & insidens asina, ac pullo foetui subjugis asinae.

6 Profecti autem sunt discipuli, feceruntque sicut imperarat eis Iesus;

7 Et adduxerunt asinam & pullum, & eis imposuerunt vestimenta sua, & collocarunt ipsum super ea.

8 Plurima autem turba straverunt vestimenta sua in via: alii vero cadebant ramos ex arboribus, & sternebant in via:

9 Porro turba, quae praebat & quae sequebatur, clamabat, dicens; Hosanna Filio David: benedictus qui venit in nomine Domini; Hosanna ô qui es in caelis altissimis.

M A R C. cap. II. à vers. 1. ad 11.

QUum autem appropinquarent Hierosolymis ad Bethphage & Bethaniam apud montem Olearum, misit duos è discipulis suis.

2 Et dicit eis; Abite in vicum qui vobis est ex adverso: & statim ut ingredimini in eum, invenietis pullum ligatum, in quo nullus hominum sedit: solvite eum & adducite.

3 Quod si quis vobis dixerit; Cur hoc facitis? dicite; quoniam eo opus est Domino: & eum statim huc mittet.

4 Abierunt igitur & invenerunt pullum ligatum ad ostium foris in bivio: & solverunt eum.

5 Tunc quidam eorum qui illic adstabant, dixerunt eis; Quid facitis, qui solvitis pullum?

6 Ipsi vero dixerunt eis prout mandarat IESVS: & illi dimiserunt eos.

7 Adduxerunt igitur pullum ad IESVM, & injecerunt ei pallia sua, & insedit ei.

8 Multi vero pallia sua straverunt per viam: alii autem frondes cadebant ex arboribus, & sternebant in viam.

9 Et qui praebant, qui que sequebantur, clamabant, dicentes; Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini.

10 Benedictum regnum Patris nostri David, quod venit in nomine Domini; Hosanna ô qui es in caelis altissimis.

I O H A N. cap. 12. à vers. 12. ad 20.

12 Postero die turba multa quae venerat ad diem festum, quum audissent IESVM venire Hierosolymam.

13 Acceperunt ramos palmarum, & prodierunt ei obviam, & clamabant; Hosanna, Benedictus qui venit in nomine Domini, Rex ille Israël.

14 Nactus autem IESVS asellum, insedit ei; sicut scriptum est;

15 Ne metue Filia Sion: ecce, Rex ille tuus venit, insidens pullo asinae.

16 Hac autem non cognoverunt discipule ejus primo: sed quum glorificatus esset IESVS,

IESUS, tunc recordati sunt hac esse scripta de eo, & sese hac illi præstintisse.

17 Testabatur vero turba quæ erat cum eo, quod Lazarum vocasset e monumento, & suscitasset eum ex mortuis.

18 Propterea etiam occurrit ei turba, quæ audierat eum edidisse hoc signum.

19 Pharisei ergo dixerunt inter se; Valetisne nos nihil proficere? ecce, mundus eum sequitur est.

A N A L Y S I S .

Mittit duos Discipulos suos; quæ missio declaratur adjuncto tempore, cum venisset ad montem Olivarum; qui describitur adjuncto, vicinitate Bethphage & Bethaniam.

Vers. 30. Deinde describitur à subjecto loco, in quem illos misit, vicum qui ex adverso eorum erat: deinde norantur duo effecta Christi; alterum est prædictio, quid illis eveniet in hac legatione; alterum est mandatum Christi, quid faciant discipuli: item ab effectu, nempe quod invenient pullum; qui suo adjuncto noratur, nempe alligationis: deinde altero adjuncto, quod fessorem numquam admittit; & ab efficiente, asina; quæ suo adjuncto describitur, nempe quæ jugo assueta erat: quæ suo sine describitur, nempe quæ jugo assueta erat: quæ suo sine describuntur, ut solvant pullum, & illum adducant.

Vers. 31. Describitur porro hæc legatio à relictis, quaestione Domini seu possessoris cur solvant pullum, & responso discipulorum, nempe Dominum eo opus habere. Cujus effectum est, quod dimittit pullum.

MATH. 4. Finis totius hujus legationis, ut per Prophetiam prædictam impleretur.

Vers. 5. Forma Prophetiæ proponitur, qua jubetur Propheta Ecclesiæ prædicare & eam consolari ab adjuncta mansuetudine Regis; quæ suo effectu arguitur, quod pullo asine insidens veniat.

LUC. 32, 33, 34. Effectum mandati Christi, obsequium discipulorum; & prædictionis Christi effectum est, quod omnia, prout prædixit Christus, invenerunt.

Vers. 35. Effectum discipulorum, nempe quod pullum vestibus suis instraverant; alterum quod Christum pullo imposuerunt.

Vers. 36. Comitatus Christi effectum narratur, quod substernebant sua vestimenta in via ubi Christus inequitandum fuit.

Vers. 37. Aliud effectum narratur, nempe quod laudabant Deum; materia subjecta laudis erant præclara Christi miracula: adjunctum laudis erat gaudium animi; efficiens instrumentalis vox, quæ sua adjuncta magnitudine amplificatur; & adjuncto tempore, cum scilicet ad descensum montis pœne pervenissent.

Vers. 38. Forma gratiarum actionis describitur; ubi Iesus describitur ab adjuncta benedictione, qua benedicendus est: deinde à relato regis potestatis; quæ suo efficiente declaratur, nempe quod autoritate Dei instructus venit: cujus adventus effectum est, quod pax fit in caelis; cujus pacis in caelis conciliata effectum est, quod gloria Deo tribuenda sit.

Vers. 39. Hujus populi acclamationis effectum est, quod Pharisei quidam rogabant ut Iesus silentium populo acclamanti injungeret.

Vers. 40. Cujus petitionis effectum est responso Christi ex conexo axioma, lapides laudem suam prædicaturos si populus taceret; argumentum est à disparatis.

M E T A P H R A S I S .

Exacta cena & nocte ibi ubi coenatum est **LUC.** 29

Transacta, cum postero die prope Bethphage & Bethaniam veuret, qui vicini ad montem Olivarum siti sunt, duos ex discipulis suis Iesus misit. Ad quos dixit; Abite ad vicum qui

ex adverso est, quem cum ingressi essis, illico pullum invenietis alligatum, qui nunquam fessorem admittit, eundem prius solutum huc

ad me adducite. Non ignoro vos interrogatos iri; quorsum aut quo jure jumentum solvitis?

sed perinde novi illico acquiescetes vobis, simul ac me omnium Dominum eo opus habere responderitis. Quis legatio tamen si speciem lu-

dica videri possit, maximi tamen momenti existit: cum hoc pacto impletum sit, quod per Prophetam Zachariam prædictum est.

Propheta enim cum regiam Christi potentiam tam in fundendis hostibus, quam in Ecclesiæ

conservanda proposuisset, ne illud externo belli apparatu consecutum uti solidum in montem veniret, subjungit: Dicitis o vos, quorum partes

sunt Evangelium annuntiare Ecclesiæ, quæ in montis Sionis præfiguratur, maximam ad tuam animi consolationem animum advertit: regem tuum mansuetum & accessu facilem ad te venire. Cujus rei indubitatam testimonium est,

quod venit insidens pullo, qui scetus est asina ejusque quæ jugo assueta est. Abeuntes autem qui missi erant, prorsus, ut prædictum est,

omnia sic se habere experimento compererunt. Invenerunt etenim pullum alligatum ad portam feris in bivio, eumque solvunt. Sed dum

solverent quidam qui adstabant, ad quos jus pulli spectabat, ad legatos dicunt: Quid hoc est quod pullum, qui vester non est, & in quem nihil juris vobis, solvitis. Ad quos illi: Est & alius hujus jumenti domine, ut qui est totius orbis heres qui eo opus habet. Quo dicto illico

solutum pullum ad Iesum adduxerunt, cui

36. postquam vestes suas instravissent, Iesum imponabant. Quamobrem Iesu inequitante & Hierosolymam versus proficiscente, plerique qui Hierosolyma Paschatis causa venerant, urbe egressi & illi obviam prodeuntes, vestimenta honoris causa illi in via substernebant.
- MARC. 8. Alii frondes & ramos palmarum succedentes illis viam sternebant. Cum autem ad descensum montis Olivarum appropinquaret, tota multitudo discipulorum, atque adeo turba, cum qui praecelebant, tum qui subsequerentur, laudare de omnibus, quae viderunt, Iesu insignibus miraculis. Verba autem gratiarum actionis & laudis sic fere erant: O te terque quaterque beatum, regni qui auctoritate ad nos instructus venis! Quandoquidem huius regis ad nos interventu in celsissimis caelorum locis hominibus cum Deo stabilita pace, gloria ob eam ipsam causam Deo summis in caelis habitanti jure optimo debetur. O terque quaterque beatum regnum etiam illud tuum quod Dei nomine & auctoritate Patris Domini nostri Iesu, vere Davidis, administratur! Quem eum regem tum regnum, te Deus impense rogamus, ut ex summis caelis in aeternum serves.
37. Ex Pharisaeis autem aliquot, qui in media turba permixti hanc acclamationem audierunt, ad Iesum dixerunt; Praeceptor, discipulis tuis in quos auctoritatem habes, ne in istis acclamationibus porro pergant, prohibe. Ad quos Iesus: Atqui ut isti conticescant, nihil tamen eorum quod vos cupitis assequi. Illa enim necessitas huic rei predicanda incumbit, ut si tacerent, muti lapides, si quos cernitis, non loquerentur modo, sed etiam clamarent. Et haec quidem fecere & exsequuti sunt Apostoli, tamen si quid sibi vellet non intelligebant: sed postquam Iesus ascensu in caelum gloria cummulatus, Spiritus Sancti donis illos plenius instruxit, tum demum recordati sunt haec de illo in scripturis Prophetarum predicta esse, & se congruenter illis praedictionibus illa mandato Iesu exsequutos esse.
38. Ex turbis autem aliquot qui Iesu praebant Hierosolymam ingressi palam testati sunt, Iesum sola voce Lazarum de sepulchro evocatum redvium fecisse. Pharisaei in urbe haerentes, cum viderent plerisque ex urbe prorumpentes Iesu obviam ivisse, secum ipsi fermocinati sunt, ut se porro ad majorem industriam in opprimendo Iesu excitarent. Nomen consideratis, vos nihil perficere his vestris in illum structis insidiis? En vobis spectantibus non clam aut occulte, sed palam totius mundus se illi in disciplinam tradit.

Symma. Expressa regni Christi in terris Simago nobis hac historia repraesentatur.

Partes { *Παροῦσιν* ad Christi in terris in regnum inaugurationem.

Ipsi inauguratio.

In *παραοῦσιν* con-

fideratur { Duorum discipulorum per Christum legatio.

Obsequium quod Christi mandato praestiterunt.

Tamet si Marcus dicit Christum par discipulorum legasse cum Bethphagen & Bethaniam venisset; tamen cum Bethphage uno miliari ab urbe distaret, Bethania duobus plus minus, dubium non est quin hoc fecerit quasi aequo propinquus utriusque vico. Duos militum more; 1. ut se mutuo juverent & consolarentur; 2. ut veritas & miraculum Ecclesiae testatum existeret. Tempus huius inaugurationis notatur, postridie ejus diei qui in Bethania convivio exceptus est, quintiduum ante Pascha: sex enim dies ante Pascha Bethaniam appulerat, ubi noctem illam transigens; postero die viae se ad urbem dedit. Vicus ad quem mittuntur videtur fuisse Bethphage; ut quae in conspectu erat eorum qui Bethania Hierosolyma proficiscebantur.

Causa huius rationis agendi tenenda est, nempe ut Iudaeorum & Discipulorum errorem de externo splendore regni Christi refutaret. Atque hoc nobis utile est: somniant enim nescio quem externum splendorem regni Christi, ac si omnes ejus regni administri splendide viverent; Episcoporum domus similes Aulæ principis, &c. item à malis immunitatem: quod si aliter acciderit, offendimur, &c.

Asinam cum pullo ligatam, &c.] Singularis Dei administratio & omniscientia, qui omnes homines atque adeo bruta animalia novit; latibula, oberrationes, nexus, &c. Haec homines multo magis complectitur, maxime fideles: cogitemus ergo Christum scire ubi quisque sit, quid agat, quid patiat, ubi precamur, ubi luxuriamur, ubi bona aliena ad nostrum usum convertimus, qua in cauponula tempus divini cultus consumimus, &c. Atque haec omnia uno intuitu, & ictu oculi.

Haec Christi aequo aequosa est, & cum admirabili efficacia conjuncta: sicut illi mille oculi quibus videat, sunt etiam mille manus, &c. Hoc eo declaratur quod Dominum percunctationem, deinde propensam in eum voluntatem, denique rei totius effe-

ctum

etiam prænuntiat. Deinde Christus novit omnes omnium voluntates ad suum obsequium unico verbulo flectere, aut etiam si opus est, cogere. Hic eorum animos inflectit, 1. qui prius in illum iniquiores erant; 2. qui statim post defecerunt; 3. qui suam e malis liberationem in externo Regis terreni splendore posuerunt. Quod nos incitet ad preces, si quando Principum gratia opus est, ad Dei cultum instaurandum aut Ecclesiam ædificandam. Vide exemplum. *Nehem. cap. 1.*

Verf. 32,
&c.
Promptum
Discipulo-
rum obse-
quium.

Notandum obsequium discipulorum singulare, qui non reputabant se posse furri imitari, qui aliam abducerent, non rogata venia, &c. tamen, &c. vide exemplum Abrahami, qui non veritus est Deo obsequium præstare in sacrificando filio, etsi se homicidii reum constitueret, &c. Item Prophetæ 1 Reg. 20. qui alteri in verbo Dei imperavit; ut se vulneret: hæc enim omnia videntur ipsi Dei mandatis adversa esse. Non est ergo cum carne aut ratione consulendum, sed simpliciter faciendum quod ipse præcipit, nec in dubium vocandum. Nunquam cuiquam male cessit etiam præter rationem ipsi obedire, contra unquam bene, &c. vide exemplum 1 Reg. 20. ejus qui noluit Prophetam vulnerare: item Saul qui præstantissimam servavit prædam.

Verf. 35,
36.
Regnum
Christi in
hoc mundo
abjectum.

Quod Christus pullo insidebat, & quidem ignobilis atinæ, & subjugis, quæ & ipsa pullo insequatur; eoque Christum pullo insidentem; quod istud tam abjectum animal aliunde mutuo acceperat; quod sine ephippiis; quod pro tapetibus vestes & rami substernuntur; idque eo die quo regnum suum in terris auspiciari voluit; docet quam sit regni Christi in hoc mundo abjecta & despiciata conditio. Cum enim *Zacharias caput 9. sex primis versibus* ostendisset Christum hostes Ecclesiæ gloriose subacturum: & *vers. 7. & 8.* Ecclesiæ fore patronum: ne existimarent illum externa potentia & belli apparatu, instar regum mundanorum hæc facturum; statim subnequit *vers. 9. &c.* Docet rationem cultus divini ab omni externo splendore remotum esse; longe secus quam olim sub lege. Item hujus regni subditos magna ex parte non in deliciis vivere, sed ex tenuioribus & afflictioribus esse, &c.

Potentius
Laten ter-
renis re-
gnis.

Ita prorsus in regno Christi omnia externa specie despiciata; prædicatio verbi, sacramentorum & disciplinæ administratio, ministerium, &c. Hæc tamen comminuunt

præstantissima quæque regna quæ in hoc regnum insurgunt. Cavendum ergo, ne ob paupertatem, contemptum, &c. a Christo deficiamus: sed contra, &c. ut qui regem suum probe norunt, eum non minus reverenter cum veste viliori, sine diademate, &c. quam cum paludamento ornatus, & diademate, &c. sic, &c.

Notandum etiam hac inequitatione Christum in altum attolli, ut facilius conspici posset.

Notandum Prophetæ testimonium qui ex hac inequitatione Christi consuetudinem arguit; erat enim incomparabilis mansuetudinis, eo se demittere, &c. Hoc nobis lætitiæ materiam subministrat, habere nos talem regem ad quem accessus facilis pateat: sæpe enim fit, ut regum splendor & majestas subditos ab ejus aditu prohibeat, &c. ut per sequestros, &c. Quo magis intolerabilis est eorum inficitia, qui objecta sua indignitate per alios sequestros Christum adeunt. Tametsi enim infinito majestatis splendore jam fruatur, tamen eadem adhuc mansuetudo manet.

MATTH
4, 5.
IOHAN.
14, 15.
Zacharias
testimonium
de Christi
inauguratione.

Discipuli hoc non cognoverunt, usque dum, &c.] Quod eorum obsequium commendat: ut qui in Christi mandato penitus acquiescendum existimarunt. Vide *Iohan. 13, 4, 7.* ubi discipulorum pedes lavat, &c. post ejus mysterium explicat; ut hoc modo eorum fidei & obedientiæ periculum faceret. Hinc etiam discamus non minus studiose & attente verbum audire, etsi quædam ad tempus ignoramus. Verbum enim in animo fideliter reconditum post ejus intelligentiam superadditam consequetur. Sicut enim semen jactum non ilico se ostendit, sed &c. sic, &c.

IOHAN.
16.
Discipu-
lorum gene-
raria.

Postquam Evangelista singulorum propria & separata officia percensuisset; nunc commune & conjunctum universorum pariter commemorat. Quod in *duo* Narratione gestorum Christi. *bus* versatur. { Oratio.

Hoc nobis imitandum, ut quisque seorsim pro donorum varietate Christo inserviat; hic peritia negotiationis, ille agricultura, &c. omnes vero conjunctim Deum colendo, verbum audiendo, carnem subjugando, &c.

Quod res gestas ejus commemorant; eo se ad insequentem orationem præparabant, & animos suos inflamabant. Hoc nobis præstandum, ut præmeditatione animis nostris veluti ignem subjiciamus; quod non e-

LUC. 37.
multitudi-
nis ad ora-
tionem
præparat.

rit difficile in tanta rerum gestarum varietate. Cum enim regis terreni unicum præclarum facinus omnium linguis & calamis celebratur, nedum, &c.

IOAN. 12,
18.
Officium
nostrum
ex compa-
ratione
Hierosoly-
mitano-
rum.

Propterea, &c.] Quod si isti tanto numero ex urbe eruperunt sola narratione miraculi de Lazaro suscitato, quam pudendum erit si nos tot miraculis, &c. illum non agnoscamus: si illi non obstantem carnis infirmitate, &c. nedum nos iam infirmitate exutum, & gloria undique vestitum, &c. si regem a sino insidentem agnoverunt; nedum nos cælis inequtantem. Si illi quibusdam ex ima turba hoc narrantibus, qui Christum præcedentes istud in urbe prædicarunt, nedum nos ministris Evangelii ad hoc constitutis, &c. Denique si illi uno tantum nuncio & velut concione, &c. nedum nos, quibus toties, &c.

Spiritus
Sancti
virtus.

Nota, Simus utcumque viles, inopes, ingloriosi, si Sp. Sanctus nos agit, ea est ejus vis & vigor ut omnium oculos & corda in nos attrahat, figatq; in nostrum intuitum & admirationem. Ioannes Baptista vili integumento incedens, rotam tamen Iudæam ministerii sui vi efficacius attraxit, quam Pharisei & Scribæ omni sua pompa & Pontificalibus. In oratio- (Petitio.) Vtraque ex Psal-
ne consi- { } 118. nonnulla im-
deratur { Gratulatio. } mutatione facta.

Verf. 38.
In oratione
autem pe-
titione,

In petitione notandum, esse officium subditorum Christi, pro prospero ipsius regni successu preces fundere. *Adveniat regnum tuum.* Si pro regnis terrenis, &c. 1 *Tim.* 2. nedum &c. pro tyrannis qui nos in captivitate detinent; ut *Ierem.* 29, 7. *Orate pro rege Babylonis*; nedum pro rege mansuetissimo per quem ex servitute Babylonica & Ægyptiaca liberamur.

gratulatio.

Gratula- } Christo.
tio est { Christi regno.
Pronunciant cum regem benedictum, rum regnum (ut ut specie omnia tum videbantur miserima) idque non proprio instituto, sed Spiritus ductu; quod ex Christi approbatione sequenti constat. Hæc benedi-

ctio manat per ipsum regem ex altissimis locis, Deo scilicet in altissimis confidente. Benedicti ergo sunt, quotquot sub ipsius regno obsequenter se gerunt, quantumvis miseriis conflictati; sicut contra maledicti omnes qui ab ejus regno extorres, &c. Hujus benedictionis causa subnequitur, scilicet quod hoc, tum Rege tum regno pax nobis cum Deo, quocum inimicitias exercuimus, conciliatur. Cum enim omnis felicitas est à Deo; sicut illo irato nulla benedictio existit; ita peccato nihil est, quod &c. De hoc autem tam munifico beneficio tanquam justus effectus Dei glorificatio subjungitur.

Notetur populi in Sacris Scripturis peritia, qui tam dextre *Psalmum* accommodant; quanto magis nos decet, qui adulta sumus ætate; quorum quivis è plebe sacerdotes æquare decet. *Notandum* quoque contra *Pontificios*, omnes, viros, fæminas, pueros, senes, Deo laudes cecinisse, quod illi tanquam prophanum averantur.

Populi in
S. Scriptu-
ris peritia

Pharisei quod inique hoc ferunt, indicat non defuturos hostes, idque inter eos ipsos, quos Ecclesiæ & veritatis nutritios & propugnatores esse oportebat.

Verf. 39.
Nunquam
Ecclesiæ
hostes de-
erunt.

Christus autem contra, non defuturos qui regnum suum propagabunt, ne si totum humanum genus ab eo deficeret; quod illi facile sit ex lapidibus homines excitare.

Verf. 40.
Sed non
etiam de-
seniores.

Pharisei ergo, &c.] Mutuo se extimulant ut diligentius quam ante ejus mortem persequantur; deplorata pertinacia & animi obfirmatio qua in Christum Petram totis viribus ruebant & insultabant, ut ab ea comminui necesse esset. Nos igitur quanto magis frangi non debemus, si bona consilia primo, secundo, &c. non secundentur; pudendum enim esset res præclaras deserere; cum isti ex tanto scelere non recederent.

IOHAN.
12, 19.
Phariseo-
rum perti-
nacia,

Totus mundus cum seq.] Invidia & malus & invidia, oculus: cum vix centesima pars Iudææ, &c. contrarium in Iohanne Baptista *Iohan.* cap. 3. *vers.* 26. & seq. *Notandum* quo modo se frustra cruciant.

L v c. cap. 19, à vers. 41, ad 45.

41 Et ut appropinquavit, vis: urbe, flevit super ea.

42 Dicens; Si vel tu nosset hoc saltem tuo die quæ ad pacem tuam pertinent; Sed ea nunc occulta sunt oculis tuis.

43 Nam veniet tempus adversum te, quo circumjicient tibi inimici tui vallum, & circumcingent te, & constringent undique;

44 Teque solo aquabunt, & filios tuos intus, neque relinquent in te lapidem super lapidem: eo quod non noveris præstitutum hoc tempus visitationis tuæ.

A N A L Y S I S .

Notat actum Christi ab adjuncto tempore, cum appropinquavit ad urbem; deinde effectum huius appropinquationis est, quod vidit urbem: quæ visio seu intuitus urbis instrumentali causâ assignatur; principalis efficiens est urbis evasio, quæ describitur, *vers. 43, 44.*

vers. 42. Causam materialem assignat urbis desolationis, quod ignoravit ea, quæ ad pacem suam pertinebant; quam ignorantiam exaggerat à comparatione majoris, quod ne tum quidem, cum tam manifeste se probebat, agnovit: huius ignorantiam altiore causâ assignat, quod iusto Dei iudicio abscondita illi fuerint.

vers. 43. Desolationem urbis describit suis causis efficientibus, nempe vallo cum circumdabunt, exercitu undique cingent, prement illam undique, ut nusquam exire aut effugere possint.

vers. 44. Effecta indicantur, quod solo æquabitur; quod civis penitus eventeretur; illa autem æquatio cum solo describitur sua forma, quia lapidem super lapidem consistere non sument. Denique materialis causâ repetitur quod non agnovit diem visitationis suæ.

M E T A P H R A S I S .

41. **C**um jam prope urbem veniens eandem fle-
nitus oculis intuenti commoditatem na-
tæ esse, conscius scelerum qua admiserat, &
præcursus interfectionis qua illi imminabat, in
lachrymas solutus est. Dicens: si cognovisses
tu qua prælegis præ aliis omnibus ornata,
præcipua quadam ratione in hoc quod dicturus
sum incumbere debebas: Atque ut antea
atque in ignorantia vixisses, si tamen hoc
ipso die atque hoc ipso temporis momento, quo
jam ad te venio, ea cognovisses, qua ad salu-
tem tuam cum præsentem, tum perennem re-
feruntur, bene beateque tecum actum fuisset.
Nunc vero cum tua contumacia, & iustissimo
Dei iudicio hæc ab animi tui intuitu abscon-
dita sunt, de te penitus actum est. Erit enim
tempus, quod veluti in viam se dant, non cun-
ctatur quoad itinere confecto adveniet: in quo
qui te odio habent vallum tibi circumjicient
& immuni exercitu te, quantumvis vastam
& spatiosam urbem, circumdabunt; qui deni-
que ita te arcte constringent, ut nec commea-
tum in urbem inferre, nec urbe, ut fuga tibi
consulas, exire possis. Quod quidem tantisper
facient, quoad (te sola æquata) omnes civis
tuos & quoscumque alios qui se salutis ergo ad
te aggregabunt, penitus perdent: usque eo ve-
ro urbem vastabunt, ut ne lapidem quidem
unum relicti sunt, qui ordinatim alteri infi-
stat aut imponatur. Quod quidem sicut pro-
mulis magnisque tuis peccatis tibi obveniet:
sic vel maxime quod hoc tempus, quo thesau-

ros misericordia sua Deus in te unici filii ad te
missis effuse consulit, non agnovisti.

P R A X I S .

Symma, Christus urbis Hierosolymitanæ
oculis suis plene propter propinquitatem
repræsentata, mala desolat.

Vbi { Fletus Christi ex pleniore intuitu
notatur { urbis, *vers. 41.*
tur { Causa fletus, *vers. 42, 43, 44.*

Visa urbe flevit. Primo hic notandum ar-
gumentum humanitatis Christi. Secundo in
externo sensu nominatim oculorum visu,
non nihil subsidii ad commiserationem esse,
Matth. 9, 36. Cum vidit populum pastoribus
desitutum intimis visceribus, &c. *Iohan.*
11. cum vidit fidentes, & Lazari sepulchrum,
flevit: nobis ergo qui corda indurata & ani-
mos lapideos circumgerimus, expedit, ut videamus,
audiamus, &c. Vide *Esai. 58, 7.* ne oculos avertamus;
& ut carceres, nosocomia, &c. invisamus.
Ecclesi. 7, 2. Præstat domum luctus,
quam domum conviviæ intare.

Quod mali post nos triginta & octo
venturi commentatio lachrymas illi extorsit,
ejus ad commiserationem facilitatem evincit:
sic Elizabeth ad lachrymas impulit consideratio
calamitatis Israëlis, post aliquot annos futu-
ræ, 2 *Reg. 8, 11, 12.* Quanta est ergo nostra
durities, si malorum præsentium sensu non
tangamur, si mala quæ jam Ecclesiam pre-
munt non lugeamus. Christus & Elizabeth cas
calamitates luxerunt, à quibus ipsi immunes
futuri erant, ut quæ post eorum mortem,
&c. nos igitur filices esse oportet, si illis ma-
lis non commovemur quæ nos cum reliqua
Ecclesia involvent: illi cas calamitates luxerunt,
quæ ipsi nullis suis peccatis accerferant,
nos, &c. Christus flevit mala perditissimæ
urbis, quæ Prophetas partim occiderat, partim
contumelias & ludibriis onerarat: imo
quæ unicuique erat Prophetarum in toto orbe
quali macellum; impossibile est, inquit Christus,
ut Propheta extra te pereat. Nos non
deshebimus ornatissimas & politissimas Ec-
clesiarum ruinas & quasi cadavera?

Nota, Christum in die inaugurationis suæ
in regno Iudæorum flevisse, cum illi undi-
que applausum & acclamatum sit, cum om-
nia gratitudinis & gaudii ex regno suo si-
gna extarent (res credo ex omni hominum
memoria inaudita) cum omnes hominum
ordines omnia gloriosa illi apprecerentur.
Quo docemur florentissimam in hoc mundo
Ecclesiam conditionem nunquam ita à malis

vers. 11.
Christi hu-
manitas

Ad cont-
miseratio-
nem facili-
ter.

Semper in
Ecclesia la-
chrymas
non argu-
mentum.

liberam fore, quin argumentum lachrymarum facile occurrat. Hæc de fletu.

Causa fletus s. Culpa, *vers. 42.*
duplex erat. Pœna, *vers. 43, 44.*

vers. 42.
Hierosolymitarum culpa.
Culpa quod nesciret quæ ad pacem, &c.] Omnes exultantur sibi ipsis sapere, nequicquam sapit qui sibi non sapit; tamen &c. qui enim veram pietatem sperunt, suam pacem negligunt. *Psal. 34. Quis est vir ille qui vitam cupit, &c. Impis nulla pax. Esa. 57, 21.* neque cum Deo, neque cum hominibus *Rom. 3, 14, 15, 16. 17.* (Neque enim Pax cum Deo a pace cum hominibus se jungitur *Eph. 2.*) quare neque ad præsentem neque ad futuram vitam commode agendam comparati sunt.

Si vel tu.] Amplificatur peccatum à subiecto Ierusalem urbe Dei; ibi templum, cultus Dei, ibi Deus se habitaturum dixit. Tanto gravius peccant homines quo pluribus beneficiis à Deo aucti & ornati sunt, *2 Sam. 12.* Peccatum Davidis eo nomine exaggeratur, quod Deus tam cumulate, &c.

Hoc saltem tuo die.] Amplificatur peccatum ab adjuncto tempore, quod præter præsentem Prophetarum tempore rebellionem, etiam in filium ipsum refractaria esset, idque non tantum sæpe alias, sed & hoc ipso die quo tam mansuetus ad eam venit: unde etiam suum hunc diem vocat. *Doctrina,* Diurnitate & perseverantia in peccato augeatur peccatum; maxime cum postrema quæque tempora majoris largitionis in nos testes sunt, quam quæ præcesserunt, Nullum tempus ne in crassissimis tenebris, in quo non Deus benignitatem, &c. sed contra lucem Euangelii præsertim pleno meridie splendentes rebelles esse, gravius iudicium accersit.

Si eo ipso die resipissent quo Christus ingressus est urbem, hæc sententia lata non fuisset, quod quia neglexerunt, imposterum nullus misericordie locus. Ex quo liquet quantum interest resipiscientiam nostram non dico in annum, in annum, &c. sed ne in diem differre. Peccatum semel hospitio exceptum non desinit salutem nostram arrodere usque dum eam penitus conficiat. Qui in leges Reipubl. capitaliter peccat, nullum diem ac ne horam prætermittit, usque dum veniam impetrarit, quanto magis, &c.

Sed ea nunc oculis sunt oculis tuis.] Istud partim à civium cæcitate voluntaria, partim à justo Dei iudicio contumaciam ulciscente, &c. *Matth. 11.* Pater cælestis mysteria regni

à sapientibus hujus mundi occultasse dicitur. *Esa. 6.* Propheta à Deo mittitur ut oculos contumacium occæcet, aures obturet, &c.

Hæc de culpa: pœna sequitur: Quam *vers. 43.*
Christus lachrymis deflens, ministros docet, quo animo ad has comminationes descendere oporteat. Vide *Ierem. 14.* & *2 Cor. 1, 123.*

Venient dies.] Peccandi tempus existit; existabit & pœnatum: vos dies vestros habuistis, in quibus licenter, &c. Mihi etiam meus dies, &c. Attribuit diebus per *quæ tuum pedes,* quibus iter faciunt quoad institutum iter confecerint, sic *Psal. 37, 13. vidit Deus eorum diem venientem. Doctrina,* Non dormit impiorum iudicium, etsi ipsi stertant, lente ut plurimum incedunt Dei iudicia, nunquam tamen iter interrumpunt æstate, hyeme, die, nocte, &c. quædam tamen celerrime. Zachariæ execratio volans. *Prov. 1.* Ut turbo, Vos hodie peccatis, cras pœnas lueris. Tempus hoc alibi præfinitum est, ante decursam ætatem vel seculum.

Vallum circumjicient.] Tu non potuisti in gyrum legis divinæ redigi: diffuebant & diffundebant se cupiditates tuæ; viæ Domini tibi spinosæ & angustæ visæ sunt; ut onager deserta sectans domari nequivisti; quamobrem &c. Contra, iis qui se legis divinæ cancellis continent, viam dilatant, regnum amplificat, securitatem adauget, &c.

Quis talem regem non timeat qui de exercitu suo quadraginta post annos adducendo eadem fiducia affirmare audeat, ac si jam illum in castra duceret. Erant hæc copię Romanorum; tamen *Matth. 22, 7.* Paris exercitus vocatur. Deus totum mundum in singula momenta armatum habet, nec quisquam in suis castris arma sua fecus tractare potest, quam ab illo constitutum est.

Solo aquabunt, &c.] Ezechie tempore *vers. 44.*
obsidebantur Ierosolymæ, sed ab Angelo liberatæ: jam vero, &c. omnia extrema, *Etque exitima.*
sicut eorum impietas ad summum processerat, ita & pœna, &c. sicut enim cum quis non tantum pullos accipit, sed & nidum dejicit, imo arborem succidit, &c. sic, &c. Huc refer quod cassi extiterunt omnes eorum conatus qui hanc urbem & templum restituere & edificare studuerunt. Vide quæ sit vis peccati, quam nulli nec muri, nec antemuralia, nec valla, nec alia ulla præsidia, &c. quæ non tantum homines, sed & urbes munitissimas cadavera reddit. Est enim peccatum tormentum bellicum quo omnia deturbantur. Ista cum

cum ob Euangelii contemptum, &c. caveamus nos, ne, &c. *si enim naturalibus ramis non pepercit, &c.*

Quam exitus comprobavit.

Observandum quo modo exitus prædictionem comprobavit. Narrat Iosephus Titum Imperatorem, templum ab incendio liberare voluisse, ut monumentum insignè esset:

ideoque quosdam ex militibus qui ad ejus incendium festinarant, vi ad terram profecti fecit: tamen quia Christus summus decreverat templum solo æquandum, & sententia sua desinierat, tantus fuit militum ardor & furor; ut eorum ardorem cohibere nequiret.

MATTH. cap. 21, à vers. 10, ad 11.

10 Et quum introisset Hierosolymam, commota est universa urbs, dicens; Quis est hic?

11 Turba autem dicebat; Hic est IESVS ille Prophetæ ortus Nazarethæ, urbe Galilææ.

A N A L Y S I S .

Commotio urbis arguitur suo efficiente, nempe Iesu ingressu in urbem, cum hoc, qui supra commemoratur, apparatu. Cujus commotionis adjunctum est quod cives quaerunt quis sit Iesus.

Vers. 11. Effectum quaestionis propositæ per cives est responsum turbae; quæ Iesum describit ab adjuncto officio magni illius Prophetæ, quem scriptura celebrat; & à subjecto loco communi, Galilææ; & proprio, Nazaretho.

M E T A P H R A S I S .

MATTH. 21, 10.

11. *Um jam urbem ingressus esset, his acclamationibus gratulationibus & applausibus populi, commoti sunt cives Hierosolymorum, reverentes ne per suspicionem rerum novarum, quas populum moliri suspicabatur, Romani in illos irruentes exitium illis afferrent; usque eo autem consternati sunt, ut de eo, quem sapias viderant, audiverant, & quocum conversati erant, quis sit, quaerant. Quarentibus quidam ex turba responderunt: Hic est Prophetæ ille tantopere in lege & Prophetis celebratus: qui in Galilæa & oppido Nazarethano diu commemoratus est.*

P R A X I S .

Vers. 10. Impiorum inutilis timor.

Hactenus dicta sunt quæ extra urbem; sequuntur quæ intra urbem gesta sunt. Civitas concussa est & commota: istis enim acclamationibus, quæ Christo undique habi-

tæ sunt, obstupuerunt. Deinde quod Christum alino insidentem, reliquos pedites cernerent, commoti sunt. Etiam Christus eam regni sui rationem inivit, quæ maxime humilis erat; impii tamen hac ratione inquietudine animi sui & expectatione metuque iudicii divini terrentur. Sic timent impii ubi nulla causa timoris existit; imo ubi summi gaudii argumentum, &c. Quærent, quis sit hic, qui jam ante inter illos vixerat, & plurima beneficia in eos contulerat. Sic Matth. cap. 2. ex fama nati Christi Regis commota est Ierosolyma. Regnante Christo horrent impii; exultant pii. Sicut & idem verbum & Euangelium aliis salutare est, aliis mortiferum odorem spirat.

Hic porro videmus Republicas plerumque sibi ex Christi regno meruere, ac si erigi nequiret, nisi cum rerum publicarum ruinis, cum tamen unicum rerum publicarum firmamentum sit. In quo malam gratiam Evangelio reponunt, quod eos durissima Papa servitute vindicavit, subditos suos cum Papa conspirantes fideles reddidit, coronas captibus eorum à Papa detractas, restituit.

Populus respondet, quod res erat, & istum Vers. 41. regem Iesum esse, qui diutius in Galilæa Prophetæ munus docendo exercuerat.

MATTH. cap. 21, à vers. 12, ad 17.

12. Et introivit IESVS in templum Dei, & ejecit omnes qui vendebant & qui emebant in templo: mensasque numulariorum, & cathedras vendentium columbas subvertit.

13. Et dixit eis; Scriptum est; Domus mea, domus preceationis vocabitur: at vos fecistis eam speluncam latronum.

14. Tunc venerunt ad eum cæci & claudi in templo, & sanavit eos.

15. Quum vidissent autem primarii Sacerdotes & Scribæ miranda illa quæ fecerat, & pueros clamantes in templo, & dicentes; Hosanna Filio David, indignati sunt.

16 Et dixerunt ei; Audis quid isti dicant? IESVS autem dixit eis; Etiam, nunquam legistis; Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem?

A N A L Y S I S.

DEclarat effectum Christi, ingressum in templum; quod suo subiecto describitur, nempe Deij deinde finem ingressus describit, ut vendentes una cum ementibus templo eijceret, mensas nummulariorum & cathedras vendentium columbas everteret.

Vers. 13. A fine templi refellit illorum abusum; quem finem confirmat a Sacra Scriptura testimonio; & illorum scelus amplificat à comparatione maioris, quod non tantum templum non reverebantur, ut Dei domum, sed porro ad quæstum turpem collide transfulerunt; quod ipsum comparatione pariter illustrat, haud secus quam cum fures depraedati sunt sua spolia, in speluncas, ubi non tam facile deprehendi possunt, comportant.

Vers. 14. Effectum Christi in templo aliud narratur, sanatio caecorum & claudorum.

Vers. 15. Adjunctum narratur hujus sanationis, acclamatio à pueris; quorum utrorumque effectum in principibus Sacerdotum & in Scribis est indignatio animi.

Vers. 16. Aliud effectum est aperta Christi reprehensio, quæ magis asseveranter proponitur questione, *An hæc audiret*; quæ questione connexo syllogismo reum conantur perstringere hoc modo: *Si tu audis acclamantes tibi pueros, culpandus es: sed audis illos acclamantes: ergo, &c.* Cujus questionis effectum est responso, se probe audire, & tamen culpa carere quod illis quæ non obturet; quod confirmat testimonio divino, quia Deus, referente Davide, à pueris laudandus est.

M E T A P H R A S I S.

12. **V**rbem subiens recessa templum Dei, tanquam regni sui solium, ingressus est, quod deformitatibus, quibus ad alienum, quam ad quædam institutum est, usum traductum, repurgavit: nominatim omnes vendendo & emendo negotiantes exturbavit, mensas nummulariorum qui minutam pecuniam cum majuscula commutabant penitus subvertit: quod idem fecit his, qui columbas vendebant, quas nonnulli pro sua rei familiaris tenuitate ad sacrificandum Deo redimere coacti sunt. Cujus facti rationem redditurus ad illos dicit: *vere patristatis: ejusdem enim sceleris rei estis, cuius olim Ieremias Propheta majores vestros insinularat, dicens: Domus mea domus est cultui divini, cum primis vero creationis omni generi dicata: vos vero per speciem cultus divini illam fecistis veluti latibulum turpis quasitis; haud secus ac fures & latrones qui cum suis prædis ad speluncam ubi se abdant, recurrunt. Dum adhuc in templo esset, accesserunt ad eum, hi quidem oculis, illi vero pedibus capti: quos pro more Regia munificen-*
- 13.
- 14.

tia, die inaugurationis, donis auro & argento præstantioribus, sanitatem conferendo affecit. Sacerdotum vero principes & Scriba cum hæc Christi miracula vidissent, & simul nomine miraculorum pueros illi in templo acclamantes, serva quæsumus, ô Deus, Filium Davidis, Regem nostrum) audivissent, indignatione commoti sunt. Quærebrem dicunt ei; Si, quod te facere necessum est, quid hi dicunt auribus accepisti: magni te reum criminis constituis, qui has voces non reprimis, nec blasphemis coarguis. Quibus ille; omnio audio & probe: quod & vos faceretis, si quod legistis simul intelligeretis & intellectum agnosceretis: scilicet Dei laudes (quas jure mihi vendico) tam esse amplas uberesque, ut vel infantes qui nondum fari norunt, illis prædicandis idonei sint, nedum isti pueri qui sermonis participes sunt.

P R A X I S.

Summa, Christus Dei templum ingressus & cæcos & claudos pristinae valetudini restituens à pueris laudibus celebratur, à Pharisæis vero indignabunde rejectus, se adversus eorum levissimas calumnias tuetur.

Partes, { Christi in templo primo die hebdomadis miracula.

{ Varia astantium de eo judicia.

Christo nihil prius aut antiquius fuit quam ut Dei templum quamprimum adiret; ubi illa ageret & diceret, quæ ad Dei gloriam & Ecclesie ædificationem spectarent; ut se Patri gratum præberet, qui eum in regiam hanc dignitatem extulerat. Rebus lætis & ad voluntatem fluentibus curæ nobis imprimis esse debet, ut Deum pro accepto beneficio celebrenus. Quod contra ab iis fit qui edunt, bibunt, ludunt.

In templum tanquam in solium suum conscendit, ut saltem hoc modo intelligerent cujusmodi esset regnum suum, nempe spirituale. Neque tamen hinc concluditur, nunc dierum nos primo quoque appellus ad templum accedere oportere; sed in conclave, &c. i Tim. 2, 8. *Ubique attolentes puras manus.* Job. 4, 21. *neque in isto monte, &c.* Vide in Luc. 18.

Templum Dei appellatur, quod tamen tot corruptelis contaminatum fuit, ut in speluncam latronum redactum fuerit. Vide quanta sit vis ordinationis divinæ, quæ ita adversus quædam

Vers. 12.
Cur Christus in templum ascendit, it.

15.

16.

quasdam corruptelas prævalet, ut &c. Sic de Ecclesiis nostris.

Verf. 14.
Christi re-
gia munifi-
centia.

Sanavit cecos & claudos.] Regiam munificentiam imitatur, qui die inaugurationis suæ, tenuioribus argentum per plateas projiciunt; tubos & canales vino implent, ut prætereuntes bibant. Sunt autem ista dona regiis omnibus muneribus longe superiora. Neque vero hæc beneficia ad eos tantum spectabant qui sanitatem consecuti sunt; sed & ad alios omnes. His enim miraculis aliorum in fide claudicationes curari & in mente cæcitas illuminari potuerunt. *Esa. 35, 5. & seqq.* Deinde reges teterræ hæc beneficia ad diem conferunt; post eorum loco tributum & vestigal postulant; noster autem rex nullius rei indigus, omnia suis perpetuo confert. Quis igitur sub hoc rege libens non viveret, &c. Hic solus mundi hæres, &c. Qui animo cæci & claudi sunt ad Christum in sacris cæcibus præsentem & præsentem accedant, ut sanentur. Sequitur *pars* altera de astantium judiciis: sunt autem Puerorum. Phariseorum.

Verf. 15.
Puerorum
judicium
de Christo
verum:

Pueri perspectis Christi miraculis carmen illi, quod Messie tantum competebar, acciunt: contra Pharisei, &c. indignabunde ferunt, &c.

Observemus *primo*, quantum sit lumen S. Scripturæ & operum Christi, cujus beneficio pueri de causa omnium gravissima & inter ludæos varie addubitata rite pronuntiare norunt. II. Puerorum caudorem, qui candide quod sentiunt eloquuntur, atque ad eo clamant. Alii erant proculdubio multi in templo, qui Christo faventes, Phariseorum metu impediabantur quo minus profiterentur quod scirent; at isti, &c. Tales nos esse oportet, *Nisi convertamini, & fiat is ut pueruli, &c.* & 1 Pet. 2, 1, 2. *Ve recens nati pueri, omnidolo, &c. amoto, concupiscite, &c.* III. Formidabile Dei iudicium in Phariseis, qui ambitione & avaritia occæcati illud providere non poterant, aut noluerunt, quod pueruli,

&c. IV. Pueros variegatam & curtam vestem gestantes plus videre & sapere in causa regni cælorum, quam qui nigras & talares vestes, &c. caputia, literarum insignia, &c. quam Doctores pietatis & doctrinæ opinione insignes, &c. Cavendum ergo, 1. ne quid externæ pompæ & speciei tribuamus; 2. ne ullius, quantumvis infimi, sententiam contemnamus; 3. ne fidem Christi cum perfonarum respectu habeamus. *Iac. 2, 9.* Apollo potens in scriptura & eloquens, à muliere accuratius edoctus est, *Act. 18, 26.*

Audis quid isti dicunt.] Quasi dicant, superbum est ea te testimonia admittere quæ Messie propria sunt; puerorum improvidorum in re tanta suffragia captare, stolidum: Cæsarem hoc modo contra ludæam armare impium, quid ergo, &c.

Christus calumniam refutat, argumento à minore; non esse mirum si Dei gloria & veritas à pueris, qui sermonis participes sunt, prædicetur; cum vel ab infantibus & lactentibus. Quo autem modo infantes perficiant Dei laudem. Vide *Psal. 8, 3. 2 Tim. cap. 3, vers. 15.* Hic puellorum animi ad Deum cultum excitandi sunt, cum intelligant illum Christo tam gratum esse: quod etiam præclaris in illos donis effusis comprobatur. Nos autem qui provectiores sumus, hinc animos erigamus, fore quem nos cultum exhibemus Deo gratum, etsi multiplici errore & ignorantia implicetur, dummodo semper ad perfectiora contendamus. Pater filium balbutientem & resitantem avidius exaudit, quam, &c. Observandum eo magis splendore Dei laudem quoad per infirmos profædicetur. Hoc in Apostolorum ministerio confirmatur, & hoc exemplo.

Nota Christum caute respondere: neque se aperte regem profiteretur, ne ad Cæsaris tribunal ageretur; neque illud inficiatur, ne apud populum tanquam sibi contrarius traduceretur.

I O H A N . cap. 12, à vers. 20, ad 27.

20 Erant autem quidam Græci ex iis qui ascendunt ut adorent in festo.

21 Isti ergo venerunt ad Philippum qui erat à Bethsaida urbe Galilææ, & rogarunt eum, dicentes, Domine, vellemus IESVM videre.

22 Venit Philippus & dicit Andrææ: Andræas rursus & Philippus dicunt IESV.

23 IESVS autem respondit eis, dicens, Venit hora illa gloriificandi Filii hominis.

24 Amen amen dico vobis, nisi granum frumenti ceciderit in terram, & mortuum fuerit, ipsum solum manet: si vero mortuum fuerit, multum fructum adfert.

25 Qui amat animam suam, perdet eam: & qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodiet eam.

26 Si quis mihi ministrat, me sequatur: & ubi ego fuero, illic & minister meus erit, & si quis mihi ministraverit, honorabit eum Pater.

ANALYSIS.

Describuntur quidam qui cupiebant Iesum videre, primum ab adjuncta natione Græcorum; deinde ab adjuncta religione; quæ declatatur ab effectu ascendendi Hierosolymam; qui suo fine describitur, ut in festo Deum adorarent.

Vers. 21. Describitur efficiens causa videndi Christum, nempe accessus ad Philippum ut illum rogarent uti Iesum videndi rationem iniret.

Vers. 22. Cuius petitionis adiunctum est Philippi cum Andrea confociatio; quæ suo fine exponitur, ut uterque conjunctis viribus Iesum adirent, & illum alloquerentur de hac petitione.

Vers. 23, 24. Effectum petitionis est responsio Christi; quæ proponitur Axiomate discreto; tamen etsi tempus appetat quo Deus glorificandus est, tamen non nisi per mortem & morte interveniente hoc fieri posse; quod testimonio vehementis & re petita asseverationis confirmatur, & illustratur comparatione panis frumenti, quod non germinat pululatione, nisi prius mortuum.

Vers. 25. Hac occasione ostenditur etiam conditio fidelium, nempe per voluntariam mortem pro veritate vitam consequi; quod docet ab adjuncto ejus qui vitam suam pro veritate amittit, nempe quod lucratur vitam; quod suo adverso illustratur.

Vers. 26. A subjecto confirmat hanc confirmationem ad Christi mortem, nempe quod qui Christo ministrat, illum mortis perpersione sequi debet: Ad quam rem eum animat à subjecto loco, quod erit ubi Christus est; & adjuncto honore quod Pater talem ministrum honore afficiet.

METAPHRASIS.

20. Erant vero aliquot natione Græci qui forma miraculorum qua edebat adducti & ad Ecclesiam aggregati, & patrio solo cultus divini causa in festo exhibendi, Hierosolymam ascenderunt. Hi ad Philippum Apostolum ex Bethsaida oppido Galilææ accedunt, apud quem suam petitionem sic fere, per aliquem cui pro omnibus loquendi partes datæ sunt, instituunt; Domine, magno desiderio tenemur videndi Iesum. Quamobrem si tu, qui ex domesticis servis ejus es, illius videndi commoditatem procuraveris, rem nobis gratam, quam in beneficium ponemus, feceris. Philippus vero hinc peregrinis gratificandi studiosus, istinc vero sollicitus ne Iesum offenderet, quem probe noverat animum gerere ab inani & infructuosa apud populum admiratione abhorrentem; Andream accedit, & re cum illo communicata, & Andream in societatem hujus negotii pertracto, conjunctis operis hanc Græcorum petitionem Iesu proponunt. Ad quos Iesus; video vos ex
- 22.
- 23.

istis qua hodie vidistis & audivistis applausibus & acclamationibus in magnam spem elatos esse me propediem maxima gloria afficiendum, eoque magis quod animadvertitis alienas gentes mei videndi desiderio accendi. Et quidem (ut quod verum est ingenue fateor) appetit tempus cum ego qui homo sum, ut cumque spretus & contemptus, glorificandus sim. Sed longe aliter quam vos censetis: Nam sancte vobis confirmo hanc gloriam, non nisi interveniente morte acerbissima, mihi adcurandam. De me enim idem fiet quod in grano frumenti terra gremio mandato usu venire quotidie experimini: quod nisi in byram terra decidens moriatur, absque fructu solum permanet. Quod si mortuum sit, non ipsum tantum aliam formam magis præstantem acquirit, sed porro multum fructum fert. Nec est fidelium & qui mei discipuli sunt, dissimilis ratio. Quamobrem qui hujus vitæ studio ductus ab officio defecerit, vitam que vere vita est, perdet: contra qui vitam hanc cum dispendio fidei & bonæ conscientie continuandam non negligit modo, sed quodammodo etiam odio habet; is illam ad vitam æternam servabit. Proinde si quis mihi ministrare esse velit, is me, cum res postulat, voluntariam mortem oppetendo sequatur: sic enim fiet ut mecum in terris morte & perpersionibus communicans, mecum in cælo futurus sit, quem & Pater meus honore afficiet.

P R A X I S.

Summa, Christus rogatus ut se à Græcis quibusdam spectari pateretur, de gloria consequenda, sed non nisi præmissa cruce & ignominia, disserit.

Partes, { Petio ut sui videndi & spectandi Græcis copiam faceret. Christi responsio ad sequestros & internuntios.

Quod Profelytæ isti Christum videre cupiunt, videtur non reprehendendum. Cum enim in Christi vultu relucebat admirabilis gravitas & autoritas, &c. Hic enim Proverb. locum habet, *ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν*, of looking cometh liking. Si enim Apostolus ægre caruit præsentia & conspectu fidelium, 1 Thessal. 3, 10. Si fideles ex orbitate Apostoli nunquam post ab iis conspiciendi ingentem dolorem acceperunt. Actorum cap. 20. ult. ne-

Verf. 20. Græcorum studium videndi Christi laudatum:

duna

dum, &c. Quod si illum in terra humilem & mortalem videre & intueri ad momentum temporis jucundum fuit, quanti erit, illo mortali & glorioso indefinenter frui.

Verf. 21. *Venerunt ad Philippum.* Quem ex Christi domesticis fuisse intellexerat, ut illius adminiculo ad Christum, &c. reveriti ejus gravitatem & autoritatem. Quo exemplo docemur modestiam & morum urbanitatem Christianum hominem decere: contra decedere inverecundiam & effrenem nonnullorum audaciam, qua nonnulli se in omnia loca, cœtus, mensas ingerunt. *Objectio:* ergo non nisi per sequestratos ad Christum precibus accedendum. *Respondeo:* absurdum i. civilem urbanitatem ad præcipuum cultum contorquere. 2. Isti Græci nondum Christum norant. 3. Philippus hæsitavit: neque eorum petitionem ad Christum attulisset, nisi Andræas eum animasset: ut semper susepensū maneat necesse est, qui tales sequestratos confectantur. 4. quod nihil ex Evangelio liquet an pro Græcis quid obtinuerit. Vide *Matth. 15.* ubi Apostoli pro scœmina intercedentes repulsam passi sunt; cum scœmina ea; Cananæa causam propriam agens Christum exoravit. Quod si Christus istis Græcis mandasset, ut ad se recta sine sequestro venirent, ecquis tam vecors est qui, &c. atqui nobis mandavit ut ad se &c. *Matth. 11, 28. Iohan. 6.* Deinde promissum annexum habemus, fore ut exaudiamur. Stultum est ergo *cisternas nobis effodere, &c. perennem aquam vita contemere;* ex puteis bibere, cum ex fonte bibendi copia concedatur.

Verf. 22. Philippus gravitatem Christi reputans, & quam inanem gloriam averfaretur, secum addubitavit, Andræam consulit, &c. *Observandum,* petitiones nostras non esse temere profundendas, sed ad examen præceptorum & promissionum tanquam *Balancas* reducenda. Quod si tum factum est cum Christus humilis in terra: &c. nedum, &c. Neque tamen (sicut fit apud principes terrenos) dubitemus res vel minimas (modo ex præceptis & promissis) ei committere; ipse enim omnium moderator, &c. An Christus hanc petitionem admiserit, quia Evangelista tacet, in medio relinquendum est.

Verf. 23. Putabant Apostoli tempus jam appropin-

quare, quo Christus gloriosus fieret. Fatetur Christus: sed prius mortem ignominiosam &c. quod declarat similitudine à grano frumenti, quod nisi in terram cadens, corrumpatur, &c. sic, &c. sic Christus sepe se flagellandum, morti tradendum, &c. Et Prophætæ, Esaias præsertim. Vide *1 Pet. 1, 11.* perpeffiones Christi & gloriam consequuturam.

Nota miram istorum pravitatem & impatientiam, simul & nostram: qui etsi millies audiamus ad gloriam per crucem transeundum esse, &c. tamen, &c.

Quia autem Apostolorum perpeffiones cum suis perpeffionibus conjunctæ futuræ erant, ideo eos monet & argumento ab adjunctis, pœna & præmio. Vide hæc de re quæ in *Matthæi cap. 19.* annotata sunt. Christi ministri non ut servi principum & magnatum terrestrium qui semel in anno, &c. *re-leyners,* sed assidue eum sequi, & illi administrare debent.

Æquissimum autem est quod Christus flagitat. Quis enim herum in labore, &c. præeuntem non sequatur, etsi servos non concomitaretur. Vide exemplum Armigeri Ionathani; item Abneri, qui Davidem ad castra Saulis secutus est, ubi nullum mortis effugium patebat. Quod si mortalem herum non sequi turpe esset: nedum &c. Quanquam Christus ne millefimam quidem crucis partem nobis imponit quam ipse pro nobis per tulit. Heri mortales hoc à servis suis postulant suo commodo: Christus autem, ut illi in gloria conformes fiamus.

Observandum, quanto honore Christus servos suos dignatur, nempe ut eodem loco sint, eadem mensa comedant, cubiculo reclinent, regno donentur, corona oraentur. Quam multi servi post fidele multorum annorum servitium aut inanes ablegantur, aut tenuiter remunerantur. Olim summa honoris erat regis mensæ assidere, &c. Atque ut cætera largissime profundant, regni tamen sui zelotypi sunt, nec consocium, nedum multos patientur.

Observandum, contra ubiquitarios, Christum ibi jam esse, ubi nos olim erimus: nos vero certo loco continebimur in cœlis, ergo Christus uno eodemque tempore in diversis, nedum in omnibus locis non est.

I O H A N . cap. 12. à vers. 27. ad 37.

27 Nunc anima mea turbata est; & quid dicam? Pater, libera me ab hac hora: sed propterea veni in horam hanc.

28 *Pater, glorifica nomen tuum; Venit ergo vox à cælo, dicens; Et glorificavi, & rursus glorificabo.*

29 *Turba ergo qua adstabat & audierat, dicebat; tonitru esse factum. Alii dicebant; Angelus ei loquutus est.*

30 *Respondit IESVS & dixit; Non propter me hæc vox extitit, sed propter vos.*

31 *Nunc iudicium adest mundi hujus: nunc princeps ille mundi hujus ejectionem foras.*

32 *Et ego si sublatu fuero à terra, omnes traham ad meipsum.*

33 *(Hoc autem dicebat, significans qua morte futurum erat ut moreretur.)*

34 *Respondit ei turba; Nos audivimus ex Lege, Christum manere in æternum: quomodo igitur tu dicis oportere tolli Filium hominis? quis est iste Filius hominis?*

35 *Dixit igitur eis IESVS; Adbuc parvo tempore lux vobiscum est: ambulat dum lucem habetis, ne vos tenebræ deprehendant; nam qui ambulat in tenebris, nescit quo vadat.*

36 *Dum lucem habetis, credite in lucem, ut Filii lucis fiatis; Hac loquutus est IESVS: & quum abiisset, occultavit se ab eis.*

A N A L Y S I S.

Describitur Christi conturbatio primum à subiecto, nempe anima sua: deinde ab adjuncto tempore, nempe dum hunc de morte sua sermonem habuit; post ab effectu, dubitatione quid precibus à Patre peteret; item alio effectu, petitione ut Pater illum ab hac formidabili morte servert; quam petitionem adjuncta correctione revocat: quam arguit à sine adventus sui in hunc mundum.

Vers. 28. Alia petitio à priori illa disparata, ut Pater nomen suum glorificet, ut ut gravissime crucietur; cuius effectum est responsum Dei; quod describitur subiecto loco unde emissum est, deinde species responsi & forma proponitur, *Deum*, prout petierat Iesus, *eum glorificaturum*; quod confirmatur ab adjuncto, veritate & constantia Dei, quia cæperat jam ante illum glorificare.

Vers. 29. Adjunctum hujus vocis cœlitus emissæ est, quod turba illam audivit; cuius auditionis effectum est in his quod esset tonitru, in illis quod Angelus Iesum alloquutus est præsertim.

Vers. 30. Cujus posterioris sententiæ effectum est, Christi responsum; quo refutat illam quod existimarent Christi causa hanc vocem cœlitus emissam, quam refellit à diverso, non sua, sed eorum causa demissam esse.

Vers. 31. Describit effectum mortis suæ, nempe mundi in ordinem redactionem; quæ suo efficiente declaratur, quod diabolus mundi princeps ejectionem esset sua morte.

Vers. 32. Aliud effectum mortis Christi, nempe attractio omnium electorum ad se.

Vers. 33. Descriptio vocis quam dixit de sua in altum elatione, nempe nihil aliud esse, quam illum morte crucis pro nostris peccatis plectendum.

Vers. 34. Christi dicti de sua exaltatione effectum turbæ responsum, Iesum non esse Christum, ab adverso: tolli enim è mundo & manere semper in mundo (quod Christo convenire comminiscerentur) non possunt consistere; cuius item aliud

effectum sequitur, quæstio, *quis est filius ille hominis qui attollendus est?*

Vers. 35. Hortatur ut ambulent in luce, quam diu lucem habent; quam adhortationem confirmat ab adjuncto, tempore exiguo quo luce fruuntur; item ab adjuncto periculo ne in tenebris versentur; eujus adjunctum proponitur, nescire quo quis eat.

Vers. 36. Descriptio est ejus qui ambulat in luce, nempe credere in lucem; ad quam fidem hortatur à fine, ut sint filii lucis. Deinde narratur effectum hujus sermonis quem habuit, nempe persequitio Christi; cuius item effectum est quod Iesus se addidit.

M E T A P H R A S I S.

Hoc ipso tempore mentione & commentatione formidabilis mortis qua perferenda mihi est, maxime cum tam prope adest, anima mea percussa & conturbata est. Quamquam vero in Dei invocatione remedium mihi paratum esse probe novi, tamen quid potissimum precer, nescio. Pater erue me ab infernalibus pœnis, qua me mox, tempore abs te præstituto, perferenda manent. Sed retexo & revoco me, quandoquidem hoc consilio in hunc mundum veni ut has pœnas subcam. Quamobrem ut sententiam, sic orationem mutio; Pater quicquid sit, etiamsi mille mortes mihi obeunda essent, tamen glorifica nomen tuum. Vnde est ut vox de cælo exaudita sit. Sicut capi tuo in prædicatione Evangelii & miraculorum editione, ministerio nomen meum gloriosum reddere; sic in hac morte quam perferes & quod illam sequitur, gloriam meam quam notissimam efficiam. Turba igitur qua adstabat & hac auribus hæussisset, dixit (propter vocis sonoritatem)

27.

28.

29.

30. *noritatem) tenitur esse. Alii dixerunt Angelum Iesum alloquutum fuisse. Ad quos Iesus: Erratis si mea potissimum causa hanc vocem cœlitus demissam esse existimetis, cui exploratum satis est Deum Patrem suam gloriam mea morte & his qua eam sequentur propagaturum; sed vestra causa cœlitus demissa est, ut me Patri unice dilectum cognoscentes, in me fidem collocetis. Appetit jam tempus cum*
 31. *mortis mea virtute, Diabolo tyrannidem in mundo exercente ex animis hominum in me credentium ejecto, relictus ordo & iudicium in mundo obtinebunt. Et ego cum in cruce elatus è medio sublatus fuero, merito passionis mea omnes cum Iudaos tum Gentes ad mei participationem attraham, & ex volentibus volentes efficiam. (Hoc dixit Iesus de sua in altum elatione, ut sicut prius se moriturum prædixit, sic quo genere mortis plerendendus foret, non obscure significaret.) Respondit turba: Scriptura testimonio accepimus Christum in aeternum duraturum: Quomodo igitur consistere potest te (qui Christum teipsum prædicas & quem discipuli tui Christum esse docent) filium hominis è medio sublatus iri? dic igitur, amabo, quis est ille filius hominis, quem tu è medio tollendum esse affirmas? Quisquis autem est, illud certum est, illum non esse Christum populi redemptorem. Ad quos Iesus: Non libet mihi his vanis quaestiuiculis meisum fatigare. Illud unum admoceo, ut dum ego, qui lux sum mundi, vobis in Euangelii prædicatione præluceo, in luce illius doctrina proficiatis; ne tenebra quas vestra scelera accelerant vos non cogitantes comprehendant: qui etenim in tenebris versatur, quid agat nesciens, passim impingit, quoad tandem pereat.*
 36. *Quod dico de conversatione in luce dñm lucet vobis: de fide in me (qui lux sum) omnis illuminata actionis fonte & scaturigine intelligi volo: sic fiet ut in his numeremini & ad illos aggregemini, qui luci aeterna hereditate possidenda destinati sunt.*

P R A X I S .

Symma, Precum Christi animo conturbati
 ex sensu & meditatione futuræ crucis, effecta.

Partes, { Preces Christi animo conturbati
 ex sensu, &c.
 Earundem effecta.

Meditatione crucis appropinquantis, torquetur, horrore corripitur, quo se verat nescit. Hoc discipulis proponit, ut crucis expectatio (quam omni ratione excutere

Verf. 27. Christus animo perturbatus.

conabantur) altius eorum animis insidere.

In his angustiis ad preces, tanquam ad asylum, confugit. Vide *Psal.* 64, 14. & *109, 4.* *Nehem.* 1, 4.

Obiectio: Magna videtur fuisse in Christo inæqualitas: ante animose ad mortem Hierosolymam versus profectus est, nunc, &c.

Respondet: Hoc indicat ipsum verum fuisse hominem: homines enim malo appropinquante magis percelli solent, quam cum longe abest, &c. **Obiectio:** At quam indignum est eum qui aliis omnibus mortem veritatis causa animose obeundam & intrepide perferendam suadet; metu mortis animo consternari. **Respondet:** Nos hoc modo ad mortem obeundam magis animari. Si enim metus expers ad mortem profectus fuisset, facile excepissent fideles; illi facile fuisse, &c. qui nullo sensu acerbatis, &c. nunc vero cum ipse, &c. non esse propter ullam mortis acerbitem ab officio discedendum.

Quod Christus ad momentum commutatione infernalium pœnarum mortem hanc deprecatur, eo sit quod ejus divinitas suam operationem aliquantulum ab humanitate subduxit: nisi quod illum ad precandum Deum direxit, & ut se voluntati Patris conformaret, effecit.

Nota incredibiles Christi perpeffiones, quarum vel sola cogitatio Dei filium tam graviter perculit, eumque obstupescit, qui tanta fortitudine præditus est, quantæ nullus unquam nec homo nec angelus vel minima pene parte donatus est: tamen reperti sunt inter homines, qui non modo non ad mortis mentionem, sed ne ad mortem ipsam cohorterunt: quique exquisitissima tormenta ita pertulerunt, ut vix vultum mutarint; imo quandoque magna læritia &c. Ex quo apparet quam sunt in Christum blasphemi, qui illum communem tantum crucem, illi similem quam latrones, &c. pertulisse dicunt, aut vero etiam putant.

Quod tamen mihi præcedenti fortitudinis detrahit.

Perpeffiones Christi incredibiles.

Christus in has angustias ideo conjectus est, ut nos istis difficultatibus & animi anxietate liberaremur: unde enim est quod pii per media pericula & mortes non ita conturbantur, quin quo se verat probe sciant (vide *2 Corinth.* 4, 8. *ἰλιθιοὶ, ὡς ἔσπερος ἔσπερος*) nisi quod Christus nostro nomine hoc in se suscepit, ut nunquam ad desperationis petram allideremur.

Fieri tamen potest ut dubii & animi pendentes simus, atque ita anxii, ut de salute dubitare incipiamus: sed ne mergamur efficit,

quod Christus has difficultates pertulit. Vide 2 Cor. 4, 8. *ἅπασι δὲ ὄσοις, ἅπασιν ἐξ ἁπορίας ὄσοις.*
 In his difficultatibus exemplo Christi ad preces confugiendum, & ad Christum qui magnus consiliarius, &c. *Esa. 9.*

*Orationis
 perturbatio
 corre-
 310.*

Anima conturbata, orationem paulo perturbatorem profert. Primum enim cum hominis incorrupta natura à nocituris refugit atque abhorret, ex illo incornptæ naturæ sensu petitionem in medium affert, ut possit ab instante jam hora, &c. sed memoria ad momentum ex sensu futuri cruciatus labante, cum illico recordaretur se in hunc mundum venisse, ut, &c. retexit se, *ἐπανορθώσθαι* utitur, ob eamque causam ita concludit, ut Pater glorificet nomen suum, quasi dicat, quicquid de me fiat, tamen mille mortes, tormenta, &c. ita fac ut nomen tuum glorificetur. Singulare exemplum à nobis imitandum, ut cum rem ultra citraque omnino versavimus, hinc grata nobis consulentes, istinc Dei obsequium cum maximis conjunctum periculis: tandem nos totos Deo resignemus, & illud expetamus, quod ad gloriam, &c. sive hoc fiat rebus prosperis, live adversis, per honorem, infamiam, vitam, mortem, &c. Vide 2 Sam. 15, 25, 26.

Hactenus de priorè parte.

Vox à cælis.] Ut omnes intelligerent se à Patre auditum & exauditum esse. *Glorificavi.]* Nempe miraculis & doctrina quibus Christus Dei gloriam quæsit. *Glorificabo]* Dei constantia, qui quod semel incipit, perficit.

*Verf. 28.
 Christus à
 Patre ex-
 auditus.*

Christus, turba de voce cælitus demissa divinante, quid ipsa velit & quem sensum haberet, exponens, eidem turbæ de mota inde difficultate respondet.

*Verf. 29.
 Turba con-
 jecturæ de
 voce edita.*

Responsum Christi ad divinationem turbæ de voce cælitus demissa.
 Difficultas à turba ex verbis ejus excitata.

Tonitru.] Non existimandum merum tonitru fuisse, vocis articulatae expers; sed Deum ex tonitru loquutum, ut Iob *Ex turbine.* Et *Apocal. 10.* septem tonitrua dicuntur edidisse voces suas; Hac ratione Deus eorum animos ad reverentiam comparare voluit. Quod si Dei vox quæ misericorditer & amanter edita est, tam formidabilis sit: quantus horror futurus est illius vocis quam iratus edet? Quis leonis tribus Ichudæ rugitum & fremitum feret? Discamus ergo suavisissimis Dei in Euangelio vocibus proficere. Vide *Iob*, ubi Eliab se à Deo datum dicit, loco Dei, ne illius maje-

state consterneretur. Quod si his tam mansuetis vocibus non commovemur, supersunt aliæ voces nobis audiendæ, quæ sua nos majestate obruent.

Angelus.] Neque hoc alienum quod hanc sonoram vocem angelo tribuant, cum sub mundi finem archangelus voce sua tanquam tuba totum mundum, atque adeo mortuorum aures personaturus sit.

Non propter me.] Is enim erat à seipso ornatissimus, etsi nemo eum honore afficeret. *Verf. 30. Omnia propter fideles.*
Iob. 5, 33, 34. Sed propter vos.] Doctrina generalis: Univerſam scriptam doctrinam nobis & nostro commodo proponi, non quod Deo aut Christo quicquam sive accedat si &c. sive decedat &c. *Iob. 10, 15, & 35, 7, 8. Quis prior dedit ei, &c. Rom. 11, 35.*

Singularis consolationis est Christum gloria ornatum esse propter nos. Quod in tota Christi gloria & felicitate & singulis ejus partibus spectandum est. *1 Pet. 1, 21. Expedit vobis ut ascendam ad Patrem, Iohan. 16, 7.* Ad dextram Patris subvectus est, ut pro nobis intercederet. *Rom. 8. Col. 3, 1.*

Effecta quibus Deus glorificetur, quod mundi judicium & discretio fiet. Omnia in mundo susque deque ferebantur; ut initio creationis, omnia tenebris confusa & convoluta, &c. nunc tempus advenisse docet, quo omnia in ordinem redigantur, &c. vide *Matth. 12, 18, 20.* vide *Luc. 3, 4, 5.* *montes deſicientur, valles, &c.* Nota, omnia sine Christo & Euangelio tenebrosa & confusa, etiam resp. ordinatissimas; nullam veram pietatem, probitatem, &c. perpetuam noctem & tenebras; desiderere eos in umbra mortis & Dei iram manere super eos: sine Euangelio solitudo sumus, imo ut ferae deserti, quas venatores quotidie ad interitum venantur, &c.

*Verf. 31.
 Quibus
 Deus glo-
 rificetur.*

Principem hujus mundi.] Vocat diabolum, qui hujus confusionis & perturbationis parens est. vide *Ephes. 2.* eo igitur ejecto, impietatem & injustitiam omnem exturbari necesse est. Hinc constat unde falsus cultus & morum depravatio fuit; nempe à Diabolo. Si igitur cum odio habemus, ut præ nobis ferimus, profecto ista odisse necesse est: qualis enim ipse est, talia sunt quæ ab ipso proficiuntur omnia. Si ab improbo improbitas, *1 Sam. 25, 13.* nedum ab improbissimo. Mundi princeps dicitur, 1. quia mundus ab illo regitur, & ejus tyrannide tenetur. *Eph. 2. 1 Corinth. 5, 5. tradat ut Sathana.* Quare, qui suis cupiditatibus quas diabolus insufflat & accendit,

accendit, parent, nec concupiscentiis, (*quæ adversus animam militant*, 1 *Pet.* 2, 11.) reluctantur, ei tanquam principi parent. Deinde mundi princeps dicitur, quod maxima pars mundi, non inodo ante Gentem vocationem, sed & hodie ab eo regatur: non quod jus aliquod in mundum habeat, cujus Christus est hæres, &c. sed &c.

Verf. 32,
33.
Christus in
cruce vi-
stor.

Causam hujus reformationis in mundo denotat suam crucem, in quam efferendus erat. Morte in altum attollendus erat, (ut à toto orbe conspiceretur, non deprimendus) ut illi existimabant. In cruce enim cum diabolo & inferis commissus, illa omnia vicit & triumphavit: &c. *Nota*, quam magnifice de cruce loquitur; quamque alio modo ut illi putabant.

Trahim.] Christus in crucem sublatus, in-
star magnetis, &c. *Omnes.*] non modo ludæos, sed & Gentes, servos, liberos, viros, feminas: peccata enim in cruce expiata sunt, inimicitia peremptæ, &c. Idem hic filio tribuitur, quod ante Patri. *Iohan. caput 6, vers. 44. Nisi Pater traxerit.* Contra liberum arbitrium.

Sequitur pars altera de responsione Christi ad difficultatem quam turba ex sermone ejus arripuit.

Partes Quæstio à turba mota.
sunt, \ Christi responsio.

Verf. 34.
Turba pro-
bare cona-
tur Iesum
non esse
Messiam.

Nos audivimus ex lege, &c.] Argumentum ducunt ab adversis. Christus manet in æternum: tu tamen dicis te debere tolli; ergo non es Christus. Propositio probatur ex scriptura quæ de Messia æternitate passim, nominatim *Psal.* 110, 4. Hinc videmus quam ingeniosi sint homines ad seipos fallendum, qui alioqui hebetes sunt. *Ierem.* 4, 22. *Populus meus stolidus est, sapiens ad malefaciendum, &c.* Non renati omnem suam sapientiam & animum ad proprium interitum convertunt. Quare stultos nos esse oportet, ut simus sapientes. 1 *Cor.* 3, 18. Ne sapiamus judicio nostro. *Prov.* 3. nec prudentiæ nostræ innitamur: est enim scipio arundineus, Ægyptiacus.

Notandum primo non satis esse in scriptura versari, nisi invocato Dei nomine eam legamus, &c. *Secundo*, Impios ex scriptura avide arripere quæ illis allubescant, præteritis quæ non minus necessaria, &c. Iudæi in splendore & magnificentia Messia se se oblectantes, ea didicerunt quæ majestatem, &c. crucem vero, & mortem ejus, non minus quam magnitudinem in scriptura compre-

hensam, cæcis oculis præteribant. Sic fit à nostris hominibus, &c.

Ahuc parvo tempore, &c.] Quasi dicat ^{Verf. 35.} *a Christo* vos languide & frivole disputando & addubitando tempus teritis, oportunitatem lucis oblatam negligitis: quasi vestro arbitrio hoc beneficium vobis expositum foret, erratis: hoc genus nundinarum in quo æternæ vitæ merces vobis gratis veneunt, non semper duraturum; inio per exiguum tempus ego, qui lux sum mundi, apud vos mansurus, &c.

Hic docemur, ne nostram ad Deum conversionem proferamus de die in diem, &c. Deum accedamus dum præsto est. Sæpe fit, ut veritas contumeliose repudata irata ilico discedat, nec unquam revertatur. Evangelium alicubi male habitum, diu cum iis consistatur, & se veluti obrudit, alibi velut obiter transit, salutem una & vale dicit. E filiis Isaschar. *ירעי לערים נירי*. 1 *Chron.* 12, 32. sic consiliarii Regii Ester. 1. Hæc perititia temporum in spiritualibus longe præstantior. Agricola tempus sationi & messi oportunitatem observat: quanta diligentia utitur, de nocte surgit, &c. ut tempestive, &c. quanto magis, &c. Ut eorum tarditatem corrigat, se luci, vel soli potius, totius mundi luci, comparat; unde facile intelligant quam illo opus habeant, quam bene cum illis agetur, si tempestive oculos aperiant; quam male si &c. vide quæ in *cap.* 8. notantur.

Ambulate dum lucem habetis.] Id est, ad lucem vias vestras exigite & ex lucis præscripto instituite, ut homines solent mundi hujus negotia lucis beneficio exsequi. *Ne vos tenebra, &c.*] Argumentum ab adjuncto periculo ductum. Qui in luce versantur iis sol nunquam occumbit: semper illis expositum est quid faciant, quo vadant, &c. contra, &c. unde constat *Pentificios* in tenebris versari, ut qui nesciant quam hinc discedant; quid illis fiat, num ad cælos, an ad infernum, an ad purgatorium tendant.

Credite.] Exponit quid sit in luce ambulare, ut Christus nobis lux sit, credendum: ^{Verf. 36.} *Addita* credentibus sit lux, *cibus Iohan.* 6, 35. *Potus* *Iob.* 4, 10. *Pastor Iob.* 10, 11. *estium ibidem,* *vers. 7. viuis, Iohan.* 15, 1. Denique omnia. Fructum credendi annectit, *ut sitis filii lucis*, id est, ii quibus admirabilis in cælo lux reposita est. Lux enim ista quæ hic in cordibus nostris exoritur, nunquam extinguetur: sed tandem infinite multiplicabitur: contra qui ^{Verf. 36.} *exhortatio* *ne ad fidem.*
lucem

lucem contempnunt, in tenebras tandem ex- | facto confirmat quod ante denunciaverat,
ternas præcipitabantur. *Abiens occul:avit se* | lucem non semper apud eos permanfuram.

M A R C. cap. 11, à vers. 11, ad 19.

11 *Quumque circumspexisset omnia, & vespera jam hora esset, abiit ad Bethaniam cum illis duodecim.*

12 *Et postero die quum exissent Bethania, esuriit.*

13 *Quumque procul vidisset ficum habentem folia, venit visurus videlicet num inveniret aliquid in ea: & quum venisset ad eam, nihil invenit nisi folia, non enim erat tempus ficuum.*

14 *Tunc respondens IESVS, dixit ficui; Ne amplius ex te in seculum quisquam fructum comodat; Et hoc audierunt discipuli ejus.*

15 *Veniunt igitur Hierosolymam; Et ingressus IESVS in templum, cœpit ejicere eos qui vendebant & emebant in templo, & mensas numulariorum, & cathedras vendentium columbas subvertit.*

16 *Nec sinebat ut quisquam deportaret vas per templum.*

17 *Et docebat, dicens eis; Nonne scriptum est, domum meam domum precationis vocatum iri ab omnibus Gensibus? vos autem eam fecistis speluncam latronum.*

18 *Et hoc audierunt Scriba & primarii Sacerdotes, & querebant, quomodo eum perderent; timebant enim eum, quia tota turba percelleratur super doctrina ipsius.*

A N A L Y S I S.

Effectū Christi est, eum omnia circumspexisse; deinde aliud effectū narratur, eum Bethaniam rediisse; quod duobus adjunctis explicatur, cū jam esset vespera; & cum comitatu duodecim Discipulorum.

Vers. 12. Narratur reditus ad urbem adjuncto tempore, nempe postero die; item alio adjuncto, quod fame urgebatur.

Vers. 13. Cujus famis adjunctum est, quod vidit ficum; quæ visio suo subjecto loco declaratur, nempe procul distitam: adjunctum etiam fici est, quod folia ferebat. Effectum vero famis est, quod querebat fructum in fico: cuius adjunctum est, quod non invenit fructum; quod suo disparato declaratur, quod non nisi folia invenit; quod arguitur ab adjuncto tempore, quia tempus anni non ferebat ut fructum adhuc ferret.

Vers. 14. Quod non invenit fructum, ejus adjunctum est, quod Christus execratione ficum perdidit; cuius effectum est ne unquam deinceps fructum ferat. Cujus execrationis adjunctum est quod discipuli nunc execrationem audirent.

Vers. 15. Vide supra.

Vers. 16. Partem unam Prophanationis templi indicat; unde argumento à comparatione minoris exaggerat prophanationem 15. *vers.* descriptam.

Vers. 17. Vide supra.

Vers. 18. Adjunctum repurgati templi & defensa repurgationis, quod querebant Scriba & Pharisei Iesum interficere. Cujus instituti causa corrumpens est, quod metuebant sibi à populo; cuius item efficiens assignatur, quod totus populus obstupuit ex doctrina Iesu.

M E T A P H R A S I S.

11. **P**ostquam, circumspexit rebus omnibus quæ ad templi repurgationem spectabant,

repurgationem absolvisset, quod vespera jam esset & nox appeteret, ut in instituyendo populo diutius versari nequiret: una cum duodecim Discipulis qui in comitatu ejus erant, urbe egressus Bethaniam orandi causa profectus est. Postero vero die Bethania egressi cum esset, ut Hierosolymam regrederentur, tota illa nocte jejuniis & incœnatus, fame corripit caput. Conspecta vero ficu, qua loci intervallo longius distabat, ad eam (quod foliis diffuebat) se nonnulla fructum percipiendi profectus est. Illam vero accedens, nec præter ruda folia quidquam inveniens (neque enim tempus maturitatis ficuum consuetum & ordinarium venerat.) Iesus oratione ad ficum, quæ creatoris sui vocem agnovit, conversa, dixit; numquam ex te fructus hominum esu destinatus deinceps progignatur: quam maledictionem, tam clara & aperta voce enuntiavit, ut omnes illam discipuli ejus exaudirent. Vide supra. Quo autem Sacerdotes & Scriba magis ad Prophanandum templum obfirmatos animadverterat, coeuit ad illud repurgandum magis incensus, ut ne vas quidem per templum deportari passus sit. Vide supra. Quæ cum Sacerdotes & Scriba audivissent, se peti sentientes, ut illum perderent commodam aliquam & à periculo seditionis remotam ansam querebant: timebant enim aperte cum illi insere, quia turba obstupesciebat præ admiratione doctrina, quam tanta cum gratia & majestate proposuit.

12.

13.

14.

15, 16.

17, 18.

P R A X I S .

Symma. Christus potentia sua in desiccanda fico, & templo perpurgando declarata, doctrinam & adhortationem utriusque facti convenientem apponit.

Partes sunt } Secundo } Die post ingressū gesta Christi } Tertio } in Hierosolymā.

Περιλειψάμεθα πάλιν.] Intelligit quæ in templo gesta erant ; ut non prius discesserit è templo quam illud deformitatibus repurgaverit.

At mane rediens, & jentaculum festinatione (ut videtur) negligens, dum iter Hierosolymam faceret, fames eum urisit, maxime cum de nocte non cœnasset. Quod 1. eum verum hominem fuisse confirmat: 2. ejus amorem indicat, qui eam difficultatem pro nobis tolerare non recusavit. Discamus ergo litium & famem ipsius causa perferre, &c.

Non erat tempus ficuum.] *Quæstio:* quomodo ergo ficum adiit? *Respondeo:* 1. tempus ficuum appropinquasse, tamen nondum advenisset; constat ex anni tempore quo hæc gesta sunt. 2. luxuries foliorum videbatur spem facere præcocioris fructus & ordinari tempus anticipantis. 3. Christum fame prellam voluisse fructus nondum maturos edisse. 4. notum est quam exigua spe cibi, famelici cibum quærunt. Fructum non offendit, nec tamen irritus erat illius & discipulorum labor: quippe proprio accessione ad ficum, ejus virorem & luxuriam probe animadvertentes, eo magis in miraculo profecerunt, quo ariditas insequens cum virore comparata, miraculum magis illustravit, præsertim in ficu quæ maxime succulenta est; unde Adam & Eva ex fici foliis subligacula, &c. Quo docemur Dei providentia fieri ut rem aliquam frustra quærentibus, alia interdum nobis obvenerit melior & utilior. Quod cum aliquando his accidat qui verita & illicita quærunt, ut Paulo *Act. 9.* & servis Sauli Davidem persequentibus. (Prophetarunt enim) &c. nedum hoc fiet cum honesta & legitima quærimus, &c.

Maledixit ficui, & perpetua sterilitati devovit. *Quæritur,* An recte, &c. maxime cum Deus lege caverat arboribus frugiferis parcendum, &c. vide *Deut. 20. 19.* præsertim cum in agris crescens communi viatorum usus inserviebat. *Respondeo:* Istud ad discipulorum fidem adhibitu est, quæ omnes ficus, quas terra unquam latura esset, longe superat, &c. arida enim dulciorem & precio-

sorem fructum tulit, quam viridis: viridis corporibus profuit; arida animis, & quidem eorum, quorum in fide firmitas post totum mundo profuit; quare ante paucis ludæis profuit, nunc toti orbi. Deinde hoc miraculo declaravit, se non minus potentem esse in hostibus perdendis, tamen in terris agens hanc vim non exercuit, quam in sanandis hominibus & beneficiis conferendis. Non est igitur canis ille Porphyrus audiendus, qui hoc Christi factum calumniatur, ac si iracundia correptus, &c. Nec alienum est quod arborem alloquitur: hoc enim modo divinitatem suam probat, qui mutas creaturas, &c. alloquitur, ac si auritæ essent & rationis capaces: sic mare & ventos alloquitur, &c.

Quam autem flagrabaret studio divinæ gloriæ propagandæ ex eo constat, quod cum perinde facile ei fuisset verbo ficus ex arboris evocare, & ut amigdalos *Num 17.* una nocte maturare; tamen quia arefactio arboris compendiosior ad Dei gloriam & discipulorum salutem, &c. Quod nos doceat accepta à Deo dona, non tam ad nostrum commodum, quam ad aliorum, Ecclesiæ præsertim, compendium, &c. neque vel edere vel bibere velle cum maxime fame aut siti premimur, si illud cum Ecclesiæ aliqua jactura fiat. Quæ res amplificari adhuc magis possit ex eo quod Christus Hierosolymam ingressus, præterito diversorio ubi se reficere potuisset, recta ad templum proficiscitur, tanquam fanis oblitus.

Templum tanquam urbis & regni arcem *Verf. 15.* ascendit, ut ea facta testaque, urbs adversus hostium incursiones armatorum esset. Illud autem non offendit, ut olim pii reges desertum pulverulentum & hinc inde collapsam, sed multorum hypocritarum & avaritia violatam, dum ibi per spem cultores juvenandi, mercaturam exercebant. Nam cum cultoribus ditioribus, vituli, agni, boves, capræ; tenuioribus vero pipiones & columbæ comparandæ essent; deinde cum pecunia minuitior ad varios usus sacrificiorum necessaria foret, ut saltem oleum, farinam, &c. cœmerent, Sacerdotum avaritia factum est, ut ista omnia in templum irreperierint; ut cultores qui undique confluerent, cum omnia sibi parata cernerent, prolixius offerrent, &c.

Sed nec vas per templum ferri sustinuit, etsi humeris impositum pavimentum templi non attingeret. Hoc modo docuit quam scæda fuerit Prophanatio mercaturam in

E e e e templo

Verf. 11.
Christi in templo purgando zelus.

Verf. 12.
Mane rediens cibum negligit.

Verf. 13.
Cur ficum adiat.

Verf. 14.
An recte eam devovet.

Judeorum templi abusus.

Verf. 16.
Exditæ prophanationis templi; Christi potentia & zelus.

templo exercere, cum ne vas quidem per templum ferre licuit. Hæc cum unus Christus inter homines pertinacissimos & animis in eum exulceratissimis præditos faceret, egregium potentæ divinæ specimen edidit. vide in *Iob. 2.*

Ex *Matthæo* apparet illum superiore die templum purgasse, nunc iterum idem opus aggredatur. Hic omnes illum stultitiæ arguerent, quod in templo purgando, quod mox denuo prophanandum erat, operam collocat. Unde discimus nobis incumbere, ut quod officii nostri est prosequamur, tamen hominibus labor noister cassus & inanis esse videatur.

Deinde cum tantæ corruptelæ in templo invaluisse, videtur non tam prudenter à Christo factum, quod ne vas quidem per templum ferri passus est. Debebat, ut videtur, ad illud convivisse, donec in majoribus corruptelis perpurgandis palmam obtinisset. Contra vero Christo zelus crevit; sicut Phariseorum & Sacerdotum obstinatio in prophanando templo aucta est.

Hic descendum quam religiose Ecclesia, quæ templum veritatis est, ab omni corruptela vindicanda & perpurganda est. Quam etiam nosmet qui & templum & vasa templi sumus, ab omni peccati labe & macula, &c. gravius enim vindicabitur, qui &c. quam qui templum polluebant.

Quod templum *orationis domum* esse dixit, non sacrificiorum, eo Propheta indicasse videtur umbrarum profligationem, & corporis præsentiam, qua umbræ profligatæ sunt. Propheta enim *Esa. 56, 7.* Verba facit de Evangelica Ecclesia, ut Christus hæc verba à veritate ad figuram traduxisse videatur. Vide locum. Idem scelus prophanationis templi iterantibus non erubescit eadem testimonia & argumenta reponere quibus ante usus est.

Latrocinii nomen ad eos accommodat, qui quantum turpem faciunt, etiam nihil nisi suum vendant, etiam nihil nisi ex mutuo contractu

accipiant ab emptoribus. Neque enim satis est si quis victum ex labore quærat, nisi quod bonum est operetur *Ephes. 4, 28.* Atque hoc genus latrocinii sæpe reliquit, quæ ab omnibus damnatur, deterius est, tamen plurimi huic adhærescunt, ac si nulli hic accusatores, testes, commentarienses, carceres, &c. *Σπύλας* dixit, quod per speciem cultus divini, cui sacrificia & alia additamenta subministrarunt, eorum latrocinia minus erant conspicua. Sed stultum est hominum oculos fugere conari, Dei vero, &c. Perinde ac si latro ab omnibus, iudice excepto, se subducere posse lataretur.

Iam vero Ecclesia fit latronum & sceleratorum spelunca, cum homines conventus frequentent hoc consilio, ut liberius & minore cum suspitione suam nequitiam exercent. Si vero princeps indigne ferret suum palatium in canum & porcorum latibulum transferri, nedum Deus, &c.

Sacerdotes & Scribæ cum viderunt se hoc modo de quantum perichitari, ventres & culinas appeti, arcas exhauriri, ilico excandescunt, &c. *Discimus* quantum & lucrum maxime in damno ponere ut Christum lucratur. *Phil. 2.* quod contra non ab his tantum, sed à plerisque aliis fit, qui Christum cum lucri & rei familiaris dispendio non admittunt. Hoc etiam factò, arcano Dei consilio, exulcerantur magis, quo quod de filii Dei cruce præstinium suo tempore erat, executioni mandaretur. Retinentur tamen fræno metus populi, &c. Sic iusto Dei iudicio fit, ut qui Dei timoris & reverentiæ expertes sunt, metuant sibi à populo, atque adeo à populi fece.

Notandum porro, utrosque, & populum & religionis antistites sibi à se invicem metuisse. Hi ne populus sibi vim faceret, illi ne *δοσυνάω* fierent. Ita Deus alterum alterius veluti tyrannum & flagellum constituit. Sit ergo Deus timor noster: ita fiet, ut nec homines, nec dæmones metuamus; sin minus, à casu folii, & muris strepitu timebimus, &c.

M A R C. cap. 11, à vers. 19, ad 27.

- 19 *Quum vero vesper.1. advenisset, egressus est IESVS extra urbem.*
 20 *Et mane iter facientes prope ficum, viderunt eam exaruisse radicibus.*
 21 *Tunc recordatus Petrus, dixit ei; Rabbi, ecce, ficus illa cui imprecatus es, exaruit.*
 22 *Et respondens IESVS, dixit eis; Habete fidem Dei.*
 23 *Amen enim dico vobis, quicumque dixerit monti huic; Tolle te & projice te in mare: nec addubitaverit in corde suo, sed crediderit futura quæ dicit, fiet ei quicquid dixerit.*

24 Propterea dico vobis, quaecumque precantes petitis, credite vos accepturos: & erunt vobis.

25 Et quum adlitteritis precantes, remittite si quid habetis adversus aliquem: ut & Pater ille vester qui in caelis est, remittat vobis offensas vestras.

26 Nam si vos non remiseritis, nec Pater ille vester qui in caelis est, remittet offensas vestras.

A N A L Y S I S .

DESCRIBIT rursus egressum ejus ex urbe Hierosolymorum, ab adjuncto tempore, cum esset vespera & proinde populus ad suas domos redibant.

Verf. 20. Describit reditum ad urbem ab adjuncto tempore, mane; item alio adjuncto, nempe quod discipuli viderent ficum radicibus arefactam, ut est apud *Matth.* amplificatur miraculum ab adjuncto tempore, quod tam cito exaruit.

Verf. 21. Cujus visionis effectum quod Petrus meminit maledictionis qua Christus ficum maledixit: deinde adjunctum notatur, nempe indicatio hujus miraculi Christo, cum adjuncta admiratione; & apud *Matth.* declaratur adjuncta admiratione omnium Apostolorum.

Reliqua pete aliunde, ubi haec tractantur.

M E T A P H R A S I S .

19. **C**um jam vespera appeteret & tempus missionis conventus Ecclesiastici, sicut prius ex urbe egressus in agrum Bethaniae orationis ergo profectus est. Mane autem in reditu ad urbem, in transitu viderunt illam ficum initio à radice facto penitus arefactam. *Matth.*
20. Quo viso discipuli omnes admiratione commoti sunt. Petrus vero revocata in memoriam maledictione qua Christus illam pridie execratus fuerat, rem ad Iesum refert, non tanquam ad villis rei ignarum, sed ut quod illius in illa execranda consilium fuerat expiscaretur; Praceptor, vide, ficus cui maledixisti penitus exaruit. Iesus vero, sermone ad duodecim converso, ita illos affatus est; Habetote fidem, quam unus Deus in vos confert, & quam in illo solo fixam collocare convenit. Ea etenim imbutis sancte vobis, in quos donum miracula edendi collatum est, confirmo, quod quicumque ex vobis huic, qui ante oculos versatur, monti, sua firmitate & immobilitate veluti aeterno, indixerit, dicens; Tolle te & transfer te in ipsum mare, tamen si longe abhinc locorum intervallo distitum, nec de illa re animo addubitaverit, sed fieri quod meo nomine iussit crediderit; utique, quod dixit re implebitur. Quamobrem vobis dico eandem certitudinis legem ut in hac peculiari miraculorum, sic in communi piorum omnium iustificante fide. Quicquid enim ex voluntate Dei & praescripto doctrinae ejus orantes petieritis, credite illud vos

accepturos; utique fiet vobis. Tenendum vero est, tanquam vera fidei genuinus & indivulsus fructus, ut (quoties ad precandum Deum vos accingitis) proximo remittatis, si qua ab illo injuria affecti fueritis.

Reliqua Vide *Matth.* 6, 14, 15.

P R A X I S .

PRætereuntis postero die viderunt radicibus exaruisse ficum. Videtur *Matth.* ita rem narrare, ac si emissa execratione ilico exaruerat; sed sciendum *Matth.* in concionibus Christi explicandis verbosiorum esse, in miraculis narrandis contractiore, eoque exaruisse protinus dicit, quod ilico exaruisse inceperat. Postero autem die omnis arboris succus deperierat, quæ alioqui ne totius quidem hyemis frigoribus, turbinibus, gelu, &c. exaruisset. Vide quanta sit vis flatus Christi, qui omnes tempestates superat. Hinc constat feracitatem arborum, omniumque ex terra succrescentium à Dei benedictione pendere, & contra; nam à cæli & soli temperie, &c. Cujus rei fidem facit, quod è terra fructum eduxit, cum sol, luna & stellæ nondum creata sunt. Nec vero putandum est Christum tum modo arboribus, &c. maledicere, cum disertis verbis ut hoc loco, &c. sed etiam cum silentio per segetes & pomaria transiens, occulte in aures veluti arborum & frugum maledictionem infusus, ut nullis eam audientibus plurimi tamen videre & sentire cogantur; herbæ vero & arbores ejus vocem etiam submissam audientes, ei obtemperant. Hoc idem facit in hominibus, qui suo virore & prosperitate arboribus assimilantur. Vide *Ezech.* 17, 24.

Discipuli omnes rem admirantur. Petrus rem ad Christum refert: non quod cum rem ignorare putabat, sed ut hoc modo expiscaret, quid sibi Christus in hac execratione proposuerat. Miraculum vero in his præcipue versatur, quod arbor tam virens, ram subito & penitus exaruerat, idque uno Christi dicto, eoque anni tempore quo virorem indies acquiritura esset, nisi, &c. Arque hic unus fructus est eorum, quos arida ficus tulit, quod hoc modo discipuli in Christi po-

25.

Verf. 20. Christi in omnes terra fructus potest.

Verf. 21. Quam Petrus in hac ficu admiratur.

tentia admirationem rapti sunt; quæ admiratio illos ad alia provexit. *Alter* est, exsecrationi subjacere qui bonis operibus non incumbunt: *tertius*, quod doctrinæ eximie

occasionem dedit, qua fides eorum cresceret, floresceret, fructum faceret.

22, 23. *Vide annot. in Matth. 17, 20. & scilicet vide suis locis, Matth. 6, 13, 15.*

I O H A N. cap. 12. à vers. 37. ad 44.

37 *Quum autem tot signa coram eis edidisset, non credebant in eum:*

38 *Ut sermo Esaiæ Prophete impleretur, quem dixit; Domine quis credidit sermone nostro, & brachium Domini cui detectum est?*

39 *Propitius non poterant credere, quia iterum dixit Esaias.*

40 *Excacavit oculos eorum, & obduravit corda eorum: ne videant oculis & sine intelligentes corde, & sese convertant, & sanem eos.*

41 *Hac dixit Esaias, quando vidit gloriam ejus, & loquutus est de eo.*

42 *Verum tamen etiam ex primoribus multi crediderunt in eum: sed propter Phariseos hoc non profitebantur, ne Synagoga moverentur.*

43 *Dilexerunt enim gloriam hominum potius quam gloriam Dei.*

A N A L Y S I S.

Infidelitatis Iudæos coarguit quam amplificat à diverso, quamquam Iesus miracula edidisset: quam infidelitatem exaggerat ab adjuncta multitudine miraculorum, quæ edidit: item ab adjuncto, eorum præsentia, quod illis inspectantibus miracula edita sunt.

Vers. 38. Finis seu effectum hujus infidelitatis, ut impletur Prophetæ Esaiæ; in quo Prophetæ testimonio notatur subjectum fidei, nempe quod Prophetæ à Deo audiverunt, & quod populus à Prophetæ: deinde notatur causa infidelitatis nempe quia Deus non revelasset suam in miraculis potentiam.

Vers. 39, 40. Alio testimonio Esaiæ confirmat hanc infidelitatem Iudæorum: ubi etiam causas infidelitatis exponit, oculoꝝ cæcitate & cordis indurationem, quæ sua efficiente causa declarantur, Deo, qui iustissimo suo iudicio sic illorum peccata præcedentia ultus est; item finem notat hujus iudicii, ne videant oculis aut intelligant corde; quorum etiam alius finis ulterior notatur ne conversi ad frugem & salutem perveniant.

Vers. 41. Hoc testimonium Prophetæ declaratur suo adjuncto tempore, cum vidit Prophetæ gloriam Christi; item subjecto circa quod, nempe Christo.

Vers. 42. Videtur exaggerare impietatem Iudæorum à comparatione majoris, quod illi ipsi quibus oculi aperti sunt, & qui viderunt brachium seu miracula Iesu, credentes non sunt ausi suam fidem profiteri; quæ ignavia amplificatur ab adjuncto, conditione vitæ, nempe quod principes fuerant: item ab efficiente causa hujus ignaviæ, nempe amotione ex Synagoga, non autem vitæ periculo.

Vers. 43. Cujus item efficiens notatur nempe quod captabant gloriam hominum; quæ captatio exaggeratur comparatione minoris, nempe quod magis quam gloriæ Dei, studiosi erant gloriæ, quæ ab hominibus provenit.

M E T A P H R A S I S.

Tamet si vero Iesus tot & tam magna miracula edidisset, quorum singula Iesum esse Christum illum aperte significabant, nominatum hæc recens edita in Lazari excitatione, & sic subito desecata, eademque fecit illis inspectantibus; tamen eum Christum illum esse non credebant. Quod tamen neminem offendere debet, aut impactionis causam præbere, quasi novi aliquid & inexpectati accidisset: opportunè etenim impleri quod aliquot ante seculis ab Esaiâ Prophetâ prædictum est: qui de tempore Euangelii verba faciens, Christum & Apostolos de Iudæorum pertinacia hoc modo apud Deum quærentes inducit: Domine, quis nobis, illud modo quod abs te accepimus, prædicantibus fidem adhibuit, aut cui incomparabilis illa in edendis miraculis potentia te revelante innotuit illuxitque. Non potuisse vero in Christum credere docet aliud ejusdem Prophetæ testimonium in hæc fere verba. Quia pertinaciter Deum per Prophetam illos admonentem repulerunt: idcirco eorum oculos excavit, & animum eorum veluti inducto callo obfirmavit, ne oculis cernerent, mente intelligerent, neve à suis sceleribus conversos illos ex interitu vindicatos in aeternum salvos faciam. Et quidem hæc Esaias tum prædixit, cum visa Christi gloria & incomparabili majestate, de ejus persona loquutus est. Verum enim vero non deerant, qui Iesum Christum esse credebant, quin etiam ex ipso principum ordine non pauci, sed nulla illius gentis commendatione, quandoquidem metu Phariseorum Christum consiteri & agnoscere non sunt ausi; non equi-

43. equidem quod se hac agnitione mortis periculo obijcissent, sed tantum ne Synagoga excurbareretur. Quod etiam non ideo metuebant, quasi hac ejectione longius à regno cælorum abessent: sed ob eam causam ne in hoc mundo aliquid honori suo & existimationi decederet: pluris enim aestimabant laudem quæ à miseris hominibus, quam quæ à Deo in seculum benedicto profecta est.

P R A X I S .

Summa, Iudæorum impietas in Christum & ipsius prædicationem.

Partes } In Christum non credendo, 37. Iudæo- } rum im- } &c. } pietas. } Illum cognitum contemnendo. } 42, 43.

Ad infidelitatis confirmationem adduntur testimonium cæ-

Inter omnia peccata Iudæorum Scriptura maxime infidelitatem insectatur & exaggerat ut omnium atrocissimum, & reliquorum fontem. Sicut enim qui testimonium de Christi fide accipit, testimonium apposuit confirmans quod Deus est verus: *Ioh. 1. 3, 33.* sic qui non credit, Deum falsitatis (horribile dictu) insinuat. Hinc est quod Christus Spiritum Sanctum Apostolis promittens, *Ioh. 16, 8, 9.* qui munus in peccatis convinceret, subjicit peccatum illud esse, quod in se Dei filium non credidissent. Quod nos doceat quanti facere debemus fidem in Christum, & quam sollicite nobis elaborandum ut illam veram & infucaram acquiramus, sine qua impossibile est placere Deo. *Heb. 11. & quæ expultrix est vitiorum.*

Hanc incredulitatem exaggerat à diversis, quod tor & tantis miraculis editis non tamen crediderunt. *Ioh. 15, 22, 24. nisi ventissem, &c. peccatum non habent*, id est, tam enorme. Ex quo admonemur tanto gravius peccare, & dammandum esse, quo quis plura & majora salutis instrumenta & subsidia, &c.

Coram. Amplificat ab adjuncta præsentia & intuitu miraculorum. Si fama tantum horum miraculorum eorum aures circumsonasset, &c. jam vero cum &c. Sicut enim piorum beatitas Christi tempore in eo collocatur, quod cum oculis tum auribus ea percepissent quæ multi reges, &c. *Matth. 13, 16, 17.* sic impiorum infelicitas tanto major est, quo beneficiorum Dei non auribus modo, sed oculis frustra participes fuerunt. Non est verisimile Christum in singulis Iu-

dæorum pagis prædicasse, nedum miracula edidisse, & tamen nullus in Iudæa infidelis existit, qui eo nomine sententiam condemnationis non accipiet. Sonus prædicationis Apostolorum ad fines mundi &c. et si vix centesimus eos coram concionantes audiverit. Hæc ad nos accommodentur, quibus Christus coram, &c. nec verbum modo, sed & sacramenta, &c.

Sequitur testimonium Esaiæ. Scopus Evangelistæ in hoc testimonio citando, est, ut offensa, quam reliquus mundus ex hoc Iudæorum contemptu arripere, obviam iret. Christum enim cum suo Evangelio ab iis contemptum & repudiatum esse, qui unus erat Dei populus, in quem tot beneficia consulisset, tot privilegiis per tot secula ornasset, denique ex quibus Christus originem duxit; omnes gentes ab ejus Evangelii fide absterere poterat, præsertim cum non ab uno aut altero; sed &c. non à plebe, sed à principibus Ecclesiasticis & civilibus repudiatus fuerit, &c. Huic offensa occurrit dum docet, hoc non novum esse, cum Prophetarum hæc olim verus querela adversus hunc populum fuisset. Deinde ita necesse esse, ut aliqui de veritate prædictionis divinæ aliquid intereidat, quod fieri non potuit: simili artificio utitur Petrus *Act. 2, & 3, & 4.* item Paulus *Act. 13, & Rom. 9, 10, 11.*

Hinc discimus, quemque ut proprius ad Christum in Evangelii professione accesserit, & altius in aliorum opinione veluti in cælum elatus est, eo magis periculosa impactionis occasionem præbere, si, &c. Quod iis præcipue considerandum est, qui in amplis Ecclesiæ & Republicæ dignitatibus constituti, in veritatis professione, ardore & zelo aliis præcurrerunt.

Neque tamen Prophetarum prædictio infidelitatis causa existit, sed contra: ideo enim Spiritus hoc fore prædixit, quia ex speculo prospicientiæ suæ illos incredulos fore prævidit.

Obstinatio Iudæorum } Doctrinæ } Christi- } duobus effectis descri- } bitur, quod non credi- } derunt, } Miraculis } sti.

In priore notandum prædicationem voce auditus designari; quo docetur Christum (ut & Prophetas) nihil prædicasse, nisi quod prius à Patre acceperat, quod ipse alibi expresse de se testatus est. Hoc omnibus ministris incumbit. *Quod à domino accepi, &c. 1 Cor. 11. & cap. 15.*

Verf. 37. Maximam Iudæorum peccatum infidelitatis.

Verf. 32, 39, 40. Evangelistæ citatione Prophetæ offendiculis occasiones tollit.

In posteriore *observandum*, *Dei brachio* incomparabilem illam potentiam declarari, quæ in miraculis elucebat, sicut ante *Dei digito*. Vnum miraculum Christi vocationem obsignabat; quam perditæ igitur & depoliatæ pertinaciæ erat, tantæ miraculorum multitudini non credere? *Objectio*, quomodo potuerunt ex miraculis fidem confirmare, cum illis Dei virtus per Spiritum non revelatur? *Ecquis præter* &c. Deinde cum Deus eorum oculos occæcavit, &c. *Respondet*: istam occæcationem suis peccatis ante aliquot secula promeriti sunt. 2. occaluerunt nullo peccato in illorum animis infuso aut inspirato, nulla gratiæ quam contulerat subtractione, sed gratiæ inhibitione, cui conferendæ Deus non fuisset obnoxius si in eum non tam graviter, aut non omnino peccassent; nedum cum, &c. *Nota*, seriem & ordinem quo itur ad salutem; *primo* oportet ut mentis oculi aperiantur & illuminentur, *secundo* ut cor molliatur, *tertio* ut quis ad Deum fide in Euangelicis promissionibus convertatur.

Verf. 41. Hæc de Christo scripta esse confirmat
Ex quibus Christi Deitas colligitur.
Euangelista; unde liquidissime constat (præsertim ex posteriore Prophetæ testimonio) Christum esse verum Deum benedictum in secula.

Verf. 42. Hæc de priore parte, sequitur altera de
Primum in Christum temporaria fides,
contemptu Christi cogniti. *Mulri ex primoribus crediderunt*, &c. revelatum illis erat brachium Dei, miracula talia fuisse agnoverunt, quæ Christum Messiam fuisse satis probarent; crediderunt ergo; sed erat hæc fides temporaria: nam post metu persecutionis desererunt: non audebant Christum confiteri, ne &c. vera enim fides confessionem conjunctam habet. *Psalms 116. 2 Cor. 4, 13. Rom. 10, 9, 10.* Si servus herum abnegaret ne in periculum incideret; si filius patrem agnoscere recusaret, qui pauper & contemptus; omnes rem indignam esse clamarent; quanto magis, &c.

ignavia; Hæc autem ignavia amplificatur, *primo* à subjecto quod principes erant, quorum vel maxime erat à larvis & umbris non metueret; *secundo* ab adjuncta excommunicationis pœna; neque enim sibi à morte metuebant. Christo indignus est qui non paratus sit mortem expetere illius causa; si, &c. multo vero gravius peccant, & difficiliorem ad respicientiam reditum habent, qui ob res le-

viuiculas à veritatis professione deficiunt, maxime si in dignitate & principatu positi sunt, quos præ aliis confidere decet. Hic igitur nos pertentemus. In hac serenitate omnes profitebuntur se ad mortem pro Christo obeundam paratos esse: Interim famæ jacturam vel minimam ejus causa facere recusabunt; verentur ne leves, ne Puritani, &c. vocentur; modici lucelli causa; imo momentaneæ voluptatæ causa ea admittent; quæ cum Christiani fide & professione pugnant; interim clamitant se, si ad rem ventum fuerit, paratos esse pro Christo mori, dicent se eum de summa fidei decertabitur, majorem rationem habituros: sed meminisse oportuit eum qui in patvo fidelis non est, in magno non futurum. *Luce 16.* Quare ut pro Christo motiamur, si opus fuerit, prius asuescamus iis officiis quæ minoris difficultatis existunt; alioqui, &c. Iam vero quid de iis dicemus qui illic agentes ubi Christum libere profiteri possint, imo ubi laudi datur pie & juste vitam agere; tamen ad pietatem, &c. adduci nequeant?

Ab excommunicatione sibi metuebant, Verf. 43.
non quod verebantur ne quid hoc modo illis decederet, quo salus æterna proveheretur; sed ne infames haberentur. Hinc constat veram pietatem & infucam fidem eam esse, quæ nos ad nostri abnegationem ducit: nisi enim omne lucrum nobis fordeat ut Christum lucrum *Phil. 3.* nisi existimatio propria à tergo rejiciatur, ut Deus magni fiat in corpore nostro; vana est quam de pietate nostra concipimus opinio: nisi ipse sit honos & gloria nostra; nisi nos abunde honoratos existimemus, si ipsi chari simus, &c. tantum nos gloria & honore afficiat, &c. Pluris autem facere laudem quæ ab hominibus est, quam quæ à Deo, perinde est, ac si quis de abjectissimi mancipii aut Nabalis stulti prædicatione laboraret, præterita commendatione regis amplissimi, aut Salomonis. Vide *Ioh. 5. Quomodo potestis credere gloriam ab hominibus captantes, &c.*

Nota, non oportere nos terreri fulmine excommunicationis, ne quidem à vera Dei Ecclesia vibrati, modo injusta sit; nedum si ab Antichristi Synagoga exturbemur. Molestum quidem nobis esse debet, tum quod Ecclesia grâvi crimine se implicat, tum quod hoc modo à Dei cultu exulatur; sed, &c.

IOHAN. cap. 12, à vers. 44, ad finem Cap.

44 IESVS autem clamavit & dixit; Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me.

45 Et qui conspicit me, conspicit eum qui misit me.

46 Ego lux in mundum veni, ut quisquis credit in me, in tenebris non maneat.

47 Si quis autem audierit verba mea, & non crediderit, ego non damno ipsum. Non enim veni ut damnem mundum, sed ut servem mundum.

48 Qui aspernatur me, nec recipit verba mea, habet qui condemnet ipsum: sermo quem loquutus sum, ille damnabit eum ultimo illo die.

49 Qui ego ex meipso non sum loquutus: sed qui misit me Pater, ipse mihi præcepit quid dicam & quid loquar.

50 Et si io præceptum ejus vitam æternam esse. Quæ igitur ego loquor, prout dixit mihi Pater, ita loquor.

ANALYSIS.

Docet Iesus quanti sit in se credere, & quam periculolum sit illi fidem abrogare; & cujus utriusque ad finem Cap. pertractati adjunctum est, quod istam doctrinam contenta voce & vehementi pronuntiavit; & primum docet quam opera pretium sit in se credere comparatione majoris, quod qui in illum credit, in Patrem qui eum misit, credit.

Vers. 45. Confirmat superiorem rationem à toto, quia qui videt Christum, videt Patrem qui eum misit.

Vers. 46. Hanc fidei dignitatem arguit ab effectu credentium, quia non manent in tenebris qui in Christum credunt; & cujus causa efficiens assignatur, quia Christus illos illuminat; quod pari illustratur lucis vel solis.

Vers. 47. Accedit ad periculum in quod præcipites ruunt qui non credunt: ubi deficiens causa fidei declaratur, recusatio auditionis verbi Christi; adjunctum autem periculum est condemnatio; quod diverso exornatur, quamvis Iesus cum non iudicet; quod suo fine arguitur, quia non venit ut condemnaret; quod suo contrario confirmatur, quia venit ut servaret mundum.

Vers. 48. Aliud infidelitatis effectum est rejectio Christi; cujus efficiens causa est, quod quis Christi verbum non accipit: deinde causam efficientem condemnationis assignat Sermonem quem locutus est; & condemnationis adjunctum tempus indicat, extremum mundi diem.

Vers. 49. Amplificat gravitatem condemnationis ab adjuncto præstantiæ verbi quam arguit à comparatione majoris, quod non tam verbum suum sit, quam Patris, qui misit eum; quod confirmat ab adjuncto mandato Patris quid Christus loquatur.

Vers. 50. Porro aliud præstantiæ verbi argumentum est ab effectu, quod vitam conferat; deinde ab adjuncta prædicatione verbi per Christum, quia ut in mandatis à Patre accipit, sic hominibus propofuit.

METAPHRASIS.

44. Iesus perspecta Iudaorum partim contumacia in se rejiciendo, partim ignavia in se (in

quem crediderunt) agnoscendo & profiundo, magna & animi & vocis contentione usus est, si qua hunc animum veterum & torporis excutere & eximere posset. Proinde elata voce sic fere dixit; In utramque partem, sive quis in me credat & me agnoscat, sive fidem mihi abroget, non magni habetur. Sed omnes hoc velim intelligant, eum qui vere in me credens me confitetur, non in me tantum credere, sed & in eum, qui me misit, Patrem, cui fidem non

adiungere, omnes pro piaculo ducunt. Ita enim in una eademque essentia conjungimur & coalescimus, ut qui me ex verbo & operibus (essentia eterim uterque imperceptibili sumus) cognoscit, eundem & me mittentem cognoscit

neceffe est. Ego lux mundi cum ab ipsis ejusdem incunabilis fuerim, idcirco in hunc mundum assumpto Abrahami semine veni, ut omnis (cuiuscumque linguis & nationis sit) qui in me credit in ignorantia, in qua natus est, non per-

maneant. E contra si quis audito verbo meo (cui soli fides innititur & incumbit) in me non credit, equidem pro ministerii mei, qua mihi hic in terris agenti commissa est, arguor, illum insigniori aliqua poena inflicta non iudico. Nec enim in mundum veni ut mundum hoc pacto

judicarem, sed potius ut mundum in se perditum servarem. Neque tamen idcirco iudicium & poenam effugient, qui mihi fidem detrahent. Nam qui me repellit, qui mea verba fide non accipit, suum habet; qui illum jam ulciscitur, iudicem Patrem meum: in extremo vero die, me iudice pro tribunali sedente, ad hujus sermonis normam omnia exigam, quem me præcone aspernantur homines. Qui quidem sermo

tanto majorem apud omnes auctoritatem obtinere debet & in contempororum ejus condemnatione omnino obtinebit, quoad nequaquam

45.
46.
47.
48.
49.
à me

à me tanquam Mediatore (qua Patri sum inferior) tantum profectus est. Nec enim ex me ipso loquutus sum, sed qui me misit Pater mihi in mandatis dedit, quid dicam & quid loquar. Contemptorum porro augebit condemnationem, quod probe novi sermonem, quem ut annunciarem in mandatis accepi, vitam aeternam continere: sicut autem mihi in mandatis dedit Pater ut enunciarem, sic prorsus & per omnia loquor.

50.

P R A X I S.

Summa, Christus magna vocis contentione fidei præstantiam & fructum, & infidelitatis nequitiam & pœnam ob oculos proponit.

Partes { Adjunctum, fervor quo Christus usus est in hac doctrina, proponitur.
{ Subjectum, doctrina ipsa.

Verf. 44.
Cur Clammet Christus.

Clamor magnam animi motum indicat, clamasse dicitur *Ioh. 7, 28.* cum Iudæi illum Christum fuisse negarent, & *Ioh. 7, 37.* in re maximi momenti, sic *Esai. 58, 1.* clamare jubetur: & *Iohannes Baptista Esai. 40. Vox clamantis.* Hoc nostram surditatem, præsertim in rebus maximi momenti, indicat: multi corporis surditate afficiuntur, nullo sumptui parcunt, ut possint, &c. de mentis & cordis surditate, quæ longe deterior est, nemo pœne sollicitus existit, quare Christum rogemus ut digitum in aures, &c.

Ministri hæc docentur de rebus maximi momenti, præsertim apud præfractos, dicentes, vehementia & contentione uti oportere, præsertim si mortui sint & sepulti in peccatis apud quos concionem habent: isti enim non nisi magna voce excitantur.

Subjecta { Vera fidei præstantia & fructu, *vers. tribus.*
{ Incredulitatis nequitia & pœna, *reliquis.*

Fidei præstantia.

Præstantiam docet à comparatione majorum, qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui me misit. Iudæi profitebantur se in Deum credere; atque omni contumelia dignos, ni hoc facerent; interim Christo fidem abrogantur; quare Christus ut hunc errorem convellat, &c.

Verf. 45.

Pater per Filium tantum videtur.

Hoc confirmat à genere, *Iohan. 14, 1, 9.* *I Ioh. 2, 22, 23.* imo vero nemo in Patrem credere potest, nisi per Christum, nec quisquam eum cognoscere, nisi per Filium: sicut qui Christum per fidem habet, is Spiritum Sanctum habet. Hac loquendi formula Christus se Patri coessentialem esse docet. Atque

hoc est fidei nostræ firmamentum vel maximum, cum qui fide Christum tenet, Patrem unum & Spiritum tenere. Omnes captant gratiam secundi. *Ecclesi. 4, 15.* & bene secum actum putant si regis filii amicitiam capient, quam tamen quis adeptus, regem sibi infestum infensumque habere poterit, quia ut duo sunt diversi homines, sic separatas habent voluntates & affectus: Pater vero, & Filius, &c.

Hinc liquet Iudæos, Turcas & alios infideles Deum non habere, ac proinde non posse salvos fieri; ut vana sit & impia eorum oratio, qui dicunt quemque sua religione salvum fore: equis enim qui Deum non habet, poterit salvus fieri?

Causam ostendit cur in mundum venerit, nempe ut eum tenebricosum & salutari Dei luce destitutum, illustraret, idque fidei oculo. Hic igitur fructum veræ fidei indicat, ut superioribus præstantiam.

Verf. 46:
Fidei fructus.

Ejus adventus multa complectitur; conceptionem, nativitatem, perpeffiones denique omnes. Hæc omnia cum Deus in secula benedictus pro nobis obivit; quanto scelere se constringunt qui hoc beneficium aspernantur? Deus enim hæc omnia ab illis repositet. Si quis princeps audita hominacionis aut latronum captivitate, longum iter magno cum labore & sumptu conjunctum susciperet, quo illum ex carcere, &c. ipse ex carcere exire recusaret, &c. nonne dignus esset qui pudore, fame, &c. qui tantam bonitatem & munificentiam repudiaret, præsertim contumeliose, &c. Si unicus principis filius longum iter, &c. in quo multi montes transiliendi, multæ petrae scandendæ, &c. ut ut bubulci filiam in uxorem acciperet, &c. Multo ergo graviores pœnas daturi sunt qui oblatam in Evangelio salutem respunt, quam &c. Huc illud *Iohan 15, 22. nisi ad illos venissem peccatum non habuissem.*

Nota, Illum fuisse lucem antequam in mundum venit; non participatione, ut Apostoli *Matth. 5, 14.* sed natura. Illi enim non venerunt lux in mundum, sed in mundo facti sunt lux. Quo est detestabilior *Pa. ista. rum* sententia, qui hæc verba *Papæ* ascribunt. *Concilium Trident. sub Paulo tertio, oratione Cornelii Episcopi Eicontini.*

Nota, Fidem esse oculum quo huic luci & soli, Christo, communicamus, sic ante *ver. 36.* dictum est, nos credendo in lucem, fieri filios lucis. Vnde fidei natura præclare illustratur: sicut enim nullum in corpore membrum

præ-

præter oculum, lucemprehendit; sic, &c. & sicut oculi beneficio cætera membra omnia illustrantur, sic per fidem reliqua omnia opera Deo accepta sunt. Denique ut oculi non radios in lucem emittendo illustrantur, sed intromittendo; sic fide iustitiam quæ extra nos estprehendimus, non illam quæ intus est acquirimus. Sed hoc tamen dissimile est, quod sol hic, qui nos illustrat, simul oculos aperit; cum alter sol, &c.

In tenebris non maneat.] Erasmus ergo omnes natura in tenebris, sub regno tenebrarum & potestate Sathanæ, ut mancipia derent. Vide *Ioh. 3, 3. Esai. 42. Dedi te lucem gentium, &c.*

Hactenus de fidei præstantia & fructu.

Adjungit poenam qua plectendi sunt qui illam repudiabunt. Vbi *nota*, Christum repudiari, si verba ejus non crediderimus, nec illa admittamus; neque enim repudiatur ab eis solum qui eum persequuntur; sed &c. Qui ad verbum impingunt, ad Christum offendunt. *1 Pet. 2, 8. Contra Pontificios & Pseudo-evangelicos*, Sicut enim fides subditi legum & mandatorum regis obsequio comprobatur; sic, &c. Filius si patri assurgit, geniculetur, &c. non tamen pro germano agnoscitur nisi, &c. Hoc modo Christus sui charitatem explorat. *Si diligitis me, præcepta mea servate. Ioh. 14, 15. & 1 Ioh. 2, 5.* Item qui impingunt ad sacramenta; impingunt autem quotquot præ se ferunt, *1. in Christum credere, 2. vitæ novitati studere, 3. fratres amore complecti, &c. nec faciunt tamen. Isti regno Dei sigillum syngraphæ commentitiæ apponunt: si inani chartæ apponerent, perfidiam rei essent; nedum &c.*

Non veni ut damnem mundum, &c.] Causam explicat cur sui contemptum non vindicavit, quia &c. sic *Ioh. 3, 17.* ideo se à iudiciis temperavit dum in terra erat, ut omnes ad se liberius confluerent. Principes una manu coronam, altera gladium gestant. Christus vero non venit armatus gladio, olivam gestabat, pacis insigne, vexillum non nigrum, aut rubicundum, sed album explicavit, &c. Principes qui clementiæ laudem affectant, si quæ sunt præmia, ea propriis manibus conferunt; poenas vero per vicarios insigunt, sic, &c. Hinc est quod probris & injuriis à viris contemptissimis affectus, non recessit tamen, *2 Pet. 2, 23.* Quare ut nos filios pacis esse declaremus, & ad benedictionem vocatos, item à maledictis & malefactis abstinemus, & contra, &c.

Neque tamen idcirco iudicium effugient, *Verf. 48.* &c. Erit enim olim tempus, cum hujus contemptus poenas dabunt; idque iudice hoc ipso sermone, quem jam rejiciunt: ad hujus eum normam iudicium ultimum revocabitur. Vide *Rom. 2, 16. & 12.*

Argumentum est à diverso, *1. non se, sed sermonem suum iudicaturum; 2. non in hac vita, sed futura; quasi dicat, etsi me non sentiat de vobis ultionem sumentem, quod facile possem, &c. tamen ne putetis, &c. Sic enim homines existimare solent, se non deliquisse, nisi statim poena sequatur.*

Quidam hæretici olim putabant Deum sub lege severum iudicem fuisse, nunc mitem & mansuetum sub Evangelio: atqui qui Evangelium contemnunt graviori poena multabuntur. Vide *Heb. 2, 1, 2, &c.*

Nota, Summa verbi divini autoritas, quo causæ omnes in extremo iudicio decidentur; cum de capite cujusque agitur. Hoc verbi auctoritas evincit. Omnes hoc admoneat, ut in omnibus iudiciis & conventibus, hoc verbum præsideat & debitam dignitatem obtineat. Si enim in celeberrimo illo (qui unquam existit) conventu, &c. si in cælo, &c. Si apud Deum ipsum, &c. nedum, &c. Hic Pontificii exagitandi, qui Scripturæ auctoritatem elevant, & ab ea ad concilia & patres provocant.

Hanc verbi auctoritatem ab efficiente amplificat, quod à Patre, non à se profluat. *que auctoritas Patris qui me misit. Iam si Christi mediatoris auctoritas satis valida non sit ad hominum conscientias sustinendas, nisi quoad à Patre, &c. quo loco hominum mortalium & peccatorum dicta, scita, decreta reputabuntur, &c. Ut in Monarchia nulla, ne filii quidem & hæredis, auctoritas satis firma est ad justum imperium; nisi quæ à rege proficiscitur, sic, &c.*

Hanc porro verbi dignitatem & amplitudinem amplificat ab adjuncto vel effectu vitæ æternæ, quam natura sua operatur. Si Deus sermonem suum ad hominum interitum accommodasset, tamen magna fuisset ejus apud nos auctoritas, jam vero cum &c. Vide *1 Ioh. 5, 11.*

Qua igitur ego loquor, &c.] Quod si Christus nihil nisi à Patre acceptum Ecclesiæ proposuit; nedum nos quod à Christo per Prophetas & Apostolos non accepimus. *1 Cor. 11, 15.* Deinde *nota*, non modo verbum Dei duntaxat à nobis proponendum,

Verf. 47. Repudiatus verbis Christi repudiatur Christus:

Cujus verbi summa auctoritas:

Verf. 49. que auctoritas Patris qui me misit, ab efficiente:

Verf. 50. ab effectu.

Quod peccatū Christi non iudicat;

sed eo etiam modo quo accepimus. Vide 1 Pet. 4, 11. Qui loquitur, loquatur ut verbum Dei. Est tamen discrimen inter Christum & Prophetas: Prophetæ, *misi me Dominus*; Christus, *misi me Pater*. Deinde quicquid

Christus loquutus est, etiam in familiari sermone, Pater per eum loquutus est. Prophetis autem (extra ministerium) multa excidebant quæ à Spiritu Sancto non proficiscerentur.

L V C. 19. à vers. 47. ad finem Capitis.

47 Et docebat quotidie in templo. Primarii vero Sacerdotes & Scriba, & primores plebis studebant eum perdere:

48 Nec inveniebant quid facerent: totus enim populus pendebat ab ipso, quum eum audiebat.

L V C. cap. 20, à vers. 1, ad 9.

ET factum est quodam dierum illorum, ut quum ipse doceret populum in templo, & eu. angeli Zaret, supervenerint primarii Sacerdotes & Scriba cum Senioribus.

2 Et alloquuti sint eum, dicentes; Dic nobis qua auctoritate ista facias, aut quis ille sit qui dedit tibi istam auctoritatem.

3 Respondens autem, dixit eis; Interrogabo vos & ego quiddam; dicite igitur mihi,

4 Baptismus Iohannis è cælo erat, an ex hominibus?

5 At illi ratiocinati sunt apud se, dicentes; Si dixerimus; E cælo: dicet; Quare ergo non credidistis ei?

6 Sin autem dixerimus; Ex hominibus: tota plebs lapidabit nos: persuasa enim est, Iohannem Prophetam fuisse.

7 Responderunt igitur se nescire unde esset.

8 Tunc IESVS dixit eis; Nec ego dicam vobis qua auctoritate hac faciam.

M A T T H. cap. 21, à vers. 23, ad 28.

23 Quum autem venisset in templum, primarii Sacerdotes & seniores populi eum docentem adierunt, dicentes; Qua auctoritate facis ista? & quis tibi dedit istam auctoritatem?

24 Respondens vero IESVS, dixit eis; Interrogabo vos & ego rem quandam, quam si dixeritis mihi, dicam & ego vobis qua auctoritate ista faciam:

25 Baptisma Iohannis unde erat? è cælo; an ex hominibus? At illi ratiocinabantur apud se, dicentes; si dixerimus; E cælo: dicet nobis; Quare ergo non credidistis ei?

26 Sin autem dixerimus; Ex hominibus, timeamus turbam: omnes enim habent Iohannem ut Prophetam.

27 Et respondentes IESV, dixerunt; Nescimus. Ait eis & ipse; Nec ego vobis dicam qua auctoritate ista faciam.

M A R C. cap. 11, vers. 27, ad finem Cap.

27 Tunc veniunt rursus Hierosolymam: & quum ipse ambularet in templo, veniunt ad eum primarii Sacerdotes & Scriba & Seniores:

28 Et dicunt eis; Qua auctoritate ista facis? & quis tibi dedit auctoritatem istam, ut hæc facias?

29 IESVS autem respondens, dixit eis; Interrogabo vos & ego rem quandam. Respondete igitur mihi, & dicam vobis qua auctoritate hac faciam.

30 Baptisma Iohannis è cælo erat, an ex hominibus? respondete mihi.

31 Ratiocinabantur autem apud se, dicentes; Si dixerimus; E caelo dicit; Quare ergo non credidistis ei?

32 Sed si dicamus; Ex hominibus: timemus populum: omnes enim sentiebant de Iohanne, eum vere Prophetam fuisse.

33 Tunc respondentes, dicunt IESU; Nescimus. Et IESUS respondens, dicit eis; Nec ego dicam vobis qua auctoritate hæc faciam.

A N A L Y S I S.

Effectum Christi narratur, quod in templo docuit; quod adjuncta assiduitate amplificatur, quotidie: Cujus adjunctum est, quod primores Ecclesiastici & civiles quærebant eum perdere.

Vers. 48. Cujus conatus Christu peridendi adjunctu est impotentia aliquid efficiendi; cuius efficiens causa est, quod populus à Christi ore pendebar.

Vers. 1. Adjunctum temporis, quod hæc quæ sequuntur gesta sunt, notat; sed tempus notat infinitum, non determinatum, nempe in ultima illa sua profectioe quam instituit ad Hierosolymorum urbem: aliud adjunctu temporis notatur, cum doceret & Euangelium prædicaret, ubi notatur etiam subiectum loci ubi hæc gesta sunt; apud *Mar.* aliud adjunctu temporis indicatur, nempe cum in templo ambularet. Deinde proponuntur effecta principum Sacerdotum Scribarum & Seniorum. Quorum Primum effectum est, quod Christu supervenerunt.

Vers. 2. Deinde aliud effectum est quæstio ab illis Christo proposita, nempe qua auctoritate illa faceret; deinde quæritur de efficiente hujus auctoritatis; quis illi hanc auctoritatem dederit.

Vers. 3. Hujus quæstionis effectum est, Christum aliam quæstionem illis proposiurum, cum adjuncta promissione, se eorum quæstioni responsurum, adjuncta conditione hæc, dummodo suæ responderint, ut est apud *Marcum.*

Vers. 4. Subjectum circa quod quæstio versatur est Baptismus Ioannis:

Partes quæstionis: Cælo à Deo.
sunt due an sit ex Hominibus.

Vers. 5. Hujus quæstionis effectum est tacita disquisitio adversariorum, quid facturi. Disquisitio hujus duæ partes assignantur; primum disquirunt; an responsuri sunt è caelo; cuius efficiens corrumpens est Christi, quæ futura foret contra eos, replicatio, cur igitur non crederint.

Vers. 6. Secundo disquirunt an responsuri sunt ab hominibus; cuius item corrumpens efficiens est, quod totus populus illos ita respondentes lapidibus obrueret: cuius causa efficiens est, quod persuasus esset populus Ioannem fuisse sua vocatioe quasi Prophetam; cuius Prophetici muneris adjunctum addit apud *Marcum*, nempe vere fuisse Prophetam.

Vers. 7. Hujus disquisitionis & discurtationis apud se tacite effectum est responsio ad Christum aperta, se nescire unde sit Ioannis Baptismus.

Vers. 8. Illius responsi effectum est Christi ad eos responsum, se nolle respondere ad illorum quæstionem.

M E T A P H R A S I S.

47.

Appetente jam morte, Iesus suam in prædicando diligentiam & industriam au-

xit: ut qui quotidie in templo doceret: & pro ratione etiam aucta illius in prædicando industria crevit etiam Pharisaorum, Scribarum & in Republ. principum furor, qui illum interficere satagebant. Omnes autem morte multandi vias persequentes, qui voto compotes fierent non invenerunt, quod à populo sibi metuerent, quod à Iesu sapientissimo potentissimoque sermone omni melle dulciore tanquam catena aurea ejus sacro ori veluti affixa aures essent. Quodam autem illius hebdomadis die, quæ proxima mortem Iesu præcessit, cum in templo ambulans doceret & Euangelium prædicaret; supervenerunt & veluti ex improviso accesserunt principes Sacerdotum & Scriba cum Ecclesia presbyterus. Hi Iesum alloquentes, dicebant; Boves cum ovibus & capris, emptores cum venditoribus, & alia id genus è templo exigis, docendi in templo partes exeres. Atque palam est to ex tribu Levitica non esse, nec ullam à nobis (qui Ecclesia Antistites sumus) auctoritatem accepisse. Dic ergo qua auctoritate fretus hæc facere auscepisti, spontene & tuo arbitrato, an ex alius præscripto? Quod si alius mandatu hoc facis, dic, amabo, quis sit qui tibi hanc potestatem fecit. Quibus Iesus respondens, dixit; Vos duo à me interrogatis; ego unicum tantum à vobis quæram: cui si ingenue & ex animi vestri sensu & sententia prius responderitis, itidem & ipse vobis respondebo; tamen si ex vestro, ex propria rei veritate, & prout conscientia vestra vobis dictabit, responso, hæc quam quæritis à me quæstio dissolvetur. Quæro igitur an Baptismus Ioannis (qui de me tanquam unico inter Deum & homines Mediatore clarum & luculentum testimonium edidit) à Deo, qui in cælis est, an ab hominibus, qui in terra sunt, profectus est. Illi vero tacite consilia consentientes & rem hanc ultra citraque disceptantes inter se mussitabant: Si respondimus à Deo, statim regeret, cur igitur illi non credidistis; eademque opera cur non mihi tantum, sed & in me non credidistis, cum totum ejus ministerium huc spectabat & referretur, ut fidem in me astrueret. Sin respondeamus Ioannem suum Ministerium hominum opera (ut

48.

1.

2.

3.

4.

5.

6.

alii ordinarii Ministri) accepisse, universus populus in nos tumultuarie & per seditionem irruens lapidibus obruent. Hanc enim de Ioanne omnes persuasionem imberunt, eum, haud secus quam Propheta, à Deo immediate misissum esse. Quamobrem reclamante eorum conscientia, responderunt se unde esset prorsus ignorare. Ad quos Iesus; Non respondebo, quod vos facitis, me nescire qua autoritate hoc faciam; sed respondeo me vobis nullo dicere.

P R A X I S.

Summa. Principum utriusque ordinis Ecclesiastici & civilis cum sanguinolenta consilia, tu n fraudulenti sermones, casta & irrita declarantur.

Partes, irriti conatus adversus Christum,	} Principum utriusque ordinis sanguinolenti Principū alterius ordinis, scil. Ecclesiastici, insidiosū	} Sermones.

Lvc. 19, vers. 47. Sacerdotum & Scribarum pernicia:

In priore, nota principes Ecclesiastici ordinis sibi jam civilis ordinis principes adversus Christum adunasse, & quidem forte ex illis, qui in Christum credentes eum metu Ecclesiasticorum proliteri non audebant) ut & populo maiorem metum incuterent, & ipsi essent ad opprimendum Christum armatiores. In quo observamus insignem ipsorum pertinaciam, quibus singuli pœne dies, novum malitiæ incrementum atulerunt; & quo plura viderunt & audierunt quæ illos ab hoc scelere abducere debebant, eo magis, &c. quo sol iustitiæ & potentæ divinæ in Christo resplenduit magis, eo cæciores: quo ejus virtus admirabilis sonantius personavit, eo surdiores, &c. debebant certe toties suis contiliis frustrati, aut ab incepto destitisse, aut certe num recte suscepta fuissent, accuratius expendisse, sed, &c.

Notandum porro, gladium ad veritatis & religionis defensionem à Deo concessum, sapius in veritatem distringi, & in Deum ipsum vibrari, inscitia, ignavia, malitia eorum qui illum gerunt: nec ullos esse qui studiosus magistratus gladium evocant, quam veritatis hostes, qui hoc modo causæ suæ malæ imbecillitatem fulcire conantur. Quare pro magistratibus assidue orandum, ne &c. ne tum quidem cum abiis ad hoc sollicitantur, qui in Ecclesia rebus potiti, in religionis causa peritissimi simul & sanctissimi jactantur. Deus veritatis suæ thesaurum sæpe in vasis fictilibus non aureis recondit,

nec veritas semper Pontificum mitris & insignibus alligatur.

Et si manum manui adjungunt, tamen nihil sine Dei digito efficiunt: cum enim viderent populum usque eo Christi in templo audiendi avidum, ut quodam modo ejus ori appenli & affixi non secus viderentur, quam si aurea eloquii sui catena eos post se traaheret & ejus verbis inhiantes, non secus quam terra sitibunda pluvix, &c. quid aut facerent aut dicerent nescierunt: turba metu it sibi ab excommunicatione, eoque prohibentur Christum profiteri; principes sibi metuunt à turba, ne lapidibus obruerentur, ita sunt mutui sui ipsorum carnicies.

Nota, turbam tam attentam, &c. post triduum aut quatrimum principum exemplo paratam esse manus in Christum injicere, & eum crucifigere. Est ergo quoddam genus hominum qui cum magna oblectatione sermonem percipiunt, cum tamen salutariter in cordibus non reponunt, vide annotat. in Matth 13. & Marc. 6. Interim tamen hujus levissimæ turbæ opera Deus ad Christum conservandum tantisper utitur, dum ejus hora præstituta adveniret.

Sequitur pars Pontificum adversus Christum tacita criminatio. Consideratur Christi ad illos responsio.

Priore in loco, mortem intentare non audentes, quæstione eum aggrediuntur, si forte eum sermone irretitum tenere possent, & populo suspectum & exosum reddere. Eum autem insimulant, tanquam seipsum in istud docendi & templum purgandi munus intulisset sine vocatione, quali dicant, tu nec ex turba Levitica oriundus, nec à nobis qui ad clavum Ecclesiæ sedemus, &c. Sic hodie Pontificii nos hoc nomine condemnant, quod ab iis manuum impositionem non accepimus, ac si ad illos solos Spiritus S. transisset, satis est ab his explorari episcopatum obituros, qui eorum in rebus sacris tractandis peritiam pertentare norunt, 1 Tim. 3. neque enim Deus successionis seriem respicit, neque uspiam Ecclesia existit, quæ creandi ministri qui ei inserviat potestatem non habeat. Nam si civitas ab hoste obfessa constituat sibi speculatorem ex civibus, neque ad aliam civitatem majorem aut antiquiorem mittit, &c. ita enim ante forsan periret quam &c. nedum Dei civitas. Et si in bello Imperatore aut duce sublato, alius statim suffectus est, nec, &c. nedum in Dei exercitu, &c.

Christus insidiatoribus non respondet, Vers. 3, 4. sed

Verf. 48. Et irriti conatus.

Plebis inconstantia.

Lvc. 20. vers. 1, 2. Sacerdotum & Scribarum questio.

Quam
Christus
opposita
quaestione
soluit.

fed aliam quaestionem proponit, quæ rem quaeritam continet. Quod docemur non teneri nos ut iis respondeamus quibus non sumus profuturi, & qui invidiose, &c. *non est Sentitum eamibus projiciendum, &c.* factis erat apud eos iis uti sermoibus, qui eorum ora obturent.

De Iohanne quaerit, partim quia ejus item vocatio extraordinaria erat, ut si ipsius, Iohannis etiam ministerium damnarent: præcipue vero quod Iohannes de Christo testimonium perhibuit, ut, &c.

E caelo.] Id est, extraordinarium: huc spectat quod additur, omnes Iohannem ut Prophetam habuisse: hoc modo probatur vocatio extraordinaria, non ab hominibus, neque per homines, *Gal. 1. 12.*

Iohannem pro Propheta habentes, mirum est Christum de quo Iohannes testimonium dixit non agnovisse, saltem pro Propheta, quod magna pars hominum non fecit: Christus enim Iohanni longe prælucebat, tum vita sanctitate; tum miraculis. Sunt ergo homines insensiti, qui melius per nocturnam quam per diurnam lucem cernunt.

Hujus rei causa erat, quod Iohannes vitam magis austeram, &c. Christus pro reliquorum hominum consuetudine in victu & vestitu, &c. Sic populi fere in externis corporis exercitiis summam & quasi arcem pietatis constituunt. Hinc est quod Iesux sese flagellantes, (quum sint alioqui omnium tranquillissimi, &c. pro sanctissimis habentur. *Exercitia: 10 corporalis parum utilis, pietas ad omnia utilis:* qui contra faciunt, perinde agunt ac si quis fœminæ pulchritudinem ex veste, non ex vultu & apta corporis structura argueret.

Homines
fere exter-
na spectant

Hinc etiam liquet homines sæpius personas ministrorum admirantes, eorum doctrinam oscitanter audire: si enim in Iohannis doctrinam oculos defixissent, Christum certe, cui Iohannes testimonium perhibuit, agnovissent. Sic Ezechiel a suis popularibus eloquentiæ causa adamatus est, *cap. 33, 30, &c.* cum in ministris nihil tam spectandum quam doctrina, &c. Hi fœminas referunt, qui servum, paronymum spreto hero, qui omnia servo suggerit, deamant, aut eos qui regis legatum plurimi facientes, regem ipsum contemnunt: aut potius eos pauperes, qui servum regis, munus eximum afferentem, amplexantes, munus ipsum quo eorum paupertas sublevetur, respiciunt.

Nescimus.] Ignorantiam profiteri malunt, quam veritati cedere. Quod eorum odium in veritatem irreconciliabile prodit, qui existimationem quam tantopere expetebant, imminui potius patiuntur, &c. Si igitur impii, &c. nedum nos existimationis iacturam facere parati sumus, ut veritatem testimonio nostro confirmemus.

Nec ego.] Subindicat eos nolentes, quod res erat indicare, probe tamen novisse: unde eos alio responso non dignatus est, &c. Ex quo intelligitur non deesse ex religionis nostræ hostibus, qui eam intus agnoscetes, illi tamen se opponunt, ut enim in hujus mundi rebus sæpe fit, ut qui alii litem de agro movent, sibi tamen conscii sint injustæ possessionis, sic &c. quod nos moneat, ne hostium autoritate tantopere commoveamur, cum vel ex illis ipsis sint qui, &c. tanta est enim veritatis lux, ut vel in oculos cæcorum clausos incurrat.

Verf. 7.
Veritatis
Hostes potius infamiam, incurant, quam veritati cedunt.

Verf. 8.

M A T T H. cap. 21. à vers. 28, ad 33.

28 Quid autem vobis videtur? Qui tam habebat duos filios: & accedens ad priorem, dixit; Fili, abi, hodie operare in vinea mea.

29 Ille vero respondens ait; Nolo: sed postea quum respiciisset, abiit.

30 Et accedens ille ad secundum, dixit iidem; Is vero respondens, ait; Ego abeo, domine. Sed non abiit.

31 Vter è duobus fecit quod voluit ejus Pater? Dicunt ei; Prior. Dicit eis IESVS; Amen dico vobis, publicani & meretrices præeunt vobis in regnum Dei.

32 Venit enim ad vos Iohannes via justitiæ, & non credidistis ei; publicani vero & meretrices crediderunt ei; Vos autem qui hoc vidistis, non respiciistis postea, ut ei crederetis.

A N A L Y S I S .

R Ecrinatio est Phariseorum & Scribarum ita artificiose proposita, ut imprudentes contra se sententiam ferant. Quæstio proponitur de relato,

Patre & duobus filiis: Pater describitur ab effectu, accessu ad Filium natu majorem; qui accessus suo sine declaraturus, illi imperet ut ad vineam eam; quæ profectio sine declaratur ut laboraret & adjuncto tempore, uno tantum die.

Verf. 29. Hujus mandati in Filio effectum est prius detrectatio imperii Paterni, deinde pœnitudo; cujus effectum est, quod profectus est ad vineam Patris.

Verf. 30. Alterum effectum Patris, accessus ad alium filium, ob finem prædictum: filii effectum est, quod verbis annuat, quod factis negat.

Verf. 31. Quæstio ex hoc casu nascens est, *uter horum Patri obsequior sit?* Cujus quæstionis re-
solutum est responso Phariseorum & Scribarum, priorem ex his Patri magis paruisse. Deinde sequitur *ἄλλοδοσι*: hujus parabola: ubi publicani & scorta cum priore filio comparantur, qui Deo obsequium primum denegantes, post pœnitundine ducti Deo Patri paruerunt; hi etiam sua adjuncta mercede deservibuntur, quod illis præferuntur in regno Dei; unde & priori filio comparantur.

Verf. 32. Deinde Pharisei cum posteriore filio comparantur, qui obsequium verbis & externis gestibus prætexentes, re ipsa illud denegarunt: quod confirmat ab adjuncta incredulitate sermonibus Iohannis: quæ exaggeratur adversa fide publicanorum & scortorum. Denique incredulitas Phariseorum exaggeratur comparatione majoris, quod ne cum quidem fidem concionibus Iohannis adjungebant, cum publicanos & meretrices credidisse intellexissent.

METAPHRASIS.

28. **Q**uandoquidem mihi ad hanc quam proposui quæstionem respondere renuitis: age tentabo vos alia. Quod igitur vobis videtur de hac re quam jam propositurus sum? Facite alicui duos esse filios, quorum ad priorem accedens, dicit; fili abi, operare in vinea mea hoc duntaxat die. Ad quem filius; Nolo equidem ire. Mox tamen ad se rediens, mutata sententia, Patris imperio obsequens, laboratum ad vineam proficiscitur. Ad alterum filium accedens Pater, idem illi in mandatis dat quod priori. Ad quem ille: quod iubes, domine, proivinus absque omni mora effectum dabo: sed per simulationem modo dicens, omnino profectus non est. Ex duobus his, quero quis proprius ad Patris obsequium accessit? Ad quem illi: In promptu & ante pedes est, priorem Patri magis audientem & obsecrandam esse. Tum ad illos per imprudentiam suis ipsorum verbis captos, dixit Iesus. Sancte vobis confirmo publicanos & meretrices sua vita cognita corruptela Deo obsequium veluti aperte negantes; in regno Dei vobis præcururos, qui verbis modo magnum Deo obsequium præ vobis præferentes, factis & re ipsa Deo obedire renuitis. Venit etenim ad vos Iohannes, doctrina puritate & vita sanctitate adeo insignis, ut sui apud vosmet admirationem concitaret; de me tamen testanti fidem non adjunxistis: cum publicani & meretrices (fide adhibita) à sua ne-

quitia ad Deum reversi, hoc pacto ministerium ejus cœlitus dimissum obsignarint: vos autem, horum ad Deum conversionem oculis usurpantes, eorum tamen exemplo credere Iohanni detrectantes, ad inobedientiam rebellionem addidistis.

P R A X I S.

Symma, Scribas & Phariseos pietatem simulantes, Publicanis & meretricibus aperte mandata Dei violentibus peiores esse.

In Christi recriminatione notandum non temere arreptam, sed ad argumentum propositum accommodatam esse: hoc enim pacto Iohannis ministerium è cœlis fuisse probat, quod homines profigatissimos ad frugem & resipiscentiam revocavit. Quoniam autem scientes nihil quod illis adversum erat confiteri volebant, ideo per parabolam, &c. ut olim Nathan Davidem 12 Sam. 12. & alius Propheta Achabum 1 Reg. 20. 28. ad peccati confessionem adigerunt. Hoc artificium nostris hominibus valde necessarium est, qui à peccatorum confessione tantopere abhorrent, ut mori potius, &c.

Verf. 28. &c. Recriminationis Christi casu.

Quod patris potius quam Domini appellatione in hac parabola usus est, & cives suos filios potius quam servos vocat, & Dei amorem patrium prodit, & simul docet eum amari potius quam timeri velle.

In hac recriminatione { Hypo- } quæ à
ne parabola testâ duo { critis, } compa-
potissimum peccata { ratione
Phariseorum perstrin- { Obsti- } exagge-
guntur, { nario, } rantur.

Hypocritis aperta iniquitate nequior & *Verf. 31.* detestabilior deprehenditur; primo enim *Hypocri-
ses male.* in ipsis intestinis hæret: ac proinde nec ab aliis, nec ab ipso delinquente tam facile aut deprehenditur, aut deprehensa corrigitur: ut enim in corporis morbis, qui in intestinis hærent, &c. sic; &c. Secundo cum resecta facie peccantes omnium fere vituperio pateant, unde pudorem contrahunt isti &c. in his nihil tale: imo plerumque hominum laudibus elati superbiunt, &c. illi Deum contemnunt; hi Deo illudunt: *Ego abeo Domine:]* Esa 29, 13. *Hic populus labis mihi appropinquavit, cor autem eorum longe est à me. Tertio* aliis plus nocent: aperte enim peccantes omnes pœne declinant: hypocritæ ut fermentum, &c. ut lupi ovinis pellibus tecti nocentiores sunt, &c. ut pocula quæ cum intus tum foris impura sunt, non tam facile imponunt, &c. meretrices quæ in lupanari-

bus,

bus, non tam facile ingenuum adolescentem irretiunt, &c. quam quæ in domo matronam simulat: sic &c.

Caveamus ergo ne aut obsequium verbis proficamur, quod factis denegemus; aut, &c. maxime vero caveamus nobis ab hypocrisis, cujus venenum homines imprudentes & nihil tale cogitantes conficit; & quo homines specie valentes subito opprimuntur; & cui perraro amuleta parantur.

Crimen obstinationis objicit, quod publicani & meretrices, injustitiam avidè sectantes, & sanctitatem pedibus proterentes, tamen, &c. ipsi vero qui sanctitatis cultores studiosissimi videri vellent, &c.

In priore obstinationis membro, notatur quidem perire eos qui maculosi in moribus magistris, sed vera tamen prædicantibus non credunt *Matth. 23, 3.* sed cum iis qui simul & doctum & pietate probatum ministrum consequuti sunt, durius agi nisi &c. vide *Iob. 8, 46.* *Quis ex vobis arguet me peccati?*

M A T T H. cap. 21, à vers. 33, ad finem Capituli.

33 *Aliam parabolam audite; Fuit quidam Pater-familias qui plantavit vineam, & sepem circumposuit ei, foditque in ea torcular, & edificavit turrim, & elocavit eam agricolis: ac peregre profectus est.*

34 *Quum autem tempus fructuum appropinquasset, misit servos suos ad agricolas, ut ejus fructus perciperent.*

35 *Agricola vero, captis ejus servis, alium quidem ceciderunt, alium vero trucidarunt, alium autem lapidarunt.*

36 *Rursum misit alios servos plures prioribus, & fecerunt eis idem.*

37 *Postremo autem misit ad eos filium suum, dicens; Reverebuntur filium meum.*

38 *Agricola vero viso filio dixerunt inter se; Iste est hæres, adeste, trucidemus eum, & obineamus hereditatem ejus.*

39 *Et captum eum ejecerunt extra vineam, & trucidarunt.*

40 *Quum igitur venerit dominus vineæ, quid faciet agricolis illis?*

41 *Dicunt ei; Malos ipsos male perdet: & vineam suam elocabit aliis agricolis, qui reddent ei fructum temporibus suis.*

42 *Dicit eis IESVS; Nunquam legistis in Scripturis; Quem lapidem reprobarunt adificantes, is factus est caput anguli; A Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris?*

43 *Propterea dico vobis, tolletur à vobis regnum Dei, & dabitur genti quæ seret ejus fructus.*

44 *Porro qui ceciderit ad lapidem istum, confringetur: super quem vero ceciderit, dissipabit eum.*

45 *Et quum audissent primarii Sacerdotes ac Pharisei parabolæ ejus, cognoverunt hæc de se dici.*

46 *Et quum studerent eum prehendere, timuerunt turbam, quoniam ut Prophetam eum habebat:*

vers. 12.
*Quo doctus
vis pietas
major est,
eo infidelium
dammatio
gravior.*

merito perit qui à via digito monstrata deflectit; sed multo magis si eundem ducem etiam itineris habeat, sic, &c.

In posteriore membro, quod aliorum exemplo non sunt revocati, &c. docet, singulorum peccatorum conversionem nobis ad resipiscenciam stimulos addere oportere: quod ni faciamus, atrocis supplicium subituri sumus, &c. Saulis peccatum aggravatur, quod servis qui ad Davidem comprehendendum missi erant Prophetiæ majestate fractis, & ex persecutoribus Prophetis factis; ipse tamen ab incepto non desistit. Quod si Ninivitarum exemplum quos resipiscences non vidimus, & qui ante multa secula, &c. Evangelii auditorum non resipiscenciam judicium augebit, nedum quos nostra atate resipiscences vidimus. Neque quisquam tam vilis & contemptus est, cujus resipiscencis exemplo, &c. etiamsi in summa dignitate collocati sumus. Principibus hic objectum est, quod meretricum exemplo non resipuerunt.

Singulorum peccatorum conversionis resipiscenciam nostram promoveret delat.

M A R C. cap. 12, à vers. 1, ad 13.

ET cœpit eis per parabolas dicere; Vineam plantavit quidam, & circumposuit sepe-
pem, & fodit lacum, & edificavit turrim, & elocavit eam agricolis: ac peregre profectus est.

2 Misitque servum ad agricolas suo tempore, ut ab agricolis acciperet ex fructu vineæ.

3 Illi vero captum eum ceciderunt, ac remiservunt inanem.

4 Et rursum misit ad eos alium servum, & illi huic quoque lapidato, caput comminuerunt, & remiservunt dedecoratum.

5 Et rursum alium misit: & illum trucidarunt, multosque alios, hos quidem cædentes, illos vero trucidantes.

6 Quum ergo unum adhuc haberet filium suum dilectum, misit etiam illum ultimum ad eos, dicens; Reverebuntur filium meum.

7 Illi vero agricolæ dixerunt inter se; Iste est hæres: venite, trucidemus eum, & nostrâ crit hæreditas.

8 Et captum eum trucidarunt, & eiecerunt extra vineam.

9 Quid ergo faciet Dominus vineæ? Veniet & perdet agricolas, & dabit vineam aliis.

10 Ne hanc quidem Scripturam legistis; Quem lapidem reprobaverunt edificantes, is factus caput est anguli:

11 A Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris?

12 Studebam igitur eumprehendere, sed timuerunt turbam: norant enim eum adversus ipsos illam parabolam dixisse, itaque omisso eo abierunt.

L V C. cap. 20, à vers. 9, ad 20.

9 Cœpit autem dicere ad plebem parabolam hanc; Quidam plantavit vineam, & elocavit eam agricolis: & peregre absuit multum temporis.

10 Sed præstituto tempore misit servum ad agricolas illos, ut sibi darent ex fructu vineæ. Agricola autem illi casum illum ablegaverunt inanem.

11 Ille vero perrexit, & alterum servum misit: at ipsi hunc quoque casum & contumeliis affectum ablegaverunt inanem.

12 Et perrexit mittere tertium: at illi & istum vulneratum eiecerunt.

13 Dixit igitur dominus vineæ; Quid faciam? mittam filium illum meum dilectum: utique quum hunc viderint, reverebuntur.

14 Viso autem eo agricolæ ratiocinabantur inter se, dicentes; Iste est hæres: venite, interimamus eum, ut nostrâ fiat hæreditas.

15 Et eiectum eum extra vineam; interemerunt; Quid ergo faciet eis dominus vineæ?

16 Veniet & perdet agricolas istos, & dabit vineam aliis; Hoc autem quum audissent, dixerunt; Absit.

17 Ille vero intuitus eos, ait; Quid illud est ergo quod scriptum est; Quem lapidem reprobaverunt edificantes, is factus est caput anguli?

18 Quisquis ceciderit super illum lapidem, confringetur: super quem autem ceciderit, dissipabit eum.

19 Et studuerunt primarii Sacerdotes & Scribæ injicere in eum manus ea ipsâ hora:

hor.: sed metuerunt plebem: cognoverant enim cum adversus ipsos dixisse similitudinem istam.

A N A L Y S I S .

Doctrinam suam describit à forma, quod sit parabólica: cujus adjunctum est ut attentè audiat, ut quæ cæteroquin non comprehenditur. Deinde comparatione Patrisfamilias describitur Deus; cujus effectum proponitur Ecclesiæ constitutio seu formatio; quæ pari illustratur plantationis vineæ: aliud effectum Dei proponitur, communio & conservatio Ecclesiæ; quæ pari illustratur sèpis quam circumduxit vineæ: Aliud effectum describitur, supereditio commoditatis & facilitatis ferendi fructus & bene operandi: quæ pari illustratur defodiendi torcular in ipsa vinea: aliud effectum est ministerii Ecclesiastici in Ecclesia institutio; quæ pari turris extruendæ illustratur; deinde aliud effectum est, Ecclesiæ fundatio & institutio inter Iudæos: quæ pari illustratur locationis vineæ villico: deinde aliud effectum peregrinandi, quo designat, tempus ab institutione Ecclesiæ inter Iudæos usque ad adventum Christi.

Vers. 34. Describitur vindemiatio ab adjuncto tempore, nempe cum servos suos mittit; quod suo fine declaratur, ut fructus exigant.

Vers. 35. Effectum exacti & postulati fructus est, servorum indigna tractatio, quæ suis partibus exponitur, verberandi & interficiendi; quæ interfectio comparatione majoris exaggeratur, usque eo ut etiam lapidibus obtuerentur.

Vers. 36. Aliud adjunctum hujus in Dei servos sedita est missio aliorum servorum; qui suo adjuncto majoris numeri describuntur; cujus missionis eventus est, quod perinde ut priores excepti sunt.

Vers. 37. Hujus etiam sedita adjunctum est missio filii unici: quæ suo fine declaratur, ut illum revererentur; ubi occulta exornatio à diverso innuitur, tamen servos non sunt reveriti.

Vers. 38. Adjunctum missionis filii est, quod coloni eum conspiciati, cum hæredem esse cognoverunt: deinde effectum eorum notatur, mutua cohortatio ad interfectionem filii; quæ suo fine declaratur, nempe ut retineant hereditatem, quam se amissuros putabant, si, eam obtinuisset filius.

Vers. 39. Aliud effectum colonorum, quod idem fuit adjunctum mortis Christi, nempe quod filium ejecerunt.

Vers. 40. Adjunctum totius hujus narrationis, est questio Christi ad Phariseos; quid Paterfamilias homicidis faciat.

Vers. 41. Hujus questionis effectum est responsum Phariseorum, quod sua forma subjicitur, nempe perditum iri homicidas; deinde ablatum iri vineam & aliis tradendam: quod suo fine confirmatur, ut fructum ferat.

Vers. 42. Hujus responsi adjunctum est alia questio, quam proponit Christus; quæ huc spectat ut testimonio Psal. 118. confirmet illos ipsos esse qui hoc homicidium patraturi erant. Quod illustratur comparatione parisi; Christi, qui comparatur lapidi angulari in edificio Ecclesiæ; & Phariseorum, &c. qui comparantur stultis structoribus illum la-

pidem reprobantibus. Quæ repudiatio suo diverso exornatur, nempe quod utcumque illi hunc lapidem ejecerunt, tamen, illis rumpentibus, ædificii stabilimentum evasit: cujus efficiens causa est Domious: quod etiam opus Dei amplificatur ab adjuncta admiratione: quæ admiratio etiam exornatur suo subjecto, nempe Prophetarum & piorum omnium, etiam Angelorum, ut alibi Scriptura loquitur.

Vers. 43. Effectum hujus lapidis rejecti est ablatio regni Dei à Iudæis; quæ pœna amplificatur ab adjuncto, ejusdem regni translatione ad gentes Iudæis insensissimas; quæ describitur ab effectu fidei.

Vers. 44. Cum indicasset totius nationis Iudaicæ adjunctam pœnam, notat etiam pœnam uniuscujusque; rejicientis Christum, nempe internectionem; quæ pari illustratur in lapide ostendens; qui distributione subjecti declaratur, vel ejus qui incidit in lapidem vel illius in quem lapis incidit.

Vers. 45. Adjunctum utriusque Parabolæ, cum hujus, tum antecedentis, cognitio Sacerdotum primariorum & Phariseorum utraque in se stringit.

Vers. 46. Effectum vero est, quod quærebant Iesum comprehendere; cujus causa corrumpens erat, quod turbam timebant; ubi causa efficiens timoris indicatur, nempe quod Iesum divinitus missum existimabat turba: quæ cœlestis vocatio pari illustratur, ut Prophetæ olim missi sunt.

M E T A P H R A S I S .

Ad superiorem de duobus filiis parabolam aliam vobis primarius sacerdotibus & primoribus populi, una cum turba, proponam: eam igitur omnes, quotquot adeitis, audite: Deus optimus & maximus sœdere cum Abrahamo inito Ecclesiam fundavit, haud secus quam prudens Paterfamilias vineam consertit. Hanc Ecclesiam suam sua providentia circummunivit, & lege ceremoniali, tanquam muro, à totius orbis nationibus disclusit: perinde ut Paterfamilias consistam à se vineam sepe circumducit, cum ut adversus noxiarum bestiarum incursionem illam vindicet, tum ut à circumjacentibus aliorum possessione illam distinguat. Deinde quo commodius & majore facilitate fructum ferret, templum & cultum suum in medio illius erexit: sicut Paterfamilias in vinea torcular, quo uva vino conficiendo destinata exprimitur, excindit: porro ministerium verbi instituit, cujus beneficio de adventantibus ad cautionem malis erudiantur; ut Paterfamilias turrin in vinea extruit, unde vinea custos eam direptores & populaturos prospectare possit, Denique ut uno verbo complectar, nihil vel cogitando inveniri

33.

potuit, quod Deus stabilienda & ornanda Ecclesia sua assatum & abunde non suppeditavit. Hanc vero sic perfectam & expolitam Abrahami posteris hac lege & conditione utendam & fruendam tradidit, si fructum pietatis & justitiae tanta munificentia digni proferrent; prout Paterfamilias lectissimam cultissimamque suam vineam colorem elocare consuevit, cum illis de anno vini ad familiam suam alendam vectigali depauctus. Atque ut non raro fit ut ampliarum possessionum Paterfamilias procul in longinquam regionem abscedat: ita Deus ubique praesens regiam & quasi aulam suam in qua maiestas ejus maxime relucet in summis caelis figens, colonorum opinione, tanquam in remotis partibus agere & habitare censetur, quod illis stimulum addit ut ab officio in dominum discedant. Tempore vero adventante, quo fructus percipiuntur, mittit servos suos ad Ecclesiam, tanquam ad vinea colorem, ut fructus ex conducto ad domini sui usum accipiant. Hos inhumaniter acceptos contumeliose tractant coloni; Nam ex his nonnullos verberibus oneratos inanes dimittunt. Marc. Aliis, coniectis in eos lapidibus, caput diminentes, pedibus ablegant; alios morte multant, idque mortis genere perquam ignominioso, eosdem lapidibus obruendo. Post legationem numeroresorem, quo majore animus eorum reverentiam injiceret, ad illos mittit: sed neque hoc modo vel hilum quidem ad frugem ut redirent, profecit: eandem etenim vim illis inferebant, quam his de quibus dictum est. Sic legatos suos subinde & multoties iterat, quos aut virgis cadebant, aut morte multarunt. Marc. Demum unigenitum suum filium ad eos misit, secum & cum animo suo in istum modum differens. Grave scelus est me in meis servis toties tam indigne habitum esse. Atque ut servos meos contemti habuerint, tamen si vel mica humanitatis aut officii erga me sui remanserit, filium meum reverebuntur. Coloni vero simul ac filium conspexissent, eumque pro filio (ut cumque rem serio dissimulantes) cognovissent, apud se consilia agitarunt, dicentes: Hic haeres est, conferamus capita & omnem quam possumus operam demus, ut illo è medio sublato, divitiarum, gloriae & gratiae apud populum (quam illo vivo retinere nequimus) possessionem ad nos transferamus. Quamobrem illum acceptum non tantum heredem non agnovimus; sed ut indignum, qui in aliqua parte Ecclesia aut hereditatis diuinae haberet, foras ejecerunt, & ejectum interfecerunt. Quaro igitur à vobis,

quid dominum istiusmodi colonis facturum censeatis, cum incomparabili sua patientia & horum malorum tolerantia veluti procul distans apparet, de hac tam enormi impietate sententiam laturus veluti appropinquabit. Ad quem Sacerdotum principes & seniores populi: Quid faciet rogas? Quid? nisi ut malos male perdat, & possessionem suam à mala fidei possessoribus afferens, eam aliis utendam & fruendam tradat, qui fructum debuum mature reddent. Omnino ita est ut dicitis: veniet etenim Dominus, & obtruncatis his colonis suam hereditatem aliis utendam & fruendam dabit. Atque ut in vos ipsos hanc vos sententiam tulisse, intelligatis, quaro à vobis an nusquam in libro Psalmorum legeritis selectissimum illum lapidem spiritualis templi (quem vos primarii structores usque repulistis, ut illi in templi edificio ne infimum quidem locum reliqueritis) vobis rumpentibus, non tantum ad domus Dei structuram addibitum, sed porro pro primario angulari lapide muros utrimque conjungente, palam agnitum & celebratum esse. Hoc autem omnium piorum iudicio tam admirabile, ad quem, nisi ad Deum, ejus unicum authorem & effectorem referamus? Quapropter congruenter sententiae quam imprudenter in vos tulistis, pratico vobis iudeis, cum primis vero vobis populi ductoribus vel (ut verius dicam) seductoribus, propediem fore, ut omnia, quibus ad caeleste regnum itur, subsidia penitus à vobis ablata, ad gentem qua dignos fructus faciet transferantur. Et quicquid ad hunc quem dixi lapidem, id est, me ipsum, tamen si imprudens & inscius, impegit, quassatus peribit: sed qui volens & sciens adversus illum recalcitrat, in hunc lapis hic maximo impetu irruens atque incurans, damnatione longe graviore & poena exquisita multo magis cruciabitur. Principes Sacerdotum & Pharisei hac cum audivissent, quantumvis parabolico sermone tecta & adumbrata, de se tamen dicta, & ad illos praecipue directa fuisse probe norant. Unde magno studio detenti illum ad mortem comprehendendi, metu turbae, nec hoc facerent, cohibiti sunt: quia turba ut ut illum Christum esse ignoravit, tamen à Deo à patris missum, perinde ut olim Propheta missi sunt, existimarent.

P R A X I S.

Symma, Christus Iudaeorum, praecipue vero Antistitem & Procerum, crudelem adversus Deum obstinationem indicans, extremum illis exitum denunciat.

Partes, { Parabola.
Parabolæ accommodatio.

Verf. 33.
Quo pa-
tens Deus
vineam
suam plan-
tauerit,
manure-
rit;

Vineam hanc Deus conseruit cum fœdus cum Abraha inivit, quem tanquam nobilem furculum plantavit. Post in Ægyptum tanquam in plantarium transtulit; unde male habitum ad locum amœnissimum terræ Canaan transtulit, sepem circumduxit, ut cum tenellus esset, adversus omnes agri feras, id est reges, &c. tutatus est, & vigilantem providentia texit: ministerium tanquam turrim instituit, unde undequaque circumspiceretur, ne ab hostibus impudens opprimeretur: effodit torcular, dum cultum suum instituit, quo se exerceret, & fructum tanti sumptus & laboris proferret. Denique nihil non efficit, quo eam ornatisissimam redderet, quod fieri potuit quod non præstiti vinea meæ; *Esa. 5, 4.* Imo ne proprio qui sem filio pepercit. *Rom. 8, 32.* Hæc omnia uberius & munificentius in nos quam in Iudæos, &c. Discamus ergo Dei munificentiam agnoscere, eoque digne ambulare, fructus, &c.

Quibus &
quomodo
eam loca-
verit:

Primoribus populi vineam suam, non pretio, sed fructu ex vinea proventuro elocavit. Sicut igitur paterfamilias ex consueta vinea fructum efflagitat, &c. sic, &c. à silvestri quæ sponte succrescit, & in quam nullus labor aut sumptus collatus est, non magno opere expectant fructum, sed ab illa quam manu sua conserverunt, rigarunt, stercoreati sunt, &c. Nec placatur Paterfamilias si ramos, folia, gemmas, omphacinum, &c. sed fructum maturum, &c. sic Deus, &c. eoque magis quod hi fructus à Deo reservati non suo, sed nostro commodo, &c. *Deut. 10, 12. Et nunc Israël, quid est quod Dominus à te exigit pro omnibus beneficiis, &c.*

Quomodo
peregre
profectus
dicatur?

Peregre profectus est.] Et si Deus ubique sit, & cœlum habeat solum, terram scabellum, &c. tamen quia in cœlis & sede beatorum ejus majestas & gloria potissimum refulcet, &c. Deinde quia colonis impiis longe abesse videtur, qui nulla præsentis Dei reverentia tanguntur, &c.

Verf. 34.
Tempus
redditionis
fructuum;

Quum autem tempus, &c.] Nota tum esse fructus reddendi tempus, cum à nobis per ministros deposcuntur: quare cum tempus vectigalium pendendorum nobis notum sit, caveamus &c. nec moras nequamus, fructus præcoces, & qui primo afferuntur valde placent, & arbores quæ primo anno fructum ferunt. Properemus ergo & festinemus, &c. vide exemplum Shimei, qui primus regi occurrit post depulsum Abso-

lonem; quod ei plurimum profuit, &c.

Misit servos.] Apud homines fructus per conductores vinearum & agrorum iusto tempore afferuntur; quod ni faciant, periculo & damno, &c. Quanto hoc magis a nobis præstari oportuit; qui uberrimum quantum ex Ecclesiæ occupatione percipimus. I. Laudanda Dei facilitas & clementia qui servos fructus deposciturus mittit. Regibus munera deportari solent ut David, Salomon, &c. quanto magis nos hæc munera vel potius debita, vel non rogatos, tanto regi & tam benefico Domino adferre oportuit. I. Est ea nostra à bonis operibus alienatio; ut non nisi ministerii verbi adminiculo fructus reddamus; cum tamen singuli sua sponte satis se probos existiment, etiam à nemine admo- neantur.

Agricolæ pro eo quod servum hospitio commode accipere debebant, & Domino gratum animum significare, cum verberibus exceptum dimiserunt.

Verf. 35.
quam ho-
mines re-
citant.

Nota, Tum demum homines succensere, cum fructus deposcuntur. Quamdiu vinca feritur, munitur, &c. doctrina justificationis, libertatis à jugo Antichristi, &c. omnia bene, &c. Postquam vero, &c. vide *Esa. 30, 9, 10, 11. Mich. 2, 6. 2 Tim. 4, 3. Act. 7, 51. &c. & 24, 25. 1 Reg. 22, 8.* Sic Pharmaca grata pastui appetimus, quamvis noxia; amara respicimus etiam salutaria: lenimenta tantum & demulcentia gravi vulnere decubentes admittimus: egre ferimus in viam reduci, si paulo asperior sit. Denique venenum modo arridens avide exhaurimus, &c.

Quod repulsam tam indignam toties fert, manum tanquam in sinu continet, gladium non distringit, immensam patientiam declarat. Hæc declaratur *Exodi. 34.* quæ quidem tanta est ut Ionæ 4. Deo à Propheta indignabunde objiciatur. *Ezechiel. 4.* cubatu in alterum latus per 390. annos, &c. illustrat. Quis autem mortalium hoc ferret? vide exemplum Rehabeami qui ob interfectum servum unum, qui tributa à Salomone haud ita iuste fortassis imposita, exigebat, exercitum numerosum conscripsit *1 Reg. 12, 21.* & Davidis qui ob legatos à rege Ammon indigne tractatos, gentem pæne universam delevit. *2 Sam. 10.* Non sunt igitur Dei cogitationes ut sunt cogitationes hominum, &c. *Esa. 55.* Hic nos monendi, ut cum Dei filii simus, ejus patientiam imitemur. *Matth. cap. 5, vers. 44.* &c. Cum ejus discipuli simus ab ipso mansuetudinem discamus. *Matth. cap.*

Verf. 36,
&c.
Vbi summa
Dei pa-
tientia elu-
cet,

11,29. Murum patientiæ præaltum & æneum attollamus, quo exsultantes affectus intra civitatem contineamus; nec simus similes civitatibus, quibus muri & portæ non sunt; nec ut vasa figulina, quæ minimo spinarum strepitu calefcunt, &c.

Quæritur: Quo modo dici potest Deum patienter tulisse Iudæos, &c. cum tam saepe & graviter in eos animadvertit; urbe & templo incenso in Babyloniam mandavit; &c. *Respondet*: hæc castigationes paternæ fuerunt, & Pharmacum quibus eos per sanare studuit: nunquam eos ultus est dum apud eos vinea Ecclesiæ maneret. Vineam hanc conculcavit quidem per aprum vilvestrem *Psal.* 74. sed aliis colonis non elocavit. Quare quamdiu Evangelium apud nos manet, &c.

Hinc con-
traria per-
tinacia ho-
minum.

Ex adverso mira hominis pertinacia hic apparet; quæ nullis nec beneficiis, nec patientia liquefcit, sed indes profundius in peccatis immergitur, cede cedem attingente: quo magis precandum ut Deus nobis cor lapideum auferat, carneum det, &c.

Hæc de parabola. Sequitur accommodatio.

Verf. 41.
Impi Dei
judicia ju-
stifacien-
tur.

Dicunt ei.] *Nota*, Corruptissimorum & maxime cæcorum hominum iudicio, Dei iudicia justissima esse. Vide exemplum Pharaonis. *Exod.* & *Dan.* 4, 37. Est autem argumentum certissimum justissimi iudicis iudicii si reus ipse agnoscat, &c.

Deus licet
longani-
mus, vin-
dex tamen.

Deus ergo etiam longanimus, nocentem tamen pro innocente non habebit. *Exod.* 34, 7. multum denique cum hominum improbitate confictatus, exurget tandem, gladium distringens exacuet, brachium nudabit, plagam insanabilem imponet. Et quia legatos, atque adeo filium contempserunt; veniet ipse, non fructum aut vestigial poseiturus; sed ut colonos extinguat proflus; nec enim tum tempus respicientiæ dabitur. Quare cavendum ne peccatis indormiscamus, si Deus illico iram non properat, &c.

Lec. 20.
Pharisæi
judicium;
quod ipsi
inleverant,
absurdum
ducunt:

Absit.] Fatentur se esse colonos; ac proinde in se ipsos sententiam dixisse. Hanc peccatam Pharisæi non tam deprecantur, quam ut rem absurdam iudicant; Deum ita sibi aliquid putantes, &c. quasi lex ab iis excideret non posset. Perinde quasi filius nequam paterna bona profundens, &c. ac si pater nollet aut non posset hereditatem in alium transferre; aut colonus qui per aliquot secula vineam aut agrum occupaverit, sibi in animum induceret dominum nolle, &c. Frugi patrisfamilix est villam illis utendam dare, qui fructus uberrimos, &c. num pute-

mus Deum tam oscitantem esse & dissolutum, &c. quin ex lapidibus potius sibi populum excitabit, &c. Quod si Deus populo suo natu maximo non pepercit: nedum &c. si germanæ olivæ, &c. si populo cum unicum haberet, &c. si in populo toto hanc impietatem non tulit; nedum in uno aliquo.

Verf. 42.
Quod Chri-
stus ex
Psal. vin-
dicat.

Christus ex *Psalmo*, rem istam etiam admirabilem non tamen absurdam videri debere ait, cum Propheta vaticinatus est Ecclesiæ architectos eo aut ignorantix aut malitix processuros, ut lapidem lectissimum qui utrumque populum conjungeret, non modo non justo loco, sed nec, ullo habituros. Istud adversarios revincit & Ecclesiæ offensivula amovet quibus inverisimile videtur, ut, &c.

Nunquam legis.] Hinc offendicula, quod in scriptura parum exercitati sumus.

Nemini mirum videri debet, si quando hi qui in Ecclesiæ duces sunt, Ecclesiam ipsam demoliantur, & lapides affabre politos rejiciant, ascitis iis qui pulvisculo leviores sunt: quandoquidem Christum ipsum, &c. nec mirum si hoc in Papatu, Antichristi synagoga, fiat, cum in germana Ecclesiâ interdum fiat. Quare ab hominibus ne pendeamus, utcunque splendidis ornatis titulis.

Archite-
ctorum co-
natus fru-
straneus.

Nota, architectos istos, utcunque autoritate pollentes, nequaquam suo conatu effecisse ut Christus lapis angularis non esset; quin potius eorum invidia factum esse, ut qui ante Ecclesiæ Israëliticæ fundamentum extitit, nunc utriusque Iudææ & Gentilis, &c. Hoc nos eximie consolatur, cum sciamus nullos hostium conatus successuros. *Psal.* 129. Nulla fermenta contra Ecclesiam facta prosperatura.

Quia à
Domino
factum
erat.

Ejus ratio quia à *Domino factum*. Deus admirabili suo brachio, rumpente diabolo & proceribus, effecit ut Christus, &c. sic *Psal.* 2. tamen *posui regem meum, &c.* Hoc nos consolatur cum videamus ab eis deseri quorum esset, &c. Deus unus illi instaurandæ & ex cæno extrahendæ sufficit. Vide *Esa.* 63. *Vidit Dominus quod nullus erat, &c.* & *miratus est: dextera sua sibi ipsi auxiliatus est.* Ne igitur animo cadamus, manus pendeant, genera committantur, &c. si quando, &c.

Mirabile in oculis nostris.] Quam mirabile Vide *1 Tim.* 3, 16. & *1 Pet.* 1, 12. Est igitur Ecclesiæ instauratio mirabile & omnem humanam rationem superans: sic Ecclesiæ multiplicatio in Aegypto; & post rejectum Antichristum: ne desperemus igitur si, &c.

Tolletur regnum.] Explicat se. *Alteri Gen-*

Verf. 43.
ti.]

Quemodo regnum à Iudæis ablatum.

ti.] Non aliis colonis. Hoc declarat non tantum colonis, sed toti genti ablatum iri regnum Dei, id est Ecclesiam. *Quæritur*: quomodo hoc, cum uterque populus in Christo coaluit. *Respondeo* maxima ex parte: sicut igitur olim Iudæis undique ad regnum accurrentibus, ex Gentibus pauci tanquam profelytæ: sic jam Gentibus turmatim accurrentibus, pauci Iudæi, &c.

homines vasi testaceo comparat: sicut igitur, si testaceum ex alto in magnum lapideum Christi, &c. confringitur, sed ita ut instaurari possit, saltem ut ejus fragmenta portandæ aquæ aut igni inferirentur: sed si lapis ipse in vas testaceum cadat, comminuetur, &c. sic qui impetu in Christum feruntur, franguntur quidem; sed si impœnitentes permaneant donec ipse in eos cadat, actum est de iis. Vide *Psal.* 2. ubi *virga ferrea* comparatur.

Verf. 44. *Qui ceciderit.*] Christura ingenti lapidi,

M A T T H. cap. 22, à vers. 1, ad 15.

Tunc respondens IESVS, rursus loquutus est eis per parabolas, dicens:

- 2 Simile est regnum caelorum cuidam regi qui fecit nuptias filio suo:
- 3 Et misit servos suos qui vocarent vocatos ad nuptias: sed noluerunt venire.
- 4 Rursus misit alios servos, dicens; Dicite vocatis; Ecce, pr. indium meum paravi, tauri mei & altilia mactata sunt, & omnia parata: adeste ad nuptias.
- 5 Illi autem quum hoc neglexissent, abierunt, alius quidem in agrum suum, alius vero ad mercaturam suam.
- 6 Reliqui vero prehensos servos ejus contumeliis affecerunt, & trucidarunt.
- 7 Rex autem quum hoc audisset, iratus est, & misit copias suas, perdidit homines illos, & urbem eorum incendit.
- 8 Tunc dicit servis suis; Nuptiæ quidem paratae sunt: sed qui vocati fuerant, non erant digni.
- 9 Ite ergo ad compita viarum: & quocumque inveneritis, vocate ad nuptias.
- 10 Et egressi servi illi in vias, congregarunt omnes quos invenerunt, malos pariter ac bonos: & impletae sunt nuptiæ convivis.
- 11 Ingressus autem rex ut spectaret convivas, vidit illic quemdam non indutum veste nuptiali:
- 12 Tunc dicit ei; Amice, quomodo hic introisti non habens vestem nuptialem? At illi os oclusum est.
- 13 Tunc dicit rex ministris; Ligatis pedibus & manibus ejus, tollite eum, & eijcite in tenebras extimas, illic erit fletus & stridor dentium.
- 14 Multi enim sunt vocati, pauci vero electi.

A N A L Y S I S.

Formam doctrinæ proponit qua Christus Iudæis exitum minatur, nempe parabolicam; quam etiam designat ab adjuncto tempore.

Verf. 2. Subjectum parabola est regnum caelorum, seu administratio Dei, in hominibus in Ecclesiam aut cooptandis, aut ablegandis & repellendis. Adjunctum in hoc regno est Deus; qui pari regis illustratur; qui suo effectu declaratur, celebrandi nuptias; quæ adjuncta amplitudine exponitur quia pro filio fecit.

Verf. 3. Adjunctum nuptiarum est legatio servorum regis, ut invitarent convivas; qui suo adjuncto describuntur, nempe antecedente vocatione. Cujus invitationis adjunctum est quod convivæ venire respuant.

Verf. 4. Hujus recusationis effectum est alia legatio servorum; ubi proponitur forma legationis,

quæ constat ex causis efficientibus & effectu: causis quod omnia sunt parata; quod etiam partibus declaratur: nempe quod boves mactati, altilia parata: effectu vero est ut veniant.

Verf. 5, 6. Hujus item legationis adjunctum erat recusatio convivarum.

Qui distributio effectorum declarantur	Neglectui habentium regis liberalitatem; quod suis effectis declaratur nempe excusatione sui: quæ duplex est,	Horum quidè agrum, Illorum vero mercaturam,	} Opportunitium.

Vers. 7. Hujus posterioris ingratitude effectum est ira regis: ira vero effecta expeditione exercituum suorum; quæ suo fine declaratur, ut homicidas interficerent, & urbem eorum etiam incenderent.

Vers. 8. Effectum ingratitude utriusque quæ in regia liberalitatis neglectu, dictio sententiæ in illos, quod indigni sunt qui convivio adhibeantur; quod divertio amplificatur, tamen pro illis prandium nuptiale paratum.

Vers. 9. Aliud effectum utriusque e, nempe legatio servorum terræ, ut quovis occurrentes, sine discrimine ad prandium invitarentur.

Vers. 10. Hujus mandati effectum est servorum obsequium, qui quovis vocabantur; qui distributione adjuncti proponuntur, boni, mali. Cujus item vocationis effectum est, quod completa est tora domus convivis.

Vers. 11. Adjunctum hujus convivii est lustrationis effectum, quod offendit unum ex convivis non utentem munda veste aut nuptiali.

Vers. 12. Cujus item effectum est interrogatio, cur se intulit vestem non habens nuptialem? Cujus interrogazione effectum est silentium convivæ, seu potius oris obturatio, ut nihil poverit loqui.

Vers. 13. Aliud effectum regis & adjunctum non utentis nuptiali veste est mandatum regis ut puniatur; quæ pœna suis partibus describitur, primum manuum & pedum ligatione, deinde ejectione in tenebras; quarum effectum est lamentatio & stridor dentium.

Vers. 14. Apodosis parabola; quæ est paucos effe electos: quod diverso exornatur, quamvis multi sint vocati.

METAPHRASIS.

1. *S*uperiore obstinatione & sanguinolento conatu Christus irritatus, perrexit Iudaica genti Dei horribilem vindictam figurata oratione, adumbrare, dicens: Deus Pater tanquam Rex regum in institienda & regenda Ecclesia, in qua regnum cælestis inchoat, quod post futuro seculo perficiet; Filium suum unigenitum, cui per Spiritum S. humanam carnem univit, cum hominibus Sacro & Spirituali conjugio conjugare volens verbi prædicatione; sui noticiam & peccatorum remissionem, tanquam nuptiale convivium ad nuptias instruit regia largitione & munificentia dignum. Atque ut in convivio fieri solet, ut invitati sub horam convivii, ad convivii celebrationem advocentur: Servos suos (ut ante adventum filii Prophetas, sic post adventum Evangelii præcnes) ad Iudæos tanquam honestiores & honoratiores cives misit: sed illi humaniter invitati venire recusarunt. Hanc contumeliam ferens, perrexit alios servos, Apostolos, Prophetas, Evangelistas, Pastores & Doctores ad eos mittere, qui dicerent invitatis: Advertite, quaeso, animum occiso & in cruce acto filio & mortuis excitato, deniq; in cælum elato: pandum ex vera Dei noticia & peccatorum re-

missione consistens paratum est (haud secus quam si quis convivium propositurus boves & alia animalia mactasset) ut nihil vobis quod faciatis superstit, nisi ut vera fide donati, illius participes faciatis: quamobrem venite ad prandium quod tantum vobis paratum est. Ex invitatis vero nonnulli equidem Dei munificentiam parvi ducentes, rerum caducarum amare abrepti sunt. Ex quibus alii ad villas & agrum suum, alii ad mercatoriam & negotiationem & alias hujus vitæ occupationes, abierunt. Reliqui autem, (maxime hi qui verum potiuntur) injectis in Dei servos violentis manibus, eosdem prius contumelia affectos, post morte multarunt. Deus qui hanc crudelitatem plene cognitam habebat (ut irati facere solent) vindictam sumiturus, exercitus jubet, ut post civitates fame & peste constatas, in illos incurrant, & occisis primum homicidis, urbem Hierosolymitanam cum templo ipso incenderent. Sed neque illos alios, qui munificentiam ejus regiam neglexerunt, inultos passus est: sed eisdem servis suis dicit. Quandoquidem convivium paratum est, illud cassum & irritum esse nolo; quoniam igitur hi, qui invitati sunt, sua infidelitate se indignos fecerunt. Profecti compita viarum & sepes peragrantes lustrate & quovis etiam in se contemptissimos & Iudæis istis perfidiosissimos summo pere exosos, Gentes scilicet a me alienissimas ad nuptiale convivium adducite. Quamobrem idem illi servi in latissimas & maxime frequentes vias egressi omnes sine discrimine bonos & malos collectos in regis aulam introduxerunt, adeo ut convivarum numerus usque eo creverit ut omnia loca nuptiali convivio celebrando destinata complerentur. Atque sicut nuptias celebrans Paterfamilias inter epulandum suos convivas lustrat: sic Rex Regum Deus in Ecclesiam tanquam in aulam introductos regni sui cives penitus intuetur & abditissimas animi cogitationes perferutat; ubi conspecto viro qui spreta Dei ipsius dignitate & amplitudine non positis anteacta vitæ sordibus accesserat; haud secus quam si ad Regis mensam sordidatus accumberet. Sic eum adortus est. Hæus tu quem ego benevole & amice ad vitæ æternæ spem, tanquam ad nuptiale filii mei convivium, misericordia commotus invitavi, qui sit quod temere & inconsulto, anteacta vitæ sordibus minime positis & abjectis, in meam Ecclesiam (tanquam in aulam regiam panis oblitum) te intulisti? Qui conscius sui in Deum contemptus ne verbum quidem mutire potuit. Tum Deus Angelis suis mand-

5.
6.
7.
8.
9.
10.
11.
12.
13.

dat, tanquam Rex ministris, ut illum arreptum & ita constrictum tenentes, ut se commovere nequeat, in inferos locum tenebrosissimum, à beatis electorū sedibus procul remotum precipitarent; ubi clamore & ululatu omnia implentur, ubi diris cruciatibus qui reprobos etiam maxime animosos ad dentium stridorem aligant; haud aliter quam si Rex potentissimus ministris suis mandaret, ut maleficum manibus pedibusque prius vincitum ne minima ex parte resistere possit, in obscurissimum & teterimum carcerem, qui se procul ab urbe asfatus est, conjicerent. Cujus quidem scopus & summa huc redit, ut multos externa vocatione illustratos, paucos ad vitam electos intelligamus: ut discamus mente, non fronte modo, pietatem & justiciam colere.

P R A X I S .

Hæc parabola magnam habet consensionem cum ea quæ habetur *Luc. 14.* quare quæ utrique communia sunt inde petenda sunt. Summa utriusque eadem est, partes item eadem.

Primum discrimen est quod illic cœnz comparatur, hic prandio; ex quo liquet omnia nobis plenissime à Deo prospici, quæ ad vitam æternam, &c.

Aliud discrimen, quod ex diverso hujus & illius parabolæ scopo ortum est: illa enim docendi causa proponitur, hæc ut præfractos lud eos maxime Phariseos exitium denunciando læcesseret: unde ad illius mortem quarendam acriores, &c. ad quem finem duæ item priores parabolæ referuntur.

Titulus prandium amplificatur, primo ab efficiente quod rex sit qui &c. Deinde quod sit nuptiale, quod ex omnibus conviviis lautissimum & exstructissimum esse solet. Tertio à subjecto non pro servo, sed filio & quidem unico. Iam quid hic deesse potest quod gustum, visum, auditum, &c. oblectet, cum nihil sit, quod regia auctoritas & opulencia non possit facile suppeditare. Nec tamen hoc cum spiritali nostro pastu comparandum. Vide *Esai. 2.* ubi duo (*courses*) apponuntur, 1. ad hanc vitam sublata ignorantia, mortis destructio, per remissionem peccatorum, 2. ad vitam futuram, cum Deus omnes lachry-

mas &c. & pleno gaudio perfundet. Omnia igitur à Deo uberrime, lautissime, gratissime subministrantur, ut impia sit Pontificiorum partitio salutis nostræ in Deum & nos: sic Deum hospitem fingunt, qui non nisi pretio victum pratereuntibus suppeditat, &c. & Ecclesiam veluti regiam aulam in cauponam convertunt.

Rex autem &c.] Ex superiore discrimine nascitur hæc ultio, (cujus in illa parabola *Luc. 14.* nulla mentio) qua aperte prædixit exitum Ierusalem per Titum & Vespasianum quorum exercitum suum vocat, ut per Prophetas Nebucadnezarum servum suum. Vide *Luc. 19, 43, 44.* & *Matth. 24, 2.*

Malos pariter ac bonos.] Quæritur; Num ergo aliqui ex gentibus boni extiterunt antequam vocati, Lucas omnes cæcos claudos, &c. vocat. Respondeo: his verbis declarat, quæ sit futura Ecclesiæ conditio in hoc mundo; ut Evangelium instar retis colligat bonos & malos, &c. Hoc confirmatur *vers. 11.* Cæterum boni tales fiunt per vocationem efficacem.

Ut patres familias institutis conviviis solent convivas iustrare, &c. sic Deus ad Ecclesiæ communionem vocatos: ministri, si quis fidem profiteatur, & externe, &c. non possunt eum à sacris repellere; at Deus cordium inspector, &c. Quare non satis est ut nos ministris, atque adeo cæteris omnibus probemus; nisi criam Deo, &c. Quid iis fiet, qui ne ministris quidem se probant, ac ne minimis ex sanctis?

Veste nuptiali designate videtur mutationem à priore conditione, qua quis in infidelitate vixit: ut enim regiam aulam ingressi, vestes squalidas deponunt, &c. Vide Historiam Iosephi ad Pharaonem ex carcere adducendi.

At illi os oclusum est.] Qui nunc tam ingeniosi sunt ad excusationes excogitandas, quibus suam impietatem palliant, aut saltem extenuent; illis tum os oclusum, &c. aut si quid obtendunt, illud omne in illorum exitium retorquetur, ut est *Luc. 19, 21, 22.*

Dixit ministris.] Isti ministri sunt Angeli. *Matth. 1, 13, 29, 40, 41, 42.*

Manum & pedum legatione.] Notat eos non posse pœnas inflictas obstitendo effugere.

vers. 7. Adjuncta u'io.

vers. 10. An quidam boni ante vocationem.

vers. 11. Deus non tantum professionem externam, sed cordis inspectat.

Quid vestis nuptialis?

vers. 12. Impiorum in die iudicii stupor.

vers. 13. Qui Ministri, & quid manum & pedum legatione.

vers. 1. Hujus parabolæ, ab illis, quæ Luc. 14 referuntur, discrimina.

Amplificationis.

M A T T H . cap. 22. à vers. 15, ad 23.

15 Tunc profecti Pharisei consilium ceperunt ut illi quærent cum in sermone :

16 Itaque mittunt ad eum discipulos suos cum Herodianis, dicentes, Præceptor, scimus te veracem esse, & viam Dei in veritate docere, nec quemquam curare: non enim respicis ad personam hominum.

- 17 Dic ergo nobis, quid tibi videtur? Licet census dare Casari, an non?
 18 Cognita autem IESVS malitia eorum, ait; Quid me tentatis, hypocritæ?
 19 Ostendite mihi numisma census; Ipsi vero obtulerunt ei denarium.
 20 Tunc dicit eis; Cujus est imago ista & inscriptio?
 21 Dicunt ei; Casaris. Tunc dicit eis; Reddite ergo quæ sunt Casaris Casari, & quæ sunt Dei Deo.
 22 Quum igitur hoc audissent, mirati sunt: & omisso eo abierunt.

L V C. cap. 20, à vers. 20, ad 27.

- 20 Itaque observantes eum, miserunt insidiatores, qui se justos esse simularent: ut carperent ejus sermonem, tradituri eum imperio & potestati Præsidis.
 21 Qui interrogaverunt eum, dicentes; Præceptor, scimus te recte dicere, nec accipere personam, sed viam Dei in veritate docere:
 22 Licet nobis tributum dare Casari, an non?
 23 Animadversa autem eorum calliditate, dixit eis; Quid me tentatis?
 24 Ostendite mihi denarium: cujus habet imaginem & inscriptionem? Respondentes autem dixerunt; Casaris.
 25 Tunc dicit eis; Reddite igitur quæ sunt Casaris, Casari; & quæ sunt Dei Deo.
 26 Itaque nequiverunt ejus verba carpere eorum plebe: & mirati super ejus responso, siluerunt.

M A R C. cap. 12, à vers. 13, ad 18.

- 13 Et miserunt ad eum quosdam à Phariseis & Herodiani ut cum irretirent captum sermone.
 14 Illi vero quum venissent, dicunt ei; Præceptor, scimus te veracem esse, neque curare quemquam: non enim respicis ad personam hominum, sed in veritate viam Dei doces: Licet census Casari dare, an non? demus, an non demus?
 15 Ipse vero, quum sciret eorum hypocrisim, dixit eis; Quid me tentatis? proferte mihi denarium, ut videam.
 16 Illi vero protulerunt; Tunc dicit eis; Cujus est imago ista & inscriptio? Illi vero dixerunt ei; Casaris.
 17 Et respondens IESVS, dixit eis; Reddite quæ sunt Casaris, Casari: & quæ Dei sunt Deo. Et admirati sunt super eo.

A N A L Y S I S.

Effectum parabolæ, vel eventus potius, conatus Iesum ad mortem detrudendi: quod suo efficiente declaratur, nempe Phariseis: deinde forma proponitur, nempe, ut insidias illi collocent; efficiens instrumentalis circumveniendi est sermo ejus; cujus insidiationis finis apud *Lucam* proponitur, ut magistratui eum traderent. Apud *Lucam* describitur adjunctum, occasio & oportunitas ad hanc rem quaesita.

Vers. 16. Aliud effectum discipulorum suorum ad eam rem legatio: item Herodiani illis se adjungunt. Et primum quidem ex relato præceptoris se discipulos fore profitentur. Deinde illum describunt ab adjuncta sinceritate, quam arguunt ab effecto, quod sincere doceat; item alio effecto, quod ut veritatem doceat nullius rationem habet: quod

sua efficiente causa arguitur, quia nullius personam accipit, unde apud *Lucam* describuntur legati ab effecto simulaodi se justos.

Vers. 17. Forma illi in verbis insidiandi est proposita quaestio, an Casari census pendendus sit? Cujus quaestionis apud *Marcum* adjunctum est, quod Christum urgent ut categorice respondeat, etiam aut non.

Vers. 18. Hujus quaestionis adjunctum est, quod Iesus probe norat illorum malitiam: cujus effectum est quod finem alium doceat illis propositum esse quam simulabant; qui non ut discant venerunt, ut illi præ se tulerunt, sed ut illum tentarent.

Vers. 19. Aliud effectum Christi mandatum ut nummum sibi inspicendum præberent: cujus effectum est quod nummum præbebant.

Vers. 20. Aliam quaestionem proponit de duobus

bus adjunctis nummi, nempe de imagine & inscriptione & de subiecto utriusque adjuncti, nempe cuius sint.

Vers. 21. Cujus effectum est responsum legatorum; nempe Cæsaris esse cum imagine, tum inscriptionem: Cujus item effectum est Christi responsum, ut Cæsari quod suum tum ex imagine, tum ex inscriptione est, reddant; quod suo diverso exornatur, non ita censum Cæsari pendendum, quin Deo item, quod illi ad cultum suum tuendum necessarium est, itidem reddant.

Vers. 22. Hujus responsi adjuncta sunt, primum admiratio; deinde aliud, quod te insecta discesserunt.

METAPHRASIS.

15. **H**is parabolis quas in se vibratas Pharisei probe intellexerant, irritati & populi metu tanquam freno cohibiti, ne violentas illi manus injicerent: consilium ineunt illum sermone illaqueatum & irretitum tenero. Observata igitur opportunitate mittunt ad illum suos quosdam Discipulos, quibus comites dede-
runt, Herodianos scilicet, aulicos, qui ad Herodis & Cæsaris (cujus vicarias partes Herodes sustinebat) gratiam omnia faciebant. Hos, inquam, tanquam insidiosos exploratores mittit, qui amicorum Christi persona induta, sic illum alloquerentur: Ad te Doctorem discipuli accedimus, tuam de gravi controversia sententiam cognituri: prater etenim eximiam tuam in rebus sacris peritiam, experientia comperimus te sincerum & singulari integritate virum esse, qui vivendi rationem Deo acceptam sincere & sine omni furo aut tergiversatione doces: qui nullius qualiscumque aut quantiscumque sit rationem habes eam, que te à veritate enucleate docenda impediatur, ut qui spreta & praterita hominum cujuscumque ordinis conditione, rem
LVC. 20. MATTH. 16. & causam ipsam solè intueris. Dic igitur, amabo, quid tibi videatur: fas ne nobis est nummum illum qui divino cultui tuendo lege devotus est, ad Cæsarem census nomine transferre, aut nefas? Sed illud unum rogamus, ut breviter omni verborum posito circuitu respondeas, demus ne an non demus? Iesus autem cordium scrutator, eorum pravitatem & malitiam perspectam habens, ut qui ex affirmata quaestione illum in populi Iudæici odium vocatum, ex negata, majestatis Cæsarea peractum, ex silentio, insecta aut ignavia condemnatum iri probe norat, dixit: O vos hypocrite qui aliud mente geritis aliud fronte præ vobis fertis! Quid est quod non discendi sed insidiandi animo me acceditis? Verum enimvero ut responsum congruenter petitioni auferatis, ferte mihi huc nummum illum, quem singuli census nomine Cæsari penditis. Illi lati hoc responso, è vestigio

nummum illum, ex loculis extractum ad eum attulerunt. Ad quos Iesus, inspecto prius nummo: Cujus est hac imago & inscriptio, que nummo inscripta & exarata sunt? Ad quem illi; Cæsaris. Tum Iesus ad illos inquit: cum Cæsaris beneficio hac pecunia commoditate ad commercia peropportuna utamini: æquum est ut ei quod ab illo accepistis, reddatis. Neque tamen hoc pacto ab annuo vectigali ad sacros usus pendendo absolutos vos putetis. Potestis enim ejus speciei nummum ad sacros illos usus alterum Deo reddere. Que cum audivissent, incredibili hujus tam acuta & ingeniose responsionis admiratione percussi: omni illum illaqueandi spe abjecta, re insecta discesserunt.

P R A X I S .

Summa, Insidiosa consilia à Phariseis ad Christum damno afficiendum, hinc odii populi, istinc vitæ periculo, imita, ita caute declinantur, ut ipsis adversariis frustratis, admirationem moverit.

Par- } Insidiosa legatio ad Christum damno
tes, } afficiendum.
Ejusdem cum adversariorum admiratione declinatio.

Puncti & repuncti, sed minime tamen ad resipiscentiam compuncti sanguinaria sua in Christum consilia persequuntur. Legatos mittunt qui se justos & Christi studiosos simulent, ut Christum hinc mortem, istinc ignominiam struerent, qua etiam ad mortem iter faceret. Nam si respondisset Cæsari censum esse solvendum, gratia populi excidisset, unde fieret ut illis quidvis in eum moliri liceret: metu enim populi impediti sunt, & c. Si negasset, reus ilico læsæ majestatis apud Pilatum proconsulem factus fuisset. Si tacuisset, se aut nescivisse, aut non ausum fuisse regerent. Vnde discimus vetus hoc esse Sathanae stratagemam, hostes Ecclesiæ supponere, qui se cœtibz nostris tanquam *duxes* ingerant, conciones audiant, precibus, sacramentis communicent, & c. ut cum gratiam iniverint, & autoritatem conciliaverint, Ecclesiæ prodant.

Hic etiam videmus hostibus Ecclesiæ religionem non esse ut mentiantur & simulent. Hinc sæpe acutuli & solertes reputantur, quod nihil illis in mentem veniat, quod exequi refugiant, cum pii non nisi honesta consilia executioni mandent, quantumvis specie prudentia.

Videntur Herodianos ideo secum con- *Quod un-*
junxisse,
H h h h h

gebat Herodianorum presentia.

junxisse, ut illi eum comprehenderent si quid contra Cæsarem majestatem, &c. ne si Pharisæi hoc nomine eum accusarent, populo odiosi redderentur, qui Cæsaris vectigalia libens excutere voluit. Herodes autem cum Cæsaris beneficiarius erat & rex fiduciarius, fortasse etiam is qui hoc tributum conduxisset, non dubium est quin illius alicui & sectatoribus avide illius verbis inhiarent, &c. Hic videmus conjurare in Christum qui inter se alioqui mortaliter dissidebant. Sic Sacerdotes cum Pilato, Pharisæi cum Sadducæis consilium contra Christum ineunt. Quid, quod quidam Evangelici hoc seculo, ut fratres suos opprimant, se etiam Pontificiis adjungunt? Quod si veritatis hostes pretium reconciliationis justum putant veritatis oppressioem, quæ nos magis decet omnes similitates deponere, ut laboranti veritati subveniamus?

De Servis fidelis veritatis.

Duo tribuunt Servatori, 1. syncetum esse, 2. veritatem sincere proponere. Hæc duo in fideli Doctore requiruntur. Ad fidem æconomi spectat ut nihil subtrahat, nec veritatem fuce induceto proponat, quo minus illa percipiatur. Vide 1 Theff. 2, 2, 3, 4. Gal. 1, 10. qui sicum sicum, lignonem lignonem appellabit, qui nullus ita rationem habeat, quo minus quod dicendum sit, &c. ab Ecclesia etiam requiritur ut talem ministrum expetat. Quis Medicum aut Chirurgum non expetat, qui pro morbi aut vulneris ratione Medicinæ aut emplastris asperitatem temperet? Quis coquum aliat qui in cibis parandis suavitatis & gustus rationem habeat, spreta salubritate? Sed quam longe secus sit in iis quæ ad æternam salutem spectant. Vide 2 Tim. 4, 3.

Verf. 17. Exaggeratio Hypocriticos Pharisæorum ex propositione quaestiois.

Quod quaerunt, an liceat potius quam, an illis incumbat, & necesse sit; ad hypocriticos exaggerationem spectat. Perinde ac si profiterentur se non tam lucri sui & compendii causa hoc quaerere, quam ut conscientie satisfiat: & quamvis Cæsaris non sit hoc ab illis exigere, se tamen pendere vectigal paratos esse, modo illud liceat. Hæc est enim larvata avaritia per speciem religionis nummos arca conclusos tenere, cum illos extrahere oportebat. Ut qui obtinuit se rem familiarem amare ut ab elemosina conferenda se eximant.

Idcirco autem hac quaestione Christum adoriantur, quod ea difficilior id temporis habebatur, & in qua plurimi se torserunt. Videbantur autem Pharisæi, ut & Iudæi fere

omnes in ea sententia esse, ut existimarent censum non esse pendendum. Et Iudas ille qui in describenda terra censui obstitit, de quo Amaliel Act. 5, 37. (referate Josepho) Pharisæus fuit. Quo erat detestabilior Pharisæorum malitia qui Christi vitæ in eo ipso insidiabantur, quod illi, quoad ausu sunt, probabant.

Quod sola pecuniæ inspectione & inscriptionis lectione quaestione tantopere agitatam dissolvi posse doceat; eo Pharisæorum inscitiam & tarditatem vellicat, qui in re tam obvia hæsitabant. Sic Scriptura ut pudorem nobis incuriat, brutis animantibus nos instituendos tradit. Sic pecuniæ materia nobis Dei benignitatem proponit, qui tam preciosa metallâ dedit, quibus mutua commercia ad hanc vitam sustentandam, &c. forma nos erga principem officii admonet. Vestes peccatum in memoriam revocant, ejus nomine nuditas nostra pudeoda sit, & aëris intemperies nocitura. Cibi humilem nostram conditionem quæ sine cibi baculo, &c.

Cautissime Christus imaginem Cæsaris probe noscens, non nisi illorum de hac re responso, sententiam dicit, ut plebs (in cujus odium illum pertrahere conabantur) intellexeret hanc non tam suam quam illorum sententiam esse.

Cavendum autem ne imagines è templo efficientes, imaginibus quæ in oculis sunt procumbamus: avaritia est idololatria: qui enim lucrandi causa mentiuntur, pejerant, se à cultu divino subducunt, à pauperibus faciem avertunt; nonne has imagines deo-culaatur, his genua flectunt, &c.

Objectio: Ergo tota pecunia Cæsari pendenda; cum tota ejus imagine, &c. Responsio: animadvertendus scopus quo Christus respexit: nempe ut cum Principis beneficio utantur pecunia, ipsi etiam vectigal justum & usibus regni accommodatum pendeant. Pius ergo pecuniæ usus rejiciendus, quam vectigalis solutio respuenda.

Quod si pecunia pendenda sit; nedum amor & benevolentia, sine quibus pecuniæ solutio apud Deum non juvabit. Hilarem datorem diligit Deus. 2 Cor. 9, 7.

Deo tamen suum pendendum: non est ergo Cæsar sequendus quocunque vocarit, sed in domino, &c. Israël accusatur quod in viis regum insisterit. Hof. 11, 5. item quod ad regis seroboami unicum verbum in defecissent. 2 Reg. cap. 17, vers. 21, 22. Act. 5. An aquinis sit

Verf. 19, 20, 21. Nummi inspectione levitatem quaestione Christus arguit.

Cur de imagine quaeratur Christus.

Quatenus Cæsari pendendum.

si: parere hominibus potius quam Deo, &c.

Hujus autem partis responsi Chrifti occasio erat, quod nummum lege ad cultum Dei tuendum destinatum Cæsari ad se transulisset. Quamobrem Phariseis promptum erat excipere, Deum hoc modo fraudari, &c. His Chriftus occurrit; utrumque pendi posse, Cæsari unum, alterum Deo.

Deo igitur etiam reddendum quod Dei est. Si autem quid illud sit *quæras*; *Respondet*: Chriftus illi omnia deberi, quia ejus imago & nominis conscriptio in singulis rebus apparet. Nihil enim est in cælis aut in terra, in quo imago illius sapientia, potentia, bonitatis non appareat, & majusculis literis, &c. Omnium vero maxime nos ipsos illi debemus, in quibus maxime expressa Dei imago relucet. Quædam autem Deo

propria sunt, quæ in alium sine sacrilegio transferri non possunt. Quod si debita Cæsari persolvenda sunt; nedum Deo: si periculum metuimus ex subtracto Cæsari vectigali, nedum, &c. si gravi supplicio multatur, qui Cæsarem debito honore privat, nedum, &c. Quod utinam hominibus penitus insideret: modo enim Cæsarem propitium habeant; de Deo placato curam pæne nullam agunt. Deum tamen suum jus persequutus est, etsi non prima quaque prævaricatione. Nec ipse illudi potest. Quinetiam hoc ad Principes spectat ut sua auctoritate provideant, ut Deo sua pendant, &c.

Frustrati & pudefacti discedunt; muti facti, ut pisces. Vide quid sit Chrifto insidiari, & contra Chriftum consilia inire, &c.

Verf. 22.
Consilia
advrsus
Christum
irrita.

Quid Deo
videndum.

M A T T H. cap. 22, à vers. 23, ad 34.

23 In illo die adierunt eum Sadducei, qui dicunt non esse resurrectionem; & interrogarunt eum:

24 Dicentes, Præceptor, Moses dixit, Si quis mortuus fuerit non habens filios, ejus frater ducet affinitatis jure uxorem ejus, & suscitabit sobolem fratri suo.

25 Fuerunt autem apud nos septem fratres: & primus uxore ducta obiit: & quum non haberet semen, reliquit uxorem suam fratri suo.

26 Similiter etiam secundus & tertius, usque ad illos septem.

27 Post omnes autem mortua est & mulier.

28 In resurrectione ergo cujus ex illis septem erit uxor? omnes enim habuerunt eam.

29 Respondens autem IESVS, dixit eis; Erratis, neque Scripturas scientes, neque potentiam Dei.

30 Nam in resurrectione neque uxores ducunt, neque nuptum dantur, sed sunt ut angeli Dei in cælo.

31 De resurrectione vero mortuorum non legisis quod vobis dictum est à Deo, dicente;

32 Ego sum Deus Abrahami, & Deus Isaaci, & Deus Iacobi? Deus non est Deus mortuorum, sed viventium.

33 Et quum hoc audisset turba, percussa est super doctrina ipsius.

M A R C. cap. 12, à vers. 18, ad 28.

18 Tunc veniunt ad eum Sadducei, qui dicunt non esse resurrectionem: & interrogarunt eum, dicentes;

19 Præceptor, Moses scripsit nobis, ut si cujus frater mortuus sit, ac reliquerit uxorem, & filios non reliquerit, accipiat ipsius frater uxorem ejus, & excitet semen fratri suo.

20 Septem ergo fratres fuerunt: ac primus accepit uxorem, & moriens non reliquit semen.

21 Et secundus accepit eam, & mortuus est, & ne ipse quidem reliquit semen: & tertius iidem.

22 Et acceperunt eam septem illi, neque reliquerunt semen: ultima omnium mortua est & mulier.

23 In resurrectione ergo, postquam resurrexerint, cujus eorum erit uxor? nam septem habuerunt eam uxorem.

24 Tunc respondens IESVS, dixit eis; Nonne propterea erratis quod non sciatis Scripturas, neque potentiam Dei?

25 Postquam enim à mortuis resurrexerint, neque uxores ducunt, neque nuptum dantur: sed sunt ut Angeli qui in caelis sunt.

26 De mortuis vero, quod suscitandi sint, non legistis in libro Moysi, quomodo in rubo loquutus sit ei Deus, dicens; Ego sum Deus Abrahami, & Deus Isaaci, & Deus Iacobi?

27 Non est Deus Deus mortuorum, sed Deus viventium; vos ergo multum erratis.

L V C. 20. à vers. 27. ad 41.

27 Accedentes autem quidam Sadducaorum, (qui contendunt non esse resurrectionem) interrogarunt eum.

28 Dientes; Magister, Moses scripsit nobis; Si cuius frater mortuus fuerit habens uxorem, & sine liberis mortuus fuerit, ut ejus frater accipiat uxorem illam, & exciet semen fratri suo.

29 Septem ergo fratres fuerunt, quorum primus accepta uxore mortuus est sine liberis.

30 Accepit igitur eam secundus, qui & ipse mortuus est sine liberis.

31 Deinde tertius accepit eam: iidem autem & illi septem: nec reliquerunt liberos, & mortui sunt.

32 Post omnes autem mortua est mulier.

33 In resurrectione ergo, cujus eorum erit uxor? nam illi septem habuerunt eam uxorem.

34 Tum respondens, dixit eis IESVS; Filii hujus aevi ducunt uxores, & nuptum dantur:

35 Qui vero digni habitifuerint qui aevum illud consequantur, & resurrectionem ex mortuis, neque ducunt uxores, neque nuptum dantur:

36 Nec enim mori possunt amplius, pares enim Angelis sunt: & filii sunt Dei, quum sint filii resurrectionis.

37 Mortuos autem suscitatum iri, etiam Moses indicavit in rubo, quum dicit Dominum Deum Abrahami, & Deum Isaaci, & Deum Iacobi.

38 Deus autem non est mortuorum, sed vivorum Deus: omnes enim vivunt ei.

39 Respondentes autem ei quidam ex Scribis, dixerunt; Magister, bene dixisti.

40 Nec amplius audebant eum quicquam interrogare.

A N A L Y S I S.

Notatur adjunctum temporis quo hæc gesta sunt, nempe eodem ipso die quo superiora: Item subjectum hujus cum Christo disceptationis Sadducæi; qui suo effecto describuntur, nempe qui negent resurrectionem à mortuis: item alio effecto, quod Christum interrogabant.

Vers. 24. Notat subjectum circa quod disceptatio versabatur, nempe de resurrectione; quam con-

vellere conantur syllogismo connexo, hoc modo: Si nullum est conjugium post hanc vitam, tum nulla est resurrectio: sed prius non est; ergo nec posterius. Antecedens propositionis probant alio syllogismo connexo, ad hunc modum: Si septem fratres unam eandemque uxorem sine liberis ex ea susceptis successisse habere possint: tum nullum est post hanc vitam conjugium: sed verum prius; verum ergo & posterius: Antecedens propositionis probatur testimonio.

Nam

Nam licere septem fratres unam eademque uxorem habere suscitandi seminis causa, probatur testimonio Moſis *hoc vers.*

Vers. 27. Exiſtiſſe vero huiusmodi ſœminam quam fratres abique liberis ex ea ſuſceptis duxerunt, probatur testimonio experientia.

Vers. 28. Conſequens propoſitionis conſtituitur. Quia abſurdum eſt ut aut omnes illam poſt mortem in uxorem habeant, aut unus aliquis ex his: omnes enim unam aliquam uxorem habere pugnat aperte cum lege & natura; unum aliquem vero illam habere, excluſis reliquis, iniquum; cum par omnium ſit in illam jus.

Vers. 29. Huius quaſtionis effectum eſt Chriſti reſponſum; cuius ſumma huc redit, ut neget conſequens prioris propoſitionis ſyllogiſmi connexi; non ſequi ſcilicet non eſſe reſurrectionem è mortuis, quia poſt mortem non ſit coniugium; cuius Sadducæorum erroris cauſam efficiunt duplicem assignat, ignorantiam Scripturarum & potentia diuina.

Vers. 30. Probat nullum uſum eſſe matrimonii poſt hanc vitam, ab adiuncta immortalitate; quam illuſtrat pari, Angelorum.

Vers. 31. Sadducæorum captione diſſoluta, conſtat doctrinam de reſurrectione mortuorum ex testimonio legis, unde illi ſuum argumentum deſumebant, & cuius unius authoritate, reſectis Prophetis, ſtabant: argumentum autem eſt à reſectis. Nam ſi Deus Abrahami, Iſaaci & Iacobi Deus vere dicatur, cum iam mortui eſſent; ſequitur Abrahamum, Iſaacum & Iacobum ex populo Dei tum fuiſſe, cum eorum ſe Deum proſiceretur.

Vers. 32. Huius Chriſti reſponſi effectum eſt ſtupeor audientium.

METAPHRASIS.

23. **E**odem ipſo die, quo Phariſæis os occluſit; Sadducæi, qui mortuorum reſurrectionem è medio tollunt, tametsi Phariſæis inſeſti inimici, Chriſtum accedunt, ut illum quaſtionibus (ut illis quidem videbatur) ingenioſis & perquam acutis, oppugnarent. Quamobrem propoſita quaſtione ſic eum adriuntur. Magiſter, tecum diſceptaturis de mortuorum reſurrectione, quam te (prout occaſo fert) aſtruere intelligimus; liceat paulo alius huius cauſa principum ducere. Non ignoras Deum per Moſem Prophetam ſuum inſtituiſſe, ut germano fratre abſque liberis mortuo, ſuperſtitem ejus uxorem duceret germanus frater: hoc conſilio, ut de mortuo fratre ſemen ſuſcitans, ejus è populo Dei memoria non intermoreretur. Hoc fundamento poſito, iſtud etiam adiungimus, fuiſſe hic apud nos ſeptem fratres: quorum nati major uxorem ducens obiit ſuum diem, & quod ſine liberis vita exceſſit, uxorem fratri à ſe ſeniori ducendam reliquit.
24. **Q**ui eadem conditione (poſtquam illam duxiſſet) qua prior obiit ſine liberis: quod idem ter.
- 25.
- 26.

tio fratri obtigit, ſic ut (ex ſeptem) reliquis omnibus. His omnibus ſine liberis deſunctis, tandem mulier ſuum item diem obiit. Iam abs te, qui reſurrectionem conſtanter tueris, libenter quæreremus cuius ex iſtis ſeptem uxor futura eſt, cum omnes in nouiſſimo die (ut vobis placeat) excitabuntur: omnes enim adunum ex aquo illam uxorem habebant. Hic ſi omnes reſponderis, rem abſurdam dixeris, cum ſœmina nunquam duos ſimul maritos habere conſeſſum ſit, tametsi vir unus pluribus ſœminis conuubio junctus ſit: ſi illam uni alicui (excluſis cæteris) ad iudicaveris, rem proſus iniquam induxeris. Hinc nullam eſſe è mortuis reſurrectionem conſeclum eſſe, tibi ad intelligendum preceptum eſt. Ad quos Ieſus: Erratis turpiter. Erroris autem veſtri dua cauſa ſubſunt, una quod Scripturas, qua reſurrectionem docent, ignoratis; altera (qua ex prior naſcitur) quod Dei potentiam perceptam & comprehenſam non habetis. Et quidem quod ad Dei potentiam attinet, neſcitis Deum mortuis illam omnibus ſelicitatem & abſolutam perfectionem largiturum, ut nullus ſit conjugii futurus uſus, ſicut initio creationis extitit, cum ad mutuam viri & ſœminæ conſolationem & hominum profuminationem hac ſocietas neceſſaria extitit: nec enim major conjugii poſt hanc vitam inter homines uſus erit, quam inter Angelos, quibus hac ex parte proſus ſimiles futuri ſunt. Quod autem ad Scripturarum ignorantiam attinet; video à vobis non intelligi quod in Moſe legiſtis, quem vos Doctorem (reſectis aliis Prophetis) à Deo miſſum agnoſcitis; qui Deum ſic loquentem introducit (poſtquam Abrahamus, Iſaacus & Iacobus aliquot ſecula mortui & ſepulti fuiſſent.) Ego ſum Deus Abrahamæ, Deus Iſaaci, & Deus Iacobi. Non poteſt autem ſœderatus eſſe Deus eorum qui mortui non exiſtunt amplius: eſt igitur vivorum, idque non animabus modo; ſed, quia Deo omnia præſentia ſunt, corporibus ſuo tempore excitandis. Quod Chriſti reſponſum cum turbæ audiuiſſet, ejus ſingulari acumine & dexteritate obſtupuit.

P R A X I S .

Summa, Sadducæi reſurrectionis doctrinam tanquam abſurdam arguentes, à Chriſto erroris cum ſumma & totius plebis admiratione, & Scribarum acclamatione & applauſu, coarguuntur.

Partes, { Sadducæorum aduerſus doctrinam reſurrectionis diſceptatio.
Chriſti aduerſus illos deſenſio.

In *prove.* { *Propositio.*
Argumentatio.

Verf. 23.
Opinio Sadducæorum admiranda; & miser Ecclēſie tum temporis ſtatus.

Propositio est, non esse corporum resurrectionem: mirum autem videri potest hanc tam absurdam opinionem in Ecclesia Dei invaluisse, omnem beatitatem augustis huius vitæ finibus contineri; post mortem homines perinde ut pecudes, &c. sic quidam in Ecclesia. *Corinth. cap. 15. Edamus, bibamus, cras moriemur, &c.* Vide quam misero loco Ecclesia tum fuerit, quæ hinc à Pharisaïs, istinc ab istis Sadducæis regebatur; ut tempestive Christus affulgeret, &c. ut illos ex errorum captivitate asserreret.

Quid autem nos? verbis resurrectionem asserimus, sed vita negamus. Si enim, &c. num corpora nostra ad res tam fordidas abjiceremus? Si coram tribunali Christi olim sitendos rationem reddituros, &c. Quidam etiam has voces eructant, *edamus, bibamus, ludamus, dum hic sumus, &c.* ut servus, qui herilia bona prodigit, non cogitat se Domino rationem redditurum; sic &c. Item qui ejus adventum procul rejici somniant, bibunt ad ebrietatem, conservos cædunt, &c. *Matth. 24. 48, 49.*

Notandum eos qui se voluptatibus, &c. dedunt, valde cupere sibi persuadere, se morte corporis penitus extinctos fore: ut enim latrones, &c. omnes cruce & patibula tolli cupiant: sic isti, &c. Nec mirum; potior enim futura est pecudum, quam istorum post mortem conditio.

Questio: Quo modo religionem & cultum Dei præ se ferebant inter populum, cum Dei resurrectionem negarent? *Responsio:* ut illis bene esset in hoc seculo juxta promissionem & maledictionem. *Deut. 28. & Lev. 26.*

Quod si illi, ut sibi in hac vita bene esset, Deum studiose colebant, an non nos, qui, &c.

Verf. 24, &c.
Futile Sadducæorum argumentum:

Ratio Sadducæorum est à disparato. Resurrectio conjugum morte dissociatorum renovatam conjunctionem secum attrahit: at ista recontingit conjugii aliena est; ergo, &c. propositionem (quæ falsa est) tanquam concessam accipiunt; assumptionem probant distributione. Si, &c. tum enim aut una pluribus, &c. quod est absurdum; aut uni tantum, quod est injustum, &c. ergo, &c.

Sic videmus è terra natos terrestria sapere, nec quiequam de futura felicitate concipere, nisi quod terrenis eorum cupiditati-

bus adlubescit; cum quæ Deus piis, &c. omnem hominum & angelorum captum superant, &c. *1 Cor. 2, 9.* Quid, quod Paulus in Paradisum raptus ad eorum spectaculum admittus ingenue fatetur, se illa effari non potuisse *2 Cor. 12, 4.* Ut enim puelli omnes suæ felicitatis partes in eo collocant, si pomum aut pyrum aut pictum gladium nanciscantur, quæ auliores contemunt: sic, &c. Scriptura quidem futuræ vitæ felicitatem corporeis rebus adumbrat; sed, &c.

Esti vero pinguis & crassa fuerit hæc eorum ratio: tamen dubium non est illos sibi in ea valde placuisse, sibi que acutulos videri, &c. sic homines hujus mundi diabolus ludicris & puerilibus argumentis illudit, qui sensuum & rationis propriæ ductum sequuntur. Ut enim pueri levissimarum rationum momentis huc illuc impelluntur. *Ephes. 4, 14.* Sic qui in hoc mundo sapientissimi sunt, si rationi propriæ innitantur, facile imponitur *vide Prov. 3, 5. Fili mi intelligentia tua ne innittor.*

Sequitur Christi defensio. *Notandum* quod erroris causa Scripturarum ignorantia. *Ignorantia Scripturarum errorum causa est.* *Psal. 119. Lucerna pedibus, 2 Pet. 1, 19. cæcis* præsertim noctu & per desertum iter facientes, ut nautæ sine gnomone navigantes, &c. Detestabilis ergo Pontificiorum doctrina, qui Scripturas errorum sementem habere discedant, & earum ignorantiam devotionis matrem esse.

Notandum non dicere Christum: ideo errare Sadducæos, quod *δὲν ἴσθησαν* Iudæorum, decreta majorum, placita Rabinorum & conciliorum ignorarent, sed quod, &c. Scripturæ sufficientia hinc probatur. *Ioh. 5, 39. Scrutamini Scripturas Luc. 16, 29. Mosem habent, &c. 2 Tim. 3, 16. Omnis Scriptura, &c. legi nihil addendum aut detrahendum, non defæctur ad dexteram aut sinistram. Promptuarium est, unde quis probe instructus vetera & nova, &c. Matth. 13. Convivium regium ubi nihil desideratur; medicamentum quod morbo maxime lethali nos vindicat; sanus cibus quod sanitatem tueamur. Lac pueris, cibus solidus adultis.*

Posteriorem partem de potentia Dei primo loco expedit. Cum enim illi putabant non posse corpora excitari, nisi veterem conditionem, &c. Docet longe aliam conditionem futuram, &c. ut conjugium non magis appetant, aut eo opus habeant, quam angeli. Hanc propositionem illustrat comparatione dissimilis. In hoc seculo homines

Quo tamen sibi valde placebunt.

Verf. 29. Ignorantia Scripturarum errorum causa est.

Lvc. 34, &c. MATTH. 30. In futura vita nullus conjugii usus.

nes conjugari, in futuro non item. Quæ enim est dissimilitudo vitæ præsentis & futuræ, id discrimen erit inter corpora hæc terrena, & illa gloriosa. Hinc constat potiorẽ & lautiorẽ fore nostram in vita futura conditionem, quam fuit Adami in paradiso. Illi enim non erat commodum uxore carere; sicut ne cibo, somno; &c. nobis autem in vita futura, &c.

Ejusque ratio:

Apud Lucam hujus rei ratio redditur, quod mori non poterunt, ita ut conjugii ad nominis propagationem nullum opus erit. Atque hæc etiam in re nostrâ conditio Adami adhuc innocenti conditione, potior est: ipse enim mori potuit, quia peccare potuit. Tum vero morte & peccato profligatis, &c. Quinetiam Angelis ipsis, præsertim quibusdam præponitur, qui peccare poterant. Nec vero Angelis tantum similes erimus, sed & Deum ipsum, ut filii Patrem, quodammodo referemus, quandoquidem filii resurrectionis erimus.

Meritum refutatio.

Qui vero digni, &c.] Hic locus eximius est, contra merita & dignitatem propriam: ut quod *digni tantum reputabimur*: & pulchre illos locos interpretatur, ubi *digni* vocantur, id est, *dignatione Dei*.

Quod etiam Lucas *filios resurrectionis* vocat, notat nos ad gloriosam resurrectionem designatos & destinatos esse: quod etiam cum merito pugnat.

MATT. 31, &c. Resurrectio ex Mose probata.

Aliud argumentum à testimonio. Ideo autem ex Mose petit, quia Sadducæi nihil præter Mosis scripta admittebant. Quod ministros admoneat, ut scripturas ita sibi familiares reddant, ut qui universam Scripturarum *πρωτοπλαστον* non admittunt, ex hoc vel illo libro eos arguant; ut si cum Manichæis, qui vetus testamentum, aut cum Iudæis aut Turcis, qui novum, non admittunt, agentes, &c.

Testimonium argumento distributionis

accommodat, sic: *Si Deus est Deus Abrahamæ, tum aut vivorum aut mortuorum: sed non est mortuorum; ergo, &c.*

Objeçtio: At Deus est Deus omnium rerum. *Respondet*: Verum est; scilicet, creatione, &c. non autem illa peculiari ratione quæ est piorum Deus: eximie promissionis loco habetur Deus esse nostrum Deum. 2 Cor. 6. Heb. 11, 16. Id est nobis clementem, misericordem, adunatum, ut nunquam à nobis alienari possit. Hæc Dei benignitas cum in mortuos exerceri nequeat; sequitur, &c.

Quæstio: Quomodo hoc argumentum quadrat? valet quidem ad animæ immortalitatem astruendam (quod Sadducæi item negabant) sed non ad corporum resurrectionem probandam: corpora enim eorum mortua erant; ac proinde videtur Deus esse eorum animarum, non autem corporum. Huic difficultati Lucas occurrit, cum dicit eos quantumvis corpore mortuos, Deo tamen (cui omnia præsentia sunt, & qui vocat ea quæ non sunt, tanquam essent) vivere; quia tam certo revicturi essent, quam si jam tum corpore vixissent, sic Ephes. 2. cum Christo resurrexisset & ascendisset, &c. Præclare autem horum Patrum meminit, quibus nos omnes filii & posterii sumus, ad eoque ejusdem de resurrectione promissionis hæredes.

Lvc. 33. Quo argumento non tantum animæ immortalitas, sed corpora revictura evincuntur.

Hinc singulares consolationes, quod vel mortui Dei esse non desinimus, ne secundum corpus, quod Deus ad gloriosam resurrectionem conservat. *Sive igitur vivimus, sive morimur Domini sumus.*

Hic quaeritur à quibusdam an scæmineus sexus manebit? *Respondet*: Sine dubio manebit: alioqui nulla causa extitisset, cur Christus affirmasset, illas nec nupturas, nec nuptum datas iri, nisi his instrumentis & membris præditæ essent, quibus olim ad conceptum & partum usæ sunt.

An masculinū sexus discrimen in futura vita.

M A R C. cap. 12, vers. 28, ad 35.

28 Et quum accessisset quidam è Scribis qui audierat eos disceptantes, & sciebat eum bene illis respondisse, interrogavit eum, dicens; quod est primum omnium mandatum?

29 IESVS autem respondit ei; Primum omnium mandatorum est; Audi Israël, Dominus Deus noster, Dominus unus est.

30 Diliges igitur Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota cogitatione tua, & ex totis viribus tuis, hoc est primum mandatum.

31 Et secundum illi simile, hoc est; Diliges proximum tuum ut teipsum; majus istis aliud mandatum non est.

32 Tunc dixit ei Scriba ille; Bene, Præceptor, in veritate dixisti, nam unus est Deus, nec alius est præter eum:

33 Et diligere eum ex toto corde, & ex tota anima, & ex totis viribus: ac diligere proximum ut seipsum, plus est quam omnia holocausta & sacrificia.

34 Tum IESVS quum vidisset eum cordate respondisse, dixit ei; Non longe es à regno Dei; Et nemo amplius audebat eum interrogare.

MATTH. cap. 22, à vers. 34, ad 41.

34 Pharisei vero, quum eum audissent os occlusisse Sadducæis, coacti sunt in unum:

35 Tunc interrogavit eum quidam ex ipsis Legis interpres, tentans eum & dicens;

36 Præceptor, quod est mandatum magnum in Legge?

37 IESVS autem dixit ei; Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota cogitatione tua.

38 Istud est primum & magnum mandatum.

39 Secundum autem simile est huic; Diliges proximum tuum ut te ipsum:

40 Ab istis duobus mandatis tota Lex & Prophetæ pendent.

A N A L Y S I S.

PROponitur superioris disputationis cum Sadducæis adjunctum, nempe quod Pharisæi illam audierant. Deinde aliud adjunctum approbatio responsi Christi ad Sadducæos; quæ sua efficiente probatur, quia Sadducæis os obstruebat. Quorum omnium effectum est quod Scribam ex ipsis subornabant qui Christum interrogaret: interrogatio sua forma proponitur. *Quod nam sit primum mandatum: quæ etiam suo fine explicatur, apud Matth. 22. ut illum tentare.*

Vers. 29. Effectum interrogationis est Christi responsum; ubi primum describitur Deus ab adjuncto numero, quod unus duntaxat sit.

Vers. 30. Deinde primum mandatum proponitur, dilectio Dei; quæ describitur subjectis 1. cordis, 2. affectus, 3. mentis, 4. virtutis: quorum omnium adjunctum commune est perfectio amoris, in his 4. subjectis.

Vers. 31. Post primum mandatum illustrat comparatione secundi mandati; quod primo est simile, nempe amore proximi; qui suo pari arguitur, nempe ut seipsum amat; & utrumque mandatum illustratur comparatione minoris, quod alia omnia mandata his sunt minora.

Vers. 32. Cujus responsi adjunctum est approbatio Scribæ, primum in genere, quod egregie responderat: quod post per partes exsequitur; 1. quod unus duntaxat Deus sit, hoc versu.

Vers. 33. 2. Tum quod ad illius Dei & proximi dilectionem, 3. quod nullum esset majus mandatum his; quod comparatione minoris confirmat, quia sacrificia essent illis inferiora; quod etiam à comparatione majoris confirmat, quia holocausta, quæ sunt in sacrificiis præcipua, duobus mandatis erant inferiora.

Vers. 34. Responsi vero per Scribam superadditi adjunctum est laus, quæ Christus illum affectis; cujus efficiens est, quod prudenter respondit. Cu-

jus item effectum erat, quod Christus testatus est illum non procul à regno cælorum abfuisse. Effectum commune responsi Christi ad discipulos Pharisæorum de censu, & ad Sadducæos & hunc Scribam ab aliis ad tentandum Christum submissum est, neminem ausum esse tentandi causâ Christum amplius interrogare.

M E T A P H R A S I S.

PHarisæi cum Sadducæos profligatos à Christo audivissent, & responso tam concinno & appposito os illis obstruatum, ut quod porro dicerent non haberent, suum acumen ostentaturi consilium inierunt de Christo adhuc aggreduendo: si qua possent doctrina & in Scripturis perita existimationem minuere. Quamobrem Scribam & eundem legis interpretem doctrina & literis inter illos excellentissimum deligunt, qui cum Christo tentandi animo non discendi consilio congrederetur. Is igitur Christum accedens percontatus est, quodnam ex omnibus Dei mandatis maximum & augustissimum esset. Ad quem Iesus: Maximum præceteris mandatum si cupis cognoscere, de hoc primum constare convenit, quod scribitur; Audi Israël, Dominus Deus noster essentia unus modo est. Hoc posito maximum mandatum addo: vide supra, LUC. 10. Hoc quo melius & clarius elucescat, addo secundum dignitate & præstantia mandatum, superiori illi amplitudine & arctissima conjunctione ita simile, ut ab eodem pariter aut observentur aut violentur. Atque his duobus mandatis nullum querendo majus aut augustius invenietur. Ad quem Scriba, utcumque tentandi animo

MARC. 28.

MATT. 24.

29.

30.

31.

32.

animò accesserat, responsi tamen concinnitate victus, ingenue professus est, dicens; *praclare scire Magister & verissime dixisti: quoniam Deus essentia unus est, nec praeter illum (nisi vana stultorum hominum opinione) alius usquam est. Quem amore ex toto corde, ex tota intelligentia, ex toto animo & omnibus viribus complecti, & proximum sicut nos ipsos, magis quiddam & divinius est, quam si sacrificia atque holocausta, idque infinito numero, Deo mactes. Quem cum Christiis canide simul & prudenter respondere probenasset, illum sic alloquutus est: Cum legis vim & mentem tibi probe perspectam esse videam, non longe te à regno caelorum abesse prospicio. Horum autem omnium Christi, de censu, de mortuorum resurrectione, denique primo mandato responsorum hic fructus erat, ut ex adversariis nemo illum tentandi gratia adorari ausus sit.*

P R A X I S .

Symma, Christus interrogatus de mandatorum delectu, simul & ab interrogante probatur, & interrogantem probat.

Partes. { Christi ad propositam quaestionem respondentis comprobatio.
Scribæ in Christi responso acquiescentis & illud scienter amplificantis, dilaudatio.

Verf. 28.
Cur Pharisæi Scribæ subornent.

Scriba hic quidem Pharisæus & legis peritus appellatur *Matth. 22, 35*. Venit ut Christum exploraret. *Matth. 22, 35*. Non ignarus ejus quod quaerebat. *Marc. 12, 32*. sed tamen à Pharisæis subornatus, qui consilium inter se agitarunt, quam potissimum quaestionem difficilem Christo proponerent, cui cum non responderet, cum ejus autoritas apud populum minueretur, tum eorum amplitudo cretceret, qui proligantem Sadducæos profligassent.

Discendi causa percontandum:

Quod perstringitur à Spiritu S. quod tentandi causa, non discendi venit, docetur eos omnes prophanati verbi reos peragi, qui aliorum in verbi auditione respiciunt, quam ut ad pietatem proficiant. vide *2 Tim. 3, 16*. & *Joh. 5, 27* Quod hic tentandi, nos discendi causa faciamus; de rebus in quibus recte judicamus, à doctioribus percunctemur, ut quæ scimus, accuratius, plenius, certius sciamus.

Hinc est, quod Scriptura sæpe rem eandem reperit, vide *Phil. 3, 2*. & *2 Pet. 1, 12*. multo magis de rebus nobis incognitis, &c. Exolevit discipuli nomen, inducto nomine *Christiani Actor. 11, 26*. res tamen ipsa ma-

net; ut Christianus non sit qui discipulus non est. Si via quæ ducit, &c. nobis ignota sit, à quovis sciscitabimur, etiam à puero septenario, si adultior non occurrat: Cur non, &c. Empiricos videas nunquam in Pharmaciis admovendis percunctari, cum doctiores Medici non nisi re probe disceptata, &c. sic, &c. Quid, quod vanus etiam metus est, ne quaerendo rudes habeamus, cum haud raro non minus acumen in spinosa quaestione, &c. quam in prudenti responso. Hinc est quod Pharisæi & Sadducæi ex quaestione famam recondita doctrinæ captarunt.

Notandum ut ab illis percunctemur, à quibus erudiri posse credamus: cum plerique non alio consilio quaerant, quam ut ipsi scioli videantur, ab iis quaerendo qui respondere non possunt, ut hoc modo suam ipsorum peritiam venditent. Ac si circumforaneus nundinas peragens semper ea profeceret quæ sciret venum non extare: aut si quis mercatoris pannariam officinam ingressus, plures sibi pannos ad emendum exposceret quam ejus officina capiuntur, nullum sibi lucrum proponens, sed tantum divitias suas ostentaturus. Est quidem in laude si quis ideo percunctetur, ut alium ignarum rei rogatæ informet; sed ita tamen ut perinde sit ad discendum, quam ad docendum paratus.

Quaestio inutiles videri potest; sed tamen cum Christus ei respondeat, qui inutiles quaestiones, ut scopulum declinasset, &c. apud mundi sapientes non tantum quid bonum aut malum, sed & ex duobus bonis aut malis, utrum, &c. sic in caelesti Philosophia officii nostri est non modo, &c. sed & quid prius, quid posterius, quid vehementius, quid remissius prosequendum: ut qui artem profitentur, quæ sunt in ea præcipua, præcipue cognoscere debent, sic, &c. Hinc est quod Apostolus Corinthios reprehendit, quod plus extraordinariis Spiritus donis tribuebant, quam charitati; item quod inter extraordinaria plus linguis, quam Prophetiæ, &c. Sicut ex pluribus medicamentis ad eundem morbum accommodatis, multum interest, ut quod aptissimum sit, &c. sic, &c.

Quam vero operæpretium est istud de quo quaeritur percceptum habere, docent abunde varii multorum errores, quorum hi omnem sanctimoniam in honesta cum proximo conversatione, alii etiam suum in Deum officium

Et ex his, qui nos cavere possunt.

Quaestio Scribæ non utilis tantum;

sed et se servare.

officium non excludunt, tamen illud propriis emolumentis postponunt, & Deo satisfacere egregie putant, si defuncti rebus suis, quod vitæ superest Deo largiantur.

Verf. 9.
Charit. is
debet esse
integra.

Deus unius.] Contra multitudinem Deorum quibus in Ægypto allueverant. Hinc etiam docet charitatem erga Deum integram esse debere, nec ad plures distrahendam: sicut enim Salomon amore ad plures uxores distentus, erga legitimam uxorem (Pharaonis filiam) refrixit: sic &c. Hinc constat nullam esse apud Pontificios Dei charitatem, ut, qui plures maritos & Dominos habent, quibus precantur, quos adorant, &c. Sed nec apud Evangelicos qui a divitiis, honoribus, &c. constuprantur.

De sensu horum mandatorum vide quæ alibi in hanc sententiam annotavimus copiosius.

MATT. 40.

Quod autem ab his legem & Prophetas pendere dicit, id videtur ad utrumque seorsim referri *Matth. 7, 12. Rom. 13, 9. Gal. 5, 14.* Nam dilectio Dei & proximi, separati ab invicem nequeunt, *1 Joh. 4, 7, 8, 9.*

MARC. 32,
33.

Scribe
e. m. d. o. r
imitandus.

Bene, Præceptor, &c.] Candorem Scribæ indicat Evangelista qui veritatem à Christo indicatam agnoscit, utcumque tentandi animo venerat, & laudibus effert. Hoc nobis imitandum, ut quocumque animo aut errore ad conciones veniamus, affulgentem tamen veritatem agnoscamus; idque non tantum cum nostri ipsorum abnegatione, sed & illorum (si res postulat) offensione, quos charos habemus; quod huic Scribæ ac-

cidisse non est dubitandum. vide *Gal. 5, 6. & 6, 15.*

Comparisonis argumento amplificat & *Obedientia præfert omnibus holocaustis, &c.* (quæ, ut videtur, à Pharisæis pluris fiebant) & recte omnino. Nam sine charitate Dei & proximi, omnia sacrificia Deo exosa sunt *Esai. 1. Ps. 50.* cum tamen sine sacrificiis illa Deo grata, &c. sacrificia culices sunt, si cum charitatis camelo conferantur.

Possunt hæc ad externum Evangelii cultum accommodari, qui nisi animetur charitate, cadaver est: nisi accendatur charitate, ad cineres non redigitur, &c.

Idem de civilibus cum hominibus commerciis dicendum, quæ charitate nudata, coram Deo fætent. *Matth. 5. 1 Cor. 13.* ut fructus Sodomæ & Gomorræ, remoti speciose apparent; admoti & contrectati pulverem & fetorem emittunt; sic ista hominibus præclara, &c. Deo qui intus penetrat, odiosa.

Sequitur *Pars altera.* Perspecta responsi cum candore, tum dexteritate, illi animum addit ut veritatem exquirat, dum non procul, &c. cum enim in veritate, contra quam ferret Pharisæorum hæresis, acquiesceret, illam præconio ornaret; & verâ legis intelligentia (quæ illum ad Christum duceret) præditus esset; non sine causa eum non procul à regno cælorum, &c. Quare contra, qui nullo veritatem quaerendi studio ducuntur, illam perspectam non agnoscunt, &c. procul absunt à regno cælorum, &c.

M A R C. cap. 12, à vers. 35, ad 38.

35 Et respondens IESVS dicebat, docens in templo, quomodo dicunt Scribæ Christum esse filium Davidis?

36 Non ipse David dixit per Spiritum Sanctum, dixit Dominus Domino meo; Sede ad dexteram meam, usque dum posuero inimicos tuos scabellum pedum tuorum.

37 Ipse ergo David dicit eum dominum: unde igitur filius ejus est? Et multa turba audiebat eum libenter.

M A T T H. cap. 22, à vers. 41, ad finem Capituli.

41 Coactis autem Pharisæis, interrogavit eos IESVS.

42 Dicens; Quid vobis videtur de Christo illo? cujus filius est? Dicunt ei; Davidis.

43 Dicit eis; Quomodo ergo David per Spiritum vocat eum Dominum, dicens;

44 Dixit Dominus Domino meo; Sede ad dexteram meam, usque dum posuero inimicos tuos scabellum pedum tuorum?

45 Si ergo David vocat eum Dominum, quomodo filius ejus est?

46 Et nemo poterat ei respondere quicquam: neque ausus fuit quisquam ab illo die amplius illum interrogare.

L V C. cap. 20, à vers. 41, ad 45.

- 41 Dixit autem eis; *Quomodo dicunt Christum Filium esse Davidis?*
 42 Et ipse David dicit in libro Psalmorum; Dixit Dominus Domino meo; *Sede ad dextram meam.*
 43 *Vsque dum statuero inimicos tuos scabellum pedum tuorum?*
 44 *David ergo Dominum eum vocat, & quomodo filius ejus est?*

A N A L Y S I S.

DESCRIBITUR à Marco hæc disputatio à subjecto loco ubi habebatur, in templo: apud *Matthæum* ab adjuncto tempore, cum Pharisæi essent simul congregati.

Math. 42. Quæstionis subjectum est Christus; constat autem ex relato, an sit filius Davidis. *Mar. c. vers. 35.* occasio hujus quæstionis erat Scribarum seu Pharisæorum opinio, Christum fuisse filium Davidis tantum, non etiam Dei: quod ex complexu disputationis facile elicitur.

Vers. 36. Hanc opinionem refellit Christus à relato, quod sit etiam dominus Davidis: item alio argumento ab adjuncta sessione ad dextram Dei; item subjugatione summa omnium hostium ejus; quæ subjugatio pari illustratur scabelli, cui pedes imponuntur & quod ab illis calcatur. Quæ omnia divino testimonio Spiritus Sancti confirmantur: ubi etiam efficiens instrumentalis David producit, quo res clarior eluceret.

Vers. 37. Quod initio *vers. 37.* apparet magis: ubi hanc circumstantiam Christus urget, ita ut videatur à comparatione majoris illorum errorem refellere; ac si diceret. Si David ipse Christum sibi ipsi tanquam dominum servo præponat; ne dum, &c. denique à disparato concludit, Christum non esse tantum filium Davidis, quia est etiam illius dominus.

MATT. 46. Effectum hujus disputationis est quod Pharisæi non poterant respondere: aliud effectum, quod nemo audebat illi quæstionibus propositis insidiari, 3. effectum est apud *Marcum*, quod turba, eaque numerosa illum libenter audiebat.

M E T A P H R A S I S.

- MATT. 41.* *MARC. 35.* **C**um jam Pharisæi in templo convenissent, *Iesus* dissolutis spinosis illorum & cornutis quæstionibus, sic illos adoritur: vos vestra capit. contulistis ut meam in voluntate divina peritiam diversis quæstionibus exploraretis: ego unius vobis omnibus quæstionem proponam, & illam scitu dignissimam: maxime cum probe intelligam vos in origine & genealogia Messia turpiter deceptos alios in eundem errorem impellere. *Quaro igitur quid vobis de Messia videtur, cuius est filius? Cui illi summo consensu respondent. Cujus tandem filius esset, nisi Davidis? Atque si unius modo Davidis filius est, quomodo consistat quod David divino spiritu ductus & in spiritu in libro Psalmorum scriptum reliquit. Dixit Deus Pater filio suo domino meo, summam in cælo &*

terra supra homines & Angelos auctoritatem accipe, quoad omnes hostes tuos in te rebelles. ita subjugavero, ut se contra te non magis commovere possint, quam scabellum in illum insurgere cujus pedibus substratum calcatur. Cum itaque issemet David, à quo Christum oriundum dicitis, Christum non dubitet suum Dominum vocare: quomodo consistit, quod vos mordicus tenetis, illum Davidis modo filium esse. Hanc quæstionem cum ex illis nullus expedire potuerit, nemo exinde quæstionem ad ejus peritiam pertinandam movere ausus est: Unde etiam effectum est, ut turba magno numero illum audiendi studio & delectatione teneretur.

37.

MATT. 46

P R A X I S.

SYMMA, Christus quæstione de divinitate Messia, aggregatis in templo Pharisæis, proposita, cum illos ob eorum infamiam pudefacit, tum eos (ne illi deinceps obstrepant) ipsis, acclamante populo, occludit.

Par- { *D*isceptatio Christi cum Pharisæis.
tes, { *D*isceptationis effectus.

In quæstionis propositione observandum *vers. 35.* Christum *opportunitatem* captasse, 1. loci, &c. in templo & in celeberrimo conventu, *Quæstionem Christum* &c. ut populus tum suæ in lege peritiæ, tum Pharisæorum inertix testis esset, 2. *temporis;* cum illorum quæstionibus satisfecisset, 3. *personarum* cum jam plurimi Pharisæi aderant; quasi dicat, ego vestris quæstionibus, &c. date jam mihi vices meas, &c. ego solus vobis qui capita & consilia contulistis respondi: vos, &c.

Hoc nos docet, ut non modo quod bonum & justum est faciamus & loquamur, sed & locum & tempus deligamus, &c. *Pro. 15, 23. Verbum in tempore quam bonum.* Personarum ratio habenda ut eos præsertim alloquamur qui sunt nostri ordinis. Vide exemplum latronis in cruce, qui latronem alterum redarguit, non alios. Elihu non nisi tacentibus natu majoribus, &c. *Iob. cap. 32, vers. 4.* Temporis, ut Abigaël Nabalem post crapulam reprehendit. Stultis vero verbum in ore operi est, quo veluti gravis

& onustus incedit donec illud effutier.

Questio est de Messia: genealogia & parentibus: in quo argumento cum Pharisei immodice verfabantur, ut qui genus majorum accuratius & subtilius repetierunt; absurdum fuit eos Messia: genus, &c. Pudeat ergo nos putridum & raucidum genus studiose replicare, genus Christi negligere. vide quæ in *Matth. 1.* & *Luc. 3.*

MATT. 42. *Respondent David.]* Quod quidem verum est, sed insufficientis: unius enim tantum naturæ, & quidem vilioris, originem continet: unde constat quo errore Iudæi pene omnes implicantar, videlicet Messiam putum hominem futurum, vide *Iob. 10, 33.* & *Matth. 8, 9, 10.* Qui error crassus, & religionis fundamenta convellebat. Hinc etiam liquet quam ignari erant atrocitatis peccati & iustitiæ divinæ, qui reconciliationem per purum hominem, &c. Pontificum etiam Christum Dei Filium agnoscerent; tamen nihil fere illi attribuunt, quod ab homine fieri non potuit: eum enim regem & Sacerdotem nostrum constituunt quoad humanitatem, & quatenus homo est, peccata remittere, nullos in cruce cruciatu pertulisse, quos non nudus homo perferre potuit.

MARC. 36, *Nam ipse David, &c.]* Argumentatur à diversis, non ut tollat quod ipsi responderant, sed ut eorum inscientiam proderet; si

mulque doceret se vere Deum, &c. Si enim David, vel tum cum rex esset, Christum Dominum, imo suum Dominum vocat, &c.

Hinc constat primo Christum non tunc extitisse cœpisse, cum in carne, &c. cum diebus David exstitit.

Secundo notatur verbi autoritas; per *Spiritum Sanctum*: sic alibi *os Domini locutum est*. Sic ergo legamus, audiamus, non ut sermonem hominis, sed Dei: vide *2 Thes. sal. 2, 13.* & *Act. 10, 33.* *Hic sumus coram Deo.*

Effectus hujus disceprationis duplex erat, *Cujus effectus.*
1. à Marco notatur, videlicet, *populus illum aude audiebat*; tanta enim gratia, sapientia &c. docuit; ut vel lapides ipsos commovisset, vide *Matth. 13, 20.* *audunt cum gaudio*; & exemplum Herodis qui audiebat Iohannem libenter. *Marc. 6, 20.*

Posterius à *Matth.* neminem deinceps ex **MATT. 46** acutissimis disputationibus ausum fuisse, &c. Veritas etiam ad tempus conculcata jacet; tandem ramen caput attollit, hostes attonitos reddit, & sternit; adeo quidem, ut, etiam ad fraudes accedat effrænis contendendi libido; tamen, &c. ut illi manus, sic isti linguas invenire non possunt.

Nos vero. non pudoris causa, ut isti; sed veritatis studio concedamus.

MATT. cap. 23, à vers. 1, ad 13.

TUNC IESVS loquutus est turba & discipulis suis,

2 *Dicens; In cathedra Moysi sedent Scribæ & Pharisei:*

3 *Omnia ergo quæ dixerim vobis ut servetis, servate & facite: sed secundum opera eorum ne facite; dicunt enim, & non faciunt.*

4 *Ligant enim onera gravia difficiliaque portatu, & imponunt in humeros hominum: digito autem suo nolunt ea movere.*

5 *Omnia vero opera sua faciunt ut spectentur ab hominibus, dilatant enim phylacteria sua, & produciunt simbrias palliorum suorum.*

6 *Amantque primos accubitus in cœnis, & primos confessus in conventibus:*

7 *Et in foris salutationes, & vocari ab hominibus Rabbi, Rabbi.*

8 *Vos autem ne vocamini Rabbi; unus est enim doctor vester, nempe Christus: omnes autem vos, fratres estis.*

9 *Et Patrem vestrum ne quemquam vocate in terra: unus est enim Pater vester qui in cœlis est.*

10 *Nec vocemini doctores: unus enim vester est doctor, nempe Christus.*

11 *Sed qui maximus est vestrum; sit minister vester.*

12 *Porro qui sese extollet deprimetur: & qui sese deprimet, extolletur.*

A N A L T S I S.

HÆc concio Christi describitur ab adjuncto tempore, cum silentium imposuisset adver-

sariis, & populus ad audiendum pronus esset: item à subiecto, nempe discipulis & turba, ad quos dirigitur.

Vers. 2.

Vers. 2. Subjectum circa quod sunt Scribæ & Pharisei; qui suo adjuncto describuntur, sessione in Cathedra Moysis.

Vers. 3. Cujus sessionis effectum est, ut populus afferret quæ ex illa Cathedra proponuntur; deinde aliud effectum, ut illa factis expriment; quod suo diverso illustratur, ne ad eorum opera se conforment: cujus efficiens indicatur, quia bonum docent, quod non faciunt.

Vers. 4. Postremum illud de docendo & non faciendo pari illustrat, quod similes sint his qui aliis gravia onera imponentes eademque arctissime dorſis astringentes, nihil ipsimet attingere volunt.

Vers. 5. Aliud effectum Pharisorum & Scribarum, quod bona opera que faciunt fucata sunt: quod sine declarat, quia sunt ut ab hominibus spectentur: cujus effectum est quod phylacteria & peniculamenta in lege imperata præ aliis hominibus latiora faciunt, ut omnium moderatorum Dei observantiores videantur.

Vers. 6. A genere ad speciem delabitur, ubi ab effectis notat ambitionem & superbiam animi: quam ambitionem describit distributione subjectorum locorum privatorum & publicorum.

Vers. 7. Publica etiam loca, ubi ambitionem produnt, duorum generum sunt: vel enim in Ecclesiasticis conventibus primos confessus, vel in foro salutationes ambiunt. Deinde speciem & formam salutationis designat, quam ambiunt; adjunctum vero ambitionis ardorem & vehementiam reductione vocis *Rabbi* declarat.

Vers. 8. Discipulos ne hoc faciant vetat à disparato, quia cum unus sit Doctor à cujus autoritate pendendum est, nempe Christus, illi hoc sibi vendicare non debent: item alio argumento à relato: nam cum fratres sint, unus alterius Doctor esse non possit ad eum modum, ut unus ab alterius autoritate pendeat.

Vers. 9, 10. Eodem argumento vetat ne quis se alterius potest esse profiteatur; item ne magistri & duces appellentur.

Vers. 11. Ab adverso confirmat quod dixerat: neque enim potest ejus esse magister, cujus est *Magnus*; quod etiam comparatione majoris amplificat, quasi quis inter illos dotibus & donis eminentissimus sit, aliis infervere debeat; ne dum qui inferiores sunt.

Vers. 12. Ab adjuncta præna hoc confirmat, quia deprimetur qui se effert; quod suo adverso illustratur, quia se qui se deprimi exalabitur.

METAPHRASIS.

1. **N**E exsuperius in Phariseos & Scribas occulte & figurate dictis, aut deinceps aperte & palam dicendis, homines (quod sit) illorum sanam & salutarem doctrinam aspernandi ansam arriperent, Iesus ad universam turbam, maxime vero discipulos suos, sermonem suum direxit, Dixitque; Quamdiu Scribae & Pharisæi ministrerunt in Ecclesia obeuntis pro suggestu ea modo vobis proponant quæ Moses magnus Propheta & Doctor populi Dei docenda tradidit. Quæcumque ad illius doctrin-
- 2.
- 3.

na normam vobis servanda proponunt, illa attente audita, fideli memoria asservate, ut eadem (prout tempus & locus postulabunt) factis exprimatis: Ita tamen ut sicut morum incorruptione, corruptam Doctrinam non admittendam, sic depravatos eorum mores ob doctrina sanitatem & integritatem non esse imitandos decernam. Multa etenim præclare sane dicent, que vita & conversatione non exprimunt. Multa etenim exque gravia & factu difficilia, ex lege aliis præcipiunt, idque adhibitis diris maledictionibus, nisi illa factis impleant, quibus implendis ipsi nullam operam impendunt: hauri secus quam si quis alterius humeris grave & impositibile onus imponeret & funiculis illud ita alligaret ut illud excutere non possit, cum tamen ipse ne digitum quidem admoveat quo onustum sublevet. Hic si qui me in illos inquam inquirere esse accusent, qui vita sanctitate ceteris antecire judicantur; ut velim intelligant, illos nihil solidi habere, sed fucum facere. Omnia enim opera faciunt, non equidem ut Deo cordium scrutatori se probent, sed tantum ut hominibus (qui externa modo intuentur) placere studeant. Cumque lege præceptum sit, ut singuli peniculamenta sibi in oris vestium apparent, ut hoc symbolo de omnium mandatorum observatione subinde admoncantur; illi re signata post tergum rejecta, signum nudum & inano retinent: quod pejus est, aliis omnibus in sincera legis observatione inferiores, quo omnibus aliis legis observantiores videantur, peniculamenta (à servata legis indicio phylacteria dicta) præ ceteris dilatant, ampliantque. Si quis porro insurgat, facile & promptum esse *Quiræ* & confuse aliis traducere; cum nihil speciale designet, in quo vel ipse, vel qui illi favent, amici, calumniam illis impositam diluant: age ad singularia illorum facta descendam. Primum igitur illis ambitionis crimen impingo. Nam ad ebulas & convivia invitati primos in mensis confessus aucupant; & quod adhuc deterius, in Ecclesiasticis congressibus, ubi vel maxime illorum modestie reluctere debet, primas sedes certatim expetunt. Imo vero in ipso foro ad offensivam summorum & infirmorum omnium, qui in illos oculos defixos habent, honorificis appellationibus à quibusvis salutari avent: usque eo ut ab eorum autoritate & nutu omnes pendere magnopere expectant. Que nulla in illos malevolentia suffusus dico, sed ut vos illorum exemplo edocti ab ambitione caveatis. Nolite etiam vos hos fumosos Doctorum titulos sectari.

- cupereque ut homines vestra in auctoritate acquiescant. Unus enim est doctor vester Christus, à cuius unius nutu & arbitratu vos pendere decet: vos autem ut fratres a quo iure vivere par est, nec ut in alterius verba iuret cuiquam concessum est. Hanc ipsam ob causam, neminem in terris ita patrem agnosceatis, ut ab ejus imperio desistere & latum (quod dicitur) unguem recedere fas non sit: unus enim vobis in calis Pater est, cui hunc honorem habere convenit. Atque ut nemini mortali hunc honorem absolute Doctoris deferre; sic neque cum vobis vendicare concessum esse putandum est. Contra qui inter vos donis & vocatione ceteros precedit: is sciat hanc eminentiam illi à Deo idcirco elargitam esse, ut aliorum bono & utilitati inserviat. Quisquis vero opinione bonorum, qua à Deo accepit, inflatus seipsum extulerit, illum Deus justissimo iudicio, in barathrum usque inferorum, nisi resipuerit, deprimet: qui autem aliorum commodo deserviens se deprefferit, is ad summos caelos (ut alia taceam) efferetur.

P R A X I S.

Summa, Christus turbam & præcipue discipulos informat, quomodo se adversum Scribas & Phariseos gerant, ut neque bono quod ab illis proficiuntur priventur, neque malo damnum ferant.

Partes, quo animo { Doctrinam.
nos esse oporteat er- { Conversationem.
ga eorum

Verf. 1,
&c.

Christi de
doctrina
Phariseo-
rum sententia.

Profigatis Scribis & Phariseis, Christus præcipit quibusdam occurrit: in odium enim vocati & post vocandi; ne turba aut discipuli quæ illi recte docuissent, averfarentur, &c. Ea enim est hominum temeritas, is frigidus veritatis amor, ut levi momento ab ejus studio astrahantur.

Que Ecce-
sive Docto-
res vix
& doctri-
ne non sa-
tis proba-
te audien-
dos docet.

Hinc discimus Ecclesiæ doctores, etsi erroribus infestis, & moribus corruptos, tamen audiendos esse, quoad quæ sana sunt, proponunt. Phil. 1, 18. Matth. 16, 6. Cavete à fermento Phariseorum, &c. non autem ut ab iis audiendis penitus abstineant: & Marc. 4, 24. admonet cavendum non quem, sed quid audiamus. Neque enim sanæ doctrinæ aurum ob corruptæ doctrinæ scorias rejiciendum; aut verbi divini mel ob humanorum commentorum fel, &c. præsertim cum, etsi hæc ita miscere possint ut non possis separare; illa tamen facile, &c. Hic nostra in rebus cælestibus, recordia cernitur, qui in delectu hujus generis pastus à brutis

animantibus vincimur. Apes etsi pleraque herbarum & flosculorum genera circumvolent, tamen illa duntaxat sugunt quæ mellificio apta sunt: quin etiam bos (stupidum animal) in prato multis herbis distincto, eas tantum carpit quæ pastui aptæ &c. præteritis iis quæ nocitura, &c. Nos vero tanquam sues in hortum immissi, præteritis flosculis, oletum & stercora, &c. & tanquam asini, carduos mordicus arripimus.

Objectio: ergo Pontificios audire licet, modo hunc delectum facias. **Respondeo:** Non sedent in Mosis cathedra, nulla legitima vocatione muniuntur. Atque ut pastorum legitimorum vita incorrupta sit, tamen usque eo tantum audiendi sunt, quoad quæ in Mosis libris, &c.

Nota, Summam Christi cum in adversarios æquitatem, tum promovendæ veritatis studium: qui hostes suos juratos usque audiri vult, &c. Vide carmen Davidis quod in mortem Saulis construxit. Dei enim dona vel in impiis & osoribus agnoscenda sunt. Contra Pharisei Christum, quem odio prosequuti sunt, crapulæ & violentiæ insimulabant, & Samaritanum & à diabolo actum clamitabant. Sic plerique si quem sibi infestum habent; ejus dona quæcunque deprimunt, &c. atque hoc est Deo & Ecclesiæ damnnum afferre.

Christi æ-
quitas &
veritatis
promoven-
da stu-
dium.

Nota 1. in docendo non probari, nisi quod ex Scriptura depromptum est. Si ergo quis in cathedra dictis patrum, concilio, traditionibus, Philosophiæ considerit, &c. II. Perfectam & absolutam Dei voluntatem in libris Mosis consignari.

Scriptura
regula vitæ
perfecta.

Duo requirit, 1. ut audita memoria afferrentur, 2. ut factis exprimentur. Hanc gemmam ita in cordis arca inclusam esse oportet; ut si necessitas requirat, extrahatur ut ignori danda. Ut semen gleba-rectum allurgit, & fructum profert, &c. ut cibus in stomachum injectus, concoctus &c. in sanguinem, &c. sic, &c. Vide exemplum Davidis Psal. 119. & Maria Luc. 1. & 2. recondidit apud se, &c. Hic redargue eos qui sermonem auribus arripientes, illico sibi à diabolo eripi patiuntur; tanquam aves semen in via tuita projectum tanquam cibum in os injectum protinus expuerent: aut gemmam acceptam inter silices projicerent. Hujusmodi sunt qui post verbi auditionem non ruminant aut recolunt, &c. Parum memores quam obdurato corde sint, ut nisi sæpe commentationibus, colloquiis, &c. fodiant

Requisita
in auditore
verbi divi-
ni.

diant & exaveant, &c. Quid ergo illis fiet qui somno oppressi, &c.

Sequitur *pars altera* de *s* Genere.

Phariseorum operibus in *s* Specie.

Postquam illos multum docuisset, doctrinam miraculis obfignasset, occulte parabolis vellicasset; nec eis omnibus ad frugem revertissent: tandem illos aperte aggreditur & severissime exagitat: ita tamen ut prius discipulos & turbam promoveret, &c. Hoc à ministris præstandum.

Genus est aut illos non facere quæ bene præcipiunt; aut facere, quod probe docent defectendum. Alius scopolus ad quem nulli impingunt: aut enim sanam doctrinam ob morum corrutpeltam aspernamur, aut per speciem doctrinæ puræ propositæ depravatos doctorum mores sequimur; ac si quis indicata probe via, ducem, contra quam dixerat, viam instituentem, sequatur: aut si quis ægrius auditâ Medici de vini interdictione sententia, vinum tamen ideo biberet, quia Medicus eodem morbo laborans vinum libasset. Cum ne Apostolus quidem nos sui imitatores esse velit, nisi quatenus ipse esse Christi. *1 Cor. 11, 1.* Quam autem plenum periculi sit, hominem quantumcunque sine exceptione imitari, docet illud Petri *Gal. 2.*

Doctores vero qui hoc faciunt, citharam referunt, quæ pulsata aliis delectationem exhibet, quam ipsa non sentit.

Hanc cautionem amplificat duplici argumento à comparatis, 1. à majore; quod ne illa quidem opere demonstrant quæ ab aliis severissime exigunt; 2. à minore, quod ne conentur quidem, &c. quod simili illustratur, quod onera aliis imponentes quæ ne humeris sustinere possint; nec imponentes solum, sed comminationibus tanquam funibus & fasciis humeris alligantes, ipsi ne digitum, &c. Vide *Matth. 5, 19, 20.* & *Gal. 6, 13.* Haud secus ac si Dux unicuique stationem attribuens, cum dubie cum hoste consistatetur, ipse se in hortum aut rectum orti & delectationis causa, &c. aut si hero multa contra otium, &c. servo distante, ipse totum diem in ludis, globulis, chartis pictis, alea, &c. Hujus exemplum memorabile est in Papatu, ubi plebe ad panem & tenuissimum porum jejunii diebus adacta, Sacerdotes vino, aromatis, &c. se farciunt, & aliis ad longinquas peregrinationes ablegatis, ipsi interim cum peregrinantis uxore aut filiabus suaviter in molli lecto volutant. Cum

prii ministri non modo ab illegitimis sibi cavent, sed vel ab iis quæ licebant, ut aliis exemplo essent, ut Paulum Corinthi, Ephesi, Thessalonicæ fecisse legimus.

De genere hæcenus. Vide hujus expositionem *Matth. 6.* & quæ annotata sunt in *Luce. 11, 39.* Sunt enim instar histriionum, quidum in theatro sunt; nunc regum & Principum, nunc Philosophorum, &c. post autem deposita persona, pauperuli, &c. & similes sceminis quæ faciem infucant, &c. aliam faciem interdiu, aliam noctu gerunt.

Huc accedit quod ex pallis phylacteriis præter cæterorum consuetudinem sanctimoniam laudem ambiunt. Verum quidem est legem præcipere variis locis ut populus subinde recordaretur mandatorum observacionem; quod non obscure ipsa voce *φύλακται* designatur: illi ceremoniam retinentes, rem ipsam spreverunt; ac si puellus auditio patris pii vestigiis insistendum; patris iter facientis singula vestigia & pedum impressiones observaret, & in iisdem pedes suos poneret. Haud melior est Pontificiorum insipientia, qui quod crucem Christi quotidie tollendam audiant, crucis signo frontem consignant, aliam collo circumponunt, aliam præ se ferri jubent: cum interni crucem Christi causa ferre detrectant.

Observa opinionem sanctitatis, aut aliorum in nos observantiam non esse ex peregrino habitu colligendam: ne ab ipsis quidem ministris, quales hi fuerunt: quod enim simbriis laxioribus & latioribus quam cæteri utebantur, illis vituperio datur. Iudæi quidem ab aliis Gentibus etiam vestitu distinguebantur, sed neutiquam ministris à cæteris in communi vitæ consuetudine. In sacris quidem vestitu ab aliis distinguitur, sed quod Christi adventu exolevit. Eoque hoc minus est faciendum, quod hæc externa sectantes, plerunque vera pietate destituuntur, unde ex his sanctimonia insignibus subsidium petunt. Verum quidem est Prophetas extraordinariè vocatos & Iohannem Baptistam peculiari ab aliis veste usos, sed vili & subrustica: quod si quis in exemplum trahat, oportet ut vilitate & rusticitate vestium, &c. quod nostri non facient.

Huic hypocrisis opponatur illud *ambula coram me, &c.* Et si vero impia est hypocrisis, præcipue in iis quæ ad Deum spectant: magis tamen detestanda est aperta impietas: ut quæ nec Dei timore, nec hominum reverentia à scelere deterretur.

Verf. 5.
Quod præ
enumerationem
ostenditur.

Verf. 11. San-
ctitatis ex-
terna spe-
cies in ve-
stita.

Quæ à no-
bis, etiam
à ministris
Ecclesiæ,
non est ca-
pitanda.

Sed coram
Deo ambula-
ndum.

Sententia
de vita
Phariseo-
rum, gene-
ralis:

Verf. 4.
Quod ea
non sit imi-
tanda.

Nec à communi consuetudine recedendum.

Cum Christus Phariseorum ambitionem & superbiam ex inuitato corporis habitu arguat, sequitur eos omnes ambitione reneri qui in veste aut cincinnis hoc quarunt, ut se à communi aliorum consuetudine sejungant. *Matt. 6* docetur illos omnia ad hominum aspectum facere, ut gloria afficiantur. Hypocrisis igitur comitatur ambitio.

Verf. 6, 7. II. nō rōdē dēus & sicut, ut nūm am- bitio:

Inlati etiam opinione iustitiæ propriæ superbiunt, ut in Deum, sic in homines, ut *Luc. 18. 11*. Hinc est quod primos accubitus, &c. quod in foro salutari: ante omnia vero ut pro doctoribus Angelicis & Seraphicis habeantur, quorum sententiæ sine reclamacione stetur, &c. Non prohibetur ut quis pro loco & dignitate quam in Ecclesia vel Republ. possidet, locum & sedem occupet: sed primas sedes amare, & amando captare: ut non prohibetur argentum habere, sed amare & deperire.

Hic nos excutiamus quo animo, &c.

Huc opponuntur illa *Rom. 12. 16.* & *Philipp. 2. 3.* item quod pueros lactentes aut a lacte recens depulso initari jubemur. *Matth. 18. Psal. 131. Qui bien se cognoit, peu se prise.*

Quæ omni- bus, sed p̄ se ferim ministris vitanda.

Hæc autem ambitio cum omnibus ordinibus, eum præferim ministris declinanda; quorum ambitio non modo exemplo nocet; sed disciplinam Ecclesiæ concellit: eoque studiosius quo videmus Apostolos ipsos sapius ob ambitionem reprehensos, ad eum tamen lapidem sapius impigisse. Hic Pon-

rifex Romanus flagellandus, qui *ne uoluerit dēus* ergo tantas in Ecclesia turbas dedit: item ejus asseclæ Archiepiscopi, qui palam in consessu sociorum suorum de prima sede ira litigauerunt, ut ad manus & pugnos in ipso consessu ventum sit. Sorbonici nostri doctores, &c.

Vos autem ne vocamini, &c.] Ex hoc loco apparet receptum fuisse in Ecclesia Iudæorum, ut qui docendi partes, &c. *doctores & Patres* appellarentur. Hinc Prophetis in disciplinam traditi, Prophetarum filii dicti sunt: & Paulus se Pharisei filium, id est, discipulum appellat, & Micha *Iud. 17. 10.* Levitarem patrem appellat. Hunc morem Apostolus etiam imitatus est, qui Corinthios, Timotheum, Titum, Onesimum filios appellat.

Argumentum à disparatis, unus magister, unus pater: non quod ministros, magistrōs aut Patres vocari fas non sit; sed biendum illud captare & ambire: quod enim in Phariseis perstrinxit, hoc in discipulis prohibet: cuius gloriæ studere, à quo doceri, &c. Christus solus non docet; pater solus non generat, is qui plantat, & qui rigat nihil sunt; nos ministri sumus, non magistri; quantum nos attollimus, tantum Deum & Christum depellimus; quantum nos venditamus, tantum, &c.

Frates estis.] Aliud argumentum. Quod sint fratres, eoque pari potius cum Ecclesia conditione, vivendam, quam ut quis imperatorie, & cum dominatu se gereret.

M A T T H. cap. 23, à vers. 13, ad 37.

13 Sed vae vobis Scriba & Pharisei hypocrite, quoniam præcluditis regnum cælorum hominibus: vos enim non introitis, nec introeuntes sinitis introire.

14 Vae vobis Scriba & Pharisei hypocrite, quoniam exeditis domos viduarum, idque in speciem utentes longis precibus: propterea auferetis graviolem condemnationem.

15 Vae vobis Scriba & Pharisei hypocrite, quoniam circumitis mare & terram, ut faciatis unum profelytum: & quum fuerit factus, facitis eum filium gehennæ duplo magis quam vos litis:

16 Vae vobis duces cæci, qui dicitis; Quisquis iuraverit per templum, nihil est: quicumque autem iuraverit per aurum templi, reus est.

17 Stulti & cæci, utrum enim majus est, aurum, an templum quod sanctificat aurum?

18 Et, quisquis iuraverit per altare, nihil est: quicumque autem iuraverit per donum, quod est super ipsum, reus est.

19 Fatui ac cæci, utrum enim majus est, munus, an altare quod sanctificat munus?

20 Qui ergo juraverit per altare, jurat per ipsum, & per omnia quæ super illud sunt.

21 Et qui juraverit per templum, jurat per ipsum, & per eum qui habitat in eo.

22 Et qui juraverit per cælum, jurat per thronum Dei, & per eum qui sedet super ipsum.

23 Væ vobis Scribæ & Pharisei hypocritæ, qui decimatis mentham & anethum & cuminum, & omititis quæ graviora sunt Legis, iudicium & misericordiam ac fidem : hæc oportuit facere, & illa non omittere.

24 Duces cæci, qui percolatis culicem : camelum autem deglutitis.

25 Væ vobis Scribæ & Pharisei hypocritæ, qui purgatis exteriore poculi patinæque partem, intus autem illa plena sunt rapina & intemperantia.

26 Phariseæ cæce, purga primum quod est intra poculum & patinam, ut id quoque quod extra est, purum fiat.

27 Væ vobis Scribæ & Pharisei hypocritæ, qui assimilés estis sepulchris dealbatis, quæ extra quidem apparent speciosæ, intus vero plena sunt ossibus mortuorum, omnique immunditia.

28 Ita & vos extra quidem apparetis hominibus iusti, intus autem pleni estis hypocrisi & iniquitate.

29 Væ vobis Scribæ & Pharisei hypocritæ, qui edificatis sepulchra Prophetarum, & ornatis monumenta iustorum.

30 Et dicitis, Si fuissetis temporibus patrum nostrorum, non fuissetis eorum socii in cæde Prophetarum.

31 Itaque testamini adversus vosmetipsos, vos esse filios eorum qui Prophetas occiderunt.

32 Vos quoque complete mensuram patrum vestrorum.

33 Serpentes, progenies viperarum, quomodo effugere possitis condemnationem gehennæ ?

34 Propterea ecce, ego mitto ad vos Prophetas, & Sapientes, & Scribas, & ex ipsis nonnullos trucidabit & crucifigetis : & ex ipsis nonnullos flagellabit in conventibus vestris, & persequemini oppidatim.

35 Ut veniat super vos omnis sanguis iustus, effusus super terram à sanguine Abel iusti usque ad sanguinem Zachariæ filii Barachia, quem occidistis inter templum & altare.

36 Amen dico vobis, venient hæc omnia super ætatem istam.

A N A L Y S I S .

Pharisei & scribæ describuntur ab adjuncta execratione ; item ab ejus causa efficiente Hypocrisi : describuntur item ab effectis, primo homines arcendi à regno cælorum ; quod comparatione parit illustratur, haud secus quam si ingrediendi & jam pedem in limine ponenti aliquis januam opponeret & ocluderet.

Verf. 14. Item alio effecto, spoliandi viduas ; quod pari illustratur, ac si quis distento in immensu gutture, tanquam balena, domos devoraret ; exagregatur vero instrumentalit causa hujus deceptionis, nempe proluxa orationis prætexu : cujus adjuncta pœna est major condemnatio.

Verf. 15. Alio effecto, laborioso conatu profely-

tum faciendi, qui laboriosus conatus pari illustratur mercatorum, qui terra marique circumeunt ut opes augeant : item alio effecto, quia creatos & factos duplo se nequiores reddunt.

Verf. 16. Hanc execrationem illis denuntiat ob aliam efficientem causam, nempe cecitatem & ignorantiam in docendo : quod suis partibus arguitur ; primum in causa juramenti, cujus etiam erroris aliquot species enumerat, prima quo aurum templi templo præferunt & rem sanctiorem & augustiorem credunt.

Verf. 17. Quem errorem refellit ab effecto templi sanctificantis aurum ; non contra.

Verf. 18. Alia species erroris in causa juramenti quod præferrebat donum altari ; quod confirmatur

tur ab adjuncta levi æstinatione juramenti per altare, & contra exaggeratione atrocitatis peccati juramenti per donum altaris.

Vers. 19. Qui recellit sicut prior.

Vers. 20. Item alio argumento à comparatione minoris, quia jurans per altare non tantum per altare jurat, sed per omnia illa quæ super altare sunt; non contra.

Vers. 21. Eodem etiam argumento amplificat juramentum per templum; quod non tantum jurat per templum, sed per illum qui habitat in templo.

Vers. 22. Eodem argumento amplificat, juramentum per cælum.

Vers. 23. Describit illos ab effectu decimandi mentham, anethum & cuminum; quæ illustrat diverso, quod majora legis omitunt; quod item suis partibus aliquot exponit, iudicio, misericordia & fide.

Vers. 24. Hujus rei causam assignat non tantum Hypocritam, *sepe vire versu*, sed etiam exciratem & ignorantiam; & illustrat comparatione paris, eorum scilicet qui excolant culicem & camelum devorant.

Vers. 25. Eorum Hypocritam porro infectatur; cuius effectum est, quod externa specie pii & probi videri volunt; cuius adjunctum est intrinsecam pietatem & probitatem neglectui habere: quod effectus probat. *vide Marc.* quia studiosè lavant externam superficiem poculi & patinæ, cum intus de cibis poru & rapina partit & ad intemperantiam destinatis non laborant.

Vers. 26. Effectum Christi describitur, adhortatio ut intus & in animo se expurgent: quod sine arguitur, ut mundum sit quod & est externum.

Vers. 27. Hanc Hypocritam illustrat alio pari, nempe sepulchrorum dealbatorum, cum intus impleantur feridis cadaveribus.

Vers. 28. Adjunctam pœnam maledictionis illis denuntiat porro ob Hypocritam; quam probat ab effectu, primum quod extruunt Prophetis monumenta & sepulchra, 2. quod exornant sepulchra iustorum.

Vers. 30. 1. Quod dicunt se noluisse interficere Prophetas, si illorum temporibus vixissent; quod dispari amplificatur, ut patres & majores eorum fecerunt.

Vers. 31. Deinde narratur Christi adversus illos accusatio alia, eos esse filios eorum qui interfece- runt Prophetas; quod proprio eorum testimonio & confessione confirmat.

Vers. 32. Deinde illos accusat ob futuram deinceps Prophetarum, &c. cædem; quam pari exor- nat, nempe ut Patres eorum fecerunt; quod comparatione simili illustrat complendi mensuram sanguinis quam majores fundere inclioarunt.

Vers. 33. Quam cædis atrocitatem per illos olim patrandam exaggerat comparatione paris, nempe Serpentum & viperarum; item adjuncta inevitabili pœna, quam Deus hoc nomine infliget.

Vers. 34. Cuius cædis olim patrandæ adjunctum declarat, suum ad illos Prophetarum missionem; deinde cædis inferendæ partes enumerat, quorundam occisionem, aliorum flagellationem, quam subiecto loco amplificat, in ipsis Synagogis; alio- rum denique infestationem ab urbe in urbem.

Vers. 35. Finis assignatur tantæ crudelitatis ut luant pœnas de sanguine omnium iustorum; qui iusti adjuncto tempore notantur, ab Abele usque ad Zachariam; qui suo relato, patre Barachia describitur: cuius cædes exaggeratur à subiecto loco, nempe inter templum & altare.

Vers. 36. Pœnam quam exsolvent definit adjuncto tempore, nempe antequam præficus ætas in qua hæc dicta sunt exacta & completa fuerit.

De tribus postremis versibus Analysin pete ex Luc. 13, vers. 34, 35.

METAPHRASIS.

ATque ut vos (ô Scriba & Pharisei) acrius pungam, æternam vobis Hypocritis maledictionem denuntio, quia Doctrinæ tum corruptæ promulgatione, tum pure silentio, moribus depravatis, denique ex Synagoga ejectione mortales ab Ecclesia, ubi Deus suum regnum habet in terris, haud secus prohibetis, quam si demum ingressuro ostium quis occluderet. Neque etenim satis vobis est vos ipsos salutarî Ecclesiæ communioni privare, nisi alios, eosque non profusus à salute accipiendâ alienos, impediatis. Æternam vobis, (ô Scriba & Pharisei Hypocritæ) maledictionem denuntio, quæ viduarum consilii inopum (eoque deceptu facillimum) non modo pecuniam & suspellibilem spoliatis, sed ipsas etiam domos & habitacula conviviis & commestationibus veluti exceditis. Quæ viduarum direptio & expilatio tanto atrocior est, quod obtentu precum prolixarum, quas pro illis vos susuros dicitatis, hunc questum facitis. Quamobrem æternæ mortis ex solâ fraude & bonorum direptione rei, atrociores hoc nomine pœnas dabit, quod non tantum viduas (quas juvare deberatis) sed per speciem & simulationem divini cultus spoliastis. Eandem maledictionem vobis Scribis & Phariseis hypocritis porro denuntio: primum quidem quod tantopere in Ethnico ad Ecclesiam aggregando desudatis, cum nondum tempus advenit ut gentes (nisi sponte auditione nominis Dei commoti se offerant) ad Ecclesiam aggreganda sint. Deinde quod partim insidiosa eos in religionis mysterio informandi, partim illos novis ceremoniis à vobis excogitatis onerando, denique scelerate vitæ vestræ pessimo exemplo eos duplo (quam vos- cistis) æterna morte digniores redditis. Væ vobis cæcis populi mei ducibus, qui vestra pecunia cupiditate seu avaritia, vobis ipsis oculos configitis! Dicitis etenim eum, qui per templum juraverit, perjurii non teneri, tamen si, quam hoc juramento obstrinxit, fidem violet; eum autem esse qui per templi aurium jurave-

13.

14.

15.

16.

17. vit, nisi fidem datam liberaverit. O stulti & caci, ex duobus, auro & templo (quod aurum templi usibus sacrum) sanctum reddidit, an non templum sanctius & augustius habendum erit? Deinde dicitis eum qui per altare juraverit, perjurii non teneri, tametsi quam fulens sic obstrinxit violet, reum vero esse si per donum altari impositum juraverit. O stulti & caci ex duobus, dono & altari, quod donum illi impositum sanctum reddidit, an non altare sanctius & augustius est? Præterquam vero quod perperam de horum præstantia judicatis, nefarie illa disjungitis, quæ disjungi non debent. Quicumque etenim per altare juraverit, is per omnia jurat quæ super altare sunt. Et quicumque per templum jurat, non tantum per templum jurat, sed per Deum qui gratiosam suam præsentiam in templo testatur. Denique qui per caelum jurat, per Deum ipsum jurat, qui tanquam in solio majestatis suæ suam gloriam & incomparabilem splendorem in caelis relucere facit. Væ vobis Scribis atque Phariseis hypocritis, qui ut religiosi & cultus divini perquam studiosi hominibus videamini, non non tantum lectiores & preciosos terræ fructus, sed minutissima quoque, puta mentham, anethum & cuminum decimatis, cum interim quæ graviora legis præcepta sunt parvi estimatis, ut sunt innocentiæ à violentis assertio, misericordia erga calamitosos & fides in dicitis pacisque. Non equidem quod de his decimandis pure vos reprehendam, nam & hæc leviora prætereunda non sunt, sed illa graviora tanto vehementius persequenda quoad ad illa obcunda plus virium requiritur. Ad hypocrisin vestram accedit cæcitas. O igitur vos caci qui hæc decimatione vestra, perinde facitis, ut si quis culicem excolaret, camelum, ingentem bestiam devoraret. Væ vobis Scribis & Phariseis hypocritis, qui multam operam in lavandis poculis & patinis collocatis, ne illorum immunditie polluamini, cum potus & cibi, quibus implentur, insigni fraude & avaritia comparantur, & ad prodigiosum luxum & intemperantiam destinantur. Cæce Phariseæ ante omnia dicitis operam ut quæ intus sunt pura & munda fiant: sic fiet ut eadem opera quæ sunt foris pura omnia futura sint. Væ vobis Scribis & Phariseis Hypocritis, ut qui sepulchrorum expressam imaginem geritis, quæ foris aspectu jucunda apparent, cum intus in ipsis conceptaculis omnia putridis ossibus & sordidissimis rebus scatent. Haud secus vos æterna specie justi appareitis, cum intus in animo Hypocriti & iniquitate referti sitis. Vobis

porro Scribis & Phariseis hypocritos vestra nominis æternam maledictionem denuntio, vel hoc ipso quod magnos sumptus facitis ut in extruendis Prophetarum veterum sepulchris, ita in justorum sepulchris prius extructis, affabre exornandis: perinde ac si probe vobis cum illorum doctrina conveniret. Accedit porro ad hæc in factis, una in verbis vestris simulatio. Dicitis etenim si patrum nostrorum ætate fuissetis, in societatem effusis sanguinis Prophetarum cum illis non venissetis, quos pro virili à mortis supplicio vindicassetis. Quod datus accipio, scilicet proprio & vestro testimonio vos esse filios eorum, qui Prophetas interfecerunt. Agedum ergo & vos, & intestinum vestrum in eandem veritatem, quam veteres Propheta predicarunt & literis consignarunt, odium exercete. & siquidem sic facere animo vestro designastis) quam patres vestri effusis sanguinis innocui mensuram inchoarunt, illam vos ad summum complete. Cum igitur propter cruentum & sanguinolentum animum vestrum, non ita multo post palam prodendum & declarandum, jure optimo serpentes censamini, eumque à serpentino genere oriundi, sanguinis per patres effusis (quorum vestigium insistentis) rei sitis: dicitis, quæso, quodnam ab æterno inferorum supplicio, vos effugium manet? Quamobrem ad id quod diciturus sum, tanquam ad rem omni admiratione majorem, animum advertite. Mitto ad vos Prophetas (quorum studio vos teneri simulatis) mitto in mysteris regni cælorum peritissimos, mitto alios, qui doctrinam quam voce promulgabunt, scriptis consignabunt. Ex his partem interficietis & in crucein agetis, partem in Synagogis flagris cadetis, partem denique se fuga ex urbis eripientes, vesano furore perciti, relictis familiis vestris ab urbe in urbem infestabimini, ut comprehensos crudeliter & contumeliose trahetis. Sic fiet ut penas luatis universi sanguinis effusis in terra, initio sumpto à sanguine justis illius Abelis, usque ad sanguinem Zacharie filii Barachie, in quo propterea desino, non quod sanguinis Ioannis Baptistæ & aliorum rei non estis & penas non dabitur, sed propter facinus ante inauditum: nupote quem vos etiam (quia cum patribus scelere vos consociatis) inter templum & altara interfecistis. Hoc autem horrendum in vos iudicium, dubio omni procul vobis superventurum ante ætatem hæc plene exactam: ut ex vobis qui jam vitium non desint, qui hæc tam tristem & formidabilem cladem oculis intuebuntur.

De 3. postremis hujus capituli versibus Metaphrasim pete ex Luc. 15. vers. 34, 35.

P R A X I S.

Symma, Christus sceleribus, quæ patra-
runt Pharisei & Scribæ, maledictionem
denuncians, quando & in quos præcipue illa
stringetur declarat.

P. partes, { Denunciatio divinæ maledictio-
nis ob certa quædam immania
scelera.
Designatio temporis & persona-
rum, quibus maledictiones illæ
potissimum executioni manden-
tur.

*Cur male-
dictionem
Christus in
Phariseis
tribet,*

Istas maledictiones in Scribas, &c. vi-
bravit, non modo ut eis divinæ iræ sensum
incuteret, sed etiam ut discipulos ab iisdem
criminibus absterret, quod inde liquet
quod hunc sermonem ad turbam & discipu-
los habitum fuisse, narrat Euangelista. *vers. 1.*
Vide *Gal. 5, 10, 12.* & *2 Cor. 10.* ubi Apostolus
quodammodo transfert comminationem di-
vinæ iræ ad impostores, Ecclesiæ errore ab-
ductæ parens, ac si parens omnes filios au-
ditum aut spectatum convocaret, cum ser-
vo interminari aut supplicio graviore eum
afficere constituit. Hoc nos doceat, ut cum
Ecclesiastem in *Pentificios* aut alios Ec-
clesiæ hostes invehentem audimus; illa ad
nos etiam spectare putemus, ut ab eorum
corruptelis abhorreamus, & in errore afficia-
mur, si quando, &c.

*omnium
opinionem
beatorum;*

Nota, maledictos à Christo pronuciari
quibus omnes, omnia bona precabantur, &
qui omnium opinione, sua potissimum, bea-
tissimi erant & hæc, & futura vita. Sæpe
enim Deo abominabile est, quod est homi-
nibus gloriosum. *Luc. 16.*

*Quæ male-
dictio in-
tus eos ero-
sit.*

Maledictio hæc exterius non visibatur;
tamen ut tinea eos erosit & exedebat quoti-
die, dum cæciores & obfirmatores facti
sunt. Sicut enim non semper optimi sunt
illi porci qui pinguisissimi, quod sæpe pustu-
larum & variolorum morbo laborent, sic
in impiis fit quibus omnia prospere succe-
dunt. Eliphaz *Iob. 4.* dixit se pronuciasset
improbam exsecrandam, etiam dum viret,
&c. sic Christus istos. Nemo igitur sibi
placeat quod se intelligat multis probari
(non enim laude dignus est qui hominibus,
sed qui Deo probatur *Rom. 2.*) aut quod om-
nia prospere succedant, &c. Hæc de male-
dictione in genere,

Verf. 13.

Claves ministerii & scientiæ *Luc. 11, 52.*

illis ad aperiendam cælum concessas, ad *Quæ pacto*
claudendum, &c. hoc autem fiebat inficitia *Pharisei*
legis, cujus ne mediam quidem partem te- *regnum Dei*
nebant, *Matt. 5.* & omitto, & errores ad- *claudant.*
miscendo. Sic qui debebant cælum ingredi,
aliis ad intrandum viam munire, & nolentes
quodammodo percellere; hi nec veram do-
ctrinam proponendo, & falsam promulgan-
do, & venientes ad Christum excommuni-
cando, seipsos & suæ curæ commissos ex-
cludebant. Hic *notatur,* 1. infelicitas naturæ
nostræ, quibus cælum propter peccatum oc-
clusum est. 2. ministerii vis & necessitas, quo
cælum aperitur, alio qui clausum & obser-
atum, & angelorum veluti flammanti gladio
observatum. Omnes studiose ejus gratiam
ambunt qui in familia ampliore claves ge-
rit. Vide quanta contentione omnes non
modo Aegyptii, sed & finitimæ regiones Io-
sephum frumento præfectum circumstite-
bant; sic regis frumentario. *2 Reg. 7.* tanta
contentione, ut ab iis plane opprimeretur;
quanto magis ministri adeundi, quibus cla-
vis non tantum frumenti, sed & vestium,
Pharmacorum, denique omnium concedi-
tur.

Hic vide quantū Ecclesiæ interest, Deum
serio comprecari ut ipse & fidos ministros
emittat & eos Spiritu suo regat, ne pastoris
loco lupus aut pardus *Ier. 5, 6.* qui ovibus in-
gredientibus & egredientibus insidietur,
quod ab his factum est. Quanta est hominum
oscitantia, qui plus curæ & operæ ponunt in
opitione aut architecto, aut servo, quam in
ministro fido quærendo.

Quod volentes ingredi, non sunt ingressi
tamen (quod liquidius apparet *Luc. 13, 24.*)
nos admonet non esse satis velle intrare (quis
enim tam impius est qui nollet servari? vide
exemplum Balam; nisi operam strenuam na-
vemus & omnia impedimenta superemus.

Simulata pietatis causam unam supra at- *Verf. 14.*
tigerat, nempe gloriolæ aucupationem; nunc *Phariseo-*
alteram, &c. nempe avaritiam, quoniam au- *rum hypo-*
terem viris non tam facile impositur, ad infir- *crisis, dicitur*
miorem sexum (ut olim Sathan *Gen. 3.*) se *viduis im-*
conferunt: quoniam autem conjugatæ aut *ponunt;*
virgines nihil aut parum erogare possunt sine
consensu maritorum & patrum; ideo vi-
duas adoriuntur. Emphasin habet quod *do-*
mos devorare dicit, non tantum pecuniam
& suppellestem; ut balenæ illos assimilet
quæ ore in immensum distento, res maximæ
molis absorbet.

Per speciem proluxa peccationis.] Illis spectat idque pie-
facientes,

gatis specie.

facientes, fore ut illa omnium preclarum quas ipsi effunderent, participes forent.

Hi lucrum pietatem judicant. 1 *Tim.* 6. 5. religionem quaerit merentur, illam cultus rationem ineunt, quae maxime ad quaeritum compendiosa est. Tales sunt *Iesuitae*.

Omnis expilatio Deo odiosa, viduarum praesertim, maxime vero quae religionis specie admittitur. Hinc gravius iudicium, sacrosancto enim Dei nomine in precibus ad quaeritum abutentes, severius à Deo puniuntur. Hinc discant mulieres caute ambulare ne circumveniantur à diabolo, memores suae imbecillitatis. Item juvenes (non enim est dissimilis eorum ratio) quorum proprium quoddam vitium est temeritas & inconstantia. Hinc Paulus ad Timotheum hortatur *juveniles cupiditates devitare*. Vide 1 *Ioh.* 2. 13.

Gravius puniendi quod per speciem pietatis, &c. Publicani avari erant; sed &c. Cavendum ergo ne pietatis exercitibus hoc animo interimus, ut eo facilius fallamus. Cujusmodi sunt qui juramento ad fallendum abutuntur, aut qui à juramento prorsus abinent, ut &c. Sicut enim Joab Abner homicidium & Iudae proditio eo nomine detestabiliora sunt, quod per speciem amicitiae, &c. sic, &c.

Non abutendum cultu divinis ad fallaciam.

Verf. 15. Pharisaei Profelytos facientes in dominationem eos trahunt:

Proleptis. Magno religionis ardore flagrant, nullum non lapidem movere ut profelytam, &c. *Resp.* 1. eos in vera religione informari, nec potuerunt, nec multum curant, si certa notarium observationem excipias. Malo vitae exemplo illis nocuerunt: timore cultus idololatriae exculto, timorem Dei non imbuerunt: unde perruptis omnibus pietatis & iustitiae repagulis, &c. interdum etiam religionis (ex depravatis Pharisaeorum moribus) radio correpti, ad veterem vomitum redierunt. Hinc dnplo magis, &c. In quo tanto horribilior est eorum condemnatio, qui veram religionem profitentur, ejus dulcedine capti non sunt, cum tamen omni ex parte dissimilis est suae quam repetant superstitionis; ut nisi omni iudicio destituerentur, hanc illi non praesferrent.

Hos Pharisaeos *Iesuite* imitantur, qui terra marique circumveant, ut ex Iudaea aut Turca; usum Pseudo-catholicum, &c. quique gloriantur se totas insulas novi orbis ad fidem Christi perduxisse.

Quarendum hic, an non hoc ipso nomine damnarentur, quod in id incumbant, ut profelytas, &c. quandoquidem Gentibus ante Christi adventum nullus locus erat, nisi

In quo etiam peccant, quod sine man-

fama bonitatis Dei in populum suum pertraherentur. vide *Zach.* 8. unde nec Elias ad viam Sareptanam, nec Jonas ad Ninivitas profecti sunt, nisi expresso Dei mandato, &c. nec Eliazus de religione quicquam Syro dixit, nisi quoad ipse de ea re quaerebat, verum quidem est pios sub lege Gentium vocationem optasse, & pro illa Deum orasse, sed, &c. Ex quo constat omnem laborem & diligentiam voluntariam quae à Deo minime praecipitur, Deo ingrati esse; quaecumque pietatis aut charitatis speciem habeat.

Hinc apparet quam necessarium est, ut qui à *Pontificia* religione ad veram transeunt; non tantum ab idolis avertantur, sed ad verum Deum revertantur. 1 *Theff.* 1. 9. eoque plene & solide in verae religionis summa informentur, ne ab agnita veritate resiliant. *Heb.* 5. & 6. item ut veritatis studio teneantur; ne post deficient. 2 *Theff.* 2.

Rabbini dicunt iis majus onus caeremoniarum impositum fuisse quam Iudaeis, ut hoc modo in Iudaica religione facilius continerentur, unde factum est, ut earum frequenti violatione (cauterio abscessa conscientia) se in omne scelus profunderent.

Hinc porro constat Gentes antequam ad Ecclesiam aggregarentur filios Gehennae fuisse. vide *Ephes.* 2.

Item eos qui in externa Evangelii professione haerentes, re non exprimunt, &c. longe deteriore conditione esse; quam ante fuerant: ut enim sus lora ad volubrum rediens, plus caeni contrahit, quam si nunquam lora fuisset, & ut canis ad vomitum rediens magis aegrotat & torquetur, &c. sic, &c. Quo quis alius scandit, eo horribiliore casu, &c. si praecipitur: ut aquae ex alto, &c. Hinc discant ministri non tam in eo sudare ut multos discipulos concilient; quam ut probe doctos, &c. ut enim paucae oves bene pastae & curatae, plus lanae, & ferreae, &c. quam multa neglectae & macilentae; sic, &c.

Hinc etiam liquet inique religionem veram in invidiam vocari quod quidam à *Pontificia* ad nostram translata, post gravioribus sceleribus se constringunt quam ante, non minus quam Gentes Indaeam religionem improbare poterant; quod, &c. leges sapienter latae non damnantur, si quis flagitiosus civis existat; aut sapienter latae non damnantur si quis flagitiosus civis existat, aut si magistratus dissolutus, omnia possum ire frat, &c. sic &c. Libertas Evangelii nemini licentiae habenas laxat. &c. Vide 1 *Pet.* 2. 16.

Profelytorum conditio.

Externa fides profelytio, si sola sit, plus nocet.

verf. 16,
&c.
Pharifeo-
rum pecca-
tum in ju-
ramenti:

Hypocriti porro eorum inficitiam & cæcitatem adjungit qui aliis duces, &c.

Primo, quorundam juramentorum nullam rationem habebant, unde homines callum in peccatis ita contrahebant, ut nec fontem divinæ misericordiæ adirent, nec vitæ emendationi studere possent. *Secundò*, in juramentis expendendis statera dolosa usi sunt, majora æstimantes, quod, &c. Hic etiam eos perstringit quod à nomine Iehova pronuntiando aut legendo superstitiose refugientes, creaturas in quibus Dei nomen inculptum est ad juramenti religionem transferrent. Horum discipuli sunt qui inter nos nonnullorum juramentorum religionem parvi æstimant. *Per fidem, ita me Deus adjuret, vel judicet, aze Dei nomine*, de his quæ illicita putamus, vide *Ecclesiast.* qui timet à juramento, *Ierem. 4.* ne temere, &c. & mandatum *non assumes nomen Domini in vanum.*

Quæstio de juramentorum gradu non inutilis erat, sed in ea error turpis, cujus rationem assignat, quod templum, &c. sic inter nos quidam *as I am a true man, of mine honour, as I am a gentleman*, juramentum per fidem aut honorem suum vero etiam juramento per Dei nomen sanctius & augustius putant, saltem in rebus gravioribus istis formis utuntur, præferuntque, &c.

Notandum verisimile esse Phariseos in hunc errorem avaritia & pecuniam contrahendi studio, incidisse. Nam hoc modo populus promptior reddebatur, ad aurum conferendum & sacrificia numerosa conferenda; quod illa existimabant in pretio maximo esse. Sic Avaritia & studium consecrandi dona sapientum oculos oblinere solet.

Sicut autem dicit eum qui per templum, per altare, &c. jurat, per ea etiam jurare quæ illis annectuntur aut imponuntur, sic itidem de fidei juramento, aut sacramentorum dici posse videtur.

Ultimum est, quod sicut per creaturas temere, &c. sic erat in quo superstitiosi, &c. sic *Matth. 5.* Huic superstitiioni opponatur prophanus quorundam animus, qui Dei nominibus in scriptura usitatis non contenti alia juramenta excogitant.

Hinc videtur juramentum per creaturas (modo debite & mature) non esse illicitum, neque enim Christus has formulas reprehendit; nec cæcitatem illis exprobat, quod, &c. sed quod fecus illis uterentur quam decuit: ratio quod in creaturis Dei gloria elu-

cescente, non tam illæ, quam Deus in illis rectis adhibetur.

Maledictionem illis denunciat, quod gravioribus neglectis, &c. atque hoc dupliciter, 1. à specie; ex legis præscripto, quod oleracea studiose decimantes, &c. majoris precii decimas agnos, vitulos, &c. à Levitis interverterunt: 2. à comparatione ex communi hominum usu, qui periculum mortis ex culicis deglutione metuentes, à cameli devoratione non reformidabant. Insignis autem est hypocritis ejus amorem præ se ferre cujus maximis & gravissimis præceptis operam non dat. Insolens cæcitas non videre curæ esse oportere maxima, cum ne minima quidem prætermittenda sunt: non quod levissima studiose consecrari; aut à minimo malo declinare, in vitio sit: sed quod cum graviorum contemptu hoc fiat, illud demum est quod damnatur.

Hinc constat quodque Dei mandatum ut maximum est; ita potissimum omnes nervos in illud intendendos esse. *Phil. 3, 11, 14.* ut si quis onus grave subiturus, lesit cibo, potu, &c. corroboraret ut &c. aut ut rem concupitam attingeret, summis pedum digitis initeretur &c. contra quam a plerisque fit, qui si quid difficultoris provincie à Deo mandatur, & ad quod præstandum affectus animi recte constringendi sunt & cohibendi, ut si quod periculi, famæ, rei familiaris, vitæ, &c. ejus ilico curam omnem abiciunt; interim tamen ne prophani videantur ea studiose consecrantur quæ factilia, &c. ut verbum audire, sacramenta communicare, &c.

Isti cæremoniales leges, sacrificia, &c. studiose observabant, & urgebant, adjectis gravissimis comminationibus; interim Dei timorem lente & frigide exegerunt: Sabbathi minimam violationem, &c. animi & affectuum perturbatorum motus in se & aliis æque tulerunt: duorum millium consecratione iter Sabbathi desinebant; interim per totum pene Sabbathum turpi ex sacrificiis lucro inhiabant, mercatum in templo exercuerunt, & templum in emporium aut bursam (ut vocant) commutarunt. Bovem ex labore fatigationem Sabbatho subire tum indigne ferebant: interim fratrem inedia & fame cruciari sicis oculis, &c.

His sacrificiis & corporeis exercitiis opponit *Esayas 1.* iudicium *Oseas 6.* misericordiam. *Zachar. 8.* Veritatem in dictis, quæ eadem est cum fide cujus hic meminit Christus. Vide. *Matth. 6.*

Quod peccatum in Papatu etiam videtur.

Hæc hypocrisis in Papatu viget, qui gravius ulciscuntur minimæ ceremoniæ transgressionem, puta si quis lustralem aquam & panem benedictum accipere oblitus sit, si quis famelicus succidæ portiunculam die veneris aut Sabbathi comederit, si sacerdos comam nutriat, &c. quam si Deum blasphemis pejerasset, fratrem occidisset, adulterium commisisset, &c.

Nec non inter Evangelicos.

Sed nec quidam Evangelici hæc culpa vacant, qui suorum decretorum violationem severius & atrocius ulciscuntur, quam, &c. Alii æquitatem & humanitatem in fratres colentes, veram Dei notitiam & cultû aspernantur, sibi & familiæ de rebus terrestribus prospicientes; de regno cælorum nulla cura ducuntur. Concioni, precibus, &c. assistentes animum & cogitationem in rationibus, in mercibus, &c. Non audimus, sed & animum advertimus; re tamen & factis non præstamus: non est istud mentham decimare, &c. Totos annos odio in fratres flagrant ad conciones & preces indies accedere non verentur, idem tamen semel in sacramentorum perceptione factitare piaculum judicamus: quæ est ista cum hypocritis cæcitas. Fratrem periclitantem & in foveam cadentem non admonere inhumanum & crudele judicamus; in foveam peccati casurum non admonemus, lapsum non erigimus. Si quis furtim manus in alterius loculos immitens, solidum unum extrahat, omnes ilico manibus conplodunt, cruce dignum clamitant, &c. interim si quis in negotiando, dolose, mercium corruptela, pretii longe maximi excessû 20. libras emungat, nemo illi vitio vertit, nemo ex tali facto rubore perfunditur. Si quis furtim fratris bovem, &c. seu servum blaudis pollicitationibus ablegerit; imo filiam è gremio & sedibus parentum avulserit, odio non habetur, interdum laudibus ornatur. Hæc quid aliud sunt quam culicem excolare, &c. mentham decimare, &c.

Discendum igitur non modo quid sanctum & prophanum, sed quid sanctius, quid sanctissimum, &c.

Minimorum præceptorum essentia observatio.

Hæc oportet facere.] Notatur Christum minorum observationem non reprehendere, imo requirere. *Matth. 5. 19. Eph. 5. 15.* Exempla vide in Christo *Matth. 18.* David *Psal. 119.* qui se omnia Dei præcepta observatur dicit *Gal. 2. 19. 20. 21.* in Zacharia & uxore *Luc. 1. 20.* in Mose, qui ne unquam, &c. Hic enim locum habet Proverbium, ne latum unguem, ne grani aut capilli magnitudo.

Hinc constat quam inique à plerisque accusamur quod in rebus minimis hæremus, &c. hinc scrupulosi & superstitiosi vocantur qui &c. ut si joculare aut officiosum (quod vocant) mendacium non probant, unum aut alterum vini cantharum plus justo sumere, recusant: sed considerandum minimu peccatû, t. in infinitam Dei justitiam ferri, 2. mortem æternam promereri, eamque sine respiciencia, accerillere, 3. in Christo gravissima pœna vindicatu esse, 4. Sathanam hoc modo ad atrociora deducere, donec tandem in profundum, &c. unde non datur reditus. Hinc osculis, tripudiis, amplexibus, contrectationibus, post ad adulteria patent portæ. Hinc Salomon, postquam sibi consuetudinem in idololatris uxoribus indulgisset, tandem in idololatriam prolapsus est, & à Deo defect, sicut enim laceræ vestes, nisi statim refarciuntur ad majorem fissuram, &c. sic, &c. unde etiam peccatum fallax & insidiosum dicitur.

Exteriorem poculi partem.] Non tantum hypocritam, sed & cæcitatem exagitat, quod non tantum majorem exteriorum quam interiorum rationem habebant; sed quod ordine inverso ab externa purgatione incipiebant, &c. cum corde purgato, purgantur externa; non contra: imo si ab externis incipias, externa corrupta manebunt, imo hominem adhuc contaminatorem reddent. Hoc probatur *Matth. 12. 35.* Radix enim tû amara sit, eequis fructus dulces, &c. an ex tribulis uvas, &c. *Matth. 7.* quare ante omnia cor custodiendum, *Pro. 4. 23.* Sicut enim fontes sollicitè observantur, ne sordibus incidentibus, sic, &c. & sicut illa castri pars quæ reliquis imperat, studiose servatur, ut qua amissa, reliquæ, &c. Hinc liquet splendidissima infidelium opera, peccata esse, ut pote quorum corda non mundantur, &c.

Hanc hypocritam iterata maledictione atrociora reddit, nova similitudine exornat, & factoris circumstantia exaggerat: *similes sepulchris, &c.* quo facto videatur ipsi sibi suæ impietatis conscii: ut enim formina cum faciem inficit, propriæ turpitudinis conscia est, quam hoc modo ab hominum oculis, &c. sic, &c. Sic Pontificia religio in se tetra & horrida, multis ferici, auri, jejunii, simulationibus dealbatur. Hinc meretrix Babylonia purpura, auro, &c. nitet. Contra, Evangelium nativa sua pulchritudine contentum illos fucos respuit. Vide *2 Cor. 4. 2.*

Ædificatis sepulchra Prophetarum, &c.] Ob-

Verf. 25, 26.

Hypocritæ externa purgat interna negligit.

Verf. 27, 28.

Quod simili illustratur.

Verf. 29, 30.

servan-

Deus impiorum officio utitur ut pius bene faciat.

servandum Deum qui istorum memoriam perpetuam fore promittit, istud hostium suorum infensissimorum opera præstare. Quod nos doceat ne honoris appetentiores simus, sed placide Dei promissa expectemus, qui tot vias habeat, &c. Huc spectant quæ per Cyrum, Artaxerxem, Darium, erga Dei populum præstita sunt, quorum unus (Artaxerxes) populum suum depreßit, ut Dei populum in summo honoris fastigio collocaret: sic lupi opiliones fiunt; non tantum (ut Paulus) mutata animi sanguinolenti feritate, sed & manente adhuc, &c. & leones qui homines vorant, mel hominibus pascendis suggerunt. Idem ad avaritiæ morbum curandum adferri debet. Impii enim pecuniam, vestes, &c. pro piis porrigunt. *Job. 27. 16, 17.* simulque piorum mancipia sunt, ut hic illi sit pro colono, alter pro vitatore, tertius pro messore, &c. contra pii ex legis promisso in Christo præstito, proprios fructus sementemque percipiunt.

Notandum istos, utcumque doctos & in lege versatos, sibi tamen ipsi imposuisse; sibi enim in animum induxerant se Prophetarum amore teneri, eoque Dei ipsius, cui deserviebant, ex minutis istis in defunctos officiis; nec tamen distiterunt his Prophetis hostes infensissimi esse, utpote quorum doctrinam aspernabantur, &c. & quos proculdubio ipsi interfecissent, si in illorum tempora incidissent. Sic hodie multi reverenter de Martyribus loquuntur, &c. qui tamen eorum doctrinam & discipul. &c. Quare exprobrems nos, &c. profundum est cor hominis, multi sunt animi recessus, abditæ speluncæ & latebræ, &c.

Hypocrites detegende acilitas.

Nota quam facile Deo sit, atq; adeo hominibus, diligenter tectam hypocrisim in luce educere; sæpe enim propria confessione, &c. servum inertem *Matth. 25.* In hoc isti Pontificii præponendi sunt, quod isti patrum suorum facta verbis damnarunt. Pontificii patrum suorum scelera laudibus efferunt. Peccatum autem in hoc est, quod majorum exempla verbo tenuis damnata, re & factis comprobantur.

Observandum quemque ut serius nascitur, ita graviolem sibi condemnationem consciscere, nisi à superiorum temporum corruptelis, &c. ut enim in terra prius fermentata ejus conditio pejor est, qui postremus vestigia ponit, si iisdem vestigiis incedat: sic, &c. Quod vel ex hoc confirmatur, quod Sathan sub sine mundi solutus,

grassatur & sudat vel maxime, ut quamplurimos perdat.

Impietatem parentum & filiorum certis mensurarum vasculis asservatis comparat, quorum bonam partem cum majores compleverint, reliquum à filiis, &c. ita tota quanta quanta essent, in filios effunderentur. Hic iræ divinæ thesaurus, cum tam avide per tot secula coærvatus est, quarit quo modo tantam iræ divinæ molem effugiat: cum non tantam ipsi serpentes sint, sed & sætus etiam serpentum.

Verf. 32, 33. Impietatis mensura.

Hæc mensuræ similitudo peccandi sitim restringere debet: scelera enim in propriam perniciem coærvata sunt; in proprium caput tandem effundenda: quo enim plus peccamus, eo citius mensura complebitur, &c. Ista autem inveterata peccata raro condonantur: quare pedem cito retrahas.

Eos autem justitia Dei citius opprimer, quorum peccata majorum suorum peccata excipientia, in unam mensuram conjiciuntur: mensura enim media parte ab antecessoribus impleta, otio, &c. majorum in vestigiis insistentes, eorum peccata approbantes, sua faciunt.

Hinc constat cuique vel maxime impio certam impietatis mensuram demensam esse, cujus cancellis egredi non possit: sic Sathan primo solutæ catenæ, post contrahuntur; & impiorum tyrannis funibus comparata, quibus isti tanquam in novali trahunt & à Deo abscondi dicuntur. *Psal. 129.* Hoc nos plurimum reficiat adversus Ecclesiæ calamitates, &c.

Serpentes vocat, &c. ac si illud parum fuisset ad eorum pervicaciam describendam vipersæ factus, &c. Cujus morsus insanabilis est. Cum autem serpentes sint, non esse illis expectandum aliud præmiū quam quod serpenti veteri qui Evam, &c. contigit. Isti autem doctrinæ & morum corruptela, suæ fidei commissos, lethaliter pupugerunt, accurata ergo respicientia opus esse, ut &c. Horum stimulus tanto nocentior serpentis aculeo, quo se clam insert, nec sentitur, &c.

Cur Pharisæi Serpentes vocati.

Hinc constat quantum periculum insit in falso Doctore. Non est igitur res ludibunda, purus ne sit an corruptus minister qui nobis præficatur, nisi forte placeat cum serpentibus & viperis lustrare.

Hoc item latius spectat, nosque admonet ab ebriorum, avarorum, scortatorum, &c. consuetudine abstinere, nisi &c. præsertim vero istud in domesticis, atque adeo uxore

caven-

cavendum; quam enim periculosum est vitæ in sinu fovere?

Verf. 34.
Quoniam
dam da-
mmationem
auget Euan-
gelii prædi-
catio.

Hinc liquet Prophetas interdum ad populum mitti, non quo illis gratificetur Deus, sed ut eorum impetatem gravius ulciscatur. Vide *Esa. 6.* ad excæcandum oculos. Potior ergo est eorum conditio, ad quos Apostoli per Spiritum iussi sunt, ne Euangelizarent *Act. 16.* quam eorum quibus Euangelium profuse prædicatum est, &c.

Cum exitum toti Iudææ denunciaffet, singulare quoddam Hierosolymæ denunciat exitii & internecionis genus, ex inuitate eorum peccato profectum.

Vbi con- f. Causa calamitatis.
sideratur } Calamitas ipsa.

In causa con- f. Fæderis divini violatio.
sideratur. } Crudelis obstinatio.

Videtur anticipare quod Scribæ & Pharisæi objicere parati essent, nempe Hierosolymam urbem religionis ergo erectam, &c. hac illuisionem divini iudicii non esse evertendam, utcunque reliquæ reipublicæ, urbes & pagi, &c. Respondet, imo illa cum primis: &c. primo, quod multis privilegiis præ cæteris ornata esset; secundo, quod Prophetarum ad eam legatorum admonitionibus, non modo non se retexit, sed deterior, &c. Hinc constat nullius loci tam ampla esse privilegia quæ illum vel à defectione, vel à defectionis pœna eximant: quæ enim urbs unquam huic æquata est? Romæ igitur gloria vana est. *Ier. 7.* Iudæos ad *Shiluntem* mittit, qui urbi & templo considerent: sic nos Romanos ad Hierosolymam. Veteris Babiloniæ Euphrates, qui profundissimus olim sinus exitit, aquarum derivatione ita exhaustus est, ut in vadum redactus sit; nedum Romanus Tyber. Sacerdos Levita, Christi typus à defectione immunis non erat, nedum vos sacrificuli Romani.

Hoc sæpius conficitur, ut qui maximis à Deo beneficiis affecti, &c. turpissime prolabantur. Exempla existunt in Davide, Salomone, Tyro, Capernaumo. Homines enim his privilegiis inflati, in Deum inofficiosi, in homines superbi existunt. Vide exemplum Israëlitarum, qui saginati recalcitrarunt. Cavendum ergo ne nos qui nitide vestimur, laute præcingimur, imo, inter quos Euangelii pluvia tam copiose, &c. præstitisset enim, &c. nisi, &c.

Alterum quod illis objicitur, est crudelis obstinatio, qui de peccatis convicti, non respuerunt tamen, nec ad Dei vocem qua cæ-

li commoventur contremuerunt. Multa in illa urbe gravia scelera, &c. adulteria, fornicatio, furta, latrocinia, &c. sed hæc omnia tanquam longe minora prætergreditur præ ministerii contemptu. Vide 2 *Reg. 16.* sub finem; ubi Propheta tanquam regius procurator, prætermissis reliquis, unum hoc arguit.

Huc accedit sanguinarius animus, eos lacerandi, qui, &c. non satis habentes, margaritas ut porci pedibus conterere; nisi ut canes, &c.

Hierosolyma, Hierosolyma! Ista ingeminatione commiserationem indicat, & quam *Quid Mi-* invite hanc sententiam in illos ferebat, ut- *nistro ani-* cunque deploratos Dei hostes: etsi enim sibi *mi esse de-* ex legationis ratione incumbat, ut, &c. *lect:* tamen quia homines erant, & Deo confederati, &c. sic Ieremias cupit aquarum rivos, &c. sic Paulus 2 *Cor. 2, 4.* & *Rom. 9.* Ministros ergo ita affectos esse oportet, ut unum oculum adversus populum obfirmet ne ullam commiserationem admittant, alterum in lacrymas & lamenta resolutum &c. nec carnisces & lictores imitari, quibus gratum est lucelli sui causa, &c. nec lanios, quibus frequenti inactione omnis commiserationis sensus evanescit. Hoc item ad iudices erga reos; & dominos erga servos accommodaodum.

Hinc etiam intelligimus, quo animo au- *quid au-* ditores esse oportet erga suos Ministros; non *ditoribus.* ut illos existiment oburgationibus, comminationibus, &c. delectari; sed muneris sui ratione ad hoc quodammodo invitos trahi, non secus quam olim Abrahamus ad Isaacii filii immolationem.

Ποστέρις. Notat cum incredibili sua erga *Longani-* eos tolerantia, eorum obstinanti animi ob- *mitate Dei* durationem; quod idem parabola *Mat. 21.* *abutenes* luculenter exprimitur. Item typo apud Eze- *thesaurum* chielem quo Deus in alterum latus multos *ir. c. coll-* annos incubuisse declarat. Eoque doce- *gunt.* mur homines Dei longanimitate ad peccata certatim patrandi abutenes, sibi thesaurum divinæ iræ colligere, *Rom. 2.* ut melius fuisset illis, si primo quoque peccato periissent, quam peccati filum ulterius producere: quanto enim gravius pondus peccati contrahunt, tanto profundius in barathrum deprimentur: quo graviorem peccati factorem peccandi consuetudine conflaverint, eo longius à cælesti Ierusalem & terra veræ Cananæ submovendi sunt: quo propius ad diabolum impietate & improbitate accedunt, eo erunt illi in peccati pœna associandi magis.

Qui vero in hac Dei dilatione oblectant, *L 1111* illis

illis assimilari queunt, qui ad præstitutum tempus æs non dissolventes, post die illius diei dupli tenentur. Et pueros insipientes imitantur, qui pœnas commerciti, cras malunt duas, quam hodie unam plagam accipere.

Deus nos
simulasse
vult.

Volui.] *Nota*, Deum tum velle nos servare, cum suos ad nos legatos mittere dignatur: nobis non illudere, sed re ipsa præstare velle dici debet, quod verbo promittit, modo ad gratiam amplectendam idonei sint. Certum enim est, nullius hominis arbitratu institui aut instrui verbi præconium, sed mero Dei beneplacito. Vide *Act. cap. 16, vers. 6, 7*. Etsi enim homines sæpe aliud verbis proponant, aliud animis designent; ea tamen simulatio in Deum non cadit. Quod ex adversis arguitur, quod deploratis hominibus & quos nulla misericordia prosequitur, verbi præconium ipsemet parabolis subduxit: & Apostolis hoc præcipit, *ne date quod sanctum est canibus, &c. Matth. 7*. Hoc est igitur tempus acceptum, &c.

Quæstio: Quo modo ergo perierunt, quos Deus voluit salvos fieri?

Respondeo: vo- } Præcepti, revelata, antee-
luntas alia est } dens.
Beneplaciti, arcana, conse-
quens.

Rex vult omnes subditos salvos, tamen ob scelera & proditionem comprehensos non vult a legis pœna eximi. Pater vult filium hæredem fieri, tamen decoctorem ex hæredatum esse vult, & hæreditatem ad alium remotiorem transferri. Danda ergo opera, ut in iis studium ponamus, quæ nobis revelantur. *Arcana Deo: revelata nobis, &c. Deut. 29, 29.*

Quemadmodum gallina, &c.] Nullum pæne est animal quod suos factus non chare complectitur. Inter animalia aves; inter aves gallina *εραυνη* excellit; ut quæ pro pullitiei salutare non dubitat cum milvo, aquila, cane, &c. iniquo & impari prælio congressi. Hoc Dei amorem mire explicat. *Esa. 65, 2. Totum diem expandi manus, &c.* Sicut parentum amor erga liberos, &c. *Psal. 103.* imo longe superat, &c. nec mirum: Deus enim qui aliis rebus omnibus summum amorem indidit, multo magis ipse hac animi propensione erga suos, &c. Contra vero, quanta sit nostra inscitia & incuria, hinc cogitari potest, quod prudentia ab ipsis avibus superamur. Aves futuram tempestatem præsententes, ad perflugium & *asylum* confugiunt, *Jer. 9.* nos vero, &c.

Observa. Fructum Evangelii prædicati, quo, veluti pulli sub gallinæ alis, fovemur & tuti sumus, & cum incrementum accipimus, tum detrimenti nihil patimur, modo fide ad Dei alas recurramus, nosque ejus protectioni subjiciamus. Contra vero, nudati hoc patrocínio, perinde sumus atque pulli minutilli, milvorum & aquilarum unguibus expositi, &c. Amora enim Dei protectione, integra regna, tanquam nidus à matre desertus, auferuntur. *Esa. 10.* Etsi enim in unam urbem, legem, principem coalescimus, tamen nisi per Evangelii præconium colligamur, instar ferarum dissipati manemus, in deserto oberantes, leonum, luporum, ursum moribus expositi, &c. Hinc Christus prædicationem Evangelii, collectionem vocat, qui non colligit mecum, dissipat.

Hactenus de peccato, se- s Hanc vitam. quitur pœna, quæ spectat Futuram.

Præsentem vitam spectat, quod dicit *do-* *Verf. 38,*
miculum eorum desertum fore, &c. ante *39.*
Hierosolyma vocabatur *Civitas regis magni;* *Hierosoly-*
& *templum Domus Dei;* nunc *vestra urbs,* *mæ exi-*
&c. ac proinde sibi tuendum ac propugnandum relinquii. *tium.*

Quæstio: Sed cur non primo ipſus civibus exitium denunciat? *Respondeo*: Vtrumque facit, ut & cives perdendos & civitatem demolendam declaret: ac si quis cum pullitie nidum etiam deturbaret.

Hinc liquet nobis fidem amplexantibus, non tantum nos, sed nostra omnia veluti muro cingi; ne aut fera bestia, aut latro perumpat, *Iob. 1.* dum enim nos à Deo tecti sumus, nostra omnia, &c. nec nostra tantum, sed & fidei commissa (ut in Iosepho & Iacobo constat) nisi, quod in Iobo factum est, Deo placuerit periculum de nostra fide & patientia capere. Contra vero, nudati, &c. Hinc Evangelii amplexatio ad pacem urbis pertinere dicitur, *Luc. 9.*

Vsque dum.] Hoc ad vitam futuram spectat quo illis extremum corporis & animæ exitium denunciat, quasi dicat: vos nunc mei tædet, nec æquis oculis me aspiciere sustinetis, quamobrem edico vobis brevi fore, ut à vobis interfectus, à vestro conspectu tantisper me subducam, quoad coram in iudicio comparentes, me illum esse conspicietis, cui vos cum aliis, plebe scilicet & puerulis, acclamasse ex usu futurum fuisse confiteri cogemini. Hoc modo notat seram pœnitentiam & inutilem luctum, quem tempestivo mœrore redimere poterant. Veniet igitur tempus cum cogentur

tur impii beatos & perbeatos illos pronun-
ciare, quos contemptui & ludibrio habue-
runt; se vero perditissimos; præstitisse nun-
quam fuisse natos, aut boves fuisse natos,
&c. Quamobrem mature respiscamus. Ho-
mines dic, juventute, ætate, colligunt, quo
se nocte, senectute, hyeme alant: quare cum

in sepulchro tanquam nocte atra, senectute
decrepita, hyeme incepta, decumben-
dum est; omne studium ponendum, omnes
nervi intendendi, ut &c. Ad noctem, sene-
ctutem, hyemem perventuri sumus, necne,
incertum est: sed ad sepulchrum certissime
descensuri sumus.

L V C. cap. 21, à vers. 1, ad 5.

Respiciens vero vidit divites immittentes dona sua in gazophylacium.

2 Vidit autem etiam quendam viduam pauperulam immittentem illuc
minuta ærcola duo.

3 Et dixit; Vere dico vobis, vidua hæc pauper immisit amplius quam omnes.

4 Nam omnes hi ex eo quod sibi redundat, immiserunt quæ donarent Deo: hæc
autem immisit ex penuria sua totum victum quem habebat.

M A R C. cap. 12, vers. 41, ad finem Capituli.

41 Et quum sedisset IESVS ex adverso gazophylacii, spectabat quomodo turba
immitteret es in gazophylacium: multi igitur divites injiciebant multa.

42 Et quum venisset quedam vidua pauper, injecit minuta ærcola duo, quod est
quadrans.

43 Tunc ille, quum advocasset discipulos suos, dixit eis; Amen dico vobis, vidua
hæc pauper plus immisit quam omnes alii qui miserunt pecuniam in gazophylacium.

44 Nam omnes ex eo quod ipsis redundat immiserunt: hæc vero e penuria sua
immisit omnia quæ habebat, totum nempe victum suum.

A N A L Y S I S.

Describitur Christus à suo effecto intuenti eos
qui eleëmofynas erogarunt: item à subjecto
loco intuitus, nempe sedens ex adverso ararii tem-
pli: describitur item eleëmofyna à subjecto loco
in quem eleëmofynas conjiciebant, ararium tem-
pli: item ab efficiente causa, nempe turba; quæ
distributione adjunctorum describitur, divitum
& pauperum. Divitum autem largitio describitur
suo adjuncto, nempe quod multum conferebant.

Vers. 42. Speciem pauperum quamdam ex-
primit viduam; quæ suo adjuncto dono describitur,
nempe duorum minorum; quæ quadrantem
efficiunt.

Vers. 43. Describitur adjunctum intuitus Chri-
sti, nempe prædicatio liberalitatis viduæ pauper-
culæ: quæ amplificatur comparatione minoris,
quod omnes divites non tantum conferebant
quantum illa. Quod porro confirmatur testimonio
vehementis asseverationis.

Vers. 44. Hoc suum præconium confirmat ab
adverso, quod divites ex sua abundantia, vidua ve-
ro ex sua penuria erogasset: item à disparato quod
illa totum quod habuit contulit, illi non item.

M E T A P H R A S I S.

41. **C**um hæc maledictionum tonitrua absol-
visset, jamque Ecclesie finita concione mis-
sio fieret, Iesus ex adverso ararii templi se-

dens, sublati oculis, eos intuitus est, qui in ar-
cam (cui foramen in summitate fuit) ad cul-
tus divini & pauperum subventionem num-
mos injiciebant. Et divites quidem plerique
multa conferebant. Venit etiam vidua que-
dam qua sua solitudinis & destitutionis veluti
oblita, duo minuta (quæ quadrantem consti-
tuunt) in ararium injecit. His visis, Iesus
discipulos suos ad se vocans, illis dicit. Quod
dicturus sum vobis perquam alienum (scio)
videbitur, quod ego vobis extra omnem con-
troversiam verum esse sancte affirmo: hæc
pauperem viduam plus in ararium sacrum
contulisse quam illi omnes. Nam divites isti
opibz affluentes ex illa opulenta ad sacros u-
sus erogantes, multum sibi reliquum domi sua
fecerunt: Hæc vero ex summa sua penuria
totum quicquid habet quo vitam sustentare
posset, erogavit.

P R A X I S.

Summa, Christus inspecta Ecclesie totius
ad sacrum thesaurum collationem, suum de
ea judicium hujusmodi fert, quod hominum
sensibus adversatur.

Diligens inspectio collatæ in the-
saurum sacrum pecuniæ.
sunt, } Christi de eadem collatione judi-
cium.

Verf. 41.
Collatio
in pauperes
vetusta di-
vini cultus
appendix.

In priore observandum partem cultus di-
vini pervertit esse, post verbi auditionem,
& sacras preces, aliquid in pauperum usum
erogitare. 2 Reg. 12, 10. Hinc est quod jube-
tur ne quis coram Domino vacuus appareat.
Exod. 23, 15. & 34, 20. Deut. 6, 17. & 1 Cor.
16, 1, 2, 3. aliquid die dominico seponendum,
&c. Hoc modo Deum ex facultatibus nos-
tris honoramus. Prov. 3, 9. & subditi regi
munera afferimus (quis autem regi munus
vile aut nullius pretii afferat?) fidem in Deum
exercemus, dum in ejus benignitate acquies-
centes, non dubitamus aliquid conferre ad
sacros usus, tam certi nihil nobis defuturum,
quam si omnia mordicus retineremus. In
fratres charitatem declaramus, dum quod
illis deest à nobis suppletur. Hoc eo magis à
nobis quam à Judæis præstandum, quo illis
alias oblationes & sacrificia, &c. cum nobis
præter hoc sacrificii genus nihil superfit. Obj.
At ego occulte eleemosynas confero juxta
Christi mandatum *Matth. 6. Resp.* utrumque
præstandum: preces privatæ non excludunt
publicas, ita &c. idem de jejuniis statuendum.

Cujus Chri-
stus semper
inspector;

Εὐλαβῆ.] Observa Christum inspectorem
esse oculatissimum eorum quæ in gazophyl-
lacium conferuntur: considerare & lustrare
cujusque conditionem, dives ne sit, an
pauper; donum, magnumne sit an parvum;
animum, promptus ne sit an difficilis in dan-
do. Quod si in terrens agens præstitit, cum
non sine aliquo labore, &c. nedum jam in
cælis cum sine omni difficultate, &c. Quare
unusquisque Christum sibi proponat, ut Ar-
chiepiscopum, sic Archidiaconum. Diaconis
facile fuerit imponere, sed Christo, &c. Mag-
num est angelos nostræ liberalitatis testes
habere; nedum Christum ipsum: longe vero
maximum Patrem censorem habere, &c.
Matth. 6. Quare non opus est ut tubam in-
fles, &c. sponte sua adsunt inspectores, &c.

Verf. 42.
Qui etiam
pauperis
viduæ mu-
nusculum
aspicit.

Vidit & viduam pauperulam, &c.] Com-
muni sensu videbatur tenuissimam viduam
neglecturus, ejusque doni pauperuli nullam
rationem habiturus: sed longe secus, &c. In
ea tria nobis proponuntur, quæ ejus donum
mirifice commendant: 1. Quod fuit fœmina,
quæ sexus imbecillitate sæpenumero tena-
cior existit. Hinc *Luc. 15.* gaudium inventæ
drachmæ in fœminæ persona proponitur. 2.
Quod pauperula, atque ideo ad accipien-

dum quam ad dandum idonea magis: 3.
Quod vidua, &c. Sed fide in Deum acquies-
cens, & charitate in proximum flagrans, om-
nia hæc obstacula facile superavit. Vir igitur
prædives & multis amicis tectus, si ad dan-
dum promptus non sit, magna illum infide-
litate & perfidia teneri necessum est.

Hinc liquet, nullius cuiuspiam conditio-
næ tam abjectam esse, qui de collatione in æ-
rariū Ecclesiæ non debeat cogitare, nec quen-
quam ab hoc Dei cultu excludi, nisi quem
propria avaritia pepulerit. Modo enim aliquid
conferat, acceptū est pro ratione facultatum.
1 Cor. 16, 2. Hinc est, quod in tabernaculi
structura Deus exigebat, non modo aurum,
argentum, gemmam, purpuram; sed & capil-
los hircarum & hædiorum, ut pauperes ha-
berent quod afferrent: item quod in lege in-
stituit, ut si quis vitulum afferre nequiret,
columbam afferret. Quod hoc exemplo vel
maxime illustratur: poterat enim ipsa secum
reputare, quid ego pauperibus do, quæ &
ipsa pauperula sum? poterant alii illi objice-
re, aut stultitiam aut inanem jactantiam; quæ
jam daret quod mox acceptura esset, sed,
&c. Imo ubi promptus est animus, acceptus
est, etsi nihil detur. Abraham dicitur Isaacum
obtulisse *Iacob. 2.* quia animum habuit eum
offerendi, &c. David, qui Deo domum ædifi-
care voluit, perinde acceptus est, ac si extruisset.

Hic etiam mirificam Dei benignitatem
intueri licet, qui cum nulla re indigeat, sed
omnium indigentæ subveniat, & cujus sunt
omnia quæ in cælis & in terra; tamen dona
à nobis profecta benigne accipit. Vide
1 Chro. 29, 10, 16. eoque voluit vocari dona
Dei, potius quam templi aut pauperum.

Ex quo quantum sit sacrilegii scelus di-
gnoscitur; quum quod à sacris usibus & pau-
perum subventionem subtrahitur, Deo ipsi
subtrahitur.

Hinc nostra etiam siccitas arguitur, qui
hoc honore à Deo affecti, illum repudiamus,
homini mortali non rogati munus altrui-
mus; Deo roganti & obsecranti denegamus.
Domino tuo munus instruis quod ad tuum
usum non redeat: Deo, qui quod offertur in
nostras rationes ponit, non, &c. si enim Pau-
lus captivus & auri indigus, donum tamen
à Philippensibus collatum, non tam suo com-
modo, quam conferentium lucrò metiebatur,
Phil. 4, 10. quanto magis Deus, &c. Domino
tuo ex lectissimis fructibus offers: Deo vero
corruptum macilentum, &c. Vide *Genes. 4.*

Abel Deo obtulit ex pinguioribus, &c.

Hactenus de inspectiōe, sequitur ut de collationum iudicio, &c.

1. *Observa* Christo omnium eleēmosynas conferentiam, tum facultates, tum etiam animum & internas cogitationes notas esse. Nihil ergo lucrantur qui parum dantes, inopiam præterunt, cum Deo probe cognita sunt suæ facultates. Vide *Prover. b. 13, 7*. Homines cum tributa ex censu cuiusque regi pendunt, suas divitias occultant: sed cum Deo tributum pendimus, &c. hoc insulsum fuerit, &c.

2. *Nota*, muneris lautitias non ex rei datæ pretio, sed ex dantis animo æstimari. Hinc Macedonia tantopere laudatur, quæ tametli minus Achaia contulit tamen tam prompte, & ex profunda paupertate, &c. Ideo exempli Corinthiis proponitur, 2 *Cor. 8, 1, 4*. Hinc colligitur, hospitii laudem non in eo collocari, si multum cibi & potus, &c. sed si pro facultate sua prompte, prouident, & cum iudicio communicent. Ideo *Paul. 1 Tim. 3*. ab Episcopo requirit ut sit hospitalitatis amans, *φιλῶς ἑσθ.* *Nota* denique Christum olim suo tempore nostram erga pauperes liberalitatem prædicaturum, ut hujus viduæ. Vide *Matth. 25. Esurivi, &c.* Quicquid ergo homines, &c. in ejus iudicio acquiescamus, Vide exemplum Cornelii, *Actorum 10*.

Viduæ autem munus exornat, *primo*, quod *Vnde laudatur vidua.* cum illi deesset ex quo vitam sustineret, tamen, &c. cum alii, &c. *secundo*, quod omnia contulit quæ, &c. cum alii non totum illud quod redundavit, &c. *Quæstio*: An hoc re-ctè à vidua factum fuit, & cum vita nobis propriis impensis tuenda est? *Respondeo*: omnino: alioqui Christus ejus factum non tantopere extulisset. *Ratio*, nemini licet coram Deo *inani* comparere: ideo aliquid Deo ab illa debitum erat, quod victus aut cultus sui causa à Deo avertere nequirit. *Objectio*: Potuit tamen alterum minutum obtulisse, alterum sibi reservasse. *Respondeo*: poterat quidem sine peccato, sed hoc pacto fidem suam in Deum, in quo (sicut viduæ præcipitur) penitus acquievit, & charitatem tum in Deum, tum in homines, magis luculenter testata est. Deinde tametsi charitas erga proximum non jubet ut nos ipsos nudemus, ut aliis suppeditemus; tamen charitas in Deum postulat ut nostri obliti, omnia (si opus fuerit) in ejus cultum conferamus. Non est ergo dubitandum, si res ita postulat, omnia in Dei cultum & pauperum subventionem conferre. *Objectio*: non ut aliis sit relaxatio, vobis afflictio, &c. *Respondeo*: verum est, nobis non incumbere, ut alios divites constituentes nosmet pauperes reddamus: sed, &c.

L V C. cap. 21, à vers. 5, ad 12.

5 Et quibusdam dicentibus de templo, quod pulchris lapidibus ac donariis ornatum esset, dixit;

6 Hæcine spectatis? venient dies quibus non relinquetur lapis super lapidem qui non destruatur.

7 Interrogaverunt autem eum, dicentes; Magister, quando hæc erunt: & quod erit signum quando futura sint ista?

8 Ipse vero dixit; Videte ne seducamini: multi enim venient sub nomine meo, dicentes; Ego sum Christus: & tempus illud præstitutum appropinquat. Ne igitur sequimini eos.

9 Quum vero audieritis bella & exagitationes, ne consternamini: oportet enim ista primum fieri, sed non statim erit finis.

10 Tunc dixit eis; Insurgat gens in gentem, & regnum in regnum:

11 Et magni terræ motus erunt singulis locis, & fames ac pestilentia, & terriculamenta, & signa è cælo magna erunt.

M A R C. cap. 13, à vers. 1, ad 9.

Quum autem egredereetur è templo, dixit ei quidam è discipulis ejus; Præceptor, vide quales lapides, & qualia ista sint ædificia.

2 Tunc IESVS respondens, dixit ei; Vides ista magna adificia? non relinquetur lapis super lapidem, qui non dissolvatur.

3 Et quum sederet in monte Olearum ex aduerso templi, interrogarunt eum privatim Petrus & Iacobus & Iohannes & Andreas.

4 Dic nobis quando hæc erunt, & quod signum erit quando futurum est ut hæc omnia finem habeant?

5 IESVS autem eis respondens, cepit dicere; Videte ne quis vos seducat.

6 Multi enim venient sub nomine meo, dicentes; Ego sum Christus: multosque seducunt.

7 Quum autem audieritis bella & rumores bellorum, ne turbamini, oportet enim ista fieri, at nondum erit finis.

8 Surget enim gens in gentem, & regnum in regnum; eruntque terra motus singulis locis, & erunt fames ac urbs.

A N A L Y S I S.

Historia hæc adjuncto tempore describitur, nempe cum finita sacri thesauri collecta templo exiret. Deinde à subiecto, eorum sermone, qui quæstionem Christo proponebant; qui hic in genere describuntur, nempe discipuli; apud Marcum vero ἀπόστολος proponitur ex illis unus, qui reliquorum nomine Christum alloquebatur. Deinde à diverso argumentatur, non esse diruendum templum; quia cum egregiis & lectissimis lapidibus constructum, & eximiiis donariis instructum & exornatum erat.

Vers. 2. Cujus dicti adjunctum est vaticinium de extrema ejus eversione; quod confirmatur testimonio vehementis asseverationis; amplificatur suo diverso, tamen illud splendore & gloria luceat hoc ipso tempore.

Vers. 3. Responsionis Christi adjunctum est alia quæstio duplex, quando hæc vastatio furura est, & quando erit finis mundi; quæ declaratur subiecto loco, cum sederet Christus in monte olivarum; item ab adjuncto modo, quod clam & privatim hæc quæstio proposita est: deinde ab efficiente, primum in genere, apud Matth. discipulis; post in specie, apud Marc. Petro, Iacobo, Ioanne & Andrea.

Vers. 4. Effectum quæstionis Christi responsio, ab adjuncta adhortatione, ut sibi caveant; quæ suo fine declaratur, ne quis eos seducat.

Vers. 5. Quæ adhortatio arguitur ab efficiente, nempe quod multi impostores venient: quod amplificatur à forma imposturæ, quia venient in nomine Christi; quod descriptione declaratur, nempe quod dicent se esse Christum; item ab effectu seducendi complures.

Vers. 6. Hujus imposturæ adjunctum est bellum & belli rumores; quorum adjunctum est conseruatio, à qua illos dehortatur; item adjunctum tempus deliquit, antequam urbis Ierosolymorum finis sit.

Vers. 7. Describit genus belli, nationis contra nationem, & regni aduersus regnum: item adjunctum belli, famem, & effectum famis, pestem.

Vers. 8. Mala hæc insequentia exaggerat à com-

paratione minoris, quod hæc, quæ commemoravit mala, tantum sint initia dolorum.

METAPHRASIS.

1. Hierosolymorum urbi & templo cum extremum exitium denuntiaffet, indignabundus egressus est à templo, nunquam iterum regressurus. Accedens vero ad illum ex discipulis unius suorum nomine sic Iesum affatus est; Præceptor, audiuimus te in hoc templum extremum exitium denunciantem. Atqui si tecum paulo altius expendisses hujus templi magnificam structuram, lapides ingentes & affabre politos, una cum munificentissimis donariis, quibus templum exornatur; credo equidem pro tua mansuetudine te aduersus hunc locum noluisse tam severe intonare: & jam penitus perfecta ejus tam pretiosa materia, elegantis forma, & ornamentis eximiiis, te hujus sententia severitatem mitigare velle spes est. Ad quos Iesus: ego maturo judicio hanc in templum sententiam dixi, neque is sum qui sententiam pure & absolute dictam & denuntiatam mutò. Quamobrem à vobis qui me ad attentam ejus considerationem invitatis, vicissim quero, an horum adificiorum splendorem exacte & accurate considerastis. Sin minus hoc fecistis, admoneo ut ejus pulchritudinem & decus adhuc interius inueamini, ut judicii diuini altitudo, latitudo & profunditas splendet magis. Sancte enim vobis affirmo, tantam & tam incomparabilem vastationem hoc templum manere, atque ab ipsis fundamentis ita conuulsam iri, ut ne lapis quidem superfuturus sit, qui non dissolvatur & suo loco moueatur. Inde vero ad montem olearum profectus, cum consedisset, accesserunt ad illum Petrus, Iacobus, Ioannes & An-

1.

2.

3.

4. & Andreas, qui de interiore Christi erga illos amore sibi persuadentes privatim & silentio illum sic fere alloquuti sunt: Scimus equidem tibi non esse consuetum tempora & articulos temporum, quibus quodque eventurum est, predicere: Nobis tamen (qui pauci sumus) dic, queso, precise magis; an unius seculi spatium hanc cladem deservisti? aut quando hæc clades urbi Hierosolymitana & templo obveniet? eademque opera nobis, quod sit secundus adventus tui & consummationis mundi tempus, expeditis. Ad quos Iesus; Mittite hunc de temporum articulis querendi prurum: & cogitationem & animum abijcite ad hoc, ut nemo vobis imponat & in errorem inducat, Plerique enim sponte sua, non missi) venient, qui ipsius Messia nomen superbe arrogabunt. Quamquam vero unicuique sit Christus, tamen ex his impostoribus singula dicent; Ego sum ille tantopere in lege & Prophetis celebratus Christus à Deo ad hoc missus, ut vos dura hæc Romanorum servitute afferam. Vna etiam fiet, ut cum me verum & unicum Messiam repudiaverint, iusto Dei iudicio illorum errore abducantur. Hanc Dei vindictam alia & nova excipiet. In urbibus etenim Iudææ & illi futuris regionibus, bella & rumores bellorum futura sunt: videte ne hac re animo consternamini, maxime cum firmissimo decreto hæc omnia à Deo immittenda declinari nequeant. Atque cum hæc omnia obveniant, non dum tamen urbis Hierosolymorum everso futura est. Quod de bello futuro prædixi, sciatis velim, illud unius generis non fore: erit enim partim civile & domesticum, gente seu tribu inter se commissum; partim externum, regno cum regno belligerante. Ad famem etiam, assiduam pene belli comitem, magna annonæ caritas cœlitus immittetur; famem vero sicut nostis) ut umbra corpus, sequitur pestis: non deerunt etiam certis quibusdam locis, in Iudæa præsertim regionibus, terræmotus, certissimum iræ divinæ testimonium, & gentis Iudæicæ ex patrio suo solo excutiende prænuncium. Hæc cum in se gravia & formidabilia sunt, his tamen omnibus divina ira non exhauritur: ut quæ sunt malorum insequentium quadam veluti præludia.

P R A X I S.

Symma, Christus duo reipfa, Apostolorum vero opinione unum, postulatus, ad prius respondet, de signis Hierosolymitanæ urbis excidioni præmittendis.

In quo } Discipulorum ad
 considera- } Christum
 tur sermo } Christi ad Discipulos

Prope templum.
 In monte olearum.

Verf. 1.
 Discipulorum in-
 scitiis

In priore sermone discipulorum notatur eorum inscitia, qui æstimabant Christum à lata jam sententia deduci posse, atque ideo illum in rem præsentem adducunt, lapides affabre factos, &c. ostendunt, quasi dicant: an non esset res commiseranda tam pulchrum ædificium diruere, &c. Ita homines non facile sibi in animum inducunt (ne Deo ipso loquente) res splendidas & augustas pessumiri. Deum enim sibi similem somniant, qui concinnis & magnificis ædificiis delectantur. Quam autem exiguum harum rerum Deus curam habet, declaravit satis veteris mundi diluvium, quo omnia ejus præclara ædificia disturbavit. Quum enim Deum semel cœperit hominum tadium & fastidium, in quibus potissimum se oblectat, omnis ejus in eorum domicilia cura & amor facile evanescit.

Deinde notandum nullas esse tam splendidas aut minutas aedes, quæ adversus divinæ iræ tempestatem, &c. Si in illis impietas & injustitia exerceatur. Si enim in templo, loco augustissimo & totius orbis celeberrimo peperit; quo modo aliis ædificiis, quæ casæ & tuguria sunt, &c. Cavendum igitur ne furtis, tapinis, fraudibus, &c. ne cavea immundorum avium, &c. ne lapis à pariete clamet, & nodus in ligno testificetur, &c. Abac. 2, 11. Hinc est quod iusti hominis turgiolium tyranni regis præponatur: idem de arcibus, navibus, &c. hæc tutissima custodia, anchora, &c. hæc tormenta, &c. si pietas, justitia, temperantia, &c.

In altero sermone notatur nimia Discipulorum curiositas, qui cum à Christo prius accepissent hæc intra seculum eventura, pergunt tamen de certiore aliquo & magis circumscripto tempore querere. Hæc naturæ nostræ vitiositas frænanda: si enim aures prurientes habeamus, non deerunt linguæ titillantes, quæ noxiis opinionibus nos inficiant. Sicut enim homini malum de aliis audiendi avido non deest obrectator: ita neque curioso impostor. Scriptura definitur utilitate, ædificatione, commensatione, consolatione, &c. 2 Tim. 3. ut quicquid sit quod ad fidei & charitatis caput referri nequeat, tanquam noxium repellatur 1 Timoth. 1. Sicut enim in cibus, qui paulo prudentiores & temperantiores sunt sanitatem

Verf. 3.
 nimia
 curiositas

potius

potius quam voluptatem sectantur: sic in animæ pabulo, &c.

Abusus gratiæ quæ apud Christum pollent.

Nota discipulos, Petrum, Iohannem, Iacobum, Andream, quos Christus inter ceteros chariores habuisse videtur *Ioh. 12, 22.* sua apud Christum gratia ad hanc curiositatem abufos esse. Cavendum ergo ne divini in nos amoris iudiciis, ad peccandum audaciores reddamur, maxime in prolixiore largitione cognitionis Dei speculationibus & curiosis quaestionibus indulgeamus.

Notandum porro discipulorum animos tum imbutos fuisse secundo Christi adventu, & totius mundi consumptionatione. *Sic Martha Ioh. 11.* Quo est detestabilior eorum error, qui hodie post tam luculentam de illo die doctrinam, hæc in dubium vocant *2 Pet. cap. 3.* Isti (tanquam malefici) iudicem, tribunalia, hætores, carceres, extincta cupentes; sed frustra. Piorum enim in hoc mundo afflictio, & impiorum à malis libera conditio iudicium futurum arguit. Contra pii hunc diem amant, expectant, ejus commutationem sese oblectant, *Aïtor. 1. 2 Timoth. 3.* tanquam sponsa sponfi adventum, tanquam servi frugi Domini reditum, tanquam filii tempus hereditatis.

In Christi respon- } Signa urbis obsidio-
sione ad priorem } nem præcedentia.
quaestionem consi- }
deremus } Obsidionem ipsam.

In priore } Effectus } quæ per *ὕψιστον*
consideratur } Causa } ponuntur.

Verf. 4, 5. Christus Discipulis aliud per tentibus utilia proponit.

Hic primo notatur Christum eos à curiosis quaestionibus ad res utilissimas tutissimasque revocare: quasi dicat, vos magno studio extremum diem cognoscere ducimini; sed intendendi potius nervi sunt, ne ille dies vos imparatos offendat, &c. profiliant Pseudo-christi; cavendum ne, &c.

I I. Nota iusto Dei iudicio fieri, ut qui veritati credere noluerant, credant mendaciis; ut qui Christum admittere renuerunt, Antichristum amplectantur. *Ioh. 5, 43. & 2 Thes. 2.* ut siliquis & glandibus vescantur, qui frugibus pasci nolunt; errores avide ingurgitent, qui fastidiose veritatem degustarunt. Nam si ob spretam in opificio mundi Dei sapientiam homines in reprobum sensum, &c. ut scædis idolomaniis, &c. nedum qui Evangelium spreverunt, &c. Evangelium sol est meridians, si cum illa stella minutissima conferatur.

Electio nis firmitas

I I I. Nota Christi pro suis Apostolis curam ne à veritate deficerent, quos tamen

sciebat ad vitam electos, quos precibus suis *media factis non tollit.* (quæ repellere non poterant) Patri commendarat, qui firmius in salute radicati, quam montes ipsi, erant: quanto magis nos sollicitos esse oportet, ne, &c. Hinc est quod Paulus corpus suum jejuniis & vigiliis subegit, ne, &c. *1 Cor. 9, 26, 27.* ut enim in stadio currentes, aut lucta certantes, conatus & contentionem suam nunquam remittunt; usque dum, &c. sic &c. ut qui corpore bene constituti sunt: corporis tamè cultum & ornatum ne ad diem quidem negligunt, sic, &c.

Istud eo magis observatur, quod hæc opinio nobis sæpe inopinantibus obrepit, factis superioribus annis à nobis pietate desudatum esse; fraudi non futurum, si jam paululum interquiescamus. Apostolus Ecclesias quam maxime laudat, eas hortatur vehementissime, ut incepto cursu, &c. & pro iisdem Deo ardentem supplicat, pro quibus gratias Deo agit. Contra Pontificios qui salutis certitudinem omnes ad pietatem adhortationes evertere contendunt.

Bella & rumores belli minatur, quibus Gentes, ac (proinde Iudæi inter Gentes disseminati) separantur. Sic, qui ex Evangelii amplexatione cum præsentis tum futuræ vitæ commodis frui potuissent; ejusdem recusatatione & repulsâ utrinque sibi exitium consciverunt.

Verf. 6, 7. Series malorum Iudæis super venturas; & Apostolorum consolatio.

Ne turbemini. Præsenti animo estote & bono, certi divinæ erga vos voluntatis: etsi enim terra loco moveatur, maria claustris suis erumpant, cæli facies mutetur, sol in tenebras, luna in sanguinem vertatur, tamen, &c. iustus ad rumores non extimescet, *Psal. 112, 7.* confidit in Deo. *Proverb. 29.* Deo enim reconciliatus, pacem habet cum feris agri, lapidibus, armis, &c. Contra, impij ad strepitum folii cadentis, &c. *Deuter. 28.* ut arbores silvæ agitatae, &c. *Esa. 7.* Nec ad pericula tantum contremiscunt, sed vel ad famam periculi: fugiunt nemine sectante. Quare hac ætate paremus, quod hyeme nos fovcat: hac messe, quod ea deficiente nos sustentet; hoc pacis tempore, quod bello, &c.

Nota ratio cur turbari non debeant; quia necesse est ista evenire; quis enim paulo prudentior his rebus se cruciet, quæ declinari nequeant.

Secunda ratio quia *fnis*, (id est, excidium Hierosolymitanum) *nondum*, &c. Monet ergo Apostolos, quorum plerique sedes suas Hierosolymis fixerant, ne illico fugam arriperent,

tiperent, & stationem suam desererent.

Ex bello fames, ex fame pestis. Hanc quassationem Deus terræmotu frequenti indicabat, &c. Vide quæ mala Evangelii contemptum excipiant. Iustissima enim talio nis lege sit, ut qui Evangelium pacis repudiarint, bella experirentur; ut Deo inimiciores facti, inter se dissecti essent; ut vitæ pabulum fastidientes, fame, &c. ut unicam animæ Medicinam contemnerent, peste, &c.

Hic etiam videmus bella inter homines geri, quod belligerantur cum Deo; externa bella ex intestinis animorum conflictibus, & *Iacob. 3.* Gladios gestari, quod linguis tanquam gladiis abuti sumus; ligones in gladios, &c. quod Evangelium contempnimus.

Sicut vero peccatum peccatum attingit, (ut luxui ebrietas, ebrietas lites, adulteria, &c. cupiditati ditescendi fraus, fraudi mendacia, perjurium, &c.) sic pœne etiam concatenatæ incedunt pœnæ. *Apocalyp. cap. 6.* equo rufo subnectitur niger, & nigro pallidus, &c. Prout enim quis biberit ex calice illegitimarum oblectationum; ita

etiam ex calice furoris divini, &c.

Terræmotus.] Hinc liquet terræmotus, utcumque ex naturalibus causis nascuntur, tamen signa esse irati Dei, & præfagia calamitatum gravissimarum: terra enim nihilo incumbens, & potenti Dei brachio innitens, simulac Deus manum paululum deflectat, illico instar ebriosi huc illuc se versat. *Iob. 20, 27.* cœlum, &c. & Amos tetram peccatis onustam docet non potuisse non tremefieri: sunt ergo terræ motus tanquam Dei satellites qui nobis dicunt, &c. Hoc modo Deus vocem suam variat, si qua nos ad se attrahat.

Apoc. 17. 17.] Ne putetis hoc modo exhauriri Dei iram, nondum externis labris gustastis, &c. adhuc manus Domini extenta, adhuc restant gravissimi partes cruciatus, &c. Bella ergo, fames, &c. vel minima pars sunt flagellorum Dei; ut nisi respiscamus, &c. ut nos dicere solemus, tum pessimo loco res esse, &c. sed fallimur, nisi enim, &c. Habet Deus armamentarium longe instructissimum, ejus brachium feriendo non labascit, aut enervatur, exercitus ejus puniendo non debilitatur, &c.

M A T T H. cap. 24, à vers. 9, ad 15.

9 Tunc tradent vos afflictioni, & trucidabunt vos: & eritis exosi omnibus gentibus propter nomen meum.

10 Et tunc offendentur multi: & alius alium prodet, & odio habebit alius alium.

11 Et multi Pseudo-propheta exorientur, ac seducent multos.

12 Et quoniam multiplicata erit iniquitas, refrigescet charitas multorum.

13 Sed qui sustinuerit ad finem usque, is servabitur.

14 Et predicabitur istud Evangelium regni in toto terrarum orbe, ut sit testimonio omnibus gentibus: & tunc veniet finis.

M A R C. cap. 13, à vers. 9, ad 14.

9 Principia erunt dolorum partus ista; sed cavete vos vobis ipsis: tradent enim vos in confessus & conventus: cademini, & coram præsidibus ac regibus sistemini propter me, ut hoc sit testimonio adversus eos.

10 Et apud omnes gentes oportet primum predicari Evangelium.

11 Quum autem vos tradendo duxerint, ne ante solliciti estote quid dicturi sitis, neque meditemini: sed quicquid datum fuerit vobis illo momento, id loquimini; non enim estis vos qui loquimini, sed Spiritus Sanctus.

12 Tradet autem frater fratrem ad mortem, & Pater Filium: & insurgent liberi adversus parentes, & eos curabunt morte multandos.

13 Et eritis odio omnibus propter nomen meum: sed qui sustinuerit ad finem usque, is servabitur.

L V C. cap. 21, à vers. 12, ad 20.

12 Sed ante hæc omnia injicient vobis manus, & vos persequentur, tradentes

M m m m m

in

in conventus & carceres adductos ad reges ac praesides, propter nomen meum.

13 Haec autem cedent vobis testimonio.

14 Habete igitur hoc repositum in cordibus vestris, non praemeditari defensionem.

15 Ego enim dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt contradicere neque resistere omnes qui se vobis opponent.

16 Prodeunt autem enim à parentibus & fratribus & cognatis & amicis: & morte multandos curabunt aliquos ex vobis:

17 Et eritis exosi omnibus propter nomen meum.

18 Sed pilus capitis vestri non peribit.

19 Per tolerantiam vestram possidete animas vestras.

A N A L Y S I S .

CAUSA Materialis superiorum malorum persequutio Apostolorum & fidelium; quae sua specie declaratur, nempe ad mortem; cuius interfectionis causa efficiens assignatur, odium; odii vero, professio nominis Christi: apud Marc. adjunctum tempus notatur, nempe postquam Evangelium in univ. orbem praedicabitur.

Perf. 10. Adjunctum persequutionis piorum, multorum impactio & à veritate defectio; cuius effectum erit proditio mutua; proditiōis efficiens, mutuum odium.

Perf. 11. Cujus defectionis & impactiois effectum est, quod Pseudo-prophetae exortientur; qui suo effecto declarantur, nempe quod multis imponent.

Perf. 12. Item aliud effectum, nempe quod iniquitas abundabit; cuius adjunctum declaratur, nempe quod zelus Dei in his ipsis, qui veritatem profitentur, refrigescet.

Perf. 13. Disparati his omnibus partim refrigeratis sunt hi, qui in agnita veritate perstant; qui adjuncto praemio deferibuntur, salute aeterna: sicut non obscure adverso defectorum & tepidorum damnationem indicat.

Perf. 14. Ex adjuncta praedicatione Evangelii per totum orbem illos porro consolatur; illius vero tam generalis praedicationis adjunctum subsequens est excidium Hierosolymitanum.

M E T A P H R A S I S .

LVC. 12.
MARC. 9.

PRIUSquam vero superiores calamitates imitantur, ut innotescat quae sit causa & semen tantorum malorum, praedico fore ut in vos, maxime in vos Evangelii praecoēs (quo de circumspiciatis rebus omnibus, vobis caveatis moneo) manus violentas injiciant, persequantur vos, trahantque vos Synagogis examinandos, deinceps in carcere asserandos, ut post vos sistant coram regibus & praesidibus. Quae omnia non aliunde provenient, quam ex odio vestri, quod nomen & doctrinam meam profiterini. Neque pueritis vos vestram operam, harum contumeliarum perpeffione, ludere:

LVC. 13.

quandoquidem hoc pacto Evangelium illis praedica:um & palam testatum (quod nunquam cateroquin audivissent) illis ad majorem condemnationem cedet. de 14, & 15, 18. Lucæ vide supra. Hac autem persequutione vestra MATT. 10. quam plures offensi à veritatis professione deficiunt, tanquam Dei veritas non sit, quae à multis & magnis in Ecclesia & repub. viris oppugnatur; defectores autem suos & maxime necessarios tradent. Prodeunt enim vos parentes, fratres, affines, amici. Prodeunt etenim LVC. 16. frater fratrem ad mortem usque, & Pater liberos, & insurgent liberi adversus parentem, quem ad mortem adigent. Quod cum ita sit, LVC. 17. eequod hominis genus inveniat, quod vos odio non sit habiturum, cum qui vobis artificissimis sanguinis & affinitatis vinculis juncti sunt, odio mortali vos persequentur: sed illud vos sustentare debet, quod hoc odio nulla vestra culpa, sed ob nominis & doctrine meae professionem in vos flagrabunt. Praeter Pseudo-christos, MATT. 23. quos dixi, justissimo Dei judicio (quod veros & fideles Dei servos obruncarunt) exsulent Pseudo-doctores qui multos errore seducent. 12. Ex his denique qui veritatis professionem retinent non pauci (propter exundantem iniquitatem) sua in Deum & homines charitate refrigescunt. Quisquis vero est qui nec cruce Christi offensus, nec Pseudo-doctorum imposturis abductus, nec charitate in Deum & proximum refrigeratus, in agnita veritate persistet, is demum (reliquis in aeternum pereuntibus) aeterna salute fruatur. LVC. 19. Quamobrem placcide horum temporum difficultates perseverantes, animas vestras, vel in ipsa morte, possidebitis. Consolationi denique vobis esse debet. MATT. 24. quod antequam manus sanguinolentas vobis injicient, vestri ministerium justum cursum absolvetis; utpote quorum opera Evangelium MARC. 10. in totum terrarum orbem disseminabitur: postquam

quam vero congruenter Prophetis à Sione & Hierosolymis verbum Dei egressum ad ultimos terræ fines perforauerit, tum demum illius urbis excidium & extremus interitus expectandus erit.

P R A X I S .

Verf. 9. *Euangelii contemptus malorum causa.*
Causam notat harum calamitatum, contumeliosam Apostolorum tractationem, sicut ante *Matth. 23, 34, 35.*

Vide *Matthai vers. 10.* quæ ad hunc locum spectant. Ogganniunt improbi & imperiti, Euangelii præconium semen & causam esse hæreticum, & calamitatum: sed hinc liquet, contemptum Euangelii, & præconium indignam tractationem hæc parere.

Verf. 10, &c. *Tria defectorum genera.*
 Videtur tria genera defectorum hic notare: primo eorum qui ad crucem impingunt: vix enim sibi persuadere poterunt, hanc esse veritatem, cuius præcones tam indigne in mundo tractantur. Hinc Apostoli ad Philipenses cautio. *1, 12, 13.* & *Ephes. 3, 13, &c.* Secundum genus est eorum, qui mendacibus dogmatis se à veritate abduci patiuntur. Tertium est eorum, qui meris afflictionibus in odium veritatis impelluntur, neque Pseudo-prophetarum laqueis capiuntur; sed ob multorum qui Euangelium profitentur improbitatem, plurimum de veteri suo amore & in Euangelium ardore remittunt, & zelo restringuntur.

Quibus omnibus regno eiectionis, illi demum salvi fient, qui ad extremum fidem Deo datam serauerint, & illam inchoatam, quotidianis incrementis auxerint.

Dicitur a fidelium conditio.
 Tres igitur salutis nostræ hostes (præter externos) hic nobis proponuntur, 1. afflictio, 2. Pseudo-prophetæ, 3. Professorum iniquitas. Duriter ergo tentandi sunt pii; ei qui gladium effugerit parata erit fossa: qui que à leone evaserit, occurret urso, &c. sic Deo videtur aliquando suos undique explorare ut septies veluti igne purgati, tandem prodeamus vas Dei nobis summe accomodatam. Cavendum ergo ne à fide tandem de-

sciscendo, multa frustra passi videamur. *Gal. 34.* ne quis coronam nobis adimat aut præcipiat. *Apoc. 3, 11.* Ad quam rem multum iuverit serio cogitare; ne pilum quidem capitis nobis adimendum, nisi, &c. imo afflictiones nostras nobis in bonum cessuras. *Rom. 8.* Hac promissione, tanquam strophilo, omnes lachrymæ & sudores detergentur; tanquam flabello ventum colligente, crucis ætibus sedabitur.

Altera consolatio, quod nullis conatibus *Verf. 14. Euangelii ante excidium urbis per orbem propagandi necessitate.* impediri poterit quo minus Euangelii prædicatio (ex Sione prodians ut *Esai. 2.*) per totum terrarum orbem perforaret; et si id agerent Iudæi ut passim ejus profectum liberent; ac proinde non potuisse urbem Hierosolymam perire, quam, &c. simul vero atque hoc impletum est (quod impletum fuisse testatur Apostolus *Roman. 10, 18.*) ilico Hierosolymitana urbs solo æquata est. Et si igitur Iudæi dignissimi erant, qui dudum periissent, et si Romanus Tyrannus truculentissimus erat, & potentia instructissima, Iudæi vero ad resistendum imbelles; tamen urbs non prius periit, quam omnia impleta essent, quæ, &c. Homines cum ira concitantur ad supplicium ita festinant, ut multa oblivioni tradant, quæ post mentem subeuntia illos ad feram tantæ festinationis respicientiam adigunt; Deus vero, &c.

Hinc constat testimonium illud quod testandum erat Gentibus *νεπιστῶτες ἰδοὺς 1 Tim. 2.* jam testatum esse, sicut etiam clarissimis verbis constat *Col. 1.* Frustra ergo extremi iudicii signum præstolantur Euangelii denovo in universon orbem secundam promulgationem. Cum enim Apostolica tubæ Ecclesiæ ademptæ sint, non est expectandum ut aliorum quorumcunque ministerium tanto operi sufficiat: quo accedit, quod & miracula desierunt, quibus, tanquam alis, doctrina Euangelii pernicius in omnes orbis partes pervolavit. Illa enim largitio erat regni Christi jam auspicandi.

M A T T H. cap. 24, à vers. 15, ad 23.

15 *Quum ergo videritis abominationem illam vastatricem, quæ dicta est per Daniele Prophetam, positam in loco sancto: (qui legit, animadvertat.)*

16 *Tunc qui in Iudæa fuerint, fugiant in montes.*

17 *Qui in solario, non descendat ut sumat quicquam à domo sua.*

18 *Et qui in agro, non revertatur retro ut sumat vestimenta sua.*

19 *Væ autem prægnantibus & lactantibus per illos dies.*

20 *Orate vero ne fiat fuga vestra, a byeme, neque Sabbatho.*

21 Erit enim tunc afflictio magna, qualis facta non fuit à principio mundi ad hoc usque tempus, neque unquam fiet.

22 Et nisi decurrat fuissent dies illi, periret omnis caro: sed propter electos decurrantur dies illi.

M A R C. cap. 13, à vers. 14, ad 21.

14 Quum autem videritis abominationem illam vastatricem, quæ dicta est à Daniele Propheta, positam ubi non oportet, (qui legit animadvertat) tunc qui fuerint in Iudæa, fugiant in montes.

15 Qui vero fuerit in solario, ne descendat domum, nec ingrediatur ut quicquam sumat è domo sua.

16 Et qui fuerit in agro, ne revertatur retro, ut sumat pallium suum.

17 Væ autem prægnantibus & lactantibus per illos dies.

18 Orate vero ne sit fuga vestra hyeme.

19 Erunt enim dies illi talis afflictio, qualis ea non fuit à principio rerum conditarum quas condidit Deus, usque ad hoc tempus, neque fiet.

20 Et nisi Dominus decurrasset dies illos, omnis caro periret: sed propter electos quos elegit, decurravit dies illos.

L V C. cap. 21, à vers. 20, ad 25.

20 Quum autem videritis Hierosolymam cingi ab exercitibus, tunc agnoscite appropinquare vastationem ejus.

21 Tunc qui in Iudæa sunt, fugiant in montes: & qui intra eam, excedunt: & qui in agris, non ingrediatur in eam.

22 Nam hi sunt dies ultionis, ut impleantur omnia quæ scripta sunt.

23 Væ autem gravidis & lactantibus in illis diebus: erit enim necessitas magna in hac regione, & ira in populo isto.

24 Et cadent acie gladii, & captivi ducentur in omnes Gentes: & Hierosolyma calcabitur à Gentibus, usquequo impleantur præstituta illa tempora Gentium.

A N A L Y S I S.

Signa remotiora eversionis Hierosolymorum & templi cum enarrasset, jam narrat propiora ut Lucas diserte notat. Adjunctum est obsidio urbis Hierosolymitanæ, ut liquet ex Luca: cujus causa narratur efficiens, exercitus Romanus; qui suo adjuncto detestationis describitur, & testimonio Prophetæ confirmatur; cujus testimonii intelligentia suo subjecto declaratur.

MATTH. 16. Hujus obsidionis adjunctum est admonitio, ut qui in Iudæa sunt ad montes se recipiant; quod distributione declaratur

subjectorum, eo- } rdibus. } vers. 17, 18.
rum qui sunt in } agro.

Vers. 17. Adjunctum illius fugæ est summa festinatio; quod comparatione minoris illustratur, non descendendum esse ut vel quidquam sumant, ne dum ut suos thesauros & suppellectilem asportent.

Vers. 18. Alia adhortatio ut in agro agens non revertatur, ut quid domi suæ accipiat; quod comparatione minoris probatur, ne ut vestimenta quidem accipiat, redeundum.

Lvc. 22. Ab adjuncto tempore vindictæ divi-

næ confirmat festinationem; quæ vindicta suo fine confirmatur, ut compleantur quæ scripta sunt.

MATTH. 19. Hæc festinatio in fuga illustratur ab adjuncta infelicitate foeminarum prægnantium & lactantium, quæ festinare nequeunt.

Vers. 20. Proponit aliquam consolationem adversus hæc mala: cujus efficiens assignatur deprecatio fugæ hyeme & Sabbatho.

Vers. 21. Adhortatur ad hanc cum fugam, tum deprecationem fugæ hyeme & Sabbatho, ab adjuncta gravi afflictione; quæ exaggeratur à comparatione minoris, quod talis non exitit ab initio mundi.

Lvc. 24. Partes enumerat afflictionis quod alii gladio peribunt, alii captivi abducentur, Hierosolyma calcabitur à gentibus; quæ conculcatio adjuncto tempore declaratur, quoad tempora decursa quibus solæ gentes ad Euangelii communionem admittentur.

Vers. 22. Consolationem aliam adhibet, nempe dies illius vindictæ divinæ decurtatos & contractos iri; cujus causa erunt Electi inter Iudæos: effectum est quod aliqui ex Iudæis ex hoc incendio & strage eripientur; quod suo adverso arguitur, quia

quia nisi contraherentur dies illi, nulli ex Iudæis salvi ex illa cæde evasissent.

M E T A P H R A S I S .

- MATTH. 15.** **H**ætenus de his dictum est quæ Hierosolymitanum excidium antecederent. Sequitur ut de ipso excidio & extrema depopulatione dicam. Quando igitur videritis Romanum exercitum (sua impetate & iniustitia detestandum) urbem Hierosolymitanam, olim cultui & vno sacram, obfisione cingentem, congruenter prædictioni Danielis Prophetæ, qui locus attentum & expectatum lectorem desiderat: Tum tanquam deplorata urbs salute, quotquot in Iudæa sunt, vel hi qui in munitissimis urbibus degunt, fugam ad montes & desertam l. ca arripiant. Qui vero super tectum ædium confisit, præ festinatione in ades, ut viaticum, aut aliud timeris subsidium sumat, ne descendito. Qui vero in agro forte vestibus nudus & exutus versatur, ut vestem accipiat, donum ne redito. Erit enim illud incipsum tristissimum, in quo Deus de Prophetarum & Apostolorum, maxime vero Servatoris Christi sanguine, ultionem, congruenter Prophetarum prædictionibus, sumet. Sicut autem omnium Iudæarum miseranda conditio futura est, ita mulierum gravidarum & suos infantes lactantium longe inferrima: ut quæ suorum embryonum & infantium onere ad fugam minus expeditæ erunt. Magna etenim ira divina iudicia in illo populo Iudæico passim extabunt. Tametsi vero ineluctabile & inevitabile hoc malum sit; tamen piorum causa placet aliquam malorum mitigati. nem precibus concedere. Quamobrem precibus contendite vestro clamore, ne hyeme; meo autem cultui & gloria, ne Sabbatho fuga fiat. Erit enim eis incomparabilis afflictio, qualis ab omni hominum memoria hæud fuit, nec deinceps ulla posteritas videbit. Hi enim magna infinitate gladii acie caesæ, illi vero tametsi non tanta infinitate in cunctos gentes & regionum cras captivi abducentur. Atque nisi fratrum Deus furori Romanæ exercitus injiceret, contra quam constituunt, bellum illud crudele & sanguinolentum contrahendo, ex gente Iudæica ne unus quidem superesset: sed electorum meorum gratia ita illorum furorem moderabitur, ut eadem & stragem illam eo usque, quo animo suo designarunt, non præstituri sint: tametsi vero Iudæi falsa spe urbis Hierosolymitanæ instauranda se lactabunt, tamen certum est quod ad mundi finem (quo tempore numerus ex gentibus salvandorum solvetur) ab iisdem gentibus concalcabitur.

P R A X I S .

Hætenus fuerunt signa eversionis Hierosolymorum: sequuntur ejusdem obfidio & excidium.

Cum igitur videritis Romanorum exercitus, qui propter idolomaniam & iniustitiam abominandi sunt, cingentes Hierosolymam quæ penitus & sine omni spe instauraturum perdetur (quod ex Daniele verum esse comperietis, modo attente legatis, &c.) tum qui in Iudæa sunt, &c. Non enim, ut olim alii, inanes discedent, aut obfidionem solvent, aut perdetur, ut sub Ezechia & aliis.

Nota sanctissimam Dei & justissimam vindictam, per summe prophanos & injustos, executioni mandari. Neque enim ulli alii tantam crudelitatem exercere, blasphemiam exercere, scditatem patrare, &c. Deo igitur non modo licet, sed & necessarium est, ut pollutas manus & ora execrabilia ad sua iudicia exercenda adhibeat. Hinc discamus patienter ferre cum ab iis corripimur, qui legibus & equitate nobiscum agunt: nisi velimus potius eorum potestati permitti, qui omnia in libidine sua gerent.

Nota item Christum, cujus autoritas omni exceptione major existit, non tamen indignari Prophetæ testimonium proferre, &c.

Obiectio ex Marco. In loco ubi non debet. Videtur ergo eversione Hierosolymæ vituperio dari. *Respondeo:* certe quidem respectu Romanorum, qui avaritia & ambitione flagrant, hoc fecerunt; maxime vero quod eorum odium in templum non ex illius per Iudæos abusu natum sit; sed quod erat olim à Deo institutum & cum illorum idololatria maxime pugnavit.

Tum fugiendum, tanquam rebus deploratis, idque celerrime, abjectis omnibus impedimentis & mora: abunde enim benigne cum illis actû iri, si vitam pro præda auferant. *Ier. 38, 2.* Nec vero ab una civitate ad aliam, ut olim, sed ad montes & solitudines. Vnde male erit prægantibus & lactantibus, quia hæ onere externo gravata: non poterunt fugam accelerare. Maxime vero si hyeme & Sabbatho fugiendum sit: quod ne contingat, precibus vestris deprecandum relinquatur: nam de exilio conclamatum est, nec ullus precibus locus relictus. Atque quo preces intendatis magis; prædico vobis, nunquam parem calamitatem aut extitisse, aut olim exituram. Ita enim sanguinem vestrum sitient, & illi insidiabuntur; ut nisi tempus illud con-

traheretur, nemo ex Iudæis reliquis fieret, sed essetis ut Sodom & Gomorra: sed cum fœdus cum illa Gente inierim, ex quo semper mihi aliquos manere electos necesse sit, illos dies contraham, & eorum rabiem & immanitatem frænabo.

Christi
pro suis
curis

Nota singularem Christi pro suis curam & sollicitudinem, qui non modo mala ventura prædicit; sed quo modo se in periculis gerant præstituit: quo modo, quando, quo fugiendum sit: quod tamen nobis jam periclitantibus non faciat, tamen rem ex lege divina excutientibus, & precibus Deo commendantibus, non minus nobis Spiritu suo aderit: promissio enim munitur, Deum omnia pro nobis perfecturum, modo vias nostras illi permittamus. *Psalms. 37* nec minus certa agendi & itinera nostra instituendi ratio, quam olim cum nubes aut loco incumberet, quæ se attolleret; aut cum Sacerdos Ephodo accinctus oraculum à Deo in rebus dubiis acciperet.

Verf. 19.
Maledictio
gravidis
& lactan-
tibus dicitur,
temporalis.

Maledictio quæ prægnantibus, &c. non nisi hujus vitæ est: estque prædictio potius quam comminatio; quæ tamen vel ad æternam salutem pertingere possit, nisi hujusmodi promissio se muniant, &c. si enim in persecutione defecerint, aut contra naturæ sensum fœtus abiciant, &c. Vnde *Oleas cap. 9.* da illis, Domine, quid dares? uteros steriles & arentes mammis. Contra vero, si tentationes sustinuerint, beatiores existunt. Eadem est ratio cur Paulus *1 Cor. 7.* virginitatem matrimonio præponat, propter scilicet eorum temporum asperitatem, qua cogebantur huc illuc fugam arripere; unde gravidæ & lactantes magis de vita perclitabantur; quo in periculo virgines ad fugam expeditæ, non versabantur. Hinc est quod Deus Ieremiam prohibeat, ne accipiat uxorem unde liberos suscipiat. *Ierem. 16, 2, 3, 4.* tantum autem abest, ut conjugum conditio apud Deum pejor sit; ut si divitiis omnibus difficultatibus inconcussi maneant, hoc ipso virginibus præferendi sint.

Obiter *Nota* easdem esse nutrices, quæ matres: conductitiis enim non tam gravis futura esset calamitas, si alienos non suos infantes deserere cogentur; cum tamen hic in pari calamitatis gradu ponantur cum gravidis.

Observa peccata Dei benedictiones in maledictiones converteret: mensa in laqueum convertitur. Quare, quo quis pluribus ingenii, divitiarum, uxoris, liberorum, &c. do-

tibus ornatus est, eo debet cautius converti, ne illi graviori iudicio sint.

Illud singularis mansuetudinis quod in maxima severitate, meminit misericordiæ, dum aliquid permittit precibus: hoc enim suorum precibus (modo instant) dat, ut nec hyeme, nec Sabbatho, &c. Sic *Tiscar* alioquin devastandam Loti præcibus dedit, &c. *Gen. 19.* Hoc nos ad preces pro Ecclesia animate debet. Nemo ad Deum accedens (quod de quodam Imperatore dicitur) maritus discedit. Vide exemplum *Annæ. 1 Sam. 1.* Aut enim iudicium Dei avertemus, aut efficiemus ne tam vehemens sit, aut ne diutius grauletur, aut ut aliquæ supersint reliquæ. Hic locum habet quod *Proverb. 11, 11.*

Verf. 20.
Deus in
maxima
severitate
misericors.

Quæstio: Cur precandum ne Sabbatho, &c. *Respondent* quidam, quosdam ex fidelibus hac superstitione Sabbathi observandi constrictos, ut potius vitæ curam abjicerent quam Sabbatho fugerent: sed hoc esset superstitionis errorem fovere, &c. Quamobrem statuendum est ideo iustos esse deprecari ne Sabbatho, &c. cultus divini causa: tanta igitur cura esse debet Sabbathi servandi, ut vel Deus eo nomine comprecandus sit, &c.

Cur pre-
candum ne
sug. a fiat
Sabbatho.

Simul hic docemur non tantum nostri temporis Ecclesiarum curam agere; sed, &c. ut in omne ævum, &c. turpe esset de nostra posteritate in finem seculi propaganda cogitationes inire, de Christi vero prole & generatione proferenda & multiplicanda curam abjicere. Huc accedit quod hanc calamitatem deprecari edocti 38. annos priusquam advenerat. Quanto magis æterna corporis & animæ perditio quotidie deprecanda?

Accendit ardorem precandi ex gravitate mali, quam à comparatione amplificat superiorum & inferiorum temporum: cæquod enim unquam auditum est bellum in quo decies centies millia virorum occisi sunt, non aginta septem in captivitatem abducti? sicut enim in gravi & inusitato ignis incendio, ejus periculum homines ab igne restinguendo non modo non deterret, sed & acuit, &c. ita in hoc tanto incendio cœlitus immisso, &c.

Verf. 1.
Iud. eorum
in audita
mala.

Dies contrahi dicuntur, non respectu divinæ sententiæ; sed 1. diuturnitatis malorum, quam populus promeritus erat; 2. consilii hostium, qui ultionis appetentiores, ulterius vellent, &c. ut *Ezech. ann. 15.* addebantur, non supra tempus à Deo constitutum, sed, &c.

Verf. 22.
Quomodo
dies con-
trahantur.

Nota improbos piorum causa sæpe in vita con-

ta conservari. Vide *Gen.* 18, & 19. quam gratiam improbi non modo non agnoscunt, sed & pessimam rependunt.

Nota Dei iudicium non præcipitari, ut hominum, qui iusta ira accenti, sæpe tamen modum excedunt, & ea faciunt, quorum post eos pœnitent. Vide illustre exemplum in *Istaëlitis* qui in *Benjaminis* tam impotenter ferebantur, ut inde in gravem luctum inciderent, & aliquid ex definita severitate remittere coacti sint. *Iudic.* 20, & 21. Deus ve-

ro in maxima qua unquam aut usquam excanduit ira modum servat, ut veritati suæ & promissæ misericordiam constaret.

Observa in iudiciis divinis omnia ad electorū salutē tanquam ad normam revocari.

Nota etiam salutem electorum, piorum precibus à Christo commendari, qui tamen excidere non magis possent, quam Deus sententia & iudicio falli. Contra *Papistas* qui electionis doctrina omne studium restringunt, dicunt, &c.

M A T T H. cap. 24, à vers. 23, ad 29.

23 Tunc si quis vobis dixerit; Ecce, hic Christus; aut hic: ne credite.

24 Excitantur enim Pseudo-christi & Pseudo-prophetae, & edent signa magna: & miracula: ita ut seducant (si fieri possit) etiam electos.

25 Ecce, prædixi vobis.

26 Itaque si dixerim vobis; Ecce, in deserto est: ne egredimini; Ecce, in conclavibus, ne credite.

27 Si, ut enim fulgur exit ab Oriente, & apparet usque in Occidentem: ita etiam erit adventus Filii hominis.

28 Ubicumque enim fuerit cadaver, illuc congregabuntur aquilæ.

M A R C. cap. 13, à vers. 21, ad 24.

21 Tunc autem si quis dixerit; Ecce hic Christus, vel ecce illic, ne credite.

22 Surgent enim Pseudo-christi & Pseudo-prophetae: & edent signa ac miracula: ad seducendum, si fieri possit, etiam electos.

23 Vos autem cavete; Ecce, prædixi vobis omnia.

A N A L Y S I S.

Adjunctum signum finis mundi est quorundam impostura de Christi Servatoris à cælis in terras descensu; quæ impostura sua forma describitur, nempe hic est Christus vel ibi est Christus; hujus adjunctum remedium adscribitur, nempe ut fidem illis impostoribus derogemus.

Vers. 24 Cujus imposturae efficientes causæ describuntur; principales, Pseudo-christi ipsi; adjuvantes, Pseudo-prophetae; qui suo adjuncto describuntur, nempe exurgendi, seu se ingerendi; item effecto edendi magna signa & prodigia; quorum prodigiorum & imposturae effectum est, multos in errorem impellere; quod comparatione majoris amplificatur, fore ut ipsis electis, si fieri possit, imponerent.

Vers. 25. Efficiens causa viranli erroris est prædictio Christi, qua illos adversus hanc imposturam præmunit.

Vers. 26. Forma imposturae generaliter 23. vers. indicata, specialius hic indicatur, nempe quod dicent, Ecce est in deserto, ecce est in penetralibus; ubi alterum efficiens instrumentale vitandi erroris indicatur, ne pedem moveant, cum sic evocentur.

Vers. 27. Probat istos non esse verum Christum ab adjuvato gloriofo Christi adventu; qui pari il-

lustratur, fulguris ex oriente in occidentem euntis.

Vers. 28. Deinde hunc errorem refellit à subiecto edito loco, quo Christus descendet, non autem in terram; quod suo relato confirmatur, quia electi ad illum præstabilitur: quod etiam comparatione paris illustratur Aquilarum ad cadaver advolantium.

M E T A P H R A S I S.

Pricare de excidio Hierosolymitano quaestione expedita, accedo ad vestram alteram de mundi fine. Quo in negotio de hoc primum vos omnes discipulos meos admonitos esse volo, ne fidem cuiquam (quantumcumque sit) adjungatis, qui ab ascensu meo in cælum vobis dicit; Christus ille filius Mariae verus Deus & verus homo spectandus in terram venit, & nunc hoc, nunc illo loco illum inveniendi potestas est. Exsistent etenim ut ante Hierosolym tanquam sic ante mundi excidium voluntarii minimeque vocati Pseudo-christi suis Pseudo-prophetis (qui illorum laudibus decantent) spicati. Hi signa & prodigia tanta & tam suspenda edent, ut vel ipsi

25. *ipsi Dei electi (siquidem hoc fieri possit) in errorem abriperentur. Circumspecte & animam diligenter advertite: me quod attinet, vobis ad cautionem, omnia quæ vestra intersunt, prædicando, officio perscrutatus sum: promde vestra culpa erit, si vos horum fiduciosus & imposturis irretiri permitamini. Quamobrem si misistaverint in aurem vestram, dicentes, Venite, sedes, & vultu, nunc est in deserto, nunc in secretioribus & magis abstrusis locis, nolite ad illa loca vel pedem ferre, nedum ut istis nefariis impostoribus fidem adungatis. Secundus enim meus (qui sum filius hominis) adventus, primū subitus erit, & celerior, quam ullus in orbe degens iter in desertum aut abstrusa loca conficere possit. Deinde erit gloriosus & conspicuus, ut non opus sit aliquo, qui adventum meum aliis indicet, quandoquidem uno momento & ictu oculi omnes per unversum terrarum orbem me in nubibus venientem intuebuntur. Cuius mei cum repentini, tum illustri adventus vitam & expressam imaginem in fulgure vobis propono, quod ab Oriente egressum, quam citissime ad Occidentem pertingit. Unde est ut fideles omnes inflammatissimo studio ad me, qui pro illis vitam exponam, haud secus aggregabuntur, quam Aquila, cum in videndo acutissima, tum in odorando sagacissima, ad cadaver avolant.*
- 26.
- 27.
- 28.

P R A X I S.

Signa prædicantur Hierosolymæ excidium & mundi consummationem antecedentia.

Partes, si- (Hominibus in terris.
gna pro- { Deo in cælesti & terrestri ma-
fecta ab china.

vers. 23,
&c.

Impostores
sub mundi
finem.

Vox $\tau\omicron\tau$ non designat tempus quod continenter excidium Hierosolymæ infecutum est, sed quod intra seculum seu ætatem ante finem mundi venturum est; quod ex vers. 29. liquet, & Luc. 17. nam de fine mundi quæstio quoque à discipulis mota est. Sicut igitur ad Hierosolymæ excidium arcessendum præcesserunt impostores, qui à plerisque admissi & amplexati iudicium Dei accelerarunt; sic ante finem mundi, &c. Eoque efficacior erit hic error, quo gravius iudicium in fine mundi exercebitur quam in Hierosolymæ excidio: hi enim Pseudo-christi (non ut priores qui Messiam se esse præstebantur) se Mariæ & Dei filium esse venditabunt. Hinc est quod vel electos, si fieri possit, seducendos dicit.

Quod signa & prodigia edituros dicit,

docet sigillum Evangelicæ doctrinæ ab illis effingendum, & adulterinæ earum doctrinæ apponendum. Vide 2 Thess. 2. & Apoc. 13. Legimus ignem cælestis evocandum à Pseudo-prophetis imaginis bestia.

Quæstio: Quædam discrimen inter vera & falsa ista miracula? Respondeo: Attente rem considerantibus non erit difficile discrimen statuere, in genere, modo, & aliis circumstantiis; nec enim usq; eo Deus Sathanæ fræna laxabit, ut discrimen inter sua & Sathanæ opera non extet; ut in miraculis in Ægypto editis: nam si sagaces regis terreni sigillum effectum dignoscant, nedum, &c. Sed certissima huius rei dijudicatio petitur ex doctrina probe excussa, & ad $\beta\epsilon\omicron\tau\omicron\upsilon\omicron\varsigma$ verbi divini adhibita; quæ si cum doctrina Christi in Scriptura tradita non consentiat, etiam si majora, si fieri posset, & crebriora miracula ederent, quam Christus & Apostoli; non tamen flocci æstimanda essent. Miracula enim ex doctrina, non doctrina ex miraculis æstimanda est. Quemadmodum si quis clam sigillum regis subduceret, & falsis tabulis apponeret, non tamen ideo expetitam possessionem auferret, sic, &c. Si Angelus, &c. *anathema* est. Gal. 1. Nedum si homo cælum & terram commovens aliquid à tradita doctrina alienum mustitaret. Etsi enim hominum scriptura ita fingi potest, ut inter hanc & illam non intermiscas; tamen ut Dei scripturam homo ita imitetur fieri non potest. Vide quæ in Luc. 17, 22. supra annotavimus.

Nota firmissimum piorum præsidium & Piorum arcem maxime inexpugnabilem in Dei consilio sitam esse, non in nostra prudenti cautione; sed nec in fide, (quæ tamen labefactari nequit) sed in Dei electione. Rom. 11, 2. 2 Tim. 2, 19. Ioh. 13, 18. Etsi enim fidei in fundamento, radici, anchoræ, innitatur, tamen fidei fundamentum, radix & anchora est electio & consilium Dei. Hinc est quod qui instar montium radices alte in terram demersas habebant, convellantur, & loco moveantur, quod electionis stabilitati non incumbant; cum alii, qui propter ingenii & doctrinæ tenuitatem vix collium locum obtinere poterant, inconcussi stent: Argonautarum naves submergantur, cum cymbæ non obruantur, lucidissimæ stellæ extinguantur, & cælo excutiantur, cum linum fumigans non perinde luce sua privetur. Quare electionem nostram bonis operibus firmam & persuasam reddamus: quo non tantum in portu simus per medias tempestates;

Discrimen
inter mira-
cula Dei
& Pseudo-
propheta-
rum.

Piorum
firmitas
in consilio
Dei.

tes; sed nos in tuto versari scientes, placide & patienter omnia feramus. Unde etiam constat eos qui electionem tollunt, nullum sibi tranquillitatis locum in gravissimis jactationibus relinquere.

Verf. 25.
Sermo cura
nostri ge-
renda.

Ecce prædixi.] *Επιφώνημα*, quo illos ad majorem attentionem excitaret, quasi dicat, ego quod mearum partium erat, feci, ut vobis hæc prædicerem. Vos videte ne vobis ipsis & officio vestro desitis; ne otio & securitate torpeatis; ne instar ebriosorum in fastigio mali in tam gravi tempestate dormiatis. Non sunt ergo res leviculæ, aut leviter prætereundæ, quæ à Christo in Scriptura prædicantur. In bello tuba interdum clangit, & signo dato ad arma concurritur, ubi nullus hostis imminet: sed in Christi bello, Christo præsertim ipso clangente, &c. et si enim omnes hoc belli genere non exercentur, omnes tamen paratos esse oportet. Multa in castra comportantur quorum nullus est usus. Plures anchoræ feruntur, quam semper opus est, &c. quia res ita cadere potest, ut, &c. sic, &c. Abnerus reus mortis pronuntiatur ac si Saul ejus incuria interfectus fuisset, et si, &c. r. *Sam.*

Hic docemur excubias nobis agendas in quos finis mundi incidit; qui cum Apostolis minus virium habeamus, gravius tamen hac ex parte jactabimur. Imo si hi, qui ad hæc tempora non pertigerunt, jubentur tamen se munire, &c. nedum hoc nobis incumbit, qui, &c. cumque parum abfuturum est, quin electi ipsi in perniciosum errorem impellan-

tur; quam solliciti, &c. quare imbecilli se corroborent, firmi vires addant; cum gradus sistendus, &c. si enim in bellis nullus aut dux, aut miles tam expertus est, qui in disciplina militari quotidie sibi proficiendum non conducere putet; quanto id magis in hoc bello adversus hostem tam fortem, vastum, expertum, exercitatum; maxime cum posteriores quique confictus periculosiores futuri sunt.

Ecce, in deserto est, &c.] Vide quæ in *Luc. 17, 23, 24.* jam antea in eandem sententiam dislegimus.

Præsertim errorem de Christi in desertum aut antrū secessu convulsit. Nunc rationem adhibet dehortationis, ne pii ad illa loca se conferrent. Argumentum est à disparato, quod pii ad verum Christum aggregabuntur in aëre tum futurum; non igitur deserta aut recessus quærent; quod simul illustrat & probat, sicut aquilæ, quæ & visu acutissimo & odoratu sagacissimo sunt, advolant quam celerrime ad cadavera: sic pii omnes ad Christum, tanquam expetitum cibum & escam, quam celerrime festinant: rapiuntur enim (inquit Apostolus) in aëra.

Vultures perinde sagaces sunt ad cadavera invenienda; sed ab aquilis, &c. quia volatus aquilarum aptissimus erat ad, &c. & quia alta petunt, &c. Quod piorum ingenium refert: etiam ab ipsis regenerationis incunabulis alta petunt, cælestia sapiunt: in cælis conversatio, *Phil. 3, 19. Col. 3.* contra qui terrestria petunt graculis similes sunt, & talpis qui semper terram suffodiunt.

Verf. 28.
Pri ad
Christum
in aera rapi-
entur.

M A T T H. cap. 24, à verf. 29, ad 37.

29 Statim autem post compressionem dierum illorum Sol obscurabitur, nec dabit Luna splendorem suum, & stellæ cadent à cælo, & potestates cælorum concutientur.

30 Tunc apparebit signum Filii hominis in cælo, & tunc omnes tribus terra plangent, & videbunt Filium hominis venientem in nubibus cæli cum potentia & gloria multa.

31 Is vero mittet Angelos suos cum tubæ voce magna, & cogent electos ejus à quatuor ventis, à cælorum extremo ad eorum extremum.

32 A finem autem discite parabolam: quum jam ramus ejus tener sit, & folia germinat, nostis prope esse æstatem:

33 Ita & vos, quum videritis hæc omnia, scitote illum prope esse & ad fores.

34 Amen dico vobis, nequaquam præterierit ætas hæc usquedum omnia ista facta sint.

35 Cælum & terra præteribunt: sermones autem mei nequaquam præteribunt.

36 De die autem illo & hora nemo scit, ne Angeli quidem cælorum: sed Pater meus solus.

M A R C. cap. 13, à vers. 24, ad 33.

24 Cæterum per illos dies, post afflictionem illam, Sol obscurabitur, nec dabit Luna splendorem suum.

25 Et stella cæli excident, & potestates quæ in cælis sunt concutientur.

26 Et tunc videbunt Filium hominis venientem in nubibus cum potentia multa & gloria.

27 Ipse vero tunc mittet Angelos suos, & suos electos coget à quatuor ventis, ab extremo terræ usque ad extremum cæli.

28 A ficu vero discite parabolam; Quum ramus ejus jam tener sit, & germinat folia, nostis prope esse æstatem:

29 Ita & vos, quum hæc videritis fieri, sitote illum prope esse ad fores.

30 Amen dico vobis, nequaquam præterierit hæc ætas usquedum facta sint hæc omnia.

31 Cælum & terra præteribunt, sermones autem mei nequaquam præteribunt.

32 Sed de die illo ac hora nemo scit, ne Angeli quidem qui in cælo sunt, neque ipse Filius, sed Pater.

L V C. cap. 21, à vers. 25, ad 34.

25 Tum erunt signa in Sole & Luna & stellis: & in terra anxietas Gentium in consilii inopia: resonante mari & sælo:

26 Exanimatis hominibus præ metu & expectatione malorum eorum supervenientium in orbem terrarum, nam potestates cælorum concutientur.

27 Et tunc videbunt Filium hominis venientem in nube cum potentia & gloria multa.

28 Quum autem hæc fieri incipient, sursum aspiciite & attollite capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestri.

29 Dixit etiam eis parabolam, inquiens; Videte ficum & omnes arbores:

30 Quum jam emisserint folia, vos eas cernentes, per vos ipsos agnoscitis jam prope esse æstatem:

31 Ita & vos quum videritis hæc fieri, agnoscite prope esse regnum Dei.

32 Amen dico vobis, nequaquam præterierit hæc ætas quousque hæc omnia facta fuerint.

33 Cælum & terra præteribunt, verba autem mea nequaquam præteribunt.

A N A L Y S I S.

Adjunctum signum adventus Christi obtenebratio Solis & Lunæ, stellarum è cælo casus, & totius cæli virtutum concussio. Quod etiam adjuncto tempore declaratur, nempe ilico post imposituras Pseudo-christorum & Pseudo-prophetarum.

Vers. 30. Aliud adjunctum, nempe signum & veluti vexillum Christi, quod subjecto loco declaratur, in cælo: quorum signorum effectum in improbis erit planctus & mæror: cujus etiam planctus causa efficiens notatur, quod videbunt Christum venientem in nubibus.

Cujus adventus duo adjuncta } potentia, } quæ utraque sua ad-
tuo adjuncta } gloria, } juncta magnitudi-
ponuntur } ne amplificatur.

Vers. 31. Effectum Christi narratur, missio Angelorum: quorum effectum indicatur, sonantissimæ vox; quæ comparatione paris illustratur, nempe tubæ. Deinde aliud effectum narratur, collectio electorum ad Christum adducendo: in qua etiam subjecto loco declaratur, nempe à quatuor ventis, & ab uno cæli extremo ad alterum.

Vers. 32, 33. Propinquitatis finis mundi, cum hæc adveniunt, comparatione paris illustratur; tam enim propinquus est, quam æstas, cum ficus tenellos ramos & folia sua fundit.

Vers. 34. Omnium horum signorum quæ ultimum diem præcedent adjunctum tempus notatur, antequam sæculum vel ætas una penitus exacta erit. Quod etiam testimonio vehementis asseverationis confirmatur.

Vers.

Vers. 35. Porro comparatione minoris corroboratur, cælum & terram petitura potius, quam unum verbum Christi excidat.

Vers. 36. Quod tempus seculi vel ætatis suo diverso illustratur; tamen enim seculum & ætas, quo dies ultimus adveniet, prescriptum & prænitum hominibus innotescat, tamen dies & hora omnibus occulta est; quod comparatione majoris illustratur, quia ne Angeli quidem hoc sciunt; quod etiam alia comparatione majoris arguitur, ne filium quidem hominis illum diem aut horam nosse.

METAPHRASIS.

29. **S**tatim postquam Deus suos, Pseudo-christorum & Pseudo-prophetarum imposturis, grati afflictione exercuerit (quod piis singulari consolationi, & impiis horribili exitio cadet) in cælis sol obtenebrabitur, luna lucem suam subducet, stellas à suis sedibus decident, astra item & cælestia signa concutientur. At que ut in cælis, sic inferiore mundi parte ex mariis & freti fragoso sonitu omne genus populi in maximas animi angustias constituentur, quæ illos aut ad respicientiam exstimulabunt, aut si patientia locus non sit, formidabilis horrore consternatos ad desperationem adigent. Usque eo ut homines præ metu & expectatione eorum, quæ mundo superventura sunt, animam efflare parati sint; quia omnium creaturarum cælestium & terrestriũ confusione & conturbatione insequentis max ruina ræquæ mundi finem appetere & adventare cuius ad cognoscendum non erit difficile. His signis præmissis, Christi filii hominis signum in cælo conspicitur, insinitus splendor & apparatus, quo tanquam vexillo sublato, omnes tanquam in bello ad illud convolabunt & aggregabuntur. Quando etiam omnes omnium gentium impii & stelerati homines animi cruciatu concutientur, maxime cum viderint me filium hominis, (prout in cælum ascendi) in nubibus de cælo descendentem incomparabili potentia & gloria instructum. Quo tempore Angelos etiam mittet suos, & in his Archangelum, quasi ducem: qui tanquam tuba sonitu ingentem vocem edet: Cujus vi mortuus excitatus & vivis uno momento mutatis, electos, ab omnibus cæli plagis ad Christum aggregabunt. A ficu vobis familiari similitudinem petite, quæ vobis in hoc negotio documento & consolationi esse possit. Cum etenim ficus arbor ramos & flagella & folia fundit, estatis appropinquatis certissimum testimonium esse noscitis. Haud secus & vos cum hac omnia oculis & auribus usurpabitis, scitote adventum meum perinde appetere & propinquum esse, ut qui domus sua

ostium pertingens, illam protinus ingredi paratus est. Atque ut Hierosolymitani excidii antecedentia signa unius ætatis & seculi circumscripsi; itidem in mundi huius interitus sancte vobis affirmo, integram ætatem non plene exactam iri, priusquam extremus Iudicii dies advenierit; initio factò à Pseudo-christorum & Pseudo-prophetarum impostura, ad illum diem usque, quo filius hominis gloriosus ab omnibus in aë; e conspicietur. Quod quidem ita indubitatum est, ut cæli & terræ citius esse desinant, quam ex dictis meis vel verbulum unum excidat. Tamen si vero ætatis seu seculi secundi adventus mei à me tempus prænitum vobis innotescat: tamen de die illo (necum de hora) nemo mortalium novit: quod ne vos mactos habeat, mentem vestram subeat, ne beat os quidem Angelos hac scire: dicam amplius; ne filius quidem hominis (quoad homo est, nondum in gloriam translatus) hac novit; ut uno verbo dicam, Pater istos temporum articulos sibi soli reservavit.

P R A X I S.

Post compressionem dierum illorum.] Im-
postores enim cruentabunt pios, non tantum doctrinæ perversitate, sed etiam, quoad possunt contumeliis & injuriis.

Sol obscurabitur, &c.] Machina cæli, terræ & maris tremescit: sicut enim ædes priusquam ruunt, concrepare solent; sic in hoc mundi domicilio fiet. Propheta hæc figurate de afflictionibus, &c. sed hic prout sonant verba, accipienda sunt. Cum autem pulcherrima & maxima mundi pars cælum & ejus splendidissima ornamenta deformedur, & veluti claustra obsignentur, certum est ejus interitum appetere: multo magis quam cum terra quæ instar puncti est, &c. vestis, cum ejus color, species, villus, usu atteritur, abjectioni prope est, sic, &c. Huc refer quod est de cælo, terra, mari sub Evangelio concutiendis *Agg.* 2. Quo videtur Lucas respectu cum de horribili maris strepitu mentionem facit.

Objectio: Videtur alienum talem fore creaturarum defectum, sub adventu Christi, qui longe splendidissimus erit, &c. Principis enim adventum quædam claritatis notæ præcedunt. Deinde hoc ad piorum, qui rum in terra existent, consolationem minus accommodatum videtur, qui alioqui afflictis, hac tanta obscuritate amplius conturbabuntur.

Respondet: 1. Hoc Christi gloriæ non ob-
Pii lata,
N n n n z rit,

34.

35.

Vers. 29.
Creatur-
rum, ante
adventum
Christi,
conserna-
tio,

impis her-
renda.

rit, quin potius eam illustrabit: nam quo major præcessit rerum omnium obtenebratio, eo gloriosior apparebit Christus, qui depulsa illa caligine, cæelum & terram sua gloria collustrabit. Nec piis officiet, quibus in dicitur erit appropinquantis Christi Servatoris & vindictis. Sicut enim appetente mane, majores tenebræ sunt quam reliqua noctis parte, quo exhilarantur potius qui diem expetunt, quam, &c. sic, &c. Improbis vero hic adventus Christi apparatus aptus est, vel ut illos injecto metu ad resipiscenciam extimulet; vel si illi locus non sit, ut hoc modo consternati sensu æternæ damnationis tangantur, ut veluti in atriis & vestibulo inferni, hic in terris agentes consistant.

Quare lumen intus paremus, ut cum externum defecerit, animo alacri & erecto simus: ut enim nocte domum occupante, qui lucernas accensas habent, non ita magnopere solis lucem requirunt: sic, &c. imo nobiscum erit ut cum Israël, cum tenebræ Aegyptum occuparunt. Cumque tantus maris strepitus & terræ motus, &c. futurus sit; curandum ut intus pacem colamus, qua, &c. tum enim fortissimus quisque qui fide vacat, tanquam sæmina trepidabit; & contra.

Atqui non cæli, &c. annihilabuntur: sed excoquentur & destruentur: qua nos ergo pietate & sanctitate esse oportebit, qui cælos inhabitabimus? 2 Pet. 3, 13, 14. tam splendida palatia porcis aptari, quam indignum esset?

Sicut belli Imperator copias suas coacturus vexillum pandit, ad quod, &c. sic tantus erit Christi advenientis splendor, ut omnes ad eum hoc indicio colligantur. Priore adventu furtim venit, ejus ut adventus paucis innotesceret, quibus veluti in aurem insusurravit, &c. sed posterior clarus, in edito loco omnibus innotescet. Hoc autem signum non est classicum belli, sed signum quo triumphus agatur, ut quicumque sub signo crucis & afflictionis militaverit, is ad hoc signum advolet, ut cum Christo triumphos agat, & vitæ æternæ spolia dividat. Quo est minus vero simile hoc signum futuram crucem cui Christus affixus fuit; cujus proculdubio omnis memoria delebitur.

Plangent, &c.] Adjunctum hujus signi: plangent autem impii qui Christum pupugerunt, sive in capite, sive in corpore, sive factis, sive dictis. Signum hoc impiorum oculis sanguinolentum aut atrum apparebit, ut qui Christum victorem & regem, tanquam

refractorii & rebelles subditi, & tanquam judicem malefici, intueri cogentur; cujus vel solo conspectu consternerentur, cogitationibus se accusantibus & reos peragitationibus. Planctus vero talis erit, qualis prout primogenito; & qualis olim Hadadrimumo, ubi Iosifæ mortem Iudæi deserverunt. vide Zachar. 12, 10, &c.

Quod si tanto in luctu hic in terris verfabuntur, quid illis fiet in inferno, &c. Quare homines se ad plañctum & lachrymas hic excitent, ubi eorum fructus erit: præstat ad momentum lugere, ut in æternum gaudeamus, quam, &c.

Nota causam cur homines in Christum sive infidelitate, sive morum corruptela impingunt; nempe quia eum fidei oculo potentia & gloria instructum non intuentur, ejusque magnitudinem sibi in animo non proponunt: impii enim simulatque eum angelorum satellitio stipatum videbunt, &c. lugebunt eorum protecviam, perfidiam, &c. Qui nubes currus suos, & quadrigas sibi & suis facit.

Tuba.] Perstat in priore metaphora: sicut enim explicant vexillo, sic tubæ sonitu solent copias cogere. Videtur alludere ad Num. 10. Vbi populus castra figens circum tabernacula tuba convocatur ad tabernaculum. Apostolus 1 Thes. 4. docet hanc tubam fore Archangeli vocem, quam ille virtute filii Dei effert. Vnde Iohan. 5. vox filii Dei appellatur.

Hujus vo-
cis duplex } 1. In mortuos ut reviviscant immortales, } utriusque
erit effe- } 2. In vivos ut mutentur, } icu oculi,

Hic confer virtutem verbi prædicati per ministros, cum voce hac: mortuos enim perinde excitat; & uno momento hoc facit. Hoc tamen differt, quod Evangelii vox vitam hanc inchoat; illa consummat.

Nota admirabilem Dei potentiam qua uno momento instaurabit, quæ multis annorum millibus collapsa sunt; nec instaurabit modo, sed in conditionem longe præstantiorem provehet: Admirabilem scientiam qua singulis sua propria corpora, nervos, ossa, reddet & coaptabit. Hominibus non perinde facile est instaurare ac diruere; Deo vero, &c. tum mare suos mortuos, tanquam fidelis custos reddet; & terra suos, &c.

Sed alii ad vitam, alii ad mortem resurgemus, prout in sepulchro conditi simus: hi enim ut frumentum in horreum, &c. illi ut spinæ & cardui in ignem, &c. quare providendum

Verf. 31.
Tuba vox
Archangeli, Filii
Dei virtute
elata.

Dei potentia & scientia admiranda.

Diversa resurgemus, prout conditi simus.

Verf. 30.
Signum
Christi
triumphante;

impis lustratum.

dendum quomodo nos ad lectum sepulchri componamus, ut ei fidei culcitram subster-namus, bonorum operum cadurcum super-ster-namus, spei pulvinar capiti supponamus, veteramenta peccatorum antequam lectum petamus, exuamus. Nobis autem qui super-futuri sumus cavendum ne somnus obrepit, sed perpetuæ excubiæ agendæ, animi in Do-mini adventum parandi, ut illi venienti ob-viam procedamus, aut ad fores sinus, ut pri-ma quaque pulsatione ei aperiamus.

Mittet Angelos.] Ministri enim Dei sunt ad electorum salutem. Hoc videtur esse pos-tremum ministerium quod erga eos præsta-bunt: post Dei laudibus concinendis vaca-bunt. Hi sunt igitur secundi messores, qui Dei frumentum in cæli & Ecclesiæ trium-phantis horreum comportabunt. *Quæritur:* quomodo electos à reprobis internoscere? *Resp.* facillime: cum enim electorum saluti destinati sunt; non est dubitandum, & si servus domini messem ab aliena internoscit; & frumentum à Zizaniis; nedum Angeli, &c. *Ezech. 9.* dicuntur electi fronte notari; ut non ininus facile sit, &c. quam si nota aliqua visibili, &c. Deinde ex hilari aut tristi singulorum vultu, &c.

Cogant electos à quatuor ventis.] Mirifici sunt isti messores & vindemiaiores. Inter homines vel diligentissimi coloni & vindemiaiores aliquid spicilegium & racematio-nem post se relinquunt; isti vero ne spicam, ne uvam: omnes sive electi, sive reprobi col-liguntur, &c.

Tum erit perfecta separatio. Hic aream repurgare incipit, verbi prædicatione, maxi-me ubi disciplina Ecclesiastica obtinet; tum vero scorium à pretiosis metallis, palea à frumento, &c. tum non dicitur amplius im-pio, iustus es; nec contra avaro dicitur li-beralis es, &c. *Esa. 32, 5.* Hac meditatione nos consolemur.

Tum suscipite & attollite capita, &c.] Im-pii præ metu signorum in cælo & mari ex-piraturi sunt; contra pii, &c. ut sponsa spon-si adventum expectans; servus frugi, &c. heri adventum: hæres in hæreditatem immis-sionem. Nec mirum si pii, &c. cum mutæ creaturæ hunc Domini adventum quodam-modo naturæ instinctu expectant. *Rom. 8.* Hic igitur implebitur, quod est apud *Esa. 65, 13, 14.*

Quo hæc consolatio altius insideret eor-um animis, similitudine illustrat, &c. ubi *notandum* I. Spacium quod interjectum est

inter hæc signa in sole & luna, &c. & Christi adventum. 2. Certitudo venturi illius diei. 3. Lætitia & consolatio, quæ veris & ætatis tempore adumbratur. Vide *Cant. 2.*

Non prateribit ætas.] Est ætas 100. anno-rum. *Gen. 15, 13, 16.* Ante *cap. 23.* calamita-tem Hierosolymæ explicans, tempus præ-sistit, unius sæculi curriculum, &c. sic nunc, &c. sicut enim non omnia prædixit quæ Hierosolymæ excidium & mundi interitum intercurrerent (id enim *Paulus 2 Thessal. 2.* & *Ioh. Apoc.* præstant, ita neque jam, &c. Hæc enim verba ad eam ætatem referri, quæ finem sæculi immeditate præcedet, ex antithesi constat, quæ sequitur; *sed de die & hora, &c.* Quasi dicit, ætatem quidem & sæculum no-veritis, sed diem aut horam minime. Magna vero asseveratione utitur ad consolationem & confirmationem electorum, qui tum valde prementur.

Observa piorum calamitates graves, sed easdem breves esse intrâ sæculum: sic in exci-dio Hierosolymæ contrahentur dies illi. Non enim semper patietur virgam improborum electorum tergoribus adhærere, ne & illi manus ad impietatem & stultitiam apponant. Colonus paulo æquior bovis laboree tanto citius desinit, quanto in pertinaci & petroso agello araverit. Queruntur quidem pii Deum tardare, sed illud ex infirmitate proficiscitur. Deus enim veniendo venit & non tardabit, & sibi supplicantes cito vindicabit. *Luc. 18.*

Cælum & terra prateribunt, &c.] Ut su-piore versu festinationem, sic hoc versu certitudinem notat; ut pios confirmet ad-versus impios illos, qui ejus adventum nega-bunt. 2 *Pet. 3.*

Hinc autem discimus rem quamque eo nobis diligentius meditandam, &c. quo aut sapius, aut asseverantius, aut vehementius in Scripturis proponitur. Deus enim prout vel nostram tarditatem & stuporem, vel for-ris periculosas tentationes præviderit, eo nos accuratius adversus ea munit: ut enim pru-dens parens eo frequentiores & vehemen-tiores adhortationes ad filium accommodat, quo, &c. sic, &c. Eoque nobis prudenter expendendum est, quæ potissimum tentatio-nes illam ætatem exercent, in qua nos agi-mus; aut quæ magna verisimilitudine im-pendebunt; ut promissiones & cautiones, qui-bus illis cum primis occurratur, probe & compertas & meditatae habeamus.

Sæculum quo venturus est suis communi-

Angelo-rum in re-surrectione ministre-rum.

Christi adventus, & ex eo lætitia:

Verf. 34. Ejuſdem præſtitu-tum tem-pus.

Piorum af-flictiones breves.

Verf. 35. Adventus Christi certitudo:

Lvc. 28. Hac omnia piis liber-rationis sua signa.

Matth. 32, 33. Extremi diei certus

Verf. 36:

*Sed dies
ejus igno-
tus; licet
seculum
cognitum.*

cavit, diem vero aut horam, &c. Ideo non dicit; exacto seculo; sed antequam seculum, &c. Sic in Hierosolymæ excidio. Quod quo æquius ferrenus, dicit, ne Angelos, &c. Atque apud *Marc.* ne filius hominis, &c. non est ergo ex defectu charitatis quod diem nos celavit. Sed 1. ut suæ gloriæ confuleret. *Dei enim gloria est rem celare, Prov. 25. 2 Rom. 11.* Quod si reges aliquod arcanum secum reservant, quod ne

consiliariis quidem communicant: nedum Deus, qui nullis consiliariis eget. Cavendum ergo ne in Dei arcanum & conclave irrum-
pamus, *Deut. 29, 29. Res secreta Deo, &c.* Hujus autem curiositatis causa est, quod in rebus patefactis indagandis segniores sumus. Si enim patefacta intelligeremus, ea nos jucunditate afficerent, ut nihil amplius in hac vita desideraremus; 2. ut nobis confuleret, qui si Deum aut horam nosceremus, securi, &c.

M A T T H. cap. 24, à vers. 42, ad fin. in Cap.

- 42 *Vigilate ergo, nescitis enim qua hora Dominus vester venturus sit.*
 43 *Illud autem scitote. si sciret Pater familias qua vigilia fur venturus sit, vigila-
ret, nec sineret perfrangere domum suam.*
 44 *Propterea & vos estote parati: quia qua hora non putatis; Filius hominis
venturus est.*
 45 *Quis igitur est fidelis servus & prudens quem præfecit dominus famulatio suo,
ut det illis alimentum in tempore?*
 46 *Beatus servus ille, quem, quum venerit dominus ejus, invenerit ita fa-
cientem.*
 47 *Amen dico vobis, omnibus qua sibi suppetunt præficiet eum.*
 48 *Quod si dixerit servus ille malus in corde suo; Differt dominus meus ad-
ventum:*
 49 *Cæperitque verberare conservos, quin etiam edere & bibere cum ebriis:*
 50 *Veniet dominus servi illius die quo non expectat, & qua hora non novit.*
 51 *Et separabit eum, ac partem ei assignabit cum hypocritis: illic erit fletus &
fridor demum.*

M A R C. cap. 13, vers. 33, ad finem Capitis.

- 33 *Cavete, vigilate, & orate: nescitis enim quando tempus illud sit futurum.*
 34 *Nam filius hominis ita est ut quispiam qui peregre abiens relicta domo sua,
dataque servis suis potestate, ac suo cuique opere, janitori mandavit ut vigilaret.*
 35 *Vigilate igitur: (nescitis enim quando dominus domus veniet, vespere, an
media nocte, an in gallicino, an mare.)*
 36 *Ne quum repente venerit, inveniatur vos dormientes.*
 37 *Quæ autem dico vobis, omnibus dico, Vigilate.*

L V C. cap. 21, à vers. 34, ad finem Cap.

- 34 *Cavete autem vobis ne quando graventur corda vestra crapula & ebrietate,
& sollicitudinibus hujus vitæ: & repente vobis superveniat dies ille.*
 35 *Nam ut laqueus, invadet in omnes qui habitant in superficie totius terræ.*
 36 *Excubate igitur, omni tempore deprecantes ut digni habeamini qui effugiatis
ista omnia qua futura sunt: & consistatis ante Filium hominis.*
 37 *Docbat autem interdum in templo: noctu vero exiens, pernoctabat in monte
qui vocatur Olearum.*
 38 *Et totus populus diluculo veniebat ad eum, ut eum audiret in templo.*

A N A L Y S I S .

AD excubias animi agendum hortatur ab adjuncto, ignorantia horæ qua Christus veniet; quod pari illustratur vigiliæ corporeæ.

Vers. 43. Quod illustrat pari patrisfamilias excubantis ad adventum furis; quod ampliat comparatione majoris: nam si patrisfamilias cognita hora qua fur veniet excubias agit, necdum nos debemus, qui nescimus horam adventus Christi.

Vers. 44. Finem notat vigilantia, ut finis parati; quod etiam confirmat ab adjuncto subitii & inexpectati Christi adventus; quod apud *LUC. 21, 35.* pari illustratur retis, quo aves subito illaqueantur; deinde efficiens causa indicatur vigilantia, cautio ne corda graventur crapula, ebrietate, & inuodi similitudine.

Vers. 45. Specialius explicat quomodo verbi ministri se ad adventum Christi comparare debent; quorum officium describitur duobus adjunctis, fidelitatis & prudentia: item effecto pascendi gregem sibi commissum; & illustrat comparatione patris œconomi, qui à domino familia præficiatur.

Vers. 46. Describitur etiam adjuncto præmio, fide dispensationis, nempe beatitatis: quæ suo adjuncto tempore declaratur, cum dominus venerit.

Vers. 47. Speciatim præmium notat, nempe præfecturam & dominatum in omnia; quod etiam testimonio vehementis asseverationis confirmatur.

Vers. 48. Hoc fidelis servi officium suo adverso servi nequam illustrat: cuius effectum designat, 1. quod cum animo suo statuit dominum suum in adventu moras nexurum.

Vers. 49. 2. Quod conservos suos verberat, 3. quod hœlluonum & ebriosorum socius fit.

Vers. 50. Huius adjunctum est improvisus & inexpectatus adventus domini.

Vers. 51. Deinde adjuncta pœna designatur, nempe quod in partes discindetur; deinde quod ejus portio cum hypocritis furura est; quæ etiam pœna suo subjecto loco describitur, ubi erit ploratus & stridor dentium.

M E T A P H R A S I S .

Circumspicite igitur & excubias agite: quæ cura & sollicitudo vestra ne cassa & inanis sit, Deum studiosè comprecemini, quandoquidem tempus secundi adventus filii hominis vobis, quando tandem erit, incognitum est. Sic enim prorsus de filio hominis cogitandum est, ut de illo qui relicta domo sua peregre proficiscens, servos ad se advocat, & cuiusque prout conditio ejus fert, cum auctoritate operis pensum attribuit. Lanitori vero præcipua quadam ratione, ut excubias agat præcipit.

Vigilate igitur, ut qui nescitis quando paterfamilias peregre projectus, domum suam redibit, ut enim diem reditus præcise nescitis, tamen vespere, an mediâ nocte, an galli cantu, an mane venturus sit, ignoratis. Vigilate igitur, ne ex improvviso superveniens, vos dormientes offendat. Quo autem commodius

excubias agatis, omnem curam & cogitationem adhibete, ne animi, hinc crapula & ebrietate, istinc hujus vitæ curis & sollicitudinibus graventur, unde subitio dies ille Domini vobis superveniat. Plane etenim ut laqueus avibus expanditur; sic omnibus orbem terrarum incolentibus dies Domini superventurus est.

Quamobrem sine omni intermissione omni tempore vigilate, à Deo precibus contendentes, vos ut idoneos reddat, qui omnia hæc ventura mala, tam in doctrina corruptelâ per Pseudo-christos & Pseudo-propetas, quam in depravata veteris mundi conversatione & vitæ consuetudine, effugientes, coram filio hominis inculpatis sistamini. Non vos latet, patrisfamilias, modo qua noctis vigilia surdum in vaderet compertum haberet, solite excubaturum, nec passurum ut ades illi suffoderentur. Quanto vos magis parati & expectati esse debetis, cum qua hora vos non putaretis, filius hominis venturus sit. Quod vero vobis quatuor discipulis meis, de Hierosolyma & mundi extremo excidio percunctantibus, de vigilandi officio inculcavi, id vobis omnibus (quotquot estis) discipulis meis dictum putate.

Hæc vigilantia cura ad unum omnibus piis & discipulis meis, tum vobis Apostolis & ad ministerium verbi delectis incumbit magis. Si quis enim (qui certe rarus est) fidelis & prudens servus est, quem dominus famulitio suo præfecit, ut alimenta familie tempestive suppeditet. Perbeatus est servus ille, quem dominus sic facientem offenderit. Sancte enim vobis affirmo, fore ut illum non tantum famulitio, sed omnibus in universum possessicubis & vœtigalibus præficiat. Quod si nequam servus secum & cum animo suo hæc agitet, cunctatur dominus meus venire, & moram trahit. Qua fiducia injustum imperium sibi in domesticos arrogans illos cadere cœperit, aut cum combonibus suis cibo & potu se infarcire. Veniet illius servi Dominus die quo non expectat & hora quam non novit. Et à fidelibus servis seposito, sortem illi cum Hypocritis ibi attribuet, ubi erit assidua lamentatio & stridor dentium.

Erat autem Iesus interdum docens, in templo, noctu vero urbe exiens perambulabat in monte, qui vocatur mons Olivarum. Totus autem populus mane (illum ut audirent) in templum conveniebant.

P R A X I S .

Hinc concludit vigilandum animo, id est, diligenter circumspiciendum, ne

imp-

MARC. 33.

34.

35.

36.

LUC. 34.

35.

36.

MATTH. 43.

MARC. 37

MATTH. 45.

46.

47.

48.

49.

50.

51.

LUC. 37.

38.

Vers. 42.

&c.

Quare vigilandum, exemplo Paterfamilias furem expectantis.

imparati comprehendamur, quod illustrat parabola vigilæ corporeæ. Argumentum à comparatione minoris ducit. Si enim paterfamilias comperto tempore adventus furis, vigilias ageret, nec in eo acquiesceret quod januas bene clausas & pestilulis obductas haberet, &c. Multo magis nos qui tempus nescimus, &c. Magis ergo nos excuscat ad vigilandi studium, quod dies Domini nobis calculatur, quam si innotesceret. Quam pauci erant ex ludæis qui priorem Christi adventum prætolarent, cujus annus & mensis præcise à Prophetis præfinitus est (prædici enim oportet, quia humili & abjecta conditione veniens, alioquin non fuisset agnitus; quod jam secus fiet) si Zachariam, Elizabetham, Simeonem, Annam excipias. Quam pauci ex Diluvii tempore prædicto, &c. ut nostræ ergo salutis consuleret tempus adventus sui nos celavit. Vide *Prov. 7. maritus peregre profectus, &c.* Hinc audax facta est, &c.

Paterfamilias subito oppressus, poterit tamen furem conficere; nos autem Christo nos dormientes offendente, respicere nequimus. Fures interdum conscientia terroribus & crucis metu ita percelluntur, ut vix apud se sint (hinc proverbium, *num probum virum duos fures valere.*) At Christus summa cum fiducia, non in alienam, sed suam possessionem irrupturus est. Et si adversus diabolos, qui à Christo frænis constringuntur, vigilamus, nedum, &c. Paterfamilias ignarus est an fur venturus est nec ne; nos autem, &c. Paterfamilias nocte vigilat; tempus nostrum nox perpetua, si cum illa luce futura componatur. Paterfamilias quo ditior, eo magis sollicitè excubias agit: sic nos quo plus pietatis & notitiæ veritatis, &c. Eo enim majus dispendium si, &c. *Apoc. videte ne quis vobis coronam præripiat.* Paterfamilias, quo quis domus locus magis penetrabilis, eo magis reficit, &c. Sic qua ex parte, Christus nos maxime imparatos offendat, ea nos promissionum aut comminationum meditatione muniamus magis. Paterfamilias excubias agit ne caduca & peritura auferantur: nedum nos, ne æterna, &c. Si Domicilium ab homine constructum diligenter servandum: nedum à Deo ædificatum. Si domus quæ mille aureis empta, &c. Nedum quæ nec auro, nec pecuniis redimi poterit. Si domus quæ diruta reædificari aut redimi poterit; nedum quæ, &c.

Vigilantiæ causam assignat, ne à crapula, ebrietate, & curis seculi, quæ animo stuporem

afferunt, multo magis quam crapula, &c. *Causa hujus vigilantia efficientes.* Hæc autem sive cautio, sive excubatio casta erit, nisi preces accedant quibus ejus fructus percipiatur, ut est apud *Marcum*. Ideo apud *Lucam* formula orationis proponitur, ut erepti ab omnibus hujus mundi malis, tam doctrinæ imposturis, quam morum corruptelis, quæ in veteri mundo, & Sodoma vigerunt, incorrupti sistantur Christo. Quare adversus hæc vigilandum & orandum.

Istud confirmatur argumento ab adjuncto, subito interitu nisi excubias agamus. Qui interitus illustratur argumento Parabolico retis expansi super aves. Sic media nocte adortus Aegyptios. *Exod.*

Hactenus de iis excubiis in quibus omnes esse oportet, ut est apud *Marcum*. Sequuntur hæc, quæ his peculiariter sunt, qui Ecclesiæ Christi præponuntur. Sicut enim in civitate obfessa omnes cives excubare oportet, eos vero præsertim qui ad eam rem delecti sunt, sic, &c. & prout quisque locum majoris momenti, puta arcem aut portam custodiendam suscepit, ita majorem sollicitudinem adhibeat, &c.

Christus sibi quaerenti (propter paucitatem) quis sit servus fidelis, &c. respondet quem dominus sic facientem offenderit, id est, qui ab officio nunquam desistit, quoad illud adventu ipsius definitur, tamen multas molestias subire cogatur.

Ab his igitur qui Ecclesiæ præficiendi sunt, requiritur, primo ut fideles sint, qui sui commodi, voluptatis, honoris causa nihil eorum subducunt, quæ Ecclesiæ usui esse possunt, nihil iis addunt: herus enim optime novit quid familiæ sua conducatur, *Secundo* ut prudentes sint, id est, ut norint quibus finibus eorum officiū circumscribitur, & officii sui rationem accurate teneant, quid cuique & quo tempore & loco conveniat; quid sanis, quid ægrotis: qui lacte potandi, qui solida cibo pascendi; ut cū senibus & junioribus, prout eorū ætas postulat, agant. *1 Tim. 5, 1, 2.* Si enim principum aulis præstantissimis ingeniis & formis ornari oportet; ut *Daniel* 1. nedum in Christi aula hic delectus habendus. Honestiores familiæ æconomum non admittunt, nisi quem sciverint dotibus præcellere; nedum in Ecclesia & familia Christi. Et si erudiri oportet eos per quos *β. vulg.* judicantur. *Psal. 2.* nedum eos qui causas regni celestis decidunt. Norit ergo minister Christi non modo summam doctrinam Ec-

Causa hujus vigilantia efficientes.

Verf. 45. Vigilantia Ministrorum.

Eorundem requisiti.

clisæ proponere, sed etiam eandem doctrinam ad ejus usum & ædificationem applicare, nec toti regi tantum, sed & singulis ejus membris; neque pabula tantum, sed & Pharmaca: fastuosos comminationibus retundere; imbecilles consolari, sustentare. Hinc est quod Iob, unum ex mille, & *Matth. 13.* qui ex thesauro suo depromit nova & vetera; non ad victum modo, sed ad delicias. A Presbyteris item requiritur, ut inter sanctum & prophanam possint judicare, ut peccatorum gradus teneant, ut ingenium facile à refractario, &c. quid privatim, quid publice arguendum, ut consilium salutæ Ecclesiæ conferant, &c. Item ut Diaconi cuiusque paupertatem, imbecillitatem ex morbo, &c. pietatem, &c.

Vers. 46.
Beatitude,

Similes adhortationes ad hanc prudentiam & fidelitatem adhibet, ab adjuncto præmio beatitatis, quod omnino necessarium fuit: Ecclesiæ ministerium tanti laboris & fastidii, tot probris, detrectationibus, aliis injuriis expositum est; ut nisi iis promissionibus sustentetur, millies oneri succumbere necesse esset. Quare ad istud præmium oculis attollamus: interim vero meminerimus quanto nos honore Deus impræsentiarum dignatur. Si enim consul aut quæstor in civitate creari præclarum est: nedum in Ecclesiâ Dei. Et si Salomonis servi beati pronunciantur qui coram eo stabant, &c. 1 Reg. nedum ministri & præbitores Christi.

Vers. 47.
& præmia:

Istam vero beatitudinem similitudine à terrenis principibus illustrat. Sicur enim, &c. Ita Christus suos œconomos fideles in regno suo multis præfulgere faciet, erunt & in cælo quasi ex viginti quatuor senioribus; erunt ei quasi à consiliis. Vide quo fides & prudentia Iosephi exivit apud impios homines; quanto magis apud justissimum Deum. *Prov. 22. Vidisti virum expeditum in opere? is stabit coram principibus, non coram ignobilibus, & cap. 14. Servus prudens delicia regis, & 17. Dominabitur Filio pudendo & hereditatem dividet inter fratres;* quod si Deus hoc inter mortales fieri velit; nedum, &c.

Nota cum omnibus præfectum iri; hic ex parte bonis fruimur; ibi omnibus, &c.

Vers. 48.
&c.
Servi infidelis perfidia: cujus primus gradus cogitatio de

Istud tum officium, tum officii præmium illustrat servi nequam contraria perfidia, & perfidiae pœna. Et primo quidem frugi servo infrugem & decoctorem opponit; *enimvero*, id est, œconomus, non servus fidelis. Primum hujus perfidiae semen & initium in cogitatione ponit, *dixerit in corde suo, &c.*

hæc cogitatio perfidiae & stultitiæ in ministris mater est. Cavendum ergo ne de Christi adventu tanquam de re, quæ in aliquot secula rejicitur, cogitemus: coram Deo ambulandum, *Genes. 15.* Deus semper ob oculos ponendus, *Psal. 16. Prov. 5. 21.* iudicis forma, habitus, adventus subitus, præmium &c. cogitanda. Ministris sic vita instituenda, ac si Christus præforibus staret; fides & affectus in cælum tollendi, ut cum eo conversemur.

sero heri adventus

Nec tamen iste nequam videtur ex eorum genere esse, qui omnem sensum reditus Christi exuerunt, qui eum aperte negarunt. *2 Pet. 3. Vbi est promissum, &c.* Illi veritatis hostes sunt aperti, isti hypocritæ, qui de ejus reditu non satis solliciti sunt: quare cavendum, &c.

Nota, Sathanæ stratagemata, qui cum omnes pœne ab officio abducit, vel abnegatione adventus, vel diuturnioris commorationis opinione; ita tamen rem cum *Thessalonicensibus* dolose tractavit, ut eos opinione instantis & jam appetentis ipsius adventus sefellisset; nisi ei Apostolus occurrisset. *2 Thess. 2. non veniet ille dies, nisi prius, &c.*

Ex illa radice amara prodeunt fructus radice digni, 1. studium vigilandi ad tempus excussum, & per aliquot annos aut menses ex animo disunctum. Hinc spiritus sumit cadendi conservos, eos præsertim, qui se ejus cupiditatibus opponunt; contra vero comitem se adjungendi illis conservis, qui herilia bona dissipant; ita quos pascere debebat, eos cædit; & quos à luxu prohibere, eos in seclere confirmat, sic *Mich. 2. 11. Hof. 9. 8.* Atque ut ejus impietas Magistratus potentia non armetur; tamen pessimo vitæ exemplo, piorum conscientias vulnerat & verberat. Vide ergo quanta cura adhibenda in deligendis iis qui Ecclesiæ præstant.

Secundus excussum vigilandi studium, conservorum cedes, luxus.

Conservos. *Nota*, ministros conservos appellari; eorumque moderatum principatum œconomii typo adumbrari. *1 Cor. 4. 1.* Sic nos existimet h. mo, &c. Hæc ergo moderatio servanda, ut nec eos tanquam servos contemnamus, nec ut dominos habeamus.

Veniet dominus die & hora qua nescit. *Vers. 50.* Domini enim, si in servum infrugi incidere, cuius perfidiam exploratam habeant, ita reditum suum insidio instituunt, ut nihil tale cogitantem opprimant. Huc accedit quod ebrioli, se curi & somnolenti fiunt: ethi enim vino non inebriantur, tamen voluptatibus, honoribus, quæstu, tanquam vino, &c.

51. Domini adventus inexpectatus, sicuti vi pœna.

Et si autem reputent se ante adventum heri expectatos omnia ita curaturos, ut dominus quod requirat non habeat, tamen, &c. Nec enim magis effugient, quam parturientes dolores & tormina. Quod si servus nequam sciret se ab heri cito opprimendum,

nunquam se nequitiae daret: nos igitur, &c. Servus nequam ita pudore suffunditur ex conspectu heri, ut ejus remedium aliquando quaerat in morte, quam sibi consciscit. Quo igitur animo nos erimus, cum coram tanto principe, &c.

MATTH. cap. 25, à vers. 1, ad 14.

Tunc erit simile regnum caelorum decem virginibus, quae sumtis lampadibus suis exierunt in occursum sponsi.

2 Quinque autem ex eis erant prudentes, & quinque fatuae.

3 Quae erant fatuae, sumptis lampadibus suis, non ceperant oleum secum:

4 Prudentes vero ceperant oleum in vasis suis una cum suis lampadibus.

5 Morante autem sponso, nictarunt omnes, ac dormierunt.

6 Media vero nocte clamor ortus est dicentium; Ecce, sponsus venit, exite in occursum ejus.

7 Tunc surrexerunt omnes illae virgines, & adornarunt lampades suas.

8 Fatuae vero prudentibus dixerunt; Date nobis ex oleo vestro: quia lampades nostrae extinguuntur.

9 Responderunt autem prudentes illae, dicentes; Nequaquam, ne non sufficiat nobis & vobis: ite vero potius ad eos qui vendunt, & ipsae vobis emite.

10 Quum autem abirent emptum, venit sponsus: & quae paratae erant, introierunt cum eo ad nuptias: clausaque est janua.

11 Postea vero veniunt & reliquae virgines, dicentes; Domine, Domine, aperi nobis.

12 Ipse vero respondens ait; Amen dico vobis, non novi vos.

13 Vigilate itaque, quia neque illum diem, neque illam horam scitis; quia Filius hominis veniet.

A N A L Y S I S.

Describitur status Ecclesiae in posteriore adventu Christi, ubi Ecclesiae cives comparatione parit, nempe virginum, adumbrantur; quarum commune adjunctum est, quod omnes lampades suas accipiunt; commune effectum est, quod omnes in occursum Christi sponsi exeunt.

Vers. 2. Describuntur distributione adjunctorum, quod quaedam erant sapientes, quaedam insipientes.

Vers. 3. Describuntur insipientes proprio adjuncto, quod lampades accipientes oleum non acceperunt.

Vers. 4. Quod adverso virginum sapientum exornatur, quae una cum lampadibus oleum secum ferebant.

Vers. 5. Describitur commune adjunctum omnium virginum, idque distributione facta, quod aut nictarunt aut dormierunt; quod adjuncto temporis notatur, interim dum sponsus suum tempus differrebat.

Vers. 6. Describitur adjunctum adventus sponsi scilicet Christi, nempe clamor editus, qui sua forma notatur; Ecce sponsus venit, exite in occursum ejus; & adjuncto tempore describitur, nempe media nocte.

Vers. 7. Cujus vocis commune omnium virginum effectum est, prius, quod surrexerunt; alterum, quod lampades pararunt.

Vers. 8. Describitur proprium effectum insipientium virginum, quod oleum mendicantur a sapientibus: ejus efficiens causa notatur, quod lampades extinctae erant.

Vers. 9. Describitur proprium effectum sapientium virginum, quod oleum insipientibus abnuebant; cujus efficiens causa notatur, ne illis in ipsis oleum abunde non suppetat: Deinde aliud effectum indicatur, adhortatio ut proficiscantur & emant ab his qui vendunt oleum.

Vers. 10. Notatur adventus sponsi adjuncto tempore, interim dum insipientes virgines emptum oleum profectae sunt. Deinde notatur proprium effectum sapientium virginum, nempe ingressus in Thalalamum sponsi cum ipso sponso; cujus causa efficiens notatur, quod paratae essent ingredi; ingressus vero adjunctum notatur, quod fores clausae sunt.

Vers. 11. Deinde proprium effectum insipientium virginum notatur, primum adventus ad ostium: deinde supplicatio ut aperiantur; quae utraque suo adjuncto tempore notantur, nempe postquam ostium clausum esset.

Vers. 12. Cujus supplicationis effectum est, quod sponsus illis ingressum abnuit; quod sua efficiens causa notatur, quia illas non probat.

Vers. 13. Quorum omnium finis est ut vigilant: cujus efficiens causa notatur, quod nescitur quae hora filius hominis veniet.

METAPHRASIS.

1. **E**cclēsia, in qua potissimum Deus regnum suum exercet, ex his conflata qui nomen Christo dederunt, posteriore Christi adventu, sponse jam iam nuptiam danda assimilatur; cui de more virgines aliquo numero comites attribuantur: quemadmodum autem omnes acceptis lampadibus in occursum sponsi procedunt; ita qui nomen Christo dederunt, omnes sue professionis externam resseram præseferunt.
2. Et ut fit, si decem adhibeantur, quinque prudentes & provida, totidem stolidæ & inconsideratæ sæpe existunt: sic in Ecclesia nonnulli celestis sapient, alii in his penitus desipiunt. Sicut autem stolidæ & inconsideratæ virgines acceptis lampadibus aliquid (sed non satis) olei affundunt, aut secum afferunt: sic plerique fidem Christi professentes, quibusdam Spiritus Sancti donis (puta noticia veritatis) aspersi sunt; qui tamen spiritu adoptionis filiorum Dei & veræ Sanctitatis non insciuntur.
4. Contra vero, ut prudentes & provide virgines una cum lampadibus quod satis est olei secum in vasis afferunt: sic vera fide induti, oleo Spiritus Sancti longe pretiosissimo abunde perfunduntur. Sicut autem sponso moram ducente, nonnunquam fit ut virgines partim nictent aut dormitent, partim somno sopita sint: sic Christo sponso suum adventum certo consilio profertente, omnes Ecclesiæ erives vel viri ad adventum Christi reperiuntur, vel hac vita defuncti in sepulchris conduntur. Sicut autem tempore maxime inexpectato (tanquam media nocte) sonantissima vox virginum aures non raro circumsonat, Ecce sponsus venit, procedite illi in occursum: sic extremo die Archangelus virtutis Christi corroboratus ingentem vocem edet. Quo facto, qui viri reperiuntur haud secus momento ruitabuntur, quam virgines qua nictarunt evigilant: qui autem mortui sunt, haud secus excitabuntur quam que dormierunt virgines, audito clamore, expergescuntur. Quo tempore ad unum omnes se ad sponsi occursum comparabunt. Atque ut stolidæ & inconsideratæ virgines, extinctis lampadibus, oleum à prudentibus & providis emendicare solent: sic extremo die insipientes Christiani tum demum de pietate & iustitia anxii & solliciti erunt. Sicut autem prudentes virgines suum cum stolidis oleum communicare abnuunt, ne illismet ipsis sat non sit: haud secus insipientes illi Christiani virtutes, quibus se Deo & Christo probent, frustra requirunt. Porro sicut in-

terim dum stolidæ virgines oleum mercatum eunt, sponso cum his qui parati erant domum ingredienti, fores ocluse sunt: sic illis Pseudo-christianis sero sapientibus ad aternam vitam aditus interclusus erit. Sicut autem stolidis virginibus recurrentibus fores pulsantibus, & importunis precibus (ut illis aperiantur) sponsum fatigantibus omnia vana & cassa sunt: sic olim Pseudo-christianorum vota & preces, ut ut illa magna numero concipiant. Illis etenim haud secus à Christo respondebitur, quam stolidis virginibus à sponso responderi solet: omnino vos non agnosco. Cum igitur hæc Ecclesia, posteriore Christi adventu, conditæ futura sit, excubias agite, quæ neque horam, neque diem noscitis, quæ filius hominis ad iudicium veniet.

P R A X I S.

Summa, Parabola docetur ut semper in Excubiis stemus, & semper parati simus ad Domini in nubibus occursum.

Par- s Parabola.

tes, { Parabola accommodatio.

Hæc parabola adventus Christi tempus Ver. 1. quodnam futurum sit ob oculos proponit; ob *Adventus Christi* eamque causam dicitur, *Tum fore regnum cur tot parabolis et- caelorum.* Illud argumentum jam ante duabus parabolis illustraverat, hinc docemur rem istam maximi momenti esse, & quæ altissime animis infixæ, &c. quod enim tam varie hoc idem repetat, non fuit quod res sit intellectu difficilis; facile enim, &c. sed quod difficile est animum nostrum terræ affixum semel erigere; difficillius erectum altius adhuc attollere; difficillimum vero, ne deorsum recidat curare, &c.

Parabola ejus generis est, quæ merito nos *Parabole hujus vir ad meditationem ad- ventus Christi.* in hoc vigilandi officio sine tædio continet: ecquæ enim sponsa est quæ sponsi adventum non expectat & expectet? quin & ejus omnes amici & amicæ plurimum satagunt ut ad illum diem, &c. nihil desit, &c. quanto nos magis ad nuptias Christi gloriosas, &c. & si virgines ad unius nuptias tanta sollicitudine se comparant; nedum nos ad totius Ecclesiæ: si illæ ad nuptias, quarum læticia paucorum dierum spacio, &c. nedum, &c. præsertim cum æquabili tenore; non autem in humanis nuptiis, ubi primus dies maxime gloriosus, reliqui gradatim aliquid de superiore splendore & deliciis remittunt. Denique si illæ ita se parant ad alienas nuptias, quid nobis in propriis faciendum?

Virgines sunt totus chorus Christiano- *Christiani*

virginibus
asimilati.

rum veritatem profitentium & Christi adventum expectantium, idque publica nota tanquam lampadam gestatione, nihil hic ergo de infidelibus & alienis. Ex iis cum plerique peribunt, merito hoc nos ad cautionem exfufcitet. Homines in bello cautiore redderet, si prius scirent mediam exercitus partem occubituram: sic, &c.

Objeccio: non erit opus lampade: tanta enim claritate & splendore Christus adveniet, ut sol faciem suam obvelaturus sit. Neque bonis operibus Christo opus erit, &c. *Respondeo*: 2 *Theff.* 1, 12. Christus gloriosus erit in omnibus suis. Sicut rex in die inaugurationis glorietur de subditis, subditi de rege; sic, &c.

Exierunt in occursum sponsi.] Hoc per Prolepsin dicitur: nondum enim exierunt quoad voce media nocte audita, &c.

Merito pii sapientes & impii stulti dicuntur. Magna de sapientia titulo inter homines concertatio; major ut possint sapientia, quam pietatis titulo ornari. Vere autem sapientes pronunciantur, qui vero Dei timore imbuti, Christi adventum sollicitè in omnia momenta expectant, & contra stulti à mundo habemur, quod ad res sacras attentiores sumus, quod in declinando malo strictiores, &c. sed hic in mentem veniat Salomonis nostri iudicium, quo freti facile totius mundi sententiam spernemus. Vide simile exemplum *Matth.* 7, 24. & ii igitur soli sapientes, &c. impii stulti, imo insani. *Psal.* 5.

Non ceperunt oleum.] Puta quantum satis erat: alioqui insanū esset lampadem sine oleo gestare; nec hoc ulli faciunt qui profitentur, &c. hoc apparet ex eo quod *vers.* 8. lampades extinctas dicunt. Hoc enim ex incautione & inconsiderantia: putabant enim sponsi adventum proprius instare quam rei veritas rulit. Prudentia ergo virginum in eo est, quod præter oleum, quod in lampadibus portabant, vasculum etiam oleo refertum gestabant, si forte tardaret sponsus. Nihil ergo discriminis ad tempus inter pios & hypocritas: utrique lampades, &c. oleum in occursum sponsi, &c. Quare coram Deo ambulemus, cum nobis inspectorem proponamus; certiori & exactiori iudicio nos probeamus, quam, &c. Stultæ virgines hominibus se probant & ad tempus prudentes habentur.

Hic nota quousque impii procedant, nonnulla spiritus dona habent. *Matth.* 13. *Heb.* 6, 4, 5. sed est eorum ignis stramineus, aut ex

sentibus; cito accenditur, cito extinguitur, ut coruscatio, quæ simulatque apparuit, evanescit; sic *vers.* 8. lampades extinctæ. Contra piorum lumen nunquam extinguitur, granum fidei, modo veræ & synceræ, omnia per preces obtinebit: quid, quod desiderium credendi & se cum Christo reconciliandi, modo constans (maxime in die tentationis) & fervens, modo defectus luceat, & incrementa sumat; sine fide & reconciliatione non est: beati enim esurientes & sitientes pronunciantur. Fumantem ellychnum non extinguet, *Matth.* 12. & *Zach.* 4. De duabus oleis quæ per infundibula oleum assiduo in Ecclesiæ ellychnum transmittunt: cuius interpretatio adnectitur, non vi aut robore, sed de spiritu meo.

Tardante sponso.] Mirum hoc videtur; cum Christus novit spem quæ differtur animi morbum esse, *Prov.* 13, 12. Atqui hoc facit quatuor de causis, 1. ut suorum desiderium acuat, ut ejus adventum ardentè appetant, & precibus impetrent, 2. ut omnes electi colliganur, ne quis eorum pereat. 2 *Pet.* 3. 3. ut impiorum omnium mensura iusta impietatis (maxime Anti-christi) impleatur, ut, &c. Si enim hoc impedivit ne Cananæi prius extirparentur, quam, &c. nendum hoc fiet in generali totius mundi iudicio, quanquam cum piorum obedientia impleta fuerit, tum etiam impiorum impietas completa erit, 4. ut omnes Novi Testamenti libri, maxime *Apoc.* Prophetiæ, impleantur.

Omnes nictarunt.] Videtur hoc adjectum ad subitum Christi adventum significandum; quo etiam refertur quod de clamore media nocte dicitur. Nictantes videntur dicit, quos ultimus dies vivos deprehendet; qui tanquam somnum inituri ad mortem properabunt. Dormientes qui jam mortui sunt. *Cor.* 15. *Mysterium indicio vobis, &c.* Hinc patet diem Domini piis simul & impiis subitum fore: unde sicut impiis mæror & horror incredibilis; ita piis gaudium summum, quia ex summis calamitatibus in summam felicitatem subito rapiuntur; ex medio mari (jactati & agitati) in portum amoenissimum, velut discipuli *Iob.* 6. uno momento ad littus, &c.

Hoc loco proditur stultitia virginū, quod oportuno tempore non parassent oleum quod modo usui sit: putabant oleum (si forte deesset) aliunde precibus aut pretio parandum; constituerant apud se, se paratas fore, sibi satis olei fuisse; si minus, parare posse

vers. 2.
Pii sapientes,
impii stulti.

vers. 3, 4.
Piorum &
hypocritarum
ad
tempus
convenien-
tias.

discrimen.

vers. 5.
Causa cur
Christus
adventum
tardet.

Quid ni-
tare &
dormire?

vers. 8.
Qui stultus
virginibus
similes.

posse antequam Christus adveniret, sed, &c. Tales sunt, 1. qui sibi persuadent sibi satis notitiæ & pietatis esse, coque studia priora, quæ intendere oporteret, remittunt, 2. *Pontificii*, qui aliorum operibus tanquam oleo alieno se servatos iri putant, 3. qui cum sententiam mortis in se acceperint, tum demum sentientes quam parum aut nihil olei habeant, valde cupiunt oleum emere, sed vel iis locis sunt, ubi parabile non est; vel morte anticipantur priusquam si qui oleum habent accedant; vel ipsi inhabiles sunt (Deo eorum oscitantiam vindicante) qui præfens coëmât.

Verf. 9.
Nemo alteri fidem vel bona opera communicare potest.

Hoc responsum commode affectum est ad prudentiam virginum designandam: alioqui si maxime vellent, non possent suum oleum fidei, aut lumen bonorum operum cum illis communicare. Premant *Pentificii* hanc similitudinem & pro lacte sanguinem expriment: tamen de eorum operibus supererogationis actum erit; cum affirmant vel iustissimis sibi & aliis non suppetere; sed factis munifice cum illis actum, si sibi quod factis est suppetat.

Verf. 10.
Seruus pietatis studium:

Aliud stultitiæ genus: consilium cum opportunum erat respuebant (sæpius admonitæ ut viaticum, ut oleum sibi compararent) nunc libenter arripiunt, cum illud nullo modo profuturum sit: ita illum refe-

runt, qui oculos habet in occipitio.

Venit sponsus, & quæ paratæ erant, &c.] Est enim negotium festinationis maximæ, amor moræ impatiens est. *Cantic.* montes subtilire dicitur.

Paratæ.] Æquum enim est ut cum tam magnificus princeps sit, omni veneratione observetur: ut plane indigni sint ut ad tam immensa gaudia & honores admittantur, qui se ad ejus adventum non comparaverint.

Clausæ est janua.] *Objectio.* Atqui magis munificum videretur, si portæ omnibus paterent. *Resp.* minime: non vult se aut suam sponfam impiorum factoribus aut sordibus offendi. Illic nullus erit canis, porcus, Cananæus. Deinde in cælis loca designata sunt cuique, quibus occupatis clauduntur portæ.

Iam frustra clamant. Ante importunitatem profecissent. *Luc.* 18, 11. Nunc autem ne hilum, et si ad rabiem clament & vociferentur.

Questio. Eritne ergo aliquid tam parabile quod cum salute conjunctum est; quod si sit, erit ne à Christo repudiatum? *Resp.* Minime: Prædicatio enim verbi, Sacramenta, preces cessant: sed formula orationis vehementis est, per concessionem; quasi dicat, siquidem fieri posset, ut fidem quæ per bona opera exercetur comparare potuissent, tamen illis profuturum non esset.

Verf. 11.
&c.
Quod est, nisi verum esset, janua tamen clausa non prodes-

M A T T H. cap. 25, à verf. 14, ad 31.

14 Ita enim est ut quum quispiam peregre proficiscens vocavit servos suos, & tradidit eis quæ sibi suppetebant.

15 Et huic quidem dedit quinque talenta, alii autem duo, alii vero unum: unicuique secundum ipsius facultatem: & peregre profectus est. *Et in.*

16 Profectus autem qui quinque talenta acceperat, negotiatus est ex iis: & fecit altera quinque talenta.

17 Itidem & qui duo acceperat, lucratus est & ipse altera duo.

18 Qui autem unum acceperat, abiit & defodit illud in terram, & occultavit pecuniam domini sui.

19 Post multum vero tempus venit dominus servorum illorum, & confert rationem cum eis.

20 Tunc accedens is qui quinque talenta acceperat, attulit altera quinque talenta, dicens, Domine, quinque talenta tradidisti mihi, ecce, altera quinque talenta lucratus sum ex iis.

21 Dixit autem ei dominus ejus; Bene est, serve bone & fidelis: in exiguo fuisti fidelis, super multa te constituam: ingredi in gaudium domini tui.

22 Accedens autem & qui duo talenta acceperat, ait; Domine, duo talenta tradidisti mihi, ecce, alia duo lucratus sum ex iis.

23 Ait ei dominus ejus; Bene est, serve bone & fidelis, in exiguo fuisti fidelis,

super multa te constituam : ingredi in gaudium domini tui.

24 *Accedens autem & qui unum talentum acceperat, ait ; Domine, noveram te hominem durum esse, qui metas ubi non servisti, & inde cogas ubi non sparsisti.*

25 *Itaque tinens abii & occultavi talentum tuum in terra ; ecce, habes quod tuum est.*

26 *Respondens autem dominus ejus dixit ei ; Serve male & ignave, sciebas me metere ubi non sevi, & inde cogere ubi non sparsi.*

27 *Oportuit ergo te tradere pecuniam meam mensariis : & ego quum venissem recepissem mecum cum scnore.*

28 *Tollite ergo ab eo talentum, & date ei qui habet decem talenta.*

29 *(Omni enim qui habet, dabitur, & is exuberabit : qui vero non habet, etiam quod habet, tollitur ab eo.)*

30 *Et inutilem servum ejicite in tenebras illas extimas : illic erit fletus & stridor dentium.*

A N A L Y S I S.

HAC parabola, haud secus quam proxime antecedente, causa vigilantium & excubationis in Domini adventum declaratur : ita ut *vers.* 13. perinde effectum sit superioris parabola, sicut hujus quae sequitur : ubi Christus cum principe peregere profecturo comparatur ; qui suo effecto declaratur advocandi ad se servos suos : quod suo fine declaratur, nempe ut bona sua in servos distribueret.

Vers. 15. Quae partitio distributione subiecti in adjuncta notatur, nempe quod huic quinque, alteri duo, tertio unum talentum partitus sit : cujus inaequalis partitionis causa efficiens indicatur, inaequalis fervorum suorum ad his talentis utendum facultas : quae distributio porro adjuncto tempore notatur, protinus antequam se in viam peregrinationis dedisset. Apud *LUCAM* finis hujus distractionis bonorum indicatur, ut illis negotiantes ea multiplicarent.

Vers. 16. Effectum primi servi indicatur, nempe quod talenta duplicaverat.

Vers. 17. Idem effectum secundi.

Vers. 18. Effectum tertii est, quod abscondit talentum suum; quae occultatio subiecto loco, terra defossa, notatur.

Vers. 19. Effectum principis describitur, nempe quod servos ad rationes adigit ; quod adjuncto tempore declaratur, postquam domum redierat ; qui reditus alio adjuncto tempore indicatur, post multum tempus.

Vers. 20, 21, 22, 23. Narrantur fides & diligentia duorum priorum fervorum ; quae adjuncta mercede exponuntur : cujus mercedis membra recitantur ; prius in laude, alterum in gaudio, quo Dominus ipse fruitur (vide *Iob.* 17.) collocatur.

Vers. 24, 25. Effectum ejus qui talentum occultavit, est quod culpam a se derivatam in domini injuriam & sarriviam conferre voluit.

Vers. 26, 27. Cujus vanae excusationis sui ipsius, & accusationis in dominum strictae adjuncta sunt primum exprobatio improbitatis & segnitiei; deinde retortio vanae excusationis in suum ipsius caput.

Vers. 28. 3. Ablario talenti quod illi commissum erat; quae suo fine declaratur, ut detur decē habenti.

Vers. 29. Qui finis confirmatur à subiecto: quia

multa habenti plura adjiciuntur ; quod suo advento illustratur, quod non habenti auferetur quod habet.

Vers. 30. 4. Ejectio inutilis servi in tenebras; quarum adjuncta sunt lamentatio & stridor dentium.

M E T A P H R A S I S.

AD quas excubias ut vos porro existimulem, priori de virginibus aliam parabolam adhaeram. Sicut enim vir potens peregre in longinquam regionem profecturus, servis ad se vocatis, illis sua bona committit. Vni quidem quinque talenta, alteri duo, tertio unum modo, prout cuiusque ingenium fert, & prout facultate illis utendi praediti sunt : haud secus Christus, conscensus caelis, civibus Ecclesiae, maxime his qui in repub. & Ecclesia praesunt, sua, pro loco & conditione, quam in corpore Ecclesiae occupant, dona distribuit. Atque ut profecto peregre viro illo potente, qui quinque talenta acceperat illis recte utens, alia quinque talenta lucratus est. Itidem qui duo sua talenta duplicavit. Denique qui unum accepit, profectus in terra illud deponit, & domini sui pecuniam abscondit : haud secus fit in Ecclesia civibus, quorum hi donis à Christo acceptis, pro rata parte divina erga illos munificentiae ad Dei gloriam proximorumque commodum recte & legitime utuntur; illi vero secus ; ut qui donis à Deo acceptis in ipsis Dei contumeliam & proximorum damnum abutuntur. Atque ut longo post intervallo domum revertens fervorum dominus, & ratione cum servis inita ; Quinque talenta accipienti & alia quinque secum afferenti, denique dicenti ; Domine, quinque talentis mihi in manum traditis, ecce eorundem beneficio alia quinque comparavi. Dominus ejus respondet ; recte factam, serve bone & fidelis, in paucis fidelem te inventum, super multa praeficiam. Quamobrem

22, 23. *ebrem in mei Domini tui gaudii societatem te accipio. Itidem secundo eundem quantum facienti, idem primum constituit. Vnum vero talentum accipienti & dicenti; Domine, quod te durum novi, & ad rem plus satis attentionem, mentem ubi sementem non fecisti, & inde colligentem, ubi nihil sparsisti: Equidem metu huius tanta rapacitatis, profectus, in terra abscondi talentum tuum: Quod referens, tibi quod tuum est reddo. Dominus ejus respondens, dixit; o serve nequam & desidiosa, quandoquidem (ut tu praedicas) meto ubi sementem non feci, & colligo ubi non sparsi. Tanto te magis incumbere oportebat, ut talento tibi commisso lucrum faceres: saltem pecuniam meam nummularii traderes, ut domum rediens meum cum favore reciperem. Quare o vos satellites, talentum quod habet auferite, & servo meo qui decem habet tradidote. Verum est enim verbum quod proverbio iactari solet, omni habenti dabitur, usque eo ut omnium copia affluat; ei vero qui nihil solidi habet, etiam quod habet auferetur. Quod autem servum illum inuicem attinet, prehensum eijcite in tenebricosum carcerem, procul ab urbe remotum, ubi omnia lamentos & stridore dentium compleantur. Haud secus longo aliquot seculorum intermisso spacio, Christus omnium Dominus à caelo descendens, singulos, maxime vero Ecclesie suae cives, ad calculos vocabit, & servos, qui fidem sibi datam liberaverint, suo praerogio primum ornabit, deinde incomparabilis & nunquam terminandi gaudii sui participes faciet: servos autem perfidiosos & otio languentes, eosdemque (ut ipsi culpa vacari videantur) in Deum ipsum culpam transferentes, eumque iniusticia accusantes, primum probrosos & ignominiosos verbis onerabit; deinde injustam adversus se accusationem in illos retorquet; postremo omnibus donis exutos & nudatos in imi inferorum barathrum, quam longissime à beatis sedibus remotum, precipitari jubebit; ubi omnia fletus & stridore dentium ex diris animae simul & corporis cruciatibus personant: illis interim honoribus quam maximis cumulatis, qui illi hic in terris fidelissime inservierint.*

P R A X I S .

Huius & præcedentis parabola convenientia:

PROPOSITIO seu adhortatio est communis atque præcedenti illi de decem virginibus, atque huic subsequenti, de domino & servis, parabola: Quamobrem tam huic quam illi accommodanda & conjungenda est: Sicut autem priori parabola unus sponsus omnibus respectandus proponitur virginibus, sic

hic unus Dominus servus est: quemadmodum ibi stultæ & prudentes virgines; sic hic fideles & desidioli servi. Quemadmodum autem ibi stultæ virgines aliquid officii obibant, tamen minime iustum & debitum illud erat; si hic piger servus aliquid videtur præstare quo a profligatis discernatur. Denique ut illic sapientes exclusis stultis, sponsi gaudii participes sunt: sic hic fugi servi exclusis stultis & pigris, ad Domini gaudium admittuntur.

Verum enimvero hæc parabola nervosior & argumentosior apparet; *primum* enim hoc argumento ad excubias agendum iusto esse possit, quod servorum fidei herilia bona & facultates permittuntur, ut per illa commercium exercentes, eadem auctiora faciant. *Secundo*, quod sub adventum Dominus cum suis servis rationem imiturus est. Denique quod singulis aut præmium insignæ, aut supplicium exquiritum, progeitorum ratione, redditurus sit.

Quod permittit servis suis facultates & fortunas suas præsertim tam lautas & amplas, eo honorem illis habet non parvum. Docetque Discipulos mactos ex Christi abitu, tantum abesse ut ejus discessu orbi futuri essent, ut eodem ipso locupletandi forent; sicut in ascensu suo Spiritus dona largiter erogavit: *Spiritus enim nondum erat quia Christus glorificatus non erat. Joh. 7. 39. Nisi prius abiero, paracletus non veniet. Joh. cap. 16. 7.* Hic igitur aliqua dissimilitudo est inter Christi in Cælum ascensum, & principis peregre profectioem; princeps etenim propriis manibus facultates suas servis distribuere nequit, nisi corpore præsens; quod Christus homo, quia Deus est, præstare potest.

Sciamus igitur nobis dona à Christo abeunte collata esse, ut nostram orbitatem & solitudinem consolaretur: & plane si hinc indignitatem nostram, istinc Dei in nos liberalitatem, seu potius munificentiam reputemus, fieri nequit quin magno gaudio compleamur, quod idoneos nos duxit quibus tantum concederet. Quod vero nostram mendicitatem pro merito non reputemus, nec dona, quæ possidemus, à Christo mera liberalitate proficisci cogitemus; sit ut non pro dignitate afficiamur. Quod quia à nobis non præstatur, cogitur Deus idem nobiscum agere, quod olim cum Israelitis factitasse Deum Hoseas narrat, nempe ut subductis lana, lino, oleo, vino suis, ex subdu-

Et diversitas.

Verf. 14. Dominus, servus lana sua committendo honore eus afficit.

Christus nobis dona dante eibis simus.

etione intelligant Dei fuisse, quæ antea propria acquisitione & deorum alienorum cultu perquisita esse prædicabant.

Sed mensura inæquale:

Sicut propensione in suos neminem Christus indotatum aut vacuum dimittit, ne eum quidem qui in Ecclesia aquam haurit aut ligna findit; sic singulari prudentia non omnes omnibus æquat, sed ut prudens paterfamilias cuiusque ingenium, peritiam, rober, industriam explorat, ut prout habilis inventus sit, ita illi plus aut minus committat. Quod quidem, si à mortalibus aliquousque præstatur, dubium non est quin à Christo solo sapiente Deo plenissime præstetur. Nam cum quidquid habet à Deo collatum sit, non poterit ignorare quid quisque aut ferat, aut non ferat pernoctare. Ut enim in corpore longe major est virtus oculi quam manus, &c. Et ut in magna familia fervorum non æqua conditio est; sic in Ecclesiæ corpore & Christi familia res habet.

quæ nos contentos esse docet:

Hinc docemur, nos propria sorte & donis, quæ nobis Christus distribuit, contentos esse debere, nec aliam seu minorem, seu majorem conditionem appetere velle. Hic enim cogitat cum animo suo se ad majora quam consequutus est, datum esse, ac plus donorum ei superesse, quam quæ pro humili vocatione sua exercere potest: ut in Absolone, qui quasi non satis fuisset se ut pii principis filium gerere, sibi ad regnum tractandum satis superque virium putavit superpetere. Hoc adhuc luculentius in Abimelecho veluti rhanno aut cynobato cernitur. Idem de his dici potest quibuscunque mercatoris professio obrigit, qui in gestu, in habitu & tota vitæ ratione hoc agunt, ut nobilitatem aut aulicorum mores imitentur, eorumque veluti personam sustineant, atque ita stationem à Deo designatam linquant. Alii sunt qui prolixius dotati, quod Dei in se dona nesciant nec rependant, humiliore & obscuriore loco agere expetant; sicut in Mose & Jeremia usu venisse cognoscimus.

Sed heus tu, quis es qui te sapienterem Christo iudicas, qui novit quid tibi melius conveniat quam ipse tu. Tibi enim cor tuum cognitum non est, illi probe notum; tibi tua dona non penitus explorata, illi exploratissima; tibi rerum futurarum eventus ignotus est, qui illi perfectus. Quod si hac in re servus mortalis hominis iudicio acquiescit, seque ad eam provinciam adjun-

git, cui ab hero additus est: nedum tu debes in sapientissima Dei dispensatione acquiescere.

Hinc etiam faceffat omnis invidia & livor, ex alterius divitiis, honore, ingenio, gratia, dexteritate. Quandoquidem enim omnia Christi sententia & iudicio fiunt, idque prout cuiusque ratio postulat, quorsum invidia suffundamur, nisi communi totius reipublicæ Christianæ bono & propriis commodis videre velimus, ut qui sciamus nobis conducere, ut hic nobis major, nos illi subiecti simus. Quod si forte facta distributio litem & invidiam dirimat, non tantum cum admirabili providentia hoc fit, sed cum & per vulgata; quidni ea ditimeret hæc cogitatio, omnia à Christo fieri.

Hic forte *quærat* aliquis an ante collata in nos Christi talenta nobis aliquid virium inhæreat. Videtur enim hæc sententia libero hominis arbitrio patrocinari. *Respondeo*, esse quasdam reliquias superstitionis illius imaginis, quæ primo in nobis fabricata est; quæ si dextre accommodentur ad ea obeunda, quæ nobis concredita sunt, suum non inutile usum habent. Sed illæ tales non sunt, quarum fiducia hominibus tantam vim cælestis pecuniæ Deus committat, neque tanto oneri sustinendo sunt. Intelligendum igitur, Christum nobis substantiam suam ad eam mensuram conferre, qua facultatem simul & vires conferat illi prudenter moderandi, & ad destinatos & præfinitos usus accommodandi. Neque enim sequitur propriam facultatem fervorum esse quam illi habent: & huc nos ducit Analogia liberalitatis Christi in suos Discipulos; quandoquidem Spiritu Sancto imbuti erant, antequam in Cælum tanquam in longinquam regionem profectus est.

Hic *quærat* aliquis, quæ sint talenta quæ illis impartita sunt, quid illud quod his talentis lucrati sunt? Quorum priorum respondeo. Talenta constare partim donis quæ ad futuram vitam, partim quæ ad præsentem referuntur; ita tamen ut multo maximam partem sibi vendicent dona, quæ ad vitam futuram spectant; ut in talentis, vitæ æternæ dona minam aut libram valeant, denarium veluti valeant quæ huius vitæ sunt. Sic *Matth. 6, 33. cætera adjicientur.* Hinc *1 Cor. 6, 4. Βιωτικὰ* appellantur *κερητικὰ ἐλαχιστα.* Hinc omnes vitæ divitibus apud Iacobum inquit marcescentis floribus nuncupantur. Et *16. Luc. 10. ἐν ἐλαχίστω.* Tamen si igitur illa ad calculum

Nec alia majora invidere.

Nec inde liberum arbitrium colligitur.

Vers. 16, 17. Hæc talenta præsentis & futuræ vitæ dona.

lum exigantur, tamen major quædam ratio habebitur eorum quæ ad vitam æternam referantur. Quæ igitur summam constituunt Talentorum, præcipue sunt doctrina Evangelii, ejusdem disciplina; cum sacramentorum administratione, precibus, aliisque regni Dei præsiidiis & privilegiis.

Hæc sequentia descripta sunt ob Domini Cænam, quæ illo die, quo hæc concio habitata est, celebrabatur.

Hic igitur pro temporis ratione consideremus primum quomodo negotiandum hac Christi pecunia, cujus titulus *Cæna Domini* ca inscribitur. Est autem procul dubio longe quæstuosissimum pecuniæ cælestis genus. Ut enim inter pecuniæ genera hoc illo lucrosius: sic isthic etiam. Primum enim quantum lucrû in eo est, quod ex fractione panis, & vini effusione incomparabilem & infinitam Dei justitiam consideremus, quæ ne unigenito quidem filio hoc indulget, ut unicum homuncionem ex mortis & inferorum faucibus eriperet, nisi illius homuncionis peccata in Christi corpus ac animam translata ab illis summo jure exigantur & in illis expiantur.

Deinde quam præclara merx in eadem fractione & effusione exposita est consignata notitia divinæ in nos charitatis, qui ne unigenito quidem suo filio pepercit, sed mundi charitate constrictus illam crudelissimæ & ignominiosissimæ morti idque hostibus suis dedit.

Hinc augefcit in nobis charitas qua Deum complectimur, qui quæstus est longe maximus. Ex charitate & incalescente in corde fervore erumpit gratitudo in Deum, in homines propter Deum, non tam verbis & cationibus, sed in universæ vitæ ratione.

Hicne est totum? minime. Sequitur enim alia merx, quæ si ad splendorem non tam gloriosa & magnifica, at certe ad suavitatem & animi pacem præstantissima est; his præcipue temporibus, quibus omnia sunt plena tumultibus & timoribus, à quibus nullæ vindiciæ sunt, nisi in Christo plene & solide per fidem recambamus: hoc est perfugium die belli, in æstu umbra, in tempestate recessus. Hanc viam licet persequaris in reliquis religionis partibus.

Quo facilius autem excitemur ad hanc sanctam negotiationem, cogitandum est mercem & fructum hujus negotiationis omnes alias merces præstantia tantum superare, quantum carbunculus unioines, pyropus, adamas, stercora superant: nec enim harum

gemmarum vel mentio tantum fiet, cum de his mercibus agitur. Deinde quod quæstus ut est longe uberrimus, ita non minus certus & indubitatus est. Nec enim ut in mercatura communi fit quæstus est dubius, & ex plerisque exportationis & importationis casibus suspensus, ut vel solertissimus mercator aliquando fide concidat & spe fallatur. Hic enim, modo diligentiam & peritiam adhibeas, certus est quæstus: partus autem semel, non amittitur. Quis igitur, harum mercium studio non terram, maria transcurret? Quis non mane illas quærat? Quis omnes portus, mercatum, nundionas non antevertat? Quis ex hoc mercatorum collegio cedere nolle, & in eo nomen profiteri? Huc accedit, quod cum fideles servi absente hero, ut in hac parabola cernitur, manum operi admovent, ut qui non sunt *ὄφθαλμοῦ δούλοι, ἢ ἀφ' ἑωπιόθεντες*: nedum nos alacres in opere esse debemus, quando quidem Christum, ut absentem, inspectorem habemus: ut igitur priora illa studium in nobis ingenerant, ita hoc timorem & reverentiam. Turpeque profecto fuerit nos in theatro Dei & Angelorum sub labore succumbere, cum fideles servi mortalem herum reverentur perinde absentem & præsentem.

Abiit & defodit, &c.] Quæ hujus consilii causa sit herus post aperit, otium scilicet & desidia, quod laborem & sollicitudinem refugiens aliasque necessarias curas, quæ sacrum hunc mercatum comitantur, ad hanc talenti occultationem dilapsus sit. Sibi enim ab omnibus periculis ignavus metuit; unde Leonem atque Ursam in mediis plateis & hominum frequentia timet, nec ad opus ideo prodire vult: amat somnum & dormitionem, seque huc illuc volutat in lecto tanquam in cardinibus ostium. Quamobrem otium cavemus tanquam pestem Christiani officii. Profitetur ille quidem sæpese hoc & illud facturum. Sed ut ex omni labore fructus superest, sic *verbalaborum*, id est, sumota à factis, *tantum ad penuriam spectant*. Prov. 14, 23. Hic vide quæ alibi notantur de solertia & industria in aliquid boni agendo.

Atqui, inquit aliquis, Deo gratias ago, me semper ab otio abhorruisse: neque enim facile patior me nihil agere: proinde spero fore ut non accensear huic servorum ordini. Sed cogitandum est te operam & oleum perdere, nisi Deo labores, eique lucreris; cui ut edendum bibendumque, sic laborandum magis: ut scilicet ad eos usus illa pares, in

Verf. 18.
Ignavia
causa de-
fodit talenti.

Non suffi-
cit labor,
nisi ad Dei
gloriam &c.
latus.

Inter qua
eximium
est S. Cæ-
na, qua
merces
varia
emuntur.

Quæ nego-
tiatio opti-
ma & cer-
tissima.

quibus elaboras, quibus Deus illa destitit; ut honore, divitiis, gratia tua utaris primum ad Dei gloriam, deinde ad proximi, Ecclesie præsertim, utilitatem.

Verf. 19.
Reditus
Christi
certissi-
mus, dies
vero ejus
incertus ad
viginti
nos excitare
debet.

Intermisso longo tempore Dominus redit. Sicut enim ejus reditus dies incertus est, sic reditus longi certissimus est. Quod si mortalis servi se ad heri reditum comparabunt, qui incertus est, & qui morte anticipatur; nedum hoc nos præstare debemus; cum Domini nostri adventum exploratum habemus. Quamobrem reditus ejus certitudo nos in ejus expectatione assidua retinere debet. Si moram fecerit, expectata veniendo enim venit: interea te in fidam speculam subverte, unde eum veluti venientem prospicias. Nam si diutius cum expectando tandem fatiscamus, omnem fructum expectationis amittimus. Saul jussu præstolari Samuelem, eum diutius expectavit, & quidem vix dum sacrificia fecerat, cum illico intervenit Samuel: unde totius suæ expectationis fructum amittens, damnum porro contraxit; quod eo facto tanquam gradu quodam & passu eo processit, unde regno ejectus salute etiam excidit. Hic plurimum juverit cogitatio illa apud Petrum 2 *Petr.* 3, 8. mille annos apud Deum sicut unum diem esse, & contra, & sicut noctis vigilia *Psal.* 90, 4. Is autem est verus temporum mensuror. Hinc *Petr.* 1. *Epist.* 1, 6. tempus angustum esse quo pii contristantur variis tentationibus. & 1 *Petr.* 5, 10. Cujus eximium exemplum habemus in Paulo 2 *Cor.* 4, 17. Qui cum multos annos in ministerio exegisset, quibus laboriose admodum & periculose negotiatus esset, tamen universum illud tempus momentaneum appellat. Si Iacobo labores & tempus momentaneum visum sit, ut uxores suas acquireret, quæ illi maximas molestias exhibebant; quanto magis nobis ærumnæ omnes molestiaque leviusculæ & momentaneæ videri debent, per quas ad metam illam, quæ angustiis omnibus vos eximet, sinemque cunctis laboribus imponet, properamus. Concludatur hæc adhortatio Apostolorum ipsorum vocibus. *Benedicendo ne segnescamus, tempore enim suo metemus, si non elanguerimus. Et patientes estote, fratres, usque ad Domini adventum. Ecce agricola expectat pretiosum fructum torrens, patienter eum expectans, dum accipiat pluviam matutinam & serotinam. Patientes estote & vos, & stabilite corda vestra: quoniam adventus Domini appropinquat.* *Gal.* 6, 9, & *Iacob.* 5, 7, 8.

Συναγοῖς υἱῶν αὐτῶν λ.δ.ρ.γ.] Hoc nos ad diligentem solertiam excitare debet, quod rationem negotiationis nostræ posituri sumus; quod singula ad quadrantem usque ad calculos revocabuntur; quod non ab omnibus confuse, sed à singulis separatim rationem exiget. *Eccles.* 12, 14. Deus enim ut est munificus, ita non est negligens & dissolutus paterfamilias; ut sua boua dissipari & abliguriri æquo patiatur animo: præcipue cum tam illa eximia & præstantia dona sunt. Si servus persuasum haberet sibi de omnibus ponendam esse rationem, nec calculum heri sui effugere ullo modo posse, mirifice eum hæc cogitatio in officio contineret, maxime si rem sciat sibi cum eo esse, qui nec fallere nec falli potest. Hoc argumento utitur *Apost.* *Rom.* 14, 10, 11, 12. Hujus rei eximium exemplum extat in *Paulo* 2 *Cor.* 5, 9, 10. Qui se hoc adminiculo ad officium excitavit. Quod si *Ἰωσήφ* Iosephus in domo Potipharis, & Pharaonis, & Daniel in aula Darii, & templi instauratores in reficiendis templi ruinis fideles se præstiterunt, nec nos à quibus ratio exigetur.

Secundo ratio duobus in capitibus consistit, quid utendum acceperit, quidque lucratus sit: quod perinde est ac si diceret, pro ratione pecunie apud me dispositæ lucrum & quantum feci: cui enim multum creditum est, ab eo multum repetetur; ubi sementem prolixam facit, ibi etiam uberiores messes expectat. Quamobrem danda cuique opera, ut primum dona sibi à Deo collata quantacunque varietate sint, cognoscat: deinde ut pro mensura donorum in quocumque genere conatus adhibeat, ut singula dona ad maximum heri quantum adhibeantur.

In quo turpissime ab hominibus sæpissime peccatur, qui negotiationis suæ rationem non ad accepta ab ipsismet dona, sed ad aliorum hominum ejusdem aut ætatis, aut ordinis, conatus & diligentiam, componunt; à quibus si non superantur, præclare secum agi putant. Atque ita fit, ut cum quinque talenta acceperint, non magis tamen negotientur, quam qui duo acceperunt. Unde fit ut dominicæ magna pecunie pars otiosa rubiginem contrahat, & ita totam Domini pecuniam temporis progressu corrumpat & iusticiat. Quid, quod ipsi fere hoc sumentes, tanquam sint suis sociis magis dotati, in seipso sententiam condemnationis ferunt, cum suum officium alieno pede metiuntur.

Videmus

Quod illu-
stratur ex-
emplis, ex
communis
vita & S.
Scriptura
sumptis.

Videmus mercatores frugi, quam vel minima in mercibus non aspernantur, sed ex illis, quæ alicui rejectitia videri possunt, quantum aliquem faciunt: quod in agricolis magis perspicitur, qui è stercorebus quantum faciunt: quanto magis in pretiosis Dei donis nihil non exercendum est? Si hunc Deus equitem fecit, alium vero peditem, an æque feret si eques non plus spatii & itineris conficiat quam qui pedes est? Cum igitur donorum præstantia sæpe homines desidiosos reddat, intelligendum nobis est, debere hanc donorum largitionem nostram industriam acere. Sic Samson pro virium suarum ratione inusitata admirabiliter pugnavit & uno tempore mille interfecit; post templum in capita incircumcisorum attraxit. Quod si illis viribus præditus nihil proprium & singulare admisisset, culpa non vacasset: sic in Daniele videmus, qui tamenti socios haberet, non tantum Chaldaeos, sed pios & eximios viros, non tamen putavit satis illi esse, si studio & labore & omni contentione se eis exæquaret; sed cum plus accepisset, dedit operam ut plus etiam lucraretur. Longe vero luculentissimum hujus rei exemplum in Salomone habemus, qui cum omnes & antecessores & posteros plurimum donis omnium generis superavit, non tamen inde studium remisit; sed diligentiam potius suam acuebat, & veluti sumpto condimento alacrius res omnes aggressus est. Nec vero hujusmodi negotiatoris dissolutio lenius tractabitur, quam qui talentum suum defodit. Cum ex quinque talentis quatuor forte otiosa sint, gravius procul dubio iudicium eum quam alterum manet. Neque enim tantum otiosi, sed cunctatores pleentur.

Verf. 20.
22.
Servi fideles incrementum suæ prudentiæ non asseribunt.

Notandum porro quod lucrum & quantum sibi & suæ prudentiæ non vendicant, sed talentis Domini attribuant; usque adeo ut Luc. 19. 16. dicantur talenta hunc quantum fecisse: quod idem est cum Apostoli dicto, non ego sed Dei gratia quæ est in me. 1 Cor. 15, 10.

Verf. 21.
Fidelitatis præmium partim in laude,

Præmium redditur; quod partim in honore, partim gaudio consistit. Et quidem honos duabus partibus absolvitur, eo qui verbis } versa-
in } potentia } tur.

Quod ad laudem & præconium attinet; quanti putamus esse à Deo commendari? Qui opus Tabernaculi fideliter confecerunt ob eamque causam à Mose benedi-

tionem acceperunt, rem non parvi momenti acceperunt. Exod. 39. vers. ult. quanto magis à Deo prædicari & benedicari? Is enim vere laudabilis est, quem Deus laudat, is benedictus manebit, cui ille benedicit. 2 Cor. 10, 18. Iacobus affirmat placidum fratris vultum illi tanquam Dei serenum vultum apparuisse. Genes. 33, 10. Commendat autem eum, quod bonus seu utilis fuerit, & quod fidelis, qui nihil cohiverit aut averterit, sed omnia retulerit ad heri comoda.

Alteram partem honoris versatur in eo, quod multis sit præponendus. Arcessetur enim in societatem regni Filii Dei, & hæreditatem eum filiis dividet. Sedebit enim cum Christo, & non tantum homines, sed angelos iudicabit. Deinde gaudio æterno, & pleno, & sine vicissitudine doloris perfruetur; gaudio scilicet heri, *χαρὰ ἀνεκλάλητον καὶ ὀδδοξασμένη. 1 Pet. cap. 1, vers. 8.* quod si gaudium magnum καὶ ἀνεκλάλητον hoc mundo piis contingit; gaudium, quod nemo novit, nisi qui eo fruitur, quid futurum erit, cum omnes lachrymæ abstergentur? quam rem Christus alibi describit mensæ sub unius cum illo participatione, Luc. 22, 30. Hoc vero nemo mortalium fere ne fidelissimo quidem servo concesserit: quis enim (inquit) ex vobis est colonum habens arantem aut pascentem, qui ab agro regresso statim dicat, Accede & discumbe? Luc. 17, 7. Quid, quod Abrahamus cum domus æconomus fidelissimum, prudentissimum & Dei maxime timentem haberet, ægre tamen tulit illum sibi hæredem liberorum orbitate scribendum esse? Perrari sunt, qui fratres aut etiam filios in regni & gaudii societatem admittunt, nedum servos. Salomon Ieroboamum servum suum, quantumvis à Domino Deo regem designatum, non potuit ferre. Atque ut hoc servo (se defuncto) quis indulgeat, nequaquam tamen se vivo hoc faciet.

Notandum porro utiles & bonos dici, cum tamen Deo nemo utilis esse possit. Si enim quis sapit; sibi, non Deo sapit: si stultus sit, pœnam auferet. Prov. & Job. 35, 7, 8. Homo poterit prodesse homini sibi simili; sed Deo non potest prodesse. Psal. 16, 2. bonum meum ad te non pertingit; & tamen hic Deus homines sibi utiles reputat, unde etiam servi lucrati dicuntur talentis heri.

In commerciis istis & negotiationibus queri solent, nihil pœne proficere negotiantes, nisi magna vi pecuniæ instruuntur;

tur: alioqui si arca tenuior sit, vix aut ne vix quidem posse panem, unde se pascant, lucrari. Hoc autem pecuniæ genere & hac in negotiatione tantum lucri fit, pro rata portione unius aut duorum talentorum, quantum ex 5. aut 10. talentis colligitur.

Servi in duobus talentis diligentia ple- rorumque ignaviam prodit.

Hic vero qui non minore diligentia duobus talentis negotiatus est, quam qui quinque accepisset, plerorumque vanitatem & perfidiam prodit, qui partim quod summos quosque attingere nequeunt, negotiandi studium abjiciunt; partim pudore prohibentur suam præ aliis tenuitatem in medium afferre; partim desperatione animi dejiciuntur, & ab hac negotiatione retunduntur. Sed meminerint pecuniam Domini esse, & quidem transeuntem (quod vocant) inter omnes mercatores: meminerint porro distractam & ad destinatos usus adhibitam certissimum quæstum facere. Meminerint dona quæ in illiis sunt, ἀναζωτρογενί. 2 Tim. 1, 6. Denique meminerint neminem tam stultum esse, ut à mercatura deficiat, quod primus inter suos esse nequeat. Quod si in mercatura hac præclarum sit in secundis & tertiis consistere, nedum hic in centesimis.

Verf. 23.

Bene est, serve bone & fidelis, &c.] Tam-

et si eisdem verbis hic utatur, quibus ad superiore servum usus est, non tamen inde conficitur paria fore utriusque præmia: uterque enim utilis, prior tamen magis utilis: uterque potentia simul & gaudio heri communicat, sed prior pro mensura donorum, quibus in terris recte usus est, post hanc vitam potentia & gaudio Domini cumulatus & magis confertim participabit. Nec enim apud homines fidelis œconomi & agricolæ vel villici par præmium, non pædagogi qui moribus filii moderantur, & ejus qui illi à pedibus est. Quod post clarius in hac parabola liquet, cum talentum inutilis servi ad eum qui 10. talenta habet transfertur.

Idem verbis im- par præ- mium si- gnificatur.

Accedens autem & qui unum talentum, Verf. 24. &c.] Pulchre instituitur hæc parabola, Cur inutilis quod inuiti servo & desidioso attribuitur servo unum talentum datum. unum talentum; ut sciamus inultum non laturos, si quis majora dona occultet; cum tam graviter in eum statuatur, qui unum talentum acceperat, quod non adeo manifestum fuisset, si inutili servo quinque talenta tributa fuissent: non enim sequeretur tam aperte, puniendum qui uno tantum abusus est, quia punitus est, qui quinque tam aperte ad otium abutebatur.

M A T T H. cap. 25, à vers. 31, ad finem Capituli.

31 *Quum autem venerit Filius hominis cum gloria sua, & omnes S. Angeli cum eo, tunc sedebit in throno gloria sua.*

32 *Et cogentur coram eo omnes gentes, & separabit eos, alteros ab alteris, ut pastor separat oves ab hædis.*

33 *Et statuet, oves quidem ad dexteram suam, hædos autem ad sinistram.*

34 *Tunc dicit Rex iis qui ad dexteram ipsius erunt; Adeste benedicti Patris mei, possidete regnum paratum vobis à jacto mundi fundamento.*

35 *Esurivi enim, & dedistis mihi quo vescerer: sitiivi, & dedistis mihi potum: hospes eram, & collegistis me:*

36 *Nudus, & amicum vestistis me: egrotavi, & invististis me: in carcere eram, & venistis ad me.*

37 *Tunc respondebunt ei iusti, dicentes; Domine, quando te vidimus esurientem, & aluimus? aut sitientem, & dedimus tibi potum?*

38 *Quando autem te vidimus hospitem, & collegimus te? aut nudum, & amicum vestivimus?*

39 *Aut quando te vidimus egrotum, aut in carcere, & venimus ad te?*

40 *Et respondens Rex dicit eis; Amen dico vobis, quatenus id fecistis uni ex istis fratribus meis minimis, mihi fecistis.*

41 *Tunc dicit etiam iis qui ad sinistram erunt; Exsecrati, abite à me in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus.*

42 *Esurivi enim, & non dedistis mihi quo vescerer: sitiivi, & non dedistis mihi potum:*

43 *Hospes*

43 *Hospes eram: & non collegistis me: nudus, & non amicitivistis me: agrotus, & in carcere crans, & non invivistis me.*

44 *Tunc ipsi quoque responderunt ei, dicentes; Domine, quando te vidimus esuriientem, aut sitientem, aut hospitem, aut nudum, aut agrotum, aut in carcere, & non ministravimus tibi?*

45 *Tunc respondebit eis, dicens; Amen dico vobis, quatenus id non fecistis uni ex istis minimis, nec mihi fecistis.*

46 *Et abibunt isti ad supplicium aeternum: justi vero ad vitam aeternam.*

A N A L Y S I S .

Describitur secundus Christi adventus ab adjuncta gloria in Persona } Sua.
 } Angelorum.
 } Throno.
Verf. 32. Deinde ab adjuncta multitudo hominum, qui eo die ad illum aggregabuntur: deinde effecto seperandi bonos à malis; quod pari illustratur Pastoris oves ab hircis discernentis.
Verf. 33. Aliud effectum collocandi bonos ad dextram, ad sinistram vero malos.
Verf. 34. Aliud Christi effectum, sententia dictio; quæ distributione subje&orum declaratur { bonorum usque ad *vers. 41.*
 } malorum à *41. ad finem Capitis.*

Sententia in bonos sua forma describitur: *venite, hereditario jure possidete regnum:* quæ sententia suis causis efficientibus exponitur; primum quod sint benedicti à Patre: Deinde quod præparatum fuerat à Patre; quæ præparatio adjuncto tempore notatur, antejecta mundi fundamenta.

Verf. 35, 36. Adjuncta hujus sententia de possidendo regno jure hæreditario, nempe quod Christo esurienti cibum præbuerunt, &c.

Verf. 37, 38, 39. Cujus sententia effectum in piis est percunctatio à Christo, quando illi esurienti cibum dederunt, &c.

Verf. 40. Cujus percunctationis effectum est responsum Christi ad eos ab adjuncto, sibi præbitum fuisse, quod suis fratribus egentibus præstitum est.

Verf. 41. Sequitur sententia in improbos; cujus forma est, *abite à me in ignem aeternum;* quæ sententia suis causis exponitur, quod sint maledicti: Deinde quod illis præparatus sit ignis ille: quod etiam pari illustratur, eodem scilicet, qui diabolo & ejus Angelis præparatur.

Verf. 42, 43. Alia causa efficiens notatur condemnationis, quod Christo esurienti cibum non dederunt, &c.

Verf. 44. Cujus sententia effectum est percunctatio impiorum, quando Christo cibum negarunt, &c.

Verf. 45. Cujus percunctationis effectum est responsum Christi adversum illi quod est *vers. 40.*

Verf. 46. Sententia executio; quæ distributione adjunctorum declaratur, nempe quod { Impii in aeternum supplicium } abeunt.
 } Pii in aeternam vitam.

METAPHRASIS.

31.

Quando vero homo Christus, qui priori adventu suo humilis & obscurus in

mundum venit, secundo suo ad nos adventu gloriosus & majestate plenus apparuerit, & qui prius duodecim Apostolis, viris ignobilibus, stipatus, in terris conversatus fuerat, infinito Sa&torum & Angelorum numero comitatus descendet: tum qui prius ad aliorum tribunal sistebatur, ipse in solio summe glorioso & tantam majestatem decente iudex considerabit. Coram eo ministerio Angelorum aggregabuntur omnes ad unum homines, quotquot ab orbe condito ad mundi consummationem vita præditi sunt; quos in duas classes discludet, haud secus quam opilio, pecudibus ex agro in caulas & septa collectis, oves ab hircis disseparat. Et pios quidem mansuetudine & obsequio ovium ingenium referentes ad dextram collocabit: impios vero, sua perveracità & morum quasi factore hircos imitantes, ad sinistram. Tum rex cujus partes sunt iudicem agere, his qui ad dextram sunt dicet; Vos, quibus cordi olim fuit, mihi appropinquare, ad me venite: & quandoquidem à Patre meo spiritualibus benedictionibus, electione, vocatione, justificatione & sanctificatione, benedicti & donati estis, regnum caeleste gratuito haud secus possidete, quam filii, qui nunquam quidquam de parentibus promeriti, hæredes ab illis instituantur: quod regnū illico à jactis mundi fundamentis, nempe secundo creationis die, vobis præparatum est. Vos enim fructus dignos Dei filiiis edidistis: mihi enim esurienti cibum dedistis, sitientem potastis, peregrinantem excepistis, & in domum vestram collegistis. Nudum vestibus induistis, agrum & infirmum invivistis, ad carcere inclusum venistis. Tunc iusti tanquam attoniti & stupentes tanta Dei munificentia haud secus afficientur, quam si ad gratuita beatitatis beneficium exornandum in hunc modum Christus alloquerentur; Domine, quando te vidimus fame laborantem, ut alimenta tibi præberemus, aut siti ut potum suppeditaremus? Quando te vidimus peregrinum, ut te hospitio exciperemus, aut nudum ut amicitaremus? Quando te vidimus infirmum,

32.
33.
34.
35.
36.
37.
38.
39.

40. carcere inclusum, ut ad te veniremus? Tum Rex respondens, illis dicit: Sancte vobis affirmo, quod uni ex fratribus meis vel infimi inter pios ordinis feceris, mihi factum deputo. Tum
41. his qui ad sinistram sunt dicit: O vos qui olim à me quam longissime remoti esse voluistis, abscedite à me (ut qui à Patre meo maledicti estis) in aeternum exitum; quod vos instar ignis aduret: exitum, inquam, ejusdem generis, quod diabolo & reprobis ejus Angelis, seu administris sub initium creationis preparatum est. Quod exitum meritissime vobis justum & debitum est: mihi enim esurienti cibum non praeboistis, &c. Tunc respondebunt & illi atrocitati (ac si atrocitatem peccati sui ignorantes)
45. Domine, quando te vidimus, &c. Quibus Dominus respondebit; sancte vobis affirmo; quod uni ex minimis qui in me credunt officii negastis, tanquam mihi denegatum reputo. Et quidem quod ad impios istos attinet, spectante Christo & piis omnibus, Angelorum ministerio projecti, ad aeternum supplicium ibunt, justis ad aeternam vitam eorundem Angelorum ministerio in caelos abreptis & asportatis.

P R A X I S.

Gesta { Adventus secundus Christi.
 Gul- { Finis adventus, Apparatus
 timi di- { ultimum judi- } ad judiciũ.
 ei; quæ { cium: } Ipsum judi-
 sunt. { Cujus partes sunt, } cium.

Latioꝝ clari-
 orque ex-
 tremi ju-
 dicii enar-
 ratio;

Superioribus duabus parabolis judicium extremum aliquousque adumbratum est. Nam intronitissis virginibus prudentibus & servis fidelelibus ad gaudia sponsi & heri, ac repulsi stultis virginibus & perfido servo ab eodem gaudio; certa quædam crassa lineamenta depinguntur futuri judicii. Sed quod prius strictius comprehensum est, hoc loco fusius & latius explicatur, quodque prius allegorica & translata oratione dixit, hoc loco verbis magis propriis enarrat. In hoc vero discrimen longe maximum statuitur, quod superiores parabolæ Christi administrationem complectantur adversus eos duntaxat, qui in Ecclesia sunt & Evangelium profitentur. Hæc autem narratio omnes in universum homines ab initio mundi, ad finem ejus complectitur. Et primum quidem in adventu Christi glorioso in ultimo die, qui describitur hoc loco,

Spe- { Inhærens.
 ctatur {
 Christi { Circum- { Angeli gloriosi omnes
 gloria { sistens. { quotquot sunt.
 { Solium, quo consistet.

Quæ autem aut cujusmodi Christi gloria sit futura & quam incomparabilis, partim liquet ex ejus transfiguratione, in qua aliquot ejus lineamenta ducuntur; partim ex gloria unius Angeli cum comitantis. Nam si Ministri unius tanta gloria sit, quanta describitur 28. Matth. 3. quanta tandem Angelorum omnium Domini gloria futura est: Vide Apocal. 4, 3.

Verf. 31.
 Christi in
 julicio ex-
 tremo glo-
 ria.

In Angelis vero Ministris non tantum propter præstantiam, pulchritudinem, vires, & robur, sed eorundem infinitate gloriosus & plenus majestatis futurus. Cui millies mille ministrabant, & coram quo myrias myriadum stabant. Dan. 7, 10. regius comitatus consuetus constabat 60. satellitibus partim anteambulonibus, partim subsequenteribus. Quod autem ad Solium attinet, hujusmodi erit, quale Dei filium & omnipotentem decet. Cujus descriptionem & picturam, vide Apoc. 4, 3, 4, 6. & Ezech. 1. cap. 26, 27, 28. Vide an Angeli, qui ad Coloss. 1, 16. throni dicuntur, pro solio Christi futuri sunt, cum suis viribus tanquam humeris sustentantes. Cum autem Ministri & solium tam gloriosa sunt, quanta in ipso Christo gloria; qui etiam Patrem aspectu jaspidi & sardio consumibilem Apoc. 3, 4. refert & imitatur. Salomonis igitur 60. satellites edocti ad prælium, stringentes gladium, gladio accincti super femur sicut nani sunt & tyrunculi, si cum his satellitibus componuntur. Solium ex ebore & auro purissimo, cuius nunc nulla vestigia, cum hoc solio colatum, vix scabelli nomen meretur; potissimum vero Salomonis persona cum Christi persona commissa ita evanescit, ut stellæ ad aspectum solis. Christus enim verus est Absolon, qui non tantum innocentia, sed forma etiam corporis ab omni labe à vertice capitis ad plantam pedis liber & solutus. Ille, ille est pulcherrimus inter filios hominis, ille Liliium in convallibus, rosa in Sarone: cum illo omnes compositi, veluti spina sunt ioter rosas, veluti silvestres arbores, cum frugiferis & conlitis comparatæ.

Sed quorsum (inquit aliquis) hujus apparatus mentio fit? Ideo scilicet ut pii tam gloriosi, & tanquam regii apparatus commendatione, ad pietatem, justitiam & sobrietatem excitentur. Titum 2, 12, 13. 1 Timoth. 6, 14. & 2 Tim. 4, 1. 1 Ioh. 2, 28. Quem enim non pudeat coram tanto & tam amplo rege nudum & indecorum apparere? Si enim scintilla illius sanctitatis, quæ in piis ho-

Cujus nar-
 ratæ gloria
 fructus.

die apparet, ab omni externo splendore remota, impios ita pudefacit, ut non ferant eorum consuetudinem (unde scorta impudica ad lupanaria confugiunt, fures larvas & noctem quærant) quomodo in tantam sanctitatem cum pari majestate conjunctam aspiciant & intuebuntur? Si etiam pii, quibus peccata sunt remissa, conscientia suæ indignitatis sic afficiantur, ut Christi præsentiam vix ferant, *Isa. 6. 5. Matth. 8. 34.* quomodo impios quibus peccata retinentur, confundi necesse est, cum Christum coram aspiciere cogentur? Si denique protoplastes ob corporis nuditatem ex peccato contractam, à conspectu Dei contente fugiebat, cum ab omni spe veniæ consequendæ exclusus non esset: quomodo consistent impii, quum omnis spes melioris conditionis ipsis penitus erit convulsa? præsertim quum Deus non suaviter ipsos alloquetur, ut Adamum olim, sed veluti in turbine ac tempestate formidabili, quasi fremitu & rugitu leonis, illos terreat? Ex ista itidem amplitudine gloriæ ac potentia, tanquam ex proprio adjuncto arguitur infinita facultas compensationis triouendæ, tum in præmio erga pios Dei cultores, tum in pœna adversus irreligiosos. Quod quidem ut Dei timentibus merito studium pie & juste vivendi aut accendit, aut inflammat; sic Dei contemtoribus frænum aut hamum injicit, quo sint ad peccandum saltem tardiores. *1 Thess. 1. 9, 10.*

Ut Pastor separat oves ab hædis.] Sicut pastor bonus oves suas, interdum hioc inde palantes, sub vesperam colligit in unum, sic Christus in mundi hujus vesperi, vel fine, omnes homines colliget. *Ioh. 5. 28, 29.* Frustra namque male sibi consciï Epicurei contrarium sibi met persuadere conantur. Sicut mortis somnus est omnibus communis, sic etiam resuscitatio communis erit: sed cum differentia magna. Piorum enim somnus in morte similis est eorum in vita somno, qui bona valetudine utentes, tamen si festi lectum petant, mane tamen ita recreari se sentiunt ac si nova vita à Deo donarentur. Impiorum autem mors eorum somnum refert, qui lethaliter ægroti, postquam somnum iniverunt, expectrecti deterius se habent quam cum somnus eos occupavit. Sole justorum occidente, cœlum ipsis rubet, nuntius futuræ insequente die serenitatis: contra vero impiorum sole occidente eorum cœlum tristem faciem induit, quod præsignium est maximæ tempestatis insecuturæ.

Hoc autem loco difficilis quæstio solvi posse videtur: *Quæritur* enim utrum pium tantum, an etiam impii simul virtute Christi filii hominis resurgent? Colligunt enim nonnulli ex *1 Cor. 15.* pios tantum resurcturos virtute Christi; ita ut impii excitandi sint absoluta Dei potentia. *Resp.* Sed apparet ex hoc loco, Archangeli voce omnes excitandos: qui Archangelus Christi Mediatoris minister erit. Vide etiam *1 Cor. 15. 20, 21, 22.*

Separatio illa quæ excitationem sequitur, in hac vita aliquo modo inchoatur: sed non nisi in extremo mundi fine perficienda. Quæ res quam piis grata futura sit, facile colligitur ex parabola zizaniorum, *Matth. cap. 13.* item ex *2 Thess. 2. 1.* magni gaudii materia erit piis semet invicem intueri simul congregatos ad hæreditatem cœlestem adeundam. Incomparabilis autem felicitatis, intueri gloriam Christi in quem sperarant, & cui se ac salutem suam commendarant.

Quod oves ad dexteram, ad sinistram hædi collocantur, indicium est incomparabilis in judice & ministris ejus peritiæ, qui antequam singulorum causas audiverunt, suum cuique locum attribuunt. In hoc etiam videtur allusio quædam esse ad *Deut. 27. 11,* &c. ubi jubet Moses ut sex tribus ex liberis matribus nata, è regione montis Gerisim consistere benedicturi populo Dei; & sex reliquæ (ex ancillis oriundæ omnes, præter Rubenem, dignum qui cum istis annumeraretur) è regione montis Ebal collocarentur, ut maledictionibus proclamandis responderent, *Amen.*

Hoc etiam in loco observandum est ingenium piorum simul & impiorum sub metaphora ovium & hædorum. Ovis enim mansuetum animal est, & vel sola voce aut sibilo pastoris facile regitur: cæterorum etiam simplicissima, in agnoscendo pastore acutissima est. Porro Domino suo est fructuosissima: quamdiu enim vivit, lanam, lac, & fœtum adfert: nec quicquam est in ove quod non afferat emolumentum, ne stercore quidem excepto: cum vero mactatur, tum vero tota cedit in Domini sui usum. Contra vero hædos refractarios, erroneos, alta petentes ac scandentes, fœtidos, & libidinosos esse constat.

Hinc etiam colligitur, duo tantum generum hominum esse, pios & impios, oves & capras: nullos esse intermedios. Duæ tantum sunt

Omnes tamen virtute Christi resurgent.

Eorum separatio hic inchoata tum perficitur.

Quæ judicis & ministrorum peritiæ testabitur.

Piorum & impiorum cum ovibus & hædis collatio

duo tantum hominum genera esse arguit.

Verf. 32, 33. Diversi fidelium & infidelium in resurrectione conditio.

sunt Christi manus: non datur tertia, ad quam purgatorio addicendi stabunt. Quod si quis jam eos in oves evasisse excipiat, Deum ille personarum acceptorum constituere videtur. Cum enim his purgatorii beneficium concedatur, qui superioribus seculis vixerunt, qui in extremo die vivent, illico à mutatione ad Dei tribunal rapti, hoc privilegio privabuntur: adde, quod recens antea mortui non tam accurate purgabuntur, ac illi qui longius remoti fuerunt à sine mundi.

Verf. 34.
Cur Iudæi-
cum à
piis inche-
tur?

Querat hic aliquis, cur primum iudicium inchoatur à piis? *Resp.* ut Christi solempni & clara sententia absoluti, postea impiorum, tam Angelorum, quam hominum iudices esse possint. 1. Cor. 6, 3. Deinde æquius ferre debemus, iudicium Dei in adigendo initium jam accipere à domo Dei, non tantum quod leviores multo sint istæ primæ velitationes; sed etiam quod iudicium summæ felicitatis initium capiet à nobis.

Venite.] Cum piissemper Christo appropinquare appetiverint, sæpiusque gemitibus postularint, ut suum adventum accelerare vellet, non mirum est si Christus eos ad se invitet.

Qualitas
salutis, &
eius causæ.

Deinde notatur salus nostra qualis sit, & quæ sit ejus causa. Salus ostenditur gloriosissima futura, quando *regnum Dei* vocatur. Si etenim reges ab hominibus creati, & quidem in terris, beati prædicantur, multo magis à Deo designati, delecti ut in cælis regnent.

Salutis nostræ causâ statuitur gratuita Dei in Christo gratia; quod etiam tribus argumentis declaratur. *Primum argumentum* petitur ab efficiente, benedictione scilicet in Christo. Sic Apostolus *Gal. 3, 8, 9.* ut res mutuo se consequentes proponit justificationem per fidem, & Dei erga Abrahamum benedictionem & *Eph. 1.* omnia, quibus ad salutem itur, gratuita ostendere volens, benedictiones Dei appellat.

Hinc discamus (doctore Petro *ep. 1. c. 3. vers. 9.*) ne maledicentibus remaledicamus: sicut enim Dens nos illi maledicentes benedixit, sic etiam & nos maledicentes nobis benedicamus.

Secundum argumentum est à relatione Patris dantis, & filiorum accipientium hæreditatem. Si enim ex meritis res penderet, non filius, qui nunquam forte profuit parenti, præsertim cum sit infantulus, sed servus qui multum laboravit, patrimonium acciperet, & hæres scriberetur.

Tertium argumentum est ab adjuncto temporis, quod tum paratum illis hoc regnum fuit, cum nondum nati nihil mereri poterunt. *Rom. 9, 11, 12, 13. Eph. 1, 4.* Pontificii inde astruunt justificationem ex meritis, quod particula *enim* hic subjungatur: sed responsum est, particulam illam esse rationalem; & rationem, non causam designare.

Causa salutis jam explicata, necessaria est. *Verf. 35, 36.* jus adjuncta notat: sunt autem illa omnia opera bona, quæ Deus præparavit ut in illis ambularemus: quæ sub uno bonorum operum genere synecdochice comprehenduntur. Nam bona opera sunt via, qua itur ad salutem, & necessario debent intervenire inter nostram justificationem & redemptionem expletam. Elegit autem Christus opus commiserationis, quia Iudæi plerique in externo cultu diligentes, misericordiam negligebant. Porro tria genera constituit indigorum seu miserorum, in quos nostram commiserationem declarari vult: primum est pauperum victu aut vestitu destitutorum; secundum hospitem latibulo carentium; tertium conclusorum vel ob morbum, vel ob maleficam seu maleficiorum opinionem. Atque his omnibus operibus charitatis abundare nos oportet, non (ut plerique) unū horum amplexari, & alia negligere, vel etiam studiose declinare.

Vitæ autem Christus gravissimo argumento ad hoc officium suadendam, cum se- *Opera mi-
sericordiæ
Christi in
membris
suis præ-
stantur.* metipsum in membris suis recreatum, passum, vestitum, curatumque palam ac aperte proficitur. Pii magni olim æstimarunt si Dei servum aliquem, Prophetam, aut Apostolum ad suas aedes pellicere poterunt: nec dubium est, quin quoties cubiculum quo accipiebarur, mensam cui accumbebat, aut lectum in quo cubabat, intuebantur, toties aut de Dei erga se benignitate cogitabant, aut ad precandum, aliudve præclarum opus, quod in servis Dei viderant, imitandum exsuscitabant. Scriptor ad Hebræos insignem facem & stimulum esse statuit, quo quis ad ad hæc misericordiæ officia accendatur, quod hoc modo effectum sit ut aliquot, putantes se mortales excipere, Angelos exceperint. Si ergo hoc efficax sit ad commovendam misericordiam erga peregrinos & pauperes, quod sic possint excipere hospitem Angelum, cum itidem possint hunc honorem non assequi; quanto magis hoc nos movere debet, quod Angelorum Dominus excipitur hospiti; idque sine omni dubitatione. Inde

enim

enim certissime concludamus Christum nobis propitium esse, siquidem munus à nobis acceperit. Vide *Iud.* 13, 23. responsum uxoris Manoachi ad virum suum. Huc refert quod Salomon *Prover.* 19, 17. *qui dat pauperi facientur Domino, &c.* Et si rem probe expendimus, animadvertemus magnis beneficiis affectos fuisse à Deo Prophetarum opera, qui illis hospitium præbuerunt, &c. Vide exemplum Sareptanæ viduæ, Shunamitidis, Dorcadis, & pupurissæ, &c. quarum ex hoc hospitio vigebit in omnem posteritatem memoria. Quod si minimus ex fidelibus hunc honorem procurat, quanto magis qui primarios reficiunt & recreant, quales sunt ministri verbi. Vide *Matth.* 10, 40, 41, 42.

Hinc examinentur nostri, qui in Christum amore sint; qui illum dominum cæli & terræ, & eorum quæ possident hæredem & largitorem aliquid velint mendicantem repudiant. Si enim hanc doctrinam non intelligunt, insignis inscitia in mysteriis regni sunt: sin scientes illud, non factis compleant, insigniter ingratos esse illos oportebit, qui tam præclare de se meritum tam indigne accipiant. Perstringatur igitur siccitas & ariditas nonnullorum, quibus cum Deus prolixè benedixerit, tamen quam parcissime & quam aridissime largiuntur: cum alii decuplo tenuiores, decuplo plus quam illi largiuntur, cum servi plus suis heris largiuntur. Quod si excipiant eos profuse & juveniliter erogare, parum scire quanti sit denarius, respondeo & ipsos parum scire quis Christus, & quid illi debeant; parum nosse, quantum lucrum & sænus ex hac pro facultate datione percipiatur; non expendere quam execrabili maledictione Deus eos constringat, qui macrum animalculum in victimam Deo offert cum opimum & præpingue in gregibus aut armentis habeat; *Malach.* 1, 14. quam secure & tuto ea possideantur, quæ in pios conferuntur.

Domine, quando, &c.] Pii jure videantur hæc excipere, cum maxima pars Christum in terris agentem nunquam viderit: & cum viderunt, eum tamen nec morbo laborantem, nec carcere conclusum vidisse verosimile sit. Sed hæc exceptio facile dissolvitur à Christo, qui se in paupere excipi proficitur. Sed *quæritur* porro, cur hoc tam alienum sibi videatur, ut hoc quærant nunc demum, cum perfecti existent, cujus ne tum quidem ignari erant, cum in terris degebant. *Respondeo* non hæc eo commemorari, quasi

hic dialogismus ultimo die futurus sit; sed ut intelligatur experrectos & ad se veluti redeuntes pios nunquam satis pro dignitate hanc Dei munificentiam æstimare posse, qua illos perinde complectetur, ac si omnia illa pietatis officia in seipsum contulissent. Cum etenim Angeli ad hoc Evangelii mysterium obstupescant, & in illud penitus introspicere contendant; quid mirum, si pii, utcumque perfecti, & ignoratione exuti, admirabuntur? Ex quo illud elucescit, quemque ut quam proxime ad Deum accedit, ita ad hanc Dei munificentiam obstupescere, quod Christus in suos beneficentiam tanquam in se effusam accipiat. Quis unquam rex existit, qui hospitium abjectissimorum ex aula eadem compensatione remuneraretur, qua suum & proprium hospitium solet. Imo vero si quis hujusmodi existeret, quæ tantæ opes, aut sumptus ei rei præstandæ sufficiant? Quoties igitur in hoc officii genere nos ipsos socordes & frigidus sentimus, nobis Christum ob oculos proponamus, deflexi à pauperibus oculis, & subductis sensibus ab hospitibus; atque in hunc modum rationes ineamus, Egone à Christo panem, potum, vestes negarem? Eone ingratitude me prolabi patiar, ut ei boni quicquam subtraham, qui mihi nihil denegarit, in me omnia, & inter omnia se ipse contulerit? contempnuine Christum habeo, qui sui contemptum probe ulciscetur? quid? sumptuine parcam, cum is tam abunde remuneratus sit?

Cum impii olim Christum à se abcedere jusserint & facessere, ne quid illis cum eo commercii esset, *Job.* 21, 14. non mirum si jam eadem mensura Christum audient illis discessum à se imperantem. Sicut enim pii Christi adventum expectantibus & ejus regnum dicunt, *Venite*; sic impii Christi adventum & regnum exhorrescentibus dicitur, *non est deus hic.* Hoc autem loco pœna descripta constituitur in profligatione impiorum à præsentia Dei. Quod enim à se abcedere jubet, liquet partem magnam pœnæ reproborum esse privationem præsentia Christi. *2 Thess.* 1, 9. & *Ioan.* 7, 33, 34. Cum enim in beneficio ducatur aggregari ad electorum consortium, nedum ad Christum electorum caput. *Job.* 17, 14. deinde amandatione in ignem æternum, eum qui paratur diabolo & Angelis ejus, id est, horribilissimum, ut qui talis sit, qualis diabolus paratur. Dei vox jucundissima in Evangelio formidabilis hæc

Verf. 41.
Impios
Christum à
se pellere
solitos à se
pelle Christi:
Ius:

Quæ re-
prehenden-
da in iis
carditis
nostræ.

Verf. 37,
&c.
Piorum
exceptio,
& Christi
ad eam ve-
sponso sus-
pendam
Dei gra-
tiam de-
clarat.

est impiis: quanto magis cum in ira loqueretur Deus. Si tum erat formidabilis cum gratiam illis obtulit; quanto magis erit, cum gratiæ expers futurus est. Formidabilis, Adamo fuit, cum leviter & paterne Deus cum alloquebatur in paradiso, in aura auroræ, nedum tum erit horribilis, cum in furore loqueretur & in turbine.

Ejus rei
causa.

Causa assignatur, Dei maledictio; sicut ante salutis piorum, benedictio. Huc appelleretur Dei in Esavum odium, & maledictio; ut contra ejus in Iacobum benedictio.

Verf. 44,
&c.

Non dedistis, &c. Quod si quod non fecerint condemnabuntur, quanto magis quod his contraria fecerint.

Impii in

Quod improbi item quærant; quando

Christum repudiaverint; eo docent se parum reputasse suæ inhumanitatis atrocitatem & indignitatem; neque quid in pauperibus præter ipsorum personam spectasse: quæ res illis imposuit.

pauperibus
Christum
non agno-
verunt.

Sed hic excipitur, quod ab improbis Christo dicitur, Comedimus & bibimus tecum, &c. *Luc. 13, 25, 26. Respondeo*, illa officia irrita esse, quæ ex vero amore non manant. *1 Cor. 13, 3.* sed per ostentationem, aut civili quadam ratione præstantur.

Sententiæ ratio à piis, exsequitur ab impiis inchoabitur, ut cum oculis suis pii vindictam sui intueantur (ut est in *Psal. 58, 11. & 76, 10.*) tum ut eorum infelicitatis comparatione suam fœlicitatem plenius agnoscant.

M A T T H. cap. 26, à vers. 1, ad 6.

ET factum est quum finisset IESVS omnes istos sermones, dixit discipulis suis;
2 Scitis post biduum Pascha fore, & Filius hominis prodetur ut crucifigatur.
3 Tunc coacti sunt primarii Sacerdotes & Scribæ & Seniores populi in aulam Pontificis maximi qui dicebatur Caiaphas.
4 Et simul consultarunt ut IESVM dolo prehenderent, & trucidarent.
5 Dicebant autem; Non in festo, ne tumultus fiat in populo.

A N A L Y S I S.

Historia hæc quæ sequitur, describitur adjuncto tempore, nempe cum doctrinam, quam Ecclesiæ proponendam accepit, absolvisset.

Verf. 2. Item alio adjuncto tempore, cum duotantum dies superessent ad festum Paschæ. Cujus Paschæ adjunctum est Christi veri Paschæ traditio & crucifixio.

Verf. 3. Cujus traditionis & crucis efficiens instrumentalis causa est conventus Sacerdotum primorum, Scribarum & Seniorum; qui conventus subjecto loco describitur, in domo Caiaphæ.

Verf. 4. Finis conventus est, ut consilium caperent; finis vero consilii capti, ut prehensum interficerent: adjunctum vero utriusque, est dolus.

Verf. 5. Declaratur adjunctum prehensionis & interfektionis ex consilio Principum, non in Paschate (contra quam Christus prædixerat) cuius finis proponitur, ne esset seditio.

M E T A P H R A S I S.

1. **C**um Christus absolvisset illam partem muneris sacerdotalis, quæ in docendo versatur, ut qui universam Evangelii doctrinam à capite ad calcem, nempe extremum iudicium, pertractasset, ad illam partem sacerdotalis muneris, quæ in sacrificio consistit, transitum facturus, dixit discipulis suis. Ut cumque Iudæi depravata consuetudine tempus Paschæ mutarunt: vos tamen meis cum verbis, tum exemplo edocti, probe vestri intra bi-
- 2.

duum ex legis præscripto Pascha celebrandum esse: quo tempore me verum Pascha tam certo à Iudæis tradendum esse, ut crucifigari sciat is velim, ac si eorum in manibus jam essem. Atque hoc ipso tempore, quo Iesus in monte Olivarum agens, hoc dixit; convenerunt principes Sacerdotum (hi sunt, qui exacto pontificatus sui anno, translati ad alium aut honoritate, dignitatis nomen & titulum retineverunt) Scribæ & populi Seniores in domo Principis Sacerdotum, qui illo anno gratia aut pecunia dignitatem illam comparavit, cui nomen erat Caiaphas. Convenerunt vero ut consilium agerent de Iesu prehendendo & interficiendo. Quod quidem insidiosè & clam, non vi aut copis, tentare constituerant. Tametsi vero sanguinis Iesu sitientissimi erant, tamen cautrone utentes dicebant, non esse hoc tentandum tanto in omnium ordinum & populorum concursu: non equidem quod ulla in festum reverentia aut religione ducebantur, sed quod metuebant ne, si vim illi facerent, turbam in se concitarent.

3.
4.
5.

P R A X I S.

Symma, Docetur Dei decretum per Prophetas prædictum de Christo, necessario, hominibus aliud conantibus, impleri: eo- que

que impiorum studia & consilia, qui unam rem aliquam pericere cogitant, inter se scindi, ut quod Deus fieri vult, suo & proprio tempore executioni mandetur.

Partes { Christi de mortis suæ tempore prædictio præcisa.
Quomodo impiis quibusdam contraria huic consilia agitantes, eadem aliorum impiorum opera mutantur & irrita fiunt.

Verf. 1. Christus accuratus Doctor Ministris ad imitationem proponendus.

Christum accuratum doctorem, qui totum doctrinæ sacræ quasi corpus & structuram discipulis tradiderit, documento est, quod clausurus ministerium ante mortem suam, quod est in Evangelii doctrina veluti summum fastigium, de extremo iudicio graviter pertexuit: quæ enim post in Iohanne à cap. 13. ad 18. differuntur, magis ad consolandum, quam docendum pertinent. Nec enim dubium est, quin sicut quod postremum in doctrina erat, postremo loco docuit: sic & cætera itidem suo tempore & loco protulerit. Vnde alio loco dicit se omnia illis ostendisse, nihil celasse, Patris voluntatem exposuisse *Ioh. 17.* Denique ut ea docerent modo, quæ ab illo edocti in mandatis acceperant. *Matth. 28.* Hanc Servatoris fidem & diligentiam imitatus est Paulus *Act. 20.* qui universam viam veritatis Ephesios docuit, nihil relinens. Eandem in suis Ecclesiis omnes pii Ministri sibi ad imitationem proponant: totum, ut paterfamilias, dimensum singulis tribuant, ut non tantum ad necessitatem, sed ad lautitiam pascantur: nec tantum habeant quod famem frangat, sed porro quod eos pingues & aspectu pulchros faciat. Filii enim regis sunt, & illis vel ab mensa regia diurnus victus suppeditatur. Quod si Nebuchadnezaris servus regis offensionem tantopere metuebat, ut magno suo commodo non auderet quidquam de regis dimenso (pueris hoc flagrantibus) diminuere, quo minus pulchri & bene pasti apparerent: nedum illud in spiritali pabulo tenendum erit. Denique ut doctrina Evangelii, tanquam operimentis, non tantum nuditati eorum in frigore & æstu occurratur, sed accedant etiam ornamenta torquium, armillarum, annulorum, &c. ut regis filios decet. Quod si in illos Ministros iure animadvertatur, qui ad victum & cultum *πρωτοῦ* tuendum suppeditent tantum, quid illis fiet, qui non suggerunt, quod à fame & siti illos eximat, aut quod ad necessarium vestitum satis sit, ut

illos è funibus mortis cripiat.

Quod si hoc non docere Ministris periculum creat; an auditores & discipuli periculo vacabunt, si ad cognoscendam universam Dei voluntatem studium & diligentiam non adhibuerint? An existimant regem æque laturum, si illis lautam mentam instruens, ea repudiata, cibum subrusticum amplectantur, puta atrum panem pro albo, aquam pro vino, lardum pro pavone? aut si serico illos indui velit, impunese erunt, si sacco aut vilem pannum præferant. Atqui, inquit aliquis, mihi perinde est, modo vita foveatur, delicias non exquiro. Atqui, inquam, in præsentis vitæ victu non ita disolutus es. Sed fac te hæc non persequi, sed mediocritate contentum esse, at tamen regi & patri obsequendum est, cuius nomen & gloria violatur, nisi pro tanti regis magnificentia & pastus & vestitus sis. Ergo, inquit, aliquis cessabit tum ministerium, cum omnes erunt æque docti. *Resp.* Tametsi hoc convenit, non tamen plene assequimur; & si assequeremur, non tamen illico ministro æquaris, qui illa novit ut doceat: deinde ut omnia gustaris, tamen regustata placebunt magis. Scientia enim cum Ministri, tum corporis Ecclesiæ hic omnis ex parte est.

Absolute igitur Prophetico Christi munere, jam accedit ad Sacerdotale: vel absolute potius Sacerdotali in docendo munere, accedit ad illud quod in sacrificandi ratione consistit.

Christus dicit discipulos probe nosse, Pascha post biduum celebrandum esse. Iudæi quidem hoc ignorabant, qui in triduum post, depravata consuetudine, illud rejecerant. Sed vos à me de hac re cum edocti, tum usu & exercitatione confirmati, probe hoc tenetis. Sic *Lucas* idem inuit 22, 7. cum affirmat *advenisse diem Azymorum in quo mactari oportebat*, non autem in quo mactabatur Pascha. Ex quo illud intelligitur, resistendum esse temporum & ætatis erroribus, tametsi summo omnium consensu tanquam inundatione obruamur. Nec vero tantum corruptelas fugere, sed veritatem in praxin revocare: ut si minus illud publice obtineamus, at certe illud domi, inter eos qui nostræ curæ sunt commissi, exequamur.

Adjungit eodem ipso die se crucifigendum esse. Sæpe prædixerat mortem suam (discipulis præsertim) mortis genus semel

Quorum diligentibus auditoribus induitur respondere debet.

Verf. 2. Christi transitio à docendi munere ad sacrificium. Iudæorum consuetudo depravata.

Christus speciale tempus suæ mortis indicat.

etiam atque iterum, mortis etiam suæ locum: nunc adjungit tempus speciale, quo illud fieri debet. Quod idcirco facit ut figuram cum figurata, repræsentationem veritatis cum veritate, corpus cum umbra conjungeret; ut ex utriusque comparatione effectus Christi mortis clarius elucesceret, & constaret liquidius. Hinc enim docetur Christum verum esse Pascha, cujus unius sanguinis causa ultor Deus transit ædes nostras, nec pro merito nostro nobiscum agit, omnibus nostris peccatis per illius sanguinem expiatis. Hic historiam, *Exod. 12.* replica; de agno Paschali.

Agnus Paschalis non fuit sacrificium. Agnum hunc non fuisse sacrificium: vide quod scriptum à me est in *12. cap. Exodi.* Nec enim ad Altare, neque in tabernaculo, aut templo, nec per Sacerdotem modo mactabatur. Deinde nihil ex agno cessit Deo, sed totus ab Ecclesia consumptus est: cum in sacrificiis aliquid Deo cesserit. Denique in Aegypto mactabatur, ubi, teste Mose, non erat fas sacrificare. Quod autem ur-

gent Pontificii Christum comedi oportere, sicut agnus comestus est. *Respondet:* agnum carnaliter comestum esse ad adumbrandum spiritualementem Christi esum per fidem: nam corporales ceremoniarum spiritualis Dei cultus simulacra erant. Deinde si Christus ipse sit Sacramentum, ut agnus qui edebatur, oportet eum alicujus alterius rei sacramentum esse: nam ut agnus Christi erat sacramentum sic Christus rei alterius. Hoc autem absurdum est ut Christus omnium Sacramentorum finis & ad quem sacramenta referuntur, ipse ad aliud referretur. Denique si agni esum tantopere urgeant, simul urgeant Christum non nisi casum & mortuum esse comedendum, quod illi ipsi non audent affirmare.

Non est hoc Pascha Iudæorum tantum, sed piorum omnium & Gentium. *1. Cor. 5, 7.* & *1oh. 1, 29.* Sic etiam *ἰανὴν* sanguinis Christi *1. Pet. 1, 2.* pars una causæ materialis salutis nostræ notatur, id est, redemptio, qua ab omnibus cum peccatis, tum peccatorum debitis pœnis eximimur. Pars altera versatur in Christi obsequio, quod nobis tanquam proprium fide in Christo tribuitur.

Et certe nisi sanguinis hujus vox peccatorum nostrorum clamorosas voces vindictam à Deo repetentes sua sonoritate vinceret & obrueret, sapius exterminatorem & vindicem Angelum nostros liberos & domesticos, atque adeo jumenta, imò & res mani-

matas ferientem experiremur; sapius nobis multa adhuc nocte expectectis clamores exaudirentur, & aures nostras circumsonarent. Quamobrem non tantum futuræ vitæ, sed & præsentis incommoda virtute sanguinis Christi à nobis depellantur. Nec vero tantum electi Angeli, qui bono nostro delectantur, transibunt ædes nostras nobis patientes; sed & reprobi ita hoc sanguine Christi constringuntur, ut nos (quorum interitum sitiunt) non possint ut plurimum invadere.

Sed hoc loco tenendum erit, non satis esse si Christi sanguis effusus est, nisi idem per fidem postibus conscientiarum aspergatur. Vide *Heb. 9, 13, 14, 18, 19, 21.*

Hic locus dicendi est de lege Dei violata in summo Ecclesiæ ministerio: nempe principe Sacerdotum, qui cum unus solum esse deberet, uno tempore, multi fuerunt. Quod contra Brounista facit, qui nullum ministerium agnoscunt, nisi quod est accuratissime ad normam verbi conformatum.

Et simul consularunt.] Hæc subjiciuntur ab Evangelista ut divini decreti firmitas & immobilitas inconcussa liqueat magis: dum univesto Ecclesiæ concilio aliud consilium ineunte, illud tamen obtinuit, quod unus Deus consilio suo decreverat. In quo singularis cum instructio, tum consolatio nobis suggeritur, impios & sceleratos homines cancellis divini decreti veluti septis & repagulis ita constringi & coerceri; ut nec ex illis potentissimus quis, sed nec omnes quidem terræ & inferorum principatus cum satellitio suo, illud aut frangere aut transilire possint. *Act. 4, 27, 28.* Cogitabant illi quidem & machinabantur, multa & multoties; nunc vi eum opprimere, nunc dolo & insidiis eum irretire, nunc præcipitem agere ex præalta & prærupta petra, nunc lapidibus obruere. Sed nihil horum successit: tantum illud valuit quod erat à Deo decretum, ut certo loco, tempore, mortis genere, & proditore interimeretur. Sic cum Pilatus dixit, an ignoras me potentia instructum esse ut te aut morte multem aut absolvam; Non, inquit, haberes in me potestatem nisi tibi cœlitus daretur. Vide insignem locum *Daniel. 3, 16, 17.* Nec vero his æneis vinculis pedes tantum & manus eorum constringuntur, sed & lingua lubricissimum membrum & indomitum ita hoc decieto vincitur, ut se commovere adversus illud non possit. Vide *Numer. 22, 35.* item *Prov. 16, 19. dispositio cordis est ab homine.*

Applicatio necessaria.

Verf. 3. Lex de Sacerdotio violata.

Verf. 45. Decreti divini immobilitas.

Christi mors omnium piorum commissus est.

Ejus esse.

sed responsum est à Domino. Quod idem de de cogitationibus intelligi debet. *Ierem. cap. 10, vers. 23. via hominis non sunt penes ipsum, &c.*

Et ex ea
consolatio.

Hæc singularis consolatio est, omne consilium Dei de nobis & nostra salute, & impiorum perditione, susceptum & initum, expletum iri, quod ad eam rem tot manus, tot ministris & præbitorum comparavit; ut quod consilium a piis vel Angelis, vel hominibus salva eorum vocatione fieri nequeat, id ab impiis vel hominibus, vel spiritibus nequam executioni mandetur; qui vel tum voluntatem & consilium Dei vel maxime præstabunt, cum ut ne faciant vehementissime reluctantur. Monarchæ bono Reipubl. & hostium exitio multa deliberant & decernunt, quorum nulli administrati aut exsequutores reperiantur: omne autem Dei consilium stabit.

Ne terreamur ergo Tyrannorum aut potentia, aut in tormentis excogitandis ingeniosis & sæcundis inventis. Nec enim transibunt decretum Dei: nec aliud perficient, quam quod ante mundi constitutionem decretum est. Nec vero hic fit, ut in civilibus judiciis, ut carnifices aliquando acerbiore & magis crudeles sint, quam iudicis sententia ferat. Nam cum omnes Tyranni Dei carnifices sint, non possint, etiam maxime velint, iudicis decretum præterire.

Hinc etiam liquet impios nullo studio duci voluntati divinæ obsequendi, ut ut ogganniant iniquum esse, ut Deus ultionem de illis sumat, quandoquidem nihil faciant nisi quod fieri Deus ipse velit: perinde ac si tribuli ficus aut spinæ uvæ producerent: facile autem illorum sophisina diluitur, quod voluntatem Dei explendo, illud per imprudentiam aut inscientiam faciunt, simul etiam cupiditate explendi sua desideria: nec igitur minus pro hostibus habendos, quam, qui sunt infensissimi: nullam illis Denm posse gratiam magis agnoscere, quam quis hosti, qui perfodere suum hostem eumque transverberare cupiens ei vomiceam aperit, unde læthali eum morbo liberat. Nam in voluntatis Dei legitimo obsequio intervenire necesse est noticiam voluntatis divinæ, & studium seu voluntatem obsequendi. An Mardochæus Haman debuit, quod illi profuit, cum illud perinvitus quidem Mardochæi respectu fecit? Iosephus an erat obnoxius fratribus, quod illorum in eum inhumanissima studia in ejus bonum reciderunt? Aut

Impii de-
creta Dei
perficient
merito ta-
men pu-
niantur.

denique Iobus diabolo, quod omnes ejus in illum conatus ad pleniorum suam felicitatem redundarunt?

Hinc etiam liquet, quam falsum est, Pontifici quod Pontifici de Caiphæ suffragio garciocorum; cum dicunt illum justam, *Iob. cap. 11. circa Cui-* sententiam tulisse: apparet enim ex hoc ^{phæ suffra-} loco cum nihil, ne per somnium quidem, de aeterna electorum in Christi morte salute spectasse; ut qui illud consilium hic iniecit, quod totam eorum salutem convulsisset, si quidem ejus mors ultra hoc Pascha rejecta fuisset: tum enim Pascha nostrum non fuisset. Tantum igitur de cadauca hujus sæculi salute cogitabat: verebantur enim fore, ut si ejus fama longius pervagaretur, Romani inde illos opprimendi occasionem arriperent.

Iob. 11, 53. Decreverunt morte multan- ^{pyimorum} dum: Id eum multipliciter tentassent, a- ^{obstinata} nimadvertissentque cum populo gratum & ^{pernitia.} acceptum fuisse; nunc decernunt dolo hoc facere, & populo minime conscio. In quo videre licet obstinaciam & desperatam istorum hominum pertinaciam, qui nullis documentis Dei erga Christum providentiæ & protectionis, nec ullis experimentis divinæ Christi ipsius potentis, ab istis tam exitiabilibus & perniciosis consiliis abduci poterant. Illa est excitas & durities humani cordis, cum proprio & suo motu dicitur. Sætem in tam frequenti concilio & coram doctorum & sapientum venire illis in mentem debebat, hoc modo secum disceptare. Quid agimus? sæpe tentavimus eum obruere, sed frustra. Actum est astutiis; ille omnes dolos pensitit: vi; sed ea semper fuit superior, sive per medium agmen perumpendo, seu manus nostras ita constringendo verbo aut nutu, ut cupientes eum comprehendere, nesciremus tamen quomodo lapides nobis è manibus excissi sint: & stupor injectus, ut illum non attingerimus. Baalam vituperio datum est, quod aîna præter consuetudinem in via perstrepente & exorbitante non erat admonitus ut retrocederet. Quid, quod Iehoshua in legitima belli expeditione, cum semel aliquando Deus ei restitisset, nec illis probe successisset, cepit addubitare, an ea expeditio legitima esset. Quod item ab Israëlitis in bello contra Benjamitas suscepto factum est. itidem à Davide in ruptura, quam fecerat Dominus, Vzza subito inter arcam deducendam perempto.

Malis con-
filia, si non
succedant,
à Deo im-
pediri pu-
tandum.

Si igitur malum aliquod instituens quis Dei patientia & misericordia hoc conseq- quitur, ut concupitum scelus non possit pa- trare, si velit maxime, meminerit Deum ei veluti in via occurrisse, ut ab illo flagitio eum averteret. Interim desinamus iurari (in quo sæpe obstupescimus, si quando videamus homines impios sæpe suis consiliis frustratos eadem tamen iterum iterumque atque adeo millies reperere. Quod si quis excipiat illud non frustra fieri, quandoquidem isti multis & variis molitionibus tandem voto potiri sunt; verum quidem est voto potitos, sed summo eorum malo & horribili condemnatione. Dei enim benignitas cum illorum impietate diu concertans, tandem veluti victa se retraxit, eosque ad extremum exitium ruere passa est.

Verf. 15.
Magis ho-
mines
quam Dei
primores
verentur.

Non in festo, ne tumultus fiat, &c.] Homines scelestissimi publicæ pacis majorem rationem habent, quam pietatis: & de ci- vilibus legibus solliciti ne violentur, divi- narum nullam rationem habent, ut hæ in- violatæ serventur. Denique majori cura du- cuntur, ne læsæ majestatis apud Cæsarem, quam apud Deum, peragantur. Quid autem hoc aliud est quam re ipsa cum animo suo cogitare, non esse Deum? aut si sit, eum nec benefacere, nec male facere, sed in cir- culo cælorum inambulantem, curam rerum inferius gestatum abjecisse, se in cælo- rum ambitu oblectet. Cum etenim certissi- mam ex interfectione Christi pœnam indi- ctam non extimescant, incertum vero ex Cæsare supplicium summe reformident, ut qui nec scirent an tumultus futurus foret, aut an ex tumultu periculum: aperte lo- quuntur, sibi, de Dei providentiâ & rerum humanarum à Deo procuratione, omnem non modo fidem, sed opinionem pœne ex animis deletam esse. Hac autem externæ pacis procuratione, quæ reprehendenda non

est, scædissima in Deum & homines peccata oblinunt; & veluti assumpta larva occul- tant. Tametii igitur in bonis numerandum sit, si quis pacem reipub. procuret: tamen videndum est, ne per hanc speciem ni- mis hominibus tribuamus, & ab illis nos ab- duci patiamur. Huc accedit, quod suam ipsi hoc pacto causam in primis agant, ut vitam transtigent in honore & rerum omnium af- fluentia: quia dum in repub. & Ecclesia pax est, fit ut nulli gravius damnum ex publicæ pacis interruptione, quam illi, percipiant: eoque ut facta testâ permaneat, nervos in- tendunt. Exemplum hujus rei extat *Matth. 2.* quod Judæi omnes cum Herode ad nati Christi rumorem cohorrescerent; tametsi enim eos regni Herodis & Cæsareæ tyran- nidis distæderet; tamen metu, ne motus inde orirentur, melius duxerunt in illa capti- vitate computrescere, quam cum tumultu aut periculo res novas experiri.

Interim vero dum Dei timorem excu- tiant, justo Dei judicio fit, ut homines adeoque infimam plebem, quam alioqui su- perbe & magnifice contemnebant, cogan- tur formidare; atque ita pro uno propitio Domino sibi infinitos duos Dominos & ty- rannos compararint. Quemadmodum enim vere Deum timens à filio Adami, quisquis sit, non timebit, sed nec ab ipsis malignis spiritibus; ita qui Dei timore abjecit, om- nium, etiam abjectissimarum creatura- rum, vile mancipium constituitur. Quam- obrem timorem Dei avide & prolixè imbi- bimus.

Sed excessivo
Dei timore
infima
plebis servi
fiunt.

Quam porro vanus hic metus erat post patuit, cum Christi causâ præter unum Pe- trum nemo ex tota turba fuit, qui vel digi- tum pro illo asserendo tolleret. Quin etiam populus levis & inconstans magno consensu suis principibus Christi necem molienti- bus applaudebat.

M A T T H. cap. 26, à vers. 6, ad 14.

- 6 *Quum autem IESVS esset in Bethania in domo Simonis leprosi.*
7 *Venerat ad eum mulier habens alabastrum unguenti gravis pretii, & effuderat in caput ipsius accumbentis.*
8 *Hoc autem videntes discipuli ejus indignati sunt, dicentes; Quorsum perditio hæc?*
9 *Potuit enim istud unguentum venire magno, & dari pauperibus.*
10 *Quum autem hoc cognovisset IESVS, ait eis; Quid molestiam exhibetis isti mulieri? opus enim bonum operata est erga me.*
11 *Semper enim pauperes habebitis vobiscum: me vero non semper habebitis:*

12 Quod enim hæc unguentum hoc injecit corpori meo, ad funerandum me fecit.
 13 Amen dico vobis; Vbiunque prædicatum fuerit hoc Euangelium in toto mundo, etiam quod hæc fecit, dicetur ad memoriam ipsius.

M A R C. cap. 14, à vers. 3, ad 10.

3 Quum autem IESVS esset apud Bethaniam in domo Simonis Leprosi, accumbente eo, venerat mulier habens alabastrum unguenti nardi liquidæ multi pretii: & fracto alabaastro, effuderat ei in caput.

4 Quidam autem indignabantur apud sese, & dicebant; Quorsum perditio ista unguenti facta est?

5 Nam poterat hoc venire amplius quam trecentis denariis, & dari pauperibus; Et fremebant in eam.

6 IESVS autem ait; Omittite eam: Quid ei molestiam exhibetis? bonum opus operata est erga me.

7 Semper enim pauperes habebitis vobiscum & quandocumque volueritis, potestis eis benefacere: me vero non semper habebitis.

8 Hæc quod potuit fecit: occupavit enim ungere meum corpus ad funerationem.

9 Amen dico vobis, ubiunque prædicatum fuerit Euangelium hoc in toto mundo, etiam id quod ista fecit, dicetur in memoriam ipsius.

Deest hic in Autographo hujus sectionis *Analysis*, quam pete ex Iohan. 22. In *Metaphrasi* etiam aliquid huiusmodi.

METAPHRASIS.

6. **C**um vero Iesus præcius ingruentis passionum suarum tempestatis esset, ut se magis adversus illam communiret Bethaniam se contulerit; ubi in domo cuiusdam Simonis, quem turpissimo lepra morbo laborantem Iesus sanaverat, convivio exceptus est. Iesu accumbente de more in lectulo supervenit scamina, cui promptum erat erectis pedibus stanti, unguentem capiti ejus affundere. *** Pauperes semper vobiscum ita habetis, ut in eos prout volueritis, & quando volueritis, benefici esse possitis: in me vero hanc beneficentiam exercere, nisi in presentiarum hoc fecisset, non conceditur. Quod vero totam pixidem in me effudit, id si vobis in convivio paulo magis profusum videatur; tamen si hoc unguentum funerationis loco assusum reputaveritis, nihil insolitum fieri invenietis, quo minus cum illa largitione uti, tum ego illam admittere jure possim. Tam autem gratum & acceptum est, quod in me officii præstitit, ut sancte vobis affirmem, hanc ejus in me largitionem, in perpetuam rei memoriam, præconio ornata iri, in quascumque oras & totius orbis regiones Euangelium hoc propagabitur.

P R A X I S.

Quia magna est affinitas hujus historiae cum illa quæ est Iohan. 12, usque eo, ut

nonnulli hanc cum illa eandem esse statuunt; omiſſis illis, quæ utrique historiae communia sunt, illa duntaxat capita perstringam, quæ hujus loci propria sunt. In his est quod convivium Iohan. 12. in domo Marthæ instructum omnino videatur; hoc vero in ædibus Simonis: illud, ut tessera & testimonium grati animi extaret de excitato mortuo; hoc vero de sanato ægrotato. Quo docerem tamen nulli sunt hoc sæculo, qui beneficio, quo Lazarus affectus est, à Christo ornantur, paucos tamen inveniri, qui gravi morbo laborantes, à Christo liberati non sunt: eoque ipso illi obarati, ut illi in suis membris & (ut ipse loquitur) fratribus convivium parare debeant, itemque in aliis bonis operibus. Cant. 5, 1. Certum est etiam illum ex præscripto legis obtulisse donum; sed eo non contentus, alio indicio gratitudinem testatus est.

Quod Simon *leprosus* dicitur, intelligendum illum non tum, sed olim lepra infectum fuisse. Nam si lepra purgatus non fuisset; in agris, non in oppido Bethaniæ domi suæ vitam egisse ex lege oportebat. Neque vivas, quibuscumque consueſceret & comederet, adhibere fas fuisset. Qua loquendi formula Spiritus Sanctus nos admonet, ut morbis & periculis liberati, illorum tamen, ad gratitudinem, cum verbis, tum factis recordemur: plerique enim omnes, cum ægrotamus aut periclitamur, cogitamus (vovemus etiam quan-

versitas ab ea que Iohan. 12. narratur.

vers. 1. Simon leprosus dicitur quia olim lepra infectus.

quandoque) fore ut si his malis expediamur, magnam in melius vitæ mutationem instituamus; qui tamen Dei beneficio è malis erepti, ad consuetâ vitæ nostræ rationē revolvimur.

Pontificio-
tum v. a.
num ex hoc
loco effu-
gium.

Quod autem Pontificiū ex his loquendi formulis effugia & diverticula pro sua Transsubstantiatione querunt, panem corpus Christi factum, panis appellationem ideo retinere, quia panis olim fuit, haud secus quam Simon hinc Leprosus dicitur. Et *Exod. 7.* Serpens baculus dicitur, quia prius hoc fuerat, futile & frivolum est. Nam in hac mutatione, quod in prioris naturæ conditionis locum subit, sentitur & effectus comprobatur: Simon etenim se sanatum & purgatum lepra sentit, alii illum liberatum videre possunt, & baculus draco factus movebat se, & devoravit incantatorum dracones. In consucta vero panis & vini Transsubstantiatione, idem color, idem gustus, idem vini odor, idem effectus pascendi, confirmandi vires, & exhilarandi animum manent: ita ut si quis se justo numero hostiarum consecratarum pasceret, sentiret se satis bene passum, ut amplius cibum non appeteret, & si consecrati vini paulo majorem mensuram hauriret, dubium non est quin ebrus evaderet: quod præterquam draco baculus dictus est, quia post in baculi naturam & formam rediit; quod de pane & vino transsubstantiatis ne ipsi quidem consiteri velint.

Verf. 7.
Hujus scæ-
minæ cum
Mariæ in
officio
compara-
tio.

Fœmina prior nixit Christi pedes; hæc autem effracto alabastro unguentum capiti ejus affudit. De more etenim orientalium populorum ad mensam lectulis insidentibus, scæminæ expeditum fuit Christi caput unguento perfundere, cum ipsa pedibus erecta staret. Si comparatio officiorum quæ utraque præstitit, fiat; videtur pedum unctio capitis unctio præferenda, ut quæ majorem animi submissionem redolebat. Videmus tamen hoc officium à Christo probatum esse

& illi perquam acceptum fuisse, sicut ex illius facti patrociniis & præconio constat. Quod nos doceat aliorum bona opera, tametii nostris inferiora, boni consulere; cum Christus hoc faciat, qui myrrham cum aliis minus pretiosis aromatibus, mel cum favo, lac cum vino grata habet. *Cant. 5, 1.*

Apud *Marcum* discrimen statuitur inter beneficentiam quæ erga pauperes exercetur, & illam quæ Christo exhibetur in adjuncto temporis, quod pauperibus ubi volunt benefici esse possunt, in Christum non item. Quod tamen non esset, si in Transsubstantiatione panis aliquid veri & solidi esset. Panem etenim illum, quem hostiam vocant, bene observando à murium morsu, ab ignis conflagratione eripiendo, & à mucore vindicando, non vulgare in Christum beneficium collatum foret.

Postremum in hac historia est quod Christus dicit hoc in se à scæmina collatum beneficium passim per totum terrarum orbem in ipsius scæminæ memoriam prædicatum iri, ubicumque doctrina Evangelii locum obtinebit. Quibus verbis Christus nos docuit rationem honorandi fideles, qui hæc vita defuncti sunt: non equidem illos invocando, aut mediatores & sequestros constituendo, sed illorum præclara facinora enatando, ut ad virtutis eorum imitationem excitemur. Atque hoc monumentum, quod ei erexit Christus, multo illustrius est, quam ullius Imperatoris statua aut currus triumphalis. Tametsi vero defuncti jam hujusmodi Scribæ quales Evangelistæ fuerunt: tamen manet illud semper firmum quod *Proverbio Salom.* celebratur, *justum in perpetua memoria futurum.* Atque hoc modo sanctos, qui defuncti sunt, honore prosequimur, qui illos contempti & despectui habere à Pontificiis dicimur, quia illos non adoramus nec invocamus.

MARC. 7.
Beneficentia
erga
Christum
& pauperes
discrimen.

MATT. 13.
MARC. 9.
Sanctos de-
functos ho-
norandi
ratio.

M A T T H. cap. 26, à vers. 14, ad 17.

14 Tunc profectus unus ex duodecim, qui dicebatur Iudas Iscariotes, ad primarios Sacerdotes:

15 Aiteis; Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam? ipsi vero appenderunt ei triginta argenteos nummos.

16 Et ex eo tempore quarebat opportunitatem ad eum prodendum.

M A R C. cap. 14, à vers. 10, ad 12.

10 Tunc Iudas Iscariotes, unus ex illis duodecim, abiit ad primarios Sacerdotes, ut eum ipsi proderet.

11 Illi vero eo audito gavisi sunt: & polliciti sunt se pecuniam ei duros; Querebat igitur quomodo opportune eum proderet.

L v c. cap. 22, à vers. 3, ad 7.

3 Introiit autem Satanas in Iudam cognominatum Iscariotem, qui erat è numero illorum duodecim.

4 Abiens igitur colloquutus est cum primariis Sacerdotibus ac prefectis templo, quomodo ipsis eum proderet.

5 Qui gavisi sunt: & pacti sunt se duros ei pecuniam.

6 Ipse vero spondit: querebatque opportunitatem eum ipsis tradendi absque turba.

A N A L Y S I S.

Causa efficiens instrumentalis hujus prodicionis Satanas: quæ illustratur etiam adjuncto tempore: hujus proditorii transitus ad Christi hostes innuuntur causæ efficientes, nempe quod lucro cui inhiabat excidit: deinde animi indignatio, quod à Christo reprehensus fuit, tametsi hoc extemplo factum non sit, sed interim dum concilium celebrabatur Hierosolymis in ædibus Caiaphæ.

MATTH. 15. Estetum describitur, nempe quod minime provocatus suam operam in prodendo Iesu obtulit; cum adjuncta conditione, modo pretium illi constituant. Cujus pretii postularum suo relato declaratur, nempe quod pretium constituerunt 30. denariorum.

Lvc. 6. Quæ pretii constitutio suo item relato declaratur, nempe quod accepit conditionem, quam obtulerunt; cuius effectus est, quod oportunitatem temporis & loci querebat. Cujus opportunitatis investigatæ causa efficiens notatur, quia in se recipit illum tradere absque tumultu.

M E T A P H R A S I S.

Lvc. 3. **I**mpietate & improbitate ab aliquot annis incrementum in Iuda Iscariote, qui ex duodecim Apostolis erat, accipiente, cum jam ad maturitatem pervenissent, & Satanas illum totum (quantus quantus erat) scelestissimis consiliis imbuisset: indignabundus cum quod spe lucri, cum inhiavit, exciderat, tum quod à Christo, ob molestiam famam injectam reprehensus sit. Nullo vel premio vel pœna propositis, sponte se ad exitum recepit ex prefectis Ecclesiasticis & civilibus conflatum, quibuscum sermones conferebat. Sermonis quem habuit hæc summa fuit. Non ignoro ab aliquot annis vos Iesum illum ad mentem quævisse, sed nunquam tamen voto potiri potuisse. Agendum, dicite mihi, qua me mercede munerabitis, ut illum in manus & potestatem conclusum tradam? Concilio toto hæc relato, Luc. cum Iuda de pactum; illi 30. argenteos nummos appenderunt, quos illi præ manibus solvebant. Iudas accepta conditione, fidem suam

obstrinxit: unde opportunitatem Iesum prodendi querebat, cum hac cautione (quod Concilium ab illo expetivit) ut quam minimo seditionis aut tumultus discrimine fieret.

P R A X I S.

Tότι, id est, cum jam in concilio cogentur principes Iudæorum, cujus concilii fama ad aures Iudæ pervenit, qui duobus tantum miliaribus à concilio discessit erat: non autem simul ac unguentum erat in Christi pedes & caput effusum. Aliquod enim tempus intercesserat inter unctiorem & hanc Iudæ ad Iudæos profectionem. Sed priusquam ad singulare hoc facinus describendum accedamus; notandum est quod Luc. hic præmittit, tanquam sceleris nefarii causam & fontem; diaboli in Iudam ingressum. Quod non ita intelligendum, ac si corpus ejus occupaverit, substantiaque diaboli ejus substantiam subiverit: sed quod ejus suggestiones animum Iudæ penitus imbuerant, ut Act. 5, 3. Cum enim homines satanici spiritus ductu grave scelus patrant; tum dicitur satan homines subintrare, ac si totos illos occuparet, & non tam ipsi, quam ille in ipsis operaretur: sicut contra Spiritus Sanctus homines inceslere & imbueri dicitur, quoties memorabile & præclarum facinus factitant; ut cum Samson Leonem illum manibus suis ipse discepit, cum Prophetæ aliquid arcani proferebant. Unde etiam & illud liquet, non jam tandem capisse satanam Iudam instinctu Spiritus sui ducere Ioh. 6, 70. & 12, 6. (non magis quam in piis tum caput Deus operari, cum tam rata & iniustata gesserunt) sed tunc capisse plenius cum possidere & intus delitescentem impietatem & virus evomere.

Hic ergo notemus satanam hominem recte ingredi dici posse, quoties ad scelus ani-

mo conceptum manum admovet & consilia inquit quomodo voto in scelere potatur: quamdiu enim illud animo agitatur & in utramque partem disceptat, tamen illud diaboli instinctu fiat, tamen quodammodo veluti ad ostium animæ confutit: sed cum rem illam nefandum exsequitur, tum ingredi dicitur.

Lvc. 4
&c.

Sceleris
Iuda exag-
geratio a
circumstan-
tiis tempo-
ris & loci:

Cum Evangelista scelus & flagitium ex causa efficiente satana exaggerasset; adhibet & alia argumenta quibus sceleris atrocitatem coarguit, quorum hoc primum est, non a temporis adjuncto tantum, quod primam quamque opportunitatem captabat Christi proendi, sed à loci quoque subiecto, quod ausus sit perfricta fronte coram toto confessu & concilio principum utriusque ordinis, tam horridi facinoris se ministrum & præbitorem fore profiteri, & Christum coram omnibus in concilio coactis traducere. Plerique enim sunt, qui horrenda scelera & prodiones admittere parati sunt, sed ita tamen, modo non innotescant, & ut remotis arbitraris sua perniciofa consilia prodere possint. Ex quo intelligimus graviora illa peccata esse, quæ pluribus spectantibus admittuntur. Tametsi enim crimen sit privatis ædibus & inter domesticos potu se inebriare, tamen illud gravius est, si quis die Sabbathi otiosus in cubiculo sedeat, nec precetur, meditetur, aut legat aliquid, quo Sabbathi opus expleatur; sed gravius est, si quis in plateis aut in foro omnibus inspectantibus hoc faciat: unde ansam præbet his idem faciendi, aliis dolende quod Sabbathum tam neglectum & dissolute colatur: peccatum est, si quis, dum habetur concio, domi suæ aut in cubiculo suo se oblectat, sed si foris deambulat & rus animi causa peragrat, augetur plurimum.

A voluntaria sua
receptione:

Deinde amplificatur ab adjuncta voluntaria professione, quod à nemine sollicitatus, allectus aut impulsus hoc fecit, sed suo prope motu & animi propensione, ut olim reprobi Angeli, ut Achitophel. unde *Hebr. 10, 26.* peccatum in Spiritum Sanctum notatur adjuncto vocato *receptus*, quo summam voluntatem peccatum patrandi intelligit. Longe secus fuit in Adamo & Eva. Inde discimus multo graviora esse peccata illa, quæ citra sollicitationem patrantur, quam quæ præbita ansa oblata occasione aliqua admittuntur, quod Nathanus in Davide, & Petrus in crimine Ananæ diligenter observant. Si enim ab Ecclesia præceptum fuisset, ut aut

possessionem venderet, aut venditi agri pretium afferret, minus peccatum habuisset, sed jam cum ab Ecclesia occasio hujus facinoris præbita non sit, peccati gravitas magnopere crevit. Si quis servus ab hero duro & inhumano inclementer haberetur, qui nec victum, nec vitæ cultum idoneum supereditaret, tametsi nullam causam haberet, haberet tamen occasionem furandi & intervendi ab hero aliquid. Sed si liberaliter & prolixè ab hero acceptus herum suum falleret, auferretur in modum perfidia. Si quis siti pressus, aut prava educatione corruptus mensuram & moderationem in bibendo transiret, levius peccatum esset: sed cum nulla quis siti urgetur, sed nec vini (ut plerique dicitant) titillatione capitur, tum demum se inebriare potu, ut huic vel illi, nescio cui, (diabolo, si vere loqui velimus) gratificetur, illud denum facit ut peccatum ad magnam altitudinem assurgat: unde efficitur ut, quod nostri homines afferre solent, quo se purgent, illud eos obsecariotiores & turpiotiores faciat. In commerciis & contractibus si quis servus herum nactus sit, qui illi mentiendi & vanitatis autor & hortator sit, modo lucrum faciat, alioqui fore ut illi gratus non sit futurus; servus ille quidem graviter peccat, qui hero magis quam Deo auscultat: sed gravius multo is, qui pium herum nactus, qui sua commoda fide & veritate quærit, tamen sponte sua fraude & dolo hero suo quæstum affert. Hi enim sponte ad maleficium accurrunt; illi non nisi funiculis tentationum attracti: hi in tendiculis veluti sine inescatione sese præcipitant; illi proposita illecebra capiuntur; hi veluti tempestate quadam adacti, in petram aut arenam allidentes, naufragium faciunt; illi vero summa maris tranquillitate & cæli serenitate hoc faciunt.

Quantum argumentum, quo exaggeratur ejus scelus, est ab adjuncto Christi in eum beneficio, qui illum non tantum in numerum eorum, qui eum profitebantur, cooptasset, sed etiam ex domesticis suis illum fecisset; nec tantum ad ministerii honorem, sed ad summum ministerii in Ecclesia fastigium extulisset, dum in album Apostolorum eum adscivit: perinde ac si Rex aliquis honorem subdito habiturus eum in sanctiorem regni senatum cooptaret. Hinc est quod ejus peccatum tantopere crevit, quod qui ad Christi mensam admittus est, & panem cum illo pacifice comedit, is calcibus eum prostravit:

A Christi beneficio.

trivit; quod is prodidit, cui arcana sua commisit. Si inimicus exisset, nec Christo tam molestum fuisset, nec ipsi tam lethiferum. Hoc etiam est, quod David tantopere queritur in Achitophelis nefaria proditorie, quod cum illi ab intimis consiliis esset, ejusque ea existimatio (Davide procurante) existeret, ut consilium ejus instar oraculi omnes venerentur, tam nefarie tamen defecit. Et quidem tanto major & amplior erat Iudæ dignitas, quam Achitophelis, quanto Christi regnum Davidis regno augustius existit. Nec vero Iudæ consilium in publica functione instar oraculi erat, sed ipsum Dei oraculum. Graviora igitur sunt illorum scelera, qui aliquid contra pietatem admittunt, quo sunt illi qui ea parant honoratiores, aut in oculis & auribus omnium versantur, vel propter autoritatem, vel propter dona quibus præstantes gratiam & existimationem sibi conciliant.

Ministri aut Magistratus ab officio discedentis, grave peccatum.

Cum igitur aut Minister, aut Magistratus ab officio discedunt, & aut gloriam Dei, aut Ecclesiæ, vel reipublicæ & collegii, cui præstant, negotia & commoda frigide procurant, verentes ne suam operam omnibus non probent, graviter peccatur; quia à Deo honorari illum neglectui habent, quia pinguefacti (quo illum fessorem æquius ferant & alacrius) recalcitrant, quia liberaliori stipendio ad officium obeundum veluti conducti, magis infuciosi sunt: quia propropinquo loco consiti, rigati, putati, parum fructus ferunt; quia æconomi honorem & commoda percipientes, vix vulgaris servi opus exsequuntur; quia ducis honorem & insignia accipientes, non plus præstant quam miles.

Hinc etiam colligimus quanti intersit in mandandis muneribus, Ecclesiæ præsertim, preces & jejunia, præmittere, quibus à Deo pios Magistratus & Ministros impetremus: quandoquidem in hoc sacrosanctum Apostolorum ministerium proditor nefarius & execrandus irrepit. Agnoscebatur ille quidem à Christo antequam electus est: sed hoc fiebat divinitatis Christi ratione: nemo hominum ut sit, ne Christus quidem ipse quoad homo, qui tam acute discernat latebras & recessus qui in homine sunt.

Postremum argumentum est ab adjuncta pretii vilitate, quod cum illis non licitavit, sed pretium ab illis dictum ilico accepit, accepturus (ut videtur) minus, siquidem minus illi pretium constituisset. Sic Propheta Amos Israëlī exprobrat, quod fratres suos in

judicio tritis calceis vendiderint. *Joel. 3. 3.* graviter Deus minatur quod Gentes proecerunt sortes super populum sacrum, & vendiderunt puerum pro scorto & puellam pro vino. Sic in eo gravissime peccavit Iudas, atque adeo Iudæorum natio in suis principibus, quod Christum Dominum cæli & terræ triginta argenteis siclis æstimaverunt: quod quidem pretium est in lege constitutum vilissimis mancipiis. *Exod. 21. 32.* Cujus vita non pluris æstimatur quam 30. Argenteis.

Igitur 30. Argenteis ejus vita venditur in quo vivit quicquid vivit: ejus mors non nisi triginta argenteis æstimatur, cuius morte omnes Electi à morte æterna eruantur: pro mancipio vilissimo æstimatur, qui non tantum quoad Deum est, sed quoad hominem, omnium & hominum & Angelorum Dominus est. Scelus fuit in Iosephi fratribus quod illum 20. argenteis vendiderint, nedum Christum, qui infinite Iosephum superabat 30. Monstri simile fuit Israëlitam pro calceis vendere veteribus, quantum igitur piaculum Christum tam contempto pretio vendere, quod ne veteris corrigæ locum mereret, si cum justo Christi pretio componatur.

Sicut autem magno compendio Deum inhonorare non licet, ita gravissimum scelus est, si parvi lucelli causa quis sacræ Dei nomē juret, nedum pejeret; si fidem suam minima causa, veluti vadem & sponsores interponat; quid enim hoc est, quam Dei gloriam & sacrosanctum ejus nomen prostituere tanquam rem nihili? Atque cum pro vino venditur concio, pro ludo talario, pro minima lite cœnæ Sacramentum: an non putabimus novum de vendendo Christo consilium ab hominibus iniri? qui si in sua illa rerum sacrarum abjecta æstimatione perrexerint, seque illi assueverint; verendum erit ne qui hic Christi sacra suis voluptatibus, veluti veteribus calceis vendant, Christum unicum ipsum, si revivisceret, 30. argenteis reverderent.

Notandum vero semen hujus immanis sceleris esse avaritiam, & per eam Satanam illum occupasse. Cum enim diutius furto & pecuniarum aversioni assuevisset, crevit in illo pecuniæ cupiditas, quantum ipsa pecunia crevit. In dies vero cum adolevisset, tandem ad illam maturitatem pervenit, & eas vires & robur collegit, ut illum præcepitem ageret & veluti captivum duceret victumque, ut à nullo, quantumvis atrocissimo, scelere ab-

Quod vilis mancipii vite redimenda eius constitutum.

Parvo lucello Deum inhonorare magnum peccatum.

Semen sceleris est Iudæ avaritia.

Exaggeratur quoque Iudæ facinus à pretii vilitate.

horreret, modo pecuniam auctiorem faceret. *1 Timoth. 6. 10. avaritia radix omnium malorum.* Quod scelus eo fuit scelestius, quo omnia illi ad hanc vitam necessaria sine ulla ejus cura & labore prolixè & munifice à Christo suppeditabantur: ut cum nihil haberent, omnia tamen possiderent, ipsis etiam Apostolis hoc ipsum consententibus. Sed hic voluit prospicere sibi, cum Christum interficeret Iudæi; ne ipse deficeret, stulte sibi imponens, ac si divitiarum in copia vita consisteret, aut pro multitudine divitiarum vita proregaretur. *Luc. 12.*

*Avaritia
magnum
malum.*

Hinc intelligimus quam horrendum flagitium avaritia sit, & quanta mala pariat, ut ut homines parvi illud æstiment, ut legibus civilibus ne appellentur quidem, & Ecclesiasticis vix se attingi posse sperent; quod illis promptum sit respondere, neminem illorum divitias præter se nosse, eoque nescire an restrictius expendant, nec ne. Tameñ enim radix omnium malorum sit, operæ pretium foret, ut illi in primis resisteretur, ne illa obtinente & regnante, alia etiam scelera exundarent. Quod si cum civilis, tum Ecclesia-

stica disciplina laxetur aut cesset, certe divina severitas non patietur hanc improbitatem inultam aut impunem abire. Et quidem avaris multo præstabilius esset, si cum civi-liter, tum Ecclesiastice in illos animadvertetur. Sic enim in manus hominum incidentes, effugerent forsàn ultrices manus Dei. Contra autem ab hominibus præteriti, incidunt in iram Dei horrendam. Hinc est, quod sæpe laqueo præfocent semetipsos, sæpe filii sua relinquunt, qui omnia prodigunt & profundunt, sæpe prædatores & raptores eorum messem invadant. Quamobrem cum ad tam horribile præcipitium ducat avaritia, studendum erit nobis, ut corda nostra ab hac peste repurgemus, quæ tanquam fur in animo hominis sese occultat.

Vide etiam inconstantiam & levitatem *Conciliæ* concilii, quod unico pæne verbulo tam levis *levit. 24.* proditoris, se & decretum suum (de non interficiendo Christo ante Paschatis festum peractum) irritum facit. Ut igitur veritati officiant, levi momento à sententiis suis depellantur: sed ut veritatem provehant, non item.

Luc. cap. 22, à vers. 7, ad 19.

- 7 Venit autem dies azymorum, quo oportebat mactari Pascha.
- 8 Misit igitur Petrus & Iohannem, dicens; Profecti parate nobis Pascha ut edamus.
- 9 Ipsi vero dixerunt ei; Vbi vis paremus illud?
- 10 At ille dixit eis; Ecce, postquam introieritis in urbem, occurret vobis quidam aque amphoram bajulans: sequimini eum domum illam in quam ingreditur.
- 11 Et dicite Patrifamilias illius domus; Dicit tibi Magister; Vbi est diversorium, ubi Pascha cum discipulis meis edam?
- 12 Tunc ipse ostendet vobis cœnaculum magnum stratum: illic parate Pascha.
- 13 Profecti vero invenerunt omnia prout dixerat eis; & paraverunt Pascha.
- 14 Quum autem adesset constitutum illud tempus, recubuit, & duodecim Apostoli cum eo.
- 15 Et dixit eis; Desiderio desideravi hoc Pascha edere vobiscum, antequam ego pati. r.
- 16 Dico enim vobis me non amplius esurum ex eo, usquequo completum fuerit in regno Dei.
- 17 Et accepto poculo, quum gratias egisset, dixit; Accipite hoc, & partimini vobis ipsis.
- 18 Dico enim vobis me non bibiturum ex fructu vitis, usquequo regnum Dei venerit.

MATTH. cap. 26, à vers. 17, ad 26.

- 17 Primo autem die azymorum accesserunt discipuli ad IESVM, dicentes ei; Vbi vis paremus tibi ad edendum Pascha?

- 18 Ipse vero dixit; Abite in urbem ad quendam, & dicite ei; Præceptor dicit; Tempus meum prope est, apud te faciam Pascha cum discipulis meis.
- 19 Et fecerunt discipuli sicut præceperat eis IESVS; & paraverunt Pascha.
- 20 Quum autem serum diei esset, discubuit cum duodecim.
- 21 Et edemibus ipsis, dixit; Amen dico vobis, unus vestrum me prodet.
- 22 Tunc contristati vehementer, cæperunt singuli eorum ipsi dicere; Num ego is sum Domine?
- 23 Ipse vero respondens ait; Qui intingit mecum manum in catino, is me prodet.
- 24 Filius quidem hominis abit, sicut scriptum est de eo: & autem homini illi per quem Filius hominis proditur: bonum erat homini illi si natus non fuisset.
- 25 Respondens autem Iudas qui prodebat eum, dixit; Num is ego sum, rabbi? Dicit ei; Tu dixisti.

M A R C. cap. 14, à vers. 12, ad 22.

- 12 Primo autem die azymorum, quando Pascha mactabatur, dicunt ei discipuli ipsius; Vbi, vis ut profecti paremus ut edas Pascha?
- 13 Tunc mittit duos de discipulis suis, & dicit eis; Abite in urbem, & occurret quidam bajulans amphoram aquæ, sequimini eum:
- 14 Et quocumque introierit, dicite Patrifamilias; Præceptor dicit; Vbi est diversorium ubi Pascha cum discipulis meis edam?
- 15 Tunc ipse vobis monstrabit cœnaculum magnum stratum, paratum: illic parate nobis Pascha.
- 16 Abierunt igitur discipuli ejus, veneruntque in civitatem, & invenerunt omnia prout dixerat eis: & paraverunt Pascha.
- 17 Et quum serum diei esset, venit cum duodecim.
- 18 Quumque discubuissent, & ederent, ait IESVS; Amen dico vobis, unus ex vobis prodet me, qui edit mecum.
- 19 Ipsi vero cæperunt contristari & ei dicere sigillatim; Num ego? Et alius; Num ego?
- 20 Ipse autem respondens dixit eis; Unus ex duodecim qui manum intingit mecum in catinum, me prodet.
- 21 Filius quidem hominis abit, prout scriptum est de eo: sed & homini illi per quem filius hominis proditur: bonum erat homini illi si natus non fuisset.

A N A L Y S I S.

HÆc Historia describitur adjuncto tempore, nempe in festo panum Azymorum: specialius adjunctum temporis notatur *Matth. 26.* nempe cum oportebat Pascha mactari.

Vers. 8. Cujus adjunctum est Christi missio, ut paratur Pascha: missio describitur suo efficiente principali, Christo; instrumento, Petro & Ioanne; deinde relato, mandatis quibus missi seu legati instruuntur; primum ut parent Pascha; quod suo fine proponitur, ut illud manducent.

Vers. 9. Cujus effectum est questio ubi illud parentur.

Vers. 10, 11, 12. Effectum questionis est Christi responso, in qua alia mandata, quibus instruuntur, exponuntur, omnia Christi omniscientiam & præscientiam comprobantia.

Vers. 13. Veritas prædictorum Christi testimonio Evangelistæ confirmatur; & legationis effectum notatur, nempe obsequium Apostolorum in mandatis Christi obeundis.

Vers. 14. Paschæ esus suis adjunctis declaratur, hora in lege præstituta, & discubitu Christi & duodecim Apostolorum.

Vers. 15. Adjunctum aliud esus Paschæ, profectio Christi de suo iucendo studio hoc Pascha cum illis comedendi; quod suo efficiente confirmatur, quia mox ipse verum Pascha mactandum erat.

Vers. 16. Confirmat suum desiderium mortem oppetendi, quia morte sua implebitur, quod sacramento Paschatis adumbratum est.

Vers. 17. Aliud adjunctum esus Paschæ vel communis cœnæ, nempe vini bibitio: quæ suo adjuncto notatur à gratiarum actione procedente; cujus gratiarum actionis efficiens est paterfamilias; adjunctum,

junctum, ordo; item notatur, ut paterfamilias prior bibens, reliqui sequerentur.

Vers. 18. Aliud adjunctum hujus calicis declaratur, quod proxime anteivit hujus ceremoniæ complementum per Christi perpeffionem.

METAPHRASIS.

7. **D**ecima tertia luna, cum jam instaret festum, in quo, amoto omni fermento, panis infermentatis ex lege vesceudum erat, parva pecus liberationis ex Aegypto & Angeli transitionis memoriale, ex legis divina præscripto, erat mandanda. Hic inferenda videtur Metaphrasia *vers. 1. Cap. 13. Ioan.* omiffa priore parte de tempore Paschatis, quod idem est cum hoc, quod à Luca describitur.
8. *Quamobrem Iesus ut in negotio magni momenti, ex primariis Apostolis duos misit, ut rerum, quæ in hac missione occurrere essent, idonei testes forent, Petrum & Ioannem. Quibus dixit; profecti Hierosolymam ubi Pascha celebrandum necessarium est, parate nobis Pascha, quod comedamus. Ad quem illi; cujus in adibus pecudem, quæ nomen Paschatis, quod repræsentat, obtinuit, parari vis? Ad quos Iesus: Advertite animum, cur virum nomine suo non indicem suspectum mihi rationes non paræ, tamen rem vobis ita exponam, ut in deligendo hospitio ne tantillum quidem aberraveritis: vobis urbem Hierosolymam subingressuris obviam se dabit vir quidam urceum figulinum aqua plenum ferens, illum sequimini & eandem quam ille domum ingreditur, vos quoque ingredimini. Illius autem domus patremfamilias his verbis compellabit, sic dicit piorum omnium Doctor. Matth. cap. 18. Tempus mortis meæ & transitus ex hac vita appetit atque ut meum in te amorem testamentum relinquam, constitutum mihi est tuis in adibus parvam pecudem, Paschatis signum, cum Apostolis meis comedere. Ille protinus vobis cœnaculum, seu in editissimis domus partibus cubiculum stratum & honeste preparatum ostendet: ibi ut parvam pecudem paratis volo. Apostoli suscepto itinere rem ita, ut prædixit Iesus, compererunt, & prout in mandatis habuerunt, pecudem pararunt. Cum vero occasu solis vespertinum crepusculum advenisset, Christus cum suis Apostolis, ut in mensa & communi pasto fieri assolet, discubuit. Ad quos dixit: Alia equidem Paschata libens vobiscum, prout decet, comedi: sed hoc Pascha vobiscum comedendi miro quodam & incredibili studio incensus sum, ut pote quod postremum est, cum mea, pro æterna vestra salute, perpeffione conjunctum. Dico enim vo-*

bis me deinceps ex eo non esurum, quoad mortis & resurrectionis meæ interventu, regno satanae everso, meum stabiliat, quando umbra omnes (in quibus hoc Paschalocum habet) evanescent. Paschatis cœna finita, acceptio in manus calice, postquam gratias Deo egisset: accipite, inquit, & postquam biberitis illum, quoad omnes biberint, de manu in manum distribuite. Dico etenim vobis me ex fructu vitis ab hoc discubitu non bibiturum quoad, &c. ut versu 16.

P R A X I S.

Symma, A Christo de parando Paschate discipulis datur mandatum, quod ab ipsis diligenter curatur. Simul Christus & duodecim ad Pascha comedendum discumbunt.

Partes { Paschatis præparatio.
sunt, { Discubitus ad illud comedendum.
In priore { Christi præceptum.
duo sunt, { Eiusdem exequutio.

Primus dies azymorum dicitur hoc loco *Vers. 7.* decima tertia luna, cum nondum domus fermento repurgatae erant: non quod ita esset proprie, & ad Moïsi præscriptum, qui primum diem azymorum à vespere illius diei inchoat, sed quod ita communi reputatione haberetur, quia Iudæi naturalem diem ab aurora auspicabantur, ut omnes fere nationes. Pars autem illius diei naturalis (vespera scilicet) revera fuit ex diebus azymorum. Vnde est quod *Iohannes cap. 13. vers. 1.* computationem legis secutus, dicit hoc factum fuisse ante Pascha. Hoc dum non satis animadvertebatur olim, grave inter Græcam & Latinam Ecclesiam dissidium oriebatur: Græci decima tertia luna Pascha celebratum dicunt, Latini (& quidem vere) decima quarta. Vnde & alia contentio pullulavit; ut Græci fermentatum panem adhibendum in cœna contenderent, Latini vero de infermentato acriter & acerbe litigarent.

Cum igitur vespere illius diei mandandum & manducandum esset, tempus postulabat ut omnia rite præpararentur, ne quid moræ esset quo minus debita ratione pareretur. Si enim de terrestribus & perituris conviviis curam agimus, ut ad præscriptum paterfamilias & ad conditam convivis horam nihil imparatum sit: quanto illud magis in cœlestibus & divinis conviviis fieri oportebit? unde etiam Iudæis sua erat Paschatis *פסחא*, sicut post indicatur.

Sed illud alienum videri posse, nunc tantillo ante Paschatis celebrationem tempore, hanc præparationis rationem iniri, cum

17.

18.

Vers. 7.
Quis dicitur primus dies azymorum.

Cur ades pro hac preparatio à Christo instituta.

eum alias videamus populum Dei aliquot ante festum dies Ierosolyma, ut se apparatus, venisse; partim quidem ut legali im- munditie se purgarent, partim vero ut animi pararent: ob eamque causam inter alia jubebantur pecudem quatrinduo ante Pascha seponere, ut illius sepositio eos præparationis admoneret. Cujus quidem animi præparationis insignis mentio fit 2 *Chronic.* 30, 6, 18, 19. *Respondeo* igitur hanc præparationem duntaxat esse de his quæ ad externum sacramentum parandum spectabant: plus cæteroquin spatii adhibebant, ad interiorem animi purgationem & institutionem in mysterio Paschatis. Quo magis nobis danda opera est, ut nosmetipsos ad sacrum Cœnæ Dominicæ edulium comparemus; quo est hoc effectu & virtute, quam fuit Pascha, præstantius. Sequendum igitur Pauli consilium, ut nosmetipsos penitus exploremus, & velut ad *Bartholæum* exigamus, & cum nostris animis colloquamur, &c. tantoque majorem in animis præparandis operam infumamus, quo ab externæ præparationis labore & cura soluti penitus sumus. Ante omnia vero sordes animi & corporis (quod Dei templum est) antequam cœnam celebremus, efferramus: sicut sacerdotes & Levitas fecisse legimus, antequam Pascha in templo celebratum est. Hoc illos perstringit, qui pridie aut vero etiam eodem die, quo mysteria peraguntur, se examinandos & præparandos sistant.

Verf. 8.
Quare
Christus
duos mit-
tat.

Christus ex duodecim duos designat qui hoc negotium Paschatis procurent, Petrum & Iohannem: quibus mandat ut Pascha pro sese & discipulis parent. Vbi *primum notandum*, quod duos misit, *deinde* quod hos duos.

Quod autem duos misit, eo fecit, cum ut res magni momenti melius, certius, & maturius perficeretur; tum vero ut eorum (de his rebus, quæ inter parandum gerenda erant) testimonio omni exceptione superiore, nullus esset qui de earum rerum fide & veritate dubitaret.

In quorum priore *notatur* per certos homines res Ecclesiæ & religionis procurandas esse: non autem per incertos & circumforaneos. Sic Centurio Italus ad Petrum legabat duos ex lectissimis domesticis servis & religiosissimum militem. *Act.* 10. itidem *Act.* 9, 38. item 2 *Reg.* 12, 15. argentum templi fidelissimis manibus concrediditum est, ita ut ab illis rationem exigere necesse non fuerit. vide 35. *Genes.* verf. 4. Vbi Iacob Bethlehem properans, ut ex voto sacra Deo

Res Eccle-
siæ per cer-
tos homi-
nes procur-
randæ.

faceret, ab idolis suos prius purgatos curavit: quod eo fecit diligentius, quo præter opinionem clam se idola Rachelem furatam commemorasset. Sic hoc loco noluit Christus ignotum aliquem conducere, qui præcurrens ista præstaret: sed misit duos ex duodecim & eos quidem probatissimos. Quod illorum incuriam coarguat, qui cum graviter decumbunt, puerum aut puellam mittunt, qui vix nuncium perferre & exprimere norunt, & forte in itinere lulant: cum res tanti momenti per certiores & prudentiores expedienda foret. Hinc igitur discedendum res & causas omnes, quæ ad fidem pertinent, diligenter à nobis tractandas & obeundas.

Quod vero ad testimonium fidem attinet, *Religionis ex eo discimus fructum miraculorum, quæ hoc itinere gesta sunt, ad alios præter hos spectare; & simul constare; ea quæ ad fidem & religionem pertinent, à Deo ita institui, ut abunde satis testata sint, cum ad piorum fidem confirmandam, tum ad impiorum duritiam & in credendo aversum animum vincendum & coarguendum. Quæ cum Deum in omnibus Scripturarum monumentis spectasse constat; aut illas semper satis li- quere experrectis & oculatis, aut Deum sua spe & consilio excidisse efficitur. Quorum cum hoc nihil absurdus, tum illo nihil verius inveniri aut excogitari possit. Cum enim civilium testium voce (modo duo accedant aut tres) omnis causa controversa definiatur; necum duorum aut trium cœlestium & plane divinorum voce & testimonio acquiescendum.*

Religionis
capita ab-
unde à Deo
testata.

Quod hos duos misit, & sibi longe charissimos, & gravissima tentatione in aula pontificia, cum Christus illic sisteretur, explorandos: in eo *primum notemus* quam verum illud est sacrum Servatoris proverbium, plus habenti dabitur ut abundet, ereptum iri ei qui nihil habet, id quod habet, aut habere se cum ab ipfomet, tum ab aliis creditur. De quo vide prius.

Quare
Christus
hos duos
mittat.

Deinde & illud porro *observandum* Deum prospicere ex specula providentiæ, quid cuiusque crucis & adversitatis, quantum & quantum diuturnum obtinget: eoque ipso pro rata cuiusque portione quemque prædiis & ad- miniculis, quibus illud obiri & sustineri possit, præmunire & veluti armare; ita ut majora Dei beneficia & patrocinium expectanti, magis dubia certamina expectanda sint. Hoc in Iacobo Syriam proficente, & in-
de

Eadem
mensura
beneficia
& crucis
Deus dis-
tribuit.

de revertente liquidissime constat: qui & Angelos ascendentes & descendentes viderat; & castra Angelorum, & Angelorum Dominum, cum quo singulari certamine colluctatus erat. Hoc nobis firmiter retinendum est, qui prolixiorum hoc loco Dei beneficentiam experti sumus, quam reliqui populares nostri; ut ad durissima quæque certamina nos ipsos comparemus: qui enim nobis *verbo* verbi sui concessit, eum verosimile est in loco aciei periculosiore collocaturum, ubi armaturæ nostræ præstantia omnibus ad Dei gloriam & Ecclesiæ ædificationem innotescat. Nec enim in umbra aut *semper* semper desiderare eos patitur, quibus tam præclara arma ex Ecclesiæ suæ armamentario suppeditavit. Quod si quis arma præbita aut neglexit, aut sibi non probe & concinne aptavit, illius casus longe tristissimus futurus est.

Quod iusti discipuli ut Pascha pararent, quærent ubi, id est, quibus in ædibus, in urbe Hierosolyma Pascha celebrant, otiosum non est. Cum enim illis Christus præceperat, ut vel pro communi victu ingressi urbem, delectum haberent hospitii, & percunctarentur de pietate civium, ut apud quemque, prout erat religiosissimus, divertent: nedum in sacro hoc epulo fieri hoc debere facile conjectabant: maxime vero cum in comedendo Paschate omnes illius familiæ domestici ex lege cum Christo & discipulis ad sacrum epulum adhibendi erant: utpote quibus unis in ædibus unum tantum agnum comedere fas erat. Tametsi igitur impiorum causa, qui se Sacramentis admiscunt, Sacramentum non est declinandum; tamen quoad datum, & nostra in potestate est, omnis conatus & diligentia adhibenda est, ut nos cum piis aggregantes, improbos à Sacramento communionis procul abigamus: quod ut omnibus promiscue incumbit, ita singulari cura & industria ab Ecclesiæ moderatioribus procurari debet.

Quod nomen hospitis subtraheret, id primum hoc consilio fecisse videtur, ut Iudam proditorem locum exlaret; ne is occasionem Christum tradendi captans, eum ante tempus traderet. Deinde vero hoc consilio factum apparet, ut inde in hospitis admirabili descriptione suam omniscientiam discipulis (ad fidei confirmationem) patefaceret.

In quorum *priore* serpentis prudentia & sagacitas in rebus Ecclesiæ procurandis no-

bis commendatur, non minus quam simplicitas columbina: siquidem cum vaferrimo *prudentia* hoste rem habeamus, & cum serpente ipso *commen-* manus conferimus. Si enim externa bella, *datur:* teste Salomone, consilio geruntur, nedum militia hæc spiritualis. Cavendum tamen, ne dum cauta & consulta consilia inimus, ea ex carnis nostræ prudentia ducamus; quæ non aliunde proveniunt, quam ab ipso serpente, quem certum est nullum contra se, sed secundum se consilium suggesturum: sicut fit cum homines ad serpentinum prudentiam à Christo imperatam, mendacium, vanitatem, amicitiam simulationem referunt. Sapientia autem ista unde petenda erit, nisi ex lege divina, cuius commendatione, lectione, aliaque exercitatione nostris & præceptoribus & atate senioribus & denique hostibus vel ipso quidem diabolo prudentiores efficiamur. *Psal. 119.* Ex adverso autem monemur *ne nostra prudentia confidamus*, id est, humanæ. *Prov. 3, 5.* Nec enim proptia tantum consilia excluduntur, sed humana omnia, tametsi à prudentissimis proficiscantur, si non sint consona verbo, quod ex opposito membro perspicitur. *In omnibus vis tuis agnosce Deum & ipse diriget itineris tua.* *Prov. 3, 6.*

In *posteriore* notandum est, ut quamdiu Deus nobis suam beneficentiam & munificentiam abunde & aperte testatur; ut illam, in quocumque genere sit, avide arreptam altis animis recondamus, & ad Dei in nos charitatem, virtutem, potentiam confirmandam accommodemus. Veniet enim tempus, cum tametsi eadem Dei & Christi erga nos charitas maneat, munificentia ista & prolixitas in nos non erit externis beneficiis tam spectabilis: adeo ut de Dei erga nos charitate addubitare cogamur, nisi ex superioribus & præteritis beneficiis fidei nostræ adminiculum & veluti pedamentum petere possimus. Christus enim secum reputavit tempus passionis suæ miraculis destitutum iri, cum quod tempus humiliationis esset: tum etiam quod ita fieri nobis ex usu fuit; ne si eum se in passione præbuisset, quem ante in miraculis præstitisset; Iudæi ab illo in erucem agendo deterriti fuissent; eoque jam frequentius suam discipulis omniscientiam & omnipotentiam miraculis declarat. Idem & piis sæpe accidit, ut Sol charitatis divinæ, qui multos & magnos beneficiorum radios eiecit, post veluti nubibus obrutus & obscuratus occultetur. Quamobrem ita nos cale-

Verf. 9.
Delectus,
quoniam
potest, hab-
endus, eo-
rum qui-
buscom sa-
cramentis
participa-
mus.

Verf. 10.
Causa oc-
cultati no-
minis ho-
spitis du-
plex.

In *priore*
serpentis

In *altera*
firma divi-
nae benefi-
centiæ me-
moris.

calefaciant radii munificentiae divinae, qua inpraesentiarum fruimur; ut cum illa ad tempus (certo Dei consilio) intermittatur, nobis tamen facile sit calorem divinae in nos charitatis perfensilicere. Longa & diuturna aestate perfruiti sumus, in qua multi soles splendide & cum summa oblectatione nobis exorti affulserunt. Ita nobis Deus indulget, ut veluti lacte vestes nostras lavare poterimus, vestigia in butyro ponere, oculos vino rubentes habere. Si igitur Dominus huiusmodi importaverit, qua Sol ille nunquam aspicietur, qua haec Dei tam larga manus contrahetur, qua per aspera & deserta loca nobis incedendum erit; tamen quemadmodum Elias in virtute unius pastus paulo liberalius sumpti, quadraginta toros dies iter fecit; sic & nos virtute & robore ex superiore ubertate acquisito, duriora illa tempora aequae & constanter feramus. Quamobrem hic formicae solertiam imitemur, quae aestate recondit, quod hieme eam pascat: Iosephi item, qui aliquid ex annis uberioribus reposuit, quod ad caritatis insequentis annos reservaret.

Cum illos ad praedicandum Evangelium emitteret, *Matth. 10.* hospitii delectum eos habere voluit, ut apud pios & Dei timentes diverterent. Sed illius rei notitiam & indicium non aliunde peti voluit, quam ex hominum fama, quae saepe fallit. Iam vero cum de hospitio sacro & sacris mysteriis celebrandis adhibendo agit, certiore rationem imit. Quod nos docet in communi convictu quarendos nobis eos, quoad commode fiat, qui Deum timent. Sed si quem velimus in sacrorum societatem adhibere, majorem curam adhibendam, ut certos & indubitatae fidei homines nobis adseiscamus. In deligendo nobis hospitio curam adhibeamus oportet. Sed si illa essent, ut olim apud nos fuerunt & nunc alibi sunt, tempora, in quibus Ecclesia in familiaribus delitescere oporteret & sacrorum causa convenire; major quaedam tum cura & diligentia adhibenda foret, ut omnia tuta & opportuna sint. Nam si regis aut principis Metatores regis satellitibus & domesticis commoda hospitium designant; nedum Regis caeli metatores hoc Dei familiae praesent. Hic porro notamus Dei & praesentiam & providentiam, res quasque, quae geruntur, minutissimas complecti: Sicut in hoc mediastini amphoram aquae gestantis, exemplo liquide constat. Item quod nec minima avicula, aut ca-

pitis nostri pilus sine illius & praesentia & praesentio cadat.

Apud *Matthaeum* habetur in Christi ver- MATTH. 18.
bis. *Tempus meum instat; apud te Pascha Christi*
meum cum discipulis comesturus sum: quod anoris er-
perinde sonat, ac si diceret; ultimum Pascha ga hospitium
apud te comedam: quod tibi indicio sit mei signum;
erga te amoris non vulgaris. Hic igitur disci- quod apud
mus singulare rari cuiusdam amoris divini cum Pa-
erga nos argumentum esse, si cuiusque aedes scha come-
sibi & suae Ecclesiae veluti sacras faciat, dum dat.
sacra exercitia & cultus divinus in illis peraguntur; magnumque praemium illum a Domino manere, qui aedium suarum portas & valvas Ecclesiae reseraverit. Princeps si cuius subditi aedes designet, apud quem diversari constituit, eo ipso omnibus testatum facit, illum sibi pergratum esse. Tamen si vero Christus ipse quoad naturam humanam aedibus nostris excipi nequeat, tamen rem ipsam tam gratam habet, quam quod gratissimum, atque acsi ipse conviva adesset. Si enim unum iustum hospitio accipiens largiter remunerabitur, nedum qui Ecclesiam ex multis constatam. Et si ad pastum cito periturum hominem accipiens Christi causa, mercede non caret; nedum confertim & abunde remunerabitur, qui multos ad caelestem pastum admiserit. Vide quomodo Dominus Obedi domui propitius erat, dum Area ibi mansit. Hoc etiam Apostolus tanquam insigne honoris seu honorarium certis fidelibus attribuit, quod Ecclesiae hospites sint. Atque si honorificum est privati alieni ius aedes propter Regem ibi hospitio acceptum Aulae regis appellari; quanto magis honor ei futurus est, cuius aedes Aula Christi iure vocari possint.

Aliter autem jam metatores suos Christus Ejus regie
mittit, quam tum, cum haec gerebantur, authoritas:
cit. Hoc enim loco suo iure usus est & regia
authoritate. Nec enim dicit, vellem apud te
divertere; sed divertito & Pascha comedo,
sicut prius praecerat discipulis, ut pullum
alligatum palo, abducerent; nec veniam
prius a Domino peterent: idque ob eam
causam ut hoc modo discipulorum fidem
confirmaret. Nunc autem tamen si idem ius
illi in nostra omnia sit, quod tum fuit,
tamen precario suum diversorium ab hominibus ad Ecclesiae usum accipit. Quo magis ingrati fuerimus, si illi petenti hospitium praebere recusamus, qui ius imperandi hospitium habeat. Ergo is in nobis animus sit quem legimus in Atrana

Iebusæo, 2 Sam. cap. 24, vers. 21, 22, 23.

L v c.
Vers. 11.
Et mode-
stia.

Quod autem apud *Lucam* iubentur con-
sulere patremfamilias, quod cœnaculum il-
lis daturus sit: in eo modestia Christi appa-
ret, qui cum potentiam suam & autorita-
tem in vendicando sibi hospitio declarasset;
reliquum de delectu cœnaculi in potestate
& arbitrio hospitis relinquit. Quod nos mo-
destiam doceat, ne quidquam nobis inso-
lenter vendicemus: sed lus contenti sumus,
quæ nobis ab hospitibus proponuntur. Sic
etiam Deus olim fecit, cum populum in ter-
ram Canaan deduceret. Tametsi enim vo-
luit (propter se) populum suum jus habere
per regiones eorum transeundi, coque gla-
dio, si qui obstabant, viam illis aperuit, tamen
voluit eos placide & pacate transire per re-
giam viam, nec ad sinistram, nec ad dextram
divertere, nec aut panem aut aquam nisi
pretio accipere.

Vers. 12.
Hospitis
exemplo
pii alacri-
ter exci-
piendi:

Quod dicit hospitem Christo non tan-
tum annuere, sed plus etiam, quam postu-
labatur, Christo concedere, ut qui rogatus
ut cœnaculum tantum qualecumque suppe-
ditaret, illud oratum & stratum lubens con-
cessit: in eo hospitis summam in excipien-
do Christo & discipulis alacritatem notare
licet: quod nobis exemplo sit, quod sequa-
mur; ut non tantum pios hospitio excipia-
mus, sed summa alacritate illud faciamus;
ut tametsi pii minora à nobis petant & quæ
tantum necessaria sunt, nos tamen vel ad
ubertatem & ornatum illa suppeditemus.
Vnde Apostolus hortatur Romanos ut *Pha-
ben* suscipiant, sicut dignum est sanctos
hoc facere. Omninoque ita nos affectos esse
oportet, ut Philemonem prædicat Apostolus,
ut piis & modestis plura demus quam postu-
lant; cum res hoc postulat. Sed neque semper
petitiones indigorum expectare, sed illas
potius anticipare, & illas nostra promptitu-
dine præcipere, ut filii sumus Patris cœlestis
qui cum plura postulatis largitur, tum po-
stulata nostra sæpe prævertit.

Et cause
Ecclesiæ &
piorum
promoven-
dæ;

Simul etiam nobis animum & stimulos
addat ad causas Ecclesiæ & piorum procu-
randum, ut qui scimus labores nostros irri-
tos non fore: non tantum quod concupito
fructu excidentes, mercedem tamen apud
Deum repositam & tutissime asservatam ha-
bemus: sed quod piis etiam votis perfrue-
mur, dum quod bonum expetimus & sequi-
mur, assequamur. Nostra enim desperatio &
animi abjectio, quæ ex infidelitate nascitur,
sæpe nos veluti pedicis quibusdam præpedi-

tos reddit, ut quamvis Ecclesiæ causa omnia
vellemus, nihil tamen aggrediamur aut sus-
cipiamus, quod illud parum successurum,
aut potius operam & oleum perire arbitre-
mur: recreare autem nos deberet admirabi-
lis Christi potentia, & in omnes mortales,
etiam summos, summum & merum impe-
rium, quo eos facile huc illuc flectat. Quæ
fiducia in Deum effecit, ut pii religionis cau-
sam templice adificationem apud princi-
pes à religione alienissimos, non sine singu-
lari successu sollicitarint; ut Nehemias apud
Arthasastem, Ester apud Assuerum.

Quod si piis Ecclesiæ patronis & advoca-
tis apud Tyrannos opera non perit, sed singu-
lare Ecclesiæ commodum importavit; ne-
dum nos apud principes, qui religionem pro-
fiterentur, & ex Ecclesia sunt, animos despon-
dere æquum fuerit; si quando nos Deus huc
vocet, ut Ecclesiæ causa à nobis promovenda
& provehenda sit.

Etiã apud
Principes.

Atque hæc tenus de his quæ Christus in
hac legatione discipulis duobus in mandatis
dedit. Sequitur *pars altera* de mandatorum
exsequutione. Vbi *primo in loco notatur*
promptum discipulorum obsequium. Quibus
tametsi hoc incredibile videri posset, si ra-
tionis normæ auscultassent: tamen quia
Christum verum ministrum atque adeo Dei
filium cognoverant, iussa capellunt; nec
dubitant quin Hierosolymis Christo infa-
ssissimis hospitium inventuri sint. Vide hic
quæ observantur in illum locum ubi agitur
de duorum discipulorum pro asinæ pullo le-
gatione.

Deinde notatur veritas omnium quæ à
Christo dicta sunt. Nec enim fieri aliter po-
test, quin, quæ nobis præcipiuntur, obitis &
expletis, illa nobis obveniant quæ Deus pro-
miserit. Si enim nobis sæpe fœdistraxis sua ta-
men promissa exsolvit; quanto magis fidem
servantes, promissionum participes fient?
Quod si quis excipiat nunc non extare hu-
juscumque promissiones, fateor equidè: sed nec
hujuscumque jam mandata nunc dantur, qualia
hæc fuerunt; sed generalioribus mandatis ge-
nerales promissiones adnexas habemus, & in
specialibus mandatis speciales adhuc promi-
ssiones habemus. In genere enim dicitur; si
observaveris præcepta, bene tibi erit; in spe-
cie, si parentes colueris, illi tibi vitam pro-
rogabunt. Atqui, inquit aliquis, nemo præcep-
ta observat; quomodo inde promissionem
accipiet? Sed intelligendum est promissiones
duobus modis dici; una est legalis, altera
Euange-

Vers. 13.
Discipulo-
rum obse-
quium.

Christi di-
scipulorum ve-
ritas.

Euangelica: promissio legalis non datur, nisi quod mandatur, accurate ad legis præscriptum fiat. Sed promissio Euangelica datum conanti & contententi, non propter Christum fide apprehensum.

*Quare in
esu Pascha-
tis discum-
bant.*

In Paschate *notantur* adjuncta, quæ Paschatis esum antecesserunt. Primum quidem discubitus ad mensam: ubi *queritur* cur discubuerint, cum in *Exodo 12.* mandetur populo, ut stantes illud comederent. *Respondeo*: stanti cæremoniam, una cum bacilli in manu prehensione & lumborum accinctu & amararum herbarum esu, primi Paschatis celebratione terminatam fuisse; ut quæ erat ad exitum ex *Ægypto* accommodata. Vnde etiam est, ut cum hoc festum in lege imperetur, de his omnibus summum sit silentium.

*Et quidem
in una
mensa:*

Quod una mensa Christus & Apostoli omnes accepti sunt, cum in hoc, tum in Dominica cæna, docemur in spiritali mensa longe aliam & diversam esse rationem, quam in communi mensa. In hac etenim disparantur herus & servi: in illa pariter aggerantur. Quod eorum fastum & superbiam arguit, qui soli malunt sacrosanctæ Cænæ communicare, quam inferioris conditionis homines ad eandem mysteriorum communionem admittere.

*Ubi notan-
dus idem
gestus, qui
in commu-
ni cæna
servatur.*

Quod cum in hoc veteris testamenti, tum in illo novi testamenti (quod mox insequutum est) Sacramento eodem corporis gestu utantur, quo in communi cæna consueverunt, nempe ad mensam discubitu, non autem genuflexione, eorum vel superstitionem aut insipientiam coarguit, qui affirmant majorem reverentiam Sacramento exhiberi, cum flexis proplitis, quam cum à discumbentibus sumitur: quasi Christus aliquid factu opus omiserit, quod justam & debitam Sacramenti existimationem & reverentiam conservaret. Quod quid aliud est, quam Christum (quod abut) aut imperitiæ, aut oisii & inconsiderantiæ insimulare? Genuflexio etenim præterquam quod ad Cænæ rationem parum apta censetur, speciem venerationis omnibus spectantibus repræsentat: maxime cum in papatu hoc situ corporis usi sunt, ut suum cultum & venerationem Sacramento redditam testarentur. Ut igitur hanc rem concludam, geniculatio in participatione sua natura incommoda, superstitione pontificia longe facta est incommodior: nec tamen propterea ita rejicienda, ut

ejus nomine à Sacramento abstinemus, si ejus cæteroquin participes esse nequimus; quia res sua natura non est pure illicita.

Quod dicit se expetivisse in hac Sacramenti participatione consociari, documentum est, quo animo & affectu ad Sacramenti perfectionem accedere nos decet, nempe alacri & accenso, haud secus, quam fame pressi ad communem pastum, maxime in convivio & epulo, advolamus. Sicut enim corporis cibis stomacho fastidioso & nauseabundo magis obest, quam prodest: sic quorum animi appetentia in hujus Sacramenti participatione jacet, ex ea damnum potius, quam emolumentum percipiunt. Tantoque magis hic cibus, quam corporeus, est expetendus; quia unica mica hujus sacri panis, tori conspersioni communis panis præfertur, & gutta hujus vini una modo, dolio communis vini præponenda est. Non quidem quod substantia aut genere differant, sed propter longe diversos, ad quos destinantur, usus. Hoc illorum impietatem arguit, qui non nisi lege aut mandato principum coacti, & veluti obtorto collo ad Dominicæ Cænæ communionem trahuntur. Quo facto, nullo nec institutionis divinæ, nec consociationis cum fratribus studio se teneri, loquuntur aperte.

Quod dicit se ingenti & inusitato studio ductum esse hoc Pascha cum illis comedere: Christi hoc præ cæteris festis Paschatis studium celebrandi aperte declarat. Cujus rationem proxime adjungit hoc & sequenti versic. quia cum sua cruce & morte conjunctum erat, & quod postremum foret. Si humanitus hæc res expendatur & reputetur; debet ab hoc Paschate, si non abhorre- re, tamen magis ægre & moleste accedere. Quamobrem hic (ut sæpe ante & deinceps non raro) videmus quam sponte & prompte mortem pro nobis obiit; quod quantæ nobis consolationi esse debet, vide supra.

Quod dicit se non esurum ex hoc Pascha- te quoad impleatur in regno cælorum; sensus est, quoad impletis his, quæ hac cerimonia pecudis, & aliis ejus generis ceremoniis adumbrantur, Christus devictis, morte & resurrectione sua, hostibus, satana, peccato, & morte, regnum suum inter omnes gentes erigat. In ipso initio prædicationis suæ & Ioannis regnum cælorum appropinquasse dicitur: nunc demum morte & resurrectione sua perfectum; & consummatum: Baptismo Ioannis inducto regnum Christi initum est; & tunc quidem significatio non ob-

*Verf. 15.
Quo affe-
ctu ad S.
Cænam ac-
cedendum.*

*Christi
spontanea
mortis per-
fessio &
desiderium.*

*Verf. 16.
Quid Pa-
schatis im-
pletio.*

scuta fuit veteris pædagogicæ non ita multo post abolendæ; sed morte & resurrectione Christi penitus sublata est: ubi singularis fructus mortis & resurrectionis Christi nobis ante oculos proponitur.

Verf. 17.
Quale poculum hoc
versu com-
memora-
tum.

Queritur hoc loco, quodnam poculum hoc fuit, sacrum an commune. Et quidem in Sacramento Paschatis, nullum poculum, nec calix ullus institutus aut imperatus est. *Resp.* Non fuisse poculum cœnæ Dominicæ constat ex versibus sequentibus, ex quibus calicem Dominicæ cœnæ post institutum & impetatum esse liquet. Relinquitur igitur

esse poculum cœnæ communis. Quam rem confirmat *Ioan.* 13, 2. qui cœnam peractam affirmat antequam Christus cœnam Dominicam instituit; quam non nisi lotis discipulorum pedibus auspicatus est.

Sed queritur quomodo constare potest quod dicit se non bibiturum, &c. cum mox in Cœna Dominica ex eodem vitis fructu biberit. *Resp.* Christi mentem esse, se post illum discubitum non bibiturum (sicut nobis etiam loqui consuetum est) vel illum deinceps in eo genere, nempe ad ventris partem, non bibiturum.

IOAN. cap. 13, à vers. 1, ad 12.

ANTE festum autem diem Paschæ, sciens IESVS venisse horam illam digrediendi ex hoc mundo ad Patrem, quem dilexisset suos illos qui erant in mundo, usque ad finem dilexit eos.

2 Et cœna peracta, (quem diabolus jam immisisset in cor Iudæ filii Simonis Iscariotæ, ut proderet eum.)

3 Sciens IESVS Patrem omnia dedisse sibi in manus, & se à Deo produsse, & ad Deum abire:

4 Surgit à cœna, & deponit pallium: acceptoque linteo, præcinxit se.

5 Deinde immisit aquam in pelyim, & cepit lavare pedes discipulorum, & extergere linteo quo erat præcinctus.

6 Venit ergo ad Simonem Petrum: qui dixit ei; Domine, tu mihi lavas pedes?

7 Respondit IESVS & dixit ei; Quod ego facio, tu nescis nunc, cognosces autem postea.

8 Dicit ei Petrus; Non lavabis meos pedes in atermum. Respondit ei IESVS; Nisi lavero te, nihil tecum habebis commune.

9 Dicit ei Simon Petrus; Domine, non solum pedes meos, sed etiam manus & caput.

10 Dicit ei IESVS; Ei qui lotus est, non opus est nisi ut pedes lavet, sed est mundus totus: & vos mundi estis, sed non omnes.

11 Norat enim eum à quo prodebat: propterea dixit; Non omnes estis mundi.

A N A L Y S I S.

Describit mortem Christi ab adjuncto voluntatis Christi illam pro nobis oppetendi; quam voluntariam mortem confirmat ab adjuncta præscientia ipsius horæ, atque adeo momenti, quo ad mortem rapiendus erat. Cujus voluntatis mortis causam efficientem indicat, unam quod illa morte ad Patrem transiret; alteram vero constantem & immutabilem amorem erga suos.

Vers. 2. Adjunctum tempus notat sequentis historię de lotionem pedum, cœna peracta, quæ communis erat; nam sacramentum cœnæ nondum institutum erat: item aliud adjunctum tempus, postquam diabolus Iudæ in animum iniecerat ut proderet Iesum.

Vers. 3. Occupatio à causa corruptente hujus lotionis pedum: videri etenim potuit Christus,

quis esset, & ad quam dignitatem evehendus esset, ignorare, cum se ad tam abjectum finem servitium abjiceret: subiectio est, non hanc causam, ut qui probe sciret quis esset & quo tandem evehendus erat.

Vers. 4. Apparatus ad hanc lotionem describitur ab effectu Christi, surgendi à mensa, exuendi vestes, se linteo cingendi.

Vers. 5. Pollubrum aqua implendi: lorio sequitur, quæ sua parte describitur, nempe quod cepisset lavare quorundam pedes, item illos linteo extergere.

Vers. 6. Petrus lavari recusat adjuncto, intervallo excellentiæ personæ Christi & abjectionis suæ: videtur etiam argumento à diversis hoc innuere: ac si diceret, ut alii hoc admittant, ego tamen non feram.

Vers. 7. Iesus hanc recusationem refellit ab efficiente,

ciente, nempe Petri ignorantia. Deinde est occupatio ab effectu Petri, dicentis; quin igitur dic que causa sit? Subjectio est ab adjuncto tempore, nempe quod post lotionem causam intelliget.

Vers. 8. Repetitur recusatio Petri amplificata adjuncto tempore, numquam passurum ut, quam diu vivit, illius pedes lavet; quod refellit Iesus ab adjuncta perditione Petri, nisi à Christo lavetur.

Vers. 9. Hujus dicti effectum est Petri ad voluntatem Christi conformatio; quæ comparatione majoris amplificatur, non tantum pedes, sed manus etiam & caput petir ut Christus lavet.

Vers. 10. Refellit Christus amplificationem de redundantem & superflua lotionem capitis & manuum; quod confirmat ab adjuncto tempore, nempe quod jam ante lotus erat illa lotionis acceptio, quam Petrus intellexit. Quod confirmat à toto, quod omnes Apostoli erant loti, præter Judam.

Vers. 11. Causam efficientem hujus dicti, de Iudæ impuritate, assignat certam Iesu in ea præscientiam.

METAPHRASIS.

1. **C**um nondum plene expletum tempus esset, quo Pascha festum ex præscripto legis celebrandum erat, quo tempore probe scivit se ex hoc mundo per mortem ad Patrem transitum facturum: qua domesticos suos, qui in vivis erant, charitate complexus est, eos ad extremum exprosequens, amoris sui signa indubitata ante mortem relinquere voluit. Cæna igitur communi pascendo ventri consueta jam peracta, cum diabolus in Iudæ Iscariotæ Simonis filii mentem indidisset, ut Iesum traderet; qua sequuntur gesta sunt. Tametsi vero Iesus neque nescius erat, neque oblivioni tradidisset, quis esset, & quod Pater omnia ejus potestati subdidisset, & quod æterna generatione à Patre exiens ad eum secundum humanam naturam rediturus, incomparabili gloria, qua Dei filium docet, afficeretur: Tamen è cæna surgens, primum vestes, quo in opere expeditior esset, exiit: deinde linteo accepto seipsum eo cinxit. Post, aquam ipsemet in polilubrum effundens Discipulorum suorum domesticorum (qui iidem Apostoli erant) pedes lavare cepit. Et prout singulorum pedes lavare absolvisset, ita illis adhibito linteo, quo cinctus erat deterisit & desiccavit. Progressus venit itaque ad Simonem Petrum, qui Iesum sic affatus est; Domine, egone patiar, ut tu totius cæli & terræ Dominus, mihi in tam abjecto ministerio infer vias, idque ad pedum, infirmarum & cœnosissimarum partium corporis mei lotionem? Ad quem Iesus. Hac tua recusatio non aliunde nascitur, quam ex ignorantia, quod meum in hoc negotio consilium non intelligis, de quo suo tempore te docebo faciam: interim me jubente (quem nihil iniquum man-

dare non ignoras) etiam causam facti ignorans, acquiescito. Ad quem Petrus: Quicquid sit, & ut alii te hæc facere patiantur, me quod attinet, stat sententia te nunquam, ne moram quidem ex parte, pedes meos loturum. Ad quem Iesus: Non est quod meam de te lotionem tantopere & tam univere se averferis: nam te semel in baptismo lotum, nisi quotidie Spiritu meo in merito sanguinis mei lavero, nullam mecum communionem habere potes.

Ad quem Simon Petrus, Domine, sita sit, non tantum pedes, sed & manus & caput, & me totum, quantum quantus sum, à summo vertice ad imas pedum plantas lavandum præbeo. Cui iterum Iesus, nonne in balneis totum lotum, postquam è balneo exit suis pedibus cæni aliquid exeundo contrahere, unde pedes denudò impropus: sic hoc tempore satis fuerit te antea in universum lotum, pedibus modo lavari. Atque hæc ipsa lotio quam jam insituo, non eo suscipitur ut vos, tanquam peccati sordibus immundos, lavem. Non enim ignoro vos jam in sanguine (qui pro vobis funditur) lotos, non esse immundos; quod de vobis tamen ad unum omnibus, nolo intelligi. Probe enim cum noverat, qui ipsum traditurus erat: coque ipse dixit; Non omnes mundi estis.

P R A X I S.

Symma, Christus mundo excessurus suam erga discipulos constantem charitatem evidentissimis argumentis declarat; Vt in charitate fundati & radicati adversus omnes tentationum fluctus & procellas inconcussi & infracti consistant.

Partes 1. Christi erga suos constans charitas, 2. Charitatis τεκμήρια.

Christi Paschatis, communis, & sacræ cœnæ communicatione cum suis discipulis, item pedum lotionem, & aliis officiis suum ergo illos amorem testatur, Evangelista hoc versu 1. consilium exponit. Cum enim speciali præscientia sua procul prospiceret imminentes & ingruentes suis tempestates; eosque ilico post mortem suam ex portu in turbulentissima maria soluturos; unaque intelligeret malis perferendis impares fore discipulos, nisi Christi erga se amorem exploratum & indubitatum haberent: in eo totus fere versatur, ut suam illis charitatem multis suis & egregiis erga eos officiis comprobaret.

Ex quo illud liquet, notitiam charitatis divinæ, eamque certam & indubitatam, illis necessariam esse, qui aliquid Christi causa necessitas in tentationibus sub-

scopus.

subituri sunt : cæteroquin excutiendis ab illa persuasione, quam de Dei in se dilectione imbiberunt. Tentationes enim hanc vim habent, ut Dei in nos odium (naturæ nostræ perversitate) ingerant & insinuent. Quam rem declarat satis Ecclesiæ apud Deum lugubre lamentum, qua sapius se à Deo spretam, terra stratum, pedibus conculcatam queritur, preces repudiatas, aditum ad Deum interclusum; item plerique Davidis Psalmi, quibus oblivionem misericordiæ conqueritur. Quod si Davidi insigniter in Dei promissionibus fundato hoc obtingere potuit, ut de Dei fide & benignitate fluctuaret; nedum nobis elaborandum erit, ut omnia amoris divini erga nos signa diligenter corrogemus, & in unam summam collecta animis nostris asservemus: ut nobis sint umbraculo adversus æstum ardentem, latibulo adversus tempestatem; atque sint instar sinceræ & generosi vini, quod ab afflictis haustum & potatum, illos, ut suæ afflictionis oblivionem capiant, efficit. *Pontificii* certitudinem gratiæ in nobis divinæ luxuriantis & dissolutæ vitæ semen & causam esse dicitant. Habet & hoc singulare solatium, quod sicut Christus sui corporalem præsentiam, qua discipulos videntes & sentientes tuebatur & ab omnibus periculis circumrectos fecit, non prius subduxit, quam illos suæ erga eos charitatis certos reddidisset. Sic neque à nobis conspicua favoris & amoris sui argumenta subtrahet, quo tentationibus nos objiciat, nisi prius suum erga nos amorem testatissimum faciat. Iam enim veluti Christum manibus teneamus, & veluti corpore præsentem habemus, quando ejus erga nos tam multa & tam conspicua beneficia constant.

Amoris Christi constantia: Cum jam scopum teneamus non hujus tantum *ἀνεργίας*, sed aliquot capitum insequentium: primum fontem ipsum intueamur, ipsam Christi charitatem. Dicitur Christus dilexisse suos ad finem usque. Notat autem constantiam amoris Christi, cum quoad Deum, tum quoad homo erat. Deus enim non mutatur, & donum & vocatio Dei *ἀμετέωλα* sunt. Cum enim ejus amor erga nos initio caruit, ut qui nos dilexit ante jacta mundi fundamenta, finem certe habere nequit; citiusque ipse Deus esse definit, quam semel in Christo ad amatos abdicet, aut odio habeat. Vnde etiam fit, ut cum Christum suam voluntatem ad Dei voluntatem conformaverit, eos nunquam odisse

possit, aut non charissimos secundum humanitatem habere, quos Deum amore complexi novit. Nec enim non potest non amare, quos Deus amat; aut non odisse, quos ille odio habet. Hic enim Christi in nos amor tanta quadam hominum erga invicem amoris comparatione illustratur. *Ierem. 31, 3. Hof. 3, 1.* Perinde ac si diceret hominum amorem ad tempus fervere, post refrigerare, inter illos vel amicissimum quemque amicum suum paulo frequentius adentem & implorantem fastidire. Vnde Salomon filium suum monet, ut pedem suum ab amici ædibus cohibeat. Ut enim mel plenius & liberalius comestum, quamvis suave, fastidium tamen ingenerat: sic amicus utut alteri charus, tamen quia is sæpe ad eum ventitat & de auxilio illum subinde sollicitat, contemptui habetur. Dei autem & Christi in suos amor, ut est omni tempore æquabilis, sic effectis & fructibus magis sub finem, quam initio se prodit.

Est autem summæ consolationis loco, *Et ex ea consolatio.* quod quos Deus semel complexus est, eos semper amore prosequitur. Hinc est, quod refractarios & contumaces filios non abdicat, sed illos ad respiciendum vocat. *Isa. 1.* Perditum filium recipit. *Luc. 15.* ut & adulteram sceminam (contra quam homines assolent) sibi iterum tanquam uxorem adjuungit. *Ier. 3. Orca. 2.*

Hujus autem constantis amoris fructus *Testatio* & scetus antequam Evangelista pertractat, *amoris Christi à circumstantia temporis amplificata;* tempus notat, quo hunc suum in suos amorem testatum fecit, id scilicet quod proxime mortem suam anteceffit, ante Pascha scilicet Iudæorum, cum jam Satan in Iudæ animū ingressisset ut ipsum proderet, id est, jam tum, cum humanitas seipsam & res suas maxime curare ac animo agitare debebat, ut se adversus tantos cruciatus & perpeffiones compararet: cum jam ipse potius à discipulis consolandum videbatur, quam ut ille alios consolaretur. Qua temporis *ἀεὶς* Christi dilectio mirifice crescit & amplificatur. Cum enim alii calicem consolationis propinare debebant, ille aliis propinavit: cum alii læta aliqua catione aut musico instrumento eum exhilarare debebant, ipsemet cecinit & suavissima musica aliorum dolores depulit. Eliæ laudi ducitur, quod in cælum gloriose transferendus, Academies & scholas Prophetarum peragrando lustravit. Sed illi facile fuit, cum sine ulla sua molestia, aut mortis sensu & dolore commigrationem ex

hoc mundo faceret. Elizæo itidem laus debetur, quod ægrotus de rebus Ecclesiæ cum Rege, qui illum invaserat, sermones contulerit, eumque adversus Ecclesiæ hostes confirmavit. Sed mors illa quam obiturus erat pulicis veluti morsus erat, præ morte quam Christus perpeffurus erat, & veluti scorpionis ictu & viperæ morsu pungendus. Idem de Iacobo & Davide dici potest, qui moribundi de suis vero Dei cultu informandis solliciti extiterunt.

Et nobis imitanda.

Hoc & nobis imitandum est, ut non tantum rebus ad animum affluentibus alios reficiamus qui miseri sunt, sed vel tum etiam ut aliis profimus & consolationis simus, requiritur, cum nos mala premunt: Nec ita rerum nostrarum cura nos occupare debet, ut illa à nobis aliena ducamus, quæ salutis proximorum interfunt. Quod in Paulo luculenter apparet, qui in profundo calamitatum immerfus, quæ illum undique circumfundebant, intimo sensu doloris & Ecclesiæ cura & incommodis afficiebatur. 2 Cor. 11. 28. &c. In Iohanne Baptista *Matth. 11.* Item in Ecclesia Macedonica, quæ exhausta & pauper exhaustæ Ecclesiæ Hierosolymitanæ opitulata est, hoc idem videre licet. Vide etiam exemplum viduæ, cui cum paululum olei & farinæ superesset, quo ipsa cum filio reficeretur; tamen ex eo tantum desumpsit quantum placentæ ad recreandum Prophetam sufficeret. Mundus vero longe secus affectus est; nam rebus lætis, sua, quæ gaudet, gaudia interrumpi non sinit. Vide historiam Hester, ubi Mardocheus pullatis vestibus utens aula regis prohibetur: rebus autem tristibus ita propriis periculis distinentur, ut nullum prorsus de aliis cogitandi aut illis consulendi locum relinquunt. Vnde Moses docuit, tempore extremæ famis parentes liberis, uxorem marito panem subducturam. *Deut. 28.* iusta vindictivæ justitiæ poenæ punientis securam nostram philanthiam. Nec vero negliguntur aut destituuntur consolatione, qui ipsi afflicti in aliis consolandis operam ponunt. Nam Deus illos consolatur, & preces eorum, qui consolationem accipiunt, ad consolantis summum solatium recurrunt & redundant.

Verf. 34, 5. Amoris Christi effectum submissio,

Effectum amoris Christi erga discipulos, versatur in submissione animi, quæ totum hominem & animo & corpore ad abjectissimum & contemptissimum medium, astanti & mancipii ministerium dejecit, dum vestes ipse exiit, se accingit, aquam in pelvim seu

pollubrum misit, illum apportat, &c. Videmus igitur effectum amoris hunc esse, ut submissionem animi pariat, quæ se omnibus vel vilissimis officiis præstandis demittit. Hinc est quod *Luc. 7.* submissionem illam, qua secunda se ad Christi pedes demittens eos lavit & capillitio abstergit, amoris Christi deputavit. Hoc clarissime pervideri potest in parentibus, matre præsertim; cujus in natum & partum amor illam vim habet, ut matri non modo tolerabiles, sed quodammodo jucundos reddat labores pudicissimos, qui in illis purgandis & mundandis sumuntur; ut non sine causa hæc charitas redolenti & fragranti unguento in caput Aaronis effuso comparetur, quo omnes sensus nostri ita occupantur, ut sordes eorum vix sentiamus, quæ nos ab officio in proximos absterrere possint. Quamobrem siquidem nostrum in fratres amorem Deo & nobis ipsis probare velimus, oportet erga illos humiles & submissi simus. Nec vero tantum hoc ab illis requiritur, qui aliorum imperio subsunt, sed ab illis etiam, qui aliis præfunt; ut erga illos etiam (prout occasio postulat) humiliter & submisit nos geramus, eos nobiscum causam suam disceptare patiamur. *Iob. 31. &c.* in illos delinquentes peccata & injurias confiteri, & eas deprecari, nedum refarcire ne pigeat. Quod ad applicationem hujus exempli attinet, in eum locum reservabitur, ubi Christus istud exemplum accommodat.

Quod autem præfatur Evangelista Christum, cum hoc tam abjectum ministerium in se suscipere, pulchre & novisse & meminisse quis esset, unde venisset & quo iret (*Phil. 2.* similis locus) id eo factum est, ut eum à temeraria submissione eximeret; quæ illis accidit, qui oblitæ dignitatis suæ ea faciunt quæ parum conveniunt: quod olim Davidi usu venit, qui in aula regis Philistæorum Achishi versans insanum egit, oblitus dignitatis, Christiani præsertim regis. Hujus abjecti animi memorabile exemplum est in Achaso rege. 2 *Reg. 16. 7.* qui oblitus dignitatis suæ se Tiglath pestifero Assyriæ regi abjectissime subjecit: quod Propheta *Esaias. 57. 9.* objicit. Perinde ac si principis filius se cum bubulcis & subulcis consociaret. Eoque docetur veram submissionem sibi suarum virtutum & amplitudinis aut prærogativæ & privilegii consciam probe esse: Sed nec præteriti olim, nec mox insequuturi honoris cogitatione per factum prohiberi, quo minus se fratri subiciat. Nec enim tantum præfens

Non tamen temeraria.

& in-

& instans amplitudo, sed exacte & post expectata homines sepe ita turgidos fastuososque reddit, ut genua non magis aliis flectant, quam si illis Elephantis tibiarum, quæ nullas commuluras habentes, toræ rigent, suppetere. Hujusmodi fuit Davidis humilitas, quæ hic nobis commendatur, cum positus regis vestibus coram arca saltavit; nec enim oblitus erat dignitatis suæ, ut Michol ei objecit. Item Abraham cū optionem Loto dedit vel ad dexteram vel ad sinistram concedendi. Nec enim eum cepit oblivio & senatu majorem & patrum Loti fuisse, & Deo confederatum; cujus causa bene cum voto actum est. Sed cum hæc scirent & probe tenerent, se tamen ad officia in speciem contempta & abjecta submiserunt.

Verf. 6.
Humani
ingenii ca-
citas &
sub humili-
tatis specie
superbia.

In Petro spectanda proponitur humani ingenii cæcitas & perversitas; quæ in his ipsis, quæ illi pulcherrima & rectissima videntur, turpissime labitur & impingit. Petro enim videbatur cum officio conjunctissimum, ut Christum à pedum suorum lotionem prohiberet, indignumque judicavit ut hoc sibi fieri à Christo pateretur, idque humilitatis specie. Cum contra justum erat illum Christo obedire & suum sensum & voluntatem ad ejus voluntatem conformare, à quo non nisi improbe dissentire potuit: maxime cum sciret Christum esse Patris sapientiam, nec quidquam moliri voluisse, quod non esset à Patre profectum. Vt enim quæ igitur humilitatis & submissi animi fucus quidam existat; re ipsa tamen ex superbo elatoque animo & nondum in Christi potestate edomito & redacta profecta hæc recusatio est. Simile quid legimus in Iohanne Baptista. *Matth. 3. 13, 14.* vide & *1 Reg. 20, 35*, &c. Hoc modo Pontificii sibi imponunt, qui humilitati ducunt cum se coram cruce prosternunt, nudis pedibus incedunt, saccum gerunt. Sciamus igitur nihil tutius esse, quam si Deo obediamus etiam si Christus Petrum jussisset ut se præcurreret, non tamen hoc recusasse debebat. Nam quandoquidem cū Deo negotium sit, qui nihil non juste & sapienter facit; nostrum erga illum obsequium nunquam erit intemptivum, sicut sæpe in hominum imperatis & mandatis exequendis, est.

Verf. 7.
Christum
in re igno-
ra obsequia
petere non
absurdum;

Quod Christus vult Petrum obsequi sibi in eo cujus rationem ignorat, & cujus rationem non prius indicavit, quam de ejus obsequio periculum cœperit; id videtur alienum esse. Danda enim opera est, ut quod quisque officii præstat, ejus rationem & cau-

sam quam exactissime teneat, quo majore & studio & fiducia illud obeat. Sed notandum est hanc autoritatem in Ecclesia Christo peculiararem esse; & Deo, & ejus nomine legatis, Prophetis, & Apostolis; nec ulli ministerio ordinario competere. Consilium autem est Dei in istiusmodi mandatis fidei nostræ periculum sumere. Hoc etiam luculenter apparet. *1 Reg. 20, 35.* ubi tam alieni in speciem facti nulla causa præter Dei voluntatem obtenditur. Sic in Abrahamo videmus, qui justus est exire à patrio solo, nulla dum aut causa patefacta, aut alio habitationis loco indicato. Secus tamen cum Baprista actum, cui resistanti Christus apposita ratione satisfecit. Eoque docemur, ut semel de voluntate certi ex verbo, illi nos ilico subdamus, & exsequutioni, quod juberetur, mandemus: Neque expectandum esse, donec ejus causas & Dei consilium cognita habeamus: quæ tamen deinceps suo tempore nobis illucescent, siquidem sub captum & animi nostri comprehensionem cadunt.

Homines suis servis negotia gerenda im-
mittuntur, quæ nec ipsi quidem scient cum
mittuntur, ut Turcarum usu & experientia
discimus, quis suis ducibus in mandatis dant,
ut ad certum locum profecti, tum demum
cum eo advenerint, literas legant, quæ quid
ab iis fieri velint exponunt. Pii autem heri &
Domini esse (si quid scrupi in animis servo-
rum hæreat, quod illos ab alacri obsequio
retardaret) suis præbitoribus rationem ex-
ponere. Sic Abrahamus belli causas suis ser-
vis exponit.

Sed homi-
num ex-
emplo
æquum.

[*Non lavabis meos pedes in aeternum.*] Hoc loco Petri pertinacia in suscepto consilio recusationis indicatur; quæ non aliunde profecta est, quam quod sibi in stulta & temeraria carnis prudentia valde placebat. Atque ut hoc loco se magis officiosum erga Christum duxit, quam in priore recusatione, quod magna voce & contentione hoc sibi fieri pernegavit: ita gravius & atrocius peccavit. Hoc loco notandum est, quanti interfuit, vera Dei & voluntatis ejus notitia imbui: sine qua ut quisque optimo in Deum animo est, ita gravius in eum peccare solet: ubi & contra ignorationem & bonam (quam vocant) intentionem locus dicendi est.

Quod autem Christus adjungit nullam Petro partem secum reliquam fieri, nisi ipse enim laver: in eo arrepta ex hac lotionem occasionem, alludit ad spiritualem lotionem, quæ baptismo ob signatur ut *Ioh. 4.* desecit ab aqua

aqua fontis ad Spiritualem aquam : quo etiam spectat, quod non dicit Christus, nisi lavero pedes, sed nisi lavarem te. Quanquam dici etiam potest Petrum regno cœli excludendum futurum fuisse, nisi Christo obsequens ab illa pertinacia resipisset. Nam peccatum, quod in se non ita atrox est, ut hominem ita a regno excludat, ut nulla illi venia reliqua sit; tamen pertinacia præfata & indomita evadit in peccatum, quod hominem perimit.

Verf. 9.
Humana
perverfitas
ab uno ex-
tremo in
aliud in-
cidens :

Hic vero mira perversitas naturæ nostræ se prodit, quæ ab uno extremo depulsa ad alterum extremum, mediocritatem transiliens, transit. Tamen enim Petrus Christi autoritate fractus prioris suæ sententiæ nuncium misit : tamen non ideireo in Christi sententiâ acquiescit, sed ad sinistram partem (relicta via regia) desecit. Et quoniam salutem in pedum lotionem collocatam ex Christi verbis collegerat ; nunc prudentiæ carnis suæ indulgens, concludit non pedes tantum, sed & caput & quicquid est, lavandum ; & prius officium oblatum à Christo cum per speciem humilitatis ante recusasset, nunc novum & magis laboriosum à Christo obsequium seu servitium flagitat. Sic est hæc depravata natura nostra comparata, ut aut ad dextram aut sinistram, aut ulterius aut citius præter præscriptum verbi consistere velimus ; atque ita dum nos ipsos retexere & colligere cogitamus, pluribus nosmet involveris implicamus. Vide exemplum Esau. *Genes. 28, 8, 9.* vide exemplum Israëlitarum in deserto. *Num. 14, 40, 41.* & seqq. Similes enim sumus naturæ indomito vitulo, qui aræ & porcæ ut insistantur adduci nequimus.

Quod pec-
catum no-
stris fami-
liare.

In hoc genere sæpe peccatur à nostris hominibus, qui se probe emendatos & ad frugem bonam revocatos putant, cum deserta idololatria & superstitione ad arceisimum & divini cultus contemptum transierint ; cum abnegata priore effusione & ἀγλασσία ad avaritiam & pecuniæ coacervationem animum adjunxerint ; cum otio & inertia excussa ita sint toti in occupationibus obruti, ut nusquam illis valet ad cultum Dei & sacra faciendi. Sic fit ut uno demone fugato, alius eo nequior & tetrior succedat. Hoc tamen in laude est, quod de priore sententiâ (tamen si magno perere & asseverantissime confirmata) discedit. Vide exemplum Davidis. *1 Sam. 25.* qui tamen juramento ad maleficium se obtulisset, tamen, &c. Notandum ingenium hominis esse à rebus spiritualibus ad corpo-

rea desuere. Cum enim Christus de spirituali purgatione loquutus fuisset, Petrus ad momentaneam delabitur. Sic *Iohan. 4, 33.* deinde & illud hominum naturæ depravata adhæret, ut facile salutem in rerum externarum usu collocet. Denique cum extenarum rerum usum ad futuram vitam utilem esse secum statuunt : ilico multiplicatum ejus rei usum magis è re esse secum concludunt. Nam hoc modo proculdubio sibi imponunt idololatriæ. Cum enim Abrahamum placuisse Deo intelligunt, quod iustus filium mactare, paratus fuit : nedum se Deo placituros secum constituunt, si injusti & sponte sua filios Deo sacrificent ; si uno loco coli gratum sit, nedum pluribus ; si uno altari nedum pluribus. Hæc enim suggerit nobis carnis prudentia, quæ Deo inimica est. Hanc Pontificii aquam Iustalem induxerunt, quod aquam baptismi utilem intelligant ; & benedictum panem, quod panis cœnæ salutaris sit ; & septem sacramenta, quod duo tantum momentum afferant.

In Christi responso ad Petrum, quo in pedum tantum lotionem acquiescendum declarat, occupatio videtur esse, qua Petro ad obijciendum parato, quod corpore fatis mundus sit, siquidem hæc lotio nihil ad animi munditiam spectet, responsum præmittit : Eoque similitudinem ducit ab his qui in balneis lavantur : nam loti toto corpore è balneis egressi terram pedibus contingunt, unde pedes denuo lavari convenit : aut ut nullæ sordes pedibus adhæreant, tamen ad pedum refrigerationem lotio perutilis est, ut illis refrigeratis totum corpus refrigeretur. Tamen igitur totus mundus corpore, non deest pugnare quo minus pedibus laveris. Ex quo illud liquet, *Anabaptismum* otiosum esse, eoque ex Ecclesia ejiciendum. Unica enim baptismi lotio universam, quæ ullo unquam tempore futura est, spiritualem à peccatis nostris purgationem obsignat : nec minus efficax est ad obsignandam illorum peccatorum remissionem, quæ quis animam expiraturus patrat, quam quæ cum illo concepta & connata sunt. Baptismus enim quo Christum induimus, & qui etiam ipse vestis appellari potest (quod Sacramenta nomina accipiunt rerum, quarum sacramenta sunt) imitatur vestes illas, quas Israëlita in deserto gestabant, quæ usu quotidiani attritæ non sunt. Si quidem opere (quod loquuntur) operato baptismus peccata ablueret, tum iusta causa

subesset sæpius nos ex *Anabaptistarum* sententia abluendi; ut nulli dubium sit, quin *Pontificii Anabaptistarum* partes per imprudentiam corroborarent. Hinc etiam liquido refellitur sacramentum pœnitentiæ, quod *Pontificii* commenti sunt, & quam quali secundam tabulam post naufragium induxerunt.

Mundities nostræ nobis non in-heret.
 Quod vero mundos omnes dicit præter Iudam; in eo apparet munditiam nostram non esse nobis in hærentem, sed aliunde accersendam. Nec enim nescii esse possumus, iustissimum quemque in se peccatorem & immundum esse. Quis enim querendo inventiatur, qui vere possit affirmare cor suum mundum esse? Corde autem immundo, quod fors est actionum nostrarum, actiones inde manantes immundas esse necessum est. Nec enim dicit eos fuisse olim cum baptizarentur, aut deinceps exacta hac vita, mundos fore, sed jam esse mundos. Sicut enim in Adami peccato, nos omnes peccatores & immundi sumus constituti; sic in Christi iustitia omnes iusti & mundi sumus. Et sicut Adami peccatum singulare nobis omnibus iusto Dei iudicio imputatur, sic Christi iustitia, Dei misericordia nobis attribuitur.

Verf. 11. Quæ non
 Quod Iudam cognitum habens, non tamen eum denunciatur aut præcise indicat, id

eo consilio fit, ut ceteri cautiores fierent, *mine Iudæ abstineat Christus.*
 seque penitus excuterent. Ex eo discimus nos tamen ab aliqua improbitate, quam Ecclesiastes insectatur, immunes & innoxios, admoneri tamen oportere, ut nos ipsos excutiamus quo animo sumus, quæ in nobis ad eam rem proclivitas sit, ut ab hoc scelere quam longissime absumus, & quicquid est irritamenti diligenter & sedulo declinare. Quemadmodum enim olim in furto Achan exquirendo, Deus voluit omnes tribus timore quodam percutere, dum sibi ipsis singuli bene conscii de suis tamen parentibus & amicis solliciti esse poterant: & quemadmodum belli Imperatores in totius exercitus offensa, ita quosdam (puta decimum quemque) forte mulciant, ut timor supplicii omnium animos pervadat: Sic hoc loco Christus. Quod si quis excipiat injuriam in fontibus fieri, dum, qui nihil quidquam de hoc scelere patrando cogitarunt, timore percelluntur: is intelligat nullam hic injuriam iis fieri, ut qui naturam corruptam & depravatam sortiti ad illud ipsum facinus patrandum proclives sunt, re ipsa patraturi, nisi Dominus indomitam hanc naturæ nostræ bellum fræno aut Spiritus Sancti, aut arcane Dei providentiæ constringeret & cohiberet.

I O H A N. cap. 13, à *vers. 12. ad 21.*

12 *Postquam ergo lavisset pedes eorum, & pallium suum recepisset, rursus recubuit, & dixit eis; Nostisne quid fecerim vobis?*

13 *Vos me vocantes, dicitis; Magister ac Domine, & bene dicitis: sum enim.*

14 *Itaque si ego lavi pedes vestros Dominus & Præceptor, vos quoque debetis aliorum pedes lavare.*

15 *Exemplum enim præbui vobis, ut prout ego feci vobis, ita & vos faciatis.*

16 *Amen amen dico vobis; Servus non est major Domino suo, neque legatus major eo à quo missus est.*

17 *Si hæc noveritis, beati eritis si ea feceritis.*

18 *Non de omnibus vobis loquor: ego scio quos elegerim: sed oportet impleatur Scriptura; Qui edit mecum panem, sustulit adversum me calcem suam.*

19 *Item nunc dico vobis priusquam fiat, ut quum factum fuerit, credatis me eum esse.*

20 *Amen amen dico vobis, quando aliquem misero, quisquis eum recipit, me recipit, qui vero me recipit, recipit eum qui me misit.*

A N A L Y S I S.

Hæc Christi oratio ad discipulos diversis adjunctis temporis describitur, 1. postquam lavisset eorum pedes, 2. postquam excutas vestes resumisset, 3. postquam in mensa discubisset: sequitur

subjecta oratio: ubi primum ab adjuncto, discipulorum explorata notitia ejus quod fecerat in pedum lotionem & absterione, illos ad sui imitationem adhortatur.

Verf. 13, 14. Aliud argumentum à comparatione minoris, quo ad imitationem eos exstimular, quia

quia dominus & præceptor hoc fecit, nedum servi & discipuli suis confervis & condiscipulis hoc præstare debent: propositionem hujus comparationis confirmat Christi testimoniis, veritatem confessionis Apostolorum comprobantis.

Vers. 15. Confirmat hanc rem à fine quod hoc non alio consilio fecit, quam ut hanc ejus animi submissionem confirmet.

Vers. 16. Rationem à comparatione minoris confirmat ab adjuncta inæqualitate inter herum & servum, legantem & legatum.

Vers. 17. Ab adjuncto præmio, beatitudine, ut hoc faciant adhoratur; quod amplificat à disparato, non esse scilicet beatum, qui hoc seit faciendum, nec facit tamen.

Vers. 18. Notat subjectum, ad quod dirigitur hæc adhortatio, nempe non omnes; quod suo effectu declaratur, nempe quod omnes non esse electos novit. Cujus Christi effecti in omnes non eligendo, finis indicatur, ut Scriptura impleatur; deinde describit eum ab effectu, qui calcaneum adversus Christum attolleret.

Vers. 19. Finem notat cur prædicit unum ex suis Apostolis illum proditurum: ne fidei verent, cum proditum viderint.

Vers. 20. Describit adjunctum præmium amplexantis illum, quem Christus mittit, nempe quod cum se, tum Patrem suum amplectatur.

METAPHRASIS.

12. **P**ostquam Iesus abjectum ministerium lotionis & absterisionis pedum Apostolorum suorum omnium absolvisset, indutus, quas prius exuerat, vestibus, ad pristinam dignitatem rediens & iterum in mensa discumbens, dixit: *Quæro an quid vobis fecerim intelligitis: non equidem quod vos hoc scire nesciis sim, sed ut vividius & efficacius animos vestros afficiam, ut re bene cognita, quod deinceps de hac re vos monebo alacrius (omni ignorantia excusatione pulsa) promptissime exsequutioni mandetis. Quod Petro consilium suum in lotione & absterisione pedum expositurum supra pollicitus est, jam omnibus declarat. Quamobrem dixit: vos me vestrum in divinis mysteriis magistrum, in cæteris rebus omnibus dominum vocatis; nec immerito. Nam sive æternam à Patre generationem, sive Mediatoris officium spectetis, re ipsa cum magister, tum Dominus vester sum. Si igitur ego Dominus & Magister vester, ad hoc tam humile & abjectum lavandi & absterigendi pedes vestros ministerium me dimisi, nullum certe tam vile & contemptum ministerium ad pedum usque lotionem & absterisionem occurret, cui vos vestri & fratrum commodo subijcere non convenit.*
13. *Exemplum etenim vobis ante oculos proposui, ad quod (me imitantes) vos ipsos, quoties usus erit, conformetis. Hoc enim audacter & constanter affirmare audeo, servum (ut quam*
14. *parcissime loquar) suo domino præstantiorem & honoratiorem non esse, nec Apostolum eo, qui legationis author est. Scio quid cum animis vestris cogitatis, vos non tam tardos ingenio & intelligentia esse, ut hæc (quamvis nullus admoncat) non intelligatis probe: recte quidem: sed nec hujus nec aliorum istius generis documentorum notitia meliores vos, nedum beatos reddat, nisi quod mente intelligitis opere præstetis. Hæc ego de beatitudine in mandatorum meorum obsequio omnibus vobis non loquor (quod enim sanctum est, canibus prostruere) novi etenim esse inter vos, quem ad Apostolatus munus à me electum, ad æternam vitam ante jacta mundi fundamenta, neutiquam elegi. Quod si queratis cur ante jacta mundi fundamenta rejectum, in numerum Apostolorum cooptavi: respondeo hoc à me certo consilio factum esse, ut, quod à Psalmista diu ante prædictum est, impleatur, eum qui mihi commensalis est, & quo cū familiariter convixi, mihi ut me subvertat insidias collocatarum, hæc secus quam qui cum alio colluctatur, suum Antagonistam fraude supplantare satagit. Quod equidem antequam fiat prædico, ut cum fiat, in me, tanquam aliquid mihi aut nolenti, aut imprudenti obtigisset, fides vestra minime nutet aut concutiat, quam de me vero mundi Mediatore concepistis. Atque ut ad intermissum sermonem, de mutuis erga invicem officiis ex animi submissione præstandis, redeam: ex usu erit, ut deflexis ab obscura aut tenuis conditionis fratre oculis, eosdem aliorsum, nempe ad Deum, convertatis. Qui enim cupiam, nedum vobis Apostolis (quos ego misi) subventioni aut consolationi est, eum eodem loco habeo, ac si in me beneficium fuisset: quod magis est, non in me tantum, sed & in Patrem & Spiritum S. qui me mittunt.*
15. *Quod iterum sumptis vestibus accumbens, sibi & docendi & præcipiendi partes vendicat: eo docet nos ad utrumque edoctos esse debere, ut cum auctoritatem nostram & dignitatem, cum tempus est, tueamur; & rursus, cum tempestivum est, de jure & auctoritate nostra discédamus. Plerique enim sunt qui se demittere non didicerunt: sunt etiam qui socordia quadam & animi abiectione suum jus & auctoritatem retinere nesciunt: quod utrumque in Saule vidimus; qui ad regiam dignitatem jam à Deo vocatus sese subduxit & inter scrutata se abdidit: ab eodem vero dejectus & deturbatus*

17. *parcissime loquar) suo domino præstantiorem & honoratiorem non esse, nec Apostolum eo, qui legationis author est. Scio quid cum animis vestris cogitatis, vos non tam tardos ingenio & intelligentia esse, ut hæc (quamvis nullus admoncat) non intelligatis probe: recte quidem: sed nec hujus nec aliorum istius generis documentorum notitia meliores vos, nedum beatos reddat, nisi quod mente intelligitis opere præstetis. Hæc ego de beatitudine in mandatorum meorum obsequio omnibus vobis non loquor (quod enim sanctum est, canibus prostruere) novi etenim esse inter vos, quem ad Apostolatus munus à me electum, ad æternam vitam ante jacta mundi fundamenta, neutiquam elegi. Quod si queratis cur ante jacta mundi fundamenta rejectum, in numerum Apostolorum cooptavi: respondeo hoc à me certo consilio factum esse, ut, quod à Psalmista diu ante prædictum est, impleatur, eum qui mihi commensalis est, & quo cū familiariter convixi, mihi ut me subvertat insidias collocatarum, hæc secus quam qui cum alio colluctatur, suum Antagonistam fraude supplantare satagit. Quod equidem antequam fiat prædico, ut cum fiat, in me, tanquam aliquid mihi aut nolenti, aut imprudenti obtigisset, fides vestra minime nutet aut concutiat, quam de me vero mundi Mediatore concepistis. Atque ut ad intermissum sermonem, de mutuis erga invicem officiis ex animi submissione præstandis, redeam: ex usu erit, ut deflexis ab obscura aut tenuis conditionis fratre oculis, eosdem aliorsum, nempe ad Deum, convertatis. Qui enim cupiam, nedum vobis Apostolis (quos ego misi) subventioni aut consolationi est, eum eodem loco habeo, ac si in me beneficium fuisset: quod magis est, non in me tantum, sed & in Patrem & Spiritum S. qui me mittunt.*

P R A X I S.

Quod iterum sumptis vestibus accumbens, sibi & docendi & præcipiendi partes vendicat: eo docet nos ad utrumque edoctos esse debere, ut cum auctoritatem nostram & dignitatem, cum tempus est, tueamur; & rursus, cum tempestivum est, de jure & auctoritate nostra discédamus. Plerique enim sunt qui se demittere non didicerunt: sunt etiam qui socordia quadam & animi abiectione suum jus & auctoritatem retinere nesciunt: quod utrumque in Saule vidimus; qui ad regiam dignitatem jam à Deo vocatus sese subduxit & inter scrutata se abdidit: ab eodem vero dejectus & deturbatus

barus imperium dimittere, aut Davidi cedere recusavit.

*Quosdam
Christi
quæstio.*

Quod autem quærit, an quid fecerit cognoverint, tamen manus & otiosa quæstio videri possit, cum illud ignorare nequiverint, tamen ideo hoc facit, ut rem cum causa, quam expositurus est, commodius conjungat. Argumentum autem minoris est. Duo sunt, quorum alterutrum me jure posset ab hoc ministerio avertere, seu quod magister vester sum, seu quod herus; nedum utrumque conjunctum; maxime cum meum cum herile, tum magistrale (si ita loqui liceat) imperium & autoritas mere sit absoluta, non ut hominum certis conditionibus devincta & definita: si igitur hæc summa autoritas me non cohibuit, quo minus me ad pedes vestros, ut eos lavem, dimitterem; nedum vos, qui pares estis & socii, cum quod unius heri conservi, tum quod unius præceptoris discipuli existitis, vos dimittere debetis, ut aliorum pedes lavetis. Si nullo imperio aut principatu vobis prælatu hoc fecissem, tamen quod rectum est facientem me in recte factò imitari debetis; quanto magis nunc, cum tanta prædixit autoritate hucusque me dimiserim. Siquidem manus aut caput vobis lavissem præceptor & herus, vos debetis invicem pedes lavare: nedum cum pedes vestros laverim. Si vos condiscipuli, non etiam conservi, debetis tamen præceptoris exemplo invicem pedes lavare; nedum & condiscipuli & conservi hoc facere debetis.

*Ab officiis
humilitatis nos
deterret;
1. consideratio
personarum;*

Quæ nos ab officiis humilitatis & submissionis Christianæ revocant aut retardant duo fere sunt, 1. contemplatio personarum inter quas officia intercedunt & commutantur; 2. officiorum seu rerum quæ præstantur. Et quidem quod ad personas attinet; primum nostra quam nobis affingimus dignitas, & quam alteri (cui officium præstandum est) attribuimus, indignitas & abjectio nos ab officio debito depellunt. Subit enim nobis in mentem cogitare qui sumus. Sic enim ratiocinamur. Egone illo generosior, & honestiore loco natus, ditior, honoratior, doctior, ætate major hoc faciam? In quibus æstimandis tamen sæpe *φ.λαυλε* labimur; tamen ut hæc sint, nihil tamen affirmare possis de te ipso, quod in Christo non fuit plenius & cumblatius; nedum tamen dicere possis te præceptorem ejus aut herum esse. Atque ut hoc affirmare possis, Christo tamen inferior

es, qui se submittit Apostolorum pedibus lavandis. In eo cui officium est præstandum consideramus generis obscuritatem, &c. Atque ut vera sint, nondum tamen usque coabjectus & humilis est, tuus ut sit servus aut discipulus; atque ut esset, ut non tamen id juris tibi in eum est, quod Christo in suos fuit. Imo vero quisquis es, & quantumcumque, tamen ejus vel vilissimi mancipii conservus & condiscipulus es. Siquidem frater sit & eundem Christum tecum profiteatur. Ergo non tantum tibi illius abjecta conditio in hoc mundo cogitanda est, qua tibi inferior est, sed reputanda etiam dignitas est, quam in Christo adeptus tibi exarquatur, aut etiam, nisi te ad id humilitatis demiseris, præsertur. Tamen si enim nondum regnum cælorum adepti sunt, aut potius plenam ejus possessionem nondum obtinuerunt, tamen cum jam hæredes designati sint, & jus regni habeant, eos perinde æstimemus ac si jam in illam celsitudinem elati essent. Exemplo Abigaëlis, quæ tamen adhuc David in desertis palaretur, tanquam erro & circumforaneus; tamen quia jus regni habebat, non minore submissione sese coram illo abjecit, & honorificis appellationibus de sua ad lavaodam pedes ipsius indignitate, quam si jam in regni folio collocatus fuisset, ut quæ se ad lavandum pedes servorum abjecit. 1 Sam. 25, 41.

Alterum quod nos ab hoc submissionis officio deterret, est genus officii, quod præstat. Sic enim homines ratiocinari se cum solent, ego ne ut illum aspiciam? iturusne ad eum sum? illi caput aperturus? de via discessurus? supplicaturus? illi dextram porrecturus? Sed quid in his hæres, cum vel ad pedes ejus provolutus, illius etiam pedes lavare deberes, si hoc illi profuturum sit. *Summa* est, nullum tam abjectum esse, cui vel vilissimum quodque officium non præstet, & præstare debeat, qui est inter summos. Hoc in membris corporis dilucide perspicitur, in quibus quæ summa pars corporis est, ad infimum membrum se dimittit, ut illud curet eique consulat. Quo etiam referri potest exemplum *Iob*. quod ad *versum* 3. supra adduximus. Hæc ad nos accommodantur: & simul vellicetur eorum superbia, qui elatione animi alios vix dignos putant quos alloquantur, quibuscum consueciant, aut qui ex eodem cum illis calice bibant, & qui quod *Psal.* 10, 5. dicitur: *יָדָם כַּיְהוָה*

2. consideratio officiorum.

Christi se-
cum imi-
tandum.

Quod autem dicit se exemplum edidisse, quod ipsi imitentur, eo docet hoc Christi factum à nobis imitandum. Quantumvis enim Christus nihil fecerit quod nobis institutioni non sit, non tamen sine mandato ejus illud nos imitari fas est. Quod Pontificii in plerisque, ut in quadragesimali jejuniu aliisque Christi factis stultæ & inepte faciunt.

Ministro-
rum est
alitis bene
agendo
præire.

Sed & illud peculiare est Ministris & his qui sunt aliis præpositi, seu publicæ seu privatis, ut suis præluceant vitæ exemplo, & quoad commodum fuerit, prius rem imperandam & docendam ipsi exsequantur. Sic enim fiet, ut facilius & doceant & persuadeant, quod ab illis fieri velint, quibus præsent. Vide Apost. 1 Cor. 8, 13. & Rom. 14. & 2 Thess. 3, 7. Tit. 2, 7, 8.

Verf. 16.
Qui se ad
fratrum
infirmorum
ministeria
non demit-
tit, se Chri-
sto præspo-
nit.

Atque hoc loco est, plus intelligi vult quam quantum exprimit. Perinde enim est ac si dicat, quantumcumque se æstimet quis, non tamen major hero aut legante est: si servus aut legatus ea procacitate sit, ut se hero exæquet aut leganti: tamen incredibilis cujusdam inflationis est, si se hero aut leganti præponat; si hero pedite ipse equitem agat, si hero ministrante, ipse mensæ accumbat. Est igitur argumentum à comparatis. Nam qui se non demittit vel ad abjectissimorum fratrum infimum officium, animi elatione is sibi plus arrogat, quam Christus Dominus. Quod si absonum sit se supra Christum efferre: noverit etiam alienum esse, si se ad infima quæque officia & obsequia non abiciat. Hoc quidem verbo horremus, sed reipsa tamen amplectimur. Quod si superbiæ sit se infimis non subicere & (ut usus est) submittere; quantæ elationis est, si regibus, parentibus, & heris non obsequamur quicquid legitime imperant? Verum quidem est heros expendere oportere, quid cuique conveniat pro loco & ordine quem tenent. Interim servi debent iusta capessere.

Hic queri possent, quare Christus in re tam omnibus obvia & nota, tanta & tam vehementi asseveratione usus sit. Videtur enim prima facie à vanitate non abesse. Cui quæstioni responsum petendum est ex sequente versu.

Verf. 17.
Quæ co-
gnitu faci-
lia, factu
sæpe diffi-
cilia.

Quod subjungit beatos esse, si scientes illud factis expriment: Eo occurrit tacitæ cuidam objectioni, qua excipere possent, rem quam Christus proposuit per se esse claram, nec aut illa amplificatione, aut vehementi & duplicata asseveratione eguisse. Quibus Christus respondet, rem ut cognitu perfaci-

lem, ita difficilem factu esse, ut qui illud fecerit pro beato ac felice habendus sit. Ob eamque causam hanc amplificationem & asseverationem inanem & otiosam non esse. Denique bene cum illis agi, si hac amplificatione & asseveratione utque eo proficiant, ut rem ita noscant, ut etiam eam servent. Nihil enim artifex commodi percipit ad vitæ cultum & victum, nisi artem exerceat, tametsi eam exactissime teneat: sic nec ex rerum divinarum cognitione lucri aliquid oriatur, nisi praxis etiam peritiæ accesserit: atque adeo hic multo magis. Est enim in artibus oblectatio quædam animi, tametsi non exerceantur; & ut non profunt, ita nec obsunt: Sed notitia Evangelii, nisi executioni mandetur, plurimum obest, & officit illud scienti Iacob. 4, 17. item illud, servus qui novit voluntatem Domini, nec facit, multis plagis multabitur. Luc. 12, 47.

Sollicite cavet ne vel minima suspicio animos eorum subeat, suæ de proditore ignorantia. Ob eamque causam beatitudinem, cujus mentionem fecit, ab illo tanquam homine illam ad beatitatem assequendam inepto removel. Causam vero hujus rei altior rem assignat, quam prius, quod mundus non esset; nempe ipsam Dei electionem. Quod enim à Christo electus non erat, minime potuit mundari. Cum enim fide purificantur corda hominum Act. 15, 9. Credant autem quotquot ad vitam electi & ordinati sunt. Act. 13, 48. heri nequit ut qui electi non sint, mundi sint. Sicut enim paterfamilias multorum operas conducit, nec tamen illos omnes perpetuo domesticos habere constituit, sed eos ædibus suis movere, postquam opus suum expleverint: Sic etiam Christus.

Ex hoc loco etiam liquet duplicem Christi electionem; unam ad vitam, alteram ad Apostolatam; unam æternam ante jacta mundi fundamenta, alteram temporalem in mundo; unam absque & in omnia sæcula, alteram paucis annis finiendam. Nam Christus Iohan. 6, 70. affirmat se Iudam cum reliquis elegisse: hic vero eum à se electum esse negat, ut futilis eorum ratio sit, qui ex Iudæ defectione electionis æternæ firmitatem labefactare conantur: cum illa electionis acceptatione Iudas electus non fuerit. Eiusdem generis est, quod hoc ita fore prædictum sit, non tantum quod proderetur Christus, sed & à domestico & familiari traderetur.

Iohan. 14, 29. & 16, 4. Affirmat finem prædi-

Verf. 18.
Proditoris
in Christo
certa noti-
tia: ejusque
rependati
suprema
causa.

Electio du-
plex.

Ex prædicatione
Christi geminantis.
t. 16.

ctonium suarum esse, ne offenderentur; quod & alibi dicit. Hoc autem loco plus dicit, non tantum ut Iudæ prodicione non revocentur aut retrahantur à Christi fide; sed ut in illa porro firmius roborarentur. Hoc enim ipso, quod Christus à Iudæ (prout prædixerat) proditus est, Christus suæ divinitatis & veritatis Messie argumentum protulit longe firmissimum; quod nisi evenisset, omnino futurum erat ut Christus deceptus opinione Messias verus non fuisset. Hoc etiam nobis notandum est, ut quoties hi deficiunt, qui videbantur cælum digito contingere, & qui suis præclaris donis inter cæteros fulgebant, non tantum ut Euangelium non deseramus,

aut veræ religionis rædio teneamur, sed porro ut horum defectione ad firmiorem fidem in veritate provehamur. Nec enim vera religio esset, quam profiteremur, nisi aliqui qui primas in ea partes occupant, deficerent.

Quisquis eum recipit, &c.] Redit ad inter-
Verf. 20.
missum Sermonem 16, 17. *vers.* & argumeto à comparatis utitur, quo homines ad hanc submissionem erga abjectissimos impellat, nempe quod hoc officium, quod ei præstant, non tam illi, quam Christo, nec tam Christo, quam Patri præstant. Hinc est quod Abigael se aptam & idoneam non iudicavit lavandis pedibus servorum Davidis. Servos enim non in seipsis, sed in hero considerabat.

L V C. cap. 22, à *vers.* 19, ad 24.

19 Et acceptum panem, quum gratias egisset, fregit : & dedit eis, dicens; Hoc est corpus meum quod pro vobis datur : hoc facite ad mei commemorationem.

20 Itidem etiam dedit eis poculum, postquam cœnasset, dicens; Hoc poculum, est Norum illud pactum per sanguinem meum, qui pro vobis effunditur.

21 Cæterum ecce manus ejus qui me prodit, mecum est in mensa.

22 Et filius quidem hominis, prout definitum est, abit : verumtamen ræ homini illi per quem proditur.

23 Tunc ipsi cœperunt mutuo quærere inter se de hac re : ecquis nimirum ex ipsis esset hoc facturus.

M A T T H. cap. 26, à *vers.* 21, ad 31.

21 Et edentibus ipsis, dixit; Amen dico vobis, unus vestrum me prodet.

22 Tunc contristati vehementer, cœperunt singuli eorum ipsi dicere; Num ego is sum, Domine?

23 Ipse vero respondens, ait; Qui intingit mecum manum in catino, is me prodet.

24 Filius quidem hominis abit, sicut scriptum est de eo : ræ autem homini illi per quem Filius hominis proditur : bonum erat homini illi si natus non fuisset.

25 Respondens autem Iudas qui prodebat eum, dixit; Num is ego sum, rabbi? Dicit ei; Tu dixisti.

26 Edentibus autem eis, IESVS quum accepisset panem, & benedixisset, fregit eum, deditque discipulis, & ait, accipite, comedite : hoc est corpus meum.

27 Et accepto poculo, ac gratis actis, dedit eis, dicens; Bibite ex eo omnes.

28 Hoc est enim sanguis meus, Novi sæderis, qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum.

29 Dico autem vobis; Non bibam ab hoc tempore ex hoc fructu vitis, usque ad diem illum quum ipsum bibam vobiscum norum in regno Patris mei.

30 Et quum hymnum cecinissent, exierunt in montem Oleatum.

M A R C. cap. 14, à *vers.* 18, ad 27.

18 Quumque discubissent, & ederent, ait IESVS; Amen dico vobis, unus ex vobis prodet me, qui edit mecum.

19 *Ipsi vero cœperunt contristari & ei dicere sigillatim; Num ego? Et alius; Num ego?*

20 *Ipse autem respondens dixit eis; Vnus ex duodecim qui manum intingit mecum in catinum, me prodet.*

21 *Filius quidem hominis abit, prout scriptum est de eo: sed va homini illi per quem filius hominis proditur: bonum erat homini illi si natus non fuisset.*

22 *Et edentibus ipsis, quum accepisset IESVS panem, & benedixisset, fregit, deditque eis, & ait; Accipite, edite: hoc est corpus meum.*

23 *Et accepto poculo, quum gratias egisset, dedit eis: & biberunt ex eo omnes.*

24 *Et dixit eis; Hoc est sanguis meus Novi illius fœderis, qui pro multis effunditur.*

25 *Amen dico vobis, non bibam amplius ex fructu vitis usque ad diem illum quum ipsum bibam novum in regno.*

26 *Et quum hymnum cecinissent, exierunt in montem Olearum.*

IOHAN. cap. 13, à vers. 21, ad 33.

21 *Quum hæc dixisset IESVS, turbatus est spiritu, & testatus est, dixitque; Amen amen dico vobis, unus ex vobis prodet me.*

22 *Discipuli ergo aspiciebant alii ad alios, incerti de quo diceret.*

23 *Erat autem quidam ex discipulis IESV recumbens in sinu ipsius, nimirum is quem diligebat IESVS.*

24 *Iniuit ergo huic Simon Petrus ut percontaretur quisnam esset de quo diceret.*

25 *Ille vero quum sese inclinasset in pectus IESV, dicit ei; Domine, quis est?*

26 *Respondet IESVS; ille est cui ego intinctam offulam dederò. Et quum intinxisset offulam, dedit Iudæ filio Simonis Iscariotæ.*

27 *Et post sumtam offulam, tunc ingressus est in illum Satanæ. Dicit igitur ei IESVS; Quod facis, mox facito.*

28 *Hoc autem nemo accumbentium intelligebat quorsum ei dixisset.*

29 *Quidam enim putabant, quoniam marsupium habebat Iudas; IESVM ei dixisse; Eme quibus opus est nobis ad festum: aut egenis ut aliquid daret:*

30 *Ille igitur accepta offula, statim exivit, erat autem nox.*

31 *Quum ergo exivisset, dicit IESVS; Nunc glorificatus est filius hominis, & Deus glorificatus in eo.*

32 *Quod si Deus glorificatus est in eo, Deus quoque glorificabit eum in sese, & statim glorificabit eum.*

A N A L Y S I S.

Effecta Christi describuntur in institutione cœnæ; primum in subjecto pane; quem prius in manum accepit, deinde precibus concessit, 3. fregit, 4. dedit illis, 5. definit quid sit panis ille, nempe sigillum corporis Christi; denique finem oportet huius institutionis, ut mortis Christi beneficium memoria conservarent.

Vers. 20. Idem diceodum de calice, nisi quod in calice designat adjunctum temporis, quando ministrabatur.

MATT. 29. Describitur porro ab adjuncto tempore, nempe quod sit ultimus.

MATT. 30. Adjunctum rotius Cœnæ dominicæ est cantus hymni ad Dei gloriam.

LUC. 21. A diverso amplificat proditionem Iudæ, quod tamen ad hanc cœnam charitatis Christi in nos & nostri in Christum aggregatus esset, quidam ex Apostolis tamen proditionem moliebatur.

IOHAN. 21. Declaratur adjunctum Christi, mortis & animi perturbatio ex discipuli sui molitione.

LUC. 22. Docet effectum huius proditionis, nempe quod concupitum & optatum consequetur, quod confirmat testimonio Scripturæ: Post eandem proditionem ab adjuncta pœna describit; quam pœnam amplificat à comparato minoris, nempe nunquam natum & editum in mundo esse ipsi melius fore. *Matc. 21.*

MATT. 22. Effectum hujus dicti Christi est grandis dolor Apostolorum Marc. 19. Effectum doloris est, quod sigillatim à Christo quærent, an ipsi essent; quæ questio suo relato responso declaratur, nempe quod una mensa comederet: aliud effectum etiam notatur, quod secum disquirunt quis esset.

IOHAN. 22. Aliud effectum dicti Christi, quod invicem intuebatur: cujus efficiens indicatur, quod dubii essent quis hoc faceret.

MATT. 25. Quæ questio primum ab Apostolis infinite proposita est: Cujus relatum responso est, eum esse proditorem.

IOHAN. 23. Causa efficiens indicatur cur Petrus Joanni nutu significet, ut quis sit à Christo rogaret, nempe dilectio Christi erga illum; cujus adjunctum erat, quod in sinum Christi recumberet.

1^a Pers. 24. Effectum hujus dilectionis notatur.

1^a Pers. 25. Effectum petitionis Petri.

1^a Pers. 26. Interrogationis Joannis effectum est indicatio; indicium vero describitur à relatione dandi, & accipiendi offam vino intinctam.

1^a Pers. 27. Adjunctum acceptionis offæ est possessio Iudæ per Satanam: effectum Christi notatur, prædictio accelerata traditionis.

1^a Pers. 28. Adjunctum hujus dicti Christi est, quod Apostoli ignorabant mentem Christi.

1^a Pers. 29. Hæc ignorantio probatur suis effectis, nempe falsa verborum Christi intelligentia.

1^a Pers. 30. Adjunctum hujus dicti in Iudæ est, quod ilico proditorem Christi aggressus est; qui adjuncto tempore declaratur duplici, postquam offam accepisset, & cum jam nox esset.

1^a Pers. 31, 32. Effectum passionis Christi gloria Dei per Christum: glorificandi autem Dei per Christum effectum est gloria Christi; quæ suo efficiente Deo, & adjuncto tempore arguitur.

Videtur cana Domini præcisse ordine lotionem pedum: nam cum panis canis porrectus sit ante canam finitum, necesse est ut calix qui à cana præbitus est, continenter panis dationem sequi. Cum igitur lotio pedum, cana præacta facta sit, lotionem illam canam demum subsequutam esse necesse: Alioquin aliquod magnam intervallam intervenire necessum est inter panis & vini dominici præbitorem, quod est absurdum.

METAPHRASIS.

IOHAN. 21. **H**æc cum dixisset, cumque adhuc in mensa accumbentes cibum caperent, Iesus
MATT. 21. **I**udæ proditorem animo versans, intimis anima suæ penetrabilibus commotus factus, dixit;
LVC. 21. **T**ametsi tot indicia amoris & charitatis mea erga domesticos meos extant quod illos una mensa spiritali, corporea pedum lotionem & abfusione dignatus sum; & illorum erga me vicissim charitatis signa appareant, tamen quod vobis incredibile videri potest, sanctissime vobis affirmo, esse ex vobis ipsis unum, qui me proditurus est. Quæ de re Apostoli graviter contristati, experunt invicem spectare & vultus intueri, si ex rubore aut pallore (ut cujus-

que ingenium fert) proditorem deprehendere possent, anxii admodum quis esset, de quo Christus hæc diceret. Quod cum mutua inspectione consequi non potuerunt, experunt singuli seorsim se scitari à Christo, egone is sum qui te sit traditurus: nec etenim ignorabant Christi flammantes oculos in illis pervidere & longe ante prospicere, quod ipsi in semetipsis persentiscere nequibant. Ad quos Iesus respondet: **MATT. 23.** qui manum suam meam in patinam infert (quam admodum P saltus variatus est) ille me traditurus est. **MATT. 24.** **LVC. 22.** Arque hæc proditio illi ex voto cadet: nam ego, qui vere homo sum, quo ad humanitatem ex hac vita commigraturus sum, quandoquidem ut ita fiat primum quidem a Deo ante facta mundi fundamenta decretum est, deinde per Prophetas decantatissimum est: verum enim vero nihil proditori profuerit aut Dei decretum æternum, aut scripturam hoc suo tam nefario scelere impletam esse: nam illum tam gravis pœna & vindicta manet, ut (illum quod attinet) satis fuisset nunquam natum fuisse, quam pœnam subire, quæ illi parata est. **MATT. 25.** Quinetiam Iudæ traditor ne suo in sciscitando silentio se reliquis suspectum redderet, ad Christum dixit: An ego, Magister, is sum? Ad quem Iesus: omnino is es qui me traditurus est. Ex duodecim Apostolis unus erat, qui quod eum præcipuo quædam & interiori amore Iesus complexus erat, in pectus Iesu (ut inter amicos fieri solet) recumbere solitus erat, quo commodatus, si quid in aurem clam alius diceretur, silentio acciperet. Huic Simon Petrus, Christi offensionem metuens, si Joannis operam in retegenda proditio palam deprecaret, nutu significavit, ut quis esset, quem Iesus designavit, sciscitaretur. **24.** **25.** Quamobrem in pectus Iesu irruens discipulus ille dixit illi: Domine, dic quaeso, quis est qui te prodet. Respondet Iesus is est, cui ego, tanquam amoris mei tesseram, offulam vino intinctam dedero: Quamobrem offulam intingens, eandem Iudæ Iscariotæ Simonis filio dedit. **26.** **27.** Quæ amoris tessera, cum non omnino ad respicientiam proficeret, factum est ut Satanæ majori quadam adhuc mensura, jus & potestatem in illum obtinuerit. Quamobrem cum cum Iesus in suscepto scelere obfirmatum probe nosset, sic illum affatus est: Novi equidem te in cepto scelere perstare, nec illis rationibus (quæ varia & multa à me adhibita sunt) aduici posse, ut ab hoc facinore desistas: ago igitur, quandoquidem ita vis, tempore pascens meæ à Deo prædicto jam appetente, quod facturus es, fac ocios. Hoc Iesu dictum, nemo ex illis
28. qui

29. qui mensa accumbebant, intellexit. Quidam etenim ex his (quod Iudas crumenam gestavit, ex qua sumptus pro communi omnium Christi & duodecim convictu fiebant) existimabant Iesum illi mandasse, ut illa coëmeret qua per unversum Paschatis festum insumentenda erant. Alii putabant edixisse illi Iesum, ut aliquid in pauperes erogaret, quo facilius sumptus illius festi suslinerent. Iudas vero accepta offula, ilico ad scelus hoc patrandum egressus, nec temporis incommoditate (erat enim nox) adduci posuit, ut animo designatam prodicionem retardare vellet. Egresso jam ad prodicionem procurandam Iuda, Iesus liberius quam ante cum Apostolis agens, illis dixit: prope adest, cum ego, quoad humanitatem in ipsa crucis ignominiosa tolerantia, Dei Filium declarabor, quod ipsum ad summam Dei gloriam cedet. Quod si Deus per me & crucem meam gloriam misericordia, justitia & sapientia acquirat, Deus itidem me summa gloria afficiet; idque gloriosa resurrectione, ascensu & donorum Spiritus missione cito faciet. Cum adhuc ita in cœna cibum caperent, ut jam jam Cœnam claudere parati essent, Iesus tesseram amoris sui discipulis, atque adeo omnibus in illum crediturus relinquere statuens, pane in manum suam accepto, Deo primum gratias egit, cum quod se unigenitum Filium morti pro electorum redemptione traditurus erat, tum quod panem instituisset, tanquam aptissimum organum virtute & operatione Sancti Spiritus, quo fidelium incepta jam ante cum Christo capite & membris invicem conjunctio & participatio, indes incrementum accipiat. Deinde precatus est, ut suam mortem & hoc panis organum fidelibus omnibus Deus ad illum finem, ad quem destinata sunt, salutaria esse velit. Hac cum precatus fuerat, placens quod in manu tenebat (ad fractionem quam ad sectionem accommodatius) fregit, hoc consilio, cum ut sanctissimi sui corporis attritionem ob oculos repræsenteret, tum vero ut diffractum distribueretur: diffractum discipulis dedit, dicens: hic panis me totum hominem corpus simul ac animam vobis repræsenterat, cujus fractio mei attritionem, distributio mei vobiscum communicationem designat: hunc panem manus accipite & manducate, corpus vero fide. Hoc quotiescumque feceritis (quod sapius facere æquum est, si gratos vos erga me præstare velitis) gratiam & memorem amoris mei in vos & ex acerbissima morte crucis recordationem facitote. Finita jam cœna, ut prius (de more) panem, sic cali-

cent vino repletum in manum accepit, & postquam analogice (ut supra) simul & gratias egisset & precatus esset, dixit: vinum hoc calice conclusum factus de peccatorum remissione vobiscum depactum, quod in sanguinis mei effusione tantummodo stabilitatem & firmitatem habet, vobis obsignabit; nec vobis modo, sed multis aliis. Ex hoc igitur vino sanguinem MATT. 28. vera fide haurite, ex eoque in manum accepto vos omnes bibere jubeo: sicut autem omnes MARC. 23. prius ex porrecto pane comederunt, sic ad unum omnes ex uno calice biberunt. Hac vos MARC. 25. tanto alius intimis animi vestri penetrabilibus recondere decet, quod deinceps vobiscum ex hoc genere vini (quoad vita fovenda necessitatem) non bibam: donec in glorioso regno meo hilaria vobiscum agens, pleno gaudio persusus fuero, uti hic in terris fieri solet, cum inter convivandum largius vinum bibitur.

P R A X I S .

DE Cœna Domini *ἡ εὐχαριστία*, qua videtur huc ex Luca præsertim adducenda, pete aliunde.

Indefinitum proditoris indicium & Apostolorum disquisitionio, tamen apud Matthæum præmittuntur institutioni Cœnæ Domini, post cœnam tamen gesta esse ex Luca 22. 21. liquet; qui ordinem, quo quidque gestum est, accuratius persequitur: atque ob eam forte causam hoc loco à Matthæo inferuor, ut causam aperiat, cur Christus in legatione ad paraodum Pascha occultius egerit, & illius nomen cælaverit, ad quem duos Discipulos Petrum & Iohannem mittebat.

Summa vero est, I. Christo indefinite proditorem ex duodecim discipulis fore prædicente, discipulos, quis tandem is esset, disquisivisse. II. Retecto post diligentem disquisitionem proditore, prodicionis eventum indicari.

Prioris Christi de proditore ex duodecim membri)
partes) cim indefinitum indicium.
Duodecim Apostolorum de ea sunt,) re disquisitionio.

In priori parte ex Iohan. 13. 21. intelligi IOAN. 21. possit eum turbato spiritu hoc dixisse. Cum enim superius ex Iohanne constet, eum semel atque iterum proditoris sui meminisse, partim hac ipsa commemoratione, partim insequenti nunc prædictione commotus, videtur in hanc spiritus perturbationem incidisse: quod illum fecisse non tam sua calamitate & ærumnis, quas ipse ex illa proditio-

MARC. 22.

LVC. 20.

ne perpeſſurus eſſet, quam quod Iudas hoc modo periturus erat; declarat ſaris argumentum quod Iohannes ſibi eo loco proponit, ut ſcilicet Chriſti incredibilem erga ſuos amorem oſtenderet. Tameſi enim ad exitium æternum proprio Chriſti conſilio & voluntate (quoad Deuserat) deſtinatus ſit: tamen quoad Dei creatura erat, quoad ipſe cū herus, tum præceptor ejus erat, non potuit non in creaturæ, ſervi, diſcipuli, Apoſtolique ſui, qui alios ab interitu ſervare exitio non dolere, & graviter contriſtari. Hunc animū fuiſſe in Samuele legimus, qui de Saule à Domino rejecto laxis. *1 Sam. 15, 35.* Quod autē, *cap. 16, 1.* à Domino reprehenditur; non ideo ſit quod luctus ejus contra officium eſſet; ſed quod in luctu & mœrore modum non adhibuit. Quod ſi quis cogitet, quod oſculo Chriſtum prodidit: atqui cœnæ participatio arctioris cujuſdam conjunctionis teſtera eſt, quam oſculum olim erat: quod enim inter nos manuū junctio aut amplexus, illud olim oſculum erat. de qua re vide prius.

Sequitur *pars altera* de diſquisitione cuiſ ille futurus eſſet:

Quæ du- ſ Vna inter ſe.
plex eſt, Altera cum Chriſto.

Verſ. 22.
Diſcipuli
ex vultu
proditorum
dignoſcere
ſatagunt.

Iohan. 13, 22. Diſquiſitio inter diſcipulos notatur; dum dicitur eos ſe mutuo aſpexiſſe, ſi forte alicujus ex eis conſcientia Chriſti dicto tam vehementi percuſſa crimen aut pallore, aut rubore vultus (ut ſit) proderet. Sicut enim Salomon docet, ſtultum vel in ceſſu ſuo ſuam ſæpe ſtultitiam prodere: Sic etiam nonnunquam ſit, ut in vultu ſigna quædam reæ conſcientiæ appareant.

Mutua
peccatorum
inquiſitio
necceſſaria.

Ex quo illud intelligitur; nos debere invicem peccata, vel cum ſunt, vel cum faciendâ decernuntur, exquirere & veluti in terra deſoſſa effodere & eruere, ut in lucem allata puniantur & qui deliquit ad frugem revocetur.

Ejus inſigne exemplum in lege eſt; *Deut. 21, 1.* & item *Gen. 37.* Contra autē nequam Cain erat, qui dicebat ſe non eſſe fratris ſui cuſtodem. Apud nos tamen proditorum inſimulantur, ſi qui alterius peccata & errores retegant, & probos Promotores appellantur, & gratia aucupes, *pickthacks.* Si tamen peccata latent, nec ad multorum aures pervenerunt, privatim admonendi ſunt; niſi forte alterius incommodo ſilentium hoc ſit. Cum autem ab omnibus hoc fieri debet, tum maxime ab Eccleſiæ præſbyteris, qui *vigilant* ad eam rem delecti ſunt.

Matth. 26, 22. Narratur eos, cum ex mutuo aſpectu nihil de hac re (præſertim certi) *Sed accedente tristiſtitia.* elicere potuiſſent, ad Chriſtum converſos, eum acceſſiſſe: ſed acceſſiſſe triſtes, Chriſtum tam indigne ab his habendum & excipiendum eſſe, & extare inter eos, & in hoc ampliſſimo collegio eū, qui tam nefario ſcelere ſe contaminaturus erat. Quo docemur, nos ad exquirenda & inveſtiganda aliorum peccata triſtes accedere oportere; non (ut ſæpe ſit) lati de fratris noſtri caſu. vide *1 Cor. 5.* Quod ſi triſtes eſſe debemus de crimine nondum admiſſo, ſed deinceps patrando, quanto magis cum facinus patratum. Quin etiam Chriſtum videmus mentione impunitatis Iudæ, & ejus ex impuritate perditionis, ſpiritu perturbatum fuiſſe.

Quod autem ſibi probe conſcii unde *Occulta* tamen in ſua ipſorum conſcientia non *peccati* acquieſcunt, ſed porro à Chriſto certiores *ſunt.* de ea reddi expetunt; In eo *primum* diſcimus quanta peccati fraus ſit; quam ſurtim in nobis & clam deliteſcat; ut ne ipſi quidem ſæpe nos explorantes & probe & diligenter perterritantes illud noſſe poſſimus. Hinc eſt ut Apoſtolus dicat ſe ſibi ipſi nullius erga Corinthios peccati conſcium, non tamen ob idipſum juſtificari. Hinc etiam Prophetâ David ſeipſum his in quibus inſtimulatus erat, explorans; petit porro ab ipſo Deo ut eum perterritet & probet. Hinc eſt quod *Pſ. 19.* ab arcanis ſuis peccata liberari à Deo poſtulat: hominis enim cor mare profundum eſt, quod non tantum alii, ſed nec ipſe valde explorare & plene perceptum habere poteſt, ſed Deus tantum. Tot enim hypochriſeos & ignorantis involucris obducitur, ut ſibi ipſi etiam non raro imponat. *Ier. 17, 9, 10.*

Hinc docemur nobis ipſis diſſidentes, omnes peccandi opportunitates & illeceſtantes *Vnde omnes peccati opportunitates vitandæ.* declinare nos oportere. Tameſi enim advertiſus peccati aliquod certum genus probe muniti videmur, ut nullum inde caſum pertimeſcamus: tamen meminerimus aliquam illius peccati ſcintillam in nobis latere poſſe, quæ in materiem aliquam ſeu cremium incurrens, iſtud incendat. Hinc eſt quod Joſephus noluit cum ſua heretæ ſermones ultra citraque conferre, veritus ne ejus vultu & verbis inſidioſis ad illud facinus patrandum perpelletur, quod animus refugiebat.

Matth. 26, 23. Chriſtus aliis verbis rem *Verſ. 23.* eandem reſpondet quam prius indicarat. *Celari proditoris à Chriſto ſuſcit.* Quo docemur mirificam Chriſti fuiſſe in hoc ſcelere celando ſapientiam. Videri potuit,

tuit, in reliquos discipulos injuriosus, qui illico eos & à grandi sollicitudine & timore, in quo versabantur, & ab aliorum suspitione non liberat, proditoris indicio. Donec enim de proditore certo constabat, & singuli seipfos suspicabantur, & ab aliis suspecti esse poterant. Sed hoc pacto voluit suos ad sui submissionem & humilitatem & ad charitatem in alios exercendam erudire, ut seipfos penitus explorarent & peccata sua petraçtarent. Quare si quando in suspitionem injustam veniamus patrati aut patrandi sceleris, non est quod inique feramus: cum hoc Apostolis Christi obvenerit, aliisque piis, ut sanctissimæ virginis, quæ immerito suspitionis nota ex adulterio laborabat. Hinc vero nobis hoc utile esse argumento est, quod Christus in terris agens, qui eos illa suspitione absolvere potuit, non absolvit tamen, quoad eorum aliquantisper patientiam exercuisset. Quamobrem qui Ariolos & Aruspices & Pythones adeunt, ut res arcanas & abditas perferrentur, præferuntque è re esse ut indicato flagitioso reliqui innoxii pronuncientur, hinc facile refelluntur, quod illud ad tempus latere ex usu piorum est.

Deinde hoc loco colligitur Deum gradatim sceleratos in lucem & apertum educere hoc consilio, ut se colligendo & ad Deum recipiendo, peccata quæ admiserunt, quandoque penitus sepeliantur, nec omnibus innotescant; certe quidem ut spatium resipiscentiæ habeant, nec in peccatis moriantur. Si enim Iudas hoc priore indicio resipuisset, nunquam ejus proditio animo concepta, ad hominum notitiam pervenisset. Sic fit sæpius ut suspicio sceleris, quod latet, prius plures complexa, post in paucos recidat, deinceps in pauciores, tandem in ipsum sceleratum, qui facinus patravit. Sic factum est in Achanis sceleris investigatione. Quoties ergo aliquis suspectus flagitii certis testibus convinci & coargui nequit: tamen caveat ne hanc de se suspitionem contemnat, quod nulli iusti testes extent, sed potius Dei illa facilitate ad resipiscentiam seipsum excitet atque instiget.

Sicut autem prædictione proditiois, aliqua ex parte crucis scandalum depulit, nihil non ante cognitum & perceptum sibi eventurum docens, ita aliis argumentis offensionem, quæ inde pullulare possit, declinat. Nam illud inprimis ad consolationem nostram pertinet, quod molli abeundi verbo utitur, sicut *Matth. 17. v. 20* vocatur, & *2. Cor. 5.*

depositio tabernaculi appellatur mors, similia vide *Ioh. 5, 24. & 3, 16.* Deinde, totum hoc non tam ex proditoris malitia, quam ex Dei sapiente decreto (ut est apud *Lucam*,) & ipsius Scripturæ prædictione (ut est apud *Matth. & Marc.*) fieri confirmat. Videtur enim indignum, Dei filium à terræ Filio, proprio arbitratu, & ad explendam ipsius avaritiam prodendum & crucifigendum esse. Vide *Act. 4, 27, 28.* Hinc igitur consolationem habemus quoties veritatis causâ aliquid indigni patimur. Sicut enim indignatio ingeneratur in animis nostris, quoties scelerum hostium malitiam ac perversitatem intuemur, qua Ecclesiâ & pietas læditur, ita rursus animos ad Dei decretum referentes, qui non nisi bona & Ecclesiæ salutaria decrevit, consolationem accipimus, fore ut ex illo cæno Deus aurum ad sui templi ædificationem sit eruturus. Tameñ enim fluctus maris fremant, Ecclesiæ hostes tamen decretum Dei, tanquam littora quibus veluti claustris ac vestibibus furor eorum cohibetur, non possunt transilire. Quod autem non scriptum tantum dicitur, sed & definitum, id animadvertendum est, ne debita & justa consolatione privemur. Quamvis omnia facinora Ecclesiæ vexantia non sint scripta, sunt tamen omnia Dei consilio præfinita.

Aliud argumentum ad depellendum scandalum ex cruce oriundum, ducitur ad adjuncto supplicio proditoris, qui hanc injuriam filio Dei illatam non feret impune, sed tam horrendo supplicio constringetur, ut cum illo bene actum fuisset, si nunquam natus fuisset: quasi dicat, si quidem Deus hoc scelus inultum pateretur, quidem posset animos vestros hæc suspicio subire, me à Patre neglectum esse & non diligi: sed, &c. Non igitur charitatem Dei in suos minuit, si quando in proditorum nassas incident, atque ita in carnicum & tyrannorum exquisitissima supplicia conjiciantur, si in speluncis & carceribus tenebricosis concludantur, si quæstio de illis habeatur, si flammis denique cremantur. Sed si tyranni, tortores, alique carniciferae impune hoc faciunt, tum demum Deum curam suorum abieçisse existimandum esset. Quod nunquam accidisse experientia omnium seculorum elamat: simulque sanguinem suorum sibi pretiosum esse affirmat, *Psal. 116.* Nam si lachrymas suorum in utre conservat, ut auctores lachrymarum ulciscatur, *Psal. 56, 9.* Quanto magis hoc faciet in effusione sanguinis eorum. Nos igitur

Deus gradatim sceleratos deducit.

Verf. 24. Christus offendiculum in proditioe dandum tollit: 1, à Decreto Dei:

tur de ejus charitate certos esse decet, ut ut nequissimorum hominum injuriis dixemur. Quam care constitit Iudæis Christi sanguis, cum horrendo in Iudam & Pilatum judicio, tum tot annorum à regno Dei defestatione; non ignoramus. Nec dubium est quin membrorum Christi sanguis pro ordine & loco, quem in corpore Ecclesiæ obtinent, Deo non minus charus sit. Vide exemplum Pharaonis & Ægyptiorum, Achitophelis, Herodis, *Act. 21, 21*, &c. Vide historiam nostrorum temporum. Supplicium arguitur à comparato minoris: nam non fuisse præstitit ei, quam tanto exitio devoveri. Quod cum dicit, multa complectitur quæ cogitando complecti quis possit. Ei enim non tantum non nasci bonum fuisset, sed quam citissime extingui; nunquam lucem aspexisse, genibus maternis exceptum esse, lac fluxisse, crevisse, *Iob. 3*. Maxime vero Apostolum creari. Hæc enim omnia beneficia ad graviores damnationem tantum illi profuerunt. Atque hæc est conditio reproborum omnium, tamen non tam horribili quam Iudas judicio opprimuntur. Vade est quod se à montibus operiri & obrui atterique optant, mortem appetunt, sed mors fugiet ab eis. Hinc est ille impiorum sensus, quo se non esse post mortem expetunt. Quod si pii hanc Dei iram gustant eo modo, *Iob. 1. & 3.* in hos clamores erumpunt; quid impiis fiet, qui plenum haustum inde bibunt. Hoc nos admonere debet, ne quæstum ita vel injuste faciamus, voluptatibusve inferiamus, quæ post in illas nos angustias & cruciatus concipiant, nobis ut hos clamores & ejulatus extorqueant; ô utinam nunquam natus fuisset! educatus, altus, &c. Si illis aut quæstu, aut libidinibus in nihilum redigendi forent, quis non illa adverteretur; jam vero cum eo homines adigunt, ut non esse optabile sit; nedum debent declinari. Contra vero perbeati pii, cum illis bene sit: & quidem summo gradu bene est, quod nati, quod educati, quod demum mortui sunt.

Propter decreti dirini & Scripturæ impletionem non mitigata.

Simul etiam innuit Christus, nullam levationem ex Dei decreto, aut Scripturæ impletionem, atque adeo electorum salute, quæ sine hac proditioe nulla futura fuisset, ad Iudam accessuram. Quandoquidem nullo obsequendi Dei voluntati studio, sed cupiditatis suæ explendæ ergo scelus admisit. Quanquam hi, qui scelerum suorum pœnitentia ducuntur, ex Dei decreto & ordinatione administrationeque consolationem

nonnullam accipiunt. Sic enim profus citatur Dei decretum & administratio à Iosepho, ut fratres, qui illum vendiderant, consolaretur.

Quod etiam non dicit Christus bonum fuisset, si Iudas nunquam extitisset, sed bonum illi fuisset, ideo facit, ut Dei de hac re decretum à calumnia vindicaret. Quod certe Deo dignum non fuisset, si bonum non nasci Iudam extitisset. Bonum enim omnino erat divinæ gloriæ promovendæ, bonum Ecclesiæ servandæ, & informandæ cum doctrina quam proposuit, cum casu, quo nos ad cautionem instituit, ut nobis ab avaritia caveamus, qua Iudas tam horrendam damnationem contraxit. Illud igitur, velint nolint, ab illis exprimit Deus ut bonum fuerit cuique nasci. Alii etiam sua inde comoda percipiunt; discipulis etenim bono cedit, qui ab impio præceptore edocti sunt; filiis, qui à reprobo parente hæreditatem consequuti sunt aut ditati sunt. Danda igitur opera, ne cum aliis prædicaverimus, ipsi reprobi simus, *1 Cor. 9, 27*. & ut non aliis solum, sed nobis etiam nasci bonum sit.

In Iudæ interrogatione, notatur insignis impudentia & stupor. Sicut enim in cæteris laude dignum est, quod nullius rei sibi consci in suo de se judicio non acquiescunt, nisi Christi de ea re sententiam acceperint, ita bruti cujusdam stuporis fuit, sibi conscium non intelligere Christum multo magis rem cognitam habuisse. Reliqui discipuli, tamen si ipsi nullius sibi mali consci essent, certo tamen secum stantebant, Christum, quod illi in se pervidere nequibant, pervidisse. Hic autem ita obrutescit, ut ne id quidem scire Christum sibi penitus persuaserit, quod sibi met ipsi perceptum plene esset. Ad hanc autem interrogationem videtur quodammodo aliorum discipulorum exemplo compulsus, ne si cum reliqui omnes ut se purgarent audacter Christum, an ipsum prodituri essent, sciscitarentur, ipse taceret; reum se quodammodo fateretur. Audaciam autem addidit, quod tamen Christum sciret hucusque pervenisse, ut unum ex duodecim sui proditorem futurum resciverit, tamen quis ille tandem esset forte nesciret. Deinde fretus Christi humanitate & facilitate, in animum sibi forte induxit, fore ut si Christum proditorem forte cognosceret, tamen ut jam aliquot dies fecerat, illud alios celaret. Ex quo illud intelligitur, quantam hominum oculis avaritia & pecuniæ cupiditas caliginem offundit.

Verf. 25. Iudæ impudentia & stupor.

Bonum quidem, Iudam natum, sed non illi bonum.

derit. Hic enim Christum Dei Filium esse, & verum Deum pernoverat, atque confessus erat, experientiaque didicerat nihil illum latuisse. Tamen studium pecuniæ & callus peccandi, quem contraxerat, oculos animi ejus ita confixerat, ut cum de peccato confitendo ageretur, non secus se cum Christo gerat, quam si cum puro homine commercium habuisset, ut non sine causa dictum sit, minus sapientum oculos occæcare. Hic enim probe olim sciebat & sapiebat hucusque, ut Christum cuncta perferuntur arcana non ignoraret: sed nunc, ubi captus est studio mercedis, illa omnis veluti evanuit scientia: ut non temere sapius inculcandum sit, Deum nobis ante oculos semper proponendum esse, ut non peccemus.

In Christi responso declaratur ipsum certum hominem a se cognitum fuisse, quod item ad offensionem pellendam & diluendam referri oportet.

Alterius $\left\{ \begin{array}{l} \text{Reteccio proditoris post dilimem-} \\ \text{gentem disquisitionem.} \\ \text{partes fut,} \end{array} \right. \left. \begin{array}{l} \text{Eventus proditoris.} \end{array} \right.$

Hic primum *quaritur* quomodo in proditoris indagazione perseverent, cum Christus eum disertis verbis indicasset. *Respondendum* vel Christum submissa voce, veluti in aurem, Iudæ hoc dixisse; vel discipulos ita inter se tumultuosos de hac re, ut quid à Christo diceretur non attenderent. Quicquid sit, illud certe liquet, Christi consilium fuisse ita Iudæ conscientiam percellere, ut reliquos hoc celatum vellet. In quo admirabilem suavitatem & facilitatem Christi notare licet, qui tam ægre adductus est ut ejus prodicionem nefandam patefaceret; ne facinoris pudore oppressus, periret. Quod nobis imitandum proponitur, qui si quid de fratre resciscimus, dolore parturimus, quoad illud cum aliis communicaverimus. Simul etiam exemplum reliquit, quomodo in Ecclesiasticis censuris nobis procedendum sit, ut illos toleremus, quorum crimen nobis notum, aliis ignotum est.

Quod discipuli à Christo nequaquam quod orabant exorantes de proditoris indicio, rursus ad illius investigationem redeunt, & qui prius ex vultu illud aucupabantur, nunc ex sermonibus inter se mutuis illud expiscari conantur; dubitationem movere potest, recte ne an secus hoc fecerint. Videri enim potuit hoc illis negatum esse, quandoquidem Christus hæcenus hoc celavit; & quod à Christo cognoscere cupiunt, quod

indicare noluit, reprehensione non caret. Videtur enim profusus curiositatem nobis ingenitam respicere, qui meminisse debuimus his acquiescere, quæ Deus nobis revelavit. *Deuter. cap. 29. vers. 29.* Verum quidem est Deum aliquando nos aliquid celare ut nostræ in eo investigando industriæ periculum capiat. Quamobrem si tunc in prociectu res non est, terram perstringere & veluti ex terræ cavernis effodiendo illam eruere par est. Si difficilius aliqua causa oriebatur in Iudæa vel in extimis Israëlitis partibus, quam illius ditiones Iudices expedire & extricare non poterant, Hierosolyma adeunda erant, & consulendi hi qui in Repub. & Ecclesia præfuerunt, prout causa postulabat.

Quem diligebat Iesus] Laudatur in Scriptura amici usus, & amicitia vinculum, vel fratrum nexu obligatum, prædicatur. Vnde Christus ipse tamenti nullum non modo patrem, sed ne cum illo vel minima ex parte comparandum haberet; noluit tamen hoc amici subsidio & consuetudine destitui. Et quidem prius *II. Iohan.* accepimus eum Lazarum charum habuisse. Sed quoniam ille domi suæ harebat, nec seipsum in promptu erat, quo cum consilia sua & mæores nunquam communicaret, voluit etiam inter domesticos amicum habere. Sicut enim Reges olim (ut ex historia sacra constat) unum aliquem habebant sibi adjunctum amicum, quocum se, defuncti gravioribus Reip. negotiis, oblectarent, arcana communicarent, quem gaudii & mæoris participem facerent, ita & Christus ipse certum ex suis amicum præ cæteris artius astrinxerat sibi. Hic fuit Ioannes, qui duobus adjunctis amicitia notatur, amore interiore & singulari supra cæteros, & recubitu in ejus sinum; quod summæ familiaritatis & singularis cuiusdam amoris indicium est. Vnde etiam notat conjunctionem uxoris cum viro. Hinc est quod illi præter cæteros arcana sua Christus, in libro Apocalypseos comprehensa, patefecit, quæ alios Apostolos celavit. Item quod huic tantum proditorem indicavit. Hoc igitur exemplo admonemur ut amicitiam colamus, & hoc vitæ subsidium comparemus. Nec tanti nos æstimemus, ut ipsi alterius non indigere existimemus. Neque est quod quenquam aspernemur, quod nobis inferior sit; siquidem in eo animadvertimus fidem & prudentiam, quæ ad colendam amicitiam apta sunt: Siquidem Christus non est dedignatus eundem & servum & amicum

IOAN. 23.
Christi in-
dicium à
religiosis
Discipulis
non intel-
lectum.

Iterata Di-
scipulorum
inquisitio
reprehensa.

habere. Nec tamen propterea Christo tam submisit servire destitit, quam alii condiscipuli & conservi, & fraternæ cum illis conversari.

Verf. 24.
Forum preces expectentis qui Dei sunt amici, Petri exemplum.

Quod Petrus innuit Iohanni ut Christum interroget: docemur, ut quoties aliquid precibus apud Deum petendum erit, eorum potissimum hic in terris opem in precando appellemus, qui Deo magis conjuncti sunt, & Christi veluti amici. Hi sunt (ut *Ioh. 3. Matth. 9.*) Ministri pii, quorum oratio est efficacissima. Hinc est quod Abraham pro Abimelecho preces efficaces futuras predicatur, quod esset Propheta *Genes. 20. 7.* Hinc est quod Martha dicebat, se non dubitasse, quin Christus, quicquid vellet, apud Deum precibus impetraret. *Iob. 11. 22.* Nec tantum in verbi Ministris hoc verum comperitur, sed & in aliis Deo charis. Hinc enim est illud quod summa in impetrando difficultas, vel potius impetrationis *τὸ ἀδύνατον* ita noratur, cum dicitur, ne Iobum quidem, Mosem, Daniele, aut Samuelem exoratos.

Iohannem sibi in amore prælatum agnoscens:

Deinde Petrum ipsum testem produco majoris & interioris amoris erga Iohannem, quam erga se, adversus *Pontificios*, qui primatum in omnibus Petro tribuunt.

Quod *Iohannes* nomen suum subicit, de se loquens; modestæ est: quam imitari debemus. Hinc etiam liquet licere hero servum præfero diligere, & parenti ex liberis aliquem præ cæteris charum habere, ut Iacobus Iosephum, siquidem majus virutis & pietatis specimen appareat: non ut Isaac Esavum amavit. Sed caute hic amor regendus est, ne flamma contentionis inde exciretur: in quo videtur Iacobus aliquantulum aberrasse.

Sed sine invidia.

Simul etiam *notandum*, Petrum eximius dotibus præditum non indignatum esse condiscipulum suum sibi in hac amicitia & interiore familiaritate cum Christo prælatum esse: sed potius fructum inde percipit ut illius opera uteretur ad illa agnoscenda quæ cæteroquin occulta mansissent. Quod nos servos, condiscipulos, unius parentis liberos imitari oportet, ut alteri præstantioribus donis prædito, & magis in repub. aut Ecclesia gratioso non invidiamus: sed illius potius operam imploremus, quo melius nobiscum, aut cum Rep. aut Ecclesia agatur.

Verf. 26.
Christi erga præditorem facilius.

Christus amici petitionem non repudiat, nec illum pudefacit: & ita tamen arcana sua communicat, ut interim Iudæ nullam injuriam faciat; nam non nisi honesta ab amico petenda sunt; & secus petenti, quantum

vis amico, resistendum est. Sed *notandum* est, quo indicio prodit proditorem. Non enim nomen ejus indicat, sed offa porrecta illum indicat. Quod quidem ob eam causam potissimum facit, ut suam erga proditorem & insensissimum hostem animi facilitatem & suavitatem declararet: eoque nos doceret, quo nos animo erga hostem & inimicum nostrum esse debemus. Perinde enim est ac si diceret: Hunc ego meum esse proditorem cognosco, cui tamen ita ex animo condono, ut illi etiam officium amici præstare velim, & animi mei erga illum amorem testari. Legimus Eliazum hostibus, qui illum ad mortem expetebant, eam gratiam præstitisse, ut cum illos à rege interfectos vindicaverit, tum convivium apparari curaverit. Hinc Apostolus *Rom. 12.* hosti cibum præbendum monet, si esuriat; & potum, si sitiat. Christus autem Servator plus etiam præsterit. Nam non tam humanitatis officium Iudæ exhibuit, famelicum satiendo, sed & amici officium præstitit, dum perinde hoc illi facit, quod nos solemus his, quibus vini calicem propinamus. Nisi igitur in hostes ita affectus sumus, ut illorum bonum procuremus, Christi spiritus in nobis locum non habet. Amicos enim suos diligunt Turcæ, Iudæi, &c. quod tamen laudi ducatur, Christiani tamen hæc laus propria non est, sed illa, si quis hostem amet, tamen aderbissimum, tamen etiam indignissime nos odio prosequentem, qui in illum benefici & munifici extitimus. Nemo enim hostis perniciosior, quam Iudas, qui Christum prodebat & vitam illi eripuit; nemo indignior hostis, aut qui non pluribus à Christo beneficiis affectus fuerat, quam quibus nos quenquam ornemus, tamen magnopere in illam partem elaboraremus. Nemo obfirmatior aut durior, ut qui petræ duritiem superavit, qui nulla Christi humanitate se vinci & emolliri passus est. Inter nos autem reperiantur, qui non dubitant profiteri se illos amare nolle, qui se odio habent; se malum malo reposituros, atque adeo duplicaturos: quod quid aliud est, quam profiteri, se non modo Christi exemplum imitari nolle, sed quod contrarium est amplecti velle. Alii autem sunt, qui cum se hominis Christiani nomen retinere non posse, intelligant, si tam contumeliose in Christi præcepta insurgant, dicunt illi quidem se inimicos diligere, sed dicunt modo, non factis expriment. Nec enim esurientem & sitientem reficiunt, nec inopi consilii consi-

lium dant : eoque quicquid aut prædicent, aut sibi de se persuadeant, inimicos odio habent. Alii autem sunt, qui usque eo procedunt, eos etiam ut iuvare & illis benefacere parati sint. Si quidem re aliqua destituantur, quod illi suppeditare queant : sed tamen ut illis præbiant, ut illis de via decedant, ut caput aperiant, ut dextram porrigant, ut ad mentiam accipiant, adduci nullo modo queunt. Atque Christus hucusque processit, quo nos pertingere debemus; si quidem Christi imitatores esse velimus. Simile quid Isaac Abimelecho fecit, à quo injuriam acceperat. Quid, quod Christus vel pedes hujus proditoris lavit. Sed hic valde sæcundi sumus & ingenui, ut nos ipsos fallamus. Ne enim ab officio hic discedere putemur, dicimus non esse ex re inimici nostri ut hoc facitemus: illum enim hoc modo & his officiis deteriori reddi, spiritus sumere, ad maleficia amplius accendi & incitari. Atqui Scriptura longe aliter docet, quæ lenitate & facilitate vinci malitiam docet. *Rom. 12, 21.* quæ molli & amica appellatione iræ duritiam frangi docet *Prov. 15, 1.* quod in Davidis & Jacobi exemplis erga Elavam & Saulem perspicue & clare cernitur. Sed fac illum hac tua felicitate abuti ad majorem improbitatem: tamen tibi hoc officium incumbit; nec tu in officio tuo deficere debes, quod inimicus tuus ab officio longius recedit. Cujus exemplum hoc loco singulare extat in Christo, qui cum Iudam novisset in deterius iturum, & hac sua humanitate abuturum ad malitiam; non tamen ideo hoc unguentum ab ejus capite inhibuit, aut hoc erga illum officii & familiaritatis desiderari passus est. Quanto magis hoc nobis præstandum erit, cum quem successum habiturum sit hoc nostrum officium, ignoremus. Atqui, inquit aliquis, ita serpentem in sinu nutrivero & propriam vitam prostituero; siquidem familiaritatem erga illum uti cum officio conjunctum sit. Minime quidem illud. Nam si vitæ tuæ times ejus ad mentem tuam accessu, poteris usque eo ejus familiaritatem declinare. Si famæ tuæ ex eo times, poteris illam sermonis libertatem declinare, unde ipse ansam arripiat. Nec hoc loco dicitur ut illum consilii tui participem facias, aut interiore aliquo amicitiae vinculo cum illo jungas. Sed officia tamen humanitatis non detrectanda docet Christi erga proditorem tam nefarium facilitas.

LUC. 22, 3. Hoc itidem de Iuda dicitur, satanam illum subijisse: quod igitur hoc loco

subjungitur, satanam tum ingressum esse Iudam, non eo dicitur ut significetur cum post à Iuda egressum, nunc demum regredi, & eum occupare: sed eo indicatur satanam majorem tyrannidem in eum exercuisse, & eum magis ad sui obsequium redegisse quam antea. Alioqui enim sicut Spiritus Christi nunquam suos semel vocatos deserit, ita spiritus satanæ reprobos, quos à conceptu subit, nunquam ad extremum spiritum relinquit. Et ut pii Spiritum Christi indies imbibunt, eoque augentur: Sic reprobi spiritu satanæ in dies farciuntur & replentur. Quid vero hæc loquendi forma velit, vide superius. Quod si quæratum quo modo Evangelista noverat satanam tum Iudam ingressum esse, cum Satanas spiritus insensibilis sit: illud *verse 30.* expeditur, ab effectis nempe quod illico scelus hoc patrare aggressus sit, eoque à Christo & consortio discipulorum egressus. Hoc igitur indicio nobis quoque innotescunt, qui sint, qui diabolum hospicio accipiunt, eique apud se habitaculum præbent, illi portas omnes, valvas, atque adeo fenestras referant. Nempe si qui sunt, qui de maleficiis admoniti nullis nec admonitionibus nec officiis humanitatis adduci possunt, ut à scelere suscepto desistant. Qui enim nullis officiorum vinculis nec admonitionibus se constringi patitur, ut aut in officio maneat, aut à suscepto & animo designato scelere desistat; cum satanico potius, quam humano spiritu duci recte existimaris. Maxime vero, si quo magis malitia ejus suavitate & facilitate oppugnatur, tanto se magis exerat & erumpat. Si cui igitur Christus in mensa panem & vinum dederit, qui hac tanta Christi suavitate & mansuetudine non flectitur, ut designatum animo scelus abjiciat, is certe ab accepto sacro pane multo erit, quam prius, deterior.

O πῶς πῶς πῶς ἄγγελος.] Non jubet eum Christus ut aut scelus hoc patret, aut illud acceleret; sed cum ut Iudas sciret Christo perceptum fuisse, & quo studio & ardore patrare egressus sit; tum vero ut reliqui discipuli opportune & suo tempore idem intellexerent. Est igitur hæc non Christi jussio, sed prædictio potius ejus quod futurum cognovit: non ab similibus locutioni qua usus est Deus ab Balaamum, cum negata ei facultate ad eundem Balacum post dixit, ito: ac si diceret, scio te captum dulcedine præmii iturum, quicquid ego tibi impero; ergo pergas: item similis est Michæ Prophetæ dictio

ad

ad Achabum; ito, inquit, ad prælium contra Syros; quasi diceret, scio te iturum, quicquid ego contra tibi in nomine Domini mandavero. Sed hic *quærat* quis cur non Christus eum prodicionis admonet, eumque partim comminationibus, partim promissionibus à suscepto scelere arceat. Videtur enim parum officiosè fecisse, qui alteri, Iohanni scilicet, illud aperit, priusquam Iudam privatim admonuisset. Deinde cum jam illum Iohanni indicasset, cur non eum, adhibito teste suæ improbitatis arguit. *Responsio* est nihil hic iniqui aut contra superiora documenta sua à Christo fieri. Cum enim porcum hunc sciebat esse & canem, margaritæ admonitionum non erant illi projiciendæ. Sed sequutus est illud Iohannis, *qui sordescit sordescat adhuc*: maxime quod intellexerat sua facilitate & mansuetudine non fuisse mitigatum. Ex quo colligitur quanti beneficii sit de peccatis corripì, quod tantisper dum Deus nos admonet spes salutis est.

Verf. 23,
29.
Discipulo-
rum sim-
plicitas
non nimis
suspiciosa.

Quod suspicantur Discipuli quidvis potius, quam quod res erat; exemplum habet illius simplicitatis, quæ pios docet, ne nimium suspiciosi sint. Quandoquidem nondum illis innotuerat (si Iohanne unum excipias) quis Christum proditorum erat. Recte faciunt, qui nihil ante tempus iudicant: sed quidvis potius significari putant, quam ut animum suum ingrediatur suspicio de Iudæ scelere. Omninoque præstabilius est ut divinando erremus, quam sine iusta & debita causa de alterius scelere suspensionem, utcumque veram, admitramus. Deinde percipimus Iohannem officium amici coluisse dum arcanum hoc illi in aurem dictum non indicat Petro, qui hoc scire cupiebat.

Verf. 30.
Iuda rabies
ab adjuncto
temporis
amplifica-
ta.

Superiore sermone, *fac cito*, Iudæ rabies accensa videtur; ut qui probe norit Christum hoc de sui prodicione designata animo loquutum esse: adiectumque est, ut diaboli in Iuda vehementem impressionem indicaret Evangelista, dum tempore ad quietem destinato & comodo quietiam hanc parat, neque aut iactura quietis & somni hominum lassis corporibus reficiendis accommodati, neque molestia itineris & noctis cum frigore, tum caligine, à suo scelere retardatur. Hinc est illud in *Prov. 4, 16*. imptobos somniam non capere, nisi iniquitatem patnaverint. Sensus autem est majore eos duci cupiditate peccandi quam somni; qui tamen omnibus noctu jucundus est. Hinc etiam fit ut dicantur sitire peccatum & siti-

bundos esse in peccando. *Ier. 2, 25*. Cujus exemplum extat in *Actis* eorum, qui voto se constinxerant non prius se esuros, aut bibituros, quam homicidium perpetrassent. Hinc igitur deprehenditur quid de nobis ipsis sentiendum; si liquidem potando, saltando noctes integras transegerimus. Simul etiam docemur quid contra faciant, qui Spiritu Dei regeniti sunt: scilicet ad pietatem promovendam paratos esse, ut somni & cibi obliviscantur. Vide exemplum in Davide *Psal. 132*. vide *Esræ* & *Nehemiæ* exemplum; item Christi Servatoris *Ioha. 4, 32, 34*.

Deinde considerandum etiam est illum nocte ad quietem concessa & ad peccata, quæ interdiu admissa sunt, excutienda accommodata *Psal. 16, 7*. aburi ad sceleris perperationem, ut noctis beneficio occultus delitescat. Vnde dicitur *Iob. 24, 13, &c.* impios in lucem conscientiæ suæ rebelles esse. *16, 17*. lucem diei non agnoscere aut probare, quæ illis instar umbræ mortis est. Sed meminisse oportebat quod *Psal. 139*. dicitur, diem & noctem perinde esse apud Deum; tenebras Deo non esse tenebras. Deinde lucem conscientiæ, maxime Evangelii, multis parasangis solis luce clariorem, non occumbere, sed nobiscum pariter in lecto veluti cubare, ut ejus radios effugere nequeamus. Illa autem lux te coram tristiore & severiore tribunali sistit, quam lux solis possit; licetoremque conscientiæ nostræ acerbioris principis licetoribus, ut violentas manus sæpe efficiat tibi inferre hominem. Si igitur filios lucis nos esse profiteamur, ut filii lucis ambulemus; nec quidquam suscipiamus cuius nollemus Deum ipsum & pios sanctosque Angelos iospectores esse.

Hactenus de prodicionis diligenti investigatione dictum est: jam de prodicionis eventu dicendum. In quo primum *notandum* est Christum liberius jam post exitum Iudæ de sua morte loqui & de mortis suæ gloria, quam cælaverat Iudam: ne si intellexisset mortem Christi sibi gloriæ futuram à prodicionis instituto desisteret, ut qui Christi gloriam & Dei oppugnaret. Mortem vero ipsam cum prius *Luc. cap. 9, verf. 31*. Exodum & transitum mollioribus appellasset nominibus: hoc loco eam, hominum iudicio ignominia & contemptus plenam, gloriosam fore notat: eoque *Iohan. cap. 5, verf. 14. & 12, 32*. dicitur exaltandus & in altum tollendus morte sua. Hinc etiam Pauli *Col. 2, 15*. palam triumphasse in cruce dicitur, & copias

Impii no-
nem &
tenebras
amant.

Verf. 31.
Mors Chri-
sti gloriosa
Christi.

& copias inferorum & imperatores tenebrarum quasi currui suo triumphali alligatos palam traduxisse. Sic spineam coronam Salomonis diademate, quod illi mater aptari curavit, ut nuptiarum die capiti ejus imponeret, pluris aestimavit: sic colaphos quibus cæsus est in auribus pretiosiores duxit: vibices ex flagris contractas veluti bracteolas, vulnera & clavorum vestigia veluti gemmas & uniones, sputum quo conspuebatur veluti unguentum pretiosissimum. Crucem ipsam veluti solum regale. Nam his omnibus acerbissimis perpassionibus insignis illius obedientia, amor in fratres, infinita patientia, infinita fortitudo & virtus animi ita in illo refulxit, ut nunquam magis merito ut inde gloriosam mortem suam esse dixerit. Quod si Christum in propria morte sibi gloriantium esse duxit: nã nos multo magis debemus. *Galat. 6. 14. Absit mihi gloriari nisi in morte Domini nostri Jesu Christi.* Non igitur nos pudeat coram omnibus confiteri Christum crucifixum.

*Et mors
piorum piis
gloriosa est.* Quod etiam de piis pro mensura donorum, quæ acceperunt, & pro ordine & loco, quem in corpore Ecclesiæ obtinent, verum est, eorum etiam mortem & perpassiones, quas veritatis ergo perferunt, tanto esse gloriosiores, quanto hominum judicio viliores & pudendæ magis existimantur. *Psal. 116. pretiosa est coram Deo mors sanctorum. Vid. Galat. cap. 6. vers. 17.* ubi Apostolus gloriatur se stigmaticum compunctum esse. *Item. 2 Corinth. 12, 9, etc.* Piorum igitur compedes veluti periscelides sunt nobilium virorum; armillæ sunt, ligamina quibus manus eorum colligantur: capistrum quo suffocantur, torquis est aurei instar: ignis quo cremantur, veluti igneus carrus, in quo cum summo triumpho in cælum subvehuntur: ipsi persecutores veluti humeri sunt, quibus in altum attolluntur, aut veluti stapes quo quis equum conscendit. Nam cum nobis cum Deo pax sit, nihil est in tota terra quod nobis aut obesse, aut non etiam prodesse possit. Hinc afflictiones nostræ comparantur cum cursu in stadio Theatrali, cui corona proposita est.

*Mors Christi etiam
Deo gloriosa.* Alterum effectum seu eventus prodictionis hujus est Dei gloria, quæ ex Christi morte & perpassionibus redundat. Unde fit ut passio ipsa Christi gloriosa sit. Nam utcumque hominibus ingloria fuit Christi crux, tamen Deo gloriosa erat, & Deo gloriam summam peperit. Ob hanc causam dicitur *Iohan. 12,*

28. *Pater, glorifica nomen tuum.* Cum enim oblivio ad momentum Christum accepit, et angoris & animi incomparabilis mæstitiæ sensu, quo penitus ad tempus attonitus est, & obstupuit, postquam mortem deprecatus fuisset, statim ad se rediens & seipsum retinens, ait, Pater glorifica nomen tuum. Hic doce quomodo Deus glorificatus sit, Christi morte scilicet; quod hoc modo infinita ejus dilectio & misericordia, infinita iustitia & sapientia ejus enituit, dum suos ita dilexit, ut unigenitum filium illis liberandis dederit, dum eos quidem quos dilexit, rollet servatos, nisi dissoluto pretio è damnatione eriperet. Denique dum eam rationem invenit in filio, qua de peccatis nostris ultionem sumens, nos tamen servaret; & simul justus & misericors in una eademque actione existeret, quod hominibus *ἡ ἀδυναμία* est. Hic non erit alienum cujusdam regis mentionem facere, qui lege caverat de confisgendis utrisque ejus oculis, qui adulterium committeret. Quam legem cum filius transgressus fuisset, tibi ipsi unum oculum, filio alterum configi curavit. Quo facto nec plene justus, nec misericors evalit.

Hoc idem de piis etiam vere affirmari potest quorum afflictionibus & morte Deus glorificatur. *Iohan. 21, 29. Phil. 1, 20.* hoc nobis stimulos addat ad patienter & æque ferendam crucem, quod sciamus Deum hoc modo magni fieri & gloriam acquirere. Cum enim indignæ sunt, quæ Dei nomen amplificando inserviant, hac gratia donatæ & dignatæ, ut ad Dei gloriam referantur, nobis facem adjungant, qua illas prompte subeamus & sustineamus fortiter. Si cui rex ita fidat ut suum illi honorem tuendum & propugnandum committat, is se beatum putat: dubitari certe nequit, si cui regium diadema asservandum tradatur, anne is summo loco habeatur. Sic illis fit qui virtutis causa aliquid patiuntur; quodammodo enim illis Christi veluti corona tuenda & propugnanda traditur. Et quidem reges hac propugnatione egent: Deus non item. Summæ laudi datur Davidi, quod bella Domini depugnavit. Hæc autem bella sunt longe clarissima. Gloria autem Dei est, si qui cum eo studio & fervore defendunt, ut quidvis potius perpeti parati sint, quam nota infamiam Deo aut religioni adhæreat: gloria imperatoris est, si milites stationem datam servant, & mortem fugæ inhonestæ præferant. Necdum cum patriam referunt, quod tum fit, cum veritatis

causa tolluntur. Sic enim in Apocalypsi victoria constituitur esse, quod interfecti sunt. Hinc etiam est quod ad predicandum Davidis regnum tot viri recensentur, quorum opera in bello nobilitatus est rex.

Verf. 32.
Christus à
Patre glorificandus;
us & pii.

Post sequitur filium à patre glorificatum iri: quod factum est ignis & prodigiis in cruce, gloriosa & præpotenti resurrectione, ascensu & Spiritus effusione, unde nomen Christi per totum orbem increbuit & splendorem acquisivit, ut *Phil. 2.* patet; quod ipsum etiam nobis obvenit. *Honorantes enim me honorabo*, inquit Dominus, *1 Sam. cap. 2, 30.* Hinc in Apocalypsi stolis albis induuntur qui ex maximis afflictionibus emerferant. Hinc *Apoc. 2.* & *3.* tot præmia proponuntur victoribus. Si igitur homines pro his vitæ periculum suscipiunt, qui aut nolunt sæpe aut non possunt præmium illis reddere, nedum nos pro eo, qui & velit promptissime

& possit splendidissime, debemus. Quia etiam sæpe fit, ut illi pugna cadentes non possint hoc honore frui.

Per seipsum glorificabit.] Ante enim Deus eum per hostium manus glorificaverat; quandoquidem omnem illam ignominiam ad filii sui gloriam convertit; sed glorificabitur etiam per seipsum; hoc ipsum etiam de piis omnibus vere enuntiatur.

Εὐχῆς.] Passiones enim sequuta est gloria. *1 Pet. 1, 12.* quin etiam in ipsa passione eum glorificavit. *Apoc. 14, 13.* *Beati qui moriuntur in Domino à modo.* Sic videmus in piis, quos singularis prudentia, constantia, eloquentia admirabiles facit; aliquando etiam alias notas gloriæ illis imprimit, ut in Stephano cujus facies resplendebat; item in Daniele & tribus ejus fratribus Principes cunctantur sæpe, & honores compensationum differunt: Deus vero compensationem accelerat.

I O H A N. cap. 13, à vers. 33, ad finem Capitis.

33 Filioli, adhuc paulisper vobiscum sum. Querere me: sed sicut dixi Iudais; Quo ego vado, vos non potestis venire: ita & vobis nunc dico.

34 Præceptum novum do vobis; Vt alii alios diligatis: sicut, inquam, dilexi vos, ut vos etiam diligatis alii alios.

35 Ex hoc omnes cognoscant vos esse discipulos meos, si charitatem habueritis alii in alios.

36 Dicit ei Simon Petrus; Domine, quo abis? Respondit ei IESVS; Quo abeo, non potes me nunc sequi: postea vero sequeris me.

37 Dicit ei Petrus; Domine, quare non possum te sequi nunc? animam meam pro te deponam.

38 Respondit ei IESVS; Animam tuam pro me depones? Amen amen dico tibi, non emittet vocem gallus donec ter me abnegaveris.

A N A L Y S I S.

PRædicat suum innox è mundo discessum ab adjuncta momentanea ejus cum illis (quod ad humanitatem spectat) præsentia; quod porro arguitur ab effectu, nempe quod discipuli eum requirunt; deinde quo se recipit describit ab adjuncto inaccessu per discipulos: quod pari illustratur, non magis quam Iudæi possunt accedere: aliud adjunctum discessionis est adhortatio ad discipulos.

Verf. 34. Subjectum adhortationis est ut mutuo se diligant; quod confirmat ab efficiente, nempe Christi mandato; quod mandatum adjuncto novitatis describitur: deinde comparatione paris hanc dilectionem illustrat, ut ipse dilexit eos.

Verf. 35. Aliud argumentum ab adjuncto mutue dilectionis, quod sit nota, qua dignoscantur Christi discipuli.

Verf. 36. Illius sermonis, quo Christus dixit illos non posse sequi, quo ille iturus est, adjunctum est quaestio, quam Petrus movet; cuius effectum est

responsio Christi, eum non posse adhuc sequi; quod suo diverso arguitur, quod deinceps sequetur.

Verf. 37. Cuius responsi effectum est alia quaestio, quam movet Petrus, eum non posse sequi: probat autem se (contra quod Christus affirmavit) eum sequaturam, ab adjuncto sequendi Christum, nempe animæ positione, ut illum sequatur.

Verf. 38. Hoc dictum Petri refellit Christus à comparatione minoris, non modo animam non ponens, sed ne confiteberis quidem verbis; quod ab adverso confessionis arguit, nempe quod illum negaturus sit; quod amplificat duobus adjunctis, temporis perbrevis & numeri, nempe ter. Quod porro confirmat testimonio & repetitione asseverationis vehementis.

METAPHRASIS.

O Vos Apostoli, quam ego non minus charè complector, quam parens teneros atate filios, superest tempus admodum breve, quo vobiscum

vobiscum quoad humanam naturam perman-
surus sum. Atque sic, ut non ita pridem obfir-
matis Iudæis dixeram, me eo abire, quo ipsi
pertingere nequibant, quod maximo, eoque per-
petuo locorum intervallo, disjungendi essent :
sic nunc (quamvis longe alio consilio & ratio-
ne) vobis dico, me à vobis (quoad humanam
naturam) ad aliquod tempus dissociatum iri.
Interea loci, quo facilius vos adversus absen-
tia mea mæriorem confirmetis, mandatum vo-
bis mutua inter vos dilectionis do. Quod qui-
dem, licet olim ab ipsis fere factis mundi fun-
damentis patribus & pus omnibus datum à
Deo & imperatum est: tamen cum meo exem-
plo, quod ego perfectissimum ante oculos ve-
stros, præsertim mea mortis perpeffione, statuo,
cum Spiritus mei liberaliori in vos effusione,
non immerito novum appellarim. Quamobrem
sicut ego ardentissime vos dilexi, usque eo, ut
non dubitarim vitam meam crudelissima &
amarissima morti exponere: ita & vos mu-
tuo tam arcte diligere debetis, ut vel mortem
(si usus sit) pro mutua salute oppotere debea-
tis. Et hac veluti nota & insigni omnes, non
fideles modo, sed etiam à repub. Dei alieni vos
ab omnibus scæcis & professionibus discipulos
meos esse internoscant, si mutuam inter vos ex
animo dilectionem colueritis. Simon Petrus si-
lentio transiens ad mutuam charitatem ad-
hortationem, & verbis Christi de suo discessu
insistens, dicit; Domine, quo vadis, quod nobis
te sequendi facultatem adimis? Ad quem Ie-
sus: Quo ego vado, tu in præsentiarum perva-
dere nequis, sed deinceps Spiritus Sancti donis
liberalius perfusus, viribus ad me sequendum
instructus eris. Dicit ei Petrus: Domine, dic
quæso, quid causa est, cur te non possim in præ-
sentiarum sequi? ultimum, quod me in te se-
quendo impedit, discrimen, est mors: atqui vi-
tam meam pro te deponere paratus sum.

P R A X I S .

Symma, Christus generatim undecim disci-
pulos de eorum post suum discessum con-
versatione instituens, idem institutum omnes
informandi post in Petri persona persequitur.

Partes sunt, Discipulos } Generatim om-
undecim de ipsorum post } nes promiscue.
suum discessum officio }
informans alloquitur, } Speciatim, Petru.

In priore } Prædictio separationis suæ.
parte in- } Præceptum de dilectione mu-
sunt: } tua.

Prædicat discessum suum, quem illis gra-
vem & acerbum fore præsentit, ne repenti-
nus & improvisus eos plane opprimeret. Cu-

jus quidem acerbitalis aliquot gradus & in-
crementa notat. Cum non tantum discessu-
rum se, sed brevi discessurum confirmat, eo-
que discessurum, quo illi pertingere ne-
queant. Si enim Ecclesiam tam graviter af-
flegebat & contristabatur, quod Pauli faciem
non esset visura, sedum discipulos Christi
ab illis discessus.

Hinc discimus nobis ex usu esse, ut ea
sapius audiamus, quæ carni ingrata & mo-
lestia sunt, ut adversus ingruentes tem-
pestates nos comparemus, & ut diuturna
meditatione doloris gravitatem dimitige-
mus. Quæ prudentia tantur Ministri, quo-
ties crucem & perpeffiones omne genus ex
verbo prædicant. Eoque ineptos esse audi-
tores Philosophiæ Christianæ qui semper si-
bi jucunda prædicari, exoptant: qui semper
Ministros sibi fistula canere expetunt, ut fal-
tent. Hæc etiam causa assignatur imposturæ
quæ Achab deceptus est, quod non nisi illi
grata & exoptata audire vellet.

Quod dicit eos se requirituros, nec tamen
voto potituros, & non modo se ad eos non
venturum; sed nec ipsos ad se pervenire pos-
se, non magis quam impij Iudæi, quibus o-
lim illud comminatus est: non ita accipi de-
bet, ac si Christi præsentia aut illis perinde
negata esset ac impiis Iudæis, aut eadem de
causa; sed tantum ut indicetur Christum quod
ad corporis præsentiam attinet, tam à disci-
pulis ad tempus, quam ab ipsis abfuturum.
Alioqui enim, quod ad spirituale præsentiam,
semper cum illis futurus erat usque ad mun-
di finem, & corporis præsentia ad tempus
tantum dissociandus; cum, ut corpore, sic
& Spiritus salutari & consolatoria præsentia
à Iudæis in omne ævum removendus erat.
Eisdem tamen verbis apud discipulos utitur,
quibus olim iratus apud Iudæos usus est, ut
discipulis omnem spem carnalis & corpora-
lis præsentia præcideret. Hoc loco campus
pater adversus transsubstantiationem & con-
substantiationem. Nam eadem locorum di-
stantia à piis corpus Christi removeret, qua
ab impiis, quod non consisteret, si corpus
Christi invisibile in pane manducaretur.

Hinc colligitur quam plenum beatitudi-
nis & confertissimæ voluptatis cum Christo
esse in cælis. Si enim tam moleste & ægre
Christus ab illis avulsus est, cum ejus gloria
ocultabatur, cumque quæ scintilla in illo
re lucebant, à discipulis perpeffi non pote-
rant; nedum illa erit perbeata conditio, cum
ejus gloria patefacta, nostri oculi itidem, ut

rum, ex
discessu
Christi,
gradus.

trile a i-
quando
carni in-
grata au-
ditur e.

Non eadem
Christi à
Iudæis &
Discipulis
separatio.

Future vi-
tæ beati-
tatis.

Verf. 33.
Doloris
Discipulo-

illum intueantur, aperientur: ut non sine causa piorum in sequenti vita felicitas no-
tetur in eorum cum Christo consortio. *Phil.*
1, 23. & *1 Theff.* 4, 17.

Quomodo
Discipuli
Christum
quæsituri.

Quod autem dicit *Ζήτητέ με*, id intelli-
git quod *Luc.* 17, 22. dicitur, *unum diem fi-
lii hominis videre expetētis, nec tamen vide-
bitis.* Nec enim quærent illum, ut olim filii
Prophetarum Eliam quærebant etiam assump-
tum in cælum: sed sensus est, illos expeti-
turos illam præsentiam, quam olim experti
ab omnibus hostium impressionibus tuti &
securi erant.

Cujus di-
secus
amoris im-
minutio-
nem non
arguit.

Tim. 2, 4.] Acerbitatem prædictionis lenit
blanda appellatione, qua testatur nullo eo-
rum odio, fastidio, aut amoris refrigeratio-
ne se discessurum. Simulque ut indicet se
longe alio animo hoc illis nunc dicere, quam
olim Judæis: eoque commoda & oblecta-
menta nostra non eo animo aut consilio
Dæmoniis substrahere, quod nos odio ha-
beat, aut quod his nos non dignetur; sed
illa nobis auferendo nos tamen arte com-
plecti, & non alio quam filiorum loco habe-
re. Nec enim, cum parens filium suum à se
ablegat, & à paternis ædibus procul remo-
vet, ubi delicate altus & educatus est, aut
cum parens ipse peregre proficiiscitur, hoc
odio liberorum fieri existimandum est. Quod
si subtractione præsentia Christi nobis se
inensum & inimicum non declarat, nedum
divitiarum aut honoris imminutione. Dein-
de ad mutuam dilectionem adhortaturus,
appellatione utitur charitatem suam quam
maxime teneram testante.

Verf. 34.
Christus
discessurus
charitatem
præcipit.

Sicut autem parentibus solemne est ut
expiraturi, aut alias liberos relicturi, liberos
advocent, illisque præcepta dent, quibus
obseruandis bene illis sit: sic & Christus dis-
cipulis, quos plus quam paterno amore com-
plexus est, præcepta dat jam discessurus.
Cum autem multa essent præcipienda, tum
hoc unum præcipue delegit de mutua inter
eos charitate, quam præcipua quadam ratio-
ne illis commendavit, tanquam quod illis
præsentia sua destituendis, summo cum ad-
versum hostem præsidio, tum adversus mæ-
rorem consolationi foret. *Psal.* 133. *Philip.*
2, 12. Qua futuri erant instar triplicis funicu-
li, instar ubi bene compactæ & constru-
ctæ, instar membrorum corporis, quæ vin-
culis nexibusque inter se conjunguntur: duo-
decim enim Apostoli totum mundum Chri-
sto subjugarunt. vide *1 Cor.* 13.

Quæ præ-

Quod novam vocat præceptum, quod

1 Ioan. 2, 7. vetus vocatur: id fit propter ra-
tionem subjectam, quod Christus hujus di-
lectionis exemplum dedisset & præceptum
hoc plene & accurate obiisset: sicut & *1 Io-
han.* 2, 8. expresse notatur huac locum respi-
ciendum. Hac enim impletione Christus
præceptum hoc quodammodo renovavit.
Nunquam enim ante ita à quoquam impe-
rata est, ut ab eodem præstita sit. Hoc igitur
præceptum mutua dilectionis in Christo
novum præceptum; non quod aliquid in illo
præcipiatur, quod prius præceptum non est;
sed quod nunc exemplum perfectissimum
hujus præcepti implendi ob oculos nobis
statuitur, in quo planissime & lucidissime
quid hoc præceptum à nobis exigit, intueri
nobis licet. Prius enim nostra caligine, quæ
nobis offusa est, veluti pulvere obductum &
deformatum videri potuit. Nunc vero Chri-
sti exemplo coloribus vividissimis nobis an-
te oculos ita depingitur, ut illam oculis vel-
uti cernere liceat. *Ephes.* 5, 2. Sicut enim in
legibus humanis fit, quæ pene extinctæ &
antiquatæ novis sanctionibus instaurantur,
aut pulvere deformatæ altius æri incidun-
tur, ut post innotescant magis, & majorem
autoritatem apud homines acquirant, &c.
Sic, &c. Et quidem ante charitas proximi nobis
tanquam scopus à Deo propositus minus
cernebatur ab omnibus collimantibus: Nunc
autem Christi exemplo clara & conspicua
est, ut eam vel lusco cernere liceat. Vide
1 Theff. 4, 9.

Nec tantum novum est hoc præceptum
claritatis & perspicuitatis ratione, sed est
etiam novum facilitatis in præstando ratio-
ne: eoque *Iohannes* novum illud vocat, non
tantum in Christo, sed novum etiam in no-
bis. Et *primum* quidem, quod Christi cha-
ritate lex charitatis pro nobis perfecte & ac-
curate præstat: ut, qui illud per nos im-
plere nequibamus, in Christo expleamus.
Deinde quod ejus charitate nobis Spiritus
majore mensura ministratur, quam Pa-
tribus qui nos antecesserunt; Sicut igitur
novæ leges & recens edita statuta diligen-
tius exsequutioni mandantur, quam quæ jam
vetustate exoluerunt: Sic etiam lex Chari-
tatis in Christo instaurata, mirifice virtute
Spiritus vires nostras auget ut fratres dili-
gamus. Atque ut discipuli lectiones novas
avidius discunt, quam illas, in quibus ad ali-
quod tempus occupati sunt: Sic nos istam
nobis à Christo nova forma propositam de-
bemus.

2. Quia no-
rum etiam
ratione fa-
cilitatis.

Neque

Quod & de reliquis praeceptis dicendum.

Neque vero de hoc praecepto charitatis tantum vere affirmatur, illud novum esse; sed & de omnibus Dei praeceptis; unde etiam *1 Iohan. capite 5. minime gravia* appellatur. & *Matthaei 11. suave iugum* vocatur & *leve.*

Vnde charitatis requisitus in Christiano gradus colligitur.

Ex his liquet quales nos Charitate esse decet. Si Patres dilexerunt, nos amare debemus. Si illi amarunt, nos charitate ardere & flagrare oportet. Si illi charitate fratrum divitias & facultates profuderunt, nos vitam debemus. Si illi vitam suam amicorum causa profuderunt, nos inimicis gratiam debemus. Si denique illi vitam periculo exposuerunt, nos mille vitas (siquidem hoc fieri posset) profunderemus. Iam vero cum Patres in omnibus his officiis insignes extiterint, quales nos esse oportet charitate?

Verf. 35. Charitatis vere fidelium in signe:

Aliud argumentum ab adjuncto discipulorum, Christi insigni & nota, qua non tantum ab infidelibus, sed etiam ab hypocritis pietatem simulantibus distinguantur. Viri enim nobiles suos servos & satellites insigniore aliqua nota internosci volunt. Praeceptores suos etiam discipulos & alumnos ab aliis aliqua nota discerni cupiunt: sic Christus Dominus & praeceptor servos suos atque discipulos. *1 Cor. cap. 13.* Non igitur satis fuerit ut Christus nos suos discipulos esse agnoscat, ut nos nosmet ejus discipulos cognoscamus, quod mutua charitate perficitur. *1 Iohan. cap. 2.* Sed ut alii hoc intelligant, nec hi tantum, qui ejusdem fidei sunt participes, sed etiam infideles omnes. Neque enim fide innotescit nisi Deus Dei cultores, & a Deo dilecti, nisi Deo tantum & nobis ipsis. Tamen etiam multa sunt indicia externa, quibus quis arguatur Christianus esse, ut quod Conciones accedat, Sacramentorum participes sit; tamen neque hoc apud infideles quidquam valet, & inter fideles non ita firmum est, ut in universum sine exceptione vim obtineat. Sed si quis mutuo amore fratrem quantumvis inimicum amet, certissimo indicio est eum esse Christianum. Hoc facilius intelligitur ex contrariis odii & inimicitiae affectibus. Si enim quos viderint inter se digladiantes, qui eandem religionem profitentur, illico dicunt eam non esse veram religionem.

Etque propria.

Hinc constat veram dilectionem duntaxat inter Christianos inelusam teneri. Videas quidem effectus in aliis, quos *συναγάς* appellant; videas humanitatem, videas urbanitatem, videas denique compensationem: sed

mutuam charitatem, quam Christus praecipit, non videas.

Hac quaestione Petrus & suam ignorantiam prodit & animum apertum & ingenium, qui, quod nescit, se nescire profitetur: ignorantia liquet, quod locum quo concessurus esset Christus ignorat, nec ex veteri lege, nec ex Christi verbis *Iohan. 7. 33.* agnovit. Cujus rei procul dubio causa extitit figmentum opinionis de Christi in terris regno, quod, tanquam globuli plumbei palpebris animi appensi, eorum oculos in terram defixos tenebat, ne caelum cogitarent. Omninoque existimandum est terrestrium rerum studium tanquam velum appensum esse, quo oculorum nostrorum acies perstringitur, ne quae caelestia sunt intueamur. Suntque tanquam *σπίδης* & squamæ quibus veluti obstantur animorum oculi.

Simplicitas, ingenuitas & candor apparet quod neque ad alienum & indignum Christo sensum hoc detorqueat, ut Iudaei *Ioan. 7. 35. & 8. 22.* nec suam ignorationem profiteri erubescat, sed discipuli germani animum retineat. Vide *Matth. 13. 36. & 15. 15.* ubi quarunt quae ignorant. Et certe cum tantæ sint tenebrae humano ingenio offusæ, tamque recondita Evangelii mysteria; verendum ne pauci veri & germani Christi inveniantur discipuli, cum pauci sint, qui in religionis causa aliquid sciscitentur. *Ier. 6. 16.* maxime cum peregrini simus hic in terra, *Psal. 119.* cum desertum hujus mundi pertranseamus, ubi opus est nobis Hobabo qui viam nobis commonstret.

Christus idem responderet quod prius, nisi quod illud aliquantum emolliat pollicitatione, fore ut tandem ad eum sit aggregandus: quod idem de reliquis intelligi debet. Hoc igitur nos confirmet quoties tædio absentia à Christo frangimur; maxime cum hic in mundo premimur: ut olim Elias, ut Ionas, ut Iob. Sic David confirmavit se adversus immaturam filii mortem. *2 Sam. 12. Iob. 19. 25. &c.* Qui exules spe certa in patriam revertendi sustentantur, facilius exilii molestiam, & amicorum orbitatem ferunt. Deinde *notandum* Petrum nondum ad perferendam crucem satis instructum, ad illam sustinendam non vocari modo, sed porro ne veniat elaborari. Vide *Ioan. 18. 8. 9. 1 Corinth. cap. 10. vers. 13.*

Petrus, cui bis Christus sequendi in praesentiarum facultatem negarat, in suo Christum sequendi studio persistit: suamque ad-

Verf. 36. In Petri quaestione censetur eius ignorantia,

Et candor.

Ad quem idem, sed addita promissione futurae aggregationis, respondet Christus.

Verf. 37. In Petri iterata quaestione superbia.

versus Christi claram sententiam, possibilem insequutionem esse probat argumento cause, quod nulla causa subit, quo minus hoc faciat. Quod etiam argumentum compendio majoris confirmat. Cum enim ne mors ipsa quidem illum possit impedire (ut qui eam oppetere pro Christo paratus sit) nedum amicorum aut facultatum jactura, aut denique, quicquid carni videatur, subest tamen superbie non obscurum vestigium. Debebat enim intelligere, Christo omnia melius perspecta & percepta esse, quam sibi: Christo nota fuisse quæque temporum momenta; Christum melius animum ipsius pernoctasse quam ipse: simile quid prius vidimus. *Iohan. cap. 13, vers. 8.*

*Pii sæpe in
viriū
suarum ex-
stimatione
jactantur.*

Hinc discimus sæpe pios sibi in virium suarum fiducia imponere, ut tamen se adversus mortem probe munitos esse putent, non sint tamen. Vide exemplum Eliæ, qui sibi mortem expetens, post tamen objecto mortis periculo fuga sibi consulit. Gedeon etiam antequam egressus est ad bellum, probe signis & portentis armatus, post tamen cum ad castra ventum est, timere cœpit.

Iud. 7. Quamobrem danda opera est, ut nos ipsos diligenter excutiamus, pericula ob oculos proponamus, nostram *ἀδυναμίαν* penitentemus, Spiritum Christi petamus, cujus beneficio, quæ nobis à Deo dantur, pernoscamus. *1 Cor. 2, 12.* Sicut enim in corpore obeso fit ut parum solidi roboris sit, quo quis fretus magnum aut iter conficiat, aut grave onus suscipiat, sic, &c. vel ut cuniculorum pinguedo prima quaque pluvia deteritur & abluatur, sic, &c. & ut ægroti plerumque plus initio sibi de suis viribus persuadent, sic, &c. Cor hominis profundum est, & multos recessus habet & latibula quæ rimanda sunt. Sæpe enim fit, ut aut plus nobis, quam accepimus, attribuamus, quod nos ad illa præcipites fert, quæ cum pudore & ignominia abjicere post cogimur; aut minus nobis inesse opinamur, quam veritas nos sentire patitur, quod nos segnes & languidos reddit, & à rebus præclaris suscipiendis nos avertit. Cujus rei infinita exempla in *Mose, Ieremia, & aliis.* Ergo precandum est *σπφρονισμῶ* Spiritum accipiamus, quo nec nimium audeamus, nec in timore modum transeamus. *2 Tim. 1, 7.*

L v c. cap. 22, à vers. 24, ad 31.

24 *Orta est autem etiam de hoc contentio inter eos, quis eorum videretur esse maximus.*

25 *Ipse vero dixit eis; Reges gentium dominantur eis, & qui auctoritatem habent in eas, benefici vocantur.*

26 *Vos autem non ita estote: sed qui maximus est inter vos, esto sicut qui minimus est: & qui ductor est, sicut qui ministrat.*

27 *Nam uter major est, qui accumbit, an qui ministrat? nonne qui discumbit? At ego sum inter vos ut qui ministrat.*

28 *Vos autem ii estis qui permansistis mecum in tentationibus meis.*

29 *Ego vero paciscor vobis, prout pactus est mihi Pater meus, regnum.*

30 *Vt edatis & bibatis in mensa mea in regno meo, & sedeat super thronos, judicantes duodecim tribus Israel.*

Analysis & Metaphrasis peti possunt partim ex Matth. 20. partim ex Matth. 19. & aliis locis.

P R A X I S.

Quoniam similem historiam, *Matth. 20, & Marc. 10.* item *Matth. 18. Marc. 9, &c.* habuimus; unde petenda sunt, quæ ad hujus historiae tractationem attinent: hic illa modo adnotabo, quæ hujus loci propria videntur.

*Vers. 24.
Lapsus est*

Hic primum occurrit quod in idem pec-

catum ambitionis recidunt, cujus ante con-
victi simul & correpti, pœnitundine (procul
dubio) ducebantur. Tamen si igitur (ut in
morbis recidivis) magnum periculum sit,
cum quis ad pristinum, unde semel libera-
tus est, peccator prolabitur; tamen tales
peccatores non sunt venia peccatorum ex-
cludendi. Succurrat enim promissio divina:
*Quandocumque peccator pœnitundine ductus,
ad Deum conversus fuerit, omnium ejus pec-
catorum non recordabor amplius, Ezech. 18.*
Succurrat

*peccatorum,
unde quis
liberatus
est, gravis
est, sed tamen
remissibili-
lis.*

Succurrat exemplū Ionæ; & hoc exemplum Apostolorum, qui jam tertio hanc litem agitarerunt. Vbi tamen præterendum non est, singulari cautione providendum, ne spe veniam consequendi quisquam vetera sua peccata repetat. Hæc enim doctrina illis quam maxime proponenda est, qui incauti & per imprudentiam impingunt. Huc accedit quod communi totius gentis errore decepti de regno terreno, in hanc litem inciderunt.

Intempestiva Discipulorum contentio.

In omnibus autem locis, ubi hæc lis mota est, continenter præcessit sermo Christi de sua cruce: ut hæc contentio nunquam non odiosa, his temporibus maxime intempestiva & importuna fuerit. Hoc etiam tempore, tanto magis absurda, quoad suam passionem intra duos dies futuram prædixerat, & se ad sepulturæ præludium semel atque iterum unctum fuisse testatus fuerat. Maxime vero quod illico post cenam Dominicam sigillum mutæ charitatis in hanc litem inciderunt. Huc accessit quod ex illis unum proditorem fore indicarat. Quæ una cogitatio illos debebat ad luctum & marorem potius revocare, quam hanc de dominatu disceptationem in animis eorum cicere. Denique quod eorum pedes lavans & abstergens, se ad tam humile & abjectum Mediasini opus demississet: illos admonere debebat ne hæc honoris captatio vel per somnium illorum mentem subiret.

Naturæ nostræ perveritas.

Mira igitur & plane incredibilis naturæ nostræ perveritas, tanto ferventius nobis verita persequitur, quanto vehementius ad illa, quæ præcepta nobis incumbunt, urgeatur: adeo ut (nisi malitia & voluntaria quædam contumacia abesset) in id crimen incidissent Apostoli, cujus Iudæi insimulantur, apud *Esaï. 22, 12, 13, 14*. Vna quoque emergit, quam alienum animum à cruce (quæ tamen piis omnibus subeunda est) geramus, ut ejus vel sola mentione ad illa, quæ illi prorsus adversa sunt, animum referamus. Quamobrem Deus nobis sedulo & assidue comprecandus est, ut nobis animum submissum & subactum concedat, quo ad omnia sustinendum animati & armati simus, ut sive nobis Deus ad arandum, tritandum, ad occidendum, sive ad equitandum uti velit, nos illi quam promptissime in obsequium tradamus.

Verf. 25. Regum est munificentia non

Quod dicit Principum & Regum esse ut munifici sint & appellentur, alludit ad Epithetum quod olim quibusdam Regibus, præsertim Ægyptiis, attribuebatur, & in uni-

versum omnibus (quoad illorum vestigalia ministraverunt) competit. Nec enim satis est, si liberales sint, quod à vulgo exigitur, nisi etiam munifici sint. Vide exemplum Reginae Sabæ & Salomonis 1 *Reg. 10*. Iam vero quod dicit hoc Ministrorum Evangelii non esse, ut ita aut appelletur aut sint, eorum errorem coarguit, qui dicunt Episcopos magnis vestigalibus & latifundiis instrui oportere, quibus munificentiam exerceant. Neque juvat eos, quod Apostolus illos hospitales esse oportere docet; quandoquidem hospitales in summa paupertate esse possunt; dummodo animum intus gerant ad hospites excipiendum promptum & alacrem.

Occupantibus illis à disparatis, indignum fore si illos absque munere & honore dimittat, qui illi constanter adhererunt: subjectione respondet, illos plus habituros, quam de quo contendebant, nempe regnum, non tantum in regno præfecturam. Regnum vero intelligit non terrenum, sed quod est in cælis: una quoque notat necessarium & inseparabile adjunctum hujus regni, scilicet quod Christo se in ejus tentationibus consociantes ab illo non desciverant. *Si enim cum illo compatimur, cum illo una regnabimus.* Illi adfuerant etiam cum in monte gloriosus erat: sed inde non petitur fidei & constantiæ argumentum: quandoquidem omnes secundis Evangelii Christi temporibus Christo libenter adhererent; vel potius prosperitati, qua Evangelii beneficio fruuntur. Deinde non quia participes facti sunt tentationum Christi, regiam dignitatem consequentur; nisi in suscepta communicatione persisterint.

Confirmat Apostolos de regno, quod illis daturus est, à testimonio pacti & fœderis, quod cum illis pacificur. In quo mira Dei benignitas se prodit, qui liberrimus suam tamen fidem obstringit ad tantam tam imparem nostro obsequio (si ita loqui licet) compensationem. Regi deservientes pro sua compensatione à Regum arbitratu suspensi tenentur; qui iniquissime ferunt, si quis ex suis Aulicis de sua mercede & compensatione cum illo pacisci velit. Deus tamen, cujus unius imperium merum & absolutum est, cum suis servis pacisci, etiam in finis, non dedignatur: Cui tamen Pontificii malam gratiam reponunt, dum ex hoc pacto, quod gratuitum est, debitum & meritum comminiscuntur.

Hoc regnum amplificat à comparatione Regum si-

Verf. 29. Regnum exiorem in tentatione perseverantibus datur.

Verf. 29. Dei benignitas non bisceus pacificentis.

Regum si-

*delibus
dandum
amplifica-
tum.*

parium quod si tale regnum, quale Deus Filio dilectionis dare pacificatur: unde etiam illud est. *Rom. 8. hæredes Dei, hæredes Christi:* ut tam late patet regnum, cujus hæredes sumus, quam late patet Christi regnum, quod ad ultimos terræ fines diffusum ad summos etiam cælos extenditur: non tamen pari iure, quia ipse est natura hæres, nos vero per adoptionem; ipse per se, nos vero per illum.

*Verf. 30.
Describitur
turque ab
ejusdem
mensæ cum
Christo
participa-
tione:*

Deinde hoc regnum, quod nos nãnet, ab adjunctis duobus describitur. Quorum *pruus* est, quod ejusdem cum Christo mensæ in cælis participes erimus: non quod corporeus aliquis cibus in cælis adhibeatur, ubi nulla fames, nulla sitis futura sit; sed quod hac formula loquendi incredibilem, quam percepturi sunt, voluptatem, adumbrare voluit regia mensa, quæ omnibus deliciis instructissima esse solet: præterquam quod hoc modo honorem summum, quem illis

habiturus est, subindicare voluit. Notum enim est summo honori datum esse olim, si quis ad Regiam mensam ordinarius conviva admissus est; ut ex historia Mephiboseti & Barzillæ liquido constat. Reges terreni, Persia præsertim, nullum ad suam mensam facile admittunt. Quo major est Christi charitas erga nos, qui nos ad suam mensam olim adhibendos pollicitur est.

Alterum adjunctum est, quod potentia & auctoritate regia intruuntur. Regis etenim *Et regia potestate.* partes sunt sententiam de fontibus ferre. Hinc est quod *Apoc. 2, 26, 27.* in fide victores promissionem accipiunt dominatus in gentes & illas sceptro ferreo comminandi; & *Apoc. 3, 21.* sedendi eodem cum Christo Throno: quod jus ægre & raro cum propriis suis filiis communicarunt, nisi aut viribus fracti sint, ut hoc munus obire nequeant, aut ne jus regni litigiosum ad alienum devolveretur.

IOHAN. cap. 14, à *vers. 1. ad 5.*

NE turbator cor vestrum: creditis in Deum? etiam in me credite.

2 In domo Patris mei habitationes multe sunt: alioqui dixissem vobis,

3 Proficiscor paraturus vobis locum: & quum profectus fuero, & paravero vobis locum, rursus veniam, & assumam vos ad me ipsum: ut ubi ero ego, & vos sitis.

4 Et quo ego abeam scitis, & viam scitis.

ANALYSIS.

Effectum Christi notatur, adhortatio ad undecim Apostolos, ne animo conturbentur: causa efficiens depulsi terroris est fides in Deum: fidei vero in Deum efficiens est fides in Christum.

Verf. 2. Aliud argumentum adversus terrores in morte Christi ab adjuncta habitatione in cælis; quæ amplificatur ab adjuncto numero locorum in cælis, ne putent multitudine salvandorum illos excludendos; quod porro confirmat à disparato, quia nisi ita esset, hoc illis prædixisset. Deinde confirmat illos adversus incertorem, quem acceperunt ex ejus discessu, à fine, quia ideo discedit, ut illis locum præparet.

Verf. 3. Item alio argumento ab effecto Christi, qui redibit, quod suo fine declaratur, ut illos in cælum deducat; quod etiam alio fine declaratur, ut sint ubi est ipse.

Verf. 4. Item alio argumento ab adjuncta eorum noticia, cum loci, quo Christus vadet, tum viæ, per quam ad illum locum ibit.

METAPHRASIS.

1. **V**ideo vos ex mei à vobis discessu mentione, (præsertim quod vobis me sequendi adhuc vires deesse confirmavi) animo consternari: sed hunc animum vestrorum terrorem deponite. Cujus quidem consternationis reme-

dium ex firma fide petendum est. Creditis in Deum: quis hoc de se non profitatur? Atq; ut solida fide in Deo acquiescat, in me etiam utcumque in mundo nunc contemptum, & mox crucifigendum, fidem vestram figite. Quod si veritatis ergo vobis locus hic in terris nullus relinquatur, succurrat vobis in cælis summis, ubi tanquam in regio palatio Pater meus mirifice gloriam suam patefacit, multas fixas & firmas sedes esse, quæ omnes vobis paratae sunt. Quod nisi ita esset, equidem vobis, cum, ut me sequeremini, hortatus sum, illud indicassem, nec vos vana spe laciatos ab operis & artificii vestris abduxissem. Neque vos meus abhinc discessus tantopere percellere debet, cum adeo propria virtute in cælos proficiscor, non ut mihi prospiciam, sed ut vobis locum in cælis parem. Nec ita discedo, tanquam non reversurus. Nam die ultimo ad vos revertens vos ad me asciturus & aggregaturus sum, ut in ipsis illis beatis sedibus, ubi ego sum, vos una mecum sitis. Non potestis (toties à me edocti) nescire, quo per mortem crucis vado, & viam qua coitur, non ignoratis: ut hanc meam à vobis

2.

3.

4.

vobis dissociationem sempiternam non fore, certo cum animis vestris constitutus.

P R A X I S .

Somma, Christus discipulos turbatos mentione tam indignæ mortis suæ ad animi placidam quietem adhortans, validissimas firmasque rationes proponit, quibus illud effectum det.

Partes s. Adhortatio.

sunt, { Eiusdem apologia.

Verf. 1. *Postremum charitatis Christi argumentum genus in adhortatione.* Ex duobus argumentorum generibus, quibus Christus charitatem suam incomparabilem erga discipulos testatam relinquere voluit, superest posterius in verbis ad animum discipulorum & ad cor prolatis. Quum vero omnis sermo Christi sua natura præstantissimus & autoritate & sapientia perfectissimus, tum quidam tamen existit, qui usu præstantior deprehenditur. Arque hic ille est, si quis alius, utpote quem postremum apud illos ante mortem habuit; tanquam cygnea cantio: & ut sol occubiturus maximum splendorem nobis exhibet: sic in Moïse, Iacobo, Davide, Esai.

Cujus prior pars, ut Apostoli terrores abiciant;

Adhortationis duplex membrum: prius ut terrores & animi inquietudinem abiciant: alterum ut credant in Deum & Christum. In priore notandum, non tantum naturæ imbecillitatem summam esse, qua ex amissis hujus vitæ commodis consternamur animis & immodice contristamur; sed perveritatem, qua vel ex illis dolorem sæpe accipimus, ex quibus letitiam demerere nos & percipere oportebat. *Proverb. 28. 1. Impii fugiunt, &c. Isai. 7. 2.* unde tanquam poma præmatura levissima impulsione cadunt, metuuntque ignem, cum nihil nisi fumus est, ut in Achaso liquet duos fumantes titiones timente.

Qui etiam in pios cadunt.

Sed eum illud non sit mirum in impiis: tamen alienum videtur à piis; cum proverbio eodem dicatur, justum ut juvenem Leonem considerare. Sed notandum est pios etiam turbari, tamen à turbatione & concussione animi non vincantur, aut illi cedant, atque est quidam pavor non reprehendendus, sed hunc immodicum fuisse constat. Vnde si timore correpti aliquando animo percellamur, non est ut desperemus; cum tam clari duces belli ab hoc vitio non abint: dummodo nobis in hac ignavia & timiditate non indulgeamus, aut eam in sinu nostro placide dormire patiamur.

Posterior Altera pars adhortationis est, ut in Deum

& Christum credant, amuletum præscribens quo noxium timorem & perturbationem pellamus. Fide enim profligatur metus vitiosus, qui ex infidelitate nascitur. *Esai. 7. 9. Annon creditis quod non confirmamini? In enim natum est, quod ita trepidarent ut arborea quæ agitantur vento. Matth. 8. 26. Heb. 11. 27. Fide Moïses reliquit Ægyptum non metuens regis furorem. Psal. 27. 1, 2, 3, &c.* ut enim juvenis Leo confusus robore non festinat pastorem cum persequente: sic nec pii persequentibus impiis: & ut domus Petraræ superposita non facile concutitur: *Matth. cap. 7. vers. 24.* sic nec piorum constantia. Hoc tamen interest quod Leo suis viribus confusus haud trepidat: pii aliter. Hoc igitur notandum, piorum fiduciam & animositatem non nasci ex stupore quodam & incogitantia periculi, ut plerique; neque ex propriis viribus sed, &c. Deinde etiam tantum fidei deprehendi in illis, quantum absunt à vitioso & trepidante metu.

Hic autem *quæri* potest an timorem pelleret & motus concitatos, aut in Deum credere, nostræ sit facultatis; quandoquidem hoc Christus præcipit nobis, quod ad metus depulsionem attinet: quandoquidem etiam hanc ipsam adhortationem repetit *vers. 27. & Iohan. 6. 29. hoc est opus Dei ut credatis in eum, quem ipse misit. Resp.* non esse nostræ facultatis. Nec impedit quod nobis mandat, quod nostri officii est, ut sensu *advocatus* nostræ excitemur ad Deum quartendum precibus, &c. Gratiam enim facturus creditor reo, debitum repetit, cui debitorem solvendo non esse novit.

Quæ tamen non sunt in nostra facultate.

Etiam in me credite.] Iubet in Christum credere, viam & rationem apertens, qua quis in Deum credat: Non quod Deus non sit potens & sufficiens ad pellendum metum, sed quod justitia sua prohibet nobis opitulari, & nos ab illo arcemur inaequalitate quadam conditionis, ne quid ab eo accipiamus. Lux enim est nobis inaccessa, quam oculi nostri imbecilles nequeunt inveni. Ignis est ardens & consumens, quo nos qui stipula & sarmenta sumus, conflagrabimus. In Christo vero, qui nostra natura indurus est, facilis est ad eum aditus & omnino tutus. Vita enim Dei à nobis procul distita in Christi carne prope nos admove-

In Deum per Christum credendum.

Verf. 2.

Primum argumentum ad confirmandos animos à cæcitate parata.

Primum argumentum confirmandi eorum animos, est ab adjuncta habitatione, que illis morte preempts in promptu est quæ qui-

Y y y y

nos à cœ-
lesti patria
parata.

dem à subjecto describitur primum, Patris Christi scilicet domicilio: post ab adjuncto amplificatur, certitudine & immobilitate. Quasi dicat; vos sollicitus habet, quod nullus vobis locus in terris erit: at erit in cœlis. Pellent vos ex tugurio, sed ecce palatium paratum: pellent a tabernaculo, quod in diem aut noctem figitur, at manio & habitatio aeterna vobis paratur. Vide *Hebr.* 11, 8, 9, 10, 13, 14, 15, 24, 25, 26, 27. Abraham è patria discessit ut peregrinaretur; nos inquilini & advena non ibimus in patriam? Ille reliquit patriam, parentes, nescius quo concederet; nos non faciemus certi de loco quo proficiscemur? Moses reliquit regiam Pharaonis ut habitaret in tabernaculis cum fratribus: nos non contemnemus tabernaculum, ut regiam Dei adeamus? quis non tugurium commutaret cuius regia? quis non libens feret ruinosas aëdes depici, ut novæ astruantur? Quod quidam hinc gradus felicitatis astruere conantur, tamen doctrina ipsa sana sit, tamen hic locus ad eam rem ἀποσφιδόνος est, cum dicatur πικίλαις non πικίλαις.

At quoniam
eius Christi-
bus eos vi-
ni spe non
habetisset.

Sin aliter haberet res, dixisset vobis.] Nisi commodum hospitium vobis in cœlo pateret dixisset vobis, cum vos primum vocavi, neque à mundanis vestris commodis abducos vos vana spe lassassem: appello enim vos num tam frigide à me dilecti sitis aut tam neglecti à me curati, ut velim vobiscum ita agere non pramonitis: dixi enim vobis quæ incommoda mei professionem comitarentur, quomodo odio habendi essetis propter nomen meum, ad regum tribunalia sistendi essetis, quod vix quidquam ubi caput reclinetis habituri sitis; quod si etiam vobis post hanc vitam pœnæ manerent, si non munera amplissima, & hoc vobis prædixissem. Argumentum igitur ducitur ab adjuncta fide sua erga eos, quam confirmare videtur à testimonio proprio, & discipulorum experientia. Hoc ipso colligitur Christum nihil suos discipulos celasse quod ad eorum consolationem pertineret. Vide *Act.* 20, 27.

Confirmatio
adversus Christi
absentiam.

Sed non tantum eorum persecutio eos urebat, sed quod Christo destituerentur, quem semper illis promptum & paratum in auxiliando experti essent, qui illos & à calumniis & ab omni calamitate vindicasset. Huic objectioni respondet à sine discessus sui: *Proficiscor paraturus vobis locum.* Quasi dicat; si cogitatis, &c. Nam si Iacob sci-

visset Iosephum præmissum fuisse in Ægyptum ut sibi & familiæ suæ prospiceret, quo in vita, urgente fame, conservarentur, nunquam tantum luctum edidisset.

Videmus hoc loco non tantum descensum, sed & ejus ascensum nobis utilem esse, qui tamen videri poterit nobis tantum utilis: nam ascendit partim ut Sacerdotis officium obiret pro nobis semper coram Deo apprensus. *Heb.* 9, 12, 14. & 10, 19, 20. & 7, 25. partim ut regis officio defungeretur, ut captivitatem captivam ducens omnia imple-ret. *Ephes.* 4, 9, 10, 11. *Psal.* 68, 18, 19.

Quod Pontificii hinc limbum suum astruere conantur, ac si nemo fidelium cœlum ante Christi ascensum ingressus sit, futile est. Nam virtus & meritum hujus ascensus non minus efficax est ad fideles in cœlo collocandum, qui Christum antecesserunt, quam virtus passionis suæ ad illos à peccatis redimendum.

Alterum argumentum ab adjuncto ejus reditu ad nos, ob eam causam præcipue sub-junctum, quod non tantum se discessurum prædixit, sed illos sequi non posse. *Act.* 1, 11. & 2 *Thess.* 2, 1, 2. Sic David 2 *Sam.* 12, 23. se consolatur quod olim filio sit reddendus. Iacobus consolationem de Iosepho non admittit, quod (suo iudicio) non erat; alioquin consolandus, si spes fuisset, fore ut aut hic ad illum, aut ille ad hunc rediret. *Genes.* 37, 35. Conjugibus in virotum absentia solatio est, quod redituros maritos sperant, tamen non certum habent, maxime si onusti opibus aut hostium spoliis redeuntes expectant. Virgines qui sponsam & sponsam venturos norunt, nocte & in tenebris non gravate præsolantur: quanto magis nos hoc consolari debet, qui de Christi reditu gloriosissimo sumus certissimi? non quod in terram descensurus sit, sed in aëra duntaxat. Vnde qui ad illum aggregabuntur, tanquam aquilæ sunt: nec enim in sublimi mundi, in desertis locis aut obscuris quæri se jubet. *Matth.* 24, 26, 28.

Vide autem summum & singularem Christi in Ecclesiâ amorem, ex quo Deus in secula benedictus hunc honorem illis habet, ut illis in occursum prodeat, ut amici solent honoratioribus suis amicis: alioqui quidni posset jubere nos ad cœlum usque uno tractu rapi, nisi quod sic illius singularis amor declaratur *Lucæ* 15, 20. in persona Patris, qui perditus & profligatus filio in occursum ivit. Quod etiam notatur porro, cum adjungit illos

Ascensus
quoque
Christi in
noti, una
bonum.

Pontifi-
ciorum
limbus
male ex
hoc loco
astruendus.

Verf. 3.
Secundum
Argumentum à
Christi re-
ditu.

In quo sin-
gularis
Christi er-
ga Eccle-
siam amor
effulget.

illos ibi futuros , ubi ille est ; ubi etiam re-
fellit ubiquitatem *Lutheranorum & Pontifi-*
ciorum.

Postremaratio est ab adjuncta eorum no-
titia ad beatitatem illam perveniendi , quo
contendunt & à Christo vocantur. Vbi ex-
cipi potest , non opus esse ut viam norint,
cum ipse venturus sit ut illos ad se recipiat.

Sed primum Christus suam operam illis sua ^{quo Chri-}
præsentia dirigendis in extremo die polli- ^{stus abis.}
cetur , ante quem diem Apostoli animabus
suis erant aggregandi . Deinde etiam ut
Christus ultimo die eos accipiat , via quæ-
dam & ratio tenenda est à se commonstrata.
Quid autem his verbis tibi vult , post diserte
explicat in responso ad Philippi interrogata.

Verf. 4.
Tertium
argumen-
tum à
notitia loci
& viæ ,

I O H A N . cap. 14 , à vers. 5 , ad 12 .

5 Dicit ei Thomas ; Domine , nescimus quo abeas : quomodo igitur possumus
viam scire ?

6 Dicit ei Iesus ; Ego sum via illa , & illa veritas , & vita illa , nemo venit ad
Patrem nisi per me .

7 Si nossetis me , Patrem etiam mecum nossetis : & jam nunc nositis eum , & vi-
distis eum .

8 Dicit ei Philippus ; Domine , ostende nobis Patrem , & sufficit nobis .

9 Dicit ei IESVS ; Tantum temporis vobiscum sum , & non nositis me ? Philippe ,
qui vidit me , vidit Patrem : quomodo igitur tu dicis ; Ostende nobis Patrem ?

10 Non credis me in Patre , & Patrem in me esse ? Verba quæ ego loquor vobis , à
meipso non loquor , sed Pater qui in me manet , ipse facit opera .

11 Credite mihi me in Patre , & Patrem in me esse : sin minus , propter ipsa ope-
ra credite mihi .

A N A L Y S I S .

E ffectum sermonis Christi est interrogatio Tho-
mæ qua fortissime negat se & socios scire quo
vadat ; unde à comparatione minoris concludit eos
ignorare viam , quæ quo Christus vadit , eos ducat .

Verf. 6 . Ad utrumque responderet : primum
enim notat adjunctam viam , se ipsum ; quam viam
describit duobus aliis adjunctis veritatis & vi-
tæ . Deinde exponit subiectum quo vadit , nempe
Patrem .

Verf. 7 . Probat illos Patrem cognoscere ab ad-
juncta cognitione sui ; item à testimonio suo .

Verf. 8 . Cujus dicti adjunctum est petitio Phi-
lippi , ut Patrem illis commonstraret ; quam confir-
mat ab adjuncto , sufficientia , qua illis abunde
satisfieret .

Verf. 9 . Cujus petitionis effectum est acris re-
dargutio quod Patrem nesciret ; quæ amplificatur
adjuncto tempore diuturnitatis , qua cum illo con-
suevit . Deinde ab adjuncta ignoratione ipsiusmet
Christi ; quod cum noscentes Patrem norint ; quod
porro exaggeratur adjuncta absurditate petitionis ,
ut Patrem illis declararet .

Verf. 10 . Confirmat conjunctam Patris & Chri-
sti notitiam , quia Christus est in Patre & Pater in
Christo , quod unum essentia sunt , à duobus effe-
ctis verborum & operum utriusque perinde commu-
nium .

Verf. 11 . Fidem eorum de unitate essentia Pat-
ris & Christi confirmat à testimonio proprio ;
deinde ab effectis operum utriusque commu-
nium .

M E T A P H R A S I S .

D icit ei Thomas ; Domine , nescimus locum
quo vadis , tantum abest ut viam , quæ
eo ducit , sciamus . Dicit ei Iesus : viam quod
attinet , quæ eo ducit ego sum , & præter me
nemo : & via quidem non typica & sacramen-
talis , in quo genere multa sub lege existiterunt ,
sed vera & germana ; denique viva & qua
vitam in me & pro me moriturus æternam
confero : sicut enim ad concupitum locum ne-
mo nisi via accedit , sic ad Patrem , ad quem
ego vado , nisi per me mediatorem Deum &
hominem nemo accedit . Si me nosceretis , Pa-
trem meum eadem opera nosceretis , & quidem
(ut supra dixi) jam Patrem (quamvis non
tam plene & explicate , ut olim facieris) nositis
& Patrem mentis vestra oculis vidistis . Tum
Philippus , non minus quam Thomas , rudis :
Te quod attinet , non sumus solliciti ut te co-
gnoscamus , quem jam probe & penitus cogni-
tum habemus : illud modo desideramus ut
Patrem nobis oculis vel semel videre & intue-
ri concedatur , sicut te aliquot jam annos in-
tuiti sumus . Ad quem Iesus : tam diu chare
Philippe vobiscum conversor & tam assidue
consuesco , & me adhuc non nositis , ut v. bis
Patrem representari petas ? Quisquis me co-
gnitum

- gnitum habet, Patrem meum eadem opera cognitum habet: quo igitur sano iudicio hoc à me petis ut vobis Patrem meum videndum proponam. Non me credis unum essentia esse cum Patre, ut ego sim in Patre & Pater in me sit: cuius fidem indubitatam tibi faciet primum quidem, quod verba, quæ vos doceo non mea modo verba sunt, sed & Patris, qui in me & per me vobis loquitur. Deinde quæ ego miracula edo, non ego modo facio, sed qui mecum essentia unus est Pater, illa ipsa operatur. Hunc honorem mihi habete, ut mihi affirmanti me esse essentia cum Patre unum, & me esse in Patre & in me Patrem, firmiter credatis. Quod si in mea auctoritate non acquiescitis, nec mihi hoc dicenti (quod vos dedecet) creditis, saltem ob effecta, quæ cum auribus auditis, tum oculis cernitis, mihi fidem adhibete.

P R A X I S.

Summa, Christus de æterna vita, & ad eam ducente via interrogatur, vitam in Deo, in se vero Deo & homine vitam tantum expositam patere respondet.

Partes sūt { Thoma, } Quibus pro quæ-
 { Alazaris } stionum nonnulla
 { Christus } diversitate diver-
 { Philippo, } se respondet.

Verf. 6.
 Thomæ in-
 genua igno-
 rantia pro-
 fessio.

In dialogismo priorè, consideratur Thomæ dictum: ubi elucet singularis ingenuitas ex animi submissione Christiana profecta, qua non erubescit se nescium ejus rei profiteri, quam se nescire existimavit, quod vel maxime Christi discipulum, id est, quemvis Christianum decet. Vide quomodo in Daniele, & Apocalypsi intratissimi Dei servi & perspicacissimi suam sapius ignorantiam fatentur. Vnde & suo & totius Ecclesiæ commodo docti sunt. Sic *Psal.* 25, 14. & *Psal.* 146, 8. minus humiles docet, & cæcos illuminat, qui se cæcos agnoscunt: & contra occæcat eos, qui cæci se tamen perspicaces esse venditant. Huc etiam afferri potest Proverbum Salomonis, quo vanitatem eorum damnat, qui se divites stimulant cum sint pauperes. *Prov.* 13, 7. item illi in Apocalypsi, qui sibi acute cernere videbantur, cum tamen collyrio egerent. *Apoc.* 3, 17, 18. Atqui, inquit aliquis, non adest Christus ut olim. Sed adsunt Ministri Dei Angeli, quorum labia scientiam asservant, & à quibus requirant legem. Quod si illos de rebus dubiis populus interrogaret; stimulos hoc pacto adderent Dei consilia accuratius investigandi. De rebus hujus vitæ & de via quam ignorant, semel atque sæpius percontari à qui-

busvis obviis, etiam puellæ non erubescunt.

Dicit autem se non intelligere viam, nedum quo proficiscatur; cum qui viam tenet ad locum, locum prius norit oportet, sed non contra. Atque hic se nescire dicit quod novit: nostri se scire dicunt quod nesciunt.

In responso Christi singularis humanitas continetur, qui cum esset veritas ipsa, ægre & asperè ferre potuit, quod ab illo affirmatum sit, à discipulo aperte negari: indicatque summa cum familiaritate usum esse cum discipulis. Christus autem primum responderet de via; non tantum quod scitu difficilior visa sit, sed etiam quod ea percepta, ilico innotescat is, ad quem proficiscendum est. In aliis rebus primum metam, deinde viam; hic autem contra, prius tenenda via, post meta: dicit igitur se esse viam; & rationem atexit, quod per eum ad Patrem eatur, eoque ad vitam æternam. Quod etiam dicat, *Ego sum*, indicat se tantum esse, quod & post explicat, cum non tantum ad Patrem iri per se confirmet, sed nullum venire nisi per se. *Notandum* quod non dicit se viam esse, sine qua nemo, &c. Sed *per quam*: quia *Papista* alias vias sunt commenti. In aliis negotiis viæ plures sunt omnes idem consequendi, quamvis una cæteris compendiosior: Sed hic secus.

Hoc loco confirmatur & illustratur doctrina illa de Christo unico mediatore. *Actor.* 4, 12. *non est nomen, &c.* 1 *Tim.* 2, 5. Sicut & *Christus*, illa *Iohan.* 10, 9. *Ego sum ostium, per me si quis intrat, &c.* Sic & 1 *Iohan.* 5, 10. *Genes.* cap. 28, 12. dicitur scala per quam ad cælum ascenditur: adumbratus in lege mediatione Moïsi, qui tantum in legislatione in monte coram Deo constitit. *Deut.* 5, 5. item summo Sacerdote, cui soli in sancta Sanctorum patebat aditus. *Heb.* 9, 7.

Quamobrem Christum nobis à Patre ob signatum mediatorem habentes eo uno acquiescamus, nec in viis à nobis aut aliis exco gitatis oberremus. *Vide Esai.* 53, 6. via est igitur Christus, per quam itur ad Patris cognitionem per fidem, & per quam itur ad Patris felicitatem, quæ hoc loco maxime indicatur.

[*Ἀληθεία.*] Videtur dicere se non esse umbratilem viam, qualem olim habuerunt, sacrificia, velum, serpentem æneum, Sacerdotem summum præsertim; sed esse veram viam & umbris omnibus exutam. Hoc etiam loco confirmatur Christum unicum esse mediatorem, cum illa Christi duntaxat fuerint umbræ, quarum ipse sit corpus. *Coll.* 2, 17. Cum igitur

Verf. 6.
 In Christi
 responso
 humani-
 tatis: &
 ejus ordo.

Unicus
 mediator
 & Christus.

Vocis
 ἀληθείας
 interpretatio
 varia.

igitur nullius Sanctorum intercessionis aut sanguinis typus aliquis extiterit, sed Christi tantum (Moses enim & Prophetæ Christo tantum testimonium dicunt, & illi respiciunt.) Sequitur nullum nec redemptionis, nec intercessionis esse mediatorem præter Christum. Vera etiam via est non fucata, qualem plerique se viam dicebant. *Ioan. 10, 7, 8.* Vide ramem si non præstabilis sit ἀληθινὴ hic sumere pro verissima via. Est enim via, quæ hominibus bona videtur, cuius exitus est mors, *Prov. 14, 12.* Vel potius ut sit veritas, quod monstrat viam; Et si etiam differat ab omnibus aliis viis; ut sit & ὁδὸς; & ὁδὸς 295.

Christus
simul vita
& via ad
vitam.

Zor. 7.] Hoc loco dissimile quiddam indicat: cum enim in cæteris via, & id quo via ducit, duo sunt, hic secus fieri, ut qui sit via ad vitam, sit & ipsa vita, Deus scilicet. Vnde etiam *Hebr. 10, 20.* dicitur via vivens. Sic ostium est, per quod ingredimur in salutem *Iob. 10.* & ipsa salus; ac si esset haustrum quo aquam extrahimus, & fons unde etiam petitur aqua; esset laterna & lucerna. Cæteræ igitur omnes viae lethales sunt, & non nisi ad mortem ducunt; cisterne sunt, quæ aquam nequeunt continere. Hoc autem τὸ ζῶν ἐπιθετο declarat illos ne morte quidem ipsa impeditos iri, quo minus Christum sequantur. Vis ambulare ad regnum cælorum? ego sum via. Non vis falli? Ego sum veritas. Mori non vis? Ego sum vita. Non est quo eas, nisi ad me: non est qua eas, nisi per me.

Verf. 7.
Discipulo-
rum major
quam op-
nabantur
cognitio.

Ex superiore Epitheto quod sibi attribuit, *vita*, concludit eum, qui se norit, Patrem eadem opera & momento cognoscere. Atque adeo confirmat discipulos enim cognoscere, & eum vidisse. Sic aperte confirmat quod à se prius dictum, à Thoma negatum est. Hinc colligimus discipulos instructiores fuisse quam putarunt: idque etiam verum esse quod proverbio dicitur de extremis divitiis, esse qui divites sunt, & ramen se pauperes dicebant. Quod quidem ramentum vanitas sit, & notetur labe qui hoc faciat; tamen in rebus spiritualibus minus periculi in hoc vitio est, nec hac ætate facile inveniuntur, qui in illo delinquant. Nostri enim homines similes sunt Sodomitis *Gen. cap. 19, 11.* & Syris *2 Reg. 6, 18.* qui scotomate laborant, qui omnia vident, nisi quæ potissimum deberent.

Percontationis fru-
ctus.

Hic igitur fructus est percontationis, ut quæ implicite scimus, explicite liquido intelligamus; quæ confuse, liquido & sigil-

latim; quæ ante velut è longinquo, hoc modo quasi propius admoti. Habebant ut cibum in ventriculo inconcoctum, ut rhesaurum domi in arca reconditum, cuius usum adhuc non profus tenebant.

Sequitur *dialogismus alter.* Vbi in Philippi petitione indicatur ingenium hominis avidum illius Dei cognitionis, cuius ipse non est capax, & quæ illi non tantum nocitura, sed omnino eum perditura erat. Cum enim sermonem Christus fecisset de Patris visione, ilico dulcedine Majestatis divinæ intelligendæ captus, ad hanc petitionem profilit; quæ quidem tamen verbis non alia sit, quam quæ legitima existimari debet; tamen sensu ipsius huiusmodi fuit, quæ eum perdere potuit, si illius petitioni Christus annuisset. Deum enim nemo vidit, qui post vixit; ne Angeli quidem. *Exod. 33, 20.* *Ies. 6, 5.* huiusmodi quid olim tirillavit ipsum Moysen & illum è via abduxit. *Exod. 33.* Qua in re intelligimus tam illustres & insignes viros peccasse, cavendum ne cancellos nostros transiliamus, sed meminerimus illius aureæ sententiæ, *Revelata nobis est filius nostris, celata autem Deo nostro, Deut. 29, 29.* Est enim gloria Deo, celare consilium. Philippus capiebat Deum videre in folio sedentem, auro & gemmis fulgentem, cum Christus de fidei vitæ locutus esset. Sic sumus comparati natura.

Verf. 8.
Hominis
ingentium
nocitæ &
visionis
Dei avi-
dum.

Christus ab inani illa & inutili, vel potius noxia speculatione divinæ essentiae & majestatis, quæ inscrutabilis est, Philippum revocat ad illam Patris notitiam, quæ pervia & salutaris futura erat: nempe Patrem in filio cognoscere, in quo se cognoscendum duntaxat præbet. Sæpe fit ut in hominum liberis quædam lineamenta paternæ faciei & vultus ira appareant; ut ex his quodammodo patrem aut matrem dignoscas. Sed hoc in Christo multo magis & verius fit, in quo tota sapientia, bonitas, justitia, misericordia Patris sese conspicienda præbent. Hinc est mysterium illud summum *1 Timoth. 3, 16.* *Deus manifestatus in carne; & illud, Deum nemo vidit unquam sed unigenitus filius, qui est in sinu Patris, ipse eum revelavit. Iohan. 1, 18.* ob eamque causam *Hebr. 1, 3.* Ἀπαύλατος υἱὸς πατρὸς τοῦ θεοῦ & ἁπλοῦς Patris dicitur. Hinc etiam *Iohan. 2, 23.* qui filium habet, Patrem habet, & contra qui filium non habet Patrem non habet. Et Paulus, nihil præter Christum se scire professus est. *1 Cor. 2, 2.* ut enim mentem nisi per sermonem, & tem longe remo-

Verf. 9.
Pater in
Christo et-
noscen-
dus.

tam à nobis tanquam præsentem non possumus intueri, nisi per ejus sculptam imaginem: sic nec Deum Patrem nisi per filium sermonem ipsius. Hinc docemur Deum à *Judeis à Turcis & aliis paganis* non cognosci, quia non nisi in Christo cognoscitur. Itè impie facere *Pontificios*, qui Deum Patrem cognoscere volunt per picturas & sculpturas humanas.

*Tarditas
nostra in
discendis
fidei capi-
tibus cul-
panda.*

Quod totum quadriennium cum Christo fuisse probrosum & ignominiosum ducit, si hoc universo tempore Patrem non cognovissent, id est, Christum, cujus cognitione ad Patris notitiam pervenirent, nostram tarditatem coarguat, qui totos 43. annos Christum in Ministeris nobiscum conversantem non didicimus, imo vix prima illius cognoscendi elementa hausimus. Vide *Hebr. 5, 12.* Nos huc ad templum advenimus, preces & conaciones habemus; tamen cum solidum cibum vobis dare velimus, lac præbere cogimur; cum cœlestia vellemus, terrenis & humilibus documentis insistendum nobis est. Quamobrem cum liberos reprehendatis quod paucis annis in humanioribus literis non profecerint, & illos probrose otiosos nugatores vocetis, hoc in vos ipsos opprobrium meritissime retorqueri possit.

*Verf. 10.
Εἰ μὴ ἐ-
χάρητε
Πατρὸς
Ἰησοῦ
Ἰησοῦ,*

Docet se cum Patre unum esse & consubstantialem, quod ipse sit in Patre & Pater in ipso. Sicut rex in sua expressa imagine visitur & in rege imago representatur. Vide *Ioan. 17, 21.* Igitur generatur filius à Patre non ea generatione quæ est à Patre emanans, sed immanente generatione: hæc enim personalis substantia per generationem aut processum non efficit aliquam ab invicem separationem, quin unum maneat. Quod duobus aliis argumentis probat, uno ab effectis verborum & sermonis ipsius; altero ab effectis operum; quod Pater per ipsum operetur, quod non posset, nisi unus cum Patre esset. De eo enim vere dicitur, quod sit potens verbis & factis. *Luc. 24, 19.*

*Probata 1.
à communi
sermone
utrinque:*

Quod enim ad verba attinet & sermonem, dicitur eum doquisse cum auctoritate, non ut Scribæ & Pharisei, vel instructissimi piissimi que. *Matth. cap. 7, vers. 29.* item *Ioan. 7, 46. nunquam audivimus quonquam ita loqui ut hic.* & *Luc. cap. 4, vers. 22. obstupescabant ex sermone gratioso, qui ex ore ejus fucebat.* In quo tanta vis & virtus & sapientia apparet

quæ non potest à nudo homine proficisci.

Hic respondendum objectioni quod Deus loquutus sit, & miracula edidit per Prophetas & Apostolos. Sed non est loquutus ut Pater per filios, sed ut Dominus per servos. Non est loquutus ut immanens in illis connaturali & coessentiali habitatione, sed, &c. non est loquutus, *μὴ ἐξ ἑστίας,* &c.

Est quidem si hoc illis minus apparet in verbis propter eorum stuporem, aut non certe justam attentionem, tamen illud liquido ex operibus ejus constat. Quod enim ad opera attinet, vide *Ioan. 5, 17. Pater meus operatur & ego operor.* Illa autem tam liquida erant, ut de his ipsos hostes suos iudices ferret. Ex his enim probat se esse in Patre & Patrem in se *Ioan. 10, 37, 38.* Sicut igitur Patrem in Christo, sic Christum non nisi ex doctrina & operibus rite cognoscemus: ut inanis sit Christi cognitio, quæ non hinc petitur.

*Verf. 17.
à commu-
nibus ope-
ribus.*

Sic his modis quodammodo Patrem cognoscendum præbet, quomodo homines se hominibus præbent. *Primo* visione, sed non corporea, ut Philippus expetivit. *Deinde* auditione sermonis ejus. *Tertio* operibus, ex quibus cujusque ingenium agnoscitur.

Hic notandum Christum Dei Filium, ipsam (ut de se prædicavit) veritatem, in quo dolus non est inventus, divinitatis & officii sui fidem facere ex operibus. Tamen etiam in illius uno verbulo acquiescere penitus æquissimum sit: tamen non secus sibi fidem haberi postulat, quam factis declarat: quod verbis de se profitetur. *Ioan. 5, 36.* Et nos homunciones & vanitatis pleni, inique serimus, si nobis de nostra religione & Christiana professione profitentibus non credatur, cum Christiani hominis officii illud non comprobemus? Quamobrem Iacobus pulchre hoc postulat ut fidem nostram bonis operibus probemus. *cap. 2, 18.* Hoc igitur validissimum argumentum est, & ut Christo, sic Christiano viro dignissimum. Quicquid enim dicas, aut quantumcumque argumentorum pondere veritatem eviceris: tamen semper aliquid habebunt iniqui quod opponant. Sed hoc operum argumento os hominum alioqui importunissimorum obturatur. *2 Pet. 2, 5.* Atque ut hominibus verbis, & professione satisfacias, tibi ipsi tamen, nedum Deo nunquam satisfacias.

*Idque ex
abundanti.*

IOHAN. cap. 14, à vers. 12, ad 19.

12 Amen amen dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipse faciet, & majora illis faciet. Nam ego ad Patrem meum proficiscor.

13 Et quicquid petieritis in nomine meo, hoc faciam : ut glorificetur Pater in Filio.

14 Si quid petieritis in nomine meo, ego faciam.

15 Si diligitis me, præcepta mea servate.

16 Ego vero rogabo Patrem, & alium advocatum dabit vobis ut maneat vobiscum in æternum :

17 Nempe Spiritum illum veritatis, quem mundus non potest recipere, quia non conspicit eum, nec novit eum : vos autem noscitis eum, quia apud vos manet, & in vobis erit.

18 Non relinquam vos orbos : redeo ad vos.

19 Adhuc paululum, & mundus me non amplius conspiciet, vos autem conspicietis me : quia ego vivo, vos etiam vivetis.

20 In illo die vos cognoscetis me esse in Patre meo, & vos in me, & me in vobis.

A N A L Y S I S.

Effectum fidei notat, eadem opera facere quæ Christus facit; quod amplificatur comparatione minoris, facturum scilicet majora, quam Christus fecit, quod sine confirmatur, ut Pater in filio, cujus in nomine hæc ederet, glorificetur: hoc vehementi allevatione confirmatur, cujus efficiens causa notatur profectio Christi ad Patrem.

Vers. 13. Aliud effectum fidei, nempe obtinere quæcumque petunt in nomine Christi: quod suo sine confirmatur, ut Deus Pater in filio glorificetur.

Vers. 14. Causa efficiens notatur potentia & gratia, nempe Christus, non tantum sua intercessione, sed & propria virtute.

Vers. 15. Fidei effectum est charitas; charitatis est mandatorum Dei observatio.

Vers. 16. Adjunctum observationis mandatorum est Christi apud Patrem intercessio: intercessionis effectum, missio Spiritus Sancti: cujus effectum est, fideles consolari; adjunctum, cum fidelibus permanere; quæ etiam per mansio suo adjuncto tempore declaratur, nempe in æternum.

Vers. 17. Describitur Spiritus Sanctus ab effectu, deducendo illos in veritate; deinde à disparato, quod mundus Spiritum non potest accipere; quod suo adventu illustratur, nempe quod fideles illum norunt; quod suo efficiente arguitur, nempe quia est in fidelibus: quod comparatione majoris amplificatur, quod non tantum in illis sed cum illis permanebit.

Vers. 18. Consolatur porro illos primum ab adjuncto, protectione eorum cum discedet; quod comparatione paris illustratur Patris morituri, qui curam liberorum amico committit: Deinde ab adjuncto suo ad illos adventu.

Vers. 19. Consolatur illos ab adjuncto suo ad eos reditu; quod beneficium amplificatur alio adjuncto angusti temporis, quo ab illis disjungentur; & illustratur dissimili, nempe quod mundus cum non videbit: qui Christi ad Apostolos reditus suis causis confirmatur, sua & Apostolorum vita.

Vers. 20. Aliud argumentum, quo consolatur illos de sua absentia ab adjuncto adventus ad eos, quod augendi sint copiosior e Dei Patris & filii

unitatis cognitione: illius item unitatis, quæ est nostri cum Christo.

M E T A P H R A S I S.

VT hanc meam ejusdem cum Patre essentialitatem unitatem liquidius demonstrarem, sanctissime vobis affirmo me non tantum miracula edere, sed & in me credentibus, hanc miracula edendi virtutem communicare: efficiam etenim ut non eadem modo, qua ego, sed longè his majora opera tum in successu prædicationis Euangelii, tum vero in magnitudine miraculorum perficiatis. Quod quidem non aliunde ad vos perveniet quam ex hoc ipso discessu meo ad Patrem, à quo tamen vos abhorretis. Nihil etenim tam arduum aut difficile factum est, quod pro vobis Patrem meo nomine & merito rogantibus non perficiam: ut per me filium tam eximia dona largientem Pater gloriam consequatur. Iterum repeto nihil esse quod vobis meo nomine Patrem per Spiritum rogantibus ipsemet (non tantum Pater & Spiritus) non præstabo. Me à vobis diligi profitemini, quod etiam ego non diffiteor: sed vestrum ex discessu meo mororem germanum dilectionis vestra fructum non possum agnoscere. Indicium vel potius τεκμήριον vestri in me amoris inde intelligitur, si mandata Dei (qua eadem mea sunt) observaveritis. Excipietis forte fieri non posse quin de meo à vobis discessu moreratis, quo consueto vestro subsidio & in angustiis consolatore destituemini: sed animis propterea cadendum non est. Ego etenim rogabo Patrem, qui exoratus alium consolatorem vobis dabit, qui vobiscum (secus quam ego secundum humanam naturam) in perpetuum permanebit. Consolatore intelligo, sanctissimum Patris & mei Spiritum, qui vos

- in veritate deducet & pro illa laborantes defendet. Quem Spiritum quod mundus superbe contemnet vos offendere non debet: Eum enim in mundo impij & rebus mundanis addicti & veluti affixi, non possunt amplecti, quia illum non aut cognoscunt aut agnoscunt: vos vero illum cognoscitis, utpote qui prope vos est, atque adeo in impijs animorum vestrorum penetralibus manet. Quamobrem nolite existimare me ita vos relicturum ut vos tanquam pupillos parvocinio & tutela destitutos esse patiar: præterquam quod ipse etiam quoad humanitatem ad vos revertens aliquantisper vobiscum conversabor, quoad divinitatem nunquam non benigne vobis adero. Non longe est, quod morte sublatum, qui in mundo impij sunt, cum è mortuis excitatus fuero me amplius non videbunt, quem tamen è mortuis excitatum vos intuebitur, tametsi vero corporea visio ad aliquot dies tantum durabit, tamen presentia per Spiritum priori illa multo conducibilior nunquam à vobis auferetur.*
- 18.
- 19.
20. Quo tempore, vos qui nunc Patrem ignorare profiterimini, liquido cognoscetis me esse Patri coessentialem, meque ita natura & essentia esse in Patre, ut vos mystice archissimo Spiritus Sancti vinculo in me, & ego in vobis adunatus existo.

P R A X I S.

*S*umma, Christus regressus ad omnes discipulos, eosdem subiectis argumentis validissimis, tum ad fidem in se, tum ad mandatorum observantiam hortatur.

Partes sunt, § In se fiderent. adhortatio ut Eius mandata servarent.

Verf. 12.
Christus
verus Deus
Patrique
coessentialis
arguitur
ex miracu-
lorum po-
tentia.

Christus aliud argumentum ad fidem in se proponit ab adjuncta communicatione incredibilis illius potentiae, qua miracula edidit. Cum enim non modo hac potentia ipse instructus sit, sed eandem ad alios, quos vult, derivare possit, idque non ad unum duntaxat, sed omnes quos vult, & qui per fidem illius capaces sunt: argumento est ipsum esse Deum. Est enim meri imperii & *αὐτοκράτορος* iudicium, si non tantum ipse jus habeat imperandi, sed & jus hoc mandandi cui velit & ad quem velit transferendi. Nam qui aliunde potentiam & imperium derivarunt, illud non possunt a seorsum absque consensu datoris transferre.

Quod ta-
men in ho-
minibus se-
cus se ha-
bet.

Hic tamen excipitur, miraculorum (ob eam causam) operatorum, unum cum Christo esse, ut Christum cum Patre. Nam si sequitur Christum coessentialem Patri esse, quia ope-

ra Patris edit: eodem modo sequitur Ministros & Christo coessentialia, quia & ipsi Christi opera edunt. *Respondeo:* ut supra. Sed urgebit adhuc aliquis, Apostolos non tantum miracula edidisse, sed hanc potentiam aliis concessisse. Hic etiam *Respondeo* ut supra: Quibus & illud addatur, nullum reperiunt fuisse qui tam incomparabilia & tam insignia opera fecerit, quam Apostoli. Deinde dona Spiritus tantum collata esse ab Apostolis & à nullo præterea.

Sed illud mirum videatur quod Christus dicat majora & illustriora ab Apostolis edenda quam à Christo ipso. Quod factum legitur in Petro qui una Concione tria hominum millia ad fidem Christi pertraxit: *Act. 2, 41.* Cum illud nusquam Christo contigerit in terris prædicanti. Ex quo illud efficitur non in præstantia & perfectione prædicationis, sed in benedictione Dei fructum præconii verbi consistere; nam in prædicandi dexteritate Apostoli Christo longe inferiores erant. Item quod umbra ipsius Petri & semicinctiis Pauli dæmoniaci & decumbentes sanati sint. In quo Christus ministerium servorum suorum profectum voluit, cum ad Ministros animandos, tum etiam ad excitandam Ecclesiam, ut non minore cura & cogitatione ministros, ac se, suscipiant; nec minorem fructum ex eorum audientia & attentione, quam si Christum ipsum audirent, expectarent.

Hic incredibilis & commemoranda Christi benignitas *notatur*, qui cum majora miracula edidisse potuit, quam Apostoli edituri erant, sibi tamen ita temperavit, ut illis minora & minus clara fecerit: à proprio splendore aliquantulum decedens, ut nobis in servorum suorum ministerio magis prodesset. Quis enim princeps hoc fecerit, ut subditorum causa plus splendoris ministris indulgere velit, quam ipse usus sit? Patrem forte offendas qui id filio non invidet, quod ipse, ut uteretur, commode non fuit concessum: sed qui illud filio indulgeat, aliorum quam filii causa, quod sibi, cum id commode potuit, non assumpsit, non reperies.

Quod hujus largitionis fontem aperit, *Cujus causam* suam ad Patrem perfectionem, eo illos de *sa Christi* suo abitu consolatur; *ad Patrem* cuius beneficio tantum aberat ut eorum in miraculis edendis vires & virtus labefactaretur, ut illius accessio futura foret. *Iohan. 7, 39.* ut enim die inaugurationis regis tubi & canales vino flunt, auro & argento plateæ sternuntur: sic, &c.

vide

vide supra. Verosimile est illos subveritos, ne discesu Christi, virtus miracula edendi (de qua eos admodum exultasse videmus, *Luc. 10, 17.*) aut sublata, aut imminuta foret. Hoc *notandum* adversus eos, qui dicunt se, si Christum audivissent, videntur, &c: Hoc quia incredibile illis visum est, vehementer & duplicata asseveratione illud confirmat.

In quo *notandus* gravioris & constantioris affirmationis usus, eoque etiam juramenti, cum res postulat. Doceturque eorum vanitas qui ad singula, tametsi levia, adhibebunt talem veritatem suam, conscii suæ vanitatis, ut videtur: non ut Christus, qui conscius infirmitatis & imbecillæ fidei discipulorum hoc fecit. Docetque pro pondere & momento rei, quam confirmamus, aut affirmationem vehementiorem, aut juramentum sacratius adhibendum. Nemo enim paulo sapientior & cautior pro singulis minutissimis commodato acceptis torquem, annulum aut gemmam, aurum viceminarium oppignorabit: quod hi tamen faciunt, qui ad singula prope verba fidem suam atque adeo Deum suum oppignorant.

Notetur hic *πισθεις εγω, και πισθεις εις εμε* pro eisdem usurpari, adversus, &c.

Hic *quæritur* quomodo hoc præstatur in omnibus fidelibus de miraculis edendis. *Respondet*: quædam esse specialia Apostolis non mirum videri debere, quandoquidem erat aliquid in illis specialis mœroris & angotis, quod Christi præsentia, qua aliquot annos perfrui sunt, prævidi erant. Deinde quod majoribus angoribus premendi erant, & gravioribus oneribus onerandi, quam cæteri; ut mirum videri non debeat, si hæc ad omnes Apostolos credentes restringantur. Vnde tamen consolatio ad omnes redit, non tantum quod hæc potestas Apostolis data, fidelium causi data est; sed quod nos doceat, pro ratione & mensura afflictionum consolationem & dona spiritualia in fideles conferri.

Probat iterum æqualitas Christi cum Patre, *primum* ab adjuncta mediatione petitionū, quæ ad Deum ejus nomine fiunt. Cum enim petitiones piorum Deus exaudiat, suoque proprio nomine Ecclesiæ suæ laboranti propter se subveniat: efficitur Christum esse Deum, cujus nomine & propter quem fideles, quæ orant; exorant. II. *Argumentum* est ab efficiente causa, quod non tantum ejus nomine fiant, sed ab ipso etiam fiant. Quare non contentus est dixisse *πισθεις*, sed eandem sententiam repetens ait, *εγω πισθεις*. Quasi

dicat, non procurabo tantum ut sequestris, sed ipse hoc faciam. Sæpe enim apud principem ea gratia quis valet, ut possit aliquid pro aliis impetrare, quod ipse proprio jure efficere nequit.

Ex horum priore convincuntur *Pontificii*, qui sequestris alios in precando adhibent præter Christum: quandoquidem Deum oportet esse, cujus causa & gratia aliquid nobis largiatur. Nec vero quicquam illos juvat, quod plerumque in Scriptura dicitur Deum alicui gratificatur Abrahami, Davidis, &c. causa; quandoquidem hujusmodi formulis significatur Deum hoc facturum propter promissum & fœdus suum, quod cum illis in Christo pepigit, ut Deus & Christus Deique & Christi dignitas & meritum proponatur ante oculos, non autem Davidis aut Abrahami. Vt si de posteritate facinorosi ad mortem postulata cui postquam rex vitam, quam jure adimere poterat, indulisset, diceretur, Ego propter patrem eorum à quo oriundi sunt, hanc pœnam ab illis exigi non patiar. Equis tam amens est, ut Regem ob facinorosi meritum aut dignitatem posteritati ejus pepercisse affirmet. Nam uterque & Abrahamus & David in seipsis & in suis meritis erant facinorosi, tametsi Dei gratia & Christi merito justii. Exemplum sumatur in Gibeonitis, quorum posteritas morte per Saullem affecta, post vindicata est, non ullo eorum merito, qui populo Dei imposuerunt, sed propter juramentum, quo principes se obtinuerant de illis in vita conservandis.

Ex posteriore *observatur* adversus *Græcam Ecclesiam* Spiritum Sanctum à Filio procedere, quandoquidem filius ipse non tantum mediator est sanctificationis fidelium, sed ipse eos sanctificat. Quod cum non possit fieri nisi per Spiritum, efficitur Spiritum perinde à Filio ut à Patre procedere quandoquidem Filius ipse non minus per Spiritum Sanctum, quam Pater, operatur.

Hæc cum de filii persona nos instruant, *Piorum* occurrunt porro alia quæ nos de ejus officio informant. Quorum prius ad admonitionem, alterum ad consolationem spectat. *Primum* enim *docemur* ut fide tanquam fonte, ita oratione tanquam situla, bona omnia à Deo obtinenda esse. Et vera fides orationem tanquam filiam parit. *Credidi, propter quod loquutus sum. Psal. 116, 10.* Est enim clavis, qua referatur cum animum, tum os. Deinde amplissimis promissis hoc loco fideles instruuntur. *Matth. 7, 8. omnis qui petit accipit, ut*

Pontificii de non adorandis sanctis conuelli.

Spiritus Sanctus etiam à Filio procedit.

Piorum privilegia, amplissima.

Gravioris asseverationis & juramenti legitimus usus.

Christi promissio ad Apostolos tantum spectat; usus tamen ejus ad omnes.

Verf. 13, 14. Christi cum Patre æqualitas iterum probata.

abjectus, ut ut sceleribus coopertus & peccatis onustus. Hoc loco, quicquid petierimus, Christus faciet. Mirus igitur stupor & incuria, quod his juribus instructi & privilegiis, illis non utamur: an nullius igitur indignus? &c.

Certa tamen regula limitata.
Notandum hic exceptionem & cautionem esse apud Iohan. 1. Epist. cap. 5, 14. petendum esse secundum divinam voluntatem, ea, quæ nos petere decet & Deum dare non sit indignum; id est, quæ Deus nobis largiri pollicitus est cælestis primum & cum primis: post quæ istius vitæ sunt.

Sequitur altera adhortatio ad mandatorum custodiam.

Verf. 15. Signum amoris Dei observantia præceptorum eius.
Primum argumentum à causa procreante, Dei scilicet dilectione, quæ si aliqua sit, aliquam etiam mandatorum observationem fore necesse est; si mediocris, mediocre; si nulla, nullam: tantum enim dilexisse comperiemur, quantum in servandis Dei mandatis studium & operam posuerimus. Hoc igitur modo veram fidem à fucata distinguit, si, &c. Vide Dent. 11, 1, &c. Simul docet illorum in se dilectionem non esse mœrore de ejus abitu arguendam, sed ex observatione mandatorum.

Lucius non est amoris signum.
Hinc docemur uxores, filii, servi, & subditi, non esse justum argumentum ad nostram erga maritos, parentes, heros, & principes dilectionem probandam, si illos morte sublato lugeamus amare, nisi illis viventibus obsequium præstemus. Fieri enim potest ut nostrum ipsorum dilectione hoc faciamus. Audias multos; hanc querentem se bonum maritum, alium se charos parentes, tertium se benignum herum, quartum denique gratiosum principem amisisse, quibus, cum viverent, nullum obsequium præstiterunt.

Verf. 16. Consolatio adversus persecutiones ex missione Spiritus S.
Ego vero rogabo Patrem & alium advocatum, &c.] Occupatio, quæ objectionem ex effectu persecutionis mandatorum custodiam insequente, anticipat. Argumentum ad adjuncta consolatione. Quasi dicat, scio vos ex observatione mandatorum odium incursum. Vide Ioa. 3, 19, 20, 21. & 1 Ioa. 3, 12. Sed nolite animum despondere, dabo enim consolationem. Hic igitur videmus quid homines sæpe retardat, quo minus se pietati dedant, non tantum quod natura semper & sæpe consuetudine ab ea aversum animum gerunt; sed etiam quod vident magnam inde illis tempestatem concitandam. Sed stulte faciunt & inconsiderate, qui non reputant consolationem illos manere, quæ illi oneri feren-

do idonea sit, atque adeo qua illam difficultatem facile superent. Vide. 1 Tim. 4, 9, 10. item Rom. 8, 18, 37. Quod non tantum magnitudine consolationis, sed duratione etiam arguitur, ut quæ nunquam illis adimeretur, cum afflictiones sæpe intermissæ & interpolatæ tandem penitus cessabunt & abolebuntur, cum Deus nobis lachrymas deterget. Huc accedit quod post dicit paraclætum hunc ita illis semper præsto adfuturum, ut cum illis sit; cum Christus nec semper cum illis futurus erat, nec unquam cum illis nisi per Spiritum. Quod si commodo ducitur, aliquem ad cubitum habere semper qui suggerat, quanti est Spiritum Christi intus in animi penetralibus gestare.

Πνεῦμα ἀληθείας.] Ab adjuncta veritate Spiritus, cujus & author & assertor est, probat præsto illis futurum Spiritum Sanctum; ac si diceret: Vobis veritatis ergo afflictis & cruentatis certo sciat Spiritum semper affuturum; quandoquidem ipse ejusdem veritatis sit autor, coque ipso vindex. Vide 1 Pet. 4, 14. Quis enim paulo humanior, qui alium sui obsequio periclitantem viderit, eum desertum patietur.

Ὁ κόσμος.] Secundum argumentum, quo eos consolatur ad adjunctis, cum odio, tum ignorantia mundi, quibus erga Spiritum veritatis affectus est. Quasi dicat, fieri potest ut vos moveat quod videatis Spiritum, qui in vobis est, contemni à mundi potentibus & sapientibus, unde subintrare possit animum vestrum suspicio, illum nullius pretii esse, quem mundus contemni habet: sed scitote hoc eo fieri, non quod non sit pretiosus, sed quod pretium ejus ignorent & vim ejus, &c. Vide 1 Iohan. 3, 1, 2. Quis gemmam minoris æstimabit quod gallum gallinaceum ei granum hordei præferre videat, aut quod infantulum gemmam pomo postponere intelligat; maxime cum illius accipiendæ capaces non sint. Plerique enim inveniuntur, qui cum rem aliquam præclaram sua indignitate & ἀδυναμίᾳ consequi nequeunt, illico ut rem nihili illam deprimunt, tanquam si vulpeservas contemneret, quas nequit assequi. Hoc igitur modo amplificat beneficium, quod mundus ejus particeps esse nequit.

Tertium argumentum ad adjuncta defensione & propugnatione quam ipse Christus suis suppeditabit, laborantibus præsertim: quod amplificat à comparatione disparatorum suæ erga illos propugnationis & aliorum in suos clientes patrocinii. Sic Iohan. 1, 9, &c.

Verf. 17. Cur Spiritus S. Spiritus veritatis.

Mundus Spiritus S. contemnit, quia ejus capax non est.

Verf. 18. Christus perpetuus suum defensor.

1, 9. & *Hebr.* 13, 5. *non te deseram, neque derelinquam.* & *Phil.* 1, 6. *qui bonum opus in vobis inchoavit, illud persequetur ad diem usque Domini. Dona Dei esse absque poenitentia.* *Rom.* 11, 29. Ex quo illud liquet quam operapretium sit, Christum nobis patronum per Spiritum, & propugnatorem acquirere. Quo acquisito, nunquam deinceps destitui possumus. Quod de nullo neque in terra, neque in cœlis enunciari vere potest. Qui enim vel parentes suos liberos, vel advocati clientes, vel tutores pupillos arctissime diligunt & complectuntur, tamen illos his promissis munire non possunt.

Cui nos & nostri commendandi.

Hic igitur præcipua cura ducamur, cum ut ipsi hunc ambiamus; tum nostros ita instituamus ejus præceptis, & precibus ei commendemus. Olim nobiles sua prædia à Rege, tanquam summo Domino & patrono tenere præoptarunt, ut eorum filii Regum sub umbra tuti & tecti manerent, &c. Sic, &c. Verum quidem est pius aliquando asiligi, sed nunquam tamen opprimi. Vide *2 Cor. cap. 4, vers. 8, 9, 10.*

Vna quoque liquet quam misera sit hominis conditio sine Christi per Spiritum præsentia.

Christus suis Spiritu suo adest.

Εἰς ἡμᾶς ἔσθι; ὁμοῖς.] Hic notat se ad eos venturum, & sua præsentia illis opitulaturum; ne existiment eum propterea absentem fore quod corpore abfuturus sit. Hanc enim præsentiam non tam carnalem & corporalem esse apparet ex *20, 22, 23. vers. Sed eam vel maxime notat quæ indicatur, Mat. 28, 20. Ego vobiscum sum usque ad mundi consummationem, & Act. 18, 9, 10. hæc est præsentia gratiæ & Spiritus sui Sancti. Hic coarguuntur, qui ex Christi præsentia in terris, conclusam putant carnalem præsentiam.*

Vers. 19. Non item impiis.

Vt prius Spiritus Sancti, sic nunc hoc præsentia suæ beneficium adjuncta impiorum incapacitate & incommunicabili illis facultate illustrat: quasi dicat; Impii hujus carnalis & mortalis præsentia, perinde ut vos, participes sunt: Sed visio & communicatio, cujus à morte mea participes & consortes fietis, ejus generis est, quæ partim communicabitur, partim non potest cum impiis communicari: ob eamque causam non tam dolenter absentiam meam ferre debetis: hujus visionis largissime participes eritis, cujus cum impiis nullum est omnino commercium.

Ex quo apparet falsum esse quod Pontifi-

cii & alii de impiorum cum Christo communicatione in cœna garrunt.

Ad hujus consolationis præstationem duo requirebantur, *unum* ut Christus morte sua, quam prædixerat, non interiret; quod illos metuisse apparet. *Alterum* ut & ipsi in vivis conservarentur, de quo magis adhuc dubitarunt: horum iccirco utrumque anticipatione quadam futurum confirmat. Vbi quod de se dicit, *ego vivo*, vitæ perpetuitatem indissolubilem & propria vi & virtute ita consistentem indicat, ut aliis eandem communicare possit. Vide *Iohan. 5, 26, 21.* atque multo efficacius, quam si dixisset, *ego vivam*, sicut de suis discipulis adjungit: Eo enim docet se vel tum vivere Spiritu, scilicet, cum carne mortuus futurus foret; in quo Spiritu in diebus Noë, &c. *1 Petr. 3, 18, 19.* Hoc docemur nos de vita præsentia non adeo sollicitos esse oportere, quod Christo coadunati per fidem vitam & vitæ fontem & saturiginem prope nobis admotam habeamus, unde tantum vitæ nobis suppedietur quantum satis erit. Hoc pacto se consolatur Apostolus, *1 Timoth. 4, 10.* & Timotheum ipsum *1 Tim. 6, 13.* Equis patrem amantem & regem habens, cui vitæ & necis potestas est, sibi à morte à patris subditis inferenda metueret, aut relicto patre ad subditum vitæ causâ se reciperet? Hinc confutatur *Græca Ecclesia*, cum Christus non nisi per Spiritum præsens sit.

Arguit præsentia suæ veritatem ab effectu: nempe acriori & vivaciori sensu tum suæ cum Patre unitatis essentialis, tum eorum secum gratiosæ adunationis: quod eo dicit ut eum & Patris notitia & suam cum illis præsentiam tantopere expeterent; utrumque hoc suo discessu se consequuturos scirent; & quidem suam præsentiam non, ut prius, extra se, sed in se & apud se persentirent. Ex quo veram & salutarem Christi in nobis præsentiam dignoscimus, si illum in nobis agentem sentiamus, cum mentes nostras sui notitia illuminantem, tum nos adversus omnes mortis & inferorum terrores confirmantem. *2 Cor. 13, 5. Gal. 2, 20. Ephes. 3, 16, 17.* Christus enim nudus non venit ad quenquam, sed Spiritus sui donis instructus. Ex quo apparet ejusmodi est illa *Pontificia* Christi præsentia, quæ nihilo illos doctiores, sanctiores, melioresve reddit.

Hic responde *Arianis*, qui Christo cum Patre unitatem talem affingunt, qualis nostra est cum Christo.

Adhuc Christi præsentia duo requiritur.

Vers. 20. Christi factus præsentia sensus.

I O H A N. cap. 14. à vers. 21, ad 27.

21 *Qui tenet præcepta mea, & observat illa, is est qui diligit me : qui autem diligit me, diligitur à Patre meo : & ego diligam eum, & ei conspiciendum exhibebo meipsum.*

22 *Dicit ei Iudas, non ille Iscariotes, Domine, quid est cur te sis nobis conspiciendum exhibiturus, & non mundo ?*

23 *Respondit IESVS & dixit ei, Si quis diligit me, sermonem meum observabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & apud eum habitabimus.*

24 *Qui non diligit me, sermones meos non observat : & sermo quem auditis, non est meus, sed ejus qui misit me, nempe Patris.*

25 *Hæc loquutus sum vobis, apud vos manens.*

26 *Advocatus autem ille, id est, Spiritus Sanctus, quem mittit Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia que dixi vobis.*

A N A L Y S I S.

Effectum amoris nostri erga Christum primum tenere Christi mandata: deinde eadem servare: cuius adjunctum est, quod diligitur à Patre & Christo simul: ejus dilectionis Christi erga nos effectum est, quod se nobis manifestabit.

Vers. 22. Hujus postremi Christi dicti effectum est quæstio, quare se vellet discipulis manifestare; quæ quæstio suo efficiente, Iuda, arguitur; qui suo diverso illustratur, quod non sit Iudas Iscariotes, manifestatio suo diverso amplificatur quod nollet se mundo manifestare.

Vers. 23. Præterita quæstione pergit Christus in explicandis effectis nostri erga Christum amoris, nempe servare sermonem Christi: cuius effectum est, quod diligitur à Patre: deinde alio effecto, nempe adventus Patris & Filii ad eum; qui suo fine declaratur, ut apud eum maneat.

Vers. 24. Confirmat eum, qui diligit Christum, ejus sermonem servare ab adverso, quia non servans non diligit: sermonis sui dignitatem amplificat à comparatione majoris, quod non suus, sed Patris sermo sit.

Vers. 25, 26. Præsentis Spiritus excellentiam præ sua corporea præsentia amplificat ab effectis, quod ipse quoad humanitatem nihil aliud facit, quam ut doctrinam salutis ita proponat, ut illam tantum auribus percipiant, cum Spiritus illos tum doceat, ut ignota intelligant; tum oblivioni tradita illis in mentem revocet.

M E T A P H R A S I S.

21. **S**icut dixi vobis me diligentes mandata mea servaturos: sic nunc dico eum, qui primum mea mandata edidit, deinceps intelligentia comprehensa servaverit, me amare. Qui autem me charitate complectitur, is non sine magno sanere hoc faciet. Nam & Pater meus eum diligit & ego illum diligam: Cujus singularis inter alia fructus erit, quod meipsum

illi familiariter patefaciam. Dixit illi Iudas, non Iscariotes seu proditor, sed Iudas Alphai filius: Domine, quid causa est, quod te ipsum nobis tam familiariter patefacere vis, non autem his, qui sunt in mundo, impiis. Ad quem Iesus: Omnia tua non tam ad id, quod in manibus habemus, apposita quæstione, pergo in suscepto sermone. Si quis me diligit & sermonem meum servaverit, cum Pater meus diliget, ad quem uterque nostrum Pater & Filius per Spiritum veniemus, ut apud illum non tanquam hospitem, sed constanti & perpetua commoratione maneamus. Quod dixi clarius sua ad verso elucescit. Qui etenim me non diligit, sermones quidem meos audire, forte intelligere, & meminisse poterit: sed servare certe non potest. Quia in re quam graviter peccat, inde cognosci potest, quod sermo meus non est (quoad homo sum) meus, sed qui me misit Patris. Alienum forte videri poterit, quod hæc vobiscum dolore oppressis loquutus sum, qui præ dolore ad hoc aut intelligendum, aut in memoria retinendum, inidonei estis, sed non est (ut putatis) hic labor manis. Nam consolator ille, quem dixi, Spiritus (inquam) Sanctus, quem Pater meo intervenit & mediacione mittet; is vos cum quæ non intelligitis docebit, tum eorum, quæ obliiti estis, memoriam reficiet.

P R A X I S.

Synna, Ab hypothetica adhortatione, ad mandatorum observantiam Apostolis accommodata, ad *ἁλω*, quæ omnibus fidelibus convenit, transiens: Occurrit difficultati, quæ ex suo tam longo & vario, apud duodecim ad se audiendum inidoneos, sermone nascitur.

Partes sunt: { Omnibus fidelibus servandi Dei mandata, ut summam necessitatem incumbere, ita mercedem amplam reponi. Occupatio difficultatis de sermone apud Apostolos tam prolixo & vario, cum ipsi ejus percipiendi tam incapaces essent.

Verf. 21. Fidelibus omnibus mandata Dei servanda aequae ac Apostolis.

Eandem servandi Dei mandata necessitatem (quæ Apostolos manet) omnibus fidelibus incumbere, apud Apostolos proponit. Tamen si igitur Apostolos duntaxat alloquatur, tamen non de his tantum, sed & de aliis ab ipsis instituendis sermonem habet. Sicut enim oratio, 17. cap. qua concionem clausit, non tantum Apostolos, sed alios fideles complexa est: cap. 17, 20. Sic etiam præcepta & mandata dedit, quibus eum hi tum illi ad vitam æternam imbuerentur. Quod eo potissimum consilio fecit, quia Apostoli fidelium doctores futuri erant. Tamen vero & mandata & promissiones mandatorum observantiæ adjunctæ, eadem sunt: tamen reperit hoc loco (ut & aliis;) quod non sine singulari scœnore, & sancta usura facit Christus.

Unde error vulgaris reprehensus.

Quod adversus illos facit, qui aliam sanctitatem Ministris affingunt, aliam plebi impositam: quasi alius sit Deus Ministrorum, alius populi: aut si alia fide plebs justificetur, alia Ministri. Verum quidem est Ministros præluere debere aliis. Sed hoc tantum abest ut minuatur studium populi, ut illos ad omnia mandata astringat. Nam si illi præire debent, illis incumbit eisdem vestigiis omnibus insequi. Atque ut Minister suum officium non faciat, ille luet pœnas: sed interim manet obligatio populi.

Mandata Dei servare cupienti eorum cognitio necessaria est.

Primum igitur dicit; ὁ ἕκαστος ἐξ ἐσθλας, cuius officii prius non meminerat. Eoque docet eum qui obsequium Dei mandatis præstare vult, primam curam habere oportere, ut illa cum discat sollicite, tum firmiter retineat. Quo docetur non nos natura illa scire, aut percepta retinere, ut qui quæ carnis sunt & sapiamus & meminimus probe; contra autem quæ sunt Dei, & ignoramus, & nota facile effluere patimur. Vnde Prov. 3, 1. memoria & recordatio mandatorum sapius & vehementer effragitur. Cujus rei si exemplum quaerimus, ubi expressius videbimus quam in Apostolis? Hinc reselluntur qui mandatorum Dei perceptionem rem facilem & ludicram putant, ut quisque absque præceptore se illa percipere posse autmet:

contra quam David, qui nullum Deum precandi finem facit, ut se doceat vias & mandata sua. Verum quidem est, homines aliquod discrimen boni & mali natura habentes, aliquousq; Dei præcepta tenere, ut Deum colendum, &c. Sed illa cognitio legis satis est excusationem illis duntaxat adimere, Rom. 1, 20. non autem ad Christianum hominem informandum in illa vitæ sanctitate, quæ Deo per Christum accepta est: ut quis aulicam disciplinam ita accipiat, qui regi obsequium præstet, aliquot annorum intervallum & ingenii acumen & dexteritas requiritur. Daniel. 1, 4, 5. Ut igitur quis gratum officium Deo præstet, qui rex maximus regum, multo & vehementius & diuturnius incumbere eum necesse est. Si quis Artifici in disciplinam detur, eum non admittet, nisi sibi ad septem aut plures annos obstrictum habeat: excipiet enim tres aut quatuor annos abire, antequam ullum fructuosum ab illo officium percipitur sit. Inanissima igitur eorum jactantia est, qui se Deum colere & illi obsequi gloriantur, qui nunquam hoc facere edocti sunt.

Amoris erga Deum sumus

Ante adhortatus ad mandatorum observantiam, à causa ad effectum argumentatus est; nunc ab effectu ad causam: prius enim docuit amantes Christum ejus mandata observare. Nunc dicit observantes mandata Christum amare. Hic igitur notandum nos tum demum amare Deum certos duntaxat esse, si mandata ejus observandi studio tenemur. Si quis subesset, ad quem diceretur, eum Deum non amare, gravem sibi injuriam fieri existimaret. Egone ut Deum non amem? At qui quanta multitudo est eorum, qui Deum non amant, imo detestantur. Rom. 1 30. Ἐσσυγείς omnes non regeniti. Si quis affirmaret de quopiam eum diabolum amare, indignissime hoc ferret. Sed quanta infinitas est, quæ illum deperit & insano amore prosequitur, cum ejus instinctu & impulsu omnia faciant. Porro cum dicitur eum tantum Christum diligere, qui præcepta Christi servat; palam est eum qui humanis præceptis servandis se macerat & fatigat, non tamen Christum diligere, non magis quam qui ad voluptatem omnia faciunt.

Fructus

Quamvis autem in se præclarum sit Deum amare, etiam nullus si inde fructus rediret, cū inter homines reperiantur, apud quos fructus amicitia amplissimus est ipsa amicitia; tamen si fructum reputemus quem adscribit Christus, mirifice nos accendit in mandato-

rum observantiam: dicit autem unico nostro amore nos duos excellentissimos amores lucrari, Dei & Christi. Hoc lucrum amplum est, hoc fœnus fœcundissimum est. Sic enim obsignatur animis nostris ante jacta mundi fundamenta electio ad æternam salutem. Sic 2 Pet. 1, 10, 11. *Certam facite electionem vestram, &c.* Hoc tamen abunde magnum emolumentum sit, adeo ut non sit necessum nos de aliorum omnibus odiis sollicitos esse, si quidem Deum nostri amantem habeamus. Rom. 8, 32. *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* tamen hæc Dei dilectio omnium Angelorum & piorum in nos dilectionem secum trahit. Addo impios ita fingi & flecti a Deo, ut (quoad nobis expedit) nobis benigni futuri sint: quod variis Sacræ Scripturæ exemplis liquet. Animadvertite vero quantam certitudinem nobis hoc adfert Dei erga nos amoris. Nam cum mandatorum observantia exploratum nobis fiat, nos Deum & Christum diligere; quanto magis certi esse debemus & competentem habere, nos à Deo diligere? Si enim nos, qui natura *θεοφυεῖς* sumus, Deum amemus; quanto magis Deus, qui natura *φιλῶν θεῶν* est, Tit. 3, 4. nos amabit? & si Deus nos tum charos habuit, cum nos illum odio prosequuti sumus; nedum nos jam amat, cum illum amamus. Vnde etiam solvitur illa difficultas, qua videri potuit Dei amor erga nos ex nostra erga eum charitate profectus. 1 Joh. 4, 10. *non quod nos prius illum dileximus*, Rom. 5, 8, 10. Deinde absurdum est aliquid in Deo prius & posterius esse.

Effectum.

Sed videamus hujus amoris Dei & Christi effectum. Videretur autem Christus utriusque effectum hic dicturus fuisse, nisi discipuli importuna interrogatione sermo ejus abruptus fuisset. Quamobrem amoris sui, hoc est, Christi effectum tantum hoc loco dicit; cum dicit se hanc tesseram sui amoris apud suos relicturum, quod sese illis porro communicaturus sit & sui potiendi majorem copiam facturus, cum naturæ suæ, tum officii erga nos, tum nostri in Deum officii; denique seipsum facie ad faciem tandem videndi: quorum singula eximia beneficia cum sunt: tum conjuncta quanti faciendæ sint, non est facile dictum, ut vere dici possit, quod Psalm. 19, versus 11. canitur, servandis illis magnam esse mercedem. Hæc igitur compendiosa est via ad voluntatis divinæ notitiam, si quis se in mandatorum praxi exercent. Hac enim ratione plus solidæ cognitionis theologicæ sibi congeret exiguo

annorum spatio, quam qui integram ætatem, idque in Academia (sine hoc) in theologiæ studio collocarint. Vide Rom. 12. vers. 2. & Ioh. 7, 17. Amico enim quis sua arcana retegat. Hic porro *notandum*, beneficii singularis loco deputari, quod Christus suam alicui voluntatem patefacit; quod plerumque parvi æstimatur.

Dicit ei Judas, &c. Hoc ab Evangelista *vers. 22.* notatum ob eam causam, ut imperitiam discipulorum indicet, & simul apertum ingenium, & ea, quæ ignorabant, discendi cupidum: de quo vide supra: tamen major stupor adhuc elucet, quod sermone ad utrumque discipulum non est abductus à terrestri Christi visione, de qua adhuc somniavit, ac si pompam & splendorem regium illis duntaxat communicaret.

Christus responso primum Judam eo *vers. 23.* raste docet, quod sermonem priorem ad duodecim tantum revocari, quem Christus omnibus communem esse voluit. Sed respondet quæstioni tamen, docetque hanc causam esse, cur fidelibus se communicet quod se ament, & sermones suos servant: contra non mirum esse si suam præsentiam salutatem mundo subtrahat, qui eum non amet, eoque ejus sermonem non servet, adeoque Patris sermonem, cujus gloriæ ille unice studeat. Non quod hic causam salutis notet, quæ est in fideles Dei dilectio (tamen in impios non solum odium, sed illorum peccata perditionis causa existit) sed quod non nisi cum his communicet se, qui vitæ sanctimonia præditi sunt; ut bona opera adjuncta aut effecta tantum sint Christi nobiscum communicationis, ut 1 Joh. 1, 6, 7. Quamquam videtur potius hac inutili quæstione præterita, institutum de obedientia sermonem perssequi.

Hic eandem doctrinam, quam supra *vers. 15.* proposuit, reperit, sed tamen non sine singulari incremento; nam ante jussit eos, qui ipsum amant, ejus præcepta servare. Hoc autem loco confirmat illud certissime factum iri, si quis ipsum amore complectatur. Alioqui enim multa imperantur, quæ non ilico executioni mandantur.

Hoc loco aliam non ab similem priori *Insignis* promissionem attextit; eum scilicet qui man- *promissio* data Deo servat, se & Patrem hospites apud se habiturum. Quo non tantum amorem, sed intimi cujusdam amoris effectum declarat, quod apud se divertent: Principes enim cum alicui honorem habere volunt, eorum *ædes*

ædes sibi in hospitium deligunt. Honori ducitur summo, *Hebr.* 13, 2, quod Angelos quidam hospitio exceperunt: quanti igitur honoris est angelorum Dominum ipsum excipere? Shunamitis & Sareptana vidua eximia commoda perceperunt ex hospitio Eliæ, 1 *Reg.* 17. & Elizei. 2 *Reg.* 8. quæ igitur commoda ex Dei ipsius contubernio sperari possunt? *Apo.* 3, 20. Notatur adhuc major quædam familiaritas: item 2 *Cor.* 6, 16. Hinc adhortationem ducas ex *vers.* ejusdem *cap.* 17. Maxime vero cum apud nos mansurus sit. Amicorum enim ut adventu singulari gaudio perfundimur, sic eorum abitu valde contristamur. Hinc etiam apparet unam esse triados naturam quod per Spiritum in nobis cum Pater, tum Filius habitent.

A causa etiam negative argumentatur; nam sublata dilectione Christi, tollitur etiam mandatorum obedientia. Quo docetur, nullam esse obedientiam nisi in vere Christianis. Tamen enim *Turce*, *Judei*, *Papiste*, videntur præclara quædam facere, & vitam inculpata[m] agere, & virtute antecellisse Davidem, &c. tamen Christus aperte docet illic nullam esse obedientiam: nec enim Christum diligere queunt, quem non norunt: Ne nobis imponat, si quando virtutis insignem speciem in hostibus religionis videamus. Sunt illa quidem bona opera in genere, sed in specie & quatenus sine dilectione Christi & fide geruntur, impia & scelerata sunt.

Hic etiam *notetur* mandatorum violationem exaggerari, quod sunt Dei mandata: ut non sint pro mandatis reputanda, quæ proficiscuntur ab ipso Christo, quatenus homo est inferior Patri. Tale est quod ante habuit; *Sermo meus non est meus, sed Patris mei, qui me misit*. Inde etiam fit ut damnatio infidelium non in eo consistat, quod Apostolos quis non audit, sed quod in illis Christus, in Christo Deus contemnitur. *Mat.* 10, 40. & *Johan.* 12, 44, 45. Contra Pontificios, qui auctoritatem summam suis mandatis & traditionibus vendicant. Vnde etiam causam subindicat, cur se impiis non communi- cet, quod non in se tantum, sed & in Patrem nimis injurii sunt, ejus gloriæ ut propria ipse studet.

Sequitur *pars altera*, quæ est proleptis anticipans quod obijci poterat de Christi sermone (in speciem) importuno; quod Apostoli metu & timore correpti ad illa, quæ

dicebantur, percipiendum minus capaces *nem re- sponsi*. Respondet enim Spiritum Sanctum utrumque vitium tam memoria, tum intelligentiæ, quo laborantur, correcturum. Est autem *ὀφθαλμὸς*; quia primum illa in memoriam revocabitur; post, eorum sensum illis exponet. Vide *Joh.* 2, 22. quod idem de cæteris Christi dictis intelligendum, ut passim et aliis apparet.

Hoc loco insignis *doctrina* eruitur, qua *Intelligentia & memoria volentem Spiritus S. confirmat*. recreetur qui ad conciones accedentes parum aut intelligunt, aut ex perceptis memoria retinent, cum illud negligentia non fiat, sed aut tentatione, aut ingenii & memoriæ exiltate. Omnino enim sibi persuadeant, sibi Spiritum Sanctum adfuturum cum opportunum fuerit, & doctrinæ perceptæ vel auditæ potius aliquem majorem usum futurum cum memoria, tum etiam intelligentia eorum, quæ dicuntur. Quamobrem non est animus despondendus, dummodo hujus sanctissimi negotii quis curam non abiciat. Sicut enim videmus naturam in angustiis redactam seipsam superare vel saltando, vel currendo, vel onera sustinendo: sic etiam Deus in *πυλίστοις* laborantibus & ad angustiis redactos aut opis singularis indigentes mirifice reficit. Eodem rationis momento infantes docemus sacra sonare, quod parum aut intelligentes aut retinentes, post Spiritum Sanctum in acceptorum cum memoria, tum intelligentia, eos confirmat.

Hic autem locus insignis est si quis alius, Anabaptistarum & *ὀφθαλμὸς*; spreto verbo animum advertunt, sed & *Papistas* qui *Anabaptistis* hæc in re conlanguinei sunt, dum verbum scriptum à Spiritu disjungunt, & Spiritum sine scriptura jactant. Apparet enim Spiritum nihil docere nisi quæ auditur, ut post sequitur; & nihil docere, cujus memoriam non renovat & reficit; ut hoc loco. Cum igitur Christus ita verbo suo Apostolos alligavit; ut illis Spiritum suum doctorem indulgere nolle, nisi in his, quæ prius ejus sermone & verbis (quamvis ad discendum in idoneos) docuisset: nedum hoc aliis quibuscumque liberum reliquit, ut à verbi præscripto divagari libere queant.

Notetur porro Spiritum Sanctum esse, *Et Dicitur* Deum, ut qui intus doceat fideles. Quum *Spiritus S.* enim non nisi *θεοδιδωτος*; *Ter.* 31, 33, 34. *Hebr.* *ἀσθητι.* 8, 10, 11. Spiritum, quod eos intus doceat, Deum esse evincitur.

Verf. 24.
Sublata dilectione Christi tollitur obedientia mandatorum.

Quorum violatio exaggeratur.

Verf. 25, 26.
Christi ad præsentem obijctio-

IOHAN. cap. 14, à vers. 27, ad finem Cap.

27 *Pacem relinquo vobis, pacem illam meam do vobis: non prout mundus dat, ego do vobis; Ne turbator cor vestrum, neque formidato.*

28 *Audivistis me dixisse vobis; Abeo & redeo ad vos, Si diligeretis me, gauderetis utique quod dixerim, proficiscor ad Patrem: nam Pater major me est.*

29 *Ei nunc dixi vobis priusquam fiat, ut quum factum fuerit credatis.*

30 *Non loquar amplius multa vobiscum: venit enim princeps mundi hujus, sed in me non habet quicquam.*

31 *Sed ut norit mundus Patrem à me diligi: & prout præcepit mihi Pater, ita faciam: surgite, abeamus hinc.*

A N A L Y S I S.

Confolatur illos porro ab adjuncta pace, quam abiciens illis relinquit & gratis dat: quam amplificat à dissimili quod sit alia ab ea, quam mundus dat. Cujus effectum est ut illos à terrore eximat; quod confirmat à comparatione minoris, quia etiam illis metum eximet.

Vers. 28. Reprehendit eos quod ex duobus à se propositis, nempe discessu suo & reditu, discessus sui sensu dolore affecti sunt, præterito gaudio, quod ex reditu percipere debebant: deinde quod vel ex ipso discessu voluptatem non pereceperint, quod arguit à subiecto loco & persona ad quam vadit, nempe Patrem; quod confirmat, à comparatione majoris, quia Pater illo major: cujus gaudii defectus causam assignat, amoris erga se tenuitatem, ex nimio fuimè amore profectam.

Vers. 29. Cujus prædictionis finem notat, ut, cum fiat, in fide erga se confirmentur, cui nihil accidit quod ille non prævidit.

Vers. 30. Præsentem ad illos sermonem commendat ab adjuncto tempore, quod sit ante mortem ultimum. Cujus causam efficientem indicat, quod diabolus per suos ministros illi vitam adimet, quod suo diverso declaratur, quamvis nulla sit in illo mortis causa.

Vers. 31. Causa efficiens mortis, quam perpefflur erat, ut mundus intelligat eum diligere Patrem; cujus dilectionis effectum est obsequium, quod Patri præstat mortem obeundo: deinde sequitur adhortatio ut à mensa surgentes inde, ubi cænavant, discederent.

METAPHRASIS.

27. **R**elinquens vos ad tempus quoad humanam naturam, non auferam tamen animi pacem, qua jam frui mini, sed illam meam, quam ego conferre possim, vobis relinquo, aut etiam ampliore vobis dono. Sed ne in pacis nomine erretis, pacem non que auferri solet, sed eam, quam mundus, ut nec dare nec accipere, se nec auferre potest. Quamobrem ex discessu meo nolite conturbari, sed neque time-
28. **A**udistis quid vobis dixi, me ita à vobis discedere, ut reditum brevi temporis spatio cogitarem: vos autem abitus mei mentionem

mordicus arripientes, (resterita reditus mentione) contristamini. Atque tantum abest ut hoc modo vestrum in me amorem testatum reddatis: ut contra amoris vestri indicium, esset & certissime vos me amare agnoscerem, si solide de hoc meo discessu lataremini, siquidem ex hac vita migrans ad Patrem in caelis proficiscor, qui cum me, qua homo sum, atque adeo mediator Deus & homo, major est me, multo beatiorum quam jam sum reddet.

Hæc vobis in præsentiarum antequam fiant prædico, ut cum fient, me credatis verum Mediatorem esse. Ante mortis meæ perpeffionem

pauca modo mihi apud vos dicenda supersunt: quo majorem attentionem adhibere vos convenit, ut fructum accipiat. Nam Diabolus (cui justissimo Dei judicio ob peccatum

Ade tota ejus posteritas servituti peccati turpissima addicta est) per suos ministros Iudam, Annam, Cajarham, Pilatumque jam me prehendere paratus est. Sed vos consolari debet, quod nullam nec minimam mortis causam in me vel quaerendo invenire potest. Quod

si quarat aliquis cur igitur mortem perpeffiam: respondec ut mundus clare noscat, quod Patrem diligo, & ex dilectione, quod ille mihi in mandatis dat, exsequor: quod vos etiam sustentet, cum vestram salutem tam Patri charam esse sciatis, ut filius unigenitus suum amorem Patri ceteroquin probare non possit, nisi pro vobis mortem crudelissimam simul & ignominiosissimam obire vellent. Sed age à mensa surgite & impiis inimicis, qui mei capiendi causa jam se in viam dederunt, obviam eamus.

P R A X I S.

Somma, Christus, ne animos discipulorum suorum abitu suo & sua morte & ignominia offendant, anticipationem prævertit.

Partes sunt, Consolatio Apostolorum aduersus mala aduentura in personis.

Christi.
Apostolorum.

inanimis, ut cum lapidibus. *Iohan. 5, 23.* Cum omnibus terra & cœli creaturis, exceptis modo inferorum copiis, quæ tamen nocere nequeunt.

Verf. 27. Christus Apostolos consolatur aduersus mala ipsi eventura à pace quam illis dat.

Ego non discedam à vobis nisi pace primum apud vos stabilita; imo pacem, quam habetis in me habuistis, non aufero, sed relinquo vobis, atque adeo maiorem: nec vero contristemini, quod diem ducam, aut tempus extraham, cum in præsentiarum pacem vobis dedi. Est enim mea, quam pro libitu meo dare possim. Cum enim meo discessu Spiritum vobis missurus sim, qui est Spiritus pacis, fieri nequit, quin meo discessu pacem etiam cumulatorem obtineatis. Sed nolite somniare pacem externam & mundanam, qualem mundus suis dat, immunitatem scilicet ab omni afflictione, altam pacem & rerum affluentiam. Nec tamen idcirco deterior est mea pax, quam quæ sit mundi, sed melior; non solum quod pluris constat, sed quod tolli non possit: neque à Christo, quia non vult, neque à mundo, quia non potest auferre; cum mundi pacem vel qui dederint, vel alii adimant, aut alioqui sponte sua tandem diffluat. Vide *Philip. 4, 7.* Contra vero mundi pax indigna quodammodo pacis nomine habetur. Vide *Isaia, 57, 21. impiis non est pax.*

Huius pacis excellentiam docet ab effectu, quod tumultus & fluctus componit & sedat, & animum distractum & iactatum fluctibus, undis & ventis placidum & serenum efficit. *Primo versu* dixerat hanc malorum sedationem esse effectum fidei in se & in Deum: nunc pacis conscientiam, tanquam causam propinquioris.

Hunc autem pacis Christi fructum præclarum esse inde liquet, quod intestinum animi cum seipso bellum est bellum omnium periculosissimum tristissimumque: ut civilia bella omnium sunt atrocissima & perniciosissima. Salomon in Proverbiis eo ipso licem uxoris exaggerat, quod unis ædibus ita conjuncta sit, ut neutiquam ab ea disjungi possis: quanto magis gravis & acerba censenda est animæ, quæ intus est, contentio & discipatio. Contra vero valente animo & pace intus constituta, bellum quod foris geritur periculi parum aut nihil habet. Quamobrem demus operam ut hanc pacem quovis prælio redimamus: et eoque in occursum Deo eamus, ut ab illo hanc emendicemus. Hæc pax nos primum Deo, deinde nobis ipsis, deinde cum hominibus unitos & pacificos reddit. Imo vero cum feris agri, cum rebus

Cum Apostolos confirmasset aduersus mala, quæ sibi ipsis timebant ex Christi abitu, jam eos confirmat aduersus illa, quæ sibi met ipsi eventura suspicabantur. Docetque tantum abesse ut ejus causa dolere debeant, ut ob discessum ejus lætandum illis fuerit, tanquam singulari suo bono, ut potest qui ad Patrem hac morte peruenturus esset. Qui, cum major se esset, non dubitandum illis esse, quin hæc discessio ipsi maiorem honorem esset allatura, cum Pater libenter suam excellentiam cum filio communicet. Si enim Pater prodigum & profusum filium suum, qui omnia decoxerat, ad se redeuntem tam honorifice excepit, nedum Pater cœlestis me suum ad omnia obsequentissimum filium honorifice excipiet. Nam cum *Patrem* vocet, de ipsius erga se voluntate dubitandum non esse; cū *maior* se dicit satis indicat cum facultate & potentia instructum esse se honore summo afficiendi. Quod etiam vere impletum esse, ut qui per mortem ascendit in cœlos & sedet ad dextram Patris, Angelis omnibus amplior, & Deo soli, quatenus mediator est, inferior; alioqui, quoad Dei filius, Deo æqualis. Hinc etiam dicitur *Iohan. 17, 5. glorifica filium eam gloria, &c.* Hoc illustratur exemplo ab hominibus petito, qui suos amicos parentesque charos habentes, & eorum consuetudine lætantes tamen læti sunt, cū ad aulam principis eunt, quod ibi & honore augebuntur, & suis commodius opitulabuntur.

Sed *quærat* hic aliquis; an non tristitia discipulorum ex abitu Christi iusta fuerit, cum & Christi perpeffionibus marere debent, *Zach. 12, 10.* & sua etiam iactura, quod ejus dulcissima consuetudine orbandi essent. *Responsio*: omnino hoc faciendum, sed ita tamen, ut consolationem dolorem superantem non excluderent, quam hoc discessu percepturi essent. Hoc applicandum his qui modum in amicorum piorum luctum excedunt, cum ex hac vita discedunt.

Arrianis hic occurrit, quod se minorem dicit ea parte qua ad Patrem profectus est, id est, humanitate: divinitate enim profectus non est. Quid, quod ipse minor seipso asserit, cum dicitur seipsum exinanivisse. *Phil. cap. 2, vers. 7.* Cum igitur minorem esse seipso, illud non probet esse Deo minorem, neque minorem esse Patre quoad

Verf. 23. Consolatur eosdem aduersus mala sibi eventura à profectioe ad Patrem.

Unde immodicum eorum dolorem sublatum est, modicum non item.

Falsa Arrianorum huius loci explicatio.

Cujus finis

præclarus.

divinam naturam, quod eo minor dicitur, efficietur. Potius vero arguit ipsum esse Deum: nam is est Deus excellissimus, qui est major Christo homine aut mediatore: sed Christus seipso homine & mediatore major est: ergo est Deus excellissimus.

Verf. 29.
Prædictio-
nis de
Morte
Christi
fructus.

Dixi vobis, &c. Occupat quod obijci poterat, ab adjuncto temporis, adversus Christum suum discipulis abitum prædicentem. Occurri enim posse videtur Christum non tam consulte hoc fecisse, qui tutius hæc reticuisset, quam illos præmoneret. Cui respondet à singulari fructu hujus prædictionis, nempe fide de Christi ascensu in cælum, quæ hoc pacto egregie confirmata est. Ut enim ascensus Eliæ prius est Elizæo prædictus & aliis; quo in cælum translatus, illic evedtus, non aliorum abreptus crederetur. Sic & Christi. Nam ut ægte creditus est Eliæ raptus, sic Christi ascensus. Quid, quod ob hæc causam duo Angeli descenderunt, ut Apostolos de hac re resistentes confirmarent. *Act. 1, 10.*

Vnde le-
ctionis P.
T. utilis.

Hoc loco *discimus* apprime utilem esse lectionem Veteris Testamenti, utpote quod in prædictionibus firmamentum fidei nostræ existit, dum scimus in Novo Testamento perfecta ante multa secula prædicta esse. Sic enim primum scimus rem nec temere, nec hominum arbitratu factam esse, ut ut per homines impleta sit. Sic Petrus *Act. 2, 15, 16.* refellit eos, qui dona divinitus data ad vini seu musti fecundos calices transferti voluerunt ex Prophetia Ioëlis. Atque ut Deus suam deitatem his prædictionibus comprobabat, sic vera religio suam fidem.

Exaltatio
Christi ad-
miranda.

Ad ascensum vero quod attinet, res incredibilis videbatur, & omnem humanum captum excedens. *1 Timoth. 3, 16.* Quis enim unquam credidisset Christum ad inferorum conditionem detractum, & iudicio Dei in nos (cum in cruce esset) in baratrum iræ divinæ deturbatum; ad tantam gloriam, quanta omnes creaturas & creaturæ gloriam transcendat, evendum fore? eum qui potius vermis erat, quam homo, *Psal. 22, 6.* supra omnes & homines & Angelos effrendum? Quod si incredibile videbatur filius Prophetarum, Eliam fuisse translatum; quanto magis hoc de Christo incredibile futurum erat, qui ita depressus est:

Ad raque
in S. Scri-
ptura sæpe
reperitur
& confir-

Quia autem plurimum interfuit hæc confirmari ad consolationem Apostolorum, quæ à suo proprio & Christi bono suspensa fuit: ideo in illam partem incumbit ut ascensum

Christi probe persuasum habeant, unde cum *manetur, dis-
ligentius
attenden-
dum.* Apostolorum salus, tum Christi gloria manatura erat. Eoque docemur ut ad ea quæ à Scriptura diligenter & sollicite proponuntur, sapius repetuntur, pluribus argumentis confirmantur, animum attentius advertamus. Quis non existimaret satis fuisse ad confirmationem ascensus Dominici apud Apostolos; quod illud à Prophetis prædictum sit, oculis Apostolorum inspectum, Angelorū testimonio testatum? Tamen videmus & hoc fuisse necessarium, qui fortasse nobis persuademus nos hoc in articulo probe fundatos esse, cum illum semel atque sapius legerimus & audiverimus. Spiritus Sanctus non est *βασίλειον*, Christus novit profunda infidelitatis nostræ & medicinam congruenter parat, quam nisi totam exhauriamus, lethali morbo conficiemur. Nescimus porto occurruras nobis tentationes, eoque providendum ut adversus eas probe muniamur.

Non tantum vero prædicit abitum suum *Verf. 30.* ad Patrem, sed ad majorem fidei confirma- *Christi
passio im-
merita.* tionem tempus circumscribit, quo illud fieret, ut cum Scriptura non tantum prædicit rem futuram, sed annum sæpe, mensem, aut diem definit. Hic porro occupat quod obijci posset de adjuncta ignominia per quam ad gloriam transiturus sit. Respondet autem ignominiam illam non eis gravem esse debere ab adjuncta ipsius innocentia. Tamen enim omni genere crudelitatis & abjectionis lacerandus erat, nihil tamen se promeruisse; diabolum nihil suum in se inventurum, id est, peccatum, *Iob. 8, 4, 4.* coque nullam pœnæ justam & legitimam causam. Quamobrem per *principem mundi*, intelligit diabolum suis copiis tum infernalibus, tum terrestribus instructum Vide *2 Cor. 4, 4.* ubi *θεός τῶν αἰῶν τῶν αἰῶν* dicitur.

Cum dicit venire principem hujus mundi, intelligit eum Christum oppugnaturum & tentationes admoturum & cruciatus intolerabiles. Conflictatus erat cum Christo in deserto, *Matth. 4.* & subinde intermissis spatiis rediit, *Luc. 4, 13.* Sed illæ impressiones vix velitationes & *πιομαχίαι* erant, præ hac quasi stataria pugna & agone, quo depugnabat: cum diabolo & satellitio ejus proxime ante mortem. Nec enim tum præliatus est adversus Pilatum, Herodem, Annam & Caipham; sed adversus principatus & nequitias spirituales. Vide *Psal. 22, 1.* & *Coloss. 2, 15.* expoliavit, triumphos egit, vicit igitur: vicit, pugnavit ergo, & manus cum principibus tenebra-
rum

rum confevit. Quasi dicat, nihil tam vile aut tam ignominiosum, aut etiam tam dolorificum eveniet, quod mihi adventurum non proficiat. Est igitur concessio.

Quomodo
diabolus
princeps
mundi.

Hic *quaritur* quomodo sit *ἀρχων*, &c. Videtur enim hoc pacto confirmari quod ipse de se jactat, suum esse mundum, &c. *Matth. 4. Resp.* princeps mundi dicitur *primus*, quod justo judicio Dei omnes illi in servitutem & mancipia traduntur; quod homines hoc in Adamo meriti sunt. Sic *Hebr. 2. 14.* sumus enim illi mancipati, ut nos peccatis per totam vitam deditos, post mortem æternæ addiceret. Hinc nostra misera conditio apparet, nos esse mancipia diaboli natura, & ejus filios. *Ioh. 8. 44. eoq;* nobis aliquid boni attribuere, est diabolo hoc dare, & diabolum affirmare aliquid boni facere posse, quod est blasphemum. Cum igitur hominum liberum arbitrium & virtutes prædicantur, hoc ipso non homines, sed diabolus oratur. Huc accedit, quod ab Apostolo *ἡμεῖς οὐκ ἐσμὲν* appellatur, *Ephes. 6. 12.* quod magna vi & potentia ineluctabili nos sub se contineat, & ad *Hebræos 2. 14.* dicitur habere *ἡμᾶς*, unde ad *Coll. 1. 13.* dicitur nos eruisse & armata manu nos asseruisse. Huc accedit parabola Christi, qua comparatur duci forti, qui arcem renens omnia sua in pace possidet, donec eo fortior venit, *Lucæ 11. 21, 22.* ita enim nos tenet captivos ut ne semel quidem vel libertatem exoptare, in mentem nobis veniat. *Deinde*, quod plerumque fraude & injustitia mundi etiam possessiones ad suos devolvit, qui illas malis artibus acquirunt. Hinc est quod *Pontifex* feracissimam regionem totius mundi occupat, & *Pontifici* passim feracissimos agros, quod perditii homines sæpe lucrantur & evahuntur. Tametsi enim Christus mundi hæres sit, suisque quod satis est tribuat, qui jure totius mundi hæredes sunt: tamen maximam ejus partem à diabolo & suis occupari patitur.

Nota etiam sæpius ante diabolium conatum esse Christum cruciari, sed non potuisse ante tempus præstitutum, unde Christus *Luc. 22. 53.* Hæc est hora vestra, & potestas tenebrarum: quod consolationem mirificam suppeditat.

Sequitur hujus offensionis depulsio, quod nihil in se inveniet. Si enim hoc commiserit fuisset, esset quod ejus causa lamentarentur. Sed cum nihil in eo invenierit, nihil metuerit, nihil est quod lamentemur. Maxime vero cum nostra causa hoc pertulit. Vide *Psal. 53. vers. 3.* item *Actuum cap. 13. vers. 28.* Hoc singularem consolationem affert, quod scimus Christum omnia pro nobis passum esse, quod qui nihil in Christo quod suum & proprium erat invenit, nisi quod illi à Deo imputatum est, nihil jam in nobis inveniet, qui multa & infinita propria peccata habemus, quia nobis non imputantur; simulque discamus ejus exemplum imitari. *1 Pct. 2. 19, 20, 21.*

Ex immo-
centia
Christi la-
tuitia per-
cipienda.

Alterum argumentum, quo depellit illam crucis ignominiam, quod sponte sit eam subiturus, *Iohan. 10. 18.* Hoc singulare solamen est peccatoribus, qui in peccatis se oblectarunt, & maximo impetu instar cataphracti equi in bello in peccatum ruerunt, vel ut aquila ad prædam advolat; Vide alibi.

vers. 31.
Ex volun-
taria &
Patri gratia
Christi pas-
sionis triplex
solatium.

Deinde singularem consolationem affert, quod intelligamus hanc Christi passionem gratissimum Deo fuisse obsequium, tanquam *Sabbian*. Ut sciamus non tantum Christum hanc passionem subisse, sed Deum hoc valde voluisse. *Iohan. cap. 3. vers. 14, 15, 16.* Adversus illos qui Deum Patrem Pharaoni assimilant.

Tertio hoc discipulis necessarium fuisse, qui ex verbis Christi colligebant, Patrem à se aversum fuisse, & intervenit tantum filii, quasi invitum quodammodo adductum, ut illos complecteretur. Hic mundus pro piis sumitur, secus quam aute *versu 30.*

Hanc autem voluntariam subjectionem probat ab effectu promptæ & expeditæ resurrectionis & discessionis à mensa ubi cœnati essent, ad locum ubi ad mortem capiendus & comprehendendus esset. Hoc nos docere debet, &c. perinde autem est ac si dicat, paremus nos ad abitum jam jam instantem; nam non ilico ædibus ubi cœnabant, excedebant; sed trium insequentium capitum sermonem eodem loci habuit, ut apparet ex *cap. 18. vers. 1.*

I O H A N. cap. 15, à vers. 1, ad 12.

E Go sum vitis illa vera, & Pater meus est agricola ille.

2 Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollit: & omnem qui fert fructum, surgat, ut plures fructus adferat.

- 3 *Iam vos puri estis propter sermonem quem loquutus sum vobis.*
 4 *Manete in me, & ego in vobis manebo: sicut palmes non potest ferre fructum à semetipso, id est, nisi manserit in vite: ita nec vos, nisi in me manseritis.*
 5 *Ego sum vitis, vos palmites: is qui manet in me & in quo ego maneo, hic fert fructum multum: nam seorsum à me nihil potestis facere.*
 6 *Nisi quis in me manserit, abjectus extra vineam, statim ut palmes arefcet: deinde congregantur isti palmites, & in ignem abjiciuntur, & ardent.*
 7 *Si manseritis in me, & verba mea in vobis manserint, quicquid volueritis, petite, & fiet vobis.*
 8 *In hac re glorificatus fuerit Pater meus, ut fructum multum adferatis: & eritis mei discipuli.*
 9 *Prout dilexit me Pater, ita & ego dilexi vos: manete in illa mea charitate.*
 10 *Si præcepta mea observaveritis, manebitis in charitate mea, sicut ego Patris mei præcepta servavi, & maneo in ejus charitate.*
 11 *Hæc loquutus sum vobis, ut gaudium illud meum in vobis maneat, & gaudium vestrum impletur.*

A N A L Y S I S.

Allegoriam proponit; ubi comparatione paritatis vite, quam adjuncto veritatis designat, Patrem Agricultor comparat.

Vers. 2. Fideles palmitibus; quorum palmitum effectum declarat in eo consistere, ut fructum ferant; sicut Patris paritatem cum agricola describit ab effectu tollendi inutilia & luxuriantia in vite Christo membra, tanquam luxuriantia sarmenta; deinde purgandi fideles tanquam palmites, qui fructum ferunt; quod suo sine declaratur, ut plus fructus ferant.

Vers. 3. Efficientem instrumentalem notat sermonem, quo tanquam falce repurgat Patrem suos.

Vers. 4. Declarat paritatem sui eum vite, primum quod ipse sit in fidelibus & fideles in ipso: deinde quia ut palmes non ferunt fructum nisi vite insita & inherentes sint: sic nec fideles nisi in Christo maneat.

Vers. 5. Effectum manendi in Christo est ferre multum fructum; quod suo adverso probat, quod sine illo & succo, qui ab illo manat, nihil boni facere possunt.

Vers. 6. Aliud effectum non manendi in Christo est abscissio à Christi communione externa, & perditio æterna; quæ per emortui & aridi sarmenti declaratur.

Vers. 7. Illustratur effectum non manendi in Christo contrario effectu manendi in Christo, nempe obrinendi quicquid petierint: ubi etiam efficiens instrumentalis manendi in Christo declaratur, nempe si sermo Christi in nobis insitus maneat.

Vers. 8. Excitat & acuit ad fructum plurimum faciendum à duobus adjunctis, uno quod Pater glorificatur; altero quod sic veros Christi discipulos se probabunt omnibus.

Vers. 9. Causam principalem notat fructus ferendi, suum erga eos amorem; cujus magnitudinem illustrat paritatis Patris erga se amore: hortatur etiam ut maneat in ejus amore.

Vers. 10. Amoris sui erga illos effectum est observatio mandatorum suorum: quæ illustratur paritatis obedientia erga Patrem ex Patris erga se amore manantis.

Vers. 11. Finis totius allegoriz propositæ est gaudium fidelium; quod gaudium suo adjuncto plenitudinis declarat.

M E T A P H R A S I S.

Sed egre à vobis & vestro colloquio avulsus captum de vobis consolandis sermonem paulo longius perducam. Ego sum vitis optima maxime succulenta similis, & Pater diligentem & peritum Agricultorem imitatur, qui vos per Spiritus sui operationem, per quam fidem dat, in me veluti vite inservit. Quisquis vero ad me aggregatus & professione veritatis æterna mihi inherens, ut palmes facundus, fructum commodum & cultura Patris convenientem non fert, eum Pater tollit & tanquam emortuum sarmentum ita refecat ut ejus simulata sanctitas detracta larva omnibus innotescat. Quisquis vero commodum fructum fert (tamen si perexiguum) hunc porro verba excolit Pater & castigationibus, tanquam falce putatoria, sollicite curat ut fructum ferat copiosorem. Atque vos quod attinet bono animo estote, utpote quos Pater per Spiritum mei sermonis interventu purgavit putavitque. Per fidem igitur in me, tanquam trunco seu radice, manete, sicut & ego tanquam radix in palmitibus per Spiritum meum charitate, qua vos aridissime complector, maneo. Sicut etenim palmes esse fructum proferre nequit, nisi in vite manens succum inde trahat: sic neque vos nisi in me tanquam vite permanseritis.

Ego

5. Ego sum vitis illa, vos mei palmites. Qui mihi insitus per fidem in me manet: & ego per meum Spiritum & meam erga illum charitatem in illo, is fructum copiosum feret: sicut è contra, nisi mea virtute fidei & sustentati, nihil boni prorsus non modo perficere & expedire, sed nec conari quidem potestis. Quod si quis vera & non simulata fide in me non manserit, tanquam luxurians palmes è vite rejectus ejicitur & exarescit, atque tanquam ad omnes domesticos usus inutilis, & ne ad paxidium quidem conficiendum idoneus, colligitur ut in ignem injectus comburatur. Quod si in me manseritis, quod tum fiet, si sermo meus vobis insitus manet, nihil est quod legitime petetis, quod ipsum non accipietis. Cum primis vero precibus contendendum vobis est, ut multum fructum feratis: quandoquidem ejus rei hic eximus fructus exiabit, ut cum Pater meus gloria afficiatur, tum vos germani mei discipuli agnoscamini. Sicut impense & infinite me dilexit Pater; sic ego vos impense & infinite diligo: agedum, ita vos comparate, ut nunquam vos amare desinam: siquidem grave mihi futurum est, si meus in vos amor urquam deficiet. Si mandata mea servaveritis, in meo erga vos amore manebitis: haud secus quam ego Patris mei mandata servavi, & in ejus erga me amore hæreo. Et quidem hæc vobis loquutus sum, ut quod gaudium hæctenus ex mea presentia percepistis, vobiscum, cum ego discessero, maneat, nec maneat solum, sed porro incrementum indes sumat, donec in regno caelesti compleatur.

P R A X I S .

Summa, Christus, cum à mensa surrexisset, pedibus consistens, duobus cap. seqq. sermonem, quem abruperat, resumit; ut amici sibi invicem valedicturi sermones conclusos & finitos redordiantur, quia perinviti à mutuo colloquio abstrahuntur. Hac autem pericope suam cum undecim Discipulis unionem & unionis fructus pulcherrimos ad plenissimum Discipulorum gaudium & consolationem *ἡ ἀγάπη* proponens, illud ipsum explicat.

Partes s. Propositio.

sunt: Propositio explicatio.

Propositio { Prioriorem de Christo vite.
 duas par- } Posterioriorem de Deo Patre, Fi-
 tes habet: } lio & Spiritu Sancto, *ὁ ἀληθὶν*
ὁ πατὴρ Patre, agricola.

Posterioriorem partem de Deo *ὁ ἀληθὶν* Patre *ὁ πατὴρ* expediat. Patris autem of-

ficiam ab effectu describit, quod ramos & surculos in Christo non ferentes fructus & res vineæ refecet atque tollat. *Primum* agricolæ seu vinitoris officium est putridos pampinos & aridos, aut ratione quapiam alia infructiferos à trunco falce refecare, ne aut locum occupent, aut succum & humorem è trunco exlugant & ad se attrahant. Sic Deus Christianam religionem verbotenus profitentes, nec debitum fructum ferentes ex Ecclesiæ & filii communionem ejicit: quod omnibus curam & studium ingenerare debet, ne inutiles & infructuosi sint, quandoquidem tam oculatum & peritum agricolam & sui curatorem & inspectorem habeant, qui omnes hypocritas in omerato habet. Agricolis sæpe accidit vel summe diligentibus & peritis, ut errore vel imprudentia surculos pratereant; quod non fit in Deo omnisciente & providente. Hinc est quod *Esai. 5, 4.* Deus testatur se nihil eorum omisit, quibus vinea excolatur.

Sed hic querat aliquis, quomodo refecentur qui Christo semel insiti & infixi sunt. *Resp.* insitos non esse revera, sed specie tantum, & potius ut pali in terra depicti & defixi, quam radicati sunt; membra putrida, rancida, quæ corpori quidem adhærent, nec tamen vita, quæ est in corpore, vegetantur, suntque tanquam scabies in corpore, aut ulcera, quæ tametsi adhæreant corpori, tamen sine corporis dispendio aut mutilatione tolluntur. Quod si queratur quomodo refecentur. *Resp.* quandoque illud fieri horribili morte; vel hypocritin illorum tanquam larvam illis detrahendo, ut propriis nativis coloribus quales sunt appareant.

Alterum effectum agricolæ est, ut malleo- I. *Esai. 60*
 los & pampinos fructus ferentes arte, cultu- *pampinos*
 ra, & curatura feraciores reddat; stolones *purgat.*
 hinc inde erumpentes & luxuriantes amputando, ne succum, qui ad ramum transfundendus est, præripiant aut intercipient. Sic Deus fideles ita fructum facientes, ut interrim multis infirmitatibus & corruptelis impediuntur indes magis magisque expurgat, illasque paulatim corruptelas tum judicii, tum affectuum tanquam nævos aut strumas circumcidit. Sic *Malach. 3, 3.* dicitur Deus purgare & mundare suos tanquam argentum aut aurum, cui scorix aliquid semper adhæreat. Nec tamen ut aurum & argentum excoquit, donec corruptelæ omnes tollantur: sic enim illos consumeret. *Esai. 1, 25, 48, 10.*

Hinc petitur singularis consolatio, nemi-

Verf. 2. Deus Pa-

nem à Deo repudiari, qui vel tantillum fructum fecerit; sicut *Matth. 12, 20.* calamum quassatum non comminuit & linum fumigans non extinguit. Item *Matth. 13.* non repellitur qui tria, id est, reliquum edidit. Nec enim duos Dominos imitatur aut refert; qui de suis servis, nisi totum pensum absolverint, pœnas expetunt: sed, &c.

Piorum
fructus in-
dies am-
pliores.

Deinde & illud *observandum* est vere pios indies pietate crescere & seiplos fructu ferendo vincere, & longe secus illis evenire, quam vitibus; quæ ut cæteræ arbores con- senescentes minus fructus ferunt. Vnde etiam *Psalms. 92, 13, 14, 15.* *plantati in arvis Domini florebut ut palma; in senecta fructus ampliores etiam ferent. Habenti dabitur, Matt. 25, 29.* Nec tantum plures sed & meliores & pretiosiores fructus ferunt, ut vitis.

Verf. 3.
Instrumentum purgationis no-
stræ.

Describit purgationem fidelium ab efficiente instrumentali, verbo scilicet prædicato, quo Pater tantquam falce putatoria pios & fideles exuviis carnis & nativæ corruptionis expurgat exiitque. Sic *Iob. 17, 17.* *Sanctifica eos Pater verbo tuo, verbum tuum veritas est.* Item *Iacob. cap. 1, vers. 18.* ex quo intelligitur quatenus & quam necessarius usus sit verbi prædicati, sine quo omnes impuri, immundi & prophani in sua lepra, sanguine, sordibus, manent. Sæpe quidem fit ut pii castigationibus & flagellis proficiant, sed tantum abest ut castigationes per se & sine verbo prædicato hoc faciant, ut majorem impuritatem attrahant, nisi quis Dei verbo, maxime promissionibus, sustentetur. Verbum enim sine castigationibus sæpe prodest: castigationes sine verbo non item; quod luculentissime perspicitur in Pharaone: quapropter verbum prædicatum, præsertim nobis, instar aquæ, ignis, & seminis cuiusdam est, sine quo à sordibus lavari, excoqui, aut ad vitam æternam renasci nequimus.

Verf. 4.
Ejusdem
causam
materialis.

Doctrinæ adhortationem adjungit, ubi docet quomodo verbum prædicatum nobis utile & vivificum est: nempe si cum Christo uniti succum salutarem ab illo trahamus: eoque materiale causam nostræ purgationis & purificationis designat ipsum Christum, qui est truncus cui inferimur per fidem. Vnde constat non satis esse verbum audire, nisi fidem verbo adjungamus. Hinc *Iacob. 1, 21.* *verbum instum vocat aptum servandis animis nostris.* & *Hebr. 4, 2.* ut semen terræ infeminatum, nisi condatur, & occultetur, ut pulvis in terram decedente radices agat: & ut caeca arbori infixæ & incisæ fru-

ctum non fert, nisi cum trunco coalescat & una fiat: Ut lapis nisi cæmento cum fundamento aut angulari lapide coaptetur, in ædificium non evadit: Sic, &c.

Hinc etiam liquet fructus non ferre eos, qui in Christum non vere credunt; ut ut specie bona opera videantur. Fructus enim, quos ferunt, sunt silvestres, insipidi, puridique; non dissimiles fructibus terræ Sodomeæ. Atque hætenus de priore parte, quæ est de Deo scilicet agricola & vitatore.

Sequitur *pars altera*; ubi Christus dicit se vitem esse, & nos palmites. Quod docet arctissimum unionis nexum, qui illi nobiscum intercedit: nos non minus Christo adunitos esse & Christum nobis quam palmites cum trunco, & truncus cum plamitibus. Ut enim truncus palmiti inest per humorem & succum, quem in eum transfundit; palmes trunco ratione succi & humoris, quem à trunco ad se attrahit, sic Christus in nobis est per Spiritum, quem in nos perspirat, & nos in Christo per Spiritum, quem ab illo ducimus & derivamus: quod apprime appositum est ad indicandam Christi præsentiam cum fidelibus, vel nunc cum in cælis est; quod discipulos tristes habebat. Hæc conjunctio inexplicabilis; aliis etiam similitudinibus ob oculos proponitur, capitis cum membris corporis, viri cum uxore, panis ex multis granis in unam massam confecti, vini uvarum multarum in unum vini cantharum expressarum, multorum lapidum in unum templi ædificium coadunatorum.

Atque hæc est illa demum arctissima fidelium cum Christo conjunctio, non illa quam Pontifici comminiscuntur, quæ est Christum ore, dentibus, ventre conclusum Pontifici tenere. Neque enim quis hæc Christi comprehensione beatus evadit, cum ne ipsa beata virgo, quæ utero Christum gestavit, non ideo sælix exiit. *Luca. 11, 27, 28.* *imo qui audit, &c. & Luc. 1, 45.* *Beata es quæ credidisti: beator ut fuerit Christum fide concipiendo, quam quod eum utero gestaret. Huc accedit quod hæc unitas, quæ salutaris est, perinde exigit ut nos in Christo atque Christus in nobis sit: quamobrem si corporalem manducationem urgeant ut Christus in nobis sit, perinde sequitur ut Christus nos quoque realiter comedat, ut nos in Christo simus. Præterea quod urgent *Ἐγὼ εἶμι, hoc est corpus meum,* hoc loco refelluntur, cum perinde hic Christus dicitur esse vitis, quam illic esse panis & vinum. Adde etiam quod hic*

Verf. 4.
Arctia
Christi &
nostri unio,

Multum
diversa ab
ea, quem
Pontifici
sommiant.

hic dicit se veram esse vitem, quod idem si dixisset in Sacramento, panem esse verum corpus, mirum est quatenus applausus & clamores extulissent. Denique Christus suos de suo habitu tristes consolans, & presentiam suam quamcumque salutarem illis monstrans, nunquam tamen presentie suae in Sacramento mentionem fecit, quod tamen fecisset, si quid ejusmodi futurum fuisset.

Ejus I.
effectum.

Effectus unitatis nostrae cum Christo per fidem. *Primus effectus* est ferre multum fructum, qui Christo insitus & cum illo unus. Ejusmodi enim trunco insitus tam nobili & generoso, non potest non ferre fructum: est enim furculus de caelo demissus, qui infinitam Spiritus Sancti veluti pinguedinem & succum in se continet, *in quo omnes thesauri sapientiae & scientiae Dei repositi sunt.* Coloss. 2, 3. non ut illos apud se conclusos teneat, sed ut aliis communicet. Hic excutiat se quisque, an multos fructus ferat.

Hoc argumentum ab adversis corroborat, quod siue Christo & extra eum nemo sanctum facit vel tantillum. Quod si Pontificii excipiant se quidem nihil praestare posse sine Christo, sed adjunctos Christo posse omnia; quanquam ne sic quidem sibi constant, qui dicunt se natura facultatem habere eligendi oblatum bonum, refelluntur loci circumstantia. Ramus enim insitus nihil prorsus ex se facit, quoad succum à trunco ducit, & antequam insitus sit, nihil prorsus potest.

Verf. 6.
Pampinorum aridorum paxna.

Hoc argumentum amplificat ex adjuncta refectione, arefactione & in ignem injectione ut *Matt. 3, 10. securis ad rad. cem arboris adnota est.* Huc pertinet quod ab *Ezechiele* dicitur *cap. 15, 3.* vitem infrugiferam omnium arborum vilissimam & inutilissimam esse; non solum ad aedificandum, sed ne ad paxillū quidem conficiendum idoneam esse.

Verf. 7.
Effectum secundum.

Sequitur alterum effectum nostrae cum Christo unitatis & permanens; fore ut quaecumque petimus, ex Dei scilicet voluntate ut *1 Iohan. 5, 14.* ab illo accepturi simus. Sed *notandum* est repudiari eorum preces, qui mandatorum rationem non habent, *Prov. 28, 9, & 1, 24, 25, 26, 27, 28. qui aurem avertit ut doctrinam ejus non audiat, ejus preces Deus abominatur, & Iohan. 9, 31. peccatores Deus non audit:* contra autem justos sui que cultores exaudit. Est autem exquisitum ut nos, qui Dei perfectissimum sermonem rejicimus, repudiemur in his quae à Deo postulamus. contra *1 Iohan. 3, 21, 22.* Cum enim unum cum illo simus, cujus no-

mine petimus & merito obtinemus, non magis Pater nos, quam Christum, repellere & repudiare potest, ut qui non nostra, sed Christi persona appareamus.

Quantum vero beneficium sit Deum in omnibus exorabilem & facilem habere non tantum pro nobis, sed pro nostris omnibus, atque adeo pro quibusvis, quos debite oratione nostra complexi fuerimus; non est facile explicatu. Proverbio dicitur, *amicum in aula plurius esse, quam in oculis pecuniam.* Quanto majus est ipsum Deum summum amicum habere? Regis Assueri amoris erga Estherem declaratio summa fuit, quod illi copiam fecit quicquid vellet petendi, cum hac pollicitatione, fore ut illud obtineret: sed haec munificentia una tantum petitione aut duabus definita est. Nobis autem potestas sit petitiones nostras multiplicandi. Et quidem illi largitum tantum est ut ad dimidium usque regni peteret, nobis autem totum Dei regnum petentibus, Deus annuit, dum nos in consortium regni Christi admittit.

Hic etiam apparet quomodo in Christo maneamus, nempe si ejus verba in nobis maneamus. Sic *1 Ioh. 2, 24.* ut contra *1 Pet. 2, 8.* dicuntur homines in Christum impingere, quod in ejus verbum impeerint: quod aperte Pontificios in Christum rebellionis coarguit, quia in ejus sermonem refractarii sunt.

Docemur porro quomodo plurimum fructum feramus, nempe si Deum precibus de hac re sollicitemus. Sic David *Psal. 119. sc.* pe professioni de mandatis servandis preces conjungit, hoc ipso declarans hoc in se non esse positum: non magis quam terra ex se fructum feret, nisi caelitus perpluatur.

Hoc argumentum porro corroborat ab adjuncta Dei Patris gloria in eo consistente ut multum fructum feramus. *Sic cap. 14, 13.* ut honori regi ducitur, cum nemo vacuus aut tristis ab illo discedit. Si patres filiis panem non negent, nedum Pater caelestis vobis Spiritum etiam Sanctum, id est, quo sanctificamur. Vide *1 Reg. 3.* quam Deo placuit quod Salomon sapientiam ab eo petiit. Si quis causam suam in foro agens eam rationem iniire posset ut regem socium adhibeat, ut regis jus aut injuriam cum suo jure aut injuria conjunctum habeat, is punctum omne veluti tulit.

Nostris bonis operibus, quae precibus per Christum à Deo accipimus, Deus glorifica-

tur,

tur, cum quod ora piorum ad ejus laudem aperiuntur, tum quod ora improborum obturantur, ne convitia jacent in religionem & Dei populum. Atque ut nullus alius usus esset bonorum operum, hic solus stimulus nobis addat ut bona opera operemur.

Dei erga nos amor intimus.

Hinc etiam liquet, quantum à Deo, quam intimo amore diligamur, qui in Christum credimus. Si enim ferventissimi amoris erat, &c. & Iobus alicubi dicit se probe notum habere se à rege diligere quod petitionem ejus pro Absolone acceperat. 2 Sam. 14, 23. quanto magis, &c.

Και ἠνέσθη ἐν ἐμοὶ καὶ ἠγάπη. Vide cap. 13, 35. ut qui initiatur professioni alicui aut scholæ, certis quibusdam legibus tenetur, sine quibus in alumnorum censu haberi nequeat, sic καὶ ἠνέσθη Matth. 28, 19. Baptizantes & docentes eos servare quacumque præcepi vobis, &c. Sic etiam dicitur, qui manet in Christo, debet quemadmodum ille ambulavit & ipse ambulare. 1 Ioan. 2, 6.

Verf. 9. Amoris Christi erga nos magnitudo, à comparatione.

Aliud argumentum offert ad adjuncto Christi in nos amore, quo nos in permansione & unitate in Christo confirmat. Dum hinc ex adjuncto vel effecto potius Christi in nos amore, quid sit in Christo manere indicat: istinc ex adjuncto nostro in Christum obsequio, nos in illo esse & cum illo unum esse cognoscemus. Primum igitur notemus incredibilem Christi nobiscum unionis fructum. Quia enim Deus Pater, Filius & Spiritus Sanctus nos amans nos Christo inlevit, ideo Christus mediator nos intime amat; eodem scilicet amore, quo Pater Christum. Ut igitur hujus sententiæ fructum dulcissimum percipiamus; videndum quomodo Christus à Patre ametur. Et primum quidem, quoad Filius Dei Patri coæternus, egregie describitur, Prov. 8, 30. Vbi etiam verf. 31. docetur se perinde delectari hominibus, ut Pater se delectatur, hanc ipsam quam in manibus habemus confirmans. Item Ioh. 1, 18. quod sit in sinu Patris. Quod autem ad Christum attinet, quoad mediator est, Deus & homo, Dei amor in illum declaratur Matth. 3, 17. hic est Filius meus dilectus in quo unice delector, & certe quantum & quam incredibilem amor sit, ex hominum sensu aliquosque adumbrari possit. Si enim quis filium habeat unicum sibi & similem corporis effigie, & eundem per omnia obsequentem, quis non durus aut ferreus Pater cum non recte complecteretur; quanto igitur magis Deus Pater Filium sibi per omnia confor-

mem & obsequentem? Quamobrem vere dicitur Ephes. 3, 19. amorem Christi omnem intelligentiam humanam superare, Iohan. 17, 23. dicitur porro Patrem nos diligere, quemadmodum Christum diligit. Hic amor nos mirum in modum consolari debet, adversus mundi odium, contemptum, ludibria, &c.

Μεῖναι ἐν τῇ ἀγάπῃ τῇ ἐμῇ.] per suam dilectionem intelligit illam, qua nos amat intime, non illam, qua nos eum charum habemus. Cum enim ad permansionem in amore cohortetur, necesse est ut illum intelligat, cujus prius mentionem fecerat, alioqui dixisset, sicut ego vos dilexi, sic me vicissim diligite, ut ego vos charissime complector. Hoc porro arguitur ex fine hujus & præcedentium sententiarum verf. 11. ubi docetur, hæc dicta ut gaudium nostrum sit plenum. In promptu autem est gaudium nostrum in eo non consistere, quod nos Christum amemus, sed quod nos Christus amet. Sensus igitur est, Christum nos hortari ut nos à se amari patiamur; quod est argumentum incomparabilis ejus dilectionis, quo ita correptus & incensus est, ut nostrum amorem ambiat. Hoc argumentum illustratur parabola cantici Salomonis, ubi Christus vulneratus inducitur amore Ecclesiæ, imo ejus oculo capi, &c. Cant. 4, 9. Et hoc est quod Paulus 2 Cor. 11, 2. ministros paranympis comparat, qui pro Christo Ecclesiam ambiunt & ut Christum amet, satagunt. Quod si spectaverimus quanta nostra indignitas, qui sumus non modo terræ, sed inferorū filii; qui simus nothi, Æthiopes, Cananæi, Hitæi, qui sumus mendici; Non modo Christi erga nos pietatem & amorem sed nostram proterviam & stultam morositatem; prodit, qui ab illō nos avertimus: Perinde ac si bubulci filia Regis magni filium eam ambientem aspernaretur. Inter homines imbecilliores & ignobiliores potentiorum & magis illustrium amorem quaerunt & persequuntur.

Abesse Sto, scilicet ambitu amoris nostri.

Sed hic quaeret aliquis, an penes nos sit excutere Christi amorem, aut efficere ut Christi in nos inchoatum amorem abrumpamus. Hac enim adhortatione videtur hoc innuere. certum tamen est Christum quos diligit, ad finem diligere Iohan. 13, 1. Et Christum, non, ut homines, in suo amore mutabilem esse aut falli posse. Dona Dei esse absque pantiencia, Rom. 11, 29. Respondeo igitur subordinata non pugnare. Nam sicut Christus nunquam suos, quos semel complexus est, abdicat; ita etiam rationem & viam inquit, quo

Quem nos excutere non valeamus; nec id ex admantione Christi colligitur.

non excedant, illos adhortando, sacramentorum usum confirmando. Maritus, qui uxoris suae fidem exploratissimam habet, non tamen ea negligit quibus uxoris erga se amor confirmetur. Christus Dei Filius non potuit à Dei amore excedere, tamen non ideo vel Deus, cum Angelum ut Christum consolaretur misit, vel ipse, cum intente oraret media & rationes præteribat.

Verf. 10.
Amoris
Christi si-
gnum man-
datorum
ejus obser-
vatio.

Quoniam maxime eorum intererat, ut cognoscerent se in Christo esse, & ab eo amore intimo comprehendi, docet ab adjuncta observatione mandatorum, tanquam certissimo indicio, eos & esse in Christo, & ab eo amari: sic 2 Pet. 1, 10. docetur electionem nostram certam fieri bonis operibus. Item Joh. 14, 21. Dilectio, qua Christum diligimus, certissimum argumentum assignatur Dei erga nos amoris. Tamen si enim intentissimo nos amore amet magis quam quisquam, tamen non ut amatores & proci, qui quidem rapido & incompósito amore feruntur, & virginis amore incensi bruto quodam impetu ruunt in ejus amplexum, quibuscumque alioqui vitii perfidia & refractarii ingenii & cerebrosi inficiatur. Atqui cum Christus ipse non possit manere in Patris dilectione, nisi voluntati paternae conformis sit & ejus mandatis obsequatur; nedum nos in amore Christi, nisi mandatis ipsius obsequentes fuerimus. Si enim Christus non sit suae voluntati obsequutus, quae tamen recta est, nedum nos nostrae debemus, quae saepe parum recta est.

Quod si quis dicat nos Christi amorem promereri hac mandatorum observazione, refelluntur hoc ipso loco: primum enim dicitur nos mansuros in dilectione Christi, si ejus mandata servaverimus, quamobrem efficitur nos ante in ejus amore fuisse; alioqui in illo manere nequibamus. Deinde in Christo apparet, qui ante intimus fuit Deo Patri, priusquam obsequium illud præstaret. Verum quidem est alibi dici Patrem diligere filium, quod ponat animam suam pro ovis. Ioan. 10, 17. Sed vocula quia non est ibi nota causa, sed consequutionis & connexionis cujusque, quod notissimum est. Erat enim passio Christi adjunctum amoris erga se paterni, non ejus causa.

Notat finem hujus Concionis parabolicae, ut in Christo plenam consolationem habeamus adversus omnes calamitates impendentes vel prementes. Et certe, nisi bono animo simus, in quascumque tentationes incidemus: quoad in Christo simus & ab eo diligamur, intime fructum justum hujus unionis non percipimus. Sic dicitur Galilaeis, Matth. 4, 16. qui in latebris & umbra mortis sedebant, lucem Christum in Evangelio affuisse, quae tenebras & mortem fugavit. Cum quis è foro tristis domum redit, recreatur aspectu uxoris & dulcium pignorum suorum: sic & nos Christi intuitu, quoties adversis premimur. Atque hoc videmus à Davide factum 1 Samuel. 30, 6. cum omnia amisisset & periclitaretur à militibus suis.

Qua tamen
amorem
ejus non
meremur.

Verf. 11.
Concionis
hujus fi-
nis.

IOHAN. cap. 15, à verf. 12, ad 18.

- 12 Hoc est mandatum illud meum, ut diligatis alii alios, prout dilexi vos.
13 Majorem charitatem nullus habet, quam istam, ut quisquam animam suam deponat pro amicis suis.
14 Vos amici mei eritis, si feceritis quaecumque ego præcipio vobis.
15 Non amplius dicam vos servos, quia servus nescit quid faciat dominus ipseus: vos autem dixi amicos, quia omnia quae audivi à Patre meo, nota feci vobis.
16 Non vos me elegistis, sed ego elegi vos, & constitui vos ut abeuntes fructum feratis, & fructus vester maneat: ut quicquid petieritis à Patre in nomine meo, det vobis.
17 Hac præcipio vobis, ut diligatis alii alios.

A N A L Y S I S .

A Genere mandatorum suorum descendit ad speciem, nempe mutuam dilectionem, ad quam hortatur: quae dilectio arguitur comparatione patris, sicut Christus suos discipulos dilexit.

Verf. 15. Cujus dilectionis magnitudinem incomparabilem à minore amplificat; & ab effectu arguit, suam pro illis vitam ponendo.

Verf. 14. Consolatur illos porro à relato; quod illos sibi conjunctione amicitiae accepit: cujus mutuae cum illo amicitiae adjunctum est, ut ejus mandata faciant.

Verf. 15. Hanc amicitiae societatem à diverso illustrat; quod illos non amplius pro servis habet, sed pro amicis: quod utrumque confirmat ab adjuncto servorum & amicorum: quorum prius est

non cognoscere, quid herus facit : posterius vero est cognoscere arcana amici.

Vers. 16. Docet amicitiam & mutuam hanc conjunctionem à se initium capere, non ab illis, ab effectu, quod illos prior elegit; quod confirmat à disparato, quia illi eum non elegerunt: finem deinde electionis declarat, ut sua predicatione fructum ferant; quem fructum exornat ab adjuncta duratione ad finem seculi; cuius fructificationis efficientem causam notat, eorum ad Deum in nomine Christi preces.

Vers. 17. Finis hujus divinæ liberalitatis in eos, quæ 15, 16. *vers.* descripta est, notatur, ut mutuo se diligant.

METAPHRASIS.

12. **Q**uod dixi vos meis mandatis servandis in me mansuros, specialius propono, meum hoc mandatum esse (quod multa alia suo complexu continet) ut mutuo vos diligatis, non frigide sed ferventer, ut tamen meum erga vos amorem, utpote infinitum exagquare non potestis, illum tamen tanquam exemplar vobis ad imitationem proponatis. Meo autem in vos amore nullus certe major non modo dari, sed ne cogitari quidem potest, ut qui pro amore erga vos vitam ponere constituit: quod commune faciat vel mortem (si res postulat) pro invicem optetere. Quod dixi vos mihi amicitia sedere conjunctos, quamvis magnificum sit, non retracto; estis enim plane amici mei, dummodo, quæ vobis in mandatis do, opere exsequamini. Quamobrem posthac non tam vos pro servis habeo, cum servus quid herus suus facit nescit: sed vos amicos dixi, quod omnia, quæ salutem electorum continent, à Patre accepta vobis exposui. Quod de mutua inter nos amicitia dixi, haud aliter intelligendum est, quam quod hæc amicitia à me, qui prior vos dilexi, non à vobis, qui natura me odio habetis, initium sumpsit. Hinc est quod ego vos cum in sortem Sanctorum, tum ad Apostolicum munus elegi, vobis nihil ad hanc electionem non modo consentibus, sed ne per formam cogitantibus. Elegi vero ut profecti in unum orbem Evangelii praconio fructum feratis nec quoad vos, nec quoad eos, qui vestro ministerio credituri sunt unquam perituros: quem fructum referentibus liberior & confidentior alius ad thronum gratis vobis munitur, quacumque vobis & his, ad quos ministerium vestrum pertinebit, commoda & necessaria petitis cum certa fiducia, ista à Patre meo nomine impetrandi. Atque qua mandando hæc spectant omnia, ut mutuo vos invicem amore complectamini.

P R A X I S.

Symma, Ad ferventem & mutuam frustum inter se amorem à suo efficaci exemplo adhortans, rationem adhortationis suæ, quam amplificat, adjungit.

Partes { Adhortatio ad mutuam in se charitatem.
Ratio adhortationis.

In priori intelligendum est, *cap. 14.* Christum multis docuisse, quomodo ipse sit in Patre & Pater in ipso: in priorē hujus capituli parte docuit quomodo. Christus est in nobis, & nos in eo: his autem versibus ostendit quomodo nos simus in nobis invicem. Atque ut superius docuit nos esse in Christo & Christum in nobis Christi in nos incomparabili charitate; sic nunc docet nos in nobis invicem esse nostro mutuo inter nos amore, me in te esse, tuo in me; te in me, meo in te amore: te meum brachium, &c. esse tuo in me amore; me tuum pedem, &c. esse meo in te charitate: amorem enim nervos & artus esse, quibus in unius corporis compage tenemur; *Coloss. 2, 19.* cæmentum esse, quo in unum ædificium tanquam vivi lapides coalescimus: glutin esse sacrum, quo adglutinati invicem adunamur; vinculum, quo colligamur ne à prætereuntibus diffingamur: sine qua charitate membra laxata sunt, lapides dissiliunt, omnia confusa & conturbata sunt.

Cum vero scopus sit discipulos ex sua absentia consolari, palam est dilectionem rem esse plenam consolationis, mirifice homines alioqui afflictos recreare, *Psal. 133, 1.* bonum & jucundum, *Gen. 33, 10.* Iacob in fratris amore sibi visus est Deum propitium intueri. *Paulus ad Philemonem vers. 2.* recreatur fama amoris Philemonis. *Act. 2, 46.* unanimes comedebant cum gaudio. Atque hæc de scopo generali totius hujus Concionis à *c. 13.* ad *c. 17.* & quidem orationis *c. 17.*

Magis vero specialis scopus est, ut doceat quomodo certiores reddamur charitatis in nos Christi. Atque etiam singularis fructus est charitatis, *2 Petr. 1, 10.* plerique sunt tam effero ingenio ut aliorum in se amore non curent, oderint enim (inquiunt) dum mutant. Alii vero aliorum benevolentia se muniri & ornari cupiunt, parum solliciti de suo & mutuo in se amantes amore. Christus vero mutuum postulat, & potiorē ducit nostrum in alios, quam in nos aliorum amorem. Charitatis nostræ cum fervore tum

Vers. 12.
Quo pacto fideles sint in se invicem.

Dilectio consolationis plena.

Ea nos de dilectione Christi certos reddat.

Ejus servos fin-

Et *ſinceri-
tate.* ſinceritatem notat, cum jubet nos ita nos invicem complecti, ſicut ipſe nos complexus eſt. Non quod *ſinceri-
tate.* hic æqualitatis nota eſt, ſed ut ad hunc ſcopum collimemus; quandoquidem Chriſti charitas eo amore nos amans quo ipſum Pater, eſt infinita, nec à finita creatura impleri poteſt, non ab ipſis Angelis, necum ab homine. Sed *ſinceri-
tate.* hoc loco, ut illud *Matth. 6, 12. ut nos dimittimus, &c.* Sed tamen ut in exemplaribus, quæ vel ſcriptura vel pictura imitanda proponuntur, prodeſt exemplar omnibus numeris perfectum & politum eſſe, ſic & iſt hic. Hoc enim modo fit, ut nunquam nobis conſiſtendi tempus concedatur, ad quemcumque hic in terris Charitatem pertingamus.

Verſ. 13.
Amor
Chriſti
erga nos
ex effectu
commen-
datus.

Amorem ejus erga nos probat ab effectis, quod vitam ſuam pro nobis profuſurus eſſet, quo nullum certus indicium ſui erga nos amoris extare poteſt. Sic *1 Iohan. 3, 16.* item *Eph. 5, 2. Gal. 2, 20.* Chriſti amor in tota ſua exinanitione à primo conceptus momento ad ſepulchrum uſque ſpectatur; ſed maxime in morte præſertim formidabili. Inveni ſunt paria aliquot amicorum qui intime amabant: in iis David & Ionathanus, ſed nemo inter iſtos, qui hunc gradum amoris attingeret, repertus eſt. Nec pugnat hic locus cum illo *Rom. 5, 8.* quod Deus ſuum amorem commendat; quod paſſus ſit pro inimicis. Nam Chriſtus intelligit ſe exponere vitam pro his quos pro amicis habet, & Apoſtolus pro his, qui Deo fuerunt inimici, quantumvis à Deo dilecti: quia non pugnant. Nec conveniebat hoc loco & tempore ut Apoſtolos dileceret ſuos fuiſſe olim inimicos.

Charitas
noſtra vel
morte te-
ſtanda.

Hoc ipſo docetur nos noſtram charitatem teſtatum facere oportere mortis perfeſſione, ſi res ita poſtulet. *1 Iohan. 3, 16.* item *Eph. 5, 1, 2.* maxime pro eorum ſalute, ut eos in veritate accepta ſtabiliamus, vel ab errore revocemus, aut exemplar conſtantix illis relinquamus. Sic videmus in membris corporis, manum ſe in periculum amputationis inferre ut caput vulnus evadat. Non tamen ut hoc modo ſalutem illis promereamur, ut Pontificii volunt; perfeſſiones eoim non ſunt dignæ, quæ cum futura gloria conferantur. *Rom. 8, 18.* Nullius nos ſanguis lavit præter teſtatoris, *Apoc. 5, 9.* Quod ſi fratres noſtros non ſublevemus ſubſidiis huius vitæ, quomodo animam pro illis ponamus? *1 Iob. 3, 17.* Quamobrem his minoribus charitatis officiis aſſuefacientes tandem gradatim ad majora perveniemus. Quod ſi quis excipiat,

hinc futurum ut nos in amore erga nos mutuo Chriſti erga nos amorem exæquemus. Reſp. nullam proportionem, ne milleſimam, eſſe noſtræ, ad Chriſti paſſionem, perfeſſionis. *Notanda* autem eſt *Pontificiorum* blaſphemia: Chriſti paſſionis meritum nobis imputari indignum clamitant, cum non venentur affirmare martyrum paſſionis meritum nobis applicari.

Ratio adhortationis ab adjuncta Chriſti Verſ. 14.
amicitia proponitur; nos tum demum ſcire Per dile-
nos Chriſti amicos eſſe ſi invicem dilige-
tionem
mus. Sic *1 Iohan. 2, 5. qui ſervat ſermonem mutua
Chriſti
ejus, in eo vere perfeſtur charitas, & Iohan. amicitiam
14, 21.* Hæc ratio inſignis eſt ad nos permo-
vendum ut fratres charos habeamus, quod
conſequi-
mur.
hoc modo Chriſtum & Deum nobis amicum habituri ſimus. Hic igitur expende quanti ſit amicus fidus apud Salomonem *Prov. 17, 17. omni tempore diligit,* etiam adverſo. Non eſt ſimilis torrenti hyeme & pluvioſo tempore aquis ſaturienti, qui aſtare, cum eo opus eſt, deficit. *Iob. 6, 15, 17, 18, &c. Prov. 18, 24. amicus firmior eſt fratre & Prov. 27, 9. ut unguentum & ſuffitus exhilarat cor:* ut ſive commodum, ſive voluptatem ſpectes, amicitia admodum fructuoſa ſit. Quod ſi hominem fidelem habere tanti ſit, quanti eſt habere Chriſtum, Deum amicum? Olim ſummo honori ducebatur ut quis Regi amicus eſſet: unde appareat certum fuiſſe in Aula regis ſtatum & gradum ſingularis dignitatis. Sic Davidis amicus, Ionathan; Salomonis, Zabud. *1 Reg. 4, 5. Vide Iacob. 2, 23, &c.* Quamobrem demus operam ut fratrum dilectione amicum Chriſtum comparemus, cumque comparatum retineamus; ut Salomon hortatur amicum colendum & tuendum eſſe *Proverb. 18, 24.*

Nec vero miretur quis, quod Chriſtus pro dilectione fratrum ſubſtituat obſervationem præceptorum. Præterquam enim quod ſæpius Scriptura *συνεδόχων* notat partem per totum: intelligendum eſt totam legem mandatorum charitate comprehendendi, *Rom. 13, 8, 9.*

Si quis excipiat hoc modo dilectionem Noſtram cauſam eſſe cur Chriſtus noſter amicus ſit; *reſellitur* diſertis Chriſti & Apoſtoli Iohannis verbis. Chriſtus enim affirmat *ego elegi vos, non autem vos me, Iohan. 15, i 6. 1 Iob. 4, 10. Iacob. 2, 23.*

Hæc ratio amplificatur ab effectu amici, quod omnia ſua conſilia in eorum ſuum eſſundit nihil illos cœlat. Sic Ionathan affir-

*Christi
communi-
catione.*

mat Saulem patrem nihil se cœlaturum. *1 Sam. 20, 2.* scilicet quod illum amaret, & Dalila Sampsonem arguebat amoris parum intensi, quod cœlaret arcanum, *Judic. 16, 15.* Hinc est quod *Psal. 25, 14. secretum Domini est timentibus eum,* cujus exemplum est in Abrahâ. *Gen. 18, 17.* Quis non cuperet arcana regis scire, & ei à consiliis esse? & tamen quis est qui Deo Regi Regû à consiliis esse appetit? tanquam ejus consilia & arcana regum terrestrium arcanis inferiora sint. Arcana autem ejus sunt oracula, quæ mundi vel sapientissimos cœlat, ut nihil in illis cognoscant, sed nec cognoscere queant. Regum consilia, quantumvis secreta, hostes ipsius Regis sæpe dolis & rechin explicant. Sed Dei consilia nemo quisquâ his artibus assequitur.

*Ab Ani-
corum con-
ditione.*

Hoc argumentum alio à minori exornatur, quod hoc pacto non tam servorum, quam amicorum locum apud se obtineant. Magnum quidem est servum tanti principis fieri & ejus domesticum: & is multa habet inde privilegia, singularem protectionem; multaque domesticus cognoscit, quæ alii qui extranei & alieni à domo sunt ignorant; hujusmodi aliquid extat *Galat. 4, 7.* Erant quidem servi: ut *Iohan. 13, 16. servus non est major, &c.* Sed hoc per comparisonem dicitur, non tam esse servos, quam amicos qui voluntatem ejus sciunt. Hoc singularem stimulum nobis addat cognoscendæ voluntatis Dei, quod eo ipso major Dei providentia & protectio pro nobis excubias ageret, quod gravius injurias nostras vindicaret, quod sic ab omnibus & piis & Angelis diligeremur, & pluri fieremus. Sicut numerosior & honoratior comitatus cum regis amico mittitur, quam cum servo ignobiliore.

Hoc etiam loco refelluntur Pontificii, qui, ut suis inventis locus pateat, obtendunt locum *16. cap. 12. multa habeo vobis dicere,*

&c. Hoc enim testimonio confirmatur totam Patris voluntatem Apostolis expositam esse.

Generale illud *19. vers. 12.* alio specia- *Verf. 16.*
liore explicat, scilicet quod illos immeritos *A Christi*
vocavit & nihil tale cogitantes, quin potius à *amore ultro*
se fugientes, idque efficaciter, dum ad fru- *nobis obla-*
ctum faciendum eos vocarit, & quidem hu- *to.*
jusmodi, qui non, ut semen in petricosis aut spinosis locis satum, percat, sed qui maneat, & qui, cum expirat, eos sequatur. *Apot. 14, 13.* Vnde in majorem fiduciam asurgentes Deum orent, qui omnia illis, etiam vitam æternam, suo nomine largitur. Hic autem fructus non annum bienniumve durat, sed in omne ævum, ut pretiosas oporteat esse arbores, quæ tam dulcem & salutarem & semper duraturum fructum ferunt: durat autem in æternum.

Deinde etiam docet quomodo exoptatæ *Precibus*
salutis participes fient, nempe precibus ad *salus ac-*
Deum fusis. Quibus autem dicit se illos ele- *quivenda.*
gisse, &c. eo docet nullo eorum merito ipsos vocatos ad tantum honorem fuisse, ne hoc vel ipsismet in mentem venisse.

Hoc *discamus* exemplo nos contendere *Alios amo-*
debere, ut priores in amore simus, & aliorum *re praver-*
amorem & amicitiam expetamus. In quo *notetur*
notetur hominum perversitas, qui partim *ret.*
superbia, partim morositate, primi nolunt aliorum expetere & ambire amorem.

Deinde *notetur* fiduciam confirmari nostram ad precandum, dum in mandatorum observantia nos exercemus. Vide *vers. 7. hujus cap. item 2 Timoth. 2, 19. & 1 Petr. 3, 7.*

Hæc transitio solennis est Iohanni, cum *Verf. 17,*
in Evangelio, tum in Epistola, qua docet scopum & finem sermonis sui; atque ut hic & alibi particulatim, ita sub finem libri, cum dicit hæc scripta esse ut crederemus, &c. *cap. 21, 31.*

I O H A N. *cap. 15, à vers. 18, ad 22.*

18 Si mundus vos odit, scitis me prius quam vos, illis odio habitum.

19 Si ex mundo essetis, mundus quod suum est amaret: quia vero ex mundo non estis, sed ego elegi vos ex mundo, propterea odit vos mundus.

20 Mementote sermonis illius quem ego dixi vobis; Non est servus major domino suo, si me persecuti sunt, & vos persequuntur: si sermonem meum observaverunt, & vestrum observabunt.

21 Sed hæc omnia facient vobis, propter nomen meum, quia non noverunt eum qui misit me.

A N A L Y S I S.

Conolationem ducit ab adjuncta communionem Christi cum Apostolis in mundi odio.

Verf. 19. Consolatur item à causa efficiente, nempe odium mundi inde natum, quia non sunt ex mundo; quod altero efficiente arguitur, quia Christus

Christus eos ex mundo elegit; & illustratur prior illa causa efficiens ab adjuncto, quod illos amaret mundus, siquidem ex mundo essent.

Vers. 20. A comparato majoris consolatur illos, quod se Dominum & herum odio habuerunt; nedum fideles suos servos: quod generaliter dictum in specie declarat, nempe se Dominum persecuti sunt; & illos servos persequentur: quod item suo adverso illustratur, nempe illos eorum sermones observaturos, si illius sermonem servaverunt.

Vers. 21. Aliud consolationem adversus odium & persequitionem mundi argumentum ab efficiente, quia propter nomen Christi hoc facient: item alio efficiente, quia per ignorantiam hoc facient.

METAPHRASIS.

18. **S**Cio vos multos habere hoc, quod mundus vos odio habet: sed mœrorem hunc, si non tollere, certe levare debet, quod compertum vobis sit, mundum me prius odio persecutum esse, quam vos odisse cepit. Illud vero non tantum lacrymas abstergere, sed solido gaudio vos complere debet, quod qui in mundo impii sunt, idcirco vos odio habent, quia non estis impii ut illi, & quod ego meo in vos amore vos ex damnabili illa conditione, in qua sunt, elegi: quandoquidem illud certissimum est, impios in mundo vos impense amaturos, si illis vita & moribus conformes essetis. Expendite & reputate cum animis vestris dictum illud, quod me loquutum esse meminisse potestis: servi conditionem sui heri condicione non esse potiorum: præclare cum servo actum iri, si illius & heri par sit conditio. Si igitur me Dominum persecuti sunt, vos servos persequentur: sicut si qui sunt, qui meum sermonem servaverunt, haud aliter vestrum servabunt. Omnium autem consolationum primum est, quod cum peccatorum vestrorum nomine jure vos odisse possent, præteritis peccatis vestris, ob meum sanctum nomen vos odio persequantur, idque nullo iudicio, sed tantum ex ignorantia: quod vos ad commiserationem potius in eos flectat, quam ut inde ex eorum in vos odio animum despondeatis.

P R A X I S.

Symma, Christus suos adversus mundi odium consolatur.

Partes { Mundi in Christi discipulos odium.
 sunt, { Consolatio Christi adversus illud odium.

In priore notandum vitam hominis pii esse militam, ut cum carne, & diabolo, sic cum mundo. Vide Gen. 3, 15. Hinc illud 1 Iohan. 2, 15. & 2 Chron. 19, 2.

In altera parte primum argumentum du-

cit ab adjuncta communione & confirmatione cum Christo in odio, quo illos mundus persequetur. Proverbia jactatur, dolorem mitigari aliorum consortio. Unde illud *flete cum flentibus, Rom. 12, 15.* Sed consortio tali quale est Christi, &c. *Pet. 5, 9. Rom. 8, 17.* Hoc mirifice nos recreare debet Christum, ut cumque dilectum à Deo, pietatis & sapientia plenum, de mundo bene promerentem, mundo tamen exosum fuisse. Si enim ille nullis ejus tam præclaris & divinis virtutibus mundum inhibuit, quo minus in se irrueret furemter, nedum in nos irruiturum expectare debemus. Elias quando Prophetæ ab Achabo & Iesabele interempti sunt, expectavit & ipse, ut Deus se itidem è mundo retraheret, hanc rationem afferens, quod suis patribus melior non esset. 1 Reg. 19, 4. Petrus, cum illi à Christo prædictum fuisset, eum ob Christi nomen mortem obiturum; illud agre tulit, quod Iohannes, quem Christus unice dilexit, hac conditione liberatus esset. *Iob. 31, 21.* at nos hic nec Christum ipsum exemptum videmus.

Hoc argumentum per se validum, alio *Qui nos in* argumento ab adjuncto temporis amplificat, *militia an-* quod ipse non tantum ejusdem odii particeps sit, sed porro prior hoc perpeffus sit, *tecedit.* viam illis sternens, glaciem (quod dicitur) fundens. Plurimum enim animi addit periclitanti, si alius eisdem difficultatibus præpeditus viam ei monstrat, ut si flumen tranandum aut trajiciendum esset, &c. Atque hoc argumento Christus Petrum loco citato confirmat. Sequere tu me, *Ioan. 21, 22.* & si quis meus discipulus esse vult, tollat crucem & sequatur me. *Matth. 16, 24.* Sicut enim mandatum charitatis novum est & dicitur *Ioan. 13, 34.* vel renovatum, quod Christus nobis tam præclarum exemplar in se & amore suo proposuit; sic etiam in præcepto perferendæ persequitionis. Eoque docemur ut in subeundis pro Christo periculis, quosque primum locum, cum datur, & vocatione in certamen educitur, captet; nec quod ignavorum est, cupiat in extremis esse & periculum à se ad alios rejicere. Christus enim ut primus periculo se objecit, & quasi in mediam aciem inferorum se volens, (sed vocatus) intulit. Sic & nos ipsius vestigia in hoc sequi debemus. Atque ut Petrus dicit, primum castigationem à domo Dei inchoari, *1 Pet. 4, 17.* Sicut quisque Deo charissimus est, ita sapissime periculo exponitur. Hinc summo honori ducitur Stephano, quod

Vers. 18.
Vita pi-
rum mili-
ta.
In qua con-

τοῦ κόσμου exitit. Id videmus in bello, locum periculi plenissimum à militibus expecti, qui honori sibi ducunt, si in prima acie collocentur. Item in *Albis* in Petro, Iohanne, & Iacobo, qui inter Apostolos præcipuis periculis præ aliis objecti sunt & expoliti. Vide an *prorem vobis*, accipiendum sit pro vestrum principem ut perique intelligunt, eoque adificunt *Iohan. 30. εἰς τὸ μέλι*, quamquam uterque sensus conjungi potest, præsertim cum non modo verba hoc sonent, sed quod pulchre cum instituto conveniat.

Aliud argumentum à causa odii, nempe eorum per Christi electionem & à mundo sepultionem; quo docet plus consolationis, & gaudii ex causa odii percipi oportere, quam doloris ex ipso odio & malevolentia mundi; ut nisi doleatis vos non esse ex mundo, nos à mundo odio haberi nequaquam morere debetis. Vide *cap. 17, vers. 14*. Singulare igitur solamen est quod hoc modo scimus nos ex mundo non esse, sed ex Deo esse, quia mundus nos odio habet. Sic vide *Matth. 5, 11, 12.* & *Luc. 6, 26.* & *Galat. 1, 10*. Qui igitur tempori inserviunt, ut sese hominibus (tamen bonis) in omnibus conformes præbeant, hi nullum testimonium Dei apud se & animum, suum tueri & alere possunt. Sunt autem quidam, qui ita rem se posse procurare arbitrantur, ut simul & Deo & mundo serviant, quorum opinionem convellit Christus *Matth. 6, 24*. Sed falluntur.

Hic tamen *exicipiat* aliquis mundi etiam filios inter se digladiari, *Anabaptistas* cum *Pontificiis*, *Pontificiis* cum *Arrianis*, &c. Sed intelligendum est illud odium angustiis finibus teneri, & ex eo oriri, quod se ab illis odio haberi existimant: alioqui *Anabaptista Pontificios* amarent, ut illos *Pontificii*. Cum vere Christianos non una secta odio habeat, sed omnes. Deinde odium mundi in suos non fertur in vitia, sed in personas. Præterea non tam est lethale & infensum, ut in Ecclesiam Christi: unde ut Ecclesiam expugnet quandoque conciliantur, ut in discipulis Iohannis & Phariseorum, in Herode & Pontio Pilato cernitur. Hinc est quod *Papa* Iudæos & religionis insensibilissimos hostes æquius ferat quam Evangelicos: quod cum Turca conjuravit, ut Græcam Ecclesiam & urbem Constantinopolitanam in servitutem redigeret, quod illius Patriarcha sibi se submittere noluit.

Hoc argumentum corroborat ab adversis, quia si ex mundo essent, mundus eos diligeret, cum suos diligit mundus. Unde Chri-

stus. *Ioh. 7, 7*. dicit mundum non potuisse illos odisse, &c. Mundus enim non nisi suos & se amantes amat. Vide *Iohan. 2, 15, &c.* simulque nos eo minus angere decet, quod à mundo non amamur. Nam molestum est non amari à suis, sed si quis ab alienis & extraneis non ametur, non ita illum urit. Hoc clarissime conspicitur in Christo, nec à suis non modo popularibus & contribulibus, sed ne quidē cognatis diligebatur, qui illos tamen nobilitavit, & eo amore naturali complexus est, quo nemo magis. Tamen si in propria venit tamen proprii cum non susceperunt. *Iohan. 1, 11*. Cavendum igitur ne à mundo diligamur, aut mundum diligamus, cum tam chare constabit nobis mundi amor ut Dei amoris & Christi iacturam faciamus.

Notat porro causam separationis fidelium *Electiois* à mundo, suam erga illos amorem. Erant enim mundi pars (quod tamen vetus interpret sua falsa interpretatione, verbis saltem negat, cum dicit, *si fuissetis ex Mundo*.) priusquam Christus eos à mundo separavit. Est autem hæc electio, non illa, quæ erat ante mundi iacta fundamenta, sed ejus effectus. *Crediderunt enim quotquot ad vitam ordinati sunt. Act. 13, 48*. Hinc est quod Christus dicitur Pastor qui separat agnos ab hædis, *Matth. 25, 32*. præconio Evangelii ut agricola, qui triticum à palea secernit. *Matth. 3, 12*. Architectus qui lapides hinc inde disiectos colligens eos fundamento imponit, ut in Dei ædificium coalescant. Princeps qui erroneos huc illic palantes in unum populi corpus ad civitatem constituendam congregat *συνθῆξαι* & disgregat *εἰσπορῆσαι*. Quæ separatio tamen maxime in ultimo iudicio fiet. Hinc patet nos non priores accedere ad Christum. *Nemo enim venit ad me, nisi quem Pater trahit. Ioha. 6, 44*. Ego eligo. *hoc vers.*

Hujus effectus est mundi odium in eos qui à Christo eliguntur, quod Christus ipse egregie declarat, cum dicit, se venisse ut gladium mitteret, &c. *Matth. 12, 34, 35*. Hujus exemplum vide in Paulo, qui multis suis in Iudæorum Synagogam meritis eorum in se odium mitigare non poterat, quin ilico in illum furiose involarent, simul ac senserunt eum ad Christum conversum. Idem de cæco mendico *Iohan. 9*. Illud in posteritate Abraham luculenter conspicitur, quam à Deo electam totus mundus odio habebat, *Psal. 129, 1, 2*. in tribu Iudæ adhuc magis: quam non tantum Gentes, sed Israëlitarum fratres persequabantur, sese cum gentibus ad illam

Verf. 19.
I. 4. 100.
firi per
Christum
e. electione.

Odiū
mundi in
suos dixer-
unt ab odio
in fideles.

Mundus
non odit
suos.

illam oppugnandam, & suas copias & confilia conjungentes, quod etiam in nostris Pseudo-euangelicis cernitur, qui aliquando non dubitant brachio Pontificiorum se, si qua potuerint, armare contra veros Dei Professores.

Vide etiam quam vere hoc perspicitur in Sacra Scriptura, quam quoniam Deus ante omnia Scripta delegit ut illa homines servaret, ideo mundus in eam furenter fertur, non alia causa, nisi quod ex mundo non sit. Homerum, Platonem, Aristotelem, &c. non est conatus igne cremare, aut cultro concidere; sed hoc scriptum conatus est. Hoc etiam in Papau liquido & clare perspectum est, ubi fabellas passim, atque adeo in templis, atque tulerunt, cum sacra Biblia, nec domi, nec in Ecclesia legi aut haberi passi sunt. Unde singulari consolatio redit. Nam quemadmodum scripturæ ad incendium & *περὶ ἀλλοτρίων* qualitate, salvæ tamen manserunt, ita ut ne jota unum aut punctum minimum intercederet, sic, &c. Et quemadmodum alia scripta studio & conatu omni in conservarentur pertentata, tamen aut intercederunt penitus, aut corrupta permanserunt; sic, &c.

Aliud argumentum à comparatione majoris, quod argumentum à testimonio Proverbi confirmat, non esse servum majorem hero; quod ante à se dictum repetit, tanquam ad rem hanc amplificandam accommodatissimum. Fas enim non est communem fortiorum & fratrum nostrorum conditionem recusare: sed meliorem hero, præceptore, rege, imperatore, Deo nostro expectere, nimiam profecto & intolerandam mollitiem, & delicati animi est: hujus rei exemplum præstans existit in Vria, qui invitatus ad legitimas & à rege suo imperatas delicias, illas firme recusavit, quia suus imperator Ioabus

sub dio in castris duriter viam tolerabat. 2 Sam. cap. 11, vers. 11.

Quod autem dicit, *mementote illius dicti*, quod ita obvium & tritum erat omnium sermone ut peræque fere proprii eos nominis oblivio capere potuerit, ac illius; aliud non tam intelligendum est, ac si vereatur ne ipsa verba illis excidant, quam quod velit ut aequitas illorum verborum eorum non memorat, sed affectibus penitus insideret.

Quo cognoscimus facile intolerandam nostram aut superbiam aut mollitiem, qui in re tam ab omnibus concessa procul ab officio absumus.

Simul etiam singulari consolationi Ministris esse debet, cum eorum doctrina repudiatur, ne nimium consternerentur, quandoquidem non fecus Christum, si adesset, contempturi fuissent. Vide *Matth. 10, 24, 25.*

Aliud argumentum quo illos consolatur, vers. 21. à causa finali persecutionis, quam perferent *IV. à fine* a mundo, nempe quod non peccatorum suorum nomine, sed veritatis causa propter *persecutionum.* Christum hoc facient. Sic *Ioh. 11, 19.* ducitur loco consolationis quod Petrus morte sua Deum glorificaturus esset. Vide *Act. 5, vers. 41.* Est enim incredibile beneficium, cum, peccatis nostris sepultis & silentio oppressis, nobis hunc honorem Deus habet, ut pro veritate persecutionem patiamur. Hinc ergo solide lætandum nobis, ut, *Act. 5, 41. 1 Ioh. 3, 21. & Ioh. 17, 1.* Hoc experientia docetur, eos quos Deus è mundo sevocat, licet cooperos sceleribus, tamen à mundo dilectos esse, quamdiu ex mundo erant; post autem odio lethali exosos fuisse. Ne autem videretur hoc jure fecisse, adjugit hoc ignorantia fieri: quod est ad depellendam offensionem aptum. Vide *Act. 13, 50, 51, 52.*

I O H A N. cap. 15, à vers. 22, ad finem Capituli.

22 Si non venissem & loquutus essem eis, peccatum non haberent: nunc autem non habent quod prætexant peccato suo.

23 Qui me odit, is etiam Patrem meum odit.

24 Si opera non fecissem inter eos quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent: nunc autem & viderunt, & oderunt tum me tum Patrem meum.

25 Sed oportet ut impleatur sermo qui in Lege ipsorum scriptus est; Oderant me immerito.

26 Quum autem venerit Advocatus ille quem ego misi ad Patrem, Spiritus, inquam, ille veritatis, qui à Patre emanat, ille testabitur de me.

27 Sed & vos testabimini, quoniam à principio mecum estis.

A N A L Y S I S.

Exaggerat Iudæorum in se odium, & ex odio peccatum à disparato, quia hæc fecerunt contra

quam edocti sunt à Christo; cujus doctrinæ seu sermonis apud illos adjunctum est, quod nullam excusationem vel prætexere norunt.

Vers.

etiam in
S. Scriptu-
ra appa-
rens.

Vers. 20.
III. Con-
solatur
Apostolus
ab exemplis
suis.

Vers. 23. Deinde exaggerat hoc odium à comparato majoris, quod non tantum in se ferat hoc odium, sed & in Patrem.

Vers. 24. Aliud argumentum ad exaggerationem odii à disparato, quia hoc fecerunt non obstantibus tot miraculis, quæ edidit; quod argumentum amplificat primum comparatione minoris, quia nemo alius hæc opera fecit: deinde ab adjuncta visione miraculorum, quæ edita sunt.

Vers. 25. A fine depellit hanc offensionem, quæ ex eorum odio manare potuit, quia sic Scriptura impletur, quæ illorum in se immeritum odium prædixit.

Vers. 26. Depellit offensionem ex ignominiosa morte, & porro confirmat immeritum in se odium à testimonio Spiritus S. quod Spiritus testimonium amplificatur ab adjuncto veritatis; item ab efficiente, nempe missione à Patre & se Filio.

Vers. 27. Instrumentale efficiens hujus testimonii Spiritus describit, Apostolos. Eorum vero ad testandum aptitudinem arguit ab adjuncto tempore, quia ab initio functionis cum illo conversati sunt.

METAPHRASIS.

21. **T**amet si vero ignorent cum qui me misit, teoque ipso mei noticia inbuti non sint, nolite tamen putare me meam in predicando operam perdidisse; nam nisi venissem & veritatem promulgassem, tanto scelere & tam periculanti contentu conficti non fuissent: jam vero meo verbi & voluntatis præconio nullam non modo excusationem, sed nec excusationis speciem peccato suo prætexere norunt. Putant eque dem leviculi quid esse me contempni habere, neque existimant se in Deum impingere, cum in me feruntur: sed magno suo malo tandem intelligent, suo in me odio Patrem (hortendum dictu) etiam se odio prosequi. Quod de doctrina dixi, idem de miraculis affirmo, illa casta non esse. Nisi enim illa opera fecissem, quæ nemo unquam ante me fecit, sceleris tam atrocis non tenerentur: nunc vero cum illis spectantibus hæc à me edita sint, à gravi scelere abesse non possunt, qui me odio habere pergunt, præsertim cum eadem opera Patrem simul odio habent. Quod tametsi sine summo eorum scelere fieri nequeat, tamen ne stupore inde percellamini: nihil etenim factum ab illis hæc in re est, quod fieri necesse non fuit: ut impleatur quod in Scriptura illis commissum, & quam magni facere præ se ferunt, præscriptum est, scilicet quod me immerito odio prosequuti sunt. Atque cum venerit paracletus ille, de quo dixi, quem ego à Patre mittam, (Spiritum intelligo veritatis à Patre perinde ut à me procedentem) is de mea hæc, quam dixi, innocentia testimonium dabit. Et vobis ille tanquam
22. **T**amet si vero ignorent cum qui me misit, teoque ipso mei noticia inbuti non sint, nolite tamen putare me meam in predicando operam perdidisse; nam nisi venissem & veritatem promulgassem, tanto scelere & tam periculanti contentu conficti non fuissent: jam vero meo verbi & voluntatis præconio nullam non modo excusationem, sed nec excusationis speciem peccato suo prætexere norunt. Putant eque dem leviculi quid esse me contempni habere, neque existimant se in Deum impingere, cum in me feruntur: sed magno suo malo tandem intelligent, suo in me odio Patrem (hortendum dictu) etiam se odio prosequi. Quod de doctrina dixi, idem de miraculis affirmo, illa casta non esse. Nisi enim illa opera fecissem, quæ nemo unquam ante me fecit, sceleris tam atrocis non tenerentur: nunc vero cum illis spectantibus hæc à me edita sint, à gravi scelere abesse non possunt, qui me odio habere pergunt, præsertim cum eadem opera Patrem simul odio habent. Quod tametsi sine summo eorum scelere fieri nequeat, tamen ne stupore inde percellamini: nihil etenim factum ab illis hæc in re est, quod fieri necesse non fuit: ut impleatur quod in Scriptura illis commissum, & quam magni facere præ se ferunt, præscriptum est, scilicet quod me immerito odio prosequuti sunt. Atque cum venerit paracletus ille, de quo dixi, quem ego à Patre mittam, (Spiritum intelligo veritatis à Patre perinde ut à me procedentem) is de mea hæc, quam dixi, innocentia testimonium dabit. Et vobis ille tanquam
23. **T**amet si vero ignorent cum qui me misit, teoque ipso mei noticia inbuti non sint, nolite tamen putare me meam in predicando operam perdidisse; nam nisi venissem & veritatem promulgassem, tanto scelere & tam periculanti contentu conficti non fuissent: jam vero meo verbi & voluntatis præconio nullam non modo excusationem, sed nec excusationis speciem peccato suo prætexere norunt. Putant eque dem leviculi quid esse me contempni habere, neque existimant se in Deum impingere, cum in me feruntur: sed magno suo malo tandem intelligent, suo in me odio Patrem (hortendum dictu) etiam se odio prosequi. Quod de doctrina dixi, idem de miraculis affirmo, illa casta non esse. Nisi enim illa opera fecissem, quæ nemo unquam ante me fecit, sceleris tam atrocis non tenerentur: nunc vero cum illis spectantibus hæc à me edita sint, à gravi scelere abesse non possunt, qui me odio habere pergunt, præsertim cum eadem opera Patrem simul odio habent. Quod tametsi sine summo eorum scelere fieri nequeat, tamen ne stupore inde percellamini: nihil etenim factum ab illis hæc in re est, quod fieri necesse non fuit: ut impleatur quod in Scriptura illis commissum, & quam magni facere præ se ferunt, præscriptum est, scilicet quod me immerito odio prosequuti sunt. Atque cum venerit paracletus ille, de quo dixi, quem ego à Patre mittam, (Spiritum intelligo veritatis à Patre perinde ut à me procedentem) is de mea hæc, quam dixi, innocentia testimonium dabit. Et vobis ille tanquam
24. **T**amet si vero ignorent cum qui me misit, teoque ipso mei noticia inbuti non sint, nolite tamen putare me meam in predicando operam perdidisse; nam nisi venissem & veritatem promulgassem, tanto scelere & tam periculanti contentu conficti non fuissent: jam vero meo verbi & voluntatis præconio nullam non modo excusationem, sed nec excusationis speciem peccato suo prætexere norunt. Putant eque dem leviculi quid esse me contempni habere, neque existimant se in Deum impingere, cum in me feruntur: sed magno suo malo tandem intelligent, suo in me odio Patrem (hortendum dictu) etiam se odio prosequi. Quod de doctrina dixi, idem de miraculis affirmo, illa casta non esse. Nisi enim illa opera fecissem, quæ nemo unquam ante me fecit, sceleris tam atrocis non tenerentur: nunc vero cum illis spectantibus hæc à me edita sint, à gravi scelere abesse non possunt, qui me odio habere pergunt, præsertim cum eadem opera Patrem simul odio habent. Quod tametsi sine summo eorum scelere fieri nequeat, tamen ne stupore inde percellamini: nihil etenim factum ab illis hæc in re est, quod fieri necesse non fuit: ut impleatur quod in Scriptura illis commissum, & quam magni facere præ se ferunt, præscriptum est, scilicet quod me immerito odio prosequuti sunt. Atque cum venerit paracletus ille, de quo dixi, quem ego à Patre mittam, (Spiritum intelligo veritatis à Patre perinde ut à me procedentem) is de mea hæc, quam dixi, innocentia testimonium dabit. Et vobis ille tanquam
25. **T**amet si vero ignorent cum qui me misit, teoque ipso mei noticia inbuti non sint, nolite tamen putare me meam in predicando operam perdidisse; nam nisi venissem & veritatem promulgassem, tanto scelere & tam periculanti contentu conficti non fuissent: jam vero meo verbi & voluntatis præconio nullam non modo excusationem, sed nec excusationis speciem peccato suo prætexere norunt. Putant eque dem leviculi quid esse me contempni habere, neque existimant se in Deum impingere, cum in me feruntur: sed magno suo malo tandem intelligent, suo in me odio Patrem (hortendum dictu) etiam se odio prosequi. Quod de doctrina dixi, idem de miraculis affirmo, illa casta non esse. Nisi enim illa opera fecissem, quæ nemo unquam ante me fecit, sceleris tam atrocis non tenerentur: nunc vero cum illis spectantibus hæc à me edita sint, à gravi scelere abesse non possunt, qui me odio habere pergunt, præsertim cum eadem opera Patrem simul odio habent. Quod tametsi sine summo eorum scelere fieri nequeat, tamen ne stupore inde percellamini: nihil etenim factum ab illis hæc in re est, quod fieri necesse non fuit: ut impleatur quod in Scriptura illis commissum, & quam magni facere præ se ferunt, præscriptum est, scilicet quod me immerito odio prosequuti sunt. Atque cum venerit paracletus ille, de quo dixi, quem ego à Patre mittam, (Spiritum intelligo veritatis à Patre perinde ut à me procedentem) is de mea hæc, quam dixi, innocentia testimonium dabit. Et vobis ille tanquam
26. **T**amet si vero ignorent cum qui me misit, teoque ipso mei noticia inbuti non sint, nolite tamen putare me meam in predicando operam perdidisse; nam nisi venissem & veritatem promulgassem, tanto scelere & tam periculanti contentu conficti non fuissent: jam vero meo verbi & voluntatis præconio nullam non modo excusationem, sed nec excusationis speciem peccato suo prætexere norunt. Putant eque dem leviculi quid esse me contempni habere, neque existimant se in Deum impingere, cum in me feruntur: sed magno suo malo tandem intelligent, suo in me odio Patrem (hortendum dictu) etiam se odio prosequi. Quod de doctrina dixi, idem de miraculis affirmo, illa casta non esse. Nisi enim illa opera fecissem, quæ nemo unquam ante me fecit, sceleris tam atrocis non tenerentur: nunc vero cum illis spectantibus hæc à me edita sint, à gravi scelere abesse non possunt, qui me odio habere pergunt, præsertim cum eadem opera Patrem simul odio habent. Quod tametsi sine summo eorum scelere fieri nequeat, tamen ne stupore inde percellamini: nihil etenim factum ab illis hæc in re est, quod fieri necesse non fuit: ut impleatur quod in Scriptura illis commissum, & quam magni facere præ se ferunt, præscriptum est, scilicet quod me immerito odio prosequuti sunt. Atque cum venerit paracletus ille, de quo dixi, quem ego à Patre mittam, (Spiritum intelligo veritatis à Patre perinde ut à me procedentem) is de mea hæc, quam dixi, innocentia testimonium dabit. Et vobis ille tanquam
27. **T**amet si vero ignorent cum qui me misit, teoque ipso mei noticia inbuti non sint, nolite tamen putare me meam in predicando operam perdidisse; nam nisi venissem & veritatem promulgassem, tanto scelere & tam periculanti contentu conficti non fuissent: jam vero meo verbi & voluntatis præconio nullam non modo excusationem, sed nec excusationis speciem peccato suo prætexere norunt. Putant eque dem leviculi quid esse me contempni habere, neque existimant se in Deum impingere, cum in me feruntur: sed magno suo malo tandem intelligent, suo in me odio Patrem (hortendum dictu) etiam se odio prosequi. Quod de doctrina dixi, idem de miraculis affirmo, illa casta non esse. Nisi enim illa opera fecissem, quæ nemo unquam ante me fecit, sceleris tam atrocis non tenerentur: nunc vero cum illis spectantibus hæc à me edita sint, à gravi scelere abesse non possunt, qui me odio habere pergunt, præsertim cum eadem opera Patrem simul odio habent. Quod tametsi sine summo eorum scelere fieri nequeat, tamen ne stupore inde percellamini: nihil etenim factum ab illis hæc in re est, quod fieri necesse non fuit: ut impleatur quod in Scriptura illis commissum, & quam magni facere præ se ferunt, præscriptum est, scilicet quod me immerito odio prosequuti sunt. Atque cum venerit paracletus ille, de quo dixi, quem ego à Patre mittam, (Spiritum intelligo veritatis à Patre perinde ut à me procedentem) is de mea hæc, quam dixi, innocentia testimonium dabit. Et vobis ille tanquam

organis & ministris ad hanc innocentiam testandum uteretur, ut qui ad hanc rem peridonei estis, quæ ab initio functionis mea mecum conversantes qua dixi & feci omnia probe tenetis.

P R A X I S.

Summa, Discipulos de se & gloria sua à mundo partim jam violata, partim deinceps conculcanda sollicitos consolatur.

Cujus partes sunt, consolatio discipulorum de Christo à mundo

{	Ante mortem contempro.
	Post mortem contemnendo.

Ex dicto quo confirmaverat eos ignorare cum, qui se misit, Patrem, promptum erat regetere, Christum magnum & gravem laborem frustra sumpsisse in illis instituendis. Vide *Ezech.* 2, 3, 4, 5. & *cap. 3. vers. 7.* ubi mittitur Propheta, quem præmonet & præmunus nit Deus affirmando clare & enucleate, potulum Prophetam non auditurum; sed mittit eum tamen ut intelligatur Prophetam ibi fuisse. Occurrit igitur Christus se operam non perdidisse, quod suo adventu & assiduo in docendo labore illud lucratus sit, quod non modo excusationem destituantur, sed nec quid prætexere possint, quod vel verisimilem speciem defensionis habeat.

Ex quo primum notandum est, quis sit fructus & effectus verbi apud impios, nempe ut illis omnem speciem excusationis auferat. Nam tametsi in ignoratione & tenebris demeriti jaceant, tamen excusatione vacant: cæcus enim in foveam cadit, & servus nesciens voluntatem Domini sui vapulat. *Matt.* 15, 14. *Luc.* 12, 48. Sed veritatis tamen prædicatione uterque magis inexcusabilis redditur. Vnde consequitur judicium formidabilius & tremendum magis. Hinc est ut dicatur *Ierem.* 23, 29. *Sermo meus tanquam ignis & tanquam malleus efficiens ut dissoliant petra.* Vide *Esa.* 11, 4. *Hebr.* 4, 12. *gladius bipennis.* *Luc.* 2, 34. ideo dicitur poni Christus in ruinam mulatorum: *petra scandali*, 1 *Pet.* 2, 7, &c. Homines enim existimant se posse ludere cum Dei verbo, & si nullum inde commodum percipiant, providere tamen nihil ut incommodi referant. Sed similis est bipenni gladio, quocum ludere periculosum est, ex veteri Proverbio. Similis est medicamento vehementissimis, quæ in summo discrimine adhibentur, quæ aut valetudinem restituant, aut ægrotum perimunt: summam affert aut beatitatem, aut miseriam auget. Erit enim Sodomis & Gomorrhæ in die judicii

dicii levius quam civitati illi. *Matth.* 10, 10.

*Vnde nec
Ministro-
rum apud
præfactos
irritus la-
bor.*

Deinde consolatur Ministros, quod cum præfactis negotium habentes, apud quos ne hilum quidem proficiunt, qui etiam eorum laboribus in deterius vertuntur, non tamen cassus sit eorum labor & irritus. Vide *Esaiæ* 49, 4, 5. 2 *Corinth.* 2, 15, 16. Ministri id agunt & agere debent, ut populum in Dei ovile & horreum colligant. Sed si isti renuerint, illi operam non perdunt. Tamen enim Regi serviunt & grati sunt, qui iustitiæ ejus ministri sunt, quam qui misericordiæ. Quin etiam eo & majorem mercedem (quo majore fide & diligentia in obeundo ministerio utuntur) ipsi, & graviorem pœnam illi accipient, qui non profecerint. In quorum utroque Deus glorificatur.

*Verf. 23.
Contuma-
cium gra-
ve pecca-
tum,*

Cujusmodi vero & quam horrendum illud iudicium futurum sit, docet ex peccati horrore, quo se constrixerant Christi doctrinam repudiando, & Christum ipsum odio prosequendo: scilicet quod Deum odio habebant: Cum enim arbitrabantur se cum homine Christo rem tantum habuisse, effectum est ut in ipsum Deum impetu quodam lati sint: qui enim Filium negat Patrem non habet. 1 *Ioh.* 2, 23. Quam autem horrendum dictu sit, ut mortalis Deum præpotentem odio habeat? aut quo supplicio expiabitur? Hoc testimonium est luculentum contra *Judeos*, quo docetur illos perire, tametsi unum Deum agnoscerent, cum Christum rejiciant. Idem etiam de *Turcis*, qui tametsi Christum Prophetam & excellentem virum, Deum tamen negant. Idem etiam ad *Pontificios* transfertur, qui tametsi Christum & Deum & hominem agnoscent, tamen quia non cum perinde accipiunt, ut Pater eum proposuit: ideo, &c. Cujus etiam insignis sententia extat 1 *Ioh.* 4, 6. eoque ad Pseudo-cuangelicos transfertur. Quis non ehorresceret vel ad nudam recordationem hujus conditionis, quæ hominem Deo hostem insensum sistit? Hinc etiam ministri se jure consolari possunt, & certi esse de severissima in contemptores suos ultione, quandoquidem eadem opera & ipsos & Christum & Patrem oppugnant.

*Verf. 24.
A conspe-
ctu operum
Christi
amplifica-
tum.*

Eorum scelus, & obfirmatam animi cæcitatem adjuncta operum suorum præstantia exaggerat, eoque pœnam analogam: quia non tantum doctrinam ejus cælestem & divinam audiverat, sed etiam opera ejus & miracula eximia viderant, ea præstantia & ea Deitatis significatione, quæ nunquam prius in quoquam visa est. Vide *Iohan.* 5, 36.

hoc populus non abreptus cæco affectu viderunt & confessi sunt, cum dicunt nunquam tale extitisse in Israël, *Matth.* 9, 33. nunquam auditum esse, ut quis oculos natura occæcatos restitueret. *Ioh.* 9, 32. Sic igitur & doctrina & Christi miraculis inexcusabiles sunt redditi, & atrociori supplicio constructi. Sciendum autem eadem miracula doctrinæ, quæ hodie proponitur, tignilla esse, eoque reatum majorem jam esse Evangelium rejicientibus, quam si ea minime exhibita fuissent. Opera, quæ pii Ministri jam edere possunt, sunt probati mores, morata vita ex Dei præscripto; quæ si ad Ministerium accedat ut illud ornet, gravius iudicium creabit reluctantibus. Si veritatem proponimus, cur non creditis? cur non vita exprimitis? Quod si ad doctrinæ puritatem accedat porro vitæ incorruptio, tum demum gravius rebellio- nis tenentur, qui non obsequuntur. Cui enim non tantum vitæ pabulum vobis præbeatur, sed vase etiam mundo & honesto; cum non tantum via vobis monstretur, sed à mon- strante teratur, sique vobis præeat, multo magis inexcusabiles reddimini.

Haecenus consolatur eos ab adjuncta sui operis mercede, & pœna sui in doctrina & miraculis suis contemni. Nunc aliam rationem affert à testimoniis. Sic scilicet per Prophetas prædictū, hoc modo opera impleri oportuisse. Non igitur hoc vos offendere debet, quandoquidem ita fieri oportuit. Sic Petrus *Act.* 4, 25, 26, 27. & Paulus *Act.* 13, 27. Quod autem in capite impletum est, in membris pro sua mensura impleri oportet: & quod in membris ante Christi adventum accidit, idem in his, quæ subsequuntur, evenire debet. Neque igitur quequam offendere debet, quod pii, qui hodie vivunt, ab Antichristo cruciantur & infinitis malis lacerantur, quandoquidem illud etiam à Iohanne in *Apocalypsi* prænunciatum sit. Hoc autem vel ex *Psal.* 35, 12. vel 69, 5. desumitur.

Quantquam etiam alterum ab adjuncta innocentia argumentum hinc etiam petitur. Nam si merito paterer, justam causam haberetis cur animis consterneremini: sed cum immeritus patiar, quod conturbemini non est.

Sequitur *pars altera* de depulsione doloris discipulorum ex metu Christi gloriæ patrocino destituendæ post ejus abitum: tametsi hoc loco aliquid porro adjicitur de consolandis Apostolis adversus illa mala, quæ sibi eventura metuebant. Hic igitur locus duplicem illis

*Verf. 25.
Apostolo-
rum confir-
matio à
prædicatione
Propheta-
rum.*

*Et ab in-
nocentia
Christi.*

*Verf. 26.
Confirmatio eorum
in dolore
post Christi
discessum.*

consolationem affert, unam suiipsorum respectu, alteram Christi ratione: & quidem quod ad illos atinet, dicitur Christum alium suo loco substitutum, qui illis non minus consolaturus sit, quam ipse cum praesens esset.

Qui tamen Spiritu suo praesens est.

Quis non dubitaret mortem obire, si Christum praesentem & intuentem cerneret? Atqui non minus nobis prospectum est Spiritus praesentia, quam si ipse adesset: ipse enim vobis & consolator & Advocatus aderit. *1 Joh. 4, 4. qui in vobis est, fortior est mundo.* *Navo. ad. 12.* Spiritus induti non debemus incernere a toto mundo. Ille est generosum vinum & sicera quam Deus afflictiis, suo nomine praesertim, praebet, eoque largiter eos potat. *Ephes. 5, 18.* Hoc enim homines afflictissimos vel media nocte exhilarat. Vide *Act. 16, 25.* Pios sollicitos non tam habet eorum causa, quam Dei Gloria, quam calcari pedibus aegerrime ferunt; alioqui a quo animo passuri, si quid passuri ipsi sint. Sic videmus Christum. *Joh. 12, 28.* qui postquam illum proprii cruciatu sensus aliquantulum occupasset, ilico tanquam sui oblitus dicit, *glorifica nomen tuum Pater*, quicquid de me fiat. De nobis quidem quid fiat non tanti interest, sed quid sancto Dei nomine fiat. Huic igitur tentationi Christus opponit Spiritum suum, Spiritum veritatis, id est, qui novit omnem veritatem & illam testabitur. Hinc illud toties in precibus piorum *propter nomen tuum.* Meminerimus igitur nos ipsos hac promissione confirmari. Tamen vero post subiungit hoc per Apostolos factum iri; tamen vult non tam se loquentes considerent, quam Spiritum in se eloquentem: ut alio loco. Vide *Matth. cap. 10, vers. 20.* Est singularis consolationis aliquem nobis astantem habere, qui nobis nobis vel ignaris vel obliviosis suggerat;

sed in nobis eum habere melius multo.

Hinc aequalitas Christi cum Patre confirmatur, qui per aequae ut ille Spiritum mittit; dicitur autem mitti Spiritus non quod non sit ubique, sed quod hac missione incipit novo quodam modo in cordibus suorum esse. Sic Christus dicitur in mundum missus, cum tamen certissimum sit eum totum mundum ante complevisse, quia nova quadam ratione coepit esse.

Vnde Christi cum Patre aequalitas probata.

Hinc astruunt Graeci Spiritum a filio non procedere, quia dicitur a Patre procedere; tamen si non inficiabuntur Spiritum a Patre per Filium procedere. Sed *primum* intelligendum est hoc loco sermonem fieri non de aeterna processione, sed de temporali. *Deinde* etiam quod dicitur a Filio mitti, idem est ac a Filio procedere. Huc refer quod Paulus ad *Gal. 4, 6.* dicit esse *Spiritum Filii*: quamobrem ut a Patre, sic a Filio spiratur. *Denique* exceptis oppositis relationibus, omnia quae de una persona dicuntur, dicuntur & de aliis. Cum igitur spiratio activa non opponitur filiationi, sed tantum spirationi passivae, quae convenit Spiritui, sequitur ut illa aequae Filio ac Patri conveniat. Deinde si Spiritus non procederet a Filio, non distingueretur ab eo personaliter. Solae enim relationes oppositae personalem faciunt in divinitate distinctionem. Huc accedit quod quaecumque Pater facit, Filius itidem facit, *Joh. 5, 19.* quod Pater & Filius unum sunt. *Johann. 10, 30.* quod Christus spiravit Spiritum in Apostolos *Johann. 20, 22.* & quod halitus externus rei significatae verum signum fuerit; quod Christus se sanctificet, *Johann. 17, 19.* se resuscitet.

Græcorum huius loci abusus.

Quod autem eos dicit testimonium perhibituros, quod ab initio cum illo fuerint, vide *Act. 1.* & *Tim. 3.*

Vers. 27.

I O H A N. cap. 16, à vers. 1, ad 12.

Haec loquutus sum vobis, ut ne offendamini.

2 *Movebunt vos Synagogis: imo veniet tempus quum quisquis vos interemerit, putet se cultum praestare Deo.*

3 *Ei haec facient vobis, quia non noverunt Patrem, neque me.*

4 *Sed haec loquutus sum vobis, ut ubi venerit hora illa, memineritis eorum, nempe quod ego haec dixerim vobis, haec autem vobis à principio non dixi, quia vobiscum eram.*

5 *Nunc autem abeo ad eum qui misit me, & nemo ex vobis interrogat me, dicens; Quo abis?*

6 *Sed quia haec loquutus sum vobis, tristitia implevit cor vestrum.*

7 Sed ego veritatem dico vobis, confert vobis ut ego abeam. Nisi enim abiero; Ad-
vocatus ille non veniet ad vos : sin autem profectus fuero, mittam eum ad vos.

8 Et quum venerit ille, arguet mundum de peccato & de justitia & de judicio:

9 De peccato quidem, eo quod non credunt in me :

10 De justitia vero, eo quod ad Patrem abeam, & amplius non conspicietis me :

11 De judicio autem, eo quod princeps hujus mundi condemnatus sit.

A N A L Y S I S.

Hujus concionis finem notat, ne discipuli ad illa, quæ aut Christo aut illiusmetipsis sunt eventura, offendantur.

Vers. 2. Duorum effectuum causam efficientem assignat, opinionem cultus Deo præstiti per Iudeos: unum est ejectione Apostolorum à Synagoga: alterum est eorumdem interfectio amplificata comparatione majoris.

Vers. 3. Altera causa efficiens duorum effectuum est Iudeorum ignorantio Dei; quæ & prioris causa causa est.

Vers. 4. Corruptentem causam offensionis assignat, recordationem istorum Christi dictorum cum eveniret: ubi est etiam prolepsis; in qua occupatio tacita est ab adjuncto tempore, cur hæc ab initio non dixerit: cujus causa efficiens subiungitur, Christi cum suis Apostolis præsentia.

Vers. 5, 6. Causam notat mæroris, in quo erant Apostoli, quod ab illo discipulum suum prædicentem nemo interrogabat quo abiret.

Vers. 7. Mirigat dolorem sui ab illis abitus ab adjuncta utilitate, quæ ad illos inde accedet, nempe Spiritus S. ad illos missione; quam suo adverso illustrat, nempe quod non mittetur si non abierit; quod utrumque confirmat testimonio vehementioris asseverationis.

Vers. 8. Effectum Spiritus Sancti in Apostolis est redarguere mundum: quæ redargutio suo subiecto declaratur, peccato, justitia, & judicio.

Vers. 9. Causa efficiens redargutionis de peccato est, quod in Christum mundus non credidit.

Vers. 10. Causa redargutionis de justitia est, quia Christus ad Patrem vadit; cujus adjunctum est, quod eum amplius non intuebuntur Apostoli.

Vers. 11. Item causa redargutionis de judicio, quod Princeps mundi iudicatur.

M E T A P H R A S I S.

1. Hæc de mundi in vos lethali odio prædico, ne si ex improvviso & inopinato hæc vobis acciderent, à mea fide desciscatis, & dejectionis ansam aliis præbeat. Vobis vero jam probe confirmatis, non dubitabo odii in vos nefarios fructus prædicere. Atrocissima quæque in vos intentabunt. Nam Ecclesia moderatores vos Synagoga (quod ultimum in Ecclesia flagellum est) movebunt: in Repub. vero magistratus (quod summum supplicium est) vos morte multabunt. Quod quidem adeo absque omni hesitatione & conscientia scrupulo facient, ut se Deum hæc in vos scivitia, religiose colere sibi in animum inducant, Cujus crude-

litatis si fontem quaritis, non aliunde provenit, quam quod Patrem se scire proficientes, illum ignorent: utpote qui me ignorent in quo uno Patrem cognoscere possunt. Quod vos admoncat ne à veritatis confessione abducamini, cum illos per errorem vos persequi putaveritis. Et quidem hæc prædixi vobis ut cum advenerint me illa ex secula omniſcientia mea prædixisse memineritis, vestram in me fidem eadem opera confirmaturi. Quaritis forte quid sit quod hæc sub initio vocationis vestra non prædixerim: Respondeo quod præsenſi vobiscum nullum vobis per me relictis & vindictatis vel minimum ex his periculum adhærere posuit. Nunc autem expeditis rebus omnibus, quæ mihi Pater in mandatis dedit, ad eum, qui me per incarnationem in mundum misit, redeo. Quod vos molestos habere video, quia ex vobis nullus quo vadam, & quæ gloria à Patre excipiendus sum rogat. Tantum quia mei à vobis discessus mentionem feci, toti quanti quanti estis in mærore & squalore defixi hæretis: mordicus illud unum verbum arripientes, præteritis discessus mei causis, quæ vos ad læticiam crexissent. Præterquam vero quod magno meo bono hic discessus futurus sit, quod vos recreare debet: sancte vobis affirmo vobis summe conducere ut hinc à vobis discedam. Nisi etenim discedam Spiritus Sanctus consolator pleniore mensura non superveniet: sicut contra hinc à vobis in cælum profectus illam ad vos mittam. Quaritis quid ex Spiritibus adventis emolumentis vestro ministerio, postquam cælesti ipsius dono perfusi & proluti fueritis, in mundo impios redarguet de peccato, de justitia & de judicio. Et primum quidem de peccato, quod tamen multiplex & varium sit, illud tamen præcipue, & cæterorum omnium veluti parentem exagitant, quod in me non crediderunt, ejusque impios Iudeos reos peraget. Deinceps convincet idem Spiritus adversus omnes, qui me ut impium & injustum condemnarunt & in crucem egerunt, me esse justum & innocentem: cujus certissimum argumentum proferet meam ad Patrem in summis cælis profectionem, donorum Spiritus Sancti tam inusitata profusione abunde

abunde testatam, maxime vero cum in cœlum elatus ibi permansurus sum, ita ut hic in terris me deinceps non sitis visuri. Denique me iudicem & Dominum à Patre constitutum esse convincet: cum Diabolum & totam inferorum cohortem una cum peccato (cujus vi tyrannidem in electis exercet) exarmatum & confixum esse fidelium vitæ Sanctæ & incorrupte acta demonstrabit.

P R A X I S.

Summa, Malorum quæ illis eventura sunt prædictione, illos præmunens, suum ab illis discessum non modo non inutilem, sed profusum necessarium esse asserit.

Partes } Præmunio adversus offensionem
 } ex obventuris malis.
sunt, } Necessitas summa Christi ab illis discessionis.

Verf. 1. Scopum proponit eorum quæ à *vers. 17. superioris capitis* dicta sunt, usque ad ejusdem capitis clausulam; quod Iohanni familiare est. Hæc quæ tum mihi, tum vobis adversa venient, præmonui: ne illorum indignitate offensus ab Evangelio desiccatis, atque impingentes aliis impactionis causa existatis. Hoc quidem de Christo prius prædixerant Prophetæ. Sed tamen illa suggerere, Christo necesse fuit. Sic Paulus & Barnabas *Act. 14, 22.* Quod nobis faciendum est futuras afflictiones commentando. *1 Petr. 4, 12.* Contra malum impiis improviso advenit, ut sceminx parturienti dolores, ut turbo die quem nesciunt, & hora quam non cogitant; cum dicunt, pax pax, ut rete, quod aves subito deprehendit, ut fur in nocte. Vide Historiam Nabuch. & Balhaf. *Dan. 4, & 5.* Atque videmus maximas copias ab imbelli multitudine facile fundi cum ex improvise appetuntur. Contra imbelles cautione adversus fortissimos consistere. Hujus rei insigne est exemplum in *Iobo cap. 3, vers. 24, 25.* item in Esthere, quæ sibi mortis periculum proposuit. *Eth. 4, 16.* Contra David, quod sibi omnia prospera promisit, subito ita confternatus est, ut difficulter se ipsum collegerit. *Psal. 30, 6, 7.* Hic inferendum ex Proverb. Salomonis, *Sapiens prospicit mala ventura & illa cavet.* Sed, &c. *Prov. 22, 3, & 27, 12.*

Verf. 2. Et maximorum quidem.

Cum vero jam probe muniti sitis, multis confirmati rationibus, quas diligenter accumulavi; audeo etiam accumulatus & speculatus mala vobis, ex mundi odio obventura, indicare. Non proponam autem singula in

quocumque genere, sed gravissima & atrocissima, adversus quæ si commentatione & arinis fidei probe instructi sitis, non est quod de reliquis laboretis. Cum igitur duo suppliciorum genera sunt, unum Ecclesiasticum, alterum civile, quæ in utroque genere severissima sunt, perpetiemini. Hoc nobis imitandum ut non tantum futura mala nobis ipsis proponamus, sed porro exquisitissima quæque supplicia & extrema mala. Nam nulli sunt infensiores hostes, quam qui nomen Evangelii persequuntur, nulli crudeliores, nam in causa religionis filius non parit patri, &c. Imitari igitur debemus eum, de quo est in Evangelio, qui sedens inivit secum rationes. *Luc. 14, 28, 31.*

Hinc liquet Deum non prius nos tentatione experiri, antequam nos adversus illam armaverit: non prius morbum immittere, quam medicamentum paratur. *Dei in afflictionibus benignitas.*

Objectio: Sed illud videtur peregrinum, quod excommunicationem tanquam levio-rem prænam proponat, corporis mortem tanquam gravio-rem: cum tamen gladius excommunicationis formidabilior sit, quam occisionis; quod horribilius sit in manus Satanæ incidere: ut enim homines non magni hoc æstimant, &c. tamen revera in se longe gravius est. Atque adeo rem excommunicatione dignam admittere est multo formidabilius quam gladio vitam amittere. Nec melius cum flagitiosis agit, quod nec Ecclesia nec Respub. suum officium faciant, quia formidabilius incidere in manus creatoris quam creaturæ. **Responsio** in promptu est, quod istud Ecclesiæ iudicium temere sit ejaculatum & sine causa; unde efficitur quod Proverbio Salomonis dicitur, *maledictionem, quæ sine causa est, instar avis esse, quæ avolet.* Hoc experimur hodie in Pontificiis, qui excommunicatione & ferro grassantur, &c.

Accedit hoc quod non, ut latrones, trepide & insidiosè hoc facturi sunt, sed tanquam in re non licita solum, sed laude summa digna, summa fiducia utentur; & cum supplicium iure timere debeant, præmium expectant. Vide exemplum in Samaritanis: *Ioan. 4, 9. Luca 9, 53.* etiam in Paulo. *Act. 9, 1.* Videmus autem illos, qui aliquoties in religione consentiunt, majori furoris impetu ferri in eos, qui in quibusdam dissentiunt, quam qui toto cœlo ab illis disjuncti sunt. Hinc est quod *Pontificiorum* sævitia in *Evangelicos* major est quam quæ à *Turcis*

Etiam hostium audacia & violentia cogitanda.

Turcis aut *Ethnicis* perpetiuntur; item major *sævitia Pontificiorum* in *Euangelicos*, quam in *Iudeos* magis religione inter se distitos, quia *Pontifici* videri volunt quod nos sumus. Hinc etiam major *sævitia Turca* in *Iudeos*, quam in *Christianos*, quod *Turca* videri volunt quod *Iudai* sunt, nempe semen *Abrahæ* ex *Sara* libera.

Intentio bona sæpe perniciosa. Hic *notetur* intentio quæ dicitur bona, quæ homines præcipites abripit ad horrenda scelera; quæ sæpe tum longissime à Deo abscedunt, cum proxime se ad eum accedere arbitrantur; tum ad inferos celeritimo cursu feruntur, cum se in cælum volare autumant. Hinc est quod *Paulus* de *Iudæis* testatur *Rom. 10, 2. quod Dei zelum habent, sed non secundum scientiam*; qui zelus eos in omnium horribilissimum exitium coniecit. Nec vero hoc tantum in impiis cadit, sed in pios, ut *Iohannem Baptistam. Matth. 3, 14. & Petrum Iohan. 13, 8.*

Verf. 3. Munit illos adversus hunc furorem adjuncta ignorantia in his, qui illud parraturum sunt: de qua vide supra.

Verf. 4. Memorie huius prædictionis utilitas. *Querat* aliquis quid inde boni *Apostolis* accedet, quod prædictionis huius meminerint. *Resp.* Plurimum omni modo. *Primum* enim confirmabit eos in *Christi* divinitate, quæ ista longe antequam facta sunt, vel ulla eorum significatio extiterit, prævidit; eoque ipso ipsius summa voluntate fieri, qui illa potuit, si voluit, avertere, & quo minus evenirent impedire. Nec enim dubitandum eum summe potentem esse, qui sit summe sapiens. *Hinc* porro concludi potest esse ex gloria sua, *Ecclesiæ* bono, eorumque singulari commodo, ita rem geri: cæteroque in mentem nobis veniret Deum aut in cælis otiosum esse, aut ejus animum à nobis alienatum esse: nisi hæc nobis, intime nos & charissime complectens, prædixisset. Sic *Euangelista Iohannes* in *Christi* perpeffionibus narrandis ad depellendam invidiam singulas in *Scriptura* prædictas esse designat; ut intelligatur, non tam nos libidinis eorum expositos esse, quam ad explendam *Dei* voluntatem ad ista certamina pertractos esse.

Christo præfente Apostolis hac confirmatione opus non fuit. Sed hic discipuli excipere poterant argumentum disparatarum non oportuisse hoc jam dici, sed potius sub initium. Atqui respondet *Christus* ab adjuncta præfentia sua: illud non fuisse opportunum, quandoquidem quandiu præfens cum illis fuerat, ab afflictione liberi fuerint, nec sint appetiti, imo vix appellati. Vnde etiam noluit illos

jejunare. *Matth. 9, 15. non est passus ut aliquid illis deesset in itineribus, ut aliquis illos adoriretur, ut in ipsius prehensione aliquis ex illis abduceretur. Iohan. 18, 8.* Cum igitur hæctenus pugna vobis ineunda non fuit, quid opus erat vos ad pugnam armare? Deinde hujus doctrina de persequatione ferenda non tam idonei tum auditores fuistis, eoque in hoc tempus magis opportunum distuli. Cujus etiam prudentiæ exemplum in *Paulo & Barnaba* videmus, qui primo in *Antiochiam* ingressu illos de perpeffionibus non est allocutus. Sicut enim infantibus & adhuc tenellis virgam non ostentant: ita, &c. Quod singularem consolationem habet, Deum nos non prius in bellum adhibiturum, antequam veluti 20. an nos agimus, id est, antequam nos ad eam rem adaptaverit. Et quemadmodum olim in bello timidos & formidolosos copia abeundi facta dimisit, ita his quorum animos non obfirmavit, adversus mala perferenda effugium aliquod paravit, modo caute & circumspicte ambulemus, nec nos, ut *Petrus*, temere in pericula ingeramus. Simul etiam *Ministri* hinc admonendi sunt, ut iudicium adhibeant in doctrina proponenda, ut primum quodque primo loco, cætera suo quæque promant.

Sequitur pars altera; ubi cum prius docuisset illis nihil decedere suo discessu; nunc docet plurimum etiam accedere, atque adeo necessarium esse ut abeat, ut illis probe consulatur. Et hanc necessitatem sui ab illis abitus apte connectit cum perpeffionum mentione, utpote quarum remedium & medicina petenda est ex largitione *Spiritus Sancti*, qui non potest, nisi suo abitu, obtineri. Eoque docet hoc esse opportunum tempus de afflictionibus dicendi, sicut præcedens tempus fuit importunum. Hæctenus enim nihil perpeffos esse, quia *Spiritus Sanctus* in illos prolixiore aliqua mensura non deciderat, ut qui non potuit se præfente dari. Nunc autem cum afflictionibus objiendi sint, necesse est ut ille discedat, uti illis arma & robur adversus ingruentes hostes mittat. Eoque perperam illos facere, qui de ipsius abitu tam tristes sunt, de quo tantum & tam illis necessarium fructum percipitur.

Cujus causam assignat, quod non quærent quo vaderet. Hac enim commentatione *David* se in morte filii consolatus est. *2 Sam. 12, 23.* Sic afflictiones nos consternant, quod non quærimus quorsum immissa sunt: & amicorum mors nos contristat, quia non re-

Verf. 5, 6. Christus discedit Apostolis perpeffionibus remedium suo abitu datum.

Apostolorum inde dolor arguitur quod non considerent quo Christus eat.

putamus quo expirantes migrant. Sed hic *objicitur*, quod Petrus *Iohan. 13, vers. 36.* diserte quærebat, quo vadis? Sed *Responsio* est, non quævisse consilio quo debebat, nempe ut felicitatem inde ad Christum, & commoda ad se perventura nosceret. Sic enim neque ex Christi, nec ex propria calamitate ullum tantum dolorem accepisset, quem non centuplo solidum gaudium compensasset. Unde etiam ab hominibus peccatur, quod tametsi sciant amicos in cælum concessisse, tamen non reputant quanto illorum bono hoc sit, quam illis hoc expedit ut propriis Deo accedant. Sic tametsi sciunt afflictiones à Deo immislas esse pro peccato, tamen non reputant quanto illorum commodo hoc fiat.

Verf. 7.
Homine
perverfi-
citi.

Confert vobis ut ego abeam.] Sic *Iohan. 7, 39. Spiritus nondum datus erat, quod Christus nondum glorificatus esset*: nam ea largitio in diem ascensus & inauguracionis dilata est. Hinc intelligatur quanta est hominum amentia: qui de ea re valde dolent sæpe, de qua summe lætari deberent. Nec tantum hoc in improbos cadere, sed & pios quandoque ad hunc lapidem impingere. Non igitur mirum est si *Pontificii* Spiritu destituantur, quod præsentia Christi in terris ita affixi sunt.

Doctrina
de missione
Spiritus S.
à Christo
gradatim
proposita.

Notetur etiam quomodo Christus de Spiritus adventu loquendo sæpius, gradibus quibusdam & sensim sibi hoc sumit, ut perinde à se atque à Patre Spiritum procedere doceat. Sic paulatim doctrina infundenda est, ut ingenium hominum illud ferat. Nam *cap. 14, vers. 16.* ego rogabo Patrem, & ipse dabit alium paracletum, & *vers. 26.* quem Pater mittit meo nomine. *cap. autem 15, vers. 26.* dicit se missurum Spiritum à Patre: & nunc *cap. 16, vers. 7.* dicit se missurum Spiritum sine aliqua adjectione.

Animi-
re-
bus sensi-
bilibus non
affigendi.

Hinc etiam *discimus*, non debere nos suspensos animos habere aut defixos penitus in re ulla, quæ sensibus objicitur. Nam si ne à Christi quidem carnali præsentia pendere nos oporteat, nedum ab ullis aliis terrenis amicis aut subsidiis, ut extimemus nos perditos iri, si hi desituamur. Quin potius sciamus Deum ut Christi carnalem præsentiam subduxit Apostolorum bono, ita etiam omnia nostra in hac vita subsidia & oblectamenta eo consilio subtrahere, ut illa melioribus commutet. Neque dubitandum quin qui Christi ipseus carnalem præsentiam tam abunde Apostolis compensare potuit, facile possit nostras omnes amicorum & aliorum

præfidiorum commoditates amissas restituere.

Præstantiam hujus doni cælestis ab effectu declarat: qui tametsi varius & multiplex fuerit, tamen illum præcipue exsequitur, qui est ad rem præsentem accommodus. Nam cum sollicitos Apostolos haberet, quod existimarent mundum hoc Christi abitu & ignominiosa perpeffione veluti innoxium habitum iri & meliores partes sequutum, docet Christus mundum peccati & quidem gravissimi reum peragendum esse: & cum Apostolos ureret, quod Christus pro facinoroso & impostore à plerisque perhibebatur; hunc in illis Spiritum Christi justitiam aperte ostensurum hoc ipso, quod ad Patrem profectus apud illum permaneat. Denique cum hoc illos pungeret, quod Christus tanquam terentii homo omni autoritate nudatus impiorum judicium sententiam subire coactus sit; Spiritum convicturum, ejus esse Iudicem in omnes agere; cujus certissimum indicium foret, quod princeps mundi ab illo exturbandus foret.

Et primum quidem in universum *notandum* est, Christum hic doctrinam & correptiones Apostolicas non tam ad ipsos Apostolos, quam ad Dei Spiritum per illos homines coarguentem, referre. Sic alibi *Matth. 10, 20.* non vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris qui in vobis est. ita *Act. 6, 10.* non potuerunt obfistere Spiritui per quem locutus est. Quod quidem primum Ministros, consolari, deinde populum admonere debet. Ministros, quod Spiritus Sanctus (modo sibi non desint otio & oscitantia) virtutem suam exerturus sit: quodque ab hominibus rejecti, non tam ipsi, quam Spiritus Dei per illos redarguens repudiatur. *Non vos rejecerunt, sed me.* Populum vero, ut æqui bonique consulant & patienter ferant ministrorum reprehensionem, nisi usque eo superbire velint, ut ne Dominum quidem eos verbis corripientem audire velint.

Πεζὺ ἀμαρτίας.] Hic *notandum* ex omnibus peccatis nullum esse tetrius & horribilius infidelitate, ut quæ mater & radix reliquorum omnium. Multas horrendas contumelias in Christum admiserant; sed ea omnia præ infidelitate veluti silentio sepeliuntur. Sic *Heb. 3, 18, 19.* tametsi multa scelera patraffent, tamen infidelitatis solius nomine exclusi perhibentur. Nec injuria, quandoquidem qui non credit in filium, Deum mendacem facit. *1 Iohan. 5, 10.* Hoc illustretur exemplo ad homines: quibusdam præsertim,

Verf. 8.
Spiritus S.
effectus.

Apostolo-
rum doctri-
na Spiritus
S. affcri-
pta.

Verf. 9.
Infidelitas
peccatum
maximum.

fertim, qui hanc injuriam morte vindicabant & sanguine ejus, qui illis mendacii convitium imponit. Quod quidem cum semper atrox scelus fuerit, nunc tamen gravius multo est sub Evangelio: post enim tot promissa præstita & tantam fidem in promissis maximis de filio suo ad mortem tradito dubitare de Dei fide longe fit gravissimum. Hoc illustratur superiore similitudine.

Deinde cum Deus, qui olim per Prophetas, nunc per filium unicum loquutus sit: *Hebr. 1. 1, 2.* etiam hoc ipso gravius fit fidem dictis derogare. Denique si grave scelus sit non credere Deo mananti ut quod Ieremias populo objecit, *an non manum meam extimesceretis, Ierem. 5, 22, 23.* Nedum grave erit Deo pollicenti non credere. Hoc videmus in Actis Apostolorum, ubi Petrus perfidiam Iudæorum confidentissime coarguit.

Sicut Spiritus in somnis mundi fastum deprimet, & ejus nequitiam coarguet: sic & meam justitiam quam vos traduci & obscurari inique fertis, vindicabit, & iude astruet, quod ego ad Patrem iturus sum. Quod & diligenter ab Apostolis inculcatum passim est, Christum esse justum & sanctum, idque hoc ipso argumento, quod resuscitatus à Deo ad dextram ejus sedit. Sicut enim ministerium Enochii sua assumptione in cælum obignatum est, *Hebr. 11, 5.* collato cum *Jude epistola vers. 14.* Sicut etiam Eliæ ministerium ejus raptu in cælum abunde comprobatum est, *2 Reg. 2.* Sic Christi justitia atque innocentia. Hunc autem Christi ascensum tanto magis restatum esse oportuit, quod ex ejus justitia ascensu suo plene convicta nostra omnis justitia pendeat. Nam nisi ille resuscitatus Deo gratus fuisset, eoque apud dextram ejus sederet, nos nullo modo Deo accepti esse possemus. Si enim qui personam nostram sustinet & peccata nostra omnia in se transtulit, in morte remansit, aut resuscitatus cælo tamen excluditur, quem locum in cælis reperiemus? Sic dicitur *Rom. 1. vers. ult.* cum resurrexisset propter justitiam nostram. Atque hæc ratio est cur Christum oportuit resurgere tertio die, & non diu hic in terris versari. Quo etiam fit, ut qui illum hic in terris hærentem somniant, tantum ejus justitiæ detrahant, quo-

tum ejus in terris commorationis commentum illum à Patris dextra detrudunt: nec justitiæ Christi tantum, sed & eodem momento nostræ detrahunt, qui justitiam ab illo petimus & commodato accipimus.

Quod si querat aliquis quomodo igitur *Cur nos tertio die non resuscitemus.* sit, ut nos justii non resurgamus tertio die & deinceps in cælum rapiamur. Respondetur longe dissimile esse rationem, quia nos non resurgimus ut alii justitiam afferamus, aut testatam relinquamus. Deinde ita in Christi resurrectione acquiescimus, & per eam justificati non minus bono animo sumus, quam si tertio die resuscitati, non multo post in cælum subverheremur. Nos igitur nunc justii facti Christi justitia, ea contenti sumus, quod cum Christus nostra justitia apparuerit, tum quod nos aliquando cum ipso comparituri sumus. *Collos. 3, 1, 3, 4.* & *1 Joh. 3, 1, 2.* Quanquam etiam sæpe Dominus non obscura testimonia innocentie suorum etiam in hac vita relinquit, & notas quasdam ita illis imprimit, quibus hominibus palam fiat eorum sanctimonia, ut in Elia, Enocho, Stephano, Mose. Vnde etiam ipsi conscientia sua vincuntur illos esse innocios. Præterquam quod memoria justorum manet, utcumque ad tempus pro reis & impiis habeantur.

Denique mundum coarguet de judicio & potestate illi in terris & cælo tradita, ut qui omnium despiciatissimus habebatur, is gloriosissimus princeps comprobetur. In quo etiam Apostoli in Actis diligenter elaborarunt. ut *Act. 2, 36.* & *3, 13, 39c.* Hujus rei firmissimum argumentum ab effectis affert, quod mundi princeps judicatur, fugatur & prostrigatur, mortis peccati imperium illi in fideles ademptum, omniaque obstacula, quæ nostram salutem remorari possint, summo; ut ab inimicis nostris liberati ei serviamus in sanctitate & justitia omnibus diebus vitæ nostræ. Quod primum singularem consolationem habet; omnes vel potentissimos Ecclesiæ hostes fundendos & sternendos esse. Deinde admonitionem, ut nos exploremus an justitia Christi induti simus: nam si hoc sit, sequatur etiam nos in Christi potestate à tyrannide peccati asertos pietati & justitiæ studere, & strenue operam dare. Vide *Matth. 12, 29.*

vers. 10.
Christi justitia ejus exaltatione probata.

vers. 11.
Ex profigatione Diaboli Christus Index asseritur.

IOHAN. cap. 16, à vers. 12, ad 16.

12 Adhuc multa habeo quæ vobis dicam, sed nunc non potestis portare.

13 Quum autem venerit ille, id est Spiritus ille veritatis, dux via vobis erit in omnem

omnem veritatem: non enim loquitur à semetipso, sed quacumque audierit, loquitur: & quæ ventura sunt, renunciabit vobis.

14 Ille me glorificabit, quia de meo accipiet, & renunciabit vobis.

15 Omnia quæ habet Pater, mea sunt: propterea dixi illum de meo accepturum & renunciaturum vobis.

A N A L Y S I S.

AB adjuncta multitudine eorum, quæ dicenda habuit, arguit illorum ad illa comprehendenda *ἀδυναμίαν*; cujus asperitatem demittit ab adjuncto tempore, quod illa incapacitas presentis tantum tempore finiatur.

Verf. 13. Pleniorum consolationem proponit ab adjuncto adventu Spiritus Sancti ad illos, ejusdemque Spiritus effectu, quod illos ducet & illis præbit in omnibus, quæ scire illos interest. Deinde de proprio subjectum designat documentorum Spiritus S. nempe, quæ audivit modo; deinde efficientem causam notat doctrinæ, quam ponet Spiritus, nempe Filium: aliud effectum Spiritus, Apostolis prædicere futura.

Verf. 14. Aliud effectum Spiritus Sancti, nempe glorificare Christum, cujus efficiens notatur, quod à Filio accipiet, quæ loquetur.

Verf. 15. Prolepsis est, cujus tacita occupatio est à disparato: occurri enim potuit Spiritum Sanctum à Patre accipere quæ loquitur: subjectio est ab adjuncto, communicatione omnium quæ sunt Patris cum filio.

M E T A P H R A S I S.

12. **M**ulta cum sint de quibus vos edoctos & admonitos curavi, multa adhuc supersunt, de quibus vos edoctos & admonitos esse velim. Sed partim quod donis Spiritus Sancti nondum largiter perfusi estis, partim quod mæore oppressi ad illa percipienda minus idonei sitis, de illis in presentiarum differere supersedebam. Sed cum supervenerit ille, quem jam sæpius dixi, Spiritus omnis veritatis Doctor; ipse tanquam via dux præbit, & vos in omnem, quæ vobis & ministerio vestro commoda & opportuna est, veritatem ducet: qui tamen (quamvis Deus sit in secula benedictus) à se non loquetur, sed quæ à Patre & me accepit (de nostro enim accipiet) eloquetur, atque adeo præter salutarem Dei doctrinam, eorum quæ futura sunt præcius, eadem ad Ecclesiæ commodum enuntiabit. Beatus ille Spiritus ex factis dictisque meis, ex depressione seu perpeffionibus & ex elatione & exaltatione, me gloriosum prædicabit, siquidem à me, à quo procedit, & cujus Spiritus est, accipiet quod vobis annuntiabit. Neque novum vobis videatur, quod illum à me accepturum dixi, quod vobis annuntiet: Idcirco etiam audacter hoc dixi, quia quacumque Pater habet, eadem & mea sunt, Cum igitur notum &

indicatum vobis sit, illum quæ loquitur à Patre accipere, eodem rationis momento conficitur, illum quod enuntiabit à me perinde atque à Patre accipere.

P R A X I S.

Era sinus in rebus cælestibus percipiendis, quam stupidi & bardi. Cum enim cætera omnia, tametsi cognitu difficillima, in intimis terræ quasi penetrabilibus abstrusa infinitis spaciis à nobis distita, aut propria industria, aut duce magistro percipiamus; cum terræ, maris, cæli magnitudinem animo & disquisitione allequamur; cum solis, stellarum mensuram, cum corporum cælestium motus comprehensa habeamus; naturæ secreta rimemur; cum in artibus inveniendis miri artifices esse comperiamur: tamen ne minimum regni cælorum mysterium percipere rite possimus. Animalis homo non percipit ea quæ Dei. 1 Cor. 2. 14. Non est qui intelligit, non est usque ad unum. Psal. 14. 2. 3. & Rem. 3. 11. Quæ oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ Deus preparavit. 1 Cor. 2. 9. hinc est quod *καρδία ἀνοήτων* bis, 1 Rom. 21. 30. appelletur. Cumque principes mundi Deus hæc cœlavit, 2 Cor. 2. 8. qui tamen & educatione & usu acutissimi sunt, nedum alii eo pertingere possunt Hinc est quod non multi nobiles non multi sapientes, &c. in hoc mundo vocari perhibentur. 1 Cor. 1. 26. Nam si sapientia & ingenio humano percipi possent, quis non videt plures sapientes & nobiles ad religionem veram aggregatos iri, quam fatuos & ignobiles. Huc item spectat quod Apostolus, 1 Cor. 2. 11. 12. dicit: *neminem cognoscere sensa hominis, nisi spiritum hominis, qui est in ipso; sic neminem cognoscere quæ Dei sunt, nisi Spiritum Dei.* Nam & de libro Prophetiæ dicitur, *Apoç. 5. 7.* illum esse *διξία & ἔξω* & septem sigillis obfignatum, ita ut non nisi per Christum possit referari. Quod quidem adeo verum est, ut ne improbi quidem ipsi mysteria regni percipiant ad eorum auctiorem condemnationem, nisi cœlitus ea accipiant. Vide *Heb. cap. 6. verf. 4.*
tantum

Verf. 12.
Notra in rebus spiritalibus stupiditas.

tantum abest ut salutariter percipiant.

Neque vero hoc ad illos duntaxat spectat, qui Spiritu Sancto destituti sunt & extranei a Repub. spirituali & omnino rudes mysteriorum fidei, sed & ad illos pertingit, qui Spiritu Sancto & cognitione Scripturarum aliquoufque imbuti sunt. Nam hæc Apostolis etiam dicta sunt, qui aliquot annos ad Ecclesiam aggregati à Christo Doctore accuratissime instructi fuerunt. Quo docemur, non esse subsistendum in initiis, ut nobiscum præclare astitum esse existimemus, quod crassiores tenebræ dissipatae sunt & nos aliquo veritatis lumine perfusi, ut nos divites & perspicaces ac probe vestitos arbitremur cum Ecclesia Laodicensi *Apoc. 3, 17*. Sed ad majora contendendum exemplo Apostolorum: atque adeo necessarium ducendum, ut proficiamus, alioqui nani erimus in religione Christiana æquali statura trigesimo professionis nostræ anno atque primo & secundo, quod cum in corporis & præsentis vitæ ratione abhorremus, nedum in spiritualis. Quid, quod ne eodem quidem statu permanemus, sed decrescimus, exarescimus, cum non proficimus; donec in fumum abit quicquid prius aut nobis aut aliis præclarum & floridum apparebat. Neque vero excipiamus Apostolis hoc necessarium fuisse ad munus quod obituri erant, quod nobis perinde non necesse est. Nam apparet illos ne ea quidem percepisse, quæ de ejus morte & resurrectione dixit, tametsi & sæpe illa dixerat plenissime planissimisque verbis. Quamobrem danda opera ut non modo in lectione Scripturarum assidui simus, sed Deum pro Spiritu suo imploremus, qui nobis illum petentibus dabit. *Luc. cap. 11, vers. 13*. atque ut eum asequamur, mentem & cogitationem a carnali Christi præsentia abducamus, quæ nobis obest, ad Spiritum Sanctum impetrandum.

Sicut aut prior versus nos ad sollicitudinem excitare debet, sic etiam consolationem affert hic, nihil nobis deesse quod non abunde & plena manu Spiritus suppeditat, modo de illo solliciti eum debite quæsierimus. Nec enim manus Dei contracta est, ut non possit aut nolit opulari. Si cui desit sapientia postulet à Deo, abunde dabit. *Jacob. 5*. qui enim nos prævenit Spiritu suo & illum contulit cum illum non expetivimus, nedum illum dabit precibus expetitur.

Hic Pontificii magnum propugnaculum traditionum suarum se nactos esse arbitran-

tur & arcem inexpugnabilem. Ecce enim, inquit, hic aperte notatur quædam esse documenta, quæ Spiritus Sanctus Ecclesiam docturus erat non prius à Christo proposita. Sed quibus, cedo, verbis illud apparet? Imo vero si verbis standum sit, vos confodiunt. Nam cum prius ea dixerat quæ ante docuerat; affirmetque superesse alia adhuc quorum ipsi capaces non erant: videtur profus tacite ejusdem cum prioribus generis esse, confirmare. Sed hoc proprius introspeciamus, & excutiamus diligentius; ut facilius intelligamus, quam futile sit in quo spem suam ponunt. *Iohan. 15, 15*. dixerat Apostolos suos amicos esse, & rationem adjungit, quia omnia, inquit, quæ audivi à Patre, proposui vobis. Si omnia igitur proposuit, nihil celavit, &c. Vnde etiam ex hoc loco firmissimum argumentum instituitur, adversus Pontificias traditiones. Si Spiritus Sanctus ea tantum docet, quæ à Filio accepit, nihil docet quod non prius à Christo edoctum est. Prius verum; posterius igitur. Propositionis pars antecedens est manifesta: quandoquidem procedit à filio, ut hoc loco. Consequentia item manifesta est, quia eadem quæ Spiritus Sanctus à Filio accepit, ea Christus à Patre accepta proposuit. Vel isti brevius, Spiritus Sanctus nihil docet præter filii voluntatem: Christus omnem eam voluntatem docuit; nihil igitur Spiritus docet, quod Christus non docuit. Propositio est ipse contextus. Assumptio confirmatur. Si Filius Patris voluntatem omnem docuit, suam etiam docuit, ut quæ una & eadem sit *vers. 15*. sed prius verum, *cap. 15, 15*. posterius igitur.

Deinde aliud argumentum ducitur ab effectu. Qui me glorificabit, eandem doctrinam quam ego proposui docebit: sed Spiritus Sanctus me glorificabit. Propositio apparet: Nam si aliam doctrinam, quam Christus proposuerat, doceret, se glorificaret, non Christum: Eandem vero docens quam Christus docuerat, Christum verum & fidelem in domo Patris sui comprobabit. Sicut quis diceret; mihi verum dicenti non jam fidentis; sed cum talis advenerit, ille me veracem esse confirmabit.

Huc accedit quod prius *cap. 14, 26*. docet Spiritum *πνεῦμα* quæ ipse prius eos docuerat. Ergo non nisi prius dicta docebit. Deinde *ἡ ἀλήθεια ἡ ἀληθὴς συμφωνεῖ*. Sed quæ docet spiritus Pontificius cum his pugnant, quæ Christus docuit, idcirco non est spiritus veritatis. Ad hæc considerandum,

D d d d d quæ

In primis religionis initiis non subsistendum.

interpretationis refutatio.

Verf. 13. Consolatio à mandatione Spiritus S.

Pontificiorum

quæ sunt illi longe difficilia ; quorum Apostoli Christi non erant capaces: scilicet luminum meridie accensio, aqua benedicta, panis benedictus, crux, &c. nœniæ vix dignæ pueris. Docuerat eos & erant capaces summorum Euangelii mysteriorum, quæ 1 *Tim.* 3, 16. enumerantur; doctrinæ Trinitatis. *cap.* 15, &c. Et tamen has nugas scilicet capere nequiverunt. Postremo *notetur*, veteres Hæretici archas hunc locum eadem, qua *Papista*,

ratione torfisse, ut sua commenta stabilirent. Hoc etiam loco liquet doctrinam Pontificiam non esse veram Spiritus doctrinam; quod Christum non glorificet, sed sanctos, & opera hominum, liberum hominis arbitrium. Vide *Ioan.* 7, 18.

Deinde hic locus eximius est ad asserendum processum Spiritus à Filio, ut qui hic aperte monstreret perinde accipere *carissimè* à Filio, atque à Patre.

I O H A N. *cap.* 16, à *vers.* 16, ad 23.

16 Paulisper, & non conspicietis me : & rursus paulisper, & videbitis me, quia ego vado ad Patrem.

17 Dixerunt ergo quidam ex discipulis ejus alii ad alios ; Quid est hoc quod dicit nobis; Paulisper, & non conspicietis me, & rursus paulisper, & videbitis me : & Quia ego vado ad Patrem ?

18 Dicebant ergo; Quid illud est quod dicit paulisper? nescimus quid loquatur.

19 Cognovit autem IESVS eos velle ipsum interrogare, & dixit eis; De hoc quaeritis inter vos, quod dixi; Paulisper, & non conspicietis me : & iterum, paulisper, & videbitis me ?

20 Amen amen dico vobis, flebitis vos, & lamentabimini, mundus autem gaudebit: vos vero tristes eritis, sed tristitia vestra evadet in gaudium.

21 Mulier, quum parit, dolorem habet, quoniam advenit hora ejus : postquam autem peperit puerulum, jam non meminit afflictionis, propter gaudium quod homo sit natus in mundum.

22 Et vos igitur nunc quidem tristitia tenemini : sed rursus videbo vos, & gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum nemo tollet à vobis.

A N A L Y S I S.

ALia consolatio est ab adjuncta brevitate temporis, quo ejus exhilarante presentia & visione destituentur; quod suo adverso confirmat, nempe quod illius gratiosa visio fruentur, cujus gratiosæ visionis causam explicat, nempe hoc ipsum de quo illi tantopere mærent, quod vadit ad Patrem.

Vers. 17, 18. Effectum superioris dicti à Christo est Apostolorum inter se disquisitio, quis esset illorum verborum sensus; cujus disquisitionis causa efficiens notatur, quod scilicet quid vellet non intelligerent.

Vers. 19. Hujus sermonis qui à Christo proponitur causa efficiens indicatur, præscientia ipsius de discipulorum apud se designatione, quæ erat ut Christum de verborum suorum sensu interrogarent.

Vers. 20. Christi jucundæ presentia ad tempus carentia suo effecto declaratur, nempe mœrore & lamentatione quæ suo, adverso, mundi exultatione illustratur; deinde gratiosi ad illos reditus effectum declarat, doloris in gaudium commutatio. Quæ omnia testimonio vehementis asserationis confirmantur.

Vers. 21, 22. Hanc doloris & læticia in Aposto-

lis conditionem illustrat similitudine parturientis, quæ infantem emittit.

M E T A P H R A S I S.

Instat jam tempus cum aliquantisper in *Imœrore constituti, læta & gratiosa presentia mea destituemini: sed non diu in illo mœrore tabescetis: nam non ita multo post lumen vultus mei, quo recreemini intuebimini: idque ob illam ipsam causam, ob quam jam in mœrore estis, nempe quod ad Patrem in cœlis profectus, inde Spiritum consolationis ad vos mittam. Hoc Christi dicto commoti, ex Apostolis quidam inter se differentes dicebant; Quid hoc sibi vult, quod nobis dicit; paulisper & me non intuebimini; & d' contra paulisper & me videbitis, quia, vado ad Patrem? Dixerunt, inquam: Quid sibi vult hoc paulisper; nam plane quid sibi velint hæc verba ignoramus. Quamobrem Iesus præsciens, fore ut Apostoli illum de verborum suorum sensu interrogarent, ad illos dixit; Scio equidem vos inter vos ultra citràque quaerere quod dixi: paulisper.*

16.

17.

18.

19.

20.

ſper, & me non intuebimini, & pauliſper, & me videbitis. Horum verborum hic ſenſus eſt: quod me morte ſublato vos in luctu & lamentatione verſabimini, ſicut è contra, qui in mundo ſunt, impu gaudio & exultatione geſtiant, interim dum vos contriſtamini; ſed bono animo eſtote, quandoquidem mundi gaudio in animi mœrorem tranſlato, veſter mœror in læticiam commutabitur; quæ omnia eventura ſanctiſſime vobis affirmarim. Hanc veſtram conditionem in puerpera aliquoſque alumbare libet. Mulier jam jam paritura ad pauculas horas torquetur & acerrimis dolorum aculeis pungitur, quia tempus à Deo partui præſtitutum advenit: ſed cum puerulum enixa fuerit, omnis non dolor tantum, ſed doloris recordatio evaneſcit: ſolido ſiquidem gaudio perfunditur, quod hominem prius in denſis uteri ſui tenebris latentem in lucem hanc edidit. Sic & vos in præſentiarum mœrore aſſicimini: ſed cum lumen bonæ voluntatis mex erga vos aſfulſerit, ex intimis animi veſtri penetrabilibus ſolide gaudebitis. Quod gaudium (ſecus quam in recens nato, qui rapacibus mortis manibus buluo aut triduo poſt partum abripitur) tam eſt conſtans & firmum, ut illud vobis terreſtrium aut inferorum vis aut machina eripere non poſſit.

21.

Quid ergo cauſæ eſt hodierno die, quod Pontificii tam ſunt amentes, niſi quod in carnali Chriſti præſentia deſixi & demerſi Spiritus Sancti, qui vicariam carnis Chriſti in terris operam præſtat, participes non ſunt. Quid eos impedit quo minus Chriſtum videre queant, niſi quod illum non ad Patrem profectum, ſed hic in terris hærentem comminiſcuntur. Et certe ſi ipſius veri Chriſti corporis aſpectus, qui alioqui jucundus & utilis fuit, diſcipulos inhibuit, ne ad ſpiritualem fructum percipiendum erigerent animos, nedum luculentæ intuitus verus, ſed Chriſti ipſius eminentiæ, eos impedit quo minus ad cœleſtia conſurgant?

22.

*Hac ſententia non eſt mirū ſi diſcipuli attoniti & ſtupefacti ſunt, maxime quod dixit eos ſe viſuros, quod ad Patrem profecturus ſit, cum potius dicendum eſſet, quod ſe viſuri erant quod à Patre deſcenſurus erat. Cum igitur in planiſſimis ſententiis hærent, mirum non eſt, ſi hanc tam in ſpecie difficilem ſententiam non intellexerint. Vnde primum inter ſe de hujus ſententiæ ſenſu & mente diſquirebant. Ex quo illud *primū liquet*, qui ſunt idonei Euangelicæ doctrinæ auditores, qui ſcilicet animum adjungunt ut eorum, quæ dicuntur pro concione, verum & genuinum ſenſum & mentem teneant, & quæ ſit illorum veritas exquirant. Sic videmus à Beeroëniſibus factum, qui Scripturas ſerutati ſunt, *Act. 17, 11.* item *Act. 8, 34.* ab Eunuchō, qui Philippum percontatus. Cum plerumque homines audita Concione, illico quicquid audiverint, veluti à tergo rejiciunt, nequaquam ſolliciti ut illa animis inſcribantur: atque ita ſit ut veluti in ſuperficiem cordis & intelligentiæ eorum ſemen decedens à*

P R A X I S.

Symma, Chriſtus ſui abitus moleſtiam & ſacerbitatem porro mitigaturus, ſe abſentem auguſtiore & fructuoſiore ratione ab illis fruendum & conſpiciendum pollicetur.

Par- { Diſcipulorum de propoſita conſolatione diſquiſitio.
tes, { Chriſti de propoſita dubitatione maturatione & accelerata explicatio.

In priore { Chriſti propoſitio.
inſunt, { Diſcipulorum addubitationo.

In priore dicit diſcipulos ſe non viſuros tametſi præſentem, ſed parvo intermiſſo temporis intervallo illos ſe aſpecturos; idque hoc ipſo quod ad Patrem proficiſcens corpore & aſpectabili præſentia ab illis removendus ſit: tantumque abeſſe ut illius diſceſſu ejus aſpectu privandi eſſent, ut hoc ipſo eum magis viſuri ſint, quod ad Patrem ſubvehendus ſit. Eodem argumenti genere hic uritur, quo *cap. 14.* Poſtquam enim ibi docuerat quæ ad illos commoda redirent ex ſuo diſceſſu, adjuogit non tantum ſuo diſceſſu illa commoda percipienda eſſe, ſed poſt ſuum diſceſſum eum etiam illis aſſuturum. Videtur

Verſ. 17. Qui idonei Evangelicæ doctrinæ auditores.

Verſ. 16. Noſtra cœcitas & Dei benignitas.

diabolo tanquam ab alitibus auferatur, & ut recens scriptum, facile obliteretur, cum atramentum nondum deficcatum sit: ita etiam de panno recens tincto.

Deinde notandum quomodo rem inter se & cum sibi proxime conjunctis & familiaribus disquirunt? nondum percepta aut intellecta non ilico, ut sit, disseminant, sed quæ dubia sunt inter se agitant. Sic duo discipuli Emautem profecti *Luc. 24.* Cujus rei effectum ibi vide.

Verf. 18.
Auditorem in rebus non bene intellegit, si offi-

Euangelista narrat rem ad discipulos relictam ab illis expediri non potuisse, quam obrem cogitarunt ad ipsum doctorem hæc referre. Et hic ordo brevis est; ut prius auditores hæc inter se disceptent, qui cum exitum non reperiunt, tum res porro ad Ecclesiastam deducenda erit; alioqui ipse infinitis quæstionibus obruetur, si ilico ac dubitatio oboriatur, ad illum accurreret. Hujusmodi aliquid vide *Iohan. 1, 46, 47.* Contrarium studium vide *Iohan. 7, 33, 34, 35, 36.* item *Iohan. 8, 21, 22.* Optandum etiam ut hæc ratio in civilibus & *βιολογίς* obtineret, ut Servator Christus hortatur *Matth. 5, 25.* prius convenire & amice inter se litem componere, antequam jure experiantur.

Verf. 19.
Christus discere volentes docere experit.

Sequitur *pars altera* de Christi propositæ quæstionis dissolutione. In quo quod primum illos interrogaturos anticipat, eximiam consolationem continet & doctrinam, quæ instar cotis sit ut nos ad rerum cælestium disquisitionem acuat; quod hoc sciamus, sitientes & esurientes justitiam fatiatis iri. Christum enim cupidiorum esse ut nos doceat, quam nos ut discamus. Vide exemplum *Luc. 24, 15.* in Christo qui se ad discipulos adjunxit: item *Act. 8, 29.* in Eunucho ad quem legentem Philippus missus est. Vide *Marc. 4, 24.*

Verf. 20.
Christi pro- prie sententia explicatio.

Nunc expositionem adhibet. Cum ergo dixerat prius, patrisper & non videbitis me, id ita exponit, quod aliquantisper lugebunt, imo lamentabuntur, & tristitia afficientur. Quod autem dixit, paulo post eos se visuros, illud sic explicat; quod eorum dolor in gaudium converteretur.

Christum non videmus jamus dolere.

Vbi primum luculentissima doctrina ducitur. Nullum esse mærorem, qui cum mærore hoc componatur aut etiam mæroris & calamitatis nomen mereatur, nisi cum Christo non videmus, scilicet fidei oculo, quo cum nostrum Servatorem, vindicem, patrum tutorem, amicam intuemur; nisi cum sponsus nobis ita ademptus est, ut ejus vil-

tum amabilem intueri nequeamus. Hoc est quod Ecclesia in *1 Cant. cap. 6. & 3, v. 1, 2, 3. & 5, 1, 2, 5, & c.* Hinc sunt quærelæ frequentes, quod Deus obdat faciem suam & lumen vultus sui, tanquam omnium malorum cumulum. Sicut enim cum rex Assuerus Hamanis aspectum ferre non potuit, actum de illo est, *Esth. 7, 8.* iratus enim Regis vultus mortem afferit: ita de nobis actum videtur, cum vultus divini aspectus interceptur. Contra vero illud singulare & eximium gaudium est, si Dei vultum serenum & placidum cernamus. Vide *Psal. 4, 7.* Comparatio fiat Dei vultus cum placido fratris Esavi vultu. *Genes. 33, 10.* cum regis sereno vultu. Huc etiam spectat, quod summa beatitudo describitur vultus divini contemplatione. *Psal. 16, 11. & Apoc. 22, 4. & Ioan. 17, 24. Pater, volo ut, & c. ut videant gloriam meam.*

Hinc etiam liquet, luctum esse exiguo tempore *Psal. 30, 6. si vesperi, & c. Esai. 54, 1, 7, 8.* Item *2 Corinth. 4, 17, 18.* recordatur enim nos carnem esse, non lapides, aut tanquam cælum, & c. Vide *Psal. 103, vers. 14. & 1 Cor. 10, 13.*

Notandum etiam mundum lætari cum nos premimus, sic in *Apocalypsi* cum duo testes faccū ferrent, & cum interfecti essent, mundus gaudio summo perfusus est, *Apoc. 11, 10.* Vnde etiam illis lugentibus nos ridebimus. *Esa. 65, 13, 14. & Luc. 6, 21, 25.* Hanc doctrinam illustrat similitudine luculenta; qua & luctum acrem quidem, sed brevem tamen, & gaudii simul cum diurnitatem tum magnitudinem explicat. Tametsi interim hæc similitudo rem pro dignitate non explicat: vide historiam Rachelis cum Benjaminem pepererat, *Gen. 35, 17.* & uxoris Phineæ *1 Sam. 4, 20.* item quod cum pro voto pariunt, tamen infans illis post paucos dies aut menses auferatur; quom gaudium piornum sit plenum *regi deditur Cudper, ut versu sequente. 1 Pet. 1, 8. 1 Iohan. 1, 4.* Vide etiam *Psal. 26, 2.* ubi dicitur ora repleta fuisse risu.

Notandum porro quod cum prius gaudium nostrum in nostro Christi intuitu collocasset, hic mutata loquendi formula gaudii summam in eo constituit, quod Christus nos videbit & intuebitur, id est, se nos intueti & curare re ipsa declarabit, ut *Act. 7, 34. vidi, vidi, & c.* Tametsi etiam videtur quid præterea habere, quod in priore formula loquendi comprehendendi non videatur. Sæpe enim fit ut Christus suos aspiciat & intueatur, id est, amanter complectatur, cum tamen

illi eum non aspiciunt. Videtur enim veluti pone ostium vel per clathrum nos intueri, cum nos nosmet ab illo derelictos esse existimamus. Sic in *Canticis* Salomonis.

IOHAN. cap. 16, à vers. 23, ad 29.

23 Et illo die me non interrogabitis quicquam. Amen amen dico vobis, quaecumque petieritis à Patre in nomine meo, dabit vobis.

24 Usque adhuc non petistis quicquam in nomine meo: petite, & accipietis, ut gaudium vestrum sit plenum.

25 Hec loquutus sum vobis per similitudines: venit tempus quum non amplius per similitudines loquar vobis, sed aperte de Patre meo nuncium afferam vobis.

26 Illo die in nomine meo petetis: & non dico vobis me rogaturum Patrem pro vobis.

27 Ipse enim Pater amat vos, quia vos me amastis, & credidistis me à Deo produisse.

28 Prodiit à Patre, & venit in mundum: iterum relinquo mundum, & proficiam ad Patrem.

A N A L Y S I S.

CAUSA efficiens illius laticæ notatur notitia magis evoluta voluntatis divinæ: cuius effectum notatur, quod tum dubitationi locus non relinquatur; cuius tam evolutæ scientiæ alia causa efficiens assignatur, nempe per preces Dei erga eos largitio.

Vers. 24. Ab adjuncto tempore perstringit eorum in Patrem per ipsius nomen precandi tarditatem: & effectum indicat, nempe acceptionem ejus quod petunt; quod porro sine declaratur, ut gaudium eorum impleatur.

Vers. 25. Genus docendi Apostolos demonstrat à distributione ab adjuncto temporis præteriti, quod fuit hætenus obscurum; & futuri, quod deinceps erit liquidum: subjectum etiam notat, circa quod sermo ejus versatus est & versabitur, nempe circa Patrem.

Vers. 26. Hujus enucleati sermonis effectum est quod non (ut hætenus) suspensi de re qualibet questionem inovebunt.

Vers. 27. Proleptis cuius occulta occupatio est ab adjuncto Patris erga illos si non odio, at certe amore parum incitato, eo quod toties repetit Patrem illis benefacturum per nomen & meditationem Christi. Cujus subjectio est à comparatione minoris illum non tam pro illis intercessurum, quam Pater sua sponte erga suos benigne affectus sit; cuius amoris effectum est, quod illi Christum amant; quod suo efficiente declaratur, nempe fide in Christum, quod à Deo exiit.

Vers. 28. Confirmat porro hanc Apostolorum fidem ab effectu suo, nempe suo descensu à Patre ut veniret in mundum, qui suo assensu rursum ad Patrem illustratur.

METAPHRASIS.

23. **E**O tempore tanta omnium mysteriorum caelestium intelligentia vos collustrabo, ut vos (quod jam facitis) percontari & subinde querere necessum non fuerit, sanctæque vobis affirmo non tantum caelestium scientiæ per-

fundendos esse, sed perro quicquid mei meriti virtute à Patre petieritis accepturos. Ob meam corporis vebiscum presentiam tam in petendo parci fuistis, ut mihi quodammodo nihil quidquam petisse videri possitis. Quamobrem ora dilatantes petitiones vestras crebras facite, ut illis acceptis pleno & consummato gaudio compleamini. Et hæc quidem quamvis à me perspicue vobis proposita, ita tamen propter tarditatem & intelligentiæ vestræ tenuitatem vobis perinde visa sunt, tanquam anigmata & maxima obscuritate involuta: Sed jam tempus instat, cum donorum Spiritus S. in vos proluxa largitione, nihil quod à Patre acceptum vos docebo, obscurum aut difficile, sed facile admodum intellectu & veluti ante pedes positum erit. Cujus quidem ad intelligendum facilitatis in nonnullam rationem venit, quod meo nomine Patrem de omnibus, que opus sunt, orabitis. Quamquam, quod toties repeto, Patrem propter nomen meum largitione in vos usurum, nolim ita accipiatis, quasi Pater vobis insensus sit, nec nisi mea importunitate vobis voluntate in vos propendeat. Ipse etenim Pater sponte sua vos chare complectitur; Cujus sui erga vos amoris περιουσία est, quod in animo vestro indidit ut me diligatis: quæ dilectio non aliunde fluxit, quam quod firma fide credidistis me à Patre servatorem exiisse. Quæ in re non esset ullo modo falsi: nam carnis ex beata virgine assumptione, à Patre (in quo tamen in æternum maneo) exicus veni in hunc mundum: rursus expedito negotio, quod à Patre in mandatis accepi, ad Patrem quoad humanam naturam revertar.

P R A X I S.

Summa, Exponit præsentia suæ spiritualis effecta specialia.

Partes { Explicatio fructuum, quos Spiritus sui præsentia essent percepturi.
Occupatio, qua difficultatem inde ortam tollit.

Verf. 23.
Carnalis Christi absentiae fructus.

In *prior*e videtur a concessione ordiri. Quasi dicat; verum quidem est, vos nihil a me absente (ut olim) vel petituros vel interrogaturos. Nam verbum ἐπιζητεῖτε cum utrumque significet, communiter & maxima parte petere, aliquando etiam petere & preces instituire, ut patet ex *cap. 17, 9, 15.* malim ἰκεῖν hic intelligere, quam restringere ad specialem preces instituenti significationem. Verum enim vero sancte vobis polliceor & confirmo, nihil esse (modo legitimum & vobis conducibile) quod non meo nomine à Patre impetrabitur, nihil ut vobis ex hac parte decalorum sit. Sive enim intelligentia destituamini Scripturarum, sive sapientia, qua silentium persecutoribus imponetis, sive denique virtute & robore, quo adversa omnia perferatis, ea omnia vobis suppeditabuntur. Hoc ergo emolumenti habemus ex Christi corporali & carnali absentia, nostras petitiones liberalius præstari. *Hebr. 9, 24.* & *10, 19.* *Rom. 8, 34.* & *Hebr. 7, 24, 25.* Sicut enim hæredes regni multa quidem largiuntur & à Patre impetrant, cum nondum regno inaugurantur, sed postquam regna adepti in solo confident, &c. Sic videmus Davidem cum ad regnum evectus esset, *2 Sam. 9, 1.* studiose circumspexisse ut omnes sui studiosos remuneraretur.

Es is longe maximus.

Est autem singularis promissio & proluxa admodum, *Matth. cap. 7, vers. 8.* *Matth. 23.* alicubi etiam, quandocumque quod quidem, quia hominibus incredibile sit, se hominationes & vermes vilissimos, idque post infinita scelera patrata, tantas & tam eximias res consequi, reduplicata asseveratione illud confirmat; qua omnes nostras hæsitaciones & dubitationes eximit ex animis nostris. Cum igitur ille dixit nos exauditos esse, nosne apud nos statuemus nos non fore exauditos? cum ille dicat extra omnem dubitationem nos exauditos iri, nos ne animo nostro aggeremus, forte, forsitan; cum ille tam sidenter pollicitus sit?

Sed *notandum* nomine Christi Patrem appellandum: nullum aliud nomen sub cælo

datum est in quo servemur: *Act. 4, 12.* in hoc *si adoratus.* vivens ut servet eos qui per eum Deum accedunt. Vide *1 Timoth. 2, 5.* Quod autem Pontificii vident se illud facere, quod Christi nomen in clausula cujusque preculæ apponunt, illud non modo inepte faciunt, qui meritum exauditionis ad sanctos orationis aperitum & liquidum sensum. Nam cum Christus hic in terris esset, discipuli recta ad eum accedentes, ab eo exaudiebantur. Nec Apostoli tantum, sed & alii fideles. Si igitur ascensu Christi jam effectum sit, ut non nisi intermediis & interpositis aliis ad Christum possumus accedere, nã nobis plurimum ex Christi à nobis discessu decedit. Et certe si placeat periculum facere in his petitionibus quæ ilico ab ascensu Christi à fidelibus conceptæ & in cælum sublatae sunt, antequam vel virgo, vel Apostolorum ullus in cælum intromissus sit: intelligimus nullam unquam uberiorem donorum Dei effusionem fuisse, nec deinceps ad seculi finem futuram.

Hactenus tam pauca meo nomine petiistis, ut illa, præ copia quam accepturi estis, nihil esse ducam. Quod quidem partim fecistis, quia me præsentem & vos ex malis vindicante multorum non eguistis, partim quod carnali præsentia meæ innitentes animos vestros ad illa quærenda non ita adiecitis: partim denique quod eorum ipsorum, quorum desiderium sentitis, & expetitis supplementum, tam confidenter & tanta fiducia petere nequivistis, quanta facietis cum ipse meo in cælos ascensu animum vobis petendi addidit sum. Quomobrem petite.

Hic videmus incredibilem esse Dei erga *Dei largitio incredibilis.* nos largitionem, qui tantum abest, ut nobis sua dona petentibus exprobraret, ut etiam illud nobis exprobraret, quod plura non petamus, quod gremium non ampliemus, quod os non dilatemus. Petierant quidem prius, nec nisi Christi nomine petere poterant. Sed præut quæ petiri erant & à Deo per Christum accepturi, nihil petierant. Similis locus est *Iohan. 3, 32.* Sic Elizabeth Domini in suos liberalitatem representans efferbuit ira, quod Ioasph sæpius sagittas in terram non impetisset. *2 Reg. 13, 19.* Atque ut multa petamus, tamen superat nostras petitiones. Vide *Ephes. 3, 20.*

Hinc etiam liquet, quæ causa sit cur Pontificii tam sunt in petendo tremuli, tam etiam in precando frigidi, quod Christum in carne adhuc cū illis versari comminiscuntur.

Pontificiorum preces frigida.

A precibus non desistendum nisi defectibus nostris suppletis.

[*Ἰνα ἡ χάρις ὑμῶν.*] Videtur indicare non esse desistendum à precibus, quoad omnibus nostris defectibus suppletis perfecta & cumulata felicitas fuerit. Nos enim præclara quædam uacti quibus aut nos ipsos excellentissimus, aut plerisque alios, ilico acquiescimus, & à studio precandi desistimus. Vide *Apoc.* 3, 17. de Ecclesia Laodicena. Huc spectat præcipue *2 Reg.* 3, 14. historia Iosifi, qui reprehenditur, quod desisterit sagittas in terram impetere donec adversarios penitus & plene subegisset. Vide *2 Reg.* 4, 6. historiam viduæ. Hujus egregium exemplum est in Elizaro, qui duplum spiritus Eliæ petiit, *2 Reg.* 2, 9. tametsi insignis Prophetæ & Domini sui. Videri poterat satis fuisse seruo hero æquari, sed in spiritualibus rebus, etiam seruus herum, patrem filius, & discipulus præceptorem anteire debet contendere. Vide *1 Reg.* 1. *vers.* 47. Hoc etiam ad Ecclesiam transferendum est, ut *Apoc.* 3, 17. & ad nostram præcipue accommodandum.]

Verf. 25. Apostolorum cognitio post Christi discessum major.

Venit tempus quum non amplius.] Alteram jam speciem *ἡσυχίας* attingit, qua docet longe secus fore in interrogando quæ sit Dei voluntas & sensus verborum Christi, quam quæ nunc est. Nam cum discessu hinc suo preces multiplicandæ fuerint, tum quæstionum frequentia, quæ prius magna fuit, decreset, ut qui omnia quæcumque usui illis sint, clare & evolute perspiciant, ut cum prius vulgatissimæ & maxime familiaria dicta illis instar ænigmatum fuerint, nunc post discessum suum *ἀνίστατοῦ* omnia tanquam planissime & clarissime dicta erunt & videbuntur. Vide *Iohan.* 7, 39. Hinc dicitur *Ephes.* 4, 10, 11. Apostolos, &c. tum datos fuisse cum ascendisset; ut quamvis ante fuerint, tamen tanquam non essent fuerunt, quoad id quod post ejus ascensum fuerunt.

Quo magis precamur, eo de Dei voluntate certiores sumus.

Vnde illud *liquet*, nos pro mensura invocationis Dei certiores de Dei voluntate fieri, ut non alia causa sit cur toties rogemus de hoc & illo sensu Scripturæ, quod qua via insistentum sit ignoramus, nisi quod Deum non magis assidue precemur. Vide exemplum Cornelii *Act.* 10. qui Deum precans ut illi veritatem in Judæa tantopere jactatam & controversam declararet, exauditus est. Idem etiam videtur in Petro *Act.* 10. cujus norma generalis *Isaeb.* 1, 5, 6. extat. Hinc *Ierem.* 31, 34. de Christi adventu loquens, *Nō docebit vir fratrem;* & singuli plebei instar Levitarum & tanquam David, &c. erunt. *Zach.* 12, 8. *Esai.* 66, 20, 21. Hinc

intelligitur non mirum esse si Pontificii de singulis Scripturarum sententiis, tametsi planissimis & maxime obviis, dubitent, & si omnia illis *ἀνίστατοῦ* sint, & tanquam clausus & obsignatus liber, ut qui non tantum Christi carnali præsentia addicti sunt, sed etiam Christum mediatorem, qui sigilla resignat, non habent.

Notandum porro Christum, qui *versu* 24. *vers.* 26. Apostolos hortatus est ut preces ad Deum funderent, hoc loco polliceri se effecturum ut Deum orent. Hic etenim orandi Spiritus post ascensum illis à Christo datus est. Vnde est quod affirmat illos tum Deum oraturos. Quamobrem hortationes & dehortationes, mandataque affirmativa aut negativa liberum arbitrium non arguunt, ut Pontificii ex Aristotele ratiocinantur.

Sequitur *pars altera* de occupatione, qua difficultatem, quæ hinc oriri potuit, tollit: quod enim toties de sua ad Patrem pro nobis intercessione mentionem fecit, serupulum facile injiciat, Patrem illis insensum esse, & nullo suo in discipulos studio & propensione illis gratificaturum, sed tantum victum importunitate precum & intercessionis Christi, ut sit cum rex cuidam valde insensus, tamen in illum beneficus est, alterius, quem unice diligit, veluti precibus & importunitate fractus. Ut videmus factum fuisse in Dario Rege, qui importunitate Satraparum victus in Daniels mortem, quam valde adversabatur consentit. *Dan.* 6, 14, 15. Sic injustus judex. *Lucæ.* 18, 5. Sed longe secus est in Patre meo, qui vos illum venerantes & orantes nomine meo, vel me quodammodo tacente, exaudiet. Nam ut mea causa vos exaudiat, sic & mea causa vos amat. Hinc est, quod ipse nos dilexit & Filium suum dedit pro nobis. *Iohan.* 3, 16. & *Iohan.* 10, 17. dicitur eum filium propterea amare, quia pro nobis animam suam exponit. Sic igitur potius res est comparata, ut cum pater filio iratus, & suam adversus eum iram testatus, valde expetit, ut aliquis pro filio intercedat, ut secum in gratiam redeat. Cujus rei luculentum exemplum existit. *2 Samuel.* 14, 1. 2. nam David præoptabat aliquem pro Absolone intercedere, ut illius interventu cum in gratiam reciperet. Vnde queritur Dominus, nullum esse qui in raptura consistat, & iram suam avertat, nullum esse qui illi in occursum prodeat. *Ezech.* 22, 30. Hæc igitur singularis consolatio est: quod assidue precum, interventu Christi pro nobis postulata

Mandata non arguunt librum alicuiam.

Verf. 27. Difficultatis ex sermone Christi occupata.

stulata assequemur, cum hæc omnis causa non cotam iniquo iudice, sed clementissimo Patre agenda sit. *Luc. 18, 5, 6.*

Signum Patris erga nos amoris. Nostri amoris sunt.

Ὁτι πεφιλῆσατέ με.] Probat Patris erga illos amorem ab effectu, quia in animos eorum indidit ut se amarent. Vide *Lucæ 7, 47.*

Καὶ πεπνυσθῆσατέ.] Fontem charitatis notat fidem. *Galat. 5, 6. & 1 Timoth. 1, 5.* Simulque docet non omnem Christi amorem nobis argumentum esse divinæ in nos dilectionis, sed illum duntaxat, qui ex fide vera fuit, quem hic *συνεχῶς ζῆλωσ* notat. Nam multi sunt qui Christi virtutes, ut excellentis hominis, qui à Deo egressus est, amant, ut Turcæ, sed in illum tamen non credunt. Sicut etiam Christus quosdam ut homo dilexit, qui tamen ideo salvi non sunt: ut juvenis ille prædives. *Marc. 10, 21.*

Verf. 28. Fides semper incrementa capere debet.

Tametii Christus probe & novit, & superiore versu testatus est suos in se discipulos credere, idque vere & sincere, ut qui cum fide sui dilectionem conjunxissent, tamen pergit illos in suscepta fide corroborare. Perinde ac si diceret nec hoc credendo

falsi estis: nam revera à Patre exiit & veni in mundum conceptu in virginis utero; quod etiam adhuc liquebit magis, quod in mundum illico relicturus sum & Patrem repetiturus propriis viribus, quod nemo nisi Deus faciat. Ex quo illud *liqueat*, fidem tametii bene confirmatam, tamen assidua incrementa capere debere, quamvis alioqui inchoata & accensa in animis nostris nunquam extingui possit. *Iohan. 4, 14.* Hinc est quod à fide in fidem progredimur, sine qua non adulescimus, aut incrementum ullum in pietate & justitia sumimus. *Eph. 2, 15.*

Notandum porro, talem fuisse Christi ad Patrem è mundo projectionem, qualis fuit Christi in mundu adventus: sed ejus in mundum adventus non fuit nisi carnali & sensibili corporis sui præsentia: ergo ejus è mundo ad Patrè commigratio est ejusdè generis. Contra carnalem Christi in Sacramento præsentiam. Ille cum in mundum venit, ita in mundo fuit humanitate sua, ut eadè in cælo humanitas non esset: quamobrem ad Patrem reversus, ita est in cælo humanitate, ut non sit in terris.

Christi carnalis in S. Cæna præsentia resurata.

I O H A N. cap. 16, à 29, ad finem Capituli.

29 Dicunt ei discipuli ejus; Ecce, nunc aperte loqueris, nec similitudinem ullam dicis.

30 Nunc scimus te scire omnia, nec opus esse tibi ut quis te interroget: per hoc credimus te à Deo prodiisse.

31 Respondit eis IESVS; Nunc creditis?

32 Ecce venit tempus, & jam venit, quem dispergemini unusquisque ad sua, meque solum relinquetis: sed non sum solus: nam Pater mecum est.

33 Hæc loquutus sum vobis ut in me pacem habeatis, in mundo afflictionem habebitis: sed confidite, ego vici mundum.

A N A L Y S I S.

Sermonis superioris Christi effectum est libera Apostolorum confessio de claritate & perspicuitate sermonis Christi, quem jam habet: quod suo disparato illustratur, nempe quod non loquat in parabolis.

Verf. 30. Aliud effectum prioris Christi sermonis, quod inde omniscientiam ejus edidicissent: cujus adjunctum est non necesse esse, ut illum quis interroget, hoc consilio scilicet, ut Christo sensus animi sui patefaciat: item effectum confirmatio fidei Apostolorum eorum à Patre exivit.

Verf. 31, 32. Taxat eorum confidentiam, quod plus sibi de fide persuaserunt, quam res ferat, quod suo effectu arguitur, nempe fuga cujusque ad suos: cujus adjunctum est, quod Christum solum relinquant: fugam suo diverso illustrat, tametii jam credant. Desertionem sui item diverso, quod tamerii respectu discipulorum erit solus, tamen non erit solus respectu præsentia Patris.

Verf. 33. Hujus sermonis finem declarat ut in Christo pace fruantur. Cujus adjunctam utilitatem amplificat ab adversa perturbatione & afflictione in mundo, adversus quam confirmat illos ab adjuncto, sua adversus mundum victoria.

M E T A P H R A S I S.

Dicunt illi discipuli: ejus vide, queso, quam vere hoc abs te modo dictum de futura in sermone perspicuitate: jam etenim aperte loqueris neque anigmatica oratione uteris. Nunc porro ex hac quaestionis nostra præventionem & occupationem compertissimum habemus te omnia nosse, nec opus habere ut quis te quicquam roget hoc consilio, ut tibi, quod prius incognitum erat, innotescat: hoc uno (ut cætera non essent) te à Deo egressum esse constanter credimus. Ad quos Iesus; Siccine vero tam

29.

30.

31.

tam

32.

constanter & firmiter credere vobis videmini? Adverte animam ad id quod dicitur sum; venit tempus, atque adeo nunc instat cum metu mortis ad proprias vel paternas ades singuli dissipati transfugietis, idque me (quod p̄sus est) solum relinquendo: quamquam à vobis & omnibus aliis desistit, non tamen solus sum, qui Patrem presentem & auxiliarem habeo. Et hæc equidem vobis loquutus sum, ut fide in me pacem conscientie retineatis; tanto magis, quod foris ab impiis in mundo afflictio vos manet: sed spiritus sumite & bono animo estote: nam ego pro vobis omnem adversariam vim, qua vestra saluti obesse potest, vici.

33.

loquutus sum, ut fide in me pacem conscientie retineatis; tanto magis, quod foris ab impiis in mundo afflictio vos manet: sed spiritus sumite & bono animo estote: nam ego pro vobis omnem adversariam vim, qua vestra saluti obesse potest, vici.

P R A X I S .

Si hæc Christi concione confirmatos, sed plus quam veritas tulit, de sua fide persuasos, Christus ita imminentis tempestatis prædicatione ad humilitatem erudit, ut simul illos labantes & ruentes fiducia in se sustentet.

Partes } Discipulorum profectus ex Christi concione, eorum opinione minor sunt, { Depressio illius in discipulis inflationis, admixta absolutione.

In priore, videmus discipulos ut ut stultos cum doni & Spiritus celestis parcioze perceptione, tum imminentis calamitatis tristitia & metu, aliquantulum tamen recreatos & refocillatos esse. Quo docemur, nos verbi Dei auditione adversus omnia obstacula incrementum accepturos, modo ut decet accedamus; nullius tam crassam esse intelligentiam, cui veritas Euangelii sui videnti copiam non faciat; nullam noctem aut tenebras tam esse densas & concretas, quæ non illuminentur radiis divinæ prædicationis, dummodo docilem animum quis afferat. Sapientiam præstat parvulis & rudibus P̄sal. 19, 8. Eunuchus non dicit, sum sterilis, &c. Esai. 56, 3. claudus non queretur se non posse incedere. Esai. 53, 5, 6. Manna imitatur quod perinde infantibus ac adultis pascendis aptum erat.

Deinde considerandum est illos nimia fiducia elatos fuisse, idque dupliciter, cum quod se majori scientia illustratos & illuminatos, quam veritas tulit, autumabant, tum quod ampliore fide se donatos putabant, quam perfusi fuerant. Nam præ se ferunt se omnia, quæ Christus dixit, pulchre tenuisse, quod longe secus erat. Nam Christus dixerat se deinceps per parabolas cum illis melius

intellectum iri, eorumque intelligentiam auctam iri, non autem (quod discipuli existimaverunt) cum dilucidior & magis illuminata oratione usurum. Deinde dixit se hac perspicuitate à morte, maxime vero ascensu usurum esse. Illi vero ajebant Christum impræsentiarū illa perspicuitate uti. Huc accedit quod resurrectionis (de qua aperte dixit) mysterium non percipiebant, neque regnum ipsius, quod satis docuit non esse in terris expectandum, ad quod tamen animum apposuerant. Act. 1, 6. In fide porro se radicos & probe fundatos existimabant, cum tamen, sicut Christus indicat, in illa vacillarent. Crediderant quidem ante Matth. 16, 16, 17. Christus fidei testimonium illis dederat vers. 27. item cap. 17, 8. Sed cum dicunt οὐκ οὐδὲν ἔχοντες τὸ πνεῦμα πιστεύοντες, indicare volunt se jam longe maximum fidei incrementum accepisse.

Ex quo videmus omnibus, etiam maxime piis, ingenitam esse hæc nostris ipsorum adulationem & lenocinium, quo nobis ipsis imponimus; nostra enim via nostris oculis & iudicio bona videtur. Sicut enim fit in cibis & hujus vitæ alimentis, ut sæpe quis se saturum credat, cum flatibus tantum venter distentus sit. Sic & in esca spirituali, dominique celestibus. Vide Apoc. 3, 17 Laodicensium exemplum, P̄salm. 30, 7. dixi non commovebor, &c. Quo magis auscultandum, ut Apostoli consilio pareamus, qui jubet ut nos explorando nosmet ad aurificis trutinam seu Lydium lapidem exigamus. 2 Cor. 13, 5. & 1 Cor. 11, 28. Atque ut omnia perciperemus, tamen utile est ea rursus audire, quia nos confirmat quod sæpius repetitur. Philip. 3, 1. item somnium sæpius repetitum est ut intelligamus rem certam esse. Gen. 41, 32.

Sequitur pars altera; in qua primum videmus singularem Christi οὐκ ὀκνησάντων, & prudentiam eximiam, omnia pro modulo eorum temperandi apud quos sermonem habuit. Cum enim eos nimium dejectos & consernatos adverteret, id agit ut dulcissimis promissionibus & consolationibus eos sustentaret, ne afflictionum mole opprimerentur. Iam cum videt illos aliquantulum intumescere, medicamentum satis acre & amarum adhibet. Itane vero, inquit, creditis? scilicet ea firmitate, qua vos putatis? Atque id longe secus esse docebit ignavia vestra, quam hæc ipsa nocte prodetis. Cum vos omnes me relicto diffugietis & dilabemini. Hinc apparet verum esse, quod Salomon Proverbio exi-

Commune vitium fuit ipsius adulationis

Verf. 31, 32. Singularis Christi prudentia:

Verf. 29, 30. Verbi divini utilitas.

Nimia Discipulorum confidentia, & mala verborum Christi interpretatio.

nio celebrat, tantum quemque roboris & fiducia habere, quantum rebus afflictis constantia & animositatis, *Prov. 21, 10.* Vide *Ioban. 13, 37, 38.* & similitudinem aquarum residuum & stagnantium in *Iob. 6, 15, 16, 17, &c.* Not. item Christum illos quantumvis afflictos reprehendere tamen, ut nullum sua calamitosa conditio à justa reprehensione immunem reddat.

Fruslem in Discipulos Iherusa accusatio.

Notandum porro quod dicit quemque ad sua scilicet latibula diffugiturum: quo non tantum se deferendum queritur, sed illos porro reos peragit mutua desertionis, quod metu Iudæorum se in unum ad mutuas & consolationes & preces non sunt aggregaturi. *Hebr. 10, 25, 38, 39.*

Deus derelictus ad est.

Est etiam singularis consolatio, quod dicit Deum secum fuisse, cum omnes illum dereliquissent. Confer cum *2 Timoth. 4, 16, 17.* & *2 Reg. 6, 16.* plures sunt, qui nobiscum, quam qui contra nos. Vide etiam quomodo de Iosepho dicitur, Deum cum illo fuisse cum in carcerem coniectus esset, *Gen. 39,*

21. Elaborandum igitur ut Deum à nobis habeamus, qui & potest & vult nobis adesse, cum ceteri omnes aut nolint, aut non possint, si maxime vellent, nobis adesse.

Hanc asperitatem extollit singulari consolatione, cum dicit se hæc mala non prædicere, ut illos perdat aut consterneret, sed ut consolationem & pacem, quam mundus illis negavit, in illo, & illi insiti consequantur. Pacem in se, dicens, explicat illud quod docet in mundo non habituros. Pacem enim simpliciter non pollicetur, & ab adversis liberam, sed pacem in se, &c. Notetur porro pacem seu beatitatem in Christo tantam esse, ut maximis in mundo afflictionibus labefactari nequeat. Vnde etiam bono illos animo esse jubet, ne sua fuga & ignavia perculli animos despondeant. Victis enim in seipis, paratam esse eis in se victoriam, victoriamque non propriam, sed quam in Christo ei adunati consequentur, quia ipse propria persona vicit mundum pro suis. Vide *1 Iohan. 5, 4.* hæc est victoria, &c.

Verf. 33. Pax in Christo nullis malis labefactatur.

I O H A N. cap. 17, ad finem Capitis.

Hæc loquutus est IESVS, & sustulit oculos suos in caelum, dixitque; Pater, veni hora illa: glorifica Filium tuum, ut & te Filius tuus glorificet:

2 Sicut dedisti ei auctoritatem in omnem carnem, ut quotquot dedisti ei, det eis vitam æternam.

3 Hæc est autem vita æterna, ut te cognoscant esse illum solum verum Deum, & quem misisti IESVM Christum.

4 Ego te glorificavi in terra: opus consummavi quod dedisti mihi ut facerem:

5 Nunc igitur glorifica me, tu Pater, apud te ipsum ea gloria quam habui apud te prius quam mundus esset.

6 Manifestum feci nomen tuum hominibus quos dedisti mihi selectos è mundo: tui erant, & mihi eos dedisti: & sermonem tuum servarunt.

7 Nunc noverunt omnia quæ dedisti mihi à te esse.

8 Quia verba quæ tradidisti mihi, tradidi eis: & ipsi receperunt, & vere noverunt me à te prodixisse, & crediderunt me à te missum esse.

9 Ego pro eis rogo: non pro mundo rogo, sed pro iis quos dedisti mihi, quia tui sunt.

10 Et mea omnia, tua sunt, & tua, mea sunt: & glorificatus sum in eis.

11 Et non sum amplius in mundo, sed isti sunt in mundo, & ego ad te venio, Pater sancte, serva eos per nomen tuum, quos dedisti mihi, ut sint unum, prout & nos.

12 Quam esse cum eis in mundo, ego custodiebam eos per nomen tuum, quos dedisti mihi, ego custodivi, & nemo ex eis periit, nisi Filius ille perditionis: ut Scriptura impleatur.

13 Nunc autem ad te venio, & hæc loquor in mundo, ut habeant gaudium mecum plenum apud se.

14 Ego tradidi eis sermonem tuum, & mundus eos odio habuit, quia non sunt ex mundo, prout & ego non sum ex mundo.

15 Non rogo ut tollas eos è mundo, sed ut eos ab impio illo conserves.

16 Ex mundo non sunt, prout ego non sum ex mundo.

17 Sanctifica eos tua veritate: sermo ille tuus veritas est.

18 Sicut me misisti in mundum, ita & ego nisi eos in mundum.

19 Et eorum causa ego sanctifico meipsum, ut sint & ipsi sanctificati in veritate.

20 Non tantum autem pro istis rogo, sed & pro iis qui per sermonem eorum credituri sunt in me:

21 Ut omnes unum sint sicut, tu Pater, in me, & ego in te: ut & ipsi in nobis unum sint: ut credat mundus me à te missum esse.

22 Et ego gloriam, quam dedisti mihi, dedi eis, ut sint unum, sicut & nos unum sumus:

23 Ego in eis, & tu in me, ut sint consummati in unum, & ut cognoscat mundus quod tu me miseris, & eos diligas, prout me dilexisti.

24 Pater, quos dedisti mihi, velim ut ubi sum ego, & illi sint mecum: ut spectent gloriam illam meam quam dedisti mihi: quia dilexisti me ante factum mundi fundamentum.

25 Pater iuste, mundus te non novit: ego autem te novi, & hi noverunt me à te missum esse.

26 Et notum ipsis feci nomen tuum, & notum faciam: ut charitas, qua dilexisti me, sit in eis, & ego in eis.

A N A L Y S I S .

Ad junctum concionis finitæ est oratio ad Deum; adjunctum vero orationis est elatio oculorum in cœlum. Oratio sequitur, ubi prima petitio est, ut Pater se glorificaret; quod arguitur primum à relato, quod sit Filius; deinde ab adjuncto temporis, quia est opportunum & tempus advenit: deinde à fine, ut Filius eum glorificet; quod & pari illustratur, nempe ut Filius vicissim glorificet Patrem.

Verf. 2. Deinde ab adjuncta fide & constantia Dei, qui jam ante potestatem ei dedit in omnem carnem: item arguitur alio fine, nempe ut omnibus electis, quos Pater illi servandum dedit, vitam æternam det.

Verf. 3. Descriptio vitæ æternæ cognoscere Patrem solum verum Deum, & quem misit Iesum Christum.

Verf. 4. Aliud argumentum quo confirmat petitionem de se glorificando ab effectu, quod Iesus Deum in terra glorificavit: item alio effectu, quod opus in terris perficiendum absolvit.

Verf. 5. Subiectum loci notat, ubi sit glorificandus, nempe apud Patrem: item formam gloriæ, quam habuit apud Patrem ante mundum.

Verf. 6. Quod *vers. 4.* generalius dixit se exsoluisse opus illi demandatum, nunc specialius declarat, nempe quod Patris nomen manifestavit. Subiectum vero cui manifestavit, sunt electi: qui describuntur proprio adjuncto, nempe quod è mundo à Patre per Spiritum separati traditi sunt Christo servandi: iidem electi describuntur suo effectu, nempe quod servant sermonem Dei.

Verf. 7. Alia species illius operis, quod Christo datum est, ut in terra perficiat, antequam ad Patrem redeat: nec enim tantum manifestavit illis gloriam Patris, sed per S. Spiritum effecit ut Patris nomen & gloriam agnoscerent.

Verf. 8. Efficiens instrumentale superioris agnitionis, cujus mentio fit *vers. 7.* est quod verbum Patris fide acceperunt: cujus effectum reperitur, nempe quod probe norint Christum à Patre exiisse & à Patre missum esse.

Verf. 9. Probat se exaudium iri præsentem pro Apostolis à subiecto, quod hi sunt, quos Pater dedit illi; item ab adjuncto, quod Patris sunt; quod utrumque suo adverso subiecto confirmatur, quod non sint ex mundo hi, pro quibus Patrem orat.

Verf. 10. Item ab adjuncto, communi jure quod uterque cum Patre, tum Filius in Apostolis obtinet; præterea ab effectu Apostolorum, quod Christum glorificaverunt.

Verf. 11. Præterea ab adjuncto suo discessu ab illis, & à subiecto loco ubi discipuli agunt, nempe in mundo: causam discessus è mundo proponit, quod ad Patrem è mundo concedit: post proponit petitionem magis specialem, ut Apostolos servet; cujus custodiæ efficientem notat Dei nomen; quod confirmat ab adjuncta Patris donatione; finis etiam indicatur, ut sint unum; quod simili illustratur, ut Christus & Pater sint unum.

Verf. 12. Comparatione pariter probat Patrem servare oportere illos, quia illos ipse servavit quamdiu fuit in mundo; quam conservationem adversi negatione confirmat, quia nemo ex illis periit; quod porro confirmatur, quia unus mo-

do perit, qui perditioni destinatus est, & coque ipso illi non datus ut illum servaret; quæ ejus perditio sine suo confirmatur, ut Scriptura implectur.

Vers. 13. Petitionem suam commendat porro ab adjuncto tempore, anrequam ad Patrem concedat, & dum sit in mundo; item à fine; hanc orationem illis audientibus fundit ut plenum gaudium obtineant.

Vers. 14. Agit causam Apostolorum ab adjuncto mundi odio; cujus duas causas efficientes indicat; unam quod sermonem Patris illis tradidisset, alteram quod eundem sermonem recepissent: quod idem est ac ex mundo non essent; quæ à mundo separatio simili exornatur separationis Christi à mundo.

Vers. 15. Petitionem de illis in mundo servandis diverso arguit.

Vers. 16. Causam odii, quo mundus eos odio habet, repetit; quam ut supra exorat.

Vers. 17. Causam efficientem illos in mundo servandi & à diabolo eruendi est sanctificatio per veritatem, quæ veritas definitur.

Vers. 18. Ab adjuncto eorum ministerio Apostolatus illos commendat; quod amplificatur simili.

Vers. 19. Effectum Christi ponitur, nempe quod se sanctificat; quod suo fine declaratur, ut Apostoli sint sanctificati.

Vers. 20. Transit ab Apostolis ad omnes in Christum credituros; quorum fides efficiente instrumentalit arguitur, nempe Apostolorum ministerio.

Vers. 21. Finis, ut fiat unum; quæ unitas illustratur simili, ut Pater & Filius sunt unum; finis unitatis, ut mundus credat Christum à Patre missum.

Vers. 22. Effectum fidei in Christum est, quod Christus credentibus gloriam tribuit; quæ gloria illustratur & amplificatur comparatione similis, nempe gloria quam Pater Filio tribuit; cujus finis est, ut sint sicut conjunctione, sic gloria unum, & ut unitas perfecta sit omnibus suis numeris.

Vers. 23. Quod & suo fine declaratur, ut mundus cognoscat Patrem suum filium mississe.

Vers. 24. Subiectum locum hujus gloriæ notat, nempe ubi Christus quoad humanitatem est; quod suo fine declaratur, ut videant gloriam Christi; cujus causa efficiens est Patris erga se dilectio ante facta mundi fundamenta.

Vers. 25. Ab adjuncta Patris justitia probat credentibus in se beneficiendum: cujus causam efficientem declarat, quod credant Patrem Christum mississe: quod illustratur comparatione dissimilis nempe mundi; deinde simili Christi.

Vers. 26. Agit porro causam Ecclesiæ apud Patrem ab adjuncta manifestatione nominis Dei apud illos per seipsum, cum præterita, cum futura: cujus finis proponitur, ut dilectio, qua Pater se diligit, sit in iis, & ipse in iis.

METAPHRASIS.

Absoluta ad Apostolos concione, quo doctissimam in ea comprehensam in animis obsequeret, maxime vero ut hac Deum oratione se ad oblationem & expiationem mox in cruce offerendam consecraret. sublati in cælium

oculis, tanquam singularis in Deum fiducia signo, Patrem ad hinc fere modum affatus est. Pater, quæso te, quandoquidem opportunum est & tempus à te presinitum advenit, glorifica me indicis summa potentia in ipsa hac morte mea mox subeunda, maxime vero resurrectione, ascensu & sessione ad dextram tuam. Quod quidem facere non abnuus, cum sim unigenitus tuus Filius, nec hanc gloriam alio consilio expectam, quam ut gloria abs te affectus vicissim te gloria afficiam, dum hoc pacto cum fides tua & veritas in promissis una cum potentia infinita omnibus innotescet. Et quidem tibi glorificando idoneus sum, quandoquidem mihi abs te omnis in terra & caelo concessa in & super omnes homines bonos simul & malos potestas, ut hac auctoritate in omnes instructus, eos vita aeterna beatos reddam, quos mihi fide servandos tradidisti: Quod tamen præstari à me Mediatore nequit, nisi tu me mortuum resurrectione, ascensu & sessione ad dextram tuam gloriosum reddas. Aeterna autem vita, qua illos donabo, hæc est, ut illis merito mortis meæ & Evangelii præconio fidem in animis induas, qua te verum Deum, rejectis omnibus factitiis diis esse credant, idque interveniente me filio tuo Iesu Christo, in quo unico te salutariter per Spiritum Sanctum cognoscendum præbes. Hujus de me glorificando petitionis ut æquitas magis appareat, porro præfero me te hic in terris glorificasse, quandoquidem omnia mandata, quæ mihi ab exsequendum dedisti, penitus exhausti. Quamobrem nunc, Pater, effice ut quoad divinitatem, perinde gloriosus agnoscar, ac fui apud te in una essentia ante facta mundi fundamenta: & quoad humanitatem in tanta gloria sim, quantam potest humana natura capere. Quod dixi me opus absolvisse, quod mihi in mandatis abs te datum est, id explicatius propono, nomen tuum & ea de quibus meritissime celebrandus es, iis quos selectos ab impiis in mundo mihi Mediatori servandos tradidisti, liquido patefeci. Aeterna electione tui erant, & sancta vocatione mihi tanquam Mediatori illos dedisti: Neque inanis aut irrita exitu institutio quam adhibui: nam & sermonem origine tuum, ministerio vero (quoad Mediator) meum ipsi servarunt. Atque ut ut olim, cum primum ad me aggregati sunt, rudis erant; nunc tamen omnia, quæcunque mihi ut Mediatori abs te data sunt, tua esse & cognoscunt probe; & agnoscunt liberrime. Quod dixi me nomen tuum illis patefecisse, haud aliter feci, quam verbum abs te acceptum illos docendo:

2.

3.

4.

5.

6.

7.

8.

docendo: quod illi fide amplexati sunt. Et
 sicut de se paulo ante professi sunt, ita testi-
 monium illis perhibeo, illos sincere noscere &
 agnoscere me ex te egressum, & abs te serva-
 9. torem missum esse. Ego pro illis & eorum bo-
 no preces apud te instituo, quam petitionem co-
 citius & alacrius admittes scio, quod pro his,
 qui in mundo tibi exosi sunt, preces non fando,
 sed pro his modo, quos mihi, quod tui sunt &
 10. tuum veluti peculum, servandos dedisti. Ita
 etenim profusus in unitate essentia conjuncti
 sumus, ut omnia quae mea sunt, tua itidem sint,
 sicut vicissim tua omnia mea sunt: unde ne-
 cesse est quod utriusque in his servandis &
 tuendis conjuncta cura esse debeat: maxime
 cum eorum in me fide gloria affectus sim, cum
 11. quo te eandem gloriam communem, propter natu-
 ram unitatem, habere necessum est. Huic au-
 tem petitioni de tua in his servandis cura in-
 sisto magis, quod illis adhuc ex vocatione in
 mundo illis insensio & infesto agentibus mihi
 è mundo mox excidendum est, & ad tuam
 gloriosam in caelis praesentiam, idque ex tuo
 praescripto, concedendum. Quamobrem, Pater,
 cuius sanctitas summa te his servandis quo-
 dammodo obnoxium & devinctum tenet, in
 tua ipsius cognitione illos serva, quos mihi de-
 disti, ut mihi iam uniti, & per me tibi, atque
 adeo inter se charitate colligati, continuis in-
 crementis sumptis, tandem nostram inter nos
 unitatem, quoad datur, assequantur. Atque
 12. aequum peto ut illos in hoc insensio mundo ser-
 ves à me tibi commendatos, quoad quidem mihi
 abs te commendatos ego in mundo agens per
 tui cognitionem illos servavi. Quos dedisti mihi
 ad unum omnes, non vivos modo, sed ad aeter-
 nam salutem capejendam idoneos custodiri: ut
 ne unus quidem ex illis perierit. Perit quidem
 unus, sed idem abs te ad exitium tanquam ad
 suam hereditatem destinatus, eoque ipso mihi
 ad servandum minime traditus. Perit igitur
 nulla nec inconsiderantia mea, aut in servan-
 do impotentia, sed tantum (quod fieri omnino
 oportet ut Scriptura, quae huius exitium longe
 ante praedixit, impleatur, ceteroquin (quod
 absit) tibi in verbo veritatis non constitisset.
 13. Nunc autem ad te venio; id est, ad tuam glo-
 riosam praesentiam. Quod autem in hac peti-
 tione tam multus sum apud te, non eo fit ac si
 sponte tua de illis sollicitus non sis: sed haec in
 in mundo adhuc agens ideo, illis audientibus,
 loquor, ut consue meo pro illis in precando sol-
 licitudinis, pleno ex me gaudio perfundantur.
 14. Ego illos tuum sermonem docui, illi vicissim
 sermonem fide acceperunt. Quae ratione à mun-

do se junctos (sicut & ego à mundo separatus
 sum) mundus illos leali odio persequitur, sic-
 15. ut & me eodem nomine odio habent. Non
 equidem abs te peto, ut ob mundi in illos edium
 & ex odio insectationem è mundo tollas, aut
 vero etiam ut mundum seu in mundo impios
 simul & semel destruas: sed illud majorem
 in modum rogo, ut illos à malo, maxime à
 16. mali auctore diabolo, incolumes serves. Il-
 lud vero tanquam quod maximi apud te pon-
 deris est, iterum repono: hos meos non esse ex
 mundo; sicut nec ego ex mundo sum. Eoque
 idoneos esse, quibuscum Spiritum tuum com-
 17. munices. Quamobrem, sancte Pater, il-
 los germana & syncrea veritatis cognitione
 per Spiritum sanctissimum sanctifica: veri-
 tatis nomine verbum tuum intelligo, quod
 unicam veritatis appellatione dignum est,
 & sanctos homines reddendi vim & virtu-
 tem habet. Hanc de eorum sanctificatione
 petitionem tanto magis largieris, quoad una
 18. secus ad publicum verbi ministerium pe-
 versum terrarum orbem pronquam
 me mittendi sunt, quam, tu Pater, me ad an-
 dem verbi in Iudaea sinibus promulgationem
 misisti: unde pluribus malis & afflictionibus
 obnoxii futuri tanto magis Spiritus sanctitatis
 opus habent. Quod vero ut eos sanctifices pe-
 19. to, ipse etiam prestabo. Ob eam etenim cau-
 sam ipse victimam sanctam me tibi offero &
 mortis meae merito vere & perfecte per fidem
 in me sancti sint. Atque ut pro illis praecipua
 20. quaedam ratione precor, quos mundus leali
 odio propter ministerium persequitur: sic pro
 reliqua Ecclesia, id est, pro omnibus in me per
 eorum doctrinam primum predicatam, dein-
 de litterarum monumentis consignatam credi-
 21. turis. Ejus quod pro eis peto haec summa est,
 ut omnes loco & regionibus, fide in unum corpus,
 cuius ego sum caput, coalescant, & charitate
 inter se coalescant tam astricto & indissolubili
 unitatis vinculo, ut, tu Pater, in me & ego in
 te unum sumus; ut & ipsi (inquam) in nobis
 unum sint: idque in hunc finem, ut qui sunt
 in mundo reprobi, tandem vel invitati credere
 cogantur me abs te servatorem missum, fuisse.
 Ego quam mihi tanquam homini gloriam de-
 22. disti, illis ut sum Dei Filius & Mediator Dei
 & hominum, ut sicut cuiusque mensura fert,
 gloriam do, per ficut amore, sic & gloria no-
 bificum pro suo modulo unum sint: atque hoc
 meum de illis glorificandis donum peto ut tu
 23. ratum habeas. Ut ego in eis sim, quem admo-
 dum tu in me, ut sint undique & omnibus nu-

meris perfecti: ut reprobi in mundo, saltem in consummatione mundi, cum illos gloria amictos & indutos viderant, cognoscant me abs te Servatorem missum fuisse, & hos perinde mea causa abs te diligi, ut tu me propter me dilexisti. Pater, quos dedisti mihi, volo ut in summo celo, ubi ego quoad humanitatem mox futurus sum, & ipsi itidem sint, ut cum eorum letitia meam gloriam contemplantur, quam mihi aeterna generatione dedisti, quia me unice ante facta mundi fundamenta dilexisti: O Pater, cum in omnibus promissis servandis semper justus sis, cumque in mundo reprobi te non agnoscant, ego vero te agnoscam, & hi qui in me credunt agnoscant, quod tu me Servatorem miseris, justitia tua est me in his, quæ pro illis peto, exaudire. Nam quicquid illud est, in quo jure optimo ab hominibus lauderis, illis notum feci, & porro notum faciam: ut dilectione qua me dilexisti, ipsi se abs te diligi sentiant, quandoquidem me in illis existente illi unum mecum sunt.

P R A X I S.

Symma, Peti à Patre ut cum ob sui & proprii nominis gloriam, tum ob totius Ecclesiæ salutem, se suum filium glorificans, Ecclesiam suam perfecte servet.

Partes sunt, Pre- } Se.
catio pro } Suis.
In Priore con- } Petitio.
sideratur } Αἰτιολογία.

Notetur Christum Concionem precibus clausisse, ad morem Ecclesiæ confirmandum. Vbi etiam apparet preces non nisi ex antecedenti Concionis capitibus conceptas esse. Act. 6, 4. ut precibus & verbo toti incumbamus. Nec mirum, cum totius laboris successus à Dei benedictione pendeat. Paulus plantat, Apollo rigat, incrementum Deus dat. 1 Cor. 3, 6. Quo magis culpandi sunt, qui finita Concione ilico ante preces se eripiunt.

Petitionis sensus est, ut perpeffionibus & ignominiosa sui apud homines acceptione, qua illum mundus probro & ignominia obruere & opprimere constituit, se ad summam gloriam evehat. Quod non eo dicit solum, ut se adversus imonitatem crucem confirmaret, quam quod discipulis dolorem ex contumeliosa sui tractatione hoc modo eximere veluit: unde & mortem suam elationem, exaltationem Iohann. 3, 14 & 12, 32. Iohann. 13, 31, 32. vocavit. item Exodum, Luc. 9, 31. tanquam illam crucem eo loco haberet, quo

olim exitus ex Ægypto Israëlitis habitus fuit. Quod quidem non tantum eo præstitum est quod per carnis ignominiam ad summam gloriam transit; sed quod in ipsa etiam morte incredibilis & infinita vis divinæ virtutis partim in ipso Christo, qui illa tam fortiter pertulit; partim extra Christum in scissione veli, petrarum scissione, sepulchrorum apertione patefacta est. Atque hoc docemur, quomodo nobis crucis acerbitas mitiganda sit: cum scilicet reputemus in ipsa cruce occultam delitefcere gloriam: quam quidem crux ex se non parit; sed Deus singulari sapientia & potentia inculpat & imprimit in suorum perpeffionibus 1 Pet. 4, 14: Rom. 4, 3. Act. 5, 41. Galat. 6, 17. Sed hic opus est fidei oculo, sine quo hoc dignosci nequit.

Fidem suam in hac petitione confirmat, primum à relictis, quod Filius sit Patris, cui supplicavit. Omnino enim videmus inter homines patrem filii sui honore & gloria oblectari, nunquam illi suam beatitatem invidere. Vide Matt. 20, 20. in matre filiorum Zebedæi. Imo æque ferre ut filius eum gloria & honore superet. Vide 1 Reg. 1, 47. Baanaï & cæteri Davidis servi Salomoni majorem amplitudinem, quam David perfruitus est, apprecantur: idque coram & in auribus Davidis. Quod nos etiam confirmet cum à Deo gloriam nobis convenientem exoptamus, cum simus filii in Christo Iesu, in quo Deus nobis Pater clementissimus existit.

Εὐχαριστῶν ἡ ὥρε.] Argumentum est ab adjuncta opportunitate, se non prius hoc petere, quam maturum tempus ejus rei perficiendæ advenerit, Matt. 20. filii Zebedæi prope expetebant hic à dextris, ille à sinistris collocari, cum nondum pugnam experti essent: tanquam messe frui exoptarint, antequam lementem fecerint, ad spolia convolent ante victoriam partam. Vide Iona. 4, 3. Sic plerique in cælo esse vellent, cum nihil dum ad Dei gloriam fecerint.

Aliud argumentum à fine, ut Patrem glorificet. Estque singulare præsidium, cui si des nostra in precibus innitatur, si precibus petitoriis, ea requiramus, quæ sunt Dei gloria prædicandæ idonea. Estque norma seu amussis certissima ad quam nostræ preces sunt exigendæ. Vide Iohann. 12, 27, 28. Philip. 1, 20. Hoc argumentum confirmatur. Psal. 50, 14, 15. invoca me die afflictionis, &c. Quis enim rem habens cum prudenti (ut non sit bene-

Fidem in precibus I. Filiorum conditio confirmat.

Veil. I. Concio precibus claudenda.

Per crucem ad gloriam viv.

I. I. Dei gloria per eas promot.

benevolus) non ab eo impetrat, quæ ad ipsius decus, & dignitatem spectant apud quem petitionem instituit? Cumque homines ad res suas promovendas opem libenter submittrunt, tum nunquam alacrius quam ad gloriam suam aut propugnandam, aut augendam. Si igitur dubitatio animum subrepat an Deus nostri amore ductus nobis petitiones concedet, hæc apud nos animo agitemus, & pensemus; parentes sæpe filius & amicis condonabunt, quod cum sui honoris dispendio fiat; nedum si quid petant quod illis honori sit: & nobis Deus ergo, quæ ad honorem suum conducunt, concedet. Tamen si non tantum hic, sed in rebus omnibus Dei gloria spectanda sit, 1 Cor. 10, 31.

Verf. 2.
Christi po-
tentia.

[*Cap. 25.*] Confirmat, se eum esse, qui glorificabit Patrem, ab adjuncta potentia, quæ illi communicata ex conceptu, cum omnium hæres constitutus sit, tum demum exerenda, cum à Patre excitatus in cælis collocabitur. Scilicet quod omnes mortales suæ sunt ditonis & imperii coque potentia fræno & retinaculo constructi, ut pro voluntate & libitu suo eos regat, ut salutem quam electis largiturus sit, impedire nequeant. Hæc igitur loquendi formula et cæcis ignominiam emollit, dum penes se esse affirmat homines quoscumque & quocumque vult, servare.

Sicut enim de Patre dicitur *Matth.* 11, 25, 26, 27. omnes sub Patris nutu esse ut eos ad salutem æternam vocet, cum tamen præteritis sapientibus obscuris & contemptis mundi elegerit: Sic hic de Christo; item *Iohan.* 5, 21. Nec vero piorum tantum respectu, sed ut eos, quos ad salutem destinavit, adducat, quo constituit; necesse est ut in eos etiam quos perdet, imperium habeat, ne se contra servandos commoveant; ut principes oportet vel in sui & rebelles imperium exercere, quo sui amantibus & sibi subditis consulant. Alioqui pessime ageretur cum quibus tamen regis prudentis consilio & auctoritate bene agitur, quod vel ipsi improbi cogantur commoda & honores subditorum procurare. Vide Historiam Ammanis, item Iosephi in Aegypto, cujus auspiciis melius cum Israële peregrino, quam cum Aegypti indigenis, quod rex ei omnia permisisset, agebatur.

Petitiones
nostræ ad
piorum salu-
tatem re-
ferenda.

[*V. 2.*] Notatur alter finis, quem in omnibus petitionibus spectare debemus, ut pii serventur. 1 Cor. 10, 32. item *cap. 8, vers. 9, 13.* & *Rom. 14, 13.* Est igitur observandum Chri-

stum in sua hac petitione omnem suimet rationem abjecisse, & Dei gloriam cum primis, post hominum salutem respexisse: quod nobis exemplo sit. Quod & nos mirifice confirmet & fidem nostram fulciat, quum certi simus Deum nihil nobis denegaturum. Quis enim pater filio roganti deerit, cum intelligit omnem suam beneficentiam ad totius familiæ, maxime liberorum, conferendam.

Notatur etiam Patrem non minus nostram salutem sitire, quam Filius. Sicut enim Filius gloriam non expetit, nisi ut nos servet: sic Pater suam cum Filio potentiam non communicat, nisi ut nos ab exilio afferat.

Salutem
nostram in
Patre &
Christo par
desiderium.

Æternam vitam desinit, quo facilius intelligant se eam conferre, vel potius jam ante contulisse, ut post explicat. Est vero insignis sententia & advertione dignissima, ut quis cognoscat paucis, in quo hominis beatitas versatur. Plurimum in hac parte ab hominibus sudatum est, quorum labor irritus fuit. Infelices enim homines de felicitate, mortui de vita, caduci de æternitate disputarunt.

Verf. 3.
Vita æterna
definitio.

Versatur autem vita æterna in scientia, ut quis cognoscat, adversus inscitiam & ignorantiam, quam Pontificii fovent; item qui fidem Ecclesiæ urgent, & prædicant, quam quis nescit. Vide *Iohan.* 16, 30. quomodo rationem quis fidei reddat, nisi illam qualis sit bene norit? 1 *Pet.* 3, 15. item 2 *Timoth.* 3, 14, 15. conjungit fidem cum Scripturarum notitia, & fidem cum sapientia *σοφία καὶ σε, Ierem.* 9, 24. in hoc gloriatur quod me cognoscat, &c. tamen non hic intelligat nudam notitiam. Vide 1 *Iohan.* 2, 4. si quis dicat se nosse Deum, nec mandata ejus observet, mendax est. Hujus autem notitiæ vitæ æternæ, iccirco hic meminit, quia ea sua glorificatione in morte, resurrectione, & ascensu in cælos, uberius & prolixius erat conferenda.

Confitentis
in scripturis
notitia

Scientiæ vero subiectum est { Pater.
Iesus.

De Patre sciendum est solum verum Deum esse. Verus Deus opponitur Idolis, qui falsi dii sunt. Hinc & *vivens Deus*, ut opponatur mortuis. Nam dii gentium aut falsi sunt, aut mortui.

Patris, 22
verus Deus

Hic quaritur quomodo Pater sit solus verus Deus, cum & filius & Spiritus Sanctus perinde sint. Resp. Notandum primum Deum hic opponi, non personis in divinitate, sed duntaxat falsis diis infidelium. Deinde notandum voculam (*solum*) ad Deum restingi non

Non excludit
solum
à divinitate
filio &
Spiritu S.

non ad Patrem. Ideoque fieri ut non dicatur, ut cognoscant te solum esse verum Deum. (Sic enim dicendum erat, ut cognoscant σε μόνον τὸ ἀλλ' ἕτερον) sed σε τὸ μόνον. Atque Iohannes 1. Epist. 5, 20. Filium ἀληθινὸν θεὸν affirmat: quod etiam aperte arguitur, cum vita aeterna perinde in sui cognitione, ut in Patris, consistit. Præterea cum Filius sit ejusdem essentia cum Patre, & sit in Patre, quod Patri tanquam peculiare accommodatur, de Filio qui est in Patre non negatur: quod idem de Spiritu Sancto intelligimus.

Et Filii ut
Messia.

Alterum subjectum est, Iesus, quem cognoscere debemus ab illo missum Christum & Messiam, sine quo fieri nequit ut Patrem cognoscamus. *Matth. 11, 27. Iohan. 14, 6. vita, veritas, & vita*; vide alibi.

Vers 4.
Deus glori-
ficat se
glorifican-
tes,

Ab adjuncta glorificatione Patris confirmat fidem suam de se glorificando: glorificantes enim me ego glorificabo, 1 *Sam. 2, 30. Proverb. 4, 8.* Christum honoravit, cum iam nihil fecerat homo in Patris gloriam, quod ejus humanitatem divinæ personæ univit eamque unicam cum filio hypostasin constituit. Quomodo ergo dubitet se jam à Patre glorificandum, postquam in Patris gloriam tanta parasset? Sic Deus nos tum honoravit, cum illum spernebamus, quod ex eadem cum reliquis massa & corruptione nos, præteritis aliis, ad communionem Evangelii vocavit: quanto igitur magis glorificabit, postquam nostram, ad gloriam sibi comparandam, operam hic adhibuerit?

In terris :

In terra.] Amplificat suum in glorificando studium à subjecto loci. Nam Deum quidem honorabimus in cælis, sed sine ulla lucta, sine difficultate, sine periculo, sine vel famæ vel vitæ jactura, atque adeo illud cum omnium applausu & congratulatione faciemus. Sed isthic cum periculis & molestiis id agimus. Hinc est *Matth. 10, 32.* quicumque me confitebitur seu glorificabit in adultera hac generatione. Vide *Apocal. 2, 13.* ubi à subjecto loci & adjuncto temporis amplificat Pergameni pastoris fidem & constantiam. Milites enim qui in ruptura constituerunt & loco periculis plenissimo depugnarunt, majori fiducia præmiium postulant. Servi Davidis, qui aquam Bethlemiticam ab hoste occupatam attulerant, tanto magis gloriam apud eum promerebantur. Omnes equidem Deum in cælis glorificare cupimus, impense in terris etiam (credo) modo sine voluptatum & commodorum dispendio fiat. Sed nemo Deum glorificabit in cælis

aut à Deo glorificabitur, nisi hoc prius in terris præstiterit. Atque hoc nos absterret, quod videmus omnia ita luxata esse, quod tot obstacula nobis objecta esse prospiciamus. Atque hoc ipsum nos animare debet ut omnia obstacula perumpamus. Quod hoc modo nobis major fiducia accedit impetrandi à Deo gloriam & quietem, quibuscum labor & ignominia hæc indigna sunt ut vel nominentur tantum.

Τὸ ἕρπον ἐπελείωσα, &c.] Explicat quid sit Deum glorificare, nempe opus sibi à Deo demandatum penitus exhaurire. Omnes homines, quam maxime impii, atque adeo demonum princeps Deum in omnibus vel nequissimis conatibus glorificabunt. *Psal. 76, 11, 12. Rom. 3. vers. 5, 7. & cap. 9, 17.* in Pharaone. Sed interim tamen mandatis Dei non sunt obsequentes. Ut vero fidem nostram firmemus in precibus, oportet nos Deo in his quæ impera t obsequi. Sicut enim princeps in subjugandis & coercendis refractariis & rebellibus ob sapientiam & potentiam magis celebratur: Et ut Medici peritia tanto augustior evadit, quo morbus pertinacior & magis deploratus existit. Nec tamen idcirco quis aut rebelles excusat & pœna eximit, aut morbum dilaudat, aut eum minus averfatur. Ita nec ideo improbi impiique vel homines, vel demones aut magis sunt excusandi, aut minus pœna digni, quia Deus suam in illis subjugandis & profligandis gloriam & potentiam exerit. Huc accedit quod dicit etiam *επελείωσα*, ubi prius dixerat horam advenisse: ut & nos sciamus non satis esse si bene inceperimus, nisi & ad ceptorum consummationem constanter perseveremus.

Παρά σεαυτῷ τῇ δοξῇ.] Notat gloriam quam petit summam & singularem, nempe eam quæ est Dei; ne discipuli animis caderent, quod illum tam contumeliose affectum visuri essent, quandoquidem tanta & tam infinita gloria hoc pacto onerandus esset. Quod quidem usque eo nos consolari debet, quod pro mensura afflictionum & ignominia, qua hic oppressi & cooperti sumus, gloria nobis in cælis reposita est. Vide 2 *Cor. 4, 17.* ut quæ etiam in terris hic eadem mensura inchoatur. 2 *Cor. 1, 5.* Apud homines plus eorum gratia patiamur, quam quod isti compensare possint: sed utcunque ampliuntur sursum, deorsum, antrorsum, retrorsum, dextrorsum, sinistrorsum afflictiones Dei causa, illas omnes Deum infinitis partibus gloria & honore superabit.

Quod est,
in junctum
sibi opus
perfectior:
tes.

Vers. 5.
Gloria
quam Deus
largitur
mensura
afflictio-
num re-
spondet.

Quo pacto
Christus
glorificari
petat.

Sed *querat* hic aliquis, quomodo petat Christus, ea gloria, &c. quandoquidem illa cum essentialis sit, nunquam illi decedere potuit. *Respondeo* cum petere, ut quæ jam delituit sub carnis infirmitate (unde & se exinanivisse dicitur. *Phil.* 2, 7.) omnibus manifesta sit. Quamobrem nihil hic habent Lutherani, quod suo errori prætexant, quo Christi corpus & humanitatem divinis proprietatibus omnipræsentis, &c. induunt, Deitatem hoc pacto suo & proprio privantes. Simul etiam necessario petit ut sua humanitas tanta gloria perfundatur, quantum ipsa pro modulo creaturæ capax sit. Catero quin non potuit fieri, ut Deus in sæcula beatus & gloriosus appareat, nisi quæ in humanitate infirma erant absolventur gloriosa immortalitate. Et quidem quoad humanitatem, tamen si Deo non æquatur, tamen omnes creaturas in cælo & terra incomparabiliter superat. Denique petitur ut Christus homo ab omnibus ut Deus agnosceatur, & ab Angelis & ab hominibus ut Deus adoretur.

Hactenus fuit Precatio Christi pro se: Sequitur altera pro Ecclesia.

Quæ duplex est, pro
Apostolis.
Omnibus qui per eorum prædicationem credituri sunt.

Verf. 6.
Christus
primo pro
ministris
orat.

Nota, quod primum & majorem in modum precando laborat de bono Ministrorum. Hæc omnia, primo quod Dei voluntas illis revelata sit. Secundo quod electi sunt. Tertio quod Christo traditi sunt. Quarto quod fide receperunt doctrinam, totidem sunt rationes quibus discipulorum salutem Patri commendat, & ad hunc scopum præcipue referri debent; adeo ut quod de Christi erga illos officio hic dictum est, secundaria quadam ratione dicatur, ad prius illud referatur.

Ministrorum
offici-
cium.

Εὐαγγελιστοὶ οὖν, &c. Quod autem in genere dixit de mandatis Dei capeffendis, nunc specialius exponit. Vbi etiam *notandum* est, quid à Ministris requiratur, ut suum Deo obsequium probent; nempe ut doceant. Nam ut honeste & inculpate vivant, ut hospitales sint, &c. tamen nisi suos in veritate informant, officio suo plane non satisfaciunt. Vide *Act.* 20, 27, 28. *Iohan.* 15, 15. Quis enim hominum ferat eum, quem conduxit ut in vinea operetur, si in agro fodiat, aut si cum in pugna & acie eum collocet, ad impedimentorum custodiam diffugiatur.

Sparta sua

Deinde & illud *observandum*, illam spar-

tam colendam, quam Deus nobis ornandam cuique or-
dedit. Neque enim nos excusabit si doceamus, nisi eos docuerimus quos Deus nostræ fidei commisit. *1 Pet.* 5, 1, 2. Unde miles si stationem suam deserat, ut alibi pugnet, reus habebitur.

Σὺ δὲ ἴστω. Electione scilicet ante facta mundi fundamenta; Christi vero sunt vocatione Dei efficaciaci; vide *Iohan.* 6, 37. Patris erant Dei solum notitia, Christo vero traditi sunt etiam, non tantum Dei, sed & sua & propria notitia. Ex quo illud *liquet*; Neminem servari præter electos; prius enim oportet Patris esse, quam Christi tradantur. Sic *Act.* 13, 48. *crediderunt quotquot ad vitam destinati erant.* *Matth.* 15, 13. dicuntur plantati à Patre, totumque illud quod à Patre non est constitutum perire. Perinde igitur est ut in Agricolis, qui hortum instruunt plantaria quædam habent, unde quod commodum est in hortum traducunt. Prius enim fideles in Dei electione tanquam in plantariis tecti asservantur; post vero ad Ecclesiam tanquam in hortum vocatione transferuntur. Hinc *liquet* nostram salutem ex Dei Electione, non autem ex nostris operibus suspensam esse. Deinde etiam omnes qui Patris sunt Electione, ad Christum veniunt vocatione. *Iohan.* 6, 37. ut certum sit, Dei non esse, qui ad Christum non veniunt; adversus eos, qui dicunt quemque sua religione servari.

Καὶ τὸ λόγον οὖν, &c. Nec enim alioqui opus suum perfecisset, cuius fuit non tantum suos in veritatis notitia informare, sed porro efficere ut doctrina eorum animis infunderet. Sicut enim dicitur *Matth.* 3. Iohannes Baptizare aqua, cum Christus baptizet Spiritu: Sic Ministri omnes aures quidem exteriore sono pulsant, sed Christus non tantum exteriore eas voce feriebat, sed porro intus docuit. Atque hoc adjuncto docet eos Christo à Patre traditos esse.

Hoc etiam aliquoties à Ministris verbi præstandum est, qui tamen corda penetrare nequeunt, neque aures animi pulsare: tamen connitendum illis est & instandum tempestive & intempestive, ut quam plurimi salutem consequantur, eoque precibus incumbendum, & insistendum privatis admonitionibus & adhortationibus & vitæ exemplo cum in se, tum in tota familia. Nec vero hoc Ministris duntaxat faciendum, sed & patribus familias. Unde laudi datur *Iobo* 1, 4, 5. quod liberi ejus inter se concordēs divino

Quod ali-
quatenus
Ministri
& patri-
bus fami-
liis præ-
standum.

cultu fræpius ad Dei iram avertendam vacaverint : item Centurioni *Mat. 10, 2.* quod Deum timuit cum tota familia. Non igitur satis fuerit ut se probent gloriæ Dei studiosos esse, quo gloriæ consequendæ certiores sint, si tantum eos instituant qui fidei eorum committuntur, nisi omnia adminicula persequantur, quibus eorum pietas promoveatur, & ut de eis dicatur, quod de suis Christus proficitur. Ut enim in bello dux peritissimus sit, tamen nisi milites ad militaris scientiæ peritiam formet, ejus peritia casta & inanis est.

Christus non sui causa, Ad vocatus non est?

Demde observatur Christum non sui causa nostrum Advocatum esse, qui nostram causam tam sollicitè agit & nos sermonè Patris servasse confirmat, quem sapissime violaverimus; ut quemadmodum Satanas accusator fratrum est, sic Christus eos excusare satagit. Sic Dominus de Iobo, quod iustus esset. *Iob. 1, 6.* item Iacobus, *audi vobis patientiam Iobi. Iacob. 5, 11.* Sed hæc magis propria sunt illius partis orationis Christi, ubi pro Apostolis orat, dicitque se in illis glorificari, cum tamen multa & fecerant & dixerant, quæ à Christi gloria aliena erant.

Vers. 7, 8. Glorificatur Pater, dum deservit ejus proponitur.

Nisi servaverit. Probat ab adjuncta doctrina, quam proposuit suis, se Patrè glorificasse. Nempe quod nullam docuit nisi à Patre acceptam. Hoc confirmat *Iob. 7, 18. Mat. 20, 30.* Cum igitur Christus non aliter se probet Patrem in ministerio glorificasse, nisi quod verba à Patre accepta docuerit, nedum nos. Tamen enim non omnes, qui Dei verbum loquuntur, ilico Deum glorificent; tamen nemo Deum glorificat, qui non à Deo accepta proponit. Eum enim glorificant, cujus doctrinam proponunt, ut qui Aristotelis doctrinam, &c. qui Augustini, &c. Si qui præ se ferant principis honorem provehere, qui interim aut proprias, aut aliorum leges in Republicam inferre veliat, hi plane Regis gloriam & decus non provehant. *Hinc liquet* apud Pontificios non esse qui Deum honore afficiat. Quod vero de doctoribus dicitur, non posse illos Deum glorificare nisi accepta doceant, idem de discipulis vere affirmatur, illos non posse Deum glorificare nisi eadem custodiant. Denique obstaculum est in doctrina vitæ moribus exprimenda, quod spreta Dei gloriæ, eam ab hominibus expectamus.

Opus nobis proponitur absolute.

Καὶ ἂν τοὶ ἄλλοι ἐξῆρασαν. Probat porro ab adjuncto Apostolorum profectu, se usque eo Deum glorificasse, ut jam tempus

sit se à Patre glorificari; quod erat quiddam in sua petitione propositum, ut non tantum se filium glorificaret, sed protinus hoc faceret: quandoquidem non tantum doctrinam edocti essent, sed etiam illam amplexari essent; nec qualemcumque Dei notitiam hausissent, sed vere & solide eam perceptam & exploratam haberent, ut qui crederant ipsum à Patre egressum, ab eoque missum esse; ita ut jam ad alios instituendos in vera doctrina apti & idonei futuri essent. Perinde ac si pro pueris alicui in disciplinam traditis præceptor mercedem laboris tum exigeret, cum plene omnibus numeris pueros instructos dedisset. Sic *2 Tim. 4, 6, 7, 8.* Contra Elias & Ionas. Nec enim satis est in omni opere bono & imperato nos exercuisse, nisi opus nobis demandatum perficiamus & ut tanquam meta segetum post omnes soles & pluvias in Domini granaria deportemus. Sicut igitur precari debemus, *veni, Domine Iesu, &c.* ita etiam opus & pensum nostrum ut exsolvamur accelerandum est. *Veni in terram ut immittam ignem, atque quanto desiderio teneri ut accendatur? Luc. 12, 49.* Nec tantum ferverbat amore ea agendi, quæ agenda erant, sed eodem studio elatus est illa patiendi, quæ ferenda erant. *Luc. 12, 50. & 22, 15.* Quandoquidè non alium in finem se glorificari Christus petit, quam ut sic ferventur hi, qui sunt ad vitam destinati; eoque pluribus argumentis de hac re apud Patrem suum agit, ut non tam seipsum, quam nostram fidem de salute nobis ab ipso parta confirmet. *Summa* vero doctrinæ est me abs te missum esse, ut cognoscant quem misisti, &c.

Christus primum suum amorem erga nos probat, quod pro nobis oret: quem amplificat à disparatis, quod scilicet pro mundo seu mundanis hominibus non oret. Singulare fidei nostræ fulcrum est, quod sciamus nos precibus Christi comprehendi, maxime post resurrectionem & sessionem ad dextram Patris. Non dubium est quin Apostoli audita Christi pro se oratione plurimum exhilarati sint: nedum nos cum jam ejus intercessio continua sit, nullis edendi, dormiendi, prædicandi intermissionibus interpolata. Vide insignem locum *Roman. 8, 34.* Cum quis sciat se habere in aula amicum cui ad Principem aditus nunquam interclusus est, & cui Princeps nihil negare potest, cujus faciem repellere & repudiare non facile possit, plurimum in eo acquiescit adversus omnes accusa-

Vers. 9. Consolatio nobis eximia quod Christus pro nobis oret.

cusationes , quæ adversus illum institui possent. Nobiscum vero longe melius agitur; nam in terris nemo alteri tam charus est , ut illi & ejus charitati omnia postulat concedere velit. Salomon enim matri quam unice diligebat , petitionem pro Adonia denegat. 1 Reg. 2, 22. Sed Christo Pater nihil negare potest. *Ioh* 11, 41, 42.

*Præcipue
Ministris.*

Deinde singulare solamen Ministris est, quod sciant se à Christo supra ceteros commendari precibus & intercessione Christi. Hinc Paulus ad Timotheum 1 *Tim.* 1, 2. scribens, gratiam, misericordiam & pacem apprecatur: cum gratiam tantum & pacem ceteris exoptat: eo declarans quomodo pro Ministris intendendæ preces sunt. Vide Historiam 2 *Sam.* 18, 3. de Israëlitis, qui plus solliciti sunt de uno Davide, quam de reliqua dimidia sui parte. Percussio pastore oves dissipantur. Hoc ergo Ministros valde exhiberet, qui tamen si ab hominibus maledicantur, à Christo tamen benedicuntur: & ut appetantur à mundo, tamen Christum auxiliarem habent.

*Mundi
coratus
frustrantur.*

Deinde illud etiam vos consoletur, tamen si mundus multos habet, qui illi auxiliarem manum præbent, cum Christum non habent, eoque nec Deum, fieri non posse quin corruant. Si enim Deus pro nobis, quis contra nos? *Rom.* 8, 31. ut contra si Deus adversus hostes nostros sit, quis ab illis stabit? aut quid profuerit, si omnes illis opem ferant? Huc accedit quod hoc loco *λύσις* est. Nam cum dicit se pro mundo non precari, subindicat se etiam in illos omnia dira imprecare.

Atqui (inquit aliquis) omnes homines atque adeo creaturæ sunt Dei Patris. Vide *Matth.* 11, 25. *Deut.* 10, 14, 25. sed sunt Dei creatione tantum, non dilectione, electione, redemptione.

*Cur Christi
pro fidelibus
orans ex-
audiatur.*

Vt autem fidem suam confirmet se pro illis exaudiri, argumentum affert à subiecto, quod Patris sunt, eoque non posse eum ipsius petitiones repudiare, aut illum *ἀρῆσειν*, quandoquidem pro his roget qui Patris sunt. Quis enim pius parens obliſtat amici petitioni pro his roganti, quos ipse charissimos habet? Hoc artificio usus est Ioabus, cum pro Absolone se apud Davidem interposuit, quem Ioabus sciebat à Davide vehementer diligere. Hæc etiam regula est, ad quam preces nostras exigamus, & qua preces pro fidelibus fundentes confirmemur, illas non esse irritas.

*Quatenus
pro impiis
strandum.*

Vbi tamen *quæri* potest an non liceat nobis pro impiis orare. *Resp.* licet quidem pro

mundo orare ut eoque hujus vitæ beneficia percipiant, quoad piorum cœtus & humana societas conservetur, sine qua ne Ecclesiæ quidem consistant. Sic enim olim Ecclesiæ oravit pro tyrannis, qui non erant vitæ æternæ participes, sed exules à Repub. Dei & Christi. *Efræ.* 6, 10. etiam his, qui ad Ecclesiæ societatem non erant vel provocandi.

Probat eos Patris esse, quod quæ Christi sunt, omnia Patris sunt. In quo dissimilem rationem Patris donationis atque aliorum esse probat. Nam alii quæ donarunt non habent, eoque ejus non amplius curam agunt, aut certe non perinde solliciti sunt. Sed quæ Pater Filio dedit, ea ipse adhuc ut sua possidet & ut sua curat. Quod etiam alio argumento parum ostenditur, quia quicquid est Patris, idem Filii est. Christo enim tantum pastori à Patre traditi sunt, non tamen ut pastori mercenario, sed ut justo eorum possessori, quos suo pretioso sanguine redemit. Quod si Labani oves Iacobus tam sollicitè custodivit quæ ejus non erant, nedum Christus suas. Si ille injusti facerit, nedum Christus germani Patris: si ille homo tantum, nedum Christus Deus pariter & homo. Quod quidem cum non sit respectu mediationis, qua ratione hi tantum Christi esse dicuntur, qui fide in Deum & Spiritus sanctificatione Christo custodiendi traduntur; necesse est ut divinæ naturæ ratione fiat. Hoc igitur firmissimū est divinitatis Christi argumentum, quod quæ Patris sunt Christi sunt; & contra: nihil ut sit in Patre quod non sit in filio. *Ioh* 10, 30, 33. Hæc debent efficere ut in unica Christi pro nobis intercessione acquiescamus.

*Verf. 10.
Fideles
Christi &
Patris
commune
peculium.*

Quod si quis *quærat* cur igitur Filius pro nobis apud Patrem interpellat, cum tam si- mus Patri chari ut nos sponte sua complectatur. *Resp.* id ideo fieri, non quod Deus opus habeat ut se oblivione, seu charitatis non satis magna copia Deus à Christo appellandus sit, sed ut nostræ imbecillitati hoc pacto consulatur, ut hoc loco mæstos Apostolos hoc pacto refecit: multitudinem enim & magnitudine peccatorum nostrorum Deum alias nobis propitium non comprehenderemus, nisi, &c. Tamen si regi irato reconciliatum in me mihi in animum inducerem; tamen si ipse ejus merito & gratia reconciliatus sum ab aula Principis abesset, dubium mihi hoc foret: vel si præsens taceret, nec animum reconciliatum regis aucupari adhuc conareret, &c.

*Cur Christi
pro
fidelibus
orans.*

Διὸ δὲ καὶ μὴ ἐν αὐτοῖς.] Dum in me credi-

Matthæi

derint : magis adhuc, cum relictis omnibus, patre, matre, me sequuti sint ; dum aliis à inco obsequio deficientibus ipsi perstiterint. *Iob. 6, 67, 68, 69.* quare tu illos arcte complectere, cum me glorificantes, te qui unus tecum sum, eadem opera glorificaverint. Est igitur singulare precum nostrarum fulcimentum, si ita nos comparemus & vitam instituamus, ut Christo liceat hoc apud Patrem suum vere proferre, *glorificor in his.* Quantoque magis in ea re laboraverimus, & nostra in Christo glorificando opera & studium illustrius fuerit; tanto non tantum preces nostræ, sed aliorum etiam pro nobis supplicationes certiores fide nitentur, non ullo operum merito, sed fide & veritate promissionis. Vide *Hebr. 13, 18.* David Ioabum pro filio Absolone, qui ipsam omni ignominia affecerat, & porro afficere studebat, intercedentem audivit, nedam, &c. pater prodigum filium, qui bona sua abliguriverat, sponte se sine sequestri offerente, &c. *Luc. 15.* nedum, &c.

Vers. 11,

12.

Christus
fideles Pa-
tri com-
mendat I.
ab absentia
sua.

Ab adjuncta lux presentie destitute petit ut Pater Apostolorum curam gerat, & illis adsit Spiritu suo, tanto sollicitius, quo ipse discessurus erat. Atque hæc petitio respicit doctrinæ *ca. 14, 16, 17, 18.* Sic enim prius docuerat nihil illis decessurum suo habitu, quo porro confirmandi erant: Sic hoc loco illud petitionis suæ fulcimentum subiecit, ut intelligant hoc ipso eorum petitiones, quibus opem Dei efflagitant, plenius perficiendas esse, quod Christus discessurus esset. Vere ut prius dixisse comprobatur, *expedit vobis ut ego abeam.* Sic Pater vita excessurus suos liberos tanto vehementius amicorum & matris patrocinio & curæ commendat, quo ipse suis amplius consulere absens nequeat. Ut David Salomonem, &c. *1 Paral. 28.* Ex quo illud elicitur, neminem nullius in hac vita subsidii orbitate infeliciorem reddi, dummodo Deo tanto propius accedat, quanto sua, quibus usus est vitæ præsidia longius recesserunt, sed plenam compensationem eius subsidii in Deo habere; dummodo nullo suo vitio, sed Dei duntaxat providentia auferantur. Hinc est quod David Dei fidem appellat, quod à parentibus destitutus esset. Vnde etiam Deus se viduarum, pupillarum, peregrinorum Deum appellat. Quod si carnalis Christi presentia Spiritus surrogatione & subministratone compensari queat, nedum alia hujus vitæ sustentacula. Deinde si parentum nostrorum & amicorum discessus nobis fraudi non sit

futurus propter Spiritus Sancti vicariam operam & alia adminicula, quæ nobis Deus submittit, cum tamen ipsi defuncti nobis post non poterunt subvenire, quanto minus damnun patiētur ex Christi discessu, qui è cœlis & in cœlis nobis opem submittet: unde prius dixerat, *Et iterum ad vos venio, auxilio scilicet divino.*

Hic etiam notetur Christum affirmare se ideo non amplius nobis adesse, quod ad Patrem abierit, ita ut non possit nobis quoad humanitatem opitulari. Quo aperte refelluntur Pontificii & alii, qui dicunt illum adesse, quamvis non adsit visibili ratione. Nam ut non conspiciatur, tamen posset nobis secundum humanitatem opitulari, siquidem præsens esset, sicut Angeli nobis opulantur, & eripiunt, atque hostes impositis plagis sternunt, tamen nec à nobis nec ab hostibus nostris cernantur. Promptumque erat adversus hanc Christi petitionem excipere; Nihil est cur tua absentia, mea, qui Pater sum, cura & sollicitudo plenius exeratur; quandoquidè tamen oculis illa non cernatur, tamen potest illis in terris existens subvenire.

Pontificiorum ex hoc loco refutatio.

Alterum argumentum est à subiecto loco, in quo relinquendi essent, mundo scilicet; in medio scilicet generationis tortuosa & perversæ. *Phil. 2, 15.* *1 Iob. 5, 19.* tanquam in deserto & horrido loco serpentibus, draconibus & aliis feris silvestribus referto: tanquam in mari fremebundo & fluctibus agitato. Nam & intus non desunt carnis stimuli, qui eos ad mala sollicitabunt; & extra etiam in promptu erunt tentationes omnis generis, cum irritamenta tum terribilamenta, quibus à salute adducentur. Sicut igitur per desertam olim iter facientes eximiis & inuicem præsidii nubis interdiu, & columnæ ignis noctu muniti sunt: sic, &c. Sic his qui in prima acie dimicant & tormentorum vi cum primis subjiciuntur, aut muros quam proxime accedunt arma præberi solent lestissima, &c. quod locus ipse periculi plenus.

II. A mundi periculis.

Quo docemur omnes quotquot in mundo sumus, quantacumque virtute aut scientia præstemus, opus habere ut Dei auxilium impentius imploremus, cum tamen homines tanquam essent in portu, in paradiso, in patria solo, pietatis studium remittant.

Πατερ ἄγιε.] Tertium argumentum ducit à comparatis, Primum quidem parium: Ego præsens cum illis servavi illos; nullus ut pereat præter filium perditionis; quamobrem & tu, Pater, me absente cos serva. Et

III. Ab officio suo fideliter præstito.

iterum à comparatis parium; Ego eos servavi quos tu mihi tradidisti, ergo tu illos serva quos ego tuæ fidei commendo. Tertio à comparato minoris; Ego illos servavi nomine tuo, nedum tu illos servabis nomine proprio. Quod si quis excipiat hoc nihil nostra interesse, quos Christus hic præfens in terris nunquam servavit. Resp. Non novum videri si quædam sint Apostolorum propria, quandoquidem peculiaria quodam & proprio dolore laborabant; eoque peculiarem orationem pro illis concipit & à reliquis fidelibus separatam. Verum enimvero hoc etiam ad nos spectat. Si enim à nostris discessuri Dei vocationem, sive è vita migrantes, sive alio commigrantes, vere coram Deo proferre possumus, nos eos, qui fidei nostræ committi sunt, sive familiam, sive gregem, sive plebem fideliter & studiose servasse & rexisse; non dubium est quin hoc modo fiduciam nostram vehementer augebimus, Deum itidem eisdem in suas manus precibus reclusos, quos ipse nobis custodiendos tradidit, paternè rectorum. Contra vero si familiam, liberos, gregem, plebem officitanter curaverimus, quos apud nos deposuit Deus, aliquid nostræ istinc fiduciæ decedere necessum est. Sic Paulus tanto liberius & vehementius Ephesinai Presbyterii inspectionem diligentem & excubias effragitavit, quoad illius Ecclesiæ singularem in omnibus curam gessisset. Hoc tantum interest quod ab hominibus hoc eorum debito officio, à Deo vero gratuita promissione hæc mutuam expectamus operam.

IV. A san-
ctitate Pa-
tris.

Quartum argumentū est ab adjuncta Patris sanctitate. Petit ut illos servet. Sic Ps. 22, 4. quasi diceret, tuæ sanctitatis interest ut hoc præstes ni velis à tua sanctitate, id est, à teipso deficere. Nec enim nūdus futurus sis, aut tibi ipsi constans, nisi hoc feceris. Qui igitur dicunt eos, qui Deo crediderunt & Christo donati sunt, posse à fide & à salute excidere, hi non tam homines, quam Deum perfidia & levitatis & impietatis arguunt.

Hujus
commen-
tationis
finitis.

[Vra.] Docet quorsum Dei auxilium imploret & ipsius opem in servandis Apostolis, ut scilicet unum sint. Vbi quaritur, quæ tandem hæc unitas est, an ut sint unum inter se, aut cum Christo, aut cum Deo, aut potius cum omnibus? Omnino cum omnibus. Nam ista petitio deducta videtur ex cap. 15, 4, 5, 9, 10, 12. Cum enim hæc Christi oratio fructum passionis respiciat, qui est, ut Deo per Christum uniti inter nos in

unum coalescamus, Ephes. 2, 15. & Ephes. 4, 3, 4, 5, 6. Certum est illam hic unitatem à Deo flagitari, quæ est parta hominibus pretioso Christi sanguine; Cumque perfecta expectatur, quæ non est, nisi cum Deo per Christum uniti, inter nosmet uniti simus, videtur profus non alia, quam hæc intelligenda. Quod si quis excipiat Apostolos jam tum unum cum Christo & Deo & inter se fuisse, eoque irritam fuisse illam petitionem: Resp. Verum quidem est illam unitatem inchoatam esse, sed virtute insequentis passionis, &c. & inchoatam notitia, sanctitate, lætitia spirituali, &c. Sed procul abfuisse à perfectione: & propterea precari ut unum fiat, quemadmodum Pater & Filius unum sunt.

Vbi difficilis questio nascitur; Quomodo nos unum vel cum Christo, vel cum Deo esse possimus ut Christum cum Patre. Hinc enim Arriani conantur Filium sua divinitate spoliare, quod dicant unitatem filii esse voluntatis tantam concordiam & conformitatem iudicii, quandoquidem cum Christo non aliter uniti simus ut inter nos coalescamus. Sed Respondeo: falsum est, nos hoc duntaxat modo conformitate unos esse cum Christo. Sumus enim os ex ossibus ejus, & caro ex carne ejus, ut ex Adamo Eva, Eph. 5, 30. & qui adhæret Christo, unum Spiritu cum Christo est, 1 Cor 6, 17. Hinc est quod tota Ecclesia cum Christo unum duntaxat hominem & Christum constituit, 1 Cor. 12, 12. Ephes. 2, 15. ut mutua unitas tangatur Christus: ut membra nostra, quæ nua anima vivunt, non magis una comprobentur quam nos cum Christo uni comperimur, quod eodem Spiritu, quo ille, vitam ælestem agamus. Deinde notandum est, nos non semper paritatem significare, sed plerumque indicare exemplar, ad quod alia contendere debent: ut estote misericordes sicut Pater vester, &c. Luc. 6, 36. Sancti estote sicut ego sanctus sum, 1 Pet. 1, 6, &c. Hoc loco etiam unitatis genus indicatur, cum non secus nos unum esse Christum rogar, quam ipse & Pater sunt unum. Vnde Hierosolymitani dissipati dicuntur, qui synimo consensu Christum appetebant; eamque unitatem, quæ est extra veritatem, Christus ut diffindat venit.

In certis quibusdam ad æternam mortem destinandis firmitas consilii divini unitatis apparet in exemplo Judæ. Cum enim Judas filius perditionis fuisset, id est, ad mortem

Quomodo
Fideles un-
ter se &
cum Chri-
sto unum.

Prædesti-
nationis
firmitas.

mortem tanquam ad hæreditatem suam ante facta mundi fundamenta designatus: Vide quam nulla, quantumvis salutis æternæ eximia præsidia & adminicula, hominem ita ad mortem sepositum ex morte eximere aut eruere possint. Iudas enim tametsi ex femine Abrahami, tametsi ad singularem veritatis notitiam adductus, in Apostolatu constitutus, sub Christi inspectione & serua alludie versatus, qui nullum ex pii patrisfamilias, aut fidelis Ministri & institutoris officium prætermiserat, quo ad salutem perduceretur, perit tamen. Quod vehementer pios Pastores confirmet, qui fidelem in institutis suis operam ponentes in quosdam perditos filios incidunt, qui Euangelii doctrina deteriores & obtinaciores fiunt. Contra etiam videmus electionem Dei aduersus omnia obstacula prævalere, quantacumque sint. Tametsi enim perditis parentibus ortus sit, atque adeo non ex iusto matrimonio, tametsi sub Patris impij & improbi rectione & educatione vixerit, perditio præceptori in disciplinam traditus, Ministro aut hæretico, aut muto sub ministerio agat, ad salutem tamen pertingit electus. Non quod ista omnia tanquam inferos & diabolium ipsum fugere non debeamus, & contraria his persequi, aut quod hi, qui hominem subdixerunt aut perdere conati sunt, minore aut in peccato, aut ex peccato damnatione versentur, aut quod hoc non rarissime eveniat, quandoquidem quos fere Christus elegit his media & adminicula & præsidia destinavit accommodata, quibus vitam assequantur: ut contra reprobos his sæpe viis & rationibus privat, quibus tanquam equis & velis ad vitam pervenitur, sed, &c.

Citatione
Scripturæ
Christus
offendicu-
lum caret.

[*1ra v. 22 & 24.*] Hoc adjunxit Christus ad declinandam offensionem, quæ de Christi imbecillitate suspensionem moveret, ac si Christus eum servare non posset; quem in Apostolum ipse delegerat. Quandoquidem enim ad ministerium deligendi non sunt, qui fideles non sint, subire mentes omnium potuit Christum aut non satis caute, aut non satis pie Iudam Apostolum designasse, incaute quidem, si eum perditum esse non noverat; non satis pie, si illum pro perditio habens, tamen ad tanti ministerii culmen provexit. Huic igitur responderet, hoc nulla Christi imbecillitate factum, sed tantum ut Scriptura impleretur, &c. Sic Christus *Iohan. 13, 18.* ad quem locum respexisse hic

videtur. Sic etiam Petrus huic offensioni occurrit. *Actuum primo, vers. 16.* Deinde piorum animos concutere poterat, quod Iudas usque eo dignitatis in Ecclesia & notitia veritatis provectus, ut videretur quoddammodo cælum digito attingisse, tamen ad imum barathrum detrusus sit. Quid enim (inquit aliquis) nobis fiet, qui nunquam ad tantum cælestis largitionis apicem pervenimus? &c. His item occurrit Christus. Vide *2 Tim. 2, 19.* Ex quo illud *liquet*, non aliunde nasci, quod homines sæpe ad aliorum casum impingant, nisi quod Scripturas ignorent. Tametsi enim Scriptura de aliis Apostatis nihil præcisè & singillatim testatum reliquit, tamen nos de hac re satis præmonuit, ut non nisi nostro magno in hac re peccato peccetur.

Colophonem jam imponere se dicit Ministerio suo in illis servandis hac oratione, quam in eum finem instituit, ut hac intercessione gaudium suum spirituale expletum & cumulatam habeant. Estque argumentum à distributione integri in sua membra. Cum enim cætera omnia officia, ad illos servandos obiverim, superest hoc unum, ut etiam precibus commendem tibi Apostolos, sicut pollicitus sum me à te petiturum ut gaudium eorum plenum sit. Hic igitur respicit ad *vers. 24, cap. 16.* Aliumque finem notat, quo Christi officium, ministerium Ecclesiæ, preces nostræ referri debent, nempe ut Christi gaudium in nobis inchoatum expleatur.

Tametsi simul indicet se non ideo Patrem de his appellare, quod ipse sponte sua hoc non sit facturus minime rogatus, sed tantum ut majorem hanc consolationem Apostoli conciperent. Omninoque videtur ad illam concionis partem alludere, qua dixit, *non dico me Patrem pro vobis rogaturum: ipse enim Pater vos diligit. c. 16. vers. 26, 27.* Confer etiam hunc locum cum *Iohan. 11, 41, 42.* Atque extra controversiam magno gaudio perfusos fuisse Apostolos constat, qui Deum ipsum hæc de se apud Patrem prædicantem audiverunt. Nec minor consolatio nos manet, qui hoc Evangelistæ scripto scimus nos Deo commendatos esse.

Aliud argumentum ad adjuncto mundi in Apostolos odio: ob eam causam Patri commendatissimi sunt, quod munda eos odio prosequatur, idque quod sermonem ipsius Patris receperint. *Iohan. 15, 19.* singularis consolationis loco esse ostensum est, quod mundus

Verf. 13.
Extremum
Christi: er-
ga Apo-
stolos offi-
cium.

Ex quo
magnum
gaudium.

Verf. 14.
V. commen-
das Apo-
stolos Patri
à mundi
odio.

mundus eos odio habeat, ut certius cognoscant se Dei esse. Nunc vero Christus ex illa doctrina petitionis suæ fundamenta ponens, novam consolationem affert, certe quidem priorem confirmat.

Ex qua illud elicitur, tanto magis Dei erga nos providentiam excubias agere & præsidia sua & præsidarios milites ἀγγέλους speculatores nobis custodiendis attribuire, quanto magis pietatis & Evangelii causa mundo exosus; & simul etiam tanto ardentius Christum pro nobis precari Deum, ut olim Jacob pro Dan. Gen. 49, 18. In salutem tuam expecto. Sic Propheta Psal. 3. & 22. ex multitudine & magnitudine & acerbitate hostium suorum de Dei subsidio sibi tanto certius pollicetur. Homines eo plurimum opis submittunt, ubi intelligunt pugnam acerrimam & calidissimam, adeo ut non dubitent sese confectis præsiidiis & stipatoribus destituere ut suis magis laborantibus subveniant. Ne dubitemus igitur invidiam & odium mundi condare & cum mundo inimicitias exercere, & mundi odium vel maximum benefacendo accersere: quia quo majus mundi in nos odium sentimus, eo arctiorem Dei erga nos charitatem esse statuamus. Neque vereamur mundi aut potentiam aut fraudem in nos instructam, quia hominum copiis Deus opponit cælestia præsidia, singulis eorum tendiculis & laqueis Deus singulos cultros, &c. Neque magis periclitamur uno hoste, quam mille; siquidem veritatis ergo hostes sint. Hujus rei exemplum vide in Paulo, Davide, maxime Christo, qui hic exemplo proponitur, ut intelligant discipuli se Deo commendatos eadem ratione, qua ipse charus est, nempe quod mundi invidiam sustineat.

Hinc intelligitur nostram in peccando fiducia labefactari cum mundus nos amat, de nobis bene sentit & loquitur: supplicanti enim ille objici possit se ab ejus hoste plurimum fieri, apud quem petitio instituitur, tum minus efficacem verisimile est futuram ipsius petitionem. Vnde Christus, vix dicit his quibus à mundo acclamatur & applauditur Luca 6, 26. & Jacob. 4, 4. an nescitis amicitiam mundi inimicitiam Dei esse. Hostis sæpe hoc artificio utitur, ut hostem suum apud suos in invidiam vocet, ut illum aliquando laudibus afficiat, ei parcat, & honore prosequatur.

Notandum porro quo indicio sciamus nos mundo exosos esse, ut de Dei charitate erga nos certiores fiamus; nempe si sermonem

Dei acceperimus, eundemque servaverimus ut *vers. 6.* Nam nuda verbi auditio aut Evangelii professio mundi in nobis odium non consciscet, neque constabit; sed vera pietas & justitia, quibus impius & iniquus mundus infensus est, quod opera ejus sint mala & bonis fidelium operibus coarguuntur. 1 *Iohan. 3, 9, 14.* Hinc verbum *gladius* dicitur, quo Deus nos à mundo veluti diffindit: & dicitur *ventilabrum. Matth. 3, 12. & 10, 34.*

Docet hoc loco aliud quiddam, quod petit eorum nomine, quod sint in mundo qui illos letali odio prosequuntur: quod etiam amplificatur argumento à diversis: Cujus quidem ob eam causam meminit, ut occurrat tacita *objectioni*, cur non secum suos Apostolos è mundo abducatur, aut precetur ut Pater se è mundo vocans, eos itidem evocet: ut sæpe sit, ut amicus amico extincto mori quoque cupiat, & qui arcte se complectuntur, cupiunt eodem lecto moti, eodem sepulchro humari, maxime cum discrimina eos manent majora post eorum obitum: unde Petrus & reliqui discutabant se velle cum Christo mori & Thomas, *Matth. 26, 35. Ioan. 11, 16.* Respondet igitur Christus se non illud petere, sed petere ut in mundo serventur; non petere ut aut ipsi è mundo auferantur, aut mundus & impij in mundo penitus tollantur, sed, &c. se quidem hoc à Patre imperaturum, siquidem conveniret; sed non convenire. Quod & nos admoneat, ne & ipsi afflicti & in mundo obsessi, è mundo migrare tædio afflictionum cupiamus, sed potius nervos orationis intendamus, ut servemur in mundo à malo: vide Ionæ exemplum, *Ionæ 4, & Iobi. Iob 3.*

Deinde cum *malum* hoc loco significet malum culpæ, non autem calamitatem & ærumas hujus vitæ: *docemur* quæ tandem illa mala sint, quæ averfantes potissimum deprecari debeamus, & quibus propellendis in oratione vigilare & intensissime laborare oporteat. Indignum esset militem stipendia merentem, ut nunquam pugnam iniret, præoptare: Sic Christus docuit nos precari ut Deus nos à malo eripiat; si quando nostræ patientiæ periculum capere velit. Hujus egregium est exemplum 2 *Timoth. 4, 17, 18.* Verum quidem est Deum aliquando suos è mundo subducere, partim ne videant mala ventura, ut Iosiam; partim ne in mundo pervertantur; sed denique quod mundus illis indignus sit. *Hebr. 11, 38.* Sed pius non decet hoc absolute expetere. Vide Paulum *Phil. 2, 21,*

Verf. 15. Fideles non ex mundo evocandi, sed in mundo servandi.

Nempe à malo culpa.

Quo plures nobis hostes, eo certiores Deo pro nobis excubias.

Et mundo nos amante minor nostra in precibus fiducia.

Indicium odii mundi.

12, 23. ubi docetur nos in Christo cum vivendo, tum moriendo lucrari, &c. Hic perfringe *Monachos*, qui ut Deum colant è mundo exeunt, & se ab hominibus separant.

Verf. 16,
17.
Christi
unitas
sanctos esse
opus est.

Aliam petitionem proponit, quæ tamen cum superiore conjuncta est, ut omnes hæ petitiones inter se ita sunt colligatæ, ut una sublata reliquas convelli sit necesse. Estque illa petitio, ut Pater sanctificet Apostolos in veritate, sine qua nec à malo eripi, nec gaudium expletum habere, nec cum Christo unum esse possint. Unitas enim in Christo non nisi cum sanctitate consistit. *Hebr. 12, 14.* Hanc vero petitionem arguit primum à subiecto, quod Apostoli è mundo non essent, ut nec ipse, eoque idoneos esse quibuscum sanctitatem suam communicet. Cum enim luci cum tenebris *invisis* non sit, docet Apostolos lucem esse, ut eo ipso indicet non pugnare cum Dei sanctitate, si cum illis Pater communicet, non magis quam cum Christo Filio, cujus hi justitiam induerunt, & in quo mundus nihil habet, sicut nec mundi princeps. Si enim tum nos sanctificavit in Christo, cum ex mundo essemus; nedum faciet, postquam nos è mundo seposuit. Deus enim quod bonum opus cepit, perficiet usque ad diem Domini, & opus manuum suarum non despiciet. Nec enim est inter artifices illos aut imperitos aut inconsultos, qui opus inchoatum, aut propter inscitiam, aut propter animi levitatem abjiciunt. Huc etiam spectare videtur, quod ante Patrem sanctum vocavit, non tam quod sit in se sanctissimus, sed quod sanctitate sua alios sanctos efficiat, *Estote sancti quia ego sanctus sum.*

Verbum à
Spiritu
non separandum.

Quod autem *en ἀληθεια* dixit, quæ est sermo Dei; eo docet verbum à Spiritu non esse dissociandum; & impiam esse *Pontificiorum, Anabaptistarum, & Libertinorum, & Stanckaristarum* Heresim, qui sibi sanctitatem extra verbum somniant. *Ioha. cap. 15, 3. Esai. 59, 21. 1 Thessal. 5, 19, 20.* Hoc notandum etiam adversus illos qui quemque sua religione salvum fore dicunt. Nam cum nemo sine sanctitate Deum visurus sit. *Hebr. 12, 14.* nec quisquam sanctus esse possit nisi veritate; efficitur neminem visurum Deum nisi veritatis & verbi divini cognitione sanctificetur: veritates quidem aliæ sunt, sed non secundum pietatem, aut qua pii homines efficiantur. *Tit. 1, 1.*

Verf. 18.
Apostoli
missione
sua de Spi-

Alterum argumentum quo persuasum esse vult Apostolis, se pro illis Spiritum sancti-tatis petentem exauditum iri, ab adjuncto

munere quod illis mandatum est, nempe *ritu acci-* quod perinde legantur ad Evangelii præco- *piendo con-* nium ut ipse à Patre legatus est; legatos enim *firmati:* convenit instrui mandatis, quibus de pace cum his agant ad quos legantur. Hoc Ministris valde confirmat, quod sicut major Dei & veritatis notitia ab ipsis exigitur quam à reliquis fidelibus, ita majori fiducia confirmantur, fore ut largiore & pleniore mensura providendi sint, dummodo illam à Deo perant, Christumque habeant apud Deum pro illa ubertate Advocatum, vide *1 Reg. 3, 9, 12.* Simul etiam docet quam sollicitè pro hac sanctificatione veritatis instare debent, quandoquidem inde multorum salus pendeat, ut qui non possunt utiliter suum munus obire, nisi sanctificentur.

Postremum argumentum, quod & primum *Verf. 19.* sua efficacitate esse poruit, à materiali causa *Sed maxi-* sanctificationis Apostolorum, & subesse scilicet copiosam meriti Christi efficaciam, in quo & propter quod Apostolos (ut cæteros electos) Pater sanctificet. *Excipere* enim potuit Pater, se justitiæ suæ *ἀνεξαρτητως* prohiberi ne Spiritum suum sanctissimum eis conferat, qui prophani & turpes sunt, & sua impietate merentur ut in reprobam sententiam coniecti, magis ac magis prophani evadant. Atque *respondet* Christus se propter eam se ipsum ab utero sanctificasse & etiamnum per sui oblationem sanctificare, ut ejus merito & sanctitate Pater habeat quod in eos cumulatissime conferat. Sanctificat autem se quatenus Sacerdos est & victima, quibus Deus Pater, Filius, & Spiritus Sanctus reconciliarentur hominibus. Nam in lege Sacerdos sanctificatus, consecratus & sepositus quibusdam ceremoniis à reliquo populo. Vide *Lev. 8.* item *Hebr. 7, 26.* victimæ etiam sepositæ & sanctificatæ erant; maxime vero Paschalis Sacramentum, quod Christum verissime repræsentans aliquot dies, antequam offerretur, à reliquis seponebatur. Ideo vero dicit se seipsum sanctificare, quod adhuc illa actio perfecta & plene absoluta non fuerit, utpote qui se hac solemnè oratione adhuc ad Sacerdotem & victimam consecravit. Quod autem adjungit, se pro illis seipsum sanctificare eo docet discrimen inter se & alios Sacerdotes, qui opus habebant pro seipsis sanctificare & offerre. Vide *Levit. 16, 12. Hebr. 7, 27.*

Hinc igitur summa consolatio ad nos redit & certissima fiducia, Christum pro nobis orantem exauditum esse. Tamen enim

nim sit Dei Filius, Deo unice dilectus; tamen si à Patre pro nobis peteret, quæ cum ejus gloria & justitia non consistenter, non est ut quidpiam boni ab ipso expectemus. Eademque ratione scimus suppere fatis causæ, cur nos freti Christi merito, Patrem orantes exaudiamur: & tam esse inexhaustum Christi meriti thesaurum, ut nullis nostris petitionibus quantumvis plurimis & maximis exhaustiri queat.

Christus
nostris
causa san-
ctificatus.

Deinde *notetur* Christum non pro se, sed pro nobis seipsum sanctificasse, ut Scriptura nusquam Christum sua causa aliquid fecisse commemoret, sed constanter nos ducat ad Christi in nos charitatem, qua quicquid fecit, nostra causa fecit, non sua. Hoc tamen *Pontificii* odiose traducunt & vexant; tamen ut verissimum est, & summo Scripturarum testimonio innitens, ita & summano consolationem nobis affert, & Christo est honorificentissimum: sicut *Pontificium* de Christi merito pro seipso dogma indignum est Christi præstantia. Ecquis enim tam cæcus est, qui non videt principis erga suos liberalitatem commendari magis, cum tanta ejus gloria & bonitas agnosceatur, quanto major & auctior esse nequit; quam si dicatur Regem sua erga subditum munificentia in honoratissimum & plenum dignitatis virum evasisse?

Atque hujusmodi fuit orationis Christi pro Ecclesiæ conservatione in hoc mundo pars prior, quæ Apostolos respicit tantum. Sequitur pars altera pro reliquis fidelibus.

In qua parte, licet *Utrum* est pro quibus & in priore, *duo* petiit.

Hoc versu extat rudis illa quidem, sed non obscura tamen Ecclesiæ Dei descriptio. *Cæcis* enim dicitur *credentium per sermonem Apostolorum*. Vbi *notandum* quod ab adjuncta fide, non aut spe, aut charitate, aut virtute quapiam alia salvandos designet: Sic *crediderunt quotquot ad vitam destinati sunt* & descripti. *Act. 13, 48*. Hinc etiam Epistolæ inferibuntur fidelibus; ut piorum sanctitatis fidei accepta feratur. Sic dicuntur *Galat. 6, 10. pii ex familia fidei*. Verum quidem est quandoque Dei amantes aut amatores appellari & notari ab adjuncto adventus Christi desiderio. Sed quoties de eorum in-sitione in Christum truncum; quoties de eorum nominibus in Dei civitatem referendis & inferibendis; quoties denique de solenni & augusta eorum cum Christo com-

Verf. 20.
Ecclesiæ
fide ple-
rumque
descripta.

munione sermo sit; toties ad fidem recurritur.

Ex quo quod Christus pro ipsis orat, *li-quet* credentes in Christum excidere non posse, nec eorum fidem labefactari posse, utcumque aliquando vacillet; adversus *Pontificios*, qui docent fidem excuti posse; & quiddam peculiare Petro fuisse, quod Christus pro eo precatur, ut ejus fides non deficeret.

Ex Christi
oratione
sequitur
fideles non
excidere.

Alterum est hoc loco *observandum*, quod piorum fides verbo duntaxat Apostolorum innitatur & incumbat, tanquam basi & fundamento certissimo. Vide *1 Thess. 2, 13.* & *Hebr. 6, 17, 18*. Hoc evertitur *Pontificia* Synagoga, quæ est cæcus credentium sermoni Pontificis, Canonibus Conciliorum, & traditionibus, non autem sermoni Apostolorum, qui non alius fuit quam sermo legis & Prophetarum, *Act. 26, 22*. quod quidem verbum instar arundinis Aegyptii, instar fundamenti ex arena. Vt cumque enim rebus tranquillis homines firmiter consistere sibi persuadent, exorta tamen tempestate ruunt. Sicut autem *Pontificia* vituperio datur, quod hominum commentis fidem adjungant, ita & nostris non minus probrosum est & periculosum verbo Dei non satis fidere, & ejus promissis ad perumpendum difficultates, quas mundus opponit; non penitus acquiescere. Quod certe non fit quoties studio rerum terrestrium aut timore hominum officium deserimus.

Notandum porro non tantum ex verbo Dei fundari fidem, sed ex verbi prædicatione, non lectione. Confirmatur quidem lectione, sed ordinarie non nisi prædicatione ingeneratur. *Luc. 14*. Sed *querat* aliquis quomodo hoc ad nos spectet, qui Apostolos nunquam prædicantes audivimus; cum consolatio hæc ad eos tantum spectat, qui eorum sermoni credunt. *Resp.* Ministerium Apostolicum non tantum scriptis (quæ eorum sermo rite habentur) sed & Concioni-bus æternum fructum fert, ut *Iohan. 15, 16*. Nam quæ fundamenta veritatis Evangelicæ per illos semel posita sunt, nunquam convulsa penitus sunt. Tamen enim in plerisque locis Ecclesiæ ab illis constitæ, desertæ, in aliis deformatæ sunt; tamen quæ collapsæ instaurantur, & quæ deformatæ, pristinae formæ restituuntur, non aliunde aut instaurantionem aut correctionem accipiunt, quam ab illis qui successive ab illis oriundi sunt, qui veritatem ab Apostolis hauserunt. Hinc

I. I. Fidem
eorum ver-
bo Apo-
stolorum
innitit.

III. Et ex
verbi præ-
dicatione
oriiri.

est quod adulterinam omnem doctrinam judicemus, quæ Apostolica non sit. Et quemadmodum pui inter Israëlitas Apostolorum tempore filii Prophetarum erant, tamen si Prophetas nunquam audivissent, *Act. 3. 25.* Sic & nos Apostolorum, quos tamen ore tenus non audivimus. Vere enim de illis dicitur quod de Ionadabo Recabi filio dicitur, nunquam defuturum aliquem ex ipsius posteritate.

Atque quod petit Christus, huc fere totum refertur, ut perfecta unione colligantur; quæ quidem unitas arguitur à subjecto primum. Deinde ab adjuncto.

Et quidem subje- { Scipis. }
ctum, est partim { Aliis. } Vide *1 Joh. 1, 3.*
hominum cum

vers. 21.
Quo verbo
omnes cre-
dentes un-
ri petit
Christus.

Primo enim petit, ut quæ gentes diversis inter se religionibus & Dei cultibus disparantur, in unam religionem & cultum cogantur; qui multis inter se dissidiis & contentionibus à se invicem dissiliunt & disjunguntur, in unum concordia vinculum coalescant. Ex quo illud liquet, societatem illam nondum ad Christum aggregatam esse, quæ mutuis se ictibus conscindit. Priori versu ostensum est pro quibus Christus preces fudit: nunc quid pro illis petat adjungit; nempe ut non tantum regione & lingua, sed cultu & religione dissociati & dissoluti, in unum coalescant. *Luc. 1, 17. Matth. 9, 36. Luc. 13, 34. Ephes. 2, 14.* Post hujus unitatis & veritatis & strictissimam copulationem notat; de quo omni negotio, vide supra *vers. 11.* Hic noverit eam vim Evangelii esse, ut tot modis divisos arctissime conjungat: ut facilius intelligatur, quam in vitio futuri sumus, si tot modis inter nos devincti invicem mordeamus. *Hinc* etiam liquet ad quantam nos unitatem contendere oportet, qui nunquam in confirmanda unitate quietere debemus, antequam tam arcte inter nos & cum Deo conjungamur, ut est cum Patre Filius.

Cujus unitatis firmis signis.

[*Ὁ ἕως ἄρτι πρὸς ἑαυτὸν*] Argumentum ab effectu, quod hac tam intelligi & arcta colligatione impius mundus convincetur Christum esse Messiam; fideles esse veram Dei Ecclesiam: relucebit enim unitas Christiana ad eum modum, ut qui aliquam æquitatem ad judicium afferat, negare non possit, quin populus Dei sint. Vide *Deut. 4, 6. & Daniel. 2, 47. & 3, 28. & 6, 26. Ios. 2, 11. Act. vero 5, 12, 13.* luculentissimum exemplum existit, idque, ut videtur, huic loco ap-

positissimum inter cetera: periode ac si rebelles & seditiosi cives de jure germani regis ejusdem præstare gestis convincerentur. Quod si hoc aut passim, aut clare & liquido non appareat, non aliunde acceptum feratur, quam quod hujus unitatis tam tenuia, tam frigida vestigia appareant, quæ hoc loco a Christo proponitur. Quo magis culpa di sumus, qui dum mutuo nos ipsos mordeamus, non tantum Ecclesiæ hostibus nos Ecclesiam esse non probamus, sed & hi, qui religionem nostram profitentur, nec firmiter in ea radicati sunt, de religionis nostræ veritate dubitare incipiunt. Hanc autem interpretationem de his qui sunt reprobi, non autem de his qui ex mundi luce eripiendi sunt, duo potissimum confirmant: prius quod creditorum nomine omnes intelligantur quicumque Apostolorum ministerio colligendi forent: alterum quia mundi fides *vers. 23.* nuda tantum notitia dicitur, quæ tum maxima & liquidissima erit, cum fideles in gloria visuri sunt, ipsi eadem gloria excludi.

Hactenus pro Ecclesiæ in hoc seculo *vers. 22,* conservatione precatus est: nunc pro ejusdem glorificatione petitionem instituit. In his vero duobus versibus, quibus de creditorum gloria sermo fit, *vers. 23.* esse videtur petitionis, quam ex petitionis *ἀλλοδοξία* *fusi, nunc* promtum est colligere. Perinde ac si diceret, quandoquidem gloriam, quam dediisti mihi, creditoris in me dederim, noli, Pater, eam illis denegare. Ista precatio non sine causa subjungitur, quia tamen Deus nos in mundo conservet, nec a se deficere patitur; tamen quia illud non sine nostris frequentibus prolapsionibus fit, in dubium venimus vitæ æternæ potiundæ. Maxime vero cum ita in mundo servemur ut per mille mortes & ignominias transeuntibus difficile nobis creditu est, nos quitam flocci æstimamur, dignos habitum iri ut cum Christo regnemus. *1 Joh. 3, 1, 2.* Unde illa tam vehemens & contentissima asseveratio *2 Timoth. 2, 19.* Hinc fit ut Apost. *Rom. 8.* justificationem per fidem his duobus obstaculis tremefactam, illis etiam invitis stabilem & firmam manere probet. Ad hanc igitur Christi precatorem tanquam ad portam nos recipiamus, eamque veluti clypeum his ictibus excipiendis opponamus. Hinc docentur, quo ordine singulari petenda, primo gratiam petendam, deinde gloriam. *Psalm 12, 48. Psalm. 73, 24.* quod contra fere fit.

Que in
uisionis hic
inchoat.e
perfectiōne
conficitur.

Notandum vero unitatem hic in terris
vera fide & cognitione Dei inchoatam, in
futura vita gloria perfecta absolvi, *Ephes. 2, 6.*
Phil. 3, 20. & *1 Iohan. 3, 2.* sine qua confor-
matione uni non essemus futuri. Hanc au-
tem gloriam in eo versari, & unitatem hanc
tum demum fieri, cum sicut Pater se Chri-
sto (quatenus mediator est) communicat,
qua ratione cum supra omne nomen ex-
altatum perhibetur, *Ephes. 1, 21.* ita & Filius
se suis omnibus membris communicet pro
mensura quæ cuique membro competit. Vi-
vent tum vita Dei.

Cu-
jus par-
tes sunt, { Quod bene illis futurum sit & fœ-
liciter. *Matth. 22, 30.*
Quod gloriose & splendide sese
habebunt. *Luc. 9, 31. 2 Cor. 3, 18.*

Hæc gloria & felicitas notatur similitu-
dine communicationis Patris cum Filio: ut
quemadmodum Pater se cum Filio commu-
nicat, sic Filius se cum suis membris. Vide
Iohan. 17, 5. *Prov. 8, 30.* Ex quo intelligitur
longe beatiorum fore conditionem fidelium,
quam fuit Adami in prima creatione. *Rom. 5,*
vers. 15, 17.

Prima pars beatitatis erit, quod eodem
loco erunt, ubi Christus erit. *Matth. 19, 28.*
& *Luc. 22, 29, 30.* Adam in terris positus
erat, nos in cælo. Adam cum terræ bestiis
cohabitavit, nos cum Deo & sanctis Ange-
lis. Adam sibi mensam, quæ & illius propria
fuit, paratam habuit, nos communem cum
Deo & Angelis. Adam collocatus in Para-
diso terteltri, non tamen aliter collocatus

erat quam ut ab illo loco moveri posset, nos
ex cælesti Paradiso nunquam exturbari po-
terimus. David ut suum erga amicos suos
amorem testatum faceret, non potuit illud
efficacius perficere, quam cum eorum libe-
ros ad mensam adhiberet; *2 Sam. 9, 9.* & *19,*
33. cum suam filium Salomonem honoribus
cumulare vellet, equo suo imposuit, & thro-
no consistere iussit. *1 Reg. 1, 33, 35.* Vide etiam
exempla Iosephi, Mardochari. Hoc modo
etiam occurrit mærori Apostolorum ex
divortio & separatione. Vide *2 Sam. 12, 23.*
Hinc intelligitur Lutheranorum & Pontificio-
rum Christi in diversis simul locis præsen-
tiam convelli. Cum enim Christus ibi sit
ubi nos sumus futuri, &c.

Alter pars huius summæ felicitatis est, *II. Cen-*
nos contemplaturos Christi gloriam. Vide *templu. 10*
Psal. 16, 11. & *17, 15.* Cujus exemplum luca-
lentissimum extat. *Mat. 17.* Cum autem tanta
felicitas & gloria nos maneat, meminimus
ejus quod scribit *Johannes 1 Epist. cap. 3, 3.* Vi-
demus mūdanos ita comparatos esse, ut tam-
etū hæc vita multis difficultatibus præpe-
ditas sit; tamen magno redimere vellent, si
ut hic in terris omne ævum agere possent:
quanto igitur magis, &c.

Πάτερ δὲ ἕως.] Qui ideo non potes per ju-
stitiam tuam eodem modo cum mundanis
agere atque cum his qui te agnoscunt, quia
iustus es servandis promissis. Cum igitur
mundum ad barathrum iuste detrudis, fieri
nequit, quin tibi credentes & te agnoscetes
ad cælum attollas.

Verf. 24.
Et cujus
I. pars est,
idem cum
Christi
locus.

Verf. 25.

M A T T H. cap. 26, à vers. 30, ad 36.

30 Et quum hymnum cecinissent, exierunt in montem Olearum.

31 Tunc dixit eis IESVS; Omnes vos ista nocte offendemini in me, scriptum est enim; Percutiam pastorem, & dispergentur oves gregis.

32 Postquam autem suscitatus fuero, præibo vobis in Galilæam.

33 Respondens vero Petrus dixit ei; Etiam si omnes offendantur in te, ego numquam offendar.

34 Dixit ei IESVS; Amen dico tibi, ista nocte antequam gallus vocem mittat, ter me abnegabis.

35 Dicit ei Petrus; Etiam si oportuerit me mori tecum, non te abnegabo. Similiter & omnes discipuli dixerunt.

M A R C. cap. 14, à 27, ad 32.

27 Tunc dicit eis IESVS; Omnes offendemini in me nocte ista; Nam scriptum est; Percutiam pastorem, & dispergentur oves.

28 Sed postquam suscitatus fuero, præibo vobis in Galilæam.

29 Petrus autem dixit ei; Etiam si omnes offendantur, at non ego.

G g g g g g 2

30 Tunc

30 Tunc dicit ei IESVS; Amen dico tibi, hodie nocte ista, priusquam bis gallus vocem miserit, ter abnegabis me.

31 At ille multo magis dicebat; Si me oportuerit commori tibi, haudquaquam te abnegabo. Itidem autem etiam omnes dicebant.

L v c. cap. 22, à vers. 31, ad 35.

31 Dixit etiam Dominus: Simon, Simon, ecce, Satanas appetiit vos quos ventilaret sicut triticum:

32 Sed ego deprecatus sum pro te, ne deficiat fides tua: tu igitur aliquando quum te convertereris, stabili fratres tuos.

33 Ipse vero dixit ei; Domine, tecum paratus sum & in carcerem & ad mortem proficisci.

34 At ille dixit ei; Dico tibi, Petre, nequaquam emittet vocem hodie gallus priusquam ter neques quod tu me noveris.

A N A L Y S I S.

NOTA adjunctum temporis, quum psalmum ceciderunt; deinde notat adjunctum suæ per Iudæos comprehensionis & captivitatis, impactio- nem omnium discipulorum; aliud adjunctum tempus notatur, nempe nocte illius vesperæ, qua cœna celebrabatur; quod confirmatur testimonio divino; in quo testimonio subiectum hujus impactio- nis notatur, nempe percussio Iesu pastoris: cu- jus adjunctum narratur, dissipatio ovium.

MATTH. 32. Deinde narratur Christi resurre- ctio uoa cum ejus effectu, nempe recollectione dissipatarum ovium.

Vers. 33. Adjunctum superioris sermonis Chri- sti de omnium impactione, confessio Petri, se non iri offensum; quod suo diverso exornatur, tametsi omnes alii impingant.

Hic inferendi videntur Iohan. 13, vers. 37. de qui- bus supra.

L v c. 31. Causam Christus explicat cur Petrus nondum Iesum sequi rum potuit, quod Satanas cum Petro, tum alios à fide excutere conabatur, quod comparatione paris illustratur, nempe sicut quis cribrum agit ut paleam excernat.

Vers. 32. Cujus conatus Satanae disparatum est Christi oratio pro Petro & reliquis; cujus pre- cationis scis assignatur, ne fides aut Petri aut alio- rum deficeret; effectum vero precationis est, Petri conversio ab illo turpi lapsu, in quo impedit; finis vero conversionis est, ut confirmet suos fratres, ne illi impingant aut impingentes desperent.

Vers. 33. Refellere conatur Iesu dictum defua impactione à disparato, nempe animi promptitudi- ne, vel potius absoluta constitutioe cum illo ad carcerem eundi, quod confirmat comparatione ma- joris, quod vel ad mortem perferendam paratus sit.

IOHAN. 13, vers. 38. Est inferendus: ubi que- stio ad mortem perlaturus sit ad vehementiorem confirmationem sequentis negationis, additur.

MARC. 31. Hujus prædictionis Christi adjun- ctum in Petto est prædictionis Christi negatio; quæ comparatione majoris amplificatur, nempe hanc negationem fuisse magis confidentem, quam

quæ præcessit; deinde notatur adjuncta negatio prædictionis per reliquos decem Apostolos, quæ illustratur pari, negatione Petri.

M E T A P H R A S I S.

Cum jam in itinere essent trajecto torrente MATTH. 31.

Cedrone, Christus in hunc modum lo- quutus est: Cum me à Iudæis male acceptum vidistis, & simul (tanquam exhaustus viri- bus essem) me vim vi non repellentem conspexeritis: vos ad unum omnes (hac mea in spe- ciem infirmitate) offensam accipientes, partim huc illuc diffugietis, partim me aperte abne- gabitis idque hac ipsa nocte. Cujus quidem prædictionis certitudo inde vobis constare potest quod Prophetarum testimonio hoc ipsum confirmatum est. Etenim Spiritus Sanctus per Prophetam Zachariam sic scribit. Ego Deus Pater justus iudex & ultor peccatorum omnium electorum meorum in Filii mei persona, qui se vadem & sponsorem pro illis constituit, eun- dem Filium quem Pastorem dedi populo meo, formidabili gladio ira mea feriam, unde erit (quod fieri assolet) ut qui se illi in disciplinam tradiderunt tanquam oves dissipabuntur. Sed 32. animum ne abjicite: nam postquam è mor- tuis resurgam (pro pastorem more,) vobis in Galilæam præibo, ut vos tanquam oves se- quentes ex dissipatione illa colligamini. Domi- nus porro dixit dolenter, sed utiliter tamen: tibi o Simon, Simon (non enim te hæc ex parte Petrum appellare possum) animum ad hoc, quod dicturus sum, adhibe: Satanam expeti- visse vos omnes (te præsertim) tentationibus ventilare, haud secus quam in vanna exagi- tatur triticum. Sed nolite animum abjicere. Ego 32. etenim (ut probe nosti & dudum audivisti) pro te Patrem oravi ne fides tua, utcumque

concuſſa, deſiceret. Et non ignoras Patrem mihi pro vobis roganti nihil denegare poſſe. Cujus quidem converſionis tua ex vi & virtute precum mearum hunc fructum poſtula, ut converſus labantes & infirmos fratres conſirmes ne cadant & ut collapſos erigas. Reſpondens Petrus, dixit ei; ut ceteri omnes condiscipuli mei ex tua cruce offenſione accipiant, ego tamen firmus manebo. Ad quem Ieſus; Atque ego ſancte tibi affirmo fore, ut hoc die civili, atque adeo hac ipſa nocte, in qua jam ſumus, antequam gallus bis cecinerit ter me abneget. Quanto vero Chriſtus conſtantius & aſſeverantius Petri caſum affirmavit, tanto obſervantius Chriſto hoc affirmanti reſtitit. Si etenim, inquit, me te ſequendo & tibi obſequendo mortem perferre oporteret, tamen ne minima quidem ex parte abnegabo. Idem & reliqui, quamvis non pari audacia & orationis vehementia ſe facturos profitebantur.

P R A X I S.

Summa, Chriſtus Sacramentum cœnæ ſuæ cantione concludens & Cedronem tranſiens, in montem Olearum cum Apoſtoliſ ſe confert, & in itinere Apoſtolorum offentionem ex ſe prædicat, ubi Petro ſe ab illa eximente, cum Chriſti prædictione aſſeverantius proponitur, tum diſcipulorum, maxime Petri, contradicção vehementius & audacius ingeminatur.

Partes ſunt, { S. Cœnæ religioſa conclusio.
Transitus Cedronis ad montem Olearum.

MATTH.
verſ. 30.
Officium
noſtrum
poſt S. Cœ-
næ uſum.

In priore notandum, quod ſit officium cœnæ Dominicæ participantium, ut de beneficio redemptionis in Chriſto gratias non tantum precatione nuda, ſed & cantione agant, nec ullis mœrorum obſtaculis ſinant ſibi illam lætitiã & conſolationem in Chriſto expectorari, quæ animi hilaritatem in canendo tueatur & ſuſtinet: *Roman. 5. 2. 3. Iacob. 1. 2, 3.* ut non tantum voce ſed corde Deo pſallamus, *Ephes. 5. 19.* Quod certe fecerimus ſi verum & legitimum ſacræ Cœnæ uſum perceperimus: certiores enim de noſtra in Chriſto perpetua permanſione facti, quomodo non ſolide lætemur & contentiſſime gaudeamus? Vide 2 *Chron. 30. 21.* ubi in Paſchæ celebratione dicuntur magno gaudio perſuſi. Gaudium enim Spiritus, quod nobis ex aucta fiducia de Dei erga nos ſtudio & voluntate accedit, inſtar vini generoſiſſimi eſt, quo hauſto triſtes recrean-

tur. Quod quidem ex hoc ſpirituale convivio luculentiſſime patet. Tametsi enim diſcipuli cum ſua, tum Chriſti cauſa inſigni mœrore conſecti erant, ut *Num. 14. 11.* Tamen ſeſe ad omnem animi hilaritatem excitant, ut ſacram actionem, prout decebat, obſignarent. Hoc autem loco videtur ex *Iacob. 5.* quari poſſe qui præcipit cantiones rebus lactis, & aſſictis precationem, an licitum ſit rebus triſtibus canere. Reſpondeo Apoſtolum *1. Cor. 14.* loqui cantandi exercitationem rebus lactis maxime convenire, & triſtibus convenire, & triſtibus precationem: tamen reſ triſtes cantionem non excludunt, ut nec res lætæ precationem. Atque non modo licere ſed expedire etiam docetur *Prov. 25. 20. 2 Reg. 3. 15.*

In altera parte { Chriſti & Apoſtolorum ex te conſidera- urbe diſceſſus.
rur, { Quid in illo factum ſit.

Hæc egreſſio cum ſit Chriſti præparatio ad mortem: quam nobis incumbit, ut in diem mortis bene parati, & adverſus mortis ſpiculum probe armati ſimus?

Egreſſus eſt ex urbe ut omnem tumultum & inſtinctos motus declinaret; cujus periculum creari potuit, ſiquidem cohortem in urbe præſtolatus eſſet. Eoque magis quod plebs antequam comprehenſus eſſet, magno ſtudio illius ducebatur, quod iſtaſ frangi Pharifæos & principes retinuit, quo minus manus illi injicerent. Maxime vero, ut cum arderet ſtudio Deum vehementiſſime precandi, eo concederet ubi liberrimas & ſonantiſſimas voces & vociferationes ederet, quas fervor & intentio animi ſui pareret. Vide *Marc. 8. 35.*

Deinde ad illum locum profectus eſt, ubi & ſapiuſcule & noviſſime orare conſueverat. Nam accepimus ſeptimana Paſcha antegreſſa cum interdiu in templo doceatur, ſub noctem ad montem Olivarum precum cauſa profectum. Quod utrumque fecit ut propenſam ſuam ad crucem pro nobis perferendam voluntatem teſtatem faceret, noſtro ſingulari gaudio & conſolationi, qui in tanto & tam incitato perſequendi mali ſtudio nullum ſolacium ex Chriſti perſeſſionibus perciperemus, niſi ſuam obedientiam ſummæ propenſam & ſpontaneam eſſe comprobaret. Sic *Matth. 4.* in deſertum & ſolitarium locum profectus eſt ut ſe diaboli tentationibus objiceret.

Quo etiam ſpectat quod diſcipulos ſuos ſecum duxit, quod non feciſſet ſi tibi fuga
G g g g g g 3 & h-

& latitatione consulere voluisset; non magis quam Elias qui fugiens servum alevavit, *1 Regum 19*. & David qui à Saule fugiens comitatum suum à se dimisit. Atque tamen in hoc nobis Christus est imitandus, quod ad omnia Dei obsequia paratissimi esse debemus: tamen cavendum est ne hoc Christi exemplum utque ad imitationem pertrahamus, ut nos morti carcerique ad quæ exquirimur, semper sistamus; cum fuga vitæ aut libertati consulamus. Christus enim noverat sibi proorsu constitutum à Patre fuisse, ut illam mortem ea ipsa hora & die subiret; quorum utrumque nos fere ignoramus. Atque adeo Christum videmus sanguinolentas Iudæorum manus sapius declinasse, cum tempus nondum advenisset. Alia causa cur discipulos secum adhibuit præter consuetudinem, cum privatim Deum precabatur; partim ut testes eos angorum suorum haberet; & ut in tantis difficultatibus aliquam consolationem ex eorum comitatu auferret; maxime vero ut divinam suam & fidem & potentiam declararet, cum illos ex cohortis manibus violentis sine sudore & sanguine tanquam corpore exueret.

Ex quo liquet non proluheri testes & spectatores habere precum, quæ privatim funduntur, dummodo φιλοδοξία declinata, aliquis sit adstantium usus.

In itinere occurrit Christi prædictio de Apostolorum ex se officensione, *Prior & levior, cum Petri exceptione tantum. Posterior & vehementior cum omniū, Petri præsertim, exceptione.*

Omnes vos ista nocte offendemini in me.] Expofui vobis unum serupum, qui me valde iuit, de Iudæ prodicione, sed superest alter, qui non minus me molestum habet, & animum meum angit, de vestra non equidem prodicione, sed desertione. Vos enim omnes ex me & ex ea, quæ mihi obveniet, cruce & ignominia, offensione accepta, impingetis. Idque prædico vobis, non tam ut calamitatum mearum levationem quæram, quam ut vos doceam me hujus rei conscientem & præscientem esse; ne me ista ignorasse putantes fide in me labasceretis. Atque ut rem extra controversiam esse sciatis, scitote à Deo in Scripturis præscriptum & prænunciatum esse; quas non impleri *ἔδιδυμάτω* est.

Tamen vero Christus nobis jam non prædicit certorum fidelium casum & defectionem aut Euangelii desertionem; nec ullæ Scripturæ sunt, quæ certorum quorundam

scandalum prædicant: tamen cum indefinite illud præmonetur, & easdem lapsus in nobis causas comperimus quæ in illis fuerunt; consilium fuerit ut adversus illas offensiones circumspicte ambulemus: eoque cautius & accuratius, quo nos diligenti cautione mala declinemus, quæ Apostolos defletere impossibile fuit, ut pote ante prædicta & prænunciata. Atque hi tam præclare instituti & imbuti hoc fecerunt; nedum nos, &c.

Notandum quod Deus Pater hic à Propheta Christus gaudio percussus inducitur. Nam cum Christus se vadem & sponsorem pro peccatis electorum constituit, justum erat ut Deus in illum fulminaret, & in persona Pilati injusti iudicis iuste Christum Filium suum condemnaret. Tamen enim reus proprii & sui alicujus peccati non extitit, fuit tamen ratione peccatorum nostrorum quæ sua fecerat, vel maxime reus.

Vide hoc loco quam periculosum sit pastorem percuti, nedum penitus Ecclesiæ auferri: quandoquidem in illius unius plaga multi cæduntur & conficiuntur. Quo magis curandum precibus & omni reliquo conatu, & ut bonum pastorem nanciscamur, & comparatum retineamus.

Hic etiam in eos commode oratio stringi potest, qui pastores percutiunt. Quod studium nostrum in precibus pro his qui in Republica & Ecclesiâ præsunt acere debet. Nam si amor in illos hoc non obtineat à nobis, propriæ tamen salutis cum civilis tum cælestis cura hoc à nobis exigit: quandoquidem pastori bus prostratis oves dissipantur & magna parte pereunt: ut pro pastoribus preces ad Deum fusa pro illismetipsis, ovibus instituantur. Singularis consolationis est quod vulneri atequam incutiatur remedium non parat solum, sed prædicit, nihil veritus, ne discipuli remedio freti sese tanto magis in baratrum defectionis à Christo præcipitent. Sic *Deut. 30, 1, 2, 3, &c.* Neque nobis interdicitur, quin adversus lapsus nostros, si quando (quod Deus prohibeat) in illos incidamus, nos ipsos præmunire possimus. Sed ita tamen ut studium nostrum firmiter consistendi non remittamus. Et quidem nos ex Christo offendi docet Petrus, *1 Pet. 2, 8.* cum in sermonem impingimus.

Simon, Simon, &c.] Christus de Petro & *Luce. 31.* discipulis nondum ad se sequendum aptis iudicium confirmat argumento causæ, quod Satan illos impediturus sit, ut quod concupiverunt,

Verf. 31. Cur Apostolorum offensionem prædicat Christus.

Prudenter nobis imbulandum.

Commode Deus Pater Christum gaudio percussus inducitur.

Pastorem autem percuti periculosum.

Quare serio pro illis orandum.

Causa cur Apostoli Christum non potuerunt.

vint sequi, *gravis luctus cum Satana :* piverunt, de Christo ilico sequendo adipiscantur. Quasi diceret, graviora obstacula obijciuntur vobis quam quantum existimatis. Nam vos cogitatis rem vobis esse tantum cum hominibus, qui vos impediunt, quominus me sequamini : sed ego prædico vobis luctam vos manere cum Satana, non tantum cum hominibus. *Za. h. 3, 1, 2. & Eph. 6, 12.* Tameñ enim homines erant, quibuscum tum Iehosua, tum discipuli colluctantur erant, tamen quod illis veluti instrumentis duntaxat diaboli utatur, eorumque operam adhibet ad consilia sua exsequenda, non sine causa Christus satanæ hoc attribuit, idque ut nos ad majores cum copias, tum prudentiam exerceat, ad majorem belli apparatus. Si enim cum hominibus, homo homini opponendus esset, &c. nunc autem cum negotium nobis sit cum Satana, caelesti auxilio nobis opus est ad inferorum vim aut sustinendam, aut repellendam.

Cui nondum parati erant. Hic *notemus* Christum unam causam assignare hujus in sequendo *adversus*, quod nondum satis comparati & instructi erant ad tam ancipitem cum satana pugnam. Nec enim plus imponit nobis, quam cui ferendo vires suppeditat. *1 Cor. 10, 13.* Neque nos, dum adhuc molles & tenelli sumus, rebus duris conficiendis adhibet. Ob eamque causam aperte dixit illos nondum cum sequi posse. Tameñ enim non semper paratos & instructos adversus mortem ilico in bellum mittit, aut cum capitalibus hostibus committit simul atque illos viribus ad præliandum & mortem vincendum cinxerit, ut *Act. 12.* patet : tamen nunquam ad duriora certamina aliquem vocat, quam quibus depugnandis par est. Si enim mortalis ea commiseratione ducatur erga jumentum suum, ut gravius ei onus non imponat, quam quod subire & sustinere possit; si agricola prudens jugum juvenici cervicibus paulo gravius & durius non imponit, &c. Qui in bello hoc momentaneo & civili timidus copiam facit ut domum redeant, &c. *Deut. 20, 3.* Nedum, &c. Tameñ enim discipuli & cum primis Petrus graviora onera senserant, quam quibus superiores erant : tamen ipsi hæc omnia sibi impulerunt, non Christus, qui cum Iudaico satellitio pacisci voluit de suis discipulis dimittendis & ablegandis priusquam sese ipsis traderet.

Propter incitatum Satanae stim- Deinde *notandum* est studium satanæ incitatum & inflammatum de Christi discipulis ventilandis. Sicut enim olim expetivit I-

bum ut illum eribraret, tentaretque, sic & *divine* discipulos. Hoc arguitur ex indefessia ejus *ipis venti-* circuitione qua terram peragravit. *Iob. 1, 7. & laudis.* diligenti investigatione qua tanquam famelicus leo rugiens quatit quos devoret. *1. Pet. 5, 8.* Vide quam promptus & paratus erat ad seducendum Achabum una cum Prophetis Achabi. Vere enim de illo dicatur, quod Propheta de Chaldaeis dicit, illum non fore festum, non dormiturum, nec dormitaturum, cingulum non solvere, nec corrigiam noctu, & noctem qua pugnare nequeat averfari. Item quod Propheta alibi de eisdem affirmat, eos nunquam satiari sanguine & spoliis, non magis quam famelicus & sitibundus satiatur cibo aut potu, quæ per insomnium tantum sumit.

Quod nos *docet* ut si velimus illo in pugna superiores esse, nos ad prælium excitemus, neque in illi resistendo dormitemus. Si enim ille se ad prælium acuat, nos autem nos ipsos hebetemus; si ille vigilet semper, nos autem dormiamus aut dormitemus; si ille circumcursat, nos desides domi sedeamus; si ille arma sua in nos polita & tersa reddat, nos autem nostra arma cariem, rubiginem, aut mucidinem patiamur contrahere; si ille semper obsideat, nos aggeres & murum non opponamus, aut labes non instauramus; quid aliud nobis expectandum est, nisi ut penitus corruamus & devicti subjugemur? Quamobrem excubias excubiis, diligentiam diligentia, clypeum gladio, prudentiam astutia opponamus; idque summa animi contentione & studio intensissimo. Hostis enim quantumvis imbellis si contemnatur, periculosus est. Ne quis igitur sibi persuadeat partem fore victoriam, sine sudore & sanguine, cedendo, ludendo, saltando, dormiendo.

Ventilandi verbo notat vehementem satanæ impressionem & incurtionem in Petrum & reliquos discipulos. Concussionem enim indicat vehementissimam, quæ & manibus & genibus fit nunc in altum efferendo, nunc ab uno latere ad alterum latus agitando : ubi *notandum* est ventilationem Ecclesie fere semper in Scripturis Deo attributam, hic diabolo attribui. Et præclare sane Deo convenit ut instar agricolæ frugi triticum ventilet. Sciendum igitur Deum simul & diabolum ventilare pios, sed longe alio atque alio modo. Deum enim principem esse in hac agitatione, & veluti diaboli manus ita vincas tenere, ut non possit vim majorem

Cui serpenteo istius vigilia nostra occurrentem.

Ventilatio Ecclesie Deo & satanae in Scripturis attribuit.

majorem, quam Deo libitum erit, adhibere. Deum etiam ventilasse Apostolos ut eorum casus minime lethalis cum illis ad caurionem, tum aliis ad consolationem adjumentum afferret. Diabolum vero ideo ventilasse, ut illis perditis, alii præterea eorum ministerio colligendi perirent. Deus eos ventilavit ut purgatiores evaderent. Diabolus ut illos ex ventilabro excuteret. Videmus igitur Deum cum satana in eadem actione ita conjungi, ut Deus tamen non tantum satanæ malitiæ non communicet, sed contrarium profus effectum & sibi proponat & efficiat.

Verf. 32.
Adversus
sat. nam in
nobis vires
nullæ, in
Christo exci-
mus.

Hic autem occupationi tacitæ occurrit: hoc enim Christi dicto vel prædicatione subeat ilico mentes Apostolorum; Quin igitur de nobis actum est: quomodo enim subsistamus, qui à tam potenti hoste concutiendi, agitandi & tundendi sumus? Argumentum à causa efficiente ducitur. Cui respondet Christus, omnino conterendos etic, si nihil esset quod illos præter proprias vires sustineret, & ab hac lue liberaret. Sed illos iptius precibus conservatos iri, ne penitus deficiant & atterantur. Perinde enim est ac si diceret, verum quidem est satis superque esse virium in diabolo, ut vos obterat & diffringat: sed tamen plus virium est in Dei Spiritu, quem ego precibus meis exortaturus sum ad vos conservandos, quam Satanæ vires ad perdendum suppetant. Sicut igitur satanæ impetus & astum cum nostra imbecillitate & inertia componentibus nulla nobis salutis spes affulget: ita etiam in Christi advocacione & patrocinio abunde nobis salus suppetit, & victoria adversus omnes inferorum copias.

Qui noster
Advocatus
est.

Advocatus autem noster est non tantum preces nostras gratia apud Deum perfundens, iisque gratum odorem coram illo afflans, sed nostras etiam preces antevertendo suis. *Ex quo illud apparet*, omnem liberationem à Deo proficisci, idque nullo nostro merito, sed tantum advocacione Christi, quæ in mortis suæ sacrificio vim obtinuit & robor suum. Sicut enim olim unius Moïsi interventu & intercessionem mala commerita à populo avertentur, qui quidem Christi typus erat: sic & nostra Christi interventu. Hinc etiam est quod tum denum modo in pugna superiores erant Israëlita, cum Moïsi manus in altum sublata essent. Simul enim ac manus ejus deciderant, ilico Israëlita cædebantur. In specula autem est à Deo

Patre collocatus, unde omnes satanæ machinationes & fraudes è longinquo prospicit, ut illas cassas & irritas reddat.

Quod nobis singulari consolationi esse possit, remedia nobis antequam mala accidant, in Christo parari, & emplastra vulneribus antiquiora esse. Hinc est quod Deus, nos ad salutem in Christo destinavit, priusquam nos in Adamo cecidimus. Hinc etiam reditus è captivitate prædicitur, antequam captivitas importata est. Hæc est admirabilis medicandi ars, prius medicinam parare quam morbus immixtus sit, prius emplastrum parari, quam vulnus infligatur. Nam si accepto vulnere parandum esset emplastrum, antequam comparari posset, periremus: & cum ex alto decidimus, nisi Christus precibus quasi manum subjeceret & supponeret, ipso casu penitus confringeremur. Sic icæ à scorpiis, nisi ilico oleo scorpionum se ungerent, perirent; & veneno infecti, nisi amuletum & antidotus in promptu sit, statim intereunt; nedum cum quis ex satanæ veneno combiberit.

Quod si *quærat* quis, cur non perinde precatus sit ne Petrus ageretur & à Satana concussus quateretur? *Responsum* datur, ventiarum utilitatem, quæ inde ad Petrum & Ecclesiam redundavit, obstitisse, ne Petri casum deprecaretur. Insuper Dei obstitisse, qua commeritus erat Petrus, ut sua incuria & inertia à satana ita colaphis cæderetur: misericordiam etiam Dei in Ecclesiam. Hinc est ut Iobum affligendi & ad blasphemiam irritandi copiam satanæ fecerit: perdere autem & ex ventilabro excutere non sit passus. Hinc petimus quidem, ne nos inducat in tentationem, sed ut liberet nos à malo, si quem inducturus. Sic fit ut parens aliquando filium suum carceribus cum flagitiosis teneri patiatur, & eodem modo excipi cum illis, quod in ipsam inofficiosus extiterit; sed tamen cum ad mortis sententiam perventum fuerit, ilico parentis viscera incalescunt, nec patitur filium quem morte jure eximere potest, perire.

Quod autem precatus est pro Petro ne fides ejus deficeret, idem & pro cæteris precatus, ut constat ex *Joan. 17, 9, 20.* Cum enim non Petrus tantum, sed & reliqui Apostoli à Satana agitati & ventilati sunt, necesse est Christum pro illis perire ut pro Petro precatus esse, alioqui certe in minutissimas particulas fracti fuissent, quod absurdum est: ut hoc loco *Pontificis* absurdum sint,

In quo ante ipsa male nobis auxiliavit.

Cur Christus Petrum ventiarum passus.

Christus pro omnibus Apostolis oravit ne fides eorum deficeret.

sunt, qui hinc primatum Petro adstruere conantur. Non diffiteor quin ardentius pro Petro precatus sit: prout enim cuiusque electorem tentatio periculosa exitit; ita preces Christus intendebat magis.

Ventilatio-
nis usua
in Petro,

Et tu conversus. Docet Christus Petrum tanto diligentior esse debere alios confirmando, ne aut Christum negent aut labantes & impingentes penitus corruant, quo ipse magis hac ex parte à satana occupatus est. Quod etiam reipsa factum est: nam nemo ex Apostolis graviorem & durior sententiam contra apostatas fert quam Petrus 2. Pet. 2. Quid, quod tota secunda Epistola confirmandis fratribus scripta est, ut diserte liquet *cap. 1. v. 12. 13. &c.* Vnde etiam Paulus quod per blasphemiam cecidisset, contra illam diligentissime vigilavit, 1. Tim. 1. *vers. ult.*

In Eccle-
sia.

Præterquam quod magnopere profuit hic casus his, qui per infirmitatem defece- runt, ut non sine causa ventilatio Satanae, Ecclesiae utilis sit. Est igitur forma hæc loquendi consolationis plena, diabolum ipsum nos tentando & agitando, concutiendo, commiscendo, quatiendo, vel in vitam nostram salutem promovere; non secus quam triticum cribro aut agitatum & concussum excernitur à gluma & palea, capillisque: atque hoc prorsus modo *Psal. 129. 3.* impii dicuntur aratores; qui dum Dei agrum vexant, purgatiorum reddunt.

MATT. 33.
Petri &
discipulo-
rum propo-
situm non
satis fir-
mum.

In responsis Petri & discipulorum illud in univèrsum observetur, illos non modo nullius prodicionis aut defectionis apud se conscios esse; sed porro animis apud se penitentiam constituisse totos se Christo addicere, nec vel minimum gry ab illo recedere, se- cum & cum animis suis deliberasse. Quod quidem ut præclarum est, ita non satis esse, hoc loco docemur. Sunt enim plerique qui prodicionem secum in animis circumferunt & circumgestant, qui scenæ inservire constituunt, & apud se constituunt Christo nuocium & Evangelio mittere, simul atque advertunt se cum illius professione non amplius vita aut vitæ hujus commodis uti posse.

In oratione
Petri que
culpanda.

Hæc oratio Petri tamen in speciem præclara videri possit & illam *Iosua 24. 15.* exprimere, tamen plurimum fermenti veteris admixtum habet. Primum enim intolerabilis superbiæ est, se diserte verbis Servatoris Christi & Spiritus Sancti in Scripturis opponere. Debebat enim dicere: Siquidem ita

est à Deo constitutum, ut grave hoc scelus defectionis à te admittam, scio primò justum esse & meo merito hoc fieri; deinde tamen ineluctabile sit, tamen dabo operam ut cum labendum mihi sit, ut quam hoc minimum fieri possit, à me fiat. Deinde in hoc dicto singularis animi tibi præfidentis tumor apparuit, ac si penes eum esset se ex hac flamma eripere. Et quod Pontificii malitiose de libero arbitrio sentiunt, hoc Petrus per imprudentiam & incuriam admisit. *Notandum* etiam quomodo Petrus incaute Christi omniscientiam pernegat, & suam de se notitiam ei notitiam, quæ in Christo erat, præfert. Superbia igitur duplex est: s. Virium suarum, nempe in præfidentia s. Scientiæ.

Vide igitur eos qui in doctrina Evangelii recte sentiunt, imprudenter tamen illud verbis negare, quod intus & in animo gerunt. sic *Iacobi 4. 13, 14, 15, 16.*

Christus prius dictum cum specialius Petro accommodat, tum adjectione *Amen*, nota vehementioris asseverationis firmius confirmat: quasi dicat; Tu pro cæteris te eximis ab isto scandalo, atqui ego confirmo, te præcipua quadam ratione me deserturum, non tantum communi omnium desertione. Tu dicis te nullo modo me deserturum; ego affirmo, te me ad abnegationem usque deserturum. Tu nunquam hoc te facturum profiteris: ego contra affirmo, te hodie atque hac ipsa nocte me ter abnegaturum, antequam gallus bis cantaverit. Et tamen satis tibi esse debebat, quod hoc dixi, nunc tamen tibi solemnioris & illustrioris dicendi forma hoc confirmo: *Amen enim dico, &c.* Hic videmus Spiritum Dei falsitati non credere, sed contra tanto ferventius resistere, quanto majore impetu quis adversus eum fertur. Maxime eum qui se falso absolvit, tanto profundius cæno pollutionis & iniquitatis suæ demersum iri. Denique tanto magis nudari & detegi alicujus impietatem, quanto studiosius eam quis operire & occulere contendit. Quod cum illis accidit, qui imprudentes & non cogitantes hoc fecerunt, quid illis fiet, qui refragante conscientia se absolvunt & excusant.

Cum autem hæc Petro in scio in animo ejus delitescerent, videmus quanta profunditas sit humani cordis quam ne ipse quidem homo, quantumvis justus, si exploraret, penetrare possit: ut non sine causa dictum sit à Ioanne, Deum esse majorem corde nostro, 1. *I. ha. cap. 3. 20.* & à Paulo, non in eo se ju-

Verf. 34.
Cui Spiritus
S. non
cedit.

Cordis hu-
mani pro-
funditas.

ficari, quod sibi nullius criminis conscius esset. I Cor. 4, 4. Iacobum quidem remere fecisse in confesso est, cum non pro se tantum, sed pro domesticis suis omnibus recepit Labanis foci Idola surrepta non fuisse. Sed videtur vir bonus & iustus pro se spondere posse. Verum enim vero aliter fieri hoc loco docemur. Quamobrem pulchre moment, qui consulunt, ut teipsum noris. Multi enim recessus & clandestinæ latebræ sunt in hominis animo, multa subterfugia, multa rimæ & plicæ, ubi peccata delitescant & occultentur, ut valde nobis opus sit quotidie lucem verbi inferre ad istas tenebras illustrandas. Quod aurem Matthæus dicit Petrum Christum abnegaturum ter, antequam gallus cecinerit, cum Marcus dicat illum hoc facturum antequam bis cantaverit: intelligendum est Matthæum intelligere Petrum negaturum ter antequam gallus suum illum cantum absolverit.

MATT. 35.
MARC. 31.
Humilitas
cæcitas
contra
Deum in-
surgit.

Etiamsi oportuit me mori tecum, &c.] Hic videmus miram cæcitatē non modo non cedere Christo, sed vehementius contra insurgere. Quod vel maxime prodit depravatam nostram naturam, quæ instantiis ex lege &

verbo Dei objectis fortius obstitit, & quasi novis viribus collectis adoritur. Vide Ioann. 13, 8. Quanto melius fuisset Petro timere ne prolaberetur? *Proverb. 14, 16.* Vide etiam quomodo pravum hoc Petri exemplum omnibus reliquis impingendi occasionem dedit.

Quod Christus tertio non urget & pergit, quod capit dicere, porro confirmare; documento est piis hominibus, & Ministris præsertim, non esse contendendum, neque existimare in postremo verbo victoriam consistere; alioqui nullus esset finis, & altercando veritas amitteretur. Post unam igitur & alteram rei alicujus asseverationem quiescere nobis & tacere licebit. Vide hujus rei exemplum insigne apud Ieremiam, quia cedens Pseudopropheta abiit. *Ierem. 28, 11.* item *Tit. 3, 10, 11.* In Christo vero hæc cessio tanto insignior existit, quoad Petrus sua hac præfidentia Christum cum in suis sanctissimis Prophetis quorum princeps est, tum in sua ipsius persona mendacii arguebat. Si etenim ipse firmus (sicut de se professus est) mansisset, Christus neque in suo Propheta neque in sua ipsius persona tibi in suis dictis constitisset.

Fugienda
contentio
Christi ex-
emplo.

MATTH. cap. 26, à vers. 36, ad 47.

36 Tunc venit IESVS cum eis in locum, qui dicitur Gethsemane: & dicit discipulis; Sedete hic usque quo profectus precatus fuero illic.

37 Et assumpto Petro & duobus filiis Zebedæi, capit contristari, & gravissime angere.

38 Tunc dicit eis IESVS; Vndiquaque tristis est anima mea usque ad mortem: manete hic, & vigilate mecum.

39 Et progressus paululum, procidit in faciem suam, precans, & dicens; Pater mi, si possibile est, abeat à me poculum istud: verum tamen non ut ego volo, sed ut tu.

40 Tunc venit ad discipulos, & reperit eos dormientes: & dicit Petro; Itane non potuistis unam horam vigilare mecum?

41 Vigilate & orate, ne introeatis in tentationem, spiritus quidem est promptus, sed caro infirma.

42 Rursum secundo abiit, & precatus est, dicens; Pater mi, si non potest hoc poculum abire à me, quin bibam ipsum, fiat voluntas tua.

43 Et quum venisset reperit eos rursus dormientes: erant enim oculi eorum gravati.

44 Et relictis eis, rursus abiit: & precatus est tertio, eundem sermonem loquutus.

45 Tunc venit ad discipulos suos, & dicit eis; Dormite quod superest, & requiescite: ecce, appropinquavit hora illa; & Filius hominis proditur in manus peccatorum.

46 Surgite, eamus: ecce appropinquavit qui me prodit.

MARC. cap. 14, à vers. 32, ad 43.

32 Veniunt igitur in locum cuius nomen est Gethsemane. Tunc dicit discipulis suis; Sedete hic usquedum precatus fuero.

33 Et assumit Petrum & Iacobum, & Iohannem secum: cœpitque expavescere, & gravissime angi.

34 Et dixit eis; Undequaque tristis est anima mea usque ad mortem: manete hic, & vigilate.

35 Progressusque paululum, procidit in terram: & oravit, ut, si fieri posset, abiret ab ipso hora illa.

36 Dixitque; Abba, Pater, omnia fieri abs te possunt: transfer à me istud poculum; verum non quid ego velim, sed quid tu.

37 Tunc venit, & invenit eos dormientes: dixitque Petro; Simon, dormis? non potuisti unam horam vigilare?

38 Vigilate & precamini, ne introcatis in tentationem, spiritus quidem promptus est, sed caro infirma.

39 Et quum rursum abiisset, precatus est, eundem sermonem loquutus.

40 Reversus autem invenit eos rursum dormientes; (erant enim oculi eorum gravati) neque sciebant quid ei responderent.

41 Et venit tertio, dicitque eis; Dormite quod superest, & requiescite: sufficit, venit hora: ecce, traditur Filius hominis in manus peccatorum.

42 Surgite, eamus: ecce, qui prodit me, appropinquavit.

L V C. cap. 22, à 39, ad 47.

39 Et egressus, profectus est ex more in montem Olearum: sequuti sunt autem etiam discipuli ejus.

40 Quum vero pervenisset ad eum locum, dixit eis, orate ne introcatis in tentationem.

41 Tum ipse abscesit ab eis quasi ad jactum lapidis, positisque genibus oravit.

42 Dicens; Pater, si velles transferre poculum hoc à me! verumtamen non mea voluntas sed tua fiat.

43 Conspectus est autem ei Angelus à cœlo corroborans eum.

44 Et ipse constitutus in angore, intentius orabat; Erat autem sudor ejus quasi grumi sanguinis descendentes in terram.

45 Et quum surrexisset à precatione, recessissetque ad discipulos suos, invenit eos dormientes præ tristitia.

46 Et dixit eis; Quid dormitis? surgite, & orate, ne introcatis in tentationem.

A N A L Y S I S.

PRimum hic sermo Christi describitur à subje-
cto loco ubi habitus est apud *Lucam*, magis ge-
nerali, nempe cum jam pervenisset ad montem
Olivarum, apud *Matth.* & *Marc.* magis speciali, in
villa quæ vocatur Gethsemane, maxime speciali,
cum esset in horro, ut est apud *Iohannem*. Causa
etiam efficiens notatur, profectio in illum lo-
cum quod eo consueverat ire (ut videtur) precatum:
deinde adjunctum hujus profectiois ad illum uf-
que locum notat discipulorum seu Apostolorum

comitatum, post effectum Christi notatur, jectio
discipulorum, ut ibi considerent seorsim, & aliquo
spatio remoti, jactu lapidis apud *Luc.* quod suo fi-
ne declaratur, ut solus precaretur, apud *Luc.* additur
aliud effectum Christi, mandatum ad discipulos, ut
Deum precarentur; quod suo fine declaratur, ne
intrent in tentationem.

MATTH. 37. Aliud effectum Christi notatur,
selectio trium discipulorum ex undecim, qui pro-
pius cum accederent. Deinde describitur aliud ef-
fectum Christi, quod cepit tritari; quod compa-
ratione

ratione majoris exornatur, non tantum cepit contristari, sed porro gravissime ang.

Vers. 38. Adjunctum hujus angoris, prof. sicut apud tres Apostolos, se undique & omni ex parte contristatum esse: cujus angoris ideo effectum est inors; aliud effectum hujus mœoris, adhortatio ad discipulos ut ibi subsisterent & vigilarent cū illo.

Vers. 39. Narratur porro circumstantia precum Christi; primum subiectus locus, aliqua spatii distantia à tribus discipulis: deinde ab adjuncta geniculatione (ut est apud *Lucam*) procedens super faciem, ut hoc loco: postea forma orationis notatur.

LUC. 43. Effectum hujus orationis est corroboratio Christi: quæ describitur ab efficiente instrumentali Angelo, forma visibilis & (procul dubio) verbis consolatoriis apparente; describitur etiam Angelus à subiecto loco, nempe cœlo. Quod idem subintelligendum est factum fuisse sub fine duarum insequentium precationum.

MATTH. 40. Narratur effectum aliud Christi, reditus ad discipulos tum octo illos longiore, tum tres propinquiore intervallo remotos: qui reditus suo eventu declaratur, quod offendit eos dormientes. Cujus dormitionis efficiens apud *Luc.* est tristitia; effectum est reprehensio discipulorum omnium per Christum & præsertim Petri. *Luc. 46. Matth. vers. 40.* quæ reprehensio exaggeratur adjuncto tempore, quod ne ad unam tantum horam vigilarent.

Vers. 41. Adhortatio Christi ad discipulos ad vigilandum, quod suo fine declaratur, ut orent: quæ utraque alio fine declaratur ne intrent in tentationem; quod efficiente causa arguitur, quia caro infirma est; quod diverso illustratur, tamen si spiritus sit promptus.

Vers. 42. Describitur precatio Christi ab adjuncto numero, nempe quod secundo hoc fecit; forma eadem cum priore ut est apud *Marc.* sed adjuncto aliquantulum discrepante, nempe majore fervore, ut apud *Luc.* etiam longiori oratione: id enim vox *ἐκ τῆς ψυχῆς* significare potest, perinde ut majorem fervorem: vide, *Act. 12.* apud *Luc. 44.* aliud effectum agonis indicatur, quod pro sudore exercebat corpore grumos sanguinis magna copia.

Vers. 43. Vbi causa efficiens dormitionis assignatur, quod oculi eorum gravati essent.

Vers. 44. Vide 39.

Vers. 45. Effectum tertie dormitionis est acris & dentata discipulorum per Christum reprehensio; quæ exornatur ironia, quæ jubet ut pergant dormire & quiescere; quæ acerbitas reprehensionis arguitur ab adjuncta propinquitate temporis, quo Christus comprehendens erat.

Vers. 46. Quæ acerbitas exaggeratur, quod jam illis vel invitis expetgendum erat ut abirent: quod arguitur ab adjuncta appropinquatione proditoris.

METAPHRASIS.

MATTH.
36.

Tum Iesus trajecto torrente Cedronis, una cum undecim Apostolis venit in vallem propter eximiam feracitatem dictam Gethsemane, ubi inter alios unus hortus erat, quo Iesus orationis, meditationis & colligendi animi causa ventitare consueverat, ad basim montis

Olivarum situs, quam Iesu in horto frequentationem Iudas non ignorabat, ut liquido constet Iesum mortem sponte pro nobis oppetisse cum non (ut olim Elias) deserta loca captavit, sed in illum locum concessit, qui proditori iam obvius erat & expeditus. Quo cum Iesus advenisset, ex undecim discipulis octo mandavit, dicens; confidite hic in ipso ingressu & veluti lumine horti, quoad ego aliquantulum ibi progressus, Deum Patrem invocem, hoc modo solitudinem ad liberiori precandum magis opportunam querens. Luc. v. 40. quibus etiam edixit, ut Deum cum illo precarentur. Petrum tamen & duos Zebedai filios Iacobum & Ioannem, ut gloria sua in monte ita perpeffionum suarum testes, tum vero ut laboranti (si opus essent) subvenirent, ex undecim selectos secum duxit: his ita dispositis, sponte sua, vivens & videns cepit contristari & angere vehementissime. Unde tribus illis dixit; Vndique moribus ita premor, ut moror sua magnitudine lethalis plane & mortifer sit. Vos etiam hic aliquantulum subsistite & excubias agite cum vestra ipsorum, iuxta me (si opus erit) causa potius: morore premor non nisi morte deponendo, sapius antehac dolore correptus sed quem subinde pepuli. Deinceps paululum progressum vel fervore potius abreptus. primum Luc. 41. in genua, deinde pronus in faciem procedens, ad hunc fere modum precatus est; Pater, si per tuam gloriam, & electorum salutem fieri possent, ut hujus acerbissima pœna (quam jam gustare capi) præfinitus veluti ad exhauriendum calix transeat, ut auferatur peto: verum enim vero, quicquid est, & quantumcumque quod me manet malum non mea sed tua (ad quam me conformare æquum est) voluntas fiat. Quod valde voluit à Deo Patre suo non exorans, ab eo tamen repulsum non tulit: Beatus etenim Angelus, ut pote de cœlo beatorum domicilio descendens, eum ab omnibus, etiam Apostolis desertum & derelictum cum jucunda sui visione & aspectu, tum verbis consolatoriis ad susceptum redemptionis opus corroboravit. Quod quidem ad exitum duarum insequentium Christi precationum factum fuisse intelligendum est: Luca unica modo sententia triplicem hanc Angeli corroborationem haud secus breviter complectente, quam triplicem Christi ad discipulos profectionem, ut quid agerent videret. Christus tamen si abunde satis sciarum rerum habuit, quibus se totum (quantum quantus erat) vel ad fatigationem, occuparet: tamen discipulorum suorum cura & sollicitudine ductus, omnes cum illos octo, qui longiore, tum tres alios

37.

38.

39.

LUC. 43.

MATTH.
40.

41. *alios qui propinquiori intervallo ab eo remoti sunt, invisit. Quos dormientes prater spem of- fendens, quod mœnore conseci ad vigilandum inidonei essent, ad unum omnes verbis perstringens, Petrum præcipua quadam ratione perverlebat, dicens; Siccine, Petre, fieri decet, ut tu, qui omnibus condiscipulis in omni obse- quii & perpeffionum genere teipsum prætulisti, non potueris vel ad unam modo horam mihi te in vigiliis comitem præbere, qui si vigilare jus- sus fuiffes intorim dum ego somnum capiffem, hoc officium detractare non debebas. Vt vige- letis & oretis moneo, ne securi tentationibus qua vobis imminenti obruamini. Nec vos fallat quod Spiritus Sancti in vobis operatione prom- ptitudinem aliquam ad resistendum sentiat: haret enim in vobis penitus veteris hominis corruptela, qua omnibus ad bene agendum viribus destituta ad maleficii omne genus*
42. *prompta & parata est. Christus ex discipulo- rum visitatione nullam consolationem perci- piens, sed dolorem augens ex intuitu pœnæ, qua illi ob hanc oscitantiam amplius adhuc depen- denda erat: ad Deum secundo per preces re- greditur: ubi tamen si eadem precandi formula usus sit Marc. 39. Tamen cum ferventiori spiritu, tum diuturniori tempore (ut videtur Luc. 44.) precatus est: Qui quidem servor & intentio precandi inde orta est, quod dolores eum adhuc gravius, quam antea urgebant: usque enim eo animo cruentatus est, ut grami sanguinis ex omnibus corporis partibus tanta copia manarent, ut neque in genis, sed nec in vestibus subsisterent, sed ad terram usque de- scenderent. Luc. 44. Denovo ad discipulos re- currans, ut prius, eos somno oppressos offendit: quod animo maesti oculis etiam gravitati essent.*
44. *Quamobrem ad Deum (ut prius) recurrens, ad eundem, quo dictum est, modum Deum precatus est. Post ad discipulos revertens & jam tertio dormientes offendens acrius & aspe- rius quam prius perstrinxit hanc somnolen- tiam false irridens; Scilicet, inquit, quando- quidem bis benigne admitti non respicistis, pergite dormire, & tanquam ebrii ad quie- tem vos componite, siquidem tempus jam in- fiat, quo me sibiun hominis tradi oportebit.*
46. *Iam enim vel vobis invitit expurgisci vos oportet. Quamobrem surgite, in occursum hostibus eamus; prope etenim adest, qui me traditu- rus est.*

P R A X I S .

Summa, Christus in horto Gethsemane preces ardenter fundit, & Apostolorum somnolentiam acriter reprehendit.

Iubet ut confideant in horto, quoad ille precatum iret, & simul illis precationem in- jungit proposito tentationem intrandi pe- riculo, ut est apud *Lucam*. Quæ duo viden- tur non posse consistere. Nam confidendi sit- tus precationi non competebat. Sed prom- ptum est respondere vocem confidendi sy- necdochice sumi pro permanfione in eo lo- co. Hic *quærat* aliquis, cur, cum Christo & discipulis simul iusta causa precandi subsisset, non simul preces suas conjunxerint. Vtri- que metu futurorum malorum oppressi cum fuerint, æquum videtur ut copias suas & vires ad Deum exorandum conjungerent. Resp. Christum non potuisse per Servatoris vocationem aliorum opem in Deo pro se precando ascendere. Solus enim debebat & potuit Deo pro nobis satisfacere. Nec enim ullius hominis aut Angeli preces Dei iram pacare poterant, & liberationem, quam Christus quærebat, impetrare. *Esaï 63, 1, 2, 3, &c.* atque hoc plane fuisset asinum & bo- vem conjugasse, & agrum diversis semini- bus conseviffe. Deinde Christi precationis subjectum longe diversum fuit à materia subiecta precum Apostolorum.

Hic *discimus* afflictiones quantumcunque graves & acerbis nos non modo à Dei in- vocatione abstertere non debere, sed potius nos accendere & acueri ad precandum. Hypocritæ in afflictionibus ejulant & exclamant sensu ultionis divinæ; sed ut Deum quærant non perinde facile est. Deum quidem pro suo more rebus prosperis adeunt, sed adver- tis se à Deo subducunt. Contra pii, ut ut re- bus secundis silent quandoque, adversis ta- men reviviscunt; spes enim hypocritæ est instar telæ araneorum, quæ levi momento tollitur.

Quid autem sit *tentationem ingredi*, patet ex eventu discipulorum, qui omnes in fugam versi, Christum deserabant; maxime vero Pe- trus, qui cum ter negavit & abjuravit: in- gredi enim tentationem non est tantum ten- tationem sibi objectam ante oculos habere, sed laqueis ejus impediri & implicari ut non pateat exitus. *1 Cor. 10, 13, & 2 Cor. 12, 7, 8, 8.*

Hic etiam *quæri* possit, quomodo neces- sarium fuit discipulis Deum precari, ne, &c. Cum Christus id prius præstiterit. *Luc. 22, 32. & Iohan. 17.* nec fieri posset ut excide- rent, quos Christus servatos esse voluit. Resp- certitudinem salutis non convellere media quibus ad eam itur. Vide *Act. 27, 31.* Unde Christus ipse ad preces confugit, quanto nobis

Matth. vers. 36.
Duple x iii
hoc versu
serupulus
subleatur.

Graves af-
flictiones
accendere
preces
oportet.

Luc. 40.
Quid ten-
tationem
ingredi.

Quo: som-
Discipulo-
rum pre-
ces:

nobis magis hoc incumbit? Nec vero satis nobis esse debet ut seruemur, nisi etiam Deum vitæ incorruptione prædicemus. Curandum enim non tantum ne ad nostrum interitum prolabamur, sed ne ad Dei gloriam obscurandam & proximi damnum impingamus.

Verf. 37.
Cur Christus istos tres affluens?

Quod tres istos accepit cæteris relictis ut propius eos ad *πικρῶτα* inspectionem adhiberet; id eo fecit, ut eosdem abjectionis & afflictæ conditionis testes habens, quos gloriæ in monte ostensæ habuit, minus ex miserrima ejus conditione ad defectionem à se sollicitarentur. Sic Paulus ad tertium cælum raptus Angelum Saranæ sibi immisum habebat, à quo veluti colaphis caderetur. 2 Cor. 12. Sic Iobus divitiis, honoribus, liberis ornatissimus, post ad extrema quæque demersus est, & adjungit (quod hujus loci proprium est) æquum esse ut qui bona à Deo acceperint, mala itidem accipiant & boni consulant. *Iob 2, 10.* Quamobrem, fratres, si qui simus, ut inimici à Deo dona, honores, &c. accepimus, his veluti armis seu ferro armemur adversus spinas & cynosbatum afflictionum, quibus nos Deus exploreat constituit. Quamobrem operandum est, ut omnia Dei beneficia, maxime illa in quibus nos à cæteris coætaneis & æqualibus nostris Deus discrevit, in memoria veluti congesta & asservata habeamus, ut eorum suavissimo gustu, qui nunquam nobis excidere debet, adversum amarum afflictionum calicem muniamur: scientes quod si qui vel in Ecclesia vel Republ. Christiana honoribus præ cæteris onusti sint; qui ignominiam & gratiæ jacturam, &c. veritatis causa refugiant; hi nullum testimonium filiorum Dei in se habeant, nec aliis unde bene de se sentiant præbeant; qui ubi in monte cum Christo fuerunt & in horrore esse recusant. Vbi singularis consolationis loco est, quod in illa afflictione cū Christo sunt, id est, illi in afflictionibus conformes fiunt.

Æqualibus non invidendum.

Quod etiam nos admonet, ne æqualium nostrorum honoribus aut donis invidemus: quandoquidem non alia conditione illa accipient, quam ut graviore tentatione subeant. Ecquis enim socio donum invidet, quod mox in herili negotio distrahendum est. Est etiam alia causa cur hoc Deus faciat, nempe ne excellentia acceptorum donorum effremur animis & insolescamus. 2 Cor. cap. 12, verf. 7.

Pontificii Christi perpeffiones formidabiles sic considerant, ut miserationem commoveant, cum quod Christus talia tormenta pertulit, tum quod pia mater virgo Maria ex his perpeffionibus miserandum in modum afflicta sit; idque ut omnium odium in Iudæos accendant, qui Christum tam indigne tractarunt. Quod quidem humanum quiddam est ex prophana historia exprimendum. Hunc errorem Christus videtur pervellere. *Luc. 23, 27, 28, 29, 30, 31.*

Nobis vero incumbit, ut in Christi passione, tanquam in speculo, primum nostrorum peccatorum tetram & horrendam deformitatem, pœnæque atrocitatem; deinde amorem Dei incomparabilem; tertio redemptionem, quam inde percipimus, intueamur; quarto ut nos ad dolorem pro peccatis abducatur: denique ad vitæ novitatem & corruptionis cruentationem recta nos ducat.

Ἡ ὄρασις λαπίδιου. Quod tum mœrere incipit, cum causæ mœroris sui æque clare & evolute illi prius cognita & prospectæ atque etiam creditæ erant, indicio est Christum non nisi sponte & judicio suo istud certamen & palæstram ingressum esse. Nam in nobis secus est. Cum enim mala nostra plene cognita habemus & Dei comminationibus indubitanter credimus præsertim nobis ingruentibus, ilico dolorem arripimus. Christus non item; quia sua divinitate illa propulsavit & procul a se abarcuit tantisper, quoad tempus præstitutum illis perferendis adveniret.

Quod quidem dupliciter nobis prodest: primum ut peccatis nostris summe voluntariis & voluntariis præcipitatione admittis, hanc Christi pro illis perpeffionem *λαπίδι* loco opponamus: deinde ut offensionem ex Christi afflictæ & infirma conditione occurratur. Nam cum sciimus illum sponte hoc fecisse & delectu suo, qui ista omnia declinare poterat si voluisset, nulla ratio est cur ejus perpeffionibus ad illius contemptum moveamur. Atque ut sponte hoc certamen ingressus est, sic decurso penitus hoc stadio sponte sua expiravit, ut post videbitur, secus quam in nobis accidit.

Hujus vero animi motus
& perturbationis apud
Marcum duo membra
sunt, videlicet,
Vel potius Integrum fuit
via, cujus Lucas meminit cap. 22. cujus membra sunt

Pontificio- rum error in consideratione passionis Christi.

Ejus usus legitimus.

Cur Christus insistantem demum morte dolere capere.

Marc. 33. Quotuplex Christi perturbatio.

Ἐκθάμεισις.
Ἀδύμνια.
Ἄσπη.
Ἐκθάμεισις.
Ἀδύμνια.
Ἐκθαμ-

*Quid ex-
stimationis;* *Ἐξέμνησις* est omnium facultatum ex-
vehementissimo & acerrimo sensu iræ divi-
næ obstupescitio. Videmus enim homines
gravitate malorum onustos, maxime cum
subito irruunt, ut hic factum est, penitus ita
esse attonitos; ut astantibus vix apud se esse
videantur. Sed illa mala quæ nos obstupefa-
ciunt externa & adventitia sunt. Intestini
enim dolores aliquot gradibus procedunt, &
incrementa accipiunt. In Christo vero simul
& semel videntur illum adorti.

*Quid ad-
mirationis.*

Ἀδμύρησις est qua omnibus facultatibus ex-
meta naturali infirmitate, sacra facultatum
inter se *συμπληρωσις* proprias functiones relin-
quentibus, & ad communem ægritudinem
sublevandam abreptis, ipse ineffabili divini
iudicii horrore tantummodo occupatus, im-
positi muneris ad tempus non recedebatur:
bibit enim calicem furoris divini, atque adeo
fæces exfluxit potius: illud volenti ei obve-
nit pro peccatis nostris, quod lehadæ volenti
obventuram prædicitur suis. *Ezech. 23,*
32, 33, 34. Nam supra vires intelligentiæ,
memoriæ, iudicii, voluntatis humanæ cum
quid infertur aut infligitur, si animi aut cor-
poris facultates succumbunt, hoc non est
in vitio; ut cum penitus & attentius in ali-
cujus rei commentatione animo occupato,
oculus non cernit, quæ ante & coram sunt,
nullo id oculi vitio fit. Atque ut in perfectis-
simo horologio usu venit, ut iustus ejus mo-
tus ad tempus impediatur, vel æeris intem-
perie vel manu retentus nullo horologii vi-
tios: Sic animo propter onus dolorum, qui-
bus premitur, ab ejus propriis muneribus
obquodis cessante, nullo id animi vitio acci-
dit. Huc accedit ut primaria animi facultate,
mente scilicet & intelligentia ad rem ali-
quam considerandam abrepta, reliquæ ani-
mæ facultates *συμπληρωσις* eo simul abripiantur.

*Dolores
etiam in
hac vita
peccata
meruerunt.*

Hic *discendum* nos peccatorum nostro-
rum reatu promeritos esse ut angores in hac
etiam vita nos corripere, quibus perferen-
dis impares animi nostri facultates existunt.
Christi autem perpassionibus his effectum
esse, ut nihil jam nos angorum incessat, nisi
quod sustinendo erimus, non quidem viri-
bus naturalibus, sed Spiritus Sancti nobis in
Christo suppeditati: ita ut si nobis hujus-
modi quid accideret, quod hic Christo obtigit,
à culpa abesse nequeamus. Hic *quæritur*
quid causæ fuerit cur Christus tantis angori-
bus confectus & confixus sit. Perique ut
Arianorum calumniam commodius declina-

*Quæ ang-
rum Chri-
sti causa.*

rent, qui ex hac Christi abjectione & exi-
nitione ei divinam potentiam detrudere
conabantur; ajunt eum in hanc voragine[m]
mærorum & angorum incidisse, quod Apo-
stolorum defectionem & abnegationem ani-
mo præcipere; veriti ne si dicerent Chri-
sti[m] mortem exhorruisse, rem tanta maje-
state indignam assignarent. Sed certo cer-
tius est Christum ideo animi pendere & an-
xium esse, quod ipse calicem illum bibiturus
esset, qui ob oculos ejus obverfabatur, ut
post ex ejus precatione, qua Deum compre-
catus est, liquet. Nec tamen aliquid hic ad-
missum est Filio Dei indignum: nam illi hic
luctandum erat non cum morte, sed cum in-
feris ipsis; & pœna subeunda, quæ omnium
nostrum peccatis in universum ævum & in-
finitum tempus justa & debita erat. Quan-
obrem Christus hic nobis considerandus est,
non ut privatus aliquis (quo respectu Deus
justitia sua impeditus fuisset pœnas vel le-
vissimas sumere) sed tanquam publica per-
sona seu præis, & sponsor pro debito filio-
rum Dei.

Non igitur mirum videri debet si Chri-
stus mortem exhorruit quam & impij æquius
& constantius ferant, & pii non sine summa
alacritate & lætitia amplectantur, ad mor-
tem tanquam ad convivium properantes.
Nam quod ad impios attinet, eorum in mor-
te fiducia inde oritur, quod ipsam mortem,
& mortis stimulum, inferos, & Dei iram aut
penitus ignorant, aut stupore & incuria non
attendunt. Quod autem ad pios attinet,
sciendum est longe alia in arena versari quam
Christus. Nam *primum* rem habent cum
morte & inferis devictis & prostratis; Chri-
stus autem cum illis jam vegetis & armatis
ira divina luctatus est. *Deinde* piis ope divi-
na in afflictionibus succurritur, sed Deus
quodam modo suam opem Christo subtraxit
gravissime laboranti, ut pœnas nobis debitas
plene dependeret. Hinc coarguatur
Pontificii, qui Christum verum Samsonem
ob communis mortis duntaxat metum ex-
horruisse dicunt, &c. Hujus autem causæ
immediata est, quod angores subito & ve-
luti uno momento eum invaserunt, ut ex se-
quenti versu constat cum hoc versu colla-
to. Nec tantum præsentium malorum sen-
sus, sed porro impendentium certissima ex-
pectatio.

*Quales in
hominibus
mortuis
non cer-
nuntur.*

Περί λυθω. &c.] Notandum eodem ipso tem-
pore, quo contristari cepit, dolores & an-
gones cum gregatim & turmatim corripuif-
Subite
Christi in
summas
dolores
f., ita

se, ita ut uno momento veluti ad collum ufque in aquas angorum & cruciatuum præcipitatus & detrusus esset; eoque affirmat illico atque dolores cum acceperant, se illis undique obsessum fuisse, ut nusquam mortis effugium pateret. Quod quidem ad gravitatem & magnitudinem perpeffionum pertinet. Nam cum catervatim tanquam fluctus maris confluunt ut unus alterum assequatur & attingat, tum demum acrius pungunt. Hinc Propheta de Babilone cui graviter comminatur, pronunciat unadie illam & viduam & orbam fore. *Esa. 47. 7, 8, 9.* Hujus rei memorabile exemplum est in Iobo.

Ipsi duxerunt.

Quod etiam nos *primum* admonet, si quando nobis illud adveniat, graviora esse peccata nostra, quorum causa hæc tam conferta afflictionum concursatio nos invadit. Nam cum Christus tot & tantorum peccatorum pœnas luebat, oportuit illum hoc modo tractari. In Iobo quidem & aliquot aliis per paucis secus fit, ut gravius ceteris plectantur, tamen eis eorum scelera aliorum propter peccatis minora existant (cujus plures cause assignari possunt) sed maxima parte secus fit. *Deinde* consolationem habet: si quando piis & fidelibus hoc accidat, eos Christi perpeffionibus tanto propius & arctius communicare.

MATTH. 38. Quæ tristitia ad mortem.

Anima mea tristis est ad mortem.] Id est, hic dolor nunquam finietur aut intermitteretur nisi per mortem. Saepe autem dolore correptus, illum post deposuit. Sed hic dolor alius est.

Cui Christus tres illos à se separet.

Melchior dicitur.] Se prius discipulis nudaverat, quos à se sepositos esse voluit. Iam vero urgente eum & pungente animi mœnore, tres reliquos à se abjuxit; hoc consilio ut liberius cum Deo ageret & vota sua coram Deo proferret. Quod tamen alienius appareret, cum convenientius videatur istos in societatem precationis adhibere; tamen cum communis causa non esset, sed Christi propria, operæ pretium est ut ipse hoc solus faciat. Huc accedit interfuisse nostra ne ullus Christo laboranti succurreret. *Esa. 63. 3.*

Precandi necessitas.

Notandum porro Christum Dei Filium doloribus obsessum, nullum per se fugium invenisse præter Dei nomen, ad quod se recepit, & quod ei instar arcis & propugnaculi extitit. Quod, si Christo exitus è malis non paruit nisi Deum precando, nedum nobis. *Joëlis cap. 2. vers. 31, 32. Sed obscurabitur, &c. Sed qui nomen Dei invocat servabitur.* Simul etiam *notandum*, nulla tanta & tam gravia tormen-

ta esse posse, quæ nos à precibus impedire debent; neque ulla tam atrocitas esse, quorum in invocatione nominis Dei remedium non sit paratum; cum Christus à timore suo exauditus sit. *Hebr. 5. 7. Vide Psal. 130. 1 Iona cap. 2.*

Præsertim in difficultatibus.

Prophete.] Iusserat prius, ut discipuli omnes, ut est apud *Luc.* precarentur, ne intrarent in tentationem; nunc tribus speciatim mandat, ut in precibus vigilent & excubias agerent. Cujus ratio est, quod ad perpeffionem Christi spectaculum propius admissi, tanto magis debebant precibus decertare, ne à tentatione vincerentur. Quamobrem quo gravius nobis onus incumbit, eo ferventius est precibus insistendum, ne ex tam edito loco decidentes, prorsus obteramur & in particulas comminuamur. Sic videmus Paulum assiduam fuisse in precibus & frequentem in jejuniis. Sic David. Ideo vero vigiliarum præcipue meminit, quod nox esset & tempus quiescendi.

Met' ius.] Argumentum complectitur *Cum Ecclesia Christi.* cur vigiletur, à majore: cum enim ipse hoc faciam, qui herus & magister vester sum; nedum vos hoc præstare debetis. Si ego hoc facio, qui propria virtute consto; vedum vos, qui aliena, id est, mea consistitis. Et quidem quod ad Christum attinet, extra telum tentationis, eoque laborem vigiliarum existit. Sed in corpore suo quod est Ecclesia tentatur, jacetur, agitur, & excubias agit. Eoque æquillimum est ut nos ipsos comites Ecclesiæ excubias agenti præbeamus. Precandum pro fidei domesticis, maxime pro Iosepho afflictio. Vide Historiam *Vriæ*, qui noluit lecto cum uxore una cubare, dum populus Dei in castris ageret. *2 Sam. 11. 11.* Cum igitur Ecclesia jam tanquam Iosephus gladio, compedibus, fame divexetur, nos pro ea & cum ea ad orationes & jejunia vigilare oportet.

Lucas notat cum lapidis iactu à suis avulsus fuisse. Vbi *notandum* quod Evangelista avulsus fuisse narrat, quo indicat illud desiderium precandi & ad Deum confugiendi Christum incessisse, ut illum quodammodo truderet, ut non tam abscesserit quam avulsus fuerit. Quod nos erudiat afflictiones nobis debere illum precandi ardorem injicere, qui restingui nequeat, sed veluti effractis repagulis & impedimentis omnibus erumpat. Atque illud indicatur Proverbio Salomonis *cap. 18. 10.* ubi dicitur justum ad arcem invocationis nominis divini acceleraturum. Si quis

Verf. 39. & Lvc. 41. Idque ordine inferri perabili.

quis amicum habens gravius prematur, nihil ei magis in votis est, quam ut amico in occursum prodeat, ut suum in suum amici dolorem exoneret. Quod si amicis facimus, qui nullam sæpe medicinam malo afferre possunt, nedum Deo, qui illud potest. Huc etiam spectat, quod præ nimio ardore Deum accedendi non potuit longius progredi, antequam coram Deo precibus se silteret.

Peccati in Christo sensus gravissimus
 ΕΠΙΣΤΕΝ ΕΝ ΤΗ ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΑΥΤΟΥ.] Lucas habet eum prius positus genibus precatur: post autem interiore sensu inierix pronus terra incumbit. Quod nos docet quanto opere Christus sensu peccatorum dejectus est; ut is qui cælis altior esset, se ad ima quæque prosterneret, tanquam prosteretur se indignum esse, qui cælum aspiceret; dignissimum, qui in barathrum inferorum demergeretur propter peccata nostra. Quod etiam nos docet quomodo afflicti & percussii sensu peccatorum nostrorum, testimonia etiam quaramus veræ nostræ humilitatis & abjectionis. Hinc est quod lobus in pulvere & cinere se volvat: item quod qui olim jejunabant, capiti pulverem aspergebant. Sic David affirmat pulverem sibi pro cibo fuisse, lachrymas pro potu. *Psal. 102, 10. Lament. 3, 16.* Hoc quidem Christus non fecit in Ecclesia, quoniam externi gestus ibi ordinarii & præstituti sunt, sed privatim, &c.

Et pondus.

Notetur pondus peccati, quod Christum ad terram stravit; quod nos leve plerumque ducimus.

Precatio Christi ricti experti.

Sequitur precatio. In qua primum sciendum est, non esse in vitio, si quis malum ingruens & adventans declinare studeat, cum illud naturæ humanæ incorruptæ congruum sit.

Hic si objiciatur Christi voluntatem Patris voluntati contrariam esse: *Resp.* diversam esse, non contrariam, potest autem diversa esse sine peccato: ut filius ingenuus optat vitam patris, cujus mottem Deus vult. Vide *Act. 16, 6, 7.*

Deinde quod illud non pure deprecatur, sed *ἱκετεύει*, si Deo ita visum fuit: quod est dignissimum Christo & Christiano: ut contra alienum, immunitatem à malis petere, invito Deo.

Hactenus igitur extra controversiam est, nihil contra officium fieri. Reliquum est, ut, si qua culpa sit, in eo versetur & consistat, quod cum probe noverat consilium Dei fuisse ante jacta mundi fundamenta lege & Prophetis, atque adeo suo ipsius testimonio

clarissime consignatum & frequentibus repetitionibus ingeminatum, ut hunc calicem exhauriret, hac tamen peritione, illud videatur in dubium vocare. Perinde enim est ac si dicere videretur, si fieri possit, irritum sit tuum consilium, tuæ per Prophetas atque adeo meipsum principem Prophetarum prædictiones; eaque (si fieri potest) non sint vera, quæ ipse veritas pronuciavi. Hic igitur replicandum est, quod prius de obstupescatione Christi Evangelista narrat, & de gravitate incomparabili malorum, quibus premebatur & quæ memoriam ejus finitam (humanam scilicet) opprimebant, ut ad teoiporis momentum illius consilii aliquantulum dubius fuerit, & in illam partem propenderet, quæ illi commoda & salutaris fuit. Videbatur enim prima specie veluti indignum Deo, suum Filium ad tantam abjectionem redigere.

Hinc iterum colligitur quam incomparabilis & summe infinita fuerit pœna, quam Christus pro nobis pendebat, quæ Christum adigebat ut hanc petitionem proferret. Legimus enim Paulum & Mosen æternum corporis & animi exilium sibi ipsis præoptasse, ut Dei gloriam, populi salutem procurarent. *Rom. 9. Exod. 32.* Si igitur hi viri gloria Dei & salute populi permoti extremum exitum minime destinatum sibi met accersere sponte voluerint; oportuit graviolem pœnam esse, quam aliquis damnatorum in omne ævum perlaturus erat, quæ Christum perpellebat multis gradibus divinæ gloriæ & humanæ salutis firientiolem quam aut Moses aut Paulus ut pœnam sibi à Deo impositam declinaret.

Hinc etiam discimus nihil tam acerbum & tam amarum esse, quod non subire nos oporteat, dummodo intelligamus nobis hoc voluntate divina sustinendum esse. Nam omnes afflictiones, quæ pius manent, cum his compositæ & collatæ, vix pulicis morsu æquant. Nullus ergo calix tam amarus & acerbus est, quem commentatio calicis Christi & amaritudinis ejus (tanquam saccharum injectum & maceratum) non facile demitigaverit, & quodammodo dulcem reddiderit. Vide *Hebr. 12, 1, 2, 3.*

Hinc etiam liquet duas esse in Christo voluntates, unam quoad homo est, alteram quoad Deus.

Apud Lucam Angeli è cælo apparitio priori petitioni subjungitur, & verosimile est, ad singulas tres vices Angelum apparuisse,

Infinita peccatorum in Christo pœna.

Prompta voluntatis divine obsequium à nobis exigat.

Lvc. 43. Apud Lucam Angelus Christo apparuit.

ut illum lassum & pertæsum dolorum, consolaretur & corroboraret. Cujus hæc ratio est, quod *Lucas* hoc scribens, periunde commune adjunctum tribus precandi vicibus attribuit, atque discipulorum dormientium visitationem atque expergefactionem atque adeo hanc Angeli corroborationem visitationi præponit. Huc accedit quod ab Angelo recreatus aptior erat ad discipulos conmandandos.

Hoc itidem Christo accidit cum in deserto esset, ubi ab hominibus auxilium & opem consequi nequivit: itidem & nunc in hortu sit, ubi cum toto inferorum exercitu luctatus est. Quod idcirco factum videtur, quod nullum ei in terris ab ullis hominibus, (ne à discipulis quidem suis) suppeteret. Eoque sperandum in Deo est, cum nos non deserturum, cum sumus ab omnibus humanis subsidiis nudati. Vide exemplum Eliæ à rapacibus corvis aliti & nutriti. Sicut enim aduersus primum mandatum peccatur, cum subsidiis, quæ Deus dedit, præterito Deo adhærescimus; sic non minus aduersus illud mandatum peccatur, cum cessantibus aut sublatis subsidiis, ilico labascimus; ac si Deus non perinde nos sine mediis seruire possit, atque adminiculis, quibus ad nos seruandum aut consolandum usus est. Atque hoc tantum abest ut Christi cruciatus & angores minuatur, ut illos magis exaggeret, quod tanti & tam incredibiles fuerint, ut illis perferendis Dei filio hoc subsidio opus fuerit.

Notemus porro, nos repulsam in his quæ non tam comoda expetimus patientes, tamen à Deo subleuari, & viribus & fortitudine armari, quibus resistendo & perumpendo sumus. Tametsi Christus, quem Pater semper exaudit, *Iohan. 11. 41, 42.* repulsam non est passus, quandoquidem suam voluntatem Patris consilio permisit. Et hoc est quod Apostolus ait, Christum exauditum fuisse. *Hebr. 5. 7.*

Dicitur grumos, tanquam sanguinis, ea copia emississe, ut ad terram deciderent, non tantum genas scælarint & in illis se sifterent; ita ut particula *ωσος* sit ut *Hebræorum Caph.* item ut illud *Iohan. 1. 14. ut gloriam unigeniti.* Primum illud notum est, homines in summis angoribus & cruciatur incallescere, & incallescendo sudorem emittere, unde solemne moribundis sudorem quandam excernere. Hinc est quod sanguis altari aspergebatur ante oblationem. Illud etiam notum est, corpus suis aquis humoribus exhaustis

& exsuctis post sanguinem perspirare tenuem. Sed Christum magnitudine dolorum ita pressum fuisse constat, ut ejus vis & acrimonia non tantum aquosum humorem, sed & sanguinem, enique magna copia & veluti congelatum extruserit; nam guttæ tam confertim & tanta celeritate emittebantur, ut priusquam corpore excernerentur, aliquot guttulæ in unum quasi sanguinis corpusculum coalescerent. Cum autem sit *συμπύκνωσις* animi cum corpore, animo incomparabiliter affecto dolore, non mirum est si corpus in summam quassationem adduxerit.

Hoc etiam gravissimum testimonium est, *Summi doloris indicium.* infernalis Christi perpeffionis. Ingens dolor erat quæ scœminæ extorsit tantam vim aquarum quanta Christi pedes lavit, *Lucæ 7.* Quantum igitur hic qui tantam vim sanguinis expressit? Hoc, ut nos docet ad quam pœnitudinem nos ipsos adigere & extimulare debemus, ita, & singularem consolationem affert, ut, cum pœnitudine nostra indignationem atque adeo vindictam non eam sentiamus, quam peccatorum magnitudo esdagitat, meminerimus Christum perfectissimam pro nostris peccatis pœnitudinem explevisse. Propheta, fontes & rivos aquarum exoptavit, quibus populi delicta plangeret: præterquam autem quod una Christi lachrymula, cum fontibus & rivis lachrymarum Prophetæ, non tantum æquanda, sed & præponenda est, quia lachrymæ sunt Dei veri; videmus illam copiam vel sanguinis manasse, quæ admirabilis est; & non tantum oculos fontes lachrymarum extitisse, sed totum corpus Christi veluti in rivos sanguinis conversum esse.

Vere igitur hic is est, quem Ecclesia miratur vestibus sanguine resperis, ex hostium regione, & ex Metropoli inferorum. Sed tamen hoc interest, quod Propheta ioteligit Christi vestimenta hostium sanguine scædata fuisse. Hoc autem loco Christus proprio sanguine perspergitur. Verum quidem est, sed interim hæc proprii sanguinis resperisio, causa est cur vestimenta ejus sunt veluti hansta sanguine hostium suorum, tanquam qui torcular calcasset; causa etiam cur pedes nostros in sanguine impiorum ponemus, imo vero cur equis ad fræna usque in sanguinem illorum admixsis inequitabimus.

Hujus ad discipulos itationis causa colligitur ex ipso rei eventu, nempe ut illos quo loco essent, & quibus ad tentationi resistendum viribus intelligeret, & quod deesset id *Matth. 25. 40. Christi erga suos charitas.* suppleret.

In ipsa repulsa Deus nos subleuat.

Verf. 44. Grumi sanguini.

suppleret. In quo illud *notandum* est, singularem & incredibilem fuisse Christi erga suos charitatem, qui in tanta dolorum infinitate, quibus obsessus erat, quæ ejus pro se ipso curam merito vindicare poterat, non tamen suorum curam abjicit, sed eos veluti secum in mediis malis (cæteroquin onustus) circumgestat. Quod nos *doceat* ut curæ & fidei commissos, nunquam ne in acerrimis & acerbissimis nostris temporibus deseramus. Sic videmus Iohannem carcere inclusum & jam morti crudeli proximum, sollicitum fuisse ut discipuli sibi plus æquo addictiores Christo firmius & arctius adhererent. *Matth. 11.* Sic videmus Paulum vel in maximis suis afflictionibus. *2 Cor. 11, 28, &c.* Hic igitur Ioabi exemplum nobis proponendum, qui cum certam provinciam bellandi accepisset, & fratri alteram attribuisset, pollicetur se laboranti fratri succursurum: eandem ab illo operam exigens cum ipse hostibus inferior futurus erat. *2 Samuel. cap 10, vers 11.*

Ab hominibus nunquam præstita.

Quod si quis excipiat, Charitatem, ex hac parte, in Christo non tam luxisse, cum alii hoc præstitisse inventi sint; hi in errore versantur. Nam quod alii hujus officii sunt memores, inde fit quod ne millesimam partem earum afflictionum perferant, quas Christus subiit; quibus Christus, pro modulo virium, quas concedit, afflictionis calicem admittitur.

Hinc nascitur singularis consolatio, Christum jam solutum omnibus curis, quæ illum circumstitebant, nostri non posse oblivisci, aut curam de nobis abjicere.

Christi magis ex Apollolorum securitate majores.

Quod dicitur venisse ad discipulos, id intelligendum videtur de omnibus, tam octo illis remotioribus, quam tribus propius admotis: quos dicitur omnes dormientes offendisse; loci enim circumstantia indicat, præter expectationem hoc illi accidisse: illa enim inventa dicuntur, quæ præter expectationem accidunt. Quamvis igitur secundum divinam ejus naturam omnia sciret, nec quicquam illi novum fuerit: tamen, &c. Hic igitur dolor Christi recrudescit, cum octo discipulos dormientes, & in tantis periculis securos offendit. Quod eum tanto magis percussit, quo hic tam intemptivus somnus inexpectatus fuit. Quod cum illi magnopere displicuit, eoque dolorem graviores Christo accersebat; quantum & quam acrem illum dolorem putabimus, quem accepit ex reliquorum trium somno, quos

& arctius complectebatur, & quibus plus credebat? Quod quidem cum eum ob causam causam punxit, quod Deo hæc somnolentia ingrata esset; tum ipsum angere necesse erat, quod hujus somnolentiæ pœna ipsi timeri lenda esset, & illius porro defectionis, quam hæc somnolentia attraxit. Quamobrem, Christus à suis conjunctissimis non tantum in agone adjutus non est, sed etiam vulneratus, & veluti confixus, & tum quidem, cum scirent illi, suorum peccatorum pretium dependendum esse. Quod tamenti eorum gravi peccato factum sit, singulari tamen Dei sapientia, hoc ipsum rectum & administratum est, ut constaret magis nos nihil ad salutis nostræ rationem attulisse. Cum igitur æquum fuisset, sanguinis grumos, ab his, veluti sudando abstergi, illi sua securitate plus sanguinei sudoris ex ejus corpore exprimebant.

Quod Petrum dicitur alloquutus, & illo tamen sermone, qui pluribus competit, intelligendum est tum omnes hujus peccati admonuisse generatim, sed Petrum sigillatim compellasse, eoque apud Matthæum ea oratio Christo attribuitur, quæ in Petrum seorsim directa est. Qua in re quaeritur cur potissimum Petrum per vellit. *Ratio* manifesta est, cur Petrum potius quam alios discipulos perstringeret, ut qui plus honoris illi habuisset, quam illis in hoc negotio. Sed cur illum magis vellicaret quam Iohannem & Iacobum, illud adhuc non elucet. A tunc ejus etiam rei rationes aliquot sunt. *Prima*, quod gravius illi periculum impendere & imminere præseverit Christus. Quo docemur, si quando gravius à Domino per Ministros verbis aut aliter factis castigemur, reputandum esse Deum prospicere nobis grave malum & periculum incumbere adversus quod nos hac castigatione munire constituit. *Secunda ratio* est, quia ejus peccatum hac in re tanto gravius fuerat, quo ipse de se liberalius cæteris pollicitus erat, se ne in morte quidem à Christo disjunctum & diremptum iri, sed ad mortem usque se comitem Christo præbiturum. Perinde ac si diceret, tunc mecum vel in morte participabis, qui ne in momentanea quidem vigilia socium te adjungere pateris? Quo docemur tanto gravius nos peccare, & ut durius castigemur nos promereri, quo majorem pietatem profitemur & præ nobis ferimus, quo digniorem locum obtinemus. Contra apud *Pontifices*. *Tertia ratio* est, ut hac tam severa reprehensione pro peccati gravitate & immanitate (est enim

Cur Christus Petrum sigillatim compellet.

enim grave peccatum, non potuisse iustum ne ad horam unam cum Christo vigilare: Ex quo etiam *liquet* infra horam Christum preces suas finivisse:) occurreret Christi immoderate de Petro exiimationi, qua futurum praevidebat, quod caput Apostolorum & Ecclesiae habendus erat. Haec una causa est cur & ceciderit & tam acerbe à Christo acceptus sit. Et haec causa est, cur ubi aliquid praecipui illi tribui videretur, illico aliquid ejus gravius peccatum subjecit, *Matth. 16, 17, 23, & 14, 29, 30.* item *Luc. 9, 28, 33. Iohann. 21, 15, 21.* Quam vim *μετ' εμῶ* habet, vide supra.

Verf. 41.
Lucia carnis & spiritus.

Iterum igitur monet ut vigilant in oratione: grave enim Christo non erat sapius rem eandem, quoties opus erat, repetere. Sed hoc loco rationem adhibet, qua, tanquam infixo stimulo, illos experrectos servet. In quo primum anticipat illud, quod illis imponere potuit, quod Spiritum Sanctum in se sentirent ad omnia praecleara officia probe excitatum: cujus promptitudine consili de omnibus praeclearis officiis à se praestandis sibi pollicebantur: si fuissent ut vetus mundus nihil nisi caro, *Genes. 6, 5.* causa subesset illos sollicitandi. Sed cum, &c. Hinc respondet Christus, verum quidem esse, eos Spiritu Sancto imbutos esse, & eundem Spiritum perquam esse ad res praecclare gerendas alacrem: sed parum eos reputare carnem illis penitus adhærescere (puta originale peccatum) quæ caro, ad peccandum non minus proclivis est, quam Spiritus ad bene faciendum; eamque omni facultate destitui bene agendi, imo vero contra niti *Galat. 5, 17. Rom. 7, 17, 18.* (ut hic *μελέωμεν* sit) atque tam esse in nobis validam & valentem hanc carnem ut Spiritum qui in nobis est subactura sit, nisi Dei virtute precibus & vigiliis impetrata coërceatur & demetur. Non dubium enim est quin Apostoli admoniti de hac re secum penitus constituerint deinceps sibi ab hac somnolentia cavere & cum se vel mortem pro Christi nomine oppetere velle dicebant, cerrum est illos ex animo loquutos; sed, &c. Quamobrem, non satis est si motus bonos, & studia, & desideria praecleara, atque adeo deliberationes certissimas nobis Deus indiderit, nisi etiam vires à Deo flagitemus, quibus quod animo designavimus facto exprimamus. *Trabe me in curram post te. Cant. 1, 3.* Sicut igitur qui in stadio currit, non tantum pedibus obnixè laborat, sed manus etiam extendit, ut palmam quam citissime

prehendat: Sic nobis etiam eurrentibus manus expandendæ sunt & in cælum tendendæ, ut hoc modo patriam obtineamus. Nec vero (quod sit) nobis hic sub umbra infirmitatis nostræ segnescere fas est, & carni tam ad malum armatæ succumbere, sed meminimus *Iacobi 4, 5, 6, 7.*

Quod eandem petitionem iterat iterat-
que, amplificatio est gravitatis & atrocitatis &c. *Verf. 42.*
supplicii de Christo pro nobis sumpti. Si enim vel semel hoc deprecatus esset quo humani generis salus deplorata est, infinitatem pœnæ & cruciatus prodar necesse est. Terna enim petitio alicujus rei indicat vehementissimum desiderium aliquid vel adipiscendi vel declinandi. Confer hoc cum *2 Cor. 12, 7, 8.* *Hoc nos docet*, preces nostras sapius repetendas esse, nec existimandum illas à Deo rejectas esse, aut illi ingratas quod primo quoque tempore earum fructum non percipiamus. Quandoquidem exaudiuntur quidem primo, tamen illico executioni non mandentur: exauditus est enim à metu suo. Vide *Dan 9, 24.* Vbi videmus preces Danielis primo tempore exauditas fuisse, tamen non illico exsequutioni mandatæ sunt. Simul etiam *notandum*, petitiones nostras nequam repulsum iri, dummodo possint per ejus fidem & sanctitatem praestari. Si igitur postulata non consequimur, eo fit, quod Deus illa, salva gloria propria, aut nostra & aliorum salute, non potest concedere.

Tamen vero eandem orationem habuisse dicitur è *Matthæo*, tamen videtur aliquid discriminis hic esse collatum, ut quamquam idem prorsus argumentum tractaret, eandem propemodum petitionem repetierit; tamen aliquid hic discriminis in forma orationis collatum, qua verecundius & levius illud deprecatur, quod prius fecerat intentius. Sed ita ut & majore fervore, & diuturniore tempore, secundo precatus sit, quam prima vice, ut est apud *Lucam*.

Mirum videatur, quod Christus, prius *Alia est ratio pro-*
tam cupidus mortis pro nobis obeundæ, *rum in pæ-*
quod multis suis dictis & factis testatur est; *ce, alia in*
jam tanquam alius à se mortem tantopere *afflictione.*
exhorreat. Quamobrem alia ratio est Christi pace utentis, alia in gravi afflictione & tentatione versantis. Quod idem de piis sentiendum qui tranquille agentes pleni sunt fiducia in Deum: in tentatione vero ad desperationem sollicitantur, & nihil minus quam Dei erga se propensionem sentire possunt.

Voluntati divina obtemperandum. Quin etiam, si fieri illud nequeat, ut prætereat, &c. petit porro ut pro voluntate Patris fiat. Quo docemur, nullam crucem esse, quantumcumque acerbam, quam vel expetere non debemus, cum illam nobis incumbere voluntate divina intellexerimus, eoque docemur precari ut voluntas Dei fiat. Sic Ecclesia Cætarientis *Act. 21, 14.* Sic docemur precari, *Matth. 6. fiat voluntas tua:* tamen hoc esset cum jactura animarum nostrarum; Vt non modo bibamus sicut impij *Ier. 25, 17.* &c. sed sponte calicem quasi accipiamus, & ori admoveamus.

Sola morte Christi à peccatis liberamur. Notandum etiam nullam aliam viam & rationem fuisse, qua à peccatis & promerita damnatione liberaremur, nisi Christi morte, & morte tam formidabili. Quod tamen si inde constet, quod Pater nunquam cateroqui suum filium huic cruci adjudicasset præ amore quo illum complectitur, tamen hic vel maxime elucet, quod Christus Patris *de patre* hoc ab illo petens non tamen petitioni ejus id concedit.

Discipulorum officiantii. Quod etiam secundo & tertio, discipulos dormientes præter expectationem offendit, non modo illius pro eis sollicitudinem testatur, (quod suum dolorem auxit,) sed insignem in discipulis otiositatem arguit, quæ merito stuporem moveat, quod ne bis quidem admoniti, in tam necessario tempore, & summa difficultate vigilant. Cujus rei, quamvis causæ aliquot assignantur, ut quod oculi illorum gravati essent, & illius oculorum gravitas alia causa apud *Lucam* indicatur, animi dolor, qui spiritus exhauriens tardiores & magis stupidum hominem reddit, & concoctionem impediens, vapores & exhalationes ad cerebrum transmittit: tamen cum à Christo ob hanc somnolentiam castigantur, certum est illos excusatione vacare. Nihil enim doloris illis obrigit, quod somnum attrahat, quod Christo magis abunde & prolixè, idque infinitis partibus non obvenit. Ergo apud *Marc.* dicitur, secunda vice discipulos nihil habuisse quod responderent, sed omnino obmutuisse. Et videmus, homines venando, & alea ludendo, aut aliis suis voluptatibus inserviendo, multas noctes infomes agere. Quamobrem si vigiliis his oblectati & precandi fructu capti suos animos ad eam rem adjecissent, non dubium, &c.

Hic igitur *notetur*, summa hominum in *Hominum* rebus cælestibus societas & securitas, quo- *in rebus* modo instar ebrii dormimus in ipso mali fa- *divinis sa-* stigio per medium mare. Christus dicit patremfamilias excubias acturum, si sciret futu- *cordia.* rem noctu parietem perforosurum, &c. Nos tamen, &c. Atque in his vitæ periculis, si dormientes offendamur; tamen Cornicis voce aut Campanæ pulsatione excitabimur: hic autem, tamen si argentea, vel potius aurea Christi vocis tuba insonuerit, & sonantissimus qui unquam extitit præco, tamen, &c. Quamobrem videmus, quanta vi, & impressione, & quanto studio & contentione decertandum nobis erit, ut hanc securitatem nobis ingenitam excutiamus & procul abjiciamus.

Notandum porro, quomodo Apostoli, hujus temporis secunda vice ita convicti ut quod respondeant nihil haberent, tamen denovo in illud peccatum incidunt.

Ad extremum *notandum*, Christum discipulos ter in idem peccatum impingentes, *Grades ad* acerbissimo *correctionem.* *στυγν. θυμ.* & acri & mordaci irri- tatione perstringere, caque, ter (ut videtur) repetita. 1. *Dormite*, 2. *requiescite*, 3. *Marc. sufficit.* quasi dicat satis somni scilicet, quandoquidem adventantibus copiis & militibus non potestis etiam si maxime velletis amplius dormire: Quo docemur quomodo & quibus gradibus ad correctionem eundem sit. Nec inique ferre oportere homines aliorum fodicantes admonitiones; siquidem peccatis sæpius iteratis. Nemo enim mansuetior Christo, &c. *Notandumque* est, hoc vel tum factum esse, cum discipuli mæsti essent. Tamen si igitur hoc plerisque importunum & intempestivum videri potuit: tamen discamus, &c.

Hic videmus singularem fructum pre- *Verf. 46.* rionis Christi, quod ea mirifice confirmatus *Precactionis* fuerit, ut qui antea pugnam detrectabat, *fructus.* nunc adversarium veluti quærat, & illi obviam procedat. Simul etiam, quam tempestive hæc animi alacritas submittitur eo ipso vix momento quo, &c. Quod nos admonet non esse metiendas vires nostras ex præsentis sensu infirmitatis nostræ antequam ad prælium accedamus. Sicut enim Duces non prius arma militibus dant, quam ad ipsam pugnam & conflictum ventum fuerit: Sic, &c.

MATTH. cap. 26, à vers. 47, ad dimidium versus 50.

47 Et adhuc eo loquente, ecce, Iudas unus ex duodecim, venit, & cum eo turba multa cum gladiis & fustibus, à primariis Sacerdotibus & Senioribus populi.

48 Is vero qui prodebat eum, dederat eis signum, dicens; Quem osculatus fuero is est, prendite eum.

49 Itaque statim quum venisset ad IESVM, dixit; Ave rabbi. Et deosculatus est eum.

50 At IESVS dixit ei; Amice, quorsum ades?

IOHAN. cap. 18, à vers. 4, ad 10.

4 IESVS itaque sciens omnia quæ ventura erant in se, prodians, dixit eis; Quem quaritis?

5 Responderunt ei; IESVM Nazaranum, dicit eis IESVS; Ego is sum. Stabat autem cum eis etiam Iudas qui prodebat eum.

6 Vt ergo dixit eis; Ego is sum, abierunt retrorsum, & ceciderunt humi.

7 Iterum igitur rogavit eos; Quem quaritis? Illi autem dixerunt, IESVM Nazaranum.

8 Respondit IESVS; Dixi vobis me eum esse: ergo si me quaritis, sinite hos abire.

9 Vt impleretur sermo quem dixerat; Ex iis quos dedisti mihi, non perdidit quemquam.

A N A L Y S I S.

DEScribitur studiumprehendendi Christum ab efficiente causa principali Iuda, & adjuvante turba. Iudas describitur ab adjuncto numero duodecim Apostolorum. Turba ab adjunctis gladiis & fustibus; utrorumque cum Iudæ tum turbæ convenientis adprehendendum Christum. Efficientes causæ assignantur, principes sacerdotum & seniores populi, adjunctum tempus notatur, cum hanc prehensionem aggressi sunt, nempe cum Christus vix dum sermonem absolvisset superiore versu comprehensum.

Vers. 48. Iudas describitur ab effectis, 1. quod signum dedit quo Christum ab aliis inter noscerent: species signi erat, quem ego osculabor; item quod jubet ut fortiter illum manibus prehendant: denique apud turbam ut tuto illum abducant:

Vers. 49. Alia effecta norantur, nempe quod salvare iussit cum appellatione Rabbi, eaque apud Marcum reduplicatur: deinde quod illum deosculatus est: cuius adjunctum est.

Vers. 50. Christi ad Iudam responsum: cuius forma est, amice, quorsum ades.

IOHAN. Vers. 3. Prompta Christi ad crucem professio arguitur diverso, nempe quod quamvis omnia ferret sibi eventura, tamen illis in occursum ivit; deinde Christi effectum notatur, quæstio scilicet quem queritis?

Vers. 5. Cuius effectum est turbæ responsum, se querere Iesum Nazarenum: cuius responsi effectum est aliud Christi responsum, se eum esse, quem quererebant: eorum autem ignorantia, vel potius scotomia in persona Christi, exaggeratur argumento diversorum, tamen Iudas, qui prius illum familiariter vocat, præsens interfuit.

Vers. 6. Effectum responsi Christi est quod abierunt retrorsum & humi ceciderunt.

Vers. 7. Eadem quæstio Christi & responsum Iudæorum quæ prius.

Vers. 8. Insuper additur Christi admonitio ut Apostolos abire sinant; quod arguitur ab adjuncto responso Iudæorum, nempe quod Iesum propria sua confessione quererent non Apostolos.

Vers. 9. Quod Christi postulatum suo sine arguitur, nempe ne quis eorum pereat, quos Pater illi servandos tradidit.

M E T A P H R A S I S.

Quam prope instaret Iudas, congruenter MATTH. 47. Christi dicto liquido constat quod vix dum illud dictum protulit, cum ecce Iudas, qui unus esset ex duodecim Apostolis illum accessit & cum illo magna cohors contracta non tantum ex Romano & conductitio milite, sed & ex Sacerdotum & seniorum satellitio eademque armata partim fustibus, partim gladiis, una cum laternis seu facibus, quæ secum ad noctem & tenebras illustrandum gestabant. Quæ omnes copia sacerdotum, Scribarum & seniorum partim auctoritate, partim gratia coacta conscriptæ sunt: quorum aliqui ad promovendum hoc negotium ejus comprehensioni interfuerunt. Qui vero eum prodebat Iudas, ut certius Christum dignoscerent, armato militi signum dederat: dicens; Advertite animum & oculos ad eum quem ego osculatus fuero, is est quem queritis; eum maxima vi adhi-

adhibita comprehendite & cum summa cau-
 49. sione abducte , alioqui illa virtute & poten-
 tia est ut facile elabatur. Nec citius hoc mo-
 nuit quam ilico ad Iesum festinans , Benetibi
 sit, mi preceptor, inquit, & illum de more ser-
 50. vorum non sine subjectionis nota , puta genu-
 flexionis, egulatus est. Ad quem Iesus : o tu
 quocum ego consilia & arcana communicavi
 & haud secus quam amico familiarissimo usus
 sum, cui rei te non solum ministrum & p^re-
 IOHAN. 4. bitorum, sed etiam ducem antesignanum pre-
 bies ! Quamobrem tametsi Iesus oculo divina
 prospicientia omnia sibi eventura probe norat
 & in numerato haberet ; tamen illis in occur-
 sum confidenter procedens, dixit, tanquam iis
 5. qui scotomate divinitus admirabiliter percussi
 essent, quem queritis? Cui illi, tanquam igno-
 to (post indicium à Iuda factum) respondent
 Iesum Nazarenum: ad quos rursum Iesus; Ego
 is sum. Adstitit etiam illis Iudas, qui cum
 prius Christum familiariter noverat ; nunc
 tamen eodem cum illis scotomate percussus, il-
 lam omnem notitiam, quam vel ex corporis fi-
 6. gura, vel ex veteri consuetudine hauferat (ut
 videtur) amiserat. Non citius hoc dictum (ego
 sum) ex sacro Christi ore emissum est, quam
 retroacti humi tanquam mortui ceciderunt.
 7. Postquam autem (annuente Christo) sese col-
 legissent, Christus illos iterum interrogavit,
 8. quem queritis? cui illi, (ut prius) Iesum Na-
 zaranum respondent. Respondet Iesus atque
 ego vobis dixi me eum esse. Quamobrem si
 9. (quod dicitis) me modo queritis, finite hos
 meos Apostolos adire. Quod quidem eo dixit, ut
 impletur sermo, quem supra in precatione
 habuerat, se neminem ex illis perdidisse, quos
 Pater illi servandos dedit.

P R A X I S .

Summa, Christus indignissime compre-
 hendi ceptus, sese promptissime in sec-
 leratorum manus hac lege dedi patitur, si
 primum discipulos intactos dimiserint.

Partes } Promptissima ad indignissimam
 sunt, } captivitate profectio.
 } Sollicita de discipulorum immu-
 nitate & effugio cura.
 In priore } Indignissima Christi compre-
 duo potif- } hentio.
 limū no- } Promptissima Christi in ho-
 tantur, } stium manus deditio.
 In priore } Causæ efficientes.
 notantur, } Adjuncta.

Causæ efficientes magis principales. Præ-
 fecti Ecclesiæ in Verbo tantum Scribs, in

Sacramentis etiam, Principes Sacerdotum,
 & Seniores Populi: Itemque Romani. Mi-
 nus principales ab istis missi, Principes, Iudas
 Apostolus, Cohors, Ministrorum Ecclesia-
 sticorum. Instrumenta, arma, gladii, fustes.
 Adjuncta, nox, ad cuius subsidium, lampa-
 des, laterne.

Ex his omnibus illud primum statuendum
 est, nostris peccatis promeritum esse, ut vest
 Christi comprehensio ita institueretur, quo
 maxime ignominiosam esset Christo, & illi
 acerrimum dolorem inureret. Nam quod
 omnes proceres & primores Ecclesiæ hujus
 rei auctores sint, maximum odium Christo
 constabat & illum vehementer punxit. Gra-
 ve erat à Iudæis populo suo ita excipi, sed
 gravius ab Ecclesiæ primoribus, idque tanto
 consensu: omnium vero gravissimum fuit
 à Iuda, quem tantopere dilexit, tradi. Acces-
 dit etiam, quod ad illum noctu accedant,
 hora scilicet iustitiæ exequendæ infueta &
 incommoda: qua circumstantia (sicut &
 post observatur) illum in furti aut latrocinii
 aut cujuscumque alterius facinoris suspitionem
 vocant. Hic d^{ic}emur, nullam captivitate
 aut comprehensionem, tam indignam, aut
 tam malevole, & horribiliter instructam &
 comparatam esse posse, quam non æque fer-
 ramus, cum Christi comprehensio genere
 ipso comprehensionis tam fuerit gravis, ut
 li, &c.

Notetur etiam summa confusio, & iusti-
 tiæ convulsio, clam omnia faciendo. Vide
 Matth. 14. quomodo Herodes Iohannem capite
 truncat in carcere, cum in portis &
 meridie omnia sint peragenda.

Quod & Iudæi simul cum Romanis ad
 comprehensionem Christi adhibiti sunt, eo
 & impletum est vaticinium; P^sal. 2. & no-
 strum, qui gentes sumus; scelus noratur.

Iam in singulis partibus notandum ali-
 quid, & primo in primoribus Ecclesiæ, quo-
 modo propemodum omnes, (si Nicodemum
 exceperis) hujus sceleris rei sunt. Quo doce-
 mur, non semper acquiescendum in decretis
 Ecclesiasticorum, qui in vera Dei Ecclesia
 præsent, sed eorum etiam iudicium est exa-
 minandum quod non tantum generalium
 Conciliorum firmitatem *ἀποστόλων* convellit,
 sed nostrorum hominum levitatem &
 inconsiderantiam arguit, qui satis firmitatis
 esse constituunt ad rem aliquam confirman-
 dam, si ab his, qui in Ecclesia præsent, ali-
 quid communi calculo feratur. Quod si quis
 dicat non mirum esse si erravit, cum homi-
 nes

Matth. 47.
 Ignominia
 summa in
 Christi ap-
 prehensio-
 ne.

Ecclesiasti-
 ci ab errore
 non innu-
 nes.

nes fuerint ab omni pietate alieni, age, ferro illis consilium quod ab uniuersa Ecclesia agrabaturo de reducenda Arca, 2 *Sam.* 2, 6. ubi ne vir quidem inventus est, qui non erraverit, cum multi fuerint qui pietatem colerent; & *Leuit.* 5, 15. si Ecclesia per imprudentiam erraverit, &c.

*Impis de-
mino fir-
rire perca-
losum.*

Deinde in Ministris & Presbyteris observandum est, quam periculosum sit impiis Dominis seruire, unde periculum sit operam tuam in rebus illicitis collocare, & gravissimorum scelerum reum esse. *Primum* igitur danda opera, ut huiusmodi heros, quoad fieri potest, fugiamus; quod si minus possumus, quod obligatione aliqua teneamur, aut à Parentibus hoc nobis impositum est; diligenter circumspiciamus ut illorum primum mandata scienter, & perite ex Dei verbo discernamus. *Deinde* ne ullis aut eorum pollicitationibus aut minis nos abduci ab officio patiamur, quod illorum auctoritate minime tecti sumus à Dei formidabili iudicio. Vide exemplum servorum Saulis, qui iusti in innoxios Sacerdotes ruere, nec Regi, nec hero obsequi voluerunt. Hoc nostris hominibus accommodetur, qui omnes se absolutos putant dummodo Principis auctoritate muniatur, cum interim tem injustam esse probe norint.

*Veri. 48,
In Iude
facto appa-
rent 1. ne-
guitia.*

Sequitur de Iuda, cujus summa impietas diversis circumstantiis notatur. Et quidem, quod hujus comprehensionis, non se tantum Ministrum & præbiterem, sed ducem præbeat. Vnde & nota admirationis *id est*, nam *Lucas*, & *Petrus* in *Aetis*, illum ducem notant. In quo insignis nequitia liquet. Quod cum per se (etiam iustissima causa) scelus fuisset, nedum facinus esse oportet, cum hæc malitia in causa injustissima fuerit.

*2. impie-
tas.*

Hanc impietatem auget simulatio, qua per speciem & nomen amicitia illum prodidit. Cujus porro sanguinolentus animus eo ipso proditur, quod non tantum comprehendit iubet, sed ut accurate abducatur admonet, non contentus præstitisse quod nefarie pollicitus est de Christo tradendo, nisi etiam innoxium ejus sanguinem funderet. Tamen si, quod quidam affirmant ex illis verbis (*promiserant se daturus*) nondum mercedem acceperat, nec accepturus erat, nisi prius Christum in manibus haberent: tum patet avaritiam esse omnium malorum radicem & sanguinolentam. Primo cum Sacerdotes adibat visus est illud fecisse tantum, ut pecuniolam aliquam inde colligeret: nunc

autem semel hæc rem ingressus crescit in illo malitia, & subvertitur ne si Christus mortem effugeret de se pœnas sumeret, omni ratione sanguinem ejus expetit.

Admirabilis porro cordis durities, quæ nec tam suavibus Christi verbis frangitur, aut mollescit; nec duriore castigatione, qua ad terram resupinus sternitur, emendatur. Vide similem Christi suavitatem & incomparabilem humanitatem erga Iudam. *Iohan.* 13, 26. Vide *Matth. cap. 26*, 23. confer cum *Psal.* 55, 22.

Notetur etiam incredibilis cæcitas, quæ neque præteritorum quæ viderat miraculorum experientia, nec præsentis iudicii sensu, sed nec certissima noticia, Christum fuisse Dei Filium, *Matth. 16*. commoneferi potuerit Christi omnipotentia, qua omnia hæc consilia & conatus facile dissipare potuerat, & omnem hostium tum cautionem tum vim superare.

Notetur autem incredibilis Christi potentia, qui unico verbulo, tanquam fulmine, aut turbine, tantam multitudinem hominum humi stravit, idque in dorsum retroactam: quid faciet glorificatus, qui hoc in summa infirmitate fecit?

Denique, hoc loco *notandum*, intestinum Ecclesia hostem periculosissimum esse, à quo uno plus incommodi capitur, quam à mille aliis exteris: hujus enim opera plus factum est ad Christi comprehensionem, quam reliquis omnibus. Hic enim locum noverat, ubi futurus erat, tempus noverat, quo ibi futurus etiam de nocte, eum potuit ab aliis discernere. Quo accedit, quod hæc cum Christo familiaritate, aditus ei ad Christum patebat, ut eum deoscularetur de more illius regionis, 1 *Cor.* 16, 20. cum quis alteri occurreret, quem intermisso spacio non vidisset. Quod quidem non tantum æquales æqualibus, sed subditi suis principibus præstabant, cum aliquo discrimine, proculdubio genuflexione, &c. Atque ne videretur ex consortio hostium esse *Lucas* narrat eum aliquantulum hostes præcessisse; at qui postquam osculum porrexisset, proculdubio retrocessit ad Iudæos & cum eis constitit. Quamobrem adversus hos cautius versetur, & intensius oremus, ut David adversus Achitophelam. Plus enim sollicitum illum habebant Achitophelis adversus se consilia, quam aliorum omnium, quod illi à consiliis fuisset. Multi sunt qui Christo osculum præbent, id est, exterius signum venerationis & amoris,

amoris, *Pfal. secundi versu duodecimo, &c.*
In adjuncto temporis notandum est impios ad maleficia perquam experrectos esse. Cum pii in precando perquam somnolenti extiterint. Judas non dormivit cum discipuli somno sopiti fuere. Hi enim, inquit Salomon, somnum non capiunt nisi scelus patnaverint. Pudeat igitur nos, &c. ubi non est prætermittendum aliquot ex primariis Sacerdotibus & Presbyteris huic negotio interfuisset. *Luc. 22, 52.*

IOHAN. 4.
 &c.
 Prompta
 Christi
 obedientia.

Atque hæcenus de indignissimæ prehensionis studio. *Sequitur* de promissima Christi ad hanc captivitatem profectio: quæ ex multis cum dictis, tum factis Christi arguitur, quæ hoc loco ab Evangelistis non obscure indicantur. Quorum *primum* est, quod ad eum locum precatum profectus est, qui & Christo consuetus est, & Iudæ probe cognitus. *Secundum*, quod ipsum momentum noverat, quo cohors in conspectum venit suam & discipulorum: at fuga sibi consulere potuisset si voluisset. *Tertium*, quod cohorti in occursum procedit, tamen, ut inquit Iohannes, probe norat omnia, quæ illi adventura erant. *Quartum*, quod interroget eos quem querant. Apparet autem eos (ut olim Sodomitarum & post Syri) Christum, tamen indicatum à Iudæ, non agnovisse, & ne Iudam quidem ipsum, non tantum quod illi manus non injiciunt, sed quod querenti Christo, quem quererent, non respondent, te querimus, sed, querimus Iesum Nazarenum. *Quintum*, quod se eum esse falsus est, quem illi querebant; quod tamen confiteri non necesse fuit. *Sextum*, quod jam comprehendendus illos ad terram resupinos stravit, quo vel stratos conficere potuit, vel interim dum illi ad se redeunt aufugere, vel eos, ut nunquam se attollerent, efficere, vel denique alias cohortes isti submissas, ad millefimam vicem interficere, multo magis quam Elias. *Septimum*, quod cum illis de sua comprehensione pacificatur, si discipulos suos dimiserint. Qui enim de sua comprehensione pacificatur, is eam vitare potuit.

Hic igitur notetur Christi obedientia summe voluntaria & alacris ad acerbissimam mortem: cujus cum doctrinam, tum consolationem pete supra.

Non tamen
 per omnia
 imitanda.

Sed hic *quæritur*, an hoc Christi exemplum hostibus Ecclesie obviam occurrere, &c. nobis imitari liceat? *Respondeo*. Nou licet: quia Christo explorata Dei patris voluntas erat & consilium, quod nobis ne tum qui-

dem indubitato constat, cum comprehenti mortis sententiam acceperimus.

Hic discamus primum, ut nobis conatus & studia suscepta, ad examen esse revocanda, si Deus se nobis duriore aliqua castigatione opponat, qua nos retardat. Vide exemplum Bileami. Præterquam quod casus gravior, qui in dorsu reflexus erat ipsa resupinatio, & retroactio, hos non obscure admonerat ut domum re infecta reverterentur & regrederentur. Hic videmus tantam esse naturæ nostræ pravitatem, ut Dei flagris obfirmemur, nisi cum his Deus Spiritus operationem & veluti institutionē adjungat, ut hoc loco & in Pharaone.

Deinde aliquando fieri, ut Deus postquam obstaculum objecerit illud etiam subtrahat & viam stratam & veluti aggestam ad nequitiam relinquat; ne existimemus Deum propterea nobis favere quod obstaculum perumpimus, sed gravissime nobis succensere, quod ad objectū obstaculum non resipimus; nosque nobis ipsis permittere, quod est maxime formidabile. Quod ipsum in historia Balæam liquidissime perspicitur. Estque tritum hominibus putare Deum illorum improbitatem aut impicitatem aut probare aut non improbare, si res quam parant illis probe succedat. Vide Saulem qui gloriatus est Deum in manus suas Davidem conclusisse. *1 Sam. 23, 7.* Sic etiam inveniuntur, quibus Deus olim remoram aliquam ingerit, propterea conscientia morsu & stimulo, qui post sensum omnem conscientia amittunt, tanquam cauterio conscientiam refectam habeant. Quibus, tamen si illis videtur, multo pejus est quam cum conscientia aculeo fodicabantur.

Sequitur pars altera de Pacto, quo cum hoste depectus est ut discipuli discederent. *Paulum Christi mandatum est.* Nec vero hoc precario obtinet, sed mandato; quod etiam, velint, nolint, facere coactos facile dignoscetur, si quantus fuerit Iudæorum in Christi Apostolos furor, cogitentur, & quantum studium universam Christi doctrinam extinguendi. Vbi *notetur* quod prius est observatum, Christum per media mala suorum singularem curam egisse. Ratio autem hujus Curæ indicatur, *ne perirent*, prout ad patrem pollicitus est. Hæc autem perditio, tamen si videatur ad præsentem hujus vitæ salutem referri, tamen cum superior locus æternam perditionem indicet, palam est & hoc loco evidenter intelligi.

Docet igitur Christus discipulos ex præsentis periculo vitæ erectos fuisse ne in æternum perirent, si in hanc tentationem

incidissent. quod ad has perpeſſiones nondum Spiritu Sancto armati eſſent Vnde illud eximie conſolationis eruitur, Deum & Chriſtum nos ab hujus vitæ periculis tantisper e-repturum, quoad ſalutem æternam noxia eſſe poſſint. Nec nos ad certamen educuros antequam oleo Spiritus nos probe & prolixè

unxerit; antequam ad juſtam ætatem perve-nerimus & animis valentioribus & magis confirmatis ſimus; antequam probe armati ſimus. Si enim Agricola bovem jugo non ſubjicit niſi provectiorem; ſi belli dux non niſi juſtæ ſtaturæ & ætatis milites adhibet; nedum, &c.

M A T T H. cap. 26, à medio verſu 50, ad 57.

Tunc acceſſerunt, & manus injecerunt in IESVM, & prehenderunt eum.

51 Et ecce, unus ex iis qui erant cum IESU, extenſa manu diſtrinxit gladium ſuum: & percusso ſervo Pontificis maximi, abſtulit auriculam ejus.

52 Tunc ait ei IESVS; Convertere gladium tuum in locum ſuum, quicumque enim acceperint gladium, gladio peribunt.

53 An putas me non poſſe nunc precari Patrem meum, qui huc ſiſtat mihi plures quam duodecim legiones Angelorum?

54 Quomodo ergo impleantur Scripturæ, quæ dicunt ſic oportere fieri?

55 In illa hora dixit IESVS turbæ; Vt adverſus latronem exiſtiſtis cum gladiis & ſuſtibus, ut comprehenderetis me, quotidie apud vos ſedebam docens in templo, nec prehendiſtis me.

56 Hoc autem totum factum eſt ut impleantur Scripturæ Prophetarum. Tunc diſcipuli omnes, relicto eo, fugerunt.

M A R C. cap. 14, à verſ. 46, ad 53.

46 Illi vero injectis in eum manibus prehenderunt eum.

47 Quidam autem ex iis qui adſtabant ſtricto gladio percussit ſervum Pontificis maximi, & abſtulit ejus auriculam.

48 Reſpondens autem IESVS, dixit eis; Vt adverſus latronem exiſtiſtis cum gladiis & ſuſtibus ad comprehendendum me.

49 Quotidie eram apud vos in templo docens, nec prehendiſtis me. Sed oportet ut impleantur Scripturæ.

50 Tunc relicto eo, omnes fugerunt.

51 Quidam autem juvenis ſequebatur eum, amictus ſindone ſuper nudum corpus, & prehenderunt eum juvenes.

52 Ipſe vero derelicta ſindone, nudus eſſugit ab illis.

L V C. cap. 22, à verſ. 49, ad 54.

49 Videntes autem ii qui circa ipſum erant, quod ſucurum erat, dixerunt ei; Domine, percutiemusne gladio?

50 Et quidam ex ipſis percussit ſervum Pontificis maximi, & abſtulit aurem ejus dexteram.

51 Reſpondens autem IESVS, dixit; Sinite huc uſque, Et tacta illius auricula, ſtarnavit eum.

52 Dixit autem IESVS iis qui adverſus ipſum venerant, nempe primariis Sacerdotibus, & præſectis templo, & ſenioribus, Siccine ut adverſus latronem exiſtiſtis cum gladiis ac ſuſtibus?

53 Quum quotidie vobiscum eſſem in templo, non extendiſtis manus in me: ſed hac eſt hora illa veſtra, & poteſtas tenebrarum.

I O H . cap. 18. à vers. 10. ad 12.

10 Simon autem Petrus quum gladium haberet, eduxit eum, & ferit servum Pontificis maximi, & abscedit auriculam ejus dextram. Erat autem nomen servo Malchus.

11 Dicit ergo IESVS Petro; Reconde gladium tuum in vaginam. Annon bibulam poculum quod dedit mihi Pater?

A N A L Y S I S .

Describitur comprehensio, retentio & ligatio & vinculorum injectio ab adjuncto temporis, nempe postquam Christus variis argumentis spontaneam suam deditioem declarasset, ut ex Iohanne liquet, describitur etiam ab efficiente causa *Ioh. 18, 12.* nempe cohorte, tribuno & ministris Iudaeorum.

Vers. 51. Cujus comprehensionis adjunctum erat, quod Petrus, ut ex Iohanne liquet, extenta manu & districto suo gladio feriebat unum ex servis Pontificis maximi: apud Ioannem species notatur, nempe Malcus: effectum autem illius plagæ erat abscissio dextræ auris.

Vers. 52. Cujus percussioem effectum aliud est mandatum Christi ad Petrum, ut suum gladium in locum suum reponderet; quod confirmatur ab adjuncta pœna ejus qui gladio ferit, nempe quod gladio peribit: hanc temerariam potro percussioem apud *Iohannem Cap. 11. versu 18.* coarguit à dispartato, nempe quod hoc conatu pugnavit Petrus ad versus Patris sui voluntatem, qui se comprehendi & vinciri voluit.

Vers. 53. Alio argumento refellit hanc Petri percussioem à comparatione majoris, nempe quod certius præsidium & defensio advertebat hanc comprehensionem in submitendis plus quam duodecim legionibus Angelorum esset; quod amplificatur ab adjuncta facilitate, scilicet sua ipsius petitione & oratione ad Patrem: confirmatur porro à testimonio, nempe conscientia Petri, quam Christus appellat.

Vers. 54. Alio etiam dispartato Petri conatu convellit, nempe quod Scripturæ non impleverunt, si vi & armis obliteretur suæ comprehensioni.

Vers. 55. Aliud effectum comprehensionis Christi est sermo ejus ad turbam, forma declaratur, nempe reprehensio, quod ad illum tanquam ad latronem exierunt cum gladiis & fustibus; quod scelus amplificatur à libera ejus inter Iudæos conversatione & doctrina in Templo; quæ amplificatur ab adjuncto tempore, nempe quod claro die hoc fecit, deinde à subiecto loco, nempe quod in Templo ab omnibus frequentato docere consuevit.

Vers. 56. Offendiculum autem tollit ab adjuncta necessitate, quam confirmat quod ita à Scripturis Prophetarum prænunciatur: sic deinde aliud adjunctum notatur huius comprehensionis, venditionis, ligationis Christi, nempe fuga discipulorum. *Marc. 14, 51.* Speciatim describit acceleratam cujusdam discipuli fugam; qui describitur ab adjuncto à juvenilitate, item alio adjuncto, vestitu, quod amictus fuit sordine super nudum corpus: ejus autem fuga diverso illustratur, nempe quod

fuga nihil profecit manibus comprehensus à quibusdam.

M E T A P H R A S I S .

Tum cum Christus de suis discipulis tuto MATT. 50.

dimittendis factus fuisset, & Iudæi hanc conditionem congruenter accepissent nec manus violentas in discipulos ejus invicere tentassent, tunc, inquam, Christus se capi à Iudæis & retineri passus est. Ecce Christo autem à quibusdam discipulis an gladio ferirent interrogato rem admiratione & stupore dignam: unus enim ex duobus illis Christi discipulis, quis ante gladiis cinctos accepimus, iniquissime Christi hanc comprehensionem ferens, ira & indignatione abreptus, priusquam responsum à Christo tulit districto gladio totam Iudaeorum cohortem aggredi non veritus, in quandam servum Pontificis maximi incidit nomine Malcum, eique dextram auriculam abstulit, forte quod illum aut primo, aut ferocius in Christum manus injectisse conspexerat, qui quidem Malcus (ut verisimile sit) eo magis impetuose Christum petebat, ut suam hero induriam in comprehendendo Christo probaret. Tum Iesus suos discipulos alloquens, dicit; hanc etiam injuriam mihi indignissime illatam fert. Ad 52.

Petrum autem sigillatim dixit; reconde gladium tuum in locum gladio tuo destinatum, id est, vaginam, ut qui in Malci aurem vibratus extra locum suum excurrerat: omnes enim, qui iniusti ab illis querunt interesse, gladium ad ferendum distringunt, eodem modo & censura ferientur, quo ipsi ferierint. LOHAN. 18, 11.

Quam autem ab officio tuo alienum hoc est, facile tibi constare potest, quod hac tua pro me propugnacione, pro virili tua impositas mihi à Patre pro humano genere penas, tanquam poculum vini furoris sui mihi admensum & ad bibendum quasi propinatum, avertere conaris. MATT. 53.

Hæc autem temeraria tua & prepropera percussio non aliunde fluxit, nisi à mentis tue errore, qui nisi humana ope & viribus nullam salutem paratam mihi existimas: atque tuam ipsius conscientiam paulum modo experere: am appello, num unico verbo ad Patrem orationis formula ejaculato, mihi protinus ad propugnacionem

gnationem plus quam duodecim legionis Angelorum non sit daturus. Sed illud fieri iniquum esset: quomodo enim impleverunt Scripturae, quae me comprehendi & captivum teneri debere longe ante praedixerunt. Atque ut non verbis tantum, sed re ipsa hanc plagam Pontificis servo impositam improbare se testaretur, tacta illius auricula eum sanavit. Eademque ipsa hora, ne Petrum de plaga imposita corripiendo Iudaorum indignissimum in ejus comprehensione facinus comprobare videretur, universam urbem, quae ad illum prehendum accessit, atque adeo (ut est apud Lucam 22.) Principes Sacerdotum, praefectos templo & seniores ad hunc fere modum allocutus est: *Factum plane indignum, qui ad me comprehendendum tanquam ad latronem existis noctis, cum gladiis & fustibus, perinde ac si sceleris mihi: conscius latebas & latibula conquiritissem: atque ego in ipsa meridie, & locus longe celeberrimis ipsoque templo quotidie apud vos publice Doctus partes agens à vobis tacitus non sum, nec me prehendistis. Hoc autem totum factum est ut impleverunt Scripturae Prophetarum; quin ne nunc quidem comprehenderet: nescire retinere valuistis, si non fuisset hora vestra. Hoc enim est tempus illud in quo tenebricosa vestra consilia & conatus, nocturna hac comprehensione aliquousque adumbrata effectum accipere debent: Quod nisi esset, nullam me nunc comprehendendi aut retinendi copiam habere potuissetis. Discipuli omnes postquam intellexissent Iesum penitus cum animo suo consistuisse seipsum Iudaorum libidini permittere, relicto eo fugerunt. Ut autem Iudaorum immanitas conjuncta cum tumultu facilius appareret tum ex tumultuatione juvenis quidam de somno excisatus amictus tantum indigne super nudum corpus exiit: ea autem erant crudelitate ut hunc etiam comprehensum tenere voluerint, ut liquidius elucescat Christi insignis erga discipulos providentia, cum admirabili potentia conjuncta, quod hunc tam arvide insectantes, discipulos Christi, quos majore odio persequabantur, fuga sibi consulentes non persequerentur.*

P R A X I S.

Summa, Christus comprehensus & retentus, praeposteram suimet per suos discipulos defensionem sic reprehendens, ut interim Iudaeos ob indignissimam sui comprehensionem acriter perstringeret; tandem à suis sibi fuga perquam accelerata consulentibus desertitur.

Partes { Christi comprehensio & retentio.
sunt, { Discipulorum fuga acceleratio.

In Christi comprehensione & retentione, considerantur, { Quomodo Christus obiecta obstacula reputavit.
{ Quomodo illatam sibi vim sponte tulit subitque.

Postquam de discipulorum effugio & dimissione depectus esset, Iudaeis (ut videtur) conditionem accipientibus, quod nemo illis manus primo injicere conatus sit, illico Christus sibi manus injicere patitur, & injectis se captivum tenere sustinet, qui alioqui omnes majori facilitate excutere norat, quam leo minutissimos quosque catulos. Sicut ex Luc. cap. 4, vers. 30. liquet, ut per medium agmen invitis omnibus peruperit. Comprehensus igitur est, quia comprehendi voluit; tenetur, quia utique teneri voluit: Alioqui, de Christo vere enuntiari potest quod scribitur Job. 40, 19, & 41, 1, 2, &c. de Leviathane.

Cum sui prospicerent quid Christo futurum erat, quomodo vincendus, & abducendus non multo post ad crucem rapiendus esset (Luc. 22, 49.) ecce res miranda & stupenda, unus ex Christi discipulis nomine Petrus, qui alter ex duobus erat qui gladio accingebatur (Ioh. 18. 10.) distincto gladio ministrum summi Sacerdotis, nomine Malcum, quod ipse (ut se hero probaret) omni verisimilitudine in Christo prehendendo praecipuum operam posuit & aut primus aut ferocius Christum aggressus est, ferit, & illi auriculam dextram praescidit.

Hic paulisper commorandum est, quod nota admirationis & adversionis Spiritus Sanctus nobis veluti manum injicit, ut non nihil ad hanc rem contemplandam consistamus. Et primum quidem apud Lucam observatione dignum est, quod prius consilium à Christo petiit an gladio feriturus esset. Equidem prius siluerunt, cum videbant Christum sui defensionem stratis copiis suscepisse. Nunc vero cum vident Christum sui comprehendendi copiam facere, quaerunt, &c. Nam quod de gladijs comparandis eos admonuit, adferre suspicionem poterat, an, &c. Quod autem Christus tam alienus semper fuerit à retaliationis dubitationem movere potuit, &c. Quod certe observari ab omnibus debet, ut nunquam gladium distringant nisi petita prius à Deo in Scriptura venia; ubi Deus, non minus nos clare de sua voluntate certiores facit, quam si per Christum oraculo

MATTH. 50. Christus captus quia voluit capi.

Verf. 51. Cur Petrus Malcum ferivit.

Notanda in Petri factis.

raculo responsum ederet. Quod quidem ut in omnibus cautis sic in causa religionis & Christi accuratissime & diligentissime factitari debet. Quod etiam ut semper, ita maxime sub Evangelio observari debet. *Zach. 14, 20.* Hic peccatur à Nobilium satellitibus, & alias sicariis, qui non tantum Deum de suis districtis gladiis non consulunt, sed ipso invito & verante, gladios suos vibrant. Armantur enim plerumque à vino & ticera; aliquando à suis libidinibus; sapius ab ira temeraria.

*In es lu-
danda.*

Deinde & illud *notandum*, Petrum, cum altero discipulo armato gladio penitus constituisse adversus totam cohortem in prælio stare, dummodo illud ipsis à Deo imperatum fuisset. Nec certe illud frustra aut sine fructu fecissent, cui perinde est duobus vincere ac decem millibus. Quo aspirante non tantum quinque centum, sed unus mille profigat. Vide bellum Abraham. item Simsonis pugnam, & bella adversus Philistæos, qui maxilla asinina mille interfecit. Quod nos recreet mirifice adversus turbam impiorum, ne animis concedamus. *Ne timeas pusille grex.* Non tamen hinc sequitur ut semper jubente hero satelles gladio feriat, quia, &c.

*Et repre-
hendenda.*

Sed illud in reprehensionem cadit, quod Christum consulens, ejus sententiam, plaga imposita anteverit nec Christi responsum præstolatur. Vide *1 Sam. 14, 19, 20, 21. Iohan. 18, 38.* Tamet si Petri peccatum non est, ut istorum, ex contentu aut neglectu intelligentiæ veritatis profectum, sed duntaxat ex præcipito animi, hac in Christum indignitate permoti. Ex quo videmus quam vere dicitur, iram non operari justitiam; quæ Petrum perpulerit, ut illud fecerit, de quo recte an secus fieret dubitavit. Duplice ergo ratione peccavit, *primum*, quod rem illicitam fecit: privatus enim contra magistratus auctoritatem pugnat. *Secundo*, quod dubitanter & fluctuante animo id fecit. Hoc igitur nos admoneat, ne nos subito abripi patiamur perturbationibus, quæcumque species boni obiecta fuerit; sicut hoc loco Petro non desuit gloriosus, quem obtenderet prætextus, quod Christo laboranti & indignissime affecto suppetias tulit. Hujus autem facti peccatum tanto constat magis, quo periculum hoc pacto sibi & salutis suæ struxit, & Christi fidei Patri datæ de omnibus suis discipulis (excepto Iuda) ex præsentente tentatione ob eam causam eruendis, ne in æternâ perirent, cum tentationi preferendæ impar futurus esset.

Atque hoc loco incredibilis Dei in servandis promissis fides elucet, & in suis tentatione eripiendis. Quod enim Petrus, aut non captus, aut in mille frustra dissectus sit cum ad ludæorum in ipsum odium hæc contumelia accesserit, nunquam satis digne considerari posset. Atque nisi incomparabili divinæ providentiæ pharetra reclusus fuisset, non potuit unquam constitisse. Quod nos merito confirmet & consoletur; nulla pericula quantumvis maxima, illis exitialia esse posse, quos Dominus ad sui nominis cultum stabilendum superstites fore constituit. Quod si Petrus sese temere his periculis immiserit, illa tamen perspexit: nedum nos dummodo caute & circumspicte ambulaverimus, & divinæ providentiæ in nobis servandis inserviamus. Vide simile exemplum in Iacobo post eadem Sechemi patratam.

Notandum porro nullos omni verisimilitudine acerbiores & contumeliosiores in Christum fuisse Ministris & Presbyteris Archiscerdotum. Sic *Iohan. 18, 22.*

Christus ad propositam quæstionem responsum aptat, quo omnibus discipulis imperat, ut ne hanc quidem contumeliam sibi illatam, ut ut indignissimam, vindicent, sed hæc fieri sustineant. Atque quo liquidius constet hanc vim & in hostes irruptionem & oblutationem sibi non placere, attractam auriculam præcisam veteri sanitati restituit: docens sibi displicere ut fundantur, in terram sternantur & obruncantur, quibus ne auriculam quidem adimi velit. Interim per mediam abjectionem, divinæ gloriæ suæ specimen egregium edit, quo & labantem suorum fidem, & infidelium animos convictos abunde teneat. Eoque docuit, in promptu illi fuisse, illis omnibus manus & aures adimere, & vitam ipsam si voluisset. Nam qui sanat multo magis vulnerare potest. Atque ut hæc Christi clementia erga infestissimos hostes insignis fuit, quæ ferræam & lapideam duritiam comminuere poterat, ita improborum hominum occæcatio & obduratio non minore animadversione digna, quæ non tantum non emendatur hæc Christi suavitate & mansuetudine, sed obfirmatur magis.

Prius eos severitate aliqua pertentaverat, dum illos resupinos in terram prostravit, jam etiam mansuetudine & benignitate illos aggreditur, sed utrobique in pœnas ruunt. Ut nihil mirum sit si Pontificum nullis his admirabilibus Ecclesiæ liberationibus commoveantur ad resipiscentiam; sicut enim

tanquam rabidi canes & efferati, aut veluti serpentes, qui nullis incantationibus, quantumvis artificiosis, e suo specu cæcitatibus, &c. educi possunt.

MATTH.
vers. 52.
Reprehensio enim doctrinae conjugenda.

Postquam totum discipulorum cœtum de suo in hoc negotio officio commonefecisset, ad Petrum, qui aliquid adversus hoc mandatum admisisset, & ut videretur porro admittendus erat, orationem convertit. Eumque jubet ut districtum & eductum gladium denuo recondat. Eoque docet non satis esse delinquentem in genere admissi peccati admonere, nisi specialius admonitionis medicina illi admoveatur, ita est natura nostra sui lena, ut quod omnibus dicitur, cuius potius dici, quam nobis existimare parati sumus. Deinde adhortationi rationes & argumenta eaque & frequentia & varia, hæc minacia, illa informantia, adnectit. Quo docetur quod Paulus ad Titum ait, reprehensionem cum doctrina coniungendam. Si enim reprehendatur, non etiam coarguatur & doceatur peccator, admonitio instar sagittæ cuiusdam est, quæ ferro non obducitur & stimuli, cuius cuspis retusa est & obversa.

Gladii abusus damnatus propter penam talionis.

Primum argumentum est, ab adjuncta pœna eorum, qui gladio temere utuntur, & illegitime; fore ut prout gladio percusserint, seu ad mutilationem, seu ad cædem, &c. sic & ipsis fiat: Quod ut præcipue de magistratu intelligitur, cuius partes sunt hoc Dei iudicium exsequutioni mandare etiam adversus mutum juvenem: sic etiam & ipse Deus vel sua & propria manu, qua sanguinarios immatura morte plerumque tollit, vel alterius sicarii manu illud exsequitur. Hoc igitur nos cautos reddat. Cum enim ne in hac quidem Christi defensione eximitur peccator, nedum, &c. Quod si Deus illum non puniat, sed illi diuturnam vitam indulgeat, tamen ita illum & conscientiam irritat, qui sanguinem fudit, ut satius illi fuerit semel perire, quam quotidie, veluti morte quadam, terrore percelli, ut in Caini exemplo. Quam vellem igitur vox ista sicariorum aures assidue personaret, *reconde gladium tuum in vaginam*, qui levissimis de causis gladios distringunt. Quin potius illud primum optandum, ut ne educatur quidem, aut distingatur, nisi imperante Christo in verbo. Quod si præcipiti ira circumventi præveniantur, secundum est ut quam citissime desistant.

Hinc apparet usum gladii non tolli à Christo, adversus *Anabaptistarum* errorem.

Fontem & causam temerariæ huius percussiois indicat Christus, quod Petrus nupiam Christum eripi potuisse ex hostium violentis manibus crederet nisi ipse Christo laboranti gladio opitulatus esset. In quo falsum Petrum esse, non tantum superiore potentia divina in prosteruendis hostibus documento liquet: sed hoc ipso, quod cælestes copiarum unico precum verbulo ad Christi defensionem aritari poterant. In quo illud *perspicitur*, quid *primum* sit, quod nos ad injustam pugnam seu dimicationem impellit: ignorantia, aut certe indebita reputatio potentia divina, quæ nobis opportune subveniendis parata est, quoties illud ex divina gloria, & nostræ salutis usu futurum sit. Nos enim, quibus nullæ legitimæ rationes sensibus obviæ, aut rationi humanæ congruentes occurrunt, idecirco ad illegitimas, quæ promptæ & ad manum sunt, confugimus. Ut ergo in repellenda vi nihil illegitimum tentemus, ante oculos observari debet & menti penitus instillari, multiplicem esse Dei erga suos defensionem, furorem hostium avertendo, vel hostes inter se committendo, vel fulmine propriæ vocis sternendo, vel Angelos propugnatores submittendo. Hinc est quod *Psal.* 34, *vers.* 7, 8. doctrinæ de Angelorum castrametatione subjungitur doctrina de pace persequenda, præteritis & obtritis injuriis, quibus afficimur.

Hoc autem se jam facere non posse docet ab adversis, Angelorum enim patrocinio ad vitæ & libertatis custodiam uti, pugnat cum Prophetis, qui mortem mihi ad hoc tempus & captivitatem obventuram prædixerunt. *Ex quo* illud etiam liquet, statuentium nobis esse, cum Euangelii hostibus nos comprehendi potestas sit, illud nullo aut voluntatis Dei erga nos defectu aut impotentia in propulsandis hostibus fieri, sed tantum quod Deo gloriosum hoc sit. Ecclesiæ utile, nobis ipsis salutare. Nec enim semper patiuntur ipsi ut Prophetiæ impleantur, ut in Christo factum. Tametsi enim de bestia Romana prædictum sit, illam sese imbuturam sanguine sanctorum: tamen id ad singulos homines & individuos non accomodatur. Auger consolationem quod tam amplum & copiosum nobis in promptu præsidium sit, ut cum unus Angelus hostium infinitis milibus prosteruendis sufficiat, nobis tamen numerosos milites cælestes suppeditet. Vide exemplum *Elizai*, & *Psal.* 34, 8. *castrametantur Angeli.*

IOHANN.
vers. 11.
In quibus
etiam non
homines,
sed Deus
respicien-
das.

Iohannes vers. 11. aliam rationem adhibet ab adjuncta Patris voluntate, qui non tantum hoc fieri decrevit, & per Prophetas fore prædixit, sed illi ut hoc patiatur & subeat in mandatis dedit. Cujus detractionem & declinationem quo magis Petro invisam, & sibi ejusdem admissionem & suspensionem minus injucundam redderet, comparat hanc per passionem calici in manum à Patre porrecto. Quod si iniquum sit filium calicem à patre propositum & in manum inditum à se repellere, præter rationem esse, ut ipse hunc à cælesti Patre admissum calicem, aut ipse propellat, aut ab aliis propelli & emandari patiatur. Atque hoc modo Christus hujus indignitatis acerbiterat mitigat & emollit dum animum à Judæis abducens eum totum ad Deum Patrem refert. Dum non tam reputat quid Judæi crudeliter admittunt, quam quid Deus erga homines misericorditer faciat: non tam quid illi furenter, quam quod Deus sapienter: non tam quod illi proditorie quam quod Deus fideliter faciat. Non tam quid illi scelerate, quam quid Deus juste facit. Cui si etiam hoc addiderimus nobis calicem à Deo propositum pharmaci vim habere, non dubitabimus illum placide ab illo accipere.

LUC. V. 52.
Magistra-
tuum officium.

Quod principes Sacerdotum, & Scribæ, & Seniores huic negotio præerant, ad cautionem majorem factum est, & ut militum, & satellitum diligentem & audaciam acuerent incenderentque. Quod Magistratus admoneat uti in rebus gravioribus ipsi interfint, nec rem servorum fidei permittant. Quod Christus (apud *Lucam*) hos primores præcipue perstringit, Magistratus & Ministros docet ut in corripendis delinquentibus, præcipue illos premant, qui in scelere duces extiterunt.

Principum
sacerdotum
turpe sa-
ctum.

Notetur Principes Sacerdotum, &c. oblitros quietis suæ cui proculdubio nimium dediti erant, oblitros honoris & dignitatis, sese, in hoc facinore, cum turba & ignobili vulgo permisuisse. Hujusmodi aliquid vide in Saule, qui justo exercitu & paratis copiis Davidem tanquam muscam, canem, aut perdicem persequutus est; quo etiam nomine à Davide perstringitur. Eundem vide plebei hominis habitum induentem, ut Pythonem consuleret: idem vide de Zedechia per speciem bajuli fuga sibi consulente. Cum igitur principes & primarii viri spretis voluptatibus & honoribus, tanquam deposito diademate aut sceptro suis affectibus serviant: nedum nos, &c.

Discipulos primum officii & præsentis

MATH.
vers. 53.

negotii commonefaciens ne videatur Christus his verbis, & hac discipulorum reprehensione Judæorum indignissimum factum probare, Apostrophe ad milites, maxime vero principes Ecclesiæ qui intererant & præerant huic Christi comprehensioni, se convertit. Et sicut discipulos docuit omnino necesse esse ut Judæorum in manus incidat, ita istorum stultitiam, vel insaniam potius, arguit, quod gladiis & fustibus & hac cohorte ipsum sibi subijcere & subjugare posse existimarint: non secus atque furem, qui copiis se circumvenientibus obistere nequit. Cujus quidem insaniam eos convincit, quod interdu cum in medio ipsorum esset, vel in maximo studio illum opprimendi se comprehendere, sibi manus injicere non poterant; nedum noctu, cum nullis aut urbis aut templi muris circumseptus teneretur. Nec dissimilis est horum insaniam illi, quæ olim fuit Syrorum 1 Reg. 20, 23, qui dicebant Israelitarum Deum fuisse Deum montium eoque pugnam in montibus initam illis propitiam fuisse. Sed in planitie tamen pugnantibus vincendos esse. Sic isti, &c. Sic, hostes Ecclesiæ, tamen intelligant, se suis technis aut crudelitate nihil efficere posse ad lucem Evangelii extinguendam, & experientia discant, hac illorum crudelitate Ecclesiam incrementum accipere, tamen ab illis ad alia consilia, eaque minus ad illud quod parant idonea, trantunt.

Hinc est quod Pontificii relicta cæde sanctorum, quæ per speciem justitiæ fiebat, prodicione & repentina & inexpectata morte indicta causa pios trucidant. Sed si priori machina, quæ speciem quandam justitiæ & honestatis habebat non profecerunt, nedum, &c.

Hinc constat, subivisse mentem horum tunc cariorum, hanc Christi comprehensionem à Deo ob eam causam probatam fuisse, quod eorum nefarius conatus ex animo successerat; quodque Christus remoras objectas submoverat: ut sive Deus obstacula opponat, ut in Elia comprehensione; sive illa submoveat, ut hoc loco, tamen in impietate semper obtinuerunt & pergant. Si ex sententia illis cadat, ilico Deum impietatis suæ suffragatorem autumant, ut in Saule constat, qui indicato à Ziphais Davide statim acclamat: benedictus Dominus qui conclusit eum, &c. quod si objectis impedimentis illis obstat, non ad Deum tanquam causam assurgunt, sed in fortunam ut Philistæi vel in artem Magicam, ut Pharæo in Mose, derivant, nedum

Per se.
Christus in
Seniores
vult.

Impii ro-
torum com-
potes sibi
Deum sa-
res pu-
tant.

dum, &c. vel in locum, ut Syri. Vel in rem quampiam aliam; ne Dei manum & digitum videant, obsecantur.

Deinde *notandum* Christum argumento à diversis arguere, non fustibus, aut gladiis, aut copiis militaribus comprehendi in præfentiarum, non magis, quam si iuncis aut arundinibus & puerulis trinis armati & instructi procederent. Sed ob eam causam duntaxat, quod tempus & momentum ipsum adveniret, quodque jam tenebræ, seu tenebrosi homines hanc potestatem sibi à Deo concessam habent.

Hæc hora vestra. Docet ab adjuncto tempore, nullis illorum copiis aut armis se comprehendi; sed quod eorum hora adveniret, quam etiam alibi suam & propriam horam appellat, sed longe diverso respectu. Suam enim horam cognoverat à Deo præstitutam, à Prophetis prædictam, & proinde à se expetitam & amplexatam. Eorum autem horam quod Deus hoc ipso tempore ut illis in manus obijciatur permisit, quod singularem consolationem habet, persecutores ne manum admovere possent ad comprehendendum nos, priusquam, &c. Vide *Apocal.* Vbi duos testes comprehensos esse dicitur, quum Ministerii sui tempus explevisent. Vide etiam exemplum Petri *Actor.* 12, 11. Sed Pauli præcipue, qui tot veluti mortibus circumclusus, toties à mortis faucibus ereptus est. Sed omnium illustrissimum exemplum in Ieremia existit, si promissionem factam 1. *cap.* 18. eum reliqua de eo historia conferas. Quod nos etiam adversus illam offensionem instruat, quæ potentia & licentia hostium Evangelii quidvis pro arbitrato perpetrandi oculos nostros perstringit. Cujus rei insigne documentum. Vide *Matth.* 10, 17, 18. præsertim si ille locus conferatur cum *Luc.* 22, 54. apparet. Constat enim inermes discipulos in medio luporum sævorum conversantes nihil ab illis damni accepisse.

Deinde *notandum* illos secum statuisse penes se esse Christum comprehendere, tot sæpe priorum temporum experimentis confutatis. Vide exemplum *Daniel* 3, 17, &c. Nabuchadnezeri ad tres adolescentulos: item post in oratione Pilati ad Christum. Idem (sed falso) videtur horum temporum persecutoribus nostris: atque hæc illorum infamia refellitur à Christo; non tantum totius Ministerii documentis, ut *Iohan.* 7, 46. cum missi ad illum comprehendendum inanes redirent, & quantumvis in errore persistente,

non tamen præ sermonis Christi incredibili gratia, illum vel atrectare permitti. Item *Iohan.* 8, 59. cum sublatis lapidibus quos in illum jactarent, eisdem tamen emittere nequibant. Item *Luc.* 4, 30. per medium agmen perumpebat, postquam eum in prærupti montis verticem, præcipitii causa adduxissent. Non tantum, inquam, superioris vitæ documentis, sed in illius etiam septimana, in qua comprehensus est experientia, cujus in singulis diebus à mane ad vesperam in templo docebat. Idem dici potest de nostrorum temporum persecutionibus.

Simul etiam subinnuit Christus non mirum esse, si noctu tanquam ad furem processerint, cum sint ipsæ tenebræ, & coque tenebras confectantur. Quod tamen non ita accipiendum est, ac si quæ noctu gerantur omnia in vitio essent. Nam Gedeon noctu Idolum evertit, & lucum succidit. Sed tum demum jure coarguantur, cum interdiu res administrare valentes, noctu tamen illud faciunt. Ut qui noctu judicia exercebant Athenis, &c.

Horæ vero, seu temporis jam completi *MATTH.* causam notat Prophetarum oracula, quæ hæc prædicebant & tempus ipsum designabant. Hic *notetur* simul & pios & impios operam suam navare implendis Prophetiis. Sed longe aliter atque aliter. Nam pii hoc sæpe faciunt scientes, ut hoc loco Christus; impii insipientes. Pii ut Deo obsequantur, impii ut suis pravis affectibus obsequantur. Quod nos in veritate Dei confirmet, cum omnes & pii & impii adeoque impiorum caput diabolus ad prædictiones Dei explendas à Deo adhibeantur.

Ad extremum adjectum est discipulos in fugam versos esse. In quo videmus implentem quod Christus ante dixerat, & quod Prophetæ prædixerant, percussio pastoris, oves dissipatas iri. Quod tamen fecus fieri debebat: Christi etenim & pastoris constantia & magnanimitas eos debebat animosiores ad pugnam spiritualem reddere. Nec enim debemus hac ex parte oves referre & timidæ pecudes, ut pudore Evangelium & Evangelicos suffundamus, & pastoribus nostris majorem dolorem creemus, & etiam periculum, dum sic animos hostibus addimus. Hoc igitur non ideo ab Evangelista dicitur tanquam reprehensione careret: sed partim ad veritatem Prophetiæ & prædictionis Christi, ad tollendam offensionem destinationis Christi, partim ad discipulorum ignaviam

1. c.
vers. 3.
Christus
non vi ho-
sium com-
prehensus,
sed permis-
sione Dei.

Reprehen-
dit Chris-
tus senio-
res à tem-
poris cir-
cumstan-
tia.

MATTH.
vers. 56.
Omnes ho-
mines pro-
phetiis im-
plendis ope-
ram dant.

Discipulo-
rum fuga
culpanda

Secum ta-
men illis
sententi-
bus.

ignaviam cum inani confidentia conjunctam, ut vidimus, detegendam. Videmus etiam singularem fuisse hoc loco discipulorum ignaviam, qui fugiebant cum periculi nihil esset. Certissimum enim esse illis debuit, ex eis neminem periturum: eoque poterunt se honestius subducere, nec tantam labem vel sibi vel Christi professioni intu-

lisse. Simul etiam culpandi quod non discesserant cum primum illis copia facta est.

Putida autem fuga illius, qui nudus aufugit, nisi quod nox illi aliquouisque tegumen-
to erat. Sed intelligimus quanto in metu versabantur discipuli, & quam indigne relictus est Christus etiam cum summo pudore discipulorum.

I O H. cap. 18, à vers. 12, ad 17.

12 Cohors igitur & tribunus & ministri Iudeorum comprehenderunt IESUM, & vinxerunt eum.

13 Et abduxerunt primum ad Annam, erat enim socer Cajaphæ, qui erat Pontifex maximus anni illius; is vero misit eum vinctum ad Cajapham Pontificem maximum.

14 Erat autem Cajaphas is qui consilium dederat Iudeis expedire ut unus homo moreretur pro populo.

15 Sequēbatur autem IESUM Simon Petrus, & alius discipulus; Discipulus vero ille notus erat Pontifici maximo, & simul introit cum IESU in aulam Pontificis maximi.

16 Petrus autem stabat extra ad ostium; Exivit ergo discipulus ille alter qui erat notus Pontifici maximo, & loquutus est ostiariæ, & introduxit Petrum.

A N A L Y S I S .

Effectum cohortis, Tribuni, & ministrorum declaratur, quod comprehenderunt eum & vinxerunt: cujus efficiens causa videtur, quod Christum intellexerunt mandate suis ne illorum conatibus obfisterent: forte etiam quod ex Christi ore audivissent hoc esse illud tempus, in quo illis à Deo permissum sit ut illum comprehenderent: illud enim videtur illativa nota innuere.

Vers. 13. Aliud effectum notatur, quod illum abduxerunt ad Annæ principis sacerdotum domum; quæ abductio adjuncto tempore describitur, quod primum cum eo duxerunt: cujus efficiens notari videtur, quod socer esset Cajaphæ; qui describitur ab adjuncto munere summi sacerdotis; quod minus alio adjuncto annuæ mutationis explicatur.

Vers. 14. Describitur porro ab effectu, quod consilium Iudeis dederat, ut unus homo pro populo moreretur.

Vers. 15. Adjunctum hujus abductionis est, quod duo ex discipulis Petrus & alius discipulus Christum sequuti sunt: discipulus ille describitur adjuncta noticia, qua summo sacerdoti innouit; item adjuncto tempore, quo ingressus est summi sacerdotis ædes, nempe cum Christus eo introductus est: qui ingressus videtur inde patuisse, quod erat notus principi sacerdotum, ut noticia causa assignetur tam facilis ingressus; qui hujus discipuli promptus & confidens ingressus illustratur Petri lentogressu ad ædes summi sacerdotis, apud alios Evangelistas.

Vers. 16. Petri effectum narratur, quod ad portam stetit, nec pulsare tamen aures: deinde notatur effectum alterius discipuli, qui gratia, qua va-

lebat in illa familia, Petrum in domum introduxit; finis vero ingressus discipulorum ab aliis Evangelistis narratur ut viderent quid Iesu fieret.

M E T A P H R A S I S .

Cum Cohors, Tribunus & Ministri à Sacerdotibus & senioribus submissi audivissent, Christi sermonem ad discipulos, quo sui propugnationem inhibuit, & ad illos iidem, quo hoc esse tempus & horam confirmarat, cum Deus se illorum scelcratis manibus tradendum permitteret, ut calicem sibi à Patre ad mensum exhauriret; ilico eum comprehendunt, eumque, tum ad majorem cautionem & securitatem (de qua Iudas illos commonesecerat) tum ad majorem ignominiam notam illi inurendam, funibus latronum instar, vinctum ad Annæ ædes primum ducunt, quæ, quod Cajaphæ (qui gratia aut pecunia, aut utraque summum sacerdotis munus ad illum annum perquisiverat) socer esset, hoc calamitatis Christi spectaculo oblectatum iri probe norant. Idem vero hic Caiaphas est, qui Iudeis consulerat expedire, ut unus homo pro populo moreretur; ut non difficile fuerit animo precipere, quam inique ex animi sui præjudicio se erga Christum gesturus sit. Petrus autem & alius discipulus, qui in fugam se vertebant cum se à Iudeis minime insectatos vidissent, mutato fuga consilio regressi se in tiam ad ædes Cai-

16. *phe dant Christum sequuti. Quod autem discipulus ille pontifici notus fuit: & gratia aliqua apud illum valuit, intrepide cum Iesu aulam pontificis ingressus est. Petrus vero amore Christi ductus eum sequutus est, sed perterritus suspensio gradu longiore intermisso intervallo Iesum sequutus est, quoad ad portam pontificis pervenit, ubi pulsare non audens, substitit. Alter vero discipulus pontifici notus (sicut Petro cum illo omni verisimilitudine convenerat) aula egressus, cum Ostiaria agens, Petrum gratia, qua valebat, introducit: uterque tam Petrus quam alter discipulus hoc consilio ingressi sunt, ut quid Christo fieret intelligerent.*

P R A X I S.

Symma, Christo vincto, & ad Annam ducto, ab eodem vincto ad Caipham misso, à duobus discipulis observatur, quid eo futurum erat.

Partes sunt, { Christi vincti } Annam socerum-
adductio ad } Caipham generū.
Duorum discipulorum in Caiphæ
aedes quid Christo futurum fore
ret videndi causa subingressio.

Verf. 12.
Impiorum
durities
cordis.

Notandum Christum ab impiis tum vinctum, postquam verbo illos ad terram stravisset, & Malchi amputatam aurem capiti rursus restituisse, unde durities cordis ipsa incude, quæ malleo tunditur assidue, durior colligitur, ut quæ nec verbis nec factis Christi, nec pœnis, nec beneficiis mollescere novit. Quare ab illa sollicite cavendum. Hæc vincula in victima umbratili ad altare cordis & funiculis sustenta figurantur. Sed ante legem in Isaco ad mortem ligato representata & adumbrata sunt.

Christi
exinanitio
in vinculis.

In priore parte notandum, Christum, qui totum orbem terrarum manu sua tenet; sustinere à paucis sceleratis comprehendendi. Eum qui montes veluti balance aut trutina appendit majori facilitate, quam homines res levissimas & pondera, paucorum homunculorum & nanorum in manus conclusum tradi. Hæc igitur magna Christi exinanitio: Sed major sequitur de vinculis ei injectis; quod quidem duobus nominibus fecerant. *Primum* quo majori sceleritate illum prehensum tenerent. *Deinde* ut illi majorem ignominiam inurerent, dum cum illo non secus quam cum latrone fieri consuevit, agerent. Et quidem insignis Christi dejectio erat, cum se usque eo dimisit, ut fasciis se illigari passus sit, cum in cunis vagiret. Ne ve-

ro parum nobis videri debeat quod se incubilis permiserit, vincula jam aucto & ad justam staturam provecto injiciuntur & ille non tantum infirmitatis infantia, sed & ignominia pudenda vinculis oneratur.

Quid autem causæ est cur cum Samson septem restibus viridissimis & virentibus, item funibus recentibus constrictus, illa perinde atque filum stupem igne subustum dirupit; Christus tamen ligatus manuit?

Quæ propter nostra peccata, ut olim Samson, non dirupit.

An quod robore & viribus inferior extitit, qui plus roboris in unico digito habebat, quam Samson in omnibus lumbis, cujus unico pilo plus virium inerat quam in omnibus Samsonis cincinnis & capite. Quid an illum ut Samsonem somno oppressum offenderunt? nequaquam, ut qui noctu per aliquot horas in precibus pernoctavit. An cedo illi comam præciderunt quam ex Dei instituto nutrire debebat? Nihil minus, cum universam Nazireatus sui legem impleverit. Sed nos, nos dico tanquam Philistæ & incircumcisi hujus tantæ imbecillitatis & adumbratæ causa sumus. Nos illius caput rasimus. Nostra peccata tanquam reses & funes recentes & virides extiterunt, quibus illius vires, non quidem ut Samsonis, exhaustæ aut exarsactæ erant, sed intus veluti à se obsignatæ & oclusæ ne emanarent. Dicitur est olim à Davide in Abneri laudem, ejus manus instar insipientis non fuisse ligatas, id est, facinorosorum more suo maleficio non fuisse plexum. 2 Sam. 3, 33, 34. Atque de Christo idem quidem quoad propriam dignitatem multo verius dici potest. Sed si meritum nostrum, quod in se transfulerat repuremus, vere de eo dici potest, eum instar stulti manibus vinctum fuisse. Et instar stulti ad cippum, denique instar bovis ad macellum ducendi, ut est apud *Salom. Prov. 7, 22.* Qui omnes compeditos solvit *Psal. 107, versu 10.* qui catenas ferreas & portas chalibeas perfringit, qui omnes libertate donat, & datam illis libertatem tuetur, captivus teneretur: qui omnibus viam & iter monstrare norat qua insistant, pro aliorum arbitrato ducitur: qui cingit & discingit Reges, cingitur ab aliis: ne pigeat nos cingi ab aliis & abduci quo nolumus, cum, &c.

Hic igitur, in Christi indignissima tractatione, reputemus peccatorum nostrorum turpitudinem: repuremus pudendam rationem, denique meritum nostrum. Sed una consolemur nos ipsos, quod ejus vinculis à

peccati & satanæ captivitate solvimur. Hæc tamen conditione, ne nos denuo his peccati & satanæ compediibus implicemus.

Unde in nobis excitari debet patientia crucis

Hinc discimus, nullos carceres tam tetros, tam pudendos esse: nulla vincula tam ignominiosa, quæ non æque perferamus: nullos carnifices seu apparitores tam aut sædos & abjectos, aut necessitudine nobis conjunctos & beneficiis devinctos, à quibus nobis manus injici non gravate pariamur: nullum tempus tam ad ignominiam inutendam comitandum, quod non libentes subeamus, cum, &c. Discipulus enim supra præceptorem non est, nec servus supra herum: satis est, &c.

Christus in potestate tenebrarum potentiam suam cohibet.

Ad primum aggressum & conatum Christum comprehendendi, Christus suam virtutem mirifice declaravit, resupinam ad terram rotam cohortem sternendo, auticulam resectam restituendo, & nutu sanando. Nunc autem (quod & deinceps per totam ejus passionem fit) tanquam brachium, quod aridam manum restituit, ipsum arefactum aut emortuum, tanquam nervi contracti essent. Nullum specimen potentia suæ editur, quid ita? quia jam tempus & hora tenebrarum advenerat, jam tempus extremæ Christi exinanitionis & humilitatis erat. Eoque ut olim Isaacus ab Abrahamo vincitur, ut agnus ad occisionem sine oblatione ducitur. Nos vidimus & sensimus singularem Dei potentiam in asserenda Evangelii veritate. Eximiam porro Dei providentiam & sapientiam in hostium Ecclesiæ consiliis anticipandis & anteverendis. Quod si semper illud non fieri, id est, si hora hostium venerit & potestas tenebrarum, si tempus, quo Deus vel peccata nostra castigare vult, vel fidei nostræ periculum capere, non tamen hæc Evangelii destituitione offendamur, ut illius veritatem in dubium vocemus. Oportet enim nos ita divinæ potentia, quam experti sumus confidere, ut, si Sol ejus, objecta nubecula, ad tempus occultetur, non minus tamen illi confidamus, quam cum illum oculis conspeximus & veluti manibus contrectavimus; & tamen quotidianum illud pabulum fidei nostræ defecerit, in virtute tamen superioris veluti panis ambulare. Quis existimasset, unctum Domini Davidem, cum veluti per fugam in desertis famelicus oberravit, pro uncto Domini agnoscendum, tamen Abigail per mediam ejus abjectionem hanc in Davide præstantiam agnovit, cum Nabal stolidus ejus maritus

ob Davidem contemptum mortis poenam luebat.

Quod Iohannes solus eum ad Annam ducit, id eo factum ut Annæ hoc spectaculo comprehensi & vincti Christo gratificarentur, ejus Pontificiam scilicet sanctitatem sciebant hæc Christi calamitate oblectatum iri: & qui (ut verisimile est) in multam noctem vigilaverat, ut quid hoc incepto fieret, antequam cubitum iret, resciret. Vere enim dictum est à *Salom. Proverb.* 4, 16. impiorum ab oculis fugere somnum, nisi concupitum scelus perfecerunt. Sicut igitur Samson olim coram Philistæis sistebatur ut illo tanquam morione oblectarent se; Sic, &c. Nam post etiam ad Herodem eodem consilio ductus est. Et sicut imperatores eos, quos in bello devicerunt, captivos hæc illuc ad curium vinctos circumducunt: Sic isti tanquam Christum sua virtute & sapientia cepissent, in Christum triumphos agunt. Et ut Philistæi olim arcam captam, & post corpora Saulis & filiorum circumduxerunt: Sic, &c. Hinc est illud *Apost. 1 Cor.* 4, 9. Quanta & quam acris hæc sit afflictio, apparet ex Saule, qui sibi potius manus inferre voluit, quam ut sibi hoc pacto illudi pateretur. Apparet etiam piorum illusionem pretium esse non tantum reconciliationis impiorum invicem distractorum, sed eorundem arctiore vinculo amicitia devincendorum.

Hic nihil memorabile factum esse narrat Evangelista: tantum post indicat, Annam illum ligatum ad Caiphæ dimisisse: eo ipso declarans se hæc vincula & hanc tyrannidem probare: quod facile omnes crediderint, cum sacerum Caiphæ intelligerent: ut magno opere dubitandum non sit, quin affinitatis vinculum utrumque & sacerum & generum firmius in hujus sceleris societate conjunxerit: Eoque cavendum esse ne affinitatem cum, &c.

Hic Caiphæ idem fuisse describitur, qui supra commemoratus est, idque duabus de causis. *Una* ut intelligeretur ejus virulentam in Christum tunc temporis sententiam non tam à Prophetico, quam à sanguinolento spiritu profectam; cui exsequendo via nunc parari cæpit: *altera* ut intelligeretur, quæ æquitas ab illo in judicio expectanda esset, qui ita animatus in Christum erat, & qui sui consilii perficiendi ergo omnem operam navaret, ut quod consilium dedit exequutioni mandaretur. Sic si coram iudicibus

sistamur, qui præiudicio quodam innocentiam nostram indicta causa damnant & sententiam domi cœptam in tribunal afferunt, &c.

Apparet *Matth. 14, 53*. Principes Sacerdotum, Seniores, & Scribas, valde mane ad Caiphæ ædes consilii causa convenisse. Hic præter Catilinariam vigiliam & laboris ad Christum opprimendum patientiam, notetur ratio in hac causa progrediendi ut quod esset Ecclesiasticum de hæresi aut blasphemiam, ad Ecclesiam referant. Sic Ecclesiarum causis a, &c.

Hic etiam notetur quamvis unquam ante hac) impletum sit, quod à Salomone in Ecclesiaste dicitur, *Domini esse à pedibus, &c.* Vide *Ecclesiast. 10, 7*.

Factum Petri & alterius discipuli respicientem.

Sequitur pars altera de discipulis duobus Iohanne & Petro, qui cum aufugissent, ex cursu respirantes, & se colligentes, postquam animadvertissent Iudæos se non esse persequutos, consilium capiunt de reditu ex fuga, ut quid Christo futurum foret viderent. Iohannes autem fretus Sacerdotis summi notitia & familiaritate se tutum fore confidit. Petrus etiam se latiturum, noctu præsertim, existimat. Hoc inceptum, tamen in speciem videri possit officiosum, tamen re ipsa secus erat. Nam quorsum quis exitus futurus foret speculatum venirent, cum Christus omnia prius semel atque iterum non tantum in genere & summatum, sed speciatim prædixisset. Hoc igitur primum tenuitatem fidei arguit. Deinde temerarium factum erat, quia cum Christus illos dimittendos propter imbecillitatem, censuit, non debite illam,

cuius prius jam timida fuga, periculum cœpissent, reputarunt. Interim tamen, Deus eorum opera abutitur ad testificandum illa quæ in passione gesta sunt, quemadmodum Iohannes illud diserte notat.

Quod à longe sequitur Petrus, indicat in Christo perfectum, quod David de suis maxime necessarius prædicat. Quare cum hoc nobis, &c.

Quod autem Iohannes notitia Pontificis maxime fretus ingressus est, mitum adeo videtur, ut quidam hac occasione Iohannem fuisse negent; alii inepta quædam confingant quibus confusus ingressus est & Petrum introduxit, ut quod Sacerdoti prædium vendiderat. Sed nos nec dubitamus Iohannem fuisse, nec audent aliquid statuere eorum, quæ Spiritus Sanctus cælavit. Tamen autem Iohannes pauper piscator tutus fuerit, & ignobilis, & à Caipha religione diremtus, tamen multæ causæ esse potuerunt cur aliqua apud illum gratia fuerit. Si nihil aliud esset, hoc tamen ad obligandum Epicureum Sacerdotem, satis esse possit, quod ipse prius (& post pater Zebedæus) illi de optimis & lautissimis piscibus semper prospiciebant. Tamen hoc in causa fuisse non auctim dicere. Sed eo docemur & admonemur ut sobrie de fratribus iudicemus, qui aliqua gratia apud religionis iniquos aut adversarios valent, ne illos ilico aut parasitos aut defectores iudicemus.

Vnde gratia Iohanni apud Pontificem:

Hic notandum est ne nostra gratia aut amicitia apud alios ad aliorum perniciem abutatur, illis eadem ratione perniciem stuentes qua illis gratificari existimamus.

10 H. cap. 18, à vers. 17, ad 25.

17 Dixit ergo Petro ancilla ostiariæ, Nonne & tu ex discipulis es hominis istius? Dicit ille; Non sum.

18 Adstab. autem servi & ministri qui prunas congesserunt, quia frigus erat, & sese calefaciebant: erat vero cum eis etiam Petrus adstans, & sese calefaciens.

19 Pontifex maximus ergo interrogavit IESVM de discipulis ejus, & de doctrina ipsius.

20 Respondit ei IESVS; Ego palam loquutus sum mundo: ego semper docui in synagoga & in templo, quo undique Iudæi conveniunt, & in occulto loquutus sum nihil.

21 Quid me interrogas? interroga eos qui audierunt quid sim ipsis loquutus; ecce, hi sciunt quæ dixerim ego.

22 Hæc autem quum ipse dixisset, unus ex ministris qui adstabat, bacillo cecidit IESVM, dicens; Ua ne respondes Pontifici maximo?

23 Respondit ei IESVS; Si male loquutus sum, testificare de malo: sin bene, cur me cadis?

24 Miserat igitur eum Annas vinctum ad Cajapham Pontificem maximum.

A N A L Y S I S .

Deest. *Analysis* versuum 17, & 18.

Introduci in aulam Pontificis adjunctum est, quaestio Christo proposita: cujus efficiens est summus sacerdos: subiectum quaestionis est doctrina Christi & ejus discipulis, quae tandem erant.

Vers. 20. Cujus quaestionis effectum est, quod Christus propositae quaestioni respondere tenuit; quod confirmat ab adjuncta publica praedicatione; quam confirmat a subiecto loco publico, Synagoga & templi; item ab adjuncto tempore, nempe quod nunquam non hoc fecit: item alio subiecto, nempe Iudaeis; qui illum concionantem audiverunt. Quam apertam praedicationem sui adversi negatione illustrat.

Vers. 21. A diverso probat se non esse interrogandum, sed auditores ejus; quod etiam confirmat ab adjuncta auditorum cognitione quid docuerit.

Vers. 22. Christi responsi adjunctum Christi contumeliosa tractatio; cujus efficiens est unus ex pontificis ministris; cujus tractationis indignae partes sunt, colaphus & accusatio inofficiosa locutionis.

Vers. 23. Contumeliosa tractationis effectum est ministri coargutio per Christum à distributione effectorum: sive enim bene, sive male Christus loquutus fuit, illius non fuisse percutere. Ne si male quidem: debebat eorum tantum de malo testificari; nedum si bene.

Vers. 24. Huic Christi in domo pontificis contumeliosa tractationi, quae praecessit, sicut abnegationi Petri, quae sequitur, occupatione tacita à disparato occurritur. Obijciunt enim quomodo haec in domo pontificis fiant, cum Christus ad Annam deductus dicitur: respondet Evangelista ab effectu Annæ, qui Iesum ad Cajapham miserat.

M E T A P H R A S I S .

17. **P**etro jam in aulam pontificis introducto,
18. eademque illum intromisit ostiaria Petrum igni (qui tum adversus frigus injuriam instructus fuit) adfidentem & se per medium ministrorum & satellitum inferentem, ut ex illis esse videri possit, illum desixis oculis in verendum intuens, interrogat, dicens: Numquid & tu ex discipulis istius hominis es? Cui Petrus, quamvis famina ancilla & ostiaria abjecta conditionis, responderet se non esse. Christum vero ad pontificis aulam jam comparentem pontifex cum de doctrina, tum de discipulis hoc (procul dubio) consilio interrogat, ut innoxium & crimine vacans: eorum verborum laqueis indueretur & aliquid expiscaretur, quo sibi viam ad ejus condemnationem punitet. Cui Iesus: Palam & publice loquutus sum, non semel atque iterum, sed cum

tempore, quo ministerium meum obivi, ilque in locis hominum frequentia celeberrimis, Synagogis & templo, ubi Iudaeorum omne genus conveniunt; nec quicquam in privatis parietibus docui. Quamobrem inique facis, qui me de doctrina interrogas: eos qui me audiverunt interroga, ut qui probe norunt quam doctrinam proposui. Vix diu hoc suum responsum ex sacro ore emiserat, cum ex ministris unus (ut heri gratiam captaret) Christum bacillo ferret. Nec contentus vim Christo intulisse, cum illo porro, tanquam inofficose pontificem alloquuto, exposcitur. Ad quem Christus; sive bene sive secus respondi, tu magno vitio non careres: te enim partes modo manent testandi quod videris aut audiveris. Hic si quis quarat quomodo haec quae praecesserunt de Christo & qua sequuntur in domo Cajaphæ gesta sint, cum superius ad Annam ades ductum Iesum meminimus: is velim intelligat Annam Iesum vinctum ad Cajapham ante misisse, postquam se paullum intuitu vincularum & miserat Christi, oblectasset.

P R A X I S .

Summa est, Christi indigna tractatio.

Partes sunt indignae Petri negatione. Christi tractatio in Pontificis Tribunali.

Hic versus hoc loco inseritur à Iohanne, Vers. 17. non quod haec Petri negatio tum acciderit cum intromissus erat; nam ad ignem assidentem hoc fecisse constat, sed quia ancilla ostiaria quæ illum admisit, prima erat cui Petrus se eum esse negavit, qui revera erat, ideo Evangelista illius ancillae mentionem ingressus, totam de illa historiam simul & seorsum expedit. Quamobrem hanc negationem ad illum locum reservabimus.

Petrus se intulit & injecit in medium servorum & satellitum Sacerdotis & Iudaeorum agmen, ut hoc pacto, tanquam ex illis unus qui idem cum illis sentiret reputatus, lateret. Hic, tamen Evangelista hoc non exprimat, considerandum, & commentandum nobis relinquit Petri peccatum non leve, quod tamen non diserte & expresse notat: velle enim post apertam Christi per aliquot annos professionem, jam suam professionem diffimulare, & pro amico, hostem Christi haberi, gravi vituperio non caret. Haec igitur quaedam negatio exitit. Quae tanto tertior est.

quod nullo hic milite premitur & urgetur, nullus hic gladius vibratur, sed ad vocem feminæ, imo ancillæ atque id ostarix (id est, abjectissimæ conditionis) negat se discipulum Christi esse.

Notandum Christum hic negari, cum non negarit Iesum esse Christum illum, sed tantum, se non esse in censu discipulorum Iesu.

Facilem ve-
rgentem si-
mulare et il-
lusionem

Cavendum igitur, ne vel oblique Pontificiam religionem simulemus, neque bestix notam vel manu vel fronte geramus, nec vel genu Baali dectamus; ne si nobis mors ipsa oppetenda sit. In vicinis regionibus decretum erat in Catholica piorum & fidelium cæde, eos omnes interficere qui crucis imaginem non gestarent, & Pontificum nostri (ut dicitur) decreverunt omnes truncandos qui crucem, aut agnum, aut aliquid Pontificia religionis monumentum & insigne non gestarent. Sed qui hoc in nos conjurarunt figuratæ crucis contemtu, in veram crucem acti sunt. Nos autem sciamus mille mortibus redimendam esse talem & tam indignam Christi negationem.

Reprehensio
Petri
amplificata.

Prioris quidem negationis vestigium paulo clarius apparet, cum dicitur Petrus se intulisse in medium agmen servorum & satellitum. Sed est & alia negatio, cujus levissima imprelio aut significatio existit. Nemo autem ignorare potest, interim dum Petrus igni assidebat, multas & enormes in Christum blasphemias & dicitia conjecta fuisse, Archihæreticum, impostorem, &c. quibus Petrus ne graty quidem respondet. Quod est Christum negare, cum vel metu vel pudore patimur Christi gloriam prodii. Quis enim servus paulo fidelior, &c.

Notandum porro Petrum dum se simulat ex sceleratorum hominum farina esse, scelus gravissimum admisisse, & pene factum fuisse sceleratum.

Hic adversus eos dicitur, qui consortium habent cum improbis, idque cupide & certo quodam iudicio; cum hic tantum ut sibi bene consuleret, huc se adduci patiatur. Vide quæ alibi de hoc negotio scripta sunt.

Sequitur *pars altera* de Christi indigna tractatione in tribunali Pontificis.

Summa est, Christus à Pontifice insidiosè interrogatus, & ab ejus servo indignissime cæsus, utrique gravissimum & se dignum responsum edit.

Partes sunt } Pontifice
Christi cum } Pontificis servo } gesta.

In *priore* con- } Sacerdotis quæstio.
siderantur } Christi responso.

In quæstione primum spectatur finis, *Verf. 19.*
cur quæstionem proposuit: deinde ipsa quæ- *Quæstionis*
stio. Et quidem quod ad finem, liquet, cum *subdol. e. à*
hac de causa movisse quæstionem, cum nihil *Pontifice*
haberet cujus illum intumesceret, ut his quæ- *propositæ*
stionum & interrogationum laqueis aliquid *finis.*
expiscaretur, quo Christum specie tenus reum sceleris ageret. In quo legitima iudicii ratio convellitur, quod prius reumprehendunt, quam causam nacti sunt, cui iudicium condemnationis aut certe vehementioris suspitionis confidat. Unde fit ut aliquid elicere ex sermone conentur, quod illi obijciant, & quo reum peragant. Hanc iudicii perveritatem prophana gentes improbant. *Act. 25, 27.* Tribunal igitur Ecclesiasticum, quod castissime servari debet, violari & adulterari, idque ab eo, qui ipseus iustitiæ & sanctitatis typus erat, indignissimum fuit: atque ubi videas jus omne violari & pedibus proteri, non nisi ab his, qui summam in iudiciis religionem se colere profiterentur, tum demum illud inique ferat.

Sed hic præcipuus *fructus* est ut nostrum *Iniqui in*
hic reatum agnoscamus, cujus pœnam hic *Christum*
Christus luit: qui quod spreta Dei lege per- *iudicii*
fas nefasque res gerimus; hoc indignissimum *fructus.*
iudicium, & hunc iniquissimum Iudicem adversus Christum arcessivimus. Simul etiam non debere insolens & novum videri, si eandem aut iudicii aut Iudicis indignitatem subeamus. Satis enim fuerit servo & discipulo si fit ut herus, aut præceptor.

Deinde in quæstione *observandum* est, istos *Ministre-*
nefarios dextere & opportune quævisse de- *rum offi-*
doctrina, cum doctor esset, etiam de disci- *cium ex*
pulis, quorum etiam curam habere conven- *quæstione*
nit, ut doctrinæ congruenter vivant, post- *propositæ.*
quam illam perceptam habent. Sic *Matth. 9.*
Ratio facti discipulorum Christi a Christo exigitur. *Act. 20, 28.* Quidam enim satis esse putant, si conciones habeant, sanam doctrinam proponant: perinde ac si Patrifamilias satis esset cibum infantibus aut ægrotis apponere, ac non requireretur etiam, ut videret & dispiceret quomodo vires illo cibi genere crescant, &c. Iudicis est non tantum sententiam ferre, sed providere ut exequatur. Cum Ministris procurandum sit; ne qui doctrinam agnoscent & profiterentur, sua aut inscitia aut morem corruptela doctrinam in invidiam & contemptum vocent. Huc etiam accersere quod est, *1 Tim. 4, 16.*

Christus

Verf. 20, Christus responfo fuo docet, perperam fieri, quod ipfe de doctrina fua interrogetur, quæ palam & publice propofita fuit. Hanc autem publicam promulgationem arguit ab adjuncto tempore, quod femper hoc docuerit, non femel tantum: tum enim forte vox femel emiffa facile prætervolare poterat: deinde quod locis celeberrimis hoc fecit, templo & Synagoga: denique quod omnibus gentibus & omnis generis hominibus undique confluentibus: ut tolerabilis futura fuiffet hæc quæftio, fi vel femel, aut occulto & obfcuro loco, aut paucis doctrinam propofuiffet; quod etiamnum confirmat ab adverfa negatione, quod nihil clam dixerit.

Omnia quantum fieri potest, palam agenda. *Hic difcimus* dandam effe operam, ut quoad fieri potest omnia palam & publice omnium in oculis & auribus agantur. Vide *Prov. 8, 1, 2, 3.* gellit enim veritas ab omnibus audiri, nullius iudicium reformidans, ut pleræque hærefes, nominatim Anabaptifmus, &c. quæ lucifugæ funt. Non tamen quod non liceat Ecclefiæ fe à perſequutorum conſpectu ſubducere. Sed, &c.

Non tamen ubique. Sciamus tamen, hoc Chriſti exemplum non per omnia imitandum, ut omnibus & ubique prædicemus. Erat enim Apoſtolus circumciſionis. Atque in tanta libertate & incireumſcripta concionandi apud Iudæos poteſtate tamen certis quibuſdam cancellis tenebatur. Semel enim atque iterum cum ab oppidanis ſui cupidis retineri tentatum fit, reſpondit fe non poſſe per vocationem hoc facere, quia miſſus etiam erat ad alias, &c. vide *Act. 16, 7.* cum Apoſtolus Bythiniam ingredi voluit.

Ubi danda ratio fidei noſtra. Sed hic *queri* poſſit, quomodo Chriſtus culpa vacat, quod fidei & doctrinæ ſuæ non fuit paratus rationem ponere; cum illud omnibus piis incumbere doceat Petrus, quoties ad eam rem à quocumque adiguntur. *Reſp.* Petrum eos duntaxat intelligere, qui doctrinam cognoscendi ſtudio ducuntur. Cum igitur eo conſilio quærunt, ut laqueis interrogatorum nos obſtrent, poterimus illos cælere; atque adeo etiam videmur hoc facere oportere, ne margaritas porcis, aut canibus ſanctum demus. Niſi forte hi interſint exannationi, quorum adverſus veritatem odium ex inſcitia potius, quam malevolentia proficiſcitur. Nam de ſacris myſteriis legimus Chriſtum apud perditiffimos & proſtigatiſſimos Phariſæos diſceptaſſe: ſed ad fecit ut rudioribus prodeſſet; quorum

non erat tam inflammatum in veritatem odium. Sic videmus Ieremiam Ichoſaphati cauſa ad Ioramum acceſſiſſe, & utriuſque regis copiis unius tantum gratia aquam ſuppeditaſſe, qua cum vitæ diſcrimine deſtituebantur. Sic Chriſtus multa præclara documenta coram perditionis filio Iuda protulit, quod alioquin ſuos inſtituere & informare nequibat.

Notetur Chriſtum de diſcipulis nihil reſponſiſſe, nos docens non eſſe hoſtibus Euangelii prodendos & indicandos eoſdem.

Sequitur pars altera, de Chriſti geſtis, cum ſervo Pontificis; **Verf. 22,** *notemus* Chriſti deſertum fuiſſe Chriſtum bacillis per Pontificis ſervum. Ponit ob oculos ſingulare Chriſti dejectionem & exinanitionem, cum in faciem eadi valde probroſum ſit, tum à vili mancipio percuti vilius & abjectius: de quo *Iobus cap. 30, 1, 2, &c.* queritur ſe, qui olim ab honoratiſſimis quibuſque honorifice excipiebatur, poſt a contentiſſimis nebulonibus conſputum eſſe. Hic videmus peccati meritum, ut a contentiſſimis quibuſque nebulonibus, honoratiſſimi quique & excellentiſſimis dotibus præditi ludibrio & contemtu habeantur, cum filius Dei infinita ſapientia & virtute ſuis omnibus virtutibus ſe à contemtu non vindicavit, quod peccata noſtra in ſe tranſtulit. Simul etiam diſcimus & nos, &c.

Hic videmus etiam fieri quod dicitur *Pro Impiorum verb. Salomonis 29, 12.* Eoque cavendum *ſervitus ſugienda.* primum, ne impiis nos in ſervitutem addicamus: deinde ſi qui impium aut improbum Dominum naſti ſint, caveant ne ſtudio illis gratificandi aut obſequendi ſe contra Chriſtum jaſcent & contra veritatem, ne pro heri mercedula ſtipendium mortis à Domino auferant. Simile aliquid vidimus prius in Maleo Sacerdotis item ſatellite, quem Petrus gladio petiit, quod inter primos & acerbiffimos Chriſti hoſtes exitit.

Nec ſervus contentus. Chriſtum bacillo *Chriſti reſponſum juſtum.* cecidiſſe, illum porro falſo inſtimulat, ac ſi contra officium boni & modeſti viri Pontifici reſponſiſſet, qui tamen modeſtiſſime reſpondit. Poterat enim Sacerdotem ſummum accuſare, quod doctrinæ ſuæ, quam docuerat in templo, ubi ille præerat, ignarus exitit. Poterat diſiſſe cum nullo veritatis ſtudio quærere, ſed tantum ut laqueos ei tenderet. Poterat dixiſſe Pontificem præiudicio quodam ad illum damnandum acceſſiſſe, ut qui priore concilio tanquam

ſententiam mortis in illum dixerat. Denique poterat vere dixiſſe ſui fuiſſe ty-
pum, & quod habuit honoris & exiſtimationis in
Eccleſia id à ſe duxiſſe. Sic videmus quam
indigna hæc accuſatio ſit, in qua nulla vel le-
viſſima ſpecies veritatis apparet. Vt facile
videre ſit, improbos ſuæ improbæ patro-
cinium quærentes gravius & atrocius pec-
care. Vnde tamen conſpicitur, quanto in
honore in Eccleſia fuerit Pontifex qui ty-
pum tantum Chriſti gerebat; nedum Chri-
ſtum ipſum ſummo honore afficiendum eſſe
neceſſum ſit.

Chriſti reſponſum docet, quid illi incum-
bebat tanquam miniſtro, ut ſive reus, ſive ſe-

cus fuerit, manus tamen à vi cohibere de-
buerit. Eſt enim privati duntaxat testi-
monium dicere, de rebus perperam geſtis, non
etiam ultionem ſumere, ne tum quidem
cum ultionis juſta cauſa ſubest. Vbi porro
notandum eſt manſuetum Chriſti ad hunc
ſicarium reſponſum. Quod nos admonet ne
hominum indignitate per impatientiam ab-
ripiamur ad illa patranda, quæ indigna ſunt
ſpiritu manſuetudinis Euangelicæ. Non ta-
men obvertit maxillam alteram ut eſt *Matt.*
5. Quo de impius Apoſtata Iulianus Chriſto
illuſit; cum mens Chriſti ſit, duplicem po-
tius injuriam perferendam, quam ad talio-
nem veniendum.

*Officium
miniſtri
continent.*

M A T T H. cap. 26, à verſ. 59, ad 69.

59 Primarii vero Sacerdotes & Seniores & totus conſeſſus quærebant falſum te-
ſtimonium contr. IESVM ut eum morte afficerent :

60 Et non invenerunt; eum quum multi falſi teſtes accēſſiſſent, non invenerunt.
Poſtremo vero adveniētes duo falſi teſtes,

61 Dixerunt; Iſte dixit; Poſſum deſtruire templum Dei, & triduo ipſum adifi-
ficare.

62 Et quum exſurrexiſſet Pontifex maximus, dixit ei; Nihil reſpondeſ? quid eſt
quod iſti adverſum te teſtificantur?

63 IESVS autem ſilebat; Et reſpondens Pontifex maximus, dixit ei; Adjuro te
per Deum viventem, ut dicas nobis an tu ſis Chriſtus ille Filius Dei.

64 Dicit ei IESVS; Tu dixiſti, quin etiam dico vobis; Ab hoc tempore videbitis
Filium hominis ſedentem ad dexteram potentiæ Dei, & venientem in nubibus cæli.

65 Tunc Pontifex maximus dirupit veſtimenta ſua, dicens; blaſphemavit: quid
amplius egemus teſtibus? ecce, nunc audiſtis blaſphemi. am ejus.

66 Quid vobis videtur? Ipſi vero reſpondentes, dixerunt; Tenetur mortis pœna.

67 Tunc inſpuerunt in faciem ejus, & colaphos ei inſlexerunt: alii vero bacillis
eum ceciderunt.

68 Dicentes; Vati in. re nobis, Chriſte, quis ſit qui te percuſit.

M A R C. cap. 14, à verſ. 55, ad 66.

55 Primarii vero Sacerdotes, & totus conſeſſus quærebant teſtimonium adverſus
IESVM, ut eum morte mulctarent: nec inveniebant.

56 Nam multi falſum teſtimonium dicebant adverſus eum: ſed non erant pari. a
iſſorum teſtimonia.

57 Tunc quidam surrexerunt, & falſa teſtati ſunt adverſus eum, dicentes;

58 Nos audivimus eum dicentem; Ego deſtruiam templum hoc quod eſt manibus
factum, & intra triduum abſque manibus factum aliud adificabo.

59 Sed ne ſic quidem par erat teſtimonium eorum.

60 Tunc Pontifex maximus quum aſſurrexiſſet in medium, intervogavit IESVM,
dicens; non reſpondeſ quicquam? quid illud eſt quod iſti adverſum te teſtificantur?

61 Ipſe vero ſilebat, & nihil reſpondit; Rurſum Pontifex maximus eum interro-
gavit,

gavit, & dixit ei; Tu ne es ille Christus filius illius Benedicti?

62 IESVS autem dixit; Ego sum: & videbitis filium hominis sedentem ad dexteram potentie Dei, & venientem cum nubibus caeli.

63 Pontifex maximus vero disruptis vestibus suis dixit, quid adhuc nobis opus est testibus?

64 Audistis blasphemiam: quid vobis videtur? Illi vero omnes contra eum iudicaverunt, ipsum teneri mortis poena.

65 Et ceperunt quidem inspuere in eum, & obtegere faciem ejus, & colaphos ei infligere: & dicere ei; Vaticinare: ministri vero bacillorum ictibus eum cadebant.

A N A L Y S I S .

Q Væritur falsum testimonium adversus Christum: cujus efficiens est totum concilium, maxime principes sacerdotum & seniores: qui conatus suo sine exaggeratur, ut Iesum morte afficerent.

Vers. 60. Effectum hujus conquisitionis est, quod irritus erat eorum conatus: cujus causa apud Marc. adjungitur, quod aut secum ipsi, aut cum aliis dissidebant: quod amplificatur diverso, tametsi plures subornant: Ex illis omnibus speciem unam falsorum testium explicat.

Vers. 61. Proponitur falsorum testium quorundam testimonium.

Vers. 62. Adjunctum falsorum testium est, quod Pontifex Christum interrogando redarguit quod nihil ad hæc testimonia respondit. Cujus interrogationis seu redargutionis adjunctum est, quod ex cathedra surgens interrogavit.

Vers. 63. Effectum interrogationis est Christi silentium: silentii effectum est quod Pontifex adjuget Christum per Deum viventem, ut dicat libere, an sit Christus Dei filius.

Vers. 64. Effectum adjurationis est affirmatio Christi se esse eum de quo querit: ubi ad occupationem tacitam concilii (ab adjuncta Christi infirmitate, io qua erat & coram illis consistebat) Christus subjectione responderet, altero adjuncto gloriae & potentiae, qua jam indicatus olim Iudex erit vivorum & mortuorum.

Vers. 65. Hujus professionis Christi adjunctum est laceratio vestium per pontificem: cujus causa assignatur sacerdotis affirmatio quod Deum Christus blasphemasset. Cujus adjunctum est desistendum à testium conquisitione.

Vers. 66. Aliud effectum pontificis collectio suffragiorum de poena dicti & professionis Christi de se: Cujus effectum est concilii responsio Iesum mortem hoc dicto commertum.

Vers. 67, 68. Hujus condemnationis adjuncta sunt indignissima contumelia in factis & dictis, & quidem omnium ministrorum & satellitum communes, ut quod illius in faciem inspuerant, faciem ejus obvolvabant: Deinde hi colaphis, alii bacillis eum caedebant: postremo commune adjunctum est, quod divinare illum jubent, quis eum percussit.

METAPHRASIS.

52. C Vm Concilium insidiosis Christo propositis quaestionibus eum irretire nequiverant, nec aliquid percunctando explicari, quo mortus

sententiam adversus illum ferrent: consilium ceperunt de conquirendis hinc illinc testibus, qui confictis criminibus illum mortis reum agerent, in quod tam nefarium scelus tanto consensu conspirarunt, ut totum Concilium (ne uno quidem excepto) consensum praberet: tametsi principes Sacerdotum & seniores, qui hoc facinus vel maxime abhorreere debuerant, in hoc negotio Duces & Coryphaei erant. Deo vero vigilantissima sua administratione de

tucnda filii sui (ad nostram summam consolationem) innocentia sollicitè excubante, contra consilium irruum effectum est: ut, quos praestabant, nullus invenire potuerint qui aliqua probabilitate sua falsa testimonia munire potuerunt. Quod quidem tanto magis animadversio dignum est, quoad per hos frustrati, alios, idque magno numero, adsciscabant. Studium quidem non defuit falsis testibus concilio obsequendi: sed Deus consilio supra memorato eorum linguas ita considerat, ut aut secum ipsi dissentirent, aut suis in eo scelere factis parum consentientes reperti sint. Ut alias calumnias emittant, indignas quae vel nominentur, illam unam exempli causa proponam, quae & postrema veritatis quandam speciem & fucum in se habere visa est. Exiiebant duo falsi testes, qui dicebant, Iste impostor nobis audientibus de se hoc professus est: Possuum dissolvere Dei templum & idem tot annis constructum triduo restituere: sed ne sic quidem conveniebat eorum testimonium: alter enim potentiam Christi ad destruendum, alter voluntatem Christi in destruendo testatus est: deinde alter dixit Christum templum non manu factum destruendum, alter manu factum. Christo vero tacente & hac commenta silentio potius quam verbis refellenda judicante, pontifex commotior, aut saltem iratus se simulans, relicta sede, in medium processit, & mentis insaniam motu corporis prodens; Christum accusatorie alloquitur: Nihil ne ad tot & tam atroces criminationes respondes? Iesus

60.

61.

62.

- sciens pontificem & reliquum confessum sua
 & propria conscientia convictum de vanitate
 accusationum, in suo silentio persistit. Pontifex
 igitur perentatis omnibus tandem sic Iesum
 aggreditur. *Adjuro te per Deum viventem*
 164. *videlicet falsitatis & perjurii, ut nobis dicas*
si tu sis Christus ille, Filius Dei. Ad quem Ie-
sus: sum equidem quod tu dicis, nempe Chri-
stus ille Dei Filius. Quod quidem ut tibi & tuis
intredibile videatur, quod jam vincitur ad ve-
strum tribunal reus sis, veniet tamen tem-
pus, cum me jilium hominis summa potentia
& auctoritate praedictum videbitis, haud se-
cus quam si Dei Patris affessor sim. & illi etiam
(quoad homo) secundus: Quod tum fiet, cum
me in caeli nubibus venientem, exremo die,
 165. *conspicietis. Hoc dicto pontifex magnum dolo-*
rem & animi indignationem simulans, vesti-
menta dirupit sua, in hanc vocem erumpens:
Deum blasphemia affectis tantam gloriam sibi
vendicans: quid amplius de testibus conqui-
rendis laboramus? ecce vobis ipsis testibus, qui
 166. *illum jam audivistis, blasphemiam in Deum*
jaclavit. Dicite ergo, quid vobis videtur? Con-
 167. *cilium vero unanimum omnium consensus illum*
mortis reum condemnarunt. Tum Ministri,
qui Iesum vincitum tenebant, ne elaberetur,
videntes Iesum morti adjudicatum, tanquam
heris suis gratificaturi, caperunt Iesum contu-
meliosis omne genus onerare. Illuserunt enim il-
li, & in faciem inspuerunt. Quod cum fecis-
 168. *sent, facie panno aut pallio obvolutum, hi qui-*
dem colaphis, illi bacillis cadebant. Quo non
contenti ludificantes illum prophetare jubent,
quis sit qui illum ferierit, quandoquidem Pro-
pheta partes sibi vendicavit, multa praeterea
hujus generis ludicria petulantissime in eum
conjecerunt.

P R A X I S.

Symma, Christus nullo falorum testimonio
 convictus, sed proprio veritatis de divinitate
 sua testimonio condemnatus, a servis & mi-
 nistris indignissime excipitur.

Vbi consideran- { Concilio } Seniorum.
 tur adversus Chri- { Turba } Ministro-
 stum, gesta pro { rum. } rum.

In priore { Criminatio ex suppositis testi-
 considera- { bus. }
 tur: { Condemnatio ex proprio Chri-
 sti de Deitatis suae veritate te-
 stimonio. }

Vix credibile est in primoribus populi,
 Dei Ecclesiae praesertim Praesulibus, quod

studio conquirent falsos testes, tanquam ^{portentosa}
 Christi consilio acqnescentes, qui dixit in- ^{injustitia.}
 terrogandos qui eum audierunt. Plus satis
 erat illumprehendere indicta causa, aliquid
 ex ejus verbis aucupari qui illum irretitum
 tenerent, admittere falsos testes, qui se in-
 gererent: sed conquirere & corrogare un-
 dique spe aut pretio, qui hoc facerent, id de-
 mum portentosum est. Sed sic impleri oportu-
 tum quod scriptum est: *Insurgunt testes in-*
jurii, quae ignoro repetunt a me. Psal. 35, 11.
 Vbi iterum consideratur quantam abjectio-
 nem Christus pro nobis passus est, ut non
 tantum iniquissimi ludicris sententiam, sed
 testium falsissimorum adversus se testimo-
 nia subiret.

Docemur & nos, non mirum aut novum
 videri oportere, si nostra innocentia impio-
 rum calumnias & injustas accusationes non
 effugiat, & verborum flammam extinguat:
 cuni ne Christi quidem integritas hoc po-
 tuit, qui non tantum a malo, sed ab omni
 vel minima mali specie abstinuit. Cum coim
 maximae aequae innocetiae Christi has faces
 & flammam non extinguebant; novum non
 debet videri, si innocentiae nostrae rivuli aut
 stagna illud non praesent. Sed quo magis
 aliena ab omni veritate de nobis praedicantur,
 tanto magis laetandum erit, quod hoc
 pacto magis Christo conformes efficiuntur.

Praeterea & illud consolationis est, falsa
 testimonia, non posse illo artificio adversus
 Christianos concinnari & instrui, quin
 facile illorum vanitas ab omnibus depre-
 hendatur, qui oculum vel unum tantum
 aperient. Nec enim tantum nulla causa accu-
 sationis subest, sed ne facus quidem & spe-
 cies, quae Christi iniquos & hostes fallere
 potuit. Quod singulari quadam ratione nos
 ex splendente Christi innocentia consolatur,
 & aliquotisque & aliquoties (cum ita
 Deo videbitur) in piis non obscure depri-
 henditur. Imo saepe illos rumores diffemi-
 nari, quibus tamen hostes veritatis laetantur,
 illis tamen ipsi nullo modo credunt.
 Deus enim (quod semel Babylonii fecit) saepe
 praestat ut linguae impiorum calumnia-
 torum confundat & diffundat. ut est in *Psal.*
 Nam testimonia non cohaerebant, nec erant
 congrua, aut unius cum altero, aut unius
 & ejusdem cum seipso.

Contra concilioium absolutam & irrec- ^{Vnde abso-}
 fragabilem auctoritatem hic locus militat, ^{luta concilio-}
 etiam generalia & oecumenica. Nullum enim ^{liorum au-}
 unquam extitit aut ne extabit quidem ulla ^{thoritas}
 verissimi- ^{refutata.}

verifimilitudine Concilium hoc magis œcumenicum, ubi totius Ecclesiæ primores & Præsules coacti sunt.

Totius concilii in Christum conjuratio

Notandum etiam quomodo ne unus quidem in his reperitur qui se huic conjurationi in Christum opponat. Cujus ratio est quod dederant operam ne quis advocaretur, quem non se adversus Christum stare probe norant: nec enim aderat Nicodemus aut Iosephus, &c. ut non mirum sit, si concilia Pontificia perverse summo cum consensu adversus Evangelium decernant, cum nulli ex nostris sine vitæ periculo ad eorum concilia admittantur, sed duntaxat hi, qui in verba Papæ jurarunt.

Secundum tamē pu- gnantibus.

Notandum etiam istos, pugnantibus inter se iudicis & sectis, adversus Christum summa concessione statueret; sic, &c.

Sed in malis obstinatis.

Deinde *notanda* obfirmata istorum in malis & perversis consiliis obfirmatio & obduratio, qui nullum finem faciunt illa tentandi & procurandi, quibus Christum & vi- vis tollant. Eoque primum ex ore ipsius aliquid venantur, deinde testes surrogant non unum aut alterum, sed plures: post etiam ad illum examinandum redeunt: nec unquam videntur desituri quoad, &c. Quod nos doceat constantiam & fiduciam in rebus bonis, ut nunquam abiciamus præclare suscepta, tametsi in obstinatissima quæque obstacula incidamus. Hic enim pii sæpe culpantur, qui si aliquid præclari aggressi sint in quo bis terve repulsam passi sunt, arbitrantur se officio defunctos, tametsi post rem cœptam abjiciunt. Vide 2 Reg. 3. 27.

MARC. v. 59.

Sed nec sic quidem par erat, &c. Id ita intelligendum videtur ac si illud Evangelista adscriperat ut testimoniorum in ea re disparitatem & inæqualitatem notaret. Vide exemplum Doëgis: quanquam apparet hoc testimonium utrinque & in *Matth.* & *Marc.* depravatam & corruptam, non sensu tantum, sed verbis ipsis. Nam non dixit Christus, *possum destruere, sed solvite vos, &c.*

MATTH. v. 60.

Quod autem Christus ronebat illis testimonii respondere, in causa fuisse videtur, quod sine cujusquam refutatione ipsa testimonia distabant sponte, & mutuis ictibus se concedebant.

Verf. 61, 62. Pontificis injuria in Christum facientem ira.

Tametsi Pontifex probe sciret, testimonia quæ dicerentur, non tantum falsa esse, sed porro ab invicem dissentientia, tamen tanquam momenti aliquid haberent & ponderis, Christo irascitur, quod illis non respondeat, & quidem ex solio suo seu cathedra

dra surgens suam in eâ re indignationem declarat: eo, ut videtur, consilio, ut ex Christi, ad illa quæ dicebantur, responsione aliquid erueret unde accusationem instrueret.

Illud animadversione dignissimum est, quod sceleratissimum hic & perditissimum Pontifex, hac in re vestigiis veritatis & accuratæ observantiæ præcepti divini institit; quod non nisi omnibus viis & rationibus prius percontatis, quibus veritas investigari solet, ad juramentum descendit. Adversus eos qui leviter & temere ad juramenta profiliunt.

Alio loco hæc dicta sunt: praterquam quod viderur juramentum hoc à Christo non fuisse postulatam, aut si postulatam fuisset, verissimum est Christum hoc non admitturum fuisse, cum res aliter expediri potuit, perinde igitur est ac si Sacerdos dixisset; Per Dei gloriam, & debitam abs te obedientiam, exigo à te ut dicas, &c.

Hic *querat* aliquis an liceat Ecclesiæ Ministris homines ad veritatis investigationem juramento interposito adigere, an potius hoc magistratui proprium sit, hanc jurandi necessitatem imponere? Tametsi enim Sacerdos hoc faciat, tamen alia est hujus, qui typum Christi regis gerebat, ratio, alia Ministris Ecclesiæ, qui nullo in alios principatu institutus sit. Verum enimvero non video, cur, cum causæ Ecclesiasticæ non minus atque adeo magis graves sint & magis ponderis quam civiles; non liceat etiam in illis omnem honestam & legitimam (quæ à civilibus poenis aut præmiis remota sit) veritatis inveniendæ rationem & inire & persequi. Sed præstiterit hic *intzdv*, quandoquidem Paulus ad Timotheum non nisi duorum testimonio adversus Presbyterum accusationem admitti patitur: eoque ipso pro rara parte adversus alios Ecclesiæ civis eadem homines revincendi ratio tenenda est. Quanquam hic etiam responderi potest, hoc duntaxat intelligi debere de illa decisione, quæ fit per testes; rem vero secus habere, cum lis per testes dirimi nequeat. Nam idem prorsus in lege præcipitur de civilibus causis, in quibus tamen est, ubi ad hanc veritatis expiscationem confugitur.

Quid hoc sit (*tu dixisti*) Marcus interpretatur *cap. 14, 62.* esse scilicet tantundem atque si affirmasset, se cum esse, de quo questio instituebatur. In quo, egregium testimonium de Christo Dei Filio extat, quo (in-

Verf. 63. Peffimus homo in juramento tamen est ligatus.

Nam Ministris juramentum exigere licet.

Verf. 64. Quis sensus verborum, tu dixisti.

terposito à Sacerdote juramento) se confirmat Dei Filium esse. Singulare columen & fulcimentum, quod Christus in judicio & coram tribunali Sacerdotis hoc de se profiteatur, idque disertis verbis. Sicut igitur fidei nostræ columna firmissima est, quod Deus Pater juramento confirmavit Christum esse Sacerdotem, sic etiam columna insignis est, cui nostra fides innitatur, Christū hoc professum esse adhibito juramento.

MATTH.
11.
Christus
coram a-
quoibus
obscure,
coram scie-
lertatis cla-
re se Dei
Filium
proficitur.

Rogatus à Iohanne per ipsius discipulos ad Christum legatos, ita respondet se esse Messiam & Servatorem mundi, ut illud non diserte, sed oblique tantum affirmarit, *Iohann. vero cap. 8, vers. 12.* & palam minime rogatus, proficitur esse mundi lucem. Hoc etiam loco adjuratus au esset Dei Filius, respondet pure & aperte se esse; item rogatus *Iob. cap. 10, 24, 30.* sic respondet. *Quærat* aliquis, cur apud homines æquiores & minus à veritate alienos hoc obscurus dicit, quod apud sceleratos & obfirmatos tam diserte & pure affirmat. *Respondeo:* infirmiorum habuisse rationem ne illos proprio sui testimonio & laude offenderet, impiorum & perditorum hominum & penitus à veritate avertorum eandem rationem non habuisse. Hinc est quod illis hujus apertæ professionis incapacioribus tam clara veritatis luce affulgeat, ut, cum ad veritatem oculos clauserint, eos justo Dei judicio extrema cæcitate percuteret, simul & omnem illis eadem opera excusationem eriperet.

Quod ali-
quando
imitan-
dum in ar-
eæ Dei
revelandis.

Sicut igitur ad declinandum periculum proprium & non necessarium à prophanis hominibus nonnunquam arcana Dei mysteria subtegemus *Matth. 7, 6.* Sic incidunt tempora, cum apud impios & prophanos homines liceat liberius & confidentius de veritate loqui, quam apud eos de quibus bene speratur. Nec tamen intercidit propterea hæc veritas, qua Deus arcana sua cum suis largissime & familiarissime communicat, ut legimus *Iob. 3, 36, 37.* Nullus enim est, cui Dei penitissima consilia intime nota sunt magis quam illis, dummodo ad illa accipienda idonei sunt, ut cæcus ille ad eam rem probe comparatus erat quod synagoga propter Christum & veritatis testimonium ejectus esset.

Anticipa-
tio obje-
ctonis ad
respondum
Christi.

Pl. 10.] Videtur concisa oratio, qua tacite anticipatur quod Sacerdos adversus hanc professionem exciperet. Quasi diceret, video aut ridiculam, aut blasphemam hanc meam de me prædicationem vobis vi-

deri, quod me hic captivum, pauperem, & in specie abjectum cernitis: sed veniet tempus, cum oculorum vestrorum aspectui tanta & majestas & gloria objicietur, quæ Dei unigenito filio competat; cum scilicet venturus est sub mundi finem.

Hinc liquet, quomodo fides nostra in Christi despicibili & abjecta conditione vacillans & nutans, Christi infinitæ gloriæ contemplatione sustentanda est: abjectæ igitur conditioni ejus in summos cælos elevationem, ignominie incredibilem gloriam, verberibus quibus affectus est & suos affici sivit, opponamus præmia, quibus pio: afficiens, impios pœnis & suppliciis constringit: contumeliosis quibus eum impii afficiunt, honorem quem infiniti Angeli illi habent.

Hoc pacto armemus nos adversus piorum in mundo destitutionem & contumelias, quod quales futuri sumus, adhuc ne nobis quidem, nedum mundo constet. *I Iob. cap. 3, 2.*

Sicut vero singularem piis consolationem, sic impiis terrorem & trepidationem iucutit vel sola cogitatio, nedum rei intuitus. Nam si *Genes. 45, 3.* fratres Iosephi illum semel atque iterum injuria paulo graviori ludentes illius honore aucti atque amplificati vel solo intuitu ita stupefacti & tremefacti sunt, ut ne verbum quidem edere potuerint; quid illis fiet, qui toties gravissime Christum cruentarunt & veluti mucrone pupugerunt? atque si illi fratrem suum blande illos alloquentem metuerint, quid illis fiet, quos Christus irato vultu contuebitur? Quid fiet? quid aliud nisi quod Propheta docet, illos exoptaturos ut montes & petrae eos obtegant & obruant.

Hic *quæritur* quomodo impii visuri sunt Christum sedentem ad dextram potentie: in cælum enim nunquam admittentur, sed iudicium in aère capientes ad inferos detruentur. *Respondeo:* non afferi hoc loco eum sessurum in cælo, sed sessurum ad dextram Dei; id est, infinita gloria præditum pro tribunali sessurum. Tamen enim Christus (quoad humanitatem) non sit ubicumque est dextra potentie, tamen ubicumque Christus quoad humanitatem est, ibi est dextra potentie.

Sacerdos hoc responso accepto summam indignationem ob læsam Dei majestatem vel conculcatam potius præ se fert. In quo multipliciter ab eo peccatur. *Primo* quod

Fides con-
templatio-
ne gloriæ
Christi su-
stentanda.

Similitudo
in prosum
Christi afflic-
tus.

Quod im-
piis terro-
rem incu-
tit.

Quomodo
impii Chri-
stum visu-
ri.

Verf. 65.
Pontificis
multiplex
infecta in-
dignatione
peccatum.

blasphe-

blasphemiam Christo imponit, qui nihil sibi præter jus arrogat, & cui rapina non est se Deo æqualem constituere. Tametsi assumpta carne nostra se exinanivit. *Deinde* quod acerrimum dolorem & veluti cordis ipsius descriptionem simulaverit, cum (quæ erat hominis in Christum malevolentia) summe lætatus sit hæc Christum damnandi opportunatus. Et quæ, malum, eum divinæ gloriæ cura tenere potuit, qui Dei timore excussio per fas nefasque Christum perimere conatus est; qui falsos testes adversus eum subornans, & instruens, prudens & sciens eos ad falsitatem testandam perpulit. Huius igitur vestimentorum laceratio illam referebat Ioab, quæ est apud *Samuelem lib. 2, cap. 3, 31.* qui à Davide iustus in funere Abneri laceratis vestibus ciliis se induit, cum tamen ex morte Abneri summo gaudio perfusus esset. Nec in fuere pullatis his dissimilis extitit, qui sub tristi veste animum lætum gestant & hilarem: sicut perditii filii in funere parentum, & perfidiosa femina in maritorum iustis defungendis. Quod ex *Levit. 10, 6, & 22.* docent fas non fuisse summo Sacerdoti vestimenta lacerare, eoque Caipham hoc nomine legem violasse: falluntur; cum illa laceratio prohibita sit ob defunctos tantum sanguine conjunctis, noa autem ob blasphemiam, utpote cujus officium est præter cæteros suam indignationem ostendere.

Quo animo esse oportet, cum Dei nomine blasphematur.

Interim tamen hoc loco *docetur*, quo nos animo esse oportet cum Dei nomen blasphemias petitur, cujus ut hic simulatio nefaria est, ita in Ezechia & suis legatis exemplum extat longe religiosissimum & sincerissimum, *2 Reg 18, 37, & 19, 1.* Quid, quod hoc nomine rotus Ecclesiæ conventus eo loci ubi blasphemiam admittitur, ad jejunium & planctum convocandus sit, quod unus aliquis inter illos inventus fuerit qui sanctissimum Dei nomen transfixerit. *1 Reg. 21, 13.* His temporibus cum horrendis blasphemias tanquam acutissimis mucronibus Deus confoditur, quis vel quotuscumque est, qui signum indignationis vel minimum edat. Non exigo ut vestes lacerent, sed quis pedem complodit, frontem perfricat? quam pauci sunt, qui vultu aut verbo, quam indigne ferant, ostendunt. Interim volunt videri Dei amantes & indigne ferrent, si quis eos Dei amoris expertes insimularet. Sed fiant se charitatis in Deum inanes esse, qui has blasphemias tam æque ferant. Cujus rei convictos illos habent eorum in Principis convi-

tio & ignominiosa, nedum blasphemiam, exceptione, voces indignabundæ vel cum sanguine conjunctæ. Quamvis autem hic populus corruptissimus & degener fuerit nec procul à Dei incredibili ira, tamen apud eos laudi datum est serio succensere & indigne ferre Dei blasphemiam. Quid igitur nobis fiat qui, &c. nili, &c.

Quod si ex aliorum in Deum conjectis blasphemias tam nos tristes esse ex officio est: quanto dolore torqueri par est eos, qui ipsi Deum blasphemias appetierunt, aut eorum corrupta vita & moribus depravatis multorum ora in Deum & sanctissimum religionem & omnes ejus studiosos solverunt, hic sua libidine, alter avaritia, tertius ambitione, &c.

Quærit igitur quid animi & sententiæ de Christo ob hoc dictum habent. Illi, partim ut suæ in Christum malevolentia facerent satis, partim ut impio Sacerdoti gratulentur, ilico pronunciant eum mortis reum esse; quod non tantum falso, sed & temere & præcipitanter faciunt, quod nullam dicti Christi rationem poscentes illum inauditum condemnant. Tametsi enim inter nos nihil opus fuerit in ista ulterius inquirere, tamen cum non ignorarent à Christo tam multa incredibiliter gesta esse, & incomparabilem in toto ejus cum sermone, tum gestu sapientiam deprehenderent, debebant certe, &c.

Hoc loco *notetur* universalis concilii error turpissimus & quidem (ut ante ostensum est) universalis magis, quam ullum unquam extitit. *Notetur* I. etiam Pontificem quantumvis Christi personam referentem, non tamen pro suo arbitratu omnia poruisse, sed ex aliorum, perinde ut sui ipsius, iudicio sententiam pronunciare debuisse. Denique *notetur* justam futuram fuisse mortis sententiam, siquidem crimen illud blasphemiam admissum fuisset, ut in Egyptio apud Mosem cernitur *Levit. 22.* Unde gravitas sceleris intelligitur, & simul etiam proditur & convincitur mundus maximæ in Deum impietatis, qui nusquam, quod novi, hanc peccatam inquit, alicubi vero (ut apud nos) nullam: Nam ex gravitate supplicii sceleris atrocitas colligitur, unde adulterii & fornicationis crimen furti crimine tetrius est, &c. Nec desunt apud nos qui hoc scelus expriment & imitentur. Nam blasphemias suis & execrandis juramentis & ludibriis Christum veluti in faciem petunt. Deinde tanquam oculi illi clausi essent & facie obvoluto illos non videret, peccatis

*Blasphemi-
rum pœna
horribilis.*

*Vest. 66.
Injustissi-
mam con-
cilio judi-
cium.*

*Vbi tria
notanda.*

fuis indormiunt. Quod quid aliud est quam illi insolenter insultare, propheta vel conjecta quis te percussit.

Non satis fuit istis hominibus injustissimam sententiam mortis in illum ferre, nisi etiam præter & jus, & juris omnem formulam patiantur indignissime illud Christum, & eum contumeliosissime tractari; præfer-

tim cum in ordine Ecclesiastico nihil civilis supplicii irrogari debuit. *Observa* formosissimum inter filios hominis. *Psal. 45, 3, 4.* ita deformem habitum fuisse ut tanquam à leproso faciem suam averterent. Indignum est vere eum hoc modo tractare, nedum innocentem, maxime Deum. Sed hæc nostra peccata commerita sunt.

L V C. cap. 22, à vers. 55, ad 63.

55 *Quumque accendissent ignem in medio aula, atque una confedisent, sedit & Petrus inter eos.*

56 *Quum autem eum ridisset ancilla quadam sedentem ad ignem, intentis in eum oculis dixit; Et iste cum eo erat.*

57 *Ipsè vero abnegavit eum, dicens; Mulier, non novi eum.*

58 *Et paulo post alius videns eum, dixit; Et tu ex ipsis es. Petrus vero ait; Heus tu, non sum.*

59 *Et interposita quasi hora una, alius quidam id asseverabat, dicens; Vere & iste cum illo erat: etenim Galilaus est.*

60 *Ait autem Petrus; Heus tu, nescio quid dicas. Et illico, adhuc ipso loquente, vocem emisit gallus.*

61 *Tum conversus Dominus intuitus est Petrum: & recordatus est Petrus sermonis Domini, quomodo nimirum dixerat ipsi; Priusquam gallus vocem emisisset, ter me abnegabis.*

62 *Et egressus foras Petrus flevit amare.*

M A T T H. cap. 26, à vers. 69, ad finem Capituli.

69 *Petrus autem sedebat extra in aula: & accessit ad eum quadam ancillula, dicens; Et tu cum IESU Galilæo eras.*

70 *Ipsè vero negavit coram omnibus, dicens; Nescio quid dicas.*

71 *Eum autem egredientem in vestibulum vidit alia ancilla: & dixit iis qui erant illic; Et iste erat cum IESU Nazareno.*

72 *Tunc rursus negavit cum iurejurando, dicens; non novi hominem.*

73 *Paulo post autem accesserunt qui astabant, & dixerunt Petro; Vere & tu ex ipsis es, nam & loquutio tua te manifestum facit.*

74 *Tunc cœpit seipsum devovere & jurare, dicens; Non novi hominem; Et statim gallus misit vocem.*

75 *Et recordatus est Petrus verborum IESU, qui dixerat ei; Priusquam gallus vocem mittat, ter me abnegabis. Et egressus extra, flevit amare.*

M A R C. cap. 14, à vers. 66, ad finem Capituli.

66 *Quum vero Petrus esset in aula inferius, venit quadam ex ancillis Pontificis maximi:*

67 *Et quum vidisset Petram se calefacientem, intuita in eum, dixit; Et tu cum Nazareno IESU eras.*

68 *Ipsè vero negavit, dicens; Non novi illum, neque scio quid tu dicas; Et exiit extra in vestibulum, & gallus vocem emisit.*

69 Tunc ancilla quum rursus vidisset eum, cœpit dicere iis qui adstabant; Illic est unus ex ipsis.

70 Ipse vero rursus negavit. Et rursus paulo post qui adstabant dixerunt Petro, vere ex ipsis es: etenim Galilaus es, & loquutio tua similis est.

71 Ipse autem cœpit execrari & jurare, dicens; Non novi hominem istum quem dicitis.

72 Tunc secundo gallus vocem emisit, & recordatus est Petrus verborum que dixerat ei IESVS; Priusquam gallus vocem bis miserit, ter me abnegabis. Et quum se prœripuisset, flevit.

A N A L Y S I S .

NOTatur adjunctum ingressus Petri in aedes Capaphæ, nempe quod igni accenso assidebat (ut alius Euangelista) adstitit; quod alio adjuncto describitur, societas ministrorum & satellitum eorum, qui adversus Christum convenerunt; item subiecto loco arguitur, nempe quod sese in medium illorum intulit.

Vers. 56. Aliud adjunctum ingressus est, quod ancilla, quæ illum intromisit, in illum oculos defigebat; deinde interrogabat, num esset discipulus Christi (ut est apud Iohannem) post aliis indicavit esse illum discipulum Christi.

Vers. 57. Hujus interrogationis & indicii effectum est negatio se esse discipulum; quod confirmat comparatione minoris, quia illum ne norat quidem.

Vers. 58. Secunda negatio arguitur ab adjuncto tempore, nempe paulo post primam negationem: cuius efficiens instrumentale apud Marcum est altera ancilla, quæ his, qui adstabant, indicavit illum ex Christi discipulis esse, apud Lucam vero aliud instrumentale efficiens indicatur, vir scilicet, qui ex indicio puella affirmavit illum esse discipulum Christi: cuius effectum est negatio Christi; quam confirmat testimonio juramenti.

Vers. 59. Tertia negatio describitur ab adjuncto tempore, nempe horæ spatio intermissio post secundam negationem; cuius efficiens instrumentale sunt, qui adstabant, apud Matthæum & Marcum: præcipua vero quadam ratione vir unus vehementer affirmabat eum unum ex Christi discipulis fuisse; quod confirmat ab adjuncto, quod Galilaus esset, id porro arguit ab effectu, quod Galilæo idiomate uteretur.

Vers. 60. Cujus effectum est tertia Petri negatio, quam apud Marcum corroborat duplici testimonio, scilicet juramento & execratione; cuius tertia negationis adjunctum est galli cantus; qui adjuncto tempore describitur, nempe simul ac execrationis vocem emisisset.

Vers. 61. Describitur respicientia Petri ab efficiente, vultu Christi in eum converso; deinde alio efficiente, quod Petrus recordatus esset sermonis Christi; qui sermo sua forma declaratur, scilicet priusquam vocem bis miserit gallus, ter me negabis.

Vers. 62. Quorum effectum est, quod Petrus foras proruit; quod suo sine declaratur ut lachrymaretur; quæ lachrymatio suo adjuncto declaratur, nempe acerbitate.

M E T A P H R A S I S .

Petrus jam in aula pontificis introductus igni (qui tum adversus frigoris injuriam instructus fuit) nunc adstitit; nunc (exemplo Ministrorum) assidebat, haud secus quam si ex eorum numero fuisset. Hunc quæ eum intromisit Ostiaria ignis flammantis beneficio videns, & defixis in illum oculis inverecundus intuens cum illum interrogavit an esset ex Christi discipulis, tum aliis adstantibus eum ita esse indicavit. Huic Petrus quamvis femina, ancilla & Ostiaria, seu abjecta conditionis ancilla, respondet tantum abesse ut sit ejus discipulus, ut illum ne norit quidem. Quo facto Gallus cantum primum edidit, quo admonitus Petrus se clam ex aula subducere (ut videtur) conatus est hoc consilio, ne se porro in captam perfidiam precipitem daret. Paululum temporis intercessit cum superiorem negationem secunda conduplicat. Aliam enim ancilla ex circumstantibus illum ex Christi discipulis esse indicante, vir quidam exiit, qui partim ex indicio puella, partim ex propria notitia illum asseverabat ex Christi discipulis esse. Cui Petrus tantum abesse respondit, ut sit discipulus Christi, ut plane nesciat quid hæc oratio velit. Cujus rei porro ut fidem faceret, laxatis magis adhuc pietatis habenis, juramento rem sic habere confirmavit. Horæ intermissa ex adstantibus quidam inter ceteros præcipue cognatus Malci, cujus auriculam Petrus præciderat magna voce & vehementer confirmavit, eum & in horro visum ex Christi discipulis fuisse: Cujus atheserationis sua rationem adjungens, quod patria Galilæus esset; hoc ipsum porro adstruens, quod Galilæo idiomate uteretur. Cui Petrus, ut vehementer ejus asseverationi parem inficiationem opponeret; eundem hominem (inqui) n n novi, quod juramento & diris execrationibus quibus se obstrinxit, impie confirmavit. Quo facto protinus, cum vix sermonem absolvisset, Gallus secundum cantum edidit. Tum Dominus vul-

tu à Concilio ad Petrum converso eundem intuitus simul & se confutum huius abnegationis, & porro maxum insinuavit. Quo Christi aspectu commotus, sermonis Domini recordatus est, quo dixerat, priusquam Gallus vocem miserit, ter me abnegabis. Quamobrem penitentie ductus citato gradu & confidenter (non ut prius cum se ex aula timide subducere voluit) foras proruit, agere lachrymas tenens, quoad sacerdotis adibus se eripisset. Quo facto in lachrymas ex animi dolore acerrime compuncto profusentes, solutus est.

P R A X I S.

Simma, Petrus terribiliter & horribiliter Christum abnegans scelere admissi acerbissimam penitentiam agit.

Partes { Petri } Turpissimus lapsus.
sunt, { } Ad frugem reditus.

LUC. 55.
MATT. 69.
Petrus se
satellitibus
ingertado
Christum
ex parte
abnegavit.

Petrus extra aulam sedebat, subaudi illam, in qua Pontifex Concilium agitabat, distinctam illam quidem nullo intergerino pariete (qui enim tum potuit Iesus Petrum intueri) sed determinatam forte gradibus, aut re huiusmodi alia: ubi foco aut pyra ob frigus instructa, Petrus non tantum se calefecit, sed in medium ministrorum & Pontificis satellitum se ingressit, hac spe fortasse, ut eorum in numero & fautoribus habendus foret, qui tam audacter & confidenter se illis ingereret. Atque si rite expendamus hoc Petri factum, & ad normam Scripturæ, tanquam aurificis stateram, hoc examinemus, intelligemus profecto defectionis & abnegationis quædam initia in hac Petri actione delitescere: quandoquidem Dei lex non tantum verba & facta, sed vultus & gestus sub legem divini cultus & fidei, quam Christo dedimus, cadunt. Si enim in parentes pietas vultu violatur, nedum in Deum. Huc accedit quod motus & caput agitationes reatus peraguntur sæpe, atque adeo in hac passionis historia. Qui enim bestia characterem in manu aut fronte accipit, execrationi divinæ obnoxius est. Hæc accommodentur ad nostrorum temporum praxin, quibus si quis crucis gestatione se Pontificium simularet, defectionis reus haberetur.

Impiorum
sodalitum
pericul-
sum.

Hic igitur videmus quam periculi plenum sit inter impios consuescere *Prov.* 13, 20. *Socius stultorum evadit stultus.* & *Psal.* 119, 63. *Socius sui omnium timentium te;* Dum enim manus calefecit ad Pontificis focum, spiritu refrixit.

Accedit primum ancilla quæ ex *Iohanne*

ostiarium fuisse docetur Pontificis, illa (ut ex *Luca* constat) Petrum luculento foco illustratum deprehendit tanquam alienum ab hero suo & Christo devotum: Eaque tanquam impii heri improba ancilla, cum odio in veritatem, tum etiam perfrictæ frontis & audacioris ingenii, quam aut sexum, aut virginalem pudorem decuit (quod adhuc liquet magis, quia illum defixis oculis intuita dicitur) Petrum primum aliis indicans, post adoritur, eumque ex Christi discipulis unum esse accusatoris asseverat, cum illius sexus modestia flagitabat, ut illum alteri potius indicaret, qui cum illo de hac re ageret.

Ostiarie
impuden-
tia & im-
probitas

Hic videmus rursus impietatem heri, tanquam virus quoddam, se ad omnes vel minimas familias suæ partes diffundere & tanquam in præcipitio ab hero ad suos domesticos dilabi & diffuere. Ut enim herus Christum, sic serva Christi discipulos persequitur. Ut servi sibi caveant ab impiis & sceleratis Dominis; caute adversus eorum contagium incedant; Dei in se gratiam prædicent, si eadem impietate non involvantur; sese denique extricent ab illo iugo, quam primum commode possint. Et verisimile est puellam existimasse se hero gratum aliquid facturum, cuius non futurus fuisset immemor, si Christi discipulum irretire & in discrimen iudicii adducere potuisset: maxime vero quod constat herum ejus quæstionem habuisse, non tantum de Christi doctrina, sed etiam de ipsius discipulis.

Petrus pelli suæ timens, respondet se Christum nescire, tantumque abesse ut ejus sit discipulus, ut quid hac quæstione sibi velit prorsus ignoret. Hæc prima est ex tribus Christi apertis abnegationibus. Quæ tametsi admodum perfidiosa sit verbis ipsius, dum negat eum Christum vel cognovisse tantum, cuius primarius quidam & præcipuus non tantum discipulus, sed Apostolus extitit: tamen circumstantiis quibusdam gravatur crimen & exaggeratur: *primum* quod hoc tam cito fecit, post tam solennem & ingeminatam constantiæ promissionem, etiam cum vitæ extremo discrimine. Eadem enim ipsa nocte Christo dixerat se nunquam illum negaturum, &c. Illius enim tam recens factæ promissionis, idque coram omnibus sociis suis, recordatio, illum à tanto scelere cohibuisse deberet. Et quod gravius est Christo ipso in aula præsentem. Hinc Israëlitarum peccatum aggravatur, quod tam cito defecetunt ad vituli cultum, item *Gal.* 3, cap. 4.

dacet heri
impietatem
se ad
omnes fa-
milie par-
tes diffun-
dere.

Verf. 57.
Petrus pri-
ma abne-
gationis
amplifica-
tio.

Quod

Quod in secunda negatione adhuc gravior & atrocius est. Perinde est enim ac si unico spiritu & halitu Christum profiteretur & negaret, & uno halitu calidum & frigidum spiraret: ut qui victoriam sibi ante pugnam pollicitus est, post vixdum inflata tuba in fugam vertitur. Nam tempus aliquid hic potest, &c. *Secundo*, Quod coram toto cœtu satellitum & ministrorum hoc facit. *Tertio*, Quod Christi dolores alioquin intolerabiles auxit: unde Iohannes perpassiones Christi graphice & ad vivum depingens, huius tanquam insignis cruciatus meminit absque ulla respicientiæ ejus vel levissima significatione: quod ejus institutum ibi videatur esse Christi dolores persequi & unice veluti infectari. Et quidem omnes hæc circumstantiæ tribus omnibus abnegationibus conveniunt. *Quarta* est quod ad vocem ancillæ succubuerit tam ignave, non subjectus quæstioni aut in eculo collocatus, sed, &c. *Quinto*, Hæc Petri ignavia augetur adhuc, quod cum mortem pro Christo obire fas non erat, gladium in horto distringendo, sese certæ (ut videbatur) morti exposuit: Nunc autem cum ex vocatione periculum subire debet, terga dat Christo & pugnam detrectat. Sic est comparatum ut homines pro Christo absque legitima vocatione mortem adeant intrepide, quam refugiunt cum eam ex vocatione oppetere debent. Plerique sunt, qui Christi causam gladio defendere parati sunt, qui tamen carcerem non perferent veritatis causa. Atque si gladiis pro Christo (ut sæpe fit) depugnandum ex vocatione esset, verendum est, &c.

Humanam
imbecillitatem
indicans.

Videmus hoc loco incredibilem hominis imbecillitatem & ad defectionem à Deo propensionem, cum tam strenuus miles vel dux potius fortissimus à tam imbelli scœmina, tanquam à scarabæo aquila, aut tanquam ab elephante musca superaretur. Sed videmus hic quid hominibus sibi & suis viribus fidentibus accidat. Nam Petrus in optimis existimavit penes se esse adversus tentationem consistere. Videmus etiam quid hinc accidit, quod in precibus securus & oscitabundus exiit, quod seipsum & vires suas non melius exploravit, propositis omnibus ante oculos periculis, quæ illi ob Christi professionem obtingere poterant. Quamobrem, &c.

MARC.
68.
Petri
impietate

Deinde ex *Marco* constat, eum inferius ad vestibulum contendisse ut se clam subduceret: quo facto ilico gallus cecinit:

quod cum illum admonere debuerat suæ perfidiæ & Christi prædictionis, qui illum ter se negaturum dixit antequam gallus bis caneret: tamen surdus hunc cantum audit & veluti somno peccati oppressus ad hoc gallicinium non expectectus est. Nam illud audivisse Petrum constat ex Evangelista, qui discrete affirmat Petrum sese ex tumultu subdudivisse, quo facilius constaret galli cantum ab eo exaudivisse fuisse. Nam tametli ex Aruspicum disciplina non debemus ex avium volatu aut cantu, respicientiam inire, tamen cum Christus gallicinium peccati sui indicem proposuisset, nulla tam abjecta creatura est, quæ ad nostrum nos officium excitate non debeat. Videmus igitur hic in Petro non dissimilem in peccato callum quam olim in Iona exitisse legimus. Quod si peccatum Petri grande fit, quod gallicinio non proficit, quid illis fiet, qui ad Evangelii præconium sonantissimum non se recipiunt aut ad frugem redeunt.

Secunda negatio sequitur, quæ initium habuit à puella alia non minus in infestandis Christi discipulis, quam prior curiosa, (ut videtur) paulo verecundiori, ut quæ illum non adit nec alloquitur, sed aliis adstantibus indicat. Hæc autem illum eo facilius detexit, quod prius ad focum sedens nunc pedibus consistebat & foras se proripiebat.

Ad puellæ autem indicium videntur alii circumstantes permoti ut illum compellerent, in quibus unus scilicet eminebat, cui potissimum Petrus responsum aptat, non tantum illud affirmans quod prius, & quidem locutione magis emphatica & figurata (*ô homo non sum*) sed etiam pejerando, imo duabus pejerationibus sese constringendo. Nam juravit se non esse ejus discipulum, & se cum non scire. Tanto fortius hac vice quam priore Christum abnegandum ducens, quod nunc à pluribus accusaretur quam ab uno, & à viris jam, qui prius tantum à scœmina. Hic videmus quod tempore contractum exaggeratur crimen, quia pusillum intervalli intercesserat inter hanc & priorem abnegationem, ita ut (sicut Propheta loquitur) peccatum peccato contiguum esset. Sed maxime omnium crimen crescit duplici pejeratione; maxime vero, quod sponte, minime adactus hæc juramenta præstans se hoc scelere constrinxit.

Hic videmus quam periculosum sit viam impietatis inire, unde cum regressio non datur & magna progressio consequitur; ut

N n n n n

Ostendit
periculosum
esse
impietatis
viam.

qui

qui semel in hanc viam ingressus sit, post illa currat præceps, & veluti secundo vento & flumine, donec veluti stationem suam in illo capeffat: imo vero donec in ea conquiescens confideat, nisi Deus admirabili virtute Spiritus sui illum retrahat, & veluti titionem & facem pœne ustam ex igne eximat.

Et carnis prudentiam male cedere.

Videmus porro quam male successit Petro carnis prudentia, quo enim modo se maxime occultum iri sibi persuasit, eodem se magis omnium notitiæ exposuit, qui debebat se potius primo ex Pontificis ædibus subducere. *Discamus* igitur sapere ex verbo Dei, non autem inniti propriis consiliis, quæ in summa specie sapientiæ, sunt insipientissima sæpe, & pœne semper à Deo maledicta, cum spreta Dei in verbo sapientia ad illam confugimus. Quo refertur quod semel se subducens, cum ancilla secundo illi obstreperet, cœpisse consilium videtur iterum revertendi, ne reus prorsus haberetur.

Verf. 59, 60. Tertio Petro abnegatio.

Sequitur hic tertia abnegatio, quæ circiter horam secundam insequuta est, cujus item initium vir quidam, qui circumstantibus (ut puella posterior) indicavit Petrum procul dubio fuisse ex Christi discipulis, cum esset Galilæus. Cujus sermone forte alii permoti Petrum ipsum adorti denuo sunt, & affirmarunt extra controversiam eum esse Galilæum, quod sermone & idiomate facile declararet.

prioribus multo horribilioribus

Demum cognatus Malchi, cui aurem Petrus præciderat, Petri ad alios responsonem prævertens illum ita interrogat, an non in horto cum Christo fuerat; ut hac interrogatione magis cetero confirmet eum ibi fuisse. Petrus autem cum videret illos tam confidenter & indubitato illud confirmare, existimavit jam non satis fuisse ad retundendam illorum de se opinionem si ut prius pejeraret; execratione, diris & extremo anathemate se constringit: ac si dicat; dehiscens terra me absorbeat, aut ignis cœlo demissus me consumat: quæ suprema & summo gradu abnegatio illi superfuerat. Pii cum rem gravem & maximi momenti, quam aliis persuasam & probatam esse cupiunt, confirmare velint, hoc Anathemate utuntur. Vide *Nehem.* 10, 29, &c. Hoc Petrus in se longe scelestissimum usurpavit. Hic commodus locus dicendi adversus dejectiones, quæ tam pervulgatæ sunt.

Quamquam ex vano metu profecta;

Notandum etiam quam nullo momento impulsus Christum negavit. Nam ex satellitibus nemo illi manus injicit, tamen illum

pro discipulo cognitum habent: *Ex quo liquet* fieri nonnunquam ut vanus sit metus, qui homines ad veritatis abnegationem trudit.

Quod si quis dicat hanc abnegationem & *Et Petro* pejerationem, &c. in causa fuisse cur elaberetur. *Respondeo*: parum verosimile fieri, satellites contra tot testium asseverationem Petri de se testimonio fidem habituros: saltem nolle eum tanquam pro suspecto habitum obtorto collo ad tribunal Concilii trahere, maxime cum non ignorarent inquisitionem de discipulis Christi institutam esse. Si ergo quis *quarar* quo modo Petrus eorum manus evasit. *Respondeo*: non alio, quam quod Christus suos sibi à Patre traditos amittere noluit: qui ex specula providentiæ probe perspectas habuit vires discipuli sui nondum satis armati ad ea perferendum, quæ Iudæorum immanitas Petro intulisset. Vnde singularis consolatio, Deum non passurum nos tentari, &c. *1 Cor.* 10, 13.

Hic videmus quo non tantum electi, sed *Electorum* pii eximii donis præditi prouunt, siquidem *sibi permissorum* Deus illos sibi metipsis permittat; ut nullus sit, quantiscumque donis & gratia polleat, qui sibi non necesse putet caute & submisse adversus peccati insidias versari: ut item caute de aliorum peccatis judicemus, ne illos ilico pro deploratis & desperatis habeamus, qui scedissime & crassissime prolabuntur. Meminerimus igitur *1 Cor.* 13, 7. charitatem omnia sperare: item nos nobismetipsis promittere veniam & misericordiam etiam post gravissima & numerosissima scelera: Si resipiscamus.

Hic si quis *excipiat*, Petri non tantam esse culpam, cum necesse erat cum peccate *Petrus in-* ter. *Resp.* Necessitatem culpam non tollere, *fallibilitate prædictionis Christi non excusatur.* sed coactionem. Deinde prædictionem Christi non fuisse causam culpæ Petri ut effecti. Non enim negavit Petrus, quia Christus prædixit: Sed ideo Christus prædixit, quia Petrus negaturus erat.

In resipiscencia Petri incredibilis Dei & *Verf. 6.* incomparabilis misericordia notatur, qui Petro primo impingenti, post in faciem prostruenti, tertio veluti ad Christum Petram se atterenti, denique quarto tanquam præcipitem ex rupe se projicienti, manum tamen ita supponit & subjicit, ut in particulas, fragmenta & minima quæque manû non confringatur, aut potius ut instar pollinis & polliciarium in modum non commolatur. Cujus quidem ex tanto malo ereptionis ut præcipuum

eipiam & primariam causam quarimus in in Dei electione quæ falli & frustrari nequit: sic secundam in fide, quæ amitti nequit, neque ab inferorum portis expugnari, constitutum: quæ tamen ipsa nulla sua & propria vi consistit, sed Christi precibus, ne omnino deficeret, sustentata est. Verum quidem est eam ad tempus sepultam & sopitam fuisse, sed nec mortuam, nec extinctam, tamen Petrus non modo nullam fidei vocem ad tempus edens, quam plurimas perjuram & perfidiosas evomuit.

Ejus mo-
dus.

Iam expendamus quibus rationibus ad se rediens respicit. Primum quidem dicitur intermisso unius horæ spatio secundum gallicinium extitisse: Cujus cantu Petrus veluti ex peccati sui somno profundissimo excitatus est, adjuncta Christi in Petrum oculi adjectione. *Ex quo etiam primum illud elucet fidei pristinae quasdam scintillas superfuisse, à qua si Petrus penitus excidisset, illam de- nunquam ex aspectu Christi & gallicinio concepisset, ut quæ non nisi prædicatione verbi concipi potest. Quod si excipiat, gallicinium memoriam dicti Christi refricasse, illud autem dictum Christi in Petri mentem revocatum fidem ingenerasse: Respondeo, dictum illud Christi (Antequam gal- lus bis ceciderit, ter me negabis) non fuisse verbum promissionis, eoque ex illo fidem nequaquam ingenerari potuisse, aspectus igitur Christi & gallicinium poterant equidem somno peccati sopitum excitare, sed mortuum vitæ restituere certe non potuerunt.*

Quid gal-
licinium
Christi
aspectus
Petro si-
gnificavit.

Gallicinum Christi dicto corroboratum à Petro exauditum, gravitatem & atrocitatem peccati & defectionis Petri in mentem ingerebat; perinde ac si diceretur Petro, ô indignum facinus, te tantulo spatio toties & quidem tam horribiliter peccare. Christi vero ad eum respectus perinde est ac si illi à Christo dictum fuisset: tu me clam hæc fieri arbitraris, ego autem hoc aspectu & hac commiserationis oculi in te defixione tibi innotescere volo me hæc omnia intuen- te & bene conscio gesta esse, adde etiam mærente & afflicto admodum.

Deum sibi
proponere,
magnum
ad bene
agendum
momen-
tum.

Hinc præterquam quod superius de pec- cati atrocitate ex temporis angustia circum- stantia dictum est: *observandum* porro ma- gnum momentum esse ad nos in scelera im- pellendum; quod Deum & Christum procul à nobis distitum consideremus. Sicut contra, magnum est ad permanentionem in officio

compendium, si quis Deum semper sibi ante oculos statuit. *Psal. 16, 7, 8 Proverb. 7, 9. & 5, 20, 21.* Quod si Christi aspectus, cum humilis & abjectus esset, tantopere Petrum commovit: nedum gloriosi ejus oculi & infinita majestas, quæ omnium facta & cogitata assequitur, nobis fræno esse debet, ne in peccata, &c.

Hic videmus summum discrimen inter fi- *Fidelium*
deles & reprobos. Nam pii sæpe minimis *& repro- borum di- scipulorum.*
momentis admonitionum, ad respicientiam proficiunt, cum impii & reprobi nullis, quantumvis maximis, nisu & molimine à maleficiis recundantur. Confer stuporem & impænitentiam Balaami cum hac Petri respicientia: qui tot objectis obstaculis, & demum aïnæ suæ sermone non respicit. Et quidem nos tamen gallicinia nunc dierum non tam sonorâm vocem auribus nostris personent, ac olim in Petri auribus Christi dicto percussis: tamen etiam ex illis & aliis ejusdem generis cum vitis, tum auditis nos proficere ad pœnitentiam vult Deus. Nam cum gallum naturæ legem sibi impostam constanter servare reputemus, eoque hominibus usui esse & materiam Dei laudandi illis præbere: nos certe pudeat & homini- bus inutiles & noxios esse, & in Deum scelestos, dum nominis sui violandi occasionem præbemus. Meminerimus porro ejus, quod Apostolus dixit, *sol ne occidat super iram vestram*, aut ullum aliud peccatum. Quod si peccatum cubitum feramus, tamen meminerimus cum primo gallicinio illud depo- nere & ablegare.

Quod irruens exit, satis indicat quam magnus eum dolor, & quantus impetus in- vasit, qui ita eum premebat ut lachrymas cohibere non potuerit tantisper donec ex aula excederet, nisi gradum properasset. Prius exiturus regressus est in aulam Sacer- *Verf. 62.*
dotis, ne suspectior esset metu clam se sub- *Petri verus*
ducere tanquam conscium illius professio- *dolor &*
nis & fidei, quam Pontificii oderant & *respiscen-*
persequantur. Sed nunc vera pœnitentia *tia lachry-*
ductus, non modo non se recepit, sed cita- *mis testa-*
tius hoc facit, eum cautio & circumspicere *ta.*
serebat. Dolor igitur hic omnem superiorum *ta.*
carnis prudentiam excutit. Sic Ioseph olim impotens fletus tenendi, proruebat, &c. Do- lorem acrem intus conceptum salis & amar- is lachrymis foris testatur, & ut punctus mucrone ilico sanguinem mittit: sic Petrus corde compunctus lachrymas tanquam san- guinem emittit.

Nobis imitanda.

Quod etiam nobis imitandum proponitur, ut maxima quæque peccata magna mensura lachrymarum defleamus, ut his omnem illam turpitudinem penitus ablatam esse testemur. Plerique sunt qui sibi callum in peccando induunt, & peccato indormiunt exemplo prolapsi Petri. Sed ut inde consolationem arripiant, Petri resipiscentiæ similitudo cum peccati & defectu eius imitatione conjungenda & confocianda est. Qui igitur exiguo temporis spatio formidabilem in modum peccarunt, hi, nisi atteri peccati onere & gravitate velint, cito redeant oportet. Petrus gallicinior, & uno ictu oculi & nutu rediit; hi multorum ministrorum concionibus non revocantur. Petrus unico Christi oculo (tametsi abjecti) respicit; illi

continuis & assiduis gloriosi Dei oculis in se defixis non ducuntur penititudine. Petrus se ilico his locis & opportunitatibus eripuit, quibus ad peccandum inductus est, hi in suis corruptelis congelantur, nec se his laqueis expediunt, quibus primum irretiti tenebantur. Petrus contento gradu ab illis se subduxit peccandi inescantibus & irritamentis: hi vero aut in illis consistunt, aut lente aut pedetentim hoc faciunt. Petrus dolorem suum amarissimum lachrymis testatum fecit: hi dolore se quidem pungi affirmant, sed eum foris non produunt, nec in oculorum sensum adducunt.

* *Notetur hoc exemplum adversus Papiſtarum satisfactionem & oris confessionem.*

L v c. cap. 22, à vers. 66, ad finem Capituli.

66 Et ut ortus est dies, congregatum fuit presbyterium populi, & primarii Sacerdotes & Scribæ, & adduxerunt eum in suum concessum.

67 Dicentes; Num tu es ille Christus? dic nobis. Dixit autem eis; Si vobis dixero, nequaquam credetis:

68 Quod si vos etiam interrogavero, nequaquam respondebitis mihi, neque me absolvetis.

69 Ab hoc tempore erit Filius hominis sedens ad dextram potentie Dei.

70 Dixerunt autem omnes; Tu ergo es Filius ille Dei? Ipse vero dixit eis; Vos dicitis: nam is ego sum.

71 At illi dixerunt; Quid amplius egemus testimonio? Ipsi enim audivimus ex ore ipsius.

A N A L Y S I S.

Concilium secundum coactum describitur ab adjuncto tempore, nempe mane, cum sol illuxisset: item ex partibus quibus constabat concilium, quæ sunt presbyterium populi, Pharisei & Scribæ: item ab effectu, quod Christum ad concilium reducant; item alio effectu, vel potius fine, ut ab illo sciscitarentur, an esset Christus ille per Prophetas promissus.

Vers. 67, 68. Hujus quæstionis effectum est Christi responsum: nullo jure teneri ut illis respondeat; quod Syllogismo concludit. Non teneor illis respondere, qui nec mihi vera narrati credent, nec mihi percunctanti respondebant, nec innocentem dimittent. Hi vos estis; ergo, &c. propositio deest: assumptio exprimitur.

Vers. 69. Ab adjuncto proprio declarat se esse Christum illum; quod post factum sit ad dextram Dei.

Vers. 70. Hujus responsi effectum est quæstio, an sit Dei Filius: Cujus effectum est Christi responsum, se esse Dei Filium.

71. Responsi Christi adjunctum est Concilii sententia condemnationis adversus Christum absque testibus: quæ arguitur ab adverso, quia ex propria confessione reus tenetur.

P R A X I S.

Synna. Post missam Concionem, concilium secunda sessione, illucescente die, coactum, Christum iterum interrogatum, & quod res erat respondentem, iterum condemnant.

Partes { Concilii sub auroram secunda coactio.
Ipsius concilii actio.

Concilium de nocte solutum, vel ut se ad ignem calcacerent, vel ut Christi ab omnibus ludificati probris, convitiis, insultationibus, oculis & aures pasceret. Cum luce autem iterum concilium cogitur. Partim ut nocturni judicii tanquam nimis obscuro & præproperi invidiam declinaret: partim ut aliquid ab illo elicerent quod cum prioris testificatione pugnant & contrarium esset.

Adversus judicii amplitudinem & dignitatem peccatur primum, quod privatis actibus concilium cogebatur: deinde quod noctu

tu

Et hæc tam gravis causa disceptata & definita erat. Nam si in rebus civilibus vituperio sit, &c. Nectum in divinis causis, præsertim divinæ Majestatis violatæ. Hæc ergo angulorum & noctis infestatio illos malæ conscientiæ coarguit, tanquam lucem oderint quod eorum opera mala essent. Quo circa Ecclesiæ judicia imitentur Christi extremum judicium, quod in editissimo theatro, tanquam in latissima porta & maximo comitatu & strepitu legatorum fiet.

Concilii actio } Prior concilii cum Christo.
duplex, } Altera concilii cum seipso.

In priori, responso Christi, quoad separatim aliquid à priori habet, notanda venit: quæ fere sic habet. Vos à me queritis an sim Dei Filius, equidem respondebo, quod res est, me filium hominis scilicet ilico ad dextram potentiæ. Quod equidem respondeo nulla spe vos ex errore liberandi, sed ut cum vos graviore & formidabili magis judicio teneamini, & ut, si qui hic sunt, qui per infirmitatem & ignorantiam hoc faciunt, ut sunt forte ex servis & ministris, hi tandem aliquando respiciant. Nam ad vos quod attinet, scio mihi veritatem dicturo, vos fidem nullam adjuvatos Sed nec mihi eam à vobis quætionem sciscitanti, ex ejus responso facile convincam me esse Dei Filium, quicquam respondebitis, sicut olim fecistis,

cum quærerem unde Baptisma Iohannis esset, cælicum sive, an ab hominibus acceptum: tantum abest, ut me dimittere velletis, cum ne respondere quidem auti eritis.

Hoc responso Christi intelligimus sæpius *In Christi* accidere, ut adversarii veritatis inquisitionem obdentes penitus se adversus veritatem obfirmarint: eoque prudentiam serpentis nobis à Deo petendam, &c. *Secundo*, hoc responso Christus ab effectis se Dei Filium esse confirmat, quod quid futurum illis esset jam ante certo novisset. Tametsi enim adversarius veritatis secum constituerit se & vultum suum adversus veritatem obfirmare: tamen nisi in his sit, qui adversus Spiritum Sanctum peccasse dignoscuntur, nemo mortalium certo statuere possit eum non crediturum. Quamobrem hoc dicto ab effectis Christus se Dei Filium comprobatur.

Quod cum se consolatur futura gloria tum hostibus terrorem injicit, id nobis est *Ex futura gloria* faciendum, ad quos hujus gloriæ pro nostra *latius* parte communicatio olim devolvetur.

Δωξασω dictione *notetur* Potentiam & *Quicquid* cæteras omnes in Deo proprietates Deum esse, utpote quæ sunt non qualitates, sed *est in Deo* Dei essentia. Nam quod apud *Matthæum* *δωξασω* dicitur, hic *δωξαω* *Θεῷ* dicitur, tanquam idem sit potentia Dei, & potentia quæ est Deus.

MATTH. cap. 27. à vers. 1. ad 11.

MANE autem quum esset, consilium ceperunt omnes primarii Sacerdotes & Seniores populi adversus IESUM, ut eum morte efficerent.

2 Et vinctum eum abduxerunt, ac tradiderunt Pontio Pilato præfidi.

3 Tunc Iudas, qui eum prodiderat, quum vidisset eum damnatum esse, pœnitens, retulit triginta argenteos numos ad primarios Sacerdotes, & Seniores.

4 Dicens; Peccavi, prodito sanguine innoxio. At illi dixerunt; Quid ad nos? tu videris.

5 Ipse vero projectis illis numis argenteis in templum secessit: & profectus stragulavit sese:

6 Primarii autem Sacerdotes acceptis numis illis argenteis, dixerunt; Non licet eos immittere in corbanam, quoniam pretium sanguinis est.

7 Consilio autem capto, emerunt ex eis agrum illum figuli, ad sepulturam hominis.

8 Quapropter vocatus est ager ille, ager sanguinis, usque in hodiernum diem.

9 (Tunc impletum est quod dictum est per Ieremiam Prophetam, dicentem; Et acceperunt triginta numos argenteos, pretium æstimati, qui æstimatus fuit à filiis Israël.

10 Et dederunt eos ad emendum illum agrum figuli, sicut injunxit mihi Dominus.)

ANALYSIS.

Cognita à Iuda proditore Christi condemnatio-
ne, effectum eius declarat, nempe quod sui
facti poenituit. Cujus poenitentia adjunctum est
primum, quod triginta nummos argenteos ad
principes sacerdotum & seniores retulit.

Vers. 4. Aliud adjunctum est quod innocentia
Christi palam confessione proditoris facta testi-
monium reddit. Cujus adjunctum est principum,
sacerdotum & seniorum populi incuria vel respici-
fendi de suo scelere, vel Iudam oppressum onere
proditoris, levandi.

Vers. 5. Aliud effectum poenitentia Iudæ, quod
triginta argenteos nummos in templum projecit :
aliud item, quod laqueo vitam finivit.

Vers. 6. Projecta in templum pecunia adju-
ctum est ejusdem acceptio per principes sacerdo-
rum : aliud adjunctum eorumdem sententia non in
sacrum thesaurum reponendam : quod arguitur à
disparato, quia pretium sanguinis esset indebite
fuit.

Vers. 7. Cujus effectum est consilium ut quid
ea fieret decerneretur ; cuius effectum erat, agellum
esse coemendum à figulo ; qui extraneorum sepul-
tura designaretur.

Vers. 8. Agellus ille describitur ab adjuncta app-
ellatione, nempe agello sanguinis ; quæ appellatio
amplificatur ab adjuncta duratione.

Vers. 9, 10. Cujus emptiois illo pretio & de-
stitutionis ad sepulturam extraneorum finis est, ut
impletetur prædictum per Prophetam.

METAPHRASIS.

1. **C**oncilio de nocte soluto & ejus missione sa-
cta, vel ut se ad ignem calefacerent, vel ut
ex intuitu contumeliarum, quibus eorū satelli-
tes Christum inervarunt & ludificabantur, se
oblectarent, cum jam mane clucesceret secunda
quædam sessio iterum in conciliū coacti sunt.
Convenerunt autem omnes Sacerdotum prin-
cipes cum senioribus populi Phariseis & Scri-
bis, hunc sibi scopum proponentes, ut post Chri-
stum deus examinatum, & aliquid, quod
speciem criminis & reatus per se ferret, in-
sidiose elicitum, illum inanis reum civilis magi-
stratus morte afficiendum traderent. Quam-
obrem Iesum vinculis tanquam maleficum
constringentes, quod unice civilis imperii poli-
tici illis concessum erat, illum Pontio Pilato
præsidi morte plebendum tradiderunt. Quod
cum Iudas vel ut inspector, vel fama & audi-
tione intellexisset, Deo illi ante oculos suum
scelus & sceleris atrocitatem expressa imagine
& vivissimis coloribus representante, pani-
tentia correptus ob mala, quibus tum urgebatur
& quæ deinceps illi imminere sine omni
controversia prospiciebat, retulit triginta ar-
genteos nummos ad principes Sacerdotum &

Seniores. Quod quidem ut Deus illi veluti in
eculeum coniecto, ad Filii sui innocentiam tes-
tandum omnibus, extorsit : sic ut Sacerdotum
principes & Seniores aut ad respiciendam ad-
duceret, aut in peccato obduratos graviore
condemnatione feriret, hanc argenti restitu-
tionem extare voluit. Quæ pecunia restitutio,
tametsi per se Iuda proditoriam nequitiam
una cum Christi purissima innocentia & inte-
gritate abunde testata sit : tamen sceleris sui
volentem confessionem clarissime edidit, dicens ;
peccavi prodito sanguine innoxio. Ad quem
peccati onere oppressum illi, cuncta cura de illo
consolando vel admonendo abjecta, respondens
sua non interesse nocensne an innocens fuerit,
illi hoc videndum esse. Cum autem vidisset
principes sacerdotum argenteos nummos nolle
ab eo accipere ; tadio & odio pecunia, quam
tantopere prius adamaverat, projectis in tem-
plum nummis, vita pertusus & mortem tan-
quam thesaurum expetens, secessum quærebat,
ubi nullis objectis impedimentis, seipsum
strangulavit. Principes Sacerdotum collectis,
quas Iudas projecerat nummis, primum secum
plane & è vestigio decernunt fas non esse pecu-
niam tam nefarie datam ab illis, & acceptam
à Iuda, in sacrum thesaurum ad pios usus re-
condere : quæ quidem nummi erant, qui-
bus innoxius Christi sanguis effusus est. Perite
vero de non conferenda in sacrum thesaurum
pecunia protinus decernentes, ad quem usum
illam insumerent in concilium & deliberatio-
nem rem vocantes, agrum à figulo emendum
constituerunt, qui peregrinis inserviret, & his
qui fundo ad sepulturam apto destituebantur.
Qui quidem ager, quod ista pecunia redemp-
tus est, quæ tam nefarie data & accepta est,
admirabili Dei providentia pro innocentia
Christi testificatione excubante, agri sangui-
nis nomen passim apud omnes, etiam Christi
infestissimos hostes, ad illum usque diem, quo
hæc scripta sunt, obtinuit. Quorum omnium ut
certa fides & indubitata sit, intelligendum
nihil hic in toto hoc negotio factum esse, quod
non aliquot ante seculis per Prophetam Iere-
miam, alias dictum Zachariam, prædictum
est, cuius hæc fere verba sunt : Et accepterunt
triginta argenteos nummos, pretium scilicet
pulchellum, quo Dei Filius ob incomparabiles
virtutes & infinitos, quos exantlaverat, labo-
res estimatus est. Cujus pretii vilitas vel inde-
liquet, quod eandem pecuniam dederunt, ut
figuli agellum acquirerent : quem admodum
etiam Dominus mihi, ut hoc propheticæ signi-
ficarum, injunxit.

P R A X I S .

Summa, Iudæ ex condemnati ad mortem Christi occasione, pœnitentia cum ejustem effectu exponitur.

Partes } Iudæ ex Christi condemnationis intuitu pœnitentia.
sunt: } Pœnitentiæ ejus multiplices effectus.

In priore } Pœnitentiæ occasio.
spectantur: } Ipsa Pœnitentia.

Verf. 3. Peccati fructus suos edentis scilicet species.
In occasione, *observatu* dignum est, peccatum Iudæ, primo quo admisit tempore, nondum impietatis fastigium & apicem contingens neque ullis extrinsecus adventitiis eventibus auctum, non ita fœdum apparuisse, & magis tum sentiri peccatum à peccatore, cum ejus peccati fœtus in lucem editi in peccatoris oculos & aures incurrunt. Sic inveniuntur quæ ex gravi vulnere fratri inflictio lati sunt, quos post sanguinis ejus missio contristat; qui ex alienæ uxoris contractatione gaudio perfunduntur, quos mæstos habet quod ex illa spurios susceperunt, quos assidue intueri coguntur, quos forte post mendicos aut fures stipendium petere, aut laqueo vitam finire conspiciere adiguntur. Quod nos admonet ut omnia, quæ peccati admissionem consequi possent, simul & semel ob oculos ponamus, id est, ut illius omnibus incommodis ab ejus parratione deterreamur: quot enim incommoda inde nascuntur, tot habet cum testes, tum accusatores qui peccatorem apud Dei judicium reum peragant. Sed peccatum subdolum & insidiosum suam veluti caudam (ubi stimulus est) complicat, & contegit, ne ad odiumprehendatur.

Omnis peccati eventus letalis.
Sed hoc magis adhuc mirum videtur, quod nihil hic Iudæ aut inopinatum, aut non expetitum & exoptatum accidit. Nam cum monuit ut Christum comprehensum semel caute & circumspicte abducerent ne elaberetur, appareret illum mortem Christi vel maxime experivisse. Quo enim vultu Christum (si effugisset) intuitus fuisset, quem tam nequiter, & indigne prodiderat, Achitophel 2 Sam. 17, 23, quod ipsius in Davidem molitionis nullus concupitus successus esset, frustrati conatus indignatione & angoribus sibi vim intulit. Iudas vero contra vel inde occasionem arripit desperationis, quod illi ex voto in Christi ad mortem adjudicatione cessit: ut sciamus omnem peccati eventum lethalem peccatori esse: sive enim ex voto no-

bis succedat, sive secus; tamen utrinque nobis præcipitium in barathrum offensaculum obicitur. Deum enim novit mel nostrum illicitum & inconcessum in fel & amaritudinem amarissimam convertere, & efficere ut illud vehementius detestemur, quod impensius adamavimus.

Sequitur Iudæ pœnitentia, quæ voce quadam notatur ab ea significatione diversa, *pœnitentia, t. e. piorum* qua piorum pœnitentia describitur: significat autem cura quadam animum confectum & cruentatum ex re aliqua admissa. Unde etiam minime ejus quod fecimus pertasti, dicimus nulla ejus pœnitentia duci. Est igitur dolor ex re admissa non propter rem ipsam admittam, sed propter incommoda, quæ inde nascuntur & eam comitantur. quod etiam locus 2 Corinth. 7, 8. evincit; ubi inde se pœnitentia non duci profiteretur Apostolus, quod nihil ex suo facto incommodi in Corinthios redundasset. Cum vera resipiscencia præcipue & recta fertur in peccati, quibus gravatur, circumstantias. Sic Petrus dolore percitus quod eum offenderit, qui in illum tam benignus fuisset, quod tam angusto temporis spatio, tam horribiliter Christum negasset. Dolor in resipiscencia piorum maxime alios respicit, ut quod Deum ad iram concitarint, quod Evangelio obloquendi argumentum præbeant; quod alii inde occasionem arripiant aut dolorem, unde laborant. Sed dolor impiorum suos tantum respicit & in suis malis & incommodis lugendis totus versatur. Pii dolent Deum misericordem offensum esse: Impii dolent Deum justum lacessitum. Pii dolent Deum bonum irritatum esse: Impii dolent potentem in se commotum esse. Atque de priore parte hætenus. Sequitur *pars altera* de pœnitentia effectu.

Qui quidem varii } Ab hominibus effecti.
sunt & multiplices } A Deo dispositi & ordinati.

In hominum effectibus, Iudæ profectio *Verf. 34* ad Concilium ut suum peccatum confiteretur palam, primum occurrit; quæ hoc consilio facta esse videtur, si forte aliquam indelevationem infernalium tormentorum consequi posset. Maxime si hac confessione sua illos ab incepto contra Christum consilio abduceret. Deus enim illum veluti in eculeum coniectum habuit, ut illi vel invito hanc confessionem extorqueret. Quanquam vero apud illos hanc confessionem cæderat, apud quos eam fieri cum primis oportebat, & quos maxime intererat Dei gloria & Christi

Christi existimationis hanc Confessionem intelligere ; tamen nullum inde solamen ob eam causam accipit, quod illam prius apud Deum non edidit, a quo tanquam ab hoste abhorruit. Contra *Psal.* 32. 5. David docet se illico recreatum fuisse, postquam peccatum confessus fuerat.

Concilium
iniquitas
in Christum

Concilium responder, sua nihil interesse nocens an innocens sit, se sententiam mortis adversus illum tulisse, partim ex ipsius accusatione, partim ex propria divinitatis professione : hanc sententiam non ita retractatam. Ob eamque causam culpam penes illum habere si hominem innoxium prodiderit. Vnde intelligitur Concilium in Christum insignis militia, cui perinde est nocens an innocens fuerit. Grave peccatum est cum muneribus & corruptelis sapientum in iudicio configuntur oculi : sed multo gravius est, cum manentibus oculis & acie iudicandi intracta, iniquam sententiam ferunt. Videtur igitur hoc concilium in Spiritum Sanctum peccasse, quod Christi oratio (*Pater condona, nesciunt, &c.*) in hos non quadret. Fateor quidem non esse iudicis sententiam revocare, quam ex testimonio alterius tulit, simulque testis seipsum retexuerit. Fieri enim potest ut quod vere prius dixerat, post corruptela muneris aut timore illud perneget : sed tamen debebant in rem accuratius inquirere, & prorsus sententiam ad incudem revocare. Vnde cum ex Iudæ proditoris dicto, tum ex Concilii responso magis liquet Christi innocentia, quæ ab insensissimo Christi hoste Iudæ scilicet asseritur & ab ipso concilio restimonium habet ; quo proficitur sibi nihil curæ esse in culpa ne sit an secus.

Inhumanitas in Iudam.

Notanda etiam est, ut malitia Concilii in Christum, sic inhumanitas & crudelitas in Iudam, quem jam laborantem & cum summa desperatione conflantem, ne verbulo aut admonitionis aut consolationis sublevant : quin potius eum acrius pungunt & veluti muerone jam moribundum tranſverberant, & sponte sua in baratam ruentem manu sua veluti impellunt : tamen illis Iudæ summe gratificatus fuerat Christi prodicione.

Sic iusto Dei iudicio fit, ut qui Satanæ & fratellitio ejus inserviunt, non tantum rebus afflictis nullum solamen sentiant, sed acerbius & magis lethaliter vulnerentur. Primo equidem illos aliqua illecebra vel pecunie, vel voluptatis inescat, postea vero cum urgetur manu Dei, & veluti in mare afflictionum demerguntur, non modo utres non

porrigit quibus enatent & emergant, sed asinariam etiam collo suspendit, ne unquam eluctentur. Et hæc est ratio eorum qui pythones, ariolos, præstigiatores adeunt. Vide exemplum Saulis. *1 Sam.* 28.

Omnis voluptatis, quæ ex peccato percipitur, *ἡμιλλαντος ἄσθεναι* existit. *Hebr.* 11, 25. Eoque comparatur cum dulcedine cibi, qua quis oblectatur quamdiu in palato hærens huc illuc volutatur, post instar Scorpionis est illum pungens qui illum deglutit. Sunt enim, ut experimur, portiones & cibi, qui palato arident, quos ventriculus ut amari aut mali saporis respuit. Et quidem hoc vere enunciari potest de omnibus, vel maxime duraturis peccati voluptatibus. Sed quo magis Deus nos à peccando exterreat, & nos à peccati lacte veluti depellat, nonnunquam efficit Deus, ut quæ nos mirifice expectimus & adamamus, illorum subito & veluti uno momento nos tædeat, nec tantum fastidio & satietate eorum ducamur, sed porro illa detestemur, nec eorum vel aspectum æquius oculis feramus. Hujus rei egregium exemplum in Iudæ, qui pecunia tantopere delectatus, ut ejus studio Christum vendiderit, eadem ipsa quam tantopere sitiverat, ita protinus satiatius est, ut carnificinæ instar fuerit eam penes se retinere. Hujus rei alterum non minus excellens exemplum existit, atque adeo, ut videtur, illustrissimum in Ammone, qui amore suo quo sororem deperierat perfruitus, illico ejus insensissimo odio correptus est. Hoc nos doceat honestas & licitas utilitates sectari, illicitas vel oblatas respicere.

Horribile iudicium Dei quo oppressus fuit Iudæ, facinus scelestissimum strangulationis suæ arguit : & simul eminentiam Filii Dei supra omnes creaturas ostendit, eumque esse verum & æternum Deum cujus proditio tam horribiliter aspectabilem in modum in hac vita punita est. Quod & genere supplicii emittit, dum non tantum laqueo ipse suo vitam finivit, sed & medius crepuit & viscera sua effudit, cui nulla viscera misericordie essent. Sic etiam persona supplicio coercita confirmatur, dum in summo fastigio & culmine dignitatis constituta, quale par non reperitur, ad tam ignominiosum mortis genus devolvitur. Huic suo etiam loco, & pro rata portione respondent iudicia quæ Deus exercuit in Evangelicorum proditores, quorum nonnulli sibi violentas manus intulerunt. *Horrenda Dei in rebus iudicia.*

Qua tam horribili morte, Deus Euan-

Euangelii pretium indicat. Simul liquet quanta damnatio reprobos manet, quorum primitiæ & prælibatio tam formidabiles sunt, ut mortem tanquam thesaurum quærant & nusquam foras inuenientes sibi manus afferant.

*P. sapias re-
futatus.*

Hinc liquet quanti æstimantur traditiones (quas vocant) Apostolicæ à Papia earum veluti summo & principe parente relicta, qui, quod Apostolorum tempore vixerat, autor & testis omni exceptione maior existimatur. Tradit enim Iudam laqueo rupto supervivisse: quod non tantum Matthæi fidem illud reticentis suspectam reddit, sed Lucam in Actis mendacis convincit.

*Verf. 6.
Recta sa-
cerdotum
primariorū
sententia
de turpi
lucro Deo
non offe-
rendo.*

Non licet, &c.] Recte illud ex lege docuerunt. Vetus enim lex meretricis aut canis pretium Deo offerri; eadem opera, omne turpe lucrum & inhonestum inferri prohibuit. *Deut. 23, 18.* Plerique sunt qui cum emptione, venditione, fraudulentis munerum corruptelis rem suam auxerint, tamen probe se expedituros sibi in animam inducunt cum aliquid in Ecclesiæ aut pauperum usum erogaverint: quo facto Ecclesiam Dei veluti speluncam Leonum & latronum faciunt, in quam spolia & prædam & manubias suas inferant. Si fraus admittitur ejus generis sit, ut nesciat fraude ditatus, à quibus pecuniam injuste emunxerit, Deus vult, ut ad Dei cultum cum addimento restituatur. Sic queritur Deus apud *Jerem. 7, 11.* tanquam Deum existimarent furtorum & rapinarum socium & fautorem fore, dummodo ipsæ prædæ particeps fiat. Perinde ac si Deum negare velle furari, sed fures recipere non detrectare: renuere in furto & latrocinii principem esse, sed non recusare furti (ut loquuntur) accessorium esse. Sed hic *excipiatur* Idola & anathemata in Dei thesaurum ab Israël, & Davide allata esse. *Resp.* non fuisse illa ab his oblata Deo, qui idolatriæ rei erant illius, sed ab aliis quorum opera acceptissimum erat in deturbandis & evertendis Idolis.

*Verf. 7, 8.
Dei provi-
dentia in
testifican-
da Christi
innocentia.*

Mira autem hoc loco Dei providentia & virtus apparet, qui hac sententia Sacerdotum in malitia etiam obfirmatorum & à vera peccati confessione maxime remotorum, Christi innocentiam magis asserit, quam si mille testes in Christum propensos ad illam testificandam adhibuisset. Maxime si reputemus horum calliditatem & vafricitiam; in qua tamen irretiti tenentur. Et quoniam eodem spectat quod de agri nomine post attexitur, huic & illud adjungamus. Est enim res stu-

penda agrum non appellatum fuisse figuli, sed *agrum sanguinis*, id est, agrum sanguinis innocentis pretio comparatum. Multi sunt agri, qui sanguinis pretio acquiruntur, ut qui agrum emunt ex sanguine eorum expressum, quibus prædia sua elocant: sed non appellantur hoc nomine tamen: tametsi hi, quorum sanguis exsurgitur, quam maxime illud cupiant: quia vero metuunt ab eo qui agrum emit. Hic vero ager non à Christi discipulis, sed ab his ipsis, qui maxime ne hoc fieret cautum voluissent. Perinde ac si ipse, qui sanguinem pauperum excepisset, agro quem ejus pretio comparasset, nomen sanguinis indidisset. In quo Deus egregie nostræ fidei, & filii debita existimationi prospexit; ut *discamus* non timere à falsis hominum calumniis & insimulationibus, cum talem innocentiam patronum habeamus, qui, pro nostro modulo hoc erga nos perficit, quod erga filium suum: quod & multiplicibus experimentis evincitur. Hinc est illud Davidis, Deum suos addere à flagello linguæ. *P. salm. 31, 21.*

Sed quæritur hic cur non ad proprium usum illam pecuniam convertentur. *Respond.* Scilicet & hoc recte & legitime fecerunt, ut quibus non est permittum, ut illa ipsa spolia in domum suam, quibus turpissime abuti sunt, inferrent.

Notandum vero est, istos in culice percolando hæere, qui vel camelum deglutiant. *Primorum hypocritarum.* Non enim permoti sunt indignissimo facinore Christum prodendi, & cum ad mortem damnandi: tamen, &c. Sic plerumque fit, ut qui totum Sabbatum potando, ludendo consumere non dubitabant, grave quid se commisisse arbitrentur, si aliquid operis in eo fecerunt: cum sicut hoc declinandum, ita illud magis detestandum esset.

In sepulturæ peregrinorum sumptu, præter sepeliendi curam ab impiis procuratam, *notandum* erit etiam sub lege homines non tam fuisse, ut nunc sunt caremoniis addictos & superstitiosos. Nam singuli quibus liberat possessio, agro suo & proprio sepeliebantur: unde peregrinis & pauperibus nullas sepulturæ locus relictus est, nisi dono collatus: apud nos tamen ea ratio & consuetudo prava est, ut nisi quis aut templo aut Cimiterio condatur de se actum esse putet: quæ superstitio à Pontificiis inducitur, adhuc hæret. Verum quidem est, olim pios, cum majoribus piis tumulari expetivisset, & adhuc pium studium est cum piis humo mandari cupere. Sed

pietatem aliquam, aut insignem præ cæteris locis utilitatem in eo collocare, frivolum est.

Verf. 9, 10.
Prædictio-
ne proditi-
onis
Christi
Deus of-
fensionem
causit.

Prophetia hoc modo impleta dicitur, quæ primum prædicebat Christum Pastorem Israël totidem argenteis pro infinitis suis in illum laboribus & beneficiis æstimandum fore: qui etiam iustus argentum illud figulo dare mandatum accepit rem ita ab Israëlitis perficiendam prædicere: quod & factum est cum in templum projectum colligebatur, ut figulo ad emendum agrum traderetur. Quæ prædictione Deus omnem offensionem, quæ ex indignissima Christi & vilissima proditiōe nasci potest, sustulit. Nam cum ita fore prædictum sit, non modo ita fieri necessum fuit, sed expedire porro nostræ salutis: ceteroquin Deum, qui illud tam multis seculis præviderat, illud facile declinare potuisset. Cujus præcipuus fructus, ut hac veluti indubitata nota Iesum Christum esse certissime cognosceremus.

Circa hanc
prophetiam
implex
quæsitio.

Sed *quæritur primo*, quomodo dicitur Christum a Iudæis triginta argenteis æstimatum esse, apud quem ne homo quidem sed potius vermis reputatus est, ut qui nihilo pejus illum esse indicant. Nec enim ejus præclaras virtutes hoc pretio æstimarunt, sicut qui mancipium emit quod sibi emolumento fore putat. *Resp.* Deum illos hoc pacto acerbiorē & atrociorē illo scelere non absolvere, sed hujus accusare, quia ad præsentem locum accomodatam erat.

Deinde quæritur de quibus hoc intelligitur, an de Iuda tantum, an vero etiam de Concilio, quod cum Iuda de proditiōe Christi transegit. Nam si de Iuda intelligeretur, quomodo ab Israëlitis admissum dicitur quod ab uno tantum factitatum est. Si autem à Concilio, quomodo hoc illis pro-

bro dari potest, quod in laude potius esse videtur, cum quo plus aliquis in hominis eadem distrahit, eo gravior peccat, ut qui tanto magis suum in illum odium declarat. *Resp.* Videntur omnino utrique tum Iudas, tum concilium comprehendi. Et quidem quod ad Iudam attinet, in promptu est eum idcirco graviter peccasse, qui tantillo vendidit Christum, cujus levius peccatum extitisset, si nonnisi majori summa illum prodere voluisset. Sed & in Concilio tanto gravius peccatum erat, quo hoc modo majorem Christo contemptus notam inusserunt, quod omnes ejus tantopere laudatas virtutes, quas ejus discipuli magni faciunt, illi quam minime faciebant, ac si cum Iuda nolissent transigere, nisi tantulam pecuniam accepissent. Seque tam parum sibi ob illius potentiam aut sapientiam rimere, ut ejus intermissionem & è medio sublationem non amplius quam triginta argenteis redimere voluerint. Quos hodie reperiuntur, qui Christum in ejus Evangelio & ministris minus triginta argenteis æstimant? Imo quot sunt qui Evangelium profitentes, qui totidem atque etiam amplius argenteos darent ut Evangelium & Ministri exularent? Hostes autem Ecclesiæ quam nullis sumptibus parcunt? ut, &c.

Denique quæritur quomodo de Jeremia dicitur quod in Jeremia non invenitur, sed in Zacharia duntaxat. *Resp.* Primum Jeremiam binomium fuisse, ut plerique hac ætate. Item fieri potuisse, ut hoc primum à Jeremia pro concione dictum, post per Zachariam scriptis sit mandatum, cum satis sit per eorum alterutrum hoc scriptis mandari. Ut nihil hinc Pontificiorum traditionibus stabiliendis possit accedere.

IOH. cap. 18, à verf. 28, ad 39.

28 Ducunt ergo IESVM à Caiphæ in Prætorium, erat autem mane: & ipsi non introierunt in Prætorium, ne polluerentur, sed ut ederent Pascha.

29 Prodiit ergo Pilatus ad eos, & dixit; Quam accusationem adfertis adversus hominem istum?

30 Responderunt & dixerunt ei; Nisi iste esset facinorosus, non tradidissemus eum tibi.

31 Dicit ergo eis Pilatus; Accipite eum vos, & secundum legem vestram condemnate eum. Itaque Iudæi dixerunt ei; Nobis non licet interimere quemquam.

32 Ut sermo IESV impletur, quem dixerat, significans quæ morte futurum erat ut moreretur.

33 Regressus est ergo in Prætorium in Pilatus, & vocavit IESVM, dixitque ei; Tu nec es rex ille Iudæorum.

- 34 Respondit ei IESVS; A te ipfone tu hoc dicis, an alii dixerunt tibi de me?
- 35 Respondit Pilatus; Num quid ego Iudæus sum? gens tua & primarii Sacerdotes tradiderunt te mihi: quid fecisti?
- 36 Respondit IESVS; Regnum meum non est ex hoc mundo: si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei certassent ne traderer Iudæis: nunc autem regnum meum non est hinc.
- 37 Dixit ergo ei Pilatus; Ergo rex es tu? Respondit IESVS; Tu dicis me regem esse: ego ad hoc genitus sum, & ad hoc veni in mundum ut dem testimonium veritati. Quisquis est ex veritate, audit vocem meam.
- 38 Dicit ei Pilatus; Quid est veritas? Et quum hoc dixisset, rursus prodiit ad Iudæos, & dixit eis; Ego nullum invenio crimen in eo.

L V C. cap. 23, à vers. 1, ad 5.

Tum surgens universa multitudo eorum, duxit eum ad Pilatum.

2 Ceperunt autem eum accusare, dicentes; Comperimus istum pervertere gentem, & vetare tributa dare Casari, dicendo se Christum, id est, regem esse.

3 Pilatus autem interrogavit eum, dicens; Tunc es Rex ille Iudæorum? Ipse vero respondens ei dixit; Tu dicis.

4 Ait vero Pilatus ad primarios Sacerdotes & turbam; Nullam invenio noxam in hoc homine.

A N A L Y S I S.

Ad iunctum condemnationis in concilio est deductio Iesu ad Pilatum; quæ efficiente arguitur apud *Lucam* vigesimo tertio, nempe tota multitudo eorum qui in concilio conveniebant; item ab adjuncto tempore, nempe mane, & à subjecto loco, nempe ab arribus Cajaphæ ad prætorium. Hæc deductio ad prætorium suo diverso arguitur, quod tamen ad prætorium illum deducebant, tamen prætorium ingredi nollent; quod suo fine arguitur, ne polluerentur; quod etiam alio fine arguitur, ut Pascha celebrarent.

Vers. 29. Hujus recufationis ingrediendi prætorium adjunctum est, Pilati ad eos è prætorio egressus: qui suo fine declaratur, ut illos interrogaret quam accusationem contra illum afferrent.

Vers. 30. Cujus questionis effectum est responsum illum esse reum capitis, quod confirmant testimonio, suamet nempe autoritate, scilicet illos nolle Iesum in discrimen capitis vocare nisi sceleratus fuisset.

Lvc. Vers. 2. Partes accusationis sunt quæ offenderunt illum populum pervertentem; item prohibentem Casari tributum dare; quod arguitur disparato, quod dicebat se esse regem.

ION. 31. Cujus accusationis adjunctum est Pilati adhortatio ut ipsi causam hanc cognoscerent & judicaret ex præscripto legis eorum: cuius item effectum est Iudæorum responsum, hoc iudicium ad se non pertinere; quod arguitur disparato, quia capitale crimen esset, in quod illi jus non habebant.

Vers. 32. Hoc suo fine arguitur, ut impleretur Iesu sermo, quem prædixit de genere mortis quam obiturus esset.

Vers. 33. Adjunctum accusationis Iudæorum adversus Christum est regressio Pilati in prætorium; quæ suo fine declaratur, ut Christum examinandum ad se vocaret; cuius examinationis pars est questio Christo proposita, an esset Rex Iudæorum.

Vers. 34. Christi responso est à distributione adjuncti in subjecta, dum querit an ex sua scientia aut ex aliorum indicio hoc quereret.

Vers. 35. Responso Pilati est se ex sua scientia hoc non querere; quod arguitur à disparato, quod Iudæus non esset, eoque de Iudæis rebus non esset sollicitus; quod etiam altero disparato confirmat, quod à propria natione accusatus esset; quod etiam amplificatur comparatione majoris, quod principes sacerdotum illum accusarint; cuius criminacionis effectum est, ut respondeat quid fecerat.

Vers. 36. Responso Christi est distinctione à diversis, se regem esse & Regnum habere, sed non ejus generis de quo accusatus est, id est, non ex hoc mundo; quod arguitur ab adjuncta propugnacione, quam ministri ejus suppeditassent siquidem regnum ejus ex hoc mundo fuisset.

Vers. 37. Cujus responso effectum est alia questio Pilati generalior quam quæ præcessit, nempe an esset Rex? cuius questionis effectum est, Christi affirmatio se esse regem; ubi ex effecto declarat qualis Rex esset, cum dicit se in hoc venisse ut veritati testimonium præberet; proprium autem subjectum notat quod auscultat illi, nempe omnis qui est ex veritate.

Vers. 38. Responso Christi effectum est questio Pilati quid sit veritas: deinde narratur alterum effectum Pilati, scilicet egressio ad Iudæos; quod suo fine arguitur ut Christum innocentem pronuntiaret.

METAPHRASIS.

28. **C**hristum in Concilio condemnatum, à summi sacerdotis Capth adibus, ubi concilium coactum erat, vinctum ad pratorium summum mane ducunt, non sine magno omnium ordinum summorum & inferiorum comitatu, hoc consilio ut nec de manibus illorum elaberetur, & ut maiorem gratiam & auctoritatem Crucis condemnationi (quam parabant) conciliarent, tamen si illi per fucatam speciem religionis pratorum ipsum ingredi recusarunt, ne sua opinione, quam sibi superstitiose affinxerunt, polluti ad Paschatis celebrationem minus idonei essent. Illis autem pratorium ingredi detrectantibus, Pilatus facilitate quadam ingenii, se illis conformans, ad ipsos de pratorio egressus, dicit; Video equidem vos hunc Iesum tanquam mortis reum huc iudicandum adducere: dicite ergo quam accusationem adversum illum fertis. Cui respondent: speramus doctrina & sanctimonia merito, nos illam existimationem acquisivisse, ut ne levissima suspicio animum tuum subire debeat, nos illum morti adjudicandum tradituros, nisi maleficus mortem promeritus fuisset. Ad quos Pilatus, siquidem vobis tam liquido constat de illius reatu, quin igitur ipsi de eo sententiam dicitote, & supplicium sumite; quod ipse facere prohibet, nisi de rei veritate penitus confiteretur. Tum Iudæi: non ignoras nobis fas non esse quemquam mortis supplicio afficere. *Quæ in re accuratissima Dei providentia hoc eorum responsum rexit: ut sermo impleretur, quo Christus mortis sue genus significaverat: scilicet non lapidibus obruentium, quod Iudæis familiare erat; sed C. nci suffigendum, quod erat Romanis consuetum. Lucæ 23, vers. 2.* Tum Iudæi qui illum prius per vim accusarunt, ad species quasdam accusationis descendunt; & primum quidem illum populi & gentis Iudæicæ perurbatorem esse obtendunt: deinde quod Pilatum vel maxime inflammare posse putarunt, insinuant illum id egisse, quo censum & tributum à Casare aversum ad se tanquam regem converteret. Cum Iudæi tam & acriter & graviter Christum accusassent, Pilatus integritum & tutum sibi non putavit silentio illa præterire, præsertim cum ex objectis criminibus quadam lasam Casaris maiestatem continebant. Quamobrem in pratorium regressus & pro Tribunali sedens, Christum advocans, præterita de populo pervertendo calumnia, tanquam quæ sua non interesset, sic Iesum

alloquitur; Tunc Iudæorum Rex es, prout te de teipso profiteri dicunt? Ad quem Iesus, ceteroquin ejus quod interrogavit & quod Pilatus responsurus erat probe conscius, dixit; Quare abs te vicissim, an hoc quæris propria animi suggestione, an aliorum indicio & informatione? utrinque etenim legem juris & aequitatis violas. Nam si ex teipso hoc dicit, simul & testis, & iudicis partes (quod iniquum est) agit: sin aliorum accusatione me hic in jus vocas, in os culpandus es, quod accusatores foris consistentes coram & in os sibi non compellis. Tum Pilatus commotior, respondit; Nunquid ego Iudæus sum, ut de his sine aliorum informatione sollicitus sim aut curam agam? Populares tui atque adeo religionis vestra summi principes & moderatores, te mihi reum sistant. Quamobrem auctoritas eorum, qui te accusant, te, ut quid abs te factum sit respondeas, commonescat. Ad quem Iesus: Regnum meum quod ego plane vendico, non est (ut accusatores falso calumniantur) ex hoc mundo: cuius firmissima ratio est, quod si ex mundo esset, infiniti Angeli beati sunt, & iidem Ministri mei, qui jus meum propugnant, nec Iudæorum in manum & potestatem me tradi svisissent: sed nunc, cum illi ne digitum quidem movent, palam est meum regnum ex hoc mundo non esse. Tum Pilatus: Video igitur plane te Regis nomen & dignitatem vendicare. Ad quem Iesus: Est ita ut dicis. Atque ut intelligas, cuiusmodi regnum est: quod ego administro, scias velim sceptrum Regni mei prædicationem verbi, excipienti vero meum de me testimonium suspectum esse; respondeo me officio, ut hoc faciam, duci. Ad hoc enim natus sum & in mundum veni ut veritati testimonium perhiberem. Sicut autem regis administratio mea, magna sua parte in verbi præconio consistit; ita veri mei & germani subditi sunt, qui ex veritatis prædicatione geniti, verbum auditum observant. Quod si excipias testimonium meum irritum esse, cum nemo mihi dicenti fidem habet: respondeo eos, qui destinati sunt, omnes ad unum obedire. Tum Pilatus quæ tandem est illa, quam dicis veritas? quod neglectim vel contemptim potius rogans, non expectato Christi responso, pratorio exiens & se suspensioni Iudæorum submitbens, ad illos redit, & clara voce Christi innocentiam professus, dixit: Ego Iesum hunc diligenter & accurate excutiens atque explorans, nullius criminis quod illi imponitis, reum invenio.

P R A X I S .

SYMMA, Christus coram Pilato atrocium scelus a Iudæorum principibus accusatus, ab eodem, causa cognita, absoluitur.

Cujus partes } Iudæorum apud Pilatum adversus Christum informatio.
 } Pilati cum causæ cognitione de
 } Christi innocentia sententia.

IOHAN.
 vers. 28.
 LVC.
 vers. 1.
 Totius
 multitudinis
 summus
 adversus
 Christum
 conatus

In Christi ad Pilatum deductione animadversione dignum est, quod *Lucas 23. vers. 1.* notat, totam multitudinem eorum scilicet, qui in Sacerdotis ædibus erant tam ex Concilii Assessoribus, quam ex Ministris & satellitibus qui Christum comprehenderunt in orto & in Sacerdotis Aula ludificati erant, eum ad Præsidem duxisse. Quod quidem non eo tantum factum est ne Christus effugeret (id enim per satellites, Ministros, & milites sine concilii opera perfici potuerat, ut illi existimabant) sed ut Christum omnibus rationibus morti acerbissimæ tradere conarentur. Quamobrem non satis illis fuit causam accusationis munire duobus aut tribus, qui suo testimonio intentatum crimen confirmarent: sed omnes ad unum ad causam hanc agendam confluent, & omnium & singulorum autoritate, gratia, suasionem, ingeniosis excogitatis, denique importunitate, quod de Christo interimendo cupiebant, extorquerent. Voluerunt igitur magnam & ingentem pharetram secum ferre; ut si minus eum una aut altera sagitta transigerent, omnibus tamen transverberarent, & quod proverbio dicitur, duobus nervis instructum arcum habere voluerunt. Sic fit inter nos, ut cum rem aliquam valde expetimus aut ab ejus possessione ægre nos avelli patiamur, ut in communi omnium civium supplicatione non acquiescamus, nisi omnes etiam iter ad Principis aulam suscipiant. Quod nos pudeat cum in rebus honestis istis concedimus, nec tam ad glorificandum Christum, ut hi ad illum crucifigendum incitati simus.

Hypocritis,

Christum deducentes Prætorium ingredi per speciem religionis reculant: ne ingressi se polluerent, eoque se ad Paschatis celebrationem ineptos redderent. In quo iterum suam insignem hypocrisisin produunt, qui huius rei conscientia ducebantur, cum interim nullum interficiendi innocentis scrupulum admittunt: sic calicem percolant, & camelum deglutiant. Sic fit sæpe in impiis mandatorum contemptoribus, ut fere sint caremolarum mordacissimi cultores. Vide quæ annotantur in *Matth. 15.* Hypocritis eorum in

co consistit, quod scelus existimantes die Parasceves Prætorium, ubi jus dicebatur, ingredi, de falso in innocentem testimonio & illum occidendi studio nullum scrupulum movebant. Sic Pontificii grave scelus putarent, si vel os aqua colluissent ante cœnæ communicationem, cum tamen adulterii, male-dicentia, &c. conscientia non pungantur.

Quamobrem verosimile est eos per Ministrorum aut militum aliquem ad Pilatum misisse ut illum convenirent. Qui quidem tamen ab illis pro prophano usque eo habitus sit, ut vel ædes suas intrare renuerint: tamen hanc in se injuriam non persequitur, sed humaniter illos accedit, qui religione ne eum accederent prohiberi se existimant. Vbi in Ethnico & prophano homine, singularis æquitas & facilitas se aliis accommodandi apparet; & nos illis dimittamus, maxime cum religionis opinione ne quid faciant ducantur. Vide *Rom. cap. 14. vers. 23.* Quamobrem, Magistratus officium est, in rebus his quibus subditi paulo supersticiosiores sunt, se illis accommodare.

Ex vinculis & captivitate Christi capitalis criminis in iudicium tractum esse, sine Principum & Sacerdotum iudicio poterat cognosci: sed ipse ilico iusti iudicis officium sequutus de causâ mortis interrogat; perinde ac si diceret: Tametsi magno numero adstis, & iidem autoritate valentes, tametsi etiam videam ex his vinculis vos istum pro iure condemnatum habere: tamen velim intelligatis me non posse sententiam adversus eum dicere nisi gravem aliquam causam subesse intellexero. Vide *Act. 23, 30. & 25, 16, 27.* quanto igitur pudori est Christianis Magistratibus, alicujus in gratiam aliquem damnare, aut illius in odium de re iustissime nolle cognoscere.

Responsum simul & injustum est & superbum. Volunt enim sibi in re tanta, inaudita causa, fidem haberi. Atque ita iustitiam & jus omne conculcant, qui in Deum perdidicisti sunt. *Roman. 1, 29.* Nam non nisi re penitus cognita & perspecta, sententia ferenda est. Hinc Salomoni interdictus est vini prolixior usus. Quod quidem, ut in omnibus etiam *Baburgis*, sic maxime in capitalibus, æqua lance, omnia libranda sunt & iustissima pondera adhibenda. Neque enim fidejussoria securitas hic secunda & tuta est, quantalibet pietate sint, qui sponsum adhibent. Merces quantumvis pretiosas licet equidem nobis aliorum fidei subnixis accipere; sed iusti-

Verf. 29.
 Pilati
 huius
 mansit.

Iustitia.

Verf. 30.
 Multitu-
 dinis re-
 sponsum
 iniquum.

riæ merx excellentior est, quam ut ullius in ea responsonem admittamus, nisi te explorata.

Religio nisi penitus discussa, non adnotanda.

Cum autem indignum sit jus ex alterius commendatione amplecti, re non disceptata; nedum absurdum fuerit religionem admittere, quæ non est penitus discussa & rationibus firmis & indubitatis dijudicata; in quo tamen homines crasse impingunt. Vide *Act. 17, 22, 23. &c.*

Papæ superbiam.

Superbiam autem hanc non imitatur, sed multis parasangis superat *Pontificis Romani* fastus, quo ita turget ut in iudicium suum ne tum quidem vel inquiri æque ferat, cum infinitam animarum multitudinem in baratrum detruserit.

Vest. 31, 32. Pilati iustitiam Indænum suggillavit.

Accipite eum vos, &c.] Quasi dicat, si vobis tam constat de hujus causæ veritate, quin igitur ipsi de eo sententiam dicite, & supplicium de eo sumite, quod ipse facere nolo nisi de rei veritate penitus constet. Atque hoc modo eorum injustitiam suggillat, dum causæ iudicium ad eos defert, penes quos illud non esse probe cognoverat. Ac si diceret, tam vobis licet de eo supplicium sumere, quibus nulla hoc faciendi potestas facta est, quam mihi, qui ejus rei potestatem habens, causam tamen non cognosco.

Summa populi potestatis divini favoris signum.

Hic observandum Deum iratum Iudæis, illis iudiciorum paulo graviorum jus & potestatem abstulisse, ut hac plaga tanquam prænuncia & anteambulone sibi viam sterneret ad totius Gentis summam & severissimam ultionem, dum ad labefactæ reipub. deformitatem simul etiam Ecclesiæ vastitatem & everisionem importaret. Atque hoc modo sceptrum è Iudæ manibus (ex Iacobi prædicatione) excuti & extorqueri cœpit, dum virgæ, fascës, secures, aut gladius illis amplius præferri desierint. Est igitur ad fontem liberalitatis divinæ referendum, cum Deus populi juris omni modo exercendi potestatem facit. Contra etiam iræ divinæ signum & indicium est, cum extranei juris apud nos dicendi & exercendi potestatem ad se devolutam habent. Cujus quidem causa non alia existimanda est ex *Ier. 22, 5, 6, &c.* quam quod Iudæi jus & æquitatem perverterant, & per fas nefasq; omnia humana miscuerant, quod pauperem in iudicio oppræsserant, peregrino, viduæ & pupillo jus non dixerant. Atque ut per se grave est Dei populum alieno iugo & iudicio premi: sic pœnæ acerbiter auget quod Civilis juris è medio sublatis & ad alienigenas translatio, regni etiam cælorum

& juris divini non ita multo post auferendi interminationem continebat.

Quo est *Pontificiorum* detestabilior in patriam *Ægyptiæ* & animorum abjectio, qui hujus regni sceptrum & Tribunal ad externam gentem, Hispanicam præsertim, traducere cupiunt, tanquam cordi illis esset exterorum & quidem sevissimæ gentis imperium. Sperant quidem se rerum sub illo potitos jus dicturos. Sed stulte hoc sibi persuadent, præsertim cum non tantum ratione, sed quotidianis experimentis edocentur tam *Pontificios* quam *Euangelicos* omni jure & auctoritate paulo majori exarmari, nec rerum summam non nisi Hispanicis permitti in Indiis & inferiore Germania, atque tam *Pontificium* quam *Euangelicum* expilari & bonis exui.

Pontificiorum in patriam *Ægyptiæ*.

Hoc etiam oppidis Prætorio jure præditis documento sit, ut jus & æquitatem colant, ne, &c. Crucis scandalum & ignomina hoc pacto destinatur, quod Deus sic fore prædixerat.

Deinde *notandum* est Rerumpub. everisiones & vicissitudines omnes Dei fidei & veritati probandæ inservire, & simul ad electorum bonum & felicitatem tanquam ad suum finem referri. Hoc modo enim impletum est quod de Christo Cruci suffigendo prædictum est, cum cæteroquin Christo lapidibus obruto Dei de Christi morte fides intercidisset.

Rerumpub. everisionum finis.

Ex quo illud liquet, quod magnam consolationem habet, ut tempus mortis, ita etiam genus mortis à Deo omnibus præstitutum esse, tamen non sit prædictum: atque ut fieri nequit, ut ante illum diem aut etiam momentum mortem oppetamus; ita neque fieri posse, ut alio genere mortis preeamus quam quod à Deo præfinitum est. Qui igitur morbo in lecto moriturus destinatur, is violenta morte non extinguetur, qui uno genere violentæ mortis Dei decreto opprimendus præfinitur, is ut alio extingatur nullo conatu suo efficere queat. Vere igitur illud Proverbio dicitur, *eum qui suspendio vitam finire destinatus est, nunquam posse aquis mergi.* Et mirum est eandem doctrinam communi omnium Proverbio celebratam valde placere, quæ ex verbo Dei & Sacra Scriptura proposita magnopere displicet & exosa est. Nam Proverbium quod jactatur *conjugium & suspendium prædestinatione definiri*: item hoc, quod prius citavimus, omnium calculis comprobatum est. Cum tamē eadem doctrina ex verbo Dei proponitur, ab omnibus improbat & convitiatorie repellitur

Tempus & genus mortis prædefinita.

repellitur *Act. 15, 18. omnia Dei opera sibi ab omni antiquitate cognita sunt & præscuta.* Hoc porro confirmatur genere mortis, quo Deus improbos sæpe afficit, quod ejusmodi est ut flagitium admittum maxima affinitate attingat; ut supplicio scelus admittum veluti insculptum certas. Nec tamen idcirco Deus tentandus erit, ut nos in pericula præcipitemus, sed caute conversandum est; ut videmus Christum ipsum fecisse: declinavit enim lapidem jactum & præcipitium ex rupe, tamen si sciret fieri non potuisse, ut alio mortis genere periret, quam crucis. Sed tamen hoc commodi habet, ut nos in legitima vocatione & præscripto tramite continueat atque corroboret. Vt Christum confirmavit ne à Galilæa discederet metu Herodis, antequam præfinitum à Deo officium explevisset, quod non nisi Ierosolymis optrimendus fuerat: quod etiam docet non tantum tempus & genus, sed & locum mortis præfinitum à Deo mutari non posse *Luc. 3, 1, 2.*

Hic inferendus est versus secundus apud *Lucam*, in quo Christus pervertendi populum, avertendi à Cæsare tributum, sive Regium nomen vendicandi reus agitur. Sed non peragitur tamen. Nam ex illa accusatione Pilatus sequentem quæstionem proponit. Vbi *primum notetur* non tantum falsitas accusationis, sed etiam quod nulla veritatis verisimilitudine perfunditur, imo ejus contrarium verissimum existit. Nec enim populum pervertebat, sed à pervertis eorum & tortuosis vis depulso ad rectas & æquas semitas convertebat: disertis verbis etiam confirmaverat, quæ Cæsaris sunt Cæsari reddenda omnia. Et expetitus & exquisitus ad regnum Iudaicum administrandum sese abdidit & subduxit. Ne quenquam nimis molestum habeat falso accusari, cum, &c. Nec illos pigeat dependere, quod non debent: restituere, quod non abstulerunt, aut eorum insimulari, quæ non modo non admiserunt, sed non per somnium cogitarunt. Si enim Christus, in quo non modo nullum crimen nec criminis levissima species, sed nec abditissima de peccato cogitatio, tantorum scelerum accusetur, non est inique ferendum, &c.

Secundo, hoc loco observetur, eos non tantum falsum dicere, sed cum falsitate & mendacio hypocrisin conjunxisse: ut cum fere fiat ut vera & justa per hypocrisin gerantur, hi cum injustitia & falsitate hypocrisin adjunxerunt. Nam ejus rei Christum accusa-

bant, quam illi vel maxime accidere præoptabant, ut nec Cæsari tributum redderetur & ut Iudæus aliquis exoriretur, qui Cæsari reipub. gubernacula eriperet. Perinde enim faciunt ac remiges, qui avrosolum respicientes, retrorsum tamen navem remis impellunt. Vnde *Act. 16, vers. 17.* Hujus generis plerique apud nos inveniuntur, qui ad tribunaia pios Ministros pertrahunt per speciem studii erga Principem Elizabetham, & studio legum ejus; qui tamen Principem extimetam & leges antiquatas & rescissas cupiunt, & a liam Mariam habeant, quæ Euangelium loco moveat. Arque hi sunt, qui si legem, vel levissimam speciem animadvertant aliquid tuendi, quod olim in *Papatu* obtinuit, illico illam arripiunt, aperitissimas leges silentio prætereuntes, quæ *Papatus* monumenta convellunt.

Quod Christus vocatus Prætorii ingressum non detrectat Iudæorum insentiam & hypocritin prodit: nec enim nisi coactus ingressus fuisset, si ingredi piaculum fuisset.

Christus dissimulans divinam suam naturam de intentatis adversus se à Iudæis criminibus, Pilatum se interrogantem an esset rex Iudæorum, interrogat an hanc quæstionem sua suspicione, an aliorum indicio proponat. Eumque tantum insimulat judicii & æquitatis violatæ. Perinde ac si diceret: Si ex te hoc facis iniquum est te simul & testem & judicem agere: præsertim cum non noscas, nec ullis meis aut sermonibus aut concionibus interfueris: sin aliorum judicio me examines, injuriam facis, qui testes coram non sistis, quo commodius objectis criminatationibus respondeam. Vide hujus rei æquitatem *Act. 23, 30, 35.* maxime vero *cap. 25, vers. 16.* Hinc constat quænam æquitas vigere debeat inter Christianos. Nec tamen ideo sequitur in privatis admonitionibus semper coram sistendum, aut etiam judicio prodendum cum, qui alterum insimulavit; unde admonitionis occasionem dedit; sed ad condemnationem nec civilem, nec Ecclesiasticam progrediendum erit, nisi testibus coram adductis. Sed, &c.

Pilatus paulo commotior factus, respondit, non ex se, sed ex Iudæorum indicio & accusatione dicere, atque adeo inter Iudæos indicio principum, quorum fides sacrosancta apud Iudæos (ex quibus Christus oriundus erat.) Vbi *notandum* impio quandoque pro defensione & patrocinio sui afferre, quod ipsi tanquam iniquum & injustum censuerunt, & palam

IOHAN. vers. 33.

vers. 34.
In Christi
responsio
Pilatus in-
justitie
accusatus.

vers. 35.
Impiis pec-
cata conti-
nenti retri-
buntur.

L v c.
vers. 2.
Falsa accu-
satio Chri-
sti.

Et in ea
hypocrisis.

palam prædicant; quidvis ut dicere malint, quam in quo ab illis peccatum sit, confiteri.

Verf. 36.
Regni ex-
lestis &
mundani
discrimen.

Christus quoniam regni multiplex accipio sit, & Iudæi illius generis usurpati regni Christum insularant, quod ipse sibi non solum non vindicarat, sed delatum & veluti obtrusum recusarat; ideo regnum distinguit, recte confirmans se quidem regem esse, & regnum & sceptrum sortitum; sed quod sit toto genere a Cæsaris regno diversum & dissociatum. Regnum enim terrenum à cœlesti distinguitur multis & pœne infinitis divortiiis. Ibi enim rex mortalis est, qui hic æternus Dei Filius existit: ibi subjectio externa, quæ foris iusta habetur, satisfaciatur regi; hic non item: ibi leges conscientiarum non constringunt, quod hic faciunt: illud curribus, equis, & alio apparatu administratur; hoc in speciem humile & abjectum est, re tamen & *εὐαγγελία* potens per Spiritum Sanctum, ait Zacharias. Ibi comoda hujus vitæ procurantur & hujus vitæ tranquillitas; hic vero æterna bona & pax conscientiarum. Hoc ad nostra accommodetur ad refellendam Ecclesiæ gubernationem, quæ in *Papatu* locum obtinens, & adhuc etiam permanens apud quosdam Evangelicos nostros cum primis tenetur.

Hinc intelligitur vanus timor, & zelotypia Magistratum & Regum, qui in gubernatione Ecclesiæ & Christi regno sua regna peti & sua privilegia violari autumant. Vide plura *Matth. 2.*

Hinc etiam *refelluntur* nostrorum errores, qui existimant Christi regnum imbecillum & abjectum, nisi externam pompam & civilem gladium sibi adjunctum habeat: existimantque ministerium Ecclesiæ elumbe & enervum fore, nisi magno apparatu & auctoritate civili, tanquam necessario apparatu & subsidio, fulciatur. Vide historiam equitanis Christi Hierosolymam, quam plenus dignitatis fuit, cum fuerit specie externa abjectissimus. *Ier. 1. 10. 2 Cor. 10. 3, 4, 5, 6.* Atque hæc cum potentia fuerint & valida cum nullus in Ecclesia Magistratus Christianus extiterit, pudere eos debet dicere nunc invalida esse, cum civili auctoritate armati ipsi sint.

Pontificis
iniquitas.

Hoc etiam adversus Pontificem facit, qui quod verbo nequit, viribus & armis tentat; quod Petri clavibus nequit, Pauli gladio, id est, gladio Cæsaris, quem Paulus docet, perficere nititur, imo veto gladio illicito subdi-

torum, quem cum Petrus, tum Paulus distringi vetant.

Hujus rei rationem affert quod Ministri *Quid in af-*
ejus Angeli cum non vindicant ab impro- *fectiioni-*
borum hominum vi & impressione, quod *bus, ubi*
certe facerent, si, &c. Idem & nos cogitemus, quo nos adversus hanc tentationem armemus, quæ animum nostrum subintrare parata est; quod periclitantibus pro veritate, alicunde aut divinitus, aut humanitus subsidia non suppeditantur, quibus à præfenti morte liberemur: judicare quidem poterant, ut Christus ipse professus est, an necis quod rogans, &c. *Matth. 26, 53.* Et quidem hoc fecit in Iacobo adversus Esavum, in Elisæo adversus Syros, in Petro adversus Herodem; idem præstiturus quoties expeditur. Vnde de Abraham, Isaac, &c. dicitur, reges eorum causa coercitos fuisse.

Deinde *notandum* nos subrustico quodam pudore non debere veritatem inficiari, ut hominibus consuetum est, ne scilicet inanis gloriæ avidi videantur.

Consolationem habet Pios omnes Regem habere, qui illos & vult & servare potest: sicut terrorem quod impios & rebelles perdet.

Occupatione anticipat quod objici illi *Verf. 37.*
poterat, & quod olim illi semel atque ite- *Christus ad*
rum Iudæi opposuerant: nempe suum de *veritatem*
se testimonium suspectum esse, & fidem non *dicendam*
promereri. Hinc enim tantæ objectioni oc- *natus; ut*
currit: quod ad hoc natus sit, ut veritatis *& pios om-*
testimonium reddat, sive illud suo aut com- *nes.*
modo, aut incommodo, laude aut vituperio fiat. Vide *Iohan. 8, 55.* Hoc etiam de piis omnibus vere dici potest, nos ad hoc natos esse ut veritatis testimonio Deum glorificemus, hominibus utiles sumus: tamen non pari ratione, ut subrusticus quidam pudor nos ipsos laudandi, cum Dei gloria & vocatio nostra postulant, impedire non debeat quo minus quod verum est dicamus. Atque huc pertinet Salomonis celebre dictum, *noli esse nimium justus.* Verum quidem est illud etiam Salomonis dictum *laudent te aliena labia: non propria:* Sed, &c. Est autem insignis stimulus, quo ad veritatem dicendam perpellamur, cum reputaverimus nos ad hoc natos esse ut, &c. Homines enim libenter ea amplexantur ad quæ nati sunt, & ægre ab illis avelluntur: ut qui ad amplum patrimonium hereditate possidendum nati sunt, vel ad honorem, citius vitam cum morte commutabunt quam ut sibi illa

illa adimi patiuntur: cum igitur, &c. Atque eodem momento rationis, quod ad veritati dicendum testimonium natus est, ad eandem testificandam etiam educatus est, ad honorem (si quo utatur) evectus est. Atque non tantum hoc ad veritatem dicendam accommodatur, sed ad alias omnes veritates exercendas transferri potest.

Christi labor in veritate dicenda non inanis.

Quisquis est ex veritate, &c.] Alia anthropophora, qua aliam objectionem tacitam antevertit: excipere enim poterat Pilatus, Christum nulla magna verisimilitudine veritati testimonium dicere, cum nullus ei fidem prope habeat; aut certe irritum ejus esse & inanem laborem, quem insumit in veritatis testimonio. Hinc Christus responderet, fidem non abrogari veritati hoc modo, cum vitium non sit in veritate, sed in hominum vanitate, qui veritatem odio habent: deinde etiam operam & oleum non perdit, quandoquidem qui ex veritate sunt, veritati acquiescant.

Quid sit esse ex veritate.

Esse ex veritate est idem, atque filium esse veritatis, id est, ad accipiendam veritatem destinatum. Similis loquendi ratio est

Iob. 8, 46, 47. qui ex Deo est, verbum Dei audit. de qua re vide in illum locum adnotata. Similis item loquendi ratio est. *Iob. 6, 65.*

Audire autem veritatem est, non tantum exterius auribus audire, sed illi auscultare & illi obedire; cujus generis auditores sunt illi quorum aures Deus terebrat. *Psal. 40, 6, 7.*

Quid audire veritatem.

Notandum hoc loco frigidum studium veritatis agnoscendæ, quod passim obtinet. De veritate enim quæritur, parum solliciti an illam intelligant necne. Confer hunc locum cum eo qui est i *Samuel.* ubi Saul jubet Dei oraculum consuli, & ante acceptum responsum in aciem copias educit. Hæc etiam accommodatur.

Verf. 38. Frigidum veritatis studium.

Notandum vero hic est, quod præcipuum est, nempe Christi innocentiam ab ipso ini-quo giudice hic defensionem fuisse, &c.

Deinde consolati Ministrum debet, quod venient qui sunt ex veritate, quæcunque obstacula objiciantur.

Hic opportune de Christi deportatione à loco in locum & à foro in forum dici potest: vide i *Cor. 4, 9.*

L v c. cap. 23, à vers. 5, ad 13.

5 At illi invalescebant, dicentes; Concitat populum, docens per universam Itt-
daam, exorsus à Galilæa huc usque.

6 Pilatus vero, audita Galilæa interrogavit num homo iste Galilæus esset.

7 Et quum cognovisset eum ad Herodis potestatem pertinere, remisit eum ad He-
rodem, qui & ipse Hierosolymis erat per eos dies.

8 Herodes autem viso IESU, gavisus est valde: nam à multo tempore cupie-
bat eum videre, eo quod audivisset multa de eo: & speraret se signum aliquod visu-
rum ab eo fieri.

9 Interrogavit autem eum multo sermone: sed ipse nihil ei respondit.

10 Adstantibus autem primariis Sacerdotibus & Scribæ, magna contentione eum ac-
cusantes.

11 Herodes autem cum militibus suis, quum eum pro nihilo habuisset, & illuisset
ei; amictum veste splendida remisit ad Pilatum.

12 Et facti sunt amici inter sese Pilatus & Herodes eo ipso die: nam antea ini-
mici erant inter sese.

A N A L Y S I S.

Ad junctum ab solutionis Christi Pilati sententia est importunior Iudæorum accusatio adversus Christum: forma accusationis amplificatur subje-
& eo loco, nempe à Galilæa Hierosolymam usque.

Vers. 6. Hujus accusationis effectum est questio Pilati, an esset Galilæus.

Vers. 7. Cujus questionis effectum est, quod intellexit Iesum ad Herodis ditionem pertinere; jesus-
que effectum est, quod illum misit ad Herodem;

quod sua occasione arguitur, quia Herodes tum forte Hierosolymam diverterat.

Vers. 8. Hujus missionis adjunctum est Herodis insigne gaudium; quod causa efficiente declaratur, quia illum videre longe prius expectaverat: quod suo efficiente arguitur, quia multa de illo audiverat; item suo fine, quod sperabar fore ut in gratiam suam aliquod miraculum coram & in conspectu ederet.

Vers. 9. Alium finem studii Christum videndi
P P P P P notat,

notar, ut multa ab illo percunctaretur; quod & fecisse testatur Evangelista. Cujus percunctationis adjunctum est Christi ad omnia altum silentium.

Vers. 10. Aliud adjunctum missionis Iesu ad Herodem, quod principes Sacerdotum & Scribarum illuc convolantes Iesum accusarunt; quod etiam adjuncta contentione amplificatur.

Vers. 11. Adjunctum sicuti Christi est contemptus & ludificatio Herodis & militum ejus; item quod indetum veste splendida iterum Iesum ad Pilatum remisit.

Vers. 12. Effectum hujus missionis aliud est quod Pilatus & Herodes reconciliati sunt; quod suo adverso illustratur, quia prius inimicitias exercebant.

METAPHRASIS.

5. **T**antum absuit ut principes Sacerdotum & populus audita Pilati sententia de Christi innocentia, aliquid de furore in Iesum remitterent, ut intentius illum accusarent, illum seductiva doctrina insimulantes, quam per totam Iudaeam (initio sumpto à Galilæa regione ad rebellionem propensa) disseminaverat.
6. Pilatus audita Galilæa mentione, an Patria Galilæa esset percunctatus est. Cum vero intellexisset Iesum ad Herodis ditionem pertinere, cupiens hunc se ex hoc negotio extricare, istinc Herode gratiam conciliare, ad Herodem eum transmisit. Dei vero singulari providentiâ factum est, quod Herodes Paschatis celebrandi causa Hierosolyma advenerat, ne si longius abesset, Christus die passioni à Deo destinato & per Prophetam Daniele prædicto suam mortem non obivisset: sine cuius præcisa & accurata observatione Servator noster agnosci non potuit, nec debuit. Herodes cum Iesum vidisset, opido gavisus est: pruritu etenim & curiositate quadam animi nova & rara videndi & audiendi à multo tempore Iesum videre expetiverat, quod multis præclare ab illo facinoribus gestis (sicut fama acceperat) in spem venit fore, ut aliquid miraculum à se præscriptum & postulatum coram in suam gratiam ederet. Quamobrem multis questionibus certatim propositis, Iesus (prout discipulos docuerat ne sanctum canibus projicerent) nullum prorsus responsum reddidit. Ad Herodis porro aulam una cum Christo conveniant Pharisæi & scribæ, qui Iesum acrius quam ante & contentissime apud Herodem criminati sunt: sed ne sic quidem Herodes vel verbum à Iesu extorquere potuit. Herodes vero se à Iesu spretum hoc silentio existimans eum ludificatus, militibus suis ut idem facerent exemplo suo perpulit. Quo non contentus illum tanquam morionem splendida veste amictum ad Pilatum remisit. Atque illo ipso die ob hoc
7. *Intellexisset Iesum ad Herodis ditionem pertinere, cupiens hunc se ex hoc negotio extricare, istinc Herode gratiam conciliare, ad Herodem eum transmisit.*
8. *Dei vero singulari providentiâ factum est, quod Herodes Paschatis celebrandi causa Hierosolyma advenerat, ne si longius abesset, Christus die passioni à Deo destinato & per Prophetam Daniele prædicto suam mortem non obivisset: sine cuius præcisa & accurata observatione Servator noster agnosci non potuit, nec debuit.*
9. *Quamobrem multis questionibus certatim propositis, Iesus (prout discipulos docuerat ne sanctum canibus projicerent) nullum prorsus responsum reddidit.*
10. *Ad Herodis porro aulam una cum Christo conveniant Pharisæi & scribæ, qui Iesum acrius quam ante & contentissime apud Herodem criminati sunt: sed ne sic quidem Herodes vel verbum à Iesu extorquere potuit.*
11. *Herodes vero se à Iesu spretum hoc silentio existimans eum ludificatus, militibus suis ut idem facerent exemplo suo perpulit.*
12. *Quo non contentus illum tanquam morionem splendida veste amictum ad Pilatum remisit. Atque illo ipso die ob hoc*

studium gratificandi Herodi Pilatus, quocum Herodes prius inimicitias exercuerat, in gratiam cum illo rediit.

P R A X I S.

Symma, Christo à Pilato ad Herodem gratificationis causa misso, & post omne genus ludibrii rursus ad Pilatum ab Herode remisso, uterque Pilatus & Herodes, deposita veteri inter eos inimicitia, invicem conciliantur & in gratiam redeunt.

Partes } Christi à Pilato ad Herodem, & rursus ab Herode ad Pilatum misso.

Reconciliata inter Principes gratia.

Hoc loco ingenium reproborum describitur, qui repagulis & obstaculis improbitati suæ objectis, acrius & incitatus in cepto scelere pergunt, & illis obnituntur. Debebat enim illos movere quod paganus & Iudaicæ nationis hostis, idemque Cæsareæ majestatis studiosissimus, illum ab objectis criminibus absolveret. Tametsi enim impia consilia cœpissent, & illis diutius institissent, nunc tamen, &c. Sed tanquam effrænes & cataphracti equi in bellum irruentes listi nequeunt, & tanquam aquarum rapidissimus cursus, qui ad objectos obices & obstacula magis insolescunt & impetuosius feruntur, atque ut calx, quo magis restinguitur eo accenditur magis, tanquam oleum infunderetur. Neque verosimile sit eorum centum hujusmodi obstaculis à suis consiliis depelli aut detrudi potuisse: quod liquet adhuc magis dum pro temporis progressu crevit adhuc eorum rabies, ut ex *vers. 10.* liquet. Atque ut pondus adderent suæ criminatoni, dicunt illum per totam Iudææ provinciam, populum ad seditionem impulisse: hoc pacto indicantes, quantum periculum Cæsareæ Majestati incumbat ex Christi Ministerio. Ac si dicerent; siquidem in una aut altera duntaxat urbe aut opido hoc fecisset, equidem ferendum magis esset; sed cum, &c. Videmus hanc esse pervetustam calumniam, qua Evangelium, & Evangelicos gravant, seditionis & tumultus illos insimulantes. Sic in omnes partes se vertunt hostes: blasphemiam eum damnarunt: quo nomine cum parum infensum Pilato Christum fore animadvertissent, illa causa deserta, quæ unica speciem criminis habebat, transeunt ad calumniam hanc de Repub. turbanda. Apud *Danielem 6.* videmus primum hostes Danielis in illud incubuisse,

buiffe, ut illum in publici muneris administratione deprehenderent: id cum non assequuntur, ad religionis causam confugiunt: Hic contra fit. Nam à religionis causa ad civilem transvolant. Quod tanto indignius erat, quo hi rebus sacris præfecti singulari religionis cura duci debebant. Nominatim Galilæam urgent, quod ad seditiones proclivis esset, unde oriundus erat Iudas, de quo *Act. 5.* item ut quidam putant Theudas; unde etiam erat quod Galilæorum sanguinem cum sanguine sacrificiorum Pilatus miscuerat.

Quam autem impudens mendacium hoc extitit, facile cognoscitur, cum nusquam hoc fecerit, quod passim ab illo factitatum prædicant. ut nos non moveat, si calumniis impiorum hominum nos Deus exponat, nec possimus dentatum impiorum aut stylum, aut linguam effugere.

Verf. 6, 7. Cause Christi ad Herodem missi. Cause Christi ad Herodem mittendi duorum generum sunt: { Hæc simulata Istæ veræ.

Simulata causa, quam Pilatus præ se tulit, est quod sub ditione Herodis ageret, & quod initium intentati criminis ibi cæptum sit. Quod certe si verum fuisset, iusta translationis litis causa fuisset: æquum enim est ibi causam definiri ubi gesta est; quod non minus, atque adeo magis in rebus Ecclesiasticis locum habet. Veræ causæ, sed eadem iniustæ, extiterunt, partim ut Herodi gratificaretur, partim etiam ut se difficultatibus eximeret: quas sibi ex hac condemnatione metuebat.

Tribunalia impiorum ipsi inferunt. Hic videmus improborum Tribunalia ad sua commoda accommodari, sibi inservire, quæ tamen Dei gloriæ & Reipublicæ inservire debent. Sic *Act. 24.* Festus Iudæis gratificaturus Paulum à Cæsaris foro Hierosolyma traducere voluit. Sic sacratissimum Dei tribunal in mercatum aut nundinationem transfertur. Sic aureum Sceptrum in plumbeum convertitur. Sic aureum cingulum, quo Iudices cingi oportet (*Apoc. 1.*) disumpitur. Sic ut *Isai. 1.* argentum in scoria venitur, vinum generosum aqua non diluitur, sed corrumpitur.

Impii dum sibi consulunt, aliis prodesse videri volunt. Deinde notandum est, hominum hujus seculi artificium, qui dum aliis gratificari videri volunt, sibi metipsis vel maxime consulunt; imo vero qui dum aliis nocituros se sibi persuadent, tamen suum studium aut beneficium ostentant. Apparet enim Pilatum perplexum fuisse, hinc ne horribile iudicium

Dei cælitus in se devocaret, istinc vero ne Iudæorum offensionem incurreret, aut Cæsaris potius, cujus causam Iudæi agere videri volebant, ingratus foret,

In hac autem Christi missione potissimum considerandum proponitur, quomodo Christus Dei Filius vinculis peccatorum nostrorum illigatus huc illuc circumducitur, sicut solent captivi in bello curru victoris alligati per civitatem circumduci. Atque hoc modo non uno tantum theatro contenti sunt, in quo illum spectandum proponunt, sed ad principes quosque tanquam in editissimos montes, ubi maxima frequentia & corona spectari potuit, eum traducunt, ut simul prius coram duobus Iudicibus Ecclesiasticis, nunc duobus Iudicibus politicis listeretur. Quorum Herodes etiam tunc temporis singulari Dei providentia Hierosolymis interfuit, ne Christi mors ultra tempus à Prophetis & à se præstitutum extraheretur. Occasio autem illius adventus videtur fuisse Paschatis celebratio.

Est equidem hominum naturæ insitum, ut rerum novarum & admirandarum videndarum desiderio ducantur: ut mirum non sit, si hic impius Tyrannus eodem desiderio tenebatur. Nec tantum videre voluit, sed illum porro audire & spectare aliquid miraculi, quod potissimum expeteret. Sic impii plerique hac ætate cupiunt videre & audire eos de quibus magni aliquid audiverint & concionibus quandoque tanquam cantionibus capiuntur. Ne quis sibi imponat, si; &c. Sed eorum oratio eorum nequitiam prodit, cum sæpe apertè profiteri eos non pudet se animi sui causa illos videre aut audire velle, Pii etiam magno studio videndi tenentur, ut ex Zachæo patet, & *Rom. 1.* Sed plurimum interest inter hos & illos: nam hi viso & audito Dei servo, majori desiderio videndi & audiendi capiuntur, ut *Act. 20.* male Ecclesiam habebat, quod amplius eum videre non poterant. Deinde pii nulli labori parcunt, aut honori suo, aut sumptibus, aut precibus, ut eos videant per quos proficiunt, ut in Zachæo videmus, qui honoris & principatus sui oblitus currit & arborem scandit; & in Paulo, qui precibus à Deo contendit, &c. Hic autem tamen valde Christum videre cupiebat, ut ex magno gaudio liquet quod inde accepit; tamen existimabat parum sibi aut honorificum aut tutum esse Christum accedere, &c. (quem Regina Sabæ damnavit) & semel visum, post contemptum habe-

bat : quod & in reprobis aliis usu venire solet. Atque sunt ex nostris curiosi, qui *Pontificios* etiam audire cupiunt, tametsi eos hæreticos esse sciant, quod aliquando Deus defectione horribili puniet.

Verf. 9. *Sanctum canibus non d. m. dum.*
 Quod Christus responso Tyrannum non dignatur, sicut etiam coram Anna eum fecisse verisimile idcirco est, quod nulla ipsius verba ab Evangelista referuntur, id egregiam doctrinam continet. Nempè doctrinam Evangelii, Sacramenta, aut disciplinam, aut preces non esse gratiæ aut timori alicujus permitenda, quantumcumque sit. Hoc enim fidelis servi est: cujus eximium exemplum extat in Elisa, qui à tribus regibus accessit us profiteretur se prorsus miraculum nullum editurum, unde illis de potu prospiceretur, nisi prius Rex Iehoshaphatus ibi adfuisset. Huc spectat laus Levi, qui parentum suorum rationem non habuit. Herodes enim sibi persuaserat fore ut aut dignitatis suæ causa, aut ut Christus se judicio expediret, ea dicturus & facturus esset: quæ, &c.

Verf. 10, & 11. *Humani ingenii inconstantia.*
 Quod tam subito ex admiratione, atque quod magis est metu, (ut apparet ex *Marc. 6.*) in contemptum dilapsus sit, miram humani ingenii vanitatem & inconstantiam arguit, qui levissimo temporis spatio in tam contrarios affectus impelluntur, idque nullo momento rationis. Nihil enim viderat quod jure contemptum moveret; potius quod majorem Christi admiratione concitaret, quod illa magnanimitate animi esset, ut nihil Principis & Iudicis gratiæ concederet: unde & Pilatus eum admiratus dicitur: quod etiam magis admirandum quod nullis Sacerdotum accusationibus hoc facere adduceretur. Sed

quia illum captivum & calamitosum videbant, ideo, &c. Sic etiam sunt, qui Ministros plurimi faciunt, donec veritatis causa affligantur, quod illorum amorem & studium etiam accendere debent.

Deinde etiam quo genere contemptus eum despiciatus est subjecit, quod pro morione illum habere voluit, cum verbis tum factis, dum eum purpura induit. Quem etiam contemptum amplificat Evangelista, quod nullam Sacerdotum eum criniantium rationem habuit. Sicut fit ut in insanis & morionibus nullum capitale iudicium exerceatur, quod mentis compotes non sint. Hic *reputandum*, eum qui est Patris sapientia, pro fatuo habitus, eum qui solus Rex regum est pro personato Rege habitum. Quod autem nequiter & malevole fecerunt isti Christum purpura induentes, id studio quidem & amore in Christum, sed perverso & inconsulto, fecerunt principes Christiani, qui Episcopos Dominos constituerunt, & immodice locupletarunt: unde Christi religio, quæ hoc modo honorari quæsitæ est, in contemptum venit.

Sequitur pars altera: ubi notatur hostes Ecclesiæ à se invicem divulsos Christi odio conciliari; ut & in Phariseis & Saducæis certitur, qui adversus Christum commeant: item in discipulis Phariseorum & Iohannis.

Notandum porro quomodo Herodi tametsi vafro & callido à Pilato imponitur, qui hic beneficium Pilati agnoscit, quod Pilatus ut sibi prospiceret fecit; imo quod Pilatus ideo fecit ut invidiam hujus causæ in illum devolveret. Sic fit quod Proverbio dicitur, *vacuum multas muscas deglutire.*

L v c. cap. 23, à verf. 13, ad 18.

13 Pilatus vero, convocatis primariis Sacerdotibus & primoribus ac populo.

14 Dixit eis; Oblulistis mihi hunc hominem, tanquam avertentem populum: & ecce, ego in vestri conspectu quaestione habita, nullam noxam inveni in homine isto, ex iis de quibus accusatis eum.

15 Sed ne Herodes quidem: nam remisisti vos ad illum, & ecce, nihil dignum morte factum est ab eo.

16 Castigatum ergo eum dimittam.

17 Necessè autem habebat dimittere eis singulis festis unum quempiam.

A N A L Y S I S.

Pilati effectum proponitur, convocatio: quæ distributione subiectorum declaratur, principum populi Ecclesiasticorum & civilium.

Verf. 14. Finis hujus convocacionis notatur, ut Christum innocentem pronunciarer: quod suo di-

verso amplificat; tametsi accusatus fuerat seditionis excitata: item ab adjuncta diligenti ejus examinatione: præterea comparacione majoris, tantum abesse ut sit reus eorum quorum accusatur, ut ne vel reus peractus sit.

Verf. 15. Hoc confirmat à testimonio Herodis, qui

qui illum remisit nullum capitale crimen Christo impingens.

Vers. 16. A distributione pœnarum maleficis impositarum concludit virgis cœdendum syllogismo disjuncto: si reus est, aut mortem aut virgas promeretur: mortem non meretur: ergo virgis cœdendus.

Vers. 17. Alio argumento, testimonio confutandis conatur Christum morte eximere.

METAPHRASIS.

13. **P**ilatus ut omnibus ordinibus satisfaceret, etiam quod populum & principes reipublice aequiores & moderatores fore putabat sacerdotibus, quos invidia motos Christum detulisse cognoverat, cum sacerdotibus populum etiam & reip. proceres cœgit. Ad quos coactos dixit: Hunc hominem detulistis tanquam populum ab obsequio Caesaris abducentem & ad seditionem concitantem: considerate vero & iterum atque iterum cum animis vestris reputate me accurate eum (vobis spectantibus) excutientem & sollicitè examinantem, nihil in hoc homine invenisse dignum mortis supplicio, quo illum teneri obtenditis. Sed neque Herodes vestra legis & rituum non ignarus (ad quem cum illo vos misi) aliter sentire comperitur: qui utcumque ludubrio dignum existimet, nihil tamen fecit, quo mortis reum vel minimo iudicio significaret. Quamobrem cum illum tanquam levioris delicti reum castigaverò, illum infamem & capite veluti diminutum dimittam. Consuetudine vero tanquam tyranno, necessitas illi incumbere, ut festo Paschatis ad memoriam liberationis ex Ægypto conservandam, captivum aliquem fontem ad illorum petitionem dimitteret.

P R A X I S.

Summa, Pilati ad Christum à capitali crimine absolvendum studium.

Partes { instrumenta ad eam } Licita.
sunt, { rem externa, } Illicita.

Vers. 13.
Impii quo
sublimiores
eo de-
seriores.

Quod non tantum summos Sacerdotes cogit, ut quid factum sit ad eos referat, sed simul & civiles principes & plebem coactos in suffragium mittit, ut quid Christo fieri velint explicaretur, id hoc consilio factum putandum est, quod majorem ab his erga Christum æquitatem sibi pollicitus est, quam ab illis, scilicet Sacerdotibus. Videbimus enim post, Pilatum probe intellexisse principes Sacerdotes invidia suffulos Christum accusasse, & ad supplicium postulasse: ut vere hic dicere liceret, quod per Prophetam Esaiam dixit Dominus, *quis cæcus nisi servus meus, aut surdus sicut nuncius meus.* Quod nos ad-

monet, homines, quo editiore loco à Deo constituti sunt, eo deteriores evadere, & omni scelere præter cæteros cooperiri, nisi si fidem & scientiam rerum bonarum, quas percipere, bona conscientia tanquam arcula inclusam gerant. Quod Ministros & Magistratus cautos & circumspectos merito reddat, item Dominos & omnis generis institutores. Quo enim vocatione & munere propius Deum accedunt, eo longius à salute & salutis spe absunt, nisi, &c. Hujus rei egregium exemplum, aut exempla potius, hic habentur. Nam in populo major æquitas quam in Sacerdotibus, & in Ethnico & pagano homine major & scientia & conscientia, quam in tota gente sancta, qui tamen non viderat admirabile in Christo sapientiam & potentiam, quam illi contuiti erant: quod plerisque locis in hujus causæ disceptatione elucens hic semel & simul adnotetur. Huc accersatur *Ier. 26, 11.* Ieremiam semel à populo, altera vice (populo furente) à principibus morte ereptus; utrobique à Sacerdotibus ad mortem postulatus.

Quod autem rem hanc ad illos refert, non hoc consilio facit ut rem nondum perceptam satis longiore & attentiore investigatione perquirat, sed tantum ut hoc modo illos placet, dum Christum sententia absolveret. Quod quidem per se in iudice non est illicitum, ut litigatores, qui injusta lite disceptant, de causæ injustitia aut merito edoceat, quo non tantum causam deferant, sed pœnitundine ducantur. Quauquam vero hoc, ut dixi, externa specie honestum sit, tamen cum Pilatus hoc fecerit ne in illorum odium incurreret, aut malam gratiam apud Cæsarem iniret, si causam (ut obtendebatur) Cæsaream acrius non persequeretur, illum parum iusti Iudicis munere perfunctum esse in promptu est. Quod omnes doceat, maxime Magistratus & Ministros, ut sibi non satisfaciunt externa justitiæ aut pietatis specie, quæ apud homines inculpa etiam in laude est, nisi conscientia etiam testimonium habeant se hoc iuste & animo ad pietatem & justitiam incitatos facere.

Hic secundo Iudicis ipsius sententia absolvitur. Testes sua discordia & mutua repugnantia pro Christo testimonium dicebant; Iudas proditor ejus innocentiam prædicat, Sacerdotes pretium in templo reponere nefas statuentes, quod sanguinis pretium esset, luculentum primo Christi justitiæ præconium ediderunt; nunc Iudex suo & alterius Principis nomine: ut si diabolus accuseret, si

Vers. 14.
Non recte
à Pilato
causa Christi
ad primos &
populum
delata.

Vers. 15.
Christi in-
nocentia
toties te-
stata nos
consolat.

peccata nostra contra nos testimonium dicant, si flagella Dei nos nostræ improbitatis convincant, si conscientia tanquam Index sententiam damnationis adversus nos ferat, eamque iteret & ingemnet, tamen tot testimonii & sententiæ innocentæ Christi, qui peccata nostra portavit, resciamur.

Verf. 16.
Impiorum
miseror-
dia crude-
lis.

Sequitur pars altera, de illegitimis instrumentis, &c. ubi quod dicit se illum flagris & virgis caesurum, cum mortis reus non sit ex Herodis sententia. Quasi diceret, in criminibus quæ sub iudicium meum cadunt, cum alii morte plectuntur, mulctantur virgis, eumque percipitum sit mortem non esse promeritum, castigatum primum virgis, eoque capite diminutum & inhonoratum illum dimittam. Sed cædo cur virgis cæderetur, adversus quem nulla huiusmodi causa adhuc intentata est, quæ virgas & flagra promereatur. Hic igitur perspicitur quod *Prov.* dicitur, viscera & misericordias impiorum miserationes crudeles. Sicut enim in severitate piorum est misericordia; sic in misericordia impiorum est crudelitas. Vide exemplum huic simile *Act.* 5, 39, 40.

Judicium
plurimo-
rum cor-
ruptela.

Deinde *videmus* Iudicium multorum in hac parte corruptelam, qui quidem in causis vitam & mortem complectentibus ægre adducuntur ut justitiam violent: qui iidem in minoribus causis, ubi supplicium levius constituitur, non dubitant ab æquitate discedere, ut si multa pecuniaria sit, aut nota tantum ignominia inuratur. Sed iidem meminisse debent ejus, quod est *Luc.* 16, 10. qui fidelis est in minimo, fidelis erit in maximo; contra qui infidelis est in minimo, tandem delaberetur, ut in maximo infidelis futurus sit: cujus exemplum habemus propositum ipso Iudice. Quamobrem, &c.

Verf. 17.

Alterum instrumentum est quo illis gra-

tificatus Christi eorum beneficio liberandi *Pilatus* viam commoustrat, quod & Christo inhon- *estum Christi* ficum, illis honorificentissimum futurum sit. Quod consilium arripuisse videtur ex populi *ignominia vita* petitione, qui sibi maleficum de more ad festum Paschatis dimitti postulabant: hac carnali prudentia cum summa Christi ignominia vitæ ejus consultat. Vbi *primum notandum* est quod apud Iohannem de more & *consuetudine* fuisse, hoc loco apud Lucam dicitur *neceffe* fuisse, ut consuetudinem humanam esse non sine causa dictum sit; hoc accommodatur ad præsentem consuetudinem epulandi & se ingurgitandi istis carnivoris diebus.

I. Notandum porro quomodo hoc ipso, *perversa* quo festum suum honorare cogitant, inhon- *festorum* nestant valde: fontes enim abolere & iusto iudicio eximere perinde est atque hominem interficere. Sed sic solebant tamen sua festa celebrare. Huiusmodi aliquid est in natalitio festo Pharaonis, cum promo gratia principis carcere liberato & veteri dignitati restituto, pistor suspendio vitam finivit. *Genes.* 40, 21, 22. Vide etiam quomodo Herodes sua natalitia Iohannis Baptistæ sanguine sædavit. Sic olim principes suas in Regno inaugurationes carcerum evacuatione celebrant, & hominibus commendant. Atque hoc modo peccatur gravissime à nostri seculi hominibus, qui festa, quæ maxime solemnia habent & venerantur, gula, ebrietate & luxu omni genere prophanant.

Pilatus vero cum Iesum cum Barraba conjungit ut alterutrum ad liberationem postularret, subdole quidem hoc, sed iniquissime tamen facit, dum Christum proprio iudicio innocentem hoc modo cum insigni malefico conjungit.

M A T T H. cap. 27, à vers. 19, ad 22.

19 *Sedente autem eo in tribunali, misit ad eum uxor ejus, dicens; Nihil tibi rei sit cum justo illo: multa enim passus sum hodie in somno propter eum.*

20 *Primarii vero Sacerdotes & Seniores persuaserunt turba ut peteret Barabban, IESVM vero perderet.*

21 *Respondens autem præses dixit eis; Vtrum è duobus illis vultis ut vobis dimittam? Ipsi vero dixerunt Barabban.*

L V C. cap. 23, à vers. 20, ad 24.

20 *Rursus ergo Pilatus alloquutus est eos, volens dimittere IESVM.*

21 *Ipsi vero reclamabant, dicentes; Crucifige, crucifige eum.*

22 *Ille autem tertio dixit eis; Quid enim iste mali fecit? nullam noxam capitale*

fitalem inveni in eo : castigatum ergo cum dimittam.

23 At illi instabant vocibus magis, petentes ut ipse crucifigeretur : & invalescebant voces eorum ac primariorum Sacerdotum.

I O H. cap. 18, à vers. 39, ad finem Capituli.

39 Est autem vobis consuetudo ut unum dimittam vobis in Pascha : vultisne ergo dimittam vobis regem illum Iudæorum ?

40 Clamatarunt autem rursus omnes, dicentes ; Nequaquam istum, sed Barabbam : Erat autem ille Barabbas latro.

A N A L Y S I S .

Iudex arguitur à relato, scilicet uxore; item ab ad juncta speciali sessione; item nuncio & à forma nuncii, ne rem haberet cum justo illo; quod à testimonio divino confirmat, quod multa passus esset per insomnium, quod item amplificatur ab adjuncto tempore, nempe interdiu.

Vers. 20. Deinde, proponitur persuasio ut Barabbas ad vitam & libertatem postularetur; subjectum occupans hujus persuasionis est plebs, causa efficiens principes Sacerdotum & Seniores: persuasio distributione totius in partes describitur, ut Barabbam ad vitam & libertatem, Christum ad mortem postularent.

Vers. 21. Cujus persuasionis effectum est quod plebs ex hac persuasione Christum ad mortem expetebat absoluto Barabba: cujus petitionis occasio proponitur, quod alterutrius eis optionem dedit.

Lvc. Vers. 20. Pilatus advocat Iudæos; quod suo fine arguitur, ut Christum liberarent: & amplificatur adjuncto tempore, quod secundo hoc fecit.

Vers. 21. Cujus convocationis adjunctum est quod in priori sententia manentes illam vehementius, quam prius, urgent.

Vers. 22. Pilati studium Christum à morte eximendi amplificatur, quod tertia vice hoc tentavit: quod ab adjuncta Christi innocentia, quod ad capitale crimen atinet, confirmat syllogismo distincto: si, ut vos dicitis, reus sit, aut capitis, aut virgarum reus est: Non est capitis; quamobrem virgis cæsus dimitendus: propositio deest: assumptio & conclusio exprimuntur.

Vers. 23. Hujus sententiæ adjunctum est pertinacior, quam prius, plebis & principum importunitas.

METAPHRASIS.

Pilatus igitur cupiens Christum morte eximere, & suspicans Iudæos non tam absurdos fore, ut summe facinorosos Christo præferrent, Christum cum Barabba conjugavit, dicens: Ex duobus istis Barabba & Iesu utrum vultis vobis ut dimittam, Iesum regem Iudæorum: illi vero clamabant; non hunc, sed Barabbam. Erat autem Barabbas latro, qui cum sediciosus, tum homicida fuit.

Matth. 19. Ipsomet illo tempore (quo Pilatus pro tribunali in Christi causa & iudicio incorruptum

& integrum se redderet) uxor ejus, qua illi tam arcto vinculo conjuncta non nisi ejus bonum expetere judicari potuit, ad illum misit hoc fere nuntio: Cave sis non modo ne tradas, sed ne minima injuria afficias illum tam insignitor justum, qui jam reus coram te consistit: multa etenim per insomnium magno jam die (quod insolens est) propter illum mihi tractatum passa sum. Sacerdotum vero principes & populi seniores subolentes Pilatum ad Christum absolvendum vel hoc nuntio factum propensorem, plebi (cujus animam Pilatum sciebant captare) sedulo suadebant ut Barabbam ad vitam & libertatem, Christum ad mortem postularent. Quibus p. & es respondens, dixit; quem ex duobus liberatum vultis; quid fiet Christo? Absurdum enim foret, Barabba dimisso tam nobili latrone, Christum ad mortem usque persequi. Pilatus secunda veluti visitatione ex studio Christum morte eximendi, illos iterum advocat, qui de eorum voluntate in Christum interrogans illos obstinatores offendit, quod ingeminato clamore illum crucifigendum testati sunt. Repulsam patiens, tertio illorum animos excitat, & illorum conscientias pulsas appellatque, dicendo; Siquidem nihil morte dignum admiserit castigatum illum dimittam. Tum principes cum plebe conjunctis vocibus, usque magis adhuc quam hæcenus intentis, pertendebant ut in eadem ageretur; quorum importunitate victus Pilatus est.

P R A X I S .

Symma, Deo divinitus Filii sui innocentiam testificante, contraria Iudæorum & Pilati, de Christo aut morte damnando, aut ab eadem absolvendo studia ostenduntur.

Partes sunt, Dei divinitus de Filii sui innocentia testimonium. Contrarium Christum morte damnandi & absolventi studium.

In priore considerandum, quam amplum testimonium hoc est de Christi innocentia, Quod

20.

21.

Lvc. 20,
21.

22.

23.

MATTH.
vers. 19.
Egregium
Quod

uxoris Pilati de Christo testimonium

Quod enim nuncio misso significat uxor ejus nihil Pilato esse debere cum Christo, non modo ut illum morti non adjudicet, sed ut ne minima ex parte eum violet; occurrit Pilati mariti corrupto judicio, qui illum morte indignum pronuncians, tamen tantquam temeritatis & imprudentiæ reum condemnare coarctavit & flagris afficere, quod regem se dixerat esse. Huc accedit formula loquendi *ὁ ἀρχὴ κρίνειν*, qua eximiam & singularem ejus esse justitiam indicavit; ut non tantum eum infontem in judicio pronunciarit, sed à peccatoribus exemptum, eorumque censu & albo expungendum.

Quamvis à muliere, etique gentili,

Iam vero cum quod feminae, & quidem gentilis, testimonium sit, ipsius testimonii fidem elevare & imminuere posse videtur; Evangelista ejus auctoritatem tuetur, quod divinitus emissum sit. Nam cum illa testimonium dicat, quæ Christi ignara fuit, non alio referendum est, quam ad Deum, qui arcana reteggit. Nec fidem labefactat quod feminae testimonium sit, cum Sarsæ semel Deus quid ab Abraham fieri velit revelavit, potius quam Abraham, de ejectione Ismaëlis: & Sampsonis matri potius quam patri: cum etiam Annæ de Christo testimonium undique plenum auctoritatis sit. Sed fidem auget quod conjux in imperio mariti manens adversus virum suum pro peregrino testificata est. Sed nec fidem labefactat testimonii, quod gentilis hoc facit, cum illud ipsum potius fidem augeat, quod externum testimonium gloriosum esse solet, cum ab hostibus infensus (quales erant Romani Indæis) redditur.

Et per insomnium prolatum.

Quod autem per insomnium hoc accidit, illud (tantum abest ut fidem detrahat) divinum esse confirmat: cum Deus Nabuchodonosori & Pharaoni hostibus Ecclesiæ per somnium se revelarit. Apparet etiam ex *Numer* 12, 6. & multis exemplis esse hunc ex duobus alterum revelandi sui modum.

Ideo insigne quod Pilato pro tribunali sedente sit datum.

Denique fidem auget & auctoritatis pondus addit, quod hoc Pilato pro tribunali sedente factum sit. Perinde enim est, ac si Deus inclinatis cælis descenderet, ut pro Filii sui innocentia testimonium diceret. Verum quidem est Pilato & aliis in promptu fuisse hoc testimonium eludere, dicendo feminae sententiam fuisse, & somnium fuisse, & illam somniatricem. Sed interim pii & fideles omnes solidum hinc gaudium & consolationem habent, quod sciunt Christum pro nostris, non suis & propriis peccatis mortuum esse, ipsius veritatis adversariis hoc testificantibus.

Hinc etiam consolationem eximiam percipimus, Deum, qui pollicitus est nostram justitiam & justam causam tenebris demersam in apricum & meridiem educere, multas rationes habere quibus hoc perficiat, etiam per veritatis juratos hostes: ut non sine causa Christus dixerit, si hi taceant, ipsos lapides de se testificaturos. Quamobrem tamen nullæ rationes apparent, &c. tamen, &c.

Deinde *videmus* hoc loco uxorem à Deo divexamat fuisse pro peccato viri. Vide historiam exitus filiorum ex Ægypto: item *Matth.* 15. mulierem Cananeam.

Denique, & illud *notandum* est, Dominum, relictis Judæis, delegisse sibi testem inter gentes, & quidem feminas, quod indicio erat gloriæ ipsius & veluti propitiatorii discessum parantis. Vide *Ezech.* Sic enim Deus sæpius cum feminis communicat quod viros celat; cum iis qui ex media plebe sunt, quæ illis subducit, qui rerum in Ecclesia potiuntur, nos pudesfacere debet & causam respicientiæ præbere.

Sequitur pars altera de contrariis studiis, &c.

Interim dum hæc aguntur, primores Ecclesiæ, populum aut ad Christum absolvendum propensum, aut certe quo se verteret nescium, sollicitant ut Barraba absoluto, Christum ad mortem postularent. *Marc.* 15, 11. Sciebant enim Pilatum fuisse popularem & populi gratiam aucupasse, eoque nullam esse ad Christum interimendum viam magis compendiosam, quam si populum adversus Christum exulcerarent. Et hoc quidem vitio fere Principes laborant, qui vero timore Dei perfusi non sunt, ut à populo sibi timeant, & illi placere student. Vide Herodem *Actor.* 12, 3. Hinc est ut populi studiis vel ad bonum aliquod magnum utantur, vel abutantur ad singulare aliquod malum perficiendum. Et cum dicit populum ab illis concitatum esse, illos videtur fluctui maris comparare, qui impellitur quolibet venti momento & impulsione vel in hanc vel in illam partem, vel antrosum, vel retrorsum: item utribus recte comparantur, qui inflati intumescunt, & rursus semoto spiritu flaccescunt & inanes redduntur. Quamobrem caute plebi circumspiciendum est, ne se à suis cumque generis ducibus abduci patiatur: atque ut Iehosue exemplum principibus proponendum est, qui affirmat se minime à cultu Dei desecturum, ut ut alii omnes hoc faciant: sic populi exemplum imitandum apud

MATT.

20.

Principes Deum non vere timentes à populo fere pendunt.

Jeremiam, qui cum à proceribus damnatum liberarunt; item qui Ionathanum morti à patre rege addictum vindicarunt ab exito.

Verf. 21,
22.
Populi le-
viti. 25.

Postquam populus in Sacerdotum sententiam pertractus fuisset, rursus ab iis submissus videtur ut Christum ad mortem postularent: quibus à Pilato conspectis, statim Pilatus deus anticipat & quærit quid tandem desiderent de optione illis data: malentne Barabbam an Christum dimitti; hic cum Barabbam, non Christum absolvi cuperent, ilico Pilatus regerebat ab illis percunctans, quid Christo fieri veliunt; ac si diceret; Tametsi eo iniustitiæ processeritis, ut Barabbam potius liberandum judicetis: tamen spero non tam iniquos & crudeles esse vos, ut Christum morte coercendum esse judicetis. Hic respondeant se cupere Christum crucifigi: quod summæ & crudelitatis & levitatis fuit, præsertim cum sit verissimile (imo certum & explicatum; quandoquidem Pilatus hoc populo attribuat Christum ab eo Regem appellatum fuisse) quosdam ex his fuisse, qui Christo paulo ante tanquam Iudæorum regi acclamarent: ne quis plurimum spei ponat in populi & plebis erga se studiis. Sed quod quærit, *quid vultis faciam?* injustissimi vox Iudicis est, &c.

L v c.
verf. 20,
21.
Et amram
populi. v. 25.

Hac sententia ab illis data se subduxisse videntur, quos Pilatus revocandos duxit, hac spe forte, ut quemadmodum levi momento in illam sententiam de Christo ad

mortem postulando adducti sunt, ita non dissimili ab eadem deduci possent. Hic eorum vanitas coarguitur, qui tantopere suadant ut populi rudis & Deum minime timentis auram avide captent & infectentur, quæ tam facile & tam cito mobilis est. Sicut etiam vituperandi sunt, qui nimis ægre ferunt si illorum in gratia non sunt.

Sed illi majori vehementia & iogeminitatis verbis Christum ad mortem quærunt. Naturæ minime instauratæ insignis corruptela & depravatio, quæ veritati tanto magis obstitit quo illa magis defendi tentatur. Vbi denuo *notandum*, populum mobilem & volubilem in malo tamen pertinaciorum, quam in bono constantiorum reperiri; ut duplici nomine illis cavendum sit, cum quod mobiles sint, cum quod in illa mobilitate ad peiorem partem magis propendeant. Vide *Act.* 3, 14. Quomodo Petrus hoc illis exprobrat. Si igitur iniquius nobiscum agatur quandoque quam cum furibus & latronibus, consolentur nos hoc exemplo Christi.

Quod autem tertio dicatur Pilatus illos allocutus ut Christum morte eriperet, id eo consilio ab Evangelista notatum est, ut eo Iudæorum insignem perveraciam notante, omnibus elucesceret, quam iusto Dei iudicio Iudæi ab Evangelii notitia resecti & abdicati sunt. Interim Pilatus de Christo flagris castigando cogitat, & ad prius illud consilium suum animum adjicit.

IO H. cap. 19, à verf. 1, ad 12.

Tunc ergo assumpsit IESVM Pilatus & flagellavit.

2 Et milites contexerunt coronam e spinis, & imposuerunt ipsius capiti, & pallio purpureo induerunt eum.

3 Et dicebant; Ave rex Iudæorum. Et bacillis eum cadebant.

4 Prodiit ergo rursus Pilatus foras, & dixit eis; Ecce, adduco vobis eum foras, ut noveritis me nullum in eo crimen invenire.

5 Prodit ergo IESVS foras, gerens spineam illam coronam, & purpureum illud pallium. Et dixit eis Pilatus; Ecce homo.

6 Quum autem intuiti essent eum primarii Sacerdotes & eorum ministri, clamitarunt, dicentes; Crucifige, crucifige. Dicit eis Pilatus; Accipite eum vos, & crucifigite, ego enim non invenio in eo crimen.

7 Responderunt ei Iudæi; Nos legem habemus, & secundum legem nostram debet mori, quia Filium Dei se fecit.

8 Quum ergo audivisset Pilatus hunc sermonem, magis metuit.

9 Et rursus ingressus est in Prætorium, & dixit IESV; Unde es tu? IESVS autem responsum ei non dedit.

10 Dicit ergo ei Pilatus; *Mihi non loqueris? nescis me potestatem habere crucifigendi te, & potestatem habere te dimittendi?*

11 Respondit IESVS; *Non haberes potestatem adversum me ullam, nisi hoc tibi datum esset supernè: propterea qui me tradidit tibi, majus peccatum habet.*

A N A L Y S I S.

Effectum Pilati erga Christum narratur, quod illum per suos lictores virgis caedebat.

Vers. 2. Per milites ludificabat: quod suis partibus declaratur; primum quod plexa corona spinea illam capiti imponebant, quod purpura cum induebant.

Vers. 3. Quod regio titulo illum salutabant, apud *Matth.* flexis genibus, ubi etiam induunt illi in manum dextram arundinem. Apud *Marc.* eadem caput illi ferunt; item illum conspuant. Quæ omnia exaggerantur, quod in pratorio hæc facta sunt.

Vers. 4. Aliud effectum Pilati, egressus ex pratorio arguitur, ut illum Judæis innocentem declararet.

Vers. 5. Aliud effectum Pilati, eductio Christi ex pratorio: quod suo sine declaratur ut virgis caesi & ludificati commiseratione moverentur.

Vers. 6. Cujus adjunctum est importunus clamor principum sacerdotum & satellitum eorum, ut Christus in crucem agatur. Cujus item adjunctum quod Pilatus hujus poenæ executionem ad Judæos rejicit; quod arguitur à dissentaneo, quia ipse hoc præstare nequit; quod item arguitur ab adjuncta Christi innocentia, quæ confirmatur à testimonio, nempe conscientie suæ.

Vers. 7. Cujus responsi adjunctum est Judæorum responsum, illum mortis reum esse; quod confirmant testimonio legis, quod blasphemus esset; quod conantur probare formâ, quia Filii Dei honorem sibi vindicavit.

Vers. 8. Cujus accusationis effectum est, quod Pilatus magis timuit.

Vers. 9. Cujus metus effectum est reductio Christi in pratorium; quæ suo sine declaratur, ut porro à Christo quaereret unde esset: cujus adjunctum est silentium Christi.

Vers. 10. Silentii adjunctum est alia quaestio, cui non responderet; quæ arguitur ab adjuncta Pilati potestate condemnandi aut absolventi Christum.

Vers. 11. Cujus effectum est Christi responsum à disparato, esse in potestate Patris, non igitur in illius potestate: Cujus voluntatis Dei in tradendo filium ad mortem adjunctum arguit, Judæ & sacerdotum peccatorum qui Christum prodiderunt; & amplificatur comparato minori, peccato scilicet Pilati.

M E T A P H R A S I S.

1. **C**um Pilatus hoc artificio conjugandi Iesum cum Barraba non profecisse se intellexit, ad Christum morte eximendum, aliam viam, qua illud obtineat aggreditur, non minus injustam, si Pilatum spectes: tamen si ad Deum oculos convertendo, qui nostra peccata in persona filii sui expiare voluit, justissimam.

Quamobrem Iesum acceptum in pratorium, locum juri exercendo sacrum, induxit. Et primum quidem nudatum & exutum vestibus virgis crudeliter cadendum curavit: post militum cohortem coëgit, quorum singuli in Iesu ludificando suum veluti symbolum conferrent. Hi primum coronam ex spinis contortam conficientes illam venerando ejus capiti non sine vi adhibita imposuerunt. Deinde veste purpurea (qui color Regibus peculiaris esse solet) illum induunt, *Matth.* in dextram manum sceptri nomine arundinem inferunt, qua evulsa illius caput feriunt, faciem conspuunt, & flexis poplitibus illi Regis titulo salutant. Christo ad hunc modum crudeliter & ignominiose accepto, Pilatus iterum è pratorio prodians, dixit illis; ecce eum foras duco, ut intelligatis me nullum capitale crimen in illo deprehendere. Atque ita Iesum foras duccens corona spinea redimitum & purpurea veste indutum coram illis sistit, illos sic alloquens; Spectate hominem misellum, quo nihil contemptius esse potest, ut nihil sit cur à regio titulo, quem vendicat, vobis timeatur, unaque intelligatis vobis honori non futurum homuncionem tam abjectum & omnibus modis miserum & calamitosum porro persequi: videtis etenim sanguine madentem non alio quam morionis loco haberi. Quem cum principes Sacerdotum una cum illorum satellitio vidissent, tantum abest ut commiseratione ducerentur, ut in inconditos clamores erumperent Iesum ad crucem postulantes. Quibus Pilatus: Si quidem tanto studio serimini illi crucifigendi, aq̄dem vos illum in crucem agite: me quod attinet, religio mihi est hoc facere, cum mortis causam nullam in illo comperiam. Ad quem Judæi: si tibi parum justa causa videatur illum morti adjudicandi, quod regiam dignitatem arrogans, læsa in Cæsare majestatis reus sit; age illum porro recriminamur: ex lege enim nostra, quæ eadem Dei est, mori debet, quod se Dei Filium profitens in eum blasphemus exitit. Quo audito Pilatus magis quam antea timuit, ne sententiam mortis in illum dicens, in aliquem deorum (suorum humana forma cœlitus descendentem eadem sententia incurreret). Quamobrem in pratorium regressus, à Iesu unde esset percunctatur. Cui Iesus, ut agnus coram tonsore suo mutus agnosceretur, & ut nobis libertatem loquendi apud Deum

10. Deum acquireret, ne verbum quidem respon-
det. Ad quem Pilatus; mihi non respondet
meam auctoritatem tantilli non facis? an
ignoras penes me esse te aut absolvere, aut
11. morte afficere? Ad quem Iesus; Vt cumque in
alios, qui facinorosi sunt, potestatem haberes,
in me tamen, nisi à Patre concessam, nullam
habituurus esses; eoque ipso utcumque tu pœ-
nam iniusta tractationis non effugies, tamen
Iudas & Iudæi, quorum opera in manus tuas
conclusus sum, gravius hoc ipso iudicium subi-
bunt, quo maiora mei cognoscendi adminicula
acceperunt.

P R A X I S.

Summa, Pilatus Christum mortis senten-
tia per flagellationem & ludificationem
liberari cupiens, reclamantibus Iudæis &
novum crimen (quod se Filium Dei dixerat)
intentantibus; novum de Christo examen
init.

Partes } Sinuosus (sed irritus) Pilati de Chri-
sto à morte liberando conatus.
} Pilatus novum examen cum Chri-
sto init.

Verf. 1.
Christi
flagellatio
injuste à
Pilato, ju-
ste à Deo
inflicta.

Tametsi Iudæi in Pilati sententiam de
Christo flagellando in morte liberaretur
non concesserint, sed contra magnis lateri-
bus & valido clamore reclamarint: Pilatus
tamen aliqua spe ductus, fore ut re perfecta,
aut miseratione adversus eum commoverentur,
aut certe ita contemptui haberent, ut de
eo interficiendo non amplius laborarent;
Christum virgis cædendum curat, quæ cum
securi Romano Prætori à lictoribus præfer-
ri solebant, ad duplicem pœnam capitis &
flagellationis adversus criminosos indicandam.
Hæc est igitur alia iniuria, qua
Pilatus Christum affecit. Prior est, quæ illum
cum Barabba consociaverat, & Iudæis optio-
nem dederat illumne an Christum dimitti
vellent. Altera est quam Evangelista impræ-
sentiarum commemorat. In quo tametsi Pi-
latus singularem Christo injuriam facit: ta-
men Deus summus Iudex (eius personam
hic improbus referebat) nullam facit, cum
Christus nostram personam sustinens hanc
insequentem de morte pœnam commeritus
erat, utpote qui nostram personam, peccata
& reatum induerat; adeo enim calicis ejus
exsugendi pars fuit, ut nisi illam hausisset,
plenam redemptionem consequi non potuis-
set. Quapropter incomparabili provi-
dentia Deus justissime hanc pœnam Christo
imponit, quam Pilatus injustissime infligit.

Cum enim commeriti essemus ut & hac vita
inhonorati viveremus, & post futura perire-
mus: Christum oportuit utrumque facino-
rosorum supplicium subire, ut nos ab ira Dei
cum hac tum futura vita eximeremur. *Esai.*
53,5. ut enim pro sceleribus attritus est, sic
iniquitatibus nostris vulneratus est. Et qui-
dem reputandum est has virgas ira divina
tinctas ipsam etiam Christi animam pertran-
sisse & veluti scorpionibus afflictam, pene-
trasse.

Deinde pii singularem hinc consolatio-
nem habent. Cum enim alterutro vel utro-
que supplicii genere propter Christum mul-
trentur, hinc capitis diminutione, flagris,
carceribus, aliisque probrosis & turpionibus
cruciatu generibus, istinc morte plectan-
tur, aliquando etiam utroque simul, conso-
lari & confirmare eos debet, nos utrobique
Christo similes esse & illi conformari; eoque
nos beatiores esse quo veritatis ergo ad il-
lum perfectionum gravitate & conformita-
te accedimus. Nec dubium est quoniam Apo-
stoli, *Act.* 5,41. & Paulus *Act.* 16,25. misericordiam
ex suis verberibus lætitiā inde fuxerint,
quod Christum eodem modo exceptum fuis-
se recordati sunt, adeo ut media nocte can-
tarent. Hinc est quod Paulus *Gal.* 6,17. glo-
riatur se gestare in corpore suo stigmata
Christi. Hinc summa gloriatio. *2 Cor.* 11,24,
25. Vulnera accipere Regis causa in bello
honori ducitur, eoque passum ostentantur ci-
carices: sed cum Rege vulnus accipere &
in vulneribus ei conformari gloriosius est.

Post ut contemptum aut commiserationem
adhuc majorem Iudæis moveret, instar mor-
tionis aut insani illum tractare militibus
mandat, aut certe permittit. Docet enim
Davidis apud Achizum Regem Philistæo-
rum ementita insania viam esse compendio-
sam (carnis iudicio) ad miserationem com-
movendam & mortis periculo eximendum,
si quis pro morione aut insano habeatur.
Hoc idem declarat fratrum Christi in ipsum
machinatio, qui quo cum illum, cum se præ-
cipue, quos in Christo periclitari arbitran-
tur, periculo liberarent: manus Christo tan-
quam insano injicere conati sunt. Primum
igitur tota cohors in prætorium ad Christum
ludificandum cogitur.

Euangelista igitur summam
& indignissimam Christi
ludificationem notat

Primum igitur ut Christi animam fannis
& ludibriis fatiarent, totam cohortem co-
gunt, *I. In cohortis congregazione*

Inde con-
solatio ad
pios redit.

Verf. 2.
Indigna
Christi lu-
dificatio

gunt, ut unusquisque ad hanc ludificationem veluti symbolum suum conferret, ne quid deesset quod Christum contumelia afficeret. Alterum adjunctum est habitus, qui ita institutus & compositus est, ut parte una Regium nomen referente, altera omnia per ludibrium fieri intelligeret quisque. Nam cocineam seu purpuream, quod hi colores finitimi essent, seu paludamentum induentes, qua veste Reges solent vel armati superindui, prima specie illi regium honorem deferre videntur. Sed cum spineam coronam, lignum scilicet pro auro, spinas pro gemmis capiti imponunt, & calamum arundinum manu dextræ instar sceptri inferunt, ilico produnt omnia per ludibrium fieri.

Verf. 3. Sequuntur effecta, quæ sunt item, ut habitus, misti & duplicis generis.

Nam quædam sunt ejus generis quæ cum subditorum erga suum Regem officio { Conveniunt. } Pugnant. Prioris generis Illum regis titulo salutant. sunt, quod Illi ad genua advolvuntur. Posterioris generis Illum conspuunt. sunt, quod Eum cadunt bacillis in facie.

Quorum omnium summa & scopus est illum Regem ridiculum esse & Scenicum, regnum ejus somnium esse & veluti phrænesim. Denique tantum abesse ut pro rege honorandus sit, ut etiam contumeliis omnibus onerandus sit; ut vere impletum sit, quod scriptum est illum potius vermem fuisse, quam hominem, & ejus faciem tanquam lepra infectam velatam fuisse, ut nos, qui Deo & Angelis ludibrio expositi esse commerebamur, his irrisionibus eriperet. Vide Genes. 3, 22. quam false Deus Adamum irridet. Vide Job. 27, vers. ult. Quomodo complodit manus suas in impium Deus & eum exhibilet.

Cum vero Christus sic illusus sit, qui est sapientia Dei; cum ejus de regno spes vana & inanis habita sit, cum nihil minus mundo visus sit, quam quod vera erat, in quo tamen tam insignes gloriæ & splendoris divini radii relucebant; cum denique Christi gloria à mundo abdita sit: mirumne nobis videri debet, si nostra de æterna vita spes, si nostra in cælo hæreditas & adoptio impiis hominibus deridenda proponitur? Vide exemplum Ismaelis deridentis spem Isaac. Cofoletur igitur nos, vitam nostram in Christo abditam esse: meminimus igitur quod scribitur 1 Joh 3, 1, 2.

Unde nostra in cruce tolerantia angustia debet.

Hæc cum præcipue notanda sint, tum alia pleraque sunt, quæ non inutiliter (tamquam in transitu) notari possunt. Nempe Ethnicam esse impiorum hominum consuetudinem, præter jus vel fontem ludificari: milites solere vel maxime in hoc genere insolentiæ peccare, & licarios: unde illud Baptistæ, *μὲν δὲ καὶ ἡσυχίᾳ ἔσται. Luc. 3, 14.* Christi regnum spirituale, & Christi Ministros purpura coccinoque aut splendidis vestibus, ut Herodes fecerat Christo, vestire, esse Christum ludificari. Sed longum esset iter ad ista omnia persequenda.

Pilatus denuo Christum educit, & alio testimonio innocentia absolvit, ut plurimis Christi à mortis merito absolutionibus nos plurimas meritissimas condemnationes effugeremus. Sicut prius dictum est.

Deinde eodem carnali consilio, id est, dialogico, quo prius ad Christum plagis cadendum & ludificandum impulsus est, pergit adhuc Christum novis injuriis onerare, dum eum coram toto populo spinea corona redimitum & purpura & coccino indutum ludificandum sistit, ut qui prius à cohorte Romana irrisus sit, unus ab universis Judæis sannis & diceris configeretur, si qua popululum sedare possit & eum ad commiserationem flectere. Sed quam male hæc omnia consilia illi cesserunt ilico indicatur, cum Judæi non minus acriter & inimice eum jam ad mortem postulent quam prius, atque adeo, ut videtur, vehementius. Unde videmus hominum consiliis contra jus & justitiam captis non modo successum non præberi, sed a Deo maledici, & eos ea ipsa ratione sibi gravius judicium accerere, qua Dei judicium adversus se depellere conantur: nam dum Pilatus Christum absolvere sinuosus & flexuosus viis & rationibus conatur, quo Dei formidabilis judicium effugeret, & Christo majorem & atrociorum injuriam infert, & sibi horribilius judicium accerit.

Simul etiam illud notandum venit, cum qui sibi ad minimam injustitiam patrandam frana laxat, post justo Dei judicio eo delabi, ut nulla tanta crudelitas aut injustitia sit à qua ipse abhorreat. Sic Paulus qui sibi primum permisit ut eorum vestes asservaret qui Stephanum occidebant, post vel in mulieres ipse manus injecit & ad mortis supplicium traxit. Sic Prophetæ docent (Amos præsertim) eos, qui primo nonnisi maguo pretio & ægre adducuntur ut justitiam corumpant & judicium prostituant, post vel veteri-

Insolentia
in fontes
impiorum
est.

Verf. 4.
Iterata
Christi
absolutio.

Lvc. 3, 14.
Pilatus
Christum
dimittere
cupiens
majore
eum injuria
afficit.

Iustum Dei
in peccatoribus
justitiam.

veteribus calecamentis id ut admittant adduci. Quamobrem danda opera est ut ne vel fenestram aut etiam fenestellam iniquitati aperiamus, ne post jamjam valvas & portam referemus.

Verf. 6.
Alia Pilati inju-
stia.

Instantibus & urgentibus Sacerdotibus & Ministris ut Christus crucifigeretur, Pilatus ad prius effugium suum revolvitur, ut ipsi Christum crucifigant, si illum crucifigi velint: eoque etiam prius ad Herodem ablegaverat ut aliqua ratione se à Christi ad mortem adjudicatione extricaret. Quamobrem hoc aliud injustitiæ genus est quod plerumque exercetur ab hominibus, qui tamen sibi in sua injustitia ablandiuntur tanquam egregii justitiæ cultores essent. Primum genus fuit, quod leviozem pœnam imponunt quam quæ ab actoribus efflagitur, ut hic sibi visus est justus, quod Christum flagris affecit ut à morte eum liberaret. Alterum genus est, quod ipsi injustitiam facere renuentes aliis tamen ut eandem injustitiam faciant permittunt, existimantes se absolvi, cum causa in alios traducta ipsi se subducunt. Atqui justus iudicis est non tantum injuriam alteri non facere, sed ne fiat cavere pro sua virili: ut si non obstitit injuriæ, tam sit vere in vitio quam qui infert. Hinc est quod *Iobus cap. 29, vers. 17.* ut se justum iudicem probet, dicit *se frangisse molares iniqui & pradam vel à dentibus ejus extraxisse.*

Pontificiorum
error.

Hinc liquet quanta est impietas Pontificiorum, qui ut Dei justitiam defendant scilicet, dicunt, ipsum peccatum permittere. Nam si injustitia sit in homine permittere ut injuria fiat, quam non potest nisi aliquo sui incommodo declinare; quanto magis Deus injustus censendus esset, si peccatum quatenus peccatum est permitteret, quod nullo suo incommodo facile propulsare posset. Quod si excipiant nos pejus facere, qui Deum peccati autorem & actorem affirmare solemus; egregie mentimur: nam tamen affirmemus ea quæ ab hominibus mala sunt à Deo fieri: tamen tantum abest ut Deus illa faciat quatenus mala & peccata sunt, ut illa hoc modo ne permittat quidem: sed duntaxat quoad gloriæ ejus vel in exsequenda justitia, vel in misericordia præstanda interveniunt, & ab ipso destinata sunt.

Indæorum
impietas
& prava
conscientia.

Cum Indæi animadverterent Pilatum pro ludibrio & re joculari habuisse quod Christus sibi Regium nomen vindicasset, & eo nomine magis irrisione quam capitali ju-

dicio dignum esse; deserta veluti priore accusatione ad novam prosiliunt & eum blasphemiam accusant, quod sibi nomen Filii Dei vendicasset, & cum mortalis esset, se pro immortalis Deo vendidaret. Simul etiam legem obtendant suam, *Levit. 24, 14.* de blasphemio lapidibus obruendo. Quod quidem, ut videtur, hoc consilio fecerunt, ut si nulla falsorum Deorum suorum religione teneretur, Christum, quem illi ignorarunt, odio persequeretur, qui se pro Deo statuens eorum idola aperte damnabat. Vbi primum proditur illorum impietas & prava conscientia, qui non quod gravius in Deum admissum putabant, Christo primum objiciebant, sed quod illis opportunissimum videbatur ad Christum apud Pilatum opprimendum, illud demum intentant. Sic plerique hoc tempore faciunt, qui cum iudicem majore cura duci tuendæ regiæ, quam divinæ Majestatis, vident, accusationem concorditer instituunt & eum pacis vastatæ aut turbatæ potius insimulant, quam cultus divini corrupti.

Blasphemio-
rum debi-
ta pœna.

Deinde *hinc perspicitur* quomodo blasphemii & qui Deum execrantur tractandi sunt, etiam si illud faciant iracundi & inter puniendum, nedum cum sedato animo & deliberato hoc faciunt, ut facile hinc sit intelligere quanto reatu terra distineatur, quæ nullam ultionem, certe nullam capitalem, de istiusmodi blasphemis sumit.

Denique, *hinc liquet*, adversus Antitrinitarios, receptam fuisse apud Indæos de Trinitate sententiam. Nam non inficiantur nec hic, nec *Iob. 5, 18.* esse Dei Filium, qui idem Deus sit; Sed Christum eum esse, qui homo sit, illud demum pernegant, & blasphemiam eum insimulant.

Antitrini-
tarii reser-
vati.

Hoc timore & metu Pilati apparet Christi majestas. Cum enim timore percussus erat hoc dicto, necesse est Pilatum aliqui in Christo vidisse, aut ex sermone Christi audivisse, quod divinæ sapientiæ, aut prudentiæ saltem specimen & indicium præberet. Cum enim multa ab eo sapientissime dicta & constantissime perpessa esse competisset, quæ humanas vires superent, & his concorditer & congruenter jam ipsum proprio testimonio Deum esse intellexisset, cepit Deitatis de eo opinionem aliquam induere, eoque magis timere quod illum tot injuriis onerasset, nedum ut morti eum addiceret; ne, non tantum innocentis sanguine se pollueret, sed *seu* vel potius

Verf. 8.
Pilati me-
tus ejus de
deitate
Christi
suspicio-
nem ar-
guit.

Proph. & evaderet. Nam vel etiam apud Idololatrias illud obrinuit, Deos quandoque hominum specie cœlitus in terram dimitti. Hic igitur divinæ Christi majestati cæcus paganus & infidelis testimonium aliqua ex parte reddit. Quod si hanc Christi divinitatis opinionem non imbibisset, hoc illud Christi de sua Deitate testimonium non modo non timuisset, sed illud ludibrio & irrisioni habuisset.

Sed simul etiam videmus, quomodo impius iste hunc timorem non ira multo post excussit, aut certe pro virili repellere conatus est, ne eum usque eo premeret ut Christum morte liberaret. Cum debebar potius hunc timorem quem gustarat largius imbibere, ut omnibus animi sui facultatibus penitus insuderet, qui frangi loco & lupati instar esse potuisset ut illum ab hoc maleficio cædis Christi abstereret. Sic plerique sunt qui aliquam guttam timoris in Deum peccandi & veluti scintillam aliquam timoris divini acceperunt, quam tamen mundi curis & voluptatibus suffocant, ut timor Dei veluti in fimbriis & superficie cordis hæreat, qui deberet ad ima & penetralia & veluti fundum cordis dimitti, vel potius tanquam aqua oïnes animi partes irrigare, & veluti oleum ad animi ima veluti ossa, id est, peccato obduratissimas partes pertingere & penetrare.

Iterum igitur ducens Christum in Prætorium & ab illo unde veniret percunctatus, cœlitus ne, an (ut cæteri mortales) è terra, nullum à Christo responsum tulit. Cujus quidem causæ prius visa & examinata sunt, unde petendæ & repetendæ erunt.

Cum hæc causæ extiterit silentii, quæ prius commemorata est; Pilatus tamen alienam causam imaginatus est, ac si Christus nullam sui rationem duceret, nec ejus auctoritatem suspiceret aut revereretur. Sicut etiam consuetum est his, qui auctoritate excellunt, contemptum objicere, cum pii aliquid religione prohibiti tacent, cujus notitiam illi disentiunt. Simul etiam cristas suas attollit, & suam auctoritatem ostentat multo majorem quam revera erat, dum penes se esse prædicat Christum aut morti addicere, aut eundem absolvere. Eodem modo venditavit se Nebuchadnezzar. *Danielis capite 3, versu 15.*

Christus hoc dicto commotus, quo Dei gloriam & salutem electorum labefactari intellexit, silentium abrupit. Nam quid aliud est gloriam Dei pedibus obterere, quam si-

bi hanc potestatem vendicare Dei ipsius pro arbitratu tractandi? Simul etiam actum esse de salute humana, si Pilati arbitratu, non Dei decreto & sua summa voluntate Christus mortem optetisset. Sic enim Petrus *Actor. 2, 23*. Semel atque iterum Dei decreto & consilio hoc factum affirmat & Christus *Iohan. 10, 17, 18*. *nemo aufert animam meam à me, potestatem habeo deponendi illam & rursus eam assumendi.*

Christus igitur respondet longe fecus esse quam ille arbitratu; nullam eum habere potestatem, &c. Quod non illud tantum significat, Magistratum à Deo constitutum esse & vires & potentiam principibus à Deo subministrari ut iudicium de reis ferant: nam illud in omnibus reis & sceleratissimis captivis locum habet: Sed Christus aliquid de se peculiare affirmat quod fontibus non convenit. Eoque non dicit potestatem non haberes pure, sed addit *in me* potestatem non haberes. Vnde etiam post subjungit; ideo quoniam nullam nisi indultam potestatem in me, sicut in fontes, habes, gravius peccavit, qui me prodidit tibi & quidem atrocius, quam tu, qui tamen reus sanguinis mei es. Idemque est, quod alibi dicit. *Princeps hujus mundi venit & in me nihil invenit.*

Atque vide quam falsus sit Pilatus: nam quoad Christi innocentiam nullam in eum potestatem habebat Pilatus: ubi enim peccatum nullum est, ibi mors nulla locum habeat. Quoad vero nostra peccata ejus tergo imposita & impacta sunt & quoad Deus decreverat & per Prophetas prædixerat & Christum morte hoc tempore Hierosolymis afficere constituerat, fieri non potuit, quin illum morti addiceret. Sic Christus, *filius hominis abit ut scribitur, sed, &c.*

Tamen si hoc in Christum unum & unicum cadat, ut nulla adversus illum in terris potestas sit nisi cœlitus indulta, ut qui solus peccato carens, solus à peccati pœna morte etiam liber est: tamen aliquotiesque Dei Martyribus pro veritate depugnantibus competit, ut non eandem potestatem habeant tyranni in illos sicut in maleficos: Sicut docetur *Dan. 5, & 6*. Sicut in Eliæ & Elizæi exemplis in Petro, Paulo cæterisque Apostolis. Hinc etiam est quod pii sæpe ad mortem & supplicium diligenter exquisiti & veluti canibus infectati, tamen Dei providentia tanquam in pharetra & secreto loco teguntur, cum tamen scelerati & flagitiosi comprehenduntur moderata infestatione. Vide exemplum

Quem tamen mentem post excussit.

Verf. 9.

Verf. 10. Pilati de Christi silentio saltem suscipere, & superbia.

Verf. 11. Adversus quam pro Dei gloria est electo.

In qua repositione emphasis observanda.

In Christum nihil juris habebat Index.

Quod etiam de martyribus dici potest.

plum Ieremix & Baruchi; item Eliæ, qui passim diligentissime ab Achabo quæsitus non prius inventus est, quam sese Achabo videndum stitit, non quod, &c.

Qui me tradidit tibi, &c. Hinc liquet non tantum quam grave peccatum sit innocentem ad iudicem pro reo deferre, sed aliquan-

do gravius ab accusatore & delatore peccari quam à iudice; cuius peccati gravitas & exacerbatio potissimum pendere videtur ab amplitudine cognitionis, quæ in uno magis quam in altero elucet, & quod initium sceleris dedisse aliquid hic ponderis ad peccati gravitatem afferat.

I O H. cap. 19, à vers. 12, ad 16.

12 Ex eo tempore studebat Pilatus eum dimittere: Iudæi vero clamabant, dicentes; Si hunc dimiseris, non es amicus Cæsaris, quicumque se regem facit, contradicit Cæsari.

13 Pilatus ergo quum audisset hunc sermonem, eduxit foras IESVM, confeditque in tribunali, in loco qui dicitur Lithostrotos, Hebraice autem Gabbatha.

14 Erat autem parasceve Paschæ, hora vero quasi sexta: tum dicit Iudæis; Ecce rex vester.

15 Illi vero clamitarunt; Tolle, tolle, crucifige eum. Dicit eis Pilatus; Regem vestrum crucifigam? Responderunt primarii Sacerdotes; Non habemus regem nisi Cæsarem.

M A T T H. cap. 27, à vers. 24, ad 27.

24 Videns autem Pilatus se nihil proficere, sed majorem tumultum fieri, accepta aqua abluit manus coram turba, dicens; Immo ius ego sum à sanguine hujus iusti: vos videritis.

25 Et respondens universus populus dixit; Sanguis ejus super nos & super filios nostros.

26 Tunc dimisit eis Barabbam: IESVM autem quum flagellasset, tradidit ut crucifigeretur.

A N A L Y S I S.

Effectum responsi Christi ad Pilatum est Pilati auctum studium Christum à morte liberandi. Cujus conatus adjunctum est auctum studium Iudæorum illum crucifigendi: quod à disparato arguunt, non esse scilicet amicum Cæsaris, si illum dimittat; quod confirmant ab effectu Christi, nempe quod contradicit Cæsari; quod etiam porro confirmant à genere, quia omnis contradicit Cæsari qui regiam dignitatem sibi vendicat.

Vers. 13. Hujus Iudæorum dicti effectum est quod Pilatus se ad condemnationem Christi accingit. Cujus condemnationis adjunctum unum est, quod Christus tanquam reus educitur ex aula, solium iudicii sub dio statuitur; quod suo loci subiecto describitur, & adjuncto nomine loci Græcæ & Syriacæ.

Vers. 14. Describitur etiam adjuncto tempore preparatione Paschæ Iudæicæ; quod tempus ex lege tamen ipsum Paschæ festum erat: tempus magis particulare ponitur hora sexta: aliud item adjunctum acclamatio Pilati, ut Iudæi suum spectarent regem.

Vers. 15. Cujus adjunctum est Iudæorum importunissimus clamor ut crucifigeretur. Cujus item effectum est Pilati responsum à disparato, indignum

esse suum regem ad crucem efflagitare. Cujus item effectum est Iudæorum assertio: seium illorum regem non esse; quod arguitur à disparato, quod regem præter Cæsarem non agnoscant.

MATTH. 24. Pilati conatus Christum morte eripiendi irritus: quod etiam comparato majore amplificatur, nempe quod tumultus major esset, quam prius; deinde adjunctum notatur sententia contra Christum dicendæ, ceremonia lotionis manuum; quæ subiecto describitur, coram tota multitudine Iudæorum; quæ ceremonia sua adjuncta interpretatione declaratur, nempe se esse innocentem in condemnatione iusti Christi; quod etiam disparato confirmare conatur, quia Iudæi sua importunitate eum impulerunt.

Vers. 25, 26. Cujus dicti effectum est Iudæorum in se & suos vindictæ divinæ imploratio *Marc. 15.* alia causa efficiens mortis Christi in Pilato est, quod turba Iudæorum gratificari voluit: Cujus effectum est liberatio Barabbæ & Christi ad crucem adjudicatio: Cujus adjunctum antecedens est quod flagris prius mulcatus est.

M E T A P H R A S I S.

HAc opinione divinitatis Christi Pilatus leviter tinctus, magis quam prius timore Christum

Christum condemnandi percussus majori quam ante studio Christum absolvere satagebat. Quod Iudaei percipientes inconditos clamores tollentes dicebant si hunc absolveris, non tantum Praetoris Romani ab officio discedes, sed porro Casari te inimicum & perfidiosum subditum probaveris. Atque ut intelligas, nos nulla invidia percussos hunc Iesum ad mortem postulare, profiteamur omnes, quicunque sunt, Casari contradicere, qui Regiam potestatem vendicant. Hoc cum Pilatus audivisset, majori Casaris quam Dei metu ductus se ad sententiam ferendum accingit. Eoque Iesum ex praetorio tanquam reum sub dio iudicandum educi curavit, in solio & tribunali consedit, quod sit erat in editiore (pro more Iudaei) locolapidibus strato. Era: autem (si Iudaeorum à divino instituto aberrationem consideras) dies in quo omnia preparantur, qua in sequenti festo celebrando idonea forent, ne quid operis in ipso festo, quod quietem turbaret, aggredi cogenterentur. Tempus autem magis speciale erat hora pene sexta, id est, cum tres diei hora pene abiissent, quando secundus quadrans diei, qui nomine sextus dicitur est, initium sumptuosus erat. Quo tempore ad Iudaeos Pilatus dixit; Adverte & ditegite oculos in hunc captivum Regem vestrum, si forte miseris sua intuitu ad verum testimonium in hac causa dicendum permovcamini. Iudaei vero aucta adhuc magis insania & majori in Iesum furore periti exclamabant, dicentes: Tolle illum è medio; iterum clamabant hunc è medio tolle, atque non nisi morte crucis maxime ignominiosa. Tum Pilatus; Quid? an Regem vestrum in crucem agam? Ad quem principes Sacerdotum; Nos nullum regem praeter Casarem agnosimus, eoque hunc regem nostrum esse pernegamus.

MATTH.

24.

Cum Pilatus sua, quam sibi affinxit, opinionem apud se iudicatum habere nos omnes conatus Christum morte eripendi vanos & irritos esse, maxime cum Iudaeorum inconditi clamores sua cum Iudaeis de hac causa consuetudine magis aucti & intensi essent, quodque seditionis periculum ex consuetudine hac ingruere videbatur, quam quavis conditione, etiam iniquissima polliceri sidemque Religiosi redimere parati sunt, qui Iudaeorum perniciam constantia & magnitudine animi vincere debebat, eorum iurari cessit. Quamobrem umbram innocentiae & iustitiae magis, quam rem ipsam affectans aquam afferri iubet, & lotis in conspectu turbae manibus, dixit clara voce: me, quod attinet, cum tot & toties rationes inveni-

quibus hunc innocentem morte liberarem, me nullum reatum ex huius iusti condemnatione contraxisse profiteor. Quamobrem vos Iudaei videritis in quibus omnis hac culpa recidet. Ad quem una voce universus populus respondit: Nos autem accusationi nostrae adversus eum ita confidimus, ut non dubitemus nobis & posteris nostris omnia dira imprecari, si reus mortis (prout enim accusavimus) non sit. Tum Pilatus hac voce populi aliquanto audacior factus & populo gratificaturus Marc. in Barabbam absolutioem, in Christum condemnationis sententiam tulit, & impiorum libidini permisit.

25.

26.

P R A X I S.

Symma, Pilati & Iudaeorum de condemnando & absolvendo Christo certamen.

Partes sunt, s Praetorio.
gesta in Platea.

Noverat Pilatus prius Christum per invidiam apud se traductum: Secundo animadvertit admirabilem constantiam & gravitatem in Christo, quam reveritus Christum libentius absoluturus erat: Tertio accepit ab uxore nuncium, quo divinitus de Christi innocentia per infomniun admonita est. Postremo Iudaeis illum blasphemiae insinuationibus quod se Deum esse praedicavit ex Christi responso, quod fide dignum existimavit, comperit Christum illud sibi non temere assimulasse. Quod autem postrema hac ratione motus dicitur Pilatus ut Christum absolveret operam dedisse, hunc sensum habet: Pilatum hoc majore quam prius contentione, majore studio hoc fecisse, ut qui sibi metuebat ex reatu non tantum sanguinis mortalis innoxii, sed Dei ipsius.

Verf. 12.
Studium
dimittendi
Christi
in Pilato
unde exci-
tatum.

Ex quo videmus quam malus custodi officii est metus. Nam quod hic fecit, fecit tantum metu iudicii divini, nullo in iustitiam aut innocentiam Christi amore, eoque studium hoc languidum & debilitatum facile evanesceat cum ut solidi aliquid sit illud ex charitate manare debet: unde etiam qui Christum non amat, eum cerrum est mandata Christi non servare Iohan. 15, 20, 14. Nam ut omnes actiones bonae pullulant ex fide tanquam radice; sic omnes itidem pullulant ex charitate tanquam trunco. Unde liquet cuiusmodi sunt opera quae Pontificiis probantur; qui expressam & extortam metu divini iudicii obedientiam valde praedicant. Nec tamen calumniosum noram effugiunt, quod nos dicunt omnem Dei cultum damnare qui praestatur cum metu & timore divini iudicii

Quatenus
ex metu
iudicii di-
vini agere
liceat.

judicii. Nam tametsi damnemus ea quæ ex mero metu divini judicii profuunt: tamen non negamus timorem ex divino judicio natum licitum esse: ut qui ad constringendam illam partem, quæ adhuc regentia non est, opus habemus judicium Dei ob oculos nostros ponere.

*Judiciorum
levitatis,
ejusque
causæ.*

Quod Iudæi non restiterunt solum huic Pilati studio & conatui, sed sublaris clamoribus repugnavit, qui non ita pridem illi Hierosolyma equitanti regium nomen attribuerunt & regis honores; id sicut singularem levitatem designat, quæ prius exagitata est, dum se imitar pilæ aut globi rotari & jactari sustinent; sic vel inde natam hanc levitatem & vanitatem contractam esse existimandum est, quod Christum jam afflictum & vincum comperissent. Pudet enim illos victi Christi, qui in soluto exulabant: magisque illos movet quod Christus ab illis externis viribus superatur, quam quod illi à Christo argumentis & rationibus subacti sunt. Vide *Epist. Pauli 2 Cor. & Philip. & 2 Thessal. & Timoth. 2.* quantam vim hæc habeant.

*Ratio eorum
futuræ
vitæ.*

Rationem afferunt, quod tantum abest ut bonus Proconsul sit, ut ne amicus quidem Cæsaris aut ei fidelis sit, si hunc dimiserit. Cujus itidem rationem ab adversis afferunt. Non enim posse esse amicum Cæsaris, qui sit amicus Christi sese pro Rege venditantis. Nemo enim duobus Dominis iurè se pugnantibus, & suam conditionem mutuo tollentibus servire potest. Quid hoc loco dicendum sit de his qui Christi regnum principum principatibus contrarium esse semper somniant vide prius. Quanquam contrarium hujus verum est; nam hoc ipso quod Christum non absolverit, hostis Cæsaris & Romani imperii erat, quod hoc uno gravissimum reatum contraxit, quod Christum Romæ crucifixus sit. Vide *Apocal.*

*Impiorum
adversus
pios summa
indulgentia.*

Hoc loco vide quomodo priorem accusationem, quam deseruerant, repetunt, cum animadvertunt nova criminatione illis non succedere. Ab una causa ad aliam saltant, &c. Sic impii adversus pios agendi semper summa libertas extitit, ut illos antrorsum, retrorsum, supra, infra ferire concedatur. Non incommode hoc ad nostros homines aliquousque accommodari potest, qui si quis pro reo aliquid, quod ad ejus purgationem spectat, dicat, acclamant illum adversus Principem loqui, quasi beneficium Principis non esset singulare ut bonus civis &

subditus in vivis conservaretur.

Hoc sermone perterritus Pilatus reputavit secum sibi integrum non esse amplius in hac causa moram ducere & effugia quaerere, nisi pro perfidioso subdito à Cæsare vellet haberi; & se periclitari magnopere putabat, si Iudæos exaudiret esset Cæsareæ majestatis magis studiosos ipso, qui gente Romanus erat. Quamobrem penitus secum confestuit judicium accelerare, Christum (si placare Iudæos poterat) absolvendo; sin minus eum condemnando. Eoque è pratorio Christum educit ut sub dio de more sententia alterutra, aut absolutionis, aut condemnationis ferretur. Vide *Iob. 29, 7.*

Hoc loco notatur quo Dei metu ducuntur impii. Nam tinguntur timore quidem Dei & leviter inficiuntur. Sed metu mortaliæ penitus imbuuntur & tanquam dibaphum in illum veluti immerguntur & tanquam muria macerantur. Quamobrem quamdiu hominem timor illis non obijcitur, pleraque specie bona metu divini judicii faciunt. Sed adventante metu hominum (tanquam clavo fortiori) Dei timor illi cedit.

Hinc igitur qualis sit verus Dei timor in impiis videtur, scilicet firmus & in Dei potentia & justitia ita fundatus & radicatus, ut nihil perinde timeat, & præ judicio divino omnia alia crepitacula puerorum sint si cum tonitru divini judicii comparantur. Atque hic cultus Dei tantum in hoc mundo durat. Cujus effectus indicatur apud Iobum recedere à malo, eoque ipso facere bonum. Vide *Matth. 10, 28.*

Quod autem sententia olim sub dio dicta est, id ad dignitatem & majestatem judiciorum Dei spectat. Sicut enim verbum Dei prædicari & Sacramenta celebrari debent quoad fieri potest locis maxime celebribus, *Prov. 8, 2. Matth. 10, 11.* Sic, &c. Olim Athenis noctu exercebantur judicia, &c. Sed ut Iudices melius in officio contineantur, illis ante oculos obversari debet Dei ipsius & Angelorum præsentia.

Quod illis testium videndum sistat, eo fecit ut illius intuitu commiserationem moveret. Non omnino nostris dissimiliter, qui testes & juratos jubent ut captivum aspiciant priusquam testimonium aut sententiam adversus eum dicant. Quod certe fecit magis quod adhuc sanguine ex vulceribus respersus est, quodque procul dubio colaphis quibus cædebatur facies & caput miserabi-

ferabiler deformata fuit; quæ res gravius iudicium in caput Iudæorum accersebat, quod afflicto & attrito afflictionem accumulabant; cum communis humanitas hoc prohibeat: ut mirum non sit iudicium absque misericordia illis admensum esse, qui misericordiam non præstabant *Psal. 109. vers. 16.*

Verf. 14. Unde fitum ut eum Regem Iudæorum appellat.

Quod vero eum *Regem Iudæorum* appellat, indignitate auget, ut qui in proprium regem sævirent, quos neque calamitas Christi, nec vocationis amplitudo, ab hoc illum crucifigendi consilio detertere poterat. Vbi *notandum* est non sine numine factum esse, ut Pilatus qui Cæsaream majestatem studio prosequeretur, quique sibi vehementer timuit à Iudæorum accusatioe, qua illum Cæsaris hostem fore confirmabant, nisi graviter in Christum animadverteret, non tantum innocentia Christi, sed & regni testimonium dixerit. Quod eo admirabilius est, quod illud iterum ingeminavit, cum diceret, num Regem vestrum crucifigam? illud enim hoc pacto testificatus est, à quo vel maxime, propter periculum quod illum maxime sollicitum habuit, refugiebat. Quod nos non confirmat solum in officio mediationis Christi, cum incircumcisum & illorum os Pilati hoc affirmet, sed simul docet, Deo, occultas & admirabiles rationes non deesse, quibus veritatis & veritatis professorum existimationi consulat. Hinc est quod inter

Pontificios infensissimi hostes veritatis Evangelicæ in præcipuis capitibus testimonium illi perhibuerunt, ut in re Sacramenti cœnæ Scotus, &c. in Iustificationis causa Pighius: in autoritate Conciliorum Panormitanus, &c. ut si nulla humanitus ratio appareat veritatis à calumniis liberandæ: tamen, &c.

Quod autem populus, ter jam acclamat interficiendum & crucifigendum Christum, cum prius bis tantum hoc iterarunt, *docet* impietatem vires cum tempore acquirere, & invalescere magis & instar hospitis rustici & inhumani esse, cui si facultas fiat una aut altera nocte acquiescendi & pernoctandi, post hospitio excedere recuset. Simul etiam *videmus*, impiis solemne esse cum argumentis nequeunt, importunis clamoribus rem petere. Vide *Act. 19, 28.*

Nota iterum singularis principum Sacerdotum hypocrisis, qui, ut Christum ad crucem adigant, præ se ferunt se neminem regem præter Cæsarem expetere: cum tamen compertum erat eos nihil minus quam hoc cupere: imo omnibus rationibus contendisse ut Cæsaris jugo excusso aliquem ex sua gente præficerent. Sic etiam Iudæi in *Actis* Paulum accusabant quod alium regem præter Cæsarem prædicabat. Sic plerique reperuntur, qui ad gravandos pios sæpe Principis studium & obsequium obtundunt, quo certum est illos non duci.

Verf. 15. Impietas cum tempore invalescit.

Principum Sacerdotum hypocrisis.

M A T T H. cap. 27, à *vers. 24, ad 27.*

24 *Videns autem Pilatus se nihil proficere, sed majorem tumultum fieri, accepta aqua abluit manus coram turba, dicens: Innoxius ego sum à sanguine hujus justi: vos videritis.*

25 *Et respondens universus populus, dixit; Sanguis ejus super nos & super filios nostros.*

26 *Tunc dimisit eis Barabban: IESVM autem quum flagellasset, tradidit ut crucifigeretur.*

M A R C. cap. 15, *vers. 15.*

15 *Pilatus igitur volens turbae satisfacere, dimisit eis Barabban, & IESVM flagellatum tradidit ut crucifigeretur.*

P R A X I S.

Symma, Pilatus Iudæorum importunitate victus, & sibi in sua injustitia ablandiens, & à Iudæis ablanditus; absoluto Barabba, & adversus Christum sententia mortis dicta, eundem Iudæis permittit.

Partes sunt,

{ Pilatus morem Iudæis gerens, & suam innocentiam præ se ferens, absoluto Barabba, adversus Christum mortis sententiam dicit.
{ Pilatus damnatum Iudæis (eisdem gratificaturus) crucifigendum permittit.

Cum

Verf. 24.
Adversus
pertinaciam
impietatem
in
pietate
confirmatos
esse
deceat

Cum Pilatus animadverteret, se nihil suis ingeniosis inventis & calhdis contiliis profecisse ad Christi absolutionem; quin etiam animadverteret tanto importuniores ludæos fuisse ad Christum crucifigendum quanto ipse fortius eorum furori obstiterit: tandem tanquam re desperata eorum pertinaciæ concedit. Quæ re admonemur ut pro ratione obfirmatæ impietatis eorum, quibuscum consuefcimus aut rem habemus, nos etiam in pietate confirmatos & radicatos esse debere, ut omnibus eorum in nos impressionibus fractis, ipsi salvi consistamus. Meminerimus igitur quod est apud *Jeremiam*: *convertantur ipsi ad te, tu autem ad illos ne convertaris. cap. 15, vers. 19.* Quamobrem si illi in impietate frontem ferream gerant, nos in pietatis defensione geramus æneam; si illi æneam, nos adamantinam; si illi adamantinam, nos petream. Quod quidem tanto nobis diligentius expendendum est, quod in illa sæcula perdita & deplorata, incidimus, quibus illa pietas & robur animi non sufficit, quæ olim sufficiebat: Sicut enim armatura prisca propter tubarum & tormentorum inventionem tanquam papyrus transverberantur, & sicut arietis machina, quæ olim portas & muros quatitæbat, instar plumæ est, si cum tormentorum vi componatur: Sic, &c. Eoque hoc magis & sollicitius cogitandum, quod inventi sunt improbi qui primam impressionem fortiter repulerunt, ut in Balaamo patet, qui Balaco restitit. *Num. 22.* Vide Sampsonem qui Dalilæ sæpius restitit. *Judic. 16.* etiam qui piis scelus patraturis se opposuerunt, ut in Ioabo visum est, qui Davidi lustrato populum dissuasit. *2 Sam. 24.* Longe autem maximum stimulum addat nobis ad perseverantiam, quod sine ea non tantum non assequimur concupitum exitum, sed quod pejore loco sunt defectores, quam si nunquam manum aratro admovissent. *Galat. 3, 12, 3.* Pilatus ut tumultum & seditionem declinaret, Christum condemnat. Atqui ut tumultus declinandi, sic iustitia colenda ut cælum & mundus ruat.

Cæremonia
ablutionis
manuum.

Iubet afferri aquam, ut hæc cæremonia lotionis manuum coram multitudine proficeretur suam in condemnando Christo innocentiam. Perinde ac si diceret: Non magis Christi innoxium sanguinem sibi attribui posse, quam manibus ejus adhæreat ex sordibus quidpiam, quod aqua abluitur. Hujusmodi cæremonia extat *Deut. 21, 6, 7.* Ejus etiam generis videtur esse quod est, *Act. 18,*

6. Perinde ac si diceret Paulus; Non magis mihi adhæret vestri sanguinis reatus, quam pulvisculus platearum, quem pedibus excussisti. Atque si causas intueamur, quæ Pilatum ad hæc cæremoniæ usurpandam impulerunt, intelligemus, non id tantum fuisse ut populo testatum reliqueret se ab hoc reatu absolvi (quorum enim hoc faceret apud eos, qui Christum mortem commertum esse affirmabant) sed præcipue hoc consilio fecit, ut animo suo scrupulum & stimulum eximeret, qui conscientiam ejus pungebat, & scelus (ad judicii divini horrorem) conscientiæ oculo representabat.

In quo nota incredibilem, palpabilem & contrectabilem hominis hypocrisim, qui cum manus ad cubitum usque in Christi sanguine demersas habuerit, hæc tamen cæremoniola defunctus, sibi de sua innocentia persuasit, qui tamen proprio testimonio refellitur. Ad Christum etenim dixit; nonne potestatem habeo te dimitendi? Vide quam in uno hoc judicio sanguine madet. *Primum* quod innocentem damnavit judicio mortis: *Secundo* quod Barabbam præ eo absolvit, atque ita se reum sanguinis etiam illius, quem Barabbas obruncaverat, effecit. Quo accedit, quod perinde injustum est & abominabile, nocentem absolvere, atque innocentem judicio damnare. *Tertio* quod in Christi delatores mortis sententia non animadvertit, quod lex talionis (cujus æquitas illi ignota non fuit) præcipit, eadem scilicet pœna plectendum accusatorem falsum, quæ plectendus erat reus, siquidem reatus in judicio convinceretur.

Hujus autem tam crassæ hypocriseos & propriæ assentionis causa una assignatur, quod cæremoniæ hanc lotionis obibat. Sic enim comparatum est ut homines existiment re & veritate non omnino privari, quamdiu ejus aliquam umbram retineant, insigne exemplum est. *2 Sam. 12.* in Bathsheba, quæ studiosa & sollicita sese exterius purgandi, de adulterio cum rege non fuit sollicita. Sic nunc dierum cæremoniæ accipiendi cænam Paschatis tempore sollicitè & studiose obeunt; cum interim de vera cum Christo participatione per fidem, quam pœnitentia comitatur, nullam curam agunt. Huic opponendum illud Davidis in *Psa. 26, 6.* *Lavo manus meas,* non tantum aqua, sed in ipsa innocentia, quam aqua adumbrat, & *circum eo altare tuum.* Finis condemnationis ad Pilati tribunal est, ut nostris peccatis in

Christi condemnatione condemnatis, nos coram cœlesti tribunali absolvamur. Quamobrem cum omnes nos coram Dei tribunali sistendi simus, demus mature operam, ut externis signis non contenti, hanc absolutionē Spiritu obſignaram in animo geramus, sine cuius testimonio tremuli & horribiliter expavescati stabimus. Si quis reus majestatis sciret posse diploma absolutionis ulla opera aut pretio procurari; qua contentione, aut disputatione potius, in illud incumberet? partum quam sollicitè illud obſeraret, subinde cum summa animi oblectatione inspiceret? Atque hæc nostra conditio eo est infinitè deterior, quo majestas Dei regum majestatem superat.

Et superiorum
in rextim-
plo se tuto
peccare
existi-
munt.

Alterum argumentum erat, quo sibi imposuit, quod sceleris sui socios habebat alios & eosdem in scelere superiores: quam fraudem auxit quod Iudæi erant & primores Iudæorum, qui doctrina & pietate alios præcellere videbantur, ut illi merito condonandum videri possit, si quid coactior fecit à religione Iudaica alienus: videtur quod hoc etiam non minimum in ea opinione eum confirmavit. quod tanto omnium consensu in Christi mortem conjurarunt. Sic etiam hodie fit; quotus enim quisque est qui se non in peccato tutum à divino iudicio autumat, si ministrum aut Magistratum in flagitio præeuntem habeat, aut vitii conniventem; neque sollicitum eum habet Dei iudicium, dummodo multitudinem sceleris sociam habeat? Iterum *notæ*, Pilatum testimonium innocentiam Christo perhibere, ut uno veluti statu eum simul & nocentem & innocentem pronunciarerit.

Verſ. 25,
Iudæorum
impreca-
tio proſe-
ris ipſo-
rum in-
cumbens.

Nè reatus scrupulus Pilati iudicium vel minimum retardaret, respondent se Christi reatum hunc probe inspectum habere, ut non dubitent in se & suam (quod fit) posteritatem pœnam devocare, si quæ pro Christi morte luenda sit: qua imprecatione sese & posteros suos inevitabili Dei iudicio constrinxerunt; in quo etiamnum detinentur, ut nos doceat ab imprecationibus cavere in nostros, quæ tamen perculgata sunt. Iudicia enim divina ita peccatoribus incumbunt, ut bene eum illis agatur si qua interpositis precibus illa avertere possint. Cum igitur propriis imprecationibus tanquam

admotis calcariibus vel pennis inditis ea accelerant, & sibi arctius applicant, non mirum est, si vehementius & violentius ingruant. Atque hoc testimonium est fuisse Filii Dei sanguinem effusum, quod tam horrenda pœna Deus filii sui mortem ultus est. Quis hic adversus Dei justitiam insurgat qui pretium peccati in posteros? &c. Deinde omittendum non est, quam stulte faciunt qui ad peccandum audaciores fiunt, si qui sunt qui profitentur in se recepturos pœnam aut periculum quod ex maleficio, quod patrat, proveniet. Hoc enim dicto Iudæorum Pilatus minus timide ad mortis sententiam devenisse videtur.

Sequitur *pars altera ex Marc. 15. vers. 15.* ubi dicitur illum sententia, ut videtur, lata Iudæis Christum crucifigendum tradidisse, cum de more hoc à Romanis exsequutioni mandari debebat, idque hoc consilio ut multitudini gratificaretur. Hoc alterum injustitiæ genus est & iudicii corruptela & veluti everſio. Causa autem assignatur quæ perquam in principibus dominatur. Vide *Act. 12. 3.* in Herode; item *Act. 24. 27.* in Felice *Act. 25. 9.* in Festo. Est autem summa indignitas principes viros Dei personam sustinentes se ad popelli miseri auram captandam abjicere. Perinde ac si Deus in eis gratiam ab hominibus emendicaret. Quam autem abjectum est si herus servi sui gratiam aucupetur, & omnia agat ut se illi probet. Cum ad fideliter munus obeundum requiratur, recta Dei gloria & populi, quem regit, utilitatem spectare. Vide quomodo Deus Davidi & Eli Sacerdoti objiciat quod studebant placere suis filiis, *1 Sam. 2. 2, 3. 1 Reg. 1. 6.* Quod idem Magistratui objici rite poterat.

MATTH.
vers. 26.
MARC.
vers. 15.
Popularis
auræ ca-
ptatio in
Principe
culpanda.

Eorum autem, quamvis antiquorum, opinio, qui ajunt Christum denuo flagris castrum fuisse & illud in more positum fuisse Romanis ut crucifigendos prius flagello castigaret, cum omni aut historia Romanæ aut Græcæ testimonio destituatur, pro nulla habenda est, & inde tantum arrepta, quod Evangelistæ *Matth. & Marcus* hanc flagellationem per *ὄστρακον* narrent, qui tamen aoristo utentes temporis præteriti non obscure indicant prius hoc gestum fuisse quam ad se narratur.

Christus
semel fla-
gis castrum

I O H. 19, à dimidio vers. 16, ad 18.

Assumpserunt autem IESUM, & abduxerunt.

17 Et ipse portans crucem suam prodiens venit in eum locum qui dicitur Calvaria, Hebraice autem Golgotha.

L V C . cap. 23. à vers. 26 ad 32.

26 Quum igitur abducerent eum , prehensò Simone quodam Cyrenæo, qui veniebat rure, imposuerunt ei crucem ferendam pone IESVM.

27 Sequebatur autem eum magna multitudo populi & mulierum : quæ & plangebant & lamentabantur eum.

28 Conversus autem ad eas IESVS, dixit; Filie Hierusalem, ne flete de me, verum de vobis ipsis flete, & de liberis vestris :

29 Nam ecce venient dies quibus dicent ; Beata steriles , & uteri qui non genuerunt, & ubera quæ non lactaverunt.

30 Tum incipient dicere montibus ; Cadite in nos : & collibus ; Operite nos.

31 Nam si in vivente ligno ista faciunt, in arido quid fiet ?

M A T T H . cap. 27. à vers. 32, ad 34.

32 Exeuntes autem invenerunt quemdam Cyrenæum , nomine Simonem : hunc angariaverunt ut attolleret crucem ejus.

33 Et quum venissent in locum qui dicitur Golgotha, quod est calvaria locus,

M A R C . cap. 15, à vers. 21, ad 23.

21 Præterea angariarunt prætereuntem quemdam Simonem Cyrenæum (venientem rure, patrem Alexandri & Rufi) ut attolleret crucem ejus.

22 Duxeruntque eum in locum Golgotha: quod est, si interpretèris, Calvaria locus.

A N A L Y S I S .

Ad junctum condemnationis quod Christum milites assumpserunt ; quod suo fidei declaratur, ut illum ad locum executionis abducerent.

Ion. vers. 17. Qui locus adjuncto homine describitur, nempe Calvaria ; quod alitero adjuncto nomine Hebræa lingua confirmatur : locus porro describitur ab adjuncto situ extra urbem Hierosolymorum. Adjunctum abductionis est quod Christus suam crucem bajulavit.

Lvc. vers. 26. Aliud adjunctum abductionis Christi ad locum executionis, quod milites alium per vim corripiebant, qui describitur adjuncto nomine, subiecto patria, & relicto filiis apud **Marc.** & adjuncto tempore, cum ex agro venisset, & sine ut Christo laeso & fatiscenti sub onere suppetias in ferenda cruce ferret; quæ crucis portatio suo subiecto loco declaratur, pone Christum.

Vers. 27. Aliud adjunctum abductionis Christi ad locum Calvaria comitatus magnus : qui distributione subiectorum exponitur, plebis & mulierum : quæ suis effectibus plangendi & lamentandi Christum describuntur, & post subiecto loco Hierosolymorum.

Vers. 28. Cujus lamentationis effectus Christi admonitio ut pro se non lamentarentur ; quod diverso arguitur, nempe ut se & suos filios plangant.

Vers. 29. Quod arguitur ab adjuncto tempore infrequenti calamitoso ; quod suis effectibus, miseria prægnantium & lactantium ; quæ comparatione majoris declaratur, quia potior erit conditio sterilius ; quæ describuntur duobus privantibus, non patiendi & lac infantibus non præbendi ; & confirmat testimonio, suffragio omnium.

Vers. 30. Item alio effecto, optione ut montes cadant super eos & ut colles operiant illos.

Vers. 31. Hæc tam tristia effecta confirmat à comparato minoris quod illustrat similitudine aridi ligni facile concipientis ignem, eujusmodi ludæi erant, & viridis, quod ignem non admittit, eujusmodi Christus erat.

M E T A P H R A S I S .

Atque hæc tenus de condemnatione Christi **Ion. 17.**

Asti dictum est : sequitur exsequutio. Vbi primum Christus tanquam urbis purgamentum, utque indignus illa urbe civis, extra urbem educitur, crucem suam tenerrimis & cruentis humeris suis impostam omnium in conspectu bajulans : educitur autem ad locum carnificina, qui à facinorosorum, qui ibi in crucem aëti sunt, ossibus Calvaria nomen obtinuit. Lingua autem Syra Golgotha nomen sortitus est. In itinere vero ad Calvariam, cum Christus ex superioribus perpeffionibus ita viribus exhaustus esset, ut cruci portanda impar existeret ; milites sua quadam militari licentia injectis in Simonem gente seu patria Cyrenæum manibus, eundem ex agro domum redeuntem eoque ipso aliquantulum labore confectum corripunt, & ad portandam Christi crucem vel invitum & reluctan- **MATH. 52.**
tem adegerunt. Hic autem Simon (honoris causa hoc refero) pater fuit Alexandri & Rufi.

LUC. 27.

virorum sua pietate in Ecclesia non incelebrum. Tametsi autem militum scivitia non esset vulgaris, tamen hac aqutate in Christum utebantur, ut crucem à tergo gestari curarent. Magna autem multitudo populi (ut in damnatorum exsequutione fieri solet) Christum præeuntem sequuntur, dispari tamen & dissimili præcæl dubio animo: illi lati condemnatione Christi, hi vero moerentes; in quibus erant aliquot numero scemina, quæ illum plangebant & lamentabantur. Ad quas Iesus conversu facie, sic dixit: O vos filie Hierosolymitana, nolite me tanquam miserum & deploratum plangere, potius vestram & liberorum vestrorum vicem plangite. Nam (ad quod, quæso, advertite animum) venit tempus, vel potius jam advenit, utpote quod ante unius ari decursum executioni mandabitur, quando omnium unanimi consensu profitebantur, & propter urgentes calamitates, beatas prædicabunt (contra quam fieri solet) sceminas steriles, quæ non parvunt, aut lactantes cinicum partum suum fovent. Usque autem eo prementur argenturque, ut cavernas & latibula quærentes in has optiones erumpant, ut montibus dicant, obruite nos & collibus abidite nos. Nam si in me tanquam viride & virens lignum propter innocentiam ad ignem ira divina accipiendum ineptum & inidoneum ita savierunt, quid vobis fiet, qui tanquam sarmenta & cremia igni ira divina fovendo, apti estis?

P R A X I S.

Symma, gesta in itinere à Tribunali seu loco condemnationis lapidibus strato & in altum elato, usque ad craniorum locum.

Partes suat, quæ intervenerunt { Facta. Dicta. }
 In factis { Crucis Christi gestatio per } Se. Alium.
 sunt, { Quæ sunt à multitudine, maxime scemina Hierosolymitanis, acta.

IOH. vers. 17. Christi in cruce seculi depresso:

Quod Christus crucem ipse humeris bajulabat, insignis est Filii Dei dejectio depressoque, ut non desinat qui suspensum ipsum crucis deportationi præferrent, si optio alterutrius daretur. Perticam aut tignum humeris ferre indignum tanto principe. Alterius crucem ferre perquam deforme erat; suam vero crucem sibi impositam ferre erat res multo maxime deformis & ignominiosa. I Reg. 20. Beuhadad rex Syria; qui collo suo ut salutem compararet laqueura circumduxit, non usque eo se deprecit quo

Christus se dimisit, ut salutem nobis pararet. Reges qui præcitis pollicibus sub mensa Adonibefec alimenta colligebant. *Judic. 1.* non tam abjecti erant, quam Christus rex regum & æternus Deus. Nam ut perquam abjectum illud erat instar canis sub mensa micæ & fragmenta lambere & cotrogare, ita si illud non nisi coacti fecerunt, & vi adacti, ignominiam minuebat: maxime vero quod hoc sub tecto fiebat, cum istud sub dio spectante infinita multitudine actum sit. Huius autem si non figura, at certe effigies quædam & representatio in Isaac legitur, cujus humero imposita sunt ligna quibus ipse cremandus erat. *Gen. 22, 6.* Quo accedit quod extra urbem, tanquam sordes & ejectione urbis, egressus sit. Vide mysterium quod indescriptor ad Hebræos colligit, *cap. 13, vers. 11, 12.*

Et ex ea officium nostrum.

Hinc discimus nihil tam humile, abjectum, deformè aut contentum esse, quod libenter nobis impositum non feramus Christi causa, cum ille nostra causa usque eo detrusus sit. Atque ex hac crucis gestatione natum est illud solemne Christi & memorabile dictum, eum qui Christi discipulus esse velit, debere crucem suam tollere & Christum quotidie sequi. Quod quidem cum de huiusmodi cruce intelligatur, quæ nobis Dei manu imponitur, palam est eos qui sponte sua hoc sibi acceperunt voluntaria aut paupertate, aut sui flagellatione, cultum peregrinum inducere in Ecclesiam, eoque Deo exosum. Nam Christus crucem suam non nisi ex lege & more Romanorum impositam bajulabat. Quo pertinet quod Christus non tantum crucem ferendam & sustollendam doceat. sed etiam cum hoc facit, se sequi jubet: alludens ad Simonem Cyrenæum, qui crucem Christi gestans, Christum à tergo sequebatur.

Hinc etiam liquet quam ridiculi Pontificii Pontificiorum sunt, qui officium Christiani hominis constituant non parvum, si quis lignum transversum gestet, aut ob oculos habeat. Quamquam hoc alienum sit à Christi charitate, quam hac crucis gestatione & adoratione præ se ferunt. Vide alibi in annotationibus adversus Iesuitas.

MATTH. vers. 32. MARCH. vers. 21. Ex infamia apud homines nobilitas apud Deum.

Sequitur de Crucis gestatione per vicarium Simonem quendam: qui describitur ab adjuncto nomine proprio, nomine patriæ, professionis & ætatis, quod duos filios habuerat, quem ex agro redeuntem & prætereuntem corripuerunt & adegcrunt, ut Christi

Christi crucem ferret, quam nemo ex comitate illo & turba pro rei infamia in se transferri passus est. Hunc autem descripsit tam diligenter Evangelista, non tantum propter rei certitudinem, sed ut cum ex hac re nobilitaret, unde cum infamia notare studebant. *Ex quo illud liquet* eadem ratione homines à Deo nobilitari, qua homines impii eos obscurare & deprimere conantur: nec vero illum tantum, sed filios ejus Rufum & Alexandrum ad Ecclesiam aggregatos & inter discipulos (ut ex hoc loco colligitur) probe notos. Cum autem non nisi coactò hoc obtigerit, illustratur inde singularis Dei gratia, qui homines invitos & reluctantes ad sui notitiam pertrahit. Inde enim verosimile est virum hunc occasionem & ansam arripuisse de tota hac causa inquirendi, eademque investigatione thesaurum invenisse. Hujusmodi aliquid existit *Iohan. 9.* de cæco, qui primum parum aut nihil de Christo noscens, post ludæorum in se fævitia ad ejus notitiam perductus est. Sic enim comparati sumus, ut eos qui pro nobis aliquid vel invite perpassi sunt amemus; ut in puero qui pro Rege vapulat, rametis invitus hoc faciat: sed & eos quorum causa aliquid perutilimus, non difficilem benevolentiam profequimur, ut in mulierum partu videre est. Quanto magis diligemus, si quid sponte pertulerimus.

*Causam
translatæ
crucis in
Simonem.*

Causam vero inquirentibus hujus translationis in alium, vix alia videtur occurrere, quam quod Christus antegressis animi & corporis perpassionibus, sudoribus sanguineis, & flagris exhaustus fractusque, illi ferendæ inidoneus esset. Quo docetur cruciatus Christi inoffensus & interminatus fuisse, qui unius noctis & semidiei spatio illius vires adeo labefactarunt.

*Deus suis
Laboranti-
bus succur-
rit.*

Hinc etiam *liquet*, quomodo suis laborantibus Deus subvenit & manum ne labantur subdit, ut certo constituamus illum nobis insperato auxilium submissurum aliunde quam expectamus, cum nullus ex his qui prope sunt hoc facere paratus sit; ut hoc loco factum est. Eum enim, qui de asinis sub onere succumbentibus recreandis præcepta dedit, fieri non potest ut oblivio capiat, quin mature afflictis succurrat.

*Cui Simon
à tergo
Christi
crucem ge-
stavit.*

Quod autem à tergo Christi crucem gestavit, idque Romano milite aut Iudæis aut jubentibus, aut certe permittentibus, co factum est ne cruce ob oculos Christi semper obversaret, majorem aut terrorem aut an-

gorem ingeneraret. Quo *docemur* crudelitatem in judiciis exsequendis declinandam esse, cum hanc humanitatem in istis offeris hominibus fuisse animadvertimus. Hinc est quod in cruce agendis aut truncandis facies obducimus ne plagam carnisicis inferendam videant. Eoque crudelitas illa detestata est, qua primum liberos Sedechie interfecit Nabuchodonosor spectante parente, post oculos ei perforavit. *2 Reg. 25, 10.*

Gesta à multitudine sequuntur, maxime *Lvc.* ab Hierosolymitanis scæminis. Atque de tota multitudine dicitur, illam Christum sequebantur esse; ut fere sit eum crimine plectuntur, maxime qui aliquo nomine aut nota sunt: & certe ut hoc non inutile est, sed magni fructus; ita quam rari inveniuntur, quorum oculi aperti sunt ut quod pœna illa docet attendant. Quot sunt, qui secum reputant num illi hujusmodi aliquid aut etiam gravius admiserunt eo, cujus nomine captivi plectuntur; eoque Dei erga se patientiam, qui illos præteriens in istos animadvertit, ut nos ad resipiscenciam ducat? *Lvc. 13.* Quot, qui si nihil patrarunt, cogitant hoc nullo eorum merito fieri, sed Dei tantum benignitate; qui illos subimet relinquens aut in difficultates & tentationis angustias ex paupertate conjiciens eis non itidem fræna laxavit, aut paupertatis telo feriri passus est, aut maleficiorum consiliis communicare? Quot sunt deinceps qui cum innoxium ad supplicium rapi intuentur, secum reputant; quam illis quos propria conscientia reatus coarguit, formidandum sit Dei judicium, nisi mature resipiscant?

Christus streperis & clamoris earum vocibus exauditis, se ad eas convertens, illas alloquitur. Vbi *disquirendum* quid sit quod Christus in his scæminis requirit; quandoquidem desistere innocentis hominis supplicium, pium semper habitum est; sicut contra ferrei & lapidei habendi sunt, qui nulla adversus illos commiseratione ducuntur, maxime si ad supplicium rapti, spectatorum causa & vitio plectuntur: & gladium virginis cor transfurum ex hac Christi perpassione prædicatur. *Lvc. 2, 35. Respons.* primum in istis scæminis damnari quod Christum benedictum & beatum in omne ævum miserum & commiserandum duxerunt, quem invitum forte ad crucem raptum existimarunt. Quod ut per se nefarium erat, sic ob eam causam illum miserum judicare, quod Patri obsequium præstitit, mundi peccata redemit,

*Verf. 28.
Fletus mu-
lierum ve-
prehenf. I.
causa indi-
gna de
Christo co-
gitatic.*

mit, magis adhuc alienum erat: quandoquidem coram Deo hoc nomine gloriosus, nostro iudicio miserabilis & inglorius esse non debebat. Sic Iobi amici illius sortem lachrymis desentes, ac si atrociora scelera admisso hanc Deum se iram devorasset, suo dolore Iobi dolorem auxerunt. Huiusmodi est commiseratio & lachrymæ multorum qui Martyres Christi tanquam miseros & infelices plangunt, aut non satis consultos quod se & sua periculo aut intereccioni exponunt; quibus non venit in mentem beatitudinis quæ mox hanc crucem insequetur. De quibus omnibus dici aliquouſque potest, quod Salomon de improborum commiseratione scribit, esse eorum viscera crudelitatem. *Prov. 12, 10.* Quod si peccatum sit lugere piorum conditionem tanquam miseram, quanto gravius scelus erit eorum calamitati insultare & illam irridere.

II. causa obliſio propriæ calamitatis :

Altera causa hujus reprehensionis indicatur, quod totæ defixæ in Christi calamitate propriæ & suæ, quæ majorem fletum & plangitum promerebatur, oblitæ sunt. Sic ergo lamentari aliorum calamitatem, ut tuam secute prætercas nec ad calculum revoces, in vitio est, maxime vero peccata, quæ calamitatis causam & semen continent. Sic deflevit Ieroboamus mortem Abija filii, cujus conditio morientis multo potior erat, quam viventis patris: *Regum 14.* Sic defleverunt Hierosolymitani captivam turbam quæ primo abducta est Babylonem, cum eorum conditio potior erat, quam illorum qui in urbe remanserant. Vide *Ierem. 29.* & alibi. Cum enim ægre ad luctum & lamenta adducamur, tum vero tardius & invitius ad propria peccata descendenda adducimur. Quamobrem ut nostræ lachrymæ acceptæ sint, priusquam pro aliis, nostra & propria plangamus. Homines sibi de se boni aliquid persuadent, quod aliorum delictis condolent, cum illi sua crimina & flagitia non lugeant. Tanquam si quis alterius reduvias lugeat, cum interim proprii capitis diminutione non commoveatur. Cujus quidem mali hæc causa est, quod nostri amantes magis simus quam aliorum, eoque promptius mala propria quam aliena lugeamus; tamen nobis ipsis magis ablandimur & difficilius aliquid mali nobis eventurum credimus, ne tum quidem, cum alios improbitate aut æquamus aut veto etiam superamus.

Verf. 29. Cujus magis luctu.

Luctum earum arguit ex causis, calamitosi temporibus quæ obtingent: quæ tem-

pora arguuntur ab adjuncta concordi & consentiente omnium, qui tum vivent, testificatione, de earum foeminarum felicitate, quæ neque uterum tulerunt, neque parvulos lactantur; quod tamen in hujus vitæ commodis principem locum, præsertim apud Iudæos, obtinere solet. Tempus vero quod intelligit, est excidium Hierosolymorum, quo tempore præ fame parentes delicatuli in propria viscera sævituræ essent; a gladio suos liberos confodi & atteri & iterum præ fame in plateis inedia confici oculis penetrantibus inspicere cogentur. Simul etiam indicat hostem viris & foeminis non parciturum cum in infantulos nulla clementia utatur.

Sic videmus nullum tantum & tam excel-
lens Dei beneficium esse (si illa excipias quæ sunt regni cœlestis) quod peccati contagione & pœna, quæ peccatum comitatur, non modo non inutile reddatur, sed nobis etiam quam maxime adversum: ut hoc loco non tantum deficiamus consolatione ex liberis, sed majorem calamitatem nobis accetimus, quam si sine liberis mansissemus. Sic in captivitate Babylonica principes & qui ex semine regio oriundi erant, item artifices & melioris notæ omnes deportati sunt, relictis his qui nulla singulari præstantia erant. Item in extrema captivitate cum templum incensum conflagravit, divitibus abductis pauperes remanserunt ut terram colerent. Quo factò perinde facit Deus, ac si quis fortis alteri sua instrumenta, quibus confidit eripiens, illis ipsis in quibus acquievit, eum conficiat aut contumeliose tractet. Quod nos doceat ne aut tam avide ista sectemur, aut parta tam cupide & arte retineamus aut amplexemur; sed illa potius sectemur, quæ semper commoda, tum vel maxime nobis profecerint, cum in angustiis versabimur. Videmus ergo liberos, qui nobis pro seipione dati sunt, cui senectus nostra innotatur, instar arundinis esse quæ non inuitentes pungat, eosdemque instar sagittarum, quæ in hostium latera excutiuntur, in propria latera veluti intorqueri; & qui oculorum nostrorum oblectamenta erant, fieri veluti spinas in oculorum pupillis defixas. Hinc est quod Hofeas populo beneficii loco à Deo sterilitatem apprecatur.

Hic videmus ejusdem olim fuisse parere
& lactare, alioqui enim si alia quam mater
fuisset, quæ infantem lactaret, nunquam vix
illis Christus dixisset, ut quæ non ita ægre
ferant puellorum, quos lactant, interitum.

Deinde

Unde apparet Dei dona propter peccatum nociva esse.

Eadem nutritrix quæ mater.

*Excidii
Hierosol.
appropin-
quatio in-
dicata.*

Deinde *notandum* est quod Christus dicat dies venire potius quam venturos. Illa enim loquendi formula significat Deum moram in iudicis exsequendis non ducere, sed Deum veluti in itinere ad iudicium esse & singulis non tantum annis, sed diebus & horis aliquid spatii emetiri, quoad nos assequatur, qua ratione *2 Petri 2.* dicitur non dormire impiorum interitum. Tamen enim illi secure indormiant suis peccatis & sibi ablandantur, ac si eodem modo cras futurum esset atque hodie, atque adeo melius, tamen divina interim non cessat propius assistere vindicta. Vide *Rom. 2. 5. secundum cordis duritiam colligit tibi iram in diem iræ, &c.*

*Verf. 30.
Quod am-
plificatur
I. à morte
frustra ex-
petenda.*

Pergit malum hoc exaggerare, dum docet tantam fore calamitatem, tantos animi cruciatus, ut mortem expetitur sint, eamque fugientem persequantur. Vide *Hoseæ 10, 8. & Esai. 2, 19.* ubi hæc & huiusmodi attribuantur his in quos iudicium Dei vel in hac vita exercitum est. *Apocalypf. 6.* vero attribuitur impiis & reprobis, qui die extremi iudicii præsentiam iusti Iudicis exhorrescent: ut hoc sermone deploratam & ineluctabilem impiorum in omne ævum perditionem describere videatur. Ac si diceret; vos excipiat: quid nos his territas? quod est maxime formidabile, mors est; extrema omnium linea, quam nos obire necessum est. Imo vero, inquit Christus, pejus vobiscum agetur: eo enim angustiarum & cruciatuum deducemini, ut præclare vobiscum actum iri existimaturi sitis, ubi res morte transigeretur. Sic impii homines adversus Dei iudicia & ingruentes calamitates se consolantur & obfirmant, quod morte omnia perficienda & absolvenda sint: Sed hæc sunt malorum initia, nam mortis periculum simul etiam tanquam meta divini iudicii horrorem impiis inducit, dum qui est mortis

idem etiam inferni, quod mortem comitatur, nuncius. Mortem igitur exorta tempestate pii simul & impii exoptant, sed pii ut per mortem, tanquam per portam, vitam ingrediantur; impii vero mortem perpetuam & animi & corporis expetunt, & hic in terris semper putrescere præoptant, ut ne in iudicio stantur.

Hoc confirmat à comparatione minoris: *Verf. 31.* Nam si in me, inquit, hoc admiserunt, qui tanquam lignum viride ad ignem divini iudicii concipiendum ineptus & inidoneus sum; quanto magis hoc vobis & liberis vestris facient, qui tanquam færmæ aut cremia illum facile accipitis: hanc autem formulam loquendi descripsit Christus ex *Ezech. 21, 3.* Vbi Hierosolymis (ut hoc loco) minatur Deus, se justum simul & iniustum igne divini iudicii consumiturum, est autem elegans similitudo, qua pii ligno viridi, impii arido comparantur. Sic apud Ioelem impii comparantur maturis frugibus falcem veluti expetentibus, & maturis uvis torculari subjiciendis assimilantur. Eoque ipso pii segetibus nondum ad maturitatem perductis & uvis seu botris, quæ nondum vindemiæ aptæ sunt. Hæc igitur nobis accomodemus: videmus enim vicinos nostros nobis meliores iudicio divino undique conflagrasse, quid nobis igitur fore speremus?

Notandum porro sugentes infantulos hoc loco cremia & arida ligna reputari & idonea in quæ Dei ira exercentur, unus ut Christus inter homines viridis sit. Tamen enim inter homines alii sint virides, alii aridi, ut est apud *Ezech.* tamen nemo est tam innocens quin divinx iræ fulmini subjiciatur. Hoc notetur adversus *Pelagianos, Pontificios, Semipelagianos,* & adversus ritum apud nos sermonem, quo infantes innocentes reputamus.

*Quibus
peccatori-
bus infan-
tes annu-
merati.*

M A R C. cap. 15, à *vers. 22, ad 25.*

22 *Duxeruntque eum in locum Golgotha; quod est, si interpreteris; Calvaria locus.*

23 *Et dederunt ei bibendum myrrhatum vinum: ipse vero non sumpsit.*

24 *Quumque crucifixissent eum, partiti sunt vestimenta ejus, jacta sorte super ea, quis quid tolleret.*

I O H. cap. 19, à *vers. 18, ad 25.*

18 *Vbi crucifixerunt eum, & cum eo alios duos, hinc & hinc, medium autem IESVM.*

19 *Scriptis autem etiam titulum Pilatus, & imposuit cruci; Erat vero scri-
ptum,*

S S S S S

pium,

ptum, IESVS NAZARENVS REX ILLE IVDÆORVM.

20 Hunc ergo titulum multi Iudæorum legerunt : quia prope civitatem erat locus ubi crucifixus erat : & erat scriptum Hebræice, Græce, & Romane.

21 Dixerunt igitur Pilato primarii Sacerdotes Iudæorum ; Ne scribito, Rex ille Iudæorum : sed illum dixisse, Rex sum Iudæorum.

22 Respondit Pilatus ; Quod scripsi, scripsi.

23 Milites ergo quum crucifixissent IESVM, acceperunt ejus vestimenta, (& fecerunt quatuor partes, unicuique militi partem) & tunicam : erat autem tunica infutilis, à summo comexta tota.

24 Dixerunt ergo inter se ; Ne fundamus eam, sed fortiamur de illa cujus futura sit : ut Scriptura impleretur, dicens ; Partiti sunt vestimenta mea sibi, & super veste mea jecerunt sortem. Milites igitur hæc fecerunt.

A N A L Y S I S.

Describit subiectum locum, ubi Christus crucifixus est, ab adjuncto nomine & nominis notatione.

MARC. vers. 23. Adjunctum notatur eorum qui in crucem agi solent, nempe quod myrthatum vinum captivo bibendum proponebatur ; cujus item adjunctum est, quod Christus bibere vinum illud recusavit.

ION. vers. 18. Aliud adjunctum crucis Christi quod comites habuit supplicii duos facinorosos ; qui describuntur subiecto loco, quod unus fuit à dextris Christi, alter à sinistris ejus ; quod suo relato arguitur, quia Christus medius erat inter duos.

Vers. 19. Aliud adjunctum crucis Christi, nempe inscriptio criminis, cujus nomine supplicio afficiebatur. Hæc inscriptio describitur à subiecto loco (quod pro more suffixa erat cruci Christi) & forma sua.

Vers. 20. Cujus adjunctum est, quod multi hæc inscriptionem legebant ; quod arguitur ab adjuncta propinquitate Hierosolymæ & loci, ubi Christus passus est ; item ab adjuncta varietate linguarum quibus scripta est.

Vers. 21. Cujus inscriptionis lectæ effectum erat, quod principes hanc inscriptionem è medio rolli cupiebant, & aliam substitui.

Vers. 22. Hujus petitionis adjunctum est responsum Pilati, non omnino mutandam ; quod confirmat testimonio, quia ipse ita scribi jussit.

Vers. 23. Aliud adjunctum crucis Christi, corporis denudatio ; quod suo efficiente declaratur, nempe milite Romano, qui pallio & tunica eum excernerunt ; quorum aliud effectum narratur, nempe quod pallium in quatuor partes dividebant ; item quod sortes jecerunt, cujus futura esset tunica ; cujus sortis ratio ducitur à forma tunicæ : quod inconsutilis esset.

Vers. 24. Finis hujus enim divisionis, tum fortitionis est impletio Prophetarum, qui hæc prædixerunt.

METAPHRASIS.

ION. 21.

Princes vero Iudæorum cum hanc inscriptionem legissent, rogabant Pilatum, ut eam tolleret & aliam ejus loco substitueret :

nolebant enim ut eum profiteretur regem Iudæorum, sed ut ostenderet Christum hunc eminentium titulum sibi falso arrogasse, ut arguerent fuisse impostorem. Regem ipsi à Deo missum & hoc solum titulo à Romano præside ornatum nuper repudiantes. Pilatus vero cognito eorum in Christum injurioso alio, respondit se nolle inscriptionem illam mutatam : non enim expedire ut que non impie, nec injuste magistratus autoritate facta sunt, sine justa causa, tantum ut libidini aliorum satisfiat, mutantur. His ita peractis postquam Iesum crucifixissent milites, detractis corpori vestibus, inter se partiti sunt quatuor partes, pro numero militum dividendum : excepta tunica, super quam, quia inconsutilis erat, sortem projecerunt : sic scilicet Christus redemptor noster vestibus exui voluit, ut nos sua justitia indueret : tunicam impartibilem portans, ut significaret quam inter suos colere oportet virtutem : una enim est Ecclesia, sicut una Fides, una Justitia, una Spes, unus Spiritus, unum corpus, unus denique Dominus & unus Deus. Hæc autem omnia evenerunt secundum prædictionem divinam per Prophetas, præsertim per Davidem Psal. 22. Vt magis liquido omnibus constaret hunc esse verum illum à Deo patribus promissum Messiam, atque inter alia hoc etiam signum ad eum rite cognoscendum à Deo datum suum haberet complementum.

P R A X I S.

Symma, Christi perpeffionum in loco partibuli primordium & veluti prælibatio.

Partes sunt, } Autequam in crucem suffusus est.
perpeffiones } Postquam suffusus cruci erat.

In priore erat primum triste spectaculum **MARC. vers. 22. cra-**

*Dolor Christi ex crani-
norum
aspectu,*

cranium, quod cum non tantum eo nomine pulsavit, quod eorum aspectus hominibus melancholicus sit; sed quod illi peccati acerrimum sensum iniecit. Nam si unius Lazari sepulchri intuitus lachrymas illi expressit. *Johan. 11, 11.* maxime quod tyrannide peccati tam pulchra Dei Imago perdita esset: quid hic fecisse existimabimus, ubi tot cadaverum crania in oculis incurtebant? Maxime autem eum pungebat quod tempus jam advenisset quo peccata eorum quorum illa essent, à se jam exigenda erant, ut illis ad pristinum statum redire liceret. Non secus ac si latroni suspendio vitam finituro & pœnitentiæ cædis admittæ ducto ob oculos adducerentur eorum hominum trunci, quorum nomine plectendus esset. Nam Christum, tamen si homines ipsi homicidæ essent, tamen non minus pœnas pro illis pendere oportebat, quam si ipse illos interfecisset: vel fingite potius præcisa capita liberorum patri morituro spectanda afferri: quis non ad spectaculum hoc cohorrereceret? Atque Christi servatoris viscera non minus tenera erant atque adeo multo magis in homines, nedum suos. Hoc igitur tanquam mucrone eum vulneratum fuisse gravissime, animo percipiendum est.

Quod nos doceat peccati tyrannidem & deformitatem cogitare, quoties sepulchreta præteriverimus & crania inspexerimus, ut eorum intuitu & commentatione peccatum nobis horridum & fatidum sit, quod alioqui amplectimur & exosculamur. Rem magni pretii exosam videmus his, quorum liberi aut uxor re illa quantumvis pretiosa perierunt: quanto magis peccatum nobis exosum esse debet, quod præterquam quod in se vile & fatidum sit, tantum nobis damnum apportat.

*Verf. 23.
Ex fiii.*

Tritum est, dolorem & marorem, siccum & sitibundum esse. Vnde non mirum est si Christus angoribus confectus valde sitiverit, maxime cum tantam sanguinis copiam (sive profluviū) partim sponte sua, partim impolitū ei plagis effudisset: Vere ut de eo dici poterit, eum instar testæ aridæ fuisse. *Psal. 22, 15.* aut clibani. *Psal. 102, 3.* Quamobrem sive de more potandi erant malefici, sive matronæ miseratione poculum illi miscuerant, dubium non est quin avidissime potum expetiverit, quo tantam & incredibilem sitim & ardorem restingeret. Sed cum gustata potione intelligeret, ita comparatam & compositam fuisse, ut mortem par-

tim acceleraret, dum acetum & fel sanguinem desiccaret, & attenuatum copiosius distillare & fluere faceret; partim minus sensibilem & acrem redderet, dum stuporem quandam myrrhatum vinum & cerebri perturbationem induceret; nihil ex illa potione combibere & in stomachum transmittere voluit.

Quamobrem quod Marcus *myrrhatum* sibi *Mat-
vinum*, Matthæus autem *acetum cum felle* *thæus &
uocat*, id multifariam dissolvi potest. Et *prim-*
um quidem si pro *o* substituas *divor-*
atur. quod Græci exemplaris autoritate non caret, atque ita vinum myrrhatum idem prorsus sit cum vino felle permixto, quod Myrrha sua natura vinum leviter amarum reddat. Deinde dici potest utramque potionem illi præbitam fuisse: hanc quidem indicio prius proditam, quam non accepit: illam vero secus, unde illam gustatam repudiavit: vel *denique* potionem ex vino, myrrha, aceto, felle mixtam & temperatam fuisse, ad illos, quos dixi, usus: nec multum interest, quem ex his sensum sequamur, tamen si postremus optime convenire videtur.

Hic consideretur quomodo Christus vinum respuit, cum maroribus infernalibus conflictaretur: cum *Proverb. 31, 5.* jubentur vinum bibere, qui perituri sunt, & qui animo sunt amaro: quam autem gravis cruciatus sit tantum sibi premi, constat inde, quod cum infernalibus tormentis componitur. *Luc. 16, 24.* Sed quod maxime hoc loco spectatur causa est, cur Christus hanc potionem, cujus tantopere eguit, & cujus desiderio eum urgeri & pungi necessum erat, repudiavit: scilicet ut vitam sibi pro rogando pœnas omnes ad extremum usque quadrantem pro nobis exsolveret; nec prius è vita migraret, quam omnem iræ divinæ guttulam exhaustisset, & fæces epotasset, & minimam furoris divini scintillam extinxisset, ne in nos arderet. Hic igitur non tantum spontanea pro nobis permissio, sed sollicita cura clucescit; ne quid nostro dispendio fieret, quod ei summo compendio fuisset.

Quod nos doceat quomodo ad deſcenda *Docens in
peccata nostra vocati, omnia hujus vitæ so-*
lacia & refrigeria declinemus. quæ justî mæ-
roris cursum retardent in cibo, potu, vitæ
consuetudine, &c. Quod secus sit ab homi-
nibus qui à Deo ad planctum & pœnitenti-
nem vocati, id agunt ut ludis, jocos, consue-
tudine amicorum, sensum peccatorum suo-
rum & divini ob peccata judicii excutiant &

procul à se amandent. Hinc est ut qui olim peccata sua lugebant, צוררי appellati sint ut qui se ab omnibus hujus vitæ solatiis subducebant. Sic enim lugenda sunt peccata ut foeminae solent primogenitorum suorum mortem deslere, & ut mulieres Israëlitaë, quæ infanticidium Herodis tempore ita planxerunt, ut consolationem nollent admittre. Huc spectare videtur factum Davidis, qui Shimam sibi oblatrantem & lapides & pulverem adversus se jactantem noluit percuti, sed ut in maledictis jaciendis pergeret permittit: 2 Sam. 16. quod secum reputaret diem & tempus illud humiliatiõnis esse, quo eum Deus ad peccati sui pœnitentiam ducere voluit: ob eamque causam noluit quicquam fieri, quod illam abrumperet. Hinc Jeremias exoptavit desertum, ubi libere sine aliqua interpellatione peccata populi sui lugere concederetur. Jerem 9, 1, 2. Sicut enim qui se ad latitiam componunt, nihil in conspectum suum admittunt, quod gaudium minima ex parte minuat (ut constat ex Historia Esther ubi Mardochæo ante aulam ingredi non est datum, hoc ipso quod pullatus incederet.) Sic & lugentes, quod lucum impediatur.

Atque hæc de priore parte, de his nempe, quæ loco patibuli gesta sunt priusquam Christus in crucem elatus est. Sequitur altera: ubi primum consideratur genius mortis quo Christus obiit, crucis scilicet, quod apertissime Servatori mundi competebar, & in qua, tanquam nota quadam, Servatorem Christum agnoscamus. Primum enim non potuit Christi mors naturalis esse, sed violentam oportuit esse, ut vita illi injuria erepta nobis jure restitueretur. Nec veneno, aut igne, aut lapidibus eum extingui fas erat, cum sanguinis effusionem fuisse ad peccatorum remissionem oportuit, sicut sacrificia Christi umbræ satis clare docent: sed neque quamlibet sanguinis effusionem gratam Deo futuram constat, cum capitis obruncatione mori non debuit, quod sic os ejus comminueretur, contra quam decebat, sicut & Paschæ sacrificio & avium mactatione prædictum & præfiguratum erat: supererat crucis mors, quæ ideo delecta est ex supplicii generibus tum usurpatis, primum quod sacrificii à Sacerdote agitari & serpentis æneis elatione adumbrabatur: deinde quod summe cruenta & cruciatus plenissima esset, omniumque ignominiosissima, Hebr. 12, 2. Tertio (& quidem maxime) quod ex-

eratione & diris horrenda existeret, non sua natura, aut opinione hominum, aut lege civili, sed Dei ordinatione: execrabilis enim erat omnis in cruce pendens: ut sic Christus Dei execrationem perferens nobis benedictionem acquireret: Cujus quidem execrationis, quam ipse in se beatus pertulit, signum & testimonium est crux. Nam ipsa execratio gravior quiddam est, nam peplus totius divini in nostra peccata iudicii sensus. Galat. 3, 13.

I. Hic igitur peccatorum nostrorum horror & fetor nobis ad iterum & placetum ob oculos versari debet: quorum peccata lan- *Inde officium nobis gmmum.* ceæ erant quibus sanctissimum ejus latus, & quæ clavi erant, quibus sacerrimi pedes & manus transfigebantur. Vide Zach. cap. 12, vers. 10.

II. Quæ igitur mors tam plena cruciatus & ignominia sit, quam non libenter Christi causa adeamus? Nam fidelibus nulla execrabilis est: ut solent stulte & impie caninam mortem suspendium appellare; cum profiteantur se quidem ad moriendum paratos esse, tantum detrectare hoc genus mortis.

Sequitur quod cum maleficis in crucem actus sit: quo etiam spectat quod prius positum est, illum simul cum illis ductum esse ut impleretur illud Esa. 53. cum impiis habitus est. Quod nos admonet ne despondeamus animos, si cum latronibus & furibus veritatis causa conscociemur. Vide Pauli exemplum & Iosephi. Consoletur enim nos causæ nostræ dissimilitudo; & Deum pulchre distinguere quæ homines confundunt. Maximam vero consolationem habet, si reputemus nos commertos esse. Notandum autem non tantum Christum cum impiis habitum, sed primarium maleficum habitum esse, & veluti Regem maleficorum. Hoc enim jam securdo declarare volunt, eum Christum in medio duorum maleficorum statuunt: prius hoc in Barabba prodiderunt.

Notandum quam sit consummatum & inflammatum impiorum in pios odium; ut non tantum pro impiis eos habeant, sed in impiis summum locum illis attribuunt. Sic olim Paulus mundi pestis habitus. Act. 24, 5. item de se & sociis suis tanquam de *Quo in loco pii apud impios sint ostendit.* βεναζηνος & βερσηζουος loquitur. 1 Corint. 4, 13. Quod nos ferventiores faciat, dum odium nostrum ut in omnia peccata accensum & acerbatum, sic præcipue in impietatem esse debet. Quod fecus sit. Nam si quis

in furtis & homicidiis infamis sit , ejus consuetudinem refugiant , tamen tu religionem profiteatur : Cum ex adverso ab ejus consuetudine non ita refugiant qui alicuius est a vero Dei cultu , dummodo justitiam & honestatem civilem colat

Nihilominus tamen ipsum esse Messiam ex eo manifestum est.

Quod autem illum hoc pacto collocabant , tamen hoc consilio fecerunt , ut nihil minus , quam quod profitebatur , illum esse declararent , tamen vel hoc ipso cum talem demonstrant qualem se esse omnibus proposuit . Nam sic impletum est quod de Messia prædictum est . eum ipsum adnumerandum fore . Quod ipsum in omnibus reliquis indignitatibus intelligendum , de quibus Prophetae prædixerunt , totidem scilicet argumenta certissima esse , quibus Iesus Christus esse comprobatur .

Verf. 19. De inscriptione cruci affixa duobus.

ΕὐραΨε ἕξ πάλιν ὁ Πιλάτος .] Particula *εὐραΨε* , quæ amplificationis notam continet , dubitationem movet , num hæc inscriptio adversus omnes ad crucem damnatos usurpata solita est . Videtur enim aliquid hoc loco singulariter notare . Quod si ita sit , tum confirmatur quod de infensissimo mundi in pios & pietatem odio dictum . Sed quicquid est , illud certum est , rem plenam ignominia esse (sic ut usus apud nos docet) chartam crimen complectentem , aut in fronte gerere , aut capiti suo appensam habere . Cujus ignominia crescit à subjecto loci præalti , ubi hæc charta affixa est ut ab omnibus videretur , item ab adjuncta varietate linguarum . quibus descriptus erat titulus , ne ullus esset quem hoc lat-ret .

Pilati in ea consilium,

Consilium vero Pilati erat hoc titulo Christi de regno suo spem traducere & false irridere . Perinde ac si diceret : Eo pelchelium regem Annon vobis verissime sit hunc esse regem futurum . qui crucifixus est ? Scilicet pro solo , in quo regna majestas considerari solet , cruci affixus tenetur : pro sceptro & clavo aureo , quem Reges manu tenent , clavos ferreos habet ; non quos tenet , sed quibus tenetur . Diadematis loco quo ejus caput redimatur , chartam criminofam .

Durissimam piorum tentationem exhibens.

Atque hæc est piorum durissima tentatio & veluti speculum venenatum , quo Satan illorum fidem & spem de regno cælesti transverberare studet . Hoc modo fides Davidis agitata fuit , cum accepto regni promisso , non nisi satellitio eorum , qui fide concederant , & ob æs alienum familias suas deserere coacti erant , stipatus esset ; cum in deserto Maonis eo paupertatis redactus esset , ut pa-

nem & victum emendicare à Nabale coactus sit . Hoc modo jactatus Iosephus , qui accepto promisso de præfectura & principatu in totam familiam paternam , post pro vilissimo mancipio venditur . Sic etiam nunc dicitur durum & difficile creditum est , cum esse heredem cælorum , cui propter paupertatem ne vestigium quidem hereditatis in terris est ; cum fore Dei & Angelorum consortem , qui hic cum furibus & latronibus aggregatur ; lucis filium esse , qui in cineribus hic tenebris demersus est ; eum tanquam Iudicem & Christum in judicio *πᾶσι δὲ* fore , qui ad iniquorum tribunal judicandus sistitur .

Cui remedium exaltationis Christi meditatio.

Quamobrem ad retundendum hoc fatiæ spiculum , meminimus Christum ad spem summæ & cumulatissimæ felicitatis vocatum , summe tamen afflictum & depressum , non idcirco spe sua excidisse ; imo vero non tantum non excidisse hæc ignominiosissima tentationem , sed porro in spe futura gloriæ confirmationem fuisse , ut qui ceteroquin cælum scandere nequiret , nisi hæc illi nostra causa obvenissent . Cum igitur natura Dei filius , & qui ampliolem dignitatem assequutus est , quam quicquam mortalium aut Angelorum , abjectior & depressior fuerit quam quivis alius : ne terreamur aut animam despondeamus , idem nobis si contigerit . Meminerimus item *1 Ioh. 3. 2. & Coloss. cap 3. vers. 3. 4.*

Quæ exaltationem eiusd co-gnante Pilato, in hac inscriptione elucere Deus voluit.

Tametsi autem Pilatus huc respexerat , ut Christum hoc pacto traduceret & ludificaret , tamen Deus ita temperavit & moderatus est huic titulo & tituli descriptioni , ut Christo Domino honori fuerit . Imprudens enim , quod res erat , scripsit , Iesum Nazarenum regem Iudæorum esse : ut non ita pridem Caiphias Prophetam egit , cum dixit : necesse esse ut unus pro populo moreretur ne totus populus interiret *Ioh. 11.* Cum igitur crux erat veluti curus triumphalis unde Christus omnes suos hostes , mundum , diabolum , & peccatum fudit & stravit suis pedibus ; tum hæc inscriptio ejus veluti signum erat , & veluti statua & columna marmorea , in qua Christi adversus hos impios triumphus inscriptus & insculptus est . Sic etiam videmus in Iosephi carcere fontico Ubram quandam principatum fuisse quam Deus illi promiserat , dum aliis captivis invisendis & custodiendis præficeretur . Sic etiam in herili domo tametsi mancipium esset , tamen cum ei familiæ procuratio commissa sit , su-

perfit vestigium aliquod illius principatus, &c. Sic etiam Davidis fervis illæ noxæ animositatis & fortitudinis impressæ à Deo sunt, ut illi non vanam spem tandem emergendi afferre possent. Haud secus procul dubio in piovata animi depressione maxima aliquam significationem sui erga eos amoris Deus etiam exterius relinquit, ex qua sese adversus desperationem confirmat: dummodo oculos apertos geramus lucem (quod dicitur) strictim & veluti per transfennam videnti. Ad eam rem sepe iudicibus admittit, ut quos traducere conentur, clam sæpe cohonestent inveni.

Verf. 20,
21.
Quod &
factum est
se primario
facere
dotes is-
dignati
sunt.

Atque hunc fuisse effectum hujus tituli docet Evangelista. Nam cum Principes Sacerdotum Pilatum accederent peterentque ut titulum mutaret, in promptu est intelligere illam hujus tituli frequentem per Iudæos lectionem, cujus ante meminit Evangelista, hunc effectum fortitam esse, ut hac ratione cœperint de Christo magnificentius sentire. Cum igitur ipsi infensissimi hostes in nobis abjectissimis aliquid videant, cujus nomine illis oculi dolent: quanto magis nos.

De stolidæ & ineptæ Pontificiorum pro peregrina lingua ex hoc loco defensione, vide quæ alibi à me observata sunt.

Verf. 22.
Illis tamen
Pilatus morem
non gerit.

Ad istam misericordiam & oculatam Dei in procurando Christi honore providentiam accedit, quod Pilatus, qui in damnando Christo se ad eorum nefariam voluntatem confirmasset, idque (ut ex superiore historia patet) perinvite fecisset, nunc tamen in re non ita magna illis gratificare recusat: & qui ante serviliter illis se attemperavit, nunc regale aliquid spirare incipit. Tamen notandum est rationem nullam ab illo afferri, cur titulum mutare renuat. In quo imitatur eos, quibus voluntas est pro ratione, quod vitium ut sæpe Principum Aulas frequentat, Dan. 6. Sic etiam eorum mentes occupat, qui quam proxime ad eorum conditionem vel opibus, vel honore, vel autoritate accedunt, ut se errantes nolint retexere, ne errasse videri possint.

Lvc.
verf. 24.
Christi
exemplo
pro perse-
cutoribus
nostris
orandum.

Hic inferatur ex Luc. 23, 34. Precatio Christi pro suis persecutoribus; quod nos doceat quomodo affici nos oporteat in afflictionibus nostris, ut illis benedicamus, qui nobis maledicunt, ut pro illis precemur qui nos persequuntur. Quod si Christus hoc fecit, qui tanta & tam indigna ab illis passus est; nedum nos. Nec dubitemus quin, quem admodum Christi preces & Stephani exau-

ditæ sint, ut patet Act. 2, & 9. Sic & nostræ, cum ipsus erit, exaudiantur. In ratione autem quam adjecit, restringit preces ad eos qui per ignorantiam hoc fecerunt, exclusis his qui per malitiam eum persecuti sunt. Vide 1 Timoth. 1, 13. Memorabilis & prædicanda Christi charitas, qui morti appropinquans, & grumos sanguinis undique emittens præ immenso dolore, quo exercebatur, tanquam sui oblitus de discipulis adversus tentationes muniendis sollicitus erat. Sed major & magis incomparabilis hæc est, qua in inferos profundius demissus & demersus quasi sui oblitus hostium suorum acerbissimorum summam curam agit.

Milites postquam Christum Cruci, titulum etiam supremæ crucis parti affixissent; verf. 23, 24. ilico se ad ad spolia Christi accingunt: ut in bello sit cum hostes stratos & caesos habent. Vbi primum ignominie maxima nota fuit Christum nudum in cruce pependisse, quod maleficis non solet usu venire. Nam si indumenti superioris ad tempus abjectio Davidem ludibrio apud suos exposuit; nedum omnium vestimentorum despoliatio. Vide Historiam legatorum Davidis ab Ammonitis ludibrio habitorum ex nudatione partis corporis. 2 Sam. 10. Hoc igitur eos confoletur quorum corpora ad flagellationem veritatis ergo nudantur.

Quod Christus nudus Cruci affixus est, id causa, eo factum ut nostram ignominiam, quam ex peccato Adam contraximus, ipse perferret: unde gloriam de spoliandorum vestibus, perinde est, ac si latro gloriaretur de stigmate in manu aut de pedicis. Hinc arguuntur quæ se in verecunde nudant feminæ. Deinde ut nostram spiritualem nuditatem operiat: ad quam alluisse videtur Paul. 2 Cor. 5, 3. & Apoc. 3, 18. Tertio ut è vita migrantes nudi non inveniamur sed vestiti immortalitate.

Deinde insolentie singularis erat vestes Christi partiri, quæ quæ uni utiles futuræ forent nulli prodesse, ut facile liqueret ipse divisus per ludibrium factum esse. Indignissimum etiam erat vivo & vidente Christo hoc factum fuisse. Sed hoc peccata nostra promerita sunt. Nam lex transgressoribus minatur, illorum bovem illis intuentibus mactatum iri, de quo tamen ipsi non gustabunt. Deut. 28, 31.

Ideam in tunica facturi cum fuissent, obiectum est obstaculum quod inconstitutum erat. Quod quidem quantumvis leve admodum & nullius momenti obstaculum esset, Et super tunica fortientium insolentia.

Dei tamen providentia ita eorum animos rexit ut satis ponderis habuerit ad illos ab ejus dissectione prohibendum. Quamobrem ab insolentia partiendi ad aliam fortiendi transvolant : ut hoc etiam ludibrio duo nobis argumenta suppeditarent, quibus Christum Messiam & mundi Servatorem esse constaret. Nam quod olim David de se dicens pro mortuo habitum esse, pro cuius vestibus fortiantur & indumenta partiantur, id de Christo prædictum vere & historice impletum est. Sic Siceræ uxor olim spolia Israëlitarum spe dividebat. *Judic. 5, 30.* Sic Syri & Israëlita de regno Iehudæ & de gubernatoribus ante transigebant, quam regnum subjugarunt. *Esa. 7, 6.* Nos etiam parati esse debemus ad omnium quæ habemus amissionem, etiam vestium.

Illic de sorte dicendi locus, & illius ad res minimas & ludicras translatio exagitanda.

Hic vide quomodo non omnino dissimiliter hoc tempore Christi vestimenta partiantur & de tunica ejus fortiantur, dum prædia pauperum pro chotophiorum & decimas ministrorum subducentes illa in proprium usum convertunt, haud dubie Christum ipsum denuo crucifixuri si in terris esset, potius quam illorum inexplebilem avaritiam non exsatiarent. Quanquam quid ni dicantur Christum ipsum crucifigere, cum hoc modo pauperes fame pereunt, & alii in inferis inopia ministrorum suspensio quotidie pereunt.

Ad istam de militibus historiam spectat *Matth. cap. 27, 36.* ubi sedisse milites dicuntur ut illum servarent. Quod non tantum vanum eorum metum arguebat, sed Iudæorum calumnias adversus Christi resurrectionem præripuit: alioqui enim dicturi erant Christum vivum è cruce sublatum esse, &c.

MATTH. cap. 27, à vers. 39, ad 45.

39 Qui vero præteribant conviciabantur ei, moventes capita sua.

40 Et dicentes; Tu qui destruis templum, & triduo adificas, serva te metipsum: Si Filius Dei es, descendito è cruce.

41 Similiter autem etiam primarii Sacerdotes illudentes cum scribis & senioribus, dicebant;

42 Alios servavit, seipsum non potest servare, si rex Israël est, descendat nunc è cruce, & credemus ei.

43 Confidit in Deo, eruat ipsum nunc, si placet ei, dixit enim; Filius Dei sum.

44 Id ipsum autem etiam latrones qui crucifixi erant cum eo, exprobrabant ei.

L V C. cap. 23, à vers. 34, ad 38.

34 IESVS autem dicebat; Pater, remitte hoc ipsis, nesciunt enim quid faciunt. Partientes vero vestimenta ejus, jecerunt sortem.

35 Et stabat populus spectans: sanis autem excipiebant eum etiam primores cum eis, dicentes; Alios servavit, servet seipsum, si hic est ille Christus electus ille Dei.

36 Illudabant autem etiam ei milites, accedentes, & acetum ei offerentes.

37 Dicentesque; Si tu es Rex ille Iudæorum, serva te metipsum.

A N A L Y S I S.

Aliud genus passionum Christi in cruce, est ludificatio Christi: quod describitur ab efficientibus, primum prætereuntibus. Hoc suis partibus arguitur, nempe factis ex capitis agitatione.

Vers. 40. Deinde verbis: quorum prius illi suam in verbis & dictis, ut illi falso cogitarent vanitatem, alterum impotentiam exprobrat.

Vers. 41. Aliud efficiens ludibriorum erant principes sacerdotum, scribæ & seniores, qui illi stultitiam & impotentiam impingunt: quod alios servans seipsum servare nequit: deinde falsitatem, quod filium se dixit Dei; quod confirmant à di-

sparato, quod à cruce non descenderet: quod porro amplificat ab adjuncto, fide in eum siquidem descendat.

Vers. 42. Non esse Dei filium porro conantur probare ab adjuncta illius per Deum desertione, quia illum laborantem non eripuit à morte tam ignominiosa: quod item à disparato: pugnant enim (ut illi existimabant) fiducia in Deum & à Deo non eripi.

Vers. 43. Aliud efficiens ludibrii erant latrones cum Christo suspensi; qui pari arguuntur, quia ut principes sacerdotum, &c. ludificabant Christum.

M E T A P H R A S I S.

- MAT. 39. **N**ec satis fuit ita Christum Dominum
 sceleratos; nisi cum iactis, tam verbis. et insultarent, praterentes omnes generis, ei insultantes, gestum subsannantium, non appaudentium & compassantium ejus supplicium, quasi impositor fuisset & merito pœnis lueret, id quod significatum volebat caput insolentis agitantis. Præterea verbis acerbissimis, vanitatem simul & impotentiam, ut illi falsè cogitarunt, probrose et. hincit, quod ausus fuerit iactare se templum demilitum tridui spatiorèdificaturum; idque sibi merito videretur obijcere, nisi jam seipsum à presenti mortis periculo liberaret: præterea quod ausus sit se Dei Filium profiteri, qua in re mentium volunt nisi ilis hoc miraculo hujus rei veritatem confirmet, scilicet descendendo de cruce, ut hoc factò divina ejus potentia natescat: hac in re Diabolum imitati, qui eadem ratione Christum se precipitando Filium Dei esse confirmare volebat. Nec ista solum à plebe ignava passus est Christus: quin etiam sacerdotes, Scribae, Seniores, & Pharisei, qui aliorum duces & ductores erant, debuerantque, si qui alii, Christum suscepisse & aliorum impietatem prohibuisse; illuderò & subsannando probare volunt non esse salvato, em aliorum, cum seipsum non liberati à poculo ad quod b'ndendum venerat: etiam suam insidelitatem justificare volunt, quasi justam, nisi eodem miraculo illis credendi causam præb. at, quasi omnia ab illo prius dicta & jacta nullius essent momenti ad præbandam Christi divinitatem: ita si tibi videntur nasse illi utilitiam, impotentiam & falsitatem impingere, contra veritatem illis probe cognitam; cum tamen nec si hoc fecisset, in unum credidissent: cum hoc factò, longe majora illis conficiis antea præstiuisset.
40. **A**cerbissimus adhuc in illum invehantur & firmo, ut scilicet ipsi videretur, argumento probare voluit illum non esse Dei Filium, sed falso hoc sibi arrogasse; quia si Dei Filius esset Deum illum in hoc periculo non deseret: et non enim ita simul constare posse putant, ut quis fiduciam in Deum collocet & Deus hujusmodi hominem eisidentem non eripiat periculo: nescientes, aut potius scire nolentes, debuisse Christum pati, atque ita intrare in gloriam.
- 41, 42.
- 43.

P R A X I S.

Symma, Convitia & diœteria acerbissima vibrata in Christum sub suspendii initiis,

nulla non modo causa (quæ nulla esse potuit) sed ne occasione quidem (quam post ex ejus verbis arripuerunt) à Christo Domino præbita.

In his omnibus generaliter notandum est omnia ista ludibria proxime in divinitatem Christi vibrata fuisse, cum quæ prius indignissime in illum facta fuerant, propius humanitatem ejus attingebant: ut quod clavis transfixus & transverberatus erat, & quod ipsius corpore nudato vestes ejus sorti & alex subiciebantur. Tamen enim in Deum etiam seiebantur, quod manus & pedes transfossæ Dei pedes & manus essent; vestesque sic proscriptæ Dei vestes essent: tamen hæc ludibria propius in Deum dirigebantur quod omnium generum convitia Christi potentiam exagitabant, eumque ad divinitas intumebant.

Hæc procul dubio magis aculeata & acuta erant quam superiora, & veluti venenosa tincta magis sagittæ, quia quo magis gloriam Dei fugillabant, eo gravius Christi animam vulnerarunt, & veluti lancinarunt. Sic David queritur se gravissime omnium punctum fuisse cum Dei gloria in saltanda ejus fide impetebatur. Sic Moses, Iosua, quid magno suo nomine fiet? Exod. 32, 12, & Iosua 7, 9. Quod si hi qui guttula amoris divini tantum exarserunt præ Christo, tantopere vexati fuerint, ut eorum aliter maluerit condemnationis sententiam apud impios perferre, quam ita transigi Dei gloriam: quot inferos Christum hic passum fuisse existimabimus, qui ipsa Dei charitas erat? Oportet igitur majus quiddam & gravius hoc loco concipi, quam non tantum quod exprimitur verbis, sed quam possit animo concipi. Nam sciendum est, illa omnia quæ in Deum convitia jaciebantur, in Christi humanitatem recidisse. Rom. cap. 15, vers. 3. Hic etiam admonendi sumus ex Apostoli verbis e nobis ipsis placeamus, sed aliis ad bonum: quandoquidem & Christus sic fecerit.

Partes sunt, convitia & Prætereuntibus. conjecta in Christum à Circūstentibus.

In prætereuntibus notandum est eam fuisse omnis generis hominum alienationem propter peccata nostra, ut cum illi in hac causa actores adversus Christum non essent, tamen tunc huic causæ adversus Christum immisuerint; & cum in itinere existentes non facile retardentur, tamen negotium utcumque acceleratum intermittere voluerint, ut aliquid in Christum convitium, tanquam

Convitia in Christum ejectione divinitatem ejus exagebant:

Ideoque acerbissimam ipsi erant.

Vers. 39. *Omne genus hominum propter peccata nostra se Christo opponunt.*

quam lapidem conjicerent aut clavum infingerent. *Lament. Jerem. cap. 1, vers. 12.* Ecclesia afflicta affatur viatores, etiam gentes & à scdere Dei alienos, ut intuitu tantorum malorū commiseratione ducerentur. Quanto magis debebant isti commiseratione in Christum duci qui illius scderati essent. Sed omnium animos veluti ferreos & lapideos Deus reddiderat, ut Christum peccatorum nostrorum iustas pœnas persolveret. Nam in Prophetis sapius videmus, populo illos infectante, principes affuisse; & contra Principibus refragantibus populum illis acclamasse, &c. ut in Jeremia. Sed hic omnes atque obstinati sunt: omniumque commune est scelus & singularis crudelitas, quod afflicto & misero homini, cujus sanctissimi pedes & manus sanguinem stillant, afflictiones addunt & accumulunt: de quo vide *Psal. 109.*

Cum ergo Christum totius terræ & cœli gemmam cum omnibus suis thesauris contempti & despectui haberi videamus, quomodo iniquius ferendum erit, si nos, qui cum illo compositi silices sumus, contemptui habeamur. Si purissimum aurum pedibus obtriverunt, ne nobis grave videatur, si nos qui ad illum scoria sumus, foras tanquam quisquiliæ & rejectamenta mittamur.

Deinde illud etiam commune erat omnibus ut fidem Christi oppugnarent, hi quidem in persona, alii vero in officio. Quod nobis indicio est hostium Christi per omnes ætates, qui alterutrum horum aut utrumque oppugnant. Omninoque nobis *descendum* est tentationes in eam partem potissimum vibratas iri, ut nos non esse Dei filios eique dilectos credamus. In ministros vero arma etiam parantur, quibus illos de sua vocatione dubios reddant. Quo magis nobis danda est opera ut adversus ista bene muniti & instructi prodeamus.

In prætereuntibus notantur ludibriorum duo genera, in

Gestu. Verbis.

In priore *notandum* etiam vultuum & gestulationum adversus pios, sive illæ truculentæ sint & minaces, sive jocularioræ sint, rationem iniri & veluti in acta referri. Vide *Esai. 37, 22.* Vbi hunc corporis gestum à contentu provenire docet & plane irrisorium esse, quod etiam plenius constat ex *Mat. c. 15.* ubi dicitur eos acclamasse. Hinc Labanus in Iacobum in grata aotimi labe notatur, quod ejus vultus non esset ut pridie & nudius tertius. *Genes. cap. 31, 2.* Quamobrem excubiæ agendæ non tantum ne quid loqua-

mur aut faciamus, sed ne vel frontem injuste rugemus.

Hic *notandum* ludibria nobis declinanda, ut quæ homines ad extrema quæque adiungunt; ut in Saulis exemplo, qui ludibrium metu se interfecit, 1 *Sam. cap. ult.* liquido constat: quæ etiam gravi pœna in puerulis Elizæum ludificantibus Deus ultus est 2 *Reg. 1.* Hic porro *discimus* quomodo nos erga ludificantes & in nos conviciantes gerere debeamus: nempe ut Christus, qui ad hæc omnia siluit; aut respondeamus placide, quantum ad nos purgandum satis est.

In convitio prætereuntium duplex est, unus *ἀμφιβολίας*, alius à dicto simpliciter ad dictum secundum quid. Nam cum Christus dirutum templum erigere se velle dixit, de templo corporis sui intelligebat, quod illi ad templum Hierosolymitæum transferent. Deinde cum Christus de templo tum demum per seipsum instaurando loquutus esset, cum illud à Iudæis penitus dirutum futurum erat; sive de corpore suo, sive de templo lapideo intelligebant, tamen nihil hic dicitur quod Christum vanitatis arguat. Quod autem inde argumentum suum petant, eum qui templum collapsum tribus diebus reficeret, se nondum mortuum multo magis a morte exemptum; verum quidem illud est, siquidem quemadmodum de priori, sic etiam de hac voluntatem suam declarasset. Sic videmus quam stolide & insulse disputant, qui sibiipsum acutissime proculdubio concludere visunt.

Deinde omnes isti Christum propterea non posse concludunt, quia non vult. Sicut in missatico Idolo Pontificii velle eum concludunt quod possit. Quod tamen falsum est; cum non possit seipsum negare, quod faceret tamen, si Deus ex pane crearetur: si humanitas Christi in plerisque locis simul existeret.

Docemur autem hoc loco, ne quid temere de afflictis effuriamus. Nam proprium hoc prætereuntium peccatum erat, quod de Christo ut falso, sic temere (ut videtur) pronunciabant, cum nihil aut parum in causam inquisivissent, sed ex aliorum sermone, quem arripuerunt, de re tota judicassent.

Atque hoc modo cum Evangelio hodie agit, ut inaudita & incognita ejus causam condemnentur à prætereuntibus, qui templum concionis causâ necquam subeunt, sed ab iniquis aut plane hostibus Evangelii de-

Ludibria vitanda, & placide ferenda.

Verf. 40. Prætereuntium duplex est, unus ἀμφιβολίας, alius à dicto simpliciter ad dictum secundum quid. Nam cum Christus dirutum templum erigere se velle dixit, de templo corporis sui intelligebat, quod illi ad templum Hierosolymitæum transferent. Deinde cum Christus de templo tum demum per seipsum instaurando loquutus esset, cum illud à Iudæis penitus dirutum futurum erat; sive de corpore suo, sive de templo lapideo intelligebant, tamen nihil hic dicitur quod Christum vanitatis arguat. Quod autem inde argumentum suum petant, eum qui templum collapsum tribus diebus reficeret, se nondum mortuum multo magis a morte exemptum; verum quidem illud est, siquidem quemadmodum de priori, sic etiam de hac voluntatem suam declarasset. Sic videmus quam stolide & insulse disputant, qui sibiipsum acutissime proculdubio concludere visunt.

Vel quoad ejus personam, vel quoad ejus officium.

In gestibus etiam peccatum.

Non temere de afflictis judicandum.

Quod tamen Evangelio sage evenit.

eo falsos rumores captantes in illis acquiescunt. Quod si regno cœlorum excludatur, qui adversus proximum quantumvis unicum homuncionem calumniam admittit, quid illo fiet, qui adversus totum Ecclesiæ cœtum, atque adeo adversus Deū ipsum calumniam accipit? Si quis virginem aut filiam in Israël falso instimulet, flagris cœdetur, nedum qui totam Ecclesiam Israël tanquam matrem.

Principum dicitur sequuntur; in quibus erant Principes Sacerdotum, Scribæ, & Seniores: atque hæc & ipso genere acerbioris, ut notantur à Luca verbo ἐξουθενήσεν, & copia, quemadmodum à Matthæo indicantur, graviora erant. Atque cum ἐξουθενήσεν, quod significat strepitu narium aliquem subannare, insignem irrisionem noceat, cum compositio præpositionis ἐξ significationem auget. In quo videmus ut quisque vel doctrina, vel autoritate magis pollet, eo nequiorum & infensiorum veritatis hostem esse: nisi quas accepit doctrina & autoritas sanctitate tanquam sale condiantur: ut doctrina & autoritas illis armorum instar sint, quibus in veritatem primo ejacularis, post in se recidentibus sese ipsi transigant. Nec vero Christi maiorem minuit, quod hæc Christo non dicta sunt, sed apud se invicem. Cum enim Christo spectante & audiente gesta sint, non potuit non affligi. Et quod hæc inter se fecerunt, indicant se summa confidentia hoc affirmare.

Deinde videmus quomodo eorum in Christum odium gravitatis & dignitatis senilis aut Sacerdotalis oblivionem omnem inducat, ut scurras agant.

Ex tribus autem dicitur quibus Christum imperebant, primum erat, cum alios serventem seipsum servare nequire, hoc proverbio Nazarai illum prius incesserant; Medice cura te ipsum: Luc. 4. tanquam dicerent: Ingrati Medici est alienos à se curant, suos & populares non curare: sed alios curare, seipsum non curare, aut inepti est, aut certe imperiti Medici: Sed nolle se liberare, si possent incredibile est, ergo sequitur admissio hoc fieri. Atque cum majestas Christi lædatur vel sapientiæ vel potentia defectu, malunt tamen pro Iudæorum veteri morbo & inveterato Christi potentiam in edeodis miraculis desiderare, quam sapientiam: Iudei enim signa petunt, ut Græci sapientiam.

1 Cor. 1.

Notetur autem quam crasse & jejune ad-

versus Christi omnipotentiam disputant. *crasse & impetite*
 Nam ex eo quod alios servavit, apparet se ipsum multo magis servare posse: cum ad par effectum salutis par causa potentia in servando sufficiat; & absurdum sit eum qui fontem domi habeat, unde vicinis aquam ad sitim testinguendam porrigat, sibi ipsi non posse aquam præbere: absurdum, flumen irrigando fetacem reddere agrum procul distitum, & tamen agrum maxime contiguum sua fecunditate non afficere. Sed longe absurdissimum est Christum alios à mortuis, & quidem cum jam quatrimum mortui fuissent, suscitare potuisse; seipsum non posse servare. Videmus igitur quomodo invidia & odium (ut de muneribus dicitur) sapientium oculos configant, ut ne ea quidem quæ ante pedes sunt videant. Denique contrarium verum est ejus quod dicunt; Nam si seipsum hoc pacto servasset, alios certe servare non potuisset.

Observandum est ratiocinationem hanc justam futuram, siquidem verum fuisset Christum seipsum servare non potuisse, eo-que videndum Ministris primum, deinde aliis pro sua vocatione, ut se veros cum Ministris, cum sinceris Christianos comprobent, dum alios servando seipsum etiam servent. Quod tum fiet si alios docentes & admonentes, seipsum etiam doceant & admonent. Tametsi etiam illud vere dici potest, eum qui non potest alios servare, ne seipsum quidem servare, sive de Ministris hoc intelligatur, seu de privatis hominibus: quandoquidem unusquisque tenetur aliqua facultate instrui alios admonendi & docendi. Tertio & illud etiam certum est, eum qui seipsum servare nequit, ne alios quidem servare posse.

Deinde etiam captionem necunt. *Argumentum plus contra quam pro ipsi valida.*
 Rex Israël affixus cruci de cruce descendere potest: hic non potest; non est igitur Rex Israël: Quod etiam alio argumento amplificat. *Quis non descendit signum est quod facere nequeat: Sed hic non descendit, hoc compendio pernotus nos & eadem opera alios ad se lucrant: ideo non potest descendere.* Atque hoc ipso quod pendens in cruce se cruci non subtraxit, rex Israël comprobatur. Singula ut hic argumenta contra Christum allata, totidem sint *πυρίαι* eum unicum esse mundi Servatorem.

Simul etiam sibi ipsi imponunt quod se credituros spondent, si, &c. Cum hoc illo-
 rum in potestate non sit; & certissimum sit quod

Verf. 41, 42.
 Doctrina
 Et avariti-
 tas sine
 sanctitate
 non valet.

Principes
 a locis
 Christi
 omnipoten-
 tiam di-
 spectant.

Sed falsis

quod qui Moſi & Prophetis non credunt, eos ne tum credituros ſi aliquis vel ex mortuis excitatus fuerit. *Luc. 16. verſu ultimo.* Quod ſatis declarant cum Chriſto è mortuis reſurgenti non crediderunt, quod majoris potentia fuit, quam è cruce cum adhuc in vivis eſſet deſcendere.

Denique à Chriſto Domino & Meſſia, ad Deum tranſcendunt, & illum blaſphemis impetunt. Vbi incredibili & incomparabili Dei providentia factum eſt, ut eandem non ſententiam ſolum, ſed etiam verba adveſus Chriſtum uſurparint: quæ Propheta *Pſal. 22.* in Meſſiam ab incredulo populo uſurpanda & jaſtanda prædixit; qua ratione illuſtriſſimum teſtimonium Mediatoris illi reddunt. Atque hoc dicterium inde arreptum eſt, quod Chriſtus ſe Dei Filium eſſe, pronuntiaret. Perinde ac ſi argumentum ita inſtruerent: *Deus in ſe fidem & filium ſuum liberat; ſed hunc non liberat: non eſt igitur Dei filius.* Eſt autem paralogiſmus ab eo quod eſt ſecundum quid, ad illud quod ſimpliciter. Nam ſervat quidem Deus ſuos ab exitio & æterna morte; ſed non ſervat ab omnibus malis quæcumque illa ſunt. Simul etiam ab effectu, quem attribuit *Pſalmus* hoc loco filiis Dei, illud liquet: fidem filiorum Dei non eſſe nudam fidem, quæ Deum eſſe omnipotentem & miſericordem apprehendit, ſed eſſe illam quæ cum fiducia in Deo conjuncta eſt, quæ eſt nos totos in Deum devolvere ut eſt in *Pſal. 22.* Cui Pontificii tantopere adverſantur.

Sequitur apud *Lucam* populum fixis oculis intuentem Chriſtum, principum exemplo allectum, cum ſubſannaffe. Vbi impletur iterum Scriptura *Pſal. 22.* & ſimul exponitur qualis tandem hic intuitus, nempe cum voluptate quadam ex Chriſti malis percepta; ut tamen Chriſti oſſa partim præ macie, partim etiam diſtentione numerari poſſent; quod illis commiſerationem invocare debebat; tamen hoc ſpectaculo ſe oblectarent. Vbi etiam iterum *notanda* eſt levitas & inconstantia populi, qui principum exemplo Chriſtum ſubſannat, quem haud ita pridem Hieroſolymos adeuntem honorifice deducebat.

Lucas addit milites denuo hic ſe cum primatibus in hoc genere ludibrii conjunxiſſe, & ſimul ſingulare aliquid & ſuum attuliſſe, quo Chriſtum ſubſannarent, dum acetum illius guſtui ſubmiturat, quod prius reſpuebat. Perinde ac ſi Chriſti ſpem de regno exſpectato ſubſannarent; quod cum regibus generoſum vinum propinari ſolebat, ipſi tamen acetum pro vino præbitum aut porrectum ſit. Deinde ſciebant hoc illum vexaturum, cum quod averſabatur illi in os offerretur: ut non ſine cauſa, Iohannes Baptiſta illud milites contumuerit, ne quempiam concuterent & contumelioſe tractarent. *Lucæ cap. 3.*

Sequitur latronum convitium, de quo pluribus agendum eſt ex *Lucæ*, qui omnem hanc de latronibus cauſam copioſius perſequitur.

L v c. cap. 23, à verſ. 39, ad 44.

39 *Vnus autem ex facinorofis illis ſuſpenſis, conviciabatur ei, dicens; Si tu es Chriſtus ille, & teipſum & nos ſerva.*

40 *Reſpondens autem alter objurgavit eum, dicens; Ne Deum quidem tu times, quum in eadem ſis damnatione?*

41 *Et nos quidem juſte: (nam digna factis recipimus) iſte vero nihil indecens fecit.*

42 *Dixitque IESV; Domine, memento mei quum veneris in regnum tuum.*

43 *Tum dixit ei IESVS; Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradifo.*

A N A L Y S I S.

ALia cauſa efficiens ludificationis Chriſti, unus ex maleficis: qui deſcribitur adjuncta ſuſpentione cum Chriſto: Cujus ludificationis ſpecies eſt irriſio officii Chriſti & regie præſertim dignitatis; quam confirmat à diſparato, eſſe cum ridiculum regem, qui neſce, nec ſuos ſocios eripiat.

Verſ. 40. Adjunctum hujus ludificationis eſt reprehenſio; quæ ſuo efficiente arguitur, nempe alte-

ro latrone: item cauſa impellente, vacuitate à timore Dei; quam arguit à diſparato, quod non convenit illi, qui hoc pacto vituperator idem ſupplicium cum Chriſto perſert.

Verſ. 41. Hanc reprehentionem exaggerat à diverſo, quod quamvis idem ſupplicium cum Chriſto, tamen diſſimili ratione perſerunt; quod probat à contrariis effectis, quia ipſi ſupplicium proprio ſcelere ſuo promeriti ſunt; Chriſtus contra nihil dignum ſupplicio admittit.

Verſ. 43.
Et non tantum Chriſtum, ſed Deum quoque blaſphemis laceſcunt.

L v c. verſ. 35.
Quorum exemplum ſequitur populus.

Verſ. 36.
Et milites.

Vers. 42. Aliud effectum latronis respicientis, precatio ad Christum quamvis in cruce suspensum. Cujus forma proponitur; ubi consideratur petitio, ut sui meminisse misericorditer velit: fides quae sustentat fore, ut petitionem exaudiat, est primum quod illum Dominum appellet: deinde quod agnoscat illum regnum manere.

Vers. 43. Effectum petitionis est petitionis concessio, illum Paradiso excipiendum: quod adjuncto tempore declaratur, nempe eodem ipso die, & comparatione similium illustratur, nempe haud fecus quam ipsius Christi anima. Quod testimonio, juramento, ad tollendam omnino dubitationem, confirmatur.

METAPHRASIS.

Lvc. 59.

ET ne quicquam deesset ad summam ignominiam (quam etiam in summo gradu ad nos in summam gloriam exaltandos subire voluit Christus) latronum cum Christo suspensorum aliter nulla sui sceleris & justis supplicii conscientia tactus, exemplo sacerdotum inductus, quia nemo illum liberaret, eadem Christo in os objecit: sic conatus illi veram laudem & honorem officii, praesertim vero dignitatis regia detrabere, quasi ridiculum esset eum pro rege aut Servatore agnoscere, qui nec se nec socios suos periculo eripiat. Alter vero ex latronibus divinitus edoctus & Sancti Spiritus afflatu actus solide reprehendit socii sui ludificationem, quam à corde vacuo timoris Dei profectam arguit, cum ipse idem cum Christo supplicium perferat, & propterea non debuisse iam profano ore in Christum debacchari, cum etiam impiorum animos calamitatis societas unire soleat, ubi par & eadem est causa supplicii: multo magis ubi quis immerito sustinet quod nobis jure infligitur: propterea eo magis peccasse illum, quod Christo iusto nullusque criminis reo, & ideo iniuste multato, ille sceleratus & ob nefaria peccata punitus illudere ausus esset. Quare in suo exemplo illum ad meliorem mentem revocaret, aut saltem gravius pungeret, si de persuasus Christum Regem, licet nunc in summa ignominia cruci affixum, regnaturum in caelis apud Patrem in gloria atque etiam hic in terris per Spiritum in electis saluari gratia: confidenter illum alloquitur sua respicientia conscius, & Dominum suum agnoscendo petit ut in Regno suo ejus misericorditer meminisse vellet, qui nunc licet peccator esset & ob peccata merito pateret mortem; firmiter tamen agnosceret in Christi morte & passione positam esse peccatorum expiationem, quem finitiam redemptione pro certo sciret resurrecturum, & Regnum suscepturum aeternum, eumque se fide ei instum

illius regni participem facturum. Hanc petitionem exauditam esse ostendit Christus: qui nunquam rejicit peccatores ad se venientes, sed benigne suscipit & ineffabili gaudio afficit, exponendo felicitatem ei concessam, à loco in quem sit eum recepturus, Paradiso: deinde à tempore quod eadem die sit hoc facturum; tandem à consortio Christi, qui eundem locum sit ingressurus volens ut ubi ille est, ibi etiam sint omnes qui ad illum pertinent. Ita apparet quam gratosus sit Christus erga peccatores, quandocumque vera respicientia & fide firma ad illum veniunt: & ne dubitet hac de re miser iste in faucibus mortis constitutus, solita affirmatione vehementer confirmat beatam hanc promissionem.

P R A X I S.

Summa est; Christum blasphemis ab altero latronum impetium, ab altero defensum.

Partes { Latro- Illius quidem reprobi.
sunt, { num. { Hujus vero respicientis
dicta { Christi. { & electi.

43, 41.

In priori tametsi conscientia propriae sceleris praesertim tam atrocis merito illi capistrum loco esse debuit, quo blasphemum os constringeretur, cum culpa carere debeat, qui in alterum dicere paratus sit: tametsi etiam acutus crucis sensus eum merito in propriae calamitatis commutatione & moderata perpeffione retinere potuerit: denique tametsi ejusdem calamitatis societas & conformitas homines alioqui distractos devinciatur & ad mutuam commiserationem exulceret; tamen maleficus iste haec omnia obstacula & repagula perumpens, linguam in Christum virulentam stringens; ne ullus esset tam perditæ & abjectæ conditionis qui in Christum tanquam sibi inferiorem & se deteriore non insultaret: ut facilius constaret eum ne in hominum quidem censu habitum esse, sed potius ut vermem ab omnibus calcatum & pedibus attritum esse. Vide Psal. 35, 15, 16. & Job. 10, 1, 2. Quod nos doceat: non tantum quo se Christus pro nobis dimisit; sed quomodo nimis inique ferendum non sit, si à fece hominum ludificemur, & à catonibus & eisdem improbis & sceleratis nebulonibus.

Vers. 39.
Alterius latronis improbitas

In latronis reprobi blasphemia hoc singulare & proprium fuit, quod Christo Messiae officium & munus denegeret, nisi se & socium sceleris sui praesenti malo & cruce eximeret. Quod quidem tantum abest ut illum

Christum Messiam esse negant nisi se & socium liberet.

Messiam

Messiam esse confirmaret, si fontes præsentium pœna eripisset, ut hoc ipso ipsum Messiam non esse omnino coargueretur. Non enim venit solvere legem, sed eam implere: nec venit Respublicas evertere, sed potius constabilire & roborare politias.

Quod dicitur licet absurdum, patrones tamen invenit.

Atque hoc dictum, tametsi summe absurdum, magno tamen patronos nactum est: qui dicunt sub Euangelio & Christi beneficio perempta esse sceleratorum supplicia, aut certe plurimum mitigata. Dicunt enim hæreticos non esse morte plectendos, utcumque hoc sub lege factum. Item adulteros non esse morte multandos: Christum enim legis severitati moderatum. Quo dicto quid absurdius dici aut cogitari possit? Christum maleficiis impunitatem & immunitatem à suppliciiis apportasse? quod quid aliud est quam peccandi licentiam indulgere, & inestrixi hominum in maleficiis patrandis cupiditati habenas laxare? id est, cum qui venit ut opera diaboli dirueret, id agere, quo ipsius regnum ampliatur; & cum cujus est iudicium in mundum introducere & principem seculi exturbare, omnia confusione complere. Cum vero peccata sub Euangelio & pleniore rerum intelligentia, & copiosiore Spiritus effusione & largitione crescant & augeantur, certe Christi adventu criminum pœnas crescere potius quam minui (necum è medio tolli) æquum est. Qui igitur hanc impunitatis sententiam sequuntur, hi se ad infamis istius latrois sententiam improbissimam adjuvant.

Aliorum Evangelistarum cum Luca conciliatio.

Quod alii Evangelistæ dicunt latrones in Christum perbacchantos esse, id *ovendo* dicitur. Nam si socius ejus similiter conviciatus fuisset, promptum erat improbo aëbuloni excipere, se nihil facere quod ipse prius non fecerat, ob eamque causam ejus in se reprehensionem parum aut nihil autoritatis habere.

Verf. 40, 41.

In altero latrone spectatur mutua reprehensio, & quibus instituta.

In altero latrone respiciente scilicet, consideratur ejus ad socium reprehensio. In quo *notandum* est officium mutue reprehensionis: de quo vide alibi. Hoc autem loco *ob servandum* plurimum interesse, quem reprehendar; & in quem reprehensio instituat. Nec enim omnes omnibus reprehendendis tam apti & idonei sunt; sed nisi aliquis sit cui ratione ministerii aut principatus reprehendendi partes competunt, optime fieri per eos qui ejusdem ordinis sunt & similis conditionis. Laro hic multos audiverat in Christum debacchantes, sed quia ejus ad-

versus principes oratio absona & ridicula futura fuisset, ad illorum convitia obmutuit, qui hic os suum aperuit.

Reprehensionem ita instituit. Impii sunt *In reprehensione ipsa* quotquot sunt qui in Christum hunc convitia jaciunt, & nullo se Dei timore teneri produunt; sed tua impudentia magis adhuc projecta est, qui eidem condemnatio, cui ille, obnoxius existens, tamen excurso omni Dei timore, in illum insurgis. Quod autem dico te eidem condemnationi subjacere, non ideo dico quasi par esset ratio ejus & nostri; nam, &c.

Hoc loco *notandum*, primo projectam *Hominis iudicio Dei oppressi nequitia;* esse & perditam hominis nequitiam, qui Dei iudicio oppressus, tamen in sua nequitia pergit. Vide *Esai. 1, 5*, item Ieremix locus est insignis: perditissimum scilicet fuisse populum & deploratum, qui sub ipsa ferula & virga Dei pergebat recalcitrare. *Ierem. 5, 3*. Vide Pharaonis exemplum.

Deinde hoc modo Deus vel in ipsa cruce *Et de Christi si innocenta testimonium.* & summa Filii sui abjectione testimonium reddit Filii sui innocentia, sed testimonium afflictissimum ejus conditioni analogum, nempe latronis. Cujus testimonium cum nos nostramque fidem Spiritus Sanctus fulcire & sustentare cogitet, facile intelligimus nullius de veritate testimonium contemnendum esse; neque (ut sit) fidem veritari abrogandum esse, quod à teste parum idoneo aut certe parum Augusto & ornato fidem & confirmationem accipiat; neque fidem Christo derogandam cum ab ipsis malignis spiritibus veritati testimonium redditur: Sicut legimus apud *Marc. 7, 5*. ut justa sit eorum condemnatio, qui Christum Dei Filium propterea credere abnuunt, quod hoc ipsum clare assefirmarint, hi qui scelerati sunt, imo vero quod aliquando sceleribus cooperti sunt, tametsi respicerint.

Sequitur ad Christum petitio; qua tradu- *Verf. 42. In petitione latronis boni exempli utilis.* eta à socio ad Christum oratione, eum longe secus quam socius suus alloquitur, cum petitione Christo perhonorifica: ut hæc petitio secunda socii sui veluti condemnatio jure haberi possit. Vnde illud præclare ab Apostolo dictum *Ephes. 5, 11, 13*. Ut non tantum verbis ad peccatores directis, sed reliquo vitæ cursu & innocentia tanquam luce aliorum tenebras coarguamus & illustremus. Hæc enim reprehensio & redargutio, quæ factis fit, majorem vim habet apud infideles præsertim & alienos, quam quæ verbis instituitur, ut *1 Petr. 3, 1*. Plus enim proficiunt

exemplis quam verbo, cujus auctoritatem nondum agnoscunt.

Ordo in
petitione
servatus,

In petitione primum *ordo observandus* est, quem ordinarissimum latro hic tenuit. Nam antequam ea petat quæ salutis ipsius intererant, primum blasphemias in Deum coniectas refellit, majore se cura gloriæ divinæ duci demonstrans quam propriæ salutis: ut certe nos pudeat, qui Christiani dicimur, quod vix per somnium de gloria Dei quærenda cogitamus, de qua hic latro tam sollicitus fuit; ut illam propriæ salutis prætulit. Nostri enim fere se insigniter pios autumant, si propriæ salutis cupiditate tangantur ut nunquam Dei gloriam procurent. Hanc Dei gloriæ oblivionem induxit Pontificia religio, in qua omnis de Dei gloria mentio repulsâ jacet, quam tamen vel maxime vera Dei religio nobis commendat, docens Deum omnia ad gloriam suam fecisse, etiam impium ad diem malum; *Proverb. 16, 4.* Omniaque nos itidem ad Dei gloriam facere oportere, sive edamus, sive bibamus, sive quid aliud faciamus. *1 Cor. 10, 31.* Sic etiam Angeli *Luc. 2, 14.* Gloria in excelsis Deo, & pax hominibus in terra. Perinde ac si filius ei qui se simul & patrimonio fraudasset, & parentem ignominia obruisset, parentis ignominiam ignosceret, dummodo illi patrimonium restituat. Quid putamus facturum parentem illum si revivisceret? Quam obrem non tantum officii nostri est Dei gloriam procurare, sed plurimum nobis profuerit ad fidem de adipiscenda salute æterna confirmandam, ut prius in gloria Dei vindicanda fervorem nostrum declarem.

Petitionis
genus,

Deinde *notandum genus* petitionis de salute æterna: non ut socius suus, qui de præfenti sollicitus fuit. Cogitavit enim, quod res est, Iesum appellari quod populum suum à peccatis servatura esset. *Matth. 1.* Eoque docet quæ sunt ea quæ à Christo præcipue quærenda sunt: quod plerumque secus fit, ut homines Euangelium ob terrena commoda profiteantur, alioqui in facibus Pontificiæ religionis subsessuri, nisi aut emolumenti assequendi, aut incommodi declinandi studio ducerentur. Verum quidem est Christum hujus vitæ commoda nobis, quoad profuerint, suppeditare. *Pietas enim ad omnia utilis est, & promissiones habet præsentis & futuræ vitæ: 1 Tim. 4, 8.* Sed nec vitam ab eo (quod cæteroquin licitum fuisset) si illi videbatur, petiit: quod ne illud quidem sibi licere putavit, qui merito suo civi-

liter morti adjudicatus fuisset. Quod rursus priorem doctrinam confirmat, Christum non venisse, ut à civilibus suppliciis fontes absolveret.

Forma etiam precandi digna animadversione est, nam primum *Dominum* eum, secus quam prior, appellat. Atque ne vulgaris hæc appellatio censeatur (quod ea sæpius hominibus non admodum honoratis attribuitur, ut cum Maria eum quem putabat olitorem Dominum appellavit. *Ioh. 20.*) regnum illi attribuit, & quidem hujusmodi, in quo ipse absolutum imperium habeat; ut eo non ipse tantum utatur, sed aliis fruendum distribuatur. In quo fides latronis nobilitatur, qui in summa ignominia non modo fidei oculo ejus majestatem vidit, sed eam etiam coram omnibus confessus est. Quid igitur illis fiet, qui ei jam in gloria ad dextram Patris sedenti, aut non credunt, aut eum confiteri suppudet?

Forma.

Hactenus de latronibus: Nunc de Christi ad latronem alterum responsione. In qua ei suam petitionem annuens, fidem ejus, ut illam plene amplectatur, confirmat. In quo *videmus* Christi singularem ad homines servandum pensionem, qui in Cruce pendens, & jam peccatorum pœnas perferens, non repellit ejus petitionem, cujus concessio & admissio carissime illi constituta erat. Quanto igitur magis hoc nunc faciet, cum pretium dependerit & sumptus omnes fecerit. Nam qui restrictiores in excipiendis hospitibus sunt, cum tamen sumptus fecerint & labores in parando convivio omnes exhauserint, & exantlaverint, tum demum ægre etiam ferunt non venire convivas qui paratam mensam gustent. Vide *Rom. 5, 9, 10.* & *8, 34.* Nec tantum annuit, sed brevissimum tempus præfinit suæ ad portum regni cœlorum appulsionis: simul etiam tempus cum suæ tum latronis mortis definiens, se in ipsa morte, mortis imperium habuisse indicat, nec tantum caducæ mortis, sed & æternæ, dum cum se tum illum securum reddit, fore ut ad extremum spiritum fide & patientia persistentes, tandem vitam æternam sortirentur; simul etiam gloriæ suæ specimen edit, dum hac veluti legatione se cœli imperatorem esse testatur.

Verf. 43.
Christi
propositio
ad homi-
nes servan-
dos.

Hic locus exitimius adversus Pontificiorum ex operibus justificationem, cum Christus resatur impium hoc loco justificaret. Et Pontificii i. justificatio ex operibus.

non

non datur, ut hoc loco: quasi vero non sit communis piorum salus: aut vero etiam quasi iste latro nulla bona opera fecisset, ut illi stulte dicitant: cum primum certum sit eum focii blasphemia indignatum, deinde eum ex legis præscripto præclare reprehenderit, post peccata sua confessus sit, denique petitionem fidei apud Christum instituerit. Cum igitur hunc latronem, non obstantibus ejus operibus, gratis servatum esse fateantur, quid ni idem in reliquis concedant?

II. Purgatorium.

Est præterea hic locus propugnaculum munitissimum, unde Purgatorium Pontificium expugnatur. Nam si qui mediocriter boni sunt, igne purgatorio expiandi sunt, ubi pœnæ experuntur admissorum in hac vita scelerum, quanto illud magis in hoc latrone præstari debuit. Cum autem ipse recta in cælum profectus sit, quid ni idem de cæteris sentiendum?

III. Descensus anime Christi ad inferos.

Hic item locus insignis est adversus descensum anime Christi ad inferos, nec quietam soliditatis habet, quod contra excipitur, latronem eum Christo quoad divinitatem in cælum futurum, non autem quoad humanam ipsius animam. Nam cum in confesso sit Christum latroni petitionem suam annuisse, qui petebat, ut ejus recordaretur cum in regnum suum venturus esset: Certum est Christum de anima sua respondisse, cum de illa petitionem latro instituisset: Christi enim divinitas jam tum in cælo ex-

titit, nec unquam à regno suo absuit.

Atque ut Pontifici, sic etiam secuti & *Hujus loci carnales Evangelici hoc loco abutuntur. abusus re-* Nam hoc exemplo armati audaces in peccando pergunt, semper in ore hoc latronis exemplum usurpantes, qui extremo vitæ momento misericordiam consequutus est: parum memores unicum hoc esse in hoc genere exemplum, ne peccatores gravitate scelerum onerati succumberent, & veluti deliquium anime paterentur: cum nullum aliud Scriptura propterea suppeditet, ne homines spe remissionis elati, de gratia Dei præsumentes sibi exitum accerferent: unde etiam vita æterna inest comparatur, quæ non est expectanda, nisi cum bonorum operum satio & sementis præcesserit. Verum quidem est aliquando panem cælis dimissum esse sine terræ cultura, sed quis ob unicum illud exemplum divinæ providentiæ tam admirabilis, sementis & agriculturæ consilium abjiciet?

Hanc promissionem de vita æterna mox *In Christi accipienda, quæ latroni & scelerato parum assevera-* credibilis exitit, magna asseveratione confirmat: in quo non tantum Christi in crucis pendenti ad liberandum peccatorem & sceleratum, incitatum studium perspicimus: sed simul etiam, quam difficile sit peccatori, qui totum vitæ cursum in peccando consumpsit, de petruenda vita æterna spem suam fovere.

I O H. cap. 19, à vers. 25, ad 28.

25 Stabant autem juxta crucem IESV, mater ejus & soror matris ejus, Maria Cleopæ uxor, & Maria Magdalene.

26 Quum vidisset ergo IESVS matrem ac discipulum adstantem quem diligebat, dicit matri suæ; Mulier, ecce filius tuus.

27 Deinde dicit discipulo; Ecce mater tua. Et ex illa hora recepit eam discipulus ille domum suam.

A N A L Y S I S.

NOTantur adjuncti comites commiserationis Christi in cruce tres, Maria mater, altera Maria, (quæ describitur relatis, hinc sororis matris Christi, illinc uxoris Cleopæ) & Maria Magdalene, quæ omnes describuntur subiecto loco, nempe quod prope crucem stabant.

Vers. 26. Hujus stationis cum matris cum Joannis (qui proprio adjuncto interioris cujusdam dilectionis describitur) effectum est, quod Iesus urumque vidit: visionis vero adjunctum est mandatum matri datum, ut se Joanni committeret; quod pari illustratur, quod hand aliter, quam mater se committeret amato filio.

Vers. 27. Aliud mandatum discipulo, ut studiose matrem suam tueretur: quod pari illustratur, hand aliter quam charus filius matrem complecti solet. Cujus mandati effectum narratur, quod uterque dicto Christi obtemperat.

M E T A P H R A S I S.

ETiamsi ab omnibus derelictus videri potuisset Dei Filius, aderant tamen etiam *26.* infirmis sexus femina quadam, quæ tam indigni supplicii commiseratione ducta, prope crucem stabant, dolorem lacrymis aperte testantes: hæc erant Maria ipsa Christi mater & ejus

26.

ejus soror Maria Cleopa uxor, & Maria Magdalene, quæ insignem constantiam in Discipulorum metu ostenderunt, præcipue Mater, cum jam gladius ille acutus de quo Luc. 2. animam ejus penetraret. Christus matrem videns una cum Ioanne discipulo ei imprimis charo stantem, eam Ioanni commendavit ut instar filii eam tanquam matrem susciperet; & matrem voluit eum tanquam filium colere, ut mutuo inter se ac casto amore conjuncti illa se ei committeret tanquam amanti filio, & ille eam tanquam charissimam matrem sublevaret: sic Christus nobis exemplum est pietatis in parentes, quos nec in ipso mortis articulo negligere debemus, & quod magis est docet, ne unquam officia secunda tabula ab officio primæ separemus: cum ipse in negotio gravissimo à Patre ei imposto jam in agone mortis constitutus Matrem caram haberet: ut discamus simul amare Deum & proximum; in matre vero & Ioanne debitum obsequium laudandum & imitandum proponitur.

[Huc usque *Analysis* & *Metaphrasis* reperta.]

P R A X I S.

Summa, Christo post inspectam matrem Crucis cum duabus aliis fœminis adstantem, eam discipulo, & ei vicissim discipulum commendante; Christi voluntati concorditer obtemperatum est.

Partes sunt. { Christi imperium de nova matris cum discipulo, quem ipse diligebat, mutua necessitudine. Vtriusque Christi imperio obsequium

In prioribus { Occasio commendationis aut confiderantur: { imperii Christi. Ipsa commendatio seu imperium.

Verf. 25. Pauci Christi afflicti fideles,

In tanta & multitudine hominum, & varietate omnis generis ordinum, quæ Christum in cruce pendentem omnibus indignissime conviciis & contumeliis confecerant; Deus paucos exemerat, qui honesta officia & debitum ei honorem præstarent. Sed ut numero erant pauci, sic conditione & ordine infimi erant, & abjectissimi. Nam ex latronum numero unus exiitit. Sequuntur tres mulierculæ. Denique ex discipulis unus; qui tamen in Ecclesia Apostolatu nobilis existeret, tamen apud reliquos pro pauperculo habebatur. Christus autem quamquam lachrymantes cernens, non tam consolationem in eorum constantia, quam dolorem in illarum lachrymis & calamitate accipiebat.

Hoc nos doceat, quid fere nobis expe-

Ostendant

standum sit sævientem persequutione, ut pauci arrecti & intrepidi persistent: & hi quidem ejus generis, qui condolare quidem possunt; ex periculo vero sua paupertate & ignobilitate nos eruere & explicare nequeunt. Viderunt enim ligatum quem solvere non possent; saniem in faciem distillare, quam abstergere non possent; corpus vulneratum, cujus vulnera obligare nequirent. Quis ergo ægre & indigne ferat, sua dona, quibus hominibus utilis fuit, flocci fieri; cum Christus qui omnes homines & omnes hominum ordines tantis, & tam prolixè collatis beneficiis oneravit, jam periclitatus deferatur? Quis non purarit hunc in tot non homines solum, sed familias, atque adeo provincias munificum, magnis beneficiariorum suorum examiniibus circumseptum fore, ut acceptam ab illo gratiam reponerent, certe quidem agnoscerent?

In istis fœminis Christiana virtus; & veluti virilitas exiit, ut hæc magis viros egerint, viri vero in fœminas transformati fuerint. Nam nec pudore tam afflicta conditionis Christi, nec timore furoris hostium Christi impeditæ sunt, quominus hoc officium Christo præstarent. Sic plerumque fit ut Deus viros pudefaciat, & eos non tantum sua ignavia, sed fœminarum animositate & virtute ad humilitatem erudiat. Sic Baracum Deborah & Iaëlis fortitudine ad animi submissionem instituit: tanquam Leonidamæ aut lepuleculi animum inderet, & contra. Sic viros in Indæ omnes unius fœminæ Cananæ eximia & invincibilissima fide pudefecit. *Matth. 15, 28.* Sic Deus eligit mundi infirma ut: pudore afficiat fortia, stulta ut pudefaciat sapientia, qua non sunt, ut qua sunt, ignominia afficiat. *1 Cor. 1, 27, 28.* Sic virtus in infirmitate perficitur. *2 Cor. 12, 9.* Quod quidem Deus hoc consilio facit, ut viros hoc exemplo vel expergeficiat, vel graviore condemnatione opprimat.

Deinde Matris Christi pudor & matronalis virtus hic notatur, quæ foris prodeundi cupiditate incensa, ut Christum filium debito officio prosequeretur, non tamen hoc facit, nisi adjunctis itineris sui honestissimis comitibus. Fœminas quidem *ειργυε;* esse debere docet Apostolus. *Tit. 2, 5.* Sed si quando prodeundi causa sit, neque cum suis viris hoc faciunt, qui illis instar veli & populi sunt quo operari tur, & quo veluti domusæ sunt, testes adhibeant sui pudoris idoneos. Religio vera docet fœminas modestas & ca-

Inter quos eminent.

Ex quibus Mater Christi matronalis pudoris exemplum,

& castas esse. Sic in republica Israëlita videmus fœminas, si quando foras victoriæ alicujus ergo processissent, ut vel Deum aut victores in bello dilaudarent; semper gregatim & sepositas à viris hoc fecisse: sic etiam virgines si quando saltatum & animi causa foras procedebant, solas sine virorum consortio hoc fecisse. Contra quam apud nos fit. Vidimus ante irreligiosæ puellæ impudentiam in Petri compellatione; ut certo statuendum sit pietatis à fœminis exulare, cum pudor exalar.

Nec non temperantia.

Huic pudoris & verecundiæ virtuti accedit altera temperantiæ, seu affectuum inhibitionis & coercitionis; quod ad eum modum afflicta & cruentata ut illius animum gladius pertransisse dicitur. *Luc. 2.* Utque facilius sit cogitatione complecti quam verbis explicare; clamoribus tamen & ejulatus omnia non compleverit, nec indecõre perstreperit: quod inde percipitur quod Evangelista doceat Christum aspectu & oculis eam præsentem non auribus deprehendisse. Hæc virtus fœminæ illustratur exemplo contrario Davidis pro perduto suo filio Absolone ejulantis, *2 Sam. 19, 1.* Atqui fœminis nostri seculi clamose strepere veluti in laude ponitur.

Verf. 26, 27. Ita dolendum ut officio fungamur.

Sequitur commendatio. Vbi primum notandum est, in lummis angoribus pro universi generis humani peccatis versatum, sui tamen privati in matrem officii non fuisse oblitum. Quo docemur primum, ne nos ita opprimi patiamur ut ad obeundum munus nostrum minus idonei simus: in quo sæpe ab hominibus peccatur. Vide Abraham exemplum, qui ita luxit Saræ mortem ut funus procuraret, *Gen. 23.* Sed præcipue Aaronis, qui interemtis filiis lachrymas etiam ipsas & ætium cohibuit; quod officii sui ratio illud postularet. *Levit. 10.* Contra in Davide videas, quem ita dolor amissi Absolonis occupavit, ut exercitui victori gratulari & gratias agere oblitus sit. *2 Sam. 19.*

Nec per publicam negotia privata negligenda.

Deinde & illud descendum est, sicut maximo vitio datur, studio rei familiaris aut familiaris Rempub. & publicas causas deserere: Sic non carere reprehensione, si quis ita rebus publicis sit intentus ut privatas obliviscatur aut negligat.

Filiorum erga parentes officium.

Est autem eximium quod Christus hoc loco filii officium præstat, dum sicut in vita matri legitime imperanti paruit, ita moriens de ea sustentanda & fovenda sollicitus fuit, & illi prospexit. Nec enim satis est, si filii

genu flectant, caput aperiunt, de via discedant, &c. nisi & cætera pietatis officia præstiterint: qualia sunt. *1 Timot. 5, 4.* ἀμοιβὴς ἀποδοδύου, & scipionis loco parentibus esse: atque ut parentes liberis, cum ipsi sibi prospicere nequibant, consuluerunt, sic ipsi parentibus. Sic Iosephus vetulo patri veluti in os cibum ingessit. *Gen. 47, 12.* Sicut aves suis pullis facere solent. Vnde illud ἀνὴρ πάλαι.

Cur Christus materem Joanni commendat.

Deinde quod illam Iohanni commendat, eo factum est, quod cum Iohannes in interioriorem amicitia locum à Christo admissus esset, & alter idem; pro jure amicitia, quæ Christo mater erat, Iohanni pro matre esse debebat. Sunt enim omnia amicis communia. Sic videmus in Ionahanc factum, qui sua omnia Davidi antequam occubuit commendavit. Ut non sine causa amicum Salomon fratri primum æquat *Prov. 17, 17.* Post præponit *18, 24.* Ex quo elucet quam parum solidum sit quod *Pontificii* aliqua antiquitate freti dicunt Christum matrem suam virginem discipulo dilecto, quod virgo esset, commendasse. Nos Christi amici sumus, si quæ præcipit, fecerimus. *Joan. 15, 14.* Quamobrem meminimus Christum his verbis nobis suas matres, sorores, fratresque commendare, præsertim cum hi, qui illos curare debent, pro Evangelii testimonio occubuerint. *Matth. 12. ult.*

Idque extremum vitæ momento.

Sed hic quarat aliquis, cur ad extremum hoc consilium sustentandæ matris distulerit, quod maturius fieri oportuit: & quid si mater & discipulus pariter cruci non adstissent? poterat tum perisse incuria Christi. Hoc ut exemplum hominibus exemplo esse posse videatur testamenta sua differendi ad extremum mortis articulum. Sed intelligendum est Christum ex specula divinæ suæ providentiæ & præcepisse animo utrumque & discipulum & matrem ibi affuturum. Quamobrem ad hoc tempus illud reservavit, ut exemplum hoc pietatis in parentem & infracti animi per medios inferos de officio cogitantis luceret magis.

Quod etiam fœminam, Mariam, non matrem vocat, illud non facit objurgatorie aut iracunde ut *Iohan. 2, 4.* Sed vel ut cælar matris nomen, ne ei gravius periculum crearet: vel ne tam suavi & dulci appellatione animum ejus tenellum & jam plus læris afflictum frangeret. Cogita enim quantum vulnus Isaac patri infixit, cum illum jam filii sui cædem ex Dei præscripto cogitantem

Cur tam fœminam vocet.

patri nomine affatus est. *Genes. cap. 22, 7.*
 Sequitur pars altera de utriusque obsequio: hujus quidem quod illam admisit; illius vero quod se ad eum recepit.

Mutua
 Ioannis er-
 ga Chri-
 stum ami-
 citia.

Vidimus ante ex *Iob. cap. 13.* quanta & quam varia amici officia Christus Iohanni, præterquam quod cæteris fecit, exhibuit: Nunc videmus Iohannem Christo in amore & fide amicitia illi respondere. Ut qui eum nunquam, ne in extremo quidem vitæ periculo, deseruerit: aderat enim ei cum esset in Pontificis aula, aderat cum coram Pilato sifteretur, aderat etiam cruci. Nunc etiam amicos & parentes Christi tanquam suos amplectitur. Exemplum aliud nobilis in amicitia parisi; ut nou sit necessum quærere exempla in Tito, Lælio, Fabio, Damone & Pythia, &c.

Hoc modo etiam refelluntur Pontificii, Pontificii qui dicunt Apostolos omnibus suis bonis refutati. nuncium misisse, cum Christum sequerentur.

Item & illud probabilitate nititur Iohannem, quemadmodum à quibusdam confirmatum est antiquioribus, conjugatum fuisse, tametsi maxima pars historicorum refragetur & dicat omnes præter hunc fuisse maritos. Alioqui enim parum honestum videri potuit matrem Christi in illius adibus degere, qui cælebs esset.

Nec vero contemnendum est hac in re matris Christi obsequium, quæ ad pauperis se tugurium recipere contenta est, cum magna verisimilitudine potuerit in ampliores familias cooptari.

Utrum Io-
 annes con-
 iugatus an
 cælebs.

M A R C. cap. 15, à vers. 33, ad 38.

33 *Quum vero advenisset hora sexta, tenebra facta sunt super totam regionem usque ad horam nonam.*

34 *Et hora nona clamavit IESVS voce magna, dicens; Eloi, Eloi, Lamma sababani? quod est, si quis interpretetur, Deus mi, Deus mi, cur me deseruisti?*

35 *Et quidam adstantium quum audissent, dicebant; Ecce, Eliam vocat.*

36 *Cucurrit autem quidam, & impleta sponsia aceto, & arundini circumposita dedit ei potum, dicens; Sinite: videamus an veniat Elias ad eum detrahendum.*

37 *IESVS vero emissa voce magna, expiravit.*

P R A X I S.

Symma, Christus extremum pro nobis damnationis baratrum perferens, post Dei nomen invocatum ex inferorum faucibus eluctans animam suam in Dei, tanquam fidelis custodis, manus deponit.

Partes sunt, {
 Extrema Christi pro nobis per-
 fectio, testata clarissimo testimonio.
 Eluctatio ex imis inferorum fauci-
 bus singularis fiduciae oratione
 obsignata.

Verf. 33. *Solis eclipsis extrordinaria iræ divine signum fuit;*
 Apparet Christum paulo ante meridiem in crucem actum esse, & interim, dum hæc, quæ superius dicta de contumeliis omnium ordinum, & latronis & mulierularum in Christum officii, gesta sunt, plenum meridiem advenisse. Quo ipso meridiei momento solis, quod nunquam ante factum, Eclipsis facta est. Lunæ quidem Eclipses certis annorum temporibus subinde recurrunt, sed Solis Eclipsis non item. Denique si proprie Eclipsin intelligas, præterea quod plenilunio hoc factum sit, eam, quæ Eclipsis Solis natura existit, in novilunio duntaxat fiat; item quod tres horas præter solum duravit:

item quod ut olim Ægyptiis tenebræ erant cum Israëlitis illuceceret, sic contra Iudæis, &c. Huc accedit quod ipsa meridie hoc factum cum minime omnium id fieri posse credibile sit, quod Sol suos tunc temporis radios lucidissime & splendidissime explicat. Quæ quidem Solis obscuratio & obtenebratio extra omnem dubitationem iræ divinæ certissimum & amplissimum testimonium habet. *Amos 8, 9. Joel. 3, 15. Actor. 2.* Vide exemplum in Ægyptiis. Vide Ciceronis exemplum, qui quadam ad Articum Epistola testatur tum sibi visum esse solem è cælo excidisse, cum angoribus animi victus violentas sibi manus afferre paratus erat.

Sed hoc loco *quæritur* quibusnam Deus In Chri- hunc iræ suæ actum testandum præbet & sum flammis quorum potissimum causa hoc tam insolito iudicio utitur. Hic plerique aberrant, cum istas tenebras ad Iudæos ulciscendos immisas fuisse prædicent: cum palam sit Deum hoc tam formidabile iudicium in filium suum horribiliter intonuisse de cælo. Nec enim satis fuit Deum Christo contrarium fuisse, dum omnium ora & manus in illum laxat:

laxat: nisi ipsemet etiam cœlitus iram suam in peccata nostra quæ ipse pettulit revelasset. *Rom. 1, 18.* Cum enim tenebræ electis debitæ sint, quorum personam ipse sustinuit, etiam hæ illi perferendæ fuerunt. Ut hæc tam crassa caligine in terræ superficie effusa, non tantum Christi cruciatum cumulare, quam sensibili signo ostenderet Christum inferorum pœnas pro nobis extremas luisse, cui in terris, ubi lucere natus est, & quidem ipso meridie, Sol occubuit. Huc nos veluti manu ducat scopus Evangelistarum, quibus propositum est pœnas quas Christus pro nobis luebat describere, non vindictam, qua Iudæos ultus est. Ex quo quam tristis fuit casus Filii Dei apparet. Cum enim Deus Solem suum super iustum & iniustum exoriri facit, *Matth. 5.* tamen Christo tanquam iniustorum iniustissimo solis aspectus negatus est.

Verf. 34.
Que Christi formidabilem clamorem expressit.

Cum Christus peccatorum nostrorum pondere oneraretur, quorum notitiam certissimam clarissimamque, sensum vero acerrimum & acutissimum habebat, etiam si nullæ afflictionum faces admotæ fuissent, sine quarum adminiculo nos ægre peccatorum gravitate tangimur: cumque ad ipsa peccata imposita accesserint hinc corporis vulnera, istinc animi exulceratio indignissimis convitiis & insolentis circumstantentium: Cumque tota inferorum manus & cohors tanquam Leones, Tauri, Vnicornes, Canes in eo cruentando occuparentur *Psal. 22. Coloss. 2, 15. Hebr. 2, 14, 15.* Ad hæc cum Deus ipse cœlitus immisisset crassissimis tenebris suam è cœlis indignationem testatus fuisset: denique postquam trium horarum spatio maximo silentio cum istis omnibus confictatus; illismet ipsis omnibus veluti animæ suæ venis & arteriis tanquam muria quadam penitus imbutus & infectus esset: tandem non ultra se continere valens, ad horam diei circiter nonam magna voce clamavit, *Eloi, &c.*

Ineffabilis cruciatus testimonium;

Ex hoc formidabili Christi clamore tanquam effectu, liquet quanta illa fuerint, quæ Christus nostri causa est perpessus, & quomodo tenerrimum Christi animum veluti adacta sica pupugerit, quod Deus cœlitus hanc suam iram tenebrarum inductione revelasset. Hæc autem oratio vox est hominis cum desperatione certantis, & inter spem & merum dubio eventu pendentis. Quod enim quærit *cur sit derelictus à Deo*, dubitationem habet divinæ erga se voluntatis. Quod vero

Deum suum vocat, idque duplicata oratione, eo satis declarat suam in eum fidem constantissimam; quod illa vox, dummodo sincera sit & simulatione carens, (quæ in Christum præsertim tam afflictum cadere nequivit) propria sit filiorum Dei. *Ex quo iterum liquet* quam extrema Christus passus sit, cum perpeffionum acerbitas Filium Dei unigenitum unice illi dilectum eo perpulerit, ut de Dei in se amore secum disceptaverit.

Quod quidem ut nobis magnum & amplum meritum salutis peperit, ita & singulari *Et nobis consolationis affert*, ne cum desperatione certantes ab illa vincantur: ne illa pressi opprimantur: ne in ejus faucibus hærentes absorbeantur: aut vero etiam absorpti ita conficiantur, ut desperationis balæna illos regurgitare non cogatur. Cum enim fortis in die iræ Dei, ut est apud Prophetam, clamet, quid nobis hominibus fiet? cum leo ex tribu Judæ, qui omnibus dæmonibus tanquam bestialis formidabilis existit, metuerit; quid magni est, si nos, veluti agni, aliquando manu Dei pressi timeamus? Si ille, qui unice sua causa dilectus est, cum dubitatione de Dei erga se amore luctatus sit, nedum hoc nobis, qui in nobis ipsis exosi Deo, in illo tantum diligimur, obtingat?

Hinc *objicitur* aut Deum Christum dereliquisse, quod perfidiæ in Deo esset; aut Christum hoc non vere dixisse, se à Deo suo derelictum esse. Quod ad prius attinet; certum est unigenitum Dei Filium à suo Patre deferri non posse. Cum enim Deus eos, quos amat, puros & nudos homines ad extremum & constanter amet, nedum Filium unigenitum. Atque cum divinitas Christi ipsius humanitati personaliter & indissolubili vinculo conjuncta est, non potuit à Deo deferri, qui Deum in se corporaliter inhabitantem habuit. Quod ad alterum attinet asserendum est, Christum non plane affirmasse se à Deo derelictum, sed cum hac opinione certasse, & certando superiorem fuisse; ut ex duplicata *Eloi* repetitione constat, tamen enim carnis sensu & rationis discursu derelictum se sensit, tamen fide non derelictum fortiter credidit. Non autem esse in vitio, si quis, cum desperatione certet, dummodo eluctetur, maxime si disceptatio non excedat mensuram tentationum, quas Deus nobis immittit, ut de nostra Fide periculum capiat: quod à piis nunquam plene & exacte observatum, à Dei Filio tamen accurate perfectum

est. Huc accedit quod pœnarum quas dependit infinitas ei (ut prius) memoriam perimere potuerit & intelligentiam conditionis suæ, quam ceteroquin plene cognitam habuisset. Nam cum jam calicem divinæ iræ exhauisset, & jam superatis tempestatibus portum appetere cœpit, ut mox apparet, tamen ac si in medio mari jactaretur, & jam ad scopulum allidens naufragium facturus erat, exclamat. Nam illum proximo veluti momento terram & litus conspexisse sequentia declarant. Quod si secus erat, intelligebatque jam adesse ultimum cruciatum, illud vel maxime coarguit cruciatus infinitam acrimoniam, quod dira patientes æque illa ferunt, si jam jam exantlata iri resciscant. Christus igitur non valens se vel ad momentum continere quin in istum formidabilem clamorem prorumperet, eo declaravit ætium furoris divini, quem jam tum senserat.

Cum hic sit effectus tenebrarum, danda opera ut intus Solem & lucem in conscientiis circumgestemus, ne cum Sol obtenebret, quod sub mundi finem omnibus, in senectute singulis *Ecl. 13.* fiet, nos animis cadamus & desperatione deglutiamur.

Hic porro *notandum* non ex sensu benignitatis divinæ salutem pendere, sed ex fide: Christus enim sentiens Dei iram, suum tamen Deum illum appellat.

Hac voce emissâ, ilico eam torquent in alium sensum, quam vel à Christo dicta, vel ab ipsis adstantibus & illum vexantibus intellecta est. Quanquam illorum calumnia omnibus conspicua esset, tamen tanquam in re percepta & explorata omnium circumstantium aures tanquam illius rei testes citant. Non quod circumstantibus ejus rei fidem facere designarant, sed ut falsè hoc pacto Christum iriderent, & religiosissimam ejus nominis divini invocationem sannis exciperent. In quo *primum animadvertere licet* ingenium reproborum, qui in peccatis suis obfirmati & obdurati sunt. Simul enim atque Deus manum, qua illos urgebat, subducit, statim ad suum ingenium & consuetos malefaciendi mores redeunt. Hi enim effusis tenebris conticuerunt & timore judiciorum Dei tanquam lupato retinebantur, ne in Christum ferocirent. Sed simul ac lux rediit, ilico ad suas blasphemias recurrunt. Sic videmus in Pharaone & Aegyptiis factum esse. Non secus accidit veltoribus in mari, qui exorta tempestate & fluctibus intumescunt moderatores sæpe sunt; qui mox

ut tranquillitas infecuta sit, ad impietatis exercitium revertuntur. Stultum igitur tamentis mortario pertundas, non tamen à stultitia recedit. Quamobrem ut nos horum numero exemptos esse nobis ipsis persuadeamus, danda opera ut subducta ferula caute adversus peccata ambulemus. Quid igitur de his sentimus, qui mediis tenebris Deo obstreperunt & obgannunt.

Deinde notandum est istos perimmites & *Iudæorum* feros fuisse, & immanem crudelitatem in *immanis* Christum exercuisse, qui nulla tantæ calamitatis & tam lamentabilis vocis commiseratione ducuntur. Vt qui non tantum nullam consolationem afferunt, sed eum porro à Deo dejectum & ab hominibus calcatum petulantissimis linguis tanquam pedibus obterunt, idque fidem & religionem ejus deridendo, quod grave erat: ut iustissimo Dei judicio factum sit, quod ira Dei in illos & illorum posteris efferverit, impletumque sit quod *Psal. 109.* canitur.

Denique hoc loco *notandum* est in populo *Sanctorum* Dei magnæ impietatis fuisse, defunctos aut *invocatio* justorum animas, aut etiam (quod in Elia à *Judæis* qui translatus est, factum est) justos corpore *dammata.* & anima gloriæ cœlesti utentes invocare. Hac enim Ironia eum defectiois à Deo insultant, quod à Deo ad homines transferat.

Hic porro respondendum *Pontificiis*, qui hoc Christi ludibrio abutuntur, ut peregrinam linguam in cultu Dei stabilire conentur.

Sequitur in historia quod scriptum est *Io. 10. h. 19, 28.* unde altera pars hujus *Ætæg.* vers. 28. *m̄s* de Christi elucatione initium capit. *Cur* Christum omnia jam perfecta & consummata esse certissime cognoscentem suam sitim & simul studium bibendi professum esse, qui ante oblatum potum repulit, tamentis sitim graviter premeretur, idque fecisse non tam impotentia sitim ferendi, quam ut *Psal. 69.* impleretur, qui Iudæorum nequitiam perstringit; quod Christo potum petenti acetum præbuerunt. Atque ne nunc quidem tantopere urgebatur studio potus, cui veluti in manu jam prope erat calix musti qucin bibiturus erat in regno cœlorum, & quidni facile ad momētum temporis hac levatione carere potuerit, qui aliquot horas illa sponte & delectu suo eo caruisset: Sed hoc vel maxime spectavit, ut Scriptura impleretur, cuius implerione aliam notam dignoscendi Christi consequeremur.

Quod dicit perfecta omnia fuisse, intelligendum *Quomodo*

Vers. 35.
Reprob-
rum inge-
nium.

omnia con-
summata.
gendum est perexigium fuisse quod super-
esset. Nam acetū bibiticū & salta Iudæorum
sanna, sine, videbimus si Elias veniet ut illum
de cruce deponat, adhuc ex perpeffionibus su-
pererant.

Christi
obedientia
& chari-
tatis.
Sed quod Iesus perpeffionum suarum num-
merum & gravitatem noverat, suam erga
Patrem obedientiam, erga nos charitatem
commendat, ut qui opus hoc redemptionis
nostræ ingressus est, probe sciens quam cha-
re hoc illi constiturum esset. Plerique etenim
inveniuntur, qui graviora pro amicis passi,
quam quantum putarunt, non dubitant pro-
fiteri se noluisse illa aggredi, si illas difficul-
tates, quas sint experti, præsensissent.

Potentis
Dei admi-
randi.
Vbi & notatur in primis admirabilis muta-
tio, quam dextra Dei effecit, qui tantulo
temporis spatio ex tam profundo impiorum
baratro Christum ad summam spem & con-
solationem attollit. Non secus, quam cum
Christus turbulentum mare & favos ventos
subito pacavit, ac si nullam procellam aut
fremitus maris vestigium maneret.

Vnde con-
solatio.
Quod nobis singulari consolationi est :
quo docemur Deum advocatum & invocatum
nos uno momento ex profundissimis
malis extractos super petram & aggestam
viam collocare posse, & sæpe facere; eum-
que, si moram fecerit, tamen veniendo ve-
nire. Sicut enim Christus exhausto calice
subito recreatus est, sic consummata indi-
gnatione in suos, ipsos denuo consolatur
Deus. Vide *Esai.* 10, 24, 25. Sicut enim im-
pious uno die & hora ex summo folio in ex-
tremam miseriam detrudit, ut in Nabucho-
donozero, &c. Sic & suos subito etiam in
momento oculive ictu ex angustiis eripit,
sicut *Iohan.* 7, 21. Discipuli in alto & medio
pelago periclitantes uno momento ad por-
tum appulerunt.

Christi obe-
dientia &
charitas
amplifica-
tur.
Illud autem memorabile est, Christum non
prius sui rationem habere, nec refectionis
aut relaxationis suæ, quam omnes molestias
& cruciatu obivisset, quibus nostræ paci
confuleret. Adeo enim nostri memor extitit,
ut sui veluti oblitus sit. Vide *Iob.* 4, 34.
meus cibus est facere voluntatem Patris, &
Hierosolymam proficiscens, tamen si inter-
eundum esuriens, quo fami subveniretur ni-
hil invenit, tamen Hierosolymam perve-
niens recta templum petit ut Patris volun-
tatem exqueretur. Vide *Nehem.* 4, 22, 23.
Quod tanto majore aequitate nititur, quod
cum Idololatræ & impij fuerimus, nullam
conditionem quamvis durissimam recusavi-

mus, ut scelus patraremus.

Quod nobis documento sit, nos his ob-
eundis, quæ vitæ necessitas postulat, non tam
id facere nostro commodo, & ut animo & cum.
appetitioni nostræ pareatur, quam ut hoc
modo Deo obsequamur, qui nobis impera-
vit ut commodius illi inserviamus.

Simul etiam videtur aliquousque innuere
certam Christi fuisse & minime ancipitem
adversus peccatum & inferos victoriam, ut
qui cæteris hujus vitæ adminiculis care-
re poterit. Quo etiam spectat quod inte-
gris vitibus & cum tam vegeto & vivido
corpore esset, mortis imperio se submitit :
non secus quam si vir strenuus & bellicosus,
certus de suo exitu & effugio, se in hostis sui
manus dederet, eo ostensurus singularem &
invictam non animi tantum, sed virium sua-
rum potentiam. Hinc etiam est, quod nos
non tantum è malis exitum consequimur,
sed eum etiam in hac vita sæpe non diffi-
cilem accipimus: Sic Israëlita in summis diffi-
cultatibus excelsa manu ex Aegypto disces-
serunt, per acies instructi, non tumultuarie.
Sic Petrus etiam non perfollione muri, sed
reclutis portis è carcere liberatus est, ut non
sine causa. *Rom.* 8, 37. dicatur *ἐπερνεκώρηθρ*.
Maxime vero hoc in liberatione spirituali
conspicitur, ubi plenior triumphus nobis
conceditur: unde illa in morte insultatio,
ubi tuus stimulus, ò inferne? ubi tua victoria
ò mors? ubi tuus aculeus, ò peccatum? ubi
tuum jugum seu virga, ò lex? Hinc celebris
ille triumphus. *Rom.* 8, 38. *Scio quod neque*
gladius, nec fames, nec nuditas, nec presentia,
nec futura, nec supera, nec infera, nec ulla o-
mnino creatura separatura nos sit ab amore
Dei, qui est in Christo Iesu. Cujus quidem
confidentis triumphus cum basis & funda-
mentum sit Christi in cruce triumphus; ap-
paret Pontificios omne illud Christi triump-
ho detrachere, quod nostræ de salute certitudi-
nisi detrahunt.

In potus præbitione illud queritur, quo-
modo hoc Iudæis probro attribuatur, quod
Christum sitientem aceto potarunt, quando-
quidem ex more illud fiebat omnibus in
cruce actis, maxime vero cum videbatur
ex re & usu in cruce affixorum esse potius
acetum quam vinum bibere, utpote quod
mortem accelerabat. *Respondeo,* liquidum es-
se vel hoc ipso damnandos esse, quod Chri-
stum eo perduxissent, ut instar latronis ace-
to potandus fuerit. Huc forte accedit; quod
cum supra cæteros vegetum viderent, sibi
me-

metuetiatur, ne non è vivis excederet, eoque acetum porrexisset, non hoc conulio ut mortem ejus tolerabiliorem redderent, sed veritine non moreretur tempeſtively, præſertim antequam eorum Paſcha initium caperet, & ante occaſum ſolis, quo tempore eorum lege de cruci deponendus erat.

verſ. 30. Huic acceti bibitioni ſuccedit continuo vox illa apud *Iohan. 19, 30.* pleniffima conſolationis *πενελες*; qua teſtatur ſe omnibus defunctum perfeſſionibus, quæ illi incumbabant ex ſalute electorum, ne guttulam reliquam fuiſſe è vaſto mari iræ divinæ, quam ille non veluti exhauserat & veluti lambebat, perſolviſſe jam illum nomina noſtra ad ultimum quadrantem, confixiſſe omnes noſtras ſyngraphas, ſtraviſſe omnes hoſtes ut non ſuperelſet vel canis, qui linguam ſuam exereret. Quo etiam declarare voluit, ſibi adhuc vires ſuperfuiſſe, quibus plus cruciatus perferre potuerit, ſi illius ullus uſus fuiſſet. Hoc recreentur afflictæ conſcientiæ & conſternatæ, quæ ex gravi arte contractio

dubiæ & ſollicitæ ſunt, quomodo divino iudicio ſatisfaciant.

Pontificios reſellit qui ſuam ipſi ſalutem perfeſſionibus ſuis acquirere conſtituunt.

Expiratio Chriſti longe differt ab expiratione aliorum. Alii paulatim exhaustis viribus tandem expirant: Chriſtus vero ut ſuam mortem voluntariam doceret, & potuiſſe in vita manſiſſe, ſi voluiſſet, ingenti clamore animam reddidit: unde & Centurio illum Dei Filium eſſe concludebat. Deinde alii poſtquam animam eſtillarunt, caput ad latus demittunt: Chriſtus demiſſo prius capite, poſt expirat.

Poſtremum eſt quod Chriſtus apud *Lucam Lvc.* magna voce clamans ſpiritum ſuum Patri, verſ. 46. tanquam fideliffimo depoſitario, committens, ilico expiravit: quo tanquam ſigillo victoriam ſuam adverſus diabolum & infetos obſignavit, nobiſque plenam fidem fecit, ſe de vita æterna certum eſſe. Hoc nobis imitandum appetente morte ex certa victoria fidei in Chriſto *1 Iohan. 5.*

M A T T H. cap. 27. à verſ. 51. ad 57.

51 Et ecce, velum templi fiſſum eſt in duas partes à ſummo uſque ad imum: & terra mota eſt, & petra fiſſe ſunt.

52 Et monumenta aperta ſunt: & multa corpora ſanctorum qui dormierant, ſurrexerunt.

53 Qui egreſſi è monumentis poſt reſurrectionem ejus, introierunt in ſanctam urbem, & apparuerunt multis.

54 Centurio vero & qui cum eo ſervabant IESVM, viſo terra motu & iis qua facta fuerant, timuerunt vehementer, dicentes; Vere Filius Dei erat iſte.

55 Erant autem illic mulieres multa è longinquo ſpectantes, qua ſequuta fuerant IESVM à Galilea, miniſtrantes ei.

56 Inter quas erat Maria Magdalene, & Maria mater Iacobi, & Iofe, & mater filiorum Zebedai.

L V C. cap. 23. à verſ. 46. ad 49.

46 Quumque clamaret voce magna IESVS, ait; Pater, in manus tuas depono ſpiritum meum. Et quum hæc dixiſſet, expiravit.

47 Quum vididiſſet autem Centurio quod factum fuerat, gloriſicavit Deum, dicens; Vere hic homo juſtus erat.

48 Et omnis turba qua ſimal ad hoc ſpectaculum acceſſerat, ſpectans qua facta fuerant, cadens pectora ſua revertebatur.

P R A X I S.

*S*umma, Validi in expiratione Chriſti clamoris ejus effectorum teſtes adhibentur. *Partes* { Effecta mortem conſequuta ſunt, Effectorum teſtes.

In priore conſiderantur, quæ { Effecta mortis Chriſti, ut ſunt aliarum rerum cauſæ. ſunt Effecta tantum. Prioris generis ſunt, quæ tribus prioribus *Diffimilitervis* continentur. Vbi *primum* in univerſo iudicio mortis ſum

Christi &
aliorum
Heroum.

sum *notatur* dissimilitudo mortis Christi, & aliorum Heroum & virorum strenuorum. Alii enim quantumcumque in vita rerum gestarum fama nominati & celebres, tamen post mortem omnia eorum præclara facta silent, & ipsi in sepulchrum deducti, tanquam ad locum silentii, conticescunt. Verum quidem est quod arma eorum (ut est apud *Ierem.*) cum eis in sepulchrum descendunt: sed vires & virtus bellica perierunt. Secus in Christo factum est, qui defunctus vita res præclarissimas fortissime gessit. Vnus Sampson reperitur est, qui in ipso momento, quo occubuit, Philistæorum templum cum eorundem cæde & interneceione deturbavit. Sed qui post mortem potentiam & virtutem exercuit, nemo præter Christum reperitur, qui tum potentissime & efficacissime operatus est, cum jam animam exhalaret. Reliqui enim vita defuncti dicuntur suæ ætati inserviisse. Nam quod de Elizæi putribus ossibus narratur, ad Dei, non autem Elizæi virtutem referendum esse notum est. Nec aliunde quam ex hac Christi morte est, quod eorum mors, qui veritati testimonium perhibent, tam efficax sit, ut ex eorum cineribus multi pullulent veritatis patroni & amantes: ut verissime de illis dici possit, quod *Ieremias* olim de Chaldæis & Iehudæis dixit *Ierem.* 37, 10. Hinc est quod sanguis Abelis clamare dicitur *Gen.* 4, 10. & *Ap.* 6, 9, 10. sub altari occumbentes clament. Hi enim mortui mordent & infixio stimulo hostes cruciant, qui illos prius interemerant & oppresserant. Item ignominiam ilico gloria & splendore excipibile observetur.

Atque hæcenus de effectibus in universum. Iam de singulis fecerim.

Primum vero est veli diffissio: ubi in genere *notanda* est cæremoniarum ad crucem Christi suffixio *Ephes.* 2, 14, 15. Quod quidem aptissime hac cæremonia indicatur. Nam sanctum sanctorum erat res sacratissima, omnibus oclusum præterquam summo Sacerdoti, quem semel in anno illud ingredi fas erat. Cum igitur illud omnibus pateat, &c. una etiani Chirographum tollitur, quod erat adversus nos, cum singulæ cæremonia fere nostræ immunditiæ totidem testimonia existerent. Quod autem à summo ad imum diffissum velum sit, argumento est totam legem cæremonialem, quanta fuit, sublatam. Non est perforatum aut attritum aut laceratum, sed penitus dissectum & diffissum fuisse assermat, ut sciamus penitus sublatos illos ritus.

Nec vero cæremonia à Deo introductæ Et nunc ideo adventu Christi loco motæ sunt, ut aliæ quam restituentur. ab humano cerebro excogitata sufficiantur, *ἡλιεα* scilicet *ἡγοσειαις*, &c. Dupliciter igitur *Pontificii* rei tenentur: partim quod inducentes cæremonias veteris legis, Christi passionis extenuant vim & virtutem: partim quod novas excogitant. Nostri illo vitio non carent, qui tam sunt cæremoniarum tenaces.

Specialior *doctrina* hæc est: Patefactam esse jam viam sanctorum, quæ prius obstructa & interclusa fidelibus fuit *Hebr.* 9, 8. Vt major sit fiducia & aditus facilior. Hoc etiam indicabatur velo ad Moïsis faciem appenso. *2 Cor.* 3, 13. *Pontificii* igitur, qui trepidationem astruunt & ignorantiam fovent, hoc modo Christi mortem, quæ totum in se est, irritam faciunt. Nostri etiam, qui cum refugiunt in precibus & in ignorantia mysteriorum regni cælestis jacent, hoc pacto se declarant sortem aut partem in Christo non habere.

Secundum est de terræ motu. Terra enim veluti attonita contremuit. Sic impletum est, quod *Agg.* 2, 7. Vt citatur *Hebr.* 12, 16. Quod indicat novam velati totius orbis terrarum formam, quam terra ex Evangelii prædicatione induat. Vide *Act.* 4, 31. Quo docemur de admirabili Dei potentia in Evangelii prædicatione totum terrarum orbem concutiente. Major ut hic virtus appareat quam in tonitruum sonitu *Psal.* 29. quam olim etiam cum mons Sinai commovebatur, quo tempore montes ut arietes, colles ut agni subsiliebant: *Psal.* 114. Quo adinovemur rem profus admirandam esse Ecclesiæ ut ædificationem, sic instaurationem: ut nostræ fidei imbecillitati occurratur, qui nihil nobis polliceri aut sperare possumus, nisi cujus probabilis ratio autem oculos nostros appareat.

Tertium est diffissio Petrarum: Sicut enim nihil est tam immobile, quod virtute mortis Christi & prædicationis Evangelii, quæ inde virtutem & vires ducit, moveri nequeat; sic nihil tam durum quod virtute passionis ejus, ex qua Spiritus confertur, non mollescat & discumpatur. Quod etiam nostram de aliorum salute desperationem corrigat, præsertim cum illos videmus adversus veritatem obfirmatos & obstinatos esse. Unde verbum Dei comparatur malleo petram atterenti. *Ierem.* 23, 29.

Dènique docetur efficacia mortis Christi *Efficacia non*

II. Sanctis
liberum esse
ad Deum
aditum.

Ex prædicatione
Evangelii
nova mundi
forma:

Verf. 51.
Scissio veli
l. cæremonias
sublatas
notat,

Et ea dicitur
quæ
mollescunt.

*mortis
Christi
etiam ad
mortuos
spectat.*

non tantū ad vivos sed & ad mortuos etiam spectare, dum sepulchra recluduntur. Quo docere voluit obstacula ad vitam merito mortis Christi remota, sicut merito resurrectionis vires conferuntur & vita. Nam tamen nisi aditus ei pateat exeundi & emergendi, semper in sepulchro mansurus est. Morte igitur Christi quasi fores & janua mortis extractæ sunt ut ad vitam prodeatur. Quod autem non nisi Christo exsuscitato surrexerunt, id propriam virtutem resurrectionis Christi indicat, & simul ostendit Christum primitias esse. Sed ipso resuscitato alii etiam secum ipso tempore excitati sunt, ut specimen ederet suæ adversus mortem in reliquis electis victoria. Sicut victor præcipuos quosque captivos ad curram suam alligatos habet, ut in eis de reliquis tamen absentibus triumphum agat; vel potius imitatur Mercatores prædivites, qui, ut divitias suas ostentent, quasdam merces prælibant, ut earum intuitu de cæteris judicentur.

*Hæc autem
ab Evan-*

Hunc vero esse genuinum sensum, quem adduximus, Euangelista ipse ex effectis ho-

rum miraculorum plane declarat. Nam quod Centurio, homo Ethnicus Deo gloriam dedit, indicavit velum scissum fuisse & terram ipsam veluti concussam. Quod plebs circumstans pectora sua percussit, docet petras veluti diffindi cœpisse, eoque magis quo hoc in Centurione potius quam in Principibus Iudæorum usu venerat: quod etiam mortui resurgerent, docet quid sibi voluerit apertio monumentorum.

*gelista in-
telligi pro-
batur.*

Quod autem Ierosolyma adibant, ideo factum est quod esset totius orbis veluti theatrum, ubi hoc memorabile opus multos testes acciperet. Maxime vero illud factum est, quod Christus ipse non nisi suis præsertim appariturus erat. *Act. 10, 40, 41.*

Notandum quod nulli nisi sancti excitantur, ut intelligamus resurrectionem Christi non nisi ad electos spectare; cæteros communi Dei potentia excitandos. Nam si Christus non venisset in mundum, omnes ad resurrectionem mortis excitandi fuissent.

*Christi re-
surrectio ad
electos spec-
tat.*

Sequitur pars altera, qua testes citantur aliquot scæminæ horum miraculorum: ut earum pietatem plene remuneratam esse constaret, &c.

I O H. cap. 19, à vers. 31, ad 38.

31 Iudæi ergo, ut non manerent in cruce corpora Sabbatho, quoniam erat Parasceve, (erat enim magnus dies illius Sabbathi) rogaverunt Pilatum ut confringerentur eorum crura, ac tollerentur.

32 Venerunt ergo milites, & prioris quidem latronis confregerunt crura, & alterius qui crucifixus fuerat cum eo.

33 Ad IESVM autem quum venissent, ut viderunt eum jam mortuum, non confregerunt ejus crura:

34 Sed quidam ex militibus lancea latus ejus fodit, & statim exivit sanguis & aqua.

35 Et qui vidit, testatur, & firmum est testimonium ejus: ille, inquam, scit se vera dicere, ut & vos credatis.

36 Facta sunt enim hæc ut Scriptura impleretur, dicens; Non conteretur ullum os ipsius.

37 Et rursus alia Scriptura dicit; Intuebuntur quem transfixerunt.

P R A X I S.

Summa, Eorum quæ Christo inter mortem & sepulturam obvenerunt, confirmatio certissima.

Partes { Quæ Christo inter mortem & sepulturam obvenerunt.
sunt, { Eorundem confirmatio certissima.

In priore parte spe- { Iudæis { Facta
ctantur, quæ à { Militibus { sunt.

vers. 31.

Iudæi tamen impotenti furore in Chri-

stum & ejus defædationem lati sint: tamen studio externam ceremoniam legalem observandi, tum quod magnus Paschatis dies appeteret, tum vero etiam, quod corpora suspensorum ante occasum solis ex lege deponi oportebat; Pilatum adeunt petitori ut illis suffractione tibiæ suspensorum mortem accelerare liceret: Quod hinc inhumanum esset & immane semivivos sepulturæ tradere, istinc religione prohiberentur plus tempo-

*In Iudæis
corpora
crucifixorum
solli
volentibus.*

temporis in illis cruciandis & cruentandis consumere.

*Apparet
sceleratissi-
mos non
nunquam
de externo
Dei cultu
valde solli-
citos esse.*

Vbi primum observandum est; reperiri teterrimos & sceleratissimos, qui ut externum aliquem Dei cultum observent, magnopere solliciti sunt, idque dispendio eorum quæ cæteroquin quam maxime desiderantur; cum tamen legem pietatem & bonos mores præcipientem contemnant. Sic vidimus Iudæos pretium sanguinis noluisse in Dei thesaurum comportari, camelum deglutientes & culicem percolantes. Quod illos admonet, qui sibi adblandiuntur, quod in certo Dei cultu externo defungendo sumptum & operam ponant, ejusque obeundi ergo his abstineant, quæ cæteroquin illis perquam grata existerent, & qui aliquot ceremoniarum observatione hypocritam palliant. Nos vero docet pietatis veræ testimonio in se destitui, qui ex intimis animi affectibus ad cultum Dei præstandum non sunt anxii. Illis enim vere aliqui imponi potest, quod Servator Christus dixit de Iudæis, eos exterius patinæ & canthari purgare, interius vero illorum relinquere. Quod si Iudæos hos oppressit Dei judicium formidabile, quid plerisque nostrum fiet: qui hoc ipso Iudæis inferiores sumus, quod nec externi quidem cultus à Deo præcepti studiosi sumus; ut in Sabbathi violatione & prophanatione spectatur: quique omnem nostram curam & studium conferimus, ut quæ Principes aut Ecclesiæ præcipiunt exterius observemus, de externo autem Dei cultu non sumus tam solliciti: maxime vero si (quod fit) non hoc conscientia dicet, sed vel ut nobis ipsis incommodent, vel aliis, qui illud improbant, incommodent: Nam hi qui conscientia dictante vel principis vel Ecclesiæ legibus mordicus adhærent, aliis longe potiores sunt, quam, &c. ut qui sunt mere & pure *ἀπειροι*, quorum nec interiora nec exteriora munda existunt, sed qui veluti caudenti ferro conscientiam resectam habent. Genus hominum est invisum Deo, quod eum ex animi sui sententia aut hominum præscripto colit, tamen illud ex animo & conscientia approbante faciat. Magis est exosum quod Deum ex præscripto quidem sed non sincere colit. Sed maxime omnium detestabile est, quod Deum ex præscripto hominum colit, nec tamen ex animo hoc facit.

Alterum est quod *observatum dignum* est, nihil hic tentare aulos esse in erurum suffractione nisi interposita magistratus auctorita-

te: quo *docemur* privatis hominibus cavendum studiose, ne quid vel ad leniendum, vel ad exacerbandum sceleratorum cruceem & pœnam suscipiant legis aut magistratus injussu. Hinc est quod Moses magistratum jubet, ut interfici verberoni, cum plagas pro meritis adjudicatas accipit. *Deut. 25. 2, 3.* Si enim iusta pondera in commerciis præcise imperantur, quanto magis hoc in hominis persona observetur.

Sequitur de his } Hoc æquius factum est, Dei
quæ à militi- } singulari providentia.
bus facta sunt: } Illud vero crudelius, ma-
quorum } levolentiæ impulsu.

Et primum quidem accedunt ad alterum *Verf. 32,*
ex sceleratis, quem à dextris pependisse *&c.*
excoliquet, quod prior dicitur, & ei adhuc vi-
venti crura suffringunt; quod alteri ex male-
ficus iridem faciunt. In Christum vero
quanquam furem affecti sunt, nihil tamen
fecerunt; quod illum jam expirasse comper-
tum haberent. Quod quidem tanto admira-
bilis est, quod in eo Christo paritum est,
in quo illum inhonorare Pilati auctoritate in-
structi sunt: in eo autem savitum adversus
illum, in quo neque consuetudo, neque Mag-
istratus auctoritas intercesserat. Poterant
enim prætexuisse se incertos an Christus
peccatus extinctus fuerat, ut dubitationem
omnem tollerent, crura illi suffregisse.

Quod ossa Christi non fracta sunt à mili- *Dei ergo*
tibus; *docemur*, ossa piorum omnium Deo *Fideles cu-*
curæ esse, nec posse pro libito impiorum *ra.*
frangi: *Psal. 34. 20.* Nec mirum, cum capi-
tis etiam capilli numerati sunt. *Matt. 10. 30.*

Quod autem puncto & perfosso Christi *Fluxu san-*
latere sanguis & aqua est fluxit; illud nihil *guinis &*
miraculi habet, sed naturale duntaxat. Nam *aque ex*
cor æstuans pericardium circumdat aqua *latere Chri-*
completum, qua ingens cordis æstus refri- *sti natu-ralis.*
geretur: ut priusquam cor confodiant ad
sanguinem educendum pericardium trans-
eundum fuerit. Deinde etiam illud notan-
dum est, hunc sanguinem non esse illum
præcipue sanguinem quo redempti sumus à
peccatis nostris, & crucis sanguinem: cum
præcipue in horto, item coram Pilato, &
denique in cruce effuderat: sed esse potius
certissimum sigillum & veluti mortis suæ in
cruce obignationem luculentissimam: sit
enim ut homines, qui speciè mortis omnium
judicio præ se ferunt, quandoque tamen ad
se redeant; unde nunquam vere mortuos
fuisse arguitur; sed cum narretur Christi la-
tus apertum fuisse & pericardium perpun-

*Privato
non licet
scelerate*

ctum fuisse, extra omnem controversiam est, illum è vivis excessisse. Quo etiam spectat militum testimonium, qui illi tanquam mortuo crura non comminuebant.

Vnde con-
solatio.

Hinc igitur summa consolatio ad nos redit, hac militis crudelitate Dei viscera in nos constare. Videmus enim eos qui vindictæ cupidi sunt, nunquam acquiescere nisi præfecto ejus capite, cujus vitam deposcunt. Sic Deus Pater pœnas pro nobis à Christo expetens nunquam acquievit, quoad clarissimo omnium testimonio de certissima & indubitatissima Christi morte constaret.

Quæ vero veteres mytheria hic confingunt, quæ Baptismi aquæ & Cœnæ accommodant, nihil attinet dicere, ut quæ ad minimum à *ἡ ἁγία τὸ ὄνομα* sunt. Notetur turpis Pontificiorum lapsus in Longino, & inficitia Græcæ linguæ.

Verf. 35.

Hærum re-
rum confir-
matio I. ab
αὐτῷ τῷ ἁγίῳ.

Hæc quæ postremo dicta sunt de cruribus non comminutis, & de lateris aperture, quia ab aliis tribus Evangelistis non narrantur; sed à Iohanne duntaxat, ipſus testimonio specialiori, quam cætera, & majore studio confirmantur. Quasi dicat: Horum ego testis oculatus sum.

II. A testi-
monio Spi-
ritus S.

Atque exceperitis fortasse hominem etiam acutissimæ aciei nonnunquam in his quæ videt hallucinari & decipi. Sed velim intelligatis, me alio quam oculorum testimonio hæc scribere, ut cui Deus dicitur Spiritu suo, hæc vera esse omnia quæ scripsi. Quod nos docet certitudinem Scripturarum; quæ nituntur majori certitudine, quam quæ aut auribus aut oculis percipi possent. Nam ut non negliguntur hæc adminicula cognitionis ab his, quos Christus suos amanuenses & notarios adhibuit; quod voluit omnes Apo-

stolos illum simul & spectare & audire: tamen longe certioribus autoribus incumbunt, nempe testimonio Spiritus, qui eorum spiritui testificabatur, vera fuisse quæ scribebant. Vnde etiam Moſem intelligimus de illis scripsisse, quæ non modo ille non viderat aut audiverat, sed ne ullus quidem mortalius: unus ut testis sacer mille aliis testibus tamen fide alioqui dignissimis præferendus sit.

Suum in se certissimum testimonium al-
tero scripturarum testimonio luculentissi-
me confirmat. Cum enim hæc, quæ dico, su-
tura prædicuntur, non evenire illa fieri non
potuit. Quod si Iohannes Apostolus Scrip-
turas advocet ut fidem veritati faciat, quan-
to id magis à nobis fieri convenit? Et qui-
dem ait, mirum videri non debet si in his
militibus, qui omnes æque Christum odio
habuisse existimari possint, tam diversi effe-
ctus fuerint, ut hi Christo parcerent, in quo
specie autoritatis sævire poterant, iste au-
tem sæviat, qui nullo legis aut consuetudi-
nis adminiculo vel incantamento hoc fecit:
Nam Scriptura ita prædixit futura.

Notandum est Christum verum Pascha esse, qui pro nobis oblati sunt, ut iudicium Dei in reliquum mundum irruens avertat, quod nullum ex ossibus ejus contractum sit.

Notandum item quæ natura sua fragilia sunt, verbo Dei tamen ita conservari, ac si essent æterna & incommutabilia.

In altero etiam testimonio incredibilis Dei misericordia, Deum vel illis etiam mortis Filii sui beneficium exponere, qui illum pupugerunt: nam hanc visionem promissionis, non autem comminationis loco adhibitam esse, evincit locus *Zacharia* 12, 10.

I O H. cap. 19, à vers. 38, ad finem Capitis.

38 Post hæc autem rogavit Pilatum Iosephus Arimathæensis (ut qui esset discipulus IESV, sed oculis propter metum Iudæorum) ut tolleret corpus IESV: quod permisit Pilatus. Venit ergo, & suscipuit corpus IESV.

39 Venit autem & Nicodemus, (is qui venerat ad IESVM nocte primum) ferens misturam myrrhæ & aloës libras quasi centum.

40 Acceperunt ergo corpus IESV, & obrinxerunt illud linteis cum aromatibus, sicut mos est Iudæis funerare.

41 In eo autem loco ubi fuerat crucifixus, erat hortus, & in horto monumentum novum, in quo nondum quisquam positus fuerat.

42 Ibi ergo, propter Parascæven Iudæorum, quod monumentum illud prope esset, posuerunt IESVM.

M A T T H . cap. 27, à vers. 57, ad 62.

57 Quum autem serum diei esset, venit homo dives Arimathæensis, nomine Iosephus, qui & ipse discipulus fuerat IESV:

58 Is adiit Pilatum, & petiit corpus IESV. Tunc Pilatus iussit reddi corpus.

59 Et Iosephus quum accepisset corpus, involvit illud sindone pura:

60 Posuitque in monumento suo novo quod exciderat in petra: & advoluto saxo magno ad ostium monumenti abiit.

61 Erat autem illic Maria Magdalene & altera illa Maria, sedentes contra sepulchrum.

M A R C . cap. 15, à vers. 42, ad finem Capituli.

42 Quum autem serum diei iam esset, (quoniam erat parasceue, hoc est, ante Sabbathum.)

43 Veniens Iosephus Arimathæensis, honoratus Senator, qui & ipse expectabat regnum Dei, fidenti animo introiit ad Pilatum, & petiit corpus IESV.

44 Pilatus autem miratus est si iam mortuus esset; & advocato Centurione, interrogavit eum: an iam dudum mortuus fuisset.

45 Et re cognita ex Centurione, donavit corpus Iosepho.

46 Is autem emit sindonem, & detractum eum involvit sindone: deposuitque in monumento quod erat excisum à petra: & advolvit saxum ad ostium monumenti.

47 Maria Magdalene vero & Maria mater Iose spectabant ubi poneretur.

L U C . cap. 23, à vers. 50, ad finem Capituli.

50 Tum ecce quidam nomine Iosephus, senator, vir bonus ac iustus:

51 Qui non assensus fuerat consilio ac facto eorum ortus Arimathæa civitate Iudeorum: qui & ipse expectabat regnum Dei,

52 Hic, inquam, adiens Pilatum, petiit corpus IESV.

53 Et detractum illud involvit sindone, posuitque illud in monumento quod erat in saxo incisum, in quo nondum quisquam positus fuerat.

54 Porro dies erat Parasceues, & Sabbathum succedebat.

55 Subsequente etiam mulieres que cum eo venerant ex Galilæa, spectarunt monumentum, & quomodo positum esset corpus ejus.

56 Reversa vero paraverunt aromata & unguenta: ac Sabbatho quidem quieverunt, secundum præceptum.

P R A X I S .

Summa est, honorata Christi contumelatio.

In funeris procuratione spectatur, quid fecerint Iosephus Arimathæus & Nicodemus

Scorim. }
Coniunctim. }

Et quidem quod ad Iosephum attinet, variis titulis & adjunctis ab Evangelistis describitur. Quorum hæc spectant ad hominis civilem politeiam; ista vero pietatis rationem habent: utraque suo loco ad ornandam Christi sepulturam momentū afferunt. Nam

externa & adventitia, cum sint Dei dona ^{ficata à Iosephi titulis politicis.} hominibus gratuito collata, omnino ad actionis alicujus amplitudinem in rationem venire æquum est.

Hic ergo spectatur primum quod ex Arimathæa oppido in Iudæa prodiit, quæ tribus ex omnibus nominatissima. Deinde quod dives & opulentus; denique quod Senator honoratus & merito suscipiendus extitit. Quæ duo postrema tamen de Nicodemo hoc loco diserte non dicantur, tamen opulentum fuisse inde constat, quod tantam vim aromatum ad Christi condituram attulit. Item in Ecclesiastico

X x x x x z

ordine

IOAN.
Vers. 38.
M A R C .
Vers. 43.
Christi honesta sepultura ampli-

ordine principem extitisse (ut Iosephus in civili) superius a Iohanne testatum est.

*Testatur
plenam pec-
catorum
expiatio-
nem.*

Quamobrem ilico a morte Deus Filii sui sub ignominia crucis jacentis honorem cogitat, eoque istorum animis indit, ut de Christi tumultu solliciti essent: ut verum sit Christi *περὶ υἱοῦ θ. ἀ* gloria excepta fuisse. **1. Pet. 1, 11.** Quod nobis primum testimonio est, omnium peccatorum nostrorum pœnam Christum in cruce dependisse. Quod ni fecisset, nunquam illi hic sepulturæ apparatus instructus fuisset. Hic igitur honos Christo habitus nostrorum peccatorum plenam expiationem obligat. Cum in cruce penderet, annui ejus intimi & longe fidelissimi fecerunt omnes Christum reliquerant; nunc vero adsunt illi, tum qui illum prius hostiliter oppugnarunt, tum hi ipsi, qui prius procul abiterunt. Quod & nobis documento est, verum esse quod scribitur *Prov. 16, 7. Quum benevolentia persequitur Iehova vias alicuius, etiam inimicos ejus pacatos reddit ei.* Simul etiam nos confirmare debet adversus crucis acerbitatem & offendiculum. Nam vel tum maxime honos piorum repullulat, cum omnia extincta esse creduntur, sicut hyemi vernum tempus succedit.

Hoc docemur, qui sunt qui se ad piorum laborantium recreationem & solatium addicere maxime tenentur: nempe qui gratia & opibus valent.

*Ex deseri-
ptione Iose-
phi à titu-
lis pretatis*

Sequuntur Epitheta quæ pietatem habent. Quorum primum est, quod discipulus Christi fuerit. Secundum quod bonus & justus esset; quod arguitur ab effectis, scilicet quod sudorum nec secleratis consiliis, nec flagitiosis factis & facinoribus assensum præbuisset. Tertium est, quod vel regnum ipsum Dei in Christo quantumvis mortuo stabiendum credidit, & quidem hoc vel Iosephus ipse, ne tum quidem sperare & præstolari desistit, cum ex timore Christum profiteri ausus non est. Et quidem hujus spei & expectationis indicium extare voluit in hac tam clara & præstanti Christi professione. Quæ omnia de Iosepho diserte dicta, de Nicodemò analogice intelligenda erunt.

*Liquet, qui
ad gloriam
Christi pro-
curandum
idonei sint.*

Hic univèrse *observandum* est aptos illos demum & idoneos esse, qui Christi res & gloriam procurent, qui professioni Christianæ congruenter vivunt. Honori esse cum divites & Senatores Christiano favent nomini. Sed majori honori Christo & Evangelio esse, si piis & honestis, quam opulentis & honoratis manibus tractentur: ut præstabi-

lius sit à paupere & privato, qui idem pius sit, sacra tractari, quam à divite & glorioso, qui à vera pietate alienior existit. Divitiarum enim & honos, si virtus & pietas adsit, illum nobilitant & spectabiliorem reddunt; à quibus si pietas abiit, omnia fucata sunt, eoque brevi momento disparent, aut deformem aspectum habitura sunt.

In singulis etiam istis Epithetis aliquid notandum occurrit. Et *primum* quidem quod Iosephum discipuli Christi honorifica appellatione, tanquam veste candida exornans, eundem, tanquam aspersa macula aut pannis aliquot superinjectis, mox clancularis nominis Christi professionis ininsulatum. Turpe autem fuerat herum metu conservi sui agnoscere & profiteri non audere, & ab edentulo potius caniculo sibi quam à Leone timere.

*Discipuli
nomen glo-
riosum; sed
timoris la-
be aspersum.*

Deinde & illud *notandum*; non esse abjiciendos qui avidiores sunt, aut de illorum integra & sincera Evangelii professione desperandum; cum videamus hos ab hoc malo non penitus immunes.

*Docet pa-
vidiores
non esse
damnandos.*

Sed simul etiam *notandum* est, illis pavidulis cavendum, ne sibi nimium indulgeant, sed ut intelligant vel tum illis Spiritum & animos fumendos, cum res maxime dubiæ & difficiles existunt: ut qui prius se modica pluvia humectari passi non sunt, nunc sava tempestate & immoderatis imbribus sese immergi patiantur, ut hoc modo superioris cunctationis & cessationis compensatione sibi testimonium ingenue professionis comparent. Eoque *notandum* est hoc loco ab istis occultis discipulis illud susceptum esse, quod ne hi quidem auli sunt, qui recte & aperte Christum profitebantur.

*Eorumque
esse metum,
piorum se-
quentis ani-
mositate
pensare.*

Alterum est quod bonus simul & justus appellatur: cuius cum probationem afferat quod, &c. *Discendum* nobis est; quibus studiis nos iustitiam cultores comprobemus, ut scilicet nec ambulemus in via impiorum, nec stemus in consiliis peccatorum, &c. **Pf. 1, 1.** Plerique enimveniuntur, qui tamen in iustitiarum auctores & consultores esse nolent, tamen publicum decretum, tamen iniquum, exsequi non dubitant. Alii quod consilium occultius dare possint, quam, quod consultum male est, executioni mandare: hoc potius, &c. Sed nec isti, nec illi iustitiam ex animo colunt.

*L v c.
Vers. 20.
Que studia
iustum ar-
guant.*

Aliud Epitheton est, quod expectaret etiam ipse regnum Dei à Christo promulgatum: quod quidem ut timorem peperit, non rece-

*Vers. 11.
Qui à malo
non rece-
dunt, nul-
ne*

*lam vitæ .
æternæ
spem fovent*

ne quid aut consuleret aut ageret à fide alienum, sic fiduciam addidit Pilatum adeundi, &c. Quo docemur, nulla eos spe aut expectatione duci regni cœlestis, qui à malo non recedunt, quique præ timore nihil ne tum quidem addent, cum meidunt tempora difficilia. Vnumquemque eo spei & expectationis æternæ vitæ pleniora esse convenit, quo minus de temporaria ista spe & expectatione reliquum sit. *Psalm. 116, 10. credidi, propter quod loquutus sum. Quem vero non sustentaret regni præsertim cœlestis spes & expectatio, siquidem certa & indubitata sit. Cum enim plerisque videamus opinionone duntaxat & probabili verisimilitudine res mediocres consequendi in obeundis laboribus & adeandis periculis impigros & indefatigabiles esse; quid in cœta spe & fiducia præmiorum tam amplorum faciendum? Et quidem de titulis hæcenus: Nunc dicamus quæ fecerit.*

*Verf. 52.
Iosephi . 4-
rimathi
confidentia
imitanda.*

Vbi primum occurrit, quod Pilatum libere & audacter accessit, nec illius iram aut indignationem reveritus est, qui Christum inhonorarat, quem ipse honore prosequi palam & in os profitebatur, nec Iudæorum furorē, qui Christum furenter & virulente insectabantur. Tamen igitur totus mundus in nos insurgat, & cum domestici, tum exteri fremant; tamen hujus boni viri exemplo non dubitemus, quæ officii nostri sunt persequi, ne tum quidem, cum & honoris & divitiarum periculum & discrimen subire viderur.

*Pilati sol-
licitudo no-
bis mortem
Christi con-
firmat.*

Pilatus sermone hoc, quo Christum mortuum esse audivit, attonitus est; quod eum paucarum horarum spatio mortuum intellexerat, qui (si mori obtemperatum fuisset) aliquot dies agere hanc vitam protogasset. Videtur enim hæc petitio instituta, antequam suffraetio erurum ante concessa executioni mandari potuit: Eoque centurionem advocavit, ut an hæc ita essent intelligeret, veritus ne Iosephus Christum semivivum de cruce detrahens, eum fomentis & aliis vitæ subsidiis vitæ penitus restitueret. Hic igitur timor & sollicitudo proconsulis, ne Christus non penitus mortuus de cruce deponeretur, nostram de morte Christi in cruce fidem confirmat. Quod autem corpus Christi donat Iosepho, & eum sepultura honorifica ornari fert, quem ad tam ignominiosam mortem adegerat; quodque unius Iosephi majorem rationem habebat, quam reliquorum Iudæorum, quorum tamen auram captavit; nos confirmare & au-

mare debet, ut res præclaras, tametsi arduas & incredibiles iudicio humano, aggrediamur.

Nicodemus quoque nobis imitandus proponitur, cum ob animositatem, qua Christi se discipulum resecta facie professus est, præteritis periculis, quæ illi in oculis undique incurrerunt, tum ob liberalitatem seu munificentiam in Christi mortuum corpus. Non fuisset contemnendum, si ipse duntaxat palam ad Christi sepulturam accessisset, vel si domi manens per legatos aromatum tantam vim misisset: utrumque vero præstitisse cumulatæ eujusdam virtutis erat. Quæ quidem ambo cum in se illustrata sunt, tum hoc ipso lucem & splendorem accipiunt, non sœtus quam in pictura colores vividis ex circumfusis coloribus lucem accipiunt, quod mortuo Christo hæc officia præstitit, qui vivum & doctrina & miraculis florentem non nisi clam & noctu iuvare ausus sit: contra *Psalm. 113, 10. Nicodemus*, qui istius exemplum obtendunt ut suam occultam Christi in persecutione professionem tueantur, cum tamen palam se Ecclesiæ hostibus aggregant; cum hic per metum ad tempus se subducentes post aucto periculo & ingravescente tempestate palam Christum professus sit. Contra *Antinicomemos* etiam, qui in primordis Evangelii, cum ejus professio à periculo libera non fuit, ipsum tamen profitebantur, cum hac tempestate in qua aliquanto commodius Evangelium profiteri possunt, ab illo tamen procul abstant. Cum enim sine vitæ discrimine Evangelium profiteri nequibant, ipsum professi sunt: nunc cum illud liceat sine vitæ dispendio, aut vero etiam bonorum jactura, illius tamen liberiorem professionem detrectant, ne ab honoribus nondum adeptis arceantur.

Atque hæcenus de his quæ scorsim à Iosepho & Nicodemo facta sunt. Sequuntur quæ conjunctim procurantur:

Quæ s̄ *Ev̄ḡ. 19, 39.*
sunt, { *T. 4. 39.*

Hoc loco *notandum* est aliud esse longe testatissimum testimonium veræ Christi mortis, quod viri prudentes & experti Christum coadiunt aromatis, & linteis de more involvunt. Nec enim solent suos amicos hoc modo *Ev̄ḡ. 19, 40.*, nisi prius eos mortuos esse constet.

Quod autem dicitur hoc ex more Iudæorum factum esse, ut in Iacobi sepultura constat: id intelligendum de honoratioribus viris, quibus hic sepulturæ honos habitus

*IOAN.
Verf. 39.
In Nicodemus animo-
sitas & li-
beritas imitanda.*

In Christi sepultura mortis ejus testimonium.

Iudæi una consuetudo sepeliendi sumptuosam non imitanda.

est. Quod quidem eo majori cum pompa & sumptu faciebant, quo spem resurrectionis, quæ tum tenuior erat, foverent, dum hac ratione se resurrectionis spe teneri indicant, quod in corpora prorsus peritura talem sumptum facturi non essent. Quod si quis excipiat idem nunc magis præstandum, quandoquidem majori spe resurrectionis sustentamur ab excitato Christo. *Resp.* Non tam hoc factum esse ut spem resurrectionis declararent, quam ut eam in ipsis imbecillam foverent. Cum igitur nostra spes firmior multo quam illorum sit, non est committendum ut sepulturis extra modum magnificis & sumptuosis spem hanc enervatam aut nutantem declaremus. Quæ quidem spes ut nimio luctu, sic nimio sumptu eliditur. Verum quidem est concessam esse sepulturam magis honorificam viris illustribus, quam obscuris, &c. sed tamen ita, ut facile discrimen internolescat sepulturæ Iudæorum & Christianorum.

*Quorsum
Deus in
sepeliendo
Christo a-
romata ad-
hiberi vo-
luerit.*

Deinde & illud *animadversione dignum* est, aromata ista tanto pondere ad Christi corpus condiendum allata, Dei consilio longe secus quam Nicodemi & Iosephi, corpori Christi applicata esse. Nam illi ob eam potissimum causam aromata habuerunt, ut Christum in sepultura honore prosequerentur. Deus vero tametsi illud aliquousque respexerit, tamen potissimum id spectavit ut corpus Christi, prout David prædixerat *Psal.* 16. à corruptione sui putrefactione vel minima vindicaretur. Poterat quidem Deus hoc fecisse, si voluisset, absque aromatis: sed hoc veluti medio usus est. Sicut poterat ossa Christi intacta & infracta conseruisse, tametsi milites in crurum Christi comminutionem incubuissent: sed maluit potius mediis ad eam rem humanis uti. Quod nos vel maxime doceat ne Deum tentemus, media humana ad aliquid nobis præceptum prætereundo. Cum enim Deus qui sine mediis hoc efficere possit, mediis tamen utatur: quanto nos magis præstare debemus, quibus nulla est sine mediis efficiendi facultas à Deo concessa. Et de *Chap. 10. Quod* quidem hætenus. Sequitur *cap. 11.*

*Verf. 41.
Et in novo
sepulchro
eum sepe-
lunt.*

Quod sepulchrum in horto extructum & excavatum erat, id ex more quorundam in Iudæa Principum factum est *2 Reg. 21, 18.* Huzziæ & Manassis. Quod autem novum fuisse dicitur, in quo nemo unquam sepultus erat, tametsi hoc illi fecerunt honoris causa; tamen (ut supra) Deus huc potissi-

imum respexit, ut Christi resurrectionem indubitam redderet. Nam quod nemo præter Christum ibi sepultus sit, consequitur neminem præter illum inde resurgere potuisse: cum si in sepulchro cum aliis conlociatus fuisset, suspicio oriri poterit, Christi cadaver, ut olim Elizæi, suo tactu alium excitasse, &c. Quod autem sepultus aliquot dies & noctes in sepulchro remansit, mortis ejus testimonium omnium locupletissimum evidentissimumque existit, de quo quid notandum est, vide alibi.

Quod autem propter appetentem quietis & Sabbathi diem Christum ibi sepelierunt, cæteroque honoratius sepulchrum quaesituri; indicat qua religione Sabbathum observandum, & quæ cuique potius omittenda, quam ipsum violandum; quandoquidem aliquid honori sepulturæ Christi detraxerunt ut Sabbathum fervarent.

Huc accersendum est quod *Matthæus & Marcus* habent de lapidis advolutione, quo sepulchrum occlusum est; qui quidem lapis cum ostium sepulchri appelletur, elegantissime metaphoræ persequendæ occasionem præbet, dum hoc pacto sepulchrum tugiolo aut casæ comparat & domicilio mortuorum.

Hic *queritur* quomodo apud *Lucam* Sabbathum *illucescere* dicatur, cum jam tantum vespera Sabbathi appeteret, totaque nox inter matutinum crepusculum interjectum esset. *Resp.* Illucescere dicitur quod jam tum incipiebat: initium enim rei veluti mane ejus dicitur, ut puerilis ætas apud Ecclesiastem matutino tempori comparatur.

Huc etiam accersatur *Luc. 23, 55, 56.* de mulieribus quibusdam, quæ interfuerunt huic sepulturæ. Quarum duæ præcipuæ à *Matthæo & Marco* nominatim exprimuntur, quibus hic honos etiam habitus est, ut sicut ante passionis, & post resurrectionis, sic & sepulturæ testes essent. Quod sexum illum valde confirmare possit.

Quo autem consilio hoc fecerint apparet, nempe ut jam exclusæ Sabbathi appropinquatione, ne corpus Christi ungerent, locum ubi positus est ideo observarent, ut post exacto Sabbatho ad illud officium obducendum recurrerent.

Vbi iterum notanda religio Sabbathi.

Quod autem de comparandis aromatis ante inceptum Sabbathum scribitur, ut prima die Sabbathi seu septimanæ illa in promptu haberent, nec tamen Sabbathum viola-

*Verf. 42.
Sabbathi
religio.*

*MATTH.
Verf. 60.
MARC.
Verf. 46.*

*L. v. c.
Verf. 54.
Quomodo
Sabbatum
illucescere
dicitur.*

*L. v. c.
Verf. 55,
56.
Mulieres
sepulturæ
Christi te-
stes.*

rent, illud ad sequentem historiam de illarum ad sepulchrum reditu reservetur: ut

novam ansam dicendi præbeat adversus Sabbathi prophanos contemtores.

MATTH. cap. 27. à vers. 62. ad finem Capituli.

62 Postero autem die; qui est post Parasceven, coacti sunt primarii Sacerdotes & Pharisei ad Pilatum.

63 Dicentes; Domine, meminimus plannum illum dixisse quum adhuc viveret; Tertio post die suscitabor.

64 Iube ergo muniri sepulchrum usque in diem tertium: ne quando veniant discipuli ejus nocte, & surentur eum, dicantque populo; Suscitatus est è mortuis: & erit ultimus error pejor priore.

65 Dixit eis Pilatus; Habetis custodiam: abite, munite sicut scitis.

66 Ipsi autem profecti munierunt sepulchrum, obsignato lapide, cum custodia.

P R A X I S.

Summa, Iudæorum pariter & Gentilium Studium & conarus Christum in sepulchro detinendi.

Hostium Christi diligentia & potentia Dei sapientiam & omnipotentiam illustrant. Vbi in universum *notandum* est, diligentiam & vafritiem hostium Christi, ejus sapientiam; eorum vero potentiam & vim ejus incredibilem robur & vites illustrat *Psal. 76, 12. & Job. 5, 13. & 1 Cor. 3, 19.* Quod singulari consolationem dabit nobis, dum in modo Christo per fidem adjungamur, non modo impiorum apparatus non lædi, sed gloriosiores evadere. Quo igitur illi versutiores sunt, tanto nos magis Dei sapientiam; quo diligentiores, tanto magis ejus pro nobis sollicitudini; quo potentiores, tanto magis ejus viribus confidere debemus. Sic quod nobis materiam tristitiæ & abjectionis affert, quod nos pauci sumus, illi numerosi; quod nos imbecilli, illi robusti; quod nos aperti, illi insidiosi sunt; si rem recte reputemus, materiam & argumentum lætitiæ præberet. Nam hic mira diligentia apparer, quod ipso Sabbatho hoc petierint; quod non mitunt, sed ipsi Pilatum adeunt: Sapientia, quod tot numero eum adeunt, ut sua veluti autoritate Pilatum renitentem frangerent; robur quod excubias urbis & præidia penes illos sunt, &c. Atque, ut hoc perpetuo verum est, sic in hoc negotio. Nam Christi resurrectio hoc pacto & certior & testatior & illustrior erat. Sic fit ut Deus per alienum, suum & proprium opus conficiat; ut hoc loco Iudæorum conatu in impedienda resurrectione, eandem testatam procuravit; sicut illa dira Caiphæ sententia de extinguendo Christo, vitam attulit.

Partes } Postulatio Iudæorum de muniendo adversus Christi resurrectionem sunt, } sepulchro.

Postulationis complementum.

In priori etiam generatim *notandum* est quam sint isti impii Iudæorum primores formidolosi, & quomodo suæ conscientie carnificina exagitentur: antequam ad mortem eum adegerant, putabant illo interempto nihil illis periculi ab eo imminere. Nunc vero sublato Christo non desinunt inquietis animis esse *Esai. 57, 24. 25. Job. 15, 20, 21, 22.* Vide exemplum Caini: *Genes. cap. 4.* & Herodis post occisum Ioannem. *Matth. cap. 14.* ut facilius appareat etiam in hac vita potiore esse conditionem fidelis quam infidelis. Nam si improbi non efficiunt quod cupiunt, somnus ab illis fugit: sin efficiant & illis succedat quod conantur, tamen priore serupo expedito, alius ilico nascitur. Hinc etiam liquet falsum esse quod jactatur, *mortuum non mordere.*

Impiorum sollicitudo perpetua.

Tametii animi inquietudine & toto hoc conatu Sabbatum violabant, idque frædistime: tamen si fingamus quod obtundunt, illos erroris declinandi causa hoc fecisse; nemo illos jure violati Sabbathi insimulare potest: ut hic etiam externam quandam pietatis larvam retinuerint.

Verf. 6. Primarii sacerdotes an Sabbatum violant.

Quod dicunt se meminisse Christum hoc dixisse, se quidem morte detrudi posse, sed tamen non hoc modo fugari, quod tertio die excitandus foret; quod quidem ipsis Christi verbis obeam causam proponunt, ut Pilatum magis afficerent: *Notandum* est, quam sunt impii ad malum memores, & quam firmiter animis hominum adhæreat, quod Deo in glorium & illismetipsis perniciosum existit.

Verf. 63. Impis malorum peccatorum reconditio.

Christus

Christus hæc non nisi discipulis communicavit, quod legimus, nisi forte ex eo hoc collegerint, quod *Matth. 12, 40.* dixit; aut Iudas illos de hac re admonuisset: & tamen ecce quam illi mordicus hoc retinent suo malo, quod ne unus quidem discipulorum Christi suo bono & consolatione recordari potuit, imo vero quod ne intelligere quidem poterant. *Marc. 9, 32.* Primum igitur *notemus*, quomodo natura depravata & minime reformata nobis quod malum est, tametsi semel dictum, penitus memoriæ insidet, ut illud vel cum maxime velimus, pellere nequeamus; cum nobis centies bene dicta effluat.

Dum vel sua natura salutaris ad exitum percipiunt.

Deinde illud etiam *notandum* bona & salutaria sua natura à nobis adhuc depravata facilius ad mortem & exitum æternum percipi & hauriri, quam ad commodum, & utum cui deputantur, ut ex hoc loco clarissime patet, & ex communi usu. Plerique enim inveniuntur, qui plus ad suam æternam condemnationem norunt, quam plerique intelligunt aut recordantur, qui tamen vitæ destinatur æternæ. Quamobrem ut nos regeneratos & reformatos comprobemus, excutiamus nos, quam ad bona revertenda memoria valeamus; quam item malorum immemores simus, &c. Neque vero in nuda rerum sacramentis recordatione acquiescamus, quandoquidem hoc & improbis reprobisque contingit quandoque. Nam hoc modo fit ut non tantum quod sua natura virus est, nobis exitiale sit, sed etiam quod sua natura Antidotus, est in fortius venenum nobis convertatur. Et sicut priore nos ipsos indies infirmiores reddimus & magis ad pugnandum inhabiles, sic posteriore nos adversus nos armamus & roboramus.

Qui proximum nomine suo appellare de dignatur, is ad summam pervenit malitiam.

Quod *plauum* & *Impostorem* nominant, perinde est ac si profiterentur se sibi in animum non posse inducere, ut illum vel Messiam vel Iesum appellent; ita scilicet ab illo abhorre. Sic fratres præ invidia & malevolentia Iosephum suo nomine appellare nequibant, cum dicunt, *ecce somniatorem*: item, *vide an sit tunica filii tui*, non dicunt, fratris nostri. *Genes. 37, 19, 32.* Sic Saul præ malitia Davidem nec suo, nec affinitatis, qua sibi conjunctus erat, nomine appellare potuit, sed per contemptum *filium Isaiæ*: *1 Sam. 20, 30.* ut sciamus malitiam ad magnum fastidium crevisse, cum fratrem nostrum de nomine appellare nequimus.

Verf. 64. Primum 10-

Hic petunt ut muniatur sepulchrum apposita custodia, quod ut facilius obtineant,

rationes afferunt: *primam*, quod non necesse fuerit hoc diu fieri, ne illis hoc præsumptu abnueret: *alteram* ab adjuncto periculo graviori quam ante, tum imperio, tum Ecclesiæ, si, &c. fieri enim posse ut aut mandata discipulis dederit de se sursum auferendo, aut ipsi sua sponte hoc facturi sint.

rum sacerdotum petitio duobus rationibus fuita.

In *secundæ* ratione *notandum*, illa verba, *ubi quis post tres dies resurgeturum*, non ita accipienda, ac si non nisi exactis & transmissis tribus integris diebus excitandus esset, quandoquidem hoc loco dicunt, usque ad tertium diem hoc faciendum esse, eo indicantes tertio die excitandum.

ubi quis post tres dies resurgeturum, non ita accipienda, ac si non nisi exactis & transmissis tribus integris diebus excitandus esset, quandoquidem hoc loco dicunt, usque ad tertium diem hoc faciendum esse, eo indicantes tertio die excitandum.

Deinde etiam & illud *notandum*, quam vanus & inutilis eorum metus exitit. Nam Christo suam tertio die discipulis resurrectionem prædicante, nisi illud effectum dedisset, eum proculdubio pro impostore habentes ab ipso defecissent. Deinde tametsi corpus ejus asportassent, tamen nisi testimonia resurrectionis attulissent, quis illis fidem adhibuisset, præsertim idiotis & obscuris hominibus? Habent quidem impii iustissimam timendi causam; sed veris timoris causis sæpe præteritis sibi vanas affingunt umbras, *impius enim fugit nemine persequente.* *Proverb. 28, 1.*

Etiam vanus metus.

Quod dicunt posteriorem errorem priori deteriolem futurum, id quidem recte dixerunt, siquidem error fuisset. Ex quo discamus veritatem semel amplexati eam mordicus tenere. Vide *2 Pet. 2, 20, 21, 22.* & *Matth. 12, 45.* Vide & quæ alibi de hac re notata sunt.

Hactenus de *priori*.
Pestifer de Pilati autoritatem, complemen- } Sacerdotum & Phariseorum to, duo habet } cum custodibus operam & membra, } executionem.

Pilatus se omnibus Christi cum amicis tum inimicis accommodans, ut gratiam undique colligeret, illis suam petitionem audivit, eos iubens ut accepta communi urbis custodia ipsi sepulchrum quam turissimum reddant, ad eamque rem omnem suam in ea re peritiam & circumspicionem conferrent. Momento non caret ad amplificandam fidem resurrectionis, quod Pilatus hoc sibi aut suis Romanis non assumat; ut sepulchrum muniant, qui Christi officium tanquam rem nibili ludificabantur potius & aspernabantur quam persequerentur; sed Iudæorum principibus, quorum vel maxime intererat, ut Christus quem ad mortem per-

Verf. 65. Sepulchri custodia Iudæis commissa auget Christi resurrectionis fidem.

secuti

secuti essent, vanus in hac parte deprehenderetur.

Verf. 66.
Diligentia
in rebus fa-
ctis adhi-
benda.

Quod autem ipsi hanc rem procurabant, nec alii hanc rem credere voluerunt; quod etiam custodia non contenti, sepulchrum suis sigillis (ut *Daniel. 6.*) obgnarunt, ne

quid à custodibus pecunia corruptis tentaretur; id sicut ad resurrectionem illustrandam eximium est, ita nos doceat quam & diligentiam & circumspeditionem ad res factas promovendas & ad fugandos errores adhibere debeamus.

M A T T H. 28. à *vers. 1. ad 8.*

EXtremo autem Sabbatho, quum lucefceret in primum diem hebdomadis, venit Maria Magdalene & altera illa Maria ut spectarent sepulchrum.

2 Et ecce, terramotus factus est magnus. Angelus enim Domini quum descendisset è caelo, accessit, & avolvit saxum ab ostio, sedebatque super illud.

3 Erat autem visus ejus ut fulgur, & vestimentum ejus album sicut nix.

4 Custodes autem percussi sunt præ ipsius timore, & facti sunt sicut mortui.

5 Respondens autem Angelus dixit mulieribus; Vos vero ne timeate, scio enim vos IESVM crucifixum quarere.

6 Non est hic: resurrexit enim prout dixit. Adeste, videte locum ubi jacebat Dominus.

7 Et cito profecta dicit discipulis ejus eum resurrexisse à mortuis. Et ecce prait vobis in Galilaeam: illic eum videbitis: ecce dixi vobis.

M A R C. 16. à *vers. 1. ad 8.*

ET exacto intercedente Sabbatho Maria Magdalene & Maria Iacobi mater & Salome emerant aromata, ut venientes ungerent eum.

2 Et valde mane, primo die hebdomadis, veniunt ad monumentum, exorto sole.

3 Dicebantque inter sese, quis avolvit nobis saxum ab ostio monumenti?

4 Intuita vero conspiciunt saxum esse avolutum: nam erat magnum valde.

5 Ingressa igitur in monumentum, viderunt juvenem sedentem ad dexteram, amictum stola candida: & expaverunt.

6 Ipse vero dixit; Ne expavescite: IESVM quaritis Nazarenum illum qui fuit crucifixus, suscitatus est, non est hic: ecce locus ubi posuerant eum.

7 Sed abite, dicit discipulis ejus & Petro, ipsum praire vobis in Galilaeam: illic eum videbitis, prout dixit vobis.

L V C. cap. 24. à *vers. 1. ad 9.*

PRimo autem die hebdomadis, profundo diluculo iverunt ad monumentum, serentes quæ paraverant aromata: & nonnulla cum ipsis.

2 Invenere autem saxum avolutum à monumento.

3 Et ingressa non invenerunt corpus Domini IESV.

4 Et factum est ut dum in ca. re hastarent, tum ecce, duo viri supervenerint eis, induti vestibus fulgurantibus:

5 Quum autem expavesca. & inclinarent faciem in terram, dixerunt eis; Quid inter mortuos quaritis eum qui vivit?

6 Non est hic, sed suscitatus est: mementote ut loquutus sit vobis quum adhuc in Galilaea esset,

7 *Dicens; Oportet Filium hominis tradi in manus hominum peccatorum & crucifigi: & die tertio resurgere.*
 8 *Recordata sunt igitur verborum illius.*

I O H. cap. 20. vers. 1.

Primo vero die hebdomadis *Mariae Magdalene venit mane, quum adhuc tenebrae essent, ad monumentum: cernitque lapidem illum sublatum à monumento.*

P R A X I S.

Symma, Conternatis metu cum custodibus impiis tum piis foeminae ex Angelorum Christi resurrectionem procurantium & restituantium aspectu; foeminae ab eisdem Angelis simul & recreantur, & de resurrectionis fide edocentur.

Generalis doctrina est de certitudine resurrectionis ab Angelis & hominibus testata abundantissime.

Partes { Vicio Angeli unius, qui Christi resurrectionem simul & procurabat, & testificabatur.
 sunt, { Vicio Angelorum duorum, qui fidem resurrectionis Christi porro confirmabant.

In priori { Communiter ab impiis custodibus & piis foeminis peritur Angeli cepta.
 gesta, { Specialiter à foeminis.

Foeminae, quae testes resurrectionis primariae citantur, sunt Maria Magdalene, Maria Iacobi Alpei filii mater & Maria Salomae, quae fuit mater filiorum Zebedaei. Matth. & Marc. & Ioanna uxor, ut videtur, procuratoris Herodis *Luc. 24.* His etiam sese adiunxerunt aliae foeminae quae de nomine non appellantur, quae partim ex Galilaea cum Christo, partim aliunde Hierosolyma venerant, ut colligitur ex *Luc. 23, 55. & 24. vers. 1.* Harum autem foeminarum pietas dupliciter commendatur. Et primo quidem à religiosa Sabbathi observatione quae indicatur duobus argumentis, scilicet, quod aliquam partem aromatum ante Sabbathum ceptum inchoatumque coemerant, quibus Christum exacto & transmissio Sabbatho ungere designant. *Luc. 23, 56.* reliquam, quam Sabbatho exclusae comparare nequibant, consueque reserabant, quoad Sabbathum penitus ab-solutum foret. *Marc. cap. 16, 1.* Quod idem à *Matth.* indicatur, cum dicat vespere, &c. perinde enim est ac si diceret hoc factum fuisse vespere quae incipit & inchoat primum diem septimanae, quod initium

est quasi prima lux diei. Sicut enim prima luce diei dies artificialis inchoatur: sic etiam vespere dies naturalis illucescit vel inchoatur.

Hoc si quis excipiat scrupulosius & superstitiosius factum esse, is intelligat Spiritum Sanctum apud *Luc. 23, 56.* earum causam adversus hanc calumniam asserere: dum dicit hoc illas ex mandato fecisse.

Ex quo quanta sit Sabbathi religio, *notandum* venit, quae non patitur ut vel Christum Sabbatho ungant, aut vero etiam aromata quibus eum condirent, Sabbatho coelegant. Non dissimile est quod vetatur *Exod. 31, 13. & 35, 2.* ne in opere tabernaculi Sabbatho occuparentur.

Ex quod facile colligitur, quam prophani nostri saeculi homines sunt, qui Sabbatho carnes & alia esculenta vendunt & emunt, quae tamen ante parari & potuerant & debuerant. Hic quid respondeant ut se hac nota eximant. Equidem dicent se pecuniam profectis diebus non accepisse, quae victum emant. Sed sese hic sustant coram Dei tribunali & ejus ignitis & flammantibus oculis qui omnia pervidet. Sic & venditores sese excutiant, si non plus sum questum intueantur quam illorum commodum qui emunt. Atque ut uterque hac ex parte innocens sit, tamen qui officinas suas Sabbatho aperiant, inexcusabiles sunt, ut qui speciem quandam contemptus Sabbathi palam ostentare videntur: quocirca morte multandi essent, si cum illis ex merito ageretur, ut cum eo qui ligna Sabbatho colligebat. *Num. 15, 34, 35.* Atque ut hi formidabilem in modum à Deo puniuntur, sic cum primis magistratus, qui ista non coeoret, ut fecit pius ille Nehemias *Nehem. 13. cap. 16, 17, 19, 20.*

Earum etiam pietas commendatur amore in Christum, qui at- { Liberalitate & sumptu.
 guitur { Diligentia cum tam mane quaerentearum { di.

Hoc etiam exemplo docemur amorem nostrum, quo Christum complecti praeter nos foeminae sum ferimus,

MATTH. Vers. 1.
 MARC. Vers. 1.
 LUC. Vers. 1.
 Foeminarum in observando Sabbatho cura

Minime superstitiosa.
 A nostris prophane negligenter.

*liberalitas
amorem
erga Christi-
sum factis
exprimens.*

ferimus, factis exprimere, cum unguendo in suis pauperibus, præsertim Ministris; atque adeo eos exquirendo & diligenter de eis & eorum inopia percunctando. Sed qui ne panem quidem esurienti Christo damus, aut sitienti potum, quomodo unguentum & aromata ad eum ornandum & ad ejus amplitudinem celebrandam adhibebimus? ungeri enim Christum non fuit necessitatis aut indigentia, sed munificentia & singularis honoris. Ut ergo nostrum in Christum amorem testemur, non nobis satis fuerit Christo necessaria subministrare, sed etiam illi non deesse in his quæ ad ejus decus & dignitatem & splendorem spectant: maxime cum in nos Deus non tantum liberalis sed munificus fuerit; nec nobis tantum illa quæ necessaria sunt suppeditavit, sed porro quæ ad decus spectant, suggerit. In quo etiam illud *notandum* est, non esse præstolandum aut expectandum, donec hæc à nobis petantur & emendentur, sed præveniendi & anticipanda vota pauperum & ministrorum.

*ubi eorum
zelus obsta-
culorum
inmemor.*

Huc accedit singularis fervor, qui illas ita abripuerat ut illis prorsus lapidis revolvendi cura & recordatio exciderit. Hominibus in cultu Dei tepidis multa vana & inania obstacula occurrunt, quæ ab officio depellant; scilicet leonem aut ursum in media platea esse. Contra vero fervor & zelus in religione hominibus potius oblivionem quandam difficultatum inducit, & eos prætergredi obstacula facit, quæ humanitas eos ab incepto deterreat: ut veræ pietatis fuerit potius justa obstacula præterire, quam sibi vana & inania pericula accersere.

MARC.
Verf. 2.
IOH.
Verf. 1.
*Eorum dil-
igentia à
circumstan-
tia tempo-
ris matuti-
ni.*

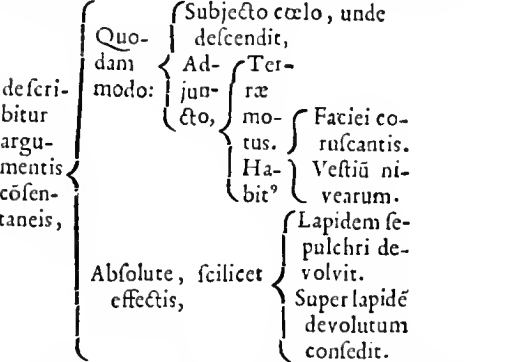
Iam tempus etiam notatur quo egressæ sunt ad monumentum, *valde mane*, Marc. 16, 1. Ioan. 20, 1. *cum adhuc tenebra essent.* Cui quanquam repugnare videtur, quod est apud Marcum, exoriente sole hoc factum esse, tamen facile conciliantur hæc: quia fieri potuerat ut egredientibus illis ante solem exorientem, ad monumentum tum demum venirent, cum sol exortus esset, aut quod sol nondum exortus esset, sed exoritur tantum, & quosdam radios (ut fit magno mane) præmitteret, quibus tenebræ non erant penitus dispersæ. Cum præterea concessum esset, ut Sabbatho duo milliaria conficere potuerint, verosimile est, illas antequam Sabbathi nox penitus exacta esset, se in viam dedisse.

*ubi nota-
tur tempus*

Ex quo etiam probabili ratione colligitur Christum circiter hoc diei tempus re-

surrexisset. Nam videtur ideo Evangelista hanc de sceminarum egressu historiam præfixisse narrationi de resurrectione Christi, ut indicaret illam interea temporis accidisse, dum scemina iter ad sepulchrum facerent. Alioqui verosimile est eum nunquam voluisse hanc de sceminis historiam interpolatione historiae de resurrectione abrumpere & veluti interfecare. Illud certe extra omnem controversiam est inter mediam noctem, unde dies artificialis inchoatus est, & exortum solis hoc factum esse. Quod quidem eo factum est ne aut nimium accelerata resurrectione, non satis constaret de veritate mortis Christi; aut nimis sera, non satis honori & gloriae Christi, & suorum, qui in angoribus jam versabantur, consolationi prospiceretur. Quo etiam accedit quod ista Christi resurrectio submatura Dei promissioni de Christo à corruptione & putredine conservando inservit.

Angelus qui Christo in sua excitatione inservit, MARTH.
Verf. 2, 3.

Angeli Dei ministri assiduo quidem cœlorum ascensu & descensu occupantur, & apparitionibus suis Christum ejusque electis administrant Ioan. 1, 51. Sed cum spiritus sint & spirituales substantiæ à nobis non visuntur; verum enimvero cum Deus operæ pretium aliquod & maximi momenti rem edit, tum demum illis certam hominis formam attribuit, cujus intuitu homines ad majorem sollicitudinem excitentur, & ejus rei animadversionem, quam patefaciet. Sic in conceptu & nativitate Christi factum est. Sic in promisso Danieli factum. Sic Reges suos habent satellites aut cursores, quos mittant ad communia & per-vulgata obeunda, ordinarios. Cum vero aliquid insigne & commemorandum aggre-diuntur, suos legatos aut faciales mittunt; quos magno apparatu splendoris & comita-

rus exornant, ut omnium animos ad rei, quæ agitur, amplitudinem expergefiant. Maxima igitur parte Angeli, tanquam operæ subterraneæ, occulte sua munia in mundi administratione perficiunt, sed aliquando etiam fit ut eorum actiones & opera, semper in se illustria, splendore spectabili decorentur.

Hoc loco etiam obferuatur.

Hoc autem ut ad gloriosam Christi resurrectionem refertur, sic etiam ad nostræ experfectionem pertinere docet particula *id est*, quæ attentionem summam postulat, non minorem quam si hanc visionem ipsi spectassemus. Crucis igitur scandalum aliquantulum honorifica Christi sepultura depulsum ipsius resurrectione illustri penitus profigatur. Sed hoc quicquid est melius partium enucleatione patebit.

Forum quæ potentia.

Et primum quidem occurrit terræ motus & concussio, quæ veluti adjunctum aut effectus Angeli notatur lapidem deuoventis & super lapidem confidentis, quali tanta esset molitio Angeli in devolutione lapidis & tanta virium exertio, ut terram concusserit, tantaque esset Angeli potentia & virtus, ut Angelo terræ superposito lapide insidente, ilico terra contremefacta sit; sicut enim robustus injecta manu in hastam, non illam partem duntaxat agitatur quam manu prehendit, sed totam hastam; & quemadmodum magnæ molis vir & grandis staturæ uni parti scamni insidens totum scamnum commouet, sic isthic Angelus uni particula telluris insidens, reliquam undique concussit. Sic etiam Angelus in monte Sinai consistentibus, montes & colles tremefacti sunt & instar arietum & agnorum subsiliebant. Vide 2 Reg. 19, 35.

Mundo mutationem Euuangelium inducit.

Hinc docetur Deum Euangelii præconio eam mutationem inducere ut veluti nova & loco suo mota terra videatur, ut Scriptor ad Hebræos cap. 12. locum Aggæi exponit. Multi Euangelium accusant quod omnia innovat & veluti cælum terræ miscet, quo etiam nomine homines ab illo abhorrent. Nam non tantum in religione superstitionem penitus evertit, sed Respubl. quatenus illæ a moderatis & placidis gubernaculis, aut ab humanitate aut à Christiana professione recedunt, corrigit & ad moderationem & mediocritatem revocat. Rerum publicarum autem formas legitimas aut leges honestas & utiles non solum non rescindit: sed si quid vel ab humanitate aut à Christiani hominis gravitate, æquitate, mansue-

tudine aut modestia, &c. alienum est, id demum subruit.

Hinc etiam colligitur, nullum tantum *Cujus pro-* obftaculum aut difficultatem obijci posse *pregationi* Euangelii curriculo, quod Deus non sit *nihil obfta-* peraturus: potius enim terram concutit *re potest.* eodam & cælos exagitandos, quam ut Euangelio sua propagatio non confict. Cælum & terram periturum citius, quam ut verbi divini punctum excidat. Si enim uno duntaxat Angelo terram tremefacit, &c. quid tot myriadibus effecturus sit facile percipi possit. Quod hominum nostrorum ignaviam & animi abjectionem merito reformet, qui si magna impedimenta cernant objecta Euangelii libero cursui, statim tanquam re deplorata omne conandi studium deponunt, nec quidquam in Euangelio effectum iri sibi polliceri possunt, cujus perficiendi humana media non prospiciant; parum memores ejus quod semel Zacharias de toto Christi regno pronunciauit, *neque in exercitu aut in viribus, sed Spiritu meo, Zach. 4, 6.* Quo declarant se nihil videre fidei oculo, sed carnis tantum oculo singula intuentes de illis sententiam ferre.

A subiecto loci, unde descenderat, describitur, ut intelligatur cum ex electis Angelis *Angelus* fuisse, utpote qui non venerat ex aère, sed *quis a loco* ex cælo, unde reprobi Angeli expulsi sunt, *descriptus.* idque ad fidem resurrectionis: quia Satan se sæpius in Angelum lucis transformat ut hoc modo imponat hominibus.

Deinde Angelus (Vultu, qui coruscabat. describitur ex ad- Vestibus, quæ albedine juncto splendore in cum nive certabant.

Hinc gloria & majestas Dei elucet, qui *MATH.* unum duntaxat Angeum tanto decore & *Verf. 3.* ornatu instruit. Vnde facile intelligitur quam *Ex Angeli* incomparabilis majestatis ipse sit. Nam ex *ornatu Dei* servorum splendore apparatuque facile de *majestas* herorum magnificentia conjicimus. Et si- *nostra futu-* mul illud liquidum evadit, quales nos futuri *apparent.* simus, qui referente Christo in resurrectione Angeli pares futuri sumus, *Matth. 22, 30.* Quod nos exfuscitet, ad hujus seculi splendorem contemnendum, qui cum isto compositus idem est, ac si personatum Regem cum vero conferamus, ad verum qui futurus est confectandum.

Hinc etiam *notatur* veritas, cum resurre- *Corporis &* ctionis, tum corporis Christi, quod non nisi *resurrectio-* devoluto lapide exiverit & quidem non à se, *nis Christi* sed ab Angelo, cum ipse tamen lapidem san- *veritas.* movere potuisset; adversus spiritus fanati-

cos, qui multa somniant de Christi corpore jam immortalis & spiritali facti, ac si eisdem dimensionibus quibus ante non contineretur. Quo facto videtur velle Spiritus Sanctus huiusmodi figmentis occurrere. Maxime si illud reputemus, quod ab Euagelista factum esse narratur, qui docet tempore resurrectionis sanctorum sepulchra sponte sua diffusa & aperta fuisse; cum tamen ostium & repagula sepulchri Christi ab Angelo referata esse testetur. Et quidem de visione hætenus.

Sequitur apparitionis effectus, qui cum duplex sit; hic quidem erga fœminas pias, iste vero erga reprobos custodes. De effectu erga custodes primum agendum erit.

Terror hic

{	Contactu in terræ motu.	}
{	Aspectu splendoris	}
{	Vultu.	}
{	Vestium.	}

 custodi dicitur ingenuis partim ex

Verf. 4. *Hominum adversus Deum irrisi conatus.*
 Hinc *discimus* quam ludieri sunt omnes hominum adversus Deum & Christum conatus, quam irridenda & aspernanda potentia, qui tam levi momento dissipantur & franguntur penitus, qui vel præsentia Angeli consternantur & aspectu pro mortuis jacent, qui, ut est in *Psalmo 76; 5. manus suas non inveniunt*, quibus arma è manibus excidunt, ut illa extorquere non sit necesse, quorum genua invicem colliduntur, & quibus pallor & mors in vultu est. Quid facerent, si illos Angelus allocutus esset illa voce qua potest, sicut Leo rugiens? Quid si illos percussisset, ut aliquando fecit? Quid, quod Balthasarem cum principibus tremefecit manus tantum in pariete scribentis intuitus? Quid igitur istos tyrannos metuamus, quorum maximæ copæ & potentia summa tantulo momento funduntur? Hic igitur ut consolationis argumentum habemus, quod Deum habemus, cujus satellitum tantum est, sic & timoris ne illum irriteremus, qui istiusmodi potentum copis instructus prodit, de quo recte dici potest quod blasphemus Rablæce dixit *Esæ 36, 8, 9.* Quo pertinet etiam quod super lapidem confedit quasi ludibrio habens omnia arma quæ ad sepulchri custodiam comparant.

Cur homines, præsertim impii, angelorum conspectum non ferant.
 Hic expendatur causa cur non ferant homines aspectum Angelorum, maxime impii; nempe quod tenebræ cum sint & velati peccati nox, lucem sanctitatis Angelorum, nedum Dei, ferre nequeant: olim enim ante lapsum Adam cum Deo sine terrore collo-

quebatur, sed post lapsum ad vocem evocatus præ metu se abdidit. Nec mirum si impii ad Angelorum aspectum cohorrescant, cum etiam sanctitatem hominum utut peccati contagione implicitorum revereri cogantur; & nostrummet ipsorum, cum in eorum consuetudine versamur, quorum sanctitas eminet, suppadet. Quid igitur illis tum fiet, cum pleno onere peccatorum suorum onusti, & indubitata persuasione propriæ condemnationis constructi Christum ipsum Angelorum Dominum intuebantur.

Denique ut nulla potentia vigilæ aut *Veritas tandem videtur.* consilium contra Christi resurrectionem efficere poterant, quo minus Christus præstituto tempore resurgat: sic nec veritatem utcumque oppressam tanquam vasto lapide, aut excubis asservatam ne exurgat, aut claustris obliqnatam, impedire aut remorari quis possit, quo minus tandem exurgat & prævaleat, etiam iavitis omnibus hominibus.

Sequitur effectus alius hujus visionis in *Verf. 5. Fœminarum præcustodibus fortitudo.* piis fœminis, qui quidem in quibusdam superiori effectui similis, in aliis perquam dissimilis existit. Nam utrique & impii custodes & piæ fœminæ terræ motum sentiunt, & Angeli fulgorem vident; utrique timent: sed discrimen est, quod fœminæ neque tantum consternantur, quantum custodes; & ab Angelo confirmantur adversus timorem illis ex hoc Angeli descensu injectum. Ex quorum priore *observandum*, fœminas natura formidolosæ & tremulas minus terri custodibus, qui cum sexu masculino, tum vero professione militari animosiores esse deuerant. Hic igitur fit quod à Propheta dicitur, ut fortes bellatores instar muliercularum trepidant, mulieres vero pro viris se gerant. *Ex quo illud liquet*, impios, quibus nihil audacius est, & qui sua animositate quidvis fere aggrediuntur, qui cum ipso diabolo manum conferere proferri non dubitabant, quique adeo in Deum ipsum suis viribus fieri insurgunt, animis tamen abjectissimis esse si vel uno Dei digitulo feriantur, cum pii qui natura & educatione timidi sunt, imperterriti consistant. Quod quidem tamenti in huiusmodi visionibus, quæ raræ sunt, non perspicitur; tamen in morbis quos inique & impatienter ferunt; maxime autem in morte, quam à Deo immixtam horrescunt, dignoscitur. Videas enim qui accepto gravi vulnere aut morte certa obiecta non commoveantur, qui tamen, &c.

*Quæ tamen
timent,
quamvis
pia:*

Quod vero fœminæ piæ timent, causam vide in annotatis *Luc. 1, vers. 12.* & alibi. quæ causa etiam est cur impii piorum confortia refugiunt, imo vero cur pii ipsi aliorum piorum qui plus pietate profecerunt consuetudine pudefiunt. Quod si pii Angelis aspectum timent, quid impii facient? si creaturæ aspectum horrescunt, quomodo horrescent creatoris? Interim vero hoc utile fœminis fuit, ut excussa vana fiducia ad nuncium reverenter accipiendum compararentur.

*Sed ab An-
gelo conso-
lationem
accipiunt.*

Aliud discrimen est quod fœminæ vocem Angeli vereantur. Nam tamen Angelus hoc loco custodes non alloquitur, tamen cum alibi Balaamum affetur, pios ab impiis Angelorum alloquitione non discerni palam est. Sed hoc distinguatur, quod Angeli pios dejectos consolentur. Singularis igitur consolatio est, illos nec, licet impii terreantur, perterrefieri, & adversus timorem illis injectum confirmari. Perinde ac si Deus pios febricula pettentans, illis etiam Medicinam porrigeret; cum impios in comitialem morbum conjiciens illis nullam medicam manum adhibeat. Hanc autem consolationem adhibet ut deposito metu attentius post dicenda acciperent.

*Cujus con-
solationis
causa.*

Deinde ratio *notanda* est, cur metum deponere adhortetur, quod, &c. Quasi diceret, custodes equidem justam timendi causam habent, qui ad Christi regnum & resurrectionem impediendam armati sunt; vobis vero Christum crucifixum quaerentibus nullum timendi argumentum præberetur. Timeant Pontiani, Herodiani, Pontificii, qui in Dominum conspirarunt: sed vos alacri & læto animo esse oportet, quæ in Christum creditis; utpote qua recte facitis quaerendo, tamen si ea parte non recte quailum hic quaeritis, quem jam resurrexisse meminisse debebatis. Angelus Zachariam confirmat *Luc. 1.* adversum arreptum timorem, quod preces ejus exaudiræ essent; quæ res illum merito exhilarare debebat, quod quaeritum affecurus esset: sed istæ fœminæ cum quaeritum non inveniunt, videntur nullam justam latandi causam nactæ. Quamobrem hoc notatu operæpreium est, nos rebus bonis & præclaris etiam ad votum non succedentibus latari oportere, tamen alias videamur operam & olcum perdidisse, tamen etiam nobis occurrant quæ carni ingrata sunt & metum inferunt. Peccatur enim in spem primo mandato imperatam, si in bo-

na causa concidimus aut alacres non simus. Tamen si enim Christum hic non invenerint, tamen si unguentorum, quæ magno compararunt, nonnullum dispendium fecerint; tamen bono animo estote, inquit ad eas Angelus, gratus enim eorum odor ad Dei nares pervenit, &c. Ex adverso timeant impii cum malefecerint, utcumque illis ex animo omnia succedunt. Si enim jubetur maleficus Magistratum timere, *Rom. 13, 4.* qui gestat gladium, qui tamen sæpe conniveret aut vero etiam cui oculi caligant, nedum Deum metuere æquum est, si quid perperam admittimus.

Sed memorabile est quod illas solatur de Christi inquisitione, tamen si aliter eum quaererebatur quam decuit. Quod nos admonet peccati nostri, qui idcirco à bonis operibus in procuranda religione abstinemus, quia nihil effectum damus.

*Bonis ope-
ribus stu-
dendum ti-
met non per-
fectis.*

Ex quo intelligitur, quam benignus & clemens sit Dominus, qui ad naves suorum connivens, illorum opera utcumque contigione peccati & ignorantis aut oblivionis infecta grata habet. Nec pondere caret quod addit crucifixum ab illis quaeri, quod indicat probari Deo earum fidem, quæ ad afflictam Christi conditionem non impingebant, sed pergebant plurimum illum facere, quem mundus nihili fecit. Quod etiam nos pudefaciat si Christum jam gloriosum & ad dexteram majestatis sedentem non quaerimus. Si etiam veritatem contemptu & odio hominum veluti crucifixam non inquirimus.

*Quia Deus
ad ea con-
nivet.*

Quod si quaerat aliquis quo modo quis Christum jam quaerat. *Responde* ex libro *Cantic. 1, 6.* illum scilicet quaerendo in concionibus & in Ecclesia ubi nascit. Maximum hoc nobis contendendum est, cum sciamus eum in verbo inventum iri, probeque nobis casurum, dum in verbo eum quaerimus.

*Quomodo
Christus
quaerendus.*

Quod si porro quaeratur, quomodo crucifixum quaeramus qui jam gloriosus est. *Responde.* Si veritatem ejus sectemur, quam mundus odit & contemptu odioque veluti in crucem agit. Nam Christus conjunctam cum Evangelio causam habet; ira ut sicut fœminæ hæ se & fidem suam hoc ipso probarent maxime, quod crucifixum quaerebant; sic etiam certissimum specimen fidei nostræ edimus apud Angelos & homines, si veritatem exosam & infectam sequamur. Patrum enim fuerit si veritatem amplectamur & exof-

*Et quidem
crucifixus.*

exosculatam ab omnibus amplectamur, cum hoc plerique hypocritæ faciunt.

Actiōnum nostrarum in Angelis notitia quem usum habeat.
 Vnum illud restat quod Angelus se hoc nosse dicat. Quod quidem ut nobis plenam consolationis materiam præbet dum cogitamus Angelos ad ea quæ recte gesta sunt animos advertere. Sic etiam monere nos debet, primo quidem ut inanem gloriam hominum non captemus, cum tam nobili & celebri theatro Dei & Angelorum utamur. Deinde etiam ut caveamus ne quid indignum admittamus, quod Angelorum aspectu scdum & turpe est 1 Cor. 11, 10. Nec tamen inde sequitur Angelos comprecandos esse tanquã confesios cordis & cogitationum, cum quæ hic se scire profiteantur, sint illa quæ foras emanant.

Postquam illas confirmasset, ilico resurrectionis Christi testimonium edit, Christum ibi non esse: cujus rationem assignat ab adversis, quod surrexisset, ejusque rei cum Christi ipsius dictum, tum eorum oculis testes & arbitros appellat. Vbi præter certitudinem resurrectionis illud etiam notari potest, Christum simul pluribus locis esse non posse contra *Vbiquitatem* & alios, cum *Pontificios* tum *Lutheranos*. Quod etiam oculis testes adhibet, eo declarat corpus Christi nusquam esse ubi spectabile non sit. Alioqui excipere poterant feminæ, fieri potuisse ut adhuc in sepulchro jaceret tamen oculis non conspiciebatur, adversus insulfam eorum distinctionem qui Christum & Christi corpus à veris ejus dimensionibus & proprietatibus abjungunt.

Notandum porro non pugnare cum fide, si quis veritatem dictorum Dei exploret oculis, &c. Vide pastores *Luc. 2, 15*. qui præsepe adibant, ut viderent num ita se res haberet ut dixerant Angeli, item *Act. 17, 11*. de Beræensibus. Deus enim, cujus sermo est expurgatissimus & septies veluti in catino defæcatus, æquissime paritur atque adeo gaudet, cum sermo ejus ad lydium lapidem & ad *Βεζυβον* adigitur. Sicut præclarus & peritus artifex opus suum ab omnibus lustrari & exquiri gaudet. Quo enim magis in opus ejus inquirunt, eo majus artificium deprehendunt.

Hic etiam opportune de Sacramentorum usu disseritur: imo vero fidei defectus est, si quis externa ista adminicula contemtu habet.

Postquam vero resurrectionis ipsius certiores facta fueritis, ilico sine omni mora renunciate hoc discipulis, qui ex ejus morte

tristes sunt: maxime vero Petro, qui gravissimo defectionis & abnegationis luxu onere prellus succumbere vel maxime paratus erit, nisi hoc nuncio, quo ejus Christum adhuc peculiarem curam gerere intelligat, recreetur & sustentetur. Hic primum *notandum* quomodo Deus istas feminas honorat, dum illas resurrectionis Christi primas inter mortales præcones constituit. Neque tamen illis prædicandi Evangelii ministerium commendat, cum longe aliud sit Evangelium prædicare, & aliquot verba profari.

Sed hic *notemus* incredibilem Dei sapientiam, qui tam obscuros delegit, quorum opera Christi resurrectionem promulget. Sic prius Pastoribus nativitatis præconium credidit. Nec secus in instauratione Evangelii. Præquam enim per doctos cepit promulgari, cepit per artifices obscuros potius quam per Academicos propugnari, per pueros potius quam senes, per feminas potius quam per viros, ne scilicet invalesceret opinio, Evangelium se propagasse fretum literis & nobilitate sapientiaque.

Deinde & illud *notandum* quibus potissimum Evangelium Christi prædicandum proponitur, nempe gravissimis & atrocissimis peccatoribus, scilicet Petro: sicut enim docetur *misericordiam abundare ubi peccatum abundat*; Sic etiam media & instrumenta misericordiæ communicandæ abundare convenit. Sic Christus cum publicanis & peccatoribus conversatus est, ut in morbis & vulneribus sit, ut medicamenta & emplastra exquisitoria adhibenda sint, ubi morbi graviores & vulnera magis letifera.

Hoc loco *docentur* Ministri se tanto magis ad curandi curam & sollicitudinem excitare, quanto peccatores gravius prolapsos viderint; non autem illos aut contemnere, aut tanquam deploratos abjicere. Boni enim pastoris est errantem & palantem ovem per montes quærere. Imo vero reliquas veluti ad tempus deserere præ studio perditam ovem conquirendi. Quo in negotio ut facilius se sustentet, reputandum ei erit, plus fructus ad eum ex unius conversione redire quam ex multarum salute quæ nunquam de via declinarunt. Tametsi vero Angelus hic nihil mandavit, nisi quod in mandatis à Deo accepisset, tamen quam cupide hoc dixerit vel ex eo intelligi potest, quod magis gaudent ex conversione unius peccatoris, quam, &c. *Luc. 15, 7, 10*. Quod autem vel maxime nos movere debet est Dei gloria, quæ major

MARK. Verf. 7.
 In nuncio resurrectionis I. honoris feminis à Deo delatam.

II. Sapientia Dei per infimos quosque Evangelium promulgantibus.

III. Quibus Evangelium prædicandum.

Ministrom magis curæ esse debet cui ea peccatores prolapsos.

Actiōnum nostrarum in Angelis notitia quem usum habeat.

Verf. 6. Resurrectionis certitudo, & corporis Christi veritas.

Veritatem sensibus explorare, cum fide non pugnet.

MARTH. Verf. 7.

placet

clucet in peccatoris conversione, quam in iustorum adinicatione. Unde etiam ab omnibus fidelibus gratiæ illi magis ex hac parte confertum redduntur.

Pontificii Hic resellantur *Pontificii*, qui hinc Petri primatum astruunt: Quare haud secus faciunt, quam si ex mendicis is qui amplissimam eleemosynam (quod maxime mancus esset) accepisset, ilico gloriaretur se dignissimum esse, qui princeps inter mendicos constituitur.

In peccatoribus curandas moras periculosas. Quod actutum hoc fieri jubet, docet moram omnem in his periculosam esse: metuendum enim ne aut hinc peccator desperatione concidat, aut istunc obducto vulnere & securitate inuenta obduretur, & obfirmetur animus ejus, ut in acutis morbis moram omnem periculosam esse certum est, ut qui rotam mendandi rationis historiam ferre nequeunt. Quod quidem ut diligentia Ministros admonet, sic etiam residentia. Quomodo enim cito accurrant graviter vulneratis, qui longius ab illis absunt? Peccator enim expiraverit & veluti in peccato suo mortuus fuerit, antequam malum ad Pastoris aures perferri possit, nedum antequam accurrere possit. Hinc est quod Pastori comparetur: quod etiam speculatore, &c. Hæc celeritas & diligentia in Euangelio promulgando illustratur egregie historia leprosum 2 Reg. 7, 9, 10. Nam si contra officium erat unam noctem celare Euangelium, quod salutem momentaneam continebat, nedum illud, quod æternam continet.

Euangelium nulli loco ascriptum. Quod dicit Christum illos in Galilæam præcedere, ubi se conspiciendum suis præbeat: *notandum* est Christum Ierosolyma consulto declinasse totius & regni & Ecclesiæ Metropolitim, ubi omni verisimilitudine sese exhibiturus erat; idque ut in Galilæam concederet, locum omnibus maxime inuisum, & unde nihil boni proventurum putabatur. Nullus igitur locus tantis privilegiis firmatus est, ut Christum sibi addictum & obnoxium habeat, nisi quoad suam Deo fidem & obsequium probaverit: Potius vero ignobilissima loca delecturum Deum, ubi sedes suas figat, quam ut illis se mancipari patiatur. Adversus *Romanistas*.

Cur Christus se piis videndum præbeat. Quod etiam non nisi piis & discipulis sese exhibiturus exhibuerit, qui ante promiscue omnibus se conspiciendum dedit, id eo fecit, partim ut suis hunc honorem haberet. Nam quemadmodum Apostolos præ aliis honoravit, quod se illis sapius quam aliis piis pate-

fecerit; sic pius præ impiis, quod illis se aliquousque communicans, ab impiorum aspectu se penitus subduxit: partim vero hoc fecit, quia fructus resurrectionis ad illos pertinuit.

Quod addit *idē, εἰπὼν αὐτῶν*; Perinde est ac si diceret, nihil habeo amplius quod vobis dicam; legationem obivi, quamobrem aliorum quam in me respicite. Ex quo illud liquere viderur, fœminas primo Angeli aspectum horrentes, nunc demum ita confirmatas fuisse, ut ægre ab Angelorum voce depelli potuerint, adeo illius sermone capi videri possint. Quod si ita sit, inde facile colligere est quanto gaudio perfundemur eorum & aspectu & sermone, cum illis gloria & immortalitate conformabimur.

Iustæ ab Angelo accedere ad monumentum, ut explorarent Christi resurrectionem & certo intelligerent sensibus edoctæ eum è mortuis surrexisse; illud faciunt. Sed cum ad monumentum accedentes Christum in sepulchro jacentem non cernerent, sepulchrum ingrediuntur, si forte in angulo aliquo eum delitescere offendant. Cum vero diligentius perquirendo nihil profus invenirent, ceperunt de hac re dubiæ esse & anxii: aliquantum enim commovebat illas Angeli nunciis: sed rei magnitudo & difficultas illas in contrariam sententiam rapiebat. *Ex quo videmus*, quam periculosum sit in rebus fidei, rationi nostræ inaiti, & illam veluti regulam & iudicem rerum sacrarum constituere. Nam hoc pacto in dubium vocabant piæ fœminæ certissimum Angeli oraculum, quod penitus tanquam aniem fabulam repudiassent, nisi fide aliquousque imbutæ fuissent.

Interim vero dum de hac re dubiæ & hæsitantes essent, supervenerunt duo alii Angeli. Sic Deus piis Deum quærentes nunquam destituit. Sic opportune Iosephum Angelus sua difficultate expedivit. *Matth.* 1, 20, 22. Est enim eorum consiliarius. Hæc autem tarditas in credendo, ut illa Thomæ, plurimum profecit. Nam sic duorum aliorum cælestium Angelorum testimonio confirmatur. Quorum aspectu quod mulieres consternatæ faciem suam in terram declinant, ut radiorum splendorem, quem ferre nequibant, subterfugerent; nostram, ut prius dictum est, peccati contagionem arguit. Quod si ad Angelorum aspectum capita in terram dejicimus, nostram vilitatem agnoscentes, quanto hoc magis fieri debet, dum

Confortis angelorum ducido.

Lvc. 24. Vers. 3. Rationi imitti in rebus fidei periculosum.

Vers. 4, 5. Pii Deum quærentes nunquam destituit.

dum Dei infinitam majestatem animi oculis intuemam proponimus:

Piorum ex-
vires casti-
gandi.

Earum autem hæsitantiam verbis paulo acrioribus castigat, quod nullum modum in quærendo Christum inter mortuos statuerent. Quod durum videatur; præsertim cum tam piæ essent, & Christum quærent. Quod documento est, ne piis quidem in suis peccatis indulgendum, sed corripiendos esse, ut sine exceptione laudentur, vel in illis potius Deus prædicetur: esse enim indicium amoris divini, cum ab eo verbis aut

plagis corripimur. Videmus etiam parentes vel minima errata aut flexus reprehendere.

Quod autem Angelo verba ipsa Christi commemorante fœminæ ilico eum eadem dixisse meminert: videmus ex usu esse integra Scripturæ loca recitare, non tantum sensum & summam perstringere. Hoc enim idem prior Angelus dixerat, sed summatim illud fecit præteritis Christi verbis. Sic rebus dubiis non acquiescimus nisi scripta, monumenta, literæ aut inspiciantur aut recitentur: nec nudo sensu conteati sumus.

Verf. 6.
Integra
Scripturæ
locarecci-
tandi.

M A T T H. cap. 28, verf. 8.

8 Tunc egressa cito à monumento cum timore & gaudio magno, currabant ut renunciarent discipulis ejus.

M A R C. cap. 16, verf. 8.

8 Tunc digressa cito, fugerunt à monumento, tenebat enim eas tremor & stupor, neque cuiquam quicquam dicebant, timebant enim.

L U C. cap. 24, à verf. 9, ad 12.

9 Et reversa à monumento annuntiaverunt hæc omnia illis undecim, & reliquis omnibus.

10 Erant autem Maria Magdalene, & Iohanna, & Maria Jacobi mater, & reliquæ cum ipsis, quæ hæc dicebant Apostolis.

11 Sed visa sunt apud eos quasi deliramentum verba ipsarum, neque crediderunt eis.

P R A X I S.

Summa, Fœminis ex præscripto Angeli strevertentibus, & Apostolis quæ gesta sunt referentibus, Apostoli fidem illis derogando, nuncium irrisioni habuerunt.

Partes { Obsequium fœminarum.
sunt, { Apostolorum in illis excipiendis
pravitas.

In priori consideratur { Redeuntes.
quid fecerunt { Reversæ.

MATTH.
verf. 8.
L U C.
verf. 9.
Invisi-
scentia
promptos
esse decet.

Primum confirmatur ilico fœminas ab Angelo reprehensas, quod vivum inter mortuos quærent, monumento egressas esse. Hæc præptitudo laudatur in fœminis, quod dictum ilico factum sit. Vide *Psal. 119, verf. 60*. Est enim æquum ut qui in patrandis malis alacres & experrecti fuerimus, eandem promptitudinem in respicientia præstemus. *Rom. 6, 19, 20, 21, &c.* Quoties nobis ab Angelo Domini dictum est, ut excamus è sepulchro peccati, verbi contemptus, ebrietatis, maledicentia, immisericordia in pauperes: Atque quam pudendum est fœminas,

quæ suis affectibus impotentius feruntur, sese tam cito colligere, & affectuum suorum lumbos accingere; cum viri, quorum est hæc ex parte viros vel maxime agere, in suis affectibus mollescant & veluti discincti incedant.

Deinde videndum quomodo affectus discedebant. Ex affectibus vero primus commemoratur timor atque adeo tremor apud Marc. Quem quidem tamen non inficior injectum partim fuisse ex glorioso intuitu Angeli; tamen non est dubium, quin cum primis inde fluxit, quod ad correptionem Angeli trepidarint *Esai. 66, 2. Leone enim rugiente quis non timeret? Amos 3, 8*. Hic igitur commendantur fœminæ, quod reprehensa timuerint & quod ex timore ilico ex monumento fugerint. Hinc etiam dicitur timens Deum à malo recedere *Job 1*. Et quo quis fortius Deum timet, eo longius à malo recedit. Contra vero qui à malo non recedunt, hi Dei timoris expertes sunt.

Alius affectus erat gaudii, quod quidem

I I. Gau-
dium.

ex grato nuncio, quem fide apprehenderant, profectum est. Fides igitur Evangelii non potest non magnum gaudium animis inferre, maxime resurrectionis Christi; necdum ascensus & sessionis ad dextram. Christum enim vivere, quem deamabant, non potuit non illas plurimum recreare. Maxime vero si reputemus ejus vitam nostram esse vitam, illius felicitatem nostram beatitudinem *Rom. 8. 33, &c.*

III. Stupor. Tertius affectus erat stupor, qui quidem sicut aliquotque reprehendendus est, quod hæc Christi resurrectione tanquam re nova & inaudita attonitæ essent: sic ex ea parte laudandus est, quod rei magnitudo illas penitus affecit. Est enim sanctitatis pars, res admirandas & inustratas admirari, atque adeo cum res postulat, earum magnitudine obstupescere. Unde & Christus ipse admiratus est fidem Centurionis *Matth. 8. 10.*

Ubi Stoici refutati. Quod non tantum Stoicos convincit vanitatis, qui in virtute ponunt nunquam commoveri, sed æquabili ratione in omnibus quantiscunque commutationibus affici: sic etiam nostram oscitantiam coarguit, qui rebus minime novis obstupescimus, cum tamen in his ex quibus nos obstupescere æquum est, secus fiat. Nam si quando afflictiones nos exercent, statim miramur & obstupescimus, tanquam novi aliquid nobis obvenerit, quod & Dei prædictione & peccato nobis inharere & afflictiones accersente novum & alienum videri non debet. Ad Dei vero judicia, quæ exercet in quosdam ad patientiam, quæ in alios ad respicientiam, non obstupescimus.

Cursus Fœminarum. Quod currunt, id ex mandato Angeli prioris faciunt, qui illas festinare iussit. *Matth. 28. 7.* Solenne est his, qui lætum nuncium afferunt, accelerare; qui veluti onusti incedunt donec nuncium pertulerint. Vide *Iohan. cap. 4. vers. 28.* de muliere quæ relicta hydrya in urbem cucurrerat, nuncium

de Christo civibus suis allatura.

Quod nemini quidquam dicebant, illud intelligendum est de earum itinere silentio, cuius etiam causa redditur, quod sibi metuebant, non equidem à Deo, ut in timore de quo prius dictum est, sed à ludæis, qui Christi mortem exquirentes ejus resurrectionis nuncium perferre nequibant. Quod prudentiæ erat ne quibusvis lætum hunc nuncium proderent. Sic enim fieri potuit, ut in itinere sisterentur, & quo minus gratum nuncium Apostolis referrent impedirentur.

Atque hæc de fœminis. Sequitur de Apostolorum in illis excipiendis privatate.

Vbi expenditur Causa.

primum Deinde effectus.

Causa est fidei defectus, qui augetur, quod ne fœminis quantumvis numerosis in eo credant, in quo illos citra ullius nuncium confirmari oportebat, & qui alios & mulieres debebant in eo confirmare. Sed hic fidei defectus crescit, dum rem hanc non tantum ut dubiam, sed ut ridiculam prorsus & nugatoriam rejiciunt. Cujus quidem irrisionis inde occasionem desumebant, quod fœminæ essent, quæ hoc nunciabant, quibus facile imponi posse sibi persuadebant, & quibus tremulis præferim quidvis in animos subreperere posset. Quod cum Apostolis tanquam grave scelus objiciatur; cavendum nobis est, ne quacumque occasione ejus qui Evangelium prædicat, ei vera dicenti fidem detrectemus, vel nobis obstacula comminiscendo, quod sæpe fit; vel etiam objecta ab ipso ministro arripiendo.

Hinc etiam discant hi, quorum est Ecclesiæ de ministris prospicere, ne sua temeritate in illis deligendis, qui vel scientia vel moribus inepti sunt, Ecclesiæ offendiculo sint, & homines ab Evangelii fide absterceant, quæ querela hoc tempore justissima est.

L v c. cap. 24, vers. 12.

12 Petrus autem surgens cucurrit ad monumentum: & quum se inclinasset, cernit lintea sola illic jacentia: abiitque apud semetipsum mirans factum.

I o H. cap. 20, à vers. 2, ad 11.

2 Currit ergo & venit ad Simonem Petrum, & ad alterum illum discipulum quem amabat IESVS, & dicit eis; Sustulerunt Dominum è monumento, & nescimus ubi posuerint eum.

3 Exiit ergo Petrus, & alter ille discipulus, & venerunt ad monumentum.

4 *Currebant autem duo simul : sed alter ille discipulus præcucurrit citius Petro, venitque prior ad monumentum.*

5 *Et quum se incurvasset, cernit posita lintea : non tamen introiit.*

6 *Veni ergo Simon Petrus sequens eum, & introiit in monumentum, & conspexit lintea ibi posita :*

7 *Et sudarium quod fuerat super caput ejus, non cum linteis positum, sed seorsum involutum in unum locum.*

8 *Tunc ergo introiit etiam alter ille discipulus, qui venerat prior ad monumentum, viditque & credidit.*

9 *Nondum enim noverant Scripturas, videlicet quod oporteret cum ex mortuis resurgere.*

10 *Redierunt ergo illi discipuli ad suos.*

P R A X I S .

Summa, Petrus & Iohannes ex Magdalena nuncio de Christi corpore è sepulchro asportato ad sepulchrum accurrentes, & an ira se haberet pertentantes: minimo fructu ad suos redeunt.

Partes sunt, { Exploratio sepulchri ad Magdalena indicium.
Explorationis fructus.

In priori { Magdalena de asportato Christo duobus discipulis indicium.
notatur, { Discipulorum ad eam rem explorandam studium.

IOAN. Verf. 2. *Quomodo Magdalena Christi corpus ablatum queratur, quem resurrexisse credidit,*

In Magdalena indicium mirum videatur, quomodo quæ Apostolis Christi resurrectionem ex Angelorum autoritate nunciasset, eadem tamen affirmat Christum asportatum esse: utraque enim hæc consistere nequeunt. Resp. Priori indicio illa tantum nunciata quæ viderat & audiverat ab Angelis: posteriore vero quid ipsa sentiebat; quæ non pugnant. Qua re una facile elucet quanta in bonis illis feminis credendi tarditas esset, quæ neque Prophetarum, neque Christi verbis, neque Angelis hoc duplici visione confirmantibus fidem adjungunt. Quod quidem atrocius quod ex Angelorum verbis ceperunt ipsissima Christi de sua resurrectione verba recordari, ut de resurrectione dubitare aut illam implicite negare perinde sit atque si Christum Dominum mendacem judicarent.

Verum hoc loco difficilis *questio* suboritur, quomodo hoc vere de illis dicatur, quæ Angelorum nuncio de resurrectione Christi ob eam causam credidisse convincuntur, quod lætæ & hilares admodum ex monumento redierunt. Nec enim aliud erat quod illas exhilarare poterat. *Respond.* Verum

Et ex nuncio de resurrectione ejus læta fuit.

quidem esse illas credidisse; sed tamen in fide fundatas & radicatas non fuisse; eoque ab hac fide abductas fuisse levi momento, scilicet quod Apostoli ipsi earum nuncium tanquam delirium judicarunt. Sic enim proculdubio secum statuerunt: Nos quidem feminæ miscellæ eo adductæ fuimus, ut resurrectioni Christi fidem adhiberemus: cum autem comperimus Apostolos Christi hoc tanquam fabulam anilem rejicere, omnino nobis impositum esse facile liquet.

Ex quo primum *observandum* est, quam periculi plena sit Ministri & ducis populi à veritate aberratio; quomodo etiam in interitum etiam illos rapit, qui cæteroquin sponte sua ad bona propendunt. Vnde *Matth. 23, 31. Nec ipsi ingredimini, nec alios ingredi volentes ingredi sinitis.* Quo major cura habenda est, ne aut cæcum ducem, aut mercenarium nobis præfici patiamur.

Notetur quomodo Idololatræ suam plebem non ferunt ad aliud ministerium transire.

Deinde etiam illud *observetur*, quanta infirmitas & levitas hujus sexus sit: quam ægre veritatem admittat, quam facile & levi momento à veritate dimoveatur. Quod feminas admoneat ut sedulam operam dent regni cælestis mysteriis perdiscendis. Vide Saræ in credendo tarditatem, &c. *Gen. 18.* Loti uxoris ad urbem Sodomorum respectationem. *Gen. 19.*

Sequitur duorum discipulorum ad eam tem explorandam studium. Qui quidem si ve reliquorum suffragiis, sive sponte sua hanc operam adhibuerint, omnino singulari Dei providentia ut hoc facerent effectum est. Nam numerus binarius testimonio ferendo aptus est. Deinde sunt ex discipulis qui ho-

Verf. 3, &c. *MATTH. Verf. 12. In duorum discipulorum exploratione Dei*

*providentia
conspicua.*

nore cæteris præcellabant. De quibus *notanda* sunt primum quæ conjunctim, deinde quid seorsim agebant. Currebat uterque, uterque monumentum accessit, in illud (inclinato capite) introspexit, sepulchrum ingressus vidit linteamenta & sudarium seorsim & separatim posita & convoluta.

*Celeritas
eorum in
cursu re-
prehensa:*

In cursu quædam sunt reprehensione digna, alia in laude ponenda. Quod enim in cursu tam celeres sunt, illorum in fide tarditatem arguit. Nam accurrunt tanquam ad inexpectatum quiddam & insolens, dum audiunt Christum in sepulchro non esse. De quibus vere dici potest, *qui credit non festinet. Isai. 28, 16.*

*Perversitas
eorundem
percepta:*

Atque hic *notetur* insignis perversitas discipulorum, qui ad nuncium de resurrectione, qui certissimus erat, & Angelorum autoritate nitebatur, ne pedem quidem efferunt ut ejus veritatem explorent, sed illum tanquam fabulam rejiciunt: sed ad nuncium de asportato Christo, quantumvis ab unica fœmina temere proponebatur, nec ullo Angelorum testimonii subsidio nitebatur, atque adeo veritati penitus contrarius erat, tamen ilico accurrunt. Mirum igitur quam simus in rebus sacris hebeti & occæcæ judicio.

*In veritate
inquivenda
studium
laudatum.*

Quod autem sedulam & sollicitam operam in veritatis inquisitione dant, & spreta dignitate Apostolica currunt quantum contendere poterant, in eo sunt laude digni. Vide *Marc. 10, 17. & Luc. 19, 4.*

*Linteamina
inventæ
certum re-
surrectionis
Christi si-
gnum.*

Quod offenderunt linteamina & sudarium, &c. argumento certissimo erat Christum resurrexisse. Nam si quis illum transferre voluisset, nunquam eum suis linteaminibus exuisset. Si quis etiam illum furto asportare voluisset, nunquam temporis tantum sumpsisset ad illum suis integumentis exuendum, præsertim unguentorum tenacitate ejus corpore mordicus adhærentibus: nunquam etiam sudarium convolvisset & complicasset; sed omnia tumultuarie & per festinationem fecisset. Christus enim ex sepulchro exiit, non ut Israelitæ ex Ægypto, sed potius ut ex Babylone migrarunt, singulari securitate; & tanquam Leo surgens & prædam abducens, spretis & contemptis custodibus cum summa fiducia incedit. Lin-

teamina igitur & sudarium testimonium dicunt resurrectionis Christi, siquidem attente quis illa consideret.

Quæ seorsim fecerunt sunt, quod Iohannes Petrum in cursu superavit, sive quod *inde fit quod Iohannes Petrum in cursu superaverit:* ætate junior magis expeditus esset, sive quod amore in Christum pedes ejus tanquam damæ aut capræ pedes expediti & accelerati magis sint; sive (quod verisimilius est) utraque ratione. Ex quo illud intelligitur, amorem in Christum membra etiam corporis agilliora reddere: corporis enim infirmitas animo alacri sustentatur, &c. *Proverbior. 18, 14.*

Quod Petrus ingressus est prior, cum posterior ad sepulchrum accessit: inde factum videtur, quod natura audacior existeret, ut sepius vidimus: ideoque non tam ingressum sepulchri metuebat, quem Iohannes forte reformidavit, quod à fœminis audiverat, illis ingressis Angelos duos apparuisse, & illas attonitas & tremefactas reddidisse. Vnde & illud *liquet* audaciam & animositatem, quam natura hominibus inesse conspicimus, tum demum utilem esse, & singularem usum in Christiana vita sortiri, cum illa Spiritus Sancti nova confidentia animatur. Sicut enim natura formidolosus idemque fide imbutus strenuissimum quemque, qui fide caret, animositate & fiducia aliquid aggrediendi superat: ita si ad illam, quæ à natura est animositatem, fortitudo Spiritus accesserit, suam non contemnendam utilitatem habet.

Sequitur *pars altera* de fructu, qui per exitum aut nullus est, eoque discipulorum vel lectissimorum in credendo tarditatem coarguit. Nam quod dicitur de Iohanne, cum credidisset, non alio referendum est, quam ad Christi corpus quod è sepulchro surreptum & alio deportatum prædicabatur, non tantum quod Iohannes illius nuncii tantum meminit, præterita narratione quam fœminæ ex Angelorum mandato pertexuerunt: sed quod affirmet *sequenti versu*, nondum illis certi aliquid ex Scripturis de Christi resurrectione constituisse: Petrus autem admirandus abiit suspensio animo, quid hac re fieret, &c.

Et tamen Petrus prior sepulchrum ingressus sit.

*Exploratio-
nis in Di-
scipulis
fructus exi-
gunt.*

I O H. cap. 20, à vers. 11, ad 19.

11 Maria vero flens stabat ad monumentum, foris. Dum ergo fletet, incurvavit se in monumentum.

12 Et conspexit duos Angelos albatos, sedentes, unum ad caput, & alterum ad pedes, illic ubi jacerat corpus IESU:

13 Qui etiam dixerunt ei; Mulier quid fles? Dicit eis; Sustulerunt Dominum meum, nec scio ubi posuerint eum.

14 Et quum hæc dixisset, convertit se retrorsum, conspexitque IESVM stantem, nec sciebat IESVM esse.

15 Dicit ei IESVS; Mulier quid fles? quem quæris? Illa putans oliværam esse, dixit ei: Domine, si tu ipsum asportasti, dicito mihi ubi posueris eum, & ego eum tollam.

16 Dicit ei IESVS; Maria. Illa se convertens dicit ei; Rabboni, quod dicitur Magister.

17 Dicit ei IESVS; Ne me tangito: nondum enim adscendi ad Patrem meum: sed proficiscere ad fratres meos, & dic eis; Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum, & Deum meum, & Deum vestrum.

18 Venit Maria Magdalene annuncians discipulis quod vidisset Dominum, & quod ea sibi dixisset.

P R A X I S.

Summa, Magdalena Christum quærens, cum in resurrectione & ascensu ejus confirmatur, tum discipulos undecim eadem ex Christi mandato annunciat.

Partes sunt, } Confirmatio Resurrectione.
 } in Christi Ascensione.
 Magda- } Vtriusque mysterii Apostolis ex
 lenæ } Christi mandato annunciatio.
 In priore consideratur ipsius Angelos.
 quærentis confirmatio per Christum.

Verf. 11.
 Magdalene
 studium
 quærendi
 Christi.

Magdalena duos discipulos ad Christi inquisitionem extimulans, ipsa otiosa & deserta non est, sed, ut liquet, iterum se viæ ad sepulchrum cum aliis mulieribus dat, ut ex *Matthæo* constat, qui dicit Christum occurrisse mulieribus: & cum duos discipulos cursu & celeritate assequi nequiret, videtur illos tum attigisse, dum adhuc in exploratione sepulchri essent, & ibi substituisse cum illi domum redirent una cum aliis mulieribus quibus Christus post apparuit in via, cum se primum vivum conspiciendum præbuisset Magdalene in horto ad monumentum.

Ejus fletus
 causa.

Quod autem sepulchrum adveniens ilico in fletum erumpit, omnino videtur ex duorum discipulorum nuncio de Christi asportatione confirmata fuisse. Hinc igitur illi lachrymæ effluerunt, quod Christi corpus inhonoratum & probro expositum animo conceperat: quod quam honoratissima sepultura condecorari præoptarat.

In multi-
 plici ejus
 errore ni-
 quid tamen
 laudanda.

Primum quidem in eo peccatum ab ea est, quod Christum resurrexisse non commemorat, præsertim bis admonita ab Angelis. Deinde Christum in mortuis adhuc esse concipiens illud potissimum lugere debebat,

se cum electis omnibus perituram, quorum salus in Christi resurrectione consistebat. In multiplici tamen Magdalene errore unum illud laudi ducendum est, quod Christi corpus quantumvis mortuum ignominia affici ægerime tulit. Vide 1 *Samuel*. 31. exemplum incolarum Iabesh. Item 2 *Samuel*. 21. exemplum Ritpæ. Cum autem nullum nostrum erga Christi corpus officium constare possit, fidei nostræ experimentum demus in procurandis funeribus sanctorum, cum pro Christo moriuntur. Maxime vero operam demus mystico Christi corpori, quod in terris est, quod adhuc ungere, lavare & aliis officiis colere conceditur. Exilem igitur pietatem nostram esse coarguitur, qui vivum Christi corpus in plateis jacere & oberrare patimur.

Quod sepulchro adstans, tandem caput suum in sepulchrum inserit, ut an Christus ibi esset cognosceret, ut ex ea parte fidei insignem tarditatem prodit, quæ nec Angelorum nuncio, nec suis sensibus, nec discipulorum duorum de asportato Christo fidem adhibet: sic ex ea parte incredibilem ex amore curam quærendi Christi coarguit. Maxime si meminerimus, quomodo sepulchri inspectione prius exterebatur objecta Angelorum visione: unde Iohannes videtur sepulchri ingressum reformidasse, quoad Petrum præeuntem viderat. Experimento autem certissimo comperimus studium aliquid inveniendi nos impellere, ut ibi aliquid quæramus, ubi diligentissime & attentissime perscrutati illud non invenimus. Ex quo illud elicitur, quam est hominum erga Christum amor perexiguus, quandoquidem eorum est in illo quærendo tam languidum & tam fri-

Ejus in fide
 tarditas,
 & cura
 quærendi
 Christi si-
 mul appa-
 rent.

gidum studium. Quod tanto liquet magis, quod illum non inquirimus in Scripturis, ubi certissime reperitur, cum hæc illum quaeriverit ubi nec reperiri poterat, nec invenendi spe sustentabatur. Denique quod scæmina non sine periculo & timore hinc hostium Ecclesiæ, istinc gloriose apparitionis Angelorum eum quaerente, nos ne ibi quidem illum indagamus, ubi citra periculum & timorem se nobis conspiciendum præbet. Hæc accommodentur nostris præsertim mulieribus.

Verf. 12.
Perseverantia in
Christo
quaerendo
p. cumam.

Quod Angelos duos simul & videt & audit, quos tamen duo Christi discipuli non viderunt, nec illis ostenti sunt; in eo conspiciendum præbetur, quod tandem præmium est singularis amoris & ex amore curæ & sollicitudinis & ex cura & sollicitudine permanentionis & perseverantiæ in Christo quaerendo. Quod nos ad hoc officium merito animare potest & debet. Quid numerus binarius nos doceat dictum est: quod veto unus ad caput, alter ad pedes sedebat, signo erat Christum non ibi fuisse, utpote quod spatium à Christi capite & pedibus occupatum sit corporibus, quæ Angeli ad legationem obeundam acceperunt.

Pontificii
resutati.

Quod egregie Pontificios convellit, qui Christi corpus sine justa quantitate & corporis conformatione somniant, cum Iohannes idcirco in sepulchro non fuisse confirmat, quod locus, ubi jacuerat, ab alio quam à Christi corpore occupabatur. Cum igitur nec locus sit capiti nec pedibus Christi in crustaceo Pontificiorum Deo, certum est illud Idolum esse.

Verf. 13.
Ignorantia
Scripturæ
sese tribu-
tione injuste
causa.

Quod quaerant quid fieret, non eo hoc fecerant, quod causam ignorabant, sed illam hoc modo molliuscule & tenello brachio castigant: ac si dicerent; Nulla justa causa subest, cur fieri in hunc modum debeas, quæ potius de Christo excitato summe letari debeas. Ex quo illud liquet: ignorantia Scripturarum & oscitantia in perdiscenda Dei voluntate sæpe fieri, ut homines istis contristentur, ubi letari eos deceret; istic fleant, ubi ridere deberent; istic perplexi & anxii sint, ubi fideles illos esse oporteret. Unde illud liquet, quam præclarum sit Dei pleniore notitia illustrari, sine qua etiam pii ipsi sæpius mæsti sunt. Falsum igitur est quod à plerisque jactatur, *ὅτις ὁ θεὸς ὁρῶν τὰ κρυπτά*, tamen enim ad tempus dormiant, tamen experrecti & sonitu peccatorum excitati, quo se vertant nesciunt.

Responsio causam doloris sui *duplicem* subindicat *Prior*, quod Domini corpus certi asportassent. *Alteræ*, quod nesciret quo abductum esset ut illud reportaret, aut loco commodo reponeret. Quod nos doceat, quanto nos gaudio perfundi oporteat, quod letiamus Christum ad dexteram Dei Patris sedere, unde detrahi non potest. Huc igitur oculos & animum attollamus.

Quod sciamus
Christum ad
dexteram
Patris esse
solidi gau-
dii nobis
caussa est.

Quod autem hoc dicto ilico se retro convertat, nec ab Angelis percunctatur, an scirent ubi esset: ideo factum esse apparet, quod Angelorum splendore perculsa eorum aspectum ferre diutius non posset. Quod autem illud sciscitatur a Christo, quem hortulanum esse animo conceperat, quod non ab ipsis Angelis, qui certius hoc indicare poterant quam hortulanus, documento est, quantum beneficium sit hominum ministerio uti, quibuscumque absque formidione & trepidatione familiariter agere conceditur; multoque conducibilis esse à Ministro Ecclesiæ mysteria regni percipere, quam vel à Deo, vel ab Angelis. Vide *Exod. 20.* & *Iob. 39.* Vide etiam Cornelii exemplum *Act. 10.* Quod etiam Angeli nihil illi de Christo excitato respondent, hoc idcirco fecerunt, quod Christum præsto esse cognorant, qui totum hoc negotium commodissime expediret.

Verf. 14.
Hominum
ministerio
Evangelium
cogno-
scere
summum
beneficium.

Christus quaestione hac inde orditur, ubi Angeli desierunt: rogat enim quid fereat. Hic igitur primo *notandum*, quam verum sit quaerentes invenire, petentes accipere, pulsantibus aperiri. Tametsi enim huc illuc discursando videntur operam & olcum perdere; tametsi civitatis custodes nobis Christum ubi illi indicare nequeant, tamen dummodo perstemus in Christi perseveratione, illum tandem certissime inveniemus. Cum igitur exploratum sit Christum, quem quaerimus rem pretiosissimam esse, sitque perinde perceptum nos gemmam hanc inventuros; (quos enim invenit cum eum non quaerent, his certe se quaerentibus se exhibebit; & si Paulam se persequentem quaesivit, nedum nobis diligentibus ipsum se ostendet;) pudeat certe nos tam esse in quaerendo frigidus & languidos. Cui aurum quaerant ubi sæpe illud non inveniunt, & gemmas per littora ubi non sunt. Maxime vero cum Christus semel inventus amitti nequeat, rebus omnibus aliis caducis existentibus.

Verf. 15.
Quaerentes
inveniunt.

Quid fereat, aut quem quaereret rogans, tibi non placere docet hunc mærorem, quem

Piorum le-
cturæ
Christo pre-
tiosa.

quem ex sui absentia conceperat. Commiseratione enim motus, non æque fert hunc ploratum. Piorum enim lachrymæ coram illo pretiosæ sunt: unde illas veluti collectas in utre reponit. Falsum ergo quod proverbio celebratur, non magis moveri nos oportere mulieris fletu, quam anseris nudis pedibus incessu. Quod quidem ut improbe dicitur, tamen sæpe piis ipsis in mentem venit hoc ipsum in Christo usuvenire; dum suos patitur in luctu & lachrymis jacere & ita illachrymari, ut eorum corpora veluti clicantur fiant, & ossa arida sint, imo vero ut lugendo videant jecur penitus effudisse, ut est in *threnis*. Et quidem illud verum est Deum hoc sapius facere ut suos in squalore & luctu jacere patiatur, sed maximo eorum compendio ut 2 *Cor. 7*. Non quod lachrymis suorum delectetur, qui opportune veluti strophiole omnes lachrymas detergit. Quod si Christus sollicitus sit illas lachrymas sustinere, quæ citra & contra officium funduntur, nedum hoc faciet cum jure & debite & ex verbi præscripto hoc sit, cum peccata nostra lugemus: nam Magdalena lugebat Christi asportationem, quam non debebat.

*Piis sæpe
Christum
jam inven-
tum qua-
rere.*

Quod existimavit Hortulanum esse qui illam alloquebatur, discimus sapius fieri ut pii Christum invenirent cum illum se invenisse nesciant, ut qui veluti per transfennam pios inspicat à quibus non agnoscitur. Sicut enim plerique ex impiis sibi persuadent se Christum invenisse & veluti manibus tenere, quem nunquam ne è longinquo quidem viderunt, ita pii plerique præsertim tentationibus obnoxii ne tum quidem attingisse putant, cum jam comprehederint. Responso autem suo tamen aliam quæstionem proponit, tamen satis ad illud quod quæsitum est, commodè respondisse deprehenditur. Perinde enim est ac si diceret: tu pulchre nosti quem quæro: quem enim istic in horto & prope sepulchrum Christi quæterem nisi Christum? (unde etiam illum non nominatim indicat) quamobrem si tu eum hoc consilio deportasti, ne ab impiis Iudæis corpus ejus contumelia afficiatur, indica, quæso, mihi, ut ego eum tollens, sumptum in illum faciam. Atque hac quæstione proposita, antequam responsum accepit, ilico se avertit, persuasa nihil inde potuisse elici, quo Christum inveniret. Quod ex eo cognoscitur quod Christo illam nominatim compellente se reflexisse dicitur, & faciem ad Christum prius averfam convertisse. Va-

de & illud liquet, pios sæpe Christum invenire vel tum cum micime omnium se inventuros credunt. Nam Maria se à Christo averterat tanquam operam & oleum perditura, si cum illo ulterius de Christo inveniendi confabularetur.

Quod Christo illam nominatim appellante vocem ejus agnovit, & Christum esse certo cognovit: nos primum docet Christi cognitionem melius & certius peti ex ejus verbo & sermone quam ex aspectu & corporis forma & lineamentis. Nam priore sermone ob eam causam se Christus non manifestavit, ne perinde & ex æquo tribueretur ejus aspectui Christi atque ipsius auditioni, aut vero plus etiam tribueretur aspectui Christi & visibili formæ quam sermone. Nunc autem duntaxat sermone se patefaciens docet potiore & rectiore Christi notitiam & magis salutarem eam esse, quæ ex verbo petitur. Hinc est illud *Iob. 22, 21, 22. notitiam in isto cum Deo, & ejus sermonem ex ore ejus accipias.* & *Prov. 2, 6. Adversus Pontificios, qui quærunt illum in picturis: item qui nunquam acquiescunt nisi in corporali Christi præsentia, in qua spes suas collocant.*

*Verf. 16.
Salutaris
Christi no-
titia ex e-
jus verbo
petenda.*

Deinde & illud *notandum* Christo optimo Pastore illam de nomine appellante, illam tanquam obsequentem ovem Christo annuisse & ejus vocem agnovisse *Iob. 10*. Est igitur veri Pastoris non tantum gregei generatim docere, sed cum singulis speciatim agere. Hic igitur contra Non residentes agatur, quorum absentia sit ut non tantum singulos ex grege non norint, sed ne greges quidem ipsos aliquando quot numero sint meminerint.

*Pastoris
veri offi-
cium.*

Simul atque Christum esse agnovit, ilico prorsus ad pedes ejus se advolvit, illum complexura ne unquam abscedat denuo. Vide *Can. 3, 4*. Quod autem Christus illam sui contactu prohibet, quem illa non tantum tangere, sed ulnis tenere aebat, videtur inhumanitatis ejusdem esse, præsertim cum in Christo quærendo tam fuerit sollicita & mæsta. Videtur igitur humanitatis fuisse pati ut illa se aliquandiu sui complexu satiaret. Deinde apparet alias scæminas illius pedes amplexas fuisse: cur non idem Martiæ conceditur? *Resp.* quod videret illam nimium corporis præsentia affixam, & sibi in animum induxisse fore ut ejus lateri, sicuti prius ante mortem, adhaesura esset. Quo magis igitur illam videbat corporis præsen-

*Verf. 17.
Cur Chri-
stus Mar-
tiam con-
tactu suo
prohibeat.*

præsentia affixam, eo magis illam prohibebat, ne vel illum tangeret. Ex quo videmus naturam nostram depravatam penitus inlitum esse à corporali Christi præsentia pendere, & illi mordicus adherere.

Quæ in
proponendo
Dei verbo
diligentia
adhibenda.

Hinc liquet quanta diligentia Dei verbum proponendum sit, cum ut festinationi consuleretur, Christus Mariæ sui contrectationem non permisit. Vide *Matth.* 10. ubi discipuli iubentur neminem in via salutare. Idem etiam Elizarus suo servo præcipit cum ad excitationem pueri illum mitti. Et certe, sicuti videmus eos qui diploma regum obtinuerunt, ut morti adjudicatum condemnatione eximant, dispositis equis omni celeritate diploma illud asserre, sic & quibus munus à Deo mandatum est de peccatorum remissione diploma divinum perferendi, multo magis ad id obeundum prompte oportet se accingere; ne, si moram fecerint, ante à laqueo diaboli vitam finiant, quam quidquam de cælestis regis absolute & indulgentia inaudiverint.

In Christi
nuncio con-
suetudo

Nuncius quem per illam ad discipulos mittit consolatorius est, utpote quod sciebat illos anxios & mœstos esse. Perinde igitur est ac si dicat, tantum adest ut me mortuum somnare debeatis, ut non tantum me à mortuis excitatum vos velim intelligere, sed porro illud quoque scire me jam in prociectu esse ut in cœlum ascendam. Quod

ne vos mœstos habeat, mementote me ad Patrem meum proficisci, ibi glorificandum; ut si me ametis meo bono lætemini. Quod si excipiat, bene quidem mecum actum esse; sed interim quid nobis miser fiet? scitote me quoque ad Patrem vestrum proficisci, utpote qui eodem jure quo fratres mei estis, eodem etiam Dei filii existitis, eoque ad eum estis aggregandi, non secus atque ego ad illum proficiscor. Atque ut est pater meus, sic etiam respectu humanitatis Deus meus est, eoque major me & ad me ornandum potens (ut *Iohan.* 14, 28. eadem ratione usus est) atque ob eam ipsam causam Deus vester est. Cum igitur simul & Pater sit, qui nos charissime complectitur, & Deus, qui omnia nobis præstare potest, nihil est quod non nobis ab illius clementia & charitate polliceamur.

Hic de singulari Christianorum privilegio dicendi locus, qui talem & Patrem & fratrem habent. quod non mœstos & dejectos erigere debet. Vide *Cantica*, ubi Ecclesia vocatur *soror Christi*.

Piorum
privile-
gium.

Hic etiam fructus ascensus Christi docetur.

Quod Maria Christo obrèperans ab ipsius contactu abstinet, ut se ilico via det: observandum est, quomodo affectus suos cinxit, & illis perquam impetuosè quasi vim attulit, ut illos ad Christi obsequium traduceret.

Verf. 18.
Affectus
cœcercandi.

M A R C. cap. 16, à vers. 9, ad 11.

9 Quum autem resurrexisset IESVS, mane, primo die hebdomadis apparuit primum Mariæ Magdalene, ex qua eiecerat septem demonia.

10 Illa profecta annuntiavit eis qui cum ipso fuerant, lugentibus ac flentibus.

M A T T H. cap. 28, à vers. 9, ad 11.

9 Vt autem proficiscebantur ut hoc renunciarent discipulis ejus, ecce, IESVS occurrit eis, dicens: Arete. Illa vero accesserunt, & prehenderunt pedes ejus, & adoraverunt eum.

10 Tunc ait eis Iesus; Ne timete: abite, renunciate fratribus meis ut abeant in Galileam, illic me videbunt.

P R A X I S.

Symma, A Christo confirmatis in fide Spiis mulieribus quibus se conspiciendum præbuit: eandem discipulos ex ipsius mandato confirmant.

Partes sunt, {
Christi mani- { Magdalene.
festatio { Reliquis fœminis.

In quarum u- }
trisque confi- } Fœminarum per Chri-
deratur confir- } stum.
matio } Discipulorum per fœminas
ex præscripto Christi.

Marco solemne est, quæ alii Evangelistæ *Marci Eu-*
angelistæ describunt strictim perstringere; sed tamen cum fœnore & incremento non vulgari. Vnde historiam Magdalene, quam *Iohannes* latius exposuit, peranguste resarcit, sciens,

ciens, hoc singulate habet , ut Christum ante omnes Magdalenzæ apparuisse doceat , & causam simul cur hoc faceret adscribat .

MARC.
vers.9.
Deus non
est acceptor
personarum.

In *priori notandum*, non esse personarum acceptionem apud Deum ; ut qui mulieres diligentius Christum requirentes quam Apostoli, ipsis cum viris, tum Ecclesiz præcipuis ministris præfert, & quidem ipsi Iohanni amico suo intimo secundum carnem. Atque inter fœminas illud magis conspicuum est, ut qui non primum suas consanguineas, sed nec matrem sanctissimam fœminam primum adit ut immisit, sed illis se primum videndum præbuit, quæ in se quærendo magis assidua & sedula erant.

Pontificiorum
fabula
de B. Virgine.

Quo est infectanda magis *Pontificiorum* audacia, qui adversus disertum Euangelistam, id est, Spiritus Sancti testimonium Christum à virgine primum visum fuisse blaterant. Sic cum Scriptura omnes homines in universum sub peccato concludat, illi beatam Virginem excipiunt : cum omnes in peccato conceptos pronunciet, illi itidem eam eximunt : cum omnes extremo die resurrecturos confirmet, his exceptis quos Scriptura translatos & excitatos dicit, illi virginem subtrahunt, ut quam assumptam fabulantur, sine ullo Scripturæ testimonio. Absurdum enim censent hunc honorem virgini non habitum esse ut primum eum videret.

Media
salutis
pro
ratione
miseri-
cordiæ
divinæ
dispen-
sanda.

Alterum est, quod causam assignat, cur primum ei apparuerit, quod scilicet ex horribili Dei iudicio illi promptum erat peccatorum suorum atrocitatem colligere, eoque etiam timore percelli ne se Dei ira obrueret & obtereret. Hic igitur eadem nobis doctrina proponitur, quæ prius in Petro, ad quem nuncium de resurrectione lætum præcipue perferri mandavit. Id est, media salutis nostræ pro ratione auctæ misericordiæ divinæ adhibenda esse à Ministris. Vide supra.

Pontificii
suo gladio
jugulati.

Quamobrem *Pontificii*, qui ex priore loco de Petro, ejus optimum supra Apostolos subinserunt, non minus concludunt Magdalenam omnium fœminarum principem & primariam esse, eoque ipsius sanctissimæ Virginis, quod præ omnibus se primum illi videndum præbuit.

Charitas
erga Deum
remissionis
peccatorum
signum.

Præterea & illud *notandum* ei plurimum tribui, qui plurimum accepit. Huic enim, cui multa condonata sunt, multum confertur. Vide *Matth.* 13, 12. Ad hæc causam fuisse, cur hæc plurimum dilexit, quod plurimum ei condonatum esset, ut *Luca* 7, 47.

Hic igitur excutiamus nos. Nam cum nostra peccata plurima esse negare non possumus, omnino intelligendum nobis est, aut nos amare plurimum, aut nondum peccatorum remissionem accepisse. Reputemus nobiscum, si nulla sit Magdalena, nullum scortum, nullus impurus, qui suas aut vires aut formam olim profuit. Quod si, &c.

Qui vero se ab hujusmodi corruptelis intactos servarunt, nisi hoc ad Dei singulare beneficium referant, ut se hoc pacto ad Dei amorem accendant, omnino pejore loco sunt saepe, quam malefici & omnibus sceleribus cooperti; quod illorum externa integritas ipsos securos reddat. Tametsi enim castitas tanto præstantior est immunditia, placidum ingenium & pacificum rixoso, &c. quanto lux præstat tenebris : tamen cum his Dei donis ad securitatem abutimur, pejus nobiscum agitur, quam cum protritit scortis. Vnde etiam Christus affirmat meretrices & publicanos populi expilatores Pharisæis justiores fuisse, & regnum cælorum illis patuisse, quod istis occlusum & obscuratum fuit. *Matth.* 21, 31, 32.

Securitas
ex integri-
tate exter-
na aperto
scelere de-
terior.

Amore vero, sicut prius diximus, Christi investigationem definimus. In quo quoniam facile nobis ipsis imponimus, alia hic nota est, qua nostram hypocrisisin Deus producit : se etenim amantibus se familiariter patefacit. Quamobrem si Christus se nobis non patefacit, certum est illum à nobis plurimum non amari. Quod enim hic de corporali manifestatione verum comperimus, illud de spiritali sui manifestatione liquidissime docet *Iohan.* 14, 21. Qui igitur diu Christum professi illius adhuc ignari sunt, hi frustra & falso de suo in Christum & Deum amore gloriantur.

Charitas
erga Deum
sinceræ
penitentiæ
signum.

In obedientia describenda quam hæc Christo præstitit de renunciatione resurrectionis Christi ad discipulos, peculiare est apud Marcum, quod illos offendit mœrentes & lamentantes. Ex quo primum illud confirmatur, quod superius dictum est, duos discipulos, de quibus illos credidisse à Iohanne confirmatur, non credidisse resurrectionem Christi, sed tantum illud, quod falso dictum est de Christi se sepulchro asportatione. Simul etiam & illud liquet, quam oportune Mariam à sui contactu idecirco abaruit, ut ad discipulorum consolationem pareretur.

Quid visio
sepulchro
Discipuli
de Christo
crediderint.

Denique *observanda* est Apostolorum oblivione doctrinæ Christi & tarditate ere-

Eorum ex-
tarditate

credendi & oblivione miseria.

dendi quod prius audiverant, tristitia & miseram conditionem. In vitio est, instar arundinum levi vento agitari: sed agitari cum ne levissima aura perflati essent, imo vero cum Sol divinæ lucis lucidissime affulgebat magis in vitio est. Rachelis non solatilis luctus ferendus erat, cum ejus liberi non extarent: sed lugere & lamentari, cum justissima causa lætandi suberat, tam est in vitio, ac lætari cum tristitia affici cum officio conjunctum sit. Quo major est Christi pietas illos in luctu tam turpiter errantes tam studiose confirmantis.

ΜΑΤΘ. vers. 9. *Quomodo Christus à tergo veli-ctus mulieribus obviam factus sit.*

Sequitur pars altera. Vbi primum *notandum* est, quod Evangelista animos particula admirationis attollit, quod Christus illas euntes non est consequutus, sed illis obviam factus est. Cum tamen ex historiae serie constat, illum scæminis à tergo relictum esse, utpote qui ad sepulchrum substiterat pone illas: ut vel se in aërem sustulisse, vel alia ratione admirabiliter eo adfectum esse indicaret. Sicut & post clauso ostio se patefecit.

In salutatione, qua Christus n- titur, notanda.

Deinde tamen communi & pervulgata salutatione usus videatur, cujus generis plurimas formas suffecisse facile colligi potest, tamen illam non temere sed ex novi benefi-

cii intuitu usurpasse videtur; quod ex ejus resurrectione, unde omnibus peccatis abolitis justitia restituta esset, plenam gaudendi materiam haberent. Quam igitur nos & quam ingentem lætitiā merito agitemus, cum sciamus Christum glorificatum sedere ad dextram Patris?

Quod prociderunt ad ejus pedes, reverentiam; quod vero illos complexi sunt, si- mul & reverentiam ostendebant, unaque de- clarabant se certissime credidisse eum resur- rexisse, simul atque eum viderunt, & vel verbulo alloquutus esset. Quod eo magis laudem meretur, quo Apostoli magnopere, postquam se illis conspiciendum præbuerat, dubitarunt. Quod si illum adorabant scæminæ nondum glorificatum, nedum nos jam in gloria constitutum.

Quod etiam Christus hunc cultum admittit, declaratur eum esse Dei Filium. Hic contra Pontificem dicatur. Vide *Actor. cap. 10, vers. 25, 26.*

Quod autem jubet ut in Galilæam ab- eant, id eo factum videtur, ut se indignissi- mis Hierosolymitanæ urbis incolis subdu- cens, Galilæis, qui illum inter ceteros ag- noscebant, se patefaceret.

Formine facilitate credendi Apostolis præstata.

Cur Christi Apostolos in Galilæam mittat.

ΜΑΤΘ. cap. 28, à vers. 11, ad 16.

11 Euntibus autem ipsis, ecce, quidam ex custodia venerunt in urbem, & renun- ciarunt primariis Sacerdotibus omnia qua facta fuerant.

12 Ipsi vero congregati cum Senioribus, consilioque capto, numos multos dederunt militibus,

13 Dicentes; Dicite; Discipuli ejus nocte venerunt, & eum surati sunt, nobis dormientibus,

14 Quod si hoc auditum fuerit apud præsidem, nos persuadebimus ei, & securos vos prestabimus.

15 Ipsi vero accepta pecunia fecerunt sicut erant edocti: & divulgatus est ille sermo apud Iudeos usque ad hodiernum diem.

P R A X I S.

Summa, Principes Sacerdotum post nuncium à custodibus acceptum, & concilium inde coactum, conductitia militum opera fidem resurrectionis Christi apud Iudeos evertunt.

Partes sunt, { Principum Sacerdotum cum militibus transactio.
Ejusdem transactionis effectus.

ΜΑΤΘ. vers. 11.

In priori consideratur primum nuncius custodum, qui proculdubio justo numero &

ad nuncium confirmandum bene idoneo à suis sociis legati sunt, ut rem, sicut gesta est, narrarent, atque hoc modo se culpa expedirent. Quod autem dicitur, hunc nuncium perlatum esse interim, dum nuncius certissimus de resurrectione Christi ad discipulos, idque in primo, ut videtur, à sepulchri reditu mulierum ministerio perferebatur (nam nisi hoc primo reditu factum fuisset, Petrus & Ioannes custodes ad sepulchrum jacentes offendissent) id eo videtur ab Evangelista positum, ut innotesceret hoc testimonium custo-

Modus & tempus nuncii à custodibus allati.

custodum de resurrectione Christi non fuisse arceptum à Christi discipulis & fautoribus, unde aliquid ei autoritatis detraheretur; sed quod ipsi victi veritatis luce confiteri coacti sunt. Nam nisi custodes prius hoc retulissent, quam illius rei fides ad discipulos pervenisset, excipere potuerant iniqui, custodes accepta fama gloriosæ resurrectionis Christi ilico hoc arripuisse & suæ defensionis opposuisse, cæteroque omni excusatione desistendos.

*Deus temperat ad Ecclesiam commo-
dum moderatur.*

Ex quo illud liquet tempora Deum moderari ad suam gloriam & Ecclesiæ ædificationem. Est quidem doctrina præstans, singula suo & proprio tempore obvenire. *Eccles. 3, 1.* Sed longe majoris consolationis est, si repetamus Deum temporum momenta Ecclesiæ commodo metiri. Qui horologiis observandis præficiuntur, solent horologia ad suum & amicorum commodum temperare, ut non aut citius aut tardius insonent, quam illis inservire posse judicatur. Deus vero qui præest temporibus, id multo magis suorum bono præstat. Quamobrem tamen tempora & temporum opportunitates in nostra facultate non sint, ut illa cuiusvis perscrutemur, tamen diligenter, non tantum quid facit Deus, sed quo tempore id facit spectandum, ut debitum inde fructum colligamus.

Custodum testimonium fide dignissimum,

Quod præcipue hic spectatur est custodum de Christi resurrectione testimonium; tamen autem quod improbi erant, fide elevari videri possit; tamen quod hostes Christi sunt, testimonio pondus affert, utpote quo indicatus tantam fuisse lucem resurrectionis Christi, ut ne ipsi quidem Christi jurati hostes illam inficiari potuerint. Quo accedit, quod hi rem hanc testantur, qui ejus rei oculati testes existunt. Vide *Deut. 32.* ubi hostium Ecclesiæ judicium appellatur. Nativitas Christi non itidem ut Christi resurrectio improbis innotuit. Quod eo factum est, quia res alioqui incredibilis visa est: quo accuratius Spiritus Sanctus hanc rem testatam reliquit.

Drum ostendit ex hostium veritatis ore testimonium piis utile erueret.

Singularis igitur est Dei sapientia cum potentia conjuncta ex ore inimicorum veritatis testimonium erueret, quod piis proficit. Quamobrem profuerit intelligere, quid ipsi Pontificii de re religionis scribant. Quantaque & quam omni exceptione superior veritas Evangelii existat, cui in præcipuis controversiis & primariis viri ex ipsis aliqui acclamant, ut Papam non esse jure divino

sed humano universalis Ecclesiæ Episcopum. Quod idem in Transubstantiatione, &c. spectari possit.

Denique hoc loco *observatur* Dei amorem non omnino ex nuda mysteriorum reperi aut cognitione, aut fide pendere: quandoquidem impii Christi hostes plus de Christi resurrectione & cognoverunt & traderunt, quam duodecim Apostoli, quibus tamen pietate nullo modo comparandierant.

Nuda cognitio mysteriorum regni Dei inutilis.

Quod Pontifices concilium cogunt ut veritatem illis probe cognitam oppriment, utpote qui jam intelligant Christum dicto suo consentienter tertio die resurrexisse, & partim odio veritatis, partim etiam studio dignitatis suæ tuendæ in suscepta Christi & Evangelii oppugnatione pergunt. Ex eo quanta virtus sit resurrectionis intelligitur, quod Pontifices illi tantopere resistunt, eamque pernegant; tanquam quod Iesum filium Mariæ Christum & Messiam esse liquidissime coargueret. Hinc est quod Paulus affirmat eum ex resurrectione, tam gloriosa præsertim, potenter declaratum esse Dei filium. *Rom. 1, 4.* in nativitate, Evangelii prædicatione, miraculorum editione, atque adeo in cruce certissima mediationis atque adeo divinitatis indicia constabant. Sed in resurrectione omnium clarissima. Perinde enim est ac si dicerent, si hæc resurrectionem pervulgari patiuntur, frustra illum Messiam non esse acclamabimus.

Resurrectio Christi certissima Messia signa continet.

Quod pecunia corrumpendos in concilio statuunt, eo insignem pertinaciam & obstinationem produnt, qua adversus tam splendens veritatis solem obnituntur; cum tamen quibusdam parum verisimile sit tantam cuiquam, præsertim docto, inesse posse malitiam, ut agnitam veritatem sciens & prudens oppugnet; atque adeo statuunt alienum esse à Christiana charitate, tam duriter de illis sentire; qui admonendi sunt parum illos reputare feciditatem peccati, quod natura nobis peccatus adhæret.

Pontificum insignis pertinacia.

Simul etiam cavendum à peccati fraude & laqueis, quibus semel irretitis difficile fuerit inde se expedire. Nam qui primo pecuniæ studio aut honoris, aut vero etiam consortii causa aliquid sceleris admiserint, post in cæpto scelere aliis peccati retinaculis restringuntur, ut quod alioqui leves aut inconstantes habebuntur. Quinetiam sæpe fit ut quidam nulla magna aviditate peccatum admittentes, & sicine an secus res ha-

A peccati laqueis cavendum.

beat perinde habentes, tamen post in cæno ejusdem peccati ita hærent, ut inde magnis conatibus extrahi nequeant.

Et potissimum istius, cui maxime dediti sumus.

Notandum etiam quam callide milites aggrediuntur pecuniarum corruptela, quam noverat apostolicum esse ad insecandos milites irritamentum. Ac si dicerent; Novimus vos bonos socios pecunia egere, quam vobis largiter dabimus, ut hoc quod vos edocturi sumus, pervulgetis. Quamobrem videndum quibus potissimum vitis dediti sumus, ut adversus illa circumspicere & caute incedamus, quia Satan suas illecebras pro ingenii nostri ratione parat.

Notandum etiam quomodo sumtui non parcant, ut veritati obstant. Quod nos admonet, &c. & quomodo periculo se obijciunt omnia in se recipientes. Hic etiam de Conciliis Ecclesiasticis dicendi locus.

Verf. 25. Pontificum commentarii nulli

Sequitur *pars altera* de effectis: scilicet quod hæc fraude obtinuerunt, ut huic tam puri & tam inverisimili fabulæ fides à Judæis habita sit. Nulla enim veriùmi-

tudine nititur, discipulos, qui Christum sepe-
peliebant, eundem è sepulchro suffuratos: *probabilis spe-
ciem ha-*
bet.
Nec probabilitate nititur, Christi discipulos, siquidem Christus eos sefellisset non resurgendo, prout se facturum prædixerat, eum honore amplius prosequuturos fuisse præsertim magno suo periculo; quod tamen præstare potuissent prima nocte absque periculo, cum nulla dum custodia appositâ fuisset: nec veriùmile sit omnes sepulchri custodes tam alto somno sepultos & oppressos fuisse, &c. Nec enim hoc factum legimus nisi inusitata & extraordinaria Dei administratione, ut cum Saulis milites alto somno oppressi erant. Quod si etiam somno oppressi sunt, quomodo de furto per discipulos restari possunt? Simul etiam liquet quomodo nobis profuit custodiam appositam esse, sine qua hoc figmentum fuisset veriùmilis. Sed hic videmus iusto Dei iudicio fieri, ut qui veritati credere nolunt, eos Deus iudicio justissimo tradat, quo mendacis etiam crassissimis credant. *2 Thefsal. 2, 11, 12.*

L V C. cap. 24, à *vers. 13, ad 28.*

13 Et ecce, duo ex eis ibant eo ipso die in vicum distantem stadiis sexaginta ab Hierusalem, cui vico nomen est Emmaus:

14 Et colloquebantur inter se de istis omnibus quæ evenerant.

15 Et factum est ut dum colloquerentur, & se mutuo rogarent, ipse IESVS accederet, & una iter faceret cum ipsis.

16 Oculi autem eorum retinebantur ne ipsum agnoscerent.

17 Dixit autem eis; Qui sum hi sermones quos confertis inter vos ambulantes? & quid estis terrico vultu?

18 Respondens autem alter, cui nomen Cleophas, dixit ei; Tu solus commoraris Hierosolymæ, & non nosti quæ in ea facta sunt his diebus?

19 Ipse vero dixit eis; Quæ? At illi dixerunt ei; Quæ facta sunt IESV Nazareo, qui fuit Propheta, potens re ipsa & verbis, coram Deo & toto populo.

20 Quomodo cum tradiderunt principes Sacerdotum & primores nostri ut morte damnaretur, & crucifixerunt eum.

21 Nos autem sperabamus illum esse qui redempturus esset Israël, at qui præter hæc omnia, tertium hunc diem agit hodie ex quo hæc facta sunt.

22 Sed & mulieres quædam ex nobis perculerunt nos, quæ diluculo venerunt ad monumentum.

23 Et non invento ejus corpore venerunt dicentes se etiam apparitionem Angelorum vidisse, qui dicunt eum vivere.

24 Et abierunt quidam eorum qui erant nobiscum, ad monumentum, & ita invenerunt prout mulieres dixerant, ipsum vero non viderunt.

25 Tum ipse dixit; O amentes & tardi corde ad credendum omnibus quæ loquuti sunt Propheta.

26 *Nonne hæc oportuit pati Christum, & introire in gloriam suam?*

27 *Et exorsus à Mose & omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis quæ de se scripta erant.*

M A R C. cap. 16, vers. 12.

12 *Postea autem duobus ex ipsis ambulantibus apparuit alia forma, quum rus proficiscerentur.*

P R A X I S.

Symma, Christus propria duorum discipulorum in via confabulantium confessione, corundem inscitiam & infidelitatem pernoscens, eidem remedium adhibet.

Partes } Duorum discipulorum inscitia & infidelitas propria ipsorum cõfessione elicita.
 { Remediũ illis curandis adhibitũ.

L V C.

vers. 13.
 Discipuli duo, quod resurrectione Christi nudum bene cognita ad negotia se cõserunt, reprehensi.

Interim dum duæ fœminæ, quæ Christum viderant, ejus rei nuncium ad discipulos perferunt, duo isti discipuli, die Sabbathum insequente iter Emauntem ineunt, septem miliaria cum dimidio ab urbe Hierosolymitana dissitum. Quod si quis *quærat* quid hoc miri est, si homines peracto Sabbatho ad negotia sua redeunt, ut Lucas illud cum particula *Ecce* proponat, tanquam animi auditoris exuscitaturus? *Resp.* omnino credibile vix videri discipulos cum à Prophetis, tum à Christo, tum vero fœminarum nuncio de resurrectione Christi edoctos, ita tamen rem illam præterire, ut ne quidem certiore cognitionem expectantes se ad sua negotia conferant. Optandum ut hujus generis discipuli non duo sed bis mille tantum existerent. Maxima enim hominum pars eorura, qui profitentur se spererum cœlestium duci, ita tamen rebus terrestribus præterito regno cœlorum, se addicunt, ac si nullum esset regnum cœlorum. Cujus quæ alia ratio assignari potest, quam quod volatilis quædam cogitatio de regno cœlorum ad se spectante animos eorum occupat, nec ulla certa ejus rei persuasione imbuuntur. Audiunt quidem esse regnum cœlorum; sed quia illud corporis oculis non vident, quia manibus non tractant & corporeis sensibus non usurpant, ideo ad illud parum omnino attendunt. Contra vero mundi hujus fœlicitatem quoniam sensibus percipiunt, idcirco illius incertitudine, quam vel nolentes confiteri coguntur, ab ejus infestatione tamen non absterrentur. Moses oculo fidei futuram beatitatem prospiciens, præsentem repellens, contrariam

eamque certissimam & gravissimam amplexus est, *Hebr. 11.* Hi autem, quas non habent, nec habere se posse certi sunt, mundi voluptates & comoda sectantur, illis præteritis, quæ semper duratura sunt.

Quod de toto hoc negotio in itinere loquebantur, in eo aliquosque laudem promerentur, quod illud ex obsequio legis faciunt, *Deuteronom. cap. 6.* tamen si enim terrenis negotiis addictiores essent quam par erat, non tamen ita in cœno mundi demersi erant quin cœlestia meditentur & de illis loquerentur. Atque ut in priore multos socios habent, sic in hoc per paucos, qui eos imitentur. Sic enim plerique sectantur sua, ut Christum excludant in verbo suo: satis enim abunde Deo satisfactum autumant, si in templo res sacras tractent; non necesse esse, ut quæ præsentis seculi sunt tractantes illis sacra admisceamus: quinetiam tanta est illorum aut improbitas, aut inscitia, ut illud parum conuenire dicant, quod nobis tantopere commendavit Apostolus *Coloss. 3, 16. sermo Christi in vobis copiose inhabitet.* Atque sæpe fit ut non modo Christum in verbo excludant, sed diabolum etiam porro adfisciant, dum fabellas quasdam, quibus tempus fallant, & commenta narraunt, aut fœdi aliquid; contra regulam Pauli, qui tempus redimendum monet. *Ephes. 5, 16.* Suam autem hoc pacto in Christum inimicitiam produunt, ut qui animo lato esse nequeunt, cum ipse adit; sicut fit in his qui inimicitias exercent. Contra vero pii latentur hoc comitatu.

Quod disceptasse invicem dicuntur, cum uterque resurrectionis nulla aut exigua spe duceretur, tamen si alienum videatur; tamen tenendum est utrumque dissentientem potuisse tamen de hoc negotio disputare: poterant enim disceptare, an in sepulchro adhuc esset nec ne, an è sepulchro deportatus, ut fœminæ dicebant. Item disputare poterant an ab hoste, an vero ab amicis aportatus fuerit. Deinde veritatis inquirendæ gra-

vers. 14.
 Quod ex-
 men de ea
 in via lo-
 quantur,
 laudati.

vers. 15.
 Quem oculo
 inter se dis-
 ceptare su-
 turant.

tia unus sustinere potuit eum resurrexisse, & rationes afferre, cur sic sentiret: alter contra instare non resurrexisse, quia se nondum discipulis patefecerat, quibus tamen omni verisimilitudine se patefacturus erat. Sed utrumque deceptum esse constat ex Christi, quæ potest adhibetur, reprehensione.

Quomodo
si Christus
illis adju-
xerit, &
quibus
etiam
adfit.

Quod Christus se illis adjungit, id videtur aliter fecisse quam ante fecit, illos scilicet consequendo, non autem obviam procedendo. Nam alioqui illos obstupescisset, si quis illis obviam procedens, non prius ab illis perciperetur, quam se illis conjunxisset: fieri tamen potuit ut illis serio & contenta voce disceptantibus, Christus illis imprudentibus facile obrepere potuerit. Hic autem diligenter *notandum*, Christum se illis adjuungere, qui se in verbo exercent, neque hoc officium infructuosum esse. Sic *Act. 8.* idem Eunuchus obtigit. Atque hoc tamen nunc non præstatur, nec præstari potest Christi corporea præsentia, tamen Spiritu suo certissime & utilissime illis adest.

Verf. 16.
Quomodo
oculis eorum
vertenti.

Quod dicitur eorum oculos ita perstrictos esse ut illum non agnoscerent, interpretatio est illius dicti quod est apud *Marcum*, quod illis *alia forma* apparuit. Non, ut *Pontificii* dicunt, illum aliam atque aliam pro re nata formam induisse, &c. Sodomitarum & Syri Scotomate percussi sunt ut eos, quos videbant, & alioqui agnoscebant, non potuerint discernere, idque singulari Dei iudicio. Sed hoc Scotoma non aliunde natum videtur, quam ex mentis caligine, quam adversus fidem resurrectionis obfirmaverant, ut quamvis præsentem cernebant, tamen non agnoscerent. Nec mirum, &c. Vide quæ ex hoc loco adversus *Jesuitas* observavi.

Verf. 17.
Christus
tanquam
in scius eos
interrogat.
Iut ipsi in-
scitiam
suam fate-
rentur.

Christus tamen probe nosset qua de re loquerentur, tamen hoc ab illis audire cupit, ut propriæ inscitiam & infidelitatis indicio magis proficerent, & ut materiam illos reprehendendi & acerbioribus verbis castigandi arriperet. Sic *Nathanus* Davidis scelus admittum pernoscens, ejus rei indicium ab ipso inscio & nihil tale cogitante expromere & extorquere voluit, ut propria oris confessione tanquam laqueo, quem ipse collo suo circumposuisset, constrictum facilis ad Dei tribunal (quo illum ducere expediebat) traheret.

Unde con-
fessionis us-
sus.

Ex quo facile liquet, usum confessionis peccatorum non in eo tantum versari ut admittum peccatum illi innotescat, cui sive

Deo, sive hominibus illud aperimus, & Medicinam ab illo auferamus: sed ut Medicina libentius admissa commodius vim suam exerceat. Perinde ac si Medicus percepto morbo illius tamen acerbiter & gravitatem à laborante expiscaretur.

Deinde Christus hoc ab illis percunctatus est, ut certis quibusdam passibus & gradatim se patefaciens eorum modulo se attemperaret. Lippis enim oculis maximus solis splendor plurimum officit, præsertim si subito & uno momento incurrat, nam si Christus sibi hoc sumpsisset ut absens eorum se sermones scire professus fuisset, admirabundi & in ea resuspenso hæssissent, nec tam quid ab illo proponendum erat, quam quis hoc proposuit attendissent. Atque hinc est quod sui agnitionem usque ad panis fractionem distulit. Nec aliunde est quod duodecim discipulis non prius sese conspicendum præbuit, quam multis indicis & resurrectionis suæ testibus suam resurrectionem comprobasset. Nam qui post tot indicia & testimonia resurrectionis resistebant sceminarum nuntio, duorum discipulorum in se pulchro perscrutationi, secundo sceminarum nuntio quæ Christum vidissent, denique horum duorum liquidissimo testimonio; quid fecissent, nisi Christi apparitioni hæc testimonia tanquam anteaambulones præmissa fuissent. Hinc etiam est quod Christus toties jubet, ne se Judæis Messiam esse evulgarent.

II. 17. ee-
rum infir-
mitati se
accommo-
daret.

Quod vero addit *καὶ ἐστὶν οὐκ ἔγνωσαν*, eo indicat scopum quo respexit, dum se illis adjunxit, ut illos scilicet mæstos & consolaretur: de qua re vide supra. Si enim *Iosephus* iniique tulit suos captivos quantumvis prophanos & infideles tristiores videre, nedum Christus suos fideles tristiores esse ægre fertur.

Christus fi-
delium tri-
stiam æ-
gre fert.

His verbis Christo Domino tanquam pervulgato & ignobili viatori insultant, & earum rerum inscitiam objiciunt, quarum se probe gnaros existimabant. Sic fere fit ut stolidi & inscii homines se plurimum scire putent, si aliis quibusdam rerum sacramentorum notitia superiores sint; cum tamen ipsi sua ignoratione miseri & infelices sunt. Lippus aut monoculus inter cæcos se perspicacem in video jactabit. Vide *2 Cor. 10, 12.* cum tamen operæpretium foret ut nos ad eorum exemplum exigereimus, qui omnium instructissimi sunt, vel potius ut præteritis hominibus, ad normam verbi divi

Verf. 18.
Stultorum
inanis glo-
ria.

vinī & legis nos revocaremus. Absurdum illis videbatur aliquem vel unum extare in urbe Hierosolymitana, qui de Christo & à Christo gesta ignoraret. Quam autem multa millia sunt apud nos, qui in Ecclesia tanquam urbe Hierosolymis habitantes tantumdem de Christo norunt, ac si in Babylone nati essent. Imo vero Pontifici in eo peritilque præferendi sunt.

Verf. 19. Quod quænam illa sunt quærat, nec se illa nescite dicit, quod ipsum dicere veritatis studio prohibitus est: docet fas esse homini Christiano quædam dissimulare, & illa oratione uti, qua animus audientis à veritate illi ad cogoscendum non necessaria abduci possit. Vide quid Martyr in hunc sensum scribit.

Christi virtus omni exceptione major, cuius exemplum nos Deo & hominibus probare debemus. In hac narratione primum occurrunt elogia Christi, quæ tamen magna sunt; tamen ejus magnitudine longe inferiora sunt. Prophetam enim prædicant, non vulgarem & plebejum, sed multis miraculis clarum; quique se non tantum Deo, qui recte & sincere judicat, sed hominibus, nec tantum æquioribus, sed omni populo, etiam iniquissimis ejus osoribus approbasset. Sicut enim Moses potens sermone & factis Ailor. 7. se & excellentiam suam ipsi etiam Aegyptiis cum in aula tum alibi probavit. Sic & Christus, qui est verus Moses. Atque hoc loco ut singularem confirmationem fides nostra consequitur, quod Christi virtus omni exceptione major esset, utpote cui ipsi hostes jurati testimonium dixerunt, cum eum ita loquentem affirmabant, ut nemo unquam ante. Iohan. 7. Sic etiam docemur, primum quidem dare operam ut Deo nos probemus; cui nisi accepti sumus, irrita est omnium hominum approbatio. Deinde conandum, ut non Deo tantum sed & coram hominibus honesta, procuremus. Rom. 12, 17 2 Cor. 8, 21. Vtrinque peccatur. Quidam enim sunt qui hominum gratiam captant præterito Deo: alii Deo se probantes, quid homines sentiant non laborant nec solliciti sunt, &c. Nam cum omnia ex Dei benedictione pendent, curandum ante omnia ut ipse nobis propitijs sit. Deinde cum & hominibus prodesse & simul illos ad Dei gloriam prædicandam pellicere oobis propositum esse debeat, danda opera est, ut illis rem, quam paramus, quoad datur, probemus. Qui autem prius negligunt, perinde faciunt, ac si quis operarius operam suam infantibus quibusdam probare cona-

retur, neglecto Domino cujus opus facit & à quo mercedem expectat. Qui autem homines negligunt, idem faciunt atque opifices qui ulla cura ducuntur quam speciem aut aspectum habiturum est quod faciunt, uode prætereuntes operis deformitatem intuentes deinceps eorum operam conducere desinent.

Verfus 20. declarant, quid illud tandem sit, quod illos perturbat & quod eorum spem & fidem in Christo concutit; nempe quod morti à Principibus adjudicatus ab eisdem ignominiosissima morte affectus sit. In quo duo subindican, quæ illorum fidem tremefaciunt; prius, quod illis indignum visum sit cum morte opprimendum, qui alios è morte vindicaretur erat. Alterum quod illi hæc ignominia à principibus illata est. Vide Act. 10. & 13. ubi utrique huic difficultati occurrit. De his vide prius annotata. Hunc autem sensum esse hujus versus declarat factis Christi responsio v. 26.

Hujus in Christo eximioitiosis hic effectus exitit, ut spem omnem pæne his eximeret, qui prius in Christum crederant. Vide Ephes. 3, 13. & Philip. 1, 12, 13. Spes autem est veluti anchora in cælum portecta, quæ nos jactatos in mundo sustentat ne mergamur, Hebr. 6, 19. & Rom. 5, 5. & 10, 11. spes non confundit. Quomodo igitur illis hæc spes excitata? Resp. aut hanc non fuisse penitus in animis defixam, sed tantum illam rem sperasse ut verisimilem, aut hanc spem labefactatam tantum non etiam extinctam fuisse.

Sequitur pars altera de remedio verf. 25, 26, 27.

Quod } Acerba reprehensione.
constat } In Scripturis informatione.

In reprehensione duo } Inscitia.
sunt, quorum infimulatur } Tarditas fidei.

Et quidem quod ad inscitiam attinet, in eo collocat, quod tanquam alienum & absurdum posuissent Christum à principibus in cruce actum esse. Fidei autem tarditatem inde taxat, quod dixerant se olim quidem sperasse ipsum populi sui vindicem futurum. Hic videmus reprehensionis singularem usum, ut qui à mitissimo & mansuetissimo homine qui unquam exitit, adhibetur, quam nunquam plane usurpasset, nisi illam perutilem pernovisset. Nam Moses, qui omnium, quos terra sustinuit, mitissimus habitus est, cum Christo compositus, iracundior censeretur jure potuit. Hoc est illud

Verf. 20. Quid in Christi passione Discipulorum fidem concussit.

Verf. 21. Quomodo de eorum concussione.

Verf. 25. Reprehensionis usus.

lud unguentum pretiosum, quod David ne ad capite suo avertatur vehementer desiderat. *Psal.* 141, 5. Sicut enim corrosiones lenibus emplastris præmittuntur, ut quod est mortuæ carnis exedatur: sic & reprehensiones. Vide *Galat.* 3, una etiam liquet, quam Evangelii præconem hoc deceat, cum Christus omnium Evangelicorum Præconum princeps hoc ipso tempore illud fecit, quo Evangelium de perpeffione, resurrectione & ascensu Christi pluribus proposuit. Quod illos coarguit, qui legalem Doctorem hanc acerbitatem olere potius quam Evangelicum dicunt. Reprehenditur item inficitia & fidei tarditas in Prophetarum scriptis cognoscendis & credendis, non autem quod patrum scita, decreta aut constituta non scirent aut crederent.

*Predicatio
Evangelii
hominibus
stultitia est.*

Est autem *notandum* Christum illud summæ inficitia, &c. damnare, quod illi summæ sapientia dacebant, scilicet quod indignissimum judicarent Christum qui alios damnatione eximeret, condemnatum esse: eum qui alios morte liberaret, mortuum esse: eum qui alios servitute vindicaret, captivum ductum esse. Vnde etiam Apostolus stultitiam crucis appellat, quod sic ab hominibus existimetur: cum re ipsa stultum & insanum sit nescire & non credere Christum cruce ignominiosa mactandum fuisse. Quo etiam spectat quod illud questione seu interrogatione elatum proposuit.

*Pontificii
& mundi
sapientes
reprehens.*

Hic adversus *Pontificiorum* armatam & propugnatam ignoracionem dicendi campus præbetur. Item adversus mundi sapientes, quibus sapere est si ad credendum tardiores sint, nec quidquam admittant, nisi quod aut rationis discursu, aut sensuum

insurpatione verum esse comprobaverint. Quinciam plerique sunt qui ut veritatem & tenebris micantem cernant, eam tamen non ilico admittunt aut agnoscunt, ne instantia & levitatis suspicionem subeant. Vide *Philip.* 1, 5. Vide exempla commentariensis *Act.* 16. & Purpurissæ.

Sequitur informatio, in qua confidetur. Propositionis probatur.

Propositio duas partes habet: Prior est de perpeffionibus, *altera* de gloria Christi, quæ non nisi per crucem perfici potuit. *Vide* 1 *Petr.* 1, v. 11. quo docet illos Christo & Servatori gloriam adimere, & adversus ejus gloriam viam intercludere, qui perpeffionibus ejus locum non cedunt. Cum autem Christi membra sumus, non alia nos via cœlum ingrediendi manet, nisi per crucem. *Si enim cum illo patimur, cum illo etiam regnabimus.* 2 *Tim.* 2.

*Verf. 26.
Christus
per crucem
ad gloriam
viri; quod
& nobis
incumbit.*

In probatione notemus Mosem veluti fontem, & Prophetas reliquos tanquam rivulos testimonium Christo dicere *Act.* 3, 18. & 13, 43. Quo *docemur*, quo collimandum in lectione legis & Prophetarum, nempe ad Christum, tanquam scopum tum legis tum Evangelii: Quisquis igitur nos in Scripturarum expositione à Christo abducit, is pseudodoctor arguitur.

*Verf. 27.
Quo fit col-
limandum
in legis &
Propheta-
rum lectio-
ne.*

Deinde & illud *observandum*. Non tantum Christum se intra Prophetas, sed intra Prophetarum Scripturas continere, nec nisi ab his veritatis confirmationem petere.

Simul & illud *liquet*, qualem oportet esse Evangelii Præconem, similem scilicet Patrifamilias, qui veteribus & novis abunde instructus, ex omnibus, quod ex usu est, exprimit.

L v c. cap. 24, à *vers.* 28, ad 36.

28 *Appropinquarunt igitur vico in quem profuiscabantur, & ipse simulabat se longius ire.*

29 *Sed ipsi adegerunt eum dicentes; Mane nobiscum: quoniam advesperascit, & inclinavit dies. Ingressus est igitur ut maneret cum eis.*

30 *Et factum est quum discubisset cum eis, sumpto pane benedixit, & fractum dedit eis.*

31 *Adaperiti sunt autem oculi eorum, & agnoverunt eum: sed ipse ablatus est eorum conspectu.*

32 *Tum alter ad alterum dixerunt; Nonne cor nostrum ardebat in nobis dum loqueretur nobis in via, & dum adaperiret nobis Scripturas?*

33 Et surgentes eo ipso momento, reversi sunt Hierosolymam, & invenerunt congregatos illos undecim, & eos qui cum ipsis erant,

34 Et qui dicebant; Suscitatus est Dominus vere, & conspectus est Simoni.

35 Tum ipsi exposuerunt eis quae gesta erant in via, & ut fuerat a se agnitus in fractione panis.

P R A X I S .

Symma, Duo discipuli Christum adhuc signotum ad hospitium quodammodo adigentes & eundem in panis fractione agnoscetes: post mutuam sui inter se ex colloquio confirmationem Apostolos porro confirmant.

Partes { Christi ad hospitium adacti in fractione panis agnitio.
Duorum discipulorum cum mutua inter se primum, tum condiscipulorum confirmatio.

In priore consideratione { Christi ad hospitium adactio.
Ejusdem in fractione panis agnitio.

LUC. 24. vers. 28. Quibus & quousque simulatio licita.

Priori occasionem dedit Christi simulatio, qua se ulterius progressurum praese tulit, cum tamen cum illis divertere apud se constituisset. Superius exemplum habuimus Christi dissimulantis quod erat: hoc autem loco exemplum proponitur Christi simulantis quod non erat. Atque cum prius durum visum sit, tum hoc multo durius, quod tamen justum esse hoc Christi exemplo confirmatur: item illo Iosue, Ios. 8, 5, 6. Salomonis 1 Reg. 3, 24, 25, &c. Quod si Salomoni licuit illa simulare, quae ad faciendum illicita erant, nedum nobis hoc facere licebit in his quae adiaphora sunt. Quinetiam Deus ipse praese tulit, se velle Isaacum sibi mactari, quod tamen fieri nunquam constituit. Quamobrem ne nimium hic habent laxentur, intelligendum est hanc semper ab illis usurpatam esse, qui autoritate in alios polerent, ut hoc modo nihil privatis accedere videatur: deinde non nisi singulari aliorum commodo factum esse; ut hic nihil patrocini habeant, qui suo commodo aliud praese ferent, quam facere constituunt. Illud unum obstat, quod peccare in veritatem videtur, qui praese fert hoc facturum quod non faciet; maxime si ut Salomon, quae falsa & injusta sunt, se facturum diserte praedixerit. Intelligendum igitur est, mendacium esse falsi significationem cum voluntate fallendi. Tametsi igitur his vel dictis vel factis hoc

michi propono ut is aliter de meo aut dicto aut facto sentiat, quam res est; tamen cum hoc non faciam eo respiciens ut illi imponatur, sed potius uti veritatem eliciam, mendacium non dico. Alioqui Parabolis uti non liceret, ut Nathan fecit 2 Sam. 12. & Christus Luca 7.

Quod illum adigunt, idque non precibus tantum & rationibus adhibitis, sed, ut videtur, manibus injectis, eo indicant non tantum humanitatem & charitatem, qua illum à noctis infestatione avertere conantur, sed pietatem singularem, quod ejus retinendi tam cupidi sunt, qui illos in Scripturis docuerat. Quod etiam declarat certius, quod à Christo tam acerbè morsu & correpti, non tamen desinunt ejus contubernio oblectari. Denique eorum hac ex parte pietas tanto illustrior existit, quod tam aequè & grate hanc correptionem acceperunt ab eo, quem peregrinum & nulla in eos autoritate praeditum existimarent. Hoc enim est verè pietatis si quis asperam castigationem aequè accipiat. Plerique enim ex impiis libenter amplectentur eos, qui doctrinam Evangelii proponunt, si illam non accommodent, nec illos coarguant. Sunt etiam qui hoc ab eo ferant aequius, qui autoritate praeditus sit, quod tamen repudiabunt, si à privato, peregrino praesertim, adhibeatur. David autem Psal. 141. vel ab hoste jure reprehendi non recusat, imo vero valde expetit & beneficii loco ducit. Proverb. 27, 6. vulnera amantis potiora esse oculis inimicorum. Contra improbi sibi omnia placentia proponi exoptant: & Achab hoc nomine Micheam aversatus est, quod nunquam illi prospera proposuit. 1 Reg. 22. Hinc facile intelligitur quo loco habendi sunt, qui ne à Ministris quidem suis reprehendi aequè ferunt.

Deinde & illud etiam notandum, quid importunitas aliquando facit & quantum commodum affert. Simile exemplum existit in Lotho, qui Angelis ut apud se diverterent quodammodo vim fecit. Genes. 19. Quod etiam eos coarguit, qui per speciem sinceritatis Evangelii fas non esse docent ut oppido & importune aliquem rogent ut

Verf. 29. Discipulorum erga Christum pietas & castigationis patientia.

Magnam aliquando importunitatis commodum.

apud se maneat. Quod si minus hoc Christi & Angelorum exemplo probatur, quod forte illi hoc prius facere constituerant: tamen illud Lydiae Act. 16, 15. hoc satis confirmat. Aliquando enim pii non invite apud aliquem manere cupientes, eos tamen una aut altera recusatione explorant an magno desiderio eos retinendi ducantur, sine quo quamvis alioqui cupidi apud illos manere nolunt.

Verf. 30, 31. Ante cibi sumptionem precandam; & à quo preces pronunciantur.

Vt viatores confecto itinere pastum in diverforio accipiunt, sic isti ilico atque diverforium subeunt pastum vel cœnam parari & apponi curant. Cumque in alienis aedibus versentur, praesertim diverforio, quod omnibus illis perinde commune erat, non sibi benedicendi mensam eminentiam vendicant, sed Christo tanquam honoratori viro & ad precandum Deum magis instructo deferunt. Nam ut senior in familia hoc praestare debet, ita ab alibi agentibus ei hic honos habendus est, qui suis donis senior veluti in Ecclesia est. Hoc loco *notetur* mos in Ecclesia Dei precandi antequam cibus sumatur. Vide Act. 27.

Vnde Christus à Discipulis agnitus.

Deinde quod hac ratione agnitus est, videtur colligi posse eum eam in precando formulam adhibuisse, quam solebat in gratiarum actione ante sumtum cibum. Nam tamen postea dicitur agnitus esse in fractione panis, tamen illud synecdochice dicitur. Nam quæ notitia illis obtingeret ex fractione panis, quandoquidem cum placentæ essent, ab omnibus aequè frangebantur. Sed in ipsa precatione non erat difficile Christum agnoscere. Ex quo illud etiam verisimile est Christum eam precationem usurpasse, quam solitus erat in pastu adhibere. Nam cum doceret, quia doctrina alia atque alia pro re nata adhibetur, illis in doctrinae traditione agnoscere non perinde facile fuit. Sed cum ad benedictionem mensæ ventum esset, quia pro eodem beneficio eadem etiam gratiarum actio adhiberi potuit, factum est ut facilius ex precandi ratione agnitus sit, quam ex docendi.

Adversus Pontificios vero quid dicendum sit, qui ex hoc loco Sacramentum cœnæ sub specie panis asseruere conantur, vide quæ scripti adversus Jesuitarum annotationes in hunc locum.

Cur agnitus se subduxerit.

Quod autem Christus postquam agnitus erat ilico se subduxit & disparuit, id eo factum est, ut hac admirabili sui subductione fidem illorum de resurrectione obtingeret,

ut de Philippo scribitur Act. 8.

Quo etiam facilius deprehenditur *Papistarum* error, qui arbitrantur Christum aliam formam eamque invisibilem accepisse, quandoquidem illud eos non de resurrectione Christi confirmasset, sed illam potius labefactasset.

Verf. 32. Piorum ingenium sese reprebendentium.

Post Christi abitum ceperunt inter se suam inertiam accusare, qui illum non prius recognorant, praesertim ex tam efficaci ejus & potenti sermone. In quo iterum *videmus* piorum ingenium non tantum placide & aequè accipere aliorum adversus se reprehensionem, sed etiam seipos accusare & condemnare & suam inscitiam admirari. Sic Psal. 73, 22. David se brutum appellat, quod non melius perspexerat, neque acutius considerarat infelicem impiorum conditionem.

Deinde & illud *notandum* quo loco habenda est verbi Dei prædicatio, nempe veluti clavis quædam, qua Scripturæ aperiuntur. Scripturæ enim antequam explicentur tanquam complicatæ & clausæ manent, & tanquam unguentum in Alabastro.

Quo loco habenda prædicatio verbi divini.

Deinde etiam & illud *notandum*, quam efficaciam habeat in cordibus fidelium: est enim veluti ignis eorum animos accendens per Spiritum. Vnde etiam super Apostolos descendit Spiritus ignea forma. Act. 2, 3. Nec enim pios patitur somnolentos & frigidos esse. Sic Act. 2, 37. pungebat eos. Spiritum quidem hi antea acceptant, sed veluti sepultus jacebat in illis. Verbi autem prædicatione veluti cineres, qui ignem Spiritus operiunt, dissipantur. Quanquam aliquid præterea hoc loco indicant, nempe tam inusitatam & tam potentem fuisse Spiritus operationem in sermone Christi, ut illis facile fuisset cognoscere eum Spiritu & igne baptizare, nisi valde occæcati fuissent.

Quam efficaciam in cordibus fidelium habet.

Quod autem de via fessi & quidem de nocte, à cujus itinere Christum prius deterrabant, Hierosolyma redeunt, ut rem hanc suis sociis aperirent & illos hæsitantes confirmarent, id zelum & charitatem eorum in fratres coarguit. 2 Tim. 4. *instans importune, &c.* Vide Samaritanæ exemplum Iohan. 4.

Verf. 33. Discipulorum zelus & charitas.

Veluti convivium instrunt sibi ipsi, quibusque suum Symbolum ad fidem & confirmationem resurrectionis conferentibus. Atque ex hoc loco videtur colligi Petro Christum apparuisse interim, dum duo isti Hierosolymis Emauntem eunt, & inde Hierosolyma redeunt. Sed num illud Christus fecit

Verf. 34, 35. Quando Christus à Petro videretur.

cit antequam duos istos consequutus sit in fracto pane, non videtur facile constare via, an postquam sese ab illis subduxerat posse.

L V C. cap. 24, à vers. 36, ad 44.

36 Hæc autem ipsis loquentibus, stetit ipse IESVS in medio eorum, & dixit eis; Pax vobis.

37 Consternati vero & expavescati putabant se spiritum conspicerere.

38 Tunc dixit eis; Quid turbati estis, & quare disceptationes subeunt corda vestra?

39 Videte manus meas & pedes meos: nam ego ipse sum: contrectate me, & videte: nam spiritus carnem & ossa non habet, sicut me conspiciatis habere.

40 Et quum hoc dixisset, ostendit eis manus ac pedes.

41 Adhuc autem ipsis non credentibus præ gaudio, & mirantibus, dixit eis; Habetis hic esculentum aliquid?

42 Tum ipsi dederunt ei partem piscis assi, & aliquid ex favo apiario.

43 Quæ ille accepit, & edit in eorum conspectu.

M A R C. 16, vers. 14.

14 Postremo vero una sedentibus ipsis undecim conspicuum sese præbuit, & exprobravit incredulitatem eorum, & cordis duritiam: eo quod eis qui ipsum conspexerant suscitatum non credidissent.

I O H. cap. 20, à vers. 19, ad 21.

19 Quum ergo vespere esset, die illo primo hebdomadis, & fores essent clausæ illic ubi erant discipuli congregati propter metum Iudæorum, venit IESVS: stetit. que in medio ipsorum, & dixit eis; Pax vobis.

20 Et quum hæc dixisset, ostendit eis manus ac latus suum. Garisi sunt ergo discipuli viso Domino.

P R A X I S.

Symma, Christus decem discipulis suis in unum coactis fidem plenam suæ resurrectionis faciens, eosdem acerbe infidelitatis & duritiei cordis infimulat.

Partes sunt, { Christus decem discipulis coactis suæ resurrectionis plenam fidem facit.
Eosdem jam in fide confirmatos, graviter infidelitatis & duritiei accusat.

In priore consideratur sui patefactio Divina. factio argumētis petitis à natura Humana.

L V C. vers. 36. I O H A N. vers. 19. Cur Christus tam sero se discipulis patefecerit.

Cum Christus sibi aliorum nuncio & indicio, qui partim de illo audiverant, partim illum viderant, aditum ad discipulos confirmandos viamque comparasset, tandem ipse extremam huic operi suo manum impositurus accedit. Noverat enim probe duritiam cordis illorum, adeo ut quot ictibus illa expugnanda erat perceptum haberet; ut tar-

dior hæc Christi decem discipulis sui patefactio illorum commodo mensurata sit. Hominibus enim in tenebris demersis si subito sol tanquam meridie luceret, cæcitas attraheretur potius quam tenebrarum illustratio, nisi sensim & gradibus quibusdam ascendat & augeatur. Sicut igitur alicubi dictum est, Christum docuisse prout illum percipere potuerunt hi qui illum audierunt, sic & suis ita se patefacit. Hinc est quod Christus discipulis vetuit ne quis esset aliis aperirent. Magna enim & vehementi sonitu homines surdi fiunt & radiante splendore occæcantur.

Ex Luca constare videtur duos illos, qui nuncium de Christo excitato attulerunt huic cætui jam tum interfuisse, quod dicat illis adhuc loquentibus Christum intervenisse. Nec obest quod undecim apparuisse dicitur, tamen Thomam abfuisse ex Iohanne constar, cum maxima pars pro toto

capitur. Sed nec pugnat, quod *Iohannes* vesperi diei Dominicæ hoc factum scribat, cum *Marcus* hoc novissime factum commemoret. Nam novissime omnium discipulos invisit, si suam manifestationem eo ipso quo resurrexit die spectemus. Nam primo apparuit *Magdalene*, post aliis mulieribus; deinde duobus discipulis, post Petro, ut videtur, novissime autem reliquis discipulis.

Quod dicuntur simul coacti, ut se mutuo instruerent & confirmarent, in laude est. Quod etiam conclusos se tenebant metu Iudæorum, qui Christi discipulos persequebantur & odio habebant, non usquequaque damnandum est, præsertim cum nulla jam Apostolicæ prædicationis necessitate tenerentur. Nec in vitio est, quod vili sunt paulo antequam cœnam sumplissent. Sed quod se conclusos tenebant metu Iudæorum, ut tot tubis de Christi resurrectione excitati ne pedem quidem ad illum disquirendum moverent, id demum vitio dandum est. Nam quamvis non recte illis objici poterat, Leonem in platea aut Vrsum in compitis illos ne egrederentur non inhibuisse, tamen vel hoc ipso culpandi erant, quod Christum in sylva & saltu feris referto non quærebant.

Cur metum eorum Iohannes meminit, ut discipuli, qui jam erant, cum seipsis quinquaginta post diebus compositi, admirabilem Christi gratiam, quæ illos tantulo tempore intrepidus reddiderat, illustraret. Ut nemo existimaret eosdem fuisse in morte, quos post Pentecostes diem comperti sunt. Quinetiam ut olim Israëlita dubitabant cum liberarentur an somnium esset *Psalms*. 126, 7. & *Petrus Act.* 12. Sic illi secum addubitare poterant, an cum animis & robore seipsos permutassent. Quod singulari confirmationi esse debet, ut Deum vocantem sequamur, tamen nihil eorum sentiamus, quæ in nobis ad munus obeundum requiruntur.

Quomodo & quem in finem Christus clausis feribus ingressus.

Quod clausis ostiis ingressus est, sive illud fuerit effractis foribus, quod non sit verisimile, cum nullo ostii crepitu de ejus adventu præmoniti sint, aut noluerit hospitem damno in ostii effractione afficere; sive quod seræ & vinctes seu clausura alia submora sunt, quod verosimilius est: huc spectat & refertur, ut suam mortis perpessione potentiam non esse imminutam doceret. Quod etiam magis liquet ex piscium captura collata cum priori, quæ Petri & aliorum vocationem

præcedebat. Sic enim docuit veritatem Christi minime quidem in se auctam, magis tamen & liquidius se exeruisse à morte, quam ante mortem. Quod si potentia Christi se exeruit magis à Christi resurrectione, nedum suam virtutem, exercebit magis ad suorum salutem & hostium intercessionem, cum ad dextram Patris confideret. Vide *Rom.* 8, 33, 34. Sciamus igitur quibuscumque in carceribus & claustris tenebamur inclusi, Christum eo perrupturum, ut nos consoletur, & contra tremefaciat hostes in munitissimis arcibus. Vide quæ observata sunt in annotationibus contra *Iesustas* hunc locum torquentes.

Quod autem in medio se stitit, id eo fecit, ut facilius cum conspiceretur, tum etiam audiretur à decem discipulis, sicut *Petrus, Act.* 1, 13. Quo docemur, omnia in Ecclesia ad ædificationem & intelligentiam eorum, qui adsunt, faciendâ esse, non tantum statione aut situ corporis, sed multo magis, dum omnia lingua nota & facili sermone efferantur, cujus usu Minister æquis passibus docto simul & indocto appropinquet.

Secundum indicium & testimonium resurrectionis suæ quod pacem illis annunciat, quæ nulla futura fuisset, nisi Christus è mortuis excitatus fuisset: cum enim ex resurrectione justificationis nascitur, ex justificatione pax: pacem nullam subesse, nisi admittâ resurrectione, palam est. Nam tamen communis & pervulgata sit omnium salutatio, qua alii bona omnia apprecantur, tamen à Christo profecta, qui pacis autor extitit, non tam pacis apprecatio extitit, quam pacis in animos eorum datio & persuasio. Atque non fuisse communem salutationem, sed pacis annunciationem solennem, vel ex eo apparet maxime, quod post aliquot Christi sermones & commercia cum illis, iterum hanc illis pacem offert. Et quamvis primo Christi sermone minus apparet illos hac pace, quam illis dedit præditos fuisse; tamen dubio procul aliquid momenti habuit ad retinendos & sedandos eorum animos, ne metu plus quam expediret percellerentur. In quo singularis Christi erga suos humanitas & clementia apparet, qui omnibus eorum sceleribus, cum fuga & desertione, tum abnegatione, tum vero infidelitate voluntaria oblivione obtritis, pacem illis cum proponit, tum re ipsa exhibet. Atqui, inquit aliquis, hoc Apostolis peculiare fuit; nobis autem non competit, qui Christo in cœlis se-

Cur in medio se stitit.

Pacis annunciatio resurrectionis Christi indicium.

dente hanc ab illo vocem audire nequimus. Atqui (inquam) Apostolus eandem nobis in Christo ipso etiamnum offerri docet *Ephes. 2, 17.* Nam cum vere potuisset dicere cum mittere suos legatos ut pacem nobis afferant, tamen ad maiorem piorum consolationem maluit dicere Christum venire & prædicare pacem prope admotis & longe distitis. His autem vel maxime aut unice potius, qui afflicti, dejecti & solliciti sunt, ut hoc loco Apostoli.

Verf. 37.
Discipulorum in credendo tarditas,

Quod subito & ex improvise se coram illis stitit, cum neminem illi ostium reclusisse sibi conscii essent, ilico obstupescunt & formidine percussi sunt, quod spiritum esse credebant, qui illic tam stupendum in modum se intulisset. Vide *Marc. 6, 49.* Qua re docet eorum inusitatam in credendo tarditatem, qui neque scripturarum testimonio, nec Christi prædictionibus, nec tot virosum & sceminarum nuncio, & ne nunc quidem sui ipsius ostensione crediderunt; nec credere solum renuerunt, sed tam à credendo alieni extiterunt, ut spiritum cum esse somniarent. In quo illud iure *quæri* possit, cur Christus qui huius stuporis & formidinis, qua correpti sunt decem discipuli, præsciis erat, ad hunc se modum manifestare voluit, ac non potius ut sceminis & duobus discipulis. *Resp.* hunc timorem & abjectionem illis utilem fuisse ut illi ad humilitatem eruditi aptiores deinceps essent ad doctrinam illam imbibendam quam post proponit. Sic vidimus in Daniele & Ezechiele aliisque prælatissimis Dei servis; qui ad cælestes visiones admissi prius dejecti & prostrati sunt. Quid, quod Paulus factus est ex re sibi fuisse, ut postquam in tertium cælum raptus fuerat, ab ipso Sathana colaphis cæderetur. *2 Corint. 12.* Hoc modo igitur nos recreemus & consolemur, si quando durius nobiscum Deus agat, eum hac ratione sibi viam munire ut se nobiscum communicet.

Verf. 38.
Christi omniscientia ipsius resurrectionem restatur,

Tertium argumentum à divina Christi natura ductum, quo suæ resurrectionis fidem facit, nempe cordium perscrutatione, quod quid secum cogitabant probe norat. Vos quidem vel ex vultu turbatos esse facile est agnoscere; sed ego porro compertum habeo, quæ cogitationes ex corde vestro pululent & excitentur tanquam ex prunis ardentibus scintillæ. Scio etenim mentes vestras subire hanc cogitationem, me esse spiritum: nec tantum nunc scio cum hæc cogitatis, sed præcivi ante resurrectionem;

eoque vestigia clavorum & lanceæ retinui, ut illorum indicio vobis occurrerem & vulneri vestro Medicinam facerem. Hic *videmus* Christum omnium rerum conscium, ut nobis subveniat & succurrat non tantum in his quæ petimus, sed in his etiam quæ petere nescimus: ut benignus pater non illa tantum parat, quæ filius ab eo petit, sed & alia quæ ipse non cogitat. Et ut peritus Medicus, qui ægroti morbum pernovit quem ipse nescit, nedum indicare potest. Videmus etiam Christi in dando prolixitatem, qui non tantum petitiones nostras prævenit scire, sed & illa dat de quibus ne per somnium quidem cogitare potuimus. Hoc igitur nos consoletur quod nobis cum huiusmodi mediatore commercium sit, &c. Et simul admoneat, eum solum idoneum esse Mediatorem ut qui corda solus scrutatur.

Ut illis hanc de se dubitationem auferret, jubet primum ut manus suas, pedes & latus intueantur, ut intelligant eundem esse qui resurrexit, qui ante crucifixus est. Quod si forte excipiat spectrum aut spiritum esse, qui speciem quamdam mei præ se ferat nec sit, tamen agite; me porro vobis *contractandum* præbeo, ut cum ossa & carnem sentieritis, errore de spiritu aut spectro liberemini. Debeatis unico verbo & prædictionibus Prophetarum credidisse. Cum autem me coram cernitis & dicentem auditis, mirum est vos me non agnoscere: sed cum me ex totius corporis conformatione non agnoscatis, tamen ex pedum, lateris & manuum stigmatis agnoscatis: non secus atque parentes, qui ad multos annos liberis ita privati, ut omnis liberorum notitia illis deperierit, tamen se secretiore aliqua nota, struma, aut cicatrice agnoscut: & ut olim obstetrix *Gen. 38.* ex circumligatione cocineæ fili Zerachum agnovit cum esse qui prior manum exeruit.

Verf. 39.

40.
In Christo manus & pedes suos contractandos præbentem

Hinc ut Christi prospicientiam divinam, *Spectatur* sic etiam incredibilem pietatem & charitatem erga nos colligimus, qui cum tempus advenisset, quo omnibus nostris infirmitatibus positus perfectum decus corporis sui indueret, nostra tamen causa etiam in resurrectione quædam vestigia ignominie retinere voluerit, ut nobis consuleret: perinde ac si Rex die inaugurationis suæ, ut subditis suis gratificaretur, in sacco aut cinere incederet; aut perinde ac si sponsus aut sponsæ infirmitati subveniret, nuptiarum die pullatus incederet.

Nobis imi-
tanda.

Quo factò non tantum ad illum redaman-
dum accendendi sumus, sed porro ejus exem-
plo nos ipsos ad aliorum imbecillitatem
cum nonnullo honoris nostri dispendio &
jactura accomodandi voluntatem induere
admonemur.

Pontifi-
ciorum er-
ror de vul-
neribus
Christi ad-
huc sangui-
ne madden-
tibus.

Nec tamen hinc sequitur, quod Pontificii
& alii stulte comminiscuntur de Christi
vulneribus adhuc veluti sanguine madenti-
bus. Illud enim utur resurrectioni convenit,
tamen Christi glorificationi non item. Quo
commento Christi amorem erga nos exte-
nuant. Si enim Christus etiamnum ea reti-
neat, cum nullus eorum usus; ejus nec amor
nec sapientia erga nos tam illustris erit, quod
nostri confirmandi causa illa reservavit.

Crucis
Christi uti-
litatis.

Deinde ex hoc loco liquet, quam nobis
utilis crux Christi, qua non tantum nostra
peccata expiata sunt, sed qua etiam Christi
resurrectionis certa & indubitata reddi-
tur. Nec enim nisi his tecmeriis ad veram
Christi excitati notitiam pervenissemus.
Tantum igitur abest ut pudore suffundamur
ex ejus ignominia, ut in illa vere exultare
liceat, sine qua Christi ipsius gloria nun-
quam nobis profutura fuisset.

Christus,
qui auctori,
videtur, con-
trectari non
potest, non
est verus
Christus.

Quo spectat quod agnitus est Christus &
recognitus non in potentia quam exercuit,
quæ tamen certissimum erat resurrectionis
tecmerion, sed vestigiis & impressionibus
infirmitatis suæ. Hinc colligitur quod prius
est observatum, non esse Christum vere, qui
non & audiri & spectari & contrectari possit,
cujus caro & ossa non sentiuntur. Adeo ut
si verum esset, quod Pontificii impudenter
fabulantur, Christum in Missa intra Sacer-
dotis manus visum fuisse veluti puerum: ta-
men cum nec loquatur, nec contrectari pos-
sint ejus ossa & cætera membra; vere Chri-
stum non esse, liquido constat.

Sacramen-
torum usus.

Ex hoc loco etiam apparet usus Sacra-
mentorum: plurimum enim conducere si
quæ in verbo audimus salutaria Dei in Chri-
sto promissa, eadem in Sacramentis & vide-
mus & tangimus & gustamus.

Verf. 41,
&c.
Quomodo
Discipuli
pro lætitia
non credi-
derunt.

Apostoli non sunt admirati admirabilem
Christi in se excitando potentiam, quod non
est infidelitatis, sed veræ fidei effectus. Sed
mirati sunt si aliquid hujusmodi accidisset.
Hinc enim attoniti iudiciis resurrectionis
certissimis, istinc quod omnem fidem supera-
re existimant, Christi resurrectione admi-
rati sunt. Interim tamen tam apertis iudiciis
vocis, formæ & vulnere convicti ceperunt
in eam sententiam vel opinionem propen-

dere, ut crederent ipsum resurrexisse. Ex
qua opinione seu fidei vacillatione tantam
lætitiã ceperunt ut Christi demonstratio-
nibus parum attenti fuerint. Tametsi enim
gaudium ex resurrectione nullam plus satis
cumulatum merito videri posset; tamen
gaudium Apostolorum, quod magis constab-
at in carnali Christi fruitione, quam in
fructu justificationis & sanctificationis, in vi-
tio ponitur; eoque illis ad fidem obstaculo
fuit, quod illo impediebantur ne rem atten-
tius & majore cum diligentia reputarent.
Nam ut parentes in amissum diu filium
ruunt præ nimio amore, antequam illum un-
dique perscrutati sunt & eum ex omnibus
notis, quibus internosci possit, recognorint,
quod se diutius continere nequeant; sic, &c.
Atque ut ante videmus Discipulos nimio do-
lore ex discessu Christi præditos parum in-
tellexisse ex his quæ Christus planissime &
apertissime proposuit; sic, &c. Quamobrem
danda opera est ne laxemus affectus nostros,
nec sinamus disfluere, ne nobis ipsis remoras
intelligentiæ eoque etiam fidei nequamus.
Hujus rei exemplum spectatur in Aarone,
cui in sacris agentis fas non erat duorum fi-
liorum mortem lugere. Lev. 10.

Apostoli adhuc hæsitantes nesciebant
quid porro peterent ad fidei obfignationem.
Christus autem & quid illis deesset & quo-
modo suppleretur pernoscentes, illos de cibo
aliquo appellat. Cum enim neque actioni-
bus divinis, nec habitu corporis cognosci
plene poterat, supererat illud unum ut actio-
nibus humanitati competentibus se Chri-
stum eundem qui crucifixus erat probaret:
delegit autem eam porissimum, quæ & tem-
pori, quo accessit, & illorum infirmitati ap-
tissima erat, & ex qua à duobus discipulis
agnitus est. Nec tantum se eo dimisit, ut co-
mederet nullo suo fructu, sed ut ex abjectis-
simo cibo comederet. Hoc primum ad Pa-
pistarum deastrum accommodetur, qui edi-
tur vel ab ipso mure, sed edere nihil po-
test.

Christi se
esu cibi Di-
scipulis
probat
benignitas.

Deinde & illud notandum assiduitate no-
stra in mensa sua Christum nobis plenius in-
notescere.

Sequitur pars altera de illis ob infideli-
tatem perstringendis, cum jam essent fide
confirmati. Videtur hoc intemptivum esse:
cum enim jam crederent, nec infectum esse
posset, quod ab illis ex hac parte factum est,
quorum attinebat eos reprehendere? Resp.
interfuisse ut reprehenderentur, ut gravitate
deli-

MARC.
verf. 14.
In quem fi-
nem Disci-
pulorum in-
fidelitas à
Christo re-
prehensa.

delicti cognita Christi patientiam & misericordiam melius notam habentem. Deinde etiam hoc modo ad consimile tardiores essent. Denique quod cum infidelitas eorum

esset, fides donum Christi esset, ne existimarent fide hac se priorem infidelitatem compensasse. Quæ præterea ad hunc locum spectant prius vide.

I O H. cap. 20, à vers. 21, ad 24.

21 Dicit autem eis iterum; Pax vobis: sicut misit me Pater, ita & ego mitto vos.

22 Et quum hac dixisset, afflavit eos: & dixit eis; Accipite Spiritum Sanctum.

23 Si quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: si quorum retinueritis, retentæ sunt.

P R A X I S.

*S*emma, Christus decem Apostolos adhuc sensu iudicii divini ex peccatis percussos, de sua erga eos charitate securos facit.

Cujus partes sunt quod { Pacem illis tribuit. Eandem indubitanter argumentis obsignat.

Quod pacem, quam prius obtulit vel exhibuit potius, ea mensura quæ illi commoda visa est, denuo repetat, id eo fecit, quod illorum animos tremulos esse cognovit: prius equidem pavebant, quod spectrum aut spiritum se vidisse putarunt, jam vero cum Christum resurrexisse compertum habebant, pulso timore ex spectro, subit alius, ne scilicet Christus eorum aut defectionem, aut in credendo tarditatem, aut utramque ulcisceretur. Quorum Christus probe conscius illis superiorem consolationem ingerminat. Quod etiam tanto fecit opportunius, quod ex acri & acerba incredulitatis infestatione insequituram etiam aliam suspicari poterant.

Ex quo illud liquet Christum peccatorum reprobratione nolle nos perdere, sed illa sibi ad pacis nuncium & promulgationem viam sternere. Nunc igitur animum abjiciamus, si quidem nobiscum Deus verbi sui ministerio acerbius egerit, & nec reprehensionem contemtu habeamus. *Proverb. 3, 11.* Christus enim, tanquam Iosephus, diutius se suis fratribus iratum ne vultu quidem & specie præbere potuit, sed si maror apud nos pernoctarent, illucescente die illucescit serena Dei frons.

Hic prius notandum, peropus esse ut pacem apud Deum habeat qui ministerium adit. Nam alioqui quomodo adversus mundi inimicitias consistat? Sic Christus superius; *in mundo afflictionem, sed in me pacem habebitis. Ioh. cap. 16, vers. ult.* Est enim præcipua ministri consolatio rebus afflictis-

simis Deum ab illo stare, ut sæpe legimus.

Sequuntur *argumenta* quibus hanc pacem illis obsignat. Quorum prius est, quod illos præcipua ministerii statione dignatur, illisque eum honorem habeat, quo in terris major nec extitit nec extare potest. Sic etiam Paulus 1 *Timoth. 1, 12.* Sicut enim pocillatorem Pharao veteri dignitati restituens restatus est eum in gratiam recipi; sicut etiam Principes suam erga subditos gratiam & charitatem testantur dum illos in intimis habent, & sibi quam proximos adjungunt, tanquam illos in secreto, quod vocant, cubiculo collocarent: sic etiam fit cum Deus aliquem in Ministerium accessit. Dicuntur enim prope Deum esse, & coram illo versari. Sanctificatur in his qui mihi appropinquant. *Levit. 10.* Hinc etiam Ionas egressus dicitur à præsentia Iehovæ cum se à ministerio sibi commissio subduxit. Quis non expetit à consilii Regi esse aut semper coram illo consistere. Quamobrem utcumque vile in hominum oculis ministerium videatur; coram Deo tamen valde honorificum est.

Atque ut singulare honorem affert, sic etiam utilitatem insignem. Utcumque enim germanum & nativum verbi Ministerium ex omnibus professionibus minime questuosum videtur: tamen si rem recte reputemus, nulla vocatio magis fructuosa est: quandoquidem præterquam quod nos semper retinet in rerum cælestium commutatione, ipsa fides, quæ nobis à Deo habetur, singularis usus ad peccatorum veniam plenius testandam: ut quoties suggestum conscendat, manus ad precandum attollat, Sacramenta administret, toties sibi nova pignora remissionis peccatorum in os veluti delata reputet.

Vnde etiam & illud liquet, eos qui Ministerio se ingerunt, quotidie secum gestare testimonia & sigilla iræ divina, quoties suggestum

I O H A N.
Vers. 21.
Cur Christus
secundo
pacem offerat.

Christus
per reprehensionem
peccatorum
pacem largitur.

Ministro
pax apud
Deum necessaria.

Ministri
dignitas

Vtilitas.

Se in illud
ingerenti
natura.

gestum ascendunt, &c. & continuum quendam terrorem aures illorum personare, quo illos damnatos esse & morti adjudicatos magna & canora voce pronuntiatur.

Quod & in numeribus politicis locum habet.

Hoc etiam aliquotiesque verum est in aliis quibus aliquid in Repub. commissum est. Eoque illa in Republ. munerata ut per ambitionem captanda non sunt; sic neque per pigritiam aut laboris fugam declinanda, ut quæ quietum & placidum pacis conscientia fructum afferant.

Summum ministerii beneficium.

Beneficium autem in eo consistit, quod Christi locum & munus obeunt: singulari honori est manere Prophetis conformes esse; sed Christo Prophetarum Domino conformes fieri præstantius quiddam existit. Vnde minimus in regno cælorum vel Iohanni Baptistæ, quod ad Ministerii rationem, præfertur. Quod nos admoneat quanto in pretio ministerium Ecclesiæ habendum est, & quam magna ratio habenda, ne hi adhibeantur, qui claudi, manci, monstrosi, caeci, surdi, aut muti sunt. Nam si Ministerium legis gloriosum extitit: nedum Evangelii.

Autoritas.

Deinde etiam & illud *notandum* non minore autoritate instructum prodire Christi legitimum ministerium, quam Christus ipse prodit. Ut non sine causa dictum sit à Christo, qui vos audit, me audit, qui vos rejicit, me rejicit, & cum qui me misit. Hinc etiam legatione pro Christo fungi dicuntur ac si Christus per illos nos de rebus salutis nostræ obsecraret. *2 Cor. 5. vers. penult.*

Verf. 22: Testimonium pacis acceptæ Spiritus S. afflatus.

Alterum argumentum donatæ pacis, quod illis Spiritum Sanctum afflat: cujus indicium est sanctissimus Christi halitus Spiritus operationem adumbrans: quod non secus nos fructuosos reddit, quam salubres venti, qui hortos nostros perspirant, ut est *Cantic. cap. 4. 16.* Testimonium igitur pacis acceptæ hominibus est, si Spiritu Sancto afflatur. Sic *Galat. 3. 2.* probat nos fide iustificatos, quod fide Spiritum Sanctum accepimus. Qui igitur caro sunt, nec Spiritu perfunduntur, hi pacem cum Deo nullam habent.

Quos Christus mittit, est Spiritus S. ungit.

Hoc autem vel maxime huc spectat, ut declaret à se missos non nisi Spiritus unctioe perunctos procedere. *Luc. cap. 4. 18. & Ef. cap. 6. 11.* Qui igitur oleo cognitionis my-

steriorum Dei, oleo facultatis docendi, prudentiæ, sanctitatis non sunt à Spiritu delibuti, hi ad certandum & Athletas Christi agendum inepti sunt.

Hic etiam *notetur* Christi divinitas, tum ex missione Apostolorum, tum vero ex Spiritus datione: & simul *notetur* *ἡμεῖς ἑαλίκα Pontificiorum* & nostrorum hominum, qui hæc Christi facta imitantur; *Pontificii* cum verbis, tum sufflatione, nostri vero verbis tantum. Quamvis autem nostri formulam precandi dicunt esse, non autem jubendi; tamen verborum formam imperatoriam declinari ex usu esset.

Hujus autem cum institutionis ad Ministerium, tum vero etiam Spiritus collationis fructum & effectum constituit in eo, quod prædicatione verbi & Evangelii promulgatione peccata fidelium condooabunt, retentis impiorum & infidelium peccatis. Quo dicto eos etiamnum certiores facit pacis à Deo acceptæ: qui enim aliis peccatorum remissionem ex vocatione proponent, eisdem quam aliis afferunt participes futuri sunt. Ut quoties aliis pii Ministri remissionem proponunt, toties & sibi ipsis confirmatam accipiunt: quoties aliis Sacramenta administrant, toties etiam duplex veluti sigillum suæ salutis in Christo recipiant: quoties pro Ecclesia precantur, toties Christi pro se intercedentis testimonia referant. Quod contra fit in impiis Ministris sese ingerentibus.

Hinc etiam *liquet* veniæ per Ministerium prononciationem non esse aliquot verborum memoriæ mandatorum recitationem, ut *Pontificii* somniant, qui confitentes peccata absolvunt. Quorsum enim Spiritus Sanctus illis tam abunde ad Ministerii functionem concessus & collatus est, siquidem vel Missæ dictione, aut aliquot verborum recitatione niteretur? Non quod illicitum sit huiusmodi formulam usurpare, aut non etiam magnopere utile, sed quod in illa acquiescere, ut *Pontificii* faciunt, prorsus ridiculum & puerile sit.

Hic patet Ministerium Evangelii esse suavem odorem ad vitam & ad mortem. Quomodo autem dicuntur retineri peccata Evangelii prædicatione, quæ sine illius prædicatione retenta sunt. Vide supra *Matth. 16.*

Christi divinitas.

Verf. 23. Ministerii finis & fructus.

In annunciatione remissionis peccatorum error Pontificiorum.

Т О Н. cap. 20, à vers. 24, ad 30.

24 Thomas autem unus, ex duodecim, qui dicitur Didymus, non erat cum eis, quando venerat Iesus.

25 Dixerunt igitur ei alii discipuli; Vidimus Dominum. Ille vero dixit eis; Nisi videro in manibus ejus vestigium clavorum, & immisero digitum meum in vestigium clavorum, & immisero manum meam in latus ejus, nequaquam credam.

26 Octo vero post diebus rursus erant discipuli ejus intus, & Thomas cum eis: venit Iesus foribus clausis, & stetit in medio ipsorum, & dixit; Pax vobis.

27 Deinde dicit Thomæ; Inser digitum tuum huc, & vide manus meas, & profer manum tuam, & immitte in latus meum, & ne esto incredulus, sed credens.

28 Respondit autem Thomas, & dixit; Domine mi, & Deus mi.

29 Dicit ei Iesus; Quia videristi me, Thoma, credidisti: beati qui non viderunt & crediderunt.

P R A X I S.

Summa, Thomas se obstinatius adversus fidem resurrectionis Christi obfirmans à Christo ad resipiscentiam adducitur.

Partes } Thomæ obstinata adversus fidem resurrectionis Christi obfirmatio.

Ejusdem ad frugem reditus.

In priore } Cauſa infidelitatis.
notatur } Infidelitas ipsa.

In priore videmus quanti interſit adesse Ecclesiæ exercitiis ex contrario damno, quod accipiunt, qui abſunt, viri alioqui cum boni tum clari: imo vero qui zelo quodam veritatis flagrabant, ut ex *Iohan. 11.* constat, ubi Christum cum mortis discrimine tum ipse sequi voluit, tum socios ut hoc facerent cohortatus est. Vnius vero conventus Ecclesiastici intermissione, vide in quantum & quam grave malum trahitur, atque illud iusto Dei iudicio. Nam tanquam pœna proponitur suæ à sociis præstituto tempore absentia. Et quanquam illum à reliquo cœtu non quavis de causa abſuisse existimandum est: tamen causam non satis aut graveam, aut justam fuisse ex eo deprehenditur, quod illam tam severe Deus ultus sit. Hinc igitur patet quam nos ad portas sapientia excubare convenit, ut ad Advocati aut Iudicis portas clientes. *Proverb. 8. 33.* Quam nos ad hujus aquæ agitationem experrectos esse convenit, ut frequentem tanquam septima lotionem à peccatis nostri lepra expurgemur. Atque ut Minister 2 *Timoth. 2.* magna tolerantia excubare debet, si quando homines expergiscantur, &c. Sic etiam auditores diligenter se concionibus in Ecclesia sistere, si quando ipsi è peccatis exſcitantur. Deus enim non simul & semel omnium hominum animos illuminat, sed distributis temporibus: neque præconis & Ministri lingua vel ex contextus sui tractatione, vel ex alia

Dei directione semper illud potissimum pulsat, quo nos vel maxime egenus: sed ut Sol, nunc hos, nunc illos illuminat per vi-ces. Non quod piis non semper proſit verbi prædicatio; sed quod certis quibusdam temporibus multo nobiscum efficacius solito agit. Hoc notetur adversus eos qui levissima de causa sese subducunt, &c. Comparatur verbum fabulo. Atqui minore corporis dispendio quis pastu careat, quam concionem tanquam spiritualementiam desideret. Nec vero sibi adulentur hujusmodi homines, quod pii sint: tamen enim pii excidere nequeunt; tamen illud ex negligentia periculum & ignominiam contrahunt, quam infinitis periculis & lachrymis redimerent.

Sequitur Thomæ obduratio tristis plane & horrenda: quæ arguitur primum ex adjuncto testimonio reliquorum Apostolorum, qui illi Christi resurrectionem priorum sensuum indicio confirmarunt. In quo ut fidelis opera condiscipulorum nobis imitanda proponitur, illa communicandi quæ didicimus his qui illa ignorant aut illis non adſuerunt: sic etiam singularis pertinacia indicatur, quæ tam amplo & luculento testimonio non acquiescit. Et quod ad primum quidem attinet, longe alia ratio est hujus communicationis aut cibi aut thesauri quam mundani; nam ex gemmis terrestribus & cibo corpora pascendo idoneo tantum tibi decedit, quantum liberalitate tua alteri accedit. Sed hic contra. Quod ad alterum spectat, notandum est tanto majorem reatum nos contrahere, quanto pluribus præconibus lætus Evangelii nuncius ad nos perferretur. Si enim in ore duorum & trium testium plene convincuntur, nedum tot, &c. Atque hic perstringe eos & proprio gladio jugula, quod jactent se præclaros in Evangelio institutores & patres olim habuisse.

Quid, quod etiam pleraque unius & ejusdem testimonia in una eademque re pro diversis testibus à Paulo reputantur. 2 Cor. 13, 1.

In Thomæ
obstinatio-
ne multi-
plex pecca-
tum.

Hæc etiam obstinatio arguitur ex incon-
sultissima obstinationis suæ professione. Cu-
jus quidem sicut caput & summa est horri-
bilis oblatæ Dei gratiæ & contumacissima
repudiatio: ita si minutim illa excutiantur,
facile liquebit in uno hoc malo multa mala
veluti compacta & complicata esse. *Primo*
enim singularis ignotatio est, qua statuit se
non crediturum nisi, &c. quasi vero in ejus
potestate esset credere, siquidem Christus
sui tantum exhibitione & ostensione se illi
patefacere voluisset. Tamen enim fides
non nisi voluntaria est, tamen oblatam gra-
tiam quoties aut quocumque modo offer-
tur, recipere nemo potest, nisi quando Chri-
stus illam suo Spiritu obligare & exhibere
vult. *Deinde* mira in eo inscitia est, quod
statum corporis è mortuis excitati cum sibi
affingit, in quo vestigia superiorum vulne-
rum apparent, cum illud non nisi peculiari
dispensatione in Christo accidit ut fidei ob-
staculum occurreret. Et quamquam verisimi-
le est Apostolos illi indicasse se vidisse illa
vulnera & cicatrices, tamen Christus jure
optimo illis eam sanitate adducere potue-
rat, quæ nullis imbecillitatis aut nævi ve-
stigium & impressionem reliquisset. *Tertio*,
inignis superbia hic elucet, qua Apostolos
omnes levitatis in credendo damnavit, quos
Christus tarditatis coarguerat: quod seip-
sum tanquam sagaciorem & oculos in fronte
gerentem prædicabat, qui non nisi certis-
simis tecmeriis in fide resurrectionis non
tantum non acquiescere, sed nec minima ex
parte eam amplecti vellent. Hujusmodi ple-
rique homines sunt, qui ut suam sapientiam
& animi gravitatem & constantiam vendi-
dent, veritati aut sinceritati Evangelicæ non
cedunt facile, ne levitatis suspensionem in-
currant. Accedit præterea, quod in Deum
ipsum se attollit, dum eum angustiis qui-
busdam circumferibit; ut cum multas rati-
ones Deus haberet, quibus eum ad agni-
tionem veritatis pertraheret, se tamen nullis
nisi hac ratione unica adduci passurum pro-
fiteretur, & Christum etiam arctat, ut nisi eum
denuo quæsitum redeat, nolit ipsum requi-
re. Cui adjungitur, quod illam rationem
imbibendæ fidei resurrectionis deligebat,
quæ verbo Dei non continebatur. Hoc il-
lis accommodetur, qui nunquam credent,
nisi in Generali concilio de religionis sum-

ma decernatur. Alius se quidem profectu-
rum in Evangelio arbitratur, modo hunc aut
illum ministrum consequatur, cum interim
præfens Ministerium, quod Deus ad suam
salutem destinavit contentui habeat. Ve-
rendum est etiam, ne sint quos expectunt il-
legitimi, id est, qui illis ablandierunt & in
peccatis demulcebunt.

Tempus notat proximi, ut apparet, cæ-
tus Ecclesiastici, nempe octiduo post prio-
rem congressum. Dominica enim prima,
qua resurrexit, videntur convenisse, ut
viderent qui exitus futurus foret, quod eo
die resurrectionem dicebatur. Insequenti au-
tem Dominica, quæ octavus dies erat, si
primam Dominicam connumeres (fortasse
à Christo de Christiano Sabbatho edocti)
iterum quisque è suis ædibus ad destina-
tum ab illis locum accedunt, ut mutuis ad-
hortationibus & consolationibus se confir-
marent. Nam Apostolos non perpetuo in
una domo conclusos simul mansisse, appa-
ret, cum alibi, ubi dicitur singulos ad suos
se recepisse, tum vero etiam ex *vers* 10.
hujus capituli. Quod si ita sit, hic locus est
stabiliendo Sabbatho accommodus. Quic-
quid est, illud certe constat, vel cum peri-
culo cætus Ecclesiasticos celebrandos esse
& vitæ discrimine, etiam si vel longis itine-
ribus hoc faciendum esset, loca frequentan-
do ubi conciones habentur. Vide locum
2 Reg. 4, 23. de noviluniis in historia Suna-
mitidis.

Hoc loco *docetur* Christum verum Pa-
storem esse, qui ovem errantem & palantem
sequitur & exquirat, tamen si unam, in spinis,
in quibus illa se abdit; nec dedignatur illas
modestissime tractare, & se illis & eorum
infirmis accommodare, qui se illi ac-
commodare aut nolint aut non possunt.

Atque ut ejus *φιλανθρωπικόν* videmus, sic *Et omni-*
incredibilem scientiam, qui optime novit *scius.*
quæ illis medicina & quod pharmacum
aptum & appositum est. Vnde etiam ad ipsa
Thomæ verba alludit, quibus constaret eum
omnia ejus verba percepta habuisse.

Quod autem addit, *sis fidelis, &c.* hunc *Quomodo*
sensum habet. Tu quidem existimas tuæ *Deus fidens*
potestatis esse nunc credere tandem, cum *operetur.*
me videris, tractaveris, & manum in latus
intuleris; sed falleris. Nam nisi ego man-
dato meo, cui omnia parent, efficerem ut
crederes, tantum absceat ut remedium abs te
excogitatum tibi commodaret, ut etiam
gravius judicium & callum obstinationis
durio-

duriorem induceret : Sed ego, qui Deus sum, te non adhortor solum ut fidelis sis, sed fidelem te esse jubeo & jubendo efficio

Hic illud statuitur, quod Pontificii negant, Deum non tantum gratiam offerre, sed pus exhibere, nec posse eos exhibitam gratiam non accipere. *Nemo venit ad me nisi quem Pater trahit. Liban. 6. 44 Cantic. 1. 3. Rom. 9. 16. non est volentis, &c.* idque ut omnis gloria Deo cedat, qui simul & incipit & perficit. hoc igitur adumbrat illis, qui à diabolo detenti Christi liberationem à se depellunt. Non quod nolentes hoc faciant, sed quod hanc Deus voluntatem illis indat.

Quæ præterea in his versibus notanda sunt, prius sunt observata, ut quæ hic ingeminantur. Nisi quod doctrina Sacramentorum, quibus Christum videmus, tractamus, &c. commode hoc loco subjungatur.

Hoc loco clarissimam Christi & plenissimam confessionem edit, cum humanitatis, quod illum suum herum & Dominum vocat, qui illum ad Apostolatam delegit, quandoquidem illum eundem esse tot indicis & cicatricibus confecisset; tum Deitatis, quod cum admirabiliter portis clausis ingressus est, tum ejus verba absens notissima haberet: non minus ac si ejus obfirmatæ credendi recusatoni interfuisset: denique quod animum ejus Spiritus sui *ἀνεργεία* ita percucit, ut dictum ilico factum sit.

Sicut igitur prius vidimus corda illorum artisse, qui illum differentem & Scripturas explicantem audierant, sic & Thomæ hoc loco. Atque hæc cognoscendi Christi optima ratio & longe certissima quando prædicatione de Christo nos Spiritum Sanctum accipere in nobis experimur. Sic Paul. *Gal. cap. 3. 2.* probat illud demum verum fuisse Christi Euangelium, cujus præconio Dei Spiritum acceptant.

Deinde & illud *notandum* pro ratione lapsus & pertinaciæ nostræ, & pro ejus gravitate, ita etiam conversionem & in conversione resipiscentiæ professionem ejusque fructus omnes crescere oportere. Cui enim multum condonatum est, is plurimum diligit, & plurimum diligendo plurimum obsequitur. Tametsi igitur perfidiolæ abnegationis nulla ab hominibus compensatio institui possit, tamen plena & plana veritatis

professio cum prioris defectionis retractatione singularem hunc fructum habet, ut abnegationem nostram nobis remissam esse liquido confirmet.

Notandus hic locus est ad propugnationem divinitatis Christi. Sic scilicet fuisse Deum, ut fuit Thomæ Dominus, id est, verissime. Ad quam rem articulus singularis momenti est; ut notet eum verum Deum esse, nec plures Deos Thomam magis habuisse, quam Dominos plures.

Cum Thomas dicto Christi obsequens, quod jussus erat, Christum exploravit, tum ad eum Christus: tu quidem credis quod me videris, contrectaveris & in latus manum intuleris (est enim manifesta *συμεσδοχη* in *ἐνώρησις*) eoque non nego quin beatus visum credentis, quandoquidem beati sunt qui in me credunt: sed illos hac ex parte longe beatiores esse statuo, qui in me nec visum, nec tactum credunt. Et tu tanquam insipientes damnas omnes, qui in Christum minime aut visum aut tactum credunt: Ego vero hoc non tantum sapientiæ sed & beatitati duco. Quo dicto ut Thomam perstringit, quod tam fuerit ad credendum tardus: sic fidem nostram, qui in Christum minime visum credimus, comendat, cum ipsa per se credentium fide, tum vero etiam composita & comparata cum tarditate fidei Thomæ Apostoli.

Hoc igitur dicto Christi tanquam clypeo ignitas *Atheorum* hastas extinguiamus, qui Christianorum simplicitatem in credendo tanquam levem & temerariam ducunt, & qui sibi nihil credere in animum inducunt, nisi quod sensibus usurpariant. Vide *1 Pet. 1. 8.* Verum quidem est oculatum restem in rebus humanis præstantissimum: sed in rebus cælestibus non item. Tametsi in Apostolorum intuitu & contrectatione nos illum vidimus, contrectavimus, & cum illo comedimus; quandoquidem Apostolis non tam sua causa tam clare & testate se Christus revelavit, quam nostra, qui eorum prædicatione credituri essemus. *Hebr. 2. 3, 4.* Sicut enim speculatorum oculis olim Israëlita terram Canaanam lustrabant: sic & nos oculis Apostolorum Christum. Cum etiam verbum præteriti temporis usurpet, non est alienum ad Patrum sub lege fidem hoc dictum extendere.

IOH. cap. 20, à vers. 30, ad finem capituli.

30 Multa vero etiam alia signa edidit Iesus in discipulorum suorum conspectu, quæ non sunt scripta in hoc libro.

Contra Pontificios.

Verf. 28. Christus verus Θεός & υἱός & ὁμοούσιος.

Optima ratio Christi cognoscendi.

Pro ratione lapsus resipiscentiæ major requiritur.

Divinitas Christi ex hoc loco propugnata.

Verf. 29. Christus extolledo eorum fidem qui in ipsum non visum credunt.

Nos ad verum Atheorum insul-tus munit.

51 *Hæc autem scripta sunt, ut credatis IESVM esse Christum illum Filium Dei, & ut credentes vitam habeatis per nomen ejus.*

P R A X I S.

Symma, Tantum ex rebus Christi gestis literarum monumentis consignatum est, quantum ad fidem, & ex fide salutem satis est.

Partes { Mandata literis Christi acta.
sunt, { Scripturæ finis.

Verf. 30,
31.
S. Scripturæ
us usq.

Cum Christus superiore ad Thomam sermone fidem piorum non esse ex sensibus aut visu mensurandam docuisset: subiungit Apostolus, quæ illa demum sunt, quibus nostra fides innitatur & confidat. In quo primum sciendum, in quem usum Scriptura nobis relicta est, nempe ut in ea fides nostra solide fundetur & radicetur pulsa omni dubitatione; atque, ut quod sensibus nostris deest, scripto verbo suppleatur. Vide *Ioh. 5, 47. Si Moysi scriptis fidem non habetis, quanto minus dicetis meis?* Tamen eadem erat autoritas dicti Christi, & Moysi, per

quem Christus loquutus est: tamen ad fidei firmitatem singulare præsidium est Scriptura. Cum igitur plus momenti sit in Scriptura ad fidem ingenerandam, quam in dictis Christi ipsius: quam impie faciunt, qui asserunt fidem Scripturæ ab Ecclesiæ dictis pendere. Hic excipi potuit, peropus fuisse ut omnia Christi cum dicta, tum facta literis consignarentur, quandoquidem illis duntaxat fides nostra incumbat. Respondet Apostolus, hæc satis esse ad fidem firmandam, satis esse ad vitam æternam. Quid enim porro quæris præter vitam æternam, quæ tibi his scriptis certa redditur? Vide *2 Timoth. 3, 15, 16.*

Hic subjectum ut hujus libri, ita reliquorum omnium notatur, Christus: item scopus quem sibi omnes servi Dei Prophetæ & Apostoli proposuerunt, ut tantum scriberent quantum satis est.

Subjectum
librorum
sacrorum,
& scripturæ
scopus.

I O H. cap. 21, à verf. 1, ad 15.

Postea sese conspiciendum præbuit rursus IESVS discipulis apud mare Tiberiadis: sic autem sese conspiciendum præbuit.

2 Erant simul Simon Petrus & Thomas qui dicitur Didymus, & Nathanaël qui erat ex Cana urbe Galilææ, & filii Zebedæi, aliique ex discipulis ejus duo.

3 Dicit eis Simon Petrus; Abeo piscatum. Dicunt ei; Imus & nos tecum. Exierunt, & ascenderunt in navigium statim: & illa nocte nihil ceperunt.

4 Mane vero jam exorto, stetit IESVS ad litus: nesciebant tamen discipuli IESVM esse.

5 Dicit igitur eis IESVS; Pueri, num quid obsonii habetis? Responderunt ei; Non.

6 At ille dixit eis; Conjicite rete in dextram navigii partem, & invenientis. Conjecerunt ergo, & nequibant amplius illud trahere præ multitudine piscium.

7 Dicit ergo discipulus ille, quem diligebat IESVS, Petro; Dominus est. Simon ergo Petrus quum audisset Dominum esse, amiculum præcinxit, (erat enim nudus) & abjecit se in mare.

8 Alii vero discipuli navigio venerunt (non enim longe aberant à terra, sed circum cubitis ducentis) trahentes rete plenum piscium.

9 Ut autem descenderunt in terram, cernunt prunas positas, & piscem impositum, & panem.

10 Dicit eis IESVS; Adferte ex piscibus quos modo cepistis.

11 Ascendit Simon Petrus, & traxit rete in terram, plenum magnis piscibus centum quinquaginta tribus: & quum tot essent, non est fissum rete.

12 Dicit eis IESVS; Venite, prandete. Nullus autem discipulorum audebat eum interrogare; Tu quis es? quum scirent Dominum esse.

13 Verit ergo IESVS, & accipit panem, & dat eis, & piscem similiter.

14 Ist. jam tertia vice conspicuum sese praeiuit IESVS discipulis suis, postquam suscitatus fuerat ex mortuis.

P R A X I S.

Symma, Christus se tertio discipulis ad mare Tyberiadis conspiciendum sistens, eos adhuc in fide suae resurrectionis clam labantes, multis humanae & divinae naturae effectis confirmat.

Partes sunt, { Generalis propositio summam complectens. *vers. 1.*
 { Specialis eiusdem explicatio. *versibus reliquis.*

Nam quod in genere *primo versu* dicit, se discipulis manifestasse, *versu 2.* specialiter exequitur, cum docet septem ex discipulis se patefecisse, quorum quinque de nomine exprimuntur, tacitis duorum appellationibus. Deinde quod *vers. 1.* dicitur ad mare Tyberiadis apparuisse, id speciatim exsequitur à *vers. 3.* ad 14. ubi piscantibus nihil tota nocte consequentibus conspiciendum se praebens, eos multitudinis piscium comprehensione, retentione, ignis accensione, &c. in fide resurrectionis confirmat. Denique quod *primo versu* dicitur rursus, *vers. 14.* praecise exprimit tertiam vicem fuisse, qua se Christus discipulis exhibuit videndum.

In speciali enumeratione discipulorum *notandum* est quinque de nomine expressos fuisse ex illis qui praecipuis quibusdam laudibus in Scriptura ornantur. Quod ad Petrum, Iacobum & Ioannem, controversia vacat, illos aliis omnibus discipulis à Christo antehabitos esse. Vnde etiam factum est, ut Christus illos ad interiore rem notitiam praeter ceteris admiserit. De Thomae luculentissima & longe testatissima de Christo confessione nuper accepimus. Nathanaëli (qui & Bartholomaeus à quibusdam nuncupatur) Christus sub initio professionis suae testimonium pietatis & simplicitatis reddidit.

Quo docemur non tantum in piis & fidelibus reliquis quaedam infidelitatis manere, sed in lectissimis quibusque & provectissimis maximeque confirmatis, ut sciamus nostrae staturae adulti Christi aliquid deesse, cui suppleto non minus sollicitos vos esse oportet, quam quisque est de iusta corporis statura assequenda anxius, ne quid vel altitudinis vel latitudinis desideretur, cujus praesens corporis conditio spem facit: ut si in trimatu duorum cubitorum esset altitudine,

nec reliqua aetate illam altitudinem duplicaret, res omnino absona videretur. Tam enim altum esse viginti annos natum quam fuit cum sex aut septem annos natus esset, monstri quiddam simile est, & pro namis plane reputabuntur huiusmodi. Tantoque hoc studiosius curandum erit, quo in statura corporis parum est si quis alterum cubito superat: *Matth. 6.* cum tamen permagni interest, si quis ab alio hac in parte plurimum superetur. Quamobrem cum parentes operam dant sedulam, ut pleniora pastu liberi ad corporis staturam perveniant: sic, &c. Et ut solliciti sunt ne incurvatione corporis aliquid illis depercat: sic, &c. Sed quam hic iustus quaerendi locus sit, &c. Hoc unum interest quod consolationem habet, quod tamen vigesimum sextum annum superans in corporis statura incrementum accipere nequit, tamen &c.

Huc accedit quod duo discipuli, qui sua ignobilitate non nominantur, in fide resurrectionis cum istis principibus viris aequantur: ut sciamus sapius inveniri, ut qui alios excellunt in multis, in aliquibus tamen iisque maximi momenti articulis, cum infimis aequentur.

Cum vero nihil sit in *primo versu* quod in sequentibus non habeatur, idque clarius, melius fuerit ad specialia transire, si prius illud observaverimus, quod in tota hac historia summum est: scilicet Christum discipulos suos, ipsorum iudicio in resurrectione Christi satis confirmatos, tanquam plane adhuc vacillantes & fluctuantes confirmare. Non enim plene confirmatos fuisse docet *v. 12.* Quo indicatur illos ita Christum agnovisse, ut interim tamen quis esset percunctaturi fuissent, nisi pudore & reverentia tantae majestatis prohibiti fuissent. Apostoli omnes (excepto Thoma) Thomae ipsi resurrectionem testificati sunt. Thomas clarum & liquidam Christi excitati confessionem ediderat, unde sibi praesidebant se satis de ea re instructos fuisse ut illis jam piscatui vacare liceret. Cum à Petro dicitur, *piscatum vado*, perinde est ac si diceret, haec tamen equidem de Christi resurrectione, unde nostra salus & consolatio pender, dubius, anxius & suspensus fui, ut non nisi illi rei investigandae vacare potuerim: nunc vero re

Ignobiles praecepit fide pares.

Verf. 3. In Petro aut piscaturam se accingente

IOH. Verf. 1. Generalis historiae summa.

Verf. 2. Quorum discipulorum nominis expressa.

In provectissimis fidelium reliquis infidelitatis.

hac plane comperta & explorata consultum est ut piscatum eam, ut unde victus suppedietur, subit Christus autem, qui cordibus eorum major erat & omnes infidelitatis angulos & recessus pernotos habebat, dat operam ut porro in fide resurrectionis radicentur, ne tempestatibus agitati moverentur loco. Quod tanto fecit magis quo ministerium eorum potissimum in resurrectionis Christi testificatione versaturum cognovit: unde testes resurrectionis appellantur. Quo etiam accessit, quod maxime nomine resurrectionis Christi illos ludificandos & omni ratione oppugnandos prospexerat.

*Apparet
per sepe
nonne sibi
consilium.*

Ex quo illud officium, pios fere quotq; sibi præsidere, & plus sibi quam par est tribuere, putantes secū præclate tum fieri, cum tamen parum tuto & certo loco sunt. Est enim falsa quædam spiritualium rerum securitas, non tantum in hypocritis, quales Laodicenses describuntur *Apost. 3, 16, 17.* Sed etiam in ipsis piis. Vide exemplum Gedeonis *Judicum 6, & 7.* tamen enim miraculis duobus se ita confirmatum ad prælium existimaverit, ut se amplius aliquid non desiderare profiteretur: tamen Deus timorem illi in animo infudisse satis ostendit, dum alio signo illum confirmat. Nam ut olim Israelitæ sibi præfidentes paucior quam par erat militum numero contra urbem Ay profecti sunt. *Iehos. 7, 3, & 8, 1.* Sic etiam nos nobis ipsis præfidentes & hostem contemptui habentes minus parati ad hoc spirituale prælium accedimus. Videmus enim hoc loco non tantum reliquias infidelitatis fuisse, quas omnes pii sibi adhærere non ignorant, sed Petrum deceptum ab animo suo & ipsum sibi imposuisse dum melius & perfectius aliquid de se sentiret, quam veritas ferebat. Quod si in tam provecos Christi discipulos cadat, nedum in illos, qui principia & elementa religionis vix degustarunt. Quomodo igitur certissime non sunt perituri, qui dicunt se probe tenere, &c. Quare meminimus *Præf. 14, 16. & 28, 24.* Ergo quodque Christianæ religionis mysterium & documentum ut est majoris momenti, aut oppugnatur magis; sic etiam diligentius & majori contentione docendum & discendum est.

*Sollicitudo
hujus vitæ
Petri securi-
tatis con-
sili.*

Deinde notandum est qua ratione securus cepit accuratorem resurrectionis fidem neglecti habere; nimis scilicet hujus vitæ tuendæ sollicitudine. Hujus enim studio tractatus est, ut ad retia, quæ ex præscripto Christi reliquerat, recurreret vel tum, cum

non tantum ministerio imperato abdicatus non fuisset, sed porro novo mandato ad illud obeundum instructus. Tametsi enim sua abnegatione se indignum Apostolatu reddiderat: tamen nisi a Christo rejectus ab eo ministerio desicere non potuisset: nedum hoc licebat cum in ministerio Christi auctoritate confirmatus fuisset. Hæc igitur vitæ superflua cura, tanquam spinæ, suffocet semen fidei. Nec enim quævis cura rerum terrenarum hoc facit, nec quisvis labor, sed immodica & non necessaria. Hæc enim Petri immodica & non necessaria fuit, quandoquidem tot experimentis Christi erga se providentiæ edoctus in illa penitus acquiescere debebat, nec vel minimum a fiducia recedere. Quod si cura victus acquirere nos a rerum futurarum studio abducere non debet, nedum ut genio indulgeamus, aut lusu vacemus, aut compositionibus.

Hic admoneantur Ministri, ne cura rerum terrenarum aut ulla occupatione quæcumque illa sit à ministerio executione abstrahantur. Quod plerique faciunt nulla necessitate pressi; alii inedia impulsu, quod fieri non debet: potius enim ministerium deferendum si victum non, &c. Quod si autem vacare non debent Ministri artificibus, nedum Magistratui gerendo, utpote quod non tantum majus studium requirit, sed magis pugnat cum Ministerii submissiore conditione.

*Ministro-
rum offi-
cium.*

Hic etiam adnotari potest, quod prius pluribus est expositum, quomodo Spiritus Sanctus veluti majusculis literis Petri ulcera & *noxiis virgæ* prodit, ad deprimentum nimiam (quam ex specula præscientiæ suæ prospexit) de illo existimationem.

*Petri deli-
cta accusa-
te prædta.*

Deinde notandum est, quomodo illo ad rem intempestivam & Apostolis illicitam digitum attollente, illico alii prouuat; ut sciamus non tam scelere, quam exemplo nocere homines, præsertim melioris in Ecclesia notæ, qui tanquam funibus alios etiam fortissimos in suas peccatorum nassas pertrahunt *Galat. cap. 2, 13.* Vide quomodo multi, etiam Barnabas, ad Petri simulationem allecti sunt. Quod Ministris, Magistratibus & patribus familias maxime notandum erit.

*Malum
exemplum
cavendum.*

In reliqua historia quædam sunt communia cum historia quæ habetur. *Luc. 5.* unde illa petenda sunt: alia vero hujus sunt propria.

In quibus primum est quod prius in ipsa *vers. 4.*
nave

Christus non præfens tantum, sed & absens quidvis potest.

nave fuerat Christus super mare: hic vero ad littus ducentis cubitis ab illis remotus consistit. Quod quidem momentum habet ad miraculum illustrandum. Nam propius ad motus videri potuit facilius aliquem numerum piscium deprehendisse. Quo etiam pertinet quod videri posset præfens facilius id miraculi præstare, quam nunc cum absens esset. Cujus cum hic contrarium cernimus, admonere nos debet Christum non esse Deum ex propinquo tantum, sed ex longinquo etiam; adversus Pontificios & alios, qui Christi virtutem nullam in Sacramentis sentiunt, nisi ipsam præsentem habeant.

Verf. 5.
Quis finis interrogacionis Christi.

Quod querit, ecquid edulii habeant, id de moxæ facit patrumfamilias piscatores transeuntium, qui ad illos acclamant tanquam aliquid piscium mercaturi, quo familiarum alant. Querit autem non tanquam nescius, sed ut eorum responso aditum pararet ad insequentem capturam.

Verf. 6.
Miraculi amplificatio.

Alterum momentum hujus miraculi est, quod ad dextram rete jacere iussit, locum ad quem conventuri essent pisces articulatius circumferens. Cui etiam obtemperant, non tanquam Christo, sed tanquam ei qui piscium forte eo loci confluenciam animadverterat. Ad hæc tertium est, quod tantam multitudinem complectebatur rete, ut ne septem quidem rete extrahere potuerint, sed coacti fuerint per medium mare ad littus pertrahere. Superiore enim historia quinque tantum, ut videtur, extrahebant; hic vero septem hoc præstare non potuerunt. Huc accersantur quæ post ad magnitudinem miraculi illustrandam adjiciuntur, de certo numero grandium piscium, & quod rete tanta magnitudine & multitudine disruptum non sit.

Christi virtus post mortem manifestior.

Quo docemur nihil decessisse Christo ejus morte, atque adeo robur & potentiam ejus, tametsi aucta non sunt, tamen sese liquidius & manifestius exeruisse, quam ante mortem. Hoc ergo testatissimum est resurrectionis Christi argumentum. Simulque eo docemur persecutione non minui Evangelium, aut Ecclesiam, sed ejus virtutem clarescere & fulgere magis.

Verf. 7.
In Iohanne Christum primo agnoscente notanda.

Quod Iohannes primus omnium Christum esse agnovit, idque non ex vultu & corporis effigie, ut videtur, sed ex sensu potentie, quam in captura expertus esset, laudi ei ducitur; qui se non sine fructu & profectu ad interiorem cum Christo amici-

tiam admissum esse declaravit. Nec vero tam ejus diligentiam & perspicaciam notat, quam Christi erga illum charitatem, qui pro amico se erga eum gessit, quod primo omnium sese Iohanni communicavit. Quorum priore *discimus*, quemque ut instructor est medius & rationibus, quibus ad Dei notitiam perveniatur, ita etiam aliis notitia & perspicacia rerum cælestium anteire debere. Altero vero *discimus*, quemque ut a Christo plus amatur, ita plus de Christo scire, & acutiorum esse debere in illo pernoscendo. Vide *Iohan. 14, 21*. Adversus illos qui jactant Dei erga se amorem, cum tamen parum aut nihil de illo sciunt.

In Petro ad Christum agnosendum tardiore, videmus singularem animi affectum, qui à Iohanne accipiens quod Christus esset, ilico amiculo se cingens ad majorem honestatem & decus, quod nudus esset, id est, interula tantum indutus aut alio quopiam leviori indumento, in mare exiit, impatiens moræ donec navis appelleret: ut sciamus dona Dei varie distributa esse & miremur *πολυτιμιω* Dei *οσφιω*. Vbi etiam *notandus* est diversissimus animi affectus ab eo qui prius fuerat. Ante enim sensu potentie Christi permotus Christum rogavit ut à se abscederet; nunc contra in interiore & majore sensu potentie ejus illi conjungi præoptat. Tantum discrimen est hominis in fide remissionis peccatorum confirmati, & illius qui de voluntate Dei erga se hæritat. Nam antequam fide firma remissionis peccatorum imbuimur, tanto magis contremiscimus, quanto magis ejus gloriam, vel potentiam, vel scientiam, vel sapientiam haurimus. Atque hinc est quod diaboli contremiscant, impii homines obstupefiant, & Dei potentiam & judicium vereantur.

Quod ad littus accedentes, invenerunt ignem ex carbonibus structum potius quam ex lignis, quæ hinc inde colligi possent, idque cum ad pisces parandos tum etiam ad illos desiccandos, item pisces & panem; illud auget miraculum, vel potius illud miraculum novum constituit: & simul docet Christum hoc miraculū in captura piscium edidisse non ulla necessitate comparandi edulii vel sibi vel suis, sed duntaxat ut illos in fide resurrectionis conservaret. Tamen ne hoc suspitionem moveret capturam illam fanaticam & imaginariam fuisse, jubet ex captis piscibus adferri ut illis gustatis &

Verf. 8.
In Petro tardius eum agnoscente notanda.

Verf. 9, 10.
Alterum miraculum.

pententaris de veritate etiam miraculi constaret; quo certius constaret de resurrectionis veritate.

Verf. 11. *Quomodo Petrus rete traxerit.*

Quod autem Petrus dicitur traxisse rete, non ita intelligendum est, ac si solus hoc fecisset, hoc enim parum appositum fuisset ad veritatem miraculi comprobendam. Potius adversum fuisset & imaginarios pisces arguisset; sed quod ipse solus ad litus traherat, reliqui in nave.

Verf. 12. *Christum etiam illi cognoscere dicuntur, qui aliqua.*

Quod autem dicitur, neminem ex illis interrogasse quis esset, cum scirent esse Iesum: docetur eo Christum ita illis cognitum fuisse, ut interim tamen scrupus aliquis dubitationis in animis eorum super-

esset, etiam nunc post editum hoc miraculum: quanto magis antequam hoc miraculo confirmati essent? Quam dubitationem illis eximere conatur dum cum illis cibum sumit & convescitur. Quod etiam consolationem habet, dum hinc intelligimus, quod pro Christum cognoscentibus habeantur, in quibus aliqua hæsitatio hæret. Simulque notitiam nostram de Christo debere indes incrementum sumere.

Hinc etiam notatur, quomodo fides nostra in Christo confirmatur, nempe si Sacre præsertim mensæ cum Christo communicamus. Nam si quotidiano victu hoc factum sit, nedum sacro futurum est.

Fides auge- tur commu- nicata cura Christis mensæ.

I O H. cap. 21, à vers. 15, ad 20.

15 *Quum ergo prandissent, dicit Simoni Petro IESVS; Simon, fili Iona, diligis me plus quam hi? Dicit ei; Certe, Domine, tu nosti quod amem te. Dicit ei; Pasce agnos meos.*

16 *Dicit ei rursus secundo; Simon, fili Iona, diligis me? Ait illi; Certe, Domine, tu nosti quod amem te. Dicit ei; Pasce oves meas.*

17 *Dicit ei tercio; Simon, fili Iona, amas me? Tristitia fuit affectus Petrus quod tertio dixisset ipsi; Amas me? Dixitque ei; Domine, tu omnia nosti: tu nosti quod amem te. Dicit ei IESVS; Pasce oves meas.*

18 *Amen, amen dico tibi, quum esses junior, cingebas te, & ambulabas quo volebas: quum autem senueris, extendes manus tuas, & alius te cinget, & transferet quo noles.*

19 *Hoc autem dixit, significans qua morte glorificaturus esset Deum. Et quum hoc dixisset, dicit ei; Sequere me.*

P R A X I S.

Symma, Sinceri & ferventis Petri in Christum amoris certissima documenta & argumenta *περὶ ἀγάπης.*

Partes } Amore Petri in Christum ferventi & sincero.
sunt de } Amoris ejus certissimum argumentum.

Prior pars } Christi ἐρωτήματα.
declaratur } Petri responsus.

I O H A N. vers. 15, &c. *Cur finito prandio Christus quaestionem proponat.*

In quaestione consideratur primum tempus, quo proposita est: nempe postquam Christus suo cum discipulis convictu sui notitiam plene patefecisset. Importunum enim fuisset de amore percunctari, antequam ipsis plene innovisset. Nec enim quis cum amare potest, quem prius notum non habeat, & cujus præclaras dotes & virtutes non novit. Verum quidem est nos cum amore complecti, quem nunquam corporis oculis aspeximus. I *Iohan.* 4, 20. &

I *Pet.* 1, 8. Sed ut eum diligamus, quem mentis & intelligentiæ oculo non cernimus, fieri nequit. Vnde etiam & hoc efficitur, multos sibi imponere, qui arbitrantur se Christi amore duci & Dei, cum illum non norint; qui non modo ejus egregia facta ignorant & in se beneficia, sed ne personam quidem Christi ex duabus naturis constantem cognoscunt.

Deinde quod quaerit à Petro quem è medio septem discipulorum evocat, id non illius tantum causa fecit, sed & reliquorum qui tum forte affuerunt; sicut *Matth.* 16. Quod documento est, orationem aut sermonem Ministris in aliquod hominum genus remissum non debere in illo duntaxat terminari ut non latius pateat.

Et quidem Petro.

Quod ter quaerit à Petro, id facit, ut cum triplici mandato pascendi illum restitutionis ad Apostolatam certiosem faciat adversus triplicem negationem; tum vero

Eamque tertium repetat.

ut totidem ejus de amore in Christum responsis & solemnibus promissionibus arctius Petrum obligaret ad sui constantem in omne tempus confessionem. Sic olim post Apostasias Catholicas pii Reges Sacerdotes & populum & totam Nobilitatem novo fœdere omnes Deo obstrinxerunt. Atque hoc pie aliquotque à Regibus nostris est ad imitationem tractum: sed neque tam Catholice factum est, ut oportuit; utpote quod tantum ab iis exigitur qui publicum munus obeunt: nec vero ab his hoc requiritur tam universim in omnibus fidei præcipuis articulis quam decet. Qui etiam ratione diversorum munerum quæ obierunt, sæpius jurant in Academia, in Ecclesia & Republica, tanto magis & sollicitius se debent ad fidem hanc servandam excitare. Hi præcipue, qui temporibus servientes ter aut etiam amplius Christum negarunt.

Quod amorem Christi fontem fidelis & assidui ministerii designat, eo docemur, non esse fidele & Deo acceptum ministerium, ad quod quis Dei amore non fertur; neque fidelem Ministrum, nisi quem Christi amor constringit. Hinc est quod Paulus dicat se amore Dei commotum in Ministerio pro insulto aut infano habitum, 2 Cor. 5, 13. Hic igitur quisque cum animo suo agat ut Dei amorem alte animo suo insculptum gerat, sine quo nihil unquam præclareretur, præsertim quod illi usui sit.

De expositione verborum, *diligis me plus his*, vide in annotationibus adversus *Iesuitas*.

Atque unde illud quod dicitur Petrum plus Christum amasse cæteris omnibus? An aliunde quam quod plus peccavit omnibus? ut hic gloriæ argumentum non sit. Neque sequitur eos semper ad Ministerium maxime idoneos esse, qui plus cæteris amant. Nec enim Maria Magdalena, quod plus Simone Pharisæo amavit, aptior erat ad Ministerium, nedum ad Principatum in ministerio. Neque in viris, qui plus amat, ad ministerium semper aptior est. Atque ut amans supra alios par aliis sit in donis Ministerii, tamen non inde sequitur præponendum aliis. Nam si qui alios donis ad ministerium obeundum propriis excellunt, non ideo suis sociis quos superant præponuntur: nedum præstantia donorum, quæ communia sunt, in ministerio principatum obtineat.

Quæstiones Hoc toties à singulis percunctatur, quo-

ries ad illa opera & officia nos vocat, quæ non sine aliqua jactura aut famæ aut amicorum præstare possumus: quæ si facere renuimus toties etiam Christo respondemus nos Christum non amare. Atque si in minimorum amissione & jactura hoc se & actu respondemus, quid responsuros censemus, cum illud à nobis officii exiger, quod non sine bonorum, liberorum & propria vitæ dispendio expleri & exhauriri potest?

Atque hæcenus de Christi quæstionibus: sequitur & de Petri responsionibus dicamus.

In primo & secundo Petri responso, sicut etiam in tertio *observandum* est, eam oportere ostendi amoris sinceritatem & veritatem, quæ se Deo & Christo omnium inspectori, non hominibus probet: quæ non tantum apud hominum tribunal, sed ipsius ad Dei solium se sistat, parata ejus sententiam & examen subire. Homines enim faciem & externa tantum respiciunt: cum Deus cor ipsum & renes perscrutetur. Vide 1 *Thess.* 2, 4, 5. Sic etiam Samuel probat se populo, 1 *Sam.* 12. alioqui enim est ὄψιν λαμβάνειν. Adversus illos qui abunde se probos Ministros putant, si legibus quantumvis mancis & claudis satisfaciunt: cum ne hoc quidem satis sit si piis ipsis & legibus à Deo præscriptis usque eo satisfaciant, ut ab hominibus coargui & convinci nequeant. Vide quomodo Paulus 1 *Cor.* 4. pro minimo ducit ab hominibus damnari: eoque perinde leve est & parvi momenti, si ab hominibus absolvamur. Nec tamen hominum approbatio aspèranda est. Vide 1 *Thess.* 2, 5. item 1 *Sam.* 12. *Rom.* 12, 17. 2 *Cor.* 8, 21. Adversus eos qui profitentur se non curare quid homines de se aut loquantur aut sentiant. Cum reputandum illis esset, quam formidabili Dei judicio obruentur, cum judicium hominum ferre nequeant. Hoc etiam ad omnes homines transferendum est, utpote quod Abrahamæ mandatur, ut coram Deo sincere & integre conversetur. *Gen.* 17, 11.

In Petri responso tertio notanda veniunt Evangelistæ verba, quibus affectum ejus & animum subindicat, quod scilicet ægre tulit toties de amore suo interrogari, ab eo præsertim cui intus & in cute cognitus est, maxime cum sibi sui erga Christum amoris probe conscius esset. In quo peccasse Petrum quis dubitet? idque graviter, ut qui Christum Patris sapientiam imprudentiæ aut incogitantæ tacitus insimularit. Caven-

Ista erga Deum charitas requiritur, quæ Deo se probet.

Petri interrogatio- nem Christi ægre ferentis reprehensio.

Quis fidelis Minister.

Unde Petrus pro cæteris ammet Christum.

dum igitur nobis ne hujus temeritatis arguamur, cujus plane rei sumus, quoties ad amoris nostri testimonia vel graviore aliquo opere aut perpeſſione vocati illud detrectamus. Arbitramur enim Deum ſatis ſuperque noſtræ obedientiæ & obſequii periculum feciſſe, ſi ſemel atque iterum testimonium veritati aliquo damno aut labore noſtro perhibuiſſe viſi ſumus: cum tanto magis gaudendum nobis erat, quanto aut ſapientius aut majore cum labore & periculo adhiberemur. *Iacobi 1. verſ. 2.* Sic enim dicitur: *ſicut futuri ſumus, & tanto magis apud Deum & Angelos honorati, quanto plura ſtigmata & vulnera Chriſti cauſa ceſſamus: ſicut militis gloria eſt, ſi multas ceſſatrices oſtentare poſſit in bello acceptas.*

Atque de *priore parte* haec tenent. Sequitur ut dicamus de amoris argumentis.

Amor erga Chriſtum Eccleſiæ bono ſpectandus.

Vbi primo *notandum* quod noſtrum in Chriſtum amorem effectus & officiis in Eccleſiæ bonum redundantibus declarari poſſunt. Nec enim bonum noſtrum ad Deum pertingit. *Pſal. 16. Prov. 9, 12. ſi ſapis, tibi ſapis: ſi impie feceris, tu damnum feres. Iobi 35, 5, 6, 7, 8.* Nec enim ut mortali, Deo prodeſſe potes. Cum autem amorem miniſtrorum paſcendo teſtatur fieri poſſulet, eo docet, nihil illum facere, nec Chriſtum vel gry quidem amare, qui non paſcit gregem ſibi commiſſum, etiamſi omnia bona pauperibus diſtrahat, aſſidua ſit precibus, & corpus combuſtioni pro Chriſto tradat: nedum ſi in his rebus occupetur, quæ miniſtrarii non ſunt; ut cum quis Magiſtratum gerat, legationem obeat, conſiliarii locum impleat. Quod non tantum adverſus idola noſtra, ſed etiam adverſus illos, qui donis ad prædicandum inſtructi alio reſpiciunt, dictum putemus.

Stimulus miniſtris additus à Chriſto.

Stimulum addit Miniſtris, quod *ſuas oves & ſuos agnos* vocet, pretio longe maximo emptos & redemptos, non auro, &c. Sed pretioſo ſanguine. Eoque rationem ab illis repetendam. Nam ſi mortales ſuorum gregum & ſingularum in grege rationem reſpoſcunt: nedum Chriſtus de ovibus ſuis quæ aureis verberibus induuntur. *Gen. 31, 39.*

Verſ. 18. Veritas etiam ſanguine deſendenda.

Alterum argumentum amoris eſt, ut pro veritatis deſenſione reſiſtat ad ſanguinem uſque, ſiquidem eo vocetur: veram enim & ſinceram verbi prædicationem ſequitur perſequutio, & ejus ſigillum eſt. *2. Timoth. 2, 3. 2. Cor. 12, 12. Matth. 10, 16. mitto vos tanquam agnos inter lupos.* Hic fic compara-

tio cum paſtoribus ovium, ex *Gen. 31, 40.* quomodo æſtum & frigus tolerate ſoleant, item *Luc. 2, 8.* præterea periculorum conſideratio habeatur ex Leonibus & utiſ, ut liquet in exemplo Davidis *1. Sam. 17, 34.* ut appareat non eſſe bonum & ſidelem Dei Miniſtrum ubi nihil turbinum contra Miniſterium ejus excitetur. Sed cum turbæ oriuntur, mala etiam perpeti convenit: alioqui pro mercenario habebitur. *Iohan. 10, 12.*

Tu quidem olim te cingebas, ſed nunc *Petri mors* extentis manibus his (ut in pueris fieri ſolet, cum à pediſſequis accinguntur) alius te cinget. Olim proficiſcebaris; nunc autem transfereris: olim quo volebas incedebas, nunc autem quo nolles deportaberis. Quod dixit ut violentam Petri mortem indicaret, non autem, ut *Pontificii*, genus mortis, crucis videlicet. Nam loquitur de illa extenſione manuum, quæ vincula, nedum mortem præcedit: ubi & illud *obſervandum*, homines minus ad ſe regendum & tibi impetandum inſtructos ſeipſos tamen regere: tum autem cum & atate & Spiritus Sancti veneranda canitie ad tibi temperandum & moderandum aptiores & magis idonei ſunt ab aliis regi: ut Salomonis querelam hic renovare detur, *vidi ſervos equitantes & Dominos pedites. Eccleſ. 10, 7.* Sic parva declinatione queri licet: vidi ſervos liberos, & libertate donatos in ſervitutem & captivitatem reductos: ut nos non tædeat ab hominibus inſaniſſimis regi & gubernari, quantacumque ſapientia præditi ſimus.

Hanc mortis aſperitatem mitigat inſigni conſolatione, quod Deum hac violenta morte glorificaturus erat. Sic Chriſtus *Iohan. cap. 17. Pater, glorifica filium tuum.* Vnde etiam mortem ſuam exaltationem vocat. *Quanti* enim ducitur pro Rege, pro patria in bello oppetere? nedum pro Deo magnum ducitur: ſi quis Regis Athleta ſit, qui pro Regni & Regis jure depugnet, multum eſt: quanti ergo ducendum, munus hoc Deo ipſi obire?

Quod dicit, *ſequere me*, id reſertur ad iter quod cum Chriſto ingreſſurus eſſet relictis retibus, piſcibus, &c. Ut videatur *tertijum argumentum* eſſe, quo amorem ſuum erga Chriſtum comprobare imperatur, ut ſtultum ſit ad genus mortis, qua Chriſto conformabatur, reſerre. Perinde ac ſidiceret, olim amoris erga me tui argumentum edes violentam quam ſubibis morte; nunc autem

tem quo & certior de omnibus fias, quæ men edas tui erga me amoris, volo ut huius
tuum Ministerium continent, & ut speci- relictis me in itinere sequaris.

I O H. cap. 21, à vers. 20, ad 25.

20 *Conversus Petrus cernit illum discipulum quem diligebat IESVS, sequentem, qui & recubuerat in cœna illa super pectus ejus, & dixerat; Domine, quis est ille qui te proditi?*

21 *Hunc ergo quum vidisset Petrus, dicit IESVS; Domine, hic autem quid?*

22 *Dicit ei IESVS; Si velim eum manere donec veniam, quid ad te? tu me sequere.*

23 *Exiit ergo sermo iste inter fratres, discipulum illum non moriturum: sed non dixerat ei IESVS; Non morietur: sed; Si eum velim manere donec veniam, quid ad te?*

24 *Hic est discipulus ille qui de his testatur, & hæc scripsit: & scimus firmum esse testimonium ejus.*

P R A X I S .

Summa, De Iohannis morte, & Ministerio in huius libri scriptio-
ne.

Partes { Morte.
sunt de { Ministerio in huius libri scriptio-
Ioannis { ne.

I O H A N .
vers. 20,
21.
Occasio
quæstionis
à Petro
propositæ.

Petrus ex Christi mandato ipsum præeun-
tem sequens, & se viz dans, strepitum pec-
dum se insequentium audiens respectavit,
ut quis esset, qui in iussu Christi eum sequeretur,
intelligeret. Intellexit autem esse Ioannem,
discipulum scilicet quem Christus singulari amore
complexus arguitur, quod usque eo suam erga illum
interiorem cum factis tum dictis benevolentiam
communicavit, ut illa fretus auderet cum in Christi
pectus in cœna recubare, tum vero etiam de ea re
eum percunctari, quam neque cæteris discipulis
communicavit, neque reliqui eum ea de re
interrogare poterant. Cum autem reputaret secum,
Iohannem intime & mire diligere, cui nulla
violenta mors denunciata erat, subiit animum
ejus suspicio, an ex amore hæc prædictio profecta
fuit, aut si ex amore illa fluxit, videri tamen non
tam ferventis erga se amoris, quandoquidem
Ioannem, quem unice dilectum noverat, in
societatem huius gloriæ accipiendum minime
prædixerat.

In qua de-
pravata ho-
minis na-
tura elucet.

Hic docetur depravata hominis natura,
quæ moras necit & impedimenta accersit
quando iter ingrediendum & stadium decurrendum
est. In impedimentis hoc unum est, quod nostrum
Deo obsequium aliorum obsequio definitur &
suspensum tenetur. Gen. 42, 1. & Iudic. 5, 16.
Perinde ac si servi erga Dominum officia à
voluntate & studio

confervi penderent, quod indignum est; atque si re
deliberata & indubitata in eam sententiam
discedatur ut à cultu abstineamus & ab officio
deficiamus, quid aliud est quam adversus Deum
& dominum conjuratio? Contra fieri oportet
Phil. 2, 3. Psalm. 119, 60. & Esai. 8, vers. 12.
Iacob. 5, 9. Vbi hic ipse Petri affectus
reprehenditur. Imo vero contra fit in servis
hominum, qui quodammodo lætantur si
confervi officia debita detrectent, ut suum
ipsorum obsequium illustrius reddant.

Hinc etiam liquet parum firmum esse Pontificii
quod asserunt Pontificii de Christi præcipuo
amore in Petrum supra alios omnes Apostolos:
quandoquidem Petrus ipse suspicatur Ioannem
illi in amore prælatum esse etiam tum, cum
Christus illi infinitam, quam fabulantur,
potestatem indulerat.

De amore Christi erga Ioannem vel de
amicitia potius quam cum illo inire Deus
ipse dignatur, vide prius ad cap. 16, vers.
23, 24.

Christi responsum auctoritatem sibi debi-
tam asserit & Petrum perstringit, quod
oblitus proprii officii in aliorum conditionem,
quæ nihil ad eum attineret, curiosius
inquirebat. Et primum quidem docet
satis nobis esse oportere ad exequenda ob-
sequia quæ nobis imperantur, quod Christus
illa à nobis fieri velit. Si enim moralibus
concessum sit illud in servos imperium, ut
quid faciant præscribant heri, nedum
Christo hoc convenit magis. Vide 1 Tim. 2, 1.
Rom. 12, 1.

Deinde illud etiam discimus licere Do-
mino, dummodo ipse velit, de servorum
morte suo-

vum dis-
pensandi.

suorum morte, quos intime complectitur, diversissime & pæne contrarie decernere. Impediri quidem suo consilio & decerere ne quem ad vitam cœlestem intromittat, nisi per ignem afflictionum transeat; sed genus afflictionis liberrimum esse; fierique quandoque ut plura pro veritate subeant, qui martyrio non devoentur, quam qui mortem pro veritate obeunt: quam autem possitimum mortis speciem Deus cuique præstituit, illud nostra non interesse. Eoque Petro iterum imperat ut eum in via sequeretur, ut qui iter suum aliquantisper abrupisset respectatione ad Iohannem.

Verf. 23.
Ia Aposto-
lorum erro-
re notanda.

Hic videmus, quam proclive est hominibus etiam piis, atque adeo ipsi Ecclesiæ (nomine enim fratrum designatur Ecclesiæ) in proposita veritate aberrare, quum in mul-

tis Apostoli ipsi stupidi erant, nihil eorum quæ apertissime dicebantur percipientes. Vide supra. Hic autem in re omnium tritissima quomodo inopia attentionis hallucinantur? Quod nos primum admonet ut nos ad auditum verbi probe comparemus precibus & invocatione nominis divini.

Deinde etiam & illud observatur, non impios semper judicandos, qui secus de Ministris loquuntur, quam ipsi merentur.

Præterea Ecclesiam ipsam posse errare, atque de ipsius Christi verbis secus, quam oportet, judicare: nedom ut illius verbi semper fideles Iudices sint.

Præterea hoc factum sine Christi aliqua culpa, qui planissime loquutus est.

Denique Pontificiorum translatio hic refellitur, qui hunc errorem Ecclesiæ tuentur.

M A T T H. cap. 28, à verf. 16, ad finem capituli.

16 Undecim autem illi discipuli profecti sunt in Galilæam in montem ubi constituerat eis IESVS.

17 Et quum vidissent eum, adoraverunt eum: quidam autem dubitaverunt.

18 Et quum accessisset ad eos IESVS, loquutus est eis, dicens; Datus est mihi omnis potestas in cœlo & in terra:

19 Profecti ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti.

20 Docemes eos servare omnia que mandavi vobis: & ecce, ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi, Amen.

P R A X I S.

Summa, Christus ex condito, in monte Galilææ ab undecim repertus & adoratus, eisdem amplissima in universum mundum legatione pro summa autoritate & jure suo instruit & confirmat.

Partes sunt de undecim discipulis

Christum ad montem Galilææ adorantibus. Ad Apostolarum totius mundi summa cum autoritate instructis & confirmatis.

MATTH.
16.
In Christi
in Galilæam profectio, & Discipulorum confessione

Christus Marc. 14. prædixerat se præiturum discipulis in Galilæam & ibi se ostensurum: unde & Angelus Matth. 28. Christum quærentibus sceminis mandavit ut discipulis de Christi in Galilæam profectioe renunciarent: locus vero peculiaris ubi se videndum illis præberet, tamen expressus non sit, conditum tamen & à Christo præstitutum fuisse hoc Evangelistæ testimonio constat. Cujus quidem profectiois in Galilæam causa fuit non tam fastidium Hieroso-

lymorum & Iudææ, quam quod plerique omnes discipuli Christi Galilæi essent & in illis Regionis partibus hærent. Ut igitur suam illis resurrectionem testatam faceret, illuc se contulit. Omninoque verosimile sit, ibi demum Christum à plus quam quingentis fratribus visum esse, ut Paulus testatur 1 Cor. 15, 6.

Hic igitur notetur officium Pastoris, qui præcibus suis ut Matth. 26, 32. istinc ovium, quæ eum sequuntur. Et quidem in Christo Iesu tamen mortalitatis, singulare exemplum existit Pastoris ad oves suas se recipientis & illa loca sectantis, ubi ipse degabant, eoque ipso locorum celebritatem & nobilitatem prætereunt; adversus Pastores vel lupos potius, qui locorum celebritatem & nobilitatem captantes suos greges in obscuris & ignobilibus pagis agentes deserunt.

Quod Christum conspicantes, ilico proni & ad terram strati eum adorarunt, suum in fide Filii Dei profectum indicant & singularem erga eum reverentiam, qua non, ut

Officia Pastoris & ovium notanda.

Verf. 17.
Discipulorum in fide profectus

Maria

Maria olim, accurrunt & genua illius amplexantur, sed qua procidentem illum immortalē quidem, sed nondum glorificatum cultu divino iusto & debito prosequuntur. Quo nostræ fidei tarditatem & mutationem coarguunt, qui gloria & honore redimitum religiosius & ferventius non adoramus.

Et dubitatio:

Vbi quod quosdam resistentes Christum veneratos legimus, singularem consolationem habet, quod veneratio Christi censetur quæ cum aliqua hæsitatione exhibita est. Verum quidem est cultum repudiari, qui non est ex fide; fidem etiam à Deo rejici, quæ instar fluctus maris huc illuc incertis sedibus fertur: sed illa demum fluctuatio Deo exosa est, quæ ab animo duplici & simulato proficiscitur, non illa quæ ex graviore aliqua tentatione, quacum pii luctantur, proficiscitur.

Quæ cum cultu Dei quatenus consistere possit.

Omnis igitur dubitatio irritum Dei cultum non reddit, sed quæ ex sedato & tranquillo animo, tanquam ex habitu, proluet: cum fluctuatio, quæ ex graviore tentationis tempestate subito nascitur, in ipsos Dei fideles cadat. Calamum enim quassatum Deus non confringet, linum fumans non exstinguet. Quemadmodum filius ingenuus non propterea esse desinit, aut conjux mariti sui peramans, si gravius accenso & inflammato durioribus aut verbis aut verberibus cum alterutro agat: sed si rebus placidis & sereno parentis vultu de parentis tamen in se voluntate dubitaverit, se spurii potius spiritum quam germani filii gerere demonstrat. Quamobrem ne dubitemus Patrem vel tum invocare, cum propter iræ divinæ aperta signa de ejus in nobis exaudiendis voluntate subdubitemus.

Infidelitatis deponenda difficultas.

Hic denuo comperimus quam arduum & difficile sit itas infidelitatis fibras in intimis animorum penetrabilibus tam alte deinxas radicatas evellere; ut sciamus strenuam operam navare nos oportere.

Verf. 18. Deus ad se ipsum invocantibus.

Atque hæc de *priore parte*. Sequitur *altera*. Christus propius illos accedit; ut, qui procul distiti illum non tam distincte internoscere potuerant, propius admotum clarius cernere & discernere poterant. Sic re compertum est Deum prope esse illum colentibus & invocantibus.

In ista autem Apostolorum legatione duo spectantur. *Prius* est de Christi autoritate & potentia, qua fretus undecim Apostolis tam amplam & augustam legationem

demandavit. *Alterum* de ipsa Apostolorum legatione.

In priore primum suam ad eos creandos *Christi ad creandos Apostolorum auctoritate.* autoritatem proponit. Cum enim cæli & terræ imperium acceperit à Patre tanquam mundi heres, dubiumne esse possit quin autoritate iustructus sit omnes nationes, quæ terræ superficiem incolunt ad regni cælestis participationem vocandi? Quod autem præcipuum hoc loco, est quo argumento illis animum addit manus impositum obeundi, quod illorum labores irriti futuri non sint: quod quidem illativa nota est versus sequentis plenius declaratur.

Hic *notandum* istam ad ministerium Apostolorum restitutionem, tanquam sigillum remissionis peccatorum adhiberi. *1 Tim. 1, 12. qui me fidelem judicavit, & in ministerium adscivit.*

In legatione *Prius*, quid faciendum erga alienos à Deo. *duo* imperantur, *Posterior*, erga adscitos in familiam Ecclesiæ.

Primum jubentur discipulos creare, quod *Quid sit creare discipulos.* fit fide in Christum: eoque semel atque iterum dicitur, numero discipulorum additos fuisse tot, postquam promulgato Evangelio crediderunt. Discipulos autem creare idem est, quod post in *Actis* docetur, atque Christianos reddere. Hinc est quod *Iohan. 4, 1.* discipulos creare distinguatur à discipulorum baptizzazione.

Hic est amplius dicendi locus adversus *Pontificios* & ignaros Evangelicos, qui Christianum non agnoscunt nisi prius baptizatum. Vide *Act. 10, 47.*

Hic *notatur* discrimen inter Apostolos & Pastores & Doctores. Nam Apostoli discipulos gignunt; Episcopi genitos nutriunt & alunt. Vide *1 Cor. 2, 15.* Nam tamen multos gignunt Pastores, tamen hoc illis adventitium est, quod scilicet alieni à fide confectiones eorum accedant, aut adite à Magistratu cogantur.

Hic *querendum*, quid sit, *Baptizari in Formula nomen Patris, Filii & Spiritus Sancti:* est *Baptismi explicatio.* autem baptismus hic solennis tessera & sigillum, quo credentes & creditum liberos in comunione & societate unius veri Dei Patris, Filii & Spiritus Sancti adscitos & adscriptos esse testatum relinquitur. Nam cum baptismus nostram cum Christo, quem induimus, unitatem obfigner, Christusque unius cum Patre & Spiritu Sancto sit essentialis, sequitur baptismus nos in Deum ipsum

infitos & adscitos esse, declarari. Plus igitur *in speciosus* habet cum dicimus *baptizari in nomine* quam *in nomine*, &c. Cum hoc posterius nos autoritate & iussu Trinitatis baptizari significet potius, quam ut cum illis personis fide in Christum in unum coalescamus. Sic olim baptizabantur in Mosem, id est, Christum quem Moses referebat. *1 Corinth. 10, 2.* Baptismus igitur nos commonefacit ne ulli rei inanimatur aut confundamus præterquam Deo, sed illi uni tanquam clypeo & parmæ fidere; ne nos etiam ab eius cultu & obsequio subducamus, cui uni sacri & devoti sumus. Deinde nos adversus omnes tempestates confirmat, à quibus labefactari aut concuti nequimus quamdiu nostram cum Deo unitatem tuemur.

Hic *observandum* est liquidissimum testimonium S. S. Trinitatis.

Alterum officium erga adscitos in Eccle-

siam, ut doceantur ea facere, quæ Deus *Officium Apostolorum erga adscitos in Ecclesia.* præcipit Apostolis: ut scilicet vitam dignam professione filiorum Dei rranfigant. Sicut qui in familiam aliquam aut societatem allegantur, ilico instituuntur in illius domus aut *policeas* legibus. Atqui hæc ab omnibus neglectui habentur fere, utpote qui in nudo baptismo acquiescunt & ejus sub umbra se adversus omnes æstus tutos esse putent. Vide *1 Cor. 10.*

Hic etiam cavet Christus adversus traditiones & inventa hominum.

Sed quia ex hac cum doctrina Ministrorum, tum Ecclesiæ praxi discrimen & periculum oritur, ideo adjungit Christus, se, utcumque corpore absentem, Spiritu tamen præsentem fore, ut illis omnia suppediret quorum opus habent. Atque dummodo ille adit, quid nostra refert, qui nobis adversarii existant?

Verf. 20. Christi pro-missio contra scismaticos.

S. S. Trinitas probata. Verf. 19.

M A R C. cap. 16, à *vers. 16, ad 19.*

16 Qui crediderit & baptizatus fuerit, servabitur: qui vero non crediderit, condemnabitur.

17 Signa autem eis qui crediderint, hæc consequentur, Per nomen meum demonia ejicient: linguis loquentur novis:

18 Serpentes tollent: & si quid lethale biberint, nequaquam nocebit eis: ægrotis manus imponent, & bene habebunt.

P R A X I S.

*S*umma, Fructus prædicationis Evangelii sper Apostolos ordinarius & extraordinarius.

Ordinarius } Credentium & suam fidem
 item duplex, } baptismi signaculo testantium salus.
 Incredulorum condemnatio.

Verf. 16. Stimulus auditoribus Evangelii additus. Ministros Ecclesiæ cum confirmasset in munere prædicationis, dum se illis debite Evangelium promulgantibus affuturum pollicetur; stimulos etiam adjicit eorum auditoribus, qui ad fidem & obsequium adducuntur; tamen etiam Ministri diligentiam acuat quod sciat se animas servare & multitudinem peccatorum operire. *Joan. 5, ult.* Docet enim operam & oleum non perdituros, qui illos audiunt, dummodo auditis fidem adjungant; utpote qui salutem consequentur, hic quidem inchoatam, in seculo vero futuro absolvendam.

Omnes homines in se perditos & damnatos esse, & in renebris & umbra mortis desidere, quoad Deus

illis Evangelii prædicatione affulgeat; victos esse in carcere *Luc. 4, 18.* non abstinili illi, in quem *Ieremias Jerem. 38.* demersus erat, ubi ita hærebat, ut non nisi funibus extrahi potuerit: atque adeo in ipis diaboli faucibus & inferorum gurgite *Coloss. 1, 13.* ut vere hic affirmari possit, nos ne unius quidem pedis intervallo ab inferis distare. Quotusquisque est qui hoc secum reputat se perditum esse filium?

Sed illud etiam non minus nobis commentandum est, non alio quoquam pacto nos extrahi & expediri posse ex his malis, nisi Evangelii prædicatione. *Rom. 1, 16.* est *potentia Dei ad salutem: est semen quo renascimur: 1 Petr. 1, 23. gladius Spiritus Ephes. 6, 17.* quo vetus homo conficitur: est *verbum vite: quomodo credent nisi audierint? Rom. 10, 14.* Hoc major est hominum stupor, qui existimant se facile posse cum Deo transigere: satis esse si semel atque iterum audierunt; se facile percipere & retinere posse quod ad vitam sufficiat, ut ordinario ministerio destituantur. Cum vocati ad Evangelium

Qui non aliter quam per Evangelium nisi Evangelii prædicatione.

lium plus opus habeant Ministerio verbi quam prius, quod Leo tum rugiat, qui quicquid erat quamdiu in tenebris versabatur.

*Cujus auditorum ta-
men non
omnes fer-
vantur.*

Tertium est, non continuo salvos fieri, qui Evangelium audiunt; sed nec qui illud liberent audiunt, & intelligunt, ut terra petrea; imo vero ne hi quidem, qui aliquod obsequium præstant, ut terra spinosa; sed qui credunt. Sermo enim non prodest nisi admixtus fide *Hebr. 4. 1.* quæ quidem *fides non est omnium 2 Thess. 3. 2.* Hic igitur plerique sibi egregie imponunt, dum, &c. Docet autem Christus his verbis quomodo discipuli seu Christiani creantur.

*Verum ba-
ptismus ad
salutem ne-
cessarius.*

Sed illud duriusculum videtur, quod Baptismum adjungit tanquam ad salutem adipiscendam necessarium, cum tamen ante docuimus, & ex his colligitur, fide nos Christianos fieri: hoc autem ideo subnectit, quod plerique, Iudæi præsertim, à baptismo tanquam re nova abhorrebant. Deinde addit baptismum tanquam sigillum, quo fides ob-signatur, non quo salus perficitur. Nam cum Abrahamus plene justificatus sit antequam circumcisis esset. *Rom. 4.* quid nisi & Christiani fiant antequam baptizati sunt. Huc etiam spectat, quod subjungit damnandum esse, qui non crediderit, non autem eum qui baptizatus non sit.

*Anabap-
tistæ refuta-
tis;*

Hic etiam error *Anabaptistarum* est refellendus, qui hinc astruunt neminem baptizandum, qui non prius crediderit.

*Verbum
Dei infide-
libus odor
mortis ad
mortem.*

Alter fructus prædicationis infidelium condemnatio. *Sermo enim Dei efficax penetrantior bipenni gladio Hebr. 4. 12:* item *2 Cor. 2. 16. odor mortis ad mortem.* Atqui, inquit aliquis, absque verbi prædicatione per-

diti & damnati prius dicuntur. Sed gravius iudicium hoc modo sibi accersunt. *Matth. 11. 21. Va tibi Cerazin, va tibi Bethsaida.* ob-ferretur quod est *Iohan. 12. 48.*

Sequitur *pars altera* de fructu extraordinario. Cujus quidem finis aut effectus indicatur post *vers. 20. Hebr. 2. 3, 4.* Hoc modo enim cum Apostoli, qui prædicarunt, tum fideles, qui credebant certi fuerunt illam fuisse veritatem, quam amplectebantur: mirus aculeus est cum ad persequendam, tum vero etiam ad retinendam Evangelii doctrinam, quod sciamus eam certissimam & germanam Dei doctrinam esse. *2 Petr. 1. 16, 17, 18.* his enim signis Deus ipse veluti de cælo testimonium perhibet veritati suæ & veluti totidem ei sigilla apponit. Atque ut eadem dona jam non dentur, tamen alia committantur Evangelii prædicationem, quibus non minus certi reddimur, quam si illa adhuc darentur. Vide *2 Petr. 1. 16, 17, 18.* item *1 Thess. 2. 13.* Quid, quod linguæ, scientiæ, ingenuæ & liberales artes Evangelii adventu aut excogitata, aut excultæ sint.

Hic etiam *Pontificii* taxantur, qui putant hæc ordinarie Evangelii prædicationem sequi, eoque præ se ferunt ejectionem dæmoniorum. Quod si hoc faciant, cur non etiam linguis loquantur eorum rudes & idiotæ facilius; quare est Monachus ille mortuus, qui Joanni regi Anglorum cyathum veneni propinavit? &c. Singulos fideles ista omnia dona hæc non esse subsequuta, vide *Joel. 2. 28. juvenes vestri visiones videbunt, senes somnia somniant, &c.* item *1 Cor. 12. 28. non omnes, &c.* sed indefinite dicit fideles hæc subsequuta dona, quia ad singulorum commodum & ædificationem hæc collata sunt.

*vers. 17.
Dona ex-
traordina-
ria vestris
temporibus
cessant.*

*Pontifi-
ciorum
miracula eo-
rum.*

L v c. cap. 24, à vers. 44, ad 50.

44 Dixitque eis: Hi sunt sermones quos loquutus sum vobis quum adhuc essem vobiscum, oportere impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi, & Prophetis, & Psalmis de me.

45 Tunc aperuit eorum mentem, ut intelligerent Scripturas.

46 Et dixit eis; Ita scriptum est, & ita oportuit Christum pati, & resurgere ex mortuis tertio die.

47 Et prædicari ejus nomine resipiscentiam ac remissionem peccatorum apud omnes Gentes, incipiendo ab urbe Hierosolymorum.

48 Vos autem estis horum testes.

49 Et ecce, ego emittam promissum Patris mei in vos: vos autem residete Hierosolymis usquequo induamini virtute ex alto.

P R A X I S.

Summa, Christus ad Apostolorum hæsitantium confirmationem, passionis & resurrectionis suæ necessitatem & fructum proponens, undecim ad munus Apostolicum munis instruitque.

Partes { Ad dubitantium Apostolorum confirmationem de passionis & resurrectionis Christi necessitate & fructu informatio.
sunt, { Undecim ad munus Apostolicum communitio.

In priore docentur de { Necessitate.
passionis & resurre- { Fructu.
ctionis Christi

Quorum in { Hæc externa, vis videli-
priore infor- { cet Christi.
matio duplex } Illa interna, Spiritus videli-
est, { cet.

Verf. 44.
Causa in-
debitus
Scripturae
ignotitas.

Sensus est, mirum est vos de hac re tantopere dubitare, cum nihil mihi in his acciderit quod non praxiderim fore, idque ex Scripturarum omnium testimonio, cum in lege tum in Prophetis, maxime vero Psalmis, ut qui ex omnibus Prophetarum scriptis mysterium hoc passionis & resurrectionis meæ planissime proponunt. Hic videmus causam infidelitatis & hæsitantia nostræ non aliunde provenire, quam quod quæ in sacris Scripturis comprehensa tenentur, parum à nobis solide degustata & percepta sunt, eoque ipso adversus infidelitatem nostram Scripturarum meditationem veluti antidotum adhibendum esse, & faciem Scripturarum nobis præferendam esse, cujus luce illaretur, via alioqui obscura & tenebricosa quarum luce destituti ad quemque passum impingimus, & in rebus alioqui certissimis turpiter hallucinamur.

Dogmata
fidei Scri-
pturae auto-
ritate con-
firmanda.

Vbi & illud animadversio dignum est, Christum, ut fidem doctrinæ suæ faceret & majus pondus verbis suis adderet, Scripturarum testimonio niti. Merito quidem periissent discipuli, si in Christi nudis verbis & pura affirmatione non acquievisent. Sed Christus magnum hoc in Scripturæ autoritate fidei præsidium non neglexit: ut plane in Ecclesia ferendi non sint, qui nudis suis aut dictis, aut ratiunculis alios acquiescere volunt; cum Scripturarum testimoniis non muniantur. In quo genere tamen plerique reperiantur, nominatim doctores Parthenenses, qui *Magistri nostri* nominantur.

Sicut *verf. 27.* Sic etiam hoc loco totum *S. Scriptura-*
corpus veteris Scripturæ in duo membra *ra partitio.*
partitur, Moÿen & Prophetas; hoc tantum
discriminis est, quod Psalmos hic à Prophe-
tis disjunct, & quasi membrum divisionis ex
se constiturè videtur: sed res non ita est: nam
Psalmi Prophetarum titulo comprehendun-
tur, quandoquidem Prophetæ erant, qui il-
los scripserunt: illud tantum indicat, omnes
quidem Prophetas de Christi passione &
resurrectione testari, sed præcipua quadam
ratione Psalmos: ut qui hoc mysterium re-
demptionis nostræ apertissime & liquidissi-
me prædicant. Quamobrem hoc encomio
libri Psalmorum, libellus ille nobis commen-
datissimus esse debet, ut in illis ediscendis
& excutiendis diligentiam & assiduitatem
adhibeamus. Unica enim hæc Servatoris no-
stri sententia liber hic commendatior exi-
stit, quam omnibus omnium præfationibus
& præconis quibuscunque.

Neque prætereundum est Apostolos non
minus in resurrectionis fide tardos fuisse, *Humane*
cujus tamen resurrectionis percupidi erant, *natura per-*
quam in doctrina de passione Christi, a qua *verf. 45.*
tantopere abhorrebant & quam vel audire *optata repu-*
aversabantur. Existimavit aliquis eos adeo *diantia.*
promptos & paratos ire ad imbendam de
resurrectionis doctrina fidem, ut non prius
annunciaretur quam ab illis avide arripere-
tur. Quamobrem hic animadvertete licet
perveritatem humanæ naturæ, quæ in cœ-
lestibus rebus repudiata, quæ avide expetit. Et
quidem in rebus terrenis ita comparatifu-
mus, ut quod valde cupimus, facile & præ-
propere credamus: in rebus autem futuri
sæculi natura proclives sumus ut ominosa &
infausta ilico arripiamus; læta & fausta non
perinde facile & cito hauriamus. Et quidem
de externa vocis informatione hæcenus: se-
quitur interna Spiritus.

Christus discipulorum aures externa voce
verberans, Spiritu suo internas mentis aures
perforat; sine quo externas aures perforate
non solum inutile, sed etiam noxium foret.
Mentes autem illorum aperit pro mensura
propriæ glorificationis. Tamen enim non-
dum ascenderat in cœlum; tamen quia glo-
rificationis suæ in resurrectione jacta sunt
fundamenta, Spiritum suum pro modulo glo-
rificationis suæ communicat. Quo factò
clarissimum testimonium edidit Deitatis
suæ & resurrectionis, de qua hærebant Apo-
stoli. Vide an hæc mentium apertio sit ea-
dem illa, quam Iohannes *cap. 10, 22.* memi-
nit.

Verf. 45.
Externa
predicatio
sine interna
illumina-
tione ines-
ficax.

nit. Hinc *docemur*, nullam cuiusque doctoris esse seu notitiam rerum celestium, seu facultatem dicendi, seu sanctimoniam, seu denique quicquid est, quod in Ecclesiæ doctore exoptari possit, quod non tantum nobis non profit, sed vel non obicit etiam, nisi dona illa Deus Spiritu suo fecundaverit & fructuosa reddiderit. Cum enim Servatoris Christi dona & ad docendum *in quovis* perfectissima hominibus non commodent, nisi à Spiritu Sancto irrigentur, & perpluantur nã nos ipsos fallentius, si ab aliorum doctrina fructum & messem sine Spiritus operatione præstolemur. Quemadmodum enim nullus periti coloni opera & solertia segetes latã proveniunt, nisi cœlitus demisso rore & pluvia, sic etiam, &c.

Simul etiam & illud *notandum* est Scripturæ enucleatione & explicatione Spiritum Sanctum fidelibus dari. Vide *Actor. cap. 10. vers. 44.*

Notandum etiam non tantum cæcos & infideles mysteria regni non percipere sine Spiritus operatione; sed ne pios quidem ipsos, quantumvis Spiritu Sancto imbutos, eoque opus habere Dei Spiritum suppliciter petere, nisi velint inanes à concionibus redire: quod ut hoc loco, sic etiam sæpe in Apostolis experti sumus: nam nisi adit Spiritus, Scripturæ utcumque explicatæ veluti clausus & obsignatus liber sunt. Atque hætenus de necessitate Passionis & resurrectionis Christi: Sequitur fructus.

Priore *vers.* articulatim & sigillatim explicatus quod *vers. 44.* generatim & confuse dixit, causam iudicat *vers.* insequente, cur hæc fieri & impleri oportebat: ac si diceret, hæc quidem impleri oportebat, quod Scriptura sic fore prædixit; sed graves causæ existunt cur hæc futura Scriptura prædixit; nempe ut pœnitentia & remissio peccatorum Christi causa, omnibus omnium regionum & linguarum nationibus annunciantur; ita tamen ut prædicationis illius initium sumatur ab Hierosolymis; non quod illius urbis cives aliis præstant, cum omnium nequissimi existant, sed cum ut Scriptura, quæ hoc prædixerat, impleatur, nec Dei fides, hominum perfidia irrita fiat: tum etiam ut Iudæorum rejectio Evangelium primum illis oblatum repudiantium justior existat. Quamobrem si vestro iudicio alienum est, geutes omnes sine omni spe salutis penitus interire: hæc mea passio & resurrectio vobis nova & aliena videri non debet, sine qua

omnes mortales in omne ævum perissent.

Hic *notemus* unicam esse viam ad salutem per pœnitentiam & remissionem peccatorum. Et quidem pœnitentiam, tamen effectum remissionis peccatorum, remissioni præposuit, quia prædicatione ipsa, ut Christi verba declarant, non re & natura præcedit: oportet enim nos Dei misericordiam ex remissione peccatorum degustare, antequam vero & acri sensu scelerum & peccatorum nostrorum feriamur. *Notandum* etiam hæc beneficia non nisi per nomen Christi ad nos derivari; nec aliud esse nomen sub cœlo per quod oportet nos servari, nisi nomen Christi *Act. 4. 12.* Quibus verbis non merita tantum nostra, sed omnium aliorum opera excluduntur.

Neque prætereundum est, quod pœnitentiam & peccatorum remissionem conjunxit ut individuos comites, adversus quorundam doctorum & discipulorum perversitatem, qui aut pœnitentiam solam tonant, aut blandiora Evangelii promissa duntaxat expectunt. Atque de priore parte hæctenus.

Sequitur *altera* de communitioe undecim Apostolorum ad munus Apostolicum.

Docet qui sit finis tam diligentis & sollicitæ institutionis discipulorum, ut de cruce & resurrectione Christi plene edocti & in utriusq; fide radicati & fundati, eas aliis proponant. Vbi illud primum *notandum* est: Ministros oportere de his rebus apud populum docere, quas perceptas & exploratas habent: unde Christus *Ioan. 3. 11.* *Quod scimus loquimur.* & *Psal. 116. 10.* *Credidi, propterea locutus sum.* 2 *Pet. 1. 17.* Quo etiam refertur, quod testes appellantur, quorum est nihil nisi quod certum & exploratum esse proferre: tamen etiam testium nomen peculiari quadam ratione Apostolis conveniat, qui illa testati sunt tantum quæ audierunt, viderunt, contemplati sunt, atque adeo contrectarunt; tamen omnibus fidelibus Christi ministris usque eo competit, ut de sua quam tradunt doctrina certi sint. Testium etiam appellatio Ministros etiam admonet, ut fideles sint, nihil proferentes nisi quod acceperunt.

Ex illis Christi verbis de Evangelio in universum mundum promulgando, difficultas eorum mentes subintravit, quomodo tanto operi pares futuri essent, qui unam tantum linguam callerent & aliis Spiritus donis destituerentur, quorum fiducia & adminiculo munus illud obirent. Huic difficultati occurrit Christus, dum pollicetur

E e e e e e illis

Verf. 46, 47. Fructus passionis Christi.

Pœnitentia & remissio peccatorum individue comites.

Ministro- rum est sibi cognita docere.

illos promissionem Patris accepturos, *Act.* 2, 17. ut virtute Spiritus Sancti cœlitus demissi induerentur.

Verf. 49. Ministrum oportet iis donis instructum esse, quibus alios docere possit.

Ex quo illud *liquet*: Non satis esse, si quis veritatem Evangelii certam & exploratam habet, nisi illis donis excultus sit, quibus alios etiam in cognita veritate commode instituat: ob eamque causam hujusmodi dona vestimentis assimilatur, ac si nudum reputaret illum, qui illis destituatur. Scimus enim legatos principum vestium synthefin sibi traditam habere, qua legationis suæ aliquo usque fidem faciunt. Quo etiam refertur mandatum de Hierosolymis

non prius relinquendis, quam istiusmodi donis instructi forent. Hoc adversus mutos & inidoneos Ministros vel maxime facit, quorum ea est impudentia, ut non tantum inornati prodeant, sed etiam vel tum de rebus factis in se differere suscipiunt, cum doctrinam certam & exploratam non habent. Hoc tamen interest inter Dei & Ecclesiæ vocationem, ut cum neuter ad Ministerium nisi idoneos extrudat, Deo tamen fas sit idiotas & inidoneos vocare, quos postea uno momento forment singatque, cum Ecclesiæ non liceat nisi edoctos prius & instructos ad ministerium vocare.

L v c. cap. 24, a verf. 50, ad finem capitis.

50 *Eduxit autem eos foras ad Bethaniam usque: & sublatis manibus suis, benedixit eis.*

51 *Et factum est, ut dum ipse benediceret eis, disjunctus ab eis sursum ferretur in cœlum.*

52 *Ipsi autem adorato eo reversi sunt Hierosolymam cum gaudio magno.*

53 *Erantque omni tempore in templo, laudantes & benedicentes Deo. Amen:*

M A R C. cap. 16, à verf. 19, ad finem capitis.

19 *Dominus igitur postquam loquutus fuisset eis, sursum receptus est in cœlum, & sedit ad dextram Dei.*

20 *Illi vero profecti prædicarunt ubique, Domino cooperante, & sermonem eorum confirmante per signa subsequētia.*

I O H. cap. 21, verf. 25.

25 *Sunt autem & alia multa quæ fecit IESVS, quæ si scribantur sigillatim, ne mundum quidem ipsum opinor capturum eos qui scriberentur libros. Amen.*

P R A X I S.

*S*YMMa, Christi ascensu in cœlos & sessione ad dextram Dei descripta, cum Apostolorum, tum Christi acta summatim perstringuntur.

Partes sunt, { Descriptio ascensus in cœlos & sessionis ad dextram Dei.
Apostolorum & Christi actuum brevis comprehensio.

In priori descriptiōe, primum de { Ascensu.
Sessione ad dextram Dei.
Ascensu primo de { Communior, ut Iuscribitur à subjecto, }
loci unde migravit: { Magis propius, ut qui notatur, }
Ager Berthaniæ.

Et quidem quod ad prius attinet duplici ratione à Christo factum videtur, ut cum { Apostolos solum testes haberet.
Veritatem corporis sui confirmaret.

In ptiore notandus est ordo dispensationis divinæ, quod se certis quibusdam manifestat, quorum opera se aliis communicat: poterat eadem opera suum ascensum & ascensum aspectum cum multis millibus communicare, atque cum undecim discipulis. Et videbatur futurum magis ex usu Ecclesiæ, ut Ecclesiæ, quæ tum in vivis erat, homines universi ad ascensum spectaculum admissi fuissent, quam aliunde ex aliorum sermone illud haurire. Sed Deus, ut Ministerium Ecclesiæ stabiliret, aliter constituit: ut si omnes paribus & scientiæ & sermonis donis exculsi essent, quod non fit, tamen Ministerii usus è medio non tolleretur. Hoc confirmatur miraculis passionis populi in deserto, ubi discipuli modo panem & piscem accipiunt, quem post populo distribuunt; populus enim tam potuit panem & piscem ex Christi manibus accipere, quam ipsi Apostoli.

Veritatem corporis sui confirmavit ad-
veritas

L v c. verf. 50. Cuius solis Apostolis presentibus Christus in cœlum ascenderit.

corpore
Christi.

versus Apostolorum falsam de fanatico cor-
pore opinionem: quod in domo versans, si in
cælum commigrasset, aut ætæ tabulatum
perrupisset, quod ab hospitii humanitate ali-
enum futurum erat; aut si corpore sic pene-
trasset tabulatum, ut ipsùm continuum &
integrum permanisset, Spiritum & spe-
ctrum fuisse, non verum corpus, omnes ac-
clamassent. Adversus nostrorum temporum
prodigiosas hæreses hoc observetur.

Ascensio
Christi
circumstati-
o.

Tempus hoc loco non notatur, ut quod
aliunde constat, nempe quarto à resurre-
ctione die cum in cælos ascendisset.

Locus magis proprius, Ager Bethanicus,
ad quem è Galilæa reversus se recepit, pro-
pterea delectus videtur, primum quidem ut
Mariæ, Marthæ & Lazaro intimis suis amicis
vale ultimum diceret.

Deinde alter, id est, specialior locus mon-
tis olivarum notatur, ut inde ad gloriam pro-
ficisceretur, unde ad crucem & ignominiam
profectus fuerat: unde & singularem Christi
humanitatem & facilitatem colligere prom-
ptū est, vel tum cum immortalis factus mox
glorificandus esset. Deinde ita comparatum
ferè à Deo esse, ut sicut impij eo ipso loco
quo se efferunt dejiciantur: Vide Achabum
cujus sanguinem lixerunt eodem loci can-
nes, quo ipse insontem fudisset prius. 1 Reg.
21, 19. Genes. 4, 10, 11. Cainum, &c. Sic ipi eo
loci ubi ignominia affecti sunt erigantur &
excolantur.

Confirma-
tio fidei no-
stræ ex be-
nedictione
Apostolo-
rum per
Christum.

Ascensus item describitur ab adjuncta be-
nedictione Christi ascensum antecedente,
qua mala deprecans, omnia illis fausta, præ-
sertim in Ministerio, apprecatur, idque fecit
non tantum Iacobi & Moïsi exemplo, Gen.
49. qui mox expiraturi Israëlitis benedixe-
runt, Deut 33. sed maxime Sacerdotalis nu-
meris ratione, qua post concionem finitam
benedictione emissâ populum dimittendus
erat. Numer. 6, v: 23, &c. Quod non tam
nos admonet, quomodo relicturi amicos
& domesticos illis bene precari debemus;
quam nos confirmat in fide Ministerij Apo-
stolici, omnia ab illis præclare gesta esse, ni-
hil omisum, vel admissum quod nostram sa-
lutem remoretur aut retardet. Si enim qui
ab Isaac benedictus semel erat, benedictus
remansit, Gen. 27, 32. nedum à Christo be-
dictus; qui non tantum verbis hoc petebat,
sed virtute & omnipotenti Spiritu id præstitit.

In qua be-
nedictione
notanda e-
st maxime e-
latio.

Hæc Christi precatio commendatur ab
utriusque manus in cælum elatione, qua sin-
gularis fervor & animi contentio significa-

tur. Quod ut nobis ad exemplum proponi-
tur; ita Episcoporum Pontificiorum in precan-
do & benedicendo remissionem & dissolu-
tionem subindicat, qui una tantum manu &
ejus manus aliquot digitis elatis, suis bene-
dicunt. Nec juvat illos, quod Levit. 9, 22. Aa-
ron manum benedicendo tollat: præterquam
enim quod *σωσε δεξι* est unius manus pro
ambabus; si detur unam mansu sustulisse,
tamen Christi potius sub novo testamento
benedicendi ritus imitandus erat, quam Aa-
ronis sub veteri testamento.

Ascensus actio describitur disjunctione
ab Apostolis, & furtim sublatione, quod mi-
rabili Dei prospectia factum est, ut erro-
ribus in Ecclesia insequente ætate pullula-
turi occurreretur. Pontificii enim & Luthera-
ni ita in cælis subvectum somniant, ut
tametsi specie à nobis non percipiatur, ta-
men ipsa apud nos corpore maneat; quod
diserte refellitur, cum ab illis spatio dis-
junctus dicitur.

vers. 51.
Ascensus
Christi
quælis.

Tametii vero sublatus dicitur, sicut ex
mortuis excitatus, tamen intelligendum hoc
est, 1. maxime proprie de humanitate Chri-
sti, quæ ab ipsius divinitate excitata & sub-
vecta est: 2. de divinitate, cujus divinitatis
ratione ipse resurrexisset & ascendisset vere
dicitur. Ipse enim sibi currus & equi fuit:
non ut Elias aut Henochus.

Secundum
quam natu-
ram ei con-
venit.

Causas ascensus Christi aliunde pete, cum
prius ex 1 Timoth. 3, 16. ejus mysterium ad-
mirabile attenderis. Quod quidem si uno
verbo expedire velimus idcirco factum est,
ut nobis viam in cælum muniret. Specia-
lius vero respicit partim Christum, partim
nos.

Ejus cause.

Christum, ut
Coram Deo pro nobis appareret.
Hebr. 9, 12, 24. & 10, 19, 20.
Captivam captivitatem ducens
dona daret hominibus, &c. E-
phes. 4, 10, 11,
Nos: ut exci-
tati cum illo à
mortuis superna

Quæramus.
Sapiamus.

Marc. 16, 19. adjungit sessionem ad dex-
tram Dei, alium fidei articulum. Vbi pri-
mum considerandum, quid his verbis indica-
tur. Et primum quidem ex sessione. Christi
in judicando & moderando autoritatem ad-
discimus, quod qui iudicis locum obtinet
pro tribunali sedeat. Christus enim à Patre
iudex totius mundi constitutus est. Act. 17,
31. Non est igitur somniandum Christum
solio aut throno ita affixum esse, ut nun-

Marc. 19.
Quid signi-
ficet sessio
ad dexte-
ram Dei.

quam nec stare, nec in cœlis ambulare illi fas sit, cum hoc pro arbitratu suo faciat: unde etiam Stephanus eum ad dextram Dei stantem vidit *Act. 7, 56.* & in Apocalypsi dicuntur pii Christum comitari quocumque se confert. *Apoc. 14, 4.* Sed quod *sedere* dicitur, eo *docetur*, Christum assidue & sine omni interruptione aut temporis intermissione iudicium exercere, nunquam sive sedeat, sive pedibus consistat, seu deambulet à tribunali discedere; atque adeo vel tum iudicium iustissime & severissime exercere, cum summe quietus & placidus apparet. *Psal. 9, 6, 8.* & *Psal. 7, 11.* Vbi docet Deum iustum iudicem exagitare impios quotidie. Hic vide dissimilitudinem Iudicium terrestrium.

Quid dextera Dei.

In *dextera* autè Dei, metaphora est ducta à regibus, qui suos filios aut maxime sibi conjunctos sibi ad dexteram affeunt; eo declarant illos sibi in Iudicis aut regis officio successuros: eumque indicat qui proximis Regi existit. Vnde liquet, nullam aut dexteram aut sinistram esse in Deo, ut nunc & olim utraque apud Christum reperitur, cui à dexteris statuantur iusti, à sinistris vero impii. *Matth. 25, 33.*

Christi auctoritas.

Hinc intelligitur principatus & auctoritas Christi quatenus homo aut Mediator est, nempe qua multis parafangis omnes creaturas, Angelos, potestates, &c. superat, & soli Deo inferior est.

Vbi Charitas Dei erga nos & humanitatis Christi dicitur.

Ex quorum priore ut singularem Dei charitatem erga humanum genus colligere promptum est, qui ad tantum dignitatis fastigium naturam nostram extulit: Sic ex posteriore refellimus eos, qui ex hac sessione ad dexteram Dei colligunt Christi humanitatem Deitate perfusam esse, & eam ubiq; esse comminiscuntur, & omnipotentem & omniscientem; cum tamen Deus suam gloriam alteri non daturus sit. Christi autem humanitas est aliud quiddam à Deo, tamen si Christus homo alius à Deo non sit.

Hujus item *J* Christum. fructus respicit Nos.

Quomodo Christum respiciat, vide supra. Nos spectat, ut quemadmodum ipse in cœlis conversans non amplius in terras se demittit; sic nos semel subiectos nostros in cœlos affectus ibi illos figamus, nec patiamur amplius inde deduci ad res terrenas. *Coloss. 3, 1, 2.* *Ephes. 2, 6.* *Phil. 3, 20.* Ut iode subjugatis affectibus nostris pravis Spiritus Dei in nobis præsideat.

Quod eum Apostoli adorasse dicuntur, idque sine omni hæsitacionis mentione, quod superius adjectum est: eo docetur cum discipulorum profectus, tum Christi divina præstius majestas.

Quod Ierosolyma redierunt gaudio perfusi, tamen illa urbs Christi nomini infensissima esset, eo *docemur*; Hinc quidem Deo obsequi in his quæ caro facere abnuat; istinc vero quanto nos gaudio impleri convenit, si Christi sessionem & ascensum vere & solide cognitum habemus. Hinc est, *Deus regnat, tumultuantur gentes, &c.* *Psal. 93, 1.* & *99, 1.* *Psal. 2, 1, 2, &c.* Quod eo magis *notandum* est, quod Apostoli de ejus commigratione in cœlum tam anxii & mœsti erant.

Vers. 53. Summa est eorum quæ Hierosolymis gesserunt; ubi illud *notandum* gaudium eorum in sanctas cantiones & Dei laudes solum esse. Vide *Ephes. 5, 18, 19.* Atque hoc indicio discernitur gaudium spirituale à terrestri.

Marc. 16, 20. Summam continet eorum, quæ Apostoli gesserunt, postquam relictis Hierosolymis in omnem orbem terrarum egressi sunt. Vbi etiam *notatur* usus miraculorum: de quo vide *Matth. 10.* Simul veritatem considera promissionis Christi, qui se illis affuturum pollicitus est.

De *Iohan. 21, Vers. 25.* vide quæ prius annotata sunt. Huc accedit doctrina *Ecclesiasticis, Cap. 12, Vers. 10, 11, 12.*

F I N I S.

I N D E X

Rerum præcipuarum, imprimis doctrinarum, redargutionum, institutionum
in Commentario Præctico comprehensarum, cum fide
& cura concinnatus.

Litteræ a. b. numeris scere subjuncta columnas paginarum distinguunt.

A.

<p>Aaronis familiae dignitas. 10.a. inde cur Iohannem nasci valuerit Deus. ibid.</p> <p>Aaronici Sacerdotii vices. 10.a</p> <p>Abitus Christi ad Patrem necessitas & utilitas. 944.a</p> <p>Abitum suum ad Patrem cur Apostolis prædixerit Christus. 924.a. a. cur Apostolis gaudendum potius quam lugendum. 923.b</p> <p>Abnegare seipsum quid significet? 565. b. quomodo id fieri possit? 566.a</p> <p>Abnegatio nostri ipsius, veræ fidei indiciam. 766.b</p> <p>Abnegatio Christi quom exitiosa. 477.a</p> <p>Abnegatione veritatis vitam servare cupere, vere lethale est. 566.b</p> <p>Abominatio illa rastiatrix, exercitus Romani vis. 831.b</p> <p>Abrahamum Iudei crepant, cum Diaboli se filios esse probent. 645</p> <p>Absterge Christi corporalis fructus aberrimus. 952.a</p> <p>Absolutio formula Pontificia rejicitur. 1122.b</p> <p>Acetum cur Christo in cruce pendenti admoventur Iudei? 1079.b</p> <p>Acessationis in Christum salsa capitula. 1033.a</p> <p>A Christo non stare, est ipsi adversari. 595.b</p> <p>Actionum omnium nostrarum cum animi, tum corporis cogitor Christus. 128.a</p> <p>Admittit notati. 432.b</p> <p>Adversaria quid? 985.a</p> <p>Aditum ad Deum liberum habere sanctos, unde certum? 1081.b</p> <p>Admonitio fraternalis singulis Ecclesie civibus demandata est. 601.a. quando & cur adjuncto uno atque altero instituenda, atque urgenda? 602.a, b</p> <p>Admonitionis fraternalis summa 600.b</p> <p>Admonitione fraternalis indigni? 265.b</p> <p>Admonitione semper, etiam conversi, opus habent. 377.b</p> <p>Adolefcentis principis de ratione vitam et etiam consequendi quaestio, & Christi responsio. 706. a, b</p>	<p>Adoratio non ex loco, sed modo finienda. 165.b</p> <p>Adventus Christi postremus quando & quomodo futurus. 691. b. summa in securitate ac corruptione mandum deprehendet. 693. b. quid tunc piis faciendum? ibid.</p> <p>Adventus Christi cur tot parabolis illustratus. 845. b</p> <p>Adventus Christi ætas ac seculum nosci ex signis quidem poterit, at non dies & hora. 839. b. ejus veritudo. ibid. 852.a</p> <p>Adventum suum cur tardet Christus? 846. b</p> <p>Adventum Christi primum cur pii tanto desiderio expectant? 69. b. secundum expectare cur nos multo magis debeamus? 70.a. eundem vigilantia & precibus præstolari debemus. 841. b. & sequi idque patienter, ne fatiscamus ob moram. 852.a</p> <p>Adventum Christi ad iudicium in dubium vocantium reprehensio. 826.a</p> <p>Adversarii insidiosè quærentibus quomodo respondendum? 783.a</p> <p>Adulatio suis suis omnibus etiam piis ingentia. 955. b</p> <p>Adultera à Pharisæis adducta ad Christum. 639</p> <p>Adulterium quot modis committatur? 225. a, b. 226.a. ne committatur quid faciendum? 225. b. 226.a</p> <p>Adulterium uxoris si non nisi dimissione plectatur, quæ difficultates in se existunt? 226. b</p> <p>Adulteri vel corde tantum admisi peccatum, æterna morte desinit Christus. 226.a</p> <p>Adulteria, quamvis occultissime admissa, Dei oculos non fugiunt. 163. b</p> <p>Advocatus noster Christus quo patet? 978.a</p> <p>Advocatus quemam Deo? 27.a</p> <p>Aedes alicujus si Deus sibi ac Ecclesie sue sacras faciat, amoris singularis argumentum est. 875. b</p> <p>Aegroti prius Christo quam Medicis commendandi. 716. b</p> <p>Aegrotorum consolatio. 717. a</p> <p>Aegrotos reperi ad Christum cur</p>	<p>adduxerint Capernaith. 205. b. 206. a</p> <p>Aenigmatica locutione, an etiam hodie, exemplo Christi, ad populum utendum? 400. b</p> <p>Ætas quot annorum? 830. b</p> <p>Affectus cingulo modestia, temperantia & iustitie, præsertim juvenibus, domandi. 303. a</p> <p>Affectus parvi quomodo cœcendi? 596. b</p> <p>Affectuum præcorum frenatio præcipitur. 662</p> <p>Affectibus in ministerio atque etiam in magistratu non indulgendum. 191. a</p> <p>Affinitas cum impiis non contrahenda. 1005. b</p> <p>Affirmatio & negatio in familiari sermone qualis debet esse? 229. b</p> <p>Afflictiois latus exitus. 209. a. singularis fructus. 428. a</p> <p>Afflictiones piorum ut ut graves, breves tamen sunt. 839. b</p> <p>Afflictiones nostræ nostrorumve ad peccatos agnitionem, penitentiam ac deprecationem deducere debent. 537. b. 539. b. 983. b</p> <p>Afflictionum concussationi quæ consolatium opponenda. 986. a</p> <p>Afflictionum fructus & scopus. 181. b. graviorum fructus, invocatio Dei. 502. b. omnium levamen Christi. 69. b</p> <p>Afflicti non temere iudicandi. 1067. b</p> <p>Afflictionum unicum solatium Christus. 177. a</p> <p>Afflicti succurrendi argumentum efficacissimum. 88. b</p> <p>Agnituros nos mutuo esse in vita æterna. 572. b</p> <p>Agnus Paschalis an fuerit sacrificium? 862. a</p> <p>Agnus quomodo dicatur Christus? 120. a</p> <p>Agonia Christi in horto, & ejus pariter. 984. b</p> <p>Agrippa Pontificiorum damnatur. 395. b</p> <p>Agricolæ quo respectu comparetur Pater. 927. b</p> <p>Aliena fide aut bonis operibus ad solatium, &c. utro potest parari. 847. a</p>
---	--	---

Alieni à Deo & vero Dei cultu,
quo loco sunt? 425. a
Attentos reddere auditores exemplo
Christi, necessarium est. 398. a
Audiē verbum quā c. in ore debeamus?
411. b
Ambitio Discipulorum Christi reprehensa. 617. a. Ecclesiasticorum quo loco apud Deū? 592. b. in Ministris Evangelii damnatur. 314. a. in discipulis dissoluta. 670. Pharisæica damnatur. 810. a
Ambrosii Apostolorum recidiva. 924. a. b. 905. a
Ambulare in luce, est credere. 769. b
Anacristi quomodo fiant? 718. b
Amicos quorsum invisere debeamus? 23. b
Amicorum in consolandis mæstis laudabile exemplum. 757. b
Amicitia exemplo Christi colenda. 895. b
Amicitie Christi unde certi fieri possimus? 933. b
Amicitiam suam erga Apostolos quomodo declaravit Christus? 954. b
Amor Dei erga nos in Christo. 953. b. est iustitiam. 950. a. singularis erga Ecclesiam. 714. a
Amor Christi duplex, divinus & humanus. 708. a
Amor Christi erga suos constans est. 880. a
Amor erga Christum quibus factis exprimentus? 1093. a. fidelis Minister necessarium adiunctum. 1111. a. effectus & officium in Ecclesia bonum redudantibus declarari debet. 1132. a
Amor noster, amoris Dei erga nos certificatio, non causa. 920. a
Amoris Dei & Christi effectum. 920. a
Amoris divini immensis erga genus humanum unde elucescit? 148. a
Amoris erga Deum fructus quis? 919. b. & seq. 920. b. signum quodnam? 916. a. 919. b
Amorem Christi quomodo quis invenire possit? 708. a
Anabaptismi refutatio. 883. b
Anabaptisæ, baptisæ officium ex Ministri dignitate suspendentes, refelluntur. 157. b. Legis continenteres. 91. b. lucifuge taxantur. 191. b. pædobaptismi hostes refutantur. 1137. a
Anabaptistarum delirium a ma dummantium delictum. 99. b. error de iuramento unde? 228. a. de Magistratu & bello. 231. a. in infantes injuria damnatur. 701. b.

somniis attendentium refutatio. 51. a. somnia & enthusiasti refutantur. 921. b
Anachoretarum author diabolus. 432. b
Andrea vocatio. 123. a
Angelus cur Zachariæ ad dextram apparuerit? 14. a
Angelus natiuitatis Christi nuncius, cur gloria Domini circumscriptus Pastoribus apparuerit? 58. a
Angelus quoties & cur Christo in agone apparuerit? 988. a
Angeli aliter cum piis quam cum impiis loquuntur. 1096. a. in pium catu semper prelo sunt. 11. b. prorum christodes sunt & assertores. 598. a. quando ad pios consolandos submittuntur? 14. a. quantum rerum nostrarum sciunt, & quid propterea officii nostri sint? 1097. a. erunt satellites Christi venturi ad iudicium. 886. b. superatis Satanæ tentationibus, Christo ministrant. 115. b
Angelorum apparitionis in forma corporea finis. 1093. b. potentia. 1094. a. splendor ac majestas. ibid. b. consortio sui, iucundum futurum. 1098. b. conspectus cur nobis terribilis? 13. b. 24. a. conspectum cur non ferant homines, presertim impij? 1095. a. 1098. b
Angelorum erga electos officium. 574. a. in resurrectione ministrant. 839. a
Angelorum opera uti cur voluerit Deus in natiuitate Christi promulganda. 573. b
Angelica consolatio sitne potior ea que per Verbi Ministros fit? 14. b
Angelicus ad Mariam V. nuntius & eius circumstantiæ. 22. b
Angorum suorum in horto spectatorum cur certos quosdam discipulis suis esse voluerit Christus? 984. a. eorundem causa. 985. a, b
Anima in articulo mortis Deo commendanda, exemplo Christi. 1080. b
Animam seu vitam invenire & perdere uno actu quomodo quis possit? 479. b
Animas laudatæ quantæ? 1102. b
Anne Propheticum testimonium de Christo extraordinarium. 76. a, b
Anti-Nicodemita perstringuntur. 1087. b
Ανεπαρχία honoris parentibus debiti pars. 528. b
Antiquitatis & successionis vana iustificatio. 96. b
Antiquitatem contra veritatem allegare frustra est. 210. b
Antitritarii refutati. 1047. b
Αποκρυφους libri vana cur loan-

ni patefacta? 895. b
Apostolarius error. 107. b
Apostoli cur à nullo homine, sed à Deo ad minus sum obendum instituti. 83. b. precibus præmissis à Christo vocati. 316. b. non suo merito seu spontanea oblatione, sed propensio Christi erga eos voluntate. 318. a. ad quid vocati? ibid. cur ex discipulis? ibid. cur numero duodecim? ibid. b. eorum nomina. ibid. nova nomina cur quibusdam indita? ibid. an omnibus rebus relicti Christum secuti sint. 198. a, b. auctoritate omnes pares. 725. b. quibus donis à Christo instructi ad ministerium obendum commisi, & cur bini ac bini? 485. b. cur ad solos missi Israelitis exclusis Gentibus ac Samaritanis? 459. a, b. quid prædicandum, quidque faciendum ipsi? 460. a, b. & seqq. cur interrogati à Christo, an & ipse recedere velint? 523. a. quid Petrus omnium nomine responderit? ibid. b. quomodo maiora miracula patrariat quomodo Christus? 914. b
Apostolorum & aliorum ministerium discrimen. 214. b
Apostolorum ad obendum Apostolatium inauguratio. 1135. b. confessio de Christo. 523. b. doctrina Spiritui Sancto tributur. 944. b
Apostolorum eorundem cur diverse vocationes ab Evangelistis memorarentur. 198. b
Apostolorum officium. 1135. b. 1136. b. offensionem cur prædicat Christus. 976. a
Apostolorum ad nunciandum resurrectionis Christi incredulitas. 1100. b. etiam ipsas feminas nuncios in sua persensione labefecit. 1101. a
Apostolis itinerantibus, quas res secum portare, & quare interdicitur à Christo? 462. b. & seqq. directendum apud dignos tantum, & cur? 464. a
Apostolis peculiare præmium destinatum quodnam? 710. b. 711. a
Apostolis virtutes necessaria, similibus indicatæ. 214. a. 215. b
Apostolus cur è contemptissimis, piscatoribus, publicanis elegerit Christus. 291. b. genere & patria obsecutus cur? 125. a. cur aliquot paria fatum? 190. b
Apostolos, cum Christum sequerentur omnibus suis bonis munitur missis, refellitur. 1075. b
Apostolos inter, & Pastores ac Doctores discrimen. 1135. b
Apostolos quibus argumentis Christus Patri commendat? 956. a, b
Aqua

- Aqua Baptismi quomodo discrepet ab alia aqua?* 374. a
- Aqua omnis generis morbos sanans.* 374. a
- Aque elementarum & cœlestis quantitas differentia?* 162. a
- Aque epitheton cur Spiritui Sancto adjungat Christus?* 142. a
- Aque nomine cur Spiritus S. iudicetur?* 637. a
- Aque laustralis origo.* 883. b
- Aque Christi imbutum, quomodo nunquam sitisse dicat Christus?* 162. b
- Aquilarum ad cadaver congregatarum simile quo spectet?* 694. b
- Aquilus pis aptissime comparatur.* 835. b
- Aratro manuum admoventi non respiciendum, quibus dictum?* 425. b
- Arboris bona fructus quanam?* 273. a
- Arbori bonæ non nisi bonos fructus ferenti, quomodo verus Christi Minister comparetur, cum peccati nemo expertus?* 271. b
- Arborum feracitas, & omnium terræ succrescentium, à Dei benedictione pendet.* 773. b
- Arcanorum apprehendendorum cœpendiosissima via qua?* 145. b
- Archisynagogi manus quodnam?* 443. a
- Ἀρχὴ τοῦ λαοῦ.* 132. b
- Arida manus hominis cuiusdam à Christo sanata.* 310. b
- Aromata corpori Christi condiendo quo Dei consilio applicata.* 1088. a
- Arreptionum magne vires.* 354. b
- Arrius refutatur.* 7. b
- Arrianorum corruptela refutatur.* 929. b, 967. b
- Ascendere in cælum præter filium hominis Christum, nullum, quomodo dicatur?* 147. a
- Ascensio in cælum, quid significet?* 146. b
- Ascensionis Christi circumstantia.* 1141. a
- Ascensum Christi secundum quam naturam factus.* 1141. b
- Ascensus Christi nobis utilis & summa consolationi est.* 908. a, b
- Ascensus sui in cælos spectaculo cur solos Apostolos dignatus sit Christus?* 1140. b
- Ascensum suum cur Apostolis tam sedulo inculcavit Christus?* 924. a
- Absiditas omnibus qui præfunt, exemplo Christi commendatur.* 427. a
- Avaritia coram Deo abominabilis.* 251. b. damnatur à Christo. 661. in Ecclesiasticis ingens malum. 528. a. malorum omnium radix. 869. b, 870. a
- Audacia laudabilis qua?* 1102. b
- Auditorem esse verbi, nisi debita reverentia excipiat, non beat.* 404. a
- Auditores ac cultores suos quanti faciat Christus.* 371. a
- Auditores Doctori suo insidiantes, perniciosissimi.* 308. b
- Auditoris idonei officium quodnam?* 808. b
- Auditor et idonei quinam?* 949. b
- Auditoris pro Ministro verbi orare tenentur.* 206. b. pii quibus virtutibus distinguantur ab aliis? 406. b. quo animo Ministrorum obviaciones & comminationes accipere debeant? 819. b
- Auditorum circa res non intellectas officium.* 950. a. curiositas & fastidium reprehenditur. 332. b. in Doctorem suum insurgentem exemplum probrosam. 191. a. industria Ministrorum diligentia respondere debet. 861. b. sedulorum remuneratio. 411. b. non salutarum tria genera. 404. a, b. & seqq. nostrorum seordia notata. 397. b
- Augusti censuram imperantis instituto tyrannico, quomodo consilio suo implendo Deus usus sit.* 53. b
- Auricula Malco à Petro restituta.* 998. b. à Christo restituta. 999. b
- Aurium ac sermonis beneficium in quo potissimum consistat.* 542. a
- Aurium rectus usus quis?* 398. a
- Ἀυτὸς ὁμοιωθεὶς Pontificii diaboli carnifices.* 433. a
- Auxilii divini opportunum tempus quodnam?* 429. b
- Auxiliarius Deus, rebus jam desperatis, sepe solet.* 737. a
- Azymorum primus dies quis?* 872. b

B.

Baptismus quid? eiusque usus.

1135. b

Baptismus à Ministris administratus, ipsi Christo adscribitur. 157. b. à privatis non administrandus. 36. b. quatenus ad salutem necessarius. 1137. a. non est iterandus. 883. b

Baptismi externi & interni differentia. 100. b. comparatio Pepsilica perstringitur. 542. b

Baptismo Christi omnes piorum baptismo sanctificati. 103. b

Baptismo Christiani non fiunt, sed obsequantur. 157. b

Baptismi munus cur discipulis delegavit Christus, nec ipse illud obierit? 158. a

Baptizari in nomine Patris, Filii & Spiritus S. quid? 1135. b

Baptizatio discipulorum Christo tri-

butas, in irridiam rapitur. 190. a

Baptizatorum officium. 1136. b

Bartimæi cæci sanatio. 734

Battologia in precibus vetatur. 239. b

Beata quomodo prædicetur virgo, eo quod Christum peperit? 370. b

Beati vere quinam? 657

Beati quomodo dicantur, qui verbum Dei audiunt & custodiunt. 370. b

Beatorum post hanc vitam qualis conditio? 570. a, b. quanta latitudo. 572. a

Beatus hominis in quo consistat? 951. b

Beatitudo vitæ futuræ. 901. b. in quo consistat? 973. a

Beatitudines hominis Christiani unde metienda? 208. a

Belorum in Indæos contumaces prædictio, & Apostolorum consolatio. 826. b

Bene proximo, cum quis potest, non facere, est citè maleficere. 309. a

Benedictio Christi valedictoria cuius ponderis. 1141

Benedictio Ministri ordinaria negligenti non habenda. 74. a

Benedictionem laboribus nostris interdum cohibet Deus, & cur? 196. a

Beneficentia erga inopes præcipitur. 98. a, b

Beneficentia summa estimatio apud Christum. 858. b

Beneficentia Dei largioris contentus, longe est gravioris. 389. b

Beneficio singulari à Deo accepto quid nobis faciendum? 277. a

Beneficia à Deo accepta in Ecclesiam refundere debemus. 454. b

Beneficia & crucem eadem mensura sui Deus distribuit. 873. b

Beneficiorum divinarum remissionis perpetua nobis esse debet. 611. a

Beneficiis Dei presentibus bene utentes, continuis accessionibus donorum à Deo augentur. 128. b

Bethlehemi cur Christum nasci oportuerit? 52. b

Bethlehemum quo sensu minimum Prophetam, non minimum Evangelistam dicat? 65. a

Bethphage. 756. b

Bethesda, ubi sanatus claudus. 374. b

Betseide ingratitude exprobat. 339. b

Blasphemato nomine Dei, quo animo esse pius oportet? 1010. a

Blasphemia nominis Christi arguitur. 229. a

Blasphemia horrenda Pharisæorum in Christum, quem Damonem obsequium proclamant. 355. a

Blasphemia nominis divini atrocissimum

simon seclus. 1015.b
 Blasphemorum debita poena. 1047.b
 Bona intentio Papistiarum damnatur. 103.b
 Boni ne ac pii homines quidam sint, priusquam verbo conferantur? 407.b
 Bonitatum ab adolescente delatū cur repudiavit Christus? 707.a
 Honorum operum negligentia corripitur. 210.a
 Brownistiarum error notatus. 862.b

C.

Cacitas humani ingenii. 106.b
 Cacitas in rebus celestibus nobis naturalis. 141.b
 Ceremoniarum mordacissimi cultores, impii. 1031.a
 Ceremonias quinam potissimum amplectantur? 630.b
 Ceremonias urgere, moralia negligere, hypocriticum est. 816.b
 Casari quatenus parendum? 796.b
 Caiphas an ideo prophetavit quod esset Pontifex maximus. 749.a, b
 Caiphas, blasphemie Christum insimulantis, hypocritica indignatio. 1014.b. sententia sanguinaria in Christum. 749.a. superbia in Collegis. ibid. sententia in Christum non tam à propheta quam à sanguinolento spiritu profecta. 1005.b. suffragium Pontificis nullatenus suffragatur. 863
 Calamitatem suis cultoribus cur imittat Deus? 427.b
 Calumnias Ecclesia à nobis defendenda sunt. 759.b
 Calicis Christi amaritudo crucis nostre acerbitates edulcare potest & debet. 987.b
 Calumnia hostium Evangelii notata. 1067.b
 Calumnie non queris depellenda. 631.b
 Calumniis & falsis accusationibus pios esse obnoxios, novum videri non debet. 1012.b
 Canonicæ mulieris historia. 536
 Cnecre an rebus tristibus sit licitem? 975.b
 Canibus sanctum non dandum, quid hoc sit? 265.b. quibus potissimum dandum? 264.a
 Cantio Angelorum in nativitate Christi quid nos erudiat? 58.b
 Capernaï civitatis ingratitude arguitur. 339.b. poenæ atrocitas definitur. 340.b
 Capernaïmi quando & cur Christus cum matre sua habitare coepit? 135.a, b
 Capernaïe aulici erux & fides. 181.b
 Capernaïtam desperata pravitatis.

520.a. fervor instabilis notatur. 206.b
 Capillorum etiam nostrorum curam gerit Deus. 476.a
 Caro adversus Spiritum insurgens precibus coercenda. 990.a
 Caro Christi vere cibus, quomodo? 519.b. quomodo vivificat? 521.a. quomodo non prosit. ibid.
 Carnis appellatio quid denotet? 142
 Carnis Christi comestio & sanguinis eius bibitio omnibus servari cupientibus necessaria. 518.a. id quomodo fieri possit? ibid.
 Carnis diffidentia. 717.b. genitura corrupta. 142.a
 Carni ingrata & molesta que sunt, sepius audire ex usu nobis est. 901.b
 Castigationes divine in nos bonitatis indicia. 19.b
 Cavetia piis necessaria. 469.a. 471.a
 Censura Ecclesie, cum apud Deum rata habeatur, non vilisfacienda. 604.b
 Cæsus ab Augusto indicti causæ. 53.b
 Censuræ Cesar dandus, quaerentibus quid respondeat Christus? 794, 796.b
 Centurionis Capernaïci pro servo supplicatio & submissio coram Christo. 279.b. liberalitas in populum & cultum Dei. 280.b. fides in Christum professio. 281.a. eiusdem fidei laudatio. ibid. b
 Certitudo doctrinæ Christi unde? 154.b
 Certitudo salutis non convellit medulla quibus ad eam itur. 983.b
 Charitas erga Deum integra esse debet. 804.a. remissionis peccatorum est signum. 1107.a
 Charitas Dei & proximi, sacrificiis potior. 804.b
 Charitas mutua præcipitur. 932.b. est vere fidelium insigne & nota, que ab infidelibus & hypocritis discernuntur. 903.a. est exercenda erga miseros. 542.a. est laboriosa. 287.a
 Charitas erga fratres Deo & Christo nos amicos reddit. 933.b. erga fratres quousque debeat extendi? 933.a. non temere iudicat fratrem. 303.a
 Charitas in inimicum Filios Dei nos comprobat, adeoque à profanis distinguit. 236.a, b
 Charitatis divine notitia certa & indubitata quibus maxime necessaria? 879.b
 Charitatis Dei expertes omnes infideles. 393.b
 Charitatis erga Deum sinceræ περὶ ελεος. 1107.b
 Charitatis nostræ inopia unde colli-

gi possit. 309.a
 Charitatis exemplum nobis Christus præcivit. 886.a
 Charitatis fons, fides. 393.b
 Charitatis fructus in muliere peccatrice conspiciuntur? 348.a, b
 Charitatis mutua præceptum cur novum dicat Christus? 902.b
 Charitatis vinculum involutum servare cur debeamus. 357.a
 Charitatis Dei apud Pontificios nullam esse vade constat. 804.a
 Chorazini ingratitude poenæ quæritur? 340.a
 Christus cur, quis esset, celari voluerit? 60.b. b. est creator omnium. 7.b. fons vitæ. 8.a. lucis humane autor. 8.b. Dei filius naturalis. 378.b. adeoque Patri coequalis. 380.a. coessentialis ac coeternus. ib. 778.a. cooperatur cum Patre. 378.a. 380.b. suscitatur mortuos & vivificat. 381.a. Patri consubstantialis. 912.a. eodem quo Pater bonæ efficiendus. 381.b. Dei filium se esse coram hominibus aperte proficitur, & cur? 1014.a. Deitatem suam asserit coram Iudæis. 675. Patre quomodo minor? 929.b. quomodo à Patre glorificatus fuerit? 900.a, b, c. cur ex Virgine, eaque depopulata virgo nasci debuert? 22.b. est non tantum filius, sed & Dominus Davidis. 806.b. cum dicitur filius Davidis, an ex Salemonis, an vero Nathanis proferitate sit profeminatus? 46.a. filius hominis, quomodo dicitur de cælo descendisse, item esse in cælo, cum in terris loqueretur cum Nicodemus? 146.b. est sapientia supra omnes homines repletus, & cur? 83.b. 84.a. effusissima Spiritus mensura perusus Scholasticorum usu non indiget, nec discere ab hominibus debuit, & cur? 83.b. prævia Spiritus & unione est missus. 186.b. quo sine missus, seu ad quid peragendum? 187.a. à Iohanne baptizatus. 102.b. cur? 103.b. quo zelo & effectu? ibid. quomodo Iohanne sit prior & posterior? 116. a. quanto Iohanne sit major? 24. b. est cordium servator. 127. b. 224.a. 504. a. cur circumcisus? 60.a. quomodo & cur unctus? 186.a. 187.a. est fidelium caput, in quo uno omnes uniantur. 694.b. est fons unicus, ex quo omnia bona haurimus gratiæ. 116.b. Gentium lumen, Israelis gloria cur dicitur? 73.b. fuit etiam lux ante adventum in mundum. 778.b. quam sit exorabilis? 452. b. est rex & αὐτοκρατορ.

a. ea piis solatis est. *ibid.* b. fuga in Aegyptum. 77. a. b. ejus causa. 78. a. inde quæ nobis institutio & consolatio. *ibid.* b. in Aegyptum cur potius quàm alio? 78. b.

Christi genealogia diversimode ab Evangelistis descripta. 45. a. genus cur non ad Mariam, sed ad Josephum referatur? 46. b. gestorum per octiduum fere annos cur merum silentium apud Evangelistas? 87. b. gratitudo erga Nazarethanos civis suos, inter quos fuit educatus. 185. b. humane nature veritas ex lassitudine & siti ejus revincitur. 159. a. humanitas & φιλαυθροπία erga Nicodemum. 140. b. in cruce triumphus. 1097. b. indigna & ignominiosa ludificatione à cohorte instituta. 1045. & seq. in ferenda cruce dejectio. 1056. a. immensa benignitas erga demoniacum declarata, in deploratissimis malis non solari debet. 434. b. imperium etiam in res inanimatas se extendit. 429. b. in judicio extremo gloria. 856. b. innocentie tottes testata usus quoad nos. 1039. b. innocentiam quomodo ipsi hostes ejus testati sunt? 1027. a. b.

Christi in nobis veram & salutarem presentiam unde dignoscimus? 917. b. in obeundo munere diligentia. 454. a. in sanando morbis liberitas. 321. b. iustitia per Apostolos quo argumento asserta? 945. a. majestas Pilato terribilis. 1047. b. mansuetudo & lenitas. 631. b. miracula veritatum de ipso opinionum occasio. 485. a.

Christi morientis vita cura pro matre quid nos erudiat? 1075. a. mortem deprecantis voluntas an voluntati Patris contraria fuerit? 987. a. b.

Christi nascentis conditio cum ceteris infantibus communis quæ? 54. a. propria quæ? *ibid.* b. nascentis summa humilitas. 54. b. nutritus. 52. b. natiuitatis promulgatio querum opera? 57. a. nutritus ex Maria, & es & univervo generi humano honorifica. 24. b. notitia salutis ex ejus verbis solummodo quaerenda. 1105. b. obedientia summe voluntaria ad acerbissimam mortem. 995. a. officium propheticum in quo consistit? 167. b. omniscientia. 163. a. omniscientiam quam consolationem nobis affert. 1119. b. omniscientia & omnipotentia effectu declarata. 756. b. ortus ac familia Iudæi scandaloso gl. 456

Christi quasi primogeniti oblatio quid nobis conducit? 68. a.

Christi, quatenus homo, principatus & auctoritas quantæ? 1142. a.

Christi sepultura honorata unde? 1085. a. b. mortis veræ testimonium. 1087. b.

Christi Sectatores fame interdum, aliisque difficultatibus premi, non tamen opprimi, non est novum. 502. a.

Christi summa cupiditas & promptitudo explendi voluntatem Patris. 170. a. vera humanitas ex creatione corporis & roboratione spiritus spectanda proponitur. 83. b. φιλαυθροπία. 276. a. 553. b. 617. a. potentia insinita unde elucet? 183. a. potentia & majestas in sermone ac vultu etiam hostibus suis admirabilis ac reverenda. 638. b. potentia in efficiendo dæmone exserta. 200. b. à populo agnita & celebrata. 202. b. potestas in Diabolum. 354. a. presentia corporalis ante consummationem seculi non spectanda. 691. a. presentia aliter impiis Iudæis ac piis discipulis negata. 901. b. presentia supra Iohannem unde evincatur. 153. b. supra omnes fideles unde? 155. b. pro persecutoribus suis precatio nobis pro exemplo esse debet quod inistetur. 1064. a. pro suis cura & sollicitudo in adversis. 832. a. prudentia in temperando sermonem pro modulo auditorum. 955. b.

Christi pueri duodecenni cum Doctoribus relicto cunctis admirabilis. 86. b.

Christi reditus ad iudicium gloriosus. 733. b.

Christi res gesta cur à quatuor Evangelistis perscriptæ? 2. a. cur non eo semper ordine quo gesta? *ibid.* b.

Christi resurrectio nonnisi ad electos spectat. 1082. b. resurrectio Angelis & hominibus sufficientissime testificata. 1092. a.

Christo dormiente discipuli periclitantur. 428. b.

Christo in cruce pendenti pauci officia ac debitum honorem præstant. 1074. a.

Christo, non hominibus tantum, nos utraque approbare debemus. 101. b.

Christo, quod clam parentibus se subdaxerit, non ideo culpa impingenda. 87. a.

Christo quomodo traditum aliquid à Patre, cum Patri consubstantialis sit? 343. a. b. quomodo regnum dei i potuerit à Patre? 25. b.

Christum cur à se quamplurimi repellunt? 440. a.

Christum cur non in Schola educari oportuerit? 188. b.

Christum & res sacras parvi lucelli causa vilisacere, grande peccatum. 869. b.

Christum in Evangelio oblatum respicere, quantum peccatum? 778. b. 779. a. b.

Christum invocantes meminisse nos oportet eum non tantum Dei, sed & Filium Davidis esse, & cur? 451. a.

Christum Messiam esse quanti nostra interfit ut certissimum? 329. b. quomodo eum se esse comprobaverit? *ibid.*

Christum non videre, fidei oculo, summi majoris causa. 950. a.

Christum occultis factis fallere nemmo potest. 446. b.

Christum se sponte ad capiendum obtulisse varie arguitur. 995. a.

Christum semper debent esse discipuli, h. e. discendi cupidi ac studiosi. 418. a.

Christianorum officium. 1136. b. singulare privilegium quodnam? 1106. b.

Cibationis miraculose historia. 494. b. effectus. 497. a.

Cibationis quater mille virorum miraculum. 544. b.

Cibus animi præ terrestri cibo comparandus. 504. a. quod 505. a. quomodo percipiatur? *ibid.* b.

Cibus, ut illos manibus tractatus, hominem non polluit. 531. b. quare? 534. a.

Cibi cum precibus & gratiarum actione sanandi. 496. a.

Ciborum delectus à Pontificiis observatus, Pharisæicus est. 531. b.

Ciborum sumptioni preces præmittendæ. 1116. a.

Circumcellionum εὐσφορία notata. 433. a.

Circumcisio Iohannis. 36. a.

Circumcisionis Christi causa & fructus. 60. a. b.

Circumcisioni cur octavam diem definitur Deus? 36. b.

Circumspicere conversandum Christianis inter hostes. 65. b.

Civitatum impudentiam increpatione. 359. a. pæna gravitas. 340. a.

Clamandum Ministris quoad? 778. a.

Clamor Christi concionantis. *ibid.* a.

Clamoris Christi in cruce pendentis causa. 1077. a.

Claudi sanatio ad piscinam Bethesda. 373. a.

Cleri Pontifici crimina male paliantur. 702. a.

Clericorum peccata tegenda esse, unde fal-

de falso probare nitantur Pontifici-
cus? 591.b
 Cecus Christo adductus sanatur. 553. a. b. cur adhibito spūto & contactu manuum? 554. a. cur gradatim? ibid. b
 Cecus à nativitate quomodo à Christo sanatus? 648. adductus ad Phariseos examinatur. 649. 650. confitetur Christum Prophetam. 650. ob id Synagoga movetur. 651. fide à Christo donatur. 652
 Cæci sanatio. 725
 Cæci Barthelemi sanatio. 734. 3. b
 Cæci duo fide Christum inclamantes visum recuperant. 450. b. cur celare iussit hanc rem tamen divulgavit? 452. b
 Cæci natura, quomodo magis excæcentur? 400. a. b
 Excitatus tristis miseria. 726. b
 Exlibatus Cleri male fundatur. 710. b
 Exlibatus non præstat conjugio. 23. a
 Pontificius exemplum Petri non habet. 205. b
 Camiteria extra urbem habere, populo Dei consuetum. 325. a
 Camiteria aliis locis sanctiora non esse, unde colligi possit. 432. b
 Cælestia similitudinibus aptis declarandi. 403. b
 Cæna magna parabola. 672
 Cæna S. ad mensam discubitu, non geneflexione sumenda instituta est. 877. a. ejus usus non intermittendus. 631. b
 Cæna Sacramentum cur non temere negligendum? 85. b. ejus ad salutarem usum consideratio. 851. a. b. ejusdem fastidium reprehenditur. 210. b.
 Cæna Sacramentum non declaratur Iohan. sexto. 519. a
 Cæna Sacra se subducentes non minus, imo magis perire, quam indigne communicantes. 514. b
 Cæna Domini, quam religiose nos præparare debeamus? 750. a
 Cæna Dominice participantium quoddam officium? 797. a
 Canam S. percepturi quo animo & affectu accedere debeant? 877. b
 Canam cur infantibus ac morituris quidam veterum dederint, & quæ hujus erroris causa? 519. b
 Cæcus Ecclesiasticus vel cum periculo frequentandi. 1124. b
 Cognati Christi veri qui? 370. b
 Cognationem spirituales pluris facit Christum quam corporalem. 371. a
 Cognito mysteriorum fidei nuda, non est sufficiens amoris Dei indicium. 1109. b
 Cognito veritatis omissione medicorum nunquam interrompenda. 5. b

Cognitionis salutaris objectum, Pat-
ter & Filius. 962. b. 962. a
 Collatio in ararium Ecclesiæ singularis incumbit, nomine excepto. 822. b
 Colloquia itinerantium qualia debeant esse? 1111. b
 Columba an fuerit Symbolum præsentis Spiritus sublimitatis? 120. b
 Columba simplicitatis adjungenda prudentiæ serpentina. 468. b
 Commenta humana damnantur. 154. a. 155. a
 Commiseratio fraternæ commendatur. 276. a
 Commiseratio erga pauperes & afflictos commendatur. 735. a. debet esse efficax. 542. b
 Comprehensio Christi cum summa ignominia conjuncta fuit. 993. b
 Voluntaria stem. 995. a
 Comprehensionis Christi causa efficietes. 993. a
 Conatus hominum adversus Deum irriti. 1095. a
 Conatus quibus obstacula injicit Deus, ad examen revocandi, nec temere iis procedendum. 995. b
 Conceptionis Christi modus. 26. a
 Concilium Sacerdotum ac Phariseorum adversus Christum multis modis corruptum. 748. b. ejus assessorum levitas. 750. a. iniq-
uissima in Christum sententia. 1015. b. vitiositas. 1022. b. desperata impietas. 1026. a
 Concilii universalis error turpissimus notatur. 1015. b
 Concilia Pontificia, illius Sacerdotum adversus Christum, amula. 1015. a
 Concilia universalia errare possunt. 750. a
 Conciliorum decreta non simpliciter acceptanda. 993. b
 Conciliorum, quamvis œcumenicorum, auctoritas absoluta & irrefragabilis negatur. 1012. b
 Concilio Christi in ultimo die festi. 635. b. ejus effectus. 637. b
 Concilio precibus claudenda. 960. a
 Conciones quanta attentione audienda? 552. b
 Conciones easdem iisdem seve verbis diverso tempore à Christo fuisse habitas. 321. b
 Conciones verbi quo animo accedamus, explorandum penes nos. 504. b. quo ardore adire & audire debeamus? 170. b
 Conciones extra destinatum locum an & quando habere liceat? 194. b.
 Conciones audiendæ animis prius à pravis affectibus repurgatis. 721. b.

Conciones & prece publicæ quovis loco, si ves ita ferat, recte haberi possunt. 27. b
 Conciones funebres cur non habentis censeat auctor? 425. a
 Conciones productiores fastidientium reprehensio. 19. b
 Concionum audiendarum casus que nobis esse debeat? 95. b. audientium nullum tempus opportunum negligendum, cur? 183. a. auditorum cur tam exiguus fructus apud plerosque? 286. a
 Concionum sacrarum fastidium reprehenditur. 154. b. illud unde? 5. b
 Concordia inter offensos fratres sine mora resarcienda cur? 223. b
 Consortium cum improbis damnatur. 1008. a
 Concupiscentia quatenus Papis peccatum? 226. a
 Concupiscentiis nostris ne Deus nos tradat petendum. 246. a. b. 247. b
 Condemnationis hominum præcepta causa quæ? 148. b
 Condonandum fratri quoties ille peccaverit. 608. a
 Condonatio fraternæ quam necessaria? 246. a. 248. b
 Condonationis fraternæ præceptum. 773. causa impulsiva. 322. b
 Condonationis erga fratres doctrinæ occasio & summa. 607. a
 Condonationis restrictio ad septenarium numerum, vitiosa. 607. b
 Confessio discipulorum de Christo. 557. b. ejus approbatio per Christum. 558. a. b. eam divulgare cur reuenerit? 560. b
 Confessio peccatorum petitioni remissionis includitur. 244. b. ea quam necessario simul petatur? 245. a
 Confessionis peccatorum usus. 1112. a
 Confessionis auricularis fructus. 246. b. eam unde inepte Pontificii adstruant? 277. b
 Confirmatio Episcoporum male fundata est. 702. b
 Confiteri Christum coram hominibus, quanti? 476. b
 Conjecturalis docendi discendique ratio conarguitur. 144. b
 Conjugii in futura vita nullus usus. 800. b
 Conjunctio infelix discipulorum Iohannis cum Pharisæis adversus Christum. 296. a. b
 Conjunctio dissidentium alias inter se adversus Christum. 796. a
 Consanguinei Christi in ipsum imperversi & increduli. 610. b. & seqq.
 Confidendi ritus precationis non con-
venit. 985. b

Consilium Dei quomodo à Pharisæis irritum factum esse dicatur. 355. b
 Consilia contra: ius & iustitiam cupiam ipsos auctores redundant. 104. b
 Consilia impiorum adversus Dominum quomodo irrita sunt? 311. b
 Consilia mala si non succedunt, à Deo impediuntur. 864. a
 Consolatio Iherosolymis? 69. b
 Consolatio pro peccatoribus efficacissima, ex fine adventus Christi. 294. a
 Consolationes in persecutionibus Apostolus à Christo suggestit. 473. a, b. 474. a, b. & seq.
 Consolationes diverse inter se sententium contra Christum & veritatem non nova. 120. b
 Consuetudini non plus tribuendum quam Christo. 159. a
 Constantia in fide & tentationibus primum, regnum celorum. 901. b
 Constantia in veritate primum. 471. b
 Constantia ludem multi etiam in errore quaerunt. 288. b
 Contentio fratrum afflictorum & abjectorum vetatur. 598. a
 Contentio Apostolorum de primatu semper intempestiva & importuna fuit. 905. a
 Contentio cessione prevenienda. 980. b
 Contentiones inter discipulos Christi crebrae. 724. b
 Contentiones inter Pontificios plures quam inter Evangelicos. 725. a
 Contractus cor de solis sanat Christus. 187. b
 Continuum pœna temporalis & æterna est. 820. b
 Conventus Ecclesiastici neglectus quum damnosus? 1125. a
 Conventus prorum publici specialiter Dei Angelorumque presentia honestantur. 11. b
 Conventum sacrorum utilitas. 698. b
 Conversio vera in quo consistat? 16. b
 Conversio nostra de die in diem non differenda. 769. b
 Conversio alterorum, exemplo & stimulo nobis esse debet, ut & ipsi respiciamus. 785. b
 Conversionis ordo quis? 776. a
 Convitia qualiacunque inter hominidum speces à Christo reprobantur. 222. a
 Convitia in Christum cruci affixum quum atrocia & à quibus ei ingesta? 1066. b
 Convivium quosdam ad epulas invitare par sit? 671
 Convivia cum decore celebranda. 130. b
 Convivialitas licita variis modis

contaminari possunt & solent. 487. a
 Conviviorum scopus quinam esse debent? 292. a, b
 Conviviis interesse ad maiorem mitigandum licet. 712. a
 Cophim ac sistora inequalitas. 546. b
 Cordis abundantia proterdit sermones sui indices. 561. a
 Cordis humani profunditas. 579. b
 Cordis impiorum durities quantam? 1004. a
 Corda nostra quomodo exploranda? 400. a
 Cornu salutis quid? 40. b
 Corpus Christi cur aromatis condiri voluerit Deus? 1088. a. cur sepulchro novo recondi? ibid.
 Corporis Christi localitas contra Pontificios asseritur. 1104. a. presentia in Cœna Scripturæ contraria. 691. b
 Corporis & sanguinis Christi veritas quomodo impios pronunciet Apostolus? 515. a
 Corporis & resurrectionis Christi veritas unde eluceat? 1094. b
 Corporis Christi veritatem adscensionis eius comprobatur. 1141. a
 Corpore afflictis membrorum nostrorum usuram impendere debemus. 512. a
 Corporali presentia Christi adherere, naturæ adhuc depravatae indicium est. 1106. a
 Corporalem Christi presentiam in Cœna requirentes redarguuntur. 137. b
 Correctio gradatim institueda. 991. b
 Correctionem æquo animo accipere, pietatis est. 1115. b
 Correctione fraterna quum indignis? 253. a, b
 Corruptelatum purgationis doctrinam coniungenda, exemplo Christi. 137. a
 Crancierum ad spectus Christo horrore esse cur potuerit? 1061. a
 Crastini diei cura quomodo nobis interdicitur? 257. b
 Creaturam sub adventum Christi defectus. 857. b
 Credere non est nostri arbitrii, sed Dei gratia. 509. b. 512. b. 521. b
 Credendum in Deum per Christum. 907. b
 Credentes in Christum semper pacifant. 155. a
 Crudelitas in iudiciis exsequendis declinanda. 1057. b
 Crux nobis, exemplo Christi & Christi causa, obsequio referenda. 1056. b
 Crux quomodo tollenda Christi fœtoribus? 566. a
 Crux nobis via ad gloriam. 1114. b
 Crux Christi & Evangelii causa non

debet peregrina videri. 75. b
 Crucis Christi in Simonem translata causa. 1057. a. idque à tergo ejus cur? ibid.
 Crucis Christi effectus. 769. a. utilitates. 1120. a
 Crucis acerbitas cogitatione secretarum gloriæ mitiganda. 960. b
 Crucis voluntaria arreptores damnantur. 479. a, b
 Cruci Inscriptio quo consilio à Pilato affixa? 1063. a
 Crucem ferre Christum, summæ dejectionis atque ignominia erat. 1056. a
 Crucem cuique Deus imponit pro mensura gratia qua cum munuit. 873. b
 Crucifigi cur oportuerit Christum? 1062. a
 Crucigeruli Pontificii ridiculi. 1056. b
 Cultores Dei idonei quomodo? 211. a
 Cultores Dei veri quomodo? 166. b
 Cultores ac discipulos suos quam charæ complectatur Christus? 371. a
 Cultorum suorum quum accuratam rationem habeat Deus? 545. b
 Cultus Dei legitimus quis? 186. a. quum Deo gratias? 529. a. 166. b. & seq. externus in verbo & Sacramentis, fide & bonis operibus destitutus non debet. 96. b. in N. T. certo loco non est alligatus. 165. b
 Cultus Dei cur & quomodo charitatis officium postponentibus. 223. b cum nullius rei servitute partiendus. 252. a, b
 Cultus legitimi nota qua? 166. a, b
 Cultus externus sæpe observantissimi hypocrite accelerati. 1083. a
 Cultum Dei negotium ad vitium corporis spectantibus posthabentibus reprehensio. 545. a
 Cultum privatum publico preferentium vel equiparantium reprehensio. 85. a
 Cultu divino ad fallacias non abutendum. 815. a
 Cultoribus suis de victu & alimentis prospicit Deus. 496. b
 Cupiditatis carnalis effectus perniciosus. 522. b
 Cura immodica victus & amicitum damnatur. 254. b. ei quid opponendum? a, b. ejusdem causæ sors. 251. b
 Cura nostra potissima qua debet esse? 256. a, b
 Cure mundi, spiritus sunt verbum suffocantes. 405. b
 Curis mundani qui se ultra modum torquent, fide aut nulla aut perexigua imbuti sunt. 255. b
 Custodiam sepulchri Christi de eius resurrectione testimonium fide dignissimum. 1109. a
 D. D. x.

D.
Demon nunquam consulendus, cur? 356.a
Demonis querela & confessio de Christo. 201.a. cur à Christo colubita? ibid. b. ejectione quomodo a populo accepta? 202.b
Demonis in puero horrenda servitia. 579.b
Demones Christum Dei Filium agnoscat. 311.b. quam astute homines eorumque actiones & affectus observent, ut aptam tentationis materiam cuique suggerant? 437.b. cur non consulant? 206.b. cur porcos irradentes potestatem petierint? 437.b. eorum petitioni cur annuerit Christus, quo Gadarenos tamen ab amore Euangelii avertit? 438.a
Demones sive regionibus & provinciis, sive familiis insulantur, non nisi Dei imperio sedes suas delegant. 435.b. nec ludo aut corrumpere possunt, nisi quorum illis Deus potestatem fecerit? 437.a
Demonum potestas circumscripta à Deo. 452.b
Demoniū ex puero lunatico cur expellere Apostoli nequiverint? 883.a
Damonia eiciens quidam per Christi nomen, ab Apostolis male prohibebatur. 594.b. quibus argumētis id Christus demonstrat? 595.a
Demoniacus Christi virtute in Synagoga se sistit & liberatur. 200.b
Demoniaci à legione demonum obsessi, miseria & liberatio. 412
Demoniaci cæci & muti curatio. 354.a
Demoniaci pueri à Christo liberati historia. 577.a. b. ante liberationē quantā miseria? 579.b. moribus quomodo simul lunaticus? 580.a
Damnationis eterna certi gradus constituitur. 340.b. gradus alii atque alii à Christo quomodo designentur? 222.b
Dati Christo à Patre solum in ipsum credunt. 509.b. 521.b
David quomodo vir ex sententia Dei dicitur, cum tot peccatis fuerit obnoxius? 313.b
Debitorum nostrorum quibus Deo oblati sumus immensis, respicientium eorum quibus proximus nobis. 608.a
Decem virginum parabola quo spectat? 845.b
Decretum Dei immobile, quicquid contra machinentur Satan & eius satellites 862.b. inde singulari nobis consolatio. 863.a
Decreta Dei perficientes impii, non eo excusantur, cur? 863.a
Defectio ministrum Christi discipu-

lorum, & eius casus. 522.b
Defectionis tentatio à Diabolo multis nimis facile persuadetur. 112.b
Defectorum tria genera. 829.a
Defensionis ἀντιπαρρητικῆς divinitus Christi natura tribuitur. 147.a
Defensus vimæ Christi ad inferos refellitur. 1073.a
Desertum quid significet? 109.b
Deserta que appellentur? 750.b
Deus cur se à nobis laudari possit. 59.b. an maxima severitate miscricors. 832.b. longanimus & summe patiens. 789.b. tandem tamen scelerum vindex. 790.a. quomodo omnibus promiscue beneficiat? 236.b. unumquemque pro ratione virium suarum tractat. 542.b
Deī ad audiendas suorum preces prompta voluntas. 697.a. b. admirabilis potentia & scientia in rerum omnium instauracione conspiciat. 838.b. amor & acquiescentia in Christo filio unigenito quomodo in nos defluit. 315.b. bonitas circa remissionem peccatorum nostrorum quantā? 608.a. erga fidelis cura. 1083.b. essentia imagine ulla representari ac potentia in malis conservari. 434.a. nobiscum patiens benignitas. 905.b. notitia non nisi per Christum habere possimus. 117.a. Patris de Filio augustissimum testimonium. 103.b. in procuranda hominum salute liberalitas illustratur. 336.b. in promissis fides, sapientia & munificentia. 57.a. b. 41.a. in suis à malis liberandis admiranda sapientia ac potentia in exemplo Christi conspicua. 1079.a. Φιλαρρητικῆ in usurpando hominum de se testimonio. 1061.a. potentia quomodo à plerisque in dubium trahatur. 548.b. proprietates sunt ipse Deus. 1023.b. providentia contra hostium consatus animos nobis addere debet. 634.a. specialis quedam presentia in publicis piorum conventibus. 11.b
Deus an impossibile sit efficere ut camelus per foramen acus transiāt? 709.b. mandanti sine tergiversacione obediendum. 78.a. nihil precescere, sed nos ei totos tradere debemus. 607.b
Deus quod Deī esse reddendum, quomodo? 79.a
Deum nemo diligit qui in Christum non credit. 393.b. quinam visuri sunt? 211.a
Deum sibi ante oculos statueret, magnum ad bene agendum momentum. 1021.a

Deo iubente quidvis audere & sperare debemus. 195.b
Deo se nobis opponente & conatus nostros retardante, si ad exactionem revocandi. 995.b
Deitatem suam Christus suo adiensu adicit. 520.b
Devotissimi ab omnibus Deus tamen adest. 956.a
Dextera Dei quid? 1142.a
Diaboli quomodo Princeps mundi? 925.a. quomodo aulicorum verbi infidetur? 104.b. quomodo uno momento universum mundum splendens Christus exhibuerit? 115.a. cum loco cedere cogitur, plerumque turbas dat, & tumultuat. 202.a. mendacis & falsis promissis à Deo abducere conatur. 113.a
Diaboli artes consuetæ, quibus tentavit Christum, pioque, adhuc tentat. 111.a. b. fortitudo ac potentia quantā. 358.b. molitiones in perdendis hominibus. 367.b. præsertim iis qui per agnitionem veritatis ei cepti. 368.b. ex quomodo preveniendæ & cavendæ. ibid. a. b.
Diaboli opera genuina que? 645. potestas in homines peccato accepta ferenda. 432.b
Diabolo & eius satellitio operam suam collocantes, desperationis mercedem reportant. 1026.b
Diabolum quomodo multi adoret qui id non putant? 112.b
Diabolicæ tentationis indicium. 111.b
Dialecticæ verus usus in Theologia quis? 233.b
Dictæ hostium Christi atrocitas. 1066.b
Dies Domini piis simul & impiis subitus erit, dispari tamen effectu. 846.b
Dies & horas Deum notare & in ephemera sua scribere, quibus verbo eius ac precibus vacamus, vel non. 545.b
Dies quomodo decurtenant? 832.b
Dici ultimi exspectatio aliter pios, aliter impios afficit. 387.a
Dicum exitum cur celaverit nos Deus? 840.a. 842.a
Difficultatem in fide & religione cur nobis injiciat Deus? 66.a
Diffidētia discipulorū culpata. 429.
Dignitas & amplitudo nobis & hominū unde præcipue oritur? 65.a
Dilatatio auxilii non arguit in Deo odium nostrum. 717.a
Dilectio Christi erga nos quantā? 930.a. b. ab illa an excide, et pessimus? ibid. b. quomodo in eadem manere debeamus? 932.a

Dilectio vera inter Christianos duraxat inclusa tenetur. 903.a
 Dilectionis Christi erga nos testificatio infallibilis, ejus mors. 933.a
 Dilectionis nostre erga Deum signum, preceptorum ejus observatio. 916.a, 919.b
 Dilectionis proximi glossema Pharisaeicum. 233.a. a Christo corrigitur. 234.a
 Dilectione Christi sublata, tollitur obedientia mandatorum. 921.a
 Disceder e a se impios quomodo Christus justus sit olim, cum nunquam cum illo communicavit? 273.b
 Discedentium mutua benedictio commendata. 1141.a
 Discedi cupidos Christus institutione prevenit. 950.a
 Discedi, non tentandi causa sciendum & audiendum. 803.a
 Discessus Christi predictio. 901.a. predictionis illius occasio preceptum charitatis mutue. 902.a
 Discipulus Christi verus & idoneus quisnam? 673
 Discipuli Preceptoris sui vestigiis non semper insistant. 296.b
 Discipulorum Christi ambitio reprehensa. 617.a. error de instante jamjam glorioso Christi regno, & unde illum conceperint? 732.a, b. inconsiderata temeritas Christo obloquendi notatur. 446.a. pavor ex itinere Christi Hierosolymitano. 720.b. institutio de perpeffionibus Christi. 721.b. sollicitudo obpares non assumtos. 550.b. a Christo reprehenditur. 551.b. ante aduentum Christi infantia ac tarditas. 495.b. in credendo tarditas. 1119.a. tarditas & incertitia an multorum hodie incertitia patrocinetur? 495.b. lis de primatu, unde ortas? 590.b. quomodo a Christo decisa? 591.b
 Discipulorum creatio Apostolis injuncta a Christo. 1135.b
 Discipulorum duorum Emaunt proficiscentium historia. 1111.a, b
 Discipulorum Iohannis pervertitas notatur, 329.a. Iohannis & Pharisaeorum expositulatus cum Christo jejuni causa. 296.a, b
 Discipulorum in agone Christi somnolentia. 989.a, b. 991.a
 Discipulorum septuaginta missio. 619. reditus. 620
 Discipulis quomodo Christus se redivivum patefecerit. 1118.a, b. & seq. 1127.a, b
 Discipulis & genere & loco obscuros & contemptos cur elegerit sibi Christus? 1125.b
 Discubitus qua modestia fieri de-

beat? 670
 Dispensator fidus & infidus, quid ambobus expectandum? 663
 Dispensatoris iniqui parabola. 681
 Disidium de die Paschatis inter Græcam & Latinam olim Ecclesiam unde ortum? 872.b
 Disidia ex adventu Christi. 664
 Disidia saepe existere inter discipulos, quorum Doctoribus inter se probe conveniebat. 151.a
 Disidiorum causa quomodo Christianus? 478.b
 Disimulare interdum quædam Christiano fas est. 1113.a
 Discordia, ut regnis & civitatibus, ita Ecclesie funesta. 356.b
 Divina res ad nostram infirmitatem non exigende. 446.a
 Divinarum rerum accurata scientia non Doctorum tantum, sed & quorumvis esse debet. 550.a. quæ tamen distinctione? ibid.b
 Divites avarus. 661
 Divitis epulonis & Lazari mendici parabola. 683
 Divites fallaces, spine sunt quibus suffocatur verbi semen. 406.a. quatenus non cumulande & cur? 250.a. quam & quomodo periculosa possidentibus? 709.a, b
 Divitias diligere, est Deum odio habere. 252.a
 Divitias cor non apponendum. 251.a, b
 Diuturnis malis opportuno tempore finem imponit Deus. 177.b
 Diuturnis in malis de Dei auxilio non desperandum. 375.a
 Docendi formula ex Prophetis & Apostolis nobis petenda & usurpanda. 417.b
 Docendum in cathedra nominis ex Scriptura divina. 808.b
 Docilitatis exemplum. 25.b
 Doctos homines veritati saepe insensos esse, non est novum. 288.a
 Doctoris Ecclesie autoritas quo signo indicata a Christo. 195.a
 Doctoris fidelis officium quodnam? 144.b. ejusdem requisita. 796
 Doctores bene docentes, male viventes, audiendi, non imitandi. 809.a
 Doctores ipsi, nisi fructus dignos proferant, non servabuntur. 273.a
 Doctores Ecclesie non debet parere ad Christi pedes se abicere & discere, etiam ab inferioribus se. 141.a
 Doctorum incertia justam reprehensionem meretur. 144.a
 Doctorum aut Preceptorum nimiam admiratio ipsi veritati ac paci sepe noxia. 151.a
 Doctrina vetus nova miraculorum

confirmatione non indiget. 133.a
 Doctrinae iudicium non a loci celebritate & Doctorum splendore petendum. 189.a
 Doctrina & autoritate sine sanctitate pollentes, acerbi veritatis hostes sere sunt. 1068.a
 Dogmata fidei Scripturæ autoritate confirmanda. 1118.a
 Dolor ex admisso peccato, charitatis fructus. 348.a
 Dolor piorum & impiorum in peccato diversus. 1025.b
 Dominum cum aliquo esse, quid est? 23.b
 Dominis impiis servire periculosum. 994.a
 Domus spiritualis quomodo fiamus? 558.b
 Domo Dei quomodo hodieque non abutendum? 173.a
 Dona Dei gratis accepta, gratis in alios derivanda. 460.b. quo sensu? 463.b
 Dona a Deo accepta ut recte colloemus nec desodiamus, quid movere nos debeat? 852.b
 Dona docentis Spiritus S. fructudatione opus habent. 1139.a
 Dona externa non semper divini favoris indicia sunt. 193.b. extraordinaria quæ olim necessaria. 1137.b
 Dona a Christo absente nobis quo sine collata? 849.b. cur inæqualis mensurat? 850.a
 Dona Dei usu augentur. 733.b. ea quibus augeat Deus. 128.b
 Donorum collocatorum ratio nobis reddenda. 852.b
 Donis sibi collatis quemque contentum esse decet. 850.a. nec aliis suis invidere. ibid.b
 Donatistis notantur. 157.b. hodie vni notati. 406.b
 Drachme unius è decem perditæ ac quæ sit parabola. 677
 Dubitatio Pontifici notatur. 418

E.

Eandem doctrinam iisdem sene verbis subinde repetere cur pigere Ministros non debeat. 321.b
 Ecclesia ab errore non immunis. 1134.a, b. ab omni corruptela religiose vindicanda & perpurganda. 772.a
 Ecclesia & Concilia cum & ipsa errare possint, ab eorum sententia suspensus teneri non debemus. 117.b
 Ecclesia ex multitudine non estimanda. 415.a. ibi est, ubi predicatur verbum. 406.b. variis semper impostis est obnoxia. 269.a. vera

vera persequutionibus proprie obnoxia est: nec ab ea propterea recedendum. 563.b
 Ecclesiæ antistites Christo suam gloriam invidere, nihil notum. 758.b
 Ecclesiæ autoritate non nititur fides, sed verbo Christi. 1-4.b
 Ecclesiæ censura in præfractos effricax, eoque extimescenda est. 604.a,b
 Ecclesiæ descriptio à fide. 971.a
 Ecclesiæ exercitibus adesse quantum inest. 1123.a
 Ecclesiæ fundamentum. 558. b. firmitas. 559.a. qualiscumque conditio semper lacrymarum argumentum suppeditat. 759.b
 Ecclesiæ hospitium in adibus suis præbere, officium Deo gratissimum est. 875.b
 Ecclesiæ adventum Christi miser status. 800.a
 Ecclesiæ visibili semper mali admixti. 409.a. idque Ecclesiæ bono. ibid.
 Ecclesiæ mortali homini ejusque consiliis ac decretis superstruere, quam periculosum? 564.b. 608.a
 Ecclesiæ semper conspiciam esse unde perperam probent Pontifici? 215.b
 Ecclesiæ afflicti ac errore non immunes. 993.b
 Ecclesiasticorum beneficiorum nundinatio notata. 461.a
 Ecclesiasticorum fastus damnatur. 725.b
 Ecclesiasticorum & Politicorum conspiratio in Christum. 782.a
 Eclipsis Solis sub mortem Christi iræ divini signum fuit. 1076.a. ad versus quem? ibid.
 Εμνηστεία quid? 1068.a
 Εμψυχοποιεσθαι quid? 985.a
 Edendi ac bibendi verbis cur usus Christus, cum vellet docere modum sui participandi? 518.b. quid iis declaratur? 519.a
 Electi à seductione immunes. 834.b
 Electi serviuntur. 963.b
 Electorum in resurrectione fors læta. 839.a
 Electos & pios sibi permisso gratissime labi, exemplo est Petrus. 1020.b
 Electio in Apostolis duplex fuit. 887.b
 Electionis nostræ causa, Dei amor. 936. b. causam prævisam merita constituentes recusantur. 340.a
 Electionis & reprobationis suprema causa Dei voluntas. 714.b
 Electionis firmitas media salutis non tollit. 826.b. 833.b
 Electionum qui tollunt, omne periculum

solatum tollunt. 835.a
 Eleemosynarum erogatio præcipitur. 238.b. erogandarum modus hyppocriticus vetatur. 239. a. erogandarum indiscreta ratio taxatur. 205.a
 Eleemosynarum erogatio pervetusti divini cultus pars. 822.a. carum inspector & censor Christus. ib. collationi singuli obnoxii. 822.b
 Eleemosynas præcipit Christus. 662. consentium facultates & animos novit Christus. 823.a
 Eliæ ignem cælitus derocantis exemplum ab usuri Apostoli cohibentur. 615.a,b
 Eliæ reditus in Ioanne impletus. 574.b
 Eliæ & Ioannis B. comparatio. 94.b
 Eliæ & Moysi gloriosa apparitio cum Christo. 570.a. allocutio. ib. b
 Elisabetha cur se per quinque menses occultaverit. 20. b. Spiritu prophético imbuta. 29.a. ejus cum virgine colloquium. ibid.
 Elisabethæ partus vicinis congratulandi causa. 35.b. eisdem sterilitas ac miraculose compensata. 11.a
 Enthusiasticæ refutantur. 458. b. 470.b
 Episcoporum ἀλλοτεροεπισκοπία notatur. 425.a
 Episcoporum pompa & magnificentia refutatur. 905.b
 Eremitarum inventum ad quem auctoritatem referendum? 432. b. festina exemplo Christi non stabilitur. 110.a
 Erepta nobis non repetenda. 231.b
 Errantium plerorumque obliuio voluntaria est. 488.b
 Erroris antiquitas veritatem quam antiquior est, non convellit. 220.b
 ei Christi opponenda vox. 221.b
 Erroris secunditas notatur. 497.a
 Errorum causa, ignorantio Scripturarum. 800.b
 Erroribus temporum & ætatis resistendum. 861.b
 Ερηλοπροσέξια Pontificia damnatur. 707
 Eribici ac publicani in censu haberi, quid? 603.a
 Evangelium cur doctrina N.T. vocetur? 418.a
 Evangelium ante excidium Hierosolymæ per orbem prædicari oportuit. 829.b
 Evangelium cur omnibus prædicetur, cum non trahantur omnes à Patre ut credere possint? 512.b. cur multis ingratum? 612.b. quibus salutiferum? 187. b. homines atque inter divinos inter se conjungit ac unit. 972.a. non illico deferendum, ubi aliqua difficultas se

offert. 122. b. quibus potissimum destinatum. 330. a. cur multis offendiculum? ibid. b. quibus potissimum prædicandum? 1097. b. Legi non est contrarium. 91. a. Legi non est inferius. 105. b. quomodo legem stabiliat? 217. b. quantum modo mutationum inducat? 1094. a. omnia obstracula perumpit ac superat. ibid. b.
 Evangelium cur Deus per obscuros sereno initio promulgavit? 1097. b. illud repudiantes quam execrabiles? 466. b
 Evangelium quis primus scripserit? 2. b.
 Evangelii genuina significatio. 90. a. initium à Ioannis ministerio. 89. b. illud cur Apost. in Epist. ad Hebr. ad Christi prædicationem referat? 90. a. tempus quo in prædicari ceptum quale? cur notatum? ibid. b. doctrinæ summa. 91. b
 Evangelii contemtores cur gravissime plerumque puniendi sint? 333. b. contemptum periculosum. 97. b. contemptum que mali excipiant? 827. a. cursum ab iis impediri, qui maxime Evangelici videri volunt, non debemus offendi. 150. b. doctrina reverenter & cum timore excipienda. 460. a. encumbram eximiam ex eo, quod dicitur regni Dei. 177. b. 191. b. partes duæ quæ? ibid. externa professio, si sola sit, plus nocet. 835. b. hostes maxime sibi ipsi nocent. 440. a. luce nullæ turpidines occulte manent. 411. a. majestatis obsecrante Ministrorum nihil decedit. 57. b. major vis est quam ut ab hominibus opprimi possit. 632. b. ministerium quomodo Iohannis ministerium præstantius? 42. a. neglectus quantum peccatum? 340. a. is non semper in hac vita punitur. ibid. b. per universum orbem promulgatio an idem futura sit ante iudicium extremum? 829. b. præcones quales esse debent? 69. a. prædicati effectus quæ? 187. a. b. 188. a. prædicati fructus. 413. b. 820. b. prædicati duplex effectus pro duplici hominum conditione. 746. b. prædicati necessitas & usus. 1136. b. prædicatio Spiritus S. effectum. 187. a. pretium similibus thesauri & margaritæ indicatur. 421. a. superbum sustiduum in multis quo referendum? 342. a. 343. a
 Evangelio qua de causa quam plurimè se opponant? 440. a
 Evangeliorum non canonizationem, ut Nicodemus, & c. qua auctoritas? 4. a

Euangelica de Christo historia ma-
gestis. 1. b
Euangelici laryati, id est, qui Pon-
tificatione idolum concupiscunt
retinent, redarguuntur. 252. b
Euangelicorum quoruamdam cum Pen-
tificationis conjuratio in reformatos
notatur. 796. a
Euangelicum ministerium quanto
gaudio nobis excipendum? 15. b
Euangelium unum omnium scriptum. 2. b
Examinationis usus in Ecclesia uti-
lis. 557. a
Excecatio & obdurnatio quemodo
fiat? 776. a. quibus eveniat?
400. a
Excidit Hierosolymitam calamitas
a Christo predicta mulieribus
ipsam deficientibus. 1058. ea quo-
modo amplificata? 1059. a, b
Excommunicatio non privati, nec
minis arbitri esse debet. 605. b
Excommunicationis gravitas 942. b
Excommunicationis injusta summe
nemo teneri debet, ut a Christo
desinat. 776. b
Excommunicationis poena quantae
605. a. finis, Dei gloria, peccatoris
salus. ibid. b. Ecclesiae utilitas.
604. a
Excubiis fidelibus Christi adversus
lupos rapaces sedulo agenda.
269. a, b
Exemplum Christi non in omnibus
nobis imitandum. 995. a
Exercitii mali in dignioribus vis.
1128. b
Exequiarum procuratio quemodo in-
stituenda? 425. a
Exitus pii ad salutem compendiosa
sunt. 79. a
Expirationis Christi & aliorum di-
scipulorum. 1080. b
Explorationis per crucem utilitas.
427. b
Exorcismus in populo Dei, & qui-
dem ex Pharisaeorum discipulis
fuisse, versimile. 357. b
Externis rebus non nimis inharren-
dum. 944. a
Exultantibus veritatis causa de ho-
spitio Deus proficit. 78. b

F.

Factores, non auditores tantum,
fieri debemus, esse debe-
mus. 272. a
Fame pressus Christus. 771. a
Fanaticorum spirituum redargutio.
458. b. 470. b
Febri sacros Petri a Christo libera-
tur. 205. a
Felicitas plena ante reditum Christi
non expectanda. 732. b
Felicitas temporalis, infelicitatis

spiritualis indicium. 322. a
Feinatum, doctrina Pharisaeorum
& Sadduceeorum cur dicta a
Christo? 551. a
Festi dies ultimus Iudaeis cui ma-
gnus? 635. b
Festi tabernaculorum institui causa.
611. a. illud quemodo & a nobis
celebrandum? ibid.
Festa Sabbatho non aequanda. 501. a
Festorum per versa celebratio notata.
1040. b
Ficus infingera parabola. 665.
Ficus maledicti Christus & cur?
771. a
Fides Filiorum Dei quantum? 1059.
a. cum noticia conjuncta est. 523.
b. quidua incrementa capere de-
bet. 954. b. Dei veritatis institui-
tur. 155. b. ex verbo magis lauda-
tur, quam fides ex miraculis.
174. b. verbo Dei in aia, ea qua
nec dum videt vel sentit, sperat.
688. b. medicina est tam corpo-
ris quam animi. 182. b. non est
nostrum, sed Dei opus. 506. a.
nec inde sequitur, nos operibus
justificari. ibid. est merum Dei
donum, quo humiles sese beantur.
632. b. est gloria divina riden-
da oculus. 744. a. & hujus &
sua vita commoda percipit.
192. b. historica etiam diabolo-
rum est. 201. b. implicita Pan-
tificationum refutatur. 287. a. 661. b
non ex sensibus aut visu mensu-
randa est. 1125. b. nostra debet esse
armata ad resistendum Satan.
269. a. oculo, manibus, pedibus,
dentibus, oris, alia campatur. 147.
b. & seq. prater illam piorum om-
nium commune, etiam specialia
quantam requiratur? 585. a. & 58-
945. & primorum ex Iudaeis.
776. a. & 589. a. qualis?
405. b. qua sperat, certo a Deo
impetrat. 452. a. quamvis mille
infirmis implicata, totum
tamen iusticia Christi assent
acquirunt, & cur? 205. b. quemodo
videri possit cum in corde sit?
286. b. Vera quorum sit? 509. b.
512. b. 521. b. vera a fucata quo-
modo distinguitur? 916. a. Vera
penitentiam & animi maxime
parit. 581. b. cum sit donum Dei,
ejus incrementum a Deo jugiter
petendum. ibid.
Fidei augmentum petunt Apostoli.
685
Fidei basis, verbum Evangelii. 174.
b. verbum Apostolorum. 971. b
Fidei confessio etiam apud hostes fi-
eri debet. 614. a. confessionem cur
exigat Christus. 451. b

Fidei confirmationem ubi in orat-
ione Domini petimus? 245. b
Fidei duplex necessitas. 429. b. effe-
ctum. 637. a
Fidei etiam minimo grano, saltem
non simulata, totum Christi ju-
sticia beneficium accipimus. 553. b
Fidei experte quoniam pronunciate
possumus? 509. a
Fidei externa professio sine respi-
cientia nihil proficit. 96. b
Fidei fulcrum singulare quodam?
18. b. fucius, vita aeterna. 515. b.
514. a. honor tam Christo quam
Patris debetur. 182. b. imbecillitas
precebus & jejunio sustentanda.
583. b
Fidei implicita refutatio. 42. b
Fidei in Christum effectus ac vis.
738. b. 912. laus qua? 286. b. infir-
mitate indicia qua? ibid.
Fidei mysterium nobis revelatum
est cum aliis communicare de-
betur. 125. a
Fidei mystica firmitas non perdet ab
Ecclesia. 174. b
Fidei mystica veritatem quemodo ex-
plorare debeamus? 514. a
Fidei oculus qua necessarius? 778. b
Fidei perseverantia commendatur a
Christo. 644. praesentia ab obje-
cto. 778. a. fucius. ibid. b.
Fidei ratio an semper & omnibus
reddenda? 1009. a
Fidei vera natura, ejus quotidiana
profectio & incrementum. 28. b
Fidei vis. 275. b. 73. vis mirabilis,
cui nihil admodum nec difficile.
580. b
Fidei, modo sincera sit, non efficiunt
aliqui navi. 287. a
Fidem & spem piorum de caelestis
regni hereditate quemodo Satan
labefacere nitatur? 1065. a
Fidem ex primaribus susceptionem ha-
bere non debemus. 288. a
Fidem infirmis non aspernatur
Christus. 182. a
Fidem quemodo operetur Deus?
1124. b
Fidem sub mortem tantum incul-
candam futiliter musitant Pa-
pisti. 245. b
Fide aliena an quis ferretur? 287. a
aliena nemo ferri, nedum ope-
ribus potest. 847. a
Fide quemodo interdum pii desti-
tuantur? 18. a
Fide sola in Christum justificamur.
506. a. sola vita aeterna com-
petes nos fieri. 448. a
Fideles Christi & Patris commune
peculium. 965. b. magis magis-
que fingere sunt, ut prestate esse
evidet. 928. a. non ex se, sed
ex Christo ferunt fucius cui infi-
ti per

ti per fidem. 928. a, b
 Fideles non excidere aut fidem amittere. 971. b
 Fidelium ac reproborum circa admonitiones discrimen. 1021. b
 Fidelium & infidelium diversa in resurrectione conditio. 857. a
 Fidelium tentationes diverse. 829. a
 Fidelitatis primum cui querependendum, quomodo? 853. a
 Fiducia nostra in periculis deficiens notatur. 743. b
 Filium Dei quomodo à semetipso operari non possit? 380. a. quomodo à patre faciat que Patet? ib. b. eodem honore ac cultu cum Patre afficiendus. 81. b. quomodo à Patre generetur. 912. a
 Filius Dei in mundum missus causa finalis. 148. a
 Filius perditus parabola. 67. 8
 Filium Dei vocatum ita Filium Mariae quomodo dicat Angelus? 25. a. 26. a
 Filius Dei quomodo sumus? 107. a. 236. a. quomodo vere agnoscendi? 211. b
 Filius huius seculi qua nota à filiis regni discernantur? 256. b
 Filius Ithalami qui? 151. b
 Filiorum erga parentes officium quomodo? 1075. a, b
 Filiorum Zebedaei ambitio. 723. b
 Filios Dei quomodo nos computare possimus? 236. a
 Flagellatio spontanea temeritas notata. 125. a
 Flagellatores Monachi, immundi spiritus ministri ac carnifices. 435. a
 Flagitiosorum consuetudine uti quantum liceat? 293. b
 Flagris caedi quos reos iubeat Lex? 445. a
 Fletus Christi Lazari defuncti causa. 741. a. 742. a. ex intuitu vrbis deservenda. 759. b
 Fluctuatio in religione Deo exosa quomodo? 1135. a
 Famine, nisi pie castique educentur, ad dira & horrenda facile ruunt. 488. a
 Famine in credenda resurrectione Apostolos antecunt. 1108. b. resurrectionis Christi testes primariae quomodo? 1092. a. quantum eo honorati? 1097. b
 Famine Christum ad crucem euntem deservit pietas à Christo cur interpellata? 1057. a. & seq. sub cruce Christum lugentium pietas laudata. 1074. b
 Famine Christum ungentium in diversis adibus comparatio. 866. a
 Fons vita Christus quomodo? 636. b. quibus expositus? 637. a

Fons aqua viva neglectus damnatur. 160. b
 Fratres in nos peccanti & respicienti sapius remittendum. 685
 Fratrem delinquentem corripere, cuius fas est. 601. a
 Fratres, sorores Christi qui? 371. a
 Fratrum aliquot parvas, cui in Apostolos sibi adoptant Christus. 190. b
 Fratrum ómninoas Christo gratæ exemplum. 716. a
 Fructus acquisita an parte aliqua in sacros usus collata sanctificentur? 1027. a
 Fructus auditorum piorum in aequalibus mensura. 407. a
 Fructus Pseudoprophetarum ex quibus duplicentur, quomodo simi? 270. a
 Fructus plurimi ferendi medicum præces. 929. b
 Frugalitas & parsimonia nobis debet esse commoda. a. 497. a
 Fuga Christi ob Pharisæorum & Herodianorum in se conspirationem. 311. a
 Fuga discipulorum Christi in ipsius comprehensione. 1002. b
 Fuga ad impios non temere instituentia. 77. b
 Fuga in belli calamitatibus optima. 831. b. in persecutione licita. 493. b. in persecutionibus quatenus permissa. 472. b
 Fuga legitima causa quamam sit? 78. a
 Fugere in persecutione quoad nobis liceat? 158. a
 Furem comitatio populo Dei usitata. 325. b
 Fures & latrones in ministerio qui? 655
 Fures publica pecunia quomodo? 755. a
 Fuit fratrum liberalitate nostra præveniendia. 232. a
 Furiosorum vires corporis sæpe malignæ. 354. b
 Furoris insinuaturn à propinquis Christus. ibid.

G.

Gabriel Angelus. 18. b
 Gadareorum obstinatio spontanea. 438. a. timor cæcus cum summo ingratitude conjunctus. 439. a, b
 Galilea qualis regio? 126. a
 Galilæa universa Christi concionibus ac miraculis illuminata. 191. a
 Galilæam cur destinavit Christus, ubi se discipulis esset ostensurus 1108. b. 1134. a

Galileorum sanguis sacrificiis ipsorum missus à Pilato. 665
 Galileos cur primum luce sua illustravit Christus? 177. b
 Gallicanis salutaris usus. 1021. a, b
 Gallina mira 979. 820. a
 Gaius ismid mones templum. 162. a
 Gaudendum in impiorum erga nos injuriis cur? 212. b
 Gaudium fidei unde? 1100. a
 Gaudium in cælis incomparabile pro manet. 572. a. maximum ex naturitate Christi fidelibus afflatur. 58. a. verum ac solidum unde existat. 421. b. unde huiusmodi esse comprobatur? 412. a
 Gaudium & ἀγαλλογία unde? 405. a
 Gaudium vite æternæ messem spirituale sequitur. 173. a
 Gaudii solidi quæ nobis causa esse debeat? 1104. b
 Gaudii spiritualis effectum. 31. b
 Gaudium non importabile, nec ubi non oportet, sectanda. 571. b
 Gaiophylaci usus vetustus. 822. a. in id quæ conferuntur, obstruat Christus. ibid.
 Genealogia Christi à Matth. & Luca descriptæ quadruplex discernimen. 45. a. eius necessitas & utilitas. ibid.
 Gehenna appellatio inferis unde? 223. a
 Genes an excusentur quod Christum non agnoverint? 106. b
 Gentium & filiorum Dei, circa rerum corporalium studium, discernen esse debet. 256. a
 Gentium vocatio à Christo prædicatur. 282. b
 Gentibus quantum beneficium vocatione ad Christum præstitum? 539. a
 Gladius non tenere stringendus. 998. b
 Gladii usus non tollitur à Christo. 1000. a. abusus panationalis remuneratur. ibid.
 Gloria Dei cum cælo à nobis afferenda. 137. b
 Gloria in cælis nobis reposita mensura afflictionum respondebit. 962. b
 Gloria vite future in quo consistat. 973. a
 Gloria Christi iudicis consideratio ad quid utilis? 866. b
 Gloria inanis factatio Christum ac doctrinam eius non admittit. 394. a. adcoque veram gloriam quæ à Deo est, excludit. ibid. b
 Gloria Dei propria gloria posthabenda. 277. b
 Gloriam non nostram, sed Dei querere debemus. 393. a, b
 Ggggggg Gloria

Glorificare Deum quid? 689.a. 962.
b. 694.a
Glorificari quo pacto Christus petat? 963.a
Glorificatio Christi per mortē. 898.b
Glorificatio Dei præclara ejus facta sequi debet. 289.a.
Glorificatio nostra futura ex Angelorum splendore asstima. 1094.b
Grabatum suum asportare claudum in Sabbatho cur jussit Christus? 375.b
Græcorum error de processione Spiritus Sancti refutatus. 940.b
Græcorum studium videndi Christum laudatum. 764.b
Grati erga Christum ob beneficia accepta quomodo debeamus esse? 454.b
Gratia oblata pramte excipienda. 729.b
Gratia præsens nunquam repudianda. 634.b
Gratia secunda meritum refutatur. 399.a
Gratia universalis error refellendus notatur. 750.a.
Gratiam Dei non ex meritis aut operum dignitate conferri exemplum. 169.b
Gratiam divinam participaturi quomodo nos comparare debeamus? 636 a,b
Gratiam oblatam admittere an in homini arbitratus sit? 724.a
Gratiam non tantum offert Deus, sed etiam confert. 1125 a. oblatam repudiare cur non debemus? 358.a.
Gratiarum actionis cause justissimæ quæ? 40.a,3,b
Gratis danda que gratis accepta, quibus? 460. b. quatenus? 463,b
Gratitudo Christi erga Nazarethæos caræ suas. 185.b
Gratitudo erga beneficos commendatur. 689.b
Grunis sanguinei à Christo in agone decedentes, summi doloris indicium. 988. a,3

H.

HAbenti quomodo dandum sit? 399.a
Habitatio in cælo nobis parata. 908.a
Hæmorrhœa sanatio miraculosa ad confirmationem fidei laici anticipata. 443.b. morbus incurabilis. 444. files. ibid. sanationem quomodo & cur manifestari voluerit Christus. 445.a,b. 446.b
Haereticitatis partiter Christus esse renuit. 661

Hæretici an & quinam supplicio afficiendi? 409.b
Hebron, urbs Iuda, ubi sita. 27.a
Helvidius cur hæreses insimulatus? 511.b
Hævi impietas ad omnes familie partes se diffundit. 1018.b
Hermianorum error. 101.a.
Herodes vultus. 669. Iohannem à Pharisæis traditum carceri mancipat. 158.b
Herodes & Pilatus odio Christi conciliantur. 1038.b
Herodis metus ad quæstionem Magorum unde? 64.a. callida simulatione quomodo in ranum ierit. 65.b. 66.b
Herodis Christum videndi curiositas damnata. 1037. b. consilium de Christo tollendo provida Dei cura prævertitur. 78. a. opinio de Christo. 485.b. securæ sceleris in Iohanne commissi confessio. ibid. incestus à Iohanne libere damnatus. 486.a. insignis improbitas & obstinatio. ibid. b. metus erga Iohannem. 486.b. contrarium natalitium. 487.a. insignis levitas & insipientia. ibid. b. impia constantia, qua Iohannem decollandum tradit. 488.b. pœna, exilium. 489.b
Herodiadis incestus, & infidelitærga Iohannem. 486. b. 487. a,b. suneſta Iohanni petito. 488.a
Herodianorum & Pharisæorum consilia adversus Christum. 311. a. contra Christum conspiratio. 795.b
Herorum erga familiam officium. 85.b
Hierosolymæ excidium à Christo predictum. 760.b 795.b
Hierosolymæ sanguinolentia & obstinatio à Christo exprobratur. 669
Hierosolymæ scelera sua exprobrat, & ideo exitium denunciat Christus. 819. a,b
Hierosolymitanorum audientium de recens nato rege metus qua ex causa? 64.b
Historia Sacra unde commendatur? 1.a,b
Historia de Christo majestas. 1. b. ordo cur non semper observatus? 2.b. partes. ibid.
Homicidæ in mundo plures, quam qui hoc nomine vocantur. 309.a
Homini iudicio Dei oppressi nequitia. 1071.b
Homines non metuendi, cum Deus nostri curam gerat. 474. b. 476.a
Homines à quibus cavendum Apollolis quinam? 469.a. 471.a
Hominum adversus Deum irrisi conatus. 1095.a

*Homini*bus placere, Pseudo-prophe-tarum nota est. 270.a
Honor nobis delatus, qui cum Dei honore pugnet, rejiciendus. 707.a
Honores, ut ut delati impertinenter, respuendi. 497.b
Hospitio dignorum suos uti cur velit Christus? 464.a,b
Hospitio excipere Christi nomine insectatos, quanti? 480.a
Hospitio pii alacriter excipendi. 876.a
Hospitii modo digni, tenuitas æqua animo piis ferenda. 465.a
Hostes Christi vel ejus personam, vel officium, vel utrumque horum oppugnant. 1067.a
Hostes Ecclesiæ divinitus sæpe demerantur. 65.b. in consiliis sal-lantur. 66.b. nec sinceritate nec benignitate Dei respiciunt. 999.b
Hostium Christi astutia & potentia Dei sapientiam & omnipotentiam illustant. 1089.a. eorum nem col-liso. 791. b. confusio. 797. b. cæ-ca pertinacia. 863.b. aliud quid-vis quam Deum metuentium se-curitas. 864.a,b
Hostium molitiones adversum pios non in ipsorum, sed in Dei arbitrio sant. 654.a
Hostiæ militicæ idolum refellit. 1104.a
Humilitas erga Deum unde? 548.b. puerorum imitanda. 592.b. à pueris discenda. 617.b. ejus remune-ratio. 618.a,b
Humilitatis causa quæ? 280.a. ex-emplum nobis prævit Christus. 886.a
Humilitatis ab officiis, que nos se-re revocent & quomodo illa ex-pugnanda? ibid.
Hydropici sanatio die Sabbathi, & ejus defensio. 670
Hypocritis aperta iniquitate pejor em? 784.b. quare nobis cavenda. 127.b. 785.a. ex fecunde tabulæ mandatis melius detegitur quam ex primæ. 98.a. in Papatu, & inter ipsos Evangelicos multis modis viget? 817. a. Pharisæica damnatur. 809. b. & seq. Senio-rum Ecclesiæ, hostium Christi. 1027.b
Hypocritis infelicitas. 211 a
Hypocritis nemo non reus est se se excusat. 550.b
Hypocritæ caremoniis plus tribuit quam vera pietati. 1053. b. exte-rius curant, interna negligunt. 817. b. Christum fallere nequeunt. 504. a. quomodo in die judicii discipulati sint, cum alibi elin-gues fore dicant? 273.b
Hypocritarum cultus qualis? 528.b. 529.

529. a. stupor quomodo excitandus? 96. a
 Hypocritis externa professio nil prodest. 273. a. externa Ecclesia privilegia nihil profunt, quia non credunt. 514. a. larva tandem detrahatur. 399. b. res leviculae conquirendi de nobis materiam suppetant. 527. b
 Hypocritis à germanis Dei cultibus intermiscendi provincia Christianis propria est. 101. b
 Hypocritis inter & pios ad tempus nihil discriminis apparet. 846. a
 I.
Iacobi & Iohannis fratrum vocatio. 193. obsequium ex fide. 191. a. ambitiosa petitio. 723. b
 Iaculare nosmetipsos non debemus. 389. a
 Iairus quis, & qualis fide ad Christum accesserit? 443. a. quomodo fides ejus sulca antequam à Christo juraretur? ibid. b. quomodo tentata & sustentata? 448. a. b. ejus filia suscitacionem, cur clam haberi voluerit Christus? ibid.
 Ianna salutis nō semper patet. 847. b
 Idololum Missaticum falso venditatur pro Christo. 1120. a
 Idolomania obrudentium perversitas notata. 455. b
 Idololatris, vel sola poplitum flexione admissa, est ipsius diaboli adoratio. 112. b
 Ieiunium Christi in deserto & ejus ratio. 110. b. inter illud & Moysi ad Eliam ieiunium quid intersit? ibid. ejusdem 1249. c. adia Papiistica reprehenditur? ibid.
 Ieiunium legitimum quomodo instituitur? 297. a. mæroris & luctus indicium esse debet. 298. b
 Ieiunium Pontificiorum vere Pharisæicum. 699. b. refellitur. 248. b
 Ieiunii causa diversa. ibid.
 Ieiunii causa adversus Christum insurgunt Pharisæi & discipuli Iohannis. 296. a. b.
 Ieiunii iustum tempus quodnam? 297. b. 298. a
 Ieiunii Pontificii defectus qui? 297. a. b.
 Ieiunia à Reformatis indicia solita, quantum differant à ieiuniis Pontificiorum? 532. a
 Ieiunia Pharisæorum & Pontificiorum qualia? 296. b. 297. a
 Iesus nominis etymon. 50. b
 Iesus nomen divinitus Christo impostum incredibile nobis consolationem adfert. 24. b
 Iesum verum esse Messiam ex lege & Prophetis evincitur. 125. b. & seq.

Iesuitarum flagellationes hypocritice. 783. a. profectos facendi studio cur damnabile. 815. a. quæstiosa hypocrisis notatur. 815. a
 Ignorantes non debet pudere, quin se erudientes offerant. 398. b
 Ignoratio non omnino peccatum, nec humanitati Christi res indigna. 83. b
 Ignorantia linguæ cultus Papiſtæ. notatur. 191. b
 Illiberalitas perstricta. 859. a
 Illaceſcere Sabbathum quomodo dicitur apud Lucam, cum ieiuberit illius appeteret? 1088. b
 Illuminatio nostra sit gradatim. 554. b
 Imbecillitatis humane exemplum in Petro. 1019. a
Immannelis nomen nomini Iesus respondere. 50. b. de quo Iudeorum calumnia refellitur. 51. a
 Impiis in Ecclesia semper mixtis, cui? 409. a. ad maleficia experientia. 995. a. à communione Sacramentorum quantum potest, arcedendi. 874. a. perpetuo formidolosi & iniqui. 1089. b. quomodo Christum ad dextram potentie visuri, cum in celum nunquam admittentur. 1014. b. votorum compotes sibi Deum favere putant. 1001. b
 Impiorum adversus pios summa indulgentia. 1051. a. cum Christo in Cæna communicatio à quibusdam falso docetur. 917. b. pervicacia nunquam concedendum. 1053. a
 Impiorum ac sceleratorum opera Deus iuste ad vindictam erga peccatores utitur. 851. b. terror ex sensu maiestatis divine major quam piorum. 1095. b. quare? 1096. a
 Impietas cum tempore invalescit. 1052. b
 Impietatis parentum mensura à filii completa, in hos tandem effunditur. 818. b
 Impietatis viam semel inire periculosam. 1019. b
 Impostore specie virtutum existimationem sibi apud stultos conciliantes, non ideo pro bonis habendi. 271. a
 Impostura ante finem mundi. 854. a
 Incredulitatis hominum causa que? 18. a. 148. b
 Insuperatione Dei Ministerium patenter ferenda. 143. b
 Indigentis nostra ope iuvandi. 231. b
 Indigentibus benefaciendum cur? 595. b
 Indigentibus nobis nostra agnoscenda. 348. b
 Indigentibus nobis nostra agnoscenda. 348. b
 Indigentibus nobis nostra agnoscenda. 348. b

bis necessariis? 72. a
 Indocilitas hominum opera ac diligentia Ministrorum iuvanda. 414. b
 Indulgentiarum nundinatio damnatur. 461. a
 In Ecclesia & ex Ecclesia, quomodo disceptent. 398. b
 Infantes Christo oblatis illis benediceret: quod nobis imitandum. 701. a. coram Deo innocentes non fuerit. 1059. b. quia Sp. S. participes, baptismo non privandi. 16. a. sine baptismo decedentes non damnantur. 36. b
 Infantium mores quomodo imitandi, qui declinandi? 702. b
 Infantia Apostolorum in defendendo se coram regibus, remedium quodam à Christo promissum? 470. a. b
 Infanticidium Herodis & ejus causa impulsiva. 79. a. immensitas. ibid. b. cur id Deus permisit? ibid.
 Infideles quomodo convincendi, quibus Scriptura non satis facit? 65. b
 Infidelium impietas tanto magis se exerit, quanto magis Dei gloria effulget. 748. a
 Infidelium nulli boni fructus sunt, nec esse possunt. 928. b. 929. a
 Infidelitas hominum Christo prævisa est, hinc in eventum non datur verbum. 521. b
 Infidelitas Iudeorum, peccatum omnium atrocissimum. 775. a
 Infidelitas miracula Christi cohibet. 192. b. peccatum omnium maximum. 944. b. quantum malum? 580. b
 Infidelitatis & hesitantiæ nostræ causa, Scripturæ ignoratio. 1138. a
 Infidelitatis quorundam causa sine qua non. 521. b
 Infidelitatis reliquæ etiam in prævictissimis. 1127. a
 Infirmitati fratrum accommodare nos in omnibus debemus. 755. a
 Inhumanitatis impiorum causa & pena. 860. b
 Inimicus cur nobis diligendus? 233. b. 234. a. 236. a. b. quomodo? 234. b. & seq. apud alios non tradandus vel denigrandus. 235. a. comiter salutandus. ibid. b. & seq. Deo commendandus. ibid.
 Inimicum quem in summa preestanda officia? 235. b
 Inimici officii mitigandi. 160. a. quomodo, exemplo Christi, nobis tractandi? 895. b. & seq.
 Inimicis quomodo benefaciendum? 234. b
 Inimicitie deponende facilitas nobis commendatur. 174. a

Injuria à fratre affectis quomodo se
 gerendum? 601.a
 Injuria accepta ultionem privatam
 quomodo dissuadeat Christus. 231.a
 Injustitia vel minimi a fratre laxans,
 ius Dei iudicio quo delabatur?
 1046.b
 Inopia, aliisque vitæ arumnis, quæ
 consolatio opponenda? 111.b
 Infidus à Pharisæis Christi stratus
 quomodo eluxit? 308.b
 Infidus ei qui se iudicis palmam expro-
 brat Christus. 631.a
 Integritas externa cum securitate
 conscientia regatur & confesso sce-
 leris detestatio. 1107.b
 Intemperantia Christus infirmulatus.
 357.a
 Intentio bona cæcorum damnable.
 943.a
 Intentionis bonæ contra Dei mandatum
 exemplum culpabile. 452.b
 Intentionis bonæ prætextus Pontifi-
 corum damnatur. 277.b
 Interrogando discipulum esse, ne-
 minem pudere vel pigere debet.
 418.a
 Interrogare de mysteriis non intel-
 lis neminem pudere debet. 533.b
 Intestinus Ecclesie hostis omnium
 perniciosissimus. 994.b
 Invidendum non est æqualium no-
 strorum honoribus aut donis. 984.a
 Invidere nemini sua debemus. 850.b
 Invidiosum quomodo cuiusmodi?
 151.a
 Invidiam quid opponendum? 36.a
 Inumbratio Virginis per Spir. S.
 26.a
 Invocatio est partus fidei. 553 a. 381.
 a. fidem testatur, imo & alit ac
 corroborat. 450.b
 Iohanna uxoris Chuzæ erga Chri-
 stum suspectis. 454.b
 Iohannes quomodo dicatur crevisse?
 43.b. quoadiu manserit in des-
 serto, & cur non citius ministe-
 rium aggressus fuerit? ibid. an
 ante iudicium externum nullum
 propositum Christi notitiam habue-
 rit? 120.b. quomodo & quando
 Christum novisse cepit? 120.
 a. b. quomodo Christum digito
 monstravit? 119.b. quid discrimi-
 nis inter se & Christum esse
 profectus? 100.b. quomodo se
 Eliam & Prophetam neget? 117.
 b. qua auctoritate baptizavit?
 ibid. cur populum ad se acceden-
 tem tam rigide increpavit? 96. a.
 à Pharisæis traditus Herodi, in
 carcere compactus fuit. 158.b.
 quo consilio Legatus è carcere ad
 Christum miserit? 328.b. quo-
 modo maior Prophetis dicitur?
 42.a. 333.a. 334.b

Iohannis in utero matris salus quid
 nos doceat? 29.a. natiuitas cur
 magni materia gaudii. 15.b. na-
 tuiuitas cur natiuitati Christi ab
 Euangel. præponatur? 9.b. ejus
 profapia Christo gloriosa. ibid.
 parentes ex familia Aaronis. 10
 a. ortus miraculosus? 11.a. or-
 tus ab Angelo prædictus, isque
 miraculosus. 15.a. circumcisio. 36.
 a. rigida & insueti educatio quo
 fuit? 15.b. ministerii effectus. 16.a.
 vocatio, testimoniis Prophetar.
 firmata. 90.b. cur extraordinaria?
 91. prædicatio in deserto. 92.
 cum Elia in vestitu & victu
 comparatio. 94.b. exemplo abu-
 tuntur Pontificii ad eremiticam
 & voluntarie paupertatis voti
 stabilienda. 95.a. vocatio imme-
 diata? 105. b. nominis pondus.
 ibid. officium. 106.a. Baptismus
 unde? 783.a. de Christo testimo-
 niis. 106.a. 115. b. 119. b. 122.a.
 discipuli Christo adiunguntur.
 122.a. discipulorum cum Iudæis
 in Christum conjuratio. 150. b.
 luculentæ & ingenia confessio de
 Christi naturis & officio. 116.
 a. b. ministerium quo tendat?
 120.a. in ministerio fidei & con-
 stantia. 486.a. præponit. ibid.
 autoritas etiam Herodi formido-
 losæ. ibid. b. decollatio nesaria.
 488.a. 489. a. sepultura honesta.
 489.b. munia propria & ei cum
 aliis ministris communi. 42. a. b.
 Iohannis nomen quid notet, & cer-
 tale ei inditum? 15.a. nomen quo-
 modo cum officio ejus congruat?
 37.a
 Iohannis testimonio Iudæos convin-
 ctum Christus, se esse Messiam.
 389.b
 Iohanni dona Spiritus S. extraor-
 dinaria ab utero matris collata.
 16.a
 Iohannem cur nasci voluerit Deus
 ex familia Aaronica? 10.a
 Ioanne quomodo minimus in regno
 cælorum major? 333.b
 Ioannes Apost. cælestis an conju-
 gatus fuerit? 1075.b. fuit sin-
 gulariter Christo dilectus. 895.b.
 quid commune cum reliquis Eu-
 angelistis, quidque peculiare ha-
 beat? 52.a
 Iohannis & Christi mutua amicitia
 & constans. 1075.a
 Iohannis & Iacobi adversus Sama-
 ritanos indignatio & vindictæ
 arder. 615.a
 Iohanni unde gratia apud Pontifi-
 cem? 1006.b
 Iohanni cur matrem suam commen-
 daret Christus, idque sanjam

moriens? 1075.b
 Iosephus de fuga in Aegyptum mo-
 nitus. 77.b. eam promptè susci-
 pit. 78. a. de hospio commodo
 ei à Deo prospicitur. ibid. b. ex
 Aegypto revocatur. 80. b. ibi
 quomodo fuerit? 81.a
 Iosephi pater & focer quomodo?
 45.b
 Iosephi & Mariæ in cultu divino
 studium quid nos erudiat. 85.a
 Iosephi ac Mariæ negligentia circa
 attentionem filii, & inde anxie-
 tas. 86.a
 Iosephi tentatio ob imprægnationem
 Mariæ. 49.a. tentationis exitus.
 50.a
 Iosepho mortuo, Mariæ & Chri-
 stus Capernaumam commigrant.
 135.a
 Iosephi Arimathæensis descriptio.
 1083.b. 1086.a. b. pia conscientia
 & officium Christi præstium.
 1087.a
 Ira temeraria & injusta, homicidii
 species cur? 221.b. legitima &
 iusta quæ? ibid. iusta quomodo
 ab injusta discernenda? 222. a.
 injusta quot modis se exerat?
 ibid. quibus inprimis sollicitè ca-
 venda? 79.a. ante occasum solis
 cur dependat? 223.a.
 Iræ Dei infidelibus incumbentis
 gravitas. 156.b
 Iræ non indulgendum. 191.b
 Inascentium temere sacrificia ac pre-
 ces repudiat Deus. 223.a
 Irregulorum sapientia ipsi exitia-
 lis. 769.a
 Ismaëlis & Esari cur in genealogia
 Christi nulla mentio? 46.b
 Israelitarum perpetuum in Chri-
 stum odium. 733.a
 Israëlitis cur legatio Apostolorum
 destinata Gentibus & Samaritanis
 exclusis. 459.b
 Iter Emaunticum duorum discipulo-
 rum, & in eo gesta. 1111.a, b
 Iter pietatis causa susceptum, maxi-
 me laudabile. 28.b
 Iter Sabbathi. 300.b
 Itineris Hierosolymitani historia.
 613.b
 Itinera cum Deo ingredienda. 81.a.
 etiam longissima, Euangelii cau-
 sa non recusanda. 192.b
 Iudas quomodo Diabolus appelletur
 à Christo? 524.b. ejus desectio
 Apostolis quo sine prædicta? ib. a.
 quomodo electus & non electus
 fuerit? 887. b. nunquam credi-
 dit. 521.b. ad proditorem quan-
 do abierit, & quomodo Sat an in
 eum ingressus sit? 867.b
 Iudæi indignantis ob Mariæ in Ie-
 sum pectorem, descriptio. 752.a
 Iudæ

<i>Iuda impudentia & stupor.</i> 894. b.	<i>Christo ad Pilatum conglomeratio</i>	<i>Iuramentum impio nemo tenetur.</i> 488. b
<i>proditoris infelix conductio.</i> 893. b.	<i>quo sine inflitua.</i> 1031. a. <i>eiusdem</i>	<i>Iuramentorum abusus Pharisaeorum da-</i>
<i>summa impietas diversis circum-</i>	<i>hypocritis.</i> <i>ibid.</i>	<i>mnatur.</i> 816. a. <i>permissio Phari-</i>
<i>stantis notata.</i> 994. a, b. <i>scelus</i>	<i>Iudicandi verbum quot modis su-</i>	<i>saca reprehensa a Christo.</i> 227. b
<i>quibus circumstantiis aggrava-</i>	<i>matur in Scriptura?</i> 381. b	<i>Iuris dicendi & exereendi potestas</i>
<i>tur?</i> 868. a, b. 869. a, b. <i>penit-</i>	<i>Iudicandi potestas eorum & quo re-</i>	<i>ludis in poenam peccatorum ab-</i>
<i>tentia unde & qualis?</i> 1025. b.	<i>spectu Christo commissi a Patre?</i>	<i>lata.</i> 1032. a
<i>penitentiae effectus.</i> <i>ibid.</i> <i>mors</i>	385. a	<i>Iustificare Deum quomodo resisti-</i>
<i>desperatissima.</i> 1026. b. <i>prodito-</i>	<i>Index controversiarum in Synodis</i>	<i>centes dicantur?</i> 335. b
<i>ris interitus Christus contrista-</i>	<i>sola Scriptura.</i> 65. a	<i>Iustificandi aut condemnandi ex</i>
<i>tus.</i> 890. b	<i>Iudicis Christi gloria.</i> 856. b	<i>sementibus nostris quomodo dica-</i>
<i>Iudam cur in Apostolum adserverit</i>	<i>Iudicis in criminabilibus officium.</i>	<i>mur?</i> 362. b
<i>Christus, cum filium perditionis</i>	1031. b	<i>Iustificatio & sanctificatio indivi-</i>
<i>esse senerit?</i> 318. b. 968. a	<i>Iudicis iniusti & Dei oppositio.</i>	<i>dua nexu coherent.</i> 246. a.
<i>Iudaei ceci Sabbathi violati vindi-</i>	697. a	<i>Iustificatio ex operibus refutatur.</i>
<i>ces.</i> 377. b. <i>excitatis convin-</i>	<i>Iudicium plerorumque corruptela un-</i>	699. a. 1072. b
<i>cuntur quod Messiam non agno-</i>	<i>de appareat?</i> 1040. a	<i>Iustificatonis fidei doctrinam tan-</i>
<i>verint.</i> 106. b. <i>quare Christum</i>	<i>Iudicis, ut incorrupte iudicent,</i>	<i>quam legis bonorum operum ini-</i>
<i>rejecerint?</i> 394. a. <i>liberos fe ja-</i>	<i>quid faciendum?</i> 303. a	<i>miam a Pontificis insinulam,</i>
<i>ctantes, servi peccati esse convin-</i>	<i>Iudicium de proximo praecepti dam-</i>	<i>noyrum non est.</i> 217. a.
<i>entur.</i> 644. <i>filii Abrahami se</i>	<i>natur.</i> 261. a	<i>Iustum nomine iusti recipienti quod</i>
<i>dicantes, filii Diaboli se esse</i>	<i>Iudicium Dei semper ob oculos pro-</i>	<i>proximum?</i> 481. a
<i>reipsa probant.</i> 645. <i>pravitatis &</i>	<i>ponendum, ne cupiditatibus no-</i>	<i>Iustorum appellationem quomodo</i>
<i>perfidia rei agitur a Christo</i>	<i>stris finem laxemus.</i> 592. a	<i>Pharisaeis ac Scribis tribuat</i>
365. a.	<i>Iudicium cur secundum cuiusque o-</i>	<i>Christus?</i> 294. b
<i>Iudaei ac Turcae à vero Deo alieni,</i>	<i>peraserit?</i> 386. b	<i>Iustitia Dei, quam nos ante omnia</i>
<i>quia non credunt in Christum.</i>	<i>Iudicium impiorum non dormit, etsi</i>	<i>acquiere jubet Christus, quomodo</i>
391. b. 778. b	<i>ipsi stent.</i> 760. b	<i>accipienda?</i> 257. a
<i>Iudeorum blasphemia in Christum,</i>	<i>Iudicium omne quomodo Filio dederit</i>	<i>Iustitia inchoata ad justificationem</i>
<i>quem Samaritanum, &c. vocat.</i>	<i>Patrem, nec ipse quemquam iu-</i>	<i>nihil confert.</i> 750. a
646. 655. <i>excitatis inveterata iuit.</i>	<i>diceat?</i> 381. b	<i>Iustitia vera & Deo accepta qua?</i>
775. b. <i>de Messia error commu-</i>	<i>Iudicium mundi in illo die quomodo</i>	10. b
<i>nis.</i> 806. a. <i>disceptatio cum Chri-</i>	<i>tu? Apostolis & Sanctis destine-</i>	<i>Iustitiae cultores quibus studiis nos</i>
<i>sto, & ejus eventus.</i> 674. & seq.	<i>tu? 711. a. cur a piis inchoetur.</i>	comprobentur? 1086. b
<i>de facili implatione Legis error.</i>	858. a	<i>Iustitiae divinae discrimen adversus</i>
707. b. <i>juvantibus, se Abraham filios</i>	<i>Iudicium Christi iustum & incor-</i>	<i>peccata & piorum & impiorum.</i>
<i>esse, à Ioanue refusa.</i> 95. b.	<i>ruptum esse, quo argumento? 387.</i>	53. b
<i>in Christum odium & insidiae.</i>	a, b. <i>id cur saepe nobis meditan-</i>	<i>Iustitiae propriae opinionem inflati quo-</i>
627. a, b. <i>diversa de Christo iudicia.</i>	<i>dum?</i> 387. b	<i>modo deprehendi possint?</i> 360. b
628. a. <i>immunitas in Chri-</i>	<i>Iudicia Dei iusta esse etiam impii</i>	<i>Iustitiae propriae persuasionem inflati</i>
<i>stum crudelitas.</i> 1078. b. <i>impietas</i>	<i>agnoscunt.</i> 790. a	<i>dammantur.</i> 698. b
<i>& prava conscientia.</i> 1047. b.	<i>Iudicia Dei horribilia in proditores</i>	<i>Iustitiam esurientes & sitientes</i>
<i>levitas ejusque causa.</i> 1051. a. <i>im-</i>	<i>Christi ac Evangelii ejus.</i> 1026. b	<i>qui?</i> 209. b
<i>precatio posteri ipsorum incum-</i>	<i>Iudicia olim gradibus distincta sus-</i>	<i>Iustitiarum Christi iudicio damnan-</i>
<i>bens.</i> 1054. a. <i>insidias Christus</i>	<i>se.</i> 222. b	<i>tur.</i> 699. b
<i>declinavit ad constitutum sibi</i>	<i>Iudicii extremi descriptio.</i> 856. a, b.	<i>Iuveni de ratione vitae aeternae conse-</i>
<i>tempus.</i> 750. b. <i>obstinatio & in-</i>	<i>consideratio sollicitos & cautos in</i>	<i>quenda quarenti cur praecepta le-</i>
<i>credulitas.</i> 399. b. <i>opinio de pa-</i>	<i>agendo nos reddere debet.</i> 386. a.	<i>gis, & secundae quidem tabulae,</i>
<i>cie in regno Christi futura.</i> 478. b.	<i>appropinquatio tanto magis.</i> <i>ibid.</i>	<i>proponat Christus?</i> 707. a, b
<i>pervicacia in malo.</i> 1043. b. <i>de</i>	b	<i>Iuvenem cur & quomodo dilexerit</i>
<i>regno Messiae terreno somnium</i>	<i>Iudicii ultimi executio per Ange-</i>	<i>Christus?</i> 708. a
690. b. 723. b. <i>rejectione praedicta</i>	<i>los fiet.</i> 419. a, b	
<i>à Christo.</i> 282. b. <i>rejectione, Gen-</i>	<i>Iurum Christi quomodo subeundum?</i>	
<i>tium assumptio.</i> 791. a. <i>religio ca-</i>	345. a. <i>quare?</i> <i>ibid.</i> b	
<i>remonialis cur & quatenus Deo</i>	<i>Iurare per creaturas an sit licitum?</i>	
<i>placuerit?</i> 167. a, b. <i>signa peten-</i>	816. a	
<i>tium à Christo, perveritas.</i> 505.	<i>Iurare in familiari sermone simpli-</i>	
a. <i>ventri addictorum stupiditas.</i>	<i>citer ac in solidum prohibet Chri-</i>	
508. a. <i>murmuratio & ejus cau-</i>	<i>stus.</i> 208. a. <i>per creaturas pra-</i>	
sa. 511. b. 517. b. <i>in obsidione urbis</i>	<i>sertim, & cur?</i> <i>ibid.</i> b	
<i>invidiam mala.</i> 852. b. <i>conversio</i>	<i>Iurandi temeraria levitas taxatur.</i>	
<i>promissa, precibus nostris adju-</i>	229. a. 815. a	
<i>vanda.</i> 177. b	<i>Iuramentum exigere nam Ministris</i>	
<i>Iudicis pertinacia à Christo obijci-</i>	<i>Ecclesiae aequae ac Magistratus li-</i>	
<i>tur.</i> 393	<i>ceat?</i> 1013. b	
<i>Iudaicae multitudinis in deducendo</i>	<i>Iuramenti abusus taxatur.</i> 488. a	

K.

KAſus non ſemper paritatem, ſed plerumque exemplar imitandum denotare. 967. b
Kαυζηλία Papiſtarum notata. 110. b. 615. b. 1122. b

L.

Laborantibus ſuis ſub cruce ſubvenit Deus. 1057. a
 Labor niſi ad Dei gloriam relatus, inutilis. 851. b
 Laboris noſtri in Chriſto fruſus unde? 170. a
 Ggggggg 3 *Literum.*

Lacrymæ piorum Christo cura. 325.
 b. cor. in Christo pretiosa. 1105.a
Lacrymæ saluantes quæ? 1022.a
Laesio à fratre aliquo quid facien-
 dum? 601.a
Lapidatio Christum Iudæi tentant.
 675
Lapidatione Iudeorum eludit Chri-
 stus. 647
Lapis angularis ab architectis re-
 probatus. 790.b
Lapsus fratrum non traducendi.
 251.a,b
Largitio Dei erga nos incredibilis.
 952.b
Largitio in Cultum Dei, fidei fru-
 ctus. 280.b
Lapsus, & omisi à Christo irritati
 qui? 343.b. quid adepturi? 344.b
Latronis reprobæ blasphemia in Chri-
 stum. 1070. b. alterius respic-
 ientia quibus testata. 1071.a,b
Latronis in agone respicientis & in
 gratiam recepti exemplo non abue-
 tendum. 1073.b
Laudare nosmetipsos non debemus.
 389.a
Laudis Dei quæ nobis cause impul-
 sive? 39.b. 40.a,b
Lazarus in quadriduo mortis suæ in
 Purgatorio fuerit? 746.a,b
Lazarus Bethaniensis infirmus. 715.
 mors Christo absentis perspecta.
 619.a. excitatio. 745.a. excitatio
 quo spectet. *ibid.* est imago spi-
 ritualis excitationis à peccato.
 746.a
Lectio Sacræ Scripturæ fidei non ge-
 neranda, sed confirmanda desti-
 natur. 5.b
Legatis Dei fidem qui detrahunt,
 ipsi Deo detrahunt. 19.a
Legio demonum. 432.a
Lepra quanta calamitas? 688.a
Leprosorum decem à Christo mun-
 datorum historia. 687
Leprosus à Christo curatus. 275.a,b.
 contractus etiam manu cur, &
 quæ licentia? 276.b. ad Sacerdotem
 cur missus? 277.a. quo animo con-
 tra mandatum Christi miracu-
 lum divulgavit? *ibid.* b
Lex firma ac perpetuo duratura est.
 217.b
Lex rationis à corruptela asseritur.
 230.b
Legis à Christo solvenda suspicio
 unde populo ipsique discipulis
 obsecerit? 216. b. cum quibus
 argumentis Christus falsi convin-
 cat? 217.a,b. 218.a,b
Legis & Prophetarum nucleus,
 Christus. 1114.b
Legis doctrina Pharisæica quam ju-
 stitia Christi & bonis operibus
 detrimentosa? 220.b

Legis præcepta quomodo interpretati
 sunt Pharisæi? 220.b. 221.a. quo-
 modo recte interpretanda? 221.a
Legem quomodo impleverit Christus?
 217.a
Legem perfectioribus præceptis Chri-
 stum supplerisse fingentes resur-
 rantur. 219.b
Legem ne in minimis quidem vio-
 lare fas est. 620.b
Leges Dei aliquæ exoluisse, falso
 quidam credunt. 217.b
Liberi quam primum Christo offe-
 rendi per baptismum & preces.
 701.a
Liber vere quis? 644
Liberi arbitrium predicando, dia-
 bolus ornatur. 925.a
Liberi arbitrii vanitas notatur.
 358.b
Libertate legitima non semper uten-
 dum si alii ea offendi possint.
 587.b
Liberalitas erga Christum & ejus
 membra præcipitur. 349.b
Liberalitas in Christum quomodo
 hodieque exercenda? 1093.a
Liberalitas erga inopes præcipitur.
 231.b
Librorum scriptio non temere susci-
 pienda. 3.b
Limbus Pontificii male adstruitur.
 908.b
Lingua animi index & interpret.
 361.a
Lingua non abutendum, cui? 354.a
Lingua quomodo recte utendum?
 452.b
Lites & rixas qui amant, à Christi
 exemplo recedunt? 314.a
Loci nullius tanta prærogativa, ut
 Christum sibi præ reliquis obno-
 xium habeat. 1098.a
Λόγος, Dei Filius cur sic dicatur
 à Iohanne? 5.b. an recte pro pro-
 misso signatus? 7.a. æternus est
 ac Patri cœessentialis. *ibid.* a,b
Longanimitate Dei abutentes the-
 saurum iræ colligunt. 819.b
Loquelæ summa ratio habenda ne sit
 otiosa, quia iudicio Dei obnoxia.
 362.a
Loquendi facultas coram regibus,
 Apostolis suppeditanda promitte-
 ritur. 470.a
Lotio manuum ante prandium à
 Christo intermissa, Pharisæo ho-
 spiti admirationis, Christo de-
 fensionis occasio est. 648
Lotionis manuum caeremonia. 1053.a
Lucas Evangelicæ historie primus
 Scriptor. 2.b. eum quid impule-
 rit ad scribendum? 3.b. cur Theo-
 philo suum inscripserit *Evang.* 4.
 a. ejus *καθηφορὰ* singularis
 unde? *ibid.* b

Luctus piorum brevis. 950.b
Ludibria quomodo ferenda? 1067.b
Ludificatio Christi indignis modis
 per milites facta. 1046.a
Lugentes quinam beati? 208.b
Lugere mortuos à pietate non abhor-
 ret. 741.b
Lumen quomodo dicatur Christus?
 106.b
Lutheri discipuli in his literis inten-
 dunt, in quibus Lutherum ipsum
 bene consentientem habuimus.
 296.b
Lutheranorum à Magistro suo dis-
 crepantia notatur. 329.b. corru-
 pta irruens de Ascensione Chri-
 sti. 1141. b. & de sessione ejus ad
 dextram Dei. 1142. cum Papi-
 stis conjunctio adversus reform-
 atos notatur. 296. b. ubiquitatis
 figmentum refellitur. 1097.a
Lux miseris exoriens, Christus est.
 177.a
Lux mundi Christus. 641
Lux mundi cur dicatur Apostoli?
 215.a
Luxus reprehensio. 465.a

M.

Magdalene querela de apostato
 Christo, quomodo cum priore
 ipsius fide ac nuncio confi-
 sta? 1101.a. studium qua-
 rendi Christum in sepulchro.
 1103.a,b. confirmatio de re-
 surrectione Christi. 1104.a,b
Magdalenam cur contactu suo prohi-
 beat Christus? 1105. b. 1107. b
Magistratus officium. 1039. b
Magistratus aut Ecclesiasticæ ab officio
 discendentis peccatum grave
 est. 869.a
Magorum ad Christum professio.
 60.a. studium veritatis insigne.
 62.a. professio de Christo lauda-
 bilis. *ibid.* b. historiam cur ad-
 mirationis nota incipiat *Evange-
 lista*? *ibid.* numerus & condi-
 ditio. 63.a. iis quomodo Christus
 immotuerit? *ibid.* eorum questio
 de recens nato Rege quos motus
 excitavit? 64.a. eorumdem erga
 Christum reverentia & manifestan-
 tia. 66.b
Magnificare Deum quid? 31.b
Majores jactare sine imitatione, va-
 num. 96.b
Majorum peccata quomodo posteri
 sua faciant? 818. b. prava exem-
 pla imitantes non excusant. 322.a
Maledictiones in Pharisæas à Chri-
 sto vibratas, non sine effectu. 814.a
Mali etiam species vitanda. 740. b
Malo quomodo non resistendum?
 231.a

Mali quomodo interdum bona dixerint vel scripserint? 36. b
 Malorum prameditatio necessaria. 942. a
 Manna & Deo simul servire nemo potest. 251. a, b.
 Mari, panis Moysi, & Christi panis Dei discrimen. 507. a, b. utriusque effectus dispar. 513. b
 Mandata Dei servandi necessitas omnibus fidelibus promissive incumbit. 919. a. servantium precium. 920. b
 Mandata & beatationes non arguunt liberum arbitrium. 953. b
 Mandatorum Dei non tantum observatio, sed & cognitio necessaria est. 919. a
 Mandatorum Dei observatio, signum dilectionis nostrae erga Deum. 916. a. 919. b
 Mandatis impiorum Superiorum non obtemperandum. 489. a
 Manducatio oralis refellitur. 928. b
 Manducatio carnalis in Cena non fundatur Iohannis sexto. 518. a. 519. a. quis refutatur. ibid. & 521. a
 Manducationis carnalis ac crasse opinio unde? 551. b
 Manendi in Christo modus. 929. a
 Manichaei notati. 91. a
 Manis in Christo fructus. 929. b
 Mansuetudo Christi ut praedictas, sic re ipsa declarata. 314. a. ejus effectus erga infirmos & contritos spiritus. ibid. b. finis geminus, qui? ibid.
 Mansuetudo exemplo Christi nobis commendatur. 1010. b
 Mansuetudinis causa. 209. a. merces. ibid. b
 Mansuetudine Christo conformari debemus, & quare. 345. a, b
 Manus Dei cum Iohanne quomodo. 37. b
 Manus dextra, adulterii ministra, abscisionem quomodo & cur mandet Christus? 226. a
 Manus impositio qui ritus? 702. a
 Manuum lotio ceremonialis. 1053. a
 Marci Evangelistae consuetudo. 1105. b
 Mare ac venti Christo obtemperant. 429. b
 Margarita parabola. 421. a
 Maria, Dei mater recte appellatur. 25. a. an semper virgo etiam a partu vixerit, incertum. 51. b. quomodo gratiam invenerit apud Deum? 24. a. 25. b. quomodo peccavit in nuptiis Canaë, quod a Christo reprehensa? 131. a. quos sibi titulos vendicet? 32. a. quam aliena sit a titulis illis, quos Pontificii ei blasphemae tribuunt? ibid. cur se beatam praedicaverit

iri dicat? ibid. b. an ceteris omnibus preferenda mulieribus, qua inter mulieres benedicta praedicatur? 23. b. quomodo se gesserit feroi cruci affixae? 1074. b. & seq.
 Mariae virginis beatitas in quo consistat? 370. a, b. erga infantem suum amor & cura. 54. b. Christum increpantis culpa. 86. b. fides 27. b. iter ad Elisabetam. 28. b. humilitas. 29. b. canticum. 30. a. Filium, Filium Dei vocatum iri cur dicat Angelus. 25. a. 26. a. pater, Eli. 46. b. perpetuum virginitatem unde male colligant Pontificii? 23. a. praerogativa a Pontificis confecta. 1107. a
 Mariae peccati rem quid arguat? 24. a
 Mariae Bethaniensis erga Christum amor & reverentia. 741. a. 752. b
 Martha in fide excessus. 737. b. defectus. 738. a. de resurrectione confessio. ibid. b. docilitas. 739. b
 ejus ac Mariae in Christum officia. 752. b. eandem legatio ad Christum ob infirmitatem fratris Lazari. 715. a
 Martha ac Mariae sororum diversa studia in Christum. 625. b
 Martyrum cultores ipsissimi se eorum martyrum occisores, & eorum fidei oses existunt. 818. a
 Martyrum mors Deo gloriosa. 1132. b
 Mater Christi matronalis pudoris exemplum. 1074. b
 Matris ac cognatorum Christi, ipsius sermonem interruptentibus, metus. 371. a
 Matris filiorum Zebedaei pro filiis petitio. 724. a
 Matrem suam cur Ioanni commendavit Christus? 1075. b. cur in agone demum? ibid. cur famulam, non matrem vocet? ibid.
 Matrice clausa an Maria pepererit? 68. a
 Matrimonio quomodo insidias struant Pontificii ex nuptiis Canaë. 130. a
 Matrimonio quomodo recte utendum? 130. a
 Matthaei vocatio. 291. a. promissio obedientia. ibid. b
 Media non temere rejicienda. 112. b
 Mediator unicus Christus. 910. b. 911. a
 Medici non temere accusandi, si quosdam morbos deplere non possint. 444. a
 Memoriam & intelligentiam verbi auditu Spiritus S. in fidelibus reficit & confirmat. 921. b
 Mendacium quid? 1115. a

Mendacii se assuescentes leges violatores sunt. 631. a
 Mendicantia Monachorum damnatur. 708. b. 710. b
 Mentiri ac simulare hostibus Ecclesiae nulla religio. 795. b
 Merces piorum gratuita & immemorata. 714. b
 Mercedem quomodo promittat Deus diligentibus inimicis? 236. b
 Mercenariorum merces non differenda in crastinum. 714. b
 Meritum operum refutatur. 1072. b
 Merita sanctorum pro aliis nulla. 847. a. refelluntur. 521. a
 Meritorum nullitas notatur. 801. a
 Meritis suis nemini confidenda. 714. b
 Messiani haeretici. 695. b
 Messis, finis mundi. 418. b
 Messis simili ministerii sacri necessitas indigitata. 172. a, b
 Messores & Ministri & Angeli quo discrimine? 418. b
 Messores mystici a Deo petendi. 455. a
 Messis verus quomodo ab adulterino & notho discerni possit? 115. b. & seq.
 Messiani verum se profiteatur Christus. 167. b. eundem quomodo se comprobavit? 330. a
 Messiam se esse, Christus variis testimoniiis Iudaeos convincit. 389. b. 390. a, b. & c.
 Metaphysica Pythagorica refutatur. 449. b. Iudaei hodierni credunt. 557. a
 Metus divini iudicii, malus officii custos. 1050. b
 Milicia omnis non damnanda. 99. b
 Militum insolentia super diffusionem Iesu Christi. 1064. b. insolentia ac petulantia antiqua notatur. 1046. b. insolentiam quomodo Ioannes refrenet? 99. b. petulantia in Christum exercita. 1096. b
 Minimus in regno caelorum, legis vel minima transgressor, quo sensu? 218. a
 Mina aliqua singulis Ecclesiae membris concedenda, quam augere indies oportet. 733. a
 Minarum decem servis elocatarum parabola 730. & seqq.
 Minister fidelis quisnam? 1131. a. fidem suam in officio & Deo inprimis & hominibus probare debet. 1131. b
 Minister officii sui negligent, instar salis infatuati abijciatur. 214. b
 Ministri multiplici doctrina imbuti comparatio cum provolo patrefamilias. 422. b
 Ministri error quam periculosus? 1101. b.

Ministri verbi fidelitatis in quo consistat? 329. a
 Ministro non praepredicare debet patientiam obsecratis. 189. b
 Ministro à Domino vocato, quid sit obnegandum quod officium ejus impedire queat. 424. b
 Ministri verbi: cuius auctoritatem in tradenda doctrina adhibere debeant? a. fideles à Deo petendi. 455. a. fideles de predicacionis suae successu solliciti esse non debent. 414. a. fidei & diligentiae exemplar ad imitandum in Christo habent. 861. a. civiles honores nec ambire, nec oblatos accipere debent. 725. b. suo iudicio non iram debent considerare. 701. b. non nisi necessariis donis à Deo instruantur, mittuntur. 186. b. non nisi certa & sibi competita docere debent. 1139. b. necessariis donis instructi esse debent. 1140. a. quales esse debeant? 69. a. quantal sollicitudine auditorum suorum salutem promoveri debeant? 170. b. precibus solliciti labores suos Deo commendare debent, exemplo Christi. 206. b. quo affectu oburgare & poenas denunciare debeant? 819. b. quemodo peccata remittant? 288. b. plerumque aut plus aut minus, quam oportet, aestimantur à vulgo. 100. b. quemodo varie culpentur ab ingratis? 336. b. si non semper laboris sui fructum reportent, cur indignari non debeant? 133. b. verum terrenarum cura ab officio revocari non debent. 1128. b
 Ministrorum aucta conjunctio, fratrum vocatione ad Apostolos indicata. 190. b
 Ministrorum est, aliis vitæ exemplo praelucere. 887. a
 Ministrorum circa peccatores graviores officium, 1097. b. existimatio cur apud nos vilescere non temere debeat? 632. a. fidelium in hoc mundo proximum. 486. b. honor, quod Sponsi amici, ad fidelitatem illos excitare debet. 152. a. labor apud praefatos non est irritus. 939. a. officium. 42. b. 43. a. 106. a. 765. b. 963. a. b. 1008. b. non persona, sed doctrina aestimari debet. 783. b. in conviviis oblectatio quamam impium esse debeat? 173. b. receptio est Christi: ipsius receptio. 886. b. reprehensiones cur patienter ferenda? 944. b. requisita. 842. b. proximum. 765. b. 843. a. vox debet esse clara & aperta. 116. a. reverentia & amor quisque progreditur? 487. a

Ministris verbi considerate ac trepidè, non spe lucri aut honoris à ministro, tum accedendum. 424. a. praeter praeter alius studiendum esse, quibus argumentis evincat Christus? 214. a. b. 215. a. b. in Deo acquiescendum, nec se hujus seculi curis conficiendum. 463. a. quantum à Deo honos collatur? 106. a. sedulitatis primum constitutum, vita aeterna. 172. b
 Minister Ecclesiae ex Ioannis exemplo certum vestitus genus inique quidam imperant. 95. a
 Ministros inuicem, vultu & lingua damnatur. 1122. b
 Ministros Christi excipere, an plures sit quam excipere pauperes? 480. a. legitimos cur repudiare non debeamus. 394. a
 Ministerium Evangelii quanta cura obervandum? 425. b. salu cur comparatur? 214. a. cur luminè? 215. a. sine legitima vocatione non arripendum. 43. b. 317. b. petere an id liceat? ibid.
 Ministerium verbi & Sacramenta Christi suo exemplo à contentu vindicavit. 102. b
 Ministerii Ecclesiastici arripito temerariareprehenditur. 105. b
 Ministerii sacri auctoritas non minor nobis esse debet, quam Angelorum. 14. b
 Ministerii sacri commendatio. 191. a. dignitas. 1121. b. utilitas. ibid. auctoritas. 1122. a. finis & fructus. ibid. b. efficaciam ligandi & solvendi metaphorà depicta. 559. b. eoque auctoritas agnoscenda & servanda. 560. a
 Ministerii sanctio quemodo divinae charitatis pignus evadat, quo se minister adversus remissionis peccatorum diffidentiam munire possit? 197. a
 Ministerii impedimenta quoniam rejicienda? 198. b. insigne encomium quadam? 42. b. 43. a
 Ministerii legitimi causa grati esse debemus, proque successu orare. 455. b
 Ministerii, & vocationis ad id, necessitas. 454. b. & 1099. 714. a. necessitas unde intelligenda? 214. 215. a. partes sine legitima vocatione nemo arripere debet. 151. b. praesentia & necessitas. 403. b
 Ministerio ultro se offerentes, cur à Christo non admitti. 425. b. temere se ingentium cauteriata conscientia. 1121. b
 Ministerio hominum nos fini in causa salutis, singulare Dei beneficium est. 1104. b

Miraculum conversionis aquae in vinum quanta prudentia Christus à suspitione vindicavit? 131. b. in eo quemodo potentia Christi ostendat? 132. a
 Miraculi panis abusus reprehensus. 503. b. 504. b. eisdem ad reatum usum revocatio. ibid.
 Miraculo suo primo nuptias honestando Christus, quam honorifice de matrimonio sentiret, ostendit. 130. a
 Miracula Christi, ejus doctrina sigilla, ac testes. 308. b
 Miracula ex doctrina, non doctrina ex miraculis aestimanda. 834. b
 Miracula cur non requirant nostra doctrina? 202. b
 Miracula, quibus Evangelii doctrina scire confirmata est, perpetuo valent, nisi novis à Pontificis confictis non sit opus. 133. a
 Miracula quatenus apud nos fidem aut pondus habere debeant? 195. a
 Miracula Pontificiorum notata. 66. b. ea longe alius generis sunt, quam miracula Christi. 132. b. falsa sunt. 746. a
 Miraculorum à Christo & Apostolorum editorum summatum Iudaeorum personare oportuit. 485. a
 Miraculorum Christi & Prophetarum discrimen. 390. b
 Miraculorum Christi cum doctrina Evangelii analogia. 132. a. effectus. 192. a, b
 Miraculorum duntaxat causa credere, reprehendit Christus. 182. b
 Miraculorum editio quorsum Apostolis imperata? 460. b
 Miraculorum petitoribus Pontificis quid reverendum? 565. a
 Miraculorum Christi finis. 485. a. usus quis hodieque esse debeat? 327. a
 Miraculorum omnium finis ac scopus. 132. b. usus. 1142. b
 Miraculis secreta doctrina auscultare nocet. 485. a
 Miraculis quemodo Christus Prophetas superavit? 330. a
 Misericordes cur beati? 210. b
 Misericordia Dei unica salutis nostrae causa. 41. b. intima quae? 42. b. constant ejus celebrandis materia est. 33. a
 Misericordia commendatur. 322. a. Deo gratior est omni cultu, quemodo? 303. a. est postior sacrificiis. 293. b. 302. b. quemodo? 294. a. 303. a
 Misericordia impiorum crudelitas. 1040. a
 Misericordiae Christi, quemodo peccatores praeventat, exemplum. 291. a. exemplum erga Samaritanas

sanam peccatoribus solatio esse debet. 163.a
 Misericordie divinae preteritum malum abutuntur. 112.a
 Misericordie opera Christo ipsi in membris suis praestantur. 858.b
 Mixta sacrificium refutatur. 515.b
 Mystica Pontificiorum cultus, commentarius. 186.a
 Nites cur beati? 209.a, b
 Modestia hominem Christianum decet. 765.a. erga hostes commendatur. 876.a. in disceptatione. 670
 Modestia erga Superiores exemplum. 169.a
 Modestia & humilitati studendum. 617.a
 Modestia nostra causa qua? 1104.a
 Monachatus perstringitur. 970.a
 Monachatus restelluntur. 387.b
 Montes ad cultum & preces cur elegerint idololatras? 317.a
 Morbi flagelli nomine cur notentur? 445.a
 Morborum causa peccata nostra, quorum curatio apud Deum ante omnia querenda. 287. b. 377.a
 Morborum omnium generis per Christum sanatio, spiritualium morborum curationis, hoc est, peccatorum omnium remissionis, signum & signum fuit. 191.b
 Morbus humantus deploratis quid faciendum? 444.a
 Morbus liberati templi frequentatione debemus esse grati. 377.a
 Morbus variis laborantium ad Christum deportatio. 541.b
 Morbus quosvis sanat Christus. 311.b
 Moriendi promptitudo piscum interdundum conditionata est, si hoc vel illud prius obtinere liceret. 71. a
 Mors Christi, ipsi gloriosa. 898. b. & Deo simul. 899.a
 Mors crucis cur Christo fuerit perpetuanda? 1062.a
 Mors formus. 718. b. natura sua formidabilis, in Christo talis esse definit. 72.b. exemplo Simeonis late nobis obvianda. 74.a
 Mortis calicem quomodo deprecatur sit Christus? 987.a, b
 Mortis Christi & aliorum Herorum dissimilitudo. 1081.a
 Mortis Christi necessitas. 991.a
 Mortis periculum Christi causa non metuendum, & cur? 474. b. & 475. & seq.
 Mortis ut tempus, ita & genus omnibus a Deo praestitutum. 1032.b
 Mortis sententia cur olim sub deo dicta? 1051. b
 Mortem exorta tempestate pii simul & impii diverso sine exoptant.

Mortem cur magis exhorruerit Christus quam vel pro vel impio? 985. b. 990. b
 Mortis filii viduae Naitice excitatio. 325.a
 Mortis licet, Dei tamen esse non desinimus. 801.b
 Mortuorum acceptio duplex. 425.a
 Mortuus quoad animam ac quoad corpus vitam Christus restituit. 384.a
 Mortuus martuus suos sepeliendos sinere quo sensu iubet Christus? 425.a
 Mortuus ad sepulchra descendendi mos corruptus. 741.a
 Mortuus lugubri Muscorum centum & praeficatorum eulatione deplorandi mos Iudaei unde? 448. b
 Mos scripta Iudaei incredulitatis accusant. 194. b
 Mulier in adulterio deprehensa. 639
 Mulier e turba honorifice Christum acclamans. 369. b
 Mulier peccatrix Christi pedes lacrymis rigat & unguit. 348. a. praedicatur a Christo. 350. b
 Mulierum quarundam a Christo sanatarum gratitudo ac remuneratio. 454. b
 Multebris sexus infinitas. 1101. b
 Multiloquium in precibus quale prohibeatur? 239. b
 Multitudo peccatorum non sequenda. 523.a
 Multitudo non temere sequenda, cum plerumque lata via incedat. 267.a
 Multitudinis auctoritate opinionem aliquam inerti, frivolum. 100. b
 Multitudine Ecclesia non cessanda. 415. a
 Mundities nostra nobis non esse inharens. 884.a
 Mundus Spiritus veritatis haud capax. 916. b. nec Christi. 917. a. cur odio prosequatur fideles? 936. a
 Mundi in nos odium, amoris Dei indicium. 969.a. latitia, pavoris maris. 950. b. oratione Christi destitui, infelix conditio. 964. a. peccata quo sensu Christi tollat? 119. b. princeps diaboli eius? 925. a
 Mundum de quibus Spiritus S. per Apostolos coarguerit? 444. b. & seq.
 Mundo corde qui, & cur beati? 210. b. & seq.
 Munera publica & privata aptis temporibus singula expellenda. 427.a
 Munera ab infidelibus non temere accipienda. 461.a
 Munificentia Regum, non Ministrorum

Evangelii ill. 505. a, b
 Musli & utrum veterum similitudo quo spectet? 298. a
 Mutus dromoniacus a Christo sanatus. 452. b
 Mutuum petenti dandum. 231. b. 234. b
 Myrrhatum vinum quod Marcus Christo portatum scribit, Mattheus accitum cum felle; quomodo conciliari possit? ibid. id cur respicit Christus? 2061. b
 Mysterium caelestium nescire: nemo nisi a Deo illuminatus adipisci potest. 151. b
 Mysterium religionis intellectum quid plerumque imprudat? 142. b
 Mysteria regni caelorum nosse, donum Dei esse. 398. b. quibus detur? 399. a
 Mysterium regni caelestis absque Spiritu S. nemo intelligere quit. 1159. a

N.

Nathanis Syri error. 374. a
 Naitice viduae filius e mortuis resuscitatus a Christo. 325. a
 Natalitia Christi, quomodo citius nobis celebranda, Angelorum exemplo docemur. 58. b. & Passionum. 59. a. 60. a
 Natalitiorum celebratio quomodo non imprubanda? 487. a
 Nathanael an fuit ex duodecim discipulis, alius Bartholomaeus dictus? 128. b. 1127. a. quomodo ad Christum adductus? 126. a. 127. a. eus de Christo confessio. 128. a
 Nativitas Christi obscura & despectibilis Angelorum apparitione & praeconio nobilitatur. 57. a. quo anni tempore accidisse videatur? 57. b. cur pastoribus potius quam aliis manifesta fuerit? ibid. quomodo afficere nos debeat? 58. a
 Nativitatis Christi mysterium omnium maxime mirabile. 417. b
 Natura nostra per peccatum corrupte quantas? 141. a, b. pervertitas notata. 995. a
 Natura omnes extra riam consistere. 267. b
 Nazareus fratrum Iesephus appellatus. 81. b
 Nazareus unde Christus dictus. 81. b
 Nazareth oppidum cur Nathanaeli suspectum? 126. a
 Nazaretham aliam suam Christus praeconio Evangelii honorat. 185. b
 Nazareth relicta Capernaumum cur commigravit Christus? 176. a, b
 Nazarethae cur non totidem signa ediderit Christus, atque Capernaum? H h h h h h

nam? 190.b.192.b
 Nazarethi, etsi sermone Christi
 conuicti, quare tamen Messiam
 eam non agnouerint? 183.b
 Nazaretharum in Christum ira &
 indigna molimina. 191.a. quomodo a
 Christo elusit? 192. a, b. eorum uident
 insignis infidelitatis miracula
 Christi sustulimur. 192. b
 Necessitates nostræ Deo Patri nostro
 prospectæ, & curæ sunt. 256.a
 Necessitatem corporali obsequium
 Christi præferendum. 424.b
 Negotia grauiorana sine periculo
 auspicanda. 316. b
 Nebemia quo consilio Deum toties
 operum suorum commonescunt?
 710.a
 Neutrale circa religionem, & Christi
 hostes. 595. b
 Neutrale in religione redarguuntur.
 359.a
 Nicodemus Christum aduersus colle-
 gas defendit. 639.a
 Nicodemus fides miraculis Christi
 excitata eujusmodi? 140. a. per-
 fona. ibid. accessio ad Christum
 nostrum instituta cur? ibid. b. doc-
 culitas. ibid. in sacris mysteriis
 cæcitas. 141. b. ingenitas. 142. a.
 sensus carnalis. ibid. b. hebetudo
 & stupor. 143. a
 Nicodemus animosa pietas liberali-
 tatis. 72. a. Christum mortuum.
 1087. b
 Ninivæ & Iudæis in opprobrium pro-
 pofiti. 366. b
 Nobilitas in longinquam regionem
 proficiscens, & c. parabola. 730.
 & seqq.
 Nobilitas factus circa usum Sacro-
 rum notatus. 103. a. officium. 4. b
 Nomen Dei sanctificare quid? 241.
 b. quomodo sanctificetur? 242.
 a, b
 Nominis in Baptismo impositio unde
 & quid hic cavendum? 36. b
 à quo id fieri debeat? 37. a
 Nominis divini irreuerentia in ju-
 randi consuetudine reprehenditur.
 229. a
 Nominis suo aliquem dignari, exa-
 cebat animi inlicium est.
 1090. a
 Nomina insantibus non licentiose
 imponenda. 106. a. qualia impo-
 nenda? 15. a
 Nosocomia à Majoribus exstructa
 facta tecta conservanda. 374. b
 Nova & præter consuetudinem qua
 videntur nobis, non ilico dam-
 nanda. 169. a
 Novatores qui & cur damnabiles?
 157. b
 Notitia Dei carnalibus desideriis
 non suffocanda. 400. a

Notitia docentium major debet esse
 quam discipulorum. 144. a
 Notitia salutaris à Deo nobis facta,
 etiam aliis communicanda. 169. a
 Nudare partes obscenas, diaboli
 opus. 432. b
 Numulariorum mensis cur tanto ni-
 su disiecit Christus? 156. b
 Nuptiæ Canæ. 129. a. b
 Nuptiarum parabola. 791
 Nuptias primo suo miraculo Chri-
 stus honestas, matrimonium ap-
 probat. 130. a

O.

Obedientia justum Dei iudicium.
 400. a
 Obedire Dei mandatis prompto &
 sine tergiversatione debemus.
 585. b
 Obediendum Deo, quantumvis car-
 ne ac ratione repugnantibus. 757. a
 Obedientia Christi erga parentes no-
 bis imitanda. 87. a. nostra erga
 Deum qualis debeat esse. 170. b
 Obedientia requirit mandatum di-
 uinum. 125. a
 Obiurgationes Dei nomine ad nos
 factas æquo animo ferre debemus.
 339. a
 Obsequium nostrum mandato divi-
 no, non rationi nostræ attempe-
 randum. 496. a
 Obsequia quæ Deo probentur. 170. b
 Obscænia quæ à Christo divortium
 faciunt, quomodo tollantur? 92. b
 Obreptatoribus non auscultandum.
 261. a
 Occasio salutis oblata non præter-
 mittenda. 764. b
 Occulta quomodo Evangelii luce re-
 tegantur? 411. a
 Occursus Christi in nubibus, singu-
 larem ejus erga Ecclesiam amo-
 rem demonstrat. 908. b
 Oculi & cordis relatio par ad totum
 corpus. 250. b
 Oculum quomodo eruemum velit
 Christus? 225. b
 Oculis non abutendum, cur? 354. a
 Odium impiorum erga pios quantum?
 1062. b
 Odium mundi erga fideles, & ad-
 versus id consolatio. 935. a, b.
 ejus causa. 936. a. 937. b
 Odium mundi erga nos, amoris Dei
 indicium. 969. a. ejus causa. ibid.
 Odio fratrum in ipsam sepe Dei ve-
 ritatem præcipites feruntur ho-
 mines. 357. b
 Offendiculum in Ecclesia periculo-
 sum. 724. b
 Offendicula. 685. unde existant?
 790. b
 Offensacula fratrum in nos, cur li-

benter & alacriter condonare de-
 beamus? 246. a. 248. b.
 Offensus aliis condonare cur debeat-
 mus? 322. b
 Offensio in Christo & Evangelio ejus
 damnatur. 330. b
 Offensio, infidelitatis argumentum.
 521. b
 Offensionem aliis præbere impia vi-
 ta non debemus. 409. b
 Officii partes libere & confidenter
 à nobis exsequende. 652. a
 Officia eadem proximo præstanda,
 quæ nobis ipsis præstari uellemus.
 265. b
 Olio ægro quo auctoritate unxerint
 Apostoli? 616. a. ei an aliqua
 virtus interfuerit? ibid.
 Οὐκ ἔστιν πρῶτον discipulorum Christi
 reprehensa. 429. a
 Omnis vox, pro omni generis usur-
 pata. 192. a. 454. b
 Omnipotentia divine argumento
 non abutendum. 273. a
 Opera misericordie Christi ipsi in
 membris suis præstantur. 858. b
 Opera bona debita, adeoque nec me-
 ritoria sunt. 686
 Opera nostra, eujusmodi simus, te-
 stantur. 390. a
 Opera ex merito divini iudicii metu
 profluentia eujusmodi? 1051. a
 Opera fidelium uti imperfecta, mo-
 do seria, Deo grata sunt. 414. a.
 1096. b
 Opera iusta non facere homines ju-
 stos, sed duntaxat indicare. 361. a.
 bona non eque vitam promereri,
 ac mala mortem, cur? 386. b
 Opera nostra apud Deum prospera
 quo sine nobis liceat? 710. a
 Opera infidelium quantumvis spe-
 ciosa, non nisi peccata tamen sunt.
 237. b. 817. b. 928. b
 Opera supererogationis Pontificiorum
 convelluntur. 210. a. 708. b. 847. a
 Operum suorum testimonio Chri-
 stus nititur. 390. a
 Operum bonorum iustatores, eorum
 plerumque inanes sunt. 219. a.
 630. b
 Operum bonorum studium quo sine
 mande Christus. 215. b
 Operum justificatio convellitur. 794.
 b. merita à Christo rejiciuntur.
 505. b
 Operum suorum mercedem in ultimo
 iudicio quisque auferet. 386. a.
 qua ratione? ibid. b
 Operum testimonio multi convin-
 cuntur alios se esse quam præ se
 ferunt. 330. a
 Operibus nostris bonis Deus glorifi-
 catur. 929. b
 Operariorum in vineam conducto-
 rum parabola. 711
 Ope-

- Operatur Deus non eodem modo in
· fivris suis.* 191.a
*Operatio Dei perpetua & continua
est.* 378.a
*Opes quomodo & cur non congeren-
dae?* 250.a
*Opiniones de Christo variae unius?
485.a*
*Oppositio in rebus agendis ca-
pitanda.* 805.b
*Orare pro impiis quatenus nobis li-
ceat?* 965.a
Orandum humiliter. 698.b. *assidue
& quomodo hoc fieri possit?*
695.b
Oratio Dominica. 656. *quid?* 241.b
*Oratio Dominica eadem metho-
dus qua Decalogi.* ibid.
*Orationis Christi pro Apostolis ne-
cessitas.* 966.a.b
*Oratione ad Deum opera nostra in-
choare debemus.* 744.b
*Ovdo Ecclesiae non temere violari de-
bet.* 20.a
Ordinandi potestas penes quos? 782.b
*Ordinatum geri res in Ecclesia de-
bent.* 496.a.b
*Originalis peccatum, purificationis
legalis carcerem prodeur.* 68.a
*Os, animi porta observanda, ne pec-
cata inde prorumpant.* 534.b
Osculatio pedum Papae damnatur.
101.b. 276.b. 349.b
Ossu cur Christo non fracta. 1083.b.
1084.b
Ostium ad caulam orium, Christus.
654.
Otium prohibetur. 733.a. 851.b
*Ovis unius ex centum amissa ac
quisita parabola.* 677
*Oves perditae quomodo dicantur
Israelitae?* 459.b
*Orium Christi natura & privile-
gia.* 674.
- P.**
- Palium Christi cum suis capta-
ribus, mandati vim habuit.*
995.b
*Palmite fugiferi, vere fideles,
quomodo & quo fine purgentur?*
927.b. 928.a. *infrugiferi, hypo-
critae, quomodo referantur Christo
semel insti?* 927.b. *eorum even-
tus perniciosus.* 929.a
*Panis Moysi & Dei discrimen &
dissimilitudo.* 506.b. & 507.a
*Panis vite, Christus, & cuius effi-
cacia?* 508.b. *quomodo comedend-
us?* 509 a. 518.a
*Panis sartae Cerae an Symbolum cor-
poris Christi praesentis, sicut co-
lumba praesentis Spiritus Sancti?*
120.b
*Panis rore quid fere intelligitur in
Scriptura.* 508.b
Panis, quem petimus, nomine, o-
- mnia vite necessaria intelligi-
mus.* 243.a. *in specie quamvis?*
244.a. *quotidianum cur peti-
mus?* 243.a. 244.a. *cur quibus is
abunde suppetit, tamen pevere de-
neantur?* 243.b. *cur noitrum ti-
camus, quam tamen petimus?*
244.a. *cur hodie dandum iuda-
nus?*
Panes propositii quid designant?
301.b
*Panniculi novi & vestimenti rete-
ris similitudo quo spectet?* 298.a
*Papae, Cardinalium & Episcopo-
rum sibus notatur.* 95.a
*Papae in Christi locum se ingerentis,
perfidia notatur.* 152. *primatus,
iurum iudicio, desestabilis.* 592.
b. *superbia, se & suos a tributi-
one excimentis, notatur.* 587.b. *vis
amata damnatur.* 1034.a
*Papam in cathedra errare non posse,
an evincant Pontificii ab exemplo
Caphae?* 749.b
*Papae nonnullos haereticos ac atheos
fuisse.* ibid.
*Papatus regimen civile a regno Chri-
sti alienum.* 725.a
*Papae traditiones Apostolicae, si si
arguantur.* 1027.b
*Papulae, verbum scriptum a Spiritu
disjunctes, refutantur.* 921.b
*Papularum commentum de clausa
virginis matrice refellitur.* 68.a. *corporeus
cultus an Deo placeat.* 166.b. 167.a. *de Magis
commentu refutatur.* 63.a. *error de im-
mortalitate Christi notatur.* 1116.b. *in
stanciatu in sua religione unde?*
166.a. *ritus supersticiosi.* ibid. *b.
gloriatu de meritis suis unde?*
196.b. *sumptuosa est loyηηκαία
notatur.* 505.b
Parabola de Sinapi quo spectet? 414.
b. 415.a
*Parabola & similitudine quod di-
citur, bis dicitur.* 518.b
*Parabola ex rebus familiaribus pe-
tenda & proponenda.* 417.b
*Parabola in Sacerdotes & Phari-
saos.* 783. 785
*Parabolarum partes singulae non sibi-
ste ad verbum exigenda.* 714.b
*Parabolarum una serie a Christo pro-
positarum usus specialis.* 422.a
*Parabola doctrinae a Christo usur-
patae ratio.* 417.a
*Parabolas conciones cur Christus
plerumque habuerit?* 398.b
*Παράδειγμα Μαριαμ cur
noherit Iesibus?* 49.a
*Paralyticus Centurionis servus cu-
riatur.* 279. & seqq.
*Paralytici a quatuor visis portati
historia.* 285.a. b. & seqq.
Parentum erga liberos officium. 10.
- b. 85. b. peccata quomodo filiis no-
ceant.* 818. b
*Parentum in gratiam, Christum re-
spicere, quam exitiosum?* 479.a
*Parentibus gratulari Christianum
officium est.* 55. b
*Parentibus quod praestatur officium,
quam gratum Deo?* 528.a. *maxi-
me ἀντιπελαγορία?* ibid. b
*Parentibus vite subsidia a liberos
debita, quomodo Ebriisae inter-
vertunt?* 527. b
*Parentum voluntatibus ac desideris
Dei obsequium accedendum.*
86. b
*Partium studium causae Christi qua-
tum nocet?* 151.a
Parti non contemnendi, & cur?
598.a
*Pascha celebrandi dies Christo alius
quam Iudaeis.* 861. b
*Paschatis festo Hierosolymis adesse
cur voluerit Christus?* 135. b
*Paschatis dies morti Christi desi-
gnatus, quia ipse vocum Pascha.*
862. a
*Paschatis in esu cur discubuerint
Christus ac discipuli eius?* 877. a
*Paschatis ob diem inter Graecam &
Latinam olim Ecclesiam distri-
diam unde orium?* 872. b
Paschatis preparationis tempus.
ibid.
*Paschatis solemnitati quot. annis
Hierosolymis celebranda cur tam
frequenter interesse oportuerit Iu-
daeos?* 84. b
Pasio ac mors Christi spontanea.
877. b
*Pasione Christi consideratio salu-
taris qua?* 984. b. *inanis Ponti-
ficiorum.* ibid.
Pasione Christi spontanea usus.
ibid.
*Pasione & resurrectionem suam
cur Apostolis praedixit Chri-
stus.* 593. a. 721. b
*Pasione & resurrectionem Chri-
sti fieri secundum Scripturas o-
portuit.* 1139. b
*Pasione iurum non argunt in Deo
potestatum aut amoris defectum.*
1000. b
Pastor bonus Christus, cui? 655
*Pastor Christus a Patre ipso percen-
sus, & cui?* 95. b
*Pastor gregi suo additus & affixus
esse debet.* 191. a
Pastor orium legitimus quis? 654
Pastoris veri officium. 1105. b
*Pastores Apostolorum in opere co-
dem successores, ut illi Prophe-
tarum.* 173 a
*Pastores, accepto nuncio de nato
Christo, quid fecerint?* 59. a. b
*Pastores idonei precibus a Deo im-
petrandi.*

petrandi. 455.a
 Pastores inter noscere, ad oves promissae pertinet. 270.a
 Pastores populi precibus Deo commendandi. 976.b
 Pastorum officium. 1132.a. 1133.b
 Pastoribus legitimum deservit populum, malum gravissimum. 494.a
 Pater Christi, etiam fidelium pater est. 1106.b. in Christo se conspiciendum exhibet. 911.b. quomodo? 912.b. quomodo dicatur idem verus Deus? 951.b. quomodo filio major? 923.b. non nisi per Christum cognosci potest. 778.a
 Patris testimonium de Christo quodnam, quantum ponderis? 390.b
 Patris voluntas, cuius tam studiosus fuit Christus, qua? 170.b
 Patrisfamilias pietas toti familie salutaris. 730.b
 Patres & Doctores appellati apud Indicos qui docebant. 810.b
 Patres quidam in V. T. quomodo ex spiritali cibo & potu comedunt & biberint, nec tamen Deo accepti fuerint? 514.b
 Patientia Dei summa. 789.b
 Patientia Christiana premium. 271.b
 Pax Christi, quam abiens reliquit nobis, qualis, & quid in nobis efficiat? 923.a. Ministris summe necessaria cur? 1121.a
 Pax in Christo nullis affectionibus labefactatur. 956.b
 Pax in regno Christi promissa, qualis? 478.b
 Pax conscientiae inde, & ad quid opportuna. 41.b
 Pacis annuntiatio resurrectionis Christi medicina. 1118.b
 Pacis appreciatio Apostolica quantum? 454.b. 465.b
 Pacis vice quid comprehendatur? ibid.
 Pacifici qui, & cur beati? 211.a, b
 Pacifici in religione aperte contenti non ilico damnandi, dummodo sibi non nimium iidem indulgeant. 1086.b
 Pauperes cur inter nos voluerit esse Deos? 238.b
 Pauperes coram Deo non minoris sunt quam divites. 735.a
 Pauperes spiritu qui? 208.b
 Pauperum cibatio praecipua. 671
 Pauperum & Ministrorum Christi egestas animo spontaneo sublevanda. 1093.a
 Pauperum nomine qui se intelligunt? 330.a
 Pauperum in subventionem erogati, Dio ipsi erogantur. 822.b
 Pauperum tenuitati succurrendum. 65.b
 Pauperibus Christi nomine beneficia

ciendum. 729.a, b
 Paupertas Christi spontanea fuit, cur? 588.b
 Pauperis cur placide serenda. 709.b
 Paupertatis nostrae salutarium. 583.b.
 salutarium, exemplum Christi. 55.a
 Paupertatis spontaneae temeritas notata. 125.a. voluntariae fundamentum subtrahitur. 708.b. 710.b
 Peccandi audacia nobis unda? 196.b
 Peccandi omnes opportunitates & illicita quare vitanda. 892.b
 Peccantes graviter, non illico damnandi, aut pro desperatis habendi. 1020.b
 Peccatum diurnitate & perseverantia in peccato augetur. 760.a
 Peccatum vel unicum, nisi respicientia expungatur, regno caelorum excludere. 617.b
 Peccatum in Spiritum S. quid? 359.b. in quo cadat? ibid. an etiam in officio erga proximum committatur? 360.a. an omnes, qui volentes & prudentes peccant, hoc peccatum committant? ibid.
 Peccati incommodis quae id confessioni silent, abstergeri ab eis praerogatione debemus. 1025.a
 Peccati gravitas ex acerbitate praesentia metienda. 218.b. insidie caute declinandae. 1020.b. laquei sedulo cavendi, ne semel irretiamur. 1109.b. omnis eventus lethalis. 1025.a. omnes ansas declinare debemus. 247.b. sedes & origo, animus. 534.b. turpitudine unde observanda? 68.a. voluptas brevis. 1026.b
 Peccata, morbi animi lethales. 293.
 a. quorum Medicus Christus. ibid.
 Peccata excipiunt pane. 760.b
 Peccata quibus non noceant? 163.b
 Peccata quae publice sunt, graviora sunt vis quae privatis patrantur. 868.a
 Peccata aliorum exquirere & investigare Ecclesiae interest. 891.a
 quo affectu id fieri debeat? ibid.
 Peccata Deum permittente dicentes, iniustum Deum faciunt. 1047.a
 Peccata lugentibus omnia vicia selecta declinandae. 1061.b
 Peccata omnis generis per Christum remitti. 454.b
 Peccata mundi quomodo tollat Christus? 119.b
 Peccata non nostra tantum, sed & aliorum destere Christi exemplo debemus. 549.a
 Peccata peccatis Deus punie iusto iudicio. 1046.b
 Peccata remittendi potestatem, quo argumento Christus sibi assertat? 288.a. quomodo cum ministris

Ecclesiae committet? ibid. b. an, quatenus filius hominis, eam habeat? ibid.
 Peccata remittendi formula Pontificia perscruta. 1122.b
 Peccatum expiatio non penes nos est, sed penes Christum. 245.a
 Peccatorum glomus, importat glomus panarum. 827.a
 Peccatorum nostrorum pondere Christus depressus. 987.a
 Peccatorum occasione qua ratione vitanda? 438.a
 Peccatorum sensus cur etiam fidelibus timore aliquem ultionis divine incipiat? 197.a
 Peccatorum suorum remissionem qui credunt quid facere illos aequum sit? 288.b
 Peccatorum tentatio quomodo superanda? 275.b
 Peccatores Deus non exaudit. 651
 Peccatores oblitam Dei gratiam aspernantes in reprobam sensum traduntur. 246.b
 Peccatorum causa in mundum venit Christus. 1294.a
 Peccatorum sollicita ratio habenda Ministris. 1097.b. idque sine moras, quae periculosa. 1095.a
 Peccatores praeventis misericordiae divinae exemplum. 163.a
 Peccatoribus infamibus non convertendum. 350.a
 Pecuniae cur non congerenda? 250.a
 Pedum lotionem amorem suum erga discipulos cur testari voluerit Christus? 879.b
 Percontationis finis laudatus quinam? 803.a. fructus. 911.a
 Peregrinationis superfluitio notatur. 691.b
 Peregrinationes superstitiose damnantur. 165.b. 370.b
 Perfecti quomodo debemus esse? 237.b
 Perfidia discipulorum Christi multorum, & ejus causa. 522.b
 Periclitandi in mari, aut aliter, quid faciendum? 428.a
 Pericula temere & citra vocationem non advenienda. 502.a
 Persecutionis Christi infernalis indicium. 988.b
 Persecutiones Christi singulares & incredibiles fiere. 767.b
 Persecutiones & mors piorum, ipsi & Deo gloriose sunt. 899.a, b
 Persecutionem Christi gravitas & magnitudo unde aestimanda. 986.a
 Persecutio fidelibus etiam a domesticis expectanda. 470.b
 Persecutionem declinare an liceat Christianis? 472.b
 Persecutionem passis cur regnum caelorum addicat Christus, cum id etiam

etiam alii obtineant? 212.a,b
 Persecutiones quare Ecclesiam & eius doctrinam non debeant cuiquam reddere subiectam? 563.b
 Persecutiones suasum Deus in bonum semper convertit. 469.b
 Persecutionum finis. 459.b. 471.a
 Persecutionum predictiois scopus. 942.a. utilitas. 943.a
 Perseverantia fidelium unde certa? 162.a,b. in bono necessaria. 273.a
 Perseverantie premium. 905.b
 Perseverantie negatores in Deum contumeliosi. 967.a
 Personam non est acceptor Deus. 1107.a
 Personarum respectus in regno Christi locum non habet. 612.a
 Pertinacia & protervia hominum erga Evangelii Ministros notata. 356.b
 Perturbatio quid & unde? 13.b
 Pervertitas nocte nature ab uno extremis in aliud relabens. 883.a
 Petenda à Deo quibus indigemus. 264.b. non tamen noxia. 265.a
 Petentibus dandum. 231.b
 Petere que & quomodo debeamus? 724.a
 Petita in nomine Christi, ab ipso prestantur: ergo Patri equalis. 915.a
 Petitio quando hypothese moderanda, quando non? 276.a
 Petitionis promissio. 264.b
 Petitionem indefinitam concedere, temeritatis est. 724.a
 Petrarum fisis in morte Christi quid notat? 1081.b
 Petrus & Andreas Bethsaida oriundi in Caperna habitarunt. 204.b. ades eorum cur ingressus Christus? ibid.
 Petrus quomodo Christi divinitatem agnoscebat, sensu peccatorum suorum tangatur, curque ideo Christum à se exire iubent? 195.b. quomodo ad resuscitandum inductus? 1021.a. uxorem habuit & secum circumduxit. 205.a,b
 Petri abnegatio quemam occultam quæ fuerit? 1007.b. 1018.a. aperta triplex, prima circumstantiis pluribus aggravata. 1018.b. secunda gravior. 1019.b. tertia prioribus multis horribilior. 1020.a. resuscitatio Dei misericordie adferenda. ibid.b. ab abnegatione officium. 979.a. Christum gladio defendere necitans factum examinatur. 998.b. à furore hostium defenso divini. 999.b. confidentiam mare calcantis, examini quomodo exposita? 502.b. dilectio erga Christum triplici questione explorata cur? 1130.b. la-

titiam ex transfiguratione Christi testantis vox absurda. 571.a,b. hostium Christi agmini se immiscens simulatio, Christi quædam abnegatio fuit. 1007.b. gravissimum peccatum. 1008.a. varicula Christo pro cathedra. 194.b. quod Pontificis Rom. primatum non stabilis.
 Petri non solius defectionem, sed & reliquorum Apostolorum, deprecatus est Christus. 978.b. præpositum consilium, quo Christum à passione avertere studuit, quot modis vitiosum? 564.a. à Christo quomodo acceptum? ibid.b. primatus infirmatur. 1133.b. quæstio quoties facti condonandum sit, qualis? 607.b. quæstio de mercede sibi ac discipulis suis rependenda quo animo instituta? 710.a. recusatio lationis pedum per Christum suscepta, temeraria. 882.a. resuscitatio quibus medicis adjuva? 1021.a. quomodo vera probata? ibid.b. foreris fabricatus à Christo sanatur. 205.a. superba præsentia. 979.a. temeraria presumptio. 905.b. ulcera & ulcerum & de se à Spir. S. demudata, cur? 1128.b
 Petri & sciorum in sequendo Christo obsequium quid incitavit? 198.a
 Petri & ceterorum Apostolorum confessio de Christo. 557.b. unde ei suggesta? 558.a
 Petri & Iohannis Christum vincum in anulum Pontificis secutorum temeritas reprehenditur. 1006.a. eorundem ad sepulchrum Christi cursus partim laudatus, partim reprehensus. 1101.b. & 1102.a,b. eji fructus perexiguus. 1102.b
 Petro unde & quare illi nomen inditum. 558.b
 Petro mentem violentam, non crucis, prædicat Christus. 1132.b
 Petrum an non excuset predictio Christi de trina ejus abnegatione qua impleri debuit? 1020.b
 Petrum in primis cur ob somnolentiam perstrinxerit Christus, cum omnes rei essent? 989.b
 Petrum cur ventilaris à Satana Christus passus? 978.b
 Petrum que opinio deceperit ut gladio ferret? 1000.b
 Pharisei & Publicani adorantium parabola. 697. utriusque oratio examinata. 699.a,b
 Pharisei cæcum à Christo sanatum examinant & condemnant. 649. & seqq. insidiosè Christum in Sabbatho observantes compefcuntur. 308.b. pertinaciam tamen si-

lentio ostendunt. 309.b. quo iram & dolorem Christo excitant. ib. & 310.a. consilia eius Herodianis contra Christum inveniunt. ibid.b
 Pharisei & Scriba super conversatione cum Publicanis item Christo ac discipulis intendunt. 292.b
 Pharisei & Scriba quatenus audiendi? 808.a. eorum vita non imitanda. 809.a
 Pharisæorum ambitio à Christo taxata. 810.a. avaritia & hypocrisis perstringuntur à Christo. 682. blasphemia in Christum. 453.b. alia in Christum blasphemias, que eum ope Demonis miracula edere fecerit dabant. 355.a. quomodo revincatur? ibid.b. conquerentians de discipulis Christi ob gustatam illotis manibus cibum, hypocrisis à Christo redarguitur. 527.a,b. 528.b. conatus Christum comprehendendi. 634.a. de regno Dei falsa imaginatio. 690.b. emissarii maiestate Christi deterriti non audunt ipsi injicere manus. 638.b. erga Christum invidia & odium. 758.b. 763.b. in illatrina legis corruptela cur à Christo notentur & corriguntur? 220.b. Ioannem interrogantium per legatos quis esset, crassi inscitia. 117.a,b. iustitia à Christo reprobat. 218.b. perfidia, homines, quas Deus sibi obnoxios & observatos habet, absolvendi, notatur. 227.b. signa petentium pervertitis. 548.b. hypocrisis, iniustitia, superbia magno zelo à Christo exagitantur. 809.b. 659.a,b.
 Pharisæorum & Legisferorum pertinacia ad prædicationem Ioannis. 335.b. 336.a
 Pharisæorum & Scribarum disceptatio cum discipulis Christi, eo quod puerum demoniacum liberare non possent. 577.a,b. eorundem cetera, ob que illis maledicti Christus. 814. & seqq.
 Pharisæis ignorantiam exprobrat Christus. 641. mortem æternam denunciat. 642
 Pharisæis questio de genealogia parentibus Messie à Christo proposita. 806.a
 Pharisæos & Sadducæos ad se venientes cur tam acri increpatione exceperit Ioannes? 96.a
 Pharisæismus qualis? 140.b
 Philippus Messiam ex lege & Prophetis demonstrat. 125.b. ejus vocatio. 124.b. cum quomodo dicatur Christus invenisse? 125.a. ejusdem curiosa petitio. 971.b
 Philo-

Philosophorum præclaris & sapienter dicta quomodo æstimanda? 361.b
 Pii & impii in quibus pares vel impares in Ecclesia visibilibus? 274.a, b
 Pii quibus melius ad Christum adducuntur, visibiles impii ab isto alienantur. 512.a
 Pii quantumvis parvi, cur non continentenda? 598.a. non raro superiorum in numero & albo habeantur. 354.b. sapientes & impii facti merito dicuntur. 846.a. sepe in virum suarum fiducia sibi imponunt. 904.a
 Piorum ex infirmitate fidei sollicitudo. 81.a. post hanc vitam beatæ conditio adumbrata. 570.a, b
 Pios, quærentes eum, nunquam desistit Deus. 1098.b
 Piorum & impiorum cum oculis & hædis comparatio. 857.b
 Picta non descendit hereditario. 612.a
 Pietatis exercitium suis præcipit Christus. 662. illud nunquam interumpendum. 273.a
 Pilatus innocentiæ testimonium Christo perhibens, eum tamen damnat. 1054.a. quibus rationibus motus, Christum dimittere studuerit? 1050.b. quo sensu potestatem in Christum non habere dicitur? 1048.b
 Pilati æquitas Iudæis prætorium ingredi nolentibus se accommodandi laudata. 1031.b. crudelitas in Galilæos. 665. gemina in Christum injuria notatur. 1045.a. alia majore cumulat. 1046.b. hypocrisis, manus in sanguine Christi immerfas abluentis. 1053.b. iniustitia. 1047.a. metus in causa Christi unde? ibid. b. studium Christi à capitali crimine liberandi. 1039.a, b. uxoris de innocentia Christi testimonium. 1042.a
 Pisci imperio Christi staterem Petro suppeditat. 588.a
 Pises nisi Christum Deum esse quomodo pronunciantur? 196.a
 Piscina pecuniaria. 373.b. ejus vis. 374.a
 Piscatorum ad ministerium vocatio mysterio non caret. 190.b
 Piscatio Petri & sciorum miraculosa. 195.b. ejus effectus. 196.a. scopus. 197.a
 Piscatorum terræ & spiritalis analogia qua? 197.b
 Placere omnibus, res à Christo damnata. 322.a
 Planctus impiorum in adventu Christi. 838.a
 Plantati à Patre qui? 532.b

Πληροφωρίας nostræ fundamentum. 41.a
 Poculum frigide fidelibus Christi præbitum non sine remuneratione futurum 481.b
 Panam pro nobis infinitam dependentibus. 987.b. 990.b
 Pœnitentia ad salutem necessaria. 294.b. in diem non differenda. 760.a
 Pœnitentia & remissio peccatorum individuis comites, quomodo in nos derivent? 1139.b
 Pœnitentiæ dilatio periculosa. 847.a
 Pœnitentiæ piorum & impiorum discrimen. 1055.b
 Pœnitentiæ Sacramentum scilicet refellitur. 884.a
 Politia munita per ambitionem non captanda. 1122.a
 Pontifex Max. quo sine interrogavit de discipulis ac doctrina ipsius? 1008.b
 Pontifex Rom. quomodo possessionem divinam invadat? 288.b
 Pontificis Iudæici authoritas non fuit absoluta. 1015.b
 Pontificis Rom. fastus pedes osculandos præbens notatur. 101.b. perfidia notatur, arripentis sibi id quod ipse Christus respuit. 497.b. superbia quise ἀντιπρόσωπον gerit. 1032.a
 Pontificum Romanorum successio currit. 725.a
 Pontificia religio gloriæ Dei oblivionem induxit. 1072.a
 Pontificia Synagoga commentis hominum superstitiæ evertitur. 971.b
 Pontificia religionis fucus hypocriticus. 817.b
 Pontificiam religionem aliqua Eeplie nota simulare, piis illicitum. 1008.a
 Pontifici ad Angelos & Sanctos, loco Christi, confugientes perstringuntur. 636.b ad ἀρχαίους nos revocantes redarguuntur. 5.a. Christi contentores unde deprehenduntur. 154.b. Christum triplici suo officio stolidant. 497.a. cum Samaritanis, veteres Patres & justam Ecclesie possessionem crepantes, notati. 162.a. in Scripturam blasphemii. 800. b. in tenebris versantes, quo venturi sint nesciunt. 769.b. patrum suorum scelera laudantes, Pharisæis in hoc peiores sunt. 818.a. quomodo iniqui in parentes? 528.a. quomodo passionem Christi considerent? 984.b
 Pontificiorum amentia & cæcitas in Scriptura intelligenda unde? 949.b. 953.b. blasphemia Christum matris imperio subjicientium notatur. 131.a. alia blasphemia. 933. b. de Mediatore Christi error. 806.a. dogma de Christi merito pro seipso damnatur. 971.a. dogmata non esse Spiritus Sancti doctrinam evincitur. 948.b. error circa vocationem internum refutatur. 1125.a. error de vulneribus Christi adhuc sanguine madentibus. 1120.a. fabule ἀντιπροσώπων de E. Virgine. 1107.a. felicitas humilitas damnatur. 882.a. fides carbonariis notatur. 188.a. hypocrisis Pharisæica notata. 817.a. 1031. b. idolum missatium refellitur. 1104.a. impietas, permissionem peccati Deo tribuentium, notata. 1047.a. in accedendo Deo trepidatio damnatur. 1081.b. in Evangelicos sævitia cur major quam Turcarum? 943.a. in patrum ἀσέβειαν notatur. 1032. b. in resurrectionem impietas culpata. 743. b. in trucidandis piis artes. 1001. b. opera cur nulla bona sint? 928. b. opera cur cuiusmodi? 1050. b. paralysimus de poenitentia refutatur. 92.a. satisfactiones damnatae. 1080. b. superstitio circa officia defunctis præstanda damnatur. 737. b
 Pontificis hac luce Evangelii, nisi id acceptum, nulla salus. 63. b
 Pontificis ad bona opera quid ineptos facit? 41. b. agniti Christi cur nihil juvet. 939.a
 Pontificis doctores an audire liceat, saltem adhibito delectu? 808. b
 Pontificis Sancti, quos jam renerantur, olim accusabant. 395.a
 Populi aviditas audiendi verbi, Christum promtum habet. 194.a. ad Christum confusum & insignis discendi diligentia. 285. b. ea in Christo quomodo compensata? 286. a. ad Iohannem confusum causa. 95.a
 Populi Dei tres insignes ἐπισημαίονται? 45.a
 Populi in Christo audiendo aviditas. 397. b. in Iohanne æstimanda inconstantia arguitur à Christo. 332. b
 Populi Israëlitiici sub adventum Christi dua conditio, & in ea consolatio qua? 69. b
 Populi Iudæici in Scripturis peritæ notatur. 758. b
 Populi levitas. 1045. a, b. 1069. b
 Populi nullius privilegia aut merita tanta sunt, quin ipsi in Iesum par-

vis-

rificiat, ejus cohabitatioe pri-
 vetur. 176.a
 Populi p[ro]p[ri]etate conatus Christum
 regem mundanum creandi, unde?
 497.a,b.
 Populo inter Doctores, imo inter
 Dei verbum & hominum com-
 mentaria, interascere, non est
 o[mn]ia[rum] & c. 200.b
 Popularis aura captatio in Principe
 culpanda. 1054.b
 Popularem auram captivum vari-
 tas arguitur. 1043.b
 Potius margaritae non obijciende,
 quid hoc sit? 263.b. quibus sit po-
 tissimum dictum? 264.a
 Poeta angusta incredulitas. 266.a.
 quomodo? ibid. b. cur? 267.a
 Portae inferorum quid significent?
 559.b
 Potentia Dei unde maxime specta-
 bili? 31.b
 Potentia Dei usus. 26. b. 33. b. abu-
 sus. 27.a
 Potentia divinae singulari quasi uti-
 culi nobis laudandi & examinandi
 cur? 549.a
 Potentia sui divinae usus est Chri-
 stus in repurgando templo. 136.a.
 137.b
 Potentia tenebrarum cur potestas
 Christi vitio cesserit. 1005.a
 Praeceptum de parentibus colendis
 quae rursus elusit Pharisei?
 527.b
 Praeceptum novum cur dicitur prae-
 ceptum charitatis mutuae? 902.b
 Praecepti tertii vindicatio a corre-
 ptela Pharisaeica. 227. b. sexti
 vindicatio. 221. a, b. septimi.
 225.a
 Praeconi Evangelii quam proluxa
 Dei benedictio comitatur. 465.b
 Praedicationi verbi nunquam profusus
 inanis est. 406. b. publice, quan-
 tum potest, fieri debet. 191. b. quo
 loco habenda? 1116. b. ejus in cor-
 dibus fidelium effectus. ibid.
 Praedicatione externa sine interna illu-
 minatione inefficax. 1138. b. homi-
 num interdu[m] damnationem
 arguet. 819.a
 Praedicationis Iohannis fructus. 335. b
 Praedicationis verbi fructus quatin-
 re consistat? 914. b. necessitas.
 403. b. successus non fallit. 413. b
 Praedicationis summa Apostoli
 praescripta quae? 460.a
 Praedicationem verbi quo animi pro-
 positio accedere debemus? 339. b. an
 pecunia astringere licet? 461. b
 Praedestinationis cum ad mortem
 tum ad vitam firmetas. 967. b
 Praedictionis seu praemonitionis di-
 vine non leviter praetermittende.
 835.a

Praedictionum Christi ad discipulos
 finis. 836.a
 Praedictionum de Christi passione &
 exaltatione usus. 924.a
 Praesidentia etiam pii saepe adhe-
 ret. 1128.a
 Praesidi & indeciles missioni sa-
 crandi. 533.a, b. 551.a
 Praesidium semel exaccati nihil sani
 audire sument. 378. b
 Praesertim Papalium dignitates
 ab ipso Christo in Ecclesiam inve-
 niunt. 118. b
 Praesertim Apostoli peculiare quodan-
 tum? 710. b. 711.a
 Praesertim omnibus qui Christi cau-
 sa aliquid amiserint, commune
 quod? 711. b
 Praesertim fidelium adversus ten-
 tationes. 942.a, b
 Praeparatio ante S. Coenam mature
 instituenda. 873.a
 Praesentia Dei pii consolatoria. 23. b
 Praesentia Christi carnalis in Sa-
 cramento refutatur. 954. b. ead-
 dem quomodo convellatur. 521.a
 Praesentia Christi Ecclesiae promissa.
 1136. b
 Praesentia Christi Lutheranis-Ponti-
 ficis refellitur. 917. b
 Praesentia Christi carnalis imagi-
 natio Spirituum S. excludit. 947.
 a. 949. b
 Praesentia Christi corporalis asser-
 tiones refutantur. 966. b
 Praesentia Christi corporali homi-
 nes nimium affixos teneri, vetus
 error est. 440. b
 Praesentia sua corporalis omnem
 spe[m] discipulis suis praecidit Chri-
 stus. 901. b
 Praxis in theologis a theoria non
 separanda est. 887.a
 Praecandis modis hypocritarum veta-
 tur. 239. b
 Praecandis ante sumptionem ci-
 borum pii usitatus. 1116. a
 Praecandis necessitas. 986. a. vigilan-
 tia & ardor in sumamus angustis.
 ibid. b
 Praecandis quotidie certum tempus
 pii sibi constituere debent. 696. a
 Praecandis studium commendatur ab
 effectu. 264. b
 Praecandis fructus. 991. b
 Praecandis legitime ex auditio cer-
 ta & indubitata. 915. b
 Praeces cur nobis necessariae? 745. a
 sunt extrema nostra anchora.
 428. a. fidem arguunt. 553. a. 581. a.
 inaugurationi Apostolorum a
 Christi necessario praemissa. 316.
 b. eaque ardentes, quia in moun-
 te, & per totam noctem conti-
 nuatae. 317. a. indefesse pii praeci-
 piuntur. 695. b. ob silentium Dei

non remittende. 451. b. piorum
 Deo accepta. 12. b. Pontificiorum
 an in nomine Christi instituan-
 tur? 952. b. cur frigida? ibid.
 quousque continuantur? 953. a.
 saepius a nobis iteranda. 990. b.
 perseveranter iteranda, licet vel
 centupla vice nihil impetremus.
 697. a. cur non semper ilico exau-
 diantur? ibid. irrita tamen nun-
 quam sunt, sed certo exaudiuntur
 tandem. ibid. Sacramentorum
 administrationi, exemplo
 Christi ad iurgenda. 103. b
 Praecum ex auditio in Christo promissa.
 929. a. nostrorum ex auditio
 qua conditione promissa? 952. a.
 nullum ex auditio confirmatur.
 656
 Praecum finis, gloria Dei. 960. b. &
 solus pietatis. 961.a
 Praecum jejuni conjunctionum gestus
 olim qui? 297. a. locus idoneus
 quis? 206. b
 Praecum vis. 726. b
 Praecibus aliorum, ad huc tamen ri-
 ventium, a apud Deum juvari nos
 posse, si illi Deo magis conjuncti
 sunt. 896. a
 Praecibus & locum & tempus cer-
 tum designare debemus. 317. a, b
 Praecibus suorum quantum largiatur
 Deus? 832. b
 Praetio, quod Christi ministerio im-
 pendentibus, nulli parcendum.
 549. a
 Primatus cogitatio & de eo disce-
 ptatio inter Apostolos unde orta?
 590. b. quam indebitae & intem-
 pestive? 591. a. quomodo a Christo
 disjecta? 592. a
 Primatus Petri falso a Pontificis
 ad iuritur. 1098. a
 Primatus Rom. Pontificis funda-
 mentum ridiculum. 194. b. fun-
 damentum ruinisum. 710. b
 Primogenitus Christus quo respectu?
 55. b
 Primorum ex Iudaeis fides in Chri-
 stum temporaria. 776. a. in Chri-
 stum dicta examinantur. 1068.
 a, b
 Princeps mundi Diabolus cur dicitur?
 768. b. 925. a
 Principes Deum non vere timen-
 tes populo seere se accommodant.
 1042. b
 Privatus non licet sibi sumere, quae
 ad Magistratum spectant. 1035. a
 Privilegia a defectione vel pena de-
 fectionis non eximunt. 819. a
 Proditionis sui offensivum quo-
 modo tollat Christus? 895. a, b
 Proditoris indefinitum iudicium &
 Apostolorum disquisitione. 891. b
 Proditorem suam cur indefinite tan-

tum, & non illico nomine tenus manifestaverit Christus? 892.b
 Prædiores Ecclesiæ. 795.b
 Professio nominis Christiani sine veritate non servat. 273.a
 Progredientium in veritatis cognitione genus in vitiis subsistentium. 947.a
 Promissio duplicis generis, legalis, Evangelica, & quomodo utraque potantur? 876.b
 Promissorum divinarum fides & confirmatio laudanda. 41.a
 Prophetæ cur in patria suarumque plebiumque fiat? 176.b
 Prophetæ nomine Prophetæ recipienti merces ampla promissa. 480.b
 Prophetarum & Apostolorum differere laborem partes 173.a
 Prophetarum Apostolorumque, decemque genus nobis exprimentium. 417.b
 Prophetarum persecuciones cur Apostolus in solatium proponat Christum? 213.a
 Prophetæ donum absolute non servat. 273.a
 Prescriptis & inscriptis Christi ministros hospitio excipere, quantum? 480.a
 Presbyterorum sub Pharisæis conditio. 815.b
 Preselytos sciendo cur damentur? Pharisæi? 815. a. cur Iesuitæ? ibid.
 Providentia in futurum licita. 257.b
 Πρόσχετοι. 405.a, b. 782.b
 Πρωτογεννητός ambitio Pontificis Rom. damnatur. 810.b
 Providentia Dei æterna & continua est. 578.a. etiam ad res minimas se extendit. 475. b. & seq.
 Providentia ac præscientia Dei res quasque vel minutissimas complectitur. 875.a
 Providentiæ Dei admirabilis exemplum. 53.a. 54.a. occultæ exemplum. 443.b
 Providentiæ divine impios in consiliis suis dementantis exemplum. 65.b
 Proximus noster quis? 623. est etiam inimicus 234.a
 Proximi nomine quos intellexerint Pharisæi? 233.a
 Proximum quomodo diligendum docent Pontifici? 233.b
 Proximorum salus quam sedulo & sollicitè nobis sit procuranda? 169.b
 Prudentia carnis infelicitis eventus. 1020.a
 Prudentia serpentina simplicitate

columbina miscenda. 468.b
 Prudentia serpentina quando & quomodo utendum? 874.b
 Pseudo-Christus incredulorum & hereticorum quomodo deprehendatur? 125.a
 Pseudo-Christi & Pseudo-Prophete & eorum impostura ante finem mundi. 834.a
 Pseudo-Evangelicorum in Orthodoxos adiun, & cum Pontificiis conspiratio notatur. 937.a
 Pseudo-Nicodemite persinguntur. 1087.b
 Pseudo-Prophete quomodo dignoscendi? 269.b. 270.a
 Pseudo-Prophetarum deceptionibus quos tradat Deus? 394.a. miracula quomodo discernenda à miraculis Dei? 854. b. seductio cavenda. 259.a. simulata prohibita qui pernoscentia? 270.b. parva. 271.b.
 Psychopannychia restituitur. 570.a
 Publicani nec peccatores Christi conaciones audiunt. 677
 Publicanorum vita ac mores. 98.b.
 Pueri quid præcipiat Ioannes? 99.a
 Publicanis cur se adiunxerit Christus contra? 292.b
 Pudor perversus quinam? 591.b
 Pudor propter Christum ac veritatem extiosus. 477.b
 Pueri à demone liberati historia. 577. a, b. vexati adhuc quanta miseria? 579.b. morbus quomodo simulonatus? 580.a
 Pueri in quibus imitandi? 617.b
 Pueri Christo carmen accunt indignantibus Pharisæis. 763.a
 Puerperarum delicatam inhumanitatem erga suos scetus perstricta. 54.b
 Pullo asine insidens, cur regnum suum in terris aspiciens voluerit Christum? 757.a
 Pulverem pedum excutere detestationis nota. 466.a
 Purgatorium unde stabilire conentur Pontifici? 326. b. ex Matth. 5. v. 25. astrui non nullis etiam Pontificiis displicet, & cur? 224.a
 Purgatorium expugnatur. 709. b. 858.a. 1073.a
 Purgatorio quos homines Pontifici ad iudicem? 746. a
 Purificatio pro Sacramento Baptismi. 150.a
 Purificationis puerperarum lex & eius causa. 68.a

Q.

Quadragesima Pontificiorum stulte instituta. 298.a

Quærens quid sui sit officii, auditoris bonæ spei est. 98.a
 Quærendum de ignatis. 910.a
 Quærentes inveniunt. 1104.b
 Quærentibus se sepe præsto est Christus, licet illi non putent. 1105.a
 Quæsituri Christum quomodo discipuli dicantur? 992.a
 Quæstio de censu danda. 794. 795.a
 Quæstio omnium maxime necessaria & omnibus agitanda, quænam? 706.b
 Quærit & lucrum plurimum obstant, quo minus veritatem admittant. 772.b
 Quæritus ex rebus spiritualibus dantur. 461.a
 Quæritus Christi de Hierosolymæ iurgiantia & obtinatione. 669
 Quia non semper cause, sed & consequuntis & connexionis nota. 931.b
 Quies anxii conscientii extra Christum nulla. 329.b
 Quies laborantibus ad tempus concedenda. 494.a. ea tamen servis non abudendum. ibid.

R.

Rachabæ cur mentio in genealogia Christi? 46.b
 Ratio humana sepe incredulitatis causa. 18. a. ejus ductum sequi quantum sit licitum? ibid.
 Rationis & orationis lumen à Christo est. 106. b
 Rationi inniti in rebus fidei periculosum. 1098.b
 Rebellio quantum peccatum? 605.a
 Reconciliatio cum fratre cur & quomodo tempore inmittenda? 223. a, b
 Recreationi, si occasio incidit gloriam Dei ac salutem proximæ promovendi, præcidere aliquid oportet. 494.b
 Redemptio nostri per Christum à quibus malis? 40.b
 Redemptionis mysterium profunditate sua piis nunquam non admirabile. 74.a
 Redemptionis rax. 76.b
 Reditus Christi nobis consolationis argumentum. 908.b
 Resolutio divini cultus autoritate & virtute Christi nititur. 136. b. non temere tamen à quibusvis, sed ab his duntaxat institui debet, qui legitima autoritate ad eam rem instructi sunt. 137.b
 Regenerationis necessitas. 141.a. modus. 142.a
 Regia Christi munificentia in die inaugurationis sue. 763.a
 Rex

Rex mansuetus, adeoque *δὸς ἡσυχίας* & Christus. 757. b
 Regis mundi titulum à turba oblatum Christus respuit. 497. b
 Regem Indarum cur Pilatus Christum appellaverit? 1012. a
 Reges cur sibi ex Evangelio fere intulerint, quod tamen magna ipsi commoda afferret? 64. a
 Regina Aulici factum. 366. b
 Regnum Christi quantum? 25. b inde quae pini consolatio? ibid. quae in re consistat. 186. b. ut exterius specie contentum, terrenis tamen regnis potentius est. 757. a
 Regnum colorum quomodo hominibus praesensierint Pharisaei? 814. b
 Regnum Dei quid? 690. b. non in externa felicitate consistit. 691. a. quomplex? 242. b. quomodo ut ad nos veniat petamus? ibid. quomodo Christi adventum appropinquasse dicatur? 460. a
 Regnum Dei querentibus de vite subsidio prospicit Deus. 545. a
 Regni Christi alia constitutio, quam regnorum huius mundi. 190. b. ejus in hoc mundo abjecta & despecta a ceditio adumbrata. 757. a
 Regni caelestis & mundani discrimen. 1034. a
 Regni Dei initium. 877. b
 Regni, quod pactus est nobis dare Christus, magnificentia & fructus. 906. a, b
 Rejectionis causa principalis, itemque salutis, quoniam? 273. b
 Relapsus in primum peccatum periculosus quidem, sed respicienti tamen remissibilis. 904. b
 Religio nisi penitus discussa non admittenda. 1032. a. Pontificia qualis & cur vera esse non possit? 166. a, b
 Religio certitudo non placitis hominum, sed Dei verbo nititur. 166. a
 Religio summa non consistit in externa larva. 337. b
 Religionem veram profitentes an omnes serventur? 272. b
 Religione sua quemq. saluum fieri posse, impia persuasio est. 778. b
 Reliquiarum veneratio, sacrilega & detestabilis cur? 445. b
 Remissio peccatorum doctrina Evangelica summa. 91. b. eam comitatur aut subsequitur respicientia. 92. a
 Remissio peccatorum frustra in Sacramento queritur. 515. b
 Remissionis peccatorum causa *αὐτὸς ἑσθλα*. 42. b. ejusdem certitudo qua ratione nobis conferretur? 246. a

Remissionis peccatorum petitione quid comprehendamus? 244. b. 245. a, b
 Remuneratio piarum gratia est. 714. b
 Renasci quare nos oporteat? 141. a, b
 Reprehensio à quo & in quem fieri debeat? 1071. a. cum doctrina est conjungenda. 1000. a
 Reprehensionis scopus. 182. b. usus. 1113. b. 1121. a
 Reprehensiones Ministrorum æquo animo admittendæ. 486. b
 Reprehensiones publicæ quo animo à nobis accipiendæ. 321. b
 Reprehensionibus prompte obediendum. 1099. a
 Repræbendi hominis nota. 1071. b
 Repræbendi in malo obstinati nullis remediis cedunt. 1036. b. verbo Dei magis excæcantur. 310. b
 Repræbendi ingenium. 1078. infelix conditio. 894. a. pœna pars magna; privatio presentia Christi. 859. b
 Repudium cur prohibeat Christus? 226. b. quomodo à Mose permissum. ibid.
 Repudiis crimen quomodo in Pharisæos conferat Christus, quod à Mose fuit permissum? 226. b
 Repudiis questio decisiva. 621
 Returmpub. everfarum finis. 1032. b
 Resipiscencia quid, & quorum propria? 617. a, b. remissione peccatorum ordine posterior est. 91. b. semper tamen cum remissione peccatorum conjuncta. 92. a. quam nunquam præcedit. ibid. esse effectum predicationis Evangelii non Legi. 616. a. legitimus concionum fructus, solum aestimatur apud Deum. 339. a
 Resipiscencia vera idea. 699. b
 Resipiscencia hominum Deum iustificari. 335. b
 Resurgentiæ conditio diversa. 838. b
 Resurrectio corporalis & spiritualis obsequatur miraculis suscitatorum è mortuis. 326. a, b
 Resurrectio mortuorum voce Christi potentissima efficitur. 385. b. à Sadducæis quo argumento impugnata. 800. a. suscitatione quorundam jam facta comprobatur. 449. a, b. quomodo fidei tribuatur. cum & infideles sint resurrecturi? 739. a
 Resurrectio Christi Indæos convincit, eum vere Messiam esse. 1109. b
 Resurrectionis Christi nuncium Apostolis delirium sæminarum visum. 1100. b. ejus fidem quomodo

Apostolis probavit Christus? 2118. 1117. b. ejusdem testes quinam? 1092. a. tempus. 1093. a
 Resurrectionis nostræ pignus, suscitatio Lazari & aliorum. 737. a. 745. b. finis. 386. a
 Resurrectionem quomodo probe Christus. 801. a, b
 Resurrectionem multi hodieque ipso facta negant. 800. a
 Resurrectione sint tam impii quam pii virtute Christi? 857. b
 Resuscitati, an fuerint in Purgatorio? 326. b
 Resuscitatio Iuvenis mortui in Nain. 325. a
 Rigoris & inhumanitatis in fratrem pœna. 608. b
 Ritus superstitiosus Pontificiorum damnantur. 166. b

S.

Sabellius hæreticus refutatur. 7. b
 Sabbatum religiose observandum. 1088. b
 Sabbatum *δὸς ἡσυχίας* 300. b
 Sabbathi profanatio notatur. 206. a. profanatio hodierna reprehenditur. 300. a, b. nec preterita necessitate spontanea excusari debet. ibid.
 Sabbathi quies, extra casum necessitatis, sic ille observanda erat in P. T. 301. a. necessitate tamen urgente rumpi poterat. 301. b. ratio à fine. 303. b
 Sabbathi religio quanta? 1092. b
 Violatores hodierni reprehenduntur. ibid. violati ob carptas spicas accusantur discipuli Christi. 300. b. violati remissionem fuerit claudus, Christi iussu grabatum suum tollens? 375. b. violatores à Magistratu coercendi. 377. a
 Sabbatho potius quam alio die cur sanavit Christus claudum ad piscinam pecuniarum? 373. b
 Sabbatho quomodo benefacere liceat? 308. b. 309. a.
 Sabbatho ne fugiendum sit, cur precari jubeat Christus? 832. b
 Sacra ignota lingua celebrari posse inepte colligunt Pontificii, unde? 19. b
 Sacrorum in societate major, quam in communi convulso hominum, probi ut sint, habenda ratio. 875. a
 Sacramentum initiationis ubi administrandum? 36. a
 Sacramenti effectus. 507. b
 Sacramenta percipientes precari simul Deum debemus. 103. b
 Sacramenta quanta religione ac studio

dia ad nobis frequentanda. 85. a. non ideo pratercunda, quia verbum ad credendum nobis sufficere potest. 174. b.
Sacramenta nova fabricari Pontificis non licuit. 118. a
Sacramentorum veteris & legitimus usus quomodo? 611. b. 1120. a. neglectus reprehensus. 29. a
Sacerdos summas lege Dei unus tantum esse debuit: quae lex Indus violata. 862. b
Sacerdotes & Levitae quo atatis fuerant ad ministeria admisi? 43. b
Sacerdotes templo deseruendo non ideo Sabbatum violasse. 302. b
Sacerdotum ad Levitatum ad Iohannem ablegatorum saeculi ac crassi errores. 117. a
Sacerdotum primariorum indigna levitas & iniuria à Christo reprehensa. 100. b. eorumdem pertinax malitia testam. resurrectionis Christi veritatem adulterandi. 1109. b
Sacerdotum & Scribarum presumptio autoritatis in Christum. 782. b. hypocrisis & obliuio per parabolas detestam. 784. b. pertinacia. 782. a. de tollendo Christo caeca pertinacia. 863. b. irreligiositas. 864. a, b
Sacrificia oliv. statuentium reprobata Deus. 223. a
Sacrificis quatenus praeferatur misericordia? 294. a. 303. a
Sadduceorum adversus doctrinam resurrectionis disceptatio, & Christi defensio. 799. b
Sagena parabola quo sine à Christo proposita? 422. a
Sal terra Apostoli cur dicatur? 214. a, b
Salis & ignis metaphora unde petita & quid velint? 596. b
Salus nostra qua in re consistat? 42. b. ex Dei electione, non ex operibus nostris suspensa est. 963. b
Salus nemini obtingit nisi credentibus in Christum. 509. a. 510. a
Salus per Christum nobis parte amplitudo & firmitas. 40. a, b. certitudo. 41. a. causa. ibid. b. finis. ibid.
Salus nostra prima causa quae? 148. a. qualitas & causa quae? 858. a. necessaria ad iuncta, bona opera. ibid. b
Salus media prae parvo lucello continere aut negligere, grande peccatum est. 869. b. notitia piis indubia. 42. b. certitudo adhortationes ad pietatem non evertit. 826. b. 833. b. opportunitus amplectenda. 726. b. via unica qua? 1139. b

Salutem aliunde vel extra Christum quaerentes, in eum non credunt. 637. a
Salutem hominum promovendi Dei singularis facilitas & pietas declaratur. 336. b
Salutem nostram non ex seipso beneficiis divinis, sed ex fide benedere. 1078. a
Salutatio Angelica ad Mariam. 23. a. an precationis loco adhiberi queat? 24. a
Salutatio Apostolica appreciationis pacis quanti ponderis. 465. b. indignos tamen non jurat. 466. a
Salutatio laetitia damnata. 487. b
Salutatio filiae Herodiadis, impudentia. ibid.
Samaritanam cur transferit Christus, cum id discipulis expresse vetuerit? 158. b
Samaritanæ & Christi ad fontem Sichar mutuam colloquium. 159. a, b. & seq.
Samaritanæ fides & confessio de Christo. 169. b
Samaritani, quamvis à lege Mosata non prorsus alieni, reliquos tamen gentibus in Indeos iniquos fuisse. 160. a. cur hospitium Christo denegerint. 614. b
Samaritanorum erga Christum studium. 173. b. plurimorum fides in Christum. 174. a
Samaritanorum religio. 459. a
Samaritanos cur tantopere oderint Indei? 159. b
Sanationis Christi virtus omnibus sufficiens. 286. a
Sanctorum intercessio & adoratio Pontificia refellitur. 765. a. 915. b
Sanctos defunctos honorandi vera ratio qua? 866. b
Sanctorum invocatio à Indeis damnata. 1078. b
Sanctificatio sui ipsius à Christo nostra causa facta, non sua. 971. a
Sanctitate vite vacui, etiam vacui fide sunt. 637. a
Sanguinis & aquae ex latere Christi fluxus fuit naturalis. 1083. b. mysticum à veteribus factum impertinens est. 1084. a
Sanctitatem corporis iis fere imperit Christum, qui fidem in ipsum testati sunt. 182. b
Sanctitatem penitentibus quomodo Christus remissionem peccatorum donavit? 287. b
Sapientum ex Dei verbo, non ex carne. 1020. a
Sapientia à filiis suis justificata, quo sensu. 337. b
Sapientia mundi summa insensita. 1114. a
Sapientie Christi duodecimis spe-

cimen eximium. 84. b
Sapientibus mysterium salutis absconditum, cum? 342. b. 343. a
Satan quomodo homines subintrare dicitur? 867. b. gradatim homines in precipitum aeternae damnationis impellit. 520. a
Satanæ adversum genus humanum malitiae miserabile exemplum. 433. a, b. incitatum studium ventulandi. Apostolos, rigiles & cautus reddere nos debet. 977. a, b
Satanæ frenum injicit Deus, ne possit, quod vult. 434. a
Satanæ quomodo tradi & ab Ecclesia abscindendi possit, qui ejus membrum & Christo semel institutus? 694. a
Satanico aliquem spiritu duci, unde cognoscere liceat? 897. b
Satisfactio Christi perfectissima, ipsius voce in cuce cõfessata. 1080
Scandalum quantum nocet? 744. a
Scandala ob persecutionem sollicite cavenda. 976. b. infirmis non danda. 409. b. pusillis neutiquam præbenda. 595. b. illa quam exitiosa suis autoribus? 596. a
Scandalum ex multorum infidelitate & obstinatione quomodo medendum? 342. a. 343. a
Sceleratos non semel sed gradatim in lucem quo consilio educat Deus. 895. a
Sceleratorum supplicia sub Evangelio & Christi beneficio sublata aut mitigata esse dicuntur, & resutantur. 1071. a
Schismata Evangelio falso imputantur. 637. b
Sibolarum & Academicarum erectio & tutela cõmendatur. 280. b
Scholasticorum Theologia in tenuibus speculationibus consistens reprehenditur. 144. b
Scholasticis concertationibus Christus sua presentia approbavit. 86. b
Scientia rerum divinarum non sufficit nisi etiam facta eã exprimentur. 887. a
Scientia salutis quãti faciendã? 42. b
Scientificatio laudabilis qua? 98. a
Scotorum prae Anglis sinceritas in religione laudatur. 366. b
Scriba quidam ad sequendum Christum sese offerens, cur non receptus. 424. a. 425. b
Scriba à Phariseis subornatus Christum tentat. 803. a. ejus tamen candor laudatur. 804. a
Scripturae Sacrae assimilatio ac dignitas. 392. b. cogatio quibusvis necessaria est. 270. b. usus. 1126. a. perfectio & sufficientia ibid. b. subiectum & scopus. ibid. finis & effectus. 5. a. lectio quibus

- nulli? *ibid.* ignoratio tristitie
 saepe inlubite ac perplexitatis
 causa. 1104. a. intelligentiam
 quomodo impetrare à Deo possi-
 mus? 399. a. intelligentia precibus
 est comparanda. 953. a. integra
 lica in citatione recitanda. 1099.
 b. legitimus usus non ideo negli-
 gendum, quod haereticis eam cor-
 rumpunt. 112. b. nucleus, Chri-
 stus. 392. b. partitio. 1138. b. recta
 intelligentia quanti faciendae? 230.
 b. scrutatio omnibus, etiam lai-
 cis, praecipua. 392. b.
 Scripturam qua reverentia legere vel
 audire debeamus? 186. a.
 Scriptura Diaboli & ejus Satelli-
 tes callide abuti norunt. 112. a.
 Scripturarum sacrarum certitudo
 confirmatur. 1084. a. b. ignoratio,
 erroris causa. 800. b. privilegium
 proprium. 4. b.
 Securitas & corruptio homini ante
 ultimum Christi adventum. 693. b.
 Securitas & sacordia nostra in rebus
 coelestibus. 991. b.
 Securitas quaedam falsa rerum spi-
 ritualium saepe in ipsis piis est.
 1128. a. ejus fere causa quae? *ibid.*
 Securitatis mala & poena. 843. b.
 Secundo docere, docendi autorita-
 tem notat. 397. b.
 Seditio calumnia qua Evangelici
 se fere gravantur, non est nova.
 1036. b.
 Seductionis praelivitas unde? 269. a.
 Seductorum refutatio prudentia elu-
 denda. 269. b.
 Seductorum poena eadem qua labor-
 vis mala. 271. b.
 Seleccionum error. 101. a.
 Semen bonum pii cuo? 418. b.
 Semen rebi iuxta viam excipien-
 tes quinam? 404. a. in petrosa qui?
ibid. b. in spinas qui? 405. b.
 Semetis tres gradus ad declaran-
 dam verbi successum recesit. 414. a.
 Seminator, filius hominis, etiam
 mediate. 418. a.
 Sensibus externis non dijudicanda
 spiritalia. 142. b.
 Separatio piorum & impiorum hic
 inchoata ibi perficietur. 857. b.
 Septimi praecipii explicatio à Chri-
 sto instituta, an non sit confusio
 cum praecipio decimo. 226. a.
 Sepulchra, quae superstitiosus olim
 sancta, Diaboli non horret. 432. b.
 Sepulchri Christi munitio à Iudaeis
 cur postulat? 1089. b. impetrata
 & instituta fidem resurrectionis
 Christi auget. 1099. b.
 Sepulcorum apertio in morte Chri-
 sti quid significet? 1082. a.
 Sepultura Christi honorata quomodo
 & cur? 1085. a. b. & seq. verbe
- moris ejus testimonium. 1087. b.
 Sepultura in templo vel prope tem-
 plum Papistica superstitio repre-
 henditur. 325. a.
 Sepulturae sumptuositas apud hono-
 ratores Iudaeos quospectari? &
 an hodieque locum habere debeat?
 1087. b.
 Sepulturae superstitiosa ceremonie
 eliminantur. 1017. b.
 Sermo cur Christus vocetur à Ioh-
 hanne. 6. b. an idem sit ac pro-
 mulsum. 7. a. aeternus ac Patris
 coessentialis existit. *ibid.* a. b.
 quomodo factus care? 107. b.
 Sermo Christi audientibus ac cie-
 dentibus vitam et. confert. 382. b.
 Sermo Dei in nobis manens, quo
 sensus? 391. a.
 Sermonis beneficio recte utendum.
 19. a.
 Serpentis aeni similitudo. 147. a. b.
 Serpentina prudentia quibus &
 qua ratione utendum? 468. b.
 Servus peccati quis? 644
 Servi qua charitate complectendi?
 279. b.
 Servi nequam securitas & inde na-
 ta scelera, inexpectato Domini
 adventu excipientur. 843. a. b.
 Servorum fidelium primum. 835.
 a. b. idque singulorum non par-
 sed pro quantitate lucri magis
 minusve. 854. b.
 Servos suos quanto honore dignetur
 Christus? 765. b.
 Servire Deo quomodo & quo jure
 debeamus? 41. b.
 Servitus impiorum fugienda. 1009.
 b. 1018. b.
 Sessio Christi docentis quid indi-
 cet? 195. a.
 Sessio Christi ad dextram Patris
 solida nobis gaudii causa esse de-
 bet. 1104. b. quid significet? 1141.
 b. ejus fructus. 1142
 Sexus discrimen an sit mansurum
 in futuro saeculo? 801. b.
 Signum de caelo petentium à Christo,
 pervertisitas. 548. b.
 Signi filii hominis triumphale. 838. a.
 Signum Ionae Propbetae. 366. a.
 Signa qualia & quo animo petie-
 rint Iudaei à Christo? 365. a. talia
 cur è lege non dignatus sit illos?
ibid. b.
 Signa sub adventum Christi horri-
 bilita. 837. b.
 Signorum à Christo editorum fru-
 ctus quis? 138. b.
 Silentio Dei pios interdum tentari
 non novum est. 317. b.
 Simonis integritas. 69. a. desiderium
 Messiae. *ibid.* b. spiritus propheti-
 cus. 70. a. amplexatio pueruli Iesu
 cordialis. *ib.* cantio $\delta\omega\lambda\epsilon\sigma\tau\epsilon\tau\eta$
- & ejus partes. 72. a. b. moriendi
 promptitudo unde? *ibid.* benedi-
 ctio parentum Iesu. 74. a. rati-
 cionum de Christo. *ibid.* b.
 Simonis & Andreae vocatio. 197.
 obsequium ex fide. 191. a.
 Similitudines à lebus aptis & vul-
 go notis usurpat Scriptura. 518. b.
 Similitudinum usus ac necessitas.
 403. b.
 Simon, leprosus dictus, quia olim
 fuit. 865. b.
 Simonis Cyrenaei descriptio ipsi ho-
 norifica. 1057. a.
 Simonis Petri vocatio. 123. a. b.
 Simonis Pharisaei sinistra de Christo
 suspicio quomodo diluta. 349. b.
 Simulare falsam religionem, illicitum.
 1008. a.
 Simulare non vult Deus. 820. a.
 Simulatio quibus & in quibus licita.
 1115. a.
 Sine voluntate Dei ne minimum
 quid accidere nobis potest. 475. b.
 Situs si irrationalis quid, & quomodo
 stitendum? 636. a. quomodo re-
 stringenda? *ibid.* b.
 Situs Christi in passione unde? 1061. a.
 Sittim cur Christus in agone ultimo
 professus sit. 1078. b.
 Societas hominum mutua Deo gra-
 tita. 432. b.
 Solis ac Lunae defectus sub adven-
 tum Christi. 837. b.
 Solum Christi judicis. 856. b.
 Sollicitos esse nos de crastino quomodo
 docet Christus? 257. b.
 Sollicitudo quam nobis praecipiat-
 tur. 256. a. b.
 Sollicitudo de vitæ adminiculis dan-
 natur. 254. b. ei quid opponen-
 dum. 255. a. b. unde promanet.
ibid. b.
 Sollicitudo hujus vitæ immodica
 perniciosa. 1128. a.
 Somnium Iosephi quæ. 50. a. 51. a.
 Somniorum observatores notantur
ibid.
 Sparta sua cuique ornanda. 963. b.
 Spinae, semen verbi suffocantes, tri-
 plicis generis. 405. b.
 Spir. S. à Filio etiam procedit. 915.
 b. tam à filio quam à patre mit-
 titur. 940. b. 944. a. 948. b. quomodo
 in Christum descendisse dic-
 cat. 104. a. an sub forma colum-
 bae fuerit praesens. 120. b.
 Spiritus adoptionis in fidelibus per-
 severat in vitam aeternam. 162. b.
 Spiritus S. quo medio fidelibus de-
 tur. 1139. a. precibus est impe-
 trandus. 947. a.
 Spiritus Christi per Evangelii pre-
 dicationem effusa quæ. 187. a. b.
 188. a.
 Spiritus Christo sine modo & misu-

14, ubervine collatus. 186. b.
313. b.
Spiritus Sancti afflatus accepta pa-
cis testimonium. 1122. a
Spiritus Sanctus Deitas evincitur.
921. b. circa mundum arguendum
effectus. 944. b. presentia loco
Christi absentis promissa. 916.
a, b. presentia pii promissa.
940. a
Spiritus mensura quomodo à Christo
removeatur? 155. b
Spiritus malignos ordine & via seu
methodo humanum genus oppu-
gnare. 355. b
Spiritus illa crassius adumbrata quo-
modo humana ratio detorqueat.
162. a
Sponsus unicus Ecclesie Christi.
151. b.
Stantes quod olim precati, unde or-
tum? 699. a
Stater ex ore piscis ad censum sol-
vendum assumptus. 588. a
Stella Magis apprensus qualis fuerit
& an ea sola Magi ad notitiam
Christi pervenerint. 63. a, b
Stella ductus cur ad tempus Magis
ademptus & postea redditus.
66. a
Sterilitas cur piis saepe accidat. pra
impis. 11. a
Stoicorum dogmata & nota damnata.
1100. a
Stupiditas nostra naturalis in cele-
stium mysteriorum intelligentia.
87. a. 946. b
Suditorum Christi regis officium.
758
Submissiois vera causa. 280. a
Substantix nomen opibus male tri-
bui. 250. a
Sulcorum Gadarenorum terror &
fuga unde. 439. a
Successum irritorum causa inqui-
renda apud Deum. 582. b
Sufficiens mysterium quodnam.
12. a
Supplicia damnatorum spectare,
utile. 1057. b
Swordi semivivus sanatio. 541. b
Suspensione non facile gravandi fra-
tres. 350. a
Suspensionum levitas charitatis ino-
piam arguit. 305. a
Suspiciosi nimium esse non debent
pii. 898. a
Synopsis granum quomodo mini-
mum. 415. b. parabola scopus.
ibid.
Synodorum in Ecclesia usus perverti-
tus. 64. b. in iis sacra Scriptura
solus iudex. 65. a

T.

Talenti valor. 608. a
Talentum illa singulis concedita

quanam sint? 850. b
Talentorum inaequalis distributio an
pro viribus que nobis inhæreat
facta sit, eoque liberam arbi-
trium sublatam? 850. b
Talentorum elocutorum parabola.
847
Tempestas navigantibus cum Christo
cur immissa? 427. b
Tempestates signis prænosse valen-
tes, signa Filii Dei non astiman-
tes, reprehensi. 549. b
Templum Dei Christus cur dicitur?
137. b
Templum turpissime defædatur
pugnat Christus. 135. b. idque ma-
do quidem in specie despicibili,
sed majestatis pleno. 136. a. qua
auctoritate? ibid. b
Templum quam turpiter à Judæis
profanatum? 771. b. quo zelo à
Christo repurgatum? 772. a. spe-
lunca latronum quomodo factum?
772. b
Templum quid consecrat ad preces
ibi fundendas? 698. b
Templum cur die inaugurationis sue
regie, illico petierit Christus?
762. b
Templum, singulari aliquo à Deo
beneficio accepto, adendum. 277. a
Templi magnificam structuram quo
consilio Apostoli Christo mon-
strarint? 825. b. ejus demolitio
Apostoli prædicatur. ibid.
Templorum ad sepulchra abusus no-
tatur. 325. a
Tempora exemplo Christi quomodo
negotii apte distribuenda? 427. a
Temporum momenta Ecclesie com-
modo metitur Deus. 1109. a
Tenebræ sub mortem Christi quid si-
gnificaverint? 1076. b
Tenebræ exteriores quas vocet Chri-
stus? 182. b
Tentari suos interdum graviter &
dissimulat Deus, nec deserit tamen.
501. a
Tentari ultra vires non finit nos
Deus. 977. a
Tentatio Christi in deserto. 109. b.
ejus causa. 110. a. modus. 111. a, b
Tentatio fidelium patissima que?
1067. a
Tentatio quomodo fiat à Deo? 246. b.
247. a
Tentationis fide ac precibus supera-
ta exitus lætus. 539. b
Tentationes fidelium quomodo Deum
moderentur? 443. b
Tentationibus quantiscunque non ce-
dendum, sed fide ac precibus con-
tra audientius enandum. 538. a.
539. a
Terra bona an quis sit, priusquam
verbi semina conferat? 407. b

Terræ motus sub mortem Christi
quid designavit? 1081. b
Terræ motus signa irati Dei, & præ-
sagia calamitatum gravissima-
rum. 827. b
Terrestrium rerum ad illustrandas
res cælestes usus Christo frequens.
413
Terroris & inquietudinem animi
quo argumento abjiciendam sua-
deat Christus? 907. a, b. id enim
in nostra potestate non sit, quid
faciendum? ibid. b
Testamenti veteris lectio cur utilis?
924. a
Testes quales esse debeant? 69. a
Testium falsorum conquestio adver-
sus Christum. 1012. a, b
Testimonium Christi puerulo, cum
in templo offerretur, à quibus de-
latum? 69. a
Testimonium Christi de seipso fir-
mum, quare? 641. id quomodo
Christus infirmum dicat? 389. a
Testimonio Iohannis quo sine Chri-
stus contra Iudæos utatur? ibid. b
Theologus in quibus se maxime ex-
ercere debeat? 144. a
Theologiae scoli reprehensi. 550. a
Theophilus Evangelium suum cur in-
scripserit Lucas? 4. a
Theauri parabola. 421. a
Theauri cognitionis Evangelicæ quo-
modo potiri quis queat? 421. b
Theaurorum reconditio quantum
vetetur? 250. a
Thomæ adversus fidem resurrectio-
nis Christi obmissio unde? 1113.
a. quam pertinax? ibid. b. quod
medis culpanda? 1124. a. qua ra-
tione à Christo correctus? ibid. b.
ejusdem respicientia & confessio.
1125. a. ignorantia ingenua
confessio laudatur. 910. a. indis-
cretæ præsumptio. 629. b
Timiditatis culpabilis causa, fidei
tenuitas. 429. b
Timor Dei unde oritur? 327. a. ma-
jestatis divine, licitus. 430. b.
laudabilis quid? 1099. b. ex inso-
litis Dei operibus laudabilis. 37.
b. quinam culpabilis, qui non?
429. a
Timor Dei impiis facile excutitur.
1048. a. 1051. b
Timoris novii & perturbationis a-
muletum fides. 907. b
Tituli cruci Christi affixi à Pilato
causa. 1063. a
Trabs quia nos oportet, ut ad Chri-
stum veniamus, quomodo hoc
fiat? 513. a
Tracti à Patre solum veniunt ad
Christum. 511. b
Tractus Patris, nature nostræ cor-
ruptionem & aversionem à Deo
arguit.

arguit. 513.a
 Traditiones Apostolicæ à Papiæ re-
 lictæ ejus valoris? 1027.a
 Traditiones hominum apud hypo-
 critas semper potiore loco sunt,
 quam Dei mandata. 527.b
 Traditiones Pontificiorum neminem
 obligant, & cur? 921.a. damnantur.
 392.b
 Traditionum humanarum cæcum
 Christo exosum ac intolerabile.
 536.a,b
 Traditionum Pontif. propugnaculum
 evertitur. 947.b
 Transfiguratio Christi in monte, &
 ejus finis. 570.a. eam cur læteri
 voluerit? 574.b
 Transsubstantiationis falsa conclusio
 unde? 519.b. inane præsidium.
 866.a
 Tremor in cultu divino laudabilis.
 37.b
 Trepidatio hominum in periculis
 unde? 439.a
 Tribunalia impiorum commodis r-
 psonum inserviunt. 1037.a
 Tribuit pendendi onere necm mortali-
 tatum jure se subtrahere potest, &
 cur? 587.a
 Tributum pendere exactori cur vo-
 luerit Christus, cum se immunem
 testetur? 587.a,b. cur id statere ex
 ore piscis miraculose extracto?
 588.a
 Trinitatis S. una essentia & natu-
 ra. 921.a
 Trinitatis personarum apertum te-
 stimonium in baptismo Christi.
 104.b. in institutione Baptismi.
 1136.a
 Tripudia damnantur. 487.b
 Tuba Archangeli. 838.b
 Turbæ Christum querentis ob mira-
 culosam sui cibationem, & prehensio.
 503.b
 Turpe lucrum Deo non offerendum.
 1027.a
 Turris in Siloam casu oppressi. 665
 Tyrannorum consilia contra Chri-
 stum dissipat Deus. 79.b
 Tyriis ac Sidoniis cur præcones non
 submisit Christus, cum dicat
 respicientiam illos fuisse acturos,
 s; &c. 339.b. & seqq.

V.

Veritatis Lutherane fragmen-
 tum resellit. 765.b. 909.a.
 973.b. 1097.a. 1141. ejus ar-
 gumentum frivolum. 709.b
 Veritalis cur pro se sibi jussit
 Christus, cum esset immunis?
 587.b. cur id statere ex ore piscis
 extracto? 588.a
 Veli templi scissio sub morte Chri-

sti quid significet? 1081.a
 Venire ad Christum, quid? 343.b.
 qui debeant? ibid. quid commo-
 di adepturi? 344.b
 Venite ad Christum, idem quod
 credere. 593.a. 508.b
 Venire ad Christum quinã debeant?
 656.a.b
 Veniendi ad Christum, hoc est, cre-
 dendu, facultas unde? 512.b
 Venientem ad se Christus non repu-
 diat. 509.b. admissum semel, nun-
 quam amittit. 510.b
 Venti & Spiritus S. comparatio.
 142.b
 Ventilatio Ecclesie Deo & Satanae
 in Scriptura tributa. 977.b
 Ventilatio Satanae Ecclesia utilis.
 979.a
 Verbum Dei Scripturis, non etiam
 traditionibus, definitur. 392.b.
 abique Christo inane ac frustra-
 neum est. 392.b. à Spiritu non est
 dissociandum. 970.a
 Verbum prædicatum inutiliter au-
 dientium diversa genera, que?
 404.a,b. & seq.
 Verbum cur summi comparetur.
 403.b
 Verbum Dei infidelibus odor mortis
 ad mortem. 1137.a
 Verbum Dei rejicere, impiis solen-
 ne. 510.a
 Verbi divini summa autoritas &
 ἐπιταξια 779.b. effectus.
 955.a. quanta quoad nos neces-
 sitas. 403.b. neglecti conjecturam
 unde quis colligat. 504.a. satilli-
 dium unde & quam noxium. 5.b.
 neglectores, Christi contentores.
 154.b. operationes pro hominum
 diversitate diverse. 310.b
 Verbi prædicatio quid plus conferat
 ad fidem, quam lectio. 971.b.
 prædicati usus quam necessarius.
 928.a. prædicati apud impios
 fructus & effectus. 938.b. pro-
 phanati quinam rei peragantur.
 803.a
 Verbi virtus similitudine sementis
 indicata. 414.a
 Verbo Dei quem honorem debea-
 mus. 186.a
 Verbo Dei confisi labores vocationis
 nostræ obire debemus. 195.b
 Verba Dei audit qui ex Deo est. 646
 Verba quæcumque otiosa ad Dei irri-
 bunal olim vocabantur. 362.a
 Verborum cum bonorum tum malo-
 rum fons & origo. 322.b
 Veritas Christus quo sensu. 910.b
 Veritas agnita, libere & audacter,
 spreto ludibriis & periculis con-
 sistenda. 369.b. 370.a. à quibus
 recipiatur. 1035.a. citra sasti-

dium indaganda. 62.a. intrepide
 profitenda. ibid. b. ex conditione
 hominum non asstimenda. 639.a.
 Ministro etiam sanguine si opus
 sit, defendenda. 1132.a. mortis
 metu non abneganda. 474.b. tan-
 dem est victrix. 1095.b
 Veritatis certitudo usque & usque
 piis provehenda. 5.b. doctrina
 palam & publice prædicanda.
 1009.a. hostes nonnulli sunt, qui
 eam intus agnoscent. 783.b. hos-
 tes quinam ceteris infensores
 & nequiores. 1068.a. in nobis
 accensam noticiam sollicite fove-
 re debemus. 367.b. odio cur mul-
 ti hodie ducantur. 357.b. profes-
 sorum paucitas. 414.b. studium
 quid excludat. 165.a. testimonia
 quantumvis luculentum
 cur tam ægre admittant homi-
 nes. 390.a. testimonium ex ipso-
 rum hostium ore enere novit
 Deus. 1109.a
 Veritati ob imbecillitatem, aut
 ἀδωρατικὸν illam afferentium
 nihil detrahendum. 578.a
 Veritati propter se, non propter per-
 sonarum dignitatem credendum.
 59.b
 Veritatem dicere piis, ut Christo,
 nativum est. 1034.b
 Veritatem sensibus explorare cum fi-
 de non pugnat. 1097.a
 Vestis Christi virtute an hæmor-
 rhousa sanata. 445.b
 Vestis nuptialis quid. 793.b
 Vestes Christi quinam hodieque
 partiantur. 1065.b
 Vestibus aut cincinnis à communi
 consuetudine recedere, ambitio-
 sum est. 810.a
 Vestibus nudus cur cruci affixus
 Christus. 1064.b
 Vestitu sanctitatis præferre spe-
 ciem, Pharisæicam ac hypocriti-
 cum est. 809.b
 Vetus Testamentum qui rejiciunt,
 Christum ipsum rejiciunt. 393.a
 Vetus testis erroris Christi autoritas
 opponenda. 221.a,b
 Via angustia ingredienda. 266.a.
 quomodo. ibid. b. cur. 267.a
 Via ad Patrem solus Christus. 910.
 b. ad regnum calorum compen-
 diosissima quæ. 208.b
 Via angustæ scopus, vita æterna.
 266.b. lata, exitum æternum.
 267.a.
 Viam ad vitam cur pauci inventiãt.
 267.b
 Via lata incidentes quinam. 266.b
 Viatoris in latrones incidentes pa-
 rabola. 623
 Viatorum Emaunticorum historia,
 1111.a,b

- Vitatoribus cur comparentur Christiani?* 273. a
- Viciorum erga vicinos benevolentia commendata.* 35. b
- Vicinitatis conjunctio sancte colenda.* ibid.
- Vidua oppressa & à Iudice inclementi auxilium petentis parabola.* 696. a, b
- Vidua pauperula in ararium misericordiam conferentis laus.* 822. a, b. 823. b
- Viduarum solatium & officium.* 325. b
- Vidua specie religionis expilare quantum peccatum?* 815. a
- Vigilare contra Satanae insidias sine intermissione debetis.* 368. a
- Vigilantia ad adventum Christi cur toties inculcata.* 845. b
- Vigilantia & precibus adventus Christi nobis praestolandum.* 841. b. & seq.
- Vincula cur Christo ab hostibus iniecta?* 1004. a. ea cur non inflat Samsonis duraperia? ibid. b. ea & nos Christi causa perferre ne gravemur. 1005. a
- Vindicta privata corruptela Pharisaeica à Christo correcta.* 230. b
- Vindictam privatam quomodo retet Christus?* 231. a
- Vinea plantata, munita, elocata parabola.* 786. & seq.
- Virga cum securi Pratori Rom. à Iudicibus prolata quid significavit?* 1045. a
- Virgo Immanuel paritura, teste Propheta, Iudaeis quid significet?* 51. a
- Virginem concipere multo mirabilius, quam aetate exoletam.* 48. b
- Virgines fatuae, quaeque prudentes?* 846. a. 847. a
- Virginum decem parabola.* 844
- Virginitatis Mariae votum male colligunt Pontificii, unde?* 23. a
- Virtutes hostium religionis, quantumvis speciosa, peccata sunt.* 921. a
- Vita & via ad vitam Christum.* 911. a
- Vita & vite commoda quanti estimantur in Scripturâ?* 567. a
- Vita nobis charior Christo esse non debet, & cur?* 479. b
- Vita aeterna sacris Scripturis inclusa, inde erumenda? 392. b. sola fide obtineri potest.* 513. b
- Vita aeterna definitio.* 961. b. adipsificanda questio Christo à Legiferis proposita? 623. conferenda ratio omnibus in primis curae esse debet. 706. b
- Vita auctor & fons Christus.* 384. b
- Vita adminicula divinitus suppeditantur iis qui regnum Dei ante omnia quaerunt.* 257. a
- Vita commodis cum divini cultus dispensata invigilantium reprehensio.* 545. a
- Vita contra insidias consulendum, sine tamen neglectu vocationis.* 750. b
- Vitam aeternam quomodo habere dicantur credentes, cum illa temporis sit futura?* 383. a
- Vitam aeternam cur praecipitur Decalogi impletione acquiri respondeat Christus?* 707. b
- Viti se comparat Christus.* 925. 928. b
- Vitia fratrum congruenda quidem, sed ita ut nostrorum immemores non simus.* 261. b
- Vitia quadam quomodo diversis Decalogi praeceptis veniunt?* 222. b
- Vitio Zachariae.* 11. b. 13. b
- Visitationis vocabulum.* 40. a
- Vitius spiritualis pluris estimandus quam corporalis.* 451. b
- Vituperatores temerarii notantur.* 261. b. 262. b
- Vjura omnis an damnanda sit?* 235. a
- Vlcisendi cupiditas unde?* 209. b
- Vltio propria non praesumenda.* 191. b. non temere nec sine verbi divini permisso instituenda. 615. a
- Vltionis lex à corruptela Pharisaeica vindicata à Christo.* 230. b
- Vltionem hostium an postulare à Deo fas sit.* 696. b
- Vntio Christi in domo Simonis, alia ab ea quae contigit à Maria in domo Lazari.* 865. b
- Vntio eorum Apostolica an divini mandati, & alicujus virtutis per se fuerit? 616. a. extrema Papistarum superstitiosa & inanis.* 616. b
- Vntio naturarum in persona Christi.* 107. b
- Vntio nostri cum Christo sit per fidem.* 520. a
- Vntio nostri cum Christo arctissima similibus palmatum & vitis, alijq; declaratur.* 928. b. ejus effectus. 929. a. fructus. 930. a
- Vntitas fidelium inter se, cum Deo & Christo.* 967. a. inter se quomodo fiat? 972. a
- Vntitatis filiorum Dei vinculum in Christo.* 694. b
- Vocanti Christo promte obediendum.* 292. a. eadem ut se sequamur, promte patendum. 198. a. idq; abjectis iis, quae nobis impedimento in officio Christiano sunt. ibid.
- Vocatum iri aliquem quod re ipsa est, quomodo dicatur?* 211. b
- Vocati à Deo promte venire debemus spiritus omnibus quae obsequio nobis esse possent.* 735. b
- Vocatos, non se ingerentes ad ministerium adsciscit Christus.* 425. b
- Vocatio Dei gratuita, nec ab ullis meritis nostris suspensa est.* 291. a. externa sine interno nihil proficit. 513. a. externa cur dirigatur ad eos etiam, quibus interna denegatur? 512. b. interna semper est efficax, non item externa. 125. a
- Vocatio legitima in Pseudo Prophetis desideratur.* 270. a. legitima Ministerium constituit debet. 317. b. ad eam se offerre nullo sit legitimum. ibid.
- Vocatio ad ministerium praestolanda, non anticipanda.* 714. a
- Vocatio Ministerium divina & humana quo discrimine fiat?* 1140. a
- Vocationis confidentia.* 717. b
- Vocationis nestrae rationem Pontificii reddere antequam?* 782. b
- Vocationi divinae quavis etiam charissima posthabenda.* 424. b
- Vox ad preces Christi caelitus demissa quasi tonitruum.* 768. a
- Vox Dei immedata auribus nostris intolerabilis.* 572. b
- Vox divina vis ad nos recreandum.* 502. a
- Vox Christi mortui suscitabuntur.* 385. b. quae eadem cum voce Archangeli. ibid.
- Voluntas Dei aeterna discretionis hominum unica causa.* 342. b
- Voluntas Dei alia praecipit, revelata, alia beneplaciti, arcana.* 820. a
- Voluntas Dei ut fiat quomodo petamus?* 243. a
- Voluntas in Christo duplex.* 536. b. 987. b
- Voluntas Christi humana an defleat à voluntate Patris? 387. b*
- Voluntati Dei in verbo nobis patefacta mos gerendus, licet ejus causas & consilium Dei non statim cognita habeamus.* 882. b
- Voluntati divinae etiam in gravissimis arumnis attemptare nos debemus.* 991. a
- Voluntatem nostram, exemplo Christi, ad Dei voluntatem conformare debemus.* 387. b
- Voluptates carnis, spinae sunt, verbi semen suffocantes.* 406. a
- Vrbis super montem posita simile quo speciet?* 215. b
- Vrbium dignitas unde estimanda.* 65. a
- Vrx uxoris cur mentio in genealogia*

gia Christi. 46.b
Vulgus rectius de Christo iudicabat quam Pharisæi. 354.a
Vulturum natura. 694.b
Vxor cur non dimittenda. 225.b
Vxor dimissio quomodo à Mose permissa. ibid.
Vxoris Lotii exemplum in cautionem nobis propositum. 693.b
Vxorem an viro liceat dimittere, quaestio Pharisæorum, & responso Christi. 621.

Z.

Zacharia & Elisabetha pietas. 10.a
Zachariae ad nuncium Angeli incredulitas. 17.b. uade e.a. 18.a. quomodo reprehensa. ibid.b. punita. 19.a. cur interclusio linguæ punita. ibid.b. ejusdem miraculosa liberatio. 37.a. canticum. 38, 39. precatio eius directe pro prele sibi nascentia fuerit. 14.

b. visio. 11.b. 13.b
Zachari publicani conversio. 728.b
Zelus Christi in expurgando templo. 137.b
Zelus in religione nullis obstaculis se dimoveri patitur. 1093.a
Zeli inconsiderati fructus. 378.a
Zizania in agro Dei. 409.a
Zizania filii Diaboli. 418.b
Zizania quomodo non erellenda. 409.b
Zizaniarum parabola scriptus. 422.a.

F I N I S.

